

3 1761 04616699 7

GEOGRAFIA GENERAL

CATALUNYA

A. SALÉ

J. ROCA G^o

LA CIUTAT
DE
BARCELONA

Digitized by the Internet Archive
in 2008 with funding from
University of Toronto

CARRERAS Y CANDI, FRANCISCO

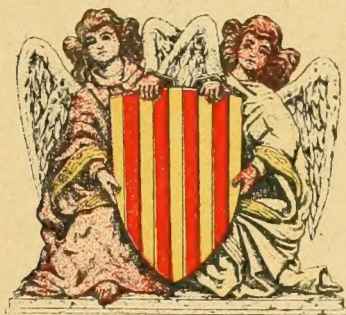
Geografía General DE CATALUNYA.

[V. 5]

LA CIUTAT DE BARCELONA

PER

Francesch Carreras y Candi

BARCELONA

ESTABLIMENT EDITORIAL DE ALBERT MARTÍN

Concell de Cent, 140.—Apartat en Correus, 266

DP
302
C61C36
V. 5

ES PROPRIETAT

782257

Ciutat de Barcelona,

l'Autor te venera per haver nascut y passat sa vida al teu redós, per estotjar les cendres dels séus passats, per ésser bressol dels séus fills.

A tú dedica l'esforç d'una labor unipersonal y constant de vint anys, que eix llibre representa.

Ciutat ilustre y generosa, mare de la industria y del treball, centre d'una llibertat y democracia no bastardejades, tot quant en enaltiment de ta vida civilisadora puga dir-se, quedarà per sota dels teus mereximents.

Prou sovint la bastardia t'ha volgut avassallar y males passions dominar-te, y ab la violencia per elles exercida, la fortuna se-t girá; que axís es la vida de les ciutats, símil de la vida humana, eterna lluyta del bé y del mal: mes un bon seny t'ha reintegrat a la segura vereda y may ha permés Déu veure-t enfonzada al pregón avench.

Accepta, Barcelona, la ofrena del més humil dels teus fills, qui, en l'amor que-t professa, vol, creu y espera, ésser sempre lo primer

Francesch Carreras y Candi

TAULA D' ABREVIATURES

- A. B. L. B.—Academia de Bones Lletres de Barcelona.
- A. B. R. P.—Arxíu de la Batllia del Reyal Patrimoni de Barcelona.
- A. C. A.—Arxíu general de la Corona d' Aragó.
- A. C. B.—Arxíu de la Catedral de Barcelona.
- A. C. L.—Arxíu de la Catedral de Lleyda.
- A. C. T.—Arxíu de la Catedral de Tarragona.
- A. C. U.—Arxíu de la Catedral de la Seu d' Urgell.
- A. C. V.—Arxíu de la Catedral de Vich.
- A. E. C. B.—Llibres d' Antiguitats de la Catedral de Barcelona.
- A. M. B.—Arxíu Municipal de Barcelona.
- Ap.—Apèndix.
- B. A. H. —“Boletín de la R. Academia de la Historia,, (Madrid).
- B. A. y M.—“Barcelona antigua y moderna,, de Pí y Arimón (Barcelona 1854).
- B. de B.—Colecció de bans del arxíu municipal de Barcelona.
- C. C. de B.—“Cartes Comunes Originals,, del arxíu municipal de Barcelona.
- C. D. A. A.—“Colección de documentos inéditos del R. Archivo de la Corona de Aragón,,.
- C. E. C.—Centre Excursionista de Catalunya.
- C. R. de B.—“Cartes Reyals originals,, del arxíu municipal de Barcelona.
- C. S. C.—Cartoral de Sant Cugat del Vallès, depositat al arxíu de la Corona d' Aragó.
- d.—document.

TAULA D' ABREVIATURES

- D. C. B.—Deliberacions del Concell barceloní.
D. D. —Dietaris de la Diputació o Generalitat de Catalunya.
E.—Est.
f.—foli.
L. V.—Llibre Vert de Barcelona.
M. E. L.—Musèu Episcopal de Lleyda.
M. E. V.—Musèu Episcopal de Vich.
M. M. B.—Musèu Municipal de Barcelona.
M. N. A.—Manual de novells ardits o Dietari del Concell barceloní.
M. P. B.—Musèu Provincial de Barcelona instalat al edifici de Santa
Agatha.
N.—Nort.
O. —Oest.
p.—plana.
perg.—pergamí.
R.—Registre del arxíu de la Corona d' Aragó.
R. B.—Rúbrica de Bruniquer, existent al arxíu Municipal de Bar-
celona.
S.—Sut.
v.—volúm.
-

Topografia y estadística

Situació geogràfica.—Territori o Pla de Barcelona.—Extensió territorial de la Ciutat.—Condicions climatològiques.—Vents dominants.—Temperatura.—Classificació dels vents.—Altures dels principals llocs de la Ciutat.—Lo *alt* y lo *baix* Pla de Barcelona.—Constant avenç per la part marítima o *marbella*.—Serres que tancan lo Pla.—Habitants de Barcelona.—Estadístiques de natalitat y mortaldat.

Barcelona, la filla mimada de la mar Mediterrània o llatina, que dintre la dita mar, vol seguir en son creximent a la gran Constantinopla, afavorida per clima sempre temprat, y agraciada d'artistes y artesans, la ciutat del comerç y de la indústria, patria d'atrevids navegants, dreturers lleisladors y esforçats guerrers, empori de llivertats polítiques; si no pot blasonar d'orígens històrichs tan remots com Tebas, Sidón, Pekín o Rodas, se deu a que tota la civilització de nostra part Occidental del món romà, vé endarrerida de molts segles a la Oriental, justament calificada de breçol de la humanitat. Mes en aquesta Hesperia, com li deyan los helens, sa existencia no desmereix a les més velles y fabuloses fundacions d'Hèrcules.

Barcelona es reputada *cap y casal de Catalunya*, atorgant-li tal dictat los propis reys d'Aragó, segons la anomenaren Jaume II y Joan I. En tèrmen similars, han espressat lo meteix concepte les principals poblacions catalanes: axis Gerona deya, en 1449, que *Barcelona, no solament deffen de preiudicis sos ciutedans, mes encare lo publich de tot lo Principat*; y los jurats de Manresa, en 1610, la conceptuavan *insigne ciutat, cap del estament real y metròpoli y mare d'aquest regne* (1).

Nostre Carles I d'Espanya y V d'Alemania, digué d'ella en 1517, segons expresen les histories: *mes tinch en estima esser Comte de Barcelona, que Rey de Romans*.

Tenint tan bona reputació, poch ha d'estranyar, que, los forasters li fessen justícia, y algún, com Cervantes, portat de sa estimació, escriguessen de ella, com ell ho féu: «Barcelona, honra de España, terror y espanto de los circunvecinos y apartados enemigos, regulo y delicia de sus moradores, am-

---

(1) Sanpere y Miquel, *Historia de Barcelona*, làmina interclosa.

paro de los extranjeros, escuela de la caballería, ejemplo de lealtad y satisfacción de todo aquello que de una grande, famosa, rica, y bien fundada ciudad, puede pedir un discreto y curioso deseo.»—«Archivo de la cortesía, albergue de los extranjeros, hospital de los pobres, patria de los valientes, venganza de los ofendidos y correspondencia grata de firmes amistades.»

La situació geogràfica de Barcelona no justifica son creximent e importancia, segons ne resulten a propòsit per la sua topografia poblacions com Constantinopla, Alexandria y Marsella. Millor orientades se mostravan en les platxes marítimes de la metexa Hesperia, Malaca y Cartago-nova. Però devèm concloure-n, que, la prosperitat dels pobles, no devalla solsament de la escelencia de sa situació geogràfica.

Barcelona, segons los derrers estudis que tenim a la vista (2), se troba astronòmicament situada als 41° 44" de latitud N., 5° 50' 45" de longitud E. del Observatori astronòmic de Madrid. La R. Academia de Ciències y Arts situa la sua torra de la Rambla, ab relació al observatori de Greenwich, als 41° 22' 59" de latitud N., 3° 40' 9" de longitud E.

Arredoçada a la falda del Montjuich, ocupa lo centre d'una regular estensió de costa plana, limitada per dos rius y una serra, formant homogeneytat superficial, de mólt antich coneguda ab los nóms de *Territori o Plà, de Barcelona*.

Deu advertir-se que no forma encara part de la gran urbe ibèrica tot son antich Territori, sinó la seva major partida central, de riu a riu. Lo Territori de Barcelona, segons ja consta en lo segle XIII, anava de Montgat a Castelldefels, y dels cims de les montanyes de Ça-Erola o Cerola, Ça-Gavarra, (3) y Montcada, a sis lleugues dintre mar. Aquests límits tradicionals, venen mentats en lo privilegi del *Recognoverunt proceres* del any 1283, al consignar, que, los barcelonins no donaràn delmes ni primicies de fruyts ni de vinyes, del Coll de Codines a la riera d' Horta y del puig d' Aguilar y Coll de Cerola al mar. Es curiós, que, en l' any 1470, s' havia ja perdut tota noció d' ahont era lo *Coll de Codines* tenint d' obrir una informació per posar-ho en clar, lo Veguer de Barcelona. D' ella se-n deduhí, que, estava al final de la parroquia de Santa Maria d' Esplugues y junt a la de Sant Joan Des-Vern, en lo lloch llavors nomenat *puig Marrobí*, junt a la torra de Picalquers, hont s' hi posaren fites prou assenyalades, a fi de que jamás no se-n duptés (4).

(2) Està prè de la erudita obra que dexà en vies de publicació lo Sr. Sanpere y Miquel, titulada *Historia de Barcelona* (Barcelona 1890?). Pí y Arimón en (B. A. y M.) deya estar situada als 41° 22' 53" de latitud N., 5° 49' 20" de longitud E. del Observatori de Madrid, y als 3° 20' 32" de longitud E. y 41° 22' 53" de latitud N. del Observatori de Sant Fernando, en la illa de León.

(3) Altres documents diuen del Coll de Cerola y puig Aguilar a mar, com lo següent test del 1323 «de la Riera d'orta tro a la Riera de Sants et del Coll de Cerola et del puig de Aguilar, tro a la mar» (B. de B. iv, del 1323).

(4) 1470 (19 de Janer).—Lo coll de Codines «vere esse in fine parrochie beate Marie de Splugues et confrontatum eum parrochia sancti Justi de Vernu aqua cadente versus torrentem quendam vocatum

Los llochs demunt los quals exercia jurisdicció y hi podia imposar drets Barcelona, al finir lo segle XV, eran coneguts per *llochs forans*. Foren aquests Sants, Sta. Eulalia de Provençana, Cornellà, Sant Boy, Castelldefels, Gavà, Sant Climent, Sant Joan Des-Pí, Sant Felú de Llobregat, Sant Just Des-Vern, Esplugues, Sarrià, Sant Martí de Provençals, Sant Andréu de Palomar, Horta, Santa Coloma de Gramanet, Sant Adrià de Besòs y Badalona. Avuy, nostra Ciutat, després de les derrerres agregacions, no arriba a completar dita àrea, del Besòs al Llobregat, per quant li faltan molts pobles d'aquest darrer riu. Mes encara lo que es pitjor, ni pot comptar ab Sarrià, virtualment ajuntat ab Barcelona, puix a dit lloch, certs favoritismes l'han conservat autonòmic, no acabant-se de resoldre per sentència favorable, l'expedient de la seva agregació.

La estensió de Barcelona es de 77.734,830 metres quadrats.

SUPERFICIE DE LA CIUTAT

Llochs de Barcelona	Metres quadrats
Barcino romana o mont Taber (5).	103,588
Ciutat vella y Ensanxe	15.392,179
Sants	6.417,619
Les Corts de Sarrià	3.526,940
Sant Gervasi de Cassoles	4.894,071
Gràcia	3.687,723
Sant Martí de Provençals	13.286,513
Sant Andréu de Palomar.	14.979,822
Horta y Vallcarca	8.946,375
TOTAL.	77.734,830
Sarrià y Vallvidrera, que, en algú temps, s'agregaràn a Barcelona.	6.500,000
TOTAL.	77.734,830

de Sabadía qui torrens se engrauat in alio torrente vocato Gratomon et retrotramite discurrit versus locum sancti Joannis de pinu et exposit redit ad locum del Spitalet et quod collis ipse qui antiquitus vulgo appellabatur de Cudines impresentiarum nominatur puig Marobi et terminatur collis ipse seu podius ab oriente in torrentem de Gratalops et ab occidente cum colle vocato Sabadía eodem torrente de Sabadía mediante et ex informatione ipsa constat collem ipsum antiquitus vocatum de Cudines et nunc puig Marobi esse iuxta domum sive turrim de Picalques eas ob res forma preinserta capituli dicti priuilegii recognouerunt proceres et aliorum priuilegiorum ipsius vrbis considerata prefataque informatio e attentata ac aliis certis respectibus ad hec nos iuste mouentibus habitaque super eis matura delliberatione prouidimus et decernimus prementionatum collem antiquitus vocatum de Codines in preinserto capitulo designatum impresentiarum vulgo appellari et nominari puig Marrobi et in vero esse in fine dicte parrochie beate Marie de Splugues et confrontatur cum parrochia sancti iusti de vernu et esse iuxta domum sive turrim vocatam de Picalques et sic in dicto colle antiquitus vocato Cudines et per nunc puig Marrobi ad latus cuiusdam ledonere siti in torrente sive riaría qui est in itinere quo itur a prefata Ciuitate Barchinone ad prescriptum locum de Spitalet et satis prope eundem locum et etiam quandam domum siue turrim vocatam den Roure fitas siue mollones per fidelem virgariam regie atque nostre audientie Petrum de Saluaterra apponi et erigi fecimus et mandauimus taliter quod a cetero omnibus memoria innotescat et a nemine ignorantia valeat allegari.» (R. *Intruso*, f. 20).

(5) Veja-s més avant, la planta topogràfica del circuit de les muralles romanes del mont Taber, que constituia la primera Barcelona.

Escullidíssima resultà la situació de la Barcelona primitiva assentada en lo més alterós de la platxa, ab prudencia allunyada de les perniciosos influències d'abdós rius. Al conjunt de la seva situació topogràfica y geogràfica, deu, nostra Ciutat, la escelencia del clima temprat y benigne que tant la caracteriza, diferenciant-la d'altres poblacions situades en nostre meteix paral·lel y a les quals, en cambi, la seva topografia, les fa disfrutar d'un clima infernal. Així succeheix ab New-York, hont les estacions són rigurosíssimes, per no trobar obstacles en son camí, ni les rigors dels climes polars, ni les altes temperatures equatorials.

Estudiant detingudament les condicions climatològiques de Barcelona, s'ha de repetir la ja coneguda observació, de que, la llarga cadena de montanyes que constituexen los Pirinèus, són la primera defensa que la preservan de les corrents gelades del hivern, devallants del Pol. Una segona barrera troban après, les metexes corrents, en les serralades del Montseny y de la Garga. Per fi, darrera meteix de la Ciutat, topan ab la tercera muralla, aquestes corrents fredes, constituïda per la serra del Tibidabo (abants nomenada de Ça-Erola o Cerola), al estendre-s per Montcada vers la oposta riba de la nostra conca del Besòs.

D'altra part, la humitat y frescor de les aygues de la mar Mediterrania, atempera a Barcelona de les abrusadores corrents equatorials, fent-les-hi arribar mitigades. No estant subjecte, la mar, a violents mutacions atmosfèriques com la terra, y essent constantment fresca la temperatura del Mediterrani, resulta sempre suavisant la brisa que-ns envia. Al hivern sol calentar, nostra constant *marinada*, les corrents fredes que devallan del Vallès, y al istiu semblantment refresca los vents calents.

Lo distingit acadèmich Agustí Yañez y Girona, ha dexat, en una erudita memoria (6), la ressenya dels vents dominants a Barcelona, la qual passàm a extractar:

La *Tramontana* o vent del N., com atravesa los Pirinèus, resulta fret al hivern, fresch al istiu y sech y serè en totes les èpoques del any. En la Edat Mitjana, atribuían a la seva influència la fecunditat de les dones barcelonines.

Lo *Gregal*, *Gargal* o N. E., es humit y temprat; esdevé plujós a mida que-s va acostant al E., y en cambi disfruta de propietats contraries quan s'acosta al N. Sovinteja del Febrer al Juny, y quan es fort, resulta desagradable, en tant que fa experimentar sensació de fret per més que no haja baxat lo termòmetre, o tal vegada estiga pujant. Lo domini d'aquest vent sol anar acompanyat de boyres que s'alçan a la sortida del sol. Contraria la fecundació dels blats y llegums, y quan se presenta a les derrerries de Maig y Juny,

---

(6) Llegida en la R. Academia de Ciències y Arts de Barcelona, lo 25 d'Octubre de 1841.

perjudica les vinyes y oliveres, nomenant-lo, en algunes comarques, *zuyia sach*s.

Lo *Llevant* o vent del E., és molt humit y temprat en totes les estacions, portant pluges des de les derreríes de Setembre al Maig. Sol durar tres o quatre dies y calenta molt la atmòsfera, si bé la seva gran humitat fa que, a proporció, se senta fret. Escasseja al istiu.

Lo *Xaloch* o S. E., també conegut per *Vent de Fora*, per venir quasi perpendicularment a la costa de Barcelona, es humit y temprat, escassejant una mica. Al hivern produheix efectes semblants als del Llevant. Al istiu es molt pesat, augmentant la calor sense causar efectes proporcionats a la columna termomètrica, que no sol passar d' uns 28°

Lo *Mitjorn* o vent del S., es humit o temprat a igual que los dos precedents. Com troba, en son passatge, la massa de terra de les Balears, n' experimenta la influencia, especialment al hivern, si ha nevat a Mallorca, que resulta molt fret. Si bufa ab força, es tempestuós. Porta molta pluja, quan sobrevé seguidament dels vents del E. o colaterals més propers. Quan al istiu es fluix, produheix efectes semblants als del S. E.

Lo *Garbí*, *Lleveig* o vent del S. O., es poch humit y fresch y un dels més corrents, presentant-se comunament de mitjans de Febrer a les derreríes d' Agost, al menys en los dies serens o en los que s' escampan les boyres acumulades al N. E., N. o N. O., començant a mitg matí y parant a la posta de sol. Sempre produheix més fresca que la corresponent al grau marcat per lo termòmetre. En Febrer y Març comença a les 10 h. 30 m., en Abril a les 10 h., després a les 9 h. 30 m. y al Juliol a les 9 h.

Lo *Ponent* o vent del O., també dit *de dins d' Espanya*, no es gayre comú; calent al istiu y temprat al hivern, es sempre serè y sech. Fa pujar la columna termomètrica dos o més graus y produheix una sensació del doble. Al istiu asseca les plantes y motiva les màximes temperatures. Per çò diu lo vulgar: *de Ponent, ni dona ni vent*.

Lo *Mestral*, *Sagarrench* o vent del N. O., es sech y serè, fret al hivern, fresch y poques vegades temprat al istiu, en qual estació escasseja. A la tardor sol ésser missatger del hivern, presentant-se violent tres o més vegades fins al Abril, en l' espay de tres o quatre dies cada vegada, produhint desagradable sensació de fret, més rigurosa de lo que es en veritat.

Los vents intermitjos, combinacions dels principals que s' han explicat, tenen propietats que participan de les dels components, segons lo grau de predomini dels uns o dels altres.

La classificació científica de tots los predits vents combinats, situant-los en la circumferència graduada coneguda per *rosa dels vents*, pot establir-se com se segueix:

CLASSIFICACIÓ DELS VENTS

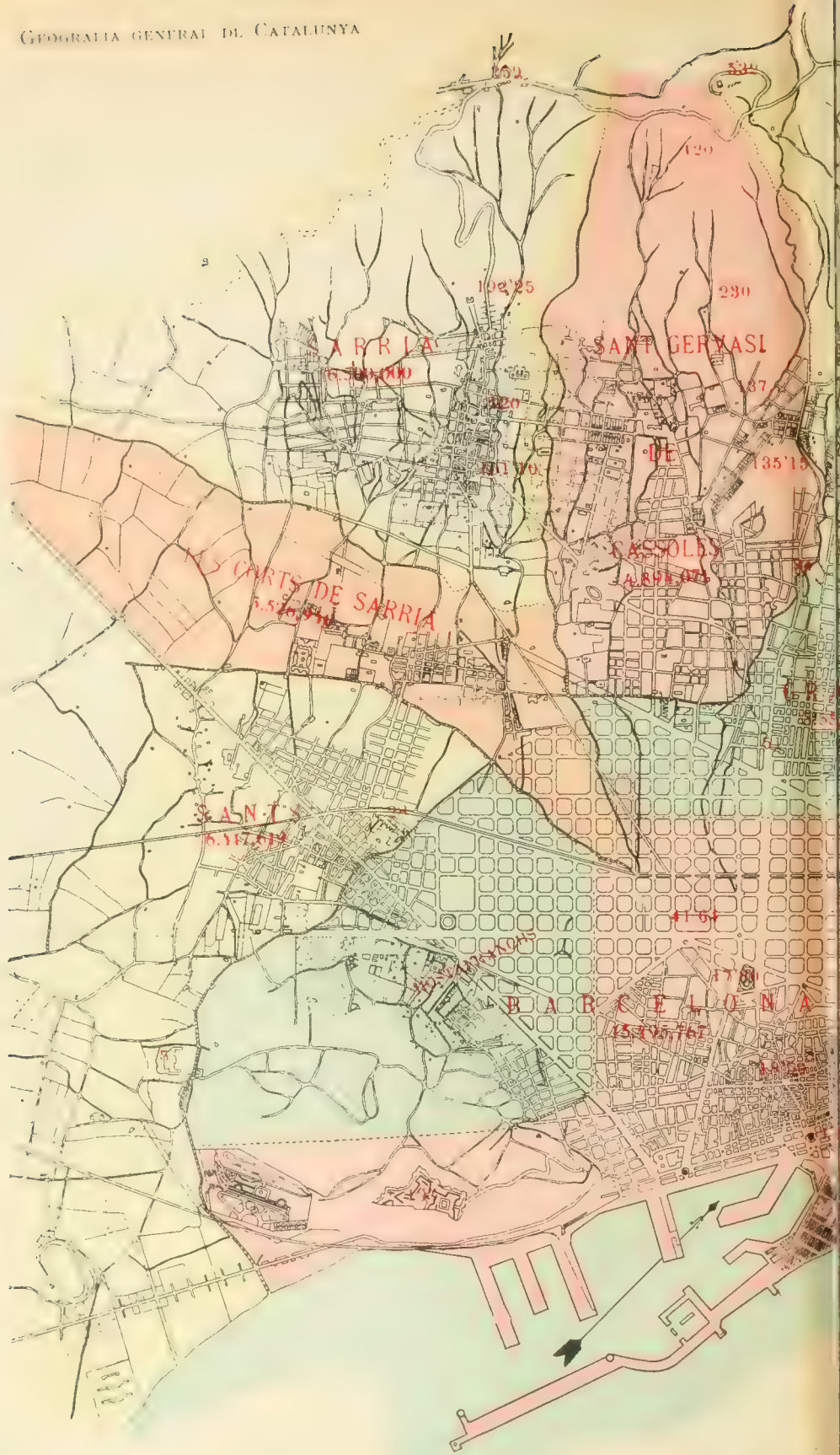
Noms usuals catalans	Direcció científica	Graduació
Tramontana	N	0°
Tramontana Gargal	NNE	22° 30'
Gargal	NE	45°
Llevant Gargal	ENE	67° 30'
Llevant	E	90°
Llevant Xaloch	ESE	67° 30'
Xaloch	SE	45°
Mitjorn Xaloch	SSE	22° 30'
Mitjorn	S	0°
Mitjorn Lleveig	SSO	22° 30'
Lleveig	SO	45°
Ponent Lleveig	OSO	67° 30'
Ponent	O	90°
Ponent Mestral	ONO	67° 30'
Mestral	NO	45°
Tramontana Mestral	NNO	22° 30'

De les observacions metereològiques, devallants del any 1780, degudes al propi físich y erudit acadèmic, Sr. Yañez, se pot afirmar que lo clima de Barcelona no ha sufert mutacions. Promediant la seva temperatura, dona, per los anys del 1780 al 1859, la de 17° 2' a 17° 013'. Modernament, dita cota s'ha fixat semblantment en 17°.

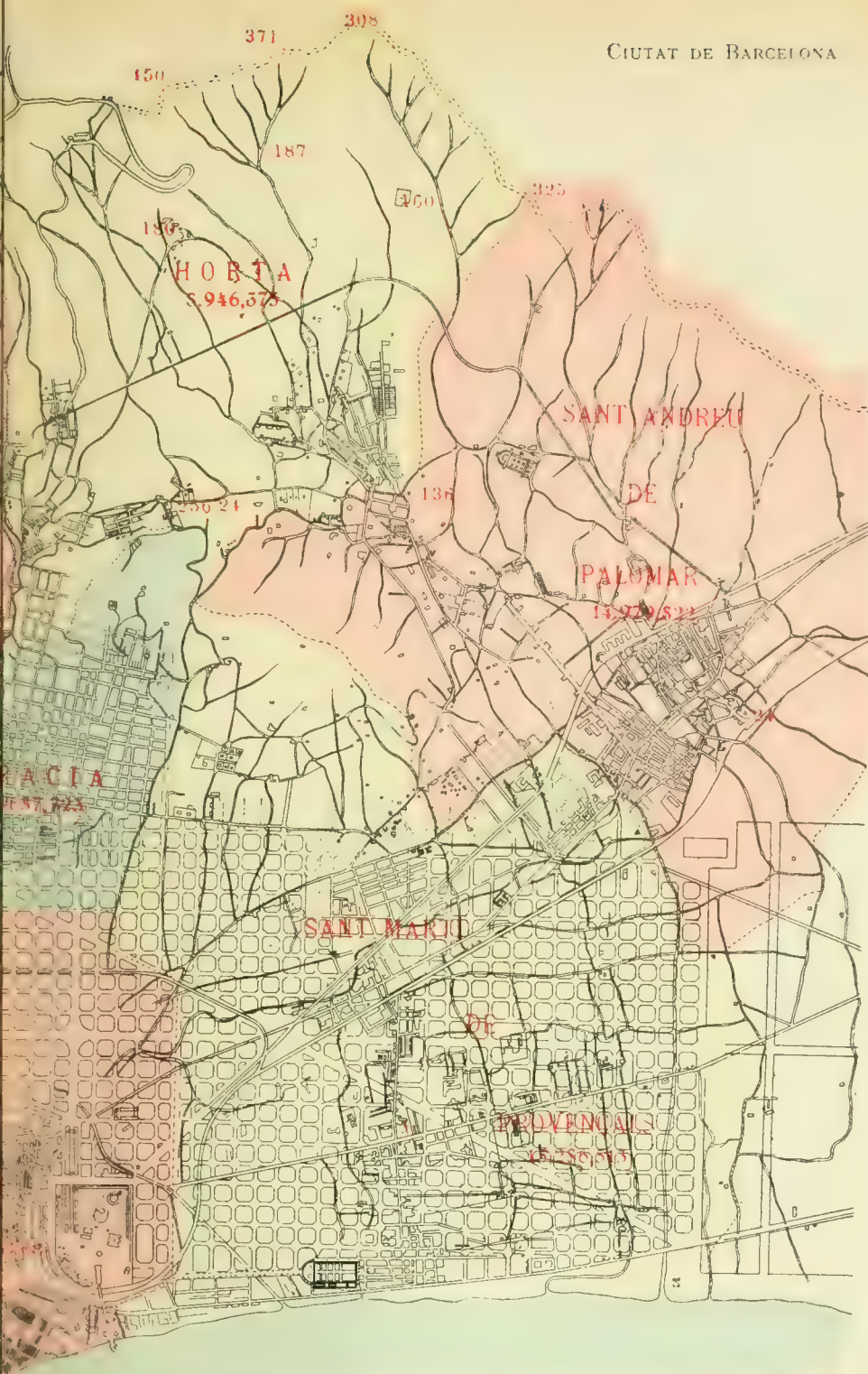
Se tindrà en compte, que, aquestes observacions són, per lo que pertany a la genuina Barcelona, la vella, no los moderns burchs y agregats, que portan sos límits al Besòs y a tots los cims de la antiga serra de Cerola o Ça-Erola. No es que les condicions generals se troben gayre modificades, si no-ns apartam en estrém de la planura, enlayrant-nos al Montjuich o al portell de Valldaura, o abocant-nos a la sortida del Besòs. Puix, si-ns proposam ésser estremosos, la gran accidentació del Plà de Barcelona, ocasionarà en llocs determinats, observacions especialíssimes, que, no poden menys d'apartar-se de la norma general, com, v. g., si comparàm les temperatures preses des de lo Observatori Fabra ab les que assenyalen la columna termomètrica en l'Observatori de la Universitat.

Per tenir ideya dels desnivells que s'observan en lo terme de Barcelona, no trobàm millor manera, que, continuar en la present taula, les principals altures, ab lo qual se tindrà un punt de comparació, especialment mirant la situació dels llocs en lo mapa.

Trassa general de les superfícies

Escala de 1:100.000

TAULA D'ALTURES

Llocs de la Ciutat	Altura en metres
Sant Martí de Provençals, (Poble Nou, Carretera de Mataró).	4
Barcelona, Govern Civil (primer graó de la escala).	4'68
Sants. (Ntra. Senyora de Port).	5
Riu Besòs (pont del tranvía de Badalona).	10
Barcelona (plaça de Catalunya estació de Sarrià).	17'80
Barcelona (carrer del Paradís cim del antic mont Taber).	18'50
Sant Andréu de Palomar (antiga casa de la vila).	23'05
Sant Andréu de Palomar (estació del tren).	24
Sants (estació del tren).	28
Barcelona (Universitat, torra del Observatori).	41'64
Gràcia (acabament del Passeig de Gràcia).	51
Barcelona (campanar de la Catedral).	72'70
Gràcia (església dels Josepets).	84
Sarrià (estació del tren).	101'10
Sarrià (plaça Major).	120
Sant Gervasi de Cassoles (cim del turó del Puiget).	135'15
Horta (turó de La Peyra).	136
Sant Gervasi de Cassoles (començament de la Avinguda del Tibidabo).	137
Horta (laberinte del Marquès d' Alfarràs).	160
Horta (església parroquial de Sant Genís d' Agudells).	180
Horta (capella de Sant Cebrià).	187
Sarrià (estació baixa del funicular de Vallvidrera).	192'25
Montjuich (castell).	196
Sant Gervasi de Cassoles (estació baixa del funicular del Tibidabo).	230
Horta (Santuari del Coll o de Fontrubia).	256'24
Horta (turó de la Rovira).	260
Sant Pere Màrtir (dipòsit de les aygues del Llobregat).	300
Horta (portell de Valldaura) (7).	308
Horta (collada del Forat del Vent).	325
Sarrià (estació del funicular de Vallvidrera).	359
Horta (turó de Valldaura) (7).	371
Tibidabo (plaça del Observatori Fabra).	420
Sant Pere Màrtir (cim de la montanya).	429'93
Horta (cim del turó de Maria).	450
Tibidabo (estació alta del funicular).	514
Tibidabo (entrada inferior de la torra de les aygues de Dos Rius).	526
Tibidabo (capelleta del Sagrat Cor de Jesús).	532
Tibidabo (mirador de la torra de les aygues de Dos Rius).	568

(7) Les altures del portell y cim de Valldaura, estàn preses de la font de la Tenebrosa, essent de 42 y 63 metres respectivament d' aquesta.

De la atenta observació de les altures predites, se n' ha de concloure, que, Barcelona està assentada en una plana, devallant suaument a la mar, mes que al arribar al repèu de la serralada que la tanca, la altitut se presenta sobtada de manera que en poca estensió s' arriba a la màxima de 532 metres que té lo cim del Tibidabo.

Examinant atentament lo Plà o Territori hont s' alça la grandiosa urbs, que tant pugna per modernisar-se ab tots los avenços de la ciencia y de les arts, hi apreciarem una divisió notable, produhida per les corrents de les aygues, fraccionant-lo en dues parts prou definides. Inseguint la ordenació que-n fá En Sanpere y Miquel, lo classificarem en alt y baix.

Lo Plà alt, està tallat per un seguit de rieres, més o menys paraleles, les quals presentan llurs arenys enfondits y alteroses les ribes, que semblan voler barrar lo passatge als qui tractan d' atravessar-lo del Besòs al Llobregat. S' estén l' Alt Plà, des-de la sortida del primer riu, fins a la riera de Magoria, y d' allí, per la Bordeta, va a parar a darrera Montjuich, al lloch que fôu invadit per les aygues y nomenat port en la època comtal.

Lo Baix Plà comença en la riera Blanca que devalla del antich mont Orsa o Ossa y va dreta vía darrera Montjuich, com si tractés de marcar ab una linea geomètrica aquesta nova estructura topogràfica. No es tan tallat ni malmès: tot ell resulta prou assequible y planer, puix no hi té aprop les montanyes com l' altre.

A fí de judicar com entrava la mar terra endins en la part del Plà que es avuy Sant Martí de Provençals, retraurèm l' exemple del any 1469, en que se lliurà una petita batalla naval, consignada en nostres dietaris (8) qual combat se tingué en l' encreuament de la Gran Via Diagonal ab la carretera de França, çò es, per los actuals carrers d' Almogavers, Triomf y Llacuna, que avuy encara no estàn del tot urbanisats.

Aximeteix la petita desnivellació que en la part N. E. de Barcelona se nota, de cinquanta centímetres per cada cent metres, en una superfície d' un y mitg a dos kilòmetres, mostra clarament la ocupació d' aquella per les aygues del mar, puix d' altra manera no tindria tan poch relléu. Creu Sanpere, que, per aquest costat, deu situar-se lo primitiu port de Barcelona, lo que-n podríam dir ante-romà. Emperò al temps en que los vaxells calavan poch, es de suposar entrarían per tot arrèu del mar, entorn de la península que formava la altura hont estigué la Ciutat vella.

Entre lo mont Taber y Montjuich, hi havia una afràu que començava en les *Antines* o siga en una linia de roques a flor d' ayga, la que, segurament, amanyaria la força impulsiva de les ones. Ab lo qual, aquestes, no podent arro-

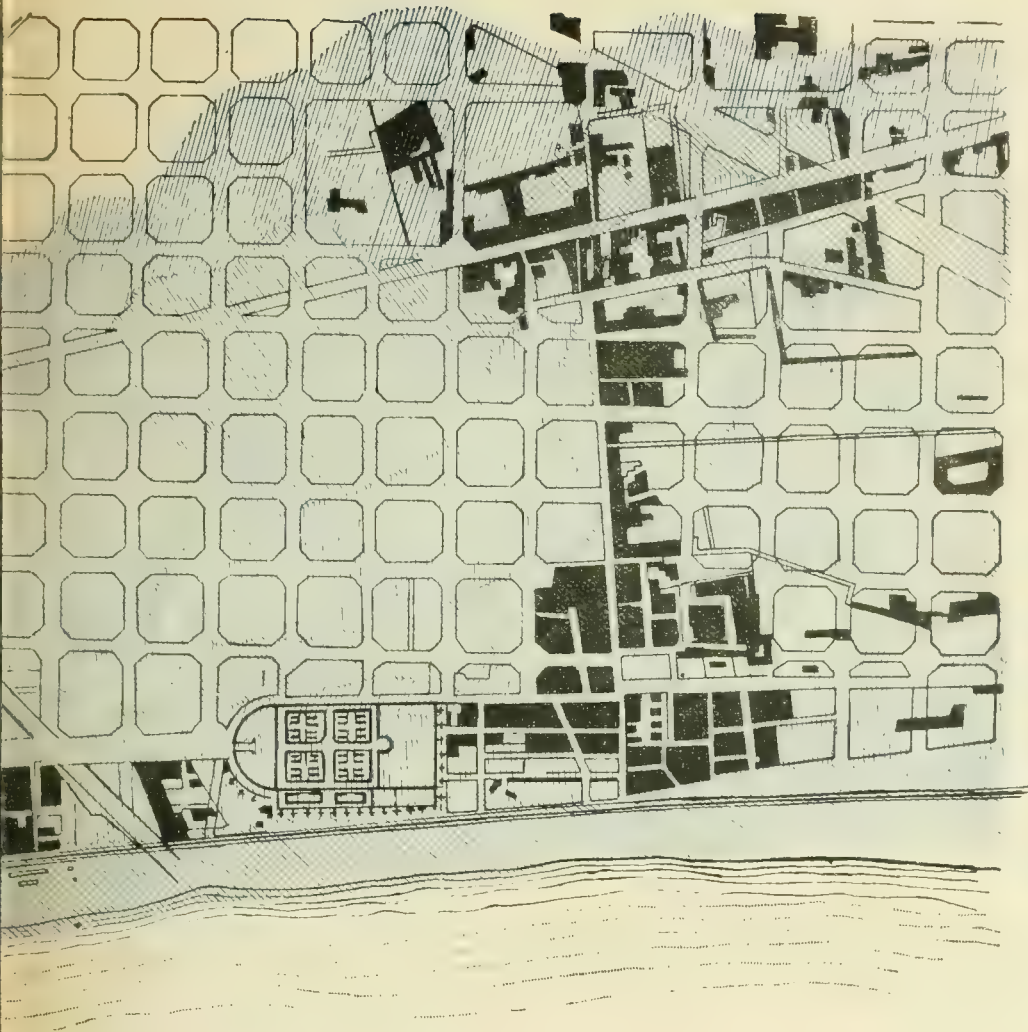
(8) 21 de Juny de 1469. — Lo dit jorn les dites Naus o la gent de aquelles, trameteren dos bargantins la via de la Llacuna per levar un art de xavaga qui era intrat per pescar e foren armats certs lauts en a ribera de Levant e meteren-se entre les naus e los bargantins e prengueren lo hu dels dits dos bargantins ab XVII hòmens. (M. N. A.)

Probable avenç territorial de la costa NE. de Barcelona, coneguda pe

CIUTAT DE BARCELONA

Segle VII

Segle IX

Segle XI

Segle XII

Segle XIII

Segle XIV

Segle XV

Segle XX

er Marbella. Des del segle XII de J. C. fins a nostres dies

segar fàcilment mar endins, los sediments grans y petits, que hi vessavan les torrenteres devallants del Montjuich y de la serra de Cerola o Ça-l'rola, constituïan un fons fangós, petita imatge dels molts estanys formats al altre cantó de Montjuich.

Entre Montjuich y les costes de Garraf, s'obria estensa badia, que, si en temps proto-històrics arribà fins a Papiol y Castelldefels, en los històrics se creu pogué estendre-s fins a Sant Boy y Cornellà. Lo Llobregat, molt més caudalós en passats segles del que-l veyèm ara, al desaygar en la costa per multiplicades boques, motivava una continuïtat d'estanys y terres pantanoses, que les ones obrïan y tancavan a sa voluntat, segons encara avuy s'observa ab los de la Ricarda, Magarola, Remolar y Murtra en los tèrmins del Prat y de Castelldefels.

D'aquesta senzilla explicació ne devalla la consideració de la molta superfície que deu, Barcelona, al constant retrocés del mar. Es donchs, natural, que-l poble la haja vingut senyalant, al donar a la platxa hont més se patentisa aquest dessecament, lo nom genuí de *Marbella* (9). Com la paraula, encara que viu, a Barcelona, se li desconeix son genuí significat, no estarà per demés consignar, que, *marbella*, y també *marbell*, vol dir lo meteix que *reflujo* en castellà: apartament de les aygues.

Mirant lo mapa de la línia que era mar en les diferents èpoques històriques, se tindrà noció complerta de lo que axò significa, podent dir que Barcelona es una ciutat sortida del mar, puix que, més de la seva meytat actual, estava dintre les ones al ensenyorir-se los romans de nostra terra.

Per çò la característica de Barcelona es d'una ciutat plana molt poch desnivellada, afavorida per alterosa serralada que li facilita bellíssims panorames. Aquesta línia de montanyes són estribacions secundaries devallants de la divisoria entre la conca litoral del Centre y lo riu Besòs, en la part N. O., y de la divisoria entre la conca litoral del Centre y lo riu Llobregat, en la part S. O. Axís les distribuïxen y clasifiquen los Srs. Maureta y Thos (10):

Estat de les estribacions secundaries devallants de la divisoria entre la conca litoral del centre y lo Besòs:

Tibidabo, abans serra de Cerola.—Serres de Càn Baró.—Divisoria entre la conca litoral del Centre y lo riu Besòs.	<table border="0"> <tr> <td style="font-size: 2em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="vertical-align: middle;">Al Nord</td> <td rowspan="2"> <table border="0"> <tr> <td style="font-size: 2em; vertical-align: middle;">{</td> <td>Turó de Montcada.—Divisoria entre lo riu Besòs y la riera de Ripollet.</td> </tr> <tr> <td style="font-size: 2em; vertical-align: middle;">{</td> <td>Mare de Déu del Coll, abans de Fontrubia.—Divisoria entre la riera d'Horta y les barrancades de Barcelona.</td> </tr> </table> </td> </tr> <tr> <td style="font-size: 2em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="vertical-align: middle;">Al Sur</td> </tr> </table>	}	Al Nord	<table border="0"> <tr> <td style="font-size: 2em; vertical-align: middle;">{</td> <td>Turó de Montcada.—Divisoria entre lo riu Besòs y la riera de Ripollet.</td> </tr> <tr> <td style="font-size: 2em; vertical-align: middle;">{</td> <td>Mare de Déu del Coll, abans de Fontrubia.—Divisoria entre la riera d'Horta y les barrancades de Barcelona.</td> </tr> </table>	{	Turó de Montcada.—Divisoria entre lo riu Besòs y la riera de Ripollet.	{	Mare de Déu del Coll, abans de Fontrubia.—Divisoria entre la riera d'Horta y les barrancades de Barcelona.	}	Al Sur
		}	Al Nord		<table border="0"> <tr> <td style="font-size: 2em; vertical-align: middle;">{</td> <td>Turó de Montcada.—Divisoria entre lo riu Besòs y la riera de Ripollet.</td> </tr> <tr> <td style="font-size: 2em; vertical-align: middle;">{</td> <td>Mare de Déu del Coll, abans de Fontrubia.—Divisoria entre la riera d'Horta y les barrancades de Barcelona.</td> </tr> </table>	{	Turó de Montcada.—Divisoria entre lo riu Besòs y la riera de Ripollet.	{	Mare de Déu del Coll, abans de Fontrubia.—Divisoria entre la riera d'Horta y les barrancades de Barcelona.	
{	Turó de Montcada.—Divisoria entre lo riu Besòs y la riera de Ripollet.									
{	Mare de Déu del Coll, abans de Fontrubia.—Divisoria entre la riera d'Horta y les barrancades de Barcelona.									
}	Al Sur									

(9) No dexa de sorprendre veure, també, conservada la paraula *marbella*, en les costes d'Hispanya, no lluny de la antiquíssima e important ciutat de Màlaga, hont hi ha una població que porta dit nom.

(10) Maureta y Thos y Codina.—*Descripción física, geológica y minera de la provincia de Barcelona* (Madrid, 1881), plana 48.

Estat de les estribacions secundaries devallants de la divisoria entre la conca litoral del Centre y lo riu Llobregat.

Tibidabo, abans serra de Cerola.—Sant Pere Màrtir, abans mont Orsa.—Divisoria entre la conca litoral del Centre y lo riu Llobregat.	{ Al Nord { Al Sur {	Sant Pere del Papiol.—Divisoria entre la riera de Vallvidrera y la riera de Santa Crèu d' Olorda.—Montanyes de Santa Crèu d' Olorda.—Divisoria entre la riera de Santa Crèu d' Olorda y altres afluyents del Llobregat.
		Montjuich.—Divisoria entre lo Plá de Barcelona y lo delta del Llobregat.

Tancarèm aquesta ressenya topogràfica ab la estadística dels habitants de Barcelona, segons lo derrer cens del any 1900, que era de cinch cents trenta tres mil, sense comptar los d' Horta y Vallcarca, que encara no s' hi havían agregat en aquella data:

Districte 1. ^{er}	34,761
» 2. ^{on}	56,881
» 3. ^{er}	43,433
» 4. ^t	55,611
» 5. ^t	59,468
» 6. ^e	90,991
» 7. ^e	80,456
» 8. ^e	49,409
» 9. ^e	28,955
» 10. ^e	29,527
Població militar y marítima.	3,527
TOTAL	533,000
Horta y Vallcarca	4,354
TOTAL	537,354
Sarrià y Vallvidrera.	6,576
TOTAL	543,930 habitants.

Observarèm en aquesta estadística que, sens parlar dels defectes generals a totes elles, per los quals, nostres poblacions tenen, de fet, més habitants dels que hi venen consignats, s' hi nota la escassa xifra assignada a la població marítima y militar de Barcelona, puix es evidentíssim que passa molt de que se li designa.

Utilisant les noves que sobre la població de Barcelona, compilà en 1883, lo Sr. Colomer y Codina (11), ampliant-les ab les del *Anuari* de 1904 (12), podrèm formar-ne la interessant

(11) *Movimiento de población de Barcelona en el veintenio de 1861-1880. Densidad por calles, casas y habitaciones de la población vecindada en Barcelona en 1882, por Gumersindo Colomer Codina* (Barcelona, 1883).

(12) *Anuario Estadístico de la Ciudad de Barcelona 1904.*

TAULA COMPARATIVA D' HABITANTS

Anys	Habitants	Cases	Procedencia d' aquestes noves
1359	31,339		
1368	29,560		
1464	32,200		} «Anuario Estadístico de la Ciudad de Barcelona.—1904».
1515	28,940		
1647	64,000		
1715	37,000		
1759	80,000		
1773	115,000		} Estadístiques de Barcelona, publicades per Anfós Cerdà en 1855.
1786	111,410		
1789	112,000		
1798	130,000		
1802	115,000		«Guía de Barcelona» de 1802.
1818	83,289	5,797	Cens format per lo Municipi.
1826	100,639	5,856	«Diccionario Geográfico Universal».
1829	113,780		Id. Id. Id.
1832	116,917		Padró fet per la policia.
1835	118,280		«Guía de Barcelona».
1842	192,884	5,850	«Diccionario Geográfico Universal».
1843	120,800		«Manual Geográfico Administrativo».
1846	171,213		Padró fet per la policia.
1847	174,746	5,093	Id. id. id.
1848	169,129		Id. id. id.
1849	175,331		
1854	160,000		} Estadístiques de Barcelona, d' Anfós Cerdà.
1855	168,314		
1857	183,787		Cens general de població.
1860	189,948	8,778	Id. id id.
1863	190,298	8,869	
1869	193,490	8,886	} Empadronament de vehins.
1871	194,382	8,916	
1872	203,603	8,963	
1875	215,965	9,105	
1877	249,106		Cens general de població.
1879	238,784		Empadronament de vehins.
1887	397,311	11,518	Cens general de població.
1897	509,589	30,138	
1900	533,000	33,777	
1901	530,317		} «Anuario Estadístico de la Ciudad de Barcelona.—1904».
1902	530,930		
1903	531,589		
1904	537,354		
1905	538,480	36,889	} Empadronament de vehins.
1906	539,453		
1907	541,726		«Boletín Municipal de Barcelona».

La primera xifra que-s coneix de la població de Barcelona, pertany al any 1359, ço es, deu anys després de la terrible peste que assolà bona part d'Europa, Assia y Africa (anys 1348 y 1349) y en la qual se calculan que moriren les nou dècimes parts dels vivents. Per tant, si hi ha poca exageració en lo que s'afirma y són certs los 34,339 habitants assignats en 1359, podèm creure, que, quinze anys abans, en 1344, tindria, Barcelona, unes cinquanta mil ànimes, més aviat més que menys.

La notable disminució de població que presenta en general Catalunya en la segona meytat del segle XIV y de la que tant per estens se n'ocupà Caresmar en sa famosa carta al Baró de la Linde, havia d'afectar notoriament a nostra Ciutat.

Lo creximent de Barcelona, durant los segles XIV a XVII inclusiu, es aproximadament del doble, puix passà dels trenta mil habitants, als xexanta mil. En lo segle XVIII torna a duplicar la seva població, puix prenent com a norma la xifra de xexanta mil habitants (13), veyèm que arriba als cent trenta mil. De manera, que, en un segle, s'efectua idèntica labor progressiva, que en quatre segles anteriors.

En los primers decenis del segle XIX, la població de Barcelona no sembla major de cent quinze mil habitants, acabant lo propri segle ab cinch cents trenta tres mil. Axò representa augmentar en cent anys, quatre vegades y mitja lo nombre dels séus vehins.

Si, com es llògich suposar, en lo present segle XX, Barcelona creix d'una manera mesurada, no pot duptar-se que arribarà a la xifra d'un milió d'habitants, lo qual, d'altra banda, representa haver doblat escassament lo séu nombre, a semblança de lo succehit en lo segle XVIII. Ara, si causes imprevistes, devallants d'una major bona orientació de nostres governs y governants, si Barcelona podia obtenir algunes de les mesures que la seva prosperitat imperiosament reclama, no pot duptar-se, que, la progressió fora mólt major y son augment resultaria consemblant al efectuat en lo segle XIX, passant, donchs, dels dos milions d'habitants, lo qual tampoch representaria triplicar los séus habitants en cent anys, com tením vist féu en lo segle XIX.

Lo mínimum d'augment que-ns pot donar la població de Barcelona, correspòn als anys actuals, a causa de la gran crisis econòmica perquè passa nostra Ciutat des de que havèm assolit lo segle XX. Causes locals mólt deplorables, de tots conegudes, agravades no sols per les generals de decadència que atravessa Espanya, si que també per crisis financieres que tantes vegades han pertorbat les nacions d'Europa, no han sigut prou per deturar en absolut, lo creximent de Barcelona, sinó que aquest s'ha efectuat en una forma lenta, fins contrariant totes les previsions. Aquest mínimum de progressió que ara

---

(13) No deu atendre-s, en aquestes observacions, a la xifra del any 1715, en lo qual la terrible guerra de Successió y setge de Barcelona, portà a la Ciutat a una infina expressió de població.

atravessam, nos presenta un augment de dotze mil habitants en set anys, y, calculant una progressió consemblant per los restants noranta tres anys que falten de segle, representaria un mínimum d'augment de població de cent xexanta mil habitants més.

Per donar alguna idea del moviment de Barcelona en l'any actual, continuarem l'estat que ns suministra l'Empadronament, copiant-lo del resúm publicat en lo *Boletín Municipal de Barcelona*. Hi afegirèm encara la nota mensual dels naxements y defuncions, estreta del propi *Boletín*, donant-nos tot plegat més clara idea del

DERRER MOVIMENT DE LA CIUTAT

1907	Nota del Empadronament	Nascuts vivents	Morts
1 de Febrer.	541,260 habitants	1,178	1,444
1 de Març.	541,199 »	1,093	1,496
1 d' Abril.	541,194 »	1,185	1,256
1 de Maig.	541,380 »	1,165	1,199
1 de Juny	541,433 »	1,208	1,063
1 de Juliol.	541,498 »	1,030	916
1 d' Agost.	541,691 »	1,216	969
1 de Setembre	541,726 »	1,045	921
1 d' Octubre.	541,891 »	1,093	860
1 de Novembre		1,027	1,021
TOTAL EN LOS 10 MESOS.		11,240	11,145

No es possible parlar del creximent d'una població sense fixar-se detingudament ab aquest moviment de naxements y defuncions, que tan directament l'afecta.

En los derrers anys, la natalitat de Barcelona no augmenta, fet que semblantment s'ha constatat en la major part dels grans centres de població. Veja-s lo que diu la estadística:

En 1878	era la natalitat de	33'35	per 100 habitants
En 1888	»	28'76	»
En 1898	»	22'70	»
En 1901	»	24'80	»
En 1903	»	26'01	»
En 1904	»	25'89	»
En 1905	»	24'94	»
En 1906	»	26'03	»

També s'ha atribuït bona part de la baixa de la natalitat a Barcelona, al perfeccionament del padró municipal, lo qual cada decenni va resultant millorat y major, donchs, en exactitut.

La mortaldat no es aquí lo que molts pretenen suposar. S'ha volgut establir una corrent contrària a les bones condicions naturals que té Barcelona, per presentar-la com a ciutat malsana, y adjudicar-li una mortaldat extraordinària, superior a la de les altres poblacions similars.

Lo que eran remors inconsistents, les estadístiques, ab sa perseverant labor, han cuydat de dexar aclarit. Segons elles, nostra Ciutat presenta una xifra tal que, ni dintre les poblacions principals d'Espanya, ni entre los més importants ports de la mar Mediterrània, mereix ocupar cap lloch desastrós, ans hi figura ab ventatja de moltes altres.

Per lo que pertoca a Espanya, Barcelona y Murcia se donan les mans per trobar-se en iguals condicions, puix essent, la mortaldat de Barcelona, de 24'10 per mil habitants, la de Murcia resulta també de 24'01. En cambi nos trobàm ab que Valencia presenta la quantia de ses defuncions arribant a 25'59, xifra sobrepujada en altres tres ciutats espanyoles, essent de 27'8 per Màlaga, 29'05 per Madrid y 38'88 per Sevilla.

Comparant los ports de mar del Mediterrani, que figuren en lo diagrama de mortaldat separatament publicat, y colcant de menor a major los que més propinques se troban ab la xifra assignada a Barcelona, nos resultan en aquest orde:

Odessa, 17 per mil habitants; Niza, 18'8; Palerm, 19'7; Gènova, 21'6, Marsella, 22'9; Venezia, 23'9; Murcia, 24'01; **Barcelona, 24'1**; Nàpols, 25'5; Valencia, 25'59; Triest, 25'8; Màlaga, 27'8; y Alexandria, 35.

Resumint la natalitat d'una manera consemblant a la mortaldat, compararem la de Barcelona ab la de les ciutats del Mediterrani, y colcant-les de major a menor, nos dona lo resultat següent: Alexandria, 39'4; Triest, 33'5; Valencia, 31'2; Nàpols, 30'3; Palerm, 29'3; Odessa, 29'2; Màlaga, 26'27; Murcia, 26'27; **Barcelona, 26'01**; Venezia, 26'00; Gènova, 25'5; Niza, 24'4; Marsella, 23'1.

Les poblacions que més s'acostan a Barcelona, ço es, qual natalitat no té sis dècimes de diferencia, són les següents: Bristol, 26'7; Leicester, 26'6; Milà, 26'3; Budapest, 26'2; Hamburg, 26'2; **Barcelona, 26'01**; Venezia, 26'0; Nova York, 25'9; y Gènova, 25'5;

Per tenir una idea més cabal de lo que poden significar les predites xifres, no hi ha com examinar lo diagrama de la natalitat y mortaldat de les principals poblacions, que publicàm separatament, podent-se veure les linies y Hoch que corresponen a Barcelona, y establir les deduccions subsegüents.

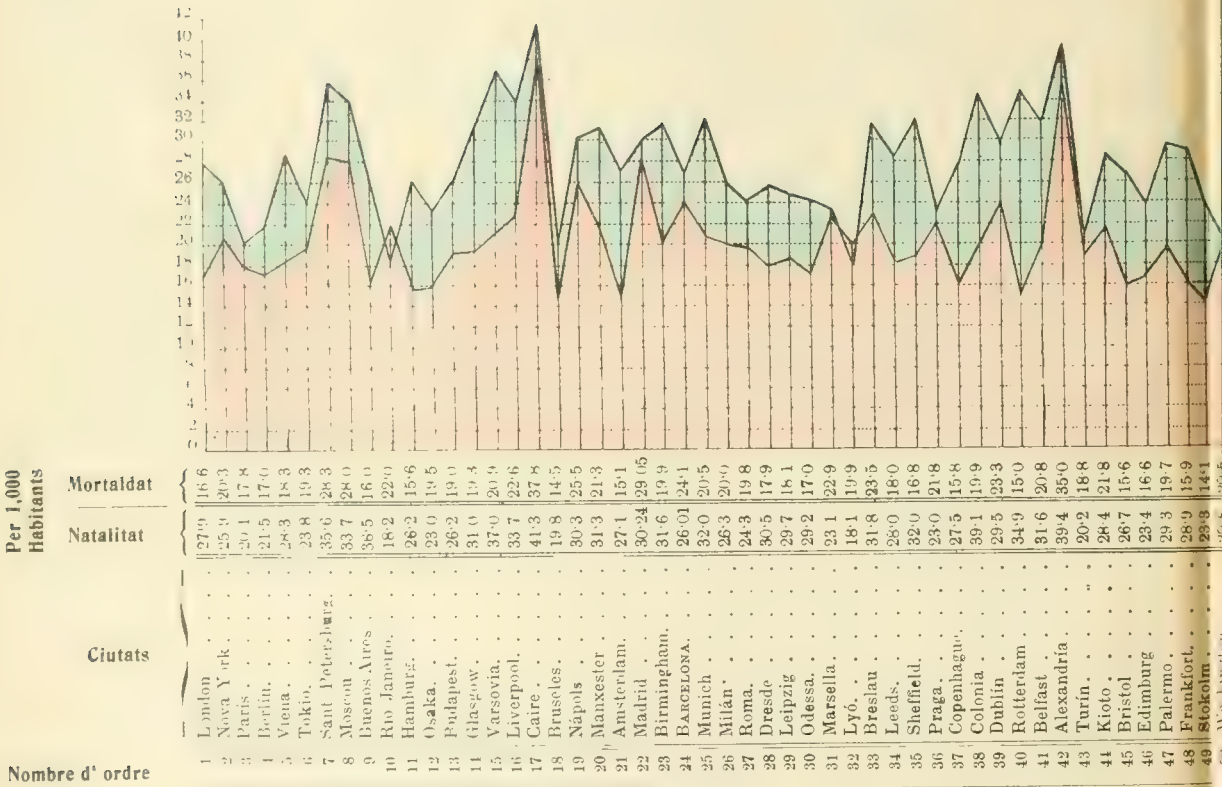
Quant més se perfeccione la nostra estadística, quant més s'arriba a la veritat dels habitants de Barcelona, més se veurà disminuir la xifra de la seva mortaldat, ja que en axò no hi caben mistificacions, ni ocultacions.

DIAGRAMA de natalitat y mortaldat per 1,000

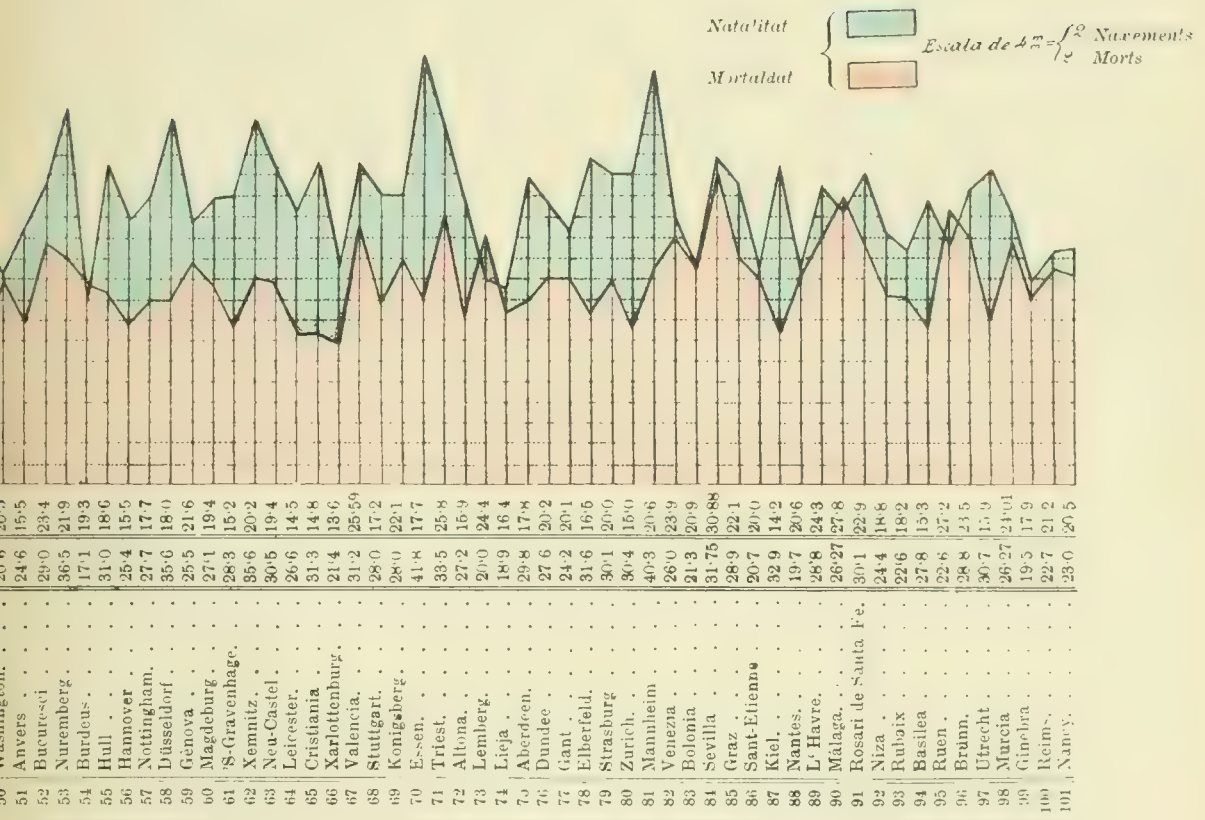
(Del « Anuario Estadístico de la Ciu

Ciutat de **BARCELONA**

100 habitants, en les principals ciutats del món

(Ciutat de Barcelona, Any III, 1904)

Geología del Territori de Barcelona

Intranquil·litat de la mar silúrica que ocupava Barcelona.—Alçament en la època devònica.—Enfonzament en la època triàssica y nou alçament al acabar-se aquesta.—Lo Territori de Barcelona constituït en ribera de la mar en la època miocènica.—Alçament del Montjuich.—S' enfonza lo Plà de Barcelona, convertint-se en estesa badia.—Apareix lo mont Taber en lo període antròpich.—Trencament de les muralles piçarroses a Martorell y a Montcada.—Manantials d' aygues calices.—Alçament final del Plà hont s' assenta la ciutat de Barcelona.

La erudita monografia del Rnt. Canonge Dr. Almera y Comas (14) y son «Compte rendu» de la Reunió extraordinaria de la Societat geològica de França a Barcelona, en que s' ocupa per peces menudes de la formació geològica del Plà o Territori de Barcelona, suplirà nostra insuficiència, permetent-nos omplir aquesta important plana del séu passat d' una manera bastant complerta.

Les capes de formació més antiga del nostre Plà o Territori, pertanyen a la era primària, datant del període càmbrich, si bé per circumstàncies desconegudes, no-s nota senyal de vida animal en lo fons de nostres mars càmbriques, durant tot lo temps que cubrián Barcelona.

Acabada la deposició sedimentària d' aquesta primera agrupació de capes, cambiaren les circumstàncies. Sense sufrir cap alteració la posició primitiva dels sediments o piçarres maclíferes micàcees y per tant en estratificació concordant ab elles, vingueren a depositar-se-n altres de naturalesa argilosa, de les quals n' havia desaparegut la mica y demás substàncies que motivaren les macles o taques elíptiques, alternant ab altres de color de terra quarçoces, que, a la vegada alternavan ab altres cloritoses, totes les quals constituían lo

---

(14) *De Montjuich al Papiol at través de las épocas geológicas. — Memoria leída ante la Real Academia de Ciencias naturales y Artes de Barcelona, en la recepción pública del Rdo. Dr. D. Jaime Almera y Comas, Pbro., el día 20 de Diciembre de 1879* (Barcelona 1880), y *Compte rendu de la Reunió extraordinaria de la Societat geològica de França a Barcelona* (1893).

grupo immediatament superior al de les predites piçarres, que s'estén de N. a S. y de E. a O.

La movilitat de crosta de la terra durant la era primaria, motivà dipòsits prou diferents; unes vegades formats de materials fins o argiloses, altres granitosos, y altres, de majors dimensions, en alternancia ab materials més fins durant les temporades de tranquil·litat, com al Papiol, los quals contenen *Trilobites* (*Asaphellus*), Braquiòpodes y Bivalves.

Després d'aquests dipòsits ordovicians, sobrevingué la deposició mecànica dels banchs de calices y argiles silúriques (15), de la que se'n veuen poques reliquies a Brugués, a Cervelló, en la regió alta Occidental y Oriental de Santa Creu d'Olorda, a Vallcarca y prop del cim de Montcada. Aleshores visqueren les *Orthoceras*, les *Præcardium* y los *Monograptus*, la *Cardiola interrupta* y altres especies indeterminables.

En la època prop vinent o devònica, o tal vegada abans de finir la precedent, sofrí tot plegat un alçament, acompanyat de forta denudació dels estratus ja depositats y poch endurits, al qual seguí més tart un nou enfonsament. De manera, que, en discordança de estratificació dels dipòsits precedents, se depositaren al fons d'una mar tranquila, potentes capes de calixa en tota la comarca, des del Llobregat, o més ben dit, des dels volts de Sant Climent, fins a Montcada, y del Papiol fins a Vallcarca; sobrevenint alguns cambis de direcció y energia en les corrents, y altres circumstancies, quin resultat era transportar sediments, que avuy separan los uns dels altres, los banchs de calixa en tal temps depositats. La vida fóu major que abans, puix tot lo fons marí de nostre Territori estava sembrat d'*Encrinus*, abundant-hi més los *Orthoceras* y *Trilobites* (*Phacohs*), Bivalves (*Kralowna*, *Panenka*), acompanyats d'altres especies no reconegudes, però que hi han dexat llurs senyals.

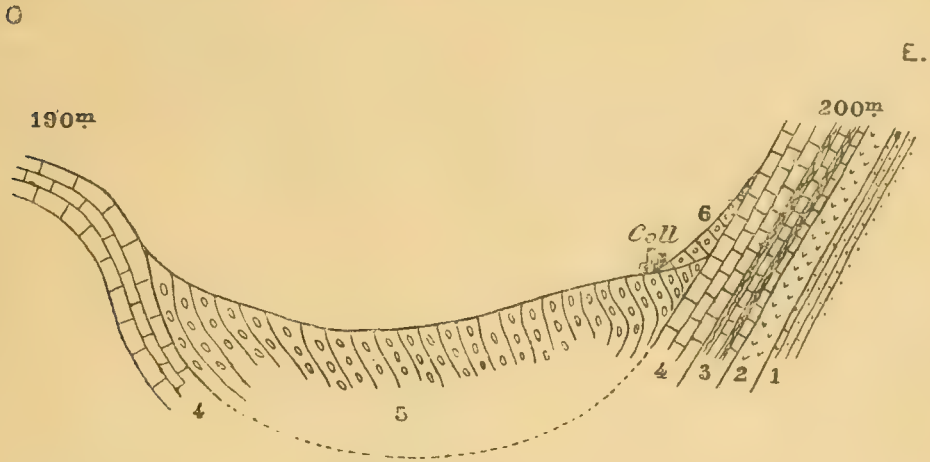
La pobresa paleontològica relativa d'aquestes capes paleozoyques, es remarcable, majorment si la comparàm ab la riquesa de les del N. d'Espanya y Amèrica. Axò denota grans emersions e immersions en nostra terra y allí impertorbable immovilitat.

Axís, los banchs de calices devòniques, se mostren en discordança de separació y alguns plegats, puix un d'ells se presenta prop de Gavà, altre dalt de Santa Creu d'Olorda, altre, de 2 kilòmetres, al N. de Sant Berthoméu de la Quadra, altre, a $\frac{1}{2}$ kilòmetre al E. del Papiol, altre al O. de Vallvidrera, altre a Vallcarca y Mont-Baró, altre a Montcada y altre a Montgat.

Lo devònich se presenta caracterisat a Brugués, a Papiol en lo turó de Càn Amigonet y a Vallcarca, en lo turó de Càn Mora, demunt la ermita del Coll o de Fontrubia, hont estàn les capes redreçades y ab aquest ordre, de baix a

(15) O Gotlandiense.

dalt: piçarres margoses de variades colors ab *Leptæna corrugata*, que reposan demunt les piçarres silúriques ab *Graptòlites*; (demunt les quals hi ha lo Parch Güell). Demunt les piçarres margoses hi reposan calices blavoses ab *Orthoceras* y *Kralowna*. Demunt d'aquestes altres calices anomenades griotte

Perfil del turó de Càn Falcó al turó de Càn Mora (Valcarca), compresiu del Santuari de la Mare de Deu del Coll o Fontrubia, segons lo Dr. Almera.—1, Piçarres blanques ab *Graptòlites*; 2, piçarres ab *Leptæna corrugata*; 3, calixa blavosa ab *Orthoceras*; 4, calixa griotte devònica; 5, Grauwacka del Culm; 6, triássich inferior.

que sostenen los dipòsits més baxos de la època carbonífera anomenats lo *Culm*, banchs de calixa blavosa, quasi verticals, ab molts *Orthoceras*, *Tentaculites* y *Kralowna*, y per fi, la calixa griotte. Aquesta capa forma una sinclinal per dessota lo Coll, reapareixent al turó de Càn Falcó y al Puget ab *Orthoceras* y *Kralowna*.

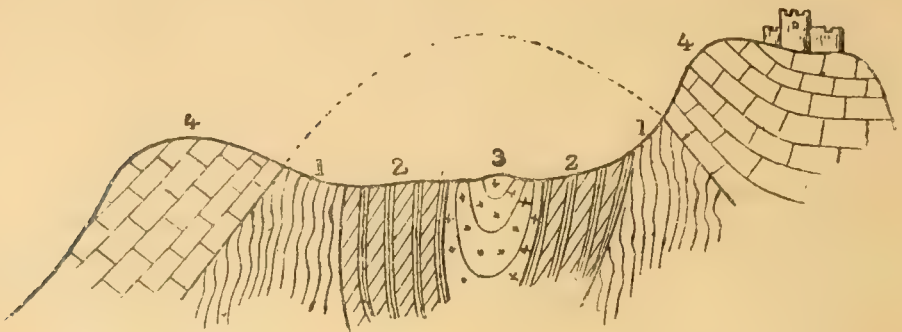
Lo devònich de Montcada, ocupa la part alta del Puig, constant de capes primes de piçarra rogenca intercalades en calices, que contenen: *Leptæna corrugata* Richt, *Orthis*, *Strophomena*, *Lingula*, *Avicula*, etc., les piçarres; y *Tentaculis* y talls d'*Encrinus* les calices. Se troban després los dos costats d'una anticlinal rompuda, formats per banchs de calixa blavosa, margosa, nodulosa, ab molts *Orthoceras* indeterminables, *Encrinus*, *Kralowna* y especialment *Tentaculites Geinitziannus* Richt.

Abans de finir la època devònica, sufrí aquest Territori de Barcelona, un nou alçament, que-l tragué fora de les àygues y que apar no haver-se efectuat ab gran violencia.

En vista d'axò es natural que s'hi vejan senyals de dislocaments en les capes inferiors, altament trastornades en la linia manifesta del alçament, que es la metexa de la serra de Cerola o Tibidabo.

També es natural que aparegan còdols deguts a la denudació efectuada en les capes que surtiren a fora de la mar. Aquestes se veuen en la fondalada

del Coll a Vallcarca y pertenenxen al començament de la època carbonífera.

Perfil del turó de Montcada, per lo Dr. Almera.—1, Piçarres ab *Graptolites*; 2, alternança de calices y piçarres ab *Leptæna corrugata*; 3, calça blava nodulosa ab *Orthoceras*; 4, calça griotte ab *Encrinus*.

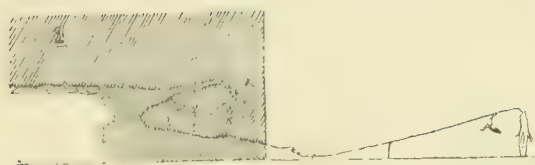
En aquells temps quedaren terres baixes, fondes y pantanoses, com en les regions en que se desenrotllà en alt grau la vida vegetal, de que ací freturava. De aquella època s' hi troban aquí al Puget y Vallcarca impressió de varies especies de plantes *Bornia radiata* (*Calamites transitionis*), *Archæopteris lypa*, etc.). Però menys senyals han restat de la vida animal terrestre, necessariament reduhida, a causa de la boyrosa y pesada atmòsfera, sadoïllada de vapors y gasos, sobre tot àcit carbònich, que la feya irrespirable.

A igual que en la època carbonífera, seguí, nostre Territori, en la pèrmica, esperimentant commocions més o menys fortes y erosions més o menys durables y continuades.

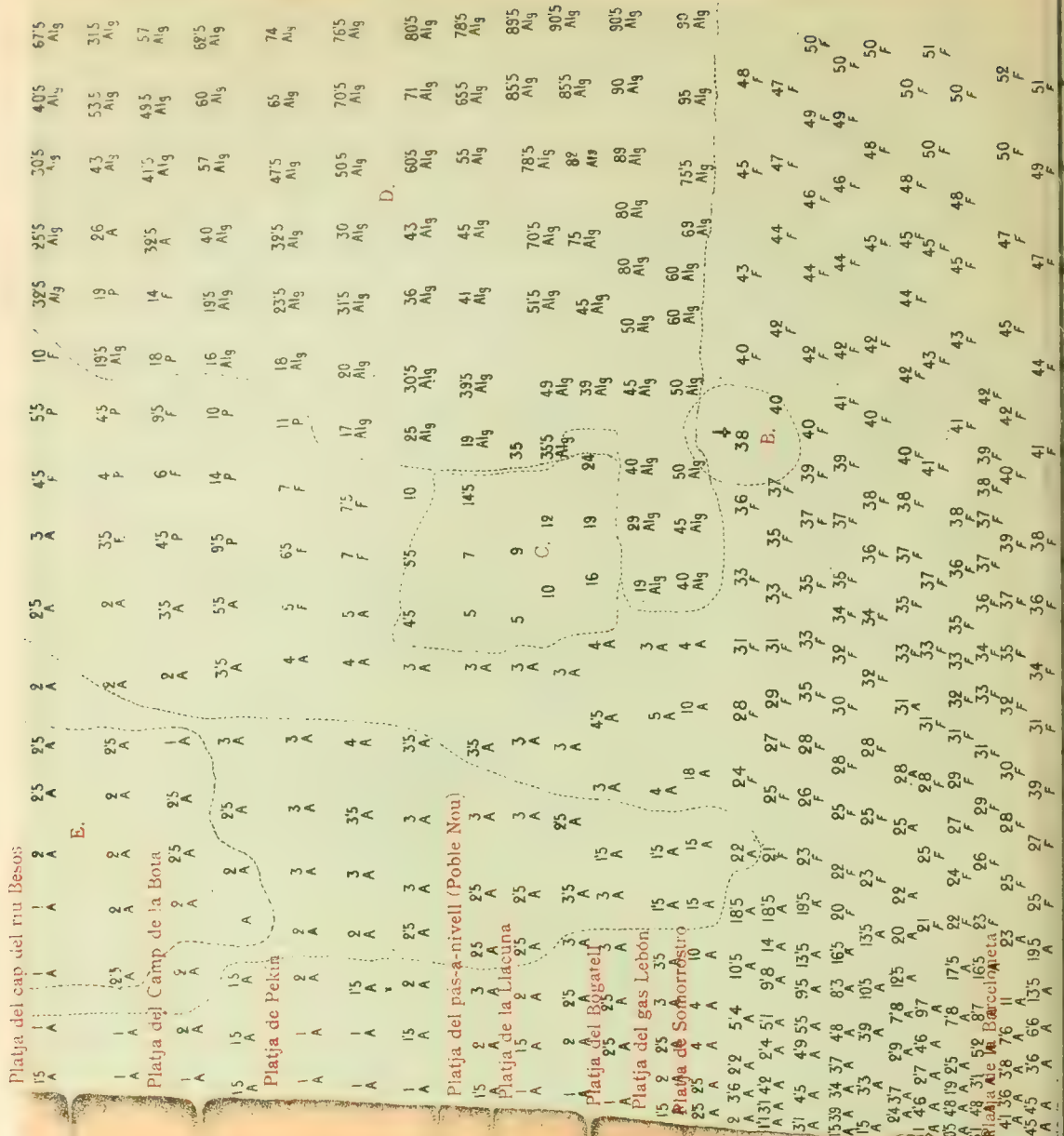
A aytals dislocaments acompanyaren lo gran nombre dels filons y bossades de granit y sienita, de pòrfits, microgranulita y pegmatita, que atravesan a les piçarres quasi bé verticals d' aquesta serra, dividint-les y separant-les per lo mitg, com en lo fons dels Penitents y Vallcarca, lo meteix que a les calices, segons apar al peu del Mont Carmel, prop Càn Baró, fins a posar-les verticals.

Arribats a la era secundaria o període del triás, s' enfonzà novament dessota les aygues, al ensemps gran part de Catalunya y Valencia, depositant-se al séu demunt la arenisca roja samítica o ròdeno, com la anomenan a Valencia y que l' home de temps a venir, la havia d' escullir, ab preferencia a tota altra roca, per esmolar les eynes de tall, y després calices y argiles.

Un petit clap de terror triássich pertanyent al vosgià, se troba al Santuari del Coll; està format d' arenisca roja y pudingues, que reposan demunt lo devònich y carbònich. D' ell ne brolla la famosa *font rubia*, que ha donat nom, de mólt antich, al lloch. La roca d' hont neix la font, pot ésser altre comprovant de nostra opinió, de que les paraules *rubia*, *rubiol*, *rubió*, etc., a

Mapa del fons de la mar de Barcelona (1880)

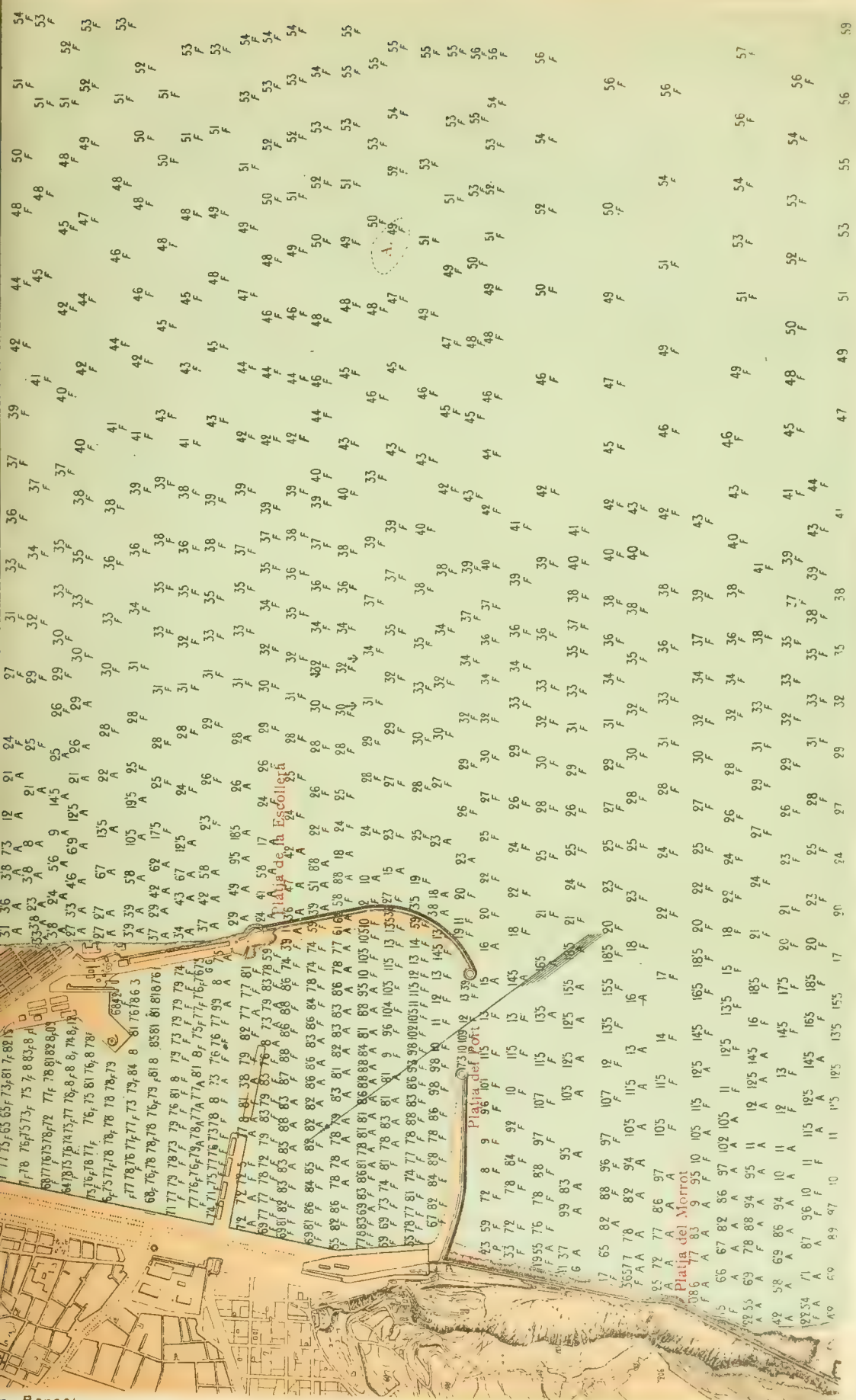
Mapa del fons del port de Barcelona y de la mar vehina del Besós al Llobregat, alçat en 1880 y 1881, per la Comissió Hidrogràfica. —Escala 1 : 18,350.

Banchs de sorra: Del 2 al 22, de 60 m. per 130, calitat extra (viva)
Del 10 al 10, de 50 m. per 175, calitat barrejada (granada, fina y poisosa)

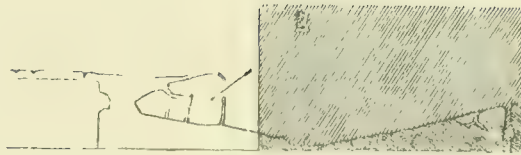
- A. indica Arena
- F. > Fanch
- C. > Cascall
- Alg. > Algues
- P. > Pedres

- A. Perill pèls pescadors (l' àncora)
- B. " " " (ull del Diable)
- C. Criader d' ostres
- D. Gran bosch de gegantines algues
- E. Extensíssim criader de muscles per la reproduccio

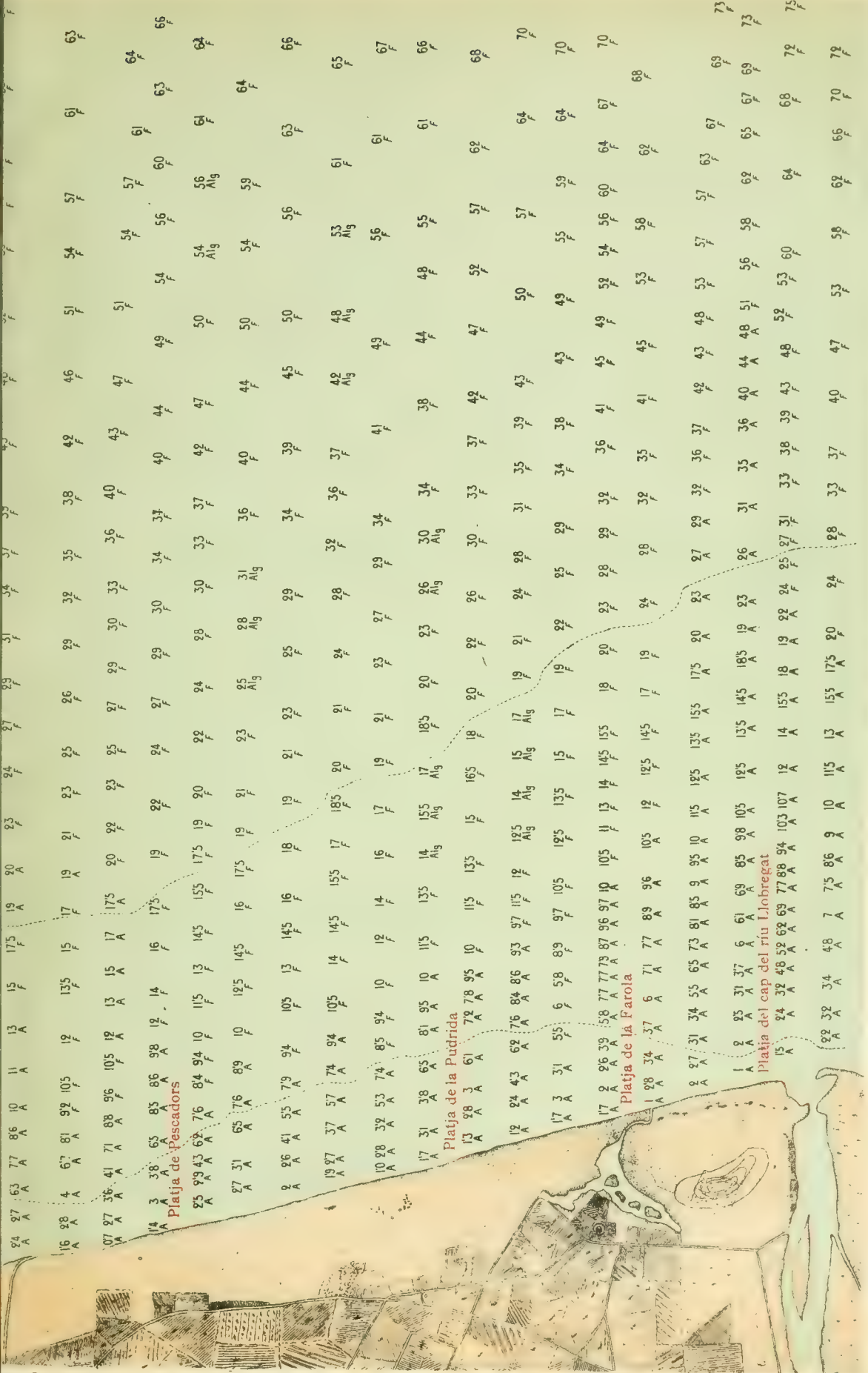

Mapa del fons de la mar de Barcelona (1880)

1955	76	78	88	97	107	115	125	135	165	24	25	26	29	31	33	35	37	38	40	41	45	47	49	50	56														
137	99	83	95							15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	38	40	41	42	43				
17	65	82	88	96	97	107	115	125	135	155	185	20	23	25	28	30	32	34	36	38	40	43	46	49	51	54	56												
56	17	65	77	78	82	94	103	115	125	135	145	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	40	41	42	43
25	27	27	77	86	97	105	115	125	135	145	155	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	40	41	42	43	
115	66	67	82	86	97	102	105	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	40	41	42	43
22	25	25	69	78	88	94	95	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	40	41	42	43
49	58	69	85	94	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	40	41	42	43		
22	34	71	87	96	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	40	41	42	43		
42	62	89	97	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	40	41	42	43			
36	66	75	84	93	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	40	41	42	43		
33	36	6	73	81	92	102	115	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	40	41	42	43		
43	34	61	74	81	89	97	105	19	14	16	18	20	22	24	27	29	30	32	35	36	37	38	40	42	44	48	50	51	53	55	58	61	63	66	68	69			
13	2	39	53	64	84	95	10	105	115	135	145	165	18	23	25	28	30	32	35	36	37	38	40	41	44	48	49	51	55	57	60	63	66	68	69				
31	58	62	76	9	94	105	19	13	15	17	19	21	23	25	28	30	32	35	37	40	42	43	44	48	50	51	53	55	58	61	63	66	68	69					
115	35	43	32	87	93	105	12	14	14	17	19	23	25	28	30	32	34	36	38	41	42	43	44	48	50	51	53	55	58	61	63	66	68	69					
22	2	43	68	8	85	97	10	11	13	14	15	16	18	20	22	24	26	29	32	34	36	38	39	41	43	45	49	51	54	57	59	61	64	67	69				
10	15	39	53	67	94	96	11	115	135	155	18	20	22	24	26	29	32	35	38	41	42	43	44	48	50	51	53	55	58	61	63	66	68	69					
16	2	39	56	74	89	96	105	115	125	145	175	185	20	23	25	27	29	32	35	37	39	41	42	44	48	50	51	53	55	58	61	63	66	68	69				
19	29	33	55	73	86	99	10	115	13	15	17	19	22	24	26	29	31	34	38	42	44	46	49	51	53	55	57	59	62	65	68	69							
12	3	6	46	65	71	86	10	11	12	14	15	17	20	22	25	27	29	31	35	37	39	42	45	49	51	53	55	57	60	63	66	68	69						
14	25	194	53	63	77	91	10	11	13	15	18	20	22	25	27	30	32	35	35	40	42	43	44	48	49	51	53	55	57	59	62	65	68	69					
171	36	43	57	71	94	10	11	13	15	18	20	22	25	27	30	32	35	35	40	42	43	44	48	49	51	53	55	57	59	62	65	68	69						
105	21	53	64	91	105	12	14	14	16	19	21	23	26	29	31	34	37	40	43	46	49	51	53	55	57	59	62	65	68	69									
25	25	53	62	89	105	11	13	14	15	17	19	21	23	26	29	31	34	37	40	43	46	49	51	53	55	57	59	62	65	68	69								
22	31	4	58	86	105	11	13	14	15	17	19	21	23	26	29	31	34	37	40	43	46	49	51	53	55	57	59	62	65	68	69								

Platja de Pescadors

Platja de la Putrida

Platja de la Farola

Platja del cap del riu Llobregat

semblança de *Rubricatus*, són derivats de *rupe* (roca) (16) y no de *rubus* (esbarzer), com afirma Balari y Jovany (17).

Los dits senyals, en discordancia de separació, són la prova de que les aygues triàsiques recobriren tota la comarca barcelonina.

En la ribera dreta del Llobregat, los dipòsits del triás se presentan en un tallat de més de 100 metres d'altura, que va de Martorell a la mar, entre Gavà y Castelldefels, reposant en certs endrets immediatament demunt de les piçarres silúriques, mentres que, en lo Santuari del Coll o de Fontrubia y al Montgat, se troba demunt de les calices devòniques y dipòsits del Culm.

A despit de que, la mar triàsica, dexà de mostrar la agitació dels séus primers temps y entrà després en calma llarga, los muscles, radiats y crustacis, no-l trobarían en condicions propicies pera la vida, puix en lloch ne han aparegut de fòssils y sí solsament alguns brachiòpodes (*Terebratula vulgaris*), gasteròpodes (*Mentzelia*, *Mentzeli*), y polípers de caràcters completament borrats, y per tant indeterminables, a conseqüència de determinades accions moleculars.

Finit aquest període, tornà a emergir nostre Territori. Llavors esperimentà forta y considetable denudació, per manera, que se'n portà los sediments triàsichs que havían dexat les aygues entre lo Besòs y Llobregat, dexant-li sols la clapa al costat del Santuari del Coll o de Fontrubia. Y entretant, axís al E. del Besòs, com al O. del Llobregat, quedaren en peu y en estat natural, los banchs de pudingues, de samita y de caliça, com si llavors hagués sigut, aquest espay, areny, tal vegada d' una robusta y durable corrent fluvial, que anà a desaygar en lloch més o menys llunyà, vers l' actual Mediterrani.

Aytal según alçament contribuí, en gran part, als plechs en zich-zach y doblats violents, que presentan les piçarres silúriques y calices devòniques en determinats endrets, mostrand a ull, les sotregades d' aytals successius alçaments y enfonzaments. Emperò no sembla que llavors arribés a la seva ac-

(16) **Rubiolo y rubera** aparexen clarament com a roques en un d. del 1047, que són los límits del castell de Benviure, prop lo castell de Montfalcó, del comtat de Manresa: « A parte meridiana vadit de puteo pardo per ipsam cruce[m] qui est facta in ipsam rocham supra ipso pugio qui est ante ipsa *Rubiola* et per ipsam *Ruberam* grandem ubi est facta cruce, et deinde vadit per terminos fixos et *ruber*as et quercos ubi sunt cruces factas, vsque in coma grassa vltra ipsa *rubiola* » (d. 90 de Ramon Berenguer I, A. C. A.)

Font rubia, com a denotant font de roca, té un similar en document del any 1090, en que-s menta una *fontem petra* (d. 492 del C. S. C.). *Sollo rubeo* es nomenat en 1001, un soler o porció de terra, de Vallvidrera, segurament rocosa (d. 431 del C. S. C.).

La rodalia del castell d' Albinyana del any 1011, nos parla simultaneament d' una *laguna petricia* y d' una *laguna rubia*, dihent: « Et de meridie ascendit per ipsam summitatem de schena rosa qui est terminus de Kastro caldari et vadit per ipsa serra ad *laguna petricia*, per summitatem de ipsa serra ad ipsa fonte de ipsa murta usque in termino de berá vel de roda, vaditque per ipsum estret de alastro ad ipsa fonte de iunchosa et pergit per ipsa serra ad *laguna rubia*, sive per ipsum kastelar que dicunt nuce et vadit per ipsa plana ad villá que vocant abella vel vltra ipso alveo de Gallá » (d. 339, C. S. C.).

Castro rubei montis, es lo nom que-s dona al castell termenat (*castillo roqueño* a Castella) en la obra francesa de Jaume de Sant Jordi *De feudis et homagis* (Lyó, 1533).

(17) J. Balari y Jovany, *Orígenes históricos de Cataluña*, p. 188.

tual altura, aquest grahó de la actual serralada, que, segurament permanexeria enfora de les aygues durant lo període infra liàssich, si bé sotsmès a la acció denudant de les ones y romponents, com a ribera del mar d'aquell temps, com també estigué defora les aygues durant los períodes següents, liàssich y juràssich o oolítich, puix res se troba d'ell en aquests entorns.

Acabat lo període juràssich, lo Territori de Barcelona experimentà altre enfonzament, que permeté de nou de primer a les aygues dolces apoderar-se'n d'una bona part d'ell, invadint la comarca nostra, puix a pochs kilòmetres al O. del Llobregat, ho comprova la calixa lacustre del cretàceu inferior o hauteriviense, caracterisada per les *Bythinia*, *Paludestrina*, *Physa*, etc., que reposa immediatament demunt del triás. Més tart fôu la mar que l'invadí, puix demunt d'aquestes calices lacustres, hi descança una gran espessor de calices marines, de les èpoques infra cretàciques, caracterisades per la presència de cefalòpodes (*Ammonites*), de gasteròpodes (*Natica Coquandiana*, *Cassiopè Pizcuetana*, *Nerita Dupiniana*, etc.), bivalves (*Ostrea Bousin-gaulti*, *Janira Morrissi*, *Lima cottaldiana*, *Requienia Lonsdalii*, etc.), braquiòpodes (*Rynchonella lata*, *Terebratula sella*, etc.), foraminífers (*Operculina cruciensis*, *Orbitolina lenticulata*, etc.). De lo que-n tenim de concloure, que, tot lo tragecte que va entre abdós rius, estigué aytambé defora de les aygues del mar infra cretàcich, a despit d'haver sofert un enfonzament molt gran nostra Península, per la part del S. O., tenint aquell la seva ribera, aproximadament per aquest cantó, en la vora occidental del Llobregat.

Acabades les èpoques infracretàciques, experimentà altre alçament, sortint, nostre Territori, fora de les aygues de les mars cretàciques posteriors, quedant en sech aleshores y durant lo període eocènich en lo que y com qui díu surava demunt les aygues numulítiques que vingueren després o siga en los primers temps de la era terciaria. Era, donchs, una illa situada entre les Balears y la serralada mitja actual del Principat ocupat per la mar numulítica.

Lo desequilibri en les aygues promogut per l'alçament dels Pirinèus, al mitg d'aquesta era, motivà tal remoció de palets o còdols, que, les impetuoses corrents portaven en totes direccions, formant-ne grans dipòsits en determinats endrets. Entre ells predominan, en nostra comarca, los arrencats de la roca subjacent per la forta acció desgastadora d'aquelles corrents. Mes, havent finit, al poch temps, geològicament parlant, aquest desequilibri general, tant en la mar, com en la atmòsfera, nostres voltants y especialment la regió N. de la serralada, seguint la sort de molts endrets d'Europa, experimentaren considerable enfonzament, lo suficient pera que les aygues dolces devallants de la serralada interior, s'estanquessen abans d'arribar al Mediterrani, que, havia pres, ja aleshores, la configuració y límits actuals.

Degut a axò, se troba al N. de la serra, des de Sant Cugat del Vallès, una faxa lacustre oligocènica que s'exempla vers lo NO. O., dóna la volta al puig de Sant Pere del Papiol, morint al S. d'aquest poble; mentres que per

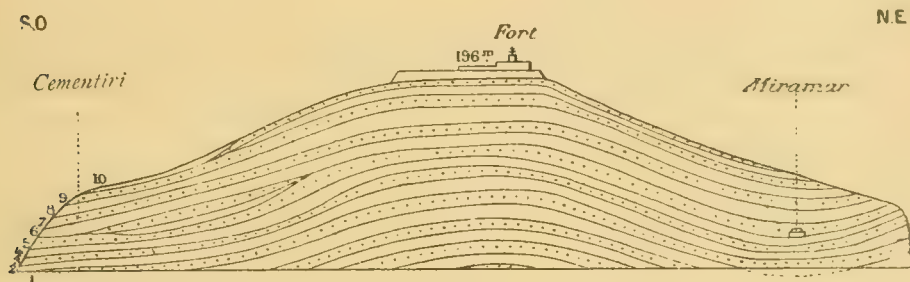
lo N. O. s' estén fins més enllà de Martorell, tocant quasi a Sant Sadurní de Anoya, limitant-la al S. les píçarres paleozoyques en general.

Tot y haver estat mólt temps, estancades, les aygues dolces, en aquest lloch, poch s' hi desenrotllà la vida lacustre, pobrement representada per alguns *Helix* e impressions de petits *Planorbis*, si bé hi pasturavan per les seves vorades grans animals mamífers com lo *Acerotherium lemanense*.

Durant tot lo temps que hi existí lo llach, les seves aygues sufriren grans agitacions, o hi hagué impetuoses corrents que de per tot li llençavan materials arrencats de les vehines montanyes.

En lo període de calma que se seguí a aquest tumultuós, los *Helix* y *Planorbis* hi visqueren més tranquilament. Emperò pertorbà la seva tranquilitat altre desconegut accident, que hi féu impossible la vida, com ho mostran los dipòsits d' arenisca y conglomerat poligènich, que corona la formació lacustre, estenent-se de E. a O., que es la que forma també la part més alta de les montanyes de Montserrat y de Sant Llorenç del Munt.

En aquesta època s' obrí la crosta de la terra en lo Vallès y se formà una falla com se veu en lo peu del puig de Sant Pere del Papiol, que originà que dit puig quedés format y los dipòsits lacustres portats a major alçada. L' alçament

Constitució de la cinglera natural del Montjuich, segons lo Dr. Almera.— 1, sorres inferiors y nivell de la mar; 2, banch d' arenisca dura; 3, llit d' argila blava; 4, capa d' *Ostrea crassissima*; 5, capa de *Proto rotifera*; 6, capa ab *Turritella bicarinata*; 7, dipòsit de conglomerat; 8, margues blanques; 9, arenisca silícea; 10, quaternari.

promogué un moviment com de bàscula, fent enfonzar la part alta del Penadès y entrant-hi lo Mediterrani per lo Vendrell. Y com més tart s' enfonzà també la terra dels actuals tèrmens del Papiol y Sant Cugat, la mar s' estengué per lo Vallès, fins quasi tocar les faldes del Montalegre del costat N. La serralada que tanca lo Territori de Barcelona, restà besada per lo tant per la mar helveciana o miocènica, en lo que són avuy partides o tèrmens de Sant Cugat, Canaletes, Cerdanyola y Mas Rampinyo, además de Papiol, Martorell, Gelida, etc.

Fóu, durant aquest període, que se posaren les capes del Montjuich, com algunes de les del Penadès y les citades del baix Vallès, de les quals ne restan d' amagades dessota del terrer quaternari y pliocènich del pahís. Emperò

los materials depositats en quiscuna de les regions litoral e interior, essent diferents, indican també diferent procedencia y que les dues regions sumergides estavan comunicades.

La vida hi vé representada en lo Montjuich per *Pecten*, *Ostrea*, *Venus*, *Cytherea*, *Turritella* y altres especies de marischs, com també per fragments de pexos y de *Halitherium*.

En aquesta montanya més tart se trencaren pèl mitg les capes que estavan juntes y trabades, les quals ara se veuen netes del tot en lo tallat del litoral, resultant-ne d' aquí una falla o relliscament de plans de juntura, quin desnivell se mida per la altura de la montanya, descartant-ne la gruxaria dels dipòsits, en èpoques posteriors formats a son entorn.

Al ensemps, segurament, hi aparegueren les vetes de caliça, galena, composts de ferre y de quarç, y diferents gases, los quals, ab sa alta temperatura, fongueren y ab llurs accions moleculars, metamorfisaren, les arenes quarçoses, degudes als detritus de la serralada, convertint-les en àgates, calcedonies y jaspis.

Aquestes accions dinàmiques han donat per resultat, que, les capes busan totes vers lo N. tenint lo centre del alçament en la meridiana del castell, puix per ella hi passa la ratlla anticlinal, per lo que les capes de la montanya estàn inclinades unes vers al SO. y les altres al NE.

Conseqüència d' aytals alçaments y de la pertorbació subsegüent, fòu, la obertura del pas que comunicà la conca del Papiol ab lo Mediterrani, a través de la barrera paleozoyca y un nou enfonzament del Territori de Barcelona per donar-li entrada, en lo període pliocènich, al Mediterrani. Aquest hi formava un gran port o badia, internant-se fins més amunt del Papiol arribant a besar lo congòst de Martorell. Estenent-se provablement, per tot lo Plà, tenia los límits al peu de les serres de Gavà y Viladecans, des de Castelldefels fins a Sant Boy del Llobregat y del puig de Santa Creu d' Olorda, lo mont Orsa o de Sant Pere Màrtir, falda de la serra de Cerola o Tibidabo, o millor del Puget, Montanya Pelada fins a Montcada, Sant Adrià de Besòs y Montgat. Les onades bategavan en la dura costa que contenia llur força impulsiva, no estenent-se demunt de cap platja plana, baixa o arenosa.

Per tot arrèu los sediments presentan caràcters litològichs evidents del séu neptunisme, contenint també lo caràcter paleontològich de les faunes marines, puix s' hi troban petxines fòssils de lamelibranquis, de gasteròpodes, d' anèlits y de crustacis característichs de mars de poca fondaria. Axís s' hi recullen *Ostrea*, *Pecten Bollenensis*, *Janira jacobæus*, *Anomia ephippium*, *Corbula nucleus*, *Pleurotoma*, *Buccinum*, *Serpula*, *Balanus*, etc., etc.

Aquests fòssils aparexen en major abundancia y varietat en les capes pliocèniques, des del Papiol, ahont trobaren los muscles condicions biològiques mólt favorables, fins al terme de Gracia. Del S. o devant del mont Carmel, diuen los minayres, que continuament treuen dels pous, junt ab los sediments

terrosos y fangosos, característichs del pliocènic ab variats fòssils (18).

Res de particular té que-s troben en aquest plà, puix a més de presentar en ell les capes fondes, iguals caràcters y la metexa distribució geognòstica del pliocènic dels nostres volts, prosseguexen vers lo S. formant com una esquena que fineix en lo mont Taber de Barcelona.

L' estudi dels materials estrets en diferents pous oberts en la nostra ciutat primitiva, han demostrat, que, la constitució del mont Taber y ses vorades, es d' iguals materies o sediments, que, lo subapení o pliocènic del Hospitalet y Papiol, mólt posterior a la de les capes del Montjuich.

Durant tota la època, donchs, en que lo Territori de Barcelona era mar Mediterrània, aparexía, nostra costa pliocena, enlletgida per illetes, que li donarían aspecte y realitat d' una costa perillosa, sempre combatuda per les corrents, y prou sovint devorada per la implacable acció erosiva de les ones. Per çò, sense poder afirmar rodonament, que la present discontinuitat del tossal caliç y piçarrós d' Horta, del mont Baró y Carmel, de la montanya Pelada y del nuhat del Fort de la Mina, arrenca ja d' aquella època, es de creure, que, los cims d' aytals montanyes, s' enlayrarían solitaris demunt lo litoral de les aygues, d' igual manera que s' hi enlayrava lo Montjuich, reclòs per sa falda en un cercle del meteix mar.

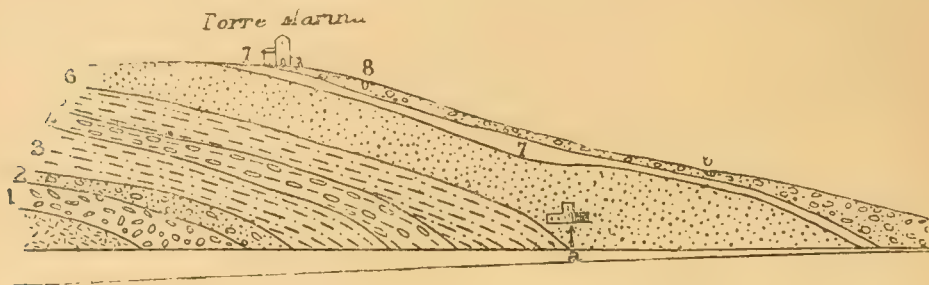
Es de notar que, en dit temps, la temperatura en aquest litoral era tant suàu, que apenes difería de la que ara regna en les illes Canaries y Madera, a lo qual es degut que llavors fossen arbres espontàneus y formessen nostres boschs, lo llaurer de Canaries, la platana, lo baladre y altres móltres plantes que ara sols vegetan espontaneament cap al Orient y en les dites illes.

La fauna marina revestia també lo caràcter de la de pahís tropical, la qual, com havèm dit, aumentà en tot lo litoral, y principalment a Gràcia y al Papiol, puix la petita recolzada que formà la mar entre l' *outlier* caliç y les piçarres silúriques, afavoría ab sa tranquil·tat y temperatura, lo desenrotllo dels pexos y muscles, sobre tot del genre *Ostrea* y *Pecten*, del qual se-n troban una munier enterrades en les margues meridionals d' aquell poble y de tota la vorera meridional de aquesta montanya fins al NO. de S. Andréu de Palomar, axis com dents y vèrtebres d' esqualits que visitavan aquell tranquil viver.

S' ha de fer notar també, que, havent ocorregut, induptablement, l' alçament de la part alta del Penadès, al ensemps que lo del pliocènic de nostre territori, produhí, aquell, la acumulació de les aygues en lo baix Penadès, o siga en lo vehinatge del arený actual del Llobregat y baix Vallès.

(18) De la presencia de la fauna que existeix en aquest pliocènic del terme de Gràcia, nos n' ha llegat detallada relació lo propri Dr. Jaume Almera y Comas, en un article de la *Crònica científica* del 10 de Desembre de 1879, titulat *El plioceno en la villa de Gràcia (Mio-plioceno de M. Tornouër)*, y en lo citat *Compte rendu* de la reunió extraordinària de la Societat geològica de França a Barcelona. De la abundancia d' aquesta fauna, se-n judicarà ab lo nombre de les especies que ha recullit y classificat degudament, les quals passen de 450.

La força d'aquestes aygues, que invadiren de part a part tota la vall que envolta les serralades mitja y litoral, trencà per dos punts, los més dèbils, lo mur que les separava de la costa. D'aquesta època arrenca, segons aytals càlculs, les obertures per hont passen actualment los rius Llobregat y Besòs,

Perfil de la vorera esquerra del torrent Pujalt a Esplugues (Astià), segons lo Dr. Almera.—1, Granit alterat; 2, granit descompost y empastat formant com una arkosa; 3, banch de grava y sorra grollera ab fragments de conquilles; 4, bretxa sobirana ab *Ostrea* y *Pecten*; 5, sorra grollera ab abundancia de despulles de fòssils; 6, sorres argiloses groguenques; es lo nivell sobirà del Astià; 7, dipòsit litoral ab *Lithothamnium*; 8, llot quaternari ab nòdols de travertí; a, màquina elevadora d'aygues; b, carretera del Estat.

en los dos estrems del Territori de Barcelona. Lo primer d'aquests rius al transcórrer entre les rocoses parets de dita obertura o congost, ha pres lo nom actual que li donà la època romana, ab la forma de *Rubricatus* o *Rupricatus*, adjectiu derivat de *rupes*, penya tallada o encinglerada (19). De *Rubricat*, en època baixa, s'ha passat a *Llobregat*. Si no coneguessem lo nom llatí *Rubricatus*, podria estudiar-se aquest origen etymològich, en la sinonimia que presentan los noms *Llobregat* y *Llobregós*.

Rompudes les muralles paleozoyques per les aygues interiors, a Martorell y a Montcada, les corrents, al dirigir-se vers lo Mediterrani, grataren los congosts per elles seguides.

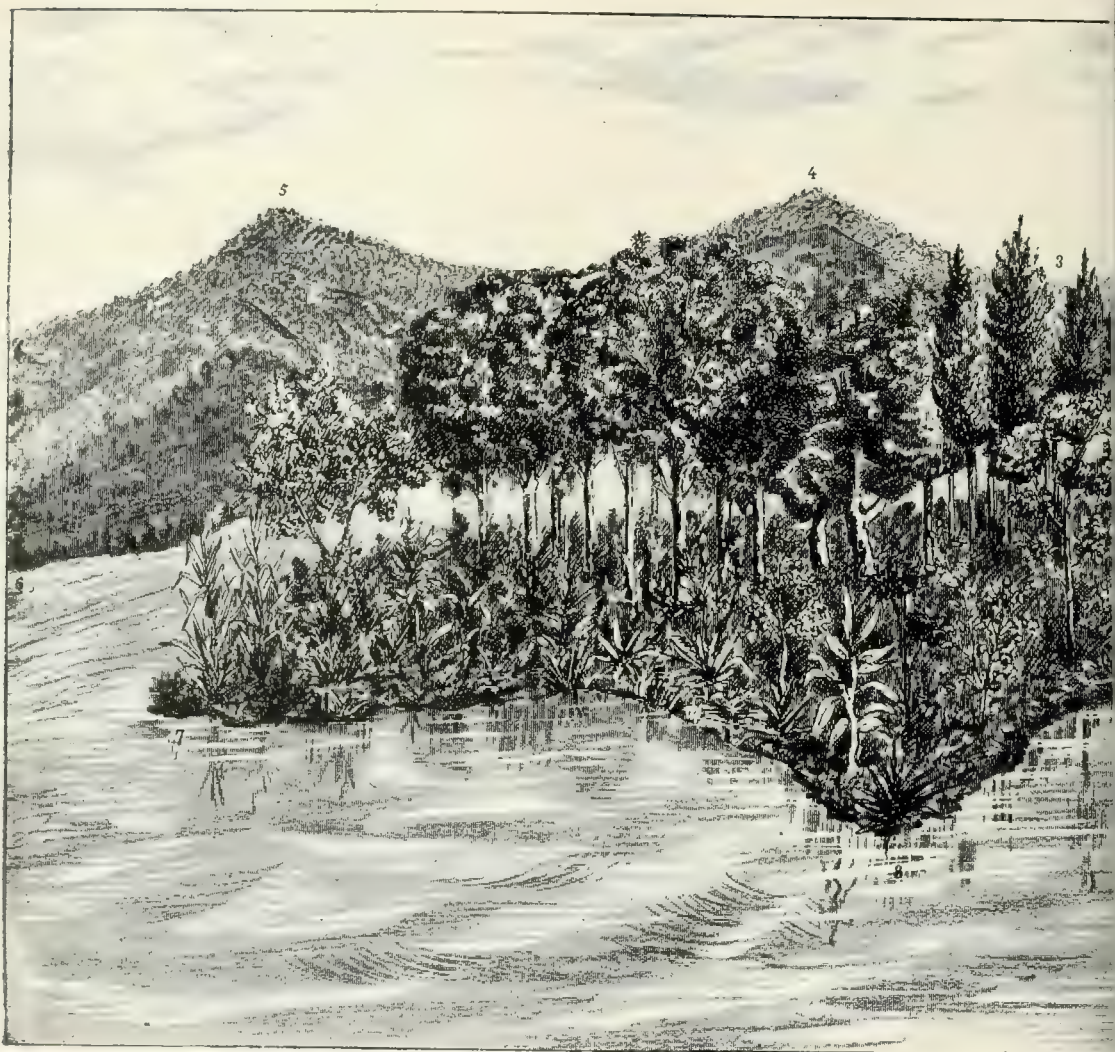
A la fi acabà aquesta època, esperimentant, lo Territori de Barcelona, altre alçament, que podèm denominar lo final. Ell posà fora de les aygues lo mont Taber, la altura del Hospitalet y Llobregat amunt fins a la regió del Papiol y Castellbisbal, quedant la mar més estreta, tant en la part del N. de la serra, com en la del S. en lo període següent o antròpich, com li diu Renevier.

Anava ja transcorrent la època quaternaria y estenent-se la especie humana per los continents, quan, de sopte, quedà invadit per les néus nostre

(19) D'igual manera que de *rumex*, espina o dart, n'ha devallat l'adjectiu *rumicatus*, nom que porta la collada de *Romagats*, entre la Plana de Vich y les Guillerries, s'ha originat nostre adjectiu *Rupricatus* o *Rubricatus*. Lo congost que forma lo Llobregat al sortir a Castellbisbal, quan sobrevingué la romanisació de Catalunya, no-s trobava lo lluny que ara se troba, de la desembocadura. No es difícil creure que son congost, constituint la característica del nostre riu, li donés lo nom que encara conserva, si bé adulterat per lo temps. Serà, per tant, la seva etymologia, pariona a la dels altres derivats de *rupes*, com son *rubia*, *rubíol* y *rubera*, de que havèm tractat precedentment. (Veja-s la nota 16).

Vista ideal del paisatge dels encontorns del Territori de Barcelona, en

1. Sant Pere Màrtir.—2. Santa Creu de Olorda.—3. Conca del Llobregat.—4. Montanya del riu Llobregat.—7. Punta de Sant Feliu del Llobregat.

temps plujosos o siga immediats als nostres, per lo Dr. Almera, Pvre.

ant Antoni.—5. Montanya de Sant Ramón de les Golfe.—6. Embocadura de la ensenada
.—8. Promontori d' Esplugues cubert de vegetació

pahís, que han dexat arrèu senyals inesborrables, per los dipòsits deguts als glaciers o congestes que s' hi formaren. Tals són los que veyèm des de la badxada de la Bonanova, fins al Puigfret de Badalona, a la banda d' ací, y los que hi ha als voltants de Càn Coll y altres llochs de Cerdanyola a la banda d' allí. Aquestes néus feren baxar a nostre Territori, lo cerf, del qual s' hi troban reliquies en les coves de sobre Gracia. Més tart vingueren climes y temperatura calentes que produhiren la fusió d' aquestes néus, les que determinaren fortes corrents d' ayga que feren grans esboranchs en lo terrers oligocènich, miocènich y pliocènich, depositats, segons se veu, en los térmens de Castellbisbal, Rubí y Papiol los 1.ers y en los de Papiol, Molins de Rey, Sant Felíu, Esplugues, etc., lo 3.er, y es natural que les metexes aygues dexessen en son curs, còdols, que aparexen encara depositats a abdós costats del areny del riu, constituint un conglomerat, que, Vezian anomena quaternari inferior.

Aytal invasió d' aygues no va ésser transitoria, sinó que durà un regular temps, puix no sols hi trobàm los dits dipòsits de còdols, si que també un altre de sediment fi, científicament conegut per *diluvium quaternari*, que, en determinats endrets, presenta més de 50 o 60 metres de gruix, sense comptar lo que ha fet desaparèixer la denudació. En aquest s' hi troban despulles de tortugues de terra, d' elefants, de rinoceronts y altres especies d' animals terrestres, que ara viuen al Orient, y quals despulles trobàm a les coves dites de Gracia, que succehiren als rens y cerfs que la calor havia fet emigrar cap al N. Axò demostra la persistencia de les aygues, d' altra part confirmada, per la alçada que, tant a Montjuich, com al Papiol y entorn de Sant Felíu del Llobregat (a més de 100 metres sobre lo nivell de la mar) se troba lo *diluvium quaternari*, ja també per altres efectes dessota de les metexes aygues practicats.

Aquests consistexen en lo travertí, degut a gran nombre de manantials d' aygues carregades de calça, que, llavors aparegueren, tant en nostre Territori, com en lo restant litoral Mediterrani. Com, gracies a la seva duresa, resistí més a la denudació, avuy se-l veu encara persistir depositat a Esplugues (turó de Càn Clota), a les vessants de Sant Pere Màrtir y Tibidabo, al N. y S. del Mont-Baró y en lo meteix plà.

Mentres la calça portada per los manantials, sortía a la base de la serrallada y quedava incrustada en les seves vessants per efecte del menor fons y major tranquilitat de les aygues, la originaria dels manantials brollats al mitg del plà, se precipitava per les aygues tèrboles e inquietes, quedant-s'hi barrejada ab lo fanch diluvial. De hont n' ha resultat lo dipòsit tan general, no sols al Territori de Barcelona, si que també al Penadès, Vallès y Maresma, de la nomenada argila de nòduls calices. Emperò aparexían tan sadollats, los manantials, y a vegades tenían tan aprop los bullidors y tan tranquiles, relativament, les aygues, que, los nòduls, després d' haver-se format, quedavan cimentats y trabats per la metexa calça precipitada posteriorment, formant capes successives d' alguns peus de gruix, de tal manera que en determinats llochs

se pot explotar per la edificació. És lo que vulgarment se nomena entre los pageses y minayres, sobre tot quan té poca gruxa, *Torturà*.

No sols aparegueren los manantials carregats de carbonat de calç (dels quals ne són clar testimoni les vetes que atravessan lo granet descompost de la vehina falda) si que també altres emprenyats de composts de ferre y sobre tot d' hidrat fèrrich, a quin component deu la seva color groga ocràtica, la terra quaternaria o diluvial.

Abaxaren-se, més tart, les aygues y provablement sufri nostre Plà, un lleuger alçament (o ja l' havia esperimentat d' abans) a consecuencia del qual s' escorregueren les que devallavan del Tibidabo y Sant Pere Màrtir, per una canal o areny, per elles obert entre Montjuich y lo mont Taber. Aquesta fôu, segurament, la principal causa de la ablació de les capes miocenes, que se nota al N. E. de la montanya, les quals continuavan al E. fins un punt tal que s' ajuntavan induptablement ab les que de segur integran per dessota les pliocenes lo mont Taber.

Llavors quedà lo Mediterrani ocupant tot lo Plà en lo terme del Prat, fins al Hospitalet y Cornellà al O. de Montjuich; al N. E. tot l' espay comprès entre aquesta montanya y lo Taber, que nomenan los pageses Hortes de Sant Bertràn y los pescadors Caganell, arribant fins al fons de Valldonzella, com també tota la superficie del Parch y Ensanxe, ab lo Clot y Sant Andréu de Palomar, seguint a curta diferencia, la linia de la Cequia Comtal. Tota aquesta estensió de terra, ha sigut, de llavors ençà, terraplenada per los materials arrencats primer del interior y arrocecats y depositats després per los dos rius Llobregat y Besòs, formant quiscún d' ells lo séu corresponent delta.

Axís la mar s' ha anat retirant y nostre Territori o Plà alçant-se y formant-se lenta y continuament, obehint a la única Voluntat sobirana àrbitre de totes les lleys del univers, mitjançant la concorrencia de segones causes.

«Ara bé, com aquesta Voluntat regidora del món, no sols dels infinitament grans, sinó que també dels infinitament petits, obra sempre lliurement y per tant per algún fi (dú l' erudit Canonge Almera) ¿quín haurà sigut aquest, al voler que, axís abans com després de la aparició del home y d' haver establert aquest la seva residencia en lo mont Taber, se terraplenessen per un costat y alcessen per l' altre, lentament, sobre lo nivell de la mar, tots aquests volts de Barcelona, y se convertissen en terra fèrtil e inagotable en les seves produccions?

«Si tenim en consideració altra veritat teològica y filosòfica al ensemps, çò es, que per l' home féu Déu tot quant hi ha, axís en la terra com en lo firmament, axís en lo temps com en l' espay, no hi ha cap dupte de que tals fets los tenia Déu decretats *ab aeterno*, per bé y satisfacció del home y singularment del home ciutadà y morador de Barcelona».

Laye-Barcino

Lo Territori de Barcelona en los primers temps històrics. — Hèrcules y les nou barques. — Lo Pla en lo segle vi abans de J. C. — Cavernes y pedres arqueològiques. — Hipòtesi de fundacions de Barcino. — *Laye* donant nom a la Layetania. — Son numerari ibèrich. — Làpides layetanes. — Les dugues Barcelones. — Creença en fundació punica. — Altres Barcelones. — Lo mont Taber. — Importància del test d'Avienus. — La ciutat del Taber y la del Montjuich, com equivalents a les antigues *Barcino* y *Laye*. — Troballes arqueològiques al Montjuich. — Una diòpolis més a Catalunya.

La ciència humana no ha pogut arribar a assenyalar lo moment històric en que Déu posà al home demunt de la terra.

Per lo que pertoca al Territori de Barcelona, tampoch ha sigut possible lligar les èpoques de les seves evolucions geològiques abans enumerades, ab la del establiment de la primera familia humana o tribu, en los repèus de ses montanyes.

No sabèm quan s'alçaren les primeres cabanyes en aquests llocs, ni quan tingueren consistència los poblats, per pendre aspecte de població, ni quines foren les primeres naus forasteres aquí arribades, ni quan ni com surcaren les mars nostres incipients vaxells.

Les congectures que s'han fet d'aytal llunyans temps, són de dugues clases. En la primera merexen situar-se aquelles congectures fabuloses, a que tan aficionats se mostraren los escriptors d'altres temps y hont l'indispensable Hèrcules hi ha de representar sempre lo principal paper; es lo galàn jove dels antichs historiadors. No hi ha població remarcable en la que no aparega tot seguit l'atlètic personatge fent de les seves y per tant no-ns estranye veure-l figurar en los orígens de Barcelona.

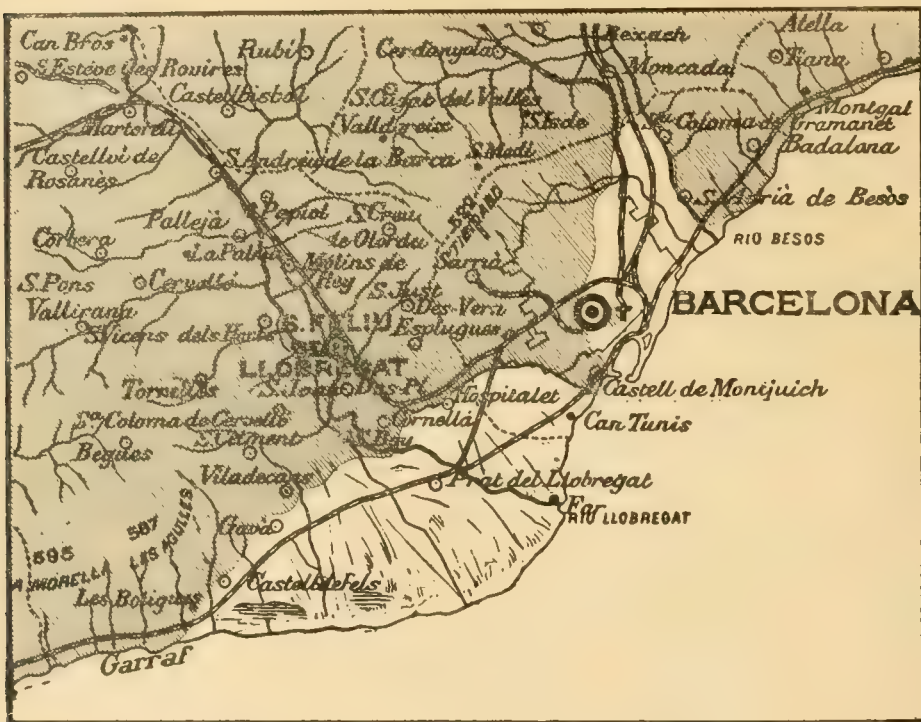
S'ha escrit, y com que s'ha escrit s'ha també cregut, que, Hèrcules *Líbich* o *Oron* sortí d'Italia ab nou barques y ja dintre la mar, una tempestat desfeta ne separà una, de les altres vuyt, la qual arribà a la nostra platja, mentres ell anà a parar a les Galies. Hèrcules la buscà y recobrà en lo meteix lloch que havia fondejat y en commemoració del goig que tingué al trobar-la, hi fundà tot seguit una ciutat anomenant-la *Barkinona*, per que quedés per

Ciutat de Barcelona—

sempre més com a monument d'un fet que creurían de gran trascendencia per la humanitat (20).

La segona classe de congetures a que abans feyam referencia, té un caràcter completament diferent, puix no es filla de la imaginació, sinó que arrenca d'una moderna ciencia de gran importancia, de la geologia. La hipòtesi geològica no es sempre certa: però basada en una serie de conseqüències indubitables, puix les troba en la metexa naturalesa, les premises que estableix, filles de la seva escrupulosa observació, la posan en situació de poder precisar fets de molta exactitut.

La geologia en los temps històrichs, nos assenjala com estava lo Territori de Barcelona, que començà aparexent quasi tot invadit per les aygues de la mar. Veja-s lo mapa adjunt y judiques de lo que era. D'una part la altitut de la gran roca de Montjuich, atalaya dintre la mar que dominava la estesa ensenada de son enfront. Altra illeta li feya parella en sa part N. Abdues vigilavan les bo-

Plan de lo que era mar y terra en lo Pla de Barcelona en lo segle VI abans de J. C.

ques de dugues grans corrents d'ayga, que, en llur constant acció invasora, guanyant palm a palm la terra a la mar, mostravan desitg d'aportar a llurs peus los materials que arrencavan y transportavan de llunyanes terres, per axis

(20) B. A. y M. v. I. p. 14.

rescatar a les catives de les aygues. Dintre la mar algunes tasques o esculls apunten d'ací y d'allí, indicant un baix fons, que s'anirà terraplenant.

Y aquelles catives a la fi són rescatades y al ensemps van surgint del fons de la mar, terres planes que l'home aprofitarà per la seva subsistència o habitació.

Axis arriba lo segle VI en lo qual nostra costa es visitada de tant en quant per les naus que transcorren a son llarch. Les dugues illes s'han convertit ja en penínsules immellorablement situades, per poder-se guardar, los qui les habitan, dels hòmens y de les feres.

No es possible ab la llum de la historia, endinzar-nos en la tenebrosa y fosca regió dels temps ante-romans, per esbrinar alguna cosa de la proto-historia del Territori de Barcelona. Com les congectures tenen mólt poca autoritat, no escriurèm paraules vanes, divagant de la hipòtesi a la suposició.

Sols mentarèm, que, quan l'home habitava les cavernes, podia haver residit en algunes perpetuades en lo Plà de Barcelona, tant en l'altura de Montcada (hont s'hi han trobat silex treballats) com en les de la vila d'Esplugues, y Montjuich.

Dita nova poca cosa nos díu. Més importancia tindria, si se conservés encara, la *pedra-arca* (*dolmen*) que segurament existí *ad ipsa Arca*, lloch al present per corrupció nomenat camp *del Arpa*.

Altra d'aquestes famoses *pedres arques*, que no escassejan ni al Maresma ni al Vallès, ha sigut vista y senyalada per En Canibell en la montanya de Montjuich (21).

Per la geologia sabèm quasi indubtable, la manera de trobarse lo Territori de Barcelona en lo temps anterior a la vinguda dels romans. Llavors la plana ahont s'alça nostra esplendorosa ciutat, passà, com tenim dit, d'illa a convertir-se en promontori, avençant mar endins. Per tant que motivà dos ports o badies; hu d'ells, de gran amplitut, al mitg del que hi desaygava lo Besòs, y l'altra, més estret, arredosat per lo Montjuich.

Una situació alterosa, vigilant la mar y facilment incomunicada de la terra, resultava mólt apta per l'establiment de les tribus, que, en los temps primitius, buscavan refugir perills d'enemigues invasions.

Per çò podèm conceptuar ocupat per families celtibèriques, lo promontori del mont Taber, en època prou reculada: per çò no-s pot duptar de la existència d'una població en los primers temps històrichs, en lo segle VI y V abans de Jesucrist. Població que esperimentà alternatives y contratemps, fins a pendre la estabilitat y fesomia propies d'una civilització permanent.

L'atreuiment d'altres autors ha volgut dexar sentada la hipòtesi d'haver-se fundat, Barcino, en l'any 1677 abans de J. C. Tant infundada es aquesta suposició, com la dels qui, obrant ab més prudència, guiats per la etymologia

(21) *L' Avenç*, volúm I (1882-1883), plana 194.

del nom, la pretenen fundació púnica, d' Anníbal Barca, en l' any 218 abans de J. C.

Inútil empresa es fixar un començament a la seva antiga existència. Com també ho es voler esbrinar les vicissituds que experimentarà fins a arribar a la dominació romana. A dures penes si, de son més reculats passats, se n' entrevéu un nom: *Laye*.

Los derrers avenços de la història, induhexen a admetre la existència de la població nomenada *Laye* que-s perdé al consolidar-se l' imperi de Roma, ja siga per trasmudar lo seu nom en altre, ja per desaparèixer totalment. Lo que no 's creu fora de dubte, es, que la celtibèrica *Laye* siga la romana *Barcino*. Per axò havèm d' entrar a establir deduccions, que, si no desprovistes de fonament, encara estàn lluny d' ésser irrefutables.

La *Layetania* vé comprovada per los autors, per les monedes y per la epigrafia. En les antigues obres no apar hi haja unanimitat entre lo nom *Laletania* y lo de *Layetania*, puix mentres un test de Plini sembla apoyar la primera opinió, lo tractat de Geografia de Ptolomeus (llibre II, cap. VI) convé en la segona. Ptolomeus situa entre los *layetans* la població de *Barcino*. Lo que no dexa de tenir importància, ja que a *Barcino* se pretén col·locar modernament aquesta desconeguda localitat celtibèrica, per altres rahons que res tenen que veure en lo que-s llegeix en dit escriptor.

Però com tant la numismàtica, com la epigrafia, concordan ab Ptolomeus, en la designació de la radical *Laye*, no es del cas insistir ab lo test de Plini, tenint-se de creure haver-hi una errada de copia, d' una I en L, cosa la més natural, tractant-se d' obres que-ns pervenen després de passar per tantes y tantes mans.

Delgado, al estudiar los pobles ante-romans (22), diu, que la *Layetania* s' estenia del Tordera al Llobregat, que a ella pertanyen les monedes autòctones de que seguidament parlarem y que la població en aquestes indicades es *Olesa*. Botet y Sisó, en son novíssim estudi numismàtic, premiat en lo concurs Martorell de 1907, combat la lectura que fà Delgado de la inscripció celtibèrica de dites monedes, de LAIESA puix $\Lambda \text{I} \text{E} \text{S} \text{A}$ y $\Lambda \text{P} \text{M} \text{E} \text{M} \text{C} \text{N}$ interpreta, ab major justesa per LAIESKEN, lo qual llegeix: (moneda) *dels layetans* o *dels de Laye*. La reducció de *Laye* a *Olesa*, diu Botet que sols pot ésser deguda a llunyana homofonia (23). Per sa part no vol aventurar cap judici y se inclina a donar com a desconeguda la moderna correspondència de la celtibèrica població.

Los *nummi* que de tal manera dexan fora de dubte la existència de *Laye*, són asses, semisses y quadrants de la primera y segona època. Presentan al anvers una efígie diademada per una cinta o banda. Al revers, un cavaller que,

(22) Delgado: *Clasificación de las monedas autòctonas de España*, p. 200.

(23) Joaquim Botet y Sisó: *H. S. sobre numismàtica catalana*, en publicació.

en los asses, porta sempre palma a la espatlla. Pochs exemplars duhen símbols en l'anvers: quan hi són, consistexen en un ferre de llança darrera de la efigie, en los asses una massa o clava darrera de la efigie d'un dels semís y una corona o mitja lluna en lo revers dels semisses.

L'*as* unitat monetaria romana, començà essent *libral* y més tart baxà de pes passant a *uncial*. La primera divisió del *as* es en dues parts nomenades *semís*, la segona en tres terçes nomenats *triens*, la tercera en quatre quarts

MONEDES DE LAYE (anys 214 a 89 a. de J. C.)

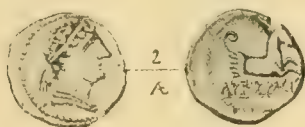
As de la primera època

As de la segona època

Semisses de la segona època

Quadrant de la segona època

nomenats *quadrans*. Les monedes de Laye foren fetes donchs, segons aquest patró, que era lo romà, si bé may ostentan altra llegenda que la ibèrica.

Per les rahons que aduhexen los moderns numismàtics, se sab que aquestes encunyacions, no van més enllà del any 214 al 89 abans de J. C. a despit de presentar un caràcter autòchton o regional, en les inscripcions ibèriques que portan. És induptable que los romans patrocinaren aytal consideració al element indígena nacional, per motius o causes polítiques no del tot aclarides.

Llegint autors moderns, trobàm en D'Arbois de Jubainville, una opinió que justificaria dita consideració. Després de dedicar llarchs anys al estudi dels celtes, en les lliçons darrerament donades en 1903, explica, que, al començar lo segle III abans de J. C. los gals celtes vinguts del E. del Rhin, invadiren

per segona vegada la Hispania, establint-se en la regió ibèrica N. E., o del actual Principat de Catalunya, que fou per ells políticament dominada fins al any 236 abans de J. C. (24).

No dexa d'ésser espessiu, que, tan bé coincidescan aquests dos fets històrics: la cessació definitiva del imperi gal-celta y la aparició d'encunyacions autòctones.

Les monedes de Laye, mal·legides o interpretades, motivaren, que, Marca cregués estava situada, la població a que se referían, en lo camp de Lausana, prop d' Olot; Cortès que a Isona; Doujat, que a Camarasa; Cortès després la situà a Igualada; y Delgado, com ja tenim dit, a Olesa (25).

Totes les fins ara conegudes, se reduhexen als cinch models que presentàm.

L'avers es sempre uniforme: la testa diademada ab lo *filamen*, mirant a la dreta y tenint a la esquerra los senyals d'encunyació o de procedencia, que ja havém dit, ço es, lo ferre de llança (que també se troba a Cose en la segona època) y la massa d'Hèrcules. Se presenta igual a la major part de les encunyacions autòctones de la Espanya Citerior.

Segons Delgado la testa significa Hèrcules italiota, capdill llegendari de la gent tirrènica, aquí, procedidor de les platges d'Italia, que, ja navegant, ja atravesant los Pirinèus, difundí la civilització entre los pobladors de les costes orientals. A aquest simbolisme, a que los grechs nomenavan Heracles y los italians Hèrcules, lo representavan los íbers de la metexa manera que les demás gents de la part més civilisada de la Europa d'aquell temps. Ço es, ab fesomia pronunciada y enèrgica, cabell encrespat y a vegades formant bucles, com indicació de sa força varonil (26). Es general pintar-lo ab diadema y no tan frequent, adornar-lo ab lo *torques* o collar, segons se veu en l'as de la segona època: hu y altre simbolisaren la consideració de cap de raça o colonisador, a quí suposavan se devía la fundació de certes ciutats.

Los símbols del revers de les monedes de Laye tampoch són exclusius d'aquesta localitat. En l'as, hi ha lo cavaller corrent ab la palma a la espatlla, que Delgado creu ésser representació de Polux, hu dels *diòscyros* dels grechs, fill de Jupiter y Leda. Igualment l'han presentat en altres encunyacions del as, Betulo, Cose o Tarraco, Ilerda, Arch-Orgelia, Celsa, Cissa, Ausa, Saetabi, Saegissa e Iluro.

(24) «Ce fut probablement au commencement du IIIe siècle avant J. C. qu'eut lieu la seconde invasion des Gaulois en Espagne. Alors, des Gaulois, venus de l'Est du Rhin, s'établirent en Catalogne. Pendant la première moitié de ce siècle, et jusque vers l'année 236, les Gaulois semblent avoir été maîtres de la plus grande partie de la péninsule ibérique. Toutefois s'ils en étaient maîtres, comme nous disons, c'était politiquement et militairement. Mais au point de vue commercial, la péninsule entière était un fief des Phéniciens et des Grecs. (*Les celtes depuis les temps les plus anciens jusqu'en l'an 100 avant notre Ère. Etude historique par H. d'Arbois de Jubainville.*—Paris 1904. p. 185).

(25) Delgado recopila totes aquestes opinions en sa obra *Clasificación de las medallas autónomas de España*, v. III, p. 295.

(26) Delgado—Obra anterior, v. I p. CLIII.

Lo cavall corrent sense cavaller, representat en los semís, també lo tenen en los séus semísses, Cose, Ilerda, Arc-Orgelia, Celsa, Cissa, Ausa, Bilbilis, Ciskada?, Saetabi, Saegisa y algunes altres localitats.

Lo característich cavall marí del quadrant, al que se pot considerar com a símbol de Neptú, vé dibuxat en los quadrants de Betulo, Cose, Arc-Orgelia, Celsa, Cissa, Ausa y ¿Ciskada?

No-s pot duptar de que los desconeguts símbols dels numeraris primitius, assenyalan circumstancies històriques, quin conexement, de gran interès, no s' improvisa.

Aquí meteix, les representacions de les monedes de Laye, se repetexen en les de Betulo y d' Iluro (d' aquesta localitat sols se coneix l' as) y totes se troban reproduhides en lo numerari de Cose, com també en lo restant de la actual Catalunya, escepció feta d' Indika, Dertosa, y les dues colonies gregues d' Emporion y Rhode.

Reconeguda per los autors, la celtibèrica *Layetania* o *Lalletania* (si apliquem a la *ll* lo sò de la *y* que-s dona encara avuy com a sinònim en la costa layetana o del Maresma) de mólt antich s' ha posat la seva capitalitat a Barcino. Hu dels grans conexedors de nostres clàssichs, lo cardenal Margarit axis ho indicava en lo segle XV («Laetani quorum *caput regionis* Barchinona urbs est, concluditurque per maritimam oppidum et flumen Tarnum nunc Torderia nuncupatur») (27).

Observant, que, lo limit S. de la Layetania es lo Llobregat, com reconeix Plini, (28) tindrem que la comarca Layetana presenta situada sa capital, a un estrem de la metexa. En quant al limit N. ha de colocar-se en lo riu Tordera. Eran layetanes, poblacions d' alguna importancia, com Betulo, Iluro y tal vegada Blanda: les dos primeres conegudes per les seves encunyacions monetaries.

Florez (29) glosant a Strabón, investiga entre los *layetans* als *larto layetans*, seguint-lo altres autors moderns, alguns ab lleugeres variants, com Pellièr qui-ls nomena *Tarno-layetas* (30), condensant les opinions que s'anavan sentant, l' erudit autor de la Historia de Barcelona.

Sanpere y Miquel, glosa també a Strabón, qui designa primer al poble layetà ab lo nom grech de *Λεττανοί* (*Lentanoi*) y després al altre poble que immediatament lo segueix ab la paraula *Λαρτολαίτων* (*Larto-laieton*), y deduheix que existiren uns layetans del Larno o del Tordera, los *Larno-*

(27) Joan de Margarit *Paralipomenon Hispanie* edició de Schotus, f. 23.

(28) Florez. *España Sagrada*, v. XXIV, p. 17.

(29) Pella y Forgas *Historia del Ampurdán*, p. 186.

(30) «Costumbre fué entre pueblos primitivos tomar alguna vez la denominación del río más próximo a sus moradas, así los habitantes de los valles regados por el Tarnum, unieron este nombre al de la región, llamándose *Tarno-layetas*, como los cultivadores de la llanura fertilizada por el *Betulo* (Besos) sin dejar de ser layetanos, fueron conocidos más concretamente por *Betulones*». (Pellièr y Pages *Layo*, p. 20.)

layetans (31). Ab lo qual tindriam la divisió de *Layetans* propiament dits, sense cap apelatíu, ço es, los de la part S. de la Layetania y los *Larnolayetans* o del Tordera. Però aquesta classificació no es clara.

Aximeteix veu en LAYE una paraula euska que analisa segons l' actual basch. «Avuy diríam *Laya* de la eyna agrícola del propi nom y de la que, segurament n' haurían fet los *Layak*, a la vegada que l' utensili per conreuar llurs camps, arma de defensa y lluyta. Si es necessari justificar aquesta doctrina, aquí tenim hú dels més renomnats pobles de la antiguitat, lo poble *celta*, axis apellidat per emplear, com a arma de combat lo *celt* o destral. De consemblant manera se conegué a aquells dels euskas que usavan la *laya* com a arma de guerra: los *Layak*; y a la seva *oppido*, la ciutat de la *Laya*». Si hi campeja fantasía en aquesta relació, li dóna en cambi atractiu la seva originalitat y oportuna comparació.

A causa d' una suposada colonisació italiana, Pellicer y Pagès pretén dega son nom nostra Laya, a altra ciutat de la Italia

(32). Axis ho rahona: «Sabèm per Polibi, que los Layes (*Λαοί*, en llatí *Lái* o

Laevi) raça celta ligura, en les seves invasions ab los Lebecis y los Insubres, ocuparen la part sobirana del Pó a Italia (Polibi, llibre II, XVII, 4). Tinga-s en compte, que, també a Italia hi sonan les paraules Ausa, Indiketes y Cose, lo qual sembla acusar un meteix origen en los invasors d' abdues penínsules; y per lo tant los Layes d' Italia, podrián ésser mólt bé los que donaren nom a nostra Laya.» Estimàm del tot falsa la darrera deducció, per més que-ns resultan acceptables les indicacions d' una identitat d' origen entre nostres pobles ante-romans y los de la península itàlica.

De la celtibèrica *Laye* y de la regió *Layetania* a que dóna nom, ne servan recort tres làpides: la una de desconegut significat, escrita en los caràcters de les seves monedes: les altres dugues romanes. No hi podèm considerar com indígena la enigmàtica inscripció que-s veu en lo famós mosaych del circh romà reproduhit més avant, per quant los mosaychs trobats en nostra Ciutat, són obra

forastera, y foren importats tots ells d' Italia.

La laya, eyna agrícola

Interessant pedra ibèrica trobada al Call júich de Barcelona

III
M
ω T
Δ Γ O

Λ

(31) Sempere y Miquel corretgeix *Lentanans* per *Laietanans* y *Lartolaictan* per *Larnolaictan*.

(32) Pellicer y Pagès *Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro* (Mataró 1887) p. 19.

De la làpida ibèrica trobada a Barcelona, se n' ocupan diferents autors, sense lograr interpretar-la satisfactoriament (33).

NYEM

NYPP

TYM

Consta de tres ratlles ab algunes senyals a dalt y a baix, que contribueixen a fer-la més misteriosa per semblar simbolismes del sol y de la lluna. Aparegué a una casa del arch de Sant Ramón del Call y se tornà a aparedar al reconstruirla, d' ahont algún dia tornarà a sortir, per obtenir segurament major consideració de la que meresqué anys enrera.

De les dues làpides *layetanes* llatines, se-n sab tot lo que diuen. La primera, trobada a Tarragona, nomena a un PREFECTO ORAE MARITIMAE LAEETANAE, segons interpretació d' Hübner.

La segona, apareguda a Barcelona, reproduhida ací al costat, diu:

Titus Mamili Primus (féu fer aquest sepulcre) *per ell, per sa muller Annia Layetana y per los séus liberts Junius y Filarmonia.*

La familia Mamilia es coneguda per altres làpides de nostra Península, essent militar y ocupant llocs brillants al exèrcit, com més detalladament refereix l' historiador Fita (34).

No hi ha cap diferencia entre lo nom donat al Prefecte de la costa marítima *laetana* y la *Annia layetana*, muller de Mamili, perquè se pujan posar en oposició l' un nom del altre.

Lapida d' Annia Layetana

(33) Sanpere y Miquel opina poder-se llegir com a làpida votiva o sepulcral, dient, en lo primer cas, *Nabukiei o Nagukiei Litzara abegi*; y en lo segón, *Nabukiei o Nagukiei Litzara ar obi*. Interpretada segons lo llingatge basch li donaria: *Dedicada al alt Litzar* (*litzar* nom de la frexa, arbre sagrat dels antiehs baschs), o bé, *Al senyor Litzar aquest sepulcre*. Antoni de Trueba també se n' ocupa en la *Revista Euskara* (Pamplona, 1879).

Antón de Bofarull consigna en sa *Historia de Catalunya* (edició del 1876 v. I, p. 143), la interpretació donada per una persona curiosa, qual nom se calla, y segons la que, pot traduhir-se en lo propi llingatge basch *Ni ina licer guina*, que diu equivaler a *Jó so lo rey de les estrelles*.

Lo cert es que ningú sab per ara, lo que volen dir aquestes tres ratlles ibèriques, segons passa ab tantes altres inscripcions consemblants.

(34) *Revista Histórica*, v. III. p. 52.

No tots los historiadors moderns, acceptan com a bona la ferma presumpció d' haver sigut Laye antecessora de la actual Barcelona. Esperant aparegan proves més conclouents, diuen, com En Botet y Sisó, ésser indispensable demostrar, que, nostra Ciutat, en la antiguitat fóu designada ab dos noms: lo qual, afirman, que no-s llegeix en autors romans contemporanis a Plini y Ptolomeus, que parlan solsament de Barcino y fan total abstracció de Laye.

Val donchs la pena d' esbrinar una mica en algùn d' aquests tests antichs, puix tal vegada podràn iluminar tanta fosquetat.

En primordial lloch mereix situar-se la tan coneguda descripció que fa Pomponi Mela de nostra costa, al relatar: «D' aquí fins a Tarragona se notan les petites ciutats de Blanda, Eluro, Betulo, Barcino, Subur, Tolobi» (35).

Plini, mort en l' any 79 y per tant contemporani de Pomponi Mela, qui també vivia a mitjans del segle I de J. C., nomena, en sa Historia Natural, a les colonics Tarraco y Barcino, aquesta darrera ab son segón nom de *Colonia Favencia*.

Rufus Festus Avienus, ha aplegat en la *Ora Maritimæ*, noves d' autors antichs, donant un test, obecte d' encontrades interpretacions: *Barcilonium amena sedes ditium*. En ell, alguns hi veyèm la *amena mansió de les Barcelones*, y altres creuen llegir-hi, la *amena mansió dels barcelonins*. No hi ha dupte que Avienus nos facilita un argument de pes, per poder simultanejar a Laye y Barcino, o siga a dues poblacions en una metexa localitat.

La vella crehença de que los grechs caris de Bargilia haguessen fundat a Barcino, mantinguda derrerament per lo P. Fita (36) y que ja rebutja en lo segle XVII Rafel Cervera (37), es combatuda per Sanpere y Miquel, qui busca l' origen d' una Barcino contemporania de Laye, en les lluytes comercials dels pobles mediterranis. Prenent de punt de partida una tradició consignada en lo segle IV per Ausonius, segons la que califica de púnica a Barcino (*púnica laudit Barcino*) pretén que los *panos* la fundaren a tall de colonisadors, çò es, com a rivals dels grechs. «Per la vinguda dels cartagineses, hipotèticament podèm assenyalar dues èpoques: la primera, quan la presa de possessió de les Balears, suposant-se ocorreguda a mitjans del segle V. Per tant, se pot assegurar

(35) *Inde ad Tarraconem parva sunt oppida Blanda, Eluro, Betulo, Barcino, Subur, Tolobi.* (*De Situ Orbis*).

(36) *Boletín de la Real Academia de la Historia*, v. XI, p. 59.

(37) «Ludovico Nonio, médico de Anvers, autor moderno, en su descripción de Hespaña hablando de Barcelona dice: muchas cosas varias inciertas y por la mayor parte fabulosas, se cuentan de la fundación de esta nobilísima ciudad de las cuales están llenos los libros de los historiadores, por que algunos teniendo noticia que los Iberos, Persas y Fenices dejada Asia poblaron en Hespaña, y leyendo que en la provincia de Caria ay una ciudad dicha (por error de los escribientes) *Barcilla* como se ve en Plinio que la llama *Bargyla* y Ptolomeo *Pargilya* inadvertidamente y sin razón ni ánimo de autoridad ninguna quisieron que de aquella *Barcilla* tuviese *Barcelona* su origen. (Rafael Cervera. *Discursos históricos de la fundacion y nombre de la ciudad de Barcelona*, etc., tomo I, cap. IV, § 5, fól. I vuelto. Paris, Biblioteca Nacional—Manuscrito.» (Avuy n' existeix una copia en lo A. M. B.)

que, Barcelona púnica, cartaginesa, no hagué de nàxer després d' aquesta època, puix que los focenchs, aliats de primer ab los romans, procuraren treure d' aquestes aygues als cartagineses, finint per assenyalar-los-hi com frontera de les seves possessions o dominis a Espanya lo riu Ebre.» Conjectura seguidament Sanpere, que, ab simultaneytat, se fundarian *Bar-cino* enfront les Balears y *Rus-cino* en lo golf de Lyó, afegint: «Donchs bé: quan la expedició mercantil que fundà a Ruscino, passà per nostra costa, cercant lloch favorable per un empori comercial, arribant a la platja que limitavan lo Besòs y lo Llobregat, hi descobriren hi dels més estimats productes comercials del temps antich y dels que més fama donaren a la indústria de Sidón y de Tiro, la ostra. D' ella se n' estreya lo purpurí, color ab que se tenyían les més sumptuoses vestidures d' aquell temps, de quina preciosa circumstancia nos conservà conèxement Ausoni. Axò diu ell en la *Epístola* a Paulí (XXIII vers 89) *et OSTRIFERO superaddita Barcino ponto*. De manera que, Barcino, des son primer día de vida, neix per lo comerç. Son primer producte d' esportació foren les ostres, aquestes ostres que nos ha donat a conèxer la historia geològica de Barcelona» (38).

(38) Reproduhim l' estudi que dona Sanpere de les ostres de Barcino per creure-l' interessant:

La cita de Ausonio relativa a las ostras barcelonesas, indica evidentemente en el hijo de Burdeos, su afición a este marisco, y en verdad, merece notarse que un vecino del pais de Marennes y de las ostras de Bretaña celebradas por Plinio, recuerde tanto las de Barcino.

Como veremos, este mar fecundo en ostras, en donde tiene su asiento Barcelona, *et ostrifero superaddita Barcino Ponto*, es fácil de reintegrar, pues las ostras encontraron condiciones de habitabilidad inmejorables, lo mismo del lado de acá que del lado de Montjuich, y también las tuvieron por la parte de Badalona y Montgat, en donde las hemos alcanzado.

«Ausonio nos da todavía una noticia muy interesante que viene a corroborar nuestro supuesto de la fundación de la pesquería cartaginesa o fenicia en Laie de la pesquería de Barcino, y es de encontrar la industria de salazon tan desarrollada en Barcelona en el siglo IV y V, que era ya conocida en las mesas donde se comía bien el *Barcinonensis murie condimento*.

«Hé aquí las propias palabras del obispo Clermont:

«Temiendo que no estuviera contento con el aceite que me enviastes, has reiterado el presente y has elevado al colmo tus beneficios añadiendo el *Barcinonensis murie condimento*. Tú sabes de otra parte, que ese nombre de *murie* usado entre el pueblo no gusto pronunciarlo; pues los más sabios hombres de la antigüedad, los mismos que desdeñan las expresiones griegas, no tienen palabra latina para designar el *garum*. Pero désele el nombre que se quiera, ese líquido se llama el *Licor de los Aliados*. Yo llenare con él mis platos; yo quiero que esta salsa que economizaban demasiado en la mesa nuestros abuelos, inunde nuestras cucharas». *Veritus displicuisse oleum quod miseris, nimis iterasti; addito etiam Barcinonensis murie condimento, comulatius prestatisti. Seis autem, me id nomen murie, quod in usu vulgi est, nec solere, nec posse dicere: quum scientissimi veterum, et Græca vocabula fastidientes, Latium in garum appellatione non habeant. Sed quocumque nomine loquar, liquor iste Sacerum vocatur.*

«*Jam patinas implebo meas, ut parcius ille.*

«*Majorum mensis apalaria succus inundet.*

«En cuanto a la naturaleza del *Barcinonensis murie condimento*, Plinio, (XXXI - XLIII, nos citara. Dice, —que ese licor llamado *garo* tan buscado en su tiempo, se preparaba con intestinos de pescado y de otras partes del mismo que antes se tiraban, molendolos con sal, de modo que el licor es el resultado de la putrefacción de tales ingredientes. El *garo*, dice además, preparábanlo antes los griegos con un pescado llamado *garos*. Hoy el mejor se hace con el escombro de Cartagena en sus pescaderías y con el *garum de los aliados*, y por dos congios del mismo —unos seis litros y medio— se prepara un plato. No hay sustancia, por decirlo así, excepción hecha de los perfumes, que se pague tan cara. El *garo* hace la reputación de los países de su procedencia

La deducció etymològica, que fa Sanpere, d' ésser *Barcino* la *Bar-kino* o ciutat del *Pou de la badia* la tenim de rebutjar, per més que s' hi trobe una equivalència hebrayca en בַּרְכִּינֹן בַּרְכִּינֹן (39).

Lo nom *Barcinona*, no accepta grans componendes, demostrant-ho la simultaneïtat de sa existencia en altres llocs o regions, que, cap relació tenen ab nosaltres. La *Barceloneta*, no lluny de Marsella, en la Provença; lo *Barcinonium caput*, en la costa d' Africa, que tant cridà la atenció, en lo segle XV, al barceloní Geroni Pau (40) la sumitat o torrent designat per *gurgitem Barchinonam* relatat en un document rossellonès del any 850, referent a la conca del Tet (41) y altres que desconexerèm, si bé per ara no ns permeten afirmar res en concret, serviràn per allunyar de tota pensa clara, certes hipòtesis etymològiques.

¿Què vol dir *Barcino*?

¿Tenim obligació de saber lo que volen dir tants y tants de noms que s' atrassen a èpoques, generacions y llengatges, dels que n' estàm ignorants per complert?

A més, que, venint-nos, la paraula, per la intermediació del clasicisme llatí, hont los noms vulgars rebían altres desinencies y sufrían alguna mutació de lletra, hi cabrà sempre lo dupte, si la *Barcino* dels romans no fós ja una *Barcelona*, com ara la conexèm, sense haver suferit variacions de cap lletra. Y lo dupte lo fa néixer, la presencia d' un autor del temps antich, com Avienus, que ja la nomena *Barcilonum*, en qual autor no hi pot cabre invenció, sinó tendència a refugir clasicismes, esplicable en quí escrivia dintre la segona meytat del segle IV de nostra Era.

Després d' aquesta etymologia, no dexa de presentar-se mólt interessant, la prou remota de *Taber*.

La crehença de que pugà ésser nom púnich, *Taber*, ab que s' ha designat, per les més antigues escriptures barcelonines, lo cim o turó que formava la vella Barcelona, motiva que, En Sanpere cregués podía equivaldre al *Taber* judàych, que-s tradueix per pedrera.

La hipòtesi de que los primitius cristians tractessen de recordar en aquest cim de nostra urbe montuosa, al famós *Taber* de la Judea, està fora de lloch;

«Vemos, pues, por lo que dice Plinio, que en su tiempo el *garo* más celebrado era el de Cartagena y que éste se fabricaba con el escombros.

«Ausonius, al llamar *garo* a la *salsa de salmuera Barcelonesa*, nos dice que esta salsa se fabricaba con el escombros que es nuestro *saytó*. Hoy esta y las demás industrias de salazón, han desaparecido de Barcelona; y nos parece que sería punto de honor para los barceloneses, restaurar esas industrias que dieron a conocer nuestra ciudad. (Sanpere y Miquel *Hist. de Barc.* Nota XXX).

(39) *Historia de Barcelona*, p. 101

(40) *Marca Hispanica*, columna 1489.

(41) «Videlicet quod conjungitur usque ad Ila ex uno latere siue etiam usque ad vineale vel usque ad gurgitem *Barchinonam* qui discurrit in Teda flumen et in circuitu sicuti ipse mons vergit usque in prefato flumine» (*Marca Hispanica*, Ap. d. XXIII).

consideràrem que, no pot ésser objecte de comparació, una montanya petrea y deserta com era la del Assia, ab altra qual formació geològica ja desapareix del tot, en lo meteix segle de J. C. embolcallada per les vies, construccions y alberchs de la romana Colonia.

Sanpere y Miquel, en sa empresa de fer púnica a Barcino y per tant fonamentar sa asseveració d' haver sigut abans *Barkino*, retràu lo testimoni d' un numerari emporità homonoyo, ahont la llegenda ΙϞΕΝΗ transcrivint-la *Barkine* resol, a son entendre, tot dupte (42). Per nostra part, no podèm creure que en ella s' assenyale a dita Ciutat.

No es acceptable la opinió que vol adjudicar als cartagineses lo paper de colonisadors de Barcino, fins que ulteriors descobriments vingan a provar-ho, podent-se anotar ab mólt recel, per més que ho indique llunyana tradició.

Procurèm analizar, si es possible convenir en la simultaneytat de dues diferents poblacions, properes la una de la altra: Laye y Barcino.

Hú dels tests d' autors romans més estudiat y comentat, es lo de Rufus Festus Avienus, versos 519-522 de sa *Oræ Maritimæ*.

(42) Transcrivim íntegrament la argumentació d' En Sanpere.

«Imposible, pues, dudar, un sólo momento más sobre los orígenes históricos de Barcelona; fenicios ó cartagineses dieron este nombre á la colonia que aquí fundaron, difundiéndolo desde luego por el mundo, pues sabemos de una manera cierta que, así como Indika era conocida como Empurias, Laie era conocida como Barcino. ¿Quién nos enseña ésto? El numerario empuritano homonoyo.

»Dice el señor Zobel: «Hacia el año 500 de Roma (264 a. de J. C.), Emporiæ adopta el tipo del pegaso Chrysaor». Ahora bien, en las monedas de ese tipo es en donde aparece el nombre de *Barcelona*, *Barcino* por primera vez, este es el documento más antiguo que la cita.

«Suena escrito el nombre de Barcelona en esa moneda rarísima y única hasta hoy, que nos guardan la primera mención de Barcelona y que posee nuestra colección numismática municipal (colección Pujol y Camps) por haberla adquirido años atrás á nuestras instancias.

Dice la leyenda ΙϞΕΝΗ que se lee BARKINE, I V ó I, como creemos haberlo probado al discutir las monedas de *Ausa*. Si Heiss (*Description générale des monnaies antiques de l'Espagne*) no fué, pues, el primero en reconocer en esta moneda el nombre de Barcelona, fué por su singular teoría de la imitación de las monedas empuritanas por los galos (del Mediodía de Francia), adicionada con la no menos curiosa de suponer que las leyendas de dichas monedas nada dicen, siendo una sarta de letras puestas allí sin ton ni son, cuando en las que él mismo publica se lee el nombre de «Emporiton», -18 á 26- el nombre de Barcelona en la 27, en la 28 el nombre de Narbona conservado por Rufo Festus Avienus, que le llama *Nere*. ΝΥΗΝΕ *Nerone*, y en las restantes calificadas de *leyendas bárbaras*,

se lee, ora el nombre de Empurias, ora otros nombres que no nos podemos entretener aquí en especificar.

Si, pues, *Barkine* no tenía moneda propia, esto es, propia de su taller, á mediados del siglo III antes de J. C., *Barkine* tenía ya importancia mercantil por dicha fecha, hasta el punto de correr ya en el numerario empuritano su nombre.

»Caso que se nos preguntase, por qué razón suena en dichas monedas el nombre de *Barkine* y no el de *Laie*, diríamos por la misma razón que hace que suene el nombre ibérico. *Emporie* y *Barkine* son nombres de las plazas comerciales, son dos sobrenombres tan acreditados en el mundo mercantil, que son esos nombres los que han de llevar sus monedas para ser conocidas, y esto admitimos por suficiente, pues en todo otro caso todavía podríamos explicar el caso de *Barkine* por el de Empurias, en donde sabemos, gracias á Strabon, que existían, una al lado de la otra, sin confundirse, la ciudad ibérica (*Indika*) y la colonia griega (*Emporie*).

Inde Tarraco oppidum
 Et Barcilonum amœna sedes ditium;
 Nam pandit illic tuta portus brachia,
 Uvetque semper dulcibus tellus aquis.

Traduhits poèticament y ab mólt ajust al test llatí, per Mossèn Gayetà Soler, equivalen a dir:

«Segueix après Tarraco
 Y-l gay lloch de les *riques Barcelones*;
 Puix allà estén segurs lo port llurs braços
 Y regalan llurs camps eternes aygues» (43).

Prou variada es la interpretació que-s dóna a les paraules del poeta: mentres alguns pretenen trobar-hi descrita tota la costa layetana, entenent per tal del Llobregat al Tordera, donant-les-hi lata extensió, altres s'han atès a llur sentit estricte y en conseqüència, tractan de cercar dues poblacions en lo territori de Barcino com a justificant de lo que lliteralment se diu.

De la darrera opinió ne participan los historiadors Fidel Fita, y Sanpere y Miquel. Lo primer traduheix lliurement a Avienus d'aquesta manera: «Entre lo Llobregat y lo Besòs quines dolces aygues fecundisan y circumscriuen lo séu prat, sempre vert, s'hi distingeix des de alta mar, la amenitat del lloch de les riques Barcelones». Y al test hi afegeix lo comentari d' ésser, aquestes dues, la *Acròpolis* o colonia, circuhida de forts murs y altívoles torres y la del *Port*, quins braços naturals s'obren per donar segur alberch als vaxells.

A la anterior suposició, hi afegeix la seva En Sanpere y Miquel, qui, precisa ja, ésser, una de les dues Barcelones la púnica Barcino y la altra la ibèrica Laye, erigides en llochs vehins. A Laye la situa en la petita altura hont s'alça actualment la esglesia de Sant Pere de les Puelles (altura llavors banyada de les ones) y junt al pou de Sant Gem. Lo pou creu, que justifica lo nom púnich de *Bar-kinò* o ciutat del pou de la badía. Y a la genuïna Barcino, la situa en lo mont Taber.

Tota vegada, que, apar justificada la existencia de les dues Barcelones, deu buscar-se, ahont nos la indica la arqueologia, única llum històrica que al present pot illuminar-nos per trobar lo lloch en que podíá radicar la segona, tota vegada que la situació d'una d'elles es indiscutida en lo mont Taber.

Per determinar lo possible emplaçament d'altra ciutat en lo territori de la costa comprès entre los rius Besòs y Llobregat, a priori tothòm dirigirà son esguart a la montanya de Montjuich, que, prou disgregada se trobava, per la mar, del mont Taber. Les diferents escabrositats del terrer, la abundor de aygues potables, lo vehinatge de la mar, ab sa estesa badía en la sortida del Llobregat, ab una platxa arredoçada al Montjuich que la resguardava de mólt

(43) Mossèn Gayetà Soler, *Badalona; monografia històrich-arqueològica*. (Barcelona, 1890), p. 7.

vents, tot plegat sembla motiu per judicar com impossible l'abandonament d'un lloch tant indicat per establir-s'hi families y formar un poble en los primitius temps en que s'assentaven en eminencies estratègiques.

La aparició a Montjuich, de sepultures, evidentment romanes, de les formades per teules planes y curves combinades, inseguint la figura del cadàver, que, axís resultava completament tapat (44), es mostra evident, de que, les habitacions corresponents a aquells difunts, no devían trobar-se gayre lluny de llurs enterraments.

La presencia de fragments de vella carretera, en la metexa montanya de Montjuich, immediata a les pedreres, comprovará lo propòsit de fer assequible un lloch, que no era de pas per dirigir-se a cap altra comarca ni població del entorn.

Però Montjuich nos ha llegat encara dues troballes de gran interès, que refermen la nostra opinió de que allí hi hagué una altra població, en los antics temps.

La primera fôu un colossal Vertumne-Falus, d'uns dos metres d'altura,

Vertumne-Falus trovat al peu del Montjuich en 1849
(Propietat de la R. Academia de Bones Lletres de Barcelona)

(44) D'elles se n'han ocupat diferents vegades nostres excursionistes y en lo petit musèu arqueològich del *Centre Excursionista de Catalunya*, (Paradis, 10.) hi ha instalada una d'aquestes sepultures completes, trobada a Montjuich.

faltant-li lo cap, aparegut a les vores de la Crèu Cuberta en l' any 1849 (45), que procurà tot seguit recullir la benemèrita Royal Academia de Bones Lletres, a la qual pertany. Lo deu dels llatins que personificava a la tardor ab l' encís de la naturalesa sahonada, quan fineix de produhir y s' aparella al repòs, està representat ab tots sos caràcters propis, en l' interessant exemplar barceloní.

La segona troballa, més moderna, puix sols data del any 1903, resulta conclòhent. Fóu, removent terres en lo cementiri del S. E. en la barriada de Càn Tunis, abans dita de Fraga, y també de Port, que-s feu avinent ab una interessantíssima làpida, de lletres mólt regulars y correctes, pertanyent al segle I abans de J. C. en perfectíssim estat de conservació. La seva llegenda, transcrita y completada (46), diu aixís:

C (AIVS) COELIVS ATISI F (ILIVS)
DVVMVIR QVIN (QVENNALIS) MVR (OS)
TVRRES PORTAS
FAC (IVNDOS) COER (AVIT)

A més hi aparegueren altres quatre grans pedres pertanyents a un edifici circular, contenint en la part còncava inscripcions (47) y també lo fragment inferior d' una columna ab sa base àtica, un troç del fust d' altra columna y tres fragments de motlures de la secció superior d' una cornisa, portant cada hu d' ells, en la part que devía quedar amagada en la construcció, alguns senyals y lletres que responían al ordre ab que degueren anar-se colocalant en la metexa.

La inscripció, per sos caràcters, pertany al segle I, abans de J. C., ve-

(45) *Garlanda de joyells, estudis e impresions de Barceloua monumental, per Joseph Puig-gari*, (Barcelona, 1879), p. 16.

(46) L' erudit epigrafista espanyol M. R. de Berlanga, ha dit, a apropòsit d' aquesta làpida: «Por sus hermosas letras, tan profundas, tan anchas y tan regulares, es un interesante ejemplo de los muy contados que se conservan en la Península, de epigrafía arcaica hispano-romana, más bello que los traídos por Hubner en su paleografía epigrafica (E. S. E. L. 39 à 43). «El breve texto de la piedra barcinonense, es un modelo acabado de aquella concisión y elegancia del siglo de oro del elasicismo.» «En cambio la palabra esencialmente arcaica COER *avil* se encuentra en varias inscripciones de la Hispania antigua, como en una de Cartagena, en otra de Alicante y en una tercera de Tarragona, (CIL. II. 3434. 3561. 4371) las tres reproducidas por Mommsen en su conocida Colección de las más arcaicas inscripciones del mundo romano, anteriores a la muerte violenta del vencedor de Munda, (CIL. I. 1477. 1482. 1483)» (*Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica-Barcelonesa*, v. IV, p. 114).

(47) Eran, aquestes inscripcions les següents, fins ara d' obscur significat:

DILLVS

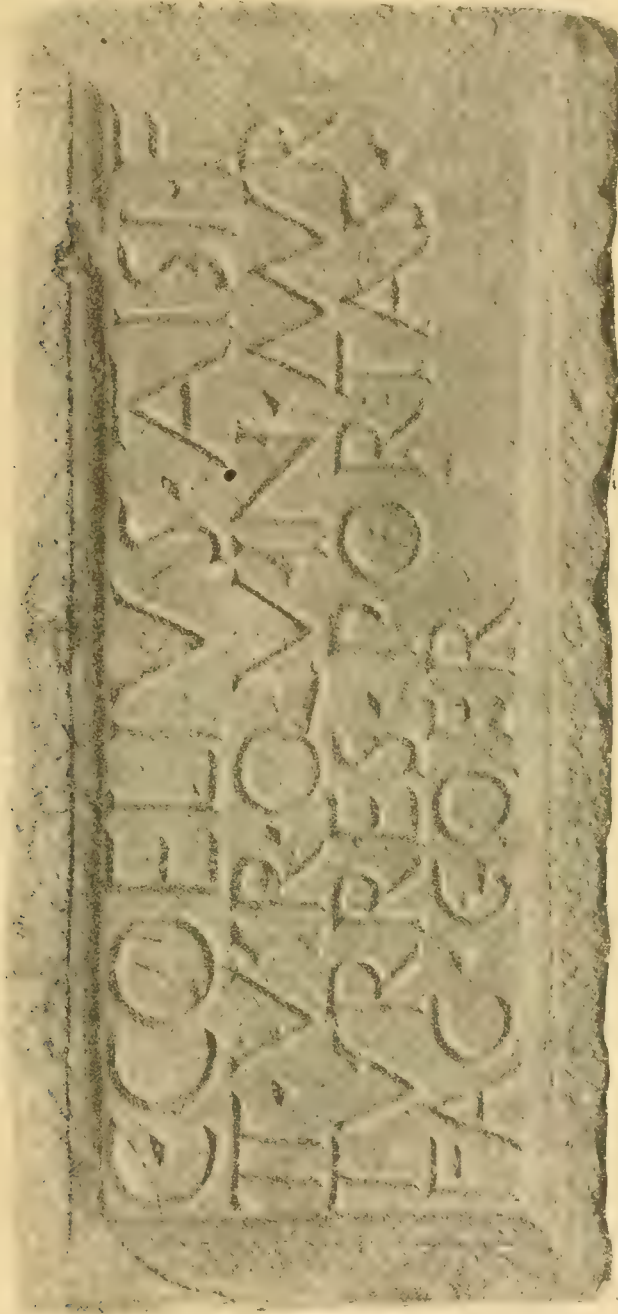
C. IVLIVS. A

L. LICINVS

A

D' elles ne diu l' historiador F. Fita «Imagino fueron cuatro nombres de los cuatorviro (2 duumviro, edil y cuestor) municipales, que, con el quincenal Celio, legaron á la posteridad el recuerdo de su concurso á la construcción de las murallas, torreones y puertas de la ciudad del Puerto, ó del emporio de Barcelona, junto al desagüe del Llobregat.

nint-se a establir, que, lo duumvir quinquenal Cayus Celius, portà a terme la construcció d' aquells murs, torres y portes, en un temps que, si allí no se de-

Lápida trovada al Cementiri del S. E. en la que 's commemora la construcció de murs, torres y portes en aquella part de Barcelona. Pertany per sos caracters, elegancia d' estil y paraules arcàiques, al segle i abans de J. C.

termina, s'ha deduhit pertanyia encara a la República Romana. Veja-s, donchs, si era de llunyana data, la coexistencia del poblal de Montjuich ab lo del mont Taber.

No es nostra costum fer argument de la tradició, que tan errada va en la major part de les seves afirmacions. Emperò, sense tenir intenció de que d'ella se-n faça cas absolut, com a imparcials, tampoch podèm ometre, que, a derreries del segle XVI, quan Pujades escrivia la seva historia de Catalunya, era veu popular, que, per la part meridional de Montjuich existí algún temps la ciutat de Barcelona (48).

Florez troba tal opinió mólt atenable y la analisa ab certa estensió, combatent als qui la menyspreuen. Lo qual lo conduceix a deduhir-ne la possibilitat de que primer Barcino, hagués estat situada al Montjuich, y després al mont Taber (49).

Si la arqueología mostra simultaneament a dues Barcelones, la del Montjuich, prou separada é incomunicada de la del mont Taber, no hi ha necessitat de fer equilibris per situar en llocs hipotètics, al según de nostres poblats. Si bé son emplaçament, abans del any 1903, podia discutir-se ab més o menys provabilitats de rahó, ara, després de la troballa de dita làpida, nos sembla impossible que se puga més contradir. Y si trobàm tan allunyades a les dues Barcelones, ¿costarà de creure, que, una d'elles fós la enigmàtica Laye y la segona la indiscutida Barcino?

D'altra part, les investigacions arqueològiques estàn comprovant, que, en aquesta nostra costa ibèrica, resultava freqüent tenir una metexa població, ses bories, o barriades com dihèm ara, constituïdes lluny unes d'altres. Al conegut exemple d'Indika y Emporion, la interessant diòpolis que tant ha donat que parlar, afegexen Eduart Llanas (50) y Rubio de la Serna (51) llurs

(48) Jacinto Laporta *Noticias Históricas de Sans (La Ilustració Catalana,— v. XI. p. 61.)*

(49) Florez comenta llargament aquesta veu popular, y ab referencia a la Mare de Déu de Port, diu: «Añade la voz del vulgo sobre que estuvo allí la Ciudad y por ser enfermo el sitio, á causa de unos estanques, la mudaron donde existe. No lo admite Pujadas; pero tampoco es despreciable la especie: porque conviniendo todos en que estaba allí el Puerto, es lo regular colocar allí la población. Acaso era esta la que Mela llamó *pequeña* y sería más literal su expresión de que el Betulo (hoy *Besós*) desagua junto Monjuí y Llobregat en la orilla de Barcelona (*Betulo juxta Jovis montem, Rubricatum in Barcinonis littore*) porque estando Barcelona de la parte de acá de Monjuí, queda el Betulo de la parte de allá, sin mejor divisa que la del monte de Júpiter; y Llobregat (que es también de la parte de acá) se verificaba desaguar á la orilla de Barcelona, que en tal caso dejaba el monte de la parte de allá, sirviendo para caracterizar el río del otro lado, y Barcelona miraba á Llobregat, sin el monte intermedio. Esto no puede sentenciarse sin mucho reconocimiento del terreno, é investigación del principio de la Ciudad donde hoy existe: lo que por muy remoto es muy difícil: pues aunque los Antiquarios reconozcan ocularmente los indicios de los primeros muros, si tocan á fábrica Africana (de que dá luces Plinio) ó Romana, quedamos en la duda, de si aquella toca á la primera población ó á la segunda» (*España Sagrada*, v. XXIX, p. 15).

(50) *Discursos leídos en la R. Acad. de Buenas Letras de Barcelona, en la recepción pública del P. Eduardo Llanas, escolapio* (1891).

(51) *Discursos leídos en la R. Acad. de Buenas Letras de Barcelona, en la recepción pública de D. Juan Rubio de la Serna* (1904).

deduccions respecte a lluro, trobant-li distints emplaçaments a Cabrera, Martaró y Llanereres: lo meteix passava a Betulo, hont a més de la població murada que existí en la conca circuida per les rieres d'En Folch y Matamoros, ahont hi ha la esglesia de Santa María, (52) comptava ab altre poblat, també cenyit de murs, demunt Sant Geroni de la Murtra, en l'antiquíssim puig Castellar (53).

Fets com aquests no-ns han d'estranyar, atenent a ésser tantes y tan variades les singularitats que cada día van descubrint-se dels primitius temps històrichs. També s'han assenyalat en la antiga població de Valencia, dues ciutats en lo segle III, la dels antichs habitants, VETERES, prou diferenta de la dels colonisadors posteriors VALENTINI VETERANI, quiscuna d'elles ab sa municipalitat independent VTERQUE ORDO VALENTINORVM y dintre les metexes muralles. Lo qual resultava semblant a lo succehit a Vich en la Edat Mitjana, entre la jurisdicció del Bisbe y la dels Montcades, que-s comparten l'interior de la Ciutat.

A Laye-Barcino, sorprèn a molts, que, la primera, la que apar genuina, puix donà nom a la comarca, perdi aquest nom al sobrevenir la dominació romana. No es, emperò, cap raresa, si consideràm, que, de consemblant manera y en los metexos temps desaparegueren los noms ibèrichs, que fins al imperi romà, portaren Cose, Indika, Cypsela y altres poblacions assenyalades per los autors antichs y per llurs propries encunyacions monetaries y a despit de tenir alguna d'elles, mes o menys determinada en autors antichs sa situació geogràfica.

¿Quan Laye dexà d'existir, o en altres térmens, quines causes podían influir en fer-li perdre lo nom primitiu?

Resulta prou dificultós, per no dir impossible, contestar satisfactoriament a aytal qüestió.

La subsistencia de Laye al temps en que encunyà monedes ab son nom, es un fet indiscutible que marca en quina època era, aquest, portat, per la indígena població. Ara bé, si tenim seguretat, com apar inductable, de que lo numerari celtibèrich de la segona emissió, s'encunyà en lo segle II abans de J. C., ço es, en plena dominació romana, es natural afirmar que, Laye subsistia en dita centuria. Després de nova tan segura, tot lo demás que-s puga dir sobre lo temps de la seva existencia, seràn dèbils congetures de poch valor històrich.

D'aquí que no podèm lligar en absolut la sort de Laye ab la de Barcino y creure, que, per abdues Barcelones, hi passés una metexa influencia política o econòmic-social, puix no s'ha de donar importancia desmesurada al fet de que un nom desaparega y l'altre no.

(52) G. Soler, *Badalona*, p. 31.

(53) *Boletín de la A. B. L. B.*, v. III, p. 88.

Lo diligent autor de la *Historia de Barcelona*, sense atendre a la prova numismàtica, assenyala una total desaparició de Laye, al temps de la campanya de Cneus Scipió, començada a Emporion y seguida al llarch de la costa de la Indikecia, Layetania y Cosetania, fins al riu Iber (218-217 a. d. J. C.) (54).

La època més segura de la evolució de Laye, es, lo segle I abans de J. C., ço es, quan se veu surgir ab nou impuls y mólta major vitalitat, la romana *Colonia Favencia Julia Augusta Pia Barcino*, segons pomposament llavors se la designà, si no entre lo poble, quan menys per l'element oficial. La prosperitat ab que apareix en la historia la successora de Laye será tal vegada un nou causant del oblit en que per sempre més va a quedar la indígena capital de la Layetania.

---

(54) Sanpere y Miquel, estudiant la afirmació dels autors llatins, de que Cneus Scipió assetjà les ciutats de la costa que refusaren rendir-se-li y en càmbi tractà filantròpicament a les que se li entregaren, creu veure en lo títol de municipi donat a Blanda, Iluro y Betulo, un premi otorgat a la seva actitud favorable a Roma.

Laye-Barcino, al no merèixer categoria de municipi, li fà entreveure ésser efecte devallant de la causa oposta, ço es, originada per una actitud contraria a la host romana. Ab lo qual creu explicar, la desaparició total de Laye y que més avant resucitès Barcino com a colonia militar.

Colonia Favencia Julia Augusta Pia Barcino

Les colònies romanes. — Concepte jurídic similar de la *Colonia* y lo *Municipium*. — L'element militar fundador de colònies. — A ell se deu la Colonia Favencia en lo segle I abans de J. C. — ¿Es fundada per los soldats de Sila? — August a Barcino. — Increment que pren la Colonia ab l'Imperi — Disposició general de la metexa. — Lo *forum* en la plaça de Sant Jaume. — Administració pública; *decursionum*, *duoviri*, *quinquennales*, *œdiles*, *flamines* y *praefecto orae maritimae* — Los colegis dels Fabros y dels Assotans. — Sortides esteriors de Barcino. — Itinerari del Vas Apolinar. — Distancies en milles. — Luci Licini Sura y Luci Licini Secundus, provables impulsors de nostres vies. — *Barcinone* en los Itineraris d' Antoni (segle IV). — Establiments agrícols en aquestes vies. — La via del Montjuich. — La comunicació marítima. — Llochs culturals de Barcino. — Gran temple d' August junt al Forum. — Opinions y estudis. — La inclemència del temps en ses despulles. — Columnes subsistents. — *Sacellæ* y *lucus*. — Lo gran aqueducte. — Les termes de Luci Minici Natal. — Institució d' unes festes en lo Juny. — La *Arenaria*. — ¿Fóu murada en sós primers temps la Colonia Favencia? — Carencia de noves comercials. — Sarcòfachs pagans.

En lo segle I, abans de J. C., s' opera a Laye-Barcino la notable transformació de que n' es mostra claríssima, lo cambi de nom de la Ciutat. No sabem si hi hauria intenció, de fer arrelar lo novell dictat ab que resulta designada, arràn lo segle I de nostra Era, de colonia *Favencia Julia Augusta Pia Barcino*. Però en la pràctica no prosperà altre nom que *Barcino* o *Barcinona*, lo qual crehèm seria llatinisació clàssica del vulgar *Barcelona*. En Plini se llegeix *colonia Barcino cognomine Favencia*. Es dir que-s dexan del tot los altres dictats com a lletra morta, resultant pueril ornamentació estèrta. Es lo meteix que succeheix ara ab determinades ciutats, que imitan la vella costúm romana, decorant-se ab sobrenoms, com *noble*, *lleyal*, *invicta*, *heroica*, *fidelíssima*, etc., dictats que en la pràctica de res servexen y dels quals may ningú se-n recorda. *Nihil novum sub sole*.

Los vehins o originaris de dita Ciutat solen nomenar-se *barcinouenses* (55) si bé alguna vegada se-ls hi aplica lo cognòm *faventini*, (56) no sabem si

(55) Hübner, *Corpus Inscriptionum Latinarum*, v. II, n. 4264

(56) Hübner, *C. I. L.*, n. 4125 y 4271.

com a equivalent del primer. Però no prospera y deu tant sols senyalar-se com un fet sense conseqüències.

L'illustrat historiador Marquardt, tan conexedor de la època romana, al explicar, que, en temps d' August existían en la província Tarraconense 293 *civitates* independents, de les quals 179 eran *oppida* o municipis urbans, nos dóna alguns detalls d'aquests. Així, los classifica y subdivideix en 12 colònies; 13 ciutats de ciutadans romans (*oppida civium romanorum*); 18 *oppida* investides del *ius latii*; 1 *urbs foederata*; 135 *civitates stipendiariae* y 114 municipis rurals, que no comprenían cap població (57).

Marquardt assenyala com colònies de Cèsar, totes les que portan lo nom Julia, en lo qual va d' acort ab les opinions de Duruy y de Hübner.

Les dotze colònies de la Tarraconense, segons Marquardt són: *Carthago nova* o *Colonia Victrix Iulia Nova Carthago* (Cartagena); *Valentia*; *Colonia Iulia Victrix Triumphalis Tarraco* (Tarragona); *Colonia Iulia Victrix Celsa* (Jelša); *Colonia Iulia Gemela Accitana* (Guadix); *Ilici* (Elix); *Barcino*; *Caesaraugusta* (Çaragoça), *Libisosa* (Lezuza); *Salaria*; *Bilbilis* (Calatayud); y *Flaviobriga* (Bilbao? Portugalete?) (58).

¿Què s' entenía per *colonia* al temps que ara nos ocupa?

Es evident que les paraules evolucionan en son significat y per çò convé saber la importància o valor de la nostra, no primariament, sinó al sobrevenir l' Imperi romà en que apar aquí usada.

Colonia y *municipium* són dugues paraules que quasi espresan lo meteix, a semblança del que succeheix ab altres dues similars *urbs*, y *oppidum*. Díu l' eminent Mommsen (59), que, la idea de població en la seva oposició a territori, s' atrassa als orígens y ve espresada en la civilització romana, per les conegudes denominacions de *urbs* y *oppidum*, abdues vinculades al acte jurídic de la construcció de muralles. Les dugues expressions se confonen en quant al significat y no divergexen sinó en pertànyer, la primera, a la terminologia més considerada o respectable, y la segona, a la més humil: *urbs* va juntament ab *praetor* y *senatus*, y *oppidum* ab *duoviri* y *decuriones*: però una y altra denotan ciutats murades.

La homogeneïtat de la colonia ab lo municipi, la manifesta la llei agraria del any 643 de Roma, que ja posa y simultaneja, les dues categories de poblacions: *Coloniae scive municipia scive quae pro municipiis colonieisve sunt*. Certament que en son origen la *colonia* portava involucrada la idea de nova creació d' una població; més a la fi de la República Romana y en tot l' Imperi, s' aplica a ciutats a les quals les hi es atribuïda la quali-

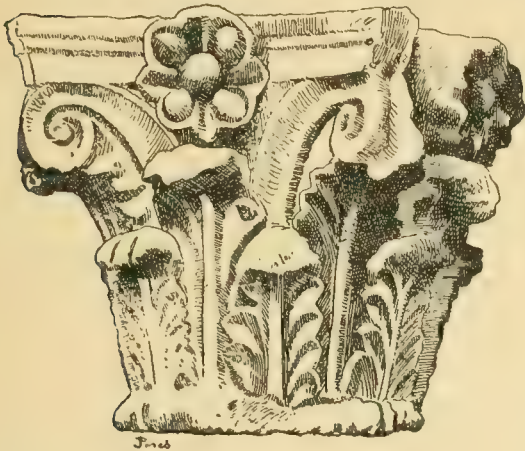
(57) J. Marquardt, *Organisation de l' empire romain*, v. I, p. 73.

(58) Hi ha dupte en afegir-hi a *Dertosa* (Tortosa), que Plini designa com a *oppidum civium romanorum* y a *Clunia* (Penyalba del Castro), que no fou colonia fins al regnat d' Adrià.

(59) Theodor Mommsen, *Le droit public romain*, v. II, 2.ª part, p. 437.

tat de colònies, fins sense que hi passessen a poblar-les nous vehins, tractant-se exclusivament d'una ficció jurídica y interpretació equivalent. La paraula *municipium*, designà primariament a la ciutat de dret llatí, que tenia ab Roma solidaritat financiera y per lo tant comunitat d'imposicions. Son significat evolucionà y quan los municipis llatins, finides les revoltes del segle I, se transformaren en ciutats de ciutadans romans ab la plenitud dels séus drets, desaparegué del dret públich romà la distinció abans establerta. La denominació subsistí, abusiva e incorrectament, com ho sabian prou bé los juriconsults. Les poblacions de dret llatí fundades per Roma, tant podían nomenar-se *municipia* com *coloniae*. Emperò semblava haver-se assignat a la primera una superioritat honorífica per virtut de la qual, totes les ciutats ab dret de pendre los dos dictats, se calificavan de *municipia*, y de *coloniae* les poblacions formades per Roma, sense autonomia ni independència anterior, y que per tant may havían sigut Estats.

Aquesta definició retrospectiva devallant del estat legal primitiu, es la

Capitell romà del segle III al IV (Proprietat de la A. B. L. B. depositat al M. P. B.)

sola que s' pot donar del *municipium* posterior a la cèlebre guerra social de Italia. De manera, que, la evolució en la essència de la colonia y del municipi s' efectuà a poca diferència, en la època en que acabà d' erigir-se la colonia Favència Barcino.

La fundació de colònies militars romanes, pren increment després de la publicació de la lley Apuleya (any 654 de Roma, 100 abans de J. C.). Per çò es llògich buscar la època en que s'

fundà la nostra, en l' espay de temps que va de la lley, al imperi d' August.

Al generalisar-se les colònies militars, en les famoses lluytes generals de Marius y Sila, decauen les institucions civils y ja no-s parla més de les colònies de ciutadans romans, llatines o agraries. Com predomina l' esperit de recompensar als soldats o als veterans, lo general, convertit en dictador, les sol instituir per virtut d' un decret emanat de son *imperium*, per més que a vegades apar sancionat per la lley o senat-consult.

L' esperit que informava les guerres del temps antich, hont les conseqüències de la victòria eran fatals per los vençuts, motivant confiscacions arbitràries y espoliacions de tota mena, fins a perdre totalment la llibertat y caure en la esclavitut, s' ha d' entreveure, no poques vegades, en la crecció de aquestes colònies. Son propòsit no era la major prosperitat territorial, sinò fa-

cilitar un notori benefici als soldats que en ella s' establián. Per çò no pot duptar-se, de que sovint portaren aparellades violències, espoliacions o injustícies.

En tota colonia militar sembla sobrentendres la existencia d' una fundació feta de planta, prescindint d' anteriors elements. Los *curatores* arreglavan les dificultats inherents a tota nova instalació, estant revestits de poders extraordinaris, militar y judicial, que conservavan algùn temps més, de tres a cinch anys. Ells vigilavan les operacions preliminars dels *agrimensores*, o comissionats de determinar los quatre punts cardinals, trassant de N. a S. una linia recta nomenada *cardo maximus* y de E. a O. altra linia recta que tallava a la primera per lo mitg, nomenada *decumanus maximus*. Si se tractava de fundar una ciutat nova, en la intersecció de les dues linies, era costum situar-hi lo *forum*.

Per la erecció hi usavan d' una liturgia especial que ja devallava dels etruschs. Basta dir, que un augur ab la cara tapada, aconduhía una parella de bous tirant la terra endintre dels límits de la nova ciutat, alçant la arada ahont s' havia de situar cada una de ses portes, tot axò inseguít de gran pompa y solemnitat.

Lo mer fet de transformar-se en colonia militar Laye-Barcino, pot justificar son cambi de nom, com també, mostrar-nos hi quedà anulat l' element indígena y passà a ésser romana en esperit y en costums.

Conegut lo significat de la paraula *colonia*, com a sinònim de *municipium* havèm d' examinar què vol dir *Favencia*. Los historiadors han emès encontrades opinions, no regnant acort de cap mena. Per alguns, Favencia es, lo principal apelatíu de Barcino que ns ha de portar al conexement de la persona causant d' aquesta trascendental evolució.

Florez opina, que començà a ésser colonia entre la vinguda dels Scipions y Cèsar, y que, *Favencia*, li pervingué d' haver-se fet un vaticini favorable a la prosperitat de la nova fundació, al temps de son establiment (60); Antoni Bofarull també creu s' ha d' entendre *Favencia*, no com sinònim del nom de Barcino, sinò com a qualificatiu, çò es, *ab lo favor dels deus* (61).

Sanpere y Miquel, analisa la historia de Roma en lo segle I, a. de J. C., a fí de trobar-li un origen dintre la metexa. Posa sa atenció al temps de Marius y Sila, recitant los combats de Carbon ab Metelus, general de Sila, a Favencia d' Italia ciutat que ja havia merescut cridar la atenció d' anteriors autors,

(60) El tiempo más propio para aquel dictado, es el de su establecimiento en razón de coloma; pues debiendo hacer esto con rito legitimo, en que entraban los auspicios y siendo estos muy favorables, vaticinaron de allí el buen éxito y la intitularon Favencia. Así discurreo Marea: *Quod dies faventibus et felicibus auspiciis deductio colonia necet*; y no asiente a los que recurren á Faventia de Italia. Uno y otro parece estribar precisamente en la voz, sin antiguo documento que asegure el motivo. (*España Sagrada*, v. XXIX, l. p. 15.)

(61) *Historia crística, civil y eclesiástica de Cataluña*, v. I, pl. 90.

com, v. g., lo bisbe Marca. Allí hi es vençut Carbon, y la guerra civil finex tot seguit (82 a de J. C.)

Sila, dictador, recompensà als séus soldats, repartint-los en vint y tres colònies militars. «Si la colònia *Faventia-Barcino*, no-s fundà ab tal objeete ¿se fundà per donar a Metelus un punt de partida pera combatre a Sertori, quan, fugitiu de la desfeta dels séus a Italia, vingué a encendre la guerra civil a Espanya? ¿Se fundà per recompensar a les tropes espanyoles que s' havían passat a Sila, les quals, bé podían ésser layetanes?»

«Entenèm, que, dintre la hipòtesi que-ns ocupa, fôu Metelus, lo victoriós a Faventia, lo general que vingué a Espanya a combatre a Sertori y a qui resistí durant deu anys, del 79 al 70, lo qui establí a Barcino la colònia militar, a la qual nomenà *Faventia* en commemoració del séu gran triomf devant de la *Faventia* italiana.

«¿Podía, Metelus, crear per si sol una colònia evidentment destinada a pagar los serveys dels séus soldats? Sila se féu donar la *lex Valeria*, per repartir les més riques p ovíncies d' Italia a les tropes, y es possible, que, en virtut de les disposicions d' aquesta lley, son gran general fundés la colònia barcelonina» (62).

Acaba sintetisant sos rahonaments, dihent haver-los fonamentat: «1er, en la gran victòria de Metelus devant de la *Faventia* italiana; 2^{nt}, en lo govern y guerra, que, a Espanya, sostingué Metelus durant deu anys, contra les despulles del partit derrotat a *Faventia*; 3er, en lo fet d' haver-se passat al partit de Metelus les hosts espanyoles, no sabèm quines, que portavan los séus contraris; 4^{rt}, en lo que trigaren nostres ciutats a ajuntar-se ab Sertori; 5^{nt}, en que Metelus estigué en situació legal per poder-ho fer; 6°, en lo caràcter militar de la colònia *Favencia-Barcino*.»

Marichalar y Manrique, no comprovan la anterior opinió, quan manifestan, que, al acabar la guerra a Espanya entre Cèsar y los fills de Pompey, no hi havia més colònia que Carteya, erigida tal en l' any 170, a. de J. C.

Emperò l' autor d' ahont trauen tal nova Marichalar y Manrique, resulta equivocat (63), y d' altra part lo rahonament d' En Sanpere se basa en fets històrichs, que s' acostan mólt a la veritat. Per çò que, si hi pot haver errada sobre la data en que fôu erigida colònia militar, serà de mólt poch anys. Tampoch lo bisbe Marca s' allunya gayre d' aquest criteri, al opinar que Cèsar fôu son fundador.

Dexant per resoldre en definitiva la data precisa, y passant avant en lo examen dels noms de Barcino, nos adherirèm a la opinió d' Hübner, qui diu, que, la colònia *Favencia*, d' August prengué son tercer dictat d' *Augusta*.

(62) *Historia de Barcelona*, p. 129.

(63) La afirmació de Marichalar y Manrique, de que, Velèyo Paterculo dóna aquesta nova, no la vegé confirmada en Sanpere y Miquel, qui, inutilment, la buscà en dit autor antich.

La intervenció d'August en les coses d'Espanya, es evident, entre los anys 16 a 13 abans de J. C., en que siguié erigida la segona tanda de colònies militars que ell fundà durant son regnat, puix la primera esdevingué en l'any 30, abans de J. C. (64). Es més que provable la estada d'August a Barcino en dita temporada y quasi no-s pot duptar de que la vindrà perpetuïtant son nom donat a la naxent Colonia.

Siga que les lleys romanes per les que se regulavan les colònies, afavorían

La Layetania en lo segle II de nostra Era.

Senyals convencionals

- via romana y tambe corrent d'aigua.
- milliari o pedra milliar assenyalant lo pas de la via.
- límit regional o dels pobles primitius.

més lo desenrotllo, siga que hi hagué propensió a situar en la nostra elements de prosperitat, siga que comptà ab la generositat de patricis benemèrits, lo cert es que la colònia Favencia Julia Augusta Pia Barcino, de *parva civitas* que era en lo segle II, a. de J. C., se colocà en lo segon lloch de les poblacions de la nostra terra. Solsament Tarraco pot presentar major quantitat de làpides romanes dels tres primers segles de J. C., que Barcino, puix en esta darrera, les aparegudes, passen de dues centes.

Mes aytal evolució de la colònia Favencia, no es un fet aislat, sinó que sol observar-se per allí hont hi ha establertes colònies semblants. Escriu

(64) Ch. Daremberg y Edm. Saglio, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*.

Marquardt (65), que, baix lo règimen militar del Imperi, les colonies venen a ocupar lo primer lloch y los municipis, a mida que la seva independència disminueix, perden sa antiga dignitat y esdevenen petites poblacions rurals sense importància política. Dintre les nomenclatures de les poblacions de August, seguides per Plini, les colonies se troban regularment abans que ls municipis y més tart se veu a aquests sollicitant lo *jus colonicæ*. Es, donchs, principalment y quasi bé exclusivament a les colonies, que se ls confereix privilegis extraordinaris, citant-se com més especials a elles y promotors de llur increment, a tres: la *libertas*, la *immunitas* y lo *jus italicum*. La *immunitas* o escepció de tributs, ha sigut la gran fautora del creximent de les ciutats, tant en lo temps antich, com en los mitgevals y moderns. Y no hi ha lloch a duptar de que Barcino la disfrutà (66).

Constituida Barcino, en Colonia militar, afectava la disposició general d'aquestes, que sempre era uniforme. Esteriorment la circuía un recinte ab quatre portes, donant als quatre punts cardinals: dos principals carrers, dirigits de N. a S. y de E. a O., se trobavan al mitg de la ciutat y a son encreuament hi havia lo *forum* o plaça pública.

La primera planta de Barcino, passà sense grans modificacions a la Edat Mitjana, pervenint-nos quasi intacta al segle XX. Si bé observàm, no trobàm ara gens desvirtuades les quatre portes romanes. La del E. s'obria a mitg carrer del Regomir, en la capella de Sant Cristòfol, la del O. en la plaça Nova y la via recta de comunicació entre elles, resulta formada per los carrers de la Ciutat y del Bisbe. La porta del N. estava al peu de la baxada de la Presó y la del S. dessota lo Call y també s'ajuntan en linia recta per los carrers del Call y Llibreteria.

La unió de les dues vies, s'efectua en la plaça de Sant Jaume, lloch ahont es induptable que hi hagué lo *forum* o plaça de la Colonia, quin caràcter bé pot dir-se que may més ha perdut de llavors ençà. La plaça de Sant Jaume es avuy encara, en certa manera, *forum* de la Barcino moderna.

Lo *forum* era, quasi sempre, la parada comercial hont reposavan los viatgers, hi deturavan los vehiculs públichs y particulars, descarregant-s'hi les mercaderies adreçades als comerciants. Allí s'hi construían les cases y alberchs dels mercaders, pòrtichs per parlar-se y contractar y temples per sacrificar als deus. En algunes ciutats, com Roma n' es exemple, lo *foro* arriba a fer transmutar lo centre, formantse altra nova y més important barriada a son entorn, que fà cambiar depressa sa essencia primitiva. Bé díu lo professor Tomassetti, que, la evolució dels antichs centres a que ha donat motiu, quasi per tot arreu, lo burg comercial en la època romana, ha produhit posteriorment grans pertur-

(65) J. Marquardt, *Organisation de l'empire romain*, v. I, p. 119.

(66) Veja-s Florez, *España Sagrada*, v. XXIX, p. 6), glosant al juriconsult Paulo y co. adint al bisbe Marca.

bacions als investigadors de nostres dies, equivocant-se prou sovint en la designació de les antigues poblacions. Per manera, que, guiat per les despulles més importants, no les busca en llocs alteroses, allunyats dels encreuaments de carreteres y de llurs centres d'activitat comercial que es ahont primariament se trobaren situades (67).

Que bé s'aplica tal consideració a nostra Barcino, al pensar lo que seria la ciutat del Montjuich y la mutació esdevinguda a la del mont Taber.

Hübner, al resumir tot lo que ns suministran les làpides romanes pertocant als càrrechs u oficis públichs de la Colonia F. J. A. P. Barcino, nos dona solament com existents los *decurionum*, *duoviri*, *quinquennales*, *aediles* y *flamines*. Senzilles paraules que portan involucrada tota la administració municipal y sentiment patri-relliós dels segles II y III, a que quasi exclusivament fan referencia.

Decurió, es la accepció general que los romans donavan a tot representant d'una corporació (*collegium*) o agrupació determinada. En los municipis, lo concell o senat local, compost móltes vegades de cent individus, o més, se dividia en decuries, y los individus del consell municipal se nomenavan *decuriones*. Pomponius diu que en les colonies se formava aquest senat de la dècima part dels séus habitants.

Lo poble de les ciutats romanes, solía dividir-se en tribus o curies, a semblança de Roma, (68) per los efectes de la seva administració interior, com s'ha pogut comprovar sobradament per los articles LII, LIII, LV, LVI y LVII de les lleys de Malaca (69). Cada tribu o curia tenia un nom especial. En la colonia Favencia Barcino, han aparegut les designades ab los cognoms Papiria, Palatina, Quirina, Teretina, y Tromentina.

La reunió de les assemblees populars (*comitia tributa* o *comitia curiata*) era general en tots los municipis romanes. En son origen, çò es al temps de la República, lo poble tenia participació en la elecció de magistrats, confecció de lleys y altres resolucions de caràcter públich. Però més avant cambía a Roma aquesta intervenció popular, restringint-se en lo regnat de Tiberi, lo dret de elecció dels magistrats, si bé la restricció no-s féu estensiva a les provincies.

Duoviri, eran los dos encarregats de la administració urbana, junt ab la *curia decurionum*; eran a manera dels arcaldes actuals. Se-ls acordaren grans atribucions, com los cònsuls de Roma, ells sols portavan lo dictat de *magistrats*, tenint-se a vanagloria decorar ab lo propri títol als Emperadors. Lo càrrech durava un any, si bé a vegades l'usaren durant dos o quatre (70).

(67) Lluís Clavari y Severi Attili. *La villa della Posta*. (Bari 1905) p. 22.

(68) Primitivament lo poble romà se dividí en *tribus* o sigan tres parts iguals. Lo nom evolucionà, aplicant-se a les futures divisions de la propria Ciutat, nomenant-se *tribus rusticae*, los 31 cantons rurals que se li agregaren.

(69) Hübner *C. I. L.* v. II, p. 256.

(70) J. Marquardt, *Organisation de l'Empire Romain*, v. I, p. 195.

Abans de la elecció dels *duoviri*, los candidats venían obligats a fer-se conèixer dels electors, després d'haver sigut examinats los séus títols per la presidència y si eran acceptables, informava al públich de llurs noms (*proscriptio*). Si hi havia menor nombre de candidats que càrrechs a provehir, lo president presentava tants candidats com hi manquessen: mes cada hu de aquests estava autorisat a facilitar al president, un altre candidat en son lloch y lo meteix podia fer aquest darrer. Tots los noms se comunicavan al poble y ningú se podia substraure als efectes de la elecció.

Primer s' elegían los *duoviri*, després los edils y per últim los questors. Les votacions s' efectuavan per curies o tribus, regulant-se les eleccions, en conformitat a la vella organisió de les *comitia curiata* de Roma, que serví de patró a la més coneguda dels *comitia tributa*. Totes les curies eran cridades a depositar los séus vots simultaneament en lo local designat (*consuptum*), tirant lo botlletí (*tabella*) ab lo nom del elegit, dintre la urna (*cista*). Tres ciutadans juramentats estavan al costat de la urna, procehints d' una altra curia, com a guardians imparcials del vot (*custodes*) y per fer l' escrutini (*diribitores*). Y a més tot candidat tenia dret a fer-se representar per un *custos* junt a les urnes. La majoria de vots decidia la elecció: en cas de tenir dos candidats un nombre igual de vots, los pares de familia o al menys los hòmens casats, eran preferits als solters y si en açò estavan també empatats, la sort ho determinava.

Los *quinquennales* (coneguts ab los noms de *II viri censoria potestate quinquennales*, *quinquennales censoria potestate*, *II viri* o *III viri quinquennales*, *praetores quinquennales* y també *aediles quinquennales*) eran uns censors posats als municipis per revisar los comptes y la administració comunal.

Aedil, era l' encarregat de la inspecció dels edificis públics y particulars, banys, camins, aqüeductes, cloaques, mercats, tavernes, pes y mesures.

Com a autoritat marítima especial, tingué Barcino, un *Præfecto orae maritimæ laeytanæ*, que, a judicar de les làpides, sembla diferent del *Præfecto orae maritimæ conventus Tarraconensis*, que residia a Tarraco (71).

Entre les corporacions civils, se té conexement del Colegi dels Fabros, d' evident importancia industrial, puix lo formavan mestres de fusta y ferre, dedicats a la construcció de màquines de guerra y armes defensives y ofensives.

Lo colégi dels Assotans (*collegium assotanorum*), que dedicaren una làpida al cèlebre barceloní Luci Licini Secundus, judica Florez, que podia ésser una entitat corporativa formada per naturals d' Assó (població indeterminada de la Bastitania) ab mires comercials (72).

Aquesta forma de govern municipal, que's creu general a les poblacions

(71) Hübner, *C. I. L.* inscripcions 4226 y 4138. En altres làpides ve consignat senzillament lo *Præfecto orae maritimæ*, sense designacio particular: inscripcions 4217, 4225 y 4230.

(72) Florez, *España Sagrada*, v. XXIX, p. 26.

romanes al temps de Domicià, d'uraria, ab poques mutacions, fins lo 414, any de la vinguda dels wisigoths.

Les quatre portes de la colonia romana, corresponían al exterior, ab altres tantes comunicacions ab los quatre punts cardinals. Esceptuant la del E. que donava al mar, les del N. y S. eran importants carreteres, juntant-se en dos llocs diferents, ab la gran via Aurelia de Gadex al Summum Pyreneum, al atravesar de dret lo Vallès per les parades d' Arragona (Sabadell), y Pretorium (La Roca). La porta del O. donava origen a una tercera via vers la montanya, de la que no n' ha quedat cap rastre, quan tants se-n conservan de les altres dues.

Lo trànsit o recorregut de la carretera romana vers lo N., està assenyalat per la Cequia Comtal, anant a parar al portell de Montcada. Per tant, atravesava l' *Ager Provincialis* o *Ager publicus* d' aquell endret. Solían existir camps *provincials* o destinats a pasturatges públichs, entorn de totes les colonies romanes. A Barcino, ho foren les terres baxés y en bona part esposades als efectes de les aygues del riu Betulo (Besòs). S' ha servat son recort en lo nom de la antiga partida barcelonina de *Provençals*.

Immediata al coll de Montcada, a Rexach, en lo segle X existeix un cert «camí públich nomenat *via calçada*» (73), que prenía la direcció de Ripollet, y al que, la època franca y comtal conegué ab lo nom de *via francesca*, a causa d' haver sigut adobada y engravada per los franchs, com dirém més avant, al tractar de la seva dominació en nostra Ciutat.

Es un problema, que, no podèm solucionar, si, la provable carretera que unía tots los llocs y poblats de la costa de la Layetania çò es, la que comunicava a Blanda, Iluro y Betulo, s' ajuntà ab la del N. de Barcino després d' atravesar l' areny del riu Betulo, y dirigir-se als camps provincials, o bé ho féu abans. Certament, que, les tres reliquies d' aytal carretera aparegudes en diferents llocs del Maresma, no resolen la qüestió: puix les de Betulo, inseguint la direcció de Barcino (74), comptavan sols tres metres de amplada, quan ne té cinch la carretera existent a Argentona comunicant a Iluro ab Pretorium (75) y no-s pot concebre que fos menor la via betulo-

(73) Any 987: «iter publicum quem via calciata appellant» (C. S. C., d. 280).

(74) A Badalona, dos kilòmetres a garbí de la Vila, aparegué en propietat de Jaume Miralles, y al costat de Càn Claris «obrint regadora per les aygues, una obra de pedra y morter, a totes llums romana, d' uns dos metres de fondaria, per tres ben bons d' amplaria, y setze o disset de llargaria: corre paralela a la carretera actual y la tallava transversalment la carretera vella. La superfície d' exa obra no es mólt llisa, mes sí lo bastant pera que los carros poguessen passar-hi sense sotraquejar; té ademés les vorades guarnides ab un amplet sardinell de pedra picada, que indica ben clar que lo que-s té a la vista no es una ruina sinó una obra complerta.» (G. Soler, *Badalona*, p. 34).

(75) Es hu dels més importants fragments de carretera romana que tenim a Catalunya lo de la pujada del camí vell de Granollers, en lo coll de Parpers, hont n' hi ha en peu més d' un kilòmetre, ab obres de fabrica de tota mena y un interessant pont, tot en terme d' Argentona. Aquella via de 5 metres d' amplada, al que apar tota ella empedrada, portava d' Iluro (Mataró) a Pretorium (La Roca), per ajuntar-se ab la carretera general que per allí passava.

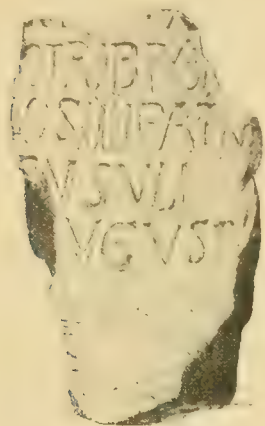
nesa. En quant a la tercera reliquia, çò es, la pedra milliar trobada a Caldes d'Estrach, en les vores del Torrentbò, mostra un trànzit per allí dalt, que, tant podrà indicar la direcció d' Iluro com la del Vallès.

La carretera del S. o *Via Augusta*, segons li diu lo milliari barceloní aparegut a Hostafranchs (76) se dirigia a Sant Just Desvern, tenint dessota los

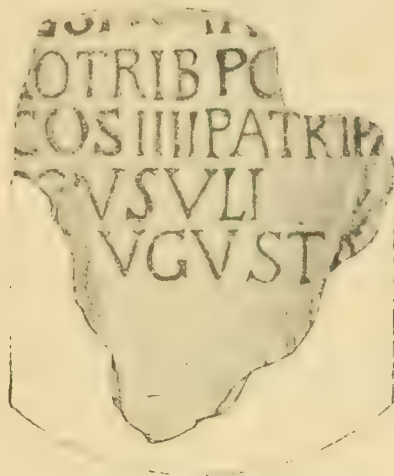
¿Ha de fer creure, dita carretera, que no hi hagué via directa entre Iluro y Betulo? Segurament que no, puix podia ésser una transversal, o via secundària de les que servian per ajuntar les poblacions d' importància unes àb altres o ab la carretera general.

(76) La pedra milliar trobada a Hostafranchs, es un important monument que'ns assenyalaria la època en que existí la nostra carretera, a trobar-se en millor estat de conservació. Ha sigut estudiada

Milliari trobat al coll de la Creu Cuberta

Dibuix de la pedra

La inscripció desenvolupada plana

per diferents arqueòlegs. Fita opina, que, «lo fragment diria, si se restaura, a curta diferència lo que segueix, suposant que fos del any 48 com m' inclino a creure:

TI. CLAVDIO. DRVSI. F. CAES.
AVGVSTO GERMANICO PONT
MAXIMO TRIB. PÓTESTATE VIII
IMP XVI COS III PATRI PATRIÆ
PRO CONSVLI
CII VIA AVGVSTA

«o siga:

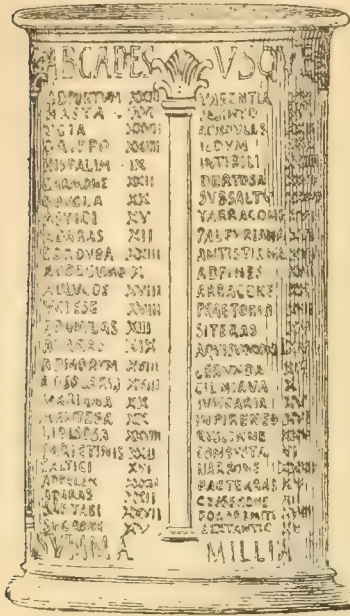
«A Tiberi Claudi, fill de Drus, Cesar, August, Germànich, pontifex maxim, revestit de la potestat tribunicia per octava vegada, emperador la setzava, cónsul la quarta, procónsul.—Millas (102 ?) *Via Augusta*».

»Lo nombre de les milles pogué escriures també dessota de *Via Augusta*, en la part estraviada del *Milliari*. Ne compto 102 des de lo *Summo Pyreneo* ab arreglo al itinerari d' *Antoní*, mes esta computació no es segur que regís en la pedra. Los demés *milliaris* fins ara recullits de la *Via Augusta* no han resolt la dificultat». (*Botlletí de la Associació d' Excursions Catalana*, v. X, p. 158 y 240).

Lo lloch hont se trobà lo *milliari*, fou en altre temps conegut, per *coll de la Creu Cuberta*, del qual n' explica *Vicents M. Triadó*, autor de sa troballa: «Aquest coll lo formavan, d' una part la montanya de *Montjuich*, de la altra un turó de terra blanca d' escudelles y argila, que s' ha hagut de rebaxar per fer los carrers de *Sant Roch*, *Sant Miquel*, *plaça del Sol*. etc » «Ara la part més fonda de dit *Coll* es la carretera de la *Bordeta*».

campes provincials, que en aquella part posseïa la colònia Favencia Barcino; així ho mostra l'actual cognò *Provençana* que porta la antiga parroquia del Hospitalet (77).

Acceptam com a bona la interpretació de *Via Augusta* donada a la làpida d' Hostafranchs per l'historiador Fita, però no-ns atrevim a adjudicar-la al emperador Tiberi Claudi, atenent a que no n'ha restat ni una lletra de les primeres ratlles de la inscripció..

VAS APOLINAR o del Vicarello

Es comunament cregut, que, aquesta via de Barcino s'ajuntava ab la general de Martorell, no lluny del *pont del diable*.

Però hi ha motiu per sospitar, si en lo territori de Barcino, una segona branca atravesava lo Llobregat dirigint-se a les costes de Garraf per així, en línia dreta, ajuntar-se ab la de Tarraco, en lo famós arch de Barà, en terme de Roda.

Naturalment, que, aquestes dues carreteres correspongueren a dues diferents èpoques de la historia de Barcino, no essent crehible, que, una y altre obehissen o devallassen del plan primitiu general de construcció.

La primera via se construiria durant la República Romana, abans de la desaparició de Laye y quan la població indígena encara no s'havia desenrotllat. Forçosament passà per l'interior, y prengué per la via més dreta de Gerunda a Tarraco, sense fer marrada per la costa. Lo transcorregut de la primera via vé descrit en los renomats vases Apolinars, també dits de Vicarello (78), donant-se en milles romanes (79) la distancia entre un lloch o parada y lo següent, d'aquesta manera:

(77) A propòsit de Provençana, erran los qui suposan, que en dita partida existí la antiga *Labe-dontia*, desapareguda en temps d'Avieno (Fiter e Inglés, *Las Cercanías de Barcelona*, Barcelona, 1888, p. 21). Hernández Sanahuja, ab més fonament, la situa al peu del mont *Sellus* (coll de Balaguer), en la vora de la mar, entre *Salauri* (port de Saldu) y lo riu *Iber*. (*Historia de Tarragona*, v. I, capítol VII).

(78) Hi ha a Italia uns antics banys medecinals coneguts avuy per *Bagni di Vicarello* y en temps dels romans *Aque Apollinares*, per los quals hi passava una via secundaria que de Roma anava a Cosa a ajuntar-se ab la gran via Aurelia que-s dirigia a les Galies y Pyrinèus. Al fons d'un manantial mineral s'hi trobaren, en 1852, tres copes de plata, segurament llençades com a ofrena. Elles han resultat un document de la més alta importancia històrica, per quant portavan gravats los noms de les poblacions que lo viatger trobava de Gades a Roma y les distancies d'una a altra, en forma d'itinerari.

(79) La milla romana no tingué una longitud uniforme per tot arreu del Imperi, ab lo qual se suscitan duptes continuats, sobre la exactitut de les distancies assenyalades en los itineraris romans, donant per conseqüencia que-s proposen no poques correccions al tractar de situar les estancies o mansions des-

ITINERARI ROMÀ DE DERTOSA ALS PYRINEUS

POBLACIONS	EQUIVALENCIA	DISTANCIA ENTRE ELLES		
		milles romanes	metres	
			ab peu senzill	ab peu drüssich
INTIBILI	La Jana	XXIV	36.000	39.000
DERTOSA	Tortosa	XXVII	40.500	43.875
SVB SALTU	Coll de Balaguer	XXXVII	55.500	60.120
TARRACONE	Tarragona	XVI	24.000	26.000
PALFVRIANA	Entre Crexell y la hermita de Barà	XVI	24.000	26.000
ANTISTIANA	Entre Banyeres y la Bisbal del Penadès	XVI	24.000	26.000
AD FINES	Gelida	XVII	25.500	27.625
ARRAGONE	Arraona, junt a Sabadell	XX	30.000	32.500
PRAETORIO	La Roca	XVII	25.500	27.625
SETERAS	Gualba	XV	22.500	24.375
AQVIS VOCONIS	Caldes de Malabella	XV	22.500	24.375
GERVINDA	Gerona	XII	18.000	18.500
CILNIANA	Torrent de Cinyana (Cervià)	X	15.000	16.250
IVNCARIA	Peralada	XV	22.500	24.475
IN PIRENEO	Coll de Portús	XVI	24.000	26.000

conegudes. Per çò estàm en la impossibilitat avuy d'assenyalar ab exactitut les equivalencies d'algunes parades romanes.

Los millors estudis, induptablement són los fets sobre la metexa carretera, medint ab metres, milles ja conegudes. Aquestes medicions d'espays són analisades per Puig y Larraz (*Boletín de la R. Academia de la Historia*, v. XXIII), recopilant les que ell coneix: la de Bianchini, en la via Appia, que li donà per resultat 1 milla = 1.474'295 metres, equivalents a 5.000 vegades lo peu de bronze del Capitoli; la de Fernández Guerra, a la Andalucía y la de Saavedra, d'Uxama a Augustobriga, resultant-los-hi a abdós, 1 milla = 1.500 metres, essent lo patrò lo peu colocià descrit per Mariana; les del propi Puig y Larraz efectuades per l'imperfecte procediment del pas, donantli, 1 milla = 1.504 y 1.507 metres. D'aquí que-s diga ésser la milla itineraria espanyola diferent de la italiana y fins de la del N. y del Centre de França, hont en lloch de M P ja hi posan una L o la paraula *Leuca*, y en qual nació sembla obtenen una longitud de 1.481 metres que alguns conceptuan com lo valor de la milla romana en totes parts.

La longitud trobada al espay intermiliari d'Espanya, s'acosta a la milla Olímpica, que té com a fonament l'estadi d'Olimpia, conegut per la medició que d'ell féu Curtius, donant-li 1.538'16 metres.

Longitud de la milla itineraria segons los diferents patrons

Patrons coneguts	ab peu senzill	ab peu drüssich
Capitolí (mida vella).	1.466'400 metres	1.588'600 metres
Musèu de Nàpols (Primer exemplar).	1.471'750 »	1.594'395 »
Capitolí (Cassini).	1.472'040 »	1.594'710 »
Capitolí (Bianchini).	1.474'295 »	1.597'150 »
Musèu de Nàpols (segón exemplar).	1.475'000 »	1.597'910 »
Musèu del Louvre (n.º 3.016).	1.479'500	1.602'790
Musèu de Nàpols (tercer exemplar).	1.481'000	1.604'415 »
Musèu del Louvre (n.º 3.014).	1.481'500	1.604'960
Musèu de Nàpols (quart exemplar).	1.481'750	1.605'230 »
Vaticà (aproximada).	1.487'050	1.610'970 »
Vaticà (exacta).	1.489'050	1.613'135
Colocià (P. Mariana).	1.500'000	1.625'000
Olimpich (Curtius).	1.538'160	1.666'340
Olimpich (Foucherot).	1.542'985	1.671'565

Es notabilíssima en aquest itinerari la indicació d' *Arragona* (80). No es de suposar que marquen aquesta direcció los milliaris de Caldes de Montbuy (81), per quant s' apartaria massa de la línia dreta que forçosament seguí la vía general.

La segona vía de Barcino, correspon a una época més avançada. Pertany al temps del Imperi, çò es, quan lo creximent de la Colonia Favencia y les ampliacions d' obres úpbliques reclamaren millores.

¿Quí fóu l' autòr d' aquesta nostra ramificació de les vías romanes que portaria l' abandonament de la primitiva ruta per Arragona?

Grans dificultats hi ha per respondre ab acert a aytal pregunta. Lo desenrotll de Barcino, segons apareixerà, nos fà parar la atenció ab una época y un personatge: l' imperi de Trajà y lo famós general fill d' Hispania y cònsul romà Luci Licini Sura. La influencia hispana en aquell regnat (98 a 117) es tan reconeguda, que no necessitam per què fer-ne esment. Certament que Sura es també prou conegut, al qual, emperò, presentarem per la seva evident intervenció en tot lo nostre.

Sura, gran general, amich de Trajà, regí l' Imperi y obtingué a Roma les honors triomfals (82). Hu dels lliberts de Sura, fill de Barcino, quí com a llibert prengué lo nom de son patró, nomenant-se Luci Licini Secundus, es lo personatge que aquí sembla exercir magna influencia. Les colonies de Ta-

En la equivalència que donarem, en les taules dels Itineraris, a les milles romanes, partirèm de la computació de 1.500 metres ab peu senzill, posant al costat, per major illustració, la que hi corresponga ab peu drussich, çò es, 1.625 metres per milla.

Los treballs d' Antoni Blázquez sobre aquest interessant tema, li donan l' equivalent bastant major, de 1 milla hispana = 1.672 metres. D' ells dirèm solsament, que no 'ls crehem acceptables.

(Veja-s los *Boletín de la Sociedad Geográfica*, anys 1892, 1897 y 1898, y lo *Boletín de la R. Academia de la Historia*, v. XXI, XXXII, XXXIII y XXXIV).

(80) Veja-s lo que tenim dit corresponent a la semieval Arraona (Sabadell), en *Contribució a la historia antiga de Catalunya. Egara, Terrassa. Discursos llegits a la Real A. B. L. B., en la recepció publica de D. Joseph Soler y Palet el día 17 de Juny de 1006*, p. 100

(81) Hübner. *Corpus Inscriptionum Latinarum*, v. II, n. 4.956.

(82) En el año 98 fue consul por primera vez sustituido al emperador Nerva († 27 Enero) y colega de Trajano; y por 2.ª y 3.ª vez en los años 102 y 107. Obtuvo los honores del triunfo, como lo prueban su inscripcion y estatua del *Foro Trajano* en Roma y el fragmento de su inscripcion en Barcelona:

... PONTIFEX · SODALIS · AVG .....

... TRIVMPHALIA · ORNAMENTA · ET · STATUAM

«A él en virtud de su testamento, fué erigido y dedicado el arco de Bará sobre la vía imperial y en frente el río Gavà (*flumen Majus* de Pomponio Mela) el cual marcaba los linderos de la Cosetania como aún marca los de las diócesis de Barcelona y de Tarragona.

EX · TESTAMENTO · L · LICINI · L · F · SERG · SVRAE · CONSACRATVM

El ultimo fragmento de las inscripciones barcelonesas que no ha mucho publicqué ex testameNTO.....

parece demostrar que sirvió para una obra análoga; al menos dicen bien con él las letras L · LICINIVS de forma igual y sobre la misma clase de piedra, que son de ver en el Museo de San Juan (*avuy al M. P. B.*). Así que ambas lápidas pudieron lucir su inscripció sobre el arquitrabe de un mismo edificio, templo, basílica, foro, etc., que hiciera labrar Lucio Licinio Segundo por testamento de Lucio Licinio Sura su patrono.» (*Revista Històrica* v. III, p. 130).

rraco y Barcino, l' honorificaren ja en vida, rebent-lo en lo nombre dels séus sevirs augustals y al morir, feren constar en lo marbre son grat recort.

De les estretes relacions de Luci Licini Secundus ab Luci Licini Sura, n' han quedat testimonis en les móltes làpides alçades a la memoria del primer y en les quals se recorda sempre al segón, làpides tan nombroses, que

LÁPIDES DELS SEGLES II AL IV

Hübner C. I. L. v. II, 1588; M. P. B., n. 1222

Hübner C. I. L. v. II, 4569; M. P. B., n. 1213

Hübner, v. II, 4516; M. P. B., n. 1226   Hübner, v. II, 6148; M. P. B., n. 1228   Hübner, v. II, 1512; M. P. B., n. 1229

Les dues primeres làpides y la quinta són del temps de la decadencia; la tercera y la quarta del segle II. Aquestes dugues son de marbre blanch, erigides en honor de Luci Licini Secundus. Totes cinch son propietat de la R. Academia de Bones Lletres de Barcelona y estan depositades al M. P. B.

passan de 12. La creació de làpides y estatués, feta per los municipis o corporacions romanes, quasi sempre eran premi de relevants serveys. En dues de les de Licini Secundus, consta haver-se erigit per acort dels decurions o regidors de Barcino, altra per los sevirs augustals de la propria Ciutat, altra per acort dels decurions d' Ausa (Vich), altra per los decurions del municipi de Flavi Yamontani en la illa de Menorca, altra per certa entitat pública de naturals d' Assó (lloch d' entre Cartagena y Caravaca), y móltes per amichs particulars, quals noms constan en les inscripcions.

Luci Licini Secundus fóu *accensus* o ministre de son patró Luci Licini

Sura. Hi havia dues categories d' *accensus*, una en la milícia, y altra en la magistratura dels cònsuls, pretors, etc. De la darrera fou lo barcelonès Licini Secundus, ja que espressament se li diu en les làpides, «accensus al séu patró en los tres consulats», per Sura obtinguts durant sa carrera política.

Diferents autors llatins, han dexat memoria de la riquesa y vanitat, que constituían la essència del caràcter d' En Sura. Hu d' ells, Dion Casi, diu que, «era tan rich y desitjós de gloria, que, edificà un gymnàs al poble romà» (83).

Marcial, coetani de Sura, lo titula «gloria de nostra Espanya y famós entre los celtibers», y en la oda adreçada a Licinià al partir de viatge a Hispania, aludeix sobradament a la evidentíssima vanitat que sentia l' alt personatge arribat a les grades del Imperi, quan li dedica les següents estrofes, que doném traduhides:

«Compre altre 'l popular y neci elogi,
tu a ne-ls felïços planyels
y en pau gosa 'l ver goig, com gosa En Sura,
l' amich téu, les llohances.» (84)

De lo que diu Marcial se pot comprendre que no tot era espontaneitat en les llohances d' En Sura, y que aquest «popular y neci elogi», bé podia resultar a vegades comprat. Però es cert que l' emperador Trajà, gran amich séu, també li dedicà archs a Roma, contribuint a generalisar la erecció de tantes estatués, monuments triomfals, ares y temples, a ell adreçats, en lo començament del segle II.

L' arch de Barà, alçat a la memoria d' En Sura, té un parió en altre arch a Barcino, també dedicat al pròcer hispà, y que-ns ha donat a conèixer Fidel Fita. La existencia d' abdós archs, pot portar-nos a deduir lo personatge a qui devèm la vía de comunicació directa ab Tarragona, ahont hu y altre estavan construïts en quiscún dels dos caps del nou trassat d' unió. Bé sembla que ja no-s passa més per Arragona, tota vegada que los *Itineraris d' Antoni* (85), en ses multiplicades copies, dues de les quals pertanyen al segle VIII (86), posan invariablement a *Barcenone* y en cap s' hi llegeix Arragona.

(83) Adeo dives fuerat et glorie cupidus ut gymnasium aedificaveri P. Romano» (Flórez, *España Sagrada*, v. XXIV, p. 235).

(84) G. Soler *Badalona*, p. 75, publica tota la oda ab sa traducció.

(85) Encara que aquests itineraris romans se titulan d' Antoni, no són deguts al emperador de aquest nom, com algu podria suposar, sino a un personatge secundari, qui-ls formà posteriorment.

(86) En la interessant obra de Parthey y Pinder, se cotejan los manuscrits existents en les biblioteques de tot lo món y entre ells un molt interessant del Escorial (II R. 18) del segle VIII, quina portada reproduheix en litografia (G. Parthey y M. Pinder. *Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum ex libris manu scriptis*. Berolini 1848).

ITINERARI ROMÀ D'ANTONI (SEGLE IV)

Poblacions	Equivalencia	DISTANCIA ENTRE ELLES		
		milles romanes	metres	
DE ITALIA IN ISPÀNIAS				
BETERRIS	Beziers	XII	18.000	19.500
SALSULIS	La font de Salses	XXX	45.000	48.750
AD STABULUM	¿? prop d' Elna	XLVIII	72.000	78.000
AD PYRENEUM	Coll de Portús	XVI	24.000	26.000
IUNCARIA	Peralada	XVI	24.000	26.000
GERUNDA	Gerona	XXVII	40.500	43.875
BARCINONE	Barcelona	LXVI	99.000	107.250
STABULO NOVO	Calafell	LI	76.500	82.875
TARRACONE	Tarragona	XXIII	36.000	39.000
ILERDA	Lleyda	LXII	93.000	100.750
MENDICULEYA	Castellar del Mont de las Puebas	XXII	33.000	35.750
TOLOUS	Entre lo Pueyo de Santa Cruz y lo Santuari de la Alegria	X	15.000	16.250
CAUM	Berbegal	X	15.000	16.250
PERTUSA (87)	Pertusa	IX	13.500	14.625
OSCA	Osca	(punt nostre de parada)		
BETERRIS	Beziers	XII	18.000	19.500
NARBONA	Narbona	XII	18.000	19.500
AD VICENSIMUM	Les Cabanes de la Palma	XX	30.000	32.500
COMBUSTA	Sant Hipòlit	XIV	21.000	22.750
RUSCIONE	Castell Rosselló	VI	9.000	9.750
AD CENTURIONES	Sant Martí de Fonollar	XX	30.000	32.500
SUMMO PYRENEO	Coll de Portús	V	7.500	8.125
IUNCARIA	Peralada	XVI	24.000	26.000
CINNIANA	Torrent de Cinyana (Cerviá)	XV	22.500	24.375
AQUIS VOCONIS	Caldes de Malabella	XXIII	36.000	39.000
SETERRAS	Entre Hostalrich y Sant Celoni	XV	22.500	24.375
PRAETORIO	La Roca	XV	22.500	34.375
BARCINONE	Barcelona	XVII	25.500	27.625
FINES	Martorell	XX	30.000	32.500
ANTISTIANA	Entre Banyeres y la Bisbal del Penadès	XVII	25.500	27.625
PALFURIANA	Entre Crexell y la hermita de Barà	XIII	19.500	21.125
TARRACONE	Tarragona	XVII	25.500	27.625
OLEASTRUM	Torrent d' Ollastre (entre Cam- brils y Hospitalet)	XXI	31.500	34.125
TRAIA CAPITA (88)	Perelló	XXIII	36.000	39.000
DEXTOSA	Tortosa	XVII	25.500	27.625
INTIBILI	La Jana	(punt nostre de parada)		

(87) Diferents còdices la nomenan *Pertula* y *Percula*.(88) Dos còdices la nomenan *Traiana capita* y ni un *Tria capita*, com algunes vegades s'ha dit per diferents autors.

Tenim, donchs, assenyalats, dos diferents trassats a través de nostra terra, lo del O. que lliga a Ilerda ab Osca y lo del S. que per Dertosa va a Valencia, y en abdós se situa a Barcino en son passatge o camí: en lo primer, entre Gerunda y Stabulo Novo, y en lo segón, entre Praetorio y Fines, ab completa abstracció d' Arragone, citat en lo vas Apolinar. Per tant, hi ha motiu de sobreentendre que-s dexaria la parada indicada en la primitiva ruta marcant-se un cambi d' itinerari.

De les inscripcions lapidariés y establiments agrícoles situats al llarch de la vía del S., çò es, de Barcino a Fines, en nostre Territori, se n' han trobades altres senyals. Una de les més interessants làpides de Luci Licini Secundus, posada per decret dels decurions de Barcino, sortí de la torra de Picalquers, que, com sabem, estava al fi de la parroquia de Santa María d' Espluques y junt a la de Sant Just Des-Vern (89).

No ha d' admirar que de les cases de camp romanes (*villæ*) ne surtan

Cap de Medussa trovat a Provençana
(Proprietat del Sr. Villar, depositat al M. P. B.)

bells mosaychs y escultures, si consideràm la gran despesa que representava cada hu d' aquests establiments. Adàm descriu la *villa* (90) mostrantla composta de tres parts o agrupacions d' edificis: *urbana*, *rústica* y *fructuaria*. En la *urbana* hi havia lo menjador (usualment situat en lo pís sobirà d' una torra), les sales de rebre, dormitoris, banys, jochs y pòrtichs; y en les altres dos (*villa rustica et fructuaria*) se disposavan les habitacions per les tribus d' esclaus y treballadors ab los cups, graners, pallers,

eres, dipòsits de fruytes, quadres, corrals, etc.

A Santa Eulalia de Provençana s' hi trobà una grossa pedra ab lo cap de Medussa, que segurament figurà en alguna esplèndida *villa* d' aquell cantó de la colonia Favencia Barcino.

A Sant Just Des-Vern, en certa vinya de G. Modolell, aparegué en 1884,

(89) Vejas anteriorment nostra nota 4 del any 1470, hont se troban detalls de la situació de aquesta torra. La làpida la publicuèem en la p. 67: es la de n. 1,228 del M. P. B.

(90) *Antigüedades romanas de Alejandro Adam, puestas en castellano por D. José Garriga y Baucis* (Valencia, 1834), v. IV, p. 176.

un interessant mosaych de colors (91) malhauradament trocejat per los operaris encarregats de portar-lo al museu municipal en 1892 (92). Apar del segle I al II. En son dibuix hi predominava la curva, havent-hi pedres dels colors blau fosch, blanc rosat y toronja (93).

Mosaych descubert a cà n Modolell de Sant Just Des-vern

La darrera via existent en lo Plà o Territori de Barcino, era una ramificació de la del S. que-s dirigia al Montjuich y son poblat. A més dels diferents fragments apareguts en les pedreres n' hi ha altre assenyalament en la molt interessant pedra milliar de Santa Madrona (94). Aquestes ramificacions abundavan per totes les comarques del Imperi, per tant que constituïan la seva

(91) *Mosaych romà descubert en lo terme de Sant Just Des-Vern*, per R. Arabia y Solanas. (*Bulleti de la Associació d' Excursions Catalana*, vol. XII, pl. 337).

(92) Vejas lo *Bulleti del Centre Excursionista de Catalunya*, any II, pl. 81.

(93) Fà notar N' Arabia y Solanas, que, l' entrelligat del dibuix central d' un dels cercles del mosaych, quin croquis reproduhim, es igual al que de relleu ostenta hu dels capitells del claustre romànic de Santa Maria del Estany. «Com no es aquest (diu dit autor) l' unich motiu decoratiu que-s troba reproduhit en la arquitectura romànica, jo m' inclino a creure, que, aquesta en gran part aprofità pera la ornamentació en frisos, capitells dovelles y fins fusts de columnes (v. p. e. la portada de Ripoll, lo claustre d' Elna, etc.) les metexes combinacions geomètriques y elements ornamentals que lo mosaych, si be abultant-los, es a dir, fent de relleu lo que en lo mosaych aparexia en un sol pla».

(94)

D N
FL . VET . EREN
NIONI . PIO
T
N . O
C

D (omino) n (ostrò)
Fl (avio) ¿ ?
¿ ?
no (hilissimo)
C (aesarí)

Hübner al catalogar-la (*C. I. L.*, v. II) manifesta no saber a quin nom correspon lo desconegut

nota civilisadora. Son hu dels majors timbres de gloria del egregi August, a qui-s deu l' impuls donat a la seva construcció (95). Los demás emperadors prosseguiren la gran obra de les vies públiques, constant en nostres làpides les restauracions de Claudi (41 a 54) y les de Maximí (235 a 238). En aquesta derrera època, l' adobar los ponts y camins de la Tarraconense, corregué a càrrech de Quintus Deci Valerià, propretor y legat augustal, segons diu lo milliari de Sarrià de Gerona.

La comunicació marítima, tenia en nostra ciutat, manera còmoda de desenrotllar-se, a causa de la situació avançada dintre de les aygues, que, encara hi conservavan los monts Taber y Montjuich y que tan pronunciada tenim vist estigué en temps precedents o protohistòrichs.

Observant lo mapa físich de Barcino en lo segle IV a de J. C., podrèm deduhir-ne lo que encara devia ésser en lo segle I a. de J. C. Tres badies o ports naturals facilitavan l' ancoratge a les naus. Dues d' elles s' obrían al N. y S. del mont Taber y la tercera, que resultava ésser la més ample, pro no tan resguardada, se trobava al S. del Montjuich, al mitg de la que hi desembo-cava lo Llobregat. Lo moviment de grans naus en nostres platges, quedaria circumscrit als set meses bons del any, per quant, segons diu Vegeci (96) la navegació era tancada a Roma del començament del Novembre al primer de Març.

Lo culte pagà que-s troba continuament indicat en les làpides de la colonia Favencia Barcino, es lo d' August o del Emperador. Los *flamens* o sacerdots que s' hi llegexen, són los de *Romae divorum et Augustorum*, frequentment nomenats *flamines Augusti* y més sovint encara *Augustales* (97).

---

emperador del segle IV consignat en nostra làpida, preferint dexar-lo en blanch, segons aquí copiàm, a transcriure-l equivocadament.

(95) Crehèm interessant la següent descripció de les vies romanes feta en conformitat als darrers estudis: «La viabilità, per opera dei romani, divenne sviluppatissima. Oltre le quindici grandi vie militari; che, diramandosi da Roma, attraversavano la campagna, v'erano le strade traverse, i *diverticoli* pubblici e privati, i cosiddetti *ramuli*, le vie consorziali e innumerevoli sentieri. La campagna era una fittissima rete di strade ben mantenute dai *curatores* e *procuratores* e dai privati. La bellezza monumentale di essa non era formata solo dalle ville e dalle fontane, ma dai sepolcri che fiancheggiavano le strade, alcuni dei quali rimangono tuttora, imponenti residui della spenta gloria; dagli acquedotti che con le loro pittoresche arcate si designavano in tutti i sensi sull'orizzonte; dalle *esedre* di rifugio per la pioggia, che trovavansi ai lati delle vie; dai templi, sacelli, statue e fantocci sacri e profani, che quasi ingombravano tutti i sentieri e tutti i crocicchi; dalle conserve d'acqua, dagli alberi, dalle taberne, da mille cose tutte artistiche e tutte belle. Tali le strade di quel tempo memorando, lungo le quali ebbe vita e sviluppo la posta» (L. Clavari y S. Altilli. *La vita della Posta nella leggenda, nella storia e nell'attività umana*, p. 19).

(96) Vegeci, *De re militari*, II, p. 39.

(97) A Roma estava prohibida la introducció de cap novitat religiosa o adoració de divinitats noves, sense decret del Senat, per judicar, que, les reformes religioses preparavan les polítiques. Unint donchs l' esperit religiòs y patri, en vida de Juli Cesar, lo Senat feu otorgar-li honors divíns. Ab August, si bé a Roma no s' arribà tant enllà, puix fins després de mort no rebé culte com a Deu, emperò a les províncies, quan encara governava l' Imperi, se li erigiren temples y donaren sacerdots especials a éll dedicats.—Joseph Francisco Diaz, *Historia del Senado Romano* (Barcelona, 1867) p. 277.

No hi ha dupte que era aquest lo culte dominant, ab gran política instalat y magestuosament celebrat, ab mires de mantenir la cohesió entre la Colònia y la Metròpoli. Quasi donàm per segur, que a aquest culte estava dedicat lo gran temple de la colònia Favència Barcino, per més que los noms d' altres déus pagans, com lo Sol, Júpitre, Minerva, Venus, la Fè pública y Silvanus, hajan aparegut en pedestals d' estatués o inscripcions lapidàries, y Vertumnus, en imatge corpòrea.

Los llochs ahont honorificavan los romans als séus déus y dels quals n' ha quedat rastre en nostra ciutat, se reduhexen a tres classes diferents: *Templa*, *sacellum* o *ædicula* y *lucus*.

Templa, eran los grans edificis; *sacellum* o *ædicula*, capelles y altars, y *lucus*, certs boschs o llochs despoblats, obgete d' algùn culte o cerimonia especial.

Quatre són los temples qual existencia s' ha assenyalat a Barcino per los diferents escriptors locals: lo del carrer del Paradís, de veritable importancia a judicar per ses despulles, lo de Júpitre al cim de Montjuich, del que may se n' ha vist rastre material, y altres completament imaginàris, a Venus y a Neptù o Esculapi, que situaven al edifici de les Termes.

Del temple de Júpitre s' ha pretès devallàs lo nom que encara porta la montanya hont s' ha cregut que hi havia d' existir: *Mons Jovis*, volent que més tart se transformàs en *Montjuich*. Un test de Pomponi Mela, sembla colorejar la afirmació (98). Però com no es gens clar que s' indique a la montanya barcinonense, no podèm acceptar, en absolut tal opinió. Es cert que ns ha entrat algùn escrúpol en negar-la rodonament, ja que allí hi haguè una població romana y no està fora de lloch, que, junt a aquestes s' hi erigís un temple.

També s' ha tractat de situar un temple dedicat a Venus hont més abans hi hagué la capella de Santa Eularia de Mèrida, cap al pont dels Angels, a la part N. de Barcino. Però may se n' han trobades despulles (99).

En cambi junt al *forum*, importants columnes en peu han assenyalat la

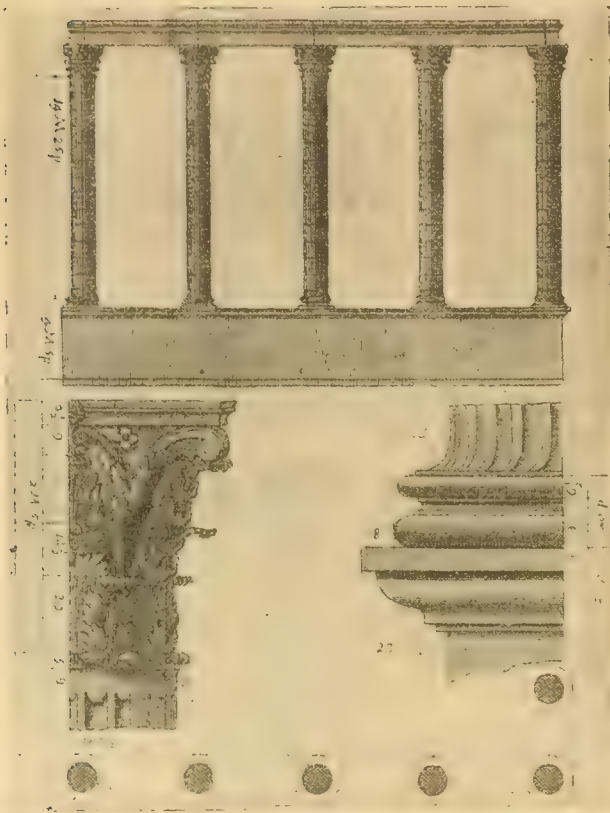
---

(98) Diferents autors, com Tomich, Geroni Pau, Carbonell, Diago, Marcillo, Corbera, Feliu de la Penya y altres, tergiversant clarament lo test de Pomponi Mela, afirman la existencia d' un temple a Júpitre al cim de Montjuich. Lo que Mela consigna, es, haver-hi en nostra costa «los rius Betulon, junt al mont de Júpitre; y junt a Barcino, lo Rubricat». Lo riu Betulon o nostre Besòs, no-s pot posar junt al Montjuich, que sempre resultaria més aprop del Llobregat, fins en les èpoques reculades en que les boques d' aquests rius venian més en dintre que ara, segons se pot veure en lo mapa físich històrich de nostra costa. Certament mancan despulles que ns permetan assignar lloch per al mont de Jupitre, tant si volèm buscar-lo prop del Besòs, com del Montjuich. Algun temps s' aclarirà lo que avuy per avuy es un misteri.

(99) «Fuera de la Ciudad reconocen un Templo de Venus, donde después eligieron los Christianos Iglesia con invocación de Santa Eulalia de Mérida, en cuyo sitio perseveraban sepuleros del tiempo de los Romanos al fin del siglo xv, en que Barcelona derribó lo que allí había, porque no se aprovechasen de ello los Franceses.» (Florez, *España Sagrada*, v. XXIX, p. 18). Aulestia també n' accepta sa existencia en *Barcelona, resenya històrica*, p. 9. (Barcelona 1878).

existència d' un gran temple, segurament dedicat a August. Nostres escriptors d' aquests cinch darrers segles se-n venen ocupant, mantenint diferents crite-

Temple pagà d' August (segle I al II)

Primeres medicions y estudis fets per Antoni Ponz en 1786

que aconduhía la ayga de Collcerola; Antoni Ponz (1786) que fou temple de Júpitre; Anton Celles, que foren porxada d' un temple perípteros exàstil, segons la classificació de Vitruvi, dedicat a Hercul libich o Oron, obra dels cartagineses en l' any 230 abans de J. C.; Prosper de Bofarull (1836) que eran del segle XIV; Pau Piferrer (1843), Eduart Tàmaro (1885), l' anonim del *Manual del viajero en Barcelona* (1848) y molts dels autors de guies per la ciutat, com Anton de Bofarull (1855), Artigas y Feiner (1888), García del Real (1896), Torres y Oriol (1906), etc., seguexen la opinió de Celles; Fidel Fita (1874) temple dels deus tutelars de la Ciutat y alberch dels *flamines Romæ divorum et Augusti*, etc., etc.

Les làpides hont se consignan los noms dels flàmens, no permeten duptar de la completa provabilitat que té la darrera suposició, d' ésser certa.

La apoteosi dels Emperadors, provocà en tot l' Imperi un nou desenrotllo

ris: Tomich (1448) les basteja de sepulcre del rey Hispan; Geroni Pau (1491), Beuter (1494?) y Carbonell (1498) de sepulcre del rey Ataulf, si bé lo darrer s' inclina a creure fossen hort o pensil regat ab l' aqueducte del Besòs, de que parlarem; Francesch Tarafa (1553) y Geroni de Jorbà (1589), se n' ocupan sense dir res de nou; però l' arxiver Anton Viladamor (1585) ja indica ésser porxada d' un temple ó edifici publich; Pujades (1595) se decanta a dir-ne temple de Júpitre; Feliu de la Penya (1709), Geroni Mayans (1770) y lo comte Caylús (1760), repetexen que foren d' una porxada; Bosarte (1786), que seria la decoració urbana d' un aqueducte

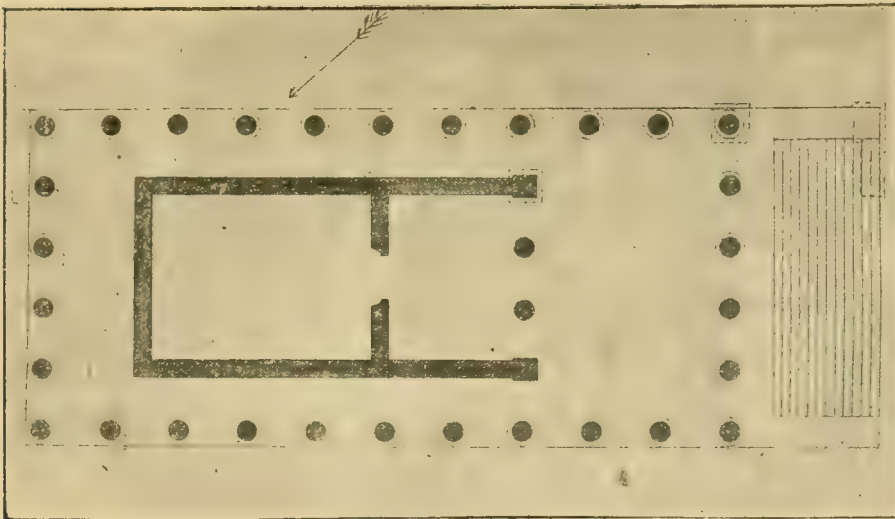
de la casta sacerdotal. A la creació a Roma dels *sodales Augustales*, responen les províncies ab la del *flamen* o *flaminica*, sacerdots o sacerdotesses dedicats al culte dels Emperadors. Al costat del *flamen*, que era lo representant local d'aquest culte, hi havían alguns *sacerdotes Divorum et Divarum*, pertanyents als dos sexes.

Llavors en l'estament sacerdotal se constituïren les gradacions següents: lo primer lloch l'ocuparen los *flamines*, lo segón los *pontifices*; lo tercer los *augures* y per ultim los *sacerdotes* de les divinitats locals, considerats com lo grahó inferior d'aquesta escala (100). L'ofici sacerdotal, s'ajuntava ab los demés càrrechs civils o militars, no havent-hi incompatibilitats de cap mena.

Lo temple, que calificarèm donchs d'August, ha sigut en lo segle XIX, solícitament estudiat, mentres la copdicia humana més lo menyspreuava y procurava derrocar-lo.

Per encàrrech de la Junta de Comerç de Barcelona, qual entitat, sempre

Temple pagà d'August (segle I al II)

Planta de la seva reconstitució, segóns les escavacions practicades per Celles en 1836

que convenía als interesos públichs, també s'ocupava d'història y d'arqueologia, l'arquitecte Celles practicà en 1836, grans investigacions y cates en cases dels carrers de la Llibreteria y del Paradís, per desentranyar la planta del temple romà. Resultat de sa labor fôu una memòria y diferents trasses: la primera s'ha perdut, després d'haver-ne publicat tot lo més notable lo diligent lletrat Pau Piferrer (101); mentres que les derrerres, custodiades al arxiu de la Diputació Provincial, són assequibles a tothòm.

(100) Marquardt. *Organisation de l'empire romain*, v. I, p. 245.

(101) *Recuerdos y bellezas de España, Cataluña*, v. II, p. 43 (Barcelona 1843).

No podèm ometre una circumstància especial d' aquesta construcció, çò es, la d' haver sigut esculpida, la pedra, quan estavan totes les columnes muntades en daus, y tal vegada aguantant l' arquiteu.

Generalment es admès, que lo temple fou peripter o cubert, cenyint tot l' edifici una filera de columnes com al Partenón d' Atenes, al temple de Venus de Pompeya y als de la Concordia y Juno, d' Agrigento. La escalinata se desplegava de cara a la actual plaça de Sant Jaume o *Forum* romà.

Lo cèlebre crítich d' art Piferrer, estudiant aquest temple ab les trasses y memoria de Celles, diu: «consta de un modo evidentísimo que el edificio era templo *peripteros hexástylos*, la extensión lateral del pórtico, la de las fachadas menores, la de la escalinata, la de las paredes del templo y su distribución interior en *pronaos* y *cella*. Cada costado llevaba once columnas, las fachadas anterior y posterior seis; la primera grada estaba casi al nivel del trozo de la calle del Paradís, que desemboca en la plaza de San Jaime; el otro trozo siguiente de la misma calle viene á cruzar por donde estaba el centro del edificio; y pues la postrera columna de las existentes está muy cerca del extremo de la Librería, fácilmente se figurará el lector qué efecto debió de producir aquella columnata y cuán grandioso lo causaría ahora al mismo lado de las fábricas de la Diputación y Ayuntamiento.»

No es prou determinada la època de sa erecció: Tàmaro lo creu del segle III, çò es, del temps de March Aureli. Hübner fà present, que, tots los monuments romans de Barcino pertanyen als segles II, III y següents, però no al I, no fent excepció d' aquest.

Dè les sis columnes examinades y estudiades per Bosarte en 1786, per Ponz en 1788 (102), per Celles en 1836 y per Piferrer en 1843, les tres foren totalment derrocades poch després d' aquesta darrera data al fer-se nova la casa del carrer de la Llibrería, honr se conservavan estremadament trocejades. La benemèrita Academia de Bones Lletres recullí la que no era tan malmesa, tenint-la esposada al públich en la Plaça del Rey.

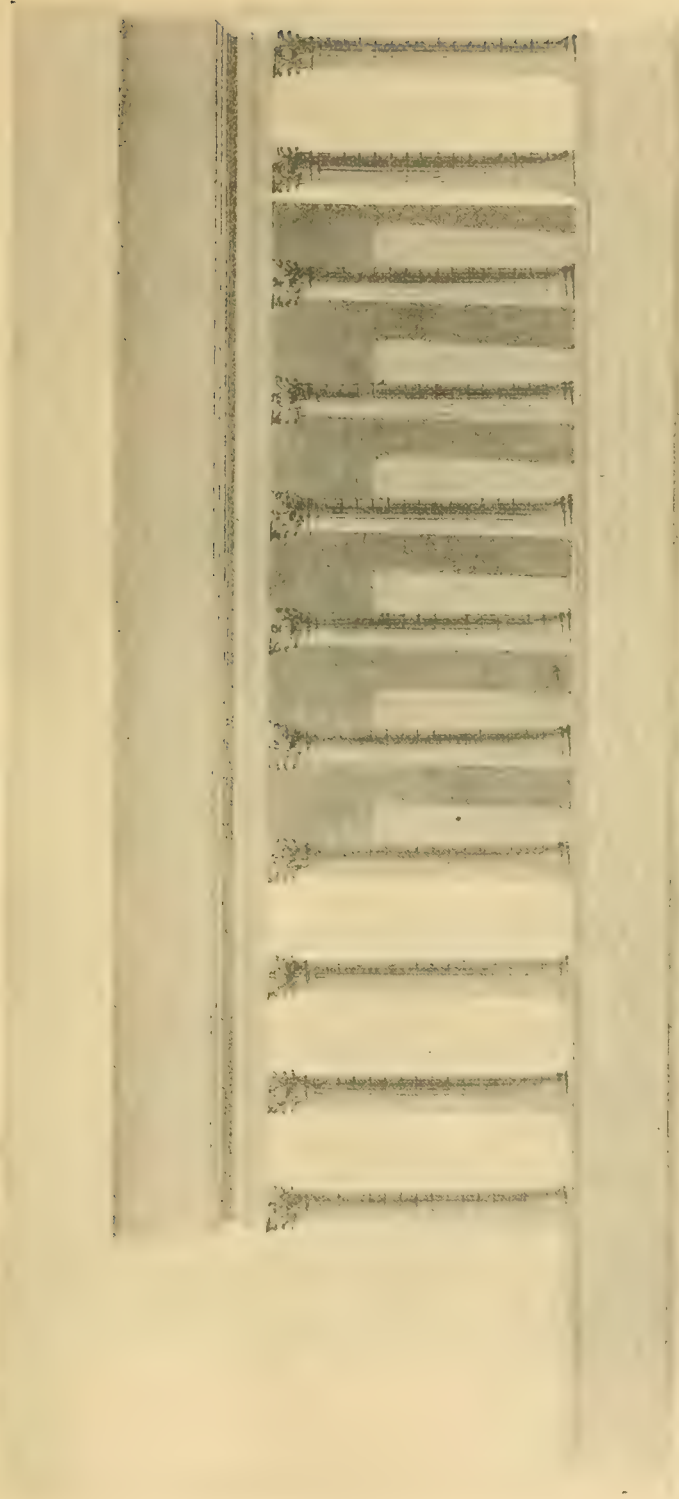
¡Quants impropèris representan les tres columnes que avuy dia restan en peu!

La historia o trànzit de les despulles del gran monument romà a través del temps, ostenta la poesia del infortuni. A En Tàmaro som deutors d' una interessant relació d' aquesta epopeya:

«La planta del conjunt, esborrada ja per un munt de runes, fòu cada día més amagada y desconeguda; ara una y després una altra, caygueren les més de les poques columnes encara en peu y les que més resistiren, passaren a fer part de la ossamenta de les noves cases, guaytant per demunt les teulades y formant la singularíssima columnada de les porxades, que eran ensemps lo

(102) Antoni Ponz. *Viaje de España*, v. xiv, p. 62.

Temple pagà d' August (segle I al II)

Projecte de reconstituïció del temple fet en 1836 per l'arquitecte Antoni Celles per encàrrec de la Junta de Comerç de Barcelona, conservat en l'arxiu de la Diputació Provincial.

graner y dipòsit de moltes altres adherencies de la casa. Així vegeren renovar-se diferents vegades aquelles morades que en bona part sostenían, alçant-se

Temple pagà d'August (segle I al II)

Porxada y escalinata d'ingrés segons lo projecte d' En Celles del 1836

cada vegada més los murs de les privades vivendes y quan enclo-ses del tot dintre de aque-xes, crexia més y més son desconexement, fôu més dura sa sort de día en día».

En lo segle XVIII, Bosarte testimoni ocular y cronista minuciós, de com se trobavan y dels vituperis que llavors sufriren, refereix

per sa part (103):

«En la azotea de esta casa, que hoy se ve señalada con el número 30 en el azulejo, sirve de asiento una de estas enormes piedras del arquitrave, sin perder su oficio primitivo de posar sobre las columnas en hilera con las demás. Yo me he sentado sobre esta parte del arquitrave para reposarme un poco, después de subir muchas malas escaleras y atravesar cuartos para llegar á la azotea, sintiendo vivamente la desazón que puede causar el miramiento y circunspección combinados en un lance con una viva curiosidad. Esta piedra tiene una capa de ladrillo. ¿Qué cosa más fácil que traer allí un peón de albañil, quitar aquellos ladrillos, ver como se halla aquella piedra y salir de duda de si está hueca ó está maciza? Pero esto lo pueden hacer los de casa, ó los amigos de la casa, ó quien tenga autoridad; pero no un extraño á quien se hace favor y cortesía en dexarselas ver una ó dos veces, como que estas co-

(103) *Disertación sobre los monumentos antiguos pertenecientes á las nobles artes de la pintura, escultura y arquitectura, que se hallan en la ciudad de Barcelona. Hecha por Don Isidoro Bosarte, dirigida á la Sociedad Patriótica de la ciudad de Baeza y reino de Jaén.* Madrid, 1786, p. 22.

lumnas, atraviesan por las paredes de las habitaciones mismas de las casas y dos de ellas muestran los capiteles en un cuarto que sirve de despensa para guardar las cosas de comer.» «Una de estas pobres columnas, su mala ventura

Temple d' August

Columna treta en 1840 d' una casa del carrer de la Llibreteria y conservada per la R. Acadèmia de Bones Lletres, de la que es propietat.

quiso fuese a asomar la cabeza en una vilísima carbonera de una casa de la calle de la Llibreteria, donde, para acomodar unos seros de carbón, según me han dicho, con saña y barbarie diabólica, han destruido a pico de escoda toda la obra del capitel sin perdonar la menor hoja, probando también á envilecer el pedazo de arquitectura que por allí pasa, á martillazos y chafarrinadas.»

No s' ha d' ometre la pintoresca relació de com les vegé en l' any 1837 l' il·lustrat Piferrer: «asoman trozos de fuste al fondo de oscuros armarios ó resaltan levemente en aposentos húmedos; los capiteles que no han sido fracturados, debajo de sendas capas de cal dan muestra de sí con una brusca hinchazón que proyecta una ligera sombra en la blanqueada pared; y de los sótanos á los desvanes, trepando por escaleras no las más fáciles, de los barrios antiguos, y atravesando corredores, en partes diversas, diversos trozos espican la forma y la extensión del edificio y en todas hay que estudiarlos para concebir una idea clara del conjunto.»

Piferrer porta al séu lector al sostre-mort de la casa del carrer del Paradís: «El polvo y las telarañas cubren aquel desierto y sombrío cuarto por el cual pasa zumbando el viento, más sus denegridas paredes llevan una ornamentación que le comunica precio inestimable. Del suelo arrancan los extremos de cuatro grandes fustes, al nivel de la vista los cubren enormes capiteles, encima se tienden horizontales los sillares del arquitrabe y asomando al balcón que allí se abre, en el patio contiguo, se ven dos columnas casi enteras que descienden al fondo y cuya base se pierde entre la mazonería del primer piso.» «Mirando a sudeste, álzanse en una misma línea cinco columnas y hacia nordeste y aún más al este que al norte, tuerce en ángulo

recto el arquitrabe y va á apear-se en otra que comienza aquel costado ó una nueva fila.»

Segueix relatant Tàmaro, referent al segle XIX, que los capitells estavan recòndits «en la foscor de feréstech sostre-mort, d'ahont les grosses y baixes vigues, les terenyines, e innumbrables immundícies, allunyavan als qui

Temple pagà d' August (segle I al II)

Capitells sortint dalt del sostre-mort de la casa del carrer del Paradís, segons los vegé y dibuxà Parcerisa en 1843.

arquitràu, que per sort encara restavan, si bé que molt destroçats, sens cap mena de calç o pintura que amagués sa respectable velluria.»

«Un pensament corregué mólt vàlit, obtenint les més grans simpatíes dels artistes y arqueòlechs. Era aquest lo de formar a Barcelona una gran plaça quals llindars fossen: al N. la Sèu, ab lo palàu dels Comtes y Capella Reyala; al S., Sant Just; a Llevant, les cases dels carrers de les Trompetes y de Jaume I; y a Ponent l'enfront de la antiga Casa de la Ciutat y lo Palàu de la

hi gossavan pujar-hi, guiats solsament per un insaciable desitg d'investigació. En tal estat vegé dites columnes l'autor d'aquestes notícies en sa primera joventut y axí les dibuxà l'inoblidable Parcerisa. Arribà més tart alguna llum y millor reparo per les metexes, mes es notori, que, llogada la golfà per un sombrerer, aquest, per millor disposar un fogó per les planxes, vuydà part d'un capitell sens parar-se en lo que feya.

»Restaurat més tart lo local per lo nou propietari de la casa, la *Associació Catalanista d'Excursions Científiques* (104), apenes sortida de son breçol (1877), s'instalà a la ombra de les tres columnes y fexuch

(104) Subsistent avuy dia ab lo nom de *Centre Excursionista de Catalunya*.

Diputació. Resultava així, que, les tres columnes ara subsistents, quedaven lliures, prop del costat N., a semblança de les que, aparionades, subsistexen orgullosament en lo grandíós Foro romà, y d'aquesta manera salvades del oblit en que viuen, s' evitaria per sempre més sa complerta destrucció, si per desgracia cauen algun día en mans que no sàpigan estimar-les.»

Lo Centre Excursionista de Catalunya, que ha viscut sempre y s' ha des-

Temple pagà d' August (segle I al II)

Lo sostre-mort del carrer del Paradís, arreglat y convertit en museu arqueològich, per la Associació Catalanista d'Excursions Científiques, en 1877

enrotllat al ampar de les columnes venerandes, ha contribuït ab ses gestions, a que, son darrer propietari y gran aymador de les antiguitats de la terra, En Ramón de Montaner, les redimís de son infortuni, alçant nou alberch qual planta se subjectà al millor esplendor de la vella despulla, sots la intel·ligent direcció del arquitecte Lluís Domenech y Montaner. Des del any 1905 poden contemplar-se ab tot esplay de dalt a baix en elegant pati cubert, hont ha instalat son petit musèu aquella entitat catalana.

Coneguda la gran manifestació esterna del paganisme romà barrejada ab lo sentiment nacional, que no altra cosa eran aquests temples Augustals, poch podèm dir de les altres representacions similars, per la escassetat de reliquies que-n tenim. Que hi haurían *sacellæ* en llochs públics o privats, cuydan manifestar-ho alguns *cippus* o *ares*, guardades en los musèus, com la dedicada al

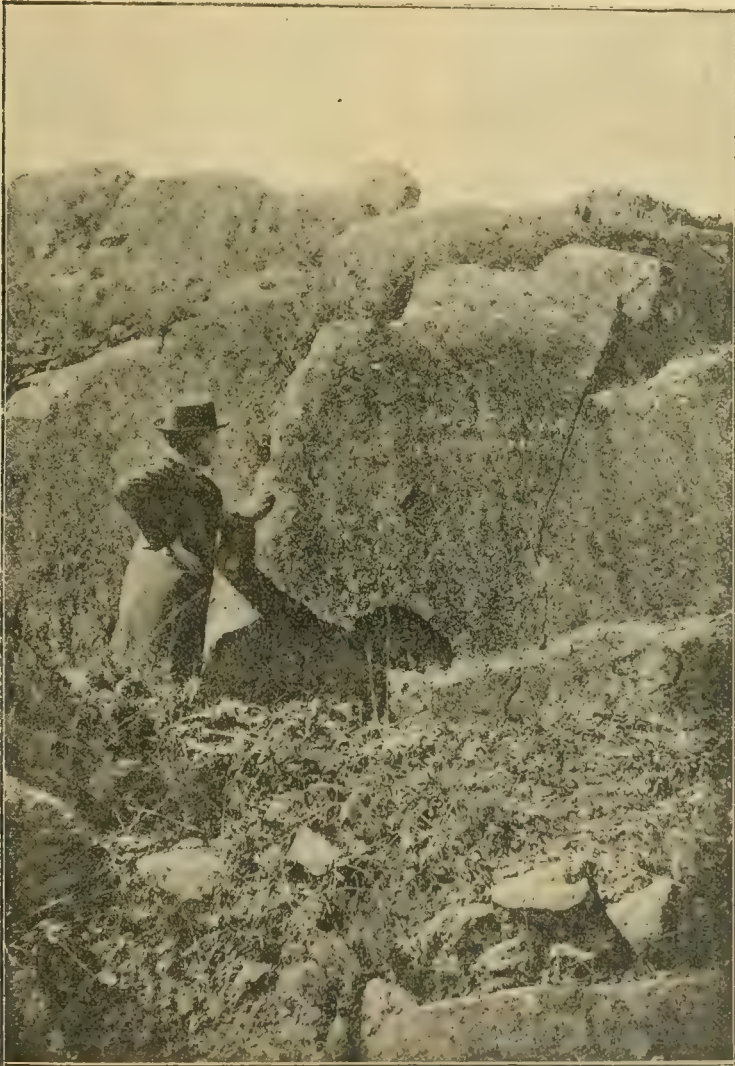
Les tres columnes lliures de sostres y embigats des de 1905 en lo pati-musèu del Centre Excursionista de Catalunya.
Propietat d' En Ramón de Montaner.

deu Silvanus, altre que parla d' una Minerva regalada al col·legi dels Fàbros per Aulus Anfusti Homunci, etc.

Los *lucus* com a mínima expressió de lloch cultual, escassejan en totes parts. Prou es que en lo Territori de Barcelona, se-n conserve petit rastre en la interessant ara del mont Aguilar, dalt de la serra Betulonesa. Abascant feu gravar en la roca grollera, esta invocació:

SOLI D SACRVM
A P ABASCANTVS

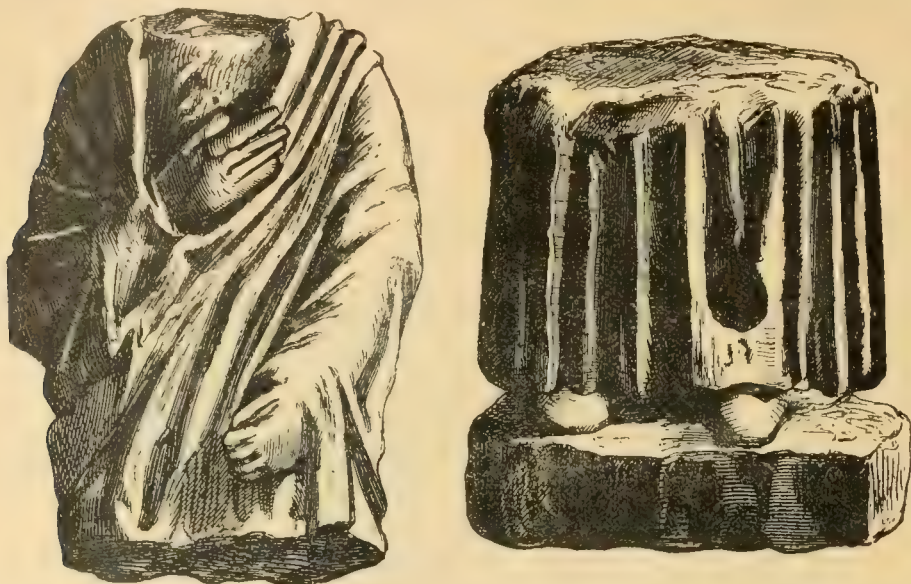
Lo lucus de Mont-Aguilar: ara al sol en les roques de la montanya (segle I al II)

Que s' interpreta: «consagrada al déu Sol, posà aquesta ara Abas-

Ciutat de Barcelona—22

cant (105)». Masdèu ne consigna altra consemblant, apareguda en lo lloch de Caparra (106).

Mostrava la importància assolida per nostra C. F. J. A. P. Barcino, son avençat servey d'aygues potables, esplèndidament conduhides al cim més alt de la ciutat per llarga canonada desenrotllada demunt d'arcades. Les despulles del vell aqueducte pervingudes fins a la Edat Mitjana marcan la direcció NO. com la de hont procedían les abundoses dèus de la Colonia, çò es, del riu

Fragments de una estatua de ciutadà, enclavats en la muralla del Regomir, procehint d'una casa de la baxada de Viladecols en 1872. Proprietat de la R. Acadèmia de Bones Lletres y depositats al M. P. B. n. 2421

Bètulo, de la actual Montcada. Qui sab si lliga ab la circumstancia d'èsser d'allí originari lo manantial romà, lo nom de la semieval montanya: *scatanus*, que equival a sortida d'aygues o manantial, segons Balari y Jovany (107): si bé en determinades etymologies, es difícil dir la derrera paraula (108).

(105) Esplica circumstanciadament les móltes y errades interpretacions a que ha donat lloch aquesta conegudíssima inscripció, Gayetà Soler en sa interessant *Badalona, monografia històrich arqueològica*, p. 40.

(106) Díu aixís:

SOLI · INVICT
AVG
SACRVM

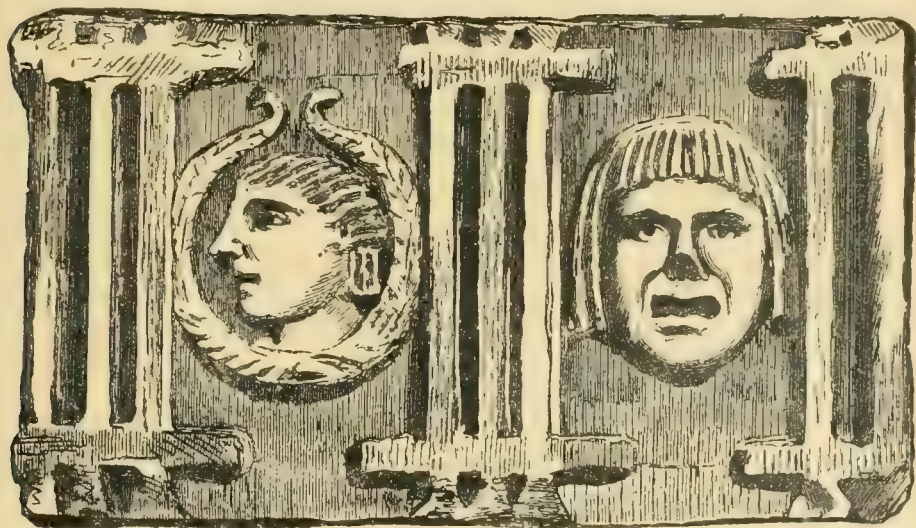
(Masdèu, *Història crítica de España y de la cultura española*, v. V., p. 39)

(107) J. Balari y Jovany. *Cataluña. Orígenes històricos*, p. 115.

(108) Al estudiar la etymologia de *Montcada* deu analisar-se la analogia que presentari los dictats *cat* o *gat*, *cada*, *cadí*, *cadinell*, que-s troban aplicats a diferents montanyes y serralades, en les quals no sempre hi brollan importants manantials com en la de junt al Besós. Nos es vjarrès que dites paraules mantenen entre sí estreta relació etymològica.

En lo segle XV, Carbonell (109) revela aquesta direcció quan tracta del gran conduyt de aygua, lo qual, sobrealçat de terra ab Archs e voltes venia del Riu de Bètulo, quis diu Besòs, fins a dit verger: les antigualles e fonament del qual se troben en molts lochs specialment entre lo camí qui va a Horta e laltre qui va a Sant Adrià: e en la Ciutat en lo carrer apellat *la volta de la cura* e en laltre apellat *lo malcuynat*, e en les torres sobre lo portal de la *plaça nova* que son huy del Ardiaconat».

Ja abans, en lo segle X, mentres se formavan burgs o bories en la porta occidental de Barcino (plaça Nova), les escriptures de vendes de porcions de terra, manifestan ab sobres de claretat, la presencia d' uns vells archs, per demunt dels quals hi corregué l' ayga en altre temps. Y en móltos documents la derrocada construcció se veu indicada ab paraules més o menys enigmàtiques, com, *archos antigos*, o bé *opere antico factos*, y també ab la forma més expressiva, de *archis prisicis unde olim aqua consuevit decurrere* (110).

Escultura decorativa sortida de la muralla del Regomir al derrocar-se una casa de la baixada de Viladecols

Vejàu donchs, barcelonins, si n' hi ha de poesia en certs noms vulgars de nostres carrers, que, com los *dels Archs* y *dels Archs de Jonqueres*, recordan ab eloquencia les derrerres despulles del aqueducte romà que un jorn s' alçà esplendorós en aquella part de la colonia Favencia y quals derrerres fragments contemplà Bosarte en lo segle XVIII (111).

(109) *Chroniques de Espanya* (Barcelona, 1547), f. 4.

(110) Veja-s los d. 14 de Ramón Borrell y d. 2 de Berenguer Ramon I al A. C. A. y en lo I. A. E. C. v. I, f. 122, d. 599.

(111) «El Arco de Capellanes indubitablemente es del Aqueducto Romano; pues además de que el carácter de su Obra es parlante, se ve comida la imposta por un lado, del lento rezumen del Agua.

Espléndidament dotada d'aygues la *urbs* romana, no freturava de les comoditats a elles inherents. En primer lloch hi situarèm les termes, a que tan aficionats se mostraren los colonisadors de Laye-Barcino.

Los séus banys públichs estavan en plè servey al temps d'instituir-se certes festes populars del Juny, de que tracta una de les més interessants y al ensemps malmesa làpida, que anys hà sufreix tots los impropers en la cantonada dels carrers d'Hèrcules y Arlet, enfront les parets de la esglesia dels Sants Just y Pastor. Ella perpetuisa, que, cert barceloní ilustre, Luci Cecili Optat, al morir, instituí jochs publichs, celebradors lo 10 de Juny (112). Mentres duravan les festes, s'havía de donar franca posa a als forasters, com també oli per untar-se a tots quants se presentessen a banyar-se en les termes urbanes.

L'historiador Fidel Fita creu que foren construïdes al començar lo segle II, dihent a diç propòsit lo següent (113):

«Todas las lápidas barcelonesas de Licinio Segundo no son anteriores al año 107 y pudieron ser algo posteriores. Con esta fecha coincide la construcción de las magnificas *termas con sus pórticos y aqueductos* que hicieron labrar en Barcelona *dos hijos de esta ciudad*, generales del Imperio, y no menos que Licinio Sura, partícipe de la amistad y favores espléndidos de Trajano (114). Estos generales eran Lucio Minicio Natal *consul* y su hijo Lucio Minicio Natal Cuadronio Vero, *designado para tribuno del pueblo*. El hijo en su testamento (115) dice expresamente que nació en Barcelona; y esta circunstancia y la de afirmar que él y su padre hicieron edificar las *termas* en el terreno de su *casa solar*, y finalmente, el ser ambos de la tribu Galeria, sobrado muestran que el padre fué tan barcelonés como el hijo.»

Considerant lo que acabàm de dir, designarèm nostres banys ab lo nóm de «termes de Luci Minici Natal», honrant la memoria del séu fundador, qui fôu, en l'any 107, cònsul subrogat; en 108 governador del Africa proconsular, quina capital era Cartago; actuà de legat imperial en los regnats de Trajà (98-107) y Adrià (117-138); y propietor de la Pannonia inferior, provincia militar que dava entrada a la Dacia y quina frontera oriental era lo Danubi. Militar de fama, se-l veu comanant dues llegendes (116). A Roma obtingué la direcció y vigilancia de les corrents d'ayga, hu dels oficis més importants de policia urbana, puix ne devallava d'ell la seguretat, higiene y comerç de la Metròpoli.

(112) Veja-s la *Crònica* d' En Geroni Pujades; *Diálogo IX de las medallas y antigüedades*, d' Antoni Agustí; *Viaje literario á las iglesias de España*, del P. Villanueva (v. XVIII, p. 126); *Boletín de la R. A. B. L. B.* (v. II, p. 118), etc.

(113) *Revista històrica*, any III, p. 132.

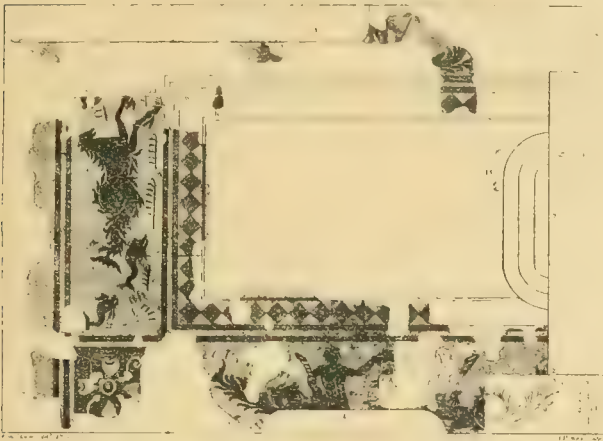
(114) Hübner, *C. I. L.*, v. II, 4509, 4510.

(115) Hübner, *C. I. L.*, v. II, 4511.

(116) *Anuari de la Associació d' Excursions Catalana*, v. I, p. 446.

Los dos Lucis Minicis Natsls manaren edificar les termes en la area de la seva casa, hont després fôu esglesia de Sant Miquel. Per çò aquesta tenia lo

Termes de Luci Minici Natal

Dibuix del mosàich dintre la esglesia de St. Miquel

nivell més baix que lo plà terrer, per haver-se aprofitat per esglesia lo pavimentat de la piscina, segons opinió sustentada per Piferrer (117) y Pí y Arimón (118).

També ha corregut la fantasia dels escriptors ab motiu de la obra musiva romana de dites termes. Alguns sostingueren que havia sigut temple d' Esculapi (119) altres que fôu dedicat a Neptú (120) y altres que a Jupiter (121), no faltant qui lo calificqués de labor cristiana del segle XII,

deguda al propi Sant Miquel (122) y també obra d' uns artistes ambulants grechs que en lo segle XIII recorrián les costes del Mediterrani (123).

Mes al final de sa accidentada historia (124), quan fôu arrencat dels sote-

(117) *Recuerdos y bellezas de España*, v. II.

(118) B. A. y M., v. I, p. 545.

(119) Los autors barcelonins Geroni Pau y Pere Miquel Carbonell, donant fê d' una làpida apòcrifa que corria copiada en lo segle xv, entre los erudits, pretenen fos dedicat a Esculapi. Altra segona làpida falsa, citada per Morales, Viladamor, Pujades y Brisson, venia a corroborar la metexa crehença. Gruter, Antoni Agustin y Finestres, demostraren la falsetat d' aquestes làpides, com explica Pí y Arimón (vol. I, pl. 544), qui, a títol de curiositat, les copia. Pujades tracta de refermar la predita opinió, ab la circumstancia casual de haver-se efectuat devant de Sant Miquel lo tradicional mercat de les herbes medecinals. Més avant, Joseph Algarra Marques, opina de la metexa manera (*Barcelona á la mano*, any 1778).

(120) A la observació del M. Florez de que si hagués sigut temple d' un fals deu, devia adjudicarse a Neptú per los atributs, seguexen altres autors admetent del tot la seva hipòtesi, com v. g. los senyors Saurí y Matas (*Manual histórico-topográfico estadístico y administrativo. ó sea guia general de Barcelona*, per Manuel Saurí y Joseph Matas, p. 123, Barcelona, 1849).

(121) Diago, en sa *Hist. de los Condes de Barcelona*, (p. 11.) al dir que era de Júpitre o d' Esculapi, dona una molt curiosa relació de lo que-s predicava llavors en la trona sobre lo pretès temple pagà.

(122) F. Martí de Prat.: *Disertación sobre la antigua obra mosaica que se admira en el suelo de la antigua iglesia parroquial del arcángel San Miguel, sita dentro de la ciudad de Barcelona* (Barcelona 1765).

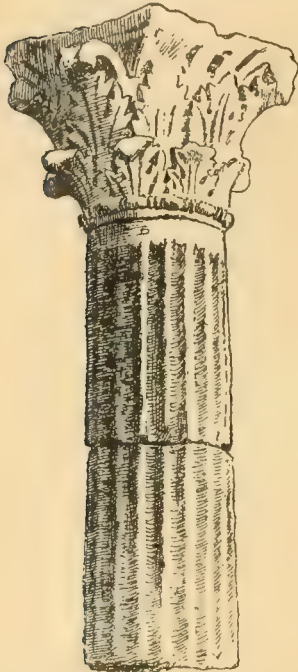
(123) Bosarte en los seus estudis arqueològichs sobre Barcelona sustenta aquest parer.

(124) En lo Març de 1877 se pararen les obres d' engrandiment de Casa la Ciutat, per causa d' aquest mosàich. Aprés se continuaren en forma que no quedés malmès, esperant oportunitat de treure-l del soterrani, hont des de llavors quedà amagat. Aquesta vingué en 1892, quan fou portat al Musèu que l' Ajuntament instalava en hu dels edificis del Parch. (Veja-s lo *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any 1892, p. 76). Per la traslació s' alçà abans una trassa completa de mida natural, a fi d' evitar qual-sevol incident. Com en efecte, moltes peces se trocejaren, havent de recompòndreles escrupulosament un artista italià. Aquesta traslació costà tres mil pessetes al Municipi.

rranis sense llum ni alçada, per ésser traslladat al museu municipal, en 1892, no-s pogué duptar de que havia sigut piscina, trobant-hi les conduccions d' entrada y sortida d' aygues, dessota dels paviments.

Aquest lo forman pedres blanques y blaves, representant tritons, delfins y atributs de les aygues. Tot s' havia importat, fins lo material ab que-s solidavan les petites peces de marbre. Per çò no es d' estranyar, que, en la obra de Ciampini, se trobe un mosaych a Italia tan igual al de nostres termes, que semblan copia l' un del altre (125).

Entorn de Sant Miquel, en lo que fòu convent de la Ensenyança, al ésser enderrocat, hi aparegueren bon nombre de fragments d' un edifici important, que bé podían ésser despulles de les termes de Minici Natal. Hi cridava la atenció la gran capa de mosaych, que, en totes direccions, alfombrava les vores d'aquell convent, essent remarcable lo que representava les tres gracies, ab pedres blaves y blanques, que-s conserva en lo M. P. B. Són molts los capitells y fusts de columna, sortits de les propries muralles, al derrocar-se, d' època similar al que publicàm.

Segle I al II. Procedent de la muralla del carrer de Avinyó pertanyent al M. P. B.

S' ha cregut y suposat, que, una població que tants senyals de prosperitat mostrava, havia de comptar ab un circh y anfiteatre. A ell s' atribuxen determinades despulles d' archs, voltes y parets, entre los carrers de la Boqueria y d' Avinyó, que lo segle XVIII cuydà fer desaparèixer. A Bosarte devèm també la seva circumstanciada relació (126).

«El Señor Don Juan Pablo Canals, Barón de la Valroja, cuyos escritos importantes á la utilidad de la Nación son notorios y á cuya casa debe por

Llavors aparegué dessota del mosaych de Sant Miquel, un segon paviment senzill y dessota d' aquest, grosses canonades de plom, d' entrada y sortida d' aygues, que indicavan ésser piscina.

Mes no havia acabat la desgracia del interessant paviment romà: en 1896 l' enterraren de nou, posant-hi al demunt, en la habitació ahont fou instalat, un empostissat, per convertir la sala del museu en càtedra de música. Nou anys estigué soterrat d' aquesta manera, fins que en l' any 1905, se-l traslladà al actual edifici del museu municipal en la plaça d' armes de la Ciutadela.

(125) Pi y Arimon tradueix de Ciampini la descripció de dit mosaych, que escriu trobar-se en la antiga Mevania, distant sis milles de Fulgineo y dotze de Perusa: «el tercer pavimento difiere poco del explicado antes; tiene doce pasos de longitud y siete de latitud. Está taraceado de piedrecitas de mármol blanco y negro, de unas dos onzas de peso, que representan varios peces, tres delfines, dos langostas, un pulpo y a Neptuno con el tridente, ó seáse otro númen marítimo. Véase en la parte superior vestigios de otros tres peces, dos que parecen ser un becerro y un caballo marino, y otro cuya especie no puede rastreadse. De lo cual cabe deducir sin repugnancia, que, antiguamente hubo allí un baño, que por la abundancia y limpidez de las aguas engañaría la vista del que contemplase las figuras de aquellos peces.» (B. A. y M., v. I, p. 545).

(126) Obra citada sobre Barcelona, p. 73.

la mayor parte su felicidad la ciudad de Barcelona, este Caballero, digo, es de opinión que Barcelona tuvo en lo antiguo su Anfiteatro. Para hacerme cargo de los fundamentos de su congetura, me ha llevado á los mismos sitios y me ha hecho observar los vestigios que le han hecho nacer ésta opinion. De la calle de la *Boquería*, á la Plaza *Arenaria*, llamada así en lo antiguo y ahora de la *Trinidad*, por haber en ella un Convento de Trinitarios, se pasa por unos arcos embovedados. En la pared por donde están practicados los Arcos, se vé arriba una ventana, y debaxo de ella un pedazo harto avanzado de piedra con un agujero redondo: en estos estrechos corrales se ven paredones y retazos de Edificio, que no es fácil adivinar lo que pueden haber sido. La denominación de *Arenaria* ó de las *Arenas* que tiene esta plaza, ayuda mucho á la congetura, puesto que los Anfiteatros se suelen llamar *las Arenas*. «El agujero de la piedra era uno de los que servían para afianzar los toldos. La puertecilla era uno de los que servían para afianzar los toldos. La puertecilla era de una ventana ó cueva de los animales feroces. Todas estas especies son bellísimas y rigen la continuación hasta poder formar un sistema de ideas seguidas adecuadas a el todo de los Anfiteatros antiguos.» «Dentro de doce ú quince años no quedará el menor vestigio de Antigüedades por aquella parte. La *Torre* que llaman de los *Scipiones* está ya empezada a demoler. Si se hallasen Lápidas ó otro pedazo instructivo, será milagro si los albañiles no lo aprovechan para ripiage como tantas y tantas veces se ha hecho en los pueblos.»

L' Anfiteatre se trobaria donchs dintre les grans muralles del primer recinte, muralles, que, com veurèm al tractar de *Barcino cristiana*, no-s poden nomenar, ni cartagineses, ni quasi bé romanes, per ésser obra del temps en que s' estingia l' Imperi.

Y ara axò nos porta a apuntar una qüestió d' importancia, com fou, la de si tingué muralles la Colonia, al primer temps de sa instalació. Som d' opinió que n' havia de tenir però no se obrarien ab bons materials, quan s' alçaren de nou en lo segle IV o V. A més, son circuyt fora major, ja que determinats edificis romans s' han trobat dintre les muralles o atravesats per aquestes.

D' una part, certa construcció civil aparegué en 1862, precisament al derrocarse dues de les torres que constituían lo portal del Regomir, derretrament conegudes per *de Sant Christofol*. Formant part del meteix mur, se posà al descobert un frontispici romà compost de dos archs o obertures rodones, ab pilastra istriada, de tosch capitell corinti al mitg y ampla cornisa, en qual vora superior y verticalment demunt la pilastra, s' hi veyá un capet ornamental, de lleó o d' home, de factura grollera. Per demunt de la cornisa s' alçavan hu o dos metres de paret, feta de petits carrèus ajustats molt regularment, oferint originalitat en la construcció. La alçada d' aquest fragment, era de vuyt metres, emperò faltant més de la meytat dels archs y la basamenta en

que se apoyaren, es verisimil, que, la planta estaria al menys tres metres en sota del sol actual.

Entre les observacions que indica Puiggari, testimoni ocular de la troba-

Edifici civil romà aparegut en les muralles del Regomir, al derrocar-se en 1862

lla, hi ha la de que son major interès, estava en que aquí no se conexia edifici civil romà, públich o privat, ni se-n sabia d' existents a Tarragona, Empuries, Itàlica, Évora, ni en cap més població antiga de nostra Península.

Si aquest edifici del Regomir, diu que la colonia Favencia Barcino anava més enllà de les muralles del Tàber, devallant fins a la platja, lo mosaych de la baxada de Santa Eularia també indica, que, per aquell costat, la població s' estengué més cap al O. (127).

L' actual conexement de la interessant obra musiva romana, lo devèm al intelligent arqueòlech y arquitecte Elies Rogent, qui n' ha dextat copia fidel en minuciosa y artistica aquarela. Al ensemps ha perpetuisat lo recort de que la muralla venia demunt d' aquest paviment. Fet quina

importancia, no s' amagarà a ningú, per donar-nos a comprendre, esser, la àrea de la Ciutat, abans de la construcció de dita muralla, molt major.

Però també entenèm que no podia apartar-se de la àrea del mont Tàber, ja que, de no ésser axis, haurían aparegudes més despulles romanes fora de la metexa, y axò no ha succehit, sinó en les *villæ* o habitacions rurals allunyades de la Ciutat.

A falta de troballes arqueològiques, són, les muralles de pedra y calç, les

(127) La làmina policromada que va annexa al present test, donarà dèbil idea de lo que era tan interessant obra musiva, que, malhauradament fou tornada a colgar per lo propietari, en lo meteix lloch ahont aparegué. Està minuciosament feta, mercès a la copia policromada que s guarda en lo Museu Municipal de Barcelona, obra del predit arquitecte Elies Rogent, a qual Museu la ha regalada son fill Joseph.

Important mosaych romà descobert en la baxada de Santa Eu
(Copiat minuciosament al aparèixer, per l'arc

aria, per demunt del qual hi passava la linia de les muralles

(tecte y arqueòlech barceloni Elies Rogent)

que han perpetuat les àrees de les antigues ciutats. La inseguretat y desco-nexement de si les tingué axís la Colonia Favencia, en los tres primers segles de nostra Era, tampoch ha de donar a entendre, que no sigués murada. Con-sequencia inadmissible, puix més trequentment s'enfortían en los nous es-tabliments, les acrópolis o fortalases per refugiar-s'hi en cas de necessitat tots los vehíns, que no pas les ciutats senceres. Aquestes, se circuían de palissades de fusta y terra.

Es natural que la falta de murs de pedra, reduheix la importancia de la Colonia al iniciarse l'Imperi. També li treu representació, no veure-la usar de numerari propi en los temps d'August, Tiberi y Claudi, en contrastant les encunyacions fetes en altres ciutats d'Hispania com en nostra comarca, feren Tarraco, Dertosa, Ilerda, etc.

Nos escusa de rebatre lo que, sobre axó han escrit autors de pochs escrú-pols, tractant de inventar certa moneda propria de la Colonia Favencia Barcino, de la que may se n'ha vist cap exemplar, la circumstancia d'haver-ho fet ja en son temps l'eminent Florez (128).

Si les encunyacions municipals romanes haguessen arribat al segle II, no hi hauría faltat a ben segur la nostra, puix de llavors són los eximis mo-numents romans, que assenyalan un creximent y prosperitat fora de tot dupte, mercès a la influencia de fills preclars, com Luci Licini Secundus y los dos Lucis Minicis Natals, propulsors del séu avenç, segons les làpides.

D'arràn aquesta època es lo famós mosaych descubert al Palàu dels tem-plers, en l'any 1860.

Tenia vuyt metres de llargada y tres metres cinquanta set centímetres d'amplada, segons Elías de Molíns (129), qual descripció recomanàm. Re-pre-senta los jochs del circh, fets en pedretes multicolors. La arena està dividida en dues parts iguals per la *spina circi* en la qual hi han estatués de gladiadors, la Victoria en alterosa columna, senyals d'algunes llegions, la *Magna mater* cavalcant en un lleó que treu ayga de la gola y un altar y obelisch ab la estranya y desconeguda inscripció que tenim publicada anteriorment en la plana 40.

Un templet s'alça a la dreta del obelisch y demunt d'ell, set agulles no-menades *ova*, que anava trayent l'esclàu a mida que s'acabavan los jochs de

(128) «El Tesoro de medallas que Golzio recogió se compuso de Monedas nunca vistas en lo que mira á España después del Imperio de Calígula. D. Antonio Agustín en su Diálogo séptimo confiesa que no vió ninguna de Barcelona: y lo mismo confesarán hasta hoy los que hablen de Monedas antiguas. Golzio dió una que Harduino en BARCINO propone así: COL-BARCINO-FAVENTIA, atribuyendola a Galba; lo que basta para reputarla imaginaria, con todas las demás que se digan batidas en España desde Claudio en adelante: lo que llegó á conocer el mismo Harduino, pues sobre Plinio nota, que las más de las monedas de Golzio son fingidas: y lo mismo dijo sobre Barcino» (Florez, *España Sagrada*, v. XXIX p. 30).

(129) Antoni Elías de Molíns. *Catálogo del Museo Provincial de antigüedades de Barcelona*. (Barcelona 1888) plana 104.

cavalls. Proper a la Victoria s'hi veu altre templet sense cap atribut, seguint-li la *meta* colocada en la arena.

Quatre *quadrigues* o carros de quatre cavalls, disputan lo premi (130), essent proclamat guanyador *Eridanus*, nom del primer cavall del carro victoriós. Un esclau ofereix beguda al conductor de la quadriga vencedora.

De les metexes runes del Palàu ne sortiren fragments d' un Mercuri y de altra estatua de Diana.

Dexant de banda la descripció de tantes despulles secundaries, com han anat posant-se al descobert en la àrea del Tàber, per no fer enutjosa en dema-

Mosaych de les carreres del Circh, trovat al Palàu dels Temples en 1860 (M. P. B.)

sia la present relació, voldríam poder estendren-s en altre ordre d' estudis y, donant idea del que pogué ésser lo comerç de llavors, veritable font de creximent material de tots los pobles, que, com nostra Colonia, no eran empori de poder o força.

Mes en aquest punt tot nos manca. Sols vagament intentarèm dibujar-ne un croquis, tan lleuger, que quasi res s' hi entreveurà.

Nostres veritables relacions comercials s' efectuavan per la espedita y directa comunicació entre Hispania y Roma, que ofería la via marítima, sense que se n' aprofitàs molt l' element indígena. Es sapigut que per tot arrèu lo monopolisavan los romans. Servirá de mirall del que aquí podia passar, lo que esdevenia en provincies del Imperi, més florents, com induptablement ho era la Narbonesa. Si, a son propòsit, Ciceró aplicà la frase, de que, no s' hi manejava un escut que no passés per les mans dels romans, ¿havía de succehir aquí de diferent manera?

(130) Los noms dels cavalls són: *Isclosticus*, *Regnator*, *Famosus*, *Botroca*, *Pyripimus*, *Arpas-tus*, *Eufrata*, *Eustulus*, *Eridanus*, *Ispumius*, *Pelops* y *Luxuriosus*. Los cavalls portan escrita la seva procedencia en les seves anques, çò es: *Concordi* y *Niceti*.

La forma de practicar-se dit comerç marítim ab la Metròpoli era immello-
rable. Strabón dedica elogis, no sols a la benignitat de nostra temperatura,
sinó també a la circumstància de trobar-se, aquesta mar, lliure de pirates, per
tant que res hi mancava a la seguretat dels navegants.

Que nostre comerç produhía grans utilitats als qui s' hi dedicavan, ho
corroborà Horaci, quin autor, quan pintava en la escena a un rich comer-
ciant, lo nomenava «opulent propietari d' una nau d' Espanya» (131).

Sembla, donchs, que, en alguna part o altra s' havia de trobar rastre indi-
catiu d' aytals transaccions marítimes, quan menys en les notables escavacions

Sepulcre del rapte de Proserpina (segle II al III). Proprietat de la Academia de Bones Lletres,
depositat al M. P. B.

de que es obecte, en los derrers anys, lo *mons Testaceus* de Roma. Però allí
hont l' estudi de tants fragments d' ànfores ha aportat revelacions d' impor-
tancia, no n' ha sortit la menor indicació pertocant a la terra layetana. Hüb-
ner, sorprès de no poder anotar més que dues poblacions de la Tarraconense
trametent llurs vins a Roma, çò es, Castulo y Saguntum, diu: «Mancan en les
ànfores los noms de *Barcino*, *Carthago-nova*, *Tarraco*, *Valentia* y tants altres
ports importants de la costa oriental, alguns de fama per llurs vins y demés
produccions.

«Si no s' amagan sots los noms de *fundos* y terres del séu territori, com
los que mentarèm, tal vegada surgirà algun día del mont *Testaceus*, lo ví
Lauronense celebrat per Plini, ab lo Tarraconense y Balear (*Hist. Nat.* XIV
§ 71). Resultan espressats en certa ànfora de Pompeya (*Ephem. epigr.* I, 1872,
p. 165, n. 195) y una de Roma trobada en la fossa de la muralla (*Cor-
pus*, v. XV n. 4578). Són, aquestes, les úniques mostres fins ara aparegudes
de la esportació dels celebrats vins catalans y valencians.» (132).

Y lo que no han donat de sí les escavacions del mont Testaceus, tampoch
ho mostran nostres despulles de monuments. En lo present, com en tants al-
tres detalls d' aquella antiga civilització, estàm a les fosques.

(131) Víctor Duruy *Histoire des romains*, v. IV, p. 72.

(132) E. Hübner *Nuevas fuentes para la geografía antigua de España* (*Boletín de la Real Aca-
demia de la Historia* v. XXXIV p. 486).

Com a indicati de comerç marítim ab llunyants territoris de Ponent, ençà y enllà de les Hèrculees columnes, anota lo P. Fita, la presencia d' un natural de Lixus o Lixa, (Larage, al Marroch) y d' altre fill d' Urci (prop d' Almeria), quals personatges constan en nostres làpides (133).

No podèm acabar sense dedicar algunes ratlles al derrer monument al home destinat, al séu sepulcre. Los romans havían prèss dels etruschs los rituals funeraris: com ells, tampoch eran exclusivistes, puix simultaneament practicaren la incineració y soterraren los cadàvers sencers. La incineració s' estengué sobremanera al establir-se l' Imperi, disminuí mólt en lo segle III, perdent-se en lo IV per la influencia del cristianisme.

La paraula grega *σαρκοφάγος*, (134) (*sarcófagos*, çò es, «que devora la carn») ab ques designaren les sepultures, d' Italia passà a Hispania, al ensemps que nos importavan los artístichs treballs que avuy contemplàm ab estima en los musèus.

Per tant, los sarcòfachs apareguts a Barcino no són anteriors al segle III, ja que a Roma no-s generalisaren fins a la dinastia dels Antonins. Com eran objecte de gran comerç, es freqüent veure repetir-se, no tant sols los temes pagans que en ells s' hi esculpían ab més predilecció, sinó també la manera de donar-los-hi forma en lo marbre.

Dos són los més notables sarcòfachs pagans coneguts. Per més que declaràm ingènuaament haver-hi dificultat en assenyalar-los tals, guiant-nos solament per los temes en ells esculpits. Es sapigut, que, en enterraments cristians dels segles III al IV, s' hi solen trobar sarcòfachs hont s' hi desenrotllen escenes tretes del paganisme romà.

L' hu d' ells, representatiu del rapte de Proserpina per Plutón, qui la arrebatava d' entre les seves nimfes, constituëix tal vegada la escena més prodiga-

Estatua d' istil grech-romà trobada al carrer del Paradís. (Proprietat de L. Villar, y depositat al M. P. B.)

(133) *Làpides romanes novament descobertes en la muralla antiga de Barcelona (La Renaixensa*, any IX, v. II, p. 115).

(134) Plini, en sa *Historia Natural* (XXXVI, 27), explica, que a Assos (Troadia) se construían los sepulcres de certa pedra especial, qual propietat era consumir la carn y ossamenta d' un còs, a escepció de les dents, en quaranta dies. Per çò se-ls hi aplicà lo nom de *σαρκοφάγος*.

da en aytals monuments esculptòrichs. En tant que a Catalunya n' existexen de consemblants en los musèus de Gerona y Tarragona.

Aquest sarcòfach mostra en sa factura, la tradició del art grech, axís com també se troba la metexa tradició artística en altra obra d' art, malhauradament mutilada, çò es, la interessant estatua de dona, sortida d' unes escavacions en lo carrer del Paradís.

Mólts anys se conservà, la interessant obra mortuoria, en un terrat del carrer de Sant Pere més baix, ahont la vegé Bosarte (1786), quí la creya pila de font. En 1836 fôu cedida a la Academia de Bones Lletres per son soci Pròsper de Bofarull.

L' altre sepulcre es de més tosca factura y bé hauràn passat cent anys del primer al segón. Com l' anterior, es de marbre blanch, venint-hi figurada la caça del lleó.

Sarcòfach de la casa del Ardiaca (segle III al IV). Proprietat de la Academia de Bones Lletres depositat al M. P. B.

La Academia de Bones Lletres de Barcelona, lo recullí de la famosa casa del Ardiaca, enfront lo palàu del Bisbe, ahont havia estat mólts segles servint de pila d' una font. N' Antoni Elías de Molíns trobà un document del any 1391, que sembla indicar la seva existencia en lo meteix lloch de la ciutat, durant lo segle XIV (135).

La manía dels autors passats de voler-ho saber tot, ha fet dir grans disbarats sobre lo destí que tingué. Axís Pujades afirma esser sepulcre de Cneus

(135) 1391 (4 Febrer). Donació que fà Joan I a Gueràu de Flassà de la casa nomenada *Palacium del Sacristia*, lindant ab lo cementiri de la Sèu. Esceptua de la donació, «illa parte dicti hospicii que deputata et consignata est officio Baiulie generalis Cathalonie ad opus recondendi et conservandi ibidem libros et scripturas dicti officii et ipsum officium inibi exercendi. Et illa etiam parte que est utique deputata et consignata habitacioni et servicio Archipresbiteri et Canonicorum Capelle dicti nostri maioris Palacii Barchinone.»

Mes avant, al expressar lo contingut del edict que cedex, lo Monarca, hi consigna la *prohibició* que serà, indubtablement, lo sepulcre romà. (*Catálogo del Museo Provincial de antequedades de Barcelona*, per A. Elias de Molins. Barcelona 1888, p. 11).

Pompey (136). Pròsper Bofarull espessa que millor contindria les despulles de Ramòn Berenguer *lo Vell* (137), altres autors pretenen que fóu bany romà, etc.

La caça del lleó se repeteix en no pocs monuments semblants del estranger (138) y a Catalunya en un que conserva la esglesia d' Ager, servint de pila bapbismal. Fixant-se en la abundancia d' aquest tema, l' arqueòlech francès, comte de Caylus, aventura la opinió de que, los artistes del temps de Trajà, representaren mólt sovint la caça del lleó, com a expressió simbòlica de la gloria de dit Emperador (139). Qual opinió destrueix als pocs anys Bosarte, aduhint altres exemples de monuments sepulcral de caça existents a Roma, que res tenen que veure ab la gloria de Trajà, ni de cap altre Príncep (140). Creu ell que dita caça pot ésser un simbolisme de la mort: «Las cazas de los sepulcros, si han de simbolizar alguna cosa, fuera de un nuevo adorno, ninguna mejor que los lances de la Muerte y sus facultades y atributos. Esta vida es una carrera en que es preciso dejar la piel.»

---

(136) «Es fama entre personas curiosas, que si bien Casonio ó Didio presentó la cabeza de Cneo a César en Sevilla, el cuerpo fué traído á esta Ciudad de Barcelona y puesto en una arca de piedra mármol muy obrada de follajes y figuras de personajes guerreros, que hoy sirven de pila á la fuente de la casa del Arcedianato mayor de esta misma Ciudad. Y es muy verosímil que así fuese; porque luego que se escapó Sixto de la batalla, vino á recogerse á Cataluña en la comarca ó región de los lacetanos y es regular que tendría cuidado de dar honrosa sepultura al que había tenido tan desdichada muerte». (G. Pujades, *Crónica universal del Principado de Cataluña*, v. II, p. 227) (Barcelona, 1831).

(137) *Los condes de Barcelona vindicados*, per P. Bofarull, v. II, p. 103.

(138) A. Reims n' hi havia un en la Abadía de Sant Nicolàu. També a Deols un altre que publicà lo *Magasin pittoresque*, any 1851, p. 212, segons diu A. Elías de Molins.

(139) *Recueil d'antiquités égyptiennes, étrusques, grecques, romaines et gauloises*, per lo Comte de Caylus (1742 a 1767).

(140) *Disertación sobre los monumentos antiguos*, etc., per Isidor Bosarte, p. 48.

Barcino cristiana

Fosquedat en los orígens del cristianisme a Barcino.—Hipòtesi de la vinguda del apòstol Sant Pau.—Opinions sobre la cronologia dels primers prelats.—Prevençió de Roma a les novitats religioses.—Decrets contra la propaganda cristiana.—Invasió dels franchs y destrucció de Barcino (263?).—Barcino reconeix a Claudi (269) separantse de Tètrich, emperador de les Galies.—Flavi Veteri Erenioni, emperador provincial, reconegut per Barcino.—Restauració del Imperi de Roma per Aurelià y Probus (270-282).—Obres públiques de defensa de poblacions.—Amurallament de Barcino.—La Ciutat en la segona meytat del segle III. — Derrocament de les precedents torres y murs en època moderna.—Dioclecià y sos decrets de persecució —Opinions sobre los Sants Sever, Medí, Eulària, Fileto, Leda, Olimpi, Cugat, Juliana, Semproniana y Anastasi.—Sarcòfachs cristians suposats de Santa Eulària.—Mutacions radicals en l'Imperi al temps de Constantí (306-337).—Govern municipal de la Ciutat en lo segle IV.—Introducció del culte dels sants a Barcino.—Sant Pacià y la *Hennula Cervula*.—Làpida cristiana del segle IV al V.—Invasió dels wisigoths.

Los autors contemporanis, allunyats de prejudicis y apassionaments, convenen en que, després d'innombrables investigacions y rahonaments, lo misteri cobreix encara lo fet més gran que en sos anals registra la historia catalana, com es l'establiment del cristianisme en aquesta terra (141). Ab dificultat podrà saber-se, quan, la salvadora doctrina de Crist Senyor nostre, començà a purificar l'esperit dels qui vivían enlluernats per lo Paganisme, sens altre afany que disfrutar, ni més ideya de la eterna gloria, a que naturalment son ànima aspirava, que la de dexar a la posteritat, en un pobre marbre, son nom obscur, que'l temps devía esborrar ab sobirà menyspreu, o convertir en paraula sens significança per los qui la llegirían en los segles vidents.

No-s manifestan d'acort ab aytal reconeguda fosquedat los qui han mantingut lo criteri de la vinguda dels Apòstols en la Tarraconense. Bona part d'aquestes errades opinions sobre los primers temps de la historia eclesiàstica, se deuen al desitg de donar major antiguitat a la difusió del cristianisme. Per çò, diu Martínez Aloy (142), que, exagerant-se aquest sentiment, s'ha convertit

(141) *Revista Catalana*, Barcelona, Janer de 1892, p. 324.

(142) *Aparició del cristianisme en Valencia*, per J. Martínez Aloy. (*Revista Catalana*, Març de 1889, p. 210).

en gust pueril, que dominant en gayre bé tots los escriptors locals, acaba privant-los de judicar imparcialment les assercions històriques.

La impossibilitat de precisar ab totes ses circumstancies les predicacions dels Apòstols, ha obert la porta a tantes congetures gratuïtes, exageracions de bona fè y a alguns manifestos enganys.

Lo P. Romàn de la Higuera, al inventar son fals cronicón de Dextro, muda la *i* de la paraula *Terracina*, al referir los fets de Sant Pere. Ja convertida en *Terravona*, assenta la opinió de la seva vinguda a la Tarraconense. Del altre apòstol Sant Jaume, es mólt lo que s' ha escrit per fer bona la tradició mitg-eval de que predicà a Hispania. Y lo fals cronicón de Liberato, inventa la seva vinguda a Barcino ab estes paraules: *Sanctus Jacobus episcopus praedicavit Ilurone, Bætulone, Barchinone*.

Aquestes inexactituts històriques manifestes, no vajan a creure, los profans en crítica contemporànea, que són exclusives de la nostra patria y promogudes pe: cap sentiment ací localisat. Lo mal es general, y s' ha senyalat per tot (143) promovent, en los escriptors eclesiàstichs, una emulació depurativa, que, per desgracia, encara no-ns ha arribat, passant-se los anys, sense que marxèm avant com seria de desitjar, en agiografia catalana.

A més, que, si nosaltres combatèm alguna vegada, tradicions d' historia eclesiàstica, per trobar-les faltades de fonament, no entenèm que tingan la menor relació ab les tradicions dogmàtiques, com han esposat eruditament

(143) L' intelligent crítich italià, Umbert Benigni, en son estudi *Las deformaciones populares de la realidad histórica*, que ha publicat la *Revista de Estudios Franciscanos* (any I, nombres 3 y 4, Barcelona, 1907), classifica d' una manera sumament erudita, les inexactituts e invencions que han invadit lo camp de là historia. Per *deformació* històrica entén la alteració d' un fet, que-l cambia de forma, d' aspecte y de valor. Assenyala la fantasia com la impulsora y l' instrument en les deformacions populars de la realitat històrica, quin fenomen estudia ab lo nom de *megalosis*, subdividint-la segons les formes variades ab que se presenta.

Una d' aquestes es la *arqueosis* «que consiste en retroceder un hecho acaecido en plena madurez de ambiente y del momento histórico, hacia el tiempo más primitivo del cual fueron desarrollo el ambiente y momento antedichos.» Ab lo nom de *taumatosis* s' ocupa de la deformació de convertir los fets naturals en miraculosos. Califica de *dramatosis* les innombrables llegendes agiogràfiques; de *simbolosis*, a la aplicació fantàstica de móltos fets a un sant o personatge per convertir-lo en un tipo d' aytals qualitats. L' estudi del erudit escriptor italià, està avalorat ab una infinitat d' exemples, dels quals non-s podèm substraure al desitg de presentar-ne hu, relacionat ab la època que al present tractàm:

«También encontramos algunos casos notables de simbolosis, relacionados con la agiografía, en los emperadores más feroces perseguidores de los cristianos, atribuyéndoseles martirios que tuvieron lugar imperando otros Césares y aún martirios que se han inventado. El tipo del género es el emperador Decio, el antecristo, según creían los cristianos de su tiempo (el *cod. lat. treviren.* 36, editado por James, contiene un fragmento del *Testamentum Domini*, con una apocalipsis que lleva añadido lo siguiente: *Dexius est nomen antichristi*) de quien se mencionan muchísimos martirios, sin que sea demostrable la fecha de muchos de ellos. Los falseadores del martirologio han escogido á Decio para atribuirle el martirio de sus santos apócrifos. Es sabido que los siete durmientes de E'feso huyeron de sus persecuciones. De donde se deduce que la circunstancia de haber ocurrido *sub Decio*, cuando se trata de un martirio ó pasión sospechosa, no es grande prueba para su autenticidad.» (p. 227).

Dona la casualitat que, a Baremo, alguns autors suposan que Dacià hi feu morir cristians: veja-s com ho explica Boades (edició Aguiló, p. 43).

tants autors moderns y d'una manera prou especial, lo sabí crítich belga Smedt (144).

Però precisant a Barcino la crehença s' ha afermat ab l' apòstol Sant Pau, dihent-se que a ell li degué les primeres llums evangèliques. Ja en lo segle XV, axís ho referia Boades (145): «E bes creu que en la dessus dita ciutat (Gerona) e en la de Barcelona, mossenyer Sant Pau apòstol lexà bisbes qui les regissen en los affers eclesiastichs, axi com va faer a Tortosa hon lexà per bisbe daque-lla a mossenyer sanct Ruf».

A més de Gerunda y Barcino, Tarraco reivindica per ella lo fet del apre-

«E mentres que aquestes crueltats se feyan en Gerona, e en altres lochs daquesta comarca, deuets saber que en Barcelona noresmenys la fera bestia de Dacià feya gran scampament de sanch benaumenturada de chrestians, e que ab greus torments va faer morir a la molt noble e de gran excellencia la benaumenturada sancta Eularia, filla de la matexa ciutat, e a una altra beneyta verge apelada Julià, qui lin feya companyia a la casa del seu pare en una casa que prop Barclona hauia, e a un bon mossenyer appellat Feliu, que fon mestre, e ensenyador de les beneytes vergens dessus dites, e a mossenyer sanct Colgat frare de mossenyer sanct Feliu, e dues altres sanctes vergens naturals de Ciutat Treta de prop Barcelona appellades per lur nom Juliana e Semproniana; e les beneytes reliquies dels lurs beneyts corsos son en lo monestir de sanct Colgat del Valles,...» Alguns suposan a Dacià, no l'emperador *Decià* sino un representant a Barcino de Dioclecià.

(144) P. Ch. de Smedt, S. J., en sos *Principes de la critique historique* (Liege, 1883), s' ocupa per estens de la moderna crítica d' historia eclesiàstica, y combat als qui miran com una impietat, modificar qualsevol fet que s' ha introduhit en les pràctiques o crehènces d' una Esglesia:

«Il ne manque pas de raisons assez plausibles en faveur de ce sentiment. En effet, rien ne s'introduit dans les croyances et dans les usages d'une église que par la volonté ou du consentement du clergé qui la gouverne. Or, celui-ci se compose régulièrement des hommes les plus éclairés et les plus vertueux, et il regarde comme sa mission spéciale de veiller à la conservation des doctrines et de la discipline antiques, qui ont à ses yeux un caractère sacré. Un tel corps doit être, et l'expérience apprend qu'il est en effet très jaloux de n'y laisser rien ajouter ou changer, à moins de motif d'une force irrésistible; et alors même le changement ne se fera guère sans des débats et des contradictions qui laisseront certainement des traces dans l'histoire. Ce corps d'ailleurs ne périt jamais entièrement. Il se perpétue par le renouvellement successif des membres, et ainsi se perpétue toujours vivante la tradition dont il est le gardien et l'interprète.

» Ces considérations ont paru concluantes à quelques écrivains modernes. Ils ne conçoivent pas comment, avec de tels éléments de sécurité, on peut conserver un doute au sujet de la fidélité de la transmission. Aussi regardent-ils un pareil doute comme une impiété, et n'hésitent-ils pas à qualifier durement la témérité des critiques assez opiniâtres pour se croire en droit de le maintenir. A leur avis, il faudrait appliquer aux traditions ecclésiastiques en général, surtout lorsqu'elles sont consacrées par les monuments liturgiques d'une église particulière, le principe de saint Augustin que nous avons rapporté plus haut.

«Il y a cependant des faits qui sont de nature à ébranler cette intrépide confiance. Ainsi, comment ne pas douter un peu de la vigilance efficace du clergé, lorsqu'on rencontre dans les anciens rituels des principales églises de France le détail des cérémonies plus que bizarres de la fête des fous, de celle de l'âne, et autres semblables joyeusetés, qu'on ne parvient, au quinziesme siècle, à supprimer qu'à grand'peine, et encore grâce au concours de l'autorité royale? Comment s'expliquer qu'environ vingt églises se glorifient de posséder un des clous qui attachèrent Jésus-Christ à la croix, outre celle de Notre-Dame de Paris, qui en conserve trois dans son trésor? Que dire de la fête célébrée pendant si longtemps à Cologne en l'honneur du prétendu pape saint Cyriaque, qu'on disait avoir abdiqué la dignité pontificale au IIIe ou IVe siècle pour servir de guide à sainte Ursule et à ses compagnes, et avoir été martyrisé avec elles? Légende qui obtint tant de crédit, sur la foi des traditions de l'église de Cologne, qu'elle fut adoptée et maintenue jusqu'au milieu du XVIe siècle, non-seulement par les chroniqueurs, mais encore dans le recueil des lois canoniques et dans le breviaire romain.»

(145) *Libre dels fexys d'armes de Catalunya hon també s' hi escriuen alguns textys ecclesiastichs, compost per Mossen Bernat Boades* (edició Aguiló), p. 28.

sonament del Sant Apòstol y assenyala determinada habitació del palau dels Cèsars y governadors de la Província, per haver-li servit de carcer en l'any 60, fixat com lo de sa vinguda (146). Tortosa ab sa falsa tradició de Sant Ruf (147), hi agrega la predicació de Sant Pau (148). Ausa també vol vanagloriar-se'n (149); y si-s devalla a Valencia, semblantment hi trobarèm autors que hi pretenen la metexa evangelisació del Sant Apòstol (150).

Totes aquestes afirmacions, que, a venir avalorades per testimonis autèntics, se completarien les unes ab les altres, resulten buydas de fonament, puix s'apoyan en glosar y aplicar-se cert apartat de la renomada epístola de Sant Pau als romans, ahont manifesta un intent de passar a Hispania (151), sens dir si al N. o al S. D'altra part, enloch consta la consumació d'aquest propòsit, sinó es en altra relació poch precisa del seu dexeble Sant Climent, qui dexà escrit de Sant Pau, que, *et ad Occidentales terminos veniens*.

La provabilitat de la vinguda de Sant Pau a Barcino, Florez (152) la pren de Marca, per trobar-se, diu, nostra Ciutat situada «en la vía militar de Francia á España, ofreciendo oportunidad á los Varones Apostólicos y especialmente a San Pablo, para predicar allí y poner algún ministro Evangélico, según los que autorizan haber sido el tránsito por la Galia.» Pero ja abans ell nos havia destruít aquest argument, al opinar que lo Sant Apòstol vindria per mar a Hispania (153). No hi ha posibilitat d'afermar, com fá Florez, de que, a mitjans

(146) *Historia de Tarragona*, per B. Hernández Sanahuja, continuada per E. Morera y Llaurodó, (Tarragona, 1882), v. I, segona part, p. 48.

(147) Villanueva en lo v. V del *Viaje literario á las iglesias de España*, en un capítol titolat *Si S. Rufo fué Obispo de Tortosa*, explica l'origen de la falsa tradició d'una manera completament satisfactoria. Després de lo qual, resulta puerilitat la pretensió de voler mantenir la falsetat històrica, dihent que Sant Ruf fou lo primer bisbe d'aquella Séu, segons fan encara los escriptors locals.

(148) Veja-s les dues obres de Ramón O' Callaghan *Anales de Tortosa* (Tortosa, 1886), v. I, p. 105 y *Episcopologio de la santa Iglesia de Tortosa* (Tortosa, 1892), p. 12.

(149) Salavich. *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias* (Vich, 1854), p. 107.

(150) Marquès de Cruilles, *Guia urbana de Valencia*, (Valencia, 1876), v. I, p. 44.

(151) *Nunc vero ulterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis iam praecedentibus annis, quum in Hispaniam proficisci coepero, spero quod praeteriens videam vos et a vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fructus fuero. Nunc igitur proficiscar in Jerusalem ministrare sanctis... Hoc igitur cum consummavero et assignavero eis fructum hunc, per vos proficiscar in Hispaniam.*

Havent-hi tant poch, sobre sa vinguda a Hispania, los autors de crítica eclesiàstica al estranger, creuen aventurada la afirmació dels escriptors espanyols. Lo Sant Apòstol manifestava llavors un propòsit d'estar de trànsit a Roma y s'hi quedà dos anys, modificant-se ja de fet son primitiu projecte, en sentit desfavorable a la seva evangelisació en la nostra Peninsula (*Miscellanea di storia e cultura ecclesiastica*, any IV, p. 480, Roma 1906)

(152) Florez, *España Sagrada*, v. XXIX, p. 39.

(153) «El rumbo de su venida lo señaló Pedro de Marca (en la Carta á Valerio, núm. 4) diciendo que debió ser por Francia, siguiendo el camino Real que había desde Roma á la Bética: y esto mismo parece que proponen los Martyrologios, quando dicen que, al venir San Pablo á España, dejó en Narbona á su discípulo Pablo, llamado por esto el *Narbonense*. No falta quien haya escrito, que el esfuerzo con que algunos Franceses propusieron la Predicación de San Pablo en España, nació de este principio, oon fin de decir que estuvo allá primero. Pero en tal caso, necesitaban algar buenas pruebas en muestra de que vino por las Galias. La de Marca no urge, si no se prueba que vino por tierra: pues de éste es el Itinerario desde Roma á la Bética por Narbona. Pero viniendo por mar, no necesitó el Apostol vencer los Alpes, ni los Pyreneos. El rumbo de las naves era el más proporcionado para lograr prontamente su antiguo declarado deseo de visitar á España: y de hecho el Máximo Doctor afirma que vino acá por mar, embarcado en Naves de Estrangeros (que sabian bien el camino de España) como verás en las palabras de el Santo puestas núm. 8. El testimonio de este Santo Doctor es de toda excepción, así por la antigüe-

del segle I, la via militar romana passés per Barcino, puix ja diguerem, que, lo vas Apolinar marca són trànsit per Arragona (154).

Descartada, per falta de proves, la predicació de Sant Pau a Barcino, repetirèm lo que deyam al començament, prenent-ho d' un autor eclesiàstich: çò es, que res se sab dels orígens del cristianisme en esta Ciutat. Per tant, es apòcrif tot quant s' ha volgut escriure sobre certs bisbes dels segles I al V, quals noms posan episcopologis de la Edat Mitjana y han acceptat autors de temps moderns (155).

dad del tiempo en que escribió, inmediato á los primeros Siglos, como por su vasta erudición en toda casta de escritos, y que (como noto Baronio en otro asunto) no fué facil en dar crédito á instrumentos apócrifos. A vista de esto, siendo su afirmación tan absoluta y terminante, no dudo que el Santo halló la noticia de la venida de San Pablo por mar, en algún instrumento de los que hoy no tenemos: pero en fin, se conserva en sus escritos.» (*España Sagrada*, v. III, p. 31).

(154) Vegis més avant lo que tenim dit dels Itineraris romans a Barcino, en la p. 65.

(155) Per mera curiositat continuam la llista dels bisbes de Barcino abans del segle V, segons constan en quatre diferents autors: un Anònim de Barcelona transcrit per J. B. Pèrez y los consignats per F. Diago y Geroni Pau, segons los publica Florez en sa *España Sagrada*. Hi afegim encara lo més depurat episcopologi d' Aymerich per poder axis millor comparar diferents criteris.

Opinions sobre la cronologia dels primers bisbes de Barcino

Segons lo Ms. de J. B. Pèrez

Theodosius Epus. Barchinonen. primus. obiit 2 Cals. Julii anno Dni. 34 imperante Octaviano Augusto.

Victor Epus. obiit 18 Cals. Maii an. 42 imperante Octaviano.

Aetius Epus. obiit 19 Cal. Septemb. an. 53.

Deoticus obiit 13 Cal. Januar. an. Dni. 60.

Lucius Epus. obiit Cal. Augusti an. Dni. 69.

Fucha Epus. obiit Cal. Augusti 2º anno predicto 69.

Deodatus Epus. obiit. 18 Cal. Januari an. Dni. 78.

Theodoricus Epus. obiit.... Januari an. Dni. 91.

Deodatus Epus. obiit 12 Cal. Aprilis an. Dni. 108.

Lenguardus Epus. Obiit 3 Maii an. Dni. 120.

Lusius Epus. obiit 3 Cal. Augusti an. Dni. 116.

Alexander Epus. et Cardis. obiit 19 Cal. Febr. an. Dni. 162.

Albertus Epus. obiit 3 Maii an. Dni. 172.

Armengaldus Epus. obiit 8 Cal. April. an. Dni. 191.

Gondimarus Epus. obiit 8 Idus Novem. an. Dni. 222.

Severus Epus. Barchinon. Martyr tempore Diocletiani cum 1 coronatis Clericis cæsi plumbatis, et post clavus fixus in Capite S. Severi 6 Idus Novemb. an. Dni. 289.

Pacianus Epus. obiit 7 Idus Martii an. Dni. 398 tempore Theodosii primi Imperatoris.

Berengarius Epus. ex uxore sua nomine Pereta sustulit filiam quam dedit in uxorem Archiepiscopo Tarracon. et in dotem dedit illi quinque Parrochias. Obiit Idus Novembris an. Dni. 438.

(Hic Catalogus abstractus fuit a Notario ex libro Antiquitatum mensæ Eplis. Barchinon. in archivo Curie Tabulas testamentorum Epi. Barchinon.)

Segons F. Diago

Theodosio había muerto en el año 44 de Christo.

S. Victor, murió mártir en 14 de Abril del año 52.

Aecio I, mártir en 20 de Enero del 53.

Teotico, murió en 14 de Diciembre del 60.

S. Lucio, mártir en 1.º de Agosto del 69.

Theotico, Tocha o Fucha, murió en 1.º de Octubre del mismo año 69.

Deodato, murió á 14 de Diciembre del 78

Theodorico, en 21 de Diciembre del 91.

Deodato II, á 18 de Marzo del año 108.

Lengardo, á 2 de Abril del 120.

Lucio II, á 28 de Julio del 146.

Alejandro, Presb., Card. de la Sta. Iglesia Romana, á 20 de Marzo del 162.

Alberto, á 2 de Mayo del 171.

Armengol, á 23 de Marzo del 191.

Gondemaro, á 8 de Noviembre del 210.

Guillermo, á 2 de Mayo del 222.

Pretextato, vivia en el año de 317.

S. Paciano, había muerto en el de 392.

Olimpio, vivia en el de 400.

Berenguer, murió en 15 de Noviembre del 420.

Guillermo II, murió á 16 de Abril del 438.

Nundinario, hasta cerca del 465.

Segons Geroni Pau

L. Victor

Aetius

Alexander Theoticus

Pacianus, sub. Theodosio I.
Severus Idalius Olympius

Segons M. Aymerich

(Syllabus Chronologico-historicus indubitatorum S. Barchinonensis Ecclesiae Episcoporum etc.)

S. Severus M. Episcopus Barchinonen. fuit ad finem sæculi III. Aetio Christiano secundum antiquorum Catal. Hist. opinionem.

Praetextatus sive **Praetextatus**, intra IV. Aetio Christiano sæculum etc.

S. Pacianus, Dextri V. Cl. Pater, intra IV. sæculum Barchinonen. Ecclesiae praefuit etc.

Lampius, quem alii vocant *Lampadius*, intra saeculum IV. sublatatus.

Nundinarius, habuit Coadiutores et optavit Successorem *Nundinarius* ad an. 464 etc.

Es opinió molt acceptable, la mantinguda per alguns autors, de que, lo Cristianisme vingué del Africa a Hispania, sentint-se la seva influencia, abans en nostres poblacions meridionals, que en les septentrionals (156).

Lo Cristianisme regularisà la seva vida interior, en la forma admirable que les més fortes concepcions polítiques may s' hi han pogut acostar. En aquesta labor, no procedia d' una manera capritxosa, sinó que s' aprofitava de la divisió imperial, emmotllant-lá a les seves necessitats. La metròpoli civil se transforma en metròpoli religiosa: la ciutat ab son vast territori, constitueix la diòcesis. D' aquí que resulte apropiada aquella definició de *ciutat* donada en la Èdat Mitjana per los juriconsults catalans, dihent, que, era la població hont residia lo bisbe.

Formada una comunitat cristiana a Barcino, tingué son cap o director, nomenat *episcopus* (bisbe). La paraula llatina, devallava de la grega ἐπισκοπος, que corresponia al romà *inspector* o *speculator*. Designava, entre los atenienses, a un magistrat ab càrrech de inspeccionar anyalment les poblacions de la Atica, per informar-se de les exaccions comeses y administrar-hi justicia. La primitiva Esglesia adoptà aquest nom en los presidents de les comunitats cristianes, a causa de llur missió d' inspeccionar y reformar les costums (157).

En lo segle III se dóna per tot, a la paraula *episcopus* un significat exclusivament eclesiàstich, y des de llavors apar escrita en les tombes bisbals, com se veu en la cripta dels Papes, del cementiri de Sant Calist.

Des de la més antiga organisió de les esglésies cristianes, o siga la de Gerusalèm, veyèm als preveres, πρεσβύτερος, associats als apòstols, donant-los-hi autoritat per determinar ab ells, en lo Concili que-s celebrà, la greu quèstió del caràcter òbligatori de les observances judayques. Se presentan, donchs, com administradors y capitosts de la Esglesia cristiana. En la metexa església y època existeix l' orde dels *diaques*, en nombre de set, designats per los fehels a invitació dels apòstols, rebent d' aquests la investidura de llurs funcions per la imposició de les mans.

Les metexes gerarquies se troban semblantment en les demés esglésies, estant del tot puntualisades en lo segle III (158). Lo bisbe, ministre de la paraula, guardià de la ciencia, es lo mitjanser entre Déu y los hòmens en lo culte diví; lo diaca està al servey del bisbe, deu ajudar-lo, presentant-se com intermediaris entre éll y lo poble fehel y assistint a les funcions del culte. En quant als preveres, la única funció que-ls hi assignan les «Constitucions apostòliques», són les de la ensenyança, considerats consellers dels bisbes y formant lo senat de la Esglesia.

(156) A. de Botarull. *Historia crítica, civil y eclesiàstica de Catalunya*, v. I, p. 123.

(157) Martigny. *Dictionnaire des antiquités chrétiennes* (Paris, 1877), p. 301.

(158) Així apar establert, segons De Smedt, en los sis primers llibres de les *Constitucions Apostòliques*, que judica escrits en lo patriarcat d' Antioquia, abans del segle III. (*L'organisation des églises chrétiennes*, per Ch. de Smedt, S. J. *Revue des questions historiques*, Paris, 1888, v. XLIV, p. 352).

A mida que lo Cristianisme s'anà estenent, cridà la atenció del Imperi y se despertà la suspicacia dels governants. No tardan en surgir mides d'ordre públich dictades contra la nova religió. Per comprendre la seva veritable significança, transportèm-nos al camp de la societat pagana, que llavors era la directora.

Roma sempre havia tingut la més gran suspicacia per la introducció de cultes y déus estranys en la Ciutat, per més que lo principi de la llibertat de religió fós lo dominant en l'Imperi. Aquesta prevenció se convertia en hostilitat manifesta, tractant-se de societats secretes, en les quals hi veyan un començament de pertorbació pública. Dintre d'aytal criteri, no era possible mirar ab indiferencia l'increment d'una propaganda derrocadora del ordre social existent, y que, ab l'atractiu de la abstinencia, desinterès y vida immortal de la ànima, donava, al amor a Déu y al prohisme, noves formes, mólt a propòsit pera guanyar-se les simpaties, no sols dels desvalguts, si que també de les masses populars inclinades a la generositat.

En los segles I y II, apar unànim la prevenció dels hòmens d'Estat de Roma, contra del Cristianisme. Entre los millors dels pagans, dominava l'espirit que manifesta l'historiador Dion Cassi, home timorat y poch violent, qui, incitava a castigar als cristians, per creure, que, los novadors en religió eran novadors en política y empenyían als ciutadans a la revolta (159).

No podèm estendre'ns en profundisar aquestes indicacions, d'altra part necessaries per comprendre la rahó d'Estat que impulsà los moviments de repressió contra una religió que costava d'ésser compresa en los primers temps del seu desenrotllo.

Trajà inicià los decrets imperials contra la difusió del Cristianisme, declarant crim d'Estat, la manifestació *pública* de la fè de Christ. Més avant, March Aureli (160-180) sense designar als cristians, ordenava, que: «Qualsevol qui per practiques supersticioses, asustarà la ànima mòvil dels hòmens, serà relegat a una illa». Sever segueix la ruta empresa, en 202, prohibint en absolut les propagandes cristiana y juheva.

Després d'aytals decrets, encaminats a deturar la estensió del cristianisme, sense apel·lar a les grans violencies que més tart apareixeràn, se segueix una era de relativa calma, durant la qual nostra religió pogué desenrotllar-se ab tot esplay. Decià o Deci hi posà fi en 250, ordenant en totes les ciutats del Imperi, buscar y castigar als cristians. La era d'estermini axís iniciada, durà poch mesos, puix l'Imperi s'endinzava en lo caos, y grans problemes polítics inquietaren als seus hòmens de govern, abandonant del tot los religiosos.

En la segona meytat del segle III, comença la continuada anarquia coneguda per «època dels Trenta tirans», en recort d'Atenes, per més que lo

(159) *Quoties in Christianos descivitis... legibus obsequentes? Quoties suo jure nos inimicum vulgus invadit lapidibus et incendiis.* (Tertulià (del any 160 al 245), *Apol.*, 37).

nombre dels qui ocuparen lo soli imperial no fos de trenta, ni los personatges proclamats emperadors en les províncies, tampoch fossen veritables tirans.

A la mort de Galus (254), vessa lo desordre: los bàrbars avança per tot arrèu. Les Galies són atacades per los franchs: los alemanys atravessen lo Rhin: goths y escites, lo Danubi y l' Euxini: los perses lo Tigris y l' Eufrates.

Per millor atendre a la defensa, Valerià se distribueix l' Imperi ab són fill Galien (255), lo primer cuydà del Orient y lo segón del Occident. Abdós fracassan y la avassalladora invasió s' escampa per les Galies. Los Pirinèus veuen atravessar uns estranys guerrers, d' espessa cabellera y llarchs bigotis, que sols cuydan saquejar y destruir. Les carreteres romanes, font de riquesa pública y nervi de prosperitat, servexen a maravella de vehícul conductor de la devastació, que se n' apodera per fer més rápida vía.

Aquesta gent germànica, eran un compost heterogeni de pobles vehins, als qui los unía l' esperit de pillatge. Baix una denominació comuna, equivalenta «hòmens lliures», s' havían aplegat guerrers cates, sicambres, bructers, xamáus, teucters y amsibars, comandats, no per un capità únich, sinó per capdills particulars de cada agrupació. Marxavan sense concell director y més que un veritable ideal de domini, los animava lo desitg d' aplegar un gros botí y derrocar la civilització romana (160).

Eusebi (267-358) indica la destrucció de Tarraco per los franchs, en l' any 263, no havent-se borrat les senyals de tanta devastació en son temps. Ausoni (309-394) relata no estar reconstruïda del tot la ciutat de Ilerda, que també derrocaren. Lo tarragoní Pau Orosi (mort en 416) consigna la existència de móltes poblacions espanyoles arrunades per aquells barbres (161).

Barcino no escapà a tanta destrucció. Sos artístichs enderrochs, aprofitats en la nova fortificació ho comprovan sobradament, puix entre les móltes despulles de monuments no se n' hi han trobat de posteriors al segle III. Erran, per tant, Geroni Pau, Pujades y los qui-ls seguexen, quan escriuen, que Barcino no seguí la sort de Tarraco, mólt al contrari, que prosperà al temps de la invasió y ocupació dels franchs (162). Nostre erudit investigador Fidel

(160) Duruy *Histoire des Romains*, v. VI.

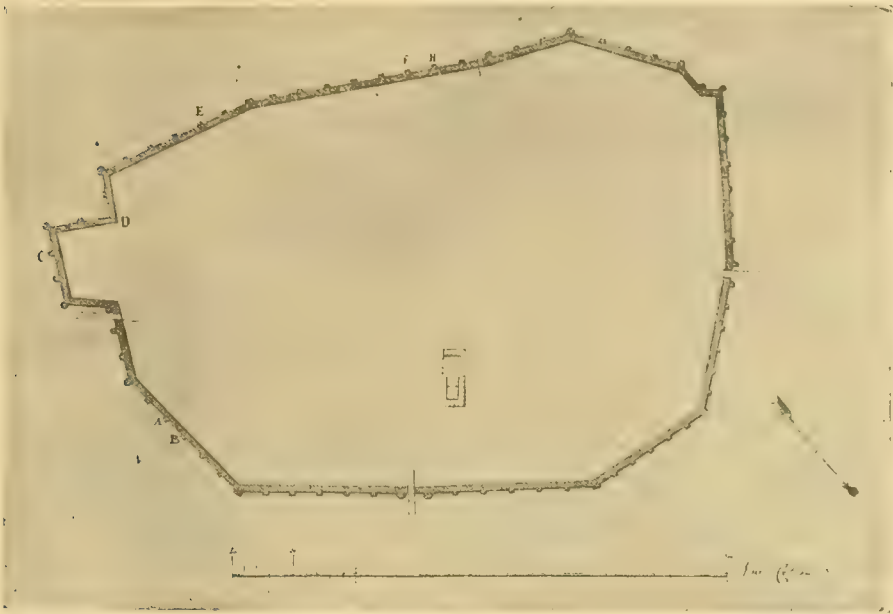
(161) Diu Pau Orosi: *Germani ultiores abrasa potiuntur Hispania... Existant adhuc per diversas provincias in magnarum urbium ruinis parvae et pauperes sedes, signa miseriarum et nominum indicia servantes; ex quibus nos quoque in Hispania Tarraconem nostram ad consolationem miserie recentis ostendimus* (*Hist.*, VII, 22).

(162) «No sé qué estado tenía, ó por mejor decir, no sé qué buen Patrón amparó y libró de aquella horrorosa calamidad á la ciudad de Barcelona, convirtiendo en provecho suyo la ruina de Tarragona. Y como segun los ordinarios acontecimientos, no viene mal á unos que no sea en beneficio de algunos otros: así en efecto la calamidad de Tarragona fué buena suerte para Barcelona. Pues dice Micer Pau que de la ruina de aquella ciudad se creció esta; porque muchos que escaparon de la fiereza alemana y ruina de Tarragona, se vinieron á recoger y reparar á Barcelona: con lo que se aumentó el número de habitantes, se estendió la población, y se edificaron muchas casas en el terreno de parte de afuera de la muralla vieja, y hacia los barrios que hoy son de la parroquia de nuestra Sra. del Pino, desde la Plaza Nueva y de Santa Ana, hasta la Boquería, donde estaban las casas que hizo Marco Poncio Catón (como lo dejó escrito en el libro tercero capitulo cuarenta y nueve), y desde allí hacia la Plaza de la Trinidad, calle de Eseudellers, hasta la Ancha. No digo que poblasen todo esto, sino que por este terreno debieron poblar». (G. Pujades, *Crónica universal del Principado de Cataluña* (Barcelona, 1831), v. III, p. 109).

Fita, estudiant les despulles romanes aparegudes en lo convent de la Enseñança, díu semblar-hi les senyals d' un terrible incendi, degut als germans en la invasió del segle III (163).

La fosquedat històrica que envolta aquesta nefanda temporada, no permet saber quant durà la ocupació. Segons Orosi (VII, 22), sigué de dotze anys, del 256 al 268. Mes una làpida de Còrdoba, en la que se proclama a Postum ven-

Muralla romana del segle III

Planta general de la muralla, ab indicació de les quatre portes y de la situació que ocupava lo temple d' August, segons los estudis dels arquitectes Mestres y Oriol

cedor dels germans, ja en l' any 264, mostrarà que lo temps de la dominació fou molt menor (164).

Coincideix ab la entrada dels franchs a Hispania, lo rescripte de Valerià del 258, condemnant a mort als bisbes, preveres y diaques, a degradació y pèrdua de bens als senadors, dignataris y cavallers cristians y en cas de perseverar, també a mort; y a ésser desterrades les dones.

Aquesta era de persecució, finida en 260, ocasionà nombroses víctimes.

(163) *Revista Històrica de Barcelona*, v. III, p. 29.

(164) Hernández Sanahuja s' ocupa de la cronologia del regnat de Postum, y tracta de corregir la data en que'l suposaren declarat emperador en les Galies en l' any 261, essent aixís que per Hernández ho resulta en l' any 260 (*Historia de Tarragona*, v. I, segona part, p. 68). Duruy posa la proclamació de Postum per los exèrcits de les Galies, Bretanya e Hispania, en l' any 258. Postum verificà la espulsió dels franchs, d' una manera per ell gloriosa, quan, pres l' emperador Valerià a Ctesifon, y no cuidant-se de gran cosa Galien, los pobles s' havían de valdre de llurs propries forces.

Barcino se-n trobà exempta per no estar subjecte a la potestat del emperador de Roma, sinó a la del de les Galies. Mort Postum a Maguncia (267) lo exèrcit de les Galies proclama successivament emperadors a Marius (Setembre 267—Febrer 268), Victorinus (268) y Tètrich (268-274). Les Galies y les Hispanies marxaren llavors unides, com manifesta l'emperador de Roma Claudi II (268-270), en una lletra adreçada al Senat en 269. Fou l' any 269, remarcable per les inesplicables revoltes que ocorregueren en algunes poblacions del imperi de Tètrich. Autun aclamà a Claudi y les tropes de Tètrich la saquejaren, figurant entre los saquejadors, un paysanatge insubordinat, al que s' anomena *bagaudes*.

Bagat es un nom celta, que equival a gent o multitud. S' aplicava propiament al aplech de paysans malcontents que-s llençan al combat. Eran en sa majoria agricultors y pastors. Motivà la revolta, lo trobar-se cançats de les usurpacions dels grans propietaris, y encara més, de les exaccions del fisch. Perseguits y severament castigats per abandonar les terres, se movilsaren, constituint fàcilment grans masses armades (165).

Lo moviment, arrencà de la Tarraconense o devallà a aquesta Provincia, per quant una làpida nostra pregona que Barcino reconexia ja a Claudi com a emperador, en los primers mesos del any 269, segons justificada opinió de Hernàndez Sanahuja (166).

La historia de la restauració d' Hispania y espulsió dels franchs, no es gens clara. Florez, apoyant-se ab la autoritat de Vopisco, diu, que Saturní, (proclamat emperador a Alexandria en 275 y mort lo propri any) fou lo pacificador de les Hispanies, per les paraules que se suposa dites per ell meteix: *Ego instauravi Gallias: ego a Maurus possessam Affricam reddidi: ego Hispanias paccavi*.

(165) *Dioclétien et les chrétiens avant l'établissement de la tetrarchie (285-293)*, per Pau Allard. (*Revue des questions historiques*, París, v. XLIV, any 1888, p. 61).

(166) En la *Historia de Tarragona*, v. I, 2.ª part, Hernàndez s' ocupa d' aquesta làpida que transcriu equivocant l' ordre y alguna paraula. Per la indicació de que fou gravada la inscripció, quan Claudi no havia complert l' any de sa tribunicia potestat y estava en lo segón consolat, deduheix dit historiadore que pertany als primers mesos del 269.

La làpida, propietat de la R. Academia de Bones Lletres, ha estat darrerament publicada per Hübnere (*C. I. L.*) y per Elías de Molins en lo catàlech del M. P. B., n. 118.

IMP ♣ CAES ♣ M ♣ AVR
 CLAUDIO ♣ PIO ♣
 ♣ FEL ♣ AVG ♣ PONTIF ♣
 MAX ♣ TRIB ♣ POT ♣
 ♣ COS ♣ II ♣ PROCOS ♣
 P ♣ P MAXIMOQ ♣
 PRINCIPI ♣ NOST ♣
 ♣ ORDO ♣ BARC ♣
 DEVOTVS ♣ NVMINI
 MAESTATIQ ♣
 ♣ EIVS ♣

Mort Claudi II (270), emperador de Roma, reconegut a Barcino, però que no ho fou a les Galies, quatre emperadors se compartexen l'Imperi: Tètrich a les Galies; Zenobia a Palmyra; M. Aureli Quintilus, germà de Claudi II, proclamat per les llegendes d' Aquileya; y Aurelià proclamat per los soldats de la Pannonia. Lo Senat reconegué a Aureli Quintilus, qui fou lo primer en desaparèixer del escenari, puix al cap d' un més escàs, si no s' equivocan los historiadors, mor a mans dels soldats, o suicidat.

Desfet d' hu de sos rivals, Valerià rebutjà una nova invasió dels bàrbres (271) y passà a combatre a Zenobia, acabant ab aquest imperi oriental (273). Llavors se dirigí a les Galies, ahont governava tranquilament Tètrich, qui se rendí al victoriós cabdill, restant Valerià únich en l'Imperi (274).

Durant aquesta turbulenta temporada, un altre pretendent encara surgeix a Alexandria, nomenat Firmus, seguidament vençut, morint clavat en creu, per ordre d' Aurelià.

Sospitàm que seria en aytals anys (270 a 274) quan se proclamà emperador Flavi Veteri Erennioni, del qui no-s té altre conexement, que nostra important làpida del Montjuich, ahont hi consta son nom.

Es un personatge totalment desconegut, que no sabèm si guarda relació ab un Herennianus, distingit general de Galien y de Claudi II, de qui-n parla una rastrea lletra del primer: «Res m' ha sigut més dolorós (escriu Galien) com saber per vostre conducte, que Claudi, nostre parent y nostre amich, està mólt irritat contra de mí, per los rumors, la major part inexactes, que li han sigut repetits. Vos prech, estimat Venustus, si volèu mostrar-me afecte, d' induhir a Gratus y a Herennianus a calmar-lo» (167).

Flavi Veteri Erennioni fou un emperador provincial, qual govern no pogué ésser mólt efímer, tota vegada que li permeté dedicar-se a obres públiques, com la construcció de la carretera del Montjuich, si es que a ella fa referencia la làpida barcelonina segons creyèm (168). Si imperà en les Hispanies, o tant sols en la Tarraconense, faltan proves per poder-ho indicar. .

Aurelià (270 - 275) y Probus (276 - 282), se dedicaren a la restauració del Imperi, més per prevenir los desastres de noves invasions de la gent del Nort, sempre amenaçadora, que per organisar y reformar la administració ni deturar al Estat del derrocament a que caminava.

Per çò les obres públiques que-s desenrotllan d' una manera principal y quasi general són les de les fortificacions de ciutats, iniciada al sobrevenir les primeres grans invasions. Mentres Galien estigué a Bisanzi (263) fortificà los principals llocs del Orient. Postum (260) y Laelianus (264) alcan les derrocades fortalises de les Galies, per poder contenir les irrupcions dels franchs: los murs de Verona y de móltas places de la Moesia, són també reconstruits per Galien

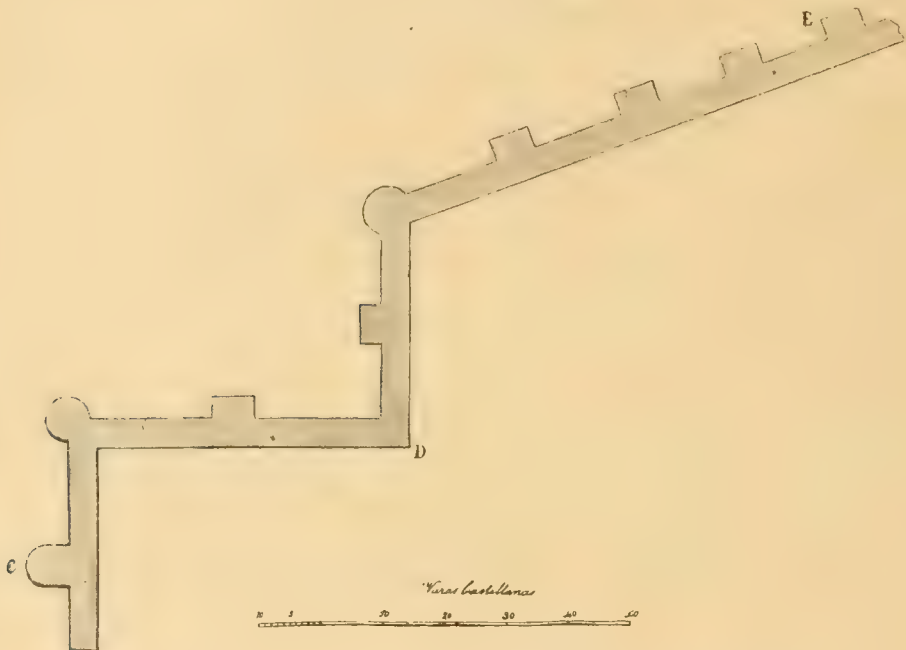
(167) Duruy, *Histoire des Romains*, v. VI, p. 447.

(168) Veja-s més avant lo que dihèm en la nota (94).

(*instaurandis urbibus muniendisque profecit*); Claudi II torna a alçar los de Nicea. Es dir que de Galien (263) a Probus (282) se realisa ab gran pressa, aquesta labor defensiva de les ciutats romanes, que tant caracteriza a la present època de sobresalt y decadencia, hont no hi han més obres públiques que les que denotan pusilanimitat, perill y guerra, mentres que en los dos segles precedents del Imperi, són les obres de la pau, de la confiança y de la força, les que han cuydat de tónalar-la en la major part de les seves províncies.

Com es mólt natural en temps de tan desconcert com lo que venim de in-

Muralla romana del segle III

Cortines y torres existents en lo mur del palau dels Templers y Convent de la Ensenyança, que figuran ab les lletres *C D E* en la planta general de la muralla

dicar, la decadencia es complerta; tot cau: les arts, lo comerç, la industria, la agricultura. Per çò l' Imperi se despoblà depressa.

La societat romana lluyta continuament: a fora, ab los enemichs estrangers: a dintre, d' una part ab los generals que ambicionan l' Imperi y d' altra ab la crexent pertorbació relligiosa representada per la major estensió del cristianisme, censor continuat de les grans immoralitats y concupiscencies de tota lley, a que s' havia entregat la societat romana. Pugna inevitable de costums que may podia ésser causa d' unió, ni de força.

A més, la propietat apar acumulada en poques mans, aterrant la agricultura y la producció. Lo qual portava al Estat a sostenir una immensa massa de proletaris, que, consumint los aprovisionaments públichs, fomentava lo vici y la ganderia.

La unitat s' havia romput; l' Orient pugna per separar-se del Occident, y

mitg segle de revolucions, mostrant concupiscencies de poder per tot ahont s' alçava un brau oafortunat militar, promogueren en les províncies l'esperit regional, en tant que s' acostumaren a valdre-s d' elles metexes y a no contar més ab la Metròpoli, que esdevenia un factor inútil.

Les ciutats d' importancia, com ja ho era Barcino en la Tarraconense, se trobaren en lo cas d' aparellar-se a totes les eventualitats. Per ço, la Colonia Favencia, volent marxar ab lo progrés, se llençà ab determinació, en la nova ruta de prosperitat. Aprofitant la pedra apta pera construcció, començà a alçar muralles a son entorn, ab la pressa que les urgents necessitats de les lluytes quotidianes exigia. Los grans carrèus procehints de edificacions arruïnades, s' utilisaren en les cortines y torres de son potent amurallament, no ab la pericia d' altres temps: les làpides mortuories y votives, fragments d' estàtues y de monuments, que, geyan escampats y abandonats com a conseqüencia de la devastació franca, serviren per obrar mur, prescindint de si eran ares votives, recorts de familia o mostres d' agrahiment al civisme dels hòmens d' Estat. Algún edifici cremat que-s trobava en la nova periferie de la Barcino reedificada, com lo del carrer del Regomir, fou utilitat per complet, y tancat dintre les filades de pedra dels murs: en altres llochs, cases derrocades eran atravesades de mitg a, mitg per la linia de la fortificació, com la que-s trobà en la badada de Santa Eularia (169).

L' amurallament de Barcino, quals derrerres despulles són encara nombroses en lo dia d' avuy, data d' aquesta nefasta època del segle III. Una altra prova de que les muralles no són romanes dels primers segles, es la falta del *Pomærium*, que exigia lo *Jus Pontificium* en la circumvalació de les ciutats que prenían caràcter de colonies. Era de rúbrica, segons lo ritual etrusch, dexar un espay entre lo mur y les cases més properes, y altre espay al exterior de les metexes, los quals se nomenavan *Pomæria* y se conceptuavan sagrats. Dit espay, en les poblacions, que, com Tarraco, l' han tingut, sempre més s' ha conservat a través dels segles en forma més o menys visible, segons oportunament explica Hernández Sanahuja (170).

¿Ahont hi ha rastre del *Pomærium* a Barcino? Ací, lluny d' axò, les cases estavan edificades en lo meteix recinte amurallat, en lo qual hi havia, en lo segle X, lo palau del Bisbe, lo dels Comtes, lo Vesçomtal y altres edificis.

Nostra Ciutat, al refer-se, no cambià de lloch, ni desaprotit la distribució primitiva de la Colonia Favencia, seguint les quatre portes en los metexos endrets que originariament. D' altra part, per grossa que siga una destrucció,

(169) Veja-s més avant, p. 92.

(170) *Historia de Tarragona*, per Hernández Sanahuja, ab notes de Emili Morera: v. I, part II, p. 109, 116 y 126.

may es total. Ni lo criteri de dotar a les ciutats de quatre portes, segons los punts cardinals, tampoch sufrí modificació (171).

Les muralles del segle III, han sigut detalladament estudiades en la primera meytat del segle XIX, per los arquitectes Joseph Oriol Mestres y Joseph Oriol y Bernadet, en comissió de la Junta de Comerç de Catalunya. Lo millor resultat coronà sa labor, detinguda y laboriosa, la qual ara se dificultaria una mica més per la destrucció de que ha estat obgete continuament, la vella fortificació.

Lo perímetre de les muralles, segons lo resultat dels estudis de dits arquitectes, era de 1.520 vares castellanes, equivalents a 1.270'56 metres. Axò donava a la Ciutat una superfície de 149,840 vares quadrades o sían 103.588'32 metres quadrats.

La Ciutat, en lo segle III, quedava circumscria a la eminencia del mont Taber, en quals repèus s' alçavan les cortines dels murs, de tant en quant rompudes per la linea avançada de les torres de defensa. Encara avuy s' evidència la seva àrea, contemplant la direcció de ses diferents *baxades* denominades del Regomir, Lleons, Cervantes, Sobradíel, carrers de Ferràn VII y del Call, y *baxades* de Santa Eularia, del Bisbe, de la Canonja, de la Presó, de Jaume I, del Cassador y de Viladecols.

Sorprèn, en algunes de nostres poblacions, la diferencia de criteri en designar los carrers que acusan forts desnivells. Mentres que unes los donan lo nom de *pujades*, en altres se-ls aplica lo de *baxades*. La causa se trobarà en la relació que guarden dits desnivells ab lo centre de la població. Barcino lo tenia en la cruïlla de les dues principals vies, en lo *forum*, çò es la plaça de Sant Jaume, que venia a ésser quasi bé lo cím del mont Taber. Per sortir del centre y passar a la periferia, forçosament s' havia de baxar. D' aquí que a dites sortides y als carrers que s' hi formavan, s' hajan conegut sempre per *baxades*.

No solsament los murs no presentan uniformitat de construcció, puix hi han alguns trasts que acusan modificació o diferent estructura, sinó que les torres, ara foren rodones, com les dels ànguls y portals, ara quadrades, com les que profusament se distribuïren al llarch dels murs, a distancies regulars, a manera de cossos avançats, evident iniciació dels més moderns baluarts.

Motivava la seva ordonació en dita forma, contrarrestar los atachs del enemich ab l' encreuament dels tirs de ballesta. Lo mur se construí ab magnificencia y riquesa com ho han demostrat los fragments pervinguts fins nostres dies. La part forana la formaven grans carrèus adherits ab un fort ciment, que, realçada la adherencia, quasi aquest material excedeix en resistencia a aquells.

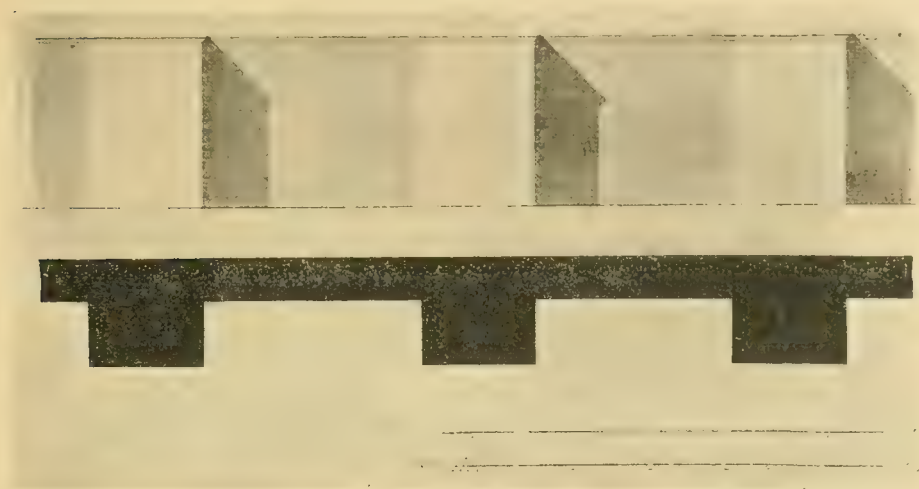
---

(171) *Iuerunt et civitatis porte numero quatuor in totidem mundi partes vergentes, a quo ferè omnes inter se spatio distantes, que adhuc estant, et in ipsius penè civitatis umbilico videntur*. (Luci Marineo Siculus).

S' ha pogut comprovar la alçada del mur, que fou de 11 vares castellanes, equivalents a 9'19 metres, y sa gruixaria de 4 vares 1 peu y 6 pulgades, equivalents a 3'65 metres. Les torres tenían la metexa alçada de 9'19 metres, una amplada de 6 vares y 1 peu, equivalents a 5'29 metres y un gruix de 7 vares 1 peu y 6 pulgades equivalents a 6'30 metres. S' adelantavan tres vares o dos metres y mitg, de la línia del mur y entre unes y altres hi havia un troç de muralla de 11 vares 1 peu y 6 pulgades equivalents a 9'62 metres.

Es curiós veure com les muralles han servit de límit, no sols a la formació de carrers, sinó a les distribucions de solars, de tal manera, que, una torra re-

Muralla romana del segle III

Planta y alçat de tres torres del antich paläu reyal, derrocades en l' any 1837, en l' edifici de la Inquisició (carrer de la Tapinería)

dona que corresponía al àngul de Llevant, se troba formant part del perímetre de cinch cases, en lo carrer del Hostal del Sol y baxada de Viladecols (172).

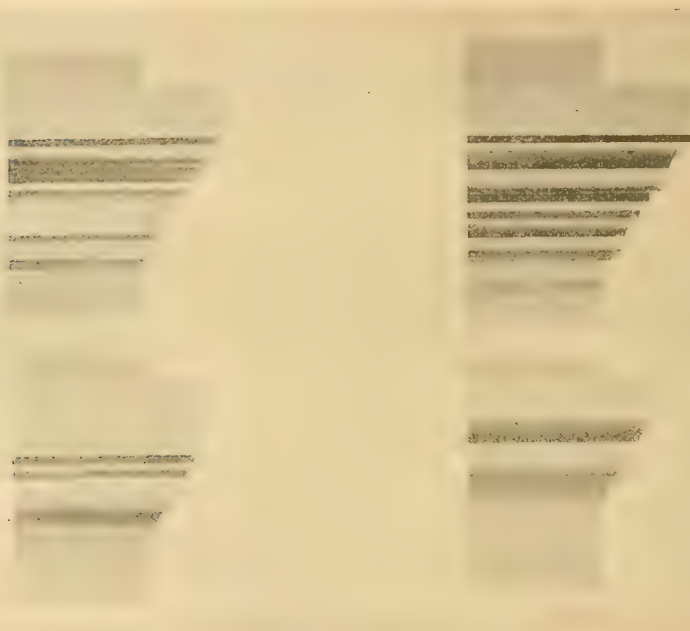
Importants foren los estudis arquitectònichs dels Srs. Mestres y Oriol, en resúm aprofitats per Pí y Arimon. D' ells n' han quedat set traces o mapes fets ab escala d' una manera detallada, çò es: la planta general de la muralla; la planta y alçat de tres torres del antich paläu reyal, que passà a la Inquisició, y se derrocaren en l' any 1837 en lo carrer de la Tapinería; la planta y alçat de les dues torres de la muralla, existents en una casa del carrer de Basea, corresponent a les lletres A B de la planta general; la planta dels murs pertanyents al Paläu que correspòn a les lletres C D E de la planta general; la planta y alçat de dues torres del jardí de les monges de la Ensenyança, que corresponen a les lletres F H de la planta general; alguns detalls de fragments de cor-

(172) Veja-s la p. 47 de la obra de Torras y Oriol qual titol ve mentat en la nota 173.

nisaments ab que rematavan les torres de les muralles, y lo detall d'una cornisa de la muralla del palau reyal, derrocada en 1837, a la Tapineria.

La relació del circuit de dites muralles per los carrers de la ciutat vella, la prenèm de Pí y Arimon: «A espatlles de la part esquerra de la porta del S. començava la muralla, que, atravesant directament les cases d' En Llimona y d' En Duràn y l' arch del carrer de Viladecols (les parets del dessota pertanyen a dita muralla) passava a formar un àngul sortint ab una torra redona de la casa d' En Bosch a la plaça dels *Arriers* (existexen fragments d' aquesta torra y un tròç de mur). D' aquí, canviant de direcció, anava a la antiga presó, com

Muralla romana del segle III

Detalls de les cornises ab que rematavan algunes de les torres de les muralles, segons los estudis fets per los arquitectes Srs. Mestres y Oriol

se veu al interior de les cases de la esquerra, seguía lo tròç hont avuy se troban les del carrer de *Basca* (en la casa nombre 11 hi ha una torra quadrada y mur) fins a la meytat de la baxada del *Caçador* y venint dreta vía al lloch hont hi ha l' arch de la baxada de la *Llet* (avuy Jaume I: l' arch s' obrí foradant lo mur) acabava en la Presó vella, ahont s' obría la porta del E. Defensavan aquesta porta dues torres (la de la dreta cayguda en 1715 y la de la esquerra derrocada en 1848); de la esquerra ne sortía altra cortina de mur, que passava per darrera les cases del carrer de la *Tapineria*, capella de Santa Agatha y palau dels Comtes, per formar un altre àngul enfora ab la torra erigida en la casa de la *Canonja* (part d' ella encara subsistent) y per la plaça de la Sèu, a prop de les escales que baxan a la *Corribia*, hi corria una cortina (conservada

en part en les cases dels canonges, Penitencier y Ardiaca) fins les dues torres subsistents a la sortida del carrer del *Bisbe*, erigides per guardar la porta del N. que s' obría entre elles. Atravessava l' endret hont avuy hi ha lo palau del Bisbe (en qual jardí s' hi veu una bona porció de mur) y passant pèl mitg de la actual església de Sant Felip Neri, fins a trobar una altre torra a la Casa de Preveres del Oratori, que descrivía àngul enfora. D' aquest, lo mur se pronon-

Muralla romana del segle III

Porta d' entrada del N. (avuy plaça Nova) ab los aditaments posteriors, segons existia al començar lo segle XIX

gava a la esquerra en linia dreta, dividía com per meytat la baxada de *Santa Eularia* (al obrir la qual s' hi destruí lo mur que passava per les cases dels nombres 3 y 7), seguía a espatlles de les cases del carrer dels *Banyes Nous* y de les del arch de *Sant Ramón* fins a trobar les dues torres de la porta del O., al mitg del carrer del *Call* (en lo carrer del *Call*, nombre 3, existeix lo començament del arch de dita porta). Seguidament s' estenia per lo que fou convent de la Ensenyança, l' arch de la baxada de *Sant Miquel* (obert a través de la muralla) les cases del carrer del *Pou dolç*, baxa 'a del *Ecce Homo* (passant lo mur per l' arch que hi havia en la desapareguda baxada) y *Palau* finint en la torra

que-s vey a en la baxada del pati d' aquest edifici donant al carrer dels *Escudellers*, formant altre àngul sortint. D' aquell se-n despenia un nou troç de mur per l' arch que s' observa al costat de la font del dit pati, troç que prolongat en línia recta, hauria anat a parar a la porta del *Regomir*; mes no era pas aixís, sinó que-s trobava sense tancar, per haver-hi en aquest espay, un alcàçar o ciutadela en cors avançat. De manera que, arrencant d' un punt proper al espressat arch de la baxada, proximament en direcció a la meytat de lo que era escala del edifici, atravessava per l' interior dels magatzems d' aquest, fins a topar ab una torra, que encara subsistia al estrém de la casa en son jardí. Trencava després a la esquerra, s' ajuntava ab altra torra del costat del arch de la baxada dels *Lleons*, formava àngul enfora ab la torra de dintre una casa que s' alça devant de la placeta del *Regomir* y acabava per ajuntar-se ab la torra del arch de la espressada porta del S., ahont finia ab l' alcàçar, la fortificació del primer circuit de Barcelona (173)».

De la sumptuositat d' aquests murs en los seus bons temps, n' ha cantat Ernolt Nigellus, poeta del rey franch Lluís lo Piadós.

La paulatina desaparició de tan vell monument (del qual bé se pot dir que arrenca la prosperitat de Barcino mitjaeval, puix es la fita de sa restauració en lo segle III) s' ha portat a terme d' una manera ràpida, en consonancia a la moderna manera de construir les cases particulars. Axis Piferrer se-n lamentava: «Las murallas, que no pudieron derribar la fiereza goda ni el ímpetu sarraceno, vienen a tierra despedazadas, no siempre por la necesidad, mas á menudo por la codicia; y día vendrá, demasiadamente pronto, en que el antiuario, el viajero, el hombre sensible á los ejemplos de lo pasado y estudiador de ellos, en vano andará buscando los restos de esa circunvalación por entre nuestras revocadas casas. ¿Tan reñida está la necesidad de las mejoras con los monumentos, que no pueda ella ceder lo poco que a su conservación convenga?»

Avuy se parla de practicar lo que Piferrer en 1830 insinuava, çò es, l' agermanament de les millores de la Ciutat ab la conservació de ses preuades despulles. Sabèm, qué, ab motiu de la reforma de Barcelona, s' estudiá poder dexar en peu, importants fragments de la vella muralla, que, necessariament van a posar-se al descobert, al derrocar les cases que-ls amaguen.

Fortificada Barcino, en condicions de resistir qualsevulla sorpresa, alguns anys després de la seva destrucció per los franchs, vegé venir la prosperitat que

(173) Torres y Oriol, en 1906, també procurà seguir los trasts de la muralla vella y torres encare subsistents, fent-ne circumstanciada relació dels examinats en les cases del carrer de Basea nombres 4, 6, 8, 16 y 30; baxada del Caçador, 8; plaça dels Arriers, 4 y carrer de Lladó 13 y 15; Jupí, 1 y 2; Hostal del Sol, 2; Viladecols, 5; Ataulf, 13; Call, 4; Santa Eularia, 3; Plaça Nova, y Canonja. (*Barcelona històrica antiga y moderna. Guia general descriptiva é ilustrada, por Isidro Torres Oriol*).

atansà l' Imperi, al ésser proclamat lo dàlmata Diocles ab lo nom romà de *Diocletianus*. Restablerta la unitat per la força de les armes, la administració pública sufri notables mutacions per l' ideal renovador del Emperador. Ell logrà portar a terme, la divisibilitat del govern en la llarga estensió dels dominis de

Muralla romana del segle III

Les torres de la porta del N. de la muralla romana en son estat actual, a la entrada del carrer del Bisbe

Clixé Samsot y Missé

Roma, sense que tornés a perillar la seva unitat, consolidant de una manera completa, aquesta obra iniciada en lo segle III, per Claudi y Aurelià.

Mes Dioclecità obre de nou la guerra relligiosa, quins antecedents polítichs y causes particulars són del major interès.

Los cristians ab ses idees innovadores y desprendiment complet que mostravan a tot lo del món, esdevenían, a juhi dels Romans, nou fautor de la debilitat general per llur constant oposició a la societat en que vivían. Allunyats, cada vegada més, dels pagans, malehint les seves festivals relligioses y fins rebutjant-ne los honors civils,

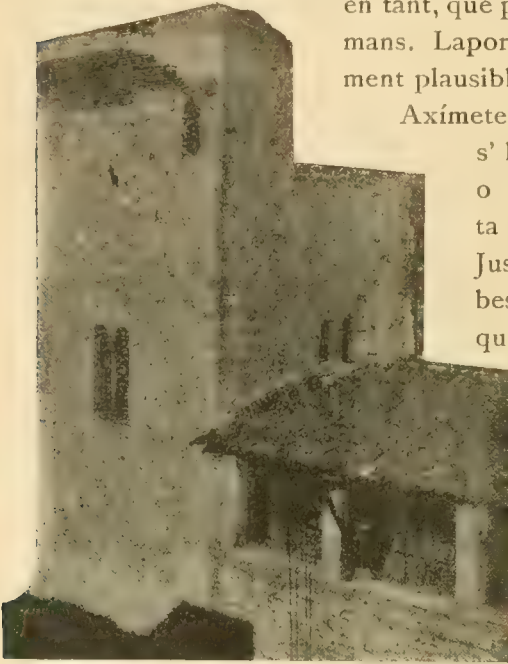
se presentavan com indiferents a la invasió dels barbres, que prous vegades assenyalavan com la justícia de Déu.

Los rescriptes contra dels cristians s' inicián lo 24 de Febrer de 303, manant derrocar esglesies, cremar los llibres del culte y confiscar los cementiris y altres llochs sagrats: los qui rebutgessen sacrificar, serían notats d' infamia e incapacitats pera los càrrechs públichs.

Successius decrets aumentaren encara lo rigor, durant vint anys. Opinan los historiadors romans que la seva aplicació fou mólt diferent segons les Provincies, en tant, que, a Italia y a Hispania, les víctimes foren

poques, y molt nombroses al Egipte y provincies del Orient. Eusebi, al recapitular los pastors de la Esglesia morts en aquella era de màrtirs, hi conigna tant sols nou bisbes. Xifra petita, quan tants cents se'n comptaven en lo món romà y no desconexia llurs persones la administració imperial.

Emperò la *megalosis* que nos ha dominat en aquesta materia, propendint a forçar la nota perseguidora, ha suposat que, en la barriada de nostra Ciutat coneguda per Sants, lo paganisme immolà no poques víctimes cristianes, en tant, que per allí s'hi han de trobar sepulcres romans. Laporta ja ha fet present, no tenir fonament plausible tal asseveració (174).

Clixe de Narcís Cuy's

Torra alçada en lo segle XIV demunt la muralla romana, entre lo carrer de Basea y la plaça de Sant Just

Axímeteix y per igual deformació històrica, s'ha pretès, que, les velles conduccions o mines soterranies, existents dessota lo paviment de la esglesia dels Sants Just y Pastor, fossen veritables catacumbes (175). Al ésser explorades vegeren que-s tractava d'una mina antiga, qual

utilitat ha quedat indeterminada, però demostrant-se que res hi havia que pogués denotar la presencia de enterraments cristians. En molts endrets del mont Tàber, com v. g. a Casa la Ciutat, a la Audiencia, etc., s'hi han trobat també semblants fragments de mines, que, axis podían ésser romanes, com tractar-se de les més modernes *fovees*, a que tanta afició mostrà la poliorcètica de la Edat Mitjana, en nostres po-

blacions murades y castells.

Durant lo regnat de Dioclecià, determinats autors afirman hi hagué a

(174) Jacinto Laporta, *Noticias históricas de Sans*, treball premiat per l'Ateneu de Sants (*La Il·lustració Catalana*, v. XI, p. 46.)

(175) «A la iglesia parroquial de San Justo atribuyen sus feligreses toda la gloria y antigüedad propia de la primitiva Sede de Barcelona. En su área, dicen, estuvo el cementerio de los mártires, y la cripta o iglesia subterránea de los primitivos fieles, sobre la cual se edificó en tiempos más pacíficos la única iglesia Barcinonense, Sede de los Obispos en ambas épocas. Prueban esto con la deposición de testigos en un proceso actuado en esta curia eclesiástica á 12 de abril de 1346; y con no sé qué cabidas subterráneas que hallaron en 1723 al tiempo de abrir una sepultura para el clero. Apoyan lo mismo con la autoridad de Tomich (*Cong. de Catal.*, cap. 29) y de Carbonell (*fol. 48*). Añaden que enviando no sé qué Obispo de Barcelona á Roma a no sé qué embajadores para que trajesen de allá reliquias, les responho no sé qué Papa: *Volved á vuestra patria, tomad tierra del pavimento de San Justo, exprímilla, y saldrá sangre de mártires*. Y lo bueno es que así se hizo y se llenó una redoma; pero no parece. Esta y otras antiguallas se predicán frecuentemente en el púlpito de esta iglesia en obsequio de sus parroquianos. ¡Ojalá se dijeran igualmente en obsequio de la verdad!» Axó s'escrivia en l'any 1803. (Villanueva, *Viaje literario*, v. XVIII, p. 157.)

Sant Sever, bisbe de Barcelona

Muerte preciosa de S. Severo Obispo de Barcelona
y suertes de los otros seis de los S. Benito de la Catedral de dicha ve. Alzados en el
delo de la cabeza y con el de los S. Juan, el Sepulchro y el de S. Sabido. Con un manto de oro y un manto

Martyri de Sant Sever y companys màrtirs en lo Castro Octavià (Sant Cugat del Vallès).
Grabat tret d' un dibuix del artista català Antoni Casanovas, en 1785

Barcino un bisbe nomenat Sever, mentres algún com Domenech, lo situan en la època de la dominació visigoda suposant-lo mort en 480, regnant Eurich, y altres, inseguint lo document apòcrif del 1405, diuen morí més tart, en la propria dominació, o siga en 608. Aytal contradicció no es la única observada en la historia de dit prelat, al qui se diu sempre màrtir de la fè, tant si visqué en lo segle III, com en lo VII (176).

La causa es faltar document incontestable que establezca la vida del nostre bisbe, sense donar lloch a controversia. Tota vegada que lo pergami, que, en 1405 se deya trobat dintre lo sepulcre del Sant y assenyala l' any 608 com de sa mort, resulta falt de tota autoritat (177).

(176) «Muy controvertido anda todo lo que pertenece á San Severo: pues no sólo discrepan los autores sobre el tiempo, si fué el de los Gentiles, si el de los Godos; si padeció por pública, ó particular persecución; si fué uno, si hubo dos, etc., sino que en nuestros dias ha salido á luz la novedad de que no hubo en Barcelona Obispo San Severo, pues el celebrado aquí solo fué Obispo en Rávena, mal creído de Barcelona. Contra esta novedad escribió el P. Mateo Aymerich, jesuita, y después más nerviosamente el R. P. Dr. D. Jacobo Caresmar, del sagrado Orden Premostratense, en un docto libro sobre este asunto: y aunque se hallan especies de que algunos confundieron al Santo de Barcelona con el de Rávena, atribuyendo al de acá sucesos del de Italia; no prueba eso que no hubo en Barcelona Obispo San Severo porque muchas veces vemos atribuir á un Santo las cosas de otro, por más conocidas, sin que de allí se infiera que no hubo más que uno: v. g. á San Fulgencio Español, le atribuyeron algunos lo que solo convino al Africano, y no por eso deben aplicarse al de España, porque hay varias pruebas de la diferencia entre los dos».

«Así, aunque á San Severo de Barcelona le aplicasen algunos el que fué Tejedor, casado y la aparición de la Paloma sobre la cabeza (sucesos del de Ravena) no excluye esto, que hubo acá un obispo del mismo nombre, pero diverso en realidad, ó bien porque se muestre no ser propios del de Barcelona las cosas tomadas del Ravenate; ó por convencer con otros medios la diferencia: y esto es lo más breve y más seguro: y se declara por el medio de que siempre ha venerado Barcelona á un San Severo como mártir: y nadie aplica el martirio al Tejedor y casado de Ravena. Son, pues, diversos en realidad, aunque algunos les acomoden unos mismos sucesos». (Florez, *España Sagrada*, v. XXIX, p. 52.)

Los P. P. Jesuites de Bruxelles, coneguts ab lo nom de *Société des Bollandistes*, estudien nostre Sant Sever. La seva opinió es de mólt interès, per no estar subgecte als prejudicis de campanar, que tant perjudican los estudis agiogràfichs practicats dintre la propria localitat. Mólt nos hauria plagut poder-la conèxer al escriure les presents ratlles.

(177) «Unos señalan el tiempo de Diocleciano, y otros el de los Godos: pero debe advertirse que la primera sentencia tiene á su favor la mayor parte de nuestros escritores, que convienen en que padeció en la persecución de Diocleciano. Así el Catálogo I de los Obispos: así el Breviario antiguo de Barcelona con Santorales Mss.: así el de Mallorca: así Carbonell en su Crónica (fol. 209): Don Lorenzo Padilla: Juan Vaseo Trugillo: Garivay (L. 7, c. 44): Morales (L. 10, c. 4): Marieta (cap. 23): Villegas: Boades (floreció á la entrada del siglo quince, citado y requerido de Tristany en la Corona Benedictina, pág. 290) y otros».

«El motivo de atrasarle al tiempo de los Godos, parece fué un pergamino hallado en el sepulcro del Santo, al tiempo de trasladar sus Reliquias de la Iglesia de San Cucufate á la Catedral de Barcelona en el año de 1405, de orden del Rey de Aragón Don Martín, como después veremos. El pergamino estaba escrito en letra tan antigua, que por tal, con dificultad se podía leer, como afirma Pujades. Leyeron al fin lo siguiente: *Iste Severus Barchinonensis Episcopus et Martyr sanctissimus fuit, atque martyrio coronatus est octavo Idus Novembris anno Domini sexcentesimo octavo, cujus corpus requiescit octavo Milliarum ab urbe Barchinonensi in loco qui dicitur Octavianum in monasterio S. Cucuphatis. Iste fuit unus ex illis septuaginta Episcopis qui Legem Gothicam in Hispaniam condiderunt.* Así Pujades (L. 6. c. 31, f. 283): y este ha sido el principio de poner al mártir San Severo en tiempo de los Godos, y de que los falsos Cronicones introdugesen dos Santos de este nombre: uno en tiempo de los Romanos y otro en el de los Godos, porque vieron en los Autores cosas que no pudieron acomodar á uno solo».— (*España Sagrada*, v. XXIX, p. 56).

Florez, ab la perspiciacia que-l caracteriza, ha assenyalat, en comprovació de la existència del Sever a Barcino, la circumstancia de son martyri, la data de sa mort, que creu fora de tot dupte, ocorreguda lo 6 de Novembre y unes reliquies mortals propries d' aquest, diferents de les reliquies del Sant Sever de Ravenna. Que la llegenda del derrer Sant haja passat al barcinonense, no es prou argument per combatre la seva existència.

Esperàm resultaràn convincents, les proves de Florez, als Bollandistes,

Sant Medí

Clixé de Joan Castellvell

Capella erigida en la vall de sota lo coll Cerola, ahont la tradició suposa hi estava sembrant lo pagès Medí al passar S. Sever.

que consagran bona part de sa activitat a aclarir les vides obscures d' alguns sants, y derrera-ment han posat sa atenció en nostre bisbe y màrtir Sever.

Tot lo que se sab del pagès Sant Medí, ve recopilat en una obreta del segle XVIII, de la que copiàm lo més sobresortint (178).

«Sant Ermiteri vulgarment (en Castellá, Emeterio) dit Sant Medí, fou segons se creu de nació Cathalà natural de un territori» «a la altra part de la montanya de Coll-Serola, en una Vall, camí del Monastyr de Sant Cugat.» Esplica com passà per allí Sever, fugitíu, anant-se-n al Castell Octavià, y encomenat a Medí «que si preguntavan per ell, que los digués lo lloch ahont

lo trobarían. Dit axò, obrà Deu, per gran ditxa del pagès, una famosa maravella y fou, que en un instant cresqueren y floriren les faves que acabava de posar a la terra.

(178) *Lo Pagès Sant del Vallès gloriosissim martyr y ditós cathalà Sant Medí: sa vida mira- cles y martyri escrit per lo V. P. Fr. Antoni Vicens Domenech, etc., y vertit del idioma Castellá al Cathalà per Pere Rares, etc.* (Barcelona, 1733).

«Arribaren, puix, los perseguidors dels Christians y demanant a Medí per lo Bisbe de Barcelona, respongué, que per allí havia passat quan sembrava aquelles faves y los declarà lo lloch ahont lo trobarían. Los Ministres crehent, que se burlava de ells, mirant les faves crescudes y florides, considerant que era Cathòlich Christià, lo prengueren y lo feren anar ahont era Sever; y al trobar-lo lo prengueren també y los portaren al lloch dit, que estava cerca. Aquí los feren molts martyris y entre altres los açotaren fortament, ab corretges capsades de plom; y perseverant constants en la confessió de la Fè Cathòlica, a Sant Sever li clavaren un gros clau en lo cap y a Sant Medí lo degollaren.

«Los Christians vehins al lloch del Martyri prengueren los Sants Cossos y los sepultaren en una Capella, que estava allí cerca y després per successió de temps fou trasladat lo cos de Sant Sever al Monestir de Sant Cugat. Però lo de Sant Medí no sabèm ara ahont es.»

«En lo Monestir de Sant Cugat se troban dos taves grosses y negres les quals tenen entre les Reliquies y segons se creu, són de les de Sant Medí».

La major discordancia d' opinions hi ha sobre la existencia de Santa Eularia, filla de Barcino y habitant en una casa de camp no lluny de la Ciutat, qual Santa se creu crudelment martyritzada durant lo regnat de Dioclecià, en l' any 304. La controversia tinguda en lo segle XVIII y que donà motiu a la publicació de la voluminosa obra de Ponsich y Camps (179), està molt lluny d' haver-se acabat. La passàm per alt, puix no es aquesta, oportunitat d' en-

(179) Ramón de Ponsich y Camps, en lo pròlech de la *Vida, martyrios y grandezas de Santa Eularia, hija, patrona y tutelar de la Ciudad de Barcelona, con las pruebas que convencen ser distinta de la de Mérida* (Madrid, 1770), explica la causa de publicar son llibre, que fou la de saber «que alguno de los Literatos de España, opinaba no haber existido sino una Santa Mártir Eulalia y ésta de Mérida». Poques ratlles després diu «Si hubo alguna discrepancia entre los AA. procedida de la casi uniformidad de las dos Eulalias *Emeritense y Barcelonesa*, así en la edad, como en la persecución y los Martyrios, se reconoce de tres á quatro siglos á esta parte y aun parece que más consistía en confundir inocentemente lo que era peculiar de una, con lo que era privativo de la otra».

L' interès de la obra d' En Ponsich, més que en la seva crítica personal, defectuosa, està en lo apendix de documents comprovatius de la existencia de Santa Eularia de Barcelona, entre los quals, l' hymne de Quirze sembla de major autoritat. Resulta tret d' un breviarí *moçarabich*, y per tant escrit en temps molt llunyà del en que se suposa escrit, per Quirze, ço es, lo segle VII, havent atravessat èpoques tan assenyalades per llurs documents apròcrifs, com són, los segles que van del IX al XII.

Consultat per nosaltres l' eminent agiografista belga Hipòlit Delahaye S. J. si la opinió de la *Société des Bollandistes*, al publicar la vida de Santa Eularia de Mérida, en lo volum destinat als sants del mes de Desembre, seria modificant o refermant, lo criteri dels seus antecessors sentat en lo mes de Febrer, donant com a certa la existencia de Santa Eularia de Barcelona, respongué lo següent, en data del 18, III, 06: «Le volume de Décembre ou sera traitée Ste. Eulalie de Mérida, est loin de être prêt, et nous ne songeons nullement à le terminer d'ici à peu de temps. Mais je crois pouvoir vous dire, qu'il n'est nullement probable que l'on s'y prononce en faveur des deux saintes Eulalies. Pour ma part, je suis persuadé qu'il n'y en a qu'une seule, et je n'ai trouvée aucun bon argument pour la dedoubler. L'argument que l'on pourrait tirer de l'hymne publié par Ponsich y Camps, n'est pas très solide, et montrerait simplement que le dedoublement est assez ancien. Pourtant, j'avoue que la question d'authenticité de cette pièce mériterait d'être examinée.»

trar en llargues disquisicions històriques, sinó en fer un resum d'opinions que done de moment alguna orientació.

L' eminent jesuïta català, Fidel Fita, ha estat, en certa manera, qui més s' ha ocupat en defensar la existència de nostra Santa Eulària en temps contemporanis (180) y una de les seves derreres manifestacions, donà motiu perquè l' historiador belga Hipòlit Delahaye respongués aixís (181): «Les agiographes espagnols en distinguent deux, a peu près contemporaines et qui ont sensiblement la même legende, la célèbre Eulalie de Mérida chantée par Pru-

Santa Eulària barcinonense

Escenes del martiri de la Santa, que figuren en dos dels plafons del cor de la Catedral de Barcelona, treball degut al escultor aragonés Vilar, en 1564

dence et Eulalie de Barcelone. Jusqu'ici on n'a produit aucun argument probant pour la distinction de deux saintes homonymes»... «Jusqu'a ce qu'on démontre le contraire, je continue à tenir pour la grande, l'unique Eulalie de Mérida.» Es dir, que, Delahaye, creu no s' ha demostrat satisfactoriament la existència de Santa Eulària barcinonense.

Lo desdoblament dels Sants, ha sigut un fet de sobres posat en evidència: a Itàlia d' un sol Sant Mercurial, n' han arribat a formar tres (l' hu del any 130 al 156, altre del 359 al 406 y altre del 422 al 450), y Sant Rufilo fóu semblantment desdoblant (hu d' ells alemany, consagrat per St. Pere, l' altre

(180) F. Fita S. J. *Santa Eulalia de Barcelona. Una de sus basilicas en el siglo V* (*Boletín de la R. Academia de la Historia*. v. XLIII, p. 250).

(181) *Analecta Bollandiana* de Bruxelles, any 1904, v. XXIII, p. 346.

ateniense, tramés a Forlimpopoli per lo papa Damàs) com demostra ab gran erudició l' escriptor Lanzoni (182).

Donchs encara al Rosselló lo cronista Hausbert (Bernat de Llupià) tractà de fer creure, en la segona meytat del segle xv, que, Santa Eularia, venerada a Elna, era diferent de les de Mérida y de Barcino, y martiritzada en l' any 202 a Ruscino. Seguiren mantenint la propria opinió Fortaner y també Campagne, provant derrerament Alart, tractar-se de Santa Eularia de Mérida qual culte prengué molta volada al Rosselló (183).

La llum de la crítica ha de declarar faltades de fonament y per tant apòcrifes, lo sens fi de falses tradicions e histories difundides per la nostra Ciutat, tant sobre la casa payral de Santa Eularia a Sarrià (184), com sobre la determinació del lloch ahont sufrí torment, çò es, la baxada de Santa Eularia, y a més les de sa crucificació en la plaça del Pedró, de la immovilitat del cors sant al passar per la actual plaça del Angel y traslladar-lo de Santa María a la Catedral, d' haver cegat una princesa o reyna que-s feu obrir lo sepulcre de la Santa y pretengué veure son cors incorrupte, d' haver pertenescut a la propria donzella màrtir dos sepulcres cristians del segle iv, dels quals tractarèm més avant etc., etc.

Eularia nos condueix a parlar de Santa Julia a quí alguns autors, com v. g. Boades y Pujades, fan referencia suposant-la amiga y companyona d' aquella Santa fins en lo martyri. Tot quant se haja referit de sa existencia no està gens fonamentat.

A la època que-ns ocupa pertanyen encara altres sants que guardan relació estreta ab nostra Ciutat, com los cònyugues Fileto y Leda, Olimpi, Cugat, Juliana, Semproniana y Anastasi, a cada hu dels quals anirèm presentant breument.

Los falsos Cronicons de Dextre y Liberato, lo Dr. Joseph Català, a mitjans del segle xvii (185), Bonaventura de Tristany en lo segle xviii (186) y algùn altre autor, han volgut afermar la crehença d' existir Sant Fileto y Santa Leda, barcinonenses, pares de Santa Eularia. L'entusiasta Ponsich y Camps, combat rodonament aquesta invenció, que baix cap punt de vista pot aguantar-se. Copiarèm de Tristany lo ridícol argument en que la rahonava:

(182) F. Lanzoni, *S. Mercuriale vescovo di Forli nella legenda e nella storia (Rivista storico-critica delle scienze teologiche*, any I, 1905. p. 490).

(183) *Revista de la Asociación Artístico-arqueológica barcelonesa*, v. I, p. 370.

(184) Es completament gratuita la afirmació que arrenca del segle xv de que fós a Sarrià la casa de Santa Eularia, segons ja tingerem ocasió d' esposar més per estens en altre treball nostre (*Notas históricas de Sarrià por Francisco Carreras y Candi*, Barcelona 1901, p. 55). Los vehins de Vilapiscina, aduhexen ésser en son terme, ahont estigué edificada dita casa o propietat rural, fonamentats en la remota erecció de la seva capella, dedicada a Santa Eularia de Mérida.

(185) J. Català: *Vida y martirio de Santa Eularia*, (Barcelona 1642).

(186) Bonaventura de Tristany, de la R. Audiencia de Barcelona, mort en 1714, dexà un Ms. titulat *Historia de la vida y prodigios de la invencible y purísima virgen barcelonesa Santa Eularia*, que possehia la biblioteca del convent de Caputxins de Barcelona y avuy s' ha perdut.

«Sea para total prueba y evidencia (habla de que San Phileto, y Santa Leda fueron padres de nuestra invicta Mártir) la de un Quadro que hay en una de las piezas de la casa de esta Excelentísima Ciudad, en que están pintados los Santos Catalanes Barceloneses para mayor lustre de Barcelona, y entre ellos está pintado San Phileto, con la insignia consular, y su mujer Santa Leda; pues á no ser así, no se hubiera permitido: y se ignora que haya habido

Sant Cugat

Urna del segle XIII al XIV figurant diferents escenes del martiri del Sant, que-s conserva en la parroquia de Sant Cugat del Rech de Barcelona, procedent de S. Cugat del Vallès

otro Cónsul, ó Conseller Santo, y que lo fuese de Barcelona, sinó San Phileto, particularmente en parte pública donde está colgado el dicho Quadro, con que se puede decir que en Barcelona es corriente esta opinión, y hasta ahora no se sabe, que haya habido quien haya contradicho á dicha pintura, etc.»

No té pas més fonament la existencia d' un Sant Olimpi, bisbe de Barcino, que correspondria al regnat de Dioclecià, tota vegada que se l' indica com a successor del bisbe y màrtir Sever.

Es lo cert, que, al començar lo segle IV hi hagué a Hispania un bisbe no-

menat Olimpí, tingut en fama de santetat y del qual ne parla Sant Agustí (187) però sense que pugja justificar-se quina esglesia presidia: «Yo no sé si corresponde á Barcelona (d'iu Florez). Pero ésta nos ofrece entrada, por quanto después del martirio de Sant Severo, no se ha descubierto hasta ahora el nombre del obispo que ocupó la Sede desde el 306 en adelante. Por este tiempo corresponde el Santo y famoso obispo español Olimpí. Añade á esto que en Barcelona ha perseverado voz de que tuvo un obispo llamado *Olimpio*, como se vé en los catálogos de Jerónimo Paulo y en Pujades, donde suena el obispo Olimpí, obispo de Barcelona: pero no bien instruidos del tiempo, le ponen al fin del siglo IV confundiéndole con Lampio, sucesor de S. Paciano».

Que no són bones aytals rahons ho dexa manifestat Aymerich, al escluir a Sant Olimpí, del catàlech dels bisbes de Barcino. (Vegis la nota 155).

També s' indica a la metexa temporada, a poca diferencia, l' apresonament y mort violenta, en los volts de Barcino, d' un foraster africà nomenat Cugat (*Cucufas, Quoquofas, Cucufans, y Cocovatus*), a qui ensalça lo poeta Aureli Prudenci Clement (348-405) ab estes paraules:

«*Barcinon claro Cucufate freta*

Surget, et Paulo speciosa Narbo (188).»

En la relació de la vida de Sant Cugat, que publicà Florez, s' hi veuen no pochs detalls, que acusan la deformació històrica denominada *dramatosis* per Benigni. Despullada de lo accessori, trobàm en síntesis, que, dos germans nomenats Cugat y Felíu, vingueren de Scilitana, població del Africa. Eran ardents cristians y se dedicavan a la predicació. Aquí se dividiren: Felíu partí a Gerunda, y Cugat, que restà a Barcino, fôu prèss per los pagans y decapitat en un lloch, que, les actes de Surio denominan *Tianus* y lo gòtich de Cerdanya *Obtiano*, creyent Florez correspondre al *Castrum Octaviano*, avuy Sant Cugat del Vallès. No conexèm cap estudi crítich sobre la vida de dit màrtir.

S' ha continuat també com propries d' aquesta temporada, la existencia y martyri de dues santes de la comarca layetana, companyones de Sant Cugat, designades ab los noms de Juliana y Semproniana.

Es mólt insignificant lo que d' elles se sab; suposa Boades (189), que foren naturals de la Ciutat Freta (Mataró), mentres que Domenech, tot y escriure dos segles més tart, diu se desconeix sa patria y que se les creu de la Tarraconense, puix no se llegeix en lloch hont se tracta de Sant Cugat, que vingúes del Africa acompanyat de dues dones (190).

(187) «El reputarle San Agustín como Varon de gran gloria en Christo es prueba de su fama en santidad y por eso le coloca en la clase de Santos, Bienaventurados Sacerdotes y Doctores, á quienes las Iglesias veneran como Santos: *Sancti ac beati, et in divinatorum eloquiorum pertractatione clarissimi sacerdotes, Ireneus, Cyprianus, Reticius* OLYMPIVS, *Hilarius Ambrosius* etc.» (Florez, *España Sagrada*, v. XXIX, p. 79).

(188) *Peristephanon; Hymnus IV*, vers. 33 y 34 J. P. Migne, *Patrología latina*, v. LX, col. 363.

(189) *Llibre dels feyts darmes de Catalunya* etc., (edició Aguiló) p. 43.

(190) *Historia general de los santos y varones ilustres en santidad del principado de Cataluña*, (Gerona, 1630) p. 140.

Boades, que suposa haver trobat la historia d' aquestes Santes en un llecionari de *gran antiguitat*, no té per convenient explicar-la. A Domenech sa diligencia li permeté solsamente esbrinar, que foren companyones de Sant Cugat y presenciáren lo seu martyri: «esto que vamos diziendo está pintado en un retablo antiquísimo del dicho monasterio donde las Santas están mirando como S. Cucufate recibe martyrio. Y en otra pintura antiquíssima, es a saber, en vnas planchas de plata, donde es grauado el martyrio del mismo martyr esta pintado como las dichas Santas Semproniana y Juliana le dan sepultura.»

Santes Juliana y Semproniana

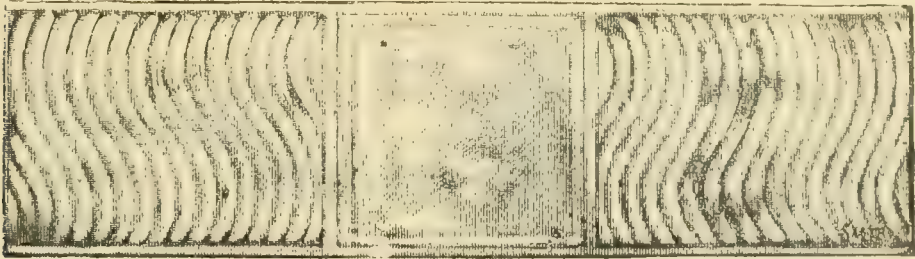

Santes soterrant lo cors del martyr Cugat segons apar en la cara posterior de la urna del segle XIII al XIV, del monestir de Sant Cugat del Vallès, reproduhida en la p. 125

Proves tan débils, no poden dexar satisfets als crítichs, a despit de lo mólt que s' han esforçat en pretendre lo contrari, escriptors mataronins (191).

D' un Sant Anastasi apòcrif, martyritzat en lo Territori de Barcino, fà relació Boades: «També en la ciutat de Betulonia, prop Barcelona e de Ciutat Freta, pres martyri lo be-nauenturat Sant Anastasi natural de Leyda, ab setanta companyons seus, que tots eran de la milicia e hosts del emperador Dioclecià.»

L' il·lustrat crítich Gayetà Soler ne tracta mólt per menut, provant sobradament, que, «ni Lleyda ni Badalona, poden gloriarse de ser, ni-l breçol, ni la tomba, de St. Anastasi» (192).

Sarcòfah cristià del segle IV, suposat de Santa Eularia, existent a Santa María de la Mar, hont serveix de pila baptismal

La aparició de dos sepulcres cristians del segle IV, ha fet néixer la opinió d' haver sigut destinat, quiscún d' ells, a contenir lo cors de Santa Eularia. Lo

(191) Veja-s Pellicer y Pagés com glosa aquests arguments en *Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro*.

(192) *Badalona; monografia històric-arqueològica, per Mossèn Gayetà Soler, Pvre.* p. 59.

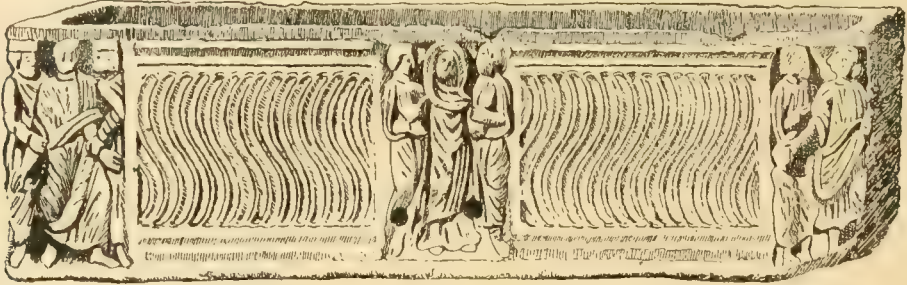
més senzill, compost d'una serie de linies curves paraleles, serveix en la actualitat de pila baptismal a la església de Santa Maria de la Mar (193).

L'altre té major interès per les escultures de que va ornamentat, similars a moltes de les aparegudes en diferents ciutats del món llatí.

Dels tres motius en mitg rellèu, que ocupan lo frontis del sepulcre, lo de la esquerra figura a Sant Pere quan es conduhit a la presó: lo del mitg a una imatge de la Verge simbolisant la religió y pregant per lo difunt y lo de la dreta Jesuchrist tornant la vista al cech de Bethsaida (194).

La repetició dels motius escultòrichs es la característica d'aquests sepulcres christians. Botet y Sisó forma un quadro sinòptich del nombre de vegades, que, un meteix tema apar desenrotllat en 103 sarcòfachs de Roma, 83 de Arlés y 22 d'Hispania. La presó de Sant Pere es hu dels temes més repetits, trobant-lo 34 vegades a Roma, 5 a Arlés y 6 a Hispania.

En 1786, Bosarte visità dit monument (195) conservant-se «en una pequeña Hostería, que tiene la insignia *del sable* en una callejuela que sale ácia *el Rec*

Sarcòfach cristià del segle iv, suposat de Santa Eularia, existent en lo Musèu de Santa Agata (M. P. B.), propietat de la Academia de Bones Lletres

y esplanada de la Ciudadela. De poco tiempo a esta parte la ha mudado el *Beco* (que así llaman aquí a los que tienen este trato de pequeñas hosterías) del lugar donde estaba antes, que era en el patio; y la ha hecho subir a un corredor estrecho, que dá á el mismo patio, y allí está encaxada en la pared junto a la bomba del agua: el tabernero la ha hecho limpiar, pero la limpieza ha sido tal, que se ha llevado los aforros. De modo que lo poco que valian en razon de escultura, las figuras, se halla en un estado miserable.» «Don Pedro Montaña, Director de Pintura de la Escuela del Diseño, Académico de la de San Carlos de Valencia, me ha dicho ser aquí persuasión de muchos Eruditos que este fué el Sepulcro de Santa Eulalia. No es del todo inverosímil esta especie: pues aunque sea ya muy difícil o imposible proballa; pero se puede admitir sin violencia, que aquí se hayan depositado los cuerpos o reliquias de algunos Mártires de aquel tiempo».

(193) *Memorias de la R. Academia de Buenas Letras de Barcelona*, v. V; article de Botet y Sisó, p, 120, 140 y 150.

(194) A. Elías de Molins, *Catálogo del Museo Provincial de Antigüedades de Barcelona*, p. 112.

(195) *Disertación sobre los monumentos antiguos etc.*, per Isidor Bosarte, p. 61.

Posteriorment al any 1831, la Academia de Bones Lletres, pogué obtenir-lo per lo seu musèu, depositant-lo al de Santa Agata.

Fets de gran importància succehexen al Imperi després de la abdicació de Diocleciana (304) que tras mudaren l'ordre general, ab lo triomf del cristianisme, durant lo llarch regnat de Constantí (306-337). La llibertat de cultes, que caracteriza los primers anys d'aquest Emperador, afavoreix la propaganda cristiana. Romp del tot ab lo paganisme son famós edicte del 313.

La descentralisació segueix com a norma de les innovacions administratives de Constantí. La autonomia provincial avença extraordinariament. Sorpren veure, en 331, que s'otorga a determinades províncies, l'ús de la corona, en llurs insignies, com si esdevinguessen veritables regnes.

Ab tanta mutació d'idees, los municipis començan també a evolucionar en lo segle IV, si bé no tocant per çò, a lo fonamental de la seva constitució.

La *curia* nomena tots los oficis municipals, elegeix los *duumviri* o *quatuorviri* encarregats d'administrar la justícia y també *decuriones* o concellers que cuydassen de la part econòmica. Formavan la *curia* los principals propietaris, y exercia sa tutela demunt tota la administració comunal. Ells garantían, ab sa persona y bens, la tributació que exigia anyalment l'Imperi a les ciutats. D'aquí que fos son interès fer-hi entrar lo major nombre de persones, per ésser més a compartir la responsabilitat. Èra tendència general refugir lo càrrech, arribant-se a abandonar terres y fins mudar la residència per evadir-lo.

La administració eclesiàstica consegueix desenrotllar-se a tot plèr dintre de la civil. Les ciutats tenen son prelat especial y alguns capellans per la direcció relligiosa. Lo prelat comença essent un càrrech eminentment popular fent-se sa elecció per lo poble. Segons Sant Pau, no podia elegir-se bisbe a qui tingués fills viciosos o inobedients (196). Generalment la persona elegida per bisbe, sortia de la clerecía: però també fou elet, lo mer ciutadà o militar distingit, com St. Germà d'Auxerre a les Galies. Ab molta freqüència se ls nomenava *defensores*, càrrech civil, que responia a les necessitats econòmiques d'aquella època, puix, entre altres coses, vetllava per reduhir la contribució imperial, protegint al poble de les exaccions dels oficials del govern, etcètera. (197).

Lo prelat al vigilar lo bon estament de les costums, y reformar la societat pagana, obtingué se reconegué a sa labor cert caràcter polítich.

D'aquest temple apar serían los bisbes de Barcino, en lo segle IV. No ho dihèm per Pretextat, que visqué en l'any 347, puix d'ell sols se pot constatar sa indubitable existència, sinó per son successor, Pacià, qui ja ocupava nostra

(196) *Epistolae selectae de el máximo Doctor de la Iglesia San Gerónimo*, epistola VI

(197) P. J. B. Buchez, *Les Mérovingiens*, 4.ª edición, p. 24 y 51

Sèu en 377, morint abans del 391 en los catorze primers anys del regnat de Teodosi, segons diu Sant Geroni (198).

De les diferents obres que escrigué, se citan com a més conegudes, una contra la costúm de la *Hennula Cervæ* y altra contra los heretges novacians.

En lo primer treball, Sant Pacià dona conexement de una festa pagana a la que mostrarían la major afició los habitants de nostra Ciutat y que era prou general en la societat pagana. Nos referim a la celebració del primer día del any que tant acertadament descriu Bonifaci Soler (199). «Las calles y plazas de la mayor parte de los pueblos del entonces mundo civilizado, se convertían en lugares de disolución, de gula y de liviandad, transitadas únicamente por hombres y mujeres que, abdicados el sentido moral, la conciencia y su soberanía, rechazaban las leyes de la honestidad, encenagándose en el cieno de toda suerte de abominaciones».

Com los que axís se llençavan a la disbauxa, solían tapar-se la cara ab caps d' animals, més ordinariament de cerf, se la conexia per *Hennula Cervæ*.

La veu de Sant Pacià no fou escoltada per los feligresos, los quals següen, ab més afició que may, aferrats a la costúm pagana. Devant d' aquest increment, lo Prelat, en altre escrit posterior al *Cervus*, y que titulà *Parænesis* o exhortació a la penitencia, clamava: «Ab quant major zel reprengué lo desordre ab tal major desenfrè s' hi llençaren, de manera, que, totes mes invecctives per deturar tan insana com vulgar turpitat, al que sembla serviren més per inflamar la disolució, que no pas per estingir-la. ¡Malaventurat de mí! ¡Jo autor de tanta malvestat? Arribo a convencer-me de que, molts no hagueren arreglat les seves disfrees, si, en les meves repreensions no hi haguessen trobada manera de disposar-les.»

Com ja manifesta Sant Pacià, la festival pagana subsistí llarchs anys, y en lo segle VII encare se pugnava per desarrelar-la del regne wisigoth d' Espanya (200).

En lo segon treball literari de Sant Pacià, se posa al descobert, com, en aquella època d' heretgies, que, ab tanta insania combateren a la Esglesia lo poble de Barcino se trobà inficionat per la secta novaciana, una de les més arrelades en lo segle IV. A més de la qual, se creu fundadament que hi existiren, no sols Marcionites, si que també Apolinaristes, Catafrigues y altres heterodoxes de menys importancia (201).

(198) *Pacianus in Pyriuci jugis Barcilone Episcopus, castitate et eloquentia, et tam vita quam sermone clarus, scripsit varia opuscula, de quibus est Cervus et contra Novatianos. Sub Theodosio Principe, jam ultima senectute, mortuus est. (España Sagrada, v. XXIX, p. 82).*

(199) *Revista Montserratina*, any II, 1908, n. I, p. 13.

(200) Cardenal Aguirre, *Colleccio maxima conciliorum Hispanie*, p. 784.

(201) «Barcelona, por el comercio de su situación marítima, estaba muy expuesta a que por el Oriente y Mediodía la infestasen los discipulos de aquellos Heresiarcas: y acaso alude a esto la expresión del Santo en la primera carta a Semproniano, quando dice, que habiendo él entrado en una Ciudad que al presente era populosa y hallando Marcionitas, Apolinaristas, Cataphrigas, Novacianos y otros semejantes que tenían el nombre de Christianos, no podría conocer los que pertenecian a la Congregación de su plebe, si no tuviera el sobrenombre de Católica. La expresión de *Congregación de mi plebe* puede

Fou Novacià, lo fundador de la heretgia de son nom, tal vegada la més es-tesa del segle III, home exaltat, que predicava una inexorable severitat. Pa-trocinarren-lo en una elecció de Papa y tres bisbes cristians lo consagraren com a tal en 251. Mes aquell meteix any, s' aplegaren sexanta bisbes a Roma y constituïts en concili, condemnaren ses doctrines. Després d' axò, perse-verà Novacià en ses predica-cions, procurant organisar una esglesia inspirada en la major severitat. Se creu morí màrtir en lo regnat de Valerià.

Lo bisbe Sant Pacià

Reliquiari del segle xvi al xvii en forma d'imatge episcopal, que-s conserva en la parroquia dels Sants Just y Pastor, pertanyent a la estingida confraria de Sant Pacià instalada en dita Esglesia.

verà Novacià en ses predica-cions, procurant organisar una esglesia inspirada en la major severitat. Se creu morí màrtir en lo regnat de Valerià.

Los *novacians* solían nome-nar-se *purs y cristians*, arribant a constituir en moltes diòcesis una minoria respectable y res-pectada, ab gerarquia propria y afrontant valerosament lo mar-tyri. Mentres l' Imperi fou regit per pagans, la Esglesia catòlica no tingué oportunitat de restrin-gir la seva propagació: lo meteix Constantí los tractà considera-dament. Però feta la unió com-pleta de la Esglesia ab l' Imperi, los *novacians*, se vegeren com-batuts per tot arrèu y sa poten-cia destruïda, tant per lo gene-ral esforç com per ses propries divisions. Molts d' ells se fusio-naren ab altres sectes similars.

A la parroquia dels Sants Just y Pastor, hi ha unes reli-ques, les quals, des del any 1593, se suposan pertànyer a Sant Pacià, y estàn esposades a la pública veneració (202).

Sant Pacià era casat y dexà un fill nomenat Dextre, home de talent, que mereix elogis de Sant Geroni

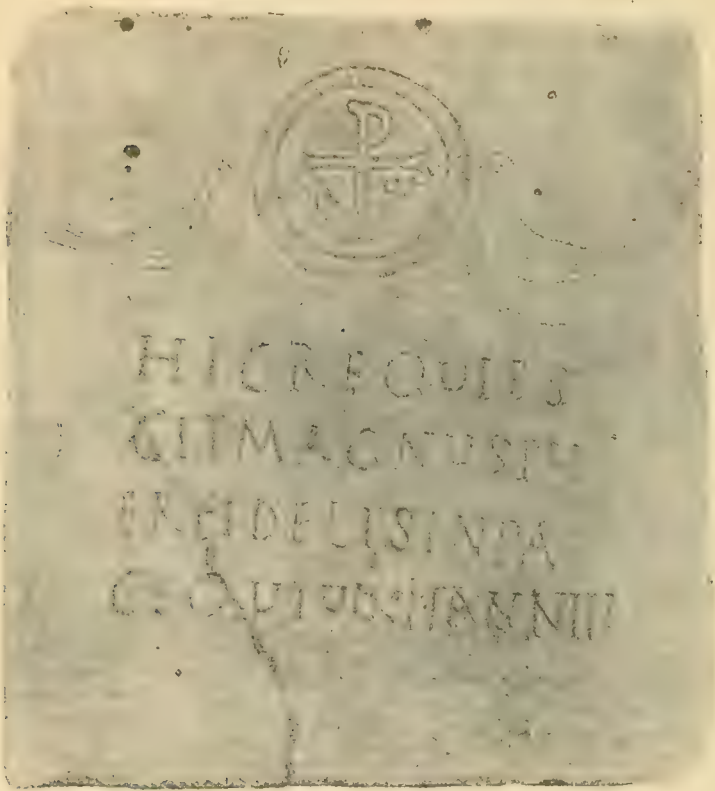
acomodarse y denotar el cargo pastoral de sus ovejas: y Barcelona fué muy afortunada en que el Cielo la concediese en coyuntura tan critica, Médico y Pastor tan vigilante, tan zeloso y tan docto como fue San Paciano». (Florez. *España Sagrada* v. XXIX, p. 84).

(202) Florez *España Sagrada*, v. XXIX, p. 90. Villanueva, al ocupar-se-n, diu que «la piedad suple en esto, lo que acaso faltará á la verdad.» (*Viaje literario*, v. XVIII, p. 159).

(203), y dexà escrita una historia general, malhauradament perduda, y que fòu falsificada en lo segle XVI per Romàn La Higuera (204).

Després de Sant Pacià se posa a Lampi per bisbe de Barcino, qui, en 393 o 394, ordenà de prevere a Sant Paulí, com ell meteix afirma (205). En son temps, lo cèlebre heretge Vigilanci, estigué en nostra Ciutat e hi regentà una esglesia, abans de pervertir-se. Lo segle V vegé encara a Lampi governant aquesta diòcesis, no sabent-se qui la regia, quan, en 416, los wisigoths entra-

Làpida cristiana del segle IV al V

Trobada a Sant Gervasi de Cassoles, y propietat del Sr. Puig y Deulofèu

ren a la Tarrac-nense y ocupa-ren a Barcino.

Correspòn a aquesta època una làpida cristiana descoberta a Sant Gervasi de Cassoles en 1891, que Marucchi califica de les derrerries del segle IV, si bé no hi ha inconvenient en acceptar pogués ésser del començament del segle V (206). Presenta a cada costat del símbol de Christ, un colóm, emblema lo més usat y reproduhit en aquests primers

(203) *Dexter Paciani, de quo supradixi, Julius, clarus apud saeculum, et Christi fidei deditus, fertur ad me omnimodam historiam texuisse, quam necdum legi.* (*España Sagrada*, v. XXIX, p. 83 y 92).

(204) De aquí tomó ocasión el P. Higuera, para inventar un Cronicon atribuido á Dextro, confundiendo los dos Dextros en uno y aplicando al Prefecto amigo de San Gerónimo, lo que no escribió, y al hijo de San Paciano los cargos que no tuvo. El fingir una Historia universal desde la creación del mundo y con todas las Monarquías (como hizo Eusebio) era obra de mucho trabajo y de poco interés para España á quien se dirigían los conatos del P. Higuera desde mozo. Por esto omitiendo cuanto precedió á Christo, tomó desde aquí el hilo de su historia, tegiéndola, no omnimoda, sino con toda la principal atención y casi única a España, con tales cuales incidencias de otras partes y un estilo no cual correspondía al siglo IV y cual vemos en su Padre San Paciano, sino cual puede componer un muchacho de los que ahora cursan la gramática». (*Florez. España Sagrada* v. XXIX, p. 97).

(205) *A Lampio apud Barcelonem in Hispania per vim inflammato subitò plebis sacratus sum.* (*España Sagrada*, v. XXIX, p. 101).

(206) Aparegué sense cap altre objecte arqueològich en los desmunts d' una casa entre los carrers

monuments cristians. Martigny ho atribueix a haver escullit Déu, al colóm, més que a cap altre animal, per intervenir en los grans misteris de sa misericòrdia (207). També ha designat, lo colóm, als feels cristians, y quan, com en lo cas de dita làpida, porta lo ram d'oliva, significa la pau donada a la ànima cristiana, y equival a la fórmula *in pace*.

Ja diguerem abans de quina manera s'anavan identificant les potestats civil y eclesiàstica en les ciutats cristianes, mercès al caràcter popular que prengueren. Es lo poble qui determina la persona que ha d'ocupar-les: sa opinió o veu, es la que declara sants als qui se distingiren en vida per llurs reconegudes virtuts. Qual declaració, segons diu Buechez, era feta, no sols tenint en compte la fè cristiana y bones costums de que se vegeren decorats, sinó també llurs virtuts cíviques. La metexa tendència se perpetúa en tota la Etat Mitjana, prenent, lo poble, donar culte a certs personatges que simbolisaren la seva nacionalitat, o les aspiracions d'una època determinada, com succehí ab Carlemany en lo segle XI, ab Jaume I en lo XIII, sèns dupte per emulació de lo que acabava de fer França ab son rey Lluís IX, y ab Carles d'Aragó, princep de Viana, en lo XV.

També s'ha d'observar, que, entrava en les costums dels segles IV y V, prodigar lo dictat de sant als contemporanis, com se veu llegint los autors de la època y molt especialment les interessants lletres de Sant Geroni (208).

Es profitós seguir la evolució del culte dels sants a mida que s'introduheix en les esglésies. Per çò los titulars o advocacions de quiscuna d'aquestes, quan s'han conservat al travers dels segles d'una manera inalterable, servexen moltes vegades de guia per mostrar llur provable antiguitat.

La advocació de la Santa Creu, que ha ostentat sempre la Catedral barcinonense, es una de les més antigues que s'han donat a nostres esglésies. Lo aditament de Santa Eularia ab que se la troba decorada en la Etat Mitjana, apar obra del segle X.

En lo segle IV dues advocacions de sants se difundexen ràpidament

de Raset y de Frexa a Sant Gervasi de Cassoles. (*Una làpida cristiana*, per E. Puig y Deulofeu, en *Estudis Universitaris Catalans*, v. I, p. 37).

D'altra part a Sant Gervasi han aparegut altres làpides romanes com la de Numisia Ursula, trobada al Putxet, carrer de Sant Felip, a casa d'E. Galofré, indicant alguna intensitat de població per aquella part. (J. Roca y Roca: *Barcelona en la mano*, p. 203. Barcelona, 1895).

(207) Axis, diu Martigny, apareix, en lo Diluvi, com missatgera de pau; als tres jóvens hebreus tancats al forn de Babilonia, per anunciar-los-hi llur deslliurança; demunt lo cap de Jesuchrist en son baptisme, com emblema del Esperit Sant; sobre los apòstols en lo cenacle. Per çò en la primitiva Església se conceptuà el colóm emblema del pudor, de la ignocència, de la humilitat, de la mansuetut, de la caritat, de la contemplació y de la prudència. (*Dictionnaire des antiquités chrétiennes*, per Martigny, Paris, 1877, paraula *colombe*).

(208) «Las Santas y venerables hijas vuestras Paula y Eustoquia proceden como es razón»... «El año pasado embié al Santo Presbytero Firmo a Rabena»... «Suplicoos me encomendeis mucho a los Santos que estan en vuestra compañía»... «Nuestro Señor os guarde de todo mal, Señor, verdaderamente Santo y Prelado Beatísimo». Epistola XLIII de Sant Geroni a Sant Agustí. (*Epistolae selectae de el máximo doctor de la Iglesia San Gerónimo*, traduhides per F. López de Cuesta, Barcelona, Joan Jolis, p. 358).

per la Europa Occidental en sentit contrari, trobant-se en sa ruta. Nostra Ciutat, situada a la seva unió, prestà tribut a la corrent. Una advocació era la del re-nomenat bisbe de Turs, San Martí, que, de les Galies se propaga per Hispania e Italia y en los camps provincials de la antiga Colonia Favencia, li erigexen una esglesia. La altra es la de la humil *puella* de Mèrida, Santa Eularia, que de la Lusitania puja als Pirinèus y a França y a son camí se li consagra, entre altres, la Sèu d'Elna. De tal manera se mostraren propicis a exa segona, los cristians de la nostra Diòcesis, que, en lo Territori de Barcino, s'alçan en honor séu tres capelles, una prop del modern pont dels Angels, al Bogatell, que s denominà Santa Eularia del Camp; altra en la Vila-piscina, entre Palomar y Horta; la tercera en los *agri provincialis* del Llobregat, ahont es coneguda per Santa Eularia de Provençana (Hospitalet).

Sant Miquel, ab son fossar mentat en lo segle x, pot correspondre semblantment a les llunyanes èpoques romanes, comprovant-ho la arqueologia, la seva situació y la circumstancia de trobar-la ocupant lo meteix plà terrer de les termes de Minici Natal.

Per més que la titular de *Santa Maria* pertany al segle IV, no podèm acceptar la opinió mantinguda per diferents autors, darrerament acullida per Botet y Sisó, de que la portàs en dita època, a Barcino, la esglesia de Santa Maria de les Arenes (209). Aquesta afirmació obehirà al propòsit de voler rodejar de circumstancies favorables, la discutida existencia de nostra Santa Eularia, al suposàr-se-la enterrada en aquell lloch marítim.

La geologia contradíu la possibilitat de la existencia de Santa Maria de la Mar en los segles IV y V, puix dita part de la Ciutat no sembla hagués sortit encara de les aygues. Lo mohiment de retrocés d'aytal costa s'ha pogut seguir en les èpoques historiables, segons veurèm examinant los mapes y detalls aduhits per Sanpere y Miquel en sa *Topografía de Barcelona*, que-ns servexen per fer lo mapa del retrocés de les aygues en la Marbella.

Aximateix la esglesia dels Sants Just y Pastor, atenent sa situació, tradició y antiguitat, també la creyèm d'època romana.

Si esguardàm al entorn de la Ciutat, la consideració que fem sobre Sant Just la aplicàm a les esglesies dels Sants Gervasi y Protasi a Cassoles, de Sant Vicents a Sarrià, y de Sant Joan a Horta, les quals no duptàm en creure-les poder-se atrassar al segle v.

Convenient es fer notar lo que s'ha escrit, pertocant als Sants Gervasi y Protasi. L'erudit autor anglès Harris (210), s'obstina en trobar-hi una conti-

(209) *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, v. v, p. 141.

(210) En una obra extremadament enginyosa intenta demostrar que Castor y Polux se troban identificats més o menys ab los Sants Florus y Laurus, ab Sant Tomàs, ab los Sants Gervasi y Protasi, ab los Sants March y Marcellà, ab los Sants Spensippus, Eleusippus, Melensippus, Neonila, y ab los Sants Cástulus y Polyut. Sa argumentació está lluny d'ésser convincent (J. Rendel Harris: *The Dioscuri in the Christian Legends*, London, 1903).

nuació del mytho pagà dels dos *diòscurs* Castor y Polux, fills de Júpitre y Leda o de Tyndar y Leda. Sense rebutjar l'admissible principi de que determinades llegendes cristianes de la Ètat Mitjana contingan amalgamats elements pagans y que diferents epissodis de la faula hajan siguts cristianisats, segons oportunament observa Hipòlit Deléhayé (211), en lo cas present, la capciosa argumentació d'Harris no resulta gens fonamentada ni admissible. D'una manera magistral ha sigut refutada per l'escriptor italià Franchi de Cavallieri (212).

Havèm cregut convenient fer conèxer aquestes opinions per tenir certa oportunitat a Barcino, atesa la coincidència de trobar-se, lo diòscur Polux, representat en les monedes de Laye. Barcino (veja-s la p. 38) y los Sants Gervasi y Protasi, com a titulars d'una de nostres més antigues advocacions d'esglésies barcinonenses.

Mentres que-s difundeix lo Cristianisme, observàm la rara coincidència de la disminució del règim municipal y la decadència total y subsegüent cayguda del imperi de Roma.

Mólt s'ha divagat sobre los motius que han produhit la extensió de les conquestes dels barbres en lo segle IV y primers anys del V. S'ha tingut en compte, que, les lluytes religioses han cessat, puix poch significa llur revifalla en lo regnat de Julià (361-363); que los generals no s'alçan ab la púrpura; que les ciutats, al fortificar-se, han aumentat llur potencia defensiva; que lo nivell intelectual y moral pujà extraordinariament, suavisant-se les costums; y que, a despit de tals circumstancies, totes elles favorables, no pot deturar-se l'avenç dels barbres, major ara que al temps de les grans ambicions y lluytes civils. Los crítichs, cercant-ne la causa, han parat atenció en l'esperit jurídic prou característich del segle V, que tot ho invadeix y ab los seus sofismes pertorba la unitat de la religió cristiana. Y suposan que-s pot també atribuir a aquest nou factor la decadència y cayguda del Imperi (213).

Sense rebutjar la influencia pertorbadora d'una excessiva preponderancia d'element jurídic, observarem, que, la prosperitat, decadència y ruina, dels pobles, ha obehit a lleys econòmiques tan complicades, que no sempre los qui tractan d'esbrinar-les arriban a trobar-ne les veritables causes.

(211) *Analecta Bollandiana*, v. xxii, p. 427 (1904).

(212) Pio Franchi de Cavallieri: *I. SS. Gervasio e Protasio sono una imitazione di Castore e Poluce?*, publicada en *Nuovo Bulletino di Archeologia cristiana*, v. ix, p. 100 (1903).

(213) «A los enredos de la jurisprudencia hizo suceder el espíritu sofístico de los Griegos los de la escuela: los Justinianos, los Valentes, los Leones, multiplicando los códigos y las disputas de religión. El espíritu militar de los Romanos se aniquiló con las pequeñeces de los Atticos. La disciplina se relajó enteramente: ya no hubo más ejercicios, y después fueron demasiado pesadas aquellas armas con que habían subyugado al universo: abandonaron la gorra, la coraza, y todas las armas defensivas en un tiempo en que el Imperio, atacado por todas partes, se veía obligado á defenderse». (Diari de Trevoux: *Espiritu de los mejores diarios literarios que se publican en Europa*, Madrid, Juny de 1789).

No s'ha d'oblidar un moment que la força material de la gent del Nort augmentà y superà a la dels romans.

Les continuades guerres los feu conèixer la tàctica de la època y sa instrucció militar no desmerexia gens de la dels seus enemichs, trobant-se en condicions de combinar operacions ofensives. Lo soldat germànich es superior al de Roma; a aquest, les velles armadures li són pesades, trasmudant-les ab altres més lleugeres; busca les comoditats, en los campaments, fent-se seguir d'un gran convoy de bagatges y queviures, qu'entorpeix les marxés dels exèrcits. Y no es axò lo pitjor, sinó que n'havia desaparegut l'esperit nacional: la noblesa romana no va més a la guerra; los soldats sortian de les derrerés capes socials y encara molta part se reclutava entre los barbres. Lo govern Imperial, en sa pràctica de vendre molt car als possessors la redempció del servey militar, procurava verificar un guany, puix en cambi, per poch diner, posava en lo lloch d'aquell a un soldat germànich.

Los barbres, introduhits dintre l'element militar de Roma, actúan de capitans del Emperador (214), qui no pot menys de tributar-los honors si vol assegurar llur fidelitat. Jordanes nomena al gran Teodosi, d'origen hispà (379-395), *l'amich dels goths*, per les distincions que li meresquen. Axò facilitava als enemichs de Roma lo conexement de totes les seves pràctiques militars per les naturals deseracions que s'efectuavan axís en pau com en guerra. Lo goth Alarich, que s'apoderà de Roma en l'any 410, havia sigut semblant-ment general del Imperi.

Les costums de molts pobles barbres se suavisan per la influencia cristiana: los goths, després de les predicacions del cèlebre bisbe Ulfilas o Wulfila (310-383), s'acostan ja als pobles romans del Orient, de tal manera que no tenen inconvénient en conceptuar a la esglesia de Capadocia com la seva metròpoli eclesiàstica. No escassejan, entre los goths, al finar lo segle IV, màrtirs de la fè com Sant Sabas, Sant Nicetas, etc., de manera que l'esperit cristià mancomuna a uns y altres pobles. Sant Joan Chrysòstom (347-407), hu dels apòstols dels goths, extasiat en la seva conversió, hi trobava realisades les profecies d'Isaies, de que los llops se tornavan mansos y los lleons se domesticavan.

Prou n'hi ha per donar idea de que lo poble que prenía per son compte lo derrocament del Imperi en lo segle IV, havia evolucionat de gran manera en

---

(214) Broglie diu a aquest propòsit: «Les hauts commandements aussi tombent en partage a des barbares ou fils de barbares. Les generaux de renom que nous avons rencontrés dans ce récit, les compagnons favoris de Julien, de Valentinien, de Gratien, de Théodose, les Théolaïphe, les Aligilde, les Dagalaipe, les Balion, les Merobaud, les Gaïnas, nous avertissent suffisamment de leur origine par le son et la configuration de leurs noms propres. Ce sont là les préférés des empereurs, surtout des princes qui se piquent de valeur et de connaissances militaires. Les fastes consulaires même sont pleines de ces syllabes germaniques qui déchirent les oreilles latines, et peu s'en faut qu' Arbogast ne les introduise dans la série des Césars». (*L'eglise et l'empire romain au IV siecle par M. Albert de Broglie*, Paris, 1869, v. VI, p. 476).

la seva segona meytat, no podent conceptuar-se igual a aquells franchs que en lo segle III arrunaren nostra Colonia Favencia.

A les derrereries del imperi d'Occident, acostumats, los romans, a alternar ab los germànichs, se produheix lo notable fet de rebaxar aquests son grau de civilització a mida que aquells l'augmentavan. Nova gradació que venia a disminuir la espantosa distancia que mantenía tan allunyats a uns d'altres en temps precedent.

L'imperi de Roma, novament dividit a la mort de Theodosi (17 Janer 395) entre sos dos fills Arcadi, que comptava 18 anys y al qui llegà l'Orient, y Honori, de 10 anys, y que lo succehí en l'Occident, entrà en les postrimeres revifalles precursoras de sa complerta mort. No podèm seguir l'interessant regnat del emperador Honori, que-s de veritable transició en la lluyta secular dels pobles germànichs ab los itàlichs.

Alarich es lo vencedor cabdill, que, en los primers anys del segle V, invadi la Italia y pertorbà la tranquil·litat de Roma en diferents ocasions, entrant en ella y derrocant momentàneament a Honori (410), qui després encara continuà actuant d'emperador en la gran Ciutat.

Mentres a Italia se desenrotllavan fets de tanta importancia, les llegendes de la Bretanya proclamaren emperador a Constantí. Aquest general trobà facilitat en apoderar-se de les Galies (407) y envià un exèrcit a les Hispanies comanat per son fill Constanci.

L'esperit regional torna a presentar-se en nostra Península, justificant la política descentralisadora dels emperadors del segle IV. Dos germans, nomenats Didymus y Verinianus (215), de la familia de Theodosi, ab un exèrcit de la terra, s'oposan a la invasió del Conqueridor de les Galies y defensen la Tarraconense, ocupant los principals ports dels Pirinèus. Vençuts a la fi per Constanci, cauen presoners. Honori, que vol salvàr-los-hi la vida, consent en tractar la pau ab l'usurpador y-l reconeix Sobirà de la Bretanya, les Galies y les Hispanies.

La crudeltat de Constantí de fer morir a Didymus y Verinianus, faltant a la paraula empenyada, motivà per part d'Honori que-s trencassen totes les relacions entre ells.

Poch temps després Geronci, general de Constantí, en desacort ab aquest, facilita la entrada a Espanya dels Vándals, Alans y Suèus, que recorrián les Galies des del any 401. Si bé Geronci acaba vençut y mort per Constantí, la Espanya restà perduda: tot ho passaren a sanch y a foch aquells barbares (409). Al saqueig y devastació, seguiren la peste y la fam. Idaci descriu aquesta època de dol, relatant lo repartiment de totes les provincies de

(215) Hi ha alguna similitut entre lo nom de *Verinianus* ab *Herennioni*, emperador regional, de qui parlavam en altre lloch (p. 109). Emperò no creyèm que sigan un meteix personatge.

Espanya entre dites tribus germàniques. Mes no hi anomena a la Tarraconense, que seguiria romana (216).

Declinava la bona fortuna de Constantí en l'any 412, quan Ataulf, ab un fort exèrcit de wisigoths, arborant la bandera de Roma, subjuga les Galies. No seguirem les seves gestes com a partidari del emperador Honori, a qui restitui dites províncies perdudes.

Honori y Ataulf passen successivament d'amichs a enemichs: lo wisigoth se casa ab Placidia, germana del Emperador, ab disgust d'aquest. Constanci, general d'Honori, venç a Ataulf a Marsella, fet que-l determina a dexar les Galies y entrar per los Pyrinèus a la Tarraconense. En aquesta derrera etapa de ses conquestes, lo valerós cabdill s'apoderà de Barcino en l'any 414, segons les derrereres opinions (217), però no passant gayre més enllà del Llobregat.

(216) *Gallaeciam Wandali occupant et Suevi sitam in extremitati Oceani maris occidua; Alani Lusitaniam et Carthaginensem provincias, et Wandali cognomento Silingi, Baeticam sortiuntur. Hispani per civitates et castella residui a plagis Barbarorum per provincias dominantium se subiiciunt servituti.*

(217) Alguns historiadors assenyalan la data de la ocupació de Barcelona per Ataulf en 416. Però nos atenem a la opinió consignada per los erudits autors de *Historia de España desde la invasión de los pueblos germánicos hasta la ruina de la monarquía visigoda*, que són los qui, fins ara, més seriosament han estudiat aquesta temporada.

Dominació Wisigoda

Barcelona capital de la nova monarquia.—Caràcter d' Ataulf.—La reyna Placidia, filla de Theodosi lo Gran.—Aspecte de nostra ciutat.—La comunitat juheva.—Quan s'establiren los juhéus a Barcelona.—Cementiris hebraychs o monts juichs.—Assessinat d' Ataulf.—Pert Barcelona la capitalitat regnant Valia (418).—Reingressa al imperi de Roma.—Lo comte Sebastià declarat independent a Barcelona (442 o 444).—Lo bisbe Nundinari.—Barcelona torna a ésser wisigoda regnant Eurich (467-485).—Gesalich s'ampara dels murs de la Ciutat (510).—Lo general ostrogoth duch Hibbas entra a Barcelona.—Dèrrera desfeta de Gesalich (511).—Encunyacions monetaries barceloneses.—Lo monograma de Barcelona (696-700).—Despulses d' art wisigoth.—Nostres prelats en aquesta temporada.—Barcelona entra en la conspiració de Flavi Paul contra Wamba (672).—Discordies a la mort de Witica (708 o 709).—Guerra entre Achila y Ruderich.—Los alarbs auxiliars dels witiçans.—La campanya d'intervenció sarrahina (711-713).

Les transformacions èthniques de la antiguitat, solen ésser degudes a les emigracions dels pobles primitius. Elles han motivat les barreges y variants de races que avuy distingexen los pobles d' Europa.

Uns barbres orientals, los Escites y Eslaus, se llençan demunt los territoris dels Germànichs, obligant-los a sortir-ne, d' igual manera que aquests, segles abans, havían fet ab los Celtes. Axò los compeleix a emigrar, transportant-se a regions més meridionals ab mira de consolidar llur poderiu dintre del decadent imperi de Roma, segons ja tenim vist. Per dita causa inicial, la antiga Colonia Favencia, dominada per la invasió germànica, pren original aspecte, ben diferent del que havia tingut en los derrers temps, y dóna un pas més avant en la vía de la seva prosperitat.

Barcelona, capital d' un estat incipient y foraster, no preparada, per una marxa evolutiva, atravessà circumstancies difícils, que, si bé prou s'entreveuen, no estàm en condicions de descriure. Ataulf la escullí per soli de sa monarquia, al trobar-la fortament amurallada y ab potencia militar. Lo cabdill wisigoth no podia acullir-se dintre ciutats obertes o dèbilment defensades, al restar d' una manera definitiva, ab tot lo poble de que ell era capitost, en territori foraster.

Lo nou monarca tractà de presentar-se en sa cort de Barcelona, poch innovador y transigent. Com en la Metròpoli, los goths, salvada la púrpora, feya anys que havían escalat los principals llochs del imperi, y a Italia, la

figura d' Ataulf y la de son antecessor y cunyat Alarich, acabavan de jugar un paper primordial y decisíu en los aconteximents polítichs, sa aparició en aquestes allunyades regions occidentals, no inspiraria gran inquietut, sinó que podían considerar-lo com un dominador restaurador, com un aliat del Imperi, com un germànich romanisat.

No oblidem un moment que Barcelona acabava de veure totes les provincies d' Espanya, exceptuada la de que formava part, guanyades y devastades per altres guerrers germànichs més distanciatos dels romans que los wisigoths, los quals les mantenían ocupades y en la major opresió. Des d' allí constituían una continuada amenaça per les ciutats d' aquesta provincia, y la amenaça se convertiria en realitat, si de Deu no-ls devallàs un socors superior al que la aniquilada Roma los podia suministrar.

Y lo socors salvador, lo mal menor dintre de tanta pertorbació, podia ésser, per Barcelona, Ataulf y sos valents guerrers, que acabavan de restituir les Galies perdudes al Emperador.

Més encara, si a aquest aspecte general del país, hi ajuntam les aficions particulars d' Ataulf, donant a son poble exemple de transacció ab l' Imperi, al pendre a Placidia, germana d' Honori, per muller, y presentar-se a la romana usança, sense mirar si suscitava o no recels en los seus compatriotes ab son obrar.

Placidia, la muller d' Ataulf, la primera reyna, coneguda, de Barcelona, estava destinada a jugar un important paper en la historia del imperi d' Occident. Era filla del emperador Theodosi lo Gran y en tal concepte corria per ses venes sanch hispana, y de Gala, germana del emperador d' Occident Valentinà II. Nascuda en l' any 388, comptava 27 anys d' etat al entrar a Barcelona. En aquesta Ciutat li nasqué un fill, a qui-s posà per nom Teodosi, com lo pare de Placidia. Però morí al poch temps, essent enterrat, segons Olimpiodor, en una esglesia propera a Barcelona, tancant-lo dintre d' una arca de plata, induhint axò a creure si hauria sigut batejat (218).

Mercès a la influencia exercida per Placidia en son marit, la cort de Barcelona participaria del caràcter de la cort imperial dont ella s' havia educat. Mes los propòsits de romanisació dels wisigoths anavan a estrellar-se, puix fets d' aytal magnitut com la assimilació de gents prou diferents, no són obra d' uns quants mesos.

Singular aspecte presentà Barcelona en aquesta temporada. Los guerrers d' Ataulf, implantats soptadament en la Ciutat, mirant ab grans prevencions als hispà-romans, devían donar motiu a conflictes d' ordre interior, majorment tenint en compte que no eran ells los únichs vehins forasters.

Un tercer element, per cap concepte amalgamat ab lo llatí y que si distanciat estava d' aquest, no ho era menys del germànich, habitava dintre los murs

(218) B. A. y M., v. II, p. 425.

de nostra Ciutat, podent-se assenyalar com a altre coeficient de desunió: lo poble juhéu.

Los orogens de la emigració dels hebrèus són molt remots. Després que per dues vegades sufriren los greus efectes d'una dispersió quasi sencera, hi sobrevingué la tercera, de total resultat, en l'any 70, quan Tit destruí a Gerusalèm. Salomón Reinach, al retraure una tradició sense autoritat, però no faltada de fonament, segons la qual, en la primera centuria los juhéus se establiren en les comarques del Occident de la Europa, la comprova ab la existencia d'una comunitat juheva a Lyó en lo segle II. Afirmatambé que, en los dos primers segles de la Esglesia, lo mer fet d'haver-hi comunitat cristiana en una població romana, hi presuposava la presencia de sinagoga (219). Consignàm aquestes informacions, sense poder garantir si són arrèu comprovades, concordant ab elles altre autor contemporani juhéu, Moisès Schwab, qui ha escrit sobre la indubitable antiguitat de la juheria de Barcelona (220).

Los autors que relatan la marxa dels juhéus de la seva terra, convenen en que al emigrar, desembarcaren y s'establiren predilectament en les costes de Espanya (221). No estàn, en axò, faltats de fonament. Lo Crysòstom (347-407), testimoni autorisadíssim de lo que s'opinava en lo segle IV, mostra com llavors se conceptuava possible la dita vinguda en lo segle I. No d'altra manera s'ha d'interpretar sa Homilia 27 *in Mattheum*, quan diu que, l'apòstol Sant Pau, al passar a Espanya (sic), hi visità als juhéus ací establerts (222).

Indica Bofarull que, quan l'emperador Vespasià (69-79) dispersà als juhéus per les provincies del Imperi, ne destinà bona part a Espanya, assenyalant-los-hi de moment la ciutat d'Emerita, des d'ahont se transportaren a altres ciutats y entre elles a les nostres de la Tarraconense (223). Confirma

(219) Salomón Reinach: *La communauté juive de Lyon au deuxième siècle de notre Ère* (*Revue des études juives*, v. LI, p. 245, 1906).

(220) Tractant de la major importancia assignada a les inscripcions hebrayques d'Espanya sobre les de França, ha fet present l'erudit juhéu francès Moisès Schwab, en son article *Inscriptions hebraïques d'Espagne*, les següents ralles: «S'il est vrai que pour cette section (littérature) du trésor lapidaire, la France l'emporte numériquement sur l'Espagne, celle-ci est de beaucoup supérieure, non seulement par l'antiquité de ses monuments, antérieurs aux nôtres, mais surtout par leur valeur intrinsèque, par leur intérêt historique ou par leur valeur littéraire, ou par leur rédaction poétique, sans compter l'utilité de ces sources pour la paléographie hébraïque, depuis l'inscription trilingue de Tortose du VIe siècle, celle de Calatajud du Xe jusqu'à celle du XVe. En fait de dédicances synagogales, nous n'avons en France que celle de Béziers, tandis qu'en Espagne il y en a plusieurs, de date certaine». (*Revue des études juives*, v. LII, p. 215).

(221) «Dans la fuite les Juifs ont cherché un asil dans l'Europe. Ils se sont jetez d'abord dans l'Espagne; puis dans l'Italie, en France, en Angleterre, en Allemagne». (*Les elemens de l'histoire*, per Vallemont, v. II, p. 266, Paris, 1714).

(222) *Deinde in Hispanias profectus, invisit illic Judeos quoque: ac tunc fortasse Romam reversus est, quando et supplicium jussu Neronis pertulit.*

(223) Diu que comprova la possibilitat del fet la anècdota del juhéu Jafael, çò es, que s'aparellaren tres naus de juhéus, al retornar Tit a Roma, ab 70 persones cada una, desembarcant partidà a Narbona, altres a Barcelona y altres a Anglaterra (*Historia Critica de Catalunya*, v. I, p. 105).

exa corrent d'emigració del S. al N. la circumstancia d'haver aparegut junt a nostres Pirinèus, a Narbona, lo més antich dels monuments hebraychs de les Galies (224).

Instalat a Barcelona lo poble hebraych, se presenta des del primer moment ab lo caràcter que tot temps l'ha distingit, çò es, d'un mitjancer com-

ercial. Ell treu profit de la seva intervenció, traficant ab lo treball dels demés y sense res produhir. Per çò no apareix actuant en oficis manuals, o colonisant herms, ni tampoch fundant poblacions.

L'origen del Call *קהל* o sia lo barri dels juhéus de Barcelona, se atrassa provablement al segle I o II de J. C., però no més tart.

Dels hebréus cal mentar llurs especials enterraments en altures apropiades e immediates a les poblacions, conegudes per *monts juichs*, a Vich, Manresa, Gerona, Barcelona y altres poblacions catalanes, los quals són de origen antiquíssim.

En nostra metexa Ciutat, no ha sigut solsament l'alterós *Montjuich* dels presents dies, l'únic cementiri de aquesta raça, si que també s'ha de creure soterraren en llochs més immediats y fins dintre lo meteix mont Taber. Lo qual se posa de manifest en lo nom que conservan dos carrers barcelonins: lo de *Montjuich del Bisbe* y lo de *Montjuich de Sant Pere* (225).

Tres segles de desenrotllo d'una comunitat juheva, o aljama, o call, sense barrejar-se gens ab l'element de la terra, era temps sufficient, en una població com Barcelona, perque tingués consistencia y fós un nou fautor en sa futura marxa progressiva. Tal con-

Placidia y Valentinià III

Placidia, muller d'Ataulf, fôu reyna de Barcelona en 414. Aprés, com a tudriu de son fill Valentinià III (425), tornà a esser reconeguda en nostra Ciutat. (D' un diptich del tresor de la Catedral de Monza).

(224) Al any 688, regnant Eurich, pertany la més antiga làpida juheva de França, apareguda a Narbona (*Rapport sur les inscriptions hebraïques de la France*, per Moïssès Schwab, p. 170, Paris, 1906).

(225) Parlant dels *Cementerios romanos y hebraicos de Montjuich de Barcelona*, escriu J. B.:

sideració nos feu dir que los juhéus contribuïren per sa part al caràcter especial que presentava Barcelona ab la coexistència de tres pobles diferents per llur origen, tradicions, costums, llenguatge y religió.

La hegemonia corresponia de dret al més civilisat, als romans, si l'imperi de la força no vingués a contrastar-la. La missió d'Ataulf de suavisar y civilisar a la seva gent, era prou lloable, però li suscità continuats antagonismes, ja que equivalia a rompre ab la més constant de les aspiracions dels pobles germànichs: la extinció del Imperi, çò es, de tot lo que integrava la manera d'èsser de la civilitació romana.

Lo descontent entre los wisigoths cresqué depressa y lo primer rey de aquesta nova monarquia morí a mans d'assessins, a Barcelona (415), sense que-s pugua establir ab certesa lo mòvil del homicidi (226).

Ataulf es assenyalat per los historiadors com lo veritable fundador del reyalme wisigoth, al qual estableix, ab caràcter permanent, primer al S. de França y després al N. d'Espanya. La seva iniciativa ab facilitat arrelà, sense sufrir mutacions essencials. La forma electiva peculiar d'aquella monarquia tingué fonament plausible. Per los wisigoths lo rey no era altra cosa que un cabdill experimentat en la guerra y resolut, en estat de guiar acertadament a la caravana emigradora, entre pobles estranys y enemichs. Y lo que era necessitat de bon principi, ho assentà més avant la pràctica successiva y robustí la tradició.

La aclamació de Sigerich com a rey, feta per los amotinats de Barcelona, portà a aquest guerrer a sentar-se uns quants dies (hi ha qui escriu vuyt) en lo soli reyal d'Ataulf. Llavors, suposen alguns autors, que Barcelona tingué ocasió de contemplar a la seva reyna, la filla del gran Theodosi, la muller de Ataulf, la romano-bizantina Placidia, marxar, apesurada y avergonyida, per los carrers de la Ciutat, devant lo cavall del assessí de son marit, barrejada ab presoners de guerra.

Si es axò cert, la pravitat que mostra en lo nou cabdill, no-l feya apte per consolidar una revolució. De manera que-s díu morí tot seguit assassinat per los séus soldats, malcontents de que no emprengué la guerra als romans. Tan insignificant es l'èfimer govern de Sigerich, que Idaci l'omet en son Cronicon (227). Emperò autors moderns s'han empenyat en fer passar son nom a la posteritat, situant-lo entre los monarques d'Espanya.

Walia, elet rey a Barcelona ab general aprovació, refermà la monarquia d'Ataulf en los tres anys que regí la nació wisigoda. Les seves armes reco-

«Antes de concluir haremos notar la coincidencia de haberse hallado sepulturas y enterramientos en las calles de *Montjuich del Obispo* y *Montjuich de San Pedro* de esta Ciudad, al edificarse en ellas nuevas construcciones». (*Revista histórica latina*, v. 1, n. vii, p. 29).

(226) *Historia de España desde la invasión de los pueblos germánicos hasta la ruina de la monarquía wisigoda*, per Aurelià Fernández Guerra, Eduard de Hinojosa y Joan de Déu de la Rada y Delgado (Madrid, 1894).

(227) *Occiso Ataulfo abud Barcinonam Valia regnat Gothis* (Cronicon d'Idaci).

rregueren triomfants d'un a altre extrém d'Espanya; los barbres de les demés provincies de la Península se subjectaren a Honori; Placidia es restituída a son germà; y l'Emperador d'Occident, agraht, li entrega una part del S. de les Galies, des de Tolosa al Atlàntich. Per més que en tal fet, hi puga haver, no sols generositat, sinó rahons d'alta política.

Barcelona retornà al domini de Roma y perdé son caràcter de capital del nou reyalme, per trelladar-la Walia a Tolosa (414).

Mort Walia (419 o 420) los séus immediats successors res tenen que veure ab Barcelona, reintegrada al Imperi y hont després d'Honori (425) s'hi reconexen com a sobirans al jove Valentinià III (425-455) y a sa mare la regent Placidia (425-450), la metexa que ja hi havia regnat essent muller d'Ataulf y que al present se fà donar lo títol d'Augusta.

Barcelona apar ara identificada ab les lluytes intestines del Imperi. Lo comte Sebastià, enemistat ab Placidia y d'acort ab los wisigoths, s'apoderà de nostra població, tenint-la sots sa sobirana autoritat, durant un any sencer (442 o 444), y retornant després al domini de Valentinià III (228).

Poch temps hi regnà l'Emperador d'Occident. Al que sembla, en 451, aliats wisigoths y romans per oposar-se al avenç dels Huns que destruían les Galies, lo rey Theodorich logrà obtenir lo territori que anava dels Pirinèus al Llobregat y per tant la ciutat de Barcelona.

Durant aquests anys esdevingué en la diòcesis barcelonina un fet que donà molt a parlar. Nundinari, qui ocupava aquesta Sèu, en 450, obtingué la segregació d'una porció important de territori, erigint-lo en nou bisbat, qual capitalitat féu radicar a Sant Pere d'Egara, y posant-hi de prelat a Irenèu. Proper a la mort, lo bisbe Nundinari,

mostrà desitg que Irenèu fós son successor. Acataren tots sa voluntat comunicant-ho a Roma. Lo nou papa, Hilari, d'acort ab los prelats que aca-

Segles VI al VII

Capitell wisigoth conservat en la església dels Sants Just y Pastor, com a pica d'aygua beneyta

(228) Flórez posa axò succehit en l'any 444; altres historiadors lo situan en 442.

Sebastianus illic quo confugerat, deprehensus sibi adversa moliri e Constantinopoli fugit admonitus, et ad Theodorem Regem Gothorum veniens, conquestam sibi qua potuit Barcinonam hostis ingreditur (anys 444 de J. C.: d'Abraham 2461).

Sebastianus de Barcinona fugatus migrat ad Wandalos (anys 445 de J. C.: 2462 d'Abraham) (*Idatii Episcopi Chronicon*).

bavan d' elegir-lo pontífice, anularen lo nomenament d'Irenèu, per evitar que la dignitat episcopal prengués caràcter de dret hereditari.

Ensenya aquest epissodi com, en lo segle v, la demarcació de les metròpolis era un fet qual origen devallaria del segle IV o d' abans, tota vegada que s'anava ab mirament al concertar una disgregació territorial (229).

Barcelona segueix romana fins al regnat d'Eurich (467-484), segons tota provabilitat, si bé los fets d'aquests anys no estàn prou desentranysats. Cap vicisitud que marque una fita històrica en lo séu desenrotllo, s' assenjala, fins a la mort d' Alarich (507). Una de les versions del Cronicón, erradament atribuït a Sever Sulpici, que publicà Flórez (230), suposava que la Ciutat fóu dominada per Gundefade, rey dels borgonyons. Altre exemplar de la propria historia cambia *Barcinona* per *Narbona* (231). Passèm donchs per alt aquest indeterminat succés.

Certament que Barcelona, per la fortitut de les seves muralles, segueix jugant primordial paper en les discordies a que donà motiu la elevació a monarca, del fill bastart d' Alarich, nomenat Gesalich, en perjudici de son lleítim successor Amalarich. En los quatre anys de son regnat (507-510), perdé, Gesalich, la major part del Llenguadoch y Septimania, refugiant-se a Barcelona. Nostra Ciutat esdevé testimoni de les seves maldats y centre de les operacions finals dels ostrogoths d'Italia, que venen a barrejar-se en exes lluytes hispanes, ab la mira de destronar a Gesalich y entronisar a Amalarich.

En lo paláu de Barcelona, per ordre de Gesalich, es mort Goerich, tal vegada notable personatge, quan axís consignan les Cròniques aquest acte (232). Los murs de Barcelona són impotents per mantenir la sobirania de Gesalich. Victoriós, lo general dels ostrogoths Hibbas, dels franchs, borgonyons y wisigoths, guanyà tota la Narbonesa per Teodorich y avençà vers Barcelona, que abandonà Gesalich (510), fugint al Africa a refugiar-se en la cort de Trasimunt, rey dels vàndals.

A Barcelona hi mort encara lo comte Velice (233), qui tal vegada defensaria la Ciutat per lo rey Gesalich.

Al any següent, lo deposit Monarca (511) trobà manera d' obtenir protecció del rey Clodoveu y acabdillant una host composta dels séus partidaris y

(229) Veja-s lo que diu Flórez (*España Sagrada*, v. iv, p. 109) a propòsit de la confusió dels límits de la provincia eclesiàstica de Màlaga, com a conseqüència de les guerres dels barbres.

(230) *Occisus Alaricus rex Gothorum a Francis. Tolosa a Francis et Burgundionibus incensa: et Barcinona a Gundefade Burgundionum capta: et Geselerycus rex cum maxima suorum clade ad Hispanias regressus est* (*España Sagrada*, v. iv, p. 452).

(231) Holder Egger: *Ueber die Weltchronik des sogenannten Severus Sulpitius und südgalische Annalen des 5 Jahrhunderts* (Gotinga, 1875).

(232) *Gesalicus Goericum in Barcinone in palatio interfecit: quo anno, idem Gesalicus ab Hibbane Theodorici Italicie regis duce ab Hispania fugatus, Africam petit. Comes vero Velici Barcinone occiditur* (Scott: *Hispania illustrata*, v. iv, p. 136, Francfort, 1608).

(233) La paraula *comes*, o sia *comte*, com a primer dignatari o oficial major, es d' ús comú en lo segle v. D' ella nos ocupam més per extens en lo capítol *Dominació franca*.

dels franchs auxiliars, se dirigí contra Barcelona. A quatre llegües de la Ciutat es vençut per lo duch Hibbas. Gesalich, fugitiu, cau en mans dels ostrogoths, passant lo Durance y morint ominosament.

L'ostrogoth Teodorich governà fins al any 526, en nom propi, si bé simulant ho feya per son net Amalarich. Però, després de sa mort, se separà Espanya dels ostrogoths d'Italia, regnant-hi Amalarich sol.

No seguirem lo curs dels acontexements generals en los regnats successius, puix res s'innova en la ciutat de Barcelona.

Al ocupar lo soli reyal los dos germans Liuva y Liuvigilt (568), los wisigoths, que no havían atemptat contra la regalía del Imperi del batiment de moneda, se llençaren a fer encunyacions peculiaries seves y a nom de determinades poblacions. A judicar de les llegendes, eran sovint promogudes, les encunyacions, per fets de relléu ocorreguts en quiscuna de les ciutats, los quals hi motivavan la presencia dels sobirans.

Heïss, que ha estudiat y recopilat les monedes wisigodes conegudes al séu temps (1872), fà notar que totes són d'or, de més o menys baxa lley, y d'una sola classe, çò es, lo terç de sou (234).

Barcelona figura en monedes que portan los noms de Recaret (586-601),

Encunyacions wisigodes (segles VI y VII)

Recaret (586-601)

Witerich (603-610)

Égica (687-701)

Liuva II (567-572), Witerich (603-610) y Égica (687-701) (235). En les dels tres primers, lo calificatiu de IVSTA que segueix al nom de BARCINON, sembla indicar la justícia del Monarca, exercida a Barcelona, qui sap si per alguna rebelió o alçament. Lo calificatiu de PIVS, que porta la moneda de Égica, en cambi, mostrarà un acte de pública clemencia del Rey en la metexa Ciutat.

(234) Aloïs Heïss: *Description générale des monnaies des rois wisigoths d'Espagne* (Paris, 1872).

(235) *Memorial numismático español*, p. 21 (1877).

Mes devèm fixar-nos d'una manera especial en les encunyacions fetes en temps del darrer, que presenten dos caràcters molt marcats. Les pertanyents als primers anys, çò es, quan regnava sol (687-696), mostren la seva efigie ab llegenda ✠ ID . N . N . E G I C A R X ; y una creu demunt tres grades o línies desiguals en lo revers, ab la inscripció ✠ BARCINON PIVS (236).

Dintre la numismàtica del segle VII, té lo major interés eix ters de sou d'or, puix dóna per primera vegada lo monograma de Barcelona. L'altre camp està ocupat, com en les demés, per les usuals testes d'Égica y Witiça, que llavors governavan plegats (696-700) (237).

Per entendre lo monograma, s'ha de començar a llegir per la B, donant-nos en continuïtat les cinch lletres següents B - R - C - N - O : y omplint dos dels buyts ab les vocals A I, resulta BARCINO. Volta al monograma la llegenda ✠ D - N - M - H - EGICAR - R - GS. En lo revers se proclama al corey ab altra inscripció ✠ V V I T T I Z A R - R E G S .

Moneda d'Égica y Witiça, ahont se troba lo monograma de Barcelona (696-700)

Per tant bé pot dir-se que lo primer monograma de Barcelona conegut, pertany al final del segle VII.

Dites encunyacions, comparades ab les primitives celtibèriques de Laye (veja-s-p. 37) acusan un gran retrocés, que es la característica de la dominació actual, segons també s'observa en les demés manifestacions

artístiques hispanes, si bé tal vegada en menor grau.

La escultura continúa la metexa llatina, però més barruera, presentant generalment dos caràcters, una que es lo llatí pur y l'altra llatí bisanti, essent aquesta darrera la de nostra terra. Poques mostres n'han restat a Barcelona, reduhint-se a tres que podrian haver pertenescut a la catedral wisigoda de Santa Creu. Los dos d'ells se conservan en la esglesia dels Sants Just y Pastor y lo tercer en la de la Mare de Déu de la Mercè, ahont hi anà a parar des de la abolida parroquia de Sant Miquel, immediata a la plaça de Sant Jaume.

Barcelona representa en aquests regnats un paper primordial dintre la regió. Mòlts dels principals fets acostuman gravitar entorn de la Ciutat: la fundació de la monarquia wisigoda per Ataulf; l'establiment del independent comte Sebastià, al rebelar-se de Roma; la darrera capital de Gesalich al desemparrar les Galies; lo lloch de residència del comte Hibbas, representant del rey ostrogoth Teodorich; y encara més avant la seguirem trobant en circumstancies consemblants. May baixa del nivell a que s'ha situat al organitzar-se la administració pública wisigoda, axis civil com eclesiàstica, atemperant-se

• (236) *Memorial numismático español*, làmina 1.ª, n. 5 (1877).

(237) Botet y Sisó: *Monnaie wisigothique inédite*, etc. (*Revue d'Histoire et d'Archéologie du Roussillon*, any 1, p. 129, 1900).

a les necessitats socials d'aquella època constitutiva. Qual importància no la deu a altra cosa, segons repetidament tenim manifestat, que a la fortitut de les seves muralles, junt a ses condicions topogràfiques y climatològiques.

La església pren part d'una manera primordial en l'estament novament creat. Ab nombrosos concilis, de caràcter nacional y regional, tendeix a consolidar l'esperit propi, armonisant les variades y opostes inclinacions de pobles diferents, que coexistexen sense encara fusionar-se.

Segles VI al VII

Capitell wisigoth utilitat per pila bàptismal en la vella església de Sant Miquel, d'ahont passà, al derrocar-se, a la de la Mare de Déu de la Mercè.

La presencia del prelat de Barcelona se constata en alguns de aquests concilis, que tant caracterisan los segles VI y VII, com, v. g., en los de Tarragona (516), Gerona (517), Barcelona (540) y Lleyda (546). Ha regnat aximeteix confusió entre los autors eclesiàstichs que s'han ocupat dels actes y existencia de nostres prelats en aquesta temporada. Carbonell, Diago y Pujades, nos donan uns episcopologis marcadament equivocats, que procuraren després aclarir Aymerich y

Flórez (238). Mercès al treball crítich dels dos derrers ha quedat establerta la següent successió de bisbes wisigots a Barcelona: Agrico (500-517); Nebridi

(238) Inseguint lo criteri establert, continuarem les opinions que han mantingut alguns de nostres historiadors sobre la cronologia dels bisbes de Barcelona. (Veja-s *España Sagrada*, v. xxix, ps. 119 y 361). D'elles es la única opinió autorisada la de Matheu Aymerich.

Opinions sobre los bisbes wisigots de Barcelona

Segons Miquel Carbonell

Berengarius, etc, obiit Idus Novembris an. 420.

Guillermus obiit 9 Kal. Maii an. 438.

Guillermus obiit 4 Idus Septembris an. 88. Imperatoræ Romæ Tiberio (SIC).

Segons Diago

Nundinarlo.
San Severo M

Agrico. Vivía en el 517.
Ugno. 589.

Segons Matheu Aymerich

Nundinarlo. Habuit Coadjutorem et optavit Successorem *Irenæum* ad an. 464, etc.

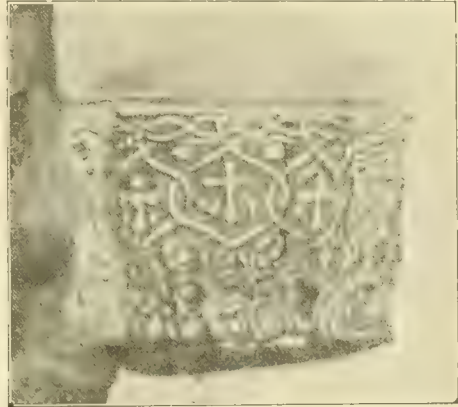
Agritius. Interfuit Tarracon. Concilio an. hristi 516 et Gerund. an 517.

(540); Patern (541-546); Ugno (580-599); Emila (600-615); Sever (617-633); Oia (634-638); Quirich (656-666); Idali (666-689); Laulf (689-694).

D'aquests prelats, uns eran d'origen romà, y altres wisigoth, com ho revelan llurs noms. Evidentment Ugno, Emila, Oia y Laulf, no eran de la terra. Lo primer pertenyia a la secta arriana, convertint-se al catolicisme en temps de Recaret (587) y prosseguint al devant de la diòcesis de Barcelona, per no viure llavors segurament lo bisbe catòlich titular de dita Sèu.

En temps d'Ugno se celebrà en la esglesia de la Santa Creu (la Catedral) de Barcelona, un Concili (1 de Novembre del 599), concorrent-hi lo Metropolità y onze bisbes més, y establínt-se quatre cànon, que no ns interessa ressenyar. Per lo prelat Quirich s'afirma que foren establerts los primers monjos de Sant Agustí en la capella de Santa Maria de les Arenes, avuy dita de la Mar per haver-se edificat llavors en un sorral

Segles VI al VII

Pica d'aygua beneyta existent en la esglesia dels Sants Just y Pastor

Borrellus obiit 13 Kal. Maii Regnante Rege Rhotberto, Rege Francorum an. 607.

Borrell, Murió en 18 de Abril de 607.

Nebrius, Interfuit Concilio Provinciali Barcinonensi celebrato ut opinatur Loaysà an. 640.

Paternus, Interfuit Concilio Provinciali Ilerdensi an. 546.

Ugno sive **Hungus**, Interfuit Concilio Toletano III an. 589 et Barcinonen. Provinciali an. 599.

Emila, Interfuit decreto Gundemari de Primatu Ecclesie Tolet. etc. an 610 Toleti Subscripsit etiam Concilio Prov. Egarensi an. 614

Severus vel **Eusebius**, Interfuit hujus nomine Joan. Presbyter Barcinon Concilio Tolet IV

Ula, Oia, Oya sive **Hoya**, Interfuit Concilio Tolet. V et VI annis 636 et 638.

Geraldus obiit 12 Kal. Septembris an. 638.

Etlus obiit 18 Kal. Septembris an 655.

G. Albertus obiit 13 Kal. Martii an. 663.

Raimundus Aguilonus obiit 6 Non. Octobris an. 674.

Paschalis obiit 3 Kal. Maii an. 691.

Emila, Vivía en el 610.
Nebriú, En el concilio de Tarragona, por Sergio.

Eusebio, Vivía en el 634.

Hoya, 635 y 63.

Geraldo I, Murió á 18 de Agosto del 638.

Accio II, M. en 16 de Agosto del 655.

Quirigo.

Guillermo Alberto, M. en 17 de Febrero de 663.

Ramón de Aguillon I.

Idalio, Vivía en el 688

Pascual, M. en 28 de Abril del año 691.

Laulfo, Vivía en el 693.

Geraldo II, M. en 15 de Septiembre del 700

Berenguer de Palau, M. en 1.º de Mayo del 703.

Guillén III, Electo de Tarragona, M. en 2 de Mayo del 713.

Los mismos propone Pu-jades, citando catálogos de los Archivos que no han publicado.

Quiricus seu **Quiricius**, Interfuit Concilio Tolet. X an Christi 656 etc.

Idalius, Subscripsit per Laulphum Vicarium suum Concilio Tolet. XIII an 683 et interfuit Concilio Tolet. XV an. 688 etc.

Laulphus sive **Laulfus** intra seculum VII et forte intra VIII etiam sub Maurorum irruptionem in Hispaniam, Interfuit jam Episcopus Barcinonensis, Concilio Toletano XVI an 693 et subscriperat jam ut *Idali* Vicarius in Concilio Tolet XIII

Joannes, Barcinon. Præsul incerti seculi.

Geraldus obiit 3 Idus Septembris an. 703.

Berengarius de Palacio obiit Kal. Maii an. 703.

Guillermus electus in Epum. Tarracónæ obiit 3 non Maii an. 713.

(239). L'hymne de Santa Eularia, atribuït a Quírich, que dona aytal nova, no es d'indubitable autenticitat, segons tenim assenyalat en la n. 179.

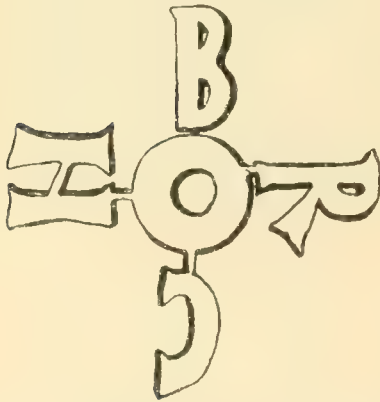
La obra d'agermanament y fusió dels elements goth y romà, iniciada ab la unitat relligiosa, es continuada per Xindasvint (642-652), unificant la llegislació. Aprés la completà Recesvint (649-672) al procurar la compenetració de les families, derogant la lley que prohibia lo matrimoni entre wisigoths e hispà-romans. Tal innovació era conseqüència dels fets, puix, segons Tailhan, havia desaparegut totalment l'antagonisme entre wisigoths y hispà-romans, 50 anys més tart, aduhint arguments dels que-n deduheix la existencia de la predita assimilació de pobles, en temps anterior a Recesvint (240).

La prosperitat de la monarquia wisigoda s'interromp bruscamment en lo regnat de Wamba, a causa de la gran revolta de son general Flavi Paul, a qui proclamà monarca molta part del Orient d'Espanya (672). Barcelona entrà en la conspiració. L'Emperador facciós escullí per sa cort la ciutat de Narbona.

La insurrecció no durà un any. Al capitular Barcelona, hi cauen presoners de Wamba, lo diaca Hunulf, Euredus, Pompedi, Guntefret y Neufret.

Abdicà Wamba la corona vuyt anys més tart (680) y entra en plena decadencia la monarquia wisigoda, patentisant-se a la mort de Witiça (708 o 709),

Monograma de Barcelona

B R C N O, segons figura en lo revers de una moneda de Ègica y Witiça (696-700) extraordinariament aumentat

per los molts partits en que queda dividit lo país y que-s fan enconada guerra. Lo més important es lo de la familia de Witiça. Composava aquesta sa viuda, l'archebisbe de Sevilla Oppa, germà de Witiça, y sos tres fills, Achila, Olmunt y Artavasdes, mantenint al primer per candidat a la Corona. Los contraris a Achila no lograren posar-se d'acort: cada cabdill guerrejà per son compte y en cada regió s'establí un principat.

Any y mitg feya que durava la lluyta quan les ventatges obtingudes per los partidaris d'Achila portaren als altres a buscar un capitost únich, proclamant com a rey a Ruderich, qui governava la Bètica (710).

A dita proclamació se seguí la desfeta

(239) Flórez sosté la opinió d'haver fundat los primers monjos a Barcelona lo bisbe Quírich, per consignar-ho l'hymne de Santa Eularia, que ell accepta sens lo menor dupte d'autenticitat. (*Espana Sagrada*, v. xxix, p. 139). Altres autors van més enllà. Pere Company, referint la historia de *La parroquia de Santa Maria de la Mar de Barcelona* (*Ilustració Catalana*, v. 1, p. 78), consigna la tradició de que, tant prompte com se permeté construir temples per la religió cristiana, s'edificà lo pedit de Santa Maria, hont Quírich hi fundà un convent de monjos de Sant Agusti, del que fôu ell lo primer abat.

Tot lo qual s'ha escrit sense considerar que, segons tota provabilitat geològica, les aygües de la mar ocupavan encara la plaça de Santa Maria de la Mar en lo segle vii, en que visqué Quírich, y molt més, per tant, la tingueren invadida en lo segle iii, en que s'establí lliurement lo culte del cristianisme.

(240) Tailhan: *Les espagnols et les wisigoths* (*Revue des questions historiques*, v. xxx, p. 24; Paris, 1881).

de Rechesint, governador de la Narbonense y Tarraconense y al que-s creu germà de Witiça, qui morí en la batalla, havent de refugiar-se al Africa Achila y sos parents.

Amardel opina que, en tota aquesta regió NE. d'Espanya, y per tant en Barcelona, no hi arribà a regnar Ruderich, sinó que Achila fôu mantingut sempre com a sobirà (241).

Des del vehí Continent, los vençuts treballaren per recobrar lo reyalme. Pretengueren seguir lo procehiment posat en pràctica en regnats anteriors, de cridar a gent forastera per ajudar a les seves pretensions particulars. Axis ho havia executat Atanagilt al fer venir los imperials pera combatre a Agila; Sisenat quan s'amparà dels franchs contra Suintila; y Paul també al combatre a Wamba. Per la metexa rahó la familia de Witiça s'alià ab lo comte Urban o Olban (equivocadament dit *Julian* a les derrerries del segle XI) (242), qui governava a Ceuta, sots sobirania del Kalifa. Mes fracassant la primera temptativa de desembarch (708), buscà auxiliars de major poder, obtenint la cooperació dels sarrahins dominadors de tota la Mauritania Tingitana.

Dues expedicions d'alarbs comanades per Tarif (710) y Tàrich (711), iniciaren la que Saavedra nomena atinadament *Campanya de la intervenció*. En ella los partidaris de la familia de Witiça, ab lo comte Urban y los auxiliars sarrahins, comanats per Tàrich, vengeren per sempre més a Ruderich en la famosa batalla del llach de Janda, mal nomenada del *Guadalete* (Juliol de 711), quedant encara subsistent Ruderich, com a monarca en una petita partida occidental d'Espanya, entre los rius Duero y Tajo, fins a la batalla de Segoyuela (Setembre a Octubre de 713), en la que hi perdé la vida.

Al Orient d'Espanya, Teodomir quedà erigit en governador de la regió murciaña, a nom d'Achila, qui continuava en rehens de Muça; y en la partida NE. de la Península seguía proclamat rey Achila.

Durant aquests dos o tres anys de la intervenció musulmica (711-713), Barcelona acatà la sobirania del fill de Witiça.

(241) Ab lo títol de *Le roi Achila* publicà G. Amardel un estudi numismàtic històric, motivat per la existencia de quatre monedes de Narbona a nom d'Achila y una de Tarragona del propri Rey y per la falta absoluta d'encunyacions del rey Ruderich en les ciutats de les dues regions indicades. Respecte a la fi de dit regnat diu: «A Narbonne, le monnayage au nom de Achila a dépassé l'an 711, mais il n'est pas possible de dire si ce prince existait toujours, ou si les Goths réfugiés dans la Septimanie ont, après sa disparition, frappé monnaie pendant quelques années au nom de leur dernier roi, ce qui expliquerait le tipe dégénéré et la bizarrerie de la légende des dernières espèces émises. Ce monnayage a pu se prolonger jusqu'à l'an 719». (*Bulletin de la commission archéologique de Narbonne* p. 436, 1893).

(242) L'erudit Codera, en son article *El llamado conde Don Julián*, ab testimoni d'autors cristians y alarbs, ha rectificat d'una manera brillant y completa, alguns conceptes pertocants a aquest personatge històric, bereber de la tribu dels Gomeris, al qui, l'unic autor cristià que pot fer fè, l'Anònim de Córdoba o lo Pacense, anomena *nobilissimi viri Urbani Africanae regionis*. Los autors alaràbics usualment coneguts l'escriuen també *بلال-المان-بلال* y no *بولانوس*, com provablement l'haurien escrit, puix d'aquesta manera, o molt semblant, escriuen los noms dels emperadors Didi Julià y Julià l'*Apóstata*. (*Revista de Aragón*, a. III, p. 205, 1902).

Al 713, o sia després de la presa de Mèrida per Muça, s'assenyala ja manifestament la mutació de relacions entre los auxiliars sarrahins y los goths partidaris d'Achila. Muça canvià d'intencions y sa actitud dominadora se posa en evidència, al veure tan mal organissades totes les forces espanyoles.

En la lluyta de set anys que s'entaula entre uns y altres, acabaren, les ciutats d'Espanya, per caure en mans dels sarrahins. Y mentres los malaventurats fills de Witiça rebían la plenitud dels séus bens, confiscats per Ruderich (243), morint sense honra a Toledo y a Córdoba, en les serralades dels Pirinèus y de les Asturies, hi restavan alguns castells y territoris, ahont may hi fóu reconeguda la sobirania del Kalifa de Damasch, conservant-s'hi les tradicions de la monarquia wisigoda.

La causa de la pèrdua d'Espanya, com diu mólt bé lo senyor Saavedra y referman los erudits autors que-ns servexen de norma (244), fóu un esperit general d'indisciplina, nascut de la exageració del particularisme germànich. D'aquesta perniciosa condició, anatematisada repetidament en los concilis, nasqueren, la anarquia a la mort de Witiça, la apelació al estranger al ésser proclamat Ruderich y la lluyta parcial després de la elecció de Pelay, preferint tots lo jou del estranger a la elevació del propinquu. Les més fortes ciutats van cayent, sense que may més se tracte d'unificar los esforços individuals dels cabdills goths. Teodomir no-s concertà ab los asturians, ni los cabdills pyrenenchs resurten del isolament en que-s mogueren, com si la obra regional que per sempre més surgirà en la Península ibèrica brollés sobtadament al faltar la direcció única imprimida per la dominació germànica, a les provincies del Imperi que constituiren lo territori romà de les Espanyes.

---

(243) «Devorando su afrenta, tuvieron aquellos ámbiciosos principes que acomodarse á recibir sus propiedades patrimoniales confiscadas por orden de Rodrigo, quedándose Achila en Toledo, donde habia pensado reinar, con externos y extraordinarios honores, á ningún otro prócer otorgados, pero sin honra. De él procedió Alvaro, padre de Hafs, cadí ó juez de los extranjeros. El hermano de Achila, Artavasdes, se fijó en Córdoba, con gran fama de penetración política y oriental generosidad, transmitiendo á su descendiente Abu Said, el título y autoridad de conde, y Olmundo residió en Sevilla, dejando tres hijos: Sara, tan considerada por el califa Hixem como por Abdeirramán I de España, y dos varones, uno muerto en los dominios cristianos del Norte y otro que mereció ocupar la sede hispalense» (*Historia de España desde la invasión de los pueblos germánicos*, etc., v. II, p. 252).

(244) Obra esmentada en la nota 243: veja-s en la p. 256.

برشلونة

Los sarrahins al Occident del Bahr-al-Rumí (Mediterrani).—Pugnes entre juhéus y cristians.—Intervin-gueren los juhéus en la conquesta sarrahina?—Suposades oprésions dels cristians.—L'impost de la capitació.—L'episcopat subjecte al Kalifa.—Mohiment abbasida extés a Barcelona.—Lo wáli Zuleiman regoneix la sobirania de Pepin (759).—Establiment de la Marca Hispànica (785).—Bar-celona adherida al mohiment insurreccional de Bahlul (790).—Lo kalifa Hixem recobra la Marca Hispànica (793).—Independencia de Barcelona en temps de Zeid (795).—Zeid regoneix a Al-Hakem per senyor (797).—Important avenç dels franchs en les fronteres de la Marca Hispànica (798).—Hosts enemigues entorn de Barcelona (799).—La Ciutat assetjada per Ludwich lo Piadós, rey d'Aquitània (800).—Zeid se defèn valerosament.—Los franchs s'apoderan de Barcelona (801).

Los alarbs, al empendre la conquesta del món antich, voltaren lo بحر الروم *Bahr-al-Rumí* o mar de Roma (245) (nostra mar Mediterrania), dextant sots la dependencia del Kalifa, totes les seves costes, fins les més allunyades del بحر الرقاق *Bahr-ozzocac* o mar del Estret (246), que-s com denominavan a la part més occidental de la propria mar, a l'antich *Fretum gaditanum*.

De la resistència que trobaren los sarrahins en aquestes platges medite-rrànées, se sap positivament la que li feu «una ciutat que està demunt lo mar, la qual tenia quatre portes» (247). Tal breu descripció concorda ab la antiga

(245) *Geographie d'Aboulféda traduite de l'arabe en français, etc.*, per M. Reinaud (Paris, 1848), v. II, p. 32.

(246) «D'après quelques auteurs, la dénomination de *Bahr-ozzocac* s'étendrait à toute la partie de la mer Méditerranée qui baigne l'Espagne, et même à la Méditerranée, tout entière. D'un autre côté, la mer Méditerranée est appelée quelquefois mer de Syrie (*Bahr-alsham*)».

(247) Codera estudia en Abencotaiba lo capitol titulat *Algazía de Muza contra los Bascones y los Francos*. Fent referencia a Abdala fill d'Almoguirah, fill d'Abubordah, diu: «Estaba yo con los que en Alandalus iban de expedición con Muza, hasta que llegamos a Zaragoza, que era de lo más distante adonde llegamos con Muza, excepto un poco más allá y llegamos á una ciudad que esta sobre el mar, la cual tenia cuatro puertas». Segueix la presa d'aquesta Ciutat ab circumstancies poch intel·ligibles en lo text. (*Estudios críticos de Historia árabe española*, per Francisco Codera, Zaragoza, 1903, p. 102).

Colonia Favencia, d'igual manera que ab la nostra ciutat metropolitana Tarragona.

Les principals poblacions de les platges del جبل المرت *Xébel-alport* o montanya *del Port* (248) (los Pirinèus), com eran طرکونة (Tarragona) و برشلونة (Barcelona), són ara centre d'altre mohiment y d'una activitat de nova especie, adreçada vers les costes africanes o les llunyanes regions del Orient. Es veritat, que res altera, en los *rumis* o *rumis* (cristians), la pràctica de la seva religió, no essent, per ara, de ningú mortificats.

La majoria dels historiadors d'aquesta època històrica, com Dozy, Fernández Guerra, Menéndez Pelayo, Amador de los Ríos, Hinojosa, etc., opinan que les comunitats juheves establertes en جزيرة الأندلس *Xezirat-Al-Andalús* (Espanya) (249) patrocinaran y ajudaran la invasió. En justa correspondencia, diuen que, dels alarbs, n'obtingueren una era de tranquil·litat a la que no hi estaven acostumats.

Les l'uytes de juhéus y cristians, que s'inician a Persia, en l'any 345, ab les violències dels primers contra los segons, generalisades a tot l'Imperi en temps de Julià l'Apòstata, per lo favor que aquest donà als juhéus, may s'acabaren durant la Edat Antiga. Teodosi, imbuït del sentiment regnant en sa època, prohibeix, en 388, lo matrimoni dels juhéus y cristians (250). Y en lo regne wisigoth d'Espanya se recull lo llegat del segle IV, sovinteçant edictes de proscripció contra lo poble hebraych, des del regnat de Recaret. Cert que dits edictes foren suavissats per l'esperit tolerant de Sant Isidor; però se renovaren al regnar Xintila (636-640), prenent major esclat en temps de Ègica (687-701). Y lo meteix que passava a Espanya succehía en altres monarquies europees, assenyaladament a França, durant lo govern dels reys merovingis.

(248) Ab lo nom, que-s pot transcriure per *Xébel Alport* o *Albort*, montanya del Port, y alguna vegada *Xébel Alportat* o *Albortat*, montanya dels Ports, se designa per los escriptors sarrahins als Pirinèus. Les angostures o collades per hont s'atravessan nostres altes serralades, sempre han rebut lo nom de *ports*. Axis ho regonexia lo bisbe Marca en lo segle xvii, puix parlant dels passatges d'aytals montanyes, deya: *Portus enim vocari summa sive angustia. Pyraeorum montium supra monuimus (Marca Hispanica, f. 69).*

Los geògrafs alarbs han considerat tot l'actual territori de Catalunya com formant part dels Pirinèus. En lo qual han estat més apropiats que no pocs autors moderns. Abuífeda, al descriure los *Xébel-Alport*, diu que sa extremitat oriental devalla vers Narbona y Barcelona y que Tarragona se troba en lo seu limit extrém vers la mar Mediterrània. (Obra esmentada, v. II, p. 86).

(249) *Xezirat-Al-Andalús* es lo nom alaràbich d'Espanya, traduhint-se per *il a o península del Andalús*. *Xezirat* equival propiament a *illa*, puix los alarbs no tenian o empleavan paraula alguna que correspongués a *península*. Aquesta paraula *Andalús* es usada per los escriptors alarbs con designativa de les terres occidentals d'Europa ocupades per los musulmans. Se desconeix l'origen de la metexa, si bé-s creu pogués devallar dels Vàndals que ocuparen lo Nort d'Àfrica y que en ses relacions ab los alarbs donaren ocasió a que aquests designessin per *Vandalúcia* a les seues terres, extenent la designació als wisigoths d'Espanya, que, com sabèm, eren d'idèntich origen.

(250) Albert de Broglie: *L'église et l'empire romain* (París, 1860 a 1869), v. III, ps. 181 y 184; v. IV, ps. 173, 271 y 275; v. VI, p. 234.

Tenint en compte aquestes consideracions de caràcter general, semblarà justificada la enemistat entre cristians y juhéus al temps d'efectuar-se la invasió dels alarbs a Espanya, y per consegüent, s'hauria de creure en lo favor o ajuda donat per l'element hebraych als nous conqueridors de la Península, segons manifestan la majoria dels historiadors. Emperò, darrerament, l'erudit Juli Tailhan, ha tractat d'estudiar ab deteniment les proves aduhides fins ara, per concloure-n que estàn lluny d'ésser convincents y d'esvair tot dupte, sobre la cooperació juheva en la predita conquesta. Creu Tailhan que-s necessita, per acceptar-la sens recel, testimoni de major autoritat que la tradició alaràbiga, ahont la corrent, siga la que-s vulla la cequia per hont arriba a nosaltres, està enterbolida d'innombrables faules. D'altra part, diu, que lo recort d'aquest concurs odiós prestat al estranger, també l'hauria acullit la tradició cristiana, a ésser cert, lo qual no veu que succhesca (251).

Dels primers jorns de la ocupació sarrahina, s'han reproduhit algunes falses tradicions, assenyaladament eclesiàstiques. Entre elles hi ha la suposició d'un determinat pacte entre los cristians de Barcelona y Abdelazis, a conseqüència del qual y mitjançant una crescuda pensió, pogué seguir oberta al culte la capella de Santa María de la Mar (252).

La tradició cau tota sola considerant no existí la tan decantada guerra religiosa, ni persecucions de cristians, en totes les terres del Al-Andalus, durant los primers anys de la conquesta dels alarbs. Abans d'Al-Mansur no hi ha prova de veritables lluytes religioses y sí tant sols lluytes de dominació política. Axís ho regoneix, indirectament, l'ilustrat Villanueva (253) quan diu que aquí no hi hagué temps de destruir-ne lo cristianisme, en escassament vuytanta anys de subgecció als mahometans; per quina rahó, afirma, que, la esglesia barcelonina, es de les poques d'Espanya que-s poden gloriar de haver conservat incòlume la religió catòlica, des de les seves primeres centurries. La falta d'escrits del segle VIII no permet saber res ab certesa d'història eclesiàstica, essent completament apòcrifs alguns noms de bisbes que figuren en determinats episcopologis (254).

(251) J. Tailhan: *La ruine de l'Espagne gothique (549-713)* (*Revue des questions historiques*, v. xxxi, p. 385, Paris, 1882).

(252) J. Company: *La parroquia de Santa María de la Mar de Barcelona* (*La Ilustració Catalana*, v. 1, p. 78).

(253) *Viaje literario á las Iglesias de España*, v. xvii, p. 128.

(254) Flórez relata lo que s'ha escrit a propòsit de nostres bisbes apòcrifs del segle viii.

Opinions sobre los bisbes de Barcelona sarrahina

Segons Pere Miquel Carbonell

Bernardus obiit Nonas Septembris anno domini 741.
Guillermus obiit 15 kal. Octobris anno 771.
Bernardus Vives obiit in prelio sarracenorum 7 Idus Aprilis anno 785.
Guillermus obiit 16 kal. Maii an. 785.
Umbertus obiit 18 kal. Januarii anno 801.

Segons Francesch Diago

Bernardo I. Murió en 6 de Septiembre del 741.
Guillermo IV. Murió en 16 de Septiembre del 771.
Bernardo Vivas. Murió en 8 de Abril del 781.
Guillén V. Murió en 16 de Abril del 788.
Umberto I. Murió en 16 de Diciembre del 801.

Matheu Aymerich no consigna cap bisbe barcinonense indubitable d'aquesta temporada en son depurat Episcopologi.

Són també gratuïtes les relacions que ns fan d'extracció d'imatges culturals de nostra Ciutat, per transportar-les a llocs recòndits de les muntanyes, ab la mira de substraure-les d'imaginaries persecucions dels sarrahins. Axís s'escriu, entre altres, de la primitiva escultura de la Mare de Déu de Montserrat, «conocida por la *Jerusalimitana*, que, según la pía tradición, había traído San Pedro ó algún otro de los apóstoles, por orden y en vida de la misma Madre de Dios, y que San Severo y Santa Eulalia habían ya venerado con el nombre de la *Morena*, en la iglesia hoy llamada de los santos Justos y Pastor» (255).

Axò no vol dir que la conquesta sarrahina no motivàs lluyta y destrucció, com sol sempre ocasionar tot afer de guerra, sían quins se vulla los pobles que lo portan a efecte. Però, diu Dozy, que, les crudeltats tot seguit foren mitigades, renaxent aviat la tranquil·litat. En tant, que lo jou dels sarrahins esdevingué al menys tan tolerable com lo dels wisigoths (256). Aximateix afirma que los hispans seguiren ab llurs propies lleys, jutges y autoritats, puix que los hi donaren governadors o comtes de la propria nació, ab encàrrech de recaudar les imposicions exigides y d'arreglar los dissentiments que surgissen entre ells.

La més especial de les tributacions sarrahines fóu l'impost de la capitació, que dexavan de pagar los cristians quant se feyan musulmans. Consistia en 48 dirhems per los rics, 24 per la classe mitja y 12 per los qui vivían de un treball manual, estant-ne exempts les dones, infants, frares, esguerrats, malalts, pobres y esclaus. Res tenia que veure, aquest impost, ab lo *kharadj* que pagavan los propietaris rurals per les seves produccions y que solía consistir usualment en un delme del vint per cent dels fruïts.

En materia relligiosa no violentavan a ningú. Se creu que no-ls agradava que los cristians se fessen musulmans, per quant axís se perjudicava l'erari públich. Axò explica que los cristians, no trobant-se del tot malament ab la seva dominació, dexessen de promoure disturbis polítichs durant lo segle VIII. Contribuía a aytal estat d'opinió popular, l'aminorament del poder de les classes socials privilegiades en la època wisigoda, y lo repartiment de les terres confiscades, augmentant la petita propietat.

S'ha d'advertir, emperò, que, si lo culte del catolicisme era lliure, no ho era la Esglesia, que restà subjecte a la autoritat dels Emirs. Ells usaren, a semblança dels reys wisigoths, del dret de convocar concilis y del de nomenar o deposar bisbes. Naturalment que l'ús d'aytal prerrogativa havia de motivar oprobis y escàndols.

Pochs recorts han restat d'exa temporada de dominació sarrahina. Diuen

(255) *Historia de Montserrat*, per l'abad En Miquel Muntadas (Barcelona, 1894), p. 51.

(256) R. Dozy: *Histoire des musulmans d'Espagne* (Leyde, 1861), v. II, ps. 38 a 47.

los Anals de Metz (257), que Suleiman, governador de Barcelona y Gerona, regonegué la sobirania del rey dels franchs, Pepin, segons Dom Vaisette, en l'any 759 (258). Lo motiu s'ha tractat de justificar ab les lluytes entre abbasides y ommeiyades, suposant fos, Zuleiman, parent de Júsuf y, per tant, decidit adversari del rey Abd-el-Rhaman I. Los franchs, protectors de la fracció abbasida, aculliren bé a Zuleiman, d'ahont aquest no duptà en prestar-los-hi un homenatge que assegurava la casi total independència de les dues ciutats del séu comandament. Es possible que Barcelona jugàs son paper en la guerra que los abbasides d'Orient tractaren d'encendre en terres de Al-Andalús, ab concurs y lliga del rey Pepin (768).

Conde se n'ocupa (259) y parla d'Abdala-Aben-Salema, governador de Barcelona en l'any 768, en que-s diu ocorregué un desembarch de gent africana en les vores del Ebre, sots direcció d'Abdala-ben-Habib-el-Sekelebi. Tal fet lo contradíu Morera, per no trobar-lo comprovat en histories alaràbigues (260).

Y segueix dihent Conde, que, en l'any 768, Abderrahman I, ab son exèrcit, vingué a Barcelona, regraciant al walí Abdala-Aben-Salema, per la oportunitat del séu socors al rebutjar als africans, com també per lo bon estat de les naus d'aquesta costa.

L'avenç dels franchs vers nostres montanyes resulta un fet ja en l'any 770. Consolidades les primeres conquestes en aquestes comarques, atravesa los *Xébel-Alport* (Pyrinèus), Carles Many, y estableix la *Marca Hispànica*, o territori de la frontera espanyola subgecte a la seva dominació. La nova conquesta es tot seguit assenyalada per una línia d'influencia dominadora, que abarcava dilatat territori pyrinench, quals límits meridionals eran Osca y Barcelona (261). Mes la subgecció de Barcelona, per ara, fou més d'acatament al Emperador que de dominació plena dels franchs, puix los sarrahins hi segueixen com a únichs senyors de nostra Ciutat. En 785, la veritable *Marca Hispànica* abarcava petita extensió, qual línia divisoria estaria entre Barcelona y Gerona.

En les guerres civils promogudes al començ del regnat d'Hixem (787),

(257) *Solinoan dux Sarracenorum, qui Barcinonam Gerundamque civitatem regebat, Pippini se cum omnibus que habebat dominationi subdidit.* (*Marca Hispanica*, columna 240). *Solinoan* diu equivaldre a Suleiman. També es conegut, segons alguns autors indican, per Ben-Alarabi, o Suleiman-el-Arabi, de qui parlan les cròniques franques ab referencia al any 778.

(258) Dom Vaisette: *Histoire de Lengüadoc*, p. 829.

(259) Joseph A. Conde: *Historia de la dominación de los árabes en España*, v. 1, p. 197 (Barcelona, 1844).

(260) E. Morera y Llauradó: *Tarragona cristiana*, v. 1, p. 215 (Tarragona, 1897).

(261) Any 778. — *Eodem anno dominus Rex Karolus cum magno exercitu venit in terram Galliciam et adquisivit civitatem Pampalona, deinde accipit obsides in Hispania de civitatibus Abitauri atque Ebilarbi, quorum vocabulum est Osca et Barzelona, nec non et Gerunda. Et ipsum Ebilarbium vinctum duxit in Franciam.* — (*Annales alii Francorum ex duobus per vetustis codicibus M. S.S.*, reproduhits per Pau Piferrer: *Recuerdos y bellezas de España, Cataluña*, v. 11, p. 322).

s'alçà un cabdill alarb, Bahlul-ben-Makluc Abulhegiag (262), qui dominà a *Sarkusta* (Çaragoça). Entre les ciutats que s'adheriren al mohiment separatista hi figurava Barcelona (790), la qual resulta allunyada de la influència política del Emir de Còrdova.

Bahlul es vençut per les tropes del Kalifa, comanades per Abu-Otman, walí de Valencia, qui s'apoderà de Barcelona y demés ciutats «que oprimidas por estos caudillos rebeldes, deseaban verse libres de sus vejaciones y estar protegidas de su rey y señor: así ellas mismas abrieron sus puertas al vencedor y se pusieron en defensa contra los rebeldes» (263). Los fets històrics no demostren, per lo que a Barcelona pertoca, la espontaneïtat que vol suposar l'autor alarb d'ahont Conde treu aquesta nova.

Tornada, Barcelona, a la potestat dels cordobesos, la lluyta s'entaulà en les fronteres d'Espanya. Hixèm proclamant la guerra santa (791) pot recobrar a Gerona (793), a qual presa se seguí la de Narbona y un nou avenç sarrahí en territori del Afrank, fins a Carcassona.

Si bé la regió quedà subjugada, no desaparegué, en algunes localitats, y especialment en la ciutat de Barcelona, l'esperit d'hostilitat a la dominació cordobesa, de que n'havían estat mostra, la conducta de Zuleiman, lo regonexement del emperador Carles Many en 778 y la insurrecció de Bahlul, sobradament trascendental. En la guerra civil que-s promou a la mort de Hixèm (795), Zeid o Zato (que Pujades escriu també *Zanti* o *Zaed* y altres autors *Saad*), nom que podria amagar lo de Ziyat, alçà la bandera separatista y en lo nou mohiment anticordobès, tot seguit s'apoderà de Barcelona, hont hi restà en absoluta independència. A igual que Zuleiman, procurà acostar-se als franchs, acatant la sobirania de llur Emperador, segons ja s'havía fet per primera vegada en 778. De manera que, ab aquesta pau, no quedava tancat entre dos focs, y obtenia una alta protecció, consolidant la independència de la seva Ciutat, que, en aytal temps, tindria administració propia.

No està en desacort, nostra presumpció, ab les principals teoríes sobre l'origen dels municipis en la Edat Mitjana. En elles s'indica, com origen de sa vida autonòmica, los derrers temps de la Edat Antiga. Bourgin (264) ne fa circumstanciada relació. Segons ell, la teoria romanista suposava ésser una continuació de les colonies romanes: la reyalista deya prevenir de les cartes o franqueses otorgades per los reys a alguns vassalls; los partidaris de la teoria eclesiàstica, volían provingués de la acció de la Esglesia; Thierry creu se originaren de la generalisació de fets escampats; Vander-Kindere que devallan de la comunitat rural y del consell carlovingi; Aloys Schulte, que procehexen

(262) Bahlul es, segons opina l' eminent arabista Codera, lo Bohlul fill de Marzuch, que citan los autors alarbs.

(263) Conde: *Historia de la dominación de los árabes*, etc., v. I, p. 224.

(264) Veja-s lo treball de Jordi Bourgin, en la *Revue de Synthèse historique* del Desembre de 1903.

del *weichild* o mercat. Es dir, que les opinions se multipliquen, per no trobar una llei precisa que determini lo seu començament.

La tendència a teoritzar en molts autors, fà caure en una mar de confusions al inexpert que-s dexa seduhir per una o altra hipòtesi rasonada. Si bé los fets econòmichs, com les fires o mercats, tenen importància per lo desenrotll de la vida municipal, lo fort creximent d'aquesta ha de buscar-se en la dispersió de la autoritat reyal y formació d'un esperit nacional propi. Això es lo que sol ocorre al emancipar-se una ciutat y passar a viure sots una influència sobirana local, que hi logra proclamar y mantenir, per determinat temps, la seva completa independència.

Pujades, que tantes patranyes recompta de la època sarrahina, inseguint a Beuter y a Calza, preté que, en 794, Carles Many assetjà a Barcelona y entrà en la Ciutat, encomenant-la a Addo o Adola, alarb, qui, de llavors en avant, pagà paries o tributs al Emperador, mentres Zeid era desterrat. Al ensemps, suposa que lo castell del Port fôu encomenat a un altre alarb dit Lullo, qui l'havia servit bé en aquella guerra. Res confirma lo govern del sarrahí Addo a Barcelona, ni tampoch lo d'altres successors que Pujades li atribueix, çò es, primer, lo comte Borrell d'Ausona (797) y més tart un tal Hemur o Gamir, que s'apoderà revolucionariament de Barcelona (799) poch abans de conquerir-la Ludwich lo Piadós (265). Tot lo que Pujades diu es inexacte.

En l'any 797, comparegueren a Aquisgràn a la cort de Carles Many, Abdalà, oncle del kalifa Al-Hakem, hú dels rebelats contra aquest, acompanyant-lo, segons l'orientalista Reinaud y confirman los *Annales Bertinianos* (266), nostre walí independent Zeid. Entre tots, tramaren lo nou avenç dels franchs en la Marca Hispànica, portat a terme ab gran succés dintre del propi any 797, y en quina *algara* recobrà l'Emperador tot lo territori pyrinench, abans perdut, de Narbona y Gerona.

La senzilla indicació que fan los historiadors franchs, de que Zeid, per contemporisar, aparentà prestar vassallatge a Carles Many, y la presencia dels cabdills alarbs del NE. d'Espanya, en la cort imperial y en la del rey Ludwich, dexan entreveure cert propòsit de formar una corrent de simpatia vers los franchs, y, per tant, un partit polítich favorable a la seva intervenció o dominació. Mes com les velles histories són difuses en tot lo que no-s traslluheix al exterior en guerres y conquestes, res diuen concretament de creacions de nous partits, ni de mohiments d'opinió que marquen altres orientacions.

Al-Hakem, fent un esforç titànich, desatengué la guerra civil al S. del

(265) Geroni Pujades: *Crònica Universal del Principado de Catalunya*, v. v, ps. 247, 327 y 352.

(266) L'autor franch de la *Vita Ludovici*, referint-se al cabdill sarrahí pyrinench, no-l nomena y sols vagament lo designa ab les paraules *qui locis montuosis Aquitanie proximis principabatur*.

Al-Andalus, llençant-se a guanyar lo que havia perdut en la frontera, podent-ho semblantment recobrar tot fins a Narbona. Qualsevol avenç li valgueren dictat d'*El Modhafar* o *Almudafar*, que vol dir victoriós, afortunat.

Barcelona hagué de regonèixer la autoritat del kalifa Al-Hakem, perdurant poch temps més.

Al-Hakem no podia permanèixer en la Marca Hispànica: feya falta a Toledo, que seguía en mans de Suleiman y Abdalà. Per çò, dextant les terres pyrenenques, partí vers lo Centre d'Espanya, concordant-se per lo venider ab l'independent Zeid, qui prosseguí governant la Ciutat.

¿Quin fóu lo conveni entre l'Emir y lo Walí? Possible es endevinar-lo, per més que no es fàcil se puga may saber, faltant-nos escrits de dita època. D'una part, lo regonexement de la sobirania d'Al-Hakem, que, naturalment, substitueix a la de Carles Many. D'altra part, la seguretat d'una autonomia per nostra Ciutat fronterera, justa compensació al constant perill d'haver de sufrir les embestides dels franchs. Ha entrat sempre en la política de tots los pobles, decorar, ab franqueses e immunitats, les ciutats subjectes als treballs d'invasions o de guerres, segons exemples continuats que presenta la historia. Y si a tal rahó de caràcter general s'hi ajunta la mólt especial que concorria a Barcelona, que, ja en 778, havia proclamat la independència, vindrèm a refermar-nos més en nostra hipòtesi.

En lo començ del any 798, s'aplegaren los franchs a Tolosa per tractar d'una nova expedició contra Espanya. Se trobavan presents al concell, misatgers d'un cabdill sarrahí de la frontera, que tal ha de considerar-se a Bahlul, segons les paraules d'Eginhardt (267). Los sarrahins dels Pirynèus llavors concertaren lliga ab Ludwih lo Piadós.

Resultat de tals parlaments, veyèm ésser una nova entrada dels franchs, que s'apoderaren de Gerona, Ausona, Berga, Manresa, Cardona y Solsona. Aquest avenç, que, fora de Gerona, se realisà en territori trencat, montanyós,

---

(267) Any 797. — *Barzinona civitas Hispanie que jam pridem a nobis desciverat per Zatum prefectum ipsius nobis est reddita. Nam ipse in Palatium veniens, semetipsum domno Regi cum civitate commendavit.*

Altres Cròniques franques s'expressan ab semblants termes, més o menys ampliats, com se podrà veure de les que continuàm tretes de la compilació de Duchesne y que publicà Piferrer en lo v. II de *Cataluña*, Apendix ns. 5 y 8.

Barcinona Hispanie civitas, que jam pridem a Francis defecerat, per Zatum Sarracenum prefectum ejus Carolo reddita est (Annales Francorum Fuldenses, p. 538).

Los *Annales Bertinianos*, segons los publicà Muratori (*Rerum Italicarum scriptores*, v. II, p. 505, Milà, 1723), consignan en l'any 801: «*capta est Barcinona civitas Hispanie jam biennio obsessa, Zatem Prefectus ejus et alii complures Sarraceni sunt comprehensi*».... «*Zatum et Roselmus in una die ad presentiam Imperatoris deducte et exilio damnati sunt*». Veja-s aytambé lo que han escrit altres cronistes coetanis:

Barcinona civitas in limite Hispanico sita que alternante rerum eventu, nunc Francorum, nunc Sarracenorum ditioni subiciebatur tandem per Zatum sarracenum, qui tunc eam invaserat, Regi reddita est. Nam is æstatis initio Aquasgrani ad Regem venit, seque cum memorata civitate spontanea deditioe illius potestati submitit. Qua recepta, Rex filium meum Ludovicum ad obsidionem Osceæ cum exercitu in Hispaniam misit. (Annales de Gestis Caroli Magni, per Eginhart, v. II, p. 248).

de mólt mal comunicar y fàcilment defensable, a tenir-hi alguna manera de defensa, nos mostra la immediata intervenció, influencia o complicitat dels cabdills de la terra, y entre ells de Bahlul.

Ludwich lo Piadós, en lo propri 798, dexant Gerona, passà a Barcelona fiat de les demostracions amistoses de Zeid, per entrar com a senyor en la Ciutat. Inútil viatge: lo Walí, encastellat en los potents murs d'aquesta, refusà obrir-li les portes, servant fidelitat a Al-Hakem. Ludwich ha de prosseguir ses conquestes pyrinenques, abandonant lo propòsit de passar més al S., y tornant-se'n a França per Lleyda y Osca.

Ab rahó se presúm que lo Rey d'Aquitania no dexà en complerta tranquil·litat a Barcelona, sinó que, a son entorn, hi féu quedar una petita host franca per hostilitzar a la Ciutat. Tinga-s en compte, que s'anava a entrar en

*Cum pulcro retinens ortu claresceret astas,
Ad Regem sarracenus cognomine Zatus
Adveniens a se pervasam reddidit urbem.
Barzinona cui nomen, nam limite structa
Constat in Hispanico, vario cogenteque casu
Nunc sarracenis fuerat, nunc subdita francis, etc.*

(*Poeta Saxonici Annales de Gestis Caroli Magni*, p. 160).

En igual concepte s'expressan los autors de les *Vita Karoli Magni ab incerto scriptore sed coetaneo* y *Vita Caroli Magni per Monachum Egolismensem descripta*, que publicà A. Duchesne: *Series auctorum omnium qui de Francorum historia*, etc. (Paris, 1635; ps. 78 y 160).

«Eo autem regnante in Spania (*sulice Abulæ*), missit Karolus Imperator Ludovicum filium suum, Regem in Aquitania, ad obsidendam et capiendam civitatem Barcinnona. Qui congregato exercitu ex Aquitania, Wasconia, necnon de Burgundia. Provincia atque Gothia, missit eos ante se ad obsidionem civitatis. Qui abeuntes, circumdedit exercitus civitatem, et obsederunt mensibus VII. Ceperuntque Regem civitatis illius nomine Saton. Cumque pares defuissent in civitate, et jam capienda esset civitas, miserunt ad Ludovicum Regem ut veniret Barcinnona, quia jam capienda erat civitas, ut cum cæpta fuisset, nomini ejus ascriberetur victoria. Venit autem præfatus Rex Ludovicus ad civitatem, et tradita est civitas in manus ejus. Constituitque illic custodiam et armamenta. Regem verò civitatis illius Saton victum compedibus misit ad patrem suum Karolum Regem Imperatorem in Francia». — (*Chronicon Moysiæacensis Cenobii*, v. III, p. 144).

«His peractis, succedente tempore, visum est Regi et Consiliariis ejus ut ad Barcinonam oppugnandam ire deberent: divisoque in tres partes exercitu, unam quidem Buscelliori ipse permånens secum retinuit: alteri obsidionem urbis injunxit, cui Rostagnus Comes Gerunda præfuit: tertiam autem, nè fortè obsidentes urbem improvisè ab hostibus occuparentur, ultra urbem sedere præmisit. Obsessi interea intra urbem. Cordubam miserunt auxiliumque poposcerunt. Rex verò Sarracenorū protinus auxiliatus eis exercitum direxit. Venientibus porrò his qui missi fuerant Casaraugustam, relatum est eis de exercitu in via sibi obviam constituto. Erat autem ibi Wilelmus, primus signifer Hademarum, et cum eis validum auxilium. Quod illi audientes, in Astures sese verterunt, clademque eis improvisè importaverunt, sed multo graviorem reportaverunt. Quibus recedentibus, nostri ad socios urbem obsidentes reversi sunt et illis juncti tamdiu urbem obambientes, et nullum ingredi aut egredi permittentes, vexarunt, donec famis acerbitate coacti sunt etiam vetustissima ostiis coria detrahere et in cibum infelicissimum vertere. Alii autem mortem infelicissimæ preponentes vitæ, è muris semet præcipites mittebant, aliqui verò spe animabantur inani, cogitantes modo franci hiemis asperitate a civitatis cohiberentur obsidione. Sed hanc illorum spem abscondit prudentium virorum consilium. Advecta enim undecumque materia, cœperunt ext vere casas, voluti in hibernis ibidem mansuri. Quod cernentes civitatis habitatores, à spe deciderunt, et ad desperationem ultimam versi, suum principem Zaddonis cognatum traderunt, quem pro eo constituerant, nomine Hamur, et se et civitatem, concessa facultate succedendi dederunt hoc modo. Quum enim longa fessam obsidione nostri tenerent urbem, et jam capiendam aut tradendam crederent honesto ut decebat usi consilio, Regem vocant, ut urbs tanti nominis gloriosum nomen Regi propagaret, si illam eo presente superari contingeret. Suggestioni hinc admodum honestæ Rex assensum præbuit. Venit ergo ad exercitum suum urbem vallantem, atque in desidenti oppugnatione sex hebdomadibus perduravit, et tandem superata victori manus dedit. Tradita ergo et patefacta civitate, primo quidem die custodes Rex illuc destinavit, ipse autem ab ejus ingressu abstinuit, donec ordinaret qualiter cum digna Deo gratiarum actione cupit atque susceptam victoriam ejus nomini cosecraret. Antecedentibus ergo eum in crastinum et exercitum ejus Sacerdotibus et Clero, cum solemnî apparatu et laudibus hymnidicis portam civitatis ingressus, et ad Ecclesiam sanctæ et victoriosissimæ Crucis, pro victoriâ sibi collata gratiarum actiones Deo acturus, progressus est. Porrò post hæc Bera Comite ibidem ad custodiam relicto cum Gothorum auxiliis, hiemandi gratia ad propria remeavit». (*Anonimi Astronomi Vita et actus Ludovici Pii*, v. II, p. 290).

l'any 799, o sia dos abans del 801, data de la seva rendició, y que tots los autors convenen en que, lo setge a ella posat, durà dos anys.

En la primavera del any 800, Ludwich tractà de realisar, ab fructuós resultat, una nova y més important expedició en la Marca Hispànica, ahont hi tenia les seves hosts, operant en combinació ab los alarbs auxiliars. S'hi trobaven presents en la predita junta o cort, hont s'acordaren les noves operacions militars dels franchs, Guillém, duch d'Aquitania, y Lop Sanç, príncep dels Vascons.

Per lo poeta y historiador carlovingi Hermoldus Nigellus, qual interessant poema històrich fôu publicat per primera vegada per l'erudit Muratori, segons ell meteix nos diu (268), sabèm detalls d'aquesta trascendental expedició, per més que s'hage exagerat la narració d'alguns fets, qual extracte farèm ab degudes prevencions.

Les operacions devían emprendre-s d'una manera decisiva, en la tardor del 800. Pero fins a la primavera del 801 no adquiriren gran volada. Formaren la expedició contingents dels diferents pobles que integravan l'Imperi, segons Nigellus, *francus, vasco, getha sive aquitana cohors* (269).

L'exèrcit franch, posat en marxa, se dividí en tres cossos (270). Ludwich

(268) *Annali d'Italia... Compilati da Lodovico Antonio Muratori* (Milà, 1753), v. VI, p. 414.

(269) S'ha donat varia interpretació a aquestes paraules, especialment per lo que pertoca al *getha*, que s'ha contendit sobre si eran los goths d'aquí, o bé los de la Septimania, etc. Ab tal motiu se retrèu la absurda dominació de *Gotlandia* o pahis de goths, que alguns autors han suposat erradament, haver-se donat a nostra Catalunya, que llavors no-s conexia més que per *Marca Hispànica*.

(270) Copiàm de Muratori les estrofes del poema de Nigellus referents al setge y presa de Barcelona:

Narració d'Hermoldus Nigellus (segle IX) del setge de Barcelona en 801

Urbs erat interea Francorum inhospita turmis.
Maurorum votis adsociata magis,
Quam *Barchinonam* prisci dixere Latini,
Romanoque fuit more polita nimis.
Hæc Maurorum aderat semper tutela latronum,
Hostibus armigeris atque repleta satis.
Quisquis ab hispanis veniens rediensque silenter,
Hanc ingresus, erant omnia tuta sibi.
Sueta fuit nostros semper populare maniplos,
Et reducum spolia hæc capiebat ovans.
Multi namque Duces vario hanc conamine belli,
Obsedere diu; sed voluisse fuit.
Armis, ingenio, seu quis cum qua arte valebat;
Sed pugnæ studia compulsi illa procul.
Namque erat insigni murorum pondere fulta,
Marmore præduro structa vetusta nimis.
.....
Nec minus accitu Francorum more vetusto
Jam satus a Carolo agmina nota vocat.
Scilicet electos populi, seu culmina Regni,
Quorum consiliis res peragenda manet.
Occurrunt celeres primi, parentque volendo,

Quos sequitur propius vulgus inerme satis.
Considunt moniti. Solium Rex scandit avitum;
Cetera turba foris congrua dona parat.
Incipiunt fari. Cæpit tunc sit Carolites.
Hæc quoque de proprio pectore verba dedit:
Magnanimi proceres, meritis pro munere digni,
Limina quos patriæ praeosuit Carolus,
Ob hoc cunctipotens apicem concessit honoris
Nobis, ut populo rite feramus opem.
Annus ordo redit, cum gentes gentibus instant,
Et vice partita Martis in arma ruunt.
Vobis nota satis res hæc, incognita nobis:
Dicite consilium, quo peragamus iter.
Hæc Rex; atque *Lupus* fatur sic *Santio* contra,
Santio, qui propriæ gentis agebat opus,
Wasconum Princeps, Caroli nutrimine fretus,
Ingenio atque fide qui superabat avos.
Rex, censura tibi nobis parere necesse est,
Haustus consilii cujus ab ore fluit.
Si tamen à nostris agitur modo partibus hæc res,
Parte meâ, testor, pax erit atque quies,
Duxque *Iolosana* fatur *Vilhelmus* ab Urbe,

comanà lo hu d'ells, que havia de situar-se al Rosselló per socórrer als altres dos quan convingués: lo segón, capitanejat per Rostany, comte de Gerona, era l'encarregat de les operacions del setge de la cobdiciada Ciutat; mentres

Poplite flexato lambitat ore pedes.
 O lux Francorum, Rex, et pater, arma, decusque,
 Qui meritis patres vincis et arte tuos,
 Virtus celsa tibi et rector sapientia, magne,
 Concordi voto patris ab amne meant.
 Rex age, consiliis, si dignor, consule nostris,
 Atque meis votis Rex pietate fave.
 Gens est tetra nimis Saræ de nomine dicta,
 Quæ fines nostros depopulare solet,
 Fortis, equo fidens, armorum munere nec non,
 Quæ mihi nota nimis, et sibi notus ego.
 Mœnia, castra, locos, seu cetera sæpe notavi:
 Ducere vos possum tramite pacifico,
 Est quoque præterea sæva Urbis in finibus illis,
 Causa mali tanti quæ sociata manet.
 Si pietate Dei, vestro faciente labore,
 Hæc capiatur, erit pax requiesque tuis.
 Illuc tende gradum Rex, infer munera massis,
 Et Vilhelmus erit prævius, alme, tuus.
 Tum Rex adridens verbis ita fatur amicis,
 Amplectens famulum, oscula datque capit:
 Gratia nostra tibi, Caroli sit gratia patris;
 Dux bone, pro meritis semper habebis honos.
 Hæc quoque quæ recinis, jam dudum pectoris arce.
 Ponere cura fuit: nunc recitata placent.
 Consulo consiliis, ut possis, consulo votis:
 Adventum citius credito, France meum.
 Namque unum, fateor, cogor tibi dicere, *Vilhelm*,
 Tu modo mente avida suscipe verba mea:
 Si mihi vita comes domino tribuente supersit,
 Un reor, atque meum prosperet ipse itiner,
 Possim aut Barchinona tuos fera cernere muros,
 Quæ tot bella meis letificata canis,
 Testor utrumque caput (humeris fortasse recumbens
 Vilhelmi Comititis, hæc quoque dicta dabat)
 Aut mihi *Maurorum* contra stet turba profana,
 Seque suosque tegens prælia martis agat,
 Aut tu Barchinona volens nolensque vetata
 Pandere claustra jubes et mea jussa petes.
 Hoc dicto, Proceres vario sermone fremebant
 Almificis pedibus basia stricta dabant.
 Tum Rex *Bigonem* verbis compellit amatum,
 Auribus in cujus dulcia verba sonat.
 Ito celer Bigo: hæc nostrorum edicito turbis,
 Atque tuo nostra pectore verba sonant.
 Virginis ut primum Titan conscenderit astrum,
 Et soror in propria sede sequetur iter,
 Agmine densato præfata exercitus Urbis
 Mœnia noster ovans occupet arma tenens.
 Bigo facessit agens doctus mox orsa benigni,
 Itque reditque, ferens inclita justa celer.
 Rex pius interea Christi succensus amore,

Dat pia Cristicolis mœnia digna satis.
 . . . . .
 Interea Regis proceres, populique phalanges
 Dedum commoniti jussa libenter agunt.
 Undique conveniunt Francorum more catervæ,
 Atque Urbis muros densa corona tenet.
 Convenit ante omnes Carolo satus agmine pulcro:
 Urbis ad exitium congregat ille duces.
 Parte sua *Princeps Vilhelm* tentoria figit,
Heripreth, Liuthard, Bigo quæ, sive *Bero*.
Sanctio, Libulfus, Hilthibret atque *Hisimbard*,
 Sivi alii plures, quos recitare mora est.
 Cetera per campos stabulat diffusa juventus,
 Francus, Wasco, Getha, sive Aquitana cohors.
 It fragor at cœlum, resonat, clangoribus aether;
 Clamor in urbe, pavor, fletus et omnis adest.
 Hæc quoque dum geritur, reduces fert Hesperus
 [umbras,
 Barchinona, tuas possidet hostis opes.
 Lucida namque homines ut primum aurora revisit,
 Commoniti Comites Regia tecta petunt;
 Ordine quisque suo prorsus residuntque per herbam,
 Auribus adtentis Regiæ dicta rogant.
 Tum soboles Caroli sapienti hæc edidit ore:
 Accipite hoc animis consilium, Proceres.
 Si gens ista Deum coleret, Christoque placeret,
 Baptismique toret unguine tincta sacri,
 Pax firmanda esset nobis, pax atque tenenda,
 Conjungi ut possit religione Deo.
 Nunc vero execranda manet, nostramque salutem
 Respuit, et sequitur Dæmonis imperia.
 Idcirco hanc nobis pietas miserata Tonantis
 Servitii, famulam reddere namque valet.
 Nunc nunc actutum muros properemus et arces,
 O Franci, et redeat pristina vis animis.
 Æolico monitu rapidi ceu murmure venti
 Per rus, per silvas, per freta cuncta volant.
 Diripiuntque lares, segetes, silvæque tremescunt;
 Uncis vix pedibus ales aprica tenet.
 Nauta miser subito, velo remoque relicto,
 Per mare fluctuagum lintea laxa trahit.
 Non aliter jussu Francorum exercitus omnis
 Urbis in exitium itque reditque frequens.
 Curritur in silvas, passim sonat acta securis,
 Cæduntur pinus, populus alta cadit.
 Hic scalas operatur, agic hic ordine sudes,
 Hic fert arma celer, contrahit hic lapides.
 Spicula densa cadunt, nec non et missile ferrum;
 Ariete claustra tonant, fundaque crebra ferit.
 Nec minus interea Maurorum spissa caterva
 Per turres residentes castra tenere parat.
 Princeps urbis erat Maurus cognomine *Zadun*,

lo tercer, sots direcció de Guillém duch de Tolosa, rebé ordre de baxar vers lo S. del Llobregat, per privar, als assetjats, de tota ajuda que-ls pervingués de Córdoba o de Çaragoça.

Urbem qui hanc validis rexerat ingeniis.
 Currit hic ad muros mœsta comitante corona:
 Quis sonus iste novus, o socii? rogitat.
 Reddidit ast illi contraria dicta roganti
 Quidam de sociis, omina dura canens:
 Prœlia non miscet hero Princeps ille Gothorum,
 Quæ totiens pepulit lancea nostra procul.
 Sed Hludowicus adest Caroli clarissima proles,
 Ordinat ipse duces, et gerit arma manu.
 Ni celerans subeat miseris nunc *Cordoba* nobis,
 Et nos, et populus, urbsque verenda cadet.
 Ille quidem tristes submisero pectore voces
 Jactat. et è turri haud procul arma videt.
 Eja agite socii, muros servemus ad hoste:
 Auxilium nobis Cordoba forte feret.
 At mihi mente sedet multum quod displicet, o gens,
 Turbat et adtonitis quod recitare paro.
 Hæc gens celsa vides, quæ nostras obsidet arces,
 Fortis, et armigera est, duraque, sive celer.
 Ecce fatebor enim vobis nunc aspera dictu,
 Aut taceam, aut recitem, non placitura tamen.
 Nam quemcumque suo congressa est inclita bello,
 Nolens, sive volens, servitio subiit.
 Romuleum sibi, quod quondam hanc condidit ur-
 [bem,
 Subdidit Imperium cum ditione sua.
 Arma ferunt semper, bellis est sueta juventus;
 Bajulat hæc juvenis, hoc agit arte senex.
 Namque ipsum nomen Francorum horresco recen-
 [sens:
 Francus habet nomen a feritare sua.
 Quid jam plura loquar tristi cum pectore, cives?
 Heu mihi nota satis, nec recitata placent.
 Firmemus murus valido custode tenendos:
 Portarum custos credulus atque sagax.
 Interea juvenes spissa comitante caterva
 Ariete claustra terunt; undique Mars resonat.
 Pulsantur muri quadrato marmore septi,
 Spicula densa cadunt, et feriunt miseros.
 Tum Maurus Durzaz turri conclamat ab alta
 Voce cachinnosa bombica dicta canens:
 O gens dura nimis, latum diffusa per Orbem,
 Cur pia castra quatis inquietasque pios?
 Nonne putas subito has evertere funditus ædes,
 Quas romanum annis mille peregit opus?
 Aufuge, France ferox, te aspectibus abstrahe nostris,
 Nec visu facilis, nec tua jussa placent.
 Reddidit è contra non verbis dicta nefandis
Hilthiberth: arcum corripis ecce manu.
 Denique clamanti contra stetit ocus hosti,
 Cornea plectra tenens, et trahit atque plicat.
 Acta sagitta volans cerebro se contulit atro,

Inque os vociferum mersit arundo nocens.
 Ille cadens muros invitus descriit altos.
 Et moriens Francos sanguine fœdat atro.
 Clamores tollunt lætante pectore Franci;
 E contra Mauros fletus habet miseros.
 Tum varii varios demittunt funeris Orco:
Vilhelm, Habirudar, at *Liuthardus* Uriz.
 Lancea Zabirizun, ferrum forat actile Uzacum,
 Funda ferit Colizan, acer arundo Gozan.
 Non aliter bello poterant accedere Franci,
 Sed nunc missilibus, nunc quoque fundibulis.
 Jusserat acer eis Zadun nec credere bello,
 Nec castris vellent fortè referre pedem.
 Hæc quoque bis denos res per contraria Soles
 Accidit, eventus contulit in varios.
 Machina nulla valet murorum frangere postes:
 Invenit aud aditum hostis in insidias.
 Non tamen à cœpto cessat certamine bellum,
 Quin muri crebro obice claustra terat.
 Interea soboles Caroli præclara potentis
 Sceptra manu gestans it comitante choro,
 Hortaturque Duces, hortatur rite catervâs,
 Et patrio more Martis in arma vocat.
 Credite nunc juvenes, Proceres nunc credite cuncti,
 Et maneant vestro pectore verba mea:
 Antea non sedes Domino tribuente paternas
 Visere cura manet, aut mea Regna mihi,
 Quam hæc urbs, populusque suus belloque fameque
 Victus eat supplex ad mea jura celer.
 Tunc iterum quidam spargebat in æthera voces;
 Tuta tenens muri, ludicra dicta dabat.
 France quid insanis? cur mœnia nostra lacessis?
 Hæc urbs non poterit ingeniose capi.
 Nobis esca satis, carnes, seu mellea dona
 Urbe manent; vobis est quoque dira fames.
 Reddidit econtra verbis contraria verba
Vilhelm; dedignans talia voce tulit:
 Concipe, Maure, precor, haud mollia dicta superbe,
 Nec placitura tibi, veraque credo satis.
 Cernis equum maculis variisque coloribus aptum,
 Quo vehor, intendens mœnia vestra procul.
 Ante equidem nostris indignis morsibus escis
 Occidet, et nostro dente terendus erit,
 Vestra vetata nimis quam mœnia, nostra caterva
 Deserat: haud unquam prœlia cœpta cadent
 Is nigra mox nigris percussit pectora pugnans
 Ora uncis fœdans unguibus atra miser;
 Et cadit in faciem percussus corda pavore,
 Infelix pulsans xocibus aethra poli.
 Deservere arces socii, magnoque stupore
 Mirantur Francos, verbaque dura nimis.
Zado per immensos currit furibundus acervos:

Muratori dóna a conèxer qui eran los personatges vinguts ab la host conqueridora de Barcelona, extractant-ho de les cròniques d'aquella època. Heribert es assenyalat com *comes Vivariensis*. Liutart era comte de Feden-

Quo fugitis civis, quòvè tenetis iter?
 Zado, tibi Franci haec nunc responsa remittunt:
 Stat placitura modò, quae tamen ante cape.
 Ante suos mandent probroso dente caballos,
 Quam tua castra umquam deservisse volent.
 O miseri cives! jam dudum haec ego vobis
 Praedixi, cum quis proelia agenda forent.
 Nunc quoque consilium quodcumque est utile vobis
 Dcite, quo valeam cetera perficere.
 Undique namque vides densatim rumpere muros,
 Atque tuos ferro dilacerante mori.
Cordoba nulla tibi promissa juvamina mittit;
 Undique turbamur Marte, fameque, siti.
 Quid jam restat enim, nisi Francis pace petenda,
 Mittantur Missi, qui celerem eant?
 Ille quidem frendens vestem conscindit et atros
 Disrumpit crines, dilaceratque oculos.
 Et sequitur verbis, iterumque iterumque profana
 ¡*Cordoba!* voce vocat, inlachrymatque diu.
 O Mauri celeres, quò nunc fiducia cessit?
 Promite nunc vires nunc solitas socii.
 Unum, per si quid nostri jam cura remansit,
 Deprecor: hoc uno munere laetus ero.
 Ipse ego conspexi, muro qua castra remittunt
 Densa locum, constant raraque linteola.
 Me potero insidias inlaesus ferre per illas:
 Fors socii nota currere ad auxilia.
 Vos tantum portas summo servate labore,
 Haud timidi fratres, huc ego dum redeam.
 Nulla quidem fortuna arces vos linquere cogat,
 Nec campis hortor pergere in arma foras.
 Multa etiam mandata suis dans cessit ab urbe.
 Et latitans furtim praeterit ahmen ovans.
 Jamque tenebat iter per laeta silentia noctis:
 Infelix nimium protinus hinnit equus.
 Quo clamore movent custodes agmina castris
 Vocis ad hinnitum, moxque sequuntur eum.
 Ille pavore viam linquens, vertique cavallum,
 Se ve praecipitem in agmina densa dedit.
 Conspicit invisas haud læta fronte catervas,
 Infelix! nes habet quo eruat ingenio.
 Mox capitur; mèrito vincitur, haud mora, loris:
 Ducitur ad Regis linteà tecta tremens.
 Fama volans totam turbat terroribus urbem,
 Et Regem captum nuntiat ore suo.
 Ingeminant luctum matresque patresque juvenelo:
 Hoc puer exiguus, hocque puella gerit.
 Nec minor in castris passim sonus aethera pulsat,
 Laetitiaque fremit unanimi populus.
 Interea nox atra cadens aurora reportat,
 Alma diem: Franci Regia castra petunt.
 Tum Caroli soboles pacato pectore fatur,

Atque suis famulis dicta benigna dedit:
 Zadun ad Hispanas cupiens properare catervas,
 Auxilium poscens, armaque, sive pares,
 Captus adest nolens, vinctusque tenetur inermis
 Ante foros nostros, non fuit ante oculos.
 Fac, *Vilhelme*, suos, posit quo cernere muros,
 Et jubeat nobis pandere claustra celer.
 Nec mora: Zado manum sequitur religatus habenis,
 Et procul expansam sustulit arte manum.
 Nam prius abscedens sociis praedixerat ipse:
 Seu fortuna nequam, prospera sive cadat,
 Nescio: si casu Francorum incurrere turmis,
 Vos tamen, ut dixi, castra tenete precor.
 Tum manus ad muros tendens vocitabat amicos:
 Pandite jam socii claustra vetata diu.
 Ingeniosus item digitos curvabat, ut unguis
 Figebat palmis haec simulanter agens.
 Hoc autem inditio signabat castra tenenda,
 Sed tamen invitus *pandite* voce vocat.
 Hoc vero agnoscens *Vilhelmus* concitus illum
 Percussit pugno, non simulanter agens.
 Dentibus infrendens versat sub pectore curas;
 Miratur Maurum, sed magis ingenium.
 Credito, ni quoque Regis amorque timorque vetaret
 Haec tibi, Zado dies ultima forte foret.
 Interea Zadun Franco custode tuetur,
 At socii flentes castra tenere parant.
 Altera Luna suos complebat in ordine Soles,
 Rex Francique simul castra vetata petunt.
 Machina densa sonat, pulsatur et undique muri,
 Mars furit, ante cui non fuerat similis.
 Crebra sagitta cadit, vi funda retorta fatigat,
 Rex agit illud opus, accelerandu Duces.
 Jam Mauri miseri nec muros scandere celso
 Audent, nec turri cernere castra volent.
 Ac velut in parvo volucrum fors turba natantum,
 Cum residet pavitans flumine fisa male,
 Armiger ecce Jovis coelo descendit ab alto,
 Inventas circum pervolitatque diu.
 He caput in fundum mittunt, relevantque sub au-
 [ras;

Ista algis recubat, illa repress luto.
 Instat at illa super pennis, tremulasque fatigat:
 Quae caput in ventos sublevat, ille rapit.
 Non aliter Mauros timidos fugitando per urbem
 Insequitur gladius undique, morsque, pavor.
 Tum Rex ipse pius crispans hastile lacerto,
 Inque urbem adversam compulsi ire celer.
 Hasta volans media ventis se contulit urbi,
 Marmore subjecto figitur acta nimis.
 Hoc signo Mauri turbati corde pavore
 Mirantur ferrum, plus jacentis opus.

ciach (*Burgundione namque mortuo, Comitatus ejus Fedantiacus Liutardo est attributus*); Bigo, més avant, fôu elet comte de París després de mort Carles Many; Sanç era fill de Llop, príncep dels Vaschs; Isembart seria també comte y pare d'altre comte Isembart, vivent en 853. Del principal dels cabdills d'aquesta empresa, çò es, de Guillém de Tolosa, sabèm fôu fill de Teodorich duch dels franchs y mólt allegat a Carles Many, que li otorgà lo benefici de comte de Tolosa. Ja havia estat a Barcelona per primera vegada en 799, quan dirigí la expedició d'aquell any contra nostra Ciutat. Guillém de Tolosa dexà lo ducat de Tolosa poch temps després de la conquesta de Barcelona (806), retraguent-se del món y passant lo restant de sa vida en lo convent de Gellona, que fôu per ell fundat, hont hi morí en 813, en opinió de Sant. Casà dues vegades, primer ab Cunegonda y després ab Guitburga: y fôu pare de Bernat, a qui més avant trobarem governant lo comtat de Barcelona ab tota la Marca Hispànica. Per tant, són, tots aquests cabdills franchs, figures històriques, que venen a donar autoritat a la relació poètica de Nigellus, mostrant-nos cert fons de veracitat dintre les expansions de la seva musa literaria.

No fôu empresa fàcil apoderar-se de la sarrahina Barcelona, ahont Zeid s'hi defensà valerosament, esperançat de que lo treuria de sa apurada situació l'emir Al-Hakem. Sembla, que cert contingent de tropes procedents de Córdoba, arribarían fins a Çaragoça; però que no passaren més enllà, per pôr del exèrcit franch.

Aprés, Guillém, dexà la defesa d'aquella línia de comunicacions al actú y valerós Bahlul, y passà a reforçar als assetjadors que comanava Rostany. S'establí un estret bloqueig entorn de la Ciutat.

Les operacions contra la plaça prengueren major impuls poch temps després, ab la arribada del rey Ludwich, qui hi menà a la gent acampada en lo comtat del Rosselló.

Y ara lo poeta Nigellus dexa esplayar la seva imaginació relatant epíssodis de gran fantasía. Los autors catalans los admeten ab prou bona fê, sense atendre al caràcter merament literari de determinades narracions del poema. Ne donarem una síntesis per estimar que tampoch se deu ometre-ls en absolut, quan res més se té del segle IX que ho contradiga.

Quid facerent? jam Rex aberat, jam pugna tepebat;
Maurorum primos abstulerat gladius.
Tandem jam victi nimium belloque fameque,
Consilio unanimi reddere castra volunt.
Panduntur porte, penetralia cuncta patescunt,
Servitio Regis utbs labefacta venit.
Protinus optata sternuntur, haud mora, in urbe,
Franci victores, hostibus imperitant;
Sabbatum erat sacrum, cum res est ista peracta,
Quando prius Francis urbs patefacta fuit.
Namque sequente die festo conscendit in urbem

Rex *Hludowicus* ovans solvere vota Deo.
Mundavitque locos, ubi Daemonis alma colebant,
Et Christo grates reddidit ipse pias.
Missis, dante Deo, remeat custodibus aedes
Ad proprias victor Rex, populusque suos.
Ducitur interea ad *Carolum* longo ordine praeda
Maurorum spoliis muneribusque ducum,
Arma et loricae, vestes, galeaque comantes,
Parthus equus phaleris, aurea fraena simul.
Zado tremens nimium, nolensque revisere Francos,
Pergit et ipse pigro consociante gradu. . . . .

Perduda tota esperança de resistència, Zeid se determinà a exir de la Ciutat y passar a Córdoba en demanda de socors. Al mitg de la nit sortí quietament, ell sol, per la porta del S., puix creya aquell endret lo més a propòsit per traspassar lo camp assetjador. Abans advertí a la seva gent, que, si lo capturavan y compelián a aconsellar-los la rendició, no-l creguessen de res, encara que mólt los ne pregàs.

La direcció de la defensa de Barcelona, segons diu l'*Anònim Astrònom*, fôu entregada per Zeid a Hamur, parent séu, personatge no conegut de Nigellus ni dels demés cronistes franchs. Al Astrònom s'han acullit, donchs, alguns historiadors, per patrocinar e inventar la figura d'un rey alarb *Gamir*, qual palàu se trobava al lloch que de llavors ençà n'ha pres lo nom y sempre més s'ha conegut per *Regomir*. L'Astrònom no es lo Cronista que més fê meresca dels crítichs.

Veja-s com s'ho compòn hù de nostres historiadors: «Hallándose ya Ludovico Señor de Barcelona, mandó salir á los Moros, permitiendo quedasen algunos amigos de Gamir, al cual mandó poner en un Castillo del Arraval y en confirmación de esta verdad, permanecen vestigios en la Calle del Regomir, en una cabeza que se halla en la casa que era el Castillo; y la Calle vecina que va á la fuente del Angel, se llama de los Serrainos, porque vivían en ella los amigos de Gamir; pero parece ser el Castillo, las Casas sobre la Capilla de San Christóval». Axis s'expressa Felíu de la Peña (271), inseguint la ruta traçada per Pujades, Manescal, Diago, etc., y que combaten mólt autors moderns, y un dels primers, nostre gran crítich Piferrer, qui no se substràu, per çò, en creure que *Hamur*, transformat en *Gamir*, donàs nom al *Regomir* de Barcelona. Ell apunta la creença de tenir, los sarrahins, son *alcàçar*, entre lo *Regomir* y la baxada dels Lleons (272). La fortalesa ja existia allí del temps wisigoth. Tinga-s en compte que los alarbs se-ns presentan aquí poch progressius, com veurèm seguidament.

(271) *Anales de Cataluña*, per Narcis Felíu de la Peña y Farell (Barcelona, 1709, v. 1, p. 237).

(272) «Dura en Barcelona una tradición que tal vez se refiera á esta parte de su historia. La calle llamada del *Regomir* tenia este nombre ya en el siglo XI, y sin duda también antes. Es fama inmemorial que se apellida así de la etimología *Rey Gamir*; y aun se señala como parte de la habitación del Régulo aquella casa de la plazuela que se forma junto á la bajada de los Leones, con un alto torreón cuadrado por frontis y en él algún ajimez ya gótico, con vistas al *Regomir*, y un bello patio del 1500 en su centro. En los tiempos de la reconquista esa parte de Barcelona no distaba mucho del mar, como que en el siglo XI se fabricaban allí las embarcaciones; además es probable que aquel torreón cuadrado pertenecía á un gran cuerpo de edificio en que también entraba *el Palau* y que tal vez seria el Alcázar ó la alcazaba de los sarracenos, fuerte más que el resto de la circunvalación y dominando sobre la playa en posición ligeramente escarpada. La corrupción del nombre Hamur en Gamur y luego en Gamir, por efecto de la *h* aspirada con fuerza, es sobrado fácil para que se oponga á la tradición. Pero no nos parece deba atenderse igualmente á aquella testa de piedra que se veia en una esquina de la plaza del Correo, al extremo del Regomir, y que el vulgo decia representar al rey moro que entregó la plaza; pues el trabajo no es muy antiguo y en Barcelona no fué ésta la única testa que se colgó de una esquina, lo cual puede revelar ó una costumbre ó un hecho particular del barrio acaecido en los mejores tiempos de Barcelona, á saber, en los siglos XIII, XIV y XV» (*Cataluña*, de P. Piferrer, v. II, p. 84, n. 52).

Dexant de banda aquestes y altres invencions, cal retornar a la interrompuda narració del setge de Barcelona.

Zeid ja havia atravesat la línia enemiga: mes son cavall, ensopegant y renillant, lo descobrí. Prou volia tornar enrera, mes ja no li-n dexan los soldats de Ludwich, cayguent presoner d'ells (273).

No tarda en succehir tot quan Zeid preveya. Guillém de Tolosa lo portà al peu de les muralles, obligant-lo a recomenar la rendició als assetjats. Zeid, obehint la imposició, presentà als de dintre sa mà oberta: mes al pregar-los

Testa apòcrifa del suposat rey Gamir

Clixé de E. Scorzelli, de Vilanova

La vella escultura se trobava, en lo segle XVI, en un mur que sortia al carrer del Regomir, prop del arch romà de Sant Christòfol, d'ahont fôu portat, en lo segle XIX, a dintre d'una entrada del carrer de la Ciutat, cantonada ab lo del Cometa. Lo propietari hi féu posar dessota la següent inscripció, esculpida en marbre: *Cabeza trasladada à esta nueva casa en 1844, de la esquina de la demolida en que estaba, para permanencia de la antigüedad que ofrece, recordando, según tradición, la del jefe de las tropas moras que ocupaban esta ciudad á su entrada en ella del rey Ludovico Pio.* Avuy se guarda en lo Musèu Balaguer de Vilanova y Geltrú.

s' entreguessen als franchs, tancava ab força los dits cap endins, per indicar-los obressen al contrari de lo que-ls deya y provocant la ira de Guillém. que notà son accionar.

Salta a la vista quanta inventiva hi ha en dita relació. No era natural que l'ofici de missatger a Córdoba l'hagués de fer lo Wali en persona; però adhuc que axis fós, tenia la vía marítima mólt més expedita, per fugir sense perill, com ho practicà lo comte Borrell II al ésser assetjat per l'exèrcit de Al Mansur, en 986.

(273) Piferer fa constar la contradicció en que-s troba la relació del *Anònim Astrònom* ab les cròniques del segle IX, respecte a la presó de Zeid, y que, atenent-se a ella, Marca y Flórez suposan que lo Wali de Barcelona sigué apresonat abans a Narbona, ahont havia acudit per implorar la gracia del Rey d'Aquitània.

La presa de la Ciutat costà encara un bon xich més: jugaren ariets y tortugues contra les muralles. Fins a les sis setmanes d'haver arribat lo rey Ludwich no foren preses per assalt. Aquell dia s'esqueya en dissapte: y lo Sobirà, per donar major solemnitat a la seva entrada, la diferí al endemà, diumenge.

Lo rey Ludwich trameté Zeid a son pare Carles Many, desterrant-lo a llunyanes terres, no sabent-se més d'ell.

Poch podèm dir del mohiment progressiu de Barcelona durant lo segle VIII, en que hi dominaren los alarbs. En apariencia no s'innovaria gran cosa, restant en *statu quo*, sense créixer ni disminuir.

Les obres públiques urbanes, de la època romana, seguexen estancades. Les vies se malmeten y no s'adoban: les arcades del magnífich aqüeducte del segle II tampoch s'han refet; res se repara, ni res se construeix de nou. Sols la fortitut dels murs de Barcelona segueix sense decaure, a despit de tantes embestides militars com ha hagut de sostenir, permetent fer als franchs la gran resistència que acaba de referir-se.

Per les empreses dels sarrahins contra los franchs, fôu sempre, Barcelona, un dels millors puntals; aquí se feya la concentració d'elements de guerra y a aquí se trametian, no ja los presoners y botins de guerra, sinó les penyores entregades per ciutats vençudes o subjugades, en garantia del compliment de lo que estipulavan ab lo vencedor (274).

Aximeteix, per los avenços dels franchs en terres d'Espanya, se donà primordial importància a la possessió de Barcelona, que alternativament passà diferents vegades de la dominació dels uns a la dels altres, segons se complauen en manifestar los cronistes del segle IX.

Per tant, es llògich suposar que sols progressarian les construccions militars, ja que entorn de la Ciutat s'efectuán continuats actes de guerra en la porfiada lluyta, que, durant la segona meytat del segle VIII, mantenen los franchs y los alarbs, dos pobles estrangers que-s disputan la possessió del territori dels goths.

Donchs la mira dels governants de la Ciutat devia adreçar-se al perfeccionament de la fortitut de Barcelona y d'una manera especial a robustir la potencia defensiva de les principals portes d'ingrés, hont sabèm s'hi alçavan, per aquests segles, dos robustes construccions, anomenades durant la dominació franca (segles IX y X) castell-Vell y castell-Nou, com dirèm en lo capítol següent.

Los alarbs acabaren agermanant-se en certa manera ab los goths, fet important que explica sigüés mirat ab tanta prevenció lo nou poble conqueridor, los franchs, en aquestes terres baixes dels Pirinèus, com en les més abruptes

---

(274) Piferrer retrà oportunament lo testimoni de la crònica de Moissac, publicada per Duchesne (*Scrip. coet. rerum Franch.*, v. III).

tes. La compenetració d'alarbs y goths, vé indicada en la circumstancia de veure a uns y altres portar a terme actes de tanta trascendencia política, com los que ocorren en 778 y 795, en que la Ciutat se mou completament allunyada del restant d'Espanya. Lo qual bé pot marcar lo començament de la seva antiga autonomia municipal, tan manifesta en los primers temps de la època Comtal.

Tot referma lo que tant repetím, que no hi hagué lluytes religioses entre mahometans y cristians a Barcelona: la metexa unitat de mires polítiques acaba de confirmar-ho. Los cristians freqüentarian la seva catedral de Santa Creu, batejant en la vella piscina romana de Minici Natal, convertida en baptisteri sots la advocació de Sant Miquel y tal vegada tenint oberta al culte la antiga esglesia dels Sants Just y Pastor. Los juhéus prosseguirían ab son call y sinagoga y los musulmans se donaren ansia en construir una mesquita, qui sab si en lo NE. de la Ciutat, ahont la muralla rebía, alguns anys més tart (1032), lo nom alarb d' *Aladins* (275), nom que segurament tóu pres de les cases immediates a la metexa, entre lo castell del Regomir y la torra Ventosa.

Les institucions monàstiques que a Barcelona se fundaren en la època wisigoda, cap mutació sofriren durant la present temporada. Per més que no s'puga precisar quines se trobavan en aquest cas, la arqueologia indica la possibilitat d' ésser una de tals, Sant Pau del Camp. Aquest monestir estava situat en la carretera del Montjuich, erigint-se en època mólt remota, que quasi atrapà lo temps wisigoth. Hi ha qui opina que pertanyen al art wisigòtich alguns detalls esculptòrichs de la seva interessant façana romànica, que reproduhím en lo vinent capítol. Alguns autors suposan que-l fundà Sant Paulí, bisbe de Nola, destinant-lo a convent d'ermitans de Sant Agustí, quan encara vivía aquest Sant. Tením, per gratuita, aytal afirmació, com la dels qui escriuen que fóu harèm durant la època alaràbiga (276).

Relata Mossèn Mir y Casases, en sa monografia de Sant Pere de les Puellas (277), que durant lo setge de Barcelona los franchs construiren una esglesia en honor de Sant Sadurní màrtir, prop de la bastida o força provisional de son campament. Y més avant, al entrar, Ludwich, a la Ciutat, hi fundà junt a ella un monestir de *puellas* o donzelles, sots advocació de Sant Pere. No apoya la relació ab testimoni d'autenticitat irrefutable y tracta de confirmar-la ab la subsistencia de les dues esglesies, en l'any 1089, en lo meteix lloch de la Ciutat, no unides encara, però mólt properes (278).

(275) Any 1032: *In locum que dicunt Alaizinos qui est inter ipsum castrum regumirum et ipsa torre uentosa* (*España Sagrada*, v. XXIIX, y *Boletín de la Real Academia de la Historia*, any 1903).

(276) E. A. y M., v. II, p. 500.

(277) Lo Dr. Mir y Casases, Pvre., era capellà del convent de Sant Pere de les Puellas, escrivint ab lo pseudònim X, una monografia de poch valor crítich, titulada *Real Monasterio de San Pedro de las Puellas*, que publicà lo setmanari *El Sarriánés*, desde Març de 1895 al any 1900.

(278) Any 1089. Testament sagramental de la abadessa Adelardis: *In altari S. Saturnim M. cujus Ecclesia sita est in territorio Barchinone prope Ecclesiam S. Petri Cenobii Puellarum* (A. E. C. B., v. II, f. 124).

De totes maneres, que Sant Pere de les Puelles es d'aquells segles, ho diuen los interessants exemplars d'art carlovingi que conserva. Nos referím a les impostes y capitells, generalment qualificats dels segles IX y X. En les primeres, lo gust alaràbich hi ha posat la mà, segons se podrà veure del gravat que publicàm al tractar de la *Dominació franca*.

Les impostes, per sí soles, corroboran la possibilitat de que lo rey Ludwigh o Guillèm de Gellona, haguessen patrocinat la erecció d'una capella en honor a Sant Sadurní màrtir de Tolosa. Axís ho denota la seva metexa advocació. Y la fortitut de sa construcció, que ha pervingut quasi íntegra fins nostres dies, proclama també ésser edificada en plena pau y no en mitg del tràfeh y pertorbació de les operacions del exèrcit sitiador. Ara, en quant al monestir de *puelles* de Sant Pere, no pot posar-se en dupte que es la obra del any 945, consagrada per Wilara.

Altres relacions apòcrifes passàm enlayre, per més que alguna d'elles s'haja tret d'antichs documents, donant-li extremada importancia. Figura en eix nombre la decantada victoria d'un imaginari cabdill wisigoth Joan, al qui se suposa vencedor, en important fet d'armes, dels sarrahins. La acció s'ha escrit haver-se tingut prop de Barcelona, en lo lloch nomenat Pont, completament imaginari. Cal borrar-lo per sempre més de la veritable historia de Catalunya, per apòcrif o enganyós (279). Ha sigut motivat per lo propòsit d'assegurar l'enfranquiment a determinades propietats situades a Font, en lo pahís de Corbières, diòcesi de Narbona, en tant que, fent-lo devallar dels primers temps de les conquestes carlovingies, ningú podia contradir-lo. Aquestes falsificacions se repetexen ab sobrada freqüencia y han introduhit notories pertorbacions en la historia, a les quals una sana crítica ha d'anar prudentment corretgint.

No té rahó plausible la polèmica sobre si Joan era un cabdill franch, segons pretenían los autors de la *Historia general del Languedoch*, o goth hispà, com li objectava Piferrer. Precisament lo nom *Joan* no s'usava en lo segle VIII, al contrari de lo que afirma Piferrer, y es aquesta circumstancia altra de les que acreditan la falsetat d'exos tres documents.

Abans de terminar aquesta interessant y poch coneguda temporada, voldríam fixar més la atenció sobre alguns fets que consignan los historiadors generals d'Espanya y que indubitablement marcan la formació del esperit regional que ara s'està desenrotllant.

---

(279) Són tres los documents apòcrifs que parlan del cabdill Joan y de sa pretesa victoria prop de Barcelona en temps de Carles Many, publicats en la *Historia general del Languedoc* y reproduhits íntegrament per Piferrer en *Recuerdos y bellezas de España «Cataluña»*, v. II, p. 323. Mòlta inexperiencia se necessita per no observar tot seguit la falsetat del primer. Cap dels tres dexa de posar en forma clara y que tothom la entenga, que, la donació del territori de Fonts, feta per l'Emperador a Joan y a sos successors, ho ha sigut *absque ullo censu*. Lo qual mostra ben clar quina finalitat tenia aquesta y altres falsificacions de documents similars.

Los goths-hispans, cristians en sa majoría, fruían, en lo regnat d' Hixém, de totes les seves lleys, costums, llenguatge y religió. Mes a una d' elles hi posà mà lo rey alarb: al llenguatge. En l' any 794 instalà càtedres públiques d' algarabía en les principals ciutats, obligant als cristians a no parlar altre idioma y fins privant-los d' escriure en llatí.

Aquesta política unitarista no donà lo resultat que segurament n' esperaria lo Monarca, puix no amortiguà l' esperit regional, que tant prosperava en les terres del NE. d' Al-Andalus. Dexèm parlar a les histories musulmanes y en nom d' elles al séu compilador Conde (280), a qui tenim devant al estudiar aquests fets: «Antes de llegar el walí Foteis á Zaragoza, supo la pérdida de Pamplona y que Hasan, el walí de Wesca, había entregado su ciudad á los enemigos con ruines tratos: estas infaustas nuevas enviaba el cadí de aquella ciudad Abdelsalem ben Walid y manifestaba que los walies de aquella frontera oriental, acostumbrados á ser independientes en sus gobiernos, se mantenían en ellos con artera y vil política, buscando la amistad y el favor de los cristianos para no abdicar á su señor el rey, ni servirle; y cuando ya no podían sufrir la opresión de los cristianos, fingían ser leales y buenos musulimes y se acogían al amparo del Rey, que por esta causa se había perdido aquella frontera; y que se perdería toda la tierra, si con tiempo y diligencia no se acudiese».

Bé-s veu, d' aquesta declaració dels autors sarrahins, com prosperava lo esperit d' emancipació en les ciutats y comarques pyrenenques, que Barcelona no-s quedava endarrerida en la manifestació d' aquest sentiment regional y com res, absolutament res, significà en nostra Ciutat, la cinquantena d' anys que estigué regida per representants del Kalifa de Damasch primer y més tart del Emir independent de Córdoba.

Concloèm, que, en dita època, nostra regió està de fet formada: sols falta que les circumstancies polítiques la conduhescan a organisar-se.

---

(280) *Historia de la dominación de los árabes en España*, por J. A. Conde, Barcelona, 1.ª edició de 1844, v. II, ps. 185 y 189; y de la *Nueva edición* del meteix any 1844, v. I, ps. 229 y 233.

Dominació franca

Primera època carlovingia dels comtes beneficiaris de Barcelona (801-864).—Lo comte-marquès y lo comtat o pau (*pago*).—Altes dignitats comtals.—Idèa de senyor, vassall y burgès.—Barcelona capital de la Marca Hispànica.—Lo comte Bera (801-820).—Antagonismes del element goth-hispà ab lo franch.—Los comtes Bernat (820-832); Berenguer (832-835); Bernat segona vegada (835-844); Sunifret (844-846) y Aledràn (846-851).—Barcelona capturada per los sarrahins (852).—Los comtes Udalrich (852-856); Humfrit (858-864); Bernat II (864-865); Robert y Bernat III (866-878).—L' absentisme dels comtes beneficiaris.—Croximent de la autoritat del vescomte.—Los castells Vell Vescomtal, Nou Vescomtal y del Port.—Recorts d' art carlovingi.—Monedes encunyades per los reys franchs.—Carreteres francisca y morisca.—Segona època carlovingia dels comtes propietaris.—Wifret *lo Pilòs* (875-898).—Reunió dels comtats de la Marca Hispànica en Wifret I.—Barcelona, Ausona y Gerona heretats per Wifret II o Borrell I (898-914) y Sunyer (898-945).—Fundació de Sant Pau del Camp.—Los comtes Borrell II (945-993) y Mir (945-966) governant junts Barcelona.—Introducció de les cequies en lo territori de Barcelona.—Lo Rego-Mir o Cequia Comtal.—La església barcelonina y sos prelats Ataulf (858-860) y Frodoinus (877-890).—Les reliquies de Santa Eularia.—Los bisbes Teuderich (904-931), Wilarà (937-957) ab la fundació monacal de Sant Pere de les Puelles, Pere (962-973), y Vives (973-995).—Mort de Lotari (986) y fi de la dinastia carlovingia (987).—Setge de Barcelona per Almanzor (1 Juliol 986).—Fugida del comte Borrell, destrucció de la Ciutat y cautiveri del vescomte Udalart.—Encunyacions monetaries del segle x.

Barcelona està agregada al Imperi franch. Ludwich n' ha prèss possessió y tot seguit comunica la nova a son germà, lo rey Carles, qui anava a socórrer-lo, dient-li, no tenia perque passar més avant. Carles se trobava a Lió quan rebé al missatger de Ludwich.

S' ha vingut suposant que los franchs passaren a cambiar la administració judicial de Barcelona, restablint en ella, les lleys per que-s regulava nostra Ciutat durant la monarquia wisigoda. Res corrobora aytal hipòtesi completament gratuita. No havèm sapigut trobar cap indicati de derogacions de lleys o costums hispanes, per los sarrahins en lo segle VIII, esceptuada la del llinguatge, com diguerem ja, y may podia restablir-se lo que no s' havia tocat, y menys essent cristià lo novell dominador.

Los autors han confós les mutacions polítiques y administratives, des d' ara plantejades a Barcelona, ab les legislatives y judicials, encarnades en les costums del poble goth-hispà. Han cambiat los senyors y aquests nos portan uns nous elements directors, però no alteran la essencia del poble, que subsisteix lo meteix, ni venen a cambiar son estat interior. En tant es axís, que, fan constar, los Maurins, que, la guarnició posada per lo rey Ludwich a la

Ciutat, no fou de franchs, sinó de goths, es dir, de gent de la Septimania y Marca Hispànica, uns y altres sobradament identificats per haver format part del reyalme wisigoth.

La nova conquesta hispana se reorganisa canviant més los noms que la naturalesa dels càrrechs. D' ara en avant, qui mana la circumscripció territorial afecta a Barcelona, no-s dirà més *walí*, se denominarà *comte*. La sombra de autoritat que exercia l' Emir de Córdoba, quan li era regoneguda, que no ho fou sempre en nostra Ciutat, la tindrà l' Emperador y també s' anirà debilitant ràpidament en lo transcurs d' una centuria.

Ès lley constant de la humanitat, que les costums evolucionen simultaneamente en les nacions, influïdes per una metexa civilització, evolució que-s fa més manifesta, quan hi governa lo meteix senyor o estàn subjectes a un únich emperador. Per çò lo feudalisme, que sura arrèu del món cristià, adoptà variades formes externes, segons los pobles, venint a desenrotllar-se rapidament a Barcelona, de la manera que li han aportat ara los franchs, y segons s' havia anat introduhint en los territoris que ja formavan la part hispana del imperi de Carles Many.

Sens dupte la implantació del feudalisme a Barcelona fluctuà en lo segle VIII y prengué caràcter més permanent en lo IX, inseguint la endreça que li comunicà la influencia del poder dominador.

Ell introduhí en les costums un avenç social. La vida domèstica adquirí nou esclat, especialment per lo que atany a la condició de la dona, companyona del home y guardadora del fèu, de la propietat y del castell, en absència del marit. D' altra part, regulà l' esperit de conquesta y d' aventures, ab sa gran institució de la cavalleria, hont la consciència cristiana y l' honor del home, s' immiscuiren en l' art de la guerra, en estranya prò ben tramada barreja, qual propòsit era suavisar bàrbars costums. Aytambé en lo feudalisme, lo dèbil obté la protecció del fort, establint un engranatge de grans resultats en la nova cadena social, que pot conceptuar-se transformació de les relacions del antich cabdill barbre ab sos companys.

Los franchs designavan la propietat ab los noms de *proprietas*, *hereditas* y *dominatio*, los quals tenían com a equivalent la paraula *alodio*, temps hà usada en l' Anjú y la Turena. A Barcelona privaren les dugues paraules *proprietat* y *alòu*.

Marca o *limes*, era lo nom donat a territoris conquerits en lo vehinatge de les antigues fronteres del Imperi, constituint circumscripció política y militar, que governava un funcionari de categoria superior, lo *comes marcae*, *marchio* o *comes et marchio* (281).

Barcelona apar la residència oficial del séu comte, son càrrech té caràcter

(281) Eduart de Hinojosa, *El régimen señorial y la cuestión agraria en Cataluña durante la Edad Media* (Madrid, 1905).

de beneficiari, ço es, que està subjecte a la voluntat del Sobirà y no-l pot trametre a sos fills. Mes regnant Carles *lo Calvo* dit Monarca se farà un dever d' adjudicar-lo als fills o als més pròxims parents del difunt.

Lo comtat de Barcelona sots domini dels franchs, s' ha de classificar en dugues èpoques. Primera, la dels comtes beneficiaris, que no fan residència contínua en nostre comtat y són los qui-l regiren des del any 801 al 864. Segona, la dels comtes hereditaris residint en lo comtat del qual n' obtenen lo domini útil y són los qui succehexen als primers en 865 y termina ab la presa de Barcelona per Al-Manzor en 986. Després d' aquesta data s' ha de posar ab seguretat plena, la complerta independència de nostre Comtat.

Los franchs no improvisaren la magistratura del comte, puix devallava de les derreríes del Imperi Romà. Lo *comite* portà al *comes*, oficial públich o reyal, axís en la monarquía wisigoda espanyola, com en la monarquía franca dels Merovingis y equivalía a company o acompanyant del sobirà.

Lo primer comte posat a Barcelona per lo rey Ludwich lo Piadós, fou Bera (801), qui tenia comandament en una gran estensió territorial, adscrita a la Ciutat y que era designada ab lo nom de *comitatus* o *pago*, en llatí y *comtat* o *pau* en català. *Comtat* y *pau*, s' usaren indiferentment en los primers temps de la constitució de la Marca Hispànica. Lo *pago* o *pau* se suposa similar a districte rural o regió natural y se troba usat en l' any 596, en cert document del rey franch Xildebert y en altre del segle IX referent al comtat de Pallars (282). Un comtat, pot abarcar diferents *paus* o *pagi*, com se veu en lo de Barcelona, que, en l' any 816, compregué los dos *ausonense* y *barcinonense* y més avant lo *vallense* (anys 968 y 1001) (283).

S' ha vist en lo *pau* o *pago* a una subdivisió de la *civitas* romana, que pren increment al sobrevenir lo segle IX. Son cap era lo *vicus*, vich o mercat

(282) Una copia del segle XI de document incert, y molt duptós, diu: «*In nomine domini ego aldefredus dechanus frater comitis uobis trasibadonis abbas et ceteris fratribus qui estis in cella sancti martini in pau agelcle in loco ubi dicitur labadios*»... «*dono villa mca qui est in pau petra nigra et sasso nomine vihua qui dicitur erta*»... «*in pau bellariense in loco ubi dicitur malolias*»... Les terres donades a Sant Martí de Lavaig, estavan compreses, «*de sasso in amonte usque in ceruino et d: futas usque in orreto et de illa portella usque in ceruino et de illo riuo qui discurrit de caput jogazada usque in orreto*»... «*et dono etiam et concedo quod aliis castellis id est in sasso et in petra nigra habeant ipsi habitatores derta compras et totum ad in paramentum communiter cum hominibus de ssas et petra nigra in siluis et garricis et pascuis et aquis et omnibus utilitatibus ad fidelitate dei et prefati monasterii*». Firma lo document «*Ego eldefredus diachonus et comes qui hanc carta donacionis vel tradicionis scripsi*». (Pergamí n. 10 de Wifret I del A. C. A.) Es interessant que se consignen llochs actualment existents en l' alt Pallars, com Lavaig, la pica de Cerví, Sas, Bellera, Peranera, Erta y tal vegada algún altre qual equivalencia al present no se-ns ocorre.

La data que consta en aquest document, es la del 8 de les kalendes de Juny del any 3 de Carles, que axís pot ésser lo 844, com lo 881, com lo 887, com lo 900 segons a quin dels reys Carles fasi referencia. Nos inclinàm a creure apòcrifa la escriptura: però com pertany al segle XI, aquesta copia, té importancia per nosaltres, puix dóna lo concepte en que se tenia, llavors, a la paraula *pago* o *pau*.

(283) *Marca Hispànica*, Apendix, d. CVIII y CLXV.

públic o lo *castellum*, força, o cim fortificat, refugi dels habitants de la comarca, los *pagenses*.

Lo comte podia delegar la seua autoritat en funcions polítiques, judicials y militars, a un *missus comitis* també nomenat *vice comitis* y en nostre romanç *vescomte* (284). Si bé primàriament sols complimentava determinades missions o encàrrechs del comte, après exercí funcions pròpies, que-s vincularen en lo séu ofici.

Lo *vicarius* o veguer, que, a Barcelona se presentà en lo segle XI, com a lloctinent del vescomte y primer jutge civil, devallava de la època wisigoda y es altre dels subordinats o substituïts del comte. De la existència del càrrech en lo segle X, n'es mostra Galí, lo gran reconqueridor del Penadès, qui-s titulà *veguer de Sant Martí*, estimant-lo precursor del *veguer del Comte* existent en 1055 y sinònim del *veguer de Barcelona* anomenat en l' any 1113, com *veguer del castell vell de Barcelona* (285). Beudoin cerca lo séu origen en lo *centuriarius* o *thunginus*, que, en l' imperi carlovingi, jutjava les qüestions a nom del comte, donant compliment a les sentències.

Lo *seneschalk* o encarregat de la administració interior de la reyal casa, oficial dels franchs en la època merovingia, fou introduhit en la Marca Hispànica. Lo *senescal* o *dapifer*, que ab los dos noms se conegué, cuydava de la administració interior de la casa comtal, imitant al que, entre los franchs, tenia la de la casa imperial o reyal.

Lo *custos palatii*, es altre ofici del palau comtal, que s' atrassarà als primers temps y pot traduhir-se per guardador, custodi o alcayt del edifici (286).

Es quasi res lo que se sab del *condor* y del *valvassor*, puix dits oficis o dignitats no-s troban en ús en la documentació y si tant sols d' una manera incidental, en l' usatge *Iudicium in curia datum* (287). Marquilles opinava que los *comitores* eran los companyons dels vescomtes, resultant una dignitat intermitja entre aquests y los valvassors. Per *valvassor* s' entenía, al qui

(284) Fan observar los autors de la *Histoire generale de Languedoc* (llibre IX, CXX) que la primera vegada que troban consignat lo títol de *vescomte*, es en la cort o reunió d' Elna (832) aplicant-lo a Adetós colega de Berenguer duch de Tolosa.

Des de llavors diuen ells, que lo títol de vescomte se-l veu en ús en les províncies vehines dels Pirinèus, com la Septimania, la Marca d' Espanya y la Gascunya, d' ahont se generalisà.

La observació, es molt important, però no del tot exacta. Que se-n parle en l' any 832, vol dir, que, llavors ja existia y era corrent en estes terres, però no vol dir res més. Que sa creació era anterior resulta ab tota probabilitat. Per ço no duptam en sentar la hipotesi de que existís dit càrrech en l' any 801.

(285) Veja-s les cites documentades que produhim en la n. 289 del treball *Lo Montjuich de Barcelona*. (*Memorias de la Real A. B. L. B.*, v. VIII).

(286) Sols en l' any 1008, un document parla de Querús *palatii custos*.

(287) L' usatge *Iudicium in curia datum*, al expressar les persones que constituïan lo tribunal, hi nomena prínceps, bisbes, abats, comtes, vescomtes, *condors* (*comitores*) y varvassors, filosofes, sabis y jutges. La opinió d' alguns autors, de que, los *vasos imperials* donassen origen al *valvassor* y los *vasos comtals* al *comitor*, no està prou comprovada: d' altra part ella alteraria l' ordre de prelació ab que los consigna lo predit usatge.

possehía feu de barons o capitans y cinch cavallers. *Valvassors de paratge*, hi hagué al Urgell en lo segle XI (288).

Senyor, era qui possehía un feu o franch alòu a títol hereditari, exercint-hi jurisdicció.

Vassall se nomenava al qui se comprometia a servir a un altre (lo sobirà) fidelment, en especial en temps de guerra, mitjançant la concessió, per part d'aquest, d'un domini, renta u ofici. Lo nom ha devallat de la paraula franca *vasum* o *vas*, formant-ne la de *vassaticum*, usada en l'any 814, y que pot traduhir-se per *vassatge*.

En les grans ciutats, com Barcelona, se tornà una classe privilegiada, movent-se separadament de la societat feudal. Està constituïda per lo *ciutedà* y lo *burgès*, depençant directament del comte o sobirà. Ella serà lo fautor del avenç de nostra Ciutat, a mida que-s restablesca la pau a son entorn.

Mes axò no podia succehir essent Barcelona frontera dels alarbs, durant lo segle IX, trobant-se abocada a multiplicades lluytes y subjectes, los territoris vehins, als perjudicis que-ls hi ocasionavan les continuades algares. Per ço la Ciutat no pot créixer, encara que siga declarada capital de la Marca Hispànica y s'hi acumulen tots los elements de la lluyta, que, en son esperit de conquesta meridional, hi concentraren, los prepotents franchs.

De moment tota empresa fou diferida y Ludwich, després d'organizada la nova administració a Barcelona, passà dos anys seguits en quietut en los seus estats, sense posar-se en campanya. Tampoch se veu combatuda la frontera S. del comtat de Barcelona, posada al riu Gayà, responent, la passivitat dels sarrahins, a igual calma dels franchs.

Al tornar-se-n Ludwich, al que sembla en lo meteix any 801, dexà encomenat lo comtat de Barcelona a Bera, qui era d'origen goth. Aquest personatge, en l'any 808, pren part activíssima en la campanya que Ludwich organisà contra Tortosa, en la qual l'acompanyaren Isimbart, Ademar y Borrell. Los franchs foren vençuts y tres anys després, o siga en 811, Barcelona veu sortir una nova expedició militar contra la ciutat del Ebre, que estava convertida en l'obgetiu primordial de les conquestes del rey Ludwich.

A dites campanyes, seguí altra treva de tres anys ab Al-Hakem (812 a 815) durant la qual morí Carles Many (28 Janer 814).

Los sarrahins trameteren un fort exèrcit contra Barcelona sots comandament d'Abdallah Al-Valenci oncle del Emir (814 a 815) que sembla no passà del Llobregat, retornant victoriós a Córdoba, segons escriu Aben-Adhari.

Les noves treves establertes entre franchs y alarbs en 817, sigueren durables. En elles ocorregué lo repartiment fet per Ludwich, de son reyalme, entre los seus fills. En lo nou estament administratiu se convertí Barce-

lona en capital del ducat de Septimania o Marquesat de Gocia. Los seus comtes particulars, començant per Bera, tingueren caràcter de duchs o governadors generals de la Septimania subsintint axís fins a ésser definitivament separada la Marca Hispànica, de la Gocia o Septimania.

D' ara en avant, aparexen continuades perturbacions d' ordre interior que afectan a Barcelona en particular y a tota la Marca Hispànica en general, hont l' element goth-hispà, se mostrava obertament antagònich del franch.

Lo malestar, pretenen alguns autors, que comença a manifestar-se en les conegudes quexes dels hispans contra la tirania dels comtes, que motiva la tan comentada disposició oficial de Carles Many en favor dels pobladors de la Marca Hispànica, a nostres ulls apòcrifa, com la major part dels documents d' aquest segle.

Però en cambi no pot rebutjar-se com a síntoma fatal del indicat antagonisme, tot quant rodeja lo constant allunyament del nostre Comte, de la suprema magistratura exercida a Barcelona, com tindrem ocasió de veure.

L' opulentíssim Bera, segons frase de Nigellus (289), es acusat de traydor en la dieta d' Aix (Janer de 820) per Sanila, comte o senyor d' un lloch vehí a Barcelona. Sanila y Bera comparegueren devant l' Emperador y com no hi haguessen proves demostratives de la acusació, ni testimonis a produhir, Bera tingué d' acceptar lo reptament de Sanila. Essent tots dos goths de origen, la batalla se donà inseguint les lleys godes, çò es, a cavall. Vençut lo Comte de Barcelona, y proclamat culpable fou condemnat a mort (290).

L' Emperador se-n compadí y li acordà la vida, contentant-se ab despullar-lo de les seves dignitats y trametre-l desterrat a Ruan.

Díu-se, que, la acusació adreçada contra Bera per Sanila era de menar intel·ligencies ab los alarbs per declarar-se independent en lo comtat de Barcelona mitjançant lo séu concurs. Axò explicarà que la suprema dignitat ducal en la Marca Hispànica, no 's concedesca a cap més hispà, sinò a un franch nomenat Bernat, fill de Sant Guillén de Gellona, comte de Tolosa (que vingué a conquerir nostra Ciutat ab Ludwich lo *Piadós*) y de sa segona muller Witburga.

Tractant d' aprofitar-se d' una de tantes perturbacions com agitavan al regne alarb d' Espanya, los comtes de la Marca, organisaren una expedició, que comanà Bernat de Barcelona. Abd-el-Rhaman II, pacificant depressa la revolta d' Abdalà, trameté seguidament a Abd-el-Kherym, walí de Valencia,

(289) *Dives opus nimium*, es l' apelatíu que a Bera dóna Nigellus, en la obra esmentada en la n. 270.

(290) Segons Hermoldus Nigellus, vers 609:

Jam Bero fugit equum, giros dare, cornipedes mox

Incipit, atque fugit prata per ampla celer.

Ille sequi simulat, tandem dimittit habemus

Et ferit ense: ille se canit esse reum.

En l' any 869, existía Rotrudis, filla del difunt comte Bera (*Muratori Rerum Italicarum Scriptores*, v II, *pars altera*, t. 23 n. 53).

contra Barcelona, obtenint algunes victòries. La creença més fonamentada, es, que no s'apoderà de la Ciutat, per més que hi haja autors que opinen d'altra manera, assenyalant-ne per aytal fet la data del 822 o 823. (291). Abd-el-Rhaman se presentà com l'aliat dels cristians goths de Navarra, als quals auxilià per independisar-se dels franchs (823), derrotant, en les serralades pyrinenques, als comtes Eblo y Asenari.

Bernat quasi may residí a Barcelona: en 824, seguía al emperador Ludwich en sa expedició contra los bretons. Lo 24 de Juny de 824, casà a Aix, ab Dhuoda, senyora mólt principal de la cort franca. En l'any 826, quan ocrregué la famosa revolta dels goths y alarbs de la Marca Hispànica, acabdillats per Aissó, encara se trobava a Aix, d'ahont se-n vingué a Barcelona, per defensar la Ciutat dels patriotes de la independència.

Lo mohiment prenia major esclat ab la cooperació de Wilmont, lo fill del comte Bera, en tant que generalisant-se a quasi tota la Marca Hispànica, escepció de Barcelona, Gerona y algunes de les places més fortes, feu necessari un gran esforç, tal vegada algunes profertes, per restablir y conservar la dominació franca.

Bernat, comte de Barcelona y duch de Septimania, jugà gran paper en la cort de Ludwich, qui lo nomenà primer ministre y gran xambelàn (829). Víctima de la enveja dels altres duchs y senyors, es proscrit per l'emperador (830), retrayant-se a Barcelona. Poch temps s'hi estigué, abandonant la Ciutat per barrejar-se de nou en les intrigues cortesanes que tant perturbaren los derrers anys de dit emperador (831).

Tampoch ne sortí ben lliurat y en 832 es despossehit del ducat de Septimania y comtat de Barcelona, qual càrrech ocupà un altre personatge franch, Berenguer, duch de Tolosa, ja fos provisionalment, ja per ajuntar en un, los dos ducats de Septimania y d'Aquitania.

Quan Ludwich se vegé obligat a abdicar, per sos fills (833), hi intervingué semblantment Bernat, ajudant a Pepin al restabliment de Ludwich en l'Imperi (834). Fou premiat ab lo ducat de Septimania del que n'era capital Barcelona (292), no sense que se aparellàs a disputar-li'n lo nomenament y subsegüent possessió Berenguer (835). Prò res pogué fer, per tenir una mort soptada quan estava en camí de *Stramiacum* (Cremieu) ahont l'Emperador tenia convocada la dieta, al objecte de tractar del *negoci dels goths*.

En l'any 838, Abd-el-Rhaman II acabà la gran revolta de Toledo y se dirigí a combatre als franchs. En dos anys de guerra, no se coneix cap fet de armes entorn Barcelona.

(291) Los Mauríns s' encarregaren de desmentir-ho en la *Hist. gen. de Languedoc*, llibre IX.

(292) «Bernard, fils de S. Guillaume, fondateur de Gellone, est nommé par les historiens du temps, tantôt duc de Septimanie et tantôt duc ou comte de Barcelone; preuve que cette ville étoit alors capitale du duché ou gouvernement général de Septimanie. On donnoit donc indifferemment le titre de duc ou de comte aux gouverneurs généraux de province». (*Notes sur l'histoire du Languedoc* nota LXXXVII).

Res s' innovà en lo restant de la vida de Ludwich. A sa mort (840) esclatà nova guerra: Bernat hi pren part d'una manera primordial, ara cayent en desgracia de Carles *lo Calvo*, ara retornant a la seva amistat, ara mantenint una actitud equívoca entre Carles y Pepin en la batalla de Fontenai (841).

Sobre la fi de Bernat corren diferents opinions (293): la més verisimil es, que, tenint propòsit de declarar-se independent, fou jutjat per Carles *lo Calvo* en una *Assamblea dels grans*, tinguda a Sant Sadurn de Tolosa la qual lo condemnà a mort. La presó, procès y execució, del comte Bernat I, se succehiren, entre lo 5 d' Abril y lo 19 de Maig de 844. De sa muller Dhuoda dexà dos fills, Guillém (nat lo 29 de Novembre de 826) y Bernat (nat a Uzès lo 22 de Març de 841).

Sunifret succehí a Bernat, (844-846?) titulant-se comte de Barcelona y Marquès de la Gocia, puix la Marca Hispànica y la Septimania s' havían ajuntat en un sol domini que portava dit nom.

Confús es lo que passa a Barcelona en les guerres y mohiments del 846 al 850 regint Aledràn, sucesor de Sunifret, lo comtat y marquesat. Segons los Anals Bertinians, Barcelona fou ocupada per los sarrahins del Emir de Córdoba, auxiliars de Guillém, fil de Dhuoda, qui, dihent-se perjudicat en los seus drets al Comtat, lo disputà a Aledràn. Pepin, nebot del rey Carles, empitjorà la situació movent guerra a son oncle en la Aquitania; mentres que en la Vasconia, Sanç Sanció se li alçà en armes.

Més avant, vençut Guillém, té de refugiar-se a Barcelona, ahont l'esperava la traició, puix conjurats los amichs d' Aledràn, lo mataren (849-850). Llavors cambià la tàctica dels sarrahins. Una forta armada d' Abd-el-Rhaman desembarcà y talà la Provença, arribant fins a Arles; Muça, walí de Çaragoça, s' introduhí avassallador, en les fronteres d' Urgell; y un tercer còs de tropes, passà a combatre Barcelona. Tal espant s' apoderà dels territoris invadits, que, llurs habitants entregavan lo diner y tot quant possehían, als sarrahíns, ab tal de salvar la vida.

---

(293) En los Anals Metenses se dóna crèdit a la opinió de que, entre les acusacions recaigudes contra Bernat, n' hi havia de caràcter privat e íntim; y lo fragment publicat per Oth Aribert, ab sobres de malicia, parla de la semblança entre lo comte Bernat, y lo rey Carles *lo Calvo*. A més relata, que ja en la cort de Tolosa, Bernat passà a fer lo degut acatament al Emperador, aganollant-se-li per besar-li la mà, sense sospitar-ne cap malvestat. Llavors Carles, posant-li la mà esquerra demunt la espatlla com si tractàs d' alçar-lo, lo subjectà soptadament, matant-lo, enfonzant-li son punyal al costat. Lo propri Oth Aribert, transcriu un epitafi en provençal, que suposa ésser lo del comte de Barcelona, Bernat, evidentment apòcrif, que ell afirma escrigueren en *romancio*.

Assi jay lo comte Bernat
fisel credeire al sang sacrat
que sempre prudhom es estat.
Pregueu la divina bontat,
quaquela fi que lo tuat
poscua son aima aber salvat.

Per la biografía del comte Bernat I, poden consultar-se no sols les histories generals dels carlovingis, sino també: Eduart Bondurand, *L' education carolingienne, le manuel de Dhuoda*; la tesis llatina de Joseph Calmette *De Bernardo Sancti Guillelmi filio* (Tolosa 1902); la exposició de la predita tesis feta per Ferran Lot en *Le Moyen-âge* (any 1904); Joseph Calmette *La famille de Saint Guilhem (Annales du Midi, any 1906, v. XVIII)*.

Comanava l'exèrcit tramès contra Barcelona, Abd-el-Kherym, gran conxedor de la Marca Hispànica, per haver-hi estat ab la expedició d' Obeid-Alà. Barcelona sufrí altre setge dels sarrahins, (any 852) venint, per una contingència, a mans seves. Los juhéus de dintre la Ciutat, hi promogueren un alçament contra-ls franchs, facilitant la entrada a les tropes d' Abd-el-Kherym (294). Se creu que Aledràn finá en esta guerra.

Ocorregué axò abans del 19 d' Agost de 852, en que morí Abd-el-Rhman, succehint-lo son fill Mohamet, anomenat Abu-Abdala. Diferexen, los autors alarbs dels cristians (295) al situar eix fet, en l'any 235 de la Egira (15 de Juliol de 850 a 15 de Juliol de 851).

En l'any 852 regna una pau relativa a Barcelona, qual comtat possehia Udalrich, actuant de Marquès de Gocia, en 856, ab autoritat superior en la diòcesis de Narbona.

Udalrich figurà al costat del rey Carles en la guerra civil d' Aquitània (854). Seguía en la propria cort reyal al començar l'any 856. No se-l troba en son comtat de Barcelona, que disfrutà no sabèm fins quan. Al començar l'any 858, ja tenia lo comtat Humfrit, segons manifesta la historia de les reliquies dels tres sants espanyols Jordi, Aureli y Natalia, de que-ns ocuparem una mica més avall.

Tampoch a Humfrit se-l veu may per Barcelona. En 858 era a Borgonya; en 860 a Coblentz, hont signà la pau dels sobirans franchs; en 862 a Pegan, aparexent ab caràcter de comte de Narbona; finalment la derrera nova seva durant lo temps que-s creu tingué lo comtat de Barcelona, es del 863, que guerrejava per Tolosa e hi vencé al comte Ramón.

Lo rey Carles, irritat contra Humfrit, per haver-se apoderat de Tolosa, lo espulsà y feu perdre les seves dignitats per rebelde y criminal de lesa magestat, acullint-lo a Italia l' Emperador (864).

Es convenient remarcar, que *Humfrit* y *Wifret*, semblan un meteix nom y que en aquest segle les families solian ja perpetuisar-los de pares a fills (296). Com també, que, Humfrit, pot esser lo Wifret d' *Arria*, presentat falsament com pare de Wifret lo *Pilós* (297).

(294) Diuen los Anals Bertinians: *Mauri Barcinonam judaeis prodentibus capiunt; interfectis que pene omnibus christianis et urbe vastata, impune redeunt.*

(295) F. Codera *Estudios críticos de Historia árabe española*, p. 227.

(296) «Nous supposons d'abord, comme une chose dont on convient et qu' il est très-aisé de prouver, que les noms d' Humfrid, Egfrid, Wifred, Guifred, Aiguifred, Ananfret et Acfred, sont les mêmes ainsi que ceux d' Alphonse, Adephonse, Idefonse, Amphous, Amphos, Amphuxus, Anfossus, etc., que ce ne sont que differente; terminaisons d' un même nom. Les noms d' Humfrid et de Wifred étant donc les mêmes et étant certain d' ailleurs que, dans le neuvième siècle et les suivans, les noms se perpetuoient dans les familles, nous ne doutons pas qu' Humfrid marquis de Gothie, ne fut de la race de Wifred, comte de Bourges, sous Louis le Débonnaire». (*Hist. gen. de Languedoch*, v. II, p. 236 edición de 1876).

A lo que oposava J. Narcís Roca: «Ab perdó dels més respectables autors, no podèm admetre la sinonimia d' Hunfrido ab Wifredo, puix en cap document, ni Anals, ni escriptura, se-n troba rastre. Per altra part, si la doble *V* es *Gu* com Wifredo o Guifredo, Winidilla o Guinidilla, la doble *V* no es *Hu*, ni la *Hu* es *V* ni *Gu*.»

(297) Tantes són les modificacions que ha suferit la cronologia d' aquests primers comtes de Bar-

Memoriam facti ad Individuas Ermineas Karoli regislem di omnipotentis misericordie impudens
 Omnia beneficentibus peccatoribus, nunc falax
 Sciam quoniam super amorem
 carere volumus. Apud nos quoque, ut dicitur, ipse invenit ualde desideramus.
 Vos gratias referimus. Post hanc fidem fidem. Semp omni modis tendit. Plurimasque
 nobis fideles et ad nos. Ad deura fidem. Multa nobis deficiunt. Ut dicitur in iudicis
 Fidelitatem condigna remuneracionem ad deum premium referre parat, sumus.
 Deinde hanc fidem ad fidem nullomodo vel de dicitur. Sed in ea per multum
 fieri ad postea. In omni tendit per manum. Nunc hanc per factu habet.
 Valde de partibus quas fideliter mandavit dirigat ad frodo inu opm librarum. X
 ferra. Reliquas. Inna reparare.

Diploma de Carles lo Calvo lloant la fidelitat dels barcelonins. Les dues ratlles finals foren interpolades en lo segle X o XI, motivant cruditat controversialia entre los Srs. Calmette y Laufer. (Publicat íntegrament per Diago, Florenz, Calmette y Mas, del original existent en lo A. C. B.)

Recort important del rey Carles *lo Calvo*, que encaxa ab la temporada de lluytes nacionals contra los franchs, es la lletra hont lo Monarca elogia la fidelitat dels barcelonins (298). S' hi veuhen dugues ratlles interpolades posteriorment, que, Diago y altres autors han suposat autògrafes del propri Monarca. Lo Rey la adreça al «conjunt dels barcelonins» (*omnibus Barchinonensibus*), com si-s digués a la comunitat o colectivitat dels habitants de la població. No es res extraordinari, ans consona ab la actitud d' independència de la ciutat de Barcelona dintre la segona meytat del segle VIII, que estigués constituïda en municipalitat autonòmica, en època de prous dificultats per la autoritat sobirana, com fou lo segle IX.

Per ço, inseguint altres opinions respectables (299), no duptàm en veure darrera les paraules consignades en lo sobrescrit de Carles *lo Calvo* (300), la

celona, que creyèm interessant un estat comparatiu de lo que han dit los principals autors en los diferents segles.

Opinions sobre los Comtes de Barcelona durant lo domini dels franchs (segles IX y X)

Gesta Comitum Barch. (segle XIII)	L. Marineus Siculus (segle XV)	P. M. Carbonell (segle XVI)	G. Pujades (segle XVII)	J. F. Masdeu (any 1795)
Guifredus de villa que dicitur Arrianum.	Otogerius Golantes (733).	Bernat.	Bernardo (796 o 797)	Bera (801-820).
Guifredus pilosus († 912).	Griffeum vel ut alii voluunt Goffredum. Qui natus fuerat in castro cognomento Arria.	Guifred d' Arria (840-858).	Borrell (797).	Bernardo (820-832).
Suniarius.	Griffeus Pelòs (875-892).	Salamo (858-?)	Bara (801-820).	Berengario I , hno de Hunrico (832-836).
Miro († 929).	Miron.	Guifred Pelos (2-912).	Bernardo (820-825).	Bernardo (2.ª vez- 836-844).
Seniofredus († 967).	Borrellus.	Miro (912-929).	Vuifredo de Ria (828-858).	Aledran (844-858).
Borrellus († 933).		Guifred (929-964).	Salomon (858-871).	Guifredo I , natural de Vilafranca de Conflent (858-872).
		Borrell (964-993).	Wifredo Velloso (871-914).	Salomon (872-884).
			Wifredo III (914-914).	Guifredo II (881-912).
			Mir o Miron (914-929).	Miron (912-929).
			Suñer (929-949).	Suniario (929-950).
			Seniofred (949-967).	Seniofred (950-967).
			Borrell (967-993).	Borrell (967-993).

(298) La primera transcripció d' aquest document se feu en lo L. A. E. C., v. I, f. 9, n. 16. Diago lo publicà íntegrament (*Hist. de los victoriosísimos antiguos condes de Barcelona*, f. 62) y també Florez (*España Sagrada*, v. XXIX, p. 185); lo reproduhiren en fototipia, publicant-ne també lo text, Joseph Calmette (*Mélanges d'archéologie et d'histoire*, Roma, 1902, v. XXII) y J. Mas y Domènech, (*Notes Historiques del Bisbat de Barcelona*, v. I, *Taula dels altars y capelles de la Sèn de Barcelona*, (Barcelona 1906), Ap. n. IV, p. 97).

(299) Bruniquer diu que Carles *lo Calvo* «scrivint als de Barcelona, ço es com si digués al Senat, hoc est ad seniores, a qui apres digueren promens, o próceres, o pahers y vuy diem Consellers» (*Relació sumaria de la antiga fundació y cristianisme de la ciutat de Barcelona* (Barcelona, 1885), p. 25).

(300) De nostra opinió era també Calmette, quan deya a propòsit de la metexa lletra «Il montre l'empereur en rapport direct avec les Barcelonais, et se fait implique, dans une certaine mesure, une collectivité existante et agissante des habitants d'une ville au IXe siècle» (*Mélanges d'archeol. et d'hist.* v. XXII, p. 136 y 137). No tenia gens de rahó Felip Lauer al contradir-lo, per atendre-s al sentit estricte de les paraules, dihent tractar-se d' una expressió «assez fréquente a cette époque, que signifie les habitants du comté de Barcelone, d'une manière générale, aussi bien que les «habitants de la ville» et non point la «communauté des habitants de la ville». N'est ce pas un anachronisme que de parler, sans autre preuve, d'organisation communale au IXe siècle, surtout pour Barcelone?». Per nosaltres, tenint a la vista los antecedents històrics del segle VIII, no sols no ho creyèm cap anacronisme, sinó la cosa més natural, *surtout pour Barcelone*. (F. Lauer *Lettre close de Charles le Chauve pour les «Barcelonais»*, en la *Bibliothèque de l'école des chartes*, Paris, 1902, v. LXIII, p. 696).

A Lauer objectà Calmette en la metexa publicació (v. LXIV, p. 330). «J'entends bier, que, dans

organització comunal, fonament de la ràpida hegemonia de Barcelona, que acabarà absorbint tota la Marca Hispànica y fent del seu Comtat la pedra angular de nostra nacionalitat.

Ometrèm donar importància a lo que llegim en autors de inesperienza històrica al dexar manifesta la existència de determinats privilegis dels ciutadans de Barcelona, en temps de Carles Many (301).

Després de la destitució d' Humfrit, es opinió, que, en 865, se dividí lo marquesat de Gocia o Septimania en dos; lo hu fou constituït per nostra Marca Hispànica y l' altre per lo restant territori del N. dels Pirinèus. Altres historiadors posan, abans de dita divisió, lo govern del comte Bernat II, fill de Bernat I y de Dhuoda, qui comandaria del 864 al 865.

Rares vegades, aquestes mutacions administratives són filles de la arbitrietat; sovint, rahons de conveniència pública, les han motivades. La història de Barcelona, que es ara la del comtat del propi nom, pot mostrar-nos la causa poderosa de dita mida governativa, d' una part, en l' absentisme que perjudica tota bona administració, majorment de lloch tan apartat de la metròpoli: d' altra, en la evolució feudal al tornar-se hereditaris los beneficis; y d' altra en l' excessiu poder dels magnats, fautor d' importància en les guerres civils franques, y que era prudent debilitar. Per tals cambis, no era necessari decret especial, sinó la sola voluntat sobirana. Se verificà la segregació de la Marca Hispànica al ocupar lo comtat Wifret I, ignorant si coincidí o no ab la mort d' Humfrit.

No se sab si Robert o Bernat III *de Rovigó* fou lo primer comte-marquès de la Marca Hispànica, immediatament després de la separació de la Gocia y de cessar Bernat II (302). Emperò sembla segur que Bernat III ho era en 866,

un texte narratif, l' expression *Barchinonenses* puisse signifier couramment par une sorte d'abréviation, les habitants d'un comté dont Barcelone est la capitale; mais dans une adresse précise, je persiste à traduire rigoureusement *omnibus Barchinonensibus* par *à tous les Barcelonnais*. Calmette se retería, no ja al text de la lletra, sinó a la seva endreça, que-s llegeix al revers del pergami y que, constituint una gran curiositat arqueològica, se n' ocupà en lo primer article, reproduhint-la en fototipia.

Lo document, degudament plegat com si fos de paper, anava tancat ab un fil que l' envoltava pèl mitg y segellat, escrivint-hi després, en lo rectangle, la direcció: *omnibus barchinonensibus peculiaribus nostris*, en dugues ratlles e interrompuda per lo plech del pergami. Es lo sobrescrit més vell que-s guarda a Barcelona y mereix un lloch prominent en la història de nostres correus.

(301) Per poder justificar lo perjudici d' ésser, Sant Just, la primera església cristiana d' aquesta Ciutat, Valls y Bonet afirma, que, abans de la vinguda dels alarbs, estava construïda ab lo nom de Sant Felix y Santa Creu «y que, á favor de esta capilla, consiguió Ludovico Pio de su padre Carlo Magno, el privilegio de poder otorgar en ella los ciudadanos de Barcelona, testamento sacramental». Pau Valls y Bonet *Apun es históricos sobre la antigüedad y prerrogativas de la iglesia antes catedral y hoy parroquial de los Santos Justo y Pastor de Barcelona*, (Barcelona 1860), p. 13).

(302) *Wifredo lo Pilós*, per J. Narcís Roca (*La Renaxensa*, any VI, v. II, p. 236 a 340; any VII, v. II, p. 352). No-s sapigué aprofitar de la erudició d' aquesta monografia l' autor Benvingut Cabot, en: *Jofre lo Pelós. Monografia històrica del primer comte independent de Catalunya*, (2.ª edició Barcelona 1900), hont s' inseren quantes faules e invencions existexen, a propòsit de nostre comte, que tant convé desterrar, si-s volen reconstituïr nostra veritable història.

allunyant-se de son comtat en 873, guerrejant per França, al morir Carles *lo Calvo*, en favor de Lluís de Germania y desaparexent l' any 878.

Los titulars del comtat de Barcelona abans enumerats, quasi sempre foren axí meteix marquesos de Gocia o Septimania, no perque aquest marquesat portàs inherent lo comtat de Barcelona (303), sinó per acumulament d'abdues dignitats, per voluntat sobirana. D' igual manera s' ha vist a Bernat, comte de Barcelona, ésser-ho de Gerona simultàneament (834-844). La importància dels marquesos de Gocia en la cort franca, ahont disfrutavan de gran categoria, los feya tenir oblidat aquest nostre lloch extremer, de tants poch atractius per la contínua alarma que hi portavan les irrupcions sarrahines, y grans temporades incomunicat per mar y terra. Exemple hi ha en les famoses invasions dels Nortmans que devastaren los territoris intermitjos del Empordà y del Rosselló (859-862), dominant totalment nostres costes septentrionals de la mar Mediterrània. Encara que en la relació precedent, queda prou marcada la nota d' absentisme, convindrà afegir-hi circumstancies especials, que constan en la narració d' un viatge a Barcelona, emprès al començar l' any 858, per los benedictins de Sant Germà de Prés, deguda a un autor contemporani. Aquests dos delegats del Monestir franch, tenian comissió de recullir de Valencia lo cors de Sant Vicens, a quin efecte prengueren lo camí de Barcelona. Però abans, deturaren a Beaume (Borgonya) a fí de parlar del obecte de dit viatge ab *Humfrid marquis de Gothie, dont le gouvernement s' etendoit jusque sur les frontières d' Espagne, occupées par les Sarrasins. Ce seigneur, qui residoit alors en Bourgogne ou il avoit des terres*, y prometé ajudar als frares. En lo camí, a Viviers, los hi comptaren que lo cors de Sant Vicens ja havia sigut trasladat a Benavent. No feren cas del avís, continuant llur viatge a Barcelona. *A leur arrivée dans cette ville, leur premier soin fut d' aller trouver Sunifred, qui en étoit vicomte et qui y commandoit en l' absence d' Humfrid.* Lo vescomte Sunifret y Ataulf, bisbe de Barcelona, explicaren als frares les persecucions de cristians que hi havia hagut a Córdoba en temps d' Abd-el-Rhaman. Qual relació los feu dirigir-se allí per recullir-hi les reliquies dels Sants Jordi, Aureli y Natalia. Al retornar de Córdoba, *se rendirent a Argilli, en Bourgogne, près de Beaume, ou Humfrid, marquis de Gothie, se trouvoit encore, et ou ils le remercièrent.* Per çò diuen los PP. Maurins, que *Humfrid demeura en Bourgogne pendant les six premiers mois de l' an 858* (304).

Resulta manifest lo continuat absentisme del comte titular Humfrit, governant nostra Ciutat, en tot lo 858, lo vescomte Sunifret. Y com lo que succehía en temps d' Humfrit tenim de creure era lo meteix que havia passat

(303) J. Botet y Sisó. *Condado de Gerona.—Los condes beneficiarios.* (Gerona 1890), p. 19.

(304) Està treta, aquesta interessant relació, de la *Acta sanctorum ordinis sancti Benedicti* secció 4, part. 2.ª, p. 46 hont diu *Translatio SS. Georgii, Aurelii et Nataliæ*, extret y recopilat en la *Histoire general de Languedoc*, (edició de 1876, v. I, p. 1075).

durant lo comandament dels altres comtes antecessors seus, ne deduhirèm, lo molt que creixeria la influencia dels Vescomtes, a Barcelona, per quasi no existir més suprema autoritat efectiva, en la primera meytat del segle IX.

Per tant, era natural que ses pertenençies particulars augmentassen en la Ciutat, vehent-los possehir les dugues principals fortalèses de ses muralles y lo més important dels llochs forts del nostre Plà: lo castell Vell, lo castell Nou y lo castell de Port.

Lo castell *Vell vescomtal* estava situat demunt la porta N. de les muralles, donant a la via romana, llavors dita *francisca*, com veurèm. Quedà essent la presó del Veguer, durant tota la Edat Mitjana, y en los bans municipals dels segles XIV y XV se denomina *lo castell*. Se completà la fortificació d' est castell, ab una alta y quadrada torra erigida al costat del camí, 25 metres separada del portal de la Ciutat, que ha pervingut fins al any 1908 convertida en interessant casa del carrer de la Boria, nombre 3. Pujades la batejà ab lo nom de torra de la *Boeria* dihent que s' hi recullían los bous y bedells «que más adelante sinccpado, el vocablo, quitada de enmedio la *e*, fué llamado *Boria* por la *Boeria*». (305) Errada notable que pervé de la decadencia y desconexement de la llengua catalana, puix *Boria*, es sinonim de *burg* y de *vich* y significa lo que avuy *barriada*.

Lo castell *Nou vescomtal* guardava la porta S. de Barcelona, junt al Call juich, en lo lloch dit *Arenaria*, per creure-s que hi hagué antigament lo circh. Lo cert es que, format ab despulles y aprofitaments d' altres construccions romanes, ha motivat no poques hipòtesis, merexent variats calificatius. Pujades diu que estava «en la calle mayor del Call, en el castillo que llamamos de Hércules», conservant-se en lo segle XVI velles mines de comunicació (306). En lo segle XVIII, al desaparèixer quasi bé del tot, l' anomenavan *torra de Cató* y també se conegué per *torra dels Scipions* (307). Les seves derrerres despulles se derrocaren en la primera meytat del segle XIX al fer lo ca-

(305) Pujades *Crónica Universal de Cataluña*, v. VI, llibre IX p. 32.

(306) Lo castell Nou serví de presó en tota la Edat Mitjana (R. 28 *Intruso* f. 76, 80 y 104) però no en la Edat Moderna, a causa del mal estat del edifici. Lo 6 de Juny de 1533 diu Balaguer que caygué un tros del castell Nou y derrocà una casa del devant. En 25 de Janer de 1554, caygué un altre trós d' aquest vell edifici ab enfonzament de cases y morts de 5 o 6 persones (*Deliberacions del Concell*, 1554, f. 13 y 14). En 1572 lo Concell de la Ciutat acordà derrocar una part ruïnosa de dit Castell, (*Deliberacions del Concell*, 1572, f. 132 y 135). A més diu En Pujades: «El Dr. en derechos Jayme Dalmau ciudadano honrado de Barcelona, en el año 1599 celebrando Córtes en esta ciudad el rey Felipe II de Aragón, alcanzo de Su Magestad, que por estar este castillo arruinado y no ser de provecho á su Real patrimonio, se le diese á censo; pero fué con espresa cláusula y condición, que ni él ni los que le sucedieren se pudiesen llamar en algun tiempo por este dominio vizcondes de Barcelona. Por donde clara y evidentemente parece, y con mucha razón se puede decir, que este castillo era el vicecomital de posesion de los vizcondes. Quiso despues este Doctor en el año 1614 abrir la pared de una grande Torre para ensanchar su casa dentro de este castillo y hacer de dos una, y hallaron dentro enterrados gran multitud de cuerpos de hombres muertos envueltos entre la tierra y polvo.» (*Crónica Universal del Principado de Cataluña*, vol. VIII, p. 235).

(307) Bosarte ho explica per menut, com dihem en la p. 91, al parlar de son derrocament.

rrer de Ferran y construir la casa de nombre 40 (308). Aximeteix alguns autors l' han judicat obra de Borrell II y alçat després de reconquerida Barcelona (309) y altres que lo feu Ramón Berenguer I (310).

La tercera possessió vescomtal, lo estratègich *castell de Port* (311) s' alçava en la part meridional de Montjuich, junt a la mar (312), que formava

Lo castell de Port, en lo Montjuich

Clixé de Antoni Guixens

- A Lloch que se suposa ocupà lo castell de Port, propietat en lo segle x dels vescomtes de Barcelona.
- B Grans cingles oberts per unes pedreres en activa explotació.
- C Parets que constituïxen lo clòs del cementiri del S. O.
- D Hermosa planuria que ocupà la mar en lo segle ix, y que fou port en les èpoques, romana, wisigoda y comtal.

(308) *Diario de Barcelona*, del 28 d' Abril y 5 de Maig de 1871.

(309) D. de Monfar y Sors, *Historia de los Condes de Urgel*, c. XLVI.

(310) Hernández Sanahuja diu: «fué probablemente el palacio-alcazar construido de cimientto por don Ramón Rerenguer I después de la espedición del Almanzor» (*Diario de Tarragona* del 16 de Abril de 1871 y *Diario de Barcelona* del 25 de Abril 1871): «mi visita diaria y pasco favorito era al punto donde se verificaba el derribo de la mole llamada *Torre de Caton*, debiéndole confesar á V. sinceramente que tomé por romano aquel durísimo hormigón de que estaba formada, dejándome como á muchos sorprendido la aparición de las lápidas romanas y de las monedas más modernas y he aquí demostrado una vez más la circunspección que se necesita para calificar un monumento por solo el sistema de construcción, cuando no hay datos más explicitos arquitectónicos ó epigráficos. Sobre este notable resto conservo en mi poder importantísimos datos que prueban que su erección se verificó cuando más dentro del periodo árabe, lo mismo que las torres de S. Cristóbal y del Regomir.» (*Diario de Barcelona* del 5 de Maig de 1771).

(311) Mir Geribert fill del vescomte de Barcelona Geribert, al cedir, en 1060, lo castell de Port als comtes de Barcelona, diu li pervenia per herencia dels seus passats: *Accidit autem mihi Mironi per vocem parentum meorum*. (Publicarem íntegrament aquesta escriptura en *Lo Montjuich de Barcelona*, Ap. d. n. XXV. Memorias de la Royal A. B. L. B., v. VIII, p. 418).

(312) Es opinió general, que estava dalt d' un munt de roca, d' uns 50 metres d' altitud, dessota la que hi passa la carretera de Port. En una plataforma, qual àrea es aproximadament de trenta metres en quadro, convertida en pahorós precipici per la explotació d' unes pedreres en gran escala, a un tir de pedra de les parets del cementiri del S. O., encara s' hi veuen runes d' una torra rodona que tindran tres metres d' altitud. No hi ha prova segura de que fos allí lo Castell, puix prop lo Port, hi existiren diferents torres en lo segle xi. Pró sembla confirmar-ho, l' estar immediata a la tradicional capella

encara un port natural, al redós de dita montanya. Si bé eix castell tenia límits, suposant-se tals tot lo plà de Barcelona (313), no podia conceptuar-se veritable castell feudal ab drets inherents a aquests, ja que quasi may, en la documentació de terres existents en aquell meteix lloch, es citat com a indicació local topogràfica, en los segles que van del x al XII. Bé mostra, indirectament, lo antiga que era la jurisdicció territorial de la ciutat de Barcelona, y lo merament nominal del *terme* del castell de Port. Per més que, cap nova precisa del segle x tenim d' ell, les moltes que n' hi han del segle XI, en que passà de poder dels vescomtes a mans dels comtes de Barcelona, nos fà creure que havia d' existir un segle abans.

Ni d' aquestes velles fortalèses ni d'altres monuments carlovingis n' ha quedat rastre. Nos mancan les obres de fàbrica, sigan o no artistiques, com també nos mancan les literaries. Aquesta carencia de fonts històriques es tal, que, quan surt un document a interròmpre-la cal tenir-hi prevenció, puix, detingudament examinat, quasi sempre resulta fals y ab miras purament particulars.

Les soles mostres d' art carlovingi que 's conserven en peu, son les im-

Art carlovingi (segle IX)

Clisè de l'auit Iran.o

Imposta de la petita capella dedicada a Sant Sadurní de Tolosa en *lo Cogoll*.
Se conserva en la parroquia de Sant Pere de les Puelles.

postes existents al interior de la nau esquerra de la esglesia parroquial de Sant Pere de les Puelles. Havían format part de la capella de Sant Sadurní de Tolosa, erigida al temps en que Ludwich assetjà nostra Ciutat. Se creu fonamentadament que en dit puig, nomenat *Lo Cogoll* y

situat demunt la antiga vía romana, hont hi rajava una bona font, y la vista

de la Mare de Déu de Port, com també ésser la única eminencia estratègica demunt del lloch invadit per les aygues.

Del segle x hi ha, entre altres, una torra innominada, junt al Port, prop de Montjuich, que res creyèm tinga que veure per ço ab lo Castell. Any 984: «*in pago barchinonense prope monte judaico ad ipso porto vel in bancols*. Affrontat ipsas terras et turre vel curte, de orientis in terra de Guilaberto vel suis heres: de meridie in ipso monte: de occiduo in terra de ioannes: de circui in terra de wiliza». (C. S. C. f. 297, d. 905).

(313) Un d. del 1059, los descriu així: *de orientalis parte in flumine Bisotii. De australi parte in monte que vocant Orsa. De meridiana parte in ipsa mare. De occidentale vero parte in flumine Lupricati* (*Lo Montjuich de Barcelona*, Ap. d. n. XXIII).

s' esplayava per lo plà y la mar, los nous dominadors hi alçaren senzill oratori o capella al seu Sant Màrtir, lo qual acabarien après de solidada la conquesta, ab material millor.

La sobrietat y pobresa de aquest monument consona ab l'estat decadent de Barcelona, abandonada de les altes magistratures y esposada a continuats

Art carolingi (segle IX)

Dibuix d'altra de les impostes de St. Sadurni de Tolosa, existent a St. Pere de les Puelles (degut al arquitecte Emili Llatas)

sobresalts. També hi es remarcable la influencia oriental, de qual art podían ésser-ne introductors los sarrahins que tant s' endinzen en nostra vida política, social y comercial.

No presentan cap caràcter peculiar les monedes acunyades a Barcelona a nom dels carolingis, puix salvada la llegenda de la Ciutat, són iguals a les demés d' altres llocs de la seva dominació.

Encunyacions dels franchs (segle IX)

HLVDVVICVS IMP.—BARCINONA (814-840)

CARLVS REX FR.—BARCINONA (840-877)

En la època franca sols s' encunyaren monedes de plata, per la raresa del or. Es curiós referir que l' or estava ab la plata en relació de 1 a 12 si era amonedada, y de 1 a 10 si era pura. S' empleavan lliures, sous o diners, essent efectius solament los diners (314). Conexèm monedes barcelonines en-

(314) Prou *Les monnaies carolingiennes* (Paris 1896), p. XXXIII y XXXIV.

cunyades en la primera temporada de la dominació franca, per los reys Ludwigh *lo Piadós* y Carles *lo Calvo*. Los noms dels monarques denotan que lo batiment era regalía de la Corona.

Una concessió otorgada per Lluís *lo Tartamut* en 878, al bisbe Frodoynus, de la tercera part de la moneda de Barcelona, çò es, del guany que la metexa dexava (315), nos apar apòcrifa, com quasi tot lo que s' atrassa al segle IX, y que va adreçat a manifestar una més secular antiquitat en la possessió de drets, propietats o jurisdiccions.

Dexant lo camp artístich y furgant en lo de les obres públiques, es evident lo rastre subsistent en documentació posterior, d' importants reparacions en les vies romanes que los franchs portaren a terme. Nostres carreteres se restauraren empleant procediments més econòmichs que los dels romans, çò es, engravant-les ab bocins de pedra (316), a semblança de lo que-s fà avuy dia.

Per çò lo segle X nomenà les vies públiques, que-s dirigian al N., *strata francisca* o *francesca*, *via francisca*, *calciata francisca* y també *strata regia* o *calciata*. Son recorregut del Coll de la Perxa (Cerdanya) al Plà de Barcelona y confi del Penadès, que es la *via que Franci pèrgere solebant*, d' un document del 898, lo ha posat de manifest Balari y Jovany (317), y creem era una carretera secundaria romana de Ausa a Cerdanya y a les Galies. També la carretera que atravessant lo Penadès per Olèrdula, se dirigia a Tarragona y nos ajuntava ab lo reyalme alarb d' Espanya, obtingué lo nom de *via morisca* (318).

Retornant nostre breu esguart a la cronologia dels primers comtes de Barcelona presentarem al de més renòm per ésser cap de la niçaga comtal y reyal.

Wifret *lo Pilós* es lo personatge històrich al qui la llegenda tracta de convertir en hèroe y pedra fonamental de la existencia de nostra nació. No podèm ni devèm fer cas de tantes faules acumulades a són entorn, quan autors crítichs, com Mabillon, Prosper Bofarull, Bofarull y Brocà, J. Narcís Roca, etc., s' han dedicat a desfer-les en treballs plens d' erudició y sana crítica.

Barcelona, ab son comte y marquès, puix marquès fou Wifret I, per més que a vegades s' haja contradit (319), surtirà del estancament y aniquilament en que ha estat durant los segles VIII y IX. Són manifestes los efectes del

(315) *España Sagrada* v. XX, VI, ap. XIII copiat de L. A. E. C. v. I, f. I.

(316) Any 988: *recto itinere quem ad honorem et decorem transitu francorum fuit saxorum fragmibus conculcata et diligentius confirmata* (C. S. C. d. n. 280).

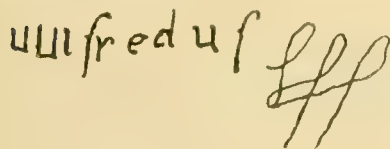
(317) J. Balari y Jovany. *Cataluña.—Orígenes históricos*, p. 292.

(318) L. A. E. C., v. IV, f. 110 d. 271.

(319) A causa del document del 878 (*España Sagrada*, v. XXIX, cap. XIII), que nosaltres creyèm fals, s' havia duptat de si Wifret I fou marquès en la Marca Hispànica. Calmette, al combatre als qui no ho creyan, mostra una contradicció històrica en lo doc. del 878, que referma la seva falsetat, (*Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, 1901, v. V, p. 445). Descartada dita escriptura, res s' oposa a conceputar a Wifret I, marquès, com ho foren tots sos successors.

nou caràcter que presenten aquests comtes, que ja no ho són per mer benefici o voluntat sobirana, sinó que ho esdevindràn a títol hereditari. Per çò Florez los qualificà oportunament de comtes *proprietarys* (320), refugint donar-los dictat de comtes *sobirans*, segons pretenen los qui han equivocat conceptes y també inventat documents que ningú ha vist, com certa donació de Carles *lo Calvo*, del 873, completament gratuita (321).

Wifret I figura ja comte a Barcelona en 874. Del 877 es la trascendental assemblea de Quiersi, presidida per Carles *lo Calvo*, que declarà que los feus o beneficis fossen en avant hereditaris. En conseqüència Wifret se trobà cap d'una dinastia comtal. Y los habitants del Comtat, autorisats per la cort o assemblea de Mersen (847), que permetia a tot home lliure escullir per senyor, no sols al Rey, sinó a qualsevol de sos vassalls, quedavan en condicions d'anar refugint la potestat senyorial del Monarca, per acullir-se a la del Comte local. Axís s'establí de fet, un nou ordre de coses tan diferent del d'abans, que era lo primer pas per la mort de la sobirania, lo dia en que desaparegués tota influència, intervenció o auxili dels monarques carlovingis dintre la Marca Hispànica. Que subsisteix la seva sobirania posteriorment a Wifret I, queda provat recordant solsament rescriptes de Lotari, rey de França, hont s'otorgan concessions a ordres monàstiques en la Marca Hispànica (322).

Signatura original de Wifret I (874-898)

Lo text del 961, aduhit per los autors que creuen en la sobirania de Wifret I, hont se retràu que Carles *lo Calvo* donà a nostre Comte tots los *fiscs* y tots los *herms* de la seva terra (*omnibus fiscis vel heremis terre illorum*) es la única escriptura

de dita època hont s'aludeix al origen de la evolució de que es obgete, a Barcelona la dignitat comtal. Mes ella s'ha d'interpretar, prou diferentment de lo que molts pretenen. No oblidèm, que, com diu Ducange, deu donar-se al *fisch* l'equivalent de *domini útil*, prò may de *sobirania*. No entrava en l'esperit de la important concessió de Quiersí despendre-s de la sobirania,

(320) *España Sagrada*, v. XXIX p. 161.

(321) A. de Bofarull y Brocà, *Hist. crítica, civil y eclesiástica de Cataluña*, v. II, p. 173.

(322) Botet y Sisó combat lo criteri de que pugan significar fórmules tradicionals, o actes de deferencia als antichs sobirans de la Marca Hispànica, «frases tan terminantes, como, entre otras, las continuadas en la donación hecha por los ejecutores testamentarios del conde Wifredo-Borrell en 911 o 912 y las que se leen en la venta otorgada por su viuda D.ª Garsendis en 922, de ciertos bienes sitos en el condado de Ausona: *quae mihi advenit per preceptum quod Carolus Rex fecit ad viro meo Wifredo qui vocabulum fuit Borrello* y tampoco hechos tan expresivos como, por ejemplo, el solicitar los mismos condes, la intervención real y el acudir personalmente a la corte de los Reyes para impetrar de ellos determinadas facultades, cual ocurre con Guifredo de Besalú en 937 *Notum esse volumus quod Seniofredus Comes nostrae ditionis direxit ad nostram praesentiam quandam Guifredum fratrem suum quantum l'centiam haberet ex parte nostra de propria terra suae propeptat. s donare, etc.* (Condado de Gerona.—*Los Condes beneficiarios*, p. 64).

puix altra cosa equivalia a renunciar la corona, Carles *lo Calvo*, en favor dels seus vassalls (323).

En la paraula *heremis* de la donació del rey Carles al comte Wifret, se justifica lo calificatiu de *Pilós*, ab que lo coneix la historia y que tant ha donat a parlar. *Pilosus* o *hirsutus*, çò es, *silvester*, segons Ducange, se nomenava al comte encarregat d' un gran districte, o *pago*, herm o silvestre: los francesos lo conexian per *foretier*, llatinisant-lo aximeteix *forestarios* y *forestales*. A Flandes existí lo *gran Forestalat*, quina època termina en 792 (324), mes no-s pot dir tinga similitut ab nostre *comes pilosus*, com tampoch ab lo comte *palati del Rhin*, nomenat *comte pelu* y *comte sauvage du Rhin*. Parla la Crònica de Flandes del *comitem quem Theutonici dixere pilosum*, explicant Faure deure entendre-s *Raugrafen* o *comte des broussailles* (325). Lo *Raugraf*, *Willgraf* o *Rheingraf* era un títol feudal germànich equivalent a *comes pilosus* o *silvester*, que-s perpetua en la dinastia, lo qual no succeheix ab lo calificatiu de nostre Wifret, en qui resulta un títol purament personal (326). Per çò, de dita similitut no-n pot devallar cap conseqüència positiva.

Balari y Jovany hi afegeix un comentari de gran importancia, quan declara induptable, que, la donació dels herms, feta a Wifret I per Carles *lo*

(323) Per seguir o estudiar aquesta interessant controversia, poden consultar-se, entre altres treballs, los següents: Botet y Sisó, *Condado de Gerona,—Condes beneficiarios*; J. Narcís Roca, *Wifredo lo Pilós*, (*La Renaxensa*, any VI y VII); Anton de Bofarull y Victor Balaguer en les seves *Histories de Catalunya*; Pí y Arimon, B. A. y M., v. I, p. 46; Prosper Bofarull, *Los condes vindicados*, v. I, p. 15; Balari y Jovany, *Cataluña, orígenes históricos*, p. 336; Rubió y Ors *Memorias de la A. B. L. B.*, v. IV, p. 574; Sampere y Miquel, treball premiat en *Jochs Florals de 1888*, malhauradament perdut per descuit del Consistori: Joseph Calmette *Un jugement original de Wifred le Velu pour l'abbaye d'Amer*, (17 Abril 898), (publicat en *Bibliothèque de l'école des chartes*, any 1906, v. LXVII); *Le comte Wifred le Pilosus*, (publicat en *Revista de Archivos y Bibliotecas, Museos*, any 1901, v. V.) y en altres treballs de Calmette publicats *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, any 1900, v. XX y any 1902, v. XXII; etc.

(324) No s'oblidi que lo *forestier* de Flandes començà essent un oficial reyal qui cuydava dels boschs (*forêts*) y de les aygues, rendes d' importancia en les comarques del Nort en tot temps y especialment en los segles VIII y IX. Carles Many creà *gran forestal* a Lyderich II y també Comte d'Horleteche, enlayrant-se seguidament a gran categoria aquell humil oficial. (Juli Bertin y Jordi Vallée *Études sur les forestiers et l'établissement du comté héréditaire de Flandre*).

(325) La Curia de Sainte-Pelaye *Dictionnaire historique de l'ancien langage françois*.

(326) Estèm d'acort ab Calmette y quants conceptuan títol personal de Wifret I lo de *Pilós*. Aquell historiador combat la explicació de Balari y Jovany y afirma ésser tan herm, lo comtat de Barcelona, com los demés de la Marca Hispànica. Lo qual es molt cert, especialment per Gerona y Empuries, tan castigats dels normants en aquests anys. A més afegeix que si fós igual a *Raugrafen*, lo títol se perpetuaria ab la dinastia. Conclou que «l'epithète de *pilosus* ne fait donc aucune allusion au comté gouverné par Wifred. Il s'applique à Wifred lui même. Comme tout surnom, il procédait du désir ou du besoin de distinguer deux ou plusieurs personnages. Peut être voulait-on distinguer le comte de Barcelone du comte de Gerone, son homonyme, celui-là-même que les choniqueurs catalans, afin de le distinguer aussi, ont appelé Wifred de Arria.»

Lo significat que Calmette creu més provable per *pilosus*, es *pelut*. «Au surplus il existe un parallélisme absolu entre le surnom du comte de Barcelone et le surnom du roi de France. *Carolus Calvus* et *Wifredus Pilosus* s'opposent terme à terme: le sens de l'adjectif *calvus* appliqué au souverain, entraîne celui de l'adjectif *pilosus* appliqué au feudataire.» (*Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, 3.ª època, any 1901, v. V, p. 445).

Calvo, equivalia al títol de *princep* en favor de nostre Comte, puix tots los herms no pertanyents a persones privades, esglesies o monestirs, eran del princep. Y en avant serían de nostre Comte (327). Per tant, Wifret I, es qui primer té la propietat plena dels herms y fischs. Atenent-nos al significat que als primers atribueix Ducange, li escàu lo calificatiu de *Pilosus* o *Pilós*, que no s' ha de justificar ab una problemàtica abundancia de cabells, sinó en la important donació de Carles *lo Calvo*.

Explicat d' una manera satisfactoria per què s' aplicà lo calificatiu *Pilós* a Wifret I, diguem qui era, ajudant-nos en axò les derrerres investigacions.

Fent cas omís de la vella presumpció que lo suposava fill de Wifret de Arria, segons s' ha estampat en tantes histories, seguirem als moderns crítics que-l troban devallar de Sunifret y Ermessendis, comtes de Cerdanya y Conflent, segons Botet y Sisó y comtes d' Urgell segons Calmette. Aquest derrer autor presenta als germans Sunifret y Eyló, fills d' Aznar Galindo, també comte d' Urgell (328). Com a germans de Wifret, són citats Rodolf, Seniofret, Humfrit y Sisenanda.

Wifret *lo Pilós* fou comte, no sols de Barcelona, sí que també d' Urgell (entre los anys 885 al 892), Gerona-Besalú, succehint al comte Dela (entre lo 15 d' Abril de 894 al 11 d' Agost del 898), Conflent y provablement Cerdanya, succehint a son germà Mir (Maig de 895). Tant poca cosa sabèm dels seus fets, que, ometent lo mólt afegit per la inventiva dels escriptors, se concreta a fundacions monacals, com la dotació de Sant Joan de les Abadesses (875), la fundació de Santa María de Ripoll (888), la otor-

(327) No estèm conformes en lo que segueix afirmant Balari, ço es, que fos veritable *raugravian* (*Raugrafschaft*) lo comtat de Barcelona, per causa d' ésser lo pahís despoblat y plè de terres incultes, si lo títol, com creyèm nosaltres, devalla de dita donació reyal. Cert, que l' adjectiu *pilós*, vivia en nostra terra com sinònim d' herm, prò axò no altera la essencia de nostre judici. Alguns exemples de toponomàstica, en los quals s' aplica la paraula *pilós* simultáneament a les d' *herms* y *maleses*, continuarem; a. 1026, *ipsa pelosa*, montanya d' Ausona; a. 1031, lo castell de Fontanet al Urgell, lindava ab una *pelosa*; la *Guardia pilosa*, existí de mólt antich prop de Montblanch. Los herms han donat nom a Sant Joan *del Herm* en lo Pallars; y les *maleses* als monestirs de Sant Perè *de les Maleses* y Sant Andreu *de les Maleses* en lo propri comtat de Pallars.

(328) De Winidilda, muller de Wifret I, diu Calmette ésser filla d' un personatge nomenat Sunifret y neta d' un tal Borrell.

Sobre la genealogia de Wifret *lo Pilós* diu Calmette «Or il resulte du simple rapprochement de trois actes, que Sunifred, père de Wifred, était fils du comte d'Urgel, Aznar Galindo. En effet, deux pièces citent une tante paternelle de Wifred, *amita*, nommée Eyló; une troisième cite le père d'Eyló «*patre suo Asenari Galindonis comitis*» et ajoute ce renseignement qu'Aznar avait fait une aprision «*sicut ceteri Spani*» (*Mélange d'Archeologie et d'Histoire*, v. XX, any 1900). Vejàm si serà aquesta la darrera genealogia de Wifret *lo Pilós* o si vindrà a desfer-la, la circumstancia, gens difícil, de trobar-se apócrifs los dos documents en que s' aferma la conclusió de Calmette.

Més per estens encara es Botet y Sisó, qui manejà ab mólt acert los documents comtals per establir-ne conclusions profitoses a les quals nos atenèm en gran part, per la impossibilitat de rectificar-les totes. No s' oblide que nostres historiadors han acceptat com autèntics, documents que no ho són y necessitan rectificar-se, segons al present n' havèm rectificat alguns.

gació de franqueses als pobladors del castell de Cardona, lo judici de la abadia d' Amer (17 Abril 898) y algún altre de menor quantia.

La impostura ha voltat de tal manera a nostre Comte que a son entorn y usant del seu nom, gravitan un sens fi d' actes apòcrifs, que lo presentan reconquerint quasi tota la Marca Hispànica. En la obra barruera dels falsaris, se fa devallar de Wifret I, tota mena d' *aprisions* o conquestes territorials, desorientant a no pochs reputats historiadors de la terra. ¿Se vol res més arbitrari, que suposar ocupats dels sarrahins los territoris d' Ausona y Ripollès y una subsegüent conquesta d' ells per Wifret I, segons consigna documentació tinguda per genuina? (329) No cal repetir la necessitat d' una detinguda y laboriosa depuració dels documents que se suposan espeditos en los segles IX y X.

Lo comte Wifret morí lo 11 d' Agost de 898, (330), dexant de sa muller Vinidilde quatre filles, Emmon, Ermesendis, Chixilona y Riquildis y cinch fills, Rodulf, monjo de Ripoll y bisbe d' Urgell, Wifret-Borrell, Sunyer, Mir y Sunifret. Fou enterrat al monestir de Ripoll (331), que ell fundà.

Wifret-Borrell y Sunyer heretaren los comtats de Barcelona, Ausona y Gerona; Mir obtingué los comtats de Cerdanya y Besalú; y Sunifret lo d' Urgell. No hi ha senyal de dependencia dels comtes d' unes parts ab relació al de Barcelona.

Signatures dels Comtes Wifret II y Sunyer

Wuifredus comes

Wuifredus comes (898-914)

Suniarius comes

Suniarius comes (898-945)

Tampoch cambía aquesta incertitut històrica, al començar lo segle X: tot

(329) Veja-s Anton de Bofarull, *Historia crítica de Catalunya*, v. II, p. 186. (Barcelona 1876).

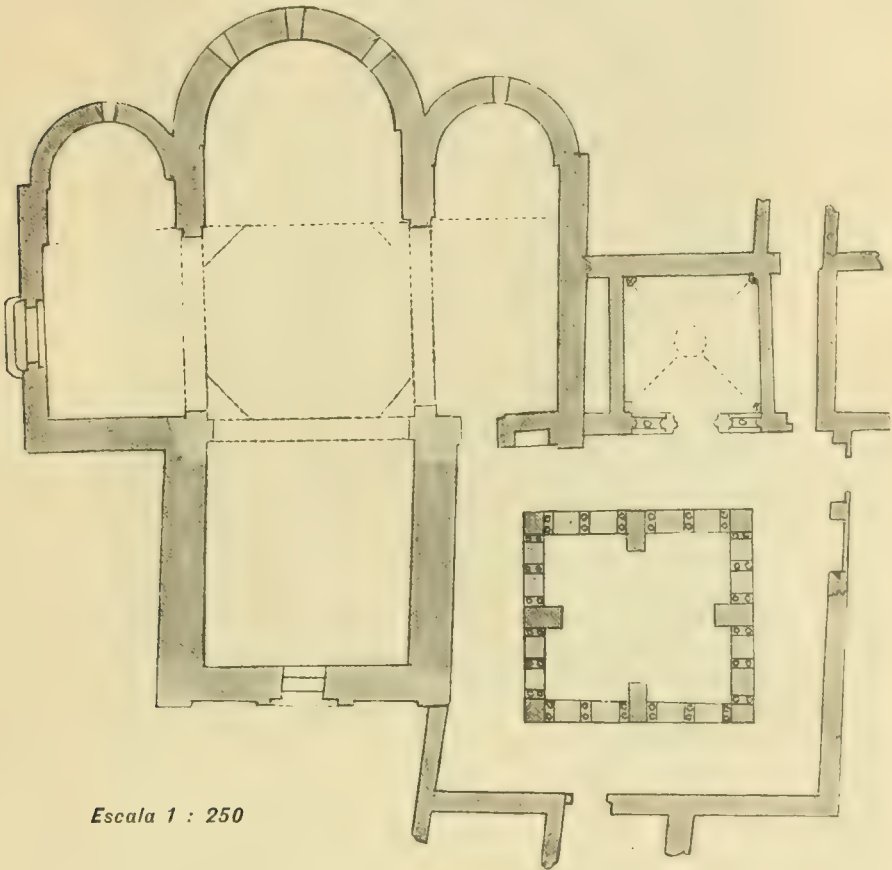
(330) Lo darrer document de Wifret I es lo *mall* o judici de Gerona del 17 Abril 898, de que se ocupa detingudament Joseph Calmette (*Un jugement original de Wifred le Velu pour l'abbaye de Amer*, publicat en la *Bibliothèque de l'école des chartes*, v. LXVII, 1906, p. 60).

(331) Una polèmica motivà la existencia a Ripoll de les despulles del comte Wifret I, al suposar-se desaparegudes en l' incendi del any 1835, (veja-s Parasols y Pi, *Revista Històrica latina*, n. 7) Balaguer y Merino, (*La Renaxensa*, a. V. n. 22, p. 259) y altres. Tinga-s en compte la opinió de Pellicer y Pagès, a qui s' han degut les majors investigacions practicades per trobar la seva sepultura, (*Notas aclaracions relativas a la tomba bisoma de Jofre lo Pilós. La Renaxensa*, a. VI, v. I, p. 323). En avant, sempre més s' han cregut conegudes les despulles del comte Wifret I, portant-se de Santa Maria de Ripoll a la parroquia de Sant Eudalt en 1875 y depositant-se novament a Santa Maria per lo bisbe Morgades lo 1 de Juliol de 1893 (Veja-s J. M. Pellicer y Pagès *Santa Maria del monasterio de Ripoll*, Mataró 1888, p. 289 y 362 y F. Carreras y Candi *Crònica de la traslació de les despulles de Ramon Berenguer III lo Gran, etc. en 1893*, Ap. d. XI).

es fosch y desconegut: ab prous teynes podèm desentranyar una genealogia de nostres comtes, duptant-se de si correngà Wifret II o Borrell I ab son germà Sunyer.

Prosper de Bofarull creu al comte Wifret II, sinó fundador del monestir benedictí de Sant Pau del Camp, perque lo monestir ja hagués existit d' abans, quant menys restaurador del meteix.

Sant Pau del Camp (segles X al XII)

Escala 1 : 250

Planta de la església y claustre, deguda al arquitecte Villar y Carmona, autor de la actual restauració

Pí y Arimón, al manifestar les grans controversies que devallan dels orígens obscurs de Sant Pau del Camp (332), recorda la opinió de Feliu, de que l' abandonaren los frares en 914, per la inseguretad del lloch. Sorprèn esta

(332) B. A. y M. v. I, p. 501. Ab posterioritat, se recopilà tot quan pertany als orígens de Sant Pau y quantes noves històriques del meteix han vist la llum, en una monografia dels Srs. A. Feu y J. Monfort, *Estudi històrich, artístich y arquitectònich del monastir de Sant Pau del Camp d aquesta Ciutat* (Barcelona 1902).

data per coincidir ab la de la mort del seu fundador, segons la làpida que allí existia (333).

Sant Pau del Camp (segles X al XII)

Porta d'entrada de la església

Derrocat en les invasions sarrahines dels segles X y XII, fou refet ab major sumptuositat, aprofitant-se elements de la primitiva fàbrica, com se veu en la portalada. Se'l compta com una de les joyes de Catalunya y la més notable per sa antiguetat, de Barcelona.

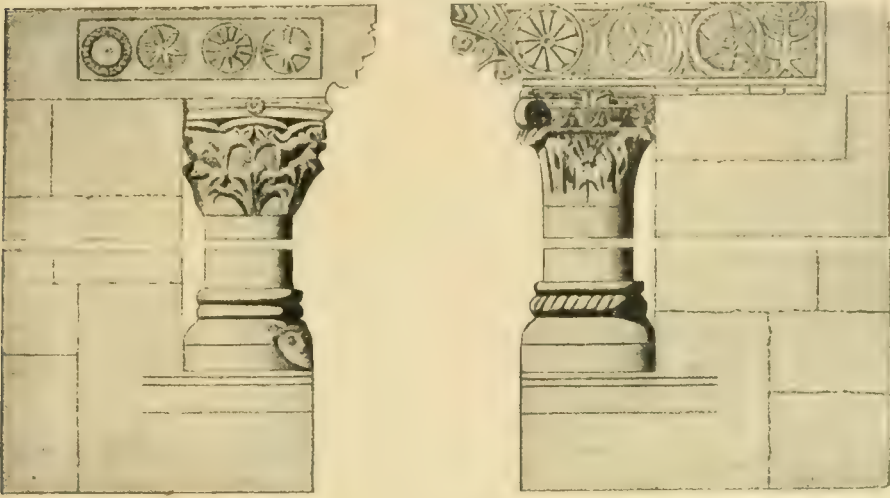
La fundació monacal, prengué increment, sortint-ne d'ella altres convents locals, segons veurà qui consulte la erudita obra del canonge Barraquer (334). En lo territori de Barcelona hi tenian lo priorat de la Mare

(333) Avuy no-s pot consultar, segons nos han dit a Sant Pau, la famosa pedra sepulcral. La copian totes les histories de Catalunya y també les dues obres mentades en la nota precedent, motivant interessants discussions. Nostre desitj hauria estat poderla reproduhir.

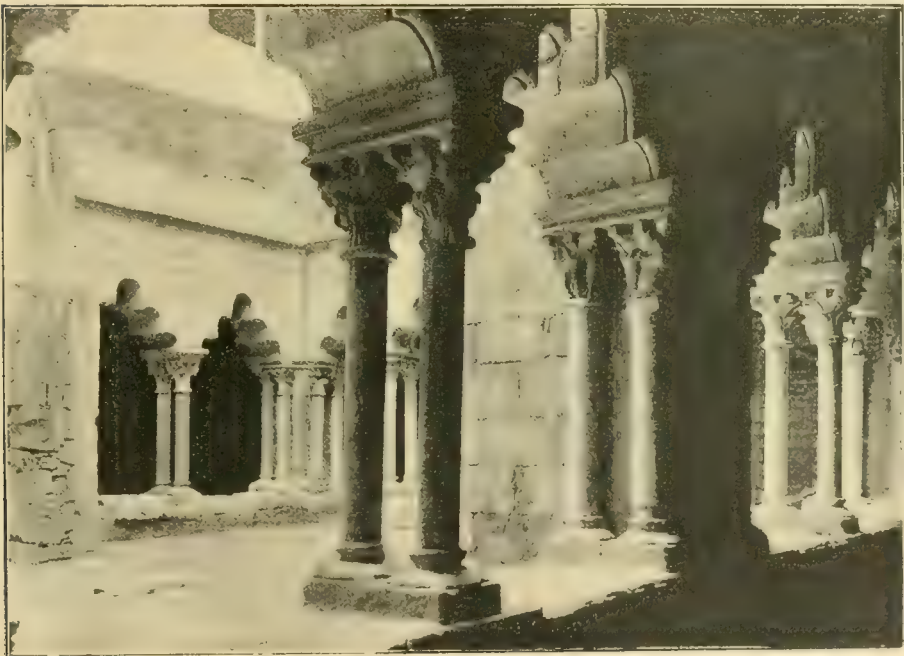
(334) Cayetà Barraquer y Roviralta, *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, (Barcelona 1906), v. I.

de Déu de *Fontrubia*, avuy conegut per *Santuari del Coll*, entre Horta y Vallcarca.

Sant Pau del Camp (segle X al XII)

Clixé de *Monumentos arquitectónicos de España*
 Detalls de la porta de la església

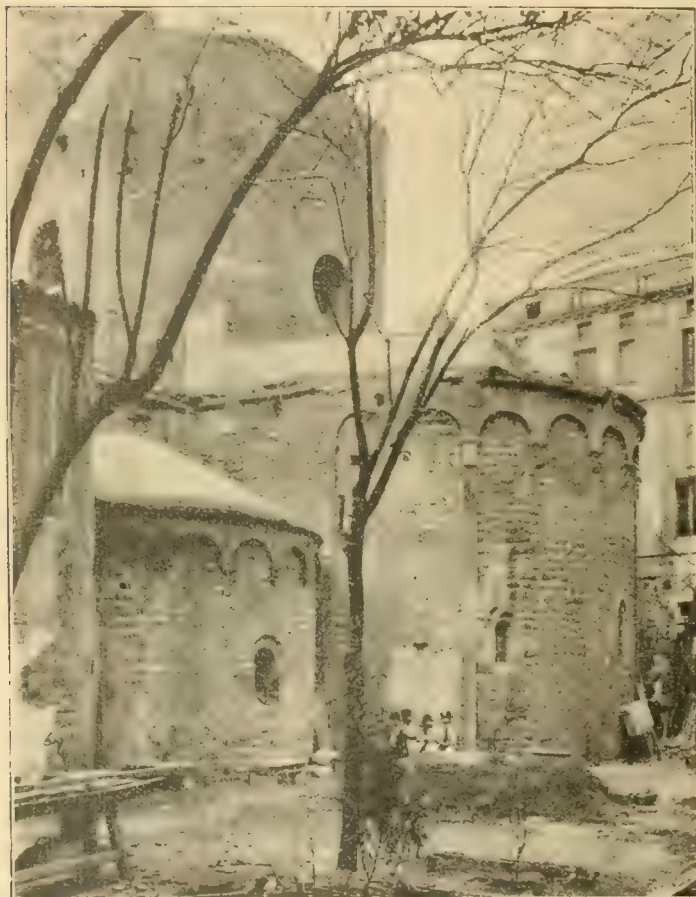
Clixé de C. Barraquer, en *Las casas de religiosos en Cataluña*
 Interessant claustre romànic que fou quartel en tota la segona meytat del segle XIX, fins al 1904

En lo segle XIX lo convent de Sant Pau fou pres violentment per l'Estat Espanyol. Mentres lo ram de guerra se possessionà de lo que eran dependen-

cies interiors, la església se convertí en parroquia. Les silencioses voltes del claustre han estat llargs anys esbargiment de la soldadesca. En 1904 tornaren a ajuntar-se a la part eclesiàstica del vell monestir, per virtut de la seva gran restauració artística, deguda a la iniciativa dels pàrrocs contemporanis (335).

En 914 morí Wifret II enterrant-lo a Sant Pau del Camp (336).

Sant Pau del Camp (segle XII)

Chise de C. Barraque en *Las Casas de religiosos en Cataluña*
La absis romànica en son estat actual

Son germà Sunyer lo succehí a Barcelona (914) governant fins al any 945 o 946, que se retirà a un convent, suposant-se si fou lo de la Grassa, ahont morí lo 15 d' Octubre del 953.

No-s pot afirmar rodonament si Borrell II heretà sol lo comtat de Barcelona, de son pare Sunyer, o bé conjuntament ab son germà Mir. En documentació coetania Mir es nomenat comte: per ço molts autors lo conceptuan tal. Prò Bofarull y Brocà ho contradíu (337) afirmant que en lo segle X, lo ceremonial palatí no tenia

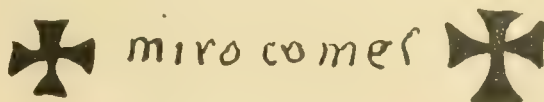
prou marcades les categories de cada hú en les families dels sobirans, nome

(335) Després de dotze anys de continuats treballs per obtenir una nova delimitació ab lo ram de Guerra, dels claustres de Sant Pau del Camp, en 4 de Novembre de 1901 se firmà la acta final, representant a la Diócesis l' arquitecte Sr. Villar y Carmona y al ram de Guerra los Srs. Ramón Tort y Cèsar Costa, qual acta s' aprovà per R. O. de 23 de Desembre de 1901. Nous incidents emperò dilataren a la

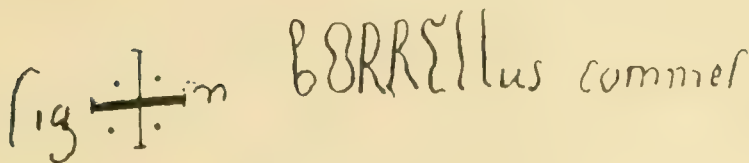
nant-se simultàneament comtes, los pares, germans y fills. S' ha de tenir ben present que no sols Mir se titulà comte, sinó que son meteix germà Borrell II l' ha nomenat tal (*frater meus Miro comes bone memorie*), y axis no es del cas desatendre indicació tan precisa.

Un recort notabilíssim guarda Barcelona del comte Mir, segons ja observarem en altra ocasió (338): la construcció de la famosa cequia del Besòs, que fà prop de deu centuries es coneguda ab lo nom general de *rech Comtal* dintre

Signatures dels comtes Mir y Borrell II

miro comes

Miró comes (945-966)

BORRELLUS comes

Borrellus comes (945-993)

lo Plà de Barcelona y ab lo mólt especial de *rech den Mir* o *Rego-Mir*, a sa antiga sortida al mar dessóta les muralles de nostra Ciutat.

Recordèm que prop de Barcelona, la ayga del Besòs, un jorn reclosa entre les parets del arrunat aqueducte romà, se perdía a mar sense profit. A aquella font de riquesa menyspreuada donà nova endreça lo comte Mir, portant-la a través del territori de Provençals y per la falda del *Cogoll* hont s' alçava la capella de Sant Sadurní (en qual endret per un pont era atravesada la cequia) anava a sortir a la mar, al peu de la porta del E. de la Ciutat. Per

Diòcesis possessionar-se de la part que se li atorgava, fins al 2 d' Abril de 1904, en qual data ja havia practicat les obres de restauració del temple.

Aquestes començaren en 1894, (essent pàrroco lo Dr. Ramon de Magarola), per l' interior de la esglesia, acabant-se les de la part ocupada per la tropa lo 26 de Janer de 1908 en que tingué efecte la inauguració oficial de tan notable monument barceloní.

(336) Pujades creu que les seves despules mortals foren profanades y espargides en 1596, al construir, los Concellers, una cloaca que passava per Sant Pau. La làpida sepulcral de Wifret II, sufrí no poques vicisituts, passant d' un costat al altre, com explica detingudament Prosper Bofarull (*Condes vindicados*, v. I, p. 51), al copiar-la integrament. La data de sa mort ha motivat grans controversies, creyent Masdeu (*Historia critica de España y de la cultura española*, Madrid, 1795, v. XV, p. 140), que fou lo any 911; Prosper Bofarull (obra esmentada) lo 921; Miquel Mayora, a qui segueix Pí y Arimón (B. A. y M. v. I, p. 17) lo 913; Antón de Bofarull (*Hist. crit. de Cat.*, v. II, p. 169), lo 914. Nos inclinàm a acceptar la darrera d' aquestes opinions.

(337) A. de Bofarull y Brocà, *Hist. crit. de Cat.*, v. II, p. 224. (Barcelona 1870).

(338) *Boletín de ia A. B. L. B.* v. II, p. 122.

mig d'altre pont s'atravessava comodament lo rech, dessota la porta de Mar. Dita ayga posava en mohiment alguns molins (339).

Del meteix segle X data altra cequia també coneguda per *rego de Miro* en lo Plà del Llobregat, no lluny de Cervelló (340). Un y altre se construïren en los anys del 954 al 966, simultàneament a obres similars practicades en les vehines regions alaràbigues d'Aragó y Valencia (341).

La gènesis del nom *Rego-Mir* de Barcelona se troba en aquesta cequia, de la qual lo prengueren simultaneament lo pont y la porta E. de les muralles de la Ciutat, estenent-se après al carrer vehí. No-s pot duptar de la expressiva poesia que tenen, en les ciutats centenaries, los més senzills noms topogràfics. ¡Que-n fan de mal a la historia patria, los qui, més o menys conscients, dexant-se portar, móltes vegades, de petiteses, trencan les tradicions que involucran en llurs nomenclatures, los vells carrers!

Aquesta veta d'ayga que serpenteja en lo Plà de Barcelona, ajunta Montcada ab la Ciutat; es la nota característica de la urb en lo segle X, es lo pas d'avenç del riu del progrés en nostra antiga població, tot just comença a emancipar-se de tuteles forasteres; es lo gran monument que ha d'enaltir lo obscur nom del comte Mir, de la historia massa oblidat divent-lo reverenciar com primer propulsor del mohiment agrícola en la Marca Hispànica.

Mir morí en 966 (31 d'Octubre), mólts abans que son germà Borrell II, qui havia de presenciar la major de les calamitats de Barcelona, sols comparable a la destrució del segle III per los franchs.

Al any següent de la mort del comte Mir, passà a França Borrell II. Retornà d'Aurillach, portant en sa companyia al monjo aquità Gerbert, qui havia d'ocupar la tiara pontificia ab lo nom de Silvestre II. L'intel·ligent frare era tramès a Barcelona per l'Abat de St. Giralt d'Aurillach, perque se perfeccionés en la ciencia matemàtica. Lo que demostra notable avenç científic y presuposa la existencia d'un estol de sabis dedicats a aquests estudis, quals noms no han passat a la posteritat (342), segons esdevé en tot lo d'aytal època.

L'haver anat, Gerbert, al costat del Bisbe de Vich, indica la part que la

(339) Any 1050: *ad ipso rego de Barchinona prope ipsos molinos de littoris maris* (d. 111 de Ramón Berenguer I, A. C. A).

(340) Any 964: *in terminis de castrum cervellione: et afrontat ipsa omnia que ibidem donamus, de oriente in rego de miro comite*. (C. S. C. d. 700).

Lo comte Mir regnà del any 954 al 966: lo rech de Cervelló, donchs, construit en aquest temps, ho fou quasi simultaneament que lo *rego-Mir* del terme de Barcelona.

(341) Alhakem II (961-976) se distingí per convertir a Córdoba en empori de les ciencias y les arts, difundint-les per tot son reyalme. En la agricultura s'assenyala la introducció de les cequies de regar, construint-ne per Granada, Murcia, Valencia y Aragó. ¡Quí fou primer a Espanya, Alhakem o lo comte Mir?

(342) Dedicat a la astrologia en lo segle X, se presenta lo barceloní Llovet (*Lupeti barcinonensi*), traductor d'astròlechs sarrahins (*Discursos leídos en la Real A. B. L. B. en la recepción pública de D. Salvador Sanpere y Miquel el 14 de Junio de 1908*).

clerecía prenia en nostres avenços científichs. Se fà, donchs, necessari examinar breument lo desenrotllo de la Ciutat en l'ordre relligiós.

Gran confusió regna també, deguda, axis a la falta de documents, com a la falsificació d' escriptures. Per çò, de no poques premises inexactes se n' han tret equivocades conseqüències (343), precisant-nos la major circumspècció.

Sintetisant opinions y refugint errats conceptes, apar lo primer bisbe de Barcelona en lo segle IX, Ataulf, present a la seva Ciutat en 858 (344) y assistint al concili de Tussiach en l' any 860 (345).

No se sab lo nom del bisbe a quí fan referencia les actes del concili d' Atiniach del any 874. Allí s' acordà fer castigar, per lo Monarca, al prévere Tirs, fugitiu de Córdoba, qui, ocupant una esglesia de Barcelona, batejava, deya misses y usurpava delmes, en perjudici del Prelat (346).

Podía ésser tramesa en aquests anys, per Carles *lo Calvo*, la lletra sense data, elogiant la fidelitat dels barcelonins, en la qual s' interpolaren en lo segle X o XI, ab sobres d' intenció, dugues ratlles nomenant al bisbe Frodoynus y la reparació de la esglesia barcelonina. Estàn redactades en estil estrany, sense respondre al context general de la carta, sinó es en la repetició del nom

(343) Encara perdura la confusió en la historia eclesiàstica en la època de que tractàm, com se veu ab la següent taula comparativa de la cronologia dels prelats de nostra Sèu:

Opinions sobre los bisbes de Barcelona en la dominació franca (segles IX y X)

Segons P. Miquel Carbonell

Umbertus obiit 18 kal. Januarii 861.
Guillemus obiit 10 kal. Julii 815.
Raymundus obiit Non. Maii 835.
Guillemus obiit 13 kal. Maii 860.
Raymundus obiit 9 kal. Maii 864.
Joannes obiit 3 kal. Aprilis 865.
Hugo de Cruillas mortem obiit interfectus in prælio Sarracenorum 12 kal. Maii 870.
Frodoynus virtute divina inspiratus, sciens Segebodum Arch. Narbonensem venisse in urbem Barchinonæ ad perquirendum corpus divæ Eulariæ. etc. Ejus vero Frodoyni Episc. obitus fuit 9 kal. Octobris 878.
Bernardus mortem obiit interfectus in prælio Sarracenorum 10 kal. Januarii 904.
Raymundus Lull Galter obiit 6 kal. Octobris 916.
Theodericus obiit X kal. Januarii 928.
Gondemarus obiit 16 kal. Februarii 937.
Berengarius obiit 3 Non. Maii 964.
Domarus (*seru Gomarus*) obiit 3 kal. Aprilis 984.

Segons F. Diago

Umberto I. M. en 16 de Diciembre del 801.
Juan I. En tiempo del Conde Bera.
Adaulfo. Vivía según algunos en el a. 825.
Ramón II. M. en 6 de Mayo del 835.
Guillén VI. M. en 18 de Abril del 850.
Ramon III. Hasta el 1.º de Mayo del 864.
Gomaro. M. en 28 de Marzo del 865.
Hugo de Cruillas. M. en 18 de Abril del 870.
Frodoino. Vivía en el 878.
Bernardo. M. en 21 de Diciembre del 904.
Theodorico II. Vivía en el 928. Hasta el 940.
Gondemaro.
Wilara. Vivía en el 945.
Berenguer. M. en 3 de Mayo del 964.
Pedro I. En el 967 y 979.
Vivas. Desde el 979 al 996

Segons Matheu Aymerich

Joannes, Barchinon. Praesul incerti saeculi.
Adaulphus sive *Atodolphus* ante Frondoynum et ut probabilis exhumo, post *Joannem*. Interfuit Concilio Tusiaciensi anno Christi 860.
Frodoynus. Interfuit Concilio Treicensi an. 878 et Urgellensi an. 892.
Eimericus qui forte postremam partem IX attigit.
Theudericus, sive *Andericus*. Interfuit Concilio Barchinonen. an. 906: quod prorogatum fuit ad an. sequentem et terminatum in monasterium S. Tyberii Diocesis Agathensis. Item alteri Concilio habito ab Arnusto Narbon. in oppido de *Font Caberta*, an. Christi 914.
Guilleranus sive *Wilaramus*. Dedicavit Ecl. S. Petri Puellarum an. 945.
Petrus. Restituit hinc Cosario S. Caeciliae in Monte Serrato Abbatii qui se Tarracon. Archiepiscopum dicebat circa an. 972.
Vivas, seu *Vivamus*. Interfuit dedicationi monasterii Rivipullens. an. 997 et adfuerat Conventui Episcoporum Urgellæ habito contra Consiliarios Comitissae Ceritanæ an. 991.

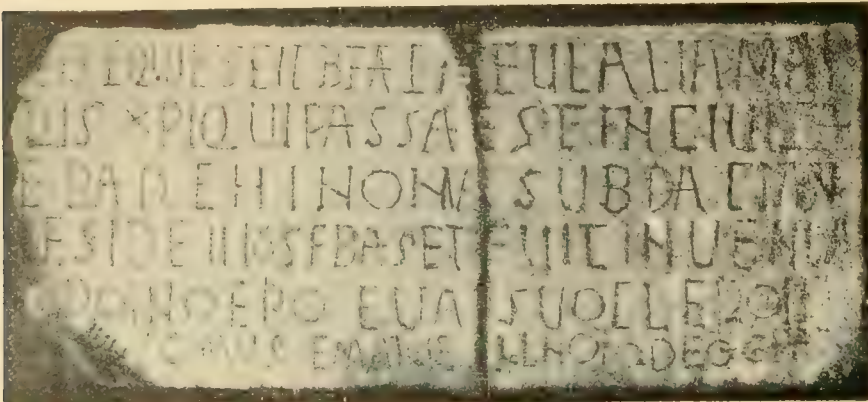
(344) Veja-s la p. 185, hont se explica la vinguda dels benedictins de St. Germà dels Près en 858.

(345) Ometém donar compte de lo que d' aquest bisbe consigna una escriptura del 878, referent a son palau, per quant la judicàm falsa. Per çò tampoch dirèm res de les referències que fà lo propri document, d'altre bisbe Joan, de Frodoynus y de Santa Eularia, (*España Sagrada*, v. XXIX, p. 181 y Ap. XIII).

(346) També se resolgueren certes reclamacions sense importancia, d' una esglesia de St. Esteve y d' un camp de Santa Eularia, qual situació no ve indicada. (*España Sagrada*, v. XXIX, p. 450, Ap. XII).

del hebréu Judas. Se suposava que Carles *lo Calvo* trametia al bisbe ab lo meiteix Judas, deu lliures de plata per la reparació de la seva esglesia (347). Lauer creu que aytals caràcters pertanyen al segle X més que al IX, y fà notar que se parla en primera persona de singular, mentres lo context de la lletra s' expressa en plural (348). Participàm d' aquesta metexa opinió.

La làpida de Santa Eularia (segle XI)

Transcripció

HIC REQUIESCIT BEATA EULALIA MAR
TIRIS XPI QUI PASSA EST IN CIUITA
TE BARCHINONA SUB DACIANO
PRESIDE II IDS FBAS ET FUIT INUENTA
FRODOINO EPO CUM SUO CLERO IN
DOMU SCE MARIE KL NOBR DEO GRAS

Interessant làpida hont se fà constar que lo bisbe Frodoynus trobà les reliquies de Santa Eularia a Santa María del Mar. Proprietat de la Comissió de Monuments y depositada al M. P. B.

(347) Són aquestes paraules les següents: *Et sciatis vos quia per fidelem meum Judã cot dirigo ad Froloynnum episcopum libras X de argento ad suam ecclesiam reparare.*

(348) Segueix dihent Lauer: «L' addition semble bien avoir été faite pour remplacer la capitulaire original—probablement déjà perdue au Xe siècle—du synode d' Attigny (1er juillet 874), en vertu duquel l'évêque Frodoïn avait obtenu contre l'usurpateur Tyrsus de Cordoue, la restitution intégrale de la *dîme* de Barcelone, dont le quart devait être affecté à la *restauration de la cathédrale*. Il est du reste aussi question dans un diplôme de Louis le Bègue (9 sept. 878) d'un diplôme antérieur de Charles le Chauve accordant l'immunité à l'église de Barcelone, diplôme que nous n'avons plus. (*Historiens de France*, IX, 409, n. XII; Boehmer, n. 1840). Il y a donc eu des actes perdus à la fin du IX siècle. Pour combler cette lacune, un scribe avisé aura pu interpoler une lettre close sans grande importance, et c'est ce qui l'a peut-être, sauvée de la destruction; on l'aura gardée pour servir de titre à l'évêché. Il est vraiment étrange, enfin, de voir Charles le Chauve annoncer à l'évêque de Barcelone une donation, en *post-scriptum* dans une courte lettre, des plus banales, adressée aux «Barcelonais.» Il eut été plus naturel et plus conforme aux usages d' écrire directement à l'évêque pour lui apprendre ce don, en le félicitant, à cette occasion, de sa fidélité et de celle des habitants de son diocèse.»

A lo que li obgetà Calmette en sa rèplica «C'est voir bien de choses en peu de mots. Quant à moi je ne saurai comprendre en quoi le libellé dont il s'agit aurait pu représenter un titre quelconque à la perception de la dîme ou à la jouissance de l'immunité». «Au demeurant, les scribes de la Marche ont prouvé par expérience leur science du faux utile, et c'est bien plutôt le diplôme de Louis le Bègue, cité par

Al bisbe Frodoynus (quí era tal per l' any 876) (349) se'l representa autor de la troballa de les mortals despulles de una Santa Eularia Barcinonense. Lo fet se compta usualment en la forma que vé extractat per Botet y Sisó: «Según ella (la tradició), la capilla de las Arenas, más tarde Santa María del Mar, existía ya en el siglo V y estaba edificada en el lugar en que San Félix y los parientes de la Virgen y mártir barcelonesa Santa Eularia enterraron el cuerpo de la Santa (350), el cual fué hallado en 878 por el obispo Frodoino y trasladado desde Santa María del Mar á la iglesia Catedral con gran solemnidad.» (351) No vé testificat per documentació coetania y lo que es pitjor ho contradíu la ciencia geològica, que manifesta evidentment estar ocupada per la

---

M. Lauer lui même, que le «scribe avisé» aurait savamment et abondamment interpolé s'il s'était agi de créer d'une façon sérieuse un «titre à l'évêché.» (*Bibliothèque de l'école des chartes*, v. LXIII y LXIV).

Nosaltres veyèm en la afegidura un dels molts actes apòcrifs posteriors a la destrucció de Barcelona del 986, podent ésser obra, axís de les derrerries del segle X, com del començament del XI. Y lo diploma esmentat del rey Lluís, tampoch nos mereix confiança.

(349) La primera nova de Frodoynus, està en la subscripció del concili Cabilonense del any 875, subscripció feta en temps posterior al Concili, tal vegada en l' any 876.

(350) Ponsich y Camps, lo gran panegirista y monografista de Santa Eularia barcinonense, vé a suposar, que, fou aquesta enterrada cap al pont dels Angels, en lo camí de Sant Martí de Provençals, quan diu: «Epilogado todo, se ve por las memorias citadas, que fué sepultada Santa Eulalia, á principios del IV siglo, en un sitio ó campo de algún particular. A mediados del VII asseguralo el mismo Quirico y que fundó en honor de la Santa un Templo en el lugar de su sepulchro. Las referidas memorias la suponen posteriormente, como á principios del VIII siglo, en una Iglesia á la orilla marítima, llamada *Santa María de las Arenas*, en cuyo distrito se edificó después la Parroquial insigne de Santa María del Mar, y en la qual fué hallado en el siglo IX y trasladada á la Catedral inmediatamente. No puede ni debe dudarse, que, el Templo edificado por Quirico en su obsequio, fué en el campo, y lo acredita el haber subsistido hasta nuestros días las ruínas, sin otro nombre que de la *Iglesia de Santa Eulalia del Campo*, y lo tendría ya, porque la Catedral, donde existía, se llamaba de Santa Cruz y Santa Eulalia y para distinguir una iglesia de otra, porque realmente se había construido en el campo la de fuera, se tituló, y se ha conservado con este nombre.» (Ponsich, *Vida, martyrios y grandezas de Santa Eulalia*, etc. p. 192). Mes avant (p. 202) suposa, que, durant los quatre o cinch segles precedents a Frodoynus, no se tocà, la reliquia, del meteix lloch ahont se diu trobada en 878.

Veja-se lo que a dit propòsit anotèm més avant, p. 73 y 134 y n. 99.

Florez en cambi afirma ésser lo segle VIII la època de la ocultació de dites mortals despulles, dihent: «No es de estrañar que ignorasen el sitio donde estaba sepultado el Sagrado cadáver: porque dominando gente de extraña Religión, que no reverencian á los Santos, procurarian nuestros ciudadanos cautelar el tesoro de su Patrona y en el largo espacio de más de siglo y medio pasado desde la entrada de los Africanos, en que los Cristianos vivieron entre riesgos, fué regular que faltando sucesivamente los Sacerdotes sabidores del sepulcro, llegase á desvanecerse la noticia. Lo extraño es la espresión de las Actas, que, en un Himno de la Santa hallaron la noticia de que el Sagrado Cuerpo estaba en la Basílica de la Virgen María.» (*España Sagrada*, v. XXIX, p. 189).

Fà referencia a una capella de Santa Eularia lo legat del testament de Richildis, vescomtessa de Narbona, filla de Wifret II y Garsendis comtes de Barcelona, del 13 de Maig de 962, hont se llegeix: «*iussit donare ipsum alaude de sancti Baulilli ad domum sancti Petri sedis Vige cum ipsas ecclesias ipsa sua portione tota ab integro. Et ad domum sancte Eulalie Barchinona iussit donare ipsum alaude de Infrunos. Et ad domum sancti Mikaelis Barchinona iussit donare ipsum alaude de Martires. Et ipsos alaudes quol abebat in locum que dicunt Decollatos et in Parietev iussit donare ad monasterium sancti Petri et sancti Saiurnini qui sunt ante Barchinona.*» «*Et ipsum suum alaude quod abebat in Rossilione in villa sancti Laurentii iussit donare ad domum sancte Eulalie ad Narbonensis.*» (*Testamento sacramental de la vizcondesa Richildis. Publicale con otros dos documentos D. J. R. V.*, Vich 1826).

(351) *Memorias de la A. B. L. B.* v. V, p. 141.

mar, la àrea de Santa Maria (352), tant en lo segle v, com al començar lo segle VIII, en que Florez opinava efectuar-se la ocultació del cos de dita Santa. En quant a la làpida que perpetua la troballa, està esculpida en caràcters de lletra del segle XI.

Certament, que, en algunes escriptures dels cartorals de la Catedral de Barcelona, se fa visible referència al cos de Santa Eularia barcinonense. Elles no-ns merexen confiança, sabent lo que ha ocorregut per tot arrèu ab les falsificacions de documents, e interpolacions de paraules en escriptures autèntiques, al confeccionar-se los cartorals. Y no tenim cap prova que-ns demostre haver-se substret Barcelona a la força d' aquesta corrent general, que tant ha perjudicat als estudis històrichs (353).

Sant Pereç de les Puelles (segle X)

Clixé de Ubalt Ibranzo

Capitell del interior de la esglesia

Al bisbe Frodoynus troba Florez, sotscrivint les actes dels concilis de Troyes (878) y d' Urgell (890). No se sap de cap més bisbe fins a Teuderich, qui consagrà la esglesia de Sant Esteve de Parets en 904 y figura en lo contradict concili de Barcelona del 906; assisteix en 908 a la consagració del bisbe Wigó de Gerona y al concili de Fontcuberta en 911. Es creença de que finí lo séu episcopat entre los anys 931 y 937. Wilarà lo succehiria, essent la primera nova pervinguda d' aquest prelat, del any 937: se li segueix lo rastre en escriptures conegudes, més o menys autèntiques (354), en los anys 938, 945, 950, 955 y 957.

(352) Historiadors no geblechs també ho han afirmat aixís. Balaguer suposa que la porta N. de Barcelona se la nomenà *Portal de mar* per ésser «playa y campo todo el terreno que ocupan hoy los poblados barrios que se alzan por aquella parte.» (*Las calles de Barcelona*, (Barcelona 1865), v. I, p. 189).

(353) Recullides al atzar dels L. A. E. C., són les dugues mostres de escriptures, hont se parla del cos de Santa Eularia, que, diuen, reposa en la Catedral de Barcelona, ab referència als segles IX y X.

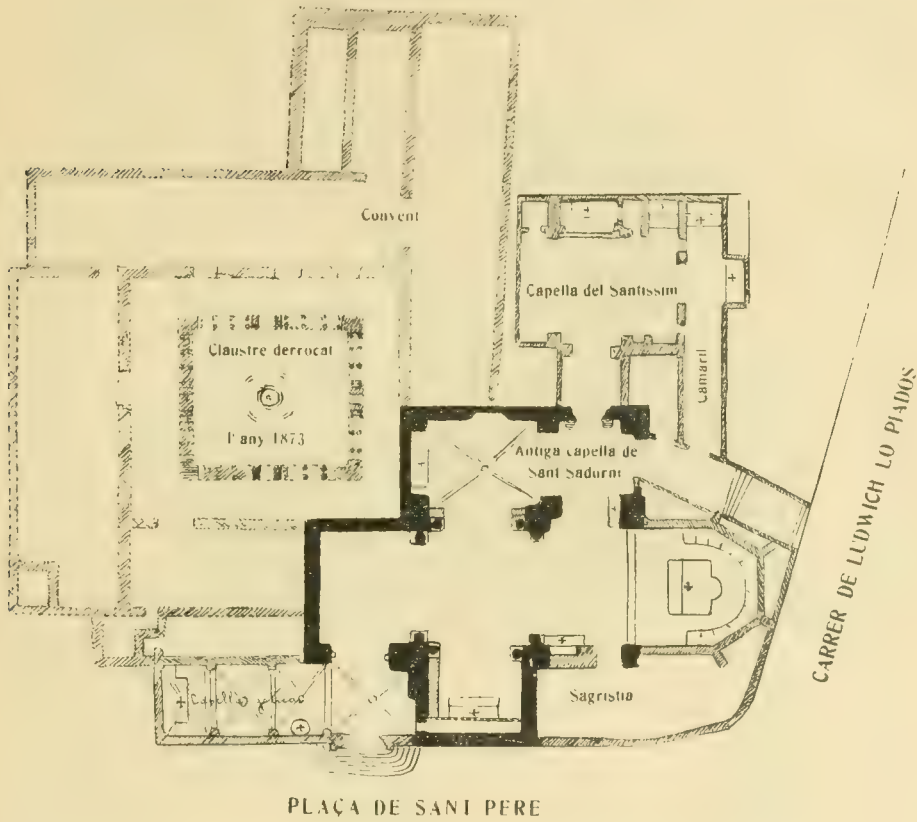
A. 816. — *In nomine domini ego castus donator sum ad domum sancte Eulalie qui requiescit intus in domum sancte crucis. Facta donatio XIII k. julii Anno II regnante Lodoico rege filio Caroloni regi.* No pot referir-se a Lluís lo Tartamut, mort a 10 d' Abril del segon any de son regnat. Per çò en nota marginal un dels antics arxivers de la Catedral anotà *Hic Lodovicus qui dicitur filius Carolini, non reperitur inter reges francorum. Nam ludovicus senior fuit filius Philippi. Ludovicus autem primus fuit filius Caroli magni et fuit imperator et non solet nomine regis sed imperatoris, sed fortassis Caroloni hic ponitur per Caroli magni et ponitur tempus regni non imperii. Et sic esset annus domini 816* (L. A. E. C., v. I, f. 167, d. 413).

A. 966. — *In dei nomine Borrellus gracia dei comes et Petrus episcopus, landerius abbas et Uuitardus, nos omnes donatores domum sancte crucis sedis barchinonensis ubi corpus beate Eulalie virginis humatum quiescit* «*Facta donatio XII, k. Januarii Anno XII, regni leutharii filio ludouici*». (L. A. E. C., v. IV, f. 18, d. 56.)

(354) Una de les que tenim per apòcrifes es la del 944, en que los comtes Sunyer y Riquildis donan al bisbe Wilarà entre varies coses «*ipsum meum directum, quod ego inde habeo recipere de ipsas rificas in Tortuosa propter canonicam construendam*». (*Marca Hispanica*. Ap. d. LXXXI). Villanueva creu a Wilarà existent en 955 y 957.

En temps de Wilarà té efecte la construcció del monestir de Sant Pere de les Puelles, dalt del Cogoll, hont s' alçava la capelleta de Sant Sadurní y al peu del que hi passava la via *francisca*. Algú ha volgut dir que aquestes monges procedían d' altre convent situat en lo Montjuich (355). Consagrat en

Sant Pe. e de les Puelles (segle X)

Planta general de la actual esglesia, ab la situació que hi guardava lo claustre derrocat en 1873 (Dibuix de M. Golferichs inseguint l' estudi d' Ubalt Iranzo)

945 (356), lo meteix any d' ésser comtes Borrell II y Mir, rebé, en un començament, lo nom dels dos titulars Sant Pere y Sant Sadurní (357). No hi ha

(355) Díu Carbonell: «en lany de nostre senyor DCCCC e nou en la montanya de montjuich qui es deuant lo castell de port prop Barcelona hauia hun monastir de monges de sanct pere lo qual aquest don ramon borrell muda e de nou edifica en lo pla qui lauors era fora la muralla vella de la present ciutat de Barcelona.» (Pere Miquel Carbonell, *Cròniques de Espanya fins aci no divulgades que tracta dels Nobles e Inuictissims Reys dels Gots y gestes de aquells y dels Comtes de Barcelona e Reys de Arago.* (Barcelona 1547), f. 49).

(356) Prosper Bofarull *Condes vindicados*, v. I, p. 134, publica part de la acta de consagració.

(357) A. 962: veja-s lo fragment del testament de la vescomtesa Richildis, publicat en la n. 350.

dupte que dintre l'ordre eclesiàstich, aquest nou monestir, lo de Sant Pau, la esglesia de Sant Julià dalt del Montjuich (358), situada en hu dels repeus que mira a Barcelona, y les esglesies de Sant Miquel y Santa María, si es que en esta època fou erigida, assenyalan un pas més avant en la marxa progressiva de nostra Ciutat.

Autors del segle XIX, com Pí y Arimón, Pí y Margall, Puiggarí, Iranzo, etc.,

Sant Pere de les Puelles (segle X)

Clixé de Ubalt Iranzo

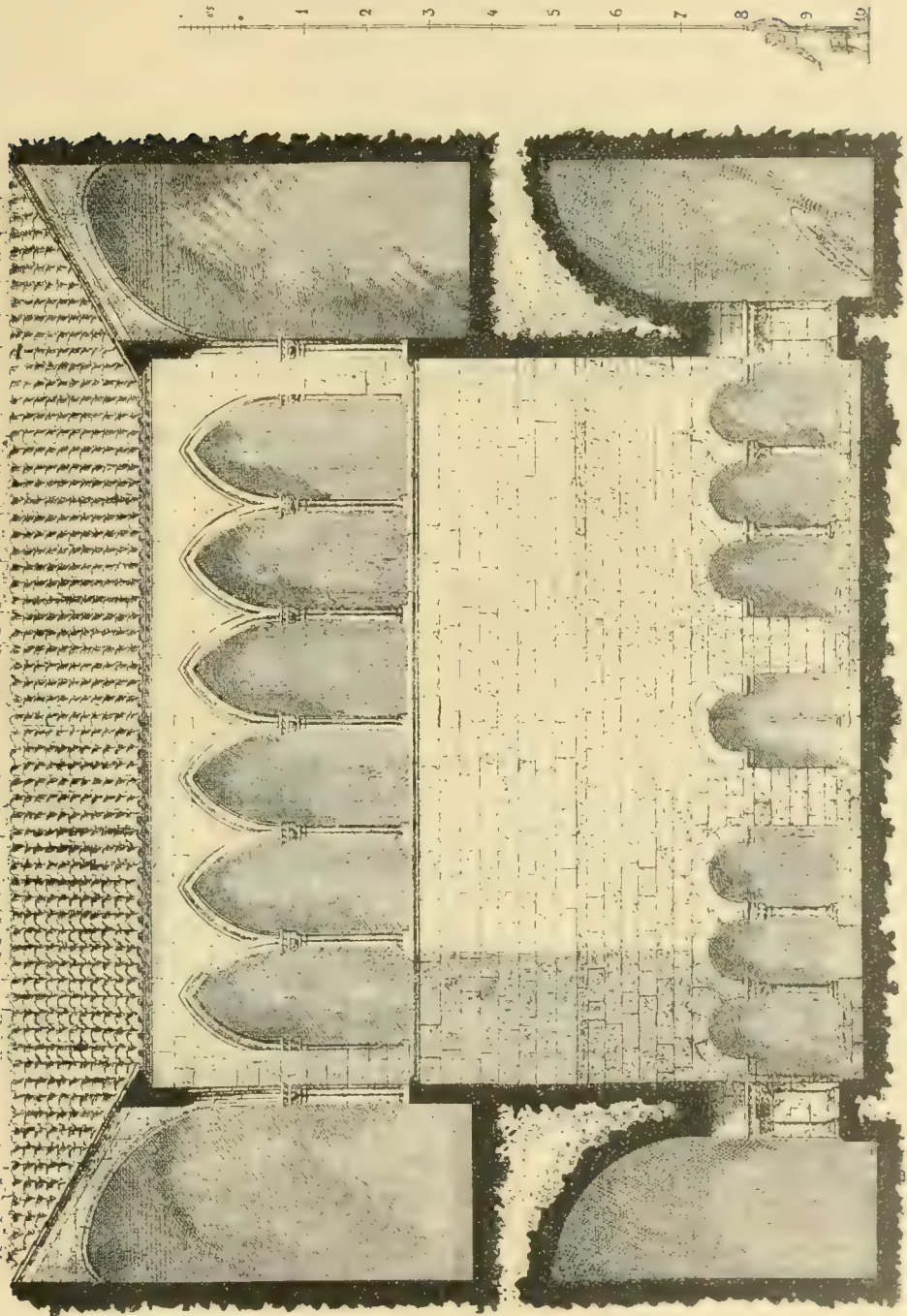
Fragment del claustre derrocat, reconstruït a Terrassa en la casa particular de N^o Alegre

opinan que ha devallat del segle X la ala inferior del magnífich claustre de Sant Pere de les Puelles, malhauradament derrocat en l'any 1873 (359). J'ambé

(358) A. 986: *ecclesia sancti Juliani site in monte judaico* (p. del A. C. B.)

(359) Joseph Puiggarí, l'ilustre acadèmich arqueòlech, lo barceloní entusiasta de la Ciutat, dexà sentir sa autorisada veu al derrocar-se lo claustre de Sant Pere: «Legítima creació del siglo X, prevalece á todos los de Cataluña y casi a todos los demás de España, siendo, en consecuencia, una de las más añejas memorias de la Edad Media; y Barcelona, que por azar la ha conservado, que nada mejor tiene en su línea, debiera enorgullecerse con su posesión»..... «Pues bien, sèpase para eterna mengua de quien lo hace y consiente, que ese recuerdo único, ese tesoro sin equivalencia, SE DERRIBA hoy indiferentemente bajo la ominosa ley de la piqueta, al inapelable *quos ego* de la administración de Bienes nacionales. En vano ha reclamado alguna corporación celosa y entre ellas la comisión de Monumentos: su voz, como otras veces, se pierde en el vacío, sin merecer siquiera los honores de la contestación. Cuando piadosamente ha querido recoger algunos fragmentos, ha sufrido el bochorno de tener que comprarlos al precio de un vil adoquín.» (*Barcelona. San Pedro de las Puellas.—Un monumento menos. Un escándalo más*, por J. P., publicat en *La Ilustración Española y Americana*, del 8 de Deseembre de 1873).

Sant Pere de les Puelles (segle X)

Seccio vertical del claustre, segons l' estudi fet per N. Ubalt Iranzo.

procehexen del propi segle los capitells de la esglesia central, aprofitats més

Sant Pere de les Puelles (segle X)

Clixé d' Ubalt Iranzo

Capitells de la galeria inferior del claustre. Propietat del Sr. Albareda

avant, en 1147, al edificar-se l' altre temple.

Lo claustre ha tingut un bon panegirista en N' Ubalt Iranzo, qui ha agrupat en erudita monografia, tot quant contribuïx a fer-nos conèixer los menors detalls del important monument barceloní (360). Començat a derrocar-se lo 21 d' Octubre de 1873, ses runes estàn arrèu espargides, guardant-se-n, axís en lo musèu provincial de Santa Agata,

com en algunes cases particulars de Barcelona, Terrassa y Martorell.

A les dues esglesies de Sant Pau y de Sant Pere, l' art romànich barceloní no ha evolucionat encara d' una manera manifesta cap al art oriental, sinó que manté formes característiques propries en les seves escultures, com si no s' hagués substret gens al sentiment del romà-wisigoth. Es dir, que l' esperit que infiltrava nostra lligislació y nostres costums, informava semblantment al artista, segons se pot judicar, tant de les formes esculptòriques pervinudes a nostres dies (361), com de les pictòriques, que tampoch dexan de tenir càracter propri (362).

En lo segle X s' indica com a successor de Wilarà al bisbe Pere, (962-973), en qual temps se fà constar, certa cessió

Sant Pere de les Puelles (segle X)

Clixé d' Ubalt Iranzo

Capitell del interior de la esglesia

(360) Ubalt Iranzo y Eiras *El Claustro del monasterio de San Pedro de las Puellas.*

(361) *Santa Maria de Porqueras. Monografía artistica por el Vizconde de Palazuelos (Asociación literaria de Gerona, certamen de 1891, a XX, p. 145.)*

(362) *Veja-s Discursos leídos en la Real A. B. L. E. en la recepción pública de D. Salvador Sanpere y Miquel, etc.*

de la església dels Sants Just y Pastor a la Catedral de Barcelona, per lo comte Borrell II (966). En les parets interiors de Sant Just existeix una làpida sepulcral del any 899, remarcable per portar consignada la data (363), lo qual s' observa consemblantment en una segona làpida del any 935 al 936, que encara se conserva en la Catedral de Barcelona.

Làpida funerària del segle X

+ HIC Q. E SCIT REE
 R EDUS FILI VMC ONDA
 ELDERE O DIMITAC
 AM Q. OBITU III ID'S
 ANNI D' NI OCC CC
 II AN' U II R

Conservada en la porta dels claustres de la Catedral, ahont fou aprofitada com material de construcció

Lo bisbe Vives (973-995) tingué la pena de ésser testimoni de les grans victories dels musulmans al temps de regnar a Córdoba Hixem II y dirigir lo negoci públich son hagib Muhamad ben Abu Amer, y al qui ses victories li han donat dictat de *Almanzor*.

No pot desconèixer-se, que aquest cap-

dill sarrahí es lo gran capità del segle X. Llavors, tant o més que ara, les nacions, per sa poca població y falta de medis, no estavan en condicions de resistir l' impuls de grans hosts degudament organiscades, si no era ab una preparació major a les forces de quiscuna d' elles. Per çò los reyalmes cristians d' Espanya van sucumbint, l' un darrera l' altre, sense resistir les ben organiscades campanyes del valerós sarrahí. La metexa sort li esperava al comtat de Barcelona, que no pogué comptar ab l' auxili de França, per la seva mala situació interior. En efecte, la dinastia carlovingia dequeya ràpidament: lo rey Lotari s' havia associat a son jove fill Lluís a la corona (8 Juny 979): mes aquest, abandonant-se als plahers de tota mena, arruinà lo patrimoni reyal fins al extrém de no poder mantenir un exèrcit. Cansat d' ell sa muller Adelaida, comtesa viuda de Gévaudan, lo abandonà, casant-se ab Guillém I, comte de Arles. A la mort de Lotari (2 de Març de 986), los magnats, y ab ells Huch Capet, no s' oposaren a que Lluís V ocupàs sol lo trono. Mes tot seguit morí víctima d' un accident de caça (21 Maig 987) quan acabava d' indisposar-se ab l' arquebisbe de Reims, havia separat a sa mare de la cort y continuava ab sos desacerts l' aniquilament del reyalme franch.

¿Com era possible, donchs, que la Marca Hispànica, rebés auxili dels

(363) B. A. y M., v. I, p. 182 y 183.

franchs, al llençar-se Almanzor a invadir-la en l' any 986? (364). Les poblacions del Comtat de Barcelona, abandonades a son únich esforç, s' ampararen dels potents murs de la gran Ciutat, guardadors, no sols de llurs persones, sinó de totes les riqueses públiques y privades. Borrell II y sos prohoms s' aparellaren a defensar la capital ab lo bò y millor de la terra. De per tot s' acudia en ajuda del Comte. Pobre, pobríssima fou la concentració realitzada, devant la magnitud del perill que li vingué demunt.

Mentres que per la costa s' estenia la armada del Algarb, la poderosa host sarrahina se presentà dominadora enfront los murs de Barcelona, estenent-se per son florent Territori, ahont los avenços de la agricultura havía fet cambiar tot lo séu primitiu aspecte. Derrocant los molins que al llarch de la Cequia Comtal entaulavan viva competència als més antichs del riu Besòs (365) y talant los sembrats, tot ho devastaria, la furia sarrahina, al estendre son mantell destructor per aquell empori de riquesa natural.

Les màquines de guerra, descarregades de les naus, funcionaren sens pèrdua de temps, combatent los murs de la Ciutat. Y tal força impulsora se posaria en-joch, que los defenedors d' aquesta, convençuts immediatament de la seva debilitat, al quart día del setge, ja determinaren treure al comte Borrell y posar-lo en lloch segur. Durant la nit del 4 de Juliol, escapà soptadament per la via marítima, com a més segura, atravesant ab una barca, per entre les naus enemigues. Quedà encomenada la defensa de la Capital, al vescomte Udalart.

Signatures dels vescomtes de Barcelona

Uuitardus uicecomes (966-977)

Udalardus uicecomes (986-1014)

Era Udalart, lo fill major de Witart o Guitart, vescomte de Barcelona,

(364) La data d' aquesta campanya en que ocorregué la presa y destrucció de Barcelona, ha sigut mólt discutida. Alguns pretenen fós lo 985. Per majors detalls en tot quant pertoca als fets d' aquests darrers anys del segle x, veja-s lo que ja tenim publicat en les *Memorias de la Real A. B. L. B.*, v. VIII, sots títol de *Lo Monjuich de Barcelona*.

(365) A. 966.—La Sèu de Barcelona tenia molins propis en lo Besòs, axís indicats en un document: *molinos suos quos habebat in flumine Bissauci cum caput regum et aquis et uniuersis utilitatibus suis, cum insulis et pratis, terris et ortis cultum uel heremum, omnia quantumcumque in plinicie predicto flumine Bissaucii de ipsa mare, usque in uia que lucit ad Fensterellas, qui est super sanctum Andream.* (L. A. E. C., v. IV, f. 18, d. 56).

(966-977) fill de la vescomtesa Ermevesa, vivent en 973 (366) y al qui s' ha dit successor del vescomte Sunifret, existent en l' any 858. Guitart havia dexat encara altres dos fills, nomenats Geribert y Adalbert. Entre los vescomtes Sunifret y Guitart pot posar-se encara a Ermemir, qui ostentà dit títol en 911 (367).

Barcelona no se rendí, sinó que fou presa per força d' armes, lo 6 de Juliol del 986, suposant-se si l' assalt pogué tenir lloch per la part de la muralla dita dels *Aladins* (*Alaizinos*), entre lo castell del Rego-Mir y la torra Ventosa. Les cases foren saquejades, arrunades y cremades, monestirs y esglésies derrocats, essent los primers en sufrir los efectes de la potencia sarrahina Sant Pau del Camp y Sant Pere de les Puelles (368), per trobar-se en les afores. Los soldats d' Almanzor s' entregaren a tota mena de barbaritats: famílies senceres desaparegueren en aquest saqueig y los que hi sobrevisquen, foren menats catius a Córdoba, Osca y altres poblacions més llunyanes de la Espanya musulmana, esparramant-se arrèu y sense que en avant los uns tinguessen conexement dels altres. La marxa dels catius barcelonins, donava lloch a no pochs actes de salvatgisme, com lo de Wilmont, persona de posició, qui fou mort d' un colp de sabre al retornar Almanzor a Córdoba.

Entre los presoners de categoria que caygueren en mans dels sarrahins a Barcelona, hi figuravan, lo propri vescomte Udalart, Arnulf ardiaca de la Sèu barcelonina, qui era fill dels vescomtes de Cardona, Guadalt y Ermetruit y germà d' Ermemir, Eldemar frare de Sant Cugat del Vallès, Ató, Querus *custos palacii*, lo jutge Aurus o Orús, tres fills de Mascaró vescomte de Girona y de sa muller Gerosolima o Gudrielt, nomenats Oth, Eldemar y Sese-nant, Dadil muller de Guilarà, etc., etc. Llarch cativeri esperava a la majoria dels cristians, en tant que molts no tornaren a trepitjar la seva patria.

Acabada donchs la segona època de la dominació franca, nos resta tractar breument de les encunyacions monetaries barcelonines. En aquesta temporada, com fà notar lo numismàtic Prou (369), debilitats los drets y regalies de la corona franca, des que los comtats esdevenen hereditaris, existeix una marcada tendència a apoderar-se del dret d' encunyar moneda. Però aquest fet no hi ha manera de comprovar-se a Barcelona, faltant-nos numerari

(366) *Marca Hispànica*, columna 405.

(367) J. L. de Moncada *Episcopologio de Vich* (Vich 1891) v. I p. 134, inseguint la opinió de Diago.

(368) Mossèn Mir y Casases relata la heroyca tradició del monestir de Sant Pere, segons la que, la abadessa Matruina exortà a les monges a mantenir-se fermes devant lo perill. «Muy fervoroso debia ser el discurso que les hizo tan santa Prelada, quando es tradición constante en el Monasterio, reforzada con la autoridad de no pocos historiadores, que, las monjas, á fin de verse libres de las sucias pretensiones de los moros, determinaron cortarse las narices y desfigurarse horriblemente la cara.» Prò foren tan mal tractades dels sarrahins, que-s díu hi moriren la major part y Matruina passà captiva a Mallorca y lo Monestir fou destruit. Anys passats, era costum de les monges, remembar aquest fet durant les kalendes de Prima. (*El Sarrianiés*, del 13 Abril 1895, any I, n. 16).

(369) Prou *Les monnaies carolingienes* (*Catalogue des monnaies francaises de la Bibliothèque Nationale*) (París 1896), Introducció, p. LIII.

propi comtal, o quant menys documentació ahont vinga indicat. Los únichs exemplars de numerari que Botet y Sisó creu poder atribuir-se a Carles *lo Gras*, (884-889) o ab preferència a Carles *lo Senzill* (898-929), provan que

Encunyacions carlovingies (segle IX al X)

persisteixen les encunyacions reials a Barcelona. No estèm gens disposats en conceptuar-les comtals, segons fà nostre gran autor de numismàtica catalana, qui les califica de feudals, y de que «corresponen al temps de les que, de bon principi, bateren los senyors més o menys independents, posant-hi lo nom del Rey y además imitant les empremtes reials» (370). «Es nostre parer, donchs, que les monedes que ns ocupan foren batudes, durant lo primer terç del segle X, per los bisbes de Barcelona o per los comtes Wifret II, o Sunyer, regnant a França Carles *lo Senzill*». Repetim que no trobàm tal afirmació comprovada.

Per cert que-s parla de donacions fetes en lo segle X als bisbes de Barcelona y de Vich, d'una part del guany de la moneda que s'encunyava en les dugues respectives ciutats catalanes. La primera donació se suposa feta per Lluís *lo Tartamut* al bisbe Frodoynus en 878 (371) y la segona per Wifret II en clàusula testamentaria espressament publicada per los qui se diuen seus legataris. Examinats tots dos documents nos resultan apòcrifs, encaminant-se, lo del 878, a dexar provats, d'una part drets de la esglesia de Barcelona y d'altra, la existencia de la Santa Eularia barcinonense; y lo según, dirigit a donar major autoritat al origen de la moneda episcopal d'Ausona. En veritat, may s'ha vist numerari propri dels bisbes de Barcelona (372), axís com se-n coneix tant de empremtat per los prelats ausonenses.

(370) J. Botet y Sisó. *Les monedes catalanes*, v. I, p. 79.

(371) Aquest document que forma part del L. A. E. C., v. I, t. 1, ha sigut publicat per Baluze, *Capit. Regum Francorum*, v. II, col. 1502 y per Florez *España Sagrada*, v. XXIX, p. 458, Ap. XIII.

(372) Consulte-s Botet y Sisó, *Les monedes catalanes*, (Barcelona 1908), v. I, p. 8, 79 y 81.

La Ciutat dels Comtes

Circumstàncies que influeixen en que la Ciutat no cresqués durant set segles.—Es recobrada per Borrell II (987).—Lo Comtat se separa del reyalme franch.—Barcelona independent creix en extensió. Ses franqueses o privilegis.—Restauració de la Ciutat—Redempció de catius.—Mort de Borrell II (992).—Los comtes Ramón Borrell (992-1018), Berenguer Ramón I (1018-1035) y Ramón Berenguer I *lo Vell* (1035-1076).—Los bisbes de Barcelona Vives (973-995), y la vinguda del cors de Santa Madrona; Aeci (995-1010); Deudat (1010-1028); Guadalt (1028-1034); Guislabert (1034-1062).—Lo Prelat barceloní exercint jurisdicció a Denia y Balears.—Primeres monedes comtals.—Influències sarrahines.—La segona catedral.—Capella del Sant Sepulcre.—Los bisbes Berenguer I (1063-1069) y l' estatut de la pau y treva de Deu; Umbert (1069-1086 ?); Bertràn (1086-1095); Folch (1095-1099); Berenguer II (1100-1114) y lo delme dels fruyts de mar y terra; Sant Olaguer (1115-1137); Arnàu Ermengol (1137-1142); Pere (1142-1144) y Guilléni de Torroja (1144-1171).—Lo còdich dels «Usatges».—Exemplament de les fronteres en temps de Ramón Berenguer I.—Los comtes Ramón Berenguer II (1076-1082) y Berenguer Ramón II (1076-1092); Ramón Berenguer III (1091-1131).—Los almoravits devastant lo Territori de Barcelona (1108).—Engrandiment del Comtat.—Ramón Berenguer IV (1131-1162).—Dret bisbal en les encunyacions monetaries—Templers y hospitalaris.—Unió ab Aragó (1137).—Conquestes de Tortosa y Lleyda (1148 y 1149).—Los vescomtes de Barcelona Geribert (986-991); Udalart I (991-1023); Guislabert (1023-1045); Udalart II (1057-1077); Guislabert Udalart (1090-1126); Reverter (1130-1142); Guillém de Guardia (1148) y Berenguer Reverter (1154-1207).—Los castells Vell y Nou vescomtals de Barcelona.—Esglesia de Sant Miquel.—Cementiris.—Importancia del call juich.—Los banys nous (1160).—Colegiata de Santa Anna (1141 ?).—Palàu comtal de Valldaura.—Capelles de Sant Cugat y de Marcús.—Marina, port y Consolat de Mar.—La Ciutat origen del Comtat y del Principat.

Barcelona feya set segles que no creixia ostensiblement. Lo cercle de muralles que li posà la dominació romana, fou lo *non plus ultra* de la seva marxa progressiva. Apar inverosímil, que, per ella may tornés l'avenç y prosperitat de que disfrutà en los dos primers segles del imperi de Roma.

Set cents anys de restar sempre igual, una ciutat port de mar, sèu episcopal y centre de comarca, sense que durant tan llarch transcurs de temps, perda cap d'aquestes circumstàncies, a primera vista sembla una utopia. Val donchs la pena d'examinar quines causes motivaren fet tan extraordinari.

En primer terme s'ha de tenir present lo retrocés suferit per los pobles romans, al ésser dominats dels Germànichs. Reduhiren-se les seves necessitats, s'oprimiren los alberchs, les vies y les places, desaparegueren los grans edificis, donant per resultat, que, circuits ahont s'allotjavan cinch centes families, ne poguessen contenir tres vegades més. Per çò, que, baix aquest punt de vista, Barcelona podia augmentar de població fins a triplicar-la, quedant sempre al redós del primitiu cercle de muralles romanes.

Però aquesta consideració tal vegada semblarà deficient, puix ciutats com la nostra, en tan llarg espai de temps, han presentat majors augmentos. Per çò, estudiat lo fet, resultan a afegir-s' hi dugues altres causes de prou importància; lo caràcter dels habitants de Barcelona y les vicisituds polítiques per les que atravessà la Ciutat.

Pertocant al primer extrém, no s' ha de perdre de vista, que, tant en la Edat Antiga, com los primers temps de la Edat Mitjana, Barcelona es una població merament agrícola. Tothòm sap, que una Ciutat agrícola no es susceptible de grans examplaments, ja que, quan té cultivades totes les terres del terme, no pot anar més enllà. Los creximents extraordinaris, són sols patrimoni de les ciutats industrials y comercials, qual progressió resulta ilimitada.

Y si Barcelona no pogué desenrotllar-se mercantívol e industrialment, fou en gran part degut al segon punt de vista, o siga, a les vicisituds polítiques que tant la pertorbaren.

Aturant-nos al temps en que passades les grans torbacions polítich-socials, sembla renàixer la calma, prenent estabilitat la dominació wisigoda, trobà a Barcelona, subjecta a lluytes de tota mena.

En lo segle V, passà de imperial a independent y a wisigoda. Allunyada del govern suprém y de la acció central en los segles VI y VII, mercès a dita circumstancia, resultà terra abonada als grans mohiments revolucionaris de Gesalich y de Flavi Paul. Després, en los segles VIII y IX, abatiren son progrés les inacabables lluytes de dominació política, que venen a finir en la constitució definitiva del Comtat.

Lo radiant astre de sa vida nacional, que solsament havia aparegut en breus e inestables temporades, en avant brillarà perenne y ell infiltrarà sava regeneradora a la abatuda Ciutat.

La bella obra de descentralisació, que inicia Carles *lo Calvo* ab la donació dels fischs y dels herms, fructifica a Barcelona, ciutat privilegiada, disfrutant de franqueses o llibertats. Diverses fundacions monacals que s' implantan fora del vell cercle de la muralla romana, se presentan tot seguit com a fites d' una immediata y continuada expansió. A Sant Pere y a Sant Pau, hi tenim de afegir la cequia y los molíns comtals, altre font de progrés agrícola y urbà.

Però una inesperada contrarietat que ara es la terrible espasa d' Almanzor, s' interposà a la era de prosperitat que apuntava; la Ciutat es presa y saquejada, los convents derrocats, rechs y molíns arrunats, y los habitants convertits en presoners de guerra y esclaus.

¿Quant temps durà la nova ocupació sarrahina de Barcelona? No-s pot assegurar puix com faltan documents per determinar-la no s' han pogut posar de acort los autors, oscilant les opinions entre dos anys y sis mesos. Es evident, que, en 987 tornava a estar en poder de Borrell II, y segons sembla, sense cap ajuda del rey Lluís de França, mort en aquella ocasió (regnà del 2 Març 986 al 21 Maig 987).

Los Mauríns prenent-ho de la epístola 71 de Gerbert, manifestan, que, lo rey Lluís s'havía posat en condicions de marxar ab un exèrcit franch al socors del comte Borrell, quan la mort lo-n privà. Llavors se promogué una gran revolució en son reyalme, entre los dos pretendents, Carles y Huch Capet. Coronat a Reims aquest derrer (3 Juliol 987), tingué de batallar ab los magnats d'Aquitània y Llengadoch, formant, les guerres d'aquests senyors, una barrera que-l privaven d'arribar a la Marca Hispànica. Aquí Borrell II, segons Marca (373) y los Mauríns (374), seguí diferent conducta. Diuen aquests autors francesos, que, la necessitat en que se trobà d'un immediat socors, per rebutjar als sarrahins, lo portà a ésser dels primers en sotsmetre-s a Huch, quan era rebutjat de tot lo Mitgdía de França (375). Y que degué a la ajuda d'aquest Rey, lo recobrar sa Capital (376).

Lo document en que fonamentan aytal opinió (377), està molt lluny d'ésser conclohent, com ells suposan, inspirant-se en criteri francès. En tan interessant lletra s'evidencia un joch de diplomacia entre Borrell II y Huch Capet: lo primer, per obtenir auxili en la més premiosa de les situacions per les que pot

(373) *Marca Hispànica* f. 940.

(374) *Histoire generale du Languedoc* (Tolosa 1876) v. III p. 208 y v. V, d. CXXXI.

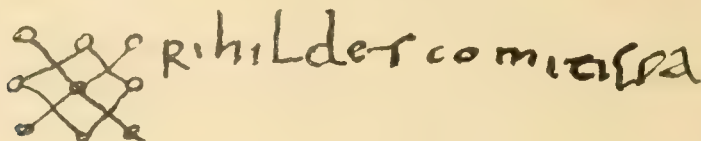
(375) Fà bona la afirmació dels Mauríns, la circumstancia de que les escriptures són aquí datades tot seguit per los anys del rey Huch y des de lo primer, no per los anys del rey Carles, o regnant Jesuchrist, o en espera de Rey, segons les datavan a Aquitània y Llengadoch los comtes y prelats que rebutjaren reconèixer a Huch Capet. (Vejan-se datats en l'any I del rey Huch los d.d. del C. S. C., de n. 94, 127, 199, 211, 232, 280, 420 y 1098 y en la serie de pergamins de Borrell II del A. C. A., del n. 38 al 40; lo n. 41 en cambi diu *VII kal, Septembris in anno II quod obiit Leudevico Rege Leutario filius*). Es convenient anotar, que, si bé algunes comarques, com lo Comtat de Carcasona y les diòcesis de Rodez, Lodeve, Beziers y Magalona, lo reconegueren al començ: r l'any 988, d'altres, com los bisbats de Cahors y de Narbona y Guillelm IV comte de Poitiers y d'Aquitània, fins al 980 no l'acataren; Ató II vescomte de Nimes y d'Albí no l'havía reconegut en 993 y lo Velai tardà més encara, no fent-ho fins poch abans de sa mort. Que subsistí la pertorbació al Mitgdía de França fins al morir Huch (896) res ho prova tant com lo fet d'haver aprensat son fill lo nou rey Robert, al pretendent Carles y als seus fills. Tanta pertorbació afavoria la independència del comtat de Barcelona.

(376) La imaginació ha posat sa mà barruera en aquest fet històrich, donant-nos molts detalls inventats sobre la capció de Barcelona per lo comte Borrell II y en los quals s'hi han barrejat aparicions miraculoses de Sant Jordi. Segons nostra costúm ho passàm per alt, a fí de donar, lo més depurada possible, la veritable historia. Qui vulga llegir rondalles, obri Pujades en la *Crònica Universal del Principado de Cataluña*, v. VII llibre 14, cap. 42, *De como el recobro de la Ciudad de Barcelona, se atribuyó, no á humanas fuerzas, sino á Dios y al ínclito caballero y santo Forge, patrón de este Principado, que se vió visiblemente pelear en ayuda de nuestros catalanes*.

(377) Lo Rey Huch al comte Borrell: *Quia misericordia Domini praeveniens, regnum Francorum quietissimum nobis contulit* (5 Abril 901), *vestrae inquietudini quamprimum subvenire statuimus, consilio et auxilio nostrorum omnium fidelium. Si ergo fidem toties nobis nostrisque antecessoribus per internuntios oblatam conservare vultis, ne forte vestras partes adeuntes vana spe vestri solatii deludamur, mox ut exercitum nostrum per Aquitaniam diffusum cognoveritis, cum paucis ad nos usque properate, ut et fidem promissam confirmetis, et vias exerc'itui necessarias doceatis. Qua in parte si fore mavultis nobisque folius obedire delegistis quam Ismaëlitis, legatos ad nos usque in Pascha (27 Març 902) dirigite, qui et nos de vestra fidelitate lectificent et nos de vestro adventu certissimos reddant.* B. A. H. v. XL p. 263, tret de Migne *Patrologia latina*, v. CXXXIX p. 230, París 1853). La tradueix al castellà, Masdeu (*Historia crítica de España*, v. XIII. p. 24) trayent-la de les *Epistole* de Gerbert de la colecció Duchesne (París 1636). La comenta Anton de Bofarull (*Historia crítica de Cataluña*, v. II p. 229).

passar un sobirà y lo segón per guanyar-se un bon cabdill a son partit, aturant que tan belles terres se li destriassen de la seva corona. S'entrevèu de aquest important document, una promesa del Comte de reconèixer a Huch,

Signatura de Riquilda, mare de Borrell II y Mir

«Rihildes comitissa» (917-954)

promesa que no compleix, puix lo rey de França pretén compelir-lo a fer-ho axís que arribàs a Aquitània y Borrell no-s mou. Mes cada hu tirà per son cantó y ni de Huch Capet, ni del temps que se segueix al recobrament de Barcelona, no se-n té cap precepte reyal, ni reconeixement de propietats o donacions eclesiàstiques o monacals, digne de fè (378).

Es que havèm entrat de plè a plè en la època del Comtat independent de Barcelona, que, constituint-se ab ses propries forces y fill de paulatina evolució, empendrà una vida ferma, purament nacional.

D'ara en avant lo Comte actua com a sobirà y en conseqüència pot notar-se, que, ni seglars, ni prelats, no recaban lo reconeixement dels dominis llurs de cap príncep, sinó d'ell sol, o de la Santa Sèu, quan la calitat de les possessions, per ésser eclesiàstiques, ho requerís.

Lo Comte pren sovint los noms de *marquès* y *príncep*, demostrant ab aquest darrer, que, a despit del séu títol, tenia lo plè exercici de la sobirania. Per tant, lo comtat de Barcelona fou de fet un veritable principat, sense voler perdre l'antich y tradicional apelatiu, encara que aumentessen les seves fronteres. Axís resulta una gran falsetat històrica afirmar que, en la època comtal, existís lo *Principat de Catalunya* com també, que lo conjunt dels antichs comtats de la Marca Hispànica, ab l'aditament de les noves conquestes comtals dels segles XI y XII, hagués rebut «la denominación colectiva de Cataluña» (379). Nostra terra fins a sa unió ab l'Aragó, no-s dóna altre nom

(378) Frech a frech d'ésser recobrada Barcelona, se pretén trobar rastre de la sobirania franca en dos preceptes del rey Lotari, datats erradament en los anys 31 y 32 de son regnat, los quals nosaltres creyèm apòcrifs. (C. S. C. f. 2 y 3, d. 3 y 4). Tant l'introyt, com lo final, són calcats paraula per paraula, fet impropri en aytals escriptures. En tots dos se té compte de no consignar més que l'any, prescindint del dia, mes y ciutat hont se donaren los rescriptes. Hu y altre nos parlan de donacions de Carles Many y Ludovich lo Piadós, que es la característica de totes les falsificacions d'aquesta naturalesa en los vells comtats de nostre Principat, etc. La diferencia entre lo segón y lo primer està, en que aquest no detallava los tèrmens de les possessions de Sant Cugat y lo del any 32 de Lotari (publicat en *Marca Hispànica*, Ap. CXXXVII) cuyda d'especificar-los.

(379) Tant errada manifestació històrica se llegeix en lo pròlech de les *Cortes de Cataluña*, v. I. p. IX publicades per la R. Academia de la Historia. (Madrid, 1896).

a si metexa, que lo de *Comtat de Barcelona*, prenent la part, o siga lo primitiu comtat beneficiari franch, per lo tot, çò es, per lo conjunt de comtats y territoris, posats sots la sobirania del Comte y Marquès de dita Ciutat. Bé se mostra, de bones a primeres, la gènesis del caràcter català, d'aymar les venerandes tradicions patries, manifestant-se ab elles poch innovador.

La independència del Comtat de Barcelona motiva una ràpida prosperitat en la Ciutat que d'ell n'era cap y quals llibertats seràn, de ara en avant, salvaguardia de les lleys y llibertats de la terra. No es possible duptar, de que, en aquest temps, la constitució autonòmica municipal de Barcelona es un fet (380), essent explícita en l'any 1025, la confirmació y restabliment de les franqueses de que disfrutavan los barcelonins, confirmació que signà Berenguer Ramón I (381). Analisa la concessió, Balari y Jovany, classificant-la en los sis capitols següents: 1.er introducció salutatoria; 2.^{nt} motius de la concessió; 3.er immunitats o franqueses; 4.^{rt} administració de justícia; 5.^{nt} extirpació d'injustícies y 6.^é confirmació dels privilegis per los comtes de Barcelona. Díu la introducció: «A vosaltres tots los habitants de la ciutat de Barcelona y de son burg y de tot lo comtat de Barcelona, axís eclesiàstichs com laichs, que per dret de franquesa teníu propietats o les hi tindreu en dits llochs, vos desitjàm que perseverèu en eterna felicitat en lo Senyor.»

Per suposar-ho cosa coneguda, la confirmació del 1025, no determinava quines eran les immunitats de Barcelona. Sols ab breus paraules, declarava confirmar «totes les franqueses y altres llibertats de que ja disfrutavan.» Balari judica devallar-ne d'aquí, lo jurament prestat per nostres Comtes primer y per los Reys d'Aragó més tart, de mantenir y conservar tot lo que estava escrit y confirmat (382). Es donchs un fet lo govern municipal de Barcelona en lo segle XI, com també la existencia d'un concell directiu de prohoms que funcionava al començar lo segle XII (383).

(380) Si per de prompte volèm suposar lo contrari, çò es, que Barcelona no hagués estat enfranguida, ab anterioritat a sa destrucció del 986 çera de creure, que, quan obtenían franqueses de son Sobirà, los vehins de Cardona (986) y Olèrdola, y de son senyor lo Bisbe, los habitants de Montmell (973) y de Ribes del Penadès (990), deguessen ésser de pitjor condició los repobladors de la destruïda Capital del Comtat? No solsament es axò increhible, sinó que contribuiràn a apàrtar qualsevol dupte, certes paraules consignades en la concessió de les franqueses de Ribes (990) manifestant ésser atorgades als pobladors d'aqueix lloch, sense altra tributació que la de contribuir a les obres de defensa, segons es costum a Barcelona y a Olèrdola y a altres franqueses. (A. 990. *Firmamus franchos persistere omni in tempore ut nullus uiuens unquam in tempore aliquid habens exigere uel exactare presumat, non hovem, non asinum, non agnum, non arietem, non porcum nec capones, non parauereda nec ulla importabilia honera ausi, sola opera ad ipsium castrum facienda, sicut in ciuitate Barchinona ad castrum Olerdula uel, ceteris franchitatibus solita vel assueti sunt operare atque construere.* F. Carreras y Candi *Lo Montjuich de Barcelona*, Ap. d. I).

(381) Publicà íntegrament la confirmació dels privilegis de Barcelona, Pau Piferrer en *Recuerdos y bellezas de España. Cataluña* v. II p. 329. (Veja-s lo d. 50 de Berenguer Ramón I del A. C. A.) Alguns autors s'han confós y donat aquesta confirmació com pertanyent a Ramón Berenguer I, qui començà a governar més tart, çò es, en 1035.

(382) Balari y Jovany *Cataluña. Orígenes históricos*, p. 473.

(383) Se parla del Concell de Prohoms de Barcelona, en l'any 1127 (C. S. C. f. 12, d. 17).

La empresa de la restauració de Barcelona portada a terme per lo comte Borrell II, no fou de realització immediata. Redimir un nombre tan gran de catius de tots los estaments socials, repatriar a tants personatges de vàlua, era obra de la major importancia, la que, ni ajudant-hi tothòm, podia realitzar-se ab la urgencia que lo cas requería.

En los moments d'angoxa, es quan la Providencia divina fà sortir les persones d'aptituts escepcionals per resoldre y vèncer les grans dificultats. Se posan ara al costat del Comte, dos particulars, que, ab constancia y zel organisan la obra redemptora. Aquests precursors dels mercedaris, són, lo jutge

Signatura del jutge Arús "lo Grech,.

«Aurucio judice» (989 - 1009)

Orús, Arús o Aurús (384) nomenat *lo grech* y Gelmir. Ells promouen y recullen almoynes destinades a restituir a sa patria los nombrosos catius es campats per totes les comarques d'Espanya, trobant-los en l'any 991, al fort de la seva activitat (385). Precisament l'any 991 es la data en que lo vescomte de Barcelona Udalart, y Arnulf ardiaca de la Sèu barcelonina, surten de son cativeri de Córdoba, retornant a llurs alberchs.

Barcelona no pogué veure-s lliure de pertorbacions en tot lo restant del segle X. Los sarrahíns tornaren a invadir ab gran potencia lo séu Territori (anys 1000 y 1001) dirigits per Abd-el-Melek.

En l'entremitg mor Borrell II (30 Setembre 892) (386) essent enterrat a Ripoll. De son primer matrimoni ab Letgardis, qui era del casal dels comtes d'Auvernia, ne dexà dos fills y tres filles y cap de son segón casament ab Aymeruts (977 o 978). Lo primogènit Ramón, heretà los comtats de Barcelona y Gerona, involucrant-se en ells lo d'Ausona. Son altre fill Ermengol heretà lo comtat d'Urgell. Ses filles Riquildis y Ermengaudis, casaren, la una ab Udalart vescomte de Barcelona y la altra ab son germà Geribert. Res sabem de la tercera filla Thoda.

Ramón Borrell inaugurà en la casa comtal de Barcelona lo nom de *Ramón*, que s'hi vincularà quasi dos segles. Es altra fita que-ns queda de la influencia franca. A nostre Sobirà li pervenia dit nom del avi matern lo comte Ramón

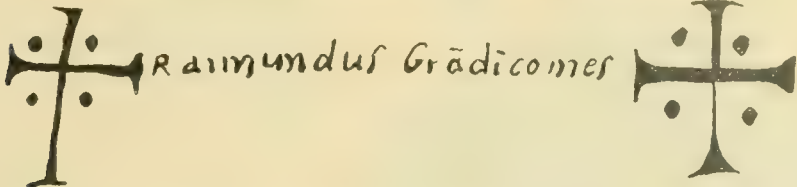
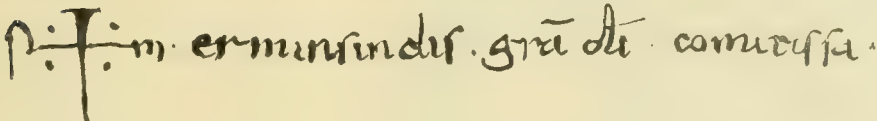
(384) A. 993 *Aurutio iudicio filium Paterdomni* (Perg. del A. C. B.)

(385) Los esforços dels particulars per redimir sos allegats, se mostran tot seguit, aparexent fets com lo de Mús o Mucio del any 987, qui disposà, que, *ipsa sua terra quod habebat in Sirriano juxta sancti Vincentii, vindere fecissent et ipso pretio dare Ermessinda captiva*. (Speculum Officialatus, f. 120 A. C. B.) Per tot lo referent a aquesta primera organització de la obra de redempció de catius a Barcelona, veja-s la documentació per nosaltres publicada en *Lo Montjuich de Barcelona* cap. VIII.

(386) Son testament se publica en la *Marca Hispànica* col. 945, Ap. CXLI.

d' Auvernia. Cal observar encara, que, lo comte Ramón Borrell al casar ab Ermessendis, filla de Roger comte de Coserans y Carcasona, hi introduhí altre

Signatures dels comtes Ramón Borrell y Ermessendis

 RAIMUNDUS GRĀDI COMES
 RAIMUNDUS GRĀDI COMES
 RAIMUNDUS GRĀDI COMES
 ERMENSINDIS GRĀ DI COMITISSA

«Raimundus Gracia dei comes» (992-1018) — «Ermensindis gracia dei comitissa» (992-1058)

nom franch, lo de Berenguer, vinculat en sos descendents junt ab lo de Ramón.

Es d' aquest temps, que, les cròniques alaràbigues començan a nomenar-nos *franchs* y *Afranch* al Comtat de Barcelona. També lo poema del Cid, un segle més tart, designa encara a la gent del propi Comtat per *los francos*.

Ramón Borrell, apenes lliure de sarrahins, de quals derrerres invasions (1000 y 1001) sapigué defendre-s, passà a Roma (1002). Mes tart realisà la famosa expedició cordobesa (1010) mostra gloriosa de la virilitat del séu estat, però que més li portà empobriment, per los elements de valía allí perduts, que no pas prosperitat o guany material.

Emperò la nova vía progresiva era bona y la nau del Estat hi marxà per ella prou depressa. La Ciutat de Barcelona y sos suburbis, foren refets, se reedificaren los monestirs y parroquies de les afores y l' avenç d' eix regnat s' assenyala també per la emissió de la primera de nostres monedes comtals, de qual encunyació hagué càrrech Guifret moneder barceloní (386), fentla segons les tradicions de la moneda reyal carlovingia, tan en lo dibuix, com en lo metall.

A la mort de Ramón Borrell (25 Febrer 1018) sa muller Ermessendis, filla de Roger I y d' Adelaida comtes de Carcasona, no sols quedà tudora de son primogènit Berenguer Ramón I sinó que tingué la administració de tots los seus dominis mentres restés en viudetat. Se la veu empenyorar en 1023 lo *castrum de Barchinona* (sic) y lo de Montcada (387) y cedir dits dominis a son fill lo Comte, mitjançant determinades convencions (1023) (388).

Moneda de Ramón Borrell

RAIM^s

BARCAN

(386) A. 1012:—*terra de Guifredo monetario*. (Perg. del A. C. B.)

(387) Doc. 46 de Berenguer Ramon I del A. C. A.

(388) Germà de la comtessa Ermessendis fou lo bisbe de Gerona Pere qui ocupà la meytat del Comtat de Carcasona en 1027, però sense dexar l' episcopat de Gerona, morint-ne prelat (1050).

No vegé turbada la pau, Berenguer Ramón I, per cap guerra exterior. Son tranquil regnat, fou de consolidació de la prosperitat de Barcelona y de la de tots sos estats, morint als 28 o 30 anys lo 26 de Maig de 1035.

Berenguer Ramón I (1018-1035)

Representació pictòrica feta als primers anys del segle xv
(Perg. del Musèu Arqueològich de Tarragona)

De sa primera muller Sanxa, filla de Sanç Guillem comte-duch de Gascunya, tingué dos fills Ramón Berenguer I qui heretà una part del comtat de Barcelona, des del riu Llobregat al N. (389) y lo de Gerona; y Sanç Berenguer, qui heretà una petita part del comtat de Barcelona del Llobregat a son confí ab les terres sarrahines. De sa segona muller Guisla filla del comte d'Empories, hagué un fill, Guillém Berenguer, a qui legà lo comtat de Ausona, y altre de nom Bernat, tal vegada postum, de qui no-n restan noves.

La pertorbació sobrevinguda al morir Berenguer Ramón I, per la divisió del séu patrimoni, s'augmentà ab la actitut d' Ermessendis de Carcasona. La comtessa avia, reprenqué la admi-

Signatures dels comtes Berenguer Ramón I y Sanxa

Berengarius comes (1018-1035)

Santie (1021-1026)

nistració del comtat de Barcelona y dels dominis que d' ell depenjavan y que

(389) Lo testament de Ramón Borrell, lo publicaren, lo canonge Jaume Ripoll de Vich en una de ses fulles històriques (a. 1821) y Bofarull en *Condes vindicados* (v. I p. 252). La clàusula referent a Barcelona, diu: *Et concedo a dicto supradicto filio meo (Ramón) ipsam civitatem de Barchinona cum ipso Episcopatu integro et ipsum comitatum usque ad flumen Lubricatum.*

li legà son marit, suscitant qüestions al net, de les quals després ne parlarem.

Ramón Berenguer I *lo Vell* ço es *lo més antich* (390), ab perseverancia logrà reunir en una, les tres porcions del comtat. Sanç Berenguer renuncià les terres de la riba meridional del Llobregat, (9 Juny 1049), hont, en aquest entremitj, son parent Mir Geribert, s'alçà dominador en quasi tot lo Penadès (391) titulant-se *Príncep d' Olèrdola* (1041-1042). Y al poch temps Guillèm Berenguer, cedí a Ramón Berenguer I, lo comtat d'Ausona (11 Decembre 1054).

A la consolidació de tot lo patrimoni comtal, Ramón Berenguer *lo Vell* (392) hi ajuntà un bon augment de territori, com després veurém.

Tot reneix en lo comtat de Barcelona, ahont sembla cullir-se abundantment los fruyts de la pau del precedent regnat. Fins lo Prelat veu creixer també los límits de la sua jurisdicció eclesiàstica en una forma may somniada, puix los cristians de Balears, Denia y Oriola passen a estar-li espiritualment subjectes.

Mes per explicar tants importantíssims fets, convindrà que, suspenent la relació cronològica dels comtes de Barcelona, tractàm breument dels bisbes de nostra Ciutat, després de recobrada dels sarrahíns.

Vives feu costat a Borrell II en sa obra restauradora. Falta feya puix per tot, esglesies y monestirs necessitaven reparar-se o reconstruir-se. A Sant Pere de les Puelles, completament perdut, ajudà a la abadesa Bonafilla o Adelaide (que se suposa filla de Borrell II) a alçar de nou sa esglesia, *qui fruit dissipata a sarracenis*, adquirint per axó, terres al entorn (789) (393). Auxili necessari, puix aquell convent, a judicar per lo nombre de ses monges o *puelles deo dicades*, era poca cosa (394). La seva restauració encara seguía en 992.

(390) Per conèixer lo significat d'aquesta paraula *Vell* ab que se designa a Ramón Berenguer I, veja-s Balari, *Cataluña. Orígenes històrics* (p. 418), ahont desfà errades opinions, conclhent que, *Vell* equival al primer de tots, al més antich dels Ramón Berenguer comtes de Barcelona.

(391) F. Carreras y Candi, *Lo Montjuich de Barcelona*, cap. IX.

(392) Se veu lo que constituí lo patrimoni del Comtat de Barcelona en temps de Ramón Berenguer *lo Vell*, llegint los juraments de fidelitat que li prestaren sos feudataris, hont anomena los *paus* o comtats, ciutats y bisbats de sa dominació. Axís, en lo que prestá lo vescomte de Barcelona Udalart per son castell *Vell* vescomtal, als comtes Ramón Berenguer I y Almodis, al fill del primer Pere Ramón y als dos d' Almodis, Ramón y Berenguer, (primer a Ramón, a qui sembla conceptuarse major en aquest document) promet fidelitat, per la Ciutat, Comtat y Bisbat de Barcelona, per lo castell d' Olèrdola y comtat del Penadès, per la ciutat de Manresa, per lo comtat d' Ausona y bisbat de Vich, per la ciutat y bisbat de Gerona y castell de Geronella, y per tots los demás castells y llochs que té lo Comte o puga adquirir, y per los tributs que cobrava dels sarrahíns (*parias de Ispania*) (D. 61, sense data, de Ramón Berenguer I, A. C. A.)

(393) D. 44 de Borrell II (A. C. A.) publicat en *Memorias de la A. B. L. B. v. V* p. 229.

(394) No té fonament la opinió sustentada per Pujades (v. VII p. 195) y seguida per altres autors (Mir y Casases *Real monasterio de San Pedro de las Puellas*) de que la restauració se feu en 986, en qual data unes monges benedictines de Montserrat se refundiren ab les de Sant Pere de les Puelles.

Per donar idea de la poca importancia del convent, serà bo dir, que, en 989, ab la abadessa Bonafilla, sols hi havia quatre monges, y en 996 tampoch aumentà son nombre essent abadessa Ermelde. Sols començan a ésser sis en 1009, ab la abadessa Teudelindis (*Lo Montjuich de Barcelona*, n. 226).

Mir y Casases copia d' unes velles relacions del monestir de Sant Pere, la tradició de que durant quaranta anys diariament s' hi sentian tochs de campana y crits de dolor de les monges sacrificades per Almançor (*El Sarrianiés*, setmanari de Sarrià. 16 Març y 20 Abril 1895).

S' observa la particularitat de que després del 1076 (395) no se parla més de la capella de Sant Sadurní de Tolosa, absorbida en lo segle XII per Sant Pere *de les Puelles*, monestir també apelat Sant Pere *de les Abadesses* (396).

No té cap fonament històric la pretensió de situar al any 992 la arribada a Barcelona, de les despulles mortals de Santa Madrona. Es un fet del que no se'n veu rastre en la vella documentació. De aquesta Santa se'n reciten moltes inexactituts, alguna ab plè conexement de causa, com la d' ésser filla de Barcelona, la qual lo bisbe Coloma prohibí se propagués (397).

Al bò y millor de la restauració de Barcelona, morí lo bisbe Vives. Son successor Aeci continuà ab lo meteix zel, donant nou impuls a la reconstrucció de Sant Pere (1009). Se mostra gran protector e innovador en la Canonja de Barcelona, introduhint-hi certa clausura, fent menjar als canonges en refetor y exercir altres actes de clero regular (398). També procurà dotarla, obtenint dels Comtes de Barcelona, la esglesia de Santa María de la Mar

(395) A. 1076: *altare quod est consecratum in honore sancti Saturnini martiris cujus ecclesia sita est in territorio barcinonensi prope ecclesiam Sancti petri apostoli cenobii puellarum* (I. A. E. C. v. II f. 124, d. 367).

(396) A. 1118. L. A. E. C. v. IV, f. 149, d. 352.

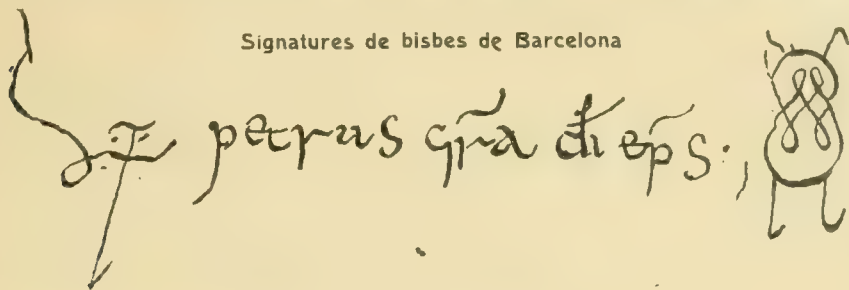
(397) Explican los panegiristes de Santa Madrona, que, les sues mortals despulles arribaren miraculosament a la costa barcelonina en 992. Cert vexell francès, que les portava de Tessalónica a Marsella, per desfet de temps no pogué avançar de Barcelona, ahont la nau se feu immòvil. Llavors se desembarcaren les santes reliquies en nostra Ciutat y los provençals se quedaren sense elles (E. Monegal. *Novena en honor de la Virgen y martir Santa Madrona con algunas notas críticas*, Barcelona, 1899). L' autor d' aquest opúscol després de referir, que, les reliquies, que-s diuen de Santa Madrona, corresponen a una noya de 13 a 14 anys, afegeix «que siendo de todo punto imposible sobrelevar las pesadas fatigas de una esclava obligada á duras faenas en edad tan tierna, nuestra patrona, de ningún modo puede confundirse con la de Tesalónica y por ende que es natural de Barcelona y de condición libre y de posición poco menos que desahogada, al menos mientras estuvo en compañía de su rico y poderoso tío paterno, que fué casi desde su nacimiento hasta su muerte.»

Explica Pujades (*Crónica Universal de Cataluña* v. VII p. 316) la prohibició del bisbe Coloma, dihent «haber visto algunos *Flos sanctorum* viejos y antiguos y en lengua catalana y lemosina manuscritos, en los cuales se afirma ser la gloriosa Santa Madrona catalana y nacida en la célebre montaña ó promontorio de Monjuique junto á la ciudad de Barcelona, en cierta quinta ó cortijo llamado Madrona. En dicha montaña y en la iglesia de la vocación de esta Santa, solía colgar una tabla antigua en la que en verso heroico latino estaba continuada su vida y muerte, que concordando con los *Flos sanctorum* dice, que la Santa era catalana y nacida en aquel monte. Duró aquella tabla largos años (sabe Dios desde cuando) hasta que siendo obispo de Barcelona D. Alonso Coloma en 1660, la mandó quitar y llevar á su palacio donde anduvo rodando de acá por allá hasta que se perdió. Quitóla dicho Obispo creyéndola apócrifa en este artículo, y apoyando su pensamiento en que conforme á la comun sentencia y parecer de los autores citados al márgen, (Baronio, Domenech, Beda, Usuardo, Salvador, Pons, Pedro de Nadal, Breviario de Barcelona), nació esta Santa vírgen y mártir en una ciudad de la provincia de Macedonia llamada Tesalónica harto conocida por las epístolas de san Pablo *ad Tesalonicenses*; y conforme á esta opinión viene esta Santa á ser de nación griega, y por afición y amor catalana.» Coloma fou bisbe de Barcelona, del 1599 al 1603, però no en 1660, any en que ja havia mort l' historiador Pujades a qui devém la relació d' eix fet. No havém pogut veure, en l' arxiu de la Mitra de Barcelona, les actes de visita del bisbe Coloma, que fan referencia a la visita de Santa Madrona, ni tampoch la obra que poch abans d' aquesta prelacia escrigué Fr. Salvador Pons *Vida y martirio y traslación á Cataluña de Santa Madrona vírgen y mártir* (Barcelona, 1594).

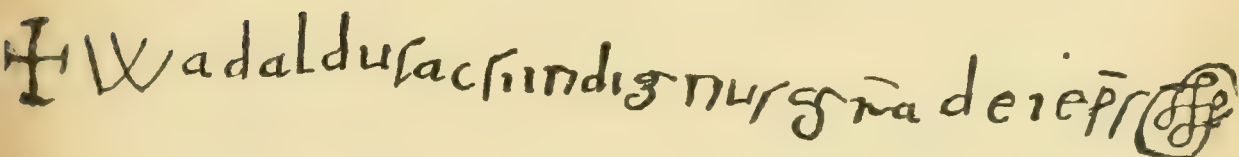
(398) Marca publica la carta de restauració de la vida canonical a Barcelona, ab les dotacions del bisbe Aeci (1009) y les del bisbe Guislabert (1037 y 1038) (*Marca Hispánica*, f. 968, d. CLIX). Veja-s també Florez *España Sagrada* v. XXIX y Villanueva *Viaje literario* v. XVII p. 135.

(1009), que comença a aparèixer en nostra documentació y que se suposa alçada en l'any 1000 (399) mentres ell també li donava les de Sant Sadurní y Sant Joan *qui cognominatur vico Mizano* (avuy Sant Joan Despí) (400), en l'any que passà d'aquesta vida a altra millor (1010). Son successor Deudat, seguí dotant a la Canonja, ab la església y possessions de Sant Adrià de Besòs (1013), obtenint-li més avant la nova capella barcelonina de Sant Cugat del *Rech* o del

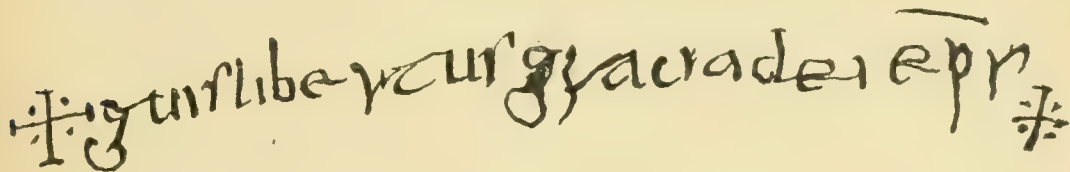
Signatures de bisbes de Barcelona

«Petrus gracia dei episcopus» (962-973)

«Wadaldus ac si indignus gracia dei episcopus» (1028-1034)

«Guislibertus gracia dei episcopus» (1034-1062)

Camí (1025). Los Comtes de Barcelona donaren també a dita Canonja la parroquia de Sant Miquel, dintre los murs de la Ciutat y la de Sant Vicents de Sarrià, ab sa torra y pertenençies (1046) y més avant la de Santa Maria de Badalona, ab Santa Coloma de Gramanet (401) a ella subjectada (1054).

(399) Joseph Puiggarí s'explica en los termes següents: «En la platja marina a breu distancia del mur, acàs en lo meteix lloch d'hont la ignoscenta coloma (Santa Eularia) volà al cel, se vegé des del segle III o IV una humil capella dins la qual durant sis centuries s'aplegava tothòm pera besar lo sepulcre.» «Servida a son començ per monjos agustins que governats baix l'abat Quirse, teren en ella sa primera residencia.» «Manca la ermita d'objecte allà per l'any 1000 altre bisbe, Aeci, dona llicencia per axecar en son lloch una basílica dedicada a la Mare de Déu que los feligresos propietaris d'aquell solar costejaren quedant vulgarment designada per son siti, ab nom de Santa Maria de les Arenes.» «Ministràrenla per algun temps los dits Agustins, encara que ja no hi vivian, sinó en lo temple vehí de Santa Eularia del Camp, que-ls hi fou cedit en Juny de 1155; y si bé reduhidet y provablement d'escassa importancia, subsistí uns tres segles, a poch tret de la església present, entremitg dels carrers de la Espasèria y Fossar de les Moreres, que seria son carner, segons costum de cada parroquia.» (*Garlanda de joyells*, p. 88).

(400) L. A. E. C. v. I f. 28, d. 51.

(401) *Marca Hispánica*, f. 1104, d. CXXLII; y Gayetà Soler. *Badalona*, p. 76.

Guadalt elet bisbe a la mort de Deudat (1028), contribuí a reparar les muralles de la Ciutat (1032) y morí prompte (1033 a 1034). Ocupà sa vacant lo canonge Guislabert, persona d'alta representació social, (puix havia exercit lo càrrech de vescomte de Barcelona), casat y ab fills (402). Florez posà en son episcopat la sobrenatural vinguda de les reliquies de Santa Madrona. En 1054 hi hagué una especie de cort eclesiàstica o tal vegada Concili, per tractar de la expoliació dels béns de la esglesia.

Per aquests anys Mogeýt rey de Denia y Mallorca, atorgà al Bisbe de Barcelona, tota la jurisdicció eclesiàstica dels cristians residents a Mallorca, Menorca, Denia y Oriola. Son successor Alí, confirmà en 1056 (26 de Decembre) la subgecció de les esglesies del seu reyalme al Bisbe de Barcelona. Y en 1058 (18 Novembre), quan Guislabert consagrà la nova Catedral de Barcelona, en qual acte concorregueren los prelats d'Urgell, Vich, Gerona, Elna y Tortosa, procurà obtenir d'aquests la força canònica de que estavan mancades les concessions del serralí. Quina potestat jurisdiccional tingueren de dret, nostres bisbes, fins al 1232 (403).

Mogeýt (404) d'origen *rumí* o cristià, es una de les grans figures de la Espanya oriental en lo segle XI: home emprenedor y sabi, fundador d'un prepotent reyalme a Denia (1013), conqueridor de les Balears (1015) y d'una part de Cerdenya, estigué en bones relacions ab lo comte Ramón Berenguer I, fins a sa mort, (1044). Ramón Berenguer I, que cobrava *paries* o tributs de quasi tots los reys de Taifes vehins, no-n percebé d'ell, de qui en cambi ne consegeix tant bona concessió jurisdiccional eclesiàstica.

D'estes continuades relacions entre lo Comte de Barcelona, ab los reyalmes alarbs, tant vehins, com més llunyans, ne devallan evidents influencies sarrahineses que en lo segle XI se patentisan a Barcelona. Llur rastre s'observa en més o menys proporció, axis en les costums com en lo llenguatge, en les monedes y fins en monuments artístichs.

Una prova ben manifesta d'aquesta influencia en les costums, es veure que, al arribar al segle XI los comtes, los pròcers y los particulars, afegexen a

(402) Sa muller se nomenà Guisla o Guilia. Al morir dexà un fill Mir qui fou eclesiàstich y dos filles, d'una de les quals, Ermessindis, se sab casà ab Ramón Renart. A ella passà la meytat del castell de Cabrera, més tart adquirí per la comtessa Almodis.

(403) Veja-s Florez *Esp. Sagrada*, v. VII, p. 314, ap. III y v. XXIX, p. 229, 231; Villanueva *Viaje literario* v. XXI p. 64; Alvar Campaner *Bosquejo histórico de la dominación islamita en las islas Baleares*; *Marca hispánica*, f. 1113 y 1116, d. CCXLVIII y CCIL; lo P. Gayolà de Mallorca *Resumpta histórica*, y també Dameto, Diago y Zurita, quals autors s'ocupen d'eix decret d'unió.

(404) Lo walí de Denia, rey de Denia y Balears, Mogéyt, es conegut en les velles cròniques italianes per *Mugetus* y *Musaitus*; l'escriptor Ahmed-ben-Yahia Addabi lo nomena *Mochéhid ben-Abdallah Alamiri*; Aben Haldun lo titula *Mochéhid ben Yusuf ben Ali*; lo valencià Roch Chabàs y Llorens, *Mochéhid-Edim-ben-Abdala*; lo mallorquí Alvar Campaner y Fuertes, *Mochéhid-Abu-l-Chihux*; y lo sicilià Amari, *Mochéhid Alamiri*. Veja-s A. Campaner, *Bosquejo histórico de la dominación islamita en las islas Baleares*. (Palma, 1888); R. Chabàs, *El Archivo*, revista de Denia (a. 1887 á 1890); Miquel Amari *Reale Accademia dei Lincei* actes del a. CCLXXXVI, sentada de 17 Febrer 1889, etc.

son nom personal o de pila lo que portava lo pare. Ramón, fill de Borrell, es *Ramón Borrell*; Mir, fill de Geribert, es *Mir Geribert*; Renart, fill de Guillem, es *Renart Guillem*, etc. Aquesta costum sarrahina trascendeix a tota la societat catalana y sols se pert en lo segle XII, quan al nom personal s' hi afegeix lo del principal castell, o lloch de la propietat del senyor que-s converteix en lo lloch d' origen, esdevenint, en lo segle XIII nom de fonts.

De la algarabía infiltrada en l' ordre domèstich, hi ha exemple en lo nom *Zarafa* زرافة, portat per un mul del bisbe Guislabert. D' ell pervé lo nostre nom de fonts *Tarafa*.

Dintre la ciutat de Barcelona, l' areny (lo llatí *arenno* o *arennio*) es conegut per *ramla* com en algarabía; de igual manera que la casa d' hostes se nomena *alfondech*; noms hu y altre, pervinguts al segle XX en los dos carrers barcelonins, de la Rambla y del Fundet, que ara desapareix totalment ab la Reforma (1909).

Lo llenguatge en general s' inficiona d' aquesta influencia, fins al punt de que en un document llatí de Ramón Berenguer I referent a Castelló Ceboller, se nomena *alcantara* al pont. Axís en lo segle XI, s' introduhexen en nostra parla los noms de *alcayt*, *algutzir*, *almostaçaf*, *almodí*, *alquimia*, *safareig*, *arracada*, *almirall*, *balaix*, *cequia*, etc. y en la toponomàstica barcelonina, *Alcalà* en Sant Boy de Llobregat, *Almafar* en la propria regió (405), *Aladins* en los murs de Barcelona, *Ablalà* en lo Vallès (406) y altres.

La influencia sarrahina se manifesta palesament, en lo gran signe comercial de inter-cambi, en la moneda, tant en la forastera que corre per Barcelona, com en los batiments especials dels Comtes. Entre les primeres lo *mancús*, moneda d' or (407) generalisada en temps de Borrell II, es lo *dinar* encunyat per los califes de Córdoba: unes vegades l' apellan *iafarí*, de Xafar, primer ministre d' Alhaquèm II (968-970) y altres *almurí* de Armir, substitut de Xafar en son alt carrech (971-975). Al caure lo Califat y formar-se los regnes de taifes, circulan los *dinars* de Çaragoça, Cepta y Valencia. Los de Çaragoça (*saragonsianes*) que-s diuen unces *almanzurrís*, se degueren al séu rey Mondzir ben Yahya titulat Almanzor; les d' *Almuçten* al séu successor Çuleiman Almostain (1040-1049) y les conegudes ab los apelatius *almezdí* y *alcarroví*, són encara un misteri.

Lo *mancús ceptí* o originari de Cepta, que tant corre en la primera meytat del segle XI, es altra prova de la prosperitat de Barcelona. Tots los reys de

(405) C. S. C. f. 270, d. 834.

(406) A. 1003 *in ualense in terminio de reguel de uentenag siue de purciano ue' de albinyana u' de de ablala* (L. A. E. C. v. II, f. 107, d. 587). En l' a. 1005 se li diu *Ablala* tal vegada per equivocatio (L. A. E. C. v. II f. 180, d. 527). Albinyana era junt a Rexach, o siga proper a Montcada.

(407) La paraula *mancús* es lo participi de passiu *mancuxun* del verb alaràbièh *maccaxa*, batre o encunyar y denota *batut* o *encunyat*. Mes per elipsi ha vingut a esser equivalent a *dinar* (Botet y Sureda), seguint les opinions de Colson y Vives).

taifes, com diu Botet y Sisó, a qui seguim, encunyaren un numerari de baxa lley. Ningú, a excepció dels nostres Comtes, secundà les laudatories iniciatives dels hammudís de Màlaca y Cepta al prestar lo servey social, de provehir al comerç de bones monedes d' or. La encunyació de Yahya Al-Mothali rey de Cepta, fou fidelment imitada, tant en la encunyació com en la llegenda, per los moneders comtals, los juhús Bonhom (1019-1030) y Eneas (1037-1052). Se batian al for de 7 mancusos per unsa. Seguidament de les fidels imitacions *ceptines*, ne baté d' altres, Ramón Berenguer I, tant alaràbigues en la llegenda

Monedes de Ramón Berenguer I "lo Vell"

Mancús d' or, encunyat sogons lo patró sarrahi

central com aquelles, però ab la novitat de portar lo nom del Comte, en lletres romanes, que 's llegexen d' esquerra a dreta, a usança alaràbiga, tot al volt.

La moneda d' or valenciana, baxa, de mala lley, segurament la de Abdela-ziz Almanzor (1053-1061) vé mentada en 1078, rebent lo nom de *rovallés*, *roal* y també unça d' or de Valencia. Son ús decau depressa per substituir-la altra moneda tombé alaràbiga, lo *morabati* (1098) dinar fabricat per los morabits establerts a Espanya en 1085. Lo *morabati* s'apellida *ajadi* si se tracta del encunyat a Murcia per Aben Ayad (1145-1147) o *lupí* si fa referencia al batut per lo seu successor Mohamed ben Çaad ben Mardonix, dit rey Llop o Lupo per los cristians (408). Ja en lo regnat de Ramón Berenguer IV, cursan los

(408) Lo text del Usatge *Solidus aureus* pertany a Ramón Berenguer III. En ell se dona a conèixer lo valor de les monedes barcelonines, tant de les imaginaries com de les efectives, qual valor condensa Botet y Sisó (p. 58) en la taula següent:

MONEDES BARCELONINES DEL SEGLE XII

Llires d' or	Unces	Sous	Morabatins	Argencos	Mancusos d' or de Valencia
1	12	21	84	168	294
	1	1'75	7	14	24'50
		1	4	8	14
			1	2	3'50
				1	1'75

Als derrers temps de la època Comtal regnant Ramón Berenguer IV, la lliura de plata de Barcelona valia una sexta part menys que la de Murcia y la de Murcia una vintiquatrava part més que la de Montpeller. La relació del or ab l' argent, estava de 1: 8'40 si se tracta de dinars morabits de 84 la lliura d' or: y de 1: 12 si se tracta de morabatins mercaders de cent vint la lliura d' or.

Botet justifica que corregués tanta moneda d' or alaràbiga a Barcelona, a que no se-n fabricava de propria d' aquest metall. Y també als tributs o paries, que, de la primera meytat del segle xi cobraren los comtes de Barcelona y de Urgell, dels reys alaràbichs fronterius y fins del S. d' Espanya y de la costa mediterrania.

morabatins *marroquins* o de Marrochs, *malechins*, ço es, malacitans o encunyats a Màlaca y *marins* o procedidors d' ultramar.

També l' argent alaràbich circulà a Barcelona ab los noms d' *exarachell*, de plata (1010) o sous de plata d' Espanya, *kazmins* o *cathins*, ço es, los encunyats per Al-Kacim (1017-1023).

La subordinació al patró sarrahí parà en temps del propi Ramón Berenguer I, qui, posteriorment a les emissions de numerari de Bonhom y Eneas,

Monedes de Ramón Berenguer III y Ramón Berenguer IV

Encunyacions d' argent de patró cristià ab lo nom de BARCINO

començà a batre molta moneda comtal d' argent, segons se veu en les concessions atorgades als mestres moneders Marcús y Bonfill (1056-1059) y Berenguer Adroer, Bonfill Fredol y lo juhéu David (1066) (409). Però quan ja no-s

(409) La concessió de Ramón Berenguer I de fabricar moneda d' argent atorgada a Marcús y Bonfill (29 Març 1056) se féu mitjançant la entrega de deu kaficis de blat l' any, o sigan sis sexters quiscún mes. Per un sou de pes de plata fina, devian fabricar-ne dos sous de diners y de quiscún diner n' havian de sortir quatre malles (*medalias*) d' argent. Així una lliura de pes, corresponia a dues lliures de moneda, essent la talla dels diners a rahó de 40 sous la lliura de plata fina. En 1058 o 1059 se prorogà als metexos moneders la concessió de la moneda comtal. Lo guany de la encunyació ve representat per lo 8 per 100 que cobraven los moneders y lo valor del blat que rebia lo Comte. La talla dels diners sembla resultaria de 43 a 44 sous per lliura.

En 1066 (22 de Setembre) la fabricació de moneda fou obtinguda per Berenguer Adroer, Bonfill Fredol y lo juhéu David mitjançant la entrega de 5 caficis de blat l' any, al Comte, qui-s reservà la facultat de fer-los encunyar l' argent que hagués menester.

La moneda usada en les transaccions era, *sous de plata de moneda de Barcelona, diners de moneta Barchinona, uncas dor bo de Barchinona, mancuso ad auri moneta vetula de Barchinona* (any 1069) *mancuso de moneta nova Barchinona* (1071 y 1072) etc., (Botet y Sisó, pl. 38 a 41).

La relació de valor a Barcelona entre les monedes de comte y les efectives, era la següent:

Unces d' or	Mancuso	Mancuso de Barcelona	Sous	Diners
1	7	10	50	600
	1	1'43	7'14	84
		1	5	60
			1	12

La moneda barcelonina que comença prenent un 12'50 per 100 de lliga (1081-1087), se presenta ab un 25 per 100 al primer terç del segle XII, per arribar a tenir al menys un 60 per 100 regnant Ramon Berenguer IV. La unitat de pes que s' estableix per la moneda, es lo *mancusal*, dècima part de la *uncas* d' or equivalent al argens d' or y destinat al mancús,

parlà ostensiblement d'argent alaràbich, ço es, en lo segle XII, encara perdurava en les transaccions usar lo pes de la lliura valenciana (410). Llavors los particulars proseguïen tenint concessions per batre moneda. Y la influencia sarrahina se presenta encara una vegada més, en la encunyació que-s creu de Ramón Berenguer III, hont les inscripcions van de dreta a esquerra com

Finestra del segle XII

Clixé de Narcís Cuyàs

Existeix en lo derrocat carrer de Basea, prop la plaça del Angel

Basea y la plaça de Sant Just (412). No s' ha d' estranyar donchs, que, los barcelonins de llavors, en l' art com en tot, estiguessen més aprop dels alarbs d' Espanya, que de les regions de Lombardia, qual influencia artística aquí no la trobèem (413).

la escriptura alaràbiga. Axò cessà en les següents monedes comtals, atribuïdes a Ramón Berenguer IV, puix les llegendes ja van d' esquerra a dreta.

Es palpable certa influencia del art alaràbich, tant en Catalunya, segons diuhen los crítics (411), com en los pochos monuments barcelonins dels segles XI y XII, que se conexen. Dos d' ells, los claustres de Sant Pau del Camp y los *banys nous* de que parlarèm més avant, no necessitan ponderació: no cal sino mirar-los. Mes també s' evidència prou, en la columneta bisantina, qual capitell mostra entreligats d' un gust alaràbich determinat, la qual ha abundat a Barcelona. Dos d' aquests exemplars, encare subsistexen en una vella torra de les muralles romanes, entre lo carrer de

(410) A. 1138. — *Primum mandavit reddi petro bonefilii unam libram argenti ad pensum Valentie per quem tenebat pignore machuf.* (L. A. E. C. v. I, f. 326, d. 926).

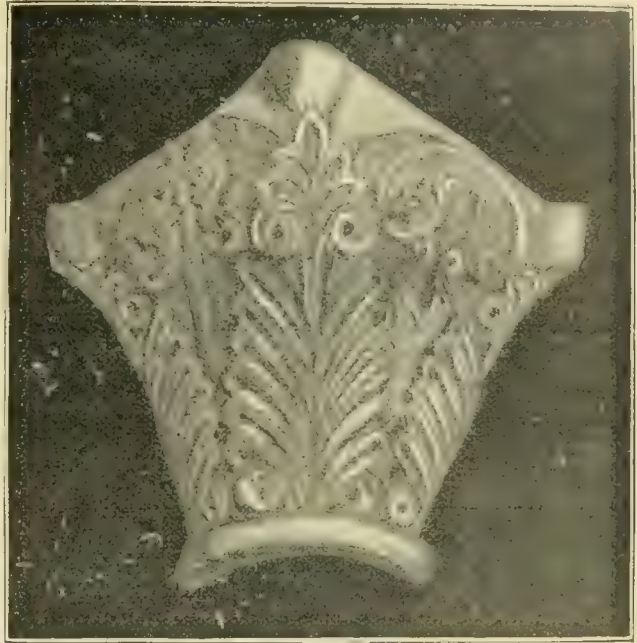
(411) *L' art catalana. Conferencia donada per lo Doctor Adolf Füh.* (Barcelona 1906) p. 10.

(412) En lo M. P. B. hi existeix un capitell, lo n. 953 del catàlech semblant al que publicàem.

(413) Consulte-s, per conèxer-se opinions favorables a la existencia d' aquesta influencia lombar-da: Llus Roca y Florejachs, *La Seu. Memoria sobre la Catedral antigua de Lleyda*; J. Gudiol y Cunill, *Arqueología sagrada catalana* (Vich 1902) p. 201; Calmette *Bibliothèque de l' école de cartes* v. LXIV, a. 1903, p. 633; Sanz y Barrera *Monografía y restauración de la Catedral de la Seo de Urgel* (Barcelona 1906); Lamperez y Romea *Historia de la Arquitectura cristiana española en la Edad Media* (Madrid 1908); Joseph Puig y Cadafalch, *Les influénces lombardes en Catalogne* publicat en Congrès

La marxa progressiva del Comtat de Barcelona en lo regnat de Ramon Berenguer I *lo Vell*, lo més gran dels nostres sobirans del segle XI, s'havia de patentisar en les obres públiques, assenyaladament en la més important d'elles, en la Catedral, que, sots los seus auspicis, s'erigí a Barcelona. Fou construïda en sentit contrari y veritablement oposat al actual edifici (414). L'absis, que se creu seria de tres naus, s'apoyaria en la metexa linia de les muralles de la Ciutat.

Segona Catedral (segles XI al XIII)

Dibuix de M. Gollerichs y Losada

Capitell aparedat al interior del edifici dit «La Canonja»

En los importants treballs d'exploració dels fonaments que efectuà l'il·lustrat arquitecte August Font y Carreras, abans de començar les obres del cimbori, se posaren al descobert les parets que formaven lo darrer frontispici y *galilea* de la precedent Catedral. Designan son perímetre les lletres *c, f, l, g, h, r, p, o, n*. (Veja-s los gravats de les planes 230 y 231). Venia a obrir-se la porta, en lo centre de les dugues columnes que aguantan lo cimbori y estàn darrera lo chor, es dir que era quasi paralela a la present entrada principal (A B). Un gran maciú se trobà que anava de la actual columna *i h*, enfora la façana, que bé podria ésser lo campanar. A la part de dintre, no lluny de la entrada, hi havia un pou sech, tal vegada per recullir les aygues del banyer. Lo retaule major fou donat en 1082 per los comtes Ramon Berenguer II y Mahalta de Sicilia. Però no era de planxa d'or pur, com han pretès alguns autors interpretant erradament la escriptura hont axò hi consta (415).

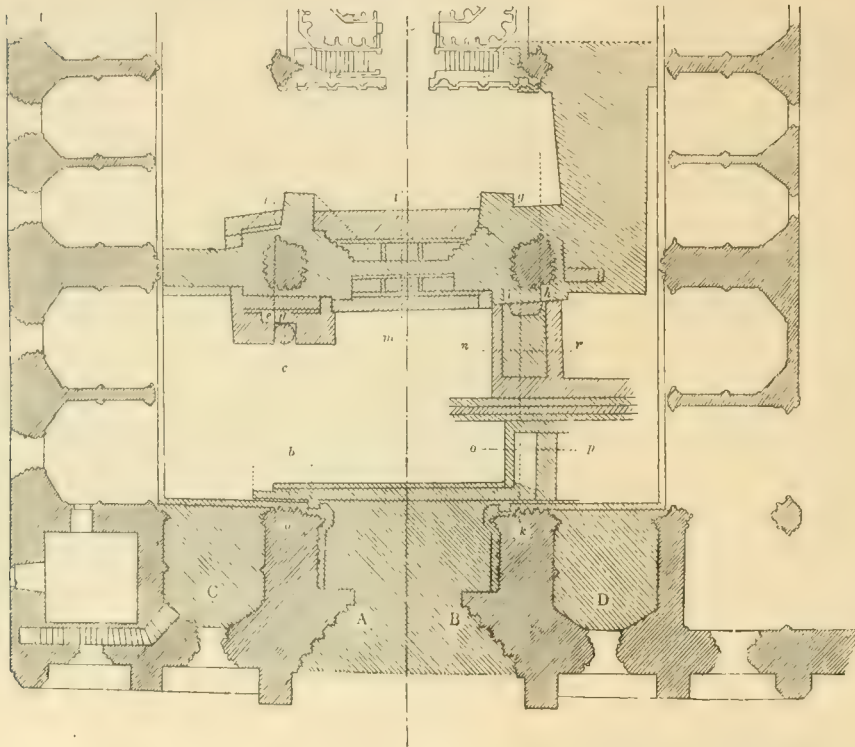
archéologique de France LXXIII.ª session tenue a Carcassonne et Perpignan en 1906. La opinió contraria la ha sustentada en Salvador Sampere y Miquel en *L'art mitjegal català* (Barcelona, 1998).

(414) Joseph Puiggarí opina, que la Catedral del segle XI s'alça demunt la solera de la primitiva o wisigoda (*Garlanda de joyells* p. 19). Pí y Arimon deya que se cambià l'emplaçament, erigint-la enfront lo palau del bisbe en lo soler de la Catedral actual. (B. A. y M. v. I, p. 440).

(415) Los comtes Ramon Berenguer II y Mahalta, en 1082, manifestaren: *quia debitores sumus domino Deo et predictae ecclesie mancusos duo milia de auro cocto et puro ad pensum ex pibus constru-*

Dos importants cementiris hi havia entorn de la Catedral ab dos claustres coneguts per *claustrum canonicalem* (416), lo de la Canonja, y l' altre *sepulcrum sedis*. En ells s' hi alçaren capelles particulars (417).

Fonaments de la segona y tercera Catedral.—Planta

Plans del arquitecte A. Font y Carreras

Pertanyen a la Segona Catedral la planta *c, f, l, g, h, r, p, o, n*. Lo centre de la porta lo indiquen les lletres *l, m*. Pertanyen a la actual Catedral les lletres *C, a, k, D, B, A*; la entrada principal d' avuy ve en *A B*; la capella babtismal *C* y la de la Puríssima hont està enterrat lo bisbe Çapera, *D*.

Ometent resenyar algunes migrades despulles romàniques (418) no podèm passar enlayre los interessantíssims rellés, que, figurant lluytes del home ab la fera, en diferents estats de civilització, forman avuy part de la porta de Sant

tur tabula perhenniter mansura coram eodem altare sancte Crucis. (L. A. E. C. v. I, f. 98, d. 235). No deu llegir-se que lo retaule fos una planxa d' or fi, com suposaren Diago, Pujades (*Crònica*, v. VIII, p. 34), Francisco de P. Capella (*La Renaxensa*, a. XXI, p. 387), Bofarull (*Hist. vrit. de Cat.*, v. 2, p. 388), etc.

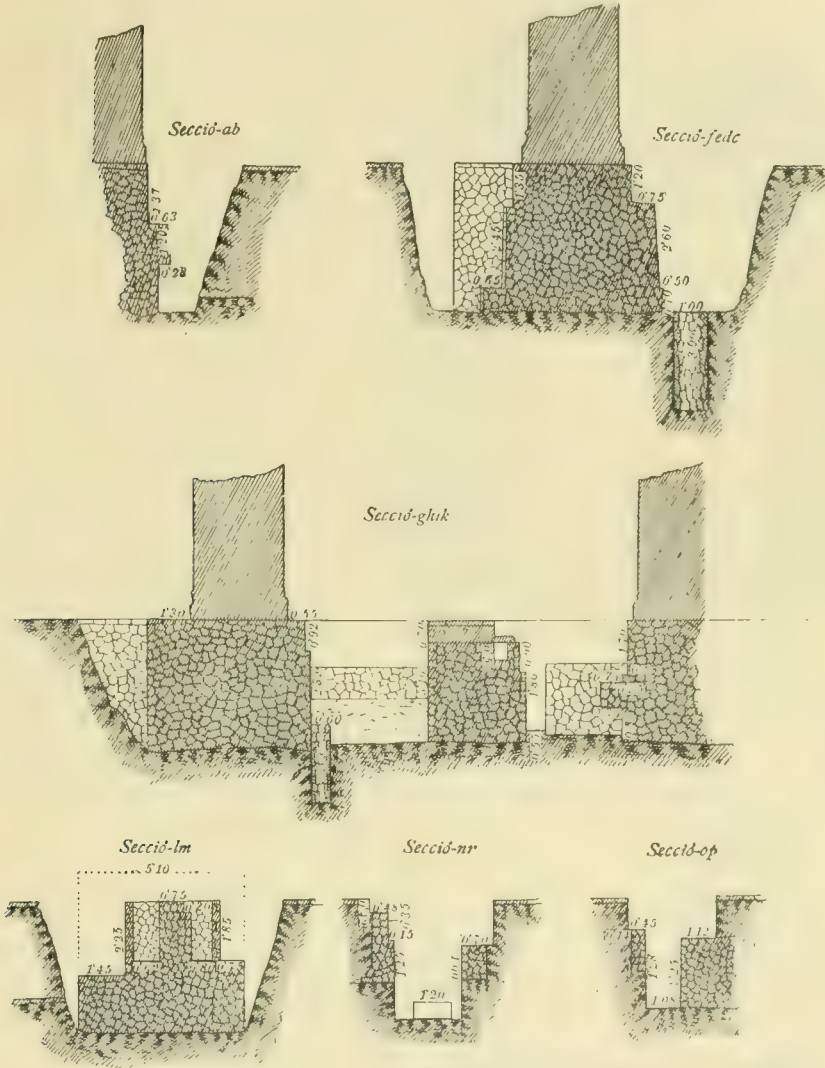
(416) A. 1037. Vé nomenada la *claustra canonicæ* en *Marca Hispánica*, f. 968, d. CLIX.

(417) *Notas históricas del templo Catedral de Barcelona* (Barcelona 1888) p. 6, tret del *Speculum Sedis*. Del 1101 es la menció de certes cases *intra menia urbis barchinone nominati in monte Taber*; lindant, *ex orientale parte in parietibus palacium comitale et in domibus martin petri et filie mee azalaids: a meridie in guttas domorum et furno prephatus martinus et filie mee. Ab occiduo et a circio in plateis qui vadunt ad domum sancte crucis sancteque Eulalie.* (L. A. E. C. v. I, f. 45, d. 96).

(418) D' aquestes conèxem alguns capitells aprofitats com a material de construcció en lo segle XIV, al edificar ab desferres de la Catedral, la *casa de la almoyna* vulgarment dita «la Canonja».

Ibo. La regularitat d'expressió y de proporcions y la existencia d'emblema heràldich en l'escut d'un dels lluytadors, dóna motiu per afirmar, que, si bé

Fonaments de la segona y tercera Catedral.—Seccions

Plans del arquitecte A. Font y Carreras

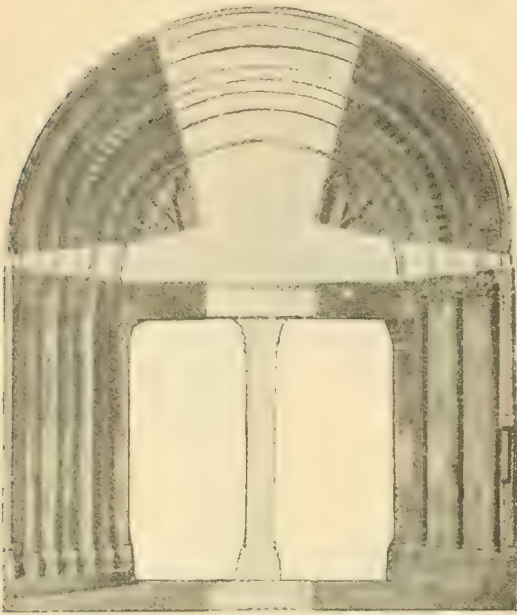
Pertanyen als fonaments de la Segona Catedral les seccions *f, e, d, c*, la *g, h, i, k*; la *l, m* y la *n, r*

procehiren de la segona Catedral, no són del segle XI, com diu Tàmaro (419). Formaren part de la obra nova, que-s començà a alçar aproximadament

(419) Eduart Tàmaro y Fabricias, en *Guia histórico-descriptiva de la Santa Iglesia Catedral basilica de Barcelona*, (Barcelona, 1882, p. 22), diu que dits rellús, se suposan del segle XI, porque són de la segona Catedral «como también se da igual origen al trozo de arqueria que corre bajo el cornisamiento superior de aquella parte del templo.» Explica además, que en los rellús s' hi representa la lluyta y

en l'any 1173. Al que se veu, en aquesta data, la Catedral se allargaria per la porta, construint-se altra millor *galilea* o porxada (420) que fou la que se derrocà al acabar-se la catedral de avuy día. Los fonaments donan a entendre que era ampla y espaiosa, partint-la una pilastra al bell mitg. Quan més avant aquesta porta se transferí als actuals claustres, li mancà espai per desenrotllar-se.

Segona Catedral (segles XI al XIII)

Arquitecte A. Font y Carreras

Reconstrucció de la porta principal de la Segona Catedral, segons resulta de la sua planta. (De la obra *La Catedral de Barcelona* editada per Parera).

Per ço se li reduhí la amplada, transformant l' arch romànic de plena cimbra, en agut o peraltat, afeginthi la arxivolta gòtica (421). Desconexèm l' acabament d' aytals reformes. A judicar per dits relleus, s' acostarian al segle XIII.

Som al temps en que s' expansionà en lo món cristià, la devoció al Sant Sepulcre, que promòu les famoses empreses al Orient. Nostre Ciutat no podia substraure-s a tan general corrent (422) no ja passant alguns de sos guerrers a dites expedicions, si que també erigint una capella a aquesta ad-

vocació de Jesuchrist. Lo lloch hont se edificà la capella del Sant Sepulcre,

mort del dragó llençat al Vallès per los sarrahins, al qual matà Vilardell ab la sua constelada espasa o segons altra opinió, lo comte Borrell. Desfà aquesta vella opinió, veure que les tres besties feres que-s matan, no són les metexes, com tampoch ho són los matadors, hu dels quals va mitg nu y usa bastó. A més en Tàmaro judicava, sense tenir a la vista documentació que lo guiés. Per ço deya ab sobres de rahó, lo crítich Fäb, que, en nostre art romànic, se fà «precis bosquejar i preocupar-se en lo pregon recerca-ment d' elements històrichs que permetan omplir les llacunes de la historia universal del art.» (*L' art catalana, conferencia donada per lo Doctor Adolf Fäb, Bibliotecari de Sant Gall, Suissa*. (Barcelona, 1906, p. 8).

(420) A. 1173.—Lo bisbe Berenguer y son Capítol acceptan la important donació del canonge Berenguer de Puigalt: *Addo etiam et dono ad opus illud nouum quod galilea appellatur construendum de meo proprio D solidos*. (L. A. E. C. v. I, copiada 5 vegades en los n. 116, 217, 246, 559 y 582).

(421) *Catedral de Barcelona. Descripción artístico-arqueológica de D. Francisco Rogent y Pedrosa. Precedida de un resumen histórico por D. Cayetano Soler, Presbítero*. (Barcelona 1898) p. 68. Pot veure-s també: Ramón Soriano *Apuntes per la Monografía de la Catedral basilica de Santa Creu y Santa Eulalia de Barcelona*. (*La Renaxensa*, a. IX, v. I, p. 241.)

(422) F. Carreras y Candi *La devoción al Santo Sepulcro en Barcelona durante la Edad Media*, (*La Dinastía*, 15 Abril 1897). *La devoción al Santo Sepulcro en Vich (1212 á 1240)*. (*La Dinastía*, 7 Abril 1898) y *La devoción al Santo Sepulcro en Urgell (siglos XI y XII)*. (*La Dinastía*, 30 Marzo 1899).

era junt a la Catedral en un dels seus cementiris (423). Res té que veure ab

Segona Catedral (segles XI al XIII)

Clixe de Narcís Cuyàs

Famoses esculptures, conservades en la porta de Sant Iho (carrer dels Comtes de Barcelona), originades per les obres de «la galilea», del 1173. L'home, en estat semi salvatge, lluyta ab lo drach

(423) A. 1067: *sepulcherus in honore sancti sepulcri domini nostri iesu christi factus: in basilica nona iuxta ecclesiam sancte crucis.* (L. A. E. C. v. I, f. 190, d. 537). A. 1079: *duas alteras domos paruas tibi damus ad hostium nostre ecclesie iuxta ecclesiam sancti sepulcri.* (L. A. E. C. v. I, f. 228, d. 598'. Més avant, en lo segle xii, se parla del altar del Sant Sepùlere, erigit dintre la Seu barcelonina.

la actual situació de la església de Santa Ana, per més que aquesta s' hagués cognominat del Sant Sepulcre (424).

Segona Catedral (segles XI al XIII)

Clive de Narcis Cuyàs

Lluyta del home ab la fera. Va vestit a la antiga usança

temps s' aplegà a Barcelona una cort magna de prelats y abats sots presidència del Príncep, la que promulgà y estatuí la *pau y treva de Déu* (1068). Lloable esforç per dolcificar les costums barbres de la societat semi-eval, que inicià la Església en lo Concili de Xarroux (989) y que verament constituí una de ses majors victories socials.

Signatura del bisbe Berenguer I

BERENGARIUS EPIS.

«Berengarius episcopus» (1063-1069)

Judicarem de la importància que tingué, conexas lo que eran los grans senyors del segle XI. Usant despòticament de la seva autoritat, o millor de la

En 1216 se diu que s' obría en lo cementiri: *Primum dimitto corpus meum domino deo ad sepeliendum in predicta sede juxta portam sancti sepulcri inter sepulcrum bernardi barralerii et joannis de palatio.* (L. A. E. C. v. I, f. 185 a 188 y 394, d. 497 a 510 y 1108).

(424) Joseph Anfós Gatell. *La parroquia Mayor de Santa Ana.* (Barcelona 1900 p. 8).

(425) A. 1207.—Llegat de 500 sous per comprar-ne «un honor ab lo fi de que sempre, nit y dia cremi una llantia davant del altar de Sta. María y del cos de Sta. Eulalia.» (Joseph Mas y Domenech *Notes històriques del bisbat de Barcelona*, Barcelona, 1906, v. I, p. 12).

(426) Dexà un fill, Mir Guislabert, qui fôu eclesiàstich y dugues filles. Son testament lo publicà Fidel Fita en *El obispo Guisliberto y los Usajes de Barcelona* (B. A. H. v. XVIII, p. 228).

seva força, s' adjudicaven drets indeguts que exigían dels pobles. Lo de fer-se ells metexos la justícia per vies de fet, ocasionava continuades guerres particulars pertorbant lo Comtat. Per çò ara se construexen com may, castells y forces, darrera quals murs los vassalls podran resguardar-se de les exaccions o empreses dels vehins. Los desordres arribaren tant enllà, a meytat del segle XI, que fins lo comerç s' interrompia, mancant seguretats al viandant. Massa tardà, donchs (vint y set anys), la pau y treva de Déu, a introduhir-se en lo Comtat de Barcelona (427).

Segona Catedral (segles XI a XIII)

Clise de Narcis Cuyàs

Lluita del home ab lo drach. Va armat segons era costum en la segona meytat del segle XII

Al passar Berenguer d' aquesta vida (1069) lo succehí lo bisbe Umbert (1069-1085 o 1086) y a aquest Bertràn (1086-1095) monjo agustí de Sant Ruf de Provença, qual prelat, convertí en monestir del ordre de Sant Agustí, la esglesia de Sant Adrià de Besòs propietat de la Canonja (1013) d' ahont fou

Signatura del bisbe Umbert

UMBERTVS EPVS + III

«Umbertus episcopus» (1069-1085 o 1086)

elet prior Sant Olaguer. Successors de Bertràn en la mitra barcelonina, foren Folch segurament vescomte de Cardona (1095-1099) y Berenguer II (1100).

(427) La *pau y treva de Déu*, prescrivía als beligerants, respecte a capellans, pagesos, dones, noys y vells; y en 1027 lo Concili d' Elna, la estengué prohibint les guerres particulars, del dijous al dilluns de cada setmana y totalment, del dimecres de Cendra a la octava de Pasqua y del advent a la octava de la Epifania. La aprovaren los demés concilis francesos y en 1041, se declarà obligatoria.

Alguns autors, entre ells Maspons y Labrós, assenyalan la data del 1064, com la de la promulgació de la pau y treva a Barcelona. Aquest escriptor fa present, que tal acte té més caràcter de concili que de cort y si se li dona aquest dictat, es per haver-lo presidit lo Princep y no cap prelat (F. Maspons y Labrós *Corts Catalanas*, articles de *La Renaixensa*, a. l. 1871, p. 201, 283, 287 y 300).

Aquest darrer vol presentar-se innovador. Juntat a Vilabertràn ab los bisbes de Gerona y Carcasona (1100), manaren als capellans viure segons la regla de Sant Agustí, en comunitat y sense possehir bens propis. Tot se necessitava

Segona Catedral (segles XI a XIII)

Clixé de Narcís Cuyàs

La porta romànica transportada y arreglada en los claustres de la Catedral d' avuy dia

en època de tan manifesta relaxació eclesiàstica. Dominades les altes dignitats, per gent enlayrada per la simonia, a causa d' una abusiva autoritat suprema, que, en la promoció d' aytals càrrechs, s' adjudicaren la major part dels més grans feudataris, a pretext de patronat, motivava en moltes ocasions, que s' apoderassen dels bens o pertenençies de la Esglesia. D' aquí, que, les primeres dignitats, no sols se donavan als més allegats parents dels patrons, sinó a perso-

nes riques, que-n pagavan grans sumes pecuniaries, no atenent a si possehian les qualitats exigides per los cànon (428).

Gregori VII (1073-1085), procurà corretgir tan gran desordre, llibertant a moltes de les Esglesies pertorbades. Al Comtat de Barcelona hi vingué de legat pontifici Frotart, abat de Sant Pons de Tomeres (1077-1087), home honorabilíssim, a qui se donà lo millor aculliment (429). No curà totalment lo mal, puix encara transpira lo sinonisme en lo segle XII. D' un document del 1101, resulta haver-se venut l' ardiaconat de la Sèu de Barcelona a un dels Montcades (430).

A açò pot atribuir-se, que, en aquesta temporada, ocupan la mitra barcelonina, no exempta de tan terrible mal, alguns parents dels Comtes com eran Guislabert y Berenguer I y un pròcer de calitat, lo Vescomte de Cardona.

Es altra remarcable conseqüencia del meteix mal, que, dos dels prelats barcelonins del segle XI no sapiguessen escriure. Berenguer I y Umbert. Ho demostren les sues signatures, fetes en grosses capitals, no en lletra cursiva. Axís ho solían practicar los pròcers del segle XI quan aprenían a escriure llur nom per posar-lo al peu dels documents, com v. g. resulta de les signatures de Almodis y Mir Geribert, aquí publicades (planes 244 y 246).

La Catedral de Barcelona tingué manera d' adquirir en forma no prou clara, lo delme de tots los fruyts o labors de terra y mar. Encara que la donació de tot axó (any 1100), no la feren los prohoms de la Ciutat y sí tant sols uns quants caps de casa (431), la Canonja la conceptuà suficient per protestar de

(428) La *Histoire generale du Languedoc*, Tolosa, 1876, v. III, p. 363 y 398, fà notar que en certa clàusula de la venda del comtat de Carcasona al Comte de Barcelona (1067), se diu prou obertament, que, en cas de que un novell elet bisbe de Carcasona, entregués una suma de diner per sa elecció, no pogués tenir-hi part alguna en son repartiment lo Comte de Barcelona.

L' arquebisbat de Narbona lo comprà Guifré, fill d' un Comte de Cerdanya, de qui diu Florez que «de edad de diez años le compraron el arzobispado y él lo vendía todo»; afegint Bofarull «El Metropolitano de quien dependian las iglesias de Cataluña, no fué una, sino varias veces excomulgado y un simple obispo, el Agatense, (d' Agde) levantaba la excomunió al Arzobispo que Roma excomulgaba»: «del Sínodo celebrado en 1077 en Besalú, donde el legado pontificio Amato excomulgó otra vez al Arzobispo y quitó los abades simoniacos del Condado» (Florez, *España Sagrada*, v. XXVIII, p. 154, A. de Bofarull, *Historia crítica de Cataluña*, v. II p. 341).

(429) A Frotart y als seus monjos de Tomeres, li són donades unes cases a Barcelona (1087), en lo Taber y terres a Sant Andreu de Palomar, Horta y Agudells (*Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, a. 1901-1902, p. 634).

(430) A. 1101: *fuit placitum inter domnum Bertrandum episcopum barchinonensem et Berengarium montis catani de corona quam predictus episcopus dicebat prenominatum berengarium habuisse ante quam pater predicti Berengarii emerat sibi Barchinonensem archidiaconatum quem idem Berengarius racionabiliter postea perdidit*. D. 33 de Ramón Berenguer III, A. C. A.

(431) A. 1100: *Carta quod ciues barchinone et omnes populi reddiderunt canonicis et compromiserunt se daturos de cetero, decimam de omnibus possessionibus et laboribus in terra et in mare: axis diu lo titol, y comença la escriptura: Nos homines barchinonenses ciues et suburbani Diuina ammonitione commoti recognoscentes deum omnipotentem totius mundi creatorem esse donaren al bisbe Berenguer omnem decimam de omnibus possessionibus et laboribus nostris, de quibus actenus decimas non contulimus, tam de piscaturis, quam de omnibus possessionibus et laboribus nostris, sicut sub eorum subscripti fuerimus et manu propria roborati*. No firman lo document los prohoms o representants de la Ciutat sinó tant sols 14 caps de casa, lo comte Ramón y los cavallers de la seua cort. Al marge en lletra del començament del segle XIV se llegeix: *Nota contra iniquam constitutionem factam a ciuibus barchi-*

la constitució feta dos o tres segles més tart, enfranquant als habitants del Territori de Barcelona, dels delmes sobre los fruyts de la terra. En lo segle XII los pescadors refusaren donar lo delme del peix, valent-los ésser excomunicats. Prò la intervenció dels Prohoms de Barcelona deturà lo conflicte (1171), convenint-se en que los pescadors solament donarian lo quinzè de llur pesca, ja fós de la que efectuassen en los estanys de Barcelona, ja en tota la mar qui va de Sant Felíu de Guíxols, al castell de Tamarit. En compensació, se-ls hi atorgà determinats beneficis espirituals y certa quantitat de pebre y neules en les tres principals festivitats del any (432), obsequi allavors en practica.

Lo bisbe Berenguer II, se distingeix per les moltes consagracions d' esglesies que efectuà (433); lo prelat successor séu, Ramón Guillém (1107-1114),

Signatura del bisbe Ramón Guillém

✠ REIMUNDUS BARCHINONENSIS EPS;

«Reimundus barchinonensis episcopus» (1107-1114)

obtingué del Comte li donàs les capellanies que tenia en lo bisbat de Barcelona (1108); morí en la conquesta de Mallorca (1114). Fóu elet en successor, Sant Olaguer (434), també present a Mallorca, al acabar-se dita empresa (1115). Havía sigut frare del convent agustinià de Sant Adrià de Besòs (1094).

Signatures del bisbe Sant Olaguer

S Ollegary pbr serui scti adriani,

«S +. Ollegarii presbiteri serui sancti adriani» (1094-1112)

Ollegari dei gracia tarraconensis archieps. SS;

«Ollegarius dei gracia tarraconensis archiepiscopus» (1118-1137)

En 1118 trobant-se a Roma, fóu elegit arquebisbe de Tarragona, regentant sempre més les dugues diòcessis; assistí a diferents concilis y en lo Late-

nonensis quod non dent decima de oleo, fabis, ciceribus et aliis fructibus in territorio barchinone: quod est contra jus diuinum et sic constitucio non ualet. (L. A. E. C. v. I, f. 27 d. 50).

(432) A. 1171: *illis qui caravum habuerint et reti cum sociis dare unum quartarium pigmenti et x nebulas annuatim in natali Domini et festo resurrectionis domini et pentecostes* (A. E. L. C. v. I, f. 73 d. 161).

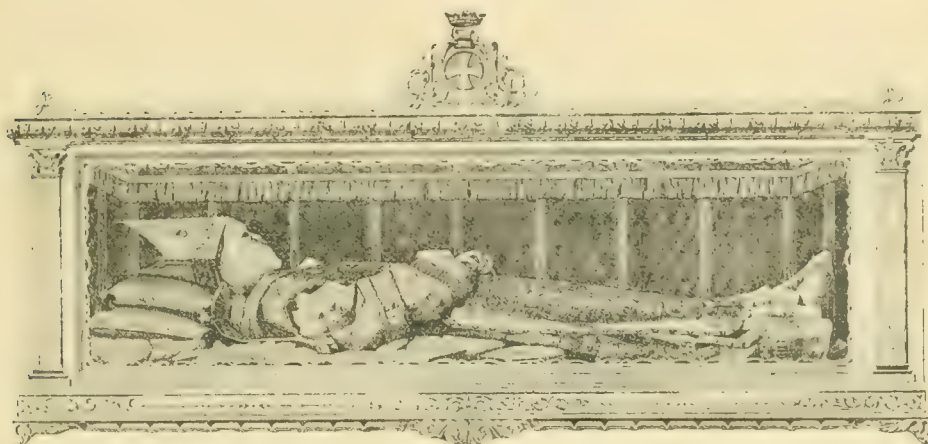
(433) Se sab que Berenguer I consagrà les esglesies de Sant Cebrià de Tiana (1100); Santa Eularia de Provençana (1101); Sant Nicolàu del castell d' Ager (1101); Sant Sadurn d' Anoya (1101); Santa Eularia de Corró de Vall (1104). Santa Magdalena d' Esplugues (1105); Sant Julià de Paldu (1105); Sant Andréu de Palomar (1105); Santa Maria de Martorelles (1105), (Florez, *Esp. Sagr.*, v. XXIX, p. 247).

(434) Per la elecció de Sant Olaguer en bisbe de Barcelona y arquebisbe de Tarragona, veja-s la relació que ha fet darrerament F. Fita, en lo B. A. H. v. XLVIII, p. 402 a 407.

ranense I (1123) se-l nomenà legat pontifici a Espanya, per efecte de la guerra contra infels. Assistí a les campanyes de Tortosa y Lleyda, passades les quals, anà a la Terra Santa (1125). Més tart, en 1131, recobrà del Comte lo delme de la moneda barcelonina, y lo de les leudes y usatges marítims, que pagavan les naus a la entrada o sortida de Barcelona (435), procurà restablir la metropoli tarraconense comptant ab lo favor del papa Inocenci II (1131) posant fí a la influencia franca per acabar ara del tot, la subgecció eclesiàstica de nostres diòcesis a la Metropolitana de Narbona.

També treballà per lo establiment dels templers (1134) amparant-los de les injurys de que eran víctimes, morint en 6 de Març de 1137. Fôu canonisat a

Sant Olaguer bisbe de Barcelona (1118-1137)

Lo cors del Sant Bisbe, en son estat actual en lo sepulcre de la Catedral de Barcelona, que 's construí en temps del bisbe Coloma (1599-1603)

ús antich de la Esglesia, que era la veneració dels fidels y la permissió dels Sobirans Pontifices. En 1155, ja se li donava nom de Sant y cremavan llanties devant del séu sepulcre (436). En 1675, se dictà decret de canonisació (437). Son cors conservat incorrupte, es visitat anyalment (6 de Març) en la capella que té erigida en la Catedral.

A la mort de Sant Olaguer elegiren, tant per la mitra arquebisbal tarraconina, com per la episcopal de Barcelona, al rey monjo Ramir d' Aragó. Mes ell, rebutjant tota honor, volgué retraure-s de nou, com a senzill frare, en lo convent, famós en santetat, de Sant Pons de Tomeres.

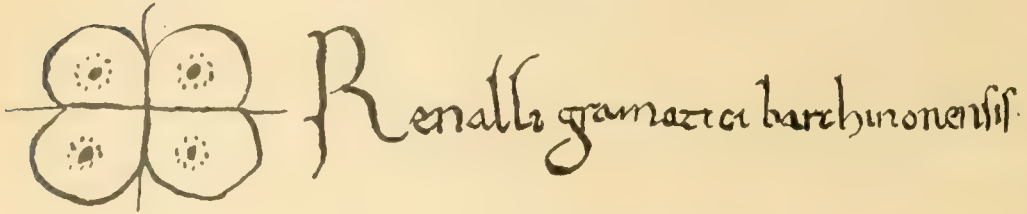
(435) L. A. E. C. v. I, f. 191, d. 516.

(436) A. 1155: *et quicquid de eodem manso ullo modo exierit, habeat sanctus ollegarius ad suum corpus illuminandum*. A. 1156: *tribuatís et aportetís sextarios III boni olei recipientís ad legitimum quartarium barchinone videlicet ss. II beato ollegario ad illuminandas lampades suas* (L. A. E. C. v. I, f. 199, d. 536 y 535. Vejan-se també los tres del propi v. I, f. 200, d. 539, 540 y 541).

(437) P. de Ribadeneyra, *Flos Sanctorum de las vidas de los santos*, (Barcelona 1790) v. I, p. 412.

En aquesta època Mestre Renalt, doctor y gramàtich eminent, era professor de la escola de Barcelona (438). A ell devèm la relació de quatre miracles

Signatura del gramàtich Mestre Renalt

«Renalt gramatici barchinonensis» (1116-1143)

obrats per intercessió del difunt Prelat (439) La escola barcelonina estigué junt al cementiri de la Sèu, tenint sa porta d'ingrés en hú dels dos claustres. En 1026 hi actuava de professor lo poeta Sigifret; en 1109 lo gramàtich Eymereich y en 1145 Mestre Martí Bertoméu (440).

Fracassada la elecció del rey Ramir, portaren la mitra de Sant Olaguer successivament a Barcelona, lo canonge de la propria Sèu, Arnàu Ermengol (Juny de 1137-1142) (441), Pere (1142-1144) y Guillém de Torroja (1144-1171). En aquest derrer episcopat la cooperació material atorgada a la empresa contra Tortosa, valgué a la Catedral de Barcelona, lo lloch de Viladecans (1148). La que prestà particularment lo Prelat a la conquesta de Lleyda, (1149) li féu obtenir, entre altres bens, la *Almunia delgada* en lo Territori de Lleyda (442).

(438) Veja-s Rodolf Beer *El maestro Renallo escritor del siglo XI en Barcelona* y (B. A. H. v. X p. 373) y Fidel Fita en *Patrologia latina. Renallo gramático y la conquista de Mallorca por el conde de Barcelona D. Ramón Berenguer III. Escrituras inéditas de Renallo* (B. A. H. v. XL p. 50) y *Patrologia latina. Renallo gramatico de Barcelona* (B. A. H. v. XLI p. 253 y v. XLIII p. 449).

(439) A més se li conexen algunes altres obretes, ço es: *Versus excerpti de libro Renalti magistri barchinonensis Gerundensis de corpore domini.—Vita vel passio Sancte Eulalie barchinonensis, scripta a Renallo grammatico doctore Barchinonensi*. L' erudit historiador Fita, ne fà grans elogis, dient-li «eminente escritor eclesiástico, teólogo, jurisperito, historiador y poeta, que, en sus obras y memorias de aquel tiempo, á partir del año 1109, se titula constantemente ya *grammaticus*, ya *doctor*, ya *magister Barchinonensis*, con alusión á los diferentes oficios ó cargos de maestrescuela, doctoral y notario de la Catedral, que se refundían en su persona.» Se creu que també escrigué la brillant relació del viatge a Italia de Ramón Berenguer III (1116) puix es provat que l' acompanyà. Fdu publicada per Florez (*Espanña Sagrada* v. XXIX p. 475). Més avant passà a residir a Gerona sa patria, ahont estava en 1143.

(440) A. 1026. *Seniofredus poeta et leuita àgens uicem domini mei deusdit episcopi sedis barchinonensis*. Se firmà en la escriptura *Sigefredus leu'ia gramaticeus* (L. A. E. C. v. I, f. 175, d. 461).

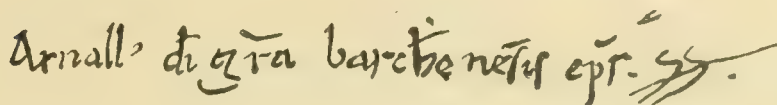
A. 1145: *ipsam salam cum curiali et portico in qua solebat stare magister Martinus bartholomeus, paulo longe de ipsa nostra sede*. Los limits situan la sala junt al cementiri (L. A. E. C. v. I f. 281 d. 750).

(441) Matheu Aymerich *Nomina et acta episcoporum barchinonensium*, (Barcelona 1760) p. 326. Florez no es d' igual parer, puix diu que sols era bisbe elet en Juny de 1138. Son testament està copiàt en lo L. A. E. C. v. I, f. 237.

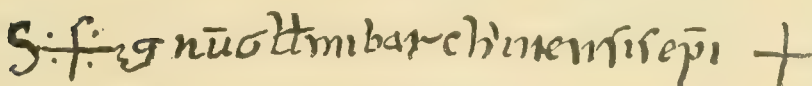
(442) A. 1153. La *Almunia delgada* es donada per lo bisbe Guillém de Torroja, a la Canonja barcelonina (L. A. E. C. v. I, f. 179, d. 474).

Lo progrés intel·lectual del segle XI se manifesta esplendorosament en la formació de un còdich de costums y pràctiques feudals que veu la llum ab lo nom

Signatures dels bisbes Arnau y Guillém de Torroja

Arnall' di gra barche nens ep̄.

«Arnallus dei gracia barchinonensis episcopus» (1137-1142)

Sig. + num Guillelmi barchinensis ep̄i +

«Sig + num Guillelmi barchinonensis episcopi + » (1144-1171)

de *Usatges*, regnant Ramón Berenguer I. Com obra de tanta importància no se improvisa, Balari pretén provar (p. 449) que, Ponç Bofill March, jutge del palau comtal, la aparellà y coordinà, en vint y nou anys de labor (1039 a 1068). Deu escursar-se la data de sa gestació, puix del *usatge Denique princeps* se n' dedueix, que no-s podia publicar posteriorment al 1064 (443).

Un gran vuyt omplenà lo còdich barceloní. Considerèm, que, en la cort de justícia del Comte, hi aplicavan, segons les circumstàncies, la lley wisigoda, les costums dels franchs, lo dret romà y los cànons conciliars. La manera com se promulgà nostra codificació, estava de conformitat ab aquella època feudal incipient: ço es, per un mer acort dels pròcers de la Cort y no donant inter·venció a la Esglesia, ni a les ciutats o viles. Al estament eclesiàtich, sense gayre vida propria, y poch considerat (444), ningú lo consultà: lo braç popular, no existia encara. «De ahí que, el viejo Código Catalán aparezca á los ojos del historiador, como una especie de compromiso constitucional ajustado entre el conde Ramón Berenguer y los próceres enumerados en el predicho Usaje (*Hæc sunt usualia*), como quiera que todos juntos eran muy capaces de dar al traste con su regia soberanía» (445). Bò es constatar, que, nostres

(443) *Cortes de Cataluña* per la R. Academia de la Historia (Madrid 1896) v. I p. 4.

(444) De per tot arrèu aparexen actes de violència comesos contra los eclesiàtichs, per los magnats. Tals serian ells, que, Ramón Berenguer I se véu obligat a dictar un decret (1054) prohibint les exaccions dels seus oficials en los bens dels Canonges de la Sèu. Consta en aytal document, que, aquests eran en nombre de quaranta (L. A. E. C. v. I f. 84 d. 197).

(445) Joseph Coroleu: *El código de los Usajes de Barcelona* (Barcelona 1890). En esta obra hi ha una interessant bibliografia dels Usatges, enumerant alguns còdices de diferents arxius, seguida d' un estudi sobre los Comentadors dels Usatges, que vé a ésser poderosa guia bibliogràfica. Recomenarèm encara, un treball anterior del meteix Coroleu: *Código de los Usajes de Barcelona. Estudio crítico* publicat en B. A. H. v. IV p. 85; y també: Joaquim Botet y Sisó, *Los Usatges de Barcelona. Estudios históricos y críticos de la primera compilación de leyes catalanas*. (*La Renaxensa*, a. I, 1871, p. 17, 20, 41, 55 y 73); Teodor Creus, *Usatges y constituciones de Catalunya* y Andreu Balaguer y Merino *De la primera edició dels Usatges y constituciones de Catalunya* (*La Renaxensa*, a. IV, 1874, p. 231 y 309).

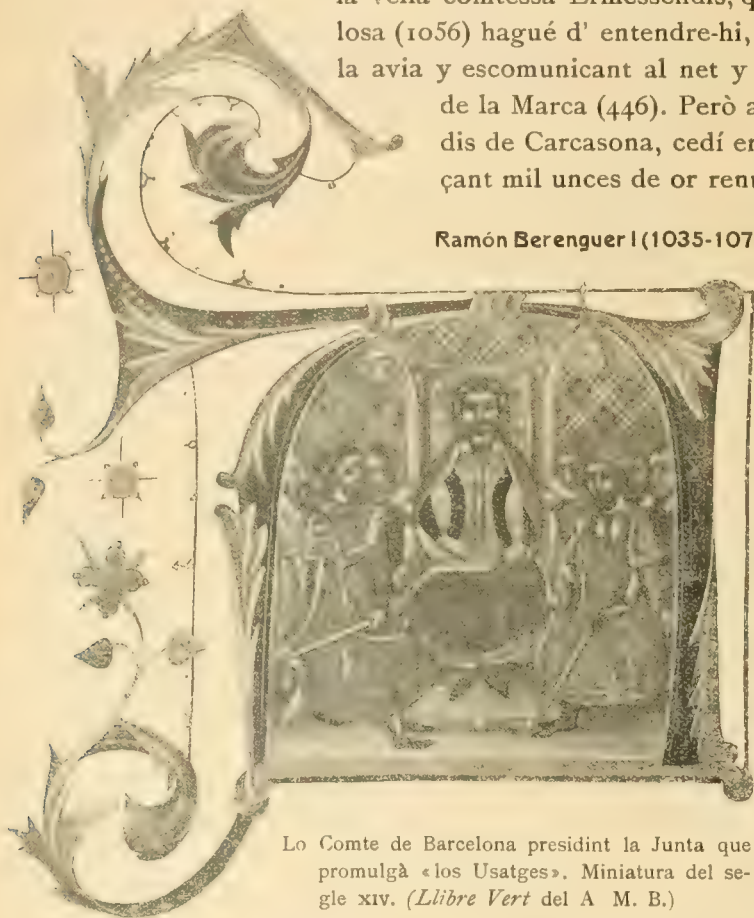
Usatges, resultan lo còdich de costums més antich del Occident d' Europa, anterior al d' Anglaterra del meteix caràcter.

Mentres se preparavan los *Usatges*, se pertorbà la pau interior en la família del Comte. Tal caràcter de violència prengueren los seus dissentiments ab la vella comtessa Ermessendis, que lo Concili de Tolosa (1056) hagué d' entendre-hi, fallant-los en prò de la avia y escomunicant al net y a sa muller Almodis de la Marca (446). Però acte seguit Ermessendis de Carcasona, cedí en sa actitud, y mitjançant mil unces de or renuncià a tots sos drets

Ramón Berenguer I (1035-1076)

(4 Juny 1057), retirant-se al castell de Besora ahont morí (1 Març 1059).

Al any següent (1060) se dilatà la frontera del Comtat. Afegints-hi lo territori de Camarasa y guanyant, terres al rey Alhagib de Çaragoça, se situà aquella, en la Ribagorça al altre cantó de la *alcantara* (pont) y força de Castelló Ceboller (Castejón del Puente) en la ribera del Cinca

Lo Comte de Barcelona presidint la Junta que promulgà «los Usatges». Miniatura del segle XIV. (*Llibre Vert* del A. M. B.)

(447). Poch temps després, també s' examplava per la part de França, adquirint los comtats de Carcasona y Razès (2 Març 1067) (448) y diferents castells

(446) Alguns autors suposan a Almodis germana de Adalbert comte de la Marca y casada ab Huch de Lusinyan: repudiada per aquest pretextant parentiu, després de tenir un fill, casà ab Pons comte de Tolosa (?1040?), dihent-se que hi tingué dues filles, casant en 1054 ab Ramón Berenguer I. Altra opinió diu que Almodis filla de Geralt vescomte de Limoges, era viuda de Aldebert I comte de la Marca quan casà ab lo comte de Tolosa (*Histoire generale du Languedoc* (Tolosa 1876) v. IV, p. 166).

(447) Veja-s lo llibre *Feudorum forme maioris*, Reg. 1 del A. C. A. f. 26.

(448) Dividits en tres branques, los herèus de Roger I, de Carcasona, dues d' elles se disputavan los comtats de Carcasona y Razès (1066). Una de aquestes, representada per les germanes Ermengarda y Adelaida, determinà enagenar los dos comtats en litigi, a un príncep prou poderós pera protegir-les dels altres pretendents. Per ço formalisaren llur venda a Ramón Berenguer I de Barcelona, qui de altra part, per ésser net d' Ermessendis de Carcasona, germana del comte Ramón de Carcasona,

y llocs del Tolosà y Narbonès, entre ells lo Lauragués (1071). Així meteix Ramón Berenguer I emprengué una excursió a Murcia, sense resultat pràctic.

Lo Comte havia casat en primeres nupcies ab Isabel (1039) morta en 29 de Juny de 1050, tenint-ne tres fills, Berenguer, Arnau y Pere Ramón, los dos primers morts en la infantesa. Hi ha motiu de creure que s' emmaridà seguidament ab Blanca, a qui repudià per casar ab Almodis (1053) de qual matrimoni nasqueren Ramón Berenguer, Berenguer Ramón, Agnès y Sanxa. Almodis morí assassinada per son fillastre Pere Ramón (17 Novembre 1071) y als cinch anys la seguía en la tomba son marit Ramón Berenguer I (27 Maig 1076). Reposan actualment llurs mortals despulles, en la Catedral de Barcelona junt a la porta dels claustres, en baguls de fusta construïts en l' any 1545.

Ramón Berenguer I legà lo Comtat de Barcelona als dos fills Ramón Berenguer II y Berenguer Ramón II (449). Del desheretat Pere Ramón res més se-n sab. Al pri-

avi d' Ermengarda y Adelaida, tampoch resultava un intrús en la herencia. Majorment considerant que la mare de aquestes dugues senyores, la comtessa Rangarda de la Marca, era germana de Almodis.

Almodis es indicada com fautora de la resolució del séu marit de adquirir aquells comtats en la Provença, puix preveient que lo de Barcelona havia de anar a Pere Ramón son fillastre, procurava constituir altre herencia independent per son fill Ramón Berenguer. En les vendes que-s firmaren en 1067 (2 de Març), sembla evidenciar-se aquest mòvil puix Ramón Berenguer hi actua com a futur comte de Carcasona y de Razès.

Lo Razès lindava ab lo Rosselló, Conflent y Cerdanya per lo S. y ab Carcasona per lo N. de manera que les noves terres tenían solució de continuïtat ab les que possehia Ramón Berenguer I. Als predits contractes se-n seguiren altres que refermaren los drets adquirits per compra, més no per herencia, com equivocadament s' ha dit (*Histoire generale du Languedoc* (Tolosa 1876, v. III p.363 a 374).

(449) Aquests dos comtes foren germans uterins de Guillém comte de Tolosa y de Ramón, comte de Sant Gils, abdós personatges importants en la historia del Mitgdià de França.

Ramón Berenguer I (1035-1076)

Dibuix del segle XIII representant al Comte en campanya. Porta per distintiu la creu. Inscripció marginal *En R. Berenguer comte e marchès de barchelona apoderador despanya* llegenda que consona ab lo capítol preliminar dels *Usatges*, que nomena al Comte *Hispania subiugator* (Codex Z. III 14, Bib. del Escorial).

mer l'apellidaren *cap d'estopes*, nom que no es nou, puix també lo portà lo comte Guillelm de Poitiers (955).

Signatures dels comtes Ramon Berenguer I, Elisabet y Almodis

Reimundurcomes †

«Reimundus comes» (1035-1076)

† elisabet comitissa

† elisabet
comitisse

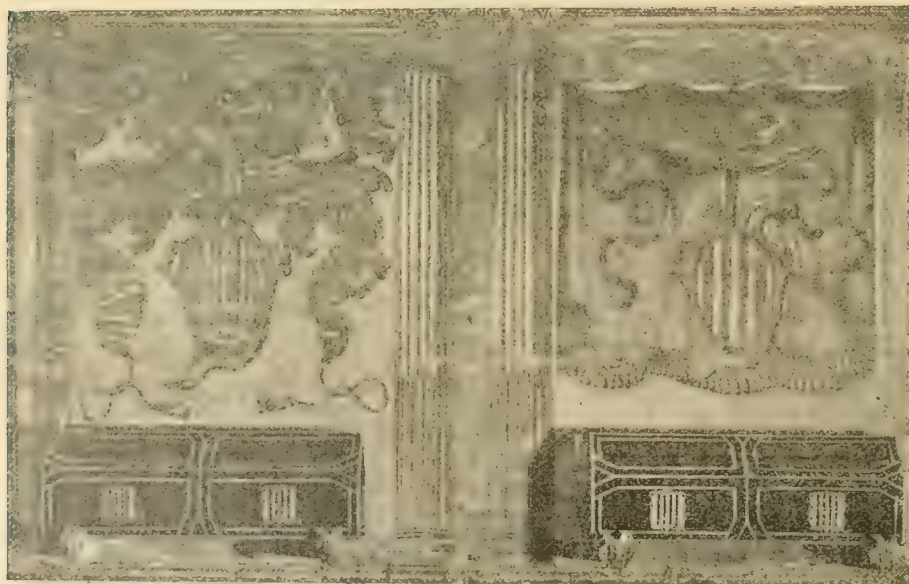
«Elisabet comitissa» (1039-1050)

Almodis comitissa

«Almodis comitissa» (1053-1071)

La pertorbació que produhí l'assassinat d'Almodis, no logrà totalment acabar-la, ab sa poderosa intervenció, lo papa Sant Gregori VII (450). Prose-

Ramón Berenguer I y Almodis

Sepulchres dels Comtes, en la Seu de Barcelona. Foren fetes en 1545 (451)

(450) Fidel Fita *Barcelona en 1079. Su castillo del puerto y su agitación político-religiosa* (B. A. H. v. XLIII p. 347).

(451) Son precedent sepulchre de pedra, hi ha motiu per creure que anà a parar davant de la rectoria de Alella servint de pila a una font, segons diu Pujades, qui continua la inscripció lapidaria, (*Crònica universal de Catalunya*, v. VII, p. 546) copiant-la d'ell Antò de Bofarull (*Historia crítica de Cata-*

guí ab força quan començaren a corregnar los seus dos fills, si bé les causes que la renovaren, no fossen virtualment les metexes.

Des de quasi lo començament del corregnat, són manifestes les desavenencies entre los dos comtes de Barcelona (452); en 1078, (18 de Juny) Ramón Berenguer II se comprometia a ésser feel al séu germà, y a ajudar-lo en tot lo que pogués, donant-li en penyora y com a tributari, al rey Almudafar de Lleyda y les paries que d' ell cobrava. Sant Gregori VII tractà de deturar les desavenencies ab sa decretal de 1079 (2 de Janer) (453) trametent tot seguit a Frotart, abat de Sant Pons de Tomeres (Juny 1079). Però, ni la intervenció de la Esglesia, ni la dels Prohòms de Barcelona, lograren reconciliar als germans en absolut. De moment, se practicà la dificultosíssima labor de dividir la governació del estat, los bens patrimonials y fins lo domicili comtal (1079).

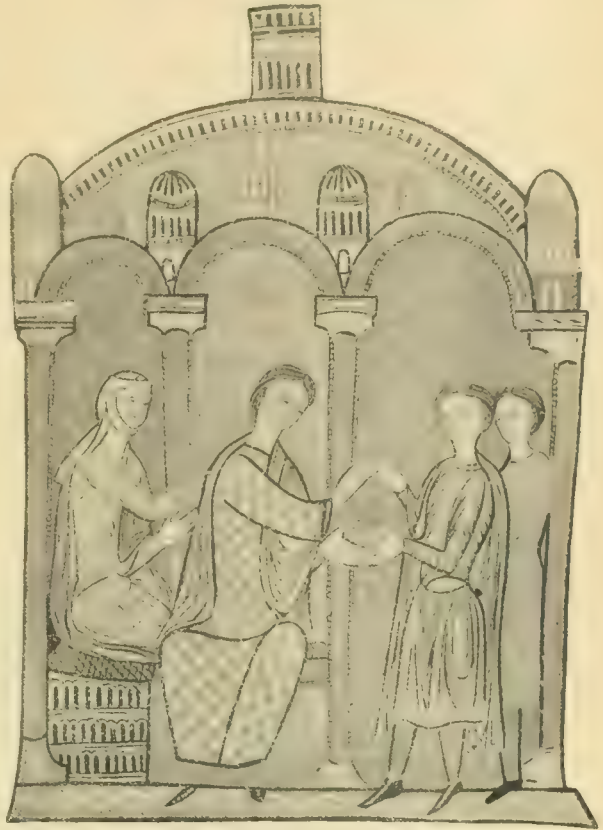
De tot se-n feren dugues parts, sense descuydar-ne la ciutat de Barcelona, prenent-se com a cap de quiscuna meytat, los seus dos castells Nou y

luna, v. II p. 288). Bofarull indica que la existencia de aquest sepulcre a Alella, pot implicar la de un fet fins ara amagat de la nostra historia; y Pujades es de opinió que probablement podia haver-lo fet portar allí, l' ardiaca major de la Sèu barcelonina Lluís Desplà, persona molt aficionada a la arqueologia qui tenia a més del séu ardiacanat, la parroquia de Alella. Per la inscripció no-s dedueix ben clar si la sepultura fòu de Ramón Berenguer I o de Ramón Borrell.

(452) Los autors de la Historia de Languedoch assenyalan com a causa provable de la desunió dels dos germans, la circumstancia de haver disposat Ramón Berenguer I, del comtat de Carcasona, tant sols en favor de Ramón Berenguer II. Bofarull en sa *Historia crítica de Catalunya*, busca altres causes per justificar dita enemistat, qual veritable origen segueix essent un misteri.

(453) Lo més interessant per nosaltres, de aquesta decretal que publica íntegra Aguirre en *Collectio conciliorum Hispania*, v. IV p. 444 (Roma 1754) la reproduheix Fidel Fita, en *Barcelona en Su castillo de Puerto y su agitación político-religiosa* (B. A. H. v. XLIII p. 361 y 547).

Ramón Berenguer I y Almodis

Los Comtes compren feus a Senyors del Mitjdia de França. Ramón Berenguer te la falda plena de monedas d' or y n' entrega un grapat d' elles. Miniatura del segle XII al XIII (R. 1, f. 83, A. C. A.)

Vell. La una part de la Capital, la que tenia lo castell Nou, possehia les torres de aquella muralla fins al palau Comtal, que era son alberch. La porció

Signatures dels comtes Ramon Berenguer II y Berenguer Ramon II

REMUUNDUS/COMES

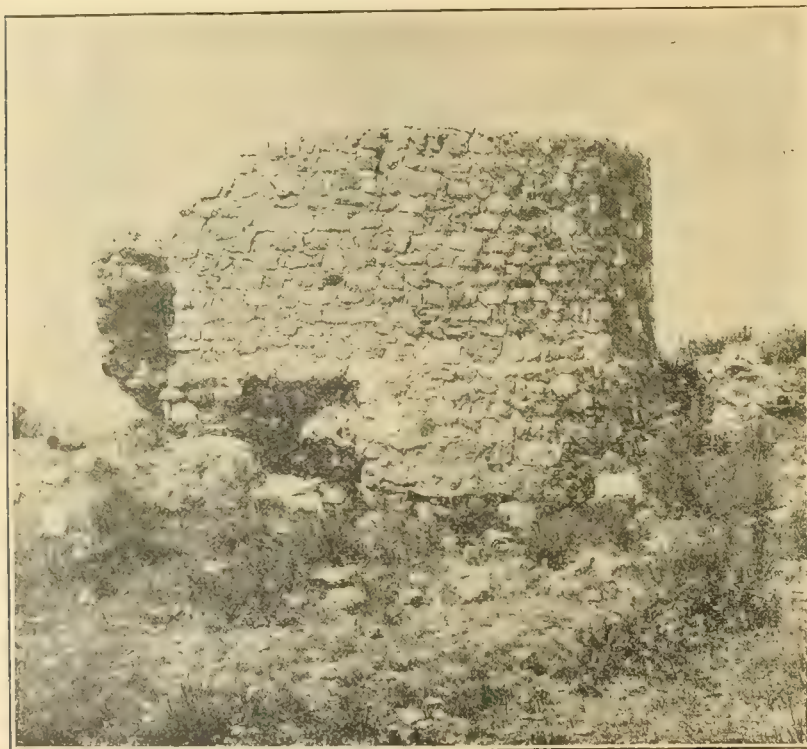
«Remundus comes» (1076-1082)

BERENGARIUS/COMES

«Berengarii comes» (1076-1092)

del castell Vell, tenia les torres de la muralla vers la mar y per tant segurament duria adscrita la lleuda marítima, puix entre les possessions foranes, se li

Lo castell de Port (segle XI)

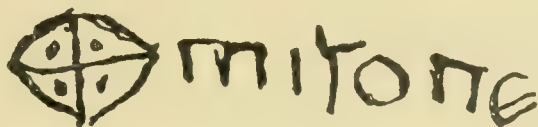
Olixé de Antoni Güixens

Derrera despulla del Castell comtal segons està en 1909

adjuntava lo castell de Tamarit, hont aytal lleuda era cobrada. L'un Comte tindria la una meytat de la Ciutat mitg any, comptador des de vuyt dies abans

la Pasqua de Pentecostès, fins vuyt abans de Nadal y l' altre lo substituiria en la segona meytat del any. Y mentres l' hu de ells s' albergava en lo palau comtal, l' altre residia dintre Barcelona en les cases de Bernat Ramón, pertocant-li lo castell de Port (454). No s' ha d' entendre de açò, que eix castell fós una gran mansió comtal. Tinga-s en compte que ja may més se torna á parlar d' ell en aquest sentit, y que, en lo segle XI, les comoditats y necessitats de nostres sobirans, eran menors que les de qualsevulla actual burgès barceloní. Lo castell de Port no tenia més importancia, que la de una bona propietat rural, que formava part del patrimoni comtal, des del any 1060. Fóu ell, lo preu ab lo qual Mir Geribert, net del comte Borrell II, pagà a Ramón Berenguer I les sues traydories en lo Penadès, quan s' hi alçà proclamant-se Princep d' Olèrdula y

Signatura de Mir Geribert

«Mirone» (1030-1060)

després fugitiu, procurà enemistar als reyalmes de Tortosa y Lleyda, ab lo Comtat de Barcelona segons ja tenim explicat (455). Fora de la casa Comtal, perdura lo recort del castell de Port, assignant-li lo nom de *castell*, sense ésser-ho propiament, tant en lo testament del castlà Guillém d' Odena en 1196 (456), quan en època Moderna, per part de propietaris del tros de la montanya de Montjuich ahon aquest hi tenia les terres que li eren annexes (457).

Al conveni de divisió dels Comtats ne seguexen de consemblants per repartir-se altres bens o possessions del patrimoni patern. Un del 1080 (10 De-

(454) Publican los documents de aquesta divisió, Prosper Bofarull (*Los Condes Vindicados* v. II p. 114) y Fidel Fita, (B. A. H., v. XLIII p. 361).

(455) Veja-s *Lo Montjuich de Barcelona*.

(456) Guillém de Odena en 1196, legà lo castell de Port y drets senyoriais de Provença a son fill Guillém (C. S. C. f. 201, d. 629); Joan Segura *Historia d' Igualada* (Barcelona 1907, v. I, p. 38).

(457) Lo castell de Port, enclavat dintre del Territori de Barcelona no podia tenir tèrmens propis, per més que, les dugues escriptures del 1053 y del 1060 semblen suposar lo contrari, y que, los possehedors de les sues terres en època baixa, volguessen decorar-se ab lo nominal dictat de senyors del dit Castell. Aquests propietaris foren, los menestrals barcelonins Casademunt, Plà, y Djumer, en lo segle xv. En 1518-1530, Dionisia Diumer, viuda de Jaume Morell; en 1561; Jaume Montagut per haver casat ab Elienor Morell. En lo segle xviii passà a la familia Negrell. En 1747, María Eularia Negrell ho aportà a son marit Francesch de Moxó y Francolí. En nostres temps veyèm la declaració següent: «Dicho Señor don Luis María de Parrella y los suyos tienen dicha pieza de tierra de siete cuartas deslindada en primer lugar junto con otras propiedades sitas en el término y Castillo de Port, por el Noble Señor D. Diego de Moxó y de Villalonga como sucesor de D. Francisco Buenaventura de Moxó dómimo sub-feudal del término y Castillo de Port á la prestación etc.» «Quien tiene las dichas casas junto con las demás tierras, honores y posesiones que integran la *Rodalia* del referido Castillo de Port; en feudo y alodio de S. M. ó sea por su Real patrimonio y bajo su dominio y alodio á censo etc.» (Esctura autorizada per F. Farrés y Viver, notari de Gracia a 28 Agost 1879).

sembre) arreglava les divergències sobre lo castell de Barberà y meytat del de la Bleda, Carcasona y Redez. En ell Ramón Berenguer II posà fí y pau a les rancunies y males volences que tenia a son germà o a la sua gent, lo qual no dexa d' ésser molt significatiu.

Un altre crim omplí de dol a la familia comtal: Ramón Berenguer II morí traydorament assassinat (5 o 6 Desembre 1082) dintre lo bosch de Gualba en

Sepulcre de Ramón Berenguer II

Està demunt la porta de la sagristia de la catedral de Gerona y fou obrat en lo segle XIV

la *perga de Lostor* (458) o *perxa del Astor*, com se li ha dit més tart, al que-s judica per instigació de son germà (459).

Greus conseqüències portà lo crim. Fóu format un partit poderós que tractà de venjar a Ramón Berenguer II (1084). Hi figurava Ramón Folch vescom-

(458) A. 1160: *quando obiit Raimundus Berengarius ad pergam de Loſtor fuit interfectus a traditoribus suis*, (D. 329 de Ramón Berenguer IV, A. C. A.) *Perga* se deya a una trampa per caçar. (Balari, *Cataluña Origenes históricos* p. 699).

(459) En 1090, un d. que fa referencia al comte fratricida diu *Domum autem illud quod a fratricida Berengario post parricidium Tomerensi abbati*, etc., y altre del 1157 diu: *eandem scripturam si veram stare constiterit factam fuisse pos. mortem Raimundi fratris sui quem ipse Berengarii Raimundi injuste et fraudulentem occidi fecerat*. (*Colección de documentos inéditos del A. C. A.* v. IV, p. 254). Altres escriptures quasi coetànees retrauen lo fratricidi, les quals poden veure-s glosades en la obra d' Antòn de Bofarull, *Historia crítica de Cataluña*, v. II, p. 361.

te de Cardona, procurant-se posar com a tutor del fill del assassinat, a Guillem comte de Cerdanya (1085). Lo malestar donà facilitats a que rebutgessen prestar acatament a Berenguer Ramón II, los comtats de Carcasona y Razès y lo territori del Lauragués (1083).

No se sab hi esclatàs conflicte de cap mena. Al casar-se Mahalta, ab lo vescomte Eymerich de Narbona (1086), lo comte fratricida exercí la tutela del nebot. Mes no tractà de contraure matrimoni y li entregà depressa la successió al Comtat. Induïtament contribuïren a aquesta solució pacífica, lo bon seny dels afectes a Ramón Berenguer II.

Es confusa la relació de les campanyes de Berenguer Ramón II, ab los sarrahins, y ab lo famós Cid Campeador, de qui fôu presoner, uns diuen en lo setge d' Almenara (1083?) y altres en Tobar del Pinar (1091). Es lo més probable que ho fós en un sol d' aquests llochs, segurament en lo segón (460). Se suposa que la desfeta del Comte produhí tal disgust a son feel aliat lo rey de Denia Mondzir net de Mogeýt, que morí al poch temps (1090 a 1091?) (461).

No s' ha pogut aclarir si fôu de bon grat o a la força que Berenguer Ramón II abandonà a Barcelona, passant a Gerusalèm o a Castella, ahont hi morí obscurament, pelegrí o fugitiu (1092). Heretà lo comtat, sense oposició de ningú, lo seu nebot Ramón Berenguer III, qui havia nascut (6 Desembre 1082) 25 dies abans del assassinat de son pare.

Lo nou Comte casà molt jove ab Maria Ruderich a la que-s creu filla del *Cid Campeador*, morta en 1105, dexant una filla que no tingué descendencia. Després casà ab Almodis (1106), qui morí sense successió; contraguent tercer matrimoni ab Dolça de Carlat y de Provença (3 Febrer 1112) filla de Gilbert III de Carlat y de Girberga de Provença (462).

(460) Veja-s Artòn de Bofarull, qui segueix les opinions de Romey, Hinart y Dozy (*Hist. crit. de Cat.* v. II, p. 367). També l' alemany Denk en una interessant historia dels Comtes de Barcelona, que, si no hi ha investigació personal es recomenable com a bon treball de síntesis, opina que sols fôu presoner del Cid en una sola ocasió. (Otto Denk *Die Grafen von Barcelona von Wifred I bis Ramon Berenguer IV* München 1888, p. 49).

(461) Roch Chabàs y Llorens. *La ciudad de Denia*, en *El Archivo* a. I, p. 380.

(462) «Gilbert III, vicomte de Carlat, de Milhau, du Gévaudan, etc., par son mariage, Comte de Provence et d' Arles, porta à son apogée la fortune de la maison de Carlat.» «Deja le père de Gilbert III avait empêché un partage de la vicomté en épousant, vers 1050, sa cousine, Adèle de Carlat.» «Gerberge comtesse de Provence et d' Arles, porta a Gilbert III les immenses domaines dont elle était héritière. Ces époux ne laissèrent que deux filles dont l' aînée, la belle Douce de Carlat, chantée par les Troubadours, fit passer Carlat et les autres biens paternels a Raymond Berenger III, comte de Barcelone.»

«Jeanne-la-Folle, mère de Charles-Quint, descendante directe de Douce de Carlat, transmit la suzeraineté de Carlat à la maison d' Autriche, d' où elle passa avec le trone d' Espagne aux Bourbons, si bien que le roi Alphonse XIII est, féodalement parlant, l' incontestable suzerain actuel de Carlat, héritier direct de ces seigneurs originaires et que, sans la cession de 1167, il en serait encore le possesseur effectif!» (Duch de la Salle de Rochemaure *Récits Carladéziens*, (Aurillac 1906) p. 70).

Alguns dels vells historiadors, desconexadors de la genealogia de Dolça de Carlat hereva del comtat de Provença la han suposada filla del Comte de Milà y Provença. (Llibre Vert del A. M. B. f. 29).

Per saber detalladament quines foren les pertenençies franceses de Dolça, veja-s *Histoire Générale du Languedoc*. (Tolosa 1876) v. III, p. 610.

Al començar son govern guerrejà ab los sarrahins. En 1098 assetjava lo castell d' Amposta (463) y en 1106, ajudat de Pere Ansurez, tudor d' Ermengol VI d' Urgell, guanyà a Balaguer.

Ramón Berenguer III (1092-1131)

Los hòmens de Melguir, prestant homenatge al Comte.
Miniatura del segle XII al XIII (R. I, f. 85, A. C. A.)

En 1108 poderosa host sarrahina entrà y arrunà lo comtat. Invadit lo Penadès, també ho fòu lo Territori de Barcelona, devastant ço que trobà a son passatge. La Ciutat estigué dos dies assetjada; les esglésies foranes, foren destruïdes, com se sap de Sant Andréu de Palomar (novament consagrada en 1132) y de Sant Pau del Camp (464).

Tants damnatges no-s repararen tot seguit. Subsistien en 1117, cases cremades y destruïdes, en la Vilanova, prop de Sant Cugat del Camí (465). Sant Pau del Camp tampoch se refèu de son aterrament, fins que Gausbert o Gauspert Guitart (466) y Rotlandis abans del 1127, condolguts de la negligència ab que los frares de Sant Pau se miravan eix convent, lo reconstruïren per son compte.

Ell nos ha pervingut quasi intacte a nostres dies (467). Al morir tan benemèrits barcelonins, encomenaren lo temple als Prohoms de la Ciutat, los quals, d' acort ab lo bisbe Sant Olaguer, (1127) ne feren entrega al

(463) En 1098 lo Comte de Barcelona empenyorà al Abat de Sant Cugat del Vallès, per 40 lliures de plata menys 10 sous, quatre molins a Barcelona *duos scilicet de solarío et duos de clot de mel*. La causa del deute fòu, *propter necessitatem saracenorum et defensionem christianorum, ad condirigendum castrum super Tortuosam, in loco qui vocatur amposta*. (C. S. C. f. 302, d. 920).

(464) Balari y Jovany, *Cataluña Orígenes històrics*, p. 279.

(465) A. 1117: *in suburbio ciuitatis barchinone iuxta ecclesiam sancti cucufatis camini, in loco vocitato salvatore habemus scilicet domos totas destructas atque combustas*. (C. S. C. f. 300, d. 913).

(466) A Gausbert Guitart se-l suposa de la casa catalana de Bell-lloch, qual castell estava prop de Cardedèu (Andreu Balaguer y Antoni Aulestia, *La festa de Sant Pere en lo castell de Bell-lloch*, en *La Renaxensa*, a. VII, v. II, p. 56). Inspirant-se en aquest personatge, escrigué una piadosa llegenda Tomàs d' A. Gallissà, *La fundación de la iglesia de San Pablo del Campo*. (Barcelona 1876).

(467) Veja-s los gravats de les planes 195 a 198. Pujades tracta del enterrament dels restauradors de Sant Pau y d' algunes sepultures y làpides, en la *Crònica universal del Principado de Cataluña* (v. VI, cap. XII, p. 38), de qui ho traduhexen A. Feu y J. Monfart en *Estudi històrich etc., de Sant Pau del Camp* havent-ho ja copiat Villanueva (*Viaje literario* etc. v. XVIII, p. 153).

monestir de Sant Cugat del Vallès (468). No entra en nostre propòsit detallar les modificacions sufertes per esta església (469). Retraurèm, emperò, que, tant o més que en 1835, correngué perill de desaparèixer en 1879 (470). Lo temps, ara ha capgirat les coses tornant-les en bé (471).

Esguardant la prosperitat dels suburbis o vilanoves o burgs, de Barcelona, s'ha de reconèixer un decahiment notable en lo primer quint del segle XII. Coincideix la resurrecció de son progrés, ab la existencia del càrrech de *Suburbà*, o encarregat dels suburbis, exercit en 1123 per Guillém Donús (472). Al ensemps Sarrià veu transformar-se en *força*, la que sols era *torra* (473). També se construí una nova cequia al rech Comtal, més amunt de la cequia vella (ja feta en 1139) en terme de Sant Martí (474).

Caliuejavan encara les brases dels incendis promoguts per los almoravits a Barcelona, quan Ramón Berenguer III, després de engrandit son patrimoni ab la agregació del Comtat de Besalú y terres vehines, (1111) obtingué les

Signatures dels comtes Ramón Berenguer III y Dolça

RAIMUNDIBEREGARIICOMITIS
 S: I: n DvLCia comitissa;

«Raimundi Berengarii Comitis» (1092-1131) — «Sig + num Dvlcia comitissa» (1112-1129)

grans possessions de la Provença que li aportà sa tercera muller Dolça de Carlat (1112) per cessió que li-n féu sa mare Gilberga ja viuda del Vescomte de Car-

(468) La acta d' entrega de Sant Pau del Camp a Sant Cugat del Vallès insertada en lo C. S. C. (f. 12, d. 17), la copiaren Villanueva (v. XVIII, p. 299) y Joseph de Peray *Monografia històrich-descriptiva de Sant Cugat del Vallès* (Barcelona 1908) d. X, p. 80.

(469) Veja-s C. Barraquer y Roviralta *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, v. I, p. 134.

(470) Recitan los diaris de la època, que lo claustre de Sant Pau, tancat com estava dintre del quartel dels soldats, l' enclogueren en una venda d' edificis militars. D' altra part, lo Rector de tan interessant església, reputant-la *lletja, fosca y petita*, pèl servey de sa nombrosa feligresia, té resolt son enderrocament y reconstrucció, aparellats ja los plans y tal volta ajustats fondos.» (*La Renaxensa*, a. IX, v. II, p. 30). Però un altre Rector ab més bon acert procurà sa escrupulosa restauració, dexant-la segons avuy està, en honra del art romànich y de nostra Ciutat.

(471) Veja-s les p. 195 a 198.

(472) A. 1123: *Guillelmum Donucii suburbanum Barchinone urbis.* (C. S. C. f. 299, d. 910).

(473) A. 1148. Testament de Guillém Pere de Sarrià. *Dimitto filio meo Berengario de serriano meam fortezam de serriano, simul cum orto adherente ad ipsam fortezam, et castrum de regumir cum omnibus fevis et usaticis quos habeo per ipsum castrum quem teneo per meum senioreme berengarium de barchinona.* (C. S. C. f. 286, d. 885).

(474) A. 1139. Una peça de terra a Palomar *subtus ipsum regum nouum. Terminatur autem ab oriente in ipso rego ueteri. A meridie in alodio martini petit et comitis barchinone. Ab occasu in ipso rego nouo.* (L. A. E. C. v. I, f. 317, d. 882).

lat. Dolça entregà a son marit (1113) tots los seus dominis. Vegent-se sobrat de poder, Ramón Berenguer III tractà d'apoderar-se dels comtats de Carcasona y Redez y pahís de Lauregués que li pertanyían per herencia paterna: però caygut en los paranyes de la diplomacia, haguè de contentar-se solsament en afegir uns quants castells a ses vastes pertenençies (1112).

Ramón Berenguer III (1092-1131)

Obra del escultor barceloní Joseph Llimona feta en 1883 y depositada al musèu Municipal del Parch

Corrent l' any 1114, Ramón Berenguer III s' entengué ab la Sèu apostòlica y ab pisans y provençals, per conquerir les Balears. En lo port de Barcelona regnà la major activitat, puix s' hi donaren comiat los capdills de la empresa, venint-hi entre altres lo llegat pontifici Cardenal Bosón, los arquebisbes de Pisa y Càller, molts comtes y senyors de Barcelona y de Provença, etc. S' aplegaren en junt cinchcentes naus, de les quals ne fòu almirall Ramón Berenguer III. Sortiren de Barcelona a les derreríes de Juny de 1114, conquerint a Ivissa y passant al Agost a Mallorca. .

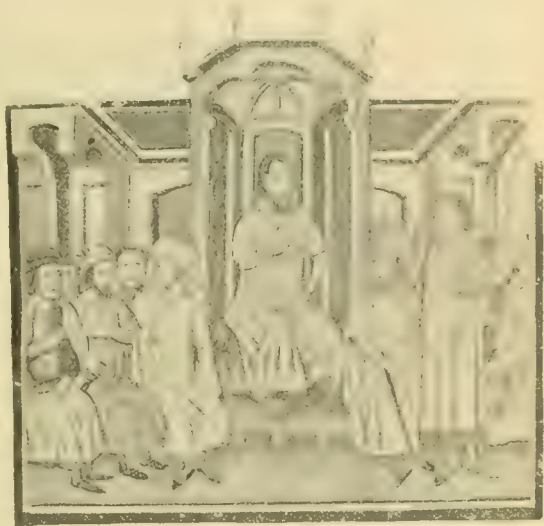
En aquest entremitg, los almoravits capitanejats per Abuabdala Mohámed-Abenalhach, governador de Çaragoça, entraren dominadors per lo Comtat de Barcelona, dirigint-se a la Capital. Ramón Berenguer III retornà depressa, y atrapant-los al Congost de Martorell, los desféu, morint en la acció Abuabdala (7 de Juliol a 3 de Setembre de 1114) (475).

Mes Barcelona no-s vegé lliure per ço de la amenaça d'aquelles valeroses hosts sarrahines. Retornat Ramón Berenguer III a la conquesta de Mallorca, los almoravits cregueren bona oportunitat per invadir de nou los seus dominis. A les darrerías de Novembre, una gran host comandada per Abubequer, governador de Tortosa y Valencia y cunyat del califa Alí ben Yusuf, entrà nostres fronteres. Mes Ramón Berenguer III no tingué de dexar la seva empresa ultramarina, puix aparellats degudament, los Comtes d' Urgell y de Cerdanya, vanceren a Abubequer, deslliurant de la segona invasió lo Territori de Barcelona (Novembre de 1114).

Rendida Palma de Mallorca (3 Abril 1115) després de mort lo séu sobirà Mobaxir Nasir-addaula (lo Nasiderolas del poema de Llorens Veronès) lo Comte s'estigué allí fins al Juliol de 1115 (476). No tractà de donar-se repòs, sinó que tost restaurà a Tarragona (1117) refent los murs. Aprés sortí vers Gènova y Pisa, ab la mira d'aparellar la somniada conquesta de Tortosa y Lleyda, per lo qual arbitrava de la Santa Sèu, la promulgació d'una nova creuada (477).

La fretura de diner a que vingué Ramón Berenguer III per les seues empreses conqueridores, l'obligà a empenyorar al Bisbe de Barcelona, dos molins en lo riu Besòs (lloch nomenat Estadella o Altafulla) situats a la vorera oposada a la Ciutat, per cent maravedís d'or (10 Juny 1114). Altra segona conseqüència de la cooperació pecuniaria que prestà Barcelona a les empreses del séu Comte, es la donació (1117) del impost del quint de les mercaderies

Ramón Berenguer III (1092-1131)

Lo Comte otorgant en 1117, als hòmens de Barcelona, la imposició del quint de les mercaderies marítimes. Miniatura del 1345 (*Llibre Vert* f. 203 A. M. B.)

(475) Francisco Codera. *Decadencia y desaparición de los Almorávides en España*. (Madrid, 1899) p. 20.

(476) Fidel Fita. *Patrología latina. Recalco gramático y la conquista de Mallorca por el conde de Barcelona D. Ramón Berenguer III*. (B. A. H. v. XLI, p. 253).

(477) L. A. E. C. v. I, f. 89, d. 181.

marítimes, en favor de la Ciutat, qual nou *usatge* l' havia creat, pochs anys abans, nostre Sobirà (478).

En 1116, Ramón Berenguer III viatjà per Italia y en 1117 vegé encara au-

Ramón Berenguer III (1092-1131)

Sepultura del Comte a Santa Maria de Ripoll, restaurada en 1803

mentats sos dominis, ab la agregació de Cerdanya, per haver succehit en lo govern d' aquella regió, al comte Guillém, mort sense fills.

Una guerra civil a Provença donà per resultat la partició de dita terra (1125) entre nostre Comte y lo de Tolosa (479), ab poch profit per lo primer.

Arribat a sos derrers dies, Ramón Berenguer III ingresà frare del Temple (14 Juliol 1131). Veya prop la mort quan otorgà a la Mitra barcelonina (9 Ju-

(478) Llibre Vert del A. M. B. f. 203.

(479) Dit repartiment l' explica la *Histoire Générale du Languedoc*, v. III, p. 662. (Tolosa 1876)

liol 1131), lo delme del guany de la sua moneda. La Mitra pretenia estar-ne en possessió precedentment. D' aquesta pretenció ne devallarà la escriptura apocrifà de que parlarem al ocupar-nos de la dominació franca (480). La numismàtica se-ns mostra tan deficient, com la documentació. Sols se coneix una moneda bisbal barcelonina, quals caràcters y estructura la allunya de les encunyacions del segle X, acostant-se a les de la segona meytat del segle XI y primera del XII. Diferents vegades cuydaren los bisbes, de que sigués confirmat lo privilegi del 1131: però no sembla pas que obtinguessen batre més numerari ab la seva efigie, puix cap altra se-n coneix.

Moneda bisbal del segle XII

BARCINOXA

RAIMVNDVS
BRG.

Enterraren a eix Comte en lo monestir de Santa María de Ripoll. La sepultura fôu passada dels claustrs al interior de la esglesia, en 1803, per sa millor conservació. Llavors se féu visura del cadaver trobantlo sencer. Medía nòu palms y mitg, presentant una llarga barba y cabell una mica ros. Estava reclòs en segona caixa de fusta. Pochs anys després siguié profanada per gent d' armes en plena rebelió (9 a 11 d' Agost de 1835). Piadosament recullides ses mortals despulles, y guardades tres anys a Ripoll, siguen depositades a Barcelona en lo Rey al Arxiu de la Corona d' Aragó (18 Setembre 1838). Restaurat lo monestir de Ripoll y en ell la vella sepultura del Comte, s' hi retornaren pomposament les sues mortals reliquies (Juny-Juliol de 1893), ahont reposan en la pau del Senyor (481).

Ramón Berenguer IV (1131-1162)

Lo Comte reb del Patriarca de Gerusalém la tercera part del reyalme d' Aragó, en 1141. Miniatúra del segle XII al XIII (R. 1, f. 7, A. C. A.)

Al morir Ramón Berenguer III repartí los seus dominis. Al primogènit Ramón Berenguer IV, li llegà los comtats de Barcelona, Ausona, Gerona, Besalú, Vallespir, Fenolledes, Perapertusa, Cerdanya, Conflent, Carcasona y Razés (482), y son domini en lo de Peralada. A Berenguer Ramón totes les altres terres de la Provença, Ruergue, Gevaudan y Carlat. A més d' aquests fills, tingué a Bernat, mort impúber: a Berenguera, casada ab Anfós VII de Caste-

(480) Veja-s la p. 110.

(481) *Nova consagració de Santa María de Ripoll* (Vieh 1893); Francesch Carreras y Candi. *Crònica de la traslació de les despulles de Ramón Berenguer III lo Gran, en 1803.* (Mataró 1803); J. M. Pellicer y Pagès, *Santa María del Monasterio de Ripoll* (Mataró 1888).

(482) Segons los Maurins (v. III, p. 679) Carcasona y Razés seguiren independents de Barcelona bastant temps més, governats per Bernat Ató y son fill Roger.

Publicaren lo testament de Ramón Berenguer III, la *Marca Hispànica* y Pròsper Bofarull en *Los Condes Vindicados*, v. II p. 176.

lla: a Ximena, casada ab Roger comte de Foix: a Almodis, casada ab Ponç de Cervera: y a Mahalta, de qui ben poch se sab.

Un dels primers actes del nou Monarca, al ocupar lo soli Comtal (18 Juliol 1131) fôu establir definitivament al comtat de Barcelona, (any 1133) la ordre del Temple, de moment coneguda per *Mesó del Temple* (483), donant-li lo castell de Granyena, prop de Cervera. Los templers, en 1134, adquiriran en la ciutat de Barcelona, les cases dites den Gallifa ab torres y murs, prop del

Lo edifici dit «palàu dels Templers» (1134-1858)

Vista general del Palàu presa per la part del jardí, ço es per Ponent, en 1858. Al mitg se veu una torra rodona de les muralles romanes, que figurava en la venda de les cases d' en Gallifa comprades en 1134 per los templers. Pintura al oli de Domingo Sert, propietat de la Vda. Torrents.

castell del Regomir (484) construint-hi sumptuosa morada, la qual ab lo nom de «lo Palàu», y després de sufrir algunes mutacions, pervinguè al segle XIX (485). Y a una de les entrades del Plà de Barcelona en les emergencies del mont d' Olorda, demunt Sant Felú de Llobregat, hi adquirien lo castell Cidró, dintre lo meteix segle XII (486).

Pochs anys després, lo propri Comte establía la ordre dels frares hospita-

(483) A. 1114. Testament de Ferrer de Figuerola: *Et dono corpus meus a la Mesó del temple.* (Doc. 257 de Ramón Berenguer III, A. C. A.)

(484) A. 1134 (23 d' Abril).—Berenguer Ramón de Maçanet, ven als templers *nostram medietatem ipsarum domorum cum muro et turribus et curtello et puteo: et sunt ipse domus cum muro et turribus, in muris civitatis Barchinone ad occidentalem plagam ipsas scilicet que vocant de Galifa, prope chas-trum de Regomir.* (Colección de documentos inéditos del A. C. A. (Barcelona 1849, v. IV, p. 36).

(485) D' ella nos ocuparem més avant, al tractar del palàu reyal menor de Barcelona.

(486) Ja era d' ells en 1202. (F. Carreras y Candi, *Notas históricas de Sarrià*, p. 46).

laris del Sant Sepulcre o de Sant Joan de Gerusalèm. Se-n té d'ella un indici prou precís en l'any 1151 (487) essent-ne, en 1169, comanador Frà Pere. Tenia possessions entorn la Ciutat (488) y pogué construir en 1205, una església dedicada a Sant Joan junt a la riera del Merdança (489).

Un fet importantíssim y trascendental realisà Ramón Berenguer IV, als sis anys de regnar: la confederació del Comtat de Barcelona ab lo reyalme d' Aragó. Aquest s' havia format al redós dels Pirinèus, simultaniament ab altres tres petites nacionalitats, que ara s'ajuntavan, ara se separavan: Sobrarbe, Ribagorça y Navarra. Unides les tres primeres al avançar lo segle XII, guerres desfavorables les reduhíren al vassallatge del reyalme de Castella. Ramir II, d' Aragó, per refugir aquell jou e ingerencia forastera, donà sa filla Peronella y son reyalme, al poderós comte Ramón Berenguer IV (11 Agost

Signatures dels comtes Ramón Berenguer IV y Peronella d' Aragó

S: RAIMUNDICOMES:

S: Peronelle

«S + Raimundi comes» (1131-1162) «S + Peronelle» (1137-1173)

La signatura de Peronella, no es de mà propria: creyèm que no sabia escriure son nom, puix cap n' havèm vist. La posàm al objecte de corretgir als qui s' obstinen en nomenar a la comtesa, *Petronila*, contra tota veritat.

1137), formant una confederació, que fòu salvaguarda de les llibertats aragoneses (490) may més atentades de ningú, puix sempre cuydà nostre Principat de no prevaldre-s de sa major fortalesa.

Avençà encara lo poderiu d' aquest Comte, ab la prematura mort de

(487) A. 1151.—Lo canonge Pere Bernat qui tenia a son càrrech lo Sant Sepulcre, ven a Ponç escrivà del Comte unes cases novament edificades prop del Miracle, rebudes de Pere de Corró, qui les havia donades al Sant Sepulcre, cobrant-ne 35 morabatins *quos mitto in domos sancti sepulcri quod sunt super urbem barchinone ad partem circi et conuenio tibi uos fratres sancti sepulcri guarentes contra cunctos homines uel feminas ad tuum saluamentum sine tuo engan.* (L. A. E. C. v. I, f. 220, d. 590).

(488) L. A. E. C. v. I, f. 308, d. 855.

(489) *Rúbrica de Bruniquer*, v. III, f. 67. (A. M. B.) En l' any 1230 consta existir un altar de Sant Salvador en la església de Sant Joan. (L. A. E. C. v. I, f. 250, d. 679).

(490) Sobre la formació de la confederació catalano-aragonesa, poden veure-s: Antòn de Bofarull y Brocà, *La confederación catalano-aragonesa, realizada en el período más notable de Ramón Berenguer IV.* (Barcelona 1872); J. R. y F. *La confederación catalano-aragonesa* publicat en *La Renaixença*, a. III, 1873, p. 217 y 321.

son germà (1146). Llavors hagué de dirigir lo Comtat de Provença, en nom de son nebot Ramón Berenguer.

No esperà més a arrodonir lo Principat, ajuntant-hi les terres que en ell hi ocupavan encara los sarrahins. Abans de llençar-se a aquestes conquestes, començà ajudant al Rey de Castella a apoderar-se d' Almería (Octubre 1147), en quals mars les naus barcelonines s' hi presentaren com a companyones de les genoveses y pisanes. Axò li permeté obtenir que los auxiliars del Rey de Castella, ho fossen també seus. Y en efecte, ab pisans y genovesos, en lo Desembre de 1148 guanyà a Tortosa. Barcelona no mancà en cooperar a aytal

Signatura del al-caid Aben Hilel en 1120

Fou Aben Hilel, lo qui governà a Lleyda sots la sobirania de Ramón Berenguer III y Ramón Berenguer IV

conquesta, com ho mostra la entrega que féu lo Comte als burgesos de dita Ciutat, dels molins comtals y dels drets d' entrada o de consúm (*usaticos*), *leudes*, *quints* y *exides*, en garantia del diner que li aportaren per la empresa (491).

Trets de Tortosa los sarrahins, nostre Comte, d' acort ab lo d' Urgell y los Templers, procurà expelir als qui ocupavan les riberes del Cinca y del Segre. Lo reyalme de Lleyda havia desaparegut subjugat per la dominadora potencia dels almoravits. Aben-Gania lo vencedor de Anfòs I d' Aragó a Fraga, era un senzill walí y Aben Hilel (lo *Avifilel* dels documents cristians) se dóna lo nom d' *al-caid*, (governador) en la única firma original que se li coneix del 1120 (492) y que posà al peu del conveni ab lo Comte de

(491) Publicat per nosaltres aquest document en *Les aygues y banys de Barcelona*, y equivocant la data per errada d' impremta, puix diu 1184, en lloch de 1149. (Boletin A. B. L. B. v. II, p. 124 y F. Carreras y Candí, *Miscelánea histórica catalana*, serie I, p. 191).

(492) No apar en lloch lo walí Almudafar de qui parlan algunes histories suposant-lo tenir la Ciutat al ésser conquerida en 1149. (Joseph Pleyan de Porta, *Apuntes de historia de Lérida*, Lleyda, 1873, p. 100). Del document del 14 de Novembre 1120 copiat integrament per Pleyan de Porta en la obra mentada (p. 467) y ja abans per Villanueva (*Viaje literario*, v. XVI, p. 159, Ap. I) a més de sa aprovació original de mà de Aben Hilel, ne trametràm un apartat de molt interès: *convenit predictus Comes dicto Alchaid ut habeat illi viginti galeas et de gorabs tantos ut possuit Alchaid mittere ducentos cavallos inter christianos et sarracenos et passet illud ad Maioricas*. (D. 229 de Ramón Berenguer III, A. C. A.) Prosper Bofarull, (*Condes Vindicados*, v. II, p. 175) F. de Bofarull *Memorias de la A. B. L. B.* v. VII, p. 4; Joaquin de la Llave y Sierra *Estudio histórico militar sobre el conde de Barcelona Ramón Berenguer III* (Barcelona, 1903, p. 85, etc.)

Continuàm les interessants observacions que nos ha trameses l' erudit arabista Francisco Codera, a propòsit de la signatura d' Aben Hilel, puix son de gran interès:

الا هم ياربى ان كان في ذلك الخيرة فعجل	«Oh Dios, oh mi señor, si hay en esto el bien, «cúmplole, (ó cúmplase)
ان شاء الله وانا القايد بن هلال وبنى الله الذى	«si quiere Dios, y yo (soy) el caid Aben Hilel, «y (lo firmo) por Alah, que
لااله الا هو	«no (hay) Dios fuera de él.

Barcelona. Allí es tractat d'amich per Ramón Berenguer III, qui reb castells de la comarca lleydatana y n' ofereix a Barcelona y Gerona (14 Novembre 1120). En lo dit document Aben-Hilel prometía abans del 1 d' Agost de 1121, haver fet entregar al Comte *Chalamera et Cegdí et Escarp, et Sorós, et Calaterra, et Aitona et Lebud, et Castel-de-asens et Alcholea et donet illi Albosa, et Etes-ta et Monte-acuto et alchaid teneat Soses per suum alodium et suos molinos in Lerida et suos alodios. Quod si alchaid vult honorem habere in barchinonam et in gerundam donet illi comes ad laudamentum de suis amicis.* Aquest primer repartiment de Lleyda motivà alguns anys de pau, que-s rompé en 1149. Lleyda fôu totalment conquerida per lo Comte en 24 d' Octubre 1149. Restaren encara alguns alarbs tortosins encastellats en les serres de Prades y Ciurana, d' ahont foren expelits per nostre Monarca, en 1153.

Segell de Ramón Berenguer IV (1131-1162)

Anvers del segell: RAIMVNDVS
BERENGARIVS COMES BARCHINONENSIS

Revers del segell:
ET PRINCEPS REGNI ARAGONENSIS

Poderós com may, nostre Comte féu reconèxer la sua autoritat a Carca-sona, Razés y Lauragués, ahont, més de trenta anys feya la havían refugida per posar-se sots la sobirania del Comte de Tolosa. Y encara en 1151 se li sots-meté lo Comte de Foix y en 1158 l' Archebisbe y la Vescomtessa de Narbona.

Ab intent d' arreglar los afers de Provença se dirigía a entrevistar-se ab l' emperador Frederich Barbarroja, quan li sobrevingué la mort en la pobla-

«Las líneas 1.ª y 2.ª menos las tres últimas palabras de esta, no ofrecen duda, faltando solo algunos puntos, como es muy frecuente; parece seguro que lo restante es la fórmula del juramento muy mal escrita: las dos palabras *الله وبي* por *وبالله* es una incorrección; las dos primeras palabras, como dicho, la segunda de la tercera línea, gráficamente es dudosa, pero el sentido de la fórmula conocida; si es el juramento, exige que se lea *الله*»

ció de Sant Dalmàu, entre Gènova y Turín (6 Agost 1162). Portaren ses mortals despulles al monestir de Ripoll del que n' era gran protector. Aquells benedictins, corresponent a la estimació que-ls hi mostrà, li dedicaren un hymne, monument històrich del segle XII d' alta importancia (493).

Lo segell de Ramón Berenguer IV mereix un lloch en aquesta relació, per ésser lo més antich dels de nostra terra. Lo Sobirà se titula comtè de Barcelona y príncep del reyalme d' Aragó, se presenta a cavall, armat y ab broquer. Dol que no-s veja quines ensenyes hi havia en aquest, y en la banderola de la llança. Les banderoles, generalisades en la època comtal, tenian lo triple obgecte de guiar a la gent del séu seguici, servirlos-hi de penò d' albergada, y espantar al atacar-lo, lo cavall del enemich. La major part eran amples junt a la fusta y se estrenyían de la punta, afectant la forma triangular.

Lo primogènit de Ramón Berenguer IV, se deya també Ramón. Per un acte de delicadesa ab lo nou reyalme aragonès, cambià son nom per *Anfòs* heretant lo Comtat de Barcelona y reyalme d' Aragó. Lo segón fill Pere, qui també mudà de nom prenent lo de Ramón Berenguer, heretà los comtats de Cerdanya, Capsir, Donezan, Carcasona, Redez, Lauragués y feu de Narbona. A sa muller Peronella (494) llegà lo comtat de Besalú y vall de Ribes, quals terres devían passar, al morir, al Primogènit. Dexà un altre fill, Sanç y dues noyes, Dolça y Elionor. La comtessa Peronella, regina d' Aragó, morí en 1173.

La evolució constant de la humanitat en lo temps, es causa de certes mutacions, molt perceptibles a la mort de Ramón Berenguer IV. Es la més sobresortint de totes elles, la desaparició del vescomte com a autoritat judicial y administrativa, substituït per lo Veguer de Barcelona (495). Procurarèm aclarir en lo possible la intrincada genealogía d' aquest alt personatge.

Sabèm quanta fóu la importancia, a Barcelona, del Vescomte, qui tenia dos castells en los murs de la Ciutat, demunt ses principals portes y moltes propietats al entorn, principalment al port de Montjuich y a Sant Adrià de Besòs, dessota la torra de Guifret, en la llavors nomenada *Vall Vescomtal* (496).

La tasca de rebatre tantes opinions equivocades com s' han sustentat sobre aquests vescomtes, per llarga y pesada la ometèm. Hu dels qui més cabal concepte se formà del decahiment de la vella institució, Pau Piferrer, la atribuï a que nostres sobirans, s' associaren al poder als primogènits confiant a

(493) A les dugues úniques poesies històriques del segle XII escrites en llatí y de procedencia espanyola, fins avuy conegudes, la referent al *Cid* y la que exposa la presa d' Almeria, se hi ha de afegir la de Ripoll, a propòsit de Ramón Berenguer IV, exhumada darrerament per Rodolf Beer en *Die Handschriften des Klosters Santa Maria de Ripoll* (Wien, 1907-08). L' hymne a Ramón Berenguer IV, ha sigut trobat a Paris per en Beer.

(494) Han publicat los testaments de Ramón Berenguer IV y Peronella, Pròsper Bofarull en *Los Condes de Barcelona vindicados*, v. II, p. 207 y en *Colección de documentos inéditos del A. C. A.*, v. IV, d. CLXV a CLXVII; y A. de Bofarull en *La Confederación catalano-aragonesa*, etc., d. XII a XIV.

(495) Los Veguers existexen en lo Comtat de Barcelona des del segle X, no ab les atribucions ni caràcter del de Barcelona, segurament nascut al darrer quart del segle XI, com veurèm tot seguit.

(496) La torra de Guifret estava prop la mar (D. del a. 1012, L. A. E. C., v. I, f. 26, d. 48).

vegades la lloch-tenència a les seues mullers (497). Mes no són, aquests fets, la causa determinant y sí un de tants efectes d' ella. Aquella la trobàvem en haver finit l' absentisme de la superior autoritat, ço es, del Comte sobirà.

Lo poderiu d' una casa tan forta com la vescomtal de Barcelona, no caygué depressa. Se manté en peu, però trontollant, durant tot lo segle XI, ab caràcter d' autoritat judicial y substituint son tribunal o cort, al del Príncep (498). Conservà aytambé, certs drets o emoluments o *usalges* com se-n deyan llavors, dintre de la part de la Ciutat hont hi exercían predomini feudal, ço es, al castell Nou vescomtal, junt al Call juhich. En documents oficials les signatures dels vescomtes solían seguir immediatament a les dels Comtes.

Al morir lo vescomte de Barcelona Guitart, dexà de sa muller Geriberga tres fills, Udalart, Geribert y Adalbert y una filla que presumim casà ab Ermemir de Besora, pare de Gombàu de Besora. Udalart, presoner d' Almanzor, retornà de Córdoba, possessionant-se del ofici vescomtal, que interinament exercí Geribert (986-991). Abdós germans casaren ab dues filles de Borrell II y Lutgarda: Udalart ab Riquilda y Geribert ab Ermengarda (499). Adalbert, lo petit dels fills de Guitart, morí en la famosa expedició de Córdoba del 1010. Obté la representació d' Udalart, son fill, lo levita Guislabert (1023-1024) (500),

(497) En l' any 1000, la comtessa Ermesindis, filla de Gilga, presideix lo tribunal de justícia, farrant per son marit lo comte Ramón (Veja-s la n. 244 de *Lo Montjuich de Barcelona*).

(498) L' exercici de les atribucions judicials del Vescomte de Barcelona, se manifesta en la promesa que féu lo Comte als barcelonins (1025), de que no-ís demandaria devant cap altre tribunal, com no fos lo séu propi o lo del Vescomte (*Marca Hispánica*, d. CXCVIII, col. 1039). Del any 1000 es un plet o judici tingut en la cort presidida per lo vescomte Udalart (*Lo Montjuich de Barcelona*, n. 244).

(499) En *Lo Montjuich de Barcelona*, nos ocuparem detingudament de la descendència de Geribert, qui havia heretat lo castell de Port al peu de Montjuich, com també de Adalbert, publicant-ne son testament. De Geribert dit Castell, passà a son fill lo levita Folch, y per morir sense successió, al altre germà Mir Geribert y d' ell en 1060 al comte Ramón Berenguer I.

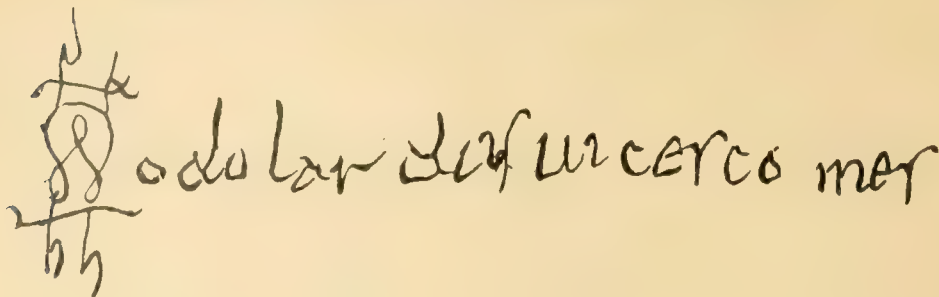
Suposa erradament Florez (*Esp. Sagr.*, v. XXIX, p. 200) y altres autors, que, Adalbert fou vescomte de Barcelona. Pervé la errada, de que, en 990 *Adalberto vicecomite filium Barone*, possehia terres a Provençals (D. 53 de Borrell II, A. C. A.) Nostra creença es que, aquí se tractarà de Adalbert, vescomte del Rosselló, qui en 1026 tenia terres cap a Montgat (C. S. C., f. 315, d. 944) o bé de Adalbert, vescomte d' Empuries, ja que en lo lloch de Provençals y en l' any 998, hi possehia terres Amaltrudis (sa viuda) y sos fills Guillém, vescomte d' Empories, Bliger y Sunyer (D. 34 de Ramón Borrell, A. C. A.) Udalart figura en lo d. del C. S. C., f. 61, 83 y 111, d. 231 y 317; d. 45 de Berenguer Ramón I, A. C. A.; A. 1024 del Index de Caresmar, A. C. B., etc.; Geriberga, sa mare, figura en l' any 1006, en lo C. S. C., f. 190, d. 597.

(500) A. 1024 *Guilaberto levita filio Odolardi vicecomiti*, sense afegir-hi lo *quondam* (C. S. C. f. 168, d. 543). Del propi 1024 Caresmar anotà en son *Index* (A. C. B.) la signatura del vescomte Udalart. Emperò *Guislabertus levita et vicecomes* surt en dues escriptures del 1023 (L. A. E. C. v. I, f. 38, d. 75 y v. III, f. 58, d. 167).

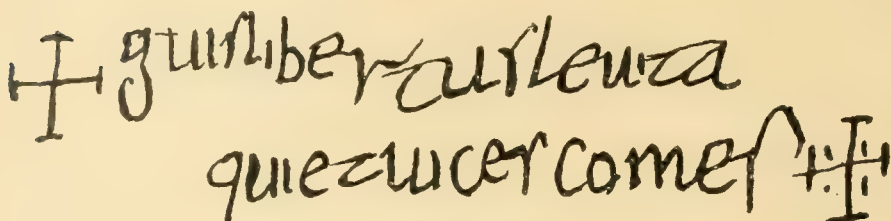
En 1030, vivia encara Udalart, vescomte, pare de Guislabert, com ho diu aquest document: *Ad fuit quidam vir nobilis Guilabertus levita filius odolardi vicecomitis deferens mandatum patris sui regibus firmatum petuitque Guitardum abbatem sancti cucufatis asserens eum iniuste possidere alodium quod fuit Geriberge vice comitissae quod ipsa variis locis possidebat cum viveret infra terminos castris clarimontis iure parentorum.* «*Ipsc vero Guilabertus dicens nescire ipsius scripturac tota innotata est au licentia de civitate barchinona in sanctam mariam de monasterio ubi possemus. fuit odolardus vicecomes cum iamdicto suo mandatario.*» Aleshores aumentaren lo nombre dels signatarios de la causa que tenian ab lo Abat de Sant Cugat y feren la següent escriptura de regonexement: *In xpti.*

qui del any 1032 en avant, actuà com a vescomte (501), a despit d' ésser elet bisbe de Barcelona (1035) y seguir vius sos pares Udalart y Riquildis en 1042

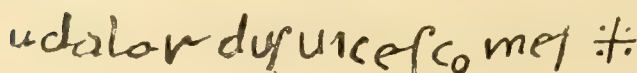
Signatures dels vescomtes Udalart I, Guislabert y Udalart II

«Odolardus uicescomes» (991 - 1042)

«Guislibertus leuita qui et uicescomes + » (1023 - 1045)

«Udalardus uicescomes + » (1047 - 1077)

(502). Lo darrer acte del vescomte y bisbe Guislabert es del 1045 (503). En vida traspasà lo vescomtat a son nebot Udalart (504) fill d' Ermengardis, qui

nomine ego () tolardus uicescomes simul cum filiis meis Guilaberto et iohanne. Recognosco quod Gueribergera mater mea ob remedium peccatorum suorum etc. (C. S. C. f. 191, d. 599).

(501) C. S. C. f. 87, 88 y 89, d. 320, 321, 322 y 323; L. A. E. C. v. IV, f. 19 y 53, d. 62 y 152.

(502) Villanueva *Viaje literario*, v. XVII p. 180. Veja-s L. A. E. C. v. IV, f. 154, d. 364.

S' ocupan també del vescomte y bisbe Guislabert, Florez *Esp. Sagr.*, v. XXIX, Vilardaga, que-lsuposava fill de Berga en *Historia de Berga*, p. 114, Parasols y Pi en *Sant Llorens del Munt*, p. 29, y dues escriptures sense data, les 18 y 164 de Ramón Berenguer II, del A. C. A. Lo séu testament figura en lo L. A. E. C., v. IV, f. 94, d. 239. En 1067 Ermengol Joan, fill del bisbe Guislabert, confirmà les donacions de les esglésies de Sant Miquel, Amenoelles y Collbató, llegades per son pare a la Sèu de Barcelona. (L. A. E. C., v. IV, f. 95, d. 240).

(503) A. 1045. *dompno guislabertus episcopus et uicescomes*. (L. A. E. C., v. I, f. 83, d. 193).

(504) No conèxem cap nova anterior al 1057. Del 1058 es un conveni entre Udalart y Guislabert sobre propietats vescomtals (D. 220, 221 y 247, de Ramón Berenguer I, A. C. A.) Tenia patrimoni a Agudells, (L. A. E. C., v. II, f. 42, d. 117, 118 y 119); comprà a son oncle Guislabert lo castell de Caberra ab son castellet, tèrmens y pertencencies. (*Liber Feudorum Vicariorum Cathalonie*, v. I, f. 68 y v. IV, f. 56 y 59, A. C. A.) y en 1057 lo de Fontanet o Apiera, del qual sembla restar-ne feudatari del Bisbe, com també ho era del castell de la Guardia de Montserrat. (D. 219, 220 y 221 de Ramón Berenguer I, A. C. A.) Florez s' equivoca al suposar a Udalart fill de Joan Guislabert (*España Sagrada*, v. XXX, p. 223). Lo jurament de fidelitat d' Udalart al bisbe Guislabert, díu: *Udalardus filius qui sum Ermen-*

havía casat ab Guisla, viuda del Comte de Barcelona Berenguer Ramón I podent conceptuar-lo vescomte en 1047, a poca diferència.

Del vescomte Udalart II, conegut aytambé per Udalart Bernat, hi han al A. C. A. dos homenatges prestats al Comte Sobirà, en 1057 y 1062 (505). Intervé en la junta de magnats, que en 1068 promulgà los Usatges (506). Lo darrer acte seu, es del 1077 (507). Dexà dos fills coneguts: Guislabert y Berenguer.

gardis femine, ad te Guisliberto episcopo seniori meo filius qui fuisti Richillis vice comitissa (a. 1059, d. 220 de Ram. Ber. I, A. C. A.) Y aquí se veu com Pujades s'errava quan deya ésser lo bisbe Guislabert fill de Guisla (*Crónica*, v. 7, llibre 14, p. 388). Verament aquesta familia vescomtal resulta un tant obscura y tots los autors que d'ella nos havèm ocupat tenim que rectificar-nos. Per ço no duptam en declarar errat l'arbre genealògich de la successió de Borrell II, en lo que se relaciona ab la branca vescomtal, al arribar a aquest vescomte, al qui suposavam fill d'Udalart, nomenant-lo en conseqüència, *Bernat Udalart*. (*Lo Montjuich de Barcelona*).

(505) Pere Tomich, *Conquestes de Catalunya*, (edició de 1886) p. 116; Pròsper Bofarull, *Los Condes Vindicados*, v. II, p. 77 y Diago, *Hist. de los victor. condes de Barcelona*.

Cridan la atenció certes paraules del conveni fet en 1063, entre lo Comte y Girbert Guitart, puix transpiran certa contradicció que tindria Udalart en l'exercici del séu càrrech Vescomtal: «*Iterum convenit predictus Gerbertus jam dictis Comiti et Comitisse ut donet ad eos aut ad unum de illis potestatem s'ne engan de ipso Castro uetulo quod est super portam Barchinone et ipse tenuerit per Udalardum vice comitem HABET PREDICTUM CASTRUM aut per aliquam guisam potest habere ipsum per quantas uices predicti Comes et Comitissa aut unus ex illis requisierit uel requisierunt ad eum potestatem de predicto castro uetulo.*» «*Et si tantum euenit ut sit iudicatum per directum inter predictum Geribertum et jam dictum Udalardum vice comitem quod predictus Guibertus debet mittere castellanum uel castellanos in predicto castro uetulo quod tenuerit per iamdictum uicecomitem convenit jam dictus Geribertus, predictis comiti et comitisse ut mittat castellanum uel castellanos in predicto castro uetulo ad uoluntatem et laudamentum iamdicti comitis et comitisse.*» (D. 280 de Ramón Berenguer I, A. C. A.)

Pochs mesos després, ço es, a les derrerries de Janer de 1064 segueix altre dels diferents juraments de fidelitat que ell prestà al Comte per lo castell Vell vescomtal. En veritat, que, tants juraments de fidelitat d'aquest personatge a un meteix Sobirà, ja són prou per excitar la suspicacia envers Udalart. Díu aquest: «*Et predictus Udalardus convenit jam dictis Comiti et Comitisse ut non retineat censum uel usaticum aliud in predicto castro, nisi qualis fuit ibi in uita Reimundi borrelli comitis et auui jam dicti Udalardi. Et si fuerit ibi alius census uel usaticos liceat eum inde predictus Udalardus*» «*et predicti comes et comitissa supra predictas conueniencias comandant predictum castrum uetulum uicecomitalem jam dicto Udalardo et donant ei per feuum ipsum Vicecomitatum de Barchinona et ipsum feuum de iamdicto castro sicut auus et proauus iamdicti Udalardi tenuit ipsum feuum per comitem.*» (D. 292 de Ramón Berenguer I. A. C. A. Veja-s també los d. 225 y 226 del meteix Comte, y la *Marca Hispánica*, col. 438, 453 y 454).

Precisament l'any abans (1063) Udalart y Guisla cediren a Ramón Berenguer I los castells d'Apiera o Fontanet (comprat per Udalart a son oncle Guislabert y donat a Guisla en 1059) y de Castellet, rebent en cambi lo d'Apierola (d. 236, 247, 280, 292, 297 y 298 de Ramón Berenguer I. *Liber Feudorum Vicariarum Cathalonie* v. I, f. 75, A. C. A.) En 1005 y en 1041, la vescomtessa Riquildis tenia patrimoni a Apiera (D. 45 y 51 de Ramón Berenguer I. A. C. A. y Villanueva *Viaje literario* v. XVII p. 177).

(506) Alguns suposan que promulgà los Usatges, Udalart vescomte de Bas, mort en 1124 a Vilademuls y no lo nostre de Barcelona, per desconèixer la genealogia d'aquesta familia vescomtal. (Bàlari *Cataluña Orig. hist.* p. 420, Montsalvatge y Fossas, *El Vizcondado de Bas*, p. 24, Miret y Sans, *Los vescontes de Bas en la illa de Sardenya*, p. 11, etc.) Pot veure-s la intervenció del vescomte Udalart Bernat en les escriptures següents: L. A. E. C., v. II, f. 10, d. 32 y v. IV, f. 154, d. 364; *Registre del Armari de Barcelona*, d. 313, 315 y 323. (A. C. A.); y del a. 1076, la donació feta a Sant Cugat del Vallès, del alou de Vilaclara y de la esglesia de St. Miquel del Bruch. (C. S. C., f. 210, d. 653).

(507) A. 1077. Udalart y Guisla, vescomtes, venen al Ardiaca de la Seu les *turris et murum et alias domos cum solis et superpositis*, etc., de la ciutat de Barcelona, les quals estavan entre les *domibus adaladis que uocatur comitissa* y les *domibus archidiaconatus sane et cruciatis*, etc. Vescomtes hi signan sos fills Guislabert Udalart y Berenguer Udalart. (L. A. E. C., v. I, f. 236, d. 640).

Guislabert Udalart, casat ab Ermesendis, tenia lo càrrech vescomtal en 1090 (508). Figuravan entre ses possessions lo castell d' Arrahona (509) y les dugues parroquies de Sant Julià y Santa Justa, de Llissà sobirà. Aquestes les dóna en 1126, a sa filla Arsendis, casada ab Guillém Ramón (510).

En 1125 lo Comte de Barcelona confirma certes franqueses otorgades als hòmens franchs de Barcelona y de son Comtat, als qui no devia exigir-se cens per les aygues, boschs y pasturatges. Llavors se parla de la cort o tribunal del Vescomte, declarant que, fos allí o en la cort comtal, ahont se-ls tinga d' administrar justicia (511).

Després del any 1126 fineix tota nova de Guislabert Udalart. Lo vescomtat passà per dret d' heretament a son fill Reverter. De les africanes terres del Almogreb, hont se trobava, Reverter reclamà a Ramón Berenguer III la reintegració de son patrimoni, y que li defensàs y guardàs, prometent que ell, allí ahont era (lo Marrochs) estaria a son servey. Lo Comte l' escoltà y donà lo vescomtat de Barcelona, abans de morir (1131).

La presència de Reverter a tan llunyanes terres, es altament romàntica. La versió sarrahina diu, que, captivat per Alí, soldà del Marrochs, aquest, fià mólt de ses qualitats, enlayrant-lo al extrém de nomenar-lo capità general de totes les sues hosts, tant de les musulmanes, com de les cristianes que tenia a sou. Sots son consell se efectuaren les campanyes d' Alí contra los almohades, tenint fama de que may havia estat vençut (512). No sembla que Rever-

(508) A Argaiz, en *La Perla de Cataluña*, devèm aquesta nova. Guislabert Udalart signà en 1098 una escriptura en lo C. S. C., f. 11, d. 14. Prosper Bofarull diu, que en 1112, Ramón Berenguer III li conferí lo vescomtat per mercè sua (*Condes de Barcelona vindicados*, v. I, p. 152). Suposa que aquesta familia vescomtal es lo cap de la de Queralt, comtes que foren de Santa Coloma.

En un cònveni de l' any 1110, lo Comte de Barcelona li conferí lo Vescomtat. Comença lo d. *Hec est conveniencia quam facit g. labertus udalardi domno Raimundo comiti*, y mes avall diu: *et predictus comes super predicta conveniencia commendat predictum castrum ueulum uicecomitale iamdicto gelaberto, et donat ei per feuum ipsum uicomitatum de barchinona et ipsum feuum de iam dicto castro sicut auus et proauis iamdicti gelaberti ipsum feuum tenuit per comitem*. L' homeratge prestat lo me terx dia per Gelabert Udalart al Comte, que comença *Juro ego Gelabertus qui fui filius Guilie femine*, se publicà integrament en lo B. A. H., v. XL, p. 61. (D. 131 y 132 de Ramón Berenguer III, A. C. A.)

(509) En 1113 devian prestar fidelitat al vescomte Guislabert Udalart los senyors del castell d' Arrahona. (D. 162 de Ramón Berenguer IV).

(510) *Marca Hispànica*, d. 371 y D. 267 y 269 de Ramón Berenguer III. Vejan-se ademés los d.d. 67, 233, 234, 247 y 256 del propri Comte. (A. C. A.) com també lo C. S. C., f. 298, d. 908.

(511) A. 1125: *nisi solum modo nostra recta et iusticiali presencia siue uicecomitis predicte ciuitatis uel aut nostrorum iudicium uel eorum qui a nobis acceperint uim audiendi et iuste defendendi causas sibi prolatas*. (*Llibre Vert*, f. 205, A. M. B.)

(512) Consulten-se les monografies: Joseph Alemany, *Milicias cristianas al servicio de los sultanes musulmanes del Almogreb*, y Carreras y Candí, *Relaciones de los vizcondes de Barcelona con los drabes*, publicades en *Homenaje a D. Francisco Codera en su jubilación del profesorado. Estudios de erudición oriental con una introducción de D. Eduardo Saavedra*. (Zaragoza 1904.) y la derrera un-bé reproduhida en nostra *Miscelànea històrica catalana*, vol. II.

Alemany en la predita monografia diu: «El sultán Alí, hijo de Yúsuf y de una esclava cristiana, fué el primero, según el autor, del Alholal Almauxia que hizo ginetes á los cristianos, encargándoles la recaudación de los tributos. No sabemos si se refiere á los cristianos indigenas ó á los cautivos, principalmente españoles, que Alí Abenmáimún, almirante del sultán y el hijo de éste, Texufin, trasladaron

ter se moguéis gayre d' aquella terra (513): emperò se'l veu aquí en 1133, ab son fill Berenguer, usant lo títol de Vescomte de Barcelona (514) que li confirmà Ramón Berenguer IV (515). Lo càrrech era poch més que nominal, corresponent-li algú dels antichs drets (*usaticos*) devallants del conveni entre Ramón Berenguer *lo vell* y lo vescomte Udalart I.

Ja no consta que Reverter tornés a Barcelona. Durant son allunyament li-n sufrí contradicció lo càrrech vescomtal y les sues rendes. Diago refereix que Berenguer Ramón de Castellet s' apoderà del vescomtat. Fà poch favor eix fet, al representant de Reverter, son nebot Guillelm de Guardia (516), a no ésser que tingués part en la trahició. Lo Vescomte, en sa correspondencia ab lo Comte, intercedeix per sos nebots, que no anomena, y als qui tira en cara traicions, calificant-los de no tenir seny y estar mancats de judici (517).

á Marruecos. El autor de la crónica del Emperador Alfonso, nos dice que Texufin, después de la campaña de 1138, se volvió á Marruecos llevandose muchos mozárabes y todos los cautivos que encontró en las tierras de su poder, á los que puso en las ciudades y fortalezas *junto con los otros cristianos* para que hiciesen frente á los Almohades que á la sazón expugnaban toda la tierra de sus dominios. El emperador Alí puso toda su confianza en estos defensores, á quienes, según la citada crónica, *dilexit super omnes homines orientalis gentis suae*, empleando á unos en los cargos de más confianza de su palacio y nombrando á otros comandantes y capitanes de su ejército. Entre los cautivos de Alí, había un noble decurión barcelonés, llamado Reverter, *varón justo, sencillo y temeroso de Dios*, á quien el sultán encargó el mando supremo de su ejército, tanto cristiano como musulmán, porque nunca había sido vencido, y según cuyo consejo se llevaban á cabo todas las campañas contra los almohades.

»En 1142, reinando ya Texufin, hijo de Alí, salió Reverter á campaña al frente de su milicia y cuando volvía á Marruecos con un considerable botín que había arrebatado á los Benisenus, fué atacado por los almohades, derrotada su milicia y muerto con gran número de los suyos. Los vencedores vengaron la saña que le tenían, colgando su cadáver en una cruz.»

(513) Tres interessants lletres de Reverter són ja prou conegudes y comentades: veja-s la *Colección de documentos inéditos del A. C. A.*, v. IV y nostres treballs *Los castells de Montserrat y Relaciones de los viscondes de Barcelona con los árabes*. De la primera lletra après nos n' ocuparèm. La segona, tractava de la comissió que tenia son apoderat Robert, d' establir lo castell de la Guardia, axis que arribàs a Barcelona. Se mostrava mólt deferent ab lo Comte dihent-li *et si in ista mea honore est nullus homo qui non uoleat facere uestram uoluntatem accipite eum in manicijs terreis et mitite eum ad me ad Marrochs et ibi facio uobis directum que uobis placuerit*. La tercera lletra aludia a la immediata partida de son delegat Robert, al Comtat de Barcelona y sols fà referencia a una vella qüestió ab Guillelm Ramón, moneder.

(514) A. 1133: Reverter y son fill Berenguer, encomanan lo castell de la Guardia de Montserrat al nebot del primer Guillelm de Guardia. (D. 68 de Ramón Berenguer IV, A. C. A.)

(515) A. 1138. Ramón Berenguer IV donà a Reverter *totum ipsum vicecomitatum Barchinone, cum omne honore eidem vicecomitatui aliquo modo pertinente, totum íntegre, sicut melius unquam illum habuit et tenuit in uita sua Udalardus vicecomes per Ra'mundum Berengarii comitem reuerem*. Lo Comte li confirmà los castells de Fontanet o Apiera, Cabrera y Castellaulí. (D. 106 de Ramón Berenguer IV, A. C. A.) Veja-s Pujades, seguint a Diago (*Crónica de Cat.* v. VIII, p. 360).

Reverter, continuava fora en 1138, actuant com a representant séu, signant l' acte precedent *Rodverti hominis Reverterii*. També s' hi llegeix en ell lo nom del veguer de Barcelona Berenguer Ramón.

(516) Existexen diferents convenis entre Reverter y son nebot Guillelm de Guardia: en 1137 li entregà lo primer la comanda del castell de la Guardia de Montserrat; en 1139, al otorgar-li una bona part de móltes de ses pertencencies, Guillelm jurà fidelitat a Reverter y a son fill Berenguer. Veja-s lo d. 112 de Ramón Berenguer IV. (A. C. A.) y lo *Liber Feudorum Vicariarum Cathalonie*, v. I, f. 70 y 75.

(517) *Et rogo vos senior pro Dei amore et summa amicitia de meos nepotes qui sunt in ista traditione ut sit uestra mercede ut recuperetis eos et mihi donetis quia ego scio, senior, quia nepotes non sunt membrati et sunt stulti et folli ut non rememorent de ista antiqua traditione et de sua patria*

Reverter morí al Marrochs, combatent als almohades (1142), passant lo Vescomtat a son fill major Berenguer (518). Seguí al Almogreb a les ordres de Texufin. Al morir aquest Sobirà y regnar Ishac (1146-1147), los almohades s'apoderaren del Imperi de Marrochs. Lo soldà Abdelmumem, anuncià no consentir en sos estats ni cristians ni juhéus (1146). Llavors molts renegaren, figurant en aquest nombre hú dels fills de Reverter, conegut per Abulhasan Alí Abenreverter. Aquest obtingué del Soldà, una important missió a Mallorca, prenent part, ab varia fortuna, en les lluytes polítiques de la illa, y morint, al retornar al Marrochs, en la batalla de Gomert (Juny 1187).

Durant una temporada immediata a la mort de Reverter, en que no-s tenen noves de son fill Berenguer, Guillém de Guardia (1148) procurà d'adjudicar-se lo Vescomtat de Barcelona (519). En 1154, Berenguer Reverter y sa muller Ermesendis començan a usar del títol vescomtal (520). A vegades hi

Signatures del vescomte Berenguer Reverter

Bengarii reuertarii uice comitis

«Berengarii reuertarii uice comitis — Berenquer ben Reberter» (1154 - 1207)

Bengarii de guardia. S + Ermessendis uxoris eius. Berenquer ben Reberter

«S + Berengarii de guardia. S + Ermessendis uxoris eius. Berenquer ben Reberter»

La primera signatura pertany al C. S. C. (f. 611, d. 656), no es original. En la segona, lo escrivà posà son nom y lo de la sua muller y après lo Vescomte signà en algarabia.

afegiren lo qualificatiu de sa possessió particular, lo castell de la Guardia de Montserrat, firmant-se, com en 1158, Berenguer Reverter *vescomte de la Guar-*

hula quot Raimundus de Castelet vobis dixit ex mea parte non demando uobis per meum seruicium sed per meliorare ad vestrum seruicium.

(518) En la comanda que Reverter féu del castell de la Guardia de Montserrat (1137) a Guillém, net del vescomte Guilabert Udaltart, hi signà son primogènit, Berenguer fill d' Arsendis.

(519) A. 1148. *Hæc est conueniencia que est facta inter Raimundum comitem barchinonensem et aragonensium Principem et Guillelmum de Guardia vicecomi em. In primis comendat Raimundus Comes, prephato Guillelmo, ipsam castlaniam de Apiera sicut auus ejus Gu'labertus Udaldardus, melius habuit eam et tenuit in vita sua. (Liber Feudorum Vicariarum Cathalonie, v I, f. 72, v. IV, f. 110 y D. 191 de Ramón Berenguer IV A. C. A.)*

(520) A. 1154. *Ego Berengarius vicecomes simul cum coniuge mea nomine Ermesendis laudamus atque concedimus donacionem quam fecit proauus meus udaldardus uicecomes cenobio sancti cucuphatis octavianensis de alaudio suo de uilla clara quod fuit de Arnallo boni filio qui est condam. (C. S. C. f. 210, d. 654).* La escriptura que segueix (d. 655 també del 1154), es ja coneguda dels historiadors, parlant de la destrucció del castell de la Guardia. Aquest castell, en 1156 Berenguer Reverter lo vengué al Comte de Barcelona (F. Carreras y Candi *Los castells de Montserrat*).

dia (521) dictat que, ja en l'any 1113, usà un dels seus antecessors (522). És tant donchs en època de evolució respecte lo nom titular del vescomtat; filla de la moda imperant, quan aquest fineix com a càrrech públich y lo títol se perpetúa en variada forma (523). D' aquí la aparició del vescomtat territorial, equiparat en sa essència a qualsevulla baronía o jurisdicció particular. Lo patrimoni o possessió territorial de més importancia, que restava als vescomtes de Barcelona a mitjans del segle XII y del qual prengueren lo nom, fôu lo castell de la Guardia de Montserrat, dintre quins tèrmens era lo millor la parroquia rural del Bruch, no gran cosa per cert.

A vegades Berenguer Reverter se titulá senzillament *vescomte* (524) y també *Berenguer de Guardia* a seques.

Educat en lo Marrochs, a aquest darrer vescomte de Barcelona li passava lo que al rey d' Aragó Pere I, ço es, que sols sabia firmar en algarabía y no en lletres romanes.

En 1187 (17 Octubre) al morir son germà Abulhasan Alí Abenreverter, passà al Marrochs. Abans féu testament, llegant los més dels seus bens a Arbert de Castellvell (525). Ne retornà y visqué encara alguns anys, ingresant en la ordre del Temple en la qual hi moriria en 1207, si nos atenèm a la documentació (526). Ab ell fineix totalment lo Vescomtat de Barcelona.

Ni Reverter, ni son fill Berenguer, possehiren lo castell Vell vescomtal de Barcelona, transformat en residència d' una nova gerarquia: lo veguer de la Ciutat. Aquest important oficial nasqué del aniquilament del vescomte, en lo darrer quart del segle XI. L' origen no es del tot clar. Sembla que lo castlà major, canviant son nom per lo de *Veguer* y assumint la autoritat del Vescomte, en la administració de justicia, acabà per supplantar-lo. No dirèm que

(521) A. 1158. *Ego berengarius reuertarius uice comes de ipsa guardia et uxor mea Ermessen-dis*. (C. S. C. f. 211, d. 656. Veja-s també lo C. S. C. f. 170, d. 548).

(522) No sabèm si seria Guislabert Udaltart lo *vescomte de Guardia*, a que fà referència lo testament de Ramón Tebdalt, en 1113, al dir: *Dimito iterum sepedictis uxori et filie* (Guisla y Adaleidis) *meum feuum quem teneo per uicem comitem de Guardia et per Remundum Guifredi, totum et ipsam comandam de Castello nouo*. (C. S. C. f. 70, d. 273).

(523) Aquesta evolució es general a tots los vescomtats catalans. En *Los vescomtes de Cerdanya, Conflent y Bergatà*, Miret y Sans fà igual observació per aquelles terres dels Pirinèus. (*Memorias de la A. B. L. B.* v. VIII, p. 130.)

(524) A. 1159. *Berengarii Revertarii uice comitis* (C. S. C., f. 611, d. 656).

(525) A. 1187. (18 d' Octubre) *Charta qua Berengarius de Guardia pergens in Hispania ad Regno de Marrochs fecit testamentum*. Llegava a Arbert de Castellbell los castells de Granera, Castellort y Castellnou de Bages, que-ls hi tenia Bernat de Bell-lloch de la Roca, castlà. Los castells de Apiera, Guardia de Montserrat y parroquia del Bruch, nos diu a qui los llegava, a Bertràn de Castellat li donà lo castell d' Apierola. (*Los castells de Montserrat*, Ap. d. V.)

(526) D' abans del 1207, alguns bens de Berenguer de Guardia havia passat a altres persones de sa familia. Arbert de Castellvell en 1192, tenia lo castell y terme de Faiset, que-s diu tenia Berenguer de Guardia y al meteix temps cedía al Rey d' Aragó *honorem de Guardia et jus petendi dictum honorem*. En 1193 se celebrà un conveni sobre la potestat del castell de la Guardia d' Montserrat entre lo rey Anòs y Guillem de Guardia. (Veja-s *Los castells de Montserrat*).

Girbert Guitart castlà del castell Vell, en 1063 (527), sigué veguer de Barcelona. Però Arbert, que apar castlà del predit castell, segurament emparentat ab Guillelm Ramón y Dorca, castlans en 1111 (528), sigué conegut per *veguer del castell Vell*, títol equivalent a *Veguer de Barcelona*, prenent, com se prenía, la part per lo tot.

Al arribar al segle XII, lo veguer de Barcelona comptava ab emoluments peculiars al séu ofici. Devallavan de la disminució dels drets vescomtals, especialment dels que los hi pertocava en judicis y plets, com també de la creació de noves imposicions. Entre los vescomtes y los veguers hi hagueren tractes per obtenir-ne aquells compensacions de lo que perdían. Se sab d' un conveni entre Bernat Arbert, veguer y lo pare del vescomte Reverter, après refermat per lo derrer (529), segons lo qual diferentes leudes sobre ferre, peix y altres articles, passaren al Veguer.

Los nous tributs o drets en benefici de la Veguería, al començar a establir-se, prenen caràcter d' odioses exaccions. Cosa d' altra part molt natural, puix may a ells hi havían estat subgectats los lliures barcelonins. Per ço promouen controversies, com la del any 1113, qual consecuencia fôu refermar-se Berenguer Ramón de Castellet, veguer del Castell Nou, en la possessió de les noves imposicions o drets de consums (*usaticos novos*) creats per Ramón Berenguer III, en fleques, tavernes, vendes de blat y bestiar y alguns més drets de mercat (530).

(527) *Liber Feudorum Vicariarum Cathalonix*, v. III, f. 55.

(528) D. 142 de Ramón Berenguer III, (A. C. A.) *Liber Feudorum Vicariarum Cathalonix*, v. I, f. 80 y 151 y Joan Segura *Historia d' Igualada*, v. II, p. 437.

(529) A. 1131. *Domnus Raimundus comes barchinonensis Requisiuit estachamentum de directo a Berengario uicario suo ob multas querimonias quas contra eum habebat*. Al arreglar lo que entre ells dos era motiu de discordia, se fà referencia als drets dels flequers creats per lo pare del veguer Berenguer. Aquest personatge fôu lo primer en imposar dit tribut (*noviter per uiolenciam eas imposuerat predictis flechariis et in infirmitate qua obiit sub graui in terminacione quam archiepiscopus ei super hoc fecit penituit se de hac violencia et precipit ne ulterius hec exactio in ipsa ciuitate fieret*). Mort lo pare del veguer Berenguer, lo Comte entregà los dits drets a aquest en compensació d' un feu de Terrassa. Del dret de fleques ne seguí disfrutant lo Veguer.

Després d' ocupar-se d' altres emoluments que lo Veguer percebia en los judicis y plets, se continuava l' important apartat que segueix: *De superfluis exaccionibus super quibus Comes conquestus est a berengario fieri in barchinona sub umbra uicarie uidelicet in semitrosellis et in bardis et in beionis et in leudis terri et piscis ac multarum aliarum rerum et in receptis nupcialibus et in superflua acceptione foccaciaryum iudicatum est quod quantum ipse berengarius potuerit probare per legitimos testes aut uerificare per unum militem qui defendat se per duellum antecessorem suum bernardum arberti tenuisse per uegeriam quiete habere berengarium ad seruicium comitis. De adquisicione uicecomitatus unde comes conquestus est, iudicauerunt quod quicquid berengarius potuerit probare quod ab ipso uicecomite uel a filio ejus reuerter adquisierit, quod domnus comes ei auctorizauerit habeat et possideat. Cetera comiti restituat.* (D. 333 de Ramón Berenguer IV, A. C. A.)

(530) A. 1113. Interessant document per Barcelona, lo de la controversia sobre los drets de consum, que-s cobravan al castell Vell, ço es, a la porta principal de Barcelona: *Sit manifestum quod inimicie diu fuerunt inter venerabilem Raimundum Barchinonensem comitem et Berengarium Raimundi de Castelet. Dederat enim dicto comes predicto Berengario in castro veteri de Barchinona et in eius pertinenciis quedam per seruiuo et pecunia quam ab ipso occuperat. Deinde quia ipse Berengarius noluit venire ad iusticiam per ipsam comitem filius Arberti qui fuerat uicarius ipsius castri, expulsi*

Una segona controversia en 1131, nos aclara que la tributació imposada a les fleques, fóu obra del veguer, Bernat Arbert. Tothòm, fins aquest meteix, ho conceptuà abusiu y violent, per manera, que, en sos derrers instants, Bernat Arbert manifestà a Sant Olaguer no-s tornés a exigir dita imposició als barcelonins. Lo pas estava dat y lo dret posat a les fleques perseverà.

Obscura es la primera cronologia dels veguers. Guillém Ramón de Castellvell ho seria del 1127 al 1134, en que possehí lo castell Vell (531). Tal vegada també ho fóu Jordà fill de Jordana (532). Ja són més precises les noves dels veguers, Pere Arnal (1126); Berenguer descendent de Bernat Arbert (1131); Berenguer Ramón (1138-1144); Berenguer de Barcelona (1148) (533); Pere Arnal (1155-1157); Guillém Català (1161) etc. S' ha de notar, com los fills del veguer Berenguer Ramón, ara que van formant-se los noms de fonts, o d' origen, adoptaren l' apelatiu de *Barcelona* (534).

Berengarium de ipsa honore et dedit illum Raimundo renardi et Guillermo fratri eius qui agebant causam per filiis Arberti. Propter hoc Berengarius et sui foriferunt multum comiti. Comes vero per tanta injuria sibi illata, cepit eos guerriere et cogere ut ad iusticiam venirent. Berengarius autem ipse et fratres eius post dissipationem honoris sui post mortem suorum hominum et patris, uidentes quia non possent sufferre guerram Comititis, miserunt se in potestatem eius et disjunerunt illi et suis omnes querimonias suas et hominio et sacramento sicut ipse mandauit. Post multum uero temporis Comes videns bonum seruicium et fidelitatem Berengarii soluit sacramenta et conueniencias et definiciones quas ei fecerat quare per uiolentiam uidebantur esse extorte ut corda eorum essent paccata et lotum esset in causimentum illorum. Postmodum ipse Comes cum uxore sua Dulcia comitissa dedit predicto Berengario totos usaticos nouos quod ipse comes constituerat in Barchinona, uidelicet de flechariis, tabernis et de uendicione de blad ad ipsam pilam et de uendicione bestiarum uiuarum siue mortuarum et de aliis usaticis nouis quod ipse Comes misit in ipso merchato. Propter ipsa denique prescriptis Berengarius et fratres et consanguinei eius grato animo definiunt ipsi Comiti et suis omnes querimonias quas de ipsis habent de omnibus malefactis et contrarietatibus quas ipse Comes et sui illis quocumque modo propter hanc guerram intulerunt et ipsum honorem castri ueteris sine ulla retencione et definiunt Comiti et comitisse et Guillelmo renardi et fratribus eius. Et ipse Berengarius efficitur homo ipsius Comititis et comitisse et conuenit ipsis ut seruiat eis et in caualcatis et in placita ubi ipsi mandauerint et sit suis illorum contra cunctos homines uel feminas et sit eis fidelis de personis ipso-rum et de omni honore quem hodie habent uel deinceps habebunt et hoc faciet et attendet eis per fidem sine engan et fidelitatem proprio sacramento eis confirmet et conuenit eis ut hanc eandem fidelitatem faciat illi filio suo cui Comes barchinonam dimiserit. Actum hoc VII K. aprilis anno ab incarnatione Domini MCXIII. — S † Raimundi comes S † Dulcie comitisse S † Reiamballi S † Umberti S † Berengarii Bernardi S † Berengarii Raimundi de Castelet S † Carbonelli fratris eius S † Berengarii Guiriberti S † Rodlandi fratri eius S † Arberti Guiriberti S † Guillelmi Renardi S † Bertrandi. (Reg. 1, f. 51, A. C. A.)

(531) A. 1127. *Item in eodem libro folio CCLXI est carta qua G. R. filius Ermessendis iuravit fidelitatem Raimundo Comiti filio Maattis cum uxoris eius Dulcie. Et post multa inuenit dare ei et suis potestatem de ipso Castro Velulo de Barchinona et de ipso Castro de Castellbell et de ipso Castro de Odena et Castro de Pontons et de Castro de Bewüure et de Castro Far. Et fuit facta carta XVII Kal. Novembris anno XIX Regnante Ledoico Regis. Una altra menció del meteix document porta cambiada la data, que es 6 kalendas Abril del a. 26 de Lluís (1136) y entre les sues pertenencies, hi vé afegit lo castell de Sant Vicents (*Liber Feudorum Vicariarum Cathalonie*, v. I, f. 80).*

(532) D. 18 sense data, de Ramón Berenguer III, A. C. A.

(533) A. 1148. Testament de Guillém Pere de Sarrià: *Dimito filio meo berengario de serriano meam fortedam de serriano simul cum orto ad herente ad ipsam fortetam, et castrum de regumir cum omnibus fevis et usaticis quos habeo per ipsum castrum quem teneo per meum senorem berengario de barchinona.* (C. S. C. f. 286, d. 885). No pot duptar-se de que G. P. de Sarrià era castlà del Veguer.

(534) A. 1144. *Ego Sanctia qui tui uxor condam Berengarii ramundi vicarii et sui...*

Participa de la evolució que en lo segle XII experimenta lo vescomte de Barcelona, lo seu castell Vell puix pren lo nom de *castell de la cort del Veguer* y també *castell del Veguer*. L' edifici pervé a la època moderna, malment-lo en 1714 los projectils del setge de Barcelona (535).

L' altre castell Vescomtal, nomenat Nou, tampoch apar propietat dels Vescomtes en lo segle XI (536). Los comtes Ramón e Isabel, l' enfeudaren al senescal Amat Eldrich (537), de qui l' heretà son primogènit Pere Amat, fill de Adaledis, regint-lo durant sa menor etat (1061) l' oncle d' aquest Ramón Mir d' Aguda (538) y després d' ell, (1065) Ramón Guadalt (539).

Dexèm de banda aquestes enfeudacions a castlans y vendes judicials qual interès es molt limitat (540), per més que pecuniariament llavors no fos axís. Importants eran les rendes del castell Nou, donada la seva situació. En son perimetre o vehinatge hi radicavan, no ja riques parroquies, com Sant Miquel,

garius de barchinona et Guillelmus. Firman la escriptura *Berengarii de barchinona* y *Guillelmi de barchinona*. (L. A. E. C. v. I, f. 220, d. 588).

(535) Víctor Balaguer, *Las calles de Barcelona*, v. I, p. 60.

(536) Preté Monfar, (*Historia de los condes de Urgel*, cap. XLVI) que al reedificar-lo Borrell II quan reconquerí Barcelona, l' encomenà a Ynigo Bofill, donant-li propietats de persones, mortes en la nvasió de Almançor, y que no havien dextat successors. (21 Octubre 989).

(537) Ja era mort Eldrich en 1050. Firmà lo d. 240 de Ramón Berenguer I. Dóna alguns detalls d' aquest Senescal y de ses pertenençies, lo d. 253 de Ramón Berenguer I. (A. C. A.)

(538) Los Comtes de Barcelona donaren totes les possessions y honors d' Amat Eldrich, a son fill Pere *et ipsa senescalquia et comendarunt R.º mironis (auunculo dicti Petri) bajulis de ipso Petro usque ad XX annos sue etatis et bajuliam de Castro nouo de Barchinona cum feuo ipsius Castri et de Castro oriso cum feuo comitale qui pertinet ad ipsum Castrum et de castro solterra cum feuo comitale similiter qui pertinet ad eundem Castrum (et conseruent dicti Comitis Adaledi matri dicti Petri, alo tes quos dictus Amatus eius vir habebat, excepta dominicatura de Ceruaria, dum esset vidua, prout ibi latius etc.)* (Tot lo tancat en los parentesis fóu afegit a eix escrit més tart, en lo segle xv).

A. 1061. *Item in eodem libro et folio est carta qua dictus R. mironis de acuta iurauit fidelitatem dictis Comiti et comitisse propter bajuliam (sibi ut supradicitur comendatam) honoris dictum Castri noui de Barchinona et feui ipsius Castri et Castri orisi cum feuo comitali et Castri solterre cum feuo comitali predictis (et propter bajuliam dicte Adaledi). Et fuit facta carta XVIII kalendas Maii anno XXIX enrici Regis.* (1061), etc. *Lib. Feud. Vicar. Catal.* l. IV, f. 84 vell, 52 nou. (A. C. A.)

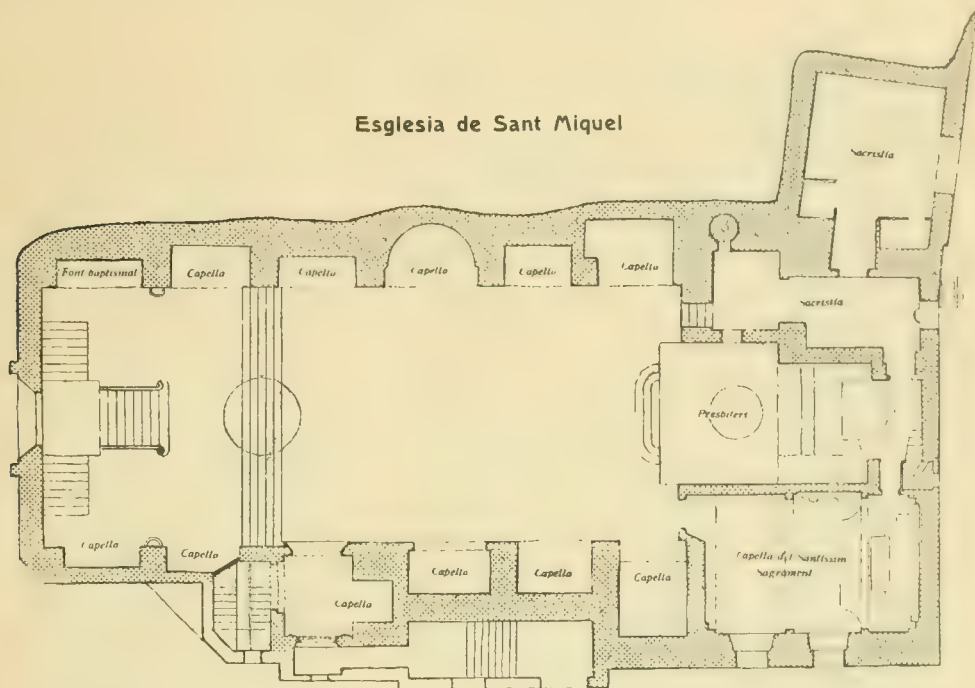
Al començar lo segle XII, Berenguer, fill de Teresa, jurà fidelitat al Comte, per los castells Nou y de Port.

(539) A. 1065. Conveni entre lo Comte de Barcelona y Ramón Guadalt *de ipso castro nouo de Barchinona siue de ipsos feuos vel parrochias qui ad ipsum Castrum pertinent*. Ramón Guadalt lo tenia en nom de Pere Amat, fill d' Amat Eldrich, convenint-se: *Iterum etiam conuenit iamdictus Petrus ad predictum Reimundum ut dum euerit ad etatem faciat illi tales sacramentos vel affidaments quales fecit Amatus Eldrici ad iamdictum Reimundum per ipsum Castrum*. (D. 331 de Ramón Berenguer I. A. C. A. Veja-s també lo D. 334 anotat en lo index del titulat «Armari de Barcelona» A. C. A.)

(540) En 1052, los Comtes vengueren per 1,000 sous, la meytat del castell Nou a Bertran y Ermesendis (D. 336 y 358 del registre dit *Armari de Barcelona*. A. C. A. Vejan-se també los d. 345, 346 y 354 del meteix Registre). Udalart fill d' Ermengardis, y aprés Amat fill d' Ermengardis prestaren homenatge per dit Castell a la comtessa Isabel. (D. 80 y 85 de les escriptures sense data, A. C. A.) La darrera enfeudació o comanda del castell Nou, pertany al 1129, quan los Comtes l' encomenaren a Ramón Renart de Roca y a son fill Ramón. (D. 507 del *Armari de Barcelona* y d. 303 de Ramón Berenguer III, A. C. A.) Dintre lo castell hi havia forn en 1193. (D. 652 d' Anfós I. del A. C. A.) Acabà essent presó y en aquest servey se-l troba al finir la Etat Mitjana durant les guerres de Joan II. (R. 29 *Intruso* f. 87, y lo R. 62 *Intruso* f. 39, A. C. A.)

Sant Jaume y Santa Maria del Pi, si que també lo famós Call juïc, centre de la activitat comercial de llavors y quasi podriem dir del diner barceloní.

De les predites esglésies, bò serà aturar-nos en la de Sant Miquel, per ésser reconstruida en temps de Ramón Berenguer IV. Aquesta, en 1147 (8 de

Planta de la església parroquial de Sant Miquel, segons era al derrocar-se en 1868

Maig) caygué, reedificant-se'n promptament altre, en la metexa area, als nou meses, segons piadosa tradició, per mà dels angels (541). La obra del segle XII més tart se modificà. A sa porta lateral romànica, lo segle XVI n' hi afegí una

(541) «A 8 de Maig de 1145, día de la Aparició del Arcàngel Sant Miquel, després de celebrats los Divins Oficis, caygué lo antiquíssim temple de Sant Miquel de Barcelona, y havent-se congregat los vehins de la Parroquia pera reparar-lo y trobant-se duptosos per la gran ruhina y falta de medis promptes, acudí al Congrés un home petit, alegre y de hermós rostre, que-ls persuadí la empresa, esforçant-los a la rehedificació, oferint-los a ses costes fabricar la bòveda o fonaments y parets, dexant-ho a elecció d' ells, y admirat lo Congrés li preguntaren si tenia diners pera cumpllr y respongué que sí; y a la fi convingueren que ell buscàs oficials y pagàs la meytat; y començada la obra, ab bréu temps fòu acabada. Desaparesqueren lo Mestre y Oficials, acudí la Parroquia al Bisbe de Barcelona per la consagració de la Església y passada la mitja nit del día antes del destinat per la consagració, baixà lo Cel en ella y Christo Senyor nostre consagrà la dita Església, que féu fabricar per los seus Sants Parainfos, testimoniis los Vehins de la Església, que elevats en Divino éxtasi, participaren de la Gloria del Cel en esta felís terra.» (*Rubrica de Bruniquer*, v. III, f. 66. A. M. B.) Aquesta tradició estava pintada en una taula de fusta que penjava en lloch visible de Sant Miquel. També se llegia en un pergami sense data, recòndit en l' arxíu d' aquella parroquia, reproduhit textualment per Andréu Balaguer y Merino en *Noticias históricas referentes a la capella que fòu de Sant Miquel Archàngel de la presen* (*Una de las Cronicas Saber*, a. II, n. 22, p. 171, 15 Janer 1869).

segona de estil gòtic i renaxement barrejats, avuy conservada en la parroquia de la Mercè (542). Lo campanar quadrangular persistí sempre romànic.

Esglesia de Sant Miquel

Frontispici i campanar

La portalada fou feta en lo segle XVI per René Duclaux

de la creació del món, ço es, lo 1044 de J. C. hi fà referència la làpida sepulcral de Samuel, fill de rabí Hilat.

Robust y ferm s' alçà al costat del altar major. L' interior, d' una sola nau, de volta de canó, devia al artista italià Ferràn Galli (a) Viviena, una alegoria de la cayguda dels àngels dolents (543). Al Novembre de 1868 se decretà lo derrocament d' aquesta esglesia. No ho pogueren evitar ab llurs protestes los entusiastes de les arts patries (544).

La esglesia críptica de Sant Miquel, tenia un cementiri, que, ab los de Sant Jaume, de la Catedral y de Sant Just y Sant Celoni (545) eran los llochs destinats a enterraments cristians dintre de la Ciutat. En los suburbis, ja d' abans de la invasió d' Almançor, existían los de Sant Pau del Camp y Sant Pere de les Puelles. En lo segle XI se formaren los de Santa María de la Mar y Santa María del Pí.

Mes enllà dels suburbis, com ja tenim explicat (p. 142) hi havia lo gran cementiri hebraych del Montjuich, en plena activitat puix que en 1090, se califica de *veteris judeorum sepulturas*. Al any 4804

(542) En aquesta porta hi ha esculpit lo nom de son constructor René Duclaux. (Anton de Bofarull. *Guia cicerone de Barcelona* (Barcelona 1846, p. 51.)

(543) Lo dibuxant Tomàs Padró, prengué un croquis d' aquesta pintura abans de destruir-se.

(544) Lo séu derrocament fôu contradit per tots los artistes, arqueòlechs y gent de seny barcelonina, sense que res hi valgués. S' escrigué, entre altres coses, una fulla titulada *Derribo de las iglesias de San Miguel y Funqueras*, firmada per *Unos amigos de lo antiguo y de lo moderno* y altre ab lema de *Protección para el arte* impresa després del derrocament. Totes se'n lamentavan demanant aximeteix la conservació de altres dos monuments barcelonins amenaçats de mort: los claustres de Gerusalèm y la esglesia y claustres de Junqueres. (Veja-s *Lo Gay-saber* a. 1868 y 1869, p. 146, 153, 169, 177 y 185).

(545) En lo cementiri de Sant Just hi havia una petita esglesia dedicada a Sant Celoni: d' aquí lo

Los juhéus sentiren tot lo pes de la espasa devastadora d' Almançor, quan aquest cabdill saquejà a Barcelona (986): tants hi moriren, que, desaparexent families senceres, llurs propietats passaren al peculi del Comte (546).

Esglesia de Sant Miquel

Silueta del campanar

Portalada romànica descoberta en 1868, al derrocar-se la esglesia

Mes la prosperitat de la Barcelona comtal si en algún lloch se manifestà fortament fôu en lo barri hebraych. Fullejant contractes dels segles XI y XII, los veyèm possehint cases, camps, vinyes, etc., per töt l' entorn de la Ciutat y assenyaladament en la Vilanova, entre Santa María del Mar y la vella via romana y en lo Montjuích. La riquesa immoble dels juhéus també se transparenta en la designació d' algunes partides rurals del Territori de Barcelona, com v. g. l' *aldou dels juhéus* situat en la «Olivera rodona» (1180), la *trilla juí-*

---

doble nom ab que-s conexia dit cementiri, en lo segle XI. Es possible, que, al desaparèxer aquesta capella, se fundàs en Sant Just lo benifet de Sant Celoni en l' any 1228. (*Speculum Septem ecclesiarum parrochialium barchinonensium*, f. 460, A. C. B.)

(546) Lo Comte en 1001 vengué les terres y vinyes *qui michi aduenerunt per successionem matris meae hebreorum qui interitu barchinone ciuitatis perierunt*. (a. 1001). (D. 45 de Ramon Fort. A. C. B.)

ra junt a Santa Eulalia del Camp (1139) y les *vineis judeorum* (1141) dessota les Corts (547).

L'increment de la seva riquesa territorial es mirat ab rezel o repulsió, especialment per part de la clerecía barcelonina. Axís se veu en lo segle XII, en molts establiments enfitèutichs, que lo Senyor, especialment si era eclesiàstich, prohibía al enfiteutista vendre la propietat obgete del contracte a juhéus y a militars.

No-ns estranya que, un viatger juhéu d' aquella època, Benjamí de Tudela, al descriure son viatge de Çaragoça a Narbona, tributés grans elogis a la aljama barcelonina, nomenant a dos notables personatges de la metexa, lo rabí Schetchet y R. Saalthiel (548). A aquests noms hi afegirèm los de Levi y Judà Berzelai; Ben Ruben Yzahach, poeta y escriptor (nascut en 1073); l'astrònom y matemàtich Abrahàm Ben R. Xija (1070-1115) apodat *Hanasi* ço es princep (549); Abrahàm Ben Sxemuel Hasdai filosof moralista etc.

Prescindint de la usura, que los juhéus exerciren aquí y en les demés poblacions hont s' establiren en la Edat Mitjana, l' ofici d' argenter o joyer y lo de cambista (550) que en gran part monopolisaren, los hi donava bons guanys. Es natural que, dominant en dits oficis, se dedicassen a traficar ab los batiments de moneda barcelonina, com ja tením vist en la plana 226.

Eran molt entrants en lo palàu comtal, facilitant diners o valiment als Sobirans y rebent-ne en cambi bones concessions. Són ells qui sortiren fiadors del compliment del contracte de divisió del Comtat, fet en 1079, entre los dos germans Ramón Berenguer II y Berenguer Ramón II (551).

Quatre juhéus, Mossé, Yafia, Honen y Abotaib, en temps de Ramón Berenguer III, obtingueren la mercè assenyaladíssima y de guanys positius, de que, ningú, sinó ells, poguessen conduhir a Espanya, sarrahins rescatats. Exer-ciren lo monopoli de la redempció dels esclaus musulmans (552).

Altre monopoli obtingut en 1160 per l' alfaquí Abrahàm (per altre nom Bonastruch) prova l' afecte extremat que meresqué de Ramón Berenguer IV. Lo

(547) C. S. C. f. 301, d. 918 y f. 299, d. 909 y 912. (A. C. A.) y L. A. E. C. v. I, f. 308, d. 854.

(548) Veja-s la *Revue des études juives*, v. 52, p. 149 y 154. Segons Puiggari, Benjamí de Tudela escrivia lo següent: «Barcelona, encara que petita, era bonica y concorreguda de negociants de totes nacions, grechs, pisans, sicilians, genoveses, de Alexandria y de la regió asiàtica. Segons éll, hi havia en la metexa una santa assamblea de prínceps y ancians de sa creencia, lo rabí Shetchet, R. Saalthiel, fill de R. Abrahàm, fill de Chasdai, de felís recordansa.» (Puiggari *Garlanda de joyells*, pl. 20).

(549) Manuel Saurí y Joseph Matas. *Manual histórico-topográfico, estadístico y administrativo d' sea Guia general de Barcelona*. (1849) p. 23 tret del Diccionari de Torres Amat.

(550) L' unich nom de joyer barceloní que trovam en esta temporada es *Joseph israelita aurífice* en l' any 1070. (L. A. E. C. v. II, p. 15, d. 43). També un hebréu cambista havèm llegit en 1187: *Bono jude cambiatoire*. (L. A. E. C. v. I, f. 217 y 289, d. 582 y 778). Hi havién, per ço, cambistes cristians com lo *Raimundi cambiatoris* del 1160. (D. 340 de Ramón Berenguer IV, A. C. A.)

(551) F. Fita. *Barcelona en 1079. Su castillo del puerto y su aljama hebrea*. (B. A. H. v. 43 p. 361).

(552) D. 91 sense data, de Ramón Berenguer III. (A. C. A.) y B. A. H. v. XLVIII, p. 332.

Comte acabava d'adquirir una horta en lo burg de Barcelona, dessota lo castell Nou (553), abundosa en aygues, que extreya una sinia. L'alfaquí y lo Comte formaren societat, per convertir dit lloch en banys, y explotar-los conjuntament. Les dugues terceres parts dels guanys y despeses eran de Ramon Berenguier IV y la tercera part d' Abrahàm. Més avant los banys passaren al barceloní Guillém Durfort (1199) (554).

Los banys nous del 1160

Dibuix de Parcerisa en *Recuerdos y bellezas de España*

Construïts per l' alfaquí Abrahàm prop lo castell Nou y call juich, y derrocats en 1834

L' edifici comtal, sufrint no poques vicissituds a través del temps, pervingué quasi intacte al segle XIX. Se consumà la sua destrucció en 1834 (555).

(553) Villanueva. *Viaje literario*, v. XVIII, p. 294; F. Carreras y C. *Les aygues y banys de Barcelona*. (Boletín de la A. B. L. B. v. II, p. 133 y també *Miscelánea histórica catalana*, serie I, p. 202).

(554) Los fills del alfaquí Abrahàm, ço es, Aztai Leviatorga, Salomón Leviatorga y Druda, vengueren sos drets alodials als banys nous a Guillém Durfort, qui obtingué del rey Pere I, la cessió de les dugues terceres parts dels propis banys. (Veja-s *Les aygues y banys de Barcelona*). En 1290 los tenia Guillém Serra, per lo dit Guillém Durfort, a qui pertanyeria lo domini. (R. 83, f. 50, A. C. A).

(555) Al anar a desaparèixer, l' arquitecte barceloní Antoni Rovira y Trías, traue un dibuix y anotacions de tan notable construcció, que publicà en *El Museo de familias ó revista universal*. (v. I, a. 1848, p. 95) y copiarem en *Les aygues y banys de Barcelona*.

Bosarte en 1786, aixís descrigué lo monument, ço es: «La caballeriza de la casa de Esteban Maza. Maestro de Cerero, que hace esquina á la Boquería y á la calle de los Baños y un pedazo de corral de esta casa, según hoy está, han sido baños en otro tiempo» «se entra a la caballeriza por una pendiente

Son recort, sempre més l' ha guardat lo poble, donant al carrer hont estavan erigits, son primer calificatiu de *banys nous* (556), que encara conserva.

En 1890 se trobaren encara dos archs de dita construcció, la que, estudiada per Joaquim de Gispert, y comparant-la ab la sinagoga de Santa María la Blanca de Toledo, manifesta, que, «no repugna la idea, de que, lo que feren los juhéus del segle XIII, en la ciutat imperial, podria ser un sistema entre ells generalisat» (557).

Sentím mancar-nos detalls que-ns permetan parangonar ab aquests banys del 1160, los altres, que, ab lo dictat de *vells* existiren en la Vilanova barcelonina, cap a Santa María de la Mar, ahont encara hi ha lo *carrer dels Banys vells*, puix al desapareixer en lo segle XVI (558), no dexaren cap rastre.

També pertany a la època Comtal la esglesia colegiata agustiniana de Santa Anna, no los claustres que-s feren més tart. Corren diferents narracions de sa construcció: s' ha dit que la fèren los frares agustins en 914 y també abans del 1117 (559). Prò la opinió més generalisada, es que ho fôu en 1141,

del portal, como que el piso de los Baños estaba muy inferior al piso de la calle, y tan hondo, que habiéndole dado luz á la caballeriza á raíz del mismo empedrado de la calle, queda muy alta todavia sobre los pesebres. En fin la bóveda de esta parte del Edificio y que sirve de bóveda á la misma caballeriza, está poco más ó menos al piso de la calle de los Baños. El piso de la caballeriza se ha alzado ya con el estiércol de los caballos y tierra ó cascajo, que echarían antes de hacer los pesebres, hasta el tercio á lo menos de la altura de la punta que daba pasaje á esta parte del Edificio: pues es menester encorvar el cuerpo y bajar la cabeza para entrar por ella. De la puerta se va bajando por otra pendiente y dejando á la izquierda un pasage que va al pequeño corral hecho dentro del circuito del Edificio antiguo, se ve enfrente un sudadero en figura de Templo, sostenida su cúpula, que es cortada por adentro en triángulos, por doce columnas de mármol blanco, cuyos capiteles no están labrados, y muestra la figura como si estubiesen forrados de una tela. La cúpula se cierra con un agujero de figura de una estrella, y por él entra la luz. Todo el piso de este gracioso Edificio del lacónico ó sudadero, está en el día tan alzado de escombros, tierra, pedazos de ladrillo, cascote y trastos viejos desechados, que, algunas de las columnas se ven enterradas hasta cerca del capitel. Parece conspiración. No sólo se ha echado á este sitio todo el retal de albañilería que ha sobrado después de hacer obras en la casa, sino que algunos vecinos han pedido al señor Marti la permisión de echar allí, como en muladar oportuno, los trastos derrotados inútiles que les incomodan en sus casas. El mármol de estas columnas no me parece de Cataluña, sino de Génova: pues lo he rascado en alguna parte y es muy blanco, aunque á la vista es denegrido, por causa del vapor del agua. El mármol blanco de Cataluña es sucio. A la mano izquierda, yendo al corral, se ve contra la pared un canalón seguido, hecho de argamasa de cal y chinarro, por donde iba el agua al baño. Algunas columnas que sostienen arcos antes de entrar á el lacónico, parecen restauradas de tiempo posterior y sobre el capitel de una se ve un agujero por donde cabe la mano, hecho en regla para algún fin. Por lo que queda del Edificio, se ve que este era un Claustro, y uno de sus cuatro lados sirve ahora de caballeriza» «la entrada á la casa de los Baños era por la Boquería.» «Con todo á mí me parece arábica (la obra) no porque se haya hecho en tiempo de los árabes, sino porque su autor haya sido algún árabe de Granada, de Sevilla ó de Valencia, que habiéndose distinguido por algunos Baños, que hubiesen parecido bien en alguna otra parte, fuese llamado aquí por los Condes de Barcelona.» (*Bosarte. Disertación sobre los monumentos antiguos*, etc p. 69).

(556) En l' any 1468 se seguexen trobant nomenats *banys nous*. (R. 46 Intruso, f. 41, A. C. A.)

(557) J. de Gispert, *Banys árabes de Barcelona*, en *La Renaixensa* del 12 y 15 de Octubre 1890, a. XX, n. 5927 y 5931. Veja-s també *L' Excursionista* n. 91, a. 1890 y Enrich Claudi Girbal, *Estudio histórico y artístico acerca de los llamados baños árabes de Gerona*.

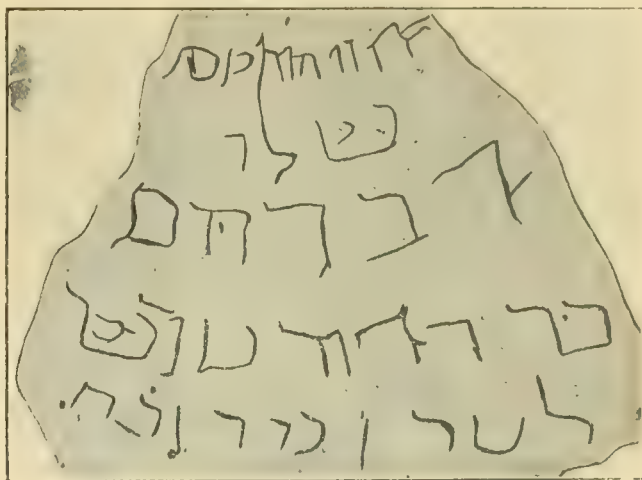
(558) G. Pujades. *Crónica universal del principado de Cataluña*, v. III, p. 72.

(559) *Rúbrica de Bruniquer*, v. III, f. 66, (A. M. B.)

per Guillelm I, patriarca de Gerusalèm, acabant-se en 1146 la obra primera de la que segurament res ne resta, puix no s'ha de suposar del segle XII lo presbiteri y creuer actuals, construïts posteriorment en lo segle XIII (560).

Segle X al XI

Seguint la llista de fundacions eclesiàstiques de Barcelona, mereix lloch singular la que féu lo vescomte y bisbe Guislabert en l'any 1023, d'una capella en honor de Sant Cugat, en la vella vía romana, o estrada francesa (561), immediata al rech comtal y passat la gran conducció soterrania feta per los romans, per aconduhir les aygues del Merdançar a través de la carretera. D'aquí que-s conegué per Sant Cugat *del Rech* o *del Camí* a la nova capella que ab lo temps havia d'esdevenir parroquia. Als dos anys, lo fundador la donà a la Canonja barcelonina (563).

Làpida juheva del Montjuich, la mes antiga de les hebràiques barcelonines segons parer de M. Schwab (562). Custodiada al M. P. B. y propietat de la A. B. L. B.

Motivà la construcció d'aquesta nova església, la pública veu de que allí

(560) B. A. y M., v. I, p. 464.

(561) A. 1100: *in burgo civitatis Barchinone in terminio sancti cucuphati martiri. Lindant A meridie in carrera publica qui pergit ad foro barchinona prephati. Ab occiduo in domos Guilielmi seniofredi piscator.* (Perg. del A. C. B.)

(562) La transcripció de la làpida hebràica, segons opina l'erudit Moisès Schwab, es:

זאת מצבה	Aquesta es la estela
של ר' (?)	de Mestre
אברהם	Abrahàm
בר רוד שנפטן	fill de R. David, qui ha partit per
לערן כ"ר נבה	lo Paradis. Axis siga! La sua ànima reposarà en lo be.

Afegeix M. Schwab: « Cette epitaphe, qu'on regrette de voir privé d'une date, est probablement la plus ancienne de celles qui son conservées a Barcelone, autant que l'on peut en juger d'après les lettres mal venues, à peine incisées » (*Rapport sur les inscriptions hébraïques de l'Espagne par M. Moïse Schwab*, publicat en *Nouvelles archives des missions scientifiques et littéraires*, v. XIV, a. 1007, p. 351).

(563) A. 1025. Guislabert levita y çanonge, donà a la Catedral de Barcelona *ecclesie sancti cucuphatis quam ipse Gilabertus nostro assensu in honore dei et predicti martiris construxit in loco ... nosa decursione temporum cognominatur est caminus sancti cucuphatis eo quod ibid. n. tenentur ... tir flammis incendi per Xpti. nomine agonizans diolecliani et maxmiani temporibus ... chinone proconsule sub datiano preside.* Ab la església li donà algún patrimoni que-s detalla en lo d

meteix havia existit lo forn hont, segons tradició, hi tiraren a Sant Cugat, al martiritzar-lo durant lo govern del procònsul Dacià.

Capella de Marcús

(De la obra *Barcelona Històrica ant. y mod.*)

Aspecte general de la romànica capella

A mitjans del segle XII, ço es, al 1166, pertany (564) una capella, erigida mercès a la munificència del rich burgès barceloní Bernat Marcús (565) a qui també dèu Barcelona un dels seus més antics hospitals (566) y coneguda ab lo nom de *capella d' en Marcús*. S' erigi, a igual que la de Sant Cugat, en la Vilanova, segurament al entreforch de la vella vía romana ab lo camí de baix de prop la mar, y que-s conexia per *vía Marina*. Allí hi possehia hortes y cases lo fundador. La sua advocació de «Mare de Déu de la Guia», està en completa consonancia ab lo camí principal d' anar a Barcelona junt al que estigué construïda, essent fama que invocavan son ampar los corrèus, al passar-hi per devant. Quedà la Mare de Déu de la Guia, patrona de la confraria dels corrèus, instal·lada, segles després, en dita capella.

L' edifici actual ha sigut restaurat en diferents ocasions, y alçat

en sa teulada, sense perdre la estructura primitiva. Les derrerres obres impor-

ment. (L. A. E. C. v. I, f. 25, d. 47). Al morir, Guislabert legà 5 unces d' or a Sant Cugat per fer una creu. (L. A. E. C. v. IV, f. 84, d. 239). Veja-s ademés J. Mas y Domenech *Les reliquies del monestir de Sant Cugat del Vallès*, p. 7.

(564) Veja-s Joseph Puiggarí, *Confraria dels Correu en la Capella den Marcús (La Renaixença*, a. IX, v. I, p. 90.) Doctor Thebussem, *Segunda carta para el correo (Ilustración Española y Americana*, a. 1879, v. I, p. 303) y *Abandono imperdonable. (El Filatélico Español*, a. 1901, p. 195).

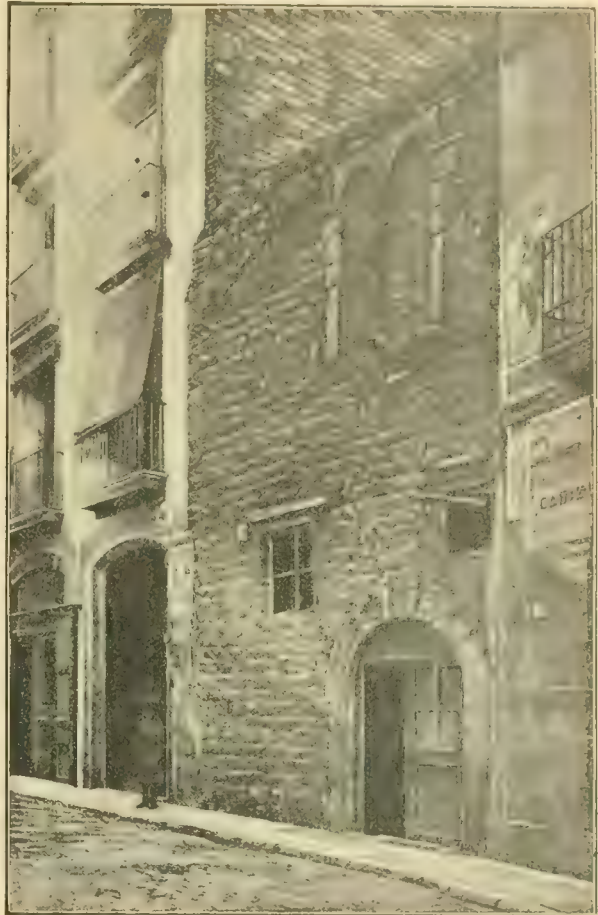
(565) L' autor anònim, qui, per ordinació de la autoritat eclesiàstica, compilà en 1751 tot lo referent a les parroquies barcelonines, opina, que la capella de Marcús s' obrà prop del any 1200. *Hac capella fuit erecta una cum Beneficio seu Rectoria ejusdem per Bernardum Marcutii; quamvis non constat de dotalia ejus tem, constat tamen fuisse erectam circa annum Domini 1200. (Speculum septem parochialium barchinonensium 1751, f. 197, A. C. B.)*

Creym que la data de la fundació d' aquesta capella ha d' ésser bastant anterior al 1198, primera menció que d' ella conexèm, tenint en compte la época en que visqué Bernat Marcús qui, en 1157, se trobava al costat del Comte de Barcelona, seguint en 1162, al de la comtessa viuda Peronella d' Aragó. La consideració de que disrutava, se manifesta en no poques escriptures de son temps, prò d' una ma-

tants allí efectuades, datan del 1787 (567). Anys hà s'hi conserva una taula gòtica pintada, ab la imatge de Sant Christòfol, protector dels viandants, posada ostensiblement fora del portal y dessota la porxada, pintura sobradament malmesa en la actualitat (1909).

Lo palàu comtal *menor* (568) dit de *Valldaura* per los historiadors catalans, estava a les afores de la Ciutat junt al torrent Merdançar, en la partida coneguda per *los archs vells*. Puiggarí nos parla de «ses negres parets, ombrívol torrelló emmarletat, gentils finestretes d'agimesos primitius y ample pati» (569). Ramón N. Comas troba que, «l'edifici era gran y interiorment s'extenia fins a arribar ab sos jardins al carrer Comtal, en aquella colzada que fa ananta la plaça de Jonqueres»; dihent que Anfòs I *lo Cast* ho cedi «al monestir de Santes Creus, quina comunitat va establir-hi una casa de procura, que va subsistir fins a la supressió de les ordres monàstiques del 1835» (570). De tan venerable construcció, conserva lo segle XX, un portalet sense im-

Palàu comtal menor

Clixé de Antoni Güixens

Derrera despulla del suposat palàu comtal de Valldaura, (palàu menor) al carrer de les Magdalenes (any 1909)

nera especial en la de 1169, en que sentencià una controversia entre la Catedral de Barcelona y los frares hospitalaris de Sant Joan de Gerusalèm. (L. A. E. C. v. I, f. 308, d. 855.)

Les terres que Bernat Marcús possehia en la Vilanova, en 1192 portan encara son nom: *in casa et in orto bernardi marcuii*. (L. A. E. C. v. I, f. 39). A més d'aquestes propietats ne tenia d'altres per tot lo volt de la Ciutat com unes en la montanya, al camí de Sant Cugat del Vallès. (a. 1146; L. A. E. C. v. I, f. 217, d. 582. Consulte-s també Pròsper Bofarull, *Condes Vindicados*, v. II, p. 209 y *Selección de documentos inéditos del A. C. A. v. IV*, p. 252).

En la revolució que esclatà a Barcelona lo dia 26 de Juliol de 1909 y quins primers actes foren destruir esglésies, monestirs y cases de beneficencia eclesiàstiques, omplint de dol y vergonya a la Ciutat, se cremà totalment la capella de Marcús en la vesprada del dia 27 de Juliol. Les quatre parets

portancia ab finestral, en lo carrer de les Magdalenes, havent-se derrocat en lo segle XIX, la vella torra emmarletada del cantó de la riera de Sant Joan (571) y les poques parets donant al carrer comtal, que encara hi subsistían.

Notable es la volada que adquireix lo mohiment marítim de la Barcelona comtal, com a conseqüència de les disposicions protectores de la marina, cristalisades en l' usatge *Omnes quippe naves*. En aquest, se salvaguardava, ab la protecció sobirana, la entrada y sortida dels vexells de Barcelona y sa navegació del Cap de Creus a Salòu. Ometent parlar dels actes de guerra ahont se dexà sentir la potencia marítima de nostres Comtes (572), relatarèm lo que pertany a Barcelona. Comptava ab un port al Montjuich, ab la platxa del Taber, y ab un far de senyals emplantat al cim d' aquella montanya. La fustería o dreçana existent (573) al peu de les muralles y porta del Regomir, era ahont se construían los *catus* (1080), *galeas* (1120), *gorabs* (1120) y altres naus usades en los segles XI y XII.

La obertura o tancament del port de Barcelona, era conceptuat de transcendència en los ports de les altres terres del Mediterrani. Quan en 1127 Ramón Berenguer III lo tancà a les naus genoveses disgustat per haver atacat,

---

foranes, a despit de la velluria, se mantingueren en peu completament. Tampoch sucumbí al incendi, ni fôu robat, lo malmès retaule de Sant Chistòfol de fora la porta. Ab la crema, han desaparegut per sempre mes, los dos notables banchs dels corrèus de cavall barcelonins, de que s' ocupan los articles mentats en la nota 564.

(566) A. 1216. Testament de Pere de Fercis. Entre sos llegats figura: *unicuique ecclesiarum parochialium barchinone et capelle bernardi marcutii II solidos et hospitali bernardi marcutii II solidos et sancte marie de ualle donzela III solidos*. (L. A. E. C. v. I, f. 367, d. 1051).

(567) Vejas del 1787 *Expediente sobre las obras hacederas en la capilla de Marcús*. (Arxiu de la Mensa Episcopal de Barcelona, 531-179).

(568) En 1114 y 1116 ve mentat lo *palacium comitale minore*, ço es, en un perg. del A. C. B. (a. 1114) y en lo d. 191 de Ramón Berenguer III del A. C. A. (a. 1116).

(569) Joseph Puiggarí. *Garlanda de joyells*, p. 20.

(570) *Recort de la exposició de documents gràfichs de coses desaparegudes de Barcelona durant lo segle XIX*. (Barcelona 1901), p. 46.

(571) «Al extremo de la calle llamada Riera de San Juan, enfrente de donde empieza la de San Pedro y la que tuerce hacia la Condal, resaltan entre los modernos edificios, paredones morenos y sobre ellos domina un torreón cuadrado en una esquina, todavia coronado de almenas. (En la actualidad no existe, *afegeig lo Sr. Aulestia*). Junto á este torreón y dentro de la calle de Magdalenas, se conserva un ajimecillo árabe, íntegro y puro, cuya única columnita bastante gruesa y pesada, engalanada con un capitel de grandes hojas, apea los dos arcos de herradura perfecta en que se divide. (Este ajimez debe atribuirse evidentemente al estilo románico, *nota d' Aulestia*.)» (*España. Los monumentos y artes etc. Cataluña*, per Pau Piferrer y Francisco Pí y Margall ab *notas y adiciones* de Antoni Aulestia y Pijoan.) (Barcelona 1884, v. I, p. 61). «Es muy remota la antigüedad de la quinta de Valldaura» (diu Bofarull). «En la misma conservábase antes cierto enrejado que daba debajo de una antigua escalera y en sombrío lugar, donde se decía que había estado encerrado el penitente Fray Juan Garín.» «Guardábase en dicha casa de Valldaura, como recuerdo de esta tradición, dos exóticas figuras de madera, la una representando una velluda fiera con formas humanas y la otra una mujer dando de mamar á un niño.» (A. de Bofarull, *Guia-cicerone de Barcelona*. Barcelona 1847, p. 101).

(572) Recorden-se les empreses marítimes de Mallorca y Valencia (1114-1115) fetes ab ajuda dels pisans; la visita de la esquadra barcelonina a Pisa y Gènova (1118) (refermant tractats de aliança) y temps després a Sicilia (1127); les conquestes d' Almeria (1147) y Tortosa (1148) mancomunant-se nostres naus ab les genoveses, y altres fets de menor importancia. (J. de la Llave y Sierra, *Estudio his-*

aquestes, a la esquadra de Pisa en aygues del Comtat, Gènova procurà desgravar al Comte ab sos embaxadors, ajustant, de passada, un tractat comercial (574).

Aximateix creurèm en la existencia de mohiment en nostre port, quan s'hi creà una lleuda marítima. L'obtingué en 1117, la ciutat de Barcelona. Son delme, en 1130, lo procurà recabar la Catedral de Santa Creu (576).

No fôu obstacle a dita prosperitat marítima, la desaparició del vell port de Montjuich (577) (rublert d' arenes per lo Llobregat) y ab ell de la *vilanova* o barriada que a son redós encara existia en lo segle X.

Se simultaneja ab aquest avenç la formació del famós còdich de costums marítimes nomenat *Consolat de Mar*, a tantes llengües traduhit y qual paternitat nos disputan Pisa, Gènova y Amalfi.

Mólt s' ha desbarrat prenent esbrinar la data en que aparegué. De tal manera, que consignan alguns escrits que, format a Valencia per los reys d' Aragó, en 1075 fôu aprovat a Roma. Capmany diu aparegué a Barcelona abans del 1266, situant-lo abans de la creació del primer tribunal marítim, fet a Valencia en 1283, nomenat *Consolat de Mar*. Aquesta institució pot assenyalar y ésser causa de la evolució en lo nom del dit còdich, primariament

Tradicions del Palau Comtal «menor

Estàtues de fusta, segurament del segle XVII, existents fins al segle XIX, en lo portal de la casa dita de «Valldaura», commemorant la suposada historia de Garí: «encontinent lo compte feu muntar lo dit animal ab l corda al coll ligat, lo qual ere ten farestech que negu dels dits couindants no podia conexer quin animal era... «perque la dida aportà lo dit infant deuant lo compte e la comtesa e los couidants, lo qual infant parla e dix molt altament en presencia de tuyt e tots entenents les següents paraules: *leua fra Garí, leua e sta dret, car tu has complida la penitencia que lo sant pare te ha donada e nostre senyor deu te ha perdonat tots pecats; lauors ffrare Garí se leua de peus e feu gracies a nostre senyor deu qui tanta gracia li hauia feta.*» (575). (Proprietat de la A. B. L. B. depositat al M. P. B.)

tórico-militar sobre el conde de Barcelona Ramón Berenguer III el Grande, p. 49; Capmany y Llagostera, *Memorias históricas sobre la Marina, el Comercio, etc. de Barcelona*. (Madrid 1792). Da se Guàrdia y Llagostera, *La Marina catalana en temps del rey en Jaume*, publicat en lo *Boletín de la Comisión de Historia de Barcelona*.

dit *Costums de la mar* (578) y més tart, *Consolat de mar*, que es com sempre més ha estat conegut.

Posteriorment a Capmany, los autors francesos, que no solen disputar a Barcelona, la paternitat del *Consolat de mar*, ometen la data de sa promulgació (579). Aprés, l' erudit arxiver sart Ignasi Pillito, aduhint un document de Càller del 1349, afirma ésser, dit còdich, anterior al 1147 y sortit de Barcelona (580). Cesari Fernández Duro, estudiant lo còdich del *Consolat* existent a Valencia, no dupta en dir que-s pogué promulgar en lo segle XI, essent tal vegada coetani de la generació dels Usatges (581). Ell troba molt natural, que, llavors, se volguessen completar les costums civils codificades, ab les pràctiques mercantívols, per les que se regulava lo mohiment comercial en los principals ports del Mediterrani.

Opinàm que pertanyen a la segona meytat del segle XI o primera del XII, nostres *Costums de la mar*. En lo XIII s' ampliaren les primitives disposicions, ab altres determinades, filles d' aquesta època (582). Per tant, no duptàm en

XVIII, p. 236; B. A. y M., v. I, p. 92; F. de Bofarull y Sans, *Antigua marina catalana*, publicat en *Memorias de la A. B. L. B.*, v. VII; etc.

(573) Balari y Jovany, *Catalunya. Orígenes históricos*, p. 656.

(574) P. de Bofarull, *Los Condes Vindicados*, v. II, p. 171.

(575) Treta aquesta relació del «Còdich 6» del A. C. B., datat en 1439, ahont se comptan miracles y loors de la Verge Maria, y ab ells un gran fragment de la llegenda de Garí (f. 88).

(576) Registre *Armari de Barcelona*, d. 347, (A. C. A.)

(577) A. 1020: *prope ciuitate Barchinona quasi miliarios duos in locum uocitatum portum ab anterioribus*, (L. A. E. C. v. I, f. 107, d. 261.) Les peces de terra de que parla aquesta escriptura, estavan en les vores del estany que s' havia format, y se declarava ésser son límit lo mitg del estany. Axis no podia duptar-se de que pertanyia al propietari colindant, tot lo que acresqués la terra immediata, a mida que l' estany s' omplís.

(578) «Tampoco aquel Monarca (Pere II) hubiera expresamente ordenado en su real privilegio del establecimiento del referido Consulado (de Valencia), que las diferencias entre patronos y mercaderesse terminasen por las *costumbres del mar, que estaban en uso en Barcelona*». (*Privil. Reg. Valencia*, f. 33, edit. an. 1515). Antoni de Capmany y de Montpalau, *Código de las costumbres marítimas de Barcelona hasta aquí vulgarmente llamado Libro del Consulado*. (Madrid, 1791) p. XV. F. Carreras y Candi, *Notes sobre los orígenes de la enfiteusis en lo Territori de Barcelona (Revista jurídica de Cataluña*, v. XV, a. 1909, p. 210).

(579) «Dans le Méditerranée le droit maritime naquit avec le *consulat de la mar*, rédigé en Catalogne; sur l' Atlantique, où dominait la marine de l' Angleterre, maîtresse de la Guyenne, ce furent les *règlements d' Oleron* (1266) qui eurent force de loi.» (Paul Bondonio, *Histoire des institutions et des mœurs de la France*. Cap. IV.)

(580) Ignasi Pillito, *Intrusioni date dal Re Pietro IV d' Aragona al Riformatore dell' Isola di Sardegna Don Raimondo De Boyl nel 1338*, p. 21 a 23.

(581) Fernandez Duro en 1893, escriu: «Nada de inverosímil tiene que los mareantes de Barcelona fueran recogiendo, durante el siglo XI, noticia de las costumbres que regulaban el tráfico comercial en las escalas del Mediterráneo.» «En el usage *Omnes quippe naves*, que es de aquel tiempo, está establecida la protección á la marina.» Y acaba observant, que los *Usatges* sancionats en 1070 o 1071, poden motivar la opinio de que al meteix temps «quisieran juntar al *Corpus* las formalidades del juicio mercantil y marítimo, fundado en las costumbres asimismo, y que había de ser complemento de su obra. Cinco años para llevarlo á Roma, darlo á estudiar y á discutir hasta el momento solemne de la firma en San Juan de Letrán, no es demasiado.» (C. Fernandez Duro, *Antigüedad del libro del Consulado de Mar, deducida del código del Ayuntamiento de Valencia* en la revista *El Archivo* de Denia, v. VII, p. 194).

creure, que, en son desenrotllament, haurà suferit la metexa evolució que nos oferexen los *Usatges*, ab sos aditaments d' èpoques posteriors.

Restarà lo dupte motivat per lo llenguatge arromançat en que estàn escrits los més vells exemplars; més (583) axò res demostra. Lo romanc en la època comtal, se prova per uns quants texts y per la metexa sintaxis llatina. La llengua dels segles X al XII, se diferenciava poch del provençal, molt menys de lo que-s diferencián avuy día (584). Per rebutjar, donchs, sa antiguitat, al còdich mercantívol català, no-ns semblarà bò lo sol argument del llenguatge. Hi ha possibilitat de donar-se lo cas, d' haver-se escrit en llengua llatina, los primers exemplars de les *Costumes de la mar*, y que lo segle XIII, ab sa corrent d' arromançar, lo traduhís y propalàs en la forma que lo conexèm, ab son ulterior nom de *Consolat de Mar*. Y al argument negatiu d' haver-se perdut los texts dels segles XI y XII, fossen ells catalans o bé llatins, pot respondre-s molt bé, que, dels *Usatges* tampoch se-n coneix cap exemplar anterior al segle XIII (585).

Encara creyèm que, al segle XII puga atrassar-se la existencia dels primers *còsols de catalans* (586), qual origen s' indica radicar en lo privilegi de Barcelona del 1266.

No veyèm perque nostra avençada Ciutat hagués d' estar en pitjors condicions comercials que altres ciutats vehines del Mediterrani a ella consemblants. Axís se diu de Marsella, que tingué, durant lo segle XII, còsols particularment encarregats de la protecció comercial en molts llochs del Orient (587). Majorment no ho comprenèm, treballant Barcelona, com treballava en lo segle XII, per disputar-li a ella y a altres ports vehins, la hegemonia en aquestes mars.

Al acabar, observarèm, que la confederació del Comtat de Barcelona ab

(582) Salvador Bové, al estudiar lo *Consolat de Mar* y ocupar-se de la data en que s' escrigué, assenyalava lo regnat de Jaume I, aduhint entre altres arguments, los dos principals en nostre text ja exposats. (*Institucions de Catalunya*, Barcelona 1894, p. 302).

(583) En la època comtal, si bé escassejan, no dexan d' existir mostres de documents escrits totalment en llengua catalana. Veja-s lo treball de D. J. Miret y Sans, *Documents en langue catalane (haute vallée du Sègre, XIe XIIe siècles)*, publicat en la *Revue Hispanique*, v. XIX, any 1908 ahont se comprova la existencia de literatura catalana entre los anys 1080 y 1095. Encara que-s tracta malhauradament d' un document sense data, ab la sua reproducció en fototipia, acaba d' allunyar-se qualsevol dupte sobre la època a que pertany. Y axis com han sortit aquests documents del poble d' Organyà, altres ne podrán sortir comprovant la notable antiguetat de la llengua y literatura catalanes, que s' anticipà a moltes de les llatines.

(584) Joseph Brunet y Bellet, *Sobre l' antiguetat de la llengua catalana*, publicat en *L' Avenir*, a. 1893, p. 149 y l' opùscul del propri autor, *¿Per què es diu llengua d' Oc?*

(585) Axís ho fa constar Guillèm M.ª de Brócà en *El dret de Catalunya y la reintegració de ses fonts*. (*Anuari del Institut d' Estudis Catalans*, 1907, p. 257).

(586) Los privilegis reyalis per la elecció de Còsols en favor de Barcelona, dels a. 1266, 1268 y 1285, estàn copiats en lo Llibre Vert, f. 228, 229 y 251, A. M. B.

(587) Marsella, que en lo segle XII ocupava una bona situació política y comercial, tenia establerts consolats especials en alguns ports del Orient, qual concessio li atorgaren diferents monarques y prelats, a cambi de la sua ajuda pecuniaria. (Felix Portal, *La République Marseillaise*, Marsella 1807).

Aragó, no mudà en res la antiga constitució d' aquell, ni menys minvà la autonomia de que disfrutava la Ciutat, ans prosseguí millorant-la y perfeccionant-la, d' acort ab necessitats que surgirin.

No era possible, llavors, oblidar un fet que acabàm de posar en evidència, prò que estava en son temps, prou viu y en la consciencia de tothòm. Ço es, que la Ciutat, creadora del Comtat, fòu qui formà la nació. Donchs, enrobustint la Ciutat, forçosament se feya créixer la nació.

Poch hi vol dir, que, ara, per rahons de vanitat, mori lo modest nom de *Comtat de Barcelona* y vulla substituir-se per lo més altiu de *Principat de Catalunya*. Los fets romanen sempre en son meteix estat. Barcelona perpetuarà en sa acció impulsora inicial, lo destí que Déu li té assenyalat y los sobirans hauràn de recompensar-li la constancia de son esforç. Veja-s donchs com la Barcelona comtal, la Ciutat progressiva, esdevé lo cap y casal de Catalunya per virtut de son propri impuls y voluntat de la Divina Providencia.

Lo Territori de Barcelona

en los segles XI y XII

Idea y origen de les paraules *territori* y *suburbi*.—Límits del Territori de Barcelona.—Los dos arenys del Besòs.—Los monts d' *Orsa*, *Ça-Erola* y *Agudells*.—Parroquies y fortaleses del Territori de Barcelona.—Intromissió de feus y usatges.—La enfiteusis.—Principals vies de comunicació.—La *urbs* o ciutat murada.—Carrers y edificis.—L' hospital d' En Guitart.—Lo castell del Regomir.—Los *burgs* o *vilanoves*.—Mercadal, vía corrible, carrer de la mar y baseya.—Sant Cugat, Sant Salvador y Merdançar.—Vilanoves de la Mar y dels Archs Vells.—La Ramla o Areny, los Codals, lo Cagalell y la Vilanova del Pí.—La parroquia de Sant Andréu de Palomar y capelles del seu terme.—La Vilapiçina.—Partides locals de Sant Andréu.—La parroquia de Santa Maria de la Mar. Lo vilarench, la força de Provençals y lo rech comtal o moliner.—Partides locals de Santa Maria de la Mar.—Parroquies de Sant Genís d' Agudells y Sant Vicents de Sarrià.—Capelles de Santa Cecilia y de Sant Gervasi y partides rurals de Sarrià.—Parroquies de Sant Julià de Montjuich y de Santa Eularia de Provençana.—Partides rurals y estanyols.—Parroquia de Santa Maria dels Sants.—Deduccions de la toponomàstica barcelonina.—Extensió de la industria y la agricultura en lo Territori.—Les mides superficials del propi Territori.

En la època comtal, les divisions territorials administratives se troban en estat de gestació. Se forman los comtats y s' adjudican bones extensions superficials als castells. Axò es tot, puix s' acceptan les subdivisions eclesiàstiques y los termes de les parroquies y los dels castells, són los que s' treuen a relluhir en contractes particulars sobre finques, sens parlar dels que s' efectuan mentant solsament lo terme o partida local.

Com a subdivisió civil del Comtat, sols hi ha la del castell. Prò es lo cert que, no-s té definit ab claretat lo valor de les paraules. No sols al comtat se li dóna lo nom de *pago* o *pau*, si que també lo de *territori*. L' any 989 hi ha nova de la existencia del *Territori de la ciutat de Barcelona* (588). En un document del 918 que-ns apar sobradament sospitós lo *territorio barchinonense*, equival a Comtat de Barcelona (589). Encara en

(588) L. A. E. C., vol. IV, f. 18, d. 57.

(589) *Residentes viros venerabilis marchione Ermenardo edalardo filius condam edalardi in kastro subratos in territorio barchinonense quod situm est intra fluvio lubricato prope territorium barchinonense. Tractantes de misericordia dei et sancte ecclesie restauracione accidit ut dei famulus deus dei abba aristerii sancti cucuphati de illorum aprisione quod tenebant prope rio amoga quod ipse de pratexati non remuunt nec distulint sed statim diuina misericordia inspian e emittant* (C. S. C. f. 159, d. 514).

l'any 1123 s'aplica al *Territori de Barcelona*, dita accepció de comtat (590).

Aquest fet no es peculiar d'aquí, puix en lo Mitgdia de França, ja en lo segle IX, se donà al *pago* o comtat, lo nom de territori (591).

Y en la nostra metexa terra, no lluny de Barcelona, en l'any 1024 se parla del *territori de Ripoll* (592) com sinonim d'un petit terme del Vallès; en lo Penadès, aytambé, en l'any 1161, hi surt lo *territori de Granada* y en 1178, se situa la *Almunia delgada* en lo *territori de Lleyda*.

Axò sols, nos dóna a exa paraula, un origen remot y una extensió prou gran. Y constatant-la aquí en lo segle X y en lo Narbonès en lo segle IX, no serà importú creure que devalla de la Edat Antigua y que arrencarà de la època wisigòthica.

Un preciós document del any 549 (593) divideix una part del que es avuy Catalunya y Aragó, no en comtats ni comarques, ni paus, sinó en *terres*, que quasi val tant com dir, en *territoris*. Allí se parla de propietats situades *terra Hilardensi* (Ilerdenci), *terra Labetolosano*, *terra Barbotano*, *terra Cesa-saraugustana*, etc.

No hi ha dupte que de la wisigòthica *terra*, se-n formà lo *territorio* de la època comtal.

Però en lo segle X a Barcelona se restringí la acepció de la paraula *territori*, per aplicar-lo als límits jurisdiccionals de la *urbs*, a tota la porció de costa que anava del Besòs al Llobregat, ab la corresponent extensió interior, que, al iniciar-se lo segle XII, ja s'anomena *plà* o *plana* (594).

Com en lo segle X no estava prou precisat lo significat de les paraules, no ha de extranyar-nos que lo Territori de Barcelona reba a vegades, en dita època, lo nom de *pau* o *pago* (595) en lloch del de *territori*.

Segueix a aquesta paraula, la de *suburbi*, per significar una segona extensió superficial d'importancia al entorn de la Ciutat. Valia tant com dir, adjacencies de la urbe y també, llocs que d'ella depenjan, adjudicant-se-li a vegades, una extensió extremada. Molinier, ab referencia al Langüedoch, ha

(590) A. 1123: *in territorio barchinonense in terminio de castrum olerdula ubi dicunt ipsa granata* (L. A. E. C., v. IV, f. 151, d. 356).

(591) «Au IX siècle le *pays Narbonensis* est communement designé par la expression géographique *territorium*... (Bulletin de la Commission Archéologique de Narbonne, a. 1903, I s.m. p. 291).

(592) A. 1024: *super altare consecratum sancti stephani protomartiris situm in territorio quod dicitur riopullus iusta palacrum auzit* (C. S. C., f. 317, d. 949); en altre del 1161 hi surt lo *territori* de Granada, en lo Penadès (L. A. E. C., v. I, f. 251, d. 680); en 1178 *in territorio ilerde videlicet ipsam almuniam delgadam* (L. A. E. C., v. I, f. 179, d. 473), etc.

(593) Fidal Fita lo publica en la *Patrologia visigòtica* (B. A. H., v. XLIX, p. 152).

(594) A. 1103: *in planicie barchinonensi iuxta ecclesiolam Sancte Cecilie*. (Perg. del A. C. B.)

(595) A. 978: *in pago barchinonense in monte Judayco in locum ubi dicunt ad ipso circulo* (D. 16 de Brr. II, A. C. A.). — A. 985: *quod abeo iusta in pago barchinona in terminio de palmas vel de orta* (Perg. A. C. B.). — A. 995: *in pagum barchinonense in terminio Sancti Andree in locum que vocant silviano sive in campo amaro* (Perg. A. C. B.).

fet idèntica observació, trobant al suburbi, com a sinonim de *banliciu*, *dimaire* o *districtus* (596).

No sols designan algunes escriptures, com a suburbis de Barcelona, en 992 a Provençals (597) y en 1007 a Montgat, que estava fora dels límits del Territori, com després dirèm (598), y a Badalona y Tiana, que també n'estavan fora (599), sinó que també van més enllà certs escrivans, aplicant aytal designació a Sant Cugat del Vallès (600) y al lloch de Coscollola, cap a Palau Tordera (601).

Lo Territori de Barcelona en la època Comtal, segons diferents documents

(596) «Azille est placée *in territorio et suburbio Narbonensi* et cette localité est à plus de trente kilometres.» La opinió d' August Moliner consignada en la *Histoire générale de Languedoc* es contradita per lo narbonès A. Sabarthès en *Bulletin de la Commission Archéologique de Narbonne*, a. 1903, 1.er semestre, p. 292.

(597) A. 992: *in SUBURBIO CIVITATIS BARCHINONE in terminio de Proventiales in locum que dicunt ad ipsa Caluera*. (Doc. 4 de B. rrell II. A. C. A.)

(598) A. 1107: Donació de Radulf al monestir de Sant Cugat del *kastrum meum vocitatum monte katum cum ipsa turre, vel cum omnia que ad ipsum kastrum pertinent. Qui est ipsum kastrum in SUBURBIO BARCHINONA iusta litore maris. Et affrontat de parte circi in ipsa strada. De oriente in torrente. De meridie in ipsa mare. De occiduo in torrente*. (C. S. C. f. 314, d. 942.) Aquestes confrontacions són suficients per denotar, que per més que's donàs lo pompós nom de *castell* a la fortalesa o torra de Montgat, no fou cap castell termenat. Tenia una petita àrea territorial, acabant en los torrens del peu de la montanya. Advertirèm, que o castell de Montgat pervingué a Radulf per sa muller Anna, filla de Sunifret, anterior propietari de Montgat. Y en 1108, Radulf y sa cunyada Ernengardis, vengueren lo propi castell al monestir de Sant Cugat, *cum omnibus edificis quem ibidem sunt. Qui est hec omnia in comitatu barchinonensem iusta locum quem dicunt Monestrollo. Qui affrontat ipsum kastrum vel puzum. De orientis in ipso torrente qui per imbre discurrit sive in litore maris. De meridie in litore maris. De occiduo similiter in torrente qui discurrit per imbres sive in litore maris. De circi in aulo te qui fuit de chixulo femina filiam condam eroygii*.

(599) Badalona y Tiana s'han exàctes at en los segles XI y XII, pertanyer al Comtat de Barcelona y lo regó d'aquells tèmens a la comarca del Maresma, que començava a Montgat. Exemples: A. 996: *in comitatu barchinonense in terminio de betilona*. A. 1030: *in comitatu barchinona in terminio de bedelona in locum ubi dicunt pomare lndnt «de parte orientis in ipso montem que dicunt ad crucem»*. «De parti uero circi in uia que pergit a campsen'eies». A. 1094: *in comitatu barchinonensi infra terminos parrochie Sancte Marie de bitulon*. (C. S. C., f. 310 y 311, d. 934, bis y ter).

Per Tiana les escriptures següents: A. 1026: *in maretima in parrochia tizana in locum que dicunt ministrol*, linjant. *De circi in cachum'na moncium que dicunt cum campo senteges et tizana*. A. 1086: *in comitatu barchinona in maritima in parrochia de Sancti Cipriani de tizana in loco vocitato ad ipsa espinacera* (C. S. C., f. 312 y 156, d. 937 y 451). En 1084, un d. suposa a Tiana del Territori de Barcelona, equivocadament: *in territorio barchinonensi in parrochia sancti cipriani de tizana in loco qui vocatur ad spina cera super castrum de monte gato vetulo* (C. S. C. f. 156, d. 450). En 1106, a tre d. ho suposa a Badalona *in territorio barchinonensi in parrochia sancte marie badalona in loco vocitato lifiano* (Perg. A. C. B.).

(600) A. 484: *Ego Belito donatur sum deo et sancti cucufati martir xpli. cenobii cuius basilica sita est in SUBURBIO CIVITATIS BARCHINONE paulo longus octavo miliario in loco vocitato octavo ano* (C. S. C., f. 297, d. 904). És remarcable trobar expressat aquí l'origen del nom *Octaviano* aplicat a una partida del terme de Sant Cugat del Vallès, nom que's volia suposar originari d' *Octavi August*, l'emperador romà. L' *octavo m'lar* o *o lo m'lar octau*, denota una fita miliaria, en lo passatge d'una via romana per Sant Cugat, que serà la *calciata* d'alguns documents.

(601) A. 991: «*Alode qui est in suburbio iam t etc civitatis in locum quem dicunt coscollola sive in eius apendicione vel in illius accessu*». «*Que affrontat predictum a. omni de parte omni s. a. lio qui discurrit. De meridie in vinea que fuit de dalan' vel in terra de pios adan'fi sive in terminio de ipso feo de plegamanes. De occiduo similiter in iamdicio feo de plegamans*». (C. S. C., f. 370, d. 971).

en que per incidència ho designan (602), anava del Besòs al Llobregat, d'aquest riu sols comprenia la parroquia de Santa Eulària de Provençana, pujant per lo Coll de Codines (entre Esplugues y Sant Just Des-Vern) a buscar lo cim del mont Orsa (Sant Pere Màrtir actualment) y continuar per lo coll de Vallvidrera a la serra de Cerola, devallant al Besòs per lo coll de Finestrelles, seguint los límits de Sant Andréu de Palomar.

Però lo Besòs, en la primera meytat del segle XI, presentava dos arenys. Fortes avingudes li haurían fet trasmudar lo séu curs, com sol succehir en totes les grans corrents d'aygua que no estàn bastantment acanalades per la naturalesa. Es natural, que, si lo Besòs havia canviat d'areny en aquell temps, fos la línia del antich curs de les aygues, lo límit del Territori de Barcelona. Per assenyalar l' *alveum Bisocii vetuli* del d. del 1044, que lo meteix podia ésser més cap a Barcelona, que més cap a Gramanet, la arqueologia vé a ajudar-nos. Sabèm per l' intelligent propietari de Santa Coloma de Gramanet y arqueòlech Ferràn de Sagarra que, en excavacions practicades al actual areny del Besòs, s' hi han trobat velles ànfores que-s judicaren romanes. Lo qual dexa resolt lo present dupte.

Fóu tradicional lo límit del Territori de Barcelona en l' areny vell del Besòs, y degut a aquesta circumstancia, avuy (a 1909) sofreix nostra ciutat la rara e inverosimil anomalia, de que, en la part meridional de dit riu, hi tenen una faixa de terra, los municipis de Santa Coloma de Gramanet y Sant Adrià del Besòs. Lo cert es, que en 1283 lo *Recognoverunt proceres* y en 1323 los Concellers, designaren lo límit de la jurisdicció territorial barcelonina, no ja posant-lo al areny del Besòs, sinó a la riera d' Horta (603), com si a aquesta se trasmudàs lo *alveum Bisocii vetuli*.

Fóu donchs lo límit de Barcelona l' areny vell del Besòs, quedant entre abdós arenys una faixa de terra atravesada per les aygues y que constituíen les que-s nomenavan *illes del Besòs* ab terres de cultiu (604).

Lo Territori de Barcelona no acabava en lo propi areny del Llobregat, sinó que, per aquella banda, diferents texts dels anys 1044, 1045 y 1073, lo

(602) Tenim publicats sis texts de documents compresos entre los anys 994 y 1073, en los que se donan incidentalment los límits del Territori de Barcelona. Creyèm innecessari reproduhir-los. Entre ells hi ha lo del a. 1044 en que hi surt com a límit lo *alveum Bisocii vetuli*. (F. Carreras y Candí. *Notes sobre los orígens de la enfitensis en lo Territori de Barcelona*, publicat en *Revista jurídica*, v. XV, any 1909, p. 200 y en tiratge apart de la metexa, p. 8.)

(603) A. 1283: *a colle de Codines usque ad rieram de orta et de podio de aquilarii et a colle de Cerola usque ad mare*. (Reg. 44 *Intruso*, f. 20 A. C. A.) A. 1323: Prohibició de fer entrar lo bestiar «dins Barchinona ne dins los tèrmens dejus escrits, ço es assaber, de la R era d'orta tro a la Riera de Sants et del Coll de Cerola et del puig de aguilar tro a la mar.» Se n' exceptuava «quels maellers (carnicers dihèm ara) pusquen tenir lur bestiar en lo prat fexuriat et en lo fossar dels juhéus.» (B. de B. 1323).

(604) A. 990: *in terminio de civitate Barchinona in terminio de Provinciales in locum ubi dicunt ipsa Calvera prope ipsas insulas de Bissauc* o. A. 995: *in insula de flumen Bisocu in terminio de Provinciales opido*. A. 997: *in comitatu Barchinonense in provinciales locum ubi dicunt ad ipsa Calvera* «*ipsa quoque vinea est juxta ipsa mare in insulas que sunt ibi, afrontat de circi in strata.*» A. 998: *in comitatu Barchinonense in terminio de provinciales in insulas Bisocii fluminis* «*afrontat*

posan en los *Inforcats* o *Enforcats*, com a límit extremer. Però ahont eran los *Enforcats*?

Per saber-ho, orientèm-nos ab la llum que ns puga donar lo significat d' aquesta paraula, que lo té mólt precís. Diu Balari (p. 682), equivaler a *interforatos*, ço que los passats ne digueren *entreforch de camins* y també *cruïlles* y *cruïllades*. *Enforcats* donchs, res té que veure ab *forques*, per més que ab dues paraules s' assemblan (605).

Dos camins importantíssims se ns presentan en los *Inforcats*. Lo primer, es la vía romana o *strada pública* que passant per Sant Pau del Camp y Sants, anava al Llobregat (606). Es lo segón l' important camí que se dirigía a la mar per Provençana (607), camí que duptàm en assenyalar com la *strada Polvega*, que atravessava també lo desconegut *coll de Codines* (608) y finía al extrém de Provençana, en los estanys de Llanera. Aquests noms topogràfichs se perderen prompte y d' aquí la poca seguretat en precisar los llochs. S' observa, que, axís com en la serra del Territori de Barcelona, la fraseologia geogràfica se manté ferma, en lo plà sol cambiar. Una informació de 1470 per saber ahont era lo coll de Codines, llavors citat com a límit de Barcelona, donà per resul-

prefata terra de parte circius in strata publica qui pergit ubique.» (F. de Bofarull y Sans. *Origenes del pueblo de San Martín de Provensals*, publicat en *Memorias de la A. B. L. B. v. V, d. 3, 6 y 9.*)

(605) Es convenient tenir a la vista les etymologies d' aquestes paraules geogràfiques per la molta llum que donan. Ab rahó ha dit d' elles, lo següent, nostre gran filòlech Balari y Jovany: «Las etimologías populares relativas á la geografía de Cataluña, son de las que tienen por fundamento la degeneración del bajo latín hablado en la Marca de España. Forman un cuadro variado, en cuyo fondo se transparentan las tendencias de un pueblo esencialmente agricultor. Al fin ó extremo de una montaña que cierra una región, le dió el nombre de *finestra*, ventana, sin que nada tenga que ver con edificios. Merced a denominaciones tan caprichosas, llegóse á construir nominalmente una especie de colección zoológica, llamando *asinos*, asnos, á las rocas esquistasas, dando el nombre de *buada* y *bovino* á los hoyos, sin que remotamente se refieran á los bueyes, *caballos*, caballos, á las concavidades, *cervaria*, lugar de ciervos, á montañas á manera de istmos ó promontorio, *conilio*, conejo, al monte que afecta la forma cónica, *porcarias*, sitio de cerdos, á canales, y *ursa*, osa, al monte plantado de cebada. Nombres de aves forman también parte de esta nomenclatura zoológica: *aquila*, águila, se usó para significar picacho, *corbaria*, sitio de cuervos, para denominación de laderas cóncavas, y *gallinario*, gallinero para caracterizar los montes en que abundan piedras y guijarros. Con relación á los insectos, hay la palabra *mosqueras*, lugares de moscas, como denominación de peñascales, y *buch*, colmena, fué el nombre dado al canal de desagüe. En cuanto á nombres relativos á la botánica, es de mencionar el de *abellanas*, avellanas, con que se denominaron piedras calizas, y con respecto de la mineralogía, la palabra *or*, oro, se usó en significación de cebada. Reveló el pueblo su extrema rudeza al adoptar los nombres *merder*, merdoso, aplicado á la corriente de aguas puras, y *cagalela*, lugar común, para significar estanque de cortas dimensiones». (p. 260).

(606) A. 1019. Unes terres del Territori de Barcelona, junt a Sant Pau del Camp, lindavan *De parte circi in strata publica qui vadit uel protendit ad inforcatos. De aquilomis in aloude de bumeristi hebreo uel in ipso torrente*. (L. A. E. C., v. I., p. 133, d. 341).

(607) A. 1125. Una petita vinya de tres mojudes al *collo inforcatos*, lindava *A meridie in strata publica. A circii in strata qui vadit ad santos* (L. A. E. C., v. I, f. 187, d. 500). A. 1059: *strata qui pergit de Inforcatis ad sanctam Eulaliam de Provinciana* (D. 240 de Ramon Berenguer I. A. E. C., v. IV, f. 17, d. 54).

(608) A. 1059: *in territorio barchinonensi in parrochia de provinciana in loco que vocant mansum de maluige. Terminatur autem predictum mansum ... De parte circi in via foragati per ... et vadit ad ipsas casnav* (L. A. E. C., v. IV, f. 29, d. 88).

tat situar-lo al puix Marobí, entre Esplugues y Sant Just, prop de la torra de Picalquers, assegurant-se en 1474, que era lo coll Blanch (609). Encara hi havia en aquesta part SO. de Barcelona, lo coll de la Gavarra, ahont hi anava a parar la *strada francigena* o *vía francisca*, que, venint de França y entrant al Territori de Barcelona per lo coll de Finestrelles, abans de Sant Andréu, atravessava tot lo Plà paralelament a la mar y a les montanyes, finint al coll de la Gavarra (610). Lo nom *gavarra*, es viu en la Gascunya, y vol dir lloch plè de esvercers o rosers borts (611).

Concloèm d' axò, que, si lo Territori de Barcelona arribava al Llobregat, era sols en la boca del riu. Aviat se apartava del séu areny emprenent una nova línia, que per lo coll de la Gavarra anava als Inforcats.

S' entendrà millor, lo que era aquest Territori, dihent, que, de les antigues parroquies de les parts del Llobregat, sols hi quedava dintre, Santa Eularia de Provençana y restant defora, Sant Just *des Verc* o *des Vern*, Cornellà, Esplugues, Sant Joan des Pí y Santa Creu de Olorda. No s' ha de fer cas d' algún document que les suposa encloses dintre lo Territori de Barcelona. Aquestes y altres errades semblants, sovintexen en los escrits de la època Comtal (612).

Coneguts los límits septentrional y meridional de Barcelona y sapigut que l' oriental es la mar, sols manca donar idea del occidental o siga del de les montanyes. Començava aquest en lo mont *Orsa*, dit a vegades *Orsal* (a. 1117) y *Orsera* (a. 1049) (613), trasmudat en *Ossa*, al començar lo segle XVII, quan

(609) F. Carreras y Candi. *Notes sobre los orígenes de la enfeiteusis*, etc. p. 201.

(610) A. 1068: Unes terres a Sarrià, Sants y Provençana lindavan: *ab oriente in strata que itur et reditur ab urbe ad ipsam arcolum. A meridie in strata francigena quae itur de collo de fenestrellis ad ipsam gavarram. A circio in linea sive iugis moncium recto tramite transeuntibus supra urbem*. A. 1076: *in ipsa strada que pergit de ipsa gavarra ad bagneolos*. A. 1085: *Est autem predicta omnia in quatuor locis separatim positum in territorio barchinona in parrochia sancte eualie de provinciana in locum vocitatum quintiano et in bagneolos..... Affrontat iamdicta alodia de parte orientis in ipsum collum que est ante ipsam turrem blancham et unde discurrit ipsum torrentem de espluges tempore pluviarum. De circio in strata publica qui pergit ad ipsum collum de ipsa gavarra. De meridie in ipsa via de lanera. De occiduo in alveolo lubricati*. (L. A. E. C. v. II, f. 23, d. 65; v. IV, f. 33, d. 97 y v. IV, f. 12, d. 37.) A. 1135: unes terres a Sant Joan des Pí confrontavan *ab oriente in monte uocitato. A meridie in ipso collo de gavarra. Ab occidente in flumine lubricati. A parte vero circio in turre bernardi mironis*. (C. S. C. f. 240, d. 752.) A. 1094: *in territorio barchinone in terminio de speluncis ad ipsa gavarra*. A. 1131: *in parroquia sancte marie de corneliano ad collum de ipsa gavarra*. (L. A. E. C. v. IV, f. 42, d. 120 y f. 33, d. 96.)

(611) Balari. *Cataluña Orig. hist.* p. 190.

(612) Per Cornellà, a. 1199: *in territorio barchinone in parrochia sancte marie de corniliano*. (C. S. C. f. 246, d. 762.) Per Esplugues veja-s la n. del a. 1094 de la p. 25 y la n. del a. 1101 que publicàm a Sants, y una escriptura del a. 1115 del L. A. E. C. f. 45, d. 130. Per Olorda, a. 1066: *in territorio barchinonensi in parrochia sce. crucis de olorda que etiam dominicatura advenit prefati martiris ceobio ob collationem fidelium. Habet autem terminum ab oriente in valle vitreararia. A meridie in viricio. Ab occiduo in lubricati alveo. A septentrione in matrona*. (C. S. C. f. 232, d. 727.) Per Sant Joan des Pí veja-s los documents dels a. 1158 y 1162 del C. S. C. f. 240, d. 749 y 750. Per Sant Just des Verg. A. 1058: *in territorio barchinonense in parrochia sancti iusti intus in ipsa ualle de uercio*. Lindava «*circio in rocha que uocant pinnola*» «*meridie in arenno de verzio* (Perg. del A. C. B.).

(613) A. 1049: *Que est hec omnia in comitatu barch. in terminio de provinciana sive de banneols*.

s' hi erigí la capella de Sant Pere Martri (614). Del mont Orsa al Besos, lo terme no-s movia de la cresta de les montanyes que separan lo Territori de Barcelona, del Vallès. La serra no té nom especial. En la documentació se sol adoptar lo de qualsevulla de les seues montanyes o collades aplicant-lo al conjunt, y dihent: *monts d' Orsa* (615), *serra de Vallvidrera* (616), *serra que li diuen de Çerola o d' Agudells* (617), *serra de ses Finestrelles* (618), etc. Observàm, que, alguns documents alusius a Sant Genís d' Agudells, no-l suposan com essent del *Territori*, sinó del *Comtat* de Barcelona (619) a despit de que no-s pot duptar-se que estava dintre del *Territori*.

Donchs seguint aquesta serralada des de lo mont *Orsa* al Besòs, trobàm una lleugera depressió en la collada de *Vallvidrera* (any 987), passada la qual la divisoria ascendeix al punt culminant lo mont *Çerola*, y devallant-lo sens apartar-se dels ayguavessos, travessa lo coll de *Çerola* (620), puja al cim dels *Agudells* y després d' atravesats alguns turons, devalla a *Finestrelles*, nom que rebia la collada final que allí se forma, y també un petit puig a ella immediat (621). Es coneguda la significació d' aquests noms topogràfichs. *Vidrera*, pot venir de la herba *vitriaria* la morella roquera (622); *Çerola*, con-

Affrontat quippe ea omnia de parte circii in monte que vocant orsera sive in ipsos montes de orluda vel de verzis et de serriano. De aquilonis in alveo bisocii vel in civitate barchinona. De meridie in litore maris. De circio in alveo lupricato (L. A. E. C., v. IV, f. 9, d. 27).

(614) Lo nom del mont *Orsa* guarda relació ab una vall *Orsera*, mentada en lo any 1023, al terme d' Esplugues (*in comitatu barchinonense in loco quem vocant speluncas*): *Et habet quoque terminum de parte orienti in uinea de sendredi et in ualle orsera* (L. A. E. C., v. IV, f. 43, d. 125).

En *Notas històricas de Sarrià* (p. 11), observavam, que, abundan a Catalunya los noms similars a *Orsa*. A Portugal hi ha un mont *Ossa* prop Candieira. Balari y Jovany (*Cataluña. Orig. hist.*, p. 200) accepta la opinió del tudesch Gatschet, qui esposa les variants de la paraula llatina *Orsaria*, com v. g. *Orsières* y *Urseren*, significant terres hont se cultivava l' ordi.

(615) Sanpere y Miquel, *Una excursió pèl plà de Barcelona en lo segle X*, doc. del 1045.

(616) Any 2° de Felip. Unes terres a Pedralbes afrontavan *de meridie in ipso torrente de bederida de occiduo in monte de orsa de circi in ipsa serra de valle vidrera* (Perg. A. C. B.).

(617) A. 988. Al descriure los límits de Sant Cugat del Vallès, se diu: *in serra que dicunt Serola nei Agudellos* (*Marca Hispánica*, d. 139).

(618) A. 998. Enyech (a) Bonfill, senyor o castlà dels castells de Gelida y Masquefa, donà un alou a Horta, al monestir de Sant Cugat del Val ès, lindant: *de orientis in serra de ipsas fenestrellas et vadit per alveum bisoceum et descendit usque in littore ipsus maris. De meridie de ipsa strata qui pergit de flumine bisocio et vadit per villa de provincialis et vadit per ipsa terram blancam qui est iusta barietes delgatas et vadit per ipso areneo usque in ipsa via de orta et pervadit usque ad curte qui fuit de condam cesareo et pertingit usque ad sumitatem montem aquilario. De parte circi vadit per sumitates de ipsas serras qui sunt super acutellos et super orta et super romanetum et super cannellas* (C. S. C., f. 165, d. 536).

(619) Los vescontes Udalar y Guisla tingueren terres a Sant Genís d' Agudells. A. 1056: *in comitatu barchinona infra fines sancti genesii in locum que dicunt agudels*; A. 1115: *in comitatu barchinonensi infra parrochiam sancti genesii de agudels*. (L. A. E. C. v. II, f. 72, d. 204 y 205.)

(620) En 1479 (18 de Decembre) en una lletra dels Concellers de Barcelona, se parla del coll de Cerola. (A. M. B.)

(621) A. 1011: *habet terminum pugiolo que dicunt fenestrellas*. (L. A. E. C. v. II, f. 47, d. 124.)

(622) Balari diu, que *Vallvidrera* no devalla «de *vitriarius*, vidriero ó fabricante de vidrio, como á primera vista parece, lo cual daría lugar á la sospecha de que hubo en dicho valle, alguna fábrica de vidrio, sino del nombre de la hierba parietaria o cañarroyo, llamada *vitriaria*» (*Cataluña. Orig. hist.*).

tracció de *Ça Erola* o la era petita o plataforma, s' aplicà més a la collada que al cim (623); *Agudells*, diminutiu plural d' *aguda*, equivaldrà, segons Balari, a punxagut (624); y *Finestrelles*, aximeteix diminutiu de *finestres*, conserva, segons Balari, lo sentit d' aquesta paraula, originaria del llatí *finēs* (fi o extrém), afegint-hi lo sufixe *ter* (625) resultant-ne *finister*, finestra, extrém d' una montanya que tanca una comarca.

Ja descrits los límits del Territori de Barcelona, donèm-li una ullada general. En ell s' hi destaca en primer terme la vella urbs, la ciutat murada y forta, a quals peus s' estrellan les ones. Entorn de la metexa, agrupacions de cases que formen burgs o suburbis, y enllà, enllà, esglesies, ab segreres o çel·leres, y petites viles, les més alçant-se prop de les grans vies de comunicació, altres en endrets assenyalats per les explotacions rurals.

Tota la importancia del Territori de Barcelona radica en la *urbs* y en les viles que-s formen entorn de les esglesies *parroquials*. Es la única divisió administrativa que podèm establir, puix no n' hi ha d' altra, per més que alguns documents parlen d' un *terme* tal o qual.

Eran en nombre de deu les parroquies del Territori de Barcelona al entrar en lo segle XI: Sant Miquel, Sant Just y Sant Jaume, dintre les muralles de la Ciutat. Fora d' elles, Sant Andréu de Palomar, Sant Genís d' Agudells, Sant Gervasi de Cassoles, Sant Vicents de Sarrià, Santa Eularia de Provençana, Santa María dels Sants y Sant Julià de Montjuich. Durant lo segle XI se forma la parroquia de Santa María de la Mar. A més y sense tenir lo caràcter de parroquies, existían altres capelles o monestirs, de variada categoria, ço es, Santa María del Pi, Sant Pau del Camp, Sant Fruytós de Montjuich, Santa María del Port, Santa Cecília de Sarrià, Santa María de Fontrubia, Santa Eularia de Vilapiscina, Sant Martí de Provençals, Santa Eularia del Camp, Sant Pere de les Puelles, St. Salvador y St. Cugat del Rech o del Camí.

Una particularitat natural de la existencia d' aquest Territori afecte a les franqueses municipals de la Ciutat, es, que no s' hi poden trobar en ell senyoríus particulars, o *terres de baró* com se deya en los derrers temps del feudalisme. Per ço no existexen castells termenats y si tan sols castells que són fortificacions, ab una reduhida extensió de terres propies, com en les viles o ca-

---

Altra es la opinió de Joan Segura, qui créu *Vidrà*, abreviació del nom personal *Victrà*, derivat de *Victorià*, en llatí *Victorianus*, que a la vegada arrenca de *Victor*, nom personal romà. De *Victor* ne devallaria a la vegada *Victorierius*, quina paraula, en no-tre vulgar resultarà *Vidrer*, masculí, y *Vidrera* femení. (*La Veu del Montserrat*, any 1889.)

(623) En 1057 hi havia cap a Cítxes altra *Erola*. (L. A. E. C. v. IV, f. 160, d. 378. Veja-s a més Balari, *Cat. Orig. hist.* p. 74, y Carreras y Candi *Notes hist. de Sarrià*, p. 33.)

(624) Balari. *Cat. Orig. hist.* p. 65. Francesch Torras, pàrroco de Sant Genís d' Agudells, deya en 1774, que cap de les altures vehines era «tan insigneament aguda, que pueda dar el nombre de *Agudells*, ab acutate montivum, à la parroquia de San Genis.» (*Anuari de la Associació d' Excursions Catalana*. v. I, p. 221.)

(625) *Finis-ter*, finestra, s' ha format d' una manera semblant a *dex-ter*, destre y a *sinis-ter*, sinistre. (Balari, *Cat. Orig. hist.* p. 223 y 260.)

ses de camp particulars. Ab tal caràcter se presentan, la torra des Verç o des Vern, lo castell de Port, la torra o força de Sarrià, los castells del Regomir y dels templers dintre la Ciutat, la força de Provençals y alguna altra que de moment se-ns podrà passar per alt.

Mes axò no vol dir, que en aquesta època de creximent del feudalisme, ço es, los segles XI y XII, no hi hajan intents de introduhir drets y prestacions feudals. Ho tenim demostrat en les *Notes sobre los orogens de la enfiteusis en lo Territori de Barcelona*, y ara condensant lo que allí més per extens se conté, tenim de fer present, que los privilegis y immunitats de Barcelona, no deturaren la intromisió de drets feudals, tant en la Ciutat com en les parroquies foranes del séu Territori.

Dintre la Ciutat, en efecte, hi havèm assenyalat la existencia de certs fèus y usatges, introduhits per los vescomtes, y passats als veguers (veja-s la p. 268); d' un delme en fruyts de la terra y de la mar, que en 1100 logrà, la Catedral (veja-s la p. 237); del dret de *quartera* y *quintar*, enagenat en tot o en partida per Ramón Berenguer IV (626); d' un tribut a la plaça que percebía la Canonja y que confirmà la butlla papal del any 1160. En les parroquies foranes, nos trobàm, que, la Canonja barcelonina, a Sant Vicents de Sarrià, hi tenia implantat lo *cens dels pollastres*, (a. 1147) a més de tributs en les teuleries y delmes sobre lo pà, ví, carn, olives y fruyts de la terra; y per la part de St. Andréu y Vilapiscina, lo Comte de Barcelona hi exercia lo dret feudal d' albergada o *alberga* y altres serveys y consuetuts, que sols s' anomenan y nos detallan en lo interessant document del 1131, ahont consta la sua existencia (627). Aytambé la Esglesia barcelonina manifestava propòsit d' aprofitar-se de la immunitat de les *sagreres* o *celleres* (628), per imposar-hi alguns censos o tributs en especie, (a. 1147, Sant Vicents de Sarrià). Intromissions, totes elles

(626) Tot lo referent al dret de *quartera* y *quintar* cedit per Ramón Berenguer IV al alfachí Prete de Prades, de mans del qui passà en 1204 al jubeu Bonafos y a Pere de Medina y en 1215 a la Canonja de Barcelona, ho tenim publicat en lo mentat treball, *Notes sobre los Orogens de la enfiteusis en lo Territori de Barcelona*, publicat en la *Revista jurídica de Catalunya*, a. 1909.

(627) En l' any 1098, al donar lo Comte de Barcelona tota sa propietat y drets al canonge Pons Gueribert, li promet restar quit de tot tribut, dihent-li que ni ell ni los seus successors, *audeat tibi vel successoribus tuis aliquid inibi auferre vel peiorare vel inquietare* (inquietare) *et hoc factis presentibus meis nobilibus hominibus propter deum et remissionem peccatorum tamen meorum quam facis et auii mei reimumdi berengarii.* (L. A. E. C. v. II, f. 55, d. 148.) Es més explicit lo d. del 1131: *In dei nomine ego guillelmus Raimundi dapifer et uxor mea Beatrix ditantimus et euacuamus et relinquimus de ecclesia nonensi canonice per hanc cartam liberalitatis nostre in manu dompni Olegarii Carriacensis archiepiscopi totas albergas et servitia et usatres que comes barcinonensis quocumque modo habet et nos omnia per illum habemus in omne alio dno culte ne heremo et in domibus pijs presentibus et futuris nonensi canonice in ulla pisona et in territorio per uocem fene regis et canonice a nos presentibus nonis vel uocibus clericorum vel laicorum. (L. A. E. C. v. II, f. 54, d. 147.)*

(628) *Sagrera* o *cellera*, fou l' espay sagrat que hi havia entorn de les capelles consagrades y hont s' hi construian *cellers* o dipòsits de vins, per lliurar-los de les violencies en les continues lluytes socials. N' hi havian a Santa Eularia de Vilapiscina, a Sant Andréu de Palomar, a Sant Martí de Provençals, a Sant Vicents de Sarrià, a Santa Eularia de Provençana y tal vegada altres que no conxhem, puix es de creure que les tinguessen totes les esglies del Territori de Barcelona.

feudals, que cessaren en lo segle XIII (629), per convertir-se la major part, subrepticament, en enfiteusis.

Aquesta institució apareix en lo segle XI, com un medi més de lucrar en finques. L' element eclesiàstich es l' introductor de la enfiteusis, registrant-se la primera en l' any 1068, per lo bisbe de Barcelona Umbert. Resulta, donchs, coetania a la confecció dels *Usatges* y de les *Costums de la mar*. Recordant lo primordial paper, que, segons Balari, representà en la confecció dels *Usatges*, lo paborde de la Sèu barcelonina Pons Bonfill March, opinàm, que, ell devia haver contribuït a la introducció de la enfiteusis a Barcelona.

En lo segle XII s' imposaren certes limitacions en la transmissió de la propietat enfiteotizada, com la de enagenar-la a militars y a juhéus. Acabà generalisant-se la fórmula de tenir-se de vendre a hòmens de la metexa condició social que lo primer enfiteuta.

L' enfiteusis es un nou factor que s' agrega als qui anavan produhint lo creximent de Barcelona, de cap manera l' únich, com han pretès los exaltats admiradors de la vella institució jurídica. No oblidém que la propietat se trobà sempre extraordinàriament dividida, que lo feudalisme may arribà a implantar-se, que en la metexa època s' efectua un cultiu intensíssim en les parroquies del Territori, que aquest se troba atravesat en totes direccions per nombroses vies de comunicació y que era costum repoblar la terra edificant masies solitaries junt als conrèus y fóra dels centres de poblament o viles.

Si volèm examinar les carreteres del segle XI, s' ha de posar en primer terme a la vella vía romana, que, del Vallès entrava al Territori de Barcelona per lo coll de Montcada atravesant Sant Andréu de Palomar.

Seguidament, aquesta metexa vía general, després d'atravesada la Ciutat sortia per lo castell Vell vescomtal, dirigint-se a Sant Pau del Camp y a Sants, vers lo coll d' *Enforcats*, per ahont devallava al Llobregat.

La vía de Barcelona a Sant Cugat que per la porta del Bisbe, anava a pujar a les montanyes, atravesant la *Cort Comtal* per lo peu del puig d' *Aguarn* (630) ascendia al coll *Cerola*, y devallava vers *Octavià*, ahont hi havia lo miliari octau, tal vegada a comptar des de Barcelona, y que donà nom al lloch.

La vía de Barcelona a Sarrià per la partida dita *Mogoria*. Un segon camí comunicava a Sarrià ab les Corts, passant per *Bederrida* y seguint fins a *Provençana* (631). Y encara hi havia un tercer camí *quod vadit de serriano in lupricatum* (632).

(629) En lo segle XVIII, època en que imperava una gran ignorancia feudal, s' han tret a relluhir drets del *Senyor de la casa de Sarrià*. Ab motiu d' unes qüestions per la provisió del benifet de Santa Maria, a Sarrià, se retrà a Felip de Vilana y Millàs, llavors resident a Viena, qui deyan que logrà lo considerassen successor del Senyor de la casa de Sarrià (*Speculum Officialatus*, f. 134, A. C. B.).

(630) A. 1146: *Est autem iamdicta vinea in territorio barchinone super curtem comitalem juxta viam qua itur de barchinona ad sanctum cucuphatem in loco uocitato puig daguarn* (L. A. E. C., v. I, f. 217, d. 582 y f. 219, d. 586).

(631) A. 988: *in comitatu barchinonense in terminio de bederrida vel terrarios albos. Que affron-*

La *strada francigena* o *vía francisca*, carretera que, sortint segurament de la antiga *vía romana* després de traspasat lo coll de Montcada, passava per lo coll de Finestrelles, atravessant lo Territori en direcció paralela a la mar y a les montanyes, y dexant la Ciutat abaix. Finia al coll de la Gabarra. Ha subsistit permanent y es lo que avuy se-n diu *Travessera de Gracia*. Aquesta *vía* per distingir-se de la primera de les que havèm donat compte, ço es la general romana del Vallès a Barcelona, al séu pas per Sant Andréu, rebia lo nom de *strada subteriora* o *sobirana* (633). A vegades se la nomena *vía vella* y també *vía mercadera* (634).

La *vía Marina*, que, empalmant ab la antiga *vía romana*, segurament en la capella de Marcús, (veja-s la p. 278) se dirigia paralelament a la mar, vers Santa Eularia del Camp, passant per Sant Martí. No dexant la costa, anava a Badalona y al coll de Montcada. Subsistia des de la època romana.

La *strada Polvega*, dels estanys de Llanera pujava al coll d'Enforçats, a manera de *vía extrema* del Territori de Barcelona. Duptàm si aquesta carretera seria la que ab lo nom de *strata de Linaria* (635) anava de la Llanera, per Bellsolà y vall de Quart al coll de la Gavarra, o bé la *vía* que de la Gavarra anava als Banyols (636).

La *vía Mulinera*, que seguia lo curs de la cequia Comtal y comunicava los molins de la metexa. De la propria manera, lo rech comtal rebia lo nom de *rech moliner* (637).

De Sant Andréu de Palomar, vers la montanya, arrencava una *vía* que a Santa Eularia de Vilapiscina, se bifurcava: una branca anava a Horta, mentres la altra se dirigia a Sant Cugat del Vallès (638). La primera atravessaria per lo lloch dit *Ça Tona*, (a vegades *Ça Tona Vella*) en la metexa vall, mentres que la segona, després de passar per Horta, s'enfilava vers lo lloch de *Romanet* (639).

tat hec omnia de parte circi in monte que vocitatur ursa. De aquilonis in torrente que procedit de Petras albas et vadit per ipso trulio comitali usque in ipsa mar. De meridie in ipsa strada que graditur per promptiana et vadit ubique. De occiduo in torrente que procedit de monte ursa et graditur per quarto usque in ipsa mare (L. A. E. C., v. IV, f. 17, d. 53).

(632) L. A. E. C. v. IV, f. 146, d. 351.

(633) A. 1043. Un alou a Sant Andréu lindava *de parte uero circii in ipso fugo de fenestrelles siue in ipsa strada subteriora qui pergit per palumbare ad barchinona* (L. A. E. C., v. II, f. 51, d. 137).

(634) A. 1107, perg. del A. C. B.: y a. 1125, L. A. E. C., v. I, f. 62, d. 131.

(635) L. A. E. C., v. IV, f. 25, d. 77, any 1062.

(636) A. 1076: *ipsa strada qui pergit de ipsa gauarra ad bagneolos* (L. A. E. C., v. IV, f. 33, d. 97)

(637) A. 1139. C. S. C. f. 299 d. 909.

(638) A. 1057: «*Et affrontant suprascripta omnia de parte uero circio in duas stratas forcata, unam qui vadit ad sancti cucuphati cenobii uallense, et alteram qui vadit ad ortam. De meridie in ipsam stratum quem appellant uentosa. De occiduo in ipsa ualle que uocitant donnidio*» (L. A. E. C., v. II, f. 67, d. 189).

(639) A. 1087: Donació a la esglesia de Vilapiscina d' un alou «*in parrochia sancte andree de palumbario in termino uille piscine ubi dicitur ad ipsam tonnam lindant a parte aquilonis in uia qua itur ad barchinona et in alia uia qui vadit ad romanet contra uilla orta uel un pias. Ab oriente in iamdieto margine et in uia qua itur ad ipsam cenam et in fuce m. mouedetes*» (L. A. E. C., v. I, f. 62, d. 131).

Una altra via comunicava directament a Barcelona ab Horta, atravessant la *strada francisca* y junyint-se ab la via romana del Vallès. Atravessava la partida rural dita *Celada*, faldejant lo puig de *Cogoll* (640) (ahont en lo segle XV hi havia lo colomer d'en Guinardó), demunt quin puig se veyia lo mas de *Lligalbé*, que donava nom a algunes de les terres immediates (641). Per *Lligalbé* hi passava un camí secundari de pujar al mont *Aguilar*.

La Ciutat comunicava ab lo cim del Montjuích, ahont s' alçava lo vell far, per una carretera (642) que de passada també conduhía al vell fossar dels juhéus y a la esglesia de Sant Julià de Montjuích (643).

Aquesta via passava no lluny de Sant Pau del Camp y després se bifurcava, quedant-se una branca al peu de la montanya, vora la mar, la que, prop de Sant Fruytós (644), girava per lo Morrot vers lo port de derrera Montjuích y lo castell de Port, voltant d' allí cap a Santa Eularia de Provençana, y seguint lo plà de *Llanera*, feya via al Llobregat. Mentres tant la altra branca, tombant vers O. y dextrant de banda lo Montjuích, per los repeus de la *Serra*, se dirigía a Sants (645).

Conegudes les principals vies de comunicació y ometent les altres secundaries, situèm-nos dintre los murs de Barcelona.

La *urbs* o ciutat fortificada, la *moenia Barchinone urbis*, per tants de documents mentada, se distingeix del suburbi, vilanova, o burg, que començava al peu dels murs y era conseqüencia del séu creximent. S' entrava a ella per quatre portes, responent als quatre punts cardinals, y eran les de la època romana. Portaren, en lo segle XI, noms diferents. La porta del cantó de la mar, per dessota la qual transcorrián les aygues del rech comtal o *rego Mir*,

---

f. 74. d. 212. Veja-s també lo d. del a. 1030, en lo v. II, f. 81, d. 239.) Assenyala més encara la situació de Romanet atravesat per aquesta via, lo d. del 1062: una propietat composta de casa y terres sita «*in parrochia sancti andree in loco que uocant romanet*». «*Habet autem terminum ab oriente in torrente de romanet. A meridie in uia qua itur de uillula cui nomen orta ad ecclesiam sancti andree ab occiduo in riuo de orta. A septentrione in cacuminibus montium*» (L. A. F. C. v. II, f. 51 d. 136).

(640) A. 1142: *in territorio barchinone ad ipsum cogoll super ipsam celatam*. «*Terminatur a parte orientis et a circio in carrera que tendit ad barchinonam et ad ortam*» (L. A. E. C. v. I, f. 318, d. 888 y també C. S. C. f. 295, d. 900.) La *Celada* parribava o no a la mar? a 1084 *in territorio barchinonense subtus ipsam celatam latus ipsa littora maris*. (L. A. E. C. v. I, f. 226, d. 614).

(641) A. 1147: *in territorio barchinonensi super ipsum cugillum prope mansum de lligalbene*. (L. A. E. C. v. I, f. 325 y 328, d. 923 y 933).

642) A. 1073: *sin monte iudaicho in parrochia sancti Juliani et in eius confinio*. «*A meridiana in ipso favellos*» «*A circea quoque parte in alio boni ysac cuius pater nuncupatus fuit joseph aurifex sine in strata quam itur a monte ad urbem: et ab urbe ad montem*» (L. A. E. C. v. I, f. 176, d. 462).

(643) A. 1022. Una terra, *in loco quod dicitur sanctus paulus apostolus trans ciuitatem, afrontava «de meridie in ipso stagno uel in litore maris» «de circio in ipsa strata que pergit ad sanctum iulianum»* (L. A. F. C. v. I, f. 133, d. 342).

(644) D. 116 de Ramón Berenguer I (A. C. A.). — A. 1168: *in territorio barchinone in monte iudaicho apud sanctum fructuosum* afrontava *a meridie in uia qua itur ad portum* (D. 53 d' Anfòs I, A. C. A.) (Veja-s L. A. E. C., v. I, f. 298, d. 818).

(645) A. 1093: *sin territorio barchinonensi in uia terminum montis iudaic: in loco qui nuncupatur serra*. «*A meridie in uia publica qua itur ad castrum portus et habet exinde dextros similiter XVI*» (L. A. E. C., v. I, f. 155, d. 406).

MAPA -DEL- TERRITORI DE BARCELONA

en la segona meytat del segle XI

per

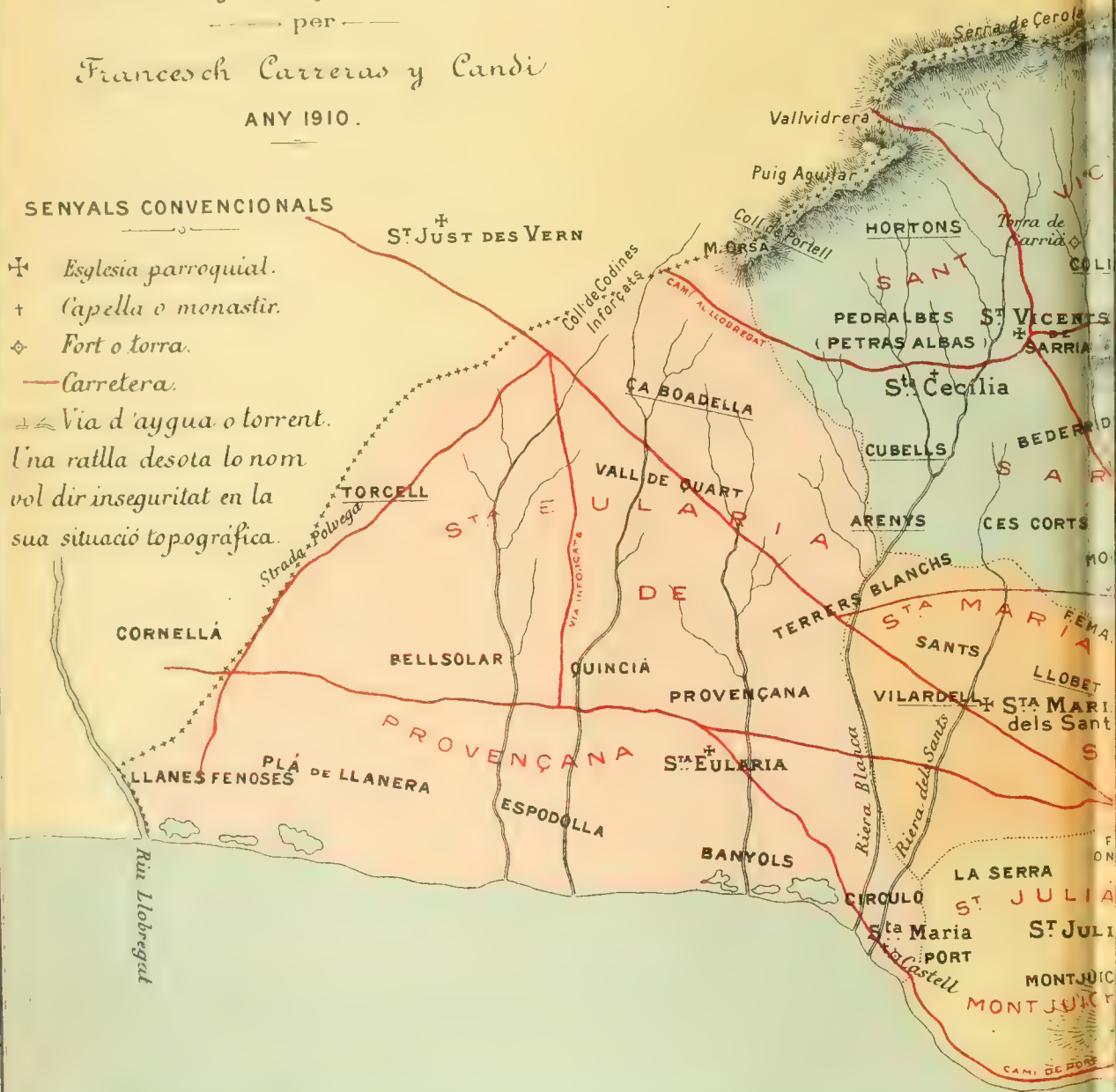
Francesch Carreras y Candi

ANY 1910.

SENYALS CONVENCIONALS

- ✚ Esglesia parroquial.
- + Capella o monastir.
- ◇ Fort o torra.
- Carretera.

⚡ Via d'aygua o torrent.
Una ratlla desota lo nom
vol dir inseguritat en la
sua situació topogràfica.

salvant-les per via d'un pont, se designà ab lo nom de *portal del Regomir* (646). La porta que corresponia a la carretera romana de Montcada, Vallès y Pirinèus, era la principal de les de Barcelona: ço es, lo *portal Major* (647). La de montanya, que s'obria junt al palau del bisbe y les cases dels canonges, se conexia per *porta bisbal* (648) y també apar li dirien, portal de Sant Llorens (649). La darrera de les portes comtals, dessota lo castell Nou vescomtal, junt al call juích, era lo *portal del castell Nou* (650). Alguna vegade se designen los portals per sa situació topogràfica: axís hi anotèm la *porta que dona al Septentrió* (veja-s la n. 675).

A aquestes antigues portes sembla que n'hi afegí una lo segle XI, enfront lo call juích, trovant-se designada per *portal Nou* o *porta Nova* (651).

Les muralles, en sa essencia, poques mutacions sofriren: certs murs y torres refets en diferents èpoques històriques y alguns nous edificis en l'interior, apoyats en uns y altres. Es, d'altra part, prou conegut, que, murs y torres formavan part de cases y edificis públics y particulars y solían transportar-se de domini (652), com havèm ja vist en la adquisició de les torres y

(646) Ja en lo any 975 se li dona aquest nom en la permuta feta entre lo bisbe Vives y lo ardiaca Llobet (Florez, *Esp. Segr.*, v. XXIX, p. 203). — A. 1018: *Et item similiter tibi uindo terra mea propria qui est iuxta ipso stagno prope litus maris, et ipsos domos cum ipso orto est in burgo foris muros ciuitatis barchinone in terminio et locum que dicunt ad porta regumiro. Que afrontat ipso casalicio cum sua pertinencia de circii in ipso exio comunalis qui est inter me et Goltredo; de aquilonis in ipsa via qui transit ante ipsa porta et pergit ubique; de meridie in curte de Imul femina; de occiduo in ipsa via consueta qui transit supstus ipsa mura* (D. 8 de Berenguer Ramón I, A. C. A.).

(647) A. 1019: L. A. E. C., v. I, f. 39, d. 78. — A. 1021: unes cases prop de Sant Jaume lindavan a parte orientis cum carraria que ducebat a porta majori urbis usque ad aliam portam que erat ad castellum nouum (L. A. E. C., v. I, f. 128, d. 323). — A. 1063: *in burgo barchinone prope ipso foro de circii in uia publica qui pergit ad portam maiorem. De aquilonis in ipso calle* (Perg. A. C. B.).

(648) A. 1116: *in calle tendenti ad episcopalem portam* (L. A. E. C., v. I, f. 83, d. 195). — Segua en lo propri nom en 1355 (R. de B., v. III, cap. 65, f. 80).

(649) A. 1039: Una casa *infra muro et muro ciuitatis barchinona prope sancte crucis. Afrontava circii in portale de sancti laurencii. De aquilonis in mansione Fulco guisadi. De meridie in exio comune. De occiduo in mansione archileuite* (Perg. A. C. B.).

(650) Veja-s la nota 675.

(651) A. 1024: *ipso orto qui est infra muros ciuitatis barchinone non longe a domo Sancti Michaelis archangeli qui fuit de ysach gento que nuperrime est perfusus aquam sacri baptismatis, que afrontat de parte circii in uia que inde transit et egreditur per portam nouam eiusdem ciuitatis* (L. A. E. C., v. I, f. 284, d. 757). — A. 1071: *«ferragenali nostrum proprio quod habemus in burgo Barchinona ciuitatis ad ipsa porta noua». «a parte de circio et de meridie in ferragenali de sancta Maria de ipso Pinum»* (D. 429 de Ramón Berenguer I, A. C. A.). — A. 1116: *«orto iuxta portam nouam etiam quod est iuxta ecclesiam sancte marie de ipso pino»* (D. 187 de Ramón Berenguer III, A. C. A.).

(652) A. 1039: *«In nomine domini ego Gaucesfredus uenditor sum frater meus arlouinus presbiter emptori per hanc scripturam uenditionis mee uendo tibi turrem et solarios et muro et curte et portico et casalicios, solos et superpositos, parietis, guttis et stilliciniis, hostios cum limites atque januas, cingias, atque cloacos et cubos et tonnas. Que est hec omnia infra muros et muro ciuitatis barchinona. «Afrontant de parte cirito foris muro predictae ciuitatis, in orto de sancti laurenti monasterii: de aquilonis in muro et curte de fulcus guisadi; de meridie in uia. De occiduo in turre et curte archiepiscopice barchinonensis»* (L. A. E. C., v. I, f. 66, d. 143). — A. 1066: diu lo leuita Company: *«turrem meam et murum atque domos et puteum atque schalam ex petra et calce facta, cum soils et saprapositis... que habeo in muro et intra murum ciuitatis Barchinona sub ipso castro nouo ad partem meridionalem»* (D. 334 y també lo d. 85 de Ramón Berenguer I, A. C. A.). — A. 1075: En una venda, diu Mir Oliban:

cases d' en Gallifa, feta per los templers en 1132. Alguns murs y torres reberen noms especials, com lo del *Alaizius* o *Aladins*, cap al castell del Regomir; la torre *Ventosa* (653), mentada en 1032; les torres *ardiaconals*, per ésser propietat del ardiaca de la Sèu (654), les d' en *Guilabert Trujà* (655), prop la Canonja, una de les quals podia ésser la dita dels *Ermiters* en 1281 y 1334 (656), etc.

En cambi no constan gayres noms de carrers y places. Los carrers acostuman a designar-se per les paraules llatines *vía*, *calle* (657), *strata publica* o *carraria* (658) y *vicus* (659), y les segones per *platea* (660). Se puntualisa la situació de les cases dintre la Ciutat, relacionant-les ab los edificis públichs més vehins: axis deyan «lo carrer que entra en lo palàu comtal major» (661),

muro nostro qui est constructo ex petra et calice nostrum proprium quod habemus in Ciuitate Barchinona. Confrontava a Meridie in turre uestra de vos employes; ab occiduo in orto compagno Elias; a circi in ipsa turre que est fracta que est iusta castro nouo (D. 473 de Ramón Berenguer I, A. C. A.).

(653) A. 1032: Donació vitalicia feta per lo bisbe Guadalt a Eldesint de *turres et muros cum aliquid de terra qui se connectit cum ipsis muros uel turres. Que est hec omnia in moeniarum ordine eiusdem ciuitatis barchinone ad meridianam plagam in locum que dicunt Alaizius qui est inter ipsum castrum regumirum et ipsa torre uentuosa*. Afrontava *De aquilonis in muros eiusdem ciuitatis formsecus et habet dextros VII et cubitos II. De meridie similiter et habet dextros VII et medium* (L. A. E. C., v. I, f. 147, d. 380).

(654) A. 1160: Entre los llochs que lo Papa Alexandre confirma en sa butlla, com propis de la Sèu de Barcelona, hi figuren: «*In iure etiam prefate ecclesie confirmamus intra maris spacium insulas duas Ma'oricam et minoricam sicut antiquis temporibus eandem ecclesiam constati tenuisse. Ad hec adimus ut castellum de regumirum et turres que dicuntur archidiaconales cum portis duabus eiusdem ciuitatis Palatium episcopale cum turribus que palacio comitis contigue uidentur Redditus de foro et monete in tua tuorumque successorum potestate a dispositione permanent sicut preteritis temporibus mansisse noscuntur* (L. A. E. C., v. I, f. 20, d. 32, y Villanueva, *Viaje lit.*, v. XVII, p. 225, d. LII).

(655) A. 1066: *infra muros urbis barchinone sub turribus guilaberti truiani prope ipsam canonicam* (L. A. E. C., v. I, f. 114, d. 286).

(656) R. 49, f. 39, A. C. A. — A. 1334: *in ciuitate Barchinona prope turrem heremitarum* (D. 99 de A. del monestir de Pedralbes).

(657) A. 1005: «*ipsa uia que inde progreditur*» «*ipsa alia uia que inde pergit* (L. A. E. C., v. IV, f. 150, d. 355).—A. 1058: «*terra cum parietibus qui in circuitu sunt et puleo infra urbis Barchinonae prope ecclesiam sancti iusti et sancti iacobi apostoli ante domos bernardi gaufredi. Et affrontat prescripta omnia de parte aquilonis in guttas domorum de udalgarii et in terra de arnallus guitardi et in calle. De meridie in calle publico iuxta domos filiorum condam alamagn'. De occiduo in uia qui transiit ante domos bernardi guifredi. De circi in guttas domorum prefati udalgarii*» (Perg. A. C. B.).

—A. 1052: «*infra mentiam barchinone urbis prope domos Ermengandus Arucii*». «*De occiduo in calle publico que pergit ad Regumiro*» (D. 130 de Ramón Berenguer I, A. C. A.).

(658) A. 1058: Una terra freginal a Barcelona lindava *de circi in strata publica uel carraria qui uadit inter sanctum michaellem et predictum alodium uel terram prescriptam. De meridie uero in muro ciuitatis barchinone predicta iuxta predictum castrum nouum. De occiduo quoque in carraria uel calle qui uadit de castro nouo predicto ad sanctum iacobum* (D. 227 de Ramón Berenguer I, A. C. A.).

(659) A. 1421: «*aquas pluuiales sive que tempore pluuiale decurrunt et decurrent de cetero et sunt etiam decurrere solite de vicis siue carrariis dicte ville* (R. 3117, f. 100, A. C. A.).

(660) A. 1067: Dintre los murs de Barcelona «*in loco dicto mons Taber*» «*ab oriente afrontabat in platea qua intrabatur in palatium comitis et in parietibus ejusdem palatii: a meridie et occasu in plateis quibus intrabatur in sedem*» (L. A. E. C., v. I, f. 144, d. 375).

(661) A. 1115: «*palatium comitale maiore*» «*uia quod intrat in iamdictum palatium*» (L. A. E. C., v. I, f. 39, d. 80)

«entre la Canonja y lo call juïc» (662), «davant la porta de Sant Just» (663), «prop lo castell del Regomir» (664). Assenyaladament les esglésies, les portes de les muralles, los palàus del comte y del bisbe y los castells Vell y Nou se fan servir per indicar la situació de les cases. Axí meteix s' utilisan lo mont Taber, o part més alta de la Ciutat (665), a la que se donà llavors lo nom de *Miracle*, segons relata Ramón Berenguer I, en 1044 (666), y les cases del *Paradís* (667). Lo nom *Miracle*, es, per Balari, consemblant a *mirall* o *miralles*, y equival a esguart, vigilancia. Lo *Paradís*, *peradís* o *pereys*, era lo lloch ahont s' alçavan algunes grans *peres* del arrunat temple d' August. D' elles y de són derivat *pereys* (668), pot devallar *Paradís*, y també de *paradisus*, com a atri aporticat de davant los temples. També dels dos significats que anota Duncange, de *cementiri* y d' habitació dels canonges (669). A tots los predits noms, se 'ls hi pot trovar aplicació convenient, en nostre carrer del Paradís.

També se nomena com a indicació topogràfica, la capella del Sant Sepulcre, segurament situada ahont ara hi ha l' absis de la Catedral.

Pasèm a dar una volta per l' interior de la Ciutat. Los carrers són estrets y les places petites. Conexèm dugues places en la Catedral, una plaça en lo palàu dels Comtes y altres a Sant Miquel (670), Sant Just, Sant Jaume (671) y al castell del Regomir.

Los principals edificis públics estavan situats entre la porta del castell Vell o portal Major y la del Bisbe. Allí hi havia, la cort vescomtal o tribunal d' administració de justícia y presó corresponent, que radicava en lo castell

(662) A. 1114: Se ven un solar situat *inter barchinonensem canonicam et judaicum callem* (L. A. E. C., v. I, f. 83, d. 194). La Canonja se trobava en lo lloch ahont ara hi han los claustres de la Catedral, donant al carrer del Bisbe y a un cementiri que hi havia cap al carrer de Sant Sever, que-n deyen de *Montjuïc*, quin nom ha restat al carrer de *Montjuïc del Bisbe*.

(663) A. 1041: *ante hostium ecclesie sancti iusti sub ipso porticu instantibus* (D. 43 de Ramón Berenguer I, A. C. A.).

(664) A. 1052: *infra muros ciuitatis barchinona prope castrum regumir* lindava *de aquilonis et de meridie in via et in exio comune* (Perg. A. C. B.). — A. 1015: Unes cases situades *infram ciuitatis barchinonense iusta castru rugumir uel in eius termine* (Perg. del A. C. B.). — Veja-s la n. 653.

(665) Lo document del 1067 (veja-s la n. 660) parla del *mons Taber* y lo séu títol es *casales in monte tabor*.

(666) Veja-s la nota 675.

(667) A. 1168: *domos meas que uocantur paradisum* «*infra muros urbis barchinone ante ipsum miraculum*» (L. A. E. C., v. I, f. 67, d. 147).

(668) S. Sanpere y Miquel, *Una excursió pèl plà de Barcelona*. — Carreras y Candi, *Discursos llegits en la «Real A. B. L. B.» en la recepció pública de D. Joseph Soler y Palet, lo dia 17 de Juny de 1906*, p. 103. — En 1156 y 1162, se mentan les *domibus que uocantur de Paradiso* (L. A. E. C., v. III, f. 11 y 12, d. 21 y 25), les quals pertanyen a Berenguer de Subirats, y en 1188 a un dels beneficiaris de la Sèu (L. A. E. C., v. IV, f. 150, d. 352). — Eduart Tàmaro creya pervenir lo nom Paradís, d' haver existit allí lo fossar de la Sèu, y cantar-s' hi la antífona *In Paradiso* (*Album pintoresch-monumental de Catalunya*, segona colecció, p. 92).

(669) *Glossarium mediæ et infimæ latinitatis*, edició de 1886.

(670) A. 1067; *plateam ante sancti michaeli arcangeli* (L. A. E. C., v. IV, f. 28, d. 86).

(671) Veja-s lo d. del 1033 en lo L. A. E. C., v. I, f. 38, d. 75.

Fundació del hospital d' En Guitart (segle X al XI)

Dibuix original de Francesch Labarria

Algún autor ha suposat que fou lo vescomte de Barcelona Guitart (966-977) lo fundador del primer hospital barceloní de que 's té co-nexement. Sols apoya la presumpció, la similitut del nom y la època en que 's veu aparèxer en la documentació. La present alegoria constitueix un dels grans plafons exteriors del modern hospital de Sant Pau, que representan los principals episodis de la sua evolució històrica.

Vell; seguía molt aprop lo palau Comtal major, e immediatament lo palau del Bisbe y la Catedral. Un pont per demunt lo carrer, comunicava a aquesta ab la casa del Prelat (672). Junt a la Catedral, estavan los claustres y cementiris de que tractàm en lo precedent capítol, les cases del Ardiaca y la Canonja.

Al peu de les muralles de la ciutat, prop la porta del N., hi havia, en lo segle XI, l' *hospital d' En Guitart*, per pobres y peregrins (673), qual nom devia al seu fundador. Ab les dexes de que es obgecte creix depressa. Figuran entre sos principals benefactors, en l' any 1024, lo bisbe de Barcelona Deudat; en 1037, lo prevere Amalrich (674); en 1047, los comtes Ramón Berenguer I e Isabel (675); lo bisbe de Barcelona Sant Olaguer, y Capítol Catedral, en 1134, etc. (676). A tanta altura arribà, que, lo comte Ramón Berenguer III, sentint-se malalt, se n' hi anà a morir (19 Juliol 1131). Decauria o se refundiria ab altre, en lo segle XIII, puix Jaume I lo cedí a la Orde de la Mercè, pera fundar-hi son primer convent.

(672) Aquest pont, derrocat en la metexa Edat Mitjana, no s' ha de confondre ab lo que més avant ajuntà la Catedral gòtica o actual ab lo palau dels reys d' Aragó.—De *Lo palau episcopal de Barcelona*, n' existeix una monografia de Norbert Font y Sagué (*Fochs Florals de 1895*).—Sobre obres en lo palau bisbal un d. del 1017 del bisbe Deudat, diu: *et mancusos VIII de auro quod expensasti in ipsa opera de ipso palacio episcopale uel in ipso clochario*. (L. A. E. C. II. f. 58 d. 159).

(673) A. 1024. Lo bisbe Deudat fà algunes donacions a la «*domui que constructa est ad hospitalitatem pauperum in predicta civitate sub honore dei et prefate sedis*» «*psum ospitum qui se inlaterat cum ipso portico aule et sedis sancte crucis sancteque eulalie ut licenciam inde habeant seruietes sedis prelibate bonum ospitum construere ad suscepiione peregrinorum et pauperorum ospitio indigentium ut ibidem conquiescant et pawsent usque quo releventur ad meliorem uitam et sanitatem*». (L. A. E. C. v. I, f. 284 d. 757.)

(674) A. 1037 (14 Janer). Testament primer del prevere Amalrich: *in primis ipsas meas casas comendo ad mirone iamdicto et ad oria femina ut fiant ad ospicium pauperes et peregrinos* (L. A. E. C. v. II, f. 221, d. 698). En un segón testament lo propri Amalrich (21 Janer 1037), fà donació de unes cases, prop de la catedral barcelonina, al prevere Mir Guillem «*ut in diebus uite tue teneas et possideas et he supradicte domus sint hospitium peregrinis et pauperibus*» «*et post obitum tuum dimittas uni clerico sancte crucis cui uolueris*». (L. A. E. C. v. I, f. 227 d. 615).

(675) A. 1044. Los comtes Ramón y Isabel mostran la sua munificencia vers l' hospital de Barcelona «*quod pridie Guitardus vir bone memorie in uita sua propter amorem dei construxerat*» a fi de que Déu li siga propici «*per peccatis nostris et non solum per nostris set etiam per uniuersis parentum nostrorum delictis et filiorum nostrorum scilicet Berengarii et Arnalli qui iam ex hac luce migrauerunt ad Xptum*. Axis manifestan donar-li «*omnem decimam que de nostris procedit molendinis quot oriuntur a flumine bisaucio usque in urbe barchinonensi*». «*Insuper etiam concedimus illi omnem helimosinam que a nostro procedit palatio*». «*Amplificamus autem prelibatam peregrinorum domum el emineuenciam facimus potius quam antea non fuerat. Et damus ei affrontationem a parte orientis in hanchis uel in uia que ducit cuntes et redeuntes ad ianuam castelli noui. Donamus aliam confrontationem a parte australi in miraculo seu in monte qui ab antiquis nuncupatus est taber. Aliam autem affrontationem des gnamus a parte solis occasu in aula canonicorum uel in ianua quod cominus patet iuxta arbores qui dicuntur ulmi. Ab aquilone autem notissimam demonstramus affrontationem in fori foribus*». «*Est autem prefata domus in ciuitate barchinone infra moenia prope ianuam que respiciet septentrionem*». Lo document porta per titol: *Privilegium quod R. comes barchinone et marchio et Elisabeth, uxor eius dederunt hospitali pauperum canonice secundam decimam suorum omnium molendinorum molentium aqua bisocii et totam elemosinam sui palatii* (L. A. E. C., v. I, f. 4, d. 4 y a més veja-s del f. 283 al 302, d. 706 al 837 y lo v. IV, f. 203 y 228, d. 466 y 501.—*Marca Hispánica*, columna 1085, d. 227).

(676) B. A. y M., v. I, p. 315.

Altre edifici notable de Barcelona demunt la mar era lo castell del Regomir. Prenia nom de la immediata porta del Regomir. Comunicaria per *fovea* o mina ab algun altre endret de la Ciutat, segons pràctica de llavors (677). En aquesta època, s' hi exerciren alguns drets urbans o de castell, en son entorn, drets que sols constan, vagament, d' una escriptura. Fôu del degà de la Sèu de Barcelona, per quina autoritat lo tenia, en 1173 y en 1208, Berenguer de Barcelona. En 1208, lo Degà, presenta com feudals, certs drets que exercita en determinades finques de la *Ciutat* Comtal, a la que dóna despectivament lo nom de *vila* (678).

Les construccions particulars de la Ciutat, marcavan un evident retrocés, en lo segle XI, comparades ab les de cinch o sis segles enera. N' hi havia algunes de pedra, circumstancia que-s procura fer notar en los contractes ab les paraules *ex petra et calce* (679). La necessitat d' aprofitar lo lloch dintre les muralles, fà que-s troben cases, ab los baxos pertanyents a un propietari y lo pís sobirà a un altre (680). Móltes tenian petita exida. Era estimable la existencia de pous, per mancar totalment la ayga de mina. Lo servey públich en la Ciutat, també s' efectuava ab pous oberts en los seus carrers.

La monotonía y gran senzillesa de les cases barcelonines, era rompuda per les mostres gràfiques aplicades en les façanes de determinats edificis o botigues. Una imatge grollerament pintada, en taula de fusta o en la paret, o esculpturada, indicava lo comerç o la industria del propietari o llogater, y quasi sempre los hostals, com se feya en les ciutats romanes en los segles I y II de J. C. y en França en lo propri segle XII (681).

En lo segle XI, la Ciutat creix visiblement, precisant la construcció de

(677) Segurament pertanyeria a aquest Castell, o tal vegada al més modern dels templers, lo pas soterrani, que atravessava la part meridional dels murs vells de Barcelona, posat al descobert en l' enderrocament del convent de la Ensenyança, en lo carrer de N' Avinyó. (Balaguer y Merino, *La Renai- nensa*, a. V, v. II, p. 316).

(678) L. A. E. C., v. I, t. 66, d. 142.—A. 1208: En lo capbréu del Degà, hi consta: «*Habet cast- rum de regomir et quod ad illum expectant cum ipsis duobus cavallariis decimarum et aliorum tam in barchinona quam in lupricato, quem omnia tenent per decanum B. de barchinona.*» «*Habet in villa barchinone plurimas domos in diversis locis positas. Primum domos que fuerunt berengarii de lupri- cato cum operatoriiis, quas tenent bernardus de calidis et poncius de osore per decanum. Juxta eccle- siam predictam sancti celedonii domos quas fuerunt berengarii de moraria et teneat eas PER FEUDUM p. de riuo sicco. Habet in parrochia sancti michaelis domos multas de quibus accipit censum.*» (L. A. E. C. v. IV, f. 223, d. 499). Sorpren que a Barcelona se la califique de *vila*, lo que no succeheix en cap altra escriptura. ¿Podria relacionar-se ab la pretensió de tenir fèus, lo Degà, en la Ciutat lliure y afranquida?

(679) A. 1026. Una casa al burg de Barcelona lindava *cum domo ipsius donatoris que erat facta ex petra et calce* (Index de Caresmar, A. C. B.).—A. 1080: *domos ubi habitas cum solarío ex petra et calce constructo, similiter cum orto que est ad ipsos archus* (D. 46 de Ramón Berenguer II, A. C. A.).

(680) A. 1072: casa ab la propietat axis fraccionada (D. 435 de Ramón Berenguer I, A. C. A.).

(681) Si bé no consta la transició de la costúm de aquestes ensenyes o rètols de la època romana al segle XII (*Journal pour tous*, v. II, a. 1856, n. 70, p. 287), no obstant, Berty torna a trobarles en 1206 y 1212, dihent que també ne trobaria del segle XII si abundés més la documentació. (A. Berty *Les en- seignes de Paris avant le XVIIe siècle* en la *Revue Archeologique ou recueil de documents et de me- moires relatifs à l' étude des monuments*, etc. París, 1855, p. 1).

nous alberchs y obradors al entorn de les sues muralles. S' examplà sense obehir a cap plan preconcebut. Aprofitavan-se les velles vies naturals de comunicacions: carreteres, arenys de torrents, camins, etc. Així, paulatinament, se formaren los carrers dels *suburbis* (682), aquí apellidats *burgs* y *vilanoves* (683). En lo port de Montjuich, la Ciutat disminueix, puix la *vilanova* que allí existia, en lo segle X (684), sembla desaparèixer després de la destrucció de Barcelona. En cambi, sorgiren ben determinades les *vilanoves* de Sant Pere, (1057), Sant Cugat, (1058), y Santa María de la Mar, (1082), aquesta darrera ab son carrer de la Mar (1083) (685) o de Santa María (686), que ajuntà tot seguit la nova capella, construïda prop la platja, ab lo portal Major y Mercadal.

Hi havia entorn la vall de les muralles, una via *corribla* o camí de ronda, o *via transcivitatem* (687), comunicant totes les *vilanoves* y cada porta de la Ciutat ab la immediata. Són nom sembla servir-lo, junt a les escales de la Sèu, lo carrer *de la Corribla* (688). Aquesta via corribla, de desigual amplada, era un lloch d' esbarjo; allí lo jovent, solia dedicar-se als jochs d' esplay: la fona y la ballesta, sovint hi feyan són paper, així com los daus, jochs de gresca y rifes en determinades festivitats.

La *vilanova* del portal Major, tot seguit dita de Santa María de la Mar, estigué en bones condicions de prosperitat, degut a la mar, a la vella carretera, al rech Comtal y al mercat públich (689) que-s tenia en la esplanada d' enfront lo castell Vell. Lo mercat s' efectuaría encara, d' una manera primitiva ab taules portàtils per determinats articles de consúm y prou. Creurèm hi construïrien les arcades derrocades en 1351. Tot lo volt del Mercadal s' edificà dexant

(682) A. 1105: «domum quod est operatorium» «in suburbio ciuitate barchinonensi in ipso foro» confrontava ab oriente in parietibus alium operatorium nostrum a meridie in parietibus Guillelmi francigene et in ipso foro (C. S. C., f. 298, d. 907).

(683) A. 1059: in suburbio barchinone non longe ab ecclesie sancti cucufatis in loco dicto villanova (L. A. E. C., v. I, f. 125, d. 312).

(684) A. 887. Balari, *Cat. Orig. hist.*, p. 475.—En 938 llegim: in territorio barchinone in monte iudaico in termino de villanova (L. A. E. C., v. I, f. 157, d. 413).

(685) L. A. E. C., v. I, f. 41 y 130, d. 84 y 331. Aquest darrer es del a. 1060. Veja-s també lo v. IV, f. 3, d. 8 del a. 1148.

(686) A. 1107: domos meas quas in habito que sunt in burgo ciuitatis barchinone prope mercatium suae in calle qui vadit ad sanctam mariam maris (L. A. E. C., v. III, f. 53, d. 151).

(687) A. 1023: domus que sunt in ciuitate barchinona cum turribus et murum: afrontat de parte circii in exio comuni siue in mansionibus geriberti adalberti. De orientis in ipsius muro siue in via trans ciuitatem. De meridie similiter siue in turribus ubi leopardus habitat. De occiduo in exio comune (L. A. E. C., v. I, f. 170, d. 448).

(688) La paraula *corribla*, aplicada a carrer de trànsit, vivia en lo segle XIV. Se llegeix en los bans de Barcelona del 1353, que ningú no gos posar ne stendra ne fer posar ne stendra en algun carrer *corribla* dins la ciutat de barchinona cuyrs de bou (1349 *fineix* 1356, f. 48, A. M. B.). També en 1370, les *Ordinacions per lo govern de la vila de Sant Seloni*, prohibian donar menjar al bestiar y llençar herbes bruticies en la vila, so es, en la plassa ne en la carrera *corribla*: y més avant vedavan llençar herbes ne trossors de colls en nangun camin *corribla*.—Altre exemple d' aquesta paraula està en la n. 723, d. del a. 1048.

(689) A. 990: in foris muros ciuitate barchinona in ipso burgo ad prope ipso mercato, kasale cum aliquid de curte cum suo ortello (D. 52, de Borrell II, A. C., A.).

obertures per les comunicacions principals: axís se formà lo carrer *de la Mar*, y s' atapahiren de cases la antiga via del Vallès, los *archs vells* y la via *Corribla* o de ronda. D' aquesta, la *Baseya* (690) n' es una secció, segurament la que més prompte se poblà. Segons Parasols y Pi, *baseya* equival a *fona* (691). A Barcelona, en 1323, se prohibí «combatre ab *baceges* ne ab peres» (692).

Era la plaça pública o *Mercadal* lo lloch més animat de la Ciutat y en ell lo Comte de Barcelona procurava adquirir-hi edificis (693).

La vilanova que més s' atapahí de construccions fou la de Sant Cugat y lo *Merdançar*. Li seguia la d' entre Santa Maria y lo *Regomir* ahont s' estava formant l' important carrer de *Basea*, si bé en 1173 tenia encara grans horts en sa part baixa, com v. g. un que agafava dels actuals carrers del *Regomir* al de *Basea* y de la mar al mur de la Ciutat.

Una boria o barriada se formà entorn la capella de Sant Cugat, ab bells horts y freginals, regats, no sols per les aygues de la cequia Comtal, sinó dels pous particulars. La existencia d' una capella de Sant Salvador, no lluny de la de Sant Cugat *del Camí* o *del Rech* en un terme dit *Pinells* (694), motivà que tota aquella partida rebés lo nom de *Salvador* (695).

Lo mólt que-s poblà aquest lloch, disputant-li lo terror a les hortes (696), que començan a escassejar en lo segle XII, se nota al veure edificar-se prop de

(690) A. 1140: «*in burgo urbis barchinona in loco quem uocant baseiam. Sicut terminatur ab oriente in carrera publica quod itur ad mare*» (L. A. E. C., v. I, f. 257, d. 695).—A. 1143. Contracte de venta d' una cloaca: «*que de nostris domibus quas habemus in burgo barchinone subtus murum iuxta baseiam solet descendere et passare per domos tuas quas tu iuxta nostras habes quas tu emisti*» «*et quot ab hodierno die et tempore nullo modo possimus requirere hanc amplius cloacham neque nos neque aliquis per nos sed inde aquam proiciamus secure in sana pace omni tempore sit tua et omni tempore ex nostra parte firmiter stet clausa*».—A. 1196: *in burgo barchinone in calle de baseia* (L. A. E. C., v. I, f. 258, d. 696 y 699).

(691) «Entonces sería cuando los honderos romanos harían el ejercicio de su arma en un punto al E. de la villa (Sant Feliu de Torelló), llamado *ager fundibulariorum*, campo de los honderos, en escrituras de los siglos X y XI, al que llaman aún en lengua vulgar *lo camp de la baseya*» (*La villa de San Feliu de Torelló*, per Pau Parasols y Pi, *Revista històrica*, any 1876, v. III, p. 218). També té Sentmenat, un carrer *de Baseya*, Sant Feliu de Codines un torrent *de la Basella*, y Vilallons un coll *de Baseya*, segons d. del a. 1315, del A. parroquial de Vilatorça. Lo nom de fonts *Baseya*, estava ja en ús a Vich en 1232. (*Manual I, del 1230 a 1233*, del A. Curia Fumada de Vich), y a Barcelona, en 1208. (*Et in domibus petronati ioculatoris que fuerunt alegreti de baseia*. L. A. E. C. v. IV, f. 228, d. 501).

Lo llatí *basilicum* (nom de la planta dita *fonoll*) que nos dona los noms geogràfics *Basilicata* a Nàpols y *Basilia* a Xipre, també podia haver encarnat a Catalunya, motivant alguna de les *Baselles* que aquí anotam, o altres que existiràn.

(692) *Dell'beracions del Concell 1323 1324*, f. 31, A. M. B.

(693) *Colección de documentos inéditos del A. C. A.*, v. IV, p. 385.

(694) A. 1081: *peciolas II terre que sunt subtus ecclesie sancti saluatoris similiter cum illorum affrontationibus et pertinentiis: et est hec omnia in territorio barchinone in termino de pinels* (Perg. A. C. B.).—Veja-s L. A. E. C., v. IV, f. 118, d. 310.

(695) A. 1116: *in suburbio ciuitatis barchinone iuxta ecclesiam sancti cucuphatis camini in loco uocitato saluatore* (C. S. C., f. 300, d. 913).

(696) A. 1066: *Sunt namque ipsas casas in burgo ciuitatis barchinone prope ipso rego*.—A. 1080: *in burgo ciuitate barchinone et in suis terminis atque affrontationibus. Et affrontant iamdictos domos in ortos sancti cucuphati et raimundi bonfilii de circio. Ab oriente in guttas domorum marcurii et uxori sue siue in orto quod fuit bernardus mararef. A meridie in riu* (Perg. A. C. B.).

la malsana *Llavinera* o estany de junt la mar (697), y també convertint de pressa lo *torrent fondo* o *Merdançar* (698), en un carrer axis designat en 1184 (699). Aquest torrent aconduhí les aygues devallants dels Agudells, que s'escorrián per la *Vall-càrcara* o Vallcarca. Recordan lo vell areny, los carrers dits, de la *riera* de Sant Joan y *torrent de la Olla*, de *Llepa-olles* en los segles XIII y XIV. Se formavan a la sua desembocadura, llacunes o estanys dels que solían aprofitar los agricultors per amaran cànems y lli (700).

Síntomes que marcan lo gràu de prosperitat dels antichs camps d'entorn lo Mercadal, en lo segle XI, són: venir, la major part dels solars de dit lloch a mans de juhéus y subdividir-se aquelles hortes y freginals (701), reduhint-se a petits quadrats de terra destinats a construcció d'alberchs. S'hi nota un afany en regularisar la superfície de determinades propietats, registrant-se, en 1083, la venda d'una parceleta de terra, de sols un palm y mitg d'amplada, en lo carrer de la Mar (702).

La observació contemporànea, de que totes les grans ciutats van desenrotllant-se cap a Occident, no té aplicació en aquest temps a Barcelona, ahont los demés suburbis o vilanoves, no adquiriren la volada que-l que acabàm d'exposar. La vía que devallant de les montanyes s'adressa a la porta *bisbal*, es fonament de la vilanova dels *archs vells*, o senzillament *dels Archs* (703), ab la particularitat de que s'edifican allí no poch corrals per bestiar. Era, donchs, un lloch de menor estima.

Però en cambi pren una mica de volada la vilanova d'enfront lo castell Nou y Call dels juhéus, entorn les vías que portan al Llobregat y al Montjuích. Allí la pietat d'alguns feels, abans del a. 992 (704), hi alçà una capella en

(697) A. 1053-54: *ad ipsa Lavinera prope Barchinona* (d. 144, de Ramón Berenguer I. A. C. A.)—S. Sampere y Miquel. *Una excursió pèl Plà de Barcelona en lo sigle X*, publicat en lo *Bulleti del C. E. C. a. III*, 1893, p. 18.)

(698) A. 990: *«foris muros ciuitatis barchinona ubi dicitur Merdanciano* (d. 55, de Borrell II, del A. C. A.) *«in ipsos arcos» «torrente quem dicunt Merdantiano* (d. 77 de Ram. Ber. I del A. C. A.)—Any ? de Felip (1060 a 1108) *uendimus uobis ipso nostro furno cum parietes solos et super posito et est ipso furno in burgo ciuitate barchinona subtus ipso mercadal prope merdanciano* (Perg. A. C. B.)—Veja-s lo L. A. E. C., v. I, f. 41, d. 83; lo d. 23 (a. 1038) de Ram. Ber. I, del A. C. A. y la n. 700.

(699) A. 1184: *in burgo barchinone ad ipsos archs*; terminant, *ab oriente in calle merdanciani* (L. A. E. C., v. I, f. 288, d. 775).

(700) A. 1094: *«in suburbio ciuitatis barchinone iuxta decursum torrentis profundi siue torrentis merdanciani qui discurrit tempore pluuiarum» «in ipsas uero lacunas adaquabiter omni tempore omnis linus et cannamus»* (L. A. E. C., v. I, f. 229, d. 621. Veja-s lo propri v. I, f. 39, d. 67).

(701) Per la existencia de freginals a Sta. Maria, veja-s L. A. E. C., v. I, f. 42, d. 89.

(702) A. 1083: Los juhéus Bonavida y sa muller Bellaura, qui tenian molta terra entorn Santa Maria, feren venda d'un bocí de terra de sols un palm y mitg de amplada (L. A. E. C., v. I, f. 41, d. 84).

(703) A. 1040: *in burgo ciuitatis barchinone ad ipsos archos prope domum sancti petri cenobii* (C. S. C., d. 878.—Veja-s també la *Revista crítica de Historia y Literatura*, Maig y Juny de 1897, p. 139).

(704) A. 992: Bonhom, levita, donà al monestir de Sant Pere de les Puelles un hort situat *forinsecus prope muros ciuitatis Barchinona ubi dicunt ad ipsam Palmam, de sancta Maria de ipso Pino conuicnam* (F. Diago, *Historia de los... Condes de Barcelona*, f. 12, p. 2).

honor de Santa Maria en la partida coneguda per *la Palma* y que pren lo nom *del Pí* (705) a causa d' un d' aquests arbres immediat al dit temple. A curta distancia d' aquest hi transcorria lo més important dels arenys de junt a la Ciutat, que aplegava la major part de les aygues de la riera de Cerola, y que's designà ab les dugues fórmules llatines de *Arenno* o *Arenio*, equivalent al català *Areny*, que la algarabía traduheix *Ramla*. Quan una riera no té nom especial, l' acostuma pendre de les partides de terra a ella vehines. Axò succehí a la *Ramla*. La part que anava a cercar los murs de la marina, se conexia, en lo segle XI, per *los Codals* (706), sinònim de *Codols*, nom perpetuat après en tot aquell endret. La partida de terra que hi havia en la riba meridional del gran *Areny*, vers Montjuich, rebia nom de *Cagalell*, d' un estany axis conegut (707). *Cagalell* o *cacalellum*, diminutiu de *cacabulum*, vol dir estany natural, segons Balari (p. 160). En lo segle XIV, al *Areny* o *Ramla* innominat, li diuen *riera dels Codols* y per altre nom *riera del Cagalell* (708). Y en lo segle XIX la gent de mar coneix per *Cagadell* o *Caganell*, la frau o passatge dels vents, que s' extén del Montjuich al antich mont Taber. Lo nom que perdurà y encara se conserva, es lo primitiu de *Ramla* o *Rambla*, ço es, *l' areny*.

Se veu que la vilanova de la *Ramla* o de Santa Maria del Pí, prosperà poch. En la segona meytat del segle XI, hi dominan encara horts y fregi-

(705) A. 1000: *in sub urbio barchinona in locum ubi dicitur ad ipso Pino prope domum sancte Marie; lindava de occiduo in terra que fuit de Cecilio et in ipso Arenno* (D. 48 de Ramón Borrell.—Veja-s lo d. 9 de Ramón Berenguer I del a. 1018. A. C. A.).—En 1074 hi ha nova certa del cementiri que existia al séu entorn (D. 456 de Ramón Berenguer I, A. C. A.).

(706) 1115: Pere Bernat moneder, compra *petiam unam terre quod habemus foris muros civitatis barchinone in termino de ipsos quodals*. Terminava ab oriente in uia et in alodio de te emptore. *A meridie in ripam maris*.—A. 1142: *in territorio barchinone ad ipsos quodals prope eandem civitatem iamdudum versus occasum* (L. A. E. C., v. I, f. 45 y 82, d. 97 y 189).—A. 1173: *fixa terre quam teneo in burgo barchinone ad ipsos codals. Quod fixa terminatur ad oriente et a circio in uia que itur ad mare. A meridie in littore maris*. En l' any 1193 existeix un *calle publico* en los Codals (L. A. E. C., v. I, f. 36 y 82, d. 70 y 191). També a Santa Creu de Olorda, en 1195, hi havia lo *loco vocato codal*; a Sants, en 1179, lo *campum de codalare* (L. A. E. C., v. I, f. 196, 336 y 355, d. 527, 967 y 1020); a Sentmenat un *carrer dels Codols*; a Gerona altre carrer del meteix nom, segons lo P. Villanueva (v. XIII, p. 188), etc.

(707) A. 1105: *in planitie barchinonensis ad radicem montis iudaici ad orientalem plagam* «in stagno quod uocatur Cagalel».—A. 1194: *subtus cenobium sancti pauli de campo apud cacalellum* (L. A. E. C., v. I, f. 227, y 121, d. 618 y 304).—A. 1122: *in planicie barchinone ad radicem montis iudaici* «cum stagno que ibi erat et uocabant cagalel».—A. 1023: Unes terres a Santa Maria del Pí, lindavan: *parte circui in strata; de aquilonis in ipso arenio. De meridie in ipso stagno*. (Perg. A. C. B).

Era molt general lo nom Cagalell: a Sarrià hi havia la font Cagalella en 1048 (C. S. C., f. 282, d. 872); a Besalú lo carrer *Ganganell* corrupció de *Caganell* y cap a Citges un puig de Cagalella. Lo nom designatiu del estany ha subsistit en la plana d' entre Montjuich y Barcelona. Pí y Arimón deya en 1850, que tota aquella terra los mariners la designavan encara *frau del Cagadell*. Y en 1879 Jaume Almera consignava també que era conegut per *hortes de Sant Bertran* o *Caganell* (B. A. y M., v. I, p. 12, n. 4 y *De Montjuich al Papiol*, p. 50).

(708) A. 1316: *in burgo Barchinone in Riaria dicta dels Codols alias nominata Riaria de Cagalello satis prope locum dictum de Triginta clauibus* (*Delliberacions del Concell*, 1316-1317, f. 60, y també *Delliberacions del Concell*, 1365-1366, f. 11, A. M. B.).

nals (709). Una rahó natural motivava aquest estancament: les emanacions del gran estany del Cagalell que ho feyan malsà.

També se extén la Ciutat per la part dels *Codals*. Mes aquesta vilanova no pren increment degut a la proximitat de la mar. La habitavan pescadors y gent pobra. Per ço s' hi construexen allí a més de les barraques per la gent de mar los tallers dedicats a construcció de naus, los quals s' extenían fins al Regomir (710).

S' acosta molt a la realitat, puix està treta de documentació autèntica, la present idea de lo que era la Barcelona comtal y los séus suburbis. En la me-texa forma tractarèm d' estendre-la a tot lo séu Territori de llavors, que, com tenim dit, no tenia altra divisió que la eclesiàstica en parroquies.

La de Sant Andréu, comprenia, al expirar lo segle X, tota la extensió de terra d' entre lo Besòs y la Ciutat. Fôu construïda, sa esglesia, prop d' un famós colomer, y per çò tot seguit adoptà lo cognòm de *Palomar* (711). La mar arribava molt més endins de terra del que està actualment (712), puix la acció constant de les arenes del Besòs, tenia més eficacia que en la actualitat, per portar sempre ayga corrent (713). Lo nom *Besòs* (*bis-saucio* o *dugues salceredes*, segons Balari), indicaria frondositat en la part extrema de St. Andréu, allí ahont limitava ab les parroquies de Santa Coloma de Gramanet y Sant Adrià de Besòs, que quedavan fora del Territori de la Ciutat.

La esglesia de Sant Andréu, immediata a la vella vía romana de Barcelona al Vallès per Montcada, ja existia en 1004. En 1076, Ramón Berenguer I, entregà la meytat d' aquesta parroquia a la Canonja de Barcelona, obtenint-ne en cambi la de Santa Maria d' *Aulesa* (714). En 1105, s' acabà y consagrà un

(709) A. 1068: *in suburbanio ciuitatis barcinone ad partem occidentalem sub ipso castro quod uocatum nouum non longe ab ecclesia sancte marie de ipso Pino*; lindava: *ab oriente et meridie in itineribus publicis: ab occiduo in ferragenale Remundi Bonafilii. De circii in domibus Suniarri et in orto de Roben Belliti ebreo* (D. 400 de Ramón Berenguer I, A. C. A.).

(710) Sense data: *aliis ferregenals qui sunt subltus Regumir ubi fuerunt factas naues.* (D. 71 de Ramón Berenguer II, A. C. A.)

(711) A. 1004: *in territorio barchinona in terminio de sancti andree apostoli in locum que dicunt villa canellas* (Perg. A. C. B.).—A. 995: Testament del bisbe de Barcelona, Vives: *pecias quod habeo in palomare* (L. A. E. C., v. I, f. 24, d. 46).—A. 1051: *in parrochia sancti andree de palomaro uel in loco que uocitant fornellos prope ipsa via qui pergit ad barchinona* (Perg. A, C. B.).

Lo nom *palomar* fôu llatinisat de varia manera, escrivint-lo *Palomare*, *Palomaro*, *Palumbare* y *Palumbario*—A. 1066: *parrochiam sancti andree de palumbare in terminio de curte zeles et de ipsa buadela* (Perg. A. C. B.).—A. 1074: *in palumbario in parrochia sancti andree apostoli* (C. S. C., f. 305, d. 926).—Veja-s també F. Carreras y Candi, *Palomas y palomares en Cataluña en la Edad Media* («Boletín de la A. B. L. B.», v. I, p. 275; y *Miscelánea histórica catalana*, serie 1.ª, p. 48).

(712) Veja-s lo mapa de la linia de la mar, que publicám en aquest volúm.

(713) A. 1355 (1.er d' Octubre): La ciutat de Barcelona acabava de trametre una missatgeria al Vescomte de Cardona pregant-li enviés cavallers «que guardassen les aygucs de lobregat e de basós, que janoveses noy poguessen *pendre ayguas*» (*Delliberacions del Concell, 1354-1359*, f. 36, A. M. B.).

(714) Lo Comte de Barcelona cambià encara la parroquia d' *Aulesa* ab lo Castellvelh de la Marca, que era del cavaller Arbert Ramón (L. A. E. C., v. II, f. 70, d. 202).

nou temple (715). Dintre los séus límits hi havían algunes capelles. Junt a la *strada marina*, cap a Barcelona, eran les de Sant Martí de *Provensals* y de Santa Eularia de Mèrida, cognomenada *del Camp*.

Segles IX o X.—Vells forns de pega

Clixo de A. de Valls y de Felu

Existexen aquests tres interessantíssims exemplars, al lloch dit *font de la pega*, en la propietat de Càn Valls en terme de Olzinelles, procurant-se llur conservació al obrir la nova carretera.

Més amunt de Palomar, començava l' antich terme de *Vila-peçina* o *Vila-piçina* (716). *Piçina* es un derivat del llatí *pix*, *picis*, la pega que s' extràu del pí negre (*pinus unciata*). Lo lloch hont s' elaborava dita pega, prenia nom

(715) Joan Clapés, *Sant Andreu de Palomar*, p. 97. La acta de consagració del 1105 està continuada en lo L. A. E. C., v. I, f. 46.

(716) A. 963: *in terminio de villa picinna subteriore in loco que dicunt parietes de uinece* (L. A. E. C., v. II, f. 86, d. 254).—A. 1053: *Cases y terres in terminum de orta in locum uocitatum uilla piscina subtus ecclesiam sancte Eulalie in parrochia sancti andree apostoli. Aduenit nobis per uocem condam bonucius presbiter». Et affrontat prescripta omnia de parte orientis in ipsum collum de fenestrelles. De meridie in undas maris. De occiduo in pugio de mager et in villa trad. De circi in ipsa strata qui pergit per olmatell* (Perg. A. C. B.).

de *pixina*, *piçina* o *pecina* (717). Fóu una indústria agrícola molt generalitzada. En diferents endrets de Catalunya existexen antics forns d'elaborar la pega, excavats en la terra roja y de forma cilíndrica (718). Tots són molt similars; alguns acaban ab punta y altres en una superfície plana. Estàn construïts en alts màrgens, junt a carreteres.

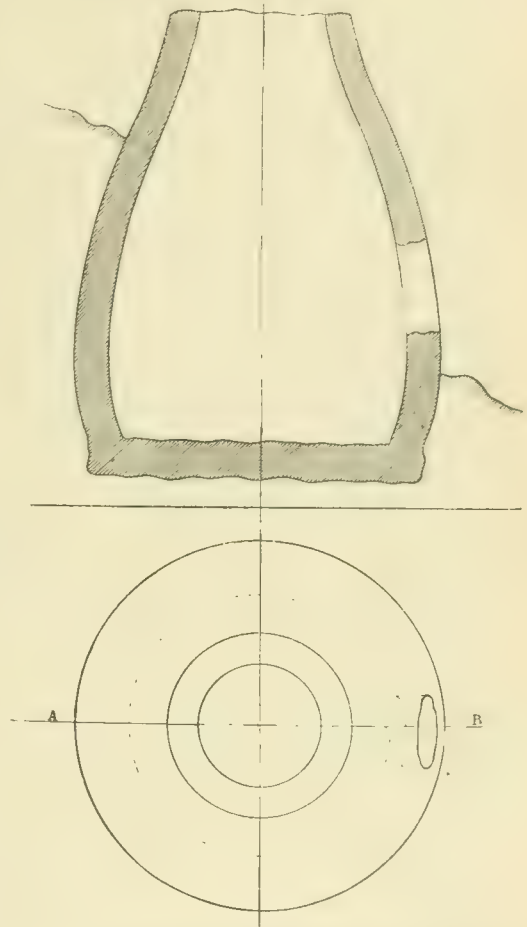
Des de abans del any 1022, que existeix a Vilapiçina una capella dedicada a Santa Eularia de Mèrida (719), no mancada de *sagrera* (720). En 1065, lo séu propietari, Arnàu Vidal, també conegut per Arnàu d'Horta, la donà a la Sèu de Barcelona (721).

Junt a la *Vila-peçina* o *Vilapiçina*, començava lo terme d'Horta, en lo *Camp-amar*, terme que encara estava dintre la parroquia de Sant Andréu (722), puix aquesta s'extenia per la part occidental de la montanya, fins al camí de Barcelona a Sant Cugat del Vallès, o per altre nom *Castell Octavià* (723).

Lo límit més alt del terme de Palomar, en lo segle XI, era la serra dels *Agudells*, en qual extremitat septentrional y en lo coll de *Fines-trelles*, finia lo Territori de Barcelona. Lo nom de dit coll s'aplica al torrent y terres de son repèu (724). Junt a ell hi havia lo lloch dit *Tapioles*, ab lo coll y torrent del mateix nom (725), y lo de *Romanet*, ab lo coll del propi nom (726), de hont ne devallava lo torrent de *Romanet*. que,

Segles IX o X Forn de pega

Escala 1 : 40

Dibuix del arquitecte Marian de Valls y de Feliu

Secció y planta del més important dels tres forns conservats en la *font de la pega* a Olzinelles

(717) J. Balari y Jovany *Cataluña. Orígenes históricos*, p. 206.

(718) Al peu de la costa del puig de Montcada, prop de la vía de ferre de St. Joan de les Abadeses, hi ha un forn de pega, al lloch conegut per *la cadira del pastor*. També n'hi ha a La Roca, a Càn Company de Baix, junt a la carretera; a Vallgorguina, a uns 20 minuts de la vila, pujant a la plana d'En Mora; a Sant Jaume Ces Oliveres, entre Piera y Sant Jaume, prop lo camí d'estes dugues poblacions. Dos d'Argentona, junt al vell casal d'En Cabanyes, foren derrocats en 1895, y encara ne resta

al dirigir-se a Sant Andréu per *Les Palmes* (727), reculliria les aygues dels *Fornells* (728). Lo lloch extremer de Sant Andréu, per aquesta part, sembla seria *Canyelles*, qual nom aytambé portan un torrent y una font (729).

Prop de la *Vilapiçina*, hi havia la partida dita *Tona* y a vegades *Tona vella* o *antigua* (730), sinònim de *tina* o dipòsit de líquits. Balari (p. 167), opina emanava d'alguna concavitat del terrer, presa en significat metafòrich. Mes nosaltres lo creyèm originari d'algún d'aquests dipòsits de líquits que-s troban escavats en les grans roques de les montanyes, segons havèm vist a Pons, Susterris, Castellnòu, etc. Lo calificatiu de *vella* acaba de confirmar nostra presumpció. Per la *Tona* hi passava lo camí de *Romanet* y lo de Barcelona, trobant-se situada aytal partida junt al pou de *Montedell* (731).

allí meteix, un altre de petit dalt la montanya, demunt lo torrent dels Reys; y finalment, consignarèm los tres d'Olzinelles, en la propietat d' En Valls, que reproduhim en la plana 308.

(719) A. 1036: *in parrochia sancte andree de palumbare in uilla piscina iuxta ecclesiam sancte eulalie merite* (L. A. E. C., v. II, f. 75, d. 214. Veja-s també lo propri volúm, f. 74 y 87, d. 211 y 261).

(720) A. 1065: una peça a Vilapiçina lindant *in sacrariis tam rodendis quam adaledis*. — A. 1087: Pere Arnau d' Horta possehia a Santa Eularia *I sacrarium ad iamdiciam ecclesiam quod ego emi de argemir qui est ante ostium iamdite ecclesie* (L. A. E. C. v. II, f. 75 y 74, d. 213 y 212).

(721) F. Carreras y Candi, *Notas históricas de Sarriá*, p. 65, d. VIII.

(722) A. 995: *in territorio barchinonense in terminio de villa peciguana siue de campo amaro* (Perg. A. C. B.). — A. 997: *in terminio barchinone ciuitatis in terminio de orta ubi dicunt campo amaro in parrochia sancti andree apostoli* (Perg. A. C. B.). — Veja-s L. A. E. C. v. II f. 103, d. 314 y la n. 595

(723) A. 1054: *in terminio de orta uel in parrochia sancti andree in locum de uila piscina; confrontava de aquilonis in strata quod pergit de barchinona ad sancti cucufati* (Perg. A. C. B.).

(724) A. 954: *in pago barchinonense in terminio de fenestrellas* (Perg., A. C. B.). — A. 1210: Unes peces de terra *apud roteres* confrontavan ab lo torrent de Finestrelles (L. A. E. C., v. IV, f. 146, d. 351).

(725) D. del 1029: veja-s Clapés, *Sant Andréu de Palomar*, p. 26.

(726) A. 1048: una peça de terra a Palomar en lo lloch dit *ad ipsa tonna* limitava *per aquilonis in uia curribile quod pergit a romaned*. — A. 1052: *in territorio eiusdem ciuitatis loco uocitato romaned in parrochia sancti andree* (Perg. A. C. B.). — A. 1081: *ad ipso collo de romaned infra parrochium sancti andree de palumbare* (L. A. E. C., v. II, f. 56, d. 153 y també f. 74 y 87, d. 212 y 260, y les n. 618 y 639 del present volúm).

(727) A. 985: unes terres *in terminio de palmas uel de orta*, afrontavan *de aquilonis in torrente de romanedo et de meridie in monte zelos* (Perg. A. C. B.). — L. A. E. C. v. II, f. 86, d. 257).

(728) A. 1050: una vinya a Sant Andréu *in loco que uocitant fornellos prope ipsa uia qui pergit ad barchinona siue ad canellas* limitava *De meridie in strata publica. De occiduo in terra sancti andree et in uia qui pergit ad canellas* (L. A. E. C., v. II, f. 55, d. 150).

(729) A. 1041: *torrente qui excurrit de channellas ubi sedet ipsa fonte* (L. A. E. C., v. II, f. 58, d. 160 y la n. 618).

(730) A. 1048: *in parrochia sancti andree super sancta eulalia subtus ipsa tonna antiga* (Perg. A. C. B.). Un camí comunicava la Tona ab Vilapiçina, parlant-ne, en 1092, la donació a la *ecclesiam sancte eulalie merite ville piscine* de una terra a Sant Andréu de Palomar, terme de Vilapiçina lindant «*a parte aquilonis in ipso margine et in uia qua itur ad barchinona uel ubique*» «*ab occiduo in uia qui uadit ad ipsam tonnam*». — A. 1077: un alou de casa y terres *in parrochia sancti andree de palumbario ubi dicunt uilla piscina uel ad ipsam tonnam* term nava a Mitgdia ab la riera d' Horta y ab les terres y vinyes que foren del prevere Geribert: «*Ab occiduo in uinee sancte eulalie et in alodio tamen rodendis quam adaledis siue in ipso torrente qui est super ipsam mansionem guilleimi donnucci quo uadit usque ad ipsum montedellus uel in superiori margine procul ad ipsam tonnam; circi... et in ipso torrente qui uenit de romaned*» (L. A. E. C., v. II, f. 74 y 78, d. 211 y 223, y la n. 639).

(731) A. 1084: Una peça de terra a Ça Tona, afrontava «*in uia qua itur a romaned uel ubique*». — A. 1087: Altra terra en lo propri lloch, lindava «*aquilonis in uia quam itur ad barchinona et in alia*

Al altre cantó d' Horta, limitavan la sua vall, los *Montcells*, *montedellos*, o *monticellos*, diminutiu plural de montanya (732) Dessota d' aquests turons hi hauria la partida *Sosribes* (733). Dels cims més alts de la serralada dels *Agudells*, ne avallava lo torrent d' *Estadella* (734), que no creyèm tinga cap relació ab los molins d' *Estadella* y *Altafulla* (735), en lo Besòs.

Devallant del temple de Sant Andréu a la mar, hi trobàm lo gran *plà de Cordelles* (736) y après la *Boadella antiga* o *vella* (737). Segons Balari, *boadella* es sinònim de *citja*, y *bohada*, com a nom orogràfic, devalla de *foveata*, y a son lloch de *fovea*: «En muchas casas antiguas había patios con *buadas*, que los documentos llaman también *foveas*, *buadelas* o *chigias*, esto es, silos, que servían de depósitos de granos» (p. 105). Palomar tenia també un lloch que-n deyan *Citges* (738), qual situació desconexèm, prò que, apar no siguié la metexa partida que la *Boadella antiga*.

Junt a la carretera de Barcelona hi havia lo lloch dit *Fornells* (739); *Silvià* o *Silvià* estava per la part alta de Sant Andréu (740), vers lo Santuari de *Fontrubia* o del Coll; lo *Camp-mal* o *Camp-bò*, en la Vilapiçina *Superiore*, immediat a la riera d' Horta (741); la *Ventosa*, propera a Vilapiçina y junt

---

uia qui ua lit ai romaned contra uillam ortam uel ubique» Ab occiduo in uia qua itur ad ipsam tonnam et in puteum montedello (L. A. E. C., v. II, f. 76 y 77, d. 220 y 221).

(732) A. 1046: Dues peces de terra a Vilapiçina *in montedell subtus ipsum puteum prope ipsam tonnam et aliam peciam terre qui est ad ipsum pontum iuxta ipsam uiam qui uadit ad sanctum andree uel ubique*. La primera limitava: *Ab occiduo in ipsum puteum montedell uel in ipso margine* (Perg. A. C. B., y n. 639). — Veja-s les n. 727, 730 y 731.

(733) A. 1077: «*in orta ubi dicunt susribas ad ipsum montedellus*» (L. A. E. C., v. II, f. 75, d. 215).

(734) Clapés, en sa monografia de *Sant Andréu de Palomar* (p. 29), situa lo torrent d' *Estadella*, mentat en lo a. 1151, en la vessant N. del turó de Santa Maria y la del S. del turó Blau.

(735) A. 1131: testament de Ramón Berenguer III, llegant a la Canonja barcelonina, *ipsas meas franchedas de Curtibus et ipsa molendina de stadella*. (Colección de documentos del A. C. A., v. IV, p. 3). Vint y un anys més tart, en 1152, Guillelm Girbal donà als templers, molins y terres que possehia al terme de Sant Martí de Provençals entre lo Besòs y la mar, en los llochs nomenats *Estadella* y *Altafulla*. (D. 45 del A. C. V.)

(736) A. 1048: «*in parrochia sancti andree apostoli in locum que dicunt ad ipso plano prope de cortezeles*.—A. 1127: una parellada *in parrochia sancti andree de palumbario in plano de cortezeles* lindava *ab oriente in flumine quod discurrit ad molinos de estadela* (L. A. E. C., v. II, f. 63 y 68, d. 178 y 194).

(737) A. 987: una terra *in ipsa buadella antiqua*, limitava *de meridie in arca maris*.—A. 1066: *in parrochiam sancti andree de palumbarie in terminio de curte zeles et de ipsa buadella* (Perg. A. C. B.) (L. A. E. C., v. II, f. 67, d. 190).

(738) A. 992: *in comitato barchinonensem in locum quem dicunt palomar uel prope ipsum locum quem dicunt ad ipsas cigas* (C. S. C., f. 307, d. 981).

(739) A. 1051: Una vinya *in parrochia sancti andree de palomaro uel in loco que uocitant tornellos prope ipsa uia qui pergit ad barchinona* (Perg. A. C. B.).

(740) A. 996: *in terminio siluiano in ualle orta* (L. A. E. C., v. II, f. 64, d. 182).—A. 1013: *in territorio barchinone in parrochia de sancti andree in terminio de siluiano* (Perg. A. C. B.).—A. 1133: *Inter siluianam ecclesiamque sancte Marie fontis rubei VI petias terre et tredecim uinee. Hec prenolata alodia sunt in parrochia ecclesie Sancti andree*.—A. 1145: *in parrochia sancti andree de palomari in loco quem dicunt ad ipsas curtes prope siluianum* (L. A. E. C., v. II, f. 47 y 65, d. 123 y 183)

(741) Lo *Camp-mal* y lo *Camp-bò*, es per nosaltres la metexa partida de terra qual nom se tras-

a la carretera de Barcelona (742); lo *Pontonal*, les *Parets de Viñyese* (743), l' *Olmattel* y altres partides secundaries, no les tenim del tot determinades.

Fins tota la primera meytat del segle XI o siga fins que prengué caracter parroquial, la capella de Santa Maria de la Mar, la parroquia de Sant Andréu abarcava també lo vehí terme de Provençals, vers la part de la Ciutat en qual terme s' erigí una capella en honor de Sant Martí, bisbe de Turs (744). En 1052 la esglesia de Sant Martí, que tenia 22 palms de façana, passà a ésser de Santa Maria de la Mar (745).

Aquesta parroquia de Santa Maria se formà ab lo creximent de la Vilanova, segurament dintre lo segle X. En los anys 1002 y 1009, com si 's trac-tés de un lloch poch conegut, los documents la designen per *Santa Maria de devant la porta de Barcelona, prop la Mar* (746), y may *Santa Maria de les Arenes*. En son començament era de propietat particular. Durant lo segle XI tingué sots sa jurisdicció parroquial, les Vilanoves de la Mar o del Mercadal y dels Codals, lo *vilar* de Sant Pere (747) y lo *vilarench* de Sant Martí de Provençals, de que parlarem seguidament. La capellanía de Santa Maria de la

mudà en lo segle XI. Transmutació consemblant trobàm en lo *Torrent-mal* y *Torrent-bò*, de Llavanes. En altre lloch (*Narraciones Montserratinas*, p. 72), nos havèm ocupat més per extens del calificatiu *mal*, tant usat a Catalunya. De les opinions allí consignades, nos inclinàm a acceptar la de ésser lo *mal* català, un equivalent al *mâle* francès, com denotant una idea de superioritat — Com exemples del *Camp-mal* y *Camp-bò* de Vilapicina, continuàm los següents: A. 998: *in termino de uilla picina superiore in locum que dicunt campo malo*. — A. 1041: «*terra qui est subtus ipsa strada de campo bono*» lindant «*de meridie in ipsa strata qui pergit ad barchinona. De occiduo similiter uel in torrente*». — A. 1075: *in parrochia sancti andree in loco uocitato campus bonus* lindant *ab oriente in riera de orta* (L. A. E. C., v. II, f. 84, 85 y 65, d. 250, 253 y 186 y aytambé los dos d. de's anys 993 y 1115, en los f. 94 y 105, d. 285 y 322).

(742) A. 1043: Una peça de terra *in termino de uila piscina in loco que dicunt ad ipsa uentosa*, lindava «*circi in uia qui pergit ad ipso pontonal*» «*occiduo in strata publica qui pergit barchinona uel ad ipso ulmatel*» (L. A. E. C., v. II, f. 81, d. 238 y f. 87, d. 259).

(743) A. 913: *in terminio de uilla picina subteriore in loco que dicunt parietes de uinece* (L. A. E. C., v. II, f. 86, d. 254).

(744) A. 1030: *in territorio barchinonense in termine de parrochia sancti andree in provençals uel in ipso uillarunco* (D. 69 de Berenguer Ramón I, A. C. A.).

(745) Foren fets dos convenis en Març de 1052, entre Guislabert, bisbe de Barcelona, d' una part y Pere, Bonús y Bonfill, fills de Vives, difunt, de part altra, entregant la jurisdicció eclesiàstica de Sant Martí de Provençals, a Santa Maria de la Mar y segregant-la de la de Sant Andréu. Se fà constar, que la esglesia de Sant Martí, se troba erigida en la *apendició* o continuació de la de Santa Maria (D. 121 de Ramón Berenguer I (A. C. A.).—L. A. E. C., v. II, f. 114 y 116, d. 332 y 345, publicat lo primer en *Memories A. B. L. B.*, v. V, p. 245). Entre altres coses, apar de dits convenis, que, los tres germans, que consta eran propietaris de Santa Maria se comprometen a fer cantar los divinals oficis a Sant Martí per lo prevere d' aquesta esglesia, lo qual, si volia enviar altre capellà a Sant Martí, no ho podia fer sense lo consentiment dels tres germans. Pochs dies després (24 Març 1052). Pere donava a sos dos altres germans, Bonús y Bonfill, la meytat de la esglesia de Sant Martí ab la terra hont estava construïda. En 1087 Bonús Vivas dexà la meytat de Sant Martí a sos nebots Guillèm Guifret, Bernat Guifret y Berenguer Gombàu (L. A. E. C., v. II, f. 113, d. 336).

(746) A. 1002: *sancta Maria maris littore qui est ante portam ciuitatis barchinona*. — A. 1009: Santa Maria dona a plantar una peça de terra que posseheix a *Auro invento*: «*Manifestum est enim quare plantauimus terra sancta Maria qui est ante porta ciuitatis Barchinona prope ipsa mare et edificauimus ibi uinea et per nostra necessitate uindimus ea*» (L. A. E. C., v. II, f. 127 y 120, d. 374

Mar, en l' any 1006, passà a la Canonja de Barcelona: lo papa Pasqual II confirmà aquesta donació. En 1157 fôu adscrita a la Prepositura del mes de Febrer (748).

Creyèm inútil desfer la errada opinió que suposa a Santa Maria de la Mar, fundada per l' apòstol Sant Jaume y existent en lo segle de Dioclecià, ajustant-se més a la realitat, la dels que opinen la fundà lo bisbe Aeci en l' any 1000 (749). Lo primer temple, se creù estava més cap a la mar, en un casal d' enfront la porta de les Moreres que-n deyan *la Pasionería* (750).

Lo renomnat barceloní Bernat Marcús, donà un camp junt a Santa Maria, per cementiri de pobres, disposant ell esser-hi allí enterrat.

A *Provençals* (corrupció de *campus provincials*) (751) una força o construc-

(747) A. 1062: *in duobus aliis locis quorum unus uocatur ad aurum inuentum et alter uocatur uillar Sancti Petri sunt modiate V terre culte* (L. A. E. C., v. II, f. 114, d. 340).

(748) *Nullum lucusque inueni Documentum neque scriptorem assignantem certum principium huic Ecclesie quod mirum non est si attendabatur relata in proemio generali § I, Num.º 5. Ex traditione tamen inferitur fuisse constructam in littore maris ubi Beatus Apostolus Jacobus Barcinonem perueniens primo et deinde in aliis urbis partibus Christum predicauit, pro ut sub Ecclæ Paris. S. Jacobi proemio, fusius dicitur. Hanc confirmat traditionem Magna Icon note antiquitatis ejusdem Sancti asservata ad latus exterius chori ipsius Ecclesie et coram capella ubi anno 303 sepultum et 877 inuentum fuit corpus B^e Virginis et Martyris Eulalie sicut legitur in lectionibus festi ejusdem prime translationis.*

In Archivo Domus Magistratus Ciuitatis reperi hanc Ecclesiam olim fuisse uocatam Beate Mariæ de las Arenas etc. Sed hæc quasi idem sonant: et proprius uocaretur de Arenis quam de Mari, quia super arena maris fundata est. Hæc Ecclesia seu potius ejus capellania anno 1006 donata fuit Canonica Ecclesie Barcinonense (L. A. E. C. v. I, f. 2). Quæquidem donatio fuit solemniter confirmata 4.º kal. Novembris Era quinquagesima prima post mille anno Domini 1013 ac 18 Roberti Regis Gallie per Raymundum comitem Bar^{on}e et Ermesendam conjugem sua cum colegio episcoporum scilicet Petri Gerundensis, Deusdedit Barcinonensis, Borrelli Ausonensis, Ermengaudi Vrgellensis atque canonicorum et clericorum atque primatum Nobilium (L. A. E. C. v. I, f. 8); cum quo instrumento inter alias largitiones quas ipsi fecerunt eidem Canonica pro ejus reparatione confirmarunt ibi. «Primam acquisitionem, quam pro erectione vel stabilitate inchoatione ipsius Canonice fuit facta Ecclesiam uidelicet atque Parochiam Sanctæ Mariæ Virginis cum omnibus alaudibus suis vel acquisitionibus, cum decimis et primitiis et oblationibus cujus Ecclesia sita est secus littus maris prope ciuitatem Barchinone» quod etiam refert Felíu tom. I, pag. 291.

Proemissa donatio fuit confirmata Capitulo per Paschasium Papam II cum bulla data anno Incarnat^s Dnicæ 1104 Septimo kal februarii in qua confirmauit Ecclesias quas Capitulum tunc habebat (L. A. E. C. v. I, f. 17). Hanc Ecclesiam prætendit sibi spectare Decanus Ecclesie Barc^{on}e contra quam et in fauorem canonicorum fuit declaratum per S. Ollegarium et Episcopum Gerundensis Septimi Idus Julii 1124. (L. A. E. C. v. I, f. 37). Se tractava en aquest judici de la capellania, no de la església. (Speculum Septem Ecclesiarum Parochialium, f. 17, A. C. B.)

(749) Se n' ocupa detalladament y fins dona lo provable itinerari que seguí Sant Jaume a Espanya, Joseph Roca y Colí, en *La Providencia recompensando la piedad de los fieles parroquianos de Santa María del Mar*. (Barcelona 1861), p. 21, 22 y 23, n. 5, 6, 9, 10 y 11).—Veja-s lo que tenim dit en les ps. 73, 134 y 203 y en les ns. 99 y 350.

(750) Roca y Colí, explica que la area del primitiu temple «forma cuadro entre la calle llamada de *Santa María* por la parte N.; la plaza dicha de *las Moreras* y calle llamada del *Malcuynat* por la del E.; la calle dicha de *las Ases*, por la del S. y por la del O. la calle llamada de *la Espasería*». «Existen todavia allí gruesas y altas paredes de piedra de sillería, aun se descubren fragmentos de lineas y trozos de arcos y en el pavimento se ven también varias losas que cubren el polvo de nuestros antepasados».

(751) A lo que tenim dit en la p. 62, podèm afegir, que, per Catalunya se troba aplicat lo nom

ció militar, nomenada en 995 *opido* y en 1097 *fortitudine* (752) defensava, no ja la *strada francisca* (753), sinó la *vía Marina* (754) y la vila o *vilarench* (nomenbrat en 998 y en 1030) o petita agrupació de alberchs, entorn de la *sagrerà*, algú d'ells ab torra de defesa (755). Altres torres pera llur defesa particular tenian algunes masies les quals donavan nom a determinades partides de terra de llur vehinatge, com la *Torra-Blanca* (998-1054) de Provençals (756), que la situá un document del any 1007 per *Clarà* (757) y junt a la partida denominada en 998 *Parets primes* (758).

En 1079, se precisan les obligacions imposades al prevere de Sant Martí (759), qual residencia era la casa d' En Guimerà.

La formació d' aquesta nova parroquia sots la base de Santa María de la Mar, privà a la de Sant Andréu de son accés a la platja, que li es tancada per Provençals, al qual pertany la *Calvera*, lloch immediat al Besòs (760), com també tota la *vía Marina*. Com a llas d' unió que subsistí beneficiant per igual abdós térmens, assenyalarèm la *strada francisca* y lo fertilisant *rech comtal*.

proençal a certs llochs, o masies, en època baixa de la Edat Mitjana, com en l' any 1368, a Sant Fruytós de Brunyola y en 1478 a Sant Climent del Llobregat (1368, 12 de Desembre: *mansum uocatum proensal constitutum in parrochia sci. fructuosi de bruyola diocesis Gerundensis* «Manual 1364, fineix 1369» arx. parroquial de Sant Hilari Çacalm.—A. 1443: *in parrochia sancti clementis termini Castri de Ara-prunyano, et est de pertinentiis Mansi vocati Proensal juxta et satis prope capellam beate marie de salis*. En 1478 eix mas Proensal, se nomenava Pastiller (Manual 1476-1486, del arxiu del Hospital de Santa Creu a Barcelona).

(752) A. 1097: Bernat Guillém dóna a Ricart Guillém *Insuper donamus vobis per feuum jam dictam fortitudinem de Prouincialibus cum domibus que ibi sunt constructe et construende cum exiis et regressis eius*, la qual lindava *a meridie in strata a circio in via que ad sanctum Martinum pergit de Prouincialibus* (D. 44 de Ramon Berenguer III, A. C. A.).—Veja-s la n. 604.

(753) Clapés y Corbera ha pogut constatar la presencia de la *vía romana* a Sant Andréu, en les grans llambordes que empedraván lo camí (*Sant Andréu de Palomar*, p. 80).

(754) A. 1073: *in territorio barchinona infra parrochiam sancte Marie de Mar in terminio de prouincials iusta ipsa uia marina* (L. A. E. C., v. II, f. 111, d. 330).

(755) A. 1046: *casas et turrem et terra quod est in Prouincials* (Perg. A. C. B.).

(756) A. 998: *in terminio de prouinciales ad ipsa Turre blanca*.—A. 1054: *in terminio de ipsa turre blanca* (*Memorias A. B. L. B.*, v. V, p. 235 y 248, y la n. 618). No-s confonga aquesta Torra-blanca, ab la que hi havia en lo Llobregat, més enllà de Provençana, de que tracta la n. 610.

(757) A. 1007: *in territorio barchinonense in locum que dicunt clerano ad ipsa turre blanca* (d. 84 de Ramón Borrell, A. C. A.).

(758) A. 998: En los límits d' un aldu del terme d' Horta, se díu: *De meridie de ipsa strata qui pergit de flum'ne bisoceo et uadit per uilla de prouincialis et uadit per ipsa turrem blancam qui est iusta parietes delgatas et uadit per ipso areneo usque in ipsa uia de orta et peruadit usque ad curte qui fuit de condam cesareo et pertingit usque ad summitatem montem aquilario. De parte circi uadit per summitates de ipsas serras qui sunt super acutellos et super orta et super romaneium et super canellas* (C. S. C., f. 165, d. 536. Veja-s: A. 998, d. 37, de Ramón Borrell, A. C. A. y la n. 618).

(759) L. A. E. C., v. II, f. 111, d. 332.—D. 145 de Ramón Berenguer I, A. C. A.—A. 1084: Donació de Ramón Azemar y Ramón Geribert a llur oncle Bonús Juvany per durant la sua vida de *medietatem ipsius ecclesie Sancti Martini de Prouincialibus cum omnia ipsa Sacraria prescripte Ecclesie*, lo qual posheian per liberalitat del segón (*Memorias A. B. L. B.*, v. V, p. 250).

(760) La *Calvera* de Provençals no-ns resulta ésser la actual montanya Pelada, segons en altre temps deya En Sanpere y Miquel (*Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, v. II, p. 14). Veja-s los d. dels segles x y xi publicats per Bofarull (*Boletín A. B. L. B.*, v. V) y les n. 597 y 604.

Aquesta cequia, que, en lo XI.^è segle reb los noms d'*aqueductum comitale* y de *regio molinario* (761), obté dels Comtes privilegis, que-s consignan en los *Usatges* (762). Promòu la cobdicia dels magnats, suscitant-se qüestions per les seues aygues, entre los Comtes y los Montcades (763).

En la part sobirana o de la montanya, constituïa lo límit de Sant Martí lo coll de la *Celada* (764), que, per lo puig de *Mayr* o de *Mager* (765) anava a buscar lo santuari de *Fontroya* o *Fontrubia*, dexant més baix lo mas *Lligalbé* y lo puig de *Cogoll* (766), ahont hi tenia, en lo segle XV, un colomer *Eu Guinardó*.

Suposàm, que, demunt de la *Celada* hi hagué la partida dita *Moronta* (767). Tirant vers lo torrent *Fonlo* o *Merdaüçar*, l'*alou dels Jueus* (768). Dessota la *Celada*, lo *Cros* o *Clot de Mel*, ab bons regadius, deguts al rech Comtal y hont hi existían importants molins (769). La paraula *Clot* substitueix ara a la més antiga *Cros*, significant fons o excavació (770) y fa referencia a terres de cultiu, segurament situades en fondals (771). Junt al *Clot* fins a la part de mar, y arribant també al Rech comtal estava la partida dita *Ça Perella* (1024) o lo *Perelló* (1126) paraules similars (772): allí hi havia la que-s nomenava *Lliura*.

(761) L. A. E. C. v. II, f. 47, d. 123, y C. S. C., f. 299, d. 909.

(762) L. V., f. 42 anvers, col. 2.^a

(763) Clapés, *Historia de Sant Andréu de Palomar*, p. 35.

(764) En 996 se parla de la *Celada*.—En 1013 unes terres, vinyes, hortes, cases, pous, cellers, trull, botes, etc., de Vilapicina, lindavan: *De parte orientis in flumine bisoceo. De meridie in ipsa littora maris. De occiduo in ipsa celata de barchinona et perducitur usque in accutellos. De circi in ipso olmatello et progrediuntur usque in fenestrellas* (L. A. E. C., v. I. f. 11, d. 23 y v. II, f. 59, d. 162).—A. 1054: *et item concedo eis terram que fuit de Hebreis ad ipsa celata et ipso exio comune de Prouincials* (D. 145 de Ramon Berenguer I, A. C. A.).—A. 1182: *in territorio barchinonense transcollem de celata subtus ipsum regium* (C. S. C., f. 302, d. 992).

(765) D. 101, 146, 169 y 222 de Ramon Berenguer I, A. C. A. — Sanpere y Miquel opina que lo juhéu barceloní Mair Ripsalone pod'ia haver tingut terres en eix puig, donant-li son nom. Un Puig de Mager se troba en lo poble de Prats de Rey en la Segarra.

(766) Veja-s les n. 640 y 641.

(767) A. 1091: *alodium nostrum proprium quod habemus in suburbio barchinone furnum uidelicet ad orientalem plagam in platea scilicet que tendit a mercato ad domum guillelmi remundi et domos quosdam ad septentrionalem partem eiusdem ciuitatis ad ipsum cucullum in loco qui dicitur moronta* (L. A. E. C., v. I, f. 153, d. 401).

(768) A. 1176: *in territorio barchinone ad torrentem profundum. Que terminatur ab oriente in alodio iudei* (L. A. E. C., v. I, f. 380, d. 1081).

(769) A. 1049: Conveni del Comte de Barcelona ab Mir Suniell: *«ipsum molinum quod tenet adalaisis de monte scatani ad ipsum clotum mellis aut faciant ei alium mulinum ultra ipso collo de Fenestrelas* (D. 99 de Ramon Berenguer I, A. C. A.).—A. 1116: *in terminio de moleulinis cloto melle qual terra lindava a meridie in uia antiqua* (Perg. A. C. B.).—Veja-s a més lo C. S. C., f. 302, d. 920: lo L. A. E. C., v. I, ff. 112 y 186, dd. 277, 496 y 498; y v. II, f. 68, d. 193.

(770) Balari y Jovany, *Cataluña. Orígenes históricos*, p. 109.

(771) A. 1208: *«uendimus tibi poncio pbro. duas uidelicet clotas uinearum plantatas in simul positas quarum aduenit una mihi dicto mosse judeo per emptionem meam quam inde feci de arnaldo moneté» «Sunt autem predictae due clotule uinearum»* a Cassoles (L. A. E. C., v. I, f. 342, d. 983).

(772) A. 1024: *in territorio barchinone in terminio de ipsa perella in loco de ipsa libra lindava de meridie in ipsa lacuna uel in mare.*—A. 1050: *in territorio barchinona ad ipso perellone prope sacroso que dicunt comel.*—A. 1123: *in locum quem dicunt cloto de ceme sine ad ipso perellone* (L. A. E. C., v. I, f. 284, d. 757, v. II, f. 68, d. 193 y v. I, f. 186, d. 498).

Al costat del *Cròs* o *Clot* seguían los camps *Provincials*, extenent-se fins prop de Barcelona, en tant, que Sanpere y Miquel opina que, la capella de Santa Eularia del Camp existent abans del 997 (773) enfront de la porta de Barcelona (774), devia son cognòm a trobar-se ja en lo *camp provincial* (775). Aquesta Capella, emplaçada en lloch baix y gens sanítos, may fôu gran cosa. S' hi instalà una orde de penitencia vulgarment coneguda per *fraves del sach*; mes, suprimida en 1274 per lo concili Lugdunense, se transformaren en canonges de Sant Agustí, fusionant-se ab Santa Agna de Barcelona en 1293. Llavors s' abandonà aquell endret subgete a febres palúdiques (776), puix los *Banyols* o estanys que donavan nom a aquesta part de marina, en lo segle XI (777) y devían desaparèixer temps a venir, lo feren mal sà fins en lo segle XIII.

Los *Banyols* arribavan ben prop del *Cogoll*: mes no del cogoll (778) de dalt lo terme de la *Celada*, sinó d' un altre, qual cim se veyia coronat per lo monestir de Sant Pere de les Puelles (779) y estava proper a la partida dels *Archs vells* (780) per la part de Barcelona y junt als *Pontonals* per la de Sant Martí de Provençals. L' haver-hi dos cogolls tan propers, feu aplicar a aquest lo calificatiu de *vell* (781). Los *Pontonals* devían son nom als molts ponts dels camins o molins del rech comtal, hu d' ells en lo molí de Sant Pere (782). Demunt dels molins comtals hi verdejavan uns vinyars que-s conexían per *vinyes comtals* (783), entre altres que pertanyían a diferents propietaris, rahó que feya nomenar lo lloch, *los Vinyals* (784). Immediat als *Vinyals*, vers Sant

(773) L. A. E. C. v. III, f. 121, d. 314.

(774) A. 1029. *Sancte Eulalie cujus basilica sita est ante portam ciuitatis Barchinone in loco uocitato ad ipso campo.* (D. 94 de Berenguer Ramón I, A. C. A.)

(775) Sanpere y Miquel. *Una excursió pèl Plà de Barcelona en lo segle X.*

(776) Villanueva publica la carta d' incorporació de Santa Eulalia del Camp a Santa Agna, del any 1293, hont diu estar lo monestir *in locis aquis et paludibus, propter quod residentes ibidem et in conuicinio, frequentes et assiduas patiuntur infirmitates.* (*Viaje literario*, etc., v. XVIII, p. 141 y 297.)

(777) A. 1121: *in barchinonensi territorio in loco uocitato bagneolis siue ad ipsum cucullum iuxta barchinonam ad septentrionalem partem.* (L. A. E. C. v. I, f. 81, d. 186.)

(778) La paraula arcàica catalana *cogoll*, s' usava encara en lo segle XII com equivalent a *puig*. Axis llegim un document del 1118: *prato berengarri de castro utulo, quod est iuxta cucullum de corneliano.* (L. A. E. C. v. IV, f. 150, d. 352.)

(779) A. 1009: *ad ipso cucullo prope ipso cenobio.* (D. 93 de Ramón Borrell, A. C. A.)

(780) A. 1044: Unes cases *in burgo ciuitatis barchinone prope ipsos archos latus ipso cucullo*, afrontavan. *De aquilonis et de meridie in orto de predicto petrus et in androna de ipso cucullo et in exio comune. De occiduo in uia.* (L. A. E. C. v. I, f. 147, d. 381).—A. 1126: Unes cases de La Canonja de Barcelona *ad ipsos arcus*, lindavan *ab occasu in publico calle a circio in introitus ipsius cuculli.* (Perg. A. C. B.)

(781) A. 1075: *in territorio barchinone in terminio de ipso cucullo antico.* (Perg. A. C. B.)—A. 1079: *super ipsum cucullum anticum ad ipsos pontonals.* (D. 36 de Berenguer Ramón II, A. C. A.)

(782) Al convent de Sant Pere, en 1218, se li condonà lo cànon de 40 sous que pagava al Royal Patrimoni per lo séu molí. (*El Sarrianiés* del 25 Maig 1895.)

(783) A. 1068: Se parla de les *vinyes Comtals* situades *in terminio de ipsos uineales.* (Perg. A. C. B.)—En lo segle XI se nomenà *Horts Comtals* al terme de Sant Vicents dels Horts Comtals.

(784) A. 1088: *in terminio de ipsos uineales super ipsa uia maiola et super rego comitale.*—A. 1056: *in territorio barchinonensis in terminio de ipsos molinos comitales.* (Pergs. A. C. B.)

Martí, existia la partida de terra d' *Auro invento* (785) que 's creu poder-se traduhir *Or trobat*, y dintre los *Vinyals* altra dita *Parets antigues* (786).

Los *Vinyals* s' extenien enfront les muralles de la ciutat, demunt les vianoves del Mercadal y dels Archs y per ells hi passava una via en direcció a Sarrià, que no era la carretera de Sarrià a Barcelona. Entre aquella y aquesta existí lo lloch dit *Trull comtal* (787) y vers les Corts lo nomenat *Femades*.

Entre lo important camí de Barcelona al *castell Octavià* o Sant Cugat del Vallès, y l' Areny o Ramla, al allunyar-se de la ciutat, hi havia la *Granada* (788) o siga lo *camp de la Granada* pervingut al segle XIX, en la part baxa de Gracia cap a la Diagonal, enfront l' actual carrer de la Universitat.

La carretera de Sant Cugat es d' altra part la via que s' ha de pendre des de Barcelona per anar a la vella parroquia de Sant Genís d' Agudells (789) situada en un repèu de la serra de *Cerola*. Era la més pobra y petita de les parroquies del Territori de Barcelona lo qual motiva que siga de la que menys noves se poden aplegar. Es possible que comencés sa rodalia en los puigs que tancan la *Vall-Càrcara* o Vallearca, ço es, l' actual Puget, que tal vegada se digué llavors puig d' *Aguarn* (790), y lo cim de *Font-roya*, o *Font-rubia*, límit de *Silvià*, qual terme ja era de Sant Andréu. Conexèm d' aquesta serrallada més baxa, ante-mural de la serra de *Cerola*, lo mont de *Cabrils*, indeterminat per ara, però que-s trobaria devant de Sant Gervasi, axis com lo mont *Aguilar* estava més cap al Besòs (791). Santa Maria de Font-roya o Font-rubia, avuy la Mare de Déu del Coll, en 1099, passà a mans dels frares de Sant Cugat del Vallès, ab obligació de tenir-hi monjos que cuydassen d' ella (792).

Immediata a la parroquia de Sant Genís d' Agudells existia la de Sant

(785) *Auro invento ad ipsos Vinnals*. (D. 252 de Ramon Berenguer I.)—*Auro invento et de ipsos Vinats*. (D. 304 de Ramon Berenguer I. A. C. A.)

(786) A. 1132: *in territorio barchinone in loco uocitato ad uineals ad ipsas pareds antigas*. (L. A. E. C. v. I. f. 203, d. 348.)

(787) L. A. E. C. v. IV, f. 146, d. 351.

(788) A. 1118: *fixas duas terre supra ciuitatis barchinone in loco uocitato granada*. (L. A. E. C. v. IV, f. 31, d. 93 y també f. 136, d. 349.)

(789) Lo terme d' Agudells comprendria tota la part alta de les montanyes, fins enllà de la vall o torrent d' Ebron, incluint-hi la esglesia de Sant Genís.—A. 1056: *in territorio barchinone ubi dicunt agudels*.—A. 1064: *in parrochia sancti genesii de acutellis*. (L. A. E. C. v. I., f. 42, d. 117 y v. II, f. 40, d. 112.)—Alguns documents assenyalan a Sant Genís, com estant dintre lo *Comtat de Barcelona*, en oposició tal vegada a la idea de *Comtat de la de Territori*. (Veja-s la nota 619.)

(790) Veja-s la n. 630.

(791) No-s confonga aquest mont Aguilar ab lo del propi nom de Sarrià.—Veja-s les n. 603 y 618.

(792) A. 1099: Lo prevere Guerau Mir, donà Santa Maria de Font-roya a Sant Cugat del Vallès, junt ab terres que possehia a Sant Joan Des-Pi. L' Abat de Sant Cugat la dotà ab totes les possessions que son monestir tenia o adquiria en aquella part del Territori de Barcelona, ço es: *Manifestum est quia donamus domino deo et sancte Marie de fonte rubea alodia cuncta que sanctus cucufas habet uel habere debet aut antea deo fauente adquisiuit usque ad finem seculi. A monte de cerola sicut uadit terminus per montem de cerdaniola et descendit usque in alueum bisaucii et sicut uadit terminus ab eodem monte de cerola per ipsam serram quem est super ariga et peruadit ad montem de cabrils et ad eandem ecclesiam sancte marie de fonte rubea et transit ad ipsum collum de portello et per montem agilar atque per perejon usque in alueum bisauce*. (C. S. C. f. 290 d. 892).

Vicents de Sarrià, qual nova més antiga s' atrassa al 987. Al interior del temple hi tenia un altar propi l' arcàngel Sant Miquel (793) y vers Pedralbes s' alçà una capella en honor de Santa Cecília ab anterioritat al any 1026, data en que adquirí aquesta, lo prevere Sinfret (794). La Canonja barcelonina, que, ja del 1046 possehia la torra de Sarrià (795), tingué la esglesia parroquial de St. Vicents y la capella de Santa Cecília (796), ben segur situada aprop Pedralbes, per més que hi hagin documents que la indiquen als *Terrers blancs* y a *Bederrida* (797). Los *Terrers blancs* estavan entre Pedralbes y Sants; y *Bederrida*, entre Sarrià y les Corts (*Ces Corts* o *ipsas Cortes*) (798). En lo camí de baxar a la ciutat hi havia un terme nomenat *Olivera rodona* (799), que s' extenia vers lo N., arribant prop dels *Monterols* (800) o petits turons que prenen la direcció de la *Vall-càrcara* en línia paralela a la mar y a la serra de Çerola. Ells són la barrera de la partida de terra coneguda per *Cassoles*, hont hi blanquejava una esglesia que existia en 987, a honra y gloria de Sant Gervasi (801) essent un dels llocs extremers del terme parroquial de Sant Vicents de Sarrià. Entre les sues altures mereix consignar-se lo mont *Aguilar* (802) punt culminant de la unió de la serra de Vallvidrera ab lo mont d' Olorda y lo *coll de Portell*, en dita serra, demunt la partida dels *Hortons* (803).

Devallant de Pedralbes, trobarèm *Cubells*, *Arenys* (804) y *Les Corts*; y

(793) A. 1073. Testament de Gombau Sanla. (L. A. E. C. v. III, f. 103, d. 271).

(794) A. 1026. En una peça de terra a Pedralbes que Guifret, prevere comprà a Albar, hi havia *oratorium in honore sancte cecilie*. (L. A. E. C. v. II, f. 7, d. 25).

(795) Teudiselo vengué la força de Sarrià al bisbe Vives y d' aquest passà a la Canonja de Barcelona. (L. A. E. C., v. I, f. 4 y v. II, f. 221, d. 698, y v. IV, f. 52, d. 150).

(796) Veja-s la nota 594.

(797) Veja-s la nota 631 y *Notes històriques de Sarrià*.—Véja-s la p. 319.

(798) A. 1066: *In territorio barchinonense ad ipsas cortes in loco que vocatur mogoria*. (C. S. C. f. 232 y 292, d. 727 y 894).—A. 1078: *in termine de mugoria*. (Perg. A. C. B.)—L. A. E. C. v, IV, f. 56, d. 161.

(799) Una *olivera rodona*, s' ha de creure seria un arbre arrodonit artificialment per tenir-lo aparetat per la caça.—Véja-s: C. S. C. f. 301, d. 918.—L. A. E. C. v. IV, f. 8, d. 23.—A. 1058: *in territorio barchinonensis in terminio de cubeles et de bederrida*. (Perg. A. C. B.). La partida dita *Cubelles*, en aquest d. no la podèm per ara situar. ¿Serà la dels *Cubells d' Asens* de que 's parla en la n. 830?

(800) A. 1144: *in territorio barchinone super ipsam oliuariam rotundam prope monterols*. (L. A. E. C. v. I, f. 287, d. 769).—Vé-jas d. 9, de Ramón Berenguer I, a. 1037 A. C. A.—A. 1145: *in territorio barchinone in terminio de monterols in loco dicto cantalops*. (L. A. E. C. v. I, f. 323, d. 912). No sabem ahont estava *Cantalops*, ni tampoch *Collà* y *Falcovi*, situats dintre la parroquia de Sarrià, segons un document del a. 1109, que assenyala, «*pecias tres terre quas habemus in territorio barchinone in parochia sancti vincentii de serriano in locis uocatis monterols et coiano et falcauino*,» «*habent affrontaciones ab oriente torrente sancti geruasii. A meridie terminum de monterols et de coiano. Ab occiduo torrentem serriani. A circi montes qui sunt super serrianium*.» (L. A. E. C. v. I, f. 184, d. 492 y v. II, f. 19, d. 53).

(801) A. 1073: *in terminio de monterolos et de collano*; a. 1083: *in terminio de monterolos prope ecclesiam sancti geruasii*. (Perg. A. C. B.) B. A. H., v. VII, p. 191.

(802) A. 1057: Perg. del A. C. B.

(803) A. 1099: una heretat ab vinya, y arbres y herms sita a Sarrià a Hortons lindava «*A circio in alodio sancte Marie ualle uibrera et de canonica Sancte crucis in collo de portello*. (L. A. E. C. v. II, f. 4, d. 12).

baxant de Sant Vicents de Sarrià, per lo torrent que passa derrera sa esglesia anirèm a *Bederrida*, nom local que encara subsisteix en la part alta de les Corts, tocant al actual cementiri; a la *Olivera rodona*; a *Mogoria* (805) terme atravessat per la *vía Francisca* (806); a *Ardena*; *Femades* y al *Trull comtal* o *Trullols* (807) que pot ésser diferent d' un *Trullar* existent a Bederrida (808), puix los trulls abundavan en lo Territori de Barcelona, segons dirèm més avant. Avuy sol diferenciar-se lo trull del trullol en la comarca del Pallars, una de les més fòssils de Catalunya: lo *trull* equival al cup barceloní, ço es, lo recipient ahont se llença la brema y se fà lo ví; *trullol* es lo recipient apropiat per la elaboració del oli d' oliva. Mes aquí, entre Sarrià y Barcelona, a un lloch que aproximadament sembla lo meteix, se li dóna los noms de *Trull comtal* y *Trullols*, aplicant-se també, aquest derrer apelatiu, a les *Corts*, per tant que, en 1068, un d. designa les *Corts dels Trullols a Bederrida* (809).

Y anant vers Barcelona, dexant lo camí usual per pendre l' *Areny* o *Ramla*, passariam a la Vilanova del Pi. Una capella dedicada a Santa Maria en lo arrabal que se formava entre los murs de la ciutat y la partida coneguda per la *Palma*, ja existent en 992 (R. de B. v. II, f. 66), prengué cognòm d' un gran pi vehí. Capella y lloch estavan reclosos dintre los límits de la parroquia de Santa Maria dels Sants (810), la qual arribava a les muralles de la ciutat. Emperò la llacuna del Cagalell, derrers residuus de antiga badia, que s' formà entre lo mont Tàber y lo Montjuich, hi ha motiu de creure sigués partió de les parroquies de Sant Just y de Sant Julià de Montjuich.

Sant Julià de Montjuich (811), era una esglesia alçada a mitja montanya d' aquest nom, a quin cim hi havia un antich far, que, per guarda de la mar, s' hi construí en lo segle X (812) o abans. En la part baxa de la montanya, les

(804) A. 1146: *in territorio barchinone prope ipsas curtes ad ipsos areins.* (L. A. E. C. v. I, f. 307, d. 853).

(805) A. 1003: *et sunt ipsas vineas in comitatu barchinonense prope ipsa imitate in terminio de mogoria siue de ardena uel ipsa granada.*—A. 1067: *in territorio barchinonensi ad ipsas cortes in loco qui uocatur mogoria.* (C. S. C. f. 295, d. 901; f. 292, d. 894 y també f. 295, d. 899.)

(806) A. 1002: *in territorio barchinonense in terminio de mogoria una terra afrontava, de parte circi in ipso arenio qui discurrit uel in ipsa via francisca.* (L. A. E. C. v. I, f. 156, d. 410).

(807) A. 987, 1022, 1045, etc. (C. S. C. f. 283, d. 873 y 877; L. A. E. C. v. I., f. 135, d. 348, v. II, f. 22, d. 62, v. IV, f. 14 y 146, d. 44 y 351 y la n. 631).

(808) A. 1075: *in territorio barchinonense in locum que dicunt bederrida ad ipso trullar.* (L. A. E. C. v. I, f. 170, d. 446).

(809) A. 1068: *in parrochia sancti vincentii de serriano ad ipsas curtes de trullols in bederrida.* (L. A. E. C., v. II, f. 11, d. 35.)

(810) *Communis est tamen opinio ecclesiam sancte Marie de sanctis antiquiorem fuisse ecclesia de Pinu, illamque se extendere usque ad mœnia vetera hujus ciuitatis: attamen cum populus in suburbio excresceret opus fuit ibidem novam construere ecclesiam que licet primo filialis fuerit postmodum tamen matrix effecta est: sed non ob antiquitatem, sed propter nobilitatem et magnitudinem ecclesie.* etc. (*Speculum septem ecclesiarum parochialium barchinonensium*, fet en 1751, f. 250, A. C. B.)

(811) A. 986: *ecclesia sancti Juliani sita in monte judaico.* (Perg. del A. C. B.) Lo qualificatiu de parroquia donat a Sant Julià en lo segle XI, lo seguía tenint encara en lo XIV.—Véja-s les n. 642 y 643.

(812) A. 995: *in monte judaico in terminio quod dicunt fontem coua lindava. De meridie in ipsa mare. De occiduo ad ipso faro.* (L. A. E. C. v. I, f. 242, d. 656 y la n. 642.)

fonts *Onrada* y *Ocua* o *Cova* (813) donan nom a les peces de terra del volt. Per la part de la mar, fà altre tant una capella dedicada a *Sant Fruytós*, (814) ja abans del 1031. A mitja montanya, de cara a la mar, lo *cementiri dels juhéus*, també dit *judeorum poliandro* y *veteres judeorum sepulturas* en 1090 (815), n' ocupa bona part. Tot lo restant de la montanya, terra endins, ço es vers O., de pendent suàu y trencat artificialment per antiquíssims talls de pedra (816) o pedreres, rebia lo nom de *la Serra* (817).

Axò creyèm constituí lo terme de la parroquia de Sant Julià, puix la part meridional de la montanya, ahont hi havia hagut lo port romà y en lo segle XI lo castell de Port ab la sua capella (818), estavan ja dintre la parroquia de Santa Eularia de Provençana qual rodalia refereix vagament la acta de sa consagració en l' any 1101 (819). Per la part de la Ciutat limitaria ab les de Sant Just y Sant Miquel, puix la de Sant Jaume, no tenia llavors caràcter parroquial. Era, Sant Jaume, una petita capella, que ja existia en lo segle X, al centre de la Ciutat, prop l' antich *forum* romà y lo barri dels juhéus (820). Essent de capellania layca, apar, en 1058, adquirida y en mans del bisbe Guislabert de Barcelona.

Lo castell de Port, nomenat en 1020 *castell de Geribert* y en 1023 *castell de Barcelona* per la comtessa Ermessendis (821), era, com tenim dit, una senzilla propietat particular, no un castell termenat. A son peu un camí anava a Santa Maria dels Sants y altre a Santa Eularia de Provençana, atravesant les

(813) A. 959: *in terminio de fonte orrada in monte judaico*. (L. A. E. C. v. I, f. 242, d. 658).— A. 1026: *iusta ciuitatem barchinonam ad radicem montis iudaici ad ipsam fontem de ocua situm in ipso latere quod respicit ad moeniam iamdicte urbis*. (L. A. E. C. v. I, f. 175, d. 461. Véja-s lo v. I, f. 170, d. 448).

(814) Véja-s la nota 644.

(815) F. Fita. *Guillen Berenguer, ex-obispo de Vich. El cementerio hebreo de Barcelona en 1111. Documentos inéditos*. (B. A. H. v. XVII p. 190.)

(816) A. 1409: *in podio montis iudaici satis prope castrum de portu in loco vocato tall de Canyelles*. (Manual del 1408 al 1411, f. 34, Arx. Hospital de Santa Creu.)

(817) Véja-s la n. 545.

(818) A. 1030: *Testament d' Ermengardis, filla de Borrell II: et de ipso blado qui est in porto sic teneat tantum unde fiat dedicatum sancta Maria de port*. (*Memorias A. B. L. B.* v. VIII, p. 383).

(819) A. 1101: *A parte orientis ad ipsum colium Cudinis et intus uillam sanctis et in cacumine montis Urse usque ad castrum Porti; de meridie in littore maris; ab occideo in alueum lupricati siue collum de ipsa gauarra; a parte circi in forne de Morli et in prescripto monte de Ursa*. (Ponsich *Vida de Santa Eularia*, p. 422-428).

(820) La tradició, que enjoya continuament los vells monuments eclesiàstichs de nostra Ciutat, s' ha fixat en la present església. Ací preté, que quan Sant Jaume vingué a predicar a Barcelona (véja-s les p. 101 a 103 y 314) adreçà al poble sa apostòlica parau'a en tres llocs diferents de la Ciutat: a Santa Maria de la Mar, ahont per ço s' hi colcà una imatge sua; en la Catedral, ahont també se posà una petita y grollera imatge dalt la rexa del altar de Santa Lluçia, y en la plaça central de la ciutat romana, ahont s' hi erigi lo temple dedicat a sa memoria. Y encara los amplificadors de la tradició van fins a suposar ocoreguda la construcció d' aquest, als pochs anys del seu martiri. (*Speculum septem ecclesiarum parrochialium barchinonensium*, a. 1751, f. 513, A. C. B.)

(821) *Lo Montjuich de Barcelona*. Apendix d. VIII y d. 46 de Berenguer Ramón I, A. C. A.

(822) A. 978, d. 16 de Borrell II. A. C. A. Véja-s la n. 595.

partides conegudes per *Círculo* (822) y *Banyols* (823). Abdues poden trobar-se designades sots lo nom genèrich de *terme de Port* y també *terme del castell de Port* (824). D' allí, en la època comtal, surgeix de les aygues, tot lo que serà terme del *Prat fexuriat*, extensa pertinença de Barcelona, de que més avant nos ocuparem (825).

Límit meridional de Provençana a la desembocadura del riu, era lo *plà de Llanera*, plè de fangals y ayguerols, *lannes* o *llanes fenoses* (826) com se-ls hi deya llavors. Junt a la *Llanera*, la partida coneguda per *Bellsolar* (827) y immediat a aquesta, la *vall de Quart* (828), vall atravessada per lo camí públich de Barcelona al Llobregat devallant ses aygues a un areny originari del mont Orsa.

La partida *Espodolla*, qual paraula diminutiu de *sponda*, denota vores o margenades de les aygues, judicàm estaria junt a la mar (829); *Quincià* lindava ab la vía pública del Llobregat (830); *Torcell* cap a la *Gavarra* (831); los *Terrers blancs* (832) nom

degut al color de la terra, estavan en la part alta de la parroquia de Santa Eularia de Provençana, junt a la de Sant Vicents de Sarrià.

Santa Eularia de Provençana

Clixé d' Antoni Güixens

Porta de la església parroquial, obra del segle XII

(823) A. 1086: *in bagneolos prope castrum de porto*. (Perg. A. C. B.) Segons Balari, les paraules *banyols*, *banyoles*, *banyeres* y *calders*, s' han usat en la accepció genèrica de llach o estany, axís com en la llengua romana *balneum* y *caldarium* foren noms donats als edificis públics destinats a la netedat de les persones. (J. Balari. *Influencia de la civilizació romana en Catalunya*, p. 71).—Véja-s la n. 610.

(824) A. 1189: *in territorio barchinone infra terminum de portu in parrochia sancte eulalie de provintiana*.—A. 1200: *in terminio castelli de portu* (L. A. E. C. v. IV, f. 15, d. 48 y v. I, f. 337, d. 969).

(825) En 1335 los Consellers adquiriren drets dominicals en la barca dels Banyols, qual passatge y barca arrendaren en 1340. Díu Bruniquer en sa «Rúbrica», que, *la barca dels Banyols es la del Prat*. (R. de B. v. III, f. 206).

(826) *Lannaria*, en català *Llanera*, es contracció de *lacunaria*, similar a estany. (Balari. *Cataluña*, *Orig. hist.* p. 146).—A. 965: *in terminio uilla alcale prope estanno lanario* «afrontat de oriente».

Santa Eularia de Provençana progressà en lo segle XI, a despit de la poca sanitat de una gran part del seu terme, mercès al increment de la agricultura. Les aygues del Llobregat eran aconduhides ab cequies y reguers, a les terres laborables de Provençana (833).

Es natural, que entorn la *sagrera* de Santa Eularia, (834) hi vejàm formar-s'hi una població (835), per tant que en 1101 s'hi construeix la nova església. També en son terme, sovintreja la construcció de bones pagesies, ab la corresponent torra de defensa per guardar-se de les sorpreses d' enemichs sobrevinguts per la vía de mar. D' aquí les torres dites *Esllampegada* y *Emma*, dugues altres torres existents als *Banyuls* y al *Círculo* (836), la del *Pontonnar* (837), la *torra Lladria* demunt la vila de Provençana (838), etc.

Per donar termini a la relació de les parroquies del Territori de Barcelo-

tis in ipso stanno et de meridie in ipsas lannas fenosas.—A. 977: *in comitatum barchinonensem in locum que dicunt stagnum lanaria prope flumen lubercauto.* (C. S. C. f. 263 y 293, d. 814, 816 y 895). Com a corrupció de *lanna*, tenim prop la mar, dessota Santa Eularia del Camp, la coneguda laguna *Lantanna*, que ja existeix en 1061 (L. A. E. C., v. II, f. 119, d. 355).

(827) A. 1168: *in parrochie sancte eulalie prouinciane in loco uocitato belsolan terminant A meridie in strata que pergit ad collum de gauarra.*—A. 1156. Per unes terres de la vall de Quart que lindavan ab la vía pública de Barcelona, hi passava la *carrera que discurrit usque in belsolam.* (L. A. E. C. v. I, f. 188 y 306, d. 507 y 850).

(828) L. A. E. C. v. IV, f. 27, d. 83 y n. 631.

(829) A. 1022: L. A. E. C. v. IV, f. 26, d. 81.—A. 1129. L. A. E. C. v. IV, f. 16, d. 52.—A. 1131, L. A. E. C. v. IV, f. 11, d. 32.—Y la n. 608.

(830) A. 1063: *in territorio barchinona ciuitate in termino de chinciano in loco uocitato ipsa carrera in parrochia sancte eulalie prouinciana.* (Perg. A. C. B. y la n. 610).

(831) No tenim prou orientació per precisar ahont estava la partida de terra coneguda per *Torcell* situada en aquesta part de Barcelona: a. 1076; *alodem de barchinona qui est in locum que uocant gauarra uel ad ipso torcel.* (L. A. E. C., v. IV, d. 104). Prò menys encara podem indicar ahont se trobavan la dita *Carrereres* (A. 1141: *In territorio barchinone in loco nominato carreres.* L. A. E. C., v. I, f. 309, d. 860) y la dels *Cubells d' Asens*. (L. A. E. C. v. III, f. 6, d. 13.) ¿Serà la metexa de *Cubelles* de que 's tracta en la nota 788?

(832) *Terrarios albos* o *Terrulas albas*, en català *Terrers blancs*. (L. A. E. C. v. IV, f. 15 a 19, d. 49 a 60.)

(833) A. 1074: *in territorio barchinonense in balneolis paulo longius de ipsam turrem demma.* «Habet autem terminum iamdictum omnia a parte circii in terra. Si petri cenobii puellarum atque de bernardus ermemur de rusedur; ab oriente in reger qui fuit sendredus liuuloni. A meridie in littore maris; ab occiduo in flumine lopricati.» (L. A. E. C. v. IV, f. 11, d. 34).—A. 1881: *in parrochia sancte eulalie prouinciane in loco uocato cuvili asinorum. Quarum una affrontat ab oriente in alodio de francheda. A meridie in ipsa cechia que vadit ad portum* «a circi in via que itur ad laneram.» (L. A. E. C. v. III, f. 7, d. 22).

(834) A. 1099: *uilla siue sacraria sancte eulalie de prouinciana.* (L. A. E. C. v. IV, f. 26, d. 81).

(835) En 1099, al vendre unes terres en dita *sagrera*, fou imposada al comprador la obligació de construir-hi dugues bones cases. (L. A. E. C. v. III, f. 8, d. 24).

(836) Veja-s L. A. E. C. v. IV, f. 1, d. 3; y lo que ja tenim publicat en la revista *Vela y Remo* (Barcelona, Juny 1895) y en *Lo Montjuich de Barcelona*, cap. IV.

(837) A. 1057: *ad ipsum pontonnar prope ipsam turrem et quod affrontat de parte circii in strata publica in loco uocitato prouintiana.* (L. A. E. C. v. I, f. 165, d. 437 y v. IV, f. 22, d. 66).

(838) A. 1174: *campo de turre ladria quem habebat ad ipsum Collum super villam prouinciane.* (C. S. C. f. 250, d. 771).

(839) A. 1020: *ante uillam de sanctis ubi dicunt ad ipsum uilarzellum.* (L. A. E. C., v. I, f. 176,

na, nos falta parlar de la de Santa Maria dels Sants, que, com Provençana, era creuada per les principals carreteres de Barcelona. Los orígens de la vila (839) y parroquia (840) se perden en los primers anys del segle XI.

Immediat a la vila de Sants hi hagué la partida dita *Llobet* (841); cap al camí dels *Enforcats*, la dita *Boadella* (842) y la del *Villardell* (843) ¿? D' alguna altra totalment indeterminada, com la *Torturolo* sols ne sabèm lindava ab una vella carretera y ab lo *Torrent Pregono Fondo* (844).

No podèm assegurar si una part dels tèrmenes de les parroquies de Santa Maria d' *Esplugues* y de Sant Just *des-Verç* o *des-Vern* (845), entravan en lo

Territori de Barcelona. Alguns documents posan a aquestes parroquies dintre lo Territori (846) y la majoria no. Ja havèm vist, en la plana 287 y en la nota 599, que no-s pot fer cas complet del que posen los escrivans de la època comtal.

Santa Maria dels Sants

De la Il·lustració Catalana

La església vella, lo cementiri y la casa rectoral

d. 464).—A. 1015: *in territorio barchinonense in terminio de sanctis*. (Perg. A. C. B). Veja-s també L. A. E. C. v. I, f. 260, d. 1031 y v. IV, f. 14 y 43, d. 44 y 123, y lo C. S. C. f. 286, d. 885, etc.)

(840) En 1130 era parroquia, segons lo L. A. E. C., v. I, f. 160, d. 421. Del 1102 es la nova més vella que tenim anotada d' aquesta església. (L. A. E. C., v. I, f. 227, d. 616).—Del a. 1167 es la donació de Pere de Sant Joan a *Goffredi de bresil prioris sancti Egidii et in manu Poncii de durfort procuratoris honoris barchinone*, de la orde del Temple, entregant sos bens *in omni territorio barchinone in terminio de sanctis et in tota ipsa parrochia Sancte Marie de sanctis*. (Perg. 32, A. C. V).

(841) A. 1038: *in loco uocitato lobet prope uillam de Sanctis*. (L. A. E. C., v. I, f. 159, d. 418).

(842) A. 997: *Que est ipsa una pecia de terra in territorio barchinonense in locum ad ipsa buadella qui est iuxta strata de infurcatos et ipso orto est in burgo barchinona ad ipso puteo de geriberto*. (L. A. E. C., v. I, f. 157, d. 412).

(843) A. 1181: *quantum habemus et habere debemus in ipsa oliuaria quam empeltauit moratonus in termine de sanctis apud vilar tellum*. (L. A. E. C., v. I, f. 336, d. 965).

(844) La partida que en 1107 se nomena *terminio de ipsa torturole*, lindant ab una *via antiqua* no la havèm poguda situar del tot. (Perg. del A. C. B). Dos documents la presenten lindant ab lo *Torrent Fondo*: A. 1130: *in territorio barchinona in loco qui dicitur torturolo*, terminant *Ab occasu in torrente profundo* (L. A. E. C., v. I, f. 381, d. 1086).—A. 1184: *in terminio de ipsa torturolo et de torrente profundo* (L. A. E. C., v. I, f. 382, d. 1090).

(845) Los límits del terme de Sant Just, segons se deduïx d' un d. del a. 1059, serían: *aquilonis in ipsa serra de vallis uitraria et in montem de orsa: de meridie in torrente de gotremon uel in sancta*

Si agrupam los noms que-s presentan en la toponomàstica del Territori de Barcelona, hi apareixeràn abundantment los qui devallan d' accidents intrínsechs de la seva topografia. Axís són los de *Cogoll*, *Miracle*, *Codines*, *Erola*, *Enforcats*, *Finestrelles*, *Aguilar*, *Arenys*, *Agudells*, *Monterols*, *Petras Albas*, *Terrers blancs*, *Fontroya* o *Fontrubia*, *Clot*, *Llavinera*, *Llanera*, *Banyols*, *Cagalell*, etc. D' altra part s' hi troban noms que mostran reliquies de civilitzacions anteriors, com *Tona vella*, *Archs vells*, *Parets primes*, *Boadella*, *Via antiga*, *Or trobat*.

Mes ni una ni altra agrupació de noms, a despit d' ésser-nos conegut llur significat, nos servexen per caracterisar la nota dominant en lo Territori de Barcelona. Podrà obtenir-se aquest resultat, si agrupam les paraules que donan ja idees concretes dels conreus y de les construccions rurals, poques per cert. En lo primer cas estàn: *Vinyals*, *Pinells*, *Orsa* y *Orsera*, *Olivera rodona*, *Besòs*, y en lo segón, *Trull comtal*, *Trullols*, ¿*Torcell*? (847), *Corts*, *Molins*, *Piçina*, *Torra blanca*, *Palomar*, *Pozols*, *Tona*, etc.

Y fora d' axò, ja no hi cab res més. La única conseqüència devallant d' eix bréu anàlisis, es la de constatar-se forta intensitat de cultíu agrícola sobradament confirmada en la copiosa documentació de la època, y al ensemps, explotacions rurals, com críes de gallines, oques, coloms, ovelles, cabres y porchs. En los secans, se cultivavan blats, ordís, oliveres, vinyes, pinedes y canyars y en los regadius fruyters, fregenals, hortes, llíns, cànems y algunes salzeredes.

A més de les aygues de les cequies del Llobregat y del Besòs, hi havían algunes cinies y se prodigaren los pous. Los pous solían fer-se constar en les

---

maria de speluncas: de occiduo in flumine lubricati: de circi in ecclesia sancte crucis de olorda et in ipsa serra. (Perg. A. C. B.)

(846) A. 1141: *in territorio barchinone in parrochia sancte marie de spluges in ipsa ualle de spluges ante ipsum mansum quem uocant turul limitant ab oriente in torrente qui descendit de spluges et in uia et habet dextros XVIII minus III palmos ad dextrum legitimum de prouinciana.* (L. A. E. C., v. I, f. 324, d. 916.)—Tenim del segle XI d.^g que diuen ésser *Verz* del Territori, y altres del *Comtat de Barcelona*. (L. A. E. C., v. IV, f. 46 y 50, d. 133, 135 y 147.)—Véja-s la n. 612.)

(847) ¿Serà *torcell*, un equivalent de *trucell*, diminutiu de *trull*? Tinga-s en compte que abundavan los trulls al entorn de Barcelona, en consonancia ab la intensitat de nostra viticultura. A més del de les *Corts*, trovem trulls en despoblat en la Vilapiçina (A. 1041: *in parrochia sancti andree in termino de uila piscina*, una terra lindava *de meridie in ipso torculario*. — A. 1049: altre terra *in termino de orta subius s uncta eulalia in parrochia sancti andree*, lindava *in ipsa era ubi sedit ipso torculario*. (L. A. E. C., v. II, f. 91 y 65, d. 273 y 184). També 'n trovem en loca itats immediates al present Territori. Al Maresma y a Premià, ne surt un en l' any 927 (*quidimus tibi ipsas casas curtes et orto cum ipsa ficulnea et ipso solo ubi est ipso torculario et ipsa uinea ab integre cum exio uel regressio illarum* L. A. E. C., v. II, f. 159, d. 461) En la comarca del Vallès y a Rexach també n' exis'eix un altre en 994 (*casa et curte et terra cum solo et super posito et ostios et closuras et torculario meum proprium quod abeo in comitatum barchinonensem in termino de pasturanis que uocant rexago*. L. A. E. C., v. II, f. 181, d. 530); « la Llanera, que creyèm referir-se a la del Llobregat. un altre trull hi consta en 1057 (*casas cum curtibus cum solos et superpositos et torcularia in comitatu barchinona infra termines lazaria ad ipsa terue*. L. A. E. C., v. III, f. 18, d. 40). Una de les causes que podían motivar la construcció de trull s en despoblat, pot ésser l' estalviar-se de transportar grans roques, escavant-les y transformant-les en trulls allí meteix ahont se trobavan.

vendes de les finques. Pou hi havia, que-s veyia compartit entre dos propietaris (848), com també que era objecte d' una venda especial (849). La partida dels *Pozols* (850) degué deure son nom als pous que en ella existirian.

Causa y efecte simultàneament de la intensitat agrícola d' aquest Territori, serà la gran subdivisió de la propietat, que axís se nota en la terra, com en les explotacions del camp. Se registren exemples interessants, com lo dels dos colomers de Geribert, a Vilapiçina (851), que, en 1035, se trobaven beneficiats a prorata entre set copropietaris, procurant, Geribert, adquirir les pertenençies de tots.

La representació de la indústria en lo Territori de Barcelona, no té importància. Hi han los obradors del interior de la *urbs* y los que-s van construint en la vilanova del Mercadal. En ells se treballan l' or y la plata, los texits, confeccions de calçat y de roba, forns de pà (n. 767) y altres petites indústries de primera necessitat. En lo camp se constatan en primer terme los molins y després forns de pega o *pecines*, fargues, com una existent a Palomar (852), teuleríes o forns d' obra en la *Vilapiçina*, *Monterols*, *Enforcats*, *Les Cortes* (853) etc., y forns de calç a Sant Martí de Provençals (854).

Per ço tot radica entorn de la agricultura y los comtes y los bisbes apareixen com principals impulsors de la metexa. En lo que pertany als primers,

(848) A. 1052: Una permuta de terres a Barcelona. «*Accipimus nos in nostra commutatione domus et ortum et arbores et medium puteum que est hec omnia in burgo ciuitatis barchinona in locum uocitatum ad ipsos archos.*» (L. A. E. C., v. I, f. 127, d. 319).

(849) A. 1057: Mir Sunyer y sa muller Druda, venen a Baró Tudiscle «*puteo uno cum ipsi aqua qui ibi est. Est quippe predicto puteo in burgo ciuitatis barchinona prope domum sancti petri cenobii puellarum.*» «*Et a frontat prescripto puteo simul cum suo edificio. De parte circio et aquilone in exio comune. De meridie et de occiduo in orto et in parietes de te emptore*» «*precium mancosos II auri cociti et puri monete barchinonæ.*» (Perg. A. C. B.).

(850) A. 1044: *Notes sobre los orogens de la ensiteusis en lo Territ. de Bar.*, d. del 1044 en p. 8.

(851) Veja-s lo capítol titolat *Los palomares del Territorio de Barcelona* del nostre treball *Palomas y palomares en Cataluña en la Edad Media*, axís com los d. del séu apèndix, de nombres I, II y III dels anys 1052 y 1054.

(852) A. 1138: *Qualiter ego Guillelmus raimundi dapifer et bernardus de bello loco et Petrus sancti minati uicarii montis chatani donamus diffinimus et euacuamus deo et canonicis sancte crucis sancteque eulalie et episcopo et Petro archidiacono ceterisque clericis eiusdem loci kanonicis fabricam de sancto andrea de palomar eo ut nos nec aliquis per nos neque successores nostri neque proienies uel posteritas nostra de nostris hominibus uel uestris qui in uilla sancti andree siue in eiusdem parrochia habitant in locido uel in predicta fabrica deinceps ullo modo aliquid ibi requiramus uel requirant sed predicta canonica et prefati canonici et successores eorum tenent et habeant iamdictam fabricam et locidum secure et quiete omni tempore.* (L. A. E. C., v. II, f. 53, d. 143.) En lo meteix any la fàbrica y lo sol fóu donat per la Canonja a Pere de Santmenat per durant la sua vida, revertint après a la Canonja barcelonina. (L. A. E. C., v. II, f. 54, d. 144).

(853) A. 1031 a 1060: en la Vilapecina existia *torrente de furno tegulario*. (Perg. A. C. B.).—A. 1139: *in loco uocitato monterols super ipsum furnum.*—A. 1112: *in territorio barchinonense ad colium infurcatis ad ipso furno.*—A. 1210: *Item habet in omnibus alodiis de ipsus curtibus que sunt apud furnum et apud fenestrellis decimam similiter* (L. A. E. C., v. I, f. 302 y 158, d. 836 y 416 y v. IV, f. 146, d. 351).

(854) A. 1142: Parla lo bisbe Arnau y diu: *campum quem habeo iusta regum comitalem. suuam publicam, in quo edificari furnum de calce.* (L. A. E. C., v. I, f. 198, d. 534).

axis en lo Plà de Barcelona, com per lo Plà del Llobregat, està llur nom vinculat en explotacions agrícoles. No es tant sols en lo *rech comtal* y en los *molins comtals* hont l' hi veyèm figurar, sinó també en l' *alou comtal* y quadra de les *figueres comtals* a Sant Joan des Pí, lo *trull comtal* vers Sarrià, los *horts comtals* en la regió meridional del Llobregat, hont ara hi ha Sant Vicents dels Horts, etc.

De la part que en lo propi avenç hi té lo element eclesiàstich, n' es testimoni lo sens fí de contractes, encaminats al major conreu de les terres. Prò més importancia s' ha d' otorgar al establiment de parroquies y esglesies escampades en los térmens y en los endrets a aço més apropiats (855).

La parroquia esdevé un centre d' activitat y de vida, un factor social necessari en los segles X y XI, enfront del regim de violencia, que radicava en lo castell. A la parroquia acudia lo menesterós en demanda d' alberch; a ella s' amparava lo perseguit per la justicia, per buscar un refugi a sagrat; a la sombra de les sues *sagres* o *celleres* se posavan les cullites d' oli y de ví (veja s la n. 632) per sotstraure-les de depredacions y rapinyes; a la parroquia acudia, qui tractava de comunicar-se per escrit ab un ausent, o los qui desitjavan contractar o dexar perpetuada la sua derrera voluntat. Y perquè la parroquia servís a totes les necessitats socials, a falta de castell, se la dotava de potent cloquer, de maticans y espitlleres, convertint-la en les celebrades esglesies encastellades, que solen retreure 's en nostres escrits y lleys y ahont se refugiaven los vehins per defensar-se de qualsevulla invasió.

La acció absorbent e imperant de la parroquia, resulta justificada. Altra consecuencia donchs, de sa acció impulsiva es lo domini de son nom. Ella arriparà a fer oblidar lo nom geogràfic de la localitat. Los térmens de *Palomar*, *Provençals*, *Cassoles* y *Provençana*, se convertiràn en *Sant Andréu de Palomar*, *Sant Martí de Provençals*, *Sant Gervasi de Cassoles* y *Santa Eulalia de Provençana*. Y encara lo nom primitiu aquí se vincula y no-s pert, segons veyèm perdre-s totalment en llocs immediats, com v. g. en lo plà del Llobregat, ahont *Alcalà* se converteix senzillament en *Sant Boy*; *Ticià* y *Micià* en *Sant Felú* y *Aques Toses* en *Sant Andréu de la Barca*.

La terra no tenia gran valor, puix mancavan braços per conrear-la. Solían donar-se propietats a parts o a rabassa, a títol de precari, essent molt

(855) A. 1118: D. 198 de Ramón Berenguer III. A. C. A.

(856) A. 1052. Ven Bernat Bernat al prevere Geribert en la par. de Sant Andréu, terme d' Orta en lo Campamar *fexias II de terra longos et aliam breuem et ipsam septenam partem de ipsas tres perarias ordialencas et unam perariam asperela superioris et in alio loco septenam partem de unum nucharium et de unam perariam verde bona et de unam ficulneam yuernale*. (L. A. E. C., v. II, f. 105, d. 321). —A. 1056: Ramón Seniol y Fruila, venen a Geribert de la pirole de Sunyer *fexas III de terra et alias II de vineas simul cum ipsa terra in qua sunt fundatas et quartam atque quintam partem de ipsas perarias et de unum nucharium et de una ficulnea iuernale et quinlam atque quartam partem de ipso monte quod habemus in territorio barchinonense in parrochia sancti andree in terminio de orta in locum uocitatum campo aniaro*. (Perg. A. C. B.)

usual assenyalar lo termini de set anys, segons Balari (p. 628), durant lo qual los fruyts eran dividits per meytat o bé lo propietari ne rebia una quarta part. Passat dit temps, se dividia la vinya en dugues parts, una per lo propietari y la altra per l' agricultor. Si aquest tractava de vendre-la, tenia de oferir-la primerament al propietari de la altra meytat. Axís se subdividí de pressa la propietat rural, augmentant la riquesa pública.

Crida la atenció trobar la parcería aplicada als arbres fruyters, los quals són obecte de transaccions especials. Unes vegades lo propietari hi tenia la septena part de la fruyta y altres la quarta part (856).

La parcería s' aplica a tot lo que-s relaciona ab lo progrés agrícola del Territori de Barcelona. S' ha pogut també comprovar en la colombicultura, y en la cria d' ànechs (aquesta darrera ab referencia al segle XII), dividint-se generalment los productes per meytat.

Abans de finir, caldrà parlar de les mides usades en la terra.

Balari classifica les mides agraries de quatre maneres: segons la labor, segons la sembradura, geomètriques y ajustades al manteniment d' un cavaller. De les que cita Balari, no totes estavan en ús en lo Territori de Barcelona: les derrerres no existiren. En cambi hi havia la mida de sembradura *modiata* o *mojada*, dividida en *semodiata*, *quarterada* o *quartada* y *sexterada*. *Mojada* era l' espay de terra en la que hi cabia un *almodi* o *almut* de blat. També hi hagué en ús la mida de labor *pariliata* o *parellada*, ço es la extensió de terra, que, una parella de bous, llaurava en un día.

Aquestes mides, variavan segons les localitats y no tenian aplicació en les ciutats, ahont la terra se media a palms, com dihèm ara. Per ço la que més se usà en lo Territori de Barcelona fôu la mida geomètrica. De les cinch que consigna Balari, lo *dextre*, la *pertica*, la *hasta* y la *braça*, solsament la primera s' empleà en la Capital del Comtat. Lo *dextre* usualment se dividí en *palms* y a vegades en *peus* (857). Era tan variable aquesta mida, que, si bé en totes les parroquies del Territori de Barcelona se usava lo que-n deyan *dextre legitim de Barcelona* (858), a Santa Eularia de Provençana ne tingueren una d' especial o local, dita *dextre de Provençana* (859).

La dualitat de mides en llochs tant immediats, especialment en llochs que pertanyian a una metexa circumscripció territorial, dona motiu per creure

(857) (1.º) A. 1085. L. A. E. C., v. I, f. 41, d. 83.

(858) A. 1138: *III modiatas terre nostre alodii bene mensuratas ad DEXTRUM LEGITIMUM IN TERRITORIO BARCHINONE, super ipsam oliuariam rotundam iuxta uiam qua itur ad serrianum.* (L. A. E. C., v. I, f. 325, d. 922).

(859) A. 1142: *in ualle de sphugues in loco dicto turul. Que uallis est in territorio barchinone in parrochia sancte eulalie prouinciane super chinzanum. Sicut terminatur ab orientem in torrente et habet dextros III^{or} et palmos VI. A meridie in alodio de chinzano et habet dextros XXIII et palmos IX. Ab occiduo in uia et in alodio de chinzano quod est uinea et habet dextros VII et palmos X. A circio in alodio sancti siluestri et habet dextros XXI et palmos VII* AD DEXTRUM DE PROUINCIANA. (L. A. E. C., v. I, f. 324, d. 915 y 916.)

que degueren sufrir mutacions les mides agraries en la època comtal. Lo fet no fora nou, puix que, al finir lo segle XI, s' havien canbiat les mides de capacitat en lo Mercadal de Barcelona, ahont en 1089, s' usavan simultaneament la *mesura nova* y la *mesura comtal* per la medició del ordi (860).

Les mides longitudinals, a igual que les de capacitat, solían posar-se oficialment en llochs públichs y visibles: les de capacitat, en los mercats de grans, les longitudinals en lo cantell de la paret d' un edifici o en les portes principals de les ciutats. Lo *dextre* de Barcelona, o *cana dextre*, com se li digué més tart, fôu posat en lo segle XIII, a la cantonada de la capella de les *Onze mil verges*, avuy dita de *Santa Llucia*, ahont encara existeix; també en lo segle XII una torre *dextral* es mentada en lo terme de Cassoles (861). Aximeiteix, altre mida longitudinal, de ferre, hi hagué clavada en la que per ço 's nomenà *Porta Ferriça*, segons tindrem ocasió de dir al parlar de les muralles del segon circuyt.

Lo precedent estat del Territori de Barcelona en la època Comtal, podrà semblar a primera vista poca cosa o incipient. Consideri-s la laboriosa reconstitució política que hagué de realisar Barcelona en pochs anys y l' estat general de la civilisació europea y ajuntis a aquests factors la falta general de documentació. Aquestes consideracions nos portarán a deduir, que, sense pretendre situar a Barcelona en la primera fila dels pobles civilisats, be podém assegurar que no-s quedava gens enrera.

L' avenç s' ha mostrat de sobres en son creximent urbà y en la intensitat de les sues primeres produccions. La Ciutat constituía un bon exemple a seguir per les demés poblacions catalanes.

---

(860) A. 1089; *debitores sumus tibi kastros duobus ordeo ad mensura noua, et insuper sestarios VII a t mensura comitale, nitido sine enganno et sestarios I de frumento* (L. A. E. C., v. II, f. 117, d. 348.)

(861) A. 1073; *in territorio barchinonensi in locum que uocant turre dotal.* A. 1137; *in territorio barchinone in termino de casoles et de turre dextral terminant ab oriente in uia qua itur ad Sanctum geruasium* (L. A. E. C., v. II, f. 90, d. 271 y v. I, f. 171, d. 452.)

Progrés urbà mitgeval

Elogis a la Ciutat mitgeval. — Nova extensió del séu Territori. — Controversies jurisdiccionals. — «Hort y vinyet» de Barcelona. — Lluytes ab los eclesiàstichs per la baixa dels lloïsmes. — Especial situació y privilegis de les Corts de Sarrià y Sant Just Des-Vern. — «Llochs forans» de Barcelona. — Les forques. — Donacions territorials y ampliació de la urbs. — Segón circuyt urbà o muralles de Jaume I. — Desaparició del mur romà. — Concessions per les obres de la Rambla. — Portals de Barcelona. — Llochs de recullita en temps de guerra. — Reformes urbanes y noves vies. — La gran cloaca del Merdançar o d' En Guillèm de Lacera (1257-1285). — Los alfondechs de la mar. — Los hostals. — Creximent de la Vilanova de la Mar. — Reformes entorn lo palàu reyal y la Catedral (1298-1382). — Se fá la Plaça Nova (1355) — Exemplament del Mercadal o Plaça del Biat (1320-1357). — La estàtua de Santa Eularia en l' arch del Castell Nou o Presó (1451-1456). — Los empedrats. — Cloaca de la Rambla (1366). — Lo pla de la Boqueria o Cap de Creus. — Lo progrés de la Rambla. — Maells y carniceries. — Pescateria. — Neteja pública. — Cadenes y llums en los carrers. — Nomenclatura dels carrers. — Divisió urbana de Barcelona en quatre quarters. — Descripció de les illes de la Ciutat. — Portada d'aygues potables de Montjuich (1313) y de Colcerola (1356). — Font artistica del Angel (1399). — Ampliació de la mina y de les fonts. — Lo Rech Comtal y los Moïns.

La crexuda que té la Ciutat, tan remarcable al temps de governar-la los dos Ramón Berenguer III y IV, continua en la metexa forma ascendent al regnar a Aragó per dret propri lo fill de Peronella, Ramón, oficialment conegut per *Anfòs* (1162). Sa dominació a gran part de les terres del S. de França, renovà la compenetració de Barcelona ab sos antichs aliats de la època franca, consolidada ab l'allunyament de la frontera sarrahina y ab la pau que Anfòs I (1162-1196) y Pere I (1196-1213) mantingueren ab los alarbs d' Espanya. Barcelona se beneficià d'aquesta pau, com també de les lluytes que-s mantenían lluny de ses muralles, en terres llegendocianes, y per les quals treballavan ses industries y hi intervenían sos mercaders. Axís inaugurà lo segle XIII. La embestida que pren, vé comprovada per la documentació y seguida ab menors dificultats a mida que avançan los temps.

Arribàm al regnat de Jaume I y les grans conquestes de Mallorca (1228), Valencia (1238) y Murcia (1265), coronan la crexença de Barcelona. Ella es filla no sols del poderiu material que adquireix lo Rey d'Aragó, si que també de les franqueses y disposicions protectores que otorga a la Ciutat, per sa valiosa y decisiva participació en les predites conquestes.

Barcelona disfruta de fama y prosperitat y arriba a exercir cert predomini mundial. Se li regoneix en la Corona d'Aragó una hegemonia y importancia que los monarques són los primers en consignar. Jaume II la titolava *noble* en 1285, y *cap y casal de Catalunya*; Pere III li deya *noble* (1339), *insigne y notable* entre les seves ciutats marítimes (1357); Joan I llohava son zel, constancia, fè y lliberalitat vers la reyal corona (1390), y entre les altres del seu domini, la declarà *notable y insigne* (1393), *caput et columna totius Cathaloniae*; Martí I la titolà *armis strenuam, fultam divitiis, et aliis multis virtutibus decoratam* (1397), *egregia* (1401), *nobilíssima* «situs amenitate profulgens et singularium hospitalaria» (1402); sa muller, la reyna María, no sols alabà sos «*grans serveys et de gran renom y extollencia de fama*», sinó que li aplicava les paraules dels antichs «veni, amica mea, veni et coronaberis» (1398); Anfòs IV la calificà de *urbs venerabilis in egregiis templis, tuta ut in optimis, pulcra in ceteris edificiis* (1438); Ferràn II la nomenà *insigne* (1507, 1509 y 1510); Carles I la *més principal y insigne entre totes les ciutats conegudes* (1534), etc. (862).

No acabariam may la llista de llohances si volguessem consignar les que han prodigat a Barcelona altres entitats de nostra terra. La consideració general que mereix per la sabiesa de sa marxa política, promou a vegades soperbia en sos representants, motivant alguna justa censura, com la del rey Pere III quan li deya: «Barcelona, si vols conservar ta bona fortuna, no pretengues excessius honors». Lo meteix li repetia Habigafal en son *Judiciari*, text que-s complauen en copiar Eximeniç, Carbonell y altres.

Los escriptors mitgevals, començant per Benjamí de Tudela en 1173 (863), proclaman lo creximent per mar y terra de Barcelona, sa riquesa, judici sa y madur dels seus habitants, continencia en lo menjar y economia, segons Habigafal expressa (864). També sa magnífica situació, hermosura del lloch, bona urbanisació, fermes construccions públiques y privades, netedat, etc. (865).

(862) Bruniquer: *Rubrica Privilegiorum*, cap. xiii, f. 41.—Sampere y Miquel: *Historia de Barcelona* (alguns quaderns publicats).—*Diversorum VI*, f. 339, A. M. B., etc.

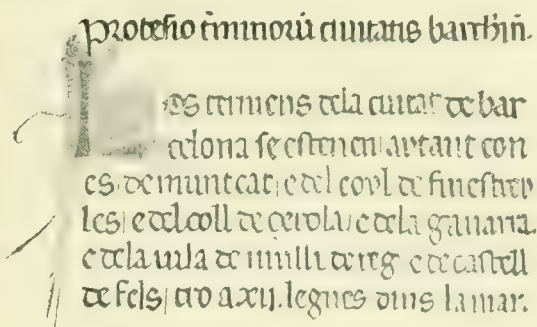
(863) Benjamí ben Yonah, de Tudela, escrigué son itinerari en 1173. Les edicions millors són les de L. Grünhut y M. N. Adler, *Die Reisebeschreibungen des R. Benjamin von Tudela* (Frankfort, 1904), y la de Adler tot sol, publicada en la *Jewish Quarterly Review* (a. 1904).

(864) La descripció que fa Habigafal de Barcelona, no es de suma importancia històrica: la copià Eximeniç en *Terç del Cristià*, Pere Miquel Carbonell (*R. 1529*, f. 16), Puiggari, *Estudios de indumentaria española*, pl. 187 (Barcelona, 1890), etc. Encara es menys important la que fa Abu feda en 1321, Príncep del Hamat a Egipte, qui diu: «La havèm enclosa en l'Andalus perque, encara que no-n forme part, n'es molt aprop. Barcelona es la residencia d'un dels prínceps franchs que reb nom, a causa d'axò, lo *Barcelonès*. Aquest Príncep regna demunt d'un poble d'origen franch, conegut per los Catalans. Barcelona fou conquerida, des del començament, per los musulmans; però tot seguit caygué a mans dels infidels». Ne tenian idea molt equivocada les persones erudites. Semblava que no havian passat los segles xi, xii y xiii (M. Reinaud: *Geographie d'Aboulfeda*, París, 1841).

(865) Una interessant descripció de Barcelona, de les derrerries del segle xv, que creyèm inèdita, es la que-s segueix, d'autor anònim castellà: «La ciudad de barzelona dechado de todas las otras ciudades despaña en su hermosura y riqueza, está situada en esta provincia a la costa del mar mediterraneo, cuya fama y nobleza como sea muy conosida por todo el mundo, cosa demasiada seria yo ponerme en loarla;

Consolidat lo creximent de nostra Capital, s'aprecian en lo segle xiii quatre efectes de notoria importancia: la major extensió de son territori jurisdiccional, l'examplament de la ciutat murada ab construcció de notables edificis, la obtenció d'importants privilegis que referman sa autonomia municipal y lo desenrotllament del séu moviment corporatiu, social y intel·lectual.

La nova extensió territorial que obté Barcelona en lo segle xiii, portà la seva jurisdicció fins als límits naturals de les montanyes que forman los dos plans regats per lo Besòs y lo Llobregat y al mitg dels que s'alça la ibèrica Laye. No conexèm concessió reyal de terminativa de la nova àrea jurisdiccional de la Ciutat: però sí nombrosos texts que la assenyalan, començant per lo del usatge *Item statuerunt ut omnes homines* (afegit en lo segle xiii), encaminat a garantir la seguretat personal (866). En ell se deya que los tèrmenes de Barcelona anavan de Montgat a Castelldefels y del coll de Finestrelles al de Cerola, Vallvidrera (867), coll de la Gavarra, a la vila de Molins de Reig y de Castelldefels, fins a dotze lleugues dintre mar.

Text oficial dels límits del Territori de Barcelona
(Reproducció del Llibre Vert)

porque en tanto quanto mas quisiere dezir sus excelencias, tanto mas notoriamente mostraria mis faltas, segun el alteza de sus merecimientos. Porque en ella ninguna cosa se halla que no sea digna de loar: de muy fuertes muros, de gran grandeza en su poblacion, de muy alindada compostura en el ornamento de sus calles y edificios todas ellas muy losadas y limpias, poblada de caballeros de alto linaje, entre los cuales son de mayor estado los Duques de Cardona y los de sarriera y gralla. Enriquecida con muchos y muy ricos mercaderes: santificada con sangre de los bienaventurados martires eulalia, felice y cucufato que en ella padicieron martirio, noblezida con dignidad obispal, en la qual han presidido prelados de gran sciencia y santidad. Entre los quales fueron muy estimados ydelio y paciano que son scriptos en el catálogo de los santos por sus dignos merecimientos. Honrada con muchos y muy notables sabios que della salieron, entre los quales cobraron principal renombre dextero hijo de san paciano que fué prefecto pretorio de Roma y obispo gran theologo y compuso libros de gran doctrina y paulo lizino, que clarició en Roma en fama de ombre muy sabio y raimundo copilador de las decretales y el Hugo cardenal que compuso quando menos setenta y tres libros en exposición del nuevo y viejo testamento» (la descripció passa ara del foli 166 al 157 del M. S., hont explica la fantasia de les nou barques, copiant-la de la *Coronica* del arquebisbe D. Rodrigo, y la opinió dels qui la creuen fundació d'Amílcar Barca):

«Sus campos son muy ricos y fértiles, en tanta manera, quanto en todo el mundo se pueden hallar lo qual se causa por ser ella situada en el quinto clima, segunt pomponio mela lo dize: su iglesia Cathedral fué labrada de tan suntuosa obra como oy parece por don Remon berengel septimo conde que fué desta Ciudad y está en ella sepultado: sus armas son los vâstones reales que hoy tiene la casa real de aragon, porqué fueron primero insignias de dicho condado: la parte desta provincia de Cataluña que cae hazia esta ziuada, llaman los scriptores antiguos, azetanos» (*Antigüedades de España*, M. S. 1351 de la Biblioteca Nacional, de Madrid).

(866) L. V., f. 6. — F. Carreras y Candi: *Notas históricas de Sarriá*, pl. 9.

(867) 1486 (12 Octubre). — Los Consellers de Barcelona protestaren de la execució d'En Virgili, feta per lo Governador de Catalunya, qui fou prés «dins valluidreres, qui es dins los termens generals de la insigne ciutat de Barchinona, e aquell vos ne hauet portat a la vila de Molindereig, quis preten

La jurisdicció marítima era més extensa que la terrestre. Consta en 1313 que, traspasant lo Mont-gat, arribava a Alella, y aximeteix, sortint del terme de Castelldefels, assolía Sant Vicents de Garraf (868).

Vingueren enclosos en los límits de Barcelona, territoris subjectes a dominis privats, com foren los dels antichs castells de Port, Aramprunyà, Cervelló y parroquies de la jurisdicció del Bisbe. Los castells de Port y d'Aramprunyà revertiren a la corona abans del segle xiii. Sorgiren diferencies entre los senyors de Cervelló y altres senyors jurisdiccionalis ab la Ciutat. Guillèm de Cervelló se les hagué ab lo Veguer (1258-1263) sobre procediments contra deutors, fallant-la Jaume I, regonexent-li a Cervelló alguna intervenció jurisdiccional en l'enjuiciament civil (4 Agost 1263) (869). Barcelona s'aprofità d'una oportunitat favorable per comprar la baronía de Cervelló y acabar antagonismes. També comprà en la propria època la baronía de Montcada, que may havia entrat dintre los límits del séu territori jurisdiccional (870). En 1293 (10 Janer), hagueren de traure les forques jurisdiccionalis de Barcelona alçades en terme de Montcada, devant la reclamació del infant Pere d'Aragó, marit de Na Guilleuma de Montcada (871). Aximeteix Barcelona adquirí, en 1382, la montanya de Montgat, hont acostumava fer-hi *farons* o senyals (872).

Per efugir les obligacions de la Ciutat, lo Bisbe de Barcelona, en 1320, tractà de que se consideràs com castell y fora d'aquell Territori, lo lloch de Sant Adrià de Besòs. Mes fracassà completament (873). Produhida, en 1320,

---

esser baronía, e de aquí haueu portat lo dit virgili a la vila de sent ffeliu de llobregat del terme de Barcelona, ahon lo haueu sentenciat e jutiat a mort, e apres lo haueu portat o fet portar al coll de la gauarra e en les forques qui son aquí situades, les quals son de la dita Ciutat, e dins lo terme de aquella lo haueu fet peniar» (*Notularum anni 1483-1485*, paper solt, A. M. B.)

(868) A. 1313. Los Consellers de Barcelona defensaren a uns pescadors del Comtat d'Empuries de les exaccions de Gilibert y Murch de Castellcir, manant-los-hi «que uos ne hom de uostra companya nols fassa mal nels penyor mentre pesquen en lo veynat de barchinona, ço es a saber de aleia tro a sent vicens de Garraf» (*D. C. B.*, 1310-1313, f. 44).

(869) D. 1749 de Jaume I, A. C. A. — Una qüestió de límits de relativa importancia, mantenia en 1344, lo Comte de Pallars, senyor del castell de Cervelló, y Barcelona (*Llibre Vermell*, v. 11, f. 15, A. M. B.) Los límits del castell de Cervelló, en 992, eran: N., Olèrdula, Subirats, Gelida y Corbera, fins al Llobregat; E., riu Llobregat; S., Eraprunyà, lo Llor (*ipso Lauro*), fins a la torra d'Eles y Llobregat; O., Olèrdula (D. 64 de Borrell II, A. C. A.)

(870) Sobre la jurisdicció de Montcada, decretà Jaume I, en 1246, que cap veguer o batlle s'hi entrometés, per quan pertanyia a Gastó de Montcada, vescomte de Bearn (Bruniquer: *Rubrica privilegiorum*, f. 136, A. M. B.)

(871) R. 88, f. 160 (A. C. A.)

(872) A. 1382 Los Consellers compraren a Guillèm de Canet «podium vocatum de muntgat usque ad caminum publicum quod ibi prope est» (*L. V.*, v. 11, f. 421, y *Antiquo*, v. 11, f. 123 y 222).

(873) A. 1320. — Conflicte a Sant Adrià de Besòs, per oposar-se lo Bisbe de Barcelona a la erecció de forques a Montgat y posar bans los Consellers a Sant Adrià de Besòs, Alella, Badalona y Tiana. Jaume II escriu sobre axò al Arquebisbe de Tarragona, dihent que lo poble o sàgrera de Sant Adrià no es castell ni té tèrmens limitats: explica que lo Bisbe havia cambiat ab los monjos de Sant Ruf, lo lloch de Sant Adrià ab altre de Terrassa, y que Guillèm de Montcada, al temps de la conquesta de Mallorca, vengué a Ramon de Plegamans, per rahó del castell de Montcada, los drets que tenia en les parroquies de Santa Eularia, Sant Adrià, Badalona y Alella (*Llibre Vermell*, v. 1, f. 167). Lo Bisbe procedi contra dels Consellers y del Veguer, defensant-los lo Rey y son fill primogènit Anòs.

una declaració reyal, se declarà que la jurisdicció de Barcelona anava de Montgat a Castelldefels; de Finestrelles, Collcerola, Ça-Gavarra, Vallvidrera y Molins de Reig, fins a 12 lleugues dintre mar. Motivà la disposició una informació feta per Jaume II, qui judicava exagerats los límits del Territori de Barcelona y exigí dels Consellers los demostrassen documentalment. Ells li mostraren llibres vells de la Vegueria, que comprovavan dits límits (874). Ja en 1303 los Consellers prohibiren vendre peix fresch de Montgat a Castelldefels, com no fós en la pescateria de Barcelona (875), sense contradicció de ningú. En lo successiu encara foren controvertits los límits, però no donant resultat la oposició. Dintre del Territori de Barcelona hi havia una extensió més propera a la Ciutat coneguda per *hort y vinyet*.

Per donar los límits del *Hort y Vinyet de Barcelona*, un dels autors qui més ha estudiat lo dret especial barceloní, Joan Maluquer y Viladot, sols diu anavan més enllà de les muralles de la Ciutat, abarcant los séus voltants, o sia, la *universitat* de Barcelona, y comprenent-hi a tots quants dintre ella residían, fossen ciutadans o solzament vehins (876). Mes segons lo *Recogno-verunt proceres* (cap. xxxvii), los ciutadans de Barcelona no pagavan primicies ni delmes dels fruyts que-s cullían des del Coll de Codines a la Riera d'Horta y del puig Aguilar y Coll Cerola a la mar, o sían les parroquies de Sants, Sarrià, Sant Gervasi y Sant Martí de Provençals. Quedan dibuxades les dues jurisdiccions territorials de Barcelona, la gran, la de Montgat a Castelldefels, y la petita, de la riera d'Horta al Coll de Codines. Aquest Coll s'assegurava en 1474 ésser lo Coll Blanch. D'aquesta petita jurisdicció ne tractàm en la plana 288, per ésser la que primariament tingué Barcelona, al temps dels Comtes sobirans independents (877). La idea de que dintre la jurisdicció menor los Consellers hi tenían atribucions més amples y los séus habitants gaudían de majors franqueses, apar viva al sobrevenir la famosa lluyta entre dòminos y enfiteutes. Es la època en que dita extensió territorial pren nom d'*hort y vinyet*. Designació desconeguda abans del segle xiii.

A mida que la enfiteusis prenía peu dintre Barcelona, se conegueren pràcticament los inconvenients de la extremada quantía dels lloismes. La conceptuaren, los representants de la Ciutat, com una rêmora a sa prosperitat material y a les llibertats del municipi. L'element eclesiàstich fóu son gran defensor: ell la havia creada y donat vida, y era per ell, poderosa font d'emoluments. La primera victoria de la Ciutat contra la enfiteusis, està en lo

(874) *D. C. B.*, 1319-1320, f. 7. — *Llibre Vermell*, vol. III, f. 144, d'ahont la copià y traduhí Vives y Cebrià en *Traducción al castellano de los Usajes*, etc., v. IV, pl. 44, y també Maluquer y Viladot en *Derecho civil especial de Barcelona y su término* (Barcelona, 1889), pl. 168. Los metexos imits se repetexen en 1320, en altra disposició reyal consignada per En Maluquer (pl. 26).

(875) *D. C. B.* 1301-1303, í. 108.

(876) J. Maluquer y Viladot: *Derecho civil especial de Barcelona y su término*, pl. 21.

(877) Veja-s lo que diyèm en la n. 602, com també los texts del 1283 y 1323 de la n. 603.

Recognoverunt proceres, moderant extraordinàriament la taxa dels lloïsmes en sos dominis, la Corona (Janer 1283). Lo Rey no podia fer més. Però era poch, per lo que desitjavan los barcelonins. Perque dita rebaxa tingués caràcter general, s'aprofitaren d'una nova oportunitat. Pere lo Gran tingué de defensar-se de la gran creuada pontificia (1285): alguns eclesiàstichs, escoltant la veu del Sant Pare, li giraren la espatlla, y en cambi, Barcelona li prestà tota sa ajuda. Lo Monarca tampoch duptà en recompensar-la, concedint-li la sospirada rebaxa general dels lloïsmes. Se posà a un 10 per 100 a Barcelona y son *hort y vinyet* (26 Juny 1285). Lo decret no dava los séus límits, suposant-los prou sapiguts. Morí Pere II aquell meteix any 1285, sense que la disposició s'observàs. Inútilment tractà lo Veguer de complimentar-la (17 Janer 1286); inútils resultaren los dos manaments del rey Anfòs (13 Novembre 1286 y 12 Març 1287); Jaume II repetí la ordre ab igual ineficàcia (19 Maig 1292); res vencí la ferma resistència del element eclesiàstich (878).

Axò féu créixer la efervescència a Barcelona. L'esclat sobrevingué en 1304. Ab ocasió de dues controvèrsies particulars, lo representant del Bisbe manà cessar a *divinis* en tota la diòcesis de Barcelona (25 Juny 1304). Respongueren ab altra violència los Consellers, dictant son famós ban del 14 Agost 1304, contra los eclesiàstichs. Un dels capítols determinava lo que era la jurisdicció genuïna de Barcelona, es dir, lo séu *hort y vinyet*, puix prohibia «entrar, cassar a cavall ne a peu, en vinyes o horts o altres lochs on haia splets, dins lo Territori de Barchinona, ço es assaber, del coll blanc tro a la riera de orta, e del puig aguilar tro a la mar». Lo *Coll Blanch* en altre temps era dit *Coll de Codines*. Es dintre d'aquest territori més restret, hont los Consellers se creuen ab potestat d'ordonar y legislar més amplament. Lo ban promogué espantós rebombori; los eclesiàstichs apelaren al Rey contra la exacció de la autoritat municipal barcelonina, alegant que s'havia immiscuit en atribucions de la Corona. Jaume II los hi donà la rahó, fent revocar per lo Veguer de Barcelona dita crida (27 Setembre 1304). A la revocació hi replicaren los Consellers invocant sos drets y privilegis y ab ells les clàusules del séu ban, requerint al Veguer, a no procedir en contra y apelant-se al Sobirà del desafur (8 Octubre 1304). Lo Veguer rebutjà fer lo que se li requería.

(878) Mentres se desenrotlla la forta controvèrsia per reduhir la taxa dels lloïsmes, s'observa a Barcelona una marcada animositat contra l'exercici de la art de la notaria per los eclesiàstichs, segons venia fent-se de temps immemorial. Anavan a treure-li poderosa palanca, que, hàbilment adreçada, havia de marcar orientacions y arribar a la fixació de lleys, sobretot en la determinació de les poch definides pràctiques feudals y enfiteuticals. No seguirem pas a pas lo que succeeix ara ab les notaries (veja-s nostre treball *Notes sobre los orígens de la enfiteusis en lo Territori de Barcelona*, pl. 72): digàm solzament que després de diterentes disposicions reyalis y articles de Cort de 1278, 1282, 1292, 1300 y 1301, promulgà Jaume II sa famosa pragmàtica de 31 Maig 1302, que no podèm passar enlayre. En lo preàmbul manifestava ésser dampnós que les escriptures públiques fossen confeccionades per persones que cometian excessos incorregibles. Ordenant que cap eclesiàstich ni qualsevolga altra persona qui portàs tonsura clerical, usàs del ofici de notari. Y per respectar los drets de la esglesia en determinades notaries o escrivanies, los hi exigía que les fessen regentar per laychs.

A la Curia Romana, Barcelona pledejava contra los eclesiàstichs. Fallà lo Sant Pare, obligant al Prelat a obrir les esglesies y pagar les costes del procés (11 Octubre 1307). Era lo primer pas per la definitiva victoria de la Ciutat. Perduda la força dels eclesiàstichs en lo camp espiritual, ja no eran de témer en altres camps. Mes al entrar en l'any 1308, abdós contendents tenían oberta una única porta: la del litigi devant de la Corona. Des d'ara ja no cobraràn exagerats los lloïsmes d'abans: los plets se succehiràn uns a altres. Los eclesiàstichs, al trobar-se en situació falsa, amaynaren la resistencia. Abdues parts sotsmeteren llurs diferencies al arbitratge de Jaume II y del Bisbe de Valencia. Acabà la lluyta ab la famosa sentència del 1310, rebaxant la tassa dels lloïsmes en l'*hort y vinyet* de Barcelona, y encara exclohent-ne als pagesos que no eran vehins de la Ciutat. La sentència tampoch expressava quins eran los límits de dit *hort y vinyet*, donant-los per sapiguts. Que, en efecte, eran coneguts, ho provan los texts que havèm retret.

Barcelona rebaxà la tassa dels séus lloïsmes en terres de fora del hort y vinyet, a fi de facilitar les tranzaccions. A 25 Abril 1398, facultà en les alienacions als Consellers «fer gracies dels luïsmes a la Ciutat pertanyents, per aquella forma, e de tanta part, com a ells será vist faedor».

Los privilegis de que gaudiren les Corts de Sarrià y Sant Just des Vern, devallant dels primers temps de la època Comtal, regoneguts en 1219, 1267, 1274, 1330, 1385, 1519, 1523, 1599, 1601, etc., per figurar sempre dintre les Franqueses del Vallès y Llobregat, no los dexava fora del Territori de Barcelona. Cap senyalament de límits de Barcelona aludeix a la excepció. Los privilegis de les Corts de Sarrià y de Sant Just des Vern, mantinguts ab constància, consistían en estar sots la administració de justícia del Batlle reyal de les Franqueses del Vallès, Llobregat y Maresma, y en ésser quitis o franchs de tota mena de leudes reyal, mesuratge o dret de cops y altres tributs. Sols pagavan les albergues, que solían prestar en temps dels Comtes. Lo privilegi del 1219, repetit en 1267, fóu contradit en multiplicades ocasions per los lezders o arrendataris de drets de Barcelona. Mes sempre restaren ells victoriosos en llurs franqueses, refermant-les reyal sentencies y noves confirmacions de privilegis des del segle xiii al xvii (879).

(879) Un petit cartoral del segle xvii, titolat *Llibre de privilegis reals concedits per los Sereníssims Reys als habitants en los termes del Vallès, Corts de Sarrià y Sant Just Desvern, Bisbat de Barcelona*, figura en la biblioteca del Colegi d'Advocats de Barcelona. En ell cuydaren consignar los privilegis, sentencies reyal y demés actes ab que fonamentavan sa situació excepcional y lliure, aquelles petites parroquies y reduhits vehinats.

Dels privilegis y demés actes allí aplegats, se manifesta en un començament eran més los llochs de les Franqueses del Vallès, Llobregat y Maresma, reduhint-se son nombre en lo segle xiv. La sentència del 1275, fallava no venir afectes al dret de cena ni a cap altre subsidi, los pobles de les Franqueses, consignant com a tals Corró jussà y sobirà, Marata, Llerona y Samalús al Vallès, y Olorda, Sant Just des Vern, Sant Joan Des-pí, Cornellà, Sant Boy, Provençana, Esplugues, Sants y les Corts de Sarrià. Samalús fóu enagenat per la Corona y altre tant esdevingué ab set dels nou pobles del Llobregat y Maresma, que-s detallan, exceptuats les Corts y Sant Just, únichs que conservaren llur complet enfranquiment en lo segle xiv y següents.

A despit de que constava en los privilegis del 1267, que aquells llochs no podían may ésser venuts o alienats per la reyal corona, Pere lo Cerimoniós los vengué per 1,600 florins a Mossèn Simón Salzet, qui encontinent y per lo meteix preu vengué dita jurisdicció a la ciutat de Barcelona. No li sortí bé a aquesta son propòsit de fer desaparèixer la situació privilegiada de que gaudían les Corts de Sarrià y Sant Just des Vern. Los hòmens de les Franqueses reclamaren y lo Monarca admeté que li donguessen los 1,600 florins, restant altre cop, redimits y lliures. Los declarà, lo nou privilegi, carrers de Barcelona (23 Desembre 1385). Sa condició fòu la metexa: regits per Batlle propri y exempts de les leudes que satisfeyan los barcelonins. La ciutat de Barcelona los acceptà com a carrers a 22 Desembre 1393. En la Etat Moderna encara se vegeren obligats a qüestionar, puix llur exempció de tributs fòu a cada moment contradita. Data del 20 Novembre 1601, la derrera de les sentencies motivada per aquestes controversies y que, com totes, resultà favorable a les Corts de Sarrià (880). Una concessió especial otorgada en 1340 a algunes parroquies d'aquesta part del Llobregat (entre elles Sants), de poder portar a péixer llurs remats a altres terres sense encorrimment de pena, fòu revocada per lo Monarca, devant les reclamacions dels Consellers, com atentatoria a la jurisdicció del Territori de Barcelona.

En 1488 es confirmat per Ferràn II lo dret d'imposar consums al pà, ví y carn en los llochs del Territori. En 1431, altre privilegi prohibí fer-hi carniceríes, emperò respectant les tres existents a Sants, Sarrià y Clot (881).

En 1489, lo Monarca autoritzà a Barcelona poder imposar drets en los llochs forans, entenent-se per tals, les parroquies de Sants, Provençana, Cor-

---

(880) Maspons y Labrós explica les vicisituds de les Franqueses del Vallès, y al arribar a la Etat Moderna, retràu lo privilegi de 13 Juliol 1599, autorisant al Batlle de les Franqueses a nomenar un llochinent en les Corts de Sarrià y en la quadra de Sant Just des Vern, publicant a més un curiós *Memorial de totes les cases que son de la Jurisdicció y districte del Batlle de les Franqueses, axí de les Corts de Sarrià, com de Sanct Just des bern* (*Ilustració Catalana*, vol. XI, p. 187).

Es curiós seguir en lo cartoral expressat en la nota 879, les qüestions mantingudes per les Corts de Sarrià, contra los batlles y leuders de Barcelona. Les ometerèm per no sortir-nos massa de nostre objeete. La sentencia de 5 Maig 1570 era mólt clara, puix especificava que los hòmens de les Corts de Sarrià disfrutavan dels privilegis de Barcelona, no venint obligats a pagar lezda reyal ni de Mediona, essent franchs de tota «lezda, pedagio, portatico, mensuratico, duana, passagio et ab omni gabella et impositione seu consuetudine novis seu veteribus statutis». Sempre triomfants en lo manteniment de llurs franqueses, les vegeren confirmades per la reyna Joana y son fill Carles (30 Juny 1519), après per lo fill del segón Felip I (1 Desembre 1563), y per últim, per Felip II (13 Juliol 1599). Encara en 1601 (20 Novembre) tingueren la derrera sentencià favorable les Corts de Sarrià, en ocasió que li qüestionaren tots los leuders de Barcelona, may avinguts ab sa tradicional immunitat o franqueses.

(881) *Llibre Vermell*, v. III, f. 250 y 260, y v. IV, f. 127 (A. M. B.) A. 1431 (11 Setembre). Lo privilegi de que sols los Consellers pugan otorgar maells o escorxadors en lo Territori de Barcelona, revocà les concessions fetes per la Corona, a excepció de les carniceries d'En Joan Lull, en la riera dels Sants; de Francesch Janer, prop lo molí del Clot, y la de Sarrià (*Llibre Vermell*, v. III, f. 72). En 1433, per disposició reyal, fòu destruïda la d'Arnau Robert. Posteriorment, en 1618, se destruïren les dues fetes a Sant Genís d'Agudells per lo donzell Leutes y de Gaspar Corts de Sarrià, conceptuades contraries a aquest privilegi (*M. N. A.*, v. IX, pl. 379).

nellà, Sant Boy, Castelldefels, Gavà, Sant Climent, Sant Joan Des-Pí, Sant Felíu, Sant Just Des-Vern, Esplugues, Sarrià, Sant Andréu de Palomar, Sant Martí de Provençals, Santa Coloma, Sant Adrià de Besós y Badalona (882).

Axis aquests llochs anaren perdent quasi tota sa autonomia municipal, puix ja durant lo segle xiv, s'hi havían aplicat altres gabeles de la Ciutat, com la de no poder vendre peix si abans no passava per la pescateria general de Barcelona (1303). Però, en cambi, ne treyan notoris beneficis: Barcelona cuydava del pont del Llobregat a Sant Boy, de la barca dels Banyols o estanyols al Prat (883), de les carreteres que atravessavan sos térmens, etc., ampliant-los millors urbanes, com la del pont fet a Badalona en 1424. Assenyaladament los protegían, com als ciutadans, de les vexacions de senyors jurisdiccionalis. Lo pont de Sant Boy del Llobregat Barcelona lo possehia, ab anterioritat al 1301 (884). Important obra hi realisà Barcelona en 1306, valentli, en 1327, privilegi d'imposar dret de passatge. (885).

A fi de dexar ben arrelada la jurisdicció de Barcelona en son Territori, los Consellers, aclarit tot dupte legal, en 1319 y 1320, obtingueren llicencia del Rey per erigir forques de pedra, símbol de la jurisdicció criminal, en los llochs extremers dels térmens de la Ciutat (886). Consistían dites

(882) Una certificadoria sense data, però que apar del segle xv, dona compte de que feya molts anys que lo *mostaçaf* de Barcelona exercia jurisdicció a Sarrià, Sant Boy y altres llochs del Territori de la Ciutat (*Diversorum*, v. III, f. 224, A. M. B. Veja-s *L. V.*, v. III, f. 166, y *Llibre Vermell*, v. IV, f. 30.)

(883) *R. de B.*, v. II, f. 206, extracta la escriptura del pridie Nonas, Abril 1335 (*Manual* del notari Ramón Ferrer), que es la compra que fà Barcelona a Huch de Bastida «d' un cens de 40 sous ab tota Señoria que rebia en la Barca o Passatge de Llobregat ques diu des Banyols». En 1340, fôu arrendada la barca predita, junt ab lo pont de Sant Boy. Díu una nota que «La barca dels Banyols es la del Prat».

(884) Lo pont del Llobregat fôu obgecte de llegats testamentaris, com lo del a. 1153 de Guillèm Rotlant, que li dexà 16 quarteres d'ordi (*L. A. E. C.*, vol. II, f. 108, D. 329). També se n'ocupan les Corts de Barcelona del 1283 (*Cortes Catalanas*, vol. I, pl. 152. Veja-s lo treball de Joseph Puiggari: *Peaje del puente de San Baudilio de Llobregat*, en *Ilustración Española y Americana*, a. 1874, pl. 407).

(885) Per afavorir la construcció d'aquest pont, ordenà lo Rey que los barons de la terra hi ajuden, que los agricultors vehins que prestavan lo tribut del blat per lo pas de la barca, lo donen als Consellers per dita obra. Lo rey Frederich de Sicilia hi contribuí ab trenta unces d'or. Al finalisar-la, obtingué la Ciutat concessions reyalis per sa conservació. En 1327 se li otorgà lo dret de pas per deu anys, renovat en 1339 per deu anys més y que subsistia en 1353, fins al extrém de declarar lo Monarca no-nían immunes los séus criats ni los curials (Bruniquer: *Rubrica Privilegiorum*, f. 48).

(886) A. 1319. «Cum nos ordinaverimus et uelimus quod in locis de muntgat e de castell de fells et in loco collis de ça guauarra et de ualle uitraria et iuxta uillam molendinorum regalium luppricati usque ad que loca termini ciuitatis barchinone inclusiue protenduntur furce lapidee ponantur in quolibet locorum predictorum» (*L. V.*, f. 311). Los Consellers explicaren al Rey dita fitació, en 1451 (22 Octubre), en aquests térmes: «Lo senyor Rey en Jacme segon per designar los termens de la dita Ciutat qui son a Mungat al coll de ffinistrelles prop la Trinitat el coll de cerola, a valluidrera, a la gauarra e prop la vila de Molindereig e a castell de fells, feu posar forques, ço es, en quiscun dels dits termens, tres pilars de pedre e barres de fust dalt a traves, e en quiscun pilar foren esculpits senyals, ço es, del senyor Rey e de la Ciutat... «algunes de les dites forques per longitud de temps foren enderrocades. E en temps que era veguer lo honorable mossen Guillem de santcliment lo dit veguer fou request per part de la dita Ciutat, que manas reparar les dites forques enderroquades: lo qual veguer volenthi juridicament procehir, ab vn jurista que pres en assident e ab vn notari, ana per tots los dits lochs on eren les dites forques, designants los dits termens e troba la veritat, e en special les dites forques qui eren prop la dita vila de Molindereig, les quals trobà enderroquades e les pedres per terra» (*Letres Closes 1451-1452*, f. 131,

forques en «tres pilars de peïre e barres de fust dalt a través; e en quiscún pilar foren esculpits senyals», axò es, l'escut de Barcelona (887). Les de Sant Andréu, posades en 1445 al Coll de Finestrelles, eran conegudes per *forques de la Trinitat* (888). Se mudavan de lloch si les circumstancies ho exigian: axis, les de la mar, quan se construí la Llotja en 1382, se trelladaren del puig de les Falsies, hont s'alçà dit edifici, al portal de la Boqueria.

Bé anavan, los Consellers, en consolidar la existencia dels séus drets jurisdiccionalis dintre lo Territori de la Ciutat. A despit de privilegis reyalis y de forques emblemàtiques, en 1331, lo Bisbe de Barcelona, s'oposà ab tenacitat al exercici d'aquella jurisdicció, en lo terme de Sant Felíu de Llobregat. Resolta per arbitratge aquesta controversia en 1342, fôu declarat pertànyer la jurisdicció d'aquella parroquia als almoyners de la Sèu, a excepció dels ciutadans de Barcelona y dels séus hòmens propis, dels pesos y mesures y de les ordres generals dels Consellers, que s'han de guardar a Sant Felíu y executar per lo Veguer y Batlle. En 1486 protestà la Ciutat de que lo Governador de Catalunya hi executàs allí a un delinqüent.

Y no fôu axò sols, sinó que a Molins de Reig (*avuy de Rey*) los Consellers tingueren d'enderrocar unes forques y costell erigits per Guillèm y Francesch Bastida, titolant-se senyors de dita Vila. En 1334 requeriren a Guiu de Soria no compràs aquesta Vila, per possehir-hi Barcelona l'exercici de la jurisdicció criminal y lo dret de posar-hi los pesos y mesures de la Ciutat. Més avant, en 1448, tingué de qüestionar la Ciutat ab Galceràn de Requesens per voler-hi mantenir forques jurisdiccionalis (889).

També a Sant Boy del Llobregat, en 1447, Mossèn Torrelles hi féu escobar a un home. Com axò era exercir jurisdicció criminal en Territori de Barcelona, los Consellers empresonaren a Mossèn Torrelles, per violador dels drets de la Ciutat, no empatxant-hi la seva influencia y categoria social.

En 1434, lo Rey otorgà la jurisdicció de Badalona a Pere de Sant Climent. Los Consellers reclamaren contra la concessió, revocant-la Anfòs IV (Mesina, 9 Abril 1435) (890). Y en 1512, lo Rey declarà que no nomenaria més batlles per Badalona, puix pertanyia al vegueriu de Barcelona (891).

La ciutat de Barcelona es encara propietat dels séus sobirans, a igual que ho era dels antichs comtes. Ells són los únichs que poden fer donacions

A. M. B.). Galceràn de Requesens, senyor de Molins de Reig, hi féu oposició. Mercès a la seva influencia en la cort reyal, lo Veguer rebé ordre de sobresseure. Encara en 1451 no s'havían pogut fer erigir novament les forques en dit lloch.

(887) *Letres Closes 1445-1447*, f. 1; *Letres Closes, 1451-1452*, f. 131.

(888) Segle xv (sense data): «Item fa antoni munt senyor del mas finastels de la peroquia de sent andreu de pàlomar per tot lo seu mas e terras axi laurades com ermes: sta sota las forcas de la trinitat» (*Capbreu de rendes a Barcelona de la orde de S. Joan de Jerusalem*, f. 64).

(889) *Letres Closes 1451-1452*, f. 130; *D. C. B. 1446-1447*, f. 185.

(890) R. 2759, f. 25, publicat per J. Maluquer: *Derecho civil especial de Barcelona y su termino*, plana 176.

(891) *R. B.*, vol. III, f. 273.

del arenal de la mar, hont lo constant retrocés de les aygues portava creximent de territori. Freturava la autorisació reyal per obrir carrers o fer-ne desaparèixer, tancar camins públics o torrenteres, construir voltes demunt dels carrers, o edificar en les velles muralles. Estat de coses que durà fins a les derreríes del segle xiii, puix en lo xiv lo progrés de la autonomia municipal de Barcelona ho capgirà, passant a aquesta móltas facultats de la Corona.

Tingué notoria transcendència la donació feta per Pere I a la Canonja barcelonina, del arenal que s'extenia des del alfondech edificat junt a Santa Maria de les Arenes o de la Mar, fins a la aygua del Rech Comtal, y de la Dreçana a la mar (20 Febrer 1210). Quin arenal, a son lloch, lo Capítol Catedral l'entregà a cens al ciutadà Guillèm Durfort (7 Març 1210). Llavors, com ara y sempre, en aquests arenals desamparats, hi alçavan barraques los desamparats de la fortuna. Sovintejan les prohibicions de la autoritat, ja des del segle xiii (892), per empatxar dites barraques, lo lloch destinat a les construccions navals. Més avant aquests establiments territorials no-ls pogueren fer los monarques: la Ciutat s'oposà a la otorgació d'una gran extensió de terra junt al esperó de Llevant, intentada per Joan II (893).

Los propietaris vehins a la platja procuravan estendre-s vers la mar, obtenint-ne permís del Sobirà (894). Los censataris de la Canonja no tardavan en subestablir en enfiteusis llurs terres, formant immediatament l'engranatge de *dòminos* que tant caracteriza a la vella propietat barcelonina (895), y facilitant a la Sèu sanejada y contínua font d'emoluments.

La propietat se subdividia y la Ciutat crexia. Les *viles noves* de la Mar, dels Archs y del Pí (896), al arribar lo segle xiii, se convertiren en populosas barriades. Naturalment que-s tractà de salvaguardar a aquells ciutadans, am-

(892) A. 1243 (9 Setembre). «Algu no puga edificar en lo ribatge de la mar de Barcelona, de la dreçana que es de Ponent, fins al nou edifici den Bernat Olier que està a leuant e de la aygua de la mar fins a las casas edificadas de pedra e calç que son la volta, de çerç, etc.» (*Constitucions de Catalunya*, edició de 1589, pl. 144).

(893) *Notularum anni 1483 et aliorum*, f. 186 (A. M. B.)

(894) A. 1274. Berenguer Bou obté del Rey facultat d'estendre ab noves construccions les seves cases de prop la mar, posant-se a la línia de altres cases vehines (R. 19, f. 193, *A. C. A.*)

(895) A. 1244. Galceràn de Peralada ven a Ferrer de Vilamajor. «totum illud arenale cum toto opere a nobis ibi facto quod nos tenemus per Agnetem filiam quondam Petri grunni et per Jacobum grunni fratrem eius in ipsa tenedone quam ipsi habent et tenent per barchinonensem Canonicam et prepositos suos mensium scilicet febroarii et Augusti in burgo barchinone ad litus maris. Quod arenale est versus orientem in capite tenedonis dicte Agnetis et Jacobi grunni ante Pontem de reggo. Sicut terminatur ab oriente in arenio alodio Canonice. A meridie in littore maris: ab occidente in tenedone Raimundi luli, et Bernardi fidelis, alodio Canonice de qua parte parietes sunt comunes; a circio, in carraria publica qua itur ad dictum pontem. *Est siquidem certum* quod per medium huius arenalis transit et *debet transire carraria publica*».

A. 1295. Ferrer de Vilamajor estableix a Ermengol Perinxenes «quoddam Arenale quod est de illa tenedone quam Ego teneo per dominam Agnetem filiam quondam Petri grunni in burgo barchinone ad litus maris». «Quod arenale terminatum est ab Oriente in Carraria que est assignata inter hoc arenale et inter arenale Berengarii vitalis quod tenet per barchinonensem Canonicam. A meridie in Carraria que bi est assignata» etc. (Pergamins del Comte de Sulterra, avuy al Institut d'Estudis Catalans).

(896) Veja-s pl. 303.

parant-los dintre la ciutat murada. Fôu necessari un segón amurallament. Regnant Jaume I, inicià Barcelona aquesta obra magna, labor de segles, en la que hi posarà considerable esforç, hi esmersarà sos principals emoluments, ab perseverancia y activitat.

No se sab quan se construí lo circuyt de la Rambla. En 1260 ja era fet, per constatar-se en dit any la existencia de la seva Porta Ferriça (897), y en 1275 la dels portals de Santa Anna y de Jonqueres (898). Aquestes portes corresponen al segón amurallament, que passava per la Rambla y donava volta vers Sant Pere de les Puelles. Les muralles del segón cercle s'havían construït abans del 1248. D'altre modo no-s destruirían les del segle iv, permetent-s'hi edificar sota del paláu reyal, actual Tapinería (899). Però en 1253 es sobradament manifesta la urbanisació del inservible amurallament. Jaume I dexà fer al comanador dels templers Frà Pons d'Uluja, un carrer dretà via, al lloch per hont lo dels Banyns Nous anava a la mar (axò es, enfront la baxada de Sant Miquel) y al séu mitg obrir-ne altre en sentit perpendicular, junt al pou de dita finca (lo carrer del Pou Dolç). Lo Rey donà y agregà a les pertencencies del Temple un carrer al peu dels murs de la Ciutat, en direcció paral·lela al que de nou s'obríá (900). En 1254, aparexen una porció d'establiments

(897) La nova referent a la Porta Ferriça es del 20 Febrer 1260 (R. 11, f. 194, A. C. A.)

(898) A. 1275. Lo Rey facultà a Pere Gari per avençar lo mur del portal de Santa Anna més cap a la riera (segurament la Rambla), y construir en lo mur vell: «(Jacobus etc.) per nos et nostros damus et stabilimus tibi Petro guarini ciui barchinone et tuis inperpetuum illum Murum nostrum qui est apud portale de sancta Anna cum patuo nostro terre quod est in Muro predicto uersus Ciuitatem usque ad honorem Petri des poal et etiam a predicto Muro uersus Riariam usque ad honorem Guillelmum Ça Riera. Ita scilicet quod tu possis dictum Murum diruere et facere ipsum retro uersus Riariam predictam sicut directe protenditur» (R. 20, f. 260, A. C. A.)

A. 1276 (22 Janer). Bartoméu de Porta, secretari reyal, influí ab Jaume I perque otorgàs a Berenguer de Lacera per tota sa vida: «quod sis colector lezde nostre quod recipitur iuxta portale Ciuitatis barchinone quod est ex parte monasterii de Joncheriis» (R. 20, f. 312, A. C. A.)

(899) A. 1248 (17 Setembre). Vidal Salamó, batlle reyal a Barcelona, facultà a Ventura dels Plans «ut possis exire in carrariam et parietem construere et hedicare in illis domibus tuis quas tenes per Raimundum de podio acerone in burgo barchinone subtus palacium domini Regis recta linea et equalitudine qua exiit paries domorum in quibus habitat raimundus sutor et paries domorum in quibus habitat ferrarius de planis uersus dictam carrariam». Pagà per aquest permís «Quadraginta solidos barchinone valentes marcha argenti LXXXVIII solidos» (Perg. del A. C. B.)

(900) A. 1253. «Quod cum tu frater Poncius de hulugia comendator domus milicie templi de palacio, ad bonum et utilitatem tocius ciuitatis, aperias carreriam publicam et generalem, per honores specialiter dicte domus quod quondam fuerunt bernardi andree, scilicet, in capite dicti honoris per quam vicum balnearum nouorum, et transeuntes per eundem, recta linea facient transitum per ipsum, usque ad mare. Et in medio dicte carrerie, per dictum honorem, aperias aliam carreriam usque ad puteum quod est in dicto honore, et a dicto puteo, per medium dicti honoris, aperias aliam carreriam quod afrontabit carrerio Guillelmi de lacera et perget similiter usque ad mare. Idcirco nos petrus de castro azol bajulus domini Regis in barchinona, Attendens quod tu frater poncius comendator predictus, aperis specialiter per honores dicte domus dictas carrerias ad bonum et utilitatem tocius ciuitatis, Ex parte eiusdem domini Regis, dono tibi plenam licenciam et potestatem quod possis claudere carreriam constructam ad pedem muri ciuitatis subtus domibus uestris et aliorum conuicinorum, de uno capite ad alium. Quam carreriam, semper tu et antecessores tui, habeatis ad usum domorum predictarum uestrarum, quas ibidem habetis, ut melius dici potest et intellegi, ad uestrum bonum et sincerum intellectum. Actum est hoc III° nonas Marcii Anno domini M^oCC^oL^o secundo. Sig + num petri de castro azol baiuli domini Regis in barchinona qui ex eius parte et mea predicta laudo et firmo» (Doc. 1322 de Jaume I, A. C. A.)

a cens fets a particulars, que edificaven en los vells murs, per tant que desapareixían d' una manera lenta, però continuada (900). Y al ensemps sos grans carrèus anavan servint de material de construcció dels nous edificis: axis, alguns d' ells s' utilisaren en la obra de la Sèu (901).

La vella muralla romana tancada dintre del perímetre y de les cases fetes en los nous carrers oberts a son entorn, a partir del segle xiii

Vista, donchs, la construcció de cases en lo mur romà, tenen importància secundària tota altra mena de concessions reyls, que sovintejan, com no s'ía per donar idea de la formació de nous carrers. Altra perforació del mur la efectuà, en 1257, lo juhéu Bonsenyor, dintre del barri israelita, obrint una de les tortuosos vies que formavan lo Call (902).

(900) En Octubre 1254 feren los Templers sis establiments al ensemps, a altres tants ciutadans, de solars en la nova vía oberta en 1253 (d. d. 1392 a 1398 de Jaume I, A. C. A.) Se llegeix en l' establiment fet a Joan de Ponts, que li entregavan «totum solum terre siue pati quod est a cantono turris tue usque ad cantonum turris prepositi Terracone» «sicut terminatur dictum solum terre siue pati ab oriente in muro predicto ciuitatis a meridie in turri tua ab occiduo in residuo honori nostro a circio in turri dicti Prepositi» (d. 1394 de Jaume I, A. C. A.)

(901) A. 1389 (16 Janer): «III bastays qui portaren XXIII pedres grans del ort del senyor Bisbe, obs dels archs del cloquer» (*Obreria* A. C. B.) Al hort del Bisbe hi havia la muralla romana.

(902) A. 1257. «Quod nos Jacobus etc Damas et concedimus licenciam et liberam potestatem tibi Astrugo boniseniori judeo barchinone quod possis aperire et facere aperiri Murum ciuitatis Barchinone in fronte domorum tuarum contiguarum ac ibi honera... et operari super predicto muro et facere fenestras et januas et omnia alia hedificia quam uoueris volentes etiam ac concedentes etiam tibi quam nullus

En l'ordre urbà, es interessant conèixer la forma com s'aprofitaren les muralles y se salvà lo gros desnivell existent entre la part interior de la vella Ciutat y lo plà de la vall. Una escriptura del 1282 explica que per via d'unes voltes dintre la cortina de les muralles, de torra a torra, s'aprofitaren aquells recones, alineant-se los edificis (903). Y la part alta pertanyia a les cases dels

Segle XIII. —Aprofitament del mur romà

Arch construit entre dues torres de la muralla del segle III a fi de poder edificar alberchs a dalt y a baix de la referida muralla. Estava al carrer de Basea, any 1913

in carraria predicta et alios qui ex ipsa opere seruicium uel idemprium receperint ad mitendum seu ponendum partem eisdem in uoltis predictis contingentem ad cognicionem Romei garderi A. de solerio et Ja. de oliuaria quos per perficienda dicta opere duximus assignandos. Datum barchinonè xi, kalendas Marcii—P. marques (R. 49, f. 39, A. C. A.)

Ara se pot seguir la destrucció total dels murs en lo segle XIV, ab noves concessions reysals com la del 1388: «quod in muro vetere qui est inter quoddam hospicium vestrum quod habetis in dicta Ciuitate in vico nominato de auinyo satis prope puteum nouum et extra dictum murum et aliud hospicium quod habetis ibidem intus dictum murum in quodam vico qui non transit in drasseria hospicii vestri predicti possitis facere et construere seu fieri et construi facere scilicet in drasseria primi et secundi sostre hospicii vestri primo supradicti et in vtroque ipsorum sostrorum unum portale latitudinis, Quinque palmorum et altitudinis duodecim palmorum al palmum canem barchinone per transeundo de uno hospicio ad alium ex hospiciis vestris supradictis maxime quia jam sunt constructe ibidem ab anticho in dicto muro aliqua fenestre inter hospicia vestra predicta per quas hucusque vos jam transitum habuistis (*Notularum Decimus Guillelmi de Lletone. Cia. 6, A 29, f. 24, A. B. R. P.*)

(904) A. 1266 (15 Agost): Lo Rey establí a Esteve çà Vall tot son dret y domini en la vall y ante-

carrers del interior y la jussana a les noves construccions exteriors. Aprofitament original, palesament posat al descobert en 1909, al derrocar-se les cases del carrer de Basea per donar lloch a la Via Layetana.

Aquestes concessions les otorgava la corona, única propietaria dels murs y valls en les poblacions catalanes, com se constata ab Barcelona, Valls y altres (904). Al auenir, l'amura-

homo non possit operari nec honorare ac fenestras bigas uel archus. siue voltas aut vllam operam facere in predicto muro in tantum quantum protenditur frons domorum tuarum. Mandantes etc. Datum Barchinone XVIIIº kalendas februarii Anno domini MºCCºLº Septimo» (R. 10, f. 15, A. C. A.)

(903) A. 1282 (19 Febrer). Lo Rey diu al Batlle de Barcelona «sciatis quod uolumus et de proposito nostro est quod uolte quod jam incepte sunt subtus palacium nostrum in carraria hospital sancti johannis operentur et uadant usque ad turrim nuncupatam de Ermiteris. Mandantes firmiter quatenus uisis presentibus omni dilacione remota dictum opus fieri faciatis compellententes distringentes omnes illos qui domos habent

llament serà dels Consellers y Consell municipal, per virtut de la extensió de sos privilegis.

Lo segon cercle amurallat de Barcelona, que calificarèm de *muralles de Jaume I*, atès sa molta extensió, no fôu executat en poch temps. Es notori que, quan més activitat se desplegà en dita obra, fôu al sobrevenir la lluyta ab França (1285). Llavors tot lo Principat se posà en peu de guerra. Lo rey Pere, trobant indefensa una bona part de la Ciutat, volgué activar la construcció dels séus murs, y imposà *sises* o drets especials arrèu del Principat. Passà la peremptorieta d'aquell perill; y com era tanta la magnitud de la obra fôu poch lo que dexà construit. Anfòs I, inspirat en lo meteix criteri, prorrogà per tres anys la imposició especial (Març 1286). Ab dita suma armaren, los Consellers, vint galeres. Lo propi Rey declarà rebel al qui entorpís la obra del mur, autorisant als Consellers a procedir contra d'ell, segons fós de justícia (31 Agost 1286) (905). Seguïren-se-li altres dues disposicions del 1287 (9 d'Abril), encaminades a subvencionar la obra. Lo Monarca se comprometé a donar cent mil sous, entregant-ne deu mil cada any y pagant-los immediatament de lo que acabava de cobrar per rescat dels malaventurats sarrahins de Menorca. Consignà los dels anys esdevenidors, en lo benefici de la encunyació de la moneda barcelonina (906). També manà que de les incautacions de béns que-s fessen als qui comerciejavan ab súbdits del Rey de Mallorca, la meytat se donàs a la obra dels murs de Barcelona (907). En 10 Març 1293, lo Rey manà aplicar a exes obres, part dels llegats testamentaris en favor de causes pías (908).

Del 1286 al 1295, se construí lo mur d'unió del portal de Jonqueres ab lo monestir de Sant Pere de les Puelles. Aquí s'entrava a la Ciutat per lo portal, demunt la vella carretera romana, dit *Portal Nou* y també de *Santa Eularia del Camp* (909). S'ajustaren a les prescripcions de la poliorcètica romana,

---

vall de les muralles de Valls, perque hi pogués edificar («in valle et anteualle que sunt in circuito ville clause de valibus ad construendum et hedificandum ibidem domos» R. 15, f. 27).

(905) Bruniquer: *Rubrica Privilegiorum*, f. 209.—*Antiquo*, f. 4, A. M. B.—*Llibre Vermell*, v. 11, f. 134.—*Diversorum*, v. 11, f. 105.—*Tertio Antiquo*, f. 1.—R. 66, f. 185, A. C. A.

(906) 1287 (9 Abril). La clàusula obligatoria dels deu mil sous anyals oferts per Anfòs IV a la obra dels murs, diu: «Obligamus uobis quicquid percipimus uel percipere debemus ex moneta argenti quam cudi facimus sub nomine nostro in Ciuitate predicta» (R. 71, f. 37, y R. 72, f. 36, A. C. A.)

(907) *Llibre Vermell*, v. 1, f. 38.

(908) 1287 (9 Abril). «Ara hoïats per manament del Senyor Rey: que nul hom estrany ne privat no port, ne aport, ne traga, ne meta negunes mercaderies de la terra del senyor Rey damunt dit en la terra o en la senyoria que te en Jacme auoncle seu ne daquela terra o senyoria que te en Jacme en la terra o en la senyoria del Senyor Rey per terra mentre la cisa quel dit en Jacme contra Deu et dret et justícia, en perjudici de la terra del senyor Rey ha messa e durará», etc. «Item que tot hom qui mostrarà pendrà o aturarà, negunes mercaderies qui per terra entrassen de la terra que té el dit en Jacme, que la meytat ne sia sua et la altra meytat sia donada a la obra del mur et del val de barchinoná». Igual se disposava de les mercaderies que entressen per mar (R. 70, f. 96, A. C. A.)

(909) Assenyalava la terminació del *Portal Nou* en 11 Maig 1295, una senzilla làpida gòtica enclavada a la dreta de la volta del séu arch interior y avuy depositada per la Royal Academia de Bones Lletres al Musèu Arqueològich de Santa Agata (A. Eliás de Molins: *Catálogo del Museo Provincial*, pl. 184).

dexant carrer entre lo mur y les cases properes (910) y alçant-hi torres de defensa, assenyaladament en los portals, algunes conegudes ab noms especials, com la *del Butxí* en la Boqueria (911).

Faltava, en 1295, cloure tota la part oriental o marítima de Barcelona, derrerera en amurallar-se per oferir menor perill d'ésser atacada, a causa de les

Les muralles de Jaume I o del segle XIII

Plan del segón amurallament de Barcelona, acabant en la Rambla (*B. A. M.*, v. 1, p. 328)

1. Muralla de terra.	11. Portal de Framenors o de la Dreçana.
2. » de mar.	12. Torra de les Puces.
3. Portal Nou.	13. Baluart de Sant Ramón.
4. » de la Mar.	14. » del Mitgdia.
5. » de Jonqueres.	15. » de Llevant.
6. » dels Orbs o del Angel.	a. La Rambla.
7. » de Santa Anna o dels Bergants.	Ab les línies de punts s'assenyala lo barri de la
8. Porta Ferriça.	Ribera, derrocac en 1714. En ella s'obria lo portal
9. Portal de la Boqueria.	de les Menorettes o de Sant Deniel, segons
10. » de Trentaclaus o dels Ollers.	indica lo plan de la p. 348.

dificultats dels desembarchs. Del 1357 són les primeres impositcions extraordinaries autorisades per lo Rey y destinades a dita obra, que vol sía feta

(910). Fóu pràctica general en nostra terra, durant los segles XIII y XIV, construir los murs «que cavalls armats puxen anar entorn lo mur dins et de fora» (Comissió reyal per amurallar Sasser en 1330, *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, a. VIII, pl. 442).

(911) A. 1460, R. 3,370, f. 118; a. 1465, R. 16 *Intruso*, f. 13 (*A. C. A.*)

d'una manera deguda, derrocant quantes cases fossen menester, estimant llur valor pèrits elegidors per lo Conseller y lo Batlle (912). A 15 Janer 1358, se començaren les noves construccions de muralles. Lo Rey dictà son famós privilegi (10 Agost 1358) en pro de les obres, manant hi contribuïssen tots los vehins del Territori de Barcelona (913).

Començades les obres en 1358, per la part oriental de la Ciutat, se paral·lisaren al any següent. Tan interessat estava, lo rey Pere, en aquestes obres, que-s presentà en la reunió del Concell de Cent, a gestionar personalment llur continuació, otorgant que la quadragèssima part dels llegats en sufragi de la ànima, li fossen aplicats (5 Octubre 1359) (914). Y aquell meteix día disposà que tothòm qui tingués possessions a Barcelona, contribuís a dites obres segons manés la Ciutat, encara que fossen eclesiàstichs y militars o *generosos*. Imposada aquell any una tributació de 24 sous a quiscuna masía del *Territori* de la Ciutat, tóu declarat per lo Rey que, no devían pagar-la, les *torres* o masies dels ciutadans barcelonins. En 7 Octubre 1359, facultà al Concell de Cent per elegir dos prohoms encarregats de cobrar los emoluments, construir murs y valls y cuydar de les expropiacions subsegüents; manant que los murs fossen de tal amplitut, que cavalcant se poguessen defensar (915). La muralla oriental, començada en 1358, se construí simultàneament per diferents indrets. Axis, en 1358 treballavan al plegat en l'esperò de Frà Menors, en lo mur qui començava al portal de Santa Anna y en lo mur del esperò de les Sors Menors, lo qual extengueren fent muralla de travers devant del límit de la església de Santa Clara. En 1362, lo Monarca entregà, per dites obres, escales, antenes y arbres de la Dreçana. Llavors s'amurallà des Sant Francesch al cantó d'En Morey (916), al objecte de que la Dreçana «fos dins fortaleza, per ço que les galees si pusquen sens perill denemichs tenir e conservar». En 1364 feyan los tres portals del carrer dels Orbs, de la Boqueria y de Jonqueres, treballant-se en la muralla del portal Nou a Jonqueres y en la de les tapies de Sant Pere, reparant-se «la palisada del Mur de sent Nicholau e de sent Daniel».

(912) R. 901, f. 152 (r), *A. C. A.* — *L. V.*, v. II, f. 185 y 365. — *Antiquo*, v. II, f. 133. — *Gratiarum 1357-1358*, f. 140 (A. M. B.)

(913) *Llibre Vermell*, v. I, f. 76. — *Gratiarum 1357-1358*, f. 140 (A. M. B.) — *Antiquo Privilegiarium*, v. II, f. 145, 150 y 151. — *L. V.*, v. II, f. 189, 191, 370, 373 y 393. — «Die lune quintadecima die Januarii anno a natiuitate domini M^o CCC^o L^o octauo fuit inceptus murus nouus versus mare Ciuitatis Barchinone extendendo murum qui erat iuxta ecclesiam sancti Damiani ad mare et faciendò murum extraneuero ante ortum ipsius ecclesie et ante ortum fratrum minorum et in riaría sancte anne vbi fuit tunc factum portale nouum» (*Constitutionum et priuilegiarum*, f. 275, A. M. B.)

(914) *L. V.*, v. II, f. 195, 201, 281, 381 y 389. — *Llibre Vermell*, v. I, f. 76 y 94. — *Antiquo Priuilegiarium*, v. II, f. 161 y 162. — *Gratiarum*, f. 112 y 113 (A. M. B.)

(915) *L. V.*, v. II, f. 196, 202 y 382. — *Llibre Vermell*, v. I, f. 77. — *Antiquo Privil.*, v. II, f. 164. — *Gratiarum*, f. 113.

(916) «A 13 de Setembre 1369, lo Concell de cent deliberà ques fes la muralla vers Mar, ço es de la Plassa de fr. menors, usque ad compitum vocatum den Morey y del rech de St. Daniel fins al Pou den Stany y ques fassa vall y altres fortalases en lo mur de la Ciutat» (*R. B.*, vol. II, f. 261).

Hi ocupavan a uns 100 o 150 presoners castellans reclosos al Castell Nou. Lo trast que seguía del Rech de Sant Daniel fins al Pou del Estany, se continuà a 13 Setembre 1369. En 1422 feyan lo mur del *portale del ferro*, terminant-se en 1438 (917).

Lo mestre de cases Joan Bargues, mestre major de la Ciutat, dirigí la construcció del mur en 1406 y 1407.

Volían eximir-se de la tributació per les muralles, com també del fogatge, los moneders y los curials. A tots los obligà lo Rey a contribuir-hi (918), prescindint de llurs especials prerrogatives (1360 y 1363).

S'enderrocaren los edificis y construccions que-s trobavan a menys de 30 palms al interior de la Ciutat y a menys de 25 canes al exterior, prohibint-se per sempre més edificar en dit espay. Limitant-se la altura de les cases d'enfront les muralles, a 4 canes (5 Setembre 1362) (919).

En 1362, fôu concedida autorisació a la Ciutat d'imposar *barram sive bustiam* per cinch anys a obs d'exes obres (920). En 1374, lo Rey donà privilegi als Consellers perque, fins a acabar-les, poguessen haver quatre mil sous la setmana, y emplear-ne dos mil «en les obres del mur de la mar, tro haien acabament», mil «en los altres murs, fortalises e defensions» y mil «en fer la dita fortaleza, del dit barri o raval dins la qual sía enclosa la dita Daraçana» (921). Una de les fonts més sanejades d'emoluments, fôu convertir les penes corporals que imposassen los obrers, en pecuniaries, esmersant-les en construcció de murs (26 Agost 1362). A les obres d'aquests murs s'aplicà, en lo segle xv, la tercera part de les infraccions de les ordenances. Llàstima que los registres d'*Obreria* falten quasi per complert en lo A. M. B., puix a tenir-los, se seguirían pas per pas los treballs de construcció de muralles.

Pochs anys després d'acordar-se lo tancament de la Ciutat per la part de marina, fôu vista la necessitat de formar un tercer amurallament, quin acort paralísà aquelles obres no acabades fins al segle xv. Quan en la primera meytat del segle xiii se construí lo segón cercle de murs, se prengué per límit lo natural de la Riera o *Ramla*. Després de més d'un segle, los alberchs tingueren tendencia a estendre-s al llarch de les dues velles vies de Provençana y Molins de Reig. Per lo que, construit, a mitjans del segle xiv, lo mur dels Tallers, se determinà continuar-lo vers Sant Antoni y Sant Pau del Camp. Depressa se portà a execució: en 1377 s'acabava lo portal de Sant Antoni, ab

(917) A. 1368 (20 Maig).—«Murs que novellament se fan en la Ribera de la mar» (S. Sanpere y Miquel: *Rodalía de Corbera*, pl. 63, y *Pruebas*, pis. 7 y 8).—*Obreria. Apocas 1422-1424*, A. M. B.—«La muralla de Ribera fins a la Torra Nova s'acabà l'any 1438» (*R. B.*, vol. II, f. 86).

(918) *L. V.*, v. II, f. 197, 380, 381, 382, 383 y 394.—*Communi XVII*, f. 62.—*Llibre Vermell*, volúm I, f. 58.

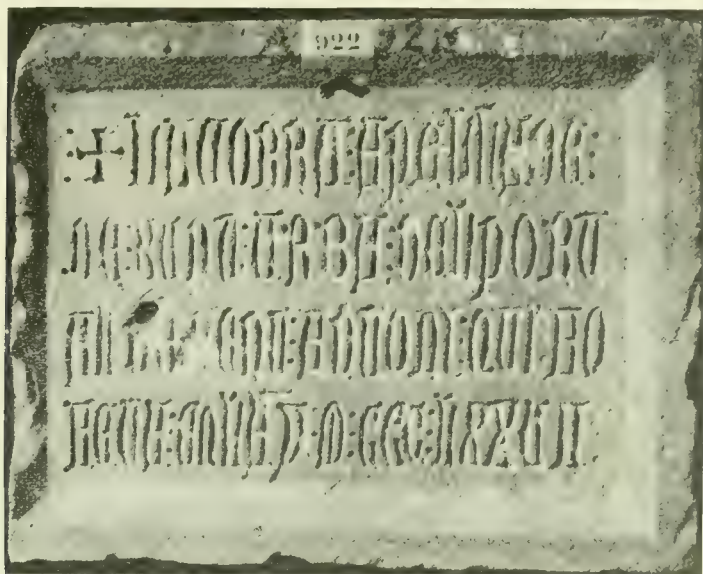
(919) *L. V.*, vol. II, f. 204, 392, 393 y 395.—*Llibre Vermell*, v. I, f. 75.—*Antiquo*, v. II, f. 179 y 182.—*Diversorum*, v. VI, f. 289.—*Sumario Privilegiorum*, v. I, f. 58.—*Gratiarum*, f. 145.

(920) *L. V.*, v. II, f. 391.—*Gratiarum*, f. 144.

(921) A. 1374 (7 Març).—Sanpere y Miquel: *Rodalía de Corbera, Pruebas*, d. v, p. 8.

ses dues característiques torres de Sant Urbà y de Sant Ibo (922). Ara s'introduhí la costum de batejar ab noms de sants les torres dels murs, puix altres dues portaren los dels sants Sever y Joan (923).

Làpida en la torra de Sant Urbà, del portal de Sant Antoni

«† La torra apellade de Sent Urbà del portal de Sent Antoni qui fô feta en lany MCCCLXXVII» (Existent en lo M. P. B.)

La tercera muralla arribà, en 1389, a Sant Pau del Camp. Al acabar lo segle XIV, hi treballavan molt lentament. Una invasió de la frontera francesa en 1398, féu veure la necessitat d'anar-hi més depressa, acordant-se que «les obres del mur del Reval se continuassen per VIII meses del any, axò es, en aquells VIII meses en que fà majors dies, et que cascuna setmana dels dits VIII meses sien meses en la dita obra L lliures car axí sens massa càrrech de la Ciutat, lo dit mur se porà acabar dins breu temps, et serà gran profit, seguretat e bellea

(922) «A 18 de Abril 1374 en Concell de Cent los Consellers referexen que la Ciutat per convenció feta ab lo Sr. Rey havia de fer vall y fortaleza en lo Raval ó Barri de la Ciutat y que per ço eran menester diners y que ja havian dat á preu fet 92 canas de vall á 6 lliuras la cana de fondo y de ample conforme lo vall que ja era fet junt los tayers y lo Consell los dona poder de manllevar fins en 1,000 lliuras y que pera pagarles fessen tall axí entre los Ciutadans y forasters, com Bisbe y Clergues. A 20 de Juliol 1374 y a Janer 1376, tallàs per obras de murs y valls». «Lo letrado sculpsit de letres molt antigas en una pedra dela torra del Portal de St. Antoni a ma dreta exint de Ciutat diu axí: «La torra apellada de Sant Urbà del Portal de St. Antoni qui fo feta en lany MCCCLXXVII» y laltre torra de ma esquerra deya: «La torre apellada de St. Ivo del Portal de St. Antoni fo feta lany 1377» (*R. B.*, vol. II, f. 261). La primera d'aquestes làpides se conserva en lo Musèu Arqueològich de Santa Agatha y porta lo n. 922.

(923) «A 17 de Desembre 1380, foren pagades a Bernat Guamir Baster 10 lliures per 45 canes de vall bo e vell que feu entre la torre de St. Joan del mur nou e lo portal dela riera del testament dels Azens a 50 sous» (*R. B.*, vol. II, f. 261).

de la dita Ciutat» (25 Abril 1398) (924). A despit de tal acort, no s'activà sa construcció segons era d'esperar, continuant-se, en lo segle xv, vers la mar, clohent en la part jussana de la Rambla, les dreçanes. La *muralla de la Mar* s'acabà per los anys de 1454 (925). S'alçava demunt les roques dites *los Còdals*, ahont hi havia regular fons, tant, que un furiós temporal se la emportà en 1484, havent-se de reconstruir des de Sant Francesch a la plaça del Ví (926). Altre colp de mar la destruí en 23 Febrer 1495. Faltava cloure lo mur de Llevant, en lo barri de la Ribera, lo qual, en 1438, se feya arribar a la Torra Nova, prop l'actual passeig de la Duana. Bastants anys més tart se prosseguia

Les muralles del segle XIII y les del XIV

Plan de Barcelona alçat durant la guerra dels Segadors, per los senyors Tyndal y Rapin, hont se veuen clarament los dos cercles de muralles llavors encara subsistents

vers la plaça del Ví, quina muralla començaren lo 9 Juny 1513, fent-se lo

(924) «A 12 Juliol 1389 fou comes a Steve de Canyellas acabar la obra del mur y vall del Portal de St. Paul, fins al Portal de S. Antoni» (*R. B.*, vol. II, f. 261). — *D. C. B. 1395-1398*, f. 143.

(925) *Cartes Reials Originals*, 9 Desembre 1454, *A. M. B.*

(926) A. 1484 (20 Desembre). — Carta dels Consellers de Barcelona al Monarca: «E ara de nou per lo gran dan que la dita Ciutat ha rehebut per la mar que es venguda tant grossa que ha enderrochada la muralla que era de la plaça del ví fins a frares menors e moltes cases de les qui eren al encontra de aquella. Ha couengut per restaurar lo que era derrocat, a prouehir a la saluacio de les cases e terra de imposar de nou hun dret en la dita Ciutat, sobre la carn e lo ví qui ja staven prou carregats» (*Letres Closes 1483-1485*, f. 182, *A. M. B.*)

baluart en 1535. Preocupà a Carles I la situació desamparada d'aquella part de Barcelona, al lligar-se França ab Turquia, y manà que de per tot s'acudís a la seva defensa (14 Maig y 20 Setembre 1543). Prou se procurà llavors continuar les muralles; mes les expropiacions ho dificultaren, assenyaladament la del carrer de les Polleres, que motivà un decret reyal (1551) y la ajuda pecuniaria del príncep Felip, entregant per axò 4,000 lliures (1553) (927).

Si bé l'amurallament de Jaume I féu desaparèixer tot seguit lo mur romà, en cambi les muralles de Pere III, axò es, les de Sant Antoni y Sant Pau, no aboliren la de la Rambla. Subsistí ab lo punt de vista militar, de que, si l'ene-mich entrava lo Reval, quedàs una defensa interior. Per axò de moment no s'tocà la vall o esplanada del peu del mur, refent-se, en 1362, alguns dels portals (928). En 1397, al tractar de destinar-se a palau reyal lo troç de la Boqueria a mar, se determinà conservar la muralla (929), adobada encara en 1640, assenyaladament los portals (930), etc.

Se comença a tractar de la habilitació de la muralla de la Rambla per fer-hi cases, en 1450, quan lo Rey la concedí a la Ciutat (931). Però fins al 1661 no s'hi obriren finestres ni balcons, ab autorisació dels Consellers (932). En 1684 fôu treta la pólvora amagatzemada en algunes torres de la Rambla (933), y en 1703 se tractà de derrocar dit amurallament (934).

Conegudes les muralles, caldrà tenir idea dels portals llurs. Ne tenia vuyt l'amurallament de Jaume I. Començant per lo final de la Rambla y pujant vers les montanyes, portavan los noms de *Dreçana* o *Frà Menors*, de *Trenta Claus*, de la *Boqueria*, porta *Ferriça*, de *Santa Anna* o d' *En Goday*, de *Jonqueres*, *Nou* o de *Santa Eularia del Camp*, de *les Menorettes* o de *Sant Damià*, d' *En Campderà* y del *carrer d' En Caules*. Com se veu, se devían tots aquets noms a circumstancies accidentals.

Lo portal ^{de la Dreçana} estava immediat als tallers de construccions navals. Junt a ell hi transcorria cert rech ahont s'hi rentava roba en

(927) Bruniquer: *Rubrica Privilegiorum*, f. 277, 278 y 279.

(928) *R. B.*, vol. II, f. 261.

(929) «A 9 de Agost 1397 lo Concell delibera quel mur y vall del Portal dela Bocaria tro a la mar fós donat al Rey a obs de fer son Palau prop la Dreçana ab que no puga derrocar lo mur (*R. B.*, v. II, f. 261).

(930) A. 1640 (1 Juny) y 1646 (17 Janer), *R. B.*, vol. II, f. 269. Cal advertir que, construint lo tercer cercle de muralles de Sant Antoni, los portals de la Rambla s'abandonaren, no tancant-se may ses portes. Ho mostran diferents fets: axis, en Maig del 1437, a mitja nit, es emportada violentment y robada una dona de sa casa del carrer de la Boqueria, embarcant-la en la Dreçana, passant, donchs, per lo corresponent portal per anar a mar (*R.* 3130, f. 151, *A. C. A.*)

(931) A. 1451 (6 Març).—Deliberaren los Consellers si «attes que lo dit senyor (Rey), ha otorgat lo mur de la rambla a la Ciutat que la Ciutat ho pusque stablir, aquis volra, en fer hi cases o habitacions» *M. N. A.*, v. II, p. 122, *Llibre Vermell*, vol. III, f. 181.—*D. C. B.* 1450-1451, f. 23.—*Lletres closes* 1451-52, f. 27, *A. M. B.*)

(932) *R. B.*, vol. II, f. 264. Ocorregué fort conflicte en 1662, per obrir balcó en la muralla de devant Beth'èm sense llicència dels obrers de la Ciutat, lo canonge Francolí (*R. B.*, vol. II, f. 254).

(933) A. 1684 (23 Juliol), *R. B.*, v. II, f. 270.

(934) A. 1703 (29 Octubre), *D. C. B.*

1437 (935). També se li digué de *Framenors*, per estar prop del convent de Sant Francesch y vé axis designat en 1453 (936).

Trenta Claus devallà del nombre de claus que ornamentava la part forana de les fustes de dit portal. En lo segle *xvi* s'anomenà també *dels Ollers* y en lo *xvii* *dels Escudellers* (937).

Boqueria o *Bocaria* o *Bocateria* (1217) equival a carniceria (938). En 1217, lo batlle royal concedí la propietat d'una taula en lo maell de la *bocateria*

Les muralles del segle XIII y les del XIV

Plan de Barceloná ab lo tercer y darrer mur, assenyalant-se al mitg de la Ciutat la muralla de la Rambla, segons era en lo segle *xvii*, axò es, après de fets los baluarts

(935) R. 3130, f. 106 r. (A. C. A.)

(936) A. 1453. Se donà permis per habitar dones públiques en lo carrer que s'obria al interior de la muralla de la Rambla, entre lo portal de Framenors y lo de Trentaclaus (*D. C. B., 1452-1454*, f. 108). Ja n'hi habitavan; però en 1448 (6 Agost) la Reyna llochinent les expulsà d'allí (R. 3148, f. 108).

(937) A. 1442: «in orta barchinone ante portale vocatum de Trenta claus» (*Manual o del A. Hospital Santa Creu*, f. 64).—A. 1533 (26 Juny): *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, parla del *portal dels Ollers*.—A. 1640: «havian posat moltes escalas al *portal dels escudellers*» (*M. N. A.*, v. *xii*, plana 764).

(938) A Vich, Montpeller y tal vegada en altres ciutats del domini de Jaume I, hi havia la *boqueria* en lo segle *xiii*. De la primera nos n'ocupam en *Notes dotzcentistes d'Ausona* (*Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. v. pl. 437). En 1262 Jaume I otorgà a Guillèm Bisbe «illud casale nostrum siue patium terre quod est in boccaria Montispesulani et affrontant cum boccaria remanente, bocheriis et cum domo A de bonboisson viam in medio» (R. 13, f. 67, A. C. A.)

Resulta ridicol la opinió de Pujades, que copia Balaguer y altres, segons la que, Ramón Berenguer IV, se-n portà d'Almaria, al pendre part en sa conquesta, unes famoses y riques portes de la Ciutat,

que lo Rey possehia «in burgo Barchinone *ad riariam*» a cens anyal de 12 diners (939). Aquestes taules produhian al Rey, en 1257, 300 sous al any (940). En 1301, 1316 y 1352, s'hi podia vendre bestiar ofegat, y ventres, frexures y bodells de bochs y cabres (941). *Boqueria* es un derivat de *boch*, de la que també devalla *boquer*. La carn de boch era estimada en la Etat Mitjana, assolint bons preus en los mercats (942). En 1454, lo Bisbe de Barcelona pretenia la torra de la Boqueria, per durant sa vida. En 1470 fôu posat allí lo pes de la palla (943). Com lloch d'arrabal, era freqüentat per *tafurers*, jugadors y mals hòmens, que hi tenian llurs taules de joch, en lo segle xv (944).

Ferriça es nom ben català, devallant de *ferre*, com *ferrusa* (945), *ferruya* (946), *ferrera* (947), *ferrosa* (948), *ferrí* (949), etc. Lo *ferre* que donà nom a les portes *ferrisses* de diferents poblacions o castells mitgevals (950),

que clavà en lo portal de la Rambla: y de tant badar o *bocar* al séu devant lo poble barceloní, les hi quedà *la bocaria* (Pujades: *Crònica*, llib. xviii, cap. xvi; Balaguer: *Calles de Barcelona*, v. 1, p. 126, etc.)

(939) F. de Bofarull y Sans: *Congrés d'història de la Corona d'Aragó* (1908), p. 854.

(940) A. 1257. «Noverint uniuersi Quod nos Jacobus etc. per nos et nostros damus et concedimus tibi bernardo de furno Carnicerio de barchinona diebus omnibus vite tue omnes redditus et exitus et proventus nostros ab integro quos habemus et habere debemus in Carniceria barchinone in illa scilicet quam dicitur Boqueria. Ita tamen quod tu dones inde nobis et nostris annis singulis per censu CCC solidos barchinonenses quorum soluas medietatem in festo Omnium sanctorum et aliam medietatem in festo Sancti Ioannis bapteste. Et sic habeas et teneas et percipias ex donacione nostra omnes redditus et exitus carnicerie iamdicte sicut hactenus consuetum est sub censu predicto ad omnes tuas voluntates inde libere faciendas quarum diu tibi fuerit uita Comes. Datum Hierde xviii kal. Septembris Anno domini M^o CC^o L^o VII°» (R. 10, f. 8, A. C. A.)

(941) *B. de B. 1301-1303*, f. 5.—*D. C. B. 1316-1317*, f. 16, y també *1319-1320*, f. 13 (*A. M. B.*) Encara en 1334 se disposà «que les persones qui venen ventres dovelles ho de cabres ho de bochs fora lo portal de la boqueria, quels haien a tenir e a vendre sots lo dit portal per XX braces vers la Riera axi que de XX braces luny del portal nos gosen acostar al dit portal. E qui contra fara pagara per ban cada vegada V solidos. E si pagar nols pot estara pres V dies al Castell» (*D. C. B.*, 1333-1335, f. 24). En 1353 se manà sagnar-hi les besties «Encara que negu manescal ne farrer no gos sagnar negunes besties en lo dit pahiment (del carrer del Hospital d'En Colóm) ans les haia a sagnar en la Riera de la Boqueria o en son alberch e no de prop la plassa qui es al Portal de la Boqueria» *B. de B. 1349-1353*, f. 28 y 46. En 1387 se prescrivía vendre-hi la truja porcellera y lo porch de Menorca o de Tolosà (*B. de B. 1387-1397*, f. 6). En 1409 hi té fama la carniceria d'En Rossell (*Gratiarum II*, f. 66, A. B. R. P.) En 1609 s'hi construí una nova carniceria que costà 300 lliures.

(942) A. 1301. Compàre-s lo preu de la carn de boch ab la demés carn, en lo ban dels Consellers: «Item, que la libra del boch sia uenuda V diners e mealla. Item la libra de la cabrà e de la oueya sia uenuda IIII diners e mealla. Item la libra del bou e de uacha e del uedell sia uenuda V diners» (*D. C. B. 1301-1303*, f. 4).

(943) *D. C. B. 1452-1454*, f. 182.—R. B., cap. xxiv, f. 262, y cap. lv, f. 272.—R. B., v. iii, f. 236.

(944) A. 1461 (8 Juny).—Lo conseller Rafel Vilar «havia trenquats los taulels dels tafurers e mals homens qui iniquament prop lo portal de la bocaria, jurant e blasfemant de deus e de la sua beneyta mare, e de sos sancts e sanctes, cotidianament jugaven».

(945) A Santiga (Vallès) hi havia una torra *Ferrusa*.—A. 1435: «lo coltell o daga qui no hagen de larch ço es *la ferrussa* més avant de dos palms» (*M. N. A.*, v. 1, p. 307).

(946) A. 1453 (17 Janer): «los termes qui son en lo pla sobra la rocha apalada *ferroya*» (*Manual 1451, usque 1450*. Arx. Parroquial de Sant Hilari Ça-Calm).

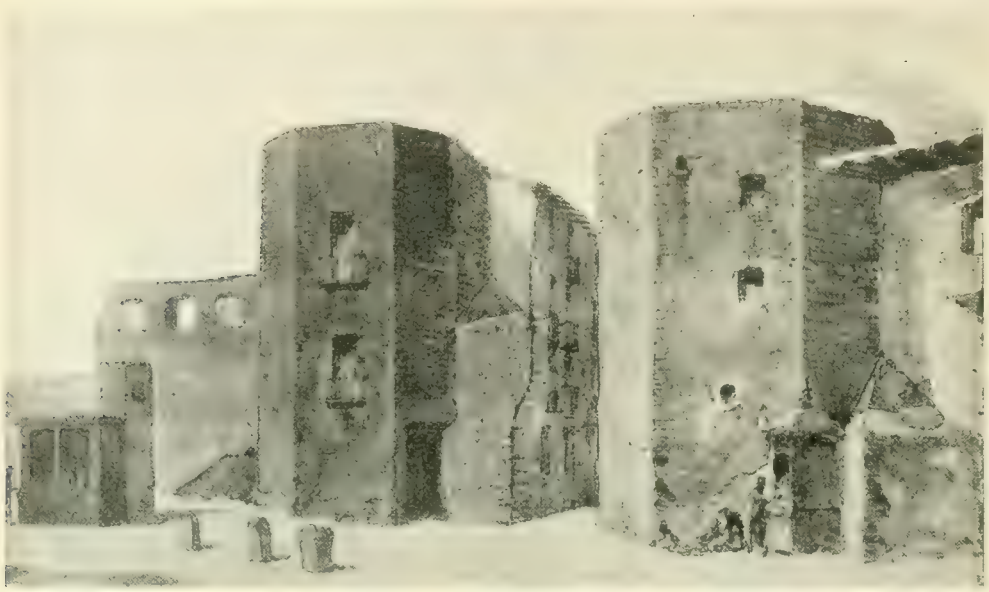
(947) Torra *ferrera*, lloch de la Comandà de Gardeny (*Letres Closes 1445*, f. 102, A. M. B.)—R. 3126, f. 7, A. C. A.—*Vall-ferrera*, en l'Alt Pallars.

(948) La punta de la *Ferrosa* era al E. de Citges, dintre la mar.

(949) *Mont-ferrí* fôu un castell de Puiginyós y també un terme municipal, prop Rodonyà.

(950) *Porta ferrissa* tenian los castells de Perpinyà (a. 1395, M. B. Alart: *Documents sur la geo-*

no s'ha d'entendre devalla, com suposan Enrich Cook, V. Balaguer y altres, de estar plenes de ferre (951). Se relaciona son origen ab les necessitats públiques de les ciutats. Axò se veu clarament en les *Consuetudines Ilerdenses* del 1228, que indiquen existir a Lleyda una mida de ferre clavada en les *portes ferrisses* establertes per Ramon Berenguer IV y a quina mida oficial devian ajustar-se les vendes públiques (952). Aplicant a Barcelona aquesta circums-

Aquarela de F. Soler y Rovirosa, avuy al Musèu Municipal

Lo vell portal de Santa Anna o dels Bergants en los derrers temps de sa existencia, o siga en 1855

tancia comprovada a Lleyda y que respòn a idèntica necessitat, creurèm deure-s lo qualificatiu de *ferrica*, a la mida longitudinal oficial feta de ferre y aplacada a una de les portes de la Ciutat, a utilitat pública. També una altra mida, la

graphie historique du Roussillon, pl. 70.—A. 1421. R. 3118, f. 47, *A. C. A.*), de Tarazona (a. 1268, R. 15, f. 87, *A. C. A.*), y de Galipoli (Muntaner: *Crònica*, cap. ccxx, a. 1306), y los murs de les ciutats de Lleyda, Murvedre (veja-s les n. 947 y 948), Morella en 1233, etc.

(951) A. 1585. Enrich Cook, ab referencia a Murvedre, diu: «á estos çinco castillos corresponden çinco puertas que tiene la villa, de las cuales la más oriental se llama el *Portal de la Ferrisa*, por razón de la fuerça del hierro». *Relación del viaje hecho por Felipe II en 1505*, p. 220. Balaguer opinava estar rublerta de ferre o bronze (*Calles de Barcelona*, v. II, p. 187, 1.ª edició).

(952) A. 1228. *Consuetudines Ilerdenses*, cap. titolat *De tabellionibus*: «Venditores coriorum ad mensuram ferream, quae est fermata in portis ferricis, quam Comes Barchinone constituit, vendant coria solearum» (Vilanova: *Viaje literario*, v. XVI, p. 177). D'aquí, donchs, que existis en 1280 la porta *Ferrica* en les muralles de Lleyda: «Nos Petrus dei gratia Rex Aragonis concedimus uobis Petro de insula ciui Illerde quod in ipse muro qui est contiguo domibus uestris quas habetis in Illerde prope portam ferricam possitis aperire portale et crescere et amplitudine fenestram quam jam aperta est in dicto muro» (R. 48, f. 150, *A. C. A.*)

cana dextre, s'esculpí en les pedres angulars de la esglesia de les Onze mil vèrgens, après dita de Santa Llucia, prop la Catedral.

Hi hagué carniceria en la porta *Ferriça*, disposant-se en 1313, 1319 y 1352, que s'hi vengués la carn del bestiar malalt, masell, enderrocat, mort per llops o ofegat (953) y en 1387 la carn salada y porchs massells (954).

Lo portal de *Santa Anna* (955), en lo segle xvi també dit *dels bergants*, devia dits dos noms al monestir de Santa Anna y a la circumstancia d'aplegar-se en aquell lloch, tots los matins, los bergants bracers que esperavan jornal.

Jonqueres se nomenà al portal immediat al monestir d'unes monges vingudes del lloch dit *Jonqueres*, prop *Sabadell*.

Lo *Portal Nou* o de *Santa Eularia del Camp* (956) prenia nom de la propera esglesia de Santa Eularia de Mèrida. Al desaparèixer la esglesia, perdurà sa popular designació de *Portal Nou*, que encara avuy continua viva en lo carrer que hi conduhía (957).

Lo derrer dels portals, en lo mur de Tramontana y més proper a la mar, se conegué en los segles xiii y xiv ab los noms de *les Menorettes* o de *Sant Damià* (958), y d' *En Campderà* (959),

Sant Vicents Ferrer devant lo portal dels Orbs
(Gravat del segle xviii)

(953) *D. C. B.*, 1310-1313, f. 39; 1319-1320, f. 13, y 1349-1356, f. 38.

(954) *B. de B.*, 1387-1393, f. 7.

(955) A. 1302. Una prohibició de treure argila o arena del terrer en les vores de la Ciutat, assenyala la següent rodalia: «del portal del mur de sent Nicholau tro a sent pol, et de sent pol tro a la vinya dels frares dels catius, et de la vinya dels frares dels catius tro al portal de senta Ana, et del portal de sentana tro al portal de les menorettes» (*D. C. B.* 1301-1303, f. 92).

(956) A. 1319. *D. C. B.*, 1318-1319, f. 20; *B. de B.*, 1323-1324, f. 8.

(957) *R. B.*, 1378-1386, v. II, cap. XLII, f. 69.

(958) Lo nom de *Sant Damià* lo devia al immediat «monestir de St. Antoni de Barcelona del orde de Sant Damià» de que tractam en altre lloch.

(959) *B. de B.*, 1301-1303, f. 5.

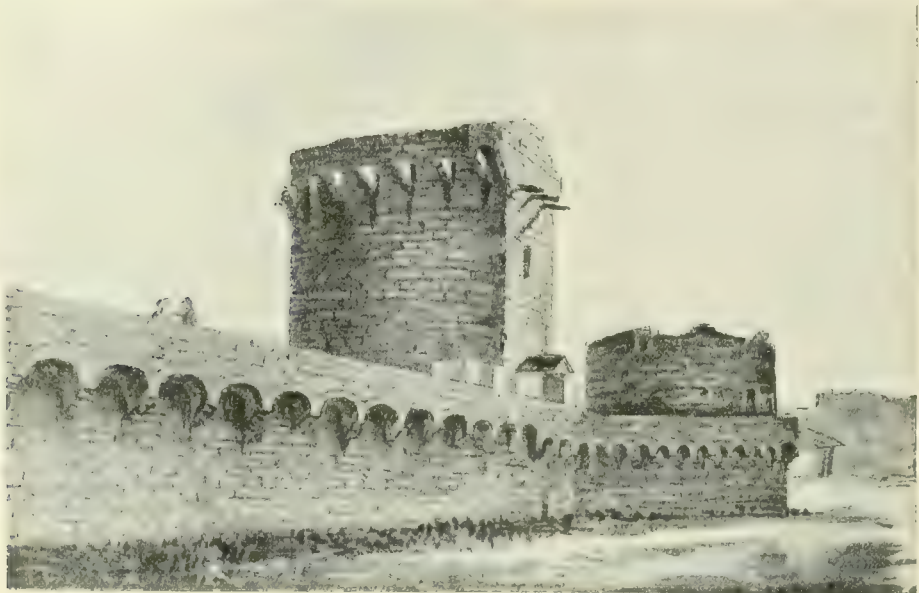
y en lo segle xv, de *Sant Daniel* (960). Comunicava ab lo barri de la Ribera y directament ab Santa María de la Mar.

En lo mur de Llevant s'obria un portal, conegut per «lo portal del carrer d' En Caules», derrocat per lo temporal y reconstruit en 1424.

Les derrerres muralles dels segles xiv y xv, axò es, les que anavan de Santa Anna a Sant Pau del Camp, tingueren portals coneguts per *dels Orbs*, *dels Tallers* o d' *En Goday*. d' *En Cardona* o de *Sant Antoni*, del *Cagalell* y de la *Dreçana*, etc.

Lo portal *dels Orbs* rebia lo nom del immediat carrer *dels Orbs* que quedà fora muralles y hont s'hi arreflegavan en barraques y cases miserables, los

Muralles de Barcelona fetes en lo segle XIV

Les torres de Canaletes.—Vista presa al començar-se son derrocament

cechs (*orbs*), esguerrats, alcavots, dones de mala vida y tots los fills del vici y persones miserables. Des d'allí s'escampavan per dintre Ciutat, en les vores de la plaça de Santa Anna, motivant reclamacions dels vehins y ordres dels Monarques en 1353 y 1408 (961). Prop d'aquest portal hi transcorria la riera del *testament dels Asens*. A 17 Novembre 1466 cambià son nom per *portal del Angel*, a causa d'una petita imatge del àngel de la guarda, que-s posà en la porta dels Orfens, quan les circumstancies per les que atravessava la Ciutat,

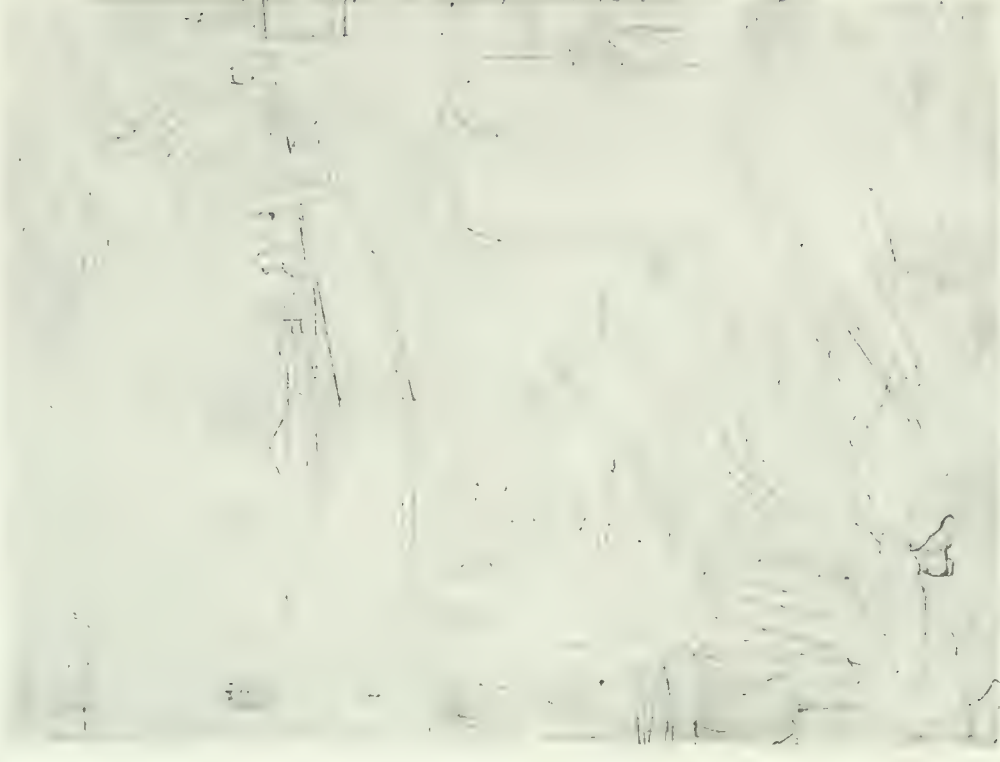
(960) A. 1414. Los Consellers alçan la prohibició de passar carretes per lo portal de Sant Daniel y pont de ç si duyan fustes per les dreçanes (*B. de B.*, 1414-1425, f. 6).

(961) R. 2158, f. 3.—A. 1408. *Carrer dels Orbs, alias den Tripd* (*Gratiarum II*, f. 74, A. B. R. P.)

Segles XVIII y XIX.-Les pintures de Sant Vicents Ferrer en la paret exterior del Portal del Angel

Segle XVIII.—Hoi borrada per los constitucionalistes en 1823
Arxius / 25, l. 293

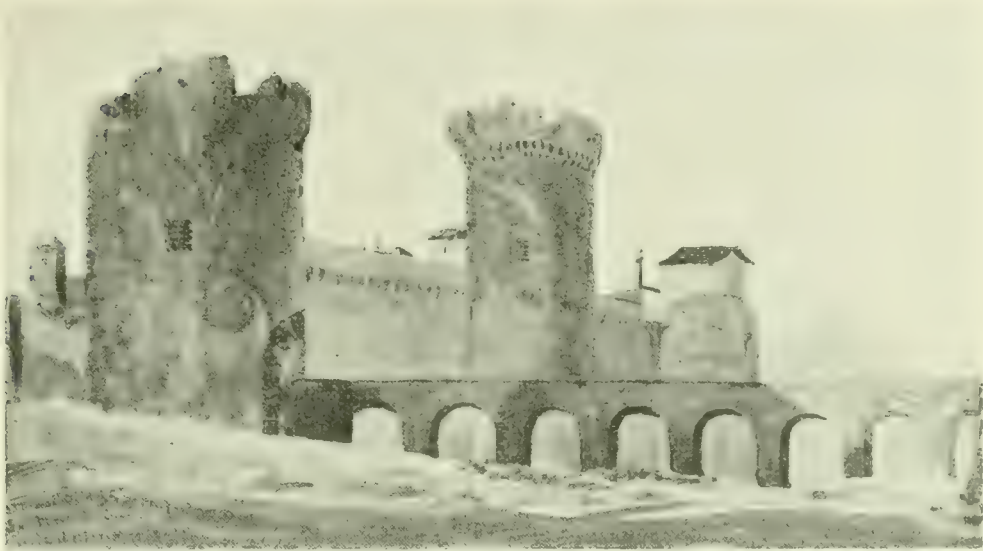

1825 (18 Març).—Dibuns de Pau Palauàries de la pintura que, en aquesta data, substituï A la anterior, fins la desaparició del portal

feren tancar lo de Jonqueres. La imatge recordà un àngel al que la tradició suposava haver-se aparegut a Sant Vicents Ferrer quan anà a Barcelona. L'episodi se pintà més tart en la paret d'entre la muralla y la contramuralla, pintura desapareguda al derrocar-se dita paret en 1855 (962).

Muralls de la Ciutat fetes en lo segle XIV

Aquarela de F. Soler y Rovirosa, avuy al Museu Municipal

Les torres de Canaletes y muralls contigües, ab lo pont que-s construí en lo segle xvi, dibuxades en 1855

Lo portal dels *Tallers* degué també son nom al immediat carrer dels *Tallers*, hont hi havían los talladors de carn. També se li digué, en los segles xiv y xv, portal d' *En Goday* (963). En lo xv se denominà de *Sant Sever*, a causa d'una de les dues famoses torres de *Canaletes*, en quina llinda principal s'escolpí lo nom del Sant Bisbe (964). Les torres de *Canaletes*, axis dites per estar provistes de canals (965), eran mólt interessants y dignes de conservar-se com monument arqueològich mitgeval. Bofarull suposa se construiren per un

(962) *R. B.*, v. II, f. 118.—Serra y Postius: *Prodigios de los Angeles*, pls. 77 y 78.—A. de Bofarull: *Guía Cicerone de Barcelona*.—Bonaventura Ribas: *La calle de la «ex-puerta del Angel»*, article de *El Criterio Católico* de Barcelona, v. VII, 17 Març 1888.—V. Balaguer: *Las calles de Barcelona*, v. II, p. 189.

(963) A. 1359: «En lo carrer corrible de sancta Maria del Carme so es del portal den goday per lo qual hom va a vall donzella tro al Canto de la Riera de la porta ferrissa» (*D. C. B.*, 1354-1359, f. 145).—A. 1425: «In Ruali dicte Ciuitatis prope locum vocatum portal den goday alias de la Riera» (*Manual* 7, f. 18 del A. Hospital de Santa Creu), y *Manual* 9, f. 101 (a. 1444).

(964) Al derrocar-se les torres de *Canaletes* en 1855, aquesta pedra anà a parar al museu lapidari d'En Santacana a Martorell, hont avuy se troba conservada (*Museum Arqueològich Santacana*, p. 100).

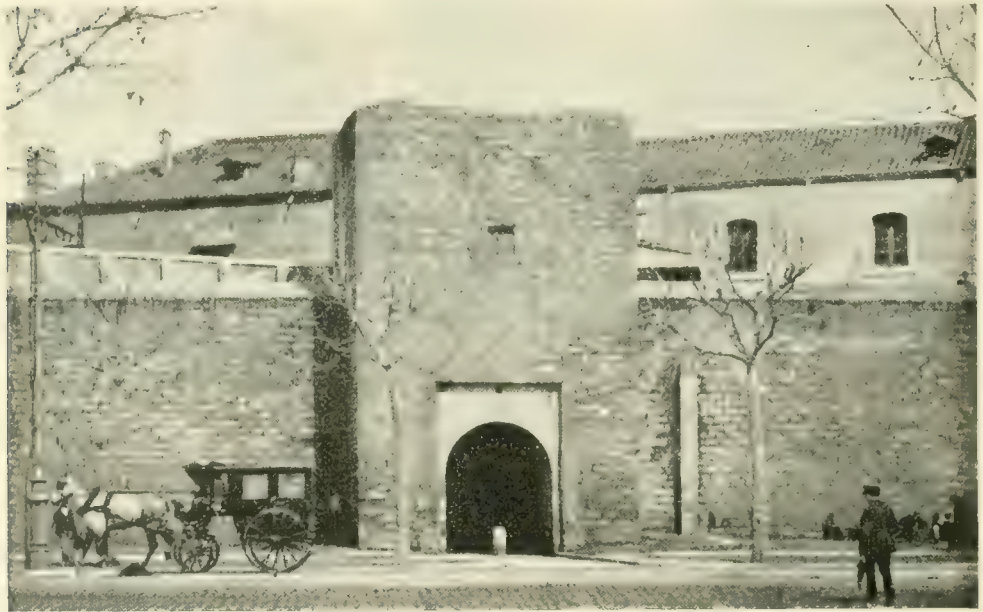
(965) Pí y Arimón ne dóna una descripció mólt minuciosa (*B. A. M.*, v. I, p. 334).

palau reyal (966), lo que no havèm pogut comprovar. Es un erro suposar-les pintades en lo retaule de Lluís Dalmàu *La Verge dels Consellers*. Tenian la planta circular, esmotjada d'un cantó. Llur superfície plana donava lloch a sospitar que devían haver-se ajustat a altre edifici (967). En 1626 se referen (968).

Lo portal d'*En Cardona* o d'*En Colóm* o de *Sant Antoni* (969), s'obri demunt la antiga vía del Llobregat, que entrava a dins de tot de la Ciutat per lo portal de la Boquería y abans del segle XIII hi entrava per lo Castell Nou vescomtal al extrém del Call juhích.

Lo portal *del Cagalell* era lo més immediat al antich cenobi de Sant Pau *del Camp*, que des del segle XIV quedà dintre la Ciutat (970).

Derreres muralles de la Ciutat fetes en lo segle XV

Antich «portal de la Dreçana» avuy dit «porta de Santa Madrona», com està en 1913

Lo portal de *la Dreçana*, que comunicava ab nostres grans tallers de

(966) A. de Bofarull: *Guia Cicerone de Barcelona del a. 1847*, p. 183.

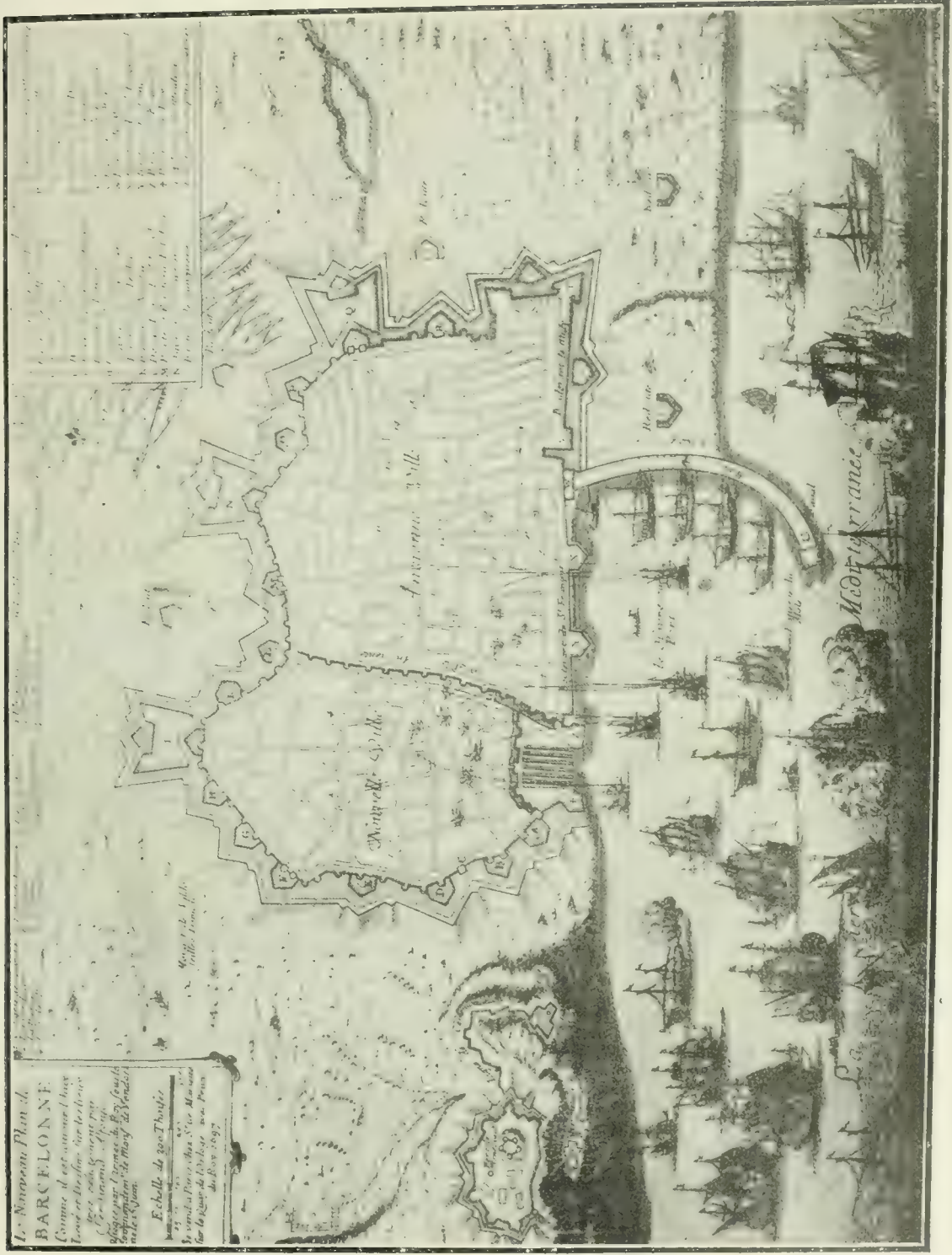
(967) Centre Excursionista de Catalunya: *Recort de la exposició de documents gràfics de coses desaparegudes de Barcelona durant lo segle XIX*.

(968) *R. B.*, v. II, f. 266.

(969) A. 1407. «Venets e encantats al mes donant, tota aquella partida vers solponent, en que ha II portals, un qui obre en lo carrer qui perteix del portal de la boquería e va al portal den Cardona e laltre obre en lo carrer den Robador segons aquella part es designada ab pou qui hi es». — *D. C. B. 1350-1351*, f. 52. — A. 1408: «Ad portalem sancti Antonii alias den Cardona» (*Manuels del 1401-1404*, f. 92, y *1404-1408*, f. 137, 150 y 151, del Arx. Hospital de Santa Creu de Barcelona).

Lo portal de Sant Antoni fôu mólt fortificat y reparat en 1647, posant-hi l'escut de Barcelona, avuy propietat de la A. B. L. B., y custodiat al Musèu de Santa Agatha (n. 1156).

(970) Per lo nom local *Cagalell*, veja-s la p. 306.

A. Martin Editeur -- Barcelona
Barcelona en 1697, segons la planta que n'alcá Ferdinando Alfonso, quan fou assetjada per mar y terra y presa per los franceses

construccions navals (avuy casa d'aquartelament de soldats), estava proper a la mar. Es l'únic que ha pervengut a nostres dies sots nom de portal de *Santa Madrona*.

A mitjans del segle xvi la Ciutat construí ponts per demunt de les valls de les muralles, enfront d'alguns portals, com los del Angel (1557), Jonqueres (1558) y altres (971).

Foren utilitats los portals de Sant Antoni, de la Mar, Nou y del Angel, per despatxar-hi les robes y mercaderies subgectes al dret de la Generalitat de Catalunya. Aquesta entitat hi tenia allí portalers o duaners (972).

A copia de grans despeses y notoris sacrificis, Barcelona logrà convertir-se en potentíssima fortalesa, darrera quins murs podían refugiar-se quasi totes les poblacions de Catalunya. Per aquesta circumstancia la decoraren los monarques ab lo privilegi de la *recollita de gent*, per virtut del qual los habitants de bona part de nostre Principat, devían refugiar-s'hi en cas de perill o d'invasió estrangera. Y semblantment, quan les circumstancies ho exigían, tenían de trametre-hi gent apte pera defensarla. Es interessant conèixer quins eran los pobles afectes a la obligació de la *recollita*. Los continuàm per ordre alfabètic, segons una relació

Desaparició del vell portal del Rego-Mir

Dibuix de Rigalt

Les torres del antich portal del Rego-Mir convertides en cases, a mitjans del segle XIX. Vista presa del costat de la Plaça

(971) A. 1557.—Es anunciada la obra «qui vulle empendres a escarada tota aquella faena o obra que la ciutat de Barchinona enten y vol fer al vall dit *lo testament dels asens*, al costat del vall de la present ciutat, ço es un pont de tres canes de llargaria y deu palms de tou ab parets a quiscun costat de dit pont de dos palms y mitx de gruiux». En 1558 (29 Novembre) se donà a fer, d'una manera semblant, lo pont de Jonqueres, al mestre de cases Antoni Matheu.

(972) F. Maspons y Labrós en *La Renaixensa*, a. 1, 1871, p. 294.

del 1564 (973): Alcoll, Aulesa, Barbarà, Begues, Bell-lloch, Caldes de Montbuy, Canovelles, Cànoves, Capellades, Cardedèu, Castellbisbal, Castelldefels, Cast-

Carrers de la Ciutat formats del segle XII al XIII

Interessant arch que comunicava lo carrer de Jupí ab lo de Mallà, derrocat en 1909, al obrir la via Layetana

tellcir, Castellter-sol, Castellví de Rosanés, Clasquerí y Castellar, Coll, Collbató, Coll de Sabadell, Corbera, Cornellà, Esplugues, Falgars, Far, Fou, Franqueses, Gallifa, Gàllechs, Gavà, Granollers, Gualba, Hospitalet, Igualada, Llíssà Jussà, La Garriga, La Palma, La Roca, La Serra de Vilalba, La Batllorí, Llinars, Manresa, Martorell, Mogoda, Molins de Rey, Mollet, Monistrol, Montbuy (baronía), Montcada, Montmaló, Montornés, Montseny, Mora, Moscaroles, Moyà, Olzinelles, Palàu Solitar, Palautordera, Palayà, Papiol, Parets, Piera, Pierola, Plegamans, Poble de Claramunt, Pulinyà, Ripollet, Rubí, Sa-

badell, Samalús, Sanata, Sants, Sant Andréu de la Barca, Sant Andréu de Palomar, Sant Boy, Sant Celoni, Sant Climent, Sant Cugat, Sant Esteve de

(973) A. 1564 (21 Juny).—La Ciutat s'adreçà a tots los llochs de recullita, demanant-los nota de la gent de guerra de que quiscún d'ells podia disposar, per si tenian necessitat d'aplegar-se a Barcelona. Encara que la època siga Moderna, es la cita més completa que havèm trobat. D'altra part, dits llochs no havían experimentat modificacions visibles.

Cervelló, Sant Esteve de la Costa, Sant Esteve Ses Rovires, Sant Feliu de Llobregat, Sant Genís de Horta, Santiga y Torrarroja, Sant Joan Des-Pi, Sant Julià de Palòu, Sant Just Des-Vern, Sant Llorenç Ça Vall, Sant Medí. Santmenat, Sant Martí de Provençals, Sant Martí de Torrelles, Sant Pedor, Sant Pere de Brea (Abrera), Sant Feliu Ça Serra, Sant Vicents de Sarrià, Sant Vicents dels Horts, Santa Agnès, Santa Creu de la Ordre, Santa Coloma de Cervelló, Santa Coloma de Gramanet, Santa Coloma de Centelles, Santa Maria de Palàu, Santa Maria Sa Serra y Santa Coloma, Sardanyola y Sant Marçal, Sparraguera, Tagamanent, Terrassa, Ullestrell, Vallbona, Valldoreig, Valldoreix, Vallgorguina, Vallromanes, Vallvidreres, Viladecans, Vilalba, Vilamajor, Vilanova, Vilardell.

Los examplaments de la Ciutat iniciats en lo segle XII y completats en lo XIII, patiren dels mals que s'observavan en les vies interiors. Si aquestes eran estretes, tortuoses y sense ordre en les seves direccions, també ho foren les noves vies, prou sovint enfosquides per archs hont s'hi alçavan alberchs. Mòlts d'aquests archs se confonían ab los portals de les vehines cases, per la seva poquetat d'espai, mala disposició del sostre y fins comunitat d'utilisació del arch entre lo servey públich y lo particular, com, v. g., s'observava en l'arch del carrer de Jupí al de Malla (veja-s p. 358).

Dos exemples de lo mólt que s'abusava del aprofitament del lloch, pendrèm, limitant-nos als que nos suministran los carrers oberts entre lo mur del palàu comtal y lo torrent Merdançar y pervinguts al any 1911. L'un d'ells es prototipo d'estretura, puix tindria 1'10 metres d'amplada, y a més torcía en angle recte abans d'exir al Merdançar o siga a la plaça del Oli: era lo carrer derrerament dit *de les Doncelles* (veja-s p. 360). L'altre prototipo, de via ab arcades, ne tingué tres de tant seguides, en extensió d'uns 15 metres, que li deyan, per axò, carrer *de les Tres Voltes* (veja-s p. 361).

Un doble criteri presidía a la construcció de les voltes: lo d'aprofitament del terrer y lo d'estrategia militar per defensa interior de les ciutats. La anti-

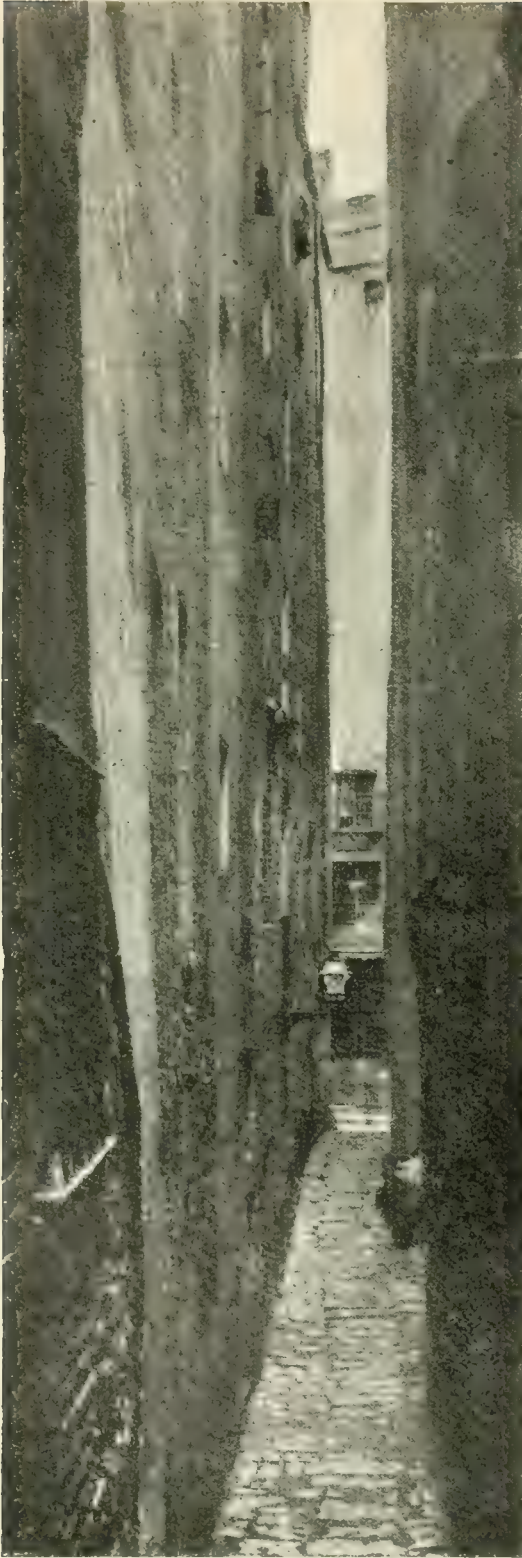
Carrers formats del segle XII al XIII

Dibuix de Rigalt

Entrada del carrer del Palàu ab lo de la Mar
après dit de la Argenteria

Carrers formats del segle XII al XIII

Carrer de les Donzelles, derruït en 1911

ga *urbs* barcelonina, servava encara en lo segle xiii tot l'antic aspecte de població esporuguida. Com si la dominàs lo recort dels soldats d'Almanzor, o dels sectaris almoravits y almohades. No eran úniques en enlayrar-se les torres de les velles muralles romanes. També se mostravan d'aquí y d'allí, per dins de la Ciutat, altes y robustes siluetes, com lo fexuch cloquer de la Sèu romànica, les torres interiors del vell palàu comtal, les dels castells Vescomtals, y, darrerament, les de la porta central del call juhích.

Es en la segona meytat del segle xiii quan s'inicià una forta evolució urbana, que contrastava ab les èpoques precedents: millores en les vies, grans construccions públiques, monumentals edificis, detalls artístichs, creximent dels suburbis, instal·lació de nous serveys urbans.

S'imposà estudiar les conduccions soterrànies de les aygües pluvials. Barcelona conservava les velles cloaques romanes. Les aygües del mont Taber exían en la platja, al peu de la antiga porta del Regomir, allí hont, en 1310, los fusters hi treballaven en los *porxes* de la mar (974). De velles cloaques se

(974) A. 1310.—Prohibició de llençar escombraries «dins lo portxe ne de fora ne dins les fexuries demunt dites, saul que pusquen posar terra exuta en lo munt de terra qui es prop la boca de la claveguera» (*D. C. B. 1310-1313*, f. 9). En la metexa conformitat, en 1397, fou promulgada «altre crida que tota persona qui lançàs terra, la

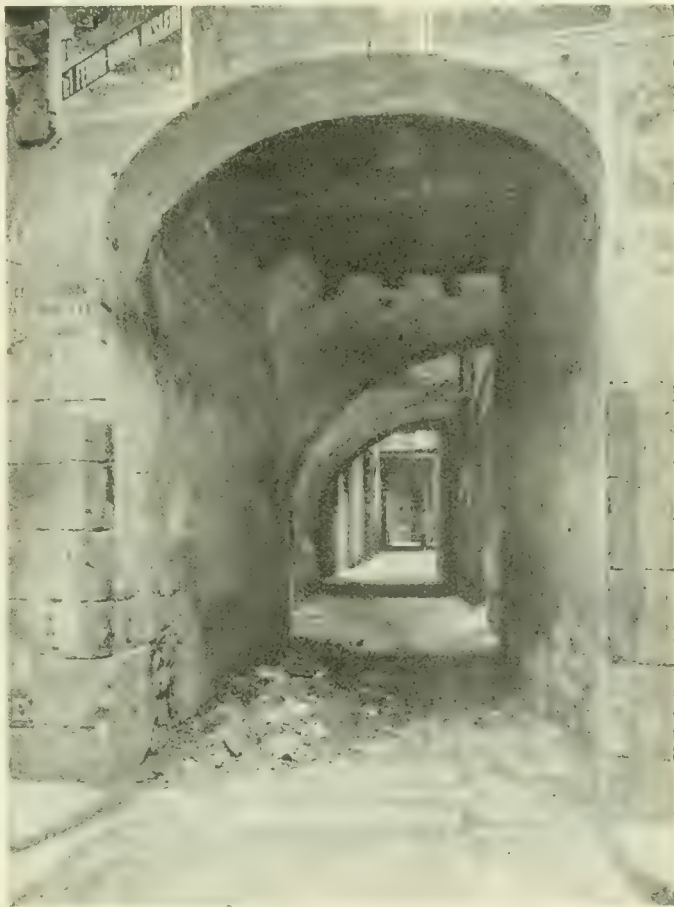
n' han trobat fragments dintre la Ciutat, que, la opinió extraviada, ha preferit calificar-los de catacumbes (com a Sant Just) o de sortides secretes.

La generació coetania del gran rey Jaume I, donà un bon avenç a Barcelona, al convertir en gran cloaca l' areny del Merdançar. Aquesta riera, en son començament, seguia una línia recta vers la mar, passant per los llochs avuy dits riera de Sant Joan, carrer del Oli y Mirallers.

Lo creximent de la Vilanova de Santa Maria o de la Mar, féu nàixer la idea de desviar-la, essent de creure que, en lo segle XII, se portà per los actuals carrers d' En Boquer y dels Assahonadors, ses aygües a juntar-se ab les del Rech Comtal, en la actual unió dels carrers dels Assahonadors y de la Princesa. En la primera meytat del segle XIII, se convertí en cloaca lo Merdançar, des de la riera de Sant Joan a la plaça de la Llana. Cinch

proprietaris, en 1257, prosseguiren aquesta millora, continuant la cloaca, enfront de la gran propietat d' En Pere Boquer (avuy carrer d' *En Boquer*) y vers la capella de Marcús, fins al carrer que anava al Biforn o Born, axò es,

Carrers formats del segle XII al XIII

Clixé de N. Cuyás

Carrer de «les tres Voltes», desaparegut en 1911

hagués a lançar a la plaça del ví» (*Clavaria*, 1397, f. 246), en quina plaça venia a exir la vella cloaca. La mar s'emportava sempre les terres de dit lloch, inutilisant 2 vegades la cloaca. Se parla en 1401, de la «reparació de la clauaguera qui es prop la lotje dels mercaders, la qual clauaguera ere destrouida e resada a la mar, en tant que no podié buydar sens adop e reparació e de la plenitut de la qual reparació se seguia infecció e gran corrupció en aquella partida daquesta Ciutat» (*Clavaria*, 1401, f. 218, A. M. N.).

lo carrer de Montcada (975). Una autorisació reyal donada en 1265 a Pons de Rovira, mostra encara, la continuació de la propria cloaca, enfront lo carrer d'En Boquer, al altre cantó del de Montcada. S'autorisà al propietari fer lo

Urbanisacions del segle XIII

Clixé de N. Cuyás

Lloch que havia ocupat l'areny del Merdançar, cobert y convertit en cloaca durant lo segle XIII. Darrerament nomenat *Riera de Sant Joan* y carrer de *Gracià Amat*, desapareguts en 1911 al fer-se la *Via Layetana*

corral demunt meteix de la cloaca (976). Aquells corrals y horts són avuy cases. D'aquí que la cloaca del Merdançar, en lo carrer dels Assahonadors, passe en alguns trajectes per sota les cases. Se conservan en tota sa integritat, ses voltes fetes de pedra picada. Y ab la canalisació del Merdançar s'exugaren uns estanys propers a Santa María, que subsistían entorn de dita riera, y

(975) A. 1257 (XVIII kalendas Octubre).—«Quod nos Jacobus, etc.... concedimus et damus plenam licenciam et potestatem uobis berengario cooperatorio, bernardo de otina, Marie ferrarie, bernardo nepoti, et peregrino pellipario, Ciuibus barchinone, et successoribus uestris, quod possitis libere construere et hedificare uoltas juxta domos uestras in illa Riarria de Merdançano et juxta capellam bernardi marcucii, inter domos uestras et domos qui fue-

runt petri boquerii quondam, quantum protenditur in fronte predictarum domorum uestrarum et a domibus petri de pariliata, usque ad uiam per quam itur ad bifurnum, uidelicet de predictis domibus usque ad parietes qui sunt in orto seu domibus predictis qui fuerunt petri boquerii supradicti et in domibus alodii Capelle bernardi marcucii» (R. 9, f. 36, A. C. A.)

(976) A. 1265 (8 Abril).—«Quod nos Jacobus dei gratia, etc. ad preces et instanciam fidelis nostri Raimundi Marcheti Ciuis barchinone per nos et nostros damus et concedimus uobis Poncio de Ruuira filio quondam Raimundi de Ruuira et uestris imperpetuum, quandam partem illius Riarie que dicitur de Merdanciano que transit inter domos uestras et domos durandi de pereria et Guillelmi de ceruera in illa uidelicet quantitate qua tenent predictae domus uestre usque ad parietes domorum predictorum durandi et Guillelmi, ita tamen quod uestris propriis missionibus teneanimi constituere et facere uoltas sub quibus aque dicte Riarie habeant transitum in quantum tenent prefate domus uestre. Et sic prefatas uoltas

del Rech Comtal, en 1244 (977). Los recorda allí meteix, lo carreró titolat «del pou del *estany*» (978).

En l'any 1285 se parlà d'una nova cloaca dita d'*En Guillèm de Lacera*, quines aygües anavan a la *riera*, que entenèm voldrà dir al Merdançar. En Bonanat Sabater hi obtingué autorisació per llençar-hi les dels banys vells de sa propietat, passant per lo carrer de Montcada (979). Dits banys figuren desapareguts en lo segle xvi (980).

Segurament denota la existencia d'altra vella cloaca en exa part de Barcelona, lo carrer dit *de la Claveguera*. Donaren nom de *claveguera major* a la gran cloaca del Merdançar. En 1406 s'abaxà lo nivell del Rech Comtal per facilitar la entrada a dita claveguera (981). La comoditat de tenir tan bona sortida les aygües, féu que en les vores de la *Claveguera Major*, hi establissen llurs industries blanquers y assahonadors, com ho provan encara los dos carrers axís denominats.

Per lo dit del any 1406, es manifest que durant los segles xiv y xv, lo Rech Comtal, al passar per dintre la Ciutat, hi prestà servey de colectora, y serví per desayguament d'altres clavegueres que a ell s'encaminaren. Lo vell areny s'anà cobrint y transformant, conservant-se avuy ab molta integritat, a despit de les construccions alçades al demunt séu (982).

quas construxeritis et totum spacium ipsarum uoltarum in quantum tenent predictae domus uestre habeatis uos et uestri ad opus retrocurtalís». «Concedentes et dantes etiam uobis plenam licenciam quam predictas uoltas siue spacium earumdem positís adjungere tenedoni domorum uestrarum predictarum et in eis portalia aperire per quam libere possitis intrare et exire ad domos uestras siue contrario alicuius et facere parietes et clausuras, etc...» (R. 13, f. 264, A. C. A.)

(977) A. 1244.—«Illíor molendinos... mansione... orto cum lacunariis que ibi sunt et unam peciam terre que ibi habemus. Et omnia sunt in suburbio urbis barchinone iuxta decursum torrentis profundi siue torrentis merdanciana qui discurrit tempore pluuiarum» (L. A. E. C., v. 1, f. 11, sense foliació).

(978) En 1363 existia lo carrer dit *del Merdançar*, immediat al Rech, l'actual d'Assahonadors.

(979) A. 1285 (5 Maig).—«Quod nos infans Alfonsus Illustris Regis primogenitus ex parte dicti domini Regis et nostra concedimus et plenariam licenciam et pacem damus uobis bonanato sabaterii cui nostro barchinone, quod possitis facere et construere cuandocumque uoueritis in uico Montischatani quandam cloacham siue aquariam quod adunetur cloache Guillelmi de lacera per quam discurrant aque ad riarum per quamquidem cloacham siue aquariam per uos ibi construendam, defluant seu discurrant aque, emanantes de balneis et domibus uestris quas habetis in uico predicto ad dictam cloacham dicti Guillelmi de lacera et ad Riarum predictam». «Et si forte aliquid de ipso conuicinio uellent per dictam cloacham uestram per uos construendam, ejicere aquas uel habere aliquid ademprium, non liceat eis donec primus ad cognicionem proborum hominum ubicumque composuerint super eo. Datum barchinone III° nonas May Anno domini M^oCCC^o octogesimo V^o» (R. 62, f. 149, A. C. A.)

(980) G. Pujadas: *Crònica universal de Catalunya*, v. III, p. 72.

(981) A. 1406 (3 Setembre).—«Item com per rahó del estament de la claueguera major de la ciutat qui comença al cap de munt de la riera de sent Johan, la qual novellament ses escurada, los Consellers, precedent concell de prohomens hagen fetes fer al clauari moltes messions, ço es, per les moltes vbertures ques son fetes en la dita clauaguera per gitar daquella la terra et altra ronya quey era et per tancar apres les dites vbertures et per baxar lo Rech Reyat del loch auall on engrana la dita clauaguera, per tal que aygua que decorrerà per la dita clauaguera pogués ben exangar en lo dit Rech, les quals messions pugen la CCC liures poch mes o menys» (D. C. B. 1399-1412, f. 92).

(982) Jaume Gustà y Bondià, al parlar de les dues grans colectores, que constituían a Barcelona la antiga xarxa de cloaques, en lo començament del segle xix, consigna com una d'elles, l'areny del

Lo meteix que-s féu ab lo torrent Merdançar, se practicà ab la riera del Cagalell o de Collcerola o Rambla, en 1364, cobrint-la del portal de la Boqueria fins a prop de la mar y transcorreguent après altra volta al descobert per la vall de la Dreçana. Les grans dimensions d'aquesta cloaca, acabada en 1366, ha motivat, que, sense cap fonament s'hagués tingut per romana (983). És de pedra picada, de gran altura y no va en línia recta, seguint notories desviacions, tant, que entre los teatres del Liceo y Principal, passa arrambada a les cases y algunes tenen los fonaments demunt la seva paret. Aprofitant-la com a colectora, hi foren aconduhides noves cloaques.

Martí I, al voler construir son palau prop de la mar, clamà que fossen desviades «II clavagueres, la I que ix dels banys nous et laltre de certes cases de blanquers, les quals ixen al vall de la daraçana» a fi de mesclar-les «ab altres clavegueres que passen per la Ciutat, segons que per mestres es regonegut ques pot fer». Acordà afirmativament lo Consell de Cent (9 Agost 1397) «en manera que passen ab altres clavegueres de la Ciutat» (984).

Als pochos anys s'evidenciaren dos gréus inconvenients de no haver girat lo curs de la riera de Collcerola al arribar a les muralles, com també de no ésser cloaca tot l'areny de la metexa. En Agost de 1397, lo Rey gestionava, per lo palau que entenia fer en la Rambla «que laygua qui ve per la bocaria a la daraçana, sia girada la on la Ciutat ha deliberat altres vegades de girarla» (985). En 1399 construïren un pont demunt dita Riera, en la porta Ferriça (986).

Rech Comtal: «hállase emplazado á lo largo de las Balsas de San Pedro, calle de Tantarantana y Rech Condal, sigue luego por debajo de la estación de Francia y atravesando la antigua plaza de toros, continúa por debajo de la fábrica Catalana de Gas, hasta desaguar en el mar» (*Anuario de la Asociación de Arquitectos de Cataluña*, 1913).

(983) A. 1366 (7 Abril).—Fóu acordat «quod Riaria vocata de Cagalell quod a puncta portalis sancte Anna defluebat per locum ubi nunc fuerit valla dicte Ciuitatis, usque ad mare mutaretur ab ipsa puncta usque ad mare ad finem, ut propter fluacionis et decursum ipsius riarie, ipsa valla non deteriorarentur nec paciarentur aliquod dampnum. Et quod ipsa riarie mutaretur dato sibi decenti spacio inter ipsa valla et reuale dicti Ciuitatis.» Segueix dihent com se faràn les obres per los vehins y se defensarà interinament l'arrabal ab *verdesques* (*D. C. B.* 1365-1366, f. 11, y *R. B.*, v. III, f. 232).—Esteve de Garibay la suposava de 210 anys abans de J. C. Anton de Bofarull y altres seguexen la metexa opinio.

A 17 Maig 1401, foren pagades 27 lliures, 10 sous, a Francesch Canyelles, per convertir-les «en fer scurar la boca de la clauaguera qui prop lo portal de la boqueria engrana en lo vall qui perço era embossada e reblerta hauia necessari lo dit scurament com aquell defallent moltes altres clauagueres quis junyen en aquella no podents buydar per lo embossament de aquella romanen axi matex embossades e reblertes» (*Clavaria*, 1401, f. 196, *A. M. B.*)

(984) La claveguera que en 1397 passava «per certes cases de blanquers», podria ésser una cloaca molt antiga, que engranava ab la de la Rambla, enfront lo carrer del Hospital. Procedeix del carrer de Xuclà y passa per dessota l'edifici conegut per *la Virreyna* y altres cases vehines. Té de 1'20 a 1'30 metres, descriu moltes curves y no està tancada per volta de pedra, sino per llambordes planes.

(985) *D. C. B.*, 1395-1398, f. 102.

(986) 399 (16 Juliol).—«Per la obra que aquesta Ciutat en los dies de kalendar, sabia fer de I pont de pedra deuant lo portal del mur apellat porta ferriça, sobre la riera qui passa deuant lo dit portal» (*Clavaria*, 1397-1399, f. 225).

Fins al 1443 (11 Setembre), no-s desviaren aquestes aygües de la Rambla, portant-se en 1447 (Agost), a la vall de les muralles (987).

Lo millorament de les vies públiques meresqué la atenció dels ciutadans, quines iniciatives ordinarriament s'anticipen a les de la autoritat municipal.

Los templers, en 1253, emprengueren la obertura de dues vies en sa famosa propietat barcelonina, com havèm dit. Allí meteix, però ja en los murs del call juhich, en 1257, continuaren la reforma urbana, lo juhéu Bonsenyor(988) y lo famós jurisconsult y canonge Pere Albert (989). Dotat aquest d'esperit financier, obrí una vía dessota del Castell Nou, que correspón a una de les actuals travesiés del carrer de la Boqueria. Datan del temps de Ramón Berenguer IV, les primeres concessions de porcions de terra en la vall de sota lo castell Nou (990).

Motivà aquestes y altres millores l'increment de Barcelona, al estendre-s fora dels murs, com

Carrers formats en lo segle XIII

Dibuix de Rigau

L'arch de la baixada de Sant Miquel, carrer format a través de la muralla romana, en la gran propietat dels Templers, en l'any 1253. Arch derrocat a mitjans del segle XIX

(987) *M. N. A.*, v. I, p. 455. — *R. B.*, v. II, f. 183.

(988) Veja-s les planes 340 y 341.

(989) L'historiador Fidel Fita, ab referencia a un document del 1237, rectificà lo nom del famós jurisconsult a qui sol nomenar-se *Pere Albert*, essent son nom *Arbert* (*B. A. H.*, v. xxvii, p. 286). En 1257 (14 Novembre), lo canonge Arbert logrà de Jaume I la royal protecció per ses cases del Call, dessota lo Castell Nou (F. de Bofarull y Sans: *Faime I y los judíos*, en *Congrés d' historia de la Corona d'Aragó* (1908), p. 857, d. v). Ab la rectificació del nom se podràn seguir les petjades al Canonge famós.

(990) *Colección de documentos del A. C. A.*, escriptura sense data, v. IV, p. 356.

les branques d'un arbre plè de sava, arrancant del nervi principal. En la part S., immediata al Castell Nou, es lo nervi, la antiga carretera del Montjuhich y

Carrers formats del segle XII al XIII

La volta del carrer de Brugués, travesia del carrer de la Mar o de la Argenteria, desapareguda en 1909

1418 (993). puix se malmetían a son passatge los entremesos de la processó de Corpus. També s'exemplà en 1437 lo carrer de Montcada al tombar en lo Born.

Lo Born, lloch extremer en lo segle xii, esdevindrà centre d'alegríes y moviment, mercès a sa propinquitat ab lo barri comercial de la mar. Per sa major amplitut hi eran celebrades festes populars, batalles jurades, torneigs,

Llobregat; vers O. ho es la vía dels Archs Vells que va a Santa Anna y Collcerola; y vers N. la primitiva carretera del Vallès, y sa transversal lo torrent Merdançar, ja carrer en lo segle xii.

Desaparegut lo Merdançar, creix en importancia la seva Boria (991), mercé a un gran esclat de comerç en lo segle xiii, ajuntant-se ab Santa Maria per l'important carrer de Montcada. Allí s'aplegà molta gent rica en los segles xiv y xv. En la plaça de la Boria y carrer dels *Candelers de seu*, en 1303, s'hi feya encant d'obra de fuster o de gerrer (992). La estreta sortida del carrer de Montcada, junt a la capella de Marcús, s'exemplà en

(991) Cal advertir, que, un text del 1450, donava a la paraula *boria*, lo significat d'insignifican poblat: «aquestos casos son tals, que degen esser supportats en aquesta Ciutat, car en una boria de X focs serian mals de supportar» (*Letres Closes, 1450-1451*, f. 51, *A. M. B.*) (Veja-s *R. B.*, v. II, f. 66).

(992) *D. C. B. 1301-1303*, f. 120.

(993) *R. B.*, v. II, f. 198 y v. III, f. 234.

processons, carnestoltes, etc. Ses finestres han aplegat més de vint y cinch generacions d'aristocracia barcelonina.

Quan, a les derrereries del segle XII, la plaça de Santa Maria, se rubli d'obradors o tallers (*operatoria*) (994), se dividí en dos lo carrer de la Mar, quines travesies se poblaren de cases y les voltes s'ensenyoriren de la barriada com en lloch més. En la porció del carrer de la Mar més propera a la platja hi establiren llurs industries, los qui treballavan espases, coltells, llances y darts,

Carrers formats del segle XII al XIII

La antiga Volta dels Fusters, darrerament coneguda per Volta dels Encants, derrocada en 1909

perdurant-hi llarchs anys (995), en tant que avuy se li diu *Espaseria*. En lo tros de carrer de la Mar, entre les places de Santa Maria y del *Mercadal* o del *Blat* (quin segón nom pren en lo segle XIII), instal·lan llurs obradors los argenters y acaba per dir-se-li *Argenteria*.

Un avenç de construccions en la platja ocasionà, en 1210, la donació de Pere I a la Canònica barcelonina del arenal de Santa Maria y subsegüents establiments dels Canonges, a En Durfort y a altres particulars. La dreçana vella, situada al peu del portal del Regomir, també dit *de la Dreçana* en 1255 (996), aportava en la barriada son natural contingent de fusters, mestres

(994) A. 1200. — «In qua scilicet plaza iam sunt edificata quedam operatoria» (*L. A. E. C.*, v. 1, f. 12, d. 26).

(995) A. 1318. — Prohivexen los Consellers «que negun lancer ne espær ne null hom qui lançes ne darts ne espæes ne Colteils ne altres coses tenga per vendre en lo carrer de la mar, ne encara neguna custurera no tenga ne gos tenir ne fer exir les pertxes en que les dites coses tendra fora la paret de la carrera sino II palms et mig de destre» (*D. C. B.*, 1318-1319, f. 17).

(996) A. 1297. — Document 887 de Jaume II (*A. C. A.*)

d'axa y altres operaris navals. Lo lloch hont aquests industrials s'establiren, conegut per *volta dels fusters* en lo segle XIV, motivava gran moviment y vida per los varaments de naus. D'allí exiren les més importants de dues co-

Carrers formats al començar lo segle XIII

Carreró sense sortida, dit del *Alfondech* o *Del Fondet*, prop la mar, enfront de Llotja. Derrocat en sa meytat en l'any 1909 per fer la Via Layetana

Nàs y Marquet, y lo tercer, més immediat a Santa Maria, ofería, com lo primer, la circumstancia de tenir un carreró que-s ficava dintre l'alfondech (lo carrer del *Cap del Mont*) per tancar-lo y incomunicar-lo (donaria als carrers de Plegamans y de la Nau) (999).

(997) S. Sanpere y Miquel: *Rodalía de Corbera*, p. 16. — A. 1358 (20 Novembre). — «Adobar les cubertes daquelles dues galees qui son en la Daraçana vella de la dita Ciutat, les quals galees son de la Ciutat» (*Clavaria*, 1358, f. 339).

(998) Lo carreró *del Fondet*, que no oblidan senyalar los plans de Barcelona d'Antoni Montfort (dedicat al general Castañes), de Joseph Mas (1842), lo titolat *Indicador de Barcelona. Sistema Acklin* (1855), etc., no està situat en lo magnífich plan dels *quarterons* de Barcelona, de Miquel Garriga y Roca, ni en l'altre d'escala més petita, fet per lo propi Roca en 1 Juny 1859. Les expropiacions de cases per construir la Via Layetana (1909) arriban justes a aquest carreró, limit d'elles, y que sembla destinat a subsistir encara en eix lloch extremer de la moderna reforma de Barcelona.

(999) S. Sanpere y Miquel: *Rodalía de Corbera, Pruebas doc.* LXI, p. 205.

bertes, com la d'En Broniquer (16 Abril 1393), llençada tot seguit contra Gènova, patronejant-la lo conseller Ferrer de Marimón (10 Octubre 1394). La dreçana primera ocupà la platja, des del carrer del Hostal del Sol y Fusteria, fins al de la Plata o baxada dels Lleons (997). Tot fà creure, que los carrers d'Abaxadors, Gim-Nàs, Cambis Nous y demés travessers en lo segle XIII, estavan formats tal com han pervingut a nostres dies. Lo carrer Ample s'avançava molt en lo segle XIII. Lo moviment marítim produhí avenç molt manifest en l'arenal. Puix encara que la Ciutat mancava de port, existia en ella bon tràfich marítim, comprovat ab la existencia dels tres *alfondechs* reys de la Mar. Lo primer s'alçava en la metexa platja (entre los carrers Ample y del Consolat, quin nom ha servat sempre lo carreró *del Fondet* (998); lo segon o *del Mitg*, entront d'aquest, voltat de quatre vies (illeta formada per los carrers Ample, Banquetes, Gim-

Era l'*alfondech*, *fondech*, *fondet*, *fòndaco*, *alfúndico*, *alhòndiga*, etc., un petit carrer o agrupació d'alberchs, reclòs, a manera de terra franca o lliure, usualment destinat a determinat comerç estranger. Se formava per autorisació reyal. Servia de dipòsit de mercaderies, d'hostal per los viatjants, trobant-hi tot quant havían menester, en consonança ab la seva religió. Son origen se pert en lo segle XII. Los alfondechs de Barcelona, començan essent del reyal patrimoni. Tenían los catalans alfondechs a Túniç y Alexandría, obtinguts per Jaume I: son interior era inviolable, entrant-s'hi ab llicencia del cònsol dels catalans (n. 1000). Hi ha concessions territorials en que-s prohibía construir alfondechs (n. 1001). En 1243, Jaume I vedà fer-ne prop la dreçana (n. 1002). Berenguer de Montcada adquirí, en 1258, los tres alfondechs reyalS abans descrits. N'hi hauría d'altres, puix en 1268, lo Rey permeté a Pere Ferrer construir alfondech prop del palàu reyal, immediat al antich castell Vell vescomtal, conegut per Cort del Veguer, y a la Frenería (n. 1003). També constan en la ressenya de Barcelona que publicàm més enllà, uns *alfondechs* prop Sant Cugat y carrer d'En Gombàu.

Los *alfondechs* barcelonins desapareixen en arribant al segle XIV. Llavors són los hostals los qui allotjan tota mena de passatgers y mercaderies. En ells se continuà la antiquíssima costum de posar-los-hi noms que-s poguessen pintar en llurs mostres o ensenyes clavades en lloch visible, a lo que los obligavan no poques disposicions urbanes (n. 1004). Aquests hostals ab llurs lletrers han motivat la designació de molts carrers de les velles ciutats (n. 1005). En lo segle XV hi havían a Barcelona los hostals de la *Flor del Lliri* (1444), cap a Santa Catarina, freqüentat dels francesos; del *Sol*, junt al carrer de Gim-Nàs; del *Lleó* (1455); de la *Massa*, devant la carniceria de la Cucurella (1470); del *Carall* (1452); del *Bou* (1512), y de la *Campana*, al carrer dels Cellers (1465); del *Stanyer*, en la plaça de la Llana (1498), etc.

Al començar lo segle XIV, foren oberts dos carrers, un del de Montcada al de Bonanat Sabater (n. 1006) y l'altre a través la casa d'En Vidal, per anar a

(1000) A. Giménez Soler: *El comercio en tierra de infieles durante la Edad Media* (Boletín de la A. B. L. B., v. v, p. 171).

(1001) A. 1266 (20 Juliol). — A. de Romani obté de Jaume I tota la plaça existent junt al Mercadal de Valencia y la barbacana, essent-li prohibit «quod ibi non faciatis fundicum, nec operatoria» (R. 15, f. 23, A. C. A.)

(1002) A. 1243, L. V., f. 217.

(1003) R. 15, f. 107, A. C. A. — A. 1289; se consigna existir una *alfondega* sota lo castell de la Cort del Veguer (R. 80, f. 91) — A. 1412: «in vico de la freneria, in quodam fundico siue calle qui ibi est» (*Manual, 1411-1415*, f. 45, Arx. Hospital Santa Creu).

(1004) En les *Ordinacions y capitols de la mostaferia de la vila de Agualada* se manava: «Que tots los hostalers hagen a tenir senyals o taules en les façanes de llurs alberchs» (Jaume Serra y Iglesias: *Costums del segle XV*, «Jochs Florals», 1895, p. 209). Es de creure que aquesta obligació fóu general en les més de les poblacions catalanes, anticipant-nos, per tant, al decret d'Enrich III de França (1551-1589), que féu obligatories les senyals dels hostals en dit reyalme (*Journal pour tous*, v. II, a. 1856, p. 287).

(1005) J. B. Pujoux: *Paris a la fin du XVIIIe siècle* (Paris, 1801), p. 135.

(1006) A. 1320. — D. C. B. 1319-1320, document interclòs en lo f. 44.

la plaça hont se venia l'oli (plaça *del Oli*) (n. 1007). Cases y carrers, extre-nyent-se en la Vilanova de la Mar, li donavan aspecte similar al del restant de la vella Ciutat. No estranyarà que perda l'antich nom de *Vilanova de la Mar*.

Carrers formats del segle XII al XIII

Clixé de N. Cuyàs

Lloch hont existiren les velles *basses de Baseya* (¿una redundancia?) convertit en *placeta de Baseya*, al mitg del carrer del propri nom

En lo segle XIV se conegué per *Vilanova* (1364) una barriada formada al altre cantó del Rech Comtal y dels molins de la Mar, entorn dels convents de Sant Agustí y de Santa Clara, y de la antiquíssima esglesia de Santa Eularia del Camp o de Mèrida. *Vilanova* que restarà essent un lloch extremer del nou barri de la Ribera, iniciat durant lo segle XIII (n. 1008).

Entorn dels carrers de la Mar o de la Argenteria, de la Boria y de Montcada, s'albergava gent de dinner. Quan en 1350 tractavan de mudar la ceca o casa de la Moneda a la plaça de Sant Just, los Consellers s'hi oposaren, en rahó d' ésser lloch habitat

per molta gent noble y «de gran concurs», y la remor los hi havia de donar

(1007) A. 1334. — «In dicte ciuitate barchinone in quadam carraria noua que per Jacobum de Fontibus quondam Ciuem Barchinone facta seu constructa fuit per quemdam ortum quem idem Jacobus de Fontibus consuevit habere in Ciuitate predicta inter carrariam scilicet que dicitur de Montecatheno et carrariam que dicitur Bonanati Sabaterii ... «in dicte ciuitate barchinone, partim in carraria noua que facta est per hospicium quod fuit Francisci Vitalis quondam et per tenedones quorundam aliorum et partim in predicta carraria que dicitur de les Soles et alias Petri Boquerii et partim in platea qua uenditur oleum et partim in quodam calle siue carraria stricta (*de les Donzelles*) quo seu qua itur de dicte Platea apud carrariam qua est subtus Palatium Domini Regis» (Doc. 99 del A. monestir Pedralbes).

(1008) S. Sanpere y Miquel: *Rodalía de Corbera*, *Pruebas* doc. LXVIII, LXIX, CCXXIV y CCXXXI.

enuig (n. 1009). Los carrers de la part de la mar, que foren dels primers en obrar-se, també són dels primers en reformar-se. Les velles *basses de Baseya* del peu del mur romà, quedan recloses dintre de cases, de que s'atapacix aquell carrer y los mólts travessers, que en lo segle XII se van formant entre ell y lo de la Mar. En 1383 es examplat lo dels Cambis (n. 1010) y en 1424 la plaça del Born en sa part jussana, derrocant la casa d'En Ballaró y aliniant en 1437 la cantonada del carrer de Montcada (n. 1011).

La part alta del antic mont Taber, hont s'alçavan la Sèu, lo palàu del Bisbe y cementiris vehins, se reformà al iniciar-se la construcció de la catedral gòtica en lloch diferent de la romànica. Les obres de la Catedral barcelonina se construïren en dues diferents etapes. Mes al edificar-se la meytat corresponent al absis, campanar y part del claustre, en 1298, no-s derriren totes les cases corresponents a aquell troç. En 1253 (4 Maig), se derrocava una casa junt al claustre nou, y en 1375 (8 Maig), feren una relació de cases de canonges y beneficiats de la Sèu que per les obres devían desaparèixer (n. 1012). La major part de les cases

Carrers formats del segle XII al XIII

Clixé de N. Cuyas

La reconada del carrer de Jupí, al anar-sc-n a trobar lo de la Mar o siga la actual Argenteria, desaparegut en 1909

(1009) *R. B.*, v. III, f. 1.

(1010) *R. B.*, v. III, f. 233.

(1011) *M. N. A.*, v. 1, p. 362.

(1012) *A.* 1375 (8 Maig). —

«Item quod domini hoperarii per honorabilem capitulum super fabricam dicte ecclesie electi seu deputati, videant et recognoscant hospicii canonicorum et beneficiatorum dicte sedis

d'allí pertanyían a dits eclesiàstichs. També se derrocà lo palàu del Bisbe, que donava a la plaça de la Freneria (n. 1013), la capella del Sant Sepulcre y lo fossar dels *Pareys* (n. 1014) o del Paradís.

Més de cent anys duraren les obres d'aquesta primera part de la important construcció y fins son acabament no-s començà la meytat del portal major y cimbori. Poch abans los canonges comunicavan al Concell de Cent (28 Febrer 1397) fer-se «gran enderrocament de hedificis vells dauant la seu de barcinona, et duna volta baixa quey hauía, la qual estaua fort auolment». Y la reforma derrocadora anà poch a poch, puix havent-se començat per abatre lo cloquer romànich (1379), mólt se trigà en fer desaparèixer les voltes y absis de la Sèu vella (1423 al 1428). En 1400 derrocaren la muralla de junt la casa de la almoyna y un troç d'aquesta, per construir-hi la nova *Casa de la almoyna*, vast edifici ab gust catorzencentista (n. 1015). La rasant de la plaça d'entre lo palàu reyal y la Sèu, s'abaxà notoriament al fer-se la façana (1382), y campanar (1387) d'aquell cantó. La entrada del carrer de Santa Eulalia (avuy *del Bisbe*) (n. 1016), s'exemplà en 1417. Acabavan de desaparèixer, ab les obres de la Sèu, les plaçetes *de les Cíveres y de la Farneria* y alguns petits carrers.

Formà part del solar de la nova Catedral lo claustre del Paradís, hont tenían sortida edificis del Capítol, que quedaren llavors donant al carrer. En 1420 sigueren notoriament restaurats (n. 1017). A fi de dotar a tots los canonges de casa propria, en 1421 n'edificaren algunes en les antigues escoles gramaticals (n. 1018). Llençats en aquest camí reformista, en 1422, los Canonges derruiren la casa del Degà, per fer-hi plaça y escales, entront lo portal major de la Sèu (n. 1019), acabat en 1420. Completant la formació d'un espay lliure

que sunt nessesaria in eisdem, relacione fienda in capitulo de dictis necessariis per eosdem». Res més diuen les *Actes* del Capítol Catedral sobre axò.

(1013) Segle XIII (sense data).—«Queddam operatorium in ipsa freneriae quem tenet capellanus sancte Marie iuxta palatium episcopi» (*L. A. E. C.*, v. iv, f. 241, d. 502). En 1408, la plaça de la Freneria ve situada darrera la Sèu (*Memorias de la A. B. L. B.*, v. v, p. 9).

(1014) A. 1403 (11 Novembre).—«Pagats a l'esclau qui tirà terra del escombriu de la clauoguera del fossar dels pareys» (*Obreria, A. C. B.*)

(1015) A. 1400 (20 Desembre). Lo Capítol de la Sèu acordà derrocar lo celler y part del antic dormidor de la Casa canonical, los murs vells de la Ciutat y rònegues construccions, axò es: «duo spatia interiora duarum arcuetarum versus murum anticuum ciuitatis magne domus superior eiusdem hospicio contigue» (*Actes del Capítol Catedral 1343-1497*, f. 65, *A. C. B.*)

(1016) *R. B.*, vol. III, f. 234.

(1017) A. 1420 (29 Maig). Los canonges «ordinarunt et declararunt quod omnia hospicia Capituli et dignitatum dicte ecclesie sunt in loco vocato de paradiso et quod ipsa hospicia visitentur de presenti et de cetero annuatim, per dominos canonicos et operarios dicte ecclesie. De quibus reparacionibus vnunquodque dactorum hospiciozum indiget et quod hec ponantur in scriptis, ut de eis memoria habeatur» (*Actes del Capítol Catedral 1343-1497*, f. 97).

(1018) A. 1421 (9 Març).—Acordaren los Canonges «quod spacio in quo solebant esse scole gramaticales, quod est dicti Capituli, reseruetur ad opus dicti Capituli, ut in eodem possint hospicia edificari ad opus dominorum canonicarum dicte ecclesie, hospicia non habencium».

(1019) A. 1422 (8 Març).—Lo Capítol ordenà «super dirucone hospicii decanatus per platea et gradario faciendis coram maiori portali Sedis nostre Barchinone cum decetero commode lapici de qui lapides preparant ad fabricam, nequeant operari inter ambitum dicte Sedis» (*Actes del Capítol 1343-1497*, f. 101).

o plaça entre la *vía Corribile* (Corribia) y dita porta principal, ab lo total enderrocament de les derrereres parets de la Sèu vella.

Allí prop, la plaça del Rey freturava de millores. Havía pres aspecte mercantívol, ab la venda de palla y forratge en lo pati del palàu major, dit *lo corral* (a despit de continuades prohibicions del 1302 al 1350) y ab la existència de botigues de propietat particular, enclavades en les parets del palàu. Tot dificultava que esdevingués lloch aristocràtic y quasi lo feya incompatible ab la magestat reyal que en aquell local s'hostatjava.

S'inicià l'abelliment de la plaça del Rey en 1402, adquirint la Ciutat, pera enderrocar-les «certas casas, axis que a línea tirada anàs a la Plassa per la part hont se ven la farina, tro a la plassa de les Cols» (n. 1020).

Torres defensives voltavan aquest palàu per l'interior de la Ciutat. A dues d'elles s'extengueren les reformes del 1405 y 1440 (n. 1021), encaminades a fer-li perdre lo caràcter d'antiga fortaleza. La primera estava demunt la *vía* de comunicació de la plaça del palàu major ab lo carrer de la Freneria.

La romana entrada Occidental de Barcelona, en los *Archs vells*, se convertí en plaça vers 1355, derrocant cases dels canonges y altres y prenent part del hort del bisbe (n. 1022). La Ciutat, a cambi de lo que cedía la Esglesia, donà certa quantitat d'aygua als claustres de la Catedral, portada a ses despeses (n. 1023). Axis s'inaugurà, lo 30 Octubre 1355, la Plaça Nova, nom que encara porta a despit dels séus cinch segles y mitg d'existència. A 4 Abril 1358, «fou començat a tenir palla en la plaça Nova, que era estada feta devant lo forn dels Archs, de ordinació de la Ciutat» (n. 1024).

No lluny de la plaça Nova, la *Figuera Cucurella*, en 1233, venía designada com a arrabal. S'urbanisà en 1322 (13 Desembre), tallant dos famosos lladoners d'En Pere Ferrer, que suposavan tenir més de 100 anys (n. 1025). Lo carrer d'*En Pedritxol* estava sense sortida y en 1465, derrocant unes

(1020) *R. B.*, v. III, f. 233.

(1021) *R. B.*, v. III, f. 235. Al desaparèixer aquesta torra (1440), s'expropià l'obrador d'En Vidal.

(1022) A. 1354 (5 Maig).—Tractà lo Capítol Catedral de «illis hospiciis que sunt juxta janua[m] episcopalem que etiam dirui sperantur per platea ibi fienda racione aque ductus illius fontis et quod referant» (*Actes del Capítol Catedral, 1343-1497*, f. 13 r.)—En lo *Forn dels Archs*, a obs de fer dita Plaça Nova, s'expropiaren cinch obradors d'En Batlló, P. Simón y Bernat Costa y quatre alberchs d'En Carreres, Grau, Foix y Gombàu (*Clavaria*, a. 1358, f. 271 y 293 y a. 1360, f. 252, *A. M. B.*)

(1023) A. 1355.—Concordia entre la Ciutat y lo Capítol de la Sèu «sobre lo fet de la aygua de les fonts que entre la ciutat de barcelona, e deu destillar en la plaça de S. Jaume de la dita Ciutat e de la plaça quis deu fer de la porta del bisbal entre lo forn dels archs». Entregà la Sèu «vn tros del hort del palau bisbal de barcelona vers la part del orient». Se fà sots covinença o condició de no ésser tinguts «contribuir ne pagar en missions ques farán en la obra de la dita plaça, ni salaris de ayguadés. Item que la dita ciutat sie tenguda e dega menar a sas proprias missions, a la claustra de la seu de barcelona, aquella aygua que deurà venir a la dita seu, de la aygua de la font que distillarà a la plaça de Sant Jaume» (*Diversorum*, v. VII, f. 107, *A. M. B.*)

(1024) *R. B.*, vol. III, f. 232.

(1025) Doc. 422 del antich Registre *Armari de Barcelona* (*A. C. A.*)

cases, lo comunicaren ab lo carrer de la Cucurella (avuy de la Porta-ferriça) (n. 1026).

Durant lo segle xiv, en aquella part de la Ciutat, axò es, en la plaça de Santa Anna, se tenían les *taules de junyir*, acostumades, quan s'armavan cavallers, axò es, los palenchs o justes (n. 1027). En l'any 1355 (25 Maig) fóu derogat l'alberch del notari Morell qui estava «en lo cap jussà de la plassa de Santa Anna», «per exemplament e abelliment de la dita plassa» (n. 1028).

Lo Mercadal dels Comtes se converteix en plaça *del Blat* o *del Forment* per mercadejar-se aquest article. En 1314, en altre lloch de la Ciutat proper a la mar, cap al Rech Comtal, se féu un portxe per vendre-hi també forment. Y des de llavors fóu manat que solzament se-n vengués en les dues places del Forment, la *d' avall* o de la mar y la *d' amunt* o antich Mercadal. En la primera (n. 1029) se construí altre «portxe, per ço quel grà se venés a cubert» (del 1377 al 1379); y en 1452 «en la torre qui es devant la mar, son estats fets alguns graners». Simultàniament s'enderrocaren les botigues de contractació del blat y unes teulades baixes per examplar la nova plaça de la Llotja, enretrant-se lo mercat dels forments (n. 1030).

La plaça del Forment d'amunt, que-s va constituïnt en centre de la Ciutat, es, en lo segle xiv, objecte de millores: se li agregà la placeta dels Fusters, que s'obrí en l'angle superior. Acordada la reforma en 1320 (n. 1031), se realisà en l'entremitg del 1350 al 1357, creant una imposició extraordinària per subvenir a ses despeses (n. 1032). Llavors tregueren unes velles arcades, que recordarían l'antich Mercadal, posant-hi en 1367 una font. Aprés, en 1397, se

(1026) *R. B.*, vol. III, f. 247.

(1027) *Manual de novells ardiits*, vol. I, pl. 4 (Barcelona, 1892).

(1028) A. 1355. — *Clavaria*, 1358, f. 295, A. M. B.

(1029) *D. C. B.*, 1314-1315, f. 17. — A. 1455 «in quodam vico quem recte itur a platea bofforni dicte Ciuitatis ad porticum frumenti» (*Manual de Gabriel Bofill*, f. 71, A. H. S. C.) — En 1477, s'oposaren los Consellers a que sigués enlletgit ab la construcció de certes carniceries aquell portxe del forment, lloch que conceptuavan assats bell (*R. B.*, vol. III, f. 21 y 22).

(1030) Descripció del portxe del forment en 1452, quan s'anava a enderrocar: «deuant la loia (Llotja) e la casa del General, construhida prop la mar ha vna gran taulada deius la qual ha algunes botigues que antigament solien seruir per acordar: e en una part hi es lo porxo de la Ciuada e lo carregador dels flaquers». Determinaren «que fos enderrocada la dita taulada on son los dits porxo de la Ciuada e botigues», convertint-ho en «bella plaça e que defora lo porxo del forment a la part de solixent fossen fets payols per tenir la ciuada: e lo carregador dels flaquers fos fet envers mar prop la dita torra nova» (*D. C. B.* 1450-1452, f. 149).

(1031) Aplegat lo Consell de Cent en 1320 «Et ibi habita inter eos plena deliberacione et tractatum fuit comuniter concordatum per ipsos omnes exceptis VI, quod quedam insula quod est in angulo platee ubi venditur bladum et quem insula dicitur insula seu platea fustaneorum diruentur et quod ematur de denariis qui fuerint habiti ex taxatione IIII^{or} proborum hominum dicte Ciuitatis et electoris? in ipso Consilio ab illis personis qui recipiant in conuincio dicti loci comodum ex ampliacione dicte platee et diruacione dicte insule» (*D. C. B.* 1319-1320, f. 44).

(1032) A. 1334. — «alodio ejusdem in ciuitate Barchinone in platea in qua venduntur fustanea et iuxta plateam quam venditur Bladum et in contiguitate ipsius platee satis prope furnum vocatum de Porta» (D. 99 del Arx. del Monestir de Pedralbes). — *D. C. B.* 1350-1351, f. 56, 58 y 64. — *R. B.*, vol. II, f. 219, y vol. III, f. 80.

féu portxada prop l'antich Castell Nou, çò es, la *Cort del Veguer*, hont s'hi resguardavan los blats de les pluges (n. 1033). Y en aquell meteix any s'intentaren treure les taules de les sederes y altres venedores ambulants, instalades al vehí carrer de la Cort del Veguer. No ho realisaren per ésser, les taules, alòu de particulars. Sols lograren extrènyer-les y posar-les plegadisses.

Des de que en 10 Juliol 1339 se féu la gran processó en honor de Santa Eulalia *cors sanct de Barchinona*, solemnitat quin recort perdurà (n. 1034). sorgí propòsit de commemorar-ho ab una imatge de la Santa, al lloch hont restà immòvil, que suposavan era la plaça del Blat. L'escultor Claperós, en 1451, la féu de terra (n. 1035). Ja acabada, la Ciutat (n. 1036), si bé tractà móltes vegades de comprar-la, no prengué acort fins al 1456, adquirint-la per 200 florins. La posaren demunt del arch de la Cort del Veguer (n. 1037). Complascuts los barcelonins, en 1459 decoraren dita imatge ab diadema y creu o *eculeo*, d'argent (n. 1038).

(1033) *R. B.*, vol. III, f. 19, 20 y 233. — *B. de B. 1301-1303*, f. 5. — *D. C. B. 1310-1313*, f. 10.

A. 1316.—Prohibició de posar sachs de forment arribats per la via marítima «de la pera rodona qui es en la plassa del forment, enues la Cort, per ço que daquella part romangue plassa als homens estranyers qui hic aporten forment per terra» (*D. C. B. 1315-1316*, f. 13).

(1034) Lo dijous 8 Juliol 1339, ordenaren los Consellers per ordre del Rey «que dissapte primer vinent sia feta ffasta sollempnialment en Barchinona a honor e a gloria de la beneyta verge Madona sancta Eulalia cors sant de barchinona lo cors de la qual verge lo dit dia de disapta processionament sera portat de la seu ço es per la plaçe del blat e per lo carrer de la boria e per lo carrer de la capela den mercus E per lo carrer de moncada e per la plaçe del born tro a la esgleya de madona sancta Maria de la mar e aquí aura preych e missa ço es en la esgleya e en los fossars e fet lo ofici lo beneyt cors de Madona sancta Eulalia sera portat e tornat de la dita Esgleya de madona sancta Maria de la mar per lo carrer de la mar tro a la seu» (*D. C. B. 1338-1339*, f. 34).

(1035) A. 1451 (15 Desembre).—Lo Consell ordinari de la Ciutat s'ocupà «com iós honorables Consellers inmediats precessors lurs los han lexat en lo memorial appellat testament que ells hauien tractat ab en claperos mestre de ymages que per preu de CCC florins venes a la Ciutat vna ymatge de terra representant la gloriosa verge sancta Eulalia, patrona de la dita Ciutat la qual dies ha passats te feta e la qual fos posada deuant la plaça del blat a la volta appellada la Cort del vaguer. E ells Consellers hauien sabut que lo dit claperos pendria carrech de totes despeses quis haurien afer axí per metre la dita ymage e fer vn tabernacle com totes altres coses per aço necessaries per XL florins axí que entre tot serien CCCXL florins. E mes que era tractat que en pere juglar pellicer hauria offert de donar quescun any XII lliures per fer celebrar vna missa quescun jorn en lo dit loch» (*D. C. B. 1450-1452*, f. 133 y 145).

(1036) A. 1452 (20 Abril).—Lo Consell de la Ciutat s'ocupà, a instancies del Capítol Catedral, en contribuir a les despeses de «alguna caixa, ymage o altre instrument en que seran recondits los ossos de la gloriosa sancta Eulalia cors sant patrona e protectora de aquesta Ciutat». S'acordà acceptar en principi contribuir a dita obra (*D. C. B. 1450-1452*, f. 155).

(1037) A. 1456 (18 Agost).—Acta de la sentada del Consell de Cent: «Item fou posat en lo present concell com en la primera translacio del cors de madona sancta Eulalia cors sanct e patrona daquesta Ciutat se feu vn gran miracle que lo dit cors fou fet inmobile Car tantes persones com hi eren nol podien leuar E ladonchs feta deuota oracio per lo clero e poble qui allí eren lo cors permes que fos portat per ja Ciutat e mes en la Seu. E per ço es stat mogut entre ells Consellers que vna gran ymatge de sancta Eulalia qui es en poder den Claperós ymaginayre fos comprada per la Ciutat e posada vers la plaça del blat en la volta qui es al castell de la Cort del vaguer en lo qual loch en temps antich era vn dels portals de la dita Ciutat diuse que la dita ymatge posada com se pertany poria costar entorn CC florins e seria gran honor a la dita Ciutat que la dita ymatge fos posada en lo dit loch Car los qui la veurien maiorment los strangers haurien memoria de la dita beneuyrade sancta Eulalia (*D. C. B. 1455-1456*, f. 140).

(1038) A. 1459 (16 Novembre).—En lo Consell Ordinari de la Ciutat se tractà «de la diadema e la creu o *eculeo* fetes a la ymatge de la verge sancta Eulalia qui es posada a la volta del Castell del vaguer

La plaça del Blat perseverà llarchs segles, essent lo centre aristocràtic de la Ciutat. En la part que abans fôu placeta dels Fusters, lo gremi dels Julians hi tenia sa bella casa gremial, distingint-se per la imatge del Sant patró. Més tart, en lo segle xvi o xvii, se posà en la cantonada de la Presó un gran àngel daurat, fet de planxa de ferre forjat: lo dit baix assenyalava al portal, lloch d'un pretès miracle de Santa Eularia. Se designà, llavors, al veïl

Reformes urbanes del segle XIV

La unió de la placeta dels Fusters, hont hi ha la casa gremial dels Julians, ab la plaça del Blat. Se pot veure-hi en aquesta l'àngel de metall, en la cantonada de la *Cort del Veguer* o presó. Les dues formavan la *plaça del Àngel*, abans d'obrir lo carrer de Jaume I

Mercadal, *plaça del Àngel*, y encara li-n diuen actualment. L'àngel forma part del Musèu Municipal.

Sofrí mutació l'antich *Castell Nou Vescomtal*, al convertir-se en cort de justícia. Li digueren *Castell* (n. 1039) en lo segle xiii y *Cort del Veguer* en lo xiv. En 1461 se començà a designar-lo *devallada de la Presó*. Fôu, la presó, insu-

---

sobre la valua de la qual ells dits Consellers per llur justificacio hauen hauts los Consols maiorals e promens dels argenters pregant los ab diligència volguessen veure e arbitrar la quantitat la qual se deuia pagar per reho de la dita diadema e eucleo les quals algun dells no discrepant han arbitrat que de les dites diadema e eucleo li fossen pagades CXXIII lliures V sous» (*D. C. B. 1458-1459*, f. 181).

(1039) A. 1300.—*D. C. B.*, 1300-1302, f. 7.

ficient y de males condicions: auments de presoners, com en 1358, obligava a habilitar altres locals (n. 1040). Los terratrèmols del 1428 la dexaren malparada. La adobà (n. 1041) a ses despeses En Figuera (1437), edificant-hi una capella. Obtingué privilegi d'instalar-hi llits, que llogava per tres diners diaris als encarcerats, quan no volían dormir a la palla (14 Novembre 1437) (n. 1042).

Y anàm a una de les reformes radicals del centre de la Ciutat. A 17 de Desembre 1392 «comensaren de enderrocar la torra del call Juich de Barchinona ques sobre lo portal del dit Call, vers Sent Jacme, per obrir e fer carreres en lo dit Call, per ço que en la població daquell estiguessen los xristians» (n. 1043). Cambià encara més l'aspecte de la plaça de Sant Jaume, mercès a la construcció del séu famós portxe (1409) (n. 1044).

Lo castell Nou, situat al extrém del Call, sofrí molt ab los terratrèmols del 1428. Una inspecció declarà que no tenia cura. Precisava enderrocar-lo. Però lo Batlle general recusava fer-ho sense llicencia del Rey (n. 1045).

Al interior del Call, la plaça de la Trinitat s'exemplà (1440), indemnisant algunes cases del «call de Na Angela, alias den Çanahuge», dessota lo castell Nou (n. 1046).

La urbanisació de vies entorn dels Tallers, Hospital de Santa Creu y convent del Carme, s'inicià en lo segle xiv, prengué increment en la primera meytat del segle xv, aturant-se ab les guerres de Joan II y establiment de la Inquisició castellana (1461-1495). L'actual carrer del Bonsuccés, dit al principi carrer *Nou*, d'*En Massaguer* y de *Mossèn Borra* (n. 1047), s'obrí treballosamente del 1442 al 1444.

(1040) A. 1358 (26 Novembre). — «Per altres obres qui son stades fetes per la Ciutat en fer la presó nouella als janoueses» (*Clavaria*, 1359, f. 342).—A. 1354 *L. V.*, v. 11, f. 213.

(1041) A. 1428 (5 Febrer). — Requeriment dels Consellers al batlle general de Catalunya de fer adobar la presó comuna o castell que estava «molt perillosament per rahó dels terratremols qui en aquestes parts vigessen e en special per aquells qui foren lo día de la purificatió» (*Notularum*, 11, f. 54). Protestà lo Batlle, assegurant que-s pertanyia als Consellers (f. 56) y sentant la doctrina «que, segons disposició de dret, les obres públiques, axi com son los palaus del princep e los seus Castells dins les Ciutats, se deuen pagar de les imposicions e vectigals qui ab lur càrrech passen als impetrants» (f. 58).

(1042) *R.* 3132, f. 32 y 70, A. C. A.

(1043) *M. N. A.*, vol. 1, pl. 33.

(1044) Fôu lo portxe de la plaça de Sant Jaume, ampliació del que existí en la plaça dels sastres? A. 1398. «Una obra, la qual fo feta en lo dit any en lo porxo de la dita Ciutat qui es en la plaça dels sastres» (*Clavari* 1397, f. 237). En 1417 (18 Març) se derrocà per examplar la plaça de Sant Jaume, un obrador del carrer de la Diputació, avuy dit de Sant Honorat.

(1045) A. 1428 (9 Febrer). — Reclamavan los Consellers del Batlle general, a més de la reparació de la presó comuna, la del paláu major y del castell Nou, malparades dels terratrèmols. Contestant-li que ha fet examinar lo castell Nou, «E nos veu manera de reparació al present qui fós segura, sino derrocar lo dit castell o part de aquell, segons altres vegades es stat regonegut per los molt honorables tunc consellers de la Ciutat; e derrocar nos pertany al dit Batlle sens manament e licencia del senyor Rey, la qual al present no ha». Del paláu, en cambi, obgettava que «a present nos veu ni imineix cosa per reparació de la qual se pogués obuiar, a cas tal com es lo terràtemol qui stá en la ma de Deu, no appar ruina alguna qui menaç caura» (f. 61).

(1046) *R. B.*, vol. 111, f. 234 y 235.

(1047) A. 1442 (15 Març). — La Ciutat comprà una casa per obrir lo «carrer novament fet vers la

La construcció d'una nova comunicació entre la Ciutat y lo suburbi de *Fraga*, petita barriada de pescadors al peu de Montjuhich, junt al antich port romà, data dels volts del 1339 (n. 1048).

A mida que en la Ciutat se formaven noves vies, ne desapareixien de velles. Ho havèm vist dessota lo castell dels Templers y ho tornàm a constatar entorn del monestir de Santa Anna, ab lo tancament d'un carrer en 1266, per causes desconegudes (n. 1049).

A fi de subvenir a les milleres urbanes y abelliment públich, en lo segle xv, la Ciutat cobrava un dret per la construcció d'edificis.

A semblança de les urbanisacions aquí referides, són quantes s'efectuan en la Etat Mitjana. No acostuman a arrencar de plans preconcebuts, ben al revés d'altres magnes obres barcelonines com les muralles y la Catedral, previament estudiades. La major part de les disposicions urbanes nasquen del interès privat, aparexent ab caràcter particularista y obehint a un fi concret.

Ab aquesta metexa falta de plan se presentan nostres empedraments. Los carrers de la ciutat romana los havèm de creure tots ells empedrats, extenent-se als séus burgs o vilanoves a mida que-s poblan y anant lo Municipi a rera-saga de la iniciativa particular que may mancà a nostres ciutadans. Los empedraments, com les demés milleres urbanes, corrian a compte dels propietaris. Se justifica, donchs, lo rigorisme de no permetre circular carretes en diferents ocasions y llochs, obligant a llurs amos a reparar los carrers (n. 1050). Quasi tota la càrrega era duta ab muls o a coll per bastaixs o macips.

Ràmbia y comença del carrer hont es la Torre de Mossen Borra y del Carrer den Juglar y dret ix a la Ràmbia vers lo portal de Santa Ana».

A. 1444 (26 Novembre).—La Ciutat comprà altra casa «al Carrer den Massaguer, nunc vero vocato de Mossen Borra, qui ja ere stada derrocada, a obs de fer via publica de dit carrer vers lo Portal de Santa Ana». Ne deyan «carrer Nou alias de Mossen Borra» (*R. B.*, v. III, f. 235).

(1048) A. 1339.—Prohivició als molers qui tenian llur tall o pedrera en la part de Montjuhich, junt al camí novament fet per anar a la barriada de Fraga, de llençar-hi les pedres sobrants, y concordia ab En Pere d' Ayats (*Llibre Vermell*, v. 1, f. 143).

(1049) A. 1266 (20 Juliol).—«Nouerint vniuersi Quod nos Jacobus dei grátia etc. visis et presencialiter inspectis dampnis iniuriis et multis incomoditatibus que monasterio domus sancte Anne ordinis sancti sepulcri in suburbio barchinone perueniebant et peruenire poterant propter uiam illam que ex parte orientis adherebat parietibus et clausure ipsius monasterii et ex altera parte adherebat honoribus et possessionibus eiusdem, itaquod dicta via erat inter honores seu alodio ipsius monasterii constituta nec erat hinc uel inde habitatores qui haberent exitum ad ipsam viam et tam propter hoc quam propter alias insolencias erat via ipsa insolitaria et turpitudinibus plena, ex quo, non solum ipsi monasterio seu etiam vicinis circumstantibus propter turpitudinis que ibi faciebant et que ibi imponebantur fetor et corrupcio aheris generabatur inmensus quando necessitatibus ipsius monasterii et omnium circumstantium volentes tamen pie quam viriliter providere, ipsam viam, cum essemus presentes in barchinona claudi fecimus hinc et inde statuimus.... quod nullo tempore in loco memorato aliqua arte aliquo ingenio via restituatur seu locus ille sit clausus semper prout nos claudi fecimus ut est dictum» (*R.* 15, f. 22, A. C. A.)

(1050) A. 1414 (16 Agost).—Prohiviren los Consellers «passar per lo portal del mur appellat de sant daniel, ne per lo carrer e pont de sancta Marta, algun carro carregat o descarregat» (*B. de B.*, 1414-1425, f. 6).—A. 1455 (21 Maig).—Es prohibit lo tranzitar carretes per l' interior de la Ciutat, excepció feta de la dels freners (*R. B.*, vol. II, f. 298).—A. 1505 (29 Juliol).—«Perque los del carrer dels Fusters, prop la font del Angel, contrastavan a no dexar passar las carretas dels molers, lo Consell deliberá h¹ poguessen passar, tenint empero los molers, en condret lo dit carrer» (*R. B.*, vol. III, f. 237).

Les noves vies dels arrabals s'empedraren a mida que progressaven llurs edificis y crexia de valor la propietat. Lo preu del empedrament se repartia a prorrata, segons fós la façana de cada casa. Si los propietaris eran pobres y insolvents, sufragava la Ciutat llurs quotes. Axís se practicà en los carrers de Jonqueres (1406) y d'En Boria (n. 1051). En l'empedrament de la plaça de Sant Jaume, pagà la meytat lo Municipi, vist que dita Esglesia era pobra (5 Febrer 1416). Quan existían edificis de la Ciutat, aquesta hi contribuía com los particulars. Si no es que, pretextant major utilisació, li carregassen quota superior, segons succehí en 1439 (19 Març) al empedrar-se lo carrer «de la casa dels Entremesos» (avuy carrer *dels Gegants*), prop lo Paláu de la Reyna. Llavors pagà «lo terç del cost del empedrament», «per ço que los entremesos, exint, gastan dit empedrament; y los dos terços foren pagats per los del Carrer» (n. 1052). Per llur conservació, lo Rey autorisà imposar un dret titolat *bustia* o *barra*. L'otorgà en 1352 en l'empedrament del carrer qui anava de la Boqueria al portal d'En Cardona. També en 1354, concedí a la Ciutat posar *barra* al camí del Prat de Matabous, per sufragar les despeses de la construcció del pont del Llobregat (n. 1053).

Empedraments realisats en la temporada que-ns ocupa, entre altres, foren:

En 1343, lo de la plaça del Oli (n. 1054), plaça casualment formada en una de les recolzades del torrent Merdançar, quan lo convertiren en clavaguera.

En 1351, lo del Hospital d'En Colóm, costant 8,000 sols (n. 1055).

En 1354 s'aplanà «lo pati qui es fora e davant lo portal de la Boqueria» (n. 1056).

En 1406 s'empedrà lo carrer dels Archs de Jonqueres, antich curs del Merdançar (n. 1057).

En 1420, la devallada dels Celestins tocant a la Catedral (n. 1058).

(1051) L'Hospital general y Mossèn Llupià s'oferiren a pagar deu canes quisúen en l'empedrament del carrer d'En Boria, demana a la Ciutat fós empedrat. Lo Consell resolgue «atés que les cases de dit carrer eran pobres, nols fós fet pagar res, si ja no fós de sa voluntat» (*R. B.*, vol. III, f. 257).

(1052) *R. B.*, vol. III, f. 234.

(1053) *L. V.*, v. II, f. 345.

(1054) *D. C. B. 1343-1344*, f. 74.

(1055) *L. V.*, vol. II, f. 336. — *R. B.*, vol. III, f. 232.

A. 1351 (4 Agost).—Ordre d'entregar 10 lliures als obrers «per asseiar e comensar de empaymentar o empedrar la carrera qui parteix de la Riera qui es fora lo portal de la boqueria e va ves la porta den Colom car en conseyl de Cent jurats es estat ordonat que la dita obra sia comensada per tal ques sapia la dita obra que pora costar» (*D. C. B. 1350-1351*, f. 52). Estava llest l'empedrat en 1353, puix fou prohibit gitar terres ni *sutzures* «en lo pahiment qui ara novellament s'es fet en lo carrer del Espital den Colom» (*B. de B. 1349-1353*, f. 46).

(1056) *D. C. B. 1354-1359*, f. 11.

(1057) A. 1406 (16 Novembre).—«Item com los obrers hagen fet novellament empedrar lo carrer qui partex de la boca sobirana de la clauaguera major tro al portal de jonqueres, lo qual es fort ample et ho hauia be necessari et en la vna part del carrer haja II propietats o alberchs que son cases baixes de poca valor» quins propietaris, essent pobres, no podian pagar llur part del empedrament, y en conseqüencia, la Ciutat pagà lo que-ls hi pertocava (*D. C. B. 1399-1412*, f. 93).

(1058) A. 1420 (24 Febrer).—«Doni en Berthomeu costa mestre de cases, qui empedrà lo carrer de

No sempre s'empleava pedra tallada expressament. A vegades aprofitaven les grans llambordes de les rodes dels molins. A aquesta circumstancia deu un carrer l'anomenar-se *de les Moles*.

La Rambla no estava urbanisada en lo segle xiv, quan lo Rey (com après veurèm) tractà de fer-s'hi son palàu (1367). Ab petites millores aïllades y sense importancia, arribàm al 1459 (n. 1059). Les greus turbacions catalanes dels subsegüents anys 1460 al 1472, tot ho deturaren. Llavors, en lo segle xv, prengué increment un nom dat al plà de la Boqueria: lo de *Cap de Creus* (n. 1060). S'ha pretès (tal vegada equivocadament) que allí hi finian les estacions del via-crucis de framenors. Pot relacionar-se, lo nom de *Cap de Creus*, ab ésser, lo plà de la Boqueria, lloch de gran animació en lo segle xv, quan entorn dels carrers del Hospital, Jutglar, Cervelló, Tallers, Natzaret y altres iniciats en la primera meytat del xiv (n. 1061), s'urbanisaren les hortes d'una manera constant (n. 1062).

Com a lloch espayós, era aprofitada la Rambla per los *bergants* (n. 1063) que cercavan treball, situant-se enfront la porta de Santa Anna y més tart vers lo pes de la palla. *Plaça dels bergants* ne deyan al extrém superior entre aquest portal y lo de Sant Sever (segle xv), hont hi començaren una capella sots advocació de la Mare de Déu de Bethlèm (26 Octubre 1460). Devían resar-hi la missa del alba a utilitat dels bergants. La capella no s'acabà.

A la Rambla, ja en lo segle xiv, hi anava a parar lo bò y lo dolent de Barcelona. Venedors de totes menes s'establían a la Boqueria, extenent-se

la deuellada dels celistins, a preu de L florins donili per la part tocant a la sgleya de la seu, xxv florins qui valen am apocha cclxxxv sous» (*Obreria 1419-1421, A. C. B.*)

(1059) *D. C. B. 1458-1459, f. 173, 177, 181 y 183.*

(1060) Ramón N. Comas en *La Veu de Catalunya* del 11 Abril 1897. Tinga-s en compte, emperò, que *Cap de Creus* era una locució móit usada en lo segle xv, equivalent actualment a *pedra angular* o ferm fonament. Deya lo Rey en 27 Novembre 1434: «E no es sino destrouir la nostra ciutat de Saragoça (Sicilia) que es hun joyell de xptiandat. Axi per rao de la manera com es situada port e ports de mar cap de creus e scut o barrera de xptians contrà infels» (*R. 3225, f. 55*). A més los freres de Ripoll escrivian als Diputats en 13 Juny 1462 «encara per la depopolació desta vila, qui es una e de les singulars e fort de les muntanyes e situada a cap de creus» (*C. D. A. A., vol. xx, pl. 273*). També *cap de creus* en nostres montanyes ha volgut significar cruïlla de camins: axis en la serra de Cadí se li dóna aytal nom al lloch hont lo camí de la Seu a Fornols s'encreua ab lo d'Adrahent a la vall de Tost. A la vila d'Argentona lo *cap de Creus* es lo lloch central hont s'ajuntan tots los carrers de la població y en lo que tampoch may hi ha hagut cap creu.

(1061) A. 1350. — Se prohibí que «negun oller ne altre persona de qualque estament o condicio sia no gos gitar de dia terra a ops de fer olers ne altres baxells de terra, ne encare menar ne bregar en tot lo carrer qui es apellat dels tayers, so es de la Riera qui va a vayll doncela entro al portal de senta anna e per tot lo carrer apellat den Juglar ne en los carrers treuacers los quals son anomanats de na Cerçeyllona e del forn de Natçaret ans aquella qui vuy hi es possada ne deguen leuar dins III jorns e qui contra fara pagara per ban X sols e de nits XX sols» (*D. C. B. 1349-1353, f. 15*).

(1062) A. 1410. — «En la ciutat de barchinona en lo reuall assats prop l'ospital dels masells en vi. carrer nou allí fet no ha molt de temps» (*Manual 1408-1411, doc. interclòs, Arx. Hospital Santa Creu*).

(1063) En lo segle xiv, *brigants* se deya als peons lleugers que usavan mitja armadura o *brigantina*, d'ahont nostres *bergants* o jornalers. Quan se construïren los estudis, los jornalers foren trets d'aquella part de Rambla, posant-se al plà de la Boqueria.

vers la Porta Ferriça. Los ollers del vehí carrer *dels Ollers* (aprés dit *dels Escudellers*), assecavan les produccions llurs en dita part de muralla. Los taturers paravan taulells de joch prop lo portal de la Boquería, esbarjo de mesquins y gent disoluta (n. 1064). Derrera la mar, entre los portals de framenors y dels Ollers, existía famós bordell que donà nom al carrer, més tart dit *d'entre Mur y Mur* (n. 1065). La disposició de Pere lo Cerimoniós d'exigir que los bordells

Urbanisacions formades en lo segle XV

La part sobirana de la Rambla dels Estudis

Colecció Felip Camps

estiguessen fora de la Ciutat, la vulnerà Joan I, permetent haver-n'hi a 15 canes dextres de la plaça de Santa Anna (n. 1066).

Per la Rambla, des del segle XIV, hi passavan totes les cavalcades y assenyaladament ies primeres vingudes dels sobirans. Solían entrar per lo portal de Sant Antoni, Boquería y Rambla, vers framenors (n. 1067). Lo mercat de la

(1064) Era tradicional permetre al botxí (qual alberch estava en una torra del portal de la Boqueria), tenir taulell de joch en la Rambla. Mes en 1467 (14 Maig) li fôu prohibida aquesta antiga costúm (*B. de B.*)

(1065) *D. C. B.*, 1449-1450, f. 146.

(1066) A. de Bofarull: *La Orfaneta de Menargues*, pl. 133.

(1067) Quan Ferràn lo Catòlich entrà per primera vegada a Barcelona com a sobirà (6 Novembre 1480) no féu lo curs acostumat, passant del carrer del Hospital a la porta de la Boquería. Lo que féu

palla, que en lo segle XIII se tenia en lo pati del palau reyal y devant la porta Bisbal, se concentrà al extrèm superior de la Rambla (n. 1068). En 1477, per súplica dels pagesos, se trasmudà al Plà de la Boqueria (n. 1069).

Y perque res hi mancàs en aquell lloch, a les forques de la Rambla, junt al portal de la Boqueria, hi ajusticiavan als delinqüents de més renòm o popularitat (n. 1070). En la Rambla s'hi aplegavan les multituts en dies d'agitació o de concitacions de poble (n. 1071).

Transformat l'antich Mercadal en lloch de contractacions de grans, cresqueren les vendes de queviures realitzades en altres endrets. Assenyaladament

posar al Racional encarregat del Dietari del Municipi: «Es veritat que lo dit Senyor volia fer la volta acostumada fer, ço es, venir rambla avall e per lo dormidor de framenors, e per lo carrer ample etc; pero per quant lo senyor infant era fadigat qui venia en se companyia lo senyor Rey a suplicació de aquell acursà la volta e intrà segons la forma dalt dita». Les festes y arreglo per la entrada d'Isabel *la Católica* (18 Juny 1481), se publicaren en *La Renaxensa*, a. VI, vol. 1, pl. 109.

(1068) En 1435 encara se pesava palla a la plaça Nova, hont per axò ha subsistit lo carrer *de la Palla* (*D. C. B. 1433-1437*, f. 174).

(1069) A. 1470 (28 Febrer).—Suplicació dels pagesos als Consellers: «A la gran saviesa de vosaltres molt honorables mossenyors de Consellers e Concell dela insigne Ciutat de Barchinona. Recorrent los pagesos de lobregat, del prat e del hospitalet, e los terratinents del reval de la dita Ciutat, suppliquen, que, com lo pes de la palla qui vuy sta hedificat e construit en lo cap dela rambla dela dita Ciutat, stigue en loch molt remot, apartat e desavinent, atots aquells qui per rehó de comprar e vendre la dita palla han mester en lo dit loch. Hoc encare com per rehó del dit loch axí appartat, diverses vegades se haie seguit algunes bregues, remors e batiments, lo que si lo dit pes fos entre part pus poblat de gent, seguits nos foren, E sia cert que a la boqueria en la dita rambla, haie loch molt condeçent, avinent per lo dit pes, sens fer algun empàitx en res, e fora dels dits perills. E no solament sia loch util e avinent als dits supplicants, mas encara a tota la gent de la present Ciutat. Perque mossenyors, iterum los predits suppliquen vos placia ordonar e voler que lo dit pes sia mudat al dit loch dela boqueria, com per utilitat dela Ciutat lo dit pes starà millor en lo dit loch que no allà hon vuy sta. Offerint los dits supplicants tota hora que per vosaltres e vostre concell sera deliberat, fer mudar lo dit pes atotes despeses e missions propies dels dits supplicants». Acordà lo Consell «que la dita mutació sia feta del loch hon vuy se exerceix, ço es en lo cap dela rambla, al portal de la boqueria, en lo loch on vuy ha certs pilars que no serveixen a res. Ab tal ley, emperó, e condició que lo dit pes sia exercit en lo dit loch a beneplacit dela Ciutat. E que res dels arres construïts are en lo dit loch hon vuy se exerceix, no sia mogut. Affi que si la Ciutat deliberave tornar lo dit exercici en lo loch on vuy stà, no afreturàs ferhi missions: E mes avant ab tal condició que en la dita mutació permesa ab tot que la dita obre sia de la Ciutat. Emperó la dita Ciutat no façe alguna despesa, ans tot vingue a carrech dels supplicants».

(1070) Mòlt podriam dir y cercar a aquest propòsit: retraurèm uns pòchs exemplars dignes de nota:

A. 1464 (29 Maig).—«Aquest die deprés dinar, foren scanyats a la rambla en johan de lobera qui lany prop passat era stat Conseller de Barchinona, e un tacany darmità appellat fra Barthomeu polo. E apres foren decontinent cremats, per ço com abduy seren coneguts carnalment contra natura».

A. 1464 (11 Juliol).—«Aquest die foren cremats a la Rambla, en Gaspar raiadell ciutada de la dita ciutat, e en Joan s'ri scrivent per delats de peccat de Sodomia. Pero ans quels matessen al foch, los alfagaren dins una portadora plena daygua» (Dietaris de la Generalitat de Catalunya).

A. 1468 (11 Maig).—«Aquest die lo Senyor primogenit, o son Vicecanceller en persona sua, en plena audiència condemna a perdre la vida e los bens an francesch çescorts mercader que lany prop passat era stat conseller de Barchinona, e a misser bernat stupinyà delats de haver feta certa conjuració en la ciutat de Barchinona contra lo dit senyor primogenit e son stat, en favor del Rey don Joan Rey de Navarra E de fet lo deprés dinar de aquest mateix die foren trets de la preso e menats a peu fins defora lo portal de la bocaria deus la forcha on foren scanyats. E aquest fonch lo primer jurista qui de C anys ença sie stat sentenciat a morir a malà mort en Barchinona».

En 1469 (30 Octubre) hi fôu esquarterat un criminal (*R. B.*, vol. III, f. 335).

(1071) A. 1461 (3 Janer).—Per albarans públichs se concità al poble de Barcelona a aplegar-se a la plaça de la Rambla, a causa de la preso del Príncep de Viana (Dietaris de la Generalitat).

la plaça Nova, après de reformada, es freqüentada de compradors y venedors. Finia al mitgdià la venda de verdures, gallines, ous, etc., y s'hi instalavan venedors de llits, banchs y altres articles de fuster (segle xiv). També s'hi inaugurà en 1443 la carniceria d'En Bernat Turell (n. 1072).

Al interior de la Ciutat se metodisaren determinades vendes d'articles, agrupant-se los venedors en llocs especials, que variavan ab lo temps y segons lo progrés d'algunes barriades. L'oli se vengué prop de la Boria (plaça del Oli); los ventres de moltons, «al Rech sots los molins de la mar» (n. 1073); la llet, en la baxada del séu nom; la caça, en la plaça dels Conills (1332), y en 1361 en les places Nova, del Born y del Oli (n. 1074), etc.

Cinch eran los maells o escorxadors de Barcelona en 1310. Lo *major* o principal, situat prop del Mercadal o plaça del Forment, junt al hort del palau reyal, quines velles voltes, donant al darrera de les Filateres, se posaren al descobert y derrocaren en 1911, al obrir-se la via Layetana (n. 1075). Al maell del call juhich se matava lo bestiar inseguint lo ritual hebràych, no podent-se vendre dita carn als cristians. Lo maell de la Boqueria, junt a la riera o Rambla. Lo maell *de la Mar*, que en lo segle xiv rebia nom de *vell*: en ell En Guillèm Grunýi cobrava antichs drets, que vengué a la Corona en 1264 (n. 1076). Lo maell del pont d'En Campderà, junt a la vella via romana y capella de Santa Eularia, actualment plaça de Sant Agustí Vell. Per tenir carniceria precisava privilegi de la Corona. L'obtingueren diferents particulars en lo call juhich, en la Pescateria (1269), Figuera Cocorella (1349), Plaça Nova, etc.

La venda del peix se concentrava tota en la Pescateria de la mar, dictant-se continuades ordinacions perque no fós venut enloch més. Pagava fort dret, cobrat per lo Rey junt ab un particular, qui era En Centelles en 1284 y En Gilabert de Corbera en 1331.

Esdevingueren qüestions per la confusió que motivà lo dret del peix, puix tot ne pagava y lo dret no era uniforme. En 1331 (22 Novembre), s'aclarà en qué consistia dit vectigal, expressant-se quan se pagarà per *saumada*. Una *saumada* contenia tres banastes (n. 1077). Alguns anys més tart lo dret passà a

(1072) *B. de B. 1380-1391*, f. 33.—Manual 9 del Arx. Hospital Santa Creu.

(1073) *A. 1316 (D. C. B. 1315-1316)*, f. 16).

(1074) Per més detalls F. Carreras y Candi: *Palomas y palomares en Cataluña en la Edad Media (Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona)*, vol. 1, pl. 370).

(1075) «Lo carrer de les *Tres Voltes* fa memoria de que als 10 Novembre 1590, los Consellers donaren llicencia a la confraria o gremi de sastres pera edificar sobre los patis de les carniceries que alli existian y alguna de les tals voltes es part de la construcció d'aquelles» (Ramón N. Comas: *Excursió desde lo carrer de la Avellana a la torra del «Seny de les Hores de la Catedral»*, publicada en *La Creu del Montseny* de 26 Novembre 1899).

(1076) En 1264, lo Rey comprà a Grunýi un cens de 570 sous que cobrava en lo maell vell y uns taulells de venda (*D. 1785* de Jaume I, *A. C. A.*)— En 1282 s'establí un obrador junt a la carniceria de la mar (*R. 59*, f. 109).— Veja-s *B. de B. 1349-1356*, f. 9.— *D. C. B. 1310-1313*, f. 20.

(1077) *Bulletí Centre Excursionista de Catalunya*, vol. xviii, pl. 209.— *R. 46*, f. 173 y 190.— En 1319 se manava a tothom «qui vena peix en lo carrer de la paschataria qui và tot dret a la mar, quei

la ciutat de Barcelona, qui l'arrendà. Sorgiren conflictes ab los monarques, que refusavan pagar-lo per no creure-s'hi obligats, com dirèm més tart.

La primera disposició sobre neteja pública arrenca del 1301, prohibint-se llençar les aygües brutes als carrers (n. 1078). Per aquells metexos anys se manà «scombrar e denejar» cada dissabte «les carreres, ço es saber, cascú aytant com se esten la sua honor e possessió» (n. 1079). A les derrerries del segle xiv, apareix lo primer escombriayre municipal: un home que durant los mesos d'istiu escombrava y regava la plaça de Sant Jaume, lloch d'esbarjo dels barcelonins (n. 1080). En 1397 se creà l'empleat municipal encarregat de recorre, ab un ase, la Ciutat, per recollir besties mortes y «sutzures donant pudor» (n. 1081). Li diràn *tiragats* des de mitjans del segle xv. Ofici humil, però que produhí bons emoluments. Esdevingué privilegi d'una familia de pintors barcelonins (n. 1082), en compensació del servey que prestavan a la Ciutat, arrançant los entremesos de la processó de Corpus. L'ase fôu més tart cambiat per un carretó ab les armes de Barcelona.

Móltes arteries generals tenian una cadena per tancar-les en moments de perill, deturant a la gent de cavall que hi marxés en sò de guerra (n. 1083). Quan en Abril y Maig de 1358 Barcelona prengué precaucions extraordinaries per la guerra ab Castella, invertí 35 lliures en «cadenes que ha fetes fer et metra en alguns carrers» (n. 1084). Un d'aquests encara se diu *de la Cadena*.

Aximeteix en temporades que l'ordre era pertorbat, s'obligà als vehins a tenir, durant la nit, «lums per les finestres de lurs alberchs» (1392) (n. 1085).

haia a vendre et a tenir en les taules qui son en lo dit carrer et no en la carrera» (*D. C. B. 1319-1320*, foli 10). — *L. V.*, vol. 1, f. 341.

(1078) A. 1301. — Prohiviren los Consellers «Item, que neguna persona no gos gitar en carrers de nits ne de dies, aygues belles ne leges, ne negunes altres sutzures per finestres ne per terrats, ne per canals, ne per portals» (*D. C. B. 1301-1303*, f. 7).

(1079) *B. de B. 1349-1356*, f. 3. — *Clavaria 1397*, f. 246.

(1080) En Maçot «en los meses Juny, Juliol e Agost del any prop dit (1397), scombrá e regá la plaça de Sant Jaume, per ço com los honrats ciutadans seen e stan comunament en aquella en los dits meses» (*Clavaria 1397*, f. 218, *A. M. B.*)

(1081) A. 1397. — «Que per tolre pudor, qui es causa de epidemies o malalties, fos haut l'home qui ab l'ase qui fos comptat per aquesta Ciutat e fos comanat al dit hom anàs per la Ciutat e totes sutzures donants pudor, leuás de les carreres e les portés ab lo dit ase a la mar; e los Consellers volents exequir la dita prouissió e ordinació del dit Concell» feren cercar l'home. Lo dotaren d'ase, sarria, sanalla, «l troç de drap de canem quel dit ase porta en les anques», càvech, cabestre, «una manta senyalada ab senyals daquesta Ciutat que porta lo dit ase» y «unes arpes de ferro» (*Clavaria, 1397*, f. 210).

(1082) Lo pintor Tomás Alemany obtingué aquest ofici (8 Setembre 1446), passant a son net Gabriel Alemany (3 Setembre 1516). Veja-s *M. N. O.*, 20 Octubre 1534.

(1083) A. 1374 (16 Janer). — «Item que tots aquells qui stan als portals ne als Cantons dels carrers de la Ciutat la hon non o solen esser les cadenes, que les tenguen aparellades et endreçades en guisa que si ohien metre so o barayla de neguna part de die o de nit, que encontinent degen metre et leuar les dites cadenes, per ço que si los dits barçaylants o malfeytors passavan aquin fossen aturats» (*D. C. B. 1373-1376*, f. 23).

(1084) *Clavaria 1358*, f. 292, *A. M. B.*

(1085) A. 1392 (1 Juny). — «Manament del veguer Que tota persona de qualque condició sia a hora quel seny del ladre tochará haie e siá tenguda de posar e tenir tota la nit o la mayor partida de la

Per distingir los carrers quan se designan en escrits, procuravan relacionar-los ab los edificis públichs en ells radicats: la *Catedral*, *Palau Reyal*, *Santa Catarina*, etc. (n. 1086). La falta d'edifici públich es suplida per la finca d'un particular prou conegut: *Durfort*, *Grunyí*, etc.; per una designació topogràfica: *pont d'En Campderà*, *Sots lo Palau*, *pou del Estany*, *riera de Sant Joan*, *la Baseya* (n. 1087), etc.; per los oficis que s'hi instalaren: *Candelers de Seu*, *Tapineria*, *Argenteria*, *plaça del Blat*, etc.; per algún establiment comercial: *Alfondach*, *Bordell*, *Seca*, *forn d'En Ripoll*, *Banyes Nous*, etc., o fundació social eclesiàstica: l' *Hospital*, *fossar de les Mores*, etc. (n. 1088).

No era costum batejar los carrers ab noms determinats. Sols a la desaparició del Call juhich se nota la mutació violenta d'algunes nomenclatures de carrers en la barriada hebràica, posant-los-hi altres de Sants, com féu un segle y mitg abans a Mallorca Jaume I (n. 1089). Evolucionan constantment molts d'aquests noms, y la veu popular cambía per altres, segons les circumstancies dels nous temps: los carrers de *la Mar*, del *Merdançar*, de *sots lo Palau*, de *Santa Eulalia*, *baxada de les Sederes*, etc., van transformant-se en de la *Argenteria* o *Espaseria*, de la *riera de Sant Joan*, de la *Sabateria*, del *Bisbe*, *baxada de la Presó*, etc.

Los noms seculars de carrers són la historia de les ciutats. Tot bon barceloní ha de conceptuar als nostres com llegat sagrat de generacions passades. Devèm evitar llur destrucció, puix evitarèm se destruescan altres tants fulls d'aquesta historia ciutadana, venerable y honrosa. Si la extensió del treball ho permetés, consignaríam una relació de noms de carrers ab les èpoques en que apareixen en la documentació y llur transformació.

Barcelona estava dividida, en lo segle xiv, en quatre quarters, axò es: de Sant Pere o de la Celada (per estar allí meteix, defora de les muralles, lo Coll de la Celada) (n. 1090), de la Mar, dels Frà Menors y del Pí. Los límits de

nit, lums per finestres de lurs alberchs segons que acostumat de fer, per rahó de les guaytes quis farán per la dita Ciutat, sots ban de V sols».

(1086) Son molts los treballs a que han donat lloch los antichs noms de carrers a Catalunya y en altres parts. Sobre Perpinyà, Alart té lo titolat *Sur le nom de quelques rues de Perpignan* (Ruscino, a. 1, 1911, pl. 447).

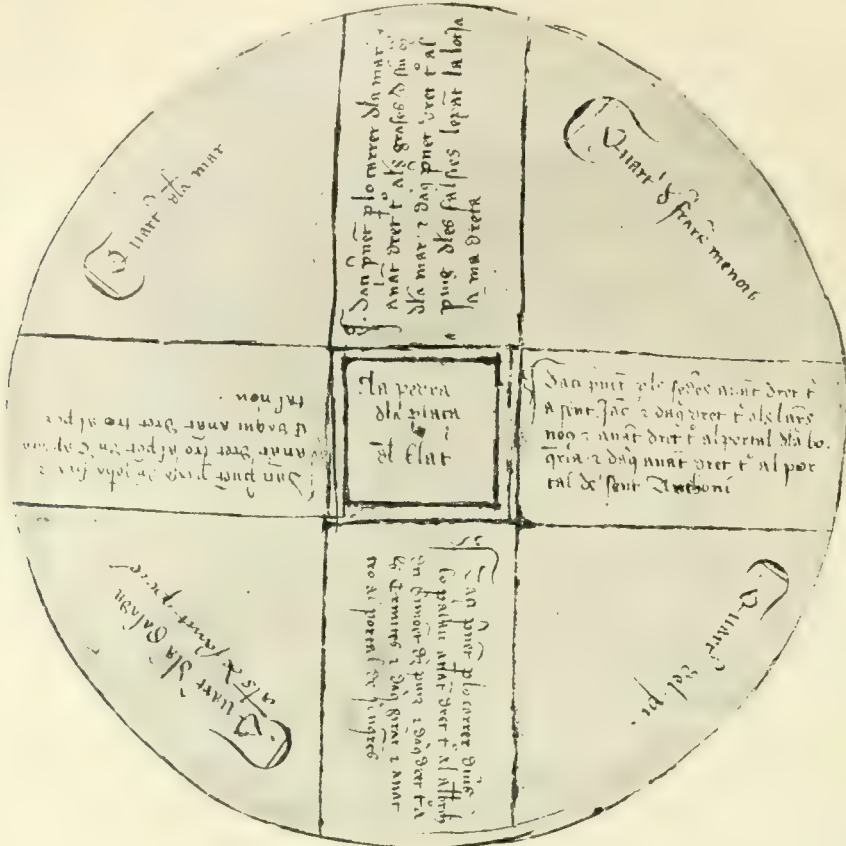
(1087) Les *basses de Baseya*, que a vegades se troban en lo segle xiv, són una redundancia. La *Baseya* era un lloch de basses (axís ho creyèm) que existía defora les muralles de la Ciutat en lo segle xi. Basses a utilitat de determinats oficis. Al derrocar-se aquelles cases en 1910, aparegueren basses no lluny de la muralla vella.

(1088) (*B. de B.*, 1414-1425, f. 5). Sovint s'empleava un rodeig de paraules, com en 1415 «lo hostel que un hom a qui dien en serdá, te en la dita Ciutat pres lostal del leó en un carreró qui afronta ab una volta».

(1089) Doc. del a. 1233. — Carrers dits de Sant Jaume y de Santa Magdalena a la ciutat de Mallorca (Arx. Curia Fumada de Vich).

(1090) A. 1407 (11 d'Octubre). — «Lo casal dels molíns den bertran ça muntada qui eran fora aquesta Ciutat en lo loch apellat coll de la salada» (*Clavaria 1407-1413*, f. 163, A. M. B.)

quiscún quarter se troban ben determinats en l'interessant dibuix del segle XIV que publicàm original, transcrivint la seva llegenda al peu.

La pedra de la plaça del Blat (n. 1091)

Quarter de la mar. — Daçi prenent per lo carrer de la mar e anant dret tro a les grasses de santa Maria de la mar e daquí prenent dret tro al puig de les falsies lexant la lotja a ma dreta.

Quarter de frares menors. — Daçi prenent per les sederes anant dret tro a sent Jacme et daquí dret tro als banys et anant dret tro al portal de la boqueria, et daquí anant dret tro al portal de sent Anthoni.

Quarter del pi. — Daçi prenent per lo carrer deus lo palau anant dret tro al alberch den Simonet dez Puig et daquí dret tro a les Ermites et daquí girant et anant tro al portal de Jonqueres.

Quarter de la Salada (alias de sanct pere). — Daçi prenent per casa den johan serra et anant dret tro al pont den Campdarà E daquí anant dret tro al portal nou.

Quan convenia formar una relació de vehins per tenir lo padró dels fogatges, no-s feya per llistes de carrers, sinó per illes de cases. Lo padró més antich es del any 1363. Sols comprèn lo *quarter de la Mar*. Com sia de notori interès local publicàm integrament la designació de les illes, ometent los noms dels vehins. Al costat de cada vehí, s'hi solia consignar l'ofici a que-s dedicava. Se constata la pràctica d'agrupar-se los oficis en barris o carrers determinats.

(1091) En 1316 és mentada «la pera rodona qui es en la plassa del forment» (vege-s la n. 1033).

«Libre del quarter appellat de Madona sancta Maria de la Mar en lo qual stan scrites totes les persones habitants en lo dit quarter e la quantitat que quiscuna de les dites persones es stada tatxada pagar quiscun mes en la taxació o talla nouellament ordonada per pagar ço qui a la Ciutat de Barchinona pertany pagar per la sua part en la profferta ffeta al Senyor Rey en ajuda de la guerra de Castella en les Cortx generals nouellament celebrades a muntsó. E per continuar les obres dels murs de la Ciutat, la qual taxació o talla comensa a correr lo primer die del mes de octubre del any de la Nativitat de nostre Senyor MCCCXIII, etc.

»Illa en la plassa de les cabres en la qual stá en P. des taus e ix a la Carniceria de la mar e en lo carrer de la Pescateria vella e affronta deuant lo portxo.—Illa que hix en la pescateria vella e de la banda de la mar deuant la pescateria noua e hix deuant la volta de Madona Sancta Maria de la Mar. —Illa de la pescateria vella que hix en lo fossar es te ab la volta (n. 1092).—Illa qui partex del carrer qui es deuant la volta de Sancta Maria de la Mar e deuant la pescateria noua e torna al carrer qui hix al cap del carrer de la pescateria noua. —Illa qui hix en lo carrer de la ffustaria deuant l'alberch den Jacme de gualbes. —Illa qui partex de la casa den Sabater deuant la Esgleya de Madona sancta Maria de la mar e va tro a la volta del fforar.—Illa en la qual stá en Paschal especiayre.—Illa qui partex de la fusteria e hix deuant sancta Maria de la Mar.—Illa qui hix en la ffusteria e deuant lo born hon stá en Berthomeu ces trirs especiayre. —Illa qui hix al carrer del Born en la qual stá Narnau Rouira. —Illa qui hix al carrer del Born hon es l'alberch den P. bos. —Illa qui hix en la fusteria en la qual stá en Jacme de gualbes. —Illa en la qual stá en Ramon dusay e hix ves la mar. —Illa qui hix partida en lo Carrer den Ramon dusay e affronta a la mar. —Illa qui hix partida en lo carrer den Ramon dusay e en lo carrer den ladó e affronta a la mar. —Illa qui hix partida en lo carrer den ladon e en lo carrer den caules e affronta a la mar. —Illa que partex en lo carrer den caules hon stá madona aguilara e affronta a la mar. —Illa qui hix partida en lo carrer den caules E partida al carrer den Gasselm. —Illa que hix partida en lo carrer den Gasselm e en lo carrer appellat den Gasselm (sic). —Illa que hix partida al carrer den Gasselm e en lo carrer den palet, affronta a la mar. —Illa que hix partida en lo carrer den palet en lo carrer dels sutles e affronta a la mar. —Illa que hix partida en lo carrer dels sutlers e partida en lo carrer den malla e affronta a la mar.—Illa que hix partida en lo carrer den malla e en lo carrer den abella e affronta a la mar. —Illa que hix partida en lo carrer den Abeya e al carrer del Roudor e affronta a la mar.—Illa que hix al carrer del Roudor e al carrer den bell loch e afronta a la mar. —Illa que hix partida al carrer den belloch en lo carrer del juyuert e affronta a la mar. —Illa qui hix partida en lo Carrer del juyuert e en lo carrer dels Caldarés e affronta a la mar. —Illa qui hix deuant lo rech de sent Daniel hon stá Madona den Jacme lull.—Illa qui hix al carrer corribla dels dies ffaners en lo qual es l'alberch den G. oliuella. —Illa que hix partida al carrer corrible e en lo carrer dels dies ffaners hon stá Maciá den R. gerona. —Illa qui hix partida al carrer dels dies faners e hix deuant l'alberch den francesch castelló hon stá madona den Galcerán carbó. —Illa qui hix partida al cap del born en la qual stá en Romeu lull. —Illa qui partex deuant lo portal major de madona Sancta Maria de la mar e es hi compresa la illa hon stá en francesch cardona. —Illa qui hix deuant lo carrer de la mar hon sta en francesch juliá lanser. —Illa qui hix partida en lo carrer de la mar en lo carrer den P. vicenç hon es l'alberch den sent manat. —Illa qui hix al carrer de la mar e en lo carrer den Bertholi. —Illa qui hix partida en lo carrer de la Mar e partida en lo carrer del alberch den Jaquet. —Illa qui hix partida en lo carrer de la mar e al carrer dels vigatans hon es l'alberch den Bernat serra. —Illa que hix partida en lo carrer de la mar e al carrer dels vigatans e al carrer de la boria e en lo carrer del miy e es hi compresa la illa den P. juyol qui hix en la plassa del Blat.—Illa que ix partida a la boria e partida al carrer de la volta den mirambell e en lo carrer del ffor den tanyana. —Illa qui hix en lo carrer de la boria deuant lo ffor den tanyana e es hi la illa del pes del Rey e deuant l'alberch den Matheu ciuader.—Illa qui hix deuant la boria hon es l'alberch den Matheu ciuader. —Illa qui hix partida en lo carrer dels vigatans e en lo carrer den Ciuader en lo qual es l'alberch den Muncada. —Illa qui hix partida al carrer dels vigatans e al carrer den Nouell hon es l'alberch den P. romeu. —Illa qui hix deuant los banys veys e ay dues voltes. —Illa qui hix en lo carrer dels banys veys en lo qual es l'alberch den G. F.—Illa qui hix partida en lo carrer de munchada e al carrer dels banys veys e es hi la ylla den R. sa vall. —Illa qui hix al carrer de munchada e en lo carrer den nouell hon es l'alberch den G. oliuer. —Illa den Pons dalest e partida en lo carrer de la boria e en lo carrer de Misser guerau de palou. —Illa qui hix partida en lo carrer de munchada e en lo carrer de la boria hon es l'alberch de la Capella den Merqús. —Illa qui hix en lo carrer de la blanqueria e en lo carrer de Sent Cugat hon es la capella den marqus. —Illa qui hix partida en lo carrer de la blanqueria e en lo carrer de sent Cugat, hon es l'alberch den ffonoyet. —Illa qui hix partida al carrer de sent Cugat e en lo carrer migá de la blanqueria. —Illa qui hix deuant lo carrer de sent Cugat e partida en la blanqueria e en lo carrer den Rouira. —Illa qui hix en lo carrer de sent Cugat e partida en lo carrer den Rouira e en lo carrer den Riba. —Illa qui hix al carrer de la blanqueria e en lo carrer den Riba en la qual es la Carniceria del Perot den camperdá. —Illa qui hix al cap del carrer de munchada e en lo carrer major de la blanqueria hon stá en Pons des vall. —Illa qui hix partida al carrer de munchada e al carrer den Jacme sa ffont en la qual stá en Simon de puig vert. —Illa qui hix partida en lo carrer de munchada e en lo carrer den Jacme ses ffont hon stá en Ramonet des plá.—Illa qui hix deuant del carrer den Jacme sa ffont e en lo carrer dels fflasadars e detras lort den Jacme de migevila. —Illa qui hix al carrer dels fflasadars e en lo carrer de les mosques hon stá en Romeu maresa. —Illa qui hix al carrer del born e partida al cap del carrer dels fflasadars e en lo carrer de les mosques. —Illa qui hix al cap del born e en lo carrer dels fflasadars e en lo carrer den corrager.

(1092) Hi surten en aquesta illa, com habitants en ella, «Los hereus den Riambau de Corbera».

Illa qui hix al cap del born e en lo carrer den cotager en lo qual es lalberch den ffinestres. — Illa qui hix en lo carrer dels flassaders e en lo carrer de la volta den Moscarols hon stá en P. de puig vert. — Illa qui hix a la volta den Moscarols e en lo carrer dels flassaders en la qual es lalberch den vilalta. — Illa qui hix partida en lo carrer major de la blancharia e en la volta den Moscarols. — Illa qui hix al cap del carrer major de la blancharia e en la volta den Moscarols e en lo carrer den Merdansa. — Illa qui hix en lo carrer de la Blancharia e en lo rech en lo qual son los Molins de la mar. — Illa qui hix en lo carrer den Merdansa e en lo pont den Arbosset e partida en lo Rech. — Illa hon es lalberch den francesch castayó. — Illa en la qual es la Capella de sancta Martra e son hi compreses la illeta en la qual es lo Monastir de sancta Clara e dues illetes qui affrontan ab lo portal de sent Daniell. — Illa qui hix deuant sancta Martra e en lo carrer den Antich ses arenes e en lo carrer den tapies e I illa dels fusiners. — Illa qui hix en lo carrer den Antich ses arenes e en lo carrer den Janastera e deuant la plassa dels Caldarers. — Illa qui hix en los carrers den genesta e den cauarques. — Illa qui hix en lo carrer den Cauaroques e en lo carrer den pujalt en lo plá den lull. — Illa qui hix en lo carrer den pujalt e en lo carrer den puig ermenal e deuant lo camp den lull. — Illa qui hix en lo carrer den puig ermenal e en lo carrer den oliuer. — Illa qui hix en lo carrer den Oliuer e en lo carrer den arrouer. — Illa qui hix partida al carrer den arrouer deuant lo Rech. — Illa qui hix a la vila noua e hix deuant los molins de la mar e al cap del carrer den arrouer hon es la adobaria den loberas. — Illes qui son III e son en la vila noua e en lo carrer qui hix deuant los molins de la mar e es hi lo fform den fferran. — Illes IIII qui son en la vila noua e deuant los molins de la mar de la banda de leuant. — Illa qui hix al pont den Campderá en la qual es lalberch den garrosa e comprensi lo molí den malla e la illa de la Espluga de santa Eulalia des camp.

Si l' anterior padró de fogatges es incomplert, n' havèm trobat un altre de complert, pertanyent a un segle y mitg més tart. No porta data, però creyèm poder-lo situar a les derreríes del segle xv (n. 1093). La comparació ab lo fragment abans publicat, permeterà apreciar notables modificacions de nomenclatures en vies que simultàniament hi venen designades. Ne retirèm del padró los noms dels vehins, com havèm fet abans.

Reval. — En la illa que vogi del portal dels tallers e per lo mur fins a la plaça del pes de la palla ahont son los forns de rajola y calç. — La illa del Monastir de Natzaret. — La illa del Monastir de Montalegre. — La illa hon está mossen Jacme Alós alias Colom. — La illa hon están Pere Paner e Pau Lagostera. — Illa del Monastir del Peu de la Creu. — Illa de la proa dels Tallers. — Illa de la capella de Sant Joan de Salern. — Illa de la volta den Torres. — Illa ahont está Franci Moges cirurgiá y lo canonge Turrubia. — Illa del Monastir del... ahont está mossen Lupiá. — Illa hon está Thomas Ruda e lort den Jacme Ferrer. — Illa del altre cantó del Monastir del Carme qui es en lo carrer del dit Monastir. — Illa hon está lo Monastir de les Hierónimes. — Illa deuant lo portal de St. Anthoni hon está lort den limes mercader. — Illa del cantó deuant lo portal de la porta ferrissa ahont está Gabriel oller apotecari. — Les dues illes ahont está lort de micer albanell fins al cantó del carrer del Spital compresa la illeta deuant lo portal de la bocaria. — Illa del forn de les cabres vogint les dues illes del Carrer de la morera dels horts et de Hierusalem deuant lo Monastir prenent les dues parts del carrer del Spital y del carrer del Carme. — Illa deuant lo Monastir de Hierusalem que vogeix al carrer del Carme hon stá la vidua Joan Steue. — Illa del monestir de Hierusalem. — Illa del Hospital. — Illa deuant la casa de les egipciaques hon está pere la barola y lort de mossen bernad cauallería preuere. — Les Quatre illes entre la riera y lo Carrer den Roig. — La illa del hospital dels masells ab la Sglesia de Sancta Margarida. — Illa de la Sglesia de Sanct Antoni. — Illa deuant lo Monastir de les Hieronimes y lo Padró. — Illa de la proha deuant lo hospital dels pobres de Sancta Marta. — Illa de la orta de sanct pau deuant la Sglesia de la muralla fins al carrer den robador, compresos tres camins de la dita orta. — Illa hon está la Carniceria fora lo portal de la bocaria, e vogeix per lo Carrer den Robador. — Illa hon son los horts del Senyor Infant et del Senyor Archabisbe de Tarragona vogint les ortes. — Illa hon está lort del vernigal. — Illa ahont es lo Monastir de Sant pau circuhint tota la resta de la orta fins a la muralla de Tarassa. — Illa hon es la casa de la Deputació. — La illa hon está la casa de Micer Franch regent. — Illa de la font de Sant Honorat. — Illa de la carniceria del call. — Illa ahont está la ymatge de St. Domingo. — Illa de les scoles. — Illa del palau del bisbe vogint lo Carrer de la palla. — Illa ahont es hospital de Sanct seuer y la Carniceria de la Cucurella. — Illa hon está la casa de Mossen boquet, de la proa del Carrer de la palla. — Illa hon son los bany nous comprenent tres illetes contigues fins al carrer del forn. — Illa hon stá la Sglesia d. l Pi. — Illa de la proa prop lo portal de la bocaria. — Illa que vogi del carrer del carrer den roca per lo carrer den pedritxol. — Illa deuant lo portal del pi hon es lo forn, vogint al carrer de la porta ferriça comprenent lo Carrer del Forn. — Illa hon está micer Terre y lo Comanador torres. — Illa de la font de la plaça de sancta Anna vogint lo Carrer dels archs. — Illa que vogi de la plaça de Sancta Anna a la volta de mossen franci dez plá. — Illa hon son les cases de Montserrat. — Illa del carrer den bot. — Illa del

carrer den bot al mur hont está mestre puigsech. — Illa que vogí de la plaça de sancta Anna al Carrer den bertrellans en la qual stà mossen Terré e en Genis tellada apotecari. — Illa de la proa deuant lo portal de Sancta Anna vogint al Carrer de bertrellans. — Illa hon está lo Monestir de Sancta Anna. — Illa del cap de la plaça de Sancta Anna la volta del portal del angel. — Illa hont estan Jacme betellols en lo Cantó de la plaça de Sanct Jacme e mossen bernat de Corbera canonge. — Illa del altre Cantó del Carrer de paradís vogint al Carrer de la Freneria hon son les cases de Sant Steue. — Les tres illetes son entre la plaça del Rey y lo Carrer de la freneria. — Illa hon es lo palau del Senyor Rey. — Illa hon es la casa de la Canonge de la Seu de la dita Ciutat. — Illa deuant la Seca hont son la casa del Artiaca major y la Carniceria de la plaça noua. — Illa de la proa de la plaça noua hont son les cases de la Confraria dels Sabaters. — Illa del forn de ripoll de madó Loreña. — Illa del hostal del bou et de la Campana. — Illa hont es la casa de mossen pere torrent del passatge de la plaça noua. — Illa comprenent la casa de mossen f. terri batle en la plaça de Sancta Anna y la casa de Micer orrit en lo carrer del torn den ripoll. — Illa del forn cremat prop la plaça de Sancta Anna. — Illa hont está la casa del Senyor Governador vogint la bolta de la eura. — Illa de la tapineria ahon está la casa de mossen pere belloch. — Illa hon es la casa de micer gordiola en lo carrer del forn de Ripoll. — Illa hont está mossen Sorts que volta dret la volta den ramis al Carrer den Copons. — Illa hon es la casa de micer Jordá y lo Monastir de les Magdalenes. — Illa hon es lo forn de la murtre vogi al carrer Comdal e a la volta de leura. — Illa entre lo Carrer den Amargós et lo carrer dels frares de sachs. — Illa del Monastir de Montisón a la plaça de Sancta Anna. — Illa deuant lo portal del Angel hon está la casa de mossen Jacme çalbá que vogi al carrer den Struch. — Illa que vogí del carrer den Struch al carrer de les moles. — Illa del carrer de les moles al torrent de Junqueres. — Illa hon es lo Monastir de Jonqueres. — Illa que es en lo cantó de má esquerra entrant per lo portal de Jonqueres e vogí fins al Carrer de Sanct pere sobirá comprenent dues illes del Carrer del Scorxador fins deuant la Clauaguera. — Illa que pren del carreró que traussa del Carrer de Sanct Pere subirá al Mur en la qual illa es lo Monastir de Sanct pere e compren los tints fins al Cantó deuant lo abeurador del portal nou. — Illa que es al deuant entrant per lo portal nou: stay la casa de mossen ff. montaner preuer. — Illa del carrer del portal nou hon es la casa de la vidua folch. — Illa del forn den. Pasqual en lo Carrer del portal nou. — Illa que está dauant la porta de la Carniceria de Sanct pere. — Illa primera de la placeta de Sanct Pere entre lo carrer mijá e lo carrer jusá de Sanct pere. — Illa primera de la part de Sanct pere deuant lo portal del Monastir entre lo carrer mijá e carrer Subirá de Sanct pere. — Illa segona que es entre lo carrer de Sanct pere mijá et Subtrá fins al carrer den monech. — Illa tercera que es entre lo carrer de Sanct Pere mijá e Sobirá del carrer den Monech fins al carrer den argenter. — Illa segona que es entre lo Carrer mijá e carrer jusá de Sanct pere del carrer den Monech al carrer den argenter. — Illa quarta que es entre lo Carrer mijá e Carrer Subirá de Sanct Pere del carrer den argenter al carrer dels bous. — Illa terça que es entre lo Carrer mijá e carrer Jusá de Sanct pere del Carrer den argenter al Carrer den Cuch. — Illa quinta que es entre lo carrer Sobirá y mijá de Sanct pere del carrer dels bous al carrer den Cuch. — Illa VI entre lo carrer mijá e sobirá de Sanct pere del Carrer den Cuch fins al Carrer de Montjuich. — Illa VII que es entre lo carrer mijá e carrer jusá de Sanct pere del carrer den Cuch al carrer de Muntjuhich hon es lo forn den Vendrell. — Illa que es entre lo carrer. — Illa que es entre lo carrer de Sanct pere Subirá e jusá y lo carrer de la riera de Sanct Joan en lo carrer de Montjuich hon es la casa de mossen Miquel ferre. — Illa hont es la Sglesia de Sanct Joan. — Illa hon es la font de Sanct Joan y la casa de micer Clariana. — Illa hon está mossen hostalrich bastida Governador de Rosselló en lo carrer dels Mercaders y la plaça del Oli. — Illa hont está don Dimas de Requesens y lo pou de la plaça del Oli. — Illa petita que te lo Cantó en lo carrer dels Mercaders y laltre en lo carrer de la plaça del Oli e vogi per lo carreró detras la casa den Salom. — Illa que es en la proa que está deuant la font de Sant Joan ahon es una imatge de nostra dona, que pren fins a la primera volta de la tapineria. — Illa que es entre la tapineria y la plaça del Oli de la primera volta fins al carrer traues de la dita tapineria. — Illa del dit carreró fins a la segona volta de la tapineria entre lo dit carrer y la plaça del Oli hon es lo forn. — Illa que es apres de la IIª volta de la tapineria fins al carreró stret entre lo carrer de la tapineria y la plaça del Oli. — Illa que es entre lo carreró darrera la carniceria e plaça del oli e filateres. — Illa hon es la carniceria major fins a la volta de les filateres. — Illa que es la de la volta de les filateres y la volta de Sanct Francesch entre la plaça del Oli y lo carrer de la Boria. — Illa hon es la casa de la vidua pere anau de la volta de St. Francesch fins al carrer den Riufort — Illa hont es Sanct Xptofol de la Boria. — Illa hont es lo hostal del Stanyer a la plaça de la llana e vogeix a la volta de Sanct Honofre e sanct pau hermitá. — Illa hon es la casa de micer rramon çarrouira en lo carrer dels mercaders. — Illa del carrer dels mercaders hont es la casa de mossen Pere Johan Ferrer quondam cauller. — Illa hon es la casa de Don Joan de Sent Climent en lo carrer dels mercaders. — Illa del carrer dels mercaders hont está la casa de micer boteller e pren lo carrer de Sant pere a la volta de nostra dona. — Illa hont es lo Monastir dels frares preycadors que vogi al carrer de St. pere jussá y al carrer del Fonollar. — Illa del carrer de la volta de les semoleres y de preycadors del carrer de la capella den mercús fins a la volta de la flor de Lyr. — Illa de la volta de la flor de Lyr fins al carrer den Corominas. — Illa del forn devant la Capella den Marcús. — Illa del carrer den pellicer fins al carrer den tarrós exint en lo carrer de Sanct Cugat. — Altre illa que es entre lo dit carrer den Pellicer e lo carrer den Tarrós fins al carrer den Gunbau. — Illa hon es la Sglesia de Sanct Cugat compresos los alfondechs fins al carrer den Gunbau. — Illa començant en lo cantó del carrer del Fonollar que comensa deuant la portella de Sanct Cugat. — Illa que es en lo carrer de Sanct pere jusá entre lo Carrer del fenollar y de jacme girard hont es la casa de mossen Rello. — Illa que es entre lo carrer den jacme girard y lo carrer de vernet comensant al Carrer de Sanct Pere jusá. — Illa petita que es entre lo dit carrer de Jacme girard y lo carrer de vernet fins al carrer del pou de la figuera. — Illa del carrer de Jacme girard y lo carrer de

la volta de muntanyans que es en lo Carrer del pes de farina.—Ílla del pou de la figuera prenent del Carrer de la volta de Montanyans vogint lo Carrer del pes de la tarina hon es la casa del juy dels draps.—Ílla que parteix del carrer del pou de la figuera entre lo carrer de vernet y lo Carrer de lastis fins al carrer trausser.—Ílleta que es en lo carrer den Lastis.—Ílla que parteix del carrer de Sanct pere jusá fins al carreró del carrer de vernet et lo carrer de Lastis.—Ílla en la qual son los molins de Sanct pere vogint per lo carrer de lastis y lo Carrer de sanct pere jusá y per los tints.—Ílla dels tints hon es lo tint den pugmijá deuant St. agostí.—En la illa hon es la font de la plaça de Sant Jacme.—Ílla del Cantó de la Degana.—Ílla prop la sglesia de St. Just hon es la casa de don berenguer de requesens.—Ílla hont es la font de Sanct Just.—Ílla hont es la sglesia de Sanct Just.—Ílla hont es lo forn de la palma y la casa de mossen bernat dusay.—Ílla hont es la casa de mossen Miquel benet de gualbes y la Casa del hoste de Correus ab la illeta al costat de la casa del dit Gualbes per lo carreró del regomir y la devallada del forn de viladecolls.—Ílla hont es la casa de la Senyora viuda Cabenyelles.—Ílla hont está mossen Pere Strada e Salvador Bertran.—Ílla hont está mossen f. buçot de citges pren part del carrer ample.—Ílla de mossen bernat çapila que pren part del Carrer ample.—Ílla hont son les voltes de la plaça del vi.—Ílla de la plaça de les Cols hont está en pere gomar apotecari.—Ílla de la font de la plaça del blat que pren la volta de la devallada de la casa de la vidua lulla.—Ílla hon es la casa de la vidua lulla y del Comte de Triuento passant a la deuallada de Sanct Just.—Ílla de la plaça del blat que es del porxo de la plaça del blat vogint a la placeta dels argenters hon es la casa de mossen Jacme ferrer.—Ílla de la proa que es entrant en lo carter de la argenteria fins a la primera volta de Sanct Miquel.—Ílla que es de la dita volta de Sanct Miquel en lo cantó es hun retaula de St. Lazer fins al carrer hon es la ymage de St. Cristofol fins a la volta.—Ílla apres del dit carrer de St. Miquel ahon está la casa de Mestre pere robí traubotiga en lo carrer de la argenteria.—Ílla de la Segona volta que te vna volta al cap del carrer en que es St. Cristofol e hix al carrer de la argenteria fins al carrer de la bolta de la Verge Maria.—Ílla hon es la casa de mossen benet ros en lo carrer de la mar, e la casa de ..... llor mercader en lo carrer de beseya compresa una illeta entre dues voltes.—Ílla hont es lo forn de la deuallada de St. Just y del forn de Viladecolls vogint per les basses de Beseya hont está mossen Barthomeu ferrer Thesorer.—Ílla de les basses de beseya.—Ílla apres contiguo de les bases de beseya hont está mossen f. vilar preuere.—Ílla hon está Maria juliá en lo carrer de Beseya vogint al carrer de la argenteria.—Ílla que es en mig de la prop dita ylla hon es la casa den barthomeu medrona botiguer.—Ílla que comensa en lo cantó del carrer den guimnás hon está mestre Johan aguilar barber.—Ílla hon está mossen pere lull en lo carer den guimnás.—Ílla hon está micer hospital en lo Carrer ample.—Ílla hont está nicolau bret mercader en lo carrer Ample.—Ílla hon está nanthoni planes fuster en lo Carrer ample.—Ílla hon está en pere camps droguer en lo Carrer ample.—Ílla del carrer de les trompetes hon está en pere canyet.—Ílla del Cap del carrer de les trompetes hix a les Cabres hon está Johan puig botiguer de ferro.—Ílla hon está en barthomeu clapers vogi pel carrer de les trompetes a les Cabres y deuant les voltes.—Ílla de les Scriuanias deuant Lotge.—Ílla deuant lort de lotge que vogi en lo carrer de les trompetes hon está lo forn y la carniceria del Carrer ample.—Ílla deuant St. sabestíá hon está en Johan ferran botiguer en lo Carrer ample.—Ílla demunt la font del angel hon son les cases de mossen Jacme vernigal y de mossen marquet.—Ílla petita que es la plaça del blat que vogi per lo carrer del mill.—Ílla hon está la botiga de mossen Anthoni courer en lo carrer de la boria y per lo carrer del mill y per lo carrer de la argenteria y per lo de Cotoners y carrer dels vigatans.—Ílla del forn dels Cotoners hon está Mestre pere ferruç sastre en lo carrer de la Boria.—Ílla hon está mestre anthoni Saluador sabater y en bequer candaler y en lo Carrer de la boria.—Ílla hon está la casa de mestre Arcís solá en lo carrer de la boria.—Ílla hon está f. salauerdenya botiguer en lo carrer de la boria e mestre easaldouel metge.—Ílla hon está en Pau planes apotecari en la plaça de la llana.—Ílla hon es la carniceria de la llana e vogi per lo carrer de la volta de la casa den Boquer.—Ílla hon está en pere puig mercader en lo carrer de muncada y mossen Romeu ciudadá.—Ílla hon está la casa de mossen anglés en los Cotoners.—Ílla hon está en Johan vinyals mercader en lo carrer dels vigatans vogi per lo carrer de la argenteria y per lo carrer dels miralls hon es hun forn de la argenteria.—Ílla petita en que está en Jacme balaguer argenter en lo carrer de la argenteria y en lo detrás es hun oratori de St. Xptofol.—Ílla hon es la botiga den Miró en que está ara en Climent jordá draper en lo Carrer de la argenteria hon es lo forn del carrer dels miralls.—Ílla hon es la casa noua de mossen Cornet e vogi en la argenteria.—Ílla hon está en Barthomeu fabregues mercader que vogi per lo carrer de la mar y per lo carrer dels miralls.—Ílla hon está mossen joan ribes en lo carrer dels miralls.—Ílla hon está mossen bernardí busquets en lo carrer dels miralls.—Ílla hon está la vidua masons.—Ílla hon está la Senyora vidua bella en lo carrer dels banys vells.—Ílla dels banys vells que vogeix per lo carrer de Muncada.—Ílla petita del cap del carrer dels banys vells hon está en caraps botiguer.—Ílla hon es la sglesia de Sancta Maria de la Mar.—Ílla de la font de Sancta Maria de la mar hon es la carniceria den Seguí.—Ílla hon es lo pes del Rey y la Carniceria de la mar vogi deuant la casa del general.—Ílla del fossar major de Sancta Maria de la Mar.—Ílla que es deuant la pescateria hon está la casa de mestre vilardaga barber.—Ílla que es deuant lo pallol hon es la carniceria de vendre ovelles.—Ílla sobre lo fossar major de Sancta Maria de la Mar que vogeix a la primera volta del born.—Ílla que es entre dues voltes hon es la casa den Joan rossell apotecari en lo Born.—Ílla hon está vicens torres al Born en lo cantó del Carrer de la formetgeria.—Ílla hon es la carniceria en lo cap del Carrer de la formetgeria.—Ílla hon es la capella den Mercús fins al carrer den Aderro.—Ílla que es dels asahonadors del carrer den Aderro fins al carrer den pergaminer.—Ílla del carrer dels asahonadors que es del carrer de pergaminer fins al carrer mijá de la blanqueria.—Ílla que es en lo carrer dels asahonadors del Carrer mijá de la blanqueria fins al carrer de la allada hon está En Rafel cervera Sindich.—Ílla del carrer dels asahonadors que es del carrer de la allada fins al

carrer vermell. — Illa que es del carrer vermell a la plaça de la blancaria hon es lo pes de la barra. — Illa que es del carrer den gençana fins al carrer de la volta de St. cristofol anomenat den Corretger hon está rafel simon blanquer. — Illa que es entre los dits carrers den corretger e den gensana hon está nanthoni arbós apotecari en lo carrer den plá den lull. — Illa que es entre lo carrer den correger y lo carrer dels Flassaders hon está mossen Johan bastida en lo carrer del plá den lull. — Illa que es entre lo dit carrer den correger y lo carrer dels flaçaders hon está mestre johan miquel metge. — Illa que es entre los dits carrers den Corregger y dels Flaçaders hon está la dona Coloma muller den fonoll quondam notari.—Illa que es entre los dits Carrers den Corregger y dels Flaçaders hon está en Joan campderós asahonador en lo Carrer dels asahonadors. — Illa que es entre lo carrer dels Flaçaders e lo carrer de moncada e vogeix per lo carrer dels asahonadors hon está en fuster candeler de Seu.—Illa entre los dits carrers dels Flaçaders y de Moncada hon está la casa de mossen Franci de Junyent Caualler. — Illa de la carniceria del Carrer Cremat afronte al carrer dels Flaçaders. — Illa que es entre lo Carrer de Moncada y lo Carrer dels Flaçaders de la volta de Mossen Junyent vògint al Carrer de les Mosques.—Illa hon es la casa de la Seca qui vògi al carrer dels Flaçaders ahon es lo forn. — Illa que es al Born entre lo Carrer de montcada y dels flaçaders hon está mossen johan bisbal. — Illa que es en lo Born en lo cantó de la formatgeria hon está en limes fruyá apotecari. — Illa del born hon está mossen F. de marimon. —Illa del born hon está en pere mateu specier.—Illa hon está mossen Carbó ombau salzet en lo plá den lull.—Illa del carrer del plá den lull hon está antoni romaguera specier. — Illa del plá den lull hon está mossen Guerau Durall. — Illa del Carrer de Bonayre a la part demunt hon está Joan monagal tauler. — Illa del carrer de Bonayre a la part demunt hon está mossen bernabé olzina. — Illa del carrer de bonayre a la part demunt hon está mossen massanet. — Illa primera de la ribera hon está mossen Arnau durall comensant la part del pallol.—Illa Segona de la ribera hon está part de la casa del dit mossen Arnau durall. — Illa Terça de la ribera hon está Joan seguer. — Illa quarta de la ribera hon está en Miquel madrechs mercader. — Illa quinta de la ribera hon está la casa de mossen franci perez, está buyda. — Illa Sisena de la ribera hon está Joan feliu tauerner en lo Carrer de Bonayre. — Illa Setena de la ribera hon está en G. mas mariner. — Illa VIII^a de la ribera hon está mossen Pau marull. — Illa VIII° de la ribera hon está antoni brunet barquer. — Illa X de la ribera hon está en francesch vinader. — Illa XI hon está Antoni amar. — Illa XII hon está Joan totesaus mercader.—Illa XIII de la ribera hon está Joan prats mercader. — Illa XIII hon está (no diu qui). — Illa XV de la ribera que afronta en lo pla den lull deuant los oms. — Illa hon es la Capella de Sancta Martra sobre lo rech. —Illa prop Sancta Clara hon es lo pou en lo carrer de Sancta Clara. — Illa hon es lo Monastir de Sancta Clara. — Illa que es al costat e deuant lo portal de Sanct Daniel vògint per la muralla. — Illa sobre lo rech començant al plá den lull hont está mossen galceran rouira en lo Carrer den Gensana. — Illa sobre lo rech que vògi per lo Carrer den gensana hon está franci queralt blanquer. — Illa del molí de la plaça de la blancaria. — Illa que es en lo cantó del carrer dels molins de la mar deuant los dits Molins hon está Barthomeu viues major. — Illa del carrer sobre lo rech que va del pla del lull deuant lo pont hont está f. queralt. — Illa del carrer del rech que vá al plá den lull fins a la proa deuant lo pont de la Carniceria. — Illa de la carniceria del plá den lull vògint al carrer den oliuer hon es la casa den pere matalí. — Illa que ve juncta ab la prop dita e volta per lo carrer dels molins de la mar hon está bernat gili blanquer. — Illa que ve del carrer dels molins de la mar per lo carrer de noliuer hon está pere ferrer blanquer. — Illa que es entre lo carrer de noliuer e lo carrer de joan grech e vògi al plá den lull.—Illa que es deuant lo forn de la vilanoua que es en lo carrer dels molins de la mar. — Illa que es entre lo Carrer den Joan Grech e lo carrer del forn del vidre vògint al pla den lull.—Illes dues que començan en lo Cantó deuant la placeta de la vilanoua y va fins al Carrer dels Molins de la mar y al Carrer dels orts hon está lort de mossen Squerrit. — Illa que es entre lo carrer del forn del vidre y lo Carrer de cauarronyes vògint al plá den lull. — Illa que es entre lo carrer den Cauarroques y lo carrer dels orbs e vògi al plá den lull. — Illa que entre en lo carrer dels orbs y lo carrer de les nocés e vògi al plá den lull. — Illa hon es la casa de les nocés e va fins al carrer dels orts. — Illa que es entre lo dit Carrer de les nocés y lo carrer dels orts que es deuant la font de Sancta Clara. — Illa que comença lo cantó deuant la bassa del molí de la mar en la qual es lo Monastir de Sant Agostí.—Illa que es en lo carrer del molí de la mar a la part de St. Agostí hon es la casa de bernat gili menor. — Illa del forn del carrer dels molins de la mar.—Illes cinch hon son los tiradors et diuersos orts que son del Carrer dels molins de la mar, a la volta del portal nou darrera lo Monastir de Sanct Agostí. — Illa que es en lo carrer del portal nou a la part de tiradors comensant en lo Cantó de les voltes deuant los tints en la qual ylla es la casa den joan nonell. — Illa que es en la proa entrant en lo portal nou a la ma squerra que vògi per la muralla fins al portal de sanct Daniel fins al carrer dels orts. — Illa hon son les glesies de Sanct Jacme y de Sanct Miquel y la casa del Concell de la dita Ciutat. — Illa de la Cort del batle hon está mossen joan de mijavila. — Illa hon está la casa de la rectoria de Sanct Miquel. — Illa hon es lo palau del arcabisbe de tarragona y lo Castell nou. — Illa hon son les cases dels castells dels entremesos et les cases del Capítol de Tarragona. — Illa hon son les cases den Ripoll. — Illa hon es lo palau del Governador. — Illa prop lo palau del Governador hon está mossen pere girgós en lo Carrer del Regomir. — Illa que comença en casa de Miquel sanxo apotecari del carrer de regomir fins a la deualada dels lleons e per lo carrer de Guinmas. — Illa que es entre lo Carrer ample y lo carrer de la mercé hon está lo forn en lo carrer del regomir e mossen pere joan de sentcliment. — Illa que es entre lo Carrer ample y lo carrer de guinmas que va del carrer del regomir al carrer de la Carniceria den Sos. — Illa hon está la casa de mossen joan pujades al cap del regomir. — Illa deuant la plaça del vi hon está la vidua de sabesta pons a la riba de la mar e la casa de mossen Miquel de gualbes compres lo Carrer de la volta. — Illa del ribatge de la mar hon es lo forn en lo Carrer darrera lo Monastir de la Mercé. — Illa altre del ribatge de la mar hon está

Joan castelló Consol de Castellans. — Illes dues del dit ribatge que venen apres fins al pla de framenors que son part enderrocades. — Illa que es entre lo Carrer de la mercé a la part de mar en lo carrer del plá de framenors hon está mossen pere ferrer. — Illa del Carrer de la mercé a la part de mar hon está Climent fuster. — Illa hon es lo Monastir de nostra dona de la mercé. — Illa hon es la casa de mossen Çarriera en lo Carrer de la mercé en la part de mar. — Illa hon es la casa del Senyor archabisbe de Tarragona. — Illa hon es la sglesia del Monastir de la Mercé. — Illa hon está mossen maymó en lo carrer de la mercé e mossen queralt en lo Carrer ample. — Illa que es deuant la casa del Senyor Infant e vogí per lo plá de framenors. — Illa hon es lo monastir de framenors. — Illa que es entre lo carrer nou y lo mur y vogí als ollers. — Illa del carrer de Na Sagra hon es la casa den trausser en lo Carrer dels glons? — Illa que es de na Sagra y del Carrer nou fins al carrer den (no posa nom) hon es la casa del Senyor infant don Enrich e vogí al carrer dels ollers blancs. — Illa que es entre lo carrer dels Codols y lo Carrer den Carabaça hon es la casa den antoni vidal en lo carrer dels ollers. — Illa que es entre lo carrer dels Codols y lo Carrer den Serra, vogí al carrer ample hon es la casa de mossen turell. — Illa que es entre lo carrer den serra y lo carrer den Carabaça vogí deuant la sglesia de la mercé. — Illa que es entre lo carrer den Carabassa et lo carrer de la Carniceria den sos vogí al carrer ample. — Illa hon está la Carniceria den sos. — Illa hon es la proha que va deuant lo carrer dels ollers blancs. — Illa que comensa en hun cantó dels ollers blancs en lo qual Cantó está en joan soler apotecari e vogí al carrer de la placeta den Campredon hon está mossen Joanot fueller. — Illa del carrer dels ollers blancs que vogí per lo carrer del vidre ahon es lo forn del Carrer dels ollers blancs. — Illa que es entre lo carrer dels tres llits y lo Carrer dels Calderés. — Illa que es entre dits dos carrers dels tres llits y dels Calderés que vogí al carrer del vidre. — Illa que es entre lo carrer dels Calderés e la plaça de la Trinitat. — Illes IIII que son entre la plaça de la Trinitat y lo carrer de la bocaria que tenen tota la dita plaça del Carrer de la placeta de Campredó al carrer que vá als ollers blancs. — Illa que es entre lo carrer que vá del pí als ollers blancs e lo Carrer del vidre e vogí al Carrer de la bocaria hon está mossen Miquel de Sos. — Illa que es del Carrer de la bocaria fins al carrer dels ollers blancs entre lo carrer del vidre y lo mur hon está lo bordell de viladalls Comprés lo Carrer de na Peyrona.

Los barcelonins, per les necessitats de la vida, utilisavan les aygües d'una sèrie de pous públichs, oberts arrèu de la Ciutat. Se conexían per noms especials, y alguns s'han perpetuisat en los carrers hont radicavan: pou del *Estany*, de la *Figuereta*, de la *Cadena*, *Dolç*, de la plaça del Oli (1343), etc.

La primera aygua potable canalizada, se degué als frares predicadors del convent de Santa Catarina (1263), en virtut de concessió reyal (n. 1094). A les darreríes del segle XIII, la Ciutat s'aparellava per conduhir aygües de les fonts de Montjuhích, treballs adelantats en 1303. Ja rajavan als carrers de Barcelona en 1313. Èra vedat usar-les per industries «sino sol per son beure» (n. 1095). Axò indica sa insuficiencia y que havían d'escatimar-les. Pochs anys després se cercaren de més lluny, en la serra de Collcerola. Suposavan que un dels hòmens de la casa Fivaller, anant-hi a cassar, trobà aquests importants manantials y los volgué conduhir a la Ciutat.

Començaren los treballs en 1347. Al cap de nou anys rajavan en les primeres fonts (4 Juliol 1356), alçades en les places de Sant Jaume y claustres de la Sèu (n. 1096). Se construí un abeurador d'animals en la plaça de Santa

(1094) R. 12, f. 25, A. C. A.

(1095) D. C. B. 1301-1303, f. 94. — A. 1313: se treballà «a les fons del puig de munt juych per laygua qui era absegada de les fons» (D. C. B. 1310-1313, f. 67).

A. 1315. — Prohibició de «malmetra los canons ne les picas de la aygua de la font. qui es fora lo portal de la boqueria» (D. C. B. 1314-1315, f. 10).

(1096) B. A. y M., v. II, p. 410. — D. C. B. 1350-1351, 1354-1359, f. 100 y 114. — R. B., v. III, f. 80 y 81. — Dilluns 4 Juliol 1356. Un antich *Dietari de la Ciutat* (f. 3) diu que la aygua passava «subtus terram in canonibus a pede montanearum collis de Cerola: in qua adduccionem fuit tardatum per nouem annos et vitra faciendū continua clauageria cum canonis per quos ducta fuit cum spiray».

Anna, en 1357 (n. 1097), prohibint-s'hi rentar en 1399. Continuaren altres fonts en la plaça del Blat y call juhich.

En algunes fonts s'erigiren belles construccions. La de la plaça del Blat, ocupava lo soler d'unes cases derrocades en 1351. Se presentà ab severitat magestuosa, la font del fossar de Sant Just (inaugurada en 1367), dotant-la de petites esculptures: un falcó commemora l'episodi d'En Fivaller. La de Santa Maria (feta en 1402), era molt consemblant (n. 1098). Però se-n separaren les construïdes en 1399 y 1432. La del 1399, feta en «la ribera de la mar, prop lo cantó den Morey» «deuant l'alberch d'En Goday», a les «voltes dels fusters y boters» (après plaça de Sant Sebastià y d'Antoni López), era coneguda per *font del àngel*, per rematar ab una bella imatge d'àngel daurada, obra del reputat escultor barceloní Pere Ça Anglada (n. 1099). La font del carrer

Segle XIV.—Les aygues de Colcerola

La font del Fossar de Sant Just, inaugurada en 1367, que-s modificà posteriorment ab una balustrada

(1097) A. 1357.—«Del alberch lo qual en Ramon morell notari vené a la dita Ciutat a obs del destillador quis fa en la plassa de sta anna» (*Clavaria*, f. 271).—A. 1358 (25 Maig): Per l'*abeurador* de la plaça de Santa Anna expropià la Ciutat un troç d'hort d'En Pailarés, de la seva casa «prop lo pou den Moranta» (*Clavaria* 1358, f. 295).

(1098) A. 1403 (5 Desembre).—«Una font que aquesta Ciutat en los dies del kalendar deius scrit, fahia fer prop lo cimitiri de la sgleya de nostra dona sancta Maria de la mar, a la payeria» (*Clavaria* 1403, f. 168).—A. 1526 (18 Maig). A beneplàcit de la Ciutat s'otorgà permís a Gaspar Ferrer, quina casa era «afixa ab la font de Santa Maria de la Mar» de «tenir en torn sobre la dita font y parets de aquella tarongers, murtreres y altres verdures» (*D. C. B.* 1526-1527, f. 17).

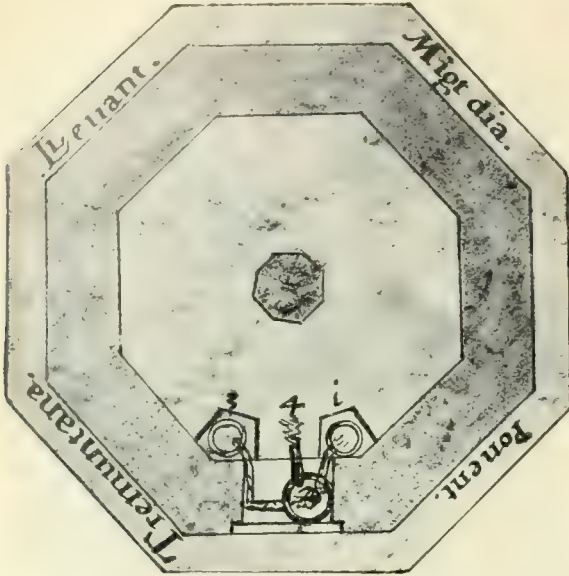
(1099) La *font del Àngel* o de la mar nos es coneguda per lo contracte de sa construcció. Dessota los marlets, quatre gàrgoles ab figures gitavan «laygua de la pluja», que queya en la espiga. Tenia «III senyals, II reyls e II de la Ciutat». Fongué la imatge del àngel En Pere d'Olivella, «mestre de senys» (fundidor de campanes), la qual «serà de lautó, haurá dalt de V palms en V palms e mig», «vestit de camis, ab ales, e que en la má squerra tenga una creu de coure e ab la ma dreita senyerá», «tot daurat dor mat e a la cara e les mans de incarnació» (Joseph Puiggarí y Llobet: *Novas desconegudas sobre dos joyells del art catalá en lo segle XIV*, publicat en *La Renaxensa*, a. IV, pl. 110, 31 Març 1874).—En 1399 se privà als boters remullar cèrcols en aquesta font.

A. 1399 (16 Abril).—«Una font que en aquells mateys jorns aquesta Ciutat feu començar deuant lo alberch den Goday a les voltes», construint-la Joan Janer, fuster «la qual reebé a squarada perfeta-

d' En Avellà, cantonada ab la Riera de Sant Joan, instalada en 1432, a més de les consabudes gàrgoles esculpturades, tenia una imatge de Sant Joan en escultura (n. 1100). La malmeteren extremadament en lo segle XVIII, al edificar-hi la casa hospital de Santa Marta al séu demunt. Se derrocà en 1912. Del

1402, datava portar aygua a la Llotja. Lo vell pou hi subsistí fins 1470.

Ab noves mines procuravan completar los Consellers l' abastiment d' aygües de Barcelona. Uns treballs, en 1406, també s' encaminaren a millorar ses condicions higièniques (n. 1101). Altres del 1429, foren purament destinats a augmentar-ne lo caudal (n. 1102).

Planta del edifici de la font del Angel prop de mar, segons lo *Llibre de les Fonts* de Mestre Socies (1650)

ment, segons la forma per los dits Consellers li fo donada» (*Clavaria 1397-1399*, f. 225 y 227). En 1400 Pere Arcaïne pintà y daurà «les gàrgoles e los senyals de aquesta Ciutat qui son en la font de aquesta Ciutat nouellament feta prop les voltes dels boters» (*Clavaria 1400*, f. 187); «la qual font era cahuda per falta de fonaments» (7 Juliol 1401) (*Clavaria 1401*, f. 179 y 212).

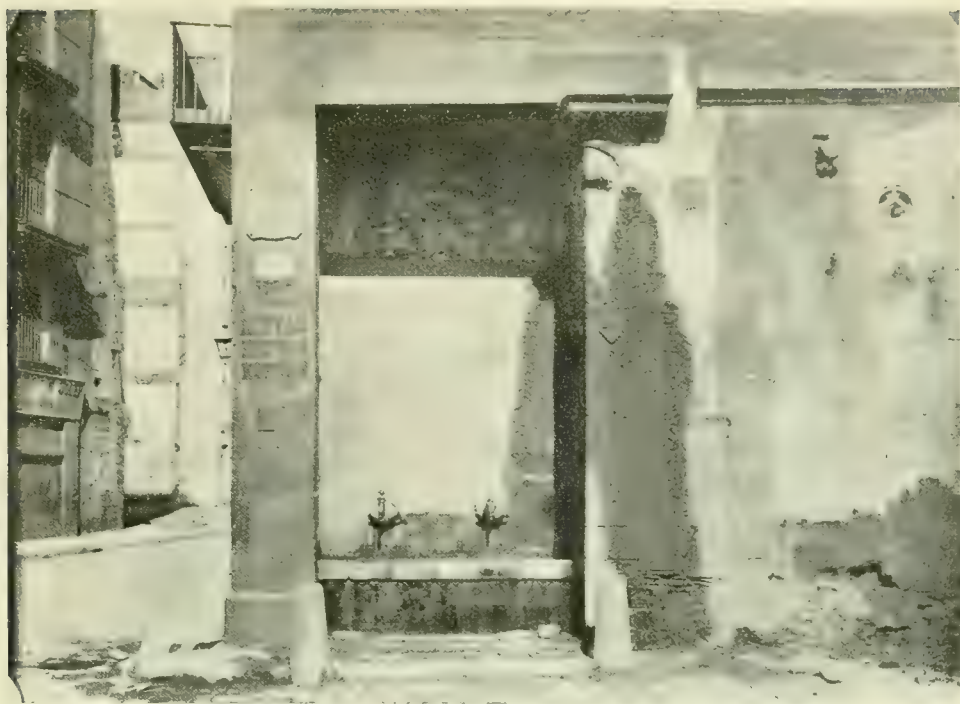
A. 1401 (29 Novembre). — Los Consellers pagaren al prior de la Mercè, frà Guillèm Vives, 5 lliures 10 sous «per satisfacció de pedra que los Consellers de aquesta Ciutat en lany deius scrit ab voler del dit Prior faeren tallar en I tall que lo dit Monastir ha en lo puig de Muntjuhic, la qual pedra faeren metre en la obra qui en lo dit any fo feta en la casa del dit Consell et en altre obra feta en lo dit any de una font prop la mar deuant les voltes dels fusters e boters» (*Clavaria 1401*, f. 215).

(1100) A. 1432 (6 Agost). — Contracte sobre construcció de font «en lo Cap del carrer den Auellà ves la Riera de sent Johan». «En la qual font faran los dits mestres Quotra gargolles o Grifons raiants, so es, tres dins lo dit carrer den auallà e I griffó o Gargolla al cap de la font de la part de la Riera de sant Johan» «E mes farán los dits mestres vna represa en que pusque star vna ymage de sent johan en lo cap de la dita font deus la Riera de sent johan» (*Notularum II*, f. 306). En 1434, per construir aquesta font, la Ciutat comprà una casa al carrer den Avellà (après de *Na Avellana*).

(1101) A. 1406 (25 Abril). — A causa d' ésser la aygua de les fonts «molt minva en tant que no basta E los Concellers certificats que part de la dita aygua es mala et pedreginosa, en tant, que per aquella se tanquen los canons de pedrinya et per ventura es fort maisana a les persones, hagen fet cercar si traent ne aquella mala sen hi poria affegir de bona en sufficient quantitat, segons los era dit ques podia fer E per axó hagen fets escurar certs pous et nagen trobada de bona no pero en gran quantitat E sien de intenció de cercarne e de metre la sin troben. E axó nos puxa fer sens grans messions quel consell hi deliber». S' acordà fer los treballs necessaris (*D. C. B. 1399-1412*, f. 87).

(1102) A. 1429 (15 Setembre). — «Aquesta es laygua qui es venude a la Ciutat de barchinona per en p. seré. — Primo es I aygue qui ix a tremuntane al capdamunt de I ort del dit p. seré he treuese tot lo torent deus lo camí qui va de barchinone a sent jeronim. Item après torne per lo dit hort auall fins al cap dauall del dit hort treuissant tote le margenade he cercant en aquella la dita aygue fins a I camí qui puge del hort a la case ho torre del dit p. seré qui es a la part de mig jorn». Autorisà En Seré a cercar «aygue o aygues quis pogesen mesclar ab la dita aygua» (*Notularum II*, f. 80, A. M. B.)

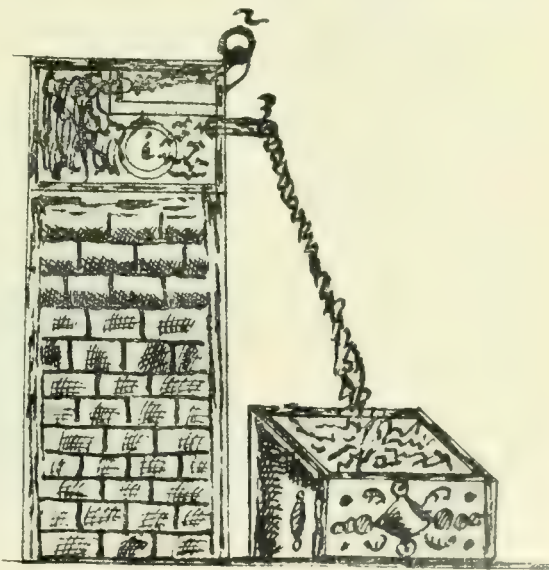
Segle XIV.—Les aygues de Collcerola

La font de la Riera de Sant Joan y carrer d'En Avellà (darrerament de Na Avellana) instalada en 1432, reformada en lo segle XVIII y desapareguda en 1912

Axís, del segle xv en avant, se completà lo servey de fonts públiques, instalant-ne, a la plaça del Rey, taula de Comuns Dipòsits, Sant Miquel, Palau Menor, Torra Nova, enfront de la Duana, Travesera no lluny de la creu trencada, y mólt posteriorment, en 1605, en la Rambla (posada en 1681, al entrar la Porta ferriça) (n. 1103),

(1103) A. 1605 (6 Juliol).—Al procedir-se a sa construcció y a causa de les quexes dels vehins del arrabal, se disposà que «lo aljub (dipòsit) ahont se ha de recullir la aygua nos fasse en lo lloch designat sino ques fasse en una de les torres de la muralla de la rambla ço es de les del portal de la porta ferriça persó que en lo lloch designat en lo stiu tot lo die batrìe lo sol lo dit aljub, y podrie la aygua calenta danyar als minyons van al studi y altres y tambe perque lo dit aljub estigue en part que es de la mateixa ciutat».

La font y dipòsit de la aygua que rajava en lo pati del antich palau dels Templers o Palau Menor. Dibuix del famós llibre de Mestre Socias (1650)

Segle XIV.—Les aygues de Collicerola

La font y abeurador del Torrent de Jonqueres

Aula de Lleys. Així consta en 1650, afegint que quan les aygües minvavan, los hi era tancada per la Ciutat.

Llarga sería nostra tasca si hi continuassem les labors practicades per la Ciutat, així per desobstruir les canyeríes de les fonts (9 Juliol 1484), com per ampliar les mines. Los més importants sigueren realisats per Francesch Socies, qui formà en 1560, lo notable *Llibre de les Fonts* (n. 1104).

y en 1621 (4 Novembre) a casa del Marquès d'Aytona, en la Cucurulla. Tenían abeuradors la font de la plaça de Santa Anna, la de la plaça dels Calderers, prop Santa Clara (construit en 1446), y la de la plaça de Jonqueres. Cuydava de les aygües un mestre de cases ab títol de «guarda de les fonts»: en 1409 (28 Novembre), per mort de Benet Desplà, ho fôu Pere Pohaler, donant-se-li nom de *mestre de les fonts*.

Los hospitals y monestirs que lograren obtenir aygua de la Ciutat a son beneplàcit, foren: l'Hospital de Santa Creu, Infants Orfens, Casa de Misericordia, Sant Francesch, Mercè, Jesuites, Sant Joseph, Carme, Repenedides, Jesús de Gracia, Montesión, Santa Teresa, Jerusalèm, Angels, Elisabeths y Caputxines, y la

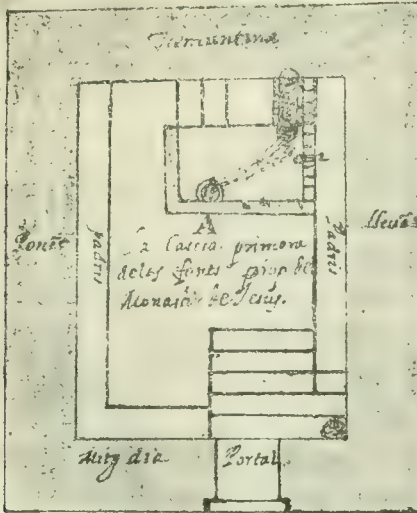
Segle XIV.—Les aygues de Collicerola

Una de les torres d'aspiració de les aygües en la vall del portal del Angel

(1104) Subsistia a Barcelona en lo segle XVI l'ofici de *mestre de les fonts*: en lo segle XVII l'exer-

Es una detallada relació dels llocs per hont transcorrián les aygües, resse-nyant inconvenients y donant útils consells. Lo llibre d'En Sociés mereix tota mena d'honors y posar-lo en lloch prominent en la historia de nostre servey d'aygües. No entenèm com se-l ha menyspreuat en los derrers cinquanta anys. Per tràurel del oblit prodigarèm les mostres gràfiques, començant per la de sa primera plana, hont declara lo nombre de les mines de Collcerola:

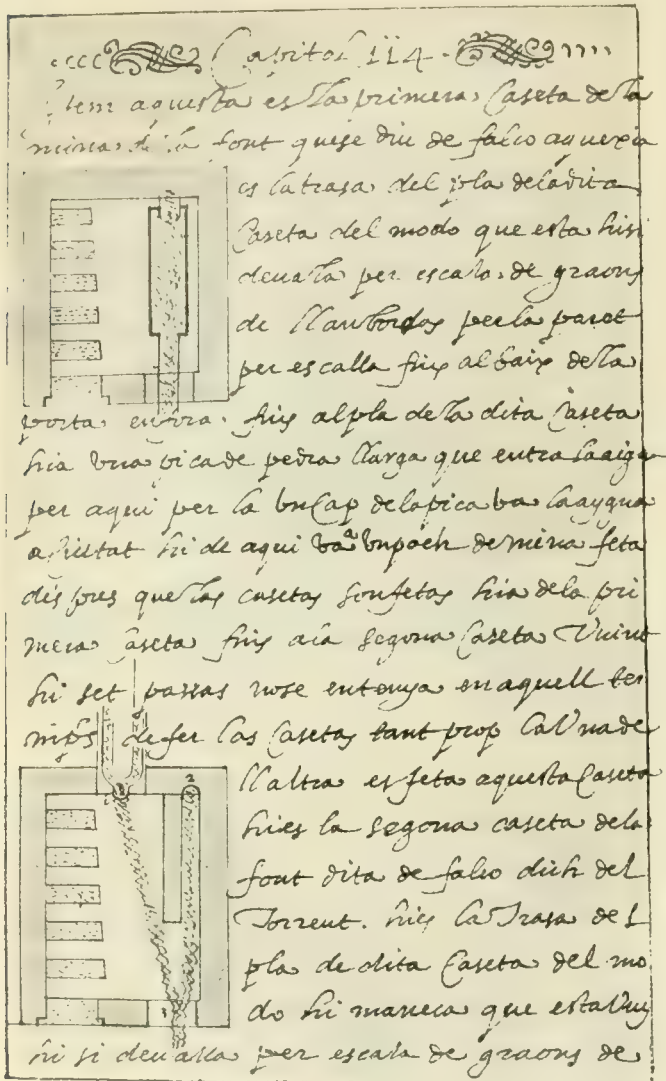
Primerament aq-
ta es la figura del
pla de la ciutat de
la Caseta de la
font primera, un
poch mes amunt del
Monastir de nra S. ra
de Jesús ahon ve tota
la aygua de las mi-
nas de las fons sen
al peu de la Motaña
de coll serola son las

Minas de las fons, la mina de la font den Cortes, la
mina de la font den falco la mina de la font de
nra Señora del Coll, la mina de la font de la si pu-
tatio, la mina de la font de s^t geruasi la fonteta
den Marti auuy es dins de la Vinya de tal s^t
Besart adroguer totas uenen las ayguas de las ditas
minas a dita caseta primera un poch mes amunt
del monastir de Jesús alli cau la Aygua per una
canal al reposador es dins de dita caseta conforma
se ueu.

Veja-s, donchs, com s'ampliaren les mines de Collcerola, que eran síis

ciren Jacinto Santacana († 1617), Rafel Blansó y Francesch Sociés. Feya 31 anys que lo derrer exercia l'ofici. Tenint gran experiència, lo Concell de Cent li encomanà consignàs en un llibre apropòsit «totas las canonadas y escorrados que son sota terra y los aljups y los repartiments de totas las fons». Conseqüència d'aquest acort es lo *Llibre de les fons de la present Ciutat de Barcelona. Compost per Francesch Sociés Mestre de Cases y de las fons de la present Ciutat en lo Any de 1650*, que-s conserva en lo A. M. B. Detalla les canonades y repartidors fets a conseqüència de grans reparacions y modificacions de tuberíes realitzades en dita època. Relata robatoris y abusos comesos en les aygües; quines fons hi havia en la Ciutat; com y quan s'han d'escurar determinats llocs; hont se trobavan les mines de Collcerola; senyals que determinavan lo pas de les conduccions, etc.

diferentes en lo segle xvii y al començar lo xix arribavan a vuyt. Tan gran treball y esforç com axò representava, es injust que en la actualitat, al histò-

riar-se oficialment les aygües de Barcelona, no merexessen ni un elogi, calificant-les de mines de cap importancia los mestres de fonts contemporanis (n. 1105). Fà anys no se-n han preocupats gens, consentint arrèu greus perjudicis a dites mines, interceptant-les los particulars, apropiant-se-les, construint pous y instalant bombes en los llocs de captació, etc. Bé-s veu que són béns del comú, y per tant, que no són de ningú. Cap companyia particular hauria permès una mínima part de tant nombre de perjudicis. Y si alguna vegada, com a regidor, l'autor d'aquest treball tractava de les mines de Collcerola (1910 a 1912), veyia una indiferencia general, donant-se-li a entendre no eran res y deixant a ses mocions en un buyt absolut. Acabarem

donant la paraula a Mestre Socies. En lo capítol cxiv detalla la mina del torrent d' En Falcó (ara dit dels Penitents), a Vallcarca, y ne dibuxa la caseta repartidor, quin text original donàm en l' adjunt facsimil.

A més de les aygües de mina, comptava Barcelona ab les del famós rech Comtal, conegut ab nom de *Rech Reyat* (a. 1395), puix pertanyia a la Coro-

(1105) La relació oficial publicada per la «Comisión de abastecimiento de aguas de Barcelona» en Agost 1911, titulada *Reseña de antecedentes relativos al abastecimiento de aguas de esta capital*, comença així: «El primer alumbramiento que abasteció de aguas la ciudad de Barcelona, prescindiendo de varias fuentes ó minas de propiedad particular o pública, pero de ninguna importancia, es el llamado

na (n. 1106). Alguna vegada se li diu *rech de Sant Daniel*, per passar prop lo convent de dit nom o de les Menorettes (n. 1107). Ne llegislà l'usatge *Sequiam*: «La sequia del aygua dels Molins que decorra a Barcelona, manam esser no tocada per tots temps; e cel qui presumptuosament la trencaria, compona al Princep cent onces de or per cascuna vegada», etc. La utilitat de la cequia, més que regar les hortes, era donar força als molins fariners de Barcelona. Sempre la Ciutat se-n preocupà qüestionant ab los propietaris dels molins si-se feya mal ús de la Cequia (any 1280). Barcelona tractà d'adquirir los molins reials en 1386 (26 Juliol), entregant per ells 37,400 sous quan la guerra de Cerdanya (n. 1108).

La Ciutat tenia drets tradicionals a les aygües, devallants de la potestat que sobre d'elles li confirmà en 1025 lo Comte de Barcelona, corroborada per reials sentencies del 1266 y 1269 sobre lo Rech Comtal y sos molins (n. 1109). En 1326, Jaume II regulà l'ús de dites aygües en molins y regadius (n. 1110).

Se lluytà constantment a Barcelona ab les pretensions dels particulars, que may desistiren de construir molins. En 1336 se-n edifican de nous ab protesta dels administradors del Hospital d'En Pere Des-Vilar; en 1379 la Ciutat expropià y derrocà los dos d'En Malla y En Ça-Muntada, per salubritat pública; en 1380, Bonanat Pere obtingué llicencia de construir cinch molins a Sant Pere, venent-los al Hospital Des-Vilar (n. 1111), etc.

Senyora y propietaria, la Ciutat, del Rech Comtal o Reyal, des de 1386, inicià una sèrie de millores per aumentar-ne lo caudal: en 1385 se féu resclosa al Besòs; en 1396, adobà la riera d'Horta que lo perjudicava; en 1412 y en 1457 alçaren noves rescloses al propi riu Besòs, etc.

En 1405 (28 Febrer), la aygua del Ripollet fóu «en certa manera mesa en lo Rech dels Molins Reials». Motivà qüestions en 1451, gestionant-se après,

Acequia Condal». Desconexement absolut de lo que havian estat les mines de Colcerola demostra aquest text, quan ni un breu recort meresqueren en aquesta oportunitat.

(1106) Veja-s les ps. 199 y 295.

(1107) A. 1358 (27 Novembre). — Pagades 6 lliures a Bonanat des Coll «per preu de l pont de fusta qui es en loch o Rech de sent Daniel, lo qual entra en la Casa que la Ciutat ha en lo dit loch» (*Clavaria 1358*, f. 345).

(1108) R. 48, f. 61 y 62. — *Diversorum*, v. iv, f. 310. A. M. B. Los monarques, quan bé los hi semblava, enagenavan algún d'aquests molins de Barcelona: en 1258, Jaume I manà al Batlle reyal, donàs possessió a Pere Dorca, fill de J. Dorca, del molí «quod est in casali molendinorum sancti petri de puellis barchinone quod molendini nos dedimus dicti patri suo» (R. 10, f. 60).

(1109) L. V., v. 1, f. 205; v. 11, f. 249. — *Diversorum*, v. 11, f. 244. — R. 15, f. 19. — En 1269 se tallà d'arrel l'abús de distraure les aygües del Rech Comtal, empleant-les en altres molins, en regar hortes novellament fetes al arenal y no tornant al Rech. Sentencià lo Rey (28 Juny 1266) la expropiació dels molins nous, revocant les concessions fetes y manant que la aygua del Rech Comtal arribàs íntegra als molins vells de junt a la Ciutat. Prohibí vendre d'aquesta aygua y imposà als usuaris la obligació de netejar la cequia una vegada al any.

(1110) *Diversorum*, v. 11, f. 245 y 246.

(1111) *Diversorum*, v. v, f. 3, 12 y 206: en aquest darrer es lo *Memorial que los molins de S. Pere son reals y poden molre blats de flaquers*.

del Paborde de Sant Cugat, autorisació per captacions en lo Ripollet (16 Agost 1452) (n. 1112). En 1443 (27 Juliol), reclamavan del Senyor de Montbuy les aygües que d'allí venían al Rech Comtal (n. 1113), y en 1489 hi fóu portada la riera de Clasquerí (avuy dita de Castellar), que passava per Sabadell (n. 1114).

Lo Rey retornà a Barcelona la suma entregada y recobrà sos molins (12 Novembre 1428): lo Concell de Cent deliberà pagar-n'hi 20,000 florins (10 Febrer 1440), y en 1450 passaren novament a mans de la Ciutat. En 1491 girà lo curs del Rech en sa desembocadura a la mar. En 1491 existía un funcionari municipal encarregat «de tenir en condret la boca de mar del Rech Condal» (n. 1115).

La conducció a Barcelona de les aygües del Llobregat, fóu aspiració d'una pila de segles, realisada en temps moderns. En 1198 volían construir-hi cequia, dirigint-la entre la Ciutat y Montjuhich. Los frares hospitalaris se prestaren a acabar-la. No consta que ho fessen (n. 1116). Més avant, en 1401 (22 Novembre), lo Concell de Cent projectava fer-la amunt de Cornellà, passant per la casa d'En Bellví. Tampoch ho realisà (n. 1117).

De les aygües ne tornarem a tractar al estudiar la marxa progressiva de la Ciutat en temps més moderns.

(1112) *D. C. B. 1399-1412*, i. 105. — *Letres Closes 1451-1452*, f. 96. — Los Consellers senyors de la vila de Sabadell hi fan fer crida prohibint regar, a fi de que no disminuesca lo Rech Comtal.

(1113) *Letres Closes 1442-1444*, f. 137.

(1114) A. 1489 (9 de Setembre). — Carta dels Consellers al Batlle de Montcada: «Amat nostre: per satisfer a la necessitat dels poblats de aquesta Ciutat, qui, per falta de aygue no poden molre llurs blats en los molins de aquella, hauem prouehit que laygue qui hix del terme del Castell de Clasquerí e passe per la vila de Sabadell, sia conduhida e portada al rech comdal de la dita Ciutat perque mes facilment los dits molins pasquen molre e supliir a la necessitat» (*Letres Closes 1487-1490*, f. 84).

(1115) *Cartes Comunes Originals 1440* (A. M. B.) Cosida per equivocació en aquest volúm.

(1116) J. Miret y Sans: *Templers v Hospitalers*, pl. 228.

(1117) *R. B.*, vol. III, f. 196.

Edificis y fundacions mitgevals (1162 a 1516)

Cases mitgevals pervingudes a nostres temps (segles xiv y xv).—Tendència artística en la burgesia barcelonina.—Les torres o cases de camp de nostres ciutadans.—Magnificència en los sepulcres.—Començan a posar-se creus de pedra (segle xiv).—La estètica en les manifestacions del Corpus Christi.—Los gremis dintre la nova corrent artística.—Capelletes y retaules en los carrers de la Ciutat.—Disposicions limitatives de la sumptuositat.—Draps d'or imperials.—Edificis públics.—Lo palau *Major*.—Preparatoris per construir un nou palau reyal prop de la mar (segle xiv).—Capella reyal o de Santa Àgata.—Lo palau de la Reyna o *Menor*.—Antiga capella del Temple.—Colecció zoològica barcelonina al palau Menor.—Reyal casa de camp de Valldaura.—La torra de Bellesguart, feta per Martí I.—Altres residències reials.—La Casa de la Ciutat (segle xiv).—La Casa de la Generalitat de Catalunya (segle xv).—Llotja de la mar o dels mercaders (1390?).—Palau Bisbal.—Prelats que han regit la diòcesis barcelonina del 1172 al 1512.—La Sèu gòtica (1298): sos mestres majors, entrades pecuniaries, detalls de construcció y dels qui la treballaren.—Arxiu, biblioteca y objectes d'art de la Catedral.—Capella de Santa Llúcia.—Les set parroquies dels Sants Just y Pastor, Sant Miquel, Sant Pere de les Puelles, Santa Maria de la Mar, Sant Cugat del Rech, Sant Jaume y Santa Maria del Pi.—Les parroquies sufragànies foranes de Sant Vicents de Sarrià, Santa Maria dels Sants, Santa Eularia de Provençana, Sant Gervasi de Cassoles, Sant Genís d'Agudells, Santa Eularia de Vilapiscina, Sant Andréu de Palomar y Sant Martí de Provençals.—Convents y fundacions monacals dintre la Ciutat.—Sant Pau del Camp.—Santa Anna.—Santa Eularia del Camp (1155).—Sant Joan de Gerusalèm (1205).—Sant Francesch o framenors (1211).—Dominichs o frares predicadors (1219).—Mercedaris o frares de captius (1218 a 1228).—Santa Clara o Sors Menoretetes (1237).—Carmelites (segle xiii).—Santa Maria de Jonqueres (1269).—Dames canongesses de Montalegre (segle xiii al xiv).—Convent de Sant Agustí (1309).—Santa Maria de Montesión (1351).—Convent de les Magdalenes (1365).—Priorat de Natzaret (segle xiv).—Canonges regulars de Sant Antoni (1430).—Monges Gerònimes (1448).—Santa Maria de Gerusalèm (1475).—Fundacions monacals fora la Ciutat.—Santa Maria del Coll o de Fontrubia (1099).—Santa Maria de Valldonzella (1269).—Santa Maria de Pedralbes (1326).—Sant Geroni de la Vall d'Ebrón (1393).—Jesús de Gràcia (1427).—Algunes capelles barcelonines.—Mare de Déu del Port.—Capella d'En Marcús.—Sant Joan del Herm.—Sant Fruytós, Sant Ferriol y Sant Bertràn.—Santa Cecília.—La Trinitat (1395).—Los Angels (segle xv).—Sant Sebastià (1507).—Altres capelles en la Ciutat en los portals de les muralles.

Al consignar, en la pl. 331, los efectes evidenciats a Barcelona al temps de consolidar-se son creximent, senyalavam, com es mólt natural, la construcció de notables edificis, públics y privats, civils y eclesiàstichs. Ells donaren a la Ciutat sa nota externa d'art y de magnificència, propia de tota urb progressiva, que a Barcelona alcançà als edificis privats, dels quals un autor deya

que les seves cases aparexian castells. També lo Cronista dels Reys Catòlics n'elogiava la magestat d'aquestes cases y «sos notables edificis»; Geroni Paulo, en 1491, enaltia «la regularitat de ses cases, sa fortalesa y estructura»; relatant Marinó Sículo, en 1506, «la elegancia de ses cases, la netedat dels seus carrers y ses delicioses hortes y jardins».

Lo moviment d'avenç en les construccions particulars, s'inicià en lo segle XIII. Les arts de construcció prenen una notoria volada dintre del període

Segle XIV al XV.-Construccions urbanes

Típica casa barcelonina ab portxada y torra, a les basses de Sant Pere n. 4, modificada en lo segle XVIII. Estat actual de la metexa

gòtic. Se trencà la monotonía en que durant llarchs segles permanesqué aletargada la Ciutat, quasi al temps que Barcelona rompía lo cercle de pedra de ses primeres muralles.

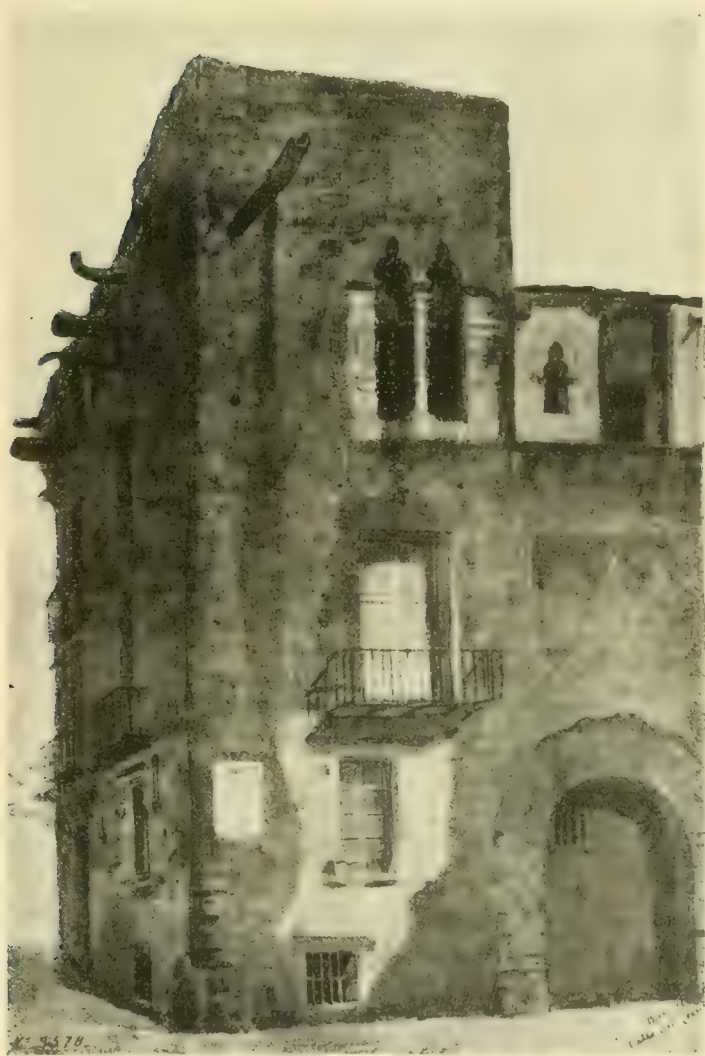
Lo material de construcció millorà ben clarament. Edificis de pedra y calç, fets ab petits carrèus, substituexen en lo segle XIII als alberchs de tapia, no del tot abolerts en les cases mesquines. Són altament millorades obres fetes ab pobresa o provisionalment. Axís lo pont de pedra del Llobregat, al finir lo segle XIII, se féu de pedra, continuant-hi a major abundament, lo provisional de fusta (n. 1118).

Va minvant la persistencia de la tradicional arquitectura civil romana que tant caracterisan tots los segles precedents. Les finestres esdevenen amples, partides per columnetes de canya

prima y capitell esculpit. Los portals són grans, rodons y adovellats. Dessota lo teulat, una portxada descoberta imprimía en lo segle XV y tal vegada un

(1118) Los Consellers prenen fer ab gran pressa altre pont de fusta, reclamant la vinguda d'un mestre molt entés en ponts, qui treballava per lo Rey a Valencia, «lo nom del mestre nons nomenà lo dit A. sa bastida en la sua letra, mas diu, que es de nostrá lengua»... «emperò que per la obra de la fusta, la obra del pont de la pera no romanga, ans creem que la obra del pont de la pera sen farà molt mls, e que la gent hi darà molt mes de melor volentat, per ço, car la obra de la fusta seruirà adés, e les gens qui son en suspita que pont si puscha fer, pus ueuràn quel pont de la fusta serà fet e los seruescha, hi daràn molt pus uolenter, e tot hom hi lexarà en son testament, pus uouran que de la obra ischa adés profit e seruescha» (*D. C. B. 1301-1303, f. 98*).

Segle XIV al XV.-Construccions urbanes

Típica casa barcelonina, ab portxada y torra, al carrer del Triomf n. 2, parcialment reformada en lo segle XVIII, existent en 1856

Segle XIV al XV. - Construccions urbanes

La casa de la Almoyna (antiga Canonja), a la mà dreta, obrada a mitjans del segle XIV.
Lo segon pis fou alçat posteriorment.
Hi ha al costat la casa ab portxada feta en lo segle XV per los propis canonges

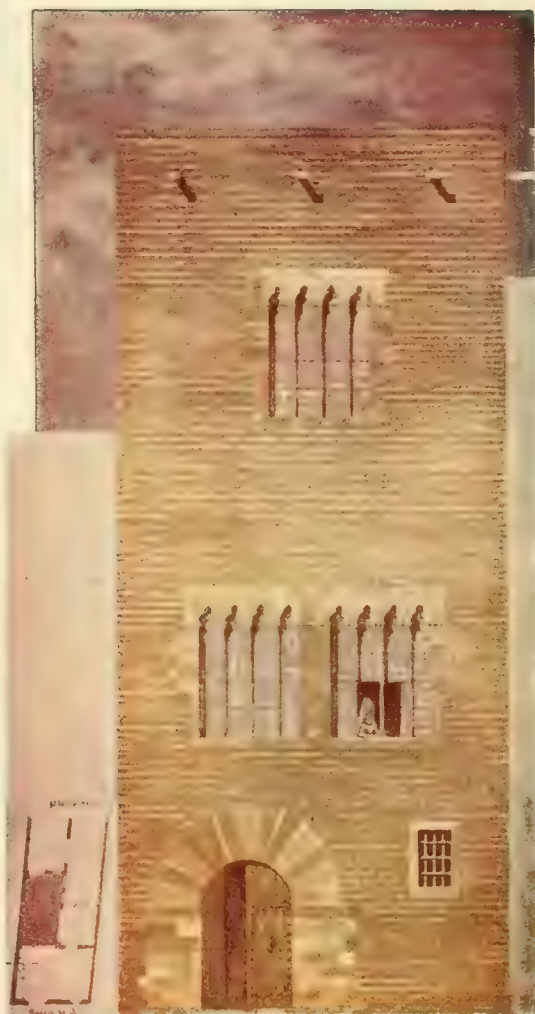
Interessant casa al carrer Ample, cantonada ab los Escudellers, desfigurada
en lo segle XVIII y derrocada en 1858

Segle XIV. - Construcció civil a Barcelona

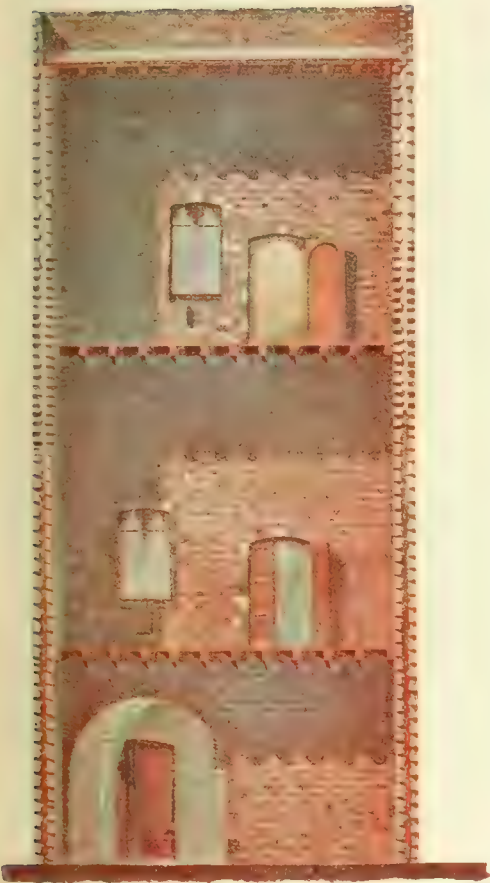
La casa de la Xifra
en 1908, abans de derrocarse

0 1 2 3 4 5 6 Met^s

La metexa casa anterior, segons era en lo segle XIV

na al carrer d' En Gim-Nás, nombre 47

0 1 2 3 4 5 M

Secció paralela a la façana en la primera cruxia

0 1 2 3 4 5 6 7 8 M

Secció perpendicular a la façana descoberta al derrocar-se la

(Restauració y estudis fets en 1908 per l'arquitecte Pasqual Sanz Barrera)

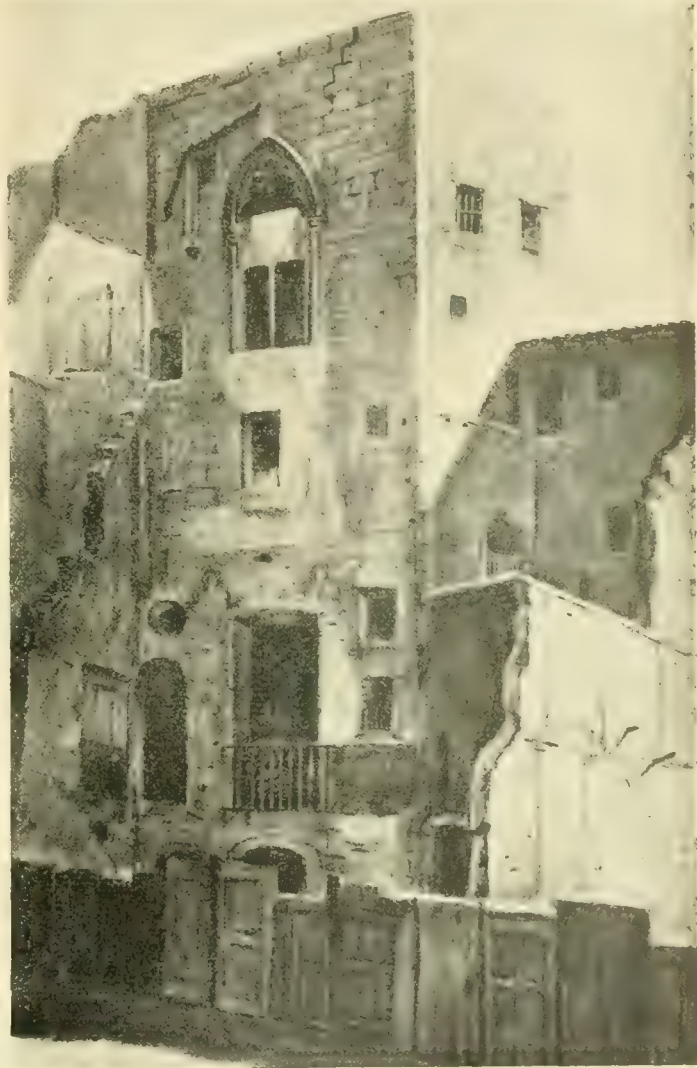
xich abans, segell característich local. L'ús dels terrats no ha començat encara. Les cases solen tenir dos estatges o replans, en lo segle XIV, y alguna de tres en lo XV. La major part són per una sola família. Fóu costum construir, junt a la portxada, un cors d'edifici més alt a manera de torra.

Perdurà, en los capitells del segle XIII, la ornamentació romànica catalana. Evolucionant, caracteriza la nostra art gòtica (n. 1119). En lo segle XIV s'allargà lo fust de les columnes, examplant-se llurs obertures formant finestres de tres arcades. Com també en les cases millors s'estilà la galeria o claustre gòtic interior, dels quals se n'han descobert exemplars aparellats en les cases del Marquès de Monistrol, de Gim-Nàs n. 47, del Paradís n. 10, etc.

Una mostra antiga y complerta d'aquesta casa ciutadana, es la que-s derrocà en 1908 al carrer d'En Gim-Nàs, estudiada per Sanz Barrera y que publicà en colors. Pot atrassar-se a les derreríes del segle XIII.

Del segle XIV han pervingut algunes cases notables de la vella Barcelona, com la famosa casa de la Almoina, hont se donava menjar als pobres, erigida

Segle XIV. - Construccions urbanes

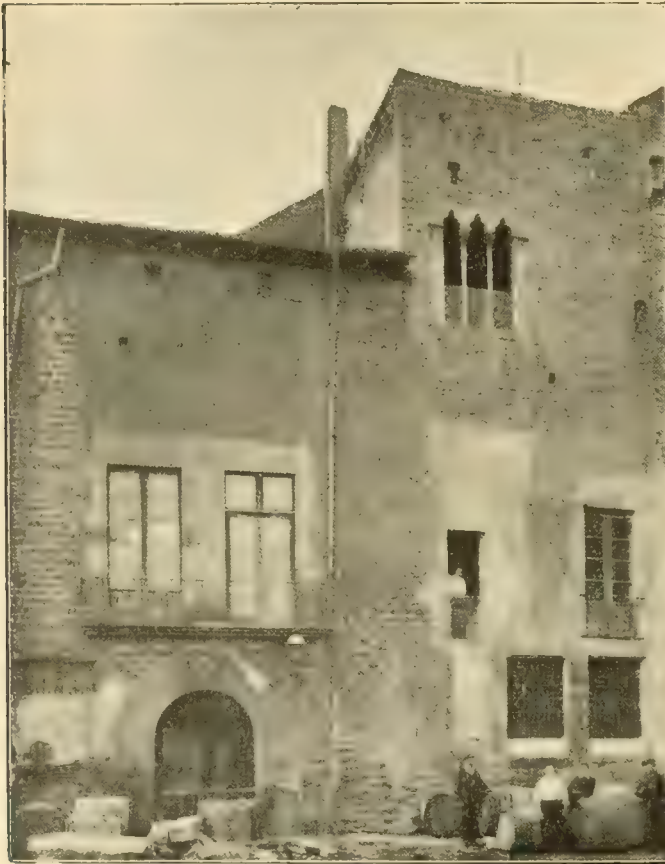
Casa gremial dels Argenters, apareguda al enderrocar-se la del carrer de Basea n. XI

(1119) J. Puig y Cadafalch: *La casa catalana*, publicat en *Congres d'Historia de la Corona d'Aragó*, 1907, p. 1,050.

per los Canonges ab anterioritat al 1369, al cessar en la vida conventual y inutilisar la Canonja (n. 1120); la casa gremial del Colegi d' Argenters, al carrer de Basea n. 9, derrocada en 1909; la del carrer de Manresa n. 8, que-s derrocà en 1909; la casa gremial dels Mitjayres, al propi carrer de Manresa n. 5, també desapareguda ab la Reforma, etc.

Seràn del segle XV les cases del carrer del Triomf n. 2, la de les Basses de Sant Pere n. 4, del carrer Ample cantonada ab los Escudellers (derrocada en 1858); del carrer de Basea n. 32; del carrer *Corrible* o de la Corribia, can-

Segle XV. - Construccions urbanes

Casa del carrer de Basea n. 32, fotografiada en 1911

tonada ab les escales de la Sèu; les cases dels Canonges en lo carrer de la Pietat ns. 4 y 6; dues de Sant Domingo del Call ns. 6 y 17; altra al Call, n. 5; etc.

Salvant la línia de les muralles, dirigim nostre esguart als pobles vehins. També allí la magnificència de les construccions vindrà a revelar-nos hont són les morades dels ciutadans, que, ja en lo segle XIV, hi passen les temporades de calor. Havèm vist en lo present treball, v. g., en les planes 314 y 322, que durant los segles XI y XII, existían arrèu del Territori de la Ciutat, torres de defensa en les masies. Aquesta

circumstancia per sí sola, es sinònima de fastuositat o magnificència en dits dos segles. Encara en lo XIII y XIV se pot dir que a cap casa de camp de ciutadà de

(1120) A. 1369. — En les rebudes de la obreria de la Sèu, consta «Rebi den G. Rosselló per una colone daquelles *que haviu tretes* del Retector de la casa de lalmoyna la qual ell sen auia portada» (f. 22). Se derrocà en 1400 (20 Desembre) lo celler, part del antich dormidor y murs vells de la muralla romana. Per altres obres, de les quals en 1412 (4 Setembre) ne seguian los preparatoris: «comprà v biguen den forana obs de la casa quis farà prop la lotge sobre lo mur vey» (*Obreria*, A. C. B.)

Barcelona hi manca la robusta torra defensiva, que, en altres llocs, no-s podia construir sense autorisació del Senyor. Tant se donava per descomptat, que en los segles XV y XVI, los dietaris del Concell barceloní, prodigan la paraula *torra* com sinònim de casa de camp.

De la Edat Mitjana desgraciadament ne subsistexen poques. Si no es la tan malparada *torra dels Pardals* a Sant Martí y la arrunada *Raqueta* de Sants, tindrem de passar als límits del terme y dintre lo Territori de Barcelona per poder contemplar exemplars del segle XV tan bells com les torres *Pallaresa* y *Ball-dovina*, per sort encara conservades a Santa Coloma de Gramanet. Assenyaladament la primera, pot mostrar-se com

Segle XIV al XV.-Casa rústega

«La Raqueta» a Sants,
que podria ésser la torra de Mossèn Lull.
Desapareguda en 1870

Segle XV.-Construccions barcelonines

De la obra *Badalona*, per Gayetà Soler

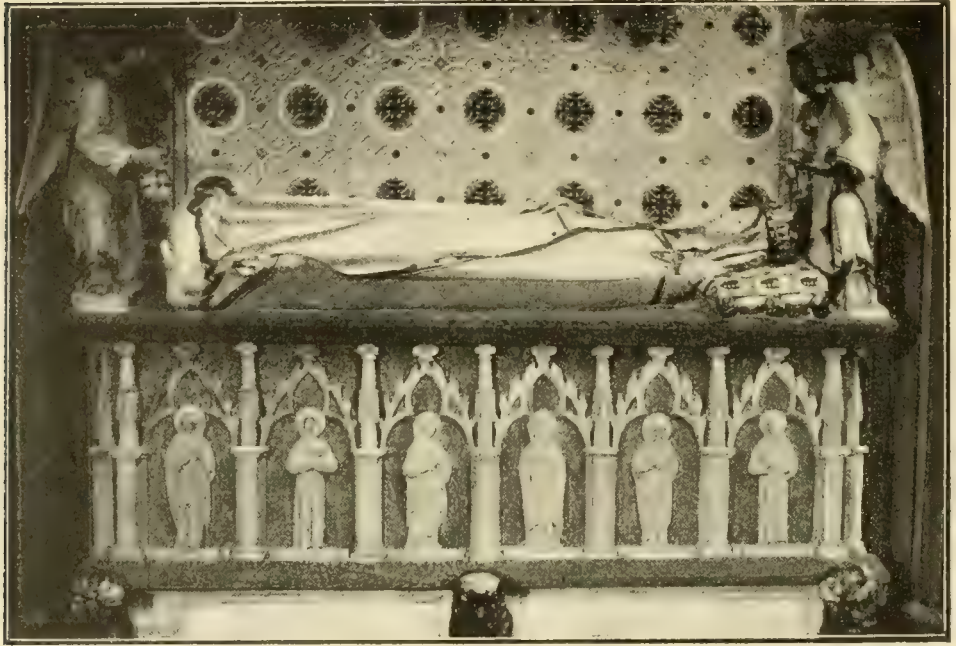
La torra Pallaresa, demunt Santa Coloma de Gramanet, alçada per los Cardona, hont aparexen notables detalls del renaxement, superposats a la obra gòtica

un dels més interessants exemplars de la *torra* barcelonina de derrerries de la Edat Mitjana. Admirant-se, en nostres construccions dels segles XIII al XVI, no

ja la seva bellesa, sinó la bondat de llur construcció, permetent-los resistir infinits contratemps, com, v. g., los terratrèmols del 1428. Es eloqüent no trovar-hi, en aquests, més víctimes que les 25 persones mortes al caure lo rosetó de Santa Maria de la Mar (2 Febrer 1428).

Dintre la ornamentació pública, se constata certa tendència artística en la idiosincràsia de la societat tretzecentista, que augmenta en lo segle XV. Manifestan l'esclat d'art la magnificència dels edificis públics y de les obres sump-tuaries. La arquitectura, la pintura y la escultura són les formes més visibles

Segle XIV. - Sepulcres reials a Barcelona

De la obra *Notes històriques de Pedralbes*, per Sor E. Anzizu

Lo sepulcre de la reyna d'Aragó Na Elissenda de Montcada a Pedralbes

del progrés artístich de Barcelona: los monarques ornamentant ab pintures y escultures llurs palàus; los Consellers prodigant-les en la casa comunal y en les fonts públiques; alts personatges seglars y eclesiàstichs, encarregant hermoses sepultures y carners, ne constituexen prova palesa. Trobàm dita tendència, moguda d'una manera principal per la pietat religiosa.

Sarcòfachs de pedra esplendorosament ornamentats, se trobavan a desdir per nostres esglésies. L'amor, respecte y pietat als qui passaren d'aquest món, feya acumular-hi riquesa a la art. Bonich contingent ne presenta Barcelona, segons manifestà detalladament Adolf Alegret (n. 1121). Quasi tots per-

(1121) Adolf Alegret: *Los sepulcros artísticos en Cataluña*, articles en *La Vanguardia* en Setembre y Octubre del any 1905.

Segle XIV. - Sepulcres en la Sèu barcelonina

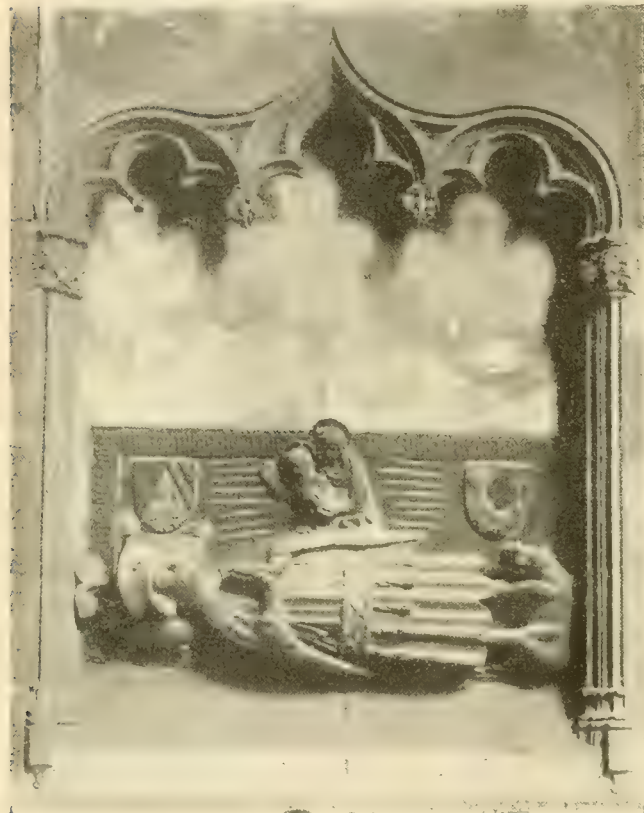

Clixé de A. Mas

Famosíssim sepulcre de Santa Eularia, obra d'un artista pisà de nom desconegut

tanyen al caràcter gòtic. Ocupa lloch prominent lo de Santa Eularia, en la cripta de la Sèu, degut a un artista pisà. Es alt, en forma que per sota pogues- sen tranzitar-hi malalts al invocar la protecció divina. Li seguexen en ordre d'importancia, lo del segle XIV de Sant Ramón de Penyafort, procehidor del convent de Santa Catarina; altre de marbre del bisbe Ramón *Çescales* o *d'Escales*, colcat dintre espayosa hornacina policromada, ostentant, lo frontal, bo- niques figures en relléu.

Segle XV.-Sepulcres de la Sèu barcelonina

Clixé de A. Mas

Làpida de coure ab la figura d'Antoni Tallander (a) Mossèn Borra

Abdós corresponen a la magnificencia de la sèu barcelonina, puix no es- tèn a la altura los dels bisbes Berenguer de Pa- lòu, en la capella de Sant Miquel; Pons de Gualba, en la del Patrocini; y Ar- nàu de Gurb, en la de Santa Llucia (n. 1122); lo del canonge Francesch Des-Plà († 1453), junt a la sala capitular; de Fran- cesch de Santa Coloma, en la capella de Santa Llucia; de Sanxa Jimènez de Cabrera (segle XV) en la capella de Sant Nar- cís, etc. Fora de ia Cate- dral, lo sepulcre de la reyna Elisenda de Mont- cada († 1360) a Pedralbes, y lo de la abadessa Elio- nor de Bellvehí a St. Pere de les Puelles († 1452), etcètera, sobressortiren en aquesta temporada.

Però deu fer-se especial esment de la interessant tomba d'Antoni Tallander (a) Mossèn Borra, en los claustres de la Catedral (n. 1123), per mostrar lo que era en lo segle XV, lo treball de fundició artística a Barcelona. S'havía cregut d'importació italiana. Mes no podèm duptar per lo dit en la p. 393 sobre la *font del Angel*, que nostres *mestres de senys* també realisavan aquesta labor artística.

(1122) Lo del bisbe Francesch Climent Sopera s'inaugurà en Novembre de 1899, en la Capella de la Puríssima (Bonaventura Ribas y Quintana: *Monografía del bisbe Sopera*, Barcelona, 1899).

(1123) Francesch de Bofarull y Sans en *Memorias de la A. B. L. B.*, vol. v.

Altres monuments d'art, fora de tot esperit individualista y per tant més expressius, sorgexen en ares del sentiment cristià. És un d'ells la costúm introduhida en lo segle XIV, d'alçar creus artístiques en camins públics, a la entrada de les poblacions o immediates als santuaris. La primera erigida a Barcelona, ho fôu prop la Catedral nova, cap al cementiri del Paradís (n. 1124). En 1344, dues se construïren en dos dels camins d'entrar a Barcelona: la primera en lo del Maresma, al lloch conegut per coll de la Celada, y que ab tota seguretat es la de Sant Martí de Provençals, que ha anat subsistint, renovant-se continuament. La segona en lo camí del Llobregat, hont lo lloch pendrà, per dita causa, en lo segle XV, lo nom de *creu coberta*. Posteriorment, en 1409, se-n troba altra al camí de Sant Bertràn a Fraga, darrera Montjuhich, y en lo segle XVI, la de la platja de Llevant (n. 1125).

(1124) A. 1403. — Fôu refeta «la gran creu qui stá en lo cap de la Seu a la part de la Freneria» (*Obreria*, A. C. B.) Segurament que estava junt al cementiri del Paradís.

(1125) A. 1343. — Cent sous donà Barcelona «a honor de Deu en ajuda de la obra de la creu qui ses feta al coll de la salada». Aximeteix los obrers de la Ciutat rebereu nou lliures «les quals deuen metre e conuertir en messions de la obra de la creu que fan los dits obrers al Coll de la creu en lo camí de lobregat» (*D. C. B. 1343-1344*, f. 66 y 81). Y més avant, en 1502, també se dirà *coll de la Creu*, al de la Celada, qual creu allí erigida en 1343, es obgete de continuades reedificacions: en 1490 (23 Novembre), puix *dies ha* era cayguda; en 1494 (25 Abril) acordà, lo Concell, restaurar «la creu de pedre qui es al coll de la çelada, fora lo portal nou, la qual en los anys passats per tempestat fonch trencada e en gran part destroida». Altre tant acordà en 1502, puix lo temporal la havia derrocada, manifestant que «en lo passat era stada construida una creu al Coll de la Creu fora lo portal nou» (*D. C. B. 1490-1491*, f. 77, 1494-1495, f. 44, y

Esclat artístich mitgeval

Clixé de Ceferi Rocafort

Creu de terme de Sant Martí de Provençals refeta en 1589, quina columna y peu s'han anat renovant

Ab un esclat més popular y general, lo sentiment de bellesa s'apoderà de les processons, al instituir-se la de Corpus. La compenetració entre les pràctiques de la Esglesia Catòlica y la vida social era complerta. Y si bé, abans del 1322, se feyan les processons de la Candelera y del diumenge de Rams, en cap d'elles s'hi introduhí l'aparell de gegants, nanos, Sant Jordi, la brivia o drach, cavalls cotoners, entremesos y innumbrables representacions simbòliques (n. 1126), músiques y cants ab que-s decorà la festivitiat del Corpus, donant-li caràcter de manifestació artística. La avalorava encara la ornamentació de balcons y finestres, l'arreglament d'altars en los carrers y la gemada nota de la ginesta y fulles de rosa llençades arrèu.

Es que tota la burgesia barcelonina hi entrà de plè en la nova corrent progressiva, esdevenint veritable corrent ciutadana. Gremis y confraries fan pública gala de conreuar lo sentiment artístich en multiplicades ocasions. Començan per edificar ab sumptuositat llurs cases patronals. D'elles ne vege-rem bons exemplars en les interessants despulles de les cases gremials d'Argenters y Mitjayres, obrades en lo segle XIV als carrers de Baseya y de Manresa y que fragmentariament pogueren apreciar-se al ésser enderrocades. També algùn dibuix de la famosa casa dels Julians en la plaça del Blat o del Angel (n. 1127). Se continuà aquest sentiment artístich en los segles XVI, XVII

1501-1503, t. 33). Del 1575 (6 Setembre) es un «preu fet de fabricar la Creu trencada dita de S. Francisco, fora lo Portal nou» (*R. B.*, v. II, f. 260). — A. 1409, La creu del camí de Fraga (avuy Càn Tunis), estava «ab gran perill de enderrocarse, car la meytat del peu qui sosté la dita Creu ses ja enderrocet e laugerament la dita Creu nirà en terra si no sadoba prestament» (*Cartes Comunes Originals 1406-1409*, A. M. B.) — A. 1573 (15 Març). Los capitols sobre la obra de la Creu coberta feta al Coll dels forcats fora lo Portal de Sant Antoni, han sigut enviats per l'Autor al *Congrés d'Art Cristià de Barcelona*, inaugurat lo 26 Octubre 1913, y segurament se publicarà en lo volúm del meteix.

(1126) Al segle XIV pertany la interessant relació següent: «La forma e ordinació de la dita festa o de la processó de Corpore». «Primerament totes les trompes, après la bandera de Sancta Eularia, los ganfanons de la Seu, de la esglea de Sancta Maria de la Mar, de la esglea de madona Sancta Maria del Pi, de Sanct Just, de Sanct Pere, de Sanct Miquel, de Sanct Jaume, de Sanct Cugat, de Sancta Anna. — Los brandons de la Seu á la part dreta, los de la Ciutat qui son quarante á la part esquerra, los dels orbs, contrés é spunyats... Las creus... Las representacions, primo la Creació del mon ab dotse àngels qui canten Senyor ver Deu. Infern ab Luciffer dessus ab quatre diables ab ell... Lo Drach de Sent Miquel... Melchisedech ab los jovens Abraham é Isaach ab lase... Lo rey David ab lo giguant... Los dotse àngels qui cantan Victoriós... De les representacions les quals administre la Seu... La Anunciació de la Verge Maria ab los àngels cantant Á Deu magnífich... lo primer Rey de Orient cavalcant tot sol... sis juheus ab capes e gramalles ab quatre juyes, lo entremés dels ignocents ab Rachel dessus... Los dotse àngels qui cantan Loem la Hostia Segrada... De Sancta Anna... Santa Maria egipcíacha é Zozimas ab lo leó... los dotse àngels qui cantan Ay vos bona gent honrada... Representacions á càrrech del maiordom de la esglea de madona Sancta Maria de la Mar. Lo martiri de Sanct Sebastia ab los cavalls cotoners é ab los turchs. Sanct Jordi á cavall, lo vibre... item la Rocha ab la donzella de Sant Jordi... La àguila tota sola, après los àngels qui toquen sturments... La Custodia. . Los àngels percucients ab los diables percucients, après dos homens salvatges qui portan una barra per retenir la gent, après tot lo poble».

També registra la historia de la Processó del Corpus, incidents desagradables, com l'ocorregut en 1369 o 1370, en que lo veguer Pere Grimaudi y lo batlle Romeu de Busquets, seguits d'hòmens ab espases nues, atacaren al bisbe, qui duya lo Santíssim Sagrament, escampant als capellans y a la processó (*Llibre Vermell*, v. I, fs. 93 y 145).

(1127) Al derrocar-se la casa n. 9 del carrer de Baseya, per construir-se la Via Layetana, poguerem apreciar la sumptuositat ab que estava edificada la casa gremial dels Argenters, bona altura dels

y XVIII, ab les cases pertanyents als Çabaters, Calderers y Velers, com tindrèm ocasió d'expressar a son temps.

Afegim-hi altres manifestacions d'arts sumptuaries que aparexen en nostra vida corporativa popular, com draps mortuoris, retaules, llibres de privilegis policromats, banderes, tabernacles o misteris per concórrer a determinades processons, etc.

No acabariam aviat si retraguéssim altres molts aspectes especials de la vida del ciutadà barceloní, en que-s nota la intromisió de la tendència artística. Cercant-la, emperò, en manifestacions que trascendexen al exterior y que hi tenia participació tot lo públich, devèm deturar-nos en la costum d'ornamentar ab capelletes, imatges esculpturades o retaules, los frontispicis d'alguns alberchs particulars. Al segle XIV situarèm lo començament d'aquestes capelletes y pintures, de les quals n'han pres nom alguns carrers: *Sant Domingo del Call*, arch de *Sant Miquel* o de *Sant Christòfol* o de *Sant Ramón* o del *Sant Christ*. L'esclat d'aquesta costum està en lo segle XV, comprovant-se en la relació dels fogatges de la plana 390, hont consta, entre altres, la «Illa que es de la dita volta de Sanct Miquel, en lo cantó es hun retaula de St. Latzer fins al carrer hon es la ymage de S. Cristofol». De capelletes se n'han conservades moltes; de retaules posats al carrer, sols un n'ha pervingut a nostres dies: lo de Sant Cristòfol, en la capella de Marcús, a despit de molts contratemps soterts, assenyaladament en la setmana tràgica del 1909, que per miracle se salvà del incendi. Les capelletes perduran y en lo segle XVIII obtenen sa més alta representació en la del carrer de la Corribia n. 16, del any 1751, y en la cantonada de la casa gremial dels Velers.

May com en aquesta època d'esclat del istil gòtich, les arts sumptuaries totes assoliren major riquesa: custodies, creus processionals, reliquiariis, retaules, banderes, acusan un gust artístich, en armonía ab lo general de les arts de construcció. Y axis vé a infiltrar-se en les vestidures y joyells, de tal manera, que aparexen les primeres lleys contra la sumptuositat, en la disposició de Jaume I del 1234, regulant l'ús de pedrería, or, argent o pells fines en les vestidures. En lo segle XIV abundan les disposicions similars dels Consellers de Barcelona: en 1324, contra los presents de bodes; en 1332, privant les almoynes ostensibles en la vía pública; en 1338, prohibint tapar ab més d'un drap mortuori les caxes dels difunts; en 1345, dictant un conjunt de disposicions sobre vestidures luxoses, presents en les bodes y altres sumptuositats en bateigs y enterraments, les quals són reiterades total o parcialment ab algunes

---

sostrs, policromat dels artesonats y bellesa exterior dels esculpturats finestrals. Si bé ab menor escala, altre tant se pogué evidenciar en la casa gremial dels Mitjayres al carrer de Manresa n. 5 (P. Sanz Barre-
ra: *Restauración de una casa*, publicat en *La Vanguardia* del 16 y 17 Setembre 1908). — Finestres dels
segles XIV al XVIII se publicaren en *Il·lustració Catalana*, v. VIII, pls. 21 y següents, v. IX, pls. 202 y se-
güents y v. X, pl. 84. — També la coneguda casa dels Julians, derrocada al obrir-se lo carrer de Jaume I,
situada en la plaça del Angel, se coneix sumariament per algún dibuix antich.

variants, en 1350, 1354, 1357 y 1365, titolant-les *Bans de les Nuvies* (n. 1128). En arribant al segle XV, se reiteran les prohibicions reials d'usar joyes los qui no fossen cavallers o no tinguessen privilegi de portar-ne. Tantes lleys limitatives de la sumptuositat, són la prova palesa de que no hi havia manera d'extingir-la a Barcelona. La Ciutat no cuydava de refrenar ses pràctiques sumptuoses, ja obsequiant a llurs sobirans y prínceps ab magnífichs presents en sa primera entrada y en determinades solemnitats del any, ja fent participar de sa munificencia als prelats y a la Sèu barcelonina, assenyaladament ab la costúm dels *draps d'or imperials*, en ús durant lo segle XV y que arrancava del XIII. A cada defunció de reys, infants o bisbes, la Ciutat donava a la Sèu un drap decorat y ornat d'or, de tres canes y sis palms, valent 1,000 lliures. Lo nom *imperial* devalla del verb *empaliar* o adornar ab draps de valor (n. 1129).

Observa Puiggarí, que la característica de nostre trajo fóu cert aspecte *burgèsil*, que contrastava ab la rumbositat cavalleresca castellana. Però encaxaria en lo bon gust de la època, puix díu Muratori que, en 1340, embaxadors venecians arribats a Verona, duyan «cosa de novelli panni streti a la catalana...» A conseqüència del que «comenzano la gente a fare li pizzi di li capuci longhi e a portare panni streti a la catalana. El mismo rey Luis XI de França

(1128) Unes ordinacions sumptuaries són promulgades en 1345, prohibint, entre altres coses, «portar en afillays ne en neguns vestits perles, ne aur, ne argent, ne Ermini, exceptats botons d'argent plans ho daurats que pusquen portar per cabeç o per manegues»; se vedava en «neguna sella, ne fré, ne pitral, ne retranga en que haia obres de fill daur, ne d'argent, ne en que haja obres de perles o d'argent ne de negunes peres precioses, ne doblats o daltres peres de neguna manera, ne en que haja drap daur o de seda saluats que en los arsons puxen metre draps de seda e saluant que en les dauradures o argentadures de les obres puxen aemprar aur e argent». Se privava «listar ne vetar per força ne barrejar negunes vestedures ne fer fer en aquelles images dauçells ne daltres qui sobre posades o cosides hi sian, si donchs tixent no si fahien»; com que ningú «gos portar en mantell ne en capa ne en cot ne en gonelles ne en brians ne en altres vestadures, axí en casa com fora casa ne dins la Ciutat ne los termens daquella, perles, ne aur, ne argent, ne Ermini, ne neguna altre flesadura de perles, ne daur, ne d'argent, ne daltres coses, ne vestir draps daur ne de seda», continuant-se lo detall del que podràn portar les dones ab aur o seda. Segueixen-se altres capítols pareguts. Se permetia a «tota fembra vil e auol de son cors» «portar aytals vestedures com se vulla e en aytal manera com se vulla» (*D. C. B. 1345-1346*, f. 30; *1350-1351*, f. 11; *1354-1359*, f. 79; *1365-1366*, l. 131).

(1129) A. 1490 (23 Novembre). En lo Concell se deliberà sobre la reclamació feta per la Catedral, no sols de «vn drap dor imperial» que la Ciutat devia donar-li per causà del aniversari de la infanta Beatriu, mare del infant llochtinent Enrich d'Aragó, segons «en semblants aniversaris aquesta Ciutat fa e dona»; mes encara «daltres aniversaris semblants en lo passat fets, deguts en nombre de VII draps» (*D. C. B. 1490-1491*, f. 74). — Refereix En Comas, que en los funerals dels bisbes eran los draps, d'or blanch encasat dins orles de tertomells negres ab senyals, axò es, los més de la Ciutat y los menys del Bisbe difunt. Entre los draps imperials que s'inventarian en nostra Sèu hi trobàm: «Altre imperial de brocat de la Reyna Francesa, ab les armes de la Ciutat. Altre de la reyna Isabel ab les armes de la Ciutat. Altre de D. Ferrando ab les armes de la Ciutat. Altre del Príncep d'Espanya ab les armes de Portugal y de la Ciutat. Altre de la reyna D.ª Joana ab los escuts de la Ciutat y d'Espanya. Altre de la Emperatriu ab les seves armes reials y de la Ciutat. Altre del Emperador Carles ab les armes reials y les de la Ciutat». Unes qüestions sobre draps imperials acabaren, en 1662, donant en compensació deis que adeudava la Ciutat, un tern ab les armes de Barcelona (Bonaventura Ribas: *Monografia del bisbe Saperca*, pl. 38). Consta a 7 Novembre 1427, que en los funerals de la infanta Isabel d'Aragó, «muller qui fou de don Jayme de urgell» «...drap dor algú ne hi fou donat, com tós axí deliberat» (*Ceremonial*, v. 1, f. 20, A. M. B.)

gastaba botas á la moda catalana; todo lo cual prueba la importancia que en aquel tiempo gozó nuestra Nación, á la vez temida, admirada y copiada por los extranjeros, hasta el raro y singular privilegio de dar leyes á la moda» (n. 1130). A França, en lo segle XV, privaren les dagues *de Catalunya*, nom donat a una classe llarga y estreta (n. 1131).

Bé merexerían les arts y la sumptuositat, capítol separat. Però no-ls hi podèm dedicar, tractant-se d'un treball, com lo present, que no es especialista. Per necessitat involucrà la art y la edificació ab la historia.

Cercant la manera més ordenada de presentar una relació dels edificis de Barcelona, los agruparèm en dos ordres: civils y religiosos.

Los edificis de caràcter civil que en la Etat Mitjana cridavan la atenció del foraster, foren los palàus del Rey, de la Ciutat, de la Diputació, dels Mercaders o Llotja de Mar y del Bisbe.

Diferents palàus o residencies possehiren nostres Monarques durant la època que estudiàm, a Barcelona y sos volts: lo palàu reyal, que era l'antic palàu dels Comtes, prop la Catedral y demunt la muralla romana; lo palàu Menor o de la Reyna; les cases de Bellesguart y Valldaura y altres possessions de menor importancia. Una d'aquestes era l'*hort del Rey* (1387), situat al carrer dels Orbs, junt a Santa Anna y a la riera del Testament dels Asens, en la actual plaça de Catalunya. Joan I lo vengué a B. de Cortils (1387), recobrant-ho Martí I en 1405 (n. 1132). L'*hort de la Reyna* estava cap a la mar, en lo carrer d'En Simón Oller (n. 1133), y finalment l'hort dels Comtes, al peu del palàu Reyal o Major, part defora de les muralles (n. 1134).

La Confederació català-aragonesa, no tingué capitalitat determinada. Mes Barcelona fóu lloch predilecte dels Monarques y lo palàu Comtal, ara dit *palàu Major*, perdurà com a alberch llur. Malauradament perdé sa bella situació topogràfica primitiva, en lo segle XIII, al atapahir-se de cases los repeus de la muralla romana y desenvolupar-se a son redós la vida comercial. Se deya si una fovea o mina anava del palàu reyal al convent de Santa Catarina.

(1130) J. Puiggari: *Estudios de indumentaria española concreta y comparada*, pl. 244.

(1131) L'Andnim del 1446, *Costume des Français*, diu «dagues longues, feuilles de Chatelloigne, un peu languettes et estroites» (Sanpere y Miquel: *Los cuatrocentistas catalanes*, v. 1, pl. 272, copiat de Violet-le-Duc).

(1132) A. 1387 (17 Febrer). — Porta lo titol *Al carrer dels Orbs lort del Rey*, la donació del Monarca a Galceràn de Vilarnau del «Ortum nostrum extra menia ciuitatis Barchinone constitutum, qui vocari solebat Parriysda siue Campus de Santana, nunc vero vocatum Ort del Rey». Confrontava «a meridie cum valle ciuitatis predictae seu cum paticio quod est inter vallum et dictum ortum. Et ab occidente cum Riarra del testament dels asens quod intrat barchinonam» (*Gratiarum*, III, f. 14, A. B. R. P.) — A. de Bofarull: *La Orfaneta de Menarguens*, pl. 524.

(1133) A. 1437 (21 Janer). — «In vico vocato del hort de la Reyna alias den Simón Oller» (*Pro inclita civitate Barchinone contra nobi em conivges domnum Josephum Galcerandem de Pinos, etc.*, Barcelona, 1670, f. 240).

(1134) Les terres d'un hort reyal, prop del palàu Major, Martí I les cedi en 1408, als frares celestins de la reyal capella, per cementiri de la comunitat.

Lo tràfech mercantívol s'introduhí per tot arrèu en son voltant, ab tan poca cautela, que los Consellers hagueren d'allunyar de la vehina plaça de la Corretgeria los banchs dels venedors (1315) (n. 1135) y prohiviren (1378) residir en la plaça del Rey, oficis de fornal o de martell.

No es fàcil descriure lo vell edifici, del que tan poca cosa ha pervingut. La porta principal s'obria entre la capella reyal (avuy Santa Ágata) y la sala del Borboll o Gorgoll, en la actual esglesia de Santa Clara. Per la part de la Farneria, una torra guardava la volta d'entrada de la plaça del Rey y per la de la Canonja, altra torra quadrada, emmarletada, pervinguda a la primera meytat del segle XIX, lo limitava, fent cantonada al devallant de la Sèu. En lo gran pati central, vulgarment dit *Corral*, era costum mercadejar-hi forratge y palla, no podent treure d'allí a aquells mercaders, les continuades disposicions dels Consellers, dictades del 1302 al 1350 (n. 1136).

Per Llevant, axò es, vers la cort del Veguer (antich castell Vell Vescomtal), lo voltava lo carrer de *sots lo Palàu* o *Çabateria* (avuy Tapineria). Per N. lindava ab la Canonja o *casa de la Almoyna*, mitjançant lo *Devallant de la Sèu*. Per la plaça del Rey, botigues de propietat particular, estavan enclavades en les metexes parets del edifici: y hi començava una barriada comercial, que, per la immediata plaça de *la Corretgeria*, s'ajuntava ab les parades de *les Sederes* (segle XIV) en la Cort del Veguer, junt al antich Mercadal.

Lo palàu Major, construit per la Barcelona comtal, sintetisava la senzillesa y caràcter eminentment militar y rudimentari de nostra societat, en los segles qui van del X al XII. Mes que palàu era un castell fortaleza, ab ses torres en la muralla exterior y més torres interiors, defensant les entrades d'amplis patis. May podia avenir-se tal edifici ab la sumptuositat que caracteriza a Jaume II y Pere *lo Cerimoniós*, quals corts rivalisavan ab les d'Italia, França y Castella, y dintre quins palàus s'hostatjava la riquesa y bon gust d'aquell temps.

Sense practicar-hi costosíssimes millores, no era possible, en lo segle XIV, dexar en estat decorós lo vell palàu Major. Se notà un desitg d'abandonar-lo en temps de Pere II *lo Gran*, qui volgué construir-ne altre més modern en la platja. Jaume II, encarregà algunes obres a Bertràn Riquer, que-s donaren per acabades en 1302, «salvant que encara no es blanquejada de dins, ne ha portes, ne es feta lescala que vos, Senyor, manàs ter en aquel endrona qui es el palau de Santaularia». «Aquela gran casa on vos menjarets dalt de cesta vostra cambra, es fort consumada, et fem gran reguart que si queya, que no afolás lo sostre jusá» (n. 1137). En 1302 se construí la nova capella (n. 1138).

(1135) A. 1315. — Ordenaren los Consellers «treure los banchs de pera ne de fusta ne de terra en la plaça de la Corregeria deuant la Cort tro a la porta den R. fiveiler fore les taules quils son atorgades per lo batle» (*D. C. B. 1314-1315*, f. 19).

(1136) *B. de B.* del 1301 al 1356.

(1137) J. Puiggarí: *Garlanda de joyells*, p. 81, y també en *Revista històrica latina*, a. 1, n. v.

(1138) R. 200, f. 148 y 178. — Doc. 310, 311 y 312 del R. Armari de Barcelona (A. C. A.)

Continuaren les reformes del palau Major en los segles xiv y xv. Com eran molt costoses y los monarques vivían en dèficit constant, per sufragar-les consignaren una suma a diferents oficis públichs. En lo segle xv, lo veguer de Barcelona facilitava anyalment 200 florins; lo batlle de la Ciutat, 100 florins; lo sotsveguer 50; lo sotsbatlle 50; lo mostaçaf 100; l'administrador de les places la meytat dels emoluments, y lo capdeguayta 9 lliures. Per cobrar aquestes quantitats, precisaren a vegades mides extraordinaries (n. 1139). Cuydà de dites obres un personatge de la cort reyal ab títol d'*obrer major* (n. 1140).

De les reformes de Pere III *lo Cerimoniós*, ne conexèm les practicades en 1341, de *xaminea*, finestral, etc., en son dormitori (immediat a la capella), ab la mira de contemplar la mar des de son llit. Aquest Rey utilisava la sala del *tinell major* per determinades solemnitats, rebent allí l'homenatge del Rey de Mallorca (n. 1141). En 1342 Mestre Aloy començà a esculpir-li 19 estàtues d'alabastre, 11 dels primers comtes de Barcelona y 8 dels derrers comtes-reys d'Aragó, acabant-les a Gerona en 1350 (n. 1142). Lo mestre major, Bernat Roca, en 1369 treballava en «la cambra del S. Rey». En 1379, los juhús de Sant Felú de Guíxols remeteren al Rey quatre columnes, per los finestrals devanters de la nova sala que construía (n. 1143).

(1139) Després de reclamar ab instancia, Joan II, en 1476 (15 Juny) y 1477 (10 Juny) (R. 3414, f. 115 y R. 3420, f. 104), s'entregassen a Jaume de Casafranca les sumes que-s devian per les obres del palau Major, a 3 Desembre 1478 promulgà la disposició següent: «Don Joan etc., per quan lo veguer de Barchinona es tengut dels emoluments de lur offici pagar escun any a les obres del nostre palau reyal de Barchinona doscents florins, lo batle de Barchinona Cent florins, lo sotsveguer Cinquanta fl., lo sots batle Cinquanta fl., lo Mustaçaf Cent fl., lo administrador de les places la meytat dels emoluments, lo capdeguayta Nou liures, escun any segons aquestes coses per diuerses pragmàtiques sobre aço fetes, més largament se mostre, e apres que tenen lo exercici dels dits officis nos poden per lo obrer nostre del dit palau reyal, cobrar les dites assignacions, ans recusen aquells pagar, e axi en lo dit nostre palau nos poden fer les reparacions e obres necessaries, ans ve a total ruyna e perdicíó en grandissimo dan e deseruey nostre, etc.» Manava lo Rey que en avant, al provehir-se dits officis, se-ls exigís pagar al «feel skrivà e obrer del dit nostre palau, la assignació de les dites obres, cascú dels dits oficials lo que li pertanyerà la primera anyada, e hayen donades ydonees e suficientes fermançes de pagar les assignacions de les dites anyades apres següents» (R. 3416, f. 153). Y en lo meteix dia dictà altres dues pragmàtiques perque s'entregassen dites sumes y altres procehidores «de les restes dels comptes» dels propis oficis a En Jaume de Casafranca y que no s'admetessen provisions de gracies algunes als dits oficials sense estar al corrent de les sumes degudes per dit concepte (R. 3416, f. 152).

(1140) Exerci aquest càrrech lucratiu y de confiança en temps de Joan II (1476 a 1479), un famós convers y recalçant juhú nomenat Jaume de Casafranca, més tart exercint de llochtinent de tresorer reyal. La Inquisició lo condemnà a mort y lo cremà essent ja vell (17 Janer 1505), com també a sa muller Na Blanca Mayans (23 Juny 1505) (F. Carreras y Candi: *Evolució històrica dels juhús y juhúsants barcelonins*, publicat en *Estudis Universitaris Catalans*, v. iv, pl. 65).

(1141) Deyan tinell a un moble aparador de prestatges. En 1537, al hostel dels Tres Reys d'Igualada, hi havia «un tinellet en la paret per tenir lo vidre» (J. Segura: *Historia d'Igualada*, v. II, pl. 257). En nostre article titolat *Cân Cabanyes d'Argentona* (publicat en *Il·lustració Catalana* del 19 Juny 1904), fotografiarem lo «tinell ab son parador ab cinch grahons», mentat en inventari del 1588 existent en demasia argentonina, quin moble may s'ha tocat de son lloch primitiu.

(1142) J. Rubió y Lluch: *Documents per la historia de la cultura mitg-aval catalana*. — *Llibres d'Obreria* del A. C. B. En Roca fou mestre major de la Catedral (1371-1388).

(1143) J. Puiggarí: *Garlanda de joyells*, p. 78.

A despit de tantes obres, los monarques no s'hi trobaven pas bé al palàu de Barcelona. Pere lo Cerimoniós se determinà a adquirir terres hont edificarne altre més sumptuós, junt a la mar, la Rambla y Sant Francesch. Enclohent-

Segle XV. - Lo palàu reyal Major

La torratxa o mirador de la mar que-s diu construit per Martí I

se passaren ab preparatoris. En 1409 (31 Març) Martí I demanava al Merino

hi també un carrer brut y rònech del peu de la muralla (25 Janer 1367), nomenat *sòta les Torres*: «perque lo Rey comprà móltes cases del dit carrer y les cases que obrin al carrer den Simón Oller, per ajustar-les a la casa que lo Rey havia comprada de Bonanat de Coll» (n. 1144). Entaulades les negociacions ab la Ciutat (10 Març 1378) per la erecció del gran palàu (n. 1145), morí Pere III sense començar-lo. Joan I aumentà aquesta àrea afegint altre camp junt a les Dreçanes y Martí I pretenia adquirir totes les propietats compreses des d'aquestes, al portal de la Boquería. Alegrava dit lloch la vista de la mar y de les hortes de Sant Bertràn, si bé lo corrompián males olors devallants de les cloaques del segle xiv, quals fetors hi eran allí tradicionals, puix en 1279 ja les hi produhían abaxadors y la putrefacció de cans morts (n. 1146).

Lo Consell de Cent afavorí les aspiracions del Monarca (9 Agost 1397), entregant-li lo mur, des de la Boquería a la mar, ab tal de no enderrocar-lo (n. 1147). Simultàneament lo Rey nomenà dos obrers majors (1 Novembre 1397). Los anys

(1144) *R. B.*, v. III, f. 232, quin autor afegeix que «lo dit carrer *sota les Torres* se deya *carrer de Viladalls* y lo de Simón Oller es lo de la Carniceria den Sorts».

(1145) *Diversorum*, v. III, f. 27. — Bruniquer: *Rubrica Privilegiorum*, c. LXXIV, f. 276. — *L. V.*, v. II, f. 30.

(1146) *R.* 42, f. 196.

(1147) *D. C. B.*, 1395-1398, f. 102.

de Çaragoça treballadors moros per lo nou palàu (n. 1148). Mes Anfòs IV poch se-n preocupà, otorgant en lo derrer any de sa vida, un dels camps adquirits per Joan I, al músich de sa cort Damià Bugateça (31 Maig 1458), y confirmant tal donació Joan II (10 Abril 1459). Ja més no-s tractà del palàu que-s volia fer a la Rambla.

Y seguiren reformant lo vell palàu dels comtes. Lo rey Martí hi féu un pont de comunicació ab la tribuna de la Sèu y lo mirador de tres estatges per guaytar la mar. Altres millores se degueren a la reyna llochtinent Maria de Castella (en 1442 y 1451), al portugalés Pere IV (en 1464 y 1465) (n. 1149), a Joan II, etc. Millores totes elles parcials, quina relació ometèm, puix esdevindria enutjosa y poch interessant.

La capella del Palàu Major ha subsistit fins nostres dies. Es una bella construcció gòtica, de sostre artesonat. Son istil demostra tranzició ab les del Pi, Sant Just y Montsió, y fà opinar al crítich Puiggari, que arrenca del segle XIII (n. 1150). La documentació diu que, en 1302, la exemplà Jaume II, construint-hi En G. de Gallifa y P. Lull lo cloquer, montat, segons ells deyan «en agual del cap hon son les creus: perque Senyor, conseillen alguns, puix, pus alt del cap, XII filades o plus, et puys, ques fassen les finestres qui pujaràn dalt tro a 18 palms, et será de covinen altea». Cuydaren de la reyal Capella, en 1173, los frares del priorat de Santa Eularia del Camp (n. 1151), y en lo segle XIV, los mercedaris (n. 1152). Regnant Martí I hi fóu instituïda la *Confraria de la casa del Senyor Rey* (dita en lo segle XVI de *Santa Agatha*), posada sots invocació de la Concepció (n. 1153). A la vanguardia de la defensa d'aquest dogma, hi marxaren nostres Sobirans y la ciutat de Barcelona, de

(1148) F. Carreras y Candi: *Lo palàu reyal y la obra de la Sèu regnant Martí I*, pl. 141, publicat en *Homenatge a la memoria del rey Martí (V centenari de la seva mort)* (C. E. C., a. 1913, pl. 140).

(1149) R. 3139, f. 65 y R. 3274, f. 128. — Algunes obres de manyà y picapedrer de les fetes en 1464, se distingexen per portar lo lema del rey Pere IV de Portugal, que era *Paine pour ioie* (pena per goig). Se conservan dues lindes precehidores d'aquestes obres, una de finestra y altra de porta (A. Elias de Molins: *Catálogo del Museo Provincial de Antigüedades de Barcelona*, pls. 136, 140 y 165).

(1150) J. Puiggari: *Garlanda de joyells*, pl. 79, reproduheix lo publicat per ell meteix en *Revista histórico-latina* del 1 Setembre 1874.

(1151) D. 135 d' Anfòs I, A. C. A.

(1152) En 1459, un porter y un fuster rebutjavan lo passatge al palàu reyal als frares mercedaris. Lo Monarca decretà llur lliure ingrés al palàu Major (R. 3365, f. 158).

(1153) Publicà unes ordinacions del a. 1397 *La Veu del Montserrat* (a. VII, 1884, pl. 391). Més avant, en 1533, diu lo privilegi de fundació de la confraria de Santa Ágata, que nostres reys fundaren una *capella o esglesia* «en les portes del Palau major real de Barcelona, sots invocatió de la adoratió de aquells Sancts Reys Gaspar Melchior e Balthesar, en la qual capella en aquell temps ques fundá, stavan recondides diverses reliquies de mólts sancts e sanctes les quals los dits Ilmos. Reys tenian per llur devotió: e entre les altres reliquies huy encara se troba en la dita capella, una preciosa reliquia de aquella pedra sobre la qual foren posades les mamelles de la gloriosa Verge Sancta Agata, quant, en lo seu martiri li foren levades, en la qual se mostren algunes gotes de sanch», donatiu de Martí I (*Colección de documentos ineditos del A. C. A.*, vol. XVI, pl. 337). — Veja-s també P. Marià Ribera: *Real Capita de Barcelona, la mayor y más principal de los reinos de la Corona de Aragón, ilustrada y defendida* etc. (Barcelona, 1698).

tal manera, que lo Concell de Cent, en 1390 (13 Desembre), decretà «que daci en avant fos feta festa de la Concepció de la Verge Madona Sancta Maria», la que, «axí com lo dia del dicmenge, sía colta per tota la Ciutat» (n. 1154). Martí I, en 1408, establí en la reyal capella los frares celestins, dits *de les Santes Reliquies* (n. 1155). L'altar major fóu canviat per Pere IV, *conestable de Portugal*, posant-hi lo retaule de la Adoració dels Reys, que-s suposa obra del pintor Pau Vergós (n. 1156). Llavors (1464), mudant d'advocació, se conegué la capella per de la Adoració dels Sants Reys.

Lo palàu arreglat per los templers en 1134 (veja-s p. 256), en la muralla del S., passà, al abolir-se la Ordre, per butlla de Joan XXII (10 Juny 1317), a poder dels frares hospitalaris de Sant Joan de Gerusalèm, y d'ells al Bisbe de

Confraria del Senyor Rey o de la Concepció

Clixé de A. Mas

Làpida demunt lo carner dels confreres, en los claustres de la Sèu barcelonina

Vich abans del 1328. Pere lo Cerimoniós l'adquirí per sa muller Elionor (14 Desembre 1370), ab la mira de reedificar-lo, essent d'aquesta època los fines-trals y artesonatats que ostentavan algunes de llurs parets y sales.

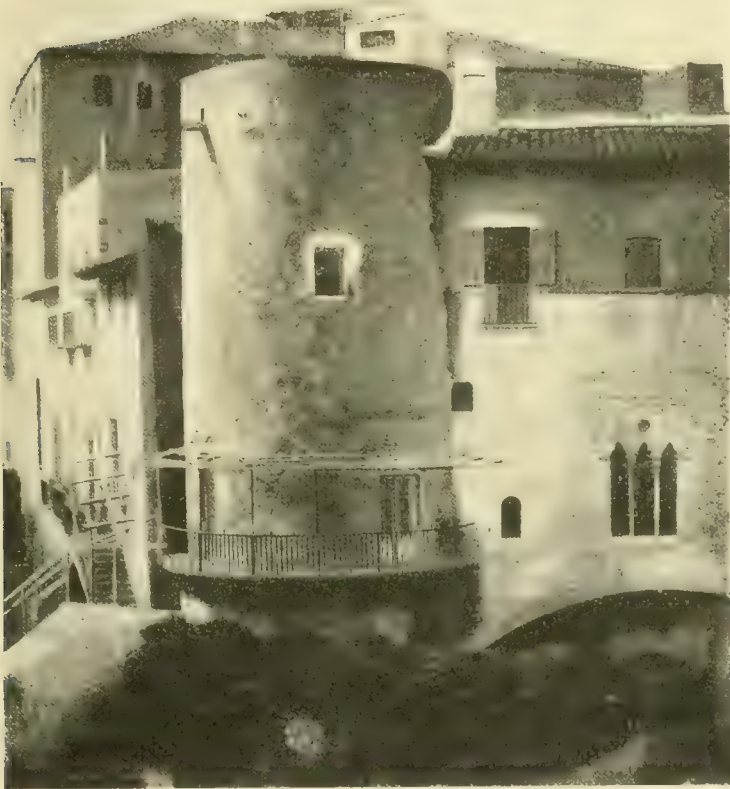
(1154) F. Carreras y Candi: *De quan Barcelona institui festa en la diada de la Puríssima Concepció*, publicat en *Calendari Català pera l'any 1898*, pl. 70. — Sobre la instal·lació eclesiàstica d'aquesta festa, en 1281, y altres detalls, veja-s *Il·lustració Catalana*, a. 1904, pls. 803, 805, 817 y 821. — Fausti D. Gazulla: *Los Reyes de Aragón y la Purísima Concepción*, publicat en *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, v. III y IV.

(1155) *Gratiarum II*, f. 66, 68 y següents (A. M. B.) — Sembla que en 1422 subsistia lo convent dels Celestins (R. 3110, l. 100 y 104). — Veja-s F. Carreras y Candi: *Lo Montjuich de Barcelona*, en *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, v. VIII, pl. 215.

(1156) S. Sanpere y Miquel: *Cuatrocentistas catalanes*.

Palau de la *Reyna, Menor* o *Nou*, se li digué d'ara en avant. Al morir Elionor, retornà a son marit Pere III. Hi residí la reyna Margarida de Prades (n. 1157). Joan I, venint de Mallorca (21 Novembre 1395), posà «al seu palau,

Palau Menor o de la Reyna

D'una fotografia treta en 1857. Ampliació al Muséu Municipal
Construccions de Pere III junt a la torra romana del palau
alçat per los Templers

qui ha prop Sent Michel» (n. 1158). Entrà en decadencia durant lo segle xv. Joan II lo cedí al governador Galceràn de Requesens y en 1479 se li diu *palau del Governador* (n. 1159). Passà a Joan de Zúñiga y Requesens († 1546), conseller del Emperador Carles I y majordòm de son fill Felip (qui s'hi hostatjà en 1547), y al fill d'En Zúñiga, que-s cambià lo nom patern per Lluís de Re-

(1157) B. A. y M., v. 1, pl. 381.

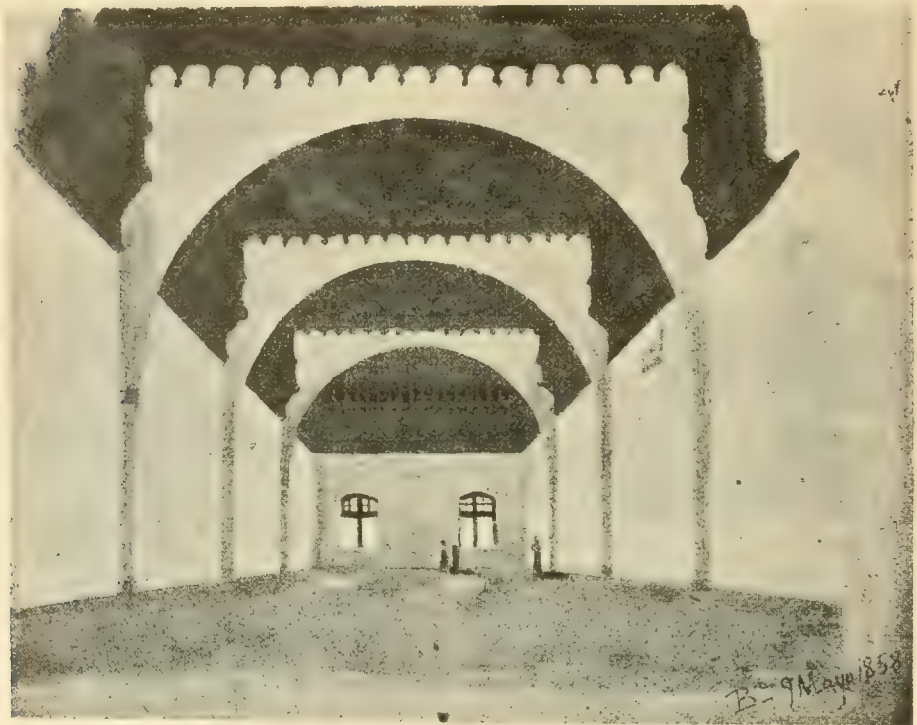
(1158) M. N. A., v. 1, pl. 54.

(1159) F. Carreras y Candi: *Lo castell de Sant Vicents o de Burriach*, pl. 312.

quesens, comanador major de Calatrava; al Marquès dels Vèlez y als Comtes de Sobradiel, que en 1857 lo convertiren en carrers y cases (n. 1160).

Al palau *Menor* hi moriren Pere lo Cerimoniós (5 Janer 1387) y sa marastra Elionor de Castella (1374).

Segle XIV.-Gran sala del Palau Menor o de la Reyna

Aquarela de F. Soler y Rovirosa

A voltes se convertí aquesta «sala gran del palau Menor reyal», en cambra mortuoria. En 1431 (5 Juliol) «la dita sala fou a cascuna part ornada de diverses draps de ras, molt richosos, e foren hi construïts X altars, dos a quescun cap e tres a quescun costat», puix hi posaren lo cors de la reyna Violant (5 a 9 Juliol 1431) fins fôu soterrat.

(1160) «Un vasto patio con una capilla á un lado y altas paredes antiguas llenas de adaptaciones modernas, con las ruinas de carcomidas habitaciones en otro, es lo único que ahora vé el viajero (1847) al pararse en el centro del espacioso *Palau*. Observe, sin embargo, que son tres las puertas que conducen al edificio: aquella por donde ha entrado, otra en el extremo opuesto y otra en el centro de la pared fronteriza al derruido edificio». «Al salir por el camino opuesto, junto á la fuente, es ya mayor el gozo que se siente y más grata la ilusión que acude, en vista de los objetos que se presentan, tras de la aplastada bóveda que sirve de camino. Una ligera bajada conduce por éste hasta la calle de Escudellers, y a derecha é izquierda vense elevados terraplenes formando un espacioso y ameno jardín que rodea del todo el edificio. A la derecha de la bajada y sirviendo casi de pared á la misma bóveda, descúbrese el primer cuerpo de un antiguo torreón, y á la izquierda, al fondo del jardín y arrimado á la casa, vense asimismo restos de otro, y, sobre de él, que es lo que más admira, cimentada otra altísima y delgada torre redonda, de escasísimo circuito, pero de sólida construcción y de delicada y sencilla forma, elevándose á una altura mucho mayor que la de las casas inmediatas. Los primeros torreones no puede dudarse que son romanos y que pertenecen al primitivo círculo de fortificación y formando linea con las torres del

Tres diferents esglésies s'han substituït en lo palau *Menor*: la dels Templers (segle *xii*) (restant-ne una senzilla portada romànica), quals parets foren policromades; la dels Reys d'Aragó, d'estil gòtic, de la que res ne queda, y l'actual temple, construït per En Zúñiga y acabat per son fill Lluís de Requesens (Maig 1547), d'estil gòtic decadent. La reliquia del braç de Sant Jordi, allí existent, en 1378 se trelladà processionalment a la capella del palau Major.

En lo segle *xiv*, los Reys instalaren en lo palau *Menor* (n. 1161) la col·lecció col·lògica, gran atractiu popular dels barcelonins, habilitant unes velles voltes en la planta baixa. Abans d'axò, hi havia lleons en nostra Ciutat. Anfòs III, en 1322, trameté una parella d'ells a Çaragoça (n. 1162).

Palau Menor o de la Reyna

Derrocament de la vella construcció en 1859

Regomir. La otra torre elevada, por su forma y por el lugar en que está colocada, á saber, en la misma línea de fortificación y en uno de los puntos en que mejor se descubre la mar, casi haría creer que fuese obra de los árabes, pues también éstos trabajaron su parte en ciertas variaciones que hicieron en los derruidos muros que hallaron al posesionarse de Barcelona. Sea pues minarete ó no la tal torre, lo cierto es que por su forma parece tal, aunque no por el remate, arreglado, como es de creer, en siglos posteriores y acaso muy modernos y ascendido quizá á mayor altura aún, con el objeto de habilitarla para miranda. Desde la tercera puerta ó principal, que es de una elevada extensión, mirando al patio, descúbranse al frente y detrás de la moderna galería que pasa desde la escalera á la capilla, unos arcos sueltos sin techo, y á un lado, enlazándose con los mismos, un elevado cuerpo formado por cuatro paredes de piedra, terminando en su parte superior por unos pequeños arcos construidos muchos siglos después que el resto de la obra y acaso solo por previsión; viéndose en algunos de sus extremos varias ventanas redondas ó más bien óvalos que forman cada uno un rosetón calado, y en el centro dos pequeñas puertas góticas que se conoce servían de paso á otras habitaciones que han desaparecido». (A. de Bofarull: *Gulacicerone de Barcelona* (Octubre 1847), pl. 38). — Ramón N. Comas: *Recorts del Palau*, en la *Revista de Catalunya*, 1896, a. 1, pls. 20, 105 y 181.

Són procehidors d'aquest palau, unes rajoles blaves, ab escut de quatre barres, centrat en àguila de dos caps y sobremontat de corona reyal, que se suposan de les derrerres del segle *xvi* (fig. 6). Altre interessant escut reyal de les barres, aguantat per mitg àngel sortint enfora de la paret, del segle *xiv* (fig. 23). F. Santacana Romeu: *Catòlech ilustrat del Musèu Santacana de Martorell* (Barcelona, 1909).

(1161) En la actual capella del palau Menor, hi ha una hermosa imatge de Santa Maria de la Victòria, obra del escultor Martí Diez. Lo Sant Pare otorgà jubileu perpetu (15 Febrer 1572) per la part principalíssima que Lluís de Requesens, conseller d'En Joan d'Austria, tingué en la batalla de Lepanto (7 Octubre 1571). Se seguiren altres privilegis papals y s'organisà una notable capella de música en lo segle *xvii*. La darrera restauració la feren los Comtes de Sobradiel (1866-1868), dirigint-la ab molt acert l'arquitecte Elies Rogent (F. Miquel y Badia: *La capilla de Nuestra Señora de la Victoria ó del Palau*, publicat en *Diario de Barcelona* del 31 Març 1868).

(1162) F. Carreras y Candi: *Los leones de Barcelona*, en *Diario de Barcelona* de 26 Janer y 7 Febrer 1895, *La Época* (de Madrid) de 14 Setembre 1896, *Diario de Cúdi*: de 18 Setembre 1896.

Barcelona, Çaragoça, Perpinyà, Valencia y Calatayud, eran les úniques ciutats a les que se permetia possehir lleons. Se prohibí a les demés per haver-se establert que llur manutenció fós càrrega de les juheries. Los Monarques no estimavan rahonable sofrissen tal càrrega calls juhíchs de poca importancia. Regnant Joan I (1387-1396) y Martí I (1396-1410), era notable nostra colecció çoològica, contenint lleons, lleoparts, cerfs, unicornis o rinocerós, etc. Al desaparèxer lo call juhích (1391), se cercà la manera de subvenir a llur alimentació sense gravar al contribuyent. Se concedí al lleoner (càrrech que exercia en 1447 (n. 1163) lo mestre dels fadrins de la Capella reyal), privilegi d'explotar dintre la Ciutat un remat de cabres, que era de 60 en 1447 y de 100 en 1469. Mes al segle xvi lo monopoli se cambià, concedint al lleoner permís de recullir los animals morts en la Ciutat, quin guany prengueren del pintor encarregat dels entremesos: la venda de llurs pells y despulles se conceptuà suficient per atendre a la alimentació dels lleons, únichs animals que llavors constituían la colecció. En la segona meytat del segle xv, los lleons són trets del palàu Menor y portats a una casa propietat del Municipi, en la actual *baxada dels Lleons*.

Ressenyant més palàus reyal, tindrem de transportar-nos a les estribacions occidentals de la serra que forma lo Plà de Barcelona. En terme de Cerdanyola, no lluny de Sant Andréu de Palomar, existia de molt antich una capella dedicada a la Mare de Déu de Valldaura (*vallis laurea*), al lloch hont suposavan que hí morí lo comte Wifret *lo Pilós* combatent als sarrahins. Los frares cistercienses s'hi estigueren abans de passar a Santes Creus (1150-1174). Fracassà l'intent de Jaume II d'instalar en la R. Capella de Valldaura (n. 1164) monges clarisses, en 1325, puix preferiren establir-se a Pedralbes (1326).

Jaume II donà la propietat de Valldaura a Roméu de Marimón (1297). Se n reincorporà Pere III (1378), fent-la arreglar per En Pere Valls: tornaren-la a obtenir los Marimón (1387-1395) y la recobrà Martí I (Desembre 1398). Joan II la donà a son feel partidari Ferràn de Rebolledo (Agost 1475), confirmant dita donació Ferràn II (1486).

Son bosch fôu sempre lo principal lloch de caça de nostres Monarques, en lo vehinatge de Barcelona. En 1346, lo Rey envià a cercar cerfs a Mallorca per dexar-los-hi anar (n. 1165). Pere lo Condestable de Portugal, l'exemplà ab més terres (n. 1166). Per l'aliciet de la caça, tots nostres reys passaren

(1163) *Cartes Reals Originals*, 15 Febrer 1447 (A. M. B.)

(1164) En 1297 se féu una institució eclesiàstica per Jaume II en la capella de Valldaura (*Gratiarum II*, f. 78, y *Clase 4.ª-3*, f. 31 y 32. A. B. R. P. — Sobre la propia Capella: a. 1309, en R. 344, f. 29, A. C. A. — També consta, en 1167, lo *L. A. E. C.*, v. iv, f. 107, d. 267. — F. de Bofarull y Sans: *El palacio real de Valldaura*, publicat en *B. A. H.*, v. xxvii, pl. 499. — J. Coroleu: *Los sitios reales de los reyes de Aragón*, en *La Vanguardia* del 25 Juliol 1894. — S. Sanpere y Miquei: *El sitio nacional de Valldaura*, en *La Vanguardia* del 28 Juliol 1894. — Manel Roqué: *Los dos Valldauras*, en *La Vanguardia* del 4 Agost 1894.

(1165) *Boletín de la S. Arqueológica Luliana*, Novembre 1900.

(1166) R. 41 *Intruso*, f. 67, A. C. A. — En 1445 (15 Desembre) subsistia lo benifet en la capella

temporades a Valldaura. Martí I, tot y no ésser caçador, hi estigué dos istius (1404 y 1405); y també alguns dies lo rey Anfòs IV de Nàpols (8 a 15 Maig 1431). Regnant Ferràn II, lo bosch desaparexia convertit en carbó y prohibí la talla d'arbres (1486). Tot vestigi de reyal possessió se pert en lo segle XVI. Al XVII la finca pertanyia a Agustí Genovart.

Al peu de la serra de Cerola (avuy dita *Tibidabo*) comprà Martí I una torra en 1408, la que batejà *Bell-esguart*, per la bona vista de que-s disfrutava. *Bell-ver* havia posat lo comte Nunyo Sànxeca a un lloch de Cerdanya (1225). *Bell-ovir* se deya la alterosa va'l prop Puiggraciós, en l'alt Vallès. En 1409, arreglà la nova propietat reyal En Jaume Sala, *obrer maior* (n. 1167). A les derrereries de Juny de 1409, lo Rey la habilità acompanyat del papa Benet XIII, casant en la capella de Bellesguart ab Margarida de Prades (17 Setembre 1409). Tot l'hivern següent y part de la primavera de 1410 la passà a Bellesguart, sortint-ne a mitjans de Maig per anar al monestir de Valldonzella, hont morí (31 Maig 1410). Heretà Bellesguart la reyna Margarida (n. 1168). Dintre sos murs hi finà la reyna Violant de Bar, viuda de Joan I (3 Juliol 1431). Aquí cessa la curta historia d'aquesta mansió reyal barcelonina.

S'ha dit que Pere lo Cerimoniós alçà les famoses torres de *Canaletes*, ab mires a la construcció d'un nou palau reyal. Presumpció originada per la circumstancia d'ésser anteriors, dites torres, a aquella part de la muralla. Cap document dels avuy coneguts corrobora la hipòtesi del projecte de palau.

També residiren los Reys, breus temporades, en altres llocs del Territori de Barcelona. Tals foren los convents de Sant Geroni de la Murtra, Sant Geroni de la Vall d'Ebron, Valldonzella, Pedralbes, la torra de Joan Fivaller a Sarrià (1408), la de Joan Lull als Sants, etc.

Són noves merament històriques les que-s conservan de quasi totes aquestes mansions reyal. No es axís de la magnificencia d'altres edificis mitgevals, com, v. g., de la *Casa de la Ciutat*. L'arxiver Puiggarí constatà sa existencia al començar lo segle XIV. En lo XIII utilisà lo Consell lo monestir de framenors (1307) (n. 1169). Més tart s'aplegà en una casa apropiada dintre lo monestir de Santa Catarina, feta nova en 1351 (n. 1170). Però en 1369 (7 Octubre)

reyal «vuiço dicte de valldaura site in parrochia Sancti Martini de Sardenyola, termini Castri Sancti Marcialis, ut ibidem quotidie misse semel celebretur» (*Cartes Reals*, piech 132, A. C. A.)

(1167) F. Carreras y Candi: *Bellesguart real sitio de Martín I*, en *Boletín A. B. L. B.*, v. 1, p. 55.

(1168) *Diversorum II*, f. 66, A. M. B.

(1169) A. 1307. — «Consilium centum juratorum Barchinone congregatum in monasterio fratrum minorum Barchinone in domo communi dicte Ciuitatis» (Bruniquer: *Rub. Priv.*, cap. xvi, f. 51; *Llibre Vermell*, v. 1, f. 16).

(1170) A. 1351 (1 Setembre).—Ab diners de la Ciutat se féu «la obra de cobrir la casa hon se ten lo Consell de la dita Ciutat, la qual es construhida dins lo Monastir dels prehicadors» (*D. C. B. 1350-1351*, f. 55). Als dominichs axò los hi valia donatius especials. En 1339, reberen de la Ciutat 119 s. 8 d. «que costà la prouisió dels frares preycadors laltre dia, com nos tenguem la casa dels preycadors, axí com es acostumat de tenir la dita casa cascun any, per rahó com souén se pleueix dells, tinent lo consel de la ciutat» (*D. C. B. 1338-1339*, f. 66).

s' acordà «que lo Concell de Cent no-s tingués mes a *Predicadors*, e per ço dit die se tingué a *frà menors* y deliberaren fos comprada casa». D'aquí que passassen a adquirir en 1372 (5 Març) la casa d' En Rovira y seguidament a construir-hi la sala de Cent (1373). Però en 1492 se seguían custodiant a Sant

Segle XIV.-La Casa de la Ciutat

Hermosa façana gòtica del carrer de la Ciutat

Francesch caxes ab documentació de la Ciutat. Contractaren los Consellers ab Arnàu Bergues, mestre de cases (1130), la edificació del «portal qui es ordenat fer en la entrada de la Casa de la Ciutat, tan bell com se puixa fer»; volían tingués «XII palms de tou e que sía aptament buat ab ses bases e sos capitells»; posant-hi «II represes poques, fort gentils e ben obrades, ab sengles figures, les quals deuen star la una a la una part del portal, e laltre a laltre part» (n. 1171). Explica Bruniquer que, en 1466 (30 Janer), se féu «una imatge del angel custodi a devoció de la peste que les hores hi havia en esta Ciutat y que fós posat sobre hu dels Portals de casa la Ciutat».

En 1367 la ampliaren comprant les cases

d' En Rovira, junt a Sant Jaume; y en 1373 (17 Agost) hi celebrà sa primera junta lo Concell de Cent (n. 1172). Sempre insuficient, adquiriren en 1398 (25 Abril) l'alberch d' En Cortey, instalant decentment la escrivania y perfeccio-

(1171) J. Puiggarí en *La Renaixensa*, a. iv, p. 110.

(1172) *B. A. y M.*, v. 1, p. 402. — A. Damians y Manté: *Estrena de la sala de Cent Jurats (17 de Agost de 1373)*, publicat en *La Renaixensa* del 17 Agost 1903.

Clixes de A. Mas

Sant Sever y Santa Eularia en lo segle XIX, posats als angles de la vella Casa de la Ciutat. Santa Eularia es del segle XV y lo primer obra moderna de Puigjaner y Flotats

nant-la en tot, «majorment en la entrada, qui es fort trista e leja atesa la condició de la Ciutat e la bellesa de la dita Casa a part de dins, la qual nos mostre de fora» (n. 1173).

La sala de Cent s'adornà en 1399, ab dues imatges de pedra, la del mitg la Mare de Déu y a son costat Santa Eularia. Un particular oferí posar-hi a la part oposta a dita Santa, una imatge de Sant Rafel. Lo Concell no ho acceptà. acordant (25 Abril 1400) fer la de «Sant Andréu en la festa del qual se fà la electió dels Consellers». La predita de Sant Rafel se colocà «sobre lo portal major e fora de la casa de la Ciutat» (n. 1174). Jordi Joan fôu l'escultor qui en 1400 tallà l'escut reyal y altres dos de Barcelona y un mitg cors d'àngel per lo portal major. De Flandes tremeteren quatre vidrieres de colors representant les quatre virtuts cardinals per aquesta casa (n. 1175).

En 1400 les obres començaren sots la direcció del mestre de cases Arnau Barques, nom que recorda al primer arquitecte de la Ciutat en 1330. Venia de dirigir les obres de Poblet, havent també fet lo castell de Blanes. Acabà lo claustre del primer pís, quals vigues se policromaren (n. 1176). Se féu la capella, celebrant-hi la primera missa lo 3 Abril 1401. Arreglat l'altar, en 1448, terminà Lluís Dalmàu lo famós retaule de la Verge dels Consellers, celebradíssim per assenyalar notori avenç artístich (n. 1177).

Les obres no s'han acabat may en la Casa de la Ciutat: en 1550 se treballà en la façana gòtica, sense destruir-la. S'exemplà la Casa vers lo carrer del *Mico* en 1559 (n. 1178), edificant la sala del Trentenari, desapareguda en les obres del 1847 y quina portada se posà al vell pati *dels Tarongers*. Pati fet a imitació del claustre de la Sèu y del pati de la Diputació, adornats ab tarongers. En dita portada cinch medallons de pedra representavan als cinch con-

(1173) D. C. B. 1395-1398, f. 144.

(1174) D. C. B. 1399-1402, f. 16.

(1175) S. Sanpere y Miquel: *Cuatrocentistas catalanes*, v. II, pgs. 57 y 74.

(1176) A. 1401. — En lo compte del pintor Pere Arcayna, se diu que «pintà les bigues, taules, e tota altre fusta de que fo cubert l'claustre e mig qui en lo dit any de nou fo fet sobre lo primer sostre de la casa del Concell e anadit a altre claustro e mig qui ere en la dita casa, per los quals III claustros la dita casa se pot passar sobre lo dit primer sostre» (*Clavaria 1401*, f. 201).

A. 1401 (9 de Desembre). — «Item done an Arnau Barques, maestre de cases ciudadá de Barchinona, qui fô mestre maior de la obra de la casa del Consell de aquesta Ciutat, feta en los anys MCCCC e MCCCCI e la partida final e conclusió daquella en lany MCCCCII» un augment de salari, atenent a que «no ha haut maior salari diurnal, que I dels altres maestres de la obra, ço qui era rahonable e de egualtar hoc e per sguart com moltes obres insignes, e de que haguere reportats grans profits, ço es, del Monastir de Poblet hont haguere haut maior salari e sa prouisió, e del Castell de Blanes, e moltes altres obres desempará e lexá per la obra de la dita casa» (*Clavaria 1401*, f. 215).

(1177) A. Damians y Manté: *Lo retaule d'En Dalmàu*, publicat en *La Renaixensa* del 1, 3, 13 y 14 Juliol 1902. — S. Sanpere y Miquel: *Cuatrocentistas catalanes*, etc.

(1178) La làpida commemorativa del exampament del 1559, treta de son lloch vers l'any 1842, gegué molts anys abandonada, fins que-s clavà en la paret de la galeria gòtica hont avuy se troba. Segurament que farà equivocar als qui la llegexen.

sellera, altres medallons d'escut figuraven les virtuts y als seus costats, en altres dos, se mostrava la efigie de dos verguers (n. 1179).

La Casa de la Ciutat

Clixé de A. Mas

Finestres obrades en les reformes y millores del 1550 y que están al segon pis

Segle XV.-Edificis urbans mitgevals

La casa de la Generalitat de Catalunya. Escalinata obrada en 1425

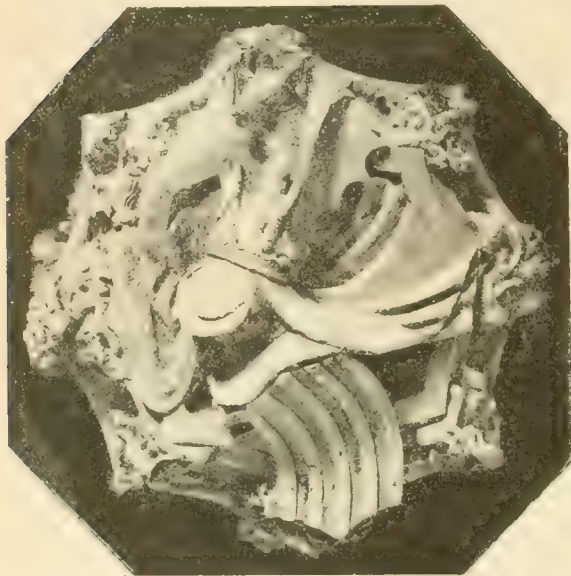
Del gòtic edifici, ne quedan tres joyes en la Casa de la Ciutat: la hermosa sala de Cent, a la que s'afegiren dues arcades en les obres del 1823;

(1179) *B. A. y M.*, v. I, p. 404.

la galeria gòtica, y la façana del carrer de la Ciutat, hont està lo famós escut de Barcelona sobremontat de la cimera ab dragó alat, obra de Jordi Joan.

Un bonich casal del que fôu Call juhich, ab finestral de tres cossos, se convertí, al començar lo segle XV, en palàu de la Generalitat de Catalunya (façana del carrer de Sant Honorat). En 1416, March Çafont dirigí la obra del carrer del Bisbe. Lo Sant Jordi l'esculpirà l'imaginayre Pere Joan. En 1420, se construí lo pati fastuós, hont senzilla escala menava al primer pis, mantenint-se tot l'edifici dintre la austeritat del gòtic catorzencentista. La escalinata

Segle XV.-Casa de la Generalitat

Clau de volta ab l'escut reyal d'Aragó

y galeríes de les golfes, s'obren en 1425. Les gàrgoles, acusant figures humanes y sers fantàstichs, presentan vigorosa execució, com arrancades de la vida reyal les primeres. Lluch Borrassà pintà les vidrieres, que montà mestre Joan Roure d'Anvers (1427). La capella de Sant Jordi la acordaren fer les Corts del 1432, construint-la En March Çafont, inseguint la exuberancia d'ornamentació del gòtic florit o castellà, ab entrelligats inspirats en les llaceríes del art moresch. Fôu enriquida ab tota mena de joyells y privilegis espirituals. Lo brodadador Antoni Sadurní s'enca-

reggà de tot lo notable a fer en dita capella (1468), treballant a ses ordres lo venecià Gil (1458) y lo savoyench Antoni de Llouyne, a qui atribueix En Puiggarí lo famós frontal de Sant Jordi, d'estructura italiana (n. 1180).

Lo cors del edifici tractà d'avençar-se mólt en 1432, adquirint altres cases vehines: però una paralisació soptada li féu assolir los calamitosos temps del 1460 al 1495, en que se pertorbà y empobrí Catalunya. En 1527 se continuaren los treballs, fent-se lo pati dels tarongers (1539 a 1546) y après la portxada sobirana (1598). Fôu notable ornamentació interior en lo segle XVI, les imatges dels sobirans de Catalunya, pintades per Felip Ariosto, italià (1587).

(1180) Joseph Puiggarí: *Bosquejo histórico de la Audiencia Territorial de Cataluña* (Barcelona, Narcís Ramírez y Rialp, sense data, 1860).—J. Puig y Cadafalch y J. Miret y Sans: *El Palàu de la Diputació General de Catalunya*, publicat en *Anuari del Institut d'Estudis Catalans*, 1909-1910. — *El Palàu de la Generalitat*, publicat en lo setmanari barceloní *Catalunya* (6 y 13 Maig 1911).

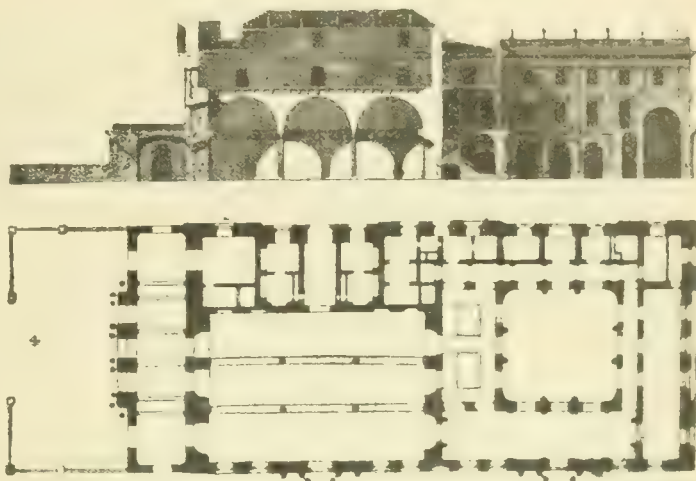
De la art gòtica ne tenim altre joyell en la casa dels Mercaders o *Llotja*. *Llotges de mar* se nomenaven originariament als tribunals de comerç. Creats a València en 1283, s'establiren simultàniament, en 1344, a Mallorca y a Barcelona (n. 1181). No per seyent del dit tribunal, sinó per servir de casa de contractació mercantívola, Barcelona adquirí dels Montcada, en 1339, unes cases en la plaça dels Cambis, junt a la platja. Les parets de la *Lotja nova de la mar* ja estaven

apariades en 1357, tardant a alçar-se l'edifici (n. 1182). Però mentrestant l'almirall reyal Pe-re de Montcada, en son testament del 1358, disposava alçar una capella en la Llotja, que-s comencà a 18 Febrer 1362, fundant-hi tres benifets sots patronat de la Ciutat. Devían aplegar lo diner necessari, ab lo produhit del

dret del *periatge* (1380), paraula que resulta trasformació d'*imperiatge*. Era un dret antiquíssim que radicava en lo domini o imperi de la mar barcelonina, y per tant de les naus y comerç marítim. En los derrers temps montà al dos y mitg per cent del valor de les mercaderies.

Tretes les forques de la mar (3 Juliol 1383), en lo puig de *les falsies* se construí la Llotja (1384 a 1400) (n. 1183). En 1402 (22 Maig) los Consellers exposavan «com l'hort de la loja, la qual es *fort notable joyell* de la Ciutat, per fretura daygua se perda», acordant portar-li des de «la font novellament feta en la mar» (n. 1184). En 1483, un temporal destruí la Llotja, refent-se ab grans despeses. En 1562, se li afegí un portxo interior per esbargiment dels

Segle XIV. - Edificis urbans mitgevals

La Llotja dels Mercaders o de la Mar, quina sala de contractacions, al centre del edifici, es del 1384 al 1400

(1181) Tot quant se refereix a aquest tribunal vé compilat en la obra d' Acaci de Ripoll: *De magistratus logie maris; antiquitate, preeheminentia* (Barcelona, 1655). — Veja-s també A. de Capmany y de Montpalau: *Memorias históricas*, v. III, p. 292; *Noticias históricas del Colegio de corredores reales* (Barcelona, 1904), etc.

(1182) A. 1357.—Prohibició de «fer foch dintre les parets de la lotja noua de la mar» (*D. C. B. 1354-1359*, f. 115).

(1183) En 1484 (15 Desembre) lo llochtinent infant Enrich d' Aragó deya: «Logie presentis Ciuitatis cujus est speciositate sua non mediocre ornamentum».

(1184) *D. C. B. 1399-1412*, f. 52.

mercaders. Del bell edifici gòtic sols ne queda la sala de contractacions, formada per tres naus dividides per quatre columnes aïllades y separades per dues files d'archs circulars. La *sala alta* hont se reunían los *Cònsols de la Mar*, la capella y tot lo restant fôu derrocat en 1772, com dirèm més avant.

La espayosa y bellíssima sala de Llotja, no sols servia per la contractació mercantívola y per arrendar-hi los vectigals y drets del comú la Diputació y la Ciutat, sinó que també lo positivista Mercuri cedí son temple al esbojarrat Momo y a la joganera Terpsícore, pera que hi poguessen celebrar les sump-

Segle XIII. - Palàu Episcopal

Clixé de A. Mas

Frontispici donant al pati principal

tuoses festes del ritual alegre en actes solemnes y cortisans. En ses gòtiques voltes y en l'hort o verger vehí, foren festejats, galana y esplèndidament per la Ciutat, molts de sos Comtes-Reys, v. g., Joan II y lo Duch de Calabria, en 25 Juliol 1477; los Reys Catòlics, en 18 Agost 1481 y 25 Novembre 1492; l'Emperador y sa muller, en 27 Maig 1533, hont la Emperatriu hi ballà una *baxa y alta*, la font del jardí rajà ví blanch, etc. (n. 1185); la seva filla infanta Maria, reyna de Bohemia, en 29 Agost 1551, etc.

Palàu Episcopal. —

Ocupava de temps antich, part del actual absis o respatlles de la Catedral gòtica. Al construir-se les muralles del segón circuit o de Jaume I, lo Bisbe obtingué bon troç de les metexes, junt a una de les torres d'en-

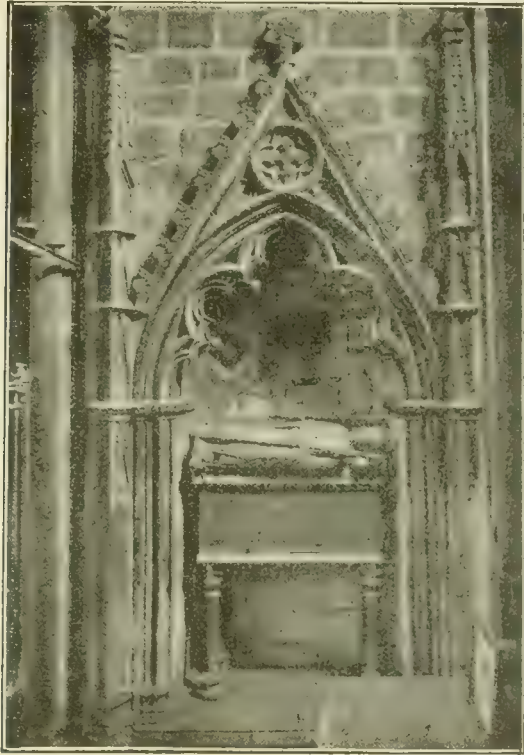
trada de la Ciutat, trelladant-hi son palàu (1270-1271). Transformà en hort part de la vall y esplanada exterior, formant-se lo carrer avuy dit *de la Palla*.

(1185) A. Damians y Manté, en *Calendari Català pera l'any 1899* (p. 177), dóna detalls d' *Un saràu en la Llotja*, que-s verificà, en 1599, per obsequiar als Monarques.

Fragments d'aquest palau bisbal són los archs posats al descobert, en 1909, en lo pati d'entrada. En 1364 dirigí les obres del Bisbe En Pere Isern.

Los prelats que honraren la mitra barcelonina, des del bisbe Guillèm de Torroja, derrer que figurava en la llista ja publicada (n. 1186), fins a la mort del Rey Catòlich, foren los que continuàm:

Bernat de Berga (1172-1188). — *Ramón* (1189-1193). — *Pouç des-Vilar* (1193-1195). — *Ramón de Castellvell* (1197-1200). — *Berenguer de Palòu* (1200-

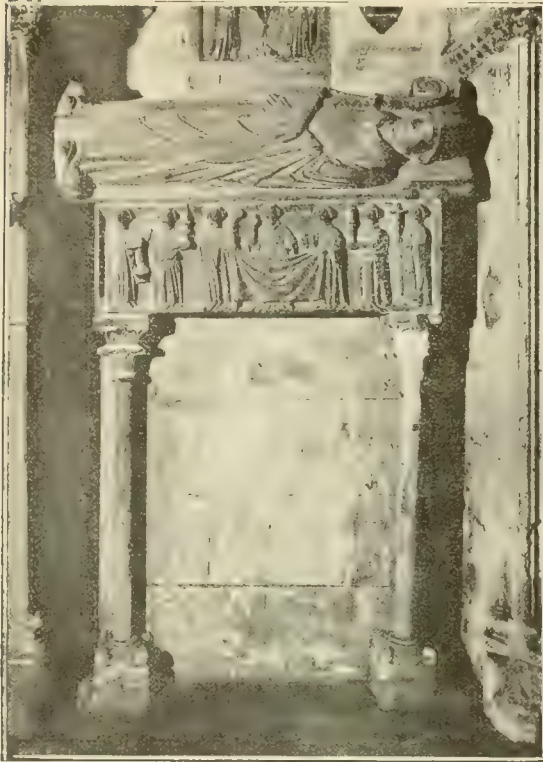
Clixé de Cayetà Barraquer

Sepulcre del bisbe Berenguer de Palòu II († 1241),
al interior de la Catedral

1206). — *Pere de Sirach* (1208-1211), qui morí en una algarada de sarrahins. — *Berenguer de Palòu* (1212-1241), nebot del prelat d'igual nom, assistí a la batalla d'Ubeda (1212). Se distingí, per les fundacions monacals, Barcelona; favoresqué a Sant Francesch (1332) y a Santa Clara (1237) per establir convents; introduhí la ordre dels dominichs (1219) y fundà la de la Mercè (1218?);

(1186) Veja-s més endavant la plana 240, de que es axò continuació.

assistí a les conquestes de Mallorca (1228) y Valencia (1238), y en la primera hi perdé la meytat d'un peu. Elet per lo capítol de Tarragona, arquebisbe, al morir lo prelat Sparrech, lo Papa no aprovà la elecció. Son sepulcre està en la capella de Sant Miquel de nostra Catedral. — *Fr. Pere de Centelles* (1243-1251). Tardà més de dos anys en acceptar lo nomenament, volent primer ingressar en la ordre dominicana. Era fill del cavaller català Gilabert de Centelles.

Clixé de C. Barraquer

Sepulcre del bisbe Pons de Gualba († 1334)

D'ell existexen unes Constitucions importants per les costums eclesiàstiques (1244) (n. 1187). — *Arnau de Gurb* (1253-1284), fôu un dels embaxadors de Jaume I al rey de França Sant Lluís, per tractar lo matrimoni d'Isabel d'Aragó ab lo príncep Felip de França (1258), tornant-hi més avant per arreglar les contencions ab lo comte de Foix (1272). Son sepulcre està en la capella de Santa Llucia en la Catedral. — *Gueràu de Gualba* (1284-1285). — *Fr. Bernat Peregrí* (1285-1300), essent sa elecció contradita, sense resultat. Ell empengué la construcció de la Catedral nova (1298).

Pons de Gualba (1303-1334), nebot del bisbe Gueràu; prohibí als capellans anar armats, exceptuat quan se dirigian a matines. Instituí la festa del Corpus (1322). Començà la esglesia de Santa

Marià de la Mar de Barcelona (1329). Un breu del papa Joan XXII a Jaume II, va encaminat a pregar-li y requerir-li revoque lo ban promulgat a Barcelona desterrant a aquest Bisbe y clero (13 Març 1326). En 1327 se trobava fora de son Bisbat. — *Frà Ferrer d'Abella* (1335-1344), era bisbe de Mazara (Sicilia): trelladà les reliquies de Santa Eularia a la nova Sèu y morí al Arbós passant la Santa Visita. — *Frà Bernat Oliver* (1345-1346), era bisbe d'Osca. Passà de la Sèu barcelonina a la de Tortosa. — *Miquel de Ricomar* (1346-1361). Visqué molts anys fora de sa diòcesis. — *Guillèm de Torrelles* (1361-1369), trelladat

(1187) Integrament publicades per Villanueva: *Viaje Literario*, v. xvii, p. 245.

a Tortosa. — *Frà Berenguer d'Erill* (1369-1371), monjo de Montserrat. — *Pere de Planella* (1371-1385), era bisbe d'Elna; construí la catedral episcopal en lo chor hont hi ha son escut. Trelladà lo cors de Sant Olaguer de la capella dels Sants Ignocents a altra de son nom (4 Novembre 1380) y també lo cors de Santa Maria de Cervelló a la nova arca o sepulcre bellament policromat, que manà fabricar-li lo rey Pere (Juliol 1380). — *Ramón Çescales* (1386-1398). Ab la arribada del cardenal Pere de Luna, se declarà per lo papa Climent VII

Sepulcre del bisbe Ramón Çescales o d'Escales († 1398)

(1387). — *Joan Armengol* (1398-1408). Trelladà algunes reliquies de Sant Sever (1405), de Sant Cugat del Vallès a la Catedral (n. 1188).

Francesch de Blanes (1409-1410). — *Francesch Climent Sapera* (1410-1430). Nomenat bisbe de Mallorca (1404), no-n prengué possessió, però sí en 1407, del bisbat de Tortosa. Benet XIII lo nomenà Arquebisbe de Çaragoça (12 Novembre 1415); mes lo papa Martí V lo deposà (1417), en rahó a que Benet XIII l'havía nomenat quan ja estava requerit a renunciar a sa dignitat papal. Tornà a Barcelona honrat ab la nova dignitat de Patriarca de Gerusalèm (1420). Propulsà y acabà nostra catedral gòtica y ordenà y codificà les constitucions de la

(1188) A. Damians y Manté: *Traslació del cos de Sant Sever* (4 Agost 1405), publicat en *La Renaixensa* de 3 Agost 1903.

Diòcesis. Son cors amomiat anà d'un cantó al altre y fins més de 400 anys de mort (1899) no-l posaren en un digne sepulcre dintre la capella de la Puríssima (n. 1189). — *Andréu Bertràn* (1431-1433), almoyner de Benet XIII, havia sigut bisbe de Barcelona del 1416 al 1420, y al re-

Cors incorrupte del bisbe Saperà
(† 1430 y fotografiat
en 17 Novembre 1899)

tornar lo bisbe Saperà lo portaren a la diòcesis de Gerona, d'hont tornà a la de Barcelona (1431). — *Simón Salvador* (1433-1445), morí a Roma. — *Jaume Giralt* o *Gerard* (1445-1456). Era bisbe de Segorb. Calixte III l'encarregà de la reforma dels monestirs d'Espanya, morint a Poblet essent Legat y Nunci Apostòlich «e en la Seu (de Barcelona) no feren ninguna menció, ni cos present, per ço com eran mal contents dell». Ocasionaren tal disgust, los plets que mantingué ab lo Capítol Catedral des del any 1448. — *Joan Soler* (1458-1463). A la seva mort no-s provehí la mitra per los dissentiments en que estavan tots, lo Rey y lo Capítol de Barcelona, fins que finà la guerra contra Joan II. — *Rodrigo de Borja* (1473-1478). Era cosí germà del personatge del propri nom qui fôu lo papa Alexandre VI. — *Gonzalo Fernández de Heredia* (1479-1490). Era bisbe de Mallorca y se trobava a Roma com emba-

xador del Rey al conferir-li la mitra de Barcelona. Sovint se li encomenaren negocis de la Corona. Fôu trelladat a Tarragona. — *Pere Garcías* (1490-1505). Era familiar del cardenal Rodrigo de Borja y bisbe d'Ales a Cerdenya, quan Inocenci VIII li encarregà escriure contra les proposicions herètiques

de J. Pico de la Miràndula (1488). Aumentà ab més de 100 volums la Biblioteca Episcopal (1502).
Enrich de Cardona (1505-1512). Era fill del Duch de Cardona Joan Ramón Folch. Nascut a la Sèu d'Urgell en 1485, tenia vint anys al ocupar la mitra barcinonense. No arribà a consagrar-se per falta d'etat, y en 1512 obtingué l'arquebisbat de Monreal a Sicilia.

Lo Bisbat continuà immutable durant aquesta temporada, ab los seus

(1189) Explica detalladament aquest fet lo canonge Ribas y Quintana. De sa monografia ne trameterem la nota de les reliquies que, en temps del bisbe Saperà, se posaren a la ara del altar de Sant Climent. Una vegada més se mostra la candorositat de la Etat Mitjana en qüestió de reliquies: «Terra campi ubi Deus creavit Adan et Eva: de loco ubi Angelus nuntiavit Pastoribus Nativitatis Christi: et de lapide in quo fuit fixa † Christi: et de loco ubi Apostoli receperunt S. S.: et de Columna in qua C. fuit flagellatus: et de loco ubi B. M. migravit ad Deum: et de veste vel habitu S. Ludovici» (Bonaventura Ribas: *Monografia del bisbe Saperà*, p. 30).

límits tradicionals. Les parroquies barcelonines sofriren variacions devallants del progrés urbà. Dintre la Ciutat acaban per perdre consistència sis parroquies, quina divisió durà llarchs segles. Són aquestes Sants Just y Pastor, Sant Miquel, Sant Pere de les Puelles, Santa Maria de la Mar, Sant Cugat y Santa Maria del Pí.

També les parroquies foranes que trobarèm existir en lo *Territori de Barcelona durant los segles XI y XII* (p. 285), sofreixen algunes mutacions. Subsistiren ab son propi caràcter les de Sant Andréu de Palomar, Sant Vincents de Sarrià, Santa Eularia de Provençana y Sant Genís d'Agudells, com també la sufragania de Sant Martí de Provençals. Desapareix totalment la de Sant Julià de Montjuhich, quin terme venen a partir-se les parroquies dels Sants Just y Pastor y Santa Maria del Pí. La parroquia de Santa Maria dels Sants subsisteix ab caràcter de sufragania de Santa Maria del Pí, que acaba essent la parroquia més important de Barcelona. Finalment sorgexen dues noves sufraganies a Santa Eularia de Vilapiscina y Sant Gervasi de Caçoles.

Mes no es possible tractar de tots aquests y d'altres edificis relligiosos de Barcelona, sense començar per la Catedral.

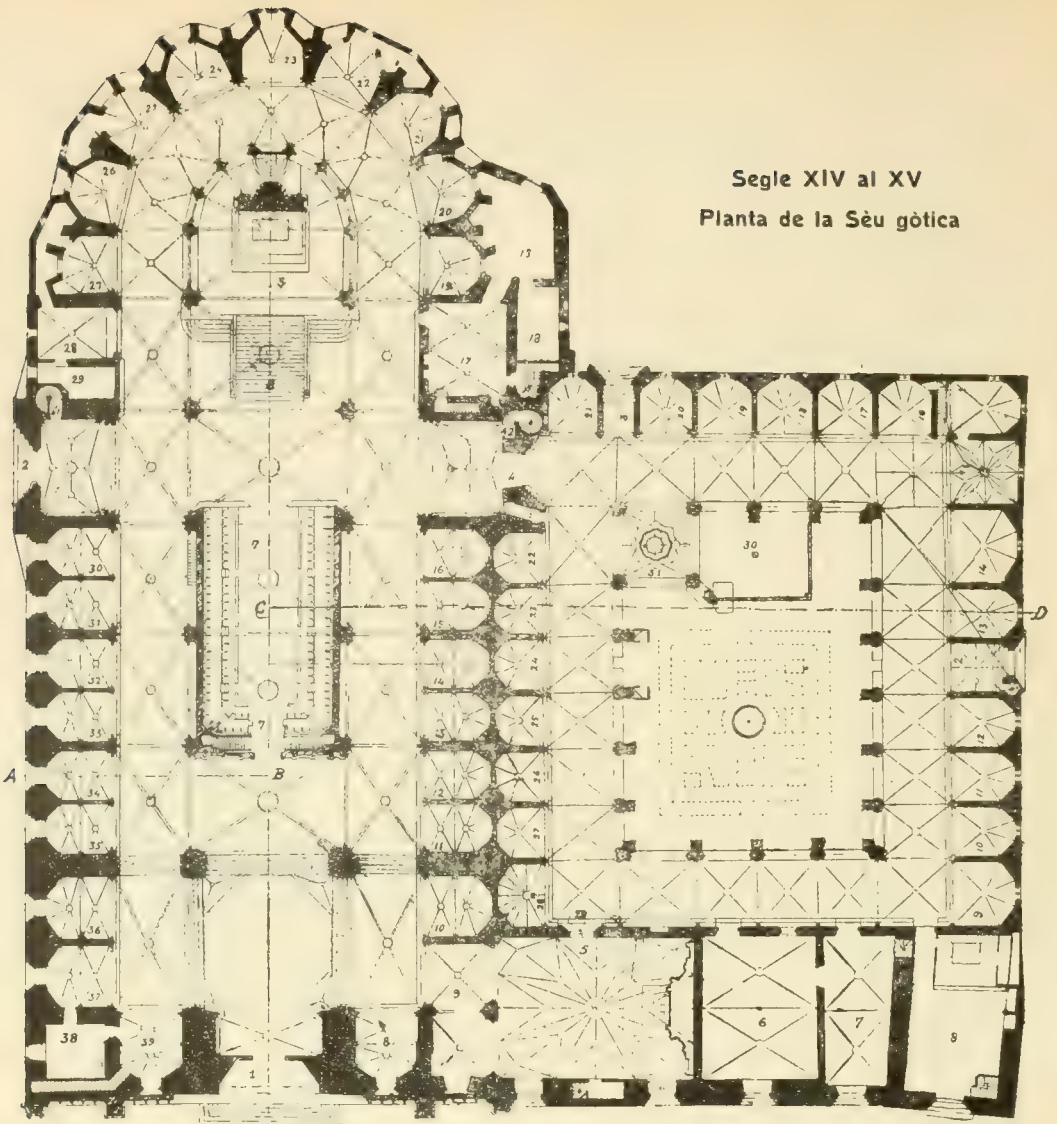
La Catedral representa una força de concepció per son autor y un esforç gegantí per la generació que la emprengué, tant per la extensió del edifici, com per la magnificencia de sa part artística. No se sap quin *mestre major* (arquitecte) la començà en 1298. Vint anys després fôu contractat per dirigir-la lo mallorquí Jaume Fabré o Febrer (1317), continuant-la los mestres majors: Bertràn (1344), Bernat Roca (no *Roquer*) (1371-1388), Jaume Solà (1401-1412), Arnàu Bargués o Brugués (1402 y 1405), Bartoméu Gual (1413-1441) y Andréu Escuder (1442-1457) (n. 1190).

Per obtenir diners suficients, no sols s'encarrilà la pietat dels feels vers dites obres en captes y llegats testamentaris, sinó també estimulànt-la ab indulgencies especials, creant la confraria de Santa Eularia, etc. Renda sanejada per la obra, fôu ingressar durant deu anys la primera anyalitat dels benifets que vacassen (7 Maig 1298), quina concessió sigué constantment renovada. En 1469 (8 Abril) tenia tal caràcter consuetudinari, que en và intentaren revocar-la. Benet XIII creà en profit de la propria obra, un impost sobre tot matrimoni celebrador en la Diòcesis (1409), que encara vigeix. Dos canonges titolats *obrers majors* duyan la administració, facultant-los en 1343 (5 Maig) per nomenar dos auxiliars *subprocuradors*, après dits *procuradors menors*, elegint-se en tals, a dos beneficiats de la Sèu.

(1190) Joseph Mas: *Notes històriques del Bisbat de Barcelona*, vs. I, II, III y VIII. — G. Soler y F. Rogent Pedrosa: *Cathedrale de Barcelone*, traducció del espanyol per A. G. Bernal (Leipzig, 1898). — F. Carreras y Candi: *Las obras de la Catedral de Barcelona (1298-1445)*, en lo *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, v. VIII, ps. 22 y 128, etc.

Segle XIV al XV
Planta de la Sèu gòtica

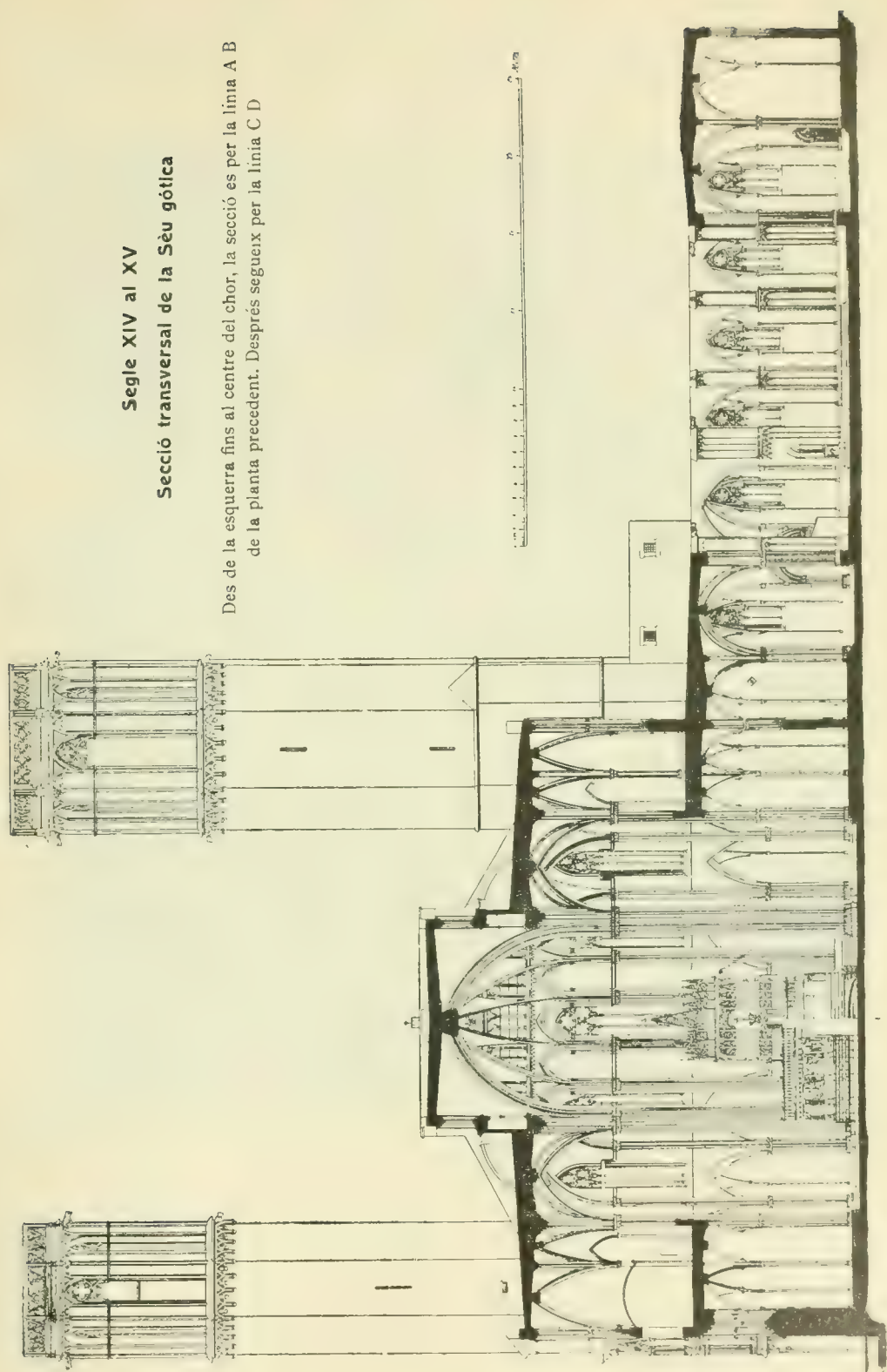

SECCIÓ DE LA ESGLESIA: A, Carrer dels Comtes y abans del Palau reyal; B, Transchor; C, Chor dels Canonges; D, Carrer del Bisbe; 1, Portal major; 2, Portal de Sant Ibo; 3, Altar major y presbiteri; 4, Portal dels claustres; 5, Vella cadira de pedra; 6, Escaltes de la cripta; 7, Cadires del Chor; 8, Capella de la Puríssima; 9, Ingrés a la capella del Santíssim; 10, Capella de Sant Climent; 11, Capella de Sant Agusti y Sant Joseph Oriol; 12, Capella dels Sants Gregori y Roch; 13, Capella de Sant Ramon de Penyafort; 14, Capella de Sant Pau; 15, Capella de la Mare de Déu del Pilar, Sant Jordi, Sant Genis y Sant Francisco de Paula; 16, Capella de Sant Pacià; 17, Avant-sagristia; 18, Sagristia; 19, Capella de Sant Antoni Abat; 20, Capella de Sant Miquel; 21, Capella de la Mare de Déu del Patrocini; 22, Capella de Sant Joan; 23, Capella del Sant Christ de Lepant; 24, Capella de Sant Pere; 25, Capella de Sant Esteve; 26, Capella de Sant Pere Nolasch; 27, Capella del Sagrat Cor, Sant Felip y Sant Jaume; 28, Capella de la Trinitat y dels Sants Ignocents o de les Animes; 29, Sagristia de la capella precedent; 30, Capella de la Mare de Déu de Montserrat; 31, Capella de Sant Marti y Sant Ambrós o de la Mare de Déu de la Alegria; 32, Capella de Sant Geroni y Sant Dionis; 33, Capella de Santa Madalena; 34, Capella de la Mare de Déu del Roser; 35, Capella de Sant Bernardi y l'Angel Custodi; 36, Capella de Sant March; 37, Capella de Sant Sever; 38, Sagristia de la capella de Sant Sever; 39, Capella de les fonts baptismals y escala de pujar a les galeries altes; 41, Escala de la torra del rellotge; 42, Escala del campanar y terrats.

SECCIÓ DELS CLAUSTRES: 1, Jardí; 2, Portal de Santa Eularia; 3, Portal de la Pietat; 4, Entrada romànica de la obra anterior; 5, Capella del Santíssim y de Sant Olaguer; 6, Secretaria del Capítol y Museu de pintures; 7, Sala Capítular; 8, Capella de Santa Llucia; 9, Capella de Sant Joseph; 10, Capella de Sant Sebastià y Santa Tecla; 11, Capella de la Mare de Déu de la Penya; 12, Capella del Sant Christ del Ampar; 13, Capella de Sant Benet; 14, Capella del Corpus; 15, Capella de Sant Pacià, ab sagristia anexa; 16, Capella de Sant Palladi; 17, Capella de Tots Sants; 18, Panteó dels màrtres de la Patria en 1808; 19, Dependència de la batllia de la Sèu; 20, Capella de Sant Jaume; 21, Doieria; 22, Capella de la Pietat; 23, Magatzem dels objectes del Municipi; 24, Dipòsit d'objectes arqueològics; 25, Pica dipòsit de la aygua benehida; 26, Sepultura d'En Manel Girona y Agrafel; 27, Capella vagant; 28, Dipòsit de mobles.

Segle XIV al XV
Secció transversal de la Seu gòtica

Des de la esquerra fins al centre del cor, la secció es per la línia A B
de la planta precedent. Després segueix per la línia C D

Les construccions preliminars foren laborioses. Transcorregueren anys fins alçar l'absis o *reraspatlles*. Per los volts del 1326 s'acabà la cripta. L'altar

Segle XIV. - La Sèu gòtica

L' absis o *reraspatlles*

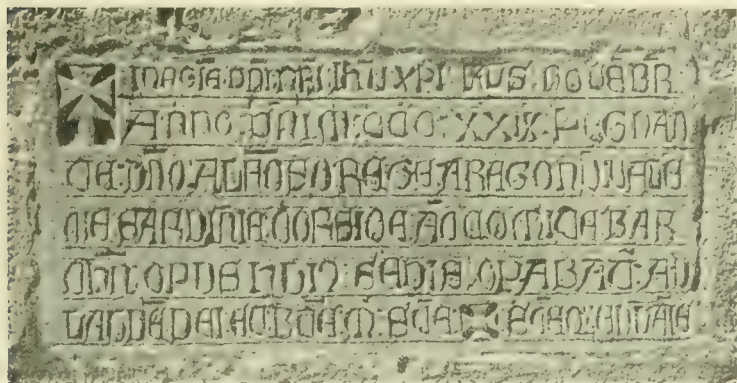
Clixé de A. Mas

major ho fóu en 1337, substituït en 1593 per l'actual. En 1339 se transportaren solemniament a la cripta les relíquies de Santa Eularia (n. 1191).

(1191) A 9 Juliol 1339 se celebrà una magna processó per la trellació de dites relíquies, assistint-hi dos reys, tres reynes, un cardenal, quatre infants, set bisbes, sis abats y totes les persones de més significació de la terra catalana (Eduart Tàmaro y Fabricias: *La solemníssima translació de las relíquies de*

Al començar-se la construcció general de les parets laterals en 1329, lo custodi del palau Major féu parar les obres, puix estrenyían lo carrer. Lo

Capítol acudí al Rey, qui des de Valencia ordenà se continuàs la Catedral segons feyan, commemorant-ho una làpida en la paret objecte de controversia. La primera volta major de la Catedral, s'acabà en 1379; la segona

A. 1329. — Làpida en lo carrer dels Comtes de Barcelona, commemorant la continuació de les obres de la Sèu, après d'èsser manades deturar

na volta y portal del claustre, en 1380, y la tercera volta o creuer, en 1381. Seguiren obres complementaries, com enrajolar les tres voltes majors (1381), fer la porta del claustre y trona de pedra (1382), los campanars del claustre (1386) y de prop lo palau Major (1389), la sagristia (1388), paviment del chor, «cuniceres la on devalla laygua» (1392), cadires del chor obrades per Pere Ça Anglada (1394-1397), etc.

Finides aquestes primeres obres generals, lo Capítol, en 1403, urbanisà la vía pública que hi donava ingrés, que era la del fossar del Paradís. Realisà, donchs, «la obra del sotspadremment del carrer, hon affronten les capelles de la claustre e del alberch de la obra» (9 Juny 1403) y féu «la clavaguera del fossar dels pareys (11 Novembre 1403).

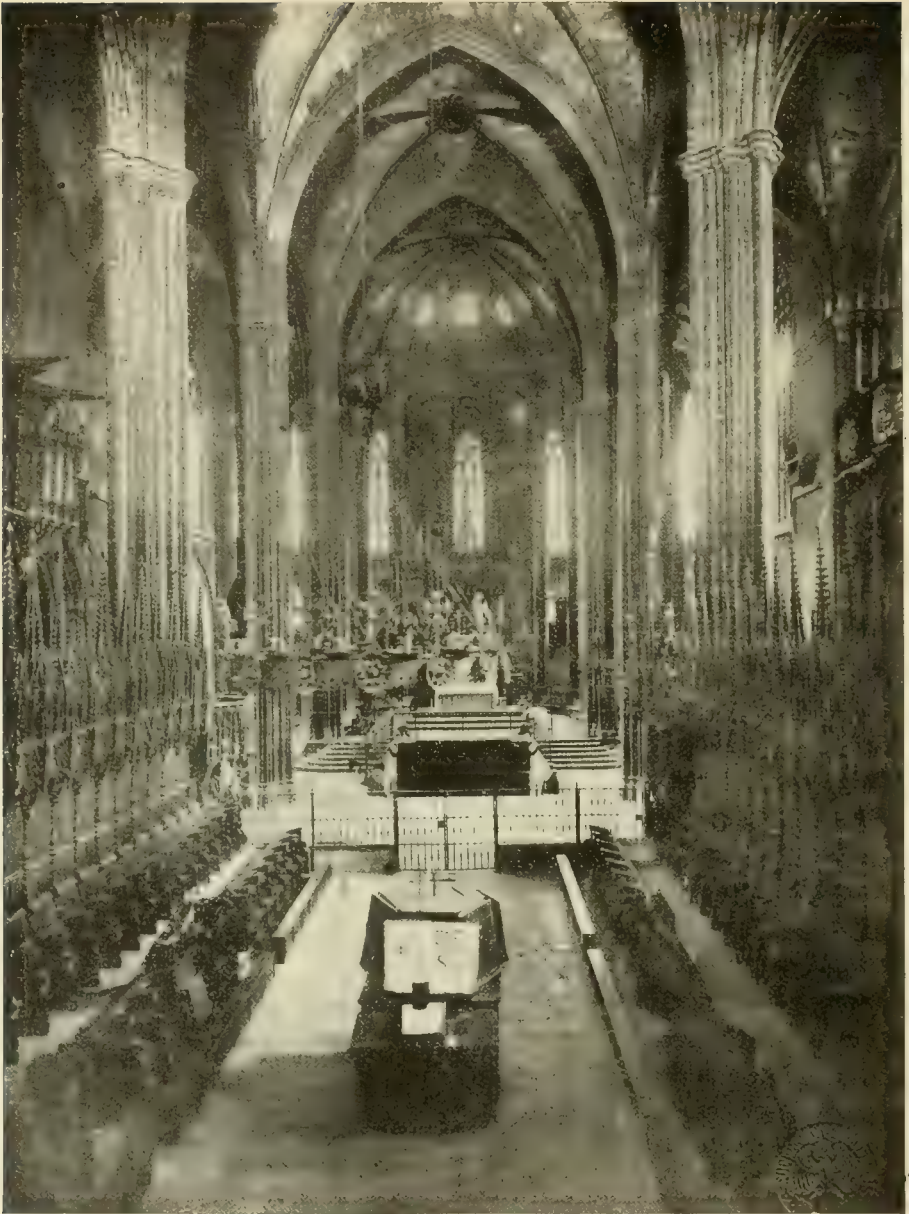
La segona meytat de la Catedral, axò es, de la quarta volta major a la portalada principal, s'inicià en los derrers anys del segle XIV. Com en obra tan extensa y costosa «se haguessen despeses grans quantitats de pecunia e pertida de aquella haguessen man-

Claustres de la Catedral

Santa Eulalia, publicat en *La Renaixensa*, a. II, 1872, p. 125). — B. *A. y M.*, v. I, p. 440. — *L. Vermell*, v. I, fs. 154, 157, 158, y v. II, fs. 1, 6 y 7. — D. *C. B.* 1338-1339, fs. 34 y 71.

Segle XIV.-La Sèu gòtica

Clixé de A. Mas

Nau principal ab lo chor dels canonges y altar major

Clixé de A. Mas

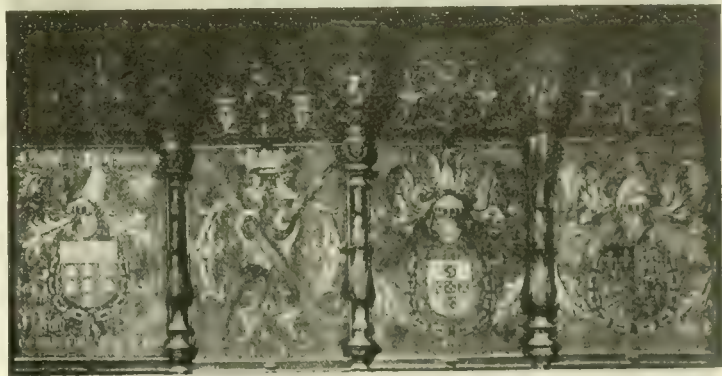
Les cadires del chor dels canonges

Sant Sever, en 1423; de la cambra dels monjos, en 1424; del Patriarca, en 1424; de sobre Sant March y Sant Vincents, en 1429; de sobre Sant Olguer, en 1429; de devant Sant Sever, en 1434; de devant Santa Elena, en 1444; del devant la capella de Tots Sants, en 1444; de Sant Martí, en 1444; de devant Sant Benet, en 1444; de devant lo Sant Esperit, en 1447; de devant Sant Francesch, en 1448; de Sant

leuada a interès de diverses persones», temían se paralisàs la construcció. Ab lo desitg de veure-la finida, los barcelonins hi aportaren almoynes extraordinaries. S' edificà més ràpidament dita segona meytat que la primera, construint-se la sala capitular (1405), acabada en 1417, la capella de les fonts (1406), traçant lo mestre francès Carli son gran projecte de façana o frontispici (1408), que no-s començà, etc.

Les voltes de les capelles assenyalan lo curs de les obres. S' acabaren les de Sant March en 1413; de la capella Capítular, en 1414; del portal principal, en 1419; de la capella del *Arquebisbe*, en 1419; del demunt lo portal principal, en 1422; del devant Sant Climent, en 1422; de sobre l' altar de

Sant Sever, en 1423; de la cambra dels monjos, en 1424; del devant la capella

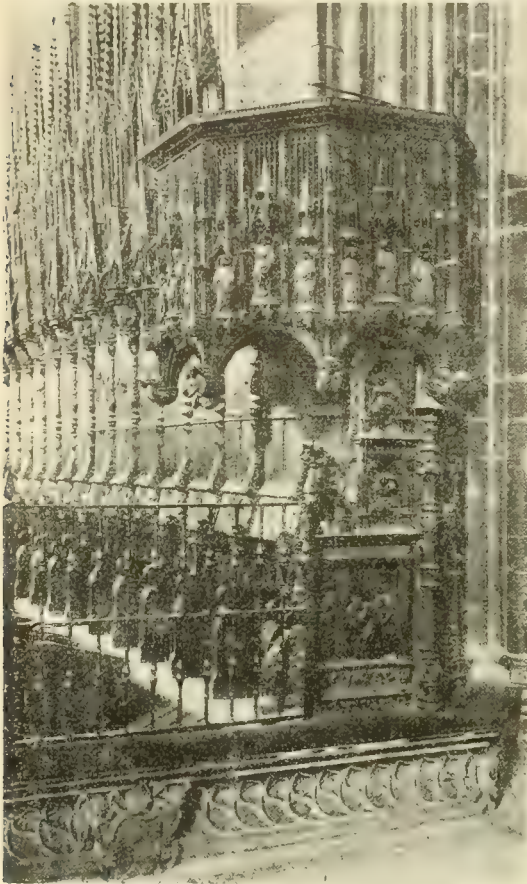
Clixé de A. Mas

Escuts de cavallers del Tusó d'Or, pintats en les cadires del chor, en 1519

de Sant

Tomàs, en 1448; de devant Sant Blay, en 1448; de devant lo portal de la Sèu, en 1449, etc.

Les dues ales restants dels claustres se feren per voluntat y ab les almoynes del patriarca Sopera (1412-1431), gran propulsor del acabament de la Sèu. Les galeries del cimbori y terminació provisional (1422-1430) y la gran sala llibreria (1431), són les derrerres construccions del segle XV.

Clisé de A. Mas

Trona y chor

Al angle occidental dels claustres hi està adherida la capella de Santa Lluçia o de les Vèrgens, que fundà lo bisbe Arnàu de Gurb en 1271, qui hi està enterrat. Es d'istil romànich, segons s'acostumava encara en lo segle XIII: los capitells y los archs cintrats presentan minucioses labors d'imagineria y entrelligats. Estava primariament en lo cementiri de junt a la catedral del segle XI, unint-se ab ella en 1431, al acabar-se aquella part de claustres. En los angles s'hi esculpí la *cana dextra*, mida oficial per camps y solars.

Fins que avançà la construcció de la Sèu nova, no-s derrocà la vella; son cloquer ho fôu en 1380, y lo restant, del 1423 al 1428. Les escales que devallan a la via *Corrible*, datan del 1422 (n. 1192).

Se succehexen môltes altres obres complementaries llargues d'enumerar. Com a important per les modificacions experimentades,

cal assenyalar les reformes del chor dels canonges. Del 1456 al 1459 sofrí mutació trascendental, fent-se dues fileres de cadires, adobant-se les anteriors y construint-ne de noves Macià Bonafè, titolat «mestre de les cadires del cor». Aprés, ab motiu d'aplegar-se en ell la gran assemblea general del Tusó d'Or (5 Març 1519), foren policromades les cadires altes, ab los escuts y noms dels cavallers de la ordre que hi tenian de seure. Solemnitat importantíssima per

(1192) A. 1422 (5 Setembre). — «Vn tros dolzina que comprà den fort per fer fusel a la escala major de la carrera» (*Obreria*, A. C. B.)

lo nombre d'alts personatges que s'aplegaren a Barcelona, com los reys de França, Anglaterra, Portugal y Hungría, cavallers de dita Ordre. Reberen lo collar de mans de Carles I, Cristern, rey de Dinamarca; Sagimón, rey de Polònia; Filibert de Xalon, príncep d'Orange, y altres (n. 1193).

D'aquest chor se-n tragueren, en 1564, quatre sillons, al escursar-lo per construir-hi lo transchor. L'aragonès Pere Vilar hi esculpí los passatges de la vida de Santa Eularia, en lo nou frontispici, d'arquitectura dòrica, ideat y dirigit per Bartoméu Ordoño.

La art gòtica dels segles XIV y XV, té en la Catedral complerta representació: los millors escultors, pintors, fusters y manyans, nos hi han tramès senyals imborrables de llur habilitat. Dol no puntualisar les obres d' uns y altres: emperò continuarem noms d'alguns operaris que hi treballaren. Los escultors o *piquers* (segle XIV) o *imaginayres* (segle XV), de qui tenim conexement, foren: Francesch Mulner (1386-1391); Pere Viader (1386); l'alemany «an Rich» (1389); Llorenç Rexach (1421-1430); Jaume Ribé o Robí (1422); Antoni Claperós (1422-1452); Joan Claperós (1448-1456), y ¿? Claperós, germà del precedent, dit *lo menor* (1456); Deniel Nicolàu (1434); Bernat Andréu (1441); Bertràn Tolosa (1441); Pere Oller (1442-1444). Los escultors alemanys Miquel Loquer y Joan Federich, mestre y dexeble, treballaren en l'any 1483 la rica trona de pedra, ab sa fastuosa escala que tant cridan la atenció.

Los pintors quins noms constan fins ara son: Ramón des Feu (1381); Pons Colomer (1417-1432); Pere Huguet (1434-1448); Bertràn Tolosa (1435); Ballester (1458); Bernat Martí (1462).

L'altar major o presbiteri s'alça un metre del plà terror. Forma la ara del altar una gran llosa de marbre, tota ella consagrada, de 3'05 × 1'63 metres, descansant en columna d'interessant capitell, obra del 1327. Es opinió general que abans d'existir lo derrer altar major (1593-1599), s'hi celebrà la missa de cara al poble, vegent-se la famosa Cadira bisbal, actualment arreconada. En

Clixé de A. Mas

Transchor fet en 1564 per l'aragonès Vilar

Segle XIV.- La Sèu gòtica

Clixé de A. Mas

Preciosa y treballada escala de la trona

1345 hi construí la primera orga lo toledà Martí Ferrandis: del 1390 hi han noves de més d'una orga y la actual data de 1546 y es obra de Lleonar Martí.

Sala capitular fóu, al principi, la actual capella de Sant Olaguer, que-s terminà en 1414. Després ho passà a ésser altre edifici dels claustres a ella immediat y que-s terminà en 1454. La formen un gran vestibul y secretaría; cobren ses altes parets retaules dels segles XIV y XV, y s'hi guardan valiosos objectes arqueològichs. En una segona sala rectangular més moderna, quina falsa volta pintà al fresch En Joseph Juncosa, de Cornudella, hi han: una Pietat de Bartoméu Bermeio (1490), una Crucifixió creguda de Morales y una gran tela que representa a Carles III prenent possessió de la seva canongia, obra de Manel Tramullas (n. 1194).

Entre les joyes notables de la Catedral, esmentarem la famosa custodia d'argent daurat, labor d'orfebreria catalana del segle XV, que va posada demunt d'una preciosa cadira d'argent, sobremon-tada de la garlanda comtal, també d'argent esmaltat, y que cada any surt en la processó del Corpus. Dita processó se començà en 1322 y esdevé la principal festa dels barcelonins des de fà molts segles. La primera ciutat en celebrar-la fóu Sens en 1320, y seguidament Barcelona en 1322, Tornay en 1323, Vich en 1330, etc. També son treballs notables d'argenteria, lo reliquiari de la Santa Espina, regalat per l'infant Martí en 1390; les dues creus processionals, una del 1423, etc.

Clisé de A. Mas

Segle xv. — Reliquiari de la Santa Espina

Los canonges s'esmeraren sempre en conservar son arxiu, instalat en habitacions apropiades en la galeria alta. Conté documents y llibres del segle X encà, quina descripció esdevindria enutjosa. Consignam com més interessants, fonts històriques rublertes de documents y fets d'importancia, los quatre cartorals titolats *Llibres d'antiquitats*, que començan al segle IX; los de *Deliberacions del Capítol* (des de 1343); *Obreria* (de mitjans del segle XIV); los *Exemplaria*, hont se continuan fets de la Catedral o ab ella relacionats, des del segle XV, y gran nombre de pergamins, butlles papals y documents en paper. Una relació dels còdices que posseheix, vindria iniciada per exemplars valiosíssims dels segles IX y X. Com ocuparia espay superior al que destinam a aquesta breu síntesis, tenim d'omètre-la.

En 1423 (3 Octubre) lo Capítol féu «metre la costella de la balena la hon

(1194) Eduart Tamaro: *Guia histórico-descriptiva de la Santa Iglesia Catedral* (Barcelona, 1882).

està, sobre lo portal nou». S'acostumava posar una costella de ballena a les esglésies, havent-la vist modernament a la porta de Sant Martí Ça-roca.

La divisió eclesiàstica del districte episcopal de Barcelona, que sembla existir en lo segle XIV y que com a tradicional se consigna en lo XVIII (*Speculum Officialatus*, f. VIII), es la de quatre districtes, un d'ells dit *Oficialat* (lo de la Capital), y los altres tres *Deganats* (del Vallès, Penadès y Piera). L'Oficialat abarcava tot lo Territori de Barcelona, de Montgat al riu Ripoll, l'Anoya, en sa unió al Llobregat, y passant a la part oposta del Llobregat, anava a la mar per lo mitg de les montanyes de Garraf. Y no hi havia més subdivisió, dintre del districte, que la parroquial.

De les parroquies recloses dintre les muralles de Barcelona, se conceputava més antiga, després de la Sèu, la dels Sants Just y Pastor (veja-s ps. 118, 131, 147 y 272), quin origen se pert en lo segle IX (n. 1195). Tres importants privilegis, vinculats en lo vell altar de Sant Felú, li donaren marcada superioritat sobre les demés esglésies barcelonines. Es lo primer privilegi lo jurament que hi prestavan los combatents en la *batalla jurada*, de no portar arma de mala lley ni usar de malefici. Lo segón era lo jurament del juhéu demunt les lleys mosayques, altament curiós per los terribles anatemes que contenia (n. 1196). Lo tercer es l'antiquíssim testament sacramental, confirmat per Pere II en lo *Recognoverunt proceres*: segons ell, tota persona hàbil per testar que hagués manifestat sa derrera voluntat de paraula, era vàlit si los testimonis de la metexa abans de sis mesos ne prestavan solemniat jurament demunt l'altar de Sant Felú, al pàrroco de Sant Just. Lo Concell de Cent dictà unes ordinacions sobre la tramitació a seguir en aquest testament que encara estàn en vigor. L'altar de Sant Felú, fôu tradicionalment propietat de nostra Ciutat (n. 1197).

Al extingir-se, en lo segle XIII o XIV, la parroquia de Sant Julià de Montjuhich, la part de mar d'aquella montanya s'agregà a la dels Sants Just y Pastor, seguint, aytal agregació, fins al segle XIX.

L'actual temple, segons Bruniquer, data del 1345; la obra del chor (derrocat en 1858) se contractà en 23 Abril 1373. La església gòtica es d'una

(1195) La interessant làpida de Witiza, fill de Teodorich, mort en 890, dóna fè de sa subsistència en la època franca (*B. A. y M.*, v. 1, p. 482). Sobre les esglésies de Barcelona, se pot aytambé veure la obra de Rafel Cervera: *Discursos històrics, etc., de la ciudad de Barcelona, de sus iglesias, templos y lugares pios, etc., hasta 1621*.

(1196) Se publica íntegrament en *B. A. y M.*, v. 1, p. 484.

(1197) Lo darrer testament sacramental que-s registra a Sant Just es lo de Ramón Janer, jurat y autorisat lo 30 Octubre 1913. Figura lo privilegi del testament sacramental, en les *Constitucions de Catalunya*, v. II, cap. XLVIII. Los consellers, en 1525 (29 Novembre), autorisaren «la fàbrica del Retaula y de la Sepultura fahedora per D. Jaume Joan de Requesens, en la Capella que es a la dreta del Altar major de Sant Just y Sant Pastor, hont son las armas de la Ciutat de pedra, ab que en lo Retaula se dega pintar la Imatge de Sant Felú, y que lo altar perpetuament hage de servir per lo jurament dels testimonis dels testaments sacramentals, com era costumad» (*A. B.*, cap. xxxvi, f. 272, volum II dels publicats en 1913, v. II, p. 152).

sola nau, ab sis capelles laterals recordant als dotze apòstols y tres enfront del absis. Se féu en la àrea del petit temple romànic, en part del fossar, enclohent a dues capelles que hi havia en aquest, dedicades a Sant Felíu y Santa Creu la una y als Sants Celdoni y Bartoméu la altra (n. 1198). Los finestrals de demunt les capelles contenen algunes vidrieres de colors obrades en lo segle XVI. Lo campanar es fet a les derreríes del segle XIV o començaments del XV. La façana, gòtica, estigué molts anys tapada (1750-1890?) per un

Segle XIV. - Esglesia dels Sants Just y Pastor

Clixé de A. Mas

Porta principal, tapada del 1750 al 1890 per un edifici supletori

edifici adherit a ella, destinat a arxiu y dependències de poca importància. Los altars són moderns: lo major es del 1816 y desdú del caràcter del temple; substituí a un del 1537, y aquest a altre que-s creu feren en 1424. En tots s'hi cuydà posar-hi la imatge de la Mare de Déu de Montserrat, per pretendre que Sant Pacià en lo segle IV la havia colocada en l'altar de dita esglesia y amagada al sobrevenir lo domini sarrahí, passà al actual santuari de Montserrat.

A les derreríes del segle XV o començament del XVI, l'Ardiaca major de

(1198) P. Vallis y Bonet: *Apuntes històricas, etc., de los Santos Justo y Pastor*, p. 19.

la Catedral fôu constituït en *Rector primitiu* de Sant Just. En 1609 se creà un *Vicari perpetual*, independent del Ardiaca, al qui devia entregar una pensió anyal, major o menor, segons se convingués ab lo Prelat.

Sant Miquel, antiquíssima esglesia ab cementiri, quin origen perderem al segle X (veja-s p. 271), va perpetuant-se a través de tota la Età Mitjana.

En 1598 se construï una tribuna per lo Concell Municipal. Contenía un sepulcre notable: lo de Geroni des Coll, del 1536, viscanciller de Ferràn II y de Carles I. Dexà d' ésser parroquial en lo nou estament del 25 Setembre 1835.

Parroquial esglesia de Sant Pere de les Puelles

Colecció Felip Camps

La copia està presa trobant-se l' espectador al presbiteri y mirant lo chor dels músichs. A la esquerra se veu la orga, porta de la sagristia, altar de Sant Magí que era del gremi d'hortelans, la trona, la barana que limitava l' altar dit *de les Monges* y lo pas de sortir al carrer

Per segona vegada tractarèm de les monges benedictines de Sant Pere de les Puelles (veja-s p. 205). Sa prosperitat aumentà ab nous donatius dels monarques. Anfós I confirmà sos antichs privilegis (17 Octubre 1183), autorisant a la Abadessa per construir forns dintre y fora la Ciutat (9 Abril 1185) y exhonerà de tributs ses possessions del Llobregat (6 Abril 1189). Lo monestir no s'agregà a la congregació benedictina tarraconense fins al 1330. Depenjà directament de Roma, pagant-li cens, y en conseqüència, no prestavan, les abadesses, obediencia al bisbe, tenint jurisdicció ordinària demunt dels beneficiats y usant bàcul y estola, visitant la esglesia y posant penes als seus

subordinats. Los dos domers, que cuydavan de la parroquia, també eran elegits lliurement per la Abadessa (n. 1199). Pere III otorgà a la Abadessa privilegi de poder expulsar del districte parroquial a les dones de mala vida (12 Maig 1342).

De la època gòtica han restat dos monuments: la façana de la plaça de Sant Pere y la sepultura de la abadessa Elionor de Bellvehí († 1452) que conservan les monges en son convent de Sarrià. Tenia també gòtica la ala sobirana del claustre, malhauradament desapareguda en 1872 (veja-s p. 207).

En sa antiga pila baptismal certa pintura commemorava l'haver-hi estat batejat Sant Joseph Oriol. Malhauradament se cremà en la devastació revolucionaria del 1909.

Santa Maria de la Mar, quins orogens s'atrasan al any 1000 (veja-s la p. 313), passà a ésser un ardiacanat d'importancia. Lo prelat y canonges volgueren ennoblir ab altres tres dignitats la Seu barcelonina, creant, en 1324, los tres ardiacanats de la Mar, del Vallès y del Penadès (n. 1200). Immediatament s'inicià la construcció del sumptuós temple, quina primera pedra posà en 25 Març 1329, lo rey Anfòs «que conquistà lo regne de Serdenya» (n. 1201). La pietat y devoció dels parroquians, verament inagotables, realisaren la obra tal com s'ho proposaren (n. 1202). Lo Rey donà pedra del tall reyal de Montjuich, bones almoynes la Diputació y tots los parroquians y assenyaladament lo gremi de macips de

Sant Pere de les Fuelles

La façana gòtica y lo campanaret dit «dels aucells», abans del Juliol de 1909

(1199) Veja-s lo treball del Dr. Mir: *Real Monasterio de San Pedro de las Puellas*, publicat en *El Sarrianés* dels anys 1895, 1896 y 1897.

(1200) «Cum Rectoria hujus ecclesie fuisset vna ex Nobilioribus et pinguioribus Diocesis Barcinone, et Episcopus ac Capitulum cogitarent nobilitare Cathedralē Barcinone ex tribus aliis dignitatibus, placuit eis erigere tres Rectores in Archidiaconatus ejusdem sedis. Quapropter kalendis octobris 1324 Pontius de Gualba episcopus et Capitulum Barcinone, Capitulum Generale celebrantes exercebant Rectores scilicet Beate Marie de Mari, Sancte Maria ville Calidarum de Montebouino et Sancte Marie Villefranche Penitensis, in Archidiaconatus de Mari, Vallensis et Penitensis, cum onere erigendi in ipsis ecclesiis cum prius vacarent rectore, etc. (*Speculum septem eccl. par. barcinone*, f. 18, A. C. B.) *Creación de los tres Arcedianatos de Santa María del Mar, del Panadés*, etc. (Barcelona, s. XVIII, 12, p. 1).

(1201) Axis consta en dues làpides colocades a cada cantó de la porta de Mitjorn: la una en català «En nom de la Santa Trinitat, a honor de Madona Santa Maria, fò començada la obra daquesta Esgleya, lo dia de Santa Maria de Mars en lo any MCCCXXVIII regnant Namfòs per la gracia de Deu Rey darago que conquistà lo regne de Serdenya». La altra en llatí porta llegenda consemblant. La acta de colocació de la primera pedra, la publicà íntegra Joseph Roca y Colí en *La Providencia*, etc., p. 27, n. 17.

(1202) Veja-s la n. 779.—Joseph Puiggari: *Garlanda de joyells*, p. 88. — *B. A. y M.*, v. 1, p. 465. — Antoni Aymar y Puig: *Altar, presbiterio y coro de la iglesia parroquial de Santa María del Mar de*

capsana, prestà sa cooperació material. La figura d'aquests macips transportant pedres al coll, vé representada en bronze, en lloch principal de la gran entrada del temple (n. 1203), interessant honorificació del desprendiment del obrer barceloní. Los altres tres portals, més senzills, semblan tots obra del segle XIV. En lo que surt al Born, hi ha una imatge de la Mare de Déu, molt venerada en lo barri y que ha motivat popular llegenda (n. 1204). Són originals los dos campanars que completan la façana principal, quins campanars estàn formats per tres replans ab gradació.

Un gran incendi destruí la nova esglesia poch abans d'acabar-se (25 al 26 Desembre 1378). Emperò del rey Pere en avall (n. 1205), tothòm s'interessà en sa reconstrucció. La clau de la darrera volta hi fôu posada en 1383 (9 Novembre), inaugurant-se a 15 Agost 1384 (n. 1206). Lo chor ocupava gran part de la nau central y se cambià en les grans obres del altar major (6 Juny 1771). Es de les esglesies gòtiques més interessants de Barcelona: té tres naus de gran elevació y un conjunt més atrevit y esbelt que l'interior de la Catedral; dos campanars de tres cossos; quatre portes bellament esculpturades, la principal senzilla y elegant, coronada per espayôs rosetó, etc. Lo descriu minuciosament Roca y Colí, junt ab los retaules majors, obrats en los anys 1384, 1637 y 1782, data del actual (degut al barceloní Deudat Casanovas), y de la capella del Santíssim, afegida en 1835 (ps. 30 a 36). A més se comptan 32 capelles al interior, enlayrant-se demunt d'elles grans vidrieres de colors. Com a notes discordants de sa harmonía artística, retraurèm lo pesar altar major del 1782, la orga y la tribuna reyal, dita del *Capità general*, que en 1700 se la féu comunicar per llarch passadíç ab lo palàu reyal, modernament construït prop de la mar, com dirèm més tart. La obra d'aquesta esglesia disfruta de grans privilegis.

La art catalana hi conserva valioses pintures de Viladomat, Tramullas fill y Joan Àrnau (1595-1693), y esculptures d'Agustí Pujol de Vilafranca († 1643), Miquel Sala, de Cardona (1627-1704) y Jaume Campdoliver, barceloní (1560).

Enfront la porta principal existia lo *fossar major* y en la part de la mar lo *fossar menor* o de les *Moreres*: noms que-s cambiaren al construir-se les quatre cases del carrer de les *Caputxes*, passant a dir-se *major* lo *fossar de les*

Barcelona (año 1782) (Barcelona, 1900). — A. de Campmany: *Memorias históricas*, v. III, p. 372. — *Consuetas deis Rnts. Sagristans Majors de Santa Maria del Mar*, etc. (Barcelona, 1890). *Pro Insigni Communitate benefitialorum Ecclesie Beate Marie de Mari contra ejusdem ecclesie capellanos*, etc. (Barcelona, 1647).

(1203) Lo macip de capsana o bastaix disfrutava a Santa Maria, de privilegis en recompensa a sa cooperació gratuita. Lo prohòm del gremi guardava durant les 24 primeres hores d'estar Nostre Senyor al monument, la clau de la Sagrada Urna: quan a un d'ells s'havia d'administrar lo Sagrat Viàlich, sortia per la porta principal, obrint-la de bat a bat, encara que fós mitja nit.

(1204) Referexen la llegenda, Francisco de P. Capella y Sabadell en *Revista popular* de 12 Agost 1880, *Correo Catalán* de 24 Agost 1901 y Francesch Mirabent y Soler en *La Mare de Déu del Born* (poema, Barcelona 1904).

(1205) R. 915, f. 19, y R. 1266, f. 5, A. C. A. — Roca y Colí, ps. 28 y 29 y ns. 18 y 21.

(1206) J. Roca y Colí rectifica als historiadors en les dates referents a aquestes obres (p. 28, n. 19).

Moreres, y l'altre *menor*. Al interior del temple estàn enterrats lo rey Pere V, conestable de Portugal († 1466); l'ardiaca Bernat Lull, qui posà la primera pedra del nou temple († 1348), etc.

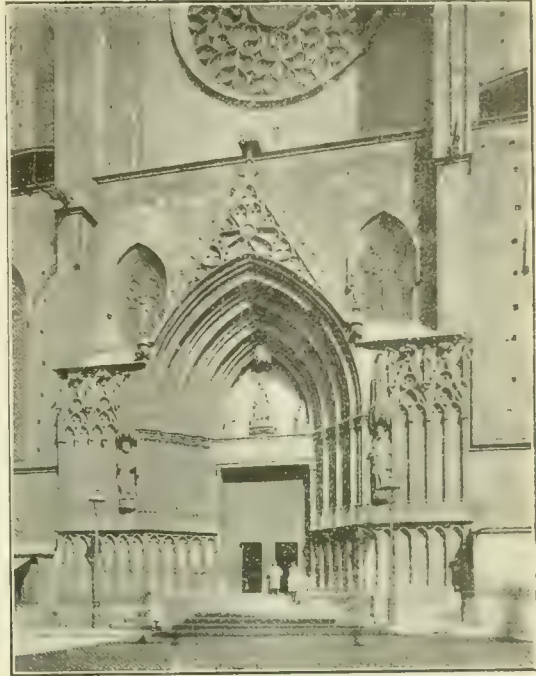
Se regí Santa María per unes Constitucions decretades per Benet XIII en 1413; elles finaren les inacabables contencions entre l'Ardiaca de la Mar, lo Vicari perpetual y los beneficiats (n. 1207). De Santa María ne sigué sufragania molts anys la esglesia rural de Sant Martí de Provençals, que començà depen-jant de Sant Andréu de Palomar, segons dihèm en la p. 312.

Erigida per lo Bisbe de Barcelona una capella en honor de Sant Cugat (veja-s p. 277) en 1208, formà part del patrimoni de la Degania.

Al començament del segle XIII se dóna a Sant Cugat *del Rech*, lo títol de parroquia, obtenint delmes y primícies son possessor (n. 1208). La primera esglesia sigué refeta en 1287, ab lo gust y esplendor llavors característichs. Però desaparegué totalment al erigir-se, en 1627, altre temple pervingut a època contemporania (n. 1209). Com a parroquia tingué poca importan-cia, puix la cohiavian Santa María de la Mar y Sant Pere de les Puelles, més antigues y ab major territori que Sant Cugat.

La esglesia de Sant Jaume, bella construcció gòtica, immediata a la Casa de la Ciutat, se derrocà en Octubre de 1823 per examplar la Plaça. Ja existia en 985. Del 1146 consta altra consagració del temple. Pertanyia a la segona y tercera època de la art gòtica. La seva absis, llindava ab la esplèndida façana de la Casa de la Ciutat antiga, ocupant lo que es avuy l'extrém N. del nou

Segle XIV.-Santa María de la Mar

Glixé de A. Mas

Porta principal de la esglesia

(1207) Publicades literalment per B. Ribas y Quintana en *Monografia del bisbe Sapera*, p. 55.

(1208) A. 1208?—Diu lo Capbreu dels bens del Degà de la Séu barcelonina «Habet ecclesias duas in barchinona, cum decimis et primiciis suis, ecclesiam scilicet sancti cucuphatis et sancti zeledoni...» «Habet similiter in *parrochia* sancti cucuphatis de ipso rec: Primum de dombus soterratruges mancu-sos II» (*L. A. E. C.*, v. iv, f. 223, n. 499).

(1209) Antoni Careta y Vidal: *La parroquia de Sant Cugat y lo carrer dels Corders*, publicat en *La Veu de Catalunya* del 25 Juliol 1903.

edifici del Ajuntament. Per demunt de la volta de la esglesia y situat al darrera de la rectoria, al fons del séu hort, s'alçava l'esbelt campanar, frech a frech de la paret de llinda de la vella Casa Comunal. Als peus del cloquer una porta oberta en la esglesia tancava un carreró d'una cinquantena de passes que duya al carrer del Mico. En les obres del 1475, la Ciutat donà la pedra necessaria. Allí se féu la primorosa portxada (1388) un tant semblant a la actual de Sant Antoni però més gran, que esdevingué lloch d'esbargiment dels barcelonins. Pí y Arimón la descrigué: «especie de lonja gòtica, formada de cinco esbeltos arcos de frente y dos laterales, tan bella y delicadamente trabajada, que aún lamentan su pérdida los inteligentes que tuvieron ocasión de admirarla. En su techo había magníficas pinturas al fresco ejecutadas por D. Francisco Tramullas (n. 1210)».

Segons Bofarull (n. 1211) se la féu parroquial en 1535. Emperò, consta que, en 1409, tenia Rector (n. 1212), qui cuydava de netejar la llotja abans descrita. Del 1430, hi ha noves del séu cementiri clos, de molts parroquians a ella adscrits y de detalls de la seva casa rectoral, adjunta a la esglesia y fossar (n. 1213). No podem duptar de que era parroquia en lo segle XV.

Santa María del Pí se convertí en parroquia durant lo segle XIV (veja-s planes 306, 319 y 323). En 1188 tenia com a sufragania la parroquia de Sants (n. 1214). Però abans, en 1070, fou sufragania de Sants la del Pi (n. 1215).

Sigué tanta la extensió jurisdiccional del Pí, que, los concellers en 1585 (5 Novembre) manifestavan haver-hi en sos límits 22 esglesies y monestirs, als que, per falta d'emoluments, los parroquians no hi podían concórrer procesonalment. Des de 1526, anà lo clero del Pí ab los obrers de la Ciutat a cercar los ossos dels ajusticiats, a les forques de la Creu Cuberta. Cerimonia que constava fer-se cada trenta anys (4 Abril 1688).

L'actual temple del Pí, uns lo suposan del 1391, altres del 1413 o 1414, un document senyala l'any 1339 com edificant-se y certa làpida assegura que Frà Llorens, bisbe de Terranova, lo consagrà en 17 Juny 1453. Es d'una sola nau alta y ampla, sense resultar pesada. Lo chor primariament estava al mitg;

(1210) B. A. y M., v. 1, p. 576.—F. Rodón: *El portxo de Sant Jaume*, en *La Veu de Catalunya* del 26 Juliol 1900.

(1211) Antón de Bofarull: *Guía Cicerone*, p. 213.

(1212) A. 1409.—«Fou comenat al Rector de la Esglea sent Jaeme, que continuadament tengués o faes tenir neta la plaça o pati, lo qual es deuant la dita Esglea dejus e deuant la lotge aquí nouellament feta scombrant e denejant lo dit pati» (*Obreria Varios A. M. B.*)

(1213) En la primera meytat del segle XV, tenia Sant Jaume fossar clos, quines parets derrocaren, al que sembla, los Consellers, protestant-ne lo Rector (any 1430?) Llegim en l'escrit protesta, «com atesa la moltitut dels parroquians la sgleya sia petita»; «la scala per la qual lo sayg de la cort puja a repicar per alcun sometent, stant clos lo dit cimentiri stà amagada». Lo cementiri continuà clos, a judicar de les obres allí fetes en 1499.

(1214) Laporta consigna una cita del 1188, de la que-s diu a Bernat prior de Sants y a Pons sub-prior, depenjants de la parroquia del Pi (*Il·lustració Catalana*, v. XI, p. 46).

(1215) Villanueva: *Viaje Literario*, v. XVIII, p. 161.—B. A. y M., v. 1, p. 476.—*Speculum Septem Parrochiarum*, etc., f. 230, A. C. B.)

en 1771 passà darrera lo presbiteri. Lo bombeig del 1714 destruí l'altar major, que era del 1518, fent-se l'actual en 1735.

Dessota del presbiteri existeix la cripta de la Santa Espina, quina reliquia tingué de traure-s en 1763 per la gran humitat d'aquell lloch. Cinch archs forman la volta de la cripta y entre arch y arch abans hi guardavan llurs misteris algunes confraries de les que concorrián a la processó del Divendres Sant. També en les capelles de Sant Pancràs y de Sant Climent se rebía jurament als juhús y efectuava lo testament sacramental com a Sant Just. Datava la pràctica d'aquest derrer, del segle X, segons Pujades (v. VII, p. 132).

Lo campanar (començat per los parroquians en 1379 y no acabat encara en 1402), resultà ferm y elegant: té 54 metres, disfressant-se la pesadesa d'uns robustíssims murs, que, segons ahont, tenen de gruix 34 palms. Remata en original cenefa d'arcades gòtiques.

Estàn enterrats al Pí, Sant Joseph Oriol († 1702), que-n fòu beneficiat, y lo pintor Antoni Viladomat († 1755), de qui es una pintura del Sant predit.

Era costum antiga plantar un pí enfront la porta principal. En la primera meytat del segle XVI, escríu Pujades que lo pí tenia tants o més anys que ell y ell havia nascut lo 30 Setembre 1568. Bofarull diu tenir la alçada de les cases immediates al morir en 1802 per clavar-li la bayoneta un soldat (n. 1216).

Un reyal privilegi de 26 Juliol 1413, autorisava als parroquians del Pí a congregar-se y obligar a tots los demés a pagar les talles per comprar ornaments, llibres de chor, etc. Se construí la capella *del Capítol*, en 3 de Maig 1468.

Segle XIV.-Santa Maria del Pi

Clixe de A. Mas

Porta principal

(1216) Antón de Bofarull: *Guia-cicerone*, p. 3. — Pujades: *Crònica*, v. VII, p. 126.

Sant Julià de Montjuhich es encara mentat com a parroquia en 1323, desapareixent ab tal caràcter segurament en lo segle XV. La part baixa de la montanya fóu dels Sants Just y Pastor, y la alta de la parroquia del Pí.

No figura com a parroquia, en lo present temps, Santa Eularia del Camp, segons dirèm més tart. Continuarèm la relació de les parroquies existents en los tèrmens del antich Territori de Barcelona, fora dels murs de la Ciutat.

Sant Vicents de Sarrià prosseguí ab son vell caràcter de parroquia propietat de la canonja barcelonina (veja-s p. 318). Anà creixent d'importancia a la par que aumentà de cases la població. La esglesia vella del 1147, se derrocà en 1781, al començar-se la actual.

En 1334, la Abadessa de Pedralbes permutà ab la Catedral les rendes de la parroquia de Sant Vicents, entregant-li en cambi les de Sant Pere de Premià. Lo fogatge del 1359 assigna a dita parroquia 121 vehins o cases, distribuïts en 39 focs aloers, 67 del monestir de Pedralbes, 14 d'esglesia y 1 d'En Berenguer Martorell. La carniceria fóu respectada y subsistí al obtenir Barcelona lo monopoli dels maells dintre lo Territori de la Ciutat (11 Setembre 1431).

Son retaule major era una bella pintura del segle XV, que En Sanpere y Miquel creu obra de tres grans pintors catalans: Jaume Huguet, Jaume Vergós II y Pau Vergós. Figura al Musèu de Belles Arts de Barcelona.

La capella de Santa Cecilia, a Sarrià, propietat dels Canonges de Barcelona, estava prop de les Corts, a Bederrida. Son origen era anterior al 1026, subsistint fins al segle XV. S'uní en lo segle XIV al monestir de Pedralbes.

La prosperitat agrícola d'aquesta part de Barcelona, creà més tart altre centre parroquial a les Corts de Sarrià, de més reduhida extensió. Poch se sab dels seus orígens. Però sí que allí, la habilitat y bona endressa de sos vehins, aliats ab los de Sant Just des Vern, lograren mantenir incòlums llurs privilegis especials del 1219 (veja-s p. 335). En cambi, Sants no té prou habilitat per sotstreure-s a la ingerencia dominadora de Barcelona y pert sos privilegis com a lloch de les Franqueses, en lo segle XIV o tal vegada al XIII.

La parroquia de Santa Maria dels Sants, antiquíssima (veja-s ps. 319, 323 y 407 y n. 879), apar sufragania del Pí abans del 1340 y fins 1840. Tenia terme propi y en ell hi estava Santa Maria del Port. Quan lo Rey donà a Barcelona lo monopoli de les carniceries dintre son Territori (n. 1217), se n'exceptuaren tres: una d'elles era la d'En Joan Lull «in riaría parochie de sanctis» (11 Setembre 1431). Però la d'En Arnàu Robert, també a Sants, fóu derrocada per no continuar-se en dit privilegi (1433) (n. 1218). Axò solzament mostra

(1217) La riera dels Sants (¿la riera Blanca?), en 1366 (6 Març) es senyalada com límit del Territori de Barcelona en un ban del Veguer, que prohibia «tenir bestiar manut dins Barchinona, ne dins los termes dejús scrits so es a saber, de la riera dorta fins a la riera dels sants e del col de cerola et del puig dagaillar tro a la mar» (*D. C. B. 1365-1366*, f. 20). En 1422 «sancti bartholomei de sanctis» farà referencia al Hospital de Provençana (*R. 3110*, f. 116).

(1218) *Llibre Vermel*, v. II, fs. 72 y 74.

important poblat a Sants. En los fogatges del 1359 a *Sant Bertoméu dels Sants* se li assenyalan 38 fochs, çò es, una població de quaranta cases (n. 1219).

Per falta de noves desconexèm a quina època pertany una capella de la Mare de Déu del Mont, que Laporta diu existia a mitjans del segle XVII y que, destruïda en los setges de 1697 y 1714, més tart s'obrí sots advocació de la Mare de Déu de Gracia.

Santa Eularia de Provençana, vella parroquia rural enclavada al extrém de la *Planicie Lubricati* (axis dit en 1010 al Plà del Llobregat) (n. 1220), crexia en població. També aumentà son territori, mercès a les arenas del riu. En la partida dels *Banyols* se formà una illa ja poblada en lo segle XIV. Cuydava Barcelona de la barca que hi havia aparellada al servey del vehinat (n. 1221). Tenia la *bandada des Banyoles*, en los fogatges del 1359, uns 26 fochs o cases. Llavors la *bandada del Prat de Prohençana de ça laygua* (axis se nomena a la part antiga de Santa Eularia), consta poblada per unes 18 families o fochs. La major població radicava en la *bandada del Espital de Prohençana* (avuy Hospitalet), consistent en unes 52 families. Santa Eularia continuà essent parroquia matriu. Al Hospital hi havia capellà, y en 1417 obtingué lletres per acaptar lliurement (n. 1222).

Tant cresqué la *Pobla del Hospitalet* (segons li deyan en 1496), que en 1460 s'acordà construir nova esglesia, y trelladar-hi la parroquia, en 1492. Volent-hi «fer un campanar en la Sglesia de la pobla del hospitalet», obtingueren aquells vehins la pedra de les pedreres municipals (12 Novembre 1496). En 1506 hi són portades les campanes de Santa Eularia (n. 1223).

Durant lo segle XVI sigueren motiu de controversia los límits de les parroquies del Hospitalet y de Sants. La acabà lo bisbe Coloma ab sentència arbitral lo 7 Abril 1601 (n. 1224).

La capella de la Mare de Déu de Bellvitja, fôu poch important. Situada en la part jussana de Santa Eularia, ja existia en 1407 (n. 1225).

Sant Gervasi de Caçoles, la antiquíssima capelleta rural, passà, en lo segle XIII, a la categoria de parroquia (n. 1226). Pere de Montjuhich, senyor

(1219) Equivocadament en los fochs de ciutadans, posaren a Sants junt ab Sant Feliu del Llobregat. Al dir-se allí *Sant Bertoméu* lo titular de la parroquia, aludirà al Hospital de Provençana.

(1220) *L. A. E. C.*, v. 1, f. 28, d. 5.

(1221) A. 1343.—Barcelona censà per 200 sous anyals, la barca dels Banyols, a Arnau Ferrer y a altres vehins de dita illa (*Llibre Vermell*, v. 1, fs. 141 y 142).

(1222) A. 1417 (26 Octubre).—Consignan dites lletres: «juxta iter regium sit fundata quodam Capella cum suo Hospitali in honorem et laudem Domini nostri Jesu Christi, D. D. Bartholomei et Blasii et Lucie Virginis, in quo quidem Hospitali pauperes hospites recolliguntur et eis necessaria ministrantur» (*Speculum Officialatus*, f. 352, A. C. B.)

(1223) R. 3370, fs. 46 y 166.—Laporta: *Ilustr. Catal.*, v. XI, p. 226.—D. C. B. 1496-1497, f. 44.

(1224) *Registro Communi ab anno 1599 ad 1602*, f. 157, Arxiu Curia Eclesiàstica.

(1225) Tant per la *torra Granera* de Provençana (any 1404) com per Bellvitja, veja-s *Manuale del 1401 a 1404*, f. 106 y del *1404 a 1408*, f. 127 del Arxiu Hospital de Santa Creu.

(1226) Francesch Carreras y Candi: *Notas históricas de Sarrià*, p. 6, n. 2.

del castell o torra dels Sants Gervasi y Protasi, se proposà erigir-la en parroquia, separant-la de Sant Vicents de Sarrià. Lo Bisbe fallà estar ben erigida la parroquia, en certa causa moguda per lo pàrroco de Sant Vicents (15 Janer 1245), declarant lo patronat d' Arnàu de Montjuhich, fill d' En Pere. Cresqué poch a poch, per tant que en 1359 se composava de 7 focs. Era natural vegés alçar-se ab goig, la reyal casa de Bellesguart en 1409.

Sant Genís d' Agudells també creix. La seva rectoria fôu unida per Benet XIII, en 1396, al monestir de Sant Geroni de la vall d' Ebrón, prenent-ne possessió en 1398 (20 Març). En avant la regiren vicaris perpetuaux. Sa capellania, abans del 1389, aparegué unida a la dignitat de Sagristà de la Catedral. Tingué com a sufragania la esglesia de Sant Joan d' Orta. Son vehinat, segons lo fogatge del 1359, era de 55 focs, que-s distribuían en 8 focs aloers, 28 de ciutadans, 18 d' esglesia y 1 de cavaller.

Sant Joan d' Orta en 1312 era filial de Sant Genís. Possehí lo dret de presentació o patronat, Bernat d' Orta, y en 1460, Antòn Guillèm d' Orta (a) de Montanyans (n. 1227), militar, senyors de la casa d' Orta. Lo capellà se titolà *rector* en lo segle xiv. Disfrutava de rodalia propria. Una visita pastoral del 1421, consigna que sols tenia dos parroquians.

Sant Andréu de Palomar (veja-s p. 307), experimentà notable amputació territorial, deguda al séu creximent, en 1052, ab la erecció de la parroquia de Sant Martí de Provençals (veja-s n. 745). Destruída per los almoravits en lo setge de Barcelona del temps de Ramón Berenguer III, tornà a consagrar-se en 1 Desembre 1105. Violada novament per los sarrahins, en 1132, la reconcilià Sant Olaguer. Era filial seva, Santa Eularia de Vilapiscina (veja-s p. 307), la que, en 1413, no disfrutava de cap benifet; possehia un càlzer d' estany, ab lo més just per celebrar-hi missa los diumenges y rebent dels vehins la caritat de dos sous (1586).

Tenia Sant Andréu la capella heremítica de la Santíssima Trinitat, al coll de Finestrelles (veja-s n. 888), hont existían les forques jurisdiccionalas.

En los fogatges del 1359, Sant Andréu figurava ab 108 vehins.

Benet XIII adscrigué aquesta parroquia a la Prepositura del mes de Març (1408), dirigint-la un vicari perpetual. Però la separà d' ella Alexandre VI, adjuntant-la al Capítol de Barcelona y senyaladament a la pía almoyna (1500), la que hi tenia un vicari nutual.

Anotàm en la toponimia noves partides de terra a Palomar, conegudes, en 1210, per la *Farigola*, la *Figuerosa* y lo torrent del *Bogatell* (n. 1228).

Sant Martí de Provençals, la antiquíssima esglesia barcelonina propera a

(1227) R. 3370, f. 102, A. C. A. En l' altar major de la esglesia antiga d' Orta, cremada en 1909, una pedra del grahó de pujar al presbiteri deya *Assi jauen los predecessors de la casa de Orta*, tenint a cada cap un escut tot ocupat per *cayres* de nombre indefinit, no permetent, la pedra, conèixer los esmalts. Era lo senyal de la casa d' Orta, construïda en un solar immediat a la esglesia.

(1228) L. A. E. C., v. iv, f. 146, d. 351.

la via romana del Vallès, passà, en 1052, de sufragania de Sant Andréu de Palomar, a esser-ho de Santa Maria de la Mar (veja-s p. 313). A les favorables circumstancies d'atravessar, lo terme parroquial, dues grans vies de comunicació de Barcelona, reunia la de fecundisar-lo la cequia Comtal, aumentada sa utilitat ab nous molins (segle XIII). A més se regavan los camps immediats, protestant-ne los moliners (veja-s p. 398). Prop del molí del Clot se posà una carniceria, y en 1431 (11 Setembre), al obtenir Barcelona lo monopoli de les carniceries dintre lo séu Territori, quedà exceptuada la del Clot.

Segle XV. - Sant Martí de Provençals

Lo Sant cavaller partint la capa ab lo pobre. Dessota la simbòlica ferradura, tradició catalana en les esglésies dedicades al Sant bisbe de Turs

També féu créixer la prosperitat del terme de Provençals, la constant reculada de la mar, afegint-se-li cada cent anys no poques mojudes més de terra aptes per la agricultura, principal font de riquesa de dit lloch.

La propietat hi apar subdividida, no formant-se centres de població a causa de la insalubritat de la part baixa del terme, hont abundava lo paludisme (n. 1229). Formavan dit terme, masies escampades y ab elles *torres* de ciutadans, conservant-se avuy la interessant *Torra del Fanch*, del segle XVI (n. 1230). En lo cens del 1359, se consigna tenir en junt 17 fochs.

(1229) Per judicàr lo poch poblat del lloch, retraurèm un llibre de baptismes del 1621 al 1640 (cremat en los incendis del Juliol de 1909), que donava un promitg de naxements de 9 cada any.

(1230) En 1559 (23 Febrer) fà constàr lo Dietari de la Generalitat de Catalunya, la existencia

Es de les derreríes del segle xv lo temple de Sant Martí que succehí als precedents en la primitiva àrea, acabant-se dintre la pitjor època del Renaxement. Hi sobressurt en la façana la escultura de Sant Martí mentres partia la capa ab lo pobre. Dues altres estatués, prou dolentes, de Sant Pere y Sant Pau, pertanyen al 1688. Lo vell retaule de Sant Martí està al Musèu de Belles Arts y En Sanpere lo suposa pintat d' En Antoni de Llouye *lo Saboyà*. No hi mancan en la porta abundancia de ferradures, inseguint la pràctica catalana de les esglesies dedicades al Sant Cavaller francès.

La creu de terme, originaria del segle xiv, ha sigut renovada, essent la actual escultura del 1589 (veja-s p. 411) y lo fust contemporani.

Vistes les parroquies que exercían jurisdicció eclesiàstica dintre Barcelona, caldrà, per completar aquesta relació, examinar los convents o fundacions monacals de nostra Ciutat y de les afores. Subsistents de la època comtal sols hi havían Sant Pere de les Puelles (de que-n tractàm com a parroquia), Sant Pau del Camp, Santa Anna, Templers y Hospitalaris de Sant Joan de Gerusalèm.

Sant Pau *del Camp*, quins orogens ja-ns són coneguts (veja-s p. 195), tingué la sort de que les muralles del segle xv l' enclouguessen dintre.

Com era de prou importancia y estava construít ab esplendidesa, no necessitaren fer claustre ni esglesia, conservant la obra romànica ab petites adicions, com la del matacà en sa porta principal, des del xiv. Dessota les voltes dels claustres, reposavan en carners de pedra les despulles dels cavallers Bernat de Bell-lloch († 1279) y Grau de Bell-lloch († 1300), y del prior Berenguer de Solicrup († 1293). Carners que passaren al Musèu de Santa Agatha quant la part de convent contigua al claustre y aquest meteix esdevingueren edifici militar y aquartelament de soldats (1835 a 1904) (veja-s n. 335). Los quals no hi han estat tornats a despit de sa notable restauració actual (n. 1231).

De la fundació de Santa Anna ne tractàm en la p. 276. Lo creximent del monestir es patentisat per lo bell temple construít al iniciar-se nostra confederació ab Aragó (1141-1146).

La esglesia té forma de creu llatina, està construída dintre la època de tranzició del romànich al gòtich, segons se veu en lo creuer y cimbori (segle xiii al xiv). Lo magnífich y interessant claustre, d' un pur istil gòtich, fòu obert dintre lo segle xiv. A ell donava la bella sala *del Noviciat*, hont Ferràn II hi celebrà les corts del 1493.

La opulencia del monestir de Santa Anna, ja-s manifesta ab les donacions d' Anfòs I de les viles de Palafurgell y Jofriú (Desembre 1194), y ab la de Ramón de Plegamans ab la seva part en lo dret de cops de Barcelona. Llavors

d' una torra notable, antigament dita *del diable* y llavors *de la Verge Maria*, entre Sant Andréu y Barcelona, junt a la carretera.

(1231) *La Restauració de Sant Pau del Camp*, en *La Veu de Catalunya*, del 14 Janer 1905.

pertanyia als *freres del Sach*. Al començar lo segle xv s'hi troban ja freres del Sant Sepulcre, tal vegada introduhits a les derrereries del xiv, a quina època pertany la interessant agrupació esculptòrica del sepulcre de Jesucrist. Ara s'observa poca estabilitat en la nova ordre o inobservancia monacal. Precisa que lo Sant Pare encomenàs la seva reformació als priors de Nazareth y de Sant Gerònim de la vall d'Ebrón. En 1452, aquests Comissaris Apostòlics promulgaren uns estatuts o ordinacions de nou regisme, dels que n'alçà acta lo notari Antoni Vinyes (n. 1232).

Lo priorat de Santa Anna se secularisà en 1595, li tornaren sos privilegis en 1608, quedant Colegiata Prioral *nullius diocesis*. Finalment se convertí en parroquia de Barcelona en Novembre de 1835, ab títol de *parroquia major*.

Del priorat de Santa Eularia del Camp n'anticipavam algunes de ses vicisituds històriques en la p. 316, que al present aclarirèm. Estava prop del molí d'En Malla (fogatges del 1363) (veja-s p. 388). Hi establí la canònica agustiniana lo bisbe

Guillèm de Torroja (1155). En 1293, ocuparen en la plaça de Santa Anna un nou local. Se-ls conexia per *freres del Sach*, a causa de sa tosca vestidura, y també *freres de penitencia*. Sobrevingué la reforma agustiniana al començar lo segle xiv, dividint-se en opinions lo convent: los partidaris de la reforma pas-

Segle XIV.-Santa Anna

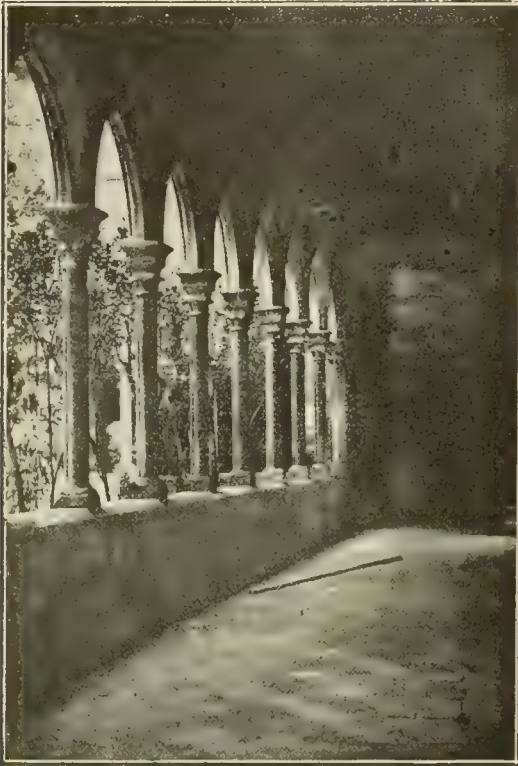

La agrupació esculptòrica del Sant Sepulcre

(1232) La acta d'incorporació dels freres del Sach o de penitencia al monestir de Santa Anna, del 1293, la publicà Jaume Villanueva: *Viaje literario á las Iglesias de España*, v. xviii, p. 297.

saren, ab Frà Zaguals, a fundar lo convent de Sant Agustí, prop del portal Nou (1309). Manifesta la importancia del monestir dels frares del Sach, lo fet d'allotjar-s'hi, en 1390, l'infant Martí, duch de Montblanch, al donar a la Catedral la famosa reliquia de la Santa Espina, estotjada en interessant reliquiari de la època (n. 1233) y portada ab processó, sermonant al pati de la capella de

Segle XIV.-Santa Anna

Lo claustre gòtic

atravesando el muro que discurre desde el baluarte ó grande bastión de la puerta de levante, hacia la puerta de San Daniel á la puerta Nueva y á las Junqueras» (n. 1234).

Com a parroquia no consta abans del segle xv. Fora del que diuen aquests autors, sols tenim algunes anotacions dels Dietaris referents als segles xvi y xvii que ho confirman. Acresqué sa importancia lo fet de fundar-s'hi la capella o altar de Sant Roch. A conseqüència de la crudel glànola que en Agost de 1475 s'introduhí en la Ciutat y perdurava en Març del 1476,

Montsió, contigua al dit Monestir. En 1421 aquest s'ajuntà a Santa Anna, dexant son convent a les dominiques de Sant Pere Màrtir. May perderen lo nom de *Santa Eularia de Mèrida*.

La vella esglesia de Santa Eularia del Camp, alguna vegada dita *de Mèrida*, subsistí a les afores de Barcelona. La dexaren los frares agustinians o del sach y no tornà a tenir caràcter monacal. D'allí, en 1358, se portaren processionalment a la Catedral, los caps de les Santes Digna y Benigna, dues de les *onze mil* vèrgens que-s creyan mortes màrtirs ab Santa Úrsula.

Segons Bruniquer, en 1479 «se rehedificà la Iglesia de Santa Eularia Emèrita, *Parroquia* de Barcelona, fora los murs y se demolí lo any 1651, per las guerras y se troba vuy dins Barcelona». Pujades diu que «es parroquial y sus términos comprenden gran parte de la fusina,

(1233) Espines de la corona de Nostre Senyor Jesucrist, Barcelona ne possehia 7; a mitjans del segle xvii les cataloga Pujades (v. vii, p. 134): una en la Catedral, dues al Pí y les altres una en quiscuna de les esglesies dels Sants Just y Pastor, Sant Francesch, Gerusalèm y Elisabeths.

(1234) G. Pujades: *Crònica Universal de Catalunya*, v. vii, p. 289. — R. B., v. ii, f. 72.

s'agità la idea d'alçar una capella a Sant Roch. Ho autorisà lo Concell municipal, «emperó que nos faça ab despesa de la Ciutat: mas si alguns volran acaptar per dita obra, sia permés» (27 Març 1476). La glànola continuà fins al Octubre del 1476. No-s féu capella separada, sinó unida ab Santa Eularia. Una processó de pregaries, a 10 Juliol 1483, anà «a la sglesia de madona sancta Eulalia del Camp, ahont es instituhida la capella del beneventurat mossen sanct Roch». Avençat lo segle xvi, s'instituí la festa de Sant Roch, pelegri, anant-hi los Consellers (16 Agost 1563). Aquesta esglesia, situada prop les muralles, ab la caseta del capellà y un petit jardí, Bruniquer diu que desaparegué en 1563 (v. II, f. 123).

Sant Joan de Gerusalèm fóu fundat per los cavallers de Sant Joan en 1205 y en 1700 hi feren venir les monges d'Alguayre, de la propria ordre. Coincidí sa fundació ab la immediata abolicíó del hospital de peregrins de Sant Nicolàu de Bari (1211), com si no fós indispensable. La missió dels frares Hospitalaris era hostatjar als peregrins, tan nombrosos en la Etat Mitjana. Lo peregrinatge, que durant llarchs segles entrà en les costums de tots los pobles, satisfeya, en certa manera, lo desitg innat al home, de corre món. L'esperit relligiós també endreçava aquest constant moviment, portant als cristians a Gerusalèm, Roma y Sant Jaume de Galicia, axò es, d'un extrém al altre del món cristià, y als musulmans a la Meca y a altres santuaris. Nostres Comtes prohibiren a alguns cavallers anar de romiatge sense autorisació (n. 1235). Tanta importancia se concedía a la currua de gent que peregrinava, que en lo segle xiii, los pobles se disputavan lo camí de llur passatge, conceptuant-la font de prosperitat (n. 1236). Es greu error creure que los *hospitals* o llochs d'allotjaments de peregrins, fossen aparellats per la gent de baixa condició. La esglesia de Sant Joan de Gerusalèm, moderna y gran, no era notable, ni tampoch lo séu claustre. Sols se retreya la imatge de Sant Joan de demunt la porta principal, obra del escultor Casas. Allí hi enterraren al patrici Joan Clarís, canonge d'Urgell, quina sepultura y restes s'han perdut ab la desaparició del convent.

L'Hospital de Sant Nicolàu de Bari fóu lo principal allotjament de peregrins del segle xii. Estava prop la mar y tenía una petita esglesia y claustret. Perdé sa importancia al edificar lo nou hospital junt al Merdançar, los Hospitalaris (1205). Sant Francesch, al venir a Barcelona (1211 a 1214), s'allotjà a

---

(1235) Són d'abans del segle x les noves peregrinacions de catalans, a les que posà límit, en 1063, Ramón Berenguer I (Pujades: *Crònica de Catalunya*, v. vii, p. 406). En 1447, Antoni de Vilatorra, barceloní ilustre, un dels consellers que estàn retratats en la taula d'En Lluís Dalmau, volguent visitar los Sants Llochs, se féu construir una galera, posant-li per nom *Gerusalèm*, obtenint llicència d'armar-la (R. 3147, fs. 31 y 32).

(1236) Veja-s la disposició del rey d'Aragó Sanxo Ramírez, del 1090, que tracta de fer passar lo camí de Sant Jaume de Galicia per Lizarra, desviant-lo de Çarapuz (J. Salarrullana: *Documentos de Sanxo Ramírez*, v. 1, p. 108).

Sant Nicolàu de Bari (n. 1237). D'aquí la concessió d'aquest hospital a Sant Francesch, ab la terra vehina fins a la mar, per establir-hi convent de la ordre (1232).

Es lo primer convent de franciscans o framenors en la península Ibèrica. No se sab de quan datava la seva bella esglesia gòtica: la làpida del gran benefactor Ramón de Banyeres, prova estaria avençada o acabada en 1277, en que ell morí. Altra làpida deya que la havia consagrada en 7 Juliol 1297, Sant Lluís, bisbe de Tolosa, dedicant-la a Sant Nicolàu de Bari. Era nebot de Sant Lluís, rey de França, fill de Carles d'Anjú, y trobant-se presoner a Barcelona, pren-

Segle XIII.-Esglesia de Sant Francesch

L'absis o reraspàtles donant a la muralla de mar

gué l'hàbit de franciscà y en dit convent seguí sos estudis. Lo monestir guardava la capa pluvial ab que Sant Lluís consagrà la esglesia de Sant Francesch y en altre reliquiari un dels seus dits (n. 1238).

La esglesia de Sant Francesch se féu ab almoynes. La derrera volta, axò es, la vuytena, la pagà la Ciutat. Lo temple, del millor istil gòtich, era d'una nau, alta y espayosa, ab 23 capelles al entorn. Al ensemps que la esglesia, s'edificà un sumptuós claustre de bellíssim istil gòtich, comparable ab lo de Santa Catarina, acabat en 1349. La vida de Sant Francesch hi estava representada en 25 hermoses pintures d'En Viladomat, salvades per la Junta

(1237) Francesch Eximeniç escrivia en lo *Terç del Cristià*, f. 35 «com nostre pare sanct francesch vingues de terra de moros e preycàs a barchinona en vna pocha capella de sanct nicolau qui era la on es lo nostre monestir huy en la part on es huy la capella de sanct loys».

(1238) Antoni Enias de Molins: *Catálogo del Museo Provincial de Antigüedades de Barcelona*, p. 88. — *B. A. y M.*, v. 1, p. 569.

de Comerç y avuy al Musèu Municipal. La magnífica y delicada trona de pedra està en un Musèu de París. A Sant Francesch hi reberen cristiana sepultura diferents individus de la casa reyal barcelonina, com lo rey Anfòs II († 1291), l'infant Jaume d'Aragó, comte d'Urgell, fill de Jaume II († 1300), la reyna Constança de Sicília († 1305), lo rey Anfòs III (1335) abans de portar-lo al convent de franciscans de Lleyda (17 Abril 1369), la reyna Sibila de Fortià († 1406), la reyna de Xipre Elionor d'Aragó, filla del infant Pere d'Aragó († 1427), etc. Pere d'Aragó, comte de Ribagorça, fill de Jaume II, en 1359 prengué l'hàbit en aquest convent. En sa esglesia se celebraren diferents corts als catalans, com, v. g., les obertes lo 15 Febrer 1519 y lo 4 Maig 1529.

Ab relació al claustret y cel·les de Sant Nicolàu de Bari, refereix lo cronista franciscà P. Coll, que un furiós temporal les derrocà en 1500, reedificant-se en 1600. Les cel·les més semblavan sepultures per cossos de morts que no habitacions per vius. En una d'elles se llegia «cella fratris Francisci Assisio anno 1211».

Sempre quedà lo monestir de framenors a un extrém de la Ciutat, en lloch desavinent y solitari, prop la mar. No es estrany trobar prohibicions d'apedregar-se los xicots *ab bassege faent batallies* (17 Abril 1365) y també de llençar «en la plaça qui es devant lo monestir dels frares Menors, Cans ne Gats morts, terre, escombradies», etc. (25 Juliol 1375). En 1567 foren trets per breu temps los frares menors y San Francesch ocupat per los de Jesús de Gracia (n. 1239).

Lo famós convent de Santa Catarina, de frares dominichs, començà ab un senzill establiment instalat en 1219 en la casa d'En Pere Gruny, junt al call juhich, avuy carrer de Marlet n. 1. Allí ingressà en la ordre Sant Ramón de Penyafort (1 Abril 1222). Lo convent se trelladà a un lloch que-ls cedí la

Segle XIV. - Convent de Sant Francesch

Dibuix de Parcerisa

Lo claustre del 1349, en sos derrers temps

1239) *Dietaris* de la Generalitat de Catalunya, 9 y 20 Maig 1567.

SANTA CATERINA de BARCELONA.

Parra
Safreig

Bassa
Fusteria

C. de Gombau

C. de San Jo.

C. de St Domingo

C. de Giralt Pellicer

Cuyna
Pati de la Cuyna

Pati del
Noviciat

Sagrissia

Sagrissim

Dependencias de la Cuyna
de primera
Magatzem
del Hortola
Menjadors
de carn i de menjur

Horta

1er Claustre

2er Claustre

Esglesia

C. de St. Jacinto

C. de Colomans

C. de la Flor del Liri

C. de Senyeres

Placeta
de Sta Caterina

En los bajos tenies del convent y en la pis-alla bi-
blioteca

Mostra Senyoria
de Gracia
Casa del Convent

Habitacions
deis porters

C. de les Freixures

Porta
en Trugi

Font

Escala

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

metres

C. d'en Trugi

C. d'en Trugi

Arella

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

metres

Ciutat, hont hi havia una capella dedicada a Santa Catarina, titular que seguí conservant lo convent dels predicadors (31 Octubre 1223) (n. 1240). Sumptuós fôu lo nou edifici que s'alçà inseguint les millors orientacions del gòtich dominant, y se terminà en 1268, ab auxili d'una imposició creada per lo Rey a dita fi sobre les mercaderies arribades al port de Barcelona. Si la església, de tres naus, ab síis capelles colaterals, resultava interessant, molt més ho fôu lo claustre, lo més esbelt de Barcelona, construït, segons Villanueva, del 1268 al 1269, y la ayrosa agulla campanar de 200 palms d'alçada «que com lo dit d'un àngel assenyalava al cel», segons frase de Mossèn Verdaguer. Lo chor, construït en 1270, ocupava, fins 1546, lo centre del temple: llavors se posà a un extrém. Ses cadires de fusta se conservan a la església dels Sants Just y Pastor.

La biblioteca, que en 1733 tenia caràcter de pública, fôu la més notable de Barcelona. Tenia 22,000 volums, alguns raríssims, entre ells lo iv de les Sentències de Sant Tomàs d'Aquino, escrit de sa propia mà; un còdice del segle xiv sobre fets y miracles de Sant Ramon de Penyaforç, que serví per la beatificació; infinitat de manuscrits de Eximeniç, Boeci y altres autors; dietari del 1349 al 1443, y la interessant secció de les obres y escrits condemnats per la inquisició barcelonina. Tota desaparegué en 1835.

A Santa Catarina, durant lo segle xiv, s'hi aplegà lo Concell de Cent,

Segle XIII. - Convent de Santa Catarina

Dibuix de Parcerisa

Claustre, església y campanar al fons

(1240) En 1820 se posà una làpida commemorant la fundació. Veja-s Fidel Fita: *B. A. H.*, v. XLVIII, p. 312. — A. Elías de Molins: *Catálogo del Museo Provincial de Antigüedades de Barcelona*, ps. 142 y 156. — Bonaventura Ribas: *Estudios históricos y bibliográficos sobre San Ramon de Penyaforç* (Barcelona, 1890), ps. 62 y 74. — *B. A. y M.*, v. 1, p. 562. — J. Villanueva: *Viaje Literario*, v. XVIII, ps. 176 y 305. — Cayetà Barraquer: *Las casas de religiosos en Cataluña*.

fins a tenir sala propria. En 1456 feren, los dominichs, grans festes per la canonisació de Sant Vicents Ferrer.

Segle XIV. - Sepulcres de Santa Catarina

Clixé de A. Mas

Sarcòfagh y esculptura de Sant Ramón de Penyafort, que de Santa Catarina passaren a la Catedral y que forman l'altar que es avuy propri del Sant

Contenia les despulles del venerable Frà Pere Cendra, prior de Santa Catarina († 1244), quina canonisació instà la ordre; les de Sant Ramón de Penya-

fort, ab lo sarcòfach, que après del 1833 passaren a la Catedral, y de molts cavallers y personatges importants.

Diferentes vegades corregueren perill d'èsser reformats nostres predicadors de Santa Catarina. Explicavan los Consellers a la Reyna a 12 Janer 1445, com «per fama divulgada en aquesta Ciutat e en altres parts, havèm entès que alguns frares no coneguts, portants labit de la religió dels frares preycadors, anants mansuets com a ouelles, sots nom de la obseruança regular de sanct Domingo, volen venir, star e habitar en lo Monestir del dit orde de preycadors d'aquesta Ciutat, per introduhir en aquella la Regla de la obseruança dessus dita, e pervertir tot lo estament del dit Monestir, fundat e hedificat sots altra regla de sanct Domingo e no pas de la obseruança» (n. 1241).

Més tart, quan s'introduhí en alguns de nostres monestirs la ingerencia y domini castellans, axò es, al finar lo segle xv, un memorial adreçat als consellers (1515), explicava: «que V.^s M.^a no ygnoren les inquietuts y perturbacions ne son seguides estos dies passats en aquest nostre principat de Catalunya, en espessial en aquesta insigna Ciutat, y assó a causa de voler dominar en ella Castellans y traure los naturals de la terra: y com sía avisat, que vn castellà quis diu fra domingo de monte mayor, ara en les Corts pretengué, ab fauor de castellans los quals tenen a la nostra natió en gran oy y auorrició, vulla pendre possessió de aquests conuents de Catalunya, en especial de aquest vostre couent de preycadós de barcelona...» Lo dany pogué evitar-se (n. 1242).

La ordre de la Mercè o de redempció de captius, té sos antecedents referits en la plana 218. A redimir captius se dedicà ardorosament Pere Nolasch, quan vingué a Barcelona fugint de la heretgia francesa. Organisà una germandat o confraria layca, a la que li donà Jaume I altre hospital de peregrins, que ab títol de Santa Eularia, existía des de 1045, junt al Palau Major (veja-s plana 304).

Experimentà persecucions la confraria, y Nolasch, d'acort ab Jaume I y ab Ramón de Penyafort, fundaren una nova ordre sots títol de Santa María de la Mercè, en l'any 1218, o 1223, o 1228, puix los historiadors mantenen opinions opostes. La Ordre no tingué *donats* o *deodats*, y sols frares llechs ocupats en redempcions: los *donats* vingueren après, com a col·laboradors, participant dels beneficis espirituals y temporals (n. 1243).

Al començar la institució, Jaume I li cedí l'antich Hospital d'En Guitart, com dihèm en plana 301. Més avant, en 1322, alçaren en la platja dels Còdols o Vilanova de les Roquetes, son primer edifici, ampliat immediatament (1249).

(1241) *Letres Closes 1444-1445*, f. 168, A. M. B.

(1242) A. 1302. — Prohibició de jugar a gresca «en lo cementiri de sancta Catarina o en la plassa qui es dauant lesgleya de sencta Catarina dins los portals» (*D. C. B.*, 1301-1303, f. 90).

A. 1446. — De grans disencions ocorregudes a Santa Catarina tracta lo R. 3271, f. 57. — Veja-s la monografia d'Adrià Casademunt sobre aquest convent.

(1243) Fr. Fausti D. Gazulla O. M.: *D. Jaime I y la orden de Nuestra Señora de la Merced*, publicat en *Congrés d'Historia de la Corona d'Aragó*, p. 329.

En l'altar dedicat a la Mare de Déu hi tingueren capellà propi, servint *in spiritualibus* als moradors del convent. En 1252 lo Rey los hi prometé construir archs demunt lo carrer, ajuntant dit convent ab l'hort. Tota la obra gòtica y los claustres que ab posterioritat s'edificaren, estavan en la part hont hi ha la actual esglesia de la Mercè, llavors titolada *de Santa Eularia*.

La Mare de Déu de la Mercè

Clixé de A. Mas
Petita imatge del segle XIV, trobada
derrera ment y que-s venerà abans que la actual

Clixé de C. Pérez de Rozas
Imatge actual, segurament
del segle XVI, sense vestidures

Se promogueren algunes excisions o cismes; la primera, començà a la mort de Frà Pere d'Amer, general en 1301; la segona en 1305, cuan lo cisma d'Occident; la tercera en 1311, y axis seguiren fins al nové cisma en 1433. Cap tingué importància trascendental (n. 1244).

Dintre lo convent que féu alçar Jaume I, hi tenia lo Monarca habitació propria, prous vegades habitada per ell y sos successors: en 1406 la ocupà la reina Violant de Bar, viuda de Joan I.

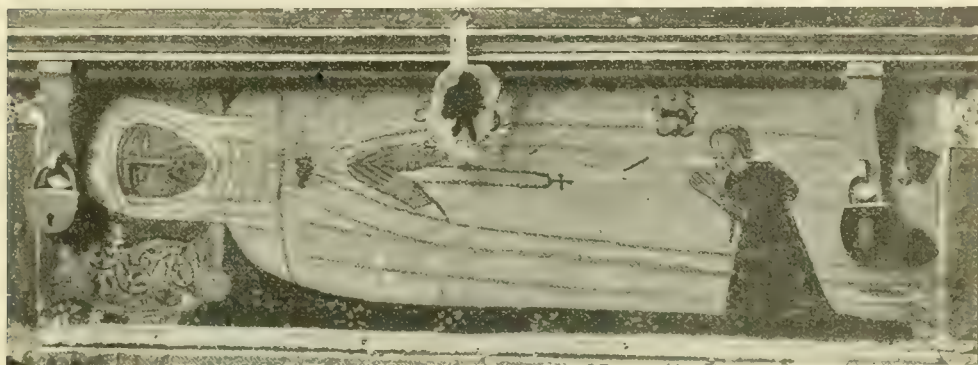
(1244) *Speculum fratrum ordinis Beate Marie, de Mercedis*, M. S. al A. C. A., hont se detallan dits cismes. Veja-s també A. Damians y Manté: *La festa de la Mercè*, en *La Renaixensa* del 23, 24 y 25 Setembre 1902 (edicions del vespre). Sobre forts debats per la elecció de Mestre General, en 1441, veja-s R. 3138, f. 76, A. C. A. — Marià Ribera, en *Milicia Mercedaria*, fà referència a la obra de Felip Guimerà: *Breve historia de la orden de Nuestra Señora de la Merced*, fetà en 1591.

Sant Pere Nolasch y sos frares se serviren, fins al 1249, d'un oratori del hospital de Santa Eularia, quina situació era la de la actual capella de la Soletat. Llavors se començà lo nou temple sots los auspicis de Jaume I, edificació que encara prosseguia en 1267 (n. 1245). La esglesia gòtica, derruïda en lo segle XVIII, tingué aproximadament les dimensions que la actual.

Lo Convent obtingué privilegi de capella reyal y sos frares nom y dignitat de capellans reials, domèstichs y familiars (27 Janer 1401). Sofrí un famós incendi en 1687.

Al ensemps que los frares mercedaris, s'instalaren les monges de la propria ordre (1265), quina primera superiora fôu Santa Maria de Cervelló o del

Santa Maria de Cervelló o del Socós († 1290)

Clixé de A. Mas

Pintura de la Santa Mercedaria, feta en 1380, en la caixa que guarda ses mortals despulles

Socós (1230-1290). Aquesta gran Santa està reclosa en una interessant caixa de fusta pintada, que li féu fer lo rey Pere lo Cerimoniós (1380). Fôu canonizada en 1693 (n. 1246), però sa fama era tanta, que ja en 1514 a Càller hi havia un monestir de Santa Maria del Socós (n. 1247).

Les *Sors Menorettes* o monges de Santa Clara com ara se-ls hi diu, següen de prop a la fundació de *framenors*, los seus germans en relligió. L'im-

(1245) En 1859 (22 Fèbrer) se projectà la erecció d'un monument als mercedaris dintre la esglesia de Santa Clara, en memoria d'haver-se fundat la ordre en aquell lloch. No passà de projecte (*Almanaque del Diario de Barcelona*, 1860, p. 134).

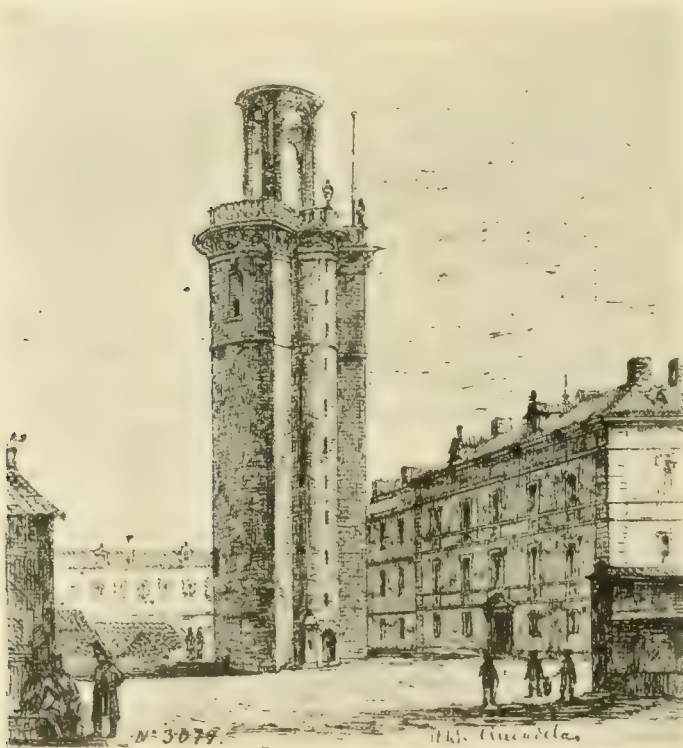
(1246) Esteve de Corbera: *Vida de D.ª Maria de Cervellón* (Barcelona, 1629).—Lluís de Barutell y Erill: *Discurso panegirico de la canonización de Santa Maria de Cervellón* (Barcelona, 1693).—Manuel M. Rivera: *Vida y milagros de Santa Maria del Socós* (1693).—Juan Interián de Ayala: *Eptitome, etc., de Santa Maria de Cervellón* (Salamanca, 1695).—Miquel de Ulate: *Vita Catalauna virginis Marie de Cervellon* (Madrid, 1712).—Ramón Vidal: *Eptitome, etc., de Santa Maria de Cervelló* (Barcelona, 1746).—F. Carreras y Candi: *Festes de la canonisació de Santa Maria de Cervelló o del Socós en 1693* (Barcelona, 1893).—Andreu Giménez Soler: *Santa Maria del Socós*, en *Diario de Barcelona* del 25 Setembre 1898.

(1247) Lo monestir de Santa Maria del Socós de Càller, era de la ordre de Sant Agustí en 1514 (R. 3585, f. 164).

portant arxíu de les clarisses publicat en 1895 (n. 1248), nos ilustra sobre sos orígens. Gregori IX, en 18 Febrer 1236, recomenà als barcelonins la fundació que acabaven de fer, en 1233, Sor Clara d' Assís y Sor Agnès de Peranda.

En l'any 1237, lo bisbe Berenguer de Palòu otorgà a Maria de Pisa y a les relligioses que ja formavan una comunitat de *menoretas*, l'hort situat sota Santa Eularia del Camp. Llundava ab la carretera de Montgat, ab lo Rech Comtal y ab la mar. En ell construiren lo monestir en honor de Sant Antoni, conexent-se vulgarment per *Sant Damià*, a causa del convent de Sant Damià,

Segle XIII.-Lo campanar del convent de Santa Clara

La vella torra dita de Sant Joan, al quedar enclavada al mitg de la borbònica Ciutadela barcelonina

fundat a Assís per Santa Clara. Estava sots la regla de Sant Benet, però no formava part de dita ordre y depenjava directament de la Sèu Apostòlica. Fóu sa primera abadessa Sor Agnès Peranda, neboda de Santa Clara. S'alçà, en 1249, lo convent y esglesia, quina torra campanar, dita de Sant Joan, es opinió general que fóu, en lo segle XVIII, la famosa *torra de la Ciutadela*. Pí y Arimón

(1248) Fidel Fita: *Fundación y primer período del monasterio de Santa Clara en Barcelona* (*B. A. H.*, v. XXVII, ps. 273 y 436).

ho desmenteix per la seva estructura y aspecte modern (n. 1249). Emperò podia haver sofert notables modificacions.

Lo convent de clarisses prengué caràcter aristocràtic: Gregori IX facultà a la reyna Violant a entrar per devoció tres vegades l'any a sa clausura (5 Juliol 1240). Jaume I los hi cedí 11 dextres d'arenal, fins a la mar, y aygua del rech Comtal per regar (26 Juny 1246), obtenint d'Alexandre IV, facultat d'entrar a la clausura ell y ses filles per devoció (25 Juliol 1258); Inocenci IV, que poguessen enterrar en son cementiri a qualsevulga devot (28 Setembre 1250); diferents papes otorgaren indulgencies a la nova esglesia y als seus benefactors, assenyalamment en 1257, en que estavan embrancades, les monges, ab la construcció del interessant claustre, altre joyell del art gòtic català, també malhauradament perdut (n. 1250). Se creu que en 1515 lo convent ingressà en la ordre benedictina. Tingué privilegi de fer forns a Barcelona, dintre certa rodalia (n. 1251).

Los frares carmelites, segons Diago, s'establiren aquí en 1293, y segons Bruniquer, en 1294. Capmany diu que lo temple era obra del 1287, y Pí y Arimón que opinions recomenables l'assenyalan pertànyer al 1160, y altres al pontificat d'Alexandre III, en 1180 o en 1181.

Lo temple, gòtic, del segle XIII, may meresqué elogis especials. Era gran, però d'amplaria desproporcionada, mancat del esperit y bon gust d'altres temples. Tenia dos claustres y experimentà modificacions importants en los anys successius.

A Sant Vicents de Jonqueres (prop Sabadell) se fundà, en 1214, un convent de monges benedictines. Per la solitud del lloch se trelladaren a Barcelona en 1269, erigint lo convent en les afores de la Ciutat. De la ordre de Sant Benet havían passat a la de *Fidei et Pacis* (1233) y après a la de Santiago o Calatrava. En 1480 lo Capítol general de la Ordre disposà que no proferissen vots de pobresa, virginitat y obediencia.

Tenia una esglesia y claustre gòtic dignes de nota, reconstruits en la parroquial esglesia de la Puríssima Concepció. En lo presbiteri existiren pintures al fresch d'En Viladomat.

En l'hort de les monges sòbressortia una palmera pujant més amunt que les voltes de la esglesia. Mossèn Verdaguer la prengué per símbol y motivà una de ses més belles poesies sobre la Barcelona que desapareix, perdent-se ab ella l'esperit de nostres progenitors.

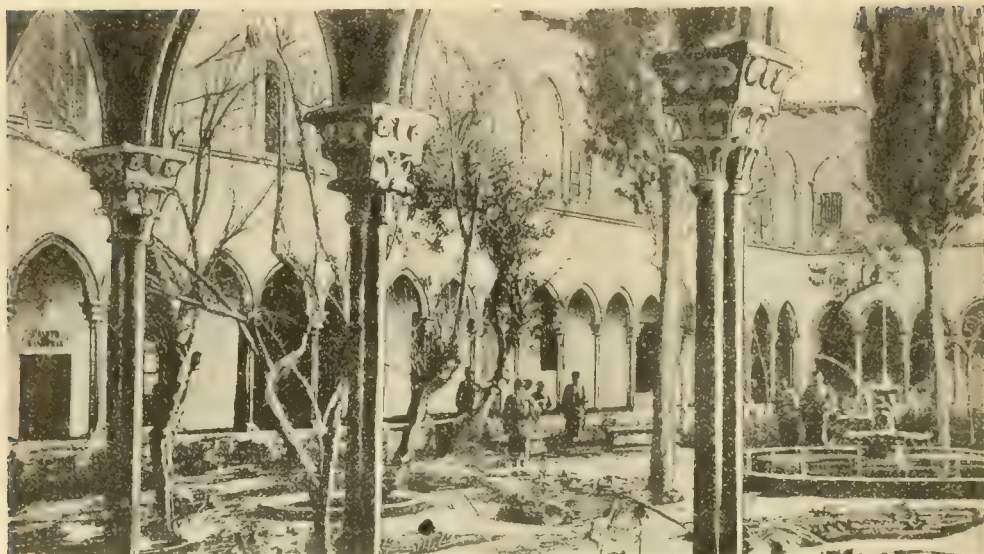
Un monestir de *domnes* o *canoneses* o dames principalíssimes, s'instituí a Barcelona en lo segle XIII o XIV. Se benehí la esglesia en 22 Novembre 1362, sense que conste d'ella res especial. Lo nom que adoptaren devallava del lloch

(1249) *B. A. y M.*, y. 1, p. 534.

(1250) En l'actual convent de Santa Clara se conserva un dibuix del claustre vell.

(1251) Del 1440 (23 Desembre) es un curiós fet motivat per aquest privilegi (*R. B.*, v. III, f. 21).

Segle XIII.-Convent de Santa Maria de Jonqueres

Da *Bàrcelona històrica* de Torres Oriol (2ª part)

Lo claustre en sos derrers anys, al ésser utilitat per aquartelament de tropa

Aquarela de F. Soler y Rovirosa

L'antich hort de les Monges ab la palmera, convertit en pati de la Casa de Correcció

de Montalegre, demunt Tiana. Especialment visitat en 1514 per Frà Pere de Burgos, abat de Montserrat, lo suprimí Climent VIII (22 Setembre 1593).

Lo convent de Sant Agustí, erigit en 1309 per Frà Bonanat Zaguals, fôu una tercera canònica agustiniana fundada a Barcelona, després de les de Santa Anna y Santa Eularia del Camp. S'instalà en les cases de Jaume Basset, cap al portal Nou. Son origen se relaciona ab la reforma de la ordre en aquests anys, passant al nou monestir los frares reformistes y restant los altres al dels frares del Sach o per altre nom Santa Eularia de Mèrida.

La esglesia, gran y espayosa, d'una sola nau de 29×39 vares castellanés, contingué un preciós retaule de Huguet, acabat a mitjans del segle xv y del que se conservan algunes taules en la casa gremial dels pe-rayres. Tenia dos

claustres: lo més gran y de major importancia artística, obrat en lo segle xv, se distingia per les ayroses columnes dels archs. Enfront la porta d'aquest claustre existí la capella de la Verge de la Pietat, mólt venerada, feta en 1399.

En 1716 se comminà a la comunitat la evacuació de son monestir. Prou gestionà lo Prior la subsistencia de la esglesia, oferint rebaxar la alçada y tenir mines a punt pera volar-ho tot quan convingués. Mes lo Rey no hi accedí, derrocant-se lo monestir y quedant la congregació sense local fins al 1727, com dirèm més tart.

Lo convent de Santa María de Montsió, experimentà no poques vicisituts abans de solidar-se fermament a la plaça de Santa Anna. Prop del portal de Jonqueres s'establiren, en 1351, unes monges sortides del monestir que a Prullano hi fundà Sant Domingo de Guzmàn. En 1354 se trelladaren prop del palàu *Menor* y en 1357 lo Rey posà la primera pedra del nou monestir, junt a la Dreçana, en lo mas d'En Bisanya, que-s denominà de Sant Pere Màr-

Segle XIV.-Convent de Sant Agustí "vell"

Detalls arquitectònics que han restat de la vella esglesia

tir (n. 1252). En 1371 fôu abandonat per les dominiques dit lloch, passant a la casa d' En Porta, hont après hi anà lo monestir de Gerusalèm.

En 1420 (9 Juny), los reys d' Aragó «vehent que les monges predicadores daquexa Ciutat (*Barcelona*) stan en monestir fort petit e impertinent a sus-tenir ab coratge feruent la acerbitat de lur regular clausura, havem fet encercar loch pus decent, lo qual es lo monestir dels sachs a la plaça de santa

Segle XIV.-Esglesia de Montsió

Trelladada a la Rambla de Catalunya

capelleta existent dintre una horta prop l' antich torrent Merdançar o riera de Sant Joan. Lo Concell de Cent fomentà la institució, contribuint a la erecció d' un convent (1365) acabat en 1372 y posat sots la regla agustiniana. Més tart s' hi aplicà altre convent de monges canoneses de Sant Agustí, del terme de Terrassa, en lo lloch dit *Puig-barral*, confirmant-ho lo Sant Pere en 1535. Se-ls hi digué *les Madalenes*. La esglesia era petita ab voltes ogivals. Ni ella ni los claustres se distingían per sa bellesa: la porta era quadrada ab senzill timpà enfundit, sobremontant-la artístich rosetó circular. En 1880 se trelladaren al xamflà de Valencia y Montaner.

Anna». Quin convent «lo dit prior dels sachs e sos canoges, de bon grat e voler dar e lenguexen lo lur monestir, es muden al monestir de Santa Anna» (n. 1253). Efectuat lo trellat de les monges en 1423, prengueren nom de *Santa Maria de Mont Sió*, d' una capella que allí hi trobaren. Lo claustre, mólt semblant al de Jonqueres, era la obra més artística de la construcció catorzecentista, que rivalisava ab los de Santa Catarina y Sant Francesch. Unes arcades de punt d' atmetlla apoyades en primes y esbeltes columnetes de marbre, formavan l' hermós conjunt. Esglesia y claustre se trelladaren a la Rambla de Catalunya, al construir-hi allí dita Comunitat l' actual convent (1882).

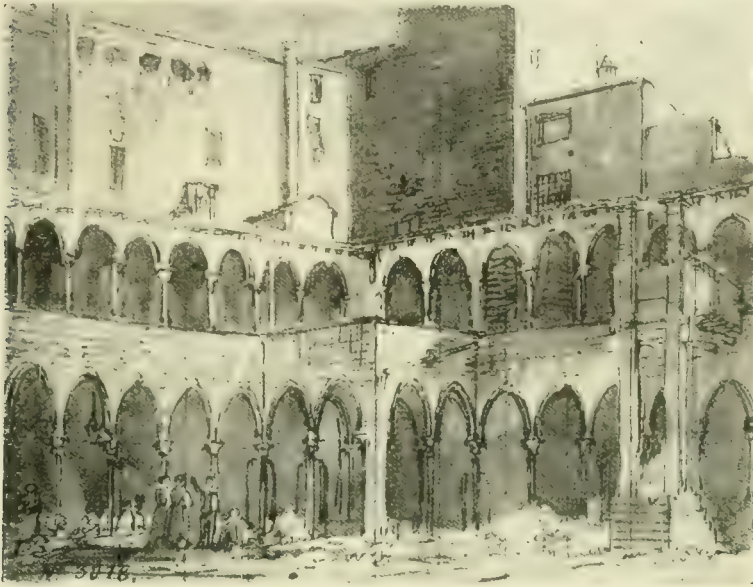
Les *Madalenes* o dones repenedides de llur mala vida, començaren a establir-se, en lo segle XIV, en certa

(1252) A. 1357 (15 Novembre). — Lo Concell de Cent donà 150 lliures «al monestir de les preycadores, lo qual nouellament es estat fet et edificat prop de la Ciutat en lo mas qui fo den bisanya» (*D. C. B. 1357-1358*, f. 11).

(1253) Bonaventura Ribas y Quintana: *Monografia del bisbe Sapera*, p. 44.

Lo priorat de Natzareth (dedicat al misteri de la Anunciació) fôu fundat, en 1312, per los frares del Cister o *Cistel*, com aquí se-ls deya. Lo bisbe Pons de Gualba afavorí la nova construcció feta prop lo portal de Sant Antoni. Fôu dels frares de Santes Creus. Allí hi obrí la Cort general de Catalunya la reyna Maria a 27 Agost 1446. Estigué instalat al actual carrer de Ponent fins al 1670, en que hi passaren les monges de Valldonzella per permuta ab son convent. Acabada la guerra de Successió, Natzaret s'edificà a la Rambla de Sant Joseph, junt al plà de la Virreyna y lo convent de Carmelites descalçats.

Segle XIV.-Convent de Montsió

Lo claustre del monestir abans de sa trellació

Se nota en la segona meytat del segle xiv y primera del xv, com un retrocés en les fundacions de monestirs dintre Barcelona, puix los de Sant Geroni de Collcerola y Jesús de Gracia se construïren a les afores de la Ciutat. La causa la trobarèm, tal vegada, en un moviment d'opinió contrari a noves fundacions monacals urbanes, del que-n pot ésser portaveus la disposició de Pere lo Cerimoniós de 5 Març 1370. Per vía de privilegi otorgà als Consellers y a la Ciutat, que en ella no-s pugan edificar de nou monestirs, esglesies o hospitals y que los existents tampoch s'amplien ab més patis, hortes o construccions complementaries (n. 1254).

(1254) A. 1370 (5 Març).—«Attendentes patua Monasteriorum et Ecclesiarum barchinone et domorum ortorum et hedificiorum ipsorum Monasteriorum et Ecclesiarum intra Menia vetera et noua Ciuitatis eiusdem consistentium esse tam lata et talia quod magnam partem ipsius Ciuitatis quatenus est murorum ambitu circumdata tenent et occupant vltra modum adeo quod si huiusmodi Menasteria et Ecclesie et

Los Canonges regulars de Sant Antoni Abat, cuydavan dels malalts de la lepra. En 1430, començà a Barcelona la construcció d'un «spital per tenir en

Segle XV.-Convent de Sant Antoni

Galeria interior apareguda en les obres restauradores del 1910

«vn singular retaula, lo qual serà de cost de Mil florins». Privant-se als frares antonians l'acaptar «sots color de la croada», los Consellers los defensen per que pugan acabar son hospital (20 Desembre 1456 y 4 Març 1457). Encara de la construcció catorzecentista n'aparegueren portxades altes en los derrocaments subsegüents a la deshonrosa crema de Sant Antoni en 1909 (1255). Los incendiariis feren perdre bellíssimes pintures del segle xv, que En Sanpere y Miquel suposa ésser d'En Pau Vergós. Al abolir-se los establiments destinats a leprosos, finà la institució de Sant Antoni (n. 1256).

Nostre convent de monges Gerònimes s'inicià en una reunió de santes dones dedicades a la oració, que presidia Brígida Tarré (1426 a 1451), prenent-

eorum domorum et hortorum, hedicie et patua habent facultatem ampliandi seu alia inter dicta menia decetero de nouo faciendi et de facto ampliarentur seu fierent, paulatim deficerent populationes gentium armigerarum seu laycarum in dicta Ciuitate in quibusquidem personis casibus ingruentibus pendent ipsius Ciuitatis defensio et saluacio ac eciam offensio inimicrum» (R. 919, f. 154).

(1255) Aquests retaules poden veure-s publicats en *Los cuatrocentistas catalanes* d'En Sanpere y Miquel, en revista *Estudis Universitaris Catalans*, v. v (1909), p. 445, y en *Ilustració Catalana*.

(1256) Marià d'Ara, darrer comanador de Sant Antoni, obtingué del Rey per durant la seva vida, no sols la administració de la casa y esglesia, sinó los emoluments de la rifa dels porchs dits de Sant Antoni, celebrada una vegada l'any (18 Janer 1803). Los venedors de bitllets seguian los carrers tocant un flaviol y tamborí, passejant los dos bells exemplars que s'anavan a rifar. En 1792 los hi fôu

aquell ordinaria hospitalitat e ferhi les obres de caritat». Tot-hòm hi contribuí: la Ciutat, lo rey Anfòs y sa muller Maria de Castella, quins tres escuts se contemplan en la interessant portxada gòtica, obra del segle xv. Lo comanador de Cervera Guiu de Bianchia, acabà la obra sots sumptuós plan. En 1456 feyan

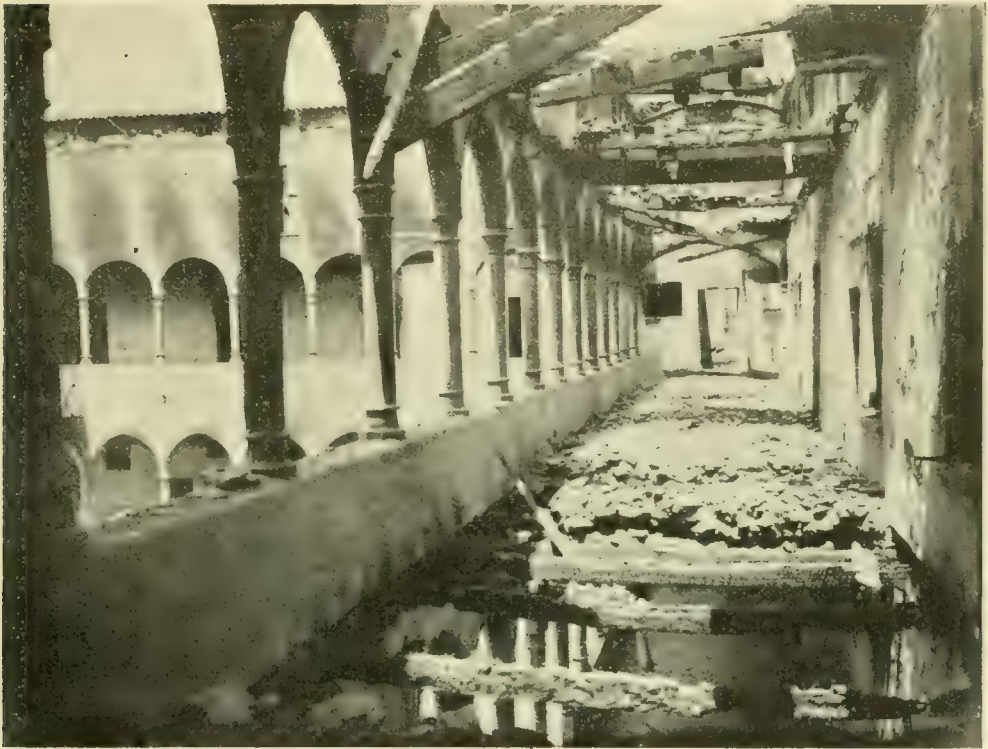
Sant Llätzer

Portal del absis

les los Consellers sots sa especial protecció (18 Novembre 1448). Se creu que estavan hont hi hagué l'hospital de Sant Llätzer. Cresqué lo nombre d'aquelles *beates* autorisades per lo prelat y lo Sant Pare, y no tenint regla particular, demanaren y obtingueren la de Sant Geroni (10 Juny 1475). Lo monestir fóu també conegut per *Santa Margarida*.

Monestir de les Gerònimes

Lo claustre del convent després dels vandàlichs fets de Juliol de 1909

Les protegía la Reyna de Sicilia, tractant de fer casa nova ab alberch per pobres «e tenir los lits nets». En 1484 passaren al hospital de Sant Macià, prop lo portal de Sant Antoni «en que alguns pobres, algunes vesprades jahen» per permuta feta ab l'Hospital de la Santa Creu (n. 1257).

temporalment privada la tradicional rifa, axis com les quaranta hores. — Veja-s també A. Careta y Vidal: *Sant Antoni del Porquet*, en la *Veu de Catalunya* del 16 Janer 1903.

(1257) A. 1484 (14 Abril). — «Die Mercurii XIII Aprilis Anno predicto. — Catharina ferrera prioressa, Catharina luçana, Jacobina vincença, Anthonia Loreta, Brigida grau, Isabel cabanyelles, Eularia trull, Hieronyma macha, Narcissa goy, perexedis albertina omnes moniales conventus Monasterii Sancti Hieronimi quod olim vocabatur de Sancta Margarita factum et de nouo constructum in suburbio siue reual eiusdem ciuitatis barchinone conuocatum et congregatum ad concitacionem siue sonum campane vt est moris Quia vos magnifici Administratoris hospitalis seu domus Sancte crucis eiusdem ciuitatis ex

Les monges de Gerusalèm foren fundades per Rafela Pagès, natural de Sarrià, al retornar de Gerusalèm y Roma (1462), ab autorisació de Pius II. Prengueren la advocació de Santa Maria de Gerusalèm. En 1475 les hi fôu cedida la antiga casa d'En Porta, que havia pertanygut a les monges de Sant Domingo (1371-1423). Acabada ab almoynes aquesta construcció, vingueren, en 1494, quatre monges del convent de la Trinitat de Valencia y hi establiren la religió de Santa Clara, sots la regla del papa Urbà IV, anulant-se la de Sant Francesch que observava la comunitat precedent. Ferràn II se presenta protector d'aquest monestir y a 3 Abril 1495, gestionà ab l'Hospital de Santa Creu «per la circunvicinitat que les dues cases stan», «que lo dit monestir haie empriu de les clauagueres del dit Hospital» y ab los Consellers de Barcelona, que, considerant «quanta stretura les monjes de aquell monestir tenen», «es justa y rahonable cosa, donar los límits conuenients, segons lo numero delles, nos ha occorregut que lo carrer qui affronta ab lo dit ort se pot vuir e aiustar en aquell, per esser cosa poc necessaria a la re publica». A més los demanà que desitjan «que les monjes que en aquell habiten, seruen la honestat que deuen, E perque algunes vegades les dites monjes, confiant que nengú fora del dit monestir, les pot veure, no dupten anar despullades dins les clausures del dit monestir; de hont moltes vegades se segueix que, de les cases circunvehines, ab les sumitats que tenen, miren les clausures del dit monestir, e les monjes resten envergonyides», pregant no consentissen «que en spay de cent canes, casa ninguna puixa puïar tant, que de aquella se puixa mirar cosa alguna dins les clausures» (n. 1258). Fôu derrocat en 1868 per los revolucionaris, figurant alguns fragments esculptòrichs al Musèu Santacana de Martorell y al de Santa Agata. Lo claustre se trelladà a la casa de religiosos del Sagrat Cor de Maria, al carrer de Rosselló (n. 1259).

Fora la Ciutat, cercant les ventatges de la solitud per la vida contemplativa, sorgiren los convents de Santa Maria de Fontrubia o del Coll (segle XI), Santa Eularia del Camp (1155), Santa Maria de Valldonzella (1269), Santa Maria de Pedralbes (1326), Sant Geroni de la Vall d'Ebrón (1393) y Jesús de Gracia (1413).

Santa Maria de Fontrubia o del Coll, erigida en priorat al passar, en 1099,

conclusionem facta per Reuerendum Capitulum Ecclesie et magnificos et prouidentes Consiliarios et concilium procerum eiusdem ciuitatis tradidistis nobis hospitem vulgo dictum de Sanct Mathia vt in eo Monasterium ad honorem dei et beati Hieronymi construeremus seu construi faceremus et vt in eodem habitare possemus domino nostro Jhesu cristo seruiendo, ex causa permutationis inter vos et nos dictis nominibus vt infra patet contrahende et faciende. Quam obrem nos dicte moniales tenemur tradere vobis domos nostras dictas de Sancta Margarita et in puncto et modo que nunc sunt absque detractioe alicuius rei immobilis seu affixe. Et vltra in compensationem botigiarium ipsius hospitalis de sanct Macia que locabantur Quinque libre et decem solidos consigneremus dicto hospitali sancte crucis decem florenos in bono loco et securo prout predicta omnia in deliberacione dicti capituli continentur», etc. (*Manual de Pere Pasqual 1476-1486*, f. 80, Arxiu del Hospital de la Santa Creu).

(1258) R. 3607, f. 131.

(1259) Gayetà Cornet y Mas en *Barcelona vella*, p. 276.

a Sant Cugat del Vallès (veja-s ps. 197 y 317), poch cresqué. Més tart fôu de la ordre de Sant Benet y del monestir de Sant Pau del Camp. En 1567, lo bisbe Cassador aplicà aquest priorat al Seminari Tridentí. Subsistí la capelleta al cim de la montanya, en lloch desavinent. S'hi celebrava cada any un aplech en la diada de Sant Pere o en lo diumenge següent.

Les monges de Valldonzella, instalades en 1226 al terme de Santa Creu d'Olorda, dexant, en 1263, aquelles solituts, passaren a un lloch de les afores de Barcelona, donatíu del clergue Alemany. Ostentant títol de reyal, solía hostatjar als sobirans quan venían a la Ciutat. En la seva cambra abacial hi residí Joan I a les derreríes del 1395, Martí I hi moría lo 31 Maig 1410, y allí ingressà com a monja sa viuda Margarida de Prades. Tenía privilegi de poder oficiar a porta oberta, en temps d'entredit (11 Maig 1255). Li donà la parroquia de Santa Creu d'Olorda lo papa Benet XIII (24 Juliol 1416) (n. 1260).

La construcció del monestir de Santa María de Pedralbes, està relacionada ab la reforma de la ordre fundada per Santa Clara d'Assís. En 1263 fou mitigat lo séu rigor primitíu. A Barcelona, per les qui no-s trobassen ab coratge de seguir la antiga regla a Sant Deniel, la reyna Elisenda de Montcada (n. 1261) tractà d'implantar les clarisses reformades, escollint de primera intenció la amagada capella de Valldaura, que-s construí en 1297 (n. 1262). Cambiant de propòsit, comprà d'En Bernat de Sarrià la propietat dita Pedralbes (17 Janner 1326). Joan XXII donà rescripte de fundació (1 Febrer 1327), prenent la nova comunitat caràcter marcadament aristocràtic. Als donatius y privilegis dels monarques, s'associà lo Concell municipal de Barcelona, oferint-se a pacificar-lo en cas de discordia (13 Octubre 1357) (n. 1263).

Belles construccions prompte cambiaren l'aspecte de la agrícola masía sarrianesa. Dirigiren les obres Ferrer Peyró y Domingo Granyena, construint un petit nucli de poblament ab los dos convents, la esglesia y algunes cases per clergues y servidors del Monestir, a part de fora. Lo conjunt era amurallat y algunes torres guardavan les entrades. Es un bon monument gòtic. La porta de la esglesia es grandiosa, executada ab valentia, formant-la archs ogivals en gradació, sense detalls ornamentals y dominant son conjunt l'escut de la reyna Elisenda (dos quaters, d'Aragó y Montcada). L'interior es de notable pro-

(1260) En 1147 obtingué Sant Cugat del Vallès la capella de Santa Maria de Valldonzella. En 1226, lo Bisbe de Barcelona la donà a la ordre del Cister: la fundació monacal ocorregué en 1237. Estigué en la que es avuy torra de Santa Margarida, en la parroquia de Santa Creu d'Olorda, que en lo segle XVI encara se conexia per *Casa de Valldonzella la Vella* (Joseph Mas, Pbre., en *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, v. 1, p. 303). — *Notes històriques del Bisbat de Barcelona*, v. II, p. 126. — Fan per Valldonzella los protocols del notari Antoni Vives (1443 a 1462) del Arxiu de Protocols de Barcelona.

(1261) Sor Eularia Anzizu: *Falles històriques de Pedralbes* (Barcelona, 1897), hont se recullen totes les noves sobre dit Monestir publicades per F. Fita, Oriol Mestre, Fiter y Anglés y Puiggarí, y se corretgexen llurs errades. — J. Bartra en *Il·lustració Catalana*, v. VI, p. 391.

(1262) R. 195, f. 63, y R. 196, f. 297.

(1263) *Llibre Vermell*, v. 1, f. 84, y *Manual 1316-1361*, f. 43, A. M. B.

porció y bellesa: ayrosos finestrals dobles s'obren al llarch de la nau y en quiscún dels set cayres del absis, mostrant arcadures o trepats en la part sobirana. Lo chor de les religioses està acertadament executat, sense destruir la

Segle XIV.-Santa Maria de Pedralbes

De la obra *Notes històriques*, de Sor E. Anzizu
Porta d'entrada de la església

seva bellesa arquitectònica.

Les capelles de la nau reben llum per bonichs rosetons. Al centre hi ha lo chor dels clergues, de reduhida elevació. A poca altura del pís del presbiteri se veu l'hermós sepulcre d'alabastre de la reyna Elisenda, quina estatua jayent reproduheix ab fidelitat a la Reyna (veja-s p. 408). Lo campanar es un macís octagonal, sense estreps, semblant al del Pí: característiques cornises lo dividexen en quatre replans. Ostenta vuyt finestrals.

Al interior del convent, resultan de bon gust los claustres, consemblants als de Montsió, Santa Anna y Jonqueres, però majors. També són dignes de nota, la sala Capitular, feta del 1416 al 1419, inseguint lo gust general de la construcció, ab ample portal y dos finestrals laterals y la sala refectori, ab grans arcades de punt d'atmetlla, etc

Després de diferents fundacions, dexà establert la reyna Elisenda en 1363 (18 Desembre), que hi haguessen 40 monges, 7 capellans y 6 frares. Adquirí lo domini parroquial de tot lo terme de Sarrià (1335), la jurisdicció civil y criminal de Piera (1431) y altres rendes, ab les que dotà a Pedralbes.

Les dues reformes de que tingueren d'ésser obgete les monges de Pedralbes, en 1406 y 1477, no cambiaren llur essencia, degut en molta part a la vigilancia dels Consellers de Barcelona. Acresqueren, donchs, llurs privilegis, comptant ab la munificencia reyal, segons diuen clarament los rescriptes del 1365, 1397, 1413 y 1416. Sempre se prometia a les monges facilitar-los-hi un

palau reyal en cas de guerra (rescriptes de 1385, 1392 y 1413). Però quan lo cas esdevingué, en 1466, se recolliren a casa del Bisbe. A Joan I se-i veu passar temporades a Pedralbes (26 Juliol a 1 Agost 1392) (n. 1264).

Sant Geroni de la *Vall d'Ebrón* o del *Coll de Cerola* (n. 1265), arrenca del 1313. Residían allí alguns eremites, que, induhits per la reyna Violant de Bar, ingressaren en la nova ordre dels Gerònims (n. 1266). La fundació del monestir se feu a base dels frares de Cotalba (Valencia) ab butlla de Cli-

Segle XV.—Sant Geroni de la Vall d'Ebrón o de Collcerola

De la obra de C. Barraquer *Los cascos de religiosos en Cataluña*
Vista general del Monestir ab les dependències immediates

ment VII (27 Juny 1393). Benet XIII li agregà la parroquia de Sant Genís d'Agudells (1 Març 1396). Més tart se treballà per unir aquest monestir de Collcerola ab lo de Sant Geroni de Bethlèm o de la Murtra (15 Juny 1439), si bé era la unió contrària a lo dispost per lo séu fundador (n. 1267).

Poch se sab del edifici mitgeval construït en la millor època de la art

(1264) *D. C. B. 1533-1534*, fs. 59, 61, 75 y 89. — R. 1963, fs. 127 y 132.

(1265) A Poboleda existeix una partida dita *Vall d'Ebrón*. Nostre monestir de Sant Geroni, en 1441, es apellidat «del Coll de Çeroia» (*Letres Closes 1441-1442*, f. 16).

(1266) *Gratiarum III*, fs. 68, 72 y 159, A. B. R. P.

(1267) *Cartes Comunes Originals 1437-1439*, A. M. B. — Les diferències en que estigueren los frares del monestir de Sant Geroni de la Vall d'Ebrón ab lo Vicari de Sant Genís d'Agudells, s' acabaren en 1459 per sentència arbitral, la que les dues parts sotsmeteren a la aprovació del Papa (R. 3364, f. 85).

gòtica. Antoni Ponz, que-l visità en 1786, no hi vegé res notable (n. 1268). La casa conventual, seguía lo desnivell gran de la montanya, y per tant sa planta d'ingrés resultava un soterrani per la part N. y un quart pís per la del S. Constava de dos edificis separats per la carretera d'accés, dels quals lo del N. rematava en la típica portxada de les construccions catalanes d'aquesta època. La esglesia, gòtica, de petites dimensions, es calificada per lo P. Si-güenza «de mucha majestad y de lo bueno de aquel tiempo». A més hi havían altres dependències secundaries en construccions separades. Lo campanar poli-gonal, de tres cossos superposats, y lo frontispici de la esglesia, eran barrochs, obrats del segle xvii al xviii. Lo claustre, petit, se construí per munificència de la reyna Maria, muller d'Anfòs *de Nàpols* (1438), sa constant protectora (n. 1269), donant-los la Ciutat pedra de Montjuich (11 Març 1439). Dita Reyna, en 1447 (4 Agost), tenint «son stat Reyal o posada al carrer dels Orbs, trans-ferí la sua posada, per star alguns dies (fins més enllà del 22 de Setembre) al Monestir de Sant Geronim de Coll de Cerola» (n. 1270). Llavors treballà per acréixer les seves rendes (que en 1413 eran de 6,000 sous), gestionant se li adjuntàs lo priorat de Besalú (1448 y 1449). No obtenint-ho, en 1450, demanava algú altre priorat que rendàs al menys 500 florins (n. 1271).

La bona opinió en que-s tenía a aquests gerònims vé mostrada ab ésser lo séu Prior, en 1452, visitador del monestir de Santa Anna, com ja s'ha dit abans (veja-s p. 461), y encomenant-se-li la guarda y custodia dels béns y joyes si moría lo Prior (n. 1272). Resulta sa figura important en la política local: seguía

(1268) A. Ponz, en *Viaje de España*, v. xiv, p. 116, diu que Caimo descriu molt bé aquest mo-nestir en 11 Juny 1755.

(1269) La reyna Maria, en 1442 (12 Març), sufragà altres obres de Sant Geroni (R. 3269, f. 11).

(1270) M. N. A. — R. 3146, f. 27, y R. 3147, f. 127.

(1271) A. 1448 (5 Desembre). — Comunicava la reyna Maria al séu procurador de Roma: «Axi mateix se spera vagar vn priorat de Besulú, lo qual posseheix micer Pere dèrnus, lo qual stà molt mal. E per çó com certa vnió de altres priorats que papa Eugeni hauià feta al monestir de sent Geronim, no ha haut loch, Nos scriuim a nostre sanct pare, que li placia, si vagara, vnir lo dit priorat al dit Monestir de sent Geronim». En 1449 (17 Janer) tornava a dir-li la Reyna «Mossen Johan (Comes) Nos scriuim a micer Pere de sanctolaria, de la burla quens ha feta en no donar les letres de continent a nostre sanct Pare per lo priorat de besolú, que voliem per a sant jeronim» (R. 3272, fs. 63, 89, 114 y 121). En 1450 (25 Novembre) la Reyna encarregava al missatger que trametia a Roma «Item dirà al dit nostre sant pare de part de la dita S., com sa S. atessa la bona vida dels priors e frares del Monestir de sent Geronim de la Valldebron de Barchinona ha scrit a sa S. que attes encara la gran pobresa que passen e que ab renta de vns Cinchcents florins cascun any se porien algun tant mantenir, que li plagués donarlos algun priorat de tants que ni han vagat, lo que fins açí no ha pogut obtenir. E deus sab que seria vna gran almoyna e en loch massa menesterós» (R. 3264, f. 74). Encara deya en altre de ses moltes lletres sobre axò adreçades, y que envià al Cardenal de Mesina (16 Abril 1449). «E ara no haïam pogut obtenir lo priorat de besulú per el nostre Monestir de sent Geronim, qui es pobre, e no han de que viure: pensau que si del nostre hi poguessem prouehir, non ferem tantes supplicacions» (R. 3272, f. 162; veja-s los fs. 114, 121, 156, 157, etc.)

(1272) A. 1452 (31 Juliol). — «Al religiós amat conseller e confessor nostre lo Prior de sant Geronim de la vall de Bron». Li comunicà com lo Prior de Santa Anna era a punt de morir «E per çó, com en semblants cassos se acostumen fer algunes nouitats, ocupacions e dans axí en les esglesies e joyes de aquelles e altres bens, robes e despullles de aquelles» li encomenava anar tot seguit allí: «vos qui sou

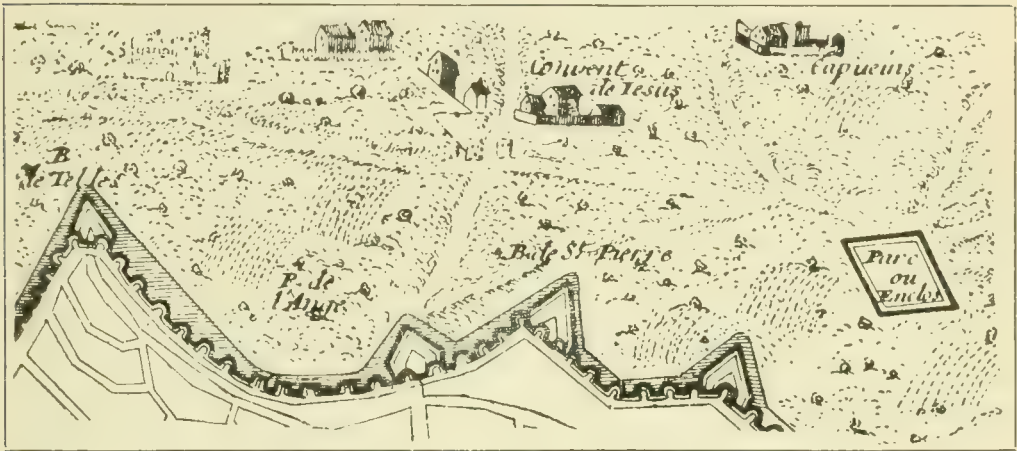
la cort de la Reyna, conferint-li comissions importants a Castella y altres llochs. Los Consellers recorregueren, en diferents ocasions (1444-1445), a la seva gran influencia vers Donya María (n. 1273). Aquesta li prodigà, en sa correspondencia, lo dictat de *conceller y confessor* (1452).

Residían al convent, en 1413, 5 frares sacerdots, 2 coristes y 5 laychs.

En 1507 (1 Juliol) s'hi aplegà lo Consistori dels Diputats.

Transformant ab sa laboriositat aquells erms solitaris en bonichs conreus, sovint experimentaren damnatges dels transeunts, com los que-s detallen en un document del 1478 (n. 1274). Sigué cremat per los francesos lo 12 Agost 1808 (n. 1275). Son arxiu se salvà, trobant-se darrerament a la parroquia d'Orta, cremant-lo allí les turbes revolucionaries en Juliol de 1909.

Segle XV.-Monestir de Jesús de Gracia

Situació del Monestir ab relació a la porta del Angel y Bauart de Sant Pere y ab relació al convent dels Caputxins, de Gracia.

D'un plan publicat en la obra *Introduction a la Fortification* de N. de Fer (Paris, 1725)

La fundació del monestir de Jesús de Gracia, fóu un dels pochos actes personalment executats per Anfòs IV, qui colocà una de les primeres pedres; altres, la Reyna, lo Prelat barceloní, los Consellers y los Diputats (10 Juny 1427). Estava hont avuy hi ha lo carrer d'Aragó y convent de la Ensenyança. S'acabà l'edifici en 1429. Tenia cementiri propri y una comunitat de 70 a 80 frares. «En l'any 1451, celebrant-se la Congregació General de tota la familia Cismon-tana de la regular observancia de Sant Francesch, en lo Convent de Jesús, se

visitador de la dita casa e Monestir» per evitar semblants robatoris «demanant auxili, si obs es, als veguer e Consellers» (R. 3275, fs. 81 y 107).

(1273) *Letres Closes 1444-1445*, fs. 153, 157, 169, 178, etc., A. M. B.

(1274) R. 3392, f. 17. Lo publicà F. Fiter y Inglès en *La Renaixensa* de 30 Setembre 1875 (any v, v. II, n. 24, p. 334).

(1275) P. Ferrer: *Barcelona cautiva*, v. 1, ps. 313 y 314, dóna detalls del incendi de 1808.

aparegué en forma de foch lo Sperit Sant sobre lo Convent, aparexent que se abrasava al celebrarse la elecció» (n. 1276). La guerra de Successió acabà, en 1714, ab l'edifici catorzencentista, reedificant-lo en 1722. Aprés fôu derrocet en 1813, tornat a alçar en 1817, destruit en 1823, reedificat en 1825 y suprimit completament en 1835 (n. 1277).

Santa Maria del Port, la capelleta dels vescomtes de Barcelona (veja-s p. 187), subsistí ab vida migrada. En 1496, Benet Diumer, propietari de les terres del castell de Port, la dotà de nova imatge ab móltes indulgencies, y en 1498 acresqué lo séu benifet, assegurant-se-li sustentació al prebere y la missa dominical. May traspasà de la categoria de capella particular. Tenia aprop algunes cases de pescadors del barri dit *Fraga* (segle xiv).

La capella de Marcús seguí com abans, ab sa petita construcció romànica, cementiri y hospital, que-s fusionà, en 1401, ab los altres de la Ciutat. Essent lo carrer hont estava una de les principals vies de Barcelona, los corrèus prengueren per patrona de sa confraria a la Mare de Déu de la Guia, allí venerada.

La capella y alberch de Sant Joan del Erm, al carrer dels Tallers, foren edificats per les monges d'aquest propri nom durant lo segle xiv. Estava abans, en 1228, a Sant Just des Verç, en una antiga capella de Sant Joan del Coll, quin titular cambiaren. Dites monges no eran claustrals y s'allotjavan al venir a Barcelona al alberch del carrer dels Tallers. Lo monestir s'ajuntà, en 1468, a les canoneses de Montalegre, quedant en peu la capella de Sant Joan del Erm y establint a un particular l'alberch a ella adjunt (1481).

En la montanya de Montjuhich existiren tres capelles dedicades a Sant Fruytós, Sant Ferriol y Sant Bertràn, apart de la parroquia de Sant Julià. Sant Fruytós, consignada en 1031, seria la capella que après se dedicà a Santa Madrona. Desaparegué en lo segle xv. La capella de Sant Ferriol, situada demunt la penya del propri nom (1402), estava a mitja montanya, entre la capella que fôu de Santa Madrona y la mar, perdent-se a mitjans del segle xvii.

La capella de Sant Bertràn, la més important de les del Montjuhich, existia al començar lo segle xiv, junt al camí nou de Montjuhich (1338), qui anava a la barriada de Fraga (n. 1278), que era l'actual del Morrot. Una súplica dels «barraqués e cappetrons dels pescadors e terratinents en lo Ribatge de Frague» del 1409 (n. 1279), explica que, des de Fraga, portavan diariament a la Ciutat lo peix y que grans enderrocaments malmetían llur camí.

(1276) *R. B.*, v. II, f. 71. — *R.* 3150, f. 30, doc. del 1449.

(1277) Cayetà Barraquer: *Las casas de religiosos en Cataluña*, v. 1, p. 483.

(1278) Lo nom *Fraga* que porta la antiquíssima població lleydatana de junt al Segre, assentada dalt d'enorme montanya de pedra, se donava a les grans masses de roca, semblant a les d'aquesta part de Montjuhich. A Galicia, en la frontera d'Orense y Portugal «está la ladera que llaman *Fraga grande*, enorme peñasco, casi en una recta con los hitos 75 y 76» (J. Benito Alonso: *Geografía General de Galicia, Provincia de Orense*, en publicació).

(1279) F. Carreras y Candi: *Lo port de Montjuhich (segles X a XV)*, publicat en *Vela y Remo* (Barcelona, Juny 1895, a. III, n. 24, p. 350). All se copia textualment la súplica dels pescadors de Fraga.

L'origen de Sant Bertràn, alguns autors lo posan al segle xiv. Però hi respòn Puiggari ab la hipòtesi de que-s degués al bisbe Bertràn, canonge de Sant Ruf d'Avinyó (1086-1095) (n. 1280). Un ermità custodiava la capella (1460). Dit custodi algunes vegades morí assassinat, com en 1525.

De la capella de Santa Madrona nos ne ocuparem més tart, puix abans del 1513 no apar existent en la documentació (n. 1281).

Edificaren la esglesia de la Trinitat, en lo call juhich, cinch conversos, habilitant la que fôu Sinagoga del carrer d'En Sanahuja (23 Juny 1395). En la seva notable confraria a benefici dels neòfits, Joan II (en quina cort abundavan los juhéus convertits) s'hi inscrigué (reyal privilegi del 24 Novembre 1478). Del 1492 al 1522 habitaren la Trinitat unes monges, acabant per instal·lar-s' hi los frares Trinitaris calçats (Setembre 1529).

Durant exa temporada la esglesia era petita: donava a un carreró que interceptava al actual creuer de Sant Jaume. Los Consellers, en 1619 (28 Febrer), otorgaren permís per tancar-lo y prolongar la esglesia, acabant-se tal com es avuy, en 1647 (5 Maig). Se nota diferencia entre la obra del segle xv y la del xvii, essent la primera gòtica ab quatre archs en cada aresta y un chor a la entrada, y la darrera ab pilastres d'ordre compost de prou mal gust, y un cimbori octagonal ab pilastres y cornisa mólt poch artístiques.

«La capella de sancta Maria dels Angels, construïda en lo camí qui va del portal de sent Daniel de la Ciutat de Barchinona fins a la Lacuna», lo Rey, en 1475, prohibia sigués donada «a frare Joan maymó ne a algú altre frare menor del abit de la observancia o no observança de sent francesch, per evitar confusió en la dita Ciutat de multitud de habitacions dels frares menors» (n. 1282). Datava la capella del segle xv, y en 1497, los Consellers la donaren a unes monges de penitencia de la ordre de Sant Domingo, originaries de Caldes de Montbuy, les quals de beates passaren a relligioses de vel negre.

La devoció a Sant Sebastià es relativament moderna, puix les seves capelles a Catalunya són obra del segle xv. A Barcelona lo Concell de Cent deliberà a 7 Janer 1466, que-s guardàs la festa de Sant Sebastià, per causa de les epidemies que sovint delmavan la Ciutat. En 1507 féu prometença d'erigir-li una esglesia, posant-se la primera pedra en 15 Abril del propi any, «en la plaça hont ara de present stà la fusta, devant de lo abeurador de la lotja», o com

(1280) Joseph Puiggari, en *Calendari Català pera l'any 1898* (p. 78), explica que l'escriptor tolosench Lestrade li demanà «si en nostres arxius existiria alguna noticia referent a Sant Bertràn de Comenge, de qui ell trobà en un document francès, que degué fundar en nostre bisbat un colégi de clergues, lo qual subsistia encara en lo segle xviii, puix en tal època aquests escrigueren ais canonges de Comenge, demanant-los-hi noticies y referencies de llur Sant patró». Afegint que lo Sant Bertràn venerat a Montjuhich procedia de la Reyal familia d'Aquitània y era dexeble de Sant Germà y bisbe de Mans.

(1281) Veja-s F. Carreras y Candi: *Lo Montjuhich de Barcelona, en Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, v. viii, p. 280.

(1282) R. 3466, f. 175.

se diu en altre lloch, «en la plassa es entre la casa de la lotja e font del Angel». S'acabà en 1509, ab diners de la Municipalitat, que-n servà lo patronat.

La pietat dels Consellers los portà a construir capelles en los portals de la Ciutat. Demunt la vella porta del Regomir n'hi havia de temps immemorial una dedicada a Sant Cristòfol, substituïda, en 1503, per altra de major cabuda. En 1530 passaren la capella al plà del carrer, obrint-la dintre la muralla romana. En altre portal de Barcelona, lo dels Orbs, s'hi colocà, en 1446, una imatge del Sant Angel custodi, per causa de la pestilencia. Y tot seguit de posada cessà, segons refereix En Bruniquer. Altres opinavan que-s commemorava una aparició del Angel a Sant Vicents Ferrer, al venir a predicar a Barcelona en 1409 (veja-s ps. 353 y 354). Més tart se pintà en l'arch exterior, dita aparició a Sant Vicents. Fà notar Serra y Postius que en tants setges com sofrí Barcelona, la porta del Angel may fôu atacada (n. 1283).

També al portal Nou hi havia, en lo segle xiv, una Mare de Déu, tinguda en gran devoció. Les almoynes dels devots s'aplicavan a la obra del propi Portal, regulant unes ordinacions la seva administració (10 Abril 1378). En 1390, lo Rey instà se fés capella a la imatge, que hi apareixia posada en un ninxo. Però los Consellers ho deturaren al exigir que en tot cas construïssen la capella dintre lo mur.

Al portal de la Boqueria s'hi venerava una imatge de la Mare de Déu de Montcada, sense que pogàm dir res de la seva antiguetat.

Altres capelletes s'alçaren en diferents llocs del Territori de la Ciutat. D'algunes d'elles, sols ne tenim un lleuger conexement. Móltes han escapat a nostra investigació. La capella de Sant Salvador, existent en lo segle xii (veja-s p. 304), pertanyia, en 1401, a Santa Eularia del Camp y passà a formar part del patrimoni del hospital de la Santa Creu (n. 1284). La capella del Sant Esperit se trobava, en lo segle xiv, al barri de la Ribera, junt a un hospital de cechs y esguerrats. D'altres capelles ne tractàm incidentalment abans, com de les de Santa Cecilia a Sarrià, de la Trinitat a Sant Andréu, de la Mare de Déu de Bellvitja a Provençana y de la Mare de Déu del Mont a Sants (n. 1285).

(1283) Pere Serra y Postius: *Prodigios y finezas de los Santos Angeles*. etc. (Barcelona, 1726), ps. 76 y 79.

(1284) *Manual I*, f. 3 del Arxiu del Hospital de la Santa Creu.

(1285) La ermita de Nostra Dona del Bosch, a la que s'hi anava per Sant Geroni de la Vall d'Ebrón (1478), molt freqüentada dels barcelonins, de situació desconeguda, radicaria a Sant Cugat del Vallès, a judicar de lo poch que d'ella n'ha pervingut y que no es del cas retraure aquí (*La Renaixensa*, a. v, v. II, p. 334, 30 Setembre 1875).

Crisis socials y econòmiques

Lo call juhich. — Importancia, creximent y jurisdicció. — Distintius dels juhéus. — Urbanisació especial del Call. — Predomini sobre los calls juhichs de Catalunya. — Cultura intel·lectual y limitacions. — Valiment dels juhéus en la cort reyal. — Odi popular y vexacions en 1291, 1348 y 1391. — Destrucció del call juhich (1391). — La justícia de Joan I en 1392. — Se prohíueix als juhéus habitar a Barcelona (1397 y 1424). — Los conversos. — La Inquisició del segle XIII. — Los juheissants. — Arts màgiques y adoracions dimoniaques. — Pere III y Joan I dedicats a la astrologia. — Impunitat dels qui-s dedicavan a les males arts. — Barcelona preté y obté inquisidor especial per lo séu bisbat (1459). — Los juheissants crexent en importancia. — Lluites entre Ferràn II y Barcelona, per voler introduhir la Inquisició castellana (1482-1484). — Los remences contra los síes mals usos. — Disposicions a favor dels remences en 1405 y 1448. — Alçament del cabdill Sala (Juliol 1484) afavorit per Ferràn II. — La host barcelonina los venç. — Sentència reyal de Guadalupe acabant los síes mals usos (21 Abril 1486). — La rebelió del Comte de Pallars. — Crisis econòmica de Barcelona. — Lluites de *la busca y la biga*. — Les corts y les confiscacions dels béns dels barcelonins. — Destitució dels corredors de la Llotja (1479). — Finexen les confiscacions en les corts del 1481. — Creix la decadència de la Ciutat al desamparar-la los conversos (1486). — Revocació de la Inquisició barcelonina y entromisió de la castellana (1487). — Demasies dels inquisidors. — Condemnes. — Abatiment de la marina y de la industria. — Incidents en la estada de Ferràn II a Barcelona (1492-1493). — Procediments judicials mitgevals. — Vinguda dels egiptans o bohèmians (1447). — Los Consellers nomenats de reyal ordre (1490). — Remeys arbitrats pera solucionar la crisis (1491). — Reducció d'algunes immunitats dels eclesiàstichs y dels llochs forans. — Lo subsidi dels eclesiàstichs.

Ab l'exempli de Barcelona y destrucció de la muralla vella, lo call juhich, que en lo segle XI ocupava un dels angles de la urb romana, se trobà situat al centre de la Ciutat, millorant extraordinariament. Sont radi s'amplià ab lo trencament del primer cercle de muralles y formació de nous carrers a mitjans del segle XIII. Fóu mólt anterior a la ordre de Jaume I del 1243 (n. 1286), exigint la creació dels *calls juhichs*, dintre los quals practicavan aïlladament les cerimònies de la seva religió, ab independència dels cristians. Foren sos límits en aquesta època, al E. lo carrer *de la Font* (avuy de Sant Honorat), ocupant

---

(1286) F. Carreras y Candi: *Evolució històrica dels juhéus y juheissants barcelonins*, publicat en *Estudis Universitaris Catalans*, v. III, ps. 404 y 498, y v. IV, ps. 45 y 359.

part de la actual Diputació Provincial. Passava a la oposta part del carrer *de la Volta* (avuy dit de Santa Eularia), fins a tocar la paret de la escola de la Catedral. Per N. y O., llindava ab cases de ciutadans barcelonins, servint-li de límit lo carrer dels *Banyes Nous*, y al S., lo Castell Nou vescomtal, ahont tenia sortida al exterior y altres cases de ciutadans, que voltavan la esglesia de Sant Jaume. Aquests alberchs no tenian en lo Call vistes de cap mena. Per dintre la Ciutat, una porta comunicava ab la plaça de Sant Jaume, qual plaça, com a lloch més proper, estava senyalada per prestar-li lo famós jurament (n. 1287), si procediments judicials ho exigían. Junt a aquesta porta hi tenian uns *enuans* o tancats los escrivents públichs (n. 1288). Les portes del Call no volían dir separació complerta, puix tant cristians com hebréus podían circular ab tota llibertat, de dies, en les respectives barriades llurs. Per excepció, en determinades circumstancies, era sospès aquest contacte. En 1319 se prohibí en absolut. Als juhéus, dedicats al mercantilisme en tota sa extensió, no-ls convenia l'apartament, y hagneren manera de burlar-lo, llogant botigues o alberchs fora del Call. D'aquí que los Consellers manassen, en 1370, que "algú no gos logar casa, alberchs, taula o altre pati a juhéus" y en 1390, "que juhéu no vaje en habit de cristià, e que algú nol gos acullir en casa".

La jurisdicció del Call corresponia al Batlle, qui-n treya bons emoluments, per haver crescut en nombre y calitat. Ja en 1173, l'israelita foraster Benjamí de Tudela prodigà elogis al nostre Call, nomenant a dos distingits personatges: lo rabi Schetchet y R. Saalthiel. Afegim-hi encara R. Salomón; Levi y Judà Berzelai; Ben Ruben Yzahach, poeta y escriptor (nascut en 1073); l'astrònom y matemàtic Abrahàm ben R. Nija (1070-1115), apodat *Hanasi*, axò es, príncep; Abrahàm Ben Sxemuel Hasdai, filòsoph moralista; R. Joseph ben Caspi (nat per l'any 1200), un gran autor bíblic, conservant-se moltes de ses obres en la biblioteca Vaticana; Abrahàm ben R. Ysaach Bar; Rabí Samuel, fill de Rabí Ysaach *lo Sart*; Abrahàm ben R. Jehudah (any 1230); Rabí Salomón Arisba, qui era de nom propi Rabí Selomon ben Abrahàm

---

(1287) Lo nou estatut sobre juraments dels juhéus barcelonins, que adquirí força de lley en lo *Recognoverunt proceres*, es com segueix: *Item, quod quando contentio est inter Christianum et Judeum et causa habet decidi per ius iurandum, quod Judeus debet iurare super plagis apud Ecclesiam sancti Iusti excepto iuramento calumnia, quod prestatur super precepta legis, coram iudice.* (Veja-s p. 448).

Per les disposicions del 1241, la fórmula del jurament dels juhéus era altament original y no podia ser menys de tenir bon nombre d'espectadors cada vegada que-s pronunciàs en públic. Consistia en una llarga elucubració, en la que lo juhéu, *tenint lo rotlle al coll*, jurava per los principals salms y devocions hebrayques, per los articles de sa fè, per los 24 llibres de la lley juheva, etc. Seguia una segona part de terribles anatemes que concitava sobre ell, sos fills, descendencia, béns, etc., si resultàs ésser falsari. Les clàusules d'aquest jurament venen redactades en característica literatura oriental, publicant-lo íntegrament traduït al català les *Constitucions de Catalunya*, edició de 1589, v. III, p. 5.

(1288) A. 1393 (8 Maig).—"Sobre lo fet dels enuans qui son sobre los portals de les scriuanies de la plaça de sent Jacme en qual se vol part sien vers la part del Call lo dit Concell delibera que per ço com los dits enuans estauen a deformitat de la dita plaça que fossen tots enderrocats e que daquí a auant en la dita plaça nos façen anuans. Mas que cascun sobre lo portal de la sua scriuania o obrador puxa tenir bastiment de fusta plegadis et leuadis" (*D. C. B.* 1392, 2.ª part, f. 35 bis).

ben Adereth, filòsof y juriconsult eminent (1280); Aaron Rabí (1292); B. Sedahiah Hapennini, dit en català En Bonet Abrahàm y Margarit, nascut a Barcelona vers lo 1250, conegut per *Cicerón juhéu*, y autor d'obres filosòfiques (1298); lo talmudista Ruben ben Todrós († 1306); Jehudah ben R. Samuel Salom (1330-1392); Mestre Vidal Bonafós (segle XIV) y Salomón Gracià (1395), filòsofs; R. Joseph ben Jacchia, fill segón de R. Salomón Jacchia, succehí a R. Salomón ben Abrahàm ben Adereth en la presidencia de la Academia dels juhéus de Barcelona, morint jove a les derreríes del segle XIII y essent cap d'una familia notable, devallant-ne l'escriptor barceloní R. Salomón ben Jacchia, qui vivia en lo segle XIV, y altre R. Salomón ben Jacchia, qui morí a Rodas en 1537, com també alguns altres personatges nats a Lisboa y a Imola. Resulta d'axò un estol de gent ilustrada, en los segles XIII y XIV, suficient per acreditar qualsevulla comunitat o aljama, en poblacions encara majors que Barcelona.

No se sab que nostra Ciutat hagués limitat l'ingrés als juhéus, ni quin fóu lo nombre de families juheves en ella establertes. Com tampoch que se-ls imposàs dret d'entrada, segons succehia al Rosselló, hont, en 1252, al arribar-hi pagavan 12 diners per persona.

Quan, en 1230, los emprendors israelites se proposaren examplar y engrandir aquest Call, los Consellers no hi volgueren contribuir ni ab una malla. Los creyan prou rics per fer-s'ho sols. Tampoch resultavan a Barcelona objecte d'explotació, com ho eran los d'altres poblacions. A mida que se consolidan nostres llivertats municipals, los juhéus escapan a la acció administrativa local. Procuran ésser patrimoni de la Corona, que tingué lo dret d'imposar-los-hi talles y tributs y aprofitar-se dels grans beneficis de que eran susceptibles.

Dintre la Ciutat tenían lliure potestat d'adquirir béns immobles y de comerciar o exercir arts especials, quedant exclusits de la comunitat de vehins, no donant-se-los-hi intervenció en lo Concell de Cent, ni gaudint de cap mena de tractament.

En lo segle XIII devían posar-se los juhéus capa llarga ab lo distintiu de la rutlla groga y vermella. Dexavan d'usar-la quan seguían la cort reyal o obtenían del Monarca privilegi d'exempció. La moda féu arreconar l'ús de la capa llarga ab caputxó, y en 1343 la colorida roda era cosida a la gramasa o gramalla, tabarch, clàmide o sobrevesta. També als sarrahins de Catalunya la cort de Lleyda del 1300 los hi exigí portar "los cabells serçenats, e tolts en redon o en cercle, per ço que sie conegut entre los Christians". A Barcelona no hi hagué morería o aljama sarrahina.

Junt a la porta principal del Call tenían sa carnicería especial los juhéus, qual lley no-ls permetia menjar carn d'animal ofegat, sinó degollat. En lo segle XIV passà al interior del Call. Tenían fleca especial al peu del castell Nou, en la placeta del Call, venent-se lo pa *alis*, confeccionat per determi-

nades festes. Se-ls posà font, mes prohibint-se, en 1356, damnificar-los al anar a la font "ne trencar lus amples, canters, o altres vaxells", y en 1357, als cristians traure-n aygua, y també als juhéus "pendre ne beure de la aygua de la font qui destilla en la plassa de sent Jacme, ne lauarse les mans ne la cara en la dita font" (n. 1289).

En dies de perill, nostres israelites se refugiaven al castell Nou: per un pont se comunicava lo Castell, ab les cases vehines.

Sols sabèm del interior del Call uns quants noms de carrers, poch per cert. A més del *de la Volta*, hi havia lo de la *Sinagoga Major*, per altre nom *Scoles majors* o *de les Carniceríes* (n. 1290), prop del castell Nou; lo de la *Sinagoga menor* o *Scola de les Doncs*; lo de *Jafiel*, ab la *Scola dels pàrvols* o hospital de la Almoyna. En la *escola Major* los llochs de seure eran propietat particular de quiscún juhéu. Provarà la molta estima d'aquestes cadires, veure-les legar-les en testament.

Des de que comença a trobar-se la organització social dels juhéus a Catalunya, axò es, des del segle XIII, s'aprecia la existencia de dues comunitats o agrupacions d'aljames juheves. La del Principat de Catalunya, de qual *colecta* eran los calls de Tortosa, Lleyda, Gerona y demés localitats intermitges, y la dels comtats de Rosselló y Cerdanya, qual capitalitat radicava a Perpinyà, formant-ne part los calls de Puigcerdà, Elna, Coblliure, etc.

Lo Call de Barcelona imperà sobre tots los del Principat, tant en la execució dels privilegis otorgats als juhéus, com en la distribució dels repartiments de drets de caràcter general y quisties o subsidis concertats ab la Corona (n. 1291). D'aquesta hegemonia tractaren d'escapar-ne alguns calls catalans. Axís logrà fugir-ne, en 1318, l'aljama de Vich, que tot just acabava d'agregar-se a Barcelona en 1315.

La cultura juheva era generalment superior a la cristiana. Sigueren intèrprets reyalis d'algarabía. Administraren la reyal hisenda, exercint de batlles reyalis a Barcelona, càrrech patrimonial de la Corona, que no s'ha de confondre ab lo de *batlle de Barcelona* (com s'ha fet alguna vegada), que may tingueren y les lleys los ho vedavan. Conreuren la filosofia (n. 1292), dedicant-

(1289) *D. C. B. 1354-1359*, fs. 100 y 114.

(1290) Aquest carrer es l'actual de Sant Domingo del Call. En una casa que tenia vuyt botigues, hi hagué la darrera carniceria dels juhéus.

(1291) Lo Call juhich de Barcelona pagava al Rey un tribut anyal de vintiquatre mil sous, y lo de Gerona, tretze mil trescents sous. Molt altre diner ne treyan los monarques per altres conceptes ordinaris y extraordinaris: a Gerona per cada coronació li entregavan cinch cents sous y altres tants per dret de cena reyal. També pagavan la manutenció dels lleons del palau reyal de Barcelona (veja-s p. 423).

(1292) La sabiduria filosòfica dels israelites, prou la aprecià Barcelona durant les famoses controvèrsies de dominichs y rabins, en temps del preclar conqueridor Jaume I. Induïblement que elles indican notori avenç en època de violències com lo segle XIII, creyent-les lògica conseqüència de les predicacions cristianes en les sinagogues. Estatuí Jaume I, en 1242, que quan "Archabisbe o Bisbe, o frares prehicadors o menors iran a vilas o locs hon Sarrahins o Jueus estaran, e la paraula de Deu als Jueus e Sarrahins proposar volran, aquells a la voluntat llur hi

se profitosament a les matemàtiques, física, astronomia, alquímia, geografia, medicina y cirurgia, en tant que sovint reys y prelats fiaren en la seva experimentada ciència. Son principal tràfèch mercantil era la usura.

Los juhéus podían exercitar llurs pràctiques al interior del call, treballant en diumenge. Mes a fora devían prestar acatament extern a les pràctiques catòliques. Si trobaven “algu prevere que vaya combregar on venga”, los hi era prescrit (1302) que “se dega amagar o agenollar”, castigant-lo, del contrari, ab deu sous de multa o deu dies al castell. Al instituir-se la processó de Corpus (1321), se-ls hi prohibí “exir dijous matí fora dels Cayls o de lurs alberchs més que sien enclosos e amagats, d'ora de matí en tro que despertada de la Seu haya caylat”.

La gran reglamentació dels juhéus barcelonins y catalans en general, data del regnat de Jaume I, qui-s presenta gran protector de la aljama barcelonina, essent qui més utilisà de les riqueses llurs. Als hebréus se-ls prohibí, en 1283, tenir jurisdicció o potestat en cap cristià; en 1228, usar dels oficis que tinguessen de jutjar o castigar, y en 1289 se preceptuà que no poguessen ésser veguers o batlles (indici de que n'havían estat a despit de la prohibició); en 1228, que no pugan albergar cristianes en llurs cases; en 1283, que tot esclau de juhéu, al batejar-se, romanga lliure y franch; en 1324 se-ls vedava ésser apotecaris o especiers, y en 1326, la venda de llibres catòlics. Los dòminos, des del segle XII, al establir finques en enfiteusis, marcavan la prohibició d'enagenar-les a juhéus. Més que res se-ls reglamentà la usura, quin exercici estava vedat als cristians y en lo qual los israelites hi tingueren aptitud especialíssima. S'assenyala a la usura com origen del antisemitisme. Lo poble s'acostumà a menyspreuar a qui l'amarrava financierament, processava y empresonava, prodigant-li dictats insultants, com *renegats*, *tressallits*, *retallats*, etc. Ordinàriament s'aplicavan als conversos.

Com a primers hisendats de la terra, meresqueren ab gran freqüència la confiança dels sobirans. En nom dels reys, juhéus van d'embaxadors a diferents nacions musulmanes, com l'alfaquí Bondaví, que partí a Túnic en 1293, y l'alfaquí Samuel, qui anà a Granada en 1294, enviats per Jaume II. Unes vegades són moneders, axò es, los fabricadors de la moneda barcelonina; altres són tresorers reys; altres batlles reys a Barcelona y a fora, y quasi sempre se presentan com arrendataris de tributs. A ells van a parar en ses fretures de diner, monarques, prelats, municipis y senyors. Fins la prepotent

---

venguen e pacientment lur predicació ojen”. En aquest regnat s'aplegava a Barcelona la gent més notable en ciència rabinica, entre ells lo geroní Moisès, cèlebre, en 1263, per sa controversia ab Frà Pau Crestià y altres frares predicadors: lo sabí rabi de Gerona prometé al Monarca respondre de sa fè y lley; però sortí captadament de la Ciutat, abandonant lo camp de discussió, vilipendiant-se sa fugida. Les controversies se tenian en lo palau del Rey, parlant los rabins ab plena llibertat dels dogmes catòlics que-s discutian. Alguna vegada tal autorisació motivà contratemps, com lo del juhéu Bonastruch de Porta en 1265 (Villanueva, v. XIII; Girbal, p. 13; Menéndez Pelayo, Chia, etc., especialment Isidor Loeb: *La controversia en 1263 en Barcelona entre Pablo Cristià y Moisès ben Nahman*, tractan extensament d'aquestes controversies).

Barcelona hi acut en 1240, demanant-los-hi tres mil sous, a usura, per les despeses de dos missatgers que trametia al Rey de Sicília.

Essent la aljama de Barcelona lo nucli principal dels juhéus catalans y trobant-se ab contacte més continuat ab los monarques y classes directores, era ella la que gestionava la major part de les pragmàtiques y privilegis en favor dels israelites (n. 1293). D'aquí que en concessions reyalis obtingudes per aljames d'altres poblacions, se continuàs la fórmula d'ésser-los-hi conferides "segons tenor y forma en que fôu otorgada als juhéus de Barcelona". Exercí notoria hegemonía la aljama barcelonina sobre les demés del Principat.

En 1333 (15 Novembre) lo Rey manà, sots greus penes, escriure en un registre especial, tota classe de béns, mobles o immobles, dels juhéus de Catalunya. Se proposava "tolre fraus, dans et messions ques seguien entre ells, per rahó de les manifestacions, taxacions, e contribucions o compartiments, dels trahuts, peytes, et subsidis, et altres demandes et pagues que fer deuen". Se manà als notaris, que "de totes les cartes dels contrats dels dits jueus, facen libre apartat". Es evident que, lo conexement de les riqueses dels juhéus, féu créixer la cobdicia de que eran objecte per tot arrèu.

Contra dels juhéus imperava, en lo segle XIII, desconfiança general y una impopularitat mundial. Visqueren constantment amenaçats d'expulsió y extermini (n. 1294), fins que un día, en l'any 1391, s'organisaren a Castella los atachs, prenent peu en tots los reyalmes de nostra Península.

En 1291 o 1292 se cometeren violències contra lo call barceloní. En 1328 (22 Març) lo Rey protegí als juhéus fugitius de Nabarra. La pragmàtica del 11 Juny 1321, amparant-los de les depredacions que-s cometeren a Perpinyà, manifestava lo temor de que emigrassen a França y a Berbería ab llurs riqueses. Propalada la veu per Barcelona, en 1348 (Maig), de que hi havían portat la peste negra, lo poble saquejà lo barri hebraych. La conspiració antijuheva del 1391 començà a Sevilla (6 Juny), morint-hi quatre mil hebréus, si no menten les cròniques andaluses: d'allí passà a Còrdova y a tota la Andalusía

(1293) Tanta era la compenetració d'unes aljames ab les altres, que quan los juhéus d'una ciutat obtenían determinat privilegi, rara vegada dexavan d'obtenir-lo en les altres. En 30 Agost 1302, los de Tortosa lograren de Jaume I que suprimís lo jurament exigit per los notaris en les escriptures de dipòsit o mutualitat y que se refermàs la nulitat del jurament de la dona casada y del impúber. Se dictà per dintre lo vegueriú de Tortosa. Però los juhéus de Barcelona, que ja hi estarian a la mira, y alguns cristians de Cervera y Tàrrrega, als quatre dies la obtingueren per los veguerius de Barcelona y Vallès, Tarragona y Camp, Cervera y Tàrrrega (3 Setembre 1302). Y al cap d'un mes (9 Octubre 1302), los juhéus de Gerona la feyan estendre als veguerius de Gerona y Besalú.

(1294) Una forta corrent contra los juhéus inficionava lo món llatí: los reys d'Anglaterra y de França los expulsan y en nostra terra també s'hi alçan en contra veus prestigioses. La celebèrrima lletra d'Arnau de Vilanova, feta a nom del rey Fadrich de Sicília y adreçada a son germà Jaume II d'Aragó, transpira bé prou la força d'aquesta corrent, quan li diu que als juhéus los manarà "agen lur acord demfira un an, o de penre lo christianisme"... "o destar apart: quar no soferriets que entrels cristians habiten, ni ab ells conversen, per la constitució dyabòlica que an en lo Talmut contra los crestians: et farets los saber que si aço no sacorden, finalment, axí com lo rey Danglaterra primer et puxes lo rey de França, los gitarets de tota vostra Senyoria".

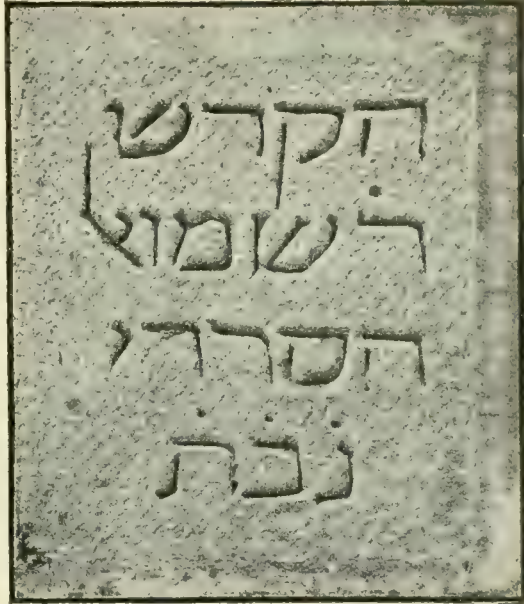
cristiana. Al cap d'un mes y tres dies esclatà a Valencia (9 Juliol), d'ahont los revolucionaris passaren a saquejar lo call de Palma de Mallorca (2 Agost), venint-se-n a continuar la seva obra nefanda y lucrativa a Barcelona.

Lo 22 Juliol, nostres autoritats locals, vevent que-s tractava d'amotinar al poble baix, posaren alguns ciutadans sobre les armes en la casa del Concell. Les precaucions continuaren en les subsegüents jornades. Mes a despit d'elles, lo dissabte (5 Agost), esclatà l'avalot popular "vers hora de despertada: e fo tot lo Call robat e morts diverses juheus e daltres fets christians". Lo diumenge ó d'Agost se pogué mantenir pau en la Ciutat, y lo dilluns les *cinquantenes* y *deenés* ocuparen los llochs més estratègichs, tancant a la presó "alscuns castellans qui havien çomogut lo avelot del Call". Acordà lo Concell de Cent que devia donar-se satisfacció a la justícia, condemnant a la forca als deu castellans dels qui a més constava havían pres part en la expugnació de Sevilla y Valencia. Quan lo Veguer s'aparellava a complimentar la sentència, esclatà altre motí: a cosa de la una de la tarda "çomochse avalot de mariners e pescadors e altres qui per lo carrer de la Mar, vingueren ab armes e ballestes parades e foren en la plaça del Blat dient "muyra tot hom e viva lo Rey e lo poble".

Tant fort embestiren los revoltats, que reculà lo Veguer y sa gent, morint Jaume Soler y restant molts ferits. Los castellans y altres empresonats trets de la presó del Veguer, engroxiren lo nombre dels amotinats. Les portes de les muralles foren trencades, les esglésies invadides, y pujant als campanars, tocaren a sometent per cridar als pagesos del Territori de Barcelona. Escamots de gent armada, avalotats, pregonavan "que los grossos destrueran los menuts". Altres, ab atxes enceses, amenaçavan cremar cases de burgesos.

Los malaventurats hebréus se refugiaren al castell Nou, hont los cercà la turba desenfrenada, combatent-los "matent foch a les portes e per terrats tiranths ab ballestes e durà tro ora del seny: e la dita ora vengueren pageses e sacramental de fora qui obriren la cort e scrivania del batlle e prengueren

Làpida hebrayca del segle XIII

«Lo Sant (o màrtir) Rabbi Samuel lo Sart
Sa ànima reposarà en lo bé».

Trobada en 1820 al carrer de Sant Domingo del Call,
dit de la Sinagoga Major

los libres quey trobaren los quals cremaren en lo foch en la plaça de Sant Jacme". Sobrevingué la calma de la nit, y al endemà dimars (8 Agost) "tots los jueus qui eren en lo dit castell o la maior partida, se feren cristians, sino forsa CCC quin moriren. E per los dits pageses fo apres fet fortivolment escorcoy del dit Castell nou".

Lo 10 Agost era entrat y robat lo call de Gerona; lo 13 del propri mes ho era lo de Lleyda, y lo 17 semblantment ho fóu lo de Perpinyà.

Joan I castigà a molts dels complicats. Executades les 22 primeres sentencies de mort, encara prosseguiren les enquestes judicials y se-n dictaren d'altres. Lo 26 Janer 1392 foren condemnades vuyt persones més a la darrera pena. A prechs de la Reyna y d'alguns magnats se degué salvar-ne cinch. Un dels tres morts fóu capitost de la revolta contra los juhéus de Palma, nomenat Benviure. Escapsàren-lo en la Llotja, y son cap, colocat dalt del pal d'una nau mallorquina, sigué portat a Mallorca. Després vingueren los actes de clemencia. Creyent satisfeta la justícia y prou fort l'escarment, lo Rey, tornat a sa natural benignitat, començà a indultar. Los juhéus no alçan lo cap fins passat l'any del gran desastre. Lo Rey pretengué afavorir-los, restablint los antichs calls. Lo 2 Octubre 1392 se constituí lo de Barcelona. Y a 14 Abril 1393, dictà Joan II noves ordinacions sobre juhéus y conversos. Tornaren alguns juhéus al call barceloní, però ni foren los més, ni tampoch los principals. Se diu que son nombre no arribava pas a 200. Se-ls hi assignà per la pràctica de la seva religió, la Sinagoga del carrer d'En Sanahuja.

La total fi del call juhich entrava en lo programa dels barcelonins y s'hi anà manifestament. Començaren, en 1392, per enderrocar la torra d'entrada en la vella porta del castell Nou, que subsistí a despit de la desaparició de les muralles romanes, en la part baixa del Call (n. 1295). Tres anys més tart, cinch conversos convertiren en església, sots la advocació de la Santíssima Trinitat, la Sinagoga del carrer d'En Sanahuja (23 Juny 1395); y al any següent la Cort reyal arrendà a un rajoler la Sinagoga major (16 Març 1396) (n. 1296). La lletja barriada del call juhich, llavors cambià d'aspecte: de la plaça de Sant Jaume ne tragueren los trastos vells dels encants, passant-los, en 1396, a la part de la mar, enfront la Llotja. Seguiren altres reformes interiors, com la d'exemplar la plaça de la Trinitat en 1422 y 1444. Desaparegudes les sinagogues, llur nom se conserva en documents del 1464, en los carrers dits de les *scoles Majors* (cap al castell Nou) y de la *Sèu de la Sinagoga* (n. 1297).

A les darreríes del 1396 o començament del 1397, se notà un creximent

(1295) En 1301 se parla de la "porta del Castell Nou" (*B. de B. 1301-1303*, f. 5).—Per l'enderrocament de sa torra en 1392, veure *R. B.*, v. III, f. 233.

(1296) *R. B.*, v. III, f. 234.—A. 1444. "In vico vocato den Rourich contigua platee Trinitatis. Quequidem domus propter ampliacionem tempore preterito factam de platea predicta de mandato venerabili bernardi buçot et bernardi ferrarii operariorum tunc dicta Ciuitatis, dirute fuerunt (*Manual IX del Arxiu del Hospital de la Santa Creu*, f. 100).

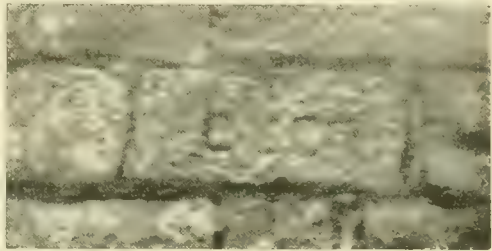
(1297) *R.*, 29, *Intruso*, fs. 87 y 105 (A. C. A.)

en la població hebrayca barcelonina, motivat per la arribada de gran nombre de juhéus de França. De llur vinguda se-n seguiren «molts mals e torps de conversos als quals fan souin judahizar e tenir cerimonies judaiques: hoc mes avant se segueix que fan comprar als xptians les carns per ells rabinades et degollades, com no son trobades juhigues la qual cosa es fort vituperosa als xptians que mengen ço que ells lexen, judaizat per ells, et moltes altres ignominies a la fe cristiana». La Ciutat procurà remeyar aquestes causes de pertorbació (17 Janer 1397); y no hi trobà millor manera que arbitrar del Rey privilegi de que may més «no pogués haver aljames de juheus, ne singulars juheus puixen habitar en la Ciutat mes avant de X dies» (6 Juny 1397) (n. 1298). Però fins 1401 no expedí lo Rey lo decret de la supressió de la juheria en la forma demanada per lo Concell de Cent. Les sinagogues, cementiris hebraychs y béns dels juhéus, passaren a mans del Rey, qui los enagenà a son profit. Los frares celestins, en 1408, obtinueren la Sinagoga *dels francesos* y lo *fossar dels juhéus*. Encara caliuejavan les llars dels nostres israelites, que ja-s profanà son antiquíssim cementiri de Montjuhich. La presència d'inscripcions funeraries hebrayques convertides en carrèus del antich palàu reyal en la actual esglesia de Santa Clara, mostran dataria sa destrucció del segle xv (n. 1299). Exceptuant aquest, los demás edificis obrats ab pedres del dit cementiri, són posteriors al segle xv, com, v. g., lo palàu de la Generalitat de Catalunya, la esglesia de les Magdalenes, en la riera de Sant Joan; la casa del Marquès de Llió y altres dels carrers dels Tallers, de Montcada, Riera de Sant Joan, etc.

La desaparició del Call juhich transformà completament aquella part de la Ciutat: sigueren tretes les portes de la plaça de Sant Jaume, s'ajuntaren los carrers al entorn del castell Nou y de la Catedral, y les cases habitades per juhéus, ho foren per conversos o per cristians, que s'hi establiren ab tota llivertat. Freturà aquella barriada de parroquia y la vella esglesia, que del segle x o abans estava dedicada a Sant Jaume Apòstol, prengué caràcter de parroquial en 1402, agregant-se un prebere al pàrroco y adscrivint-se-li lo benifet de Santa Magdalena, fundat en 1214 per lo canonge Colòm.

Més avant lo Rey confirmà lo privilegi de no haver-hi juheria a Barcelona,

Desaparició del Call juhich

Làpida hebrayca posada com a pedra de construcció en lo Palàu de la Generalitat

(1298) *D. C. B. 1395-1398*, f. 94.

(1299) Totes les làpides que s'han pogut arreplegar, tant les de Montjuhich, com altres sortides d'edificis enderrocats, se conservan en lo Musèu Arqueològich Provincial de Santa Agata.

donant 60 dies de temps als juhéus que llavors hi residían per transferir-se a altres ciutats (26 Desembre 1424). A despit de lo lligeslat, continuaren vivint a Barcelona, juhéus amagadament.

Després del 1424, se publicaren més disposicions refermant la supressió del Call juhich. Axís en 1479 (12 de Febrer) se féu constar públicament lo privilegi obtingut per la Ciutat «de no haueri call ni judaria en aquella ne en dits termens per forma alguna», repetint-se lo preceptuat sobre la seva estada màxima de quinze dies en los hostals y la obligació de portar «los senyals acostumats et portats per jueus, ço es, rodella vermella del ample del palmell de la ma posada en los pits en tal forma que per tot hom sia vista». En 1480 (10 Agost) se tornaren a pregonar dites reynals disposicions o privilegi.

Mes los juhéus tingueren interès en refugir lo compliment de lo lligeslat, y a despit dels bans, comoravan a Barcelona, motivant llur residencia escàndols y inconvenients. En 1481 (Abril) los Consellers tractaren d'acabar-ho, pregonant novament de part de Ferràn II *lo Catòlich*, la disposició del séu preantecessor lo rey Anfòs de Nàpols, del any 1224, ab les penes en ella estatuides.

La circumstancia de que no hi hagués més juheria a Barcelona, no vol dir que acabassen los juhéus. Mòlt al contrari, perseveraren en nostra Ciutat sots la falsa capa de cristians convertits. Axís lograren ficar-se per tot arrèu: en les comunitats relligioses, en lo palàu reyal, en los oficis públics, axò es, allí ahont abans, quan eran juhéus declarats, may s'hi havían pogut introduhir.

Los qui procedint de la raça juheva ingressavan en la societat cristiana mitjançant la abjuració del judaisme, no fruiren de la plenitud de drets, per presentar-se sobradament sospitosos. En 1436 (21 Agost), la Reyna llochinent prohibí als qui fossen d'estirpe de juhéus o de sarrahins, ésser acceptats en l'exercici del ofici o art de la notzria.

Però abans de seguir estudiant aquest fautor social de la Barcelona catorzencentista, val la pena d'ocupar-nos d'una important institució mitgeval, que ha d'adquirir gran predomini en l'ordre ciutadà, ha d'ocasionar notoris perjudicis al desenrotllo de nostra riquesa y ha d'acabar ab los juhéus barcelonins y ab les seves pràctiques públiques. Nos referim a la Inquisició, preparada al final del segle xii y funcionant a Tolosa en 1229.

Introduhí la Inquisició a Catalunya la butlla de Sant Gregori del 26 Maig 1233. Començà tractant de deturar los avenços de la secta albigense, en lo bisbat d'Urgell, hont esdevingueren notables les lluytes relligioses en lo segle xiii. Anfòs II manà, en 1286, que tots los séus oficials l'obehissen en capturar y empresonar heretges. Regnant Pere III y inseguint les butlles d'Inocenci IV, experimentà una reorganisció que no afectà a lo essencial (1359).

Perseguits los *beguins* o frares de penitencia per la Inquisició, fòu cremat a Barcelona, durant lo pontificat d'Inocenci IV (1243-1254), Nicolàu de Calabria, adherent a la secta de Gonzalo de Cuenca. Y en lo pontificat de Joan XXII

(1316-1334), sigueren cremats per beguins lo mallorquí Pere Oller y son dexeble lo prebere Bonanat.

Hi havia un sol inquisidor per la Corona d'Aragó, regnant Jaume I. Al separar-se Mallorca, Cerdanya y Rosselló, se segregà la seva inquisició. Y seguí funcionant separadament després de reincorporat, en 1344, tot lo reyalme de Mallorca a la Corona d'Aragó (n. 1300).

La Inquisició no tenia oficials propis y se servia dels oficials de les autoritats civils. Per axò no promogué conflictes en los segles XIII y XIV, en que-s desenrotllà lo poder civil y autonòmic de la ciutat de Barcelona.

Los juheissants seguiren habitant lo Call, no prestant-se a passar a altres indrets de la Ciutat.

Juheissants se deya als conversos que secretament practicavan la religió de Moisès (n. 1301). Lo nombre dels que hi hagué a Barcelona, en lo segle XV, fou molt gran y sa calitat imponderable, tota vegada que eran àrbitres del diner. Y havent-hi tants y de tots estaments, apar impossible no-s manifestassen al públich llurs pràctiques hebrayques. Semblaria, donchs, natural,

(1300) Al morir Pere lo Ceremoniós, Frà Jaume Ramón, inquisidor de Mallorca y Rosselló, continuà ab son ofici, y en 1392 lo substituí Frà Matheu de Déu (J. Rubió y Lluch: *Documents per la historia de la cultura catalana mitgeval*, p. 374).

(1301) Los juheissants, externament, aparentavan complir ab los manaments de la Esglesia Catòlica, combregavan per la Quaresma, en la Setmana Santa seguian monuments, posavan en llurs alberchs imatges de la Mare de Déu, de Jesucrist y dels sants principals, exian a la finestra quan la campana anunciava per lo carrer lo pas del Santíssim, se-ls veyia a missa en diumenges y festes, es dir, exteriori-savan les mostres de religiositat.

Ara, per conèixer lo revers d'aquesta medalla, sols caldrà obrir un dels processaments contra juheissants y dexar-lo que parli: «los dies dels dissabtes se mudava la camisa e que lo dia del digmenge ella, per dissimular, se mudava altre camisa e faea passar per aygua la que se havia mudada lo dia del dissapte. E mes dix, que la dita sa mare, los dies dels dissaptes no filava, ni volia que la dita Joana filàs, e açò per honor de la Verge Maria. E axi la dita Joana no filava per honor de la Verge Maria. Empero dix que ella dita Joana, be conexia que la dita sa Mare, per observar la ley de Moysés ho faea» «... abans que no posaba la carn, a coure, de aquella, levava lo greix e apres la posava en sal en una posteta e la cobria, e apres de una stona la levava de la sal e la rentava e la mettia a coure. E mes dix e confessà, que, una vegada vea com la dita sa mare prengué una cuxa de carn e obri aquella e de aquella tragué una vertoletta»: «en la Coresma abans de la Pascha de la Resurrecció, ella ab altres persones, faean la pascha dels Jueus per tres dies arreu, manjans pa alís, e en dit temps no faean alguna faena. E en dits tres dies no manjaven pa levat, ni manjaven en taula, ni permettian que les moçes lavassen les aynes en que manjaven, abans ella metexa ab les altres persones matexes, rentaven los plats de argent on menjaven, ab cenrada, dient que, pus eran lavats ab cenrada que eran haguts per nous» «... menjava afamí que los jueus de Gerona daven a ella e a dita sa mare: e mes que ella, ni sa Mare, ni dita Marquesa sa germana, no manjaven conills, ni lebres, ni nenguna manera de oçells offegats, ni peix sens scata, ni apres que havian manjat la carn, no manjaven formatge, per que deya sa mare, que los jueus non manjaven. E que es veritat que ella trovà mes plaer de la companya dels juheus que no de christians» «... que lo divendres quant los dies son grans a les quatre hores apres lo migjorn, e quant los dies eran petits a les tres hores, encenia los cresols ab metxes noves e aquells lexava cremar fins que els mateys se apagaven. E mes ha confessat com ha fet lo dejuni de setembre e altre en lo mes de març, que nomenaven lo del setembre dia bo, e altres dejunis entre anys, los quals dejunis tots eran de juheus. E açò ha fet moltes vegades, ella confessant, en Barcelona e en Gerona» «...servava e colia la festa de les Cabanyelles, emperó que no les havia enremades. Es ver que entrà en una casa hon les havian fetes ab enramada e ella hi entrà per devotió que hi tenia de solemnizar dita festa». (Declaració de Joana Libiana en l'any 1496. Parla de fets esdevinguts més de deu anys abans d'aquesta data).

durant lo segle xv, que-s notàs major activitat en lo funcionament de la Inquisició, sortint de la seva passivitat. Mòlt més considerant que llavors se nota un increment entre los afiliats a les arts màgiques d'encantament, nigromància, bruxeria y adoracions dimoniaques. Plaga social desenrotllada en alt grau dintre totes les nacions en la Etat Mitjana y que experimentà èpoques de creximent y de disminució. Fóra tasca llarga endinzar-nos a esbrinar com se presentan a Barcelona la *geomancia*, la *nigromancia* y lo sens fi d'arts o procediments adivinatoris aquí conreuats, com la *chiromancia*, *chirognomia*, *morfoscopia* o *fisiognomonía*, *oniromàntica*, *iatromàntica*, *necromancia*, *hydromancia* o *pegomancia*, *empiromancia* o *ooscopia*, *ornitomancia*, *ichtiomancia*, *iatromancia*, *cledomancia*, *extispicina*, *cleromancia*, *belomancia* y altres, basats en la meteorología y en los obgetes inanimats. Junt a totes aquestes arts màgiques, l'ocultisme científich y la *alquimia* hi tenian fondes arrels, en una societat de plè dominada per la creencia en la existencia de fets que escapavan a tota explicació racional y en la actuació oculta de sers, forces o voluntats, generalment inadvertits, que intervenían en los negocis humans o en la marxa del univers, d'una manera per nosaltres desapercebuda.

Si eran perniciosos la màgica y ocultisme, més ho foren la *bruxeria* y adoracions dimoniaques. Dintre los temps reculats de nostra historia, trobàm lo primer cas en lo segle ix, en Gerberga, germana de Bernat, duch de Septimania y comte de Barcelona, qui vivía a Xalons, princesa de vida piadosa y a la que Lotari féu tirar al Saona, acusada de bruja y metzinera (n. 1302). Regnant Pere III lo Cerimoniós, cresqué en gran escala la astrología, ciencia que conreuava lo Sobirà dexeble de Rabí-Menahèm, quin Monarca, en 1351, feya arromançar lo Llibre de figures y d'astronomía, presentant-se, en 1359, possehidor d'una bona biblioteca astronòmica y endreçant-li, en 1367, Dalmàu Planas son llibre d'astrología (n. 1303).

Format en aquesta atmòsfera, son primogènit Joan I, en 1386, solicitava llibres de geomancia; en 1387 tenia en sa cort al astròlech Cresques, y al morir Pere III, incoà procés de bruxeria contra sa marastra Sibilia de Fortià. En 1391, Joan I qüestionà ab lo cèlebre Frà Eximeniç, bisbe d'Elna, per unes profecies que no li pogué provar (n. 1304).

Les campanyes contra los alquimistes, iniciades al finar lo segle xiv per la butlla *Spondent pariter* de Joan XII, secundades per Carles X de França en 1380, Enrich IV d'Anglaterra en 1404, lo regent de Castella Ferràn d'An-

(1302) *Histoire Generale du Languedoc*, v. 1, p. 996 (edició del 1876).

(1303) A. Balaguer y Merino en *La Veu de Montserrat*, a. v, 1882, p. 123. — A. Rubió y Lluch: *Documents per la Historia de la Cultura Mitgeval Catalana*, v. 1, d. clmii, cliv, cxci y cccclxxxiv.

(1304) S. Sanpere y Miquel: *Las costumbres catalanas en tiempo de Juan I* (Gerona, 1878). — F. Bofarull y Sans: *Generación de Juan I de Aragón*, publicat en *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, v. vi, p. 294. — A. Rubió y Lluch: *Documents per la historia de la cultura mitgeval*, ps. 372 y 377.

tequera y la reyna Catarina, tutors de Joan II, en 1410, lo concell ducal de Venezia en 1418, etc., repercuteix en aquests reyalmes, combatent-los en escrits Frà Nicolàu Aymerich (1396), l'abat de Sant Cugat del Vallès Frà Bernat Struch (1404), etc. Quan se celebrà lo Compromís de Casp, explica Sant Vicents Ferrer una invocació al dimoni feta per cert nigromàntich a fi de conèixer qui seria Rey d'Aragó (n. 1305).

Vivían a Barcelona, ab notoria impunitat, aquests hòmens dedicats a males arts: en 1443 (8 Abril) ho deya axís la Reyna Llochtinent, reclamant dels Consellers, castigassen als «malefficiadors, nigromàntichs, e scelerats dampnats»... «Car si en altre temps, alguns dels qui ara son delats e presos per los dits crims, fossen stats castigats e punits segons lurs demerits, no hagueren fet, ni fet fer, o cometre semblants detestables crims e inusitats en aquesta regió». Suposa ocorreguts en la Ciutat, fets detestables, quina relació ome-tía (n. 1306). Continuaren a Barcelona, en lo següent any 1444, los clams contra aytals malfactors, ab motiu d'un succés inaudit ocorregut a un militar qui pretenia la Vegueria, intervenint-hi un frare agustí y altre hospitalari de Sant Joan de Gerusalèm. Pretengué la Reyna del Papa li otorgàs comissió especial per castigar aquests delictes, suposant quedavan impunes (n. 1307).

Mentres tant nostra Ciutat, en 1446 (4 Janer), també protestà de la passivitat de la Inquisició y preté obtenir d'Eugeni IV, un inquisidor especial per lo Principat de Catalunya. Motivà la petició, en los inconvenients y escàndols que s'originavan dels inquisidors forasters (n. 1308). A Nàpols, hont estava lo rey Anfòs, arribà nova de que l'Inquisidor del Principat era perseguit per la cort de la Reyna, escrivint aquell meteix any 1446 (3 Agost) als Consellers «Entés hauèm que lo religiós e amat nostre Mestre Jaume de sanct Johan del orde de preycadors, inquisidor en aquexes parts de Cathalunya, a instancia de alguns frares del dit orde e de algunes altres persones, seria stat vexat e perseguit indebitament, e es encara de present, en persona e en bens, per la cort

(1305) *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, III època, v. VIII, ps. 120 y 121.

(1306) *Cartes Reyals Originals 1442-1454*, A. M. B.

(1307) A. 1444 (Valencia, 5 Març). — Deya la reyna Maria al Sant Pare: «Sanctissimo ac beatissimo padre: a V. S. scriuimos por obtener de aquella vna comission por euitar e corregir algunos crimens enormes e detestables que se entroduexen cometer con màla e damnada art de adoration e inuocation de malos spiritos por algunos grandes de los Reynos e tierras nuestras no sin grant offensa de nuestro senyor dios e danyo del proximo e grant contempto de la correction mundanal. Certificado V. S. que la dita comission no queremos ne deseamos hauer por aplicar la jurisdiction a la corora reyal sino por que algunos grandes cahen en los ditos crimenes e los oficiales ecclesiàsticos no han tanto corazon ne fuerça que gossen punirlos como deuriàn e los delictos requieren. Porque sopicamos a V. S. tan humilment e streyta como podemos que vos placia atorgarnos la dita comission porque nuestro senyor dios ne sea seruido e nuestros deseos justos sean complidos. Esto por los ditos sguardes reputaremos a gracia singular» (R. 3269, f. 177).

Tot seguit apareix la cèlebre y llarga qüestió del frare agustí valencià Rafel des Mir, escapat de la presó de Valencia y refugiat a França en 1446 (R. 3270, fs. 79, 80, 85 y 86, y R. 3271, f. 143).

(1308) F. Carreras y Candi: *La inquisició barcelonina substituïda per la inquisició castellana*. publicat en *Anuari del Institut d'Estudis Catalans*, a. 1909-1910, p. 130.

de la Illustríssima Reyna»; preguntant als Consellers intervinguessen «en forma, que, contra justícia, no sia agraviat» (n. 1309).

Segueix aquest brugit en 1447, imputant la piadosa reyna María, als inquisidors y prelats barcelonins, de no preocupar-se en perseguir los crims de nigromancia y altres malefícis (n. 1310).

Y insistint los Consellers en voler Inquisició propia, arribaren a obtenir d'Avinyó lletres apostòliques, creant una Inquisició especial a la diòcesis y ciutat de Barcelona, segregant-la de la Inquisició general a que estava subjecte tot l'altre territori de Catalunya. Se conferí l'ofici d'Inquisidor a Mestre Joan Comes, del convent de Santa Catarina (9 Abril 1459). La sollicità lo Monarca y s'otorgà, no per virtut de decret Pontifici, sinó per disposició del Mestre general de Predicadors Frà Marsal Auribell, après ratificada per lo papa Pius II (8 Juny 1461).

Sobrevingueren les famoses turbacions començades en 1461 y que duraren fins acabar son regnat Joan II. Llavors los juheissants tingueren una temporada de prosperitat, infiltrant-se en la cort del Sobirà. Díu lo procés del tresorer reyal Jaume de Casafranca (qui morí cremat lo 17 Janer 1505), que quan ell y son gran amich Sant Jordi seguían dita cort «posaven en cases de jueus e com noy havia jueus, posaven en casa de conversos, e en les dites cases fahien venir jueus, ab los quals disputaven de les coses de la biblia, e menjaven ab ells, e quasi era fet hostel de jueus, en manera, que, hon se vulla que estiguessen, sempre tenien tracte e conversatió ab jueus, menjant, bevent y dormint ab ells». Durant tota sa vida servà los dissabtes y les pasqües dels juhéus, «menjant pa alís, carn e altres viandes dels jueus»; oía «legir la biblia e ley de Moyses e la oida legir a la forma judayca». «E com alguns conversos morian, faea venir allí jueus, e fahien allí les cerimonies judaicas dient oracions judaicas, immo verius maledictions. E mes, que ab altres conversos e jueus havia entrevingut en fer la festa de la Vijola dels jueus, de la Circuncisió que fan los jueus a sos fills quan nexen, menjant e bevent, creent e aprovant les cerimonies judaiques e no creent en lo Sacrament del baptisme». «E que diverses vegades havia fetes degollar a jueus les aus e volateria que havia a menjar a la manera judaica», «e al temps que havia a naxer algun fill o filla al dit Casafranca faea venir en sa casa jueus perque faessen oracions que esdevenissen les planetes de la nativitat de aquells». Trobant-se a Gerona al temps de la Pasqua juheva, a casa del convers Joan Çarriera, «lo Rabbí dels jueus de

(1309) *Cartes Reyals Originals 1442-1454*, A. M. B.

(1310) La Reyna Llochtinent, dirigint-se al seu Procurador en Roma, li deya: «Micer Pere (de Santolaria). Nos stam en punt ffra Raphael dezmir, car serà pronunciat en lo gran consell o parlament de França quis té en Tholosa, ques ere mal appellat: per ço vos prech afectuosament tingau sment res no isqués de aquí, qui empatxàs la restitució de aquell, ni per conseguint la justícia dell segurament: vos diem que tanta mala gent se ha embolicada en aquests crims de nigromancia e malefícis, que res no la porà extirpar. E per ço convé entendre hi: *car los inquisidors e prelats poc ne curen*. Ans indiferentment admeten a composició tals crims» (2 Maig 1447) (R. 3271, f. 143).

Gerona venia allí e portava pa alís, e una caçola de vianda en que havia i troç de cabrit o anyell e ous cuyts, e portava aximateix una scudella en que havia certa cosa que semblava fos mostalla e del vi dels jueus».

Mestre Comes, l'inquisidor barceloní, mólt poch actuà contra los juheissants, que dominavan algunes branques de nostre comerç.

A les derreríes del 1481, Ferràn II, d'acort ab la Sèu Apostòlica, vol cambiar lo funcionament del tribunal de la fè, donant-li nou impuls, treyent-lo de sa atonia y establint lo Concell de la Suprema Inquisició (11 Febrer 1482). Iniciada a Valencia la nova campanya contra los juheissants de la Corona d'Aragó (Març 1482), multitud de conversos se refugiaren a Barcelona. Legalisà la nova Inquisició en la nostra Corona, lo nomenament pontifici de Torquemada en inquisidor general per Catalunya, Aragó y Valencia (17 Octubre 1483). Los delegats que aquest trameté a Barcelona, foren rebutjats ab generals protestes, aduhint que la inquisició especial de Barcelona, diferent de la general de Catalunya, no estava enclosa en lo decret pontifici (n. 1311). Trobaren totes les portes tancades los nous inquisidors, no produhint cap resultat la comminativa carta als Consellers (7 Maig 1484). Mestre Comes sortí briosamente a defensar son càrrech, y apelà a la curia eclesiàstica (14 Agost 1484), mentres los Consellers protestan per la rahó abans dita (17 Agost 1484). Val a dir que si la butlla pontificia no consignava nostra especial inquisició de Barcelona, era per desconèixer-la Roma y Ferràn II. Tres anys se deturà l'establiment de la inquisició castellana, contribuint-hi nostres dues pertorbacions polítiques locals. Lo diplomàtic Ferràn II se deturà en lo camí de la violència. Promogueren la primera los remences y la segona lo turbulent y animós Huch Roger, comte de Pallars.

Lo moviment dels remences al voler conquerir un millorament en sa posició social, començà regnant Anfòs de Nàpols. Reclamavan la desaparició dels sis *mals usos* titolats *intestia*, *cugucia*, *exorquia*, *arcia* o *arsina* y *remença personal*, qual significat es prou conegut perque ara degàm entretenir-nos en sa explicació (n. 1312). Si bé fins al segle xu era idèntica la condició dels habitants de les ciutats y la dels pagesos, estant tots subjectes als mals usos, més tart varià ab les exempcions dels senyors y privilegis dels monarques,

(1311) Les autoritats barcelonines no escassejaren juntes y consultes per procedir degudament y ab justícia. Es general la unanimitat en judicar alarmant la situació, assenyalamet en les greus pèrdues que havia d'experimentar la riquesa pública y notori entorpiment del comerç. Un Concell de Cent altament notable s'aplegà lo 9 Juliol 1484 per tractar amplament aquesta qüestió. Allí se féu exposició general dels fets, arrencant del dia en que los inquisidors arribaren a Barcelona: seguidament referiren les actives gestions practicades per los Consellers, ab la mira d'oposar-se al funcionament dels inquisidors. Explicaren al Concell que los Diputats s'oferían per tot quant convingués: que los Cònsols de la Mar los manifestavan lo gran desviament que experimentava lo comerç, en tant que si s'executava «lo perque dits Inquisidors eren venguts, no calia sino tancar la lotge», y que lo clero estava aparellat a oposar-s'hi ab totes ses forces. Per últim, que havent fet mirar si havia de considerar-se revocat lo nomenament de Mestre Comes, fet per lo Sant Pare, havia estat respost que de cap manera.

(1312) E. de Hinojosa: *El régimen señorial y la cuestión agraria en Cataluña*, p. 208.

desaparexent de les ciutats y llocs importants y quedant sols en parroquies rurals. Per axò deya lo bisbe Eximènic: « Los ciutedans no poden esser forçats de pagar ponts ne peatges, ne messions de coses rusticanes, ne cugucies, ne exorquies, ne reempçons de persones » (n. 1313). Los eclesiàstichs y habitants de Barcelona, poch sentían les reivindicacions dels remences, los uns per tenir pagesos de remença en llurs jurisdiccions; los altres per sugestió y també per oposició als procediments de violencia iniciats al principi. Los monarques afaivorían lo moviment, per esperit de justicia, y per acréixer lo poderiu de la reialesa.

Regnant Joan I, serían 15,000 o 20,000 los fochs de remences a Catalunya (1395), puix molts pagesos s'havían redimit dels mals usos. Lo que feya esdevenir més intolerable la excepció dels qui encara continuavan sots dita opressió. A les gestions de Joan I y de la reyna María de Luna, muller de Martí I (1405) per obtenir del Papa la abolicció dels mals usos en los senyories eclesiàstichs, se seguí la primera disposició d'Anfòs de Nàpols (1 Juliol 1448), permetent als remences aplegar-se per concertar dita supressió y colectar diners y altra segona imposant lo tall de tres florins per foch a fí de subvenir a les despeses de llur deliberació (16 Janer 1449) (n. 1314). Disposicions tan mal vistes de les autoritats barcelonines, que meresqueren esplicita repulsa del Sobirà (29 Febrer 1449) (n. 1315).

La qüestió remença s'adreçava a debilitar les forces dels senyors, sots apariencia d'una justa reivindicació social, y també a restringir la importancia de Barcelona. Fóu un colp fort donat a la prosperitat de Catalunya, quina terra se divideix en bandositats per tot arrèu, puix molts pagesos recusaren pagar la imposició que se-ls hi exigía (n. 1316).

A Barcelona, l'element eclesiàstich, la Generalitat de Catalunya (n. 1317) y los Consellers, s'oposaren prou obertament a les disposicions reyls, fent altre tant algunes autoritats locals (n. 1318) y fins personatges tan afectes al

(1313) Francesch Eximènic: *Terc del Crestià*, llibre xi, cap. cxii.

(1314) R. 3148, f. 189, y R. 3149, fs. 126, 139, 140, 155, 166 y 167.

(1315) A. 1449 (29 Febrer). — Carta del rey Anfòs als Consellers des del Castell Nou de Nàpols en favor dels pagesos de remença: « Entès havem, no sens gran enuig e desplaer, que vosaltres ensemps ab los Deputats de Cathalunya, donau empaiç e dilació en la administració de la justicia demanada per los pagesos de remença o detenguts en mals usos en aqueix principal; e per ço a instancia de vosaltres, e per vostre Sindich, son stats fets alguns procehiments e requestes assay desonestes a la Illustrissima Reyna e altres officials nostres. E deuen pensar, que en proclamar los dits pagesos libertat, ne en esser administrada justicia per exhibició de la qual son constituïts los Reynes e senyories, e que axí egualment sie tratat lo pobre com lo rich e lo chich com lo gran » (*Cartes Reyals Originals*, A. M. B.)

(1316) Los del Comtat de Pallars, apoyats per lo seu Comte, refusavan pagar lo tall (R. 3150, fs. 86, 87, 123 y 128, y R. 3151, f. 87).

(1317) En 1449, assegurava là Diputació, que sos drets, « ço es, de la bulla de plom et de cera e dret de entrades e exides haver presa gran disminució, fins en quantitat de XV^m llures » « per causa del Sindicat e tayll de les remences ». Investigant la Reyna Llochtinent, sobre la certitut de tal afirmació en 13 Març 1449 (R. 3227, f. 38).

(1318) A. 1449 (14 Juliol). — Carta del Rey al Veguer de Vilafranca del Penadès, queixant-se-li de que no fes pagar als remences lo tall de tres florins per foch (R. 3150, f. 106).

rey Anfòs, com lo séu tresorer Perot Mercader, de qui deya Donya Maria (30 Abril 1449) que "per ocasió dell, se son seguits moltes congoxes et anfractes, axí ab diputats, com ab los Senyors, qui, sentints la voluntat de dit Tresorer, prenien esforç en no obeyr les letres e prouisions del dit Senyor". "E per la dita rahó han posat aquest Principat en gran bullició et turbació en tal que may los antichs ho veheren; deu los ho perdó". Per abdues parts s'empleava ocultament diner y influencia, a fi de guanyar-se les voluntats dels qui intervenían en aquests afers (n. 1319).

Dirigida per una bona assessoria jurídica, la Reyna anà avançant en la empresa d'abolició dels mals usos (n. 1320), arribant a embargar a Barcelona los séus llocs de Montcada, Terrassa y Sabadell, per contumacia de la Ciutat en exigir lo tall de tres florins per foch (n. 1321). A Barcelona recorren los cavallers en demanda d'auxili y protecció en les presents qüestions (n. 1322).

Tot lo Principat s'agità, y los remences, quan trobavan oposició, no duptavan d'atropellar y vexar les poblacions rurals, segons succehí a Gurb d'Ausona en Novembre 1450 (n. 1323). Féu la ruina major, la immediata creació d'un partit popular barceloní, que clamava contra la mala administració

(1319) En la percepció del tall dels remences (18 Agost 1449) se destinà una petita part de lo que-s cobrava "en alguna bestreta dels reladors et dels oficials treballants en la exeució del dit tayll". "La qual bestreta es stada necessaria per molts sguarts. E signantment perque los dits Reladors e altres oficials treballants, reduptauen molt les menaces que per deputats de Cathalunya e consellers de Barchinona e altres Seniors lus eren fetes, axí de paraula com en scrits..." "ultra que vehian que los dits deputats e consellers remunerauan stremament los juristes e altres treballants per llur part e prometien a aquells collocar en la Diputació. E açó per semblant, com dit es, es stada ocasió de la dita bestreta". (R. 3227, f. 78).

(1320) A. 1449 (30 Desembre).—Es la reyna Maria metexa qui-ns revela que Micer Francesch Castelló, Micer Francesch Gíginta y Micer Joan Foxà "ordinariament han carrech de hoyr les parts e desempatxar totes provisions necesaries". "Per en Prat e altres Sindichs dels dits pageses, som informada com fins a la present jornada han fermat en lo Sindicat XVIII^m homens leuen compte que verdaderament serán pus de XX^m: han fet tayll de tres florins per hom, lo qual tayll se exhigeix ab gran cuyta e ja fora en altra disposició, sino per la venguda de mosseñ vilademany, e de altres fames que proceexen de aquí, sobre la conuocació de la Cort. E los senyors qui continuament insten e procuren dar tots quants torps poden, per desuiar lo fet del Sindicat, axí ab los diputats, com ab los consellers de barchinona" (R. 3227, fs. 36 y 45).

(1321) R. 3227, fs. 106 a 110, 118 y 146.

(1322) A. 1450 (22 Janer).—Lletra de Bernat Joan de Cabrera Conite de Modica als Consellers de Barcelona: "Ja crech siau ausitats com los homens de Resamense han donada lur demanda contra lurs senyors, devant la senyora Reyna, de que a mi apar açó, ab lals qui stat es sobre aquesta materia, va mal per molts sguards que he; acert cascu de vosaltres mils de mi, veu resta que trobant me io aci ab alguns cavallers e gentils homens, havem pensat esser molt necessari que tots los qui havem interes en les dites Resamenses, fossem en alguna part iustats, per poder nos metre en camí de deffendra un tan gran dan e preiudici de tots; pero veent que lo temps dels XXVI jorns de la citació corren per que no poder se fer ne sperar lo dit ajust ho congregació de tots, havem deliberat aci, en aquesta ciutat, siam tots los qui som de aquesta vegaria qui en açó han interes; e de fet dijous primer vinent, havem donada jornada en esser tots; e feta nostre deslberació, de aquella largament avisarém vostres saviesas, confiant en açó defendre, serem tots una cosa, com sia interes de tots; e si algunes coses molt honorables e savis senyors puch fer per vosaltres son prest: scrita en Gerona a XXII de Janer" (*Cartes Comunes Originals 1450, A. M. B.*)

(1323) A. 1450 (17 Novembre).—*Cartes de 1450 1458* del Arxiu Municipal de Vich.

municipal, demanant reformes consistents en una major intervenció dels gremis y reduhint la dels burgesos o *hòmens de la biga* (axò es, los grans o poderosos). Los *de la busca* (axò es, los petits) podían donar-se les mans ab los remences. Es cert que no trobàm relació entre ells; però la direcció era la metxa, que era la Corona y la finalitat idèntica, debilitar elements massa forts. Iniciades dites bandositats, en Abril de 1451 (n. 1324), la *gent de la busca* sigué favorescuda obertament per personatges de la importància d'En Galcerà de Requesens, portantveus de Governador de Catalunya. Als dos anys de perturbació interna, comunicà lo Rey, al Concell de Cent, una nova constitució política, donant la supremàcia als gremis (16 Desembre 1452). La contradigueren los Consellers. Però noves alteracions populars, favorescudes per Requesens y l'haver obtingut aquest la Lloctinència reyal de Catalunya en 1453 al partir la reyna Maria a Castella, portaren lo colp final. Sobrevingué la elecció dels Consellers, fent-la Requesens ab la nova forma, davant dels diputats, los quals sembla dexaren sola a la Ciutat. Llavors entrà l'element popular o *de la busca* a tenir majoria en lo Concell de Cent (29 Novembre 1453), modificant-se sa constitució, com dirèm al parlar dels privilegis de Barcelona.

Y a tot axò, la qüestió remença no s'acabava may. En 1455, Anfòs IV sospengué los mals usos. Però la disposició no tingué tota la eficàcia que lo Monarca se figurava. Los eclesiàstichs, veyent lesionat lo patrimoni de la Esglesia, fulminaren excomunionis contra los qui acatavan la disposició del Monarca (n. 1325), los senyors se defengueren y de fet los mals usos subsistiren.

La decidida protecció que dispensà als remences Joan II en sa lluyta ab les autoritats de Barcelona, semblava que devia acabar per donar la victòria als pagesos. En 1462 sortia de la Generalitat de Catalunya lo projecte de concòrdia entre pagesos y senyors, per la abolicció dels mals usos, que Joan II procurà desautorisar, per interessar-li llavors fomentar la enemistat dels remences y Barcelona. Però tampoch en la pràctica los senyors acataren totes les bases del projecte que morí per consunció en 1463.

Acabades les guerres de Joan II, sense solucionar-se la qüestió remença, sorgí de nou lo conflicte, ab l'alçament a Mieres d'En Pere Joan Sala (Juliol 1484), cabdill dels pagesos, qui pretenia obrar d'acort ab Ferràn II. Per axò devegades vestia sobrevesta reyal y mostrava una salvaguarda del Monarca, datada a Còrdova lo 24 Agost 1483. Se deya que lo Monarca autorisava lo moviment de rebelió, y la Ciutat rebutjà acudir-hi ab gent armada a atacar-los, com volia l'infant Enrich lloctinent. Segons los remences, era "voluntat reyal, que nos paguessen censos, ni taschas, ni altres drets, sino que hom fós

(1324) S. Sanpere y Miquel s'ocupa molt d'aquest moviment polítich barceloní en *Barcelona, son passat, present y porvenir*, p. 61. Comença a trobar-lo iniciat en una petició molt destemplada dels menestrals demanant l'aument dels croats (25 Abril 1451) y atacant de pas lo mal govern dels Consellers.

(1325) A. 1458 (15 Desembre). Així passà al Bisbat de Gerona (R. 3361, f. 184).

franch" (3 Janer 1485). Cresqueren los revoltats, armant-se molta gent del camp, no sols "los qui son de rehemensa, mes encara tots los altres pagesos". Derrotat lo Veguer y aplegant-se los remences a Caldes de Montbuy, Barcelona s'aparellà a defensar-se.

Aytals commocions tenian prou importancia perque la diplomacia francesa no hi posàs son esguart, aparellant en nostres fronteres forces militars, ab la mira d'aprofitar qualsevol circumstancia per intentar una nova invasió territorial. Eran massa propers los fets del regnat de Joan II perque no l'obligassen a meditar al Rey Catòlich, los d'ara, precisament quan la guerra sostinguda a la Andalusia tot s'ho necessitava.

Li convenia al Sobirà desautorisar als remences per evitar la dualitat tan palesa que s'establí en temps del seu pare, ab lo favor reyal donat als pagesos. Y per desfer qualsevol equívoc, Ferràn II féu publicar a Barcelona la anulació dels guiatges y sobressehiments que-ls hi havia otorgat (11 Janer 1485), procurant dels remences, que posassen llur qüestió en ses mans. Elogià la actitud dels Consellers de no treure la bandera sense consultar-lo. La desautorizació reyal ja no deturà la revolta, que seguí crexent, en tant que sols pogué dominar-se per la força.

Entraren los remences a Granollers matant a molts ciutadans de Barcelona (3 Febrer 1485) y la Ciutat tregué la bandera. Figurà entre les precaucions preses, que "los Inquisidors sien trets de Ciutat, perque son difamats que tenen intelligencia ab dits pagesos" (3 Febrer 1485). Y al notificar al Rey la sortida de la bandera, li deyan "que ells y tot lo mon estavan meravellats de que tingués, ab tal gent, tantas consideracions y que a tant immerescudes complacencies se debía sa soberbia".

Al començar l'any 1485, Barcelona, comprenent que la resolució del afer de la Inquisició estava en mans de la Seu Apostòlica, gestionà del Sant Pare una butlla d'exempció, que-ls dexàs separats de la ingerencia del gran Inquisidor castellà (22 Janer 1485). Però Roma havia de tenir més interès en afavorir los desitgs del Rey Catòlich, que en satisfer les pretensions de la Ciutat, a son vijarés sobradament exclusivistes.

La anterior insistencia de Ferràn II en volguer establir aquí la nova Inquisició, semblava abandonada durant lo curs del any 1485. No li trobà cap carta especial adreçada als Consellers ab dita finalitat. Y los delegats d'En Torquemada, en ses gestions, sols exhiviren una lletra atrassada del Rey als Consellers, del 7 Maig 1484, que-ls hi entregà lo Llochtinent, ab més d'un any de retràs, lo 15 Novembre 1485. Axò no significaria cambi de criteri en lo Sobirà, sinó que-s dexava portar per la reflexió. Capturat a Llerona En Pere Joan Sala (24 Març 1485), mort y esquarterat a Barcelona, devant la Pescateria (28 Març 1485), no acabà la revolta de la gent del camp. La passivitat del Rey cansà als senyors, y aquests finiren per acceptar l'arbitratge de Ferràn II.

La sentència dictada per lo Rey Catòlich en lo monestir de Guadalupe, lo 21 Abril 1486, posà fi al moviment remença, emancipant aquesta classe social. Lo Monarca, com a àrbitre, procurà compensacions pecuniaries als senyors que-s vegeren privats de tals drets per sempre més. Per la sentència arbitral los pagesos li pagaren 50.000 lliures en deu anys y altres 6.000 lliures d'indemnisació als senyors. Més de 70 cabdills dels remences sigueren condemnats a mort y llurs bens confiscats. Prou pogueren dir, los remences, que Ferràn II los havia portat enganyats.

Quan acabava la qüestió remença s'hi lligà lo segón moviment polítich que indicavam abans, promogut per lo famós cabdill barceloní de la guerra del 1462, Huch Roger, comte de Pallars, qui tendia a despertar los vells partits antidinàstichs barcelonins, alçant-se en armes contra lo Monarca. Bé podia comptar ab lo diner dels alterats juhéus y juheissants de la Corona d'Aragó. La contemporisació s'imposava, y Ferràn II se tancà en impenetrable passivitat. Sense donar satisfacció als desitgs dels Consellers, prengué compte en no impulsar l'implantament de la nova Inquisició.

Les pretensions dels inquisidors castellans, al finar l'any 1485, tornan a ésser favorescudes per lo Llochtinent. Mes Barcelona continuà sa campanya d'oposició y controversia. Ingressaren nous Consellers, exposant-li al Rey (7 Desembre 1485) lo decaïment y ruina de la Ciutat.

Llarga fôu la gestació de la decadencia de Barcelona en lo segle xv, puix anà augmentant a mida que finia la centuria.

Ja havia començat a deturar-se la marxa progressiva de la gran urb, durant lo regnat d'Anfòs *de Nàpols*, per escapar-se vers les terres italianes bona part de nostra riquesa ciutadana. Companyies forasteres d'alemanys y savoyenchs s'establiren a Barcelona, montant en gran escala lo comerç d'importació y exportació, mermant y reduhint lo progrés de les indústries barcelonines, una competencia fins aleshores desconeguda.

Ab les guerres de Joan II entrà molt diner foraster. Aixís compensava Barcelona la confiscació dels béns dels seus ciutadans, situats en altres llocs del Principat, realisada per Joan II. Sobrevingué la pau interior y la lluyta se transportà ab violencia a la frontera francesa, canviant totalment l'estat econòmic de nostra Ciutat, hont la decadencia fôu major de día en día. S'aplegaren les corts del 1473, pretenent finir lo conflicte de la confiscació de béns dels barcelonins. Corts laborioses que s'arrossegaren més de cinch anys de Perpinyà a Lleyda, Balaguer, Cervera y Barcelona, fins a la mort de Joan II (19 Janer 1479), sense res resoldre.

Lo diner de les burgesies rurals catalanes, fugí ràpidament de la Capital, al venir la pau del 1472, puix per tot precisava restaurar la ruina de la guerra civil. Quants castells, com los de Burriach, la Roca del Vallès, etc., tingueren d'alçar-se de nou, dispendiosament, en aquests anys.

Reberen un colp fortíssim nostres tranzaccions mercantívoles ab lo decret

reyal del 1479 (21 Novembre), destituint a tots los corredors de la Llotja de Barcelona. Parlan de dita paralisació en 1480 (23 Febrer) los Consellers: “Avuy en aquesta Ciutat no's fà mercadería alguna, no sich ven un drap, los perayres stant vagant e per semblant los altres officis. E no es maravella, car no fahent sic la mercadería, ni tresteranthic fusta alguna, no es posible drepades hagen desexida. E axi matex los homens arrendats, stants privats de llurs rendas e bens ¿qui darà negoci als manestrals?: de ques segueixen que no hix fusta pera Mallorques, o per Nàpols, o per Valencia o per Prohença que no sen vagen ab quascuna qui dos, qui tres e mes casats de manestrals, e axi matex per terra, per quant assi no poden viure” (n. 1326).

Passà la garlanda comtal a Ferràn II y immediatament li exposaren los Consellers la decadencia de la Ciutat (28 Març 1480). “Es aquesta vostra Ciutat vuydada ja per la maior part de poble e continuament buyda: es ne la causa Senyor, per quant los homens arrendats, ne de Mallorques, ni de Aragó, ni de Valencia, ni dels Barons, ni del General de Cathalunya, gran temps ha no reben cosa alguna: fins vuy se han despes lo que tenían en casa; ara quasi van mendicants e per conseguint no poden dar negoci als menestrals”. Eran les conseqüencies de la guerra civil. Quan Ferràn II, cedint a tantes súplices, s'aparellava a venir, los enemichs de Barcelona dintre la cort reyal li aconsellavan no hi entràs “mes ques atur en la vila de Martorell e de aquí negocie los fets de la Cort” (n. 1327). A la vinguda del Rey se seguí l'acabament en les corts del 1481, de la labor començada en 1473. Llavors s'esperà que-s restauraria la Ciutat, de sa ruina. La sentència reyal, passada a acte de cort y en la que hi intervingué personalment la reyna Isabel de Castella, resolgué la difícil situació creada per les confiscacions y donacions reyal. Se declarava en ella la restitució universal de béns, senyalant-se diferents formes de satisfer deutes, violaris o pensions atrassades, segons la classe de persones, y establint diferencies, segons que los béns pertanyessen o no als antichs partidaris de Joan II. Les propries Corts cregueren conjurar la crisis de Barcelona, que ho era de tot Catalunya, recarregant los drets de les mercaderies, per facilitar a la Generalitat satisfer sos deutes. Havía sigut pactat entre la Ciutat y la Diputació, que la primera carregaria ab los censals de la segona, y en cambi se quedaria ab certs drets de la Generalitat. Manà lo Rey fós aquesta la que

---

(1326) A. 1480 (23 Febrer).—En la carta adreçada per los Consellers al síndich Matheu, hont axò se consigna, li era aytambé dit: “E de totès les congoxes que passen es aquesta la maior, car vehem venir aquesta Ciutat va esser menor que Granollers, e perque lo Senyor Rey no fa estima, ans es vist, ab deguda reverencia parlant, que sa gran Altesa cerca mes del interès dels particulars...” “E per semblant no es de poca congoxa que fet algú nos puxa assi fer, que nos haia aquí veure per persones qui james saberen ni han vistas les libertats de Cathalunya”.—Veja-s Salvador Sanpere y Miquel: *Barcelona en 1492* (Barcelona, 1893).

(1327) A. 1481 (Juny).—Los Consellers ho escriuen axis a la reyna Isabel, dihent-li, entre altres coses: “Si la Reyal persona, per nostre Senyor Deu serà ordonat vingue, serà lo Sanct Spirit ministre de pau, qui consolidarà totes diferencies”.

pagàs les pensions dels seus censals y a més 500 lliures al any per amortisació de capital y que recobràs ses rendes y drets, cedita a la Ciutat.

Aytals resolucions tampoch deturaren la forta crisis barcelonina. Puix no podian tocar-se los seus efectes, quan ja se-n suscitarèn de majors, esdevenint imminent la seva perdicció. Los presents fets econòmichs se lligan ab los de caràcter social y polítich, d'intromissió de la inquisició castellana y expulsió dels juheissants. Reprendrèm, donchs, la interrompuda relació d'aytals perturbacions en la exposició-tramesa per la Ciutat a la Corona en 7 Desembre 1485, explicant la persistent decadencia econòmica (n. 1328). Responent-hi lo Rey Catòlich que ell "no vol ligar les mans del Papa, e açó fa la sanctedat de aquélla". Obgettàren-li los Consellers (10 Janer 1486) que sols demanavan "observança de nostres libertats, les quals no han res que fer ab lo dit sant pare. Lo qual no ha acostumat trametre inquisidors ab algutzirs, tresorers, scrivans e ministres, mas acostuma son inquisidor, ab sufficient potestat, tremetre e en qualseuol necessitat que ocorre en lo exercici del ofici, los officials ordinaris li presten auxili: aço no sols es de costum, mas encare es arreglat per disposicions canoniques".

(1328) Aquesta interessant exposició, íntegrament publicada en nostre treball mentat en la n. 1308, retrata l'estat de decadencia de Barcelona al acabar lo segle xv. D'ella estimàm convenient reproduhir-ne lo més sobressortint: "Hauem trobada la dita Ciutat molt destruida, molt des poblada, molt desuiada e molt encarregada de grans carrechs, les entrades de aquella molt desuiades e disminuïdes, les impositions e drets perduts, la mercaderia tota cessada, lo negociar tot oblidat, los manestrals plens de congoxes qui no fan cosa alguna en lurs officis, guasten aço poch que restat los es, los mercaders no gossen mercadeiar, los vns sen van ab llurs bens, los altres qui resten estan en aço, si alguna cosa posen per mar, vassalls de V. Mt. los ho prenen, no es algu qui gos exir de Ciutat per negociar, son presos o robats, nos pague a degú, justicia no es feta, los militars stan priuats de llurs rendes, no han de que sostenir se. Axí mateix es en los ecclesiastichs e finalment tota comunicatió e praticha de benuiure cessen en aquesta terra, los poblats de aquella pense V. altesa com stam desconfortats. Volent saber de tanta confusió que es la causa, hauem trobat les comotions que los pagesos fan contra los seniors donen gran causa de aquests dans, roben, destrouexen, ocupen, maten e apresonen desfranadament, no paguen a negu, ni los mals vsos, mes encare niguen altre deute que deguen, van sobre les armes, tota obediencia reyal apartada, prenen Castells, degollen los senyors, salten los camins, no es degú qui pas per aquells que vingue en llurs mans irades e plenes de crueltat. Arbitre lanimo de vostre excellença, en terra hon tals comotions ha, quin es lo viure de aquella, en lo qual nos trobe salut ni medecina, sino ferro e sanch. Crehes que per compromís la cosa se reposarà, son stats guiats, fan pijors actes sobre los guiatges e degu nols ne refrene, en tant que quasi se presumey que no speren correctio ni disciplina de V. altesa, a la qual sabèm bé, que, per los precessors en aquest nostre ofici, totes aquestes coses son stades significades e fins açi medecina o remey noy es stat donat, la dilatió del qual porta gran deseruey a V. reyal corona e destructió en aquesta patria". "E vltra aquestes coses, hauem vist dona gran causa a la perdicció e desuiament de aquesta terra, la inquisitió que vostre altesa hi vol introduhir, la qual, segons es stat ja significat a aquella, es del tot abisar aquesta Ciutat e principat, e es stat ja declarat en dos grans consells per lo Ill. Infant lochtinent general, no poder ni deures fer, obstant constitutions, leys, priuilegis e costums de aquesta terra, per vos senyor solemnement jurades. Los poch mercaders qui eren restats e fahien la mercaderia, han cessat de aquella han tret totes les pecunies e bens que en aquesta Ciutat tenien, han los transportats en altres regnes, e van sen en aquells habitar: son los fetes grans franqueses; los regnes stranys se fan ríchs e gloriosos del despoblar de aquesta terra, e aquesta se fa perduda e desolada: los altres mercaders qui restan, ja stan tots per axir, e special quant vehen les grans persecutions per aço son fetes en altres parts. E no crega V. altesa, que, aquests a soles sen vagen, mas mols altres qui nos poden sostenir en la terra per esser aquella tan desuiada".

Aumentà la intranquil·litat a Barcelona y cresqué de tal manera lo nombre dels fugitius, que a 13 Janer 1486, ab ocasió d'arribar una galera del Comte de Trivento, s'hi embarcaren los pochos conversos que quedavan, "mes encara molts menestrals de aquesta Ciutat: perque tant se strenyen, axí per causa de la comoció dels pagesos, com per temensa de la Inquisició, que ab gran dificultat se pot viure: tant ha cessada la negociació e comerci entre les gents". Era que llavors, conceptuant-se perduda la partida per part de la Ciutat, aparexia inevitable la inquisició castellana. Encara habilidosament, nostre element jurídic ho deturà un any més (23 Maig 1486), esgrimint la butlla pontificia, per la que lo Sant Pare conferia lo conexement de la apellació interposada per l'inquisidor Mestre Comes a un tribunal format per tres canonges de nostra Sèu. Butlla que motivà forta controversia.

Cert fet extraordinari ocorregué en 5 Febrer 1487. En la porta de la Catedral hi fôu clavat un cartell, fent pública la excomunió en que havia encorregut lo Reverent Inquisidor del bisbat de Lleyda, per procediments mal·lèvols per ell practicats contra Micer Bardaxí, dels quals procediments aquest n'havia apelat a la Sèu Apostòlica y lo Papa se-n reservà l'exclusiu conexement. L'edicte eclesiàstich, escrit en térmens crus y vexatorials per lo condemnat inquisidor, encoratjà als barcelonins. ¿Qui era aquest Inquisidor del bisbat de Lleyda, del nom del qual se feya cuydadosa omissió en l'edicte y de quin càrrech fins ara no tenim la menor indicació? No hi ha dupte que tracta d'un representant d'En Torquemada, segurament del propi Mestre Franco, lo séu delegat per Barcelona. Y Micer Bardaxí no ha de tardar en figurar entre les víctimes de les persecucions de la nova Inquisició.

Roma declarà insuficients los poders de Mestre Franco, provehí de nous poders a altre delegat de Torquemada, a Mestre Spina, y revocà la butlla, nomenant inquisidor del bisbat de Barcelona a Mestre Comas.

Al acatar les ordres pontificies y reyls, los Consellers també tractaren d'obtenir alguna ventatja, menüdejant conferencies ab los representants de la Corona, a mida que s'acostava la arribada del inquisidor Mestre Spina. Aquest féu una solem·nial entrada, ab assistencia de totes les autoritats locals (5 Juliol 1487), mortificant als Consellers lo fet de portar algutzir "ab bastó o verga alçada", axò es, mostrant palesament sa autoritat jurisdiccional (n. 1329).

Barcelona restava a la fi vençuda; la Corona y la inquisició castellana triomfants; los privilegis jurisdiccional·s de la Ciutat, burlats y disminuïts, y la crisis econòmica, may conjurada, en progressió atterradora.

Los qui-s cregueren amenaçats, apelaren a tota llur influencia per lliurar-se del temut Tribunal. Alguns recabaren de Roma butlles eximint-los de llurs persecucions y enquestes (1487). Ferràn II manà al Veguer apoderar-se

(1329) Es d'importancia secundaria la qüestió sorgida sobre la formula de prestar jurament los Consellers al Inquisidor després de sa entrada a Barcelona (20 Juliol 1487).

d'aquestes butlles. Però lo fet se tornà a reproduhir en 1498, en que certs reconciliats y alguns fills o nêts de condemnats havían obtingut "bullas, breus, dispensacions e facultats, en e sobre lo dit crim de la eretgia e apostasia e coses tocants a aquell". Los grans Inquisidors, volgüent vèncer lo nou obstacle, manaren exhibir dites butlles en lo terme de nou dies, a fi de repassar-les, confirmar-les o anular-les. Se pretenia que lo Sant Pare havia sigut sorprès per los intermediaris.

Totes les vies trobavan tancades los conversos barcelonins. Cap podia escapar-se de passar, en una o altra forma, sots la censura de la nova Inquisició. De la major postració a que vingué Barcelona en lo transcurs del any 1487, n'existeix eloqüent pintura en una lletra dels Consellers del 18 Agost 1487 (n. 1330). Lo déficit de la Ciutat, en 1448, ja montava a 4.000 lliures en l'exercici econòmic d'un any, adeudant als acreedors censalistes altres 40.000 lliures per dos anys d'interessos (n. 1331). Llavors los Consellers disminuiren

(1330) "Après ha succehit que los dits inquisidors han manades publicar per les glesies de la dita Ciutat, certes monitions, sots pena de excomunicació e altres sensures, e per diuersos lochs de aquella vna crida quasi tot de vn mateix effecte, la copia de la qual trametem a la gran altesa vostra per causa de les quals la pocha negociació e comerci mercantiuol qui en aquella se fahia, ha cessat e cessa, per dubte de incorrer en les penes e censures en aquelles mencionades. Les compres e vendes de robes qui quascun die se acostumen fer per los lochs de aquesta Ciutat en aço destinats, nos fan, perque los corredors, per no caure en les dites penes e censures, no gosèn entreuenir en aquelles. Han amonestats los portalers de la dita Ciutat e guardes dels drets de aquella sots les dites penes e censures e cominat voler pendra segrament e homenatge de aquells, no permeten per via directe o indirecte, lexar exir de la dita Ciutat conuersos, conuerses, robes ne bens de aquells. Han creats vltra Steuengau, molts oficials qui van per la dita Ciutat, viles, lochs e camins del Bisbat de aquella, prenent e apresonant totes persones axi conuersos com Xptians de natura, qui passen per aquells ab les robes, bens e mercaderies llurs, aportant les en aquesta Ciutat e encarcerant aquells en lo palau reyal de vostra Mt. en lo qual han fetes moltes presons, inuenteriant e executant robes e bens de aquells ab gran rigor ampliant la potestat llur mes que nols es permes e mostrant no hauer superior occupant se la jurisdicció a vostra Mt. pertanyent en gran preiudici de les preheminencies e regalies reyalas, cosa nuncha vista e menys practicada en aquesta vostra Ciutat, la qual sta molt destrohida, despoblada, desuiada e encarregada de grans carrechs, les entrades de aquella molt disminuïdas, les imposicions e drets perduts, los manestrals qui no fan cosa alguna en llurs officis guastan aço poch que tenen, e congoxen se quant no poden vendre sos bens per suplir a llur miserrima vida, en tant que tota comunicació e practica de viure cessen en aquesta vostra Ciutat. Pense vostra gran altesa los poblats en aquella com stan desconfortats. Hauem sabut nouament en lo Empurdà los pagesos tornen en llurs acustumades comocios: han mort hun procurador de mossen çarriera: han cremats los castells de finestres e de santapau: van sobre les armes: no volen pagar a ningú, tota obediencia reyal apartada: han possats cartells en les portes de la ciutat de Girona, vila de Granollers, en molts lochs de aquesta Ciutat".

Seguían referint los Consellers al Rey noves pertorbacions que portava l'exercici de la Inquisició al comerç marítim del nostre port, en l'empresonament que los inquisidors manaren fer del "scriuà e barber de la nau de Luis Soler qui es a la plaia de la mar de la dita Ciutat, ab sospita que deien tenir en la dita Nau hauia robes de conuessos. Lo que ha portat gran alteració a la dita Nau e gran diffamació a les fustes qui mercantiuolment acustumen arribar en aquesta Ciutat, car veu se que de quantes hic arribaran, se spere fer lo semblant e exi desuiarse ha tota negociació mercantiuol: de que los pobles de la dita Ciutat qui stan destroïts e no fan cosa alguna de llurs officis, han presa gran cogoxa, vehent la pocha negociació de aquella cessar del tot".

(1331) La interessant carta de Ferràn II al seu representant en la Seu Apostòlica del 8 Agost 1489, hont se donan aquests y altres detalls de la crisis econòmica, al gestionar la contribució dels eclesiàstichs, la publicarem en nostre treball *Evolució històrica dels juhéus y juheissants barcelonins*, en la revista *Estudis Universitaris Catalans*, v. IV, any 1910, p. 53.

los salaris dels seus oficials per durant dotze anys, imposaren sises en los térmens forans, com ja les havían imposades al interior de la Ciutat, y intentaren rebaxar part dels crèdits als acreedors, com també fer contribuir als «ecclesiàstichs en los drets e imposicions de la Ciutat, en la qual ells deuen contribuir (per temps de 12 anys), pus participen en los beneficis de aquella o per altres respectes». També pretenían obtenir absolut proteccionisme a Sicilia per los texits y robes de la Corona d'Aragó, pagant cert dret en compensació del dany que la cort ne rebria. Tres anys després, en 1491, treballavan per fer afluir a Catalunya lo comerç dels corals de Còrcega y Cerdenya, y clamant-se d'ésser portat «en altres regnes estranys».

Tots aquests esforços per encarrilar lo desviat comerç barceloní, los anul·lavan les inacabables demasies de la Inquisició castellana, agravant la crisi econòmica. La Taula de Cambi fou violada, contra privilegis, al confiscar los béns del argenter juheissant Martínez (Febrer 1485). Són executats alguns argenters per comprar obgectes a Micer Bardaxí (4 Setembre 1487). Se manà «als argenters, que lo argent per ells comprat al enquant publich, que sia stat de qui fós, fos a dits Inquisidors liurat», y als notaris «que fasen hostenció a ells dels contractes en que han entrevingut... tocants conversos, fugitius e sospitosos» «... en tant que la negociació de la mercaderia per mar e per terra es totalment desviada e perduda; e finalment los poblats en dita Ciutat, per temor de caure en algun error, cesen de negociar e treballar» (20 Juliol 1487). Pregonàren-se per les esglésies greus penes als compradors de béns dels conversos, obgectant-hi los Consellers, que «la pocha negociació e comerci mercantivol que en aquella se fahia, ha cessat e cessa, per dubte de incorrer en les penes» (18 Agost 1487). Los corredors dexaren d'intervenir en les tranzaccions.

Ferràn II consentia les demasies dels inquisidors. Inician sa primera sentència pública (4 Desembre 1487), consistent en una processó de 50 a 53 juheissants reconciliats. Los inquisidors manaren «sots pena de excomunicació, que tot hom fós a la processó, e que algú no gosàs obrir les portes, ne fer feynes». Li seguí altra segona processó dels metexos reconciliats, a Santa Maria de la Mar (21 Desembre 1487) per quan «lorde de la Inquisició dona als penitenciats cinch processons». Quatre condemnes a mort s'executaren al Canyet, prop de la mar, en dos hòmens, dues dones y deu estatures de fugitius (25 Janer 1488): los primers foren cremats. Altres execucions de mort, recaygueren en tres dones y ab elles vint estatures, lo 23 Maig 1488, etc. (n. 1332).

(1332) Sintetisarèm les condemnes de la Inquisició castellana durant lo segle xv: lo 8 Agost 1488, nou persones foren meses «en cadeffal dins la Seu, per heretges reconciliats», condemnant-les a presons perpetuals, y lo següent 16 d'Agost, fou una gran processó de reconciliats, anant-hi 34 hòmens y 85 dones. Lo 9 Febrer 1489, cremaren moltes estatures de fugitius. Lo 23 Febrer 1489, moriren dos juheissants al Canyet. Lo 13 Març 1489, condemnaren a 13 a presons perpetuals. En 24 Març 1490, sofriren pena capital dos juheissants y 149 cremats en estatua. En 1491 (10 Juny) los morts foren tres y los cremats en estatua 126; en la processó dels penitenciatos del 28 Octubre, n'hi formaren 39.

En 1492 (1 Maig), són condemnats 39 heretges a presons perpetuals. Sobrevé lo famós decret d'ex-

En les execucions dels béns dels processats per la Inquisició, se manifestan injustícies evidents en Desembre de 1488 (n. 1333). Los Inquisidors feren més odiosa sa gestió, imposant penes com la privació de drets de caràcter civil o ciutadà. Així se veu en la sentència del 1496 (23 Març): «E mes los injungim, e per penitencia los manam, a tots los damunt dits, que en tota sa vida natural no porten sobre sí, ni en llurs vestidures per sí honrar, or, ni argent, ni perles, ni pedres precioses, ne vesten seda, ni grana, ni xamellot, ne porten coral, ni ambre. E mes que, en tota sa vida no pusquen tenir, ni tenguen officis publichs en les ciutats, viles o lochs hont habitarán e viuràn,

pulsió dels jueus d' Espanya (31 Març 1492), de poca importància directa per Barcelona, hont no hi havia ja call jueu. Però sí que notam que durant dos anys la Inquisició dexà de mostrar sa vitalitat. Puig fins 1495 (19 Abril) no-s reprèn lo compliment de sentències del Tribunal de la fè, ab la crema de 71 estatues de juheissants; en 1496 (23 Març), sols set són condemnats a presó; en 1497, sis són condemnats a presó lo 26 Març; altres set a igual pena lo 16 Juny; 53 cremats en estatua, lo 4 Octubre, y vuyt més a presó lo 13 Desembre; en 1499, 11 són condemnats a presons perpetuals, una dona es morta y cremada, y vuyt difunts són condemnats; en 1500, són condemnats a presó sis, altres sis cremats en estatua y dos ajusticiats (18 Setembre), etc.

(1333) Es una mostra d'aquestes injustícies comeses en los penitenciat, la reclamació entaulada per los Consellers en favor d'aquests lo 27 Desembre 1488: «lo día present, los Inquisidors han tramés als penitenciat» «... que de tres processons havian a fer, ab discipines, ab la carn nua, de les quals havian feta una, vltra la primera, los remetien les restants dues», mes que-n devian fer satisfacció pecuniària «la qual, digueren, no la volian pera ells, ne per convertir la utilitat llur, sino per trametra aquella a les Mts. dels Srs. Rey e Reyna e del sancto padre lo prior de sancta Crus (Torquemada) qui aquella distribuirà en coses pies: que dins huyt dies primers vidents ab jurament e penes relapsu, han a denunciar als dits inquisidors, tots llurs bens mobles e immobles e a portarlos a ells en escrits, per fer la dita satisfacció, segons la vera valor de aquells». «Per quant eren venguts dins lo temps de gracia, e per la promesa quels es stada feta, que, pus eren venguts en lo dit temps, que serien ben tractats e nois seria tocat en alguna manera en llurs bens».

En lo llibre hont Joan de Medina, receptor reyal dels béns confiscats per la Inquisició (del 1 Maig 1484 al 30 Novembre 1488), anotà lo percebut y gastat (R. 3159 del A. R. P.), resulta que montava lo ingressat a 52,420 sous barcelonesos. Constan los salaris de tots los oficials de la Inquisició castellana en 1484 (f. 19), axò es, de mestre Anfòs Spina, de Micer Sanxo Marin, segon inquisidor; del assessor Micer August del Castillo; notaris Pere Aymar y Joan Raymat; nuncis Alfonso Portugués y Alfonso de Çamora; procurador fiscal Garcia Baylo, Pvre.; escrivà Arnàu Texidor, Pvre.; algutzir Esteve Gago y escrivà March Mulner, notari. Figuran partides molt curioses, com la de «Deuuyt canes de canyemàs que seruiren per fer dotse statues dels conuessos condempnats... vint canes de telà groga que seruiren per fer les gramalletes de dites statues e quatre vius (vol dir quatre condemnats en cors), quis condempnaren a XXV de Jener de LXXXVIII» (f. 30). A 1 Juliol 1488 «paguì an En Gabriel alamany pintor ciutadà de Barchinona, Quatrescents sous barchinoneses los quals a ell eren deguts, ço es, per Trenta statues les quals ell ha tallades e cosides e embotides de palla, ab ses cares, e guants, e ab ses clotxetes e mitres pintades. E mes per tretse clotxetes que ha pintades dels condempnats a foch e a carcel perpetua ab ses mitres. E mes per pintar e scriure Cinquanta e vna clotxetes dels qui anaren a la primera professó reconciliats e los titols de cadahú de ells» (f. 33). — A 29 Juliol 1488 se pagaren les obres fetes al palau Reyal de «Dos apartaments per los condempnats a carcel perpetua» (f. 35). — La predita jornada se pagaren 72 sous per «hun segell gran de coure, en seruey del dit offic de Inquisitió. En lo qual segell es hun crucifigi canat ab les armes del Reuerent Inquisidor frare Alfonso spina» (f. 36). — Es interessant trobar-hi al cabdill remença Francí Verntallat, obtenint del Rey «vnes cases, que son tres portals, situades en la carrera del Regomir, les quals foren den Joan de senjordi conués e condempnat per heretge» (f. 41). Ferràn II destitut del càrrech al receptor Medina, formant-se-li expedient, del qual copiàm lo que segueix: «Après dix, lo dit mossen Johan de medina, que les pecunies que lo dit Inquisidor rebia dels dits penitenciat, qui voluntariament avien confeçat, son totes del reuerent prior de sancta crus (Fra Torquemada) e que al senyor rey no na res e per tant no es tengut darne compte» (f. 52).

ni beneficis en les Esglésies, ne sien físichs, ni cirurgians, ni botiguers, ni speciers, ni procuradors, ni arrendadors per si ni per altra persona, ni sien cambiadors, ni notaris, ni scrivans publichs, ni cavalquen en cavall, ni porten armes». Quedavan, donchs, anulats dintre la societat barcelonina.

La crisi naval nos venia de més lluny. Devèm cercar-la en l'augment que prengué la pirateria en lo segle xv. Ja a les derrerries del segle xiv, per esquivar los damnatges de les «galiotes de moros», Joan I manà als poblats de la costa «fer, en los lochs acostumats, farons, et tenguen continuament guardia en aquells» (28 Abril 1388). Barcelona cuydava de les senyals en la seva torra de Montgat. Però llavors la Ciutat encara conservava tota la potencia marítima de sos millors temps, y la pirateria no revestí caràcter extraordinari. D'aquella potencia ne serà exemple, al acabar-se les guerres de Sicilia del infant Martí, veure a Barcelona, en 27 Febrer 1398, dexar tres galeres a mercaders per anar a Barut, altres tres per anar a Siria, dues per Valencia, quina Ciutat les hi demanà, y en 16 Març 1398, n'armà altra per defensió propia, y en 15 Abril 1398, ne dexà altra a Valencia. Totes dexades a un meteix temps.

Per ordenar la defensió contra pirates, Barcelona fóu la ànima d'un parlament tingut a Tortosa, ab assistencia dels llochs marítims de Catalunya, Mallorca y Valencia, en 1400. Lo poderiu naval de nostra Ciutat, encara se manifestà en les empreses d'Anfòs IV a Italia, començant llavors a eclipsar-se la estrella de sa prosperitat.

De la decadencia mercantívola marítima, digueren los Consellers en 1452: «com molts e diuerses cossaris e pirates, axí priuats com de nacions estranyes, van per la mar circuhint en especial tota la costa de Cathalunya, prenants e robants fustes, homens, mercaderies e diuerses altres bens, e aquells sen porten, en gran dan e vergonya dels poblats dins lo dit principat e specialment per la dita costa. E per cessar les dites coses e per obuïar a tants sinestres com sen seguirien sino hi era prouehit, nosaltres hauem pensat, que, per aquesta Ciutat fos armada vna galea, la qual continuadament guardés la dita costa de enemichs cossaris e pirates, axí en offensió, com en deffensió de aquells», demanant a Tarragona y a les altres ciutats marítimes «que, per tant gran benefici de la cosa publica, e per restauració de la mercaderia, qui ja del tot es per terra, vullats per ajuda rehonable», contribuir al armament de naus (n. 1334).

La Ciutat ha d'armar naus en lo segle xv, ajudant-la los llochs marítims.

(1334) A. 1452 (29 Febrer). — A un clam del Rey de Castella de que los cossaris Jaume Terré y Mossèn Torrelles havian presa una nau castellana, hi respongueren los Consellers de Barcelona: «pochs dies ha passats lo dit Jacme terré ha presa vna nau ab les mercaderies en aquella carregades, qui eran de mercaders de aquesta Ciutat. E crehem molt alt senyor, que per actes fets per semblants cossaris, nos fá alguna derogació o preiudici a la pau qui es entre vos senyor e lo dit nostre Rey e senyor e sos regnes e vostres. Car molts cossaris naturals e vassalls de vostra gran altesa, durant la dita pau han dampnificat alguns mercaders de aquesta Ciutat e altres vassalls del dit nostre Rey e senyor e ocupats nauilis e mercaderies de aquells. E passam gran anuig com tants cossaris van per la mar car son causa de molts escandols e inconuenients e fan gran dan a la mercaderia» (*Letres Closes 1451-1452*, f. 168, A. M. B.)

Los corsaris surten de per tot arrèu (n. 1335), no mancant-ne de catalans a llençar-se demunt nostres naus (n. 1336), y entre ells lo famosíssim Joan Torrelles, cavaller y senyor de la casa del Puig, a Sant Boy del Llobregat (1439-1462) y la nau del Abat de Sant Felú de Guixols, piratejant en 1450 y 1453 (n. 1337), comanada per un germà del Abat.

Per la defensió del comerç marítim, en 1433, se posaren d'acort nostra Ciutat, la Diputació y les poblacions de la costa. En 1449, una major importancia dels armaments féu també agrupar al entorn de la direcció de Barcelona, les poblacions de Valencia y Mallorca. En 1455, Perpinyà contribuía ab una galiota, al armament d'una galera de Barcelona. Fins al 1462, ab major o menor intensitat, es defensada la costa catalana per Barcelona, cessant tota defensió durant les guerres de Joan II y reprenent-se aquesta defensa en 1478, ab ajuda dels pobles de la costa del Principat. En 1492, lo Rey disposava que contribuïssen al armament de les dues galeres barcelonines, les viles y llochs de la costa catalana (n. 1338). En 1494 Ferràn II volgué que una de les dues galeres, la armàs lo Principat y la altra Mallorca y Valencia.

La entrada de Mahomet a Constantinopla (1454), la cayguda del imperi de Trebizonda (1455) y successives victories del Gran Turch, anularen lo co-

(1335) A mitjans del segle xv, no són los pirates africans los qui més perjudicaren nostres costes. N'hi aflüexen de per tot arrèu: provençals, mallorquins, menorquins (1435), ivicencs (1448), venecians (1449), portuguesos (1451-1476), florentins, un dels quals, Perotso, es apresat a la Dragonera per les naus barcelonines (5 Juliol 1454), genovesos (1438-1455), que s'apoderaren diferents vegades de les illes Medes, convertint-les en refugi llur. Mercaderies catalanes, en 1423, anants a Flandes y Anglaterra ab naus biscahines y florentines, són capturades per pirates en les costes de Biscaya y de Galicia (R. 3111, fs. 15, 16, 17, 18, 36, 67, 68, 69, 93 y 94).

(1336) Pirates catalans que damnificaren les naus barcelonines, a més de Jaume Tarré y Mossèn Torrelles (veja-s n. 1334); foren, entre altres, Joan de Vilaregut (1409) y Jaume de Vilaregut (1440), segurament de la metexa familia; Grisogo de Centelles (1441), Pons des Catllar (1440-1444), etc. (*M. N. A.* en 20 Abril 1440). — *Letres Closes 1441-1442 y 1444-1445*, f. 12). — Les pirateries de Mossèn Joan Torrelles, són esplicades per menut en lo *M. N. A.* (4 Setembre 1449), al capturar sa galera a Alacant, una que tenia armada Barcelona. Los alacantins protegian a dit pirata. Aquella platja figura constantment com a guarida de corsaris y d'allí ne sortí gran dany a nostre comerç. En Desembre de 1446, una nau catalana es presa a Alacant per genovesos y conduhida a Provença. En 1473, lo corsari Colóm sortí d'Alacant ab set naus armades y donà «cassa a les galeres del Comte de Prades e les han cuydat metre a fons» (Lletra dels Cònsols de la Mar de 3 Octubre 1473). En 1454 (7 Febrer), a Elig hi provehian de bescuyt altres pirates enemichs, y en lo propi any Cartagena fôu refugi de corsaris (*Letres Closes 1453-1455*, fs. 47, 85 y 108 A. M. B.) Figura com altre lloch que fôu refugi de pirates, los Alfachs de Tortosa, hont en 1457 (11 Abril) sigueren preses y cremades naus tortosines y biscahines. També se posavan sovint vexells pirates a la desembocadura del Llobregat, com dirèm més tart, y a les illes Medes.

(1337) *Letres Closes 1452-1453*, f. 190, y *1453-1455*, f. 15. Veja-s també Enrich Claudi Girbal en *Los piratas y corsarios en el obispado de Gerona*, publicat en *Revista de Gerona*, Novembre 1893.

(1338) Eran los llochs maritims mentats per lo Rey, en 1492 (4 Setembre), los següents: «Costa de Levant: Badalona, Thiana, Alella, Tayà, Premià, Vilaçar, Cabrera, Matharó, Arenys, Canet, Sanct Pol, Calella, Pineda, Malgrat, Palafoxs, Banes, Lloret Tossa, Sanct Pheiu, Palamós, Palafrugell, Begur, Torroella de Montgrí, Empuries, Sanct Pere Pescador, Roses, Cadaqués, Lançà». — «Costa de Ponent: Castell de fels, Citges, La Vilanova Guialtrú e Cubells, Conit, Segur, Calafell, Lo Veldrell, Varà, Crayxell, Ciarà, La torre den-barra, Alta fulla, Tamarit, Tarragona, Empuriales, Barabis, Miramar, Lo Hospital, Altorn, Sanct Jordi, Lo Perelló, Tortosa, Emposta, Alcanar».

merç de les nacions mediterrànies en l'Orient, sobre tot des que los veneziàns perderen sa colònia de Negropont (1470) y los genovesos la seva darrera de Caffa (1475). Allí sols hi traficaren los florentins, aliats del Gran Turch. No hi ha manera de restaurar-hi la gloriosa navegació catalana ultramarina, en decadència total durant les guerres de Joan II, y seguint-hi la sort de Nàpols, també expulsada d'aquelles terres. A més que nostre Monarca, poch podia empendre tractats comercials ab los mahometans d'Orient, trobant-se en guerra a tota ultrança ab los d'Occident.

Als derrers anys del regnat d'Anfòs IV, quan encara treballavan de valent nostres dreçanes, són indispensables disposicions protectores per evitar sa decadència. Tal fóu la del 1453 (5 Octubre), prohibint, per temps no definit, carregar mercaderies catalanes en vexells estrangers, puig manifestava Anfòs IV, que «nostres subdits avorrexen construir naus, galeaços e altres nauigis» (n. 1339), devant la impossible competència que aquí sostenían ab los estrangers.

La absoluta inacció de la dreçana barcelonina, se manifesta en 1489. Se necessitava aparellar dues naus de 500 a 600 botes, puix los mercaders «no gosen carregar ab fustes strangeres, per los grans dampnatges que tots jorns ne sostenen» (17 Janer 1489). Hagueren d'aprofitar-se de dues naus construïdes a Tossa. Altra nau que en lo propi 1489 compraren los mercaders, ab subvencions dels Cònsols de la Llotja, se fabricà a Blanes (n. 1340). Per lo vist, treballavan més los fusters de ribera d'aquestes poblacions que los de Barcelona, hont la paralisiació de les dreçanes ja es un fet en aquests anys.

La decadència de la marina de cabotatge, es referida al Rey per los Cònsols de la Mar a 21 Janer 1491: «Veem que la negociació mercantívol stà del tot postrada e perduda, per los mercaders qui cessen de negociar per causa dels Cossaris, e signantment dels vassalls qui ab bandera de vostra Magestat los ocupen lurs bens, e los menestrals, qui per no poder viure, ni fer cosa alguna de llurs officis, depopulen la dita Ciutat» (n. 1341).

Tractèm d'esguardar la crisi en lo camp industrial. Sols nos caldrà vèurer lo que esdevé a la més lucrativa de les indústries barcelonines: la dels perayres. Segons lo sicilià Luci Marineo, exportavan a Lombardía, en 1481, per valor de 120,000 escuts veneciàns. Donchs en 1491 se trobavan en tant «poca facultat» de comprar llanes bones, que sollicitaren de «la Ciutat los fahés peu de alguna condescent quantitat per comprar dites lanas». Recabant de Ferràn II, en 1493, nous privilegis, ja que dita indústria «per la indisposició

(1339) R. 3268, f. 51.

(1340) A. 1489 (15 Setembre). — «An en Pere Ciruent ciutadà, patró de nau, que li fiu dir e escriura an la Taula de Cambi de la Ciutat de barchinona, Sinconta lliures barceloneses a ell degudes an paga e porrata de aquelles CL lliures que per los honorables consolls e concell de XX de la lotge celebrat a XXVIII de maig prop passat, li foren promeses dar an Subuenció de socors de I nau per ell nouament ffabrichaça an la vila de blanes, ab certs Capitolls, ara essen an la plage de la Ciutat de barchinona».

(1341) A. de Capmany: *Memorias históricas, etc., de Barcelona*, v. II, p. 299.

del temps ha pres molt grant decahiment e flaquesa». Los perayres en aquests deu anys, ensenyan com venia a postració y ruina Barcelona.

Los inquisidors, obrant despòticament, prescindiren dels drets y impositcions de la Ciutat, refusant pagar lo de *la peya* a que estavan afectes les vendes al encant públich. Ferràn II manà pagar aquest fisch reyal al dret de la peya (1496). Durant les confiscacions de béns, vells deutes de la Ciutat, per voluntat del Rey, se traspassaren a persones extranyes (n. 1342). Al Monarca lo preocupavan los afers de Castella, assenyaladament la guerra de Granada. Y fins que la acabà, no posà ses mirades en la capital catalana, venint-se-n a Barcelona.

Aquí lo Concell de Cent recarregà los consums (31 Juliol 1492), per arbitrar diners al objecte de fer bona rebuda a la reyal familia. No gosaren portar a terme l'augment acordat, a fi de «levar la murmuració dels poblats» (17 Agost 1492). Alguns ciutadans prestaren als Consellers 3,000 lliures sense interès, a condició de que sols recarregassen lo ví y la vrema, «passat un mes après la partida» de Ferràn II. Evitavan donchs al Monarca una nova causa d'impopularitat. Prou que ja n'era d'impopular lo Rey Catòlich, ocorreguent-li lo fet excepcional en aquella època, de que s'alcés contra ell la mà criminal d'En Joan Canyamars (7 Desembre 1492). Fet que motivà un esclat d'amor, que, d'altra manera, aquí no hi hauria sigut. Res s'ha dit sobre lo mòvil que guià al criminal. ¿Pot entreveure-s'hi la acció secreta dels juheissants?

Coincideix ab la llarga estada de Ferràn II a Barcelona, una cessació de la labor dels inquisidors, represa en 1495, en tant que fins al 1499 no-s dicta cap sentència de mort.

Quasi tota la acció de la Inquisició castellana en lo segle xv y primers anys del segle xvi, va encaminada a castigar los juheissants. Al expandir-se les sectes reformistes y luteranes, la Inquisició atacà l'avenç de les noves idees, perseguint les publicacions de dita procedencia. Llavors se reculliren a Barcelona les biblies en català, y lo 7 Abril 1498 «foren cremades en la plaça del Rey les biblies en plà, e altres libres en plà decendents de la biblia, los quals libres foren en grandíssim nombre». Dos segles y mitg abants, Jaume I ja havia cremades les biblies en romanç, com ho declara en 1234 sa disposició contra los heretges (n. 1343). Ab les flames de la biblia catalana s'inicià nostra literatura y ab les metexes flames podèm dir que s'estingí. Cambià, a mitjans del segle xvi, la acció de la Inquisició, dirigint-se contra los hugonàus y lute-

(1342) A. 1492 (3 Febrer).—Referia Ferràn II als Consellers: «vereys como hauemos fecho gracia, merced y relaxación, al spectable Conde de Palamós y de Triunto, de aquellos dos censales, es assaber de Juan Bonanat converso de Barchinona condempnado por herege... etc. y de Na Besaluna, assí bien condempnada por el dicho delicto, otro censal de Cient dos libras», etc.

(1343) A. 1234.—«Item statuimus ne aliquis libros veteris vel noui testamenti in romancio habeat et si aliquis habuerint infra VIII dies post publicacionem huius constitutionis a tempore sciencie tractat eos loci episcopo comburendos. Quod nisi fecit siue clericus fuerit siue laycus tanquam suspectus de heresi quousque se purgauerit habeatur» (L. V., f. 80).

rans, que, des de la frontera francesa, pugnaven per entrar a Catalunya, sense veure-s may secundats directa ni indirectament. La activitat inquisitorial, però sobre tot la fè catòlica de nostres ciutadans, evitaren les lluytes religioses que en lo segle xvi tant pertorbaren altres llochs.

Llavors se notà un augment en altra vella taca social: nos referim a les bruxeries y rituals dimoniachs, contra los que hagué d'adreçar la Inquisició sa activitat, tot seguit d'acabar-se los juheissants.

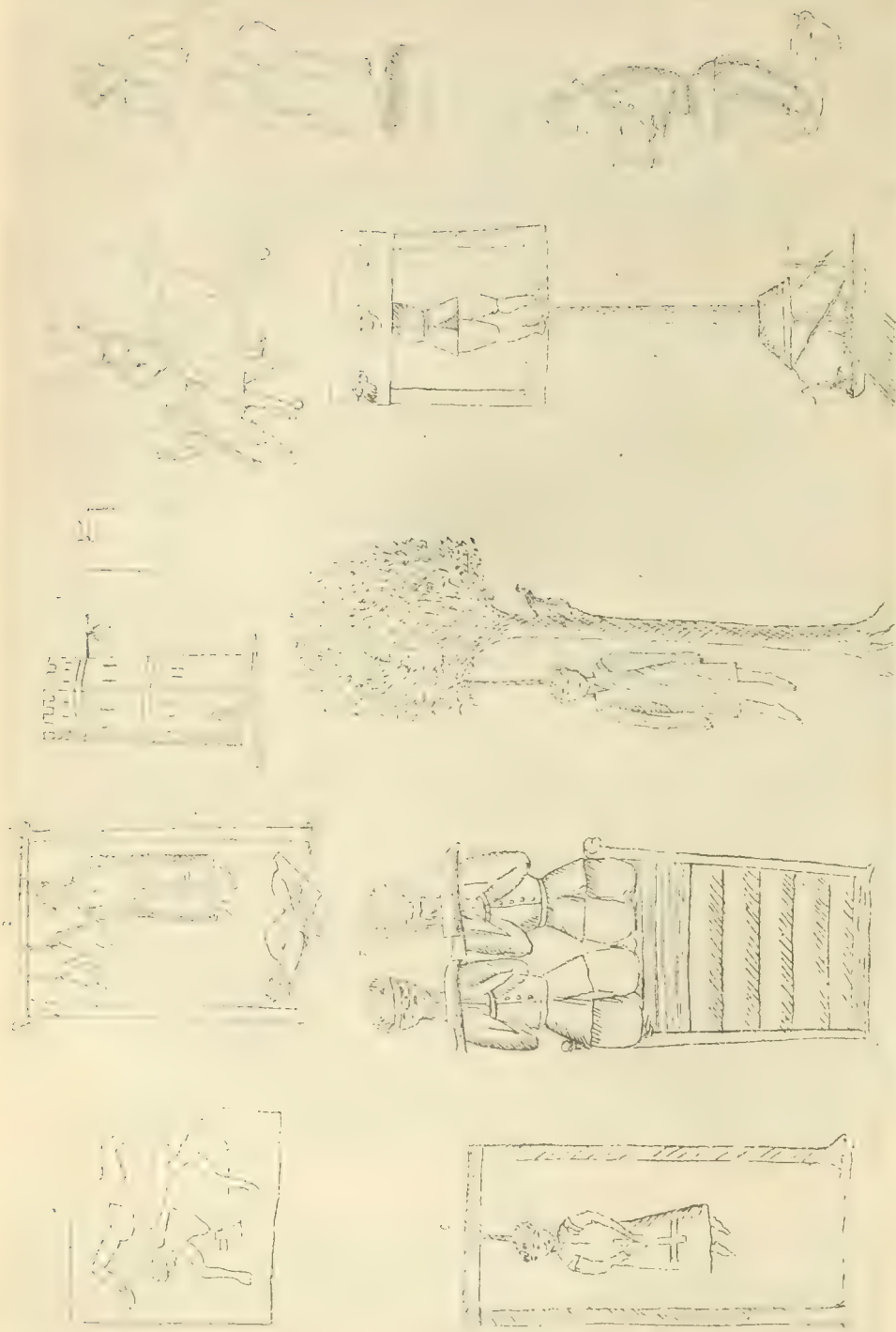
Los procediments de la Inquisició no eran en general extraordinaris dintre la seva època, sinó que eran similars als demés acostumats per la justícia civil. Lo torment en les declaracions dels delinqüents, l'aplicavan tots los qui tenían jurisdiccions criminals: penes inhumanes com les de llevar los punys, les orelles o la llengua, esquarterar als criminals, cremar als morts, destrossar a un home lligant-lo a les cues de quatre cavalls, tirar a la mar presoners, etc., los practicà la justícia seglar, segons relacions mitgevals perfectament autèntiques. La execució més horripilant de quantes féu la justícia a Barcelona, no es deguda a la Inquisició; pertany a la Cort reyal. Aludim a la soferta per lo regicida Joan Canyamars al ésser passejat nú per nostres carrers, tallant-li aquí un puny, allí un tros de braç, un ull, etc., desmembrant-lo «fins a tràureli lo cervell: axil feren morir que era cosa de pietat: y ell may se mogué ne parlà» (8 Desembre 1492).

Los enjuiciaments de la Inquisició presentaren dues formes externes peculiars: la indumentaria un tant terrorífica ab que vestían als processats y la sèrie de processons de penitenciatos que recorregueren los carrers de Barcelona.

Les arts endevinatories obtingueren especial popularisació al venir los egiptans o bohemians, arribats a Barcelona lo 8 Juny 1447. «Gent triste e de mala farga, e methiense molt en devinar algunes aventures de les gents». Havían aparegut a Alemanya en 1417, a Italia en 1422 y a França en 1427. No sabèm si guardaren relació ab certa peregrinació, «del Comte en Jacme, cristià e cathòlich vertader del menor Egipte», qui «ab cert nombre de homens e dones e moltes criatures», en 1460, atravessaren Catalunya recomenats del Sant Pare, «anants e caminants en romeria del gloriós sant Jacme de Guillicia e altres sanctuaris» (n. 1344). Per tot arrèu les malifetes dels bohemians, donaren feyna a la justícia, dihent un procés de Lleyda del 1482, ésser «la fama de dits bohemians, que sempre van furtant e fent mal» (n. 1345). Prou acabà ab los juheissants, la Inquisició, mes no consta que dirigís sa activitat contra aquestes tribus de gent miserable, pobre, vagabunda y agorera, dedicada a males arts.

(1344) Los bohemians, per conseguir passaports dels reys, se fingían peregrins del Egipte, que sufrían un desterro de set anys, per no haver abjurat lo cristianisme (Gottlieb Greilman en *Espiritu de los mejores diarios que se publican en Europa*, a. 1789, n. 176, p. 1099). Tracta de la peregrinació del Egipte Menor, Mossèn Joan Segura, en *Historia d'Igualada*, v. II, p. 227.

(1345) Any 1482 (30 Setembre). Causa contra los bohemians Nicolàu d'Egipte, Antoni d'Egipte y altres (*Colecció de crims*, n. 823, Arxiu Municipal de Lleyda).

1, 2 y 5. Esquarterats. — 2 y 6. Penjats pèl coll en les forques. — 3, Escapsat y penjat. — 4. Dona exposada a la vergonya (*Boria avall* ne deyan a Barcelona). — 7. Dos condemnats a ésser escapsats y esquarterats. — 8. Penjat en un arbre en despoblat. — 9. Expusat al costell. Al peu hi ha dibuxada una barca que no té cap relació ab lo costell. — 10. Degollat per ésser après de mort esquarterat (*Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*, Juny 1912, tret d' un interessant *Llibre de Sentencies de Mallorca*).

Les Corts de Montçó del 1512 los bandejà, divent sortir de Catalunya en lo termini de dos mesos. Expulsió que tampoch donà resultat, decretant-se novament en 1542 y 1553 altres dues Corts de Montçó (n. 1346). Lo Virrey, en crida de 17 Abril 1625, deya convenir «a la bona administració de la Justicia y al quiet estar de la present Ciutat de Barcelona, que los Gitanos o Bomians, ab llurs mullers o concubinas fills y familia, los quals ya per Constitució de Cathalunya están bandejats, com a molt perniciosos a la cosa publica», sortissen de nostra terra, obligant-los a anar-se-n dintre tres dies de Barcelona y de deu dies del Principat.

Tornant a esguardar la disminució d'aquesta Ciutat, veyèm manifestar-se, que de 6,568 fochs que tenia en 1368 y 7,160 fochs en 1463, s'havía reduhit en 1492 a sols 5,745 fochs.

Ferràn II, dedicant-se a conjurar nostra crisis econòmica, seguí emprenent-la contra la constitució política municipal de Barcelona, entregada des de 1453, al element democràtic, o siga als hòmens de *la Busca*, com si contribuís a la crisis la gestió administrativa popular. Començà nomenant Consellers de reyal ordre (Córdoba 3 Novembre 1490), segons exposarèm en lo capítol subsegüent. Suposava deure-s als «grans abusos que son comesos en las eleccions de gran temps ençà, fetes dels Consellers e altres oficials de la dita Ciutat», que aquesta hagués vingut «en gran despoblació e ruina; car la dita Ciutat ab mal regimen nos pot sostenir, ans es forçat que peresqua per esser situada en loch molt magre e steril». En 1491, aquests Consellers constatavan lo malestar de la Ciutat, al consignar que-s devían «en les pensions que fa a sos acreedors, de passats 28 mesos». Y a més certificavan la existencia de mesures preses per los Consellers del temps quina administració censurava lo Rey, procurant conjurar la crisis: «uns levaren subvencions que la dita Ciutat fahía, altres remogueren alguns dels officis e disminuiren de salaris als qui restaven, e altres imposaren dret en les carns dins los termens del territori de aquella, e altres que los eclesiàstichs contribuïen». Sía com se vulla, en lo darrer deseni del segle xv, no-s consumà la ruina de Barcelona y pogué posar-se límit a la seva decadencia. Es cert que no-s veu començar la era de sa prosperitat fins mòlts anys més tart.

En lo segle xv són notories les contencions entre la Ciutat y l'element eclesiàstich, per les franqueses d'aquest darrer, assenyaladament en los consums. Començaren en 1471, ab motiu d'atentar, los Consellers, a la franquesa de la carn, exigint lo dret de *cabesatge*. Enutjosa seria la tasca de seguir pas a pas les fases d'aquestes qüestions que prengueren notoria volada (n. 1347).

(1346) A. Càreta y Vidal: *Notes sobre los bohemians*, en *La Veu de Catalunya* del 9 Juniol 1904

(1347) *Rubrica de Bruniquer*, cap. xxvii, publicat en lo v. II, p. 159 (Barcelona, 1913). Es interessant la certificatoria del 26 Març 1515, hont los Consellers, responent als Jurats de Valencia, los hi explican les qüestions devallants de llevar als eclesiàstichs l'impost de la carn (*Comissions y provisions patents 1495-1519*, f. 138, A. M. B.)

En un capítol de la concordia de 6 Abril 1474, s'establí que: «De les coses indivisibles, com es pa cuyt, ví comprat a la taverna, y altres coses en les quals es inclosa la ajuda que los dits ecclesiastichs compren en la present Ciutat, es pagat per aquells lo dret e imposició». Les ulteriors concordies de 1 Agost 1478 y 8 Setembre 1482, refermaren lo establert en 1471, dexas subsistent la franquesa de les carns. La Ciutat logrà de Roma, contribuïssen los ecclesiastichs ab la dècima de llurs rendes (17 Novembre 1487). Però tal contribució la dilataren los interessats. Oferiren mil lliures anyals per espay de vuyt anys, ab condicions damnoses a la Ciutat (23 Octubre 1489), les quals may se pagaren. Seguiren més negociacions: passà altra embaxada barcelonina a Roma, però ja res donà cap fruyt (31 Maig 1494). Porfiant, los Consellers, lograren fer tributar als ecclesiastichs ab lo forment (1497 y 1499), si bé protestant-ne cada vegada.

De la crisis econòmica se n'ocuparen les Corts del 1493, hont lo bisbe Margarit, de Gerona, deya que Catalunya «es totalment arruinada e perduda». Ferràn II procedí, en dites Corts, sense protesta de ningú, a consolidar la reforma administrativa de Barcelona, promulgant lo decret de nova planta, llevant-li la supremacia en lo govern de la Ciutat, al element popular, y donant-la al burgès. Les qüestions per la contribució dels llochs forans, sigueren posades a mans del Rey (Novembre 1493), qui fallà favorablement a Barcelona. Los ecclesiastichs no cediren tan facilment, establint-se en lo nou redreç de la Ciutat, que ningú pogués tenir crèdits, sinó contribuía a les càrregues públiques. Ordinació poch profitosa als fins a que anava encaminada, puig entrà l'any 1497 sense lograr obtenir dels ecclesiastichs lo subsidi de les mil lliures anyals (n. 1348), ni cap altre extraordinari.

Fóu consolidat, en 1498, lo domini polítich de la aristocracia barcelonina, y los hòmens de *la Biga* pogueren derrocar als de *la Busca*, després de més de cinquanta anys de govern, que són los de la major ruina municipal.

L'estament ecclesiastich a la fi consent en tributar les mil lliures anyals durant dotse anys, segons fà constar Sanpere y Miquel en *Barcelona en 1492*. També los interessos dels censals foren disminuïts. Passà un quant temps més y la situació se normalisà, cessant la crisis econòmica, per establiment d'un nou equilibri mercantívol y social, sobre tot quant sobrevingué lo primer regnat de la casa d'Austria.

(1348) Deya lo Rey en 1496 (Burgos 30 Desembre): «Entés hauem que entre les altres ordinacions que en lo redreç de aqueixa Ciutat foren fetes, es vna ab la qual es prohibit que nos puguen carregar censals sobre la dita Ciutat, per algunes persones que no contribuesquen en los drets de aquella. E jatsia que la dita ordinació fos delliberada e feta aquelles hores a molt bon fi, ço es, per conduyr los ecclesiastichs qui en la dita ordinació eren compresos, a que subuenguessen en la Ciutat de Mil lliures caschun any segons ho hauien promés, per temps de XII anys. Empero are vist que per aquellà res no ha succehit al dit proposit» (*D. C. B. 1496-1497*, f. 94).

La Universitat o Comú

Idea de nostra *Universitat o Comú* — Ciutadà y burgès. — Com s'adquiria la ciutadania. — Lo *ciutadà honorat*. — Prerogatives. — Immutabilitat del Comtat de Barcelona. — La garianda comtal. — La administració comunal transformat-se regnant Jaume I. — Los quatre *Paers* substituïts per vuyt Consellers (1257). — Lo Veguer de Barcelona y Vallès. — Lo Batlle de Barcelona. — Atribucions del Veguer que passaren al Batlle. — Facultats d'un y altre càrrech (R. C. de 1266 y 1293). — Sotsveguer, Sotsbatlle y Assessors. — Capdeguayta. — Creació del Mostaçaf (1339). — Conflictes jurisdiccionalis per pendre lo Mostaçaf atribucions al Batlle y a altres oficials. — Obrers de la Ciutat (1301). — Noves formes d'elegir Consellers en 1274 y 1294. — Intent d'autonomia municipal en lo burg de la Ribera (1257). — La administració del Comú a mans dels ciutadans honorats. — Pere III intenta entregar-la al element popular (1386). — Joan I la torna als ciutadans. — Lluytes polítiques dels dos estaments. — Les *gabelles* o partits de la *Biga* y la *Busca*. — Reformes (1449) y pertorbacions (1450-1453). — Galceràn de Requesens, llochtinent, cambià lo règimen administratiu, donant-lo als de la *Busca* (1453). — Ordinacions del 1455. — Reformes de Ferràn II en 1481, 1490 y 1493. — L'element aristocràtic torna a tenir lo govern de la Ciutat. — Eleccions per insaculació. — Lo Braç Militar intervé en la administració comunal (1498-1510). — Derrera reforma en 1641. — Modo d'elegir-se los Consellers (1510-1714). — Les cavalcades de Ninou y de Sant Joan. — Lo nou estament de la *Noblesa* ingerint-se en lo Concell de Cent (1621). — Lo Concell Ordinari (*Vinticinquena* o *Trentenari*). — Salari dels Consellers. — Execució dels acorts. — Pobles carrers de Barcelona. — Distintiu o escut de la Ciutat.

Lo creximent y prosperitat de Barcelona, ressenyats en planes precedents, venían impelits per una serie de privilegis que enaltiren la seva importància y la dels séus ciutadans. Aquests privilegis són conseqüència del esforç de la Ciutat en la marxa general de la Confederació Catalana-Aragonesa. Los séus sacrificis, avenç y influència y sa actuació en circumstàncies difícils per la Monarquia, s'assenyalan ab la obtenció de nous privilegis, o sia ab algún millorament donat a perpetuitat. Puix en lo fons un *privilegi* representava la cessió, per part dels monarques, de drets, atribucions o pertenençies seves en profit particular, ja d'una Ciutat o d'algún cavaller o ciutadà. Usualment se feyan per remunerar serveys prestats al Rey o a la nació, puix abdós conceptes eran un sol en la Etat Mitjana. *Privilegi* se digué també al decret reyal encaminat a modificar lo redreç o regiment polítich-administratiu d'una Ciutat o poble, encara que ab ell, lo Rey contrariàs la voluntat dels séus habitants.

En los privilegis d'una ciutat, transpira tota sa vida política, social y econòmica. Los privilegis aumentan, se modifican y fins contradiuen los uns ab los altres, inseguint les circumstancies dels temps y les necessitats dels pobles y dels monarques. Passats alguns anys fôu necessaria a Barcelona una ordinació y los Consellers continuaren los privilegis de la seva Ciutat en cartorals que, del color de llurs cobertes, se nomenaren *Llibre Vert* y *Llibre Vermell*. En lo segle xvii, Esteve Gilabert Bruniquer los ordenà per materies y en certa manera codificà en la *Rubrica privilegiorum* (n. 1349).

Al caliu de sa constitució política, econòmica y social, se desenrotlla y pren caràcter nostra *Universitat* o *Comú*, segons se desenrotllavan en altres llochs, ciutats de la importancia y calitat de Barcelona. *Universitat* se deya en la Etat Mitjana al conjunt dels ciutadans y burgesos que constituïan una població y era un equivalent a *Comunitat d'habitants* (n. 1350).

Ciutedans, en sentit extricte de la paraula, volia dir tant com habitants del centre de la Ciutat, y *burgesos* los vehins dels *burgs* o arrabals (n. 1351). Però de fet aquesta diferencia se borrà totalment, segons diuen Guillèm de Vallseca (n. 1352) y altres juriconsults mitgevals. Equivalent a art o ofici, s'usà de la paraula *ministerialis*, d'hont devalla lo nom *menestral*.

(1349) En lo nostre pròlech a la publicació de les *Rubriques de Bruniquer* (v. 1), donarem lleugera idea de la importancia que tenen los treballs del pacient compilador Esteve Gilabert Bruniquer y dels continuadors de la seva obra. Fins ara (Febrer 1914) van publicats dos volums, avançant-se lo tercer. Lo dels *Privilegis*, que serà lo darrer en veure la llum pública, està format de 400 folis, de disposicions totes elles condensades o extractades. Si-s vol saber-ne lo detall, s'ha d'acudir al volúm d'ahont n'havia tret la anotació, que no sempre es fàcil trobar. Relata haver tret sa recopilació dels llibres següents: *Primus Viridus*. — *Secundus Viridus qui antiquitus dicebatur Sancta Maria*. — *Tertius Viridus*. — *Quartus Viridus*. — *Primus vermilius qui antiquitus dicebatur Sancta Eulalia*. — *Secundus Vermilius cuius nomen antiquum erat Sanctus Andreas*. — *Tertius Vermilius*. — *Quartus Vermilius*. — *Primus Antiquus*. — *Secundus Antiquus*. — *Tertius Antiquus*. — *Diuersorum primus*. — *Diuersorum secundus*. — *Diuersorum tertius*. — *Diuersorum quartus*. — *Diuersorum quintus*. — *Diuersorum sextus*. — *Constitutionum Cathalonie et priuilegiorum Barcinone antiquorum codex Antiquior*. — *Sumarium priuilegiorum Primum*. — *Sumarium priuilegiorum secundum*. — *Alii vero libri citati in Rubrica sunt de Registris Regis*.

(1350) Lo desconexement del significat que tingué la paraula *universitat* ha produhit erros importants, com lo de cert autor que *descubrí* la existencia d'una *universitat literaria* o escola d'ensenyança, a Prades, per interpretar axis son segell *universitatis ville de Pratis* (*Boletín A. B. L. B.* v. 1, p. 46).

(1351) La idea dels *burgs* o arrabals o *vilanoves* de Barcelona, es una idea mòvil, puix variava ab lo creximent dels propis arrabals. En 1324, per la part de la Boqueria, lo *burg* s'entenia des del Hospital d'En Colòm a la Rambla. Axis fôu prohibit «fer batre dins la Ciutat ne en lo burch ço es assaber aytant com es dins lo mur nou ne de la casa dels malauts a ençà» (*B. de B.* 1323-1324, f. 28). Aquesta prohibició ja existia en 1316. — En 1326 també se calificava de *burg* al carrer de la Mar (Manual del notari Guillèm Borrell, Arxiu de Sant Joan de Gerusalèm).

(1352) «Queritur qui dicantur ciues (in Barchinona) et qui dicantur burgenses. Dic quod Ciues proprie dicuntur qui sunt seu habitant continue in ciuitate Barchinone sed burgenses sunt qui habitant in burgo ciuitatis vel vicis eiusdem ciuitati subiectis, tenendo et gerendo vitam militarem et honorabilem et debent gaudere burgenses eodem priuilegio quo ciues gaudent». *Civitas* era lo lloch dont residia lo Bisbe y devia estar circuit de murs (G. de Vallseca en l'usatge *Cives* n. 2). *Cives*, axò es, lo morador de la Ciutat, que residia dintre les seves muralles (J. de Montjuich en usatge *Cives* n. 2).

La ciutadania s'adquiria a Barcelona per lo naxement y per la residencia. Era ciutadà lo fill de pares barcelonins nascut fora de la Ciutat. Per la residencia bastava un any y un dia, segons lo cap. LIII del *Recognoverunt proceres*. Igual declaració féu Pere III en 1370, afegint que també ho serian los domiciliats en la Ciutat o los qui, segons antigues pràctiques, fossen declarats ciutadans de Barcelona y acceptats com a tals per los Consellers ab cert concell de ciutadans congregat (n. 1353).

Les pràctiques d'admissió de ciutadans en lo segle XIII consistían en un rescripte del Rey (n. 1354), y en lo XIV, en la inscripció per los Consellers en un registre hont s'anotavan als vehins fiadors dels nous ciutadans (n. 1355).

També los Consellers s'abrogaren la facultat d'expellir del caràcter de ciutadans y privar-los de tots sos drets y privilegis, a les persones, que, per justes causes, les conceptuavan indignes d'ésser-ho. Lo Rey, en 1337, los objectà que s'abrogavan una facultat de la Corona; replicant-li lo Concell que si ells «costumaban admetre en ciutadans qui volían, axí podían y habían costumant expellirlos quant conexían y trobaban causes que convenia expellirlos».

Lo ciutadà de Barcelona disfrutava de tots los privilegis de la Ciutat, entre los que hi havia lo d'ésser franchs y quitis de tota mena de leudes, passatges, maridatges de filles o germanes de reys, cena reyal, etc., en los demás llocs del Principat. Y encara que tinguessen béns en altres poblacions, no havían de contribuir a les talles que en elles se fessen. En 1290, lo Rey otorgà que no podia ésser guiat o assegurat a Barcelona cap estranger qui hagués ofès a un ciutadà y si se l'hi trobava no-s faria responsable al ciutadà del dany que aquell rebés en baralles (n. 1356). Pere III, en 1385, començà a restringir la ciutadania, decretant que sols se conceptuín ciutadans de Barcelona als qui tinguessen llur domicili en la Ciutat, pero a ningú més (n. 1357). Los Consellers, per sa part, en 1397 (5 Juny), posaren entrebanchs als qui partían. Deyan que «per subuenir al gran abús que dalgun temps a ençà» s'observava, era manat que tot ciutadà qui exís «de la contribució, ciutadandatge, et ordi-

(1353) *L. V.*, v. II, f. 414. — *Communi XXIII*, f. 40. — *Diversorum*, v. I, l. 230.

(1354) A. 1283 (5 Kal. Janer). — Lo Rey otorgà dret de ciutadà de Barcelona a Dino Silvestre, natural de Luca (R. 46, f. 137).

(1355) «Diluns a XIX jorns de jener del any de Mil CCCXXVI en Romeu de segalers de la vila de Cardona fo mes en labitatge de la Ciutat. E promes es sobligà que dins II meses primers esdeuenidors haurà assi en barchinona amenada sa muller et sos infans et tot son alberch e mudat assi son domicili. E jurà segons que es acostumat. E dona fermaça en Matheu Ciuader lo qual se obliga a tot assò per ell. — E axí Narnau bernat et en G. nagera Conseyllers aquest any, per si e per los altres conseyllers, manaren lo escriure els libres dels taylls et que li fos feta carta de franquesa» (*D. C. B. 1326-1327*, l. 1).

Uns quants anys després les inscripcions se feyan ab més laconisme. Axis en 1357 (31 Desembre) constà: «fuit receptus in habitagio Ciuitatis barchinone petrus paschalis» (*D. C. B. 1354-1359*, fs. 119, 120 y 156). Cent anys més tart trobàm expedir-se *cartes de ciutadandatge* a estrangers, com la donada a un florentí a 13 Abril 1448 (*Lettres Closes 1447-1449*, fs. 95 y 118).

(1356) *L. V.*, v. II, f. 425. — *Diversorum*, v. II, fs. 45 y 354.

(1357) *Diversorum*, v. I, f. 230.

natió de la dita Ciutat, pach et haja a pagar decontinent» cinch sous per lliura dels séus béns, «axí mobles com sehents o altres qualseuol, o la quarta part daquells béns» (n. 1358).

En lo ciutadà honrat o burgès barceloní, hi trobarem la síntesis de la preponderancia de Barcelona o de sos privilegis. Fóu una individualitat superior a la seva època, destinada a ferir a la casta privilegiada dels cavallers o nobles. Lo ciutadà honrat no pretenia derrocar lo existent o deprimir los alts estaments socials, sinó que procurava posar-se al séu nivell, acrexent ses prerrogatives y franqueses (n. 1359). Aquest desitg d'igualar-se al estament militar se solidà en l'usatge *Cives et Burgenses*, refermat per disposicions posteriors. A semblança dels militars, podia nostre ciutadà desafiar, combatre a cavall y donar batalla, ingressar en la ordre de Sant Joan de Gerusalèm, etc.

Mes tantes prerrogatives y tant enlayrament necessariament tingueren de reglamentar-se, posant-hi traves y senyalant lo que devia entendre-s per *ciutadà honrat (cives honoratis)*. Se proposaren excluir a la generalitat dels ciutadans barcelonins d'aquests privilegis extraordinaris y limitar-los al menor nombre. Al estatut del 1479, disposant que en los càrrechs públichs de la Ciutat sols s'admetessen com a ciutadans y mercaders a aquelles persones que fossen habilitades per tals en los respectius estaments, se seguí lo de les Corts de Montçó del 1510 (31 Agost), limitant-ho extraordinariament. Otorgà Ferràn II a Barcelona «privilegi militar, en lo qual feu dominatió de moltes persones en aquell anomenades, volents que aquelles y los descendents de aquelles se alegrassen de tots los privilegis, libertats, immunitats, preeminenties e prerogatives que los Cauellers e gentils homens del nostre principat de Cathalunya, se acostumen, poden y deuen alegrar». La restricció se consumà formant-se lo llibre de *Matrícula* dels ciutadans privilegiats dintre la classe dels ciutadans barcelonins. Y los inscrits en la nova casta, podían aplegar-se anyalment lo 1 de Maig en la casa del Concell pera elegir algún nou *ciutadà honrat*, quin nom se continuava en la *Matrícula*.

Les franqueses o privilegis de nostra *Universitat* o *Comú* arrencavan de llarga data (veja-s p. 217). Però fins a arribar al segle xiii no-s tenen noves de lo que eran ni de com se governavan. Los privilegis escrits o taxativament determinats per disposicions emanades de la suprema autoritat del Príncep sobirà, són remarcables a Barcelona del segle xiii en avant. La característica de nostre poble en la segona meytat de la Etat Mitjana, fóu un esperit jurídic ab tendencia a la exageració, guardant consonancia ab l'avenç literari de que

(1358) *D. C. B. 1395-1398*, fs. 92 y 99.

(1359) Les exempcions dels ciutadans barcelonins, en aquella època de violencies, no sempre foren respectades dels senyors jurisdiccionalis. Però se donà lo cas de que per exigir lo dret de passatge als remats d'un ciutadà carnicer, sortís la host barcelonina en campanya contra d'un senyor o d'una vila, segons féu en 1448 anant contra la vila d'Anglesola. Per axò al enviar mercaderies lo comerciant barceloní, procurava pintar demunt dels sachs o caxes l'escut de Barcelona, salvaguarda seva.

dóna mostra Catalunya. Tot permet entreveure-s'hi una forta intel·lectualitat, perjudicada per la ampulosa afició al ceremonial y a la exhibició, patrimoni ineludible del enlayrament de la menestralia. Defecte que no destruí lo prestigi de les autoritats barcelonines, sempre engrandit devant la multitud dels ciutadans y sempre considerat per los forasters.

Són los privilegis de Barcelona la solidificació de la seva autonomia municipal, ab la prosperitat material de que gaudí y ab sa acció directiva en la marxa general de la confederació catalana-aragonesa; són la arma que posà a la Universitat en condicions de lluytar profitosament ab altres rivals marítimes.

La Ciutat conservà immutable l'estat polítich del comtat de Barcelona després de sa unió ab Aragó. Governaren los monarques, com deya en 1201 Pere I, «regnante in Aragone et in Barchinona». A despit de la petulancia humana, en documents y segells se nomenaren los sobirans mitgevals, *comtes de Barcelona*. Y com si nostres privilegis tinguessen a més honra que lo *rey d'Aragó* sigüés *comte* a Catalunya, al esta-

La garlanda comtal ab la llegenda *Syra*, freqüentment repetida, posada dalt de la custodia de la Catedral barcelonina

blir-se les aparatoses cerimonies de les coronacions dels sobirans en nostra Ciutat, no-s cenyiren corona, sinó *garlanda comtal*. Una interessant garlanda del segle xiv al xv, corona la actual custodia gòtica de la Sèu barcelonina, hont se conserva com joia preuada de nostra reialesa.

Durant les grans mutacions mitgevals de la època tretzecentista, vé a assumir la representació del Principat una entitat nova, la *Generalitat de Catalunya*. Mes axò no obstà perque la vella tradició seguís imperant, con-

xent-se oficialment per *Comtat de Barcelona* la nació catalana. Jaume I donà, en 1251, a son primogènit Pere, lo *Comtat de Barcelona*, indicant com a tal tot lo Principat, axò es, de Salses al Cinca, ab la Vall d'Aràn inclosa (n. 1360), però sense afegir-hi cap dels nous territoris conquerits en son regnat, en gran part per l'esforç de nostra Ciutat. Era la tradició comtal que perdurava viva y immutable y que Jaume I devia mutilar, al segregar-li lo Rosselló y Cerdanya, y també Jaume II, treyent-li la Ribagorça y Litera per agregar-les a Aragó (Corts de Montçó del 1300).

Devant certes corrents polítiques innovadores, en les Corts de Barcelona del 1283, lo Monarca estatuhí que en lletres y segells sempre se nomenaria *Comte de Barcelona* (n. 1361). Quin títol posava immediatament dels de *reys* y abans que tot altre títol ducal o comtal. Al regnar Carles I per mort de Ferràn II (1516), alterà aquesta pràctica. Trameté a Bruseles, son delegat, Barcelona, per reclamar-hi en contra (n. 1362). Lo Rey escoltà la reclamació en lo concell celebrat a Bruseles lo 18 Juliol 1516, determinant provehir-hi al arribar a Espanya, com en efecte féu, donant plena satisfacció als barcelonins.

La Barcelona capital de la Catalunya confederada ab Aragó, no-s quedà fòssil. Al començar la tretzena centuria (1227), portavan la veu de la *Universitat* uns *prohoms* d'elecció del Monarca. La autonomia municipal se desenrotllà per decrets reyls y com a acte voluntari de la Corona. D'aquí una opinió reyalista dihent que lo que lo Sobirà voluntariament concedia, si les circumstancies ho exigian, també ho podia treure. En lo segle XIV, los monarques adoptaren lo partit de fer concessions a *beneplacit*, a fí de poder-les derrocar a tota hora.

En 1249 (27 Juliol), Jaume I confià a quatre *paers* (se-ls deya *prohoms* en 1224) la administració comunal barcelonina, autorisant-los a pendre conse-

(1360) Villanueva: *Viaje literario*, v. xvii, p. 351.

(1361) *Cortes de Cataluña*, v. I, p. 149.

(1362) «Sacra Regia Catholica Maiestas: Nouit Maiestas vestra Comitatum suum barchinonensem illius que Comittem nullo Regi aut alio per principi subiectum fore ymo principem per se subsistere aliosque Comittes sub se habere armaque et insignia que baculorum vermiliorum comuniter nuncupantur per vestram Catholicam maiestatem ac alios reges aragonum et ab eis descendentes gestari solita Comitatum barchinone fore Cum ita in vnione regni aragonum et principatus Cathalonie ex causa matrimonii inter comitem barchinone Raimundum berengarii et petronillam regis aragonum filiam vnicam contracti, facta, actum et concordatum fuerit. Nouit insuper Maiestas vestra Serenissimum et Catholicum regem ferdinandum aium et predecessorem vestre regie maiestatis, ceterosque aragonum reges et Comittes barchinone progenitores suos claro nominis in descriptione titularum suorum, titulum Comititis barchinone immediate post regna collocasse licet predictus catholicus Rex ferdinandus per aliquot tempus, ante videlicet acquisitionem regni sui Sicilie citra farum, se Ducem Calabrie et Apulie intitulauerit Cunque in collocacione titularum vestre Regie maiestatis in hac sua felici successione facta, titulus Comititis barchinone, non immediate post regna, vt consuetum fuerat, se post alios titulos quorum domini licet in titulo ipsum Comittem barchinone precellant alium tamen superiorem recognoscunt collocatum fuerit, pro tanto et alias, iacobus planes scribe et sindicus dicte Ciuitatis barchinone, venia prius petita ac ea maiori humilitate qua decet, nomine et pro parte ipsius Ciuitatis, Catholice maiestate vestra humiliter supplicat, quatenus pro sui clemencia dignetur super his prouideri dictumque titulum Comititis barchinone, immediate post regna, vt antiquitus fueri consuevit, apponi andare» (*Diversorum II*, f. 230).

llers que-ls guiassen en l'exercici del séu càrrech (n. 1363). Los consellers dels paers foren vuyt. S'iniciava una nova organització, arrencant d'aquesta data lo catàlech dels Consellers de Barcelona, coleccionat per Bruniquer. Y al 27 Juliol 1249, lo Rey facultà als *Paers* perque, al finir son any de govern, elegissen quatre successors y per Concell nomenassen a quants sigués de sa voluntat. Quedava voluntariament enagenada la facultat reyal del séu nomenament. Lo càrrech finia a la festa de Pentecostès y los Paers entrants nomenaren vuyt Consellers «ço es, pera consell», com diu en Bruniquer, sense facultats executives, segons les tingueren après.

En 1257 (14 Janer), Jaume I suprimí los Paers y dexà als vuyt Consellers com a Concell del Veguer y encara com concell obligatori. Puix manà que lo Veguer, a requeriment dels Consellers, devia congregar lo parlament general de tots los ciutadans. La representació de la Universitat radicà en 200 hòmens de probitat, que nomenavan anyalment lo Veguer y los Consellers la festa de la Epifania. S'havia donat un bon pas en lo camí de la llibertat municipal. En 1260 lo Rey disposà que no fossen vuyt, sinó sís los Consellers (n. 1364).

Fins al 1249 lo Comú efectuava ses eleccions y determinats actes administratius, patriarcalment, al mitg del carrer, en la plaça de la Cort del Veguer (n. 1365). Del 1249 al 1369, s'aplegaren, a la hora de tercia, al convent de Santa Catarina (n. 1366). Del 1369 fins que s'inaugurà la Sala de Cent en 1373, se reuniren a Sant Francesch.

Però abans de continuar exposant què eran nostres Consellers y son Concell, bò serà sapigàm quina mena d'autoritat esdevingué la del *Veguer* y què representava lo *Batlle*. Per lo dit en les planes 176 y 268, sabèm com evolucionà l'ofici de vescomte, convertint-se en veguer (n. 1367), com se crearen imposicions noves en lo mercat barceloní a benefici del veguer (n. 1368)

(1363) J. Narcís Roca: *Los pahers y los primitius consellers de Barcelona*, publicat en *La Renaixença* del 1878, a. viii, v. 1, p. 144. — F. Maspons: *De la forma de govern de la ciutat de Barcelona*, publicat en *Lo Gay Saber*, a. 1868 y 1869, p. 217.

(1364) J. Pella y Forgas: *Establiment per Jaumè I del Concell de Cent*, publicat en *Congrés d'història de la Corona d'Aragó* (Barcelona, 1909), p. 45.

(1365) Axis ho diu Xammar, de qui ho copia Capmany en *Memorias històricas* (v. II), *B. A. y M.*, v. 1, p. 374, etc.

(1366) A. 1314. — Ordinació a «tot hom qui sia dels C jurats, que tota vegada quel conseyl se crit, que cascu deja esser a la casa dels preycadors com tercia deurà sonar». S'aplegavan en la capella de les Verges, situada junt a la porteria, la que sigué desfeta al finir lo segle xvi (*D. C. B. 1314-1315*, f. 19. — *R. B.*, v. 1, cap. III).

(1367) Any 990. — A Vilapiscina, prop d'Horta, existia una «terra qui fuit de *guillelmo vicario*» (*L. A. E. C.*, v. II, f. 93, d. 283).

(1368) A. 1114. — Les noves imposicions se crearen en perjudici del Prelat, com se fa constar en lo document que-s continua: «Notum sit omnibus hominibus quod barchinonensis ecclesia antiquitus regali precepto habuit terciam partem leudarum in barchinonensi foro: sed quibusdam vicariis supervenientibus ea tercia parte male abusi sunt. Quam in justiciam ego guilelmus renardi barchinonensis vicarius recognoscens ad honorem dei», etc., «eandem terciam partem tam de ordeo quam etiam de frumento necnon et de farina siue etiam de omnibus rebus inde exeuntibus Hanc uero supradictam partem eo tenere dimitto prephato episcopo et successoribus eius ut nec ego nec aliquis per me uel post me in

y com lo castell Vell Vescomtal fóu castell de *la cort del Veguer*. En lo séu més antich segell del 1261, publicat per Ferràn de Sagarra, se presenta titolant-se *Veguer de la Cort de Barcelona*, que val tant com dir *President dels tribunals de justícia de Barcelona*. Axò indica ésser la essencia del càrrech, la administració de justícia ab jurisdicció mólt major que los límits territorials de Barcelona, puix s'extenia als llochs del Vallès, Maresma y pla del Llobregat, anant de Garraf a Caldes d'Estrach, o sía, al límit del bisbat de Gerona (n. 1369). En 1394 (4 Novembre), lo Rey subjectà la sotsvegueria de Moyà y Moyanès a la vegueria de Barcelona, pretextant ésser Moyà carrer de Barcelona, y manifestava que, lo Veguer de Barcelona, se titularia també *de Moyà y Moyanès* (n. 1370). A més se titulava *d'Igualada*, en 1413.

1340. — Segell del Veguer de Barcelona

En virtut dels privilegis de 1289 (10 Desembre), 1354 (1 Febrer) y 1362 (25 Agost), fóu lo Veguer de Barcelona y no lo Rey qui nomenà lo Veguer del Vallès.

No podia lo Sobirà enagenar pobles de la Vegueria de Barcelona. Per axò protestaren los Consellers de Barcelona de la venda de les jurisdiccions de Cànoves y Samalús (4 Setembre 1343), de Dosrius, La Roca, Vilanova, Llerona y La Garriga (14 Juny 1357), de Vilassar y Burriach (3 Novembre 1360), de Badalona regnant Anfòs IV, etc.

Devant les quexes justificades de que-s perpetuava lo regiment dels oficis en una persona, lo Rey, en 1378, ordenà que una vegueria may se pogués regir per lo meteix individu u dos trienís seguits (n. 1371).

Ordenà Jaume I que lo Veguer estigués a concell dels Consellers de Barcelona, a excepció dels manaments reyalís (25 Abril 1269) (n. 1372). Devia seguir los pobles de la Vegueria si ho requerian les necessitats del servey. Y quan se trobàs en llochs del Vallès, a ell competia entendre en totes les causes allí incoades, cessant en son exercici lo Veguer del Vallès (20 Desembre 1361) (n. 1373).

Sota la autoritat del Veguer hi hagué la del *Batlle*, càrrech que era de

---

prefata parte aliquid aclamare possit sed barchinonenses episcopi ita habeant et possideant sepradictam partem sicuti ego possideo duas: et in una quaque die homines episcopi et successorum eius et mei et meorum successorum semper diuidant quicquid ex ipsa leude exierit nulla nichil in prefata episcopali parte potestate reseruata uel aliquo usatico» (*L. A. E. C.*, v. 1v, f. 210, d. 474).

(1369) Los límits de la Vegueria de Barcelona y Vallès los publicarem en *Descripció política-històrica y social de Catalunya*. També se troban en lo *Llibre Vert*, v. 111, f. 122.

(1370) *L. V.*, v. 11, f. 426.

(1371) *Llibre Vermell*, v. 11, f. 237 y *L. V.*, v. 11, f. 34.

(1372) *Llibre Vermell*, v. 11, f. 101 y *L. V.*, v. 1, f. 231.

(1373) *L. V.*, v. 11, fs. 197 y 385. — *Summario privilegiorum*, v. 1, f. 56. — La controversia entre lo Veguer del Vallès y lo de Barcelona, la falià lo Rey en 1312 (*Sententiarum III*, f. 99, A. C. A.)

nomenament del Veguer (1 Febrer 1354), creat més modern, puix arrencava del segle XII. Tenia menor radi d'acció y en un començament les atribucions d'abdues autoritats se confonían, motivant altercats y contratemps. Puix lo nou càrrech venia a treure atribucions al Veguer y, com es natural, aquest se defensava tant com podia. D'aquí que aparegan dues disposicions, en 1266 y 1293, assenyalant llurs atribucions, que no detallarèm per publicar complerts tant interessants documents (n. 1374), com també altre decret tassant los drets de les escrivanies (n. 1375). Les dues *corts* o tribunals del Veguer y del Batlle se distribuiren principalment tota la administració de justícia, a més de la Cort Royal.

(1374) A. 1241 (5 Desembre).—Lo Rey prohibí al Veguer intervenir en les qüestions promogudes dintre la batllia de Barcelona o dintre les batllies subjectes a la Ciutat, quin conexement competia al Batlle o a sos representants (Brúiquer: *Rubr. Privileg.*, f. 487).

A. 1266 (27 Octubre).—En aquest any s'efectua un important deslind d'atribucions: «De hiis quod spectant ad vicarium et ad Bajulum barchinone. — Jacobus, etc., per nos et per nostros volumus et statuimus in perpetuum quod totum factum et calonie molanorum, molendinorum, mulnariorum, farneriorum et farneriarum, alfundicorum, flecariorum, flecariarum, censualium nostrorum et redempcionem hominum et lignorum qui se redemerint racione exercitus et totum factum quod sit inter judeum et judeum spectent ad bajuliam barchinone: totum uero factum quod sit inter Xptianum et judeum uel judeum et xptianum spectet ad vicariam barchinone. Item totum factum maris spectent ad baiuliam: totum uero factum riparie spectet ad vicariam. Item omnia homicidia ubique perpetrata tam in mari quam in terra, spectent ad vicariam. Item omne factum vulnera factorum inter molarios, mulnarios, farnerios uel farnerias, flecarios uel flecharias, et macellarios, si comissum fuerit intus molendinum uel macellum, spectet ad baiuliam: si uero extra comissum fuerit, espetet ad vicariam. Item si homicidium in molendino uel macello uel alfondico perpetratum fuerit, vicarius faciat justiciam corporalem quod inde fieri debet: si uero non sequeretur inde justicie corporalis et inde peccunia reciperetur, baiulus habeat illam peccuniam. Item omnia banna molendinorum, molariorum, mulnariorum, flecariorum et flecariarum, farneriorum et farneriarum, alfundicorum et censualium nostrorum, spectent ad baiuliam: omnia uero alia banna, spectent ad vicariam. Item quicquid consistit in pondere, mensura seu quarteria, spectet ad baiuliam. Datum in Montepesulano VI kalendas Nouembris Anno domini M^oCC^oLX^o sexto» (R. 15, f. 33).

La disposició del 1226 fou aclarida y confirmada en 1293 per Jaume II «Cum illustrissimus dominus Jacobus etc. volens evitare contentionem quam baiulus et vicarius barchinone habebant ad inuicem inter se super hiis in quibus quilibet ipsorum debebat exercere officium suum statuit et ordinauit in perpetuum quod totum factum macellariorum, molariorum, molendinorum, mulneriorum, alfundicorum, censualium nostrorum, flequeriarum, farneriarum et farneriorum, et totum factum Rippariem maris et interdictum facti bladi et quorumlibet aliorum et redempcionem hominum et lignorum et totum factum judeorum et totum factum homicidiorum percussionum rixarum et banni cultelli quam perpetrentur seu comitantur in riparie barchinone in terra uel in mari, inter homines extraneos, et totum quicquid consistit in pondere uel mensura seu quarteria, et omnia etiam banna macellariorum barchinone, semper esset ad baiuliam barchinone et per baiuliam barchinone cognoscerentur, terminarentur, reciperentur et ipse baiulus in eisdem posset ponere bannum et quod vicarius barchinone in predictis uel aliquo eorum, se non intromittent, prout hec apparet per quandam cartam eiusdem domini regis Jacobi aui nostri» (R. 98, f. 138).

(1375) A. 1289 (7 Març).—Ordinacions dels príncers de Barcelona, tassant los salaris de les escrivanies de les *corts* del Veguer y del Batlle de Barcelona (*L. V.*, v. I, f. 261). Sobre les composicions o remissions de penes, lo Rey aprovà la costúm de Barcelona de que poguessen fer-ne lo Veguer y lo Batlle (11 Janer 1315) (*L. V.*, v. I, f. 303). En 1350 declarà lo Rey que les composicions sols pugan efectuar-se en la metexa Cort, denunciant-les immediatament a les escrivanies (*Communi 1349-1350*, f. 138). En 1390 lo Rey revoca la facultat que s'havia abrogat lo Sotsveguer, de remetre o perdonar les penes de mort, segons podían fer lo Veguer y lo Batlle de Barcelona (*L. V.*, v. II, fs. 63 y 274). Cas de que regissen la Vegueria o la Batllia lo Sotsveguer o Sotsbatlle respectivament, declara lo Rey que fassen les condonacions de penes després d'escoltat lo seu concell o tribunal (24 Octubre 1493) (*Llibre Vermell*, v. III, f. 262, y v. IV, f. 103).—Lo Veguer y Batlle sofriren, en 1641, lleugeres reformes (*M. N. A.*, v. XII, p. 821).

Era costum provehir del ofici de Batlle de Barcelona «a persones notables e de gran compte e que cauen en esser conseller e grans officis de la dita Ciutat. E axí se es tos temps praticat. Com la dita batllia sia una e en cap dels grans officis de la dita Ciutat» (21 Agost 1423). Solían oposar-s'hi los Consellers si alguna vegada se donava a persona de poca categoria social, com en 1423 succehí (n. 1376).

Al Batlle competía la facultat del Monarca de donar permís per edificar a Barcelona, dessorbe lo rech Comtal (n. 1377), voltes demunt la vía pública (n. 1378), estrènyer carrers y utilizar les velles muralles. En 1300 lo Rey ordenà al Batlle que no donàs permís a ningú per construir a Barcelona estrenyent carrers y places, manant-li, en 1301, que les llicencies per construir, les donàs d'acort ab los Consellers. Y en 1450, Anfós IV delegà en los Consellers la facultat de concedir permís per edificar en lo mur vell de la Rambla (n. 1379). Llavors los Consellers s'abrogaren la propietat dels carrers y places y lo dret de construir-hi en ells. Però com en 1617 construïssen una nova sacristia a la capella de Sant Sebastià, lo Batlle General empresonà als mestres que hi treballavan, per no tenir llicencia seva. Los Consellers contradiren dita actuació, treyent un memorial d'obres fetes per ells, en carrers y places, sense autorisació del Batlle.

S'ha de tenir compte en no confondre al Batlle de Barcelona ab lo *Batlle Reyat* a Barcelona, important càrrech administratiu de la Corona, qui cuydava de rebre totes les percepcions que aquesta tenia en nostra Ciutat y lo qual radicà móltes vegades, durant lo segle XIII, en personatges juhéus. També per excepció, un juhéu, Benvenut de Porta, abans del 1267, exercí móltos anys la Batllia de Barcelona, a vegades conjuntament ab En Guillèm Grunyí (n. 1380).

La extensió de la Batllia de Barcelona evolucionà, augmentant en lo transcurs del temps (n. 1381). Los emoluments sofriren transformació al desaparè-

(1376) R. 3110, f. 103.

(1377) A. 1402 (4 Febrer). — Lo Batlle autorisà a Miquel Roura «quod possitis supra patua et rium comitale transeuntem coram domibus seu edificiis olim hospitalis den vilar alias de la Ciutat nunc hospitali sancte Crucis vnti, arcus pilaria porticus et alia quemlibet edificia facere et fabricare vel fabricari et fieri facere in quantum protenditur de ponte sancte Martre vsque ad quendam vicum contiguum muro nouo de mari in quo vico est quendam pons fusteus per quem itur ad carrariam de na larda. Et comprehendunt dicta patua de latitudine LXIII cannas ad cannam barchinone et de amplitudine computando a proprietatibus dicti hospitalis versus magnam plateam qui ibi est incluso dicto rego comitali vi cannas et mediam» (*Manual 1401-1404*, f. 43, d. 83 del Arxiu Hospital Santa Creu).

(1378) A. 1458 (22 Abril). — La autorisació de construir ab volta demunt d'un carrer la veyèm donar-se, no ja per lo Batlle de Barcelona, sinó per lo *Batlle Reyat* a Barcelona, lo juhéu Benvenut de Porta, en la data dalt dita, otorgant-la a En Guillèm de Puigalt «faciendi et construendi in domibus suis, supra carrariam anvanum siue regalatam» (Doc. 1523 de Jaume I, A. C. A.)

(1379) Bruniquer: *Rubrica Privilegiorum*, f. 163. — *Llibre Vermell*, v. II, f. 103, y v. III, f. 181. — Arrencan del 1363 y tal vegada del 1353, les prohibicions del Rey de fer envans o construccions ab volada enfora en les vies públiques (*L. V.*, v. II, fs. 216 y 338).

(1380) R. 15, f. 52.

(1381) En 1281 vol lo Rey que passen a la Batllia de Barcelona los masos de *Cortils vell*, del terme del castell de Ribes y Salicrup, parroquia de la Geltrú (R. 44, f. 211). En 1354 la universitat de

xer lo Call juhich (1393), puix la jurisdicció dels juhéus era de sa incumbencia (n. 1382). Tant se reduhiren sos emoluments, que, en 1512, ningú volia acceptar lo càrrech, no tenint més de 75 lliures, y havent-se apropiat lo Tresorer les composicions dels presos, sense donar-n' hi res del que-n treya.

En 1362 (25 Agost) restablí lo Rey les Constitucions de Catalunya, segons les quals lo Batlle posava un Sotsbatlle o representant séu a Barcelona (n. 1383). La elecció de Batlle se modificà en 1444, disposant-se que aquest, quiscún any, al finir son exercici, presentàs una terna al Rey, a fí d'escullir al successor per lo trieni següent (n. 1384).

Lo Veguer y lo Batlle devían visitar los llochs del séu comandament, manant lo Monarca, en 1351, que hi vajan una, dues o tres vegades al any, axò es, tantes quantes fós menester (n. 1385).

Un privilegi del 1599 conferí la extracció de Batlle al jutge de la Taula y al jutge d' Apelacions (n. 1386).

Lo Sotsveguer y lo Sotsbatlle, eran llochtinents o substituïts del Veguer y del Batlle respectivament.

Los *Assessors* del Veguer o del Batlle, segons privilegi de Martí I, eran quatre juristes, escullits d' una llista de dotze que li havían de presentar los Consellers, los quals formavan lo séu tribunal de justicia (n. 1387).

Lo *Capdeguayta* (*capiti scubiavum*) era posat per lo Veguer de Barcelona (privilegi refermat en 1 Febrer 1354) (n. 1388). Tres foren, en lo segle xv, los *Capdeguaytes*, dels quals un d'ells era posat per lo Rey y lo tercer per los Consellers, donant-li de salari, en 1623, sexanta lliures.

Explicavan nostres Consellers, als Jurats de Gerona que-ls ho demanaren, les atribucions y nomenament dels Capdeguaytes, lo 8 Janer 1516, en aquests tèmens: «la vltima forma que, ans de la inseculatió dels officis de aquesta Ciutat feta, ses seruada en la electió del dit capdeguayta, era, que los Consellers y consell de Trentados prohomens trets a sort de tot lo consell general de la dita Ciutat, feyen electió y nominatió de alguna persona quels paria abil y sufficient per al dit offici y aquella presentada per part de la dita Ciutat al veguer que té la jurisdicció de aquella per lo dit veguer li era donat lo bastó,

---

Fontrubí pactà ab la de Barcelona que la seva batllia estaria subjecte a la d' aquesta Ciutat (*L. V.*, v. II, fs. 177 y 347).

(1382) En 1393 (18 Setembre) se compensà al Batlle de Barcelona la pèrdua de la jurisdicció que exercia en los juhéus, concedint-li la jurisdicció civil y criminal «sobre carnicers, sclaus e alforros, mestres de casas qui fàran molas e molers y en los qui trençaràn pedra a Montjuich y de causas de appellacions dels ordinaris en las vegaria e ballia de Barcelona, saluas las que seran deuolutas al Rey o al Guernador y de causas de endorrecament o robament de arbres».

(1383) *L. V.*, v. II, fs. 207 y 398. — *Communi IX*, f. 58, A. M. B.

(1384) *Llibre Vermell*, v. III, f. 86.

(1385) *Communi 1351-1352*, f. 143. — *Summario privilegiorum*, v. I, f. 41.

(1386) *L. V.*, v. IV, f. 11.

(1387) D. Girona y Llagostera: *Epistolari del rey En Martí d' Aragó*, publicat en *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, v. III, p. 189.

(1388) *L. V.*, v. II, f. 346.

prestada primer per aquell tal ydonea cautió fideiussoria ab jurament de hauer se be y lealment en lo dit offici y de tenir taula y fer totes altres coses a que los altres oficials Triennals son obligats: y de present, de trienni en trienni, se fà extractió de vn redolí de la bossa dedicada per al dit offici y aquell lo nom del qual es trobat scrit en lo dit redolí, presentat al dit veguer per aquell li es donat lo bastó, prestada primer seguretat, segons en lo temps de la electió se acostumaua. Lo vs y exercici que lo dit capdeguayta, en la forma damunt dita elegit e nomenat per aquesta Ciutat, te, es igual e semblant al vs e exercici que tenen los dos altres capdeguaytes de la dita Ciutat. Lo hu dels quals es elegit e prouehit del dit offici de capguayta, per lo rey nostre Senyor y laltre per lo Veguer de la dita Ciutat y tots los dits tres capdeguaytes son subdits e subordinats al dit veguer y obligats a fer y exequir tot lo que per aquell los es demanat: y fan guaytes quiscuna nit per la dita Ciutat y desarmen tots los qui troben portar armes, segons per les crides per lo dit veguer o altre official superior o los Consellers de aquesta Ciutat, fetes, es disposat e ordenat: y si troben alguns malfactors crim fragant, o altres qualseuol que ells sapien esser delats e inculpats de algun crim, los prenen y porten los en les presons, o en casa del dit veguer, per ferne lo que per aquell los es manat. Pero no poden remetre crim algú per leuger que fós, ni guiar, si doncs nou feyen per benefici de pau y ab comissió expressa del dit veguer». La Ciutat donava una remuneració al séu Capdeguayta y lo Veguer a tots tres los hi entregava «alguna paga o part de les compositions o altres emoluments que reb dels crimosos o altres que per los dits capdeguaytes son presos y de qualseuol altres guanys que per los dits capdeguaytes li sien atraçats» (n. 1389).

Una nova autoritat municipal se creà en 1339 (19 Octubre), produhint durant quaranta anys greus controversies per substraure atribucions a altres magistrats: nos referim al *Mostaçaf* o *Almudaçaf*. Se féu imitant al que de mólt antich existia a Valencia. De Barcelona s'extengué a altres llocs de Catalunya (n. 1390). Un document quasi coetani a la seva creació, explica ses atribucions: «Mostaçaff quis entremeta de les peses e de les mesures». «Haia res no menys lo dit Senyor Rey al dit Mostaçaff donat plen poder, ab la dita carta sua, que, sobre totes questions добres, de portals, de finestres, despilleres, destillicidis, de parets mijeres, de carreres, et daltres coses semblants, conega lo dit Mostaçaff, e prochesca sumariament et de plà, ne rehebuda en scrits demanda o resposta, mas tansolament les rahons de les parts oyides» (n. 1391). La elecció del Mostaçaf, feta en lo día clàssich de Sant Andréu, se portà, en 1357 (12 Desembre), al de Santa Llucia.

(1389) *Letres Closes 1514-1516*.

(1390) Té Igualada un *Llibre de la Mostaçaferia*, hont estàn continuades les ordinacions per les places o mercats emanades del séu Mostaçaf (Joan Segura: *Historia de Igualada*, v. II, p. 103).

(1391) Paper solt dintre lo volúm dels *B. de B. 1349-1356*. — Veja-s *L. V.*, v. 1, f. 373. — *Llibre Vermell*, v. 1, f. 49.

En 1358 determinà lo Rey que la presentació de la terna dels proposats per Mostaçaf se fés davant lo Batlle, a quina autoritat estava subordinat y devia rendir-li comptes de sa administració (n. 1392). Puix la major part de les seves atribucions eran abans d'incumbència del Batlle. Les controvèrsies que motivà aquest càrrech, obligaren als Consellers a recabar de Valencia antecedents sobre ses atribucions y jurisdicció (20 Juliol 1371) (n. 1393). En 1372 los moneders de la Seca volgueren contradir-li intervingués en fets de falses monedes: però lo tribunal refermà una declaració reyal del 1367, posant als moneders falsos, clergues y juhéus dintre la jurisdicció del Mostaçaf en tot lo referent a peses, mesures y bans (n. 1394). Pere lo *Cerimoniós*, en 1380, determinà clarament la seva jurisdicció, establint que de les qüestions entre lo Mostaçaf y los Obrers de la Ciutat, n'entengués lo Viscanciller (n. 1395).

Obrers de la Ciutat se deya als magistrats especialment encarregats de les obres públiques de Barcelona. Foren creats per Jaume II en 1301 (n. 1396).

La administració municipal experimentà notables mutacions que seguirem pas a pas a partir del regnat de Jaume I. En 1265, al llevar-se-li al Veguer la facultat de congregar lo parlament general de la Ciutat, se posà a 4 lo nombre dels Consellers y a 100, en lloch de 200, lo dels prohoms de Concell. En 1274 (3 Novembre) los Consellers sigueren 5, elets per lo Concell de Cent lo dia de Sant Andréu. Als prohoms d'aquest Concell devían elegir-los los Consellers ab lo Veguer y lo Batlle (n. 1397). La elecció de Consellers sigué sempre l'entrebanch de nostra constitució municipal. Tornà a canviar-se en 1294, fent-los elegir per dotze compromisaris. No durà gens la derrera modificació, restablint-se immediatament la anterior forma electiva.

Totes aquestes mutacions del segle XIII responen a una època de formació de la urbe, quin creximent sobtat indueix als burgesos a noves orientacions administratives. Reforma radical iniciaren en 1257 los vehins de la Ribera de la mar, cercant tenir autonomia municipal y administració propia. Axò denota molta vitalitat y creximent o bé un gran descontent de la administració de llavors, o segurament los dos factors al ensemps. Jaume I los autorisà per poder elegir-se anyalment un prohòem major, cap de tots los prohoms de la Ribera, podent determinar lliurement sobre la administració y defensa de la costa y coses de la mar. Oferia, lo Rey, respectar los acorts d'aquest govern

(1392) *L. V.*, v. II, fs. 184, 188, 190, 328, 362, 369 y 372. — *Llibre Vermell*, v. I, f. 134.

(1393) *Llibre Vermell*, v. I, f. 53.

(1394) *L. V.*, v. II, fs. 208, 219, 295, 296, 297, 300, 305, 306 y 400. — *Llibre Vermell*, v. I, fs. 47, 55, 61 y 80. — *Sumario privilegiorum*, v. I, f. 63. — *Antiquo*, v. II, f. 189.

(1395) *L. V.*, v. II, fs. 8 y 45. — En 1562 (8 Juny) lo Rey nomenà al Llochtinent y als doctors de la Reyal Audiencia no s'entrometassen en aforaments de vitalles, per pertànyer a la jurisdicció del Mostaçaf.

(1396) *L. V.*, v. I, f. 282. — *Llibre Vermell*, v. II, f. 191.

(1397) Publica aquests privilegis Bofarull en *Colección de documentos*, etc., del A. C. A., v. VIII, ps. 137 y 143. Lo del 1274 està traduït al castellà per Coroleu y Peila en *Los fueros de Cataluña*, p. 593.

apart, sense intervenció del Veguer o del Batlle (n. 1398). Y no sabem que hagués passat més enllà aquesta nova organització de la Ciutat. Trobaria oposició, puix contrariava l'engrandiment jurisdiccional dels Consellers.

En lo regnat de Pere *lo Gran* experimentà nostra Ciutat un notori avenç, al veure compendiar-se legalment y ab la sanció del Sobirà les seves consuetuts y pràctiques ciutadanes recopilades en lo Privilegi dit *Recognoverunt proceres* (11 Janer 1283), primer assaig de sa codificació municipal.

L'element aristocràtic de la Ciutat, o sia, los ciutadans honrats, dominaven la administració del comú al començar lo segle xiv. Lo càrrech de Conseller l'ocuparen quasi sempre les metexes families. Axò també s'esdevenia en moltes ciutats lliures d'Italia. Examinant la llista de nostres Consellers fins a la reforma del 1454, de que parlarem après, s'observarà com la administració la monopolisaven en lo segle xiii los Durfort, Lull, Romeu, Aderro, Aymerich y Dusay y en lo xiv y xv, ab los Lull, Romeu y Dusay, los Ça-Rovira, Sant-Climent, Des-Plà, Marquet, Gualbes, Burgués, Ça-Bastida, Fiveller, Conominés, Montjuhich, Des-Torrent, Vallseca y alguna altra familia en menor escala. Note-s també com nou dels anteriors noms los seguían portant carrers de Barcelona, al començar lo segle xviii.

Dintre d'aquestes families se troban capítosts de bandositats barcelonines. Retraurèm l'exemple dels Sant-Climent, que tantes vegades ocuparen la conselleria (n. 1399), contra los Massaguer y La Trilla (n. 1400). En quina bando-sitat Pere III se vegé obligat a intervenir-hi en 1357, fent inquisició en la administració municipal, com a únich medi de retornar la pau pertorbada (n. 1401).

La administració tornà a reformar-se en 26 Setembre 1386. Pere III, sense atendre a pràctiques ni a privilegis, començà per nomenar de reyal ordre los cinch Consellers y los dotze coadjutors que devían assistir a llurs deliberacions. A més preceptuà «que axí com en la ciutat de Barchinona ha tres condicions de personas, só son, ciutadans honrats, mercaders e industrials, que de cascuna condició hi haien II Consellers, e axí com vuy son V, que sien VI,

(1398) Veja-s Pe.la y Forgas: *Establiment per Jaume I del Concell de Cent*. — J. Batet y Paret: *El Consejo de Ciento*, publicat en *Revista de Gerona*, v. xiii, 1889, p. 193.

(1399) De la familia Sant-Climent n'exerciren la Conselleria, Francesch de Sant Climent (1325, 1334, 1340, 1350, 1354, 1362, 1369); Jaume de Sant Climent (1335 y 1338); Pere de Sant Climent (1337 y 1359); Bernat de Sant Climent (1342 y 1346); Ramón de Sant Climent (1353, 1358, 1361, 1364 y 1367); Gilabert de Sant Climent (1368 y 1373); Berenguer de Sant Climent (1370, 1376, 1379, 1388, 1392), qui, en 1388, recusava acceptar lo càrrech, essent comminat per lo Veguer a una multa de 1.000 lliures; Guillèn de Sant Climent (1380, 1383, 1385, 1394); Pere de Sant Climent (1413 y 1419); Pere Joan de Sant Climent (1441 y 1472); Pere de Sant Climent (1502), y Guillèm de Sant Climent (1506 y 1510).

(1400) Los Massaguer no figuran may en la llista dels Consellers: Francesch Ça-Trilla o La Trilla fôu conseller en 1328, 1332, 1341 y 1344. Ab posterioritat al any 1357 foren Consellers Ramón Ça-Trilla (1388) y Bernat Ça-Trilla (1391).

(1401) Fer inquisició a Barcelona era obrar contra privilegis y declara Pere III que aquests no s'entenguessen lesionats per la inquisició que hi féu en 1357 (*L. V.*, v. II, fs. 183, 359, 361, 362 y 378; *Antiquo privilegiorum*, v. II, fs. 127, 156 y 175; *Llibre Vermell*, v. I, f. 135).

dos ciutadans honrats, e dos mercaders bons e dos bons menestrals. Çar raho-nable cosa es que axís com supporten càrrech del be e del mal de la ciutat, que axí mateix capien en lo Consell e ordinació de aquella, e que guarden per lo be e profit de la cosa pública»; «... que negún dels dits VI consellers no sien maiors en grau, ço es, que no haie negun quis digue esser en cap, sino que cascun de ells haien a proposar per setmana» (n. 1402). La reforma era de trascendencia, puix no sols donava majoría al element menestral, sinó que democratisava notoriament la administració. Per axò se presta a consideracions. Fins ara la actuació política de la Ciutat era independent de sa actuació social, monopolisant son govern l'estament burgès. Los gremis se desenrotllan paral·lelament, però ab independència, d'una corporació dominada per los ciutadans honrats.

Es notori que lo Rey Cerimoniós anava a canviar-ho tot, al completar la reforma iniciada. Però ab ella coincidí la seva mort (5 Janer 1387). Joan I, al inaugurar una política nova y venir rodejat de persones que no figuravan en la Cort del Pare, revocà l'alberà de nomenament de la Dotzena y ho tornà tot a son anterior estat. Explicant-nos Bruniquer, com llavors se produhí «gran debat entre los ciutadans y lo poble, perque lo poble pretenia entrar en lo regiment, com veyan que en la *dotzena* havia de tots estaments; emperò lo rey D. Joan no consentí que daquinavant s'elegís *dotzena*». A més s'aumentà a 120 lo nombre dels jurats del Concell de Cent, fent-se la elecció dels Consellers per una *dotzena* que sortia a la sort d'una junta de 24 elegits per lo Concell de Cent. De manera que aquest quedà àrbitre en absolut de la elecció dels Consellers. Tornà a governar la Ciutat l'element aristocràtic. Emperò d'ara en avant no seràn ja tan fàcils de contentar les classes populars, a les que no han de faltar cabdills qui les aconduhesca a la lluyta. Tals anirían les coses governant Martí I, que tingué de presentar-se al Concell de Cent en 26 Novembre 1400, per advertir-los que «en la elecció de Consellers pròxima, elegissen personas que no fossen de bando» (n. 1403). Oportuna intervenció que pacificà les passions. Altres Consellers contemporisadors inauguraren, en 1401, una sala per eleccions en la nova Casa de la Ciutat (n. 1404).

A mida que avança lo segle xv, creix la agitació popular a Barcelona. Se forman les dues *gabelles* o partits, com dihèm ara, de la *Biga* y la *Busca* (n. 1405).

(1402) S. Sanpere y Miquel: *Barcelona, son passat, present y porvenir*.

(1403) *Rubriques de Bruniquer*, v. 11, p. 51 (Barcelona, 1913). En lo v. 1, p. 84 (Barcelona, 1912), se descriu minuciosament la manera com se féu, en 1388, la nova elecció decretada per Joan I.

(1404) A. 1401. — Jaume Cabrera, pintor, devia pintar «tota la fusta de que deuia esser cuberta vna casa construhida en los dies del kalendar deius scrit en la casa del Concell, la qual casa deuia servir a fer les eleccions qui en sdeuenidor deuien esser fetes per lo Consell o totes eleccions que lo dit Consell en sdeuenidor faria deuien esser fetes en la dita casa» (*Clavariu 1401*, f. 177, A. M. B.)

(1405) Ja explica Antò Bofarull (*Historia de Catalunya*, v. v, p. 513) que *biga* es lo tronch gros que aguanta los sostres y *busca* la palla o estella o fragment més petit que ix d'una fusta. Presidint la idea de cosa menuda, se li diu *busqueta* al més petit dels nostres aucellets del camp.

La darrera aparellava una revolució per lo primer de Janer de 1437, que logrà

Any 1448. — Los Consellers presidits per la Reyna Llochtinent, rebent de Marquilles sa famosa obra jurídica *Comentaria super usaticis Barchinone* (n. 1406)

evitar la vigilancia de tot-hòm y les ordres de la Llochtinent, qui processà

(1406) La interessant portada dels *Comentaris* als Usatges de Jaume Marquilles, aquí reproduhida, fôu publicada ab sos veritables colors en la *Historia General de España* d' En Modest Lafuente (Barcelona, 1879, v. 11), equivocant la persona que està sentada al soli reyal, puix suposa ésser lo rey Anfòs de Nàpols, quan es sa muller, la llochtinent Donya Maria de Castella. De la entrega d'aquesta obra ne parlan los Dietaris de la Ciutat en jornada de 16 Novembre 1448, dihent: «com I prevere antich apellat mossen Jacme Marquilles, recolligint les obres de molts antichs pràctichs qui han scrit o glosat sobre los usatges, per LX anys hage treballat en fer nova obra, glosa o scrit sobre los dits usatges, e hage ofert de luuraho a la Ciutat, la dita Ciutat pagant los pergamins, scriptor, illuminar e altres messions del dit libre, lo qual realment es fet, que es de cost de entorn LXXX florins de messions, aquests fossen admeses».

als pertorbadors (n. 1407), morint en la forca lo çabater Deune, lo baster Joan Draper y lo blanquer Codols y essent escapçat en la plaça del Blat lo 14 Juny 1437 lo donzell Bertoméu d'Hostalrich (n. 1408). No féu gran esment d'aquestes execucions capitals, al comunicar-les Donya María al rey Anfòs (n. 1409). Emperò d'altra part, no servirían de gran cosa, puix lo desenfrè per lo poder portà a les metexes portes del crim als *ciutadans honrats*. Nos referim al atentat d'envenenament realisat a Barcelona, en 1443, contra en Bernat Çalbà, qui havia sigut elegit Veguer, del qual s'acusava a Bernat Turell, pretendent desayrat a la Veguería. La justícia que hi volía fer la Reyna no trobava en la Ciutat ambient favorable «per la liga e amiatat que ha en Barcelona» En Bernat Turell (n. 1410), home poderós, que havia sigut conseller en 1430.

Al costat d'aquests fets ominosos y com a revers de la medalla, es curiós constatar que dos Consellers, estant en plè exercici del càrrech, dexaren la Consellería per ingressar en ordres monàstiques. Foren aquests Joan de Gualbes, qui entrà en la ordre de Sant Agustí (1445), y Pere Romeu, en la de Predicadors (1447).

Fins aquí no trobàm al Rey entrometent-se d'una manera ostensible en favor de cap dels dos partits barcelonins. Es llògich suposar que uns y altres treballarían en la cort de Nàpols, y que la oposició, o sía, los de la Busca, sabrían treure partit de la concupiscencia del poder regnant a Barcelona, hont durant l'any, «los Ciutadans honrats, per cupiditat de la Consellería, sens algún fré de vergonya, anaven per les cases dels menestrals, e com lo hu ne

(1407) A. 1436 (21 Deseembre). — La Reyna escriu a Joan de Cabrera, portantveus de Governador de Catalunya: «Per part del Sindich de aqueixa Ciutat (Barcelona) açi present, son stades explicades algunes coses en nostre consell, en via de querela, continents en efecte, que en aqueixa Ciutat se fan ajusts e conjuracions de gents per alguns qui desijen hauer lo regiment de la Ciutat, en cases particulars e de priuats. E mes auant que prenets enquesta de la administració de les peccunies de les impositcions de la Ciutat E que açò serie contra priuilegis de aquella. E darrerament ques hauria alguna sospita, que, en lo día de Ninou primer vinent, no sien procurats alguns scandols en la dita Ciutat per torbar les eleccions en lo dit día fahedores». Pregava la Reyna al Governador evitàs pertorbacions en la elecció, ni que-s fasse res contra priuilegis y «que no permetats algunes congregacions ni ajusts esser fets sens licencia vostra. E aquella no atorguets sens justa e rahonable causa» (R. 3130, f. 38).

(1408) M. N. A., jornada de 14 Juny 1437.

(1409) A. 1437 (19 Juliol). — Guillèm de Vich, embaxador de la reyna Maria vers son marit Anfòs IV, tenia encàrrech de dir-li «com en la Ciutat de barchinona se son descubertes algunes gabelles en les quals cabie de vna gent et daltra. E per aquesta rahó la dita senyora ha fet inquirir de les dites gabelles et apresonar alguns homens: e fet lo procés degut ab gran e solemne consell, ne ha manada fer justícia de les persones de alguns, et altres admesos a composicions» (R. 3226, f. 27).

(1410) A. 1443 (9 Juny). — «En aquest cas, segons lo procés descobre, son entreuenguts maestre Raffael del orde de sant Agostí, lo qual ja en temps passat fou delat de semblant crim, e prés, e sino fos stat per fauors relexat, ara no fora estat en açò; frare Ramon gual del spital de sant Johan preuere; En Bernat turell Ciutadà de Barchinona lo qual se diu per auiditat de hauer la dita vegueria ho ha fet fer». «... Certament S. per fauor et sguart del dit Bernat turell, per la liga et amiatat que ha en Barchinona, se cobren es dilaten les coses» (R. 3269, f. 77). — Lo Rey, des de Nàpols, nomenà per successor d'En Çalbà a Mossèn Guimerà, creyent no havia pres possessió. Però la reyna Maria, en vista que lo veguer Çalbà millorava notablement del *malefici* que li havian donat, posà interinament en lo càrrech de Veguer al cosí germà d'aquest En Bernat Esplugues (8 Juny 1443) (R. 3269, fs. 93 y 124).

exia, l'altre hi entrava». La Reyna, volent-ho evitar, d'acort ab los Consellers del 1449, introduhí una modificació en la elecció del Concell de Cent, consistent en no posar-la a època precisa, sinó dexant-la fer per los Consellers quan tinguessen per convenient. Avalotats los contraris a la reforma, lograren que d'Italia lo Rey obligàs a Donya María a desfer lo actuat y anulant-se aquesta reforma electoral en 1452 (n. 1411).

A arrencar del 1450, s'eclipsa depressa la bona estrella de la gent de la *Biga*, presentant-se Anfòs IV defenedor dels *menuts*. La *Busca*, pregonant arrèu lo mal govern dels Consellers, demanava, com a mida salvadora contra lo malestar de la Ciutat, l'aument de valor dels croats (25 Abril 1451). Precisant que la Reyna cridàs la atenció dels Consellers sobre tals murmuracions: «avalotaren-se més y més les passions y les bullangues y soroll se repetían tot sovint, obligant, per fí, al Batlle a intervenir pera bé del ordre públich» (n. 1412). No sols comptaren, des d'ara los de la *Busca* ab lo favor del Rey, sinó que anaren dirigits per un cabdill de nota, com sigué lo portantveus de governador de Catalunya Galceràn de Requesens, de qui deyan ab justesa los Consellers «ésser la olla principal de tot» (24 Juliol 1451). Los dos partits trameteren embaxades al Rey en 1452: los de la *Biga*, vegent-se perduts, volgueren donar satisfacció a la veu de mals administradors, nomenant-se una

(1411) A. 1452 (24 Març). — Lletra dels Consellers a Miquel des Plà: «Per vostra letra som estats auisats que erets de oppinió, que, sins ne hægussets portat translat de la concessió qui ere estada feta per la Senyora Reyna, de elegir lo Concell de cent jurats, la qual la dita senyora ha reuocada, per tant com era a beneplacit, pensats que lo Senyor Rey la atorguara. E axi ho crehem nosaltres, com es cert que la dita concessió fôu atorgada per la dita senyora, per gran honestat de aquesta Ciutat, car jatsia la dita Ciutat haie priuilegis reyalis, per los quals los Consellers, pus son elegits, poden elegir lo Concell de Cent jurats, e de fet lo acostumauen de elegir al començament del any de lur consellaria: e pus era sabut qui eren aquells del concell dins lany los Ciutadans honrats, per cupiditat de la Consellaria, sens algun fré de vergonya, anaven per les cases dels manestrals, e com la I ne exia, laltre hi entraua, per pregar per rehó de la dita Consellaria. E per cessar aquesta inhonestat qui ja era publicada en les parts foranes de la dita Ciutat, los honorables Consellers qui ladonchs eren, ensemps ab concell de promens, deliberaren que fos obtinguda de la dita senyora la dita concessió de poder elegir lo dit Concell de Cent jurats a la fi de la Consellaria, en tal forma que cessassen los dits prechs, e ia infamia de inhonestat fos toita. E per aquesta fi, la dita senyora atorgà la dita concessió: e es de creure, que, la dita senyora, atesa la gran honestat qui sen seguia en la dita Ciutat, no la haguera reuocada, sino per importunitat de alguns qui desijen que inconuenients e escandols se seguissen en la dita Ciutat; e sens tot dupte, vos, mossen molt honorable e molt saui, hauets haut bon pensament de obtenir la dita concessió del Senyor Rey. E per aquesta rehó nosaltres hauem tengut concell ab alguns notables promens, en lo qual es estat delliberat en la forma seguent, ço es, queus trametem translat de la dita concessió feta per la dita senyora de elegir lo dit concell. E axi mateix vos trametem dues concessions que havèm fetes açi ordonar sobre la elecció del dit concell, la vna perpetual e la altre a beneplacit, però après que fos reuocat lo beneplacit, que duràs per dos anys, a fi que la dita Ciutat no vingúes en aquell sotstayre que cuydà venir en lany prop passat, per la reuocació que feu la dita senyora de la dita concessió. Per çò, mossen molt honorable e molt saui, ab gran afeció vos pregam, que, exposant humilment al senyor Rey la causa per la qual fou obtinguda la dita concessió de la senyora Reyna, segons demunt es especificat, suppliquets lo dit senyor, que sia de sa mercè vulla atorgar una de les dites concessions, e si possible es, que sia aquella qui es perpetual, o al menys aquella matexa, si no podrà ésser perpetual, que fos temporal» (*Letres Closes 1451-1452*, f. 180).

(1412) S. Sanpere y Miquel: *Barcelona, son passat, present y porvenir* (Barcelona, 1878).

comissió per residenciar sos actes. Ni axò, ni lo voler acontentar als perayres, ànima del moviment popular, entrant llandes fines d' Anglaterra per introduhir la fabricació dels draps superiors, lograren reduhir un moviment qual direcció radicava a Italia. La Reyna Llochtinent s'excusà de fer callar al *mandracer* Pere Rubió, capitost de la Busca, qui en l'any vinent partí vers Nàpols (21 Juliol 1452), pretextant sollicitar fós apujat lo for de la moneda, a fí que los croats de valor 15 diners passassen a valer-ne 18. Allí ja hi havia estat Antoni Vinyes, síndich de Barcelona, capitost dels de la Biga (1 Agost 1451 a 26 Maig 1452). Un succés de la *gabella de la Busca* (n. 1413) fôu inaugurar la capella de la Llorja (19 Novembre 1452) per ells construïda (n. 1414). En lo gran moviment d'uns y altres d'aquests dies, se veu avençar al element popular. Galceràn de Requesens, home de confiança d'Anfós IV (n. 1415), presentà al Concell de Cent una lletra del Rey, dihent en síntesis «Que com la naturalesa dels privilegis concedits *ad beneplacitum* se funda en que pujan millorar-se o revocar-se, segons ho ensenya millor lo concell, devant les reclamacions dels mercaders, artistes y menestrals, sobre la inobservança del privilegi concedit per Joan I, y ohit son Concell, revoca los privilegis concedits per ell y sa muller *ad beneplacitum*, manant no sían observats ni tingan cap valor y que al mateix temps s'entengan revocats tots los privilegis que s'hajan pogut concedir pera la elecció de Consellers y Concell de Cent, per los quals la Ciutat no hagués dat cap quantitat» (n. 1416).

La Ciutat se defensà: intervingueren jurisconsults, se donaren contestacions legals, se protestà, etc., però res hi valgué. Inseguint la conducta iniciada, la Reyna Llochtinent, a 25 Abril 1453, prohibí la «elecció de Consols e jutge de apells de la lotge de la mar», que segons pràctica constant, anava a realisar lo Concell de Cent. La victoria dels de la Busca devía descomptar-se ja. Sortí una gran embaxada al rey Anfòs dels de la Biga, dirigida per En Bernat Fivaller y En Pere Joan de Sant-Climent (8 Maig 1453). Sols lograren, de les discussions hagudes en la cort de Nàpols, que durant l'any 1453 no-s modificàs lo Concell municipal. Però lo partit aristocràtic acabà son govern.

Tot l'any 1453 fôu d'aplechs, reunions y agitacions promogudes per l'element popular contra la administració dels Consellers y favorescudes per lo Concell Reyal y lo governador Requesens. A lo que hi respongueren ab embaxades, defenses y protestes los atropellats Consellers (n. 1417). Llicencià Donya Maria les corts de Barcelona (1 Octubre 1453) y partí de la Ciutat vers Castella (9 Octubre 1453), dexant son alt càrrech a Galceràn de Requesens, qui a 19 Octubre 1453, «afferment haver loctinencia general del senyor Rey o

(1413) J. Coroleu: *Los Dietarios de la Generalidad de Cataluña*, p. 34 (Barcelona, 1889).

(1414) *M. N. A.*, v. II, p. 159, 19 Desembre 1452.

(1415) Requesens, ja en 19 Novembre 1437, arribà de Nàpols ab comissió particular del Rey.

(1416) S. Sanpere y Miquel: *Barcelona, su pasado, su presente y su porvenir*, p. 77.

(1417) Detalla aquests fets Sanpere y Miquel en *Barcelona, su pasado*, etc., p. 88.

esser Visrey de Cathalunya, jurà com a dit lochtinent general, en laltar maior de la Seu, al qual jurament disentiren e protestaren los honorables Consellers, afermants que nos podia fer»..... «E per semblant hi fou protestat per los honorables Deputats».

Ara sembla mostrar-se la Reyna favorable als de la Biga, puix al rebre la embaxada d'En Antoni Vinyes, accedí a ses rahons y escrigué a En Requesens sobressehís en la seva Llochtinencia. Pas gravíssim per involucrar una oposició a la voluntat d'Anfòs IV, o quant menys un criteri contrari a la nova orientació administrativa. Però de res serví la simpatia de la bondadosa Senyora vers l'element ciutadà, puix Requesens no la obehí (26 Octubre 1453). Los de la Biga tractaren d'aprofitar-se de la carta de Donya María, apretant sa campanya contra en Requesens y publicant-la per Barcelona. Llavors lo poble, millor dit los de la Busca, «sentint tal publicació, se principiava moure en tan fort manera *contra los qui fahien aquella*, que yo he hagut prou after assossegar los e encara stan algun tant no reposats». Requesens, de qui són aquestes paraules, afegia en sa carta a la Reyna, haver incoat «los procehiments deguts e pertinents contra los dits Concellers e altres poch a ells adherents», y li demanava rescrigués a ells diferentment de la precedent vegada.

La causa de nulitat de les eleccions de Consellers y Concell de Cent del 1452 estava sense acabar, quan vingué la diada de Sant Andréu del 1453. Requesens «en presencia dels Deputats de Cathalunya e de molts nobles cavallers e gent de stat e altres congregats per la dita rahó en la sala de aquest palau petit, solempnament e en scrits, he elegits e publicats en nom e per part del dit senyor, V Consellers, los quals regesquen e governen aquesta Ciutat, tro a tant que per lo dit senyor, a beneplacit, decisió e determinació del qual totes les dites coses son stades fetes, hi sia en altra manera prouehit». Nomenant també los dos obrers: «tots los damunt dits actes se son fets ab gran assossech e repos e aquesta Ciutat stà molt reposada e fora de tot perill e scandal...» «Daquiauant entench deu volent procehir en fer elecció de concell segons es acostumat» (1 Desembre 1453) (n. 1418).

Requesens, que manifestava haver seguit ordres del Rey (13 Desembre 1453) (n. 1419), obrà tirànicament durant tot l'any, sense que los nous Consellers gosassen dir-li res, per pòr de les greus penes ab que los amenaçava. De quins Consellers ha dextat escrit en Safont en lo *Dietari de la Diputació*:

(1418) Correspondencia de Requesens a la reyna María (R. 3227, fs. 181 y 182).

(1419) Segons Requesens, declarava lo Rey que «les eleccions fetes en lany prop passat axí de Consellers com de altres oficials, esser devoludes a sa magestat». Manant al ensemps que los Consellers y Concell de Cent del 1452 no fossen tocats; «en la expedició de les quals provisions (lo Rey y son Concell) han sentit en flueller e en Pere Johan de Santcliment qui son ab lo dit senyor, e per objectar e empatxar aquelles han allegades moltes e diuerses rahons davant sa senyoria: e aquelles no obstant, les dites provisions son stades desempatxades e trameses a mi com dit he». Explica haver constituit lo Concell de Cent ab persones tan hàbils y competents com li ha sigut possible. Y aquell dia de Santa Lluçia, lo Concell general, refereix que elegí lo Mostaçaf y Administrador de les places (R. 3228, f. 184).

«Aquests foren los primers artistes e menestrals qui may foren los primers Consellers de Barchinona...» «que tant se valria metrey bocs com homens de vil condició».

La passivitat dels Consellers de la Busca, consentint lo despotisme de Requesens, promogué protestes quietes y expressives contra d'ells. Passaren «per la vergonya de que les comunitats dels convents se negassen a assistir als funerals que celebraren en sufragi del rey Joan de Castella, germà de la Reyna, y de que durant llarch temps no pogueren pendre lloch en les Corts, per rebutjar-los per ilegals, les altres Ciutats de Catalunya, exceptuant Manresa, Prats de Rey y alguna altre». Lo Rey acabà tan premiosa situació «enviant una cèdula pera que en lo successiu fessen les eleccions conforme als privilegis dels reys Jaume I y Joan I, que ni-ls legistes, ni los Consellers, ni ningú sabían com entendre. Per últim, s'arribà a un acort y se redactaren unes ordinacions, ab arreglo a les que-s feren les eleccions de primer de Març de 1455» (n. 1420). La nova elecció quedà establerta en les Ordinacions, segons se continua:

«Primerament elets los dotze elegidors segons lo privilegi del Rey en Johan e prestat per ells lo jurament segons es acostumat de veillaràn de uall en la casa hon se acostume fer la eleccio de Concellers, e allí elegiràn en la forma darrerament acostumade de elegir ab los privilegis de beneplacit, los quals vuy son revocats, ço es, fahent prehom e ternes segon se feu en la eleccio de 1450. E per semblant elegiran obrers segons forma del priuilegi del Rey en Johan. Entes emperó que algú no pugua esser elegit en conceller si donchs no ha jurat en lo Concell de Cent jurats del present any e no es present en aquest consell e del present dins la dita casa».

«Item que los Concellers fets appellar los Consellers appellats de Cent qui es en nombre de 128, a só de trompeta e segons han acostumat e les XXX qui es de nombre XXXII per llur verguer o verguers e feta relacio migençant sacrament en poder del scriva de la casa de haver appellats los dels dits Concells o algu dels que puixen tenir los dits Concellers o aquell dels que aplegat hauran e fer los actes occorrens pres del dit Concell de Cent jurats se tropien la mes part posat noy sien de tots staments per semblant sia observat als sie dada facultat del Concell de XXXII. Per tant com pera las provisions contengudes en lo prop precedent Concell de Cent Jurats es estat prouehit que lo dit Concell de Cent jurats sie en nombre de CXXVIII persones ço es XXXII ciutedans XXXII mercaders XXXII artistes XXXII manestrals».

Pera formar lo Concell de Cent, los Consellers devían demanar als Cònsols dels gremis «aquell nombre de persones de llur offici quels serà demanat per los dits Consellers, considerant lo nombre qui serà en lo dit offici, e los dits Consellers ensemps ab los dits Consols, prenguen de quescun offici aquell nombre de persones quels aparrà esser suficient per esser del Concell de Cent, mudant ni emperó, quescun any com més porrà, ço es, que uns mateys noy tornen dos anys o mes arreu, remanent ni cadany alguns qui sapien la practica del Concell». «Emperó los ciutedans e mercaders, sien mesos per Concell de Cent Jurats a arbitre e voler dels dits Consellers».

«Des d'aquest moment (dú Sanpere y Miquel) es quan pot dir-se que la organisació municipal de Barcelona concordà ab la organisació gremial», afe-

gint que la revolució pacífica del 1454 no fou conseqüència del moviment popular, si bé llavors podia semblar-s' ho «sino una maniobra del poder reyal encaminada a destruir los elements que podían en Catalunya resistir-li». Segons l'historiador Carbonell, se proposava Anfòs IV «suprimir e abaxar la molta senyoria e llibertat que tenien los ciutadans honrats». Abans de la reforma del 1454, los cinch Consellers pertanyían al estament dels ciutadans; però a partir d'ella, sols les dues primeres conselleríes restaren per los ciutadans y les altres tres per los estaments populars.

Som al temps de la decadencia de Barcelona. Los desenganys de les lluytes polítiques entraren a la entranya de la seva vida ciutadana, de tal manera, que com deya Alfonso de Palencia en 1457, «ya ningun amor han los çibdadanos a las cosas públicas...» «Así que la çibdad solo retiene una faz afitada, mas en lo al la enfermedad lo amenaça de muerte» (n. 1421).

Al sobrevenir les turbacions polítiques del regnat de Joan II, en que tota la direcció li correspongué a Barcelona, la preocupació major acallà les banderíes locals que-s moren per consumpció. Emperò les lluytes passades ocasionaren resolucions dels antichs partidaris en un o altre sentit. Tota la pertorbació política-social girà entorn dels remences y mals usos y dels diferents sobirans que obtenen lo favor de nostra Ciutat: uns se diuen afectes al rey Joan y altres a la causa de la terra. Res s'innovà en la administració municipal durant aquestes lluytes, fins que fòu mort aquell Monarca.

Ferràn II inicià una constant política de reformes ab la del 1481 (6 Novembre), que deya fer a petició del Concell de Cent. Disposà se formassen ternes per los dotze electors de quiscuna Conselleria, quedant elegit lo que tingués més vots de cada terna. Dotze electors del Concell de Cent sortits per la sort (tres per quiscún estament) devían formar una primera terna y d'ella treure-n a la sort lo Clavari, y dues ternes més, la una de ciutadans y la altra de mercaders, de quiscuna de les quals, també per sort extreure-n un dels dos administradors de la Taula de Cambi. S'inicià, en 1481, la insaculació, aparellant-se, aquest nou procediment, a dominar nostres eleccions populars.

D'igual manera que s'inculpà, en 1451, als aristòcrates Consellers de *la Biga* de mals administradors, ara, en 1490, reberen idèntica inculpació los de *la Busca*, ab més apariencia de sinceritat que llavors, puix miseria tanta com la que assolía Barcelona, no s'havia vist en tres centuries (veja-s p. 521). Considerant justificat lo qualificatiu de mals administradors, Ferràn II, en 1490, inhiví als Consellers «fer la acostumada elecció de sos successors en la gramalla, anomenant-los ell, tres anys arrèu de reyal ordre (n. 1422). No cal dir que les persones triades «ad hoc» per En Ferràn eran incondicionals adeptes

(1421) *Libros de antaño*. — *Dos tratados de Alfonso de Palencia*, v. v, p. 37.

(1422) Teodor Creus publica lo doc. de suspensió de les eleccions de Consellers en 1490 (*B. A. H.*, v. xiii, p. 165).

y servils instruments de sa política personal y cesarista. Ab gran eloqüència ho evidencià lo fet de que tres dies abans d'acabar los Magistrats del any 1491 sa conselleria, o sia, a 27 de Novembre, donaren y posaren en mà del Rey la composició y regiment de la Ciutat *perque ordenàs y dispongués a sa voluntat*. Y la voluntat reyal se manifestà prou clara en lo privilegi de 1493» (n. 1423).

Finida la conquesta de Granada, Ferràn II vé a Barcelona en 1492, segons creuen alguns, per acabar ab nostres llibertats municipals (n. 1424). Asseguravan los del Concell Reyal al Concell de Cent, que venia per lo redreç del regiment de la Ciutat. Altra jornada trista per les llibertats barcelonines, fôu la de Sant Andréu del 1492. Devant lo Concell de Cent sospengueren, los representants del Rey, sa actuació, a causa de que les persones que treballavan en la nova lley electoral (usant del tecnicisme modern), no la havian acabada. Aixís lo Sobirà continuà nomenant Consellers com havia fet abans. Se llegiren los noms d'aquests y seguidament prengueren possessió del càrrech.

Quan de tal manera lo Rey alterava la constitució del Concell municipal, en lo capítol xxxii de les Corts de Barcelona del 1493, declarava per mera fórmula «que los vsatges de barcelona, constitucions de cathalunya, capítols de cort, priuilegis, vsos, pratiques e costums, sien seruades, reuocats tots abusos».

Al sobrevenir la elecció de Consellers del Novembre de 1493, se dictà lo decret electoral concedit *ad beneplacitum*, de senyalat sabor aristocràtich, otorgant les tres primeres conselleries als ciutadans, la quarta als mercaders y la quinta un any a un artista y altre any a un menestral. La representació popular s'establí en minoria, al reformar també lo Concell de Cent, segons se veurà en la adjunta taula comparativa de les reformes dels segles xv y xvi:

COMPOSICIÓ DEL CONOELL DE CENT	Del segle XIV a 1454	1454	1493	1510
Ciutadans	43	22	48	32
Mercaders	31	50	32	32
Artistes	23	26	32	32
Menestrals	47	79	32	32
Militars	—	—	—	16

Ab la elecció per insaculació, sorgiren les causes d'exempció o inhabilitació per lo càrrech de Conseller. En 1493 declarà lo Rey «que tots los de concell han de tenir casa per sí propri, e han de ser casats, o sian estats, y sian de edat de trenta anys cumplits». Segons lo privilegi de 1498, devia passar tres anys per tornar a exercir l'ofici de Conseller y un any per pertànyer al

(1423) A. Damians y Manté: *Elecció de Consellers*, publicat en *La Renaixensa* del 30 Novembre, 1 y 6 Desembre 1902.

(1424) «Doña Isabel, harta de tantos privilegios y libertades, acostumbraba decir Aragón no es nuestro, menester es que vayamos á conquistarlo de nuevo» (S. Sanpere y Miquel: *Barcelona en 1492*, Barcelona, 1893). — Veja-s també Guiciardini: *Relazione delle cose di Spagna*, traducció de A. M. Fabre (Madrid, 1879).

Concell de Cent. Tampoch podían esser-ne, los absents, deutors o arrendadors de la Ciutat, o venedors de forments o tenint ofici assalariat. «Lo cavaller y gentils homens qui seràn insiculats, deuen esser nats y domiciliats dins Barchinona o dins la Vegaríá, pus tingan casa y continua habitació en Barchinona». En 1499 féu excepció lo Rey dels absents seguint sa cort, los quals pugan exercir càrrech «pus vingan dins dos mesos». A més, excluí als militars d'esser «syndichs de corts, ne parlaments generals, ne de 24 de corts». Y perque hi hauria abusos, se disposà en 1585 que los deutors del Concell per poder concòrrer devían pagar son deute a la Ciutat vuyt dies abans de fer extracció. Altre privilegi del 1587 té importancia per la regulació de les etats, assenyallant per la de conseller en cap 40 anys, per la de segón, quart y quint 35 anys, per la de terç 30 anys y per entrar en les demás borses d'insaculació 25 anys. Ometèm per enutjosa la relació de les inhabilitacions per exercir oficis comunals y assenyaladament lo càrrech de Conseller y prohòme de Concell (n. 1425).

Nostra constitució administrativa del 1493 consignava la reserva del Rey de corretgir-la, mudar-la y adobar-la quan ho cregués oportú. Se coneix que a Barcelona y en lo Concell Reyál, no-s donà per definitiva aquella nova constitució de la municipalitat. Lo Monarca se dexà portar més enllà en lo camí de les reformes per los qui ocultament les manejavan. Y Ferràn II, que rematà lo moviment social agrari abolint los mals usos, claudicà al donar plena satisfacció al element ciutadà barceloní, en contra del popular, y encara reforçant-lo ab la classe aristòcrata dels *cavallers* o *militars* concedint-li beligerancia administrativa. Aquest esperit informa la primera pragmàtica de 13 Novembre 1498, titulada *privilegi*, declarant lo Rey que ell faria la insaculació dels militars que entrassen en lo Concell de Cent y reservant-la per després de sa mort als Consellers. Modificació explicada en altra pragmàtica de 16 Octubre 1499. Tan del grat del Concell se presentà la innovació, que aquest, a 25 Janer 1509, deliberà «que los Militars entrassen en lo regiment y quen fós suplicat lo senyor Rey» (n. 1426). Per consegüent, disposà Ferràn II, en 1510, que un dels tres Consellers ciutadans fós del estament militar y que també ho siguessen 16 dels 48 ciutadans del Concell de Cent.

Però llavors ja s'havía decretada la més important de les transformacions del govern barceloní. Sospeses les eleccions del 1498 per lo decret d'Ocanya de 23 Novembre 1498, poch dies després manà lo Regent de Cancellier, al Concell de Cent que servés un nou privilegi, substituint l'antich sistema electiu per lo d'insaculació. La Ciutat ja no podria elegir més lliurement los seus administradors.

Bé es de veure com aquestes trascendentals reformes de Ferràn II són

(1425) Les notes referents a les inhabilitacions ocupan la friolera de cinch capítols de la *Rubrica de Bruniquer*, equivalents a 62 planes impreses del v. 1 publicat (Barcelona, 1912).

(1426) *R. B.*, v. 1 (Barcelona, 1912), cap. III, p. 104.

introduhides sense protestes ni moviments bullanguers, a despit de la seva llarga gestació. Segons totes les apariències, no estarien en discrepància ab l'esperit general d'aquella societat barcelonina.

En la provisió del 1510, dita del *Regiment*, se metodisà l'ordre de les insaculacions en les *Borses Consistorials* (n. 1427) y s'establí la junta de la *Dotzena d'habilitadors*. Equivalia a la moderna Junta del Cens electoral, puix devia depurar lo registre titolat *Anima de la insaculació*, espurgant-ne los noms dels morts y de tots quants, per qualsevolga rahó y impediment legal, fossen incapacitats. Més avant, en 1587, regulà lo Rey la forma d'expurgar les bosses de les insaculacions. S'exigia quatre anys de residència (n. 1428).

Qui haja llegit atentament les mutacions del Concell barceloní, haurà observat com sempre y quan un Monarca no decadent ha volgut modificar nostra constitució política municipal, ho ha lograt del tot. Sols davant d'un Rey dèbil o en situacions extremes, com esdevingué ab Joan II en 1473, es quan los Consellers surten bé de sa oposició a la voluntat del Monarca (n. 1429). Fora de comptats exemples, havèm trobat a Pere III lo Cerimoniós elegint per sí meteix los Consellers que millor li semblaren, a Requesens fent altre tant a nom d'Anfòs IV y de Ferràn II canviant radicalment la forma electiva y disposant, en 1510, que los Consellers vells restassen dos anys en lo càrrech. La circumstància d'otorgar-se *ad beneplacitum* molts dels privilegis electorals, dexava nostra organització municipal legalment travada a la voluntat dels Monarques. Advertint que lo meteix que succeheix ab lo Municipi barceloní, s'evidencia ab la Generalitat de Catalunya, segons es de veure de les mutacions arbitràries efectuades en 1455, 1488 y 1493 (n. 1430).

En 1621, un nou estament social, la noblesa de Catalunya, pren part en lo govern de la Ciutat, obtenint del Monarca que, dels 16 militars del Concell, 4 fossen *nobles*. A més en lo propi any se decretà que los Consellers no poguessen ésser insaculats fins passat un trieni y los prohoms de Concell fins passat un any.

La darrera reforma municipal implantada en 1641, revestí caràcter democràtic. Llavors tota la Ciutat estava en armes contra lo Rey d'Espanya y

---

(1427) Les *Borses Consistorials* eran cinch saquets de luda reclosos en una grân caixa tancada ab cinch panys diferents, dels que tenian una clau los cinch Consellers y l'Escrivà major. Dins de cada bossa hi havia redolins (a la primeria de cera y després de fusta), contenint estampats en unes ceduletes de pergami, los noms dels elegibles pera los diferents oficis municipals. En la del Conseller en cap s'hi insaculavan 20 ciutadans y 14 cavallers (los quals des de 1499 entraren a formar part del Concell); en cada una de les del segon y terç, 13 ciutadans y 11 cavallers; en la del quart, 25 mercaders, y en la del quint, 46 artistes y 94 menestrals.

(1428) *M. N. A.*, v. v, ps. 501 y 531.

(1429) En la elecció de Consellers del 1473, pretenia Joan II s'elegissen quant menys gent dels militants a son costat en les turbacions que venian de finir: però «ni axó li volgueren assegurar, sino que la elecció havia de ser libre, com se feu y sobre assó hagué moltes embassadas y réplicas» (*R. B.*, v. 1, cap. III, p. 99).

(1430) Teodor Creus: *Un golpe de estado*, publicada en *B. A. H.*, v. XIII, p. 89.

havia proclamat Comte a Lluís XIII de França. Aprovats los pactes entre lo nou Monarca y Barcelona (14 Maig 1641), acordà lo Concell «que tots los anys hi haja en la present Ciutat sis Consellers y entre ells sempre artista y menestral, com lo present Consell ho delibera y statueix y ordena y que lo día de Sant Andreu prop vinent, se comense a fer extracció de sisè Conseller». Era aquesta reforma de molts anys desitjada per la Ciutat, en tant que, en 1585, ja sollicità del Monarca la creació del sisè conseller, sense poder-la obtenir (n. 1431). Sancionà la reforma del 1641 més tart, lo rey Felip III d'Austria (Madrid, 3 Janer 1653), si bé tragué a la insaculació son caràcter lliure, deyant-la al séu beneplàcit: «Aixís meteix me reservo (deya lo Rey) durant ma voluntat, lo fer la insaculació de les persones que haguessen de concorre y tenir los officis de govern de dita ciutat pera los quals no han de poder ser admesos ni insaculats, sino los que jo nombrés, proposant la Ciutat en los temps en que-s sol fer insaculació, les persones mes aproposit, perque de elles o de altres, nombre jo les que-ns semblés, les quals sols tingan dret a estar en les bosses y a concorre a estos officis, mentres jo no-ls ho prohibesca; puix a mes que aquest mateix dret tinch en les altres ciutats de la corona, que ab tanta pau se han conservat fins ara, se excusaràn les insaculacions, que no hi ha d'haber entre los vehins de la ciutat, axís insaculats com desinsaculats per ella en lo temps passat, elegint jo de tots, com queda dit, los que-ns pareguessen més aproposit pera sa major quietut y sossego y que ab major zel de la mateixa ciutat la poden governar» (n. 1432).

A arrencar del privilegi de la insaculació, la elecció dels Consellers s'efectuava en la forma següent: «La vigilia de Sant Andreu a la nit, lo repich del seny de les hores de la Sèu y l'alegre y escardalench sò de les trompetes de la Ciutat que ruavan per places y carrers, cridavan als membres del Concell de Cent per al Consistori del endemà. Lo día assenyalat, de bon matí, los Consellers, vestint la honrosa gramalla y acompanyats de Prohoms, s'aplegavan a Casa de la Ciutat, d'ahont sortían per anar a la Catedral a ohir missa del Sant Esperit a la capella de Santa Eularia. Aplegat a la tarda lo savi Concell de Cent en la històrica sala de son nom (veja-s p. 426), lo Conseller en cap, *de peu dret*, endreçava un sentit parlament de comiat. Començava donant les gracies a Déu, *segons ho feyan los antichs*, d'haver arribat a la fi de la Conselleria; disculpant-se y demanant *perdó a Nostre Senyor Déu y al Concell* de les faltes que *per descuyt y fragilitat* haguessen pogut cometre en lo compliment dels tres devers fonamentals de son ofici, que eran procurar la pau entre sos conciutadans, tenir ben abastada y avituallada la Ciutat y *mantenir, conservar y virilment defendre* sos privilegis, llibertats, immunitats y franqueses. Y acabava ordenant que-s començàs l'acte de *treure de sach* o fer extracció

(1431) *M. N. A.*, v. v, p. 530.

(1432) S. Sanpere y Miquel: *Barcelona, su pasado*, etc., p. 123.

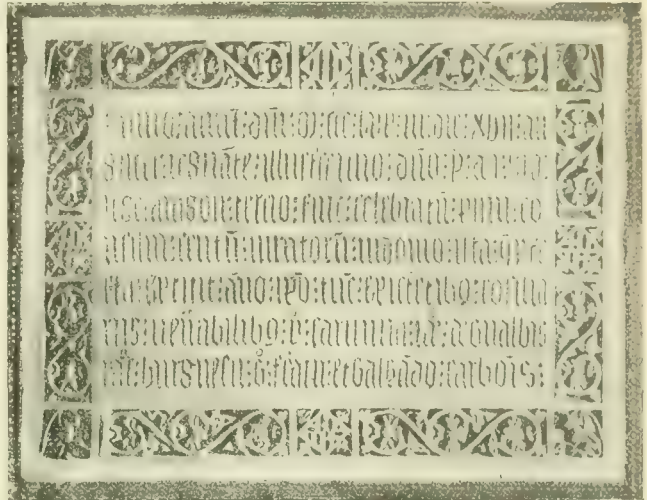
dels Consellers, meytat del Concell y Obrers, pera l'any consular esdevenidor, que començava lo primer de Desembre, pregant a Déu, en nom de sos companys, que la elecció fós al *séu sant servey y al bé y repòs d'aquesta Ciutat*. Oberta la caixa de les bosses consistorials, l'Escrivà major agafava la intitulada de Consellers en cap, que entregava al que exercia encara dit ofici, qui, després de saccejar-la bé, la obría *e per un fadrí de deu anys o menys*, feya treure-n a la ventura un dels redolins que-s contenian dintre, y desclosa la cèdula y llegit lo nom del individu en ella escrit, era proclamat pera primer Conseller, si no concorria en ell cap impediment legal, en quin cas era tot seguit extret un altre redolí, fins a trobar un candidat hàbil. En igual forma eran nomenats los restants Consellers y los dos Obrers y membres del Concell» (n. 1433).

Al endemà «los nous Consellers vestits ab *sas lobas de contray, becas y pantoflas de vellut*, portant

per prohòm al Conseller vell de son respectiu grau y estament, habillat ab lloba sense beca y seguit del demés acompanyament, se n'anava a casa la Ciutat y d'allí, ab los obrers entrants y exints, passavan a ohir missa del Sant Esperit a la capella de Santa Eularia de la Sèu». Tornavan a la Casa Comunal y devant lo Concell de Cent juravan solemniament son càrrech en mà del Conseller en cap cessant y demunt dels Sants Evangelis y del *Llibre Vert*.

«La jura dels membres del Concell y l'anomenat *jurament petit* dels Consellers, ja de temps immemorial tenian efecte lo dia de Santa Lluçia, 13 de Desembre, rebent-los lo Veguer, qui a la vegada, junt ab lo Batlle de la Ciutat, jurava també sobre los esmentats Evangelis y *Llibre Vert* en mà del nou Conseller en cap». «Després de la jura los novells Consellers restavan

Saló de Cent

1371. — Lápida commemorativa de la seva construcció

(1433) Llestes les extraccions, era costum donar-ne immediata nova al Rey. Si-s trobava a Ciutat lo Sindich li participava en escrits lo resultat de la elecció o extracció, abans de comunicar-la al meteix Concell de Cent. No trobant-se lo Monarca a Barcelona, però sí a Espanya, li feyan saber per lletra que li duya lo correu de la Ciutat. Si lo Sobirà era fora d'Espanya, la lletra era tramesa al Governador General del Regne; emperò a la vegada lo Sindich feya esment de la elecció al Lloctinent General a Barcelona si era persona de la família reyal. (A. Damians, treball consignat en la n. 1423).

sols en la sala del *Trentenari* (lloch de la *sòlita residència*) ab sos antecessors, los quals los donavan rahó de son *testament*, que consistia en una detallada memoria-balanç dels afers administratius que havian quedat sense resoldre o que convenia més empendre en favor dels interessos del Comú».

1445. - Los cinch Consellers de Barcelona, en oració a la Verge Maria

Clixé de A. Mas

Famosa pintura dita «La Verge dels Consellers», que estava en la capella de Casa la Ciutat. Obra encomenada al «millor e pus abte pintor qui encerchar de trobar se posqués» (acort de 4 Setembre 1443). Aquest sigué En Lluís Dalmáu (n. 1434)

Diu Bruniquer que lo salari dels Consellers, abans del 1349, era de quinze lliures y que en dit any se pujà a sexanta «ab que tots haguessen a vestir vestidures complides de drap de color, ab penes vayres en les gramalles y que haguessen a tenir cavalcadura y que no poguessen pendre, per sí ni per muller

(1434) Veja-s J. Puiggari en *La Ilustración Española y Americana* del 10 Abril 1870. — S. Sanpere y Miquel: *Cuatrocentistas catalanes*, v. 1, p. 239. — Articles de A. Damians y Manté en *La Renacimiento* de 1, 2, 12 y 13 Juliol 1902; de R. Casellas en *La Veu de Catalunya* del 8 Novembre 1902, etc.

ni altre, dó ni servey, encara que fós cosa de menjar». Com en 1379 no-s trobàs «nengú qui de grat acceptàs la Consellaria, per ço cresqueren lo salari a 100 lliuras», les quals, en 1530, se pujaren a 150 lliures, en 1547 a 200 lliures y en 1563 a 250 lliures. A mitjans del segle XVII se donà sis rals als qui assistían al Concell de Cent, quin estipendi fôu tret a 16 Novembre 1679.

Explica Bruniquer (n. 1435) que los Consellers, segles enrera, vestiren de vert, «y los verguers, que eran solament dos, anavan colors diferents, a

1559.-Conseller de Barcelona ab dos verguers

Clixe de A. Mas

Interessant relléu que figura al Musèu Santacana de Martorell, pertanyent a la Sala del Trentenari (n. 1436)

quartos. Aprés los Consellers vestiren de color blau... Ara y de llarguíssims anys atràs, van de purpura...» «Del dit die de son iurament fins a la festa de Nadal, los Consellers van vestits de unas lobs de contray 24 de Barcelona, ab mànegas y gorras y becas de vellut llís negre largas fins als peus, ab plantofas de vellut: y de la festa de Nadal fins a Penthecostès, van ab gramalla de grana carmesina, forrada a las alas, portas y colls y devant y entorn, peus de pells erminis viats y gorras de vellut negre y manegas de gipó de setí negre, salvo

(1435) Bruniquer: *Relació sumaria de la antiga fundació*, etc., ps. 40 y 42.

(1436) *Museum Arqueològich Santacana*, p. 16. — Veja-s la n. 1441.

dijous y divendres Sanct y die dels morts y lo die seguent, en lo qual se fà lo aniversari del rey Don Jayme en la Seu, que portan gramallas de raxa negras ab sos caperons, ab faldas altas y gorras de rico; y de Penthecostès fins al dia de tots Sancts, van ab gramalla de domàs carmesí

Segle XIII. - Segell del Comú

«S. Universitatis barchinone»

y mànegues de gipó de setí negre; y passat lo die dels Morts, se tornan las de grana: todas las quals robas se pagan ells matexos de son salari. Emperò en venguda de Rey, si es la primera entrada, la Ciutat los fà gramallas de vellut carmesí forradas a las alas y portas y devant, de brocat o tela d'or». En lo caperó o gorra se procurava seguir la moda de cada època. Per tant, en les representacions gràfiques llurs, se notan aquesta y altres mutacions d'indumentaria.

Pera major honra dels Consellers, lo Concell de Cent, en 1573, nomenà tres acompanyadors d'ells, los quals vestían morats: però en 1675 (20 Març) deliberaren que també anassen vermells. Los *alacayos* dels Consellers, en 1710, vestían *libreas* de seda valenciana carmesí *fondo raso*, *ab faixas*, mitges de seda fina carmesí, etc. (n. 1437).

Ab motíu de les insaculacions dels oficis municipals, en la vigilia de Sant Andréu, s'establí la consuetut de repartir cada any estrenes.

Era rúbrica antiquíssima seguir la Ciutat lo dia de *Ninou* o primer d'any los Consellers, després de dinar, formant esplèndida cavalgada y passant per lo Born *per veure lo vidre*. Puix los vidriers allí residents solían extendre-hi ricament llurs paradors, gala extraordinaria en los segles XIV y XV. La cavalgada tornava a efectuar-se per Sant Joan de Juny, al matí, y lo Born, lloch altament aristocràtic en lo segle XVI, mostrava sa esplendidesa ab belles *enramades* (n. 1438). Y perque, en 1433, los Cònsols y Mercaders de Llotja no volgueren acompanyar als Consellers, sinó que feren la cavalgada de per sí, explica Bruniquer que «privaren al Tauler Mercader del Ofici y del

Segle XIV. - Segell del Comú

«Sigillum Consilium Civitatis Barchinone»

(1437) *Manual 1710*, f. 126, A. M. B.

(1438) A. Damians: *Fiesta de San Juan Bautista*, en *Diario Mercantil* del 23 Juny 1892.

salari y al Cònsol Mercader li levaren lo salari y quitaren tots los Censals de Mercaders». En 1584 s' inicià la costum de que, al despedir-se al Born la cavalgada, «les trompetes, tabals, y menestrils de la Ciutat, sonaren ab gran impetut, lo que no sere fet may». En igual jornada del 1587 «no portaren tabals, ni trompetes, com sere comensat de abusar». Però al primer terç del segle XVII se feya «ab molta musica de menestrils, trompetas y tabals de la ciutat, vestits tots los dits musics, ab ses robes de domàs carmesí y tirant las artilleries dels baluards» (n. 1439).

A causa de les contencions sostingudes per la Ciutat, en 1632, per lo privilegi de la cobertura, segons dirèm més tart, se dexà d'anar, des del Juny de 1632, a la cavalgada de Sant Joan, y del següent any 1633, a la de Ninou. En 1638 volían restablir-les; però hi mancà entussiasme y no-s feren ja may més (n. 1440).

Lo Concell Ordinari que usualment cuydava de tota la administració

Segle XVI.- Saló de Cent

Clixé de A. Mas

Porta d'entrada en la galeria gòtica de Casa la Ciutat

(1439) *M. N. A.*, v. v. — Bruniquer: *Relació sumaria de la antiga fundació*, etc., p. 50.

(1440) *Ceremonial de Cosas Antiguas 1564-1643*, v. v, f. 167. — *Ceremonial de Casa la Ciutat de Barcelona*, fs. 82 y 87.

municipal, lo constituía la quarta part del Concell de Cent, actuant tres mesos. Eran 25 los d'aquest Concell fins al 1387 y se-ls hi digué *Vinticin-quena*; però quan s' elevaren a 120 los del Concell de Cent, sigueren 30 los del Concell Ordinari y reberen nom de *Trentenari*. Persistí tal denominació més tart, al aumentar-se fins a

Segle XVII. - Segell secret del Comú

«Sigillum magnum a secretis civitatis Barchinonæ»

quitecte Mas (n. 1441). De la sala del *Trentenari* n' han quedat la porta y alguns fragments enclavats a un angle del pati principal, com a padró d'ignominia dels séus derrocadors.

144 (1493) los membres del Concell de Cent. Del 1493 al 1714 lo *Trentenari* lo formaren vuyt ciutadans, quatre militars, vuyt mercaders, vuyt artistes y vuyt menestrals, quiscún dels quals *Trentenaris* actuava tres mesos solzament.

Per lo *Trentenari* s' erigí, en 1559, un edifici a la part posterior de la casa de la Ciutat (que arribava fins al carrer *del Mico*) destruït en les malhaurades reformes del 1830, per l'ar-

quitecte Mas (n. 1441). De la sala del *Trentenari* n' han quedat la porta y alguns fragments enclavats a un angle del pati principal, com a padró d'ignominia dels séus derrocadors.

Menestrals

Cavallers

SISE
CONSELLER
QUART
SEGÓN

PRIMER CONSELLER
TERÇ
QUINT

SALA DEL TRENTENARI

Ordre de colocació que guardava lo Consistori al sentar-se per deliberar en los dos escons de la Sala.

Artistes
Mercaders

Los negocis de la Universitat se tractavan en la següent forma: primer

(1441) La làpida commemorant la construcció del edifici del *Trentenari*, era de marbre blanc «con caracteres romanos que estava colocada debajo de un escudo de las armas de la ciudad sostenido por dos genios labrados en piedra del pais en la pared de la Casa que miraba á la indicada calle, la cual se quitó pocos años hace al levantarse la obra nueva de aquella parte. Su tenor era como sigue:

ESSENT. CONCELLERS. LOS. MAGNIFICS. MOSENS. IOAN. BONAVENTURA.
DE. GUALBES. DONZELL. MIQUEL. BASTIDA. PERE. FERRERES. CIUTADANS. ANTONI. GORI. MERCADER. IOAN. BAGA. SASTRE. FEREN. AQUESTA. OBRA. EN. L' ANY. 1559.

»Estos son los cinco Concelleres á quienes representan los bustos de piedra que se hallan esculpidos

los Consellers ne parlavan «entre sí, ab Promens, y apres ho representavan al Trentenari y daquí pujava a Concell de Cent». Les qüestions les proposavan los Consellers, y ells dirigían los debats. Mes no podían pendre part en les votacions sinó en cas de paritat y votavan en les sentencies de la Visita que-s feya cada any contra los Consellers y oficials del exercici anterior.

Competía als Consellers, com a representants de la Universitat o Comú, la execució dels acorts del Concell y sobre tot la defensa dels privilegis de la Ciutat. Ells devían pendre possessió, en nom de Barcelona, dels territoris que aquesta adquiría com a béns patrimonials y de les poblacions de Catalunya que voluntariament se sotsmetían a sa direcció y tutela, sots nom de *carrers de Barcelona*.

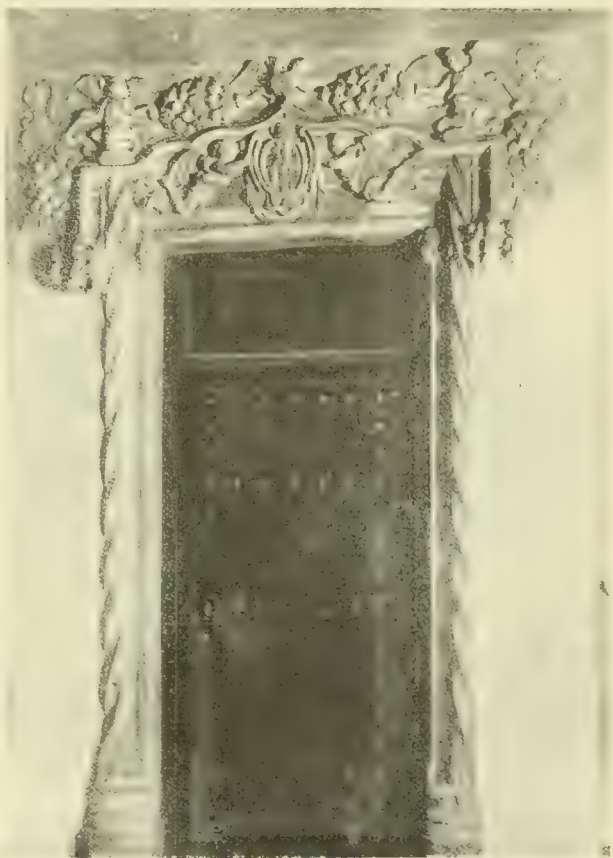
Es que de mólt antich les lleys y privilegis de Barcelona los trobàm ambicionats per móltas poblacions, que los sollicitavan dels Sobirans. Ja en 1189 Anfòs I, al repoblar terres guanyades als sarrahins, en lo castell de Conxelis, les concedeix a *fur de Barcelona* (n. 1442). Lo natural era otorgar los privilegis de les poblacions més properes, com v. g., Ulldecona, que-s poblà en 1222, segons los privilegis de Tortosa; Alcanar,

en 1238, obtingué los d' Ulldecona, Santa Cristina d' Aro, Romanyà, Solius y

en medallones en el dintel de la puerta de la antigua sala nominada del *Trentenari*, por celebrar allí sus sesiones el Concejo menor de la ciudad. A ellos se debió la construcción de dicha pieza. El Conceiler *en cap* que se halla en medio de los cuatro restantes, figura tener en la mano derecha un papel en el que habia escrito con tinta negra, ya hoy en día borrado: *Maximi Dei gratiâ reipublicæ relatores concordés in consulatu fuere 1559*. Debajo de ellos obsérvanse otros medallones con imágenes de Virtudes, y á los lados otros dos, cada uno con el busto de un macero» (*B. A. y M.*, v. 1, p. 404).

(1442) D. 515 d' Anfòs I. del A. C. A.

Casa la Ciutat.-Sala del Trentenari

Clixé de A. Mas

Porta construïda en 1559 y trelladada a altre lloch en les obres del 1834

Santa Maria de Bell-lloch; en 1374 los de Sant Felú de Guíxols, etc. Però ab Barcelona se romp aquesta lley que podèm dir natural y se fan agregar a nostra Ciutat pobles de tots los indrets de Catalunya y fins de dintre Aragó. Axís podèm assenyalar com carrers de Barcelona, Moyà (1374); Igualada (1381); Cardedèu (1385); Vilamajor (1385); Franqueses del Vallès (1385) y formant part d'aquestes La Garriga (n. 1443); Marata (1385); Corró Jussà y Sobirà (1385); los cinch de Canet, Adri, Montcalt, Biert y Montbò (20 Juliol 1386); Mollet (1393); Parets (1393); Gallechs (1393); Martorell (1397); Dosrius (1397); Alquezar (1398); Colungo (1398) (n. 1444); Sant Pedor (1400); Mataró (1401); Vall de Ribes (1410); Vilanova de Cubelles y la Geltrú (1417); Molins de Reig (1419); Cruilles (1442); Corçà (1442); Sant Sadurní (1442); Olesa de Montserrat (1449); Cambrils (1449); Montbríó (1449); Los Tegells y La Plana (1449); Cabrera del Maresma (1481); Premià (1481); Canyamars (1485); Castellar (Sant Felú y Sant Esteve)

Segle XIV. «Segel de la vila d. Agvalada carer d. Barchna»

(1485); y Tona, Vall d'Aràn (n. 1445) y Palamors (ingressats carrers en dates incertes). En 1398 (31 Maig) gestionaren los «cavallers et homens de paratge poblats en la vegueria de Barchinona e de Vallés, qui par que volguessen esser scrits a la dita Ciutat» (n. 1446). Alguna vegada, pobles carrers de Barcelona, obtingueren tots los privilegis de nostra Ciutat: tal fet ocorregué a Moyà en 1393. Del 1423 es una declaració reyal de no exigir dret de coronatge a les predites poblacions, dictada a propòsit de Cardedèu, Vilamajor y Les Franqueses (n. 1447).

Aquests pobles no devían concórrer «a host, ni a cavalcada, ni a altre guerra, sino tota hora e quan và la bandera de Barchinona» (n. 1448). En ostensió del *carreratge*, cuydavan posar l'escut de la Ciutat en llochs públics: axís aquest se veu en la pedra o *picota* que existeix a la plaça de Corró Jussà; en lo fron-

(1443) En la lletra escrita a 29 Juliol 1468 per un dels capitans de guerra als Consellers de Barcelona, a propòsit de quexes fetes a la Ciutat per lo Batlle de La Garriga, deya «y si la garriga es carrer de barcellona no es pero lo carrer ample mas yo so un de los bons fills que aiau», etc. (*Cartes Comunes Originals 1467-1469*, f. 151, A. M. B.)

(1444) Diu Arco en la *Guta de Huesca* (p. 152) que-s conserva a Alquezar un privilegi de Martí I, del 1398, de «incorporación de Alquézar á la Corona real y ciudad de Barcelona».

(1445) A. 1649 (14 Agost).—Una carta dels Consellers de Barcelona al Prior de Pujolar y Consellers de la Vall d'Aràn, demanant-los socors pera resistir a un «copiós número de galeres y vaxells», començava: «Es de gran consolació de esta Ciutat la seguretad te de aqueix poble y dels demés que son carrer della, que la Valldràn y afavoriràn, com han sempre acostumat en tota ocasió que lo Enemich ha volgut obrar alguna desdichá contra della» (Arx. de la Vall d'Aràn, n. 112 del Index).

(1446) *D. C. B. 1395-1398*, f. 146.

(1447) *Llibre Vermell*, v. III, f. 57.

(1448) A. 1503. — Resposta de la vila d'Igualada al Rey (*Jochs Florals*, 1895, p. 313).

Escut heràldich de la vila de Granollers carrer de Barcelona.

Existent en les cobertes d'un volúm de Deliberacions del séu Concell
del 1436 al 1445.

Copiat en sa dimensió natural

tispici y pica d'aygua beneyta de la esglesia de Mollet (n. 1449), etc. Solian adicionar a la senyal o escut de la Ciutat, l'emblema local, com Granollers que, en lo segle xv, hi afegí la gralla; Igualada, que, des del segle xiv, hi posà les senyals d'aygua, etc.

També los trobàm a vegades tractant d'assimilar-se en tot lo possible a les pràctiques y costums de Barcelona. Fins al extrém de que Igualada, als séus quatre magistrats municipals, dexà de dir-los-hi *jurats* o *síndichs* y los apellidà *consellers* com los de nostra Ciutat, quant hi ingressà com *carrer*.

Lo distintiu de Barcelona, segons se veu en dos segells del segle xiii, fôu la creu, tan generalisada en los començaments de la heràldica y que-s reformà

Roels y arandeles en monedes catalanes

De Barcelona: Jaume II (1291-1327)

De Barcelona: Pere III (1335-1387)

al quedar-se definitivament en molts llochs y corporacions, prenent variats aspectes y colors. En 1261, lo Veguer de Barcelona usava la creu ab quatre *roels*, com distintiu de la Ciutat (veja-s clixé p. 560) en consonancia ab les monedes barcelonines de Jaume I. A més en encunyacions monetaries aparexen les *arandeles*, que bé podrián representar nostra garlanda comtal. Axò explicaria que les arandeles figuren en encunyacions d'altres ciutats catalanes, com si fôs la senyal heràldica del Principat (n. 1450). Tinga-s en compte que la moneda barcelonina era la única que devia circular per tota Catalunya. Lo segell de la Ciutat, ja en 1288 presenta a la creu ab les barres comtals (n. 1451) en los quatre quarters que aquella forma; emperò nostra moneda, fins al regnat de

(1449) Maspons y Labrés en *Il·lustració Catalana*, v. xi, p. 187.

(1450) J. R. y F. en *Les armes dels escuts de Catalunya y Barcelona considerades en antigues monedes*, publicat en *La Renaixensa*, a. II (1872), ps. 181, 192, 206 y 219, opina que no s'ha de considerar senyal de Barcelona, «no solzament perque-s presenta en monedes de moltes altres poblacions ja en los segles xiii, xiv y xv, com són Urgell, Lleyda, Tortosa y Perpinyà, sino perque en algunes de Barcelona, Gerona, Banyoles, La Bisbal y Vich, dit escut porta al mitg l'escut modern d'aquestes poblacions y perque, segons sembla, fora de les monedes no apareix com escut de la ciutat en part alguna, ni llibres, làpides, segells, etc., de Barcelona».—Ferràn de Sagarra: *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, v. viii, p. 177.—Pere III, en lo privilegi del 1345, facultà a la Ciutat «quod omnes nuncii vestri quos ad hec ordinandos duxeritis virgam seu baculum cum virolis argenti signo nostro et signo dicte ciuitatis signatis dum tamen in eis maça non sit» (*L. V.*, v. 1, f. 370).

(1451) Que eran les barres roges les armes dels Comtes de Barcelona, se demostra també ab la historia d'Aix (Provença), quina localitat tenia per escut les barres roges, per haver sigut de nostres Comtes. Aix les usà fins que, assaltada Marsella per Anfòs IV (1423) y anant-la a socórrer Aix, no-s distingiren ses hosts de les del Rey d'Aragó. Lluís III cambià dites armes (10 Març 1431), donant-los-hi les de Gerusalèm, Sicilia y Anjú aquarterades.

Joan II, no segueix aquesta nova orientació. La pràctica de juntar les barres reials ab lo símbol de cada localitat, se generalisà en totes les ciutats franques, lliures, directament subjectes a la jurisdicció de la corona.

A les derreríes del segle XIV se consigna que la creu senyal de Barcelona era vermella en camp blanch, o sía, la creu dita de Sant Jordi (n. 1452). Declaració sorprenent davant nombroses pintures d'escuts de Barcelona d'aquesta època, en les que la creu es vermella en camp groch. Podrà ésser que la creu de la bandera de Barcelona se pintàs diferent de la del séu escut. Puix, en 1637, les banderes *de camp* barcelonines que acudiren a la guerra del Rosselló, tenían «lo camp de taffetà blanch ab una creu de Santa Eulalia de taffetà carmesí, sens ningunas armas».

Altre símbol de nostra reialesa era, en lo segle XV, lo rat penat, que en temps més propers se veu figurar en la cimera del escut de Barcelona (n. 1453).

Les barres roges del escut barceloní se regularisan en temps moderns, en nombre de quatre. Aquest era indiferent abans del segle XVII. Són molts los escuts en que sols n'hi han dues. S'omplía ab barres l'espai que-ls hi era destinat, posant-hi les que hi cabían o més bé li aparexía al pintor, picapedrer o grabador. Actualment se torna a la costum antiga de prescindir del nombre de quatre y esculpir en llocs públics escuts de Barcelona ab dues barres.

(1452) A. 1395 (23 Novembre). — «Que per los Consellers de present sia fet un penó larch ab senyal de sent Jordi qui es senyal de la Ciutat» (*Jochs Florals de Barcelona*, 1895, p. 321).

(1453) Declara que lo rat penat era símbol de la reialesa la narració del sepeli de Joan II a Barcelona. En ell, Pere d'Evol portà l'*elme* y *tallamar* «e sobre lo elme aportava un bell timbre ricament deurat en lo qual havia una corona Real e sobre la corona lo ratpinyat qui es divisa dels Reys d'Aragó, fort bé obrat e daurat» (*Colección de documentos inéditos del A. C. A.*, v. XXVII, p. 229).

Privilegis, jurisdicció y milícia

Confirmació dels privilegis de Barcelona. — Jurament reyal. — Graduació en les comitives públiques. — Assistència dels Consellers a les pràctiques de la Església. — Honor de portar masses altes per tot arrèu. — Lo privilegi de la cobertura devant lo Rey y al interior dels temples. — Distincions honorífiques. — Conflictes per usar coxi indegudament. — Primàcia en les Corts. — Facultat d' aconsellar al Rey. — Los Consellers pacificant contencions. — Protecció als monestirs. — Privilegis jurisdiccionalns. — Forques a Barcelona. — Lo «Juy de Promens». — Jurisdicció dels Consellers en causes devallants d' arrendaments, imposicions y vitualles. — Dret de represalies. — Oficials ab jurisdicció. — Intromissions jurisdiccionalns. — Carcellers y presons. — Tafurers y alcavots. — Pertenencies jurisdiccionalns. — Mont-tornés. — Montcada. — Arrahona y Sabadell. — Terrassá. — Tárrega y Vilagrasa. — Caldes d' Estrach. — Vespella. — Flix y La Palma. — Miramar. — Empories. — Banyoles y Collpregón. — Castellvi de Rosanés y Martorell. — Cervelló. — Montbuy. — Fortià. — Defensió de la Ciutat. — Ampliació de murs. — Baluarts. — Armaments. — Torra y castell al Montjuhich. — La torra del Llobregat. — Organisations defensives internes y externes. — La host barcelonina exint fora Ciutat. — Barcelona en peu de guerra. — La bandera de Santa Eularia y les banderes de camp. — Dret de recullita o establida y «jus sacramentale». — Defensió marítima de la Ciutat a càrrech dels Consellers. — Construcció de galeres en les Dreçanes. — Privilegi dels *mantellets*. — Sala d' armes (1514). — La Escola Militar (1639). — Fundició de canons en la Rambla. — Pèrdua del privilegi militar o de defensió de la Ciutat (1653). — Construcció d' edificis per aquarterament dels soldats (segle xvii). — La ciutadela del rey Felip IV de Borbó. — Barcelona plaça militar. — Forts *Pio* y de *Don Carles*. — Baluarts junt a la mar.

Sol ésser, ordinariament, base dels privilegis d' una ciutat un contracte de *do ut des*: a cambi d' una suma necessitada per lo senyor o lo Sobirà, o d' un servey prestat en especie, s' otorga lo privilegi. A la obtenció se solía seguir la conservació. Com los privilegis de Barcelona devallavan, en sa casi totalitat, de concessions de la Corona, procuraren fer-los ratificar constantment. Y era en lo día de la primera entrada del Sobirà, que aquest jurava respectar-los. Cerimonia executada per los reys *coram populo*, al plà de Frà Menors, prop la mar, y en lo segle xvi per los virreys, devant lo portal Major de la Sèu. No bastant-los aquest acte públich, los Consellers obtingueren del Rey,

lo privilegi de la seva defensa en 1286, per via de la facultad d' elegir síndichs que vetllassen per llur conservació (n. 1454).

En la primera entrada dels Sobirans, fôu pràctica de nostra Ciutat obsequiar-los ab una magnífica vexella de plata daurada *per strenes* (n. 1455). Consemblant present solían fer a les Reynes al entrar a Barcelona per primera vegada y a alguns primogènits (n. 1456). Y en la diada de Nadal, a tots los

Segle XIII. - Segell de la Cort del Veguer de Barcelona

«Sigillum vicarii curie barchinonensis», en document de 1261

individuus de la Reyal familia residents a Barcelona, era costúm donar-los-hi una suma de diner en concepte de convit (n. 1457).

Cuydavan los Consellers de que los privilegis de la Ciutat se ratificassen les més vegades possible, arbitrant reyalis cèdules únicament adreçades a aquesta fi (n. 1458). Bé-s veu que prenían totes les precaucions, puix la experiència demostrava que may eran suficients.

(1454) *L. V.*, v. 1, t. 252.

(1455) *Letres Closes*, 17 Abril 1458.

(1456) A. 1339. — A la reyna Maria li foren dades per la Ciutat «en la sua novella entrada» sis taces d'argent daurades y esmaltades, dos «bassins plans de lauar les mans», dos «pitxers d'argent», una copa daurada (*D. C. B. 1338-1339*, f. 71). Es molt més interessant la descripció de la «Vaxella d'argent presentada per part de la Ciutat al Illustre don Karles primogenit», etc. (*Ceremonial 1457-1546*, f. 17), en la que-s demostra prou bé la sumptuositat d'aquests presents; l'argent pesava 103,007 unces y son cost fôu de 773 lliures. La presentada a Ferràn II pesava 212,000 unces y costava 2,241 sous (f. 98); la presentada a sa muller Elisabeth, 156,007 unces, valguent 1,581 sous (f. 104); la que-s donà a son net Carles I pesava 200,002 unces y valia 2,277 sous (f. 149). En 1542 (17 Novembre) també féu la Ciutat un bon donatiu d'argent al príncep Felip (*M. N. A.*, v. IV, p. 121).

(1457) D'aquesta pràctica ne trobàm proves notories en lo segle XIV, donant-ne una per mostra. En 1338, lo donatiu al infant Jaume, comte d'Urgell, fôu de 500 sous, per acort del Concell de Cent «donats per servey al dit senyor infant, ara, a messió de festes de Nadal» (*D. C. B. 1338-1339*, f. 43).

(1458) Constan en l'Arxiu Municipal les confirmacions dels Privilegis de Barcelona: en 1283, per Pere II; en 1286, per Anfòs II; en 1291, per Jaume II; en 1328, per Anfòs III; en 1336, per Pere III; en

Pere III disposà, en 1336, que a cada nova successió hi hagués lo jurament del Rey als vassalls, y, en 1339, establí que los monarques rebessen la fidelitat dels catalans en la ciutat de Barcelona. Doctrina refermada, en 1533, per Carles I, manant fer-se lo jurament del Llochtinent en nostra Ciutat, metròpoli de Catalunya (n. 1459).

Axí meteix, lo rey En Pere lo *Cerimoniós*, estatuí que, al jurar los privilegis de Barcelona, sos successors prestassen altre jurament que-n deyan *per les Illes*, encaminat a assegurar a la confederació Catalana-Aragonesa la unió perpètua de Mallorca. Eran les noves corrents polítiques imperants en los reyalmes d'Europa, diferentes de les que predominaren cent anys abans, quan los reys volían que regnassen tots los séus fills, encara que fòs subdividint llurs estats.

Acte d'alta justicia esdevé fer prestar lo jurament *per les Illes* en la ciutat de Barcelona, cap y casal de tota la Confederació. Observarèm que ni la vella Çaragoça, ni la jove Valencia, may se mostraren geloses, ni receloses de que Barcelona rebés lo jurament per les Illes. Per móltos conceptes venía a regonèxer-se a Mallorca com una prolongació de Catalunya. Barcelona apareix en la historia, essent la ànima de les dues conquestes de Mallorca, en 1228 y 1343.

Axís se responía al jurament del Rey: «Los Concellers de la Ciutat de Barchinona accepten la jura per lo serenísimo senyor rey feta, en quant per la dita Ciutat e singulars de aquella, e encara, per les ciutats, viles e llochs reyalms del principat de Cathalunya», entenant que ab la acceptació no-s derogava cap llivertat o privilegi. Repetint la propria protesta en lo que pertocava al jurament dels prelats y barons de la terra (n. 1460).

Al voler enumerar los diferents privilegis, costums y pràctiques per los que regularen ses accions los barcelonins, tractarèm d'agrupar-los lo més ordenadament possible.

Donant la prelació als privilegis honorífichs y pràctiques sumptuaries de que procuraren rodejar-se los Consellers, no caldrà repetir res de quant en planes precedents (veja-s p. 551) continuavam, sobre la vestidura ab que-s presentava en públich nostra primera autoritat municipal y la forma solemnia y aparatosa com dues vegades al any seguía los principals carrers (veja-s p. 552). En aquestes cavalgades y en los demás actes solemniais, processons, etc., a que concorrián, observavan gran rigorisme, los Consellers, en la colocació llur

---

1387 y 1393, per Joan I; en 1397, per Martí I; en 1412, per Ferràn I; en 1413, per lo primogènit Anfòs; en 1416, per Anfòs IV; en 1458, per Joan II; en 1462, per la tudriu Joana; en 1473, per lo primogènit Ferràn; en 1479, per Ferràn II; en 1492, per lo primogènit Joan; en 1519, per Joana I y Carles I; en 1564, per Felip I; en 1599, per Felip II (*L. V.*, v. 1, fs. 41, 240, 252, 253, 262, 263, 278, 330 y 344; v. II, fs. 42, 108, 109 y 258; v. III, fs. 247 a 256. — *Llibre Vermell*, v. 1, f. 28; v. II, fs. 192, 193 y 207; v. III, fs. 1, 3, 9 a 18, 179, 199 a 211, 224 a 226, 238 a 242 y 261; v. IV, fs. 125, 126 y 131. — *Gratiarum*, v. XXXVI, f. 137. — *Privilegiarum*, v. IV).

(1459) *Diversorum*, v. II, fs. 198 y 308. — *L. V.*, v. 1, f. 358. — *Gratiarum*, v. XXXIX, f. 203.

(1460) *Llibre dels Juraments*, f. 4, A. M. B.

y en la de les altres personalitats que los acompanyavan. De tal manera, que dita *graduació* s'anotava cada vegada minuciosament en registres municipals, titolats *llibres de graduacions* (n. 1461). De les rúbriques o cerimònies se'n ocupa Bruniquer en un resúm (n. 1462) de que-ns servirem sovint. Vivint Bruniquer en lo segle de major ampulositat en les cerimònies, ses observacions se fan més interessants y tenen gran valor.

Refereix, que en les cavalgades de Ninou y Sant Joan «y en tots aquestos actes públics y etiam privats, van sempre cascú dels Consellers al extrem de sa filera, que aquest loc, en cosas de la Ciutat, de costum es més honrat; posantse, los Consellers, cascú en sa filera a mà dreta, si ia noy hagués en lo acompanyament Príncep, Infant o cardenal, archebisbe, bisbe o duch, o marquès o canceller, governador o lo veguer, perquè cascú dells en sa filera, precehexen y lo Conseller en tal cas se posa al extrem a ma esquerra, porque lo Conseller no admet sino tantum una precedencia».

Evidentment ahont les rúbriques y pràctiques resultan de més importància, per sa major continuïtat, es en lo cerimonial relligiós. Essent un dever de nostra autoritat municipal donar l'exemple de relligiositat y bones costums, esdevé continuada sa concorrencia als oficis y processons. Perque la assistència dels Consellers se vegés rodejada de la major pompa externa, disposà lo Concell de Cent que hi concorreguessen en forma Consular (20 Maig 1634). Aprés acordà (2 Janer 1637) que a la entrada de la Butlla y processons de Sant Ramón, Sant Sebastià y Santa Eularia, hi anassen si hi assistia lo Prelat. «En les profesons del die de Corpus y altres solemnes, los Consellers y obrers de la Ciutat administran. Y lo Rey, si hi es, y si hi ha grandes de qui lo Rey gusta vagen ab talem, aiustan més varas al talem y portan las varas del talem el Rey y a l'altra part lo Conseller en cap y ab aqueix mateix ordre van los grandes y al encuentre los altres Consellers: y en absentia del Rey, portan las varas del talem lo virey y los sinc Consellers».

Sobre la manera d'anar a la Catedral, diu lo llibre del cerimonial (n. 1463): «*Per hont và la promenia fins a arribar a la Seu...* primer las timbalas,

(1461) Dels molts volums de que necessariament se composava aquesta colecció de registres, sols se'n conserva un, no del tot complert y que enciòu del any 1456 al 1472.

(1462) E. G. Bruniquer: *Relació sumaria de la antiga fundació y cristianisme de Barcelona*.

(1463) Del segle XVII es un volúm titolat *Cerimonial de Casa la Ciutat de Barcelona*, qual contingut es: *Llibre I*, lo treball de Bruniquer publicat en 1885 ab títol *Relació sumaria*, obgete de la n. 1435. «Llibre Segon, que conté lo que ha de fer lo Conseller nou extret, Ceremonias del Jurament», etc. «Llibre Ters que conté totas las Ceremonias que los Senyors concellers fan en las Iglesias, axí ab promania com sens ella, officis, Promenies y altrás cosas, segons la concordia feta entra la present ciutat y molt Illustre Capítol». «Llibre Quart que tracta dels dias de festas que van los Senyors Consellers a la Seu y altrás parts entre any y las festas movibles». «Llibre quint en lo qual se tracta de la manera que han de anar sens Promens, entradas de Reys, Virreys, Juraments visitas y altres Cosas». A més existexen los cinch llibres dits de *Cerimonial de cosas antigas memorables*, que començan en 1424 y arriban al 1708 (colecció incomplerta), hont constan detalladament entrades, juraments, morts de reys, prínceps, bisbes, etc.; processons, renchs de junyir, exides d'hosts, benedicció de banderes per armades, etc.

despres las trompetas, despres los menestrils, despres lo capdeguayta, despres los dos vedells del studi, correu, y porter del Sr. Clavari, despres los quatre acompanyadors y vltimadament los dos verguers, costat per costat, ab sas massas altas, darrera dels quals anirà lo Sr. Conceller en cap ab lo prom a son costat y despres lo segon, despres lo terz y despres los demés per son orde, despres dels quals aniràn los oficials de la Ciutat y darrera de ells los qui voldran acompanyar a dits Senyors Concellers» (n. 1464).

La assistència dels Consellers a funcions relligioses ha variat notoriament segons les èpoques, a causa de múltiples influències. Los segles xvi y xvii són los que ns han dexat majors detalls de dita assistència y a ells nos tenim d'atendre al donar l'extracte present.

Cap d'any o *Ninou* anavan al ofici a Santa Maria de la Mar.

Diada dels Reys, al Pí, y seyan «a les primeres cadires del cor, a la part dreta, e allí venia lo diaca per fer la adoratió».

7 de Janer. Ja durant lo segle xvi y en los primers anys del xvii, s'anava al ofici de Sant Ramon de Penyafort, al monestir de Santa Catarina. La processó que, exint de la Sèu, anava als dominichs, se restablí en 1614 (puix feya alguns anys que no s'estilava). Los Consellers hi duyan lo tàlem «y en ell la figura del gloriós Sanct: també anaven los tabals de cavall, trompetes y menestrils, que la ciutat fa anar y paga lo gasto: y perque lo clero de la Seu quiscun any fasse dita professó la ciutat done de caritat al capítol 25 lliures». Lo Concell de 29 Janer 1635, lo declarà patró de la Ciutat. Dita festa, en 1672, fòu passada al dia 23 de Janer.

19 de Janer, per la tarda, a les vespres, a Sant Sebastià.

20 de Janer, al ofici a Sant Sebastià, sortint en processó des de la Sèu. S'acordà celebrar aquesta festa lo 7 Janer 1466, per les epidèmies.

(1464) Explica Bruniquer en *Relació sumaria* com «En les festes anyals en ques comprenen las de Sancta Eulalia, y Sant Sever patrons de Barcelona, los Consellers partint del porxo de S. Jaume, van iunts cascú ab son prom a la Seu a oyr los officis diuinals, anant ab la musica de manestrils y trompetas y tabals de la ciutat vestits ab sas robas de carmesí». «La vigilia de corpus van a vespres ab gran acompanyament, agradaus, partint del porxo de S. Jaume... y acabades vespres sen tornan a dit loc ab la metexa musica: y aquí devant tots ve làguila y fà tres danças y venen los obrers ab moltes bassinas de ramellets de flors y rams y bandiretas dor barbarí ques donen a dits Consellers y altrás personas que son allí y venen los gigants y cavalls cotoners, drag y brivia y diablots, disparant molts coets que fan molta festa» (veja-s p. 412 y n. 1126).

En las funcions de la Catedral, passan los Consellers en la «part de la Epistola y seuen en la seu, en sos banchs ab respalleras de vellut carmesi, que tenen allí fixos», estant-se lo Rey o Virrey o Llochtinent en un «strado o sitial, ques sol posar a la part del euangeli». «Y los grandes que venen ab lo rey, arribats al altar, seuen en banc, deuant lo altar, de spalles al poble y al cor». En les demés esglesies, no essent-hi lo Rey o Llochtinent «seuen en sas cadiras de vellut carmesi ab clauazó dorada y cuxins del mateix als peus, etiam en las profesons de la seu, que sol fer de las ledanias y de san Ramon, S. Sebastià y altrás y lo bisbe, seu en sa cadira ab cuxí a mà dreta, al costat y iunt al Conseller en cap a la part del euangeli y los sacerdots del gremial seuen al altre part, també en cadiras; emperó si van a ylesia hont lo sanctíssim sagrament estigá patent, seuen en sos scons de vellut carmesi, vanovats, ab clauazo dorada que tenen portatils, sens cuxins».

- 23 de Janer, des del any 1672, al ofici de Sant Ramón.
- 25 de Janer, al ofici a Sant Pau del Camp.
- 2 de Febrer, la Purificació, al ofici a la Sèu.
- 11 de Febrer, per la tarda, a les completes de Santa Eularia.
- 12 de Febrer, al ofici de Santa Eularia. La processó sortia al matí, acabat l'ofici. Des del 1641 se féu a la tarda.
- 15 de Març, a la processó y ofici a Santa Madrona.
- 19 de Març, al ofici de Sant Joseph, als Carmelites Descalçats.
- 25 de Març, la Anunciació, al ofici a la Sèu.
- 2 d'Abril, al ofici a Sant Francisco de Paula en sa festa patronal. Aquest Sant sigué pres per patró de la Ciutat a 22 Març 1651.
- 18 d'Abril, al ofici de les Egipciques per ésser Santa María Egipciana.
- 22 d'Abril, a les vespres de Sant Jordi, festa patronal de la Diputació.
- 23 d'Abril, al ofici de Sant Jordi, a la Diputació.
- 25 d'Abril, Sant March, acompanyavan al matí la processó de les Lletanies majors al anar a dir l'ofici al Hospital.
- 2 de Maig, Santa Creu, titular de la Catedral, anavan al ofici (n. 1465). En altre dia assistian a la festa de la Santa Creu, que celebrava l'Hospital.
- 2 de Juny, Sant Telm, al ofici a Santa Clara: se cambiava molts anys de dia y s'atrasava a vegades al Juliol.
- 29 de Juny, Sant Pere, al ofici a la Sèu.
- 10 de Juliol, al ofici de Sant Christòfol, a Santa María de la Mar, quina festa fou votada lo 9 Juliol 1501 per peste. En 1590, declarat aquest dia festa com de precepte a Barcelona. No sempre s'hi anà.
- 16 de Juliol, Mare de Déu del Carme, al ofici de les Carmelites.
- 19 de Juliol. — Funció a la Puríssima: a 13 Novembre 1390, lo Concell de Cent lo declarà dia de festa; sigué funció votiva de la Ciutat per peste lo 17 Juliol 1651 (n. 1466).
- 20 de Juliol, Santa Margarida, lo Conseller segon anava a la festa de Montcada, baronia de la Ciutat.
- 29 de Juliol, Santa Marta, al ofici en la capella de dita Santa.
- 1 Agost, a la Mercè «ha oir lo ofici y sermó si feu dit dia de la festa de N.^a S.^a de la Mercé». Alguns anys també anaren a Santa Ana al ofici dels velers, partint-se llavors los Consellers. A 25 Setembre 1687 se declarà a la Mare de Déu de la Mercè patrona de la Ciutat, passant sa festa al 2 d'Agost (n. 1467).

(1465) A les derrereries del segle XVII, lo Braç Militar elegia los oficials que acabavan son bieni en dit dia, fent festa en la capella de la Diputació, que s'adornava ab flors y s'hi celebravan tres misses.

(1466) A. Damians: *La festa votiva de les Claus*, en *La Renaixensa* del 16 y 20 Juliol 1902.

(1467) Se llegeix al peu d'una gran pintura del segle XVII està en la Sala junt al Camaril de la Mercè: «Afligida la present Ciutat y Principat de la plaga de la llagosta que debastava los sembrats y fruits, recorregué devota á la intercessió de la Sobirana Reina Maria Santissima de la Mercè, implorant son patrocini y ab deliberació del sabi Concell de Cent de 25 de Setembre 1687, la eregi per especial

4 d' Agost, Sant Domingo, al ofici de Santa Catarina en honor d'aquell Sant, que abans del 1605 se celebrava lo 5 d' Agost.

6 d' Agost, al ofici patronal dels Sants Just y Pastor.

12 d' Agost, al ofici de Santa Clara «y los Srs. Concellers entraren dins lo monestir y se assentaren en les cadires de dalt del cor, e allí stigueren assentats fins fonch acabat lo ofici, ço es, lo Sr. conceller segon, qui representava lo en cap, al costat de la Senyora abadessa, a la mà esquerra, ab sa crossa al costat y los demés Srs. concellers quiscú per son orde» (1627).

15 d' Agost, al ofici de la Mare de Déu a la Sèu, seguit de processó.

16 d' Agost, «festa de S. Roch los mag.^s consellers foren dematí a la Seu per la professó que a petitió de la ciutat se fà cascun any en esta jornada a la iglesia parrochial de Santa Eularia emerita: portaren lo talem quatre consellers y dos promens. Arribats allà se digué lo ofici, lo senyor bisbe y consellers seguieren en sas cadiras y coxins de vellut posats a la part del Evangeli» (1604). «Y al entrar y exir de dita Iglesia los reben y acompanyen los canonges de Santa Anna» (1641).

28 d' Agost, Sant Agustí, al ofici en lo convent d'aquest Sant.

1 de Setembre, festa del arquebisbe Sant Llop, al ofici a la Mercè.

7 de Setembre, a les vespres de la Mare de Déu, a la capella de Llotja.

8 de Setembre a les 9, al ofici de Llotja «lo senyor bisbe digué la missa de pontifical, los consellers no oferiren a la missa, per ço que no anavan ab promens» (1604).

14 de Setembre, al ofici a la Catedral, per honor de la Santa Creu.

29 de Setembre, al ofici de Sant Miquel, en la parroquia d'aquest Sant.

30 de Setembre, Sant Geroni, al ofici a les Gerònimes.

1 d' Octubre, al ofici a la Sèu del Àngel Custodi, decretada, en 1446, per lo según diumenge d' Octubre. Fóu, en 1609, la primera processó.

4 d' Octubre, al ofici de Sant Francesch a Framenors.

15 d' Octubre, al ofici de Santa Teresa en lo monestir de Sant Joseph.

18 d' Octubre, Sant Lluch, al ofici en l' Estudi General.

23 d' Octubre, primera trellació de Santa Eularia: al ofici a la Sèu.

1 de Novembre, al ofici de Tots Sants a la Sèu y per la tarda a vespres.

---

patrona, oferint rehedificar esta sacristia, que, per un precedent incendi poch avans era estada destruïda y despres a quinze de Setembre de 1688 experimentà lo gran favor de veurerse deslliurada de dita plaga, miraculosament, per sa intercessió, deliberà en acció de gracias, solemnizar ab festiva y magnífica pompa tan senyalada mercé, elegint lo dia 2 de Agost pera celebrar tots los anys perpetuament, ab molta solemnitat, la festa de dit patrocini, en memoria y estimació del favor que esta Divina Reina feu a esta Ciutat, baixan presencial y visiblement en ella lo dia de las kalendas de Agost del any 1218, per la fundació d' esta Real militar y sagrada religió y offerir en obsequi de tan Divina Princesa, una suma considerable de diner per emplear en adorno y lluhiment de sa iglesia sagrada y gloriós trono de son altar y s' executà essent Concellers los Molt illustres Señors Hioan y Hieroni de Novell y Bertrola, Melcior Teixidor y Ferrer, Francisco Molnes y Casadevall Ciutadans honrats, Agosti Martines, mercader, Francisco Cortés notari publich de Barcelona y Joan Tucó ferrer».

3 de Novembre, al aniversari per lo rey En Jaume, celebrador a les vuyt a la Sèu «segueren al cor, a les primeres cadires, sota la trona y succesivament seyan lo degà Concellers y los altres canonges» (1604).

6 de Novembre, Sant Sever, al ofici a la Sèu, acabant ab processó.

18 de Novembre, al ofici commemorant la edificació de la Sèu, seguit de processó.

Lo 1 de Desembre los «novells Consellers qui anaren a missa a la Seu a la Capella de sancta Eulalia, ço es vn novell e un vell».

6 de Desembre, Sant Nicolàu, al ofici a Framenors.

8 de Desembre, Puríssima Concepció, al ofici y processó a la Sèu (n. 1468).

18 de Desembre, festa de Nostra Senyora de la Esperança, «convidats per los corredors de orella anaren a S. Agustí» (1604).

25 de Desembre, al ofici de Nadal a la Sèu.

26 de Desembre, al ofici de Sant Esteve als Dominichs.

27 de Desembre, Sant Joan Evangelista, al ofici a Sant Agustí.

28 de Desembre, als oficis dels Sants Innocents a son altar de la Sèu.

Assistían a quasi bé totes les festes movibles en aquesta forma:

Primer día de Quaresma: a les 9 a la funció de la cendra que solían fer en la capella de Casa la Ciutat.

Dissaptes de Quaresma, a completes en la capella de Santa Eularia.

Diumente de Rams, al ofici de la Sèu.

Dijous y Divendres Sants, als oficis de la Sèu, tornant-hi lo Divendres a la tarda après de dinar «a hoir los fassos y per la professó de la Sancta Spina y axí be per veurer la professó de la Soledat, que passa per la dita seu» (1604).

Dissabte Sant, al ofici de la Sèu.

Diumente de Pasqua de Resurrecció, al ofici de la Catedral y a vespres.

La Ascensió del Senyor, al ofici de la Sèu.

Diumente de Pasqua del Esperit Sant, al ofici de la Sèu.

La Trinitat, al ofici en lo convent de Trinitaris.

Diumente de Cincogesma, al ofici a la Sèu.

Vigilia de Corpus, a les vespres de la Sèu: en 1627 cambiaren, anant a les maytines: axis exían a hora més tarda y més fresca, puix a la plaça de Sant Jaume, la àguila dançava devant dels Consellers y prohoms aplegats allí.

Dijous de Corpus, al ofici de la Sèu y a la processó (veja-s p. 412).

Dissapte de la octava de Corpus, a la processó de Sant Miquel.

Diumente de la octava de Corpus, a la processó de Santa María de la Mar.

Dilluns de la octava de Corpus, a la processó de Sant Sebastià.

Dimecres de la octava de Corpus, a la dels Sants Just y Pastor.

(1468) J. Pella y Forgas: *Festes de la Immaculada Concepció en 1618*, publicat en *La Renaixensa*, a. III, 1873, ps. 333 y 345. — F. Carreras y Candi: *De quan Barcelona instituí festa en la diada de la Concepció*, publicat en *Calendari Català pera l'any 1898*, p. 70. — Faustino D. Gazulla: *Los Reyes de Aragón y la Purísima Concepción*, publicat en *Boletín de la A. B. L. B.*, v. III y IV.

Dijous cap d' octava, a la processó de la Sèu, y après mólts anys encara concorrián a la de Sant Pere de les Puelles.

A la processó de la Creuada que anava a Sant Agustí, en Janer.

A la processó del Santíssim Nom de Jesús, que-s feya als Angels.

Als tres dies de processons de Lletanies, que s' efectuavan al Abril o Maig.

Y també anavan a la processó del Jubileu Sant, a la de la benedició del terme y a móltes processons per pregaries a fi d' obtenir la pluja o la sanitat, o la pau, o la salut de les reyals persones o dels prelats de la Esglesia.

Al aniversari que cada any se celebrava a Llotja, usualment per l' Abril, en sufragi dels difunts de la familia Montcada (n. 1469), benefactors de la gran Casa Mercantívola barcelonina, tampoch hi faltavan los Consellers.

Encara se-ls veu concórrer a altres funcions de confraries, quina invitació era accidentalment acceptada en determinats anys; però sense constituir costum, com lo 22 d' Agost a la processó «del enterro de María Santíssima» a Santa Catarina. En la temporada del domini francès, axò es, del 1642 al 1652, s' afe-giren dues funcions més a les predites: la del 26 Janer, dia de Sant Policarpo, que-s celebrava al Pí, commemorant la famosa victoria de Montjuhich del 1641 y la de Sant Lluís, rey de França, lo 25 d' Agost, a la Sèu.

En tots aquests actes ocupavan los Consellers lo lloch principal y en les processons sempre duyan lo tàlem.

Inseguint la exposició de les preeminencies y honors de que disfrutavan los Consellers per costum y per privilegi, tractarèm d' un dels més senyallats. Nos referim al de que: «Los Concellers de Barcelona van ab gramalla y verguers deuant ab masses altas, en todas las terras d' espanya, etiam a la presencia del Rey estant en Madrit, o en qualsevol altra par que sie, y va trompeta deuant vestit ab sa roba de domàs carmesí, y ab sa bandinella del mateix, ab las armas de la ciutat dauradas peniant de la trompeta y quant lo Conseller va al Rey o a la cort general vá ab dos verguers ab sas maças». Aytal prerrogativa estava lluny de voler indicar intromissió jurisdiccional. Entenent-ho axis, tots los pobles acatavan lo privilegi y no contradigueren lo honor. A excepció de Tudela que, en 1476, se limità a protestar devant son Monarca de que los verguers portassen alçades les masses, la única oposició seria y formal a dit passatge la trobàm a Tortosa, en 1588, ab ocasió de retornar de la Cort d' Espanya lo Conseller. Alegavan «que Tortosa no devía res ni valía manco que Barcelona y era primera que aquella», cercant fonament legal en son antich privilegi de jurisdicció municipal, confirmat per la sentència arbitral del 1320 (n. 1470). Com si tantes altres ciutats, Çaragoça, v. g., no tin-

(1469) Lo *M. N. A.* unes vegades diu assistian al aniversari «de don Jayme de Moncada» (14 Abril 1598), altres que «del noble don Pedro de Moncada» (17 Abril 1599) y ab més justesa altres jornades posa que los funerals eran «per los de la casa de Moncada» (12 Abril 1612).

(1470) Lo precepte que suposavan vulnerat era lo que deya «nullo modo possint intromitere de eisdem in dicta civitate et ejus terminis» (F. Pastor y Lluís: *La hostería de Dionís*, publicat en *Los*

guessen semblants privilegis, sense veure may la pretesa intromissió de jurisdicció; molt al contrari, llavors, en 1588, Çaragoça s'oferí a Barcelona, concepuant-la ultratjada per la actitud dels tortosins (n. 1471). Se tragué la bandera de Santa Eularia y sortí una host de 4,000 hòmens contra Tortosa. Mes escoltant les reflexions del bisbe Cardona, dexà passar avant lo Conseller ab les masses altes, evitant-se un greu conflicte.

En los segles xvii y xviii duyan masses altes, al anar oficialment ab lo Virrey. Dita consuetut, en 1706, no havia pas obtingut categoria de privilegi (n. 1472). La Reyat Audiencia féu qüestió ab la Ciutat de que, marxant juntes abdues corporacions, los Consellers portassen les masses alçades.

En aumentació d'aquest privilegi, lo Monarca, en 1515, otorgà als Consellers, quan viatjassen, idèntichs honors que los Jurats de Çaragoça (n. 1473).

Altre privilegi honorífich dels Consellers era lo de la cobertura, al qual no-s donà importancia en la Etat Mitjana. Bruniquer axís l'explica: «Y son *grandes* (los Consellers) ys cobrin deuant del Rey, etiam lo die que entra baix talem que lo conseller en cap li và al fré del cauall y los altres quatre Consellers portan las varas de talem, los promens emperó, axí los de las varas com los del Cordó, van descaperuçats». Acabat l'acte del jurament del Rey, los Consellers «l'acompanyan fins al peu de la scala *ys cobrin* deuant sa magestat estant en la Seu, en la capella»; com també estavan coberts al passar gremis y confraries devant del Rey, finida la jura. Privilegi contradit per lo Virrey en 1632 (n. 1474), alegant que la cobertura representa un acte voluntari del Rey,

---

Debates, Tortosa, 20 Juny 1906). Acaba l'article dihent: «Caso histórico que se reproduce en 1602, en 1640, 42 y 48». Per la enemistat entre Tortosa y Barcelona en aquest temps, es interessant no oblidar les represalies que, en 9 Janer 1584, prengueren nostres Consellers contra Tortosa perque feya pagar leuda als barcelonins, contra privilegis. — A. 1450 (2 Octubre). Aludint, Eymereich de la Via, en sa lletra als Consellers, al despaig d'un nomenament conseller fet per Anòs IV contra nostres privilegis, deya: «ha espetxada e ordonada la dita prouizio en Mertorell sacretari, lo qual es valencià, e certaments ells no poden pehir les prehemensies de aquexa Ciutat» (*Cartes Comunes Originals 1450*). — A. Damians: *Honors al Conseller en la Cort*, publicat en *Calendari Català pera 1901*, p. 132. — J. de Chia en *La festividad del Corpus en Gerona* (p. 126) copia del Arxiu Municipal la relació del pas d'un Conseller barceloní per dita Ciutat, ab masses altes, en 1675.

(1471) A. 1588 (14 Juliol). — Lletra dels Jurats de Çaragoça als Consellers (*M. N. A.*)

(1472) A. 1706 (9 Juliol). — Lo Rey escriu al «Egregio Conde de Vllfeld. — Pariente: El año de mil seys cientos sesenta y siete con la ocasión de la entrada del Duque de Ossuna en el exercicio de esos cargos, me representaron los Concelleres de mi Ciudad de Barcelona, que acompañando a cauallo en las entradas de mis Lugartenientes Generales quando van a prestar el juramento a la Iglesia Cathedral, llevan sus masas altas y en haverle hecho la Audiencia leuanta las suyas y ellos las vajan hasta salir de la Iglesia y me suplicaron, que, en bolviendo a subir a cauallo para acompañarle hasta dexarle en su casa, les permittesse las pudiesen boluer a leuantar por mas festejo del acompañamiento de que dixieron hauiá exemplares». L'avors, en 1667, se-is otorgà la autorisació y ara, en 1706, se decretà altra vegada, però sense caràcter de privilegi «sin pretender derecho de acto positivo para adelante supuesto que se ha de estar a lo que yo declarare para lo de adelante» (*D. C. B. 1706*, f. 351).

(1473) *L. V.*, v. III, f. 51.

(1474) A 26 Maig 1632, lo Cardenal infant D. Ferràn d'Austria, entrant a la Seu ab los Consellers, los hi féu dir per son Secretari: «Manda su Alteza que todos hasta el Duque de Cardona, se descubran» y los Sors. concellers fahents molta força a no descubrirese, dient molts rahons per las quals

qui la dóna y la treu quan vol y del que ningú pot usar per dret propi ni contra la seva voluntat, no tenint la menor força los precedents y que aquesta pretensió no pot tractar-se com a dissentiment en corts generals, segons pretenia Barcelona. L' escrit que féu la Ciutat, es copiós aplech d' antecedents sobre aquesta materia (n. 1475). Lo Veguer obrí informació de si los Consellers seyan y estavan coberts devant los Monarques. Sembla deduhir-se dels antecedents que, en los segles xiv y xv, anavan a cavall al costat del Monarca al acte de sa entrada y que la *cobertura* adquireix importancia al arribar al segle xvi (n. 1476). En la pintura de la trellació de les reliquies de Sant Sever, que estava a la Sèu (avuy a Olesa de Bonesvalls, ahont passà al fer-se lo retaule actual), los Consellers anavan coberts. Los Monarques no volgueren resoldre aquesta controversia en favor de la Ciutat, fins Carles II qui, en 1694, restablí lo privilegi de la cobertura.

Vista la cobertura devant del Rey, tractarem de la metexa distinció al interior de les esglésies durant la celebració dels oficis. Sa importancia també es d' època moderna. Ne dóna clara idea la cèlebre concordia del 1662 (24 Novembre) entre la Ciutat y lo Capítol Catedral, ab la que acabaren d' una vegada móltas controversies y plets en que estavan abdues corporacions. Allí s' assenyalan obligacions, honors, drets, emoluments, etc., que en avant deuràn servir-se. Tracta de la cobertura l' apartat II, dihent que durant l' ofici los Consellers «no deuen fer altrás Ceremonias de alçar-se o *cubrirse* que las que dit Illm. Senyor Bisbe farà» (n. 1477). Torna a ategir-se en l' apartat VII:

---

ditas paraulas no comprenian dits Srs. Concellers per estar devant de Sa Altesa y tenir lo acato y reuerentia se deuia y estar també en dita Seu aiuntat casi tot lo poble y euntar scandols, vsaren de prudentia y discretió en obehir al mandato de sa Altesa» (*Ceremonial de Cosas Antiguas 1564-1643*, f. 167). Aquí no-s fa patent la virilitat proverbial dels Consellers en la defensa dels seus privilegis. Seguidament, lo dia 7 Juny 1632, lo Concell de Cent acordà «que en lo entretant los Srs. Concellers se abstinguessen de anar en ninguns actes publichs en forma de ciutat, axí en Iglesias com en altres parts, fins a tant la ciutat fós reintegrada en ditas cosas». Vingué Sant Joan y los Consellers no feren la tradicional cavalcada; tampoch assistiren a la processó de Corpus, ni organisaren la vistosa cavalcada de Ninou al 1 Ja-ner 1633, fins a solucionar-se lo conflicte favorablement per la Ciutat.

(1475) L' opúscul *Por la ciudad de Barcelona en iustificación de la prerogativa que tiene de cubrirse y sentarse vsos Conselleres delante del Rey*, etc. (Barcelona, 1632), està publicat en *M. N. A.*, v. xi, p. 551. — Hi ha de la propia època: Dimas Porta: *Discursos políticos sobre la justa pretensión que los Concelleres de Barcelona tienen de cubrirse*, etc. (Barcelona, per Pere La Caballería, 1632), y també un *Memorial en dret, lo any 1632, a favor de Barcelona y de sa autoritat y prerogativa de sos Consellers de Barcelona devant del Rey, tocantse moltas antiguedats y excellencias y grans serveys fets a sos Reys (Diversorum*, v. vii, fs. 251 y 271).

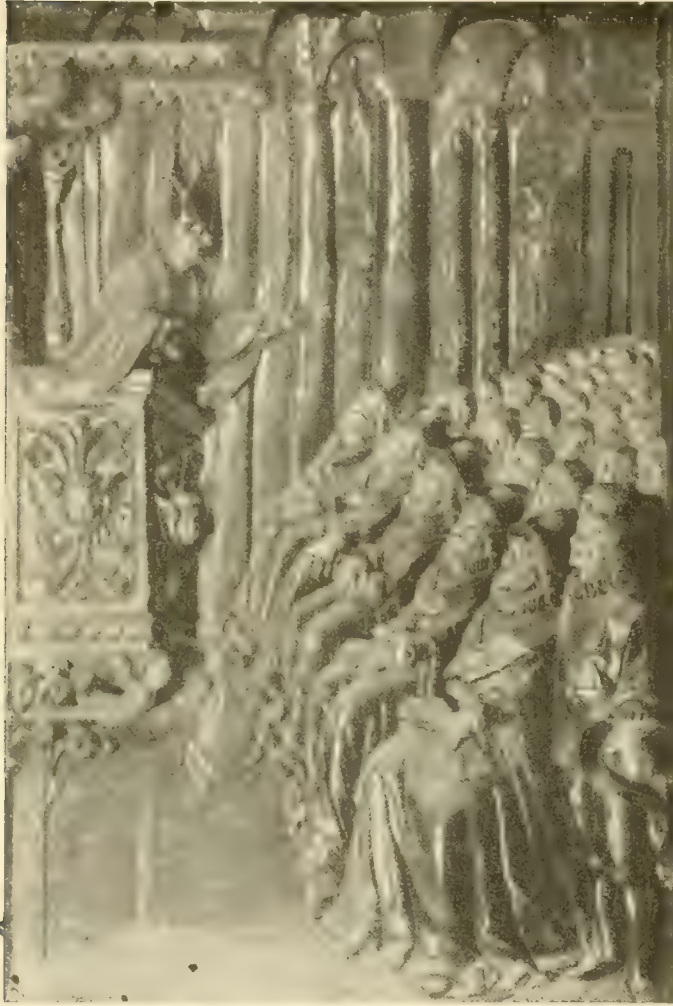
(1476) *Diversorum*, v. vi, fs. 193 y 207.

(1477) L' apartat VIII de la concordia del 1662 entre la Ciutat y lo Capítol Catedral, detalla lo ceremonial a seguir en los oficis y diu en quins moments se cobrian y descobrian los Consellers:

VIII. «...fet lo degut acatament al altar major sen passen a la part del Euangeli ahont agenollats de filera, com desobre està dit, faràn oració al altar y acabada se alsaran y se assentaràn y si lo Santíssim Sagrament esta patent *nos cubriràn en tot lo ofici*. Y si no, *se cubriràn*: y quant pujaràn los celebrants de la sacristia, se posaràn en peus y descuberts fins que dits celebrants sian al altar major ahont saludaràn dit altar y després a dits Senyors Consellers» «...acabada (la Confessió) se tornaràn a cantar *sens cubrirse*, fins que se donaràn los ensens que han de estar dempeus y descuberts y acàs que

«Altres profosons se fan sens talem, que nos va a dir offici en ninguna part, com son, Professons de *Te Deum laudamus* dintre la Iglesia, benedictió de termes o altres semblants, a las quals nos fa ninguna altre serimonia mes que posar-se dits Senyors Concellers, darrera del Gremial y acistir en dita Pro-

Segle XVII.- Privilegi de la cobertura en la Esglesia

Clixé de A. Mas

Los Consellers de Barcelona escoltant un sermó en la Sèu.
Forma part del retaule en talla de Sant Sever al altar propri del Sant
en la Catedral de Barcelona

fessó, *anant descuberts* si los senyors del Gremial van descuberts y *si los Senyors del Gremial se cobren, cubrirse*».

Hi ha hagut interès per part del Ajuntament y del Capítol Catedral en conservar lo privilegi eclesiàstich de la cobertura, may derogat. La forma com s'ha portat a execució en los temps actuals, de menys cerimònies que los passats, no es pas la establerta en la concordia. Se limita a que, durant lo sermó, los regidors se cobren des de que acaba la *Ave Maria* fins que lo predicador ha saludat a la Ciutat.

La contenció entre Barcelona y lo Monarca, sobre la conservació del privilegi de la cobertura, senyala la època de més passió per los honors. Llavors, en 1602 (2 Janer),

la Ciutat pretenia que se concedís als Consellers lo títol de *Marquesos de Flix*,

io Sanctissim Sagrament estiga descubert, quant lo celebrant done las tres primeras ensensadas al sanctissim Sagrament han de estar agenollats y acabades alçarse fins hage acabat de insensar que se assentaran y *cubrirán* conforme los Senyors Celebrants fins que arribarán los Senyors Cabiscols del cor ab

considerant que Barcelona posseïa lo territori de Flix y la Palma. No logrant-ho, en 1603 mantingueren altra pretensió, la de fer-se tractar de *Senyoria*, segons acostumavan los Jurats de Valencia. La constant preocupació d'aquella societat ab semblants nimietats se manifesta en algunes publicacions. Ometent lo llibre que, en 1628, escrigué Andréu Bosch sobre los *títols d'honor de Catalunya, Rosselló y Cerdanya*, puix la obra del escrivà de la Diputació local del Rosselló anava a una finalitat política prou marcada, retraurèm lo raríssim discurs editat, en 1621, per Micer Francesch Soler, donzell, «ab lo qual entén provar, que, no convé nis pot, en casa de la Ciutat de Barcelona, admetre en son regiment los qui tenen nom de *Don*». Díu Soler, que lo ha escrit «a instància de molts Cavallers y Ciutadans honrats de la present Ciutat». Per últim, en 1695, Barcelona obtingué del Monarca privilegi de que als seus delegats a la cort reyal se-ls donàs tractament d'embaxadors y als seus Consellers lo de *grande* (n. 1478).

Los Consellers solían dictar lleys sobre la sumptuositat. Lo Rey aprovà ses ordinacions del 1331, regulant la indumentaria y ornamentació dels ciutadans (23 Janer), y en 1368 manà al Veguer les tés guardar als familiars del seu palau. Aximeteix, en 1488, Ferràn II confirmà altres disposicions sumptuàries dels Consellers y, en 1503, manà observar-les als familiars de la cort. Fets que-s repetiren encara en 1504 y 1506 (n. 1479).

Era pràctica inveterada que la Ciutat no saludàs primer a les naus a llur arribada, a excepció de quan hi anava en elles lo Sobirà. Y aquest, en 1568 (19 Juny), no volgué innovar la costúm ab ocasió de venir ab sa esquadra D. Joan d' Austria, y sols, en 1585 (27 Janer), fôu d'opinió contrària al anclar los vexells que duyan al Duch de Savoya (n. 1480).

L'usar coxí per agenollar-se en les esglésies o llochs públics, los Consellers sols ho consentían al Virrey y al Prelat. Sempre s'oposaren a que altres

---

capés per entonar lo Gloria al celebrant, que, encontinent los veuràn pujar al presbiteri se alçaran y dits *Sors*. de les capés saludaràn lo altar y despés a dits *Srs*. Consellers y en sersen anats, se tornaràn asentar fins que lo celebrant entonarà lo Gloria, que encontinent se alçaran y descobriràn, fins que lo cor passarà auant ab sa cantoria y los celebrants *sub missa voce* lo auràn acabat y se senyaràn, que en tal càs se asseuràn y *coveriràn*: y quant lo cor haurà acabat, que lo celebrant dirà «Dominus vobiscum», dits Senyors concellers estaràn dempeus y *descuberts* fins que haurà acabat dit celebrant las oracions que a les oras se assentaràn mentres diran la Epistola y vulgan dir lo Euangeli, tenint cuydado, quant lo Sacerdot donarà la benedictió al Euangelista, per estar dempeus y *descuberts* mentres li done dita benedictió...» «se asentaràn per ohir lo sermó, estant *coverts*. E acabat dit sermó, a la que dit senyor celebrant se alçe pera dir lo prefaci, dits senyors concellers se alçaran estant dempeus y *descuberts*».

(1478) Havent entregat Barcelona 409,500 lliures en 1653 y 1655, lo Rey, en 1695, les liquidà, donant-li tot quant ell recaudàs en la butlla de la Santa Creuada, Subsidi y Excusado, y a més «que a las Personas que en adelante embiare a solicitar sus combenencias, se les dé el tratamiento de embaxadores, y a sus Conzelieres el de *grande*». — Veja-s A. Damians: *Embaxades y embaxadors*, publicat en *La Renaxensa* del 22 Octubre 1899.

(1479) Veja-s J. Puiggari: *Estudios de indumentaria española* (Barcelona, 1890), p. 253. — *L. V.*, v. II, fs. 37, 210 y 402, y v. III, f. 57. — *Llibre Vermell*, v. III, f. 285, y v. IV, f. 10. — *Diversorum*, v. II, fs. 97 y 264, y v. V, f. 93.

(1480) Bruniquer: *Rubrica Privilegiorum*, f. 45. — *M. N. A.*, v. V (Barcelona, 1896), p. 437.

persones, ni que fós la Virreyna, tinguessen doser o coxí en les cerimonies relligioses y civils. Opinavan que «dos precedentias devant dels senyors concellers no podian esser, com estigue la ciutat en consuetut y no pugue permetre per conservatió de les cerimonias reals, que, devant dels senyors concellers ningú pot tenir doser y coixins sino sa Magestat y en sa absentia son llochti-
nent general, pero no tenir duas precedentias» (7 Febrer 1613). Encara que rahonada tal pretensió, l'orgull dels virreys poch cas feya d'oposicions ni de les protestes alçades en 26 Octubre 1568, 19 Març 1612, etc.

Tampoch permetían usar coxí als bisbes forasters y diputats. Oposant-se a que lo Governador General de Catalunya, en ausencia del Virrey, y ocupant lo séu lloch usàs coxí (1571 y 1576). Posat aquest fet a consulta del Monarca, hi fôu respost «que dit senyor governador presidint y no los magnífichs consellers de la present ciutat en presencia sua, poguessen aportar almoadilla» (15 Abril 1576). Pretenent los Consellers que dita lletra sols feya referencia a les funcions relligioses, però no en los demás actes públichs, hagué de tornar a resoldre lo Rey, declarant «assí para que los consellers entiendan mi voluntad cerca de las pretensiones que otras vezes han tenido de poner en vuestra presencia (del Governador General) almohadilla, hos encargo useys vos tantsole-
mente de ponerla» (6 Abril 1596). Més tart, en 1619 (22 Abril), se presentà lo Governador a les vespres de Sant Jordi ab un coxí mólt gran «e com als Sors. consellers los tingue aparegut, que, lo dit Sor. governador les dites vespres la *almoada* que havia tinguda passava de *almoadilla* e que no era cosa de que o deguessen consentir», se conceptuà agraviada la Ciutat, cercant-se la seva reparació y evitant-se que-s repetís l'usar *almohada*.

Per volguer tenir la primacia en contestar en les Corts, controvertiren fortament Lleyda y Barcelona. Tals rahons aduhiría Lleyda, que Barcelona cedí, concordant-se, en 1331, que en una Cort seria primer en respondre la una Ciutat, y en la següent la altra. Los representants de Barcelona en Corts se nomenaren *síndichs*. S' elegiren derrerament trayent «a la sort 24 promens de tots staments de les bosses de Consellers, en plè Concell de Cent, y los votant per scrutini y també als syndichs de cort, que també yxen de bossas de cap, segon y ters, los quals 24, iuntats ab los Consellers, son per a que aconsellen y ordenen a dits sindics de cort lo que deuen fer y votar en ella» (Bruniquer). Lo nombre d'aquests síndichs fôu contradit, en 1396, per la noblesa catalana (n. 1481).

Los síndichs de Barcelona eran cap del braç reyal «y per sa mà guían y passan totas las cosas que allis tractan» (en Corts).

Com a prerrogativa de la alta magistratura barcelonina, mereix retraure-s

---

(1481) *D. C. B. 1395-1398*, fs. 69 y 70. — A. 1363. Lo rey Pere declarà que en les Corts generals «prius loquitur Cathalonie quam Valentia, et quod Aragonia est pater et Cathaloniam mater Valentie» (Bruniquer: *Rub. de Privil.*, f. 51, *Llibre Vermell*, v. 11, f. 218, y *L. V.*, v. 11, f. 215).

sa tradicional facultat d' ésser «*Consellers del Rey*, y han costumats, no sols consellarlo, demanant lo consell, pero demanar lo, en casos arduos y graves, no sols estant en Barcelona, pero fora en altres regnes, anant en persona, o embiant per est effecte; donant lo consell de paraula y en escrits, fentne llevar acta, com se troba ab molts actes antics» (Bruniquer). En 1260, declarà Jaume I, que donava per consellers al seu successor Pere, un noble català y altre aragonès y un ciutadà de Barcelona, altre de Lleyda y altre de Çaragoça.

En 1391, intercediren ab lo Rey que ayrat se dirigia contra Lleyda per les matances de juhéus, y li deyan «ser costum intervenir en casos semblants, per lo meteix que Barcelona es cap de Catalunya» (n. 1482).

Al passar a Cerdenya Joan I, en 1393, nostres Consellers li indicaren lo que devia fer (n. 1483). Durant lo segle xv usaren reiteradament d'aquesta facultat. Anfòs IV havia sigut recomanat d'una manera especial als Consellers per Ferràn I en sos derrers moments, y ells, per apartar-lo dels mals governants que, en 1418, li havían fet dissipar més de 900,000 florins, repartint baronies a desdir entre los qui-l voltavan, se li dirigiren molt obertament, advertint-lo de tot. Més tart, durant sa llarga estada a Italia, tractaren reiteradament de fer-lo retornar a nostra Península. En 1461, les embaxades y entromissions dels Consellers en les divergencies entre Joan II y lo primogènit Carles, contrariaren notoriament al primer, desayrant als embaxadors barcelonins. Al regnar a Barcelona Reyné d' Anjú, també l' aconsellaren vingués a Catalunya (1470-1472).

La deferencia que, d'altra part, a nostres Consellers mostraren los Sobirans, sovint se féu palesa ab tota mena de consideracions, no essent la menor la de nomenar-los àrbitres en diferencies personals. Les que sostingueren, en 1397, lo rey Martí ab lo Comte d' Empories, les dexaren «en mà dels consellers perque les coneguessen y componguessen: lo meteix lo Comte de Cardona y lo Comte de Prades lany 1432 y lo Rey En Pere lany 1357 scrigué a consellers, ques interposassen iuntament ab lo comte de ozona, a ques firmas pau en la bandozitat de sencliments y dels masaguers». Martí I, en 1399 (28 Abril), sollicità la intervenció dels Consellers en sos dissentiments ab Vich per la provisió de la batllia, merexent que lo Monarca los rengràciàs per la eficacia de ses gestions (26 Janer 1402) (n. 1484). En 1418 «lo comte de modica don Bernat de Cabrera y don Sanxo Roderich de liori almirant, poderosos señors de Cicilia qui guerreiau, posaren sas diferencias y pretensions en mans dels

(1482) S. Sanpere y Miquel: *Barcelona, son passat, present y porvenir*, p. 21.

(1483) *Llibre Vermell*, v. II, f. 101. — *L. V.*, v. II, fs. 80 y 89. — En 1401 hi intervingueren ab eficacia los Consellers.

(1484) A. 1402 (26 Janer). — Lletra del Rey als Consellers de Barcelona: «Jassia vosaltres, axí con aquells qui desijats et zelats ab feruent cor nostre benauenir et honor et lo bon stament de la cosa publica de las Ciutats et viles de nostres Regnes et terres, haiats fet prouehir enguany discretament et be, per nostra ordinació et voler, sobre lo Regiment vniuersal de la Ciutat de vich, la qual cosa vos loam tant, que mes no podem» (*Diuersorum*, v. VI, f. 341, paper solt).

consellers de Barcelona. La Reyna dona Violant, muller del Rey don Joan primer daragó, feu marmessors de son testament, al saui Consell de Cent. Y lo princep jurat don carlos fill del Rey Joan segon daragó, feu marmessors de son testament als consellers de Barcelona» (n. 1485).

Mólts altres fets se podrián retraure, a més dels que Bruniquer exposa, en testimoni de com Barcelona pacificà bandositats y acabà disputes ab sa intervenció. Lo Concell de Cent, en 1417, donà plens poders als Consellers per obrar segons los hi semblàs a fi de pacificar als que-s combatían. Y en 1438, per evitar la bandositat que anava a seguir-se entre dos cavallers per un deute de 80 lliures, la Ciutat «per benefici de pau, las pagà». Des de greus revoltes, com les dels pagesos de Mallorca (1450-1454), que assetjavan la Capital de la Illa ab propòsit de *matar tots los grossos* (n. 1486), fins usuals deseximents entre particulars, com los de Bernat de Boxadors y Jaume Ça Cirera, que-s senyalaren camp a Urgell (1401); de Pere Ça Cirera y Genís Miquel, a Gerona (1457); de Joan de Togores y Huch de Requesens (1402); de Ramón de Cardona y lo Bisbe d' Urgell (1439-1445); del Bisbe d' Urgell y lo Comte de Prades (1459), etc., los Consellers se presentan arbitrant la pau y la logran prou sovint. Podrèm encara allargar lo present resúm ab anotacions referents a localitats catalanes apaciguades per les autoritats barcelonines en 1391: en 1402, Vich, Lleyda, Gerona, Mallorca y Perpinyà; en 1443, los vassalls del monestir de Poblet; en 1404, 1431 y 1440, Gerona; en 1434, Piera; en 1435, Tàrrrega; en 1448 y 1457, Vich; en 1450, Tarragona; en 1457, Cervera, etc., etc.

Es que la intervenció de Barcelona per pacificar lo Principat, fôu pràctica constant y dever de sa situació comprensiva de tot lo restant de Catalunya. Joan de Salzedo, des de Foxà, en 1447 (10 Janer), reclamava la cooperació dels Consellers en les bandositats d' En Sarriera y lo Bisbe de Gerona «per quant teniu lo càrrech e regiment de aquexa insigne Ciutat qui compren tot lo restant de Catalunya».

Aquest procedir dels Consellers era mólt cristià y ajustat al precepte «no mataràs». Lo meteix sentiment de pau y caritat que los portava a protegir a seglars quan ho havían menester, devía induhir-los al meteix ab les comunitats relligioses que ho necessitassen. Nostres monestirs, axís los de frares com los de monges, estigueren sots l' ampar dels Consellers, dels quals era antiga pràctica «tota hora sent en aquells novitat alguna ocorrerhi per los medis possibles» (1459). A la seva decidida protecció degueren les ordres monàstiques mendicants lliurar-se del subsidi imposat als eclesiàstichs en 1445.

En la visita oficial que periòdicament practicavan los Consellers als convents de monges de Barcelona, cessava la restricció de la clausura. Prohibí lo

(1485) Bruniquer: *Relació sumaria de la fundació y cristianisme*, etc., p. 64.

(1486) A. Damians y Manté explica documentalment la intervenció de Barcelona en aquesta revolta, en *Boletín de la Arqueológica Luliana*, v. IX, a. 1901 y 1902.

Sant Pare d'una manera general, en 1478, la entrada a les clausures, y los Consellers pregaren al Bisbe los tragués l'escrúpol en que estavan de continuar exercint sa tutelar acció com abans. Al ocórrer, a mitjans del segle xv, fets poch edificants en alguns monestirs, los Consellers se presentaren a tots los de Barcelona, exhortant a les monges a viure cautelosament (30 Abril 1467).

Los frares de Montserrat se veuen sovint amparats per la Ciutat. En 1459, per tractar-se de substituir als benedictins per frares gerònims, escríu aquesta a Joan II que no podia ésser accepte a Déu «que los sants qui en lo mon tanta justicia han servada, ara, com son en gloria la vn levàs la casa al altre». Quan les fortes desavenencies entre frares castellans y catalans, que tant pertorbaren Montserrat en los segles xvi y xvii, sovint monjos y ermitants se dirigexen als Consellers en llurs cuytes, y sovint se veu a Consellers anant y venint del Monestir. A la fi, quan, agravant-se les disputes, los frares castellans son trets violentment per gent armada, lo conseller Fluvià s'instalà a Montserrat y es sa intervenció bandera de pau (21 Març 1585), que, malhauradament, no podia en cap manera ser durable (n. 1487). També pacificaren greus contencions en que estigueren los Canonges de Santa Anna y los Comanadors de Sant Joan de Gerusalèm en 1574, y aximeteix un seguit d'altercats haguts en nostre convent de la Mercè (1575 a 1579).

Mólts convents, assenyalamment de monges, en temporades de tribulacions o al passar carestia, se dirigexen als Consellers com a protectors llurs, obtenint-ne quasi sempre ajuda material. Tantes sigueren les gestions dels Consellers en monestirs y tant continuades, que, en 1585, ab ocasió de forts dissentiments entre los frares de Sant Francesch y les monges de Pedralbes, manifestavan al Rey sa temença en «no cansar o enfadar a vostra R. Magestat ab tants negocis de frares que cadal día se offerexen» (26 Octubre 1585).

Vist tot quant concerneix als honors y a la consideració dels representants de la Ciutat y tenint de compilar los séus privilegis y pràctiques jurisdiccionals, bõ serà que conegàm fins ahont arribava la jurisdicció dels Consellers. Sabent los límits del Territori de Barcelona (veja-s p. 331), sembla que la jurisdicció dels Consellers devia extendre-s per un igual a tots ells.

Però no era així: la diversitat d'origen d'antichs patrimonis subsistents dintre d'aquell *Territori* y encara dintre la Ciutat, produhiren una sèrie d'exempcions, drets y jurisdiccions privades que enredavan notoriament la acció de la autoritat local. Mólts patrimonis devallavan dels segles x y xi, assenyalamment los dels llochs extremers y més despoblats y que s'hagueren de guardar ab major esforç durant les invasions d'Almanzor y Abd-el-Melek, com, v. g., los térmens del castell d'Aramprunyà y de Cervelló. D'altra part, antiqüíssims dominis eclesiàstichs a Sant Felíu de Llobregat y franqueses

---

(1487) F. Carreras y Candi: *Visites de nostres reys a Montserrat*, p. 77. — *M. N. A.*, v. v. planes 342 y 520.

excepcionals concedides a repobladors, com les del Llobregat a Sant Just Des-Vern y Les Corts, pugnarien per no perdre sa tradicional manera d' ésser y conservar sos drets jurisdiccional, may cedir-los a la Ciutat de Barcelona. D'aquí les oposicions que aquesta trobà, segons vegerem en la p. 336. Bona part dels dits llocs perderen paulatinament sa autonomia local y sucumbiren a la força o a la influencia del poderós, consolidant axís, los Consellers, sa jurisdicció en son Territori. Subsistiren algunes excepcions, que, topant ab nostra autoritat municipal, produhiren conflictes.

De les forques, emblema de la jurisdicció, erigides en los límits del Territori, nos ne ocuparem en la plana 337. Naturalment que la finalitat de les forques era penjar-hi gent criminosa. Però poques vegades s'utilisavan les llunyanes. Una execució capital se considerava, tant un acte de justicia, com exemple als demés. Per axò la major part de les execucions s'efectuavan en forques de llocs freqüentats y visibles. Sovint s'escullían les de la plaça del Blat (n. 1488) o del portal de la Boquería, hont, en 1302, consta haver-hi lo *costell (picota)* (n. 1489), o en les del Portxo prop lo Carbó, cap a la mar, o en les de les places Nova y de Santa Anna, o en les del portal dels Orbs, o en les de les Dreçanes, o en les del pont d' En Campderà, o en les del Canyet, o en les de la famosa Creu Coberta, o en algunes altres que segurament ometrèm.

Axís es que les forques s'alçavan a Barcelona, durant los segles xiv al xvii, dels llocs més llunyans als més cèntrichs. Cada tres anys, en lo segle xvi, la parroquia del Pí anava en processó a la Creu Coberta, a recullir los quarters dels esquarterats allí públicament exposats (23 Febrer 1587). Cerimonia al segle xvii feta sols cada trenta anys (4 Abril 1688). Era costúm portar parts del cors d' un sentenciat a mort al lloch del delict, per lluny que fós (n. 1490).

La jurisdicció dels Consellers dintre la Ciutat comprenía, no sols als séus vehins, sinó també als forasters, encara que tinguessen privilegis locals en oposició als de Barcelona (n. 1491).

La jurisdicció y pràctiques judicials de la Ciutat obtingueren sanció del Monarca al firmar lo famós privilegi del *Recognoverunt proceres* (1283), primer compendi legal de nostre dret municipal, donat en una de les ocasions més premioses per la Corona, al anar a empendre les campanyes de Sicilia y del Rosselló. Se consigna en lo capítol xvii, que los Consellers y los Promens ordenan y posan penes. Y més avall dexà establert lo fonament del tribunal

(1488) A. 1391 (14 Desembre). — Dos dels assaltants del call juhich foren penjats «a la plaça del Blat, en vnes forques». A 22 Desembre 1391 moriren dos corsaris, un d'ells «scorterat a la plaça del Blat y forenne posats II quarters a la cort del Veguer e II quarters a les forques de la plaça del Blat».

(1489) D. C. B. 1301-1303, f. 63.

(1490) A. 1437. — Un home de Granollers, per acompanyar a un porter de Barcelona fins a Camprodón per posar los quarters d' un sentenciat a mort en llocs públics, fou objecte de gran menyspreu a son retorn (R. 3131, f. 118).

(1491) En 1306 lo Rey refermà aquest antich privilegi, confirmat après en 1366.

conegut per *Juy de Promens* (n. 1492), que tanta contradicció sofri, però que, a despit de tot, arribà fins al Decret de Nova Planta. Abundan les protestes dels Consellers contra actes de jurisdicció criminal executats per los reys en perjudici del privilegi, com també declaracions d'aquests perque no s'entengués que dits actes los perjudicaven (n. 1493). Confirmà los privilegis jurisdiccional de la Ciutat, en 1320 (23 Janer), Jaume II, concedint de nou als Consellers poder establir y ordenar en civil y criminal, y posar bans y penes pecuniaries y corporals fins a la de mort, cometent la execució al Veguer, Batlle y altres oficials. Pere lo Cerimoniós estatuí, en 1380, que ausent de Barcelona, ell o lo Primogènit, sols a la Ciutat pertocàs jutjar criminalment. Més tart los Virreys se subrogaren en lo lloch del Primogènit (n. 1494), disminuint la extensió del privilegi. Es ver que quan los Virreys juravan lo càrrech la Ciutat protestava de que fós lo Rey al Concell ab dit Virrey qui judicàs les causes, en lloch del *Juy de Promens*: però de res valia aquest platonisme, ja que los virreys continuaren judicant.

Ferràn II, ab ses grans reformes municipals, cambià també, en 1493, la extracció del tribunal municipal. Aquesta interinitat cessà en 1498, reformant-se per derrera vegada la manera de constituir-se lo *Juy de Promens* (n. 1495), restant en la forma que explica Bruniquer (n. 1496). La prohibició que féu lo Monarca, en 1599, d'elegir *Quatretes* y *Vuytenes*, no atentà per res a la *Vintiquatre*na del *Juy de Promens* (n. 1497). Copiàm de Bruniquer que «lo Portanveus de General governador a qui comunament diem governador, prezidint vice Regia ab la Real Audiencia, o proceynt via ordinaria ab lo seu assessor y en sa absentia lo veguer y balle respectivament en sos subdits, apres que

(1492) «Item quod proceres Barchinone et ciues, iudicant homines in criminalibus» (*Recognoverunt proceres*, tit. xxxxiij).

(1493) En 1266 usà Barcelona de jurisdicció criminal al matar al donzell Huguet de Bigues (*Memorias de la A. B. L. B.*, v. vii, p. 445, y també interessant relació d'En J. Puiggari, publicada en *Ilustración Española y Americana* del 1 Octubre 1873), ab protestes del Rey, qui deya l'havian jutjat injustament. — A. 1342. Protestaren los Consellers de la pretensió del Rey, qui volia jutjar a certs criminals barcelonins (*Llibre Vermell*, v. ii, f. 177). — A. 1358. Declaració del Monarca de que no puga conceptuar-se com precedent en perjudici dels privilegis de Barcelona, l'haver penjat un comissari reyal a uns criminals a Sant Andréu de Palomar (*L. V.*, v. ii, f. 372). — A. 1363. Manà Pere lo Cerimoniós no s'executàs certa sentència de mort dictada a nom del Infànt son fill, estant aquest fora de Barcelona, d'hont també n'estava lluny lo Rey. Puix deya que en ausencia del Rey y del Primogènit, corresponia a la Ciutat jutjar criminalment (*L. V.*, v. ii, fs. 206, 208 y 396; *Llibre Vermell*, v. ii, fs. 229 y 239; *Diversorum*, v. ii, f. 50).

(1494) A. 1483. — L'infant Enrich, llochinent general, se trobava a Sant Geroni de la Vall d'Ebron quan la Real Audiencia executà certes sentències criminals. Protestaren-ne los Consellers, ja que, fora d'aquí l'Infant, devian sotsmetre-s al *Juy de Promens*, donant-los-hi rahó lo llochinent y declarant que no fós tret aquest fet com a precedent (*Llibre Vermell*, v. iv, fs. 95 y 96).

(1495) *Llibre Vermell*, v. iv, f. 103. — *L. V.*, v. iii, f. 1. — Del 1573 (28 Agost) es una carta reyal als Consellers, senyalant lo lloch hont devia seure l'Assessor del Governador en lo Tribunal del *Juy de Promens*.

(1496) Bruniquer: *Relació sumaria de la antiga fundació*, etc., cap. xiii, p. 45 (Barcelona, 1885).

(1497) *L. V.*, v. iv, f. 16.

han feta la enquesta del delat per a que sie iudicat, la embian als Consellers per que per medi dels advocats de la ciutat, vegem si esta substanciada y servat lo ritu ques deu y a punt de iudicar y los Consellers en presencia de dotze o mes testimonis de Consell de Cent fan extractio de 24 promens de dit Consell de Cent de tots estaments, y tots iunts agraduats Consellers y promens van á la prezo, hont en presencia de tots, estant lo governador o veguer en mijg de Consellers y son assessor o lo Jutge de cort al cap del banc dels ciutadans, y lo pres assegut en un banquet en mijg de la sala se li lijg la enquesta y feta relacio per lo mag^{ch}. Jutge de cort o assessor dels merits del proces y de son parer, los Consellers y promens van a votar de dos en dos, entrantsen en altra stancia, restant lo governador veguer o balle qui prezidexen, y los demes en la primera, y alli en presencia del Conseller en cap y de un o dos promens de la iunta ab lo scriva de la gobernacio o vegueria y ballia respective, qui pren los vots». Finalment, al «dit Juy de promens son subiectes etiam los militars y totes les altres persones que gaudexen de dit privilegi; y de ditas sententias no y ha apellacio a superior ni suplicacio».

«En lany 1338 lo Rey don Pedro feya gran queixa dels consellers que eren alsats ab tanta soberania y auctoritat, que sos officials no gozaven executar sens consulta de dits consellers, per veure com ho pendrian. A que los consellers responian, que, alló era a maior servey de sa magt. per a maior acierto de sos ordens, porque sa magt. rezidint en altres regnes, no podia saber la convenencia de las cosas de assi tant exactament com ells, qui eran presents».

Los Consellers tingueren absoluta acció executiva en les causes devallants d'imposicions, arrendaments y quant se relacionàs ab les rendes o drets municipals. Arrencava dita acció del privilegi de Pere III, adreçat a totes les viles reyls (18 Janer 1363), autorisant a llurs autoritats per entendre en aytals causes breument y sense sumaries que les entorpissen y facultant-les per crear officials propis (n. 1498). Barcelona confià tots aquests actes a un *Clavari*, càrrech altament administratiu que, a les darrerries del segle xv, era elegit per insaculació. En cas d'ausencia devia exercir-lo un Conseller, ordinariament lo segón. Los Consellers demanaren al Rey poguessen tenir dos clavaris (31 Desembre 1514). No conseguint-ho, en 1529 (25 Novembre) se pensà elegir «una persona qui cobràs los deutes antichs de la Ciutat de persones defunctes y fés pagar aquelles al Clavari», y axis se començà a fer en 1532 (8 Abril). En 1618 «lo Consell de cent deliberà, que, al Clavari de la Ciutat, al principi de llur offici, se li done vna arquilla, bufet y tapete per son bienni, conforme se dona als Consellers» (*R. B.*) La colecció de llibres del Clavariat es incompleta: la forman 153 volums, començant en 1358 y finint en 1695.

Los Diputats, en determinades ocasions (1588, 1601, etc.), reclamaren la

(1498) *L. V.*, v. II, fs. 16, 26 y 414; v. III, f. 42.

prioritat en la execució de béns dels qui cometían frau ab mercaderies també afectades a drets de la Generalitat. Prioritat que no obtingueren, puix los Consellers mantenían la doctrina de que la acció executiva corresponía al oficial qui primer la practicàs. Motivà controversies lo dualisme dels colectors d'abdues corporacions al incautar-se d'objectes entrats captadament (A. 1583, *M. N. A.*, v. v, p. 359).

A fi d'eludir la observança de determinades ordinacions de la Ciutat, alguns ciutadans y corporacions impetravan privilegis especials y ab ells burllavan la acció dels Consellers. Greus mals produhía semblant conducta, acabant-los Ferràn II en 1506 (30 Novembre), disposant que los manaments dels Consellers fossen obehits de «totas les confraríes y singulars o populats en dita Ciutat, universalment per tots, no obstant qualsevol provisions fetes y privilegis impetrats o impetradors contraris a dites ordinacions».

La jurisdicció dels forments y vitualles la tingué confirmada en absolut la Ciutat des del privilegi del 1511 (16 Novembre), facultant-la per imposar penes y bans, dexant d'intervenir-hi lo Llochtinent y Capità General. En 1537 (16 Novembre), se li confirmà entendre en les causes entre confraríes y gremis, si devallavan d'ordinacions de la Ciutat, sotstrayant-les de la Reyal Audiencia.

Barcelona podia declarar represalies contra les altres universitats y singulars d'elles, y encara contra altres provincies quan feyan pagar imposicions y drets als séus ciutadans, dels que n'erán immunes (n. 1499).

Los Consellers no devían pledejar tora de la Ciutat, ab tal que firmassen de dret devant del Veguer o del Batlle, ni que sigués per qüestions de fèus (1265, 1313 y 1363) (n. 1500).

Los oficials en los qui delegava la Ciutat l'exercici de la seva jurisdicció, segons Bruniquer, eran: «lo balle, *clavari*, consols de Lotge y jutge de apells, jutges de taula, administrador de plaças y sotadministrador, mostaçaf, obrers, mestre portolà, y consol del pont de Barcelona». Afegim-hi lo capdeguayta, verguers y administradors de les Baronies. Aquests oficials eran extrets «a la sort, de les bosses per assó dedicades, ço es, los iutges de taula, que son tres, lo balle y mostaçaf (veja-s p. 534) y mestre portolà, fent terna y lo administrador fent bina, ço es, trahent ne dos, y presentada al virey eligeix un dells de paraula y sens scrits y aquell te loffici; y tots los demes, trahentne hu sol. Los iutges de taula conexas del veguer y balle y de tots altres oficials ordinaris de tota la vegueria en sa purgacio de sos excessos, lo balle es iutge ordinari de certes persones y fets priuatius al veguer, los consols de Lotge y iutge de apells en fets mercantiuols y maritims, lo cluari te la jurisdicció en la cobrança de las imposicions y deutas de la ciutat axi de administracions de

(1499) *M. N. A.*, v. 1, xi, p. 587 (Barcelona, 1907).

(1500) *Llibre Vermell*, v. 1, f. 182. — *L. V.*, v. 11, f. 5.

forments y carns com altras de la dita ciutat y de la taula y banch procehint contra los deutors com per deutes fiscals y reals a captions de personas y bens, començant son iudici ab executione, etiam contra los hereus y etiam contra los singulars successors dels bens de ditors, y es iutge de tots los officials de la ciutat que son moltissims, si *delinquant in officio*, o si exedexen o faltan de sas seruituts y obligacions, no sols los receptors y credensers dels drets pero los de casa la ciutat, y taula y banch y arxiu y tots altres, per a capturar los y suspendrels y priuar los y executar penas pecuniarias y danys. Lo administrador y sota en cosas de blats y vins y moliners garbelladors y soldades de dides y altres coses, lo mostaçaf en pesos y mesuras afforaments y seruituts de las casas vnas a altres en quant son dintre casa y falsificacio y mixtura y encamarament de cosas y altres casos. Los obrers en plaças y carrers camins sequias y altras cosas que tocan á embelliment o deformitat de la ciutat y altres casos. Lo mestre portola en la exactio del dret del ancoratge que es lo moll y en la conseruacio de aquells, y lo consol del pont en draps y tintas. Y dels iudicis del clauari administrador de plassas y dels demes te lo recors als Consellers, los quals conexen jurisdictionalment de las sentencias o declaracions de aquells».

Entre los algtzirs de la Ciutat y los del Rey se suscitavan altercats y diferencies, los que-s procurava remeyar ab decrets del Sobirà. En 1343 (1 Maig) se manava als algtzirs reys a tancar immediatament a la presó del Veguer (may en la reyal) (n. 1501), qualsevol ciutadà de Barcelona per ells empresonat; en 1362 (2 Setembre) se-ls inhivia de conèxer en les causes civils d'aquests ciutadans, a no haver-ne rebuda especial comissió del Sobirà; en 1373 (18 Febrer) los fôu prohibit fer guaytes sense especial manament, y en 1393, que sols prenguessen les armes als que-s barallassen. Martí I, en 1401, reduhí a dos los algtzirs reys del Territori de Barcelona.

Al introduhir-se la Inquisició castellana, un dels principals actes contra privilegis, per lo qual la combateren nostres Consellers, fôu l'usar de jurisdicció ab algtzirs propis. Fins llavors la Inquisició de la terra s'havia servit sempre dels oficials municipals (n. 1502).

Altres dos privilegis judicials dignes de nota són lo del 1321; de que no-s procedesca a fer cap enquesta sense trobar-se presents dos ciutadans de Barce-

---

(1501) Del 1339 es lo privilegi de que los ciutadans de Barcelona no pugan ésser detinguts en les presons reys, sinó en la del Veguer. Afegint-se, en 1373, que si haguessen passat alguns dies en la presó reyal sols puga exigir-sels-hi 2 sous 4 diners per ferrar y desferrar (*L. V.*, v. 11, f. 18). En la presó del Veguer solia pagar-se, en 1377, 4 diners cada dia, y molt més en la dels algtzirs reys, prohibint lo Rey aquest abús.

(1502) També reclamaren, en 1571, contra un algtzir de galeres de la armada de D. Joan d'Austria, que anava «per ciutat ab verga», y en 1572 contra «los Comissaris del *Escusado*, que feyan anar Aguazil ab vara alta» (*R. B.*, v. 11, p. 76).

lona, y lo del 1393, declarant que per empresonar a nostres ciutadans precisava trobar-los en fragant delictes o tenir sentència previa del jutge (n. 1503).

En la administració de justícia per les corts del Veguer y del Batlle, hi intervenia la Ciutat. Puix los Consellers, d'acort ab lo Veguer y Batlle, elegían al Prior y als Consellers de prior, que eran los assessors de dites corts. Aximeteix un privilegi del 1390 concedía als Consellers lo nomenar, trayent-lo a la sort, al «Carzeller de les prezons comunes, hont estan los prezos de orde del veguer y balle y també los dels Consellers y etiam los de la regia Audiencia y Regia cort criminal»... «y lo dit Carceller y son substitut o loctinent que sol fer, iuran en mà de Consellers y prestan sacrament y homenatge en casa de la Ciutat y de aquí va un verguer ab ells a posarlos en possessió; y dits Carceller y tinent reben lo dret de carcellatge del prezos, iuxta les ordinacions de la Ciutat» (n. 1504).

La visita a les presons era privilegi y dever dels Consellers (11 Març 1368), efectuant-la los divendres. S'informavan del estat de les causes incoades a nostres ciutadans, vetllant per evitar-los-hi vexacions. Estavan les presons en la Cort del Veguer, axò es, junt a la plaça del Blat y en lo castell Nou, junt al call juhich, edifici ruinosíssim (n. 1505), y en lo palau reyal. Un privilegi del 1402 autorisà a la Ciutat a construir presó per dones a la Cort del Veguer.

Durant lo segle XIII, al passar les processons de la Sèu, per la presó de la Cort Reyal, se dexavan anar als empresonats per delictes menors. Costúm en 1295 convertida en privilegi (n. 1506).

Als Consellers, d'acort ab lo Veguer, competía tassar les escriptures judicials emanades de les corts del Veguer y del Batlle (1324 y 1341).

Sería altament treballós pretendre seguir pas a pas l'exercici de la jurisdicció dels Consellers dintre la Ciutat y en los séus variats aspectes. Emperò no podèm refugir d'ocupar-nos d'alguns dels que més afectan al ordre social y a les costums populars. En aquest concepte mereix especial atenció la tafureria, alcavoteria y baix vici, que, havent sigut de la jurisdicció del Veguer durant lo segle XIII, passaren de mica en mica a la dels Consellers. Fòu lo primer pas oficial un decret d'Anfòs III manant al Veguer que, per expelir a les dones vils dels bons vehinats, se posàs d'acort ab los Consellers (1330). Llavors tenia lo Veguer en sa Cort nou porters o algutzirs reyal, nomenats *caps de tafurerias (capitis scubiarum)*, als quals estava encomenat aquest servey. Però en 1334 lo Rey los reduhí a dos, un posat per lo Veguer y altre per lo Sotsveguer. Eran gent poch recomenable, segons vé a demostrar-ho

(1503) *L. V.*, v. 1, fs. 314, y v. 11, f. 75.

(1504) Bruniquer: *Relació sumaria de la antiga fundació*, etc., p. 43.

(1505) Tant ruinos estava lo Castell Nou, que a 6 Juliol 1553 ne caygué un troç, ocasionant víctimes (*Notularum*, v. XI, f. 102).

(1506) *Llibre Vermell*, v. 11, f. 97.

la ordre reyal del 1363, privant del càrrech als qui tinguessen meretrius o tafureries o fossen lenons. Se-ls prohibí, en 1369, entrometre-s en los bans y concertar convenis. En 1383 lo Rey anulà totes les tafureries otorgades a ciutadans de Barcelona.

La intervenció dels Consellers en aquesta jurisdicció fóu major per virtut del privilegi de 1390. Concedí Joan I a la Ciutat: «Que, reebuda informació per lo veguer de Barchinona e Concellers, e Concell de XXX de la dita Ciutat, puxen los dits veguer, Consellers e Consell, foragitar de aquella Ciutat, ab imposicions de penes que nols puxen esser remeses, tots alcauots qui tinguen auols fembres e visquen del quest o guany de aquelles. E encara totes alcauotes. E axi mateix tots tafurers apartadors e vagabunts qui no hagen renda,

L'exercici de la jurisdicció dintre Barcelona

«Boria avall», o sia la punició dels qui blasfemaven o eran alcauots.
Famosa pintura de costums barcelonines d'En F. Galofre

ne stigen ab senyor, ni visquen de lurs treballs. E mes auant aquells qui nafren o maten homens per diners» (n. 1507). La expulsió no-s posà en execució fins 1398 (31 Maig). Dues vegades al any s'inquiria quines persones merexían expulsar-se, alçant-se-n acta notarial (1406). Si los desterrats tornavan a Barcelona, eran excobats, y si per tercera vegada se-ls hi trobava, eran penjats. Se feya l'*escobament* passejant-los *Boria avall*, dalt d'un ase, ab

(1507) Axis comença, en 1427, lo *Registre de es crides fetes en la Ciutat de Barcelona dels Alcauots e alcauotes, tafurers e vaguabunts*, acabant lo Registre en 1460. Confirmà lo privilegi Antòs IV (*L. V.*, v. II, fs. 12, 58, 176 y 274).

lo *morrodevaques* o botxí que l'açotava nuu de mitg ccs en amunt (n. 1508). També se passejaren dalt del ase a les fembres vils, com es de veure del curiós fet següent: «Dia 26 de Març de 1784, en Barcelona, posaren 27 donas mundanas a la vergoña: las tragueren de la presó peladas de cap y sellas dels ulls, las portaren a la explanada aont avian fet vn catafal, y las pujà lo Botxí: despres las tragueren per lo portal nou, aont la Justicia tenia carros previnguts y las portaren alla de aont cada vna era filla: era vna gran miseria» (n. 1509). La derrera vegada de passejar a una dona dalt del ase *Boria avall*, fôu lo 22 Agost 1816 (n. 1510). A despit de tantes disposicions contra la alcavoteria (n. 1511), subsistí a través de tots los segles aquesta lletja taca social.

Al butxí se li permetia tenir taulell de joch. Equivalia incitar a la tafureria a un funcionari poch estimable. Acertadament lo Concell de la Ciutat determinà donar-li 15 lliures «ab que no puga tenir taulell de joch ni tafureria» (30 Abril 1467).

Són molts los bans y acorts del Concell encaminats a disminuir y corretgir tan àvols pràctiques; en lo regnat de Martí, en 1408, se reduhiren los bordells y los expolsaren de la plaça de Santa Anna. La reyna María tornà a fer fermes les anteriors disposicions en 1421 (8 Juliol) (n. 1512). Per virtut del rigorisme d'aquests anys, ía gent alcavota no gosava aturar-s'hi a Barcelona (n. 1513). Que se-n preocupava la reialesa ho mostra Donya María, en 1436, encomenant al Sotsbatlle la expulsió dels tafureros de Barcelona (n. 1514). Ella metexa, en

(1508) A. 1625 (17 Abril). — Considerant lo Virrey «lo dany vniuersal que han causat y causan los tercys y terceras vulgarment dits Alcauots», mana castigar-los «si serà home de ser açotat publicament ab mitra y de servir remant en les Galeras de S. M. per temps de deu anys y si serà dona, també de ser açotada públicament ab mitra y de esser bandejada de la present Ciutat per 10 anys» (*Diversorum*, v. v, f. 258). Veja-s també lo dibuix publicat en la p. 520.

(1509) *Dietari de Joseph Torrents en 1770*, f. 23 (Biblioteca del Autor).

(1510) Antoni Careta y Vidal: *Boria avall*, publicat en *La Veu de Catalunya* de 30 Janer 1904.

(1511) A. 1452 (24 Març). — «Ara hojats, etc., mana ab la present publica crida (la Reyna Llochinent) que no sia degü que gos arreniar ni assignar loch per acoltellejar o batre en deguna manera, sots pena de la vida sens sperança de remissió o venia. — Item que tots o sengles alcauots que tinguen fembres o amigues en los bordells o fora de aquells, hagen a buydar o de fet buyden o sen vagen dins tres dies de la Ciutat de barchinona et terme de aquella, et daquiavant no hi guosen entrar ni star o habitar, sots pena de açots de mort. — Item que no sia alguna de les dites fembrés que daquiavant gos pendre ni tenir amich, ni anar ab mantell, ni abrigall algú, sino en la forma et manera que fembres publiques et de tal vida, deuen et han acostumat de anar, et açó sots la dita pena de açots de mort. — Item que degun hostaler dels bordells, no gos en son hostal acullir alcauot algú sots pena de xxv llures barchinoneses» (R. 3268, f. 7).

(1512) R. 3119, f. 40.

(1513) A. 1428 (27 Agost). — «Interrogata, si ella, testes, sab ni ha hoit dir al dit miquell hon la deue menar Qui dix a barçalona E que la metrie en lo bordel. E que noy starie gayre, car tantost lan traurie. E la menarie a Valencia: car los alcauots no gosen aturar gayre en barchinona» (procés de Na Bartomeua, muller d'En Salvador Vidal, *Colecció de Crims n. 81*, f. 41, Arxiu Municipal de Lleyda).

(1514) La reyna María «desijants extrepar de la Ciutat de barchinona et territori de aquella les males persones perque axí com besties morbides e infectes, per lur infecció no corrompen les bones et de lurs peccats e demerits hagen punició condigna», a 1 Setembre 1436 encomanà al Sotsbatlle de Barcelona «que de les dites persones et assenyalamet de blasfemadors del nom de Deu, alcavots publichs, viuint de quest dampnat de males fembres, de homens de partit, de apartadors e tafureros e que ab daus

1432, 1433 y 1448, dictà disposicions per sanjar de fembres vils los carrers d'En Porta y de Gerusalèm, los voltants de la esglesia del Pí y lo carrer de Trenta Claus (n. 1515).

La jurisdicció de Barcelona arribava a tèrmens mólt llunyans, situats a Catalunya y a Valencia. Aquestes localitats li pertanyían per just títol, quasi sempre per compra. L'ideal que guià dites adquisicions fóu merament especulatiu. Batlles especials exercían allí la jurisdicció delegada de la Ciutat.

Aquestes possessions o *baronies*, que arribaren a tenir notoria importancia, s'iniciaren en 1390, al comprar la baronía de Mont-tornés al Vallès (n. 1516), lo castell y *pobla* de Montcada y los drets del Monarca al castell de Cervelló (n. 1517). La primera adquisició cresqué, en 1560, per la part de Cerdanyola, ab la venda feta a la Ciutat per En Joan Bernat de Marimón, senyor de Sant Marçal, de les terres de la Beguda d'En Tiana (n. 1518).

La fretura de diner en que-s trobà l'infant Martí al emprendre les famoses guerres de Sicilia, l'obligaren a vendre patrimoni séu a carta de gracia. Barcelona li comprà, en 1391, per 27,500 lliures, lo castell d'Arrahona, ab la vila de Sabadell, lo castell y vila de Terrassa y les viles de Tàrrega y Vilagrassa. En altra venda efectuada lo propri any 1391 a nostra Ciutat, aquesta adquirí per 50,000 florins los castells d'Elix y Crivillent a Valencia. Lo dret de lluhir aquestes jurisdiccions, excepció feta de les dues derrerres, fóu donat per Joan II, en 1460, a sa segona muller Joana Enríquez (n. 1519). Lo castell de Crivillent sigué construit de nou per los Consellers en 16 Agost 1437.

Lo senyoriu de Vilagrassa implicava a Barcelona tenir jurisdicció en lo castell de la Mar y en la quadra de Solsona (n. 1520).

falsos sesforçen buydar les bosses e despullar la roba a molts mesquins, e finalment agabelladors et qui de moure bregues et baralles fan ofici perques façen rescatar alguns, o alguna altre reprouada consideració, ab diligencia et gran eura de consell de algun expert juriste, inquirats encerquant com mils porets la veritat. E aquells que per la dita inquisició trobarets culpables, pendre o apresonar e metre dins carcer, fahent nos relació del que fet haurets» (R. 3129, f. 152).

(1515) R. 3125, f. 108. — A. 1433 (15 Desembre). Decret expulsant les dones vils de la casa dels Banys Nous, al portal de la Boqueria y a les cases d'En Antoni Cases (R. 3125, f. 63).

A. 1448 (6 Agost). — Censurà als oficials de Barcelona perque permetian «quod in vico per quod recte itur a portali vocato lo portal de Trentaclaus vsque ad caput vici dels oellers, mulieres huiusmodi suo corpore diffamate, moventur et alias vendant palam et publice corpora sua cuicumque emere voleat: quas mulieres predictis, attentis a dicto vico tam publico et in quo honeste persone morantur et sunt consuete morari, expellere deberetis» (R. 3148, f. 108).

(1516) A. 1390. — Lo Castell ja era feu de Barcelona (D. C. B. 1390-1391, f. 28).

A. 1391 (25 Abril). — La Ciutat diu que no li convé intervenir en los tractes menats per los vehins de Montornés per lluhir-se del domini de Pere de Montornés (D. C. B. 1390-1393, f. 28).

A. 1396 (13 Desembre). — Lo Concell de Cent deliberà sobre una queixa dels habitants de Montornés contra «venerabilis petrus de Mont-tornés dominus utilis dictorum Castri et termini, quod per dicta ciuitate in feudum tenentur, opprimat dictos probos homines super operibus quam per comissarios ad hoc per dominam reginam deputatos fuerint ordinata fieri in dicto castro» (D. C. B. 1395-1398, f. 65).

(1517) L. V., v. II, f. 279.

(1518) *Diversorum*, v. VII, fs. 111 y 117.

(1519) *Diversorum*, v. I, f. 209.

(1520) *Llibre Vermell*, v. III, f. 157.

La quadra d'Estrach, en la costa del Maresma y límit dels bisbats de Barcelona y Gerona, la adquirí la Ciutat, en 1396, del bisbe Ramón de Barcelona (n. 1521).

Lo castell de Vespella passà, en 1394 o 1395, a Barcelona, per llegat de Mestre Arnau Grenís (n. 1522). Tan decaygut suposavan que estava «que si la Ciutat no sen desexia, a poch vindria a menys». Presentant-se oportunitat de comprar Flix y La Palma, acordaren vendre Vespella (25 Abril 1398). Tenia capdal importancia posessionar-se de Flix «lo qual Castell es clau et principal graner de tots los grans qui deuellan per lo dit Riu: los quals grans, la Ciutat de Tortosa, per ferne los affers seus o de sos mercaders, fort soven se atura, pretenent quals ha necessaris per sa prouisió: la qual cosa torna en gran dan de la Ciutat de barchinona, qui, per mà de la dita Ciutat de Tortosa o de sos mercaders, ha fort souin hauer los dits blats a carestia et deseret, majorment dalgun temps a ençà, que, la dita Ciutat no ses ajudada de Sicilia ne de Cerdanya, segons en temps antich solia fer» (n. 1523). En 1481, Ferràn II manà restituir aquestes dues baronies a Barcelona (n. 1524).

Al ensemps que Flix y La Palma, obtingué Barcelona la *casa de Miramar*, petit lloch o quadra situat entre Cambrils y Hospitalet, prop del riu Ollastre. D'ella n'indica Morera (n. 1525), que tal vegada estigués demunt les runes de la antiga mansió romana d'*Oleastrum*. Després de la concordia feta en 1406 ab l'Arquebisbe de Tarragona, sobre lo *carregador y força de Guardamar* (n. 1526), la Ciutat se llençà a grans despeses en aquell lloch, construint, en 1408, una nova llotja a Banyoles y arreglant totalment la carretera de Tiviça a Miramar, que anava per lo coll de la Vall, font d'En Salvat, estret dels Faches, barranch de la Figuerola, Valdellós y Miramar (n. 1527).

Lo 18 Setembre 1409, lo conseller Ballester passà al Comtat d'Empories a pendre-n possessió en nom de la Ciutat «per aquells L mil florins que la dita ciutat prestà al Senyor Rey en ajuda de Sardenya».

La vall de Banyuls y Collpregón també formaren part del patrimoni de la Ciutat, per empenyorament que li-n féu lo propri rey Martí (n. 1528).

(1521) *Llibre Vermell*, v. III, f. 275. — A. 1397 «carta de possessió qui ladonchs deuia esser liurada dels dits banys e de la senyoria dels homens poblats en lo loch dels dits banys de Caules destarèch, los quals aquesta Ciutat ha comprats» (*Clavaria 1397*, f. 248).

(1522) A. 1395 (Abril). — Lo Clavari reb dels arrendataris de Vespella l'import del arrendament «per les quals (450 lliures) los foren venudes a IIII anys qui comensaren lo primer jorn de Maig del any deus escrit les Rendes e la meytat dels esdauaniments prouinents del terma e Castell de vespella lo qual Castell es daquesta Ciutat. E hani carta de la venda en poder den Andreu figura, notari a XXVI D'abril del any MCCCXCV» (*Clavaria 1397-1399*, f. 76).

(1523) *D. C. B. 1395-1398*, f. 145.

(1524) *Diversorum*, v. II, f. 210.

(1525) E. Morera: *Historia de Tarragona*, p. 173.

(1526) *L. V.*, v. II, f. 150.

(1527) *Cartes Comunes Originals 1406-1409*.

(1528) En 1445 (12 Juliol), seguían essent, Banyuls y Collpregón, de Barcelona (R. 3142, f. 3).

A derreríes del 1411 o començaments del 1412, Barcelona adquirí la baronía de Castellví de Rosanés, que pertanyia al Vescomte de Castellbò (n. 1529). Ab ella hi anava la vila de Martorell. En 1413 obtingué privilegi de que lo castlà de Castellví actuàs de procurador general de la Baronía (n. 1530). Anfòs IV otorgà, en 1418, dita Baronía a son germà Enrich (n. 1531). Aquesta concessió, fós o no fós inadvertencia, motivà greus disputes y contradiccions a nostra Ciutat (n. 1532). Existexen sentencies dels Consellers com a senyors del fèu del castell de Cervelló, en una causa del 1432 entre los dos senyors dels castells de Torrelles y de Cervelló, y en altre del 1440, entre aquest derrer y lo de Pallejà (n. 1533). A 16 Setembre 1434, los cinch Consellers instalats al castell de Cervelló, ab lo notari Canyelles, «prengueren les apostats del dit castell, e posaren standart e penó de quarter ab senyal de Barchinona, en la sumitat del dit castell, e feren fer totes cerimonies, que en aprehensió de apostats son acostumades fer».

La jurisdicció de Castellví de Rosanés fôu constantment disputada a Barcelona per la prepotent familia cortesana dels Requesens (n. 1534). Encara que en 1461 obtingué la Ciutat sentencia del llochtinent Carles a ella favorable, les qüestions continuaren més tart. En 1474 (15 Març), Lluís Requesens de Soler, governador general de Catalunya, pogué lograr la creació del marquesat de Martorell (n. 1535), y en 1494 (9 Octubre), veure ratificada la reyal donació al infant Enrich d'Aragó del 1418. Cresqué, donchs, per part d'En Requesens sa pretensió de disputar-li a Barcelona dita Baronía. Lo Rey era completament favorable a aquest cavaller, y en 1510 apretava tot lo possible per obligar a Barcelona a cedir en ses pretensions (n. 1536). Però la Ciutat,

(1529) *Cartes Comunes Originals 1410-1411*, lletra de 15 Janer 1412.

(1530) En 1423 fôu refermat aquest privilegi (*Llibre Vermell*, v. III, fs. 21 y 160. — *Diversorum*, v. II, f. 327).

(1531) A. 1418. — Anfòs IV concedí «graciose dictam villam Martorelli et baroniam Castriveteris» al «infanti Henrico magistro Ordinis Sancti jacobí fratri nostro carissimo et suis imperpetuum» (*Gratiarum IV*, R. 1588, f. 32).

(1532) *Sententiarum*, v. II, fs. 104 y 164. — *Diversorum*, v. XIII. — *L. V.*, v. III, f. 89.

A. 1488. — Donació reyal a Guillèm de Bellera, senyor de la baronía de Cervelló y de Sant Vicents dels Horts, del dret de lluhir y redimir de la Ciutat lo fèu de dita baronía (*Diversorum*, v. VI, f. 41).

(1533) *Sententiarum*, v. III, fs. 93 y 98.

(1534) Lo fonament del dret dels Requesens està explicat en 1494 (9 Octubre) en la ratificació completa que li fèu Ferràn II de dita baronía: «Cum vos nobilis et dilectus consiliarius noster Ludovicus de Requesens et de Soler exposueritis Majestati nostre quod cum per Serenissimum Regem Alfonsum patrum nostrum dive recordationis baronía Martorelli cum juribus et pertinentiis illis tuisset donata Illustrissimo Infanti Enrico fratri suo et post illius decessum illustrissimus infans Enricus illius filius patruelisque noster renunciaverit ac donationem fecerit vobis de dicta baronía seu jure sibi pertinenti in eadem et per Serenissimum Regem Joannem genitorem nostrum memorie immortalis baronía ipsa pro certo precio scilicet quindecim mille florenos Aragonum auri fuerit vobis et vestris impignerata ut in privilegio dicti impignoramenti hec et alia latius sunt videnda ut pro nobis confirmata» (R. 3552, f. 210).

(1535) *Botlletí de la Associació d'Excursions Catalana*, a. 1886, p. 128.

(1536) A. 1510 (13 Desembre). — Comunicava Ferràn II al Llochtinent general de Catalunya com, trobant-se a Montçó, prometé a la Comtesa de Palamors fer sobreseure la causa menada per los habitants de la Baronía de Martorell, ab son difunt marit a fi de reduhir-se al domini de la Corona. Per tant, li enca-

en 1512, mantenía encara son dret contra Requesens, sots quin domini tampoch hi volían estar los habitants de dits llochs.

La baronía de Montbuy, des de 1488, treballava per redimir-se de la jurisdicció de Martí Joan de Torrelles. Aquest, en 1490, la vengué als Consellers, junt ab les carnicerías y altres drets, acceptant eix traspàs de jurisdicció los habitants de Montbuy, sots determinats pactes (n. 1537), en 1541 (8 Janer). Més tart, Restituit de Torrelles, de la Roca, disputà a la Ciutat la baronía de Montbuy, sense resultat.

Lo lloch de Fortià, per acte voluntari, al redimir sa jurisdicció de mans d'un particular, a mitjans del segle xv, volgué passar a la ciutat de Barcelona (n. 1538), exercint-hi durant algún temps, actes de domini.

Lo síndich Bruniquer diu que de les possessions de la Ciutat, sols havían pervingut a la primera meytat del segle xvii, les baronies de Montbuy, Flix y la Palma, y los castells y llochs de Montcada, Rexach y Caldes d'Estrach (n. 1539).

La administració d'aquestes baronies y dominis, la portava mólt bé la Ciutat. Unes vegades arrendava sos emoluments, segons acostumà fer ab lo comtat d'Empories, y altres encomanava a persona de confiança la procuració d'algunes d'elles, com, v. g., en 1448, Pere Oliver, administrador de Tàrrega, Terrassa, Sabadell, Montcada, Caldes d'Estrach, Flix y la Palma. A partir del segle xvi actua sovint un oficial titolat *Procurador de les baronies*, a qui-s donava sa general administració. Los oficials d'aquests llochs, adoptaren com a segell o distintiu oficial, lo de la ciutat de Barcelona, de creus y barres. En algunes parts, com a Empories y Fortià, en lo segle xv, era senzillament

---

rraga que fassa cumplir lo manat per lo Rey y que en tots plets pertanyents a dita baronia y a la Comtesa de Palamors, procure afavorir-la en tot quant la justicia y la rahó la acompanyen. «Asi mesmo, porque quanto al interes que pretende tener la nuestra ciudad de Barcelona y consejeros de aquella, sobre la dicha baronia per lo qual asimesmo llevan pleyto contra la dicha condesa, largamente les havemos scripto y rogado nos sirviessen con aquel poco interesse que pretienden tener en ella, á fin que assí mesmo se dexasen de la prosecucion del dicho pleyto, remitiéndolo todo á vuestra creencia...» «E per todos aquellos medios e modos que os pareciere, trabajat que los del dicho consejo vengan bien en servir nos con la dicha cantidad y desistir del dicho pleyto por forma que la dicha Condesa quede en la pacífica possession de la dicha baronia y no sea más molestada E donde esto no quisiesén fazer, compellit los luego en dar las dichas cuentas assi de lo que dizen que bistrayeron por cobrar la dicha baronia, como de lo que de aquella han recebido; certificando nos de todo segunt por dichas nuestras cartas os lo havemos escripto y mandado» (R. 3581, f. 43).

(1537) *Diversorum*, v. III, fs. 232, 252, 261, 270, 279, 281 y 307. — *L. V.*, v. III, f. 148.

(1538) A. 1445 (20 Octubre). — Lletra dels «Promens de la universitat del loch de Fortià» als Consellers de Barcelona: «temps ha passat, aquesta vniuersitat comprá la ballia daquesta vniuersitat de vn singular da qui era hi donale en aqueixa Ciutat y los senyors Consellers qui ladons eren de la dita Ciutat prouehren que la dita ballia daqui en auant fos triennal, que de tres en tres anys poguessen fer alecció de tres persones de la dita vniuersitat hi que los senyors consellers haguessen posar hi metre en balle de la dita vniuersitat, la vn dels dits tres elets. E mes prouehiren que lo balle hagués a tenir taula. E axí mateix assegurar aquella abans que vsàs del dit officí e axí ses tota vegada praticat e vsitat». Va segellada ab lo petit segell de Barcelona que acostumaren usar los oficials de la Ciutat a Fortià y baronia d'Empories, publicat en la p. 588 (*Cartes Comunes Originals 1445*, A. M. B.)

(1539) Bruniquer: *Relació sumaria de la antiga fundació*, etc., p. 69.

gravat, sense cap inscripció, en la forma y dimensió del gravat adjunt, y en altres ocasions en forma de gran segell y ab llegendes alusives al càrrech. No veyèm que los pobles, patrimoni de la Ciutat, alteressen son antich emblema, ni que hi afegissen los quarters de Barcelona segons acostumavan, los qui n' eran *carrers* (veja-s p. 556). Exemples nos facilitan Castelló d'Empories (1437-1451) y Tàrrrega (1437) ab sos segells, hont no hi figura la creu barcelonina (n. 1540).

Martí I otorgà, en 1399, la facultat de transportar lliurement qualsevol presoner d'una a altra baronía de la Ciutat, sense que en lo trànzit cap senyor jurisdiccional hi pogués fer impediment (n. 1541).

La defensió de la Ciutat contra tots aquells qui pertorbassen sa quietut y benestar, pràctiques y privilegis y contra possibles invasions d'enemichs

Segle XVII. - Derreres muralles de Barcelona

Los baluartes del Portal Nou y de Llevant no estavan encara acabats, suplint-se la falta del primer per una defensa avançada

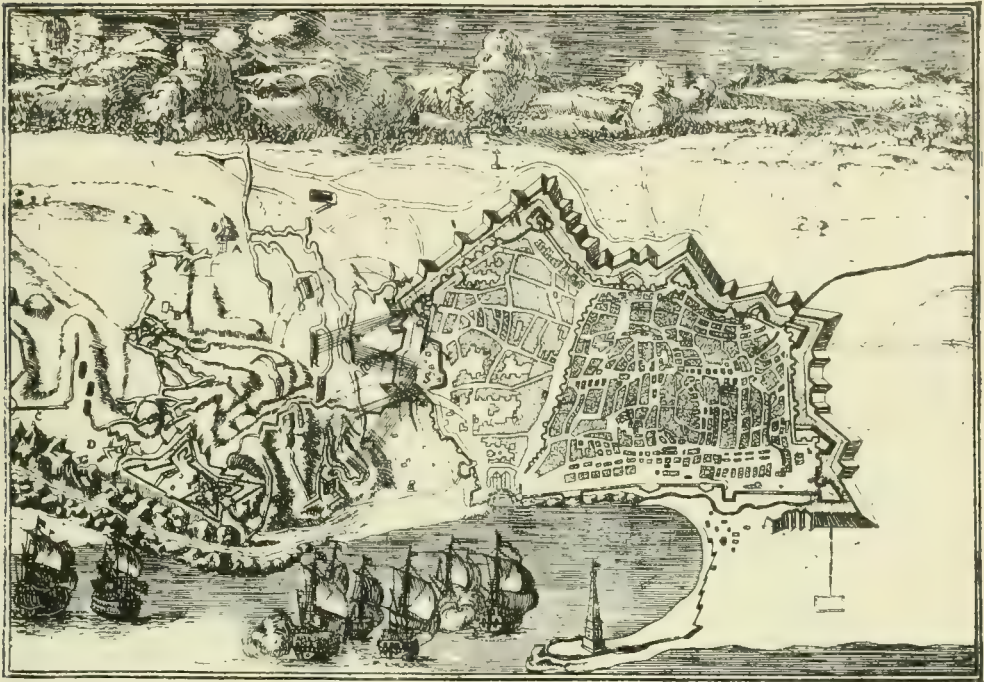
estrangers, fóu lo fonament dels séus privilegis militars. N' hi ha que s'enca-minan a facilitar-li elements de resistència proporcionats a sa importància; altres a la concentració de forces per oposar-se a enemichs poderosos. La

(1540) Aquests segells se troban en lletres de la sèrie de *Cartes Comunes Originals* del A. M. B.

(1541) *Diversorum*, v. vi, f. 340.

magna obra dels murs y valls, sempre protegida dels monarques, fins a mitjans del segle xvii, sigué obra exclusiva de la Ciutat, segons deyam en la p. 349. La seva estructura general mitgeval, se patentisa encara en la interessant làmina editada a Colonia en 1575, que publicàm, no oblidant-se d'indicar-hi, al centre de la població, la vella muralla interior de la Rambla.

Segle XVIII. - Derreres muralles de Barcelona

Los baluartes y demás defensas exteriores, reformades en la guerra de Successió

Mes en lo segle xvi la mutació dels armaments y la millor organització de les hosts militars, motivaren millores en les defenses de les ciutats fortes. Barcelona seguí los avenços de la poliorcètica. Derrocà los merlets, anivellà los ampits de les muralles y suprimí gran nombre de torres (n. 1542) que s'adelantavan de la línia general. Quedaren en peu les que anavan a veure-s cobertes per los nous baluartes y moltes de les que donavan al Montjuich y que no obstaculísavan aquella fortificació.

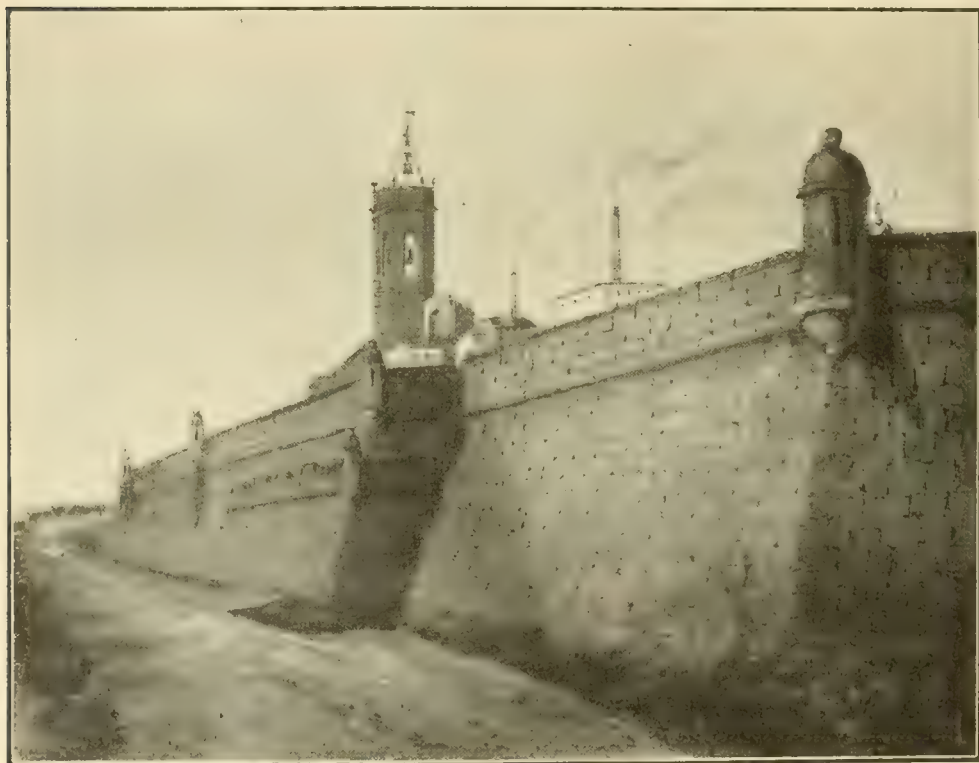
La més important reforma de les muralles radicà en los baluartes. Llarga tasca començada en 1527 (22 Novembre), al posar la primera pedra al baluart de mitg-jorn, devant la torra Nova. Se prosseguí en 1536 (10 Abril) ab lo

(1542) Les torres dels murs, en 1471, per causa del setge de Barcelona, foren obertes vers l'interior de la Ciutat. Axis hi veyèm trobar-se encara avuy les torres de les muralles de Cardona. En 1504 (6 y 10 Setembre), lo Concell barceloní deliberà cidure-les de dintre.

baluart de Llevant; en 1540 (14 Juny) ab lo de la plaça del Vi, devant la font del Angel, y en 1553 (17 Març) ab lo del baluart de Ponent o de la Dreçana. Restava encara descoberta la Ciutat per part de la mar: Carles I, en 1551, se'n clamava (n. 1543). A sos prechs, en 1553, activaren dit mur, augmentant lo dret del ví per subvenir a tan extraordinaries despeses. Se terminà en 1562, construint-se lo troç que empalmava lo mur d'enfront l'hort de framenors, fins al terraplè de devant la Dreçana (n. 1544).

Als pochos anys lo temporal derrocà la muralla de la mar. Refeta immediatament, se li suprimiren los merlets (n. 1545).

Segle XVII. - Baluart de Sant Pere

Aquarela de J. Mosterini (Colecció Felip Camps)

Construit en 1697 a causa de la guerra ab França y millorat en 1705, desaparegué del 1858 al 1860. Sa situació era a curta diferència al creuament dels actuals carrers de Ronda de Sant Pere, Ali-Bey y Bailèn

(1543) A. 1551 (23 Juny). — Recordant lo Rey als Consellers lo compte tingut anys passats en fortificar la Ciutat, los hi demanava activassen «el derribar de las casas que hay dende la plaza del vino hasta San Francisco, como otras vezes se ha tractado» (*Memorias de la A. B. L. B.*, v. v, p. 418).

(1544) *D. C. B.* 1562, fs. 28, 40, 43, 47 y 65.

(1545) A. 1609. — Petit procés que figura en *Procesos 1600-1700* del A. M. B.

Més tart la guerra ab França impulsà les obres dels murs. Tement-se una invasió, en 1638 (21 Maig), fôu presentat al Concell de Cent lo *Memorial* del que-s devia fer en les fortificacions. Però en 1636 ja s'havían obert les valls

Segle XVIII. - Derreres muralles de Barcelona

Aquarela de J. Mosterini (Colecció Felip Camps)

Lo Portal Nou després de les obres fetes en 1705 per la guerra de Successió

del Baluart del Mitgdía, seguint-se-li totes les altres. Llavors, en 1641, se treballà en muralles y baluarts, fent-se lo terraplè de la de Santa Madrona fins al portal de Sant Antoni (1644), començant-se la mitja lluna d'aquest meteix portal, acabada en 1647, y posant-se la primera pedra del baluart de Santa Madrona o de Santa Eularia (19 Abril 1649).

Finida la guerra dels *Segadors* (1652), la Ciutat perdé son privilegi militar. Muralles, forteses y baluarts passaren al Estat, qui cuydà de les obres y erigí los baluarts del Portal Nou y del Angel (1672 al 1675).

Tornan a deturar-se aquestes construccions uns quants anys. Altra guerra ab França hi imprimí nova activitat. En 1694 s'alçà lo baluart de Sant Francisco de Paula, y en 1697, los dels Tallers, de Sant Pere y de Jonqueres. També del 1692 al 1697 hi són construïdes més obres supletories. Finalment,

los baluarts del Portal Nou y de Sant Pere són reedificats y millorats del 1704 al 1705 (n. 1546).

Les operacions del 1714 contra Barcelona destruïren part dels seus murs des del baluart de Sant Pere al de Llevant. Se renovaren lo primer y lo del Portal Nou, se restaurà aquesta Porta (n. 1547), abolint-se les restants muralles

Segle XIX. - Derreres muralles

Aquarela de J. Mosterini (Colecció Felip Camps)

Lo Portal Nou y la carretera del Vallès

d'aquell cantó, per dexar descoberta la Ciutat enfront de la gran Ciutadela borbònica.

Encara l'enginyer Comte de Roncalí, nomenat director de les fortificacions de Catalunya, derrocà la muralla de la mar en les Dreçanes y torra de les Pusses, substituint-les per un baluart ab quarters, embellint los restants murs y examplant los terraplens. Lo projecte de construcció d'un baluart entre lo portal del Angel y los Tallers, degut al enginyer Joan Martín Zer-

(1546) *B. A y M.*, v. 1. — A. Elías de Molins: *Catálogo del Museo Provincial*, ps. 252 y 253.

(1547) A. 1715. — Plans de restauració del Portal Nou en *Legajo 3302* de Guerra. Arxiu de Simancas.

meño, en 1756, motivà dissentiments sobre sa construcció, entre lo Comte d'Aranda y lo Marquès de la Mina (n. 1548).

En 1767 sofrí mutacions d'importancia la muralla de la mar, per les quals se féu necessari derrocar un troç del convent de Sant Francesch, l'absis de qual església quedà enclavada en lo terraplè de dita muralla (n. 1549).

Després de les mutacions del segle XVIII, ab la Ciutadela y demés obres, a Barcelona sols quedaren cinch portals oberts, axò es, lo Nou, del Angei, de Sant Antoni, Santa Madrona y lo doble de la Mar. Se tancavan al fer-se nit, com diu Estrada en 1748 «segun leyes indispensables de la milicia» (n. 1550).

Modificació trascendental en les muralles de Llevant s'efectuà en l'any 1834, derrocant-se lo mur des de la plaça del palau dels Virreys fins lo baluart de Sant Ramón. Lo baluart se convertí en passeig arbrat, començant al cantó de la Llotja la rampa suàu que pujava al ample terraplè de la muralla de mar. Era coneguda per *ba-*

xada dels Lleons, per los dos que existían als extrems del ampit o barana, esmicolats en la revolució del 1843. La muralla de la mar esdevingué immediatament passeig predilecte dels barcelonins, que voltavan per la plaça del Duch de Medinaceli o per la Rambla, mitjançant altres rampes (n. 1551), y contemplar l'embarcament de passatgers en lo nou embarcader fet, en 1848,

Segle XIX. - Muralla de la Mar

Lo passeig del terraplè de la muralla, enfront la Capitania General

(1548) A. 1756 al 1759. — Veja-s lo «Plano de una Porción del Recinto de la Plaza de Barcelona, que comprende desde el baluarte de los Tellers al de Junqueras» y també «Baluarte entre el Angel y los Tellers. Disputas sobre su construcción entre el Conde de Aranda y el Marqués de la Mina» (*Legajo 3313*, Guerra, Arxiu de Simancas).

(1549) Ab tal motiu fou alçat un interessant plan del convent de Sant Francesch, conservant-se en la actualitat al Arxiu de Simancas, *Legajo 3323*, plech 6, Guerra.

(1550) Joan Antoni d'Estrada: *Población general de España*, etc., v. III, p. 121 (Madrid, 1748).

(1551) *Una mañana de invierno en la muralla de mar*, publicat en *El Museo de las familias*, v. 1, 1848, p. 307. Article de costums barcelonines de la primera meytat del segle XIX

al final de la Rambla. Ab ocasió d'aquestes reformes, se obrí un portal, en 1849, en lo mur que clohía la Dreçana, que ja havèm dit fòu acabat

Segle XIX. - Muralla de la Mar

Exterior de la muralla y embarcader de la porta de la Pau, com eran abans del 1878

en 1562. Li posaren lo nom de *Porta de la Pau*, abolint-se, en 1878, al començar-se a derrocar la muralla de la mar per les obres del port, finali-

Segle XIX. - Derre'es muralles de Barcelona

La part exterior del portal de la Mar, en temps de revolta tancat ab palissades

sades ab lo total derrocament dels magatzems de sota muralla, acabat en 1881 (n. 1552).

(1552) Lo 23 Abril 1878 se començaren les obres del derrocament de la muralla de la mar, que s'aplaçaren quan se passà als magatzems existents a sota muralla, que eran de propietat particular. La expropiació d'aquests magatzems durà algún temps, inaugurant-se la seva desaparició en 7 Març 1881, que fòu quan se començà a fer lo passeig de Colóm.

Albert Martín - Editor

Les muralles y la porta de la I

Les dues estacions de passatgers y de carga del ferrocarril de Mataró, separades per lo passeig del Cem

Poden apreciar-se molt detalladamen

convent de Sant Sebastià, cases d' En Xifré y Santa Maria. Al

(Publicada a París, sense data, per Francesch de La Rue, titolant-la

Facilitat per En Isidro Torres

Mar poch abans de desaparèixer.

ementiri, figuren en primer terme. Al lluny, l'embarcader de la porta de la Pau y lo baluart de les Dreçanes.

ment, lo Govern civil, Palau reyal, Llotja,

A alue cantó de la Rambla, fumejen les xemeneyes del barri fabril.

Barcelona. Vista tomada desde encima del recodo de Mataró y del Norte)

Lo portal de la Mar se trobava, des del any 1555 (n. 1553), enfront la Duana, y tan arrambat a ella, que sols lo separava un carreronet d'uns quatre palms d'amplada. De manera que l'actual edifici del Govern de Provincia queya a plom demunt de la vall. En 1610 (8 Juliol) s'edificà la creu de la mar. Móltes vicisituts passà aquest portal. Sols podèm tractar de les que experimentà en lo segle XIX. Adornavan exteriorment ses portes unes columnes que, segons opinió d'un contemporani, «serían cariàtides, puix los baylets quan passavan, deyan que eran los gegants. Devían ésser mólt velles, puix estavan mólt corcades y plenes de clots. Dites portes tenían *rastillo*, tant les interiors com les foranes, y entre una y altra corria lo fosso que-s passava per mitg dels corresponents ponts» (n. 1554).

Al portal de la Mar hi hagué sempre gran moviment comercial, lo major de la Ciutat. Des del 1715, un doble portal subvenia a tan gran trànzit. Del 1818 arrenca la primera reforma general per examplar aquest lloch y embellir-lo. Se projectà, en 1820, fer allí una gran plaça titolada *de la Constitució*, començada en 1822, ab lo derrocament de les portes velles, substituïdes per altres provisionals y un cercat. Lo moviment absolutista del 1823 deturà la reforma y lo govern passà a dit lloch la venda dels marrans, que s'efectuava en lo Portal Nou, canviant l'antich lletrer ab altre que deya *Plaça dels Porchs*, evident ironia política. En 1826, per segona vagada s'emprengué dita reforma, venent-se solars darrera la Duana y denominant als dos nous carrers *de Castaños*, en

Segle XIX. - Portal de la Mar

Cara interior o que guaytava a la plaça del Paláu, projecte del coronel Joseph Massanés, ab la font encara avuy subsistent en dit lloch

Se projectà, en 1820, fer allí una gran plaça titolada *de la Constitució*, començada en 1822, ab lo derrocament de les portes velles, substituïdes per altres provisionals y un cercat. Lo moviment absolutista del 1823 deturà la reforma y lo govern passà a dit lloch la venda dels marrans, que s'efectuava en lo Portal Nou, canviant l'antich lletrer ab altre que deya *Plaça dels Porchs*, evident ironia política. En 1826, per segona vagada s'emprengué dita reforma, venent-se solars darrera la Duana y denominant als dos nous carrers *de Castaños*, en

(1553) A. 1553 (24 Juliol). — Diu *Lo nou redreç de la Casa de la Ciutat*: «E del vi que entra per mar se haia de fer la exactió de aquí auant per lo trench ahont es la muralla deuant llotja ahont es la barraca de la collecta de dit dret de vi qui entra per mar, com antigament se fehia, ahont se haia de fer portal ques tanch, y pont lleuadis, per lo qual y no per altre part, dit vi se haie de metre. Lo qual portal se haie de tancar quiscun vespre per lo credencer y receptor de dit dret». «E que per so també se cloque dita muralla fent altre portal en lo altre trench o hubertura que es al costat del porxo nou dels forments, a fi que nos fassa frau algú al posar de dit dret, ne als altres drets» (*Diversorum*, v. 1, f. 10).

(1554) G. Vidal y Valenciano en *Barcelona vella* (Barcelona, 1906), p. 38.

memoria del capità general que, en 1818, inicià la reforma, y de la Marquesa, en obsequi a la muller del Marquès de Campo Sagrado, capità general que en 1826 la continuà. Mes pertorbacions polítiques no permeteren tampoch l'acabament del portal de la Mar (n. 1555).

Veyent los barcelonins que la llohable iniciativa d'alguns capitans generals no era secundada per altres y resultava vergonyós no veure may acabades

Segle XIX. - Portal obert en 1847

Portal d' Isabel, al mur del capdemunt de la Rambla

les millores, se creà una *Junta de obras de ensanche de la plaza de Palacio*, que en 13 Febrer 1834, derrocà la muralla vella y sos magatzems y construí los nous més enllà, pagant-se les despeses fetes fins l'any 1843, de la venda dels solars dels carrers de Cristina, Llauder y passeig d' Isabel. En 1848, aludint a dites obres, escrivían Saurí y Matas «aun no están concluídas del todo; la fachada de la parte de la Ciudad, será un adorno que embellecerá la plaza de Palacio» (n. 1556).

Un nou portal s'obrí, en 1847 (15 Agost), en les muralles de Barcelona, y a despit d'ésser de tan novella erecció, no logrà treure lo nom de *Nou Portal Nou*, del segle XIV. Nos referim al titolat d' *Isabel II*, al extrém de la Rambla, en la vella Universitat llavors derrocada. Sols hi passava gent de peu. Com los carruatges no podían sortir a la montanya per lo tapat portal de Sant Sever, s'empenyían en lo del Angel, llavors concorregudíssim, notablement millorat, en 1725, per disposició del Monarca (n. 1557).

La defensa dels ciutadans devant contingencies de perills, motivaren la construcció de noves fortificacions apartades de la urb: tals foren lo castell del Montjuich y la torra del Llobregat.

Era antiquíssim l'origen del farell (n. 1558) o torra de guarda marítima

(1555) *B. A. y M.*, v. 1, p. 337. — Un cap de Medusa de grans dimensions, procedent del portal de la Mar, figura a Martorell en lo Musèu Santacana. Era l'únic detall ornamental remarcable de dita porta. N'hi havían dos a la part exterior, un a cada cantó. La boca de la Medusa servia al sentinella per vigilar les afores (*Museum Arqueològich Santacana*, p. 20).

(1556) M. Saurí y J. Matas: *Guía General de Barcelona* (Barcelona, 1848), p. 78.

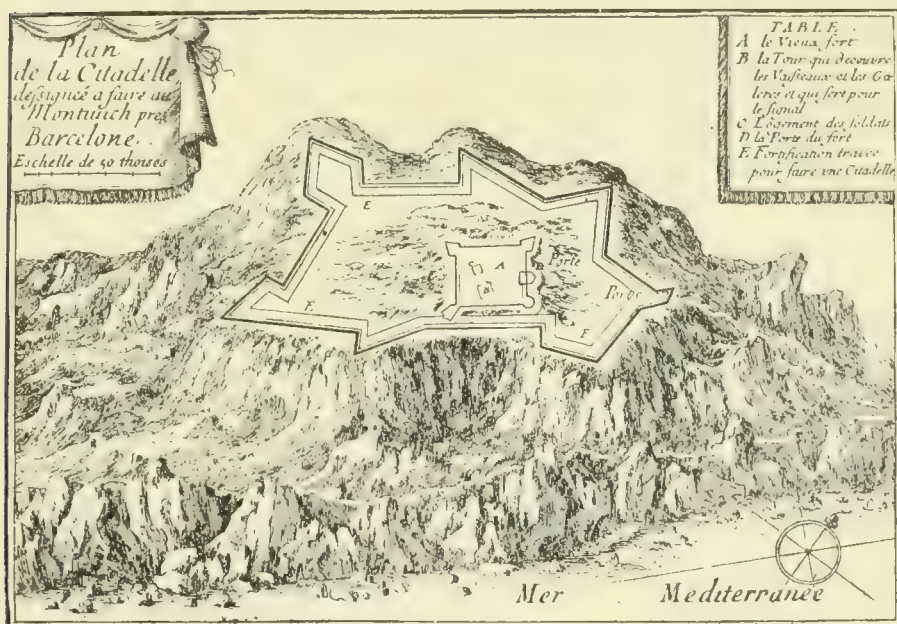
(1557) A. 1725. — Lo plan del portal del Angel està en *Legajo 3307*, Guerra, Arxiu de Simancas.

(1558) Del any 1073 publicarem un text del *L. A. E. C.*, v. 1, f. 176, que mostra ja existir lo farell. Veja-s per aquesta y altres cites lo *Montjuich de Barcelona*, publicat en *Memorias de la Academia de Buenas Letras de Barcelona*, v. VIII, p. 255, y també la n. 642.

que Barcelona hi tenia al cim del Montjuich. Lo guayta (que hi actuava d'una manera sobradament deficient) devia, en 1401, denunciar «de die ab senyals de vela et de nits ab senyal de fochs, totes fustes de rems que vaessen» (n. 1559). Los Consellers explicaren a Carles I aquestes senyals (23 Abril 1535), que solian cridar altament la atenció dels forasters, segons se veu ab les relacions que-n fan Enrich Cock, en 1585; lo Rector de Vallfogona, etc. (n. 1560).

Lo farell del Montjuich se posà en comunicació ab Barcelona per una carretera bastant ben feta, començada en 1607. Sobrevenint la guerra contra Castella del 1640, se pensà en fortificar-la. Un castell provisional o fortí s'hi erigí en sols trenta dies, ab fanch y pedra. Se conservà lo fortí durant tot lo restant d'aquella guerra, donant-li revestiments de major consistència y tal vegada construint una obra avançada en la estribació que-s llença paralela-

Segle XVII.-Castell de Montjuich

Plan hont s'indica, al centre, lo primitiu fortí construit en 1640 y al volt lo que s'hi pensà alçar durant lo curs de la guerra dels Segadors. Publicat per Beaulieu en 1646

ment a la costa, vers lo Llobregat, coneguda per *Llengua de Serp*. Lo conjunt del castell lo formava un quadrilàter irregular de reduhides dimensions (91 × 83 × 70 × 88 metres), ab dos petits baluarts y dos mitg baluarts, ab

(1559) *Clavaria* 1401, f. 181.

(1560) *M. N. A.*, v. iv, p. 25.

cares de 23 a 25 metres les majors y de sols 16 metres les altres, y flanchs de 8 a 10 metres. Sols permetia colocar poch mosqueters per defensió de la vall y dotze peces d'artilleria.

Dexarèm de banda tractar de les reparacions fetes en 1642 y 1650, a causa dels dampnatges ocasionats per la guerra.

La Ciutat perdé la propietat del castell en 1652. Ab ocasió de la guerra d'Espanya y França, en 1694, cresqué en extensió y fortalesa lo castell de Montjuhich per lo gran progrés realisat aquells anys en la enginyeria militar. Qual enginyeria, per virtut dels acontexements polítichs esdevinguts, devia venir a realisar ses més importants pràctiques y experiencies entorn de Barcelona.

Donchs al 1694 s'han de situar les obres que convertiren al fortí del Montjuhich en un major castell, ocupant tota la planuria del cim. Quedà com a reducte interior lo castellet precedent. Lo formaren tres baluards mirant a terra y un dilatat frontis rectilini, o millor dit, una línia en dents de serra, esguardant a la mar. No estarian del tot acabades les obres en 1697, y los defensors del castell, en la guerra de dit any, s'atrinxerarian en parapits provisionals de pedra y terraplens interiors.

A Montjuhich existia altre fortí, en la guerra del 1697. Estava en lo meteix fossar israelita y li diuen *fort dels juhéus* los plans topogràfichs de la època, com se pot veure del que publicàm en la plana 350. Puix del 1600 al 1740 s'editaren infinitat de mapes per enginyers en sa majoria forasters. Lo plan topogràfich d'En Joan Gianola, en 1697, mostrava les obres llavors acabades: lo d'En Ferdinando Alonso, també del 1697, indicava la situació del *fort des juifs*, com lo assenyalaren axí meteix Stridbeck, Allard (en 1706?), A. Beeck, Sluyter y altres. En algunes d'aquestes trasses hi ha indicada certa bateria en la capella de Sant Bertràn y una línia de defensa del cim de Montjuhich a la Ciutat, apoyada en la torra de Damians.

Axís es que al sobrevenir la sagnanta guerra de Successió, tot estava aparellat en lo Montjuhich per jugar-hi paper important. Los fets d'armes s'hi succhiren: ara cau lo castell en mans del exèrcit austriach del Príncep d'Hessen Darmstadt, qui hi mor ab 800 dels séus (Setembre 1705); ara passa novament a mans dels borbònichs en 25 Abril 1706; ara aquests, tenint-lo d'evaquar, lo volan en gran partida (11 Maig 1706). Altres accions militars, després del 1706, res hi innovaren y lo castell perseverà en mans dels defensors de Barcelona fins després de la seva pèrdua. Llavors capitulà, y no sols ja no-s destruí, sinó que procurà millorar-se, al ensemps que les demés fortificacions, devant lo propòsit del vencedor de convertir nostra Ciutat en una gran plaça de guerra.

La opinió general sobre lo castell del Montjuhich a mitjans del segle xviii, la trobàm en un autor foraster, Estrada, qui escrivia, en 1748, que «seria en extremo fuerte si estuviese guarnecida (la fortalesa) de todas las obras que

su terreno combida y se pueden hacer» (n. 1561). Poch després que axò s'escrigué, o sía en 1751, l'enginyer Joan Martí Zermeño derrocà lo castell vell o del 1640, modificà lo baluart de la *Llengua de Serp*, dexà quasi bé igual que estava lo baluart de *Velasco* y construí de nou les dues *Llunetes de Mar y de Terra*, mutuament defeses y formant un petit frontis abaluartat de 128 metres de costat exterior, sense cortina. L'antich baluart de *Santa Isabel*, completat ab un flanch dret que abans no tenia, se nomenà de *Santa Amalia*. Fôu alçada altra cortina de 69 metres, ab la porta principal al mitg y cors de guardia, permetent una doble rampa pujar al terraplè sobirà, o sía, al cors central d'edificis. Al E., se construí de planta lo baluart de *Sant Carles*, que, ab lo de *Santa Amalia*, donan a la part de Barcelona.

De cara al SO., atravessant la cortina Santa Amalia-Velasco, prop del angle flanquejant d'aquest derrer baluart fins a la linia de dents de serra, hi féu En Zermeño una vall interior o frontis abaluartat, impropriament dit *Hornaverch*, ab entrada coberta y esplanada. Aprofitant una conca que allí formava la montanya y qual sortida barrà la cortina del baluart de Velasco al de la Llengua de Serp, s'hi construí una gran cisterna no potable. Per beure, s'utilisa altra cisterna que recull les aygües del edifici central. Les valls, ab revestiments d'escarpra y contraescarpra, són de la amplada y fondaria acostumades en los sistemes abaluartats. La contraescarpra té escales que comunican ab la estrada coberta. En la part interna dels orellons, unes portes facilitan baxar a les valls. La estrada coberta té plaça d'armes y travesses.

Lo baluart de Sant Carles tenia síis troneres, catorze lo de Santa Amalia, tres la cortina següent, vint lo baluart de Velasco, set la altra cortina, nou la Llengua de Serp, quatre los flanchs de la linia de dents de serra, cinch la Lluneta de Mar, vuyt la de Terra y deu l'Hornaverch. En junt, 86 canons, y afegint-hi obusos y morters, que no necessitavan troneres y sí sols arrambar-se al parapit pera disparar, pot assegurar-se que l'artillat no baxaria, al acabar lo segle XVIII, de 120 peces, que són, a poca diferencia, les que hi havia en los temps de la artilleria llisa y al començament de la ratllada.

Aquest castell que complementava les fortificacions de Barcelona, al entrar lo segle XIX, caygué traydorament a mans de les tropes napoleòniques. Y no'l desampararen fins a la evaquació d'Espanya. A 11 Març 1811, en que lo general Manso l'atacà, fôu lo derrer combat que han vist sos murs.

Dessota Montjuhich, tota la costa que s'extenia fins a la desembocadura del Llobregat, estava desamparada. En lo segle XVI esdevé constant abrigh de vexells pirates, que s'hi aprovisionavan d'aygua, no dexant-hi surar cap conrèu en son volt ab ses constants malifetes. Axò li valgué a dita platja lo pintoresch nom de *Cân Tunis*, per venir de terres tunicenques gran part de la pirateria del segle XVI. Si bé en tot temps era patent la necessitat de custo-

(1561) Joan Antoni d'Estrada: *Población general de España* (Madrid, 1748), v. III, p. 123.

diar aquella platja, fins al 1556 (15 Juliol) no tractà la ciutat de construir-hi una torra. Posaren la primera pedra, lo 19 Agost 1566, a instància del virrey Comte de Melito per «foragitar los moros y altres cossaris, que, de quiscun any venen a fer ayguada a la boca de dit riu» (3 Març 1565). Contribuiren a les despeses, junt ab la Ciutat, los Diputats, Mercaders de la Llotja y altres persones. Encara no la tenían acabada quan ja la malmeteren los pirates (31 Maig 1567). Era feta sense porta en lo plà terror, inseguint la antiquíssima estrategia militar. La dirigí l'enginyer del Rey, En Lluís Escrivà. Tenía la escala en lo gruix de la pared ab aspilleres «axí per pendre claror, com per deffensar la scala de defora», rematant ab «garites» o «gatoneres». S'acabà al Juliol 1567. Primer tingué sis hòmens de guarnició, més tart reduhits a tres y a quatre hòmens. Hi havia «tres pessas de artillería, ço es, una mija colobrina y dos sacres ab sis archabussos y sis ballestes y sis armes auensades, ab munició pera sexanta tirs de la artillería».

Los Consellers quiscún any visitavan aquesta torra. Tingueren d'evitar que la boca del riu cambiàs de lloch, sempre obstruïda per les arenes. En 1577 concediren a les guardes un sobressòu perque «girassen lo Llobregat que entràs a la mar dauant la torra». En 1595 lo perill vingué de més lluny per girar cap al Remolar, abandonant sa anterior desembocadura. Acordà lo Concell de Cent plantar a Sant Boy fermes estacades, privant al Llobregat dirigir-se «per lo prat conforme ha comensat de fer, per lo dany ne vindrie a la present Ciutat, per lo ques veu que la torra del Cap del riu, que la Ciutat ha feta y costa tants diners, restarie en sec» (9 Juny 1595).

En la guerra *dels Segadors* les tropes castellanques volaren la torre (12 Agost 1651), reconstruint-se al sobrevenir la pau. Proseguía en bon ús en 1674. En Maig de 1693 se transformà la torra en fortí. Poca utilitat siguié la d'aquesta torra al venir la ocasió. Durant lo famós setge del 1713, l'enemich hi erigí un quadrat abaluartat ab dues bateries exteriors enfocant lo port de Barcelona.

La torra quedà convertida, en 1848, en far de según ordre ab eclipses de mitg en mitg minut.

Resulta complicadíssim l'estudi del moviment social de Barcelona durant los segles de sos privilegis. Cada un dels seus aspectes es susceptible de llargues disertacions. La organització militar, que pot semblar de límits restrets, presenta tants embrancaments per procedir a estudiar-la ab ordre, que té de subdividir-se en cinch agrupacions: defensió interna de Barcelona; externa, o sia defensió de les persones y coses en despoblat; sortida en campanya de la host barcelonina per reparar injustícies o actes contra privilegis; suprema defensa de la Ciutat contra atachs formidables d'enemichs potents, y defensió de costes y protecció comercial contra les depredacions piràtiques.

Asseguravan la pau interior en la Ciutat los *Capdeguaytes*, especie de policia (veja-s p. 533), qual missió era evitar baralles, lladronicis, tafureries, etc. Vetllavan per lo compliment de les disposicions legals los veguers

o algutzirs reyls, de la Cort del Veguer y de la Ciutat, segons ja tenim dit (veja-s p. 580). Uns y altres, en moments de pertorbació, tancavan ab cadenes los carrers estratègichs (veja-s p. 384). Los vehins debían trobar-se aparellats a exir al sometent. Una disposició del 1336 ordenava «que tot hom haia a tenir ganxo en son alberch o en son obrador e que lo Ganxo tenguen en lur obrador palesament, en guisa que hom lo vege: e que si ueyen o hoyen baralla o metre só, que isquen ab los Ganxos e ab lurs armes, per partir los Barrallans e per metre so, e seguir e pendre los barallans o mals feytós». Més tart degueren subordinar-se a les disposicions decretades per Pere III ab caràcter general, manant als habitants de llochs de la Corona a tenir bons armaments, segons la seva posició social (n. 1562).

Per guardar de dampnatges als camps y assegurar la tranquil·litat en los camins, lo privilegi del 1386 facultava als Consellers a posar-hi persones en llur defensió y custodia (n. 1563).

Però ja molt abans Jaume I autorisà la organització del sometent contra bandolers, que llavors infestavan los pobles del plà del Llobregat. Privilegi que reb lo nom característich de *carta de comunió y amistat* (1257), otorgant-lo lo meteix día que reorganisava nostra administració municipal. Hi entraren tots los pobles que-s comprenían entre Sants, Sant Just Des-Vern, Sant Felú de Llobregat, Molins de Reig y Castelldefels. En 1314, d'acort la Ciutat ab lo Veguer y lo Bisbe, dictà ordinacions contra malfactors, encaminades a obtenir la pública seguretat en les vegueries de Barcelona y Vallès (n. 1564). Organització ampliada en 1395, ajuntant-s'hi les vegueries de Vich, Bages y Moyà.

La defensió dels privilegis de la Ciutat trepitjats o vulnerats fora de Barcelona, obligava a les autoritats municipals a castigar per sí metexes aquestes exaccions. Sortía la *bandera de Barcelona* acompanyada de bon nombre de ciutadans armats y mantinguda per los Consellers. La host marxava en sò de

Cavallers del segle xiv guerrejant
(Inicial del *Llibre Vert*)

(1562) Al glosar aquesta y altres disposicions reyls Francesch Barado en *L'Art Militar a Catalunya y Aragó* (*Il·lustració Catalana*, a. ix, p. 258, Agost 1888), no comunica gayres noves inèdites sobre Barcelona. Anunciava la publicació de la monografia *Artilleria Catalana*, que no havèm sapigut trobar.

(1563) *L. V.*, v. 11, f. 424.

(1564) En 1333 no era clara la extensió que podia dar-se al sacramental al Vallès y vegueria de Barcelona, com tampoch s'hi obligava a eclesiàstichs. — *L. V.*, v. 1, fs. 299 y 302; v. 11, f. 161.

guerra contra lo senyor o població que havia menyspreuat los privilegis de la Ciutat. Tothòm venia obligat a concórrer al *sacramental*. En 1336, 1363 y 1367 se dictaren diferents capítols o ordinacions per lo séu regiment. Lo Rey, en 1381, declarà ésser obligació de seguir al sacramental, tant per mar com per terra (n. 1565). Lo *Sobreposat del Sacramental*, en lo segle xiv, era l'oficial encarregat de regonèxer-lo.

Barcelona, per virtut del usatge *Princeps namque*, devia acudir allí hont convingués dintre lo Principat al ésser invadit per l'enemich. Hi complí en tot temps. La derrera vegada fóu en 1639, marxant a la frontera francesa ab lo Conseller en cap.

Tant per defensar al Principat en ocasions premioses, com per atendre a totes altres necessitats militars de la Ciutat, tenia la suprema direcció lo Conseller en cap. S'assessorava d'un concell extraordinari de guerra, ab intervenció de tots los estaments, o *Junta de Guerra*, com usualment se li deya, y que en lo segle xvi rebia també nom de *Vuytena de guerra*, en lo xvii *Quatretra de guerra*, *Setzena* y *Vintiquatretra de guerra*. Aquests noms devallavan del nombre de persones que-l formaren. Sempre creava dita Junta lo Concell de Cent.

La organisació militar interna de Barcelona no era uniforme ni continuada. La Junta de Guerra la solia disposar cada vegada, segons les circumstancies ho requerian. Disposicions particulars de tota mena, ajustades a les circumstancies de moment, existexen en los llibres de la Ciutat. Axís en 1693 (12 Agost), «per ocasió de la armada francesa» se manà a «tothom tingués los safareig y picas plenas de aygua y preuinguts los pous de corriolas, cordas y galledas y tenir llum per las finestras» (n. 1566). Una norma del que-s feya ab caràcter general y permanent està en les *Ordinacions* del 1626 (n. 1567). Llavors la principal força ciutadana radicava en los gremis y confraries, formant ells sols 31 companyies ordinaries: «tot lo numero de gent serveix sens paga, sols per la obligació natural del servey del Rey y amor a la Patria». Cada companyia comptava ab «100 hòmens, 20 picas y 20 mosquets: de manera que 100 hòmens ocuparàn 20 picas, 20 mosquets y 60 arcabussos ab sos morrions», y a més «dos caxes pera que al exir y marxar vajan les Companies ab lorde que conué». Les armes, al posar-se en peu de guerra, cada un les guardava en sa casa.

Si de nit los enemichs atacavan la Ciutat, devian fer que «la campana de les hores toque cuytadament una hora continua y que per la Ciutat vajan

(1565) *L. V.*, v. 1, f. 352; v. 11, f. 228. — *Gratiarum*, v. vii, f. 74. — *Llibre Vermell*, v. 11, fs. 190, 220 y 221. — *Sumario privilegiorum*, v. 1, f. 63. — *Gratiarum 1367-1368*, f. 48.

(1566) *Albarans de Corràs 1680-1701*, A. M. B.

(1567) «Orde militar dels puestos als quals las companias y altres personas de la Ciutat de Barcelona han de acudir en temps de guerra ó rebatos fets per las personas elegides y anomenades per los Magnífichs Senyors Consellers de dita Ciutat. — En Barcelona. — Per Hieronim Margarit Any MDCXXVI».

tocant caxas, recullint la gent, pera que tots acuden a sa bandera, sots pena del ban que apareixerà y quatre trompetas diuididas ab sos quartos y en cada cantó cridant que a pena de T. traguen tots llums per les finestres». A més se preceptuà que «lo Sargento major ab dos ajudants han de estar apunt ab sos caualls, procurant que tots los Capitans, Officials y Soldats», quiscún vaja al séu lloch senyalat. Aquests llochs s'erán previament repartits a tothòm (cap. 1x) (n. 1568).

En 1637 (30 Abril), los Consellers, ab la Setzena de Guerra, decretaren unes ordinacions en 9 capítols, supletories de les precedents. En elles se posà de manifest la falta de disciplina que dominava en aquestes hosts ciutadanes. Començavan: «Primerament, tenint attendencia que en la milicia sie vna de les coses mes importants la obediencia, la qual just que la tingan tots a sos officials y en particular als capitans, als quals sie licit y permes que sempre que ordenaràn a sos soldats y subdits, que fassen alguna porta, o vagen de ronda, o arrimen les armes, o altres qualseuol cosa tocant a la art de la milicia y nols obeyran, ferlos posar a la presó en la qual los pugan fer detenir tres dias» etc. La 4.ª està encaminada a «euitar lo abús que fins assi se ha fet de exir de guardia abans de esser die clar».

Donar lo nom a les guardes de la plaça, fóu atribució del Rey o del

(1568) «*Lo senyor Coronel.* — En semblants ocasions, se posarà ab vn cauall, ab vn bastó en la ma, insignia de son ofici. Pot anar armat si li apareixerà, conforme les ocasions, ab lo caparó llansat sobre las armas. Y no aportant armas, ab abit decent y desembaraçat: y de qualseuol manera destas dos ditas, ab espasa y dos pistolas en lo arçó de la sella, ab ses fundas: y desta manera, acompanyat de les persones Militars que acudiràn a honrarlo y ferli companyia, acudirà la primera cosa ahont seràn los esquadrons y de allí a les demes parts que conuinga, donant los ordens al Sargento major del que se aurà de fer. E los demés Consellers acudiràn en casa de la Ciutat, juntant algunes persones expertes, per aconsellarse del que deuen fer...»

«En tota la demes gent de la Ciutat y forastés que residexen en ella la qual no està subjecte a Colegis ni Confraries, se asenjala lo camp gran que està deuant la porta del Monestir de sant Pau, junt la muralla, per ser lo mes apte y acomodat per acudir promptament a la montanya de Monjuych ahont dita gent ha de acudir y conforme lo numero han de nomenar Capitans y los Capitans destas companyies tinguen a sa disposició nomenar Alferes, Sargentos y demés Officials, procurant pendre subjectes los mes habils y suficients ques pugan trobar, a fí y efecte que sempre ques tingués noticia de armada de enemichs, la primera cosa desta gent, mil fins en dos mil homens, se han de fer senyors y ocupar la montanya de Monjuych fortificantse en ella de la manera que conué y conforme lo lloch demana: seguint lo mateix estil en les armes, que està dit en les altres companyies anomenant cabo de tota la gent y vn ajudant de Sargento major en dit lloch, pera que ab lo govern y orde necessari, se acude al ques deu fer en aquell lloch: que a no tenir cuydado de pendre y ocupar dita montanya, es cert que lo enemich s'apoderaria della, de hont la Ciutat ne rebrie notable dany. Aduertint que quant aniràn a pendre lo puesto de dita montanya, sen aporten 200 càuechs, 100 destrals, 100 podalls, 100 pales y 300 cabassos».

Era pràctica «desde la Pasqua de Resurrecció fins a Nostrà Señora de Setembre, los Diumenges y Festes, en fer exir les Companyies per son orde a la Mostra, donant joya a la filera tirarà millor que desta manera, tots generalment se preciaràn de aprendre de tirar be y de bon ayre, perque los miradós nos burlen dells».

La Ciutat, per atendre millor a la seva defensa militar, en 1713 se dividí en *vuyt quartos*, titolats de la Sèu, del Pi, de Sant Miquel, de Sant Just, de Santa Maria, de la capella de Marcús, de Sant Pere y del Reval (Mateu Bruguera en *Sitio y bloqueo de Barcelona en 1713 y 1714* (v. 1, p. 270), detalla los limits d'aquests *quartos*).

Llochtinent y en son defecte del Conseller en Cap. En 1567, tractà d'usurpar-li al Conseller aquesta atribució lo Governador General, ab pretext d'anormalitat, per acostar-se unes fustes de moros de Barbaría. Lo Virrey donà rahó a la Ciutat. Axò promogué, en 1619, greus disputes entre les mentades autoritats (n. 1569).

Possehiren totes les claus dels portals los Consellers, fins al 1652, salvat la del portal de les Dreçanes. S'apoderà d'ella, ab falsia, un Virrey en la segona meytat del segle xvi y no la recobraren los Consellers (n. 1570).

En lo segle xiii, quan sortía la host se compartían los Consellers y mentres los uns la comanavan, dos d'ells romanían per custodiar la Ciutat (n. 1571). S'explica la formació de la host barcelonina en les *Ordinacions generals* del 1395 (n. 1572). Derrera de la *bandera de la Ciutat*, que marxava acompanyada dels Consellers, y a la part dreta, hi anava lo *penó dels ciutadans*. No-n tenían encara en 1395, manant fer-se «un penó larch ab senyal de Sant Jordi, ço es la creu vermella e lo camp blanch, qui es senyal de la Ciutat, e ab aquell penó, tots los honrats ciutadans, e juristes e metges, físichs, se hagen a regir e anar en la dita host vehinal». A la part *sinistra* de la bandera de la Ciutat, devia anar lo penó dels Mercaders. Tampoch ne tenían, puix consignavan dites Ordinacions que portaria lo senyal que los Cònsols de la Llotja, ab los mercaders, determinassen. També se deya «que sien fets per cascun de tots los officis de la Ciutat segons devall es ordonat, sengles penons ab aquell senyal que cascun offici acordarà». De manera, que, los distintius heràldichs dels gremis barcelonins, devallan del 1395, puix abans no s'havían preocupat de tenir-ne.

Una relació del 1639 (13 Desembre) explica lo que llavors significava la *bandera de Santa Eularia* y les vegades que sortí. «Es estil y consuetut molt antiga de la Ciutat de Barcelona quan se ha dexecutar alguna sententia, ho haver esmena per via de represalies, o altrament, contra persona particular, loch o poble que haja ofés, detingut Ciutadans seus, o bens de aquells, penyorantlos per rahó de lleudas o altrament, traurer la bandera de la Ciutat y portant aquella lo veguer o balle o aquell dels dos en la Cort del qual se fà lo procés o altra persona, per exir ab gent armada contra lo tal ofensor de la

(1569) 3 Juliol 1567. — *M. N. A.*, v. v, p. 64, y v. ix, ps. 404, 425 y 428.

(1570) A. 1585. — En una carta adreçada al Rey per los Consellers, li deyan que, tenint ells la custodia de la Ciutat y de ses muralles y portals «hajen tengudes les claus de dites portes y de present tinguen, salvo del portal de la ciutat que dona en lo pati de la dressana, la qual dexaren los consellers que les hores eren al lochtinent general de V. Magt. qui les hores era per posar certa fusta en dita dressana, y fins lo dia de vuy no ses poguda cobrar no obstant se sia moltes voltes demanada, y per ella se sia supplicat altra volta a V. Magt.»

(1571) A. 1296. — «Que exida la host de la Ciutat romenguessen en aquella dos Consellers e lo notari de aquells de voluntat del vaguer e que romenguessen en Ciutat per fer cara a les dones et a les gents que restauen, a la plaça del forment V homens, al pont den campderà vn, a la boqueria vn, a la carniceria del call juhich dos» (*Rubrica de Ordinacions 1290-1472*, f. 45).

(1572) Publicades per J. M. Serra y Valls en *Fochs Florals de Barcelona*, 1895, p. 321, junt ab la cerimonia de la exida de la bandera de Barcelona, en 1588, per anar contra Tortosa.

dita Ciutat, o de sos Ciutedans». Explica que solían usar, en los derrers anys, la bandera «que vuy se aporta en la professó del die de Corpus y axí ja nos diu vuy, *traurer la bandera de la Ciutat*, sino *la de Santa Eularia*, per haverhi en aquella una imatge de la santa» (n. 1573). «Los casos mes de consideratió en que es exida son a 23 de Agost 1361 contra francesos e inglesos que entraven en Rosselló y aribà sols fins a Girona, porque los enemichs sen tornaren. A 20 de Abril 1473 se tragué y portà a la finestra de la Casa de la Ciutat, y dit die fonch portada al portal nou, de hont a 30 de dit, Franci Bussot capità de dita bandera, ab molts ballesters a peu, se envià a Perpinyà contra francesos». Segueix relatant les sortides del 1484 contra los remences d' En Pere Joan Sala, del 1597 contra francesos al Rosselló, ab lo ceremonial següent: que posada a la finestra «de nits, cremassen graellas fora la Casa de la Ciutat y atxes dins ella, que al puïarla per las escalas, lo senyor Conseller tingués lo cap de la hasta y moltas persones de tots estaments, la portassen ajeguda, ques tocassen trompetas, sacabutxos, tabals, y ques tingués Cuerpo de guardia axí a casa la Ciutat com en los baluarts y altres coses y ceremonias». Indica com a derrera sortida la del 1588 contra Tortosa, quan detingué al Conseller «que venía de la Cort de sa magestat, impedintli lo pas per aquella, ab la ostentatió y decentia de-

1623.-La bandera de Santa Eularia

Clixé de A. Mas

Fragment de la bandera que creyèm pintada per Francesch Jornet, destinada al ceremonial religiós de la Ciutat (n. 1574)

(1573) Lo nom de *bandera de Santa Eularia* ja-l pren en 1588 (6 Juliol) (*M. N. A.*) «La Bandera gran de Santa Eularia» mostrava «al cap la figura o imatge de Santa Eularia, de plata».

Una imatge d'aquestes, d'argent, se comprà en 1584 (*D. C. B.* 1584, fs. 51, 62, 79 y 129).

(1574) La pintura de la Santa, ennegrida per lo temps y en mal estat, segons se mostra en la present copia fotogràfica, sigué objecte d'una delicada labor reconstitutiva per l'artista R. Tarragó, publicada en *Il·lustració Catalana*, a. 1887, v. VIII, p. 44.

guda» (n. 1575). En 1639 (13 Desembre) pretengué lo Virrey fer-la traure per acompanyar al Rosselló les hosts barcelonines. No ho consentí lo Concell de Cent, puix aplegant antecedents «no se ha trobat, que, per ningun temps, havent fet, la Ciutat, Companyas asselariades, y arboladas banderas de campanya, isqués la de santa Eularia fora la Ciutat».

Al exir la bandera contra Castella, en 1640 (6 Desembre), s'hi afegiren a la mà dreta «dorades les armes del ssm. sacrament per ferse esta guerra en est Principat en sa Divina deffensa», y a la mà esquerra les armes de la Ciutat (n. 1576).

Segle XVII.-Bombeg de Barcelona

Un dels molts gravats convencionals que-s feren de Barcelona durant los segles xvii y xviii ab motiu de les operacions militars dirigides contra la Ciutat. Segurament representa lo bombeig dels francesos en 1691, en quin bombeig se suposa cremaren més de cent cases.

Segons J. Puiggari, lo Santíssim Sagrament duya a més lo lema *Exurge Deus judica causam tuam*.

No sempre que sortí a campanya la host barcelonina era ab la bandera de la Ciutat. Sovint sols portava banderes *de camp* o *de campanya*, segons se veu en les que en 1637 acudiren a la guerra del Rosselló. Quins penons secundaris los arboravan, en lo segle xvii, los *alferes* a les finestres de llurs cases.

Convé advertir que la Ciutat tenia dues banderes de Santa Eularia: la civil o militar, abans referida, y la relligiosa, per anar a les processons de la

(1575) *M. N. A.*, v. xii (Barcelona, 1910), p. 725. — Veja-s p. 567. — A. 1487 (Març a Juny). — «Rebudes del Tall que les Ciutats, viles, parroquies de fora la vagueria de Barchinona son estades taxades per lo tall de la bandera treta contra an pere johan sala ab los pagessos de remença». Consta pagaren per dit concepte: Premià, 7 ll. 10 s.; Santa Coloma de Gramanet, 3 ll. 10 s.; Argentonà, 9 ll.; La Garriga, 5 ll.; Sant Cugat, 4 ll.; Llíssà jussà, 3 ll.; Ça Royal, 15 ll. Total 47 ll. No tothòm complí aquestes obligacions ab la Ciutat, a judicar dels pochs que pagaren host (*Clavaria 1487*, f. 148).

(1576) *M. N. A.*, v. xii, ps. 573 y 577. Se detalla la cerimonia ab que fôu treta la bandera.

Catedral. No tindriam d'ocupar-nos-en aquí de la segona, sense les lamentables confusions devallants d'aquesta duplicitat. Opinan alguns autors que lo fragment mostrand la imatge de Santa Eularia, que conserva Barcelona, pertanygué a la darrera bandera militar, arborada per Casanova en 1714. Inexactitut evident. Explica En Castellví que lo 15 Setembre 1714, al ésser desarmada *la Coronela*, s'entregaren també les banderes dels gremis, la de Santa Eularia o de la Ciutat y la de Sant Jordi o de la Diputació. «Esparcida la noticia en la ciudad, se conocía la tristeza en todos los semblantes y más sensible fué a la Nación verse despojada de este antiquísimo blason, o por lo menos se advirtió más sentimiento, que haver quedado la ciudad, superada por la fuerza, lo que bien se explica, pues la entrega de Barcelona no significaba sino la rendición de una ciudad, mientras la entrega de su bandera significaba la muerte de la nación catalana». «El Duque (de Berwick), remitió luego a Madrid las vanderas, que fueron colocadas en el Templo de la Virgen de Atocha y poco después no se vieron más» (n. 1577). Després d'axò, no es possible dubtar de com la Santa Eularia de la bandera municipal, que ara publicàm, formà part de la bandera relligiosa. Segurament la imatge de la Santa pertany al any 1623 y al pinzell d'En Francesch Jornet (n. 1578).

L'exercici de les armes fóu també atès per los Consellers, los quals concedían joyes per premis als millors tiradors de ballesta, durant les segles xiv y xv, procurant que la «Ciutat sia pus abundosa de ballesters e sen puxe servir en son cas» (n. 1579). S'efectuà lo *joch de la ballesta* (com se li deya), en 1445, a la *Deraçana*, d'ahont a poch passà a cert camp propietat de la Ciutat, fora lo portal de Jonqueres, enagenat en 1466 (n. 1580). També, al generalisar-se les armes de foch, s'estimulà son maneig, segons ho expressa lo reglament del 1626 (veja-s n. 1568). En temps de guerra los exercicis eran més actius: axís, en 1637 (30 Maig), s'acordà «per lo exercici de la escopetaria y moscatería, se assenyala per puesto lo baluart de Leuant y per lo de las picas lo de mitjorn». «Item que los artillés de la ciutat, los dies de festa, se exerciten ab la forma fins assi acostumada, en tirar en la artilleria en la torra de sant Pau y que per ço se entregue al capità de artilleria vn barril de pólvora y que sols quiscun die se tiren tres tirs y no mes» (n. 1581).

Privilegi d'alta importancia per la defensió de les ciutats, era lo de *recu-*

(1577) Francesch Castellví: *Narraciones históricas desde el año 1700 hasta el año 1715*, v. vi, fs. 397 y 406, reproduhides per Sanpere y Miquel en *Fin de la Nación Catalana*.

(1578) A. 1623 (26 Juny).—Acordaren los Consellers «sian pagadas a francesch jornet Pintor setze lliures per lo pintar y daurar la figura de Santa Eularia pera posarla en lo mig de la bandera de Santa Eularia per portarla en la professó del Corpus» (*D. C. B. 1623*, t. 141).—En 1628, lo compte de brodar una altra bandera de Santa Eularia, mostrarà haver-se fet la militar llavors (*D. C. B. 1628*, fs. 39, 100 y 133).

(1579) *B. de B. 1445-1448*, f. 6.

(1580) *Clavaria 1466*, semestre 1, f. 2.

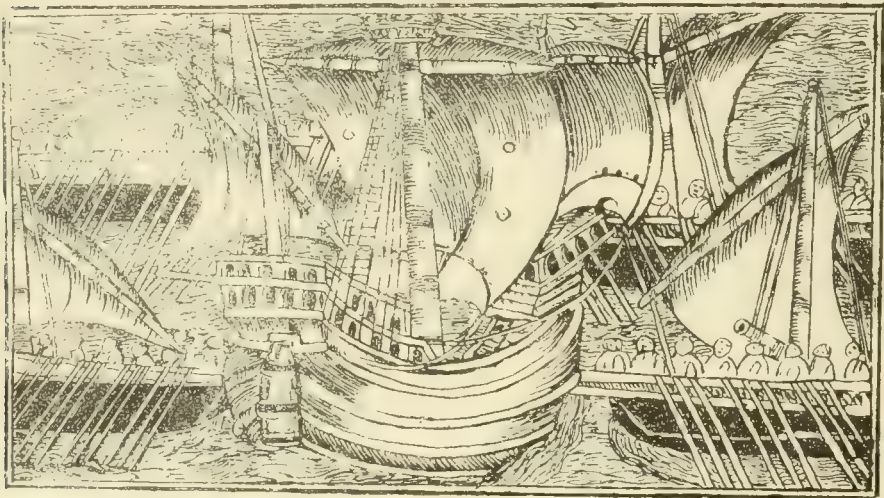
(1581) *Guerra 1637*, sense foliar (A. M. B.)

llita o *establida*. Consistia en obligar a les poblacions a recollir-se en altra, quan sobrevenia perill de guerra invasora. De la gent recollida en les ciutats, ne depenjava llur major potencia defensiva (n. 1582). La *recullita* implicava debers militars y obligacions oneroses. Sovint ne procuraren refugir los pobles (n. 1583). Una pragmàtica del 1543 (n. 1584), senyalà los castells y llocs de la *recullita* de Barcelona. La seva nòmina, ab referencia al 1564, està publicada en la plana 358.

Barcelona, en lo segle xiv, gaudia del *jus sacramentale*, en llocs del Vegueriu, com Cervelló, Caldes de Montbuy, Granollers, etc. (n. 1585). Lo privilegi no excluía al Veguer ni al Batlle de tenir-hi host y cavalgada en los metexos pobles.

Al passar de la defensa del territori, a la de la mar y costes, nos trobarem ab una plètora de privilegis, atribucions y fets de tota mena, que constitueixen

Segle XVI.-Marina de Barcelona

Combat naval, gravat en 1534 (Tomich: *Conquestes de Catalunya*, imp. d' Amorós)

un vastíssim camp per l'estudi que esbossà En Capmany, però quedant-hi prou a fer. Hi guardan relació los privilegis per foment de la marina (veja-s

(1582) A. 1396 (27 Novembre). — Los Consellers, al protestar de que la Reyna Llochtinent tractés de defensar a Molins de Reig ab gent de Cornellà, Sant Joan Des-Vern y Sant Joan Des-Pi, deyan: «que los homens de la esgleya, de barons et de Cauallers et de Ciutadans, no poden esser meses per lo senyor Rey o sos officials en establida alguna, o esser menats ab armes en algun loch, saluat lusatge *princeps namque*, et saluat encàs quel senyor Rey o sos predecessors ho haguessen acostumat» (*D. C. B.* 1395-1398, f. 49).

(1583) A. 1552 (23 Agost). — Los de Granollers recusavan trametre hòmens a Barcelona (*M. N. A.*)

(1584) *Diversorum*, v. v, f. 300.

(1585) Lo *jus sacramentale* cessava si la Corona venia la jurisdicció d'aquests pobles. Per axò, en 1583, protestava Barcelona del propòsit d'enagenar-los (*Llibre Vermell*, v. 1, fs. 95 y 96).

Capmany), y los que afectan al armament de naus y a les ventatges otorgades a llurs tripulacions o ballesters (n. 1586).

Un petit dret, que lo Rey autorisà imposar a la Ciutat sobre lo comerç marítim (existia en 1315), per defensió de la costa, se nomenà *Periatge*. Ab ell se pagaren los constants armaments de Barcelona. Començà fixant-se a un termini breu lo *Periatge*, però se prorrogà y perpetuà, puix may cessà la necessitat de defensar les mars, y estava en l'interès dels monarques acréixer lo poderiu marítim de la Ciutat (n. 1587). Puix la cooperació de Barcelona en

Segle XVI.-Famosa armada aparellada a Barcelona contra Àfrica

4 Carles I embarcant en la platja entre Barcelona y Badalona, en 1535, per passar a la conquesta de Tunis. (D'un drap de ras de la època, propietat de la Royal Casa)

tots los armaments navals durant les guerres internacionals de la Corona d'Aragó, tingué veritable eficàcia, segons se demostra en la historia.

Les expedicions navals, fins lo segle XIV, solian concentrar-se en la platja barcelonina de Fraga (o *Afraga* per corrupció), entre lo Llobregat y Montjuich. Allí s'aplegà en 1390 (31 Octubre) la armada de naus genoveses y catalanes per anar contra moros. Omplert d'arenas aquell port, no servia en lo segle XV. En 1535 s'extengué vers Badalona, l'estol de naus de molts reyal-

(1586) Sempre, sobre aquest tema, té de fer-se referència al treball d'En Capmany y Montpalàu: *Memorias históricas*.

(1587) També los Reys suplían a la Ciutat en la falta d'armes per aparellar les naus de guerra. Això se véu en les moltes que li facilità en 1344 (*L. V.*, v. II, f. 181. — *Gratiarum 1357-1358*, f. 26).

mes, que concentrà Carles I pera destruir lo poderiu del famós Barbarrossa (n. 1588) y que acabà ab la presa de Tunis (21 Juliol 1535).

Si devant les platges catalanes se presentava un enemich poderós, se mancomunavan, en la Etat Mitjana, entorn les naus barcelonines, les d'altres poblacions, tant catalanes, com valencianes y mallorquines (n. 1589). Si lo *periatge* no bastava (cosa mólt freqüent en los grans armaments), los Sobirans concedían imposicions extraordinaries per temps limitat (n. 1590).

A despit de tants privilegis marítims, la Ciutat no disfrutà del de nombrar capitans de galeres quan volgués. Sinó que lo Rey donava dita facultat cada vegada que los armaments ho requerían. Al arribar al 1393, lo Monarca otorgà a dits capitans usar de jurisdicció per vint anys. Autorisació prorrogada per Ferràn I y après per Anfòs IV en 1424.

Les galeres que-s construïren en nostres dreçanes eran excelents en los temps mitgevals. L' escriptor pisà Reyner de Grancis (qui escrivía al començar lo segle xiv), relatant la victoria conseguida en 1323 per lo rey Anfòs III, contra genoveses y pisans, deya deure-s, a la construcció de les galeres catalanes, les que dominavan per alçada a les enemigues. Encara que no es del cas extendre-ns en referir nostra potencia marítima, retraurèm sobre d'ella dues opinions forasteres. Lo catorzecentista Matheu Villani, escriptor florentí, ocupant-se del esforç y disciplina naval dels catalans, deya: *valenti uomini e grandi maestri di baratti del mare*. En lo segle xv Tristàn Caracciolo, tractant de les gestes de la reyna Joana de Nàpols, escrivía que cap príncep la podia haver sostinguda en son trono com lo Rey d' Aragó, per los séus bons soldats y per sos mariners tan experts en los temporals y tan sòlidament instruits en la nàutica (n. 1591).

Se tractà de recompensar los grans perills de les expedicions marítimes, otorgant ventatges als tripulants y gent de guerra barcelonins. Solían declarar-los indemnes de móltas penes en que haguessen incorregut. Desitg manifest d'estimular la creació d'una bona marina de guerra, en lo segle xiv, en que lo creximent de les hosts ciutadanes y gremials se presentan com oposició sistemàtica a la guerra, com ocupació permanent, y a les hosts mercenaries, tan comunes en la Etat Mitjana. Capmany pot estar en lo just al creure

(1588) A. 1535 (31 Maig). — Lo Rey «parti al deprés dinar per anar a Tunes» (*M. N. A.*) ab una armada de 457 veles y un exèrcit de 34.000 infants y 1.500 cavalls (*Memorias A. B. L. B.*, v. v, p. 390).

(1589) Titolant-se *Periatge de 1401*, existeix un conveni sobre armaments marítimes, fet per Barcelona, Tortosa, Valencia, Mallorca y Perpinyà, imposant nous drets (*L. V.*, v. II, f. 134). A una armada feta en 1346 per Barcelona y altres ciutats, lo Rey li prohibí usar de la insignia d'almirall general. Altra vegada Barcelona cuydà de tot l' armament general de naus de la Corona d' Aragó, cobrant de Valencia, Mallorca, etc., lo que devían pagar per les despeses que-ls pertocavan com en 1500 (*Diversorum*, v. II, f. 101).

(1590) Una d'aquestes concessions la trobàm, en 1352, ab motiu del armament fet conjuntament per Barcelona y Mallorca. — Veja-s la p. 516.

(1591) Capmany: *Memorias históricas*, v. 1, p. 65.

que al bloqueig y atach de la escuadra castellana al port de Barcelona, en 1359, se deuria que-s procuràs atendre seriosament a la seguretat marítima, creant tot seguit un cors permanent de ballesters escullits assoldejats. Los *mantellets* (nom donat als ballesters de mar), obtingueren, en 1362, lo privilegi especial d'usar sempre espasa y coltell. Privilegi ampliat en 1385 y 1408, dexant-los portar també cervellera y mandret, tant de día com de nit, per dintre la Ciutat (n. 1592). En 1433 existían los *mantellets de terra* (n. 1593). Los Consellers tractavan d'obtenir ratificació del privilegi dels mantellets en 1492; però lo Rey Catòlich hi trobà dificultats justificades y no-s concedí més (n. 1594).

Una constant evolució experimentaren les dreçanes en la Etat Mitjana, en consonança ab l'avenç general de Catalunya. No tractarèm més de les dreçanes del segle XIII existents al peu de la porta del Regomir (veja-s p. 280). Hi resultavan deficients totes les millores que s'hi realisaren (n. 1595), y d'aquí que-s cercàs una ampliació o substitució. Pere II *lo Gran* començà a construir les dreçanes reyls a la part de fora les muralles de la Rambla vers Montjuhich. Tractaren d'engrandir-les sos successors, assenyaladament Pere *lo Cerimoniós* en 1378, convenint-se ab la Ciutat per acabar depressa dit edifici. En sa virtut, los Consellers se comprometían a emplear-hi 10,000 florins, lo Sobirà 7,000 y la Diputació seria pregada de contribuir-hi. Devia ésser coberta la nova Dreçana «ab pilars e archs de pedra, segons que ja per lo Senyor Rey en Pere besavi vostre (deyan los Consellers al *Cerimoniós*), fó començat...» «com la dita Daraçana vostra, Senyor, no sia cuberta, e per açó les galeas estiguen dins aquella a sol e a vent e a pluja, porque son dins breu temps consumides e destruides e en temps de pluies no si puscha obrar, per obs que fós, e puis que serà murada, vallejada e enfortida per la Ciutat de part de fora, e les fustes y poràn estar sens perill denemichs», etc.

Segons sembla, Pere *lo Cerimoniós* reclamava als Consellers cent mil

(1592) *L. V.*, v. II, fs. 201, 228, 243 y 308. — *Llibre Vermell*, v. II, f. 85. — *Antiquo privilegiorum*, v. II, f. 173. — Capmany: *Memorias históricas*, etc., v. II, p. 142.

(1593) A. 1433. — «Que tots los mantellets axi de mar com de terra stiguessen apunt ab lurs armes per recullirse» (*Rubrica d'Ordinacions 1290-1472*, f. 124).

(1594) A. 1492 (2 Abril). — Lletra del Rey als Consellers: «Quanto a lo que nos suplicays vos otorguemos confirmacion del priuilegio vulgarmente dicho *de los mantellets* otorgado por los Reyes nuestros predecesores de gloriosa Recordación, para que ciertos vallerteros, patrones de lahut, y otros, puedan traher armas por essa Ciudad y por toda essa vegueria, parece nos es cosa que se deue mucho mirar, porque seria inconuiniente que los susodichos leuassen armas de continuo y por toda la dicha vegueria siendo vedadas: y deueys aduertir que el dicho priuilegio fué otorgado para en tiempo de guerra que pudiessen leuar las dichas armas de día y de noche y en tiempo de paz que no las pudiessen leuar, sino de día. Y tambien que el numero de los susodichos deue ser cierto y determinado y no grande, por euitar los escándalos riñas y inconuinientes que podrian seguir se siendo muchos los que tuviessen la dicha licencia. Por ende, ved y considerad bien todo lo susodicho y screuid nos uestro parecer sobrello porque vista vuestra carta, mandaremos proueer en ello como vieremos mas cumplir a nuestro seruicio y al bien dessa Ciudad» (*Cartes Reyls Originals 1486-1498*).

(1595) A. 1279 a 1287. — Doc. del R. 43, f. 130; R. 44, f. 174, y R. 71, fs. 22 y 40.

sous que deya li havían sigut oferts en anys passats «en ajuda d'obrar un palau vers la mar» y los Consellers no trobavan cap acort confirmatori del oferiment. Per acabar aquest debat se comprometeren en la forma que s'ha dit. En compensació, lo Rey donà a la Ciutat, en 1378, los drets cobradors dels comerç ab Alexandria o en les parts vedades fins reintegrar-se de 7,000 florins. Y «si la Ciutat volía les sues galeas e fustes, obrar, metre, o tenir a cubert, dins la dita Daraçana, que ho puxa fer tostemp franchament e sens embarch de vos Senyor, e de vostres Daraçaners e Officials, totes vegades quis volrà», accedint-hi lo Monarca (n. 1596).

S'amplià, en 1390, la anterior concordia. Los Consellers no diuen al Sobirà, com en 1378, la *vostra Daraçana*, sinó la *Daraçana de Barcelona*. Anavan a engrandir-la per encabir-hi fins «a tot lo menys trenta Galeas, ab tot lur furniment e aparell de exarcies e armes e daltres coses, e edificar e construir cases e edificis necessaris e decents, no solament a les dites coses, mas encara a

Segle XIV.-Còsols de la Mar

Segell del 1357
format ab les dreçanes dibuxades
demunt les barres reyalis

habitació del Senyor Rey, de la Senyora Reyna e de lurs infants e successors si habitat y volrà, també per lur deport, com encara per fery lur continuat domicili, axí com fan en lo hu dels Palaus Reyals qui son en la dita Ciutat». No trobant-se, donchs, Joan I, ab medis per construir lo palau reyal, tractava de fer-se-l edificar per la Ciutat. En cambi li concedí los emoluments «de les naus e altres vaxells quis espatxen en Barcelona o en altra part, e naveguen e van, e daciavant navegaràn e iràn, en les parts vedades de ultramar, e venen e vendrà de aquelles». Emoluments que devían invertir-se en millores per la Dreçana. A despit dels tractes, lo palau reyal de la Rambla se quedà per

fer. Consta que, en 1390, fôu donada la Dreçana reyal a la Ciutat de Barcelona (n. 1597), y que, en 1438, aquèsta percebía dret de la Dreçana, convertidor en obres de la metexa y del palau reyal. Se llevà lo dret en 1454, ab tal de que s'entregassen del periatge, 25 lliures per dites obres. No tardan a intervenir-hi los Mercaders de la Llotja. Sos Còsols nos manifestan, en 1492 (17 Abril): «en aquesta Ciutat es la casa de la dressana qui stà sots protecció de la lotge e des honorables Consols en nom de aquella, e en aquella ha hun gran camp qui es de la dita dressana» (n. 1598).

Les naus que s'hi construían se nomenaren en los escrits del segle XIII: *galeres grosses* o grans y *galeres sotils* o petites, *uxers* portant castells a proa

(1596) A. de Capmany: *Memorias históricas*, etc., v. 1, p. 28, y v. 11, ps. 150 y 180.

(1597) Doc. 287 del Registre dit *Armari de Barcelona*, al A. C. A.

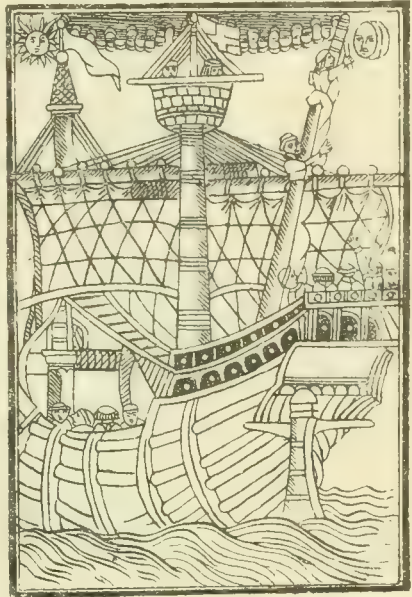
(1598) *Lletres Closes dels Còsols de la Mar 1490-1496*.

y a popa, *galeotes*, *naus*, *fustes manques*, *corses*, *brisses* o *burcies*, *tarides* per transportar cavalls y enginys de guerra, y *sageties*. Les *naus*, *guaraps*, *xalandres* y *nigarts*, sembla no podían usar remos com les anteriors, per destinar-se a viatges llarchs. En lo segle *xiv* s'hi afegexen les *coques* (de figura de petxina), de dues y tres cobertes; *naus* que sempre són los majors vexells, *lenys de bandes* o d'alta coberta, *lenys grossos* o d'una coberta, *barques* o de petita capacitat, *gondoles* per lo cabotatge y *galeaces*. En lo segle *xv* se consignan, a més de moltes de les precedents, *bergantins* o *bregantins*, que los pirates usan per sa lleugeresa; *pàmfil*, *rampins* y *caraveles* o *calaveres*, per viatges llunyans; y *baluves*, *llauts* y *tafurelles* per cabotatge. Molts noms, al passar d'uns segles als altres y perdurar fins a èpoques contemporànies, se van aplicant a vexells diferents, a causa de la successiva transformació que sempre han anat experimentant les construccions navals. Encara en la *Etat Moderna* s'afegexen los *pingues*, *polacres*, *tartanes*, *jalugues* o *falues*, *londrons* y *canaris*.

La època de major activitat per les dreçanes barcelonines de la Rambla, siguié lo regnat d'Anfòs de Nàpols (n. 1599). En 1421 (6 Octubre), se posaren quilla a 12 vexells al plegat, y del 1423 (21 Desembre) es la interessant descripció del cerimonial practicat al posar quilla a sis galeres reyls y sis de Barcelona, essent-ne directors o mestres de construccions navals Arnàu Roméu y Bernat Lloberes. Però durà poch aquesta prosperitat de la dreçana. No devía finir la centuria catorzecentista sense que hi experimentàs sa major decadencia, com manifestarem en la p. 515.

La ruina de la nostra marina y dreçana en la època moderna, s'inicià en los regnats de Joan II y Ferràn II. Assenyaladament al darrer qui, en 1493, manà desarmar totes les galeres en que forçats hi anavan súbdits séus y posarlos en llibertat. Acabaren sa existencia los corsaris catalans. En 1494, exigí de Catalunya, Valencia y Mallorca, una nau armada per defensió de la costa. Però lo colp mortal s'aparellava a donar-lo en 1500 (n. 1600), iniciant la pràctica de

Galeres barcelonines mitgevals

Gravat del 1502 en la impressió del «Consolat dels fets marítims» de Barcelona per Joan Luschner

(1599) Totes les dreçanes de la Corona d'Aragó treballaven per lo nostre Rey. A Valencia, en 1419, s'acabà la galera reyal, quina descripció publica En Bofarull y Sans en *Antigua marina catalana*, publicat en *Memorias de la Academia de Buenas Letras de Barcelona*, v. VII, p. 93.

(1600) Los armaments navals per les grans empreses internacionals, solian organisar-los sempre

reservar-se a ell sol la defensió de les mars, y d'altra part contribuint a les despeses totes les localitats marítimes.

Barcelona presencià ab relativa inacció l'aplech d'estols que feren los Monarques en sa platja durant lo segle XVI. En 1506, ne sortían les naus d'En Pere de Cardona ab Ferràn II y sa muller Germana de Foix vers Nàpols.

Segle XVI. - Galeres barcelonines

Les banderes duhen l'escut de la Ciutat. Figura en lo «Llibre del Consolat dels fets marítics» (Barcelona, Sebàstia de Cormelles, 1592)

En 1515 se formà altra esquadra de onze naus, contra Berbería, manada per En Lluís de Requesens. En 1529 y 1535, Carles I hi féu aparellar galeres per ajuntar-se, en 1529, a la armada d'Andrea Doria, y en 1535, ab la notable expedició naval contra Tunis (veja-s p. 609).

La nostra fusta tingué fama general, opinant ésser «el pino de Cataluña el mejor leñame que en Asia, Africa y Europa se halle, fuera de las Indias Orientales». Per axò notarèm, del 1568 al 1570, la tendencia de construir a Barcelona galeres que s'acabaven en les dreçanes de Sevilla. Y a 14 Juliol 1606, prohibí, lo Rey, extraure fusta del Principat, comunicant haver plantat arbres per son compte a Catalunya.

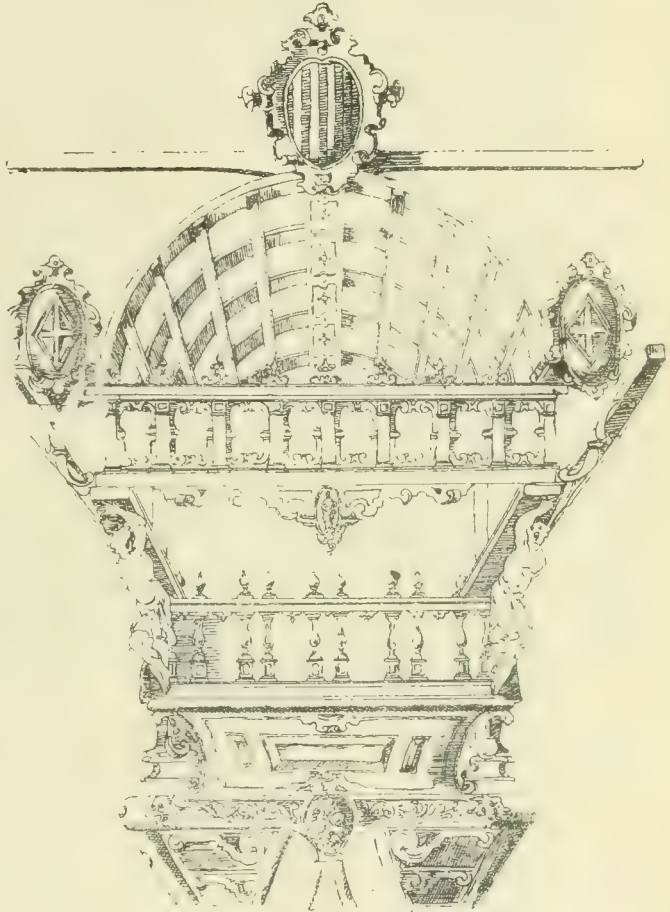
los Monarques, Jaume I així ho féu en nostre port ab les armades que aparellà en 1228 contra Mallorca y en 1261 contra los alarbs de Terra Santa. En 1344, per la esquadra aparellada contra lo rey Jaume de Mallorca, les ciutats catalanes hi contribuiren ab 70,000 lliures y prometent Pere III que mantindria 4 galeres durant 2 anys per la defensió de la costa, descarregant d'aquest gravament a les dites poblacions.

La Diputació de Catalunya, a les derreríes del segle **xvi**, utilisà les dreçanes. S'hi construïren naus en circumstancies excepcionals: quatre d'elles armades, en 1599, devíen combatre als pirates africans. Continuà aquesta missió defensiva la Generalitat, ab autorisació del Rey, al començar lo segle **xvii**, seguint ses construccions navals y obligant a contribuir-hi a les poblacions catalanes, com se veu ab Vallfogona de Riucorp (n. 1601). Publicà, en 1621, les ordinations del séu armament. D'una de dites naus se'n conservan les trasses datades en 1620 (n. 1602).

Però les Dreçanes, mercès a la gran extensió de terra de que eran voltades y a la amplitut del local, se destinan a altres serveys, ultra la construcció de naus, a arrencar del segle **xvi**. En 1585 (Agost) hi estigueren aquartelades tropes. En 1659 (10 Juliol) són habilitades com a *lazareto*, purgant-hi quarentena los qui arribavan de llocs sospitosos. Mes ab anterioritat a aquesta data, axò es, en 1653, s'hi començaren construccions, a fi d'habilitar-les suficientment per donar

habitació y cobert als soldats. Les obres no s'acabaren y les tropes estigueren allotjades en cases y edificis públics ab caràcter provisional.

Segle XVII. - Construccions en les Dreçanes

Popa de la galera capitana «Sant Jordi», feta per la Generalitat de Catalunya en 1620

(1601) A. 1619. — Se troba, en los comptes dels Jurats de Vallfogona de Riucorp, que «En Fontanes anà a Barcelona per defensar a la Universitat de un manament del Governador general ordenant anessen a carretejar fusta del Vallès per la fabrica de la Drasana de Barcelona, 4 lliures» (Ramón Corbella: *Lo nostre poble. Aplech de noticies*, etc., p. 89).

(1602) Francisco Bofarull y Sans, en *Antigua marina catalana*, dóna a conèixer dos interessants

Enutjades les autoritats barcelonines d'aquesta interinitat perdurable, enviaren, en 1661, a Pere de Montaner y Solanell a Madrid per gestionar lo séu acabament, com també la restitució d'una part dels edificis militars y muralles, de que s'havía apropiat la Corona en 1652. Algún resultat obtingueren sos esforços, y en 12 Febrer 1661 comunicava que lo Sobirà pensava «reservar-se Montjuhich, la Atarassana ab la torra y baluart de las pussas, lo baluart de Mitjdía y de Lleuant, fer mercé a V. S.^a de tots los portals y demás puestos que no estàn compresos en la reserua dita y que axís mateix se desembaras-

Segle XIX.-Quartel de les Dreçanes

Lo baluart de les Dreçanes, alçat demunt les aygües del port, segons era abans del 1883. La muralla que donava a mar, està en petita part conservada al passeig de Colòm, enfront la nova Duana. Conté un escut d'Espanya ab la data del 1681. Al costat, però més baixos, hi hagueren altres dos escuts (segurament d'autoritats militars, a judicar de lo poch que d'ells se veu), borrats a colps de picot.

seràn totas las casas y altres puestos tenan de present ocupats los soldats, esperant que V. S.^a ha de servir en acomodar alguna part de la Atarassana haont puga tenir cubert y habitació dita gent de guerra y que axís metex se confía que V. S.^a acudirà ab vna cantitat considerable per las fortificacions de las fronteras pera que ab lo seruey se espera farà per est efecte la Provincia y lo de V. S.^a, se pugan posar en forma» (n. 1603). Escrigué lo Sobirà a 16 Juliol 1661, que volía se fés «Quartel cerrado y seguro y que ha de hacerse en el

dibuxos d'aquesta galera barcelonina, documents gràfichs de la major raresa, com anotava Capmany (*Memorias A. B. L. B.*, v. vii). — Sobre construcció de galeres per lo Monarca, en nostres Dreçanes del any 1639 al 1695, existexen al Arxiu de Simancas los *Legajos 3853 al 3858* plens de documents.

(1603) *Cartes Comunes Originals 1661-1662*, f. 12.

tarasanal, para asegurar essa Ciudad de qualquier accidente popular del alojamiento de los soldados». Prou los Consellers tractaren de lograr que sols se fessen les obres projectades en 1652, mólt més senzilles y econòmiques. Però

Segle XVIII. - La Dreçana convertida en quartel

Clixé de A. Mas

Les grans voltes de les velles dreçanes arreglades per tallers d'artilleria en lo segle XVIII

lo Rey no abaxà ses pretensions. En cambi ofería «llevar los soldats de guarnició dels portals» (Setembre 1661). Res se resolgué de moment. Y sense grans reformes militars arribarem a la dominació borbònica.

En 1720 s'estudià, per los enginyers filipons, la transformació de les dreçanes. Del 1725 es un plan econòmic sotsmès a consulta del Concell de Castella, imposant drets especials a alguns queviures. Aprovà lo Monarca un projecte del enginyer Alexandre De Rez (17 Febrer 1725), a fi d'edificar a les dreçanes dos quartels, un per cavalleria y un per infanteria y en mitg dels dos una plaça rectangular (n. 1604). Les grans galeries cobertes foren per la *Maestrança* d'Artilleria, distribuint quiscuna de les sis arcades a un servey especial, tant d'oficines, com de tallers mecànics. En 1868 (6 Octubre) s'acordà de rrocar l'angle de la muralla que venia enfront la Rambla.

Lo nom genuí de *Dreçanes* anà corrompent-se; en 1445 fôu escrit *Deraçana*, en 1582 *Teresanes* (n. 1605) y en lo segle XVII *Atarasanes*.

La Ciutat tingué alguns edificis militars, poch en nombre. D'ells fôu lo principal la *Sala d' Armes*, alçada demunt la *Hala dels Draps*, de que tractarem en altre capítol. La *Sala d' Armes* (arsenal militar), començada en 1514, se paralisà alguns anys y prosseguí en 1553, calificant-la de «obra de gran embelliment» la làpida que commemorava sa continuació. L'acabaren per los volts del 1598. En 1608 (4 Abril), un incendi de la *Duana* o *Hala dels Draps* amenassà destruir-la. Refet lo dany, l'edifici continuà honrant Barcelona, de tal manera, que Bruniquer lo consigna entre los més principals (n. 1606). En 1637 tenia armes per posar 10,000 hòmens en peu de guerra (n. 1607). D'elles se servia la Diputació prou sovint (n. 1608).

Ab la pau del 1652, perdent Barcelona sos privilegis militars, lo Sobirà

(1604) D'aquests estudis y projectes hi ha al Arxiu de Simancas un «Plano de Atarazanas y sus cercanias, en el qual estan señalados los parajes mas á propósito, á fin de Edificar los Cuarteles ú alojamientos de oficiales para quatro batallones de Infanteria». Es d'En Alexandre De Rez. També hi ha lo plan dels actuals quartels de les Dreçanes, aprovat per S. M. lo 17 Febrer 1725 y altre «Plano de una porción de la Ciudad de Barcelona del lado del mar que haze ver los Parajes propuestos para situar los Pavellones de los oficiales de dos Batallones» fet per A. De Rez en 1725.

(1605) A. 1582 (26 Abril) y 1583 (3 Janer), *M. N. A*

(1606) E. G. Bruniquer: *Sumari*, etc., p. 67.

(1607) A. 1637 (4 Octubre).—Preparatoris militars a causa de la guerra ab França: «Se conferiren los Señors Consellers y 24^a a la sala de les armes pera veurer com estauen aquelles y trobaren armes pera mes de deu mil homens de pelea apunt y ben custodies y ques pot de present pelear ab ellas» (*D. C. B. 1637*, f. 301). Resultaria molt curiós seguir los diferents armaments que féu Barcelona, segons consta en la documentació.—En 1358 (28 Abril) trobàm pagades 6 ll. 8 s. per dos «trebuchs de vna caxa» posats «l' deuant lo Monestir dels ffreres menors de Barchinona et altre deuant la lotge noua de la dita Ciutat, per so que la dita ribera de la mar sia guardada que enemichs noy puxen dar dampnatge» (*Clavaria 1358*, f. 294). En 1529, compraren les bales de canó a Antoni d' Urquiza, fabricant d' Elorrio, armer de S. M., havent-se-li pagades 1,086 «pedrás o pilotes de ferro colat de les tres mides he formes maiors de pes de CXXII qq. XVII ll. a raó II ll. Xs. lo quintar, CCCV ll. VIII s. VI; e per lo preu de DCCXXII pedres o pilotes de ferro colat de les dues mides o formes petites, de pes de XVIII qq. I r. V ll. a raó III ll. lo quintar, LVII ll. XVII s. VIII, les quals pedres o pilotes son stades fetes per la artilleria de la dita ciutat» (*Clavaria 1529-1530*, f. 217).

(1608) En un volúm titolat *Guerra 1638-1640* (A. M. B.), hont s'anotaren los cavalls, «arcabussos ab sos flascos y flasquillos», piques, mosquets y xussos que empritava la Ciutat als gremis y confraries hi figura lo que prestà a la Diputació en 1640 (29 Setembre), axò es, entre altres coses, 30 quintars de pólvora, càvechs, magalls, pales, destrals, cabaços, marrascos y paners de verga y quatre peces d'artilleria de ferro ab 400 bales.

suprimí la Sala d' Armes (3 Janer 1653). A poch lo virrey Marquès de Mortara, trobant aquell lloch millor que lo palàu del carrer Ample (cantonada a la actual plaça de Medinaceli), lo convertí en residència seva (1656). S' edificà de nou, destinant-lo a palàu del Llochtinent en 1668, dirigint les obres lo carmelita Frà Joseph de la Concepció (n. 1609).

La *Escola Militar* era un edifici alçat de planta per la Ciutat a un lloch extremer de la muralla, entre la Cequia Comtal y lo baluart de Mitgdià. La necessitat de tenir escola

militar ja era experimentada y comentada en 1626 (n. 1610). Fins al 1639 no-s donà aquesta ensenyança a judicar per la seva làpida que publicàm. L' increment de aquells anys s' observa en tot. Construí la Ciutat, en 1640 (22 Agost), una caseta a obs de recollir-hi les armes dels qui tenían afició d'anar a la Escola Militar. Un dels séus mestres, En Francesch Barra, publi-

cà, en 1642, un *Breu tractat d' artilleria*, y l' estampà a despeses del Concell de Cent. La escola d' enginyers estigué, en 1699, a compte del Estat, y ne fôu director, en 1738, lo matemàtich Pere Lucuze.

Los primers tallers de fundició de canons tingueren escassa importancia. Treballavan en qualsevol lloch los *mestres bombarders*, sense necessitar grans elements, durant lo segle xv. Lo *courer* Bartoméu Ferran buydà, en 1463 (6 Agost), la bombarda *Santa Eularia*, al camp de la Dreçana, pesant 161 quintars 77 lliures, cobrant-la a rahó de 10 lliures per quintar, o sia, en total 1,616 lliures 3 sous. La *tromba* esclatà al fer la prova (25 Setembre), recomponent-la y pesant, ab la *tromba* nova, 183 quintars, anant bé en la segona prova (1 Abril 1464). Quan de les *bombardes* se passà a les *culebrines*, pensaren ja en construir tallers especials. Del 1533 es lo treball de fundició notable, de les dotze grans *culebrines* conegudes per *los Apòstols* (puix bate-

Segle XVII. - Escola Militar

Escut de Barcelona ab data del 1639, en la Escola Militar

(1609) *B. A. y M.*, v. 1, ps. 383, 384 y 658. — S. Sanpere y Miquel: *Rodalta de Corbera*, p. 87.

(1610) Aconsellavan los qui informaren sobre les ordinations militars fetes per la Ciutat en 1626, que convindria «que la Ciutat tingués assalariat vn mestre de armes, per adocrinar en lo art de la Milicia y ensenyar lo que auer de aquella es expedient, si y conforme en diuerses Ciutats se acostuma de fer axí».

jaren a quiscuna ab lo nom d'un apòstol), donades per la Ciutat a Carles I y que passaren al exèrcit del Duch d'Alba (n. 1611). En 1559 (28 Agost), «lo depres dinar se fongué os buydà una pesa de artilaria en vn ort al costat del estudi, prop lo portal de sanct sever, la qual pesa cent quintars y té **** palms de largaria y posaren li nom sancta eularia», assistint-hi lo Virrey y los Consellers (n. 1612).

En 1578 (4 Juny) «deliberaren (los Consellers) fer a la rambla junt a la muralla, casa per fondre y fer y tenir pessas de artilleria» (n. 1613). Llavors se fonían canons en lo portal de la Boqueria (n. 1614) y arreglaren per fundició un edifici enfront les Dreçanes, hont, en 1844, s'hi construí lo Banch de Barcelona. La fundició estava, en 1699, en tan mal estat, que lo Virrey féu entendre als Consellers la necessitat d'adobar-la (17 Març 1699). En 1711 (15 Maig) los tallers de fundició s'ampliaren, trobant-s'hi mólt interessat lo rey Carles III d'Austria (n. 1615). Aquells anys foren de gran moviment per la fundició municipal, y assenyaladament lo de 1714, sortint-ne d'allí uns canonets petits, de 65 centímetres, y la boca de 9, mólt manejables, utilitats en los dies dels assalts de la Ciutat, posant-los a les barricades dels carrers. Portan l'escut de Barcelona y l'any 1714 (n. 1616). La nova fundició s'acabà en 1715. En 1758 s'hi fongué la campana *Tomasa* de la Catedral.

Més avenços motivaren, en 1764, altres reformes iniciades ab lo projecte d'establir-hi Joan Maritz la fundició en sòlit de canons (n. 1617). En 1776 traqueren aquesta part de muralla de la Rambla, adquirint terreny al costat y derrocant la fundició vella que sols servia per *afinar*, per lo que encara en lo segle XIX tothòm ne deya *lo Refino*.

La pólvora estava mal acondicionada, servint de magatzems les torres de

(1611) *B. A. y M.*, v. 1, p. 658.

(1612) Dietaris de la Diputació (A. C. A.)

(1613) *Sententiarum*, v. II, f. 187.—A. 1617 (9 Juny). Obres en la fundició (*Manual 1612-1623*).

(1614) *D. C. B.* 1578, fs. 70 y 73.

(1615) A. 1711 (6 Maig).—Lletra del Rey als Consellers: «Siendo tan combeniente como podeis considerar que la fábrica de la fundicion de Artilleria se anticipe todo lo posible y que a lo menos lo que actualmente se halla principiado se concluya: embarasándolo las lluvias como en los dias antecedentes se ha reconocido a causa de faltar en la casa de la fundicion de la Rambla un cubierto correspondiente al de la carniceria que está contigua, he tenido por preciso manifestaros, será muy de mi agrado y propio de vuestro celo, dispongais que con la mayor brevedad que sea dable, se construya y aga el expressado cubierto a texabana y que sus pilares sigan la misma linea de las estacas, sin mayor altura que la de la carniceria, ni otra cerradura que las proprias estacas dos de Pilar a Pilar: solo la parte que mira al Pecho de la Paja, se deberá cerrar con unas tapias: con cuya providencia por aora y despues segudamente a ella la de que el cubierto principal se dilate asta cerca del mismo peso de la Paja, aunque no es necesario sea obra de tanta altura ni tan fuerte, solo si que tenga dos Puertas para entrar y salir carros con materiales, tendrá la fabrica su continuación y vosotros de Real gratitud la correspondiente a la puntualidad que aplicareis a las referidas obras» (*D. C. B.* 1711).

(1616) Dos d'aquests canonets històrics se conservan en lo Musèu Municipal del Parch: lo un porta, a més del escut de Barcelona y «1714», lo nom *Bruch* y l'altre *Destructor*.

(1617) Sobre la fundació de canons Maritz a Barcelona veja-s los *Legajos 703 al 707 y 5689 al 5835*, Arxiu de Simancas.

la Rambla. Lo *molí de la pólvora*, segons li deyan en 1629, era a Sant Martí de Provençals, ahont lo Rey autorisà vendre-hi carn, en 1661, perjudicant lo privilegi de les carniceries (n. 1618). En 1684 se colocà en una torra de la muralla del portal de Sant Sever, segurament la de Canaletes. Més tart, en 1693, la Ciutat entregà al Virrey sís locals per magatzemar pólvora. En 1711 (11 Març), los Consellers compraren una peça de terra a la Horta de Sant Pau, per construir-hi un magatzem per la pólvora.

Finida la guerra dita *dels Segadors*, mitjançant la pau entre Barcelona y En Joan d' Austria (11 Octubre 1652), aquest intervingué en prò de la Ciutat en les gestions que s'havían de fer a Madrid per reintegrar-la en bona part de sos antichs privilegis. No-s presenta desinteressada, en favor de la Ciutat, la intervenció personal del fill del Rey, sinó que consta ne rebé diners que li eran entregats paulatinament (n. 1619). La gestió fóu laboriosa y fins a 3 Janer 1653 no-s dictà lo R. D. de confirmació, declarant-se no formar part d'aquesta «lo dret que pugua tenir sobre la custodia, disposició, vigilancia y govern dels baluards, torres, muralles, portes, portal de mar, armeria, artilleria, guarnició y fortificacions», tot lo que en avant pertanyeria al govern del Llochtinent o d'altre representant reyal.

Perdé la Ciutat la propietat de les muralles y fortificacions, que tants sacrificis y tant treball li representavan. Y juntament ab axò tingué de tolerar per sempre més guarnicions forasteres, instalant-les en aquartelaments apropòsit.

Des d'ara comença a parlar-se de construir edificis destinats als soldats, sorgint multiplicat de projectes y d'idees (n. 1620). En 1668 (15 Juny), lo Virrey tractava de construir quartels per la cavalleria al dormidor de Sant Francesch.

Ab allotjaments més o menys provisionals se sortejà aquesta falta de quartels a Barcelona durant lo segle XVII. Succehí a la guerra de Successió una febre de construccions militars. Sovintejan projectes de fortificacions, amurallaments y edificis militars. No hi ha prou ab los nous quartels y defenses ab que s'amplià lo Montjuich, sinó que lo Monarca determinà recloure la Ciutat en un cercle de foch y projecta altra poderosa fortificació al costat

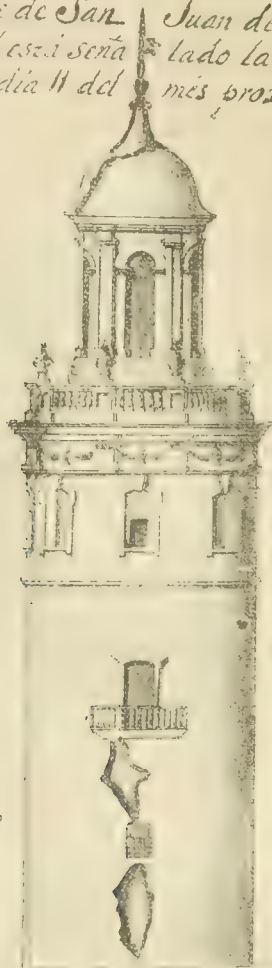
(1618) «Informació per la pretensió que te la Ciutat de Barcelona, qve sa Magestat (Dev lo gvarde) mane llevar las carnicerias del molí de la polvora y de mar, que novament se son introduhidas en lo territori de la dita civtat de Barcelona» (Barcelona, 1661) (*D. C. B. 1663*).

(1619) En lo *Redrés* de la administració municipal del 1653, en la secció que tracta de les *llibransas de la Seca*, se preceptuava que la moneda, los «Taulers y caxer la tanquen en lo erari y dell traguen lo que aparexerà als dits taulers auer de menester pera pagar ara de present lo ques deu atrasat de datas y al Sr. don Joan per rahó del seruey, alló que ab tanta comoditat de la Ciutat, va sa Altesa rebent, en consideració de ses poques facultats» (*D. C. B. 1653*, sens foliar).

(1620) Parlament tingut en 1653 (Abril) per los sís mesos d'aquartelaments d'hivern dels soldats y despeses dels allotjaments «pera que axí se acaben les contribucions y desordes y sobre los medis que se offerexen per dit effecte posantse imposicions en la farina, vi y altres coses comestibles» (15 Abril 1653), com eran carns, sal, pesca salada, etc. (*D. C. B. 1653*).

Segle XVIII.-Torra de la Ciutadela

Locacion de la Torre de San Juan de la Ciudadela de Barcelona en la qual está señá lado la huyna que causó el fuego que en ella cayó el día 11 del mes proximo pasado.

*Barcelona y Noviembre
de 1743
J. Miguel marm.*

Transformació que sofrí la vella torra de Sant Joan del barri de la Ribera, al adaptar-la a les noves construccions dels edificis militars y abans d'esser-li llevada la cúpula. Malmesa per lo llamp en 1743, no-s restablí lo cimbori (D' un plan del Arxiu de Simancas)

opost de dita montanya. Per erigir una potent Ciutadela, ordenà derrocar lo barri de la Ribera ab les dues esglesies y monestirs de Santa Clara y de Sant Agustí y demés edificis de menys importancia. Al referir les reformes urbanes tractarèm més per menut d'aquests transvalsaments de la Ciutat.

La R. O. de 1 Juny 1715 anunciava que la nova Ciutadela ocuparia lo baluart de Llevant, Pla d'En Lull, Santa Clara, Molins de Vent y carrers vehins. Bé hauria pogut construir-se més enllà, hont prou terra hi havia per fer-hi dues y tres ciutades y evitar tants perjudicis com representava lo derrocament de cases. De fer-ho axis, no sols la Ciutat, sinó lo Rey meteix, n'haurían sortit millor. Però les apariencies fan creure que si l'enginyer Verboom escullí aquest emplaçament y proposà tanta destroça de cases era abrigant la idea de castigar als barcelonins. Fôu la Ribera un dels llochs ahont la resistencia s'havía manifestat ab més força y la lluyta ab les hosts espanyoles y franceses assaltants fôu més dura y persistent.

Prescindint de ressenyar fets prou coneguts y cuydadosament referits en obres especialistes (n. 1621), consignarèm que muralles, baluarts, cases, monestirs, capelles, edificis públichs, tot lo que entrava dintre la àrea senyalada per Verboom en lo barri de la Ribera, anà a terra. L'únich monument que quedà en peu, com recort perdurable del troç de Ciutat desapareguda, fôu la torra de Sant Joan de les muralles, situada enfront del monestir de Santa Clara. Reclosa dintre l'edifici militar, transvalsada exterior y interiorment, dexant-la desconeguda, esdevingué una de les presons militars més renomades de Barcelona y de trista recordació.

Quan, a 1 Març 1716, se posà la primera pedra del baluart del Rey en la Ciutadela, estavan derrocades móltres cases de la Ribera (n. 1622). Exigiren la cooperació personal a aquestes obres, de tots los fusters y mestres de cases barcelonins y encara d'altres llochs de Catalunya. Donavan-los-hi insignificants jornals y los comminavan ab greus penes si no hi comparexían. Però

(1621) Mateu Bruguera: *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona*, etc. (Barcelona, 1872), v. 1, p. 249.—S. Sanpere y Miquel: *Fin de la nación catalana* (Barcelona, 1905), p. 536.

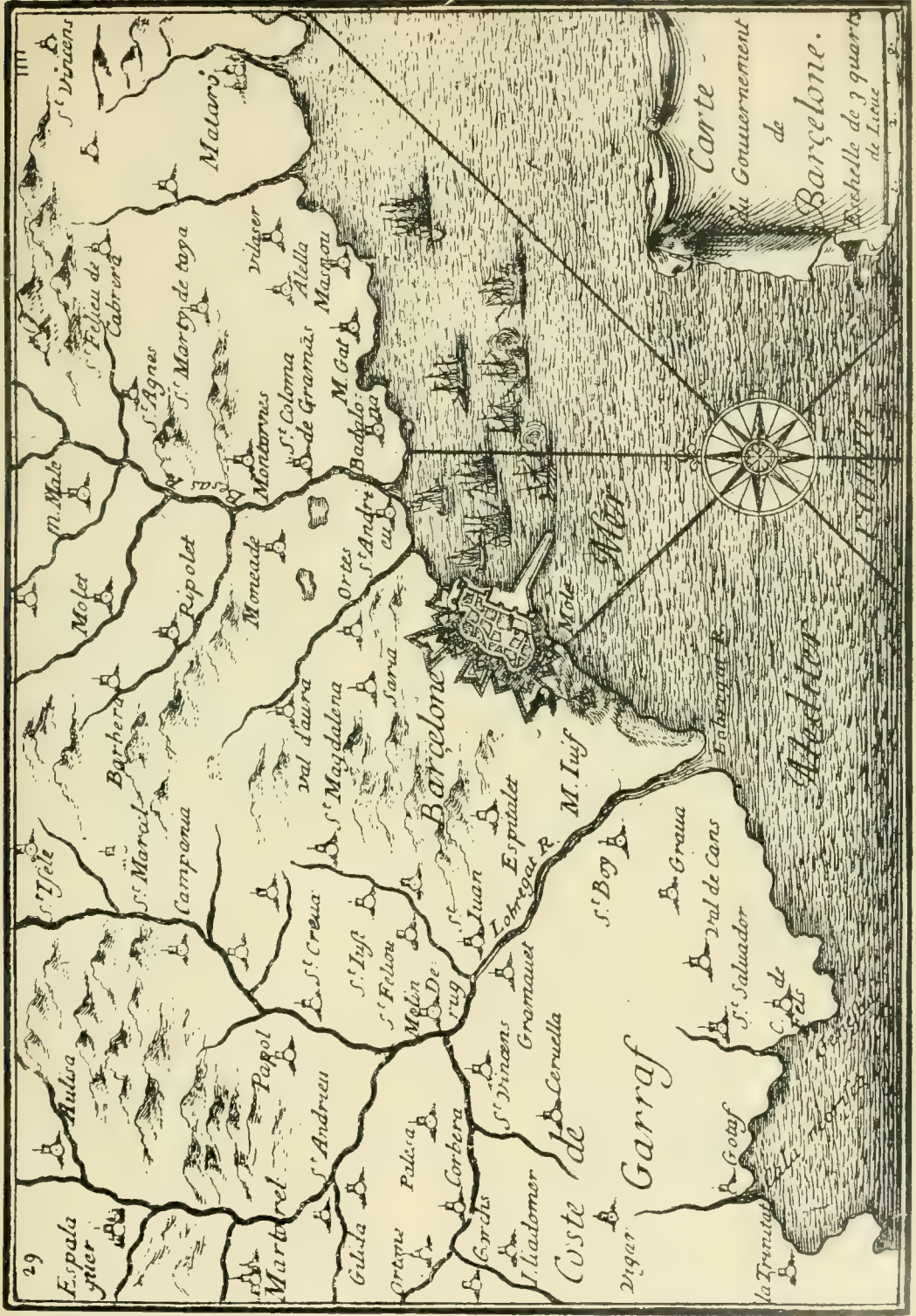
(1662) A. 1716.—Plechs de documents del periode de la construcció: «Barcelona y septiembre 20 de 1716.—El Marqués de Verbon.—Relación de lo que juzga necesario para la defensa de la ciudadela de Barcelona». Del 4 Juliol 1717 son altres estats enviats per lo príncep Francisco Pío de Saboya Moura y Corte Real, de lo que considera indispensable per municionar la Ciutadela. No s'hi accedeix a Madrid per haver-se hagut de menester per la expedició de Sardenya. «Mayo de 1716. Manda S. M. se empleen en la construcción de la Ciudadela á los oficiales españoles que tuvieren inclinación á la facultad de Ingeniero». Se seguexen al Arxiu de Simancas mólt major nombre de plechs, alguns més importants que los que al atzar copiàm com a mostra (*Legajo 3302*, Guerra). Tot lo referent a la Ciutadela ha passat al arxiu de Simancas. Entre los plechs més interessants mereix comptar-se lo *Legajo 3304*, hont hi figuran la «Correspondencia general sobre las obras y gastos de Barcelona y ciudadela» del any 1719.—«Gasto causado en la Ciudadela desde su erección y otras relaciones del tesorero». — «Sobre la demolición de la 1.ª y 2.ª línea de casas que embargan la esplanada». — «Sobre la formación de la nueva Azequia al remate de la Esplanada». — «Plano de la forma en que ha de quedar la Esplanada de la Ciudadela y conducción de la sequia después de deriuadas las casas conforme vá explicado en el papel adjunto», etc., etc.

vingué un moment en que, a despit del govern de terror aquí imperant, los treballadors abandonaren les obres ab justa causa y impossible d'evitar. Lo miserable jornal que percebían los hi era pagat ab moneda falsa. Pròsper de Verboom, en 24 Juliol 1717, ho participà al Concell reyal: «Encontrándonos cada día en el Pagamento que se haze a los trauaxadores de la Ciudadela, gran cantidad de moneda falsa recién batida, en las Papelinas de vellon de Cataluña con que se satisfazen las libranzas se dan a los Asentistas de cada semana», «por lo que muchos dexan de acudir a los referidos trauaxos y otros se huyen de ellos». La resolució del Concell fôu mólt expedita: des de Madrid respongueren a Werboom que procuràs pagar als treballadors ab argent (12 Agost 1717).

A despit d'aquest y altres contratemps, les obres de la Ciutadela avançaren ab inusitada pressa. De tal manera, que Werboom escrivía, lo 17 Agost 1717, al ministre Fernández Durán, que mostrarà quant s'han errat «los cathalanes Rebeldes que no creen que se ha de hacer la Ciudadela, sino es también otros que dudan de ello y dicen que si se hace, es obra para muchos años». Segurament mólts desconfiavan hi hagués lo diner que obra de tal magnitut requeria. Però Patiño, aconsellant la supressió de les indemnizacions y imposant un gros donatiu obligatori a Catalunya y l'estancament de la sal, quines gabeles se cobraren rigurosament de *vigatans* y de *butiflers*, pogué avançar la Ciutadela. Lo 1 Maig 1718 ja estavan alçats los baluarts. Bé es veritat que en construir lo demás no s'hi anà tan depressa, puix en 1748 se feya la casa del Governador y tot just s'estava en los fonaments del quartel de cavalleria. Lo que no obstava perque militarment se conceptuàs acabada de mólts anys y l'autor Estrada, de qui treyèm aquestes noves, la calificà de «una de las mas fuertes y pertrechadas de artillería, toda de bronce, con los mejores almacenes de esta Corona» (n. 1623).

La planta de la Ciutadela era d'un pentàgono regular de 1,155 peus de vora exterior, ab flanchs curvats y orellons en los baluarts. Tots los forts tenían revetllí, comunicant-se tres d'ells ab les cortines per caponeres y los altres dos per ponts de balança. Sigueren batejats los cinch baluarts ab los noms de *Rey*, *Reyna*, *Príncep*, *D. Felip* y *D. Fernando*. Lo primer y lo segon miravan al interior de la Ciutat, ab la que se comunicava per una porta, la principal, que-s trobava hont està lo monument al general Prim. Altra porta dita del *Socorro*, entre los dos baluarts derrerament nomenats, comunicava la Ciutadela ab lo fort de D. Carles, de que après tractarèm.

«Todas las defensas de esta plaza son de hermosa y sólida construcción (escríu en Pí y Arimón) y no deja de causar extrañeza que los edificios interiores no hayan sido construidos á prueba de bomba, exceptuando, sin embargo, los tres mencionados almacenes de pólvora, otros dos de víveres, y dos

Mapa del Territori de Barcelona, fet a París en 1670 per lo Chevalier de Beaulieu

casamatos debajo de los caballeros antes citados, alguno de los cuales fué trazado y levantado por el ingeniero Conde Roncali á últimos del siglo anterior. Los edificios que carecen de aquella circunstancia, son dos cuarteles con pabellones para el Gobernador y Plana mayor, un arsenal para repuestos de artillería, la panadería, y por fin una elevada torre de sillería que se presume ser la de *Santa Clara*, conservada al demolerse el convento, la cual sirve únicamente de prisión militar. Hay dentro de este fuerte dos pozos abundantes, una

Segle XVIII. - La Ciutadela

Entrada principal de la Ciutadela. D'ella surten, per ésser ajusticiats, los màrtirs del 1809.
S'enlayran al fons, la vella torra de Sant Joan,
tantes voltes modificada, y lo cimbori y campanar de la esglesia. (D'una làmina de la època)

fuelle que recibe el agua de la Acequia condal, y varios huertos. Tiene en su centro una plaza de 166 varas en cuadro, y una buena Iglesia servida por un Párroco castrense».

Una existencia de cent cinquanta anys y tants milions esmerçats en la Ciutadela de Barcelona, han resultat de fet absolutament inútils. En la única ocasió que hauria pogut prestar bon servey, durant les guerres napoleòniques, la ocupà per sorpresa l'exèrcit francès (29 Febrer 1808). Y per contribuir a fer-nos més odiós son recort, la Ciutadela fôu lo lloch de martiri de nostres patriotes y en la explanada del peu de sos murs hi moriren los benemèrits pares Pou y Gallifa, lo sargento Navarro, Massana, Aulet, Portet, Mas y Lastortras (3 Juny 1809). Y si axò fós poch, en les lluytes fraticides de la època absolutista, dintre la Ciutadela, lo sanguinari general Carles d'Espanya

hi tancà als séus enemichs polítics y en son glacis hi executà a molts mal-haurats presoners.

Encadenant-se uns recorts ab altres, esdevingué la Ciutadela odiada de pares a fills, esperant una ocasió favorable per fer-la desaparèixer. La primera oportunitat se presentà en 1841, y la *Junta de Vigilancia* de Barcelona, d'acort ab la Diputació Provincial, Ajuntament y comandants de la Milícia, començà lo derrocament, seguidament sospès per ordre de la Regència, que la tornà a

Segle XIX. - La Ciutadela de Barcelona

Siluetta general de la Ciutadela (5), destacant-se la torra de Sant Joan y la cúpula de la església. La explanada immediata a la Ciutat, hont existia lo barri de la Ribera, s'utilisava per exercici de les tropes y per execucions militars. La força (4) en 1829, governant lo capità General Carles d'Espanya (2) accionà sovint. Aquest dona ordres al fiscal Cantillón, son braç dret (3), presenciant-ho l'estudiant Murri (6), çò es, Miquel Arqués, agent secret de Carles d'Espanya (n. 1624).

reparar en 1843. Cap novetat sensible experimentà fins al 1869, en que la *Revolució de Setembre*, per la lley de 18 Desembre 1869, cedí la Ciutadela a la Ciutat, donant-ne solemnia possessió al *Ajuntament Popular* lo 28 Desembre 1869, lo senyor Figuerola, ministre de Gracia y Justicia. Immediatament començaren a derrocar-se baluards y la famosa torra de Sant Joan, dexant los quartels per més tart. Fóu en 1888 quan se cambiaren de lloch los soldats. Mentrestant la Ciutadela y explanada se convertían en Parch y jardins. De la construcció borbònica sols n'han quedat quatre edificis, que foren dos dels quatre costats de la seva plaça d'armes: la església y la casa del Governador en una cara, y en la oposta los quartels per la tropa y pabellons per oficials. Convertits en 1894 en palau reyal, foren posteriorment destinats a museu municipal.

La febre de construccions militars no quedà satisfeta ab la erecció de la Ciutadela. Tot són projectes de noves fortificacions, de quartels, etc., etc. Ara Verboom ideava altra fortalesa en les dreçanes ab obres secundaries en la muralla dels Tallers (Octubre 1715); ara s'estudian nous fortins combinats ab la Ciutadela, axò es, lo fort *Pío* (1719) y de *D. Carlos* (1717). Són convertits en quartels la Duana (1725), per allotjar-hi un batalló d'oficials, segons projecte del enginyer De Rez, y la metexa sort capigué a la hermosa Llotja dels Mercaders (1728). Malmès aquest interessant edifici en lo bombeig del 1714, abandonat dels mercaders, Verboom proposava introduhir-hi poques modificacions y aprofitar-la ab caràcter interi. Puix preveya que en temps no llunyà tornaria a sa destinació originaria (n. 1625), com succehí en 1771.

Són encara del any 1728 altres projectes d'edificar pabellons per los oficials de vuyt batallons (n. 1626). A tots aquests estudis, deguts al enginyer De Rez, ne seguexen altres d'En Pere Martín Zermeno,

Segle XIX.—Cessió de la Ciutadela a Barcelona

Ab assistencia del ministre Laureà Figuerola y donant guardia d'honor, ab la cavalleria regular, los milicians caçadors de Barcelona y batalló frànc de Catalunya, que-s veuen en primer terme, se posà lo 28 Dèsembre 1869, en la Ciutadela, aquesta làpida: «La tirania de Felipe V, primer Borbón, levantó la Ciutadela. La libertad, al arrojar de España al último Borbón, la derriba. La ley de 18 de Diciembre de 1869, la cede, con todos sus terrenos, a Barcelona. El Ayuntamiento toma posesión el 21 del mismo mes. ¡Viva la Soberanía nacional!» (Dibuix d'En Joseph Ll. Pellicer, publicat en *La Ilustración Española y Americana* del 25 Janer 1870).

(1625) Publica Sanpere en *Fin de la nación catalana* (p. 640) los plans dels quartels de Llotja.

(1626) Un plech de documents del 1728 portan per títol «Sobre construcción de Pavellones en Barcelona para los oficiales de 8 batallones, un Regimto. de Cavalleria o Dragones y 200 Artilleros» (*Legajo 3543*, Guerra, Arxiu de Simancas).

en 1759, per construir un quartel de cavalleria a la Rambla, junt a la Academia de Matemàtiques (n. 1627), y altre a la Barceloneta (n. 1628). Sorgiren dificultats y no s'aproveraren aquests projectes. En cambi, lo quartel se construeix a la Barceloneta inseguint los plans de Joan Cavallero, projectats en 1764 (n. 1629).

Lo fort Pío, alçat depressa en 1719, en vistes a una provable y immediata guerra ab França, se trobava proper a la Ciutadela, més allunyat que aquesta de les muralles del Portal Nou y dessota la carretera de França. Abans hi havia

Segle XIX. - Derrocament dels quartels de la Ciutadela

De *La Il·lustració Catalana*

Derrocats los baluards y muralles de la Ciutadela y convertits en jardins, subsisteren los quartels fins al 1886, en que-s pogueren trelladar als nous edificis del carrer de Sicilia, y completar-se la transformació paulatina d'aquell lloch en parch y musèus.

en dit lloch la creu de Sant Francisco y un convent de Mínims. De forma rectangular, tenia 22 troneres en sos parapits y 14 voltes sota lo terraplè. Fôu una gran equivocació, puix com no tenia camí cobert ab la plaça y se trobava a distancia tal, que sos fochs no-l podían ajudar ab eficacia, se corria perill de que l'utilisàs l'assetjador. Lo nom de *Pío* lo portà en atenció al capità general de Catalunya, príncep Pío, marquès de Castel Rodrigo, en quin temps se construí. En 1760 se decretà son derrocament, no portant-se a terme per negligèn-

(1627) A. 1759. — «Plano, Perfil y Eleuación del Quartel Nuevo de Caualleria unido a la Real Academia de Mathemáticas en la Plaza de Barcelona, capaz para un Esquadron» (*Legajo 3322*, Guerra, Arxiu de Simancas).

(1628) A. 1759. — Plans d'En Pere Martín Zermeño del «Quartel de Infanteria de Marina de la Plaza de Barcelona» (*Legajo 3322*, Guerra, Arxiu de Simancas).

(1629) A. 1764. — «Plano del Quartel de Infanteria de Barceloneta para alojar un Batallon con sus Oficiales». Són tres plans, una planta general, una façana y perfil y un plan del pis superior. Signets per Joan Cavallero (*Legajo 3323*, Guerra, Arxiu de Simancas).

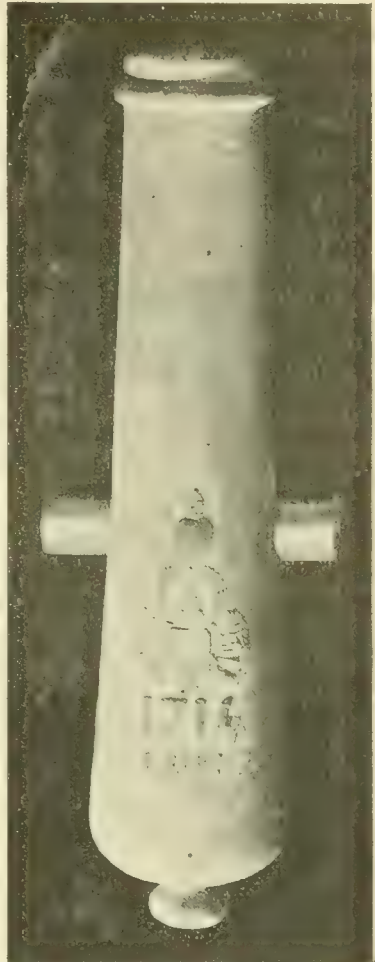
cia a tremetre diners de Madrid (n. 1630). Fôu derrocat lo 21 Octubre 1868.

Lo fort de *Don Carles* portà aquest nom per erigir-se en lo regnat de Carles III. L'havían projectat en 1717 (n. 1631). Construit junt a la mar y a la metexa linia que la Ciutadela, tenia per missió defensar la costa y també privar de tota comunicació a la Barceloneta ab les atores de la Ciutat. Un camí cobert l'ajuntava ab la Ciutadela. A la confluència ab lo passeig del Cementiri hi tenia un vistós portal.

Altres tres defenses marítimes se construiren encara en lo segle XVIII, d'importancia secundaria: les tres bateries de la *Llanterna*, de la *Escollera* y de la *Barceloneta*. La primera, de forma circular, com sa paraula indica, estava erigida en la punta d'entrada del port, al peu de la seva llanterna o far. La segona s'alçava en la *escollera* del moll, en la platja coneguda per *Marbella* (no *mar Vella* com tan equivocadament se sol escriure en diaris y en llibres) y a espatlles de la bateria de la Llanterna. La tercera, de la *Barceloneta*, se trobava al extrém del carrer que per axò se deya *del Baluart*.

La fi de les defenses de Barcelona s'ha de posar al any 1854, en que-s començaren a derrocar les muralles. Des de 1840, que l'Ajuntament venia treballant la seva desaparició, otorgant un premi al millor treball en dit sentit, que-l guanyà en Pere Felip Monlau per son opuscle *¡Abajo las murallas!* Aquestes campanyes, patrocinades per los diputats per Catalunya (14 Febrer 1854), lograren la lley que decretà llur desaparició, començant-se a derrocar, en 7 Agost 1854, lo baluart de les afores del portal d'Isabel, realisat també ab la mira de remeyar la crisis obrera.

Segle XVIII. - Canó barceloní

Famós exemplar del 1714 de la fundició de la Rambla, que, intuitivament, al fondre-l, li posaren BRUCH una centuria abans de la renomada batalla napoleònica (veja-s p. 620).

(1630) A. 1760. — Los plans y notes per derrocar lo Fort Pío estàn al Arxiu de Simancas, *Legajo 3222*, Guerra.

(1631) A. 1717. — «Condiciones que se han de seguir en la construcción de vn fuerte que se ha de erigir a la orilla de la mar enfrente de la Ciudadela de Barcelona, al lado del antiguo fuerte de santa Eularia con su comunicación á la estrada encubierta de la referida Ciudadela, siguiendo el Plano y perfiles adjuntos» (*Legajo 3302*, Guerra, Arxiu de Simancas).

Abans d'acabar lo present capítol, afegirèm alguna cosa més sobre la persecució de malfactors de que tractavam en la p. 602. Era nostra organització ciutadana, en lo segle XIV, de *deenes* o companyies de deu hòmens y *cinquantenes*. Cada cinch *deceners* obehían a un *cinquantener*. Se perfeccionà aquest senzill organisme, en 1565, al crear-se la cèlebre *Unió* contra bandolers, donant-li caràcter permanent. Llavors cada dos *cinquanteners* se subjectaren a un *centener* qui era cavaller o ciutadà honrat. Sa finalitat era perseguir les demasies dels malfactors que assaltavan als viandants y en viles y ciutats desafiavan a la gent de bé. Los edictes dels virreys, iniciats en 1571 a judicar d'una publicació de la època (n. 1632), mostra que Barcelona sigué de les primeres poblacions que tractaren de portar la pau al Principat, unint-se ab los demés llochs de la seva vegueria estreta, per expurgar-la de gent dolenta. La *Unió*, refermada en 1571 y 1592, se reorganisà ab los capítols fets a 20 Juny 1616 (n. 1633). Tingué una historia accidentada, per la oposició que li feren los Diputats. Mes sa importancia es secundaria a Barcelona, per tant que altres gestions d'interès local necessitan major atenció y l'espai de que disposam, dexant, donchs, aquesta materia, digne per axò d'estudi.

(1632) *Edictes y crides* del Virrey, publicats a Barcelona per Claudes Bornat en 1571.

(1633) *Concordia e unió feta y fermada per la ciutat de Barcelona e altres lochs de la vegaria estreta de aquella. Sobre la expulsid dels bandolers y mala gent MDLXV.* — *En Barcelona per Pau Cortey*: «Per tant, no obstant que los poblats en la present ciutat y dit principat y comptats, no fossen ni puguessen esser forsats a nenguna cosa de les que dauall se diràn, segons que fins assí no son stats forsats sino en quant ha procehit de llur mera y libera voluntat, per esser certs que per leys de la terra, lo carrech y obligació de tenir lo present Principat en deguda pau y quietut y compliment de justicia, toque y sie de sa Magestat», protestant de que aquests capítols no pugan ocasionar perjudici als seus privilegis. — *Capítols de la unió de la ciutat de Barcelona per expulsid dels ladres, bandolers y altra gent de mala vida. Feta a XX de Juny Any MDCXVI.* — *Diversorum*, v. III, f. 218, y v. IV, f. 109. — *M. N. A.*, v. IX, ps. 325 y 326. — *D. C. B.* 1616.

Imposicions y drets

Diversitat de condició en los barcelonins ab relació a les imposicions. — La Corona cedint emoluments y drets a la Ciutat per saldar deutes. — Manera de recaudar a Barcelona. — Los censals del rey Anfòs (1429) y del rey Joan (1460). — La famosa colecta barcelonina dita *leuda de Mediona*. — Drets que cobrava la Ciutat. — Drets als *forans*. — *Periatge*. — *Peya*. — *Pelliceria*. — *Barragans*. — *Besties*. — *Ancoratge*. — *Cops*. — *Barra* o *bustia*. — *Pes del Rey*. — *Graxa*. — *Honors*. — *Palla*. — *Ví*. — *Verema*. — *Llenya*. — *Peix*. — *Cabegatge*. — *Blat*. — Sacrificis per aprovisionar de forments la Ciutat. — Conflictes ab Tortosa per los aprovisionaments. — Establiments o llotges comercials al Ebre y a la costa de Salòu, a Flix, Banyuls, Mora y Miramar. — Los *pallols* barcelonins. — *Vuytena* dels forments. — Imposicions de la Ciutat als *Molins*. — *Pes de la farina*. — *Fleca*. — Drets de Ciutat y dels *Estrangers*. — *Marques* o *represalies*. — *Neu*. — *Tabaco*. — Drets de *Generalitats* o de *Bella* cedits a la Ciutat (1465). — Fracàs del dret marítim dels Inquisidors. — Pretensió dels Sobirans de no pagar les imposicions de la Ciutat. — Conflictes ab Pere lo Cerimoniós (1378), Martí I (1397 y 1404), Ferràn I (1415), Anfòs de Nàpols (1453), Joan II (1474), Ferràn II (1504), y Carles I (1538). — Exempcions dels Eclesiàstichs. — Finexen les exempcions dels Militars (1362). — Altres exempcions. — Franquesa de leudes dels barcelonins (1232). — Controversies de la Ciutat. — La lleuda de Tortosa colectada a Barcelona. — Sacrificis per mantenir lo privilegi de les lleudes contra totes les exaccions.

La principal font econòmica y la més sanejada dels barcelonins eran los *drets* o *imposicions* ab los que gravavan articles de consums y algunes transaccions. Son origen se pert en lo segle XII. En la època onzcentista, aquests emoluments eran del Comte y del Vescomte: après evolucionan, passant al Veguer una bona part (veja-s p. 293). També la Canonja y la Mitra procuran obtenir-ne. Y quan, en lo segle XIII, pren increment nostra vida municipal, nos trobàm ab que existían drets adquirits per particulars y entitats de tota mena, sense tenir manera, la Ciutat, de fer-los desaparèixer, unificant-los a son profit.

Començàm, donchs, a trobar varietat de condicions entre los habitants de Barcelona. A més dels ciutadans, que venían obligats a pagar totes les imposicions de la Ciutat, hi havían los forasters, de pitjor condició, puix demunt llurs mercaderies hi gravitavan majors gabeles. En cambi, los hòmens d'alguns llochs de les franqueses del Llobregat, eran exemptes de determinats drets de

consums imposats als ciutadans (veja-s p. 335). Los eclesiàstichs no pagavan cap imposició. Diversitat promotora de conflictes.

Explicavan los Consellers, en 1601, que «la Ciutat de Barcelona te dret y actió e jurisdicció a ella concedida per diversos privilegis reals aprovats per diverses ordinations y capitols de Cort, de poder posar drets e impositions sobre qualsevol robes, mercaderies, virtualles o altres qualsevol coses y exhigir aquelles y punir los defraudants», «confiscant les mercaderies y robes entrades en la present ciutat, sens denuntiar aquelles y pagar lo dret». Afiançavan aquesta consuetut immemorial los privilegis de 1357 (20 Agost), 1359 (17 Maig), 1363 (18 Janer), 1470 y altres posteriors (n. 1634).

Los orígens de les impositions barcelonines se perden en lo segle XII. Llavors la poca circulació de numerari feya regular los drets y obligacions en tributs ab especie o prestacions de serveys. De la general pobresa ne participava lo Sobirà, a qui, del segle XIII en avant, trobarèm contendint ab los séus súbdits per arrancar-los diners. La *cena reyal* fóu una de tantes prestacions en especie que conservà la Corona per tenir un impost més.

Nostre primitiu sistema econòmic feudal, merament encaminat a la defensa y autonomia de la patria, resultà deficient al emprendre, los Sobirans, la política d'expansió, puix impossibilitava la duració de les campanyes militars, a no apelar a exaccions de diner per medis extraordinaris. Los monarques tenen d'endeutar-se, y sols poden liquidar ses operacions financieres cedint als séus pobles llurs drets y atribucions. Enagenacions de la Corona que-s perden en los remots temps de la època comtal. Lo dret del pasturatge lo possehí Barcelona en 1025. Del segle XI o XII arrencarà la enagenació del *quint* de les preses marítimes, dret refermat en 1263, ab la aclaració feta en 1265, de que devía pagar-se si lo Rey prenía part en la expedició (n. 1635). La quinta part de les impositions municipals, que pertanyía al Monarca en les poblacions reyal, tampoch la pagava Barcelona. La reclamà, en 1621, lo govern del Comte d'Olivares, sense poder-la fer efectiva (n. 1636). Lo *quint* de les *trobos* o de *naufragi*, que pertanyía a la Corona, fóu cedit a la Ciutat en 1286 (n. 1637). Lo *bovatge* no s'exigia a Barcelona dintre lo segle XIII (n. 1638),

(1634) *M. N. A.*, v. VIII, p. 298.

(1635) Anfs IV, en 1424, confirmà la exempció del quint (*L. V.*, v. I, f. 226 y 227, y v. III, f. 28).

(1636) La reclamació del quint de les impositions barcelonines, també feta als mercaders de la Llotja per son dret de *periatge*, causà sensació. La Generalitat de Catalunya y los estaments militar y eclesiàstich s'oferiren a la Ciutat per defensar son dret. No recaygué resolució a la controversia entaulada, per enredar-se les autoritats barcelonines en altra nova y apassionada qüestió ab la Corona, motivada per lo nomenament del Prelat barceloní en Lloctinent reyal a Catalunya. — *M. N. A.*, v. X, a. 1621 a 1623, diferents jornades; v. XI, p. 682, hont se continúa una exposició, del 1634, deis Consellers en defensa del séu dret. — «Memorial de les constitucions de Cathaluña a ques contrafa per los procehiments que fan sobre la exacció del quint» (*Diversorum*, v. IV, f. 172).

(1637) *L. V.*, v. I, f. 94. — *Llibre Vermell*, v. I, f. 165.

(1638) Del 1284 es una protesta de que Barcelona no pagava *bovatge* (*Llibre Vermell*, v. II, f. 175). Per si axò fós poch, Jaume II, en 1299, vengué per 200.000 lliures, percividores a manera d'imposició, a

com tampoch lo *coronatge* (exempció que s'extengué als vassalls dels ciutadans en 1388) ni *maridatge* (n. 1639), ni *cena reyal* (n. 1640). Les controvèrsies ab que estigué la Ciutat y sos reys, per pretendre *coronatge* o *maridatge*, tant en temps d'Anfòs IV, com en 1624 per lo Comte d'Olivares, se resolgueren en favor del privilegi. En 1425, aquestes exempcions s'extingueren a les viles y llochs carrers de Barcelona (n. 1641).

Nostra municipalitat era prou generosa ab los séus reys, per concedirlos-hi rics presents d'argent y esmerçar quantioses sumes solemnisant llur primera entrada (veja-s p. 414). Per tant, de fet, tampoch dexava de pagar *coronatge*. Aximeteix per Nadal y Pasqua obsequiava als sobirans, si residian a Barcelona, y los compensava axís la franquesa de *cena reyal*.

La munificencia de Barcelona apar en los serveys pecuniaris prestats als séus monarques (n. 1642). Jaume I li devia, al morir, 60,000 sous; Anfòs II, 2,000 dobles y a més 11,000 morabatins per la construcció dels murs, y per lo propi concepte Pere II 60,000 sous. Jaume II saldà deutes, en 1299, otorgant-li franquesa de quisties y serveys reyal (n. 1643). En 1309 la guerra de Granada obligà al propi Monarca a manllevar 100,000 sous més, refermant lo privilegi del 1299, confirmat en 1313, ab la reserva de poder-lo derogar mitjançant certa suma (n. 1644). Del 1652 al 1697, serví als séus Reys, per diferents conceptes, ab altres 377,591 lliures.

tots los dels braços militar y reyal de Catalunya, lo *bovatge*, *terratge* y *herbatge*, cobrat per la Corona a cada nou regnat. Confirmant Anfòs III, en 1327, la venda del *bovatge* (*L. V.*, v. 1, fs. 116, 120, 142 y 144, y v. II, f. 249. — *Llibre Vermell*, v. II, f. 105. — *Antiquiori*, f. 124).

(1639) En 1328, la Ciutat donà voluntariament 100,000 sous al Rey per son *maridatge*, y aquest li confirmà sos privilegis y otorgà noves mercès (*Antiquo*, v. 1, f. 49, v. III, fs. 37 y 41). — A. 1388 (21 Novembre). Joan I ordena no exigir *coronatge*, en sa coronació, dels vasalls dels ciutadans (*Diversorum*, v. IV, f. 305). — A. 1430. Los receptors del «maridatge de la infanta germana del senyor Rey, qui han dada al infant de Portugal» pretengueren cobrar-lo de ciutadans de Barcelona. Una informació de testimonis fóu oberta, y en ella declarà, entre altres, Joan Bou (a) Llobet, vehí de Les Corts, dihent que «diuerses uegades es stat penyorat per coronació de Reys, ço es, per la Coronació del Senyor Rey en Martí E per la Coronació del Senyor Rey en Ferrando E per lo matrimoni de la Reyna de Castella E per la coronació del Senyor Rey vuy Regnant E totes les penyores qui per les dites coronacions e matrimoni li foren fetes per los comissaris qui n'hauien carrech, En apres foren a ell testes, axi com a Ciutadà de barchinona, sens pagar neguna cosa, ni negun dret, restituïdes e tornades» (*Diversorum*, v. III, f. 103). — Ferràn II, en 1500, se féu portar antecedents de les franqueses de *maridatges* y *coronatges* de que gaudian los barcelonins y llurs vasalls (*L. V.*, v. III, fs. 28 y 66. — *Llibre Vermell*, v. VI, f. 81).

(1640) Del 1419 es interessant explicació del dret de *cena reyal*, per informar-se la Reyna lloch-tinent quan lo podia exigir (R. 3109, f. 1). Se declara, en 1448, que n'erán quitis les llochs d'església, de militars o de ciutadans (*Letres Closes 1447-1449*, f. 161).

(1641) *Diversorum*, v. IV, f. 305. — *Llibre Vermell*, v. III, f. 57. — *L. V.*, v. III, f. 28.

(1642) Veja-s alguns escrits hont los Consellers recapitulavan serveys prestats als monarques en 1628, 1632 y del 1652 al 1697 (Concell de 9 Octubre 1628 y *M. N. A.*, v. XI, p. 583), y *Manifestación en que se publican muchos y relevantes servicios*, etc. (Barcelona 1794). — *Diversorum*, v. V, f. 77, y v. VII, f. 251).

(1643) Jaume II agrahia en aquest privilegi la cooperació de la Ciutat a la Corona y se li regonexia deutor, per diferents conceptes, de 250,000 sous, 2,000 dobles d'or y 300,000 lliures.

(1644) *L. V.*, v. 1, fs. 273 y 285. — *Llibre Vermell*, v. 1, fs. 1 y 34. Lo privilegi del 1299 se confirmà en 1305 y 1309. Les campanyes de Sardenya y la guerra ab Castella motivaren grans sacrificis a Barcelona en lo segle XIV. Dexà als séus Sobirans 15,000 lliures en 1321; un servey general (votat en

Usualment los ciutadans pagavan aquestes quantitats per via d'imposicions extraordinaries o *sises*. Prorrogada d'any en any, en 1292, la *cisa*, prometé Anfòs II que, mentres se colectàs, no demanaria *quistia* ni redempció del servey de guerra als barcelonins, encara que convocàs al Principat per l'usatge *Princeps namque* (n. 1645). També era molt general cobrar los serveys al Sobirà per *fogatge* simil del repartiment vehinal, tributant una quota cada *foch* o familia (n. 1646). Altra manera de fer dites recaudacions, fôu la de crear censals ab interès variable: fòrmula més gravosa al erari municipal, encara que de moment no ho fós tant individualment per quiscún ciutadà. Les constants pròrrogues d'algunes imposicions, en lo segle xiv, al donar-los-hi caràcter permanent, les convertí en dret perpetual de la Ciutat, puix los Monarques acabaren donant privilegi d'exigir-les sempre.

Es impossible seguir pas a pas tots los donatius en diners, les sumes esmersades en armaments navals y terrestres, y fins les fiances pecuniaries ab les que ajudà Barcelona als séus Sobirans (n. 1647). Favors recompensats ab confirmacions y ampliacions de privilegis y adiconant-ne algún de novell. La exempció del *borregatge* o *carneratge*, axò es, de no tributar los remats al passar per jurisdiccions particulars, s'extengué, en 1368, al reyalme de València (n. 1648). Privilegi que, com altres similars, fôu molt contradit (n. 1649) y virilment defensat, no redubtant en exir la bandera de Barcelona per vexacions dels carnicers en llurs bestians (n. 1650). Puix la Ciutat era tan celosa

---

corts) de 12 diners per persona y una contribució en los béns de un a dos diners per cada 100 sous fins a 1.000 sous, en 1323; 10.000 lliures en 1325 (*Llibre Vermell*, v. 1, fs. 16, 28 y 40, y v. 11, f. 125. — *Sumario Privilegiorum*, v. 11, f. 6. — *Antiquo Privilegiorum*, v. 1, fs. 31 a 34). Aquests donatius y emprèstits són inmacabables: en 1336, de 11.000 sous per dotar a la infanta Maria; dels anys 1342 al 1347, de 35.000, 40.000 y 50.000 lliures per les guerres del Marrochs y de Mallorca; en 1353, de 15.000 lliures; en 1354, de 30.000 sous per la guerra ab Gènova; en 1355, de major suma per la guerra de Sardenya; en 1356, de 212.000 sous per la guerra de Castella, que va seguint y en augment en los anys subsegüents fins al 1359, en que continua dita guerra, etc. Essent tan quantiosos los donatius de Barcelona ab Pere lo Cerimoniós, que, no sols li lliurà, en 1357, certificadoria dels grans serveys que la Ciutat li prestà, sinó que, en 1359, regonexia no devian tenir-se en compte a Barcelona y demés universitats catalanes, com a precedents, los donatius que li havian fet per les guerres de Gènova, Sardenya y Castella.

(1645) *L. V.*, v. 1, fs. 218, 255 y 260. — *Llibre Vermell*, v. 11, f. 102. — *Antiquo Privilegiorum*, v. 11, fs. 10 y 14. — *Antiquiori*, f. 165.

(1646) En 1359, per fogatges, se cobrà lo donatiu de 8.000 lliures al Monarca. — Veja-s p. 386.

(1647) *L. V.*, v. 11, f. 399. — *Llibre Vermell*, v. 1, fs. 47, 71, 107 y 114; v. 11, fs. 121, 127, 158, 181 a 184 y 373. — *Antiquo*, v. 1, f. 93; v. 11, fs. 79, 83, 91 y 96; v. 111, f. 73. — *Diversorum*, v. 11, fs. 1 y 5.

(1648) Fôu confirmat aquest privilegi en 1370 y 1378 (*Llibre Vermell*, v. 11, fs. 135, 136 y 233. — *L. V.*, v. 11, fs. 209, 401 y 402).

(1649) Puigcerdà, en 1395, pretenia exigir dret als carnicers barcelonins (*Llibre Vermell*, v. 11, f. 236). Són nombroses les sentencies en que-s confirma la franquesa dels pasturatges y herbatges, consemblants a les del 1355, 1453, 1454, 1493, 1598, etc. (*Llibre Vermell*, v. 11, f. 129; v. 111, f. 269, y v. 114, f. 129. — *Diversorum*, v. 111, f. 176. — *Sententiarum*, v. 1, f. 31. — *L. V.*, v. 11, f. 74).

(1650) En diverses ocasions sorti lo nostre *sagramental* per defensió dels carnicers barcelonins, penyorats per exigir-los-hi lleudes: en 1369 anà contra Crexell; en 1370, contra Jafer; en 1438 y 1441, contra Guimerà; en 1448 y 1450, contra Anglesola, etc. (*Ceremonial 1424-1456*, f. 147. — *Diversorum*, v. 11, f. 147). — També obtingueren, los Consellers, privilegi de nomenar guardes especials per lo bestiar (*L. V.*, v. 11, f. 424. — *Llibre Vermell*, v. 11, f. 251. — *Gratiarum*, f. 199. — *Antiquo*, f. 225).

del privilegi d'exempció de lleudes que, observant en 1373 y anys subsegüents (n. 1651), com «per ignorancia o per espatxament de camí», «alguns ciutadans anans per mar et per terra, paguen algunes leudes, ribatges et pasuratges», los comminaren ab multes si los pagavan. Y encara més, al otorgar les cartes de ciutadanatge, les exigian jurament de que no pagarian dits impostos.

D'entre los préstechs en diner fets per la Ciutat als séus Reys, tóu mólt important y tres segles més tart encara donava joch, un que, en 1429, concedí a Anfòs IV. Enredat aquest Monarca en les lligues y contralligues d'Italia, sempre freturava diners. Venia d'entregar-li 15,000 florins en 25 Abril 1429 «de sa mera liberalitat» (n. 1652), quan li-n demanà 100,000 florins més. Barcelona, ab major esforç, li empretà 27,500 lliures (20 Juliol 1429), rebent de pensió anyal 27,500 sous, que equival al 5 per 100. Lo rey donà en garantia los emoluments reysals de Tortosa y Tarragona, assenyaladament la lleuda de Tortosa, per tot allí hont se colectava, lo *dret dels Italians*, lo *dret dels Alemanys*, los molins reysals ab ses rendes, lo dret de cops y lo de les carniceries de Barcelona ab sos lloïsmes, lo pes del Rey y les rendes y drets de la batllia general de Catalunya, de qualsevol lley que fossen (n. 1653). La darrera garantia implicava una hipoteca en les jurisdiccions de la Corona. Y si abans, los Consellers, ja protestavan de que enagenàs lo Monarca pobles de la Vegueria de Barcelona, per lo que a aquesta perjudicava (n. 1654), ab major motiu d'ara en avant se conceptuarà lesionada nostra Ciutat de tot lo que tendís a reduhir-li la seva garantia (n. 1655). Mes Joan II, perdent tot frè y

(1651) *Testaments dels Consellers*, a. 1373, f. 20, y a. 1395 y 1396.

(1652) No es possible saber los diners que donà Barcelona a Anfòs IV per mancar la major part de la documentació dels primers anys de son regnat en l'Arxiu Municipal. D'una entrega que li féu en 1420 són les següents ratlles: «com lo senyor Rey haia *nouament emprada* la dita Ciutat de certa subuenció pecuniaria, E lo Consell de la dita Ciutat haia deliberat de subuenir al dit Senyor XXXX^m florins dor daragó, obtenint emperó de aquell certes reformacions de priuilegis e algunes altres gracies e libertats» (*Testaments dels Consellers*, a. 1420, f. 10. — *Clavariat 1429*, f. 18).

(1653) Encara lo Concell de Cent, en Juliol 1431, donà graciosament al rey Anfòs altres 4,400 lliures (*Clavariat 1431*, f. 116). Los primers 27,500 sous de pensió del censal, ingressaren en la caixa comunal lo 26 Octubre 1430 (*Manual 1429-1433*, f. 28. — *Diversorum*, v. 1, fs. 124 y 206).

(1654) Manifestarem en la p. 530 com protestavan los Consellers de les enagenacions de llochs en perjudici de la Ciutat y Vegueria. Reclamacions contra les vendes de les jurisdiccions de Montornes, La Roca y parroquies, Paldu y Vilaçar se consignavan en *Testaments dels Consellers*, a partir del 1371. En 1373 se menava controversia ab lo Rey perque retornàs a la batllia de Barcelona les batllies de Cubelles y de la Guialtrú, que, essent-ne, les ne tragué (*Testament del 1473*).

(1655) En 1437 protestaren, los Consellers, de la venda que féu lo Rey de la vila de Molins de Reig y Santa Creu del Orde a Galceràn de Requesens, per ésser consemblant a la donació de Badalona a Pere de Sant-Climent, que lo Rey revocà. — En 1443 s'oposaren los Consellers al arrendament del dret dels Alemanys per 10 anys y preu fort de 200 lliures: volen que s'arrendàs, en tot cas, «en encant publich et al mes donant et si axis fà, trobarsen ha mes de DCC lliures cascun any». Recomanan los Consellers als séus successors s'hi oposen «que no sie fet forat al contracte: quar si vna vegada se descosia, nos porie tornar sarcir et tota l'ayga ne exirie». En 1473 tracta la Ciutat de que la Batllia General recobre les gracies y alienacions verificadas durant la guerra, ab la mira de saldar sense dèficit. Puix la Ciutat ne sortia perjudicada, per les alienacions, de més de 13,000 lliures «e quescun any ne

odiant a la Ciutat sublevada (1462-1472), enagenà quasi tot son patrimoni.

Lo préstech del 1429 s'amplià al dexar 12,100 lliures a Joan II en 1460 (18 Janer). Es lo que en la administració municipal de llavors se coneix per *censal del rey Joan*. S'estipulà lo for de 25,000 sous per 1,000 sous de pensió, cobrant-ne anyalment 484 lliures, lo que representava un 4 per 100 d'interès. Hipotecà lo Monarca les metexes rendes y drets que figuravan en la operació financiera del 1429. Fóu una garantia flaca, puix en 1315 les rendes de la Corona no arribavan a 3,500 lliures anyals y advertint que eran més sanejades que cent anys després, conservant los calls juhichs al plè de son esplendor (n. 1656). Corrent los anys, se demostrà la insuficiencia de la garantia. Tan poch redituavan los drets de la Batllia General, després de les enagenacions de Joan II, que en los séus derrers anys foren entregats a un colector de la Ciutat, fent-hi *tornes* y pagant-hi *de buyt* (dèficit) anyalment prop de 1,500 lliures. En l'any 1501 eran «degudes de *rosechs*» de les pensions, més de 45,000 lliures. Se tractà de capbrevar aquestes rendes: après se-n féu *greuge* a les Corts del 1503. Decretaren los Provehidors de Greuges, en 1504, que la Ciutat devía estar en pacífica y plena possessió de tots los emoluments a ella especialment obligats «e encare han condemnats a solutió de les pensions dels dits censals, los bens dels reys don Alfonso y don Joan». Ferràn II, en 1510, féu un regonexement d'aquest deute, constatant que, les rendes hipotecades, no valían de bon tros les pensions pagadores. Per axò, en 1514, consignà 9,196 lliures a que montavan les pensions atrassades del censal del rey Joan als marquesats d'Oristany y de Gociano, en la illa de Sardenya.

En 1565 (15 Juny) y 1599 la Corona lluhí lo censal del rey Joan. Sols subsistí lo del rey Anfòs, ab dèficit constantment major. De tal manera que, en una liquidació de 4 Abril 1612, lo Rey devía 83,683 lliures de pensions, quantitat que, en altra liquidació de 4 Abril 1626, pujava a 87,683 lliures, sense comptar lo capital de les 27,500 lliures (n. 1657). En la segona meytat

---

paguen de 1 m CCCC en sus». — Encara del 1508 al 1522 s'oposà, la Ciutat, al privilegi de Ferràn II, inseguint altre de Joan II, otorgant la jurisdicció civil y criminal d'Aramprunyà als March, puix dita Baronia estava enclosa en lo Territori de la Ciutat, subjecte a la jurisdicció civil y criminal dels Consellers, y a més lesionava los emoluments de la Batllia General (*Testaments dels Consellers*, a. 1437, f. 8; a. 1443, f. 10; a. 1473; a. 1508, f. 13; a. 1522, f. 11. — *R. B.*, v. II, f. 182).

(1656) Un document revela quals eran les rendes de la Corona en 1315: valían les Moles de terra, de mar y del *caball fust*, 560 sous; les lleudes de vin de mar y de terra, 1,550 sous; del peix y de les olles, 260 s.; dels maells y censals llurs, 1,550 s.; dels molins reials ab la farneria, 22,000 s.; los juhéus del Call, 24,000 s.; lo *quintar*, 180 s.; lo *roudor*, 4,000 s.; altres lleudes acostumades, 6,000 s.; molins del Coll de la Celada, 3,000 s.; emoluments de la batllia, 3,000 s. Feyan, en total, 3.305 lliures. Y si bé aquí sembla pot haver-hi en lo document que figura en la *Colecció de documentos del A. C. B.* (v. XII, p. 235) alguna deficiencia, com lo guany de la moneda barcelonina, en cambi hi figura alguna renda enagenada, com la del *quintar*. Anfòs II donà en penyora de 24,000 sous a ell dexats p. r Anàu de Busquets y Jaume de Palàu, lo *quintar*, ab les roves, mitges roves, lliures y altres peces, retenint-se un cens de 40 morabatins; Jaume II, en 1313, traspasà la hipoteca del dret del *quintar* a Jaume Oulomar, ab cens de sols 20 morabatins, a carta de gracia (*Diversorum*, v. V, f. 149).

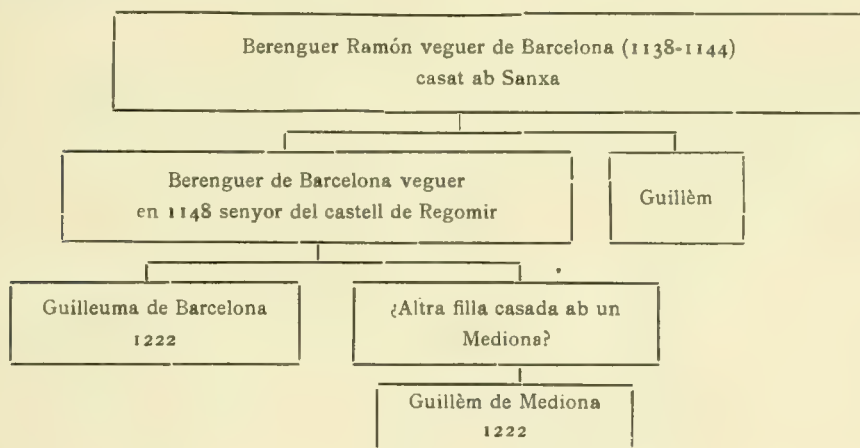
(1657) *Diversorum*, v. I, f. 120; v. VI, f. 293; v. VII, fs. del I al 66.

del segle xvii, la Corona pretenia haver-se extingit aquest censal, mentres que la Ciutat lo reclamava (n. 1658), acabant lo deute, en 1714, ab la desfeta y pèrdua de Barcelona y de tots sos privilegis y drets.

Existian en lo segle xi les lleudes o tributs posats al ferre, peix y demás articles, drets venuts per lo vescomte Guislabert Udalart al veguer Bernat Albert. Ab ells vengué altres drets de nova creació (*usaticos novos*), posats en 1113 per lo Veguer, en combinació ab lo Comte (veja-s p. 268 y ns. 533 y 534). Lo càrrech y drets del Veguer, llavors tenian caràcter hereditari o patrimonial. A mitjans del segle xii, la familia *Barcelona* són veguers de nostra Ciutat. Segurament a la circumstancia d'exercir aquest càrrech y a la de possehir alguns drets de consums, degueren son nom de fonts de *Barcelona*, quan aquests se forman, devallant de les localitats dont tenen béns patrimonials o castells. Heredà als primers veguers Guillèm de Mediona, segons compendiadament indica lo senzill arbre genealògich aquí continuat:

Anfòs I (1162-1196) (L. V., v. 1)

Los drets del Veguer, en lo segle xiii, són coneguts per *lleuda de Mediona*. Los successors d'En Guillèm no se-ls dexan arrebaçar y lo temps

(1658) En 1663 qüestionava la Ciutat ab la Batllia General la annua pensió del censal predit, de 1,100 lliures que del 1656 no havia cobrat, puix pretenia «lo procurador fiscal de la Batllia general, que aquest credit restà extint ab la mercé que S. M. (Déu lo gde.) fou servit fer, de remetre a la Ciutat lo que ocupà de las ataraçanas en lo any 1640; sobre la qual pretentió y ha causa pendent en la ballia General, pretenent la Ciutat que no resta extint dit censal, sino sols los altres credits y emprestits fets per la Ciutat al Rey nostre senyor ab special hypothea de la Ballia General» (D. C. B. 1663, sense foliar).

legalisà la injustícia. Puix tals drets se formaren a laombra del ofici de veguer y del de vescomte. Però la història dels emoluments feudals està rublerta d'exemples similars.

També foren, los *Barcelona*, propietaris del castell del Regomir, que dominava una de les entrades de la Ciutat. Per ell eran feudataris de la Esglesia barcelonina. Lo poderiu d'aquesta, prou fort en nostra Ciutat, augmentà ab la donació de l'arenal de la mar que li féu Pere lo Catòlich en 1210, qui també li confirmà, en 1213, les lleudes marítimes (n. 1659). Drets y lleudes solidats al entrar lo segle XIII, per comprar la esglesia, los que possehían Guillèm de Mediona y sa muller Saurina de Castellet (1213) (n. 1660).

Pochs anys després, en 1221, fóu necessari precisar, per tarifes reyal, la quantia que per lleuda pagavan los diterents articles y com se repartía sa colecta entre lo Monarca, los Mediona y la Esglesia barcelonina. Dites tarifes posan de manifest que la lleuda gravitava sobre mercaderies de Barcelona, y també sobre altres especials cobrades per tota Catalunya, des de la Clusa (pas dels Pirinèus al entrar al Rosselló) fins al Segre (n. 1661).

En determinades mercaderies, la tarifa ensenya que lo dret era partit entre En Mediona y lo Rey, com v. g., lo pebre, líl, gíngebre, incens, canyella, estany, çoure, alúm, cera, seda, cuyrà, pells, llana, fustaní, panyeries, esclàus, *besties cavallines*, aràm, plom, safrà, orpiment, etc. Altres drets los compartía En Mediona ab lo Bisbe de Barcelona, com sarments de ceps,

---

(1659) A. 1213 (18 Abril). — Confirma Pere I a la nostra Sèu la donació «quam proavus noster felicis recordationis R. Comes barchinone fecit eidem sedi Barchinone in uita beati ollegarii tunc archiepiscopi terrachone de omni decima omni leudarum et usaticorum quas et que idem comes habebat et filius eius habiturus erat per eum de omnibus nauibus que ad barchinonam ueniunt uel modo exeunt aut transeunt et donacionem etiam quam prefatus Comes eidem sedi in uita dicti Ollegarii fecit de omni decima monete Barchinone que tenebat per episcopum barchinone» (*L. A. E. C.*, f. 193, d. 522). — Veja també p. 239 y n. 435.

(1660) A. 1213 (27 Abril). — La reyal aprovació de la compra que féu la Catedral a En Mediona diu, entre altres coses: «Concedimus et laudamus uobis dilecto nostro dompno Berengario venerabili Barchinonense episcopo et succesoribus vestris per nos ecclesie barchinonensi plenam licenciam et liberam facultatem emendi et acquirendi et vestris et ecclesie barchinonensis perpetuus usibus applicandi quibuslibet modis leudas census usaticos et omnes consuetudines tam terre quam maris et omnia alia que in domibus et plàteis Guillelmus de midiona et Saurina de castelleto uxor eius per nos habent aut tenent aut possident aliquo iure uel eis competunt aut competere debent ullo modo in barchinona et terminis suis et a flumine lubricati usque in flumen bisocii et a colle de cerola usque ad centum miliaria infra mare. Ita quod hec omnia et singula habeatis et possideatis plenarie et potenter et sine omni diminutione et contradictione in pace per vestro perpetuo alodio franco, libero et immuni» (*L. A. E. C.*, v. 1, f. 193, d. 523).

(1661) Es remarcable que en una sentència del Virrey, de 24 Novembre 1570, declarant franschs de la lleuda de Mediona als hòmens de les franqueses de Sant Just des Vern (que està en lo Cartoral que anotàm en la n. 879) com a antecedents de la present lleuda, se consigna la donació de Guilleuma de Barcelona, filla de Berenguer, a son nebot Guillèm de Mediona, feta en 1222 (12 kal. Agost), o sia, ab posterioritat al Reglament del 1221. També dóna compte d'existir un regonexement feudal (sense data) fet per Berenguer de Barcelona al Bisbe de Barcelona, del féu del castell del Regomir. D'aquí, tal vegada, que determinats drets de la leuda s'haguessen de compartir ab lo Prelat, com a senyor directe del castell del Regomir. Lo Reglament del 1221, lo publicà Capmany en *Mèmorias històricas*, etc., v. II, p. 3, traçant-lo del *L. V.*, v. 1, f. 210.

cireres, prunes, peres, pomes, nespres, quartà del oli, portadores, botes de ví, sogues, escombres, senalles, les llengües dels maells, llomillos, moltons, anyells, porchs, etc. Uns quants n'hi havia que pertanyían a En Mediona sol, com la sal de Cardona y sal comuna, oli, sucre, mel, boix treballat, ví, sofre, peix salat, etc. També percevia determinades pensions, ja en diners, ja en especies, en alguns obradors (especificant-se llurs noms) y en los oficis de drapers, taverners, çabaters, mercers y flequers; los derrers li donavan un dinar setmanal. A la venda de qualsevol nau, gran o petita, a un foraster, devia pagar-se lo vinté a En Mediona. Lo maell major passà de Na Guilleuma a En Mediona, d'hont li pertocavan les budelleres que n'exissen.

Sols lo que aquí exposàm ja mostra regnà confusió en los drets municipals.

Los ciutadans barcelonins estavan exempts de la lleuda de Mediona (n. 1662); la devían pagar les mercaderies entrades per forasters. Axò se prestava als fraus que sorgiren a tota època fingint que les mercaderies eran de ciutadans, no essent-ho. Volgueren evitar-ho los lleuders, en 1371, pretenent examinar los llibres dels comerciants (n. 1663) y en 1410 ab jurament o manifest dels articles enviats (n. 1664), no obtenint resultat sa pretensió.

La propietat de la lleuda passà a diferents persones dites *Herèus de la lleuda*. Lo dret fôu vulgarment conegut per *lleuda reyal y de Mediona*, fins al temps de sa extinció en lo segle xviii.

No podèm seguir los incidents que la lleuda promogué per la cupiditat d'En Mediona (n. 1665) y la de sos successors, defensant-se les autoritats barcelonines dels majors drets que sempre pretenían percebre, donant sovint publicitat a les seves tarifes. També motivaren qüestions los lleuders, volent-la colectar en llochs que no eran los usuals y encara pretenent-la exigir dels ciutadans. Per aquest motiu, en 1496, los Consellers manaren als *portalers* o guardes dels portals que sols cobrassen los drets de la Ciutat y de la Diputació; però no los de Mediona, puix abusavan.

En 1591, se negocijà de ferm en la extinció de la lleuda barcelonina, comprant la Ciutat al Rey y al Capítol Catedral (n. 1666) llurs respectives

(1662) A. 1268 (11 Març).—Sentencia del Batlle declarant que los ciutadans de Barcelona, portant ví a la Ciutat per terra o per mar, no han de pagar lleuda (*Diversorum*, v. II, f. 42).

(1663) A. 1371.—Qüestionava Barcelona ab los lleuders de Mediona, la pretensió de que los mercaders «los degen ensenyar lurs cartorals, per ço que ells puxen veure les mercaderies quis aporten en les naus et vaxells de persones stranyes, la qual cosa es contra costum antich de la Ciutat et qui tornaria en gran dampnatge daquela» (*Testaments dels Consellers*, a. 1371 y 1373).

(1664) A. 1410.—Tres eminencies de la jurisprudencia catalana, foren designats en àrbitres de les qüestions entre los lleuders de Mediona y la Ciutat, per oposar-se aquesta a la pretensió d'exigir manifests o juraments als comerciants: Bonanat Pere representava als lleuders, Jaume Calliç al Muncipi y Guillèm de Vallsecà era lo tercer (*Testaments dels Consellers*, a. 1410, f. 5).

(1665) A. 1225 (4 Janer).—Lletra de les autoritats barcelonines al Rey, quexant-se dels enganys y mentides d'En Guillèm de Mediona, en lo fet de la seva lleuda (*Llibrè Vermell*, v. II, f. 345).

(1666) A. 1591 (1 Abril).—«Los Mag. consellers, cap y ters absents y la vuytana de las lleudas de Mediona y real elegida per lo consell de cent celebrat a XXV de abril 1588, en lo qual foren presents lo señor Alós colom, federich de vilana, Melchor bertrola, francesch Pedralbes, nicholau ferrer, francesch

porcions. Al que s' esguarda als drets del Sobirà, finalisaren los tractes en 1599, donats a la Ciutat, en compensació del censal del rey Joan (n. 1667). En 1605, lo Capítol Catedral vengué la seva part de lleuda de Mediona als Consellers. Però la porció dels *herèus d'En Mediona*, la major y més important, may pogué adquirir-la (n. 1668). En 1680 s'agriaren les relacions entre uns y altres, y veient los Consellers que s'aplicavan tarifes exagerades (n. 1669), les revisaren, manant excloure-n les mercaderies que en 1221 no eran conegudes y que, en 1680, pagavan la lleuda. Subsistí fins lo segle xviii.

Era aquesta lleuda per forasters: los barcelonins sols pagavan los drets y imposicions de la Ciutat. Les quals radicavan en moltes mercaderies, donant-nos-en Bruniquer una relació (n. 1670). No es complerta, puix ell meteix, en altre apartat del cap. L, deya que, en 1357, segons los albarans dels racionals, les imposicions de la Ciutat eran setze, y al detallar-les, ne consigna algunes que no nomenava en la relació primera (n. 1671). Durant lo segle xiv, pagavan

---

Pons, barhomeu esteve, ajustats dins la instancia del consell de trenta, fou feta deslberatió y conclusió per los dits señors consellers y vuytena de dites lleudes, Ques procure de passar auant lo tracte se te de comprar la lleuda real del batle e general, y algunes altres porcions, sis poràn comprar: y que per los portals se posan les tarifes estampades que te la present ciutat sobre la exactió de dites lleudes que ja en altra temps y son estades posades y que aquelles fassen seruar, manant als lleudes no cullen dites lleudes, sino en los llochs destinats per dit affecte, conforme la tarifa y no en los portals, com sia contra priuilegi: perque lo mes prest puguen los señors consellers auisar als botigués de comandes, candalers de cera, botiguers de teles, vedries y altres, que no paguen sino conforme a las taritas stampades» (D. C. B. 1591, f. 60). En 1594 no s'havia comprat encara.

(1667) Ja s'havia lluhit en 1565 (L. V., v. II, f. 417).

(1668) En nom dels *Herèus de la Lleuda*, negocijavan ab la Ciutat, en 1680, dos d'ells, axò es, lo canonge Francesch Maymó y lo «noble Don Josep Galceràn de Cartellà Cabestida Erill Cardona Fons y Desplà Baró del Albí». Pretenian obtenir, a cambi de la lleuda, retenint-se d'ella lo dret del ví, la part que la Ciutat hi tenia en dit dret, a fí de reunir tota la colecta del ví en una mà.

(1669) La segona tarifa que d'aquesta lleuda conexèm, après de la del 1221, es la que-s publicà en 1680, y de la que n'havèm vist la relació oficial manuscrita titulada «Memoria o llista de las cosas que pagan lleuda, segons estàn contengudas en la tarifa real y del que deuen pagar segons aquella y lo que los arrendataris cobran de ditas cosas» (D. C. B. 1680, f. 377).

(1670) «Antiguament la Ciutat exigia diversos drets apellats en diversos noms, ço es, Farina, Vi y Verema, de Cabecatge que es lo dret de la carn, dret de pes ques exigia a la botiga del Pes del Rey y era de tota specieria. lana, stam, mel, cofoll, estany, plom, coure, sagins e tota altre mercaderia ques venés a pes, exceptat emperó or, argent, anells, pedres preciosas, ne perles, peix fresch, ne salat, ne figas secas, adzebib, ne cordobà, ne altres cuyrams, ne pega, ne alquitrà. Imposició de la graxa ques pagava de oli; peix salat, figues secas, adzebib y de tota altra fruyta seca; roudor, gotzema y totas altres herbas quis venen a mesura; libants, stores, sarries e tota altra roba de palma, de jonch e de gerb; pega; alquitrà; paper; imposició de la peya y era de las robas ques venian al encant; y en assò eran compresos matalassos, travessers, coxins, y vànoves, encara ques venessen en casa dels mateixos matalafers o vanovers; imposició de les honors que ja es dit desobre; dret de florí e mitg florí per bota de ví. Imposició de la pelleria. Imposició de flaçades, canamasseria y eran de flaçades, barragans, cuberters, exelons, draps de senyals, draps de ras y bancals; imposició de la fusta; imposició de les armes y merceria y eran coltells, capells de ferre, cuyraces e totas altres armes, encara que fossen guarnides d'argent o de perles, guants de lana et de malla, braçals, musaquins, gamberes, cuxeres, faldes, sabates de ferre, guoleros y crochs de ballesta, celles, frens e tota altre natura darmes semblants. Imposició del cuyram, ys pagava dret per lo venedor y comprador toties quoties etc. en la Ciutat y término de Barcelona».

(1671) Les setze partides ab que s'agrupavan aquestes imposicions en lo segle xv, representan 22 articles. Axis los refereix Bruniquer: de les besties, dels barragans, de les armes, del peix salat, del cuyram, de la fusta, de la pega, de la draperia, de les honors, del pes del argent, de les mercaderies de

los barcelonins tres diners per lliura sobre infinitat d'articles de consúm, com eran oli, peix salat, figues seques, *etxabib*, flaçades, *barragans*, draps de senyals, *carratals*, les meses, les armes, la payeria, cuyrà, los honors y possessions, olles y obra de terra y vidre, moles, rajoles, calç, guix, les carns y algún altre. Pagavan de dret dos diners per lliura, en 1358, l'or y l'argent obrat y per obrar y les mercaderies marítimes al carregar y descarregar. En tota draperia satisfeya tres diners lo comprador y tres malles lo venedor. La imposició del peix fresch y del ví era, en 1358, la vuytena part del preu.

Los drets de la Ciutat los pagavan sos vehins o burgesos; però no los *forans* o que habitavan les parroquies de fora los murs de Barcelona. Començaren los Monarques, en 1350, concedint que temporalment contribuïssen a les despeses militars (n. 1672), y en 1369, donant a la Ciutat privilegi d'imposar drets al pà, carn y ví en lo Territori. Toparen ab formidable resistencia: però novament decretat per Ferràn II poder imposar drets en lo dit Territori, l'Infant Llochtinent manà s'hi sobressegués (31 Agost 1483). Sobressehiment tot seguit revocat (12 Setembre 1483). Però fins la sentència reyal del 1489, Barcelona no cobrà drets dels forans, començant per la imposició de la carn, seguint-se-li, en 1491, la del ví y verema, etc. (n. 1673).

Los drets sobre aquests articles subsistexen sense mutacions sensibles tres cents anys o més, variant-se la quantia del impost. Apar com a reforma primera la del 1598, al crear-se lo *dret Nou* a base d'una conjunció dels vells.

Malhauradament, poch s'ha investigat sobre la historia econòmica de Barcelona. Per axò necessitarèm donar algunes explicacions del significat y caràcter d'aquests drets, quina major part radicava en articles de consúm.

Dret de periatge, també dit d'*imperiatge*. Consistia en lo $2\frac{1}{2}$ per 100 del valor de les mercaderies marítimes (veja-s p. 431). L'ingrés estava dedicat exclusivament al Comerç y l'administrava la Llotja, ab autonomia absoluta. Per eludir pagar periatge, les mercaderies se «descarregan per alguns llochs o parts de la costa. E poc après e per auant les fan portar o venan en barcelona, volents scusar aquellas, pus venan per terra e per terra entran en barcelona, e axi se sforsan de no pagar lo dit dret del pariatge». Los Cònsols de la Mar y son concell, en 1499 (17 Juny), determinaren cobrar periatge de totes les mercaderies que-s descarregassen en qualsevol lloch de la costa, venint per

---

la mar, del ví, de la farina, de la carn, de la quartera, del peix fresch, del vidre, de la cera, de les moles, del guix y de la calç.

(1672) A. 1350. — La imposició del pà y del ví al Territori de Barcelona es concedida a la Ciutat una temporada més per indemnissar-se del armament de dues galeres (*Llibre Vermell*, v. 1, f. 192, y v. 11, f. 116. — *Antiquo*, v. III, fs. 67 y 69).

(1673) La imposició de la carn y del pà en benefici de la Ciutat, quedà ben establerta, en 1489, en los pobles forans o del Territori de Barcelona, axò es, Sants, Provençana, Cornellà, Sant Boy, Castelldefels, Gavà, Sant Climent, Santa Creu d'Olorda, Sant Joan Despi, Sant Feliú, Sant Just, Esplugues, Sarrià, Sant Andréu, Sant Martí, Santa Coloma y Badalona, la que motivà nous altercats ab dits pobles, sense cap resultat positiu per los metexos. — En 1524 (11 Setembre) se limità lo nombre de porchs que podia criar cada particular dintre lo Territori.

terra a Barcelona (n. 1674). En 1634, lo Rey exigí lo quint del periatge, que recusaren pagar-li los Cònsols de la Mar.

Dret de la peya: era de quatre diners per lliura pagades per lo comprador y altres quatre per lo venedor, de lo que-s venia al Encant (n. 1675). Corredors de peya o de coll, se deya als encarregats de vendre al Encant. Fóu extingit lo dret a 29 Octubre 1569.

Dret de la pellicería, axò es, de les pells sumptuaries, se declara en lo ban del 1406 (5 Maig), que comprenia «vayres, també panxa, com grisos, herminis, esquirols, martes, fahines o britaies».

Dret dels barragans, que pagavan, no sols les teles especials fetes de pell de cabra, nomenades *barragans*, si que també los demás draps similars (veja-s n. 1670). Cuydava del dret lo Cònsol del Pont d' En Campderà, a qui, al pendre possessió, en 1710, se li donà «la clau de la caixa ahont estan recon-dits los cellos o encunys per picar los draps, lo sagell de ferro per sagellar los draps, lo anell ab las armas de la Ciutat y los patrons per lo tint» (n. 1676). En lo ban del 1403 (14 Novembre) se diu que dit dret s'extenia a flaçades, barragans, «draps de senyals, draps de cotó tints e no tints, draps de lli, e de stopa o de canem, o altres draps semblants quis venan a canes o en pessa» (1677).

Dret de les besties, radicant en les tranzaccions d' animals que solian efectuar-se a la Rambla. En 1459, la Ciutat construí un portxo «prop lo portal de la bocaria per repayre dels corredors de bisties que aquí stan» (n. 1678). Aquesta y altres tranzaccions duyan moviment constant a la Rambla. En 1548 (25 Novembre), se construiren pedrissos al Plà de la Boqueria, per seure los bergants o fadrins que allí acudia a cercar colocació.

Dret d' ancoratge, similar al actual dret de port. Devallava de les facultats otorgades per lo Monarca a la Ciutat per imposar drets a la navegació y ab son produyt reintegrar-se de les despeses que-ls hi ocasionavan determinats armaments contra pirates o enemichs del Rey. Imposició que, en lo segle xiv, començà, com tantes altres, ab caràcter tranzitori, acabant tenint estabilitat completa. Lo trasbalsament de mercaderies d' un vexell a altre, dintre lo port, pagà, en 1349, tres diners per lliura del séu valor. Cuydava del dret un *Mestre Portolà*, un Notari y un Racional. En 1497, Ferràn II otorgà permís per arrendar-lo, segons se solia fer ab les demás imposicions (n. 1679).

(1674) *Diversorum*, v. 1, f. 145.

(1675) *Diversorum*, v. vi, f. 162, bans sobre emoluments y drets dels corredors de peya.

(1676) *Manual 1710*, f. 122.

(1677) *Diversorum*, v. iv, f. 289.

(1678) *Clavariat 1459*, f. 97.

(1679) *L. V.*, v. iii, f. 69. — A. 1391. Per l'armament de dues naus, Barcelona obtingué autorisació per imposar cises a les naus y lenys que arribassen al port durant lo beneplàcit del Rey (*L. V.*, v. ii, f. 58). — De 1496 a 1546 es una llista de les naus que adeutaren aquest dret, treta dels comptes dels recaudadors, que Capmany publicà en *Memorias históricas*, v. iv, Apèndix, p. 22.

Dret de cops. Diu una relació datada en l'any 1635, que lo Rey té a Barcelona «una mesura pública en la plassa, ha hon, los qui venen en dita plassa tot genero de grà, se servexen de dita mesura y per aquella pagan cert dret, ques diu de mesuratge dit de cops». Estavan afectes a la imposició los blats dels ciutadans venuts dins Ciutat, però no los venuts fora. En lo dret de cops hi tenia part la familia Grunyí, propietaria de la pescateria, traspasant-lo, en lo segle XII, a la Almoyna de la Sèu barcelonina, que après l'arrendà (n. 1680).

Prou tractà la Ciutat d'obrir bretxa en lo dret de cops, discutint-lo ab lo Capítol (n. 1681) y enfranquant del meteix al forment procehidor de les collites dels ciutadans, en 1300, y al dels tranzeunts, en 1379 (n. 1682). Mes lo dret, ferm com una roca, tot ho resistia. Escrivian a aquest propòsit los Consellers en 1585: «Entre les causes molt principals per les quals esta ciutat pateix grans caresties sie lo dret que vulgarment se diu *dels cops*, part del qual reb V. M.¹ e part lo bisbe de Barcelona e altres hereters, per quant es cert que per respecte de dit dret de cops, ninguns mercaders strangers, ni altres persones, volen aportar forment a esta ciutat; ans los quin tenen, fugen della yl venen en altres parts; de hont reb notable dany la provisió de forments, que altrament esta ciutat y los poblats en ella vendrien» (n. 1683).

Se defraudà, lo dret de cops, de dues maneres: ab mesures majors y venent lo blat a bell ull o a bona vista. Lo Rey, en 1292, manà mesurar ab la quartera reyal; ordre revocada en 1329, devant les reclamacions de la Ciutat. Aquesta també contendí, en 1332, ab la Mitra sobre la quartera. Los venedors abusavan ab la diversitat de mesures empleades, segons fossen los articles, escursant-les fraudulentament. En 1266, la quartera usada per los blanquers al comprar espígol, lentiscle y altres herbes, en lloch dels 28 cops que s'hi mesuravan, sols ne donavan 26. Se-n quexaren al Monarca, restablint la mesura vella (n. 1684). En 1346, més fraus originaren fós declarat, que, una quartera tindria 12 quartans. En 1378, se senyalaren 10 quartans a la quartera del blat y 12 a la del ordi (n. 1685). Confusió fomentada per la general resistencia a la unitat de mesures. Arrèu de Catalunya, eran generalment refusades les mesu-

(1680) R. 43, f. 39. — En 1632, lo Capítol arrendava la seva tercera part en lo dret de cops, obtenint-ne unes 27 lliures al any (*Comptes de la Caritat de la Sèu, 1633-1635*, t. 23, A. C. B.)

(1681) *Diversorum*, v. 1, fs. 105 y 108. — Sobre lo repartiment del dret de cops entre lo Prelat y los particulars que l'heretaren, donan molta llum la sentència arbitral del 1332, les dues concordies del 1370 y 1545 y la disposició del 1362 (*Diversorum*, v. 1, fs. 98, 105 y 108).

(1682) *L. V.*, v. 11, f. 406. — *Llibre Vermell*, v. 1, f. 25. — *Communi 17*, f. 116.

(1683) Les controversies mantingudes entre la Ciutat y la Esglesia per la abolició d'aquest dret, com les disposicions reyls de 1370 y 1394, de poch serviren. — *Llibre Vermell*, v. 1, f. 121. — *Diversorum*, v. 1, f. 108. — *Sententiarum*, v. 111, f. 147. — *M. N. A.*, v. v, p. 527.

(1684) R. 15, f. 29.

(1685) *L. V.*, v. 1, fs. 335 y 374. — *Llibre Vermell*, v. 1, fs. 46 y 183. — *Diversorum*, v. 1, f. 113. — *Sententiarum*, v. 111, f. 148. — *Gratiarum*, f. 30. — *Antiquo privilegiorum*, v. 1, f. 44, y v. 11, f. 66. — En 1390, se prohibi als mesuradors de blat, revendre blat, fruytes o llegums (*L. V.*, v. 11, fs. 91 y 269). Veja-s los pregons del Batlle General del 1478, 1548, 1616 y 1624 (*Diversorum*, v. 1, fs. 133, 137 y 250).

res barcelonines. Cessa aquesta resistència al finir lo segle *xvi*, presentant-ne exemple Banyoles, que les adoptà en 1592 (n. 1686).

Per evitar la defraudació del dret de cops comprant a bell ull, lo Rey, en 1600, prohibí vendre «a vll ni a bona vista, forment, ordi, mestall, auena, espelta, o altres blats menuts, ni sporgaries, etc. ans haja aquella vendre e mesurar en la quartera publica de dita Ciutat» (n. 1687). No-s nota tanta diligència per part dels monarques en corretgir les exaccions dels oficials encarregats de dit dret, contra dels qui molt se queixavan los barcelonins (n. 1688).

Barcelona concertà ab Felip I la compra del dret de cops. Felip II, en 13 Juliol 1599, dictà privilegi per efectuar aquesta venda, la que tornà a sollicitar-se en 1626. A 13 Maig 1632, lo Rey manà procedir a la seva tasació. La venda se féu en 1712.

Dret de la barra o bustia. Era una reyal autorisació per imposar canon de passatge o *barra* als viandans en los ponts y carreteres. L'obtingué moltes vegades Barcelona: axís lo del 1362 fóu per sufragar les despeses de les obres de muralles (veja-s p. 346). Acostumava ésser tranzitori. En 1371 y en 1423 s'adreçà a la conservació de camins, puix solía, Barcelona, arreglar-ne de llunyans, si axís li convenia. Per lo transport de blats, cuydà dels de Lleyda y Cervera; en 1432, Igualada s'oferia a Barcelona a *fer almellar* dit camí, qual construcció s'avança en 1433 (n. 1689), y seguí reparant en 1440. Qual carretera recomanava, en 1492, Ferràn II als Consellers (n. 1690). En 1377, posà en bon estat lo del Maresma per la Llacuna, fent-hi contribuir als vehins de Badalona y altres. En 1386 adobà los de Sant Boy, Montcada, etc., posant-hi *barra*, y en 1429 feya un pont al camí de Badalona (n. 1691). En 1408, arreglà lo de Tivisa a Miramar per sa utilitat (veja-s p. 585).

Lo pont de Sant Boy del Llobregat, que féu en 1303 Barcelona, sempre lo intervingué (n. 1692). En 1475, lo pontatge se pujà d'un òbol a un diner. Los ciutadans de Barcelona no hi pagavan res (n. 1693). Los Consellers tractavan, en 1484, de fer altre pont al Papiol (n. 1694).

(1686) En 1592, accepta nostres mesures de forments, Banyoles, «ab denominacions diferents, puix lo que aquí (a Banyoles) anomenavam *quartans* eran allí (a Barcelona) *messuras* y los *quartans* barcelonins eran los *mesurons grossos* o *dobles* de Banyolas» (P. Alsius en *La Renaixensa*, v. 1, 1871, p. 166).

(1687) *Diversorum*, v. 1, f. 106.

(1688) A mitjans del segle *xvi*, los oficials del cops l'exigiren indègudament a hostalers y revenedors per les civades, ordís y llegums que venian a quartans (*Diversorum*, v. 1, f. 96).

(1689) J. Segura: *Historia d' Igualada*, v. 11, p. 106. — *Letres Closes 1433-1435*, fs. 44 y 53.

(1690) R. 3569, f. 130, data del 31 Març 1492.

(1691) *Clavari 1420*, fs. 166 y 167.

(1692) A. 1306. — En la construcció del pont de Sant Boy tothòm hi ajudà. Jaume II procurà hi contribuïssen senyors y pagesos. Son germa lo rey Fadrich de Sicilia, hi donà trenta unces d'or al any. Lo pontatge, en lo segle *xv*, s'arrendava cada any en encant públich: primariament era concedit per cert termini: en 1327, lo Rey l'otorgà per 10 anys, que-s prorrogaren en 1339, declarant-se lo dret permanent en 1475 (*Llibre Vermell*, v. 11, f. 268, y v. 111, f. 20).

(1693) Ho declara axís una interessant ordre als ponters del 1319 (*D. C. B. 1310-1320*, f. 32).

(1694) *Notularum 1483 et aliorum*, fs. 6, 34, 35, etc.

Dret del pes del Rey. Lo descriu certa relació del any 1501, dihent que satisfeyan dit dret les «mercaderies, robes o havers, que, de sa natura, hagen o sien acostumades de pesar, que comprarà de estranger o vendrà, o en altra manera contractarà ab stranger, que baste a pes de una Roba». Les mercaderies devian pesar-se «en lo pes del dit Señor Rey o en la casa ahont lo dit pes se té» (n. 1695). En 1635, l'exigiren abusivament, los oficials reyals, «de la pesca salada, com es barrils de tonyina y bacallar y de peix, ferro, cuyro, figas, pansas, formatges, plom y de moltas altras mercaderias, encara que no sien pesades en dit pes de Rey, de tal manera, que tenen nous oficials en los portals de la present ciutat, per exigir lo dit dret de pes y també acuden als hostals y cases de mercaders y altres, extorquent dit dret» (n. 1696).

Dret de la graxa, se pagava del oli, al mesurar-lo, en lo portxo de la *plaça del Oli*, lloch ja destinat a tal servey en lo segle XIII. En 1300, los qui tenian collita d'oli, obtingueren privilegi de vendre-l franch de mesuratge. Als revenedors los hi era permès vendre-n fins a tres quartans per persona, sense pagar dret (n. 1697). En 1652 (27 Agost), desaparegué lo portxo del oli «desfet pera fer Carbó per la fàbrica de la moneda».

Dret de les honors, o sia, un tant que cobrava la Ciutat en la compra-venda de tota mena de propietats dintre lo Territori. Consistia en quatre diners per lliura del comprador y del venedor, en 1455, axò es, dos diners de quiscún d'ells (n. 1698). Suprimit en 1502 (25 Abril), «perque era gravós als ciutadans y la ciutat se trovava avançada». Al poch temps se restablí. Aquest dret, com los de la graxa, pellicería, fusta y ancoratge, era tan poch lo que redituava, que-s deya, en 1454, que «quan los cullidors se son reintegrats en llurs salaris, non roman res a la Ciutat». Per axò s'aconsellava als Consellers vendre al encant dites cinch imposicions (n. 1699).

Dret de la palla, pagat en les tranzaccions, al pesar-se. Se cobrava en la plaça Nova, entrant al *carrer de la Palla*, a qual lloch, en 1452, se li deya prop la *proa d'En Segarra* y també *portal de la Palla*. En 1626 se cambià, passant a un edifici apropiat en la Rambla. Al finar lo segle XVII estava prop les Dreçanes, local incendiat en 14 Juliol 1695. Tornat a refer, se destinà lo séu soler a ampliació de la fàbrica de canons (21 Abril 1705). Passà al interior de la mitg derruida torra de la Boquería, fins que-s tirà per complert a terra en Janer 1705. Derrerament se trelladà prop del portal de Sant Antoni.

Dret del ví. — Fóu lo més productiu dels drets de la Ciutat. Lo pagava tota classe de ví foraster. En la *plaça del Ví* se feya efectiva la imposició, plaça

(1695) A. 1501 fins 1611. — Crides del Batlle General per lo *pes del Rey* (*Diversorum*, v. 1, f. 130).

(1696) *M. N. A.*, v. XI, p. 464, jornada de 28 Novembre 1635.

(1697) *Llibre Vermell*, v. 1, f. 25.

(1698) Ordinacions sobre aquest dret per evitar sa defraudació, prohibint-se contractar fora los límits del *Territori*, toren dictades en 9 Agost 1390 y 25 Maig 1481 (*Diversorum*, v. III, f. 52).

(1699) *Testaments dels Consellers* dels a. 1454, f. 10; 1457 y 1458.

situada entre les dues dels Fusters y de Framenors. Jaume I creà, en 1268, una lleuda especial sobre lo ví, manant que no-s cobràs dels ciutadans de Barcelona (n. 1700). Experimentà constants oscilacions la quantía del impost; cresqué en 1464 per la guerra, se rebaxà en 1472 (27 Novembre), al acabar-se; tornà a apujar-se en 1483 (24 Novembre), per les despeses de la muralla de la mar y moll, disminuint-se en 1485 (17 Abril) y augmentant de nou en 1486 (25 Abril), destinant-lo a la fàbrica del moll y aplicant-se també a les despeses de la guerra dels remences d' En Pere Joan Sala. També en 1505 s' abaxà; en 1542 cresqué, y axí successivament se-l veu variar en tot temps.

En 1445 se prohibí vendre «ví enguixat, ni encamerat de garrofes o altres encameraments infeccionats, com sia molt dagnós a la sanitat de les persones». També obligaren a vendre la tercera part del ví que vingués per mar en la plaça del Ví, no permetent-se tenir més de tres tavernes (n. 1701).

L' ayguardent pagava dret en lo *pes del Rey*, fins a la fusió d'aquest ab los demás drets, en 1588, formant lo *dret de Ciutat*. Considerant que l' ayguardent se feya del ví, llavors s' enclogué en lo dret del ví, imposant-li «dret fort, ço es, la que entrarà per mar vint sous y la que entrarà per terra deset sous, per càrrega, com se paga per lo ví blanch» (n. 1702).

Dret de la verema. — Imposició tan antiga com la del ví, que solían arrendar y cobrar-la conjuntament. En 1391 se rebaxà mólt, posant-se a quatre diners per un mul de somada de verema y a tres diners per un ase. Se pensà suprimir-lo en 1484 y en 1504; s' abaxà extraordinariament en 1505, tornant-lo a pujar en 1542, etc., experimentant quasi les alternatives del ví.

En 1433 s' aprofità, lo Batlle, d'una irregularitat comesa per lo guardià de la plaça del Ví, per introduhir fraudulosament un nou dret al pes de la verema en la plaça de Santa Anna, y fent-se legalisar per la Reyna lo vectigal. Los Consellers sigueren amatents a protestar-ne y traure la nova imposició abans d' arrelar (n. 1703).

Dret de la llenya. — La facultat de llenyar sense restriccions era antich privilegi dels ciutadans de Barcelona, que confirmà lo Comte en 1004 y renovà Jaume I en 1270. Axò no obstà perque la Ciutat procuràs aprofitar-se-n per tenir un altre ingrés, obtenint del Monarca que la llenya y la palla se venessen

(1700) Com Ordinacions importants del dret del ví, consignàm les del 11 Setembre 1574. — *Diversorum*, v. 1, f. 46, y v. 11, f. 42. — *Antiquiorum*, f. 42.

(1701) *Testaments dels Consellers*, a. 1445, f. 10; a. 1446, f. 9.

(1702) A. 1632 (29 y 30 Març). — «Crida prohibint lo vendre ví en tavernas y hostals fora la Ciutat, ni tenir taverna ni Hostal en lo Territori, exceptantne los que tenen ví de sa cullita, los quals lo pugan vendre en gros» (*R. B.*, cap. L).

(1703) A. 1433. — «En Gregori gilabert, lo qual ere guarda per la dita Ciutat de la plaça del Vin, lo qual, sens sabuda alguna de Consellers, mes per sola temeritat de barateria sua, introduhi posar pes a la verema en la plaça de sancta Anna e feyes pagar I diner per cascuna somada al venedor e altre al comprador E donà causa quel batlle general, pus viu que en nom de la Ciutat si hauie posat pes e jamés no ere stat fet, feu hi posar pes, entrant en possessió de aquell. E apres suplicà la senyora Reyna que li donàs lo dret del dit pes» (*Testaments dels Consellers*, a. 1443, f. 14).

al pes, en lo lloch y manera que indiquen los Consellers y ab los bans y penes que ells establescan (n. 1704). La *saumada* o *somada* era la mida usual per denotar lo pes que carregava un animal y equivalia a la *carga* de llenya o de *verema*. Lo dret de la llenya se tragué en 1504 (22 Novembre), tornant-se a posar ab anterioritat al 1523. Se pesava en una barraca de la Rambla, immediata al portal de la Boqueria, ja derrocada en 1588. Una de les torres de la Boqueria fóu destinada a magatzèm de llenya en 1583 (n. 1705). En 1588 se pesava al plà d' En Lull ab caràcter interí. Puix en 1589 (26 Novembre), s'ordenà reparar la derrocada barraca de la Rambla (n. 1706), «devant lo carrer de Sant Pau y a la reconada de la torre del portal de la Bocaria». En 1652 (31 Agost), fóu desfet lo portxo per fer-ne carbó per la fàbrica de la moneda.

Dret del peix. — Abans d'exposar lo que farà referencia a aquest impost municipal y a la venda del peix a Barcelona, hò serà considerèm los tres drets diferents que pagava. Los pescadors donaren delme a la Canonja, devallant del segle xii (veja-s p. 238) (n. 1707). La Ciutat percebia, a manera de dret de consúm, «la ajuda o imposició del peix fresch». La lleuda de Mediona cobrava dret al peix dels forasters. Y encara era pagada imposició en la pescateria, en benefici dels propietaris d'aquesta, per privilegi de la Corona y a fèu d'ella. En lo segle xii construí la pescateria En Grunyí, en terres guanyades a la mar, enfront Santa Maria, immediata al *fossar de les Moveres*. En 1264 (23 Juliol), lo Rey permeté a Agnès, filla de Pere Grunyí, passar-la a altre soler immediat al primer, més prop de la mar, y repetint-se lo privilegi de no vendre-s peix en cap més lloch de Barcelona (n. 1708).

D' En Grunyí, la pescateria, passà als Centelles y seguidament als Corbera durant lo segle xiv. Dues vegades, en 1283 y 1350, los Consellers volgueren fer pescateria al Dreçanal del carrer Ample; però la oposició dels Corbera no-ls ho permeté. En cambi, lo Rey en la pescateria hi tractà de fer dreçana en 1373, desistint-ne per la oposició dels Consellers (n. 1709). La pescateria perseverà en aquell lloch fins al 1598, acabant-se, en 1601, altre millor edifici en

(1704) *L. V.*, v. 1, f. 205, y v. 11, f. 249. — *Llibre Vermell*, v. 11, f. 241.

(1705) *D. C. B.* 1583, f. 161.

(1706) *D. C. B.* 1588, f. 165, y *D. C. B.* 1589, f. 172.

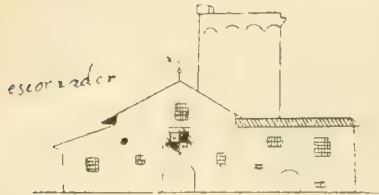
(1707) Lo delme de pesca lo percebia la Canonja de tot lo que-s pescava de la punta de Blanes a Tamarit, o sia, en les que poden semblar aygües del Bisbat. La percepció d'aquest delme ocasionà grans contradiccions, disturbis y entredits eclesiàstichs, y «últimamente se convino el pago con varias modificaciones, entre otras, que los mismos prohombres ó administradores del gremio, fuesen los colectores del diezmo y que entre otras recompensas y distinciones tuvieran la de ser admitidos en refectorio y ser enterrados en la iglesia» (J. Villanueva: *Viaje literario*, v. xvii, p. 54).

(1708) R. 13, f. 202 (A. C. A.) De la familia Grunyí n'abundan les noves en nostre Arxiu Reyal. Veja-s l' *Index General dels registres de Faume I*, f. 241.

(1709) *L. V.*, v. 1, fs. 341, 381, 384 y 385. — *Llibre Vermell*, v. 11, fs. 132 y 175. — A. 1373. «Com lo senyor Rey haia declarat segons priuilegi antich de la ciutat, que deraçana nos pusque fer en lo pati quis appella peschateria noua prop lo portal de sent Daniel, com lo dit senyor Rey ho hagués comensat», los Consellers ho deturaren (*Testaments dels Consellers*, a. 1373, f. 20).

la Ribera, davant la capella de Montserrat, quin frontispici, en 1610, se refermà per abelliment del lloch (n. 1710). Cuydavan del dret un *Credencer*, un *Receptor*, un *Romaner*, o pesador de romana, y un *Guarda*.

Dret de cabeçatge. — Segons un escrit del 1515 «es la imposició de les carns, e era nomenat, segons ara se anomena, *cabessatge*, perques paga certa cosa per quiscún cap de bestiar», cosa diferent segons la classe (n. 1711). Se varià en 1443, posant-lo al pes y cuydant de cobrar dit dret los *Pesadors de carn* (n. 1712). No prosperà la innovació, restablint-se lo veritable *cabeçatge*, dret que pujà y baxà sovint. Cresqué la imposició, en 1465 (18 Desembre), per la guerra, y en 1483 (24 Novembre) per la muralla y moll, etc. La administració del dret estava a càrrech d'un *Credencer* y un *Receptor*, cobrant-lo del consumidor per autorisació reyal. En 1431 (11 Setembre),

L'escorxador del segle xvi, derruït en lo setge del 1714
(D' un croquis del segle xvii)

la Corona cedí son dret a la Ciutat en lo Territori, respectant les de Sants, Clot y Sarrià (veja-s ps. 383 y 881), puix constituïan una propietat prou estimable (n. 1713).

Si los juhéus, per ses pràctiques religioses, disfrutavan de carniceria especial (veja-s p. 491), també los eclesiàstichs, per sa franquesa de la imposició de la carn, n' hagueren de tenir de propria.

(1710) S. Sanpere y Miquel: *La Rodalia de Corbera* (Barcelona, 1890), p. 115.

(1711) En 1515 se dona la llista detallada de la imposició (*Patents 1495-1519*, f. 149, A. M. B.)

(1712) A. 1473 (9 Agost). — «Elegiren dos pesadors de las carns que stigan ço es hu a las parts de la rambla y dos en la casa ic elegida prop lo monastir de Jonqueres, que es prop los scorxadors, a fi que los carnicers que en ditas parts scorxan, hagen la romana oportunament per pesar, per pagar degudament lo dret y assò fou a causa que abans lo dret de la carn se pagaua per cada cap y en est temps ordenaren pagassen conforme pesarian»

(1713) En 1620 establiren los Consellers carniceries noves «entre la casa apellada de la fundatió (sic) y lo portal de la boqueria». Axò perjudicà les dues carniceries d'En Francesch Matas, al cantó del carrer del Hospital. Les tingué d'expropriar la Ciutat, pagant-ne 40 lliures y a més encarregant-se d'un cens de vuyt lliures dos sous, que-s distribuïa de la següent manera: dos pilons pagavan dos morabatins (a rahó de nou sous) al convent de la Mercè y los altres dos pilons pagavan 14 morabatins (al propi fur) al Rey y a la Mercè, però indivis. A més lo Monarca rebia «per los llimits de ditas taulas, dos morabatins pagadors a Carnestoltes». Total 162 sous, axò es, vuyt lliures dos sous (*D. C. B. 1620*, f. 58). — Del 1670 al 1687, qüestionà la Ciutat sobre la propietat de la carniceria de la casa Pinós als Escudellers Blancs, ab facultat de tenir-hi tres pilons de tallar y matar qualsevol bestiar (*D. C. B. 1680*, f. 300). — A. 1783: construeix la Ciutat cinch carniceries a la plaça del Rey (*Obras Públicas. Siglo XVIII*, plans y dibuxos al lligall II, A. M. B.) — Alguns carrers se designavan per les carniceries o maells; any 1447 (12 Juliol): «carrer de la carniceria de la Cocorella» (*M. N. A.*); a. 1610: «carrer den Alicorn o dels Escorxadors vells» (*D. C. B. 1610*, f. 214). — En 1532 (15 Novembre), diu Bruniquer que-s pagaren «los loguers de les taulas, de carniceries, tonadors y scorxadors per vn any que acabaria a carnestoltes de 1523 (sic) hont se veu los grans loguers que pagauen, ço es a 20 y a 25 ll. la taula y la de la plaça noua 70 ll. si be ni ha de 10 y de 6 ll.» — A 5 Desembre 1714, «En atenció que la casa del Escorxador y sas oficinas se troban espatlladas del tot per ocasió del citi tingut en lo corrent any», lo reconstruexen los *Administradors* de la Ciutat.

Aquesta franquesa se sospengué durant les guerres de Joan II, restablínt-se ab la pau del 1472, regularisant-se donant butlletins d'exempció del dret. Tants inconvenients y fraus portà, que-s cregué més acertat, en 1474, destinar-los-hi dues carnicerías especials, hont los eclesiàstichs adquirissen la carn franca de dret. Però, en 1478, nous fraus motivaren la mutació de fer-los-hi comprar "la carn ab la imposició, axí com los lechs, e apres la cobrauen a coneguda e examen de dos personas, una per lo clero e altra per la Ciutat elegides. Com se mostràs, la prop dita practica, esser fraudulosa a la Ciutat", en 1483 se cambià de sistema, entregant-los diariament un albarà de lo que gastarían, segellat per la Ciutat, quins albarans se retenia lo carnicer en comptes del dret, y recollint-los aprés tots un *credencer* especial (n. 1714).

Les qüestions de la Ciutat ab los eclesiàstichs per fraus comesos en lo dret de cabeçatge, resultavan inacabables, mitigant-les la concordia del 1604, feta per deu anys. Una reyal concessió obtinguda per aquells, en 1615, de matar fins a 15 bous diaris, renovà les qüestions, finalisades ab la concordia del 1662 (veja-s p. 569) (n. 1715). Los barcelonins may pagaren dret sobre la carn en altres poblacions catalanes (n. 1716).

Privilegi especialíssim disfrutava lo Capítol Catedral en los maells, ab les llengües de bous, vedells y porchs que-ls hi pertanyían. Era un dret peculiar a quasi tots los senyors de baronies. Lo vengueren al gremi dels carnicers, en 1640, y d'ell passà a la Ciutat en 1610 (n. 1717). En 1613 (31 Maig) los Consellers edificaren "la casa dels budellers sobre lo rech". Allí prop hi havia l'escorxador del pont d'En Campderà. També a utilitat dels carnicers, la Ciutat tenia terres de regadiu al Prat, hont hi comprà una finca rústega en lo segle XVI. Axís com corrals municipals construïts en diferents llocs (n. 1718).

(1714) A. 1515. *Patents 1495-1519*, f. 153, A. M. B.

(1715) La concordia entre lo Capítol Catedral y la Ciutat, del 1662, autorisava als eclesiàstichs a matar 15 moltos diaris y en un dia quaresmal 10, venent al públich lo que d'ells restàs en la temporada d'hivern, des de les vuyt hores del matí en avall, y en la d'istiu, a les set. Se-le permet tallar fins a cinch tocinos per setmana. Existeix encara una darrera concordia sobre carns del 1671 (*Diversorum*, v. VII, f. 93.—*Sententiarum*, v. II, f. 86, y v. III, fs. 44 y 181).

(1716) Lo dret de la carn, generalisat per tota Catalunya, se pretengué exigir-lo als barcelonins per altres poblacions catalanes, motivant controvèrsies, com la esdevinguda a Granollers en 1572. Però se sentenciava sortint incòlumes los privilegis de la Ciutat (*L. V.*, v. III, fs. 317, 323 y 329).

(1717) En *Sententiarum*, v. II, fs. 58 y 62, hi ha lo "Compromís entre los pabordes de la seu de barcelona de vna y los promens y confraria de carnicers de altra, sobre la causa vertent entre dites parts en rahó del dret de les lengues que dits carnicers feyan a dits pabordes dels bous, vedells y porchs que tallan en las carnicerías de barcelona (17 Octubre 1440), lo qual dret vuy es de la ciutat, en virtut de compra ne ha fet de la confraria de carnicers, com apar en la scriuania maior a 27 de mars 1610", al que-s segueix una sentència arbitral devallant del propi compromís signada a 27 Març 1610.

(1718) Consignam-ne alguns d'aquests corrals de la Ciutat per tancar-hi lo bestiar que consumían los vehins: en 1604 (13 Desembre) exemplà los del portal del Angel; en 1648 (8 Octubre) ne construí al Prat, a Sant Boy y altres llocs; en 1649, al Taulat, junt al camí ral (derruïts y abandonats en 1711), y a Sant Adrià, part d'ençà del Besòs; en 1650, al Hospitalet; en 1658 (25 Jancr) ne construí alguns a la part de la montanya y a la de la Marina, etc.

Dret del blat. — Està íntimament relacionat ab l'interessant problema social dels aprovisionaments de blats, que constituía primordial dever dels Consellers. No escassejaren sacrificis ni treballs en la provisió de forments, motivant complicada y curiosa labor administrativa, tan distanciada de lo que les modernes teoríes socialistes estiman ésser les municipalisacions, com de lo que los economistes entenen per monopoli. Tema interessantíssim que procurarèm sintetisar no oblidant cap dels séus complicats aspectes.

En les diferents manipulacions que experimentava lo blat abans d'arribar al consumidor, també sofria variades gabeles. Pagat lo dret de cops o de mesura, tenia de satisfer "dos sous per cortera, que es lo gasto que fà lo blat (any 1626) fet farina, que es, per lo dret del pes, sis diners; per lo molre vn sou; per la caldera als portalers, quatre diners y malla; per lo regonèxer les farines, malla; per los prohomens de la Duana, malla; per lo ensacador, malla" (n. 1719). Y encara lo forment no havia entrat a la fleca, hont també tributava al erari. Es cert que era exempt de la imposició del periatge.

Lo dret del blat o imposició del forment se pagava, tant si entrava per mar, com per terra. Semblarà un contrassentit aquest dret, del punt y hora en que les autoritats municipals se preocupavan constantment del aprovisionament de blats, no abastant los del Principat, y los Monarques ne tenian prohibida la extracció, y sols mitjançant diner permetia extraure-n en anys d'abundancia. Però ni lo dret del blat, ni los demás que li seguían a la farina, fleca, etc., encarian massa lo pà, que no podia pujar-se sense autorisació municipal. Són contadíssims los exemples de donar llivertat de vendre-l al preu que-s volgués (n. 1720). Lo dret del blat mermava los beneficis del comerciant de forments o *formenter*, subjecte poch simpàtic al poble, comparant-lo ab l'usurer, segons recita una copla del segle XVI: "Per bò que un home sia — si sos béns esmerça en blats — sempre té en la fantasía — com farà enganys y barats" (n. 1721). Limitava les demasías del formenter la acció pública en los aprovisionaments municipals.

Lo creximent pres per Barcelona durant lo regnat de Jaume I, patentisà aquesta fretura de forments (n. 1722). Catalunya no hi abastava y nostra Ciutat, consumint lo blat de Mallorca, trafiquejà ab Sicilia, illa abundant de grà.

(1719) *Ordinacions del 1626*, cap. VI.

(1720) Se permeté per excepció lo 11 Abril 1598.

(1721) Estampada a Barcelona per En P. Regnier; reproduhida per En Marià Aguiló.

(1722) Al començar lo segle XVI hi havia qui rebutjava la opinió de que Catalunya no pogués abastar de blats a Barcelona, necessitant sols' aprofitar los anys d'abundancia y guardar los forments per los d'esterilitat. Francesch Gilibert publicà, del 1614 al 1620, una memoria censurant les citges barcelonines, en les que, necessariament, lo blat s'havia de corrompre per la humitat atmosfèrica, puix la terra era de sobres humida y lo forment també hi entrava humit. Proposava fer grans compres al Urgell y guardar lo forment en los respectius centres regionals, en citges ben construïdes a les quatre poblacions d'Arbeca, Agramunt, Borges y Almacelles. Ab lo que, "restarà lo diner, que es lo que per avuy mes se necessita en aquest Principat, per entrarni poch y exirne molt, particularment per compres de blat, com pera vuy se veu. Y no repare V. S. en

Per axò Barcelona vegé ab bons ulls la política siciliana iniciada ab lo casament del infant Pere ab Constança (13 Juny 1262), y per axò, quan dita conquesta de Sicília semblava impopular en la confederació catalana-aragonesa, Barcelona, compenetrada ab lo rey Pere, la facilità y impulsà (1282). La recompensa vingué en la forma desitjada, puix Pere *lo Gran*, al regnar a Sicília, y sos dos fills y successors en dit reyalme Jaume y Federich, en 1285 y 1296, otorgaren als catalans franquesa d'extracció de blats en dita Illa, solzament per Catalunya (n. 1723). La política econòmica de la Ciutat triomfà. Encara tornà a aparèixer la metexa política quan Jaume II, per venir a pau ab França y Roma, en 1295, consentí a cedir sos drets a Sicília y obté la investidura de Cerdenya. La Ciutat fòu partidaria de la conquesta d'aquesta Illa: continues expedicions surten de Barcelona y rebé lo privilegi del 1321 de traure forments y vitualles de Cerdenya (n. 1724). Si aquesta Illa vé a constituir-se com una extensió de Catalunya, repoblant-se ciutats ab families del Principat, que hi portan ses costums, llengua y institucions socials, en cambi, li pesan los sacrificis d'hòmens y diners, entre ells lo dolorosíssim de veure extingir-se a Cerdenya la gloriosa nissaga de Wifret *lo Pilós* y de Ramón Berenguer III, ab la prematura mort del infant primogènit Martí (1409).

Quan, en lo segle XVI, a Madrid, lo Concell d'Itàlia, desentenent-se de consideracions tradicionals o històriques, posà dret als blats de Sicília, Barcelona ne protestà en 1585, per atentar-se als séus privilegis (n. 1725).

Que l'aprovisionament dels forments portà a la Ciutat a emprendre una constant política econòmica, més o menys ben dirigida, no hi ha lo menor dupte. Tortosa y Barcelona estigueren en pugna ab motiu dels grans. Los formenters tortosins imprimiren a la seva Ciutat orientacions econòmiques contraries a les de Barcelona. Aprofitant-se d'estar a la sortida del riu Ebre, agabellavan los blats que per dita vía fluvial baxavan de Castella, Nabarra y Aragó, imposant sa lley o negoci als barcelonins. Aquests interessos encontrats determinaren corrents polítics divergentes. En 1329 surt una nota agresiva de Tortosa contra Barcelona, en les crides dels Paers, prohibint-se transportar blat a Barcelona. Intervé lo Rey, revocant-les, escrivint ab acritut a Tortosa y procurant evitar sa repetició (n. 1726).

Però los agabellaments de blats eran constants a Tortosa, y bò sería conèixer fets interns de la Ciutat que mostrassen lo séu procedir ab les barques dedicades al transport fluvial. Los formenters tortosins, en un moment favo-

---

si en lo Principat y aurà prou blat pera que sense encarirlo pugue Barcelona prouchirse, perque es indubitat loy ha sobrat, com entre altres anys, se veu lo any 1614, que, tenint Aragó molta falta dell, ne tragneren de aquest Principat dos centas mil corteres, sense que en poch ni en molt se alteràs lo preu en aquesta Ciutat, no auenthi aguda collita en Vrgell" (*Diversorum*, v. VI, f. 132).

(1723) *L. V.*, v. I, fs. 250 y 268.

(1724) *L. V.*, v. I, fs. 314 y 317.

(1725) *M. N. A.*, v. V, p. 526.

(1726) Bruniquer: *Rubrica Privilegiorum*, f. 374.

table, obtingueren privilegi de construir Llotja particular a Barcelona, que fôu quasi simultani ab altre privilegi a Tortosa, de poder posar imposicions, duraderes tant quant duravan les de Barcelona (23 Juliol 1367) (n. 1727). La primera concessió indignà a les autoritats barcelonines, logrant veure-la revocada (26 Abril 1369) (n. 1728). Seguiren noves controvèrsies, y en 1392 y 1393 los Consellers consignavan en lo testament del final de la Conselleria que-s continuàs lo plet ab Tortosa (n. 1729).

Barcelona no devia estar sempre subjugada a Tortosa en los blats que devallavan de nostre gran riu (n. 1730), y aprofitant-se de les circumstancies, li prengué aquesta hegemonia en l'Ebre. Per axò comprà al Rey, en 1398, los llochs de Flix y La Palma, situats més amunt del riu, que-l dominavan totalment, puix lo terme de Flix agafava les dues riberes (n. 1731). No era posible que s'escapassen més les barques de forments a la intervenció de Barcelona. Que fôu la mira econòmica la que guià la compra de Flix "ço es *de la clau y principal graner* de tots los grans qui devallan per lo dit Riu", ho explican los propis Consellers (veja-s p. 585) y no pot duptar-se. Un pugilat començà en lo riu Ebre, puix Barcelona, en represalies, aturà les vitalles que anavan a Tortosa. La situació fôu difícil per aquesta, y parlamentaris séus passaren a veure-s ab altres barcelonins a Tarragona, acordant en principi, lo lliure trànzit dels blats tortosins per Flix y los de Barcelona per Tortosa. Mes faltà aquesta Ciutat a lo convingut y prenent blat barceloní, motivà que Barcelona prengué, en 1401, la resolució extrema de portar-lo per terra de Flix a Salòu, entenent-se per axò ab lo Comte de Prades, únich senyor d'aquell territori. Acordaren fer camí més avall de Flix, des del antich castell de Banyoles, a una hora de Tivisa, demunt del Ebre, que també adquirí Barcelona, fins al Hospital que l'infant En Pere construí en la costa (*Hospitalet*), lloch designat ab los noms de Guardamar y de Miramar. Aquí establiren un dipòsit comercial per carregar los blats, un altre a Banyoles (acabat en 1408) y altre a Flix, hont descarregassen blats vinguts per terra y los portassen per lo riu a Banyoles, y d'aquí a Miramar. Quina casa convertiren en *força* o fortalesa, treballant-s'hi en 1409 y inaugurant-la lo 1 Juliol 1411 (n. 1732). Lo batlle

(1727) *Diversorum*, v. II, f. 347.

(1728) *L. V.*, v. II, f. 213.—*Llibre Vermell*, v. II, f. 267.

(1729) *Testaments dels Consellers*, a. 1392, f. 11, y a. 1393, f. 7.

(1730) Pot relacionar-se ab los conflictes econòmichs de Barcelona y Tortosa, la ordre del Rey de 28 Desembre 1386, alçant la prohibició posada a Tortosa d'extraure grans del seu port (*Summario privilegiorum*, v. I, f. 77).

(1731) Refereix lo tortosí Antoni Cortés a mitjans del segle XVIII, que eran del terme de Flix les dues riberes del Ebre (R. O'Callaghan: *Anales de Tortosa*, v. I, p. 124).—Los castells de Flix y de la Palma y lo mas de Flix se compraren, en 1400, per 15,000 lliures (*Testaments dels Consellers*, any 1399, f. 8).

(1732) A. 1401.—"Com los dits Consellers presents haguessen temps ha clamors de diuerses mercaders de la dita Ciutat de Barchinona, que en la Ciutat de Tortosa los eren preses et aturats

de Flix visitava, en los primers temps, quatre vegades al any la casa y camí de Miramar (1414).

Després de gastar-se uns 30,000 florins en lo camí y obres de Miramar, en

blats et altres vitualles que deullants per lo Riu debro, aportauen a aquesta Ciutat, no contrastant la compra del Castell de flix que aquesta Ciutat ha feta per fauor de les dites vitualles E per comuna concordia daquesta Ciutat et de la dita Ciutat de Tortosa, feta entre elles letrejant, certs missatgers de cascuna de les dites Ciutats venguessen a Terragona per hauer comú colloqui o parlament, que fos posat en ferm, que, la Ciutat de Tortosa et los singulars daquella poguessen segurament passar tots lurs blats et totes altres vitualles per lo dit Castell de flix E que la Ciutat de Barchinona et los singulars daquella poguessen passar segurament tots blats et altres vitualles per la Ciutat de Tortosa. E sobre lo dit parlament los missatgers de Tortosa volguessen personalment consultar lo consell de Tortosa, lo qual digueren et prometeren que certificaria tantost los Consellers de barchinona daçó que hauria acordat, sobrels dits affers. E jamés despuixes la dita Ciutat de Tortosa no haia escrit daxó, ne dals, als dits Consellers de barchinona. E parega a molts, que pus Tortosa nos vol posar en rahó, ans no ha molt haja presa alguna quantitat del forment de la Ciutat, que seria fort expedient et profitós, se fahés camí per terra, per lo qual los blats et altres vitualles, poguessen esser aportades de Flix tró a Salou. Per ço los Consellers esdeuenidors, al pus prest que poran, meten o faien metre les mans sobrels dits affers”.

A. 1402.—“Com per Consell de C. jurats o per les persones a qui lo dit Consell ho hauia comanat, sia estat acordat, que fos fet camí de carros o de besties, de banyoles, ribera debro, tro al espital del infant en P. que son III legues de treuessa, per tal que los blats qui son per lo Riu debro aportats a la Ciutat, los quals la Ciutat de Tortosa comunament se atura, poguessen passar per lo dit camí, en manera que Tortosa nols puxa empatxar. E per rahó del dit camí qui tot passa per terra del Comte de prades, se sien ja firmats en poder del escriuà del Consell, certs bastants capitols per lo dit Comte de prades et per don Jayme son fill, per ço los dits Consellers esdeuenidors facen fer lo dit camí com haurà loch per tal que Tortosa no puxa fer a la Ciutat, sobre los dits blats, los grans perjudicis et greuges que ha acustumats”.

A. 1406.—“Com los presents Consellers certificats de les determinacions per auctoritat del Concell de C. jurats sobre açó fetes, volents traure la dita Ciutat de la gran subjugació en que la Ciutat de Tortosa fort souin la te, per les inhibicions que fa de no trauren gra, hagen fet fer I bell porxo a flix, ço es, riba lo Riu, per descarregar aquí los forments et altres blats et mercaderies qui aquí venen per terra et carregar aquells en les barques qui deullen per lo Riu. E hagen fet començar I altre semblant porxo en lo loch de banyoles ribera debro, lo qual ara se obra, per descarregar aquí los forments et altres blats que deullaràn per lo dit Riu. E hagen fet començar lo camí bell et notable, del dit loch de banyoles tro al loch de guardamar del camp de Terragona, que son III legues et mija, en lo qual camí, qui aras fà poderosament, ha tot día per obrar mes de XXX persones, qui ja nan feta gran part. E hagen ordonat, quen la primavera qui ve, se faça en lo dit loch de Miramar, certa fortalea, per hauer aquí carregador et descarregador”.

A. 1410.—“Com la dita Ciutat desijant exir de la gran subjugació en que la Ciutat de Tortosa, per obra de diuerses mercaders de grà daquella, fort souin la te”, etc., diu haver-se acabat lo portxo de Banyoles, lo camí de Guardamar y que en la construcció de la fortalesa “los officials del arcabisbe de Terragona facen algunes vexacions al mestre maior”, contrariant los “capitols qui per rahó de la dita casa foren fermats entre lo dit Arcabisbe et la dita Ciutat”.

A. 1455.—Lo camí de Banyoles era “dirruit e no serveix a res. E lo dit Riu debro, qui passaua prop lo dit loch de banyols, se es luyat gran tros del dit loch, en tant que lo dit porxo no serveix a res. E es stat mogut per alguns, que seria molt expedient e necessari que lo dit camí fós reparat, e lo dit porxo de banyols fós mudat deuant la vila de Mora. A fi que los mercaders poguessen posar llurs blats e mercaderies en lo dit porxo e habitar e posar en la dita vila de mora, e lo dit camí fos continuat. E cessarien ne moltes vexacions quis fan per la Ciutat de tortosa e molts drets e despeses que fan pagar. E aximateix cessaria que moltes vegades les fustes no poden exir del dit Riu per tempesta de mar. E axi ses seguit en lany present que per vna temporada no poguerem hauer dels forments qui eren en la dita Ciutat de Tortosa, per tant com no podian exir del dit Riu”.

A. 1456.—“Com per ells Consellers ensemps ab cert concell en aço deputat; haien fet cert apuntament ab misser Jaume arenes, vn dels deputats de Aragó, per rehó del camí de miramar qui va a Mora per les nuitats que ordinariament los de Tortosa fan als forments qui son portats en

1455 no-s podia utilitzar. Les barques de forments baxavan a Tortosa y los blats barcelonins eran vexats al passar per aquesta Ciutat. Lo camí se prolongà fins a Mora, hont se trelladà la llotja de Banyoles per haver cambiat l'arený lo riu Ebre a dit lloch. Los diputats d'Aragó ajudaren a Barcelona per solucionar "les novitats que ordinariament los de Tortosa fan als forments". En 1503, tornava a estar malament la carretera, tenint de passar per Tortosa los blats y tractant-se de sa reconstrucció per lo intolerable de les vexacions que sofrían los forments dels tortosins, exigint-los periatge, imposició, botigatge y altres despeses de càrrega y descàrrega. Reparació sempre aplaçada y pot ser no-s féu, a judicar dels *Testaments* dels Consellers, que-n parlan cada any del 1503 al 1545.

Les controvèrsies aquí narrades, filles del més desconceptuat dels negocis d'aquelles centúries, l'agabellament de forments, es de doldre hajan escapat a la perspiciacia dels escriptors tortosins. Es sensible regonèixer que l'estimable riu Ebre apareguí com gran element de discòrdia a Catalunya, com coeficient de greus determinacions tortosines a voltes contraries a resolucions generals del Principat. Una vegada més demostrarà la historia que lo personalisme o caciquisme y la especulació, arrossegaran a la massa inconscient. ¡Quin origen més baix tenen les rivalitats dels pobles!

Flix dexà de pertànyer a Barcelona en les guerres de Joan II, essent-li restituit en 1481 (n. 1733). En lo segle XVII, o tal vegada abans, sía per culpa dels lladres y bandolers que infestavan lo Principat, o, lo que es pitjor, per incuria de la administració barcelonina que no adobava la carretera de Flix, tornàm a trobar lo transport de blats seguint l'Ebre. Reaparexen los dissentsiments ab Tortosa, per exigir, en 1638, dret de periatge als blats barcelonins (n. 1734). Qüestions que engranan ab la guerra dels Segadors. En elles

---

aquesta Ciutat, la factura e adob del qual camí es stada vista als dits Consellers e concell, esser bonaucnir en la dita Ciutat".

A. 1503.—Los Consellers tractan de reparar "la carretera per poder tragar los blats e altres mercaderies de la vila de Flix e altres lochs a la casa de miramar", puix ultra poder-los "portar tota hora que la Ciutat haurà mester aquells, e a menys despeses" "attes que moltes voltes los dits forments son detenguts en la Ciutat de Tortosa e nols lexen passar fins que la dita Ciutat de Tortosa es prouehida dels forments comprats per prouisió de la present Ciutat, e encara que se han a pagar en la dita Ciutat de Tortosa dret de imperiatge, imposició, e altres despeses de carregar e descarregar e salari dels conuhidors".

A. 1506.—Se posà en memoria que era acort del Concell de Cent "sien fetes carreteres de Lardecans fins a les lotgetes de flix y que les carreteres que son de les lotgetes de banyuls fins a Miramar y les dites Lotgetes de Banyuls sien reparades y tornades segons stauen, per poder tragar los blats e altres mercaderies a la dita Vila de flix y de la Vila a la casa de Miramar". A més reptian lo consignat en 1503 y que no s'havia obrat (*Testaments dels Consellers*, a. 1401, f. 12; a. 1402, f. 7; a. 1406, f. 6; a. 1410, f. 4; a. 1455, f. 11; a. 1456, f. 13; a. 1503, f. 8. etc.) —Veja-s *Clavaria* 1409, f. 76.

(1733) A. 1481 (5 Novembre).—Lo rey havia manat restituir los llochs ocupats en les turbacions del 1462 al 1472. "E com la nostra Ciutat de Barcelona ans de les dites turbacions passades, tengués e posseys lo castell e vila de flix, molins e pexquera e lo loch de la palma e lo mas de flix e la casa de Miramar" manà tornar la possessió de dits llochs a la Ciutat (*Diversorum*, v. II, f. 213).

(1734) *Letres Closes* 1637-1639, f. 74. Barcelona s'apelà d'una sentència que la condempnava a pagar periatge a Tortosa en Abril 1638.

pot cercar-se, més que en la simpatia a la política del Comte d'Olivares, la actitud dels tortosins, contraria a la revolució catalana del 1640. Llavors perdé Barcelona a Flix y la Palma, quin *útil* se li retornà, en 1670, ab lo "privilegi de la gracia". Ne prengué nova possessió lo 17 y 18 Agost 1673 (n. 1735).

Una obra pública molt important estudiava fer Barcelona per son aprovisionament de blats en 1616: lo canal d'Urgell, prenent la aygua del Segre a Oliana. Les grans collites de forment "y demés manteniments" d'aquelles comarques farien "aforrar quiscun any grandíssimes sumes de diners que ixen de la Ciutat". Lo Monarca havia tractat de fer-la en 1554, practicant-se los estudis en 1576, y aturant la realisació del projecte intrigues locals (n. 1736).

La Ciutat arreglà sovint les carreteres de Lleyda y Cervera, per comoditat dels forments transportats per terra. Y en quant als vexells carregats de grà que passavan enfront de Barcelona, eran prous vegades confiscats y conduhits al séu moll. La costum immemorial, traduhida en 1328 en privilegi, de que aquesta pogués retenir-se los carregaments de grans que tranzitassen per la mar, fôu ampliada en 1364 (3 Agost), autorisant-se-la a poder pendre a la força dits blats y altres vitualles (n. 1737).

Poques vegades, per no dir may, se veu en contradicció al Rey ab les autoritats municipals de Barcelona ab ocasió dels aprovisionaments de blats. Molt al contrari: si les ordinacions dels Consellers necessitavan ésser confirmades del Rey, aquestes venían tot seguit, com en 1390, en que aprovà la prohibició imposada per la Ciutat als mesuradors de forment, de revendre blat, fruytes o llegums (n. 1738). Otorgant, en 1511, omnímodes facultats als Consellers per la provisió y abastament de blat, devent-se judicar per la Ciutat les qüestions devallants dels forments (n. 1739).

També los monarques procuraren contribuir al aprovisionament de Barcelona, guiant y assegurant en circumstancies extremes y ab les millors garanties possibles, tant a les naus portadores de grans (n. 1740), com als conductors de vitualles per terra (n. 1741). Existeix una ordre de Ferràn II, del

(1735) *D. C. B.* 1670, f. 40. — *D. C. B.* 1673, f. 224.

(1736) Tenen un gran interès per les costums y la historia del plà d'Urgell les dues publicacions del 1616, que s'ocupan de la construcció de la cequia per Barcelona. Lo tresorer royal Micer Martí Joan Franquesa era la ànima del projecte en 1576, tractant ab los pobles d'Urgell per obtenir arrendaments de la aygua. Mes volgué suplantar-lo en la realisació d'aquesta obra Fra Huch de Guimerà, abat de Poblet. Indignat En Franquesa, se convertí en son enemich y la entorpi, ajudant-lo persones poderoses de la comarca y procurant que alguns pobles hi contradiguessen. Llavors se dirigiren a Barcelona a fi de que la construis la Ciutat (*Diversorum*, v. IV, f. 191).

(1737) D'aquest privilegi, en 1551, se-n féu donar la Ciutat executoria.—Bruniquer: *Rubrica Privilegiorum*, f. 374.—*Llibre Vermell*, v. I, f. 80, y v. IV, f. 75.—*Gratiarum*, f. 166.—*Llibre Negre del Síndich*, f. 115.

(1738) *L. V.*, v. II, fs. 67 y 269.

(1739) *L. V.*, v. III, f. 161.—*M. N. A.*, v. XI, p. 601.—Capmany: *Memorias*, etc., v. II, p. 462.

(1740) Del 1375 (6 Març) es un guiatge a qualsevolga naus estrangeres portadores de blats a Barcelona, disposició que-s repetí en 1419 (*Llibre Vermell*, v. I, f. 194, y v. III, f. 19.—*Gratiarum*, f. 65).

(1741) *L. V.*, v. I, f. 354.—*Llibre Vermell*, v. I, f. 99.—*Gratiarum* 36, 37, f. 255.

1510, declarant que no pot establir-se la fretura de blats a Barcelona si aquest no sortia a un preu major de 16 sous la quartera (n. 1742).

En anys de fretura general s'otorgaven primes a la importació de blats: en 1473 y 1474 foren de un sou per quartera, en 1477 de 12 diners, etc.

Lo forment que venia a Barcelona per terra, entrava a la plaça vella del Blat o del Forment d'Amunt, hont s'efectuava la colecta del dret, en un portxo a ell destinat. En lo segle xv aquesta recaudació tingué lo nom vulgar de *capça de la plaça del Blat* (n. 1743). Quan en 1357 la present plaça fou reformada y ampliada, se posà al blat un dret tranzitori de un diner per quartera, fins a pagar les indemnizacions de les cases derrocades (veja-s p. 374).

Lo grà introduhit per la via marítima feya efectiu son dret en la plaça del *Forment d'Avall*, quina recaudació rebé, en lo segle xv, lo nom vulgar de *trona de la casa del pes de la farina* (n. 1744). Allí se pagava lo dret de cops.

Havent-hi dues places per lo forment, existiren dos *pallols* o edificis per guardar-lo, un en cada plaça. Lo de *dalt* era lo més vell y se reedificà en 1397, dexant de servir a les derrerries del segle xvi, en que la botiga dels Cops entrà a mans de particulars (n. 1745). Se concentrà tot lo moviment en la plaça d'avall. L'edifici dels *pallols d'avall*, alçat de planta, en nostra millor època (13 Novembre 1387 començat y en 12 Agost 1389 acabat) (n. 1746), estava en lo reval de la Ribera. Lloch plè de fustes y entrebanchs, que feren desocupar y urbanisaren los Consellers en 1403 al venir uns mercaders provençals (n. 1747). En la segona meytat del segle xvi hi passà la *Hala dels Draps* o duana, situada junt a la Llotja (n. 1748). De bon principi, quan lo *cofer* (o encarregat del dret de cops) anava d'una plaça a la altra (n. 1749), colocavan lo for-

(1742) L. V., v. III, fs. 111 y 134.—*Llibre Vermell*, v. IV, f. 55.

(1743) Maig del 1464 (*Clavaria 1464*, f. 148).

(1744) En 1378 fou dat privilegi "de la casa del pés del grà e de la farina e de purgar lo Grà del Execudor". La recaudació lo devían emplear en les obres de la Dreçana y dels murs y en lo segle xvi, sigué cambiada de lloch. Axò motivà una informació en 1616, portada a terme altres obres públiques (*B. de B. 1378-1517*, f. 1).—Febrer 1464 (*Clavaria 1464*, f. 147).

(1745) A. 1595 (8 Novembre). "Stabliment de Joan Pedro a Pere Salvador de la botiga apellada *dels Cops* a la plassa vella del Blat".

(1746) La làpida hont constava la construcció d'aquest edifici, en unes obres fetes al finar lo segle xvi, sigué cambiada de lloch. Axò motivà una informació en 1616, portada a terme per lo síndich Bruniquer (*Diversorum*, v. VI, f. 341.—*Rubrica Privilegiorum*, f. 332.—*M. N. A.*, v. IX, p. 324).

(1747) A. 1403.—"Com los obrers de la dita Ciutat a bon estament de aquella, per dar plaça e loch couinent als mercaders prohençals e a altres mercaders estrangers qui aporten gra en la dita Ciutat, hagen fet exercir et aparellar la plaça qui es en la Ribera de la Mar deuant los stopers prop la pescateria noua, la qual plaça estaua envolumada et empatxada de fusta et daltres coses et hagen fetes posar fites per departir lo loch on lo dit grà starà del loch on staua la fusta et on staràn los Reuenedors", manavan als fusters no posassen fustes enllà de les fites senyalades" (*B. de B. 1378-1517*, f. 37).

(1748) A. 1433.—"Que tots draps axí entegres com a tall, sien venuts per los parayres, en la casa de la duana a tots los qui comprar ne volran, qescun dimarts."

(1749) Les dues places del Forment eran servides per un sol *batlle de Cops* o encarregat de colectar aquest dret. Una curiosa relació d'hi com assistia lo *Batlle de Cops* o *cofer* a abdues places: "en lo temps que lo blat se venia en la plaça del blat vella que es deuant la presó, per tenir

ment en la *Hala dels Draps* o *Duana*, en un petit local ampliat en 1553 (n. 1750). Considerant que “los forments de la Ciutat moltes vegades se son guastats, podrits e torcats, per star en botigues e lochs vmits ha hon no passa ayre”, en 1497, fóu pensat construir botigues “en la torra noua sobre lo porxo dels flaquers o a la duana sobre lo porxo dels forments”. Y més avant, en 1502 (22 Octubre), se tractà de fer-ne en la Rambla.

Barcelona distribuía los forments que comprava, entregant-ne una quantitat al *palloler*, qui la venía al *pallol*; altra destinava als flequers y la restant la duya a les citges, a no ésser que per excés de grans se distribuís “en bolletí per los poblats e habitants”, distribució de la que cap vehí podia excusar-se. Les citges, en lo segle XIV, estavan al reval de la Rambla, junt als Tallers, hont existeix lo carrer del propri nom. Feren de graners algunes torres de les muralles. Les citges s'engrandiren en lo segle XVI (n. 1751).

Los sacrificis que-s vegeren obligats a fer los Consellers per l'abastiment de la Ciutat, produhiren dèficits continuats. Quins dèficits los portaren a desglosar la administració de forments de totes les demés de la Ciutat, confiant-la a una Vuytena, la que, juntament ab los Consellers, obrà ab omnímodos facultats. Quan la mala gestió y demasíes ocasionades per totes les Juntes mixtes de Consellers y gent de fora, portaren, en 1599, a un nou *Redreç sobre la forma dels pagaments*, suprimint-se la actuació de dites Juntes, com après explicarem, no se n'exceptuà la *Vuytena dels Forments*, establint-se que quan se deguessen comprar blats, hi precedís acort del Concell de Trenta. La reforma tampoch donà lo resultat administratiu que n'esperavan, restablint, en 1635, la *Vuytena dels blats*, ab un *administrador dels forments* encarregat de les compres y superior vigilancia, a les ordres dels Consellers, y com a subalterns, un *credencer* o tenedor de llibres, un *palloler*, a compte del qui anava la *estancia dels pallols* y la extracció y venda dels forments y un *citger* cuydant de les citges públiques y anotant les entrades y exides de blats. Devían fer balanç dues vegades al any (n. 1752).

les mesures y la caxa del blat dels cops, tenien una botiga propria dita la *botiga dels cops* que vuy esta compresa ab la casa de la botiga de la rexa, que es dels hereus de Pere Salvador”. Quan havían “de mesurar blat en la plaça de la mar, prenien les mesures de la dita Botiga de la plaça de dalt y las portauan Baix a la plaça de mar y mesurat que hauien, sen tornauan les dites mesures y sen portauen lo blat dels cops que hauien rebut, y mesures y blat ho posauen en dita Botiga dels cops de la plaça vella de dalt”. Mudat “tot lo comers de vendre los blats en la plaça de la mar deuant los pallols, los consellers de la present Ciutat, sens ésser hy obligats, per maior commoditat dels copers y facilitar la negociació de comprar y vendre blats en la plaça dexaren loch als dits copers de tenir son blat de cops y mesures dins los dits pallols” (*Diversorum*, v. VI, f. 341).

(1750) Lo local, que abans del 1553 era destinat al forment en la planta baxa de la Hala dels Draps, estava en “les escales, vers Tramontana, edificat antigament per la matexa ciutat, a obs de que los parayres y negocians tinguessen y portassen aquí pera vendre los draps”. Però, en 1553, dita habitació, y en posterioritat altres dues, se destinaren als blats (*Diversorum*, v. VI, f. 341).

(1751) En 1571, les citges s'exemplaren, comprant la Ciutat un hort vehí, y també, en 1584, adquirint unes cases al carrer d'En Juglar, y en 1620, altres cases al propri lloch (*R. B.*, cap. XLVI).

(1752) *Ordinacions fetas y ordenades per lo molt Illustrés Senyors Consellers y sauí Consell*

Per regular la venda del pà, hi havia aquí un servei de fleca, quals forns s'instalaren, en 1597, en la Duana y Pallols. Y entre pedres aprofitades al construir la Duana, estava "una pedra marbre quadrada, que feya memoria del porxo dels forments ere estat fet en temps d'en Joan primer", la que-s posà "en un pilar que sostenia la taulada de dits pallols", "no ab altro intent sino per conseruar dita pedra per memoria, perque era *tinga*" (antiga) (n. 1753). S'incendià la Duana en Abril 1608 y se reconstruí en 25 Maig 1608.

Altre incendi destruí, lo 10 Juliol 1691, la casa de la Duana y Pastrím, pastant-se aleshores "per subvenció dels ciutadans" en la Canonja y en l'Hospital de la Misericordia. Lo Pastrím se féu en lo reval de Sant Agustí y carrer dels Tiradors, d'ahont passà, en 1696, al nou edifici del carrer dels Tallers. Trobant-hi inconvenients, tractaren de fer-ne altre, dilatant-ho les guerres del 1697 (n. 1754) y de Successió (n. 1755). En 1783 (9 Setembre) se construiren uns forns de munició ab nom de Pastrím.

Los pallols de baix y la Duana, després del 1598, constituïren un sol edifici. Estava la Duana anterior junt a Llotja y s'acabà en 1444 (n. 1756). La nova duana dels Pallols s'amplià, en 1611, ab cinch magatzems oberts al públich en 1612. Rafel Cervera ha descrit aquest edifici segons se trobava en 1621 (n. 1757). Convertit en palau dels Virreys en 1688, la nova duana se cremà en 1691, durant lo bombeig de la armada francesa, que destruí més de cent alberchs (n. 1758). En 1693 se féu altre edifici per pallols, enfront la Pescateria, donant al carrer *Gran de la Ribera* y devant dels carrers d'*En Xuclés* y d'*En Palet* (n. 1759). No estaria en bones condicions, a judicar del que deyan los Consellers en 1710, quan compraren un terreny pera trelladar-los a la Arbreda de la Ribera (n. 1760), acabant l'edifici en 1712. Capgirada la

de cent etc. celebrat a 5 de Juliol 1626 sobre la administració dels forments, publicades junt ab les *Ordinacions fetas a 9 Agost 1635 sobre la administració dels forments* (en casa de Cormelles, al Call, per Vicents Surià, estamper, any 1678).

(1753) *Diversorum*, v. VI, f. 361.—Del 1635 (9 Agost) es lo *Redrés* per la Administració de Pastrím (*Registre de crides*, f. 61).

(1754) L'escut de la Ciutat ab l'any 1696 lo publica *Museum arqueològich Santacana*, p. 38, figura 71, làmina XLV.

(1755) Separaren del Pastrím lo dipòsit de la llenya que-s tenia en la Duana, construint-li en 1694 un "aposeno" especial en la propia Duana.

(1756) A. 1444 (22 Febrer).—S'acabà la nova Duana "hont se tenen es venen los draps" (M. N. A.)

(1757) La descripció d'En Rafel Cervera de la casa dels Pallols la publicà Sanpere y Miquel en *Rodalía de Corbera*, p. 67 y prova XCIII.

(1758) J. A. d'Estrada: *Población general de España* (Madrid, 1748), v. III, p. 131.

(1759) Sanpere y Miquel, en *Rodalía de Corbera* (Barcelona, 1890), publica la planta de la nova casa dels Pallols (p. 122), que porta la inscripció: "Copia de la planta dels Pallols, la qual se feu en lo any 1693 antes de fabricar-ne los dos orts, per pareixer que, en lo esdevenidor nols podia fer en millor paratge la Excma. Ciutat de Barna. tant per la conveniència Publica, com per sa conveniència Pecuniar".

(1760) A. 1710 (3 Abril).—Deyan los Consellers "Com la present Excma. Ciutat de Barcelona, tingués sempre molt present la gran falta y necessitat en ques trobava y encara de present se troba, de tenir una casa per pallols per recondir y custodir en ella los blats y altres grans son aportats a la dita present Ciutat" "y de una plassa junt a dita casa y pallols per vendrehi dits blats y altres grans", la feren en la *arboleda* de Ribera y horts d'En Geroni Mascaró y Gaspar

Ribera al fer la Ciutadela, la duana anà errant, d'un vell casal prop la plaça de Sant Just, en la muralla romana, a altre edifici provisional, prop la mar, y finalment, en 1783, l'enginyer Comte de Roncalí ideà la construcció d'una duana nova, junt a la porta de la Mar, acabada lo 19 Maig 1792, hont actualment està instalat lo Govern Civil.

Dret dels molins.—Era de la Corona. Al fer lo Rech Comtal, los vells molins de sanch foren substituïts per los d'aygua. Emperò may s'aboliren del tot, usant-se-n en 1472. Per lo transport de sachs als molins se necessitava permís reyal (n. 1761). Los molins propietat del Sobirà, foren penyorats a la Ciutat en 26 Juliol 1386, a carta de gracia, per la suma de 37.400 sous (n. 1762), y novament penyorats en lo censal del rey Anfòs (1429). Al finir lo segle XIV la farina pagava de dret al molí 12 diners per quartera. La Ciutat també tingué molins propis (n. 1763).

Nostres molins de vent s'iniciaren en 1584 (11 Agost), construint-ne los primers la Ciutat en una peça de terra prop la Creu Coberta (n. 1764).

Los molins reyal, a mitjans del segle XIV, estigueren sots la jurisdicció del *Administrador de les places*, càrrech municipal confirmat per lo privilegi del 1378. Auxiliar del *Mostaçaf* (veja-s p. 534), tenia per principal esfera d'acció los llochs de venda. Obtingué, en 1380, la facultat de *remetre* o perdonar la tercera part dels bans o multes. Y la quarta part dels bans li fôu adjudicada en 1413. Al començar lo segle XV se posà un sotsadministrador, titolant-lo *Vencdor del Garbell* (n. 1765), y un *Afinador* de peses, canes y mesures.

Dret del pes de la farina.—No necessita explicació. Lo cobrava la Corona en la botiga de la plaça del Palàu Reyal, dita *la farneria*, hont la farina era venuda a pes (n. 1766). En 1219, los ciutadans de Barcelona obtingueren franquesa d'aquest dret (n. 1767), que-l comprà la Ciutat en 1375. En lo

de Bernat y Cortiada, baró d'Esponellà. La primera pedra d'aquests Pallols se posà lo 28 Novembre 1711.

(1761) A. 1279 (19 Febrer).—Pere de Santcliment, secretari del rey Pere II, obtingué autorisació de tenir dues besties de bast dedicades al transport en los molins que tenia en sa torra de Bell-lloch (R. 43, f. 129).

(1762) *Diversorum*, v. IV, f. 310.—Ab lo nom de *Molins reyal*s subsisteix a Barcelona un gran edifici, junt al Rech Comtal, en lo carrer d'Ali Bey, adquirit, en lo segle XIX, per la Companyia General d'Ayguës de Barcelona, vulgarment coneguda per *Dos Rius*.

(1763) A. 1375.—Era de la Ciutat lo molí de Sant Pere. Per abelliment urbà, en 1526, derrocà dos molins del portal. "Com la dita Ciutat per utilitat de la cosa publica e honor de aquella, hage fet derrocar les cases dels molins que eren den andreu malla e den ramon çamuntada ciutadans" "lo qual (d'En Malla) era dins la dita ciutat prop lo portal Nou", "lo qual (d'En Ça-Muntada) era prop lo coll de la salada" (*Clavaria 1526*, f. 136).

(1764) En 1620 ne funcionavan en la Creu Coberta. Veja-s *Cartes Comunes Originals 1580-1584*.—Del 1632 són uns inventaris dels molins *Xich y Gran* de la Creu Coberta (*Diversorum*, v. XXII, f. 185).

(1765) A. 1478 (26 Novembre).—Importants bans sobre les mesures en les places. Lo càrrech d'*Afinador* era en un començament trienal y se passà, en 1641, a perpetual o de vida. Los llibres de *Bans de Mostaçateria* del A. M. B. començan en 1349.

(1766) A. 1295.—Concessió que fà Jaume II a G. Batlle de vuyt diners rebedors en les rendes de la farneria de Barcelona (Classe 4.ª 3, f. 43, A. B. R. P.)

(1767) L. V., v. I, f. 209.

meteix any edificà un segón local per pesar farina, prop dels molins, hont hi ha lo quartel de Sant Agustí (n. 1768). Però en 1394 privaren vendre farina com no fós "a la farneria del palàu del Senyor Rey" y també se prohibí que ningú tingués "bestia apropiada per tirar forment", etc., als molins sense autorisació del Rey (n. 1769). La farneria fôu comprada per la Ciutat en 1495 (n. 1770). Cuydavà de la colecta del dret, en 1468, un "cullidor de la ajuda de la farina, en la trona de la casa del pes" (n. 1771).

Dret de la fleca. — Les fleques, una de les regalies més estimades de la Corona, tardaren molt en ésser otorgades a nostra Ciutat (n. 1772). Emperò aquesta dictava ordinacions per los flequers en 1390, ab aprovació del Sobirà (n. 1773). La imposició varià segons les époques: crescuda durant les guerres de Joan II, en 1473 s'abaxà a la meytat, axò es, un sou per quartera; però lo malestar econòmic y guerres ab França la féu pujar de nou. En 1491 (1 Octubre) era de dos sous vuyt diners per quartera, baxant-se a 12 diners "en tal forma, que lo pa de flecha, qui era de pes de X onces, e lo sedàs de XIII onces, a present es de XIII onces; lo pa blanch semblant de la Canonge, e lo qui era dit de sedàs e ara es dit pa de casa, de XVI onces cuyt" (n. 1774). En 1492 arrendaren eix dret los flequers y forners. En 1510, Barcelona obtingué facultat d'autorisar l'establiment de forns de pa en tots los llochs del Territori, manant lo Rey derrocar los construïts des de la Riera d'Horta a la casa de N'Oliver de Cassoles y a la Creu de Magoria (n. 1775). Es curiós veure indicar-se com a causa del encariment del pa, la fretura de llenyes y llur major preu en lo mercat. Per evitar-ho reduhiren lo consúm de la llenya, passant per axò a atacar, en los segles XIV y XV, a una industria que prosperava: la del vidre (n. 1776). En prò d'ella tornà a alçar-se la opinió

(1768) *B. A. y M.*, v. I, p. 219.

(1769) En aquest ban se consignavan les regles de policia de les aygües del Rech Comtal (*Diversorum*, v. I, f. 139).

(1770) La farneria vella era del Rey y del Prior de la Mercè y estava "junt la scala de Santa Agatha, ques deya la casa de la Farneria reyal" (*Llibre Vermell*, v. II, fs. 252 y 254, y v. IV, f. 133.—*Communi*, v. XX, f. 153.—*R. B.*, cap. LXVI).

(1771) *Clavaria 1468*, primer semestre, f. 53.

(1772) A. 1258.—"Quod nos Jacobus etc. per nos et nostros damus licenciam et integram potestatem vobis G.^o grunni Ciui barchinone construhendi et hedificandi quemdam furnum in domibus uestris qui sunt in Carraria quam itur versus Mare" (R. 9, f. 63).—A. 1275. Concesió reyal en favor del Abat de Santes Creus, per construir un forn en les cases que lo cenobi possehia a Barcelona (R. 20, f. 287).—A. 1354: Prohibició de construir forns a Barcelona sense llicencia reyal. Mostra lo manament que-s prescindia dels drets de la Corona en les fleques, si es que no-s conceptuassen com de la Ciutat (*L. V.*, v. I, f. 380; v. II, fs. 173 y 347).

(1773) *L. V.*, v. II, fs. 91 y 271.—*Sumario privilegiorum*, v. I, f. 81.

(1774) *Testaments dels Consellers*, a. 1491, f. 7.

(1775) No anaren depressa a derrocar los forns que aquí s'indican, precisant subsegüents ordres de Ferràn II, en 1510 y 1511, totes elles igualment incomplides (*L. V.*, v. III, fs. 63, 131 y 139.—*Llibre Vermell*, v. IV, fs. 56 y 57).

(1776) Per no encarir la llenya y abaratis lo pa, manava lo Rey, en 1360, traure lo forn de vidre de Badalona; en 1369, retirar les autorisacions d'establir forns de vidre en lo Territori de

pública en 1500, demanant al Rey autorisació per construir més forns de vidre (n. 1777).

En la colecta del dret de la fleca també contendí la Ciutat ab los eclesiàstichs, que abusavan de ses franqueses, venent pà a particulars sense pagar lo dret. Les concordies ab la Esglesia barcelonina del 1604 y 1662 se n'ocupavan, convenint-se en donar franquesa d'entrada a 3,500 quarteres de blat. En aquest entremitg existiren gestions ab la Sèu Apostòlica, recomenades per lo Rey d'Espanya (1610-1613), encaminades a prohibir pastar als eclesiàstichs. Contra les monges de Santa Clara sentencià lo jutge sinodal apostòlich, prohibint-les-hi tota venda de pà si lo blat no havia pagat la imposició (n. 1778).

Per subvenir a despeses imprevistes de guerres, obres públiques, armades o epidemies, se limitava la Ciutat a augmentar les usuals impositcions. Rara vegada era creat un dret nou, segons se féu, en 1463, ab lo impost de la Diputació sobre la construcció de naus, impost de breu duració.

Drets de Ciutat se nomenaren, a partir del 1588 (8 Abril), la agrupació o unificació d'antichs y tradicionals drets. Exposa la *Ordinació y nou Redrés*, que axís com abans dits drets se nomenavan "de pes de rey, merceria, graixa y cuyram y altres, se digan *drets de ciutat*; en lo qual dret se compregan y aquell hayen de pagar, cada sort de mercaderia que en qualsevol dels sobredits drets, solia y hauia de pagar dret; y axi mateix hagen de pagar y paguen *dret de ciutat*, totes les robes y mercaderies que entraràn en esta ciutat o descarregaràn en los termens y territori de aquella, tant per mar com per terra" (n. 1779). En lo segle XVI se li digué *dret nou*, cuydant de sa colecta receptors, credencers, albaraners, dos guardians o *cauquillers* y un oficial de *manifest* y arxiver de *penyores*, lo derrer creat en 1598, càrrech trienal y extret de la bossa de credencer. Portava lo llibre de les coses de manifest per mostrar al receptor y credencers. Era la quantía del *dret de Ciutat* quatre diners per lliura "del pur cost", suplint-se lo cost, quan se desconexia, ab unes tarifes, reformades en 25 Abril 1598 (n. 1780).

Barcelona; en 1402; al únich forn de vidre situat "dins la Ciutat dega esser de certes mides et de certes boques", "que no si crem mes lenya que deu" insequint la ordinació dictada (*Testaments dels Consellers*, a. 1402, f. 3.—*L. V.*, v. II, fs. 194, 380 y 384.—*Llibre Vermell*, v. II, fs. 261 y 267.—*Communi XVI*, f. 130.—*Sigilli Secreti*, f. 193.—*Diversorum*, v. II, f. 103).

(1777) A. 1500.—S'arbitravan totes les mides per traure a la Ciutat de sa llarga crisis, demanant al Rey "facultat de poder contribuir y edificar otros fornos de vidrio en los lugares de dicha ciudad bien vistos de dichos consellers", ab lo "que seria muy grande beneficio y vtilidad de la dicha ciudad". Ferràn II féu obrir informació de lo que li deyan, al Llochinent (9 Novembre 1500).

(1778) *Sentenciarum*, v. II, f. 11.

(1779) *Diversorum*, v. I, f. 48.

(1780) Les tarifes assenyalan com se deurà regir lo dret en los draps de llana fets en lo Principat, la forma de retornar los drets a les robes que-s porten als mercats de fora; com les mercaderies de trànzit "estigan en las Duanas o Magatzems del General o de la Ciutat per sperar o fer son passatge", devent pagar quatre diners per lliura, axò es, dos per la entrada y dos per la exida.

També determinaren, en 1598, que lo *credencer* per les coses de mar, sia "perpetuo y de vida y no temporal o triennial com fins vuy es estat; los altres credencers, emperò, pera les coses de

Dret dels estrangers. — Les mercaderies objecte de comerç per los estrangers estavan subjectes a drets especials. En 1429, la Corona hipotecà a la Ciutat lo titolat *dret dels Italians*, que era de tres diners per lliura, y lo *dret dels Alamanys*, que era de quatre diners per lliura, exigibles de les mercaderies que entravan y de les que exían, tant per mar com per terra. Puix los alamanys comerciavan ab Aragó, atravesant Bearn y Gascunya, hont embarcavan per les costes del N. Lo *dret dels Italians* fôu creat per Martí I, ab protesta dels Consellers, que s'esveravan devant qualsevulga nova traba comercial (n. 1781). La imposició prosperà, y al *dret dels Italians* y al dels *Alamanys* seguí, en 1620 (1 de Juny), lo dels *Estrangers*, comprenent los de totes les nacions. Consistía en un 10 per 100 de “les mercaderies que entraran y trauran de la present ciutat tant per mar com per terra”, “entenentse per forasters los que no seràn naturals de la present ciutat o principat de catalunya, comptats de Rosselló y Sardanya, encara que vuy tingan casa en Barcelona”. Exceptuavan del nou dret les manufactures catalanes, dexant-les com abans. Lo Cònsol dels mercaders francesos interposà recurs en contra (n. 1782).

Per la investigació y percepció d'aquest dret, pretengué lo Monarca, en 1445, fer examinar los llibres dels mercaders. Se portà a terme aquesta investigació a despit de la oposició que hi féu la Ciutat (n. 1783).

Drets de marques o represalies era una imposició de caràcter tranzitori, que gravava lo comerç d'una determinada procedencia, ab la mira de reparar una injusticia o violencia comesa als ciutadans. Barcelona podia imposar *marques o represalies* contra los qui vulneravan sos privilegis perjudicant en persones o en béns als séus ciutadans. Les imposava a les nacions estrangeres, usualment per preses marítimes o en represalia d'altres *marques* ab que dites nacions gravaren nostre comerç. Aquest dret accidental era bastant pujat y cessava al reintegrar-se la quantía del perjudici. Declarava una *marca*

terra sien tres triennals e sien extrets y posats y seruescan per alternativament de receptors y credensers, so es, lo hu de receptor axí per les coses de mar com per les coses de terra y los altres dos de credensers de terra, provehynt que lo receptor no puga rebre diners alguns per dit dret sino en presentia del credenser”. Los oficis d'albaraners los feren també perpetuus o de vida. Los cauquillers o cauquilladors eran quadrienals trets de la bossa de portalers, extraent-ne un sol cada bieni, resultant ésser los duaners que examinavan los interiors de les caxes y paquets.

(1781) A. 1411.—“Item sien nombrats los dits Consellers esdevenidors, que com a deu placia haíam Rey et senyor indubitat, de fer instar et proseguir et declarar per justicia la causa d'apel·lació o supplicació feta per part de la dita Ciutat duna sentència o declaració dada per lo noble Governador de Cathalunya sobre la exacció quis fà en la dita Ciutat del dret appellat dels Italians, imposat per lo senyor Rey qui deus haia, contra los priuilegis de la Ciutat” (*Testaments dels Consellers*, a. 1411, f. 8). Seguía la causa en 1413 y 1414, ometent-se parlar-ne en 1415.

(1782) Al cercar manera d'arbitrar diners per la fàbrica del moll y de la Torra del Llobregat, se creà dit dret. Sigué un dels séus fonaments “com fins ara dictos drets ne agen pagats mes los naturals que no los forasters”, essent axís que fan lo contrari “los regnes extranyes”, hont los forasters “pagan majors drets que no fan los naturals” (*Diversorum*, v. VI, f. 130.—D. C. B. 1620, f. 92).

(1783) Mercès a aquesta investigació a que s'oposavan los Consellers en 1445, s'han conservat en nostre Arxiu de la Batllia Reyala un llibre de comerç dels alamanys, que s'ha publicat a Alamanya, revelant-nos interessants detalls mercantívols.

contra francesos, del 1513, que los qui habitassen un any y un dia a Barcelona "eran haguts per ciutadans y axí no podían esser *marcats*". Per represalies, s'aparellaren armades, com la de tres naus contra genoveses qui havían pres forments de Sicilia (1394).

Les marques també se posaren a poblacions catalanes. En 1506 los Consellers apresonaren a Barcelona a tres hòmens de Cervera perque los cerverins havían pres tres moltons dels nostres carnicers; en 1526 empresonaren a dos hòmens de Begur per exhigir aquesta vila dret a ciutadans; en 1588 foren venudes quatre mules de ciutadans de Tarragona per reintegrar-se d'uns drets cobrats a barcelonins, y en 1594, per semblant causa, vengueren un rocí d'un ciutadà de Balaguer. En 1461 (27 Juliol) se féu procés de sometent contra Blanes que aturà una barca de forment. La sola amenaça de *marca* donava lo resultat desitjat, reparant-se la injusticia en les poblacions de la Confederació, puix a Barcelona hi havia naturals de totes elles, contra los qui s'exercían les represalies.

Un dret reyal de tres diners per lliura, existía en les marques. Tractà d'arrendar-lo la Corona a un particular, en 1443, per la friolera de 68 anys. S'hi oposaren ab energia los Consellers creyent-ho greu perjudici. Però no foren escoltats en la cort de la Reyna Llochtinent (n. 1784).

Dret de la neu. — En la Etat Moderna, noves costums introduhiren altres drets en profit de la Ciutat: tals foren los de la neu y del tabaco. Lo primer se pagava per lo consúm de la neu, mólt generalisat al segle XVII. Consta sa existencia en 1633, cobrant-se per arrendament. Les ordinacions del mostaçaf del 1659, manavan al *naucter* vendre neu a tothòm encara que fossen quatre onces si axis les hi demanavan (n. 1785). La neu s'arrendà, en 1663 (7 Agost), per 4,500 lliures al any. Dels punts de venda de neu, ne servan recort, en la vella Ciutat, los carrers de la *Neu d'En Gim-Nàs* y *Neu de Sant Cugat*.

Fóu un dels poquíssims drets que li quedà a la Ciutat en 1715, al passar tots ells a la Corona. En 1718 era de vuyt diners per càrrega.

Dret del tabaco. — No-s conexía abans del segle XVII. En 1636 (6 Desembre), la Ciutat li imposà dret de 10 per 100, tant a la entrada com a la exida. S'arrendava en 1662. Fóu suprimit en 1669. En 1689, lo confiter Joseph Duràn y l'aragonès Gregori Reilló obtingueren la exclusiva per sembrar tabaco en tota Catalunya durant 10 anys (n. 1786). En 1814 se declarà lliure

(1784) *Testaments dels Consellers*, a. 1443, f. 8.

(1785) *B. de B.* 1658-1663, f. 23.

(1786) Aquesta concessió prova la extensió que havia pres l'ús del tabaco, ocupant-se-n en 1673 y 1691 les Constitucions sinodals de Barcelona (p. 163) y Lleyda (p. 155) respectivament. A més llegim en la concessió reyal del 1689 (2 Març) "licet dictum Petiam vulgo Tabaco non sit necessarium ad victum et nutritionem hominum attamen propter vsum et consuetudinem est tam introductum dictum Petum vulgo Tabaco quod experientia docet esse mercimonium quod propter prouitionem illius detrahuntur magnae nummorum quantitates a dictis Principatu Cathalonie" (R. 5933, f. 176).

son cultiu a Espanya per breu temps. Lo tabaco y l'ayguardent constituïren un arrendament conjunt en 1663.

Drets de la Generalitat o de Bolla se deya a les imposicions que la Diputació cobrava a tot Catalunya. També se colectà a les portes de Barcelona, titolant-lo "dret de les entrades e exides del General". Gravitava demunt lo comerç estranger. Enfront la Llotja tingué sa Duana lo General, qui solía arrendar sos drets. Durant nostres guerres civils se pujaren, y en 1653, per la subvenció dels aquartelaments d'hivern dels soldats, se duplicà. A aquest dret lo conceptuavan, en 1653, "moderat en todas las cosas". Rebé lo nom vulgar de *dret de bolla* per lo segell o *bolla* de plom o de cera, que-s posava a les mercaderies, ab les armes de la Diputació, en senyal d'haver pagat la imposició. Arrencava del regnat de Pere II *lo Gran*.

Valgueren aquests drets, en 1632, 125,119 lliures; en 1633, 120,287 lliures; en 1634, 120,496 lliures; en 1635, 116,441 lliures; en 1636, 114,674 lliures; en 1637, 127,234 lliures; en 1638, 117,279 lliures.

Dels diferents conflictes entre la Diputació y la Ciutat, per causa dels respectius drets llurs, té interès especial lo iniciat en 1452 y que durà fins 1456, a causa d'unes ordinacions proteccionistes dels Consellers, prohibint vendre o vestir robes estrangeres (n. 1787). Considerant que perjudicavan drets de *Generalitats*, la Diputació hi reclamà en contra, sense lograr son objecte. Durà una temporada la prohibició, caygué en desús y no pogué restablir-se en 1626, en que tornan a enlayrar la bandera proteccionista a Barcelona los Velluters, Retorcedors, Perayres, Perxers y Passamaners. Les Corts de Barcelona no hi prengueren acort per no haver-se clòs. En 1630, Jaume Damians publicà un escrit de propaganda proteccionista, posant de relleu com s'arruïnavan les industries per la moda "de no voler vestirnos sino de robas forasteras" (n. 1788). No conèxem altre acort pres per la Ciutat.

La concordia del 1614 deturà més altercats en que tornavan a estar Diputats y Consellers per los drets que abdues entitats percebían "de las robas, joyas, mercaderias y altres cosas que entran y ixen en la present ciutat", y en 1620 se dexà ben establerta la dualitat d'atribucions per sempre més (n. 1789).

(1787) *Testaments dels Consellers*, a. 1452, f. 11.

(1788) A França dominava lo criteri proteccionista, y també les Corts d'Aragó del 1626, aplegades a Barbastro, privaren la entrada als draps forasters. Explicava Damians la destrucció y ruïna de les velles industries catalanes, "que moltes de ditas sorts de robas que antigament aci se obrauen, ja no se ni obran, ni sen parla", quedant reduhits a una tercera part los perayres y texidors del Principat: a Perpinyà, de 300 telers drapers no n'hi havia 30; a Gerona, de 500 oficials drapers, apenes eran 100 (*Diversorum*, v. VII, f. 245).

(1789) En la concordia del 1620, entre la Diputació y la Ciutat, entre altres extrems, se deya que al arribar los vexells al port de Barcelona "donen lo manifest de las robas, mercaderies y altres cosas subjectes a la solució de drets, al credenser del dit General, après lo donen al credenser que te la ciutat al dret nou". Que la Ciutat no tinga *magatzèm* y les mercaderies entren en lo de la Diputació; que-s fassa comprovació diària de mercaderies en ell entrades per los dos credencers de la

Nous drets de les Generalitats a profit de la Ciutat. — En 1465, ab motiu de la guerra, Barcelona adelantà 1,000 lliures a la Diputació, exhausta de numerari (n. 1790). En 1467 li devia 42,000 lliures. Concertaren abdues corporacions, un augment dels drets de la Diputació, exugant ab elles son deute (n. 1791). Fôu primer de sis diners per lliura lo dret de la bolla, doblant-se, en 1467, a dotze diners per lliura. Ab lo dret de la «bolla de la cera» hipotecà a la Ciutat, en 1467, una imposició, posada, en 1463, a la fabricació de naus, que-s llevà en 1465 (13 Novembre) y restablerta un mes després (18 Desembre) per tornar-la a treure abans de la pau del 1472 (n. 1792).

Dret marítim de la Inquisició, fracassat. — En los primers anys del segle XVII tractaren los inquisidors d'introduhir un nou dret a son profit, ordenant «que ningun vexell done cartes ni despaigs, ni se li done pratiga ni desembarch ningú, que primer no pressehesca lo enviar alla en son nom y fer regonexensa per part sua dels vexells, rebent dels patrons y fentse pagar algun dret fent detenir los vexells; y mes se fan saludar los oficials qui fan dita regonexensa, ab tirs de canó». Los Consellers, en 1633, procuraren tallar aquest abús; y lo dret marítim de la Inquisició fracassà (n. 1793).

Difícil es donar idea del que representavan aquests drets, tant per la gran diferencia del valor de la moneda sis y set cents anys enrera, comparada ab sa equivalencia actual, com per les mutacions que ella experimentava. Encara que poch valgan les xifres aquí exposades, no-ns creyèm rellevats de dir que les impositons de la Ciutat li representavan, en 1358, 31,085 ll.; en 1359,

Ciutat y del General; que tot se *cauquilli* (contrassell) en dita Casa y may fora, etc. (*Diversorum*, v. xx, fs. 7 y 332).

(1790) Es vell, en les relacions entre la Diputació y la Ciutat, prestar-li aquesta diners per atendre a serveys o urgencies. Axís succehi en 1388 y 1389, ab la quantitat votada per les corts de Montçó com a «proferta o dó», «per deffensió de Cathalunya; per la qual quantitat de moneda lo general de Cathalunya fa a aquesta Ciutat de interés XLVI ^m sous» (*Clavariat*, a. 1389, f. 27).

(1791) «Rebudes fetes per mí Guiliém miró clauari de la Ciutat de barchinona, dels drets de VI diners per lliura nouament imposats he anadits en lo dret de la cera de la bola (*bolla*) sobre les joyes he canamaceria e de hun diner per lliura encarregat he afegit sobre les entrades e exides del General de Cathalunya, los quals drets son assignats per pagar lès pensions de les manleutes de aquelles tres milia lliures que jo com a clauari he sindich de la Ciutat de barchinona, he fetes per los honorables diputats de Cathalunya ab special obligació dels dits drets» (*Clavariat 1466*. Llibre resúm del bieni, f. 77).

(1792) Lo deute de la Diputació ab la Ciutat anà crexent depressa, en los anys de la guerra, per causes diverses. Lo primogènit Joan de Calabria, per les operacions militars, necessità 3,000 lliures, que la Generalitat li dexà, d'acort ab lo Concell de Cent. Fôu llavors, lo 15 Setembre 1467, «que al dret de les joyes, en lo qual son compreses draps de or e de Seda, sien imposats 6 diners per lliura «sobre lo dret que jay es: e als drets de generalitats dentrades e exides, vn diner per lliura, ultra lo dret que ja hi es» (*D. C. B. 1467-1469*). Aquests drets, en un començament, los colectavan los oficials de la Diputació. Lo deute ab la Ciutat era de 42,000 lliures a 24 Setembre 1467, en que tornà a manllevar-li 1,000 lliures més.—A. 1492.—«Ço es, dels xii diners per lliura de la bolla de la cera e altres drets per lo R^m noble e Magnífichs diputats del general de Cathalunya e a la dita Ciutat assignats a mi com a clauari per los diputats en la Taula del cambi de la dita Ciutat girats, per diuerses pensions que la dita Ciutat paga a diuerses persones a qui la Ciutat ha feta cara ab special obligació del sus dit dret» (*Clavariat 1492*).

(1793) *M. N. A.*, v. xi, p. 115.

31,095 ll.; en 1361, sols 29,156 ll. (n. 1794); en 1403, 39,467 ll. (n. 1795); en 1504 era de 21,500 lliures; en 1663 (Agost), passava de 100,000 lliures (n. 1796); en 1699 era d'unes 211,300 lliures, havent-hi molts articles recarregats.

De les diferents controvèrsies y conflictes devallants dels drets de la Ciutat, oferexen especial interès los ocasionats per la pretensió d'esser-ne immunes la Royal familia y sos servidors. Es convenient donar-los a conèixer ab algún detall, per lo mólt que se n'ha escrit.

Lo Monarca, sa muller y fills, no estavan exempts de les imposicions municipals. Hi han precedents del segle XIV, mostrant com no-ls n'hi cobraren totes o algunes. Consta d'una manera inductable que l'infant Jaume d'Aragó comprà, en 1338, joyes y draps bons y no pagà dret (n. 1797); que lo Rey tampoch ne pagà, en 1334, al adquirir una porció d'armament (n. 1798); ni en 1343, al comprar cavalls y muls. Lo Concell de Cent, en 1360, enfranquí

(1794) Les imposicions en lo bieni de 1360 y 1361 s'arrendavan, segons costúm de llavors, per trimestres, donant resultat diferent en relació ab la època del any. Començava al Novembre lo primer trimestre.

IMPOSICIONS	Primer trimestre	Segon (Febrer a Abril)	Tercer (Maig a Juliol)	Quart (Agost a Oebre.)
De les besties	40 ll.	50	50	45
De les flaçades et barragans	60	80	80	75
Dels carratals	60	80	90	80
Del oli, peix salat, figues seques et adzabib	150	167	127	150
De la Payarie	154	152	175	150
Del aur et del argent	27	25 ll. 10 s.	31	41
Del Cuyram	400	400	322	325
Del Peix fresch	300	450	300	300
De les honors e possessions	150	155	180	155
De la obra de terra et vidre	37	42	50	47
De la llenya et del Carbó	28 ll. 10 s.	24	20	25
Dels Nòlits	56	70	60	100
De la Draperia	511	503	550	777
De les moles	25	30	30	26
De les Armes	70	95	115	80
Del Pes	1000	1010	1101	1302
Del ví	1450	1601	1753	1811
Del diner de la quartera	150	156	180	139
De les carns	1250	500	1220	1700
Del forment, ordi et auena quis trau de la Ciutat	55	163	110	66
Farina			1660	1886

(1795) A. 1403.—L'arrendament de les imposicions o drets representavan aquest any lo següent: la fusta, 160 lliures; les armes, 250 ll.; la peya, 900 ll.; les flaçades, 255 ll.; lo cuyram, 705 ll.; l'oli, 460 ll.; los nòlits, 350 ll.; la llenya, 910 ll.; lo peix fresch, 2,050 ll.; lo pes, 3,000 ll.; la pelliceria, 502 ll.; les honors, 1,425 ll.; lo ví, 8,000 ll.; les carns, 15,200 ll.; la farina, 5,300 ll. (*Clavaria 1403*, f. 1 y següents).

(1796) Drets ordinaris en 1663 s'arrendaren per 81,000 lliures, l'extraordinari del ví per 14,000 lliures, la neu per 4,500 lliures y encara restavan altres drets especials.

(1797) L'infant Jaume, comte d'Urgell, comprà a Barcelona, perles, sàfir, seda, fulla d'or, draps de Duay y draps mesclats, liurant-los los Consellers, en 1338, del dret corresponent, fent constar cada vegada «de la qual imposició nos hauem fet franch lo dit senyor infant» (*D. C. B. 1338-1339*, f. 46).

(1798) A. 1339.—Lo Rey comprà «molt arnés axí de caueller, com de cauall e palafre», costant lo dret 120 sous 6 diners. La Ciutat disposà no li fós cobrat, afegint «de la qual imposició nos havem fet franch lo dit senyor Rey» (*D. C. B. 1338-1339*, f. 53).

de la imposició de les carns a la reyna viuda Elisenda de Montcada y als seus servidors (n. 1799).

Dels precedents podia devallar-ne un estat d'opinió que feya posar en dubte si lo Sobirà y los de sa casa devían satisfer les imposicions, majorment existint la obligació de la *cena reyal*. Per acallar tota controversia, los Consellers procuraren recabar nou privilegi, aprofitant-se de la oportunitat que se-ls presentà en 1357. Los pobles de Catalunya estavan aniquilats per les grans despeses de la famosa guerra començada en 1356 entre los reys Pere d'Aragó y Pere de Castella (que acabà en 1361). Quan acudiren, en 1357, al parlament general de Lleyda, ja portavan donats al Monarca, en quatre anys, més de 300,000 lliures. Lo Rey volía diners a tota costa, y al otorgar-li encara les ciutats altres 70,000 lliures, obtingueren grans ventatges o privilegis, un dels quals fou «quel dit Senyor Rey, e la senyora Reyna, e lo Senyor Duch, e los senyors Infants, e tots aquells qui son de casa del dit senyor, o de la dita senyora, o dels altres senyors damunt dits, e totes altres persones de qualseuol condició o ley sien, paguen o haien a pagar en totes les imposicions posades e posadores» (n. 1800).

Feya vint y un anys d'aquesta disposició, quan lo propi rey Pere lo *Cerimoniós*, suscità, en 1378, lo conflicte de si la familia reyal devia o no pagar les imposicions. Se convencé de que anava errat al duptar-ne, proment satisfer tot quant degué de drets y en avant contribuir-hi com tothòm.

Se registra altra resistència a pagar lo dret dels honors, en 1397, per part del Comte d'Urgell, ab motiu d'un censal comprat a la Reyna.

Quan tornà de Sicilia lo rey Martí, en 1397, lo tresorer reyal y sos advocats fiscals li aconsellaren no pagar lo delme del peix. Devant la insistència del Arrendatari del impost, lo Rey féu dictaminar al Viscancer. Aquest li digué que devia pagar-lo la reyal familia. Com de fet lo satisfé Martí I des del endemà. Però de lo degut per temps anterior res entregà, pagant-ho la Ciutat (n. 1801).

(1799) A. 1360 (27 Febrer). — La Ciutat pagà al arrendador del impost de les carns 16 lliures 15 sous «per imposició de les carns que per la senyora Reyna de pedralbes o per nom seu, son estades comprades en la dita Ciutat de barchinona dins los dits III meses a obs de la dita senyora Reyna et de la sua companyia, la qual senyora Reyna per ordinació del honrat Consell de Cent jurats es francha de imposició de les carns qui per la dita Senyora Reyna o per nom seu, seràn comprades os compraràn» (*Clavaria 1360*, f. 189).

(1800) J. Soler y Palet en *Boletín de la Academia de Buenas Letras de Barcelona*, v. 1, p. 124.

(1801) A. 1397. — «Item done an Jacme comes ciutadà de Barchinona qui fó comprador de la imposició del peix fresch a III meses Maig Juny e Juliol del any deus scrit, les quals los honrats Consellers volguereren que jo li liuràs, que li eren degudes per imposició de peix que la Cort del senyor Rey nostre en Martí del jorn que fó vengut de Sicilia en aquesta Ciutat, en lany deus scrit, entró a XXII de Juliol daquell meteix any, comprà stant lo dit senyor en la dita Ciutat; la qual imposició lo dit Jacme jassia ab gran instancia e diligencia la demanàs, no poch hauer de la dita Ciutat, del peix que fó comprat en lo concorrent del dit temps per la dita Cort, ans entenia lo Thesaurer del dit senyor e los aduocats fiscals daquell, lo dit senyor, la Senyora Reyna e llurs fills, esser ne exempts e quitus de no pagar en les imposicions entró lo dit XXII jorn de juliol que fó declarat per lo vicecanceller del dit senyor, al qual per lo dit senyor ere stat comanat que ho vaés, que hi deuien pagar, axi com del die

Tornant-se encara a suscitar, en 1404 (27 Setembre), la controversia de si lo Monarca devia contribuir o no a les imposicions (n. 1802).

Al regnar Ferràn I d' Antequera, foraster y més desconexedor de nostres pràctiques que sos antecessors, ¿té res de particular se repetís la controversia ab los Consellers, que tanta fama reyal o falsa, però per nosaltres més falsa que reyal, ha donat a Joan Fivaller? Si los reys catalans duptavan y ho impugnavan ¿se deurà seguir bescantant per dit fet la memoria d'un príncep foraster pundonorós a qui li havia de produhir novitat? Però ho diu Llorenç Valla y a ell tothòm l'ha cregut al peu de la lletra, sense examinar lo mólt que hi ha en la seva obra encaminat a deleytar en menyspreu de la veritat històrica. En altre lloch se complàu en fer esdevenir grotesques escenes imaginaries, que irrespectuosament aplica al bondadós y desgraciat rey Martí. Com a escriptor novelista, Llorenç Valla, serà superior en sa època; però com a historiador resulta poch simpàtic a la moderna crítica, per lo mólt que ha extravia* a la opinió. Es lo cert que, en 1416, lo conflicte fóu major que altres vegades, puix lo Concell de Cent s'hagué d'aplegar expressament y tractar-ne (29 Febrer 1416), per la tenacitat del Monarca en creure no devia pagar cap imposició (n. 1803).

---

auant hi han pagat; e es rahonable que la Ciutat reetituis e pagàs al dit comprador çó que per la Cort del dit senyor li ere degut, que hauer no podie, com segons forma del alberà de la venda, la Ciutat deu fer reebre e hauer la imposició al comprador daquella. E cobrem alberà dels Consallers Scrit a XXX doctobre del any MCCCXCVII ab apoca feta en poder del dit notari a XIII de Novembre del dit any, XXXVII lliures» (*Clavaria 1397*, f. 235. — *L. V.*, v. II, f. 33).

(1802) A. 1404 (27 Setembre). — «Item apres proposaren los honorables Concellers, quel Señor Rey apres sa Venguda que a feta no ha molt temps a aquesta Ciutat, ha cessat y Vuy cessa de pagar Imposició, E que ja sia per los Concellers també ab prohomens com sens Prohomens sien estades fétas al Señor Rey diversas Instancias e li sien estats mostrats en sa forma los priuilegis per los quals ell deu pagar las Imposicions e ell se sia offert feri justitia. E ho aya remes a Mr. francesch de Blanes Regent la sua Cancelleria e a dos altres juristes Empero per dilacions que la part de la Cort par que don sobre assó estarà la Ciutat molt perjudicada, non ha poguda hauer justicia pera que lo Concell prouehes en asso». Acordà lo Concell que «los Concellers sens altres o alguns dells ab alguns Promens, o, vn dells ab vn Prom, o, per aquella manera que als dits Concellers sera vist fahedor puxen e ques fassen lur poder e esfors que la Ciutat en aço, e, en alguns altres prejudicis que se son fets obtinga la Iusticia. E si poden aquella obtenir se... sino que la donchs los Concellers ab dotze Prohomens de totes condicions per ells elegidors e ab los aduocats e altres juristes sils parrà fahedor acorden e prouehisquen en asso segons quels parra o si serà necessari que se celebre altre concell de Cent Jurats» (*D. C. B. 1399-1412*, f. 81).

(1803) A. 1416 (29 Febrer). — En lo Concell de Cent exposaren los Consellers que «estants en la casa de la dita Ciutat ab alguns honorables prohomens daquella, per anar fer reuerencia al senyor Rey, segons es de bon costum de la dita Ciutat, fossen estats auissats, per dos compradors de la ajuda o imposició del peix fresch, quis cull en la Ciutat, que los compradors del dit senyor Rey e de la senyora Reyna, lo dit die, serien anats a la pescateria de la dita Ciutat. E que per part dels dits senyor e senyora, los dits compradors lurs, haurien comprat peix fresch, e daquell no haurien volguda pagar imposició, jatsia per los dits compradors de la dita imposició lus fos estada demanada». Y anant los Consellers a visitar al Rey y exposant-li lo fet, hi respongué que axis ho havia manat, atès que ni ell ni la Reyna «no fossen tenguts pagar imposició de res que comprassen ne venessen». Los Consellers juntaren un «gran consell de prohomens de tots estaments» en lo propri divendres, determinant que 20 d'ells acompanyassen als Consellers a visitar al Rey, dihent-li de part de la Ciutat «molt estrament, virtuosa et esforçada, ab tota humilitat e reuerencia» que restituís a la Ciutat del séu privilegi de pagar imposició

Lo fet de resistir-se a pagar les imposicions de la Ciutat se repetí, en 1453 (19 Juliol); ab los tresorers reials de Joan II en 1474 (n. 1804) y de Ferràn II en 1504 (12 Janer); y més tart ab Carles I. Los Consellers, en 1538, recopilaren los precedents sobre pagament de les imposicions de la Ciutat per part dels Monarques, a fí de dexar-los fora de tot dupte (n. 1805).

Les exempcions de drets municipals de que no disfrutava la Corona, competía al més insignificant dels eclesiàstichs. Prou los Consellers tractaren d'exigir-los les imposicions, sense poder-ho lograr, a despit de que abusaren de llurs franqueses, segons havèm dit en les ps. 649 y 660, al tractar dels drets de la carn y del pa. Són móltres les concordies signades per lo Capítol Catedral y la Ciutat sobre dites franqueses, a arrencar de la sentència arbitral dels lloïsmes, en 1310 (veja-s p. 335), seguint-li la concordia del 1346. La guerra de les autoritats barcelonines contra aquestes franqueses no parà may, puix resultaren odioses als ciutadans per la intransigencia, assenyaladament del alt clero. Si bé la Corona amparà als eclesiàstichs, en 1356, ab ocasió dels drets extraordinaris exigits per los subsidis de Sardenya (n. 1806), en cambi quan, en 1375, eclesiàstichs y militars se li quexaren com a greuge, en les corts de Montçó, de que les ciutats volían fer-los tributar, se n'inhiví (n. 1807).

---

los Reys. Era hora tarda al arribar al Palàu, essent-los dit «que aquell vespre no podían parlar ab lo dit senyor, ne lo sendemà dematí, fins apres dinar a les tres ores». Per lo que convocaren Concell de Cent y hi exposaren tot lo actuat fins llavors. Aquest acordà anar a la defensió dels privilegis de la Ciutat, y que si qualsevol que no fós lo Sobirà o sa familia atemptàs als dits drets, sigués hagut per enemich de la Ciutat. Se nomenaren trenta prohoms y sis juristes perque, ab los Consellers, resolguessen lo pertinent a la defensió dels drets de la Ciutat, «axí que tothom qui compra res en la dita Ciutat, pach imposició, segons deu», donant-los-hi plenes facultats d'actuar y obligant-se tota la Ciutat a executar y servir lo que aquests fessen. Un dels juristes fôu lo cèlebre Micer Bonanat Pere. Es tot lo que consta sobre aquest fet en lo A. M. B.

(1804) A. 1474. — «Item com en lo memorial o testament per los Consellers del any LXXXIII sia mencionat com lo Tresorer del S. Rey no volgués pagar les imposicions antigues de aquesta Ciutat, ni los drets imposats a monsó, ço es, los *fogolés* e vn diner de la carn, e altres, en lo loch dels quals se pagava en aquesta Ciutat lo dret dels caualls. E venguts sobre aquesta deuant lo dit Senyor, aquell havia manat, que, en quant havia sguart a les imposicions antigues lo tresorer pagàs. En quant tochá lo dret dels caualls que era en loch dels *fogolés*, deia sa M.^{at} no era tengut de pagar com ell no fos *fogoler*. Sobre les quals cosas fou concordat que del dret dels caualls lo dit S. pagàs solament la meytat, hauent respecte als altres drets imposats a monsó, ultra los fogoles. Empero lo dit Tresorer no havia volgut pagar ni les antigues ni la meytat dels caualls, metent ho en dilacions» (*Testaments dels Consellers*, a. 1474, f. 6).

(1805) M. N. A., v. iv, p. 206. — No continuàm com a veritables oposicions dels Monarques a les imposicions de la Ciutat, fets que més resultan exaccions d'oficials reials de major o menor categoria. Es d'importancia secundaria y fora de nostre punt de vista, la resistencia del malaventurat y nefast algtzrir reyal Monrodón a pagar lo dret del blat que anava a embarcar-se, aduhint que era del Sobirà y per son reyal servey (27 Setembre 1369, document publicat en *La Renaixensa*, a. i, 1871, p. 52).

(1806) En 1365, lo Monarca recordava al Veguer que també eran lliures de la imposició del ví y de móltres altres (*L. V.*, v. 11, f. 354. — *Llibre Vermell*, v. 1, f. 129). — Tant en 1312 com en 1328, fôu prohibit als clergues tenir càrrechs públichs. Mes en 1329 s' aclarà, autorisant als tonsurats qui visquessen com a laychs, a formar part del Concell de Cent (*L. V.*, v. 1, fs. 298 y 328. — *Antiquo Privilegiorum*, v. 1, f. 70).

(1807) A. 1376 (3 Juny). — Contestà lo Monarca als eclesiàstichs y militars, que no s'havian «Apropiades les imposicions ni es interes seu sis culliràn o no, ans es de les Ciutats y viles y per ço no

Però los militars tributaren en les ciutats; y los eclesiàstichs més poderosos salvaren llurs franqueses. Més avant, Ferràn II treballà tot lo que pogué en fer tributar als eclesiàstichs, sense obtenir-ho.

En 1403, pretengué Barcelona que lo clero contribuís als sacrificis pecuniaris de «tenir la Ciutat, basta de forment». Res més just, puix a tothòm aprofitavan dits sacrificis. Se feren tractes, però lo clero no hi contribuí. Fracassant les negociacions entaulades a Roma en 1455 (n. 1808). Es cert que en la guerra contra Joan II, que tanta part li capigué al element eclesiàstich, consentí en contribuir a les imposicions. Però cessà de pagar-les en 1472, no havent-hi manera de fer-los-hi contribuir al ocórrer la forta crisis del 1484, a despit de la intervenció del Rey, de la voluntat del Papa, de la aquiescencia del clero *menut* y dels oferiments que de primer moment havia fet l'alt clero. Als Canonges se degué fracassà la ajuda que la Ciutat demanava (n. 1809). Los veyèm tributar voluntariament en 1555, quan les grans construccions per defensa de la Ciutat, dels baluards y muralles, sufragant-ne la novena part del séu cost, y en les guerres dels Segadors y de Successió.

També los moneders de la Seca, los militars y los ciutadans de Lleyda pretengueren eximir-se d'algunes imposicions municipals en lo segle XIV. Mes a la llarga tots se subjectaren a les lleys fiscals, a igual que los ciutadans. Los militars, cavallers, generosos, nobles y hòmens de paratge, començaren a veure trepitjades llurs immunitats tributatives regnant Pere III. Ab ocasió de les grans despeses que lo Rey Cerimoniós exigí de ciutats y viles per atendre a les seves operacions militars, les ciutats acresqueren llurs donatius extraordinaris al Rey, qui los hi otorgava medis també extraordinaris de recaudar-los. Y tant Barcelona com les demás ciutats, exigiren de tothòm les noves imposicions y sises, inclòs dels nobles y cavallers. Prou se quexaren aquests al Rey, prou portaren llurs reclamacions a les corts generals de Montçó del 1362; mes Pere IV declarà (18 Janer 1363) que les necessitats eran urgents y que tots hi devían contribuir.

La portella quedà oberta y ja no-s devía tancar, interessats Sobirans y municipis en no restaurar immunitats en aquells temps poch justificades. Continuaren llurs protestes los militars, essent la darrera vegada en ocasió un tant

---

enten sia greuge, offerint fer justicia declarar si son tenguts pagar o no» (Bruniquer: *Rubrica Privilegiorum*, c. xvi, f. 53).

(1808) *Letres Closes 1455-1456*, lletra del 27 Setembre 1455.

(1809) En la p. 522 nos ocupavam d'aquests fets, explicant la ordre de Roma de contribuir ab la dècima de llurs rendes (1487). En 1485 oferian ells contribuir ab 5,000 lliures pagadores en cinch anys, 1,000 lliures al any; oferta amplhada, en 1489, a 8,000 lliures en vuyt anualitats, passant-se lo temps en tractes y concordies, fins que resultament la Ciutat los féu pagar la imposició del forment en 1497 y en 1499. Les controversies, fraus, protestes y concordies entre la Ciutat y los eclesiàstichs que les seves franqueses originan omplen los folis de les colleccions del arxíu municipal. Son importants, entre altres, les concordies del 1604 y 1662 (*M. N. A.*, v. viii, p. 85. — N. 1477. — *Diversorum*, v. iii, fs. 152, 156, 162, 168 y 172. v. vii, fs. 93, 101, 105 y 107 y derrers fulls. — R. 3569, fs. 127, 130, 134 y 135).

a propòsit. La nova dinastia s'inaugurava ab Ferràn I d'*Antequera*, qui en Octubre de 1413 vencía la rebelió d'alguns nobles coaligats entorn del darrer Comte d'Urgell. Militars, cavallers y nobles (tot era igual) se quexaren en les Corts del 1413, de les lesions que les universitats reials ocasionavan als séus privilegis, a causa de «les imposicions, sises y drets en diverses coses venudes comprades», etc., y també «en fer vsar a lur requesta, consell o en altra manera, los dits oficials reials, dins les jurisdiccions e termens dels dits magnats, barons et nobles etc. per mer officii»; y a més, d'altres concessions reials obtingudes «en gran preiudici dels dits supplicants, les quals especificaràn en son cas e loch». Per axò Guillèm Ramón de Montcada y Berenguer d'Olms presentaren una súplica al Rey, pregant-li revocàs dites concessions o al menys fés suprimir de sa interpretació los abusos que-s cometían contra d'ells. Barcelona defensà en aquesta qüestió a totes les universitats catalanes, fallant-se, en 1416, en contra dels cavallers (n. 1810).

En 1337, lo Monarca fallà contra la reclamació dels ciutadans de Lleyda d'ésser exempts d'imposicions a Barcelona, y en 1360 recaygué sentència contra idèntiques controversies mantingudes per los moneders de la Seca.

Veyèm per part d'algunes entitats privades sostenir consemblants previsions. Recordàm lo dit en la p. 335, que los vehins de les Corts de Sarrià y de Sant Just Des-Vern pogueren conservar sempre vigent son privilegi de franquesa de determinats articles de consums. Altra concessió privilegiada, contraria a la jurisdicció dels Consellers, obtingué la Abadessa de Sant Pere de les Puelles, ab la autorisació de construir forns en ses propietats de dintre y de fora Barcelona (9 Abril 1185), seguint-se-li la d'eximir de tributs les possessions que-l convent tenia en lo Llobregat (6 Abril 1189). Pere III otorgà a la propria Abadessa privilegi d'expulsar de la Parroquia de Sant Pere, a les dones de mala vida (12 Maig 1342).

Semblantment lo Monestir de Montserrat obtingué de Joan II facultat d'administrar justícia en les causes dels séus vassalls, assignant-li per territori les cases que possehia en la Porta-ferríça, hont hi erigiren altra capella en honor de la Verge de Montserrat (10 Janer 1459).

Un dels principals privilegis dels barcelonins era, sens dupte, lo de no pagar lleudes y tributacions. Axís constava en lo privilegi de Jaume I del 12 Abril 1232, confirmat per sos successors (n. 1811). Com no podia donar-se en

(1810) *Llibre Vermel*, v. 1, f. 58, y v. 11, f. 208.—*L. V.*, v. 11, f. 284.—*Diversorum*, v. 11, fs. 70 y 83.—*Testaments dels Consellers*, a. 1413, f. 10, y a. 1416, f. 8.

(1811) Diu lo privilegi del 1232: «Aliquis Ciuis uel habitator barchinone non det nec soluat, nec dare nec soluere teneatur in aliquo loco terre et dominacionis sue, leqdam, pedagium, nec aliquam aliam exaccionem nouam uel ueterem, statutam uel statuendam, de mercibus et rebus eorum». Donat per Jaume I y confirmat per Pere II, en 1283; Anfs II, en 1286, y Jaume II, en 1292.—*D. C. B. 1314-1315*, f. 24.—*Diversorum*, v. 1, f. 126, y v. 11, f. 68.—*L. V.*, v. 1, f. 319, y v. 11, f. 78.—*Sumario*, v. 1, f. 83.—*B. A. y M.*, v. 1, p. 97.

En un procés que en 1509 sostenia Barcelona ab lo Tresorer de la Reyna per la lleuda de Coplliura

lesió de concessions anteriorment otorgades, no resultaven exempts de les lleudes existents en 1232, com, v. g., les de Sant Felíu de Guíxols, Cadequers, Tortosa, Mequinença, Ascó, etc. (n. 1812). En les noves terres adquirides per los Sobirans de la Confederació catalana-aragonesa, sigueren franchs de lleudes, com, v. g., Valencia (n. 1813), Mallorca (n. 1814) y Sardenya (n. 1815).

Per donar la importancia deguda a la franquesa de lleudes, recordèm com estavan organiscades les imposicions mitgevals. Infinites gabelles perjudicavan al comerç y lo lliure pas. Se tributava no ja en ponts, barques y camins, sinó per tranzitar mercaderies en rius y dintre la mar. Aquests drets de pas era lo que més propiament se-n deya *leudes*, diferenciant-se dels *vectigals* o drets pagats als mercats.

Per no donar lloch a duptes, los comerciants barcelonins posavan la *marca* de la Ciutat en los barrals de ví y embalatges de llurs mercaderies (n. 1816).

Les lleudes o dret de frontera pertanyian a la Corona. La esglesia procurà possehir-ne una part: axís los prelats de Barcelona y Tortosa foren copartíceps de les lleudes d'abdues ciutats, com l'Arquebisbe de Tarragona ho sigué en la de Tamarit; en la de Sant Felíu de Guíxols, l'Abat; en la d'Ascó, lo Comanador, etc. La colecta de les lleudes marítimes la efectuavan *barques lleudes*. Per obviar fraus, alguns lleuders pretengueren, en lo segle XIV,

---

consta reiteradament la franquesa de lleudes. Copiàm algunes declaracions: 1509 (18 Març). Lo donzell Pedro Martín de Marziella declarà com a llochtinent de Batlle de Terol «son vengudes algunes questions per rahó de les franqueses de Barchinona e que de fet ell testes en lo dit nom ha fetes declaracions ab les quals declarava los dits ciutadans de Barcelona esser franchs de lleudes».—A. 1509 (23 Març): Francesch Torra, llochtinent de Batlle General del regne de Valencia, declara «que en la Ciutat de Valencia los Ciutadans de Barchinona son franchs de peatge e altres drets Reyals exceptat de pegua, per prouisió Reyala».—A. 1509 (22 Març).—Antón Salvador, ciutadà barceloní resident a Valencia, declarà que ell era franch de lleudes, «be que per ço com lo Batlle general de Valencia de vn temps ençà feya dupte de la sua carta de franquesa, per ço com era del vaguer le ach hauer dels consellers de Barchinona».—A. 1509 (1 Abril).—Pere Roqueta, çaragoçà, declarà que «dits Ciutadans son franchs e salegran de la dita immunitat en Saragoça e en tota la canal de ebro fins en Tortosa, sino ha Miquinença e Escó on los fan pagar».

(1812) A. 1500.—En una controversia haguda entre lo Comanador d'Ascó y los Consellers, s'explica l'origen de la lleuda d'Ascó (*Testaments dels Consellers*, a. 1500).

(1813) Una declaració reyal del 1323 manifestava que los barcelonins no pagavan lleuda a Tortosa, Alacant, Oriola, Elix y Guardamar, y altra del 1327 del infant Ramón Berenguer manà servir-la als séus llochs d'Elix y Crivillent (*L. V.*, v. 1, fs. 319 y 326.—*Diversorum*, v. 11, f. 61).—A. 1292 (19 Maig). Jaume II manà al Batlle de Penyscola fossen guardades les franqueses al comerç barceloní (*L. V.*, v. 1, f. 263.—*Llibre Vermell*, v. 1, f. 164, y v. 11, f. 105).—Lo privilegi de la lleuda de Penyscola està al *L. V.*, v. 1, f. 214, y *Diversorum*, v. 11, f. 68.

(1814) Jaume I, en 1230 y 1232, otorgà als barcelonins franquesa d'entrar mercaderies a Mallorca. Quan se desmembrà lo royaume de Mallorca de nostra Corona, dites franqueses foren violades, defensant-les Jaume II en una entrevista que tingué ab lo rey de Mallorca a Gerona, en 1303, y logrant fossen respectades. Fet que-s repetí en 1334, però sense conseqüencies desagradables a les immunitats barcelonnes (*D. C. B. 1301-1303*, fs. 103, 106, 110, 111 y 118.—*L. V.*, v. 1, fs. 212 y 214).

(1815) A. 1632 (27 Abril).—Lletra dels Consellers al Virrey de Cerdenya y als Consellers de Càller, que no fassen pagar drets als ciutadans de Barcelona.

(1816) No sempre evitaren les estorsions nostres mercaders, com ho provan los barrals de ví detinguts a Sant Cugat del Vallès portant la marca de la Ciutat (*Letres Closes 1445*, f. 10).

fiscalisar los llibres dels comerciants, oposant-s'hi los Consellers. També contradiren aquests, en 1373, una declaració del Sobirà, obtinguda per los lleuders a espatlles de Barcelona, de «demanar leuda a tot hom que no façe foch en la Ciutat; e aço no sie acostumat, com tot hom qui sie habitador de la Ciutat dege esser franch de leuda» (n. 1817).

Ab la major part de les lleudes contendiren los Consellers. Les de Tamarit y de Tortosa donaren molt joch a les autoritats barcelonines. La de Tamarit, marítima y terrestre (veja-s p. 246), traspasada a particulars, dexà ben puntualisades les seves tarifes per una sentència arbitral del Rey en 1243 (n. 1818). Resultà tan limitat lo séu rendiment per virtut d'altra sentència reyal del 1421 (n. 1819), que-s dexà de cobrar a mitjans del segle XV, puix no colectava ni lo necessari al sosteniment de la barca lleudera. Joan II la donà al cavaller navarrès Armendariç, de qui l'adquirí l'arquebisbe de Tarragona en 1475, comprant-la, en 1543, los Cònsols de la Mar, que aboliren la gabela (n. 1820).

La lleuda de Tortosa, terrestre, marítima y fluvial, dataria del 1253. Devían pagar-la los tranzeunts per son terme y grau, tant per mar com per terra, a excepció dels ciutadans de Barcelona. Les majors disputes ab nostres Consellers, no sols tingueren per causa exigir-la indegudament als barcelonins (n. 1821), sinó la pretensió de colectar-la dintre Barcelona, lo que may se practicà ab les lleudes forasteres. En 1285, los Consellers expulsaren de la Ciutat al lleuder de Tortosa, motivant greus represalies per part dels Templers y d'En Ramón de Montcada. Intervingué lo Monarca, gestionant l'establiment del lleuder a Barcelona, indicant-se que axís se feya en temps passat. En 1401 tornà a suscitar-se lo conflicte, y disposà Ferràn I, en 1413, «que la

(1817) *Testaments dels Consellers*, a. 1373, f. 10.

(1818) La lleuda de Tamarit, passada a mans de particulars, era, en 1243, de Guilleuma de Clarumunt, quan Jaume I, actuant d'àrbitre en les qüestions d'ella y les autoritats barcelonines, declarà que les diferents tarifes que pagarian les naus, serian segons lo séu port y lo lloch de sa procedencia o destinació. No pagavan lleuda los corrèus marítims o naus missatgeres.—*Diversorum*, v. II, f. 43.—*L. V.*, v. 1, f. 215.—Lligall 206, doc. n. 2, dels pergamins de la Junta de Comerç al Arxiu Diputació Barcelona.—A. 1279. Una reyal sentència manifestà que los carnicers barcelonins, al atravessar lo coll de Santa Cristina, no deverian pagar lleuda a Tamarit dels séus remats (*L. V.*, v. 1, 238).—A. 1345. Tractes per la compra de la lleuda de Tamarit (*D. C. B. 1345-1346*, f. 92).—A. 1319. Qüestions devallants de la lleuda de Tamarit (*D. C. B. 1318-1319*, f. 29).

(1819) A. 1421.—Sentència reyal limitant la lleuda als vexells de més de 500 quintars de pes, axò es, a les grans naus, que, endinzant-se dintre la mar, tampoch pagavan la lleuda de Tamarit.

(1820) Contra d'Armendariç y la seva gent clamavan los Consellers de Barcelona en 1474, puix «no son contents que levan la leuda, mas roban los mercaders». No cessaren les vexacions al comprar-la l'Arquebisbe (1475), obligant al Consolat de Mar a arrendar-li per 1,350 lliures anyals, fins que li comprà. A 27 Juny 1543 fou pregonat a Tamarit que, ab autorisació del Sant Pare, lo Cardenal y Administrador perpètuu del Arquebisbat de Tarragona «hage venut y trasportat la leuda que lo dit Senyor Archebisbe de Tarragona acostuma y ha acostumat rebre en lo loch y leudari de Tamarit tant per mar com per terra, als magnífichs consols de la mar y defenedors de la mercaderia de la ciutat de Barcelona».

(1821) Les pretensions dels lleuders de Tortosa d'exigir la lleuda als barcelonins, motivaren les sentències del 1364 y 1368, favorables als privilegis de la Ciutat. En 23 Janer 1584, lo Concell de Barcelona tingué d'oposar-se a altres exaccions dels tortosins (*L. V.*, v. II, f. 408.—*Llibre Vermell*, v. 1, fs. 50 y 64, y v. II, f. 293).

lleuda de Tortosa, se culla es leu» a Barcelona. La Ciutat ho portà com a greuge en la Cort del 1413, y mentres se tramitava, lo Rey creà oficial lleuder a Barcelona (n. 1822), hont la cobraven en 1420, 1606, etc. Assegurà de tal manera lo benefici d'aquesta lleuda tenir colector a Barcelona, que aquí se conservà, junt ab les de Mediona y Tarragona, mentres se perdían les de tot arrèu. En lo segle XVIII s'assegurava qui ni tan sols a Tortosa era colectada la seva lleuda mentres s'exigia rigorosament a Barcelona (n. 1823). Lo temps donà la rahó als Consellers, al oposar-se com s'oposaren a no voler dexar establir en la Ciutat dita colecta.

Sempre han sigut pertorbadors los precedents. Per la portella oberta a Barcelona per la lleuda de Tortosa, volguerem també encabir-s'hi altres lleudes. En 1449, los Consellers expulsaren de la Ciutat al oficial de la lleuda de Cadequers (n. 1824), y en 1509 s'oposaren a la metexa pretensió que abrigava lo de Coblliure (n. 1825). Per cert, que, en 1567, les extorsions dels lleuders de Coblliure les pagaren, en represalies, los naturals de dita població residents a Barcelona (n. 1826).

Dexèm de seguir al detall les contencions que mantingué Barcelona per

(1822) No-s resolgué lo greuge exposat per Barcelona en 1413 en los anys successius. La pretensió dels lleuders era que si no-s pagava a Tortosa per los interessats, se-ls hi pogués cobrar a Valencia, Tarragona y Barcelona (*Testaments dels Consellers*, a. 1413, f. 9; a. 1416, f. 7; a. 1420, f. 7.—*M. N. A.*, v. VIII, p. 315, jornada de 20 Novembre 1606.—R 43, f. 125).

(1823) A. 1705.—Lo Colegi dels Adroguers se quexà als Consellers «que de poch temps a esta part lo Ill. Batlle General del Principat arrenda lo dret de lleuda que se diu de la ciutat de Tortosa, ab facultat de que los arrendataris puguen cobrar dit dret de lleuda dins la present Ciutat de totes aquelles mercaderias que passen a sert districte per los mars de la ciutat de Tortosa. E com Excm. Sr. dit dret sia tant inusitat en altres parts que sols lo fan pagar als ciutadans y abitants de la present Ciutat de tal manera que en ninguna altra part, ni aduch en la matexa Ciutat de Tortosa se paga y auent volgut los collectors de dit dret, ferlo pagar als abitants de Mataró, no an pogut conseqüiro, tot lo que demostra esser sols vn nou vectigal ab que son vecsats los abitants de la present Ciutat. Ya per raó del qual ya per del dret de lleuda real y de Mediona (en la exsacció del qual se fan difarents extorsions als treginers y demes que venen a comprar en la present ciutat com tindrà noticia V. Ex.ª) ya per lo dret de emperiatje y ya perque lo dret del pes del Rey de poch temps a, lo cobra lo arrendetari de ell per los portals de la present Ciutat de tots los treginers ixen de ella, se experimenta tant deteriorat y aniquilat lo negoci», etc.

(1824) *Testaments dels Consellers*, a. 1449, f. 13.

(1825) En la lleuda de Coblliure, lo comerç barceloni sols hi pagava lo que hi era acostumat abans del 1232. En 1265, Jaume I n'eximí a les naus venints de Llevant (*L. V.*, v. 1, f. 227). Los Reys de Mallorca atengueren diferents reclamacions dels Consellers de Barcelona, sobre les lleudes *novelles* de Coblliure y Voló, acabant ab un acort d'aquest y Sanxo I de Mallorca en 1315, senyalant la tributació de les mercaderies (*D. C. B. 1315-1316*, f. 40.—*Llibre Vermell*, v. 1, fs. 25, 31, 32 y 138.—*L. V.*, v. III, fs. 158 y 159). Pere III lo *Cerimoniós*, devant noves exaccions, prometé, en 1344, que treuria aquesta lleuda. Mes no ho féu. Y quan Rosselló, ocupat per lo Rey de França, carregà la lleuda de Coblliure, Ferrán II la suprimí en les Corts de Barcelona del 1481, mentres Coblliure no tornàs a la seva Corona.

(1826) A. 1567 (4 Juny).—«Aconsellaren los mags. consellers a Rafel despuíol sotsveguer de Barcelona, que, decontinent cerque al tal nom de deu lleuder de coplliure y altres qualsevol persones de coplliure que sian de la present ciutat y aquelles empresone en los carcens episcopals e bens de aquelles empare, attes que en coplliure han feta pagar lleuda an tal Rouirola mercer, ciutadà de Barcelona, lo qual y tots altres ciutadans son franchs» (*Diversorum*, v. VI, f. 162, A. M. B.)

exaccions de lleuders a Ascó (n. 1827) y a Mequinença (n. 1828), en lo riu Ebre; a Mataró (n. 1829), Palafolls (n. 1830), Sant Feliu de Guíxols (n. 1831) y Cadequers (n. 1832), en la costa oriental de Barcelona. La lleuda de Cadequers, en 1481, fou franca per los barcelonins: donatiu fet a la Ciutat per l'infant Enrich, comte d'Empories. Algún temps abans havia consolidat Barcelona aquesta lleuda al obtenir dit Comtat (veja-s p. 585).

En les lleudes terrestres hagueren de contendir los Consellers, en 1373, ab Fraga, Montçó (n. 1833), Alcoletge, Mequinença y Alcanyis, declarant la sentència reyal del 1375, immunes d'aytals lleudes als ciutadans de Barcelona (n. 1834). Don Lope, comte de Luna y senyor de Segorb, en 1354, confirmà als barcelonins la franquesa de la lleuda de Vilella (n. 1835). Tampoch ne pagaren al Vallès després de la concordia del 3 Agost 1387 entre Barcelona y les Franqueses (n. 1836). Les de la Cerdanya y Rosselló, exigides, en 1420, al Voló y en 1506 per los lleuders de Puigcerdà, Puigvaledor y Querol, no prosperaren (n. 1837,) dictant-se sentència favorable a la Ciutat en 1523 (n. 1838).

(1827) La lleuda d'Ascó fou qüestionada per los Consellers des del començament del segle xvi, ab lo Comanador del Hospital de Gerusalèm, senyor de dita vila (*Testaments dels Consellers* del 1500 al 1522). Oficials reyls anaren a Ascó lo 10 Maig 1524 per «portar pressos certs processats de regalía per hauer detingut vna barca de forments de la Ciutat» (*R. B.*, v. 11, f. 285).

(1828) A. 1408 (Octubre y Novembre).—Qüestió entre Barcelona y G. R. de Montcada «sobre les lleudes del loch de Miquinensa», passant a Çaragoça un delegat de la Ciutat (1 Juliol 1409), tornant-ne lo 2 Novembre 1409 «per lo plet que la dita Ciutat mena ab Mossen Not de Munchada per la leuda del loch de Miquinensa». Los blats que baxavan per l'Ebre eran son major rendiment, convenint-se en 1512, ab En Montcada, pagarian vuyt diners per cafis català y quatre per cafis aragonès.

(1829) Pere de Margens, senyor de Mataró, en 1371, volia exigir lleuda als pescadors barcelonins (*Testaments dels Consellers*, a. 1371, f. 12).

(1830) A. 1373.—La Ciutat menava plet ab lo Senyor de Palafolls «per rahó de la imposició o vectigal que ha posat en lo Castell de palafolls et del Ribatge que demane als Ciutadans».

(1831) La lleuda de Sant Feliu de Guíxols, en 1265, l'Abat la reduhí a lo que de temps antich pagava lo comerç barceloni en aquella part (*L. V.*, v. 1, f. 227). La nau lleudera hagué de merèixer queques dels Consellers per los actes de pirateria que cometé.

(1832) Tan greus foren les exaccions dels lleuders de Cadequers, que en 1406 (16 Novembre) la Ciutat hi trameté a Bernat Ça-Closa ab dos llauts «et prés lo leuder de cadequers qui fahia moltes injurries et torts als mercaders de barchinona en gran lesió dels privilegis daquella» (*D. C. B. 1399-1412*, f. 94).—A. 1511 (12 Abril). «Los magnífichs Consellers aconsellaren a Joan Salom sotsballe de dita Ciutat, que prenga a mans sues qualseuol persones de la vila de cadaques, les quals trobarà en la present ciutat, segons li seràn amostrades per los deffenedors de la mercaderia et aquelles arreste dins los murs de la dita Ciutat: y no resmenys, los fassa empara o posa sequestre en los llahuts, velas y timons de aquelles y assó per quant los arrendadors o cullidors de la lleuda de cadaques han fet pagar lleuda a alguns ciutadans» (*Diversorum*, v. vi, f. 162, A. M. B.)

(1833) Les qüestions per la lleuda de Montçó finaren totalment al adquirir la lleuda los jurats de dita vila, convenint-se, en 1387, que Barcelona los donaria alguna cosa convenient (*Testaments dels Consellers*, a. 1387, f. 6).

(1834) *Sententiarum*, v. 1, f. 147.—*Testaments dels Consellers*, a. 1373, f. 7.

(1835) *L. V.*, v. 1, f. 395.—*Llibre Vermell*, v. 11, f. 114.

(1836) *Diversorum*, v. 11, f. 234.

(1837) *Testaments dels Consellers*, a. 1420, f. 10, y a. 1506, f. 9.

(1838) A. 1523.—La sentència favorable obtinguda per la Ciutat contra lo Procurador dels Comtats del Rosselló y Cerdanya, declarà que los ciutadans de Barcelona no devian pagar la lleuda de Coblliure, portaiges ni cap més dret, fins que lo Sobirà restituis 9,200 lliures «per les quals les dites rendes son stades empenyorades per los reys passats» (*Testaments dels Consellers*, a. 1523, f. 16).

Ometèm més conflictes de lleudes a Anglesola y Guimerà, en 1442; a Vich, en 1460; a Cervera, en 1506 (n. 1839); a Tarragona, en 1574; a Bonrepòs (entrada del Pallars en la serra del Montsech), en 1598 (n. 1840), etc. Però en lo segle XVIII sols se pagava la lleuda de Tortosa, única que consta en la venda dels béns del Reyat Patrimoni a la Ciutat, feta en 1711 per Carles III d' Austria.

Una mostra d' arrendament d' imposicions treyèm del 1712. Llavors ningú volía arrendar per tres anys los drets, y n' ajuntaren alguns, formant un arrendament *gros*. Lo Concell oferí 2,000 lliures «de *axaus* (remuneració o prima) a qui, ab los pactes de la *tabba* (plech de condicions), se posaria en la dita de 320,000 lliures en l' arrendament Gros dels drets de la Ciutat». Sols s' oferiren 180,000 lliures, y lo 14 Juliol 1712, s' encantà lo dret, donant 1,000 lliures d' *axaus* al qui n' oferís 225,000 lliures, y après 221,000 lliures, y après 219,000 lliures. Llavors sortí un arrendatari, acreedor als *axaus*. La operació se prosseguí en altra forma, cercant qui-n donés més, y oferint 2,000 lliures d' *axaus* a qui posàs dita de 225,000 lliures. La dita hi fôu posada y manà lo Concell subastar lo dret per 230,000 lliures ab 2,000 lliures d' *axaus* y dexant-ho per l' endemà. Lo Corredor presentà dita de 230,000 lliures ab 2,000 lliures d' *axaus*. Lo Concell oferí 4,000 lliures d' *axaus* al qui l' arrendàs per 240,000 lliures. Ningú hi posà dita y lo Corredor oferí, al que ho arrendàs per 235,000 lliures, 2,000 lliures d' *axaus*. Fôu inútil, y se rematà la adjudicació, manant «al Corredor publiqui y acceptia qualseuol ditte a mitjas dittas ab los pactes de la *tabba* y al cap de rato, posia y *encenguia llanterna* y lliure la *hasta fiscal* de dit arrendament a qui major ditte li haurà donat». Mentres no-s consumia lo ciri de la llanterna devia acceptar ofertes lo Corredor, y al acabar-se, entregar la *hasta fiscal* (sota quina *hasta (sub-hasta)* s' encanavan los drets de la Ciutat) al més donant. Lo Corredor «al cap de rato, entrà al Concell», dihent «hauia lliurat la *hasta fiscal* de dit arrendament» per un any y preu de 230,010 lliures.

Pagaren los *axaus*, consistents en 1,000 lliures, a Pere Pau Canals per la seva oferta de 219,000 lliures; 2,000 lliures al propi Canals per la dita de 225,000 lliures; 2,000 lliures a Miquel Valldejuli per la seva dita de 230,000 lliures y 5 lliures al propi Valldejuli, «per haverse posat a *mitjas dittas* en la ditte de 230,010 lliures, per les quals li es stada lliurada la *hasta fiscal*». Abonà al arrendatari lo sastre Vehils, oferint donar al endemà «les fermances acostumades y que te obligació de donar per seguretat de dit arrendament», sots pena de 4,000 lliures si dexàs de complir dit compromís.

(1839) A. 1442 (19 Juny).—Los Consellers envian delegats a Guimerà pera informar-se de lo que passava ab la lleuda de Cervera, exigida als barcelonins.

(1840) *Diversorum*, v. III, f. 82.

Administració econòmica autònoma

Defectes de la administració dels Consellers. — Domini de la burocràcia. — Ineficàcia dels *Testaments* consiliars. — Apatia dels Consellers. — Ruinosa administració dels forments. — Actes de mal govern y de descuyt. — Censals y violaris com a fórmula de garantir lo deute. — Interès de vint mil o ca-torze mil per mil. — Barcelona endeutada al temps de la guerra de Castella (1360). — Amortisació del deute. — Fundació de la Taula de Cambi (1401). — Primer y según *Redreç* de la Taula (1412-1442). — Resultats administratius del Clavariat anterior al 1462. — Fretures de diner y noves disposicions per la Taula durant la guerra contra Joan II (1462-1472). — Crisis econòmica en creximent constant del 1474 al 1490. — Apatia dels Consellers (1483 a 1490). — Exugament del dèficit y rebaxes de drets (1491 a 1510). — Retrocés de la bona marxa financiera (1524 a 1542). — Nova comptabilitat comunal (1545). — Importants reformes del 1553 en lo clavariat, administració dels forments, Taula de Cambi y oficials de Casa la Ciutat. — Supressió de les obres públiques per administració (1554). — Auments de salaris (1567-1588) motivats per la prosperitat pública. — Reformes en los drets y en les colectes, al finir lo segle XVI. — Enderriment de la Ciutat. — Creació del Banch de Barcelona (1609) y ses relacions ab la Taula. — Conflictes monetaris (1612 a 1635). — Aument del deute comunal al iniciar-se la guerra dels Segadors. — Conflicte dels *sisens* (1652). — Situació precaria de la Taula y Banch y *Redreç* per realçar-los en 1653. — Reducció del dèficit a base d'obtenir baxes en les pensions dels censals (1653 a 1663). — Diferents criteris per amortisar lo dèficit en 1663. — Classificació del deute municipal en 1663. — Estat comparatiu dels auments de salaris dels empleats de la Ciutat en 1553, 1567, 1588 y 1663. — Qüestions y plets per la reducció dels censals (1669-1673). — Plan per exugar lo dèficit en 1699. — *Redreç* de la Taula y Banch en 1703. — Venda de les rendes reials a la Ciutat (1711). — Propòsits de solucionar la depreciació del valor de la moneda (1712 y 1713). — Carrega la Ciutat ab les despeses de la guerra (Març 1714). — Ruina econòmica de Barcelona al actuar los *Administradors* de la Ciutat (1714-1715).

Sense tenir abundant documentació, no es possible exposar la marxa econòmica-administrativa d'una ciutat com Barcelona, ahont los problemes polítichs y socials han també influït en los econòmichs y viceversa. Ab la documentació es possible refugir la òrbita dels prejuicis que, desgraciadament, rodejan a nostra autonomia política. Per dissort la historia econòmica es un camp verge de cultura, y per tant, plè de dificultats per qui primer hi vulga esbossar.

La administració econòmica dels Consellers deu ésser ab detenció estudiada sots sis aspectes genuïns: defensió de la Ciutat, abastiment de forments,

obres públiques, creximent industrial y mercantil, economia interna administrativa y operacions de crèdit. Involucrar tots aquests aspectes, com tenim de fer, en una sola narració circumscripta a temps y a espay prou limitat, fà créixer les dificultats y nos impossibilita sortir ayrosament de tan gran empresa. Y més si aquest estudi nos porta a navegar contra la corrent establerta, contra tantes apologíes filles d'irreflexius entusiasmes, y fins ara poch alambicades per una absoluta fidelitat històrica, usant de més rigorós judici.

Defecte constitutiu irremediable de la administració autònoma de Barcelona estava en la breu duració del càrrech de Conseller. L'any de govern se-ls hi transcorria en visites, funcions públiques y exhivicions personals. Reconcentrat en la propria contemplació del càrrech, sovint la vanitat burgesa massa satisfeta, dexava de banda feynes enutjoses. En ocasions la historia nos presenta refugint del càrrech a gent de categoria (n. 1841). L'esforç directiu dels Consellers se consagrà a vetllar per la dignitat consular, protestant y preocupant-se per si la Virreyna estava sota dosser o portava escolta d'alabarders, o si bisbes forasters usavan coxins en la catedral, o los inquisidors dossers en la esglesia (1555), etc.

La gestió directora sol aparèixer quasi sempre esclava dels empleats de la Ciutat. Dintre nostra burocracia hi predominaren los advocats assessors. Sa constant intervenció resulta clara si examinàm la nònima dels oficials de la Ciutat, en la que hi figuraren constantment dos advocats y fins tres, com assessors ordinaris, y altres tants com a extraordinaris. Algunes poques vegades se-n substragueren, com, al ésser Consellers persones competentes en administració pública, o ciutadans que havian exercit oficis de la Ciutat, v. g., los de clavari, advocat assessor, etc.

Per donar unitat a la acció administrativa dels Consellers, s'ideà lo *testament* o llegat dels acorts, resolucions y actes en tramitació, que-ls sortints recomanavan als entrants, y ab ells algunes obligacions peremptories y defectes administratius a corretgir. Estudiant aquests *testaments* s'observan los defectes de nostra administració comunal. Allí es hont hi sobressurt lo predomini de la burocracia y lo descuyt lamentable dels afers municipals en que vivían los Consellers. En los negocis públics culminants o que apassionavan a les multituts, sí que hi posaren sempre son esforç directiu.

Començavan los Consellers per no llegir-los aquests *testaments* (n. 1842). Usualment los redactava l'escrivà racional, copiant tot lo del any anterior, ab lleugeres modificacions y poques adicions. Ni la redacció solían modificar.

(1841) A. 1379 (6 Maig). S'explican les causes per les que alguns ciutadans honrats s'allunyaren de la administració comunal. En 1467 (30 Setembre), figurava com a causa d'excluir-se de dita administració, pertànyer al concell del Rey o del Primogènit (*Diversorum*, v. 1, fs. 65 y 70).

(1842) Una reclamació de la Ciutat contra la jurisdicció de Santa Coloma de Gramanet, que otorgà lo Monarca a la Almoyna de la Sèu, consignada en una sèrie de Testaments, hi anotà lo testament del 1393 (f. 5) que «comunament aquests memorials o testaments nos ligen per consellers».

Los més dels apartats eran sempre iguals, encorreguent a vegades en notories inexactituts de concepte per efectuar tan literalment llurs copies. Devant la repetició d'encàrrechs may complimentats bé-s pot inculpar als Consellers de que se-ls passava l'any sense atendre a bona part dels negocis que integraren la seva labor pública.

Dexavan-se de pendre resolucions ya iniciades y també multiplicats actes de bon govern interior, assenyalamment si devían produhir-los greus molesties y notories dificultats, com exigir als empleats municipals lo fidel compliment dels càrrechs, assistint puntualment a les oficines, sense fer-se substituir per altres persones (n. 1843); oposar-se a la otorgació de sobressous y auments de salaris; exigir deutes atrassats; obligar als receptors de drets a fer ingressar setmanalment a la Taula llurs colectes; tolerar a mostaçafs d'anys passats diferissen eternament la prestació dels comptes, y altre tant als pallolers, taulers y demás oficials que cobraven imposicions. Juntament ab aquests descuyts, es eloqüent la presencia de fulls trencats en los llibres de la Taula (n. 1844) y de partides en blanch en los balanços del credencer del pes del Rey y en llibres ja closos per lo Racional. Durant una sèrie d'anys proposavan los testaments dels Consellers (1542 a 1548) esmenar aquests greus defectes, sense may realisar la aspiració, a despit d'ésser tant senzilla. Aximeteix quedavan sense *igualar* los comptes del Racional y se perpetuisavan los ròssechs en les administracions dels forments y d'altres imposicions.

En los forments, es manifesta la rutina imperant en nostra administració comunal. Los aprovisionaments se feyan en temps precari, entregant-se del tot als formenters o comerciants de blats (veja-s p. 650), mitjançant primes d'importació, etc. Los blats se magatzemavan en citges mal acondicionades, aguantant continues averies. Denotava seny administratiu, al començar lo segle XV, l'agabellament dels forments devallant del Ebre (veja-s p. 652), sotstraent-los al predomini de Tortosa. Tan bona mida apenes durà cinquanta anys. Primer les guerres del 1462, perdent-se a Flix fins 1481, y després la incuria, arribant a tractar en 1494 de la venda de la baronía de Flix ab lo Rey (n. 1845), dexaren a Tortosa ensenyorir-se novament dels blats del Ebre y gravar-los ab tota mena de gabeles. Examinant aquest important fet en los

---

(1843) En 1504 se diu que los oficials de la Ciutat no eran gens solícits y curiosos en l'exercici dels càrrechs llurs, repetint-se en los testaments subsegüents.—En 1545, recomanavan los Consellers als successors «que quiscun oficial de la ciutat face e seruesca be y diligentment son ofici y que algun altre oficial o altre persona no face cosas tocants al altre a fi que per culpa o negligencia dels oficials la ciutat no sie agrauada de auer fer renunciacions en gran dany de la Ciutat».

(1844) Recordavan los Consellers a sos successors perseguissen lo fet escandalós de la «enquesta principiada sobre les fulles han trobat son stades rompudes en los dos manuals de dita taula, aduertint los molt los placia entendre per totes les vies possibles alcansar la veritat del negoci y lo dany ne reb la ciutat y fer reintegrar aquella y fer procehir ab dita enquesta contra los qui trobaràn culpables» (*Testaments dels Consellers*, a. 1588, apartat 55).

(1845) *D. C. B. 1494-1495*, ls. 24 y següents.

testaments, resulta abandonat l'interès públich, puix durant més de cinquanta anys manifestaren impassiblement tenir-se de reparar la carretera de Flix y les llotgetes de Miramar (n. 1846). A tot axò crexían los dèficits de la administració dels forments. Y quan, al començar lo segle XVII, un ciutadà conexedor del negoci dels blats recomanava imitar a la perseverancia romana que resolía lo problema dels aprovisionaments de sa gran Metròpoli, establint graners en les regions productores, quan altres cercavan aumentar la producció catalana construint lo canal d'Urgell, tot quedava en lo paper, los Consellers poch se'n ocupavan, y no-s passava de projectes. La política econòmica formentera dels segles XIII y XIV, decayguda a mitjans del segle XV, s'enfonzà totalment en lo XVI, per incuria de nostra autoritat municipal.

Esguardant lo bon ordre y regulació de la Taula de Cambi, hi veurèm durant una sèrie d'anys, no menor de vint, com los testaments dels Consellers encomanavan ab urgencia un nou *Redreç*, sense portar-se a terme. Y en lo capbreuar les rendes y censos del domini de Montcada, en cobrar quantitats aparellades per la Ciutat, etc., tampoch mostraren major diligencia.

En la propia Casa de la Ciutat, hont los Consellers acudían diariament per atendre a les necessitats dels ciutadans, també hi descuydavan los afers comunals. Essent menester, en 1433, l'acort de destinar los dimecres als plets y qüestions de la Ciutat. Pràctica no sols consignada en los subsegüents testaments consistorials, sino també jurada servir al començament del càrrech (n. 1847).

En 1531, dintre la Casa de la Ciutat existí un greu perill, per tenir-hi dipositada la pólvora en una sala del demunt la escrivania del Racional. Era urgent treure-la y cada any se feya constar la urgencia; però ne passaren més de vuyt sense tampoch posar-hi esmena.

En lo Mestre Racional, com en los altres oficials de la Ciutat, se constatan faltes administratives, mólt perniciosas tractant-se de la suprema comptabilitat comunal. Lo Clavari o tresorer municipal se complementava ab lo Racional, qui, divent-li revisar los comptes, ho dexà de fer prou sovint. Mes encara, tenia los comptes séus propis en lo major descuyt (n. 1848). Redun-

---

(1846) A la recomanació d'adobar la carretera de Flix, consignada constantment en los *Testaments dels Consellers* des de 1503, se seguí un acort del 25 Abril 1529 en los propis tèrmens, tampoch complimentat, si bé sempre més apareix escrit en dits testaments fins 1558. Veja-s també la n. 1732 y p. 654.

- (1847) A. 1433 (21 Novembre). Es ordenat per lo Concell de Cent, que los Consellers, ab lo consell de prohoms, destinassen un dia a la setmana (lo dimecres) al «ben publich e vniuersal de la dita Ciutat», puix que «tota la Setmana entenen en los affers dels singulars ciutedans». Acort posat en la Consueta y tots los anys jurat per los Consellers (*Testaments dels Consellers*, a. 1433, f. 13).

(1848) A. 1504. «Com los libres e comptes de alguns clauaris passats resten en darrera que fins açí no son stats examinats ne closos per los racionals de la Ciutat, de que la Ciutat poria reportar damnatge per hauerhi partides algunes e pensions errades, duplicades e demasiades y es gran expedient que sie vista la veritat, com per semblants examinacions sie fet e creat lo offici de Racional. Seràn per ço los dits venidors Consellers sollicitis de instar e sollicitar lo racional e scriuà del dit offici, que, sens mes dilacio examinen e cloguen tots los libres e comptes dels Clauaris qui no son closos». — A. 1587. «Item

dant, tals descuyts, en vilipendi de la activitat y zel dels Consellers. Y a fè que n'abusaren, Clavari y Racional, de les remuneracions (n. 1849).

Dels Clavaris se registren manifestes negligències ab ribets de mala fè, dihent-se, en 1517, que no sols dexavan de tancar los comptes llurs, sinó que s'hi trobaven en ells partides en contradicció ab los llibres de la Taula de Cambi, aparexent-hi inexactituds en consignacions d'acreedors y també de deutors, les quals podían fer creure en la existencia de fraus (n. 1850).

Tantes faltes s'acumulan en determinats moments demunt la administració, que quasi pot culpar-se a no pochs Consellers, d'incapacitats, per coretgir als séus subalterns (n. 1851).

Inspeccionant la Casa de la Moneda, en 1541, s'hi descobriren fraus. Per lo que recomanaren los Consellers als séus successors regoneguessen los ensaigs de monedes arxivats a Sant Francesch, per creure que hi apareixerían, los mestres de la Seca, tornadors de móltes quantitats a la Ciutat (n. 1852).

---

procuraran que lo rational iguale los comptes de la Ciutat, per auerni molts en vbert y may se clouen» (*Testaments dels Consellers*, a. 1504, f. 7, y a. 1587, f. 2). — En 1520 los Consellers recomenavan «seruar la práctica acostumada, qui es, que vn Conseller quiscuna sempmana, va als racionals per veure y regonexer los comptes de la dita Ciutat, per que aquells sien ab diligencia liquidats e calendats» (*Testaments dels Consellers*, a. 1520, f. 2). — Lo *Rèdreg* del 1588 senyala la missió del Racional: «comprovar, sumar y cloure tots los llibres aporten los credensers de la Ciutat dels drets que no son arrendats per Terses y quinzenades e comprouar les ditas cloendas afetas ab los llibres del Racional ab lo ajudant del Racional», etc., en una paraula, examinar tots los llibres de totes les administracions comunals (*Diversorum*, v. 1, f. 17).

(1849) A. 1587. — «Item procuraran que al rational de la present casa, no se li dó res del que preten auer de un calcul de la seguretat de Scilia y de Aragó, per auerne agut mes de quatrecentes llures de remuneratió, o cerca delles, no auentne de auer tant, pus ere son officí: o a lo menos se trobaue quiu feye per manco, com de dita seguretat se-n sie cobrat poc: asó se diu perque dit rational te sperances auerne molt mes» (*Testaments dels Consellers*, a. 1587, f. 1 r.).

(1850) A. 1517. — «E per quant en lo racional de la dita Ciutat hauia molts ordinaris o llibres de comptes de molts Clauaris passats, los quals no eren closos e los Consellers ab suma diligencia han entés en comprouar aquells ab los llibres de la taula de la dita Ciutat y han trobat en dits ordinaris o llibres de comptes dels Clauaris, moltes partides ab los dits llibres de la taula y altres que no eren continuades en aquells. Per hon han trobat que los Racionals (sic) feyen debitoris a molts qui reuera no deuien res y a altres qui deuien, no solament nols feyen debitoris, mas encara cobradors en gran dan y derreputació de la dita Ciutat y per dits Consellers y per lo Concell ordinari son stades fetes algunes ordinacions hauent sguart, axí al retiment dels comptes dels dits Clauaris, com encara als Ministres de la dita Ciutat. Les quals ordinacions perque sien mes manifestes a tots aquells a qui hage sguart, son stades scrites en dues posts, la vna de les quals es stada posada en lo racional de la dita Ciutat y laltre en la casa de XXX^{ta} del Consell».

A. 1541. — «Item per lo semblant se recordaran que lo clauari sia molt curós y diligent en cobrar dels preus dels arrendaments dels dits molins reyal, aquelles tres milia cent sexanta vuyt liures vuyt sous y deu diners, les quals se son amesos en la scaradà del dit rech. E passada y admeses per lo consell de Cent jurats celebrat a XVI del mes de octubre MDXXX les quals despeses son stades delliberades esser restituides ab deliberació y conclusió feta en la ballia general per lo magnífich locht. de ballia general del preu del dit arrendament al señor rey» (*Testaments dels Consellers*, a. 1517, f. 7, y a. 1541, f. 14). La clàusula del 1541 venia consignada en anys anteriors y hi continuà en altres posteriors.

(1851) Són descoberts fraus en la colecta del dret del vi, en 1433, y lluny de decretar cessants als responsables, en 1434, se declarà, en 1435 y 1436, com cercant paliatiu, «que-s sie mes en saber les causes de les grans disminucions de les imposicions, axí de les carns com del vi e de les altres qui son molt disminuïdes de poch temps ençà» (*Testaments dels Consellers*, a. 1434, 1435 y 1436).

(1852) A. 1541. — «En la fabrica dels menuts que son batuts derrerament en la secca, ha faltat sis

La actuació dels Consellers subsegüents se limità a anar encomenant la comprovació dels ensaigs de les monedes als seus successors, afegint-hi, en 1548, que trobant-se la caixa dipòsit dels ensaigs «en molt ruin loch y no sens perill de esser robada o cremada, se deu procurar de ferla portar en la casa de la Ciutat». Y aixís, transcrivint una y altra advertència, se passaren divuyt anys (fins al 1558), restant lletra morta la comprovació recomanada.

Altre cas consemblant observàm en la conservació del pont de Sant Boy. L'arrendatari devia acabar una reconstrucció ab anterioritat al Setembre del 1546. Prou ho advertiren los Consellers del 1545; mes los seus successors se limitaren a repetir, en 1546, la advertència en los metexos térmens, y lo testament del 1547 deya que «lo pont fins assí no es fet» y recomanava «s'acabe, com es capitulat».

Una administració talment descuydada tampoch apar curiosa en la colecta dels crèdits municipals, ni en la guarda dels béns patrimonials de la Ciutat. Dels deutors, sovint se n'ocupavan los Testaments. Lo del 1549, los ordenà en 66 capítols, repetint-se dita llista en anys subsegüents, senyal de no pendre resolucions d'eficacia. Eran aquests deutors, receptors o arrendataris de drets, arrendataris de propietats de la Ciutat y mostaçafs. De la mala manera de procedir aquests arrendataris, era substanciós lo que llegim en 1481: «com experiencia haya mostrat que molts ab gran auiditat, treballen en hauer los officis de la Ciutat e apres abaten se, e les fermances han a pagar» (n. 1853), etc. Donant-se mólts cassos en que ni los fiadors pagavan, diferint-ho ab plets y excuses, envellint lo ròssech y quedant enlayre la administració. En 1481, se confià a un delegat especial la colecta dels crèdits endarrerits, may fets efectius (n. 1854). Y en 1524, en que Consellers de major activitat impulsaren la recepció dels comptes rerassagats, feyan constar en lo Testament, la necessitat d'obligar als receptors d'imposicions a que «deposen quiscuna sepmana, tots los diners que tindrán de llurs colectes». Axò se feya un any o dos y després seguía la metexa o major calma administrativa. Tant, que en 1534, per cobrar 23,000 lliures que l'Emperador havia consignades a la Ciutat en les rendes

---

ortans a la ley, que vindria per I march quatre diners o alguna cosa mes y que en lo any MDXXXXXI si ha feta liuransa de MD marches y han trobat per relació dels ansayadors, que lo mestre de la seca seria tornador XXV lliures poch mes o menys. E mes los es dexat aci a memoria, que regoneguen los ensaigs fets del any passat que son en la caixa qui es al monastir de frares menors, en los quals trobaràn com los mestres de la secca son tornadós de moltes quantitats» (*Testaments dels Consellers*, a. 1541, f. 18).

(1853) A 27 Agost 1480, una ponencia dictaminà la manera d'evitar aquests perjudicis, no havent fet encara res a 30 Novembre 1480.

(1854) A. 1481. «Que sia elegida una persona que hagués càrrech de remoure los comptes dels passats. Encara que ja fossen stats vists. E que tragués e encara exequitàs tots los deutes artichs, que molts deuen a la Ciutat» (*Testaments dels Consellers*, a. 1481, f. 7 r). — A. 1458 (Novembre). Nova mostra, encara que petita, del desordre administratiu del segle xv: «altre mesió feta per los honorables Consellers e alguns prohomens a casa del honorable mossen P. serra conseller en cap, la dita jornada la qual intrà lo Senyor Rey en la dita Ciutat, axí en pà com en vi blanch e vermell, maluesia, rayms, carn de moltó per los seruidors, teronges, carnsalada, e VIII parells de perdius de las quals, seguons relació de alguns, solament vingueren a taula V parells e mig» (*Albarans dels Corréus 1458-1472*, A. M. B.)

d'Oristà (Sardenya), se passaren al menys quatre anys, fins al 1537, sense percebre'n una malla y consignant anyalment en los testaments, devía donar-se càrrech a *persona fiada*, de cobrar dita consignació. ¡Quatre anys cercant *una persona fiada!*

La incuria dels Consellers permeté la paulatina desaparició de propietats de la Ciutat, a despit de trobar-se en sa majoria amollonades (n. 1855). Figuraven en primer lloch, los pasturatges o pexeres que sorgían del dessecament de les llacunes marítimes a Sant Martí y a la boca del Llobregat. Informacions obertes, en 1404 y 1466, per reincorporar-se de terres preses al Comú, a la llarga donaren mal resultat (n. 1856). Encara a vegades aquests prats y pasturatges se fitaren y s'inspeccionaren los mollons (n. 1857). Però passada la inspecció tornavan a ésser ocupats fraudulosament, de manera que, en 1596, los Consellers sortints deyan als entrants «procurarán fer tenir compte en lo de les pastures de lauant y ponent y que les terres vsurpades sien restituhides, porque lo bestiar tinga que pasturar». Y no hi valían recomanacions (com la dels Consellers del 1554), d'inventariar les albaredes de Sant Boy y les terres del Besòs a Badalona (n. 1858), puix desaparexían camps y pasturatges y també solers adquirits al voltant de Barcelona, hont hi havia corral de bestiar, assenyaladament després de la ocupació francesa del 1697. Y fins edificis de dintre Barcelona destinats a pallols, en 1552, particulars los ocuparen y llogavan a son profit, primer pas per acabar fent-se-ls séus (n. 1859).

Si investigàm la gestió personal dels Consellers, hi apareixeràn notoris actes abusius que no arriban a la categoria d'actes punibles, però que sobrepassen del calificatiu de censurables. Constan en los *Albarans dels Corrèus* grans despeses de viatges ab lloguers d'animals, dinars, etc., notoris en totes les èpoques. Són del segle XV les cèlebres y freqüents visites al castell de

---

(1855) A. 1401. — Lo lloch per hont passava lo Rech Comtal era de la Ciutat, y aquesta manà posar-hi fites y mollons (*Testaments dels Consellers*, a. 1401, f. 10).

(1856) Podrà tenir relació ab axò la sentència del Batlle General anulant, en 1393, un establiment que féu Joan I a En Borraçà de les terres de la Marina fins a Mongat (*Sententiarum*, v. I, fs. 24 y 106. — *Diversorium*, v. III, f. 210).

(1857) A. 1540 (19 Febrer). Inspecció dels mollons y fites dels emprius de la Ciutat per causa d'ocupacions fraudulentas.

(1858) A. 1554. Los Consellers encomanaren als séus successors que fessen «memorial dels actes y titols de las terras y camps y arboredas que la Ciutat te, tant a sanct boy com encara en la lacuna fins a badalona, per la ribera de la mar y altres parts, porque se sapia qui se ha vsurpat tantas terras, camps de la Ciutat com se han vsurpat y porque ab compliment efecte se cobren y les coses tornen a loch: que lo dit memorial sie acomanat al subsyndich, lo qual, ab lo aduocat extraordinari haga y sia tingut de fer demanda als possessós de ditas terras y camps fins hayan obtingut sentència e cobrada possessió y per conseruació de aquest redrez, que, tant lo dit aduocat de la ciutat, com lo dit subsyndich, sian tinguts en fer relació en consell de Cent lo dia de sancta lucia, del que han ia fet», y si-s descuydavan de dar-ne compte, sian privats abdós del salari (*Testaments dels Consellers*, a. 1554, apartat 13).

(1859) A. 1552. «Item com se sia trobat que diuersos particulars se haien ocupat diuersos pallols que son de la Ciutat y com a Señors de aquells los loguen y arrenden a quilts par, en gran dany de la Ciutat que procuren dits venidors Consellers per medi del administrador de les places o altrament, cobrar o fer cobrar aquells en mans de la Ciutat» (*Testaments dels Consellers*, a. 1552).

Montcada, al pont de Sant Boy ab escusa d'obres, a la Casa de Déu, que en Agost del 1459 durà cinch dies; a Castellví de Rosanès, aposentant-se al hostal de Martorell en 22 Novembre 1459 una comitiva de 22 persones, etc. Usualment formavan les excursions 15 o més persones entre Consellers y prohòmens. D'aquests viatges procehiren principalment les despeses extraordinaries constatades en los comptes dels clavaris y que tant reyeradament se procurava regular en cada nou *Redreç* dels segles XVI y XVII, sense may lograr-ho. Acabaren per puntualisar-les y reduhir-les a un viatge al any (6 Maig 1631) als llochs de Montcada, Montgat, torra del cap del Llobregat, Casa de les Fonts y barca de Sant Boy, no podent gastar entre tots més de 125 lliures (n. 1860).

Estava al arbitri dels Consellers en lo segle XVII, fer un present de candeles de sèu als oficials de la Ciutat y ciutadans que intervenían en les juntes administratives comunals, que solía ésser de una o dues arrobes per persona, segons la seva categoria. La candela de sèu era la llum usada en los domicilis particulars, resultant un present estimable. Y aquí hi veurèm als Consellers ab lo Clavari aplicar-se la part del lleó, en forma tal, que-s comptavan en primer lloch en totes les administracions particulars. Y com eran, en 1697, vuyt, s'adjudicaren cada un setze arrobes de candeles de sèu (n. 1861), constituint un veritable sobressòu en especie. Puix del sou de 15 lliures y del de 75 lliures que s'adjudicaren los Consellers, en lo segle XIV, a pretext de servir-los-hi per comprar-se bones robes consulars y tenir cavalgadura (veja-s p. 550), ja cuydaren pujar-lo fins a 200 lliures, segons resultava en 1663, sou que cobrava integrament la familia, si lo conseller moría exercint lo càrrech.

També se processaren Consellers, no ja per fets polítichs, com en 1462 al matar a Francesch Pallarés, y en 1468 a Francesch Ces-Corts, sinó per actes de mala administració, com lo processament del conseller Lluís Joan Vileta en 1623, quina «principal causa o càrrega era lo dels comptes de la Emba-

(1860) Veja-s los comptes dits *Albarans de Corréus*, quina colecció comença en lo sisè llibre en 1458. Los corréus solían pagar tots los gastos menuts de ví y oli per la capella de la Ciutat, llibretes per les oficines, transports, requeriments noterials, drets reials per provisions, afinació de les balances y mesures, escombrar, posar y treure estores de Casa la Ciutat, etc. — *D. C. B. 1631, f. 82.*

(1861) Los donatius de candeles de sèu a les persones que intervenían en les administracions de la Ciutat, s'estatuiren en los Concells de Cent de 18 Novembre 1659, 16 Novembre 1672 y 24 Novembre 1683. En 1697 consta haver-se donat als Consellers, oficials y persones de la *Administració dels Forments*, 46 arrobes de candeles, qual preu era de 199 lliures; als Consellers, oficials y persones de la *Junta de Carns*, 38 arrobes, costant 164 lliures; al Conseller segón y *Quatrete de Forments*; als Consellers, oficials y persones de la *Vintiquatrete de Guerra*, 48 arrobes, valent 208 lliures; als Consellers, oficials y persones de la *Novena de Guerra*, 30 arrobes, quint cost fòu 130 lliures; als Consellers, oficials y persones de la *Junta del Moll*, 38 arrobes, valent 164 lliures; als Consellers, oficials y persones de la *Junta de la Neu*, 32 arrobes, costant 138 lliures; als Consellers, oficials y persones de la *Junta del Morbo*, 34 arrobes, montant a 147 lliures; als Consellers, oficials y persones de la *Junta de Vint*, 40 arrobes, quin preu sigué de 173 lliures. L'any 1697 fòu lo del setge y ocupació de Barcelona per l'exèrcit francès, any de gros malestar en la Ciutat y lo repartiment de les candeles de sèu fòu fet a corre cuyta en lo mes de Novembre, axò es, poch dies abans de cessar los Consellers en l'exercici del càrrech. Ab la circumstancia de que, essent mort lo Conseller en Cap, no dexaren de posar-li les dues arrobes de candeles a ell pertocants, en quiscuna de les dites Juntes (*D. C. B. 1697, f. 293 y següents*).

xada», per quina rahó «lo Consell de 26 de Mars lo sospengué del càrrech Consular». Y també lo processament de Jordi de Fluvià y de Micer Joseph Stevanell en 1631, «per rahó del carrech de Consellers» (n. 1862).

Del Concell del Cent podríam retraure la seva poca diligència, mostrada en la falta de puntualitat que-s consigna en la discussió del 26 Setembre 1605, en que tractaren de la assistència de tothòm al tocar-se la campana y no-s pogueren avenir. En general, se-l veu massa supeditat als Consellers, y les ponencies o comissions solen tardar en resoldre los afers que se-ls hi confiava.

La relació dels defectes de la administració barcelonina es necessaria per tenir-ne d'ella exacte conexement. Puix es indispensable contraposar als actes dolents los bons, y d'uns y altres deduhir-ne la eficacia que en sí portavan nostres llibertats. Y encara que la humanitat es sempre la metexa, encara que los defectes resultan idèntichs en totes les èpoques, creyèm convenient arribar a conexement del major nombre axò que los més avisats no poden ni deuen ignorar. Mòlt més, quan una multiplicació d'actes de mal govern en diferents ordres administratius deuen pesar en lo balanç econòmic de la marxa d'una ciutat. Tots los vicis que descobreix y evidència nostra documentació, representan un mínim de corrupteles de la vida comunal. Los més dels defectes y filtracions administratives, ordinariament los majors, solen quedar a perpetuitat encoberts, havent-hi manera d'amagar-los dintre una aparent legalitat.

D'altra part, de la exposició de defectes en la gestió dels Consellers, no n'ha de devallar sigués en conjunt dolenta. Lo séu concepte definitiu està vinculat en los dèficits o superàvits dels balanços anyals. Són les xifres que han de convèncer sobre la bondat o fracàs d'una administració. Tasca difícil quan falta una comptabilitat constant y uniforme.

Al començament, los clavaris dividían sos llibres en dues parts: *rebudes* o entrades de diner y *dates* o despeses. Acostumavan arrendar les imposicions cada tres mesos. L'any econòmic començava lo primer de Desembre y corria parelles ab les conselleríes, de manera que quiscuna podia presentar lo resultat de sa propria labor. En 1440, cambià l'any econòmic, anant del 1 de Febrer al 31 de Janer, y duravan los exercicis dels clavaris dos anys.

Durant lo segle XIV, en lloch del fogatge o repartiment vehinal (de que sempre usaren les corts catalanes per obtenció de diners), preferí Barcelona crear violaris y censals (n. 1863) ab creximent dels drets. Se concertavan los censals a un *for* o interès menor que los violaris. En cambi, lo *violari* o *vitalici*, com ara li dihèm, representà un avenç en la economia pública, per-

(1862) *M. N. A.*, v. II, ps. 408 y 487. — *R. B.*, v. 1 (Barcelona, 1892), p. 123. — *Diversorum*, v. xxii, f. 162.

(1863) També les despeses d'expedicions marítimes les sufragava Barcelona creant censals. Així apar, en 1393, ab les «Rebudes de preus de censals morts venuts per armar X galeas profertes al senyor Rey per lo passatge de Sardenya» (*Clavaria*, 1393, f. 10). — Veja-s lo capítol xxviii *De Censualibus et Violariis*, de G. Bruniquer: *Rubrica Privilegiorum*, f. 93.

metent al ciutadà assegurar una renda als seus immediats successors (n. 1864), al qui ell volgués. Censals y violaris s'anotaven en llibres especials (n. 1865). Los censals s'adcrivían a determinades impositcions, que sols podían dedicar-se a la paga dels seus interessos y capital.

Se necessità autorisació del Sobirà per crear censals, fins que la Ciutat obtingué privilegi d'utilisar del seu crèdit públich en 15 Febrer 1390 (n. 1866). Des del segle XIV, sempre tingué Barcelona acreeadors censalistes; regnant en ells formidable pànich, en 1441, al dir-se, que lo Concili de Basilea acceptava una proposició declarant usuraris, los violaris y censals morts (n. 1867). No passà d'una remor alarmista, si bé dita remor lligava sobradament ab determinats actes aquell any portats a terme en lo Principat.

Les operacions de censals tenian son formulari característich, que consistía en dir, ésser creats al for de dotze mil, setze o trenta mil per mil, significat, que la Ciutat entregaria mil sous al any de pensió o interès per cada dotze, setze o trenta mil sous de capital rebut. En l'ordre d'aquesta comptabilitat, un *for menor* era equivalent a lo que ara-s diu un *interès major* (n. 1868),

(1864) A. 1361. «Item reebi del honrat en Ponç de gualbes mercader ciutada de barchinona per preu de les quals jo dit Michel aguilar axi com a Sindich et procurador damunt dit li he feta venda de II m sous de uiolari haueadors et reebedors per ell els seus quiscun any de la dita vniuersitat et dels bens daquella lo primer dia del mes de Deembre a uida de les persones deius scrites, so es, D sols a uida sua et del honrat en Jacme de gualbes frare seu. E altres D, sols a uida sua et den johan de gualbes frare seu. E altres D sols a uida sua et de la Dona na Catherinā muller sua. E las romanents D sols a uida sua et den ferreró de gualbes fill seu, segons que en les cartes de la dita uenda fetes en poder del discret en Simon rouira notari de Barchinona a XXI die del mes de Noembre del any damunt dit MCCCLXI largament es contengut... DCC lliures» (*Clavariat 1360-1361*, f. 33).

(1865) Aquests registres no existexen al A. M. B. La Ciutat, a 6 Juny 1719, entregà al Superintendent del Principat tots los registres de censos y censals, mitjançant escriptura de recepció, puix aquestes càrregues passaren a la royal Hisenda després del decret de Nova Planta.

(1866) *Diversorum*, v. II, f. 74.

(1867) En 1441, feya dos anys se queixaven les gents de les investigacions practicades a Gerona, Vich y altres parts per eclesiàstichs que-s deyan subdelegats del Bisbe de Lleyda, dihent-se comissari del Concili de Basilea per la persecució de les usures «que emboliquen actes qui no son vsuraris sots nom e titol de vsuraris e fan diuerses processons e executen aquells». Quan corregué la veu de que-s tractava, a Basilea, de declarar usuraris los censals, los Consellers escrigueren sobre axò a Manuel de Gualbes, present al Concili (*Testaments dels Consellers*, a. 1440, f. 13, y a. 1441, f. 12).

(1868) Al final del còdice *Clavaria de la Ciutat y Ordinacions de la Taula 1472*, hi ha les taules per conèixer depressa lo fur dels censals, tant en les prorrates del pagament llur al mes y al jorn, com en les equivalencies de les pensions en los diferents tants per mils, segons correspongués a un capital de 1,000 lliures o de 500, 400, 300, 200, 100, 50, 20 y 10. Notem-ne algunes:

		Iguivalencia actual
«M lliures a	XXX ^m per Mil. Es la pensió XXXIII ll. VI s. VIII d.	3'30 per 100
» a	XXIX ^m per Mil. Es la pensió XXXVIII ll. VIII, s. VII d. m. p. z.	3'40 per 100
» a	XXVIII ^m per Mil. Es la pensió XXXV ll. XIII s. III d. m.	3'50 per 100
» a	XI ^m per Mil. Es la pensió LXXXX ll. XVIII s. II d.	9'00 per 100
» a	X ^m per Mil. Es la pensió C ll.	10'00 per 100
C lliures a	XXX ^m per Mil. Es la pensió III ll. VI s. VIII d.	3'30 per 100
» a	XXVIII ^m per Mil. Es la pensió III ll. VIII s. XI d. m.	3'40 per 100
» a	XXVII ^m per Mil. Es la pensió III ll. XI s. V d. I d. VI ^o	3'50 per 100
» a	XI ^m per Mil. Es la pensió VIII ll. I s. X d.	9'00 per 100
» a	X ^m per Mil. Es la pensió X ll.	10'00 per 100

y representava per lo tant menys benefici per l'acreeedor lo for de vint mil per mil, que lo de catorze mil per mil.

Si alguna vegada, la Ciutat, tingué de procurar-se diners per fogatge o repartiment vehinal, los colectava una comissió especial (en 1360 era de vint prohoms), ingressant lo recaudat en la taula de cambi que indicàs lo clavari, y del 1401 en avant, en la Taula de Cambi municipal.

Fins a les guerres d'Aragó y Castella de mitjans del segle XIV, ben poch se sab de nostra marxa econòmica. Llavors, com sempre que la guerra s'apodera d'una nació, Barcelona passà d'un estat pròsper, que tal era en 1358, en que acusava un sobrant de 610 lliures (n. 1869), a un altre precari, segons resultà en 1360, al presentar un dèficit de 3,383 lliures. Dèficit que la bona administració del 1361 tingué ja reduhit a 2,178 lliures (n. 1870). Les obres dels murs, ab tanta activitat represes en 1357 (veja-s p. 344), s'emportaren molts diners, puix encara que, en 1359, era obligació dels ciutadans treballar-hi dos dies per quiscún mes (n. 1871), axò no bastava. En 1361, lo Concell de Cent tingué la bona fè d'acudir al *acapte* o subscripció voluntaria, que resultà un fracàs, donant 57 lliures (n. 1872).

(1869) A. 1358. Les *rebudes* montaren a 58,947 ll., y les *dates, pagues, missions e despeses*, a 58,337.

(1870) Los comptes del Clavari del any 1360 a 1361 són complets, permetent estudiar la part econòmica de nostra administració comunal. Lo resúm d'entrades y sortides es com segueix:

REBUDES		DATES	
Vendes de les impositions	29,156 ll. 10 s.	Deficit del anterior exercici economich.	3,383 ll. 19 s. 3
Vendes comunes dels violaris et censals	11,585 »	Pensions de censals morts	5,274 » 9 » 4
Vendes dels censals et violaris venuts obs del mur	6,006 »	Pensions de violaris	14,419 » 10 » 6
Reebudes del fogatge	4,633 » 17 »	Reemenses de violaris.	3,048 » 12 » 7
Reebudes del <i>acapte</i> del mur	57 » 10 » 9	Dates comunes.	28,060 » 14 » 8
Reebudes comunes	520 » 4 » 11	<i>Total.</i>	54,187 ll. 6 s. 8
<i>Total</i>	52,009 ll. 4 s. 6		

Les dues partides de censals y violaris, acaban ab aquesta anotació: «S. que munten los preus dels censals et violaris venuts dins lo present any per lo dit Michel aguilar axí per rahó de la obra del mur com per pagar moltes et diuerses quantitats de diners les quals la dita Ciutat era tenguda pagar segons que damunt clarament es contengut, so es, los censals morts qui son XIII^m DCLXXV sols, a rahó de XIII^m sols per milanar X^m CCLXXII lliures X sols barchinonesos. E los violaris qui son XX^m DCCCCX sols, a rahó de VII^m sols per milanar VII^m CCCXVIII lliures X sols barchinonesos. E axí son en summa tots los dits preus a la rahó damunt dita segons que per partides es contengut de XXV^a carta del present compte tro en la present carta XVII^m DLXXXX ll. barch.»

(1871) *D. C. B. 1351-1359*, f. 141.

(1872) Lo Concell de Cent acordà «que per rahó de la necessitat de diners qui era en les obres dels murs de la dita Ciutat, fossen ordonats II promens per quescuna illa de la Ciutat, los quals tots dicmenges continuament acaptassen quescuns en la llur illa a les dites obres dels murs e que tot so que reebrien per lo dit *acapte* posassen encontinent en la taula den A. branca cambiedor de barchinona: lo qual *acapte* fo comensat e per so com se trobà per esperiencia que no uenia a res, nos continuà, sino es tro per II meses».

Passà la temporada de despeses extraordinàries. Veyent la Ciutat la «captivitat en que es dels censals morts et violaris», estudià reduhir-los a menor quantia. Al cap de quatre o cinch anys se redactaren uns capítols. Mes en 1371, per les malalties; en 1373, «per la carestia del grà et per l'armament de les Galeas et per les obres dels murs», y après per causes diverses, se diferia sempre la solució. En 1376 lo Monarca, per treure de la administració comunal greus interessos que pagava, la facultà a manllevar diners a censal mort, als fors de 11, 12, 13 y 14 mil per mil o a més gran for, sobre les imposicions de la Ciutat. En 1380, fôu concertat ab Guillèm Ça Torra, amortisar les 10,000 lliures de pensions del deute públich en quinze anys y mitg, mitjançant un arrendament dels drets de la Ciutat. En 1385, tornà a créxer lo deute, ja que, incluint-hi les pensions, encara no cancelades per En Torra, era de 277,459 lliures de capital y 18,918 lliures d'interessos, que un conjunt de despeses extraordinàries, en 1386 (entre elles la construcció de castells de fusta en les muralles per defensió de la Ciutat amenaçada), féu pujar a 295,953 lliures de capital y 28,007 ll. d'interessos a fors mólt diferents (n. 1873). Són los anys de major dèficit del segle xv. Iniciada la nivellació dels pressuposts comunals, en 1391, pogueren talment abaxar-se los drets, que fins se parlava de treure-ls, y en 1394, lo clavari Antoni Buçot féu una conversió de censals a menor for, obtenint un benefici anyal de 19,398 sous de pensions (n. 1874). La reducció d'interessos iniciada no la deturà les obres de defensa practicades, en 1396, per la invasió dels foxenchs. Quedà lo deute municipal, en 1396, a 386,963 lliures, pagant de pensions 23,719 lliures; en 1398 a 379,783 lliures, pagant de pensions 22,026 lliures, y en 1399 a 389,134 lliures, pagant de pensions 22,726 lliures.

Al primer any del segle xv la marxa econòmica de la Ciutat experimentà notori avenç ab la creació de la Taula de Cambi (1401), que-s regulava ab ordinacions emanades del Concell de Cent. Tots los diners y joyes en ella depositats eran guiats de qualsevol delictes, inclòs del de lesa magestat. Fins que pertorbà totes nostres llibertats civils la Inquisició castellana, posant sa mà a la caixa de dipòsits a finals del segle xv (n. 1875), ningú havia violat aquell

(1873) *Testaments dels Consellers*, a. 1371, f. 11; a. 1373, f. 15. — A. 1386: «com la dita Ciutat sia molt endeutada e encarregada per moltes de rahons», s'encomana als nous Consellers «que del residuu de les imposicions se facen totes aquelles recomçons que fer se puschan na sien possibles de fer, per ço que les dites imposicions se puschan minuar e finalment del tot esser lauades» (*Testaments dels Consellers*, a. 1386, f. 1).

(1874) En 1394, lo clavari Antoni Buçot tornà 48,121 sous de pensions de censals, la major part pagant-los a for de 14,000 sous per milenar y partida a for de 15,000 sous, obtenint-los a for de 16,000 sous per milenar y beneficiant, la Ciutat, 5,086 sous de pensions. A més redimi censals qual for era de 14,000 y 15,000 sous per milenar, pagant-los a for de 16,000 y 17,000 sous per milenar, beneficiant també altres 14,312 sous de pensions anyals. Benefici total, 19,398 sous.

(1875) Un còdice del A. M. B., titolat *Taula de Cambi*, conté tres diferents *Redreços* o Ordinacions: lo primer sense data. Però a judicar per lo *Testament* del 1412, en lo curs d'aquest any se-n féu un que judicàm deu ésser aquest. Lo segon, també sense data, sigué decretat del any 1439 al 1458. Lo

santuari comercial. Regían la Taula dos *taulers* bienals, que començavan lo 20 de Janer, elegits per lo Concell de Trenta “per via descrutini, a les mes veus”. Son salari fôu de 3,000 sous al any, donant fiança per 6,000 florins. Tenían dos o tres escrivans y un *balancer* o pesador de florins.

Abans d'existir la Taula municipal, solía declarar-se oficial la d'algun particular. En 1302, Jaume II hi declarà la taula o *trapacçt* de cambi del cambista Ramón Pere Fiveller (R. 199, f. 63).

Les ordinacions que regulavan les relacions de la Taula ab la Ciutat (puix fôu creada com auxiliar d'aquesta), prompte foren conculcades per los Clavaris, los quals, en los volts del any 1412?, s'aprofitaren dels diners dipositats per los ciutadans, utilisant-los en obres y despeses extraordinaries de la Ciutat, a espatlles dels Taulers. Axís havían utilisades 40,000 lliures més del que montavan les rebudes de la Ciutat. Escandalitzats los Consellers, modificaren les ordinacions, prenent extirpar aquest y altres abusos observats en la Taula (n. 1875) y desinvolucrant lo séu moviment fiduciari de la tresorería municipal. Lo Concell de Cent assignà a la Taula diferents rendes de la Ciutat, donant-li càrrech de pagar los *interesers* que la Ciutat “fa per sí matexa cascun any”, montant a unes 16,500 lliures. Y lo sobrant, la Taula devía aplicar-ho a amortisar les 63,000 lliures que la Ciutat li devía (n. 1876), augmentant los ingressos usuals ab un dret “de mig florin imposat per bota de ví; lo qual dret es reseruat per convertir aquell e fer compliment a les faltes de les assignacions deius scrites”. Lo *Redreç* preveya la contingencia de que la Ciutat pogués necessitar diners de la Taula. En qual cas devían crear-se nous

tercer redreç es del 1468. Les ordinacions del 1412? diuen que los clavaris “se eren pleuits de les monedes de la dita Taula conuertides en obres e excessiues messions, e altres despeses extraordinaries, de passades XXXX mille libras de mes, que no muntauen les reebudes fetes per la dita Ciutat, en gran dan de tota la comunitat e de la Ciutat damunt dita, attes que la dita Taula fo atrobada per descarragar la dita Ciutat, e no per carregar aquella; e altres, axi matex, que, les dites monedes eren de singulars persones de gent estranya”. Y com los Regidors o Administradors de la Taula “romanien totalment ignorants de les vendes e valors de les imposicions damunt dites, e per consegüent, axi com es dit, cessauen per uenir a noticia a quant puiaua la reebuda en vniuerso que la dita Ciutat podia fer cascun any e si despenia mes que no reebia la dita Ciutat”.

(1876) Lo Concell de Cent 1412? assignà a la Taula “les imposicions de la farina, vin, carns, peix fresch, oli, lenya, peya, pelliceria, flaçades, armes, cuyrams, pes e honors e les Rendes de Castell de Flix e de la palma, Delig e de Criuilen, e de Muncada, e los drets del pont de sent boy, e del mig florí imposat per bota de vin, conuertidores en los dits carrechs.

“Es assaber, les imposicions del pan, vin e de la peya qui munten lany en llurs preus a XVIII^m D lliures poch mes o menys. E daquelles sia tenguda la dita Taula pagar los interesers que la dita Ciutat en lo temps de les presents ordinacions fa per si matexa cascun any, qui munten XVI^m D lliures poch mes o menys. E les romanents qui sobren de la dita assignació, haia la dita taula per seguratat daçó que la dita Ciutat li deu qui munte LXIII^m libras per rahó e satisfacció de les quals, la dita Ciutat per pagar aquelles a la dita Taula, si cars era que necessitat ho requerís, hauria a vendre censals, e per consegüent carregarse de tants interesers qui muntarien III^m lliures e mes, les quals ab les XVI^m D lliures que vuy fá, porien muntar a semblant quantitat e a plus de les dites XVIII^m D lliures a que poden muntar los preus de les dites imposicions. E aquestes dites imposicions o preus daquelles, los dits Regidors no puixen ni degen conuertir en altres vsos sino en pagar los dits interesers, posat que per los dits Consellers o promens e encara per concell de C jurats, los fos dit consellat o manat lo contrari”.

“drets, de manera que complidament basten a pagar los interessers de lo que traurían de la Taula”. A més devía cuydar la Taula de saldar lo dèficit del emprèstit de 50,000 florins fet a Martí I (n. 1877), ab les rendes d'Elig y Crivillent y de les demés despeses de la Ciutat, degudament classificades y ab assignació de drets ordinaris a quiscuna d'elles: Axís los salaris y despeses usuals, pressupostats en 12,000 lliures, tenían assignats los drets de la carn, llenya y pelliceria; les obres usuals, pressupostades en 1,800 lliures, tenían los drets del cuyram, fusta y flaçades y les rendes de Flix y la Palma: les obres del mur, calculades en 8,950 lliures, los drets del peix fresch, honors, oli y armes, suplint les deficiències provables d'aquestes quatre partides ab càrrech al dret nou del mitg florí per bota de ví. Finalment, per conservar lo pont de Sant Boy, s'hi assignà son propri rendiment. Lo *redreç* dexà establerta en la Taula de Cambi tota la tresorería municipal.

No durà lo bon ordre en la administració barcelonina (n. 1878), havent-hi una lliacuna, per mancar les noves dels primers anys del regnat d'Anfòs IV.

(1877) La Ciutat entregà a la Taula les rendes d'Elig y Crivillent, que augmentarian a 1,500 lliures al any “e daquelles sia tenguda la dita Taula, pagar los interessers que la dita Ciutat fa cascun any per los L^m florins prestats al Senyor Rey en Martí de loable memoria per los quals empenyorà a la dita Ciutat lo Comtat dempuries per socorrer a la illa de Sardenya, los quals interessers munten a entorn de semblant quantitat de MD lliures a que poden muntar los dits drets e Rendes”, etc.—“Item com la dita Ciutat haia master cascun any per pagar salaris, rendes, càrrechs ordinaris en que son compreses salaris de Missatgeries e de contractes, auentatges de forment, exauchs e moltes altres messions necessaries entorn XII^m mille llibres” s'assignaren a la Taula “les imposicions de la carn, lenya e de la pelliceria, qui munten lany quasi a semblant quantitat de les dites XII^m lliures, de les quals la dita Taula, sia tenguda pagar los dits salaris e altres coses dessus dites, tro en la dita quantitat de XII^m lliures”. Y si lo Concell Municipal feya montar a major suma aquestes despeses, no deguen “bastraura a tals salaris, carrechs o messions, ans ara per lauors lus sia inhibit, sino tro a la quantitat demunt dita.—Item com en la dita Ciutat, axí dins com defora aquella se haien a fer necessariament cascun any alcunes obres, les quals muntarèn en lany precedent a la confecció de les presents ordinacions, entorn MDCCC lliures, los dits Consellers e promens assignen a la dita taula e Regidors daquella specialment, les imposicions del cuyram, fusta, flaçades e les Rendes de Castell de Flix a de la palma qui munten vns anys ab altres entorn MDC lliures, de los quals ensemps ab CC lliures hauedores a compliment de les dites MDCCC lliures daçó qui restarà de les altres assignacions o del dret del mig florí imposat per bota de ví, la dita taula sia tenguda pagar tant com serà necessari en les dites obres, tro en la dita quantitat de les dites MDCCC lliures”. Se preveya lo cas en que obres urgentes exigissen majors quantitats y se dona la forma de portar a terme les bestretes de la Taula.—“Item com la dita Ciutat faça continuar la obra del mur. E per ço que aquell haie pus breu espetxament haia ordonat que per cascuna Setmana sien donades al obrer o al escriuà de les obres CL lliures qui munten lany VII^m DCCCCL lliures”, assignaren a la Taula “les imposicions del peix fresch, pes, honors, oli e armes, qui quasi munten a suma de semblant quantitat de VII^m DCCCCL lliures per any”, y si no bastassen “quey sia fet compliment daçó qui restarà, de les altres assignacions e del dret de mig florí imposat per bota de ví, etc.—Item la dita Ciutat haia a fer cascun any messions e depeses per conseruació e sosteniment del pont de sent boy, los dits Consellers e prohoms assignen a la dita Taula o Regidors daquella, lo dret del dit pont e que la dita Taula sia tenguda bestraura e pagar tot ço e quant serà necessari en les dites messions e despeses” ... “ques faça arrendament del dit pont a alguna persona que ab certs Capitols lo tingua en condret si es vist esser bon expedient”. A més reglamentaren los lliuraments dels Clavaris, les pròrrogues dels arrendaments d'imposicions, la colecta dels deutes al Municipi, los llibres de comptes, etc.

(1878) En 1442, vigent lo conveni ab la Taula de que s'acaba de donar compte, trobàm relatats los “Pagaments fets al Scriuà de les obres, per rahó de la obra del Mur e altres obres comunes necessaries, axí dins com fora la Ciutat, per seguretat de les quals son assignades a la Taula e als Regidors daquella, les imposicions del Peix fresch, honors e de la fusta” (*Clavariat* 1442, primer semestre, f. 125).

Ordenaren los Consellers, en 1433, “que algun cambiador no puixe tenir compte ab la taula de la Ciutat, ne algú en altres taules puxe tenir compte ne fer dites algunes”; “que alguna persona no puxe fer deposits de quantitats algunes sino en la taula de la Ciutat, ne algun tercer, notari, ne altres, se puixen detenir algun deposit que puig de L sous en sus ans los haie a depositar en la dita taula”.

En 1434 se tractà de lluhir los censals morts dels preveres y forasters, traspasant-los a vehins de la Ciutat “a for o rahó de XX^m sols per mil”, fonamentant-ho ab que no contribuían en les imposicions.

Es posterior al 1434 y anterior al 1442 lo *Redreç* que figura en segón lloch en lo *Llibre de la Taula*. Notaren disminució gran en les rendes comunals, en tant que eran insuficients “per pagar los Cinch càrrechs que la dita Ciutat ha”. Per remeyar-ho, procuraren perfeccionar lo primer *Redreç*, fent que la Taula tingués assignades les imposicions de la Ciutat a fins especials. Se renovà lo desitg d'excluir del caràcter d'acredors a eclesiàstichs y forasters (n. 1879). S'ampliaren les obligacions de la Taula, consignant-hi també lo censal del rey Anfòs y ses pensions. Se tractà de regularisar una partida de 11,000 lliures destinada a salaris, missatgeries, *avantatges de forments* y demés despeses extraordinaries, a fí d'evitar sigués sobrepasada per los Consellers. Tan general fôu abusar de semblants despeses dexant la seva consignació traspasada y insuficient, que no duptan en dir-se-li “la clau e quasi tota la força e virtut de les presents consignacions” (n. 1880).

Lo nou *Redreç* cuydà de regularisar la administració del Clavari, fent-li distribuir sos comptes en set capítols, responent a set diferents ordres de rebudes y despeses, segons aquí se veurà:

“Dit Compte sia partit en VII parts segons VII maneres de reebudes e carrechs que la dita Ciutat ha. En la primera part lo dit Clavari pos en Reebuda tot ço e quant procehirà de derreratges com daltres qualseuol coses extraordinaries. E en la segona part pos en reebuda los preus de les imposicions de la farina, vin, e Peya a la Taula e Regidors daquella consignades per pagar los

(1879) *Redreç* del 1439 al 1458, encaminat a la redempció dels censals, començant per los “de foresters axi lechs com eclesiàstichs, qui no contribuixen en los càrrechs de la Ciutat, e sien a quin for se vulla, e no de Ciutadans e habitants daquella, encara que sien a menys for, tro quels dits forasters o eclesiàstichs sien quitats e reemuts”. Y entrava tant en lo criteri d'aquella gent catorzecentista no deure res a forasters ni eclesiàstichs, que estatuiren que si lo Clavari hagués de pendre diners, no pogués “reebre, ni acceptar en alguna manera, directament ni indirecta, monedes de forasters qui no contribuexen en los càrrechs de la Ciutat, sino tantsolament de Ciutedans e habitants contribuents en los carrechs daquella, a for de XX^m per M e no plus, pus que les monedes dels dits Ciutedans donen compliment a la dita necessitat”. Després de distribuir les rendes a la Taula d'una manera similar a la del 1412 (?), hi llegim: “Encara mes assignen a la dita Taula e Regidors daquella, tot aquell censal de MCCCLXXV lliures barchinoneses de pensió que la dita Ciutat ha e reeb en e sobre la batllia general de Cathalunya cascun any pagadores en lo mes Dagost. E daquelles la dita Taula o Regidors daquella haïen e sien tenguts pagar les pensions dels Censals que la dita Ciutat se carregà per procurar e hauer aquells L mille florins dor Daragó quen lany XXXta prestà al Senyor Rey Don Alfonso per preu dels quals lo dit Senyor vené a la dita Ciutat e singulars daquella, lo dit Censal migençant carta de gracia, les quals pensions munten a la qñtatit de MCCCLXXV lliures”.

(1880) No conexèm tots los capítols d'aquest *Redreç* per faltar-hi en lo Còdice lo f. 24.

interessers que la dita Ciutat se ha carregats per sos affers propis: dels quals interessers e dels pagaments ques faràn per aquells, lo dit Clauari faça dates en aquella segona part apres les rehebudes que haura fetes de les dites imposicions. En la terça part lo dit Clauari pos en reebuda tot ço e quant haurà reebut de les rendes Delig e de Criuillen del dret del mig florí imosat per bota de vin e de la imposició de les flaçades, les quals Rendes e drets son consignades a la Taula e Regidors daquela, per pagar los interessers que la dita Ciutat se carregà per aquells Lm florins al alt Rey en Martí de gloriosa memoria prestats, dels quals interessers lo dit Clauari apres faça tantsolament vna data referint aquella date a les dates que particularment e distincta haurà posades en lo compte que te esparçadament dels dits interessers que per la dita rahó paga. En la quarta part lo dit Clauari pos en reebuda aquells MCCCLXXV lliures les quals la dita Ciutat ha e reb de pensió cascun any en lo mes de Agost, en e sobra la batlía general de Cathalunya. E apres faça dates de les pensions delš Censals que la dita Ciutat se carreguà per procurar e hauer aquells L mille florins dor daragó que prestà al Senyor Rey Don Alfonso per los quals lo dit senyor en lany de XXXta vené a la dita Ciutat censal de pensió de les dites MCCCLXXV lliures. En la quinta part lo dit Clauari pos en reebuda tot ço e quant haurà reebut dels preus de les imposicions de la Carn, lenya, Pelliceria, Pes, Oli e armes a la dita Taula e als Regidors daquela consignades per pagar salaris e altres carrechs ordinaris e extraordinaris tro a quantitat de XIIm lliures; dels quals salaris e altres carrechs, lo dit Clauari faça apres dates particularment e distinta axí com reyalment ho pagarà. En la sisena part lo dit Clauari pos en Reebuda tot ço e quant haurà reebut dels preus de les imposicions del Peix fresch, honors e de la fusta consignades a la dita Taula e Regidors daquela per pagar al Scriuà de les obres XL lliures per cascuna setmana Conuertidores per ell axí en la obra del mur com en altres obres comunes dins e defora la dita Ciutat necessaries. De les quals obres o daçó que pagarà per aquelles, après faça dates particularment e distincta en e per la manera que pagar haurà. E en la VIIa e darrera part, lo dit Clauari pos en Reebuda tot ço e quant serà procehit e per ell serà reebut, axí de la imposició del Cuyrà, com de les Rendes de Castell de Fflix e de la Palma e de Muntcada, les quals Rendes e drets son reservats per fer compliment a les faltes o deffalliments de les consignacions dessus dites. E après faça data o dates daçó que paguat haurà per cassos fortuits e inopinats, los quals se han a pagar daçó qui sobrarà, axí de la primera assignació com de les altres, on los casos se seguesquen. E finalment diuisint e separant la vna assignació de les altres, e obseruant lestil, manera e practica dessus dites, lo Clauari, ensemps ab los Racionals qui han carrech de hoir e examinar lo Compte del dit Clauari per aquell compte puïxen ueure clarament singularment VI coses les quals en lo passat no sens gran perill de la Ciutat per ells totalment son stades ignorades. Primerament quina e quanta serà la vtilitat e profit que la dita Ciutat reportarà per occasió de la dita Taula o sin reportarà lo contrari. Secundariament la dita Ciutat en la fi del any com romandrà ab la dita Taula. Terçament la Rehebuda de la Ciutat si creixerà o si disminuirà. Quartament lo deute vniuersal que la dita Ciutat deurà a tots sos creadors en la fi del any en quin punt romandrà. E si creixerà o baixarà. Quintament los deutes o derreratges a la dita Ciutat deguts a quant muntarán ni en quin punt romandràn. E sisenament o darrera la suma vniuersal axí daçó que la dita Taula deurà a tots sos Creadors com daçó que tindràn en moneda comptant". De tots sis resums devian donar-se-n compte al Concell de Cent en la festa de Sant March. Volent que les consignacions comencessen en Febrer. Explica que les 6,600 lliures anyals d'interesos que paga la Ciutat, la major part "se fahien a Monastirs, a Hospitals, a Bacins de pobres vergonyants, a Confraries e a diuerses altres coses pies" y sentan lo principi de no descarregar-se d'ells la Ciutat, puix "seria los procurar molestia contra caritat, sens la qual hom no pot plaure a Deu".

Es induptable que ara la Ciutat atravessà una temporada relativament bona. Regularisada sa administració, no propassant-se en despeses supèrflues a que tant s'aficionaren sempre los Consellers, lo Clavari tancà l'exercici econòmic finit en 31 Janer 1440, segons lo séu compte, ab superàvit, "muntants mes les Reebudes que les dates", de 227,408 lliures. Y altre tant deya Galceràn Oliver referent al séu clavariat clòs en 31 Janer 1442, presentant un superàvit de 243,813 lliures y afegint "que monte so que sobre en aquest any", 11,089 lliures, essent lo "deute honiuersal que la dita Ciutat deu a sos creadors" 153,662 lliures (n. 1881).

(1881) Informava Oliver als Consellers "de VII coses conseruatives, axí de la dita Taula com del be publich daquela Ciutat", qual informació pot consultar-se a major abondament (*Clavariat*

La vida s'encarria a Barcelona (n. 1882).

En 1452 tractaren de rebaxar un diner del dret de la carn, impedint-ho los Administradors de la Taula, dihent que tal dret no-s podia modificar fins que "lo deute de la ciutat a la taula no estigués saldo: y que la ciutat vuy (17 Novembre 1452) deuia 220,000 lliures". L'exercici, tancat en 31 Janer 1453, consignava en los comptes del Clavari, com a "restes dels clavaris pessats" (superàvits), 333,769 lliures, no avenint-se aquest balanç ab la anterior nova del 1452 treta de la Rúbrica de Bruniquer. Bruniquer, d'altra part, està en consonança ab la relació anyal del 1454, que feya la Taula als Consellers y síis prohoms del resultat econòmic del any. Comunicava que lo deute augmentava continuament y que "combinades les reebudes e dates que fa la dita Ciutat del compte del clauari, reste poch quescun any, en tant, que la ordinació feta en lo passat, que de la dita resta se convertís terça part en lo dit deute de la taula, si per altre cap noy es prouehit, continuadament creixerà lo dit deute" (n. 1883). La contradicció aquí notada, ensenya que los comptes dels Clavaris són apropòsit per desorientar (n. 1884). També en 1454 se constata fort dèficit en la administració dels forments (n. 1885).

A despit de que durant les turbulencies barcelonines de la *Busca* y la *Biga* se clamava contra la administració de la Ciutat (veja-s p. 537), res extraordinari s'entrevèu fins a la época calamitosa de les guerres contra Joan II (1461-1472) y contra França (1473-1475). En temps d'agitació, y per tant de pertorbacions financieres, s'han de cercar los procediments econòmichs dels pobles autonòmichs. Lo grau de relativa prosperitat de la hisenda barcelonina en 1461, li permeté aguantar-se fins al 3 Janer 1464 sense augmentar los drets. Se tornaren a pujar lo 1 Juny 1465, sobre blats, farina, llenya, carbó, ví y verema. Observàm als clavaris no ordenar los comptes seguint los set capítols o

---

1442, semestre II, f. 160). La divisió en set parts de les obligacions administratives del Clavari, responent al Redreç de que acabàm de donar compte, fà que-l suposèm dictat en época anterior al 1442.

(1882) A. 1443 (5 Juliol).—La Junta de la Obra de la Sèu, d'acort ab lo Mestre Major, pujà los jornals, y "en berenguer samunta trencador de pedra, agués per somada, axí com avia tro açí XVIII dines per somada, ne agués XX diners per somada. Item an Pere steue tragner, axí mateix que avia X dines per somada, ne agués XI dines per somada".

(1883) *Testaments dels Consellers*, a. 1454, f. 10.

(1884) Dels comptes dels Clavaris ne copiàm lo resultat del exercici finit en 31 Janer 1458, hont augmentava lo superàvit "Romania de resta" "... e compreses les restes dels clavaris passats" 341,627 lliures. Lo bieni següent, que tancà en 31 Janer 1460, "seria tornador lo dit Clavari (superàvit) 361,517 lliures".—Dels exercicis dels Clavariats finits en 1462 y 1464, no es possible formar-ne concepte. Aparexen en blanch les partides que corresponen a "las restas dels clavaris passats", consignades en la Taula de Cambi, al final de la administració respectiva del 31 Janer 1462 y 31 Janer 1464. Anomalia may vista y senyal de pertorbació administrativa que tractan d'amagar dexant en blanch les partides.—1464 (30 Juliol), "munta mes la Date feta per lo Clavari que la rebude" (dèficit) 3,678 ll. 8 s. 5 d.

(1885) A. 1454. "En los forments que compra la Ciutat quescun any per prouisió del publich de aquella se fa gran deseuanç, entant que per aquest deseuanç ne es deguda gran quantitat a la dita taula, e quescun any creix", recomanan pagar a la Taula lo degut "e que les compres excessives ques fan dels dits forments, sien limitades" (*Testaments dels Consellers*, a. 1454, f. 10).

partides preceptuades en lo derrer *Redreç* (n. 1886). Los Administradors de la Taula se queixaven, en 1464, dels dèlicits sempre majors de dit establiment, demanant a la Ciutat tornàs a imposar "los drets que derrerament són exits, e altres", puix del contrari "ells cessarien pagar los dessus mencionats càrrechs" (n. 1887). Se cuydan los taulers de lo que era obligació dels Clavaris, poch curiosos de la administració municipal.

La Generalitat acudí a la Ciutat perque la tragués d'apurs en les guerres de Joan II. En 1463 (5 Febrer), començaren, los diputats, a manllevar diners a Barcelona. Del 1465 al 1467, entregà a la apuradíssima Diputació diverses sumes, que montavan, en 24 Setembre 1467, a 43,000 lliures, tenint en garantia hipotecaria drets de Generalitats (veja-s p. 665 y n. 1792). També "per pagar la subuenció dels caualls era stat posat lo dret del desseté en los blats", cobrant-lo "dels Mercaders qui portauen dits forments" (n. 1888). Encara en 1467 (5 Desembre), la convocació del *Princeps namque* o servey general, promulgat per lo primogènit Joan, se traduhí en altra contribució de 2,000 florins, imposada als ciutadans acomodats. Puix per gracia especial, lo Llochinent lliurà d'ella als artesans y menestrals (n. 1889).

La necessitat imperiosa de diner portà també grans exigencies dels capitalistes: lo Concell de Cent evità fer préstechs o manlleutes als particulars al 8 por 100 (25 Juny 1466) y més tart al 15 per 100 (21 Agost 1467) (n. 1890).

(1886) Comptes d'un semestre del Clavari, de 1 Febrer 1464 al 30 Juliol 1464:	
Rebude dels deutes extraordinaris deutes antichs e altres	339 ll. 5 s. 9
Rebude de la farina, vin e peya... ..	5,852 " 11 " 8
Rebude de les rendes de Elig e Criuilen e mig florí per bota de vin e imposició de flasades	121 " 6 " 10
Rebude de la imposició de la Carn, lenya, peliceria, pes, graxa e armas.	3,818 " 8 " 9
Rebuda de les honors, pex e fusta	1,039 " 11 " 6
Rebude del dret del Pont de sant boy	35 " 14 " 2
Rebude del Cuyram, de Flix e de la Palma e monchade... ..	131 " "
Rebude de la Farina, Vin, Carbó e lenya	2,199 " 2 "
	13,537 ll. 0 s. 8
Date de Pensions de sensalls per sos afers propis	2,738 ll. 7 s. 9
Date de Pensions per aquells Lm florins prestats al Senyor Rey	912 " 14 " 10
Date de salaris ordinaris e altras carrechs... ..	12,579 " 16 " 6
Date feta al ascriuà de les obres de la Ciutat... ..	864 " 10 "
Date al administrador del Pont de sant Boy	120 "
	17,215 ll. 9 s. 1
E axí seria la resta que munta mes la Date que la rebude	3,678 ll. 8 s. 5

(1887) *Testaments dels Consellers*, a. 1464.

(1888) *D. C. B.* 1467-1469, f. 184.

(1889) A. 1467 (5 Desembre). Convocació del usatge *Princeps namque*, feta a "tots los habitants e poblats en la present Ciutat exceptats los Artistes e Manestrals, als quals per lo dit Senyor (*Primogènit*) per aquesta vegada es stada feta gracia e remissió del dit vsatge, hi sien donats dos milia florins dor rehonats a XV s. per florí, dels quals es stat fet compartiment, lo qual, a quescú particularment, es stat notificat per son Cinquantaner" (*B. de B.*, 1463-1471, f. 107).

(1890) A. 1466 (25 Juny). Lo Concell de Cent prohibí "pendre, ne acceptar directament ne indirecte de pecunies qui sien liurades de comptants per pagament de aquelles fahedor en la dita taula de auantatge, mesauant de vuyt per centenar", y al ensemps se prohibia la intervenció de corredor o altra persona "en fer donar per centenar mes auant dels dits VIII per cent". Quin

No-ns estranye que la Ciutat creés censals a fors desmesurats com a 18,000 y 16,000 per 1,000. Atravessà la Taula una crítica temporada, acudint lo primogènit Joan a son socors, ab un guiatge y salvaguarda endreçat als diners y joyes depositats en ella, als censals morts creats a son ampar y als diners de la metexa utilisats per la Ciutat (5 Febrer 1468). Y se deya estar tan carregada de crèdits, la Taula, “que assós creadors, axi liberament, com es degut e pertinent, no pot satisfer”. Ben entés que dit guiatge, no entenía derogar les *empares* y *sequestres* decretats durant aquelles turbulències (n. 1891). Als pochos dies se dictaren disposicions “per rahó del ordre de la Taula” (19 Febrer 1468), senyalant deu dies de temps als imponents per poguer pagar ab diners dels que tenían en la Taula als séus acreedors, dintre la propria Taula, passats los quals dies ja no podrián girar sense lo consentiment dels acreedors. Axi-meteix se declarava que poguent ésser pagades, ab diners comptants, les pensions dels censals de la Taula y conceptuant lo for de 16,000 y 18,000 per 1,000 desmoderat, lo Concell de Cent los reduhí al for de 20,000 per 1,000, “degut y pertinent”, retornant lo capital als qui dintre sís dies no s’avin-guessen ab la reducció decretada (n. 1892).

Fóu aquest ban conseqüència del *Redreç* estatuit per la Taula en 18 Febrer 1468 “per egualar aquella que res no dega a persona alguna” (n. 1893). Lo dèficit de la Taula s’exugà ab lo nou impost de dos sous per quartera de forment als flequers, a més del de vuyt diners que ja pagavan. Lo Concell de Cent descarregà lo pressupost, suprimint oficials de la Ciutat y rebaxant sous desmoderats, “per rehó de la qual remoció, moderació e limitació” estalvià 1,360 lliures al any. Se creà un nou dret a la fàbrica de naus (veja-s p. 665).

---

ban fóu revocat lo 11 Febrer 1467, puix “considerada la temporada, bonament tenir e seruar nos puxe”. A 21 Agost 1467 se tornà a prohibir que de diners liurats de la Taula, ningú cobrés “de euantatge mes auant de tres sous per lliura”; es dir, quasi un 15 per 100. Disposició revocada a 10 Descembre 1467.

(1891) *B. de B. 1463-1471*, f. 112.

(1892) Lo ban del Concell de Cent promulgat en 19 Febrer 1468, ordenava, entre altres coses, “sia assignat temps per tot lo mes de ffabrer que totes e sengles persones que tenguen peccunias en la dita taula, puixen fer pagaments de aquelles en la dita taula an aquells a qui son tenguts e obligats. E que passat lo dit mes algú no puixe fer pagaments en la dita taula, sino de voluntat de aquells a qui los dits pagaments se hauran affer. Exceptat emperó aquells qui hauràn pactat e concordat esser pagats en aquella”.

“Item lo dit Concell de C Jurats statueix e ordena que tots los censals fins en la present jornada venuts per qualseuol clauaris e Sindichs de la dita Ciutat a for o rehó de XXm o XXVIII m per mil, lo qual for es molt alt, desmoderat e excessiu, maiorment esser per auant pagades les pensions dels dits censals en moneda viua e de comptants, e decontinent a tota voluntat dels creadors censalistes, sien reduits affor o rehó de XXm per Mil lo qual for es molt degut e pertinent”. Donant-los de temps fins al 25 Febrer als censalistes per avenir-se ab dita reducció, delliberant “esser quitats en la dita taula en lo compte del llibre vell tots aquells qui la dita reducció fer no volrà” (*B. de B. 1463-1471*, f. 113).

(1893) Lo *Redreç* de la Taula del 1468 disposava exugar les quantitats degudes per la Ciutat a la Taula, creant censals a for de 20,000 per 1,000 y que los venuts a for de 15,000 y 18,000 per 1,000 “lo qual for es molt alt, desmoderat e excessiu, maiorment esser per auant pagades les pensions dels dits censals en moneda viua e decontinent, a tota voluntat dels creadors censalistes, sien reduits a for o rehó de XXm per mil, lo qual for es molt degut e pertinent”.

També s'imposà un 10 per 100 als nòlits (tret a 15 Juny 1470), lo ví arribà a pagar un vuytè de dret, lo cabeçatge fòu crescut ab tres diners més per lliura (fins al 3 Agost 1473) y lo dret dels flequers era, en 1470, de vuyt diners per quartera de forment o de farina y més dos sous per quartera de forment o de farina (n. 1894), dos sous per quartera de mastall y 14 diners per quartera de primis (n. 1895). Contribuí a realçar la hisenda comunal, obtenir dels eclesiàstichs tributassen en les impositions fins al 18 Agost 1473, en que-s reintegraren en llurs franqueses. Los *forans* igualment contribuiren a les impositions, en 14 Desembre 1470, per ajudar a formar un contingent de cavalleria.

La reacció que s'opera en lo crèdit de Barcelona en 1468, continuà igual en los restants quatre anys de guerra civil. Lo bieni econòmic de 1 Febrer 1468 a 31 Janer 1470, tancà ab 695 lliures de superàvit, y lo bieni següent, acabà en 31 Janer 1472, ab 783 lliures de superàvit (n. 1896). Se desitjava, en 1474, normalisar la tributació, suprimint alguns dels drets recarregats, a despit de les extraordinaries despeses de la guerra ab França, en la que hi contribuí Barcelona ab 2,000 florins (16 Novembre 1473). Joan II pretenia cobrar lo *dret dels cavalls*, segons s'imposà en anys passats, mes la Ciutat s'hi oposà llavors, però més avant hi accedí (n. 1897). Llavors pretenia dexar subsistent lo dret de dos sous per quartera de forment als flequers: emperò, per la fretura de blats, l'abaxà d'un sou, tornant-lo a restablir lo 8 Agost 1474.

Avençant, los francesos, al Rosselló, en 1474, Joan II convocà a tota la terra catalana per virtut del usatge *Princeps namque*: ningú podia excusar-se d'acudir-hi. Esdevenia, la convocatoria, nova font de diners, ja que ab metàlich se redimían del servey militar. Los barcelonins concertaren ab Joan II dita redempció en 50,000 sous, obtenint-los del augment d'alguns drets usuals, imposant un diner per lliura de carn (4 Juliol 1474) y a més "tornà lo dret del ví e de la verema, segons se solia leuar per subuenció dels caualls". Joan II no tingué diners per socorre Perpinyà, y li prestà la Ciutat 2,500 lliures (1 Desembre 1474) y prorrogà la cobrança d'aquests drets extraordinaris (n. 1898). Sa percepció se dilatà algú temps més per lluhir censals a fí de pagar lo fogatge de tres sous per foch que imposà la Cort. Y al obgete d'activar la

(1894) *D. C. B. 1467-1469*, f. 167.

(1895) *B. de B. 1463-1471*, f. 177.

(1896) Cap novetat enclou un códice ab hermoses inicials policromades titolat *Clavaria de la Ciutat y Ordinacions de la Taula*, pertanyent al 1472 (A. M. B.) Prohiveix al Clavari que "no empararà ne regirà companyia, ne tendrà ni tenir farà taula de cambi, ne obredor de draperia" "... que de sis en sis mesos poch mes o menys farà verdadera relació donant aquella en scrits als Consellers de tot ço que haurà a tornar o a cobrar dels diners de la dita Clavaria" "... que de sis en sis meses darà e lliurarà son compte als racionals de la Ciutat, ço es, que al menys per tot lo vuyten mes inclusiu".

(1897) *Testaments dels Consellers*, a. 1473.

(1898) Com la Cort hagué decretat un impost de 20 sous per foch a causa de la guerra ab França, tocavan-li pagar a Barcelona, per 4,000 fochs que tenia assignats, 80,000 sous, que pagava en dues vegades. Retenint-se los 40,000 sous de la segona paga en compensació dels 50,000 sous o 2,500 lliures prestats al Rey, de manera que aquest sols devia per lo préstech 10,000 sous.

lluhició d'aquests censals, féu «imposit de III diners per somada de ví qui entre per terra, e VI diners per somada de ví qui entre per mar». Devia a més pagar la Ciutat lo fogatge decretat per la metexa Cort, a càrrech dels 2,000 fochs *forans*, y a rahó de tres sous per foch durant cinch anys. Pactaren cancelar obligació tan pesada pagant al plegat 10 sous per foch. Ab tot lo qual llavors se prorrogaren indefinidament los drets extraordinaris o de guerra. Tant s'escamaren los ciutadans d'aquestes pròrroques, que lo Trentenari féu jurar als Consellers que no proposarian ni votarian ja més llur continuació (Novembre 1478) (n. 1899).

Durant les guerres ab França, del 1472 al 1475, la Ciutat sortí fiadora de la Diputació en diferents emprèstits (n. 1900), puix axís li facilità trobar diners en millors condicions. Però may se registren exemples de la viceversa, axò es, que la Diputació prestàs fiança per la Ciutat. D'aquí que pogàm dir que, en lo segle XV, tenían més importancia financiera los drets que-s recaudavan a Barcelona, que los drets d'entrada de mercaderies que percibia la Diputació en tot Catalunya y a més les dues viles de Roses y Cadaquers, que en 1474 y 1481 pertanyían a la Generalitat. En 1481, la Diputació, sense intervenció de la Ciutat, pogué carregar-se a censal sobre lo General, 300,000 lliures a for de 25,000 per 1,000, a obs del donatíu ofert al Rey.

Una bona reculada experimentà l'erari municipal en 1478, pensant, los Consellers, liquidar los deutes ab la Generalitat. Tractà aquesta d'escamotejar-li los censals creats durant la revolta contra Joan II (n. 1901). De tan mala

---

(1899) «Item per maior claresa de les coses prop dites, es posat assi a memoria als dits honorables sdeuenidors Consellers, Que com la Cort hagué imposit lo dit fogatge de III sous per foch o cap de familia a fi que sobre aquell fossen manleuats censals per hauer aquelles XII^m lliures de les quals per la Cort fou feta oferta al S. Rey per les necessitats lauors ocorrents en la vila de perpinyà. E perque presentament fossen trobades, fou per barchinona ofert que ella per los seus VIII^m fochs e per dos milia fochs de la vegueria e batlia e altres circunstants, los quals per la Cort li foren destinats, ella o son Sindich faria vendes de censals fins a III^m lliures de preus a rahó de X^m per mil ab intramansmissió del dit fogatge, quant als dits VI^m fochs. E de fet per los III^m fochs dins la Ciutat lo Consell de Cent jurats. per euitar esser fets talls, comutà que dit fogatge fos pagat per miga de dret lo qual imposà, ço es, los dits III diners per somada de ví intrant per terra e VI diners somada de ví intrant per mar, Consignat aquells a pagar les pensions e luhir los preus de dits censals. E mes, segons es dit, consignà lo dit Consell a la dita lluhició lo dit dret de la carn e los dits drets del ví e de venema après emperó desobligats de les dites obligacions en que eren primer obligats» (*Testaments dels Consellers*, a. 1478, f. 61).

(1900) A. 1472 (20 Novembre). La Ciutat prengué 3,000 ll. a censal per la Diputació. — A. 1473 (5 Juny). Los diputats obtingueren que Barcelona sortís fiadora d'un préstech de 3,000 ll. per fer-ne servey al Monarca. — A. 1473 (22 Octubre). Nova fiança feta per la Ciutat al General, en una creació de censals per 4,000 ll. que donava a Joan II. — A. 1474 (10 Juny). Altra fiança de la Ciutat a la Diputació per obtenir 6,000 ll. a for de 12,000 per 1,000. — A. 1475 (15 Febrer). Perque la Generalitat trobàs més fàcilment 12,000 ll. a censal, que devia donar al Rey, la Ciutat s'oferí a obligar-se fins a 3,000 ll., y altre tant tornà a fer, en 1 Octubre 1475, per 3,600 ll. que la Cort general delliberà donar al Sobirà. — Com a conseqüència d'aquestes fiances, en diverses ocasions en les que la Diputació no pagà als acreedors censalistes (25 Abril 1477, 16 Febrer 1479, etc.), hi veyèm intervenir Consellers. Més encara: en 1470, tractavan, los diputats, «de fer cert pagament y los Consellers consideraren, que, allò era dilapidar los bens del General: ab Consell los presentan dissentiment y protest» (*R. B.*, v. II, Barcelona 1913, p. 103).

(1901) A. 1478. «Que com los diputats dels censals que lo general fa lany present hagen comerçat de tornar pagar los censals antigament, ço es, ans de les torbacions creats e no hagen res pagat dels

fè ne protestaren los Consellers, amparats ab la capitulació de Barcelona del 1472, hont Joan II revalidà les obligacions conteres. Aquestes qüestions venían iniciades del 1476, en que s'ordenaren certes competencies, prohibint-se als advocats de la Ciutat que ho fossen de la Diputació y privant de figurar en lo Concell de la Ciutat als oficials de la Diputació (13 Novembre 1476).

Lo Monarca necessità més diners per combatre als francesos, obtenint de la Cort del 1480, 12,000 lliures colectades per via de censals morts ab la garantia d'un subsidi de tres sous per foch, cobrador a tot Catalunya durant cinch anys, a partir del 1481. Barcelona tenia assignats 4,000 focs en la Ciutat y 2,000 en les parroquies de fora, y foren venuts censals fins a 3,000 lliures. Lo repartiment vehinal, o com deyan llavors, la colecta per talls, ofería a la administració barcelonina dificultats majors que la cobrança de drets en los portals, y preferí, lo Concell de Cent, commutar aquell procediment ab la imposició d'un nou dret. En cambi, exigí als *forans* lo fogatge de tres sous per foch (n. 1902). Devant tanta contribució, deyan los Consellers, al final del any 1481, que la administració estava «molt carregada e rossega a sos creadors prop de hun any e mig e tots temps se endeute, e vendrà sens dupte a gran sotscayre; es pensat sobre lo remey per diuerses vies: reducció de censals, disminució de salaris e altres vies. Emperó lo pus prompte remey ques pensà seria, que fos dat orde que los ecclesiàstichs contribuysen per algun temps en pagar la imposició haventne facultat o licencia del papa. Es vist seria cosa molt facil si los Ecclesiàstichs mateys hi consentien. Car suplicants la Ciutat e lo Clero de dites coses, Es sentit que del clero menut tots si acordaren volenter, maiorment quey han sobre la Ciutat, en sus VIII^m lliures de pensió, en tant que los llurs benifets, tots o los mes, son fundats sobre dits censals. Emperó los canonges o molts dells, hi fan contrari» (n. 1903). Lo Rey patrocinà també la contribució dels ecclesiàstichs. Mes los Canonges, que, per diferents conceptes, se-ls veu, en 1480, en notoria oposició ab lo clero *menut* (n. 1904), animaren als frares a no consentir-ho (1482). En represalies los Consellers diferiren pagar-los-hi les pensions dels censals. Se pensà llavors en fer tributar als forans en les impositions barcelonines (n. 1905).

censals apellats nous, ço es, creats en lo temps de les turbacions. La qual cosa porta en si gran injusticia, car mostren impugnar dits censals nous Los quals lo Senyor Rey en la Capitulació de Barchinona (ha) loats e confirmats e los deputats no han poder algú de diferenciar los censals antichs ab los censals nous ans son tenguts pagarlos egualment», deyan los Consellers sortints als entrants, que treballassen que los censals nous, fossen pagats com los vells (*Testaments dels Consellers*, a. 1478, f. 10).

(1902) *Testaments dels Consellers*, a. 1480, f. 5.

(1903) *Testaments dels Consellers*, a. 1481, f. 7.

(1904) A. 1480 (3 Febrer y 29 Març). — Lo clero *menut* o parroquial de Barcelona obtingué de Roma butlles, facultant-los per nomenar sindichs que-ls defensassen de greuges que se-ls fés, axis per laychs com per ecclesiàstichs, oposant-se a tal obtenció los canonges de la Séu y mantenint-se neutrals los Consellers (*Letres Closes*).

(1905) *Testaments dels Consellers*, a. 1482, f. 5.

Per exugar lo dèficit progressiu, se repetiren, en 1483 (n. 1906), los *cinch caps* indicats en 1481, que eran: «disminució e remoció de salaris e oficis de la Ciutat; prorogació del dret de la carn e del ví; imposit de algun dret als forans. Reducció de censals. E coaiudació de ecclesiastichs». Referían los Consellers cessants, en 1 Desembre 1483, que «la moderació de salaris e officis stà ja en tal forma apuntat, que no reste sino la execució. Lo de la prorogació del dit dret, ja es deliberat que stiga prest per executar-se en son curs». Lo dret als forans, explicavam en la p. 461 que-s logrà posar en 1489. La reducció dels censals no-s féu encara y la ajuda dels ecclesiastichs sols vingué violentament, fent-los pagar lo dret del forment en 1497 y 1499 (veja-s plana 522) (n. 1907). Passà un any y continuavan los *cinch caps* per resoldre. Empitjorà la situació, al destinar per la obra del moll y muralla de la mar (22 Novembre 1484) los «drets de la carn, ví e venema, ço es, en la obra de la muralla, lo dret de la carn fins en quantitat de III^m lliures; en la dita prosequció del moll, los dits drets de ví e venema per temps de V anys». Quals drets, a 17 Janer 1485, se commutaren «en les despeses ques fehen contra los pagesos dits de remensa, deduintne cascun any CCC lliures que fossen conuertides en dita reparació de muralla». Los *cinch caps* (permeta-se-ns la frase de la època) restavan iguals en 1486, en quin any los ecclesiastichs oferían 5,000 lliures pagaderes en cinch anualitats, ab determinades condicions, massa oneroses per la Ciutat. Res de nou apareix actuat en 1487 y en 1488. Los Consellers s'hi amohinavan poch, puix sempre trobavan escuses per no rebaxar salaris, reduhir los fors dels censals, etc. (n. 1908).

La crisis econòmica vé ara enfortida y fundament lligada ab les pertorbacions socials que accionan a Barcelona: los pagesos de remença revoltats,

(1906) A. 1483 (24 Juliol). La desastrosa administració dels forments féu crear censals ab «special obligació del dret dels flequers destinat a prouisió de forments».

(1907) No trobàm confirmada en los volums del A. M. B., darrerament examinats, la nova que en la p. 522 copiavam d'En Sanpere y Miquel, d'haver arribat los ecclesiastichs a contribuir a les càrregues comunals, durant 12 anys, ab 1,000 lliures anyals (*Testaments dels Consellers*, a. 1483).

(1908) Es curiós, a aquest propòsit, seguir lo que-s troba escrit en los *Testaments dels Consellers*, com excusa de no executar los cinch medis ideats per remeyar la pertorbació econòmica de Barcelona. En 1484 tot estava prest a executar-se; però en 1485, «per los negocis tant urgents, axí de les comocions e desordes fets per los pagesos dits de remença com encare per la inquisició que ses temptada fer», no havian fet res; en 1486 y 1487 se seguía treballant en los «cinch caps»; en 1488, d'ells no-s diu sino que Roma resoldrà favorablement la contribució dels ecclesiastichs, y en cambi, se consigna que en Janer de 1489 cessarà lo dret extraordinari de la carn, per haver arribat a ingressar les 4,000 ll. necessaries a la obra del moll. Emperò, en 1488, s'imposà nou dret d'un diner per lliura de la carn, ví y verema, que donà, en 1488, 1,066 ll. 15 s. En 1489. Ferràn II escrigué als Consellers que dels *cinch caps* immediatament n'executassen «la modificació dels salaris dels oficis de la Ciutat e lo imposit dels drets als forans»; en 1490 no-s parla dels *cinch caps*; en 1491, devent-se als acreedors dos anys de pensions, s'arrendaren los drets de la Ciutat per tres anys, trayent-ne més de 2,000 ll. al any, y s'imposà un dret de 12 diners per quartera de forment als flequers, en lloch del de 2 s. 8 d. que pagavan abans: los *forans* contribuían ja, als drets de ví y verema, y se fà constar «que lo redrés e sublevació de la Ciutat per la mes part ha hagut cumpliment e sols resta la subuenció per los ecclesiastichs oferta, la qual stà en concordia», y aximeteix seguía en concordia en 1492.

dexant hermits los camps y malmesa la agricultura, completavan lo malestar de la paràlisis financiera per la fugida del diner dels conversos al implantar-se la Inquisició castellana (1487), coadunada ab la disminució comercial que també portaren los procediments dels inquisidors. La interessant lletra dels Consellers del 1487, retreta en la p. 512, senyalava a la Ciutat un dèficit de 4,000 lliures anyals y un retràs de paga als acreedors censalistes de dos anys de pensions, montant a 40,000 lliures. Tot y conèixer lo mal, no anavan promptes los Consellers en aplicar-li lo remey que senyalavan les reformes econòmiques estereotipades en los *cinch caps*. Axò donà motiu a que Ferràn II, contrariat ab los qui li havían combatut a ultrança la Inquisició castellana, s'aprofitàs de tanta inercia, allunyant-los violentament, en 1490, del govern de la Ciutat, sense que la violencia ocasionàs protestes ni turbacions de cap mena (veja-s ps. 521 y 544). A partir del 1491, la gent de *la Biga* inaugurà una era de reformes econòmiques. Ells executan, en sa major part, lo *redreç e sub-leuució de la Ciutat* que s'indicava com necessari en 1483, començant per lo *noli me tangere* de nostra administració, o sia, la rebaxa dels salaris dels empleats de la Ciutat. Dita disminució beneficià, en lo segón semestre del 1490, 309 lliures 16 sous; en lo primer del 1491, 99 lliures 19 sous; en lo segón del 1494, 110 lliures 8 sous, etc.

Des d'ara observàm major interès en los Consellers en traure a la Ciutat de sa postració, y los comptes dels clavaris del 1495 presentan resultats més favorables al crèdit públich (n. 1909). En les grans despeses que hagué de suportar, en 1496, per cloure los murs, en qual any tenia de subvenir a un fogatge de 10 sous per foch (la Ciutat fóu tatxada en 5,000 fochs en 17 Agost 1496), hi féu contribuir ab energia als eclesiàstichs, forans y també als pobles carrers de Barcelona. En 1497 protestaren los primers de que se-ls exigís lo dret del forment; mes lo pagaren, y també en 1499. Lo balanç econòmic donava, en 1497, un ingrés de 500 lliures mensuals, pagades les despeses, aplicades totes a lluhir o quitar censals. En 1498 s'entaularen debats administratius, per no voler arrendar, los Consellers, per 18,100 lliures, los principals drets de la Ciutat, preferint cobrar-los en los portals (n. 1910). Y aquell any lo Clavari havia clòs son bieni (31 Janer 1498), essent «tornador a la Ciutat (superàvit) en 581 lliures: y lo Clavari següent també tancà (31 Janer 1500) ab

---

(1909) A. 1496 (31 Janer). *Cloenda*, del bieni del Clavariat; totes les partides donaren superàvit.

«Hauria mes rebut que pagat en tot lo temps de la sua clauaria» (superàvit)	422 ll.	3 s.	6
Compte especial dels flequers (superàvit)	250	10	4
Compte especial «spars de ví e venema» (superàvit)	8	9	9
Compte de luycions (superàvit)	14	4	4

(*Clavariat a. 1495*, según semestre, f. 224).

(1910) Los drets secundaris seguiren cobrant-se per arrendament, com les carnsalades, llenya, canamasseria, pes del Rey, *graxa*, fusta, peya y alguns altres. Lo pont de Sant Boy s'arrendava sempre per deu anys.

lo superàvit de 687 lliures (n. 1911). Any d'economies, en lo que veyèm suprimir-se la colació que feyan los Consellers abans de la festa del Corpus.

En 1502, la prosperitat se manifesta ab cert creximent en les despeses usuals, proposant augmentar lo sou a alguns oficials del Comú (n. 1912) y suprimir alguns drets, com lo de les honors (veja-s p. 645). Y axò que la Diputació may cancelava lo deute de 12,275 lliures, puix fins 1508 no-s nomenà la comissió liquidadora (n. 1913), que, en 1510, estudiava compensar a la Ciutat lo

(1911) Com a mostra de la administració municipal, creyèm d'interès publicar lo resúm d'un semestre, escullint per axò lo primer mitg any del 1500:

REBUDES		DATES	
Resta del compte del bien precedent	687 ll. 3 s. 4 d.	Pensions de censals que la Ciutat fa per son propi vs, de Compte Nou	8,968 ll. 6 s. 4 d.
Imposició del dret de la farina e molí pallarès	496 » 16 » 10 »	Salaris ordinaris e extraordinaris e obres de murse valls.	2,476 » 13 » 6 »
Civades, ordís e legums qui entren per mar	68 » 6 » 6 »	Pensions de censals e altres despeses fetes del dret de 1 s. per quartera de flequers	11,444 ll. 19 s. 10 d.
Imposició del dret del ví.	2,289 » 14 » 8 »	A més d'aquests comptes generals, hi havian, en lo Clavariat del 1500, los especials següents:	
Imposició del dret de la carn	3,884 » 6 » 10 »	Compte dels flequers {	Rebudes . 3,391 ll. 7 s. 7 d. Dates . . 3,391 » 15 » 3 » Deficit . . — 7 » 8 »
Imposició del carbó qui entra per terra	310 » 17 » 6 »	Spars de ví e de verema (dret dels 6 diners imposables)	Rebudes . 520 ll. 8 s. 8 d. Dates . . 488 » 2 » 2 » Superavit 32 » 6 » 6 »
Imposició del dret del peix fresch	1,204 » 9 »	Dret del fflori e mitg fflori nouament impositat per bota	Rebudes . 67 ll. 8 s. 6 d. Dates . . 5 » — » Superavit 62 » 8 » 6 »
Imposició de les Carnsalades.	40 »	Dotze diners per lliura de la bolla de la cera	Aquest era un dret de la Diputació, la qual l'imposà «et a la dita Ciutat consignat a obs e per pagar les pecunies dels censals per la dita Ciutat, a obs e per lo dit General manleuats».
Imposició del dret de la Lenya.	354 » 3 » 11 »	Preus (de censals) venuts a rahó de XXV ^m per Mil.	Rebudes(*) 7,839 ll. 4 s. 2 d. Dates . . . 7,865 » 14 » 2 » Deficit . . . 26 » 10 » 6 »
Imposició de la Canamasseria, Marceria, armes e fllaçades.	206 »		
Imposició del pes del Rey	1,188 » 10 » 4 »		
Imposició de la Graxa	127 » 5 » 6 »		
Imposició de les Honors	45 »		
Imposició de la fusta	12 »		
Imposició del Cuyram	401 »		
Imposició del passatge del Pont de sanct Boy	50 »		
Rendes de Flix	31 »		
Imposició de la Peya	134 »		
Deutes e derreratges antichs e de extraordinaris	38 » 15 » 4 »		
Rebudes dels vassalls de la Baronia de Munbuy	25 »		
Capça de la plaça del blat	120 » 18 » 2 »		
	11,715 ll. 8 s. 4 d.		

(*) «E trobe que sumen los sensals manleuats a XXV^m per M per luyr los de XX^m per M».

(1912) En 1502 exposavan los Consellers en lo *Testament* (f. 9), que existian «alguns oficials los quals sostenen molts treballs e lo salari de aquells no sie equal al que meriten los exercicis aquells entre los quals son los Consellers qui fan tornes a les despeses que sostenen, e los taulés qui no han sino Cinquanta lliures e lo racional cinquanta lliures», recomanant als veniders Consellers que ho resolgussen.

(1913) Lo deute de la Diputació ab la Ciutat, que arrencava principalment de les turbulencies del regnat de Joan II, se prolongá en desmesura. Era, en 1466, de 4,000 a 5,000 ll., pujant, en 1467, a 15,000 ll., y convenint-se, en 1469, que la Ciutat se-l reintegraria mitjançant 12 diners per lliura ab que-s recarregá lo dret de bolla de la cera. No bastant de mólt, la Diputació, en 1470, entregá a la Ciutat «los drets següents, ço es, los XII diners per lliura del dret de la cera, per lo censal de XLIIII^m ll. E de aquell altre dret appellat de les naus per aquells dos censals que lo dit general vené a la dita Ciutat per hauer los XII^m franchs del Comte darmanyach; e altres drets per los censals de les III^m ll. Los quals drets, jatsia son meses entre mans a la Ciutat. Emperó per no augmentar messions, son rebuts per los ministres del general, los quals aquells de terça en terça son tenguts scriure el Clauari». Per aquesta

«bescuyt, farinas y artillería dexades a dit General en temps de les turbacions passades y deute de Imposicions o dret de honors per censals venuts per los Deputats ans que la dita imposició fos extingida, ab los deutes que lo General pretenia que la Ciutat li devia». Diferencies finalisades en la concordia del 28 Maig 1537 (n. 1914). Les supressions de drets constituïren altra norma de conducta dels Consellers. Ocupant-se, lo Concell, del moviment general del diner, trobà, en 1504, que per drets y emoluments ingressavan al any més de 21,500 lliures y que los salaris, censals y despeses montavan prop de 19,000 lliures. Lo meteix dia se suprimí lo dret de la llenya; en 1505 (21 Setembre), lo de la civada y ordi, y en 1506 (22 Novembre), lo de la farina. Establí lo derrer redreç de la Ciutat, que los ròssechs dels censals «se pagassen tant prest com fós possible». Com declarassen los Consellers, en 1504, que «los ròssechs son ja igualats, e vuy la Ciutat paga die adiat», recomanaren invertir lo remanent en lluhir censals. Los comptes dels Clavaris seguiren ab superàvits; en los del 31 Janer 1509, de 244 lliures, y en los del 31 Janer 1510, de 369 lliures.

S' inicià, en 1509, un lleuger augment d' imposicions, proposant-se «aiustar al dret del ví, dos terços mes del que vuy se paga y remoure tots los altres drets», havent qui arrendava aquest nou dret del ví per tres anys y per preu de 20,000 lliures al any (n. 1915). Però seguía en sa marxa pròspera, la Ciutat, en lo primer quart del segle XVI (n. 1916). La Taula, deya lo *Testament* del 1524, que tenia necessitat de provehir «a les exactions, que, indègudament, segons se diu, son fetes, per los oficials e ministes de la taula de cambi o de posits». Recomanant-se estatuir altre *redreç* d' aquesta, puix des de la pau ab Joan II, res s' innovà, salvat lo privilegi reyal del 1472, refermant la invio-

comptabilitat, tant lo Clavari com lo Racional y fins l' Escrivà del Consell, s' adjudicaren un sobressòu, que la Ciutat tractà d' exigir de la Diputació en 1490, però que aquesta rebutjà pagar. Ab motiu d' això diferí lo compliment d' una sentència reyal del 1488, que la condemnà a fer «les luicions dels censals manleuats sobre lo dret de la cera de les D. ll. que juxta dita sentència son tenguts e obligats cascun any fer, perque la Ciutat qui es tenguda a prestació de aquells sia desobligada» (*Testaments dels Consellers*, a. 1488). Llarchs foren los tractes per arreglar aquests comptes, puix los préstechs de la Ciutat no finiren ab les guerres de Joan II, ja que en 1474 s' endeutà de 1,000 ll. més que tragué de la Taula de Cambi. Perllongant-se tant la solució del deute, los Consellers, en Març 1498, rebutjaren pagar a la Diputació 26,198 sous d' un fogatge, fins que finiquitassen los comptes, puix que dit deute era, en 1502, de 12,275 ll. Les qüestions per rendició de comptes, vingueren a acabar-les la Comissió mixta que-s nomenà en 1508 (*Testaments dels Consellers*, diferents anys).

(1914) *R. B.* (Barcelona 1913), p. 105. — *D. C. B.* 1537.

(1915) *Testaments dels Consellers*, a. 1509, f. 12.

(1916) La cloenda de la clavaria del 1524 y 1525 donà notable superàvit:

Dret ordinari (drets usuals) «hauria mes pagat que no rebut»	451 ll. 16 s. 2 d.
Dret dels flequers «hauria mes rebut que pagat»	304 » 2 » 7 »
Dret extraordinari de la farina «mes rebut que pagat»	156 » 3 » 3 »
Dret del flori y mitg flori «mes pagat que no rebut»	240 » 10 » 7 »
Dret extraordinari del ví y verema «mes rebut que pagat»	2.892 » 10 » 11 »
Dret de la llenya «mes lo rebut que no lo pagat»	435 » 3 » 11 »
Llenya extraordinari per lo tall de les carns «mes pagat que no rebut»	88 » 6 »

labilitat dels dipòsits (n. 1917). Recomanació de nou *redreç*, cada any repetida en los *Testaments*, expressant los motius que-l justificavan (n. 1918), y fins al 1553 no executat.

Al primer terç del segle xvi entrà la Ciutat en les despeses extraordinaries «dels reparos y baluarts fets a la part de la marina» (1529). Molt se treballà perque hi contribuïssen los eclesiàstichs, com ja era pràctica en lo concernent a defensa de la Ciutat, logrant-ho al cap de 21 anys, en virtut de la capitulació del 13 Abril 1551, prometent sufragar la novena part de les despeses dels murs. Dita porció, en 1556, montava a 4,994 lliures.

La administració municipal inicià un retrocés, experimentant-se fort desnivell en lo compte del dret dels flequers (1529-1531), a causa de carregar-hi molts censals (n. 1919). Encara lo Clavari, a 31 Janer 1534, clohia son compte ordinari ab un superàvit de 753 lliures.

Avançant lo segle xvi, sobrevé altra crisis general a Catalunya, ocupant-se-n les Corts del 1542, demanant a Carles I hi provehís. A Barcelona cresqué lo deute, recabant-se, des de 1540, la necessitat de fer pagar a tots los qui estavan atrassats (n. 1920) y recomanant capbreuar los censals que feya la Ciutat (11 Octubre 1545). Ordinació repetida en anys posteriors (1548), puix

---

(1917) Lo privilegi de Joan II establia que les quantitats depositades en la Taula, no podian manifestar-se als Consellers ni a ningú «per seguretat dels qui les hi tenen: e axi mateix que aquelles son guiades de qualseuol crims eciam de leze M.^t en qualseuol cap» (*Letres Closes 1485-1487*, f. 121, A. M. B.). — *Llibre Vermell*, v. III, f. 220. — Sobre lo Banch de cambi y comuns depòsits, veja-s *La Renaixensa*, a. v, 1875, p. 131, y G. Bruniquer: *Sumari*, etc., p. 66.

(1918) A. 1538. Los Consellers, «fent regoneixement de la casa del rational», trobaren descuydats los comptes, «axi de forments com de les imposicions de aquella e de molts deutors no star acentats en lo orde que coué» «e han vist e trobat que la maior part de star dits comptes mal apuntats es la poca residentia que los oficials y ministres de aquella casa o cambra fan y volent ells posarhi degut orde, han trobat que, antigament, sobre lo bon orde de aquella cambra» s'havian fet ordinacions sanes y bones, llavors caygudes en desús (*Testaments dels Consellers*, a. 1538). Repetida en lo del 1539.

(1919) A. 1529. Los Consellers deyan als séus successors, en lo *Testament* del 1529, que han de «remediar y aleuyar lo dret dels flaquers, lo qual stà tant carregat, que, de gran part no basta en pagar les annues pensions dels censals sobre aquel manleuats o venuts, ans resten quiscun any carregades sobre lo dit dret, moltes quantitats de peccunia de preus de censals per pagar les dites annues pensions». — A 24 Novembre 1531, lo Concell tractà de llevar doblat lo dret de la fleca, imposant-ne altre al vi, passant-ho a una ponencia que no féu res (*Testaments dels Consellers*, a. 1529, f. 16, y a. 1531, f. 17).

(1920) A. 1540. «Item tindran a be los dits venidors Consellers de fer electió o procurar se fasse de alguna notable y fidelissima persona la qual tingua expressa potestat de poder fer pagar y dir y scriure al honorable clavari de la present ciutat en la taula de aquella, en compte sparç creador de Compte de rossechs tots los deutes e rosechs deguts a la dita Ciutat y que de aquells juxta la concordia, sie pagat de terça del que reuera aurà exigit e fer girar en dita taula» (*Testaments dels Consellers*, any 1540, repetint-se fins al a. 1550). — En 1541 deyan los Consellers: «trobam en poder dels archiuers moltes notes fetes de deutors a la taula, per ço ques tingue diligencia en fer pagar a tots aquells qui les deuen» (*Testaments dels Consellers*, a. 1541, f. 18, y a. 1545, f. 11). — En 1547, recordavan los Consellers la necessitat «de fer exigir y executar les pecunies que per error son stades trobades esser degudes a la taula de la Ciutat per los archiuers y per los qui han tingut carrech de examinar dels sis biennis so es sis mercaders e sis notaris elegits y que aquells acaben de fer la dita examinació y comprovació perques puga passar auant y archiuers quels sie fet portar algun bienni, perque es stat dit per elles que ja no tenen que fer en dit archiu y que façen cloure los llibres corribles y dels depòsits als oficials a quis pertany» (*Testaments dels Consellers*, a. 1547).

may era complimentada. Los deutors insolvents (*abatuts* se-ls deya en los segles xv y xvi) eran posats en lo *quadro* o *pitafi* de la Llotja, tal y com avuy sol efectuar-se ab los borsistes o corredors *abatuts* o *quebrats*. Inaugurà la pràctica lo ban dels Consellers del 16 Novembre 1445, manant que «dits abatut o abatuts, sien pintats en vn gran pitafi, als peus dels quals, en lo dit pitafi, sien scrits, lo nom e cognom lur; e apres, lo dit pitafi o pitafis, per lo official aquis pertanya, sien posats alt en les parets, dins la lotia, sobre lo portal qui entre en la duana, per ço que sian ben uists, e daqui no sien leuats, ans hi hagen star per eterna memoria, si donchs no satisfahien lurs creadors» (n. 1921).

En 1545, la Ciutat s'havia enderrit «axí en lo dret de la llenya, de passades VI^m lliures de pensions de censals morts, com en lo de la fleca, de passades IIII^m lliures de pensions de censals, en quescun any». Per subsanar-ho, se procedí a una «subuenció y subleuació en lo quels aparegué, per vía del dret ordinari, qui anava algun tant soberc». Se reduhiren «los comptes de dita Ciutat a tres comptes, ordinari, extraordinari y fleca». Lo redreç se féu «molt stretament y per remediari les necessitats, que a les hores tant solament ocorrien y no per aleuiar del tot aquella, de tants carrech de pensions y de censals, que, ja les hores fehia». Se judicará d'aquests desordres administratius, considerant que del 1535 al 1550, o sia durant vuyt bienis de claviari, los llibres de la comptabilitat ni s'arxivavan ni-s comprovaren.

A 24 Juliol 1553 se portà a terme lo desitjat «Nou redrés de la casa de la ciutat de barcelona, per al senyor Clavari de aquella» (n. 1922), motivat per restar «fins assí molt enderrida y obmesa» la administració, per les despeses de «fortificacions, com en perdues de blats, talls de carns y altres». «Com en lo dret de la fleca assoles, sia ja carregada de VI^mCVIII, ll. X s., que son II^mCVIII ll. X s. en pensions, mes del ques trobaua carregada en dit any MDXLV de dit Redreç, y lo dret extraordinari tan carregat de preus de pensions de censals, y altres càrrechs, que ia no pot pagar les pensions y càrrechs fà, com sien tants los censals carregats sobre tots los dits drets, que los preus de aquells excedescan summa de passades Sinch centes milia lliures». Lo Redreç extingeix los dos drets de la fleca y de la fusta, dihent del primer «que tants danys ha causat a dita Ciutat, poblats y pobres de aquella». Afectavan als dos drets censals per valor de 152,337 lliures de capital, fent 6,109

(1921) *B. de B. 1445-1458*, f. 12.

(1922) Lo *Redreç* del 1553, format per los Consellers y una Junta de 16 persones, regonegué «carrechs y administracions que dita Ciutat ha fins assí, tingudes y te y les entrades de totes les imposicions y drets e tots los deutes li son deguts e totes les dates exides y deutes deu». En lo séu dictamen trobavan excessiu «lo dret extraordinari», fent anyalment «per pensions de censals y altres càrrechs 11,695 ll., enderrirint-se cada any «de passades VIII^m ll. que deu per lo cabassatge al dret ordinari, les quals no te forma alguna de pagar». Gravitava dit dèficit demunt lo dret ordinari, «lo qual jatsia hàien trobat aquell vaja soberc», sobrant-li al any 2,361 ll. 6 s., l'impossibilitavan de lluhir sos censals. Examinats los crèdits, diuen ésser «los mes, vells, y quasi inexigibles, y altres que de molt temps nos exigir (sic), com son les XXII^m lliures per los prouehidors de greuges adjudicades a dita Ciutat, per los nous imposts pagats per dita Ciutat en Scicilia, en los forments ha comprats en temps passat», etc.

lliures 10 sous d'interessos. Fôu augmentat lo dret del ví y verema per durant 20 anys (n. 1923), prohibint-se les tavernes a mitja lleuga al entorn de la Ciutat, “ço es, dessà les creus de la lacuna, de sant Martí, de casoles, de sans y de la torra de monjohich”. Se creà lo *Credencer dels eclesiàstichs* per evitar fraus en lo dret del ví, donant-los “alberans de franqueses”, exceptuant-ne al “qui menja a casa d'altri” y “que no vaja ab habit clerical”, segons en la concordia feta ab ells s'establía. S'ocupà lo Redreç de dexar ben disposat “lo tall de les carns”; deutes del baluart de Ponent; despeses extraordinaries per embaxades o entrades de monarques, per les quals se requería assignació previa del Concell de Cent, indicant hont havían de gravitar; censals carregats al dret del Ancoratge; comptabilitat imposada al Escrivà de les obres, etc. Y a fí de que lo *Redreç* se complís, crearen una junta de quatre persones ab caràcter de conservadors.

Aximeteix, en 1553, s'aprovà lo *Redreç de la administració dels forments*, separant-la de totes les altres y també de la gestió dels Consellers, agregant-sels-hi vuyt persones. Se construïren botigues apropòsit en la Duana pera que “palejant-se dits forments, se puguen conservar, com, fins assi, per no tenir, dita Ciutat, botigues ni altres llochs cómodos”, se n'hi hajan podrit y malmès grans quantitats, calculant la obra en 2,000 lliures. Se procurà evitar la venda de pà per los eclesiàstichs; se manà fer dos balanços al any; que no desamparàs son lloch lo *Credencer del pes de la farina* (n. 1924), etc.

També pertany al 1553 lo *Redreç de la taula de la Ciutat y deutes de aquella*, motivat per la negligencia dels Administradors, al no seguir les ordinations establertes. Ometían “fer lo balanç en quiscuna taularia o administració e de comprovar dits oficials, en la forma ques deu fer, les partides del manual ab los llibres corrible y posits, que quiscun dia se ha de fer y de tirar les restes en quiscun compte, e mudament de cartes, com altrament”. Deyan los dèbits, no ésser “pagats y los que en lo archiuar se trobaràn, per esser vells, y molts dels deutors ques trobaràn, morts, ab molta difficultat se poran exigir y cobrar”. Se consignà la obligació de fer balanç abans de la presa de possessió dels taulers; se prohibí pagar “ab moneda dor tostemps que en dita taula hi hage moneda de argent”; se reglamentà la forma d'escriure les partides en los llibres y l'arxivar dels dits llibres, exigint que abans d'un any

(1923) L'aument del dret del ví se calculà produhiria 20,000 ll., estatuïnt fossen distribuïdes les tres quartes parts a la Taula, destinant-les lo Clavari a pensions de censals, encloses les 6,109 ll. 10 s. que venia obligat a fer lo dret de fleca per los séus censals. La restant quarta part al “compte de llucions de dits censals y carrechs de dit dret de fleca”. La baixa de pensions, motivada per la lluhició dels censals “com encara lo que mes se trobarà valer dit dret extraordinari”, augmentaria la compte de llucions, exceptuats 1,000 ducats que podia destinar lo Clavari a despeses extraordinaries.

(1924) Lo *Credenser del pes de la farina*, a qui algún temps abans se li aumentà en 10 ll. lo salari, manant-li tenir “una clau sens la qual los romaners o fallers” “no puguen obrir la casa de dit pes”, dexà de complir sa obligació y “no solament noy és al obrir de dit pes, pero encara moltes vegades ha tres y quatre hores que dit pes es hubert y ell noy es ni hi fà residència personal, ans dit offici fa seruir diuersos dies a hun fadri per ell”.

tots se trobassen a Casa la Ciutat, puix hi faltavan los del 1535 al 1550; se decretà una inspecció als oficials de la Taula per fer-los complir lo ordenat y se declararen vigents les ordinacions decretades en 1491.

Per no descuydar cap extrém de la administració comunal, en 1553, se dictà lo *Redreç del Racional, dels deutes y dels oficials de la Ciutat*. Començava manifestant la incuria del Racional en "no portarse la scriptura yguada", com se manà en 1545, "ans per restar aquella enderrerida y rossegada, no's son tirades les restes de huns llibres a altres, ni fets los balansos dels comptes" (n. 1925). Se li nomenà un *Aiudant* (a més del Escrivà), càrrech bienal (n. 1926) per portar lo llibre major, tenint d'anar quiscún mes "a comptar ab la taula y tirar de acordí la resta ab lo qui porta lo libre de posits de dita taula", fer un balanç al fí del bieni en lo "llibre vell y tirar lo balanç y restes en dit llibre nou". Lo Racional devía portar un llibre dels deutors titolat *Pach qui deu a la ciutat*, procedint, per lo Porter del Clavari, a la execució dels deutors, y trobant-los-hi diners en la Taula, "haien de empatxar tots los comptes de dits deutors y ferhi punt per execució de dits deutes". Als no saldats se-ls vedà concórrer a oficis y concell de la Ciutat; y se disposà que "en apoques y cauteles de tot lo ques paga per dit Clavari", "haien aposar y scriure les quantitats en vulgar y no en llatí, com vuy en die fan".

La reforma administrativa s'extengué, en 1554, a les obres, prescrivint en avant "sian fetes totes a preu fet y no a jornals, com se vege clarament, que, totes les altres que altrament fa y ha fetes dita Ciutat son imperfetes y costan lo doble de aquelles, vltra los salaris que mes auant se paguen al scriuà de les obres, quiscun dia, tant quant duran dites obres". Y per últim, determinaren formar un llevador dels censos que la Ciutat rebía, havent de llegir-se anyalment al Concell de Cent (n. 1927).

Una temporada de poca pertorbació administrativa s'assenyala ab un augment de salaris de quasi tots los oficials de la Ciutat (15 Abril 1567) (n. 1928), que també pot ésser filla de necessitats generals per augment de valor de la

(1925) Una conseqüència que s'assenyala d'aquest desordre del Racional, era que lo Clavari no pogués exigir aquells balanços; "lo que ha causat, assenyalamment del any MDXLV ensà, hauer supprimit lo Racional biennial, y hauer carregat lo Racional de vida, y Scrivà de dit Racional, vltra los carrechs que ja abans tenien", etc. Per obviar aquests inconvenients s'ordenà al Clavari "portar tres cedules separades, ço es, vna de negociació de forments", altra per l'*ordinari* y altra per l'*extraordinari*, carregant en quiscuna lo que constituia cada un d'aquests comptes.

(1926) La creació del nou càrrech d'*Ajudant*, descarregà de treball al *Escrivà* del Racional, reduhint-li també lo salari de les 36 ll. ab que l'havian aumentat en lo *Redrés* del 1545 per exa major feyna que llavors li posaren. L'*Escrivà* devía comprovar los comptes de les franqueses dels eclesiàstichs.

(1927) *Testaments dels Consellers*, a. 1554, apartats 109 y 111.

(1928) L'augment de salaris del 1567 lo justificava la administració comunal: "E considerant que per la gracia del Senyor Rey los comptes de la present casa estan ben fornits e se speran de quiscun die venir en augment com al vll... majorment que dins poch dies han de entrar en lo etc ordinari del qual se pagan los salaris avall scrits, Trenta y vuyt milia liures barceloneses procehides del Compartiment fet per rahó dels preus y pensions degudes del censal per lo Serenissim Rey Don Joan de immortal memoria a la present ciutat venut" (*Diversorum*, v. 1, f. 83).

moneda. Sorprèn als pòchs anys, en 3 Octubre 1588, trobar altre augment de salaris (n. 1929). No oblidam lo que tenim dit de que la administració comunal apar supeditada als oficials de Casa la Ciutat. Sía com se vulga, la puja de salaris fóu rahonada ab aquests arguments: "com sie cosa certa e a tots manifesta, tots los officials de la present ciutat o los demés, tenir molt poch y exiguo salari, del qual es cert no poder ningun official viure del dit salari, per esser totas las cosas necessaries a la vida humana molt mes caras que en ningun temps sien stades", etc. Una ponencia examinà dits salaris y anà referint tot lo que feyan los Obrers, Clavari, dos advocats ordinaris, dos advocats extraordinaris, Escrivà Major y demés oficials. Finia la nòmina de càrrechs y sous ab un eloqüent apartat, comprovant com abusavan los empleats municipals: "E per lleuar del tot que no se torne a fer lo abus que fins assí es stat fet, en demanar dits officials, o alguns dells, Remunerations, axí en Consell general, com en vuytenas, per cosas y treballs presos per rahó de llurs officis", etc.

Altres reformes del 8 Abril 1588, s'encaminaren a modernisar les tradicionals impositions. Les antigues colectes donavan mal resultat, ja que molts drets no-s cobraven, la forma de colectar-los mortificava al comerç ab pèrdua de temps y també la entrega de penyores en garantia dels drets adeutats perjudicava la administració. D'altra part, la subsistencia de vells drets qualificats d'*odiosos y danyosos*, com los del ordi, civada, carbó, llenya y peix fresch (n. 1930), y lo frau comès en les exaccions de les velles impositions,

---

(1929) "Creciment y augments de salaris dels officials fet per los Magnífichs Consellers y dotze persones elegidas per lo consell de Cent celebrat al primer del mes de Setembre Any MDLXXXVIII" (*Diversorum*, v. 1, fs. 14 al 33).

(1930) "Ordinació y nou redrés dels drets de la Ciutat" establert en 8 Abril 1588. Consigna lo proemi "los molts y grans fraus que de cada día se cometen y fan per las personas qui posan y entran o trauen robes y mercaderias", en satisfier "los drets de pes de rey, merceria, graxa y cyram y altres drets, los quals son de dita ciutat, no denuntiant al entrar las tals robes y mercaderias, ab lo compliment y quantitat que aquellas son, ans bé dexan de manifestar, y las que manifestan denuntian molt manco del que han de manifestar y denuntiar y lo que manifestan no curan après de despachar y pagar los drets pus aquells no pagan fins al temps de la venda o treta de dites robes y mercaderies y axí restan molts drets sens pagar y ab lo discurs del temps se venen a oblidar y perdre per la ciutat. Perque no obstant sels demanan algunes voltes per los officials dels drets, se respon que no son venudas encara, fent per tot lo dalt dit, molts y diuersos juraments, en gran dany y jactura de sas ànimas y consciencias, perdua y detriment de la ciutat. Considerant també y aduertint los dits magchs consellers y consell, los molts y grans desatents y jacturas y perduas de temps se causan als negocis y persones qui han de despatxar algunes robes y mercaderies y pagar los drets que per ells se deuen, en hauer de anar per diuerses parts y locs per denuntiar y despatxar dites robes y mercaderies y cobrar albarans per les penyores que han dexades y dexan en los portals de la present ciutat per lo entrar y metre o traure y exir dites mercaderies, moltas de las quals penyores, fan malt be y se perden; y també attenent y considerant quant gran inconvenient sie, que, los portalers de la ciutat reban, exhibescan y cullan en los portals, drets alguns, ni prengan o reban diners, per có ques dona ocasió a molts de fer algunes cosas mal fetes y que altrament nos farian, en gran dany y perdua de la ciutat y de les ànimes y consciencias de moltas personas. E finalment attenent y considerant que la present Ciutat cull y reb alguns drets molt odiosos y danyosos als ciutadans com son lo dret de ordi, siuada y carbó y també lo dret del peix fresch y de la lenya y dexa de rebre dret de altrás cosas y mercaderies, lo qual, ab molt iusta rahó, pot rebre y cullir y deuen pagar dret", etc. Per la colecta del *Dret de Ciutat* fóu habilitada una gran porta de la Lotja "que al present stà tancada, que ix deuant la porta del general, per la qual se entra en lo magatzem o botiga de la lotja a

foren lo fonament de la creació d'un dret nou ab "lo nom unich de *dret de Ciutat*, y no de pes de rey, merceria, cuyràni ni graxa, ni altres com ara se feya". y al propri temps se determinava quines mercaderies pagarian dret de Ciutat, en los metexos térmens que exposavam en la p. 661 (n. 1931), traient-ho de les Ordinacions del 1598, dictades per la "urgent necessitat que te la Ciutat de donar noua forma y redrés en algunes coses sobre la cobrança dels dits drets" (n. 1932).

Los derrers anys del segle XVI se distingexen per son caràcter reformista: les ordinacions y redreçaments de drets se van seguint los uns als altres, sub-sanant y aclarint lo modificat abans. Es construit de planta un nou edifici per la *Taula*, molt avançat en 1587 y continuat en 1592 y 1595 (n. 1933). Estava enfront la casa de la Ciutat, hont avuy hi ha lo Mont-pío y Caxa d'Estalvis.

En 1590 (20 Novembre) se modificà la forma de colectar los drets de la Duana, y en 7 Juliol 1591, altre *Redreç* anulà la anterior reforma, declarant que havia perjudicat la exacció dels drets y ocasionat gran dany als vehins, dexant-se de portar per dita causa "diuerses prouisions y mercaderies en notable dany de la cosa pública", restaurant lo redreç del 1588. Per evitar fraus se disposà que les mercaderies descarregades fora de Barcelona y per terra conduhides a la Ciutat, pagarian 5 per 100 "del just cost y despeses"; les que exirian per mar de Barcelona y sortirian del regne, tributarian quatre diners per lliura del just cost, com diu lo capítol III del Redreç del 1588. Si les carregavan forasters, vassalls del Rey, pagarian 3 per 100 del just cost; si les carregavan forasters no vassalls del Rey, pagarian 5 per cent del just cost. Les manufactures de Barcelona, no passant de 200 lliures de valua, pagarian

---

la part de mar, en la qual, al present, si té magatzem, en la qual botiga sie fet y posat vn gran taulell cubert ab vn drap o guadamacils ab les armes de la ciutat, ab sos assientos y lo dit per star y residir los dits oficials, receptors y credensers, qui han de despatxar y rebre los drets de la ciutat". Los diferents oficials que cuydavan dels drets antichs, al unificar-se foren reduhits a dos credencers, un receptor, un bastaix o criat, dos guardes en la Duana y altre al portal del Angel "per cullir lo dret de la carn y farina entrarà per terra".

(1931) També feren pagar dret de Ciutat als draps de llana fets a Catalunya, citant-se, entre altres, "les pessas vulgarment dites cordellats, XVes, XIIIes XIIes y dotzenets dits de Berga y stamenyes de Cardona, a rahó de I sou per pessa", etc. Les mercaderies anteriors que sortissen per mar pagarian sols 3 per 100 del just cost; les de trànzit devian pagar lo mitg per cent, si no-s desfeyan y no-s movian "de la duana o magatzem del general o de la ciutat". S'establí la forma de controlar la exacció del dret, indicant en quins portals entrarian les mercaderies que tinguessen de dexar penyores. En lo dret de *merceria* hi entravan "les màscars y cartes o naips y son coses que son mes danyoses que vtiloses", gravant-se ab major dret, axò es, dos rals per màscara y dos sous per joch de cartes fines y un sou les comunes, manant sien "marcades o sagellades ab vn sagell de la ciutat, que, per dit effecte serà fet".

(1932) En lo *Diversorum*, v. 1, f. 39, vé continuat lo "Redreç dels drets de la Ciutat de Barcelona fet a vint y sinch de Abril MDXCVIII", que res de nou consigna.

(1933) A. 1587.—"Pus se a principiada la casa de la taula, y reix tant bé, seria be se comprassen a poc a poc les cases son derrera la casa principal fins a la scola de sgrima solia ser y allí se porien fer casetes per los tres acompanyadors y bastaxos de la taula" (*Testaments dels Consellers*, a. 1587, f. 4).—A. 1592 (29 Maig). La Ciutat comprà unes cases "al carrer qui va de Sant Jaume al regomir a obs de la taula".—A. 1595 (26 Octubre). Altra compra de cases al carrer d'En Arlet, prop Sant Just, a obs de la Taula.

quatre diners per lliura en tots cassos. A les mercaderies de trànzit o passatge se-ls imposava un dret del $\frac{1}{2}$ al 1 per 100, segons los cassos (n. 1934).

Dues reformes s'implantaren en 1593: poch important la del 6 de Maig (n. 1935) y de major alcanç la del 30 d'Agost. Los Consellers, Clavari, Taulers y quatre prohoms experts, després d'estudiades les causes del enderriment administratiu, ne culpavan al Clavari per sa manifesta incuria (n. 1936), trobant un gran descobert de la Ciutat ab la Taula. Se saldà, creant "un compte apart de emprestich que farà la dita taula a la vniversitat", "per forniment dels comptes resegats" y per tancar dits comptes. En garantia del emprèstit, la Ciutat consignava sos debits a la Taula y donant-li per 20 anys "tot lo que procehirà de la exactió dels drets de la duanna". Se reduhexen a tres los comptes corrents que la Taula portaria al Clavari: 1.er, dels forments y ab ell lo que-s cobràs del Rey per los "nous impositos de Scicilia, que la Ciutat te pagats y paga de quiscun die, dels quals, per priuilegis a la present ciutat atorgats, es franca la dita ciutat y sol cobrar aquells ab los dinés dels greuges". 2.^{on}, compte ordinari, ingresant-hi lo dret del ví y verema, d'ahont se detrauràn los salaris dels oficials y *albarà de Correu* (despeses menors). D'aquest darrer compte, les despeses, "que pujaràn grans summes, sien pagades per cautela y no per dit albarà de correu per leuar los excessos". 3.er, compte extraordinari, consignant-se les entrades "dels drets del pes de la farina, cabassatge gros y menut, y dels drets del peix, carbó, lenya, ordí y civada y lo que procehirà de les rendes de la baronia de flix, barcha de sant boy y baronia de moncada y montbuy y censal del Rey don Alfonso", pagant-se d'ell "la fàbrica del moll y tots altres gastos y despeses que la Ciutat fa extraordinaries, axí per cosas de moros, guerra, fonts, embaxades y tots altres qualseuol gastos y despeses que se offeriran fer y acostuman pagar del compte extraordinari". Prohibint-se als taulers dexar passar cap cèdula de pagament "sino en tant quant hi hauràn dinés en lo compte", volent que cada any los taulers y clavari cloguen aquest, prohibint remuneracions a empleats que cobren salari de la Ciutat, quin abús, a despit dels auments de salaris del 1588, may havia pogut curar del tot la administració comunal (n. 1937).

(1934) *Diversorum*, v. 1, f. 62.

(1935) "Reformació de la exactió dels drets de la Ciutat quis cullen en la duanna de la lotja de la present Ciutat" (6 Maig 1593),

(1936) A. 1593 (30 Agost). En la informació sobre lo déficit comunal, se culpà al Clavari de tenir *resegats* los comptes, "axí ordinari, extraordinari y tercera part, com de Forments, que stan resegats y enderrits en molt grans summes y quantitats notables, axí per causa de les grans perdues se son fetes de alguns anys ensà ab los forments y farines y les moltes quantitats que a la dita ciutat se deuen per la magt del rey nostre senyor, per compte dels nous impositos, com també ab los grans gastos y despeses ha suportats la dita ciutat de alguns anys a esta part per causa del morbo, y també en obres y altres gastos fets per compte de guerra, fonts, fàbrica del moll y altres administracions y ab emprestechs fets per lo tall de les carns y luitions de censals: y prouehir que en lo sdeuenidor no vagen mes resegats y enderrits, ni la Ciutat y honorable Clavari no despengan mes dels dines que tindrà".

(1937) *Diversorum*, v. 1, f. 57.

Quan tantes ordinacions se dictan, es demostració de que no-s complexen. En 1506 continuava l'abús en los balanços dels clavaris, puix ordenant-los arxivar lo Redreç del 1592, tot y que "en lany 1593 jay foren deputades persones per archiuar aquells", no s'havia lograt (n. 1938). Com tampoch se tinqué compte en la recomenació del Redreç del 1593, en percebre los deutes ressegats, "perque-s fornesca lo compte del emprestic".

Pertany al 1599 (3 Setembre), un *Redreç sobre la forma dels pagaments*, encaminat a regular les despeses extraordinaries, abús sempre combatut y may extirpat, y del qual n'eran culpables, en primer terme, los Consellers, y en según los empleats de la Ciutat. Classificava les despeses comunals en vuyt ordres, y en la regulació de les extraordinaries hi restava de cos present la mala gestió dels Consellers, dictant-se algunes regles per disminuir la seva acció executiva. Limitava l'abús dels comptes del albarà de corrèu y treya tota facultat de poder dependre a espatlles del Concell de Cent, a les juntes municipals autònomes, excepció feta de la dels Forments (n. 1939).

Al acabar lo segle XVI forta crisis econòmica, filla del conflicte monetari, dexà la Ciutat exhausta d'argent que començava a emigrar al estranger.

La encunyació monetaria, estant al lliure arbitri dels Sobirans, en los segles XII y XIII, resultava sanejada font d'ingrés per lo poch valor intrínsech

(1938) *Testaments dels Consellers*, a. 1596, f. 1.

(1939) Exposava lo proemi del *Redreç* del 1599, que si les quantitats que devia pagar la Ciutat "eran per gastos ordinaris, ja la Ciutat te sa deguda y ben ordenada forma"; "si son per gastos extraordinaris, es menester indiuiduar quina manera de gastos son", per los quals "sempre ha tingut certas formas en lo pagar, las quals, per las vuytenas, quatretas, dotzenas, setzenas y vintyquatrenas, se eren alteradas y mudadas". Resulta interessant la descripció de dites despeses ordenades per capítols. Aquests eran: "Obres per embelliments o per obras necessarias de la metexa casa", dihent no haver-hi abús ni modificació a fer.—"Gastos per coses de la guerra, moll, fonts, muralles y altres semblants", los quals declara que "no-s poden fer sens particular y expressa Comissió del Concell de Cent", trayent tot poder d'ordenar-los als Consellers y Vuytena de Guerra. Restablint la vella tramitació asseverava deure-s la llur mutació a "complacencies y segones intencions".—"Lectors y oficials del Estudi general", en quina administració no apareix cap abús.—"Dietsas de advocats y de oficials" que "se pagan per albarà de correu y noy ha que alterar la forma de dits pagaments, sols se guarda puntualment lo que està disposat, que no excedescan dits pagaments, la suma de cinch ll." per quiscun concepte y compte, "y no se fassa frau en diuidir la quantitat deguda en dos partits".—"Vingudes y morts de reys", res s'innova y no-s senyalan demasies.—"Anades de Consellers y de altres personas tramesas per la ciutat": les anades a Flix y tot lo tocant a dita baronía "se solian pagar per deliberació dels señors consellers y setzena de flix, de hont redundaue notable dany a la Ciutat, com apar en los llibres del Rational; y pus Deu es stat seruit, que, las vuytenas, setzenas y altro número de personas es leuat que los gastos que se hauràn de fer en anades a les baronies o en altres parts longinques, se hagen de representar al consell de trentasis", etc. S'advertia, de passada, que may "los Señors Consellers y quatretas, vuytenas, dotzenas, setzenas, ni vintyquatrenas, han tingut facultats de ells matexos de poder gastar quantitat alguna sino era en virtut de particular comissió del concell de Cent, exceptada la Vuytena dels forments, la qual, ensemps ab los Señors Consellers tenia tot lo poder del Consell de Cent, en virtut del redrés del any 1553, de poder gastar lo que li aparegués ser conuenient per la administració dels forments y la setzena del moll, fins a la quantitat que lo Consell de Cent havia destinada per dita fabrica". Vol que sia retornada dita facultat al Consell de Cent d'una manera absoluta.—"Tatxament de salaris". Se llevà als Consellers lo "poder tatxar salaris a ningunas persones que treballaràn o seruiràn a la ciutat", portant dita facultat al Concell de Trenta.—"Forments". Si precisàs comprar-ne, devían dir-ho los Consellers al Trentenari, y també si la Ciutat s'assumis lo tall de les carns, devia dir-ho al Trentenari.

donat a la moneda. La pertorbació que al comerç ocasionava les freqüents alteracions monetaries, promogudes per la cobdicia dels Sobirans, s'acabà a intervenir en lo govern polítich les entitats ciutadanes (n. 1940). En 1253 Jaume I se comprometé ab Barcelona a no fabricar més moneda de *doblench*. Aquesta portava dibuxada, en una cara, la creu barcelonina, y en la oposta les barres reials. Alguns potentats la falsificaren y en 1257 se creà una nova moneda dita de *tern*, ab la efigie del Monarca y al revers la creu ab tres punts o roels y arandeles en los angles, que simbolisava lo Principat, y des de llavors caracterisà sempre a la moneda que havia de cursar en tota Catalunya, diferenciant-la axis de la local (n. 1941). Lo privilegi de Barcelona arrenca d'aquesta època y consistia sols en regular la emisió monetaria efectuada per lo Rey y dexant inalterable, en les Constitucions de Catalunya, la seva lley, pes y senyal. Lo confirmà Pere II en 27 Juny 1285. En cada march de metall hi entravan 18 sous de diners y 20 sous d'òbols. Les encunyacions se feren dintre un absolut criteri manometalista, empleant billó o argent. A mitjans del segle XIV, seguint la corrent d'altres reyalmes cristians, encunyaren, los Sobirans, monedes d'or (n. 1942), sense subjectar-se a cap entrebanch o privilegi.

(1940) La poca estabilitat monetaria en lo segle XIII, repercuteix en les fundacions pies o perpetuals. Una del 1262, establía que la moneda s'entengués tal y com en lo futur circuli a Barcelona "monete tunc curribilis barchinone, siue esset fortis siue uilis" (C. S. C., f. 250, d. 772).

(1941) Ampliant lo que escrivíam en la p. 557 sobre l'escut de Barcelona, tenim d'afegir que, en tant los roels o tres punts y arandeles simbolisavan lo Principat de Catalunya, que, les nostres seques locals, quant acuyan numerari per circular solzament dintre la seva rodalia, més o menys limitada en les concessions reials, hi posavan l'emblema de la població tot sol. En cambi, elles metexes, quan en 1641 bateren monedes "ab la matexa mistura y ab els matexos senyals y encunys els fabrica la ciutat de Barcelona" (com deya Terrassa en son acort), hi posaren, a més del escut local, per tot arréu la creu ab roels y arandeles. Y per si axò fós poch convincent, retraurèm l'acort que publicarem del municipi de Puigcerdà, de 2 Novembre 1641, sobre la encunyació de les peces d'argent "conforme les de Barcelona, es asaber, a la part de la creu, al mig se posarán les armes de Puigcerdà y al rededor *Provincia Catta* y a la altra part *les armes de Catalunya* y al rededor *Oppidum Podiceritani*" (*Encunyacions monetaries al Urgellet y Cerdanya*, publicat en *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, v. IV, ps. 493 a 498).

(1942) Explica Botet y Sisó, a qui tenim sempre a la vista en lo present resúm numismàtic (*Les monedes catalanes*, v. II, p. 122), que, al reaparèxer la moneda d'or en los estats cristians, nostres Monarques se trobaren impossibilitats de batre-n per rahó dels juraments que tenian fets de no alterar ni mudar la moneda a Aragó, Valencia y Catalunya. Pere III lo *Cerimoniós*, s'apressà a fabricar-ne a Cerdenya y també a Perpinyà (7 Agost 1346), al reincorporar-se dels estats del Rey de Mallorca, hont s'encunya també moneda francesa (1354). Los *florins d'Aragó*, fets d'igual pes y dibuix que los de Florença, foren ben rebuts y legalment acatats. A Barcelona y Valencia se n'encunyaren també a partir del 1369. Ab los florins experimentà pertorbació lo mercat, puix los Monarques n'alteravan son valor intrinsech, o pujavan son for, sense rahó, sobre tot des de 1365. Joan I cambià los *florins* per los *tímbrs d'Aragó*, que duraren poch, y tampoch remeyaren lo perjudici, continuant ell meteix batent florins de 18 quilats. Pere IV (1464-1466) inicià la encunyació dels *pacífichs* d'or, de més valor intrinsech que los florins, ab un valor en curs desproporcionat al de la demés moneda corrent. A Ferràn II li correspongué relacionar proporcionadament les encunyacions barcelonines dels diferents metalls, al batre bones monedes d'or nomenades *principats*. També se fabricaren *meytats* y *quarteroles* o quartes parts de totes les monedes y dels *principats* s'encunyaren múltiples. En lo segle XVII se fabricaren *trentins* y *onzens* d'or en relació ab la moneda d'argent, billó y coure.

La lliura de la moneda barcelonina (idèntica a la de la època comtal), valia 20 sous, lo sou 12 diners y lo diner una meytat o malla. La lliura y lo sou eran monedes imaginaries; lo diner y la malla eran efectives (n. 1943). La moneda de *tern*, introduhida en 1257, perdurà fins al començament del segle XVI, ab igual forma, adoptant-la nostre diner d'argent, calificat de *gros*, de *reyal* y ab més freqüència de *croat*. Un *croat* valgué 12 diners, o siga un sou de *tern* y lo òbols o *mitjos croats*, mitg sou o sis diners de *tern*.

Lo major guany dels Monarques en les encunyacions dels florins d'or, féu disminuir la fabricació dels croats. De tal manera axò pertorbà les tranzaccions, que los Consellers tingueren de fabricar moneda divisionaria per son compte, autorisats per Anfòs IV en 1426 y 1430. No rebaxant lo for del croat, ni modificant-se la encunyació del florí, se desnivellà la relació intrínseca del valor de les dues monedes, motivant inevitables agis. Disposà lo Rey, en 1426, que lo croat novament encunyat valgués 12 diners com cent anys abans. Emperò de fet valgué molt més. Considere-s que, en 1305, lo march d'argent valia 80 sous y en 1400 arribà a 136 sous. En 1407 lo croat també s'aforà a 18 diners. Per axò lo croat en 1450 valia 18 diners de *tern*, rebaxant-se a 15 diners en 1453 y produhint los moviments populars de que parlarem en la plana 540. La Reyna disposà que valgués 18 diners la peça (8 Novembre 1453) y desaforà los florins, fent-los circular per llur valor intrínsech. Confirmà, Anfòs IV, tal decissió, determinant, en 8 Abril 1456, que lo florí valgués 13 sous y lo croat 18 diners. També escassejà la moneda menuda, puix del segle XIV no s'havían encunyat monedes de *tern*. Los Consellers, en 1460, fabricaren *sisens* o terços de croat que valían sis diners cada un. Obligant als cambistes, cada setmana, a "fer batre, almenys, un march d'argent, del qual sien fets *sisens*. E tota vegada que cambiaràn un florí dor, haien adonar, almenys, en *sisens*, III sous" (20 Setembre 1460 y 15 Janer 1461) (n. 1944). Altra reforma monetaria en 1493, creà lo *principat* d'or de 12 croats o 24 sous: llavors lo croat valgué dos sous o 24 diners menuts.

Arribant al segle XVI, baxà lo valor intrínsech de la moneda de billó, convertint-se, en 1611 (31 Maig), en *coure pur*, autorisant lo Rey, a la Ciutat, a fabricar menuts y ardits sense barreja d'argent. En aquesta època la seca barcelonina treballà sempre per compte de la Ciutat.

Se presenta curosa nostra Ciutat en evitar les pertorbacions ocasionades per encunyacions forasteres frauduloses; denunciand, en 1448, la de Ma-

(1943) La lliura barcelonina, pesant, en lo segle XII, 311'353 grams, resulta ésser una lliura romana afeblida, molt semblant a la lliura subtil de Montpeller, que tenia 318'690 grams. Axò explica lo fet de trobar-se freqüentment assimilats per los autors los pesos de Barcelona y de Montpeller. L'usatge *Solidus aureus* donava a nostra lliura d'or de 12 unces, lo valor de 84 morabatins, que veyèm prous vegades aplicat fins al segle XIV, en tranzaccions notariales.

(1944) F. Carreras y Candi: *Turbacions a Tarragona y altres llochs, motivant encunyacions monetaries*, pl. 572, publicat en *Boletín Arqueológico* de Tarragona, a. v, nom. 18.

Monedes barcelonines (Làmina I)

Obol de quatern

Diner de quatern

ANFÓS I (1162-1196)

Obol de quatern

Diner de quatern

PERE I (1196-1213)

Monedes de doblench; òbol y diner (fins 1253)

Diner de tern (del 1257)

Monedes de tern; òbols y diner (fabricades del 1257 al 1276)

JAUME I (1213-1276)

Croats y mitg croat, monedes d'argent

PERE II (1276-1285)

Croat y mitg croat d'argent

ANFÓS II (1285-1291)

Monedes barcelonines (Làmina II)

Obol de tern

Diners de tern

Croats

JAUME II (1291-1327)

Croat

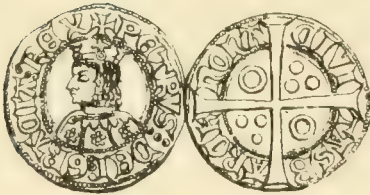

Diner de tern

Obol de tern

ANFÓS III (1327-1335)

Croats

Diners de tern

Obol de tern

PERE III (1335-1387)

Mitg croat

Croat

MARTÍ I (1396-1410)

Monedes barcelonines (Làmina III)

Croat

Mitg croat

FERRÁN I (1410-1416)

Croat

Mitg croat

Terços de croat

Sisè de Croat

ANFÓS IV (1416-1458)

Croat

Mitg croat

ENRICH I (IV DE CASTELLA) (1462-1463)

Croat

Mitg croat

PERE V (COMTESTABLE DE PORTUGAL) (1464-1469)

Monedes barcelonines (Làmina IV)

Croat

Mitg croat

Quart de croat

Quart de croat

Diners de billó

Diners de billó

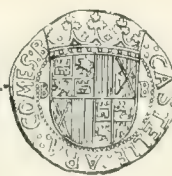
Peça de deu o Principats d'or

Doble Principat d'or

Principats d'or

Mitg Principat d'or

Monedes barcelonines (Làmina V)

Quadruple Principat o Ducat (or)

Dobles Principats (or)

Dobles Principats (or)

Mitjos Principats (or)

Diner de billó

JOANA I Y CARLES I (1516-1555)

Croat o Royal d'argent

Mitg crou

FELIP I (1556-1598)

Monedes barcelonines (Làmina VI)

Onzè o Terç de trenti (or)

Croat (argent)

Mitg croat

Mitjos croats

«Sisè» o quart de croat

Ardit (coure)

Diners (coure)

FELIP II (1598-1621)

Terç de trenti (or)

Croats

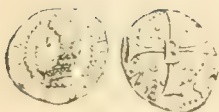
Mitg croat

Ardit (coure)

Sisè (coure)

Diner o menut

Trenti d'or (datat en 1627)

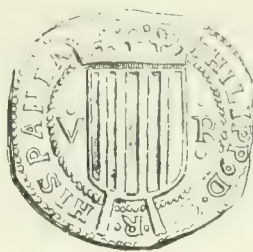
Diner o menut

FELIP III (1621-1665)

Monedes barcelonines (Làmina VII)

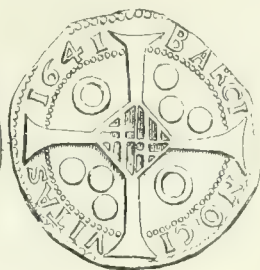

Peça de cinch sous (argent)

Peça de cinch reys (argent)

FELIP III (1621 - 1665)

Peça de cinch reys

Sisé (coure)

INTERREGNE (1641)

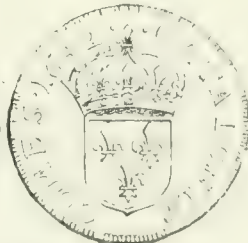
Lluís (or)

Dotzàu d'escut de 5 sous (argent)

Escut (argent)

Mitg escut (argent)

Peça de cinch reys (argent)

LUDOVIC I (XIII de France) (1644 - 1643)

Monedes barcelonines (Làmina VIII)

Diner (coure)

Sisè (coure)

LLUIS I (XIII DE FRANÇA) (1641 - 1643)

Sisè (coure)

Ardit (coure)

Diner (coure)

Moneda obsidional, de necessitat (argent)

LLUIS II (XIV DE FRANÇA) (1641 - 1643)

Reyals o Croats (argent)

CARLES II (1665 - 1700)

Reyals o Croats

Reyals o Croats

Diner

FELIP IV (1701 - 1705)

CARLES III, ARXIDUCH D'AUSTRIA (1705 - 1714)

Ardit (coure)

Ardits (coure)

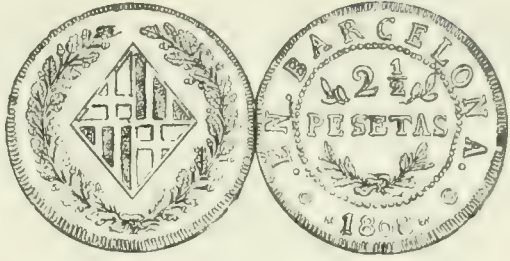
CARLES III (1705-1714)

FERRÁN III (1746 - 1759)

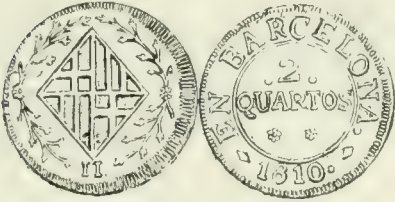
Monedes barcelonines (Làmina IX)

Peça de vint pessetes (or)

Mitg duro (argent)

Dos quartos (coure)

Un xavo o mitg quarto

OCUPACIÓ FRANCESA (1808-1814)

Peça de sis quartos (coure)

Dos quartos

Un quarto y mitg

Un xavo o mitg quarto

FERRÁN IV (1808-1814) ENCUNYADES A FORA DURANT LA OCUPACIÓ FRANCESA

Pesseta (argent)

Peça de tres quartos (coure)

ISABEL I (1833-1868)

llorca (n. 1945), tractant, en 1586, d'evitar lo mal dels menuts de Gerona y altres forasters, quasi tots falsificats; recomanant, en 1596, los Consellers sortints als entrants "procuren veure quin remey tindrà, traure la moneda curta y dolenta, que corre en la present Ciutat" (n. 1946); instant al Virrey, en 28 Abril 1604, acabàs ab l'abús dels *menuts*, "axí de Gerona, Banyoles y altres parts, com barcelonesos falços", retirant-los de la circulació legal "ys obuié a que no arribem a una miseria qual la de Perpinyà, que, per no trobarse allà altra moneda sino mixturada de coure, està ab los treballs que sa Ex^{ia} y tots sabem" (M. N. A.)

La seca de Barcelona funcionà, del 1208, ab los privilegis que solían otorgar-se a tots los moneders. En lo segle XIV, la intervenia un representant del Bisbe, qui continuava posselint-ne lo delme (veja-s p. 212), refermat per Pere I en 1213. En 1372, lo Prelat pretenia cobrar-lo dels batiments fets a Barcelona per altres reyalmes (n. 1947), no accedint-hi Pere III. Aquest Monarca havia posat als moneders sots jurisdicció del Mostaçaf "en ço en que delinquirien" Ells lograren revocar-ho y la Ciutat, en Desembre 1370, obtingué reintegració del séu privilegi.

La moneda barcelonina, feta de la millor aleació, meresqué gran fama y valiment. Los Consellers hagueren de vigilar que no fós treta de Barcelona per los forasters, imposant seguides prohibicions des del any 1409 en avant (n. 1948). Y d'altra part, manaments de Martí I y Ferràn I, vedavan donar curs legal als escuts y blanques de França, fets de mal metall. També los Consellers, en 1433, prohibiren introduhir "malles ne qualsevol altre moneda estranya, desuiant de la forma, pes e valor" de la barcelonina; y en 1456 no permeteren "pendre ne donar ardits ne morlans" (n. 1949).

Lo gran renóm que assolí nostra moneda, inclinà a Lleyda, hont hi corria la jaquesa, a solicitar del Rey la intrmissió de la de Barcelona (21 Juny 1340), obtenint-ho a 18 Setembre 1346. També a 17 Maig 1350, Pere III manà contractar al Rosselló en moneda barcelonina, excluint-ne totalment la melgoresa. Però nostres Monarques, després de recobrat lo Rosselló y Cerdanya, en lo

(1945) A. 1447 (26 Juliol). Se queixà la Ciutat al Rey del frau observat en lo batiment del or mallorquí (*Letres Closes* 1445-1447, fs. 183, 199 y 101; a. 1447-1449, fs. 95 y 92; a. 1449-1450, f. 115; a. 1450-1451, f. 118).—A. 1448. Los Consellers denunciaren al Rey "que los florins quis batien en la secca de Mallorcha, no eren de la ley que deuien", motivant una investigació reyal y cessació del batiment (*Testaments dels Consellers*, a. 1448, f. 12).—*Cartes Comunes Originals* del 15 y 19 Setembre 1447 y 16 Janer 1448.

(1946) *Testaments dels Consellers* a 1586, f. 154, y a 1596, f. 1.

(1947) La encunyació de moneda d'altres nacions, no s'apreciava, en lo segle XIV, com avuy. A ella se dedicaren tots los Sobirans. Usualment la realisavan a la llum del día, posant-hi lo meteix valor intrínsech de metall. En ocasions no-s copiavan exactament les llegendes dels altres prínceps. Se cercava l'exagerat benefici de la encunyació. Pere III se dedicà a la fabricació de monedes de molts reyalmes y fins a encunyacions clandestines d'algunes de nostra Confederació (Botet y Sisó, v. II, p. 138).

(1948) *Testaments dels Consellers*, a. 1409, p. 151; a. 1410, f. 51; a. 1411, f. 8; a. 1412, f. 7; a. 1414, f. 7; a. 1416, f. 6, y a. 1424, f. 5.

(1949) *Rubrica d'Ordinacions 1290-1374*, f. 89.

segle XIV, procuraren sotstraure son territori del privilegi de la moneda barcelonina, encunyant a Perpinyà, primer florins d'or (1346) y més tart croats (1407). La pretensió de que aquests croats correguessen per tot lo Principat y no restassen estancats al Rosselló, feren substituir la P indicativa de la seva seca, per una O, a fi de confondre-ls ab los encunyats a Barcelona (9 Novembre 1418). Motivà axò tal oposició per part dels Consellers, que obtingueren d'Anfòs IV encloure los comtats de Rosselló y Cerdanya en lo privilegi de la moneda barcelonina d'argent y de billó, com en temps de Jaume I (1424), y fent cessar a Perpinyà la encunyació local (27 Desembre 1424) (n. 1950).

En la segona meytat del segle XV s'inicià la pràctica, en moltes localitats, de batre moneda de coure o llautó, ab caràcter tranzitori o supletori de la legal. Creix la costúm en lo segle XVI, establint-se una veritable competència entre localitats vehines. Barcelona reclamà en primer terme y reyeradament contra les encunyacions locals; seguiren després Perpinyà, reclamant contra Puigcerdà; Gerona, contra Banyoles; Vich, prohibint la circulació dels menuts geronins, etc. Per axò quan, en 1610, lo Rey otorgà a Barcelona facultat de fabricar moneda ab *molinet*, prohibí a les poblacions catalanes valdres-en. La Ciutat, per evitar per tots istils la crisi monetaria (veja-s p. 713), recabà dos reyls privilegis: lo del 1598, autorisant-la a alterar la lliga dels *menuts* a voluntat dels Consellers y Quatretra de la Taula, y lo del 1599, per encunyar escuts d'or (n. 1951). Les encunyacions locals pujaren de punt en la guerra dels Segadors (1641), batent moneda d'or y d'argent, fins que ordres dels Llochtiens acabaren ab les encunyacions abusives (11 Març 1642 y 14 Janer 1643).

Lo retallament de monedes per robar-los-hi metall, axò es, llur *tesorisació* (*tesoriscar*, verb derivat de tallar ab *tesores*: transformat en *toriscar* durant lo segle XVI), portà constants pertorbacions, tant o més que llur falsificació, massa corrent en la Etat Mitjana. Se dexà sentir en tot son esclat la *tesorisació* regnant Pere III (n. 1952), qui autorisà a la Ciutat per establir un

---

(1950) A Perpinyà se seguiren encunyant los florins, com a Gerona y altres llochs, ab caràcter de moneda reyal. Més encara: en 1438 y 1457, obtingueren autorisació de batre una limitada quantitat d'argent que sols devía circular al Rosselló y Cerdanya.

(1951) R. 4876, f. 18, y R. 4882, f. 8r.

(1952) La resistència del poble a acceptar certa moneda, creyent-la tota tesoriscada, motivà conflictes. Lo Monarca volgué atendre-ls y dictà ordres contradictories. En 1339 (12 Maig), manava que-ls croats no retallats s'admetessen, sense pesar-los, per 12 diners menuts, y que lo comprador dels faltats de pes los inutilisàs a presència del venedor. Al cap d'un mes (29 Juny 1339) manava que-ls croats que conservassen les lletres de les llegendes, se rebessen com a bons sense pesar-los. Aprés disposà que los croats ab les lletres borrades correguessen a pes (13 Octubre 1341). Res abastava a tranquilisar la alarma dels barcelonins, y lo Rey, instat per los Consellers, ordenà als operaris de la seca, fessen los croats d'un pes igual, per manera que del un al altre la diferencia no passàs del pes d'un gra de blat (30 Juny 1345). Tanta fôu la pertorbació monetaria y tals les lamentacions del poble, que la Diputació determinà canviar, durant un any, los croats faltats de pes del rey Pere III, si no hi aparexia frau algú, pagant-ne les despeses (4 Juliol 1345). Aximeteix lo Rey dexà en llivertat a tothòm de pesar los croats y establí pesals fins per tots los llochs de Catalunya (9 Juliol 1345), obtenint de la ciutat de Barcelona autorisació per encunyar fins a 100,000 marchs. Al meteix temps se

pesador públich, a fi de comprovar lo pes de les monedes, examinar si eran de lley y inutilisar les que no fossen rebedores (19 Maig 1349). Martí I introduhí los pesals fets en la propria seca (17 Febrer 1407), autorisant als Consellers a establir “una taula, la qual sia vulgarment appellada la taula del pes deis florins”, hont se dirimissen totes les qüestions devallants del dit pes. Axò féu créxer la estima dels florins, per corretgir-se l’abús de la tesoriscació. Se generalisà la costum de pesar-los, y en 1426 (20 Juliol), apareguent retallats los croats, se manà que ningú ne rebés cap sense pesar-los primer. Però com no-s pesavan en lo restant de Catalunya, allí eran portats los reials aflaquits de pes, y los comerciants feyan llurs compres “en aquelles parts del dit Principat hon los dits reials nos pesen” (1457) (n. 1953). D’aquí que-s sollicitàs una pragmàtica obligant-los a pesar per tot arrèu, la que no-s tardà a dictar. Emperò acabà lo segle xv y no s’extirpà la tesoriscació (n. 1954). La Ciutat intervé, en 1500, en uns batiments de numerari que-s feyan fora de la lley, notant que los “reials nous, no basten al pes, ço es, que, LXXII reials qui deuen pesar hun march, no basten al dit pes de march, ans sen manquen, ço es, tres diners per march, que no basten a la lley, e VII diners de minues per march”. Altre abús s’advertí en lo batiment del or, encunyant la seca “ducats naces, los quals fan venir a degut pes, mesclant los ab ducats forts e pesant los plegats, e despenent los amenut; les persones quilz reben resten ab la moneda flaque e perden hi les minues”. Una grossa falsificació dels *menuts* obligà als Consellers, a 26 Setembre 1505, a ressellat-los ab una B.

Tant pertorbà al comerç lo tesoriscar y falsificar les monedes, que lo Concell de Cent, a 26 Febrer 1600, estimà “conuenient que la Ciutat paràs un banch, que la seguretat dell conuidàs a totes persones a negociar en ell; y ab la gran pulitia y delicadesa que la taula de la present ciutat te en no rebre ni donar moneda curta, reparàs semblant inconuenient”. No-s prengué acort concret. Però “de les hores ensà (se deya en Concell de Cent de 19 Setembre 1609) haze crescut tant lo abús de les males monedes, aixi toriscades com falses, y sie public y notori que lo dit mal se sie causat per ocasió de rebre, los banchs, dites monedes toriscades y falses, y se han euacuat y euacuen, de la taula de la present ciutat, les bones monedes, lo que es causa que vuy en dia la dita taula de la ciutat està molt curta y falta de monedes corrents, per esser tot moneda grossa y de or, que si no fossen les diligencies que dits Mag.^{chs} consellers han procurat fer, se fore vista (la Ciutat) ab gran apreto”.

Les autoritats també lluytavan ab la mala fè dels banquers y cambiadors, dictant en contra d’ells, los Virreys, en 1606 y 1608, prohibicions evitant la especulació feta ab los menuts forasters depreciats y ab la “moneda falsa o de

prohivia comprar y fondre billó en 1345, 1353, 1355, 1357 y 1381, per cohibir lo frau, no havent lloch a vendre-n qui-n tingués.

(1953) Llettra dels Consellers de 3 Març 1457 en *Lletres Closes 1456-1457*.

(1954) *Testaments dels Consellers*, a. 1497, f. penúltim; a. 1499, f. 10; a 1500, f. 16.

fals encuny, que vulgarment se diu *boscatera*", prohibint-los-hi en absolut possehir-ne (20 Octubre 1608). En 1608, després de molt deliberar, se cregué acabar ab lo conflicte de la moneda retallada, llençant-ne altra de nova al mercat, d'immellorable lliga, com tota la de tern. En l'interessant dictàmen llavors redactat (n. 1955) mantenían la tesis de que "la moneda castellana, que es de menor quilat en alguns grams, se falsifica, stisore y trau de Cathalunya"; puix la causa de "traurer los strangers la moneda cathalana de Cathalunya, no es per ser de major o menor quilat, ni per ferne moneda noua, sino per cerce-narla y tornarla cercenada en lo regne". Precisament tot lo contrari de lo que més tart, en 1618, vindrà a dir. S' introduhí, en lo séu dibuix, una novitat que la distingís de les precedents, y fôu gravar "vna lletra B molt ben formada en lo mitj de la creu que està en la vna part y que en l'altra part se pose la mateixa lletra B ab vn costat de la effigie del Rey y vna A alaltra part". Declarant-se perduda per son possessor tota moneda noua que aparegués cercenada o tisorada.

Per acabar la pertorbació monetaria y donar seguretats al públich, se seguí la creació de la nova entitat oficial, y lo Concell de Cent de 10 Octubre 1609, aprovà les següents "Ordinacions del Banch de Barcelona" (n. 1956):

"Com la experiència que es mare de totes les coses haja mostrat, que, de alguns anys a esta part, les monedes que corren axí en la present ciutat de Barcelona, com en tot lo principat de Cathalunya sian trasquilades y falsificades e fetes ab falsos encunys, com es públich y notori, de hont resulta molt gran dany, axí als cathalans y habitants de la present ciutat com de tot lo present Principat, en tal manera que ab molta dificultat se troba moneda que sia llesta y de

---

(1955) A. 1608 (12 Setembre). "Memorial del ques deu fer en la fabrica de la moneda noua de Bar." per reparar que aquella no sie falsificada, tizorada, extreta de Cathalunya per a torna-la tizorada". Compté nou clàusules. Se lamentava de no poder-se fabricar ab *molinillo* com a Segovia per mancar "temps, lloc congruo y molts diners y publicitat pera poderlo fer", se declarava necessari "fabricar moneda noua cathalana: que per ço de tota la moneda grossa de plata, de pessés de vuyt, de quatre y de dos, ques trobaràn vuy en la taula de la ciutat, se fassen reals y sous y sizens cathalans". Dictat aquest escrit en ple conflicte d' evacuació de la moneda, sustentava lo criteri de mantenir la antiga lley del argent amonedat, dihent: "4.º que dita moneda que se ha de fabricar de nou, sie del mateix pes, lley ho valor intrinsec de la moneda cathalana antiga y moderna: perque posposada la vtilitat que en assó podrie tenir la Ciutat en baixar la moneda cathalana al quilat antich, per alleuar tota contrafactió que altrament se podrie pretendrer als priuilegis concedits a la present ciutat sobre la valor y lley de la moneda, confirmats après per la general constitució de la reyna doña eleonor en la cort de tortosa any 1365, cap. 6, y conseruar la reputació antiga de la moneda cathalana ques podrie perdre trahentla de son quilat antich, en molt gran dany de la cosa publica que podrie resultar de rebujar dita moneda, per no saber los contrahents y en particular los strangers, la mudansa del quilat, no la tinguen major los fabricadors de falsa moneda per a ferne mes de falsa". També acordaren encunyar menuts "en summa moderada, de bon metall de aram o altre que mes conuinga, y ab mescla de plata segons tenor del priuilegi del Rey don felip que sie en lo cel, del any 1598 y que aquells sien de la mateixa forma y grandaria de vn sou cathalà de la moneda noua... y que lo metall ques posarà en los vint y quatre diners que fan lo valor de vn real, sie de valor de vn real, tenint respecte al preu ques valdrà lo metall al temps se farà la fabrica dels menuts" (*D. C. B. 1608, f. 166*).

(1956) Formava part del Concell de Cent, en 1609, Micer Miquel Carreres, "deute dels qui tenen la administració en lo banch de Milsocors y serinyana y ha tingut y te la mà en la administració de aquell", abstenint-se de pendre part en la discussió de creació del Banch de Barcelona.

just pes y se sie vist que aquest dany tant notable sie stat causat per respecte dels banchs que son en la present ciutat de barchinona, en los quals, es vist y molt indubitat que prenien y... de totes les persones que allí portauan... diners, les monedes trasquilades y falses com son Reals testons, pessas de dos que vulgarment diuen boscaters y ab les tals monedes que entraven en dits banchs ab molt gran abundancia los banquers empleauan aquellas, agabellant y comprant forments, olis, vins, sedes y totes sorts de pesca, com son bacallars y arengades y moltes altres mercaderies que venien de regnes estranys per prouisió de la present ciutat de Barcelona, de hont se seguia que per estar aquelles en poques mans, les venien a molt grans y excessius preus e axó hera causa que molts negocians no podian esmersar y emplear llurs diners en dites mercaderies per trobaro tot agabellat y lo que pijor es y redunda en molt gran dany de la cosa publica, que, los dits tals banquers a les persones que anauen a lleuar diners de llurs banchs han acostumat de donar la moneda molt curta y boscatera y feta ab fals encuny y si algú los demanaua quels donassen bona moneda, los composauen y componen fentlos pagar a sis y a deu per cent. De hont, considerant que ja los mag.^{chs} Consellers de molts anys atrás per obuïar a dits danys, abusos e inconuenients, hauien proposat al saui Consell de Cent que conuindria molt a la cosa publica y assenyaladament a la present ciutat, que se erigís un nou banch, lo que ja fonch proposat al saui Consell de Cent jurats celebrat en lo any 1600 y als 8 de Janer 1603; e considerant que aquestos danys e inconuenients... van creixent y augmentant, per obuïar ab aquells y per euident vtilitat de la cosa publica y altrament y ara vltimadament se sie tornat proposat altra vegada al dit present Consell de cent, que, per les rahons dessus dites y moltes altres que se porien sobre assó aplicar, conuindria molt que la present Ciutat, fasse y eregesca de nou vn banch. E com aquest negoci fos estat comés per dits mag.^{chs} Consellers a quatre persones, so es, vna de quatre (*cada*) stament pera que vehessen y mirassen si conuenia erigir dit banch. Les quals quatre persones apres de hauer tingut entre ells molts tractes y colloquis feren relatió, en lo present saui Consell de Cent selebrat a XVIII de setembre prop passat, del que hauian apunclat y tractat pera que lo dit consell determinàs lo que mes conuenia fer aserca de la noua erectió de dit banch. Lo qual Consell considerant que aquest negoci tenia necessitat de mes indagatió y major Consell, Delliberà que fossen aplicades setze persones, ço es, quatre de cada stament, elegidores per dits mag.^{chs} Consellers, junctament ab les dites setze persones per ells elegides, se sien ajunctats vna y moltes vegades per donar forma a la dita erectió de banch, entenen que hera molt conuenient a la vtilitat de la cosa pública y que tots vnanimes y concordés, et nemine discrepante, sien estats de vot y parer ques deu obrir y erigir dit banch; y aparexent al present consell se deu obrir y eregir aquell, sobre assó se son fets y apunclats los capitols següents —

1. Primo. Apar que la present Ciutat deu parar y eregir dit banch, passant poliçes, com es costum, que, los altres banchs son en la present ciutat fan y passen poliçes de vns banchs a altres, exceptió que dit banch de dita ciutat no pugua negociar ni dar a cambi n̄ comprar mercaderies, ans de aquelles ne sie priuat; lo qual banch així eregit cada mati ans de obrirse aquell, la scriptura hage de star yqual y tirades les restes conforme fa la taula —
2. Item que lo Administrador de dit banch sia hu tant solament y que sie biennal y que aquell sie extret a la sort de la bossa de taulers ciutedans o militars —
3. Item que en lo dit banch que la ciutat deu parar y hage de hauer dos mercaders, so es, lo hu que aporte y regesca lo llibre major y altre la caixa y que hagen de esser oficials de vida, per lo que conue ques fassen molt destres en conexer les firmes de les persones que faran poliçes per dit banch y que dits dos mercaders sien extrets a la sort de la bossa de conseller mercader —
4. Item hi hage de hauer vn notari de Barchinona o Real pera portar lo manual del dit banch y aquest sia extret a la sort de la bossa de scriuà major o de la bossa de ajudant de scriuà major, conforme millor aparexerà al present consell".

— Del 5 al 8 se referexen a creació d'Andador y Bastaix y a assegurar la honorabilitat y sou de tots los oficials. —

9. Item per quan es necessari tenir parat dit banch en lloch publich, per tant se ha pensat que los mag.^{chs} Consellers, per ara, hagen y deguen llogar la casa que fonch del quondam Bernat Tauerner, en la qual de present habita Francesch Brocà mercader y tenir dit banch conforme dit quondam tenia; y en dita casa hage de star y residir ab sa muller y familia, lo mercader qui aportarà lo llibre major".
10. Lo 10 tracta de les 3.000 lliures de fermances que donarà lo caxer.
11. Item que tots los diners comptants que entraran al caxer de dit banch, lo dit caxer los hage de consignar al Administrador de dit Banch perque dit Administrador los

hage de fer aportar a la Taula de la Ciutat, excepto los diners, que, en dit banch seràn menester per lo negoci corrent. Eque dita Taula hage de tenir los diners de dit Banch apart y aportar-ne compte apart per dit Banch — 12. Item se dona facultat al caxer de dit banch que pugua pendrer y donar sous, reals, testons y pessas de dos, quatre y de vuyt, encara que sien algun poch curtes del just pes, essent emperó dites monedes sufficients y acomodades, dexantho a la bona discreció y conexença del dit caxer, pus dites monedes no sien falsificades, ni fabricades ab falsos encunys y dit caxer sia obligat a lliurar al administrador de dit banch totes les monedes que tindrà, vltra de les tres milia lliures y que dit administrador les hage de fer aportar en la taula, lliurant pugua traure més quantitats que les dels comptes corrents. — 15. Sobre lo regonexement del llibre aquelles al caxer y taulers de dita taula perque les tinguen en custodia ab caxes apart per compte de dit banch". — 13. Prohibició terminant al caxer de vendre moneda. — 14. Tracta de que no-puga traure més quantitats que les dels comptes corrents. — 15. Sobre lo regonexement del llibre Major per lo banquer. — 16. Arxivament dels llibres del Banch al final del any. — 17. Se tracta d'evitar que los qui tingan diners al Banch, no-n tregan d'ell la moneda bona. — 18. Prohibició als receptors, o pallolers, o carnicers d'ingresar sumes al Banch, tenint-les de posar a la Taula. — 19. Que donat cas de supressió del Banch per la Ciutat, sían tot seguit extingits los salaris dels séus oficials. — 20. Són concedits al Banch tots los privilegis de la Taula de Cambi. — A més, lo Concell senyalà los salaris dels oficials del Banch: al Administrador, 200 lliures; al Tenedor del Llibre Major, 200 lliures; al Caxer, 200 lliures; al Andador, 100 lliures (n. 1957).

A partir del 1620 se dictan disposicions conjuntament per la Taula y Banch. Estigueren en un meteix edifici fins al 1618 (12 Maig), que passà lo Banch a altre lloch. Per reyal privilegi del 6 Febrer 1613 fôu decorat de totes les prerrogatives de la Taula (n. 1958). Era absoluta la prohibició posada als

(1957) *D. C. B. 1609, f. 178.*

(1958) Les dates de les seves ordinacions y decrets foren: 17 Janer 1611, 22 Janer 1620, 19 Setembre 1642, 22 Maig 1651, 9 Juny 1653, 20 Març 1656, 11 Juliol 1681, 26 Novembre 1682, 8 Abril 1683, 30 Maig 1701 y 30 Abril 1703. Les del 1703, publicades en lo propi any, donan detalls permetent conèixer somerament la manera de funcionar del Banch en sos derrers temps. Los noms del Administrador y del Caxer se treyan per insaculació, y una vegada trets devían "ser votats per lo Savi Concell de Cent per escrutini, ab capsas y botons blancs y negras, pera aprobar o reprobar lo tal extret". Lo meteix procediment s'observava "en los Oficis de extracció que son de vida", com eran los "Regints los Llibres Majors Primer y Segon, Manuals de dits Llibres Majors y Credenser", un argenter y un bastaix, qui, a igual que lo bastaix de la Taula, devía portar "gorra y cota ab lo escut de la Ciutat", "que la vna es de drap y la altra de xamellot". Les hores d'oficina eran de 8 a 10 y tenian no pochs dies firats, com Sant Ramon de Penyafort, Sant Antoni Abat, Sant Sebastià, Sant Maties, Sant Ambrós, Sant March, Sant Domingo, Sant Llorenç, Sant Roch, etc., que sumavan a 69 y a més "los dias portan y tornan Santa Madrona y tots los dias fa fer crida la Ciutat per anar a fer Professons". Prestava fiança "lo Caixer de dita Taula, dotze Fermanças per la quantitat de dotze milia lliuras, obligant-se quiscuna de ditas Fermanças, insolidum, per la quantitat de mil lliuras y lo Caixer de dit Banch donant també dotze Fermanças per la quantitat de sis milia lliuras, obligantse quiscuna de ditas Fermanças insolidum per la quantitat de sinch centas lliuras", devent també donar-ne los demés oficials. No podian aquests revelar lo contingut dels llibres de Taula y Banch, ni portar llibres extra dels llibres oficials. La obertura de nous llibres devía fer-se cada bieni; los de la Taula "lo Dissapte del Diumenge de Rams, y antes, si es possible, sens ninguna dilació, ni intermissió; y lo Banch quiscun bieni se tanque al primer dia del mes de Janer y se obria lo die primer de Fèbrer". Al cap d'un mes de començats los llibres nous, "tots los Llibres y Manuals, enfiladas, polisas, albarans, partidas, llibres de Credensa, datas y de Và y Vé, tant de la Taula com del Banch, que haurà acabat sían aportats en lo Arxiu pera que los Arxiuers comprovian y arxivian dits Llibres, entregant los Notaris los Manuals de dita Taula y Banch rubricadas las jornadas en aquells, las enfiladas per mesadas y cusidas per orde de mesos". Les errades que aparexian al fer-se la comprovació "se continuan en vn Llibre de errors", lo qual devían portar a la Taula y al Banch, assenyalant-se lo termini de quinze dies per esmenar dites equivocacions.

oficials de la Taula y Banch, de no permetre traure partides de diner que no estigués en efectiu “dit y escrit en son credit”. N'exceptuaren los comptes de les Administracions de la Ciutat, puix creyan “més convenient se gaste de compte desavansat (encara que si es possible es mólt convenient se excuse) que no fent papers al Caixer”. Se prescrivía la necessitat del acort previ del Concell de Cent.

Les relacions entre la Taula y lo Banch, s'establiren per mitg dels dos llibres intitolats *Vá y Ve de la Taula al Banch* y *Vá y Ve del Banch a la Taula*, y ab ells “se pugan, per qualsevols personas o Comuns, girarse diner del compte tindrà en la Taula al Banch” y viceversa. La Administració de les Carns se portava en la Taula y la dels Forments en lo Banch. Al caxer de la Taula se li vedavan tenir més de 12,000 lliures y al del Banch solzament 6,000 lliures. Si lo Banch passava de dita suma, l'Administrador devía exigir al Caxer posar a la Taula lo que sobrepujàs, y si aquesta tenía més de 12,000 lliures, lo Caxer les devía “estovar en lo Erari y de la moneda més forta y de estimació”. S'obligava al Tauler, Ciutadà o Militar, a habitar “en la Casa que la Ciutat te destinada per guarda del Erari”. Y “las restas dels comptes que ha deu anys no corran”, passavan al “llibre anomenat del Hospitalet”, que estava recondit en l'Erari.

Se succehexen gravíssims conflictes monetaris. Axís los historia un imprès del 1617 (n. 1959): “Abans nos posàs la moneda a pes, se donaua a numero: casi tota la moneda que corria eren Reals toriscats y curts y Pesses de dos molt curtes y eyxa moneda rebian a la Plassa etiam los forasters que venian blats; y los Real eren tant curts, que, lo mes que pesauen eren 16 o 18 Dinés y la mayor part era de 12, 13 y 14 Dinés y los prenian per Reals cabals a valor de 24 Dinés” y los mercaders forasters “no trahien los Reals curts, sino quels trocauen ab pesses de 8 y de 4, dexant assí la moneda curta”.

Se posà la moneda a pes y llavors tota fóu treta de Catalunya, puix que no hi sofrián pèrdua en la quantitat del metall, menant-la a França y a Italia, hont era reencunyada, “y assò es causa que allí paguen gran interès de les pesses y de la moneda de pes”. Tant escassejà, que-s vingué al “extrem a que hagueren de arribar la Taula de la Ciutat y demes banchs, de estar alguns dies tancats per no tenir moneda de Plata per donar a sos crehedors”.

En 1614 se prohibí la venda de monedes “perque som vinguts a tal extrém (deyan los Consellers), que ja apenas se troba un real de plata”.

A despit de totes les disposicions, la moneda catalana emigrava. Estudiat lo conflicte, se cregué remeyar-ho trencant la lley de nostra tradicional moneda de tern, arbitrànt, en 1617, privilegi per encunyar a la lley del argent de Castella (n. 1960). Passà a Madrid lo representant de la Ciutat Joan Francesch

(1959) Opuscle titolat *Lo remey que proponan los senyors Consellers de Barcelona per remediar la necessitat que tenen en Catalunya de moneda de Plata (Diversorum, v. IV, f. 291)*.

(1960) Del opuscle de la nota anterior, treyèm tot lo projecte de la Ciutat per resoldre lo

Rossell. Com res obtingués, a despit de llarguíssimes gestions, los Consellers s'atreveriren a demanar al Bisbe (8 Juliol 1617) "tingués a be que se tragués lo S^m Sachrament en les Iglesies o saltims a la Cathedral y fer altres deuotions". Lo Conseller en cap passà a Madrid (5 Agost 1617), redactant-se, ab tal ocasió, un "memorial de tots los dits treballs y necessitats que per dita rahó se pateixen" Per les despeses de la Embaxada, manllevaren 50,000 lliures "ab moneda efectiva de plata". La *Setzena* gestora ab los advocats assessors respongué "a totes les difficultats que de nou se son donades en Cort" (5 Agost) (n. 1961). Sortí, lo Conseller, de Barcelona, lo 13 d'Agost (n. 1962), obtenint-se, lo 11 d'Octubre 1617, lo privilegi de poder encunyar al for de la moneda castellana. Per algunes contradiccions, no s'encunyà fins al 1618.

Retornat lo Conseller (18 o 19 Novembre 1617), lo Concell de Cent, en 25 Novembre, li otorgà 500 lliures "en satisfacció dels treballs ha presos per rahó de la Embaxada a Sa Magestat"; y als altres tres embaxadors "los sie a quiscú

---

conflicte. Devia fer-se la nova moneda "sens mes assendrar dita Plata, trahent de cada march de dita Plata Castellana, vuytanta Reals Cathalans o de Barcelona, que vindrán a pesar 20 Dinés cada Real. Adverteixse, que no volen posar lliga en dita Plata com alguns pretenen, sino que fondrán les pessas de 8, de 4 y de 2 Moneda Castellana y de aquells riells de Plata, sens ninguna altre mistura, faràn altres Reals de Barcelona". "... Es que veyem que los Reals Castellans intactos, que no pesen sino 20 Dinés y encara manco, corren per Catalunya y tots los prenen per Reals cabals, per execució de les Crides Reals". "... Es que en la moneda que nouament se bat en Çaragossa, posan lliga que importa mes de 15 o 16 per 100 conferida ab la moneda de Castella, segons la proua y experiència que sen ha feta y assó fan perque no sia tant cobdiciada". "... los reals nous Valencians que valen en Valencia y son Regne 18 Dinés, no pesan sino 14 Dinés y perçó nols trauen". "... y puix a Valencia y Çaragossa se ha permés abayxar lo valor de la Moneda per impedir la treta della, nos deu negar a Barcelona, qui, tanta mes necessitat ne té y tant notables serveys té fets y fa cada día a la Corona Real". Afegian la consideració de que: "sent tots los Reals nous intactos de dit pes, tallats ab los cortes que arredonexen la Moneda del Molinet, no poran ser toriscats, ni cercenats, perques conexeria clarament sils cercenauen o toriscauen y per les crides Reals nols pendrian sino per lo just pes; y axí ab ells y per ells, cessarán los delictes de toriscar la moneda".

(1961) *Las dificultades propuestas contra el remedio que piden a su Magestad los Consejeros de Barcelona, por la falta que tiene Cataluña de Moneda de plata*, es lo titol que porta lo según opuscle imprès en 1617, ahont se repetexen les pretensions de la Ciutat y se respón als arguments en contra que-s feyan a Madrid, y los hi trameté En Rossell (*Diversorum*, v. IV, f. 295). Les peticions de la Ciutat al Rey se resumexen, en dit imprès, a quatre: "que se les conceda poder fabricar la moneda de plata de quilate de onze dineros y quatro granos de ley como se haze en Castilla"; "que del peso de cada real que se fabricare, se pueda quitar vn dinero"; "que se les permita diuidir los escudos de oro en dos partes"; "que, pues tienen facultad de batir moneda de vellon, que entre ella, puedan batir vna especie que se llama *cuerns*, que cada vno valga seys dineros, que es la quarta parte de vn real". Defensant la pretensió de Barcelona, diu aquest imprès que a França l'argent "se ha baxado en menos de veynte años, tres vezes; en Genova assí mesmo y en otras muchas partes y antes se ha hallado prouecho que daño". Sobre la crisis barcelonina afegeix que, en la Ciutat, ningú trobava "moneda para trocar vn doblon con que mercar la comida y pagan interese de 2, 3, o 4 reales por el trueco de cada doblon". "Los doblones nos entretienen, que, sin ellos no podría abrir la Tabla y bancos: que sería cessar el publico comercio, porque no tienen plata que dar; y por mas que tuvieran. dándose o a peso o intactos, moneda cabal al valor corriente, se la llevarían en vn mes; y sino los subiera de precio (como lo hizo prudentísimamente su lugar tiniente de vuesa Magestad, por remediar aquel aprieto y alboroto que se auia de seguir) se los llevarían todos a Francia, adonde valen esto y nos quedaríamos sin monedas".

(1962) Se publicà la entrada del Conseller en Cap a Madrid, a 6 Setembre 1617, en *M. N. A.*, volúm IX, p. 351.

donada mitja mesada, per ser ya entrats en la vltima". La ciutat de Gerona féu oposició a aquest privilegi (n. 1963), en reciprocitat a la contra que havia fet Barcelona a la moneda geronina en 1586, 1604 y 1617.

Se solucionà una forta baixa de preu que sofriren los trentins, recollint-los del mercat ab notoria pèrdua del erari comunal (Maig 1618). De poch li serví a la Ciutat encunyar-ne de nous per retornar-los-hi son antich prestigi. La mala fè dels toriscadors de moneda, aplicant llur perversa industria en los trentins novament encunyats, los escursaren en més de dos grams de son pes, igualant-los ab los vells trets de circulació (1628).

Tanta esperança posada en la encunyació a la lley castellana, y lo conflicte financier persistí a Barcelona, y la nova moneda emigrà en igual proporció que abans del 1618. Los Diputats avisaren als Consellers de que "en frança, hauian pujat de preu y valor los trentins a rahó trenta sis reals lo trentí y los Creuets dobles, a trenta dos Reals: y que en alguns llochs de França frontera de Cathalunya, los francesos han parat tendas y botigas de Robas y mercaderías de frança, ab pensament de vendrerlas baratas y recullir y traurer de Cathalunya los trentins y creuets". Lo Virrey formà una Junta composta de representants de totes les autoritats. Hi intervingué, en nom de Barcelona, lo banquer Jaume Damians, molt inteligent en negocis financiers. Ells devían estudiar lo remey pera que la moneda no sortís de Catalunya. Damians y la ponencia de la Ciutat que estudiaren lo conflicte, mantingueren un criteri francament proteccionista, de privar la entrada "de tantas sorts de robas de llana y seda que entran ja obradas y fabricadas de fora Regne" (7 Juliol 1630) (n. 1964). Però lo Concell de Cent nomenà una comissió de 16 persones per estudiar ab los Consellers los apuntaments fets "y après los tornen a representar en Consell" y passaren dies sense res determinar.

Al meteix temps, s'acordà encunyar per la Ciutat "moneda de plata, ço es Reals y sous de les pessas de vuyt y de quatre y de la moneda curta y plata te en la taula, que, entre tot son mes de setanta milia lliuras; y vaja recullint poch a poch los trentins y moneda de or" (24 Maig 1630) (n. 1965).

L'or quedava estroncat en 1635 y també escassejà l'argent. Com a mida profitosa per la circulació fiduciaria, obtingué la Ciutat dels Diputats que ingressés en la Taula lo diner dels drets que li anavan entregant sos colectors.

(1963) "La ciutat de Gerona havia tramés a la cort vn Jurat eo syndich de aquella Ciutat, pera oposarse y contradir e impedir lo bon succés que se hauia de sperar de nostra Embaxada" (28 Agost 1617). També lo Rey simultàniament escrivía a Barcelona estalviàs despeses y fés retornar al Conseller en cap (22 Agost 1617), puix estava a punt de despatxar-se favorablement dita petició. No hi accedí la Ciutat y la Embaxada continuà ses gestions a la Cort (*D. C. B. 1617*).

(1964) Existeix un opuscle d'En Jaume Damians, de 6 folis, sense numerar y faltats de peu d'impremta, hont se fonamenta la doctrina proteccionista segons lo sentir y la corrent del segle xvii, que es interessantíssim als estudis econòmichs (*Diversorum*, v. vii, f. 245).

(1965) A. 1630 (15 Juliol). Són donades 10,000 lliures al Mestre de la seca per "fabricar sous y Reals cathalans y après de fabricats los lliurarà en dita Taula ahont se lin tornarà a lliurar altra tanta quantitat" (*D. C. B. 1630*).

Lo Monarca, faltat de diner, després de pretendre, en 1620, exigir a Barcelona lo quint de les imposicions (veja-s p. 632 y n. 1636), estrenyé ses relacions econòmiques ab nostra Ciutat (22 Setembre 1628), obtenint, per via de préstech, 110,000 lliures (9 Octubre 1628). Quan Felip III vingué a Barcelona, en 1632, sols ne tenia rebudes 20,000 lliures, donant-li les 90,000 restants (17 Maig 1632). Oferí lo Rey, en satisfacció d'aquest dèbit, alienar de son patrimoni lo que aparegués als Consellers. Mentrestant, per pagar les pensions dels censals que la Ciutat creà, li consignà los Molins Reyals, "dret de Cops, Pes del Rey, Feus y tots altres bens y drets de la Batllia General y tota la jurisdicció de aquella, ab tots dependents y emergents, a effecte, que, dita Ciutat cobrés ditas rendas", aplicant-les a les pensions dels censals, com també a la anyal pensió del censal del rey Anfòs "y lo que sobraría de ditas rendas reyal, fos en descàrrech de la sort principal de dit dèbit".

Mala època atravessava la Ciutat per empenyar-se, quan al càrrech que ja tenia demunt de pensions passades, s'ajuntava la xifra extraordinaria dels seus deutors, que, en 17 Janer 1632, montava a 351,671 lliures (n. 1966).

Encara porfià, lo representant del Monarca, en 1634 (6 Janer), pretenent examinar los comptes de les imposicions, per cobrar-ne lo quint: en 1637 (10 Janer), bregavan, Virrey y Consellers, sobre aquest quint dels drets. La Ciutat may hi accedí, sobrevenint la famosa guerra *dels Segadors*.

En temps de guerra, les pertorbacions y problemes econòmichs se succehexen y acumulan, oferint bonich camp a llur estudi. En la dels Segadors (1640-1652) la acció directiva, a igual que en les turbacions contra Joan II, se concentrà a Barcelona. Les tropes del batalló que formà lo Principat, en 1641, li costavan 29,579 lliures mensuals, après reduhides a 25,809 lliures mensuals y finalment, a 5 Octubre 1650, a 16,000 lliures mensuals, de les que-n tocavan 6,000 a Barcelona. A les despeses extraordinaries de la guerra s'hi subvingué, com sempre, creant censals a fors més onerosos que en èpoques ordinaries. Se consignavan a antics drets, aumentats per soportar les noves càrregues a més de les velles, sempre subsistents (n. 1967). Al començar la guerra (12 Novembre 1640), la escassetat de numerari petit motivà la encunyació dels *sisens*, nova moneda de menor lley, que lo públich acullí malament. Lo *sisé* era la quarta part del reyal d'argent, tenint de valor nominal sis diners y de valor intrínsech tant sols un diner y malla. Féu pujar lo valor del or y a 10 Març 1648 se manà la recullita dels *sisens*. Y com l'or per axò seguís pujant, una disposició del Llochtinent tingué de regular lo seu for (30 Juny 1648).

Fracassada la encunyació dels sisens, cresqué la falta de numerari, a mida

(1966) Interessant relació presentada al Concell de Cent del 17 Janer 1632, està en lo *Diversorum*, v. xx, f. 171, hont se detallan tots los deutors de la Ciutat, y ab ells, lo que restava pagar-li del censal del rey Joan, consignat en les rendes d'Oristà y Goceano, 992 ll. 17 s. Devent-se-li en total: del compte ordinari, 191,524 ll. 4 s.; del compte extraordinari, 160,147 lliures.

(1967) Los aumentes de drets venen ja iniciats en 1640 y 1642, y van continuant-se posteriorment.

que-ls apremis de la guerra exigiren majors sacrificis. A 10 Janer 1652 determinà lo Concell de Cent subvenir-hi, trayent "del erari de la taula de la present Ciutat" 40.000 lliures "ab pessas de cinch", doblant-les de valor, axò es, de vint reials y contrassellant-les (n. 1968). Y a 27 Març 1652, ordenà fabricar "reals de molinet de plata a la ley del real de vuyt mexicà", portant "la effigie del cap de nostre Rey que Deu guarde", "valent quiscun dells deu reals" (n. 1969). Los que s'han trobat duhen la llegenda *Barcino Civitas Obsessa*.

Assolí, en 1652, Barcelona, la situació econòmica més crítica. Des de mitjans del 1651, que la peste delmà de tal manera la població, que, a Juliol 1652, havían mort 36.000 persones (d'elles 30.000 eran barcelonins), quedant en la Ciutat 14.435 habitants. No sols mancaren los aliments per les persones (conseqüència del estret setge dels castellans), sí que també la palla, en tant que los cavalls morían o serviren d'alimentació. La animositat no mancava als defenedors, rebutjant dos grans atachs del enemich los díes 7 y 14 de Setembre. A la manifestació pública dels vehins demanant pa (29 Setembre) y a la nova de que la Diputació havia fet la pau a Manresa, Barcelona determinà pactar una honrosa capitulació (12 Octubre 1652).

Persistí lo conflicte monetari en 1653, quan la Ciutat tingué de liquidar per mija d'una sèrie d'operacions diferents, com anirèm veient, los desastres de la guerra. Los Consellers procediren a la recullita dels *sisens*, reduhint-los a diner y malla (7 Abril 1653), donant un diner y mitg de nova moneda per cada *sisé*, fins a 30 Juny 1653, y cambiant-se aximeteix les altres monedes (n. 1970). Axò representà a la administració comunal una pèrdua de 83.518 lliures 19 sous. Tres medis proposava la Junta de Monedes, a 18 Maig 1653, per solucionar la crisi fiduciaria y "per la satisfacció dels creadors y conseruació del credit de la taula y banch" (n. 1971). Cap d'ells adoptà la Ciutat, allar-

(1968) A. 1652 (10 Janer).—En conformitat ab la deliberació de la Setzena de la Seca, s'acordà donar doble valor, axò es, de vint reials a 40.000 lliures en peces de cinch, "tornant aquelles a recobrar en tot temps al mateix preu; y pera que se coneguen las pessas de cinch que la Ciutat aurà de recobrar a dit preu de vint reals, ab dit vot y parer de dita Junta de Seca, se ha deliberat que dites pessas sien marcades posant a quiscuna de aquelles per marca vna effigies de sa Mag.^t", manant "a tothom generalment que dites pessas de cinch marcades ab dita marca, al dit preu de dits vint reals, quiscuna prengan y reban, que la present Ciutat en tot temps los farà bones aquelles al mateix preu" (*B. de B.* 1651-1658, f. 38). Circulan, entre los numismàtics, monedes marcades ab les barres catalanes y 1652 en la una cara y ab XX R al revers.

(1969) *B. de B.* 1651-1658, f. 48.

(1970) Les monedes obsidionals se cambiaren ab *sisens* corrents, o ab bona moneda d'or y argent, a rahó de "los trentins de just pes, a la de 17 lliures de sisens; les dobles d'Espanya de bon pes, a 16 lliures de la metexa moneda y a llur rahó los de quatre, de dos y les demés monedes de plata: per ésser lo valor que tenian les dites monedes, quan les armes del Rey entraren en la Ciutat" (Botet y Sisó: *Monedes catalanes*, v. III, p. 94).

(1971) Proposava la Junta de Monedes, a 18 Maig 1653, tres solucions al conflicte monetari: "Primo fabricar a tota pressa moneda de plata y de or y pera fer dita fabrica, sercar la massa y materia necessaria y per aquest efecte enviar vn sindich a la Ciutat de Gerona, ahont se poran trobar reals de vuyt y de quatre mexicans y dobles de hor espanyolas que son a proposit", etc. "Lo Segon medi serà crear censal a rahó de tres y mitg per cent, a las personas que tenan credits

gant-se la resolució fins que, al 9 Juny 1653, s'aprovaren altres ordinacions per la Taula y Banch, y a 24 Novembre 1653 vingué a reduhir-se a la meytat lo valor de la nova moneda.

A igual que en 1472, en 1652 acabà l'esforç econòmic y polític de la Ciutat contra del seu Monarca nadíu, per continuar lluytant en major escala contra son enemich constant y secular, la nació francesa. En operacions de guerra y manteniment de soldats per son compte, gastà Barcelona, del 1653 al 1660, unes 830,772 lliures (n. 1972). Se veurà la manera d'operar de la Ciutat en les èpoques calamitoses, ab lo que diu la *Manifestación* del 1697, al explicar com obtingué 379,500 lliures de plata, en Març 1653. Sigué la operació tan ruïnosa, que, la obtenció de 129,500 lliures de plata, que la Ciutat devia entregar a diferents particulars, li costaren 647,500 lliures. Podrà haver-se exagerat la xifra; però de totes maneres gravita en lo fons d'aquesta asseveració, la existencia d'operacions financieres a fors més que excessius.

Lo 20 Novembre 1653 se féu lo *Redreç de la Taula y Banch* (n. 1973), que comença: "Primo: pera poder arribar al fi ques desija de tornar lo credit de taula y banch en son pristino estat y assó no puga esser, sens que los qui tindran credits en ells sen pugan valer a ses voluntats com de antes"; s'establiren 22 disposicions, quin esperit es com segueix (n. 1974):

en la taula y banch y voldrán dexar-los a for de censal a dita rahó", etc. "Lo tercer medi es representar a sa Mag.t... de ordenar, quant enuie conducta de moneda per las pagas de son Real exercit, sia posada la moneda que enviarà, en la taula de la present Ciutat, a fi y effecte que la Ciutat sen pugue valer per la fabrica de la moneda que ha començada fer, offerint dita Ciutat que de la moneda anirà fabricant pagarà los dits depositos que faràn de dita conducta ab puntualitat", etc.

(1972) Lo conexement d'aquesta xifra lo devèm a la obra feta ab ocasió del setge dels francesos del 1697, titulada *Manifestación en que se publican muchos y relevantes servicios y nobles hechos con que ha servido á sus Señores Reyes la Excma. ciudad de Barcelona* (2.ª edició del 1794). Dos tercios d'infanteria espanyola de 500 hòmens, creats a 18 Octubre 1652, li costaren 61,409 lliures.—Febrer y Març 1653, per un préstech al Rey per socors del exercit, despengué 429,670 lliures.—Setembre 1653, un *tercio* de 500 hòmens per socórrer a Gerona, 13,645 ll.—24 Juliol 1654, un *tercio* de 500 hòmens per socórrer a Puigcerdà y Vich, 13,225 ll.—16 Octubre 1654, per recobrar a Solsona, 30,000 ll.—Juny 1655, *tercio* de 500 hòmens per socórrer Castelló d'Empories y altres operacions, 24,618 ll.—Socors de 7,403 quarteres de forment, valent 27,251 ll.—Juliol 1656, *tercio* de 200 hòmens durant tres anys, 110,281 ll.—Agost 1657, *tercio* de 450 hòmens, 15,359 ll.—15 Setembre 1657, una *coronela* de 1,000 infants, 24,005 ll.—Juliol 1658, altres 200 infants, 5,157 ll.—26 Març 1659, pròrroga del *tercio* del 1656, 36,150 ll.—De 1652 a 1660, per acomodament dels soldats, llits, mantes, oli, llenya, etc., dintre Barcelona, 40,000 lliures.

(1973) *D. C. B.* 1653-1654, v. sense foliar.

(1974) Al mitg de tantes despeses extraordinaries com motivà la guerra dels Segadors, lo Clavari disposà de tots los diners que trobà en les diferents administracions, y girà quantitats d'un compte a altre, "venint a faltar despres per lo que estaua destinat aquell comte" y gastant la Ciutat "alló que no podia ni ere seu propri, sino dels particulars, lo que ha causat suportarne los treballs que experimentam". Se convingué en que sols tingués tres comptes en la Taula: de forments, de carns y general de la administració municipal, cloent-se los comptes dels llibres vells. Fôu primer proposat que la Ciutat se quedàs a censal los diners presos de la Taula y Banch, al 4 per 100, "si voldrán dexarlos". Quan lo conflicte dels sisens, n'hi havian allí de depositats a menor valor del temps de fer la conversió. També los utilisà la Ciutat. D'aquí, donchs, que-s proposàs ésser de justícia bonificar ab major interès a aquells ciutadans, ja prou perjudicats, establint-se que: "Los créditos dels sisens depositats a diner y malla" "per quant son estats rebaxats"

Montavan los dèbits de lo que la Ciutat manlevà a la Taula y Banch, a 4.800.000 escuts, y lo que havia pres a censal aquell any 1653, a 1.300.000 escuts. Abdues sumes, al 3 per 100, representavan 172.000 lliures. Afegint aquestes quantitats a lo que devia del 1643 en amunt, sumava 5.058.390 lliures. Se cregué lo més convenient retornar-les en 15 anys, quedant-se sols la Ciutat ab lo deute dels censals anteriors al 1643, quals pensions montavan a 25,108 lliures. Cada semestre devia entregar-se la trentena part del dèbit, y juntat ab la despesa ordinaria, feya indispensables cada any 389,243 lliures, permetent les entrades ordinaries pagar anyalment 187,243 lliures. Dels censals creats del 1640 al 1643, se-n rebaxà l'interès fins al 3½ per 100; los anteriors al 1640 no-s tocavan; los del 1650 al 1654, a rahó del 3 per 100 (n. 1975). També se regularen les *Llibransas de la seca*, que ara sols treballava per la Ciutat.

La operació d'exugar lo dèficit, fôu, com sempre, crexent los drets durant 15 anys. Lo ví claret, blanch y ayguardent, se pujà en 10 reyls més per càrrega; les entrades y exides de mercaderies, que tributavan, en 1653, sís diners per lliura, foren crescudes a un sou; la draperia, que pagava dos reyls "per cada vintiquatrè y al respecte los demés", se carregà a deu reyls cada vintiquatrè. Se proposà arrendar los drets d'entrades y exides, ayguardent y tabach, ab tal que l'arrendatari y ningú més, pogués vendre dels dos derrers.

Concertada, ab los acreedors censalistes, la reforma dels censals, en 1653, quedaren disminuïts en les respectives pensions: los creats del 1643 al 1650, que sumavan a 336,749 ll., y les pensions a 16,887 ll. 9 s., reduhits, importaren, al 3½ per 100, 11,787 ll. 4 s., beneficiant-se la Ciutat 5,101 ll. 5 s. Los censals del 1650 al 1653, de preu 224,344 ll. y qual pensió, al 5 per 100, era de 11,217 ll. 4 s., reduhits a rahó de 3 per 100, importaren 6,730 ll. y 6 s., beneficiant-se 4,486 ll. 18 s. Del 22 Novembre 1653 al 30 Juny 1663, s'esmersaren diversos censals, qual preu fôu de 246,815 ll. 16 s. 8 d., y les pensions, 12,340 ll. 15 s. 10 d. També, per rahó del acort del 1653, foren esmersats, al 4 per 100, per esglesies, causes pías, etc., censals que importaren 354,275 ll. y l'interès 14,171 lliures 1 sou 9 diners.

"sien preses a censal al cinch per cent si voldran dexarles". No s'acceptà aquesta solució al ésser proposada.

(1975) Aquesta diversitat de censals manlevats a diferents temps y a mólt diferent interès, segons un balanç del 30 Octubre 1653, estavan constituïts per les partides següents:

	<i>Interessos</i>	<i>Capital</i>
1.er Censos abans del 1640, al 5 per 100.	317 ll. 6 s. 2 d.	6,346 ll.
2.on Censos abans del 1640, al 4 per 100.	14,015 "	350,375 "
3.er Censos abans del 1640, al 4 1/2 per 100.	2,901 " 7 " 6 "	64,475 "
4.rt Censos fins lo 1641, al 5 per 100.	6,838 "	136,760 "
5.nt Durant la guerra la Ciutat prengué al 5 per 100, en 1644, per valor de 37,289 lliures; en 1645, per 45,220 ll.; en 1646, per 43,940 ll.; en 1647, per 43,300 ll.; en 1649, per 90,800 ll.; en 1650, per 26,220 ll.; en 1651, per 28,274 ll.; en 1652, per 131,280 ll.; en 1653, per 10,790 ll. En total feren 561,113 lliures, representant de pensions 28,055 lliures 12 sous.		

Tots los procediments del 1653 per nivellar l'erari municipal y exugar son fort dèficit, fracassaren.

En 30 Juny 1656, "vehent la Ciutat que no podie pagar ab quinze anys lo debit de compte vell, com pensaue, perque sols hauie fet vn repartiment ab ques donaue tres per cent del compte vell y sis per cent del compte de sisé reduhit, ques feu ab deliberatió de 13 de Abril 1654, de la qual encara no gosaren tots los acreadors", revocà "lo poder esmersar a rahó de quatre per cent y axís, sens tocar als esmersos fets, se deliberà que del compte vell se fessen sols dos differentias en los smersos fahedors, donant facultat de ferlos tots, ço es", les partides entrades del 1 Abril 1651 al 1 Juny 1653, a 1 ½ per 100, y totes les anteriors al 1 Abril 1651, al 2 per 100, exceptuats los sisens reduhits, que sempre eran dexats al 5 per 100. Donant per resultat esmersar censals per capital de 44,450 ll. y interessos 889 ll., a rahó del 2 per 100, y 1.345,934 ll. al 1 ½ per 100, important interessos 20,189 lliures.

Separadament d'aquestes operacions, per diferents motius, la Ciutat prengué en aquests anys altres censals a fors diferents, montant llurs pensions 2,000 ll. Finalment, la Ciutat corretgí l'acort del 30 Juny 1656 ab ses deliberacions de 15 Agost 1660, 1 Juliol 1661 y 8 Juliol 1662, decretant "que tots los censals (excepte los de sisens reduhits y los que, resta per resta, eren esmersats de dèbits d'abans del any 1640), tant de causas pias, Iglesias, dots, com qualseuols altres, fossen reduhits en esta forma: ço es", al 3 per 100 los del 1644 al 1647, al 2 per 100 los del 1648 al 1650 y al 1 ½ per 100 los del 1651 al 1653, regint en avant, com a únich, lo derrer interès. Reducció no acceptada per tots los acreadors (n. 1976).

Vé la pau dels Pyrinèus, tan funesta per Catalunya (7 Novembre 1659), y en les negociacions subsegüents li tocà altre sacrifici al erari barceloní: veure

(1976) "Aquesta reducció, encara que es estava proposada per la Ciutat, no la han acceptada los acreadors, perque son molt poch los que se son conformats ab ella, crehent que la Ciutat los pot pagar sens reducció, y alguns dells han intentadas causas per possessoris y altrament y molts de altres cobran les pensions atrassadas, en las quals, segons la deliberatió del consell de cent de 8 Juliol 1662, no te lloch, ni se posà en execució, fins a la penió del any 1661".

"De tot lo sobredit se segueix que la Ciutat de Barcelona sens fer reducció alguna estaue obligada a les següents prestacions:

Per censos	317 ll. 6 s. 2 d.
Per censals a rahó 4 per cent	14,015 "
Per censals a rahó 4 y 1/2 per cent... ..	2,901 " 7 " 6 "
Per censals a rahó 5 per 100 fins l'any 1641	6,838 "
Per censals a rahó 5 per 100 fins al Octubre 1653... ..	28,055 " 12 "
Per censals de sisens reduhits	12,340 " 15 " 10 "
Per censals de 4 per 100 despres del any 1653	14,171 " 1 " 9 "
Per censals a 2 per 100	880 " 3 " 6 "
Per censals a 1 1/2 per 100	20,189 " 8 " 4 "
Per censals per specials deliberacions	2,000 "

Juntas summan ... 101,717 ll. 15 s. 1 d."

Per les reduccions establertes aquestes pensions se rebaxaren a 75,596 lliures 1 sou 8 diners.

anulades no poques obligacions concretes per particulars subjectes a la obediència del Rey de França (1662). Li representà perdre 725,000 ll. (n. 1977). Així es que sempre acreix lo deute de Barcelona, la que arribà a un estat com may s'hagués vist igual. En 1663 s'indican no poques solucions per exugar son deute, manifestant-se los criteris econòmichs llavors dominants (n. 1978), esdevenint, per dit concepte, interessants a nostre estudi (n. 1979).

(1977) Pretenian los francesos, en 1662, que devian anular-se les obligacions concretes per persones particulars que vivian sots la obediència del Rey de França, pretextant haver-se tractat axò en la pau d'Irún, si bé en les capitulacions no s'expressava, "y habiéndose practicado este punto, se sirvió Su Magestad á los 12 de Enero de 1662, escribir a la Ciudad pidiéndole la anulación de dichas obligaciones, con pretexto de que dependia de ello el beneficio universal de la paz; y aunque la Ciudad representó a Su Magestad los ahogos en que se hallaba, con tantas deudas, y para satisfacer a ellas, era preciso valerse de sus efectos", accedi al sacrifici que se li demanà (*Manifestación en que se publican muchos y relevantes servicios*, etc., 2.ª edició, 1704, p. 57).

(1978) Lo resultat dels treballs d'aquesta Junta està en los dos escrits titolats *Modo y forma de redució de censals al igual valor de la moneda del temps del contracte y creació de censals, conforme lo paper*, etc., del 7 Juliol 1663, lo qual paper es un *Breu y substancial discurs acerca dels censals y debits de la Ciutat* (D. C. B. 1663, fs. 105 y 135).

(1979) La primera reforma proposada per alçar lo crèdit comunal, en 1663, sigué reduhir los empleats de Casa la Ciutat y los salaris llurs y "moderar los gastos superfluos de la Ciutat". Respecte als oficials de la Casa, deya lo dictamen que ja en 17 Janer 1661 s'arreglà l'abús dels empleats supernumeraris y de gracia, no havent medi de rebaxar los salaris ni disminuir lo nombre dels oficials, "perque son la major part per priuilegis als quals no pot tocar la Ciutat y son tots molt necessaris". La regulació dels "gastos superfluos" la suposavan regulada en lo possible al senyalar-los-hi un límit de 16,000 lliures. Figurava com altra solució proposada, vendre les baronies "ab pretest que posades en mà particular, valdrian molt y que no son de utilitat alguna", rebutjant-lo per ésser de poch valer, tenint-ne sols les jurisdiccions, y sería mal vist de la corona que les hi donà. També fôu indicat cobrar "los debits ques diu son molts milanars", objectant-se que "en primer lloch, tots los debits del temps de les turbacions per cosas tocants a Guerra, que son molts, están cedits per la Ciutat y posats en ma de Sa Mag.t, ab deliberació del Consell de cent als 24 Janer 1662, en execució del tractat de pau y repetits ordens de Sa Mag.t; després, molts de aquestos debits que restan, son emprestits fets a Sa Mag.t, als hospitals de la present Ciutat, y altres persones, de qui nos pot recuperar, y finalment, los demes debits están implicats ab plets, sobrechiments y altres aueriguations, que, de si son llargas y moltíssims de aquestos debits, o son tant antics que nos troban, ni successors, ni bens dels deutors, o son de gent que notoriament no tenen que pagar. Axi que, de aquest medi, pot resultar poquíssima utilitat". S'ideà la reducció d'alguns censals per cambi de valor de la moneda, com també no pagar als qui negocijaren ab la compra de sisens o de compte vell. Veritable agiotatge que-s tractà de combatre rudament y val la pena de conèxer: "Altre medi se ha placticat y es estat dir, que los que han comprat partidas de comte vell o de sisens reduhits, o de altres, a rahó de trenta per cent de sisens reduhits y deu per cent los demés y despres ho han esmersat a censal, que tant solament cobren a rahó de sinch per cent del que han pagat y no en la forma que han esmersat, judicantse que en assò nos fà perjudici a ningú sino sols euitar vna negociació tant danyosa a la Ciutat". Se desetjà per la dificultat de saber la veritat de tots. Fôu altre projecte fer talla o colecta entre los ciutadans pera fer cada any una suma considerable y amortisar los censals. Diu que may s'ha pogut posar en execució "per la dificultat de la taxatió y exactió y per altres moltes causes", "y may la ciutat ha trobat altre modo pera poder pagar sas obligacions ni collectar quantitats, ques estat per via de impositions y drets y axí no apar se puga vuy placticar aquest modo". "Altre medi se ha donat y es estat augmentar los drets y impositions sobre mercaderias y altres coses", lo qual se dexà córrer per no creure possible "que los ciutadans pugan suportar major càrrega de la que actualment suportan y patexen y la experientia ha mostrat que per ser tant carregats los drets se fan molts fraus y se procuran mes exemptions y no per aumentarlos valen mes". "Los medis que se hauian donats del distret del tabaco y ayguardent y de relleuar del pà alguna onsa a benefici de la Ciutat, per ara nos poden aplicar a la solució de les pensions de censals y altres carrechs anuals per estar destinats en seruey de sa Mag.t per las fortifications de las fronteras per pagar les sinquanta milia lliures que la Ciutat ha promes". En cambi, un dels remeys proposats que s'acceptava en principi, a despit de les dificultatats que oferia, era

Lo Concell de Cent del 7 de Juliol de 1663 classificà en tres conceptes los dèbits de la Ciutat: 1.er Los procehidors de la reducció feta dels sisens, montant 83,518 lliures, reduhits a rahó del 5 per 100, se necessitaràn al any 4,175 lliures. 2.^{on} Los dèbits consignats en lo llibre de pòsits, procedents de "lluicions de vendes y altres partides a solta", que pujavan a 708,815 lliures, que la Ciutat no pot fer sinó "carregàrselas de censal, ço es, lo terç a rahó del 5 per 100, segons la intenció que se ha donada", fent de pensió 11,813 lliures al any. 3.er Lo dèbit resultant dels llibres de Taula y Banch, quim descobert era de 1.222,517 lliures, respecte del que deyan no tenir "altra forma, la Ciutat, pera pagarlo, que, encarregarsel a censal, a rahó de hu y mitg per cent", important en pensió 15,337 lliures. Total del deute, 2.014,851 lliures.

Del present estudi ne resultava que la Ciutat, en 1663, tenia de pagar anyalment 154.756 lliures (n. 1980). Sos havers montavan a unes 114,462 lliures, xifra susceptible d'augment si podia cobrar atrassos d'importancia, com los censals del rey Anfòs y algún altre. D'aquí, donchs, que lo balanç fós de

mirar "en los llibres de taula y banch y se averiguòs las personas que han tret ab moneda comptant lo quels era degut de compte vell y sels fassa restituhir tot lo que sobra del valor del compte vell al compte nou".

"Medis que proposa la Ciutat de Barcelona" per cobrir lo seu dèficit, que era de 40,000 lliures anyals: Fer cesar les fleques y carniceries subrepticament establertes durant la guerra, ab lo que y ab una imposició major y moderada a les carns, donaria unes 10,000 lliures". Aprés "fer distret del sucre y de les tauernas, arrendant aquestos distrets ab preu cert al sucre y al vi quiscun any y conuertir lo que procehiria de dits arrendaments, en paga dels càrrechs ordinaris" (*distret* equival a monopoli o estancament). Tercer: "rebaxar los censals esmersats y disposar que los que se han de esmersar, sien a menor for del que fins ara se ha proposat", justificant-là "considerada la desigualtat de la moneda y la alteració que ha tinguda y las calamitats dels temps obligan a dits acreadors a ques conformen a vna moderada reducció de censals, que varia segons la època de sa creació, pujant lo que guanyaria la Ciutat ab la reducció 31,364 lliures, y si-s reduhían los censals de les esglesies guanyaria 33,135 lliures. De manera que ab aquest medi y lo *distret* de carniceries y fleques (10,000 lliures) y ab los del sucre y tavernes "poria assegurar la paga de tot lo que deu anyalment". Quart medi: reduhir "tots los censals, hagut respecte al valor de la moneda als temps dels contractes y que despres se paguen al for de tres y mitg per cent tots". "Aquesta reducció apar molt rigorosa, encara que sia conforme a justicia y la Ciutat desitjaria donar consuelo a sos acreadors si possible li ere".

Per últim quedava per resoldre la manera de satisfer les pensions enderrerides, per les que devia Barcelona 250,000 lliures, no trobant més solució "o que los acreadors ne remetessen part de aquelles, o que lo procehit del tabaco y ayguardent finits los tres anys que stan destinats per lo seruey de Sa Mag.^t se conuertissen en paga de dites pensions ab electió de sort, en la forma que aparexerà".

Lo Concell de Cent de 9 Juliol 1663 rebutjà "estancar los destrets de sucre y tauernas".

(1980) "Memorial del que ha de menester la Ciutat de Barcelona quiscun any per pagar los censals y demés carrechs anuals, segons las reduccions fins ara proposades.

Primo per censals esmersats	75,596 ll.	1 s. 8 d.
2. ^o per consumir lo compte vell, ço es per los sisens reduhits a rahó de 5 per 100 y los altres a rahó de 1 y 1/2 per 100 ...	33,160 "	17 " 7 "
Tertio per lo Salari dels officials y Studi general	30,000 "	
4. ^o per gasto extraordinari quiscun any	16,000 "	

Tots junts *summan* ... .. 154,756 ll. 19 s. 3 d."

40,944 lliures de dèficit anyal, al que s'havien d'afegir les pensions enderreries, que montavan a 250,000 lliures (n. 1981).

Lo mal estat del erari comunal no fôu òbice per donar-li altra sangria ab l'aument de molts salaris d'empleats de la Ciutat, segons mostrarà l'adjunt estat comparatiu dels augmentes acordats en 1553, 1567, 1588 y 1663. May, per axò, com en 1663, podia presentar-se una oportunitat tan gran per l'aument de salaris, per atravesar-se a Barcelona forta crisis obrera. Hi intervingueren com a mitjancers los Consellers en 1660, y per evitar debats, sancionaren una nova tarifa per la descàrrega de mercaderies (n. 1982). En 1663, la Ciutat pujà los salaris dels empleats y los Consellers s'hi assignaren una bona part.

	1553	1567	1588	1663		1553	1567	1588	1663
Consellers (cinch o sis) (n. 1983) . . .	200 ll.	250 ll.	250 ll.	800 ll.	Arxiuer Mercader de la Taula . . .	50 ll.	100 ll.	130 ll.	—
Obrers (dos) . . .	35 ll. 10	35 ll. 10	150 »	150 »	Arxiuer Notari de la Taula	50 »	100 »	150 »	—
Clavari	70 ll.	110 ll.	200 »	200 »	Síndich	50 »	80 »	120 »	300 ll.
Advocats ordinaris (dos)	50 »	80 »	100 »	100 »	Sotsíndich	40 »	60 »	80 »	200 »
Advocats extraordinaris (dos) . . .	—	Remunerables	100 »	—	Tauler ciutadà . . .	100 »	175 »	230 »	215 »
Escrivà Major . . .	140 »	200 ll.	350 »	350 »	Tauler mercader . .	100 »	175 »	200 »	215 »
Ajudant d' Escrivà Major (2 en 1663).	50 »	100 »	240 »	240 »	Guardes de Montjuich (dos o un).	31 »	31 »	50 »	80 »
Racional Mercader.	80 »	140 »	240 »	240 »	Guarda de Mongat.	22 »	22 »	50 »	—
Segon Ajudant d' Escrivà Major . . .	50 »	100 »	240 »	—	Administrador de les Places	20 »	20 »	50 »	50 »
Escrivà de Registre . .	30 »	35 »	70 »	70 »	Sotadministrador . .	15 »	15 »	30 »	30 »
Escrivà Racional . .	60 »	100 »	150 »	240 »	Portalers (quinze) .	36 »	70 »	—	(diset) 100 ll.
Ajudant de Racional, mercader . .	60 »	70 »	150 »	200 »	Correu	40 »	50 »	80 »	—
Ajudant d' Escrivà Racional	36 »	50 »	70 »	70 »	Verguers (dos) . . .	51 ll. 10	100 »	140 »	(sis) 260 ll.
Procurador del Hospital d'En Pere Des Vilar . . .	50 »	90 »	—	—	Acompanyadors dels Consellers (tres)	—	—	130 »	—
					Romaners de la farina (tres)	(?)	70 »	—	—

(1981) «Memorial dels hàuers que te la Ciutat en 1663 per pagar als acreedors:

Arrendament dels drets principals	82,000 ll.
» del plus del ví.	15,300 »
» del pastrim	3,200 »
» de la carn de moltó	1,501 »
» del crestat y ovella	600 »
» del bou, vaca y vadella	500 »
» de la barca de Sant Boy	310 »
» de la neu	3,051 »
» del ardit de la neu	8,000 »

Total . . . 114,462 ll.»

A més hi ha a afegir l'arrendament del ancoratge, o sia, 387 lliures 10 sous, afecte a certs censals. Y les 1,100 lliures de pensió del censal del rey Anfòs, que estava en litigi, y tampoch s'hi comptan, axis com la suma que adeudava la Corona a la Ciutat, de 206,349 lliures sobre la Tresoreria de la Santa Creuada, Quarta y Excusado, del Principat, a causa d'uns emprèstits que féu la Ciutat al Rey a 1 Febrer 1653, quantitat afecta a dos pagos preferents de 334,084 lliures. S'ometen consignar les valoracions de les existencies de forments y blats per no tenir evident influencia en lo resultat econòmic.

(1982) Són d'interès los noms d'algunes mercaderies que figuren en la tarifa del 1660 (B. de B. 1658-1663, fs. 84 y 178).

(1983) Consellers de 15 ll. en 1349, a 60 ll.; en 1379, a 100; en 1530, a 150; en 1547, a 200 lliures l'any. Al Receptor de la Baillia General, a més de 25 ll. que rebia en 1588 de les 1,100 que es la pensió del censal que feya lo Rey a la Ciutat, se li assignà 1 s. 6 d. per lliura «del que quiscun any de mes de la penitio, girerà».

	1553	1567	1588	1663		1567	1588	1663
Fallers del pes de la farina (dos) . . .	(.)	45 ll.	100 ll.	—	Ajudant al llibre corrible portant la Rúbrica . . .	120 ll.	140 ll.	—
Credenser del pes de la farina. . . .	50 ll.	80 >	120 >	—	Andadors de la Taula (dos).	70 >	90 >	90 ll.
Receptor de dit pes	70 >	85 >	—	—	Bastaix ordinari de la Taula	65 >	80 >	120 >
Oficials de dit pes (dos)	—	—	—	150 ll.	Altres bastaix de la Taula . .	40 >	50 >	—
Oficials de dit pes (sis)	—	—	—	120 >	Juge de Apells	20 >	50 >	450 >
Porter del Clavari	37 ll. 10	60 >	120 >	120 >	Procurador de les Baronies.	10 >	35 >	—
Pesador de la Palla	—	5 >	25 >	25 >	Corredor de la Ciutat	30 >	30 >	—
Corredor de la Ciutat	20 ll.	30 >	30 >	—	Trompeta	3 ll. 6 d.	5 >	—
Relloger	35 >	45 >	200 >	200 >	Portalers (setze)	70 ll.	100 >	—
Guarda del baluard de Llevant	—	50 >	70 >	—	Cauquilladors (tres o dos)	—	100 >	100 >
Guarda del baluard de Mitjorn	—	36 >	50 >	—	Artillers (set)	10 ll. 4	15 >	—
Mestre de les fonts.	—	10 >	15 >	15 >	Capità de la Torra del Llobregat	80 ll.	100 >	—
Cònsols de Llotja (dos)	65 ll.	80 >	130 >	450 >	Guardes de la Torra del Llobregat (tres)	60 >	70 >	—
Cònsol del Pont	—	15 >	25 >	450 >	Credensers, receptors y guardes del dret Nou (5 de 1. ^a , 3 de 2. ^a y 1 de 3. ^a)	—	—	250 >
Receptor del Pès del Rey	50 >	100 >	—	—	Bastaix de la Duana	—	50 >	—
Credenser de dit Pes	40 >	90 >	—	—	Credenser dels forments.	Remuoc-raci	—	150 >
Andador de dit Pès	20 >	40 >	—	—	Monicioner o maiordom de les monicions	—	225 >	—
Guardes de Mar (quatre)	11 >	11 >	—	—	Credenser de les monicions	—	80 >	—
Credenser o llibreter de les franqueses de les carns dels <i>eclesiàstichs</i>	50 >	60 >	80 >	—	Vuytena dels forments. . . .	20 ll.	49 >	—
Guardes de dites franqueses (dos).	32 >	42 >	60 >	—	Campaneta de les ànimes . .	Remuoc-raci	30 >	—
Credenser del cabessatge	55 >	90 >	100 >	100 >	Capdeguaytes (2dos)	—	60 >	160 >
Receptor del cabessatge	70 >	100 >	110 >	100 >	Universitat literaria (totes les despeses) . . .	—	—	(n 1984)
Pesadors de les carnsalades (dos)	18 >	25 >	30 >	—	Insaculacions y salaris de habilitadors . . .	—	—	4.360 >
Credensers del dret del vi (tres)	55 >	90 >	120 >	160 >	Regent lo llibre dels forments	—	—	1.300 >
Receptors de dit dret (tres)	80 >	100 >	120 >	160 >	Arxiuers (dos)	—	—	160 >
Credenser de les franqueses del vi dels <i>eclesiàstichs</i>	30 >	60 >	70 >	—	Albaraner de les franqueses.	—	—	240 >
Escrivà del Sagramental	7 ll. 10	12 >	12 >	—	Credenser de la Taula	—	—	70 >
Administradors del Hospital des Vilar (dos)	9 ll.	20 >	—	—	Administrador del Banch	—	—	180 >
Escrivà de les obres	30 >	40 >	100 >	100 >	Portant lo llibre primer Major del Banch . . .	—	—	200 >
Portant lo llibre corrible de la Taula	—	240 >	300 >	300 >	Portant lo llibre primer del Banch y Taula de compte vell.	—	—	300 >
Notari del Manual de la Taula	—	200 >	250 >	250 >	Notari del llibre segon del Banch	—	—	250 >
Portant lo llibre de dipòsits	—	200 >	220 >	220 >	Notari dels llibres de taula y banch de compte vell.	—	—	222 >
Caxer de la Taula	—	200 >	240 >	240 >	Caxer del Banch	—	—	240 >
Regonexedor de Monedes	—	150 >	180 >	180 >	Credenser del Banch.	—	—	180 >
					Bastaix del Banch.	—	—	130 >
					Per la Visita gasta la Ciutat.	—	—	360 >
					Citger	—	—	200 >
					Palloler	—	—	200 >
					Oficials del dret del peix (dos)	—	—	150 >
					Oficials del dret del peix (un)	—	—	130 >
					Pesadors de llenya a la mar (tres)	—	—	80 >
					Pesadors de llenya a terra (dos)	—	—	60 >
					Guarda del port.	—	—	100 >
					Mestre del Corralet	—	—	100 >
					Porter de la Duana.	—	—	60 >
					Pesadors del Mostasaf (quatre)	—	—	200 >
					Porter del Mostasaf	—	—	25 >
					Censos per a diversos beneficiats	—	—	130 >
					Musica dels cegos a les procesons	—	—	140 >
					Mossos dels portals (dos)	—	—	140 >

«Item te de manester la present ciutat (1663) vns anys ab altres per pagar surogats axí per rahó de consellers que son oficials de la Ciutat y altres malalts y alguna ocasió per mort de algun conseller, hauerse de fer noua extractió y la present Ciutat hauer de pagar dos salaris que es poch mes o menos 1000 ll.» (Quedan en blanch los salaris dels *Corredor, Cabo Mestre y trompetes, y Campaneta de les ànimes*).—La administració de la Seca era separada de totes les altres, y may sos oficials constan en les nòmines dels empleats de la Ciutat. Tracta de salaris dels oficials de la Seca en 1496, y altres detalls d'ordre interior, lo *Diversorum*, v. 1, fs. 194 y 197.

(1984) *Misses* als quatre ordres mendicats que les deyen en 1588 en la Capella de la Ciutat, a rahó de 2 s.—*Misses de Santa Eulalia*, dita en la seva Capella, a rahó de 2 s., eran 40 ll. quiscun dels ordres.—«Guarda de la Ciutat y citges y mesures y descarregadors y portalers de la Duana y altres oficials y ministres de la Duana», se-ls remeté a decisió de la Vuytena dels Forments.—*Eastoner de Morbo*, se remeté també sa decisió a la Vuytena del Morbo.

Lo malestar econòmic creix sempre, en la segona meytat del segle XVII, al preparar-se la total ruïna de Barcelona. Lo séu deute esdevé inaguantable. Sovintejan los plans econòmichs, may donats com a definitius y que apenes resolts en una forma són de nou modificats. Si alguna vegada s'abaxan los drets, tornan aviat a pujar-se. Lo constant estat de guerra ab França ocasionava aquesta pertorbació. En 1668 imposaren drets sobre lo pà, ví y carn en lo Territori (23 Janer y 21 Març), augmentant los del ví, farina, peix y oli, etc.

La constant preocupació financiera de la reducció dels censals, havia ja cessat per virtut de la concordia estipulada, en 1669, ab los acreedors del compte antich, pagant-los-hi la meytat de les pensions y la altra meytat anant-la extingint paulatinament (n. 1985). Llavors se digué que existia una

---

(1985) Los censalistes, en la oposició que feren al criteri de la Ciutat, en 16 Octubre 1670, consignavan que la Ciutat havia fet «en dies passats» una concordia ab los «acreedors del compte vell de taula y banch, pagant a aquells per medi de venda y creatió de censal, la qual concordia per aliuio de V. S. fonch ajustada de manera que a dits acreadors sols se pagàs la meytat de la pensió y de la altra meytat se fés lluhitió y extinció de dits censals als acreadors, es assaber, que la sort dictaria». Però se manifesta que la Ciutat sospengué practicar-ho, «ab pretest, segons se diu, de que los preus de las primitivas vendas de dits censals, son estats girats a aquells, ab la solita clàusula per altres tantas rebudas de comptants de les quals se vol inferir suspita que semblants quantitats serian estades compradas de las personas qui giraren, digueren y scrigueren aquelles, a dits Valleri y demes, a rahó de deu lliures per centenar, o de trenta per cent en les sisens reduhits, y que en aqueix cap no tindrie V. S. obligació de restituir y pagar sino sols les deu o trenta lliures respectiue per centenar, quant se faria la lluhició o pagament del preu per tenir lloch, segons se pretèn, las disposicions de la lley *Per diuersas* y de la lley *Ab Anastasio*, etc. *Mandati*». «Y nos pot dubtar que la Ciutat de Barcelona, per lo menos desdel mes de Abril 1653 fins vuy sempre es estada reputada per debitora de difficil exactió y que ha causats molts dubtes si pagaria los debits de compte vell y de sisens reduhits. En tant que hauentse pres en certa ocasió, lo medi de pagar trenta per cent per medi de encarregament de censal, estigueren llarchs anys los acreadors, que ni aqueix medi de cobrar tant diminutament y ab tal forma pogueren abassar per hauerlo suspés la mateixa Ciutat y altrament per hauer donat per assentat lo Real Senat de Cathalunya, en moltas y differentes sententias, que la Ciutat, non erat soluendo. Y lo que en assó lleua tota difficultat es la experiencia per la qual se veu que dita Ciutat may ha pogut pagar enterament dits comptes o debits respectiue als acreadors, puix al principi donaué sols deu lliures a bon compte; despres lo tres per cent, despres trenta per cent ab esmerç de censal en fauor de alguns y no indistinctament en fauor de tots com dalt se ha dit y finalment ha fet una concordia per la qual sols paga la meytat de la penitio dels trenta per cent». Referent al argument d'haver lucrat excesive al comprar censals dels antichs tenedors, deya lo recurs dels censalistes: «Ajustas a las sobreditas rahons que encara que y hagues alguna persona, lo ques nega, que hagués comprat a deu per cent, no vindrie a cobrar de la Ciutat de Barcelona trenta per cent, com se presum, puix ab la meytat de las pencions ques dexan de pagar se quitan los censals ab ques venen a quitar ab los diners dels matexos acreadors y axí haguda rahó de la dilació que donan dits acreadors sols vindrian a beneficiar cinch lliures sobre lo que haurian pagat y no vint, com se vol fer entendre, corrent encara ab aqueixa modicitat de lucro, la contingencia si la Ciutat continuarà en pagar o no. Molts altras rahons se offerexan que venen a demostrar com la resolució, per la reuocatio de la qual se suplica, seria contra tota equitat y bona política: es la primera, que si V. S. perseuera en la deliberació que se ha presa serca de ditas estas cosas, haurà de sustentar V. S. infinits plets (vn dels quals ha comensat ja lo suplicant) que per cada hu dels acreadors que V. S. enten esser compresos en lo vot tindrà sas rahons fundadas y specials, perque V. S. sie condemnada en pagarli enterament son credit», etc. Se retreya una sentencia recayguda en la controversia o plet que menava Jaume Cortada «ab ques diu que encara que y hagués alguns acrehedors que ab mòdich preu haguessen comprat alguns dels debits de V. S. de banch y taula de compte vell, sels hauria de permetrer la ganancia encara que fos considerable, per la contingencia, perill y difficultat de la cobranza, la qual se es experimentada bastantment ab las moltas rebaxas que V. S. ha fet». Se diu que la nova resolució pertorbarà «per los molts

forta especulació d'alguns capitalistes, a costa dels primers acreedors de la Ciutat, puix havían adquirit dits crèdits per sumes mòdiques, si bé simulant en los contractes quantitats majors. Lo Concell rebutjà regonèxer llurs tractes (13 Desembre 1669), y ab la amenaça d'anular aquestes especulacions, aprofitar-se-n, y pagar-los-hi solzament lo que ells n'haguessen donat (n. 1986). Entre averiguacions, duptes y consultes d'avocats, se passaren fins l'any 1671, tenint al enfront la ruda oposició dels interessats. Lo Concell de Cent estava escudat ab un dictamen dels jurisconsults: però tals plets se menaren contra la Ciutat y tanta despesa aquests li ocasionavan (puix cap acreedor acceptà los comptes onerosos, ni menys refer ab diners a la Ciutat les diferències que se li demanavan), que, per evitar «que la present Ciutat supporte molts gastos y sobre tot que se dilate lo medi prengué de la concordia en 1668 per desaogo de sas obligacions», cridaren a concell molta gent entesa en negocis financers. Lo Concell cambià d'orientació, proposant la suspensió

contractes quey ha fets sobre dits censals», y altre conseqüència del acort municipal, serà que lo possessor d'un censal «que en lo càs de la lluhició no se li dona sino la tercera part de allò que ha pensat adquirir ab son contracte, seria forsos recorregués per rahó de euicció o altrament, a les persones de ma de les quals hauria adquirit dits censals». Demanava la instancia «suspender la deliberació sobredita y fer las lluhicions als extrets en la forma pactada y conuiguda» (*D. C. B. 1670*).

(1986) Acordà lo Concell de Cent, a 13 Desembre 1669, «que las cessions y girades de partidas y polissas de compte vell de Taula y Banch fetes per los Acreadors, que estauen en los llibres continuats, a altres personas que han pagat per ellas quantitats mòdicas, com es 30 per 100 de sisens reduhits y 10 per 100 dels altres, son simulades y fetes ab ànimo de lucrar lo cessionari, major quantitat de la que ha efectiuament pagada, y que per consegüent la Ciutat de Barcelona tant solament te obligació de pagar als dits cessionaris a qui se son girades las partidas o pòlissas, la quantitat que real y efectiuament constarà hauer pagat», y que en los que son per esmerçar «se prenga lo esmerç segons la quantitat que se haurà pagat efectiuament y que lo mateix se entenga quant lo Acreador no ha fet la cessió y girada del credit que tenia en dita Taula y Banch per módich preu, sino també en lo cap que lo mateix acreador ha esmersat lo censal y després lo ha venut a módich preu, perque se deu també reduhir al que real y efectiuament ha pagat lo comprador, com mes largament en dit vot se conté». Encarregada a quatre notaris la investigació dels llibres de la Taula y Banch per averiguar quals eran aquestes partidas simulades, lo Concell de Cent manà deturassen llur gestió (16 Octubre 1670), designant-se una comissió de jurisconsults per dictaminar sobre la utilitat de la labor que realisavan aquells notaris (24 Novembre 1670). Ab lo dictamen favorable a dit treball se manà continuar-lo (7 Setembre 1671). Es aquest dictament, ahont los lletrats estudian y rahonan tots los punts de vista de la qüestió, financiera y jurídicament, un interessant treball doctrinal. Allí-s deya que devian «individuar les causes y rahons com son entrats los diners al acreador». També lo Concell féu dictaminar a dits advocats «si las pencions cobrades per los acreadors censalistes de la present Ciutat, cobrades per aquells de vns y altres censals, han de cedir en disminutió y descàrrech del preu del tal censal» (*D. C. B. 1671, f. 137*). Se vingué a una fórmula de concordia sobre los censals «que los preus de aquells o part de ells, son de qualitat viciada y venen compresos» en los dictàmens dels Advocats del 1671 y 1672: «Que, donant per ben cobrades totes les pencions de dits censals fins lo die present y no hauent rahó de compensatió alguna de aquelles», se fés des d'ara una reducció «dels que seràn de qualitat viciada», axò es, los de sisens reduhits a 30 lliures per 100 lliures, y los de compte vell a 10 lliures per 100 lliures, «y reduhides les pencions degudes als dits respectiue fors, sels vage pagant mitja pentió de sos respectiue censals al for que seràn reduhits». Solució de concordia que-s completà ab la amortisació anyal dels censals. De la suma a axò destinada se-n faria tres parts, una per los censals quins tenedors condonassen les pencions atrassades «y les altres dos per la extracció general dels demés censals» (20 Desembre 1672). Assenyala lo desitg que hi havia de liquidar ab la Ciutat y la desconfiança ab sa administració, lo gran nombre de censals condonats que aparexen en la primera amortisació (*D. C. B. 1673, f. 22*).

de les causes incoades, mentres se discorrián noves bases de concordia. Aquestes resultaren a gust de tots (26 Maig 1673), consentint-se reduccions, mes no retornant cap de les pensions per ells cobrades. Així se terminà una controversia laboriosa. La Ciutat no-n tragué gran ventatja, puix en salaris d'advocats, plets, etc., se fongueren bona part dels beneficis, que la reducció dels censals li havia de facilitar.

Un dèficit de 6,000 lliures, procehidor de la administració general de la Ciutat, en 1692, sols se pogué exugar ab nova encunyació de reyalets, utilitzant algunes barres d'argent recòndites en lo séu erari. Per més que s'estudiaren determinades colectes y se cercà suprimir despeses (n. 1987), res se féu, creyent que lo dèficit tornaria a repetir-se en exercicis successius. Lo Virrey hi lucrà, facilitant metall per aquests batiments, ja que son tor era més baix que la moneda espanyola que rebia per paga del exèrcit. Així, en 1695 (6 y 12 Janer), vengué a la Ciutat 8,700 «pessas de vuyt ditas de las columnas» (segurament plata americana), cobrant-ne 30 sous la unça.

La crisis barcelonina anà perpetuant-se. S'ajuntaren als dèficits administratius los continuats sacrificis de la Ciutat per defensar-se de la invasió francesa. Un escrit dels Consellers, fet en 1697, any de la presa de Barcelona, recapitula continuades despeses de guerra, les quals, del 1663 al 1697, arribavan a 1.651,381 lliures (n. 1988). Y encara podèm agregar-hi les ocasionades

(1987) Per dictaminar la manera de «fornir lo compte de General Administració», que dexava fort dèficit, lo Concell de Cent nomenà una Junta (6 Octubre 1692), y mentres s'estudiava lo séu dictamen, fôu necessari pagar a alguns acreeadors, posant mà a 6,000 lliures del compte de les carns. Per la reintegració de dites 6,000 lliures no aparegué, en 14 Maig 1693, medi més expedit que «fer fabricar Ralets de tota la plata que te en lo Arari reseruantse las onse mil pessas de vuit de pes fort ques troban en ell, de la qual fabrica se judica ne beneficiarà V. Exª quantitat considerable: perque encara que es veritat, que, ab los 4637 m. 46 $\frac{2}{4}$ de Plata que en Tortugas, Barras y Riells son en lo Arari, te V. Exª poch benefici, per estarli a 31 s. 9 la onsa; pero com, en virtut de la deliberació presa per V. Exª a 6 de Dbr^e 92, passasen los Ex^{ms} Señors Concellers, junta de Taula y Banch y Personas, a comprar a 28 s. 6 d. onsa, 3440 m^e 26 de Plata bona per fer dits Ralets y en esta auent fet lo compte per menor, se troba aueri de benefici 4472 ll. 8. s. per costarli tres sous y tres, menos cada onsa que la que tenia y ab lo que se presum aueri de benefici ab los dits 4637 m. 46 $\frac{2}{4}$, dempres de ser aquells fabricats, ab poca diferencia podrà V. Exª remplasar ditas 6000 ll. al compte de carns». En quant a la cobrança dels dèbits de més de deu anys enllà, segons memorial format en 1688, «an trobat auerni molts de pagats, altres ab litigis y los mes que son morts los principals debitors y sas fianças y que se necessita de moltissima averiguació y llarch temps per poderne V. Exª cobrar alguna cosa». Quant a «auariguar las pensions y mitjas pensions dels sensos y sensals, que, actualment paga la present Ciutat per veure si aquellas son meno- que la cantitat que V. Exª destina cada un any per dit efecte per poder, si acàs sobra alguna cosa, aplicarho en lo sdeuendid al compe de General Administració o altre, apar deuria V. Exª manar fer uns nous capbreus dels sensals y sensos que vuy paga la present Ciutat y també un llibre apart dels sensals lluits y que no son acabadas de pagar las pensions, qual temps de sa llució se debian als censalistes, en lo qual se age de posar lo credit que vuy cada hu de aquells te quantra de V. Exª y axí que se anirà pagant, tinga obligació lo oficial dels capbreus, darne debit en cada compte respectivament». Lo Concell féu capbreuar les pensions dels censals y també procurà cobrar deutes atrassats. Lo doctor Miquel Grimosachs votà perque fós «observada la ordinació que disposa, nos puga pagar los salaris ais Mag. Clavaris, que primer no fasse constar dels debits haurà cobrats y de las diligencias haurà fetas en la cobrança de aquells». La nova encunyació aparegué en Setembre 1693 (*D. C. B. 1693*, fs. 133, 199 y 235).

(1988) Los sacrificis pecuniaris que realisà Barcelona del 1663 al 1697, son: a 17 Març 1663, contribuí ab 50,000 lliures a les fortificacions de fronteres; del 5 Juliol 1667 al 12 Juliol 1668, un *tercio*

en lo setge del 1697 y la subsegüent contribució de 20,000 franchs pagada per la Ciutat a les victorioses tropes franceses (n. 1989).

de 300 hòmens d'infanteria li costà 29,058 ll.; a 20 Agost 1667, contribuí ab altres 50,000 ll. a les fortificacions del Principat; del 15 Octubre 1673 al 4 Març 1679, que-s publicà la pau ab França, pagà un *tercio* de 500 hòmens, costant-li 198,833 ll.; a 6 Maig 1675, envià un *tercio* de 400 hòmens a defendre Gerona dels francesos, qual despesa fôu de 41,672 ll.; a 4 Maig 1678, assetjada Puigcerdà, a més del *tercio* que ja servia en la guerra, ne féu altre de 700 hòmens, pagant per ell 21,958 ll.; en 1684, servi ab un *tercio* de 500 hòmens, que li costaren 33,886 ll., y per defendre Gerona ne formà un altre de 500 hòmens més, qual despesa fôu de 47,500 ll., y encara posant-se, en 1684, l'exèrcit francès devant de Barcelona, servi ab una *Coronelía* de 4,000 hòmens, que li costà, ab los armaments marítims, 50,000 lliures; en 1689, per un *tercio* de 500 a 1,000 hòmens, fins al 18 Agost 1697, en que-s perdé Barcelona, gastà 495,945 ll.; en 1693, envià altres 600 hòmens a la defensa de Roses, costant-li 25,100 ll.; en 1685, féu tres donatius: un de 3,000 ll. per los quartels de la cavalleria de Barcelona, altre de 3,000 ll. per les fortificacions de Gerona y lo tercer de 16,500 ll. de donatiu al Rey; en 1689, un servey al Rey «para el carruage, tren y proveeduría» de 200,000 ll. y un donatiu de 16,500 ll.; en les revoltes dels «gorretes» de 1688 y 1689, gastà 5,500 ll.; en 1690, un donatiu de 60,000 ll. per l'exèrcit; en 1691, la defensió de Barcelona contra la escuadra francesa li costà 200,000 ll.; en 1692, ab la fundició de canons, gastà 9,332 lliures; en fer sis magatzems per la pólvora, 6,597 ll.; en 1694, en expropiacions de terres per examplament de murs y valls, gastà 15,000 ll.; en 1696 s'executà la fortificació estudiada en 1695 d'exemplament de valls y formació d'estrada coberta, costant més de 100,000 ll. les expropiacions; en 1697, contribuí ab 22,000 lliures per lo baluart dels Tallers. A més l'escrit consignava, com a despeses de la Ciutat, les pèrdues experimentades per los ciutadans en derrocaments de cases durant lo setge de 1697, y lo que-s gastà en aquartelament de soldats y lloguer d'edificis militars, que ometèm per no extremer les xifres. Sense aquesta partida, montavan les despeses de la Ciutat a 1.651,381 lliures (*Manifestación en que se publican muchos y relevantes servicios*, etc.) A lo que devia continuar-se les despeses del 1697, ab motiu del setge dels francesos y pèrdua de la Ciutat, omeses en la *Manifestación*.

(1989) La capitulació de Barcelona al exèrcit del Duch de Vendosme, ratificada per lo Rey de França a 9 Setembre 1697, confirmava, en lo cap. xxvi, los privilegis de la Ciutat, y deya en lo xxxv, «que los officials y soldats de la guarnició, no poguessen ser allotjats en les cases dels ciutadans». En quant a pagaments, establia que la Ciutat «restàs obligada en hauer de satisfacer y pagar tant solament als officials de la guarnició, lo mateix que antes se donava als de la guarnició Espanyola. Emperó es digna de aduertir y ponderar, que, si a estos sels donauan algunas quantitats y molt en particular als Governadors de la Plaça y fortalesa de Monjuich y a altres officials de la mateixa guarnició espanyola, era, ab circumstancia precisa, de abstenirse y fer que altres militars se abstinguessen de tenir en la present Ciutat, en son districte y en la Platja y riba del mar semblant, tauernas, Panedarias, Carnicerias y nauetarias y per la total assistència hauian de fer, per la major exacció y cobrança de la collecta dels drets de la mateixa Ciutat. Y com tot lo referit cessia en lo cas present, atès que publica y palesament se experimenta tenirse, per los de la guarnició, tant dins la present Ciutat, com fora de ella, tauernas, Carnicerias y Panedarias, se segueix, que, encara en força del disposat en lo mateix Capítol 35, restaria com resta, libre y immune la Ciutat de contribuir cosa alguna als officials de dita guarnició». Afegint-se en la acta del Concell de Cent de 22 Octubre, que «en atenció de las repetidas finesas» que havia experimentat del Duch de Vendosme «y no menos affectat obsequiosament com deu, lo major servey de sa real Magestat Christianissima, y sens atendre a las molt limitadas y casi ningunas facultats de aquella, per via de donatiu voluntari, ofereix servir la present Ciutat, per lo reffrech dels cabos, officials y soldats de la guarnició de la present Ciutat y Plaça, ab la quantitat de 12,000 franchs». Ab tal de que, acceptat dit servey, «no's puga pretendre altra cosa mes per rahó de allotjaments, contribució, drets del estat major, ni per altre causa o rahó alguna, tant per lo temps discorregut des del dia 15 de Agost proxim passat, fins vuy, com també per lo que discorrerà en auant y fins y a tant que la present Ciutat y Principat de Cat^a se trobarà baix la obediència de sa real Mag^t Christianissima y juntament, que, tant quant las reals armas de Sa Mag^{tat} ocuparán la present Ciutat, se deguen, los cabos, officials y soldats de la guarnició, abstenirse de tenir tauernas, carnisserias y flecas, tant dins la present Ciutat, com en la Platja y riba del mar y son districte y cessant de fer fraus a la collecta dels drets de la present Ciutat». Decretà Lluís de Vendosme, a 23 Octubre 1697, que «le don de 20,000 francs nest que pour trois mois, ainsi que je lay dit moy mesme a M^{rs} les députés du Conseil—qu'au moyen de cela on ne leur deman-dera plus rien, ny pour le logement des troupes ny pour lestat major — que les soldats pouront tenir

Aquest novell domini francès (Agost 1697 a 4 Janer 1698) portà fort conflicte monetari a Barcelona per cursar-hi legalment la moneda francesa. Lo séu for se relacionà ab lo de la nostra moneda, que s'abaxà de valor (n. 1990). Com la Taula devia imperiosament pagar determinats crèdits ab moneda vella, fóu axò altra pèrdua per l' Erari municipal, pujant lo perjudici a 6,852 lliures a la fi del 1697 (n. 1991). A més se devían 64,000 lliures, no disposant per pagar-les d'altra moneda que la més depreciada del públich (n. 1992).

Noves pèrdues sobrevingueren al evaquar Barcelona l'exèrcit francès. Lo Comte de Coigny, capità general de Lluís XVI, pretengué de la Ciutat altres 10,000 lliures moneda tornesa (equivalentes a 10,000 franchs y a 5,000 lliures barceloneses), per haver durat la ocupació francesa síis setmanes més del primer trimestre, en rahó del qual havia satisfet 10,000 franchs a Vendosme. D'aquesta reclamació se-n tractà en les negociacions de la pau y Carles II la acceptà com a bona y escrigué a nostra Ciutat les pagàs, qual suma li trametia separadament en lletra. Lo Concell de Cent retornà aquesta al Virrey (22 Janer 1698), declarant que tal reclamació encara se discutia: però que si se resolués en contra seva no mancaria a la seva obligació.

Carregada la Taula de moneda francesa, no hi hagué més solució que reencunyar-la ab la pèrdua subsegüent. Se feren 200,000 lliures en reyalets barcelonins de 16 a 17 diners de plata (4 Març 1698).

tauerne seulement pour eux, en payant les droits, de mesme que pour la boulangerie et la bouchure— que du reste, il sera tenu la main avec toute la seuerité possible, a ce quil ne soit fraudé aucuns droits a la porte, et quil ny aye aucuns cabaretiers ny marchands dans les baraques du port—et les dites vingt mil liures seront remises incessamment entre les mains du sr de la Gastine— a barcelone le 23 octobre 1697 — Louis de Vendosme» (*D. C. B. 1697*, fs. 290 a 295).

(1990) A 15 Setembre 1697, disposà Lluís, duch de Vendosme, de Mercoeur y d'Etamps, lloch-tinent general a Catalunya, los «preus que an de correr las doblas y rals de Vuyt de Espanya y realets de plata» barcelonins. Volia «que hajan de pendrer las doblas de or de espanya a rahó de sis lliuras, dos sous y sis, que serà en la mateixa conformitat que corran las doblas lluisas que no son de la marca nova. Y a la mateixa proporció las mitjas doblas. Que los Reals de Vuyt de Espanya corrents, los ajan de pendrer a rahó de setse reals y sis diners, que així se igualaràn als Escuts de França vells y al mateix respecte los Reals de quatre y de dos. Que los realets que vuy te fabricats la present Ciutat que vuy valan tres sous, los ajan de pendrer a rahó de tres sous y quatre diners quiscun». Los deutes antichs pagadors «ab doblas reals de vuyt o realets, contant la dobla a rahó de sinch lliuras y deu sous: los Reals de Vuyt a catorse reals: lo realet a rahó de tres sous, com han, corregut fins vuy»; los deutes novells se computarían en conformitat a la present disposició (R. 125, *Iniruso*, f. 188).

(1991) «Deu la Excma. Ciutat, la rebaixa de las partidas de diners se son pagadas per Datas a differentes personas es a saber: Doblas que han costat 6 ll. 2 s. 6, donades a 5 ll. 10 s.; Reals de 8 que han costat 32 s. 6, donats a 28 s. y Reals de plata que han costat 3 s. 4, donats per 3 s.» (*D. C. B. 1698*, f. 42).

(1992) A. 1698 (14 Janer). Entrat al erari municipal y en dita jornada existent: «61,686 ll. ab escuts blancs que han entrat a rahó 1 ll. 16 s. quiscun; 7,720 ll. 4 s. ab pessetas de dos sous entrades a rahó de 2 s. quiscun; 20 ll. 5 s. ab pessetas de 3 sous entrades a rahó 3 s. quiscuna; 1,743 ll. ab Doblas lluisas entrades a rahó 7 ll. quiscuna; 3,953 ll. 13 s. 9 ab Doblas que han entrat a rahó 6 ll. 2 s. 6, quiscuna; 32,152 ll. 5 s. ab 19,786 pessas de vuyt, entrades a rahó 1 ll. 12 s. 6 quiscuna; 1,172 ll. 3 s. 4, ab reals de plata que hem entrat a rahó 3 s. 4 quiscun; y lo restant 1 s. 3 d. ab ardots». Suman totes plegades 108,447 lliures 12 sous 4 (*D. C. B. 1698*, f. 42). La alteració monetaria per conseqüència de la ocupació francesa y lo treball que portà a la Taula tants comptes de monedes ben diferents, la manifestan los Taulers en una exposició en que demanavan un sobressòu per dit treball.

Durant l'any 1698 es major la activitat dels Consellers per resoldre la crisi econòmica. Lo Concell de Cent del 13 Juliol 1698, tractà del «atràs en ques troba la present Ciutat, tant per rahó de sas administracions, com per rahó dels acrehedors de censals y censos», y també per lo que devia de pensions atrassades y per los comptes de la Taula y del Banch. Una comissió devia estudiar lo que necessitava cada any per complir ab ses obligacions. Dictaminà al cap d'un any (30 Juny 1699), consignant los dèficits de les administracions municipals, que sumavan a 377,415 lliures (n. 1993), y los rèdits d'arrendaments, de la neu, del moll y port y fàbrica de *realets de plata*, montant a 105, 106 ll., restant debitora la Ciutat de 272,309 lliures. Les propietats de censos y censals (a més dels de ví y verema, continuats en capbreus apart) importaven 1.169,954 ll., y ses pensions anyals 55,524 ll. Les pensions atrassades de dits censos y censals, degudes fins 1698, importaven 1.054,858 ll. Segons los llibres de «comte vell» de la Taula y Banch, devia 798,838 ll. A més devia «en lo llibre de sisens reduits a diner y malla» 39,180 ll. Total de les dues partides, 838,018 ll. «Estas quantitats de comte vell les va pagant V. Ex.ª a sos acreadors, axí com las demanan, encarregàntselas V. Ex.ª o son mag^{ch} Clavari a for de censal, a rahó de hu y mitg per 100. Lo que es causa que se augmenta lo numero dels censals fa V. Ex.ª y que no si conexen tant las lluhicions que V. Ex.ª ha fet com si conexerian, sino ne entrassen de nous».

En altre ordre de comptes, s'establí que la Ciutat necessitava cada any, per ses obligacions ordinaries, 136,550 lliures, y que les entrades usuals per arrendaments de drets y propietats eran de 212,557 lliures, restant en favor del Comú 76,007 lliures, per poder-les destinar a pensions y censals.

La Ponencia dictaminant devia exposar «los medis que serian mes proporcionants per remplassar los comtes atrassats y subministrar los gastos y obligacions anuals y ordinaris». Lluny d'idear plans y projectes, que-l temps cuydava desvanèxer, la Ponencia se posà dintre la realitat y se concretà a aconsellar seny y economia als administradors municipals. Aquestes foren ses paraules: «que no han trobat medi algú per lo effecte sobredit, sino que V. Ex.ª continue son arrendament en la conformitat que està en lo dia present procurant escusar tots donatius y gastos voluntaris y suplicar a sa Divina Mag.^t nos conserve molts añs la pau, pera poderse desahogar V. Ex.ª y mantenir son credit ab sos acreadors, que es lo que deu fer V. Ex.ª per cumplir a la lley divina y humana».

(1993) Lo detall que oferian los dèficits de les administracions municipals en 30 Juny 1699, era: *Atrassos de salaris de oficials*, 8,000 ll.; la *Administració de forments* devia a la Taula 15,684 ll.; la *Administració de carns* devia a la Taula 124,607 ll.; lo *Comte de Guerra* devia 164,594 ll. En los *Atrassos de Taula y Banch* s'hi consignavan desfalchs de caxers y administradors, donant un dèficit de 64,529 ll. En aquest any 1699 ocorregué la quiebra del Banch de Barcelona per confabulació de Jaume Galvany, regent lo *Llibre Major*, y Francesch Potau, caxer, que hi dexaren un passiu de 53,249 lliures. Los Galvany sigueren funestos a la administració municipal, puix Felicià Galvany, caxer de la Taula (1665-1668), al morir li restà a deure 2,054 lliures (*D. C. B. 1699*, f. 139).

Que Deu «nos conserve molts anys la pau», deyan, en 1699, los reorganitzadors de nostra hisenda, com a únich medi de restaurar-la. Y no devia trigar gens a començar-se la pitjor de nostres guerres, hont s'acabaria la secular administració comunal de Barcelona. Sols després d'una ruina total y de canviar-se les generacions, vindrà a refer-se nostra desventurada hisenda y a entrar en noves vies de prosperitat.

Se promulgà, en 1703, un altre *Redreç* de la Taula y del Banch (n. 1994), encaminat a corretgir desordres administratius y recopilar les disposicions en diferents èpoques dictades. Se reduí a 64 capítols la nova reglamentació, imprimint-la per major fermetat.

Al començar la guerra de Successió, Barcelona formà un regiment de 1,000 hòmens, pagant-lo ab «vna partida de plata ab tortugas o barras, posada a la lliga de fer ralets» (16 Novembre 1705), a quin fi obtingué permís d'amonedar fins a 300,000 lliures (31 Desembre 1705). S'encunyà la nova moneda ab un vell encuny de Carles II, «ajuntanthi vn punt per fer lo numero de *Tercer* y posant lo any 1706» (13 Febrer 1706). També lo Monarca volgué aprofitar-se del guany de la moneda, encunyant 20,000 marchs d'argent (29 Març 1706), d'acort ab la Ciutat. Però com sense conexement d'aquesta amplià la encunyació, lo Concell de Cent, creyent-ho perjudicial, li representà com lo Monarca enagenà en favor de la Ciutat, la facultat de batre moneda de plata ab les armes d'aquesta, y que bé podia en son lloch, «manar fabricar reals de dos, de quatre o de vuyt, ab las armas reals, del pes aparexeria poderse fabricar perque passen per tots los regnes de la real corona» (5 Juny 1706). Lo Monarca no abusà del batiment, encunyant en nostra seca «sis mil reals de vuyt de moneda diuuytens de valencia» (6 Setembre 1706).

Les Corts de Barcelona del Març 1706 al 31 Març 1711, otorgaren un donatiu voluntari al Rey, pertocant-li pagar a nostra Ciutat 26,605 lliures al any, a comptar del 31 Març 1706, mentres duràs la guerra. Però nomenat Carles III emperador d'Alemanya, abans de partir, cedí als tres *Comuns* o entitats corporatives que representavan al Principat, tot son reyal patrimoni de Catalunya, pera que l'utilisassen en menesters de la guerra. Los Comuns concertaren ab la Ciutat la seva venda (n. 1995) per 160,000 lliures, realisada a 29 Desembre 1711

(1994) *Redres y ordinacions novament fetas y estatuhidas per lo Savi Concell de Cent, etc., als 30 de Abril del any 1703 concernents al Regiment de la Taula dels Comuns Deposits de dita Ciutat y Banch de aquella, etc.* (Barcelona, 1703).

(1995) En 1711, al partir de Barcelona Carles III d'Austria, oferi dexar al país «los fondos y rendas certes y fixas que vuy en lo estat present, componen son Real Patrimoni de est Principat, les que se redueixan a les que cuyda y cobra lo Receptor de la Ballia General, y las que li correspon la Generalitat de Catalunya que a poca diferencia diu importarian cada vn any, pagats los Censos y Censals, de vuyt a Deu Mil lliuras Barcelonesas, a efecte de que, transferidas ab plenitut de tots drets a favor dels tres Ex.^{ms} Comuns o del altre de ells, sian estos los que, ab son acostumat zel, disposen lo encontrar lo Capital corresponent, ja sia venent a totas passades los dits effectes o buscant sobre ells diner a censal, consignant las annuas pencions cobradoras, dels matexos productos».

La Ciutat declarà que convé precisar (considerant la hipoteca que ja tenia en les rendes de la

per lo protonotari reyal Francesch Verneda. Llavors la Ciutat adquirí «los Molins reals y parts y porcions rebia lo Rey N.º S.º en dits molins, la aygua per regar y facultat de regar de dita aygua, del dret de cops y mesuratge, del dret del Peix y ollas eo de les parts de aquell, de las zahoras, de la Plassa y altrás cosas en dit acte contengudas» (n. 1996). Quina venda s' amplià, propo-sant la Reyna cedir a tota venda y no a carta de gracia «lo Dret de Peix y lo dret de la fruyta seca, dret de lleuda de Tortosa ques collecta a Barcelona, lo dret de la mesura del Roaldó, quatre partits de renda annual que importan 52 lliures 11 sous. Y les 2,668 lliures anuals de la Generalitat» (27 Novembre 1711) (n. 1997). Per garantir als censals creats per aquesta compra, s' imposà un augment de dret de deu reyal per càrrega de ví (3 Novembre 1711).

Tingueren d' aclarir-se alguns extrems pertocants als drets enagenats per la Corona y, entre altres, la extensió donada als drets d' aygües de la Cequia Comtal, assenyalant-se-li per límit tot lo terme de Montcada y la aygua del Ripollet des que entra en dit terme. Otorgant-se a la Ciutat la primera instancia de la jurisdicció ordinària de dites aygües y dels molins (n. 1998).

La moneda barcelonina de billó remarcada experimentà tanta baixa que lo Concell de Cent confià a una Junta autònoma la seva recullida y salvació del crèdit públich. A despit de la gran despesa que significava reencunyar-la,

---

Batllia) quant podían valer y lo que representava lo de la Generalitat abans d' entendre en la seva adquisició. Les negociacions terminaren en 3 Novembre 1711, concordant-se comprar al Rey «los Molins Reals junt ab la aygua pera moldrer, la facultat per regar que S. M. posseïx eo li competeix, lo dret de cops eo de mesuratge, tant las parts que vuy percebeix S. M. en dit dret, com lo dret de lluyr y quitar eo redimir las demes parts que percebeixen diferents hereters en dit dret de cops, la facultat de concedir eo prouehir las raseras, eo la concessió, facultat y dret de mesurar tot genero de grans. Y axí mateix lo pes real y la casa que dita Batllia te en la present Ciutat y a carta de gracia las demes rendas, feus y tots altres bens y drets de la Batllia General ab tota la jurisdicció de aquella, ab tots sos dependents y emergents. Y axí mateix las 2,668 lliuras fa y presta la Generalitat». Donava la Ciutat en paga 8,000 quarteres de blat y lo deute d' altres 1,243 quarteres, equivalents a 3,730 reyal que devia Joan Meart, pagador del exèrcit britànich, lo preu de quins blats se deduhirían de les 160,000 lliures que importava la compra. Aquestes devian entregar-se dintre un any, ab interessos al 5 per 100. Al crear censals per dita suma, se sollicità diner dels Comuns Eclesiàstichs, que refusaren dexar-ne.

(1996) *D. C. B. 1712, f. 56.*

(1997) Mentres se concertava la venda dels béns del Rey al Patrimoni, un dels servidors d' aquest se n' aprofità, adjudicant-se-n petita porció mitjançant un cens irrisori anyal. En 25 Novembre 1711, Juan Descatillar, batlle general, resolgué favorablement la següent instancia, quin contingut y exposició es prou interessant: «Molt I. Sr. Desdel Moli Vell dit de la pólvora, fins al Camí Real per lo qual se va al pont de las Bigas se troba un districte de terreno, que, per la part del mitg dia afronta ab altre terreno que algun temps hi havia corralis que eran de la present Ciutat», etc., «que, antes del siti del any 1697 era Barri circuit de parets ab sa porta que treya al dit camí Real. Y com desde dit any 1697 en que lo dit barri se dirruí, en lo dit terreno no si haja fet cosa alguna, ni haja seruit ni seruesca de profit algú, Y Pau Martí mestre de casas de la Batllia General, desitja vtilarse y seruirse del sobredit terreno pera fabricari una caseta o lo que be li aparega, Per tant y altrement, a V. S. suplica, que, en atenció dels molts anys se troba seruint a la Batllia General y del molt que ha treballat en augment del Real Patrimoni com V. S. sap y es ben notori, sie de son seruey establirli a ell y als seus lo sobredit terreno, attes es del Real Patrimoni, no serueix de profit algú, ni es en perjudici de tercera persona, ans bé cedirà en profit del Real Patrimoni per lo Cens y entrada sen aurà». Se li concedí com ho demanava, cuidant de fer-se confirmar la donació en 27 Abril 1715 (*Stabilimentum B. G., C. 29, Cl. 2.ª, f. 34, A. B. R. P.*)

(1998) *D. C. B. 1712, f. 197.*

donant-li «son just e intrínsech valor» (3 Juny 1712), la Ciutat se llençà animosament a la empresa, creant censals per 200,000 lliures y garantint-los ab un «nou dret de tres diners per lliura sobre totes les mercaderias que per mar y terra» entrassen a Barcelona. Lo qual devia arrendar-se junt ab lo dret del peix y un plus del tabach, administrant los rendiments una Junta mixta formada per dos representants dels censalistes y altres dos de la Ciutat (n. 1999). La falta d'arrendataris, no sols per aquestes impositcions, sinó per les demés de la Ciutat que ara se tragueren també al encant, es síntoma de la desconfiança general en la futura sort de Barcelona, jugada a ultrança per los directores del moviment polítich.

Desitjava, lo Concell de Cent, arrendar per tres anys aquestes tres impositcions afectes a la operació financiera que devia remeyar la crisis monetaria, axís com los altres drets que agrupà en un, dihent-li *dret gros*, com referiam en la p. 676. Del *dret gros* pretenia traure-n la Ciutat 240,000 lliures per tres anys y lo donà per 230,010 lliures sols per un any. Per los tres drets derrera-ment exposats, desitjava cobrar-ne de 112,000 a 81,000 lliures per tres anys, tenint-se d'accontentar ab 30,000 lliures per un any y donant 1,000 lliures d'*axaus*. Fracassà del tot lo propòsit d'arrendar lo Pastrim y les carns (21 Juliol 1712), no comparexent ningú a donar-hi cap dita.

Realisà, la Ciutat, una operació fiduciaria, retirant los *diners pallofins*, pagant-los lo Banch a 10 sous per lliura de pes (6 Agost 1712). Los diners *remarcats* devian ésser presos per dos diners, y en lo mercat se depreciaren molt, fent créixer la angustiosa situació econòmica del 1713. Los tres Comuns aplegats (Diputació, Ciutat y Braç Militar), desitjavan diners a tota costa per mantenir la lluyta. No s'acceptà una proposta d'encunyar moneda de billó, «abatent los diners remarcats, viciats y demés de exa especie», cercant lo guany en la lliga. Tampoch s'acceptà lo fabricar 150,000 ó 200,000 lliures «de alguna especial moneda, que, ab poch cost se li donàs vna estimació que excedís de son intrínsech valor y pogués servir durant la present vrgencia; ab la intelligencia que cessat lo bloqueig deuria luego recullirse aquella» (2000) (18 Febrer 1714), per ésser de llarga execució y conceptuar massa perjudicials los batiments de moneda baxa. A més de que, ab la major quantitat de numerrari, pujarian los preus dels queviures. Altre medi proposat y també rebutjat, fóu apelar a «la capitació o donatiu dels ciutadans o habitants de Barcelona, fent una tatxa segons los bens existents que cada hu de ells gozan, comprenent a tots los individus dels tres Braços». Lo medi de suplir la falta de diner efectiu en que molts ciutadans estavan a causa del bloqueig, recabant d'ells debitoris que signassen tots los de la familia y ab aytals documents garantir

(1999) *D. C. B. 1712*, fs. 135, 141 y 146.

(2000) Es molt curiosa la relació de la nova moneda *emblanquida* que-s proposava fabricar, donant-se interessants detalls de fabricació y comercials, que ometèm (*D. C. B. 1714*, fs. 69 y 70).

los censals creats, tampoch fôu acceptat, per estimar dificultosa la colecta, «com també perque no redundàs esta en un vegtigal perpetuo si N.º S.º no alsaue sa diuina mà del gran Càstich quens amenassa». Acudint-se, com sempre, al únich procediment de castigar les imposicions, crear més censals per valor de 100,000 lliures y donar com a *finca segura* part de la imposició del ví, axò es, garantint-se ab ella als nous acreedors (19 Febrer 1714) (2001).

Seguí tractant, la Junta de Moneda, de batre-n de nova, donant-li tot lo major valor intrínsech possible, sense may poder-ho realisar. Llavors se reduhí lo for dels diners remarcats, treyant-los-hi son desmèrit. Determinant «sien abatuts tots los diners remarcats segons lo valor de dos diners sels ha donat, quedant aquells corrents solament per lo valor de vn diner». Emperò se recolliren al for de dos diners, segons lo compromís contret per la Ciutat, y mitjançant certes condicions (2002).

A mida que les operacions del setge contra Barcelona avançavan, la seva situació econòmica esdevenia insostenible. La Generalitat, apuradíssima per atendre a les despeses de la guerra, sols possehía, en Març del 1714, unes 20,000 lliures depositades en la Taula y Banch. Reclamà la seva entrega als Consellers «o be donar la mà en practicar los medis ideats, o be sia seruida, la present Ciutat, assumirse y encarregar-se lo abast y prouisió de ditas tropas fins a conseguir lo lauro del feliz exit», etc. (18 Març 1714).

Lo Concell de Cent se trobà sense «diner prompte per satisfer» dites 20,000 lliures, tenint d'atendre a tants altres crèdits de ciutadans. Tampoch veyà manera d'ajudar a la Diputació fent donar més diners als barcelonins, puix se regonexia «obligada als ciutadans, per los prestamos que ab diner y dife-

---

(2001) A. 1714 (Febrer). Com a procediment millor per conjurar la peremptoria falta de diners de la Ciutat, cregué lo Concell de Cent «encontrar forma, com, sens alterar las Gabellas que te imposadas la present Ciutat, se trobàs finca segura que facilitàs als ques troban ab partida de diner, lo deixar a la present Ciutat fins a la quantitat de Cent Milia lliures, que es la Menor que per la subvenció de las necessitats que de present, mes urgexen, son menester. Considerant que quedan ja extenuats los eraris y emoluments de la present Ciutat, cansats y exhaustos los naturals ab los donatius voluntaris que han contribuit y no encontrarse ja ahont recorrer no posant ma al or y plata de las Iglesias. Y que no es just se arribe a tant deplorable medi, quant se pot trobar algun camí per obviarse». Acordant «se desmembrassen vint reals dels coranta sinch reals ques troban imposats per V. Exª sobre cada càrrega de ví claret y al respecte dels demás vins, vinagre y aiguardents y que estos los haguessen de pagar no sols los seculars pero y també los ecclesiastichs y exempts, tant seculars com regulars ques troban y trobaràn en la present Ciutat y consignar esta imposició als acreedors que dexaràn las ditas Cent Milia lliures», ab tal «que lo diner resultarà de dita imposició se emplee solament en pagar a dits acreedors en aquella conformitat que ab ells se acordarà; tant respecte dels capitals com de vn moderat interés de sinch per cent per any desdel dia del desembols fins al del recobro del capital» (D. C. B. 1714, fs. 69 a 74).

(2002) Les condicions posades per lo cambi dels diners remarcats, foren: que passat lo terme de 30 dies se pagàs la meytat del valor de les quantitats recullides y per la altra meytat se creàs censal, ab obligació del que produhirà l'arrendament a axò assignat. No arribant a 50 lliures la suma entregada per cada particular, se-ls hi pagaria la meytat passat un any. Que la Taula y Banch tampoch pogués admetre dipòsits del diner remarcats, sinó es per valor d'un diner. Se senyalà deu dies de terme per entregar los diners al cambi.

rents generos, li han subministrat, sens esperança de prompta satisfacció, vltra dels donatius voluntaris, que, axí comuns com particulars, li han graciosament franquejat per subvenció de la Guerra. Y lo pijor es hauer consebut una vniuersal desconfiança per no haver tingut effecte moltes de las promesas sels han fet per la satisfacció, y no esperar lo per ara, a causa de ser tant gran lo consum, que tenintlo molts per immoderat, lo consideran de poch o ningun vtil, ates especialment lo desproporcionat del gasto al numero dels soldats y de estos al de sos officials». Al fons d'aquestes paraules hi gravita formidable desconfiança en la administració pública y abusos palmaris en la organisació militar. Tot axò venia a pesar en lo presupost nacional, des d'ara a càrrech de la Ciutat. Puix la Vintiquatrena de Guerra, d'acort ab los Consellers, proposaren al Concell de Cent, y aquest ho acceptà, que Barcelona carregàs ab la manutenció de les tropes en defecte de la Diputació. Esperant recobrar més tart lo que avençaria per tal concepte (20 Març 1714). La Ciutat tingué de manllevar 300,000 lliures «ab especial obligació e hypoteca de dos lliuras sobre quiscuna carrega de ví claret separats dels quaranta sinch reals que vuy paga quiscuna carrega de ví y al respecte sobre dels demes vins, vinagre y ayguarudent y de altres qualseuols havers de la present Ciutat, donant y concedint a dita Junta de 24na de Guerra y personas a ella asociadas, facultat y poder, sens derogació alguna de altres facultats y poders a la dita Junta de 24^a de Guerra donadas y concedidas», per posar en execució altres medis, a fí d'obtenir dites 300,000 lliures (24 Març). Lo Conseller según, Salvador Felú de la Penya, s'encarregà de manllevar-les a censal y també «per manllevar a censal per lo remplàs de Taula y Banch». La operació se realisà, donant en hipoteca los aumentes de les dues lliures al ví, de tres diners per lliura del dret y del plus al tabach y al dret del peix (24 y 25 Abril 1714) (2003).

La penuria y sacrificis de Barcelona en los derrers mesos del setge, foren sots tots punts de vista imponderables. Per desgracia no-n tenim detallat conexement. Ja en lo mes d'Abril 1714 faltà la caritat ciutadana als malalts del Hospital. Apurant los pochos recursos que li quedavan, se trobà al entrar les tropes borbòniques (11 Setembre 1714), endeutada y empobrida, convertits molts edificis en runes y entregada a la administració personal del Rey, qui la féu governar per un Intendent, juntament ab uns Administradors nomenats de Rey al Ordre y que actuaren del 16 Setembre 1714, al 5 Desembre 1718. Aquests inventariaren los diners existents al Banch y Taula (16 y 18 Octubre 1714), pagant los deutes comunals ab càrrech a ells y també al Erari Municipal, si es que allí restava alguna cosa al perdre la Ciutat sos drets y imposicions que passaren a la Corona. La ruina econòmica de la Ciutat corregué al

---

(2003) La derrera acta del Concell Municipal es del 19 Agost 1714 y en ella no hi ha res consignat de comptes (*D. C. B. 1714*).

ensemps que la ruina política; les pèrdues dels barcelonins esdevenen per tots istils incalculables y mitg segle se passarà ans de reposar-se y prosperar.

La Taula de cambi actuà com a Taula de comuns dipòsits, fins a mitjans del segle XIX. En son edifici s'hi instal·là la Caixa d'Estalvis o Monte-pío (17 Març 1844), que encara funciona en la plaça de Sant Jaume.

A 12 Janer 1715 s'atrevenen los Administradors a escriure al Superintendent dels Reials Exèrcits, Patiño, per manifestar-li lo «estat en que se troba la present Casa de la Ciutat, exausta de medis y del tot y altrament per los motius, causas y rahons expressades» (2004) que són del major interès. Li demanavan a Patiño intercedís ab lo Rey perque la Ciutat tingués manera d'atendre a lo més peremptori, puix posats tots los séus recursos a mans de la Corona, no podia sufragar les despeses de les cases de beneficencia, reparar los edificis municipals arrunats per les bombes, efectuar compres de blats ab ventatja, subvencionar processons y funcions religioses, etc. Solicitant, al ensemps, se-ls rellevàs d'amoblar les cases dels oficials de la milicia, qual obligació may fóu de la Ciutat (2005). Deyan que havían reduhit extraordinariamente lo nombre dels séus oficials, divent-los-hi molts salaris. Penuria pública, al present agravada ab la pobresa general dels ciutadans que tingueren confiscats los séus béns y ab la absoluta decadencia del comerç y de la industria que, com es sapigut, se simultanejan ab la pèrdua de nostres llibertats polítiques.

Ab lo famós Decret de Nova Planta de la Reyal Audiencia de Catalunya, restà aquesta entitat com a autoritat suprema que devía governar lo Principat sots les ordres immediates del Monarca (16 Janer 1716). Dit està que los privi-

(2004) *Deliberacions dels Administradors 1714-1718*, fs. 11 y 16.

(2005) A. 1715 (12 Janer). Lletra dels Administradors de la Ciutat al superintendent Patiño, encaminada a «poner en inteligencia de V. S. el estado y estrechès en que se hallan». Explican com, donada la penuria de Barcelona, havian començat per «limitar los oficiales de que se sirve al numero mas preciso segun las vrgencias y decoro de su empleo, á quienes, por la mayor parte, se les debe el salario de sus incumbencias. Siendo no pocos los gastos peculiares de la Casa, son tambien considerables los de Obras publicas que todos los dias ocurren, en el reparo de las oficinas de la Ciudad, como son el Matarero, Pescateria, Corrales de Ganado, disponer linternas para los quarteles de la Tropa y otras vrgentes, a que es indispensable acudir, como y tambien el restablecimiento de las fuentes y reparar los aqueductos de las calles y Plaças publicas, cuya incumbencia y gasto ha corrido siempre a cargo de la Ciudad. Hállanse tambien con la pesada carga de hauer de discurrir expedientes para el abasto de las publicas panaderias, que, aunque hasta el presente, su actividad ha procurado que no faltase esta tan necesaria prouision á sus moradores, llegan ya a términos, que, careciendo totalmente de medios, no puede suprir el discurso el remplazo del dispendio que motiua la falta de dinero efectivo para prevenir con ventaja y á su tiempo, las compras de granos y demás prouisiones necessarias». També diu ésser obligació de la Ciutat atendre als hospitals, «sintiendo no poder facilitar con promptos socorros los consuelos que continuamente solicitan, mayormente en la presente conjuntura, que son tan viuas las instancias, como son los Conuentos de Arrepentidas, Pobres Huerfanos y Misericordia. Son repetidos los gastos que mensualmente ocurren en las cassas de los primeros Gefes, con la órden de proueer aquellas de camas y otras alajas, á que nuestra reuerente atencion nunca se ha resistido, siendo assi que no era del cargo de esta Ciudad abastezer cassas, si solamente el Governador, en nombre de cierta persona, se le davan al mes 200 libras». Diu haver cessat pagar processons y festes religioses. Li demanan intercedís ab lo Rey, «reconociendo que todos los medios de que podia valerse este común, están en manos de su Mag^d» (*Lletres dels Administradors 1714-1718*, f. 11).

legis de la heroyca Barcelona quedavan abolerts, com ho havia fet lo propri Monarca ab les poblacions més adictes a la seva persona, de que n' es Alacant mostra palesa. Barcelona devia governar-se per un Corregidor, dos llochtinents lletrats y vintiquatre regidors: totes les seves rendes y imposicions estavan en mans del Intendent y sa vida econòmica depenjava de lo que bonament li volgués concedir la Corona.

Una nova pèrdua experimentaren los barcelonins ab la reducció dels ardots, decretada a 15 Juliol 1718, verificant-se en síx baxes consecutives, una cada mes, la darrera a 15 Janer 1719. Lo R. D. de 1 Octubre 1718 abolí la moneda catalana per circular-ne altra general a tota Espanya, dividida en quartos, maravedisos y xavos, fabricada a Castella, tancant-se la seca de Barcelona (2006). A 12 Janer 1719, s'ordenava cessar en son curs legal «la Moneda de Vellon de dineros de Cruz de Aragon (*croats*) ya estén cerrados y sellados en papeletas, ó ya hayan corrido sueltos en qualquiera parte del Principado; Y assi mismo Mandamos que cesse y acabe desde el mismo dia el curso y vso de los Dineros pequeños de Cathaluña, fabricados en tiempo del Gobierno intrusso, cuyas dos especies de Moneda desde luego declaramos abatidas, reprobadas y prohibidas por su Magestad». Se donavan 60 dies per cambiar-la en lo Banch de Barcelona (2007). Fóu lo resultat d'aquesta conversió la pèrdua de les dues terceres parts de la moneda, venint a fer créixer la pobresa general de la Ciutat.

Mentrestant lo Monarca entengué que devia regularisar la situació econòmica de Barcelona y dictà la Rey al Cèdula de Dotació (16 Setembre 1718), hont se senyalavan per menut les seves despeses, quins càrrechs devían subsistir y quals suprimir-se (2008). Se consignava al Corregidor un salari de 22,000 reyls; al séu *alcalde* del Criminal, 5,500 reyls; al *alcalde* del Civil, 3,300 reyls, y a quiscún dels vintiquatre regidors y al Síndich, 3,211 reyls 26 maravedisos anyals.

La Cèdula de Dotació transpirava la nova vida econòmica de Barcelona, en la etapa històrica iniciada. Vida de miseria y mesquinesa que no havia de fer prosperar a la Ciutat proscripta y odiada. Per donar-ne idea retraurèm la consignació del article 31 de 72,939 reyls 6 maravedisos per l'arbrat de la Rambla, llums de sèu per los quartels, neteja y reparacions d'empedrats, trompetes de la Ciutat, oli y demés material per lo rellotge públich, lloguers dels escorxadors, impremta, llenya, carbó, manteniment de les fonts, mines y conduccions d'aygua, obres en la Casa de la Ciutat, forns del pastrim, escorxadors, corrals y altres edificis públics, despeses de secretaría y paper sellat.

Pujava aquest pressupost municipal borbònich (que no era altra cosa la Cèdula de Dotació) a la suma de 449,403 reyls 18 maravedisos Les despeses

(2006) Mateu Bruguera: *Història del memorable sitio y buqueo de Barcelona*, v. II, ps. 505 y 522.

(2007) *Dietaris del 1718 al 1721*, doc. n. 8.

(2008) La publica íntegra Mateu Bruguera ab molts altres decrets d'aquesta època (v. II, p. 516).

estaven distribuïdes en 52 articles, facultant-se a la Ciutat per destinar, lo que en elles hi economisàs, a augmentar la pobre assignació del referit article 31.

Segle XVI. - Porta del Renaxement

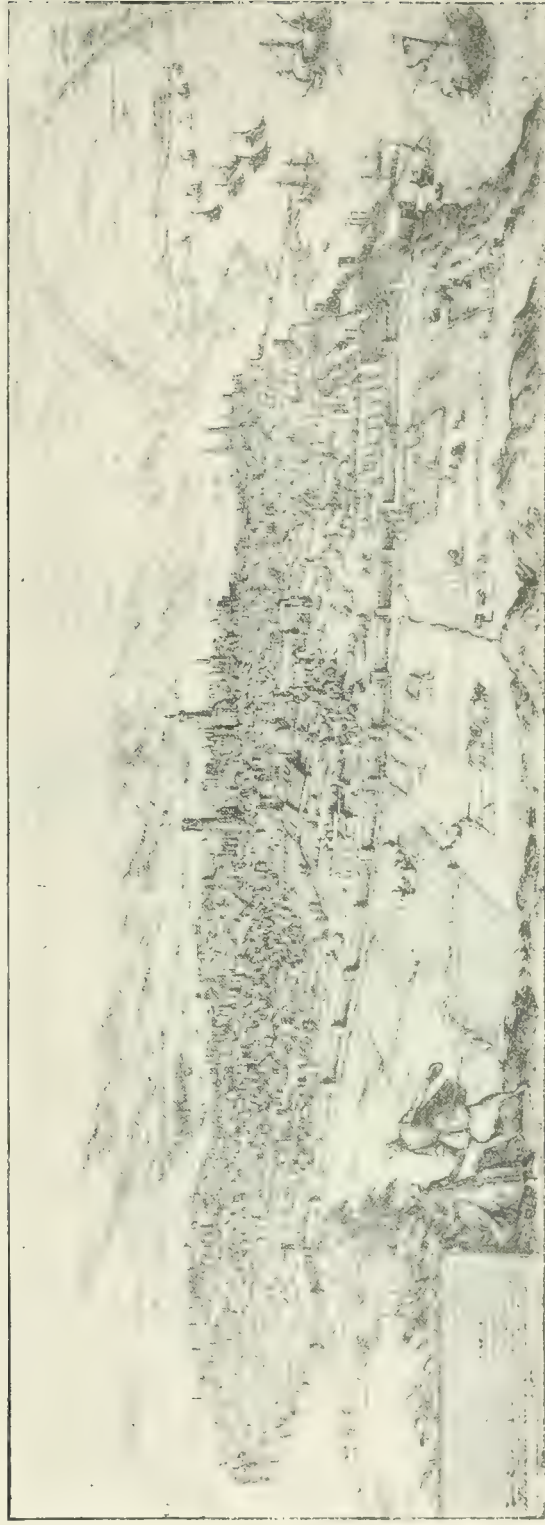
Obrada en 1517 per Mossèn Gralla en sa casa de la Porta-ferrixa, desapareguda al fer lo carrer del Duch de la Victoria

La manera de formar-se los 449,403 reys, vé determinada en los tres articles següents: Article 54 del arrendament de la neu, única imposició dexada a la Ciutat, calculada a 86,685 reys 18 maravedisos, que-n pagà l'arrendatari en 1717. Art. 55, les rendes de Flix y la Palma, barca de Sant Boy y alguns censos evaluats en 26,764 reys 24 maravedisos. Art. 56 y los restants, 335,953 reys 10 maravedisos, que devía pagar-los l'erari reyal de lo que li produhían los drets y rendes municipals a ell incorporats. No tardaren a incumplirse aquestes normes administratives, de tal manera que, en 1738, la Corona devía a la Ciutat més de 100,000 lliures, trobant-se

aquesta en la major penuria y no podent atendre a les més indispensables obres públiques.

No hi ha perque dir que a la gran pertorbació y ruina ocasionada per les guerres darrerres, s'hi afegí la anèmia d'una tan miserable existencia. No era possible que del lloch li sorgís, a la malaventurada Ciutat, la menor font de prosperitat ni engrandiment, si los temps no cambiavan.

VISTA general de BARCELONA en 1572

Publicada por Braun y Hohenberg en *Civitates orbis Terrarum* (Colonia 1575). La legenda que conté en sa part esquerra, es la següent:

BARCINO que vulgo Barcelona dicitur, vrb̄s est apud Hispanos celeberrima, mediterranei maris littus, situ nobilitate miramque antiquitatem refullet. A Romanis in Hispaniam transgressi: Facient a dicta. Multis dem seculis cum diuerse exterarum nationum manus, sese per Hispanias effunderent, hanc etiam vrb̄em, inter alias solo asparunt, que promde vasta persecuerant, donec eam noui molele iterum instaurarent, ac veteri illi redditi nomine Barcinonem versus appellarent. Durat etiam nunc hæc nostra tempestas, inter vrb̄is appendices, vestigium veterum murorum neque magnorum sanè, neque spatiosorum, quæ diu situm factura, que construxerat Hamular, constat eos in ambitu tantum quatuor habuisse portas, turribus vicinas, in quibus celature quedam erantur spærum acertes equitum bubulorum quibus veterum nonnulli signitheari pacem arbitrantur, alii laborem et exercitationem que omnium humanorum bonorum habetate instrumenta. Vsq̄ adeo veto ateta et promota sunt ædificia, que priores muros engunt ut caput hæc esse ceperit et nunc etiam sit Catalonia, vnaque sit ex palæstronibus antiquis amplexibus, Hæc Fortianus de Campo.

Moviment urbà modern

(1516-1854)

Bona fama de la urbe barcelonina, segons escriptors antics.—Esforsos dels Consellers en prò de la seva bellesa.—Continúan los censos essent rêmora al progrès urbà.—La art gòtica y lo Renaxement.—Renòm adquirit per nostres alberchs.—Cases notables en lo segle xvi.—Lo palàu del Lloch-tinent.—Les cases de la Generalitat y de la Ciutat són examplades y reformades.—Les gàrgoles ornamentant los alberchs.—Retrocés artístich en les cases del segle xvii.—S'introduhexen los enguixats, les voltes de les escales y los balcons.—Les cases ab volades.—Llur desaparició en lo segle xviii.—Empedraments y clàvegueres.—La gran ornamentació externa dels esgrafats en los edificis particulars.—Tornan a establir-se convents dintre la Ciutat (1553-1717).—La Vilanova o Arrabal y la Vilavella al segle xvii.—Evolució progressiva de la Rambla.—Plà de la Boqueria.—Desapareixen carrerons inútils y ampliació d'algunes vies (segles xvi y xvii).—Les piràmides del Angel (1616), de Santa Eularia (1670) y de la Concepció (1706-1714).—Derrocament de molts carrers en la Ribera per construir la Ciutadela (1717).—Pobresa en los alberchs.—Campanyes contra les voltes y les gelosies.—Miradors.—Capelletes; limitades en lo segle xviii, prohibides (1823) y restablertes.—Millores en les vies públiques.—Formació de la Barceloneta (1755).—Nous carrers al Arrabal (1783-1808).—Modificació en les aliniacions.—Barroquisme y neo-classicisme.—Edificis y cases notables en lo segle xviii.—Millores urbanes del 1814 al 1820.—Passeigs de Barcelona fins al 1854.—Lo *Plà de Palacio* (1820-1848).—Nous carrers de *Fernando* (1824-1842), Jaume I (1849) y Princesa (1853).—Decadencia arquitectònica (1820-1850).—L'estuch en les façanes.—Fonts monumentals.—Monuments als reys Carles IV (sols començat, 1802-1809), Ferràn IV (1829-1835) y Ferràn II (provisional, 1850), a les víctimes de Manresa del 1847 y al famós almirall Galceràn Marquet (1849).—Derrocament de les muralles (1854).

La historia del desenrotllament urbà de Barcelona, presenta quatre períodes molt marcats: lo de la construcció de les muralles del segle III; lo de la construcció de les muralles dels segles XIII y XIV; lo del derrocament de les muralles, en 1854, y lo de la agregació dels pobles colindants en 1897. L'ordre senyalat fins ara al desenrotllament urbà, l'havèm supeditat a la distribució de les èpoques històriques (veja-s ps. 285 y 401). Aquí nos convindrà variar-lo, per mancar-nos, en la època Moderna, una divisió simultània dels temps històrics y dels avenços urbans.

Reprement nostra relació en la propria Etat Mitjana, de la que, per molt que-s diga, sempre hi quedaràn fets a investigar y a referir, es indispensable fer justícia una vegada més a la diligència dels Consellers per embellir nostra

Ciutat. D'aquí, en lo segle XIV, llurs controvèrsies ab los batlles reyls. Aquests, fós per mesquinesa, fós per altres mòvils, s'entrometeren en les atribucions dels Obrers de la Ciutat, en perjudici de la ornamentació pública (2009).

Segle XVIII. - Plaça de la Cucurulla y Porta-ferríça

Famosa casa del mestre racional Miquel Joan Gralla, feta en 1517 dintre un pur istil del Renaxement y derrocada en 1853

Tal era la fama de la *urbs* barcelonina, que durant lo cisma d'Occident, en 1396, se pretengué convertir-la en sèu pontificia per Martí I. Bons administradors aquells Consellers (veja-s plana 688), no s'hi dexaren enlluhernar. Situant-se dintre la realitat, ab mólt seny hi objectaren al Monarca, que «aquest fet importa gran càrrech de despeses» a les quals no podrián atendre, ni tampoch subvencionar a la cort pontificia, vivint ab penuria la Ciutat; «com, coadunats los carrechs ab los sdeveniments sien quasi eguals» (2010).

En cambi, al poch temps, los Consellers treballaren per trelladar a nostra Ciutat lo famos Concili de Basilea (que durà del 1431 al 1443), al esde-

venir cismàtic y procedir-se a la convocació del ecumènic de Florença. Frà

(2009) A. 1371. Quexes dels Consellers de que «lo batlle general faça souen stabliments et atorgaments de taules et enuans en perjudici del ofici dels obrers de la Ciutat, et los quals son contra bellesa de la Ciutat et dels carrers», recomanant als Consellers entrants «los facen enderrocar per los obrers quiu han acustumat de fer per lur ofici» (*Testaments dels Consellers*, a. 1371, f. 6).

(2010) *Homenatge a la memoria del rey Martí*. — *La medicina catalana*, per J. M. Roca, p. 164.

Bernat Serra, valencià, almoynier d'Anfòs IV y son agent oficiós al Concili, explicava aquestes gestions, en Març 1435, dihent com prelats estrangers elogiavan granment a Barcelona, conceptuant-la «lum de justícia, rectitut e gloriosa civilitat» (2011).

La suma postració a que vingué Barcelona en la segona meytat del segle XV, may entelaren la seva bona fama. Una de tantes proves, al segle XVI, es la prou coneguda anècdota que refereix l'historiador foraster Vera. Dóna compte de la entrevista dels embaxadors de Barcelona ab Carles I, a Molins de Rey, en la que li exposavan com la Ciutat tenia son cerimonial per rebre a comtes y a reys, però no-l tenia per entrada d'emperador, y axís que disposàs com ho havían de fer. Responent Carles I que podían rebre-l y saludar-lo com als altres monarques, segons la seva pràctica, puix estimava en més ésser Comte de Barcelona que Emperador de Romans (2012).

Los representants de la Ciutat, en lo segle XV, enorgullits de la bellesa d'algun dels séus principals llochs, procuran millorar llurs condicions urbanes. Axís de la seva excelsa plaça del Born, n'allunyan les males olors de determinades verdures, com cebes, cols, etc., prohibint-hi la seva venda (2013).

A conseqüència del desitg d'embelliment de Barcelona que regnava en 1440 y 1441, adquirint, la Ciutat, cases per examplar un tant les places del Palàu Reyal (1440), de la Trinitat (1440) y lo lloch dit *Codols*, sota les cases dels Templers (1441), lo Concell de Cent lloà y aprovà tota mena d'establiments y alineacions que de llavors en avant fessen los «Consellers presents y sdevenidors de qualsevols cases comprades y après derrocades per embellir la Ciutat» (25 Abril 1441) (2014).

(2011) A. 1435 (Març).—Frà Bernat Serra escrivia que prelats estrangers, en lo Concili de Basilea, recitaren «maiors virtuts e lahors de la dita ciutat e de vostre virtuós e singular regiment, que no son expressades en la dita vostra letra, de que deveu fer multiplicades gracies a nostre Senyor Deu, qui, per sa infinida clemencia, en temps que quaix justícia es exellada universalment, virtut e civilitat son extintes, fa la dita nobilissima Ciutat, axí com pedra preciosa resplandir contínuament, no solament en Spanya, mas encara en tota cristiandat, per lum de justícia, rectitut e gloriosa civilitat». A més opinava «quels castellans faràn son poder de haver, lesdevenidor concili, en Toledo, e hauràn sequela de molts franceses» (*Lo Gay Saber*, 1879, v. 1 (2.ª època), p. 338).

(1012) Joan Antòn de Vera y Zúñiga: *Epítome de la vida y hechos de Carlos V*, p. 65.

(1013) A. 1479 (27 Novembre). «Com entre les belleses de la present Ciutat, sia, que les places seruesquen en aquelles coses per les quals, en decoració e bellesa de la Ciutat, son instituides. E no en altres, maiorment letges e nociues als cossos humans», manaren los Consellers «per remoure les turpituds e encare dans que de les coses sotscrietes succehexen als habitants en aquesta Ciutat, especialment als conuersants en la plasa del born, qui entre les altres es la mes noble e dedicada a nobles actes», que ningú hi puga vendre «cebes o cols, les quals ja tenen plasa certa e dedicada a vendre o tenir aquelles, ço es, a mar deuant lo porxe de la pescateria». — A. 1511 (3 Octubre). Fou privat «vendre menuchies ni cancellades en la plasa del born», «sino que aquelles hagen de vendre en la plasa de la duana, la qual de present los dits Consellers e consell assignen per obs de dites coses, en la plaça noua detras los padrisos en lo loch acostumat, dexant los portells de dits padrisos en hubert perque la gent puguen passar». També se prohibí «aximpliar ni consentir ventalles en les taules que son estades redoydes del portal de la boqueria fins a la Capelia den Març, deuant per lo Call e deuelada de la Cort» (*Rubrica d'Ordinacions 1290-1472*, fs. 147 y 151).

(2014) R. B., cap. LXXXVIII.

Per estimular la ornamentació pública y la bellesa de les vies ab cases de rica y costosa construcció, otorgaren subsidis extraordinaris als ciutadans que s'hi llençavan a fer-les. Axís Mossèn Gralla obtingué per la seva famosa casa, honra de la Porta-ferrixa, aygua de Collcerola a perpetuitat (1518); En Luqués, per altra bella construcció, logrà que li donassen pedra del tall o pedrera de la Ciutat (1517) (2015), etc. També la Ciutat, en 1587, tractava de dexar arreglades «les taulades de les torres de les muralles, que par molt poca policia é es cosa indecent, per concorrer en esta ciutat tanta gent strana y que les torres del portal de sant Antoni se fasen, per esser lo primer portal se entra venint deués ponent» (2016).

Se nota, en tot temps, lo propòsit de canviar l'aspecte extern d'alguns barris o carrers, ja allunyant-ne costums massa vilatjanes, ja acabant ab pràctiques abusives. Exemples: en 1301, es combatuda la dexadesa de tenir fora al carrer a porchs o truges; en 1302, se tragueren les pintures y escrits posats en parets y tapies, enlletgint les vies (2017), incultura que d'altra part pot aparèixer ab cert fons d'instrucció; del 1316 al 1353, es atacada la mala costúm dels traginers, de cavalgar en llurs animals de bast; del 1316 al 1357, se procurà obtenir dels fematayres, que tapassen les sarries hont transportavan fems (2018); en 1335, prohibiren «batre ab eguas o altres bisties» (2019), etc. En 1328, se proposaren acabar o enfrenar los «fochs greschs esclafidors» tirats de nit junt a les esglesies, vedant, en 1462, als especiers fer «fochs voladors» (2020), sense resultat, puix cent anys després seguían fent-se cohets y petardos y publicant bans prohibint-los (2021). Del 1509, consta que «leuaren los padrissos del

---

(2015) A. 1517 (17 Janer). Lo mercader Miquel Benet Luqués demanà pedra de la pedrera de la Ciutat per la casa que feya, accedint-hi lo Concell de Cent per considerar «que la dita obra redunde en decoració y embelliment de la dita Ciutat» (*D. C. B. 1517-1518*, f. 9).—A. 1518 (25 Novembre). Concessió de la Ciutat a Miquel Joan Gralla, mestre racional, d'aygua de Collcerola, en atenció «a la gran obra que lo dit Mossen Gralla fa fer en la dita sua casa, per la qual dita Ciutat resta molt decorada y embellida» (*B. A. y M.*, v. 1, p. 418).

(2016) *Testaments dels Consellers 1587*, t. 1.

(2017) A. 1302. Ban privant que ningú «gos pintar ne scriure en negunes tapies o parets qui sien en carreres o camins» sots ban de 200 sous o 200 dies al castell. «Item los Consellers els prohomen ordonen e pregunen qui tots aquells qui hagen tapies o parets en carreres o en camins en los quals haia hom fetes alcunes pintures o escrits, queu degen adobar o desfer en guisa o en manera que noy pareguen les pintures o escrits» (*D. C. B. 1301-1303*, f. 92).

(2018) A. 1316. «Que algu qui men bistia de bast, no gos caualcar anant del portal de la boqueria, dret fins al pont den camperà e dels forns dels archs tro a la mar». Se-n féu poch cas, com tampoch del ban de portar los fems coberts y se repetexen en anys succesius 1323, 1330, 1340, fins 1357, derrera crida dels fems descoberts, y en 1353, derrera de cavalgar dins Ciutat. En 1456, se senyalà a sis palms la amplaria dels «arguens» dels traginers d'herba (*Rubrica d'Ordinacions 1290-1472*, f. 148).

(2019) Repetint-se lo ban privant batre ab egues per carrers, en 1335, 1353 y 1355, pot conceputar-se totalment abolida aquesta pràctica a Barcelona, puix que en avant no se-n parla més.

(2020) A. 1328. Prohibició de «fer en Ciutat ne en sglesies de nits, fochs greschs esclafidors», repetint-se en 1332, 1333, 1339, 1340 y 1345.—A. 1414. «Que algú no gós desparar bombardes grosses o xiques, ne fer fochs greschs dins Ciutat», repetint-se en 1446.—A. 1462. «Que algú no gos metre ne llençar fochs greschs ne especier fer dels voladors» (*Rubrica d'Ordinacions 1290-1472*, f. 203).

(2021) *D. C. B. 1561*, f. 42 y a. 1563.

carrer de Moncada, e de molts carrers e lochs de la Ciutat, strengueren les taules del carrer de la Bocaria, Calçateria, Boria, fins a la Capella den Marchús, leuant de les dites taules les ventaules e prohibint que no se-n y fassen per remoure lo empaix e impediment fehen a les professons de la Concepció o Corpus domini e Cavalcades de la Ciutat, e sota lo palau e carrer de la For-matgeria» (2022).

Semblants actes y prohibicions pareixerían indicar que l'exercici de la policia urbana per part dels Consellers implicava la propietat de la via pública. Però no fóu del tot axís. Lo Batlle General, representant del Monarca, s'hi entrometé ab actes de jurisdicció y de propietat, autorisant, en 1386 y altres anys, construccions contra bellesa de la Ciutat y a despit de la oposició dels Consellers (2023). Axò s'acabà en lo segle XV, especialment després de creat lo famós censal del rey Anfòs (veja-s p. 635). Lo Monarca ho regonexía, en 1473, al dirigir-se als Consellers perque otorgassen permís, al Bisbe de Barcelona, d'obrir en son palau de la plaça Nova una finestra ab rexa de ferre (2024). Se nota en aquest fet certa desconsideració vers la Mitra. Y cosa rara: en aquests anys torna a rebrotar la animadversió ciutadana contra los censos y lloïsmes, sempre protegits per l'element eclesiàstich. La enfeiteusis, per segona vegada en la historia de nostre progrés urbà (veja-s p. 333), se presenta com a rêmora. Ja en les expropiacions d'edificis que feyan los Consellers en lo

Segle XVI. - La art del Renaxement

Pertanyia a la casa del carrer Ample n. 64, que donava a la plaça de Sant Sebastià o d'Antoni López, en l'actual soler de la casa de Corréus.

(2022) *Rubrica de Ordinacions 1290-1472*, f. 103.

(2023) En 1386, los Consellers no trovavan en lloch la provisió reyala, que creyan tenir en la caixa dels privilegis, otorgant als Obrers la facultat d'entendre en lo que-s referia a ocupació de les vies públiques. En aquella ocasió, lo Batlle General, havia otorgat autorisacions per fer certes construccions contra bellesa de la Ciutat. Los Consellers ne protestaren, y al ensemps en son *Testament* del 1386, recomanavan als seus successors «que façan lur poder, quen hagen prouisió e confirmació del senyor Rey». La incuria o dexadesa dels Consellers se manifesta al trobar-se repetida la metexa recomanació en tots los *Testaments* successius, fins al any 1399.

(2024) A. 1440 (30 Agost). Lo Concell de Cent refusà autorisar al Bisbe «fer una finestra ab sa rexa de ferro, a la plaça nova sobre la taulada de las ansiameras». Recordàm, emperò, que dita plaça la

segle XV per embelliment de la Ciutat, oferian dificultats les evaluacions dels censos. L'ur evaluació motivava laboriós procediment, fent-los estimar per un jurat de dos eclesiàstichs (defenedors a ultrança dels lloismes), dos ciutadans (enemichs declarats dels censos), dos notaris (conexedors de la pràctica legal) y dos corredors de coll (experts en lo preu usual de les vendes).

En 1481, constan existir moltes cases tan recarregades de censos, «que fan a la sglesia e altres, e com los senyors per quis tenen, no vullen disminuir del dit cens, los propietaris lexen les abans enderrocar que no les volen obrar» (2025). Y lo pitjor era que cap dòmino gosava encarregar-se d'elles, restant del tot perdudes. Lo Concell de Cent acordà que los Consellers ho

Segle XVI. - La art del Renaxement

Una finestra de casa Serrallonga, al carrer de Baseya n. 31

esmenassen, degudament assessorats (22 Març 1481). No s'hi pogué fer res y les runes continuaren enlletgint alguns carrers, tractant-ne de nou los Consellers en Trentenari (13 Març 1492). Nomenaren una comissió per gestionar-ho ab propietaris y dòminos «e si menester serà, ab lo Clero e Capítol de la Seu», per obtenir la reedificació dels alberchs (2026). Passaren anys y anys y tot

pagà la Ciutat. En 1473 (26 Novembre), «a pregaries del Rey», dit permís fóu otorgat. Y en 1482 (13 Setembre), també a prechs de Joan II, se li concedí fer una segona finestra en lo propri lloch (*Sentenciarrum*, v. II, f. 186).

(2025) *Testaments dels Consellers*, a. 1482, f. 7.

(2026) A. 1492 (13 Març). Se planyian, los Consellers, en Trentenari, de que-s «derroquauen quescuns dies cases e altres qui per semblant stauen preparades derroquar, en gran dan de aquella, e legesa e difformitat de tal Ciutat com aquesta era. E jatsià per lo passat de aço fos stat comunicat, e passat per Concells, emperò fins açi no hi era stat prouehit, donauen en parer ells Consellers, que fossen elegides persones qui vehessen aquestes coses, e la causa dels enderrocaments de que prechien o si aquelles per excessos carrechs, o en altre manera venien a dirruçió o de que procehia e après quey fos prouehit en manera, que, semblants enderrochs nos seguissen e encara, si les que son derrocades se tor-

quedà igual. Per més que Barcelona se reanimà en lo segle XVI, los dominis hi pesavan com a llosa de plom, restant sense edificar los alberchs abandonats per dita causa. De tanta manera, que, a partir del 1549 fins al 1558, cada any llegim, en los testaments dels Consellers, que a Barcelona «se enderroquen moltes cases, enderroquades, a culpa dels senyors directes vtills de aquelles, que, per esser massa carregadas de censos, no les volen obrar, lo que redunde en gran dany e depopulació de la dita Ciutat»; després retreyan l'acort del 1492, may arribat a bon terme, y recomanavan la seva resolució. Los lloismes foren nostra qüestió urbana més batallona y de pitjor resoldre. Res se logrà apelant a les vies ordinaries. Y per seguir lo camí de la violencia, igual que-s féu en lo segle XIII, los temps y les generacions havían cambiat mólt y lo poder dels eclesiàstichs era major que tres centuries abans.

Però en lo segle XVI, com en lo XIII y XIV, es a despit de la enfiteusis, que la Ciutat progressa, mercè a la bona administració de que gaudí après de la reforma política del 1492 y a la llarga pau interior de que disfrutà. Algunes cases se construexen de nou y ab notoria bellesa arquitectònica.

Segle XVI
Hospital de la
Santa Creu

Interessantíssima porta del carrer del Hospital, inspirada en l'estil del Renaxement

nassen obrar affi que en aquelles se habitàs e no restassen desertes ço que redundaria en gran bellesa e vtilitat de la dita Ciutat». «Quant en los enderrochs ques fan en la present Ciutat de moltes cases e daltres qui stan apuntalades e en perill de dirruir a causa dels grans censos e altres càrrechs a que son obligades, a molta difformació de la Ciutat, lo dit Conçell deliberà, que, los honorables Consellers

A Barcelona, com per tot lo Principat, persistiren nostres constructors en continuar la estructura del gust gòtic, atemperant-lo a les noves orientacions d'Italia. Les cases dels ciutadans honrats se fan més espayoses, no oblidant-se

Segle XVI. - La art del Renaxement

Pati y escala de casa Dalmases, al carrer de Montcada n. 20

may del ample pati (a quin angle solia apoyar-se la escala principal), comunicant al carrer ab un gran portal, per hont hi poguessen tranzitar, sens lo menor empaig, les amples carroces de viatge y de paseig, introduhides a Barcelona en 1559 (2027). Desapareixen los finestrals dividits per grosses columnes y la torra lateral (veja-s p. 402). Són les noves finestres quadrades, de motllura pronunciada y ornamentació més fexuga. Ab elles se cambià per complet l'efecte extern de nostres edificis privats. Llur entaulament clàssich d'ample llum, a la moda italiana, vé ornat ab grans medallons ab efigies, característica del istil dit *plateresch* (2028). Conservan los

ensemps ab los obrers e quatre persones per lo present Concell elegides, vegen les cases derrocades e les qui stan per derrocar, e comuniquen ab los senyors directes, e si mester serà, ab lo Clero e Capítol de la Seu e altres quels semblarà, affí que sia prouehit en tal manera, que, les dites cases qui stan per dirruir, sien preseruades dels dits enderrochs. E les qui son derrocades, sien tornades e obrades» (*D.C.B. 1491-1493*, f. 25)

(2027) Diu Victor Balaguer (*Las calles de Barcelona*, v. 1, p. 59, 1.ª edició) que se suposa introduhit a Espanya l'ús dels carruatges per l'emperador Carles I y que lo primer aparegut a Barcelona, fôu lo del virrey García de Toledo, qui entrà a la Ciutat, ab sa muller Victoria Colonna, en un «carro tot daurat de dins y de fora, a la italiana», tirat per quatre cavalls ab guarniments de vellut (23 Febrer 1559).

(2028) En la *Il·lustració Catalana* (a. 1887, v. viii) hi publicà En M. Gracia una interessant

alberchs fets de bona pedra de Montjuhich, la portxada sobirana y alguns hi construexen volada en les teulades. Aquesta tant més indispensable, quant distrèu de la major altura que se-ls hi dóna ab mires especulatives. Dita altura constituirà part de la fesomia de Barcelona, segons ho manifestava, en 1547, l'andalús Pere Mexía, regonexent inferior a nostra Ciutat, la seva de Sevilla (2029). També la bona construcció de les cases motivà grans elogis dels contemporanis: lo catedràtich d' Alcalà Pérez de Messa, en 1595, deya que Barcelona tenia «los mejores edificios de casas de toda Europa: porque las mas dellas son muy semejantes a castillos ó fortalezas» (2030), y Francesch Diego, en 1603, repetint lo concepte, escrivía que totes les cases merexían nom de castells, «siendo todas como son, grandes y altas y de piedra cortada de Monjuique, muy

Segle XVI.-La art del Renaxement

Casa gremial dels Calderers, al entrar en la Boria. Al fer la Via Layetana se trelladà a la plaça dels Josepets o de Lesseps (19 Janer 1911), en un edifici municipal, ahont s'hi reconstrueix junt ab l' arch d' entrar a les Filateres.

colecció de velles finestres artistiques de cases particulars, ab títol de *Les finestres de Barcelona*. Se proposà «reunirlas totas abans no'ns desaparegan ab la continua renovació que vé sufrint nostra capital». Lloable propòsit, puix de les allí reproduhides n' han desaparegut les de les cases derrocades per la Via Layetana y moltes altres, com, v. g., les dels carrers d' Ataulfo, Templers, etc. Hi ha finestres que, per casualitat, han vingut conservant-se en cases completament desfigurades y renovades.

(2029) Capmany, en *Memorias históricas*, etc. (v. III, p. 367), copia un fragment de Mexía en *Diálogo de los Médicos*.

(2030) *Primera y segunda parte de las grandezas y cosas notables de España. Compuesta primeramente por el maestro Pedro de Medina, vesino de Sevilla y agora nuevamente corregida y muy ampliada por Diego Perez de Messa* (Alcalá de Henares, 1595).

bien labrada» (2031). Nostres cases, ab llurs jardins y los empedrats y cloaques dels carrers, meresqueren elogis del italià Andréu Navagero (1525), del portuguès Gaspar Barreiros (1546), de Miedez, ardiaca de Morvedre (1545); del metge d'Amberes Lluís Núñez (1606); de Jaume Rebullosa (1617), y de molts altres escriptors.

Segle XVI. - Construccions urbanes

Casa gremial dels Çabaters, construïda en 1565 a les Escalles de la Seu. En 1740 hi fóu alçat un altre pis, reformant-la totalment, canviant les finestres ab balcons, fent-hi terrat, etc.

davan que son propietari construí la casa per *embelliment públich* y per

Simultanejant-se ab les construccions de tradició gòtica, hi figuran, des del començament del segle XVI, algunes de pur *Renaxement*, inspirades en los principis del arch grech-romà. Quasi podèm dir que les inician la bonica porta del Hospital de la Santa Creu y la famosa casa Gralla, obrades en los primers anys del segle XVI. En 1518 se féu la segona d'istil plateresch, en la Porta-ferriça. També se conegué per «de Cardona», «del Marquès d'Aytona» y «de Medinaceli» en sos derrers temps. Fóu un dels monuments més interessants de nostre plateresch, hont gentilíssimes columnes y pilastres corinties enquadran finestral ornaments ab efigies de personatges de la historia romana. En los pedestals de les columnes del portal, les llegendes *Publicae venustati* y *Privatae voluptati* recor-

(2031) Francesch Diago: *Historia de los antiguos Cordes de Barcelona*, f. 13.

utilitat privada. Era exemplar únich per sa estructura general y riquesa de detalls, vergonyosament desaparegut, en 1853, al obrir-se lo carrer del Duch de la Victoria. Son notable pati, al derrocar-se, pogué veure-s reedificat en una torra de Sant Gervasi (2032). Se deya obra del renomnat Forment (2033). Mes aquest pati quedava enrera comparat ab altre, també del Renaxement, construït quasi al séu davant, en la casa dita de Pinós o del Marquès de Barbarà, cantonada al carrer del Pi, y derrocada en 1796. Ornaven ses parets fins a catorze testes d'emperadors romans y altres personatges, de marbre blanch, duptant Bosarte si un cap d' August era genuina factura romana y elogiant una *Pris-*

Segle XVI. - Construccions urbanes

Dibuix de J. Rafols

Notable casa senyorial dita Càn Serrallonga, al carrer de Baseya n. 31, derrocada en 1909 al fer la Vía Layetana

cila y un Baco de sabor grech pur, que podían haver-se portat d'Italia (2034). Aquestes dues cases, la d' En Dusay al Regomir (2035) y l' interessantíssim pati y escala de Càn Dalmases (2036) (carrer de Montcada), foren nostres prin-

(2032) Publicat en *Boletín de la Sociedad de Atracción de Forasteros*, a. 1912, II trimestre, p. 25.

(2033) Antoni Ponz: *Viaje a España*, v. XIV, p. 84.

(2034) Bosarte: *Disertación sobre los monumentos antiguos*, etc., veja-s la n. 103.

(2035) Antoni Ponz consigna la mólt notable casa Dusay, al Regomir, ab pati y galeries d' istil jò-nich al primer pis y corinti al segón, ab baxos-relléus de trofèus, que-s deya feta per Damià Forment, y per tant del segle XVI (*Viaje a España*, v. XIV, p. 41).

(2036) A Càn Dalmases l' art s' apoderà en absolut de la seva escala, legant-nos un exemplar sublim, que may oblidan descriure los qui tractan de nostra Ciutat. Dos valentíssims archs en plena

cipals construccions particulars del art *plateresch*, reminiscència dels fastuosos palaus italians.

Ab menys riquesa, però no ab menor bellesa, comptava Barcelona una artística construcció d'aquesta època, la casa gremial dels Calderers (Boria ns. 3, 5 y 7, demunt la volta de les Filateres), que-s derrocà en 1911 (p. 753).

Més senzilla que la anterior es altra casa gremial, feta per los çabaters en 1565, situada al carrer de la Corribia n. 21. Al centre de la façana hi campeja

Segle XVI. - Construccions urbanes

Pati de la casa Padellàs (antigament casa Clariana), al carrer dels Mercaders n. 25

lo lleó de Sant March. Una gran reforma, feta en 1740, la desfigurà, pujant-hi un sostre més y convertint les finestres en balcons (p. 754).

Han desaparegut en 1909, al fer la Vía Layetana, algunes cases particulars notables del segle xvi, tals com la del carrer Ample n. 4, donant a la plaça de Sant Sebastià (veja-s finestra de la p. 749); Càn Serrallonga, al carrer de Baseya n. 31; lo troç de Càn Sentmenat del carrer del Pont de la Parra, etc. Poques ne subsistexen: recordàm a Càn Padellàs (2037), al carrer dels Mercaders n. 25 (encara coneguda, en 1806, per *Casa Clariana*), qual pati es molt

cimbra reposan demunt tres columnes salomòniques ornamentades de parres ab flexibles pàmpols y rahims, interpolant-se graciosos y infantils genis. Los basaments que dividexen l'empit, portan elegants figures tocant instruments y hont encara domina la gòtica factura. Al empit, Europa arrebaçada per lo toro y precedida y seguida per los amors, y Neptú solcant les ones, ab sa carroça tirada per cavalls marins y seguida per tritons. Otto Schubert (*Geschichte des Barok in Spanien*, p. 256), hi veu una barreja de plateresch y barroch.

(2037) Veja-s per més detalls F. Carreras y Candi; *La Vía Layetana substituint als carrers de la Barcelona mitgeval*, publicació del Ajuntament de Barcelona, en 1913.

notable y poch malmès; la del carrer de Lladó n. 7, sobradament mutilada y de la que no més hi ha interessant la portxada sota teulat; la dita del Comte de Santa Coloma, al carrer de Montcada n. 15, quina façana y pati nos han

Segle XVI. - Construccions urbanes

La entrada de la casa dita d'En Serrallonga, al carrer de Baseya n. 31

pervingut en sa estructura general, y servant los detalls de la característica labor setzecentista; la del carrer dels Assahonadors n. 2 y molt poques més. Algunes altres sols conservan una finestra en humil mostra de lo que un jorn foren, com lo pati d'un alberch al carrer de Montcada n. 25 (es la façana notable per sa hermosa portxada); la coneguda per *casa de Cervantes*, al Passeig

de Colón n. 2 (2038); les dels carrers de Leonor, Mirallers n. 9, Arch de Sant Ramón del Call, y pot ser cap més. Puix la asseveració que, en 1849, feyan los senyors Saurí y Matas, en la seva *Guía*, de que en la Ciutat vella era «impossible dar un paso sin encontrar una lápida ó un edificio de antigua formación», no-s pot fer després de construïda la Vía Layetana, ahont han desaparegut lo major nombre de les velles construccions que-ns quedavan.

La casa del Ardiaca, en lo carrer del Bisbe, enfront de la capella de Santa Lluçia, dóna al visitant idea del esplendor de les construccions del segle XVI, quan Barcelona tornà a arrencar en sa prosperitat, tants anys deturada. Sobresurt lo pati ab una galeria d'alegre construcció. Conserva aquesta casa dues torres y la muralla romana, des de la plaça Nova a les Escales de la Sèu. Sa moderna restauració li ha retornat bona part de sa bellesa arquitectònica, que seria complerta si arribàs a convertir en finestres los balcons a ella adicionats. Es avuy la casa del Colegi d'Advocats.

Pertany a aquesta època la façana de Sant Miquel, trelladada y conservada en la Mercè, obra del francès René Duclaux (veja-s p. 272).

Lo palau major o reyal evolucionà, en lo segle XVI, ab l'allunyament dels monarques. Obtingueren la vella residència l'inquisidor general y lo lloctinent reyal o Virrey, instalant-hi també la Reyal Audiencia Civil. Per totes aquestes funcions de justícia mancà lloch, determinant ampliar l'edifici les Corts de Montçó del 1547. Per çò adquirí la Diputació unes cases vehines. Lo construí Antoni Carbonell (1549 a 1555), atemperant-se a les tradicions del Renaxement ab tendència al neo-classicisme, assenyaladament en lo claustre. L'exterior té ayre de la terra, contribuhint a dit caràcter les garites lladroneres dels angles, que recordan les d'algunes pagesies fortes del segle XVI. Per tot campeja la creu de Sant Jordi, propia de la Generalitat. La obra més bella està en lo alt mirador de fusta o llanternón de la escala, únich que respira magnificència propia d'un alberch destinat a la suprema autoritat de Catalunya després del Sobirà. Ocupa lo centre del edifici ample pati quadrat ab galeries inferiors y superiors ab columnes d'ordre toscà.

Abans de terminar lo segle XVI, lo centre de la Ciutat, la renomada plaça de Sant Jaume, anava a regularisar-se en sa part occidental, ab enderrocament d'alberchs per engrandiment de la casa de la Diputació. Reclosa aquesta entre lo vell call juhich y lo carrer del Bisbe (veja-s p. 430), volgué sortir a la mentada plaça y encomanà la nova obra al arquitecte Pere Blay, famós en son temps. Sa construcció motivà intrigues cortesanes, prohibint-se des de Madrid lo continuar dites obres (24 Març 1597), ordres immediatament revocades. La façana representava un avenç per introduhir a Barcelona l'estil *herverrià* (del

---

(2038) Fragments d'aquesta casa (que en la actualitat sols conserva una de ses primitives finestres) estàn reproduhuts en *Museum Arqueològich Santacana*, làmina LV, fig. 138. — Veja-s *La Renaiçensa*, a. IV, 1874, p. 246. — F. Carreras y Candi: *Lo Cervantisme a Barcelona*, p. 19.

renomemat arquitecte Herrera), que es com se titula la arquitectura preceptista neo-clàssica, dominant en la segona meytat del segle xvi y la primera del xvii (2039). No mereix avuy, la obra d'En Blay, los elogis que obtingué anys enrera, per sa notoria fredor y duresa en ses linies y detalls. Antoni Ponz (2040) censurà los balcons, que en son temps substituïren a les regulars finestres del segle xvi. La cúpula o llanternón central s'acabà en 1617, y en 1618 se continuà ab lo meteix istil la façana del carrer de Sant Sever. La gran restauració actual del edifici (1912 a 1915), feta després d'evaquar-lo la Reyal Audiencia (1908), li ha tret molts aditaments, embans y sostres morts. Los havia construït la Reyal Audiencia de Catalunya al entrar en possessió del edifici, en 1717, sense cuydar en si malmetia o no, dividint-les, ses sales sumptuoses, ni si desaparexían los sostres artesonats o les altres belleses de la art gòtica que ab tanta profusió atesorava.

En la casa de la Ciutat, les obres del 1559, inseguint l'istil plateresch (veja-s ps. 428 y 554), foren rematades ab la interessant porta del 1580. La simultaneïtat de treballs importants practicats a Barcelona en aquests anys, encariren los jornals dels fusters y mestres de cases en 1577 o poch abans (2041). La reforma de la sala de Cent, tractada en 1596, per la seva importancia no passà avant fins al 1628 (2 Maig), realisant-se en 1631 (12 Novembre), adjudicant la feyna al fuster Joseph Sayós. Reformes notables de la Sala foren posar al mitg la porta principal, esmotjar les columnes, apoyant-les en carteles, etc. En 1647 se pagà la pedra del «Portal de la Estancia del Concell de Cent» (veja-s p. 553) (2042). Les portes de la Sala se colocalen en 1648, al comprar-se dues cases immediates per ampliació del local. Remarcarem com axò s'obrà en plena guerra dels Segadors. Per embellir «lo terraplè enrajolat que es junt a la sala del Concell de Cent, a la part del carrer de la Casa de la Ciutat», la Comtessa de Montagut donà un sortidor de pedra blanca ab àngels esculpturats (19 Novembre 1649). Per examplament del edifici de la Municipalitat (2043), s'adquiriren altres cases en 1669, 1695 y 1698, entre elles la

(2039) J. Puig y Cadafalch y J. Miret y Sans: *El Palau de la Diputació General de Catalunya*.

(2040) Antoni Ponz: *Viaje á España*, v. xvi, p. 34.

(2041) A. 1577. Fà constar la Diputació «que per causa de les moltes obres se fan en la present ciutat, nos troban mestres de cases per dites obres del General ab la comoditat que se acostumavan fer les obres de aquell, sino al preu ab que los Magnífichs Consellers de la metexa ciutat, fan de present les obres de la dita ciutat» (*Llibre de Deliberacions dels Diputats 1575-1578*, f. 501, A. C. A.)

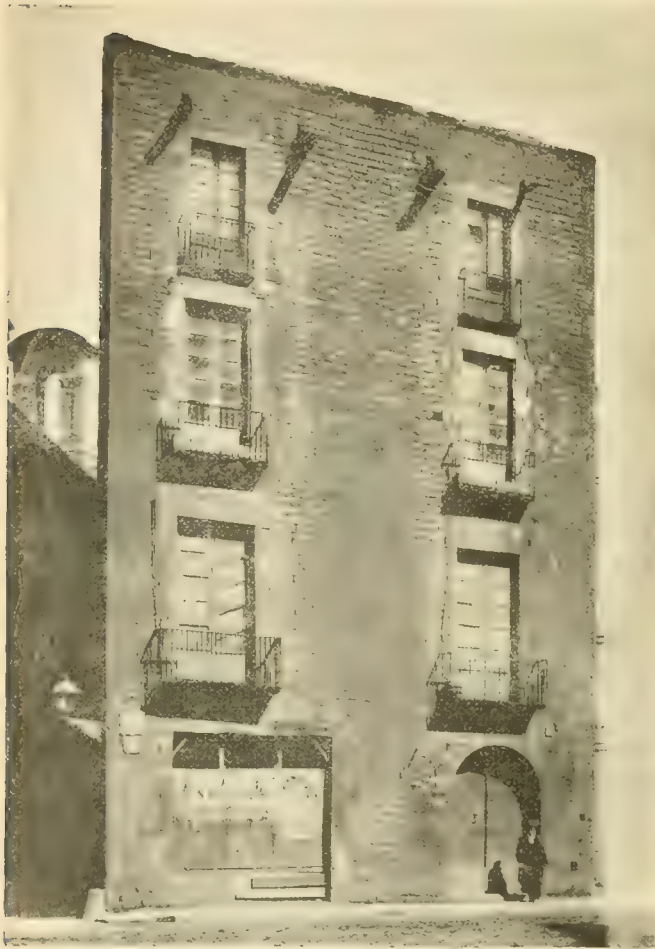
(2042) Lo preu fet y detalls d'aquesta porta, que obraren los escultors barcelonins Joseph Ratés y Pere Serra, està en lo *Manual 14* del A. M. B. Ademés hi havían a la sala de Cent, nou pintures demunt tela, degudes al pinzell d'En Pere Cuquet, inspirades en temes de les vides de sants barcelonins y executades en 1648 (*Bases para el concurso de ante-proyectos de nuevo mueblaje, aparatos de iluminación y decoración del Salón de Ciento en 1913*). Motivà aquestes pintures insípides la circumstancia d'haver-se posat demunt lo portal de la sala de Cent, una colossal pintura que donà l'Abat de Montserrat en 1644 (18 Maig), hont estavan figurats los Consellers ab la Mare de Déu y tota la montanya.

(2043) Del 1778 es una curiosa planta de Casa la Ciutat ab les obres que s'hi feren (*Acuerdos 1778*, f. 10). En 1790 amenaçavan caure uns baxos de la propria Casa vers la baxada de Sant Miquel, dels que n'hi ha també lo corresponent plan (*Acuerdos 1790*, fs. 34, 102, 127, 147, 154 y 165).

Rectoria de Sant Jaume. Altres obres de les derrerries del segle XVIII, foren poch importants. Les principals radicaren en la capella de la Casa.

Caracterisa als edificis del segle XVI (com se veu en les cases d' En Dal-mases, al carrer de Montcada n. 20; dels Çabaters, etc.), llurs coronaments ab

Segle XVII. - Construccions urbanes

Casa de tres sostres, construïda ab pedra de Montjuich, inseguint la pràctica dominant a les derrerries del segle XVII, posant-hi gàrgoles y balcon. Estava al carrer d' En Gracià Amat, cantonada al de Na Avellana, enfront la font de Sant Joan

rencleres de gàrgoles ab motius trets del regne animal. Introduhí la moda la art gòtica en los segles XIII y XIV, assolint lo major desenrotllament artístich en los segles XV y XVI, sotstraent-se a la influencia del Renaxement. Mes en lo segle XVII se transformaren, invadint-les lo barroquisme ab sos detalls decadentistes, que no tingueren grans aymants, desaparexent en los primers anys del segle XVIII. Llavors les substituïren canals ornamentades y carasses. De les derrerres se conservan les de la Ciutadela, de casa lo Duch de Sessa (carrer Ample n. 28), etc. La missió de les gàrgoles era llenyar les aygües a distancia considerable dels murs, allunyant-ne la humitat. Les teulades, sortint enfora, també satisfeyan a aquesta necessitat, solucionada senzi-

llament, en los alberchs pobres, ab les canals (2044). S' inicià la supressió de canals, a 22 Juliol 1803, acordant l' Ajuntament que-s fessen passar les aygües pluvials per conduccions dintre les parets.

(2044) Norbert Font y Sagüé: *Les gàrgoles de Barcelona*, publicada en *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, v. 1, p. 119 y en tiratge apart.

Al arribar al segle xvii, cessa en absolut la nota d'art en los alberchs dels rics ciutadans. La sumptuositat o pretensions de que volen gallejar uns quants edificis, com la casa del Comte de Centelles (baxada de Sant Miquel n. 1) o la alçada en la plaça del Pí per la arxiconfraria de la Sanch, no resultan de cap efecte. No-s pert encara la costum de les portxades o galeries obertes al tercer sostre de la casa (puix no-s generalisà l'edificar a quatre sostres fins al segle xviii), com se veu ab les cases dels carrers dels Archs n. 18, de les Magdalenes n. 3 y alguna altra. La pedra picada se continuà utilisant en molts alberchs. Lo segle xvii es de pobresa y apariencia, y no en và la Ciutat s'arruinà política y econòmicament. Per axò la miseria s'ensenyorí de la estètica ur-

Segle XVII al XVIII.-Construccions urbanes

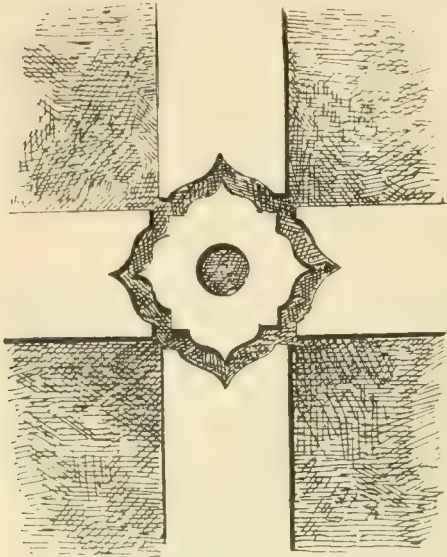
Casa senyorial del carrer d'En Dufort n. 1, cantonada al d'En Jupi, ab bells esgrafiats y portxada sobirana. Al mirador o torratxa sols s'hi pujava per l'interior del primer pis. Hi estigué instalada la masoneria al acabar lo segle xviii y començar lo xix y alguns anys més tart l'«Orfeó Català».

ba. Res hi vol dir que, impulsats per la corrent general, los Concellers cerquen decorar les vies ab monuments o piràmides, quina erecció està inspirada en la fè cristiana, que solía presidir totes llurs aspiracions ciutadanes. Una degeneració artística poch a poch invadeix Barcelona per portar-nos al barroquisme.

Dues innovacions molt notories s'introduhexen en los alberchs ab pretensió de progrés urbà, però que consonan ab la pobresa dominant. Los rics artesonats de fusta de les sales, són substituïts per sostres de guix o sostres *ab*

pasteres (1630), y en les façanes s'adornan los llisos paraments ab esgrafiats y pintures. Merexen elogis les voltes de les escales, iniciant-se en lo segle xvii les construïdes a la italiana, de mahó plà, que tanta fama han donat als mestres

Segle XVII al XVIII.-Detall d'esgrafiats

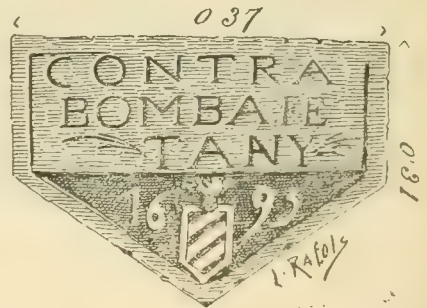

Casa del carrer d'En Dufort n. 1 (veja-s p. 761)

de cases barcelonins. En los alberchs senyorialis hi perduran les amples entrades ab llurs grans patis. Disminuexen notoriament, per abolir-se del tot en lo segle xviii, les portxades en los sostres sobirans. Una novetat que tingué gran acceptació fou la dels balcons, quin primer exemple trobàm en 1662, en un construït per lo canonge Francolí «en la muralla de la Rambla devant lo Collegi de Betlem, sens llicencia dels obrers» (2045). Des d'ara se transformaran en balcons gran nombre de finestres. Altra pràctica es la substitució de les teulades per terrats y ab ella la costum de construir enlayrades torratges per guaytar la mar. Algunes comunicavan directament ab lo primer pis, per escala especial, a través dels altres replans de la casa.

A les derreríes del segle xvii, devant de la freqüència dels setges y bombeigs, alguns particulars construïren voltes a prova de bomba. Una inscripció lapidaria posada a la entrada d'aquestes habitacions, solía indicar la seva utilitat.

Al segle xvii deu posar-se l'increment gran que pren la construcció de cases *ab volades* (2046), que invadí la Ciutat vella. Sabèm d'algún carrer, com los de la Argenteria y dels Cambis Vells, hont quasi totes les cases ne tingueren. Ab la particularitat de que, en la cantonada dels Cambis Vells ab los Agullers y també al carrer de les Caputxes y en altres llocs, les volades se menjavan més de les dues terceres parts de via pública. Motivava la construcció d'alberchs ab volades, la petitesa dels

Làpida de certa habitació a prova de bomba en una casa del carrer de Na Avellana

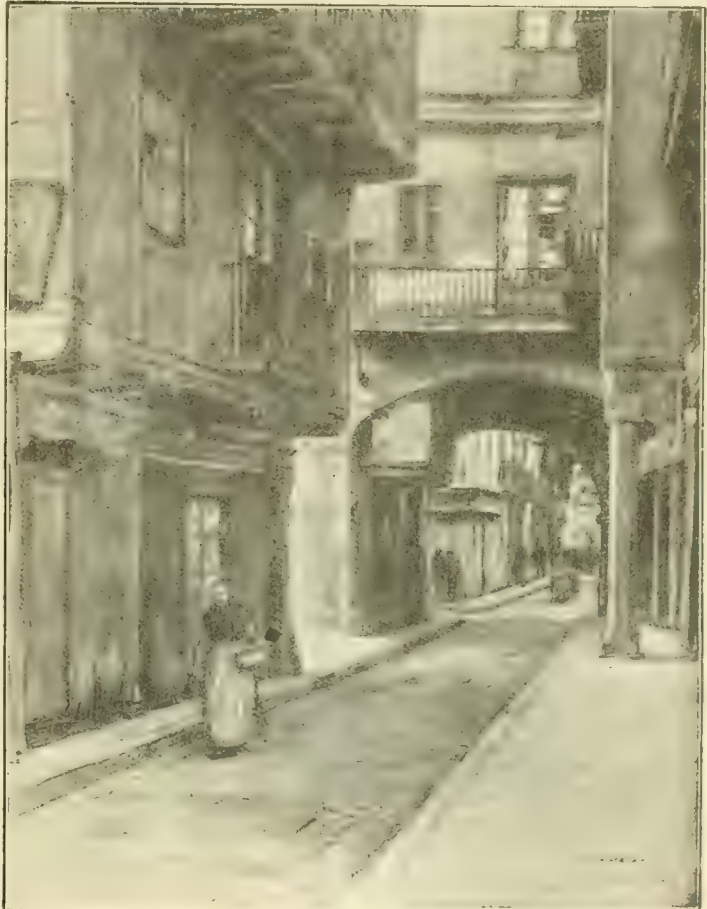
(2045) *R. B.*, cap. LIII. — *M. N. A.*, jornada de 1 Juny 1662.

(2046) *A.* 1631 (22 Març). «Llicencia a D.ª Maria Boxadós Rocaberti y de Pau, de poder fer y assentar vns permodols en la paret de las suas Casas que te en lo Carrer de les Pulleres y sobre dits permodols axamplar, allargar y muntar la paret de vna Capella que dita Señora te dins la sua Casa» (*R. B.*, cap. LXXXVIII).

solers que s'edificaven (2047), puix casa hi havia en la que cada pis era una sola habitació, comunicant-se totes elles per fosca escala interior. Lo mal aspecte que prenían los carrers per causa de les cases ab volades y lo perill que oferían quan les parets foranes feyan moviment, motivaren, en 1721 (18 Setembre), la primera prohibició de construir-ne «por las contingencias de las ruinas y desgracias que se experimentan», repetida en 1722 (21 Abril). Passà aquesta campanya y se donaren nous permisos per construir volades en 1750 (2048) y d'altres per reedificar-les en 1767 (2049). La disposició general de policia urbana del 3 Agost 1762, equivalent a les actuals ordinacions municipals, no s'ocupava poch ni molt de les volades.

En cambi, un pregó promulgat a 12 Desembre 1768, prohibía «fabricarse Boladas nuevas, ni rehedificar-se las

Segle XVI al XVII. - Cases ab volades

Dibuix de Dionís Baixeras

Dues cases ab volades construïdes al carrer de les Caputxes, darrera lo Cementiri de Santa Maria, que allí cohivia lo terrer edificable

(2047) Es interessant, per les volades, lo projecte de rectificació dels Cambis Velis y Nous y Cambis del 1787 (*Acuerdos 1787*, f. 535).

(2048) A. 1750 (26 Agost). Permis per construir una volada a donya Teresa d' Amat Lentsclà en ses cases del carrer d' En Boquer. — A. 1750 (24 Desembre). Igual permis al impressor Joseph Altés per fer dues volades en sa casa de la Llibreteria y carreró d' En Arlet.

(2049) A. 1767 (15 Juny). Se dona llicencia al boter Pau Colom per reedificar la façana d' una casa dels Carders «en la que el tabique de su bolada està amenassando ruina», considerant «que las demás casas de sus lados todas tienen su bolada igual y al mismo recto de la del suplicante» (*Acuerdos 1767*, f. 319).

que en el día existen» (cap. xiv) (2050). Ja abans l' Ajuntament (17 Setembre 1768) vedà en absolut les reparacions de volades, y alguna que s' adobà ab posterioritat, se manà derrocar (31 Agost 1769). Per no usar d' extremat rigorisme ab los propietaris y estalviar plets y costoses indemnizacions, fôu generalizada, en 1779, la pràctica d' adelantar, en la vía pública, la part forana al derrocar-se la volada (2051).

Segle XVII.-Cases ab volades

Clixé de J. Passos

Estava a la Tapineria n. 42, cantonada al carrer del Sant Christ.
Derrocada per fer la Via Layetana (1915?)

Però en la Argenteria, Carders, Cambis, etc., la supressió de les volades se presentà dificultatosa, no podent-se resoldre un cas sol. En ells precisava estudiar les aliniacions de totes les cases (cosa llavors inusitada) y venir a un acort ab los vehins. Se determinà, en 1779, aprovar projectes especials per alguns carrers (2052), essent un dels primers lo de la Argenteria, hont feya més de dos anys que-s tenian per resoldre les reedificacions de dues cases ab volada que amenaçavan caure. La Junta d' Obres emeté dictàmen y presentà un projecte d' alineacions ab supressió total de les volades (15 Juliol 1782), donant interessantíssima descripció d' eix principal carrer barceloní per son comerç, axò es, de la Argenteria (2053). Molt laboriós era lo con-

(2050) *Registro de Pregones 1761-1789*, f. 148.

(2051) *Acuerdos 1780*, fs. 46, 53, 201, 219 y 225.

(2052) A la campanya contra les volades que feya l' Ajuntament, respongueren los particulars arbitrants continuament permisos per fer-hi alguna reparació, «bien que siempre se supone ser cosa que no la puede fortificar». Axò escamà als regidors, ocupant-

se-n extensament (19 Abril 1779), puix may «vendrà el caso de que se llegue a ver la Ciudad libre del mal aspecto que causan las Boladas, mientras se conceda el obrar algo en ellas». Determinant «que en quanto a aquellas Calles en que son muchas las Casas que tienen bolada, se forme un plano para cada calle de estas, en el qual se arregle lo que deberá observarse en la reedificación de sus Casas para que se logre el que se vaian quitando las Boladas y poniéndose la Ciudad en el aspecto y forma que conviene, quedando los Dueños de las tales casas, aliviados en lo que se pueda del daño que se les siga por la falta de la Bolada» (*Acuerdos 1779*, f. 132).

(2053) A. 1782 (15 Juliol). «Trátase cabalmente de una calle de las de mayor tráfico y tránsito: desigual en la línea visual de ambas seras; sumamente sufocada en ciertos parages y escasa de luces y ventilaciones en otros: compuesta de casas reducidas y poco cómodas, las mas sin casi otra habitación que la bolada, y todas obscuras en sus tiendas o zaguanes, por esta misma causa; gravadas con la imposición de crecidísimos censos y tan elevadas con los muchos pisos que han suplido en parte el limitado plan terreno que las mas ocupan, que ya no es practicable dárselas mayor altura de la que tienen,

flicte de les volades, de manera que, en 1786, lo *Reyal Acuerdo* no havia determinat un cas concret, axò es, com devia «governarse el Ayuntamiento en razón de las casas que tienen bolada sostenida de pilares» (2054). Tant bon

Segle XVIII.-Construccions urbanes

quando por este medio se pensase proporcionar a sus dueños una prudente compensación, en el caso de haver de derribar o retirar sus boladas. De vna calle que de tiempo immemorial se halla ocupada con tableros o poyos de madera que no dexan de salir mas de quatro palmos por cada parte sirviendo al mismo tiempo de mostradores para el resguardo de los Artefactos de los Plateros; y finalmente de vnäs boladas, que, así por su firmeza como por la trabazón con que vnas con otras se sostienen y fortifican (prescindiendo de la que seguramente tendrán por la parte interior de las mismas casas) puede probablemente asegurarse que permaneceran centenares de años aun cuando no se permitan recomposiciones en ellas». Se fan present les grosses dificultats que ha tingut de véncer la Junta d'Obres per presentar aquell projecte d'alineacions, després de més de tres anys de labor y encara no era declarat com a definitiu, sinó que no volían fer esperar més als dos vehins que tenian de reedificar llurs cases per lo perill de dues volades que amenaçavan arruinar-se (*Acuerdos 1782*, folis 202 y 205, hont se senyálan totes les cases de per si ab los noms dels propietaris llurs). — A propòsit dels aparadors dels argen-

ters, l'edicte del 12 Desembre 1768, en lo cap. iv, que regulava la ocupació dels carrers per los artesans, deya «que los Plateros y demás que habitan en la Calle de la Plateria y sus Callejones, se mantengan según la última disposición y providencia del año 1760, después de haver pasado su Mag^d» axò es, que-s seguissen mantenint en lo nivell que tenian y lo Rey los confirmà (*Registro de Pregones 1761-1789*, fs. 35 y 146). Però, en 22 Octubre 1802, s'acabà la tolerancia, acordant l'Ajuntament que «en quanto a los mostradores se manda que ninguno quede sea de la materia que fuere, en parte alguna de la Ciudad, que sobresalga el recto de la pared» (*Acuerdos 1802*, f. 398). Los argenters no-s volgueren subjectar a la mida general presa per tots los oficis, reclamant al any següent, en contra d'ella, los Cònsols del Colegi. La exposició del gremi dona detalls interessantíssims del carrer de la Argenteria y de la manera com hi treballavan los argenters (*Acuerdos 1803*, fs. 94, 95 y 165). Lo fet es que fins a la època present, los antics obradors d'aquest ofici, situats als carrers velins de la vella Argenteria, han continuat sortint enfora de la línia de la paret, segons podrà veure-s del gravat que adjuntám.

(2054) *Acuerdos 1786*, f. 338. — A. 1793. En consideració a que lo regonexement o inspecció de

Tipichs obradors d'argenters al carrer d'En Palàu, junt a la Argenteria

resultat donà la campanya contra les cases ab volada, que la ciutat de Gerona, en 1801, demanà a la de Barcelona quin procediment havia seguit per evitar indemnizacions, puix se proposava imitar-lo al fer desaparèixer les volades del geroní carrer de la Argenteria (2055). En 1802 regnà una febra de treure cases ab volades a Barcelona, aprofitant-se de la vinguda de Carles III. Tot ho atropellaven los regidors, mentres fós derrocar una volada més (2056).

Al entrar en lo segle XIX s'activà lo derrocament de cases ab volades, trayent-se-n moltes en 1814 y 1815 y repetint-se, en lo n. 9 del *Bando general de buen gobierno*, promulgat en 1839, la prohibició terminant de «construir arcos, aleros, y saledizos llamados vulgarmente *Boladas*».

Essent costum vella de la Ciutat sufragar los vehins los empedraments dels carrers, salvat que fossen pobres, se procurava que ningú los espatllàs. De molt antich no-s permeté circular carretes dintre la Ciutat, en tant que les pedres per construir la Sèu, en los segles XIV y XV, hi eran transportades per bastaxos. La resistencia posada, en 1505, per los vehins de la Fusteria, a no donar pas a les carretes dels molers, la solucionà lo Concell de Cent, exigint dels dits molers la obligació de recompondre lo carrer.

Al començar lo segle XVI, s'empedrava picant les pedres de manera que encavalcassen unes ab altres (2057). Durant dit segle les carretes lograren tranzitar sense empaig, y als clans dels vehins se féu crida privant-los-en (8 Març y 8 Abril) y exigint una contribució especial, confirmada a 16 Janer 1589, però treta a 27 Maig 1589. Encara aquest lliure trànzit de carretes y carroces se tornà a vedar, alçant novament la prohibició a 31 Janer 1612. Aduhiren, com a motiu de suprimir-la, «perque no servian (les multes) sino de ocasió perque los Obrers los composassen y composantse ab ells, los dexavan anar lliurement» (2058).

Ab més o menys activitat, segons les circumstancies, se renovavan los

---

les volades li ocasionava, al Mestre d'Obres municipal, moltes enemistats, l'Ajuntament li adjuntà dues persones més que l'ajudassen a compartir la responsabilitat dels seus dictàmens (*Acuerdos 1793*, f. 117).

(2055) *Acuerdos 1801*, f. 366.

(2056) A una casa de la Tapineria, quina volada volian fer desaparèixer de totes passades y que no era ruinosa, l'Ajuntament acordà «que por razón de lo que está baxa aquella bolada pueda tropezar el coche de S. S. M. M. en caso de pasar por allí, como es posible que quiera pasar, se quite por esta causa, prescindiendo de toda otra, aquel embarazo» (*Acuerdos 1802*, f. 309).

(2057) A. 1510 (13 Maig). Contracta d'empedrar y obrar la devallada de Sant Just «a tres andanes de lambordes de pedres bones y noues entrecaualcades e redresades axi e segons stan aquelles de la deuallada del forn de Viladecols, posant y obrant aquelles a dreta linya tirada», «hauent a tenir totes tres lambordes tota la amplaria del carrer». Devia «desenpedrar y desenlombardar lo dit carrer», «scurar axi la clauaguera principal de la dita deuallada, com les altres clauagueres o albolons qui afronten en la dita deuallada». Les lambordes que hi devia posar «hagen esser de gruix de vn palm de cana o circa e de ample de vn altre palm o circa e que en lo entrecaluar (sic) de les lambordes, la vna lamborda hage entrecaualcar sobre laltre dos dits y no menys», empleant-hi «morter comú de Barchinona, ço es, tres somades de calç per dotzena de argila y arena» (Paper solt dintre *Manual 1505-1510*, A. M. B.) — Any 1581 (16 Octubre). Veja-s la capitulació sobre l'empedrament de la plaça del Biat Nova.

(2058) *R. B.*, v. II, cap. LIII.

empedraments. Després del 1703, en que s'empedrà lo carrer de *Na Llarda*, fent-hi claveguera, vé una llarga tongada de calma. Les atencions principals de policia urbana ressorgexen en los Ordenaments de 7 Febrer 1721, reiterant al vehinat la antiga pràctica d'escombrar la via pública dimecres y dissabtes, regar al istiu, prohibir llençar-hi runes, sutzures o besties mortes; regular los llochs de venda de les places; retirar los femers quinze canes dels camins y de la Cequia Comtal; no tolerar l'abús de sembrar dintre les fites de la Ciutat,

Segle XVII al XVIII. - Construccions urbanes

Pati del antich hostal de Gerona, al carrer del Oli n. 4

ni caçar o pescar al estany de Port, ni ocupar los carrers ab taules de joch, obradors, perxes o banchs de treballar, ni fer sortir embans o xemaneyes de les façanes, ni posar en les finestres testos de flors o pals que atravessen a la casa del devant, a excepció dels tintorers de seda y de llana, als qui, per exugar los articles de fabricació llur, los hi era autorisat. Obligava als vehins a que dintre 15 días «ayan de reparar todas las llambordas que estuvieren rotas en los frontispicios de sus casas, con la obligación de mantenerlas siempre compuestas y con igualdad, como, y también los empedrados, baxo la pena de 1 l.» Los esquilmats barcelonins, devant la nova despesa que-ls amenaçava, clamaren contra los qui malmetían los empedraments, axò es, contra les carretes. Lo Corregidor manà a les carretes anassen «sin clavos que salgan de las

ruedas, deviendo ponerlos de forma que se encaxen en el mismo calce ó planchas de hierro, vulgarmente dicho llaunas ab canal» (3 Juny 1721).

Però ni los vehins adobaren los empedraments ni l' Ajuntament los millorà. Les poques reparacions realisades, ho foren seguint diferents procediments econòmichs. En unes ocasions los propietaris pagaren la tercera part o la meytat, y en altres carregà lo Municipi ab totes les despeses. Axís arreglaren de nou, en 1721, los carrers per hont passava la processó de la Setmana Santa; en 1730, los del curs de la de Corpus, y en l' entremitg, algunes vies principals. L' Ajuntament, en 1738 (7 Febrer), regonexent que los carrers havían arribat «a tal estado, que, si no se dá providencia, no podrá muy en breve transitarse», arbitrà de la Rey al Audiencia la resolució de que tots los vehins, inclòs los eclesiàstichs, pagarian empedrar los enfronts de llurs cases, y lo Municipi la part central corresponent a les cloaques y tot lo pertocant a les places y demés llochs sense vehinat (11 Març 1738). Ningú reclamà, ni los eclesiàstichs, de tal resolució, y al empedrar de nou totes les vies públiques (2059), no permeteren passar-hi grans carretes portant 25 y 30 quintars. Se-ls exigí cambiar les rodes de ferre ab altres «con el calce de madera sin nada de yerro en la parte exterior de las contrapiñas», y també obligant a les carroces a cambiar paulatinament llurs rodes ab les de nou sistema «a la moda de Italia, que consiste en vn arco entero de hierro, sin clavo alguno, que se encaja sobre el círculo de la rueda».

Adjudicat lo servey a un contratista ab preus unitaris y nomenant un Director d' empedraments (20 Juny 1738), s' encarregà la gestió general a una Junta especial (27 Agost 1749). Al alçar-se les pedres, també s' arreglavan les cloaques o se feyan noves a costa dels propietaris, construint claveguerons per traure de les cases les aygües brutes y materies fecals.

En 1798 se tornà a imposar contribució als carruatges per sufragar los empedraments que ells espatllavan (2060), trayent-se en 1802 y otorgant lo Monarca una rifa especial (2061) que los Regidors, en 1803 y en 1817, tornan a solicitar. També demanaren los hi fós donada una petita part del dret de periatge que cobrava la Rey al Junta de Comerç, considerant que era lo comerç

(2059) L' Ajuntament acordà empedrar les vies més indispensables a les necessitats generals, y foren: plaça de Sant Jaume, carrer del Bisbe, plaça Nova, carrers de Boters y del Pi, fins trobar lo de la Boqueria, seguint aquesta fins trobar l' empedrat del Call, ja fet abans; Corribia, Tapineria, baxada de la Presó, plaça del Angel, Argenteria, Santa Maria, escales del Cementiri, Cambis, Sombrerers, fins trobar l' empedrat del carrer de Montcada y des de aquest fins a trobar l' empedrat del Palàu; de la cleveguera de Jonqueres, tota la Riera de Sant Joan «hasta la casa del santo Christo que haze proa en el callisso que sale a la calle de la Tapineria, incluyéndose dicho callisso».

(2060) A. 1798 (5 Octubre). Lo Corregidor proposava imposar alguna tributació als carruatges, en consideració al mal estat dels empedrats «y que no puede el Ayuntamiento remediarlo por la falta con que esta de caudales, ni es ocasión oportuna para conseguir el aumento que tiene pedido de dotación» (*Acuerdos 1798*, f. 420).

(2061) *Acuerdos a. 1802*, fs. 379 y 384; *a. 1817*, i. 36.

qui espatllava principalment los carrers. Res obtingueren fins a 19 Novembre 1827, en que lo Monarca concedí la rifa setmanal dita *dels Empedrats*.

En 1819 se reformaren les *aceres* fent-les de lloses amples (2062), quina dimensió, en 1831, solia ésser de quatre palms en los carrers més grans y de dos en los demés en que los era possible construir-ne (2063).

Havem dit que, al millorar-se los empedraments, també s'ampliaren les clavegueres. Durant la administració autònoma, li costava a la Ciutat la reparació de cloaques més de mil lliures al any (2064). Mancat, l'Ajuntament del segle XVIII, de pressupost propi, carregà als propietaris la construcció de cloaques. Al urbanisar-se les hortes del Arrabal, en les concessions de permís d'obrir noves vies, s'exigia la construcció de cloaques y los empedraments. Com prestavan les cloaques un gran servey públich, la Ciutat pagà les llambordes per hont hi entravan les aygües pluvials dels carrers. La antiga construcció de cloaques de parets rectes tapades ab llambordes, vingueren a desacreditar-se al acabar lo segle XVIII «por las muchas que se rompen con inminente riesgo de muchas desgracias en el tiempo que media de romperse la vna a ponerse otra nueva». D'aquí l'acort del 20 Desembre 1796, refermat a 20 Novembre 1818, de que en les futures concessions de clavegueres «se prevenga el que sean

Segle XIX. - Art modern d'imitació

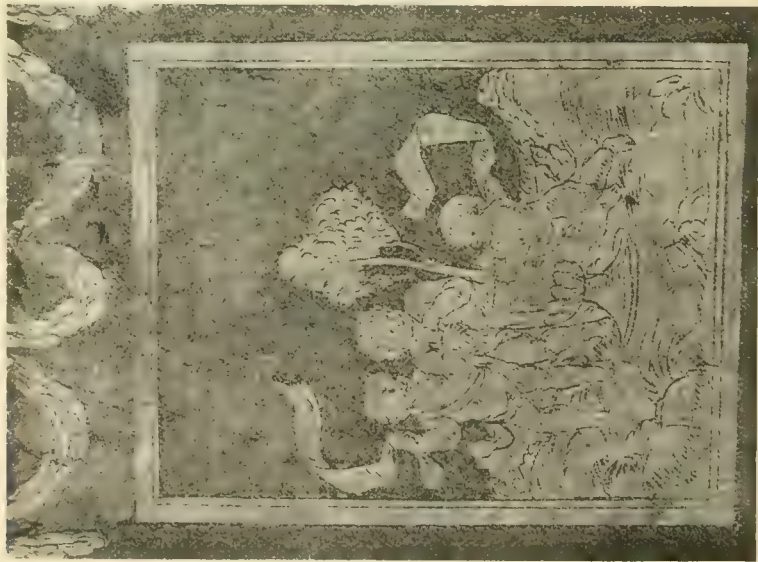
Esgrafiat a semblança dels del segle XVIII, en una casa del carrer Alt de Sant Pere n. 4, fet per En Soier y Rovirosa en 1899

(2062) En la ratxada de millores que-s nota a Barcelona des de la restauració de la monarquia borbònica, en 1814, fôu una d'elles la d'introduhir la nova acera «de losas anchas para mas de dos personas, elevada como una cuarta del suelo»: se-n tractà en 2 Setembre 1819 per primera vegada, y abans d'acabar aquell any, los particulars ja n'havian construït per son compte en la plaça del Teatre (*Diario de Barcelona* del 2, 17, 21 y 26 Setembre y 1 Octubre 1819; 4 Janer 1820, etc.)

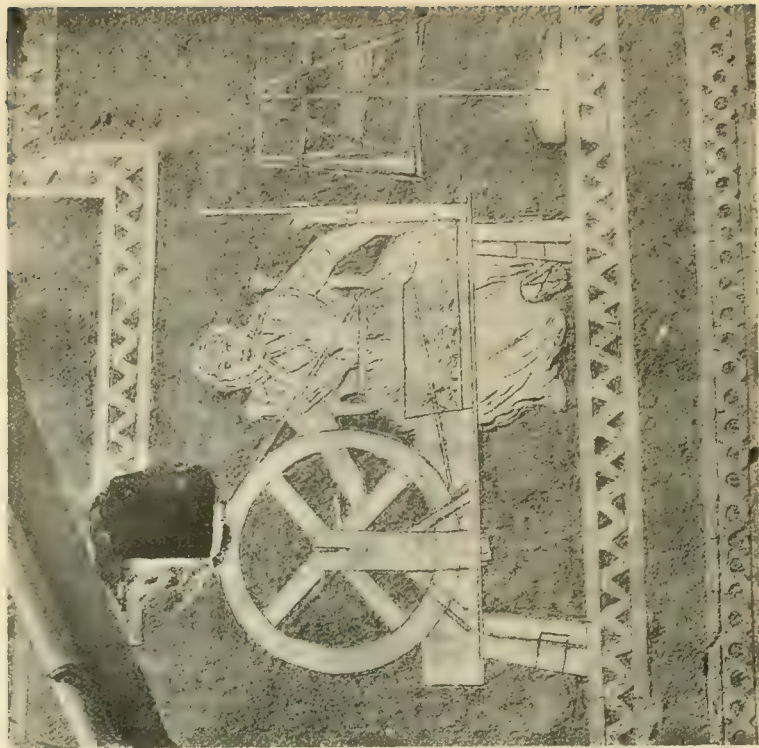
(2063) *El amigo del forastero en Barcelona y sus cercanías*, per l'any 1831, p. 4.

(2064) «Que dins la Ciutat de Barcelona en different parts se troban vnas clavagueras mestras per escorrer las ayguas pluvials y inmundicias a fi de restar limpia la Ciutat en gran benefiici de la salut dels habitants», costant-li sa restauració y reparació «cada any, vns ab altres 1,000 ll. poch mes o menos» (*Letres Closes 1691-1693*, 18 Octubre 1692).

Segle XVIII (1780 a 1800). - Esgrafiat de la col·lecció fotogràfica del Museu Municipal

Plafó decoratiu, representant l'estiu, en uns esgrafiat que figuraven les quatre estacions, en la casa del carrer Baix de Sant Pere n. 1, xanflà ab la Riera de Sant Joan n. 18, feta en 1785 y derrocada en 1912 per fer la Via Layetana

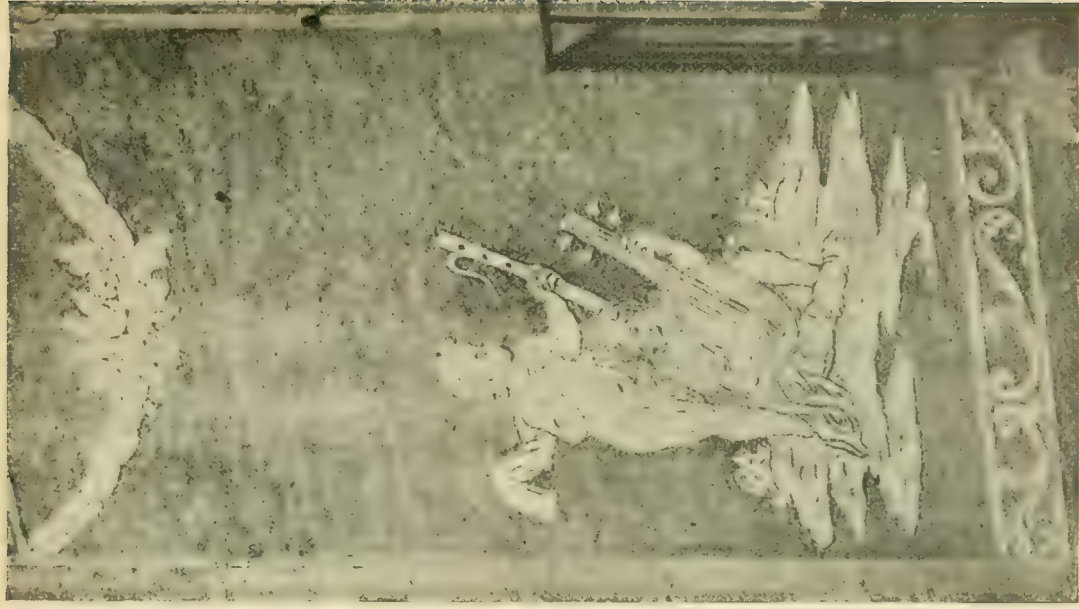

Una bitlletayre treballant al torn.
Se conserva encara en una casa del carrer de Cervelló n. 10.
Parió d'ella hi ha un texidor manipulant en lo seu teler

Segle XVIII (1780 a 1800). - Esgrafiats de la
colecció fotogràfica del Museu Municipal

Decoració barroca que porta la data de 1779, modernament
restaurada. Està en una casa del
carrer Alt de Sant Pere n. 18, xanflà al del Pilar n. 28

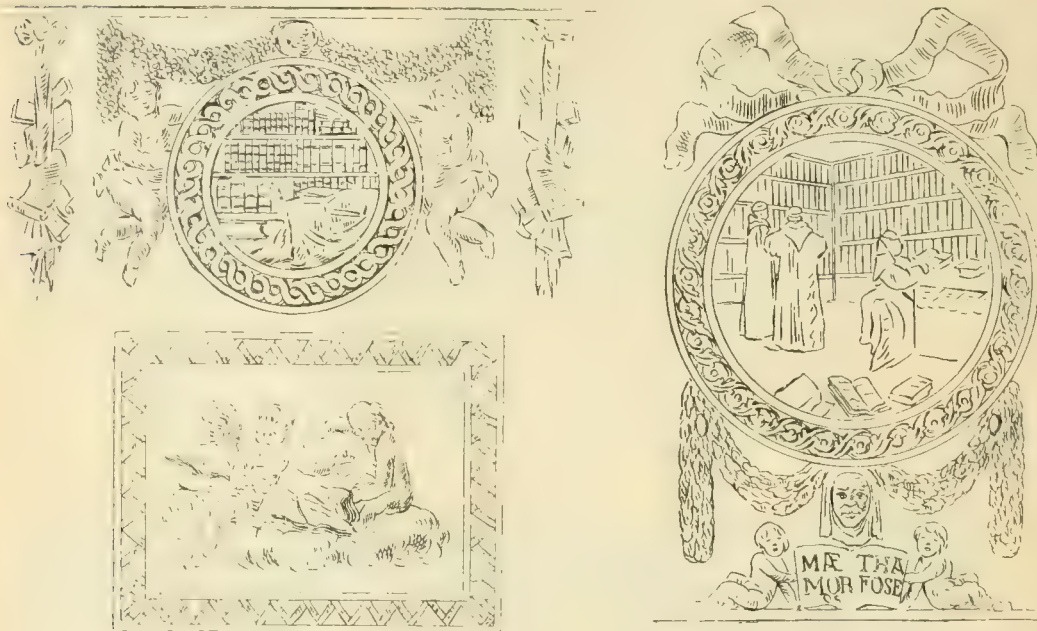

Estil Lluís XV. En una casa dels Archs de Jonqueres n. 10,
xanflà al de Sant Francesc,
que-s creu feta en 1789 y derrocada en 1912

estas con bóveda» (2065). També cambiaren de criteri en los claveguerons per materies fecals, exigint-se, en 1797, als propietaris, construir dipòsits de cabuda suficient per contenir tota la excreta d'un any. Obligació que des de llavors s'imposà al aprovar-se noves urbanisacions.

L'esgrafiats s'introduhí en la ornamentació externa de les cases a mitjans del segle xvii, cuydant-ne los *doradors-estofadors* y no los pintors. A Italia s'havia començat a usar en lo segle xvi, y allí acabà la moda en lo xviii. L'es-

Segle XVIII (1780 a 1790). - Esgrafiats d'Istil Lluís XVI

Constituexen los esgrafiats d'aquesta casa (Call n. 14), alegories a la industria dels Cormellas (llibreters editors establerts a Barcelona en 1591) y a una famosa edició, que ells feren, de les *Metamórfosis* (2066)

grafiats més antich de Barcelona es lo de la casa de la arxiconfraria de la Sanch (plaça del Pí n. 1), del 1613. També està datat al segle xvii lo del carrer Baix de Sant Pere n. 59, que es del 1682. Los esgrafiats fets en la dissetena cen-

(2065) A. 1818 (20 Novembre). Per haver costat als vehins, en los anys 1817 y set mesos del 1818, la neteja de les cloaques, la suma de 1,830 lliures 18 sous, acordà l'Ajuntament «que siempre que ocurra tratarse de alguna construcción de albañal, se vea si puede fabricarse con bóveda, con lo qual no se introducirían las tierras y vasuras que contribuyen mucho á llenarlos» (*Acuerdos 1818*, f. 328).— Veja-s també per lo meteix *Acuerdos 1796*, f. 521.

A. 1818 (4 Setembre). Convení entre l'Ajuntament y los propietaris, comproment-se lo primer a millorar les cloaques, arreglant los segons los empedraments que estavan en mal estat de conservació. La Ciutat hi empleà 5,000 duros en aquesta millora, no continuada per falta de diners.

(2066) L. C. Viada y Lluch: *La estampa barcelonina dels Cormellas*, publicat en *Calendari català pera l'any 1901*.

turia eran molt senzills. Prengueren increment en lo segle XVIII, al qual pertanyen moltes de les cases, de bonichs y complicats dibuxos, que seria proximitat catalogar (2067). La decoració ornamental esgrafiada coincideix ab la difusió de la art barroca a Barcelona, fent-se-la propria y convertint-la en la característica del seu embelliment urbà (2068). És natural, donchs, que un especialista del barroquisme espanyol, lo tudesch Otto Schubert, no ometa nostres esgrafiats, publicant en la p. 255 la casa gremial dels Revenedors, feta en 1781 (plaça del Pí n. 3). Cap més ciutat los presenta en tanta profusió, ni se-ls hi veu seguir la orientació artística dels temps, com fan los de Barcelona.

Ab los esgrafiats se comprova una vegada més, que lo moviment artístich de Barcelona, després de feia la unió d'Aragó y Castella, no-ns vé may d'aquesta nació. Continua imperant, com sempre, la influencia italiana y francesa, que atribuirem més a nostra constant comunicació comercial y marítima, que a la metexa enemistat ab los castellans.

Barcelona permaneceix estancada en son creximent des de les derreríes del segle XV, fins a mitjans del segle XVIII. Com no s'urbanisan noves vies y de per tot sobra terra, no es estrany que, en lo segle XVI, se note un cambi de criteri y s'arrecone la disposició de Pere III, que prohibía establir més convents dintre la Ciutat (veja-s p. 477). Los primers en rompre lo lligat en 1370, foren los Trinitaris calçats, instalant-se, en 1522 (5 Desembre), en un convent de monges de la esglesia de la Trinitat, en lo que era Call juhich, y, après d'ells, los *Inyigos* o Jesuïtes, en 1553, al convertir en convent l'*Hostal de la Parra*, benehint sa esglesia en 19 Juliol 1555. Seguiren-li, en 1586, los Carmelites descalçats, alçant, també a la Rambla, lo monestir de Sant Joseph.

Vist axò per los Mínims, que dexaren per malsana la capella de Sant Bertràn, trelladant-se a les afores del Portal Nou, prop lo coll de la Celada (22 Març 1578) (també danyat per los miasmes de la famosa *Llacuna* de Sant Martí), se n'entraren dintre les muralles, fent nou convent al carrer Alt de Sant Pere (1589). Entre dit carrer y les muralles restavan moltes terres inurbanisades. No tenint-se més en compte l'antich mirament, tot seguit van instalant-se, dintre los murs de la Ciutat, los Agustins descalçats (1619), Servites (1626), Trinitaris descalçats (1633), Caracciolos (1652), Teatins (1653), Agonitzans (1662), Filipons (1673), Pauls (1705) y Caputxins (1717), algunes de quines ordres abans s'havían establert a les afores. Y a despit de tantes fundacions relligioses, que ocuparen molts mils palms de terra, seguía sobrant lo lloch dintre nostra Ciutat, que restava sempre aturada en lo segle XVII.

Continuava notoriament separada la *Vilanova* de la *Vilavella*. Per Vila-

(2067) Ramón Nonat Comas: *Datos para la historia del esgrafiado en Barcelona* (Barcelona, 1913), publicació del Ajuntament de Barcelona, hont se donan detalls importants de tots ells.

(2068) Moltes cases hi ha ab esgrafiats moderns, seguint-se, en més o menys fidelitat, lo patró dels divuycentistes, com lo del gravat de la p. 769. D'ells no creyèm del cas tractar-ne, per correspondre a una de tantes formes de la actual art d'imitació, d'una importància secundaria a la present relació.

nova o *Arrabal* s'entenía, en los segles xvi y xvii, los carrers que anavan de la Rambla a les muralles de Sant Pau y Sant Antoni (2069). Era una segona Ciutat separada per les muralles de la Rambla, segons ho indica la làmina editada, en 1575, per Braun y Hohenberg. La urbanisació del Arrabal ocupava del carrer del Hospital en amunt (2070). En los volts de Sant Pau y de la Dreçana quedavan les hortes, regades per sinies de catúfols, per estar la aygua soma. La producció agrícola d'aquesta part de Ciutat tenia tanta importancia, que sos pagesos formaren gremi separat, conegut ab lo nom d' *Hortelans de Sant Pau*. Los carrers poch havian prosperat en 1740, a judicar del plan de Barcelona de dit any que tenim publicat y de lo que anirèm dihent.

Al començar lo segle xvii, la Rambla prosseguia essent un lloch solitari y sense urbanisar, al que li donava característich aspecte les muralles y portals. A la part oposta, unes quantes casetes baxes en son centre, barraques per vendre, hortes ab llurs pagesies y coberts, y algún dipòsit o edifici industrial de poca importancia. Es la època en que s'hi van establir los convents y collegis de les ordres monàstiques, en que l' Hospital hi edifica son *Corral de les Comedies* y la Ciutat un edifici per Estudi o Universitat literaria. La solitud no obstava perque representàs bon paper en determinades solemnitats, com diguerem en altres ressenyes de la Rambla (veja-s les ps. 306, 364 y 380) (2071).

(2069) *Arrabal* o *Vilanova*. — Donarà idea de lo que era en 1767, lo següent *Estado de las canas que tienen de largo las Calles y Plazas de esta Ciudad*, copiant-ne les llargaries dels carrers que pertanyen al Arrabal, tal com allí venen mal escrites:

La Rambla	202 canas	la de Juglá	111 canas	la de S ^a Ciiment. . .	59 canas
Calle de Hosteller . .	304 »	la de los Angeles. .	107 »	la de la Sendra. . .	93 »
la de Natzeret . . .	164 »	la del Carmen . . .	372 »	la del Sto Hospital.	510 »
la del Colegio del		Espaldas de S ^a Lá-		la de la Patxina . .	8 »
Sr Obispo	115 »	zaro	34 »	la de las Cabras . .	55 »
la de Farlandina . .	156 »	Riera den Prim Alta	207 »	la de la Morera . .	57 »
Plaza de los Ange-		la de Jerusalem . .	117 »	la de la Cadena . .	180 »
les	17 »	Plazuela de su		la de S ^a Pablo . . .	386 »
Calle de S ^a Elisa-		Frente	14 »	traviesa de S ^a Agus-	
bet	93 »	Calle de Servelló . .	109 »	tín	74 »
Plaza del Buensu-		la de Egipcias . . .	93 »	Calle de Robador . .	133 »
ceso	40 »	la den Roig.	83 »	la de trenta Claus .	240 »
Calle del Buensu-		la del Mal nom. . .	26 »		
ceso	38 »	Riera de Prim baja.	74 »		
la de los Cilos . . .	45 »	Calle de la Sera . .	120 »		
la de las Ramilleras	102 »	Calle de Bottella . .	44 »		

En 36 calles 4,578 canas

(*Acuerdos 1767, f. 44*).

(2070) Una colecció de portals y entrades de Barcelona, pertanyents als segles xvi, xvii y xviii, dibuxats per En Eriz, publicà la *Ilustració Catalana* del 30 Abril y 15 Maig 1886. Són fets en època anterior y se fa constar que alguns d'ells, ja desapareguts, no-s podian precisar hont se trobavan. Es una colecció de dibuxets a la ploma, interessant, formada per divuyt croquis molt ben ajustats.

(2071) A. 1523 (28 Març). Per la entrada de la muller de Carles I, los Diputats havian ordenat construir enfront la Dreçana «hun gran edifici de fusta y tela pintat a manera de Colisseu ab tres ordens de finestres y en cada orde havia dotze finestres y una cuberta sobre qui havia a tenir una copa ahon de nit havia de cremar hun gran faro y tot lo restant havia estar molt illuminat de llanternes havia a tenir dotze pilars tots lavorats del romano, y la altitud dell havia esser de CL palms y la latitud dins LXX o circa havia a tenir dos portals con retien arc triumpal per hon havia a passar sa ma.^t anant al pla de framenors». — A. 1564 (6 Febrer). En la entrada del rey Felip I, al meteix lloch hi féu la Diputació «vn arch triumpal pintat ab diverses ymaties y personaties ço es Quatre reys de arago ço es lo rey en Jaume qui conquistà valentia: Lo rey en pere son fill qui conquistà sicilia: Lo rey Alfonso son fill qui

Pla de la Ciutat de Barcelona y sos contorns en l'any 1740

Segons la còpia feta per Francesch Keuser y Ciosas, arquitecte al 17 d'Abri, de 1801, existent en l'Arx. u. de la Catedral de Barcelona.

Persistí lo mal hàbit de llençar a la Rambla, los ollers del vehí carrer dels Escudellers y altres persones, terres sobreres (2072). Los primers treballs de desmunt, per terraplenar-la y convertir-la en passeig, plantant-hi arbres, datavan del 1584 y 1591 (2073). Però no lograren acabar l'abús, segurament per freturar de vigilància. L'edicte de policia urbana del 3 Agost 1762 castigava ab penes pecuniaries als que hi abocassen terres «por ser conveniente se mantenga el paseo de la Alameda de la Rambla». Més tart, en 1636, se n'empedrà un primer bossí (2074).

Encara que era sobradament manifesta la inutilitat de la muralla de la Rambla, finí lo segle xvii sense atrevir-se ningú a derrocar-la. Està admirablement detallada en lo plan d'En Joan Gianola, del 1697, comptant-se cinch torres entre les portes de Santa Anna y Ferriça, tres entre aquesta y la de la Boqueria, set fins al portal de Trenta Claus o dels Escudellers y vuyt fins al de la Dreçana.

Al acabar lo segle xvii, los barcelonins que tranzitavan per la Rambla, se planyían de no veure may acabada la seva incipient urbanisació, iniciada en lo segle xvi. En 1700 se tragué alguna terra, plantant-hi quatre linies d'arbres (2075), convertint-la en passeig, de les Dreçanes als Estudis, que-s regà ab aygua de les cinies vehines. Lo pas gros devía donar-se transformant la cortina de la muralla en cases, edificant-se les primeres del 1702 al 1712 (2076). Simul-

conquistà Manorca: y lo rey nanfós net del rey alfonso, qui conquistà Serdenya y corsega; y cada hu dels dits reys tenien vns aprigamines dirigits al nostre rey».

(2072) En 1472, prohibició de llençar terra a la Rambla (*Rubrica de Ordinacions 1290-1474*, f. 108).

(2073) *D. C. B. 1584*, f. 130; a. 1589, fs. 17, 81, 88, 102, 109 y 136; a. 1590, f. 88; a. 1591, fs. 41 y 76.

(2074) *D. C. B. 1624*, f. 120.

(2075) A. 1700. «Excm. Sr. — Lo Dr Germ de Salvador, conceller, en orde ters, obrer militar de esta Exma Ciutat y Carlos Arnau chirurgia obrer artista, diuhen á V. Exª com havent regonegut per peculiar y propi de sa jurada obligació lo cuydado de la limpieza, adorno y embelliment de esta Exma ciutat, y lo quant urgent era y es lo traurer los promontoris de terra que han aportada y feta aportar uns y altres en la Rambla de la present Ciutat (ahont unicament es lo passeig y divertimento publich de sos ciutadans) se discorregeren diferents medis pera facilitarho com en effecte discorreguts y executats ab lo treball de vintiquatre dias, se ha limpiat lo promontori de la terra del portal dels escudellers, y se ha conduhit aquella al terraplé de la Muralla del portal de la Adressana a las torres de St Pau anivellant la banqueta ab lo terraple, que es de imponderable benefici axí perque tots los ques passetjan per ell, gozan vuy de la campanya, com per lo passatge dels carros, tren de artilleria y altres. Y a esta ocasió tambe se passà a discorrer que seria de principal adorno del mateix passeig de la rambla, lo plantarse en ella algunas lineas de arbres frondosos de diferents especies, a exemple de las demás ciutats y poblacions que son pasmo de la Europa y admiració de tots los forasters y habitants de ellas, com effectivament se troban vuy plantadas quatre lineas desdel carrer de la Adressana, al cantó del carrer dels Escudellers, que se regan ab molta facilitat del aygua de tres sinias y del pou del convent de Sta Monica, ab lo artificio de una bomba; y essent estada tant universalment aplaudida una y altra operació per persones de tota superioritat y de menor esfera, se veuhen constituits en precisa obligació de continuarho en tota la Rambla, majorment tenint a son favor lo benefici del temps pera plantarse los arbres son menester y igual disposició y encara major pera regarlos». Lo Concell del 15 Febrer 1700, destinà 550 lliures a dita obra (*D. C. B. 1700*, f. 57).

(2076) A. 1702 (Maig). Na Maria Espuny y Berardo, sollicitava de la Ciutat un troç d'edifici en la muralla de la part alta de la Rambla, dit *lo Corralet*, per construir-hi. Deya sa instancia que, fent «ostentós frontispici de balcones y finestres», la Rambla se convertiria en «lo més plausible carrer de Barce-

taniament los Consellers obtingueren permís del Capità General (puix les muralles ja sabèm que en aquesta època eran del Monarca) per derrocar-ne algunes torres y utilitzar la pedra per lo moll, «abeuradors y altres obres de la Rambla» (29 Octubre 1703). Iniciat lo derrocament del portal de la Boqueria en 1704, sobrevingué la guerra de Successió y se tornà a reintegrar dit portal a son primitiu estat. Llavors hi construïren, los vehins, una capella a la Immaculada Concepció, demunt la Porta-ferriça (12 Març 1710) (2077), a semblança de les capelles ja erigides de temps anterior, en los altres tres portals de la Rambla.

Segle XIX. - Urbanisacions barcelonines

La Rambla de Santa Mònica en 1834, plantada d'arbres y ab pedrissos.
A la dreta lo quartel de les Dreçanes;
a la esquerra, Càn March de Reus y lo *Refino* o fundició de canons

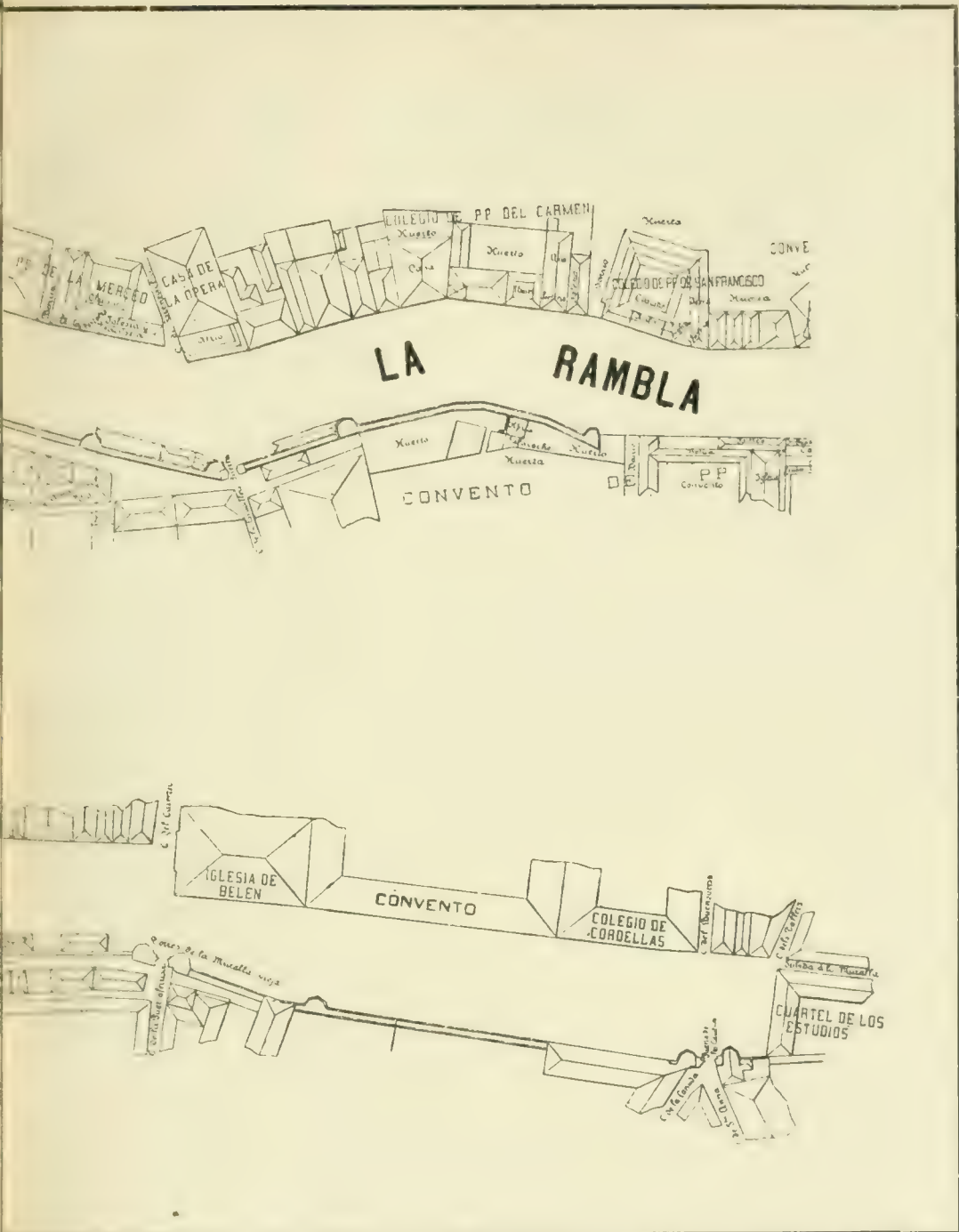
Lo passeig s'arreglà, en 1702, ab nou arbrat, plantant 181 àlbers y 100 més en 1703. A 16 Novembre 1704, s'aconduhí la aygua del Rech Comtal al portal de Sant Sever. Durant lo setge de Barcelona del Setembre 1705,

Iona, en la deliciosa amenitat del passeig» (*D. C. B. 1702*).—A. 1711. Una casa de joch dels Escudellers tenia portal a la Rambla; segons lo document era feta «cum duobus portalibus extra aperientibus, vno scilicet in vico dels Escudellers et altero in terraplano muri veteris de la rambla in qua domus est ludus de mesa et de Raqueta cum suis aparatibus et instrumentis ad ludendum a mesa et raqueta» (Arxiu particular del Autor).—A. 1712 (22 Novembre). Fortunat de Parrella obté permís del Concell de Cent de construir «un quarto en sa casa carregant sobre la muralla vella de la rambla y entre la fundació (?fundició?) y pes de la palla, obrir un portal y fer alguns balcons, lo que no se regoneix esser de perjudici a V. E. ans be servir de adorno y embelliment en puesto tant divertit y de concurs com es lo de dita rambla» (*D. C. B. 1712*).—Permisos consemblants de construir al mur les obtingueren, en 1731, Rafel Vivas; en 1732, Francesch Navarro, prop la Boqueria, y Angel Sarsa y Vallejo, junt als Caputxins (*Representaciones a. 1731, f. 32, y a. 1732, f. 90, y Decretos de 30 Janer 1732*).
(2077) *D. C. B. 1710*.

Plan de la Rambla a mitjans del segle XVIII, tret del Arxíu c

De la obra del Canonge Barriaquer *Las Casas de Religiosos en Catalunya*

foren tallats los arbres y tornats a plantar en Febrer 1706, posant-hi àlbers com abans. En 1710 se plantaren olms intercalats ab los àlbers (2078).

En 1750 (13 Març), lo Prior de Santa Mònica alinià la Rambla devant sa esglesia y portxada. L'enginyer Cermeño, en 1776 y 1778, completà la urbanisació ab la desitjada millora de treure los murs y ab un nou projecte d'alineació. La muralla dels Escudellers a les Dreçanes se derrocà en 1775 (2079). Crexí la importància del passeig: per axò, en 1779 (30 Abril), se tractà de posar-hi vuyt fanals, mentres s'estudiava la completa iluminació de Barcelona, situant-los «á los trechos convenientes para que alumbrándose en las noches que no haga luna, se eviten con maior seguridad, todas ocasiones de desgracias». La iluminació se completà, en 1781 (30 Juliol), en lo tragecte central, axò es, del Plà de la Boqueria «a la Casa de Teatros». Puix llavors s'havía acordat posar-hi cadires per seure pagant un quarto (a imitació del Prado de Madrid, ahont se pagavan dos quartos) y abolint lo pas dels carruatges per la *cera*

del convent dels Caputxins, des del pes de la Palla fins al cafè de junt a la porta dels Escudellers, dexant per lo trànsit rodat la part central (27 Juliol 1781).

Segle XIX.-La vella Rambla

Dibuix d'Onofre Alzamora

Final de la Rambla de Santa Mònica, en la rampa d'unió ab la muralla de Mar, rectificada en 1823. A la esquerra apareix la casa March de Reus (avuy Sucursal del Banch d'Espanya), empaliada ab motiu de les festes per la jura de la reyna Isabel. A continuació se veu lo *Refino* o fundició de canons (veja-s p. 620).

(2078) *D. C. B. 1701*, f. 90; a. 1702, fs. 46 y 181. — *A. 1703* (12 Juliol). Se projectà traure la aygua del Rech Comtal, abans d'entrar «al molí mes alt desdel Clot, prenent-ne de ell una fibla continua de quart y mitj en diàmetro, á un quart de fondo del rech, pera que no faltàs aygua si per ell ne venia poca». S'adjudicà la construcció per 4,600 lliures (7 Setembre 1703). Mentres feya la obra (Novembre 1703), «al arribar en lo endret ahont se pren lo camí de horta, se trobà y descubrí una mina antiga per ahont se conduhia aygua, feta y cubierta ab volta, tot de pedra y cals, de llargaria 230 canas poch més ó menos, de alsada la mida bastant per passarhi dreta una persona, y de amplaria tres palms», la que fôu reparada y aprofitada (*D. C. B. 1703*). — *D. C. B. 1710*, f. 160.

(2079) En 1776 s'alinià la fundició de canons (veja-s p. 620), se derrocà l'angle sortint de la paret del hort dels Caputxins, se derrocà la fundició vella, que sols servia per afinar (R. O. de 12 Novembre 1776) y també, en 1778, les habitacions de les dues torres de la Boqueria, y per últim, se plantaren mil pollanques negres mascles (*Obras Públicas. Siglo XVIII*, A. M. B.) — En 1779 encara acostumavan los menescals sangrar les besties en la Rambla y llençar dita sanch dintre los sots dels arbres sense cap mirament (*Acuerdos 1779*, f. 126).

Seguidament (21 Febrer 1785) feren apartar los banchs que tenían afixats en la Rambla los armers y ferrers per treballar (2080).

Més trascendental reforma se realisà, en 1774, a la part de baix, axò es, del portal dels Ollers al de Sant Francesch. Allí lo Monarca ordenà treure la muralla y torres, agregant a la Rambla un carrer que hi tranzitava al llarch del mur (y per axò dit de la *Muralla Vella*) y motivant nova alineació des de les Dreçanes al Arch del Teatre, quines cases avançaren (2081). En 1786, l'enginyer Climent Espina dirigí altra plantació de pollancre. En 1798 se tallaren, donant nova forma al Passeig des de Santa Mònica a la Boquería. En 1801 (13 Febrer) se projectava fer-hi un sortidor.

Al arribar lo segle XIX, era la Rambla famós passeig. Més alt del mitg que de les vores (conseqüència de la terra que hi havían abocat), s'hi pujava ab grahons. Pretenía, en 1802, lo Capità General disposar dels llochs de venda a sa voluntat, oposant-s'hi los regidors (2082). En 1803 se tregueren los «toldos en los parages por donde deven pasar los coches y asimismo las paradas de agua que hay junto al paraje llamado *Cap de Creus*» (2083).

A partir de la ocupació napoleònica, crexen los establiments de begudes o cafès en la Rambla, en quina època ja hi havia l'hostal de les Quatre Nacions. Lo general francès que manava a Barcelona s'apostentà a la casa March, devant Santa Mònica. En 1817, lo capità general Castaños, volent embellir la Rambla, arreglà lo *Plà de les Comedies*, substituint la vella font per altra de monumental, projectada per l'arquitecte Pere Serra y Bosch. La ornamentà ab estatuas simbòliques fetes per los escultors Campeny, Gurri y Ferrari. Se conegué vulgarment per *la font del Vell* (2084). En 1818, s'arreglà

(2080) *Acuerdos a. 1779*, f. 165; *a. 1781*, fs. 190 y 191; *a. 1785*, f. 76.—*Las cadiras de la Rambla* es un *romanso* imprès a Barcelona en 1882. Ne tractà en 1848 l'*Añalejo de Barcelona*, p. 198.

(2081) En 1778 s'interessà lo Comte del Assalto en fer desaparèixer de la Rambla «dos filas de piedra a modo de mojones», «pudiendo ser causa de muchos tropiezos y desgracias, singularmente de noche». A més, dit Comte gestionava ab l'Intendent «de que los Arbolès que se planten en la Rambla sean Alamos, con lo qual se puede lograr que medren con facilidad y dentro breve tiempo quede el paseo hermoseedo con su frondosidad y que se planten de cuenta de la R^l Hacienda» (*Acuerdos 1778*, f. 267). — *Acuerdos 1774*, f. 161.

(2082) A. 1802. Les venedores de la Rambla posavan llurs cadires al interior dels rechs dels arbres, tenint llurs llochs de venda demarcats y numerats. Lo Capità General pretenía fer traure la numeració, considerant que «el todo de la Rambla es un objeto privativo de los Capitanes Generales en virtud de las R^o O^o que le cometen su conservación y aseo». No hi accedían los regidors, aduhint que les R. O. se dictaren manant als capitans generals posar-se d'acort ab los obrers de la Ciutat.

(2083) *Acuerdos 1803*, fs. 96 y 229.

(2084) «Consiste en una pirámide truncada de gusto Egipcio, sentada sobre un segundo orden de Sócalos, el primero que sirve de poyo para llenar los cántaros de agua, y el segundo donde se hallan doce Mascarones de bronce con su grifo de buen gusto, cuyos modelos egecutó D. Salvador Gurri, Escultor académico de mérito de la Real de San Fernando, y egecutó en bronce el Cobrero de esta Capital D. Ramón Cots. Sobre el referido basamiento se eleva la Pirámide truncada mencionada, en cuyas cuatro caras se hallan cuatro nichos en la forma siguiente: el de la fachada principal que es semicircular, recibe una Estatua de talle de 12 palmos catalanes, sentada sobre peñascos que manifiesta un Río del cual se sacan las aguas para todos los usos útiles de la Agricultura y Comercio, obra del escultor Don Damián Campeny, y en las tres fachadas restantes, se han dispuesto uno en cada una que deben con-

la plaça del davant dels Trinitaris, reglamentant als memorialistes y trayent les rexes que formavan lo clos del convent (2085). En 1822, lo sectarisme derrocà lo convent de Caputxins, projectant-se construir-hi una plaça. A més s'obriren portells a la Rambla per pujar y baxar la gent (2086), se donà nova forma al troç del Pla de les Comedies y a la rampa de la muralla de Mar.

Segle XIX. - Urbanisacions barcelonines

La Plaça del Teatre en 1830, mirant vers la Boqueria. A la dreta les torres de demunt lo portal dels Ollers o de Trenta-claus ab la famosa «font del Vell» y les línies de cases d'En Bacardi, irregularment formades, hont estava l'hostal de les Quatre Nacions. A la esquerra lo Teatre, que substituï, en lo segle xviii, al antic «Corral de les Comedies».

Abans del 1832 s'extenia un banch a tot lo llarch de la Rambla, des del Pla de la Boqueria al de les Comedies (2087).

tener bajos relieves; el de la derecha que manifieste el Canal de Urgel, el de la izquierda la Acequia del Llobregat y el de la espalda el Puerto de esta Ciudad, cuya etimología se manifestará con letras de oro escritas en las cuatro lápidas que siguen por elevación las perpendiculares del ancho de los nichos: á distancia regular dejando un friso entre las lápidas existe el Coronamiento Egipcio, en forma de Arquitrave, entallada de hojas de agua egecutadas con mucha maestria por el Escultor D. Josef Ferrari Catalán, sobre la cual sigue la Pirámide á la altura de cuatro palmos, y luego dos gradas, descansando en la última una Estatua del tamaño de 13 $\frac{1}{2}$ palmos, obra del enunciado D. Salvador Gurri, que representa Barcelona industriosa» (*Manual de Forasteros, Barcelona, 1819*).

(2085) A. 1818 (10 Març). «Algunos a quienes se ha permitido el poner mesas para escribir cartas en la Rambla cerca el cuerpo de Guardia que está frente al Convento de PP. Trinitarios, han puesto algunos biombos, con que ocupan mucho terreno», y destinant set palms de plaça als memorialistes (*Acuerdos 1818, f. 51*). — A. 1818 (13 Maig). S'acordà que mitjançant la entrega per part de la Ciutat de dues plumes d'aygua de Montcada trauria lo convent «las verjas con que tienen cerrado el patio que hay en toda la extensión del frente de su Iglesia, con lo qual adquirirá la Rambla vn considerable ensanche» (*Acuerdos 1818, fs. 51 y 117*).

(2086) *Diario de Barcelona* de 10 Juny y 13 Desembre 1822.

(2087) *B. A. y M.*, v. 1, f. 338.

Lo Passeig cambià d'aspecte quan l'Estat entregà los béns dels frares al municipi y a particulars. Convents, escoles y quartels ocupavan la major part de la Rambla. Tractarèm de ressenyar lleugerament com estava en lo segle xviii.

Començant per l'extrém superior o de montanya, tancava la Rambla lo quartel dels Estudis, o sia l'edifici que fóu Universitat; per lo costat hi pujava un carrer vers la muralla (2088). Baxant a mà dreta, a la cantonada del carrer del Bon-Succés, hi havia lo colégi de *Cordellas*, fundat per los Jesuites en 1545, ab nom d'*Imperial y Reyat Seminari de Nobles*: al ésser expoliats del edifici (27 Febrer 1767), passà al Bisbe per permuta feta ab la Corona (4 Abril 1771). Les parets tocavan ab lo convent y esglesia de Bethlèm, de la propria comunitat y època. A la altra cantonada del carrer del Carme, uns quants alberchs. Al costat de la actual casa dita *la Virreyna* estava la Procura dels Monjos de Poblet ab la seva capella, una altra casa, la façana de Sant Joseph y lo convent de Carmelites descalçats (25 Janer 1586), ab sa horta llindant al carrer de la Petxina. A la cantonada inferior del carrer de Sant Pau hi tenían sa esglesia y convent los Trinitaris descalçats (1632), seguint algunes cases y lo colégi de Sant Bonaventura, que era dels Framenors (fundat al segle xvii). Junt al barri o porta *del tragí*, que comunicava ab la horta d'aquest, estava la esglesia del Colegi de Sant Angel Màrtir, dels Carmelites calçats, quina imatge ocupava la hornacina del demunt de la porta (1593). Lo carrer del Comte del Assalto (obert en 1783) tallà lo llinde d'aquesta propietat, en tant que les quatre primeres cases del nou carrer les construiren los Carmelites. Continuavan uns quants alberchs, lo Teatre del Hospital de Santa Creu y a la altra cantonada del carrer de Trenta Claus, la esglesia del gran Colegi de Sant Pere Nolasch, dels Mercedaris (construida segurament en lo segle xvii) y lo vast edifici que llindava ab la esglesia de Santa Mònica dels Agustins descalçats, a la que li estava anexa lo convent (erigit en 18 Desembre 1619). Seguía una casa, lo carrer del portal de Santa Madrona y lo quartel d'artilleria de les Dreçanes, ab los pabellons que clohían la Rambla per la part de [la mar. Puix aquests pabellons y un cors de guardia, se juntavan ab altre quartel dels granaders, immediat a la rampa de la muralla de Mar, que ja corresponía a la oposta acera de la Rambla (2089).

Tornant a situar-nos a la part superior del Passeig y baxant per la linia de muralles, aquestes tenían edificades, entre los portals de Santa Anna y Ferrixa, solzament dues cases; fins al Pla de la Boqueria, cap casa: un petit edifici per un cors de guardia y quatre coberts per fundicions. Junt al portal de la Boqueria, les carniceries y pes de la Palla y après lo convent dels Caputxins, fet en 1717, que abarcava quasi totes les torres y murs fins a la darrera abans

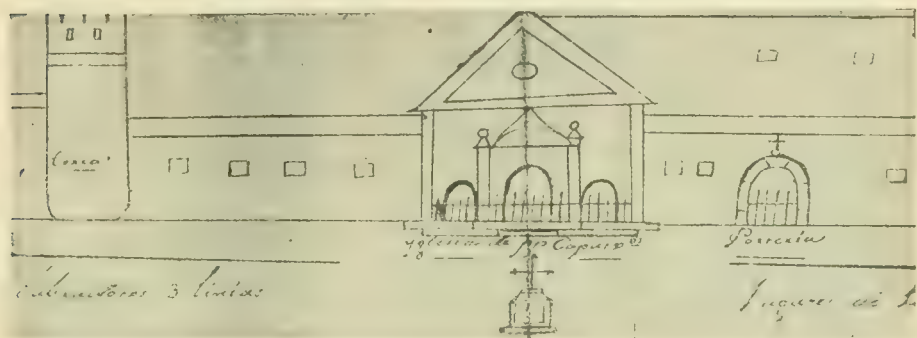
(2088) La pujada de Canaletes al costat dels Estudis figura en un plan (*Acuerdos 1817*, f. 35).

(2089) Reproduhim ab la present descripció l'interessant *Plano en Grande de la Rambla* fet en lo segle xviii (avuy està al Arxiu de la Comandancia d'Enginyers Militars de Catalunya, n. 212), que publicà lo canonge Barraquer en sa benemèrita obra *Las casas de Religiosos en Cataluña* (v. II).

del portal dels Ollers, seguint-li dues cases d'En Bacardí, arrendatari de les carns, vers los Escudellers, en quin lloch la aliniació era sumament irregular, plena d'angles entrants y sortints. Del portal dels Ollers al de Framenors, quasi tota la muralla ab ses sis torres estava intacta al temps de fer-se lo plan que-ns guía. Se notan un parell de construccions junt als Escudellers y un quartelet d'Invàlits en la antepenúltima torra.

Noves construccions se realisan a la Rambla, axò es, en 1824, lo carrer de *Fernando*; del 1836 al 1840, lo mercat de Sant Joseph; en 1844, lo teatre del Licèu (2090), y en 1848, la plaça Reyal. La Rambla de Sant Joseph avançà de la part del convent, y avuy, la casa del virrey Antòn d'Amat, que, en 1840, estava a linia d'edificis, resta completament enfonzada (2091). La part supe-

Segle XVIII.-Los Caputxins a la Rambla

Dibuix fet en 1787 de la esglesia dels Caputxins, quan donava a la Rambla (1717-1822), ab una de les torres de la vella muralla (2092)

rior de la Rambla, dita *dels Estudis*, s'alineà en 1849 y se començà a construir en 1852. La alineació del troç de Canaletes se féu en 1856. En 1854 ja estavan plantades falses acacies a les Rambles, exceptuada la dels Estudis, hont hi havia frexes barrejats ab adelfes. Quines plantacions se cambiaren per platanes vingudes de la *devesa* de Gerona, del 1859 al 1860.

Dues interseccions principals entre la ciutat Vella y la Nova ha tingut la Rambla des de molt antich temps, ahont s'ha concentrat son major moviment: la Porta-ferraça y lo plà de la Boquería. En la primera hi anava a parar un sol carrer, lo del Carme; en lo segón hi afluían dues vies principals del Arrabal, les de Sant Pau y de Sant Antoni. No solzament per axò, sí que també per

(2090) Són molt interessants los incidents a que donà lloch la construcció del teatre del Liceo, que vingué a estrènyer la Rambla en aquell indret. Los detalla F. Puig y Alfonso en *La Rambla de Barcelona*, publicat en *Boletín de la Sociedad de Atracción de Forasteros*, a. 1912.

(2091) En un plan del 1801, hi venen indicades totes aquestes cases (*Acuerdos 1801*, f. 351).

(2092) Los Caputxins en 1817 obtingueren permis per derrocar dues torres y un troç de muralla segons un plan que llavors tóu a'çat (*Acuerdos a. 1816*, f. 480, y *a. 1817*, f. 15). — *Acuerdos 1797*, f. 425.

correspondre la Boqueria y lo Call al centre de major vitalitat comercial y ciutadana de Barcelona, fóu lo pla de la Boqueria, en lo segle xvii, lloch de constant moviment y vida. Allí s'hi aturan los bergants per cercar treball, hi venen verduleres, descarregan sos carros los hortelans, s'hi pesa la palla, hi paran pilans y taules los carnicers, procuran encabir-s'hi los tafurers, guarnint taulells de joch, etc., etc. Es lo primer troç de Rambla que s'urbanisà y empedrà, y cap n'hi hagué tan concorregut. La entrada del portal de la Boqueria era, a curta diferencia, una tercera part del actual carrer de la Boqueria.

Segle XIX.-La Rambla de Santa Mònica

1. Portal y Cors de guardia. — 2. Dreçanes. — 3. Santa Mònica. — 4. Cafè de la Sinia. — 5. Teatre Principal. — 11. La font del Vell. — (*Las bullangas de Barcelona*, publicació del 1837).

La filera dels llochs de venda s'extenia del séu dintell a les muralles, tombant en angle, inseguint la direcció d'aquestes. Arrambats als murs estaven los pilons dels carnicers, tres amunt y cinch avall. Ja dintre la Rambla, des del carrer del Hospital a Sant Joseph, los venedors hi formavan agrupacions. Ocuparen la primera illa dotze venedors; la segona, setze hortelans del portal Nou, y la tercera, trenta hortelans del portal de Sant Antoni. Arrambat a la vella muralla, en la plaça de devant Sant Joseph, estava lo que-n deyan *Bornet de la Rambla*, ahont s'hi situavan pollatayres y traginers (1797). Lo Pes de la Palla, reedificat en 1723, junt al portal de la Boqueria, fóu tret d'allí, en 1792, per portar-lo a les afores de Sant Antoni (2093), y tot seguit s'hi instalà un cors de guardia. En 1767 se pretengué traure als venedors immediats al portal,

(2093) *Acuerdos 1726*, f. 155. — *Representaciones a. 1723*, f. 138, y a. 1751, f. 471. — *Acuerdos 1792*, f. 168.

logrant-ho en 1772 (23 Octubre) (2094), y en 1802 portaren les carnicerías a un soler dels Carmelites, al carrer de la Petxina. Encara en 1760 (27 Abril) s'examplava la capella de la Mare de Déu de Montcada, situada demunt del portal de la Boquería. Capella, portal y torres, al cap de poch temps foren derrocats. En 1784 un nou empedrament regularisà lo Pla de la Boquería, entre los carrers de Sant Pau, Hospital, Pí y Boquería (2095).

Aquell troç de Rambla cambià d'aspecte al pendre als frares son convent de Sant Joseph y allunyar-ne les venedores (excepció feta de les floristes), portant-les hont estava lo convent (2 Juliol 1836). Pochs anys després se posà la primera pedra del mercat de Sant Joseph (19 Març 1840).

Segle XIX.-Urbanisacions barcelonines

Dibuix de F. Parcerisa

Lo Pla de la Boquería en 1839, ab la entrada al carrer de Sant Pau, lo nou teatre del Liceu y la font construïda uns quinze anys abans

¡Lo que pot la tradició dels pobles! Avuy que tot ha canviat, que la Ciutat té munior de centres de vida marcadament diferents, que no hi han mu-

(2094) En 1772, per dexar expedit lo pas del portal de la Boquería, se coloca a hortelans y pagesos immediatament després de les carnicerías, cap al convent dels Caputxins, y als revenedors a la part oposada, «desde la casa del Confitero y estanque del papel sellado que haze esquina a la Calle del Hospital, tirando assi a la Iglesia y Convento de PP. Carmelitas descalsos de S. Joseph». Aquesta nova disposició resulta clarament especificada en lo croquis d'aquest mercat, fet en 1797, y hont s'hi han dibuixat les façanes dels edificis des de Sant Joseph als Caputxins y Colegi de Sant Bonaventura (*Acuerdos a. 1767, f. 48; a. 1772, f. 445, y a. 1797, f. 425*).

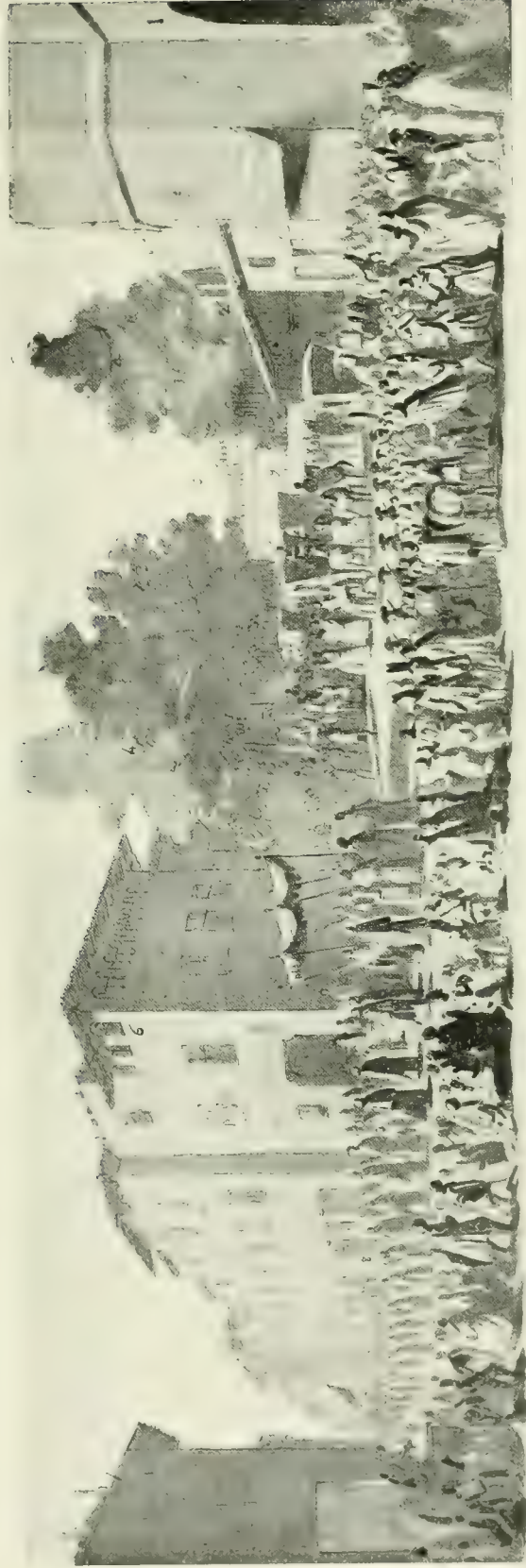
(2095) A. 1785 (29 Agost). L'Ajuntament accedí a la sollicitud del farmacèutich Joseph Ferrera y Pasqual, de «colocar en la esquina de su casa la piedra que servía de llave del arco exterior del Portal pocos años ha derribado, llamado de la Boquería, en cuya piedra hay vna imagen de Sta Eulalia» (*Acuerdos 1785, fs. 154 y 322*). Lo recort d'aquesta pedra s'ha perpetuisat en la nova casa d'aquesta cantonada, hont hi han posat en una peana la estatua de Santa Eulària.

ralles, ni portals, ni hortelans a Sant Pau, que-l progrés ha diluït y borra les característiques dels paratges més singulars, si bé s'ha pogut rebaxar la fesomia de nostre famós Pla, res ha lograt destruir-la. Escrivia axò En Riera y Bertràn en 1882, dihent que anys y anys deuen transcórrer abans que lo *Pla de la Boqueria* dexe d'ésser lo nostre *Pla de la Boqueria* (2096). Axis es encara en 1915.

Per més que quede aturat lo progrés de la urb barcelonina en los segles xvi a xviii, alguna evolució se nota en les velles vies ab mires a son avenç. Primerament la iniciativa particular, quasi sempre moguda per la idea especulativa, fà desaparèixer no pochs carrers estrets y inútils (2097), la major part sense

(2096) En Joaquím Riera y Bertràn descriu admirablement aquest popular lloch tal com era en 1882 (*La Renaixensa*, a. xii, p. 2).—Salvi Salvat y Salvany: *Raresas de Barcelona. Primera. Lo Pla de la Boqueria*, descripció en vers publicada en 1879.

(2097) Bruniquer, en lo cap. LXXXVIII de sa famosa *Rubrica*, dóna compte del tancament d'una munió de carrerons. A. 1559 (30 Setembre). «Llicencia a Antòñ Salvi mestre de esgrima, de tancar un Carreró que passa de la Plassa de la Trinitat a la Bocaria».—A. 1561 (28 Febrer). Autorisació de «tapar vn Carreró qui es en lo lloch dit lo Call den Sanahuja, qui es entre lo Carrer de la Bocaria y la Plassa de la Trinitat».—A. 1565 (8 Juliol). Idem «de poder cloure a dos caps vn Carreró ques diu lo Carrer de la Romaguera, que pasa del Carrer de St Pere Subirà al Carrer de St Pere mitjà».—A. 1572 (7 Novembre). Idem de «tancar a dos caps ab pedra y morter, vn Carreró qui và del Carrer de la Bocaria a la Plassa de la Trinitat».—A. 1586 (11 Octubre). Idem per cloure «lo carrer junt la casa del Marqués de Aytóna».—A. 1613. Idem als frares de Sant Francisco de Paula de «cloure lo Carreró que està junt a dit Monastir».—A. 1613. Idem «a Joan Flor cinter, de tapar duas voltas o arcadas enfront de la sua casa situada al cantó de las voltas, devant la Clavaguera de Junqueras».—A. 1630 (27 Febrer). Dues llicencies, una per «tapar ab rextat o de pedra y cals. un Carreró que no passa devant lo Monastir de las Monjas Madalenas», y la altra per «tancar vn trós de pati», detràs d'unes cases del «Carrer de la Bocaria, junt a vn Forn de couer Pà, devés la muralla y casi de front de la Torre de la Ciutat».—A. 1639 (7 Maig). Idem a Sebastià Cormellas de tancar de pedra y calç un carreró que té tras les seves cases del Call, y a 20 Setembre li dexan fer un pont demunt dit carreró.—A. 1641 (21 Janer). Idem per tapar un carreró junt al hort dels Tiradors.—A. 1641 (24 Abril). Idem a les monges Madalenas de tapar un carreró devant son Monestir, y en 27 Abril, los Consellers fan tapar altre carreró detràs dit Monestir, que afrontava ab la Volta de Nostra Senyora de la Eura.—A. 1648 (24 Novembre). Idem als vehins per tancar «vn carrer per lo qual se và del carrer de la Fusina a la Capella de N.ª S.ª de Pietat del Monastir de St Agustí».—A. 1663 (8 Octubre). Idem per «paredar de pedra y cals lo enfront del vn cap del carrer o devallada den Boçot, es a saber, a la part de baix, que es vna bolta que confronta ab lo carrer que và del carrer de Baseya a la font y Plassa oliim dita del Blat vell y vuy del Angel».—A. 1664. Idem als obrers del Hospital de la Misericordia per cloure un carrer que anava «de la Plasseta devant lo Collegi del Sr Bisbe, dita la Plasseta de Montalegre, al Carrer dels Tallers, a fi de valerse dit Hospital de dit Carrer».—A. 1667. Idem al PP. de la C.ª de Jesús, de cloure «lo carrer dit antigament den Massaguer, ahont la Ciutat te lo Sitjar Vell y en lo mitg d'ell algunas Sitges, y a 7 de Juny en lo Concell se tractà lo mateix y a 22 de Agost fòu revocada dita llicencia».—A. 1674. Idem al prebere Doliu «pera cloure un carrer qui và de la Iglesia de Sant Francisco de Paula al Convent de las Monjas de Jonqueres».—A. 1678. Idem als propietaris colindants al camí interior de la muralla de la Rambla, entre la Porta-ferriga y la Boqueria, per tancar-lo y agregar-lo a ses propietats.—A. 1680 (14 Agost). Idem als vehins per «posar una tanca a modo de rextat, tot de fusta, en un Carreró que no passa, entrant al Carrer de las Canals qui entra per la Plassa de la Blanqueria a ma esquerra».—A. 1680 (23 Noviembre). Idem al convent de Carmelites de Sant Joseph per tapar «vn Carreró que passa desde la Rambla al Carrer del Carme, pera fer vna Capella del SSM Sagrament, ques comunica en dita Iglesia de St Joseph».—A. 1680 (26 Novembre). Idem a Joan B. Falcó «de tapar un Carreró que no passaba, al costat de la sua casa situada al carrer de Sta Ana prop lo Portal dels Estudis».—A. 1692. Idem «a Miquel Gra scultor pera fer vn cubert en vn Carreró que no passa y es al carrer de la Freneria».—A. 1714. Idem a «Anna Piñatelli y Aymerich Marquesa de St Vicente pera cloure vn Reclau que no passa, situat en lo Carrer den Ripoll, a fi de ocupar lo terreno de dit reclau».—A. 1735. Pretenia un vehí «fabricar una casa en vn Passadizo o Callejon que se halla en la calle de los Flaseders junto al Borne y cerrar aquel».—A. 1738.

Facilitat per Enrich de Puig y de Guytó

Combregar general a Barcelona en la primera meytat del segle XVIII.

Al que sembla sortiria del portal de Santa Anna (1) y entrava al carrer dels Tallers (6 y 7).

**Al capdemunt de la Ràmbra se veu l'edifici dels Estudis,
que la tancava totalment.**

(Dibuix del reputat pintor barceloní Antoni Viladomat, mort en 1755)

sortida, que s'obrián d'aquí y d'allí per l'interior de la Ciutat, constituint una sèrie de recons bruts y d'amagatalls apropòsit per sorpreses y escomeses. D'ells s'hauria tingut de preocupar-ne més lo Concell de Cent, y no conten-tar-se ab anar allà ahont lo por-tavan los interessos privats.

Aximeteix s'efectuan pe-tites millores d'ampliació de determinats carrers o places, mitjançant l'enderrocament de cases y també se plantan ar-bres en alguns llocs públichs. Exemples seràn les places de Sant Jaume (en 1597, per cons-truir la façana de la Diputa-ció), y del Regomir (1633) (2098), lo carrer de Sant Do-mingo (1650) (2099), etc. Del arbrat ne tractarem al ocu-par-nos dels passeigs de Bar-celona.

No implicavan cap avenç les construccions de voltes, ab autorisació de la Ciutat, de-munt la vía pública, obrades en les centuries XVI y XVII.

Com a tercer millorament urbà en la referida època, consignarem la cons-trucció de petits monuments públichs en forma de piràmide, inspirant-se en lo sentiment relligiós, únich dominant en la Ciutat. La primera s'alçà en la plaça del Blat, en 1616 (2100), segons projecte d'En Rafel Plansó. Consistia en una agulla assentada en graderia y sostenint una bola que rematava ab un àngel (2101). D'aquí que la plaça cambie de nom. En avant, perdut lo del

Segle XVI. - Construccions urbanes

Esglesia de Sant Joseph que donà nom a la Rambla de Sant Joseph. Segons Pí y Arimón, s'acabà en 1599. La art del renaxement evoluciona vers la orientació dissetcentista. (Canonge Barraquer: *Las casas de religiosos en Cataluña*).

Altre també pretenia «cerrar con puertas los dos extremos de vn pasadisso que se halla en la calle dels Flassaders, frente a la Assequia de la Real Esplanada» (veja-s Acorts 12 Janer 1739 y 15 Juny 1740).— A. 1745. Permis als pares Mercedaris «Je cerrar el callejón que se halla y tiene salida desde la Plazuela a la Muralla del Mar».— A. 1767. Permis als vehins de tancar ab rexa un carreró que no passa, que dona a la placeta d'En Marquilles (*Acuerdos 1767*, f. 393).— A. 1806. Sollicitan lo Marquès d'Ayerbe y En Joan Gispert, tancar lo carreró que no passava y hont tenian llurs cases, al carrer d'En Ripoll.

(2098) Per examplar la plaça del Regomir se derrocan tres cases en 14 Juliol 1633 y 22 Abril 1634.

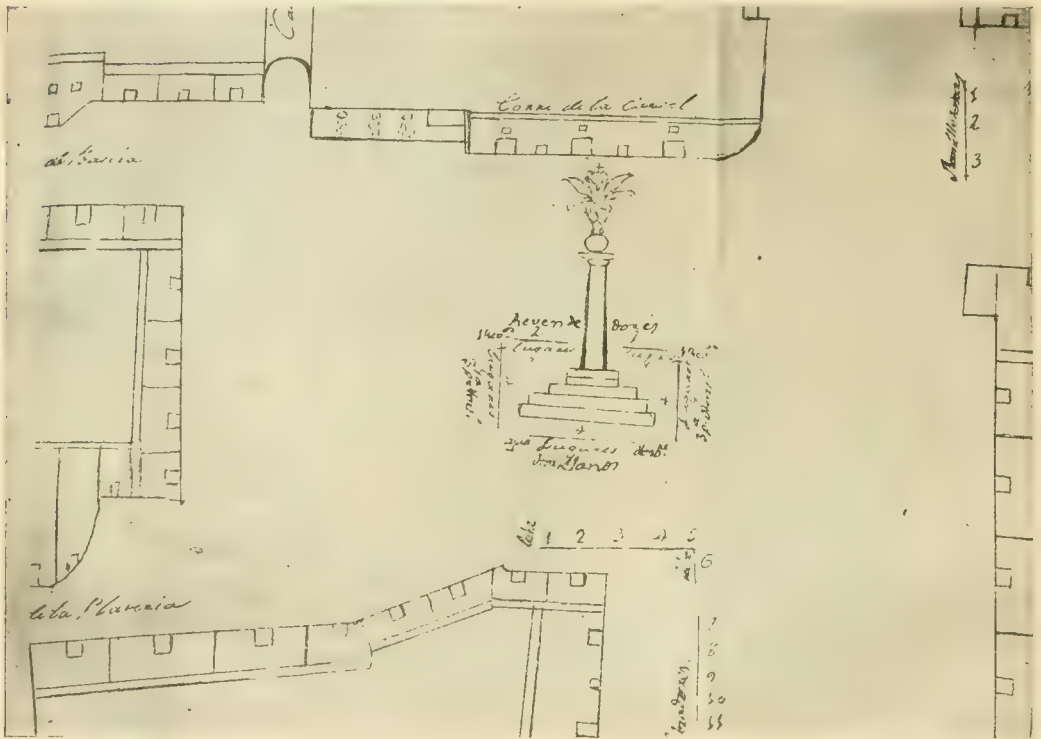
(2099) A. 1650 (1 Juliol). Diego Monfar derrocà unes casetes, fent plaça al carrer de Sant Domingo.

(2100) La causa d'alçar aquest monument, segons lo P. Villanueva, fôu per voler recordar lo miracle allí efectuat en lo tresllat de Santa Eularia, que fôu la immovilitat del seu cors, fins que se li restitui un dit que li havia sigut robat. Les quatre inscripcions llatines existents en les quatre cares de la piràmide les copià lo referit autor en *Viaje literario*, etc., v. xviii, p. 129.

(2101) A. 1616 (13 Agost). Contracta ab lo mestre de cases Joseph Ferrer per construir «vna agulla de pedra picada, conforme la trassa» de la que n'era autor Mestre Rafel Plansó; «...dita agulla

Forment o del *Blat*, se la nomene del *Angel*. En 1747, l' Ajuntament acordà restaurar-lo (2102). En 1821 (29 Juny), deyan los regidors que destorvava en una plaça tan petita com era aquella, preparant sa immediata desaparició. Amençat de mort lo constitucionalisme, al iniciar-se l' any 1823 entrà un frenesí derrocador al Ajuntament. Lo 18 Janer se prenan molts acorts d' aquesta naturalesa: traure una sèrie de ponts, axò es, los dos que comunicavan la esglesia de la Mercè ab lo convent, lo que anava de la casa rectoral de Sant Jaume al cor de dita esglesia, lo que juntava lo palàu del Capità General ab Santa Maria

Segle XVIII.- Monument del Angel a la antiga plaça del Blat

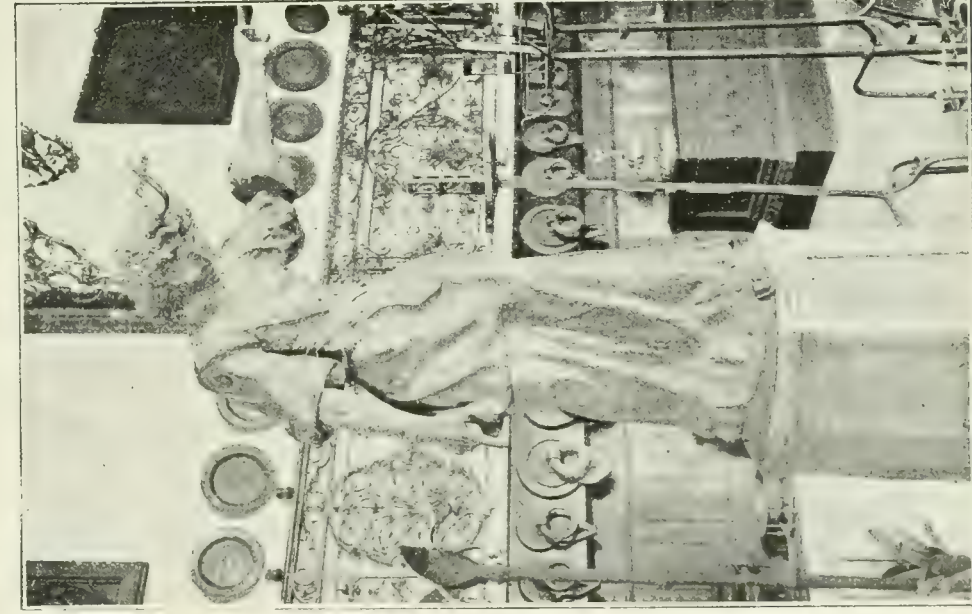
La plaça del Angel ab lo séu senzill monument tret en 1823 y los illochs de vendre. Croquis del 1797

de la Mar y lo «que pasa desde el Convento de Santa Clara a la Parroquia de Santa Cruz» y «que se comprendan todos los puentes de la misma clase de edificios públicos». A més se manà traure lo clos que hi havia al davant

ha de ser de pedra negra de la padrera de Don Hieroni Vila y ha de estar picada y llaurada conforme la dita trassa, acceptat que la Ciutat li donarà lo Angel fet y fabricat a tot son punt, lo qual hage de assentar en lo alt de dita agulla». Les dimensions de la agulla eran: alçada, sense Angel ni pedestal, $35 \frac{1}{2}$ palms; base «tres pams a tot quadro y al mes alt sota los peus del Angel, vn palm y vn quart a tot quadro» (*Diversorum*, v. xx, fs. 91 y 93, y *D. C. B. 1616*, f. 199).

(2102) A. 1700 (30 Juny). Fôu daurat «lo Angel de la Agulla de la Devallada de la Presó». — A. 1747 (24 Juliol). Acort de renovar-la (*Acuerdos 1747*, fs. 246, 251, 321 y 401).

Segle XVII. — La plaça del Angel

Angel de coure que danà nom a la plaça

Sant Julià, de fusta, que ornava la façana de la casa gremial dels "Julians"

de Sant Agustí y desembraçar les places del Angel y del Pedró, de llurs piràmides, posant les imatges «en nichos ó donde mejor parezca, en las mismas plazas, pero trasladando las pirámides, para hermoseo de la Ciudad, á aquel punto que se acordare». La de la plaça del Angel, lo 29 Juny 1821, al traure d'allí les barraques dels bitllets, se volia fer lo meteix ab lo monument. Se realisà la seva destrucció en 27 Janer 1823. Al any següent, després de discutir-se si se reconstruiria la piràmide en altre lloch (5 Octubre 1824), se determinà colocar-la demunt la font de la plaça del Angel «por ser el punto en donde podrá recordar el objeto por el que fué colocada dicha Imagen en aquella Plaza» (26 Octubre 1824). De la font se transportà, en 12 Agost 1825, a la obra nova del xanfrà de la Presó, no tardant en passar al Musèu de la Ciutat, quan se tragué d'allí la presó definitivament, edificant-s'hi cases particulars.

La segona piràmide, alçada en lo segle XVII, ho fóu en honor de Santa Eularia. Pres l'acort de construir-la, en 1670, y fet previament un model (20 Octubre 1671) (2103), se posà la primera pedra en 1672 (14 Setembre), acabant-se en 29 Novembre 1672. Se construí en la confluencia dels carrers del Carme y del Hospital, en l'antich fossar de Sant Llätzer, per quan deyan llavors que en aquell lloch meteix sofrí martiri Santa Eularia. Se posà primer una imatge provisional de fusta, substituïda, en 1687, per altra d'aràm. Se renovà y recompongué en 1756 (10 Setembre) y en 1823 (18 de Janer) lo sectarisme constitucionalista acordà traure-la, limitant-se solzament a canviar-la de lloch, devant la ferma oposició dels vehins d'aquella plaça. Pervinguda la piràmide als temps presents, deuríam venerar-la com a degana dels monuments de nostra Ciutat y fins trelladar-la a un musèu com a recort històrich.

La tercera piràmide, començada en 1706 (29 Desembre) al Born, en honor de la Immaculada Concepció, empleant-hi marbres y bronzo (2104), s'alçà en acció de gracies de les victories de Carles d'Austria contra Felip de Borbó. Hi caygué una bomba lo 26 Maig 1714, sense reventar, però derrocà un àngel que la ornamentava (2105). Considerat, lo monument, símbol d'una opinió

(2103) A. 1672 (25 Janer). Lo Concell de Cent donà plens poders als Consellers per fer construir la piràmide de Santa Eularia al Pedró com ells volguessen, essent son constructor En Benet Parés. — A. 1672 (4 Febrer). Contracta de construcció de la piràmide de Santa Eularia al Pedró: «ha de esser tota de pedra negra de lustre, conforme la obra dels claustros del convent de nostra Sra de la mercé, la qual obra ha de fer y fabricar de las mateixas midas, modo, forma y manera està disposat en lo modello, que, es estat fet de fusta», «hauentlo de exequitar en obra de la propria manera se troba aquell estar trassat en gran, a palm y a cana, en una paret blanca, dins lo pati del dit hospital de St Llàtzer». Los plafons de marbre blanch de Gènova (*Manual 1668-1672*, no foliat).—*D. C. B.* 1671, f. 159, y *D. C. B.* 1672, fs. 42, 50, 180 y 218. — A. 1673 (21 Març). Acordà la Ciutat «que la imatge de Santa Eularia se fassa de aram, fent modello primer y apres se fasse tabba per qui menos la farà conforme lo modello» (*D. C. B.* 1673, f. 65).

(2104) *D. C. B.* 1706, f. 237.

(2105) M. Bruguera: *Sitio y bloqueo de Barcelona en 1713 y 1714*, v. 1, p. 675. En la p. 98 se relatan actes religiosos practicats, en 1713, en torn de la piràmide de la Puríssima.

política, caygué en desgracia y desaparegué en temps de Felip de Borbó (2106). Ab la circumstancia, que observa En Bofarull y Brocà (2107), que des de llavors la plaça del Born sigué destinada a objectes menys dignes, puix en ella s'hi posà lo cadafalch per la degradació dels clergues quan havían d'ésser castigats y les forques, que hi permanesqueren fins al 1723, en que les transportaren a la Esplanada de la Ciutadela, més enllà del *Rech dels Molins*.

Encara se projectà, en 1689 (10 Novembre), construir altra piràmide prop la mar, allí hont suposavan que Sant Ramón de Penyafort, venint de Mallorca demunt la seva capa, desembarcà a Barcelona. No s'arribà a fer.

La art decorativa, introduhida en totes les grans solemnitats barcelonines, se manifesta ab obres extraordinaries y provisionals. Sovint les ressenyes del

Segle XIX.-Ornamentacions urbanes provisionals de caràcter artístich

Dibuix d'Onofre Alsamora

Monument alçat a Donya Isabel, en 1830, ab motiu d'ésser jurada successora a la corona d'Espanya. A la dreta està la nova Duana y a la esquerra lo palàu reyal y lo monument al rey Ferràn IV de Catalunya (VII de Castella)

segle XVI parlan dels archs sumptuosos alçats a la vinguda dels sobirans per la Ciutat (usualment al portal de Sant Antoni), la Diputació (regularment a la Rambla, veja-s n. 2071) y les corporacions gremials. Als funerals de monarques, papes y prínceps s'alçavan cadafalchs en la Sèu; a les proclamacions dels sobirans, s'empaliavan balcons y construían piràmides o cadafalchs per los carrers. Per Corpus s'empaliavan les cases y edificis públichs d'una manera més modesta (2108), otorgant-se també premis als carrers y balcons millor

(2106) A. 7 Maig 1716, se manà traure la làpida que commemorava la erecció del monument y que posà l' Arxiduch d' Austria, ab sa primera pedra. La inscripció la publicà En J. Fiter y Inglés en *La Renaixensa*, a. iv, 1874, p. 311.

(2107) A. de Bofarull: *Guia Cicerone de Barcelona*, p. 130.

(2108) A. 1785 (20 Maig). «Acuerda (lo Municipi) que no se continue a poner el adorno que en virtud de acuerdo de quatro de Junio próximo pasado, se puso en el frente de las Casas consistoriales en el dia del Corpus, el qual como representa vn salón, no daba el gusto que havia causado en la oca-

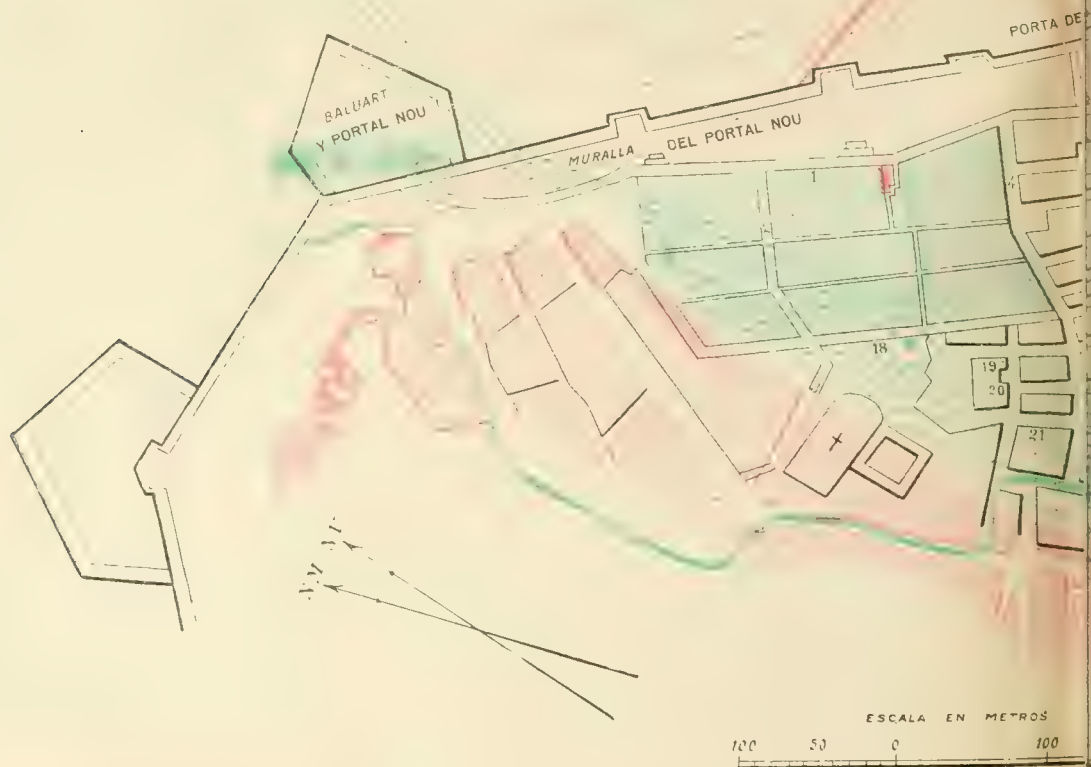

CARRERS DEL BARRI DE LA RIBERA

1. Fasma y hortes	25. Sense nom.
2. Que va als Tiradors y de Derrera Sant Agusti	26. Joch de la Pilota.
3. Tiradors.	27. Ures leyners.
4. Na Llarida.	28. Dussay.
5. Arenes.	29. Bonayre.
6. Santa Clara.	30. Bell lloch.
7. Santa Marta.	31. D' En Roldo.
8. Espert Sant.	32. De Na Bella.
9. Dels Horts.	33. D' En Micó.
10. Cama Roc.	34. D' En Xucles.
11. Triperies.	35. D' En Palet.
12. Joan Grech.	36. Mal·ligades.
13. Oliver.	37. Ciuranyes.
14. Na Rodes.	38. Del Pou.
15. Dels Ventres.	39. Caldes.
16. Llansana.	40. Sant Antoni.
17. Corretger.	41. Lladó.
18. Derrera Sant Agusti	42. Montserrat.
19. Joan Negre.	43. Derrera Palau.
20. Canals.	44. Ribera.
21. Corredors.	45. Arbreda.
22. Jaume Negre.	46. Pescateria.
23. Sabateret.	47. Born.
24. Pla d' En Llull.	48. Flassaders.
	49. Julivert.

BALUARTS DE LA CIUTADELA

a. Baluart de Don Felip.	d. Baluart del Rey.
b. Baluart de Don Fernando.	e. Baluart de la Reyna
c. Baluart del Princep.	

Plan de la Ciutadela, ab lo barri de la Ribera com era en 1

arreglats, als altars més ben guarnits y a les llegendes apologetiques redactades ab millor acert.

En lo segle XVIII, tot y viure l' Ajuntament en la major penuria financiera, continuà prestant tribut a aquestes pràctiques d' art y de bon gust. Les proclamacions y funerals de monarques promogueren iguals mostres d' ornamentació sumptuosa, com en los bons temps de la autonomia municipal, segons apar en alguns archs y cadafalchs que s' han publicat. Los dirigiren artistes de valua. Explica Manuel Tramullas que, des del 1745 al 1748, l' Ajuntament li encarregà «las cosas de mayor empeño y crédito en su arte», «...siendo las mas principales, la decoración alegórica por la proclamación del Señor Rey D.^o Fernando el VI, la histórica por la proclamación de nuestro mui amado Monarca D.^o Carlos Tercero, el suntuosísimo Panteón que V. S. dedicó á las exequias de la Reyna D.ª María Amalia y últimamente el Regio Pórtico con que se adornó la fachada y Plaza de las Casas consistoriales en las fiestas que V. S. solemnizó por el nacimiento de los Infantes y ventajosa Paz» (2109).

La vella costum barcelonina, continuada durant lo segle XIX, promogué gran varietat d' aquests monuments, alguns de marcat simbolisme, com lo *temple de la Llibertad*, erigit en 1823 (2110).

Algunes transformacions urbanes experimenta Barcelona en lo segle XVIII, vanguardia d' altres més esplendoroses que portarà a terme en lo XIX. Los bombeigs dels anys 1691, 1697 (2111) y 1714 (2112), derrocaren molts alberchs: barris sencers desaparegueren sots la piqueta del obrer en 1717 y 1718, al decretar-se lo derrocament de gran part de la Ribera y iniciar (ab lo *donatíu* exigit en 1715 per lo Rey als gremis y particulars) la erecció de la Ciutadela (veja-s p. 623). Se posà la seva primera pedra lo 7 Març 1716, y a 26 Abril 1717 s' ordenava tenir arrasada, per lo Juny de 1717, tota una linia de cases de la Ribera; altra segona se derrocà a 1 Setembre 1717, y la tercera en Juliol 1718. Devían practicar les demolicions (veja-s l' adjunt mapa) los propietaris de les respectives cases (2113).

sió en que se hizo, por no acompañarle el cubierto y demás que entonces le daba la perfección» (*Acuerdos 1785*, f. 199).

(2109) A. 1784 (6 Setembre). Havia mort, en 1784, lo pintor Francesch Vives, y En Manuel Tramullas sollicità y obtingué aquell càrrech. Consta des de llavors que també pintà per la Ciutat, ciris, *fogueriles*, banderes, portes y finestres (*Acuerdos 1784*, f. 380).

(2110) Quan, en 1823, s' atacavan los temples de Déu, reduhint, los constitucionalistes, son nombre tant com los era possible, alçavan en la festa del 19 Març 1823, un temple a la Llibertat en la *plaza de la Constitució* (devant lo palàu dels virreys), degut al arquitecte Genet, qui cobrà 1,000 reysals del projecte (*Acuerdos 1823*, f. 1,119).

(2111) Acort y ban de la Ciutat de 24 y 27 Maig 1698, perque tothòm puga treballar de mestre de cases, sospenent durant tres anys les ordinacions gremials, motivant-ho una súplica dels habitants dels carrers de Sant Pere, queixant-se de la falta de mestres de cases y dels preus excessius que aquests demanavan per treballar de son ofici.

(2112) Per primera vegada se troba a Barcelona una emigració en massa de ciutadans que, del 2 de Juny al 16 Juliol 1714, dexaren la Ciutat, acampant en tendes a la montanya de Montjuich.

(2113) *Representacions 1717*, f. 329. — En lo *Dietari n. 44*. fs. 110 y 141, hi ha un mapa de les cases derrocades.

Se valuaren les finques, ometent-se los edificis arrunats durant la lluyta del 1714 y descomptant-ne sempre lo valor de les desferres. Per axò ab sols 369,309 lliures s'indemnisaren tantes cases y carrers, y encara no totes foren pagades al acte. En 1753, al construir una nova barriada de pescadors en l'arenal, ahont estavan la casa de la Sanitat y les cèlebres barraques de la mar, s'adjudicaren a propietaris de la Ribera alguns de dits solers. Los qui possehían en la Ribera cases més bones, obtingueren terres en les hortes de Sant Pau. A altres se-ls indemnissà ab la admissió del valor de llurs finques en paga de llances (sic) y mitges anates. Algún d'ells acceptà compensar son crèdit ab la gracia d'un regidorat perpetual, com féu En Ramón de Ponsich per les 10,700 lliures que valían ses finques. Los convents acceptaren la cessió d'algún edifici reyal o del Municipi (com les monges de Santa Clara, que passaren al ex-palau reyal; los frares Caracciolos, que obtingueren Sant Sebastià) o la promesa d'alguna renda anyal per construir-ne d'altre (v. g. Sant Agustí) (2114).

Com en tota època de decadencia y retrocés sol succehir, la construcció s'aturà a Barcelona, transcorreguent anys sense parlar de la necessitat de substituir, per altres, los carrers desapareguts en 1717. Al contrari, continuavan cases ruinoses y algunes se manaren derrocar en 1717 (2115).

L'Intendent privà momentaniament la formació de barraques a la platja del moll, hont la miseria hi sentava sa planta (23 Març 1716), y regularissà en un registre les edificades ab permís séu, imposant-les-hi un cens de 5 lliures 8 sous al any (3 Fèbrrer 1724). A axò y a unes botigues de pesca salada instal·lades, en 1718, en la platja (2116), quedà reduhit l'esforç del Monarca quan, en Octubre de 1718, pensava formar altre barri de cases junt a la mar per substituir al desaparegut de la Ribera. Cresqueren les miserables barraques de la mar. Aquells vehins, al veure regoneguts legalment llurs alberchs, sollicitaren milloraments urbans, obtenint, en 1730, lo d'una taula de neu.

Pausadament sur Barcelona de la seva agonia. Los Regidors, en 1720 y 1721, realisan algunes petites millores d'exempli de vies públiques, que tenen valor relatiu, considerant la època que s'atravesava (2117). Continuà, en 1737,

(2114) La capelleta del Sant Esperit fóu reconstruïda, en 1735, al carrer Nou de Sant Francesch.

(2115) A. 1717 (12 Agost). Quedavan molts edificis amenaçant arrunar-se, mentant-se «los de Dⁿ Antonio Magarola en la calle de la Puerta ferrisa, al lado de las del Marquès de Aytona y las de don Joseph Galicano sitas en la calle del Hospital y una de la calle de las egipcias» y «en algunos barrios de esta Ciudad ay casas y paredes que amenazan ruyna y especialmente vnas que ay en la calle de condal cerca de Junqueras y otras detrás de las Magdalenas». Manà l'Intendent als Administradors fer «un reconocimiento general (assistidos de peritos) en todos los varrios y párajes, que, por razón de las Bombas y otros accidentes, ay edificios maltractados y ruinosos» per ordenar llur derrocament (*Decretos 1717*, fs. 272 y 273). — *Acuerdos 1717-1718*, fs. 426 y 427.

(2116) A. 1718 (29 Novembre). *Decretos 1718*, f. 412.

(2117) A. 1721. Millores en la Ciutat: expropiació d'uns quants palms per exemplar la cantonada de Sant Antoni del Call (18 Agost); s'engrandí lo Regomir, pagant una casa y un troç d'altres dues (18 Agost y 17 Octubre); s'expropià la cantonada del carrer dels Archs (17 Setembre). y dues cases «se derrocaren a la Argenteria per son exempli» (24 Novembre). — A. 1722. Se feren tres expropiacions consemblants: una casa a la plaça del Angel, junt a la torra de la presó (28 Maig), un hostel al cap del

la urbanisació de la Riera d'En Prim, la formació d'una placeta al peu de la baxada de Sant Miquel (21 Març 1747) y d'un xanfrà als quatre cantons d'En Bellafila (21 Abril 1747); també se xanfranaren, en 1753 (3 Agost), les cantonades dels carrers d'En Ripoll y del Governador, y s'amplià una mica més, en 1763, la plaça de Sant Jaume (2118). Se reglamentà, en 1739, als artesans que ocupaven la via pública ab son treball (2119).

Arribà un dia en que lo benestar sigué un fet, al introduhir-se, en 1746, la industria de les indianes (2120). Hi hagué més necessitat d'alberchs, procurant alçar y estrènyer als existents, en perjudici de la higiene. La major part de cases s'axecaren d'un o dos sostres: les grans mansions senyorials s'esquifiren, distribuint llur altura, abans ocupada per dos replans, en tres, en perjudici de la concepció artística dels gòtics alberchs (exemple, la casa del carrer de Gim-Nàs n. 47; veja-s p. 405), prescindint-se de si les gàrgoles quedavan al mitg de la casa o si-s rompián cornises per posar balcons (exemple, en 1740, la casa gremial dels Çabaters, veja-s p. 754). ¡Tan fàcil que hauria sigut de poblar les hortes del Arrabal! Però dominava certa repugnància en habitar a la altra part de la Rambla.

Barcelona prosperava, des de la meytat del segle XVIII, mesquinament. Les grans cases d'altres temps se substituían per raquítics alberchs, segons ho acreditan testimonis de vista, com Caresmar (2121) y Capmany, confirmant-ho, en 1753, la urbanisació d'un gran edifici del carrer de Montcada, convertit en travessia de pobres alberchs junt a la Seca. Donà per resultat aquest engrandiment, intensa labor destructora, avuy comprovada en los barris dels carrers Ample, Baseya y Riera de Sant Joan, per la piqueta del obrer, exhumant de les parets de les cases dissetcentistes, gòtics fragments arquitectònics de les edificacions derrocades al segle XVIII (2122). Transformació d'una

---

carrer del Hostal del Sol (12 Agost) y un troç de casa a la plaça del Oli (22 Setembre). La *riera d'En Prima* que, en 1599, venia perpendicular al carrer del Carme y atravesava lo de Sant Pau (*D. C. B. 1599*, f. 149), en 30 Octubre 1737 se millorà, construint «las dos bocas de la Riera que se halla en la calle de San Pablo, por donde entran y salen las aguas a dicha Riera, de Piedra de Silleria, de dos palmos en quadro cada vna, formando vna pared de cal y canto de quatro palmos de alto, para la conducción de las referidas aguas».

(2118) *Acuerdos 1763*, fs. 161, 180, 194, 205 y 226.

(2119) En los pregons generals d'Obreria manats publicar lo 20 Març 1739, lo cap. xxiv ordenava que los oficis que tinguessen costum ocupar ab banchs o eynes de treball, carrers o places, sols poguessen ocupar-ne en los de vint paims per amunt, en la forma següent: 2 palms en carrers de 20 palms, 3 palms en los de 30 y 4 en los de 40, com a màxim. Los oficis eran: brodadors, boters, manyans, torners, ferrers, fusters, assahonadors, cadirers, cordoners, esparters, çabaters, revenedors y altres. Se repeti lo ban en 13 Octubre 1758. Veja-s lo que dihèm dels argenters en la p. 764 y n. 2053.

(2120) Antòn Ponz, de qui prenèm aquesta y altres noves, diu que, en 1738, introduhiren la fabricació de les indianes, N'Esteve Canals y Garau y En Joseph Canaleta y Coch (*Viaje de España*, v. xiv, ps. 7 y 45).

(2121) Ramón N. Comas: *Des del terrat de la iglesia del Pi*, publicat en *Homenatge a Martí I*.

(2122) Han sortit fragments gòtics ab abundància de les cases derrocades en la via Layetana, segons ho manifestà l'arquitecte Bonaventura Bassegoda en son escrit *La arqueologia y la Reforma de Barcelona*, publicat en *Revista de la As. Art.-Arq. barcelonesa*, v. derret, p. 742.

ciutat artística y rica en altra d'insulses y vulgaríssimes cases, de que se-n planyía En Capmany (2123), puix la major alçada de les construccions tot ho ofegà y entristí, prenent-li llum y ventilació. Lluytà l'Ajuntament contra dita corrent general, prenent senyalar als edificis, en uns Ordenaments de policia urbana (1770), la altura de 75 a 80 palms. Si de moment, per apatia del *Reyal Acuerdo*, no logrà son desitg, després d'una sèrie de campanyes obtingué se declaràs per altura legal la de 90 palms (14 Juliol 1797) (2124) y que aquesta s'entengués, en 1799, ab la barana del terrat inclusiu.

La lluyta que, sots diferents aspectes, s'entaulà, en lo segle XVIII, entre lo mercantilisme y la pública bellesa, portà per conseqüència s'exigís la presentació de plans per qualsevulga reforma o nova construcció (1770 a 1780). D'ells, en 3 Agost 1803, se-n formà un volúm per abecedari. Pagavan 6 lliures per llicència d'una casa y 1 lliura 17 sous 6 diners per tota altra obra.

Una campanya contra les voltes dels carrers venia fent-se en 1779 (2125),

(2123) Capmany diu entre moltes altres coses: «Los que vieron esta ciudad cien años atrás, apenas la conocerían hoy, según las renovaciones, reparaciones y mudanzas que ha experimentado su caserío, entonces todo labrado de silleria, de estilo uniforme, y de aspecto tan serio y elegante, como el que se conserva aún en sus antiguos templos». Tot aquest bell caseriu «ha desaparecido la mayor parte en este siglo (XVIII), sin perdonar sus cimientos: ya con la continua reedificación de casas arruinadas o maltratadas de resultas de los dos últimos sitios y bombardeos que padeció desde 1691 hasta 1714, ya con la demolición de 30 años á esta parte (del 1762) de gran número de las antiguas que habian quedado enteras, con el fin de levantarlas sobre una nueva planta y construcción, aprovechada para encerrar en corto sitio un vecindario que crece de día en día y se refunde y reconcentra dentro de las mismas habitaciones, no permitiendo la fortificación militar y el recinto de sus soberbios muros, ensanchar la población. Así es que, como los antiguos huertos y espaciosos patios se van reduciendo, sobre la estrechez de sus calles, esta ciudad, extendiendo hacia lo alto lo que había de ensanchar sobre su piso, ha venido á hacerse una como piña de casas, torres, cimborios, miradores y azoteas, que forman sin embargo una vista hermosísima y un objeto que sorprende contemplado desde una altura ó desde una proporcionada distancia».

(2124) L'Ajuntament no tenia atribucions executives y consignava en un dictàmen que, en 1770, trameté al *Reyal Acuerdo* que eran suficients 75 o 80 palms per construir «buenos y espirituosos primeros pisos, con sus segundos correspondientes y encima su desván o porxada; en las casas pequeñas lo habria para buenos y regulares pisos, hasta tercero, con desván o porxada, ó bien hasta quarto piso, siendo todos ellos, algo regulados». No essent acceptat lo seu criteri, en 1779 cambià de tàctica, fent que la Junta de Sanitat declaràs perjudicial a la salut pública les cases de més de 90 palms, y des de llavors rebutjà donar permís per fer-les de major altura. Mes no l'obehiren los vehins y se dirigi ab dues instancies al *Reyal Acuerdo* (31 Juliol 1791 y 31 Juliol 1792). No foren resoltes, però l'Ajuntament tampoch cedi en sa actitud, qüestionant ab los propietaris. Al ultim, en 14 Juliol 1797, lo Capità General resolgué tal com la Ciutat volia. Los propietaris llavors, per construir-les de més de 90 palms, idearen cobrir-les de terrat sense barana, aprofitant per l'edifici los quatre o cinch palms que la barana devia tenir, y afegint-li més tart. Per axò l'Ajuntament prohibí, en 1799, fer terrats sense baranes (*Acuerdos 1799*, f. 208). Aclaració y manament repetits en 1805 (3 y 12 Agost), imposant pena de 200 lliures al mestre de cases y 100 al propietari, «prescribiendo también la elevación que deberá tener el vadolote de la escalera y en quanto a los edificios que tengan: desnivel de una á otra calle, prescribirá el Ayuntamiento lo conveniente según los casos».

(2125) La volta del carreró de Sant Christòfol (derrera ment dit del Sant Christ), carreró sense sortida, era del argenter Joseph Matons. En ell s'apoyava, per la part interior, una escala de cargol que l'argenter Vicents Carreras havia renovat en 1770, menant plet ab la Ciutat (*Acuerdos a. 1769*, fs. 389 y 417, y *a. 1770*, f. 498). Una llicència per reedificar altra escala de cargol consemblant havia obtingut, en 1753 (9 Novembre), lo sastre Baltasar Becardit en sa casa «en los Encantes y calle nombrada den Fondech». S'apoyà En Matons, al defensar-se del Ajuntament, en que Vicents Carreras guanyà la qüestió.

puix en la Etat Moderna continuava la pràctica de construir-ne. La volta més important de totes, que juntava les dues torres de la plaça Nova (2126), s'edificà, en 22 Setembre 1614, per la Generalitat de Catalunya, agraïda de modificar-se lo repartidor de la aygua, a fi de pujar-la en la nova casa de la Diputació (2127). La derrocà l' Ajuntament constitucionalista del 1823, en quin any fou també destruït lo famós arch de la presó, que recordava l' antich *portal Major*, après dit del *Mercadal*, en les primeres muralles del segle III (veja-s pls. 112, 297, 303 y 376). Archs de totes menes se construïren a Barcelona en la Etat Moderna (2128). En 1805 (12 Setembre), en la baxada de Sant Miquel, un d' ells promogué llarchs debats en la Junta d' Obres. Tants n' hi havían, que en 1842 era possible trelladar-se per los terrats sense baxar al carrer, des dels Abaxadors, enfront la font de Santa María, fins a Càn Falcó, als quatre cantons del Call, puix se conservavan los archs de la fortificació romana en los carrers de la Volta d' En Isern, Baxada d' En Viladecols, Regomir y baxades dels Lleons, del Ecce-Homo y de Sant Miquel (2129).

Com a costums noves que pugnan per introduhir-se en nostres cases, no devèm oblidar les *gelosies* (o millor dit *zelosies*) y los *miradors* o *tribunes*.

«Y su Exª en sala de justicia, declaró, que la construcción de aquella escalera no venia comprendida en la prohibición de rehedificar Boladas». L' advocat assessor de la Ciutat també opinava que l' arch podia reedificar-se. Però lo Síndich s' hi oposava y, entre altres rahons, deya: «La Experiencia de los inconvenientes que causan al Público los Puentes que hay en algunas calles de esta ciudad, el conocimiento práctico que tiene V. S. de lo mismo, el pleyto que sigue con la Exma S^{ra} Marquesa de Casteldosrrius, las dificultades ocurridas sobre los puentes de los Padres de la Merced y sobre todo las máximas y reglas mas seguras de una buena y bien ordenada Policia», etc. Lo pont se reedificà y subsistí fins 1910.

(2126) Veja-s p. 115.

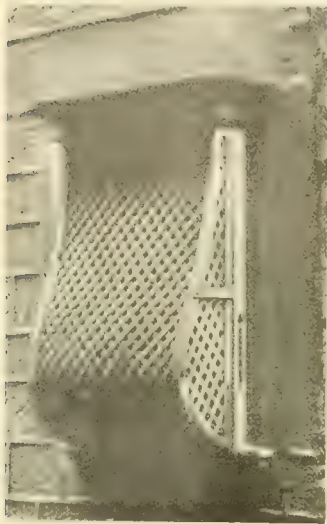
(2127) Junt a aquest arch estava la capelleta de Sant Roch, en la torra com avuy. Per axò, en 1738 (15 Març), se li deya «la plaza Nueva desde el arco de San Roque» (*Acuerdos 1738*, f. 53).

(2128) En la *R. B.* (v. III, cap LXVIII) se consignan les autorisacions dels Obrers de la Ciutat per construir les següents voltes en los carrers: A. 1574 (10 Agost). Permis de fer «volta en dret del primer sostre en vn Carreró que no passa ques diu den Fregasachs, lo qual Carreró antiguament passava detràs lo Monastir de las Monjas de Montesión, fent dita volta als cantons del Carrer Condal». — A. 1612 (7 Novembre). Permis de fer «Pont de fusta per poder passar de sa Càsa a la muralla del Studi Major per poder entrar en la Capella es sobre lo Portal de dit Studi Major». — A. 1637 (16 Febrer). Permis al canonge Antoni Arrufat d' allargar una volta de les cases que té en lo carrer d' En Bonvehí, dita la Volta d' En Salavardenya. — A. 1638 (3 Setembre). Llicencia al Virrey de «fabricar vn pont de pedra en lo lloch ahont està vuy edificat y construït lo Pont de fusta que travessa desde aquell a altres Cases, que te y posseheix en lo cantó del Carrer de la Mercè». — A. 1648 (4 Març). Concedida al Cardenal de Santa Sicilia per fer un pont per passar d' un palau a altre, a la cantonada de les cases del Comte de Santa Coloma, devant lo Pla de Sant Francesch. — A. 1654 (30 Novembre). Permis a Berenguer d' Oms de fer «un pasadís de fusta cubert y clós de costats pera travessar lo carrer dit den Pumar, per lo qual se va de la Riera de Sant Joan al Carrer dels Mercaders». — A. 1678 (24 Novembre). Permis de tornar a construir una volta, segons abans ja estava «al cantó del carrer anomenat la Volta den Guixer, per la qual se và del carrer dels Flassaders al carrer den Corretger». — A. 1709 (4 Janer). Permis a Na Maria Dusay per fer un pont «enfront de sa Casa situada a la devallada dels Lleons». — A. 1710 (27 Setembre). Permis de construir un pont a unes cases «situadas al Carrer den Palau, qui mira al Carrer den Jordi Ras, vulgarment dit, del Hostal de Manresa». — A. 1710 (30 Novembre). Permis de fer un pont a una casa «situada en lo carrer dit de la Volta del Call». — A. 1765. Permis als mercadaris de construir un pont entre lo convent y la esglesia, substituïnt a altres dos (*Acuerdos 1765*, f. 323).

(2129) Gayetà Cornet y Mas en *Barcelona vella*, p. 197 (Barcelona, 1906).—Veja-s les voltes que publicàm, en diferents clixés, a les ps. 115, 357, 358, 359, 361, 365, 366, 368, 371, 376 y 582.

Començan, les gelosies, ab lo segle XVII y s'obren pas juntament ab lo mal gust barroch. La mesquinesa de concepte que entranya la idea d'observar als demés sense ésser vist, consona ab les estrambotiques y monstrositats del barroquisme. Les primeres gelosies són del 1616, construïdes per la Ciutat a la Sala d'Armes (2130). No prosperaren en alberchs, però sí en los convents y en les esglésies, vegent-les posar al Bon-Succés (1635 a 1690), Sant Sever (1703), Bethlèm (2727), Santa Clara (1719), Sant Agustí (1728), Santa Catarina, etc.

Segle XVIII. - Gelosies

La única que avuy (1915) se conserva, en casa particular, al carrer de Montcada n. 21.

(2131). En 1741 (17 Febrer), se manaren treure dues gelosies que posà un confiter als séus balconcs (2132). Alguns oficis les prengueren com a característica, usant-les, en 1754, les botigues de brodar, y fins a temps moderns les agencies de dides. L'Ajuntament, en 1755 y 1766, continuava autorisant-les (2133). Però, en 1762, hi havia un moviment d'opinió contrari, prohibint, lo Capità General, fer-ne sense permís (2134). Y en 1770, l'Ajuntament consignava que rares vegades concedia permís de posar *zelosias*, y sempre ab consentiment dels propietaris vehins. L'arquitecte municipal, en altre dictàmen, demanava se prohibís «revestir de zelosias los balconcs». A despit de la animadversió que contra d'elles existia, les autorisaren los Ordenaments del segle XVIII, ab tal de que sols sortissen enfora la meytat dels balconcs.

Per treure a nostra Ciutat de la monotonia de ses anti-estètiques edificacions, s'inicià, en 1770, construir *miradors* o *tribunes*. Com tantes vegades succeheix, encara avuy día, los qui més interès devían mostrar en la

(2130) A. 1616 (26 Novembre). Pagades al fuster de la Ciutat, Jaume Riera, «fer y asentar les finestres y gelosies, sostre enserats y altra feyna a la sala de les armes» (*D. C. B. 1616*, f. 196).

(2131) Antoni Ponz, en *Viaje a España*, censurava la costúm de les *gelosies* a les esglésies barceionines. Criticava a Santa Catarina les «extravagantes tribunas con pesadissimas zelosias en la capilla mayor»; a la Mercè retràu los «feos tumores de sobre las capillas; quiero decir aquellas tribunas resaltadas con zelosias»; del nou convent de San Agustí diu «que antes de ponerle retablo mayor ya le han encajado las grandes zelosias»; de Sant Miquel «afeado también con sus tribunas y ridiculas zelosias».

(2132) *Acuerdos 1741*, f. 36.

(2133) A. 1755 (12 Setembre). Permis al convent dels Trinitaris calçats per posar un balcó ab gelosies demunt la porteria de dit convent (*Acuerdos 1755*, f. 284; a. 1763, f. 20, y a. 1766, fs. 350 a 353). Un dels derrers permisos de gelosies s'otorgà, a 22 Setembre 1775, a Antòn de Llauredó y Rovira en lo pont de la seva casa del carrer d'En Carbassa, per comunicar ab la horta (*Acuerdos 1775*, f. 355). — Quasi totes les gelosies desaparegueren de Barcelona en lo transcurs del segle XIX. En 1908 se conservavan quatre finestres ab gelosies en los carrers Comtal, Alt de Sant Pere, Archs de Jonqueres (casa n. 8, a punt de derrocar-se en 1915) y Montcada n. 21. La darrera subsisteix en perfecte estat.

(2134) A. 1762 (3 Agost). Lo famós pregó de policia urbana, en son cap. XXXII, vedava «cubrir los Balcones fabricados... cerrándolos con zelosias altas ni en otra manera, sin nueva concesión del Ayuntamiento».

millora urbana, se li manifestaren contraris. Val la pena d'explicar aquest incident. Los Diputats y Personers del Comú, al informar uns Ordenaments de policia urbana, opinavan que aquí s'havían de construir miradors com los de París, Roma, Madrid y altres parts, posant-hi «cristales finos o entrefinos de las fábricas de España». Dictaminà lo mestre d'obres municipal Mas, dient que no entenia com eran los *miradors*. També l'Ajuntament ne fôu contrari per la estretura dels carrers, «que como serian lo mismo que unos aposentos pequeños en la calle, harían mal aspecto a la vista e impedirian la comunicaci3n de los aires, tan combeniente para la salud». Foren los primers miradors o tribunes, fets de fusta, solent-se enrajolar ab rajola de Valencia. Com a més antichs anotarem los del carrer de Joan de Montjuhich n. 2, del palau del Bisbe y los tres de Santa María, donant al carrer del Born: del 1815 al 1830 són los de la plaça de les Olles n. 8 y dels carrers dels Templers n. 1, Gíriti, demunt l'arch de la Argentería (2135), etc.

Altra costum que creix y se prodiga en lo segle XVIII, fôu la de construir capelletes ab imatges en los llochs més visibles dels carrers, assenyaladament en les façanes quan venían enfront d'una vía. La costum ja existía en lo segle XV (veja-s p. 413). Necessità reglamentar-se, encarrilant-la perque contribuís a la bellesa pública. En lo segle XVIII s'exigí permís previ (2136), no tolerant, en 1770, la pràctica de posar imatges vestides, tan difundida en les esglesies, ab protesta de la gent de bon gust. S'establí que les imatges fossen de pedra y que les capelles no sobressortissen més d'un palm de la linia de la casa. Lo criteri del Ajuntament, en 1770, era restringir llur construcci3n tot lo possible, puix «la amplia facultat de construir las, podria promover las fiestas de noche que se acostumbraban hacer y que prohibió la superioridad por los concursos y excesos que se experimentaban». De quines festes de barri ne resta curi3s testimoni literari en la estampaci3n de goigs a laor dels sants (2137). La seva tradici3n la mantenen viva los

1623. - Capelletes

Casa gremial dels Assahonadors, al cantó del carrer d'aquest nom y plaçeta d'En Marcús.

(2135) En 1818 se donà permís per lo mirador del carrer d'En Gíriti «en la forma que están contruidos los demás miradores que hay en la Ciudad» (*Acuerdos 1818*, f. 322).

(2136) A. 1730 (12 Setembre). Permis per construir una capelleta en la façana d'una casa devant del carrer d'En Tarrós. — A. 1735 (13 Setembre). Permis donat a la confraria de Sant Esteve per posar demunt del balcó de ses cases, en lo carrer de la Frenería, una capelleta dedicada a Sant Esteve.

(2137) Són molt abundants, en lo segle XVIII, aquests goigs, entre los que figuren los «del Sant Roch que-s venera en la Tapinería», de la Mare de Déu de la Victoria «que se cantan en lo carrer Mitjà

vehins de la plaça Nova en les festes que solen celebrar en la capelleta de Sant Roch de la vella muralla (2138). Lo devant de les capelletes s'ornamentava ab llums y gerres de flors, manant posar-hi, en 1778, una tela metàlica per evitar cayguessen al carrer en dies de vent. Los gremis solían tenir al frontis de les cases corporatives, imatges dels sants patronals, decorant-se mólts dels edificis llurs, ab belles obres escultòriques, com la estatua de Santa Marta dels Ta-

Segle XVIII.-Capelleta de vehinat

Clixé de J. Passos

Dedicada en 1800 a la Mare de Déu de la Mercè, en lo carrer de la Esparteria n. 4

de la Esparteria n. 4, etc. L'escultor Francisco Font féu, en Octubre 1747, una Anunziata, posada al carrer de N' Avinyó, cantó ab la baxada de Sant Miquel, desapareguda. Quedan encara les poch notables de Sant Antoni a la Rambla de Caneletes ns. 1 y 3; dos de la Mare de Déu del Carme, una a la Rambla de les Flors n. 30 y altra a la Rambla del Centre, cantonada al carrer del Comte del Assalto; de Sant Miquel a la casa gremial dels Revenedors, devant la esglesia del Pi, y alguna altra. No tenen aquest caràcter les posades en edificis públichs, com lo Sant Pau del 1680, de la Casa de Convalescència (carrers del Carme y Egipciques), Sant Francisco Xavier de Bethlèm (cantonada al carrer d'En Xutclà), feta, en 1729, per Francisco de Santa Cruz; lo Sant Felip Neri, posat al carrer de la Palla, en lo convent del propri nom, etc.—Ramón N. Comas, en *Imatges y capelles de vehinat* (*Butlletí del C. E. C.*, v. xvii, any 1907, p. 183, y v. xxiv, a. 1914, pls. 272 y 331), historia les dels carrers de la Vidrieria, Esparteria, Seca, Boquer, Sidé, places Nova, del Rey y del Born, capella d'En Marcús y carrer d'En Roca. —Vejas P. M. y R: *Memorias para la historia de la última guerra civil de España*, etc., v. II, p. 234 (Barcelona, 1826). — *Diario de Barcelona* del 15, 17 y 18 Febrer 1823.

(2140) A. 1823 (13 Febrer). «Que se retiren á los templos las imágenes de santos que se hallan colocadas en los distintos puntos exteriores de la Ciudad» y «que se avise al público por edictos, diciendo

verniers, en 1556; Sant Joan dels Assàhonadors, en 1628; la Assumpta dels Velers, en 1763, y altres de menor importancia (2139).

La fesomia particular que davan a Barcelona tantes capelletes arrèu escampades, cambià en 1823, al disposar, l'Ajuntament Constitucionalista, se traguessen del exterior de les cases totes les imatges dels Sants, a imitació de Càdiç (2140), y donant vuyt

de Sant Pere, de la Mare de Déu de les Donzelles, vulgarment dita *de la Suhor*, en la plaça del Oli; de Sant Sebastià «en sa capella del carrer condal», etc. Com a festa de més moviment, deu assenyalar-se la de la Mare de Déu del Coll, qual capelleta estigué oberta en la muralla de la Tapineria, en les parets del antich palau Reyal. Solia celebrar-se en la diada de Sant Pere, fent un aplech popular al Santuari del Coll o de Fontrubia, demunt Vallcarca. Acabà en lo segle XIX, desaparexent la capella y la imatge, portant-la al altar de Sant Joseph de la esglesia de la Esperança.

(2138) Al Novembre y Desembre de 1914 y Janer de 1915 han cremat constantment multitud de ciris en la graderia posada al peu de la capelleta de Sant Roch de la plaça Nova. Ofrena dels vehins en agraïment a sortir en bé de la crudel epidemia tifòdica produhida per lo mal estat de les canyerries de les aygües de Montcada, que tant delmà als habitants de la Ciutat Vella.

(2139) Durant lo segle XVIII, foren fabricades capelletes de rajoles de Valencia pintades, com una de Sant Joan del Herm a la Travessera de Gràcia, la interessant

dies de temps als vehins per portar-les a les esglésies. Tan forta era la passió sectarista, que fins tragueren de son lloch les que revestían caràcter artístich o decoratiu, no lliurant-se'n les dues del frontis gòtich de Cà la Ciutat, a despit d'un acort municipal de 21 Febrer 1823, que les eximia de la campanya iconoclasta.

¿Y ab qué-s vingué a substituir la nota multicolor de les capelletes en nostra decoració urbana assadollades de sabor popular y de recorts de la vida del vehinat? Ab anti-estètiques làpides, destinades a fer entrar per los ulls los articles de la Constitució, perque los aprenguessen de memoria xichs y grans.

que se hace a imitación de Cadiz para que los objetos del culto sean colocados devidamente donde les corresponde». En jornada de 21 Febrer 1823 «Leyóse la proposición siguiente del Ciudadano Rodon: Estando para concluir los ocho dias de término que se fijaron para quitar de los parajes públicos las efigies de los Santos y ecstiendo aún en las dos esquinas de esta Casa Capitular las de Santa Eulalia y San Olegario como Alcalde encargado de este Cuartel Cuarto donde aquellas ecstien, Pido que V. E. se sirva mandar quitarlas antes de la conclusión de dicho término, para no verme en la dolorosa precisión de tener de hacerlo después de discurrido el citado término, para dar asi ejemplo a los morosos. Algunos concejales han hecho presente, que, los Santos de que se trata, forman parte del adorno del edificio y de la Arquitectura del frontis, como que estan pegados á las mismas esquinas. El Ciudadano Llinás, dijo, que su objeto no fué que

se quitasen estos Santos ni los de las Puertas de las Iglesias, sino aquellas capillas delante de las cuales ardia luz y atraían la salutación de los transeuntes. Se ha dicho con este motivo, que se quitaban los santos de un modo indecoroso y que esto escitaba las hablillas del público. S. E. ha dispuesto que se prevenga á los Alcaldes Constitucionales, dispongan, que los Santos que tengan que separarse del lugar en que se hallan, se separen de un modo decente; y que en cuanto á los Santos del frontis de estas Casas Consistoriales, se quite solamente, á la Santa Eulalia, la cruz que tiene en la mano y demás atributos, como al propio tiempo las garruchas que indica haver servido antiguamente para que ardiese luz delante de su imagen». — Lo 11 Març 1823 «El Comisario primero, del barrio primero cuartel cuarto, decia que con arreglo a la órden recibida por el Ciudadano Alcalde primero Constitucional para que se quiten todas las imágenes de las calles y plazas, prevenia se llevase á efecto dicha orden con respeto a las que ecstien en las fachadas de estas Casas municipales» (*Acuerdos 1823*, fs. 283, 347 y 543). Que la ordre se complimentà fins a arriivar a fer desaparèxer les imatges de la façana de Cà la Ciutat, s'encarrega de comprovar-ho la circumstancia d'haver estat molts anys lo frontis gòtich ab les peanes y sense les esculptures. Per axò tingué de fer modernament l'artista senyor Flotats la que ara hi ha de Sant Oiaquer (veja-s p. 427).

Segle XIX. - Un aspecte de la Ciutat constitucionalista

Clixé de J. Passos

Casa ab dos articles de la Constitució pintats en 1824 en la sua façana: nova moda que havia de substituir a la de les capelletes. Està al carrer del Comte del Asalto n. 61.

Les façanes dels edificis públics y de les cases particulars se rubliren d'aquestes llargues y insípides inscripcions legislatives que feyan mal a la vista y al esperit, d'aspecte y monotonía sepulcral com no es possible tenir-ne idea. Lo 17 Janer 1823, l'Ajuntament acordà pintar làpides ab articles de la Constitució a tots los edificis públics, inclusive esglésies (2141). Una Comissió escollí quins hi devían posar-se. Iniciaren la pràctica los regidors en llurs alberchs, obligant a imitar-los als alcaldes de barri en 5 Febrer 1823. Si hi havia o no intenció de que aquests articles succehissen a les capelles dels sants en la pública contemplació ciutadana, podrà donar-ho a entendre la desaparició d'una pintura al fresch del Angel de la Guarda que figurava al exterior de sa capella del portal del Angel y substituïda per l'article 181 (18 Febrer 1823).

Entrém en la època derrocadora a ultrança, al començar l'any 1823. En la sessió del 18 de Janer s'acordà fer desaparèixer los dos ponts que comunicavan lo convent dels Mercedaris ab la sua església, com també lo que unía la casa del pàrroco de Sant Jaume (església que estava junt a la casa de la Ciutat) ab lo chor de la propria església, per demunt del carrer de la Ciutat; «que el puente que discurre desde el Palacio del General a Santa María del Mar se derribe y que la Tribuna que ecsiste en la Iglesia, quede como está a la disposición del Ayunt.º para concurrir particularmente a la Iglesia en los días de función, si lo tiene por conveniente»; «que se derribe el puente que pasa desde el Convento de Santa Clara a la Parroquia de Santa Cruz», pont construit per lo rey Martí, a fi de comunicar lo palàu reyal ab la tribuna de la Sèu.

A més, se prengueren los acorts de «que se derribe el pedazo de la Iglesia de San Cucufate que sale mas que la linea de las casas del cementerio antiguo»; derrocar lo portal y pati de devant Sant Agustí; «que se mande derribar inmediatamente la pirámide que está en medio de la plaza del Angel; como igualmente la que está en el Padró; pues es bien conocido que una y otra no sirven mas que de estorbar en los parages nombrados, a los vecinos y transeuntes».

(2141) A. 1823 (7 Febrer). «Que se diga al Gobernador de la Mitra que no ha dejado de causar alguna estrañeza el ver que no se han fijado artículos de Constitución en el Palacio Episcopal ni otras casas de canónigos de la Santa Iglesia, mayormente cuando han estado viendo que se fijaban en las Puertas de la Santa Iglesia á escitación de los obreros que así espera el Ayuntamiento que lo harán». Lo Governador de la Mitra comunicava que los posaria al Palàu Bisbal y al Seminari (9 Abril 1823) (*Acuerdos 1823*, fs. 257, 715, 1974 y 1978). — Se conservan dues d'aquestes inscripcions, al carrer del Comte del Asalto n. 61 y a la Plaça de Santa Anna n. 23.

ESTÁ ASIMISMO OBLIGADO
TODO ESPAÑOL A DEFEN-
DER A LA PATRIA CON
LAS ARMAS CUANDO
SEA LLAMADO POR LA
LEY (*Cap. 2.º Art.º*)

ART. III
AL LLEGAR LOS DIPUTADOS
A LA CAPITAL SE PRESENTA-
RAN A LA DIPUTACION PER-
MANENTE DE CORTES, LA QUE
HARÁ SENTAR SUS NOMBRES
Y EL DE LA PROVINCIA QUE
LOS HA ELEGIDO EN UN RE-
GISTRO EN LA SECRETARÍA
DE LAS MISMAS CORTES

ART. 13
EN ESTA PRIMERA JUNTA PRE-
SENTARAN TODOS LOS DIPU-
TADOS SUS PODERES Y SE
NOMBRARAN A PLURALIDAD DE
VOTOS DOS COMISIONES, UNA
DE CINCO INDIVIDUOS PARA
QUE EXAMINE LOS PODERES
DE TODOS LOS DIPUTADOS Y
OTRA DE TRES PARA QUE
EXAMINE LOS DE ESTOS CINCO
INDIVIDUOS DE LA COMISIÓN

Làpida de la plaça Santa Anna n. 23

Les dues inscripcions del carrer del Comte del Asalto n. 61

Tampoch s'escapà de venir a terra, lo pont de Santa Eularia, demunt la baxada de la Presó, que era un dels portals de la muralla romana (28 Juliol 1823).

Dintre d'aquesta etapa derrocadora, se prengué l'acort, en 5 Març 1823, de que los propietaris tiressin a terra «las boladas y puentes de sus respectivas casas», acort que no-s cumplí segons se veu del acta de la sessió del 3 Maig 1823.

La vigília de la ocupació reyalista de Barcelona per l'exèrcit franchespanyol, axò es, lo 3 Novembre 1823, se tragué la làpida de la Constitució y borrarren los articles existents a la façana de les Cases Consistorials. A 4 Novembre 1823 diuen les actes municipals: «Que el Mariscal ha dicho se borren todos los artículos de la Constitución, sin estrépito durante la oscuridad de la noche. Se ha dado orden á Mas para que quite los de los parages públicos y acordado pasar oficio urgente á los Alcaldes para que por medio de los Comisarios de Barrio, adviertan á los particulares de su distrito que de órden de Moncey los quiten hoy sin falta durante la noche y aviso á Planella pintor, para que borre los del Salón de Ciento». Simultàniament tornaren a ocupar llurs capelletes moltes de les imatges tretes poch mesos abans (2142).

Los constitucionalistes no anaren depressa a borrar aquells lletreros polítics, repetint-se les ordres de treure-ls en 1824 (2143). Al repintar-se les façanes, se dexaren, en sa majoria, deformades, per demostrar indirectament la existencia dels lemes constitucionalistes. L'Ajuntament reyalista se n'ocupà (9 Abril 1824), manant se dexassen totes les façanes pintades per un igual, a fí de no perjudicar la ornamentació pública (3 Juliol 1824).

Lo creximent de Barcelona a mitjans del segle XVIII, degut al major moviment industrial y mercantil segons En Francesch de Zamora, acresqué nostra Ciutat, de 53,000 ànimes que tenia en 1769, a 111,410 que li adjudica en 1787. Del augment de construccions sabèm que en 1784 y 1785 s'edificaren 47 cases de tres sostres, 74 de dos y 4 d'un, total 125 (2144). Per los nous pobladors se ressucità lo fracassat projecte del enginyer Pròsper Verboom (1719) de formar una vila nova en lo moll, portant-se a execució en 1753. Sots direcció del enginyer Francesch Paredes s'urbanisaren 15 carrers creuats per altres 9. Lo general Marquès de la Mina fóu l'impulsor de la *Barceloneta* (2145), erigint en 20 mesos un temple parroquial a Sant Miquel (2146), inaugurat ab

(2142) Es inútil dir que les imatges dels portals de la Ciutat també foren tretes en 1823 y reintegrades a sos llocs en 1824. L'Ajuntament, a 5 Octubre 1824, hi féu colocar la del Angel al portal del propi nom.

(2143) A. 1824 (20 Febrer). «Que se mande borrar el rótulo de *Constitución o Muerte* que aún se divisa en una casa de la plaza de la lana».

(2144) Per imposar lo tribut del *catastro* los arquitectes delegats del Municipi solian, cada any, classificar les cases fabricades de nou o millorades. Existexen alguns d'aquests treballs, com, v. g., los dels anys 1762 y 1777, examinats per nosaltres al A. M. B. y que tenen notori interès.

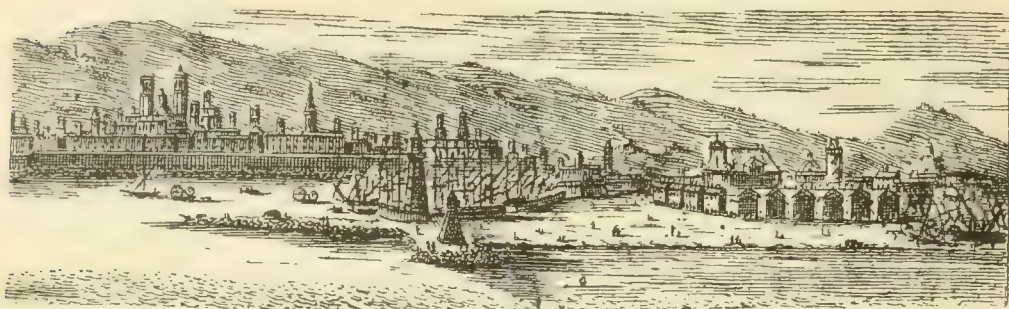
(2145) Poden consultar-se per la *Barceloneta*: Sebastià Coll: *Breve noticia de la fábrica y construcción del nuevo barrio en la playa de Barcelona llamado vulgarmente Barceloneta*, etc. (Barcelona, 1775). — Nicolàu de la Barre y Beltrán: *Descripción métrica de las muy plausibles fiestas... en la nueva población de Barceloneta* (Barcelona, 1755). — A. Ponz: *Viaje á España*, v. xiv, p. 38. — Veja-s la n. 1628. — En 1821 cessaren algunes exempcions dels vehins de la *Barceloneta* (*Acuerdos 1821*, f. 1033).

(2146) Lo plan de la església de Sant Miquel de la *Barceloneta* lo féu l'enginyer Pere Cermeño, construint-la en Damià Ribes y esculpint les estatués del temple En Pere Costa.

sumptuoses festes (28 Setembre a 6 Octubre 1755). Les cases de la Barceloneta sols podían tenir un pis, fins que lo Baró de Meer, en 1837, obtingué permís d'alçar-les més. En 1779 s'hi construí un quartel d'infanteria, trayent-se les barraques de la mar, sense exceptuar-ne les dels comerciants de vins (29 Novembre 1758). Per atendre a les necessitats del tràfec marítim s'edificaren magatzems sota la muralla de la Mar (1758).

Però la Barceloneta no subvingué a les necessitats de la població fabril. Les indústries s'establiren al Arrabal y los obrers que en elles treballaven, no volían habitar lluny. La Ciutat hauria pogut prevenir dita necessitat y atendre-la d'una manera completa, estudiant una perfecta urbanisació del Arrabal. Però tampoch fóu previsor lo representant del Monarca, al dexar, a uns y altres,

Segle XVIII. - La Barceloneta

Primer dibuix de conjunt de la nova barriada marítima ab sa església de Sant Miquel.
La Ciutadela al fons (Tret d'una acció de la R. Companyia de Comerç)

obrir noves vies sense ordre ni plan previs. La iniciativa d'exemplar la Ciutat correspongué al Marquès de Benavent, volent urbanisar, en 1771, unes hortes y entorpint-ho l'Ajuntament. Lo Síndich Personer reclamà la immediata resolució de la instancia Benavent (13 Desembre 1771). Y anant més enllà que les demés autoritats, volia que «por el Maestro de Obras de la Ciudad se levanten luego Planos y se demarquen las calles y casas que se podrán construir en las huertas de San Pablo y Santa Madrona» (2147).

Passaren síis anys y ni lo Marquès de Benavent realisà la desitjada urbanisació, ni la Ciutat encomenà cap projecte d'engrandiment al mestre d'obres Mas y Dordal. Altres propietaris capitanejats per lo Marquès de Barbarà, en 1777, sollicitaren obrir una vía perpendicular a la Rambla, sortint al Colegi de Sant Bonaventura. S'hi oposavan los framenors y tampoch resolgué res l'Ajuntament, que continuava en una absoluta y lamentable passivitat (2148).

Lo Síndich Personer, en 1779, subsanant la inacció dels Regidors (puix aumentavan les construccions en vies ja obertes del Arrabal), treballà per millorar llur amplada y alineació. Eran aquells carrers, estrets, torts y desiguals,

(2147) *Acuerdos 1771*, f. 763.

(2148) *Acuerdos 1777*, f. 360.

formats al atzar, edificant cases en torrenteres y caminots d' entrar als camps, sense cap condició urbana (2149), com, v. g., lo carrer de Trenta Claus, prototipo de desigualtat; lo de les *Hortes de Sant Pau*, estret y angulós; les rieres d' En Prim, *Alta* o *Baxa*; la *Riereta*, quins noms per sí sols ja expressan son origen. Res té d' estrany que axò succehís al Arrabal, quan en totes parts de la Ciutat se patían los metexos vicis originaris, poch corretgits, ab anterioritat al segle XVIII (2150). Algunes migrades millores tan solzament les realisavan los propietaris, com, v. g., la del 1792, de donar sortida al carreró de la Llet fins a la plaça del Angel (2151).

Mentres se reformà l' Arrabal, la plaça Nova millorà, en 1782, a conseqüència d' edificar un nou palàu lo Bisbe, derrocant unes cases junt al carrer de la Palla, quin xanfrà s' engrandí de 50 palms (2152).

La guerra ab la Anglaterra també deturà l' examplament del Arrabal, puix los barcelonins, en 1782 y 1783, s' ocupavan tan sols d' armar naus en cors y auxiliar als obrers sense treball.

Féu adelantar, en 1783, aquella urbanisació lo capità general Comte del Asalto, obrint en la Rambla, junt al Colegi de Carmelites, un carrer vers muralla, paralelament als de Sant Pau y de Trenta Claus (2153). L' aprovà l' Ajuntament (27 Abril 1785), disposant al meteix temps que a les travessies de tots los carrers del Arrabal se-ls hi done la amplada de dos cotxes (2154). Y li posà lo nom del *Comte del Asalto* (10 Novembre 1788), per l' interès d' aquest personatge vers Barcelona. A ell se degué s' examplàs la cantonada de la Porta Ferriça devant Bethlèm, y d' una manera notabilíssima la Rambla de

(2149) A. 1779 (28 Abril). Demanava lo Síndich Personer al Municipi formàs un projecte de noves aliniacions del carrer de Trenta Claus, trayent les recolzades del altre carrer que d' aquest anava al de Sant Pau y examplant-lo y donant «el ámbito y dirección conveniente para el buen aspecto á todas las que desde la de Robador hasta la Muralla, traviezan de la de San Pablo acia la del Hospital, inclusa la que está frente la Puerta del Monasterio de San Pablo». Ab lo que deya hi guanyaria la pública ornamentació. A mes «poblándose los referidos Callejones, serán mas frequentados, se evitará el que sean abrigo de los desórdenes que favorece su mala disposición y soledad» (*Acuerdos 1779*, f. 160).

(2150) Com exemple d' aquests camins secundaris que subsistían en sa mala estructura sis segles després de convertits en carrer, reaurèim lo del Pont de la Parra, rectificat en 1803 y quin plan (hont s' hi senyala lo pont que li donà nom) es sumament expressiu per sa irregularitat de linies, comprovant nostra afirmació (*Acuerdos 1803*, f. 193).

(2151) *Acuerdos 1792*, fs. 13 y 136.

(2152). *Acuerdos 1782*, fs. 274 y 330.

(2153) *Acuerdos 1783*, fs. 338 a 368.

(2154) A. 1785 (27 Juny). Al otorgar permís per fer «vnas casas en la travesia que hay desde la Calle de Trenta Claus a la de S. Pablo, que haia de dexar dicha travesia con el ancho que se necesita para pasar dos coches». Volent-se, al meteix temps, «que se prevenga al Maestro de Obras, que, siempre que se pida licencia para hacer algun edificio nuevo en alguna de las calles que traviezan a las de San Pablo, Hospital, Carmen y Tallers» «...que se construian aquellos en linea que no dexe las calles mas estrechas de lo que es menester para que puedan pasar dos coches». — A. 1785 (29 Desembre). La Junta d' Obres y l' enginyer Climent Aedo y Espina s' ocuparen del «reparto del corto terreno que ocupa la calle que se halla á espaldas del Convento de Arrepentidas á los terratenientes propietarios que han cedido el terreno que se ha necesitado para la formación de la calle del Conde del Asalto» (*Acuerdos 1785*, fs. 167, 238 y 462).

Santa Mònica (2155). Lo carrer *Nou de la Rambla* progressà depressa (2156), empedrant-lo y fent-hi cloaca los propietaris en 1788.

Signé aquella una era de reformes urbanes, que patrocinà la Corona, interessada en fomentar los estudis científichs y en acabar rutines perniciosas, com dirèm après. Carles III encomanà a les autoritats barcelonines l'exemplament dels carrers a mida que-s renovassen los alberchs (15 Maig 1788) (2157). Lo Municipi d'ara en avant, no otorga cap permís d'edificació sense dexar estudiat previament lo carrer hont ha d'efectuar-se (2158). Axís ab una sèrie d'anys millora l'aspecte de la Ciutat, especialment dels carrers ab volades. Per los efectes de les aliniacions noves, s'agrupan los carrers en tres categories: foren de primera los de 32 palms; de segona, los de 24 palms, y de tercera, los de 16 palms. Los propietaris de cases amenaçades per rectificacions les reconstruían d'amagat, aparentant senzilles modificacions d'obertures (2159). Lo Monarca cridà la atenció del Municipi sobre axò (29 Maig 1805) y la Junta d'Obres proposà alçar los plans de tots los carrers (17 Juliol 1805), rebutjant fer-ho l'Ajuntament. L'aprovació d'aliniacions se paralísà del 22 Març 1808 al 1814, axís com tota mena d'urbanisacions, al temps de la ocupació francesa de Barcelona (2160).

(2155) A. 1788 (10 Novembre). «En vista del Papel de Su Ex^{ta} de siete del corriente con que dice al Ayuntamiento, que, siendo del agrado de S. M. que la calle nuevamente abierta desde la Rambla a la Muralla que hace frente a Monjuich, se titule *Calle del Conde del Asalto* como dixo al Ayuntamiento en la fecha que cita, podrá el Ayuntamiento proceder desde luego, a hacer poner en ella los Azulejos correspondientes y como se ha practicado en las demás de la población». «Francisco González de Bassecourt, conde del Asalto, Marques Gonzalez y del Borgheto, Comendador de Miravel en la Orden de Santiago Mariscal de Campo de los Exercitos de S. M. etc y Governador Militar y Politico de la Plaza de Barcelona y su Distrito» es com se titulà en sos edictes lo Corregidor de Barcelona en 1773 (Agost), qui ja-s troba residint a nostra Ciutat en 1771. Comunicà al Ajuntament son matrimoni en 1784 y se despedí dels Regidors ab molt afecte en 2 Abril 1789 (*Acuerdos a. 1771*, fs. 475, 478 y 483; *a. 1773*, f. 306; *a. 1784*, f. 203; *a. 1788*, f. 558; *a. 1789*, f. 198).

(2156) A. 1786 (4 Setembre). Les monges Arrepentides se quexavan d'ésser vistes de les cases fetes en dit carrer. — A. 1798. Consta en una acta lo creximent «en pocos años, de un modo que apenas se podia crear el Barrio de la Calle del Conde del Asalto y sus inmediaciones», preocupant-se de dotar a son veginat d'esglesia y fonts (*Acuerdos 1798*, f. 383). No-s féu la primera y la font data del 1824.

(2157) La resolució del Monarca novament se recordà a la Ciutat en la circular del 29 Maig 1805.

(2158) Lo carrer de la Plata se pretengué perllongar-lo, en 1787, vers lo d'En Gim-Nàs ab nova aliniació. Se rectificà, en 1787, un carrer al Arrabal que anava del de Trenta Claus al de Sant Pau (*Acuerdos 1787*, f. 354). — En 1785 es exemplat lo carrer de les Carretes, que-s diu anava des del de Sant Pau, junt «a la pujada de Muralla», fins a la «pujada de Muralla» (*Acuerdos 1788*, f. 615). — Any 1790 (15 Juny). Es rectificat, dexant-lo a 30 palms, lo carrer de la Cadena, que era un mal camí entre les hortes. Puix diu l'acort municipal que lo carrer de la Cadena, «en el día, a excepción de los extremos, lo forman las Huertas que tiene en uná y otra parte» (*Acuerdos 1790*, f. 100).

(2159) En 1802 s'aprovà la aliniació dels carrers de les *Hortes de Sant Pau* y de les *Tapies*. També se pretenia unir los carrers *del Olm* y de la *Riereta*, ab altre de major amplitut que anava del carrer de les *Tapies* al de *Sant Pau*, no realisant-se per tenir que expropriar construccions que valian 7,500 lliures y mancar, lo Municipi, de pressupost (*Acuerdos 1802*, f. 209).

(2160) L'original projecte d'urbanisar unes hortes situades als carrers del *Peu de la Creu* y *Riera* d'En Prim Alta, devant les monges *Caputxines*, que presentà En Pelegri de Bastero y de Miquel, ab carrers de 22 palms y al mitg una placeta, quedà per fer. Més tart, dintre lo segle XIX, s'urbanisaren, en dites hortes, los carrers de la *Lluna*, *Sant Vicents*, d'En *Cardona* y *Wifret* (*Acuerdos 1787*, f. 43).

Són urbanisats durant lo segle XVIII: lo carrer del *Marqués de Barbarà*, del 1790 al 1792 (2161); lo d'En Guardia, en 1790 (2162); lo del Olm, del 1792 al 1796 (2163); lo d'En Lancàster, en 1797 (2164); de Sant Pacià, en 1797 (2165); de Sant Rafel, en 1798 (2166); los dos *del horti d'En Ferlandina y nou de Sant Ramón*, en 1800 (2167). Tots sorgexen per l'interès particular, no preocupant-se l'Ajuntament de la necessitat d'obrir aquestes o altres noves vies, ni acordar cap projecte general basat ab l'interès públich.

Evaquada Barcelona per l'exèrcit napoleònich, ressegueix nostra activitat urbana, com si-s volguessen guanyar los anys perduts. Se tractà de la conveniència de donar estabilitat a les aliniacions de carrers y subjectar-les a sanció de la Corona, en un plan general. Aquest parer de la Junta d'Obres (5 Desembre 1817) no l'acceptà l'Ajuntament, per no posar-se cap traba a son obrar futur. En 9 Setembre 1820 s'aprovaren les derrereres aliniacions de carrers que hi faltava fer encara, inseguint l'antich sistema.

Tractant del avenç urbà del segle XVIII, no devèm oblidar la evolució forta que ab ell experimenta lo sentiment artístich. Se distingexen per llur pobresa los edificis de caràcter relligiós erigits durant los tres derrerers regnats de la Casa d'Austria: Sant Joseph (1593), Sant Francisco de Paula (1597-1608), Santa Mònica (1634), lo Bon-Succés (1635-1690), Sant Gayetà (1666) y uns quante convents de monges. Són llurs esglesies sense pretensió de cap mena y fetes ab economia, ressentint-se de la decadencia econòmica general de Barcelona. Y lo meteix s'observa en los tres edificis civils edificats dintre la metexa cir-

(2161) Per aquests anys s'obrí perpendicularment a la Rambla lo carrer *del Marqués de Barbarà*. En 1792 (27 Abril) hi embargà l'Ajuntament una casa que-s feya de més de 90 palms d'altura.— A. 1797 (12 Maig). «A petició del Sr. Marqués de Barbarà» acordà lo Municipi «que, se pongan en la calle de Barbarà los azulejos correspondientes con el nombre de ella» (*Acuerdos 1797*, f. 190).

(2162) A. 1790 (21 Maig). Es aprovada la urbanisació de la horta d'En Jaume Guardia, entre los carrers de Trenta Claus y del Comte del Asalto, dexant la via de 31 palms. Los propietaris hi feren l'empedrat y claveguera a 24 Juny 1793. En 1799 se requeri a alguns retardataris a acabar la urbanisació total (*Acuerdos a. 1790*, f. 89, y *a. 1799*, f. 209).

(2163) A. 1796. Joan Bautista Cabañes, propietari del carrer del Olm, pagà la cloaca allí feta (*Acuerdos 1796*, f. 363).

(2164) Miquel Valdejuli y Mallachs, en 1797 (29 Setembre), sollicità obrir una transversal del carrer del Comte del Asalto al de Trenta Claus, proposant donar-li lo nom de *Lancàster*, que encara porta. Negoci desafortunat, puix, en 1800, sols hi havia una casa feta. L'Ajuntament li exigí tancar-lo o posar-hi fanals. Lancàster era lo capità general qui construí lo nou Passeig de Sant Joan (*Acuerdos 1797*, fs. 399, 405 y 430, y *a. 1800*, f. 348 y 354).

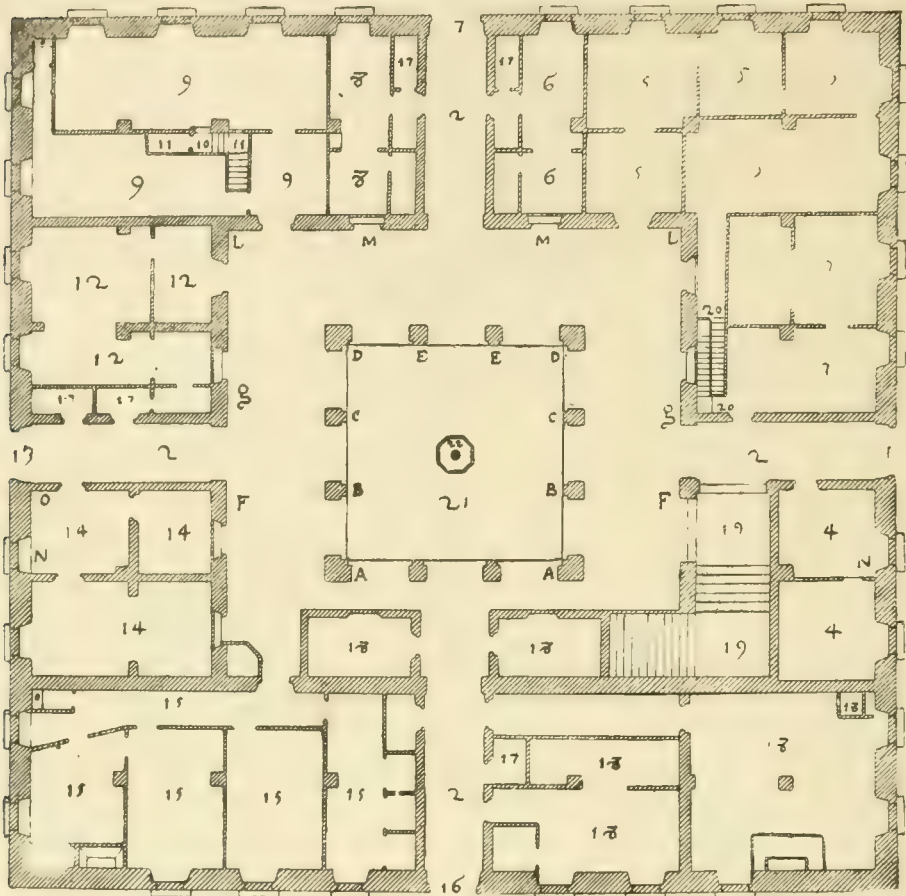
(2165) Antòn Xarrié, arquitecte, demanà urbanisar una travessia de 24 palms, des de la Riereta al carrer de les Carretes (26 Desembre 1796). Ho aprovà l'Ajuntament en 28 Abril 1797 y decretà que portàs lo nom del bisbe *Sant Pacià* (9 Juny 1797) (*Acuerdos 1797*, fs. 168, 171, 180 y 209).

(2166) A. 1797 (Desembre). Los propietaris d'unes hortes situades entre los carrers de la Cadena y d'En Robador volgueren urbanisar-les, obtenint-ne permis del Ajuntament (9 Febrer 1798). Se batejaren ab los noms de *Sant Ramón*, *Sant Bernat* (en 1806 posat lo de *Beat Oriol*) y la *Concepció* (avuy *Sant Sadurní*) (11 Maig 1798). En 1798 sols se construí lo de Sant Rafel. Los altres dos s'aprovaren de nou a 28 Agost 1806. La continuació del carrer de Sant Rafel, des del de la Cadena a la Riereta, la sollicità Joseph Marti Creus y Cortés, en 8 Maig 1798, donant-li 32 palms d'amplada. No formava linia recta ab l'anterior troç (*Acuerdos a. 1798*, fs. 64, 204 y 470, y *a. 1806*, f. 454).

(2167) Modificats en 23 Maig 1826 (*Acuerdos 1800*, f. 141).

cumferencia de temps: la Universitat o Estudis (1559), la Duana vella (1617) y lo palàu dels Virreys (1656-1669). No han dexat rastre material, ni recort de son bon nom. Si al erigir los dos primers se prescindí de la sumptuositat, no

Segle XVII. - Palàu reyal, projectat per Frà Joseph de la Concepló

1. Porta principal.
2. Entrada de carruatges.
3. Comptaduría.
4. Habitació del comptador.
5. Secretaria.
6. Habitació del servey.
7. Porta que mira al portal de la Mar.
8. Habitació per criats.
9. Sales del Concell.
10. Escala secreta per baxar al Concell.
11. Amagatalls per escoltar al Concell.
12. Habitació per criats.
13. Tercera porta prop de la capella de Montserrat.

14. Habitació per criats.
15. Habitació de patges.
16. Quarta porta que, com totes, dóna pas als carruatges.
17. Petites habitacions en los patis.
18. Oficines públiques.
19. Escala principal de la casa.
20. Escales que pujan des de la Secretaria y Comptaduría a una alcoba de junt al despaig.
21. Pati central.
22. Pou al mitg del pati, hont s'hi deurà fer una font.

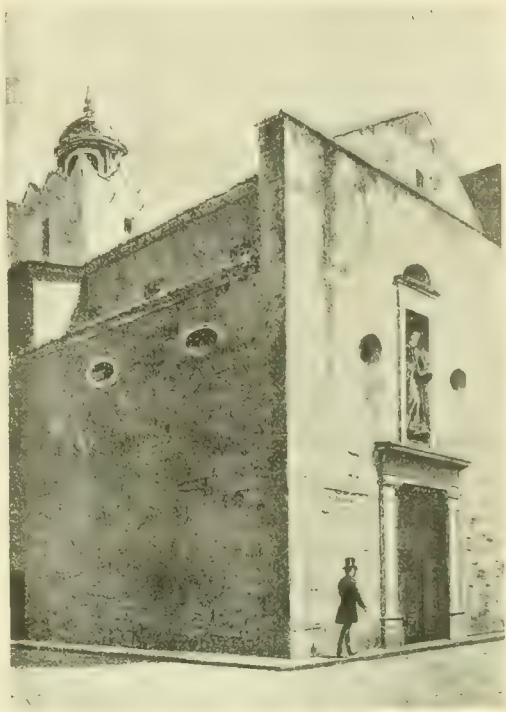
hi renunciaren los constructors de la Sala d'Armes y Halla dels Draps, quin edifici, abans de transformar-se en palàu dels Virreys, disfrutava de merescuda fama entre nostres monuments artístichs. Lo nou palàu fet sots di-

recció de Frà Joseph de la Concepció per albergar-hi als Virreys (1668-1688), féu desaparèixer lo que tenia de gòtic, dexant-lo convertit en vulgar edifici de gust neoclàssich (veja-s p. 658). Lo Príncep de Darmstadt, en 1700, hi construí llarch passadiç per comunicar-lo ab la tribuna de Santa Maria de la Mar, atravesant lo carrer del Malcuynat y lo fossar de les Moreres (2168). Del 1714 al 1846, residiren en aquest palàu los Capitans Generals de Catalunya. Los constitucionalistes derrocaren, en 1823, lo passadiç de Santa Maria, reconstruït en 1823 (2169) y inutilisat en 1846 (2170), al transformar-lo en palàu reyal per hostatjar-hi a la reyna Isabel. Imprimiren a son exterior segell gòtic, decorant-les ab pintura. S'incendià en 1875, venent-se la seva àrea per fer-hi cases.

Tots los edificis aquí enumerats s'inspiraven en lo neo-classicisme. Alguns dels antichs sofriren modificacions d'importancia, inseguint la nova corrent, com, v. g., la gòtica esglesia del Carme, que vegé adicionats los murs laterals ab obra de rajola, formant columnes corinties y grans plafons (2171).

Se construexen ara una munior de claustres del nou istil, perdent-se tota la tradició gòtica. Tals foren los eregits en los convents de Carmelites calçats y de la Trinitat, a mitjans del segle XVI, formats per dues galeríes superposades, apoyant-se llurs archs de mitg punt en pilars de planta quadrada o columnes dòriques o toscanes. Seguiren los dels convents

Segle XVII.-Construccions urbanes

Humil faç na del convent de teatins del 1666, en la plaça de Santa Anna, cantonada al carrer del Governador (Barraquer: *Las casas de religiosos*)

(2168) A. 1700. Un cronista del Rey diu «desde el Palacio sigue vna vistosa, dilatada y capaz Galeria, que midiendo vna gran distancia termina en vn Salon por donde se entrá a dos Tribunas al lado de la Epistola» (*Succession de el rey D. Phelipe V... diario de sus viajes*, p. 243; Madrid, 1704).

(2169) A. 1824 (3 Novembre). Solicitava lo Capità General, del Ajuntament, se li remetés «la órden porque se destruyó durante el sistema llamado Constitucional la comunicaci3n que tenia el Real Palacio á la tribuna de Santa Maria» (*Acuerdos 1824*, f. 1094).

(2170) Tomàs Bertràn y Soler, en 1847, suposa se cometeren grans equivocacions al construir lo palàu reyal, com f3u inutilisar la tribuna reyal, «porque los arquitectos que dirigieron la obra, no supieron conciliar la simetria de la fachada, con la figura irregular que presenta la cabeza del corredor que conducia á dicha tribuna» (*Itinerario descriptivo de Cataluña*, p. 93).

(2171) C. Barraquer: *Las casas de religiosos en Cataluña*, v. 1, p. 384 y gravat.

de Sant Joan de Gerusalèm y de les Gerònimes (veja-s p. 479), de la Universitat, respirant gran fretura pecuniaria; del Carme (fets al costat dels gòtics); de Sant Francisco de Paula; de la Duana (acabat en 1617 (2172); de Sant Agustí; dels Pauls; Santa Mònica; de la Mercè (1651); dels colegis de Sant Angelo y Sant Bonaventura (encara conservats al cafè d'Orient); de la Casa

Segles XVIII y XIX.-Convent dels Caputxins

Alçat en 1723, derrocat en 1823 y tornat a restaurar en 1825

de la Convalescència (1680), y algùn altre. D'ordre compost era també lo baldaquí format, en 1573, al voltant de la famosa Creu Cuberta, tenint la base dòrica y lo capitell corinti (2173).

Lo nou palau episcopal, iniciat en 1681 y impulsat per los bisbes Joseph Climent y Sabino Valladares, es d'un neo-classicisme desprovist de grandio-

(2172) A. 1617 (9 Octubre). «Memorial del restant de la obra que fa a fer en la Duana de la present Ciutat per rahó de las duas parts de claustres que restan a fer en dita duana, conforme les altres duas parts de claustres que vuy son fets», «ha de fer la alquitraua y frisa y cornisa tot de pedra picada, ressaltant los asperons, conforme los altres asparons estan», «assentar las gárgulas fetas que sian perque toca a maginayre de ferlas» «fer las bolas ab peu dextral ab vna goleta desobre y la vasa de la bola, ab la boia desobre, conforme los otros están» (*Manual 1612-1623*, sense foliar).

(2173) Publicat lo contracte de construcció de la Creu Coberta en nostre treball del *Butlletí del C. E. C.*, Desembre 1914, y en tiratge apart *La Creu Cuberta de Barcelona* (Barcelona, 1915).

sitat de concepció. No-s poden retraure les pintures plafonades del carrer del Bisbe (1769), ni de la plaça Nova (1784), com remarcables, si no es per iniciar elles la nova decoració urbana que pendrà peu en la Ciutat.

Al entrar nostre moviment artístich en lo segle XVII, s'evidencia un atràç general comparat ab Castella, Italia y Flandes. Si en arquitectura, en dita centuria, presentàm un mestre Blay, no es axis en la pintura. La uniformitat corporativa y lo mercantilisme del Gremi sols produhí rivalitats y lluytes; però no cap geni o notabilitat artistica. En lo segle XVI sorgiren rivalitats de pintors y impressors, quexant-se los primers de no vendre pintures de sants per la competència que experimentan de les imatges en paper o en drap sortides de les impremtes, ocasionant «la destrucció del dit ofici» (2174). Són de més trascendencia les reformes gremials o privilegis del 1596, encaminats a evitar la concurrència, limitant lo nombre dels mestres pintors y barrant lo pas a la inspiració. Sobrevingueren divergencies entre pintors *retaulers*, que conreuavan la vella pintura demunt fusta, usant dauradures y estofats, ab los dedicats a la nova pintura demunt tela dels pintors dits *cortiners*. Aquests, mimats de la moda, dominaren als primers. Altra nova branca titolada *Confraria dels Estofadors, Dauradors, Esgrafiadors y Encarnadors*, en 1650, lluytava ab la dels *Dauradors y Estofadors*, y a major reglamentació, menor sentiment artístich. Llurs privilegis tampoch afavoriren la inspiració artistica en nostra Ciutat durant lo segle XVII, camp aparellat a totes les decadencies forasteres. No es d'estranyar que al derrer any de la dissetena centuria, quan sols ne feya deu que En Churriguera se donà a conèxer a Madrid ab lo túmul «laberínticament monstruós», montat per los funerals de la reyna María Lluïsa, lo barceloní Joseph Vives, pintor de la Ciutat, n'alçàs altre consemblant per les exequies de Carles II, inseguint sa ridícula orientació (2175), trobant aquí immediatament prossèlits. Observant que lo temple de Sant Sever, construit per lo Colegi de preberes beneficiats (31 Maig 1691), no s'edifica en conformitat ab aquesta orientació, ni tampoch la seva reforma del 1703 (2176).

Nostres pintors s'endinçavan en la corrent de fatuitat característica de la època, fent que-s denominàs *Colegi* la confraria y otorgant títols d'*artista* als antics mestres (1688). Creada una segona categoria de pintors *licenciats*, als qui los *artistes* o mestres colegiats sovint entrebancavan, crexeren les rahons y plets (com lo famós del pintor Antòn Viladomat, en 1739) y ocasionaren la

(2174) A. 1504 (22 Novembre). — Los Cònsols y prohoms del ofici dels pintors se clamavan al Concell de Cent «fos ordonat que no sia licit ni permès metre ni portar en la present Ciutat imatges algunes stampades en paper, ni en draps, attès que son causa de la destrucció del dit ofici, per fersen lo merquat que sen fà: lo que no es possible als dits pintors pintarles al preu ques venen» (*D. C. B.* 1504-1505, f. 38).

(2175) En Ramón Casellas, a qui seguim en aquesta narració, reproduheix lo ja conegut túmul de Carles II en *Els últims barrochs de Barcelona* (*Empori*, revista, v. I, p. 94, y v. III, ps. 169 y 194).

(2176) Ha estat cuidadosament restaurada la esglesia de Sant Sever, en 1911, per l'arquitecte Joseph Maria Pericas (*La Veu de Catalunya* del 2 Novembre 1911).

immediata fi del gremi o Colegi de Pintors. Lo Rey ordenà s'extingís en 1786 (2177), y en 1788 abolí lo dels Esculptors, quina entitat no podia pagar llurs deutes al mancar-los l'acostumat ingrés de les passanties de mestres, aprendents, etc., quan se dexà en llivertat a tothòm de treballar del ofici.

Mes l'art efectuà evolucions sensibles, que influïren en l'aspecte extern de Barcelona. Fortament esclatà lo barroquisme en lo segle XVIII, y la atmòsfera li era aquí propicia com en lloch. Ses extravagancies omplenen les esglesies, únichs recintes o edificis hont se pot gastar diner en època de tanta deca-

Segle XVIII.-Construccions urbanes decadents

Convent de Sant Sebastià, fet en 1719, al abandonar, los frares Caracciolos, son monestir del Esperit Sant, alçat, en 1652, al carrer de N' Oliver del Pla d' En Llull y derrocat al fer la Ciutadela. (De la obra del canonge Barraquer *Las Casas de Religiosos en Cataluña*).

dencia y pobresa com la primera meytat d'aquella centuria (2178). Y encara en aquestes sols sorgeix una obra monumental: Bethlèm. L' antic *hostal de la Parra*, convertit, en 1555, en senzilla esglesia, derrocada al 1681 per reconstruir-la en major àrea, s' acabà en 1729, gran y rica. Regonexen la bellesa d'alguns detalls, com la cantonada del carrer d' En Xuclà y la seva porta petita los detractors de nostra principal construcció xurrigueresca (2179), etc.

(2177) *Acuerdos 1786*. t. 113.

(2178) Antoni Ponz (*Viaje à España*, v. ix) assenyala, com a nota de mal gust, los nous altars majors de Santa Maria de la Mar y Santa Catarina, fets ab profusió de diner. Censurava igualment la costúm de posar robes a imatges, que s'havian esculpit ab vestidures. Testimoni ocular del moviment artístich barceloní del 1782, en que escrivia, diu: «Lo que no han sido maderages con relumbrones de oro y monstruosa talla, no ha llenado el depravadisimo gusto introducido en nuestro siglo» (p. 31).

(2179) Es un d'ells En Ramon Casellas, en *Empori* (revista barcelonina, v. 1, p. 96). A més, en

Coincidí ab la construcció de Bethlèm, lo pas per Barcelona del artista bonyès Ferràn Galli (a) Bibiena (1653-1743), estant-s' hi del 1708 al 1711, dedicat a la art arquitectònica y escenogràfica, seguint la Cort de Carles III d' Austria. Aquí hi passà com un metèor: emperò se li ha de regonèixer l' haver tingut adscrit a sos treballs al cèlebre Antòn Viladomat, qui inicià la restauració gràfica del corinti en sa integritat sistemàtica. Notori avenç artístich continuat per llurs deixebles y assenyaladament per En Manuel Tramullas, prosperant en la nova inspiració filla del estudi de les fòrmules de la antiqetat y del Renaxement italià.

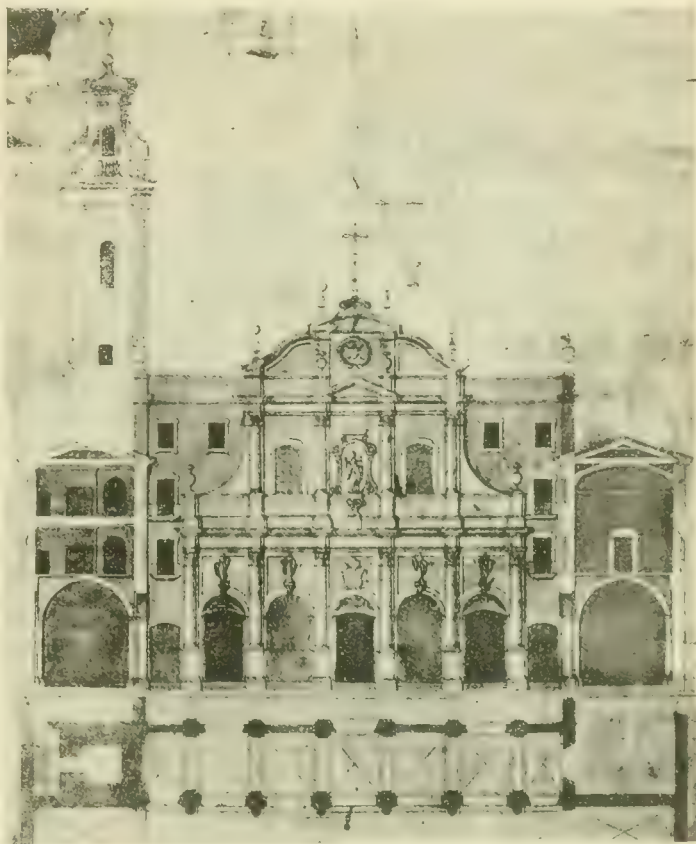
Sobrevé una emancipació, no absoluta, en la art barcelonina, del xurriquerisme, mostrant-la obres com lo temple de Sant Agustí, del 1728, quina façana, projectada per En Pere Costa, té sa cap-

salera mólt semblant a la de Santa Marta. Aquesta vingué «a donar un dels motllos més usats» a Barcelona en construccions similars (2180).

Origens del Renaixement barceloní (Anuari del Institut d' Estudis Catalans, 1907, p. 43), censura aquesta construcció. Aquest crítich, quins judicis adolexen del defecte del apassionament, deya, entre altres coses: «Que' s contempli aquella trista màquina, desde les tanjanes corves del cim fins als pedestals ridículs, entrats per sota y ventruts per munt; que s' observin els capitells barroers y minços, coronant uns fusts tous y lacis com budells... y fins el xurriquerista mes benévol sentirà viva repugnancia devant d' un linfatisme arquitectònich que ve a ésser la extensa decadencia del meteix barroch». Actualment (Març 1915) un distingit Pare de la S. J. treballa de ferm en una important monografia de la esglesia de Bethlèm, que tenim entès aviat veurà la llum pública.

(2180) Ramón Casellas, de qui són aquestes paraules, diu en la obra abans consignada: «El temple

Segle XVIII.—La fi del xurriquerisme

Barraquer: *Las Casas de Religiosos en Cataluña*

Progete de la façana de Sant Agustí, traçat per En Pere Costa, arquitecte y esculptor, feta en 1735

La enginyeria militar, que tanta part pren en nostres construccions urbanes del segle XVIII, al llençar-se per les vies de la sumptuositat, en lo gran portal de la Ciutadela, restaurà, segons lo gust barroch, la vella torra de Sant

Segle XVIII.-Art barroca barcelonina

Interessant façana de Santa Marta, derrocada en 1912 al fer la Vía Layetana, y quines pedres te recullides l'Hospital de Santa Creu per tornar-la a montar en un dels edificis del nou Hospital de Sant Pau.

Joan (veja-s p. 622). La església de la Ciutadela, feta après, està influïda per corrents de més severitat, exceptuant-ne lo campanar. En 1755, los enginyers continuan allunyant-se del xurriguerisme en la església de Sant Miquel del Port, d'En Pere Zermeno (construïda per En Damià Ribes) y que Otto Schubert califica de barroch romà de la escola de Fontana (2181).

La lluyta de les tendències artístiques es viva a Barcelona, des que lo barroch hi arrelà tant depressa. Los argenters s'aferran al nou istil y ses millors produccions estàn inspirades en lo gust francès principalment. Són també barrochs la majoria de plafons esgrafiats del 1760 al 1790, portant la etiqueta *rococó* de França los treballats del 1780 al 1790, segons observa En Ramón N. Comas. Y quan s'hi introduhí lo neo-classicisme, entraren los esgrafiats en plena decadència, que-s simulta-

nejà ab la paràlisis urbana de la derrera dècada del segle XVIII. Una excepció honrosa dintre aquesta època, observà En Pau Piferrer: la de les set aranyes salomòniques gòtiques fetes, en 1784, a la Catedral per lo rebesavi del autor

de Sant Agustí nou, començat l'any 1728, encara que mes pesat que solemne, encara que mes grandàç que grandíós y mes plè de fosca que de misteri y més esbalandrat que altívol, mostra, en mitg de la seva gran torpesa, tota la orientació endreçada a remenar altre cop les escolàstiques fórmules, recomençant l'ensaig del ordre pseudo-clàssich que s'anomena compost».

(2181) Otto Schubert: *Geschichte des Barock in Spanien* (Esslingen, 1908), p. 371, publica la façana de Sant Miquel de la Barceloneta. — Zermeno també féu la nova catedral de Lleyda.

d'aquestes línies, lo courer barceloní Francesch Duràn, cas que retrèu com extraordinari lo gran crítich (2182).

Digne es de consignar-se l'avenç artístich manifestat per breu temporada en l'Ajuntament. Si al ampar de la seva honorabilitat es lo pintor municipal En Joseph Vives l'introductor del xurriguerisme en l'any 1700 (veja-s p. 807), més tart, axò es, a arrencar del 1745, son successor en lo càrrech municipal En Francesch Vives, no dirigeix cap treball d'empenta artística, sinó que tots

Segle XVIII. - Construccions urbanes

Barr. quer: *Las Casas de Religiosos en Cataluña*

Façana de Sant Sebastià, senzillament feta en 1509, ab lo convent del 1719. La capella y cases se derrocaren en 1875. Lo convent respira la pobresa barcelonina del regnat de Felip de Borbón.

los d'aquest caràcter són encomenats a En Manuel Tramullas, apòstol de la corrent contraria.

Los dos millors edificis públichs que-ns ha llegat aquest neo-classicisme en la plenitud del séu triomfar, són induptablement la Llotja y la Duana, avuy Govern Civil. Dexeble del enginyer Joan d'Escofet, fóu lo barceloní Joan Soler y Faneca (11 Març 1731-28 Janer 1794), qui figurà entre los més aventatjats constructors divuytcentistes (2183). Edificà, en 1772, la nova Llotja

(2182) Pau Piferrer: *Recuerdos y bellezas de España. Cataluña*, v. 1, capítol de la Sèu de Barcelona. Aquestes aranyes salomòniques, la obra capdal del courer Duràn, li ocasionaren la mort. Sembla no agradaren a tothòm, y, d'amagat del séu constructor, hi feren afegir una ornamentació supletoria d'unes pinyes. Al trobar mixtificada la seva obra, li sobrevingué mortal accident que li costà la vida. Pochs anys després les pinyes foren tretes per no encaixar en l'estil de la obra ni del temple. — També lo crítich Eduart Tàmaro (*Guía histórico-descriptiva de la Catedral*, p. 45) descriu ab molt elogi la labor artística d'En Francesch Duràn.

(2183) En Soler y Faneca era, als 30 anys, mestre major de Barcelona y de la Royal Audiencia de Catalunya. Projectà lo canal de Reus a Saldu, lo pont de Tremp sobre lo Noguera, lo canal d'Urgell, les obres del port de Barcelona y la carretera de Madrid quan corria a càrrech de la Intendencia de Catalunya.

(veja-s p. 431) ab inspiració desigual. En ella, lo cors avançat del frontispici, treu visualitat a les columnes d'ordre jònich que sostenen son colossal frontó. Mes en les façanes laterals, En Soler hi armonisà les pilastres jòniques ab los grans balcons de blanchs balustres. Y dintre l'edifici són dignes d'estima lo pati y escala principal, merexent alabances la Junta de Comerç per la pro-

Segle XIX.-Urbanisacions y espays lliures

Laborde: *Itineraire de l'Espagne*

La Llotja, lo palàu del Capità General (incendiat lo 25 Desembre 1875), la Duana y lo Portal de la Mar en 1807

tecció que dispensà a les belles arts, al rublir-lo d'esculptures d'En Francesch Bover, Manuel Oliver, Nicolàu Traver, Antòn Solà, Salvador Gurri y Damià Campeny. Axís aquella Junta benemèrita realçà un edifici notable que havian malmès les bombes borbòniques y desfigurat los enginyers militars, quan lo convertiren en quartel (2184).

Lo progrés del neo-classicisme se nota en los temples: de senzillesa artística lo de Sant Felip Neri (1752) y de major riquesa lo de la Mare de Déu de la Mercè (1765-1775) (fet per En Joseph Mas), poden presentar-se com a mostres d'un gust que s'obra pas. En la façana de la Mercè, a la arquitectura corintia de les portes y cors central, s'hia junta la jònica del restant. Al interior, seguint les ordinacions corinties, hi treballà l'escultor Carles Grau, y en los retaules o altars, En Salvador Gurri y En Pau Serra.

Lo més interessant edifici es la Duana, personalment dirigida per lo Comte de Roncalí (1790-1792) (2185), feta ab les formes vitruvianes y seguint

(2184) En Salvador Sanpere y Miquel copia la notable descripció que fà Cervera de Llotja, segons estava abans del 1714 o de convertir-la Berwick en quartel (*Fin de la Nación Catalana*, p. 639).

(2185) Lo Comte de Roncalí (1729-1794), gadità, guardia de corps en 1747, estudià matemàtiques a la Academia que s'establí en aquell cors en 1750. Passà a Amèrica de tinent coronel, dirigint les noves fortificacions de Puerto Cabello, set anys, y d'allí passà a Barcelona, hont féu una nova carretera per pujar a Montjuhich, lo baluart de les Pusses y lo quartel immediat a la fundició de canons, exampilà los terraplens de les muralles de terra y de mar, millorà lo palàu del Capità General, construí a la Ciutadela

la escola francesa del Louvre. La formen dos cossos, un toscà y l'altre dòrich, rematant ab balustrada, en quin centre s'alçava ayrosa una colossal estàtua de la Fama, que s'esberlà al darrer quart del segle XIX, per ésser feta d'obra y recoberta d'estuch. La gran novetat consistia en l'estucat de ses parets. Assegurant la veu popular que sa construcció encari al mercat los ous per los molts que-s necessitaren per fer l'estucat.

Si de la època barroca y temps anterior a la invasió napoleònica cerquem edificis particulars que honorifiquen Barcelona, poch, o millor cap, ne trobarèm abans de fer sa casa lo Duch de Sessa (Ample n. 28). Prou se-n queixava un dictàmen del 1773, manifestant que es sols en los temples o en velles cons-

Segle XVIII. - La nova Duana

Projectada per lo Comte de Roncali en 1790, s'alçà ràpidament en lloch solitari. Al costat tenia lo Pes del Rey, hont hi hagué la font del Neptú. Al fons la Ciutadella y sa Esplanada y lo passeig que hi conduhia. Al enfront la cantonada del que fôu palau dels Virreys o del Capità General.

truccions hont podia admirar-se lo gust artístich (2186). Però, a despit del dictàmen, la corporació municipal no-s determina a otorgar permís al Duch de

lo quartel a prova de bomba, etc. Després passà a la expedició a Argel y al setge de Gibraltar, ahont obtingué lo grau de brigadier. Tornà a Barcelona y fôu nomenat ministre d'Hisenda, emprenent la obra de la duana, que dirigí personalment, merexent generals elogis. Però axò meteix li ocasionà enveges y malesvolences que li feren perdre la salut depressa, morint a Cornellà (26 Abril 1794) y enterrant-lo a la esglesia de Sant Joseph de Barcelona (Eugeni Llaguno y Amiola y J. A. Cean-Bermúdez: *Noticias de los arquitectos y arquitectura de España*, v. IV, p. 327, Madrid, 1829).

(2186) La informació dels Síndichs al projecte de la casa del Duch de Sessa manifestava la necessitat d'estimular les obres particulars que ornamentan una Ciutat, lamentant-se de la falta que d'aquelles se notava. «Piensan fundadamente, que, V. S. llamará a la memoria los intrusos estilos del Siglo, mui otros de los antiguos, que tramontaron a otras Naciones menos descuidadas. La Arquitectura que adorna las Ciudades de Francia, Alemania, Italia y demás cultos dominios y caracteriza los Reynos y Provincias facilitando mil comodidades á sus habitantes, consagra y eterniza aqui sus desvelos solamente en los templos y vive escondida, porque tal vez no hai quien la sepa y menos quien la busque. Si algunos Monumentos se conservan dignos de atención, son apreciables restos de la antigüedad que avergüenzan nuestra inacción y habrian de estimular nuestros respetos» (*Acuerdos 1774*, f. 41). — Veja-s *Acuerdos 1773*, f. 215.

Sessa y Marquès d' Astorga per construir la seva nova morada (2187). Tot són duptes, consultes y aplaçaments, discutint-se tres o quatre palms que l'edifici sortia fora la via pública. Fôu lo *Real Acuerdo* qui autorisà tan bella construcció, que devia iniciar una nova era. Al any següent, 1774, la Marquesa de Moya y de Cartellà s'aparella a edificar un palàu a la Porta-ferrixa, desembarçant la cantonada de la Rambla de la típica torra del portal (2188); en 1776, En Francesch March construeix a la Rambla de Santa Mònica, sots la direcció d' En Joan So'ler, la gran casa d' *En March de Reus* (hont està ara lo Banch d' Espanya), ocupant també tres palms de la via pública en los guarda-rodes (2189). Un bell alberch, quina façana exterior, d'ordre jònich, se completà ab altra mólt elegant de cara al jardí.

A les derrerries d' Octubre de 1777 arribà un ilustre barceloní, Manuel d' Amat, tinent general del exèrcit, qui havia exercit durant quinze anys lo càrrech de Virrey del Perú y anteriorment sis anys y mitg los de President, Governador y Capità General de Xile. Calcada ab la egregia morada del Duch de Sessa, n' alçà altra més gran y superba (però no més bella) en la Rambla, junt al convent de Sant Joseph (avuy Rambla de les Flors n. 31), calificada per un crítich (2190) de «compendi apoteòsich d' aquell art barroch clasicitat». Es lo primer diner d' Amèrica que, d' una manera sumptuosa, contribueix al creximent y esplendor de nostra Ciutat.

Continua la tendència a millorar los alberchs, introduhint-hi la novetat de la pintura al fresch, inaugurada en les obres del palàu bisbal en 1782 (2191). Entren en una emulació artística dues cases notables de la Rambla: la del Marquès de Moya, en la cantonada de la Porta-ferrixa, y de N' Alabau, en la Rambla de Sant Joseph n. 20. Y en elles, per l' any 1790, dos preclars artistes hi entran en pugna. En la primera, En Francesch Plà (a) *lo Vigatà* hi pintà episodis heròychs al clar y obscur, mentres En Pere Pau Montanya, en la segona, h' reproduhí en colors escenes mitològiques. La preferència que lo públich demostrà per la obra d' En Montanya ferí l' amor propri del Vigatà, determinant-se també a pintar en colors la façana posterior de Casa Moya (2192).

Ab les pintures de les cases, coincidía, al derrer terç de la centuria divuytena, un creximent de ròtuls en los establiments mercantils: totes les boti-

(2187) En lo vell palàu del Duch de Sessa s' albergaten, en 1531, los reys de Bohemia.

(2188) *Acuerdos 1774*, fs. 284 y 312.

(2189) *Acuerdos 1776*, fs. 207, 250 y 277.

(2190) Ramón Casellas: *Orígens del Renaixement barceloní*.

(2191) També se pintaren al fresch: les parets interiors de les sales en la nova Duana del 1792, que decorà En Pere Pau Montanya; en la casa Keittinger (un alemany vingut durant la guerra de Successió, situada al carrer de Sant Olaguer (*La Renaixensa*, a. 11, 1872, p. 126); a Càn Clarós (après fôu de sos successors Serra), en la Riera de Sant Joan, fetes per En Francesch Plà, *lo Vigatà*, a qui-s degué la decoració d' altres deu o dotze sales de richs barcelonins (Joaquim Folch y Torres en *La Veu de Catalunya*, de 6 Febrer 1913).

(2192) Ramón N. Comas: *Datos para la historia del esgrafiado*, etc.

1820 a 1830. - Lletres posats als establiments barcelonins

Escullits d'una interessant colecció de rètols de botigues existent al A. M. B.

gues volen tenir lletrer ab indicació gràfica. Però tan dolenta era aquesta y son redactat, que l'Ajuntament obligà a demanar-ne permís, y presentar una copia reduhida de la pintura que-s desitjava posar (2193). Y ¡quina pobresa artística més espantosa denota la menguada colecció d'aquestes pintures urbanes que-s conserva en l'Arxíu Municipal! Corria parelles ab la redacció llur, que, segons relació del 1835, sovint resultava sense cap ni peus (2194).

Acaba lo segle XVIII y ja no aparexen més construccions urbanes particulars dignes de nota. Llavors la nova decoració artística de la pintura al fresch, experimentà fonda paralisiació. La motivaren les guerres ab la Anglaterra y tot seguit la invasió del exèrcit francès, que durà fins 1814. Al entremitg, axò es, del 1801 al 1807, sols constan algunes urbanisacions d'insignificants carrers. Són aquests: de *les Tapias*, en 1802; de *Santa Elena*, en 1804 (2195); de la *reyna Amalia*, *Hort de la Bomba*, *Lealtat y Botella*, en 1806 (2196); y los de *Sant Geroni*, *Sant Antòn y Sant Martí* (tots tres entre Sant Pau, Riereta y Cadena) y *Sant Bartoméu*, en 1807 (2197).

(2193) Serà exemple d'aquestes instancies fetes en lo segle XVIII, la següent: «Antonio Cantalupo, Maestro Mesonero en la presente Ciudad, con el mayor respeto éspone á V. E. que habiendo puesto una Fonda en la Rambla y Casa nueva de Becardí frente al Colegio Mercenario, se le precisa poner un Señal al ángulo de la misma Casa, colgado á un brazo de hierro, para mayor comodidad de los Estrangeros de hallar dicha Posada: Qual señal contiene la muestra que se acompaña... que será de las quatro Naciones, España, Italia, Inglaterra y Alemania... Barcelona y Febrero 26 de 1794. Antonio Cantalupo» (*Documentos raros y curiosos*, A. M. B.) Fonda que continua encara al meteix lloch.

(2194) Cauria en desús la pràctica de portar los rótuls a la inspecció del Ajuntament en 1835. Vé a demostrar-ho una curiosa instancia d'Andréu Avelino Pi y Arimón, del 6 Març 1835, que es prou interessant. Diu que la policia urbana reclamava se corretgis la escriptura de molts lletrers. «Unos expresan muy mal el concepto que formaron sus autores al estenderlos; otros en idioma catalán irregular en un público de una ciudad de España, cuyo idioma nacional es el castellano; y los más son oprobio de la buena ortografía española». «...mas de una vez por curiosidad, se han discurrido las calles en busca de rótulos que se leen en sus tiendas, mostradores y anuncios, para reirse de ellos y glosarlos. ¿De cuantas maneras no se vé en los mismos escrito el Chocolate? En unos leemos *xacolate*, en otros *xacolata*, *xocolate*, escritos con *x* y otros con *j* y algunos que dicen *Chocolate fina* ó *aquí se sirve de chocolate* y en los mas una *a* en vez de la *e* final; y así es que los rótulos, especialmente del Chocolate, han dado lugar á ridiculas conversaciones, que sin duda, como nos deslucen, nos afean. No ha mucho que habia uno convidándonos á sacar las manchas de París, que tal es el verdadero significado del siguiente *Mr F. de T. quita manchas de París*. Otro diciendo *Aquí se pintan paredes*. Otro puesto debajo los pies de una estatua, con un queso en la mano, concebido así: *como soy holandés vendo mis generos*. Otro, *Fábrica de Ylos de oro* escrita la palabra *hilos* sin *h* y con una *Y* griega al principio de esta dición. Otro, con estos precisos términos, *Aquí se carda por mayor y menor*; y otro en la mesa de una lechera que en idioma provincial dice así: *Llet de Sant Geroni*. Acabava demanant al Municipi «que por un edicto precise á que nadie pueda poner rótulo ni anuncio alguno... sin previa censura de lo que quiera escribir en él, por un sugeto elegido por V. E.» (*Documentos raros y curiosos*, A. M. B.)

(2195) A. 1804 (18 Setembre). Antoni Bautista y Joan Brugada, pagesos, obriren aquest nou carrer entre los de Carretes y Riereta, donant-li amplada de 30 palms (*Acuerdos 1804*, f. 150).

(2196) A. 1806 (20 Desembre). Alguns propietaris, de comú acort, presentaren un projecte d'urbanisar les seves hortes, del carrer de Sant Pau al de la Cera, y per lo de les Carretes, dexant-lo a la amplada de 32 palms. S'aprovà lo projecte a 3 Juliol 1807 (*Acuerdos 1806*, f. 481).

(2197) A. 1807 (27 Juny). S'aprovà la urbanisació del hort d'En Martí, quals carrers, en 4 Juliol 1807, se diu estavan en lo de la Riereta y de Sant Pau, fins al hort del Hospital. Aprovà l'Ajuntament dita urbanisació lo 21 Juliol 1807.

Sortides de la Ciutat les tropes napoleòniques (30 Maig 1814), al instant ressorgeix forta activitat urbana, rivalisant particulars y autoritats en aportar iniciatives. Inaugurada la era de millores, l' Ajuntament donà importància primordial a les militars (2198). No devèm estranyar-ho en 1814, puix s' estava sots la obsessió de la guerra de la Independència y de la captivitat de Barcelona. Nostra Municipalitat considerava indispensable construir un bon port, arreglar l' areny del Llobregat, mantenir les velles pràctiques, ab la observança de nostres malparades Constitucions de Catalunya y enaltir les institucions gremials. No-s complí lo programa dels Regidors. Sols millores petites s' efectuan (2199) y obertura de carrers mólt secundaris, com lo de *Sant Climent*, en 1814, y d' *Orient*, en 1816. Foren obres de més importància la construcció del Jardí del General, supressió dels cementiris de les parroquies y projecte de tancament dels vells carrerons sense sortida, de que estava plena la Ciutat. Per tractar de la primera de dites obres, devèm orientar-nos sobre los passeigs ab que comptava Barcelona.

Trovèm ésser aquests, en la dissetena centuria, la Rambla, les muralles de terra y de mar, la sua vall, la arbreda arreglada a la Ribera, prop lo Pla d' En Llull, y lo camí del monestir de Jesús.

Una plantació s' efectuà en 1578 a la vall de les muralles, renovada en 1682.

Lo terraplè de la muralla de terra, al finar lo segle XVIII, tenia 8,300 passes y sa bella vista vers lo Pla li féu merèixer lo calificatiu de «ameno y regalado que es para envidiar».

(2198) A. 1814. L' Ajuntament, a poch de pendre possessió, presentà un plan de les millores que creya més urgents: «que se ampliase la fortificación de esta Ciudad incluyendo en su recinto la Barceloneta y Ciudadela, quitando á esta los baluartes del Rey y de la Reyna, que, dirigidos contra la población, ha demostrado la experiencia de estos años pasados lo que han sido perjudiciales y quitando asimismo el baluarte llamado de medio dia, á que quedarían subrogados el de la linterna y otras fortificaciones exteriores y dando á la plaza comunicación con la de Monjuí, sin perjuicio de las huertas intermedias con otros puntos que ha indicado conviene promover, todos importantes, como son, la formación del puerto, rectificación y variación de desguace del Rio Llobregat, reedificación de Matadero, observancia de las Constituciones de Cataluña, fomento de estudios, conservación de los Colegios y Gremios y construcción de Lazareto y almacenes para las ventilaciones de Sanidad» (*Acuerdos 1814*, f. 44).

(2199) Antòñ Puig y L. recapitulà en lo *Diario de Barcelona* del 1 Janer 1817, sots lo pseudònim *L. J. P. A.*, les millores realisades del 1814 al 30 Desembre 1816, que consistiren: restablir la circulació a les muralles de terra y de mar; dexar expeditos los portals de Sant Antoni, Angel y Nou; plantar arbres en lo frontis de la Barceloneta; construir lo Jardí a la Explanada, dit *del General*; refer lo Jara; Botànich que embellia la muralla de terra; arreglar les carreteres de la Creu Cuberta y Montjuhich y fer un altre passeig a la Font-trobada. Se posà nova illuminació als carrers; se començaren les obres del port; aparellant un cementiri rural, suprimint-se totalment los cementiris del Pi, Sant Just, Sant Miquel y Sant Cugat. que-s trobavan massa dintre la urb. S' alinaren la Rambla y uns quants carrers. renovaren algunes cases, «quitando las antiguas voladas que aun tenían y que está mandado ir destruyendo o rectificando». Explicava que a la Casa de Caritat s' hi mantenian més de 1,800 pobres. Com també que s' havian restablert y aumentat les escoles gratuïtes, ensenyant-hi «Primeras letras, dibujo, escritura doble, matemática, Náutica, Cosmografía, Física, Química, Botánica, Farmacia, Cirugia, Estática. Economía política y Taquigrafía: a mas hay tambien gratuita la escuela de Sordo-mudos: y en el colegio episcopal aulas de Gramática, Retórica, Filosofía, Teología y Moral». En 7 Març 1815, se continuà la obertura del carrer de Sant Bartoméu, fins lo de Sant Antoni, en la horta d' En Joseph de Martí (*Acuerdos 1815*, f. 72).

La arbreda de la Ribera, construïda en 1570, estava malmesa en 1578 (17 Janer). Tornada a refer varies vegades, desaparegué en 1717, per convertir-se en los quartels de la Ciutadela y en sa inculta esplanada.

Lo camí de Jesús, en 1700, era *carrer*, quan lo rey Felip de Borbón lo visità. L'exèrcit d'aquest destruí lo convent de Jesús, en 1714, per dificultar-li les operacions del atac. Los franciscans obtingueren autorisació del Marquès de Castel Rodrigo, en 1722, de reedificar lo convent per residir-hi tres frares, privant-los d'haver-n'hi més. Però al possessionar-se de la capitania general lo Marquès de la Mina (1746-1767) ja eran 24 (2200). La nova església tenia un pati que donava al camí de Gracia, nom donat, en 1778, a la continuació cap a la montanya del *carrer de Jesús*, porque-s dirigia dreta via al *Convent de Gracia*, emplaçat al costat de Càn Alegre (Josepets). Lo monestir y hort de Jesús llandavan ab lo Torrent de la Olla. Prestaren típic aspecte a aquell *passeig*, en 1767, los aspiralls de la mina de Collcerola, alçant-se com pilans al séu llarch (2201). No hi mancava, en 1785, carniceria (comoditat llavors molt estimada) (2202), ni freturava de diversions, com la representació de la Passió, feta en la Quaresma del 1799, pràctica del segle xvi que encara perdurava. Lo conceptuavan, en 1760, de «una de las principales avenidas» (2203), y en 1792 de «passeig hermós ab bons arbres, surtidors», etc. (2204).

L'exèrcit francès que ocupà Barcelona (1808-1814), temerós de les tropes espanyoles, féu derrocar totes les obres públiques o privades del pla, per destorbar la defensa, y entre elles, «el arrabal de Jesús y todos los edificios de atrás a la derecha y a la izquierda de dicho arrabal» (2205). Mes la barriada ressorgirà aviat, convertint-se en nostre esplendorós Passeig de Gracia.

La Esplanada de la Ciutadela, successora de la arbreda de la Ribera, fôu un lloch pla, espayós y lliure d'entrebanchs, també utilitat com a passeig, assenyalamet al hivern. Servia d'esbargiment a la canalla y als jugadors de botxes y bitlles. Com allí s'havían posat, en 1717, les forques permanents, portant-les dels llochs hont d'antich estigueren plantades (veja-s p. 337), lo Monarca les manà treure, en 1806 (2206), per allunyar tan mala visió d'un

(2200) *Legajo 3322*, Guerra, Arxiu de Simancas.

(2201) «Planta y Perfil del Camino de Jesús y sus Casas hasta la Cruz rompida y del conducto por donde se introducen las Aguas de las Fuentes» (*Acuerdos 1767*, f. 475).

(2202) *Acuerdos 1778*, f. 353, conté detallat mapa del *carrer* de Jesús y *camí* de Gracia. — *Acuerdos a. 1785*, fs. 193, 198, 226, 234: a. 1799, f. 72.

(2203) A. 1760. Comunicació que acompanya lo «Mapa del Convento de Santa Maria de Jesús» (*Legajo 3322*, Guerra, Arxiu de Simancas).

(2204) «De Jesús lo antich carré
es ara un pasetx hermós
ab bons arbres, surtidors
y ai últim lo convent té
que de nou se ha fet també

y te tota la obra llesta,
una font de gran requesta,
fossà ab honors de jardí
sens que de res puguia dí
que recordia o pudí a pesta».

(*El Sarrabal de la ciudad de Barcelona para el año de 1792*, p. 50).

(2205) *Acuerdos 1817*, f. 115.

(2206) A. 1816 (26 Abril). L'Ajuntament se fà càrrech d'una disposició del Rey, manant «que no

indret utilitzat per esbargiment. Emperò continuà la primitiva y bàrbara costúm d' exposar, en llocs visibles, los caps dels morts al patíbul (2207).

La època de gran animació per lo passeig de la Esplanada solia ésser al hivern, durant les fires de Sant Tomàs, puix s'hi instalava lo mercat dels galls dindis. Substituïren a la Esplanada, a partir de 1873, altres passeigs: lo Parch y lo Saló de Sant Joan.

La carretera de la Creu Cuberta, del 1756 al 1785, se presenta com passeig freqüentat de la gent que sortia ab cotxe o a cavall. Estava plantada d'arbres y no-s permetia tranzitar-hi als carros y carretes (2208).

La muralla de mar, des del portal de la Mar fins a la rampa de Sant Francesch, era tinguda com important passeig en 1627, cuydant-la més que a altres llocs públichs (2209). La ampliaren en 1767, construint-se uns magat-

Segle XIX. - Urbanisacions y espays lliures

Laborde: *Itineraire de l'Espagne*

Lo començament del passeig de la muralla de Mar y lo moll, fora del portal de la Mar, en 1806. A la dreta l'edifici de la Duana; al fons los dos campanars de Santa Maria y lo de la Mercè

zems sota la muralla. Lo troç de darrera Sant Francesch, examplat en 1823, se posà totalment a la linia en 1844, en que desaparegué la rampa de framenors. A més d'aquesta existían altres dues rampes en la plaça de Sant Sebastià y una tercera davant la Llotja, que-s modificaren del 1833 al 1835, quan se formà lo *passeig d'Isabel II* (veja-s n. 1549) en lo darrer troç de la muralla. Davant del

subsista por mas tiempo el espectáculo triste de la horca permanente en el paseo de la Esplanada de esta Ciudad, debiendo colocarse únicamente en lo sucesivo en aquellos sitios y casos en que es necesario executar el castigo» (*Acuerdos 1816*, f. 188).

(2207) A. 1818 (9 Octubre). Se demana al Capitá General «que las cabezas de los tres ajusticiados que recientemente han sido puestas en tres puertas de la entrada á la Ciudad, se colocasen algo apartadas, á un lado de la puerta, como se ha visto otras veces y no estuviesen, como están, al centro de la abertura de la Puerta, con lo que cae sobre lo que pasa por ella, lo que se vá desprendiendo de aquellas» (*Acuerdos 1818*, f. 284).

(2208) F. Carreras y Candi: *La Creu Cuberta de Barcelona*, publicat en *Bulletí del C. E. C.*, Desembre 1914 y en tiratge apart (Barcelona, 1915).

(2209) A. 1627 (29 Maig). Acort de regar-la sols los dies de festa a la tarda, del primer de Juny a fi de Setembre, començant al portal de Mar fins a Sant Francesch, y no podent-hi gastar més de 20 lliures (*R. B.*, cap. LXXXVIII).

carrer d'En Simón Oller, una escala adossada al mur dexava baxar al carrer de *Sota Muralla*, si ho permetían les materies sòlides o líquides que usualment la emporcavan. Se conexia per *Escala d'En Gloria*. Per la muralla de Mar hi transitavan los carruatges. Com hi passava artilleria y cavalleria en los dies de *parada militar* (mólt freqüents fins al 1880) y may hi eran adobats los desperfectes, «s' hi aixecava en temps d'estiu una polsaguera y hi havia en lo d'hivern unes fangueres que... vaja, val més que no-n parlèm. ¡Que n'eran de tranquils y de bon acontentar los barcelonins d'aquelles calendes!» (2210).

Per suplir a la escassetat de passeigs, en 1780, se dotà d'arbrat a les carreteres, començant

per la que anava del escorxadador a la linia de comunicació del baluart de Sant Carles y continuant-lo fins al camp de la Bota y d'allí al pont dels Angels. També se plantaren arbres a un nou troç fet a la carretera del Vallès y en lo camí de ronda o de circumvalació dels murs.

Un pas avant se donà, en 1797 (Agost), ab la construcció del passeig *Nou* o de *Sant Joan*, al costat de la esplanada de la Ciutadela, que ocupava l'actual carrer del Comerç, fins al mercat del Born y cases vehines y actual palau de Belles Arts. La iniciativa la prengué lo capità general Lancàster per facilitar treball als obrers paralisats per la guerra marítima ab la Anglaterra (2211). D'aquí que encara, en 1831, móltls lo nomenassen *Lancastrín* (2212). Tenia quatre sortidors, ressenyant-se com a més notables los d'un y altre cap.

Segle XIX. - La muralla de Mar

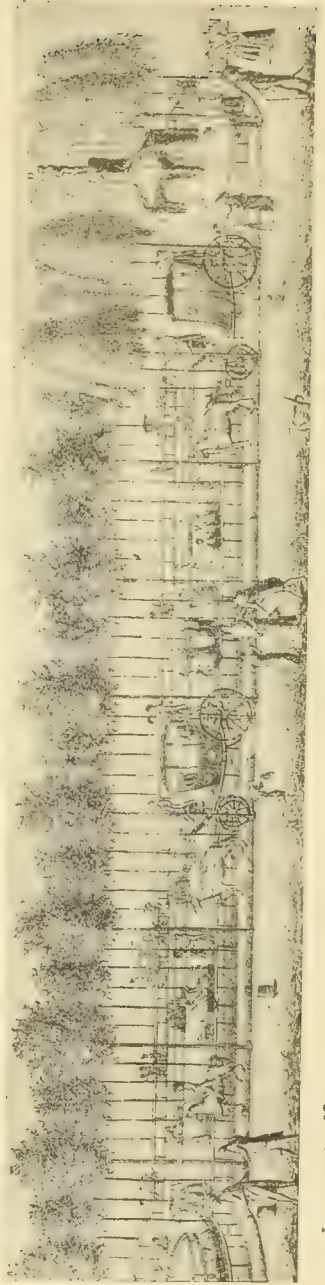
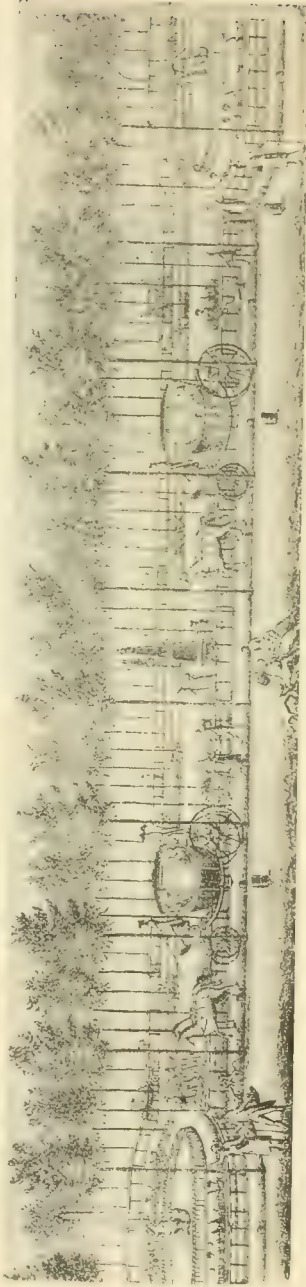
Aquarela propietat de Jaume Olivé

Vista general de la muralla ab lo convent de la Mercè

(2210) G. Vidal de Valenciano: *Barcelona de 1820 a 1840*, publicat en *Barcelona Vella*, p. 46. Com a passeig d'hivern, veja-s la n. 1551; *Añalejo de Barcelona*; *Manual* dels Srs. Sauri y Matas, etc.

(2211) En una moguda y viva relació d'En Antoni Careta y Vidal titulada *Pèls barris del Portal Nou* (publicada en *La Veu de Catalunya* del 10 Maig 1903), se descriu, ab acopi de detalls, lo famós passeig. Relatant la causa que-l motivà, deya «que alguns d'aquells treballadors eran menestrals que en altres dies se la passavan mólt bé, havent-hi que fins duyan «casaquilla», com hi havia axis meteix no poch cabellerayres y pentinadors mancats de feyna, tant per les dites circumstancies, com per haver començat entre la florida jovenalla la moda de tallar-se los cabells, moda que, per altra part, no va pagar-se del tot fins després de la guerra dels francesos». També descriu lo sortidor situat quasi al capdevall, format «d'una gruta que, en un pedestal guarnit de dofins, sostenia la estatua de la ninfa Aretusa; en cada angle superior de la construcció, una oca de pedra dexava anar un rajoli d'aygua, mentres que, des del saireig, quatre tortugues grosses ne tiravan enlayre un doll». Sortidor dibuxat per En Parcerisa en *Recuerdos y bellezas de España*, v. 11, p. 223. — *Acuerdos 1797*, f. 314.

(2212) *El Amigo del Forastero en Barcelona y sus cercanías*, a. 1831.

Lo passeig Nou o de Sant Joan o *Lancastrin*, format en 1797 al davant de la Ciutadella. Reducció d'una làmina de la època

L' Ajuntament ha tingut lo bon acert de no tocar de son lloch primitiu l' un d' ells (que remata ab la estatua d' Hèrcules d' En Campeny), situat ara a les espatlles del palau de Belles Arts. Sigué lo passeig *Nou* lo llaç d' unió del Portal *Nou* ab lo passeig de la Duana. S' acabà de construir en 1802, passejants' hi en dit any Carles IV y sa familia. Tenia mólt pedriços, alguns ab barana de ferre. Los primers arbres allí plantats foren olms, substituïts per platanes.

Per sufragar les despeses del passeig de Sant Joan, se construïren en 1800, junt al Rech Comtal, des del molí *de la Sal* (a Sant Agustí Vell), fins a la pescateria *Nova*, unes cases baixes, d' una botiga y un pís, que-s rifavan a mida que s' anavan acabant. Los censos que pagavan, serviren per la conservació del passeig (2213).

Acabat lo parèntesis de progrés urbà que implicà la ocupació francesa, la Ciutat comptà ab altre lloch d' esbargiment, lo *Jardí del General*, construït en 20 Febrer 1815 per lo general Castaños, entre lo passeig de Sant Joan y la Esplanada. Díu En Careta que «devia ésser minúscul, ja que fins ab los exemples que va rebre en 1840, ab motiu de la vinguda de la reyal familia, no resultava gens gran»: «caminals de boix formavan encasaments que encloïan varietat de flors y plantes; pedriços, de marbre en sa majoria, algún d' ells ab una paret de xiprers retallats», y no despreciables escultures, assenyaldament la d' Ariadna y Baco (2214) li donavan algún encís. Móltes d' aquestes obres d' art se perderen en la revolució centralista del 1843, en la que lo Jardí fóu destruït. Tornat a replantar, restà sempre més descuydat, plè de flors vulgars, que no corresponían a la importancia de Barcelona (2215). Desaparegué totalment en 1877. Fóu sempre freqüentat de dides, criatures y soldats.

Al restaurar-se l' arrabal de Jesús, en 1816, notoriament ampliat (2216), y reedificar en 1817 y 1818 lo monestir de Jesús, poch pensaren que prompte devia ésser destruït lo ferm puntal de la nova urbanisació del lloch. Lo furor constitucionalista en 1823 tot ho derrocà, ressucitant, en 1825, mólt pobrement y més cap a la montanya, al lloch de la actual església de Jesús de Gracia. Ocupa, des de 1875, sa àrea primitiva, llavors abandonada, lo monestir de monges de la Ensenyança (Concell de Cent, Clarís y Aragó).

En 1821 (27 Agost), l' Ajuntament determinà dotar a Barcelona d' una

(2213) *B. A. y M.*, v. 1, p. 250, n. 2. — Ramón N. Comas: *La Reforma de Barcelona*, publicat en *Empori*, v. 11, p. 194.

(2214) A la desaparició del Jardí del General, les escultures passaren a ornamentar lo Parch de la Ciutadela. La millor descripció del dit Jardí està en lo *Manual de forasteros... Su autor A. B. C. E.* (Barcelona, 1819), p. 82.

(2215) Tomàs Bertràn y Soler: *Itinerario descriptivo de Cataluña* (Barcelona, 1847), p. 85.

(2216) A. 1816 (9 Agost). Al aprovar-se una nova aliniació per los edificis que-s devian fer al carrer de Jesús, se diu: «que en el parage donde estaba la Calle extramuros llamada de Jesús, se está formando alguna pared bien que sin mezcla que la consolide y de que es aquel vn parage de mucho tránsito en ciertos días del año y en que conviene por consiguiente que los Coches, Birloches y Carruages puedan pasar libremente». Se continua, en dita jornada, lo plan de nova aliniació y amplificació del carrer (*Acuerdos 1816*, f. 328).

alameda vers Gracia, prenent peu del antich carrer de Jesús. Ho projectà, en 1822, lo comandant d'enginyers Ramón Plana. Deturades aquestes obres per

Segle XVII. - Construccions urbanes senyorials

Dibuix de Dionís Baixeras

La casa del Marquès de Monistrol. Façana principal a la Riera de Sant Joan

la crudel epidemia de la *febra groga*, se repregueren en 1822 (2217), ulti-

(2217) *Diario de Barcelona* del 20 Maig 1822 y 7 Març 1872, p. 2,368. En 1822 hi plantaren pins (*Acuerdos 1822*, f. 168).

mant-les en 1824 (28 Agost), lo Marquès de Campo Sagrado. Per les expropiacions y treballs otorgà lo Rey un arbitri de vint reyls per cada porch que entràs a Barcelona durant tres anys, après prorrogat per altres dos anys. S' acabà lo Passeig a 24 Maig 1827. Constava de cinch carrers espayosos, destinant lo central a la gent de peu y los dos següents als carruatges, progectant-se posar-hi, en 1831, sortidors artístichs. S' estudià fer jardins, en 1837, a la actual plaça de Catalunya. Després de discutir-se mólt sa illuminació (1849) (2218), s' encengueren los primers llums de gas en 1853.

La animació al nou Passeig li pervingué dels jardins en ell inaugurats, essent los primers lo *Tívoli*, en 1848, propietat d' un jardiner italià. Quatre anys després publicava lo *Diario de Barcelona* (25 Agost 1852): «Ya no es solo el Tívoli. El Criadero, la fuente de Jesús, el jardín de la Ninfa, todos se convierten en verjeles, todos improvisan fiestas nocturnas»... Lo *Criadero*, lloch rublert d' arbres y plansons per replantar los dels passeigs, se transformà, en 1845, en cafè. Estava entre los actuals carrers de Clarís, Gran Vía y Diputació, venent-se, en 29 Abril 1859, per 648,625 pessetes. Al interior de la finca, en 21 Maig 1870, s' hi inaugurà lo teatre Espanyol, incendiat en 1890. Al *Jardí de la Ninfa* En Clavé hi fundà la primera societat choral, titulada *Jardí d' Euterpe*: desaparegut en 1862, passaren los chors als *Camps Eliseus*. La estàtua alçada a En Clavé (carrer de Valencia y Rambla de Catalunya) està en la àrea del *Jardí de la Ninfa*. Los *Camps Eliseus* s' inauguraren en Abril 1853: l' arquitecte Joseph Oriol Mestres dirigí la sala de balls y concerts: als jardins hi havia montanyes russes, tirs de ballesta, cavalls, etc. En 1858 sofrí lo Passeig grossa transformació, engravant-se la part central, des d' ara destinada als carruatges, y construint-hi dues fonts, donant a cada costat del Passeig deu metres més d' amplada. Per lo nou arbrat s' escolliren platanes, que ja havían obtingut acceptació en la Rambla, regant-los ab una cinia de catúfols, inaugurada en 20 Agost 1869 (2219). Més jardins anaren obrint-se: en 1863 s' inaugurà lo *de les Delícies*, cambià de forma lo del *Prado Catalán* (de la Ronda a la Gran Vía y carrer de Casp), alçant-hi a més lo Circh Equèstre, y, en 1864, se féu lo de *Varietades*, ab un teatre. Puix d' ara en avant no s' obriràn jardins, sinó teatres (2220), fins que uns y altres desapareixeràn al aumentar lo valor dels solers. La comunicació ràpida entre Barcelona y Gracia per lo Passeig de Gracia s' inaugurà, en 15 Desembre 1859, ab los cotxes de la *Central Barcelonesa*, y a més, en 5 Maig 1860, ab los de *La Graciense*. Lo tranvía se començà a construir a 4 Setembre 1871, inaugurant-se lo 27 Juny 1872. Llavors

(2218) *Diario de Barcelona* del 4 Abril 1849.

(2219) *Almanaque del Diario de Barcelona*, a. 1870, p. 123.

(2220) Al publicar En Victor Balaguer *Las calles de Barcelona* (1865), existian al Passeig de Gracià los Camps Eliseus, Prado Catalán, Tívoli, Recreo, Criadero y teatres de Varietades y Zarzuela, alguns dels que están assenyalats en lo plan de Barcelona que publica al final de la obra. — Veja-s tambe G. Cornet y Mas: *Una mirada retrospectiva; transformació de Barcelona*, etc., p. 235.

ja estava fet lo pont nou demunt la riera d' En Malla (Maig 1865) y examplada extraordinariament, en Abril 1872, la part central del Passeig, en quin mes se regà ab mangueres ab la aygua de Dos-Rius. Actualment (1915), estèm a la tercera evolució urbana, derrocant-se móltes de les primeres cases del Passeig de Gracia y substituint-les per altres més sumptuoses, que-l convertexen en una de les millors vies d' Europa.

Los derrers passeigs formats abans del examplament de la Ciutat foren, en 1836 y 1839, los del Cementiri y la Barceloneta. Lo primer anava del portal de la Mar al de Sant Carles. Tenia quatre fileres d'arbres, destinant als passejants la part central. Del portal de Sant Carles al Cementiri, dues fileres d'arbres. Lo començà, en 1819, lo general Castaños, acabant-se en 1836. La gran època d'aquest passeig fôu al inaugurar-se lo ferrecarril de Mataró, en 1848, «para ver la continua entrada y salida de los convoyes, lo que admira á los forasteros», segons s' escrigué en 1849 (2221).

La Junta dita *de Ornato*, d' acort ab lo capità general Baró de Meer, construí, en 1839, altre passeig de 1,500 peus de llargaria, ab dues fileres d'arbres devant l'andén del port, destinat als vehins de la Barceloneta y a la gent de mar. Se sufragà la despesa ab lo rendiment de les permisions donades als propietaris de la Barceloneta d'alçar més d'un pís en llurs finques. Pochs anys més tart se-l dotà d' una artística font.

En 1828 començaren a regar-se ab botes los passeigs Nou o de Sant Joan, Rambla y plaça de la Duana, labor confiada als presidaris.

A semblança dels passeigs, existían altres llocs d' esbargiment popular, com lo *Pou de Sant Gem*, les fonts de Montjuhich, especialment la *Font Trobada*; lo *Jardí Botànich*, etc.

Estava lo *Pou de Sant Gem* en una horta, dintre les muralles, més enllà del monestir de Sant Pere: li donava sombra gros emparrat y se servían bollados, confits y xarops. La *Font Trobada*, que pot recordar la *Font Onrada* del 959 (veja-s p. 320), servia de repòs als passejants de cap a Montjuhich. En 1818, lo general Castaños hi edificà una casa y jardí, obtenint molta nomenada. En 1849, sa major animació era al istiu, començant per Sant Joan. Aprés de la *Font Trobada* s' arreglà, abans del 1830, un millor café a la *Font de Vista Alegre* (2222). Se veyan animades, en 1848, de la gent que fugia del moviment de la Rambla y Muralla, les fonts *de la Satalia*, *del Gat* y *d' En Pesetas*, totes elles als repèus de Montjuhich.

Lo *Jardí Botànich* era solicitat, en 1768, per lo Colegi de Cirurgia, y s' establí en una mojada de terra entre lo convent de Valldonzella y l' *Hort dels Cechs*, al peu de les muralles (carrer de la Cera). Disputà sa direcció al dit Co-

(2221) M. Sauri y J. Matas: *Manual histórico-topográfico estadístico y administrativo* (Barcelona, 1849), pls. 221 y 222. — Explica lo caràcter de cada un d' aquests passeigs barcelonins, classificant la seva concurrència, la *Guia de Barcelona* del 1847, p. 35.

(2222) G. Cornet y Mas en *Barcelona Vella*, pls. 232 y 239.

legí la *Conferencia Física* (2223). Altre Jardí Botànich se féu, en 1784, mercès a la munificència del Marquès de Ciutadilla, que-n possehí lo patronat (2224). L'administrà la Ciutat y lo Colegi de Cirurgia (2225) y tenia quatre fanegues de terra. Quan, en 1854, les construccions s'estrenyeren al séu voltant, se trel·ladà, en millors condicions per la ensenyança agrícola, a una finca de 25 fanegues, entre la Travessera de Gracia y la Gran Vía Diagonal, ahont s'estigué fins son modern tresllat en 1906 (2226).

Deyam en la p. 816 que figurava entre los principals projectes del primer Ajuntament de la restauració borbònica, tancar carrerons sense sortida y convertir en places los cementiris interiors. En 9 Novembre 1816, lo mestre Mas presentà una relació dels carrers sense sortida, començant per lo que anava del carrer de Na Canuda a derrera de Casa Gralla, dihent que podia tancar-se: «Así mismo he reconocido varias calles que tampoco tienen salida, como son: otra en la misma calle de la Canuda; dos en la calle de Sta Ana, que la una de ellas se llama de S. Buenaventura; otra en la Calle de Condal; tres tras el R.^l Palacio la una llamada del Pou del Estanch, la otra den Tripó y la otra del Pou del Estany; dos en la calle del Carmen; otra en la Baxada dels Lleons; otra en la Baxada de S. Miguel; otra frente S. Justo; otra en la calle del Obispo; otra en la calle Nueva de San Francisco; dos en la Platería; otra en la calle de Plegamans llamada del Cap del mon; otra en la calle de la Espartería Vieja llamada de la Formatjaría; otra en la calle de la Tapinaría llamada la bolta de S.^a Llorens; otra en la calle llamada den Ripoll nombrada del Sach; y otra en la calle mas baxa de San Pedro llamada de la Ajuda y he visto que todas estas calles tienen habitaciones en su interior; no obstante, alguna de ellas, por no ser mucha la concurrencia, opino que tal vez sería facil la colocación de rejado para serrarse de noche conforme algunas de esta Ciudad» (2227). Lo 12 Novembre 1816 acordà l'Ajuntament parlamentar ab los vehins d'aquests carrerons, per anar-los tancant progressivament sempre que fós possible.

Quan abolí Carles III, en 1775, los cementiris de les esglésies parroquials, s'inicià lo propòsit de convertir-los en places. Al finar la divuytena centuria los de Barcelona estavan variats notoriament, havent desaparegut ja lo de

(2223) A. 1768 (19 Juny). Al informar lo Comte de Riela favorablement a la creació del Jardí Botànich, deya: «La Conferencia Física establecida con Real aprobación en esta Capital, ha solicitado que el Jardín botánico la pertenece por su Instituto». «Nunca me inclinaré a la Conferencia Física, sin embargo que soy su Presidente». Ab la comunicació hi va un plan titolat «Porción de Plano de la Plaza de Barcelona para conocimiento de la posición de los Huertos que se proponen para Jardin Botánico» (*Legajo 3323*, Guerra, arxiu de Simancas). — Un plan del Jardí Botànich està en *Acuerdos 1806*, f. 481.

(2224) *Acuerdos 1784*, f. 210.

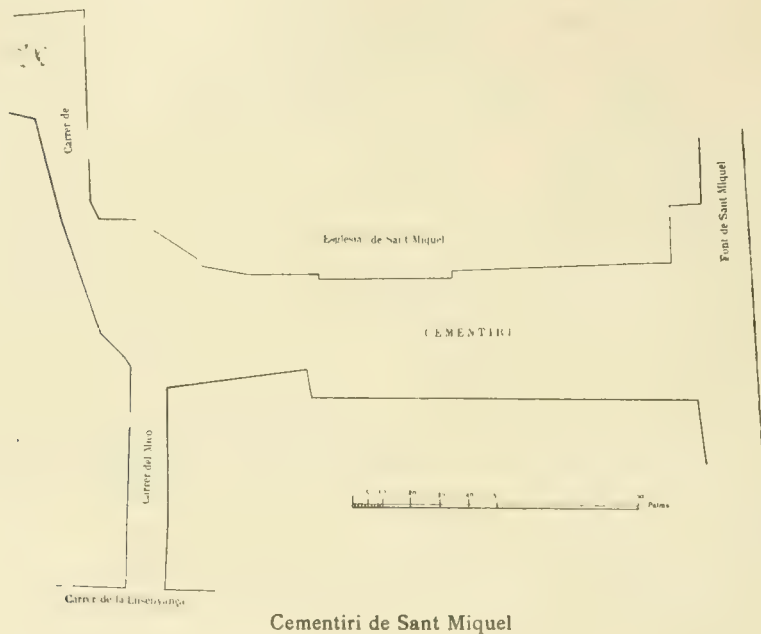
(2225) *El Amigo del Forastero*, Barcelona, 1831.

(2226) *Nota de antecedentes de los terrenos que actualmente ocupan el jardín botánico y la granja escuela experimental de Barcelona*, publicada, en 1909, ab motiu de son tresllat, fent-se sense consentiment del actual Marquès de Sentmenat, qui-n protestà y pledejà, mantenint inòclume son dret.

(2227) *Acuerdos 1816*, f. 443.

Sant Jaume, l'exterior de Sant Pau, los dels hospitals d'En Colóm, d'En Marcús y de Sant Joan, los de fora la Catedral, de Montjuhich del Bisbe y algún altre. Subsistían a Sant Miquel, Sant Just, Santa María del Pi y Sant Miquel de la Barceloneta, convents de Sant Pere de les Puelles y de Jesús de Gracia y hospital de Sant Llàtzer. D'interiors, sia en claustres o al enllosat dels temples, alguns ne pervingueren fins al segle XIX, ometent-los per no correspondre a nostre punt de vista: tals eran los de dintre la Sèu, Sant Pau, Sant Francesch, Santa Catarina, la Mercè, Caputxins, hospitals de Santa Creu y Santa Marta, etc.

En 1801 la Ciutat prohibí als Obrers de Santa María de la Mar construir al cementiri (2228), y en 1802, l'Ajuntament, pretextant arreglar-lo per la vinguda del Rey, s'apoderà del Cementiri major y lo rebaxà, sense atendre a protestes ni reclamacions. L'atiavan quinze vehins, que s'oferiren a pagar les

despeses. La Obra pledejà; se defensà l'Ajuntament, y, en 1806, abdós vingueren a concordia, estipulant la cessió del cementiri a la Ciutat, per convertir-lo en plaça ab compensacions per la Esglesia (2229).

(2228) *Acuerdos 1801*, f. 460.

(2229) En son plet la Obra de Santa María contra la Ciutat, alegava que, al ocupar-li violentament lo cementiri, l'Ajuntament hi instalà una carniceria, hi trelladà la font del cantó dels Abaxadors y autorisà a un vehí per adelantar sa casa. Contestà l'Ajuntament alegant la utilitat general, lo decret de supressió de Carles III, la servitut de pas a que ja estava afecte y la circumstancia especial d'haver sigut via pública, tenint-hi instalada la Ciutat una font abans d'èsser cementiri, com ho provava lo trobar-se en les obres del rebaix «vn mascarón ó figura de vna cara en que se conoce haver havido vna fuente» y

Paralidades deu anys les gestions similars, lo 12 Març 1816, lo General ordenà al Municipi «que se empiedren instantáneamente todos los Cementerios que existen dentro esta Ciudad, rebaxando en un momento todos los que hay elevados, con las precauciones que ha insinuado á S. E. la Real Academia Médico Práctica para asegurar la pública salud».

No faltaren altra vegada qüestions. Alguns vehins refusaven pagar lo rebaix y empedrament dels cementiris. Los del de Sant Miquel recabaren de la Ciutat que hi construí la claveguera (27 Març 1816). Los Obrers de les parroquies cercaren obtenir compensacions: los de Sant Just se retingueren un espay de 26 palms, davant la façana principal, «para el pórtico que se proponen formar en aquella Iglesia»; los del Pí obtingueren se demarcà ab fites, dintre l'empedrat, lo séu cementiri, quina propietat quedaria de la Esglesia si may dexava d'ésser plaça, y a més edificarian en una parcela indicada en lo plan, entre la nova

plaça del Beat Oriol y la placeta del Pí (11 Juliol 1817) (2230); la Abadessa de Sant Pere estipulà (19 Juliol 1816) se li permetés reedificar la esglesia nova, en part del cementiri, quina porció se demarcà en lo plan (2231); finalment lo

Segle XVIII al XIX. - Fossar de Montjuhich del Bisbe

Tenim motius de creure que, abans de la construcció de Sant Felip Neri, la plaça y esglesia formarian part del fossar de Montjuhich, que bé podria haver sigut anteriorment l'hort del palau del Bisbe.

altres pedres. En la concordia del 1806, destinaren un troç de cementiri ja convertit en plaça, a vendre-hi junt al carrer del Born, demarcant-lo ab un rengle de pedres del empedrat diferent de les altres. L'Ajuntament donaria sempre més dues plumes d'aygua a la sagristia, en lloch d'una, com fins llavors venia disfrutant (*Manual Autos*, 1807, f. 1).

(2230) La àrea que ocupava lo cementiri del Pí en la plaça de Sant Joseph Oriol no està assenyada en lo plan de dita plaça que acompanya a aquesta documentació. Limitavan dit cementiri altes parets, formant carrer ab les cases del davant (*Lligall d'oficis*, Juliol 1817, A. M. B.)

(2231) *Acuerdos 1816*, fs. 321, 334, 394 y 450.—*Lligall d'Oficis*, Juliol 1817.—Deya lo conveni entre la Ciutat y la obra de Sant Just: «Que en el lunes próximo dia primero de Abril (1816) había de empezarse la demolición del Cementerio de la Parroquia que representan, lo que se ejecutará á tenor de lo mandado; y atendido á que el terreno debe considerarse propiedad de la parroquia, como lo es; el tener empezada la Obra del Altar Mayor de la misma, el no ser muy capaz la Iglesia, atendido el número de Parroquianos, y poder en el dia continuar el plan, que tienen formado de hacer un pórtico al frente de la Iglesia, para darle más capacidad; la extensión del cual solo será de fondo de unos 25 palmos, ocupados los cuales, quedará una plaza capaz etc.» (26 Abril 1816), *Acuerdos 1816*, f. 190.

Fossar de les Moreres, a Santa Maria de la Mar (2232), se cedí a la Ciutat en 1 Maig 1816, y a la Esglesia se li permeté lucrar ab unes botigues construïdes al costat de la antiga capella del Sant Christ, al mitg del Fossar (2233). Llavors tenia altres botigues fetes, en 1802, en la linia d'enfront Santa Maria, recloent dit Fossar que abans arribava fins la esglesia.

També la Comissió de Cementiris, en 1816, tractà d'ajuntar a la plaça de Sant Felip Neri l'immediat fossar de la Catedral, dit *del Montjuhich*, format en lo segle xv (2234). Però los canonges trobaren manera de conservar-ne alguns anys més la propietat, ajuntant-lo y distribuïnt-lo entre la casa del Fossar y la del Mestre de cases de la Sèu, que-s derrocaren en 1872 per construir l'actual passatge (2235).

En 1820 se transportaren los cadàvers del fossar immediat al convent de Jesús de Gracia (2236); en 1821 se convertí en plaça lo cementiri del hospital de Sant Llätzer, al Pedró, mitjançant compensacions (2237); en Març de 1822, los vehins del de Sant Pere reclamavan la aplanació del cementiri, y los del de Sant Just, l'enderrocament de lo que hi restava (2238). En 1833 (31 Juliol), pretenent, los revolucionaris, suprimir la esglesia de Sant Miquel del Port, la Obra de Santa Maria reclamà lo domini «de un patio contiguo á la iglesia de S. Miguel concedido para cementerio» (2239). A despit de la campanya contra los cementiris interiors, tal solit regnava entorn del nou cementiri de la Ciutat, en l'arenal de la platja, que, en 1822, se prengueren precaucions per preservar-lo dels llops (2240). Mes ell fóu l'únic de Barcelona, fins que, per

(2232) A. 1583. Era lo Fossar de les Moreres obert de tots cantons, y los Consellers no permeteren als Obrers de Santa Maria alçar-hi una paret al carrer del Malcuynat (*R. B.*, v. III, f. 238).—De dit Fossar explica N' Antoni Aymar y Puig que s'hi pujava per unes escales, junt a la casa del n. 18; que, en 1799, s'edificaren en aquest cementiri set botigues, donant al carrer del Born (avuy de Santa Maria), acabant-se en 1802; que en aquesta data la Junta d'Obra féu enrajolar lo *Fossar*, desenrajolant-lo en 25 Janer 1804, per tornar-hi a enterrar (*Cementerios de la parroquia de Santa Maria del Mar*, publicat en *El Correo Catalán* del 3 Novembre 1912).

(2233) A. 1816 (1 Maig). Concordia entre los Obrers de Santa Maria de la Mar y lo general Castañes sobre lo Fossar de les Moreres, autorisada per lo notari Jaume Rigalt. A 17 Maig 1816, s'acompanya lo plan detallat de dit cementiri, que utilisam per confeccionar nostra làmina (*Acuerdos 1816*, fs. 223, 224, 235 y 323). Los demés plans que publicam són trets de la metexa colecció d' *Acuerdos*, los de Sant Pere, Sant Just y Sant Miquel. Lo de Santa Maria es refundició dels dos plans que hi han a *Acuerdos 1815*, f. 170, y *Manual 1807*, f. 7.

(2234) J. Mas: *Notes històriques del Bisbat de Barcelona*, v. VIII; *Lo Fossar de la Sèu*, p. 19.

(2235) La àrea del cementiri de Montjuhich del Bisbe, quan ja era dividit entre dues cases, pot veure-s en un croquis de N' Apeles Mestres en *La casa vella* y que nosaltres publicam tret dels *quarters* de Barcelona, fets, en 1858, per l'arquitecte Garriga. Fins 1872 subsistiren la porta d'entrada y la casa del fossar. En aquesta hi havia una torra de la vella muralla romana (*La casa vella*, pls. 17 y 34).

(2236) Les reclamacions dels propietaris de junt al cementiri de Gracia, continuavan en 1821 (*Acuerdos 1821*, f. 601).

(2237) A. 1821 (27 Juny). *Acuerdos 1821*, f. 971. A 28 Juliol 1821 se permeté al Hospital de Santa Creu edificar, en dit cementiri, a la linia del carrer.

(2238) *Acuerdos 1822*, fs. 498, 569 y 985.

(2239) *Acuerdos 1823*, f. 1451.

(2240) *Acuerdos 1822*, fs. 235, 613, 619 y 655.

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 y 11: àrea de la projectada església de Sant Pere. Les noves alineacions dels carrers veïns venen designades ab les xifres 12 a 13, ab les 14, 15 a 16 y ab B, C, D, E

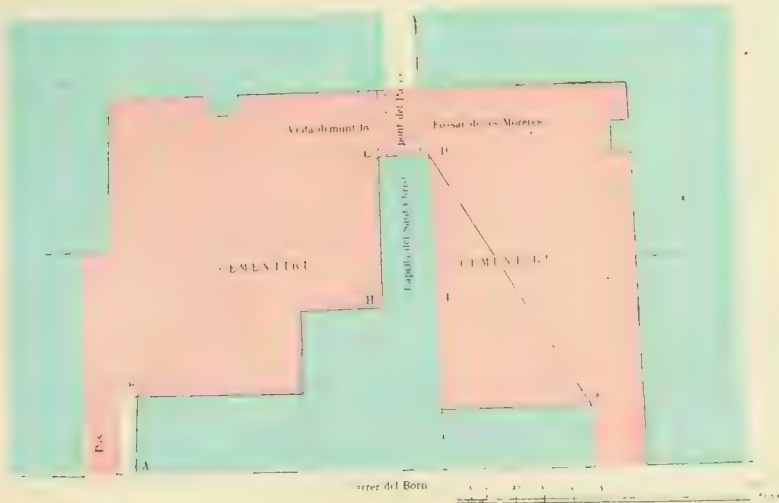

6, 8, 9, 10 y 11: àrea que devia ocupar lo Municipi per posar-hi taules de vendre; al 5, hi havia la popular botiga de *la Nisadeta*, del segle XVIII al XIX

Cementiris de Sant Pere, Sant Just, Santa María y Fossar de le

1 a 2. Línia del fossar que la Junta d'Obra edificà, en 1816, per oficines parroquials, tapant la façana gòtica de Sant Just

A, E, destinat a via pública. C, D, I, H, capella del Fossar de les Moreres.
B, C, D, E, espai que la Junta d'Obra de Santa Maria se reservà per a edificar-hi botigues

acort municipal, se formà lo del SO. en la montanya de Montjuhich (24 Febrer 1882).

Los moviments polítics divuytcentistes los inicià, en 1817, lo general Lluís Lacy. Foren lo resultat de la mala llevar que dexà la ocupació napoleònica fent cessar la expansió progressiva de Barcelona, com notava, en 1819, N'Antòn Puig (2241). Comptades millores s'efectuaren: en 1817, la construcció de barraques o edificis demunt la cequia Comtal, prop lo Born, cobrint, en 1818, lo troç de junt al carrer d'En Tantarantana (2242); en lo propri any 1818, la obertura del carrer dit *del Baró de Biure*, nom cambiat, en 1824, per lo de *la Mare de Deu de Montserrat* (2243), y nivellació de la placeta de *Baseya*, al peu de la baxada d' *En Cassador*, dita, en 1818, plaça de la reyna Isabel (2244).

La revolució constitucionalista del 1820 fóu de conseqüències trascendentals en la marxa interna de la Ciutat. La seva forma d'imperar representa un retrocés en les corrents generals d'Europa. Sorgiren nostres revolucionaris, quan França, Alemanya y Italia, fracassada la revolució, són ja restauradores del passat digne de restabliment. L'inoportú intent de trasmudar idees, pràctiques y costums, apelant a procediments jacobins, resultà un fracàs. Los contemporanis se-n donaren compte tot seguit, satirisant als polítics constitucionalistes de múltiples maneres. Té caràcter barceloní l'adjectiu *la Pepa*, aplicat a la Constitució, per proclamar-la en lo día de Sant Joseph: d'ahont venia lo crit lliberal de *Viva la Pepa*.

A Barcelona se realisà lo programa innovador en tota escala: supressió de la Inquisició y d'ordres monàstiques, incautació de llurs béns immobles y, en 1823, del argent de les esglesies, desaparició de les creus de terme y dels sants en les vies públiques (veja-s p. 796), substitució del tractament de *Senyor* per lo de *Ciudadà*, cambi de la paraula *royal* per *nacional* en títols y emblemes oficials (2245), abolicció dels consums o drets de portes, variació d'alguns

(2241) Antòn Puig (*El Espolín*) enumera les obres públiques paralísades (*Diario de Barcelona*, 7 y 17 Setembre 1819).

(2242) *Acuerdos a. 1817*, f. 233, y *a. 1818*, f. 262. En lo derrer hi va adjunt lo plan de la obra.

(2243) Francesch de Monteyrín, baró de Biure, essent corregidor interi de la Ciutat, vencé les dificultats que s'experimentavan per poder acabar un carrer, començat en Juny 1818, des del d'En Guardia a la Rambla de Santa Madrona, donant-li 24 palms en lloch de 22 (7 Setembre 1819) (*Acuerdos a. 1818*, fs. 150, 153 y 195; *a. 1819*, f. 318). Era constitucionalista fervorós lo Baró de Biure, y a 30 Abril 1824, l'Ajuntament reyalista cambià lo nom al carrer, posant-li lo de la *Verge de Montserrat*, que encara porta.

(2244) En la placeta formada a la unió de la *Baxada d'En Cassador* ab lo carrer de *Baseya*, hi havia unes escales que salvavan lo desnivell final (veja-s lo plan de la metexa en *Acuerdos 1798*, fs. 116 y 277). La nova urbanisació se realisà en 30 Octubre 1818, posant-li lo nom de *plaça de la reyna Isabel*, en memoria de la muller del Rey d'Espanya, la que a poch morí, en 26 Desembre 1818 (*Acuerdos 1818*, fs. 295 y 303). Lo carrer de *les Escales d'En Cassador* era, en 1819, lo d'enfront la esglesia de Sant Just (*Acuerdos 1819*, f. 164).

(2245) A. 1823 (18 Janer). «Quitar de la casa del Retiro la inscripción que está encima la puerta que dice *Real casa* y poner *Nacional*» (*Acuerdos 1823*, f. 106).—A. 1823 (9 Abril). La *Tertulia Patriótica de Lacy* proposà al Ajuntament, y aquest ho acordà, «que mande borrar de la lápida fijada en la fuente del paseo nuevo inmediato a la Puerta nueva, la denigrante expresión en que se da el dictado de nuestros Señores á los Reyes y Principes que honraron dicho paseo» (*Acuerdos 1823*, f. 720).

noms de carrers (2246), mudar les tradicionals banderes militars per lleons dalt de pals, imitant les àguiles napoleòniques, y les velles maces dels algtzirs municipals, per fexos de llenya o *fascas* com los lictors romans (2247); introducció del servey militar obligatori sots base de milícies ciutadanes, ingressant les dones en lo batalló de les milicianes voluntaries o *de les Amazonas*; constituir juntes y més juntes per fins especials; formar nous municipis, com lo de Gracia, que-s segregà de Barcelona, y lo de Les Corts, que-s segregà de Sarrià; distribuir novament les circumscripcions parroquials; y per atendre a la falta de diners, incautar-se dels béns del clero y de les campanes de les esglésies (15 Febrer 1823). Axò prescindint de referir altres disposicions reformadores sobre la premsa o llivertat d'impremta, institucions gremials, etc.

Y, cosa inexplicable, per no donar-li un altre nom: quan tot lo vell se reformava o destruía, com contrari al progrés, una institució feudal que pertorbà l'avenç de la Ciutat, com deyam en les pls. 333 y 749, la que més necessitava evolucionar, la enfiteusis barcelonina, es dexada intangible, a despit de les veus també llavors alçades en contra. Los reformadors constitucionalistes no la haurían respectat si una persona de prestigi, entre ells, no hi actuàs de protector. Aquest home suposàm era En Ramón Llätzer de Dou y de Bassols (1742-1832), qui llavors escrigué sobre la enfiteusis (2248). A tenir En Dou criteri innovador, hauría prosperat la petició dels barcelonins del 1820, demanant modificar la fòsil institució (2249).

Dintre del ordre urbà, les reformes dels constitucionalistes tingueren transcendencia. Ocupà un primordial lloch en son programa, la desaparició de les

(2246) Són molts los noms de carrers de Barcelona canbiats per los constitucionalistes. Fet que per primera vegada se registra en la historia de nostra Ciutat, puix la ocupació francesa no-n cambià ni un sol. Axis la plaça *del Palau* dels Capitans Generals fòu dita *de la Constitució*, per ésser lo millor lloch de Barcelona; la plaça de Sant Jaume, *de la Soberania Nacional*; la de Sant Agustí, *de la Igualtat* (13 Febrer 1823), «por haber votado así trece concejales, en oposición á siete que opinaron que se llamase plaza de Riego» (*Acuerdos 1823*, f. 281).

(2247) Aquestes *fascas* simbòliques de la jurisdicció municipal foren ordenades cremar en 24 Agost 1824.

(2248) Conegudissima es la biografia del juriconsult Ramón Llätzer de Dou, creyent-nos dispensats d'extractar-la. Precisament, en 1820, publicà un *Proyecto sobre laudemios y la pronta y fácil ejecución de éstos*, mostrant-se partidari de que-s dexàs a la lliure voluntat de les parts lo lloisme y pensions. Al formar-se les juntes reformistes, en 1820, formà part En Dou de la encarregada de proposar lo que-s devia fer per assegurar la tranquilitat de Catalunya, ocupant-se precisament de lo pertocant a modificar les lleys civils y de procediments. Se tenia en estima la seva opinió, havent redactat la *Memoria* dirigida al Rey sobre lo dret català, y que publicà Benvingut Oliver en *Estudios históricos sobre el Derecho Civil en Cataluña*.

(2249) Trenta nou vehins de Barcelona presentaren una instancia a la Diputació Provincial (31 Octubre 1820), adreçant-la al Congrés per demanar-li «que todos los censos irredimibles ya establecidos, se rediman inmediatamente al tres por ciento en dinero metálico por arruinar la industria nacional y fomentar las clases improductivas, apoyando además su demanda en varias razones de justicia y moral pública, así como en algunas de las Decretales que reprueban la perpetuidad de los censos, como una condición usuraria». La Diputació Provincial envià la instancia a informe del Ajuntament (20 Febrer 1821), que la insertà integra a continuació del dictàmen dels síndichs municipals Eliàs y Vila (21 Janer 1823), contrari als desitjos dels exposants (*Acuerdos 1823*, fs. 133 y 134).

comunitats monacals, transformant llurs esglésies en places y carrers o edificis destinats a serveys públics, sense pagar-ne indemnissació. Seguidament procuraren examplar les places del Palàu dels Virreys o Capitans Generals y de Sant Jaume, derrocar los archs demunt les vies públiques, propietat dels convents o de les corporacions oficials y treure los cementiris que perduravan.

Les mutacions del *Pla del Palàu* o de Llotja, caracterisat per lo Portal de la Mar, les referirem en la p. 595. Examplat en 1820, los constitucionalistes, que feren bandera del malhaurat general Lacy, volían dedicar-li una columna d'honor entre los dos archs del Portal de la Mar. La *Tertulia Pa-*

Segle XIX.-Palàu reyal modern

L'antich palàu dels Virreys, transformat, en 1846, per allotjament de la Reyna y incendiat en 1875

triòtica de Lacy, que-s cuydava d'aquesta millora urbana, no arribà a realitzar-la. Sigué ampliada més tart, en 1826, la plaça, prescintint d'anteriors plans: primer se trelladà més enllà la muralla (1834), aprovant-se, en 1836, un nou projecte del Portal, ja començat en 1842. No s'hi treballava gayre en 1846. En 1848, canviant de propòsit, se derrocà tot lo mur, per comunicar, ab espay obert, la Ciutat vella y la Barceloneta (2250). Una gran font artística, projecte del arquitecte Francesch Daniel Molina, la decorà, convertint-la en la millor plaça de la Ciutat (2251). Per R. O. de 17 Febrer 1826, s'urbanisaren los carrers de *Castaños*, de *la Marquesa*, *Cristina*, *Llauder* y *passeig d'Isabel II* (p. 596), sots direcció de la *Junta de obras del ensanche de la plaza de Palacio*.

(2250) Victor Balaguer: *Las Calles de Barcelona*, v. II, p. 135.

(2251) En 1840 se descrivia la Plaça del Palàu: «todo allí es comercial y al mismo tiempo majestuoso. La Lonja, la Aduana, el Palacio, el pórtico Xifré, al norte el Jardín del General, junto al Paseo de la Esplanada; al Sur el magnífico paseo de la muralla de Mar; parece que se agolpa allí lo más vistoso de la ciudad» (*Manual del Viajero en Barcelona... Por una reunión de amigos*, Barcelona, 1840. p. 2).

Lo vinteni que va del 1820 al 1840, se distingeix per la formació d'una sèrie de juntes d'obres, endreçades a fins determinats, a semblança de lo que succehí en lo vinteni del 1890 al 1910, al constituir-se gran nombre d'associacions de propietaris per millorar carrers o barris. La *Junta de Ornato* del Juliol 1821 tenia atribucions generals y pressupost propi (2252). En la època reyalista funcionà la *Real Junta de Ornato de Barcelona*. Lo Capità General fundà, en 9 Febrer 1838, la *Junta de Obras Públicas de utilidad y ornato*.

Cap de les reformes urbanes constitucionalistes pogué acabar-se, a causa del temps esmerçat en constituir-se lo nou regisme y de la famosa febre groga del 1821, que tant pertorbà la Ciutat. Les primeres millores datan del 1822, començant-les lo Passeig de Gracia (veja-s p. 820). Fóu coberta ab volta la cequia dita *de Conflent* (2253) y tirada a terra la paret de devant la església de Santa Catarina (2254), millora proclamada, en 1821 (28 Abril), per N'Antòn Puig. Aquest escriptor reclamava se formassen espays lliures al Pedró, Sant Agustí, Santa Catarina y Sant Pere (2255).

Amenaçat de mort lo constitucionalisme, en 1823, volgué precipitar la realisació de ses reformes, principalment de les radicades en los monestirs.

Al començar l'any 1823 servían de quartels de milicians Santa Agatha y Santa Catarina; lo Seminari, d'hospital; Santa Clara, d'oficines públiques; Sant Sebastià, de gimnàstich militar, quartel y presó de reyalistes; Sant Pere de les Puelles (en Abril), de presó general; volían convertir la Trinitat en administració dels corrèus (8 Abril) y Sant Francesch en universitat literaria

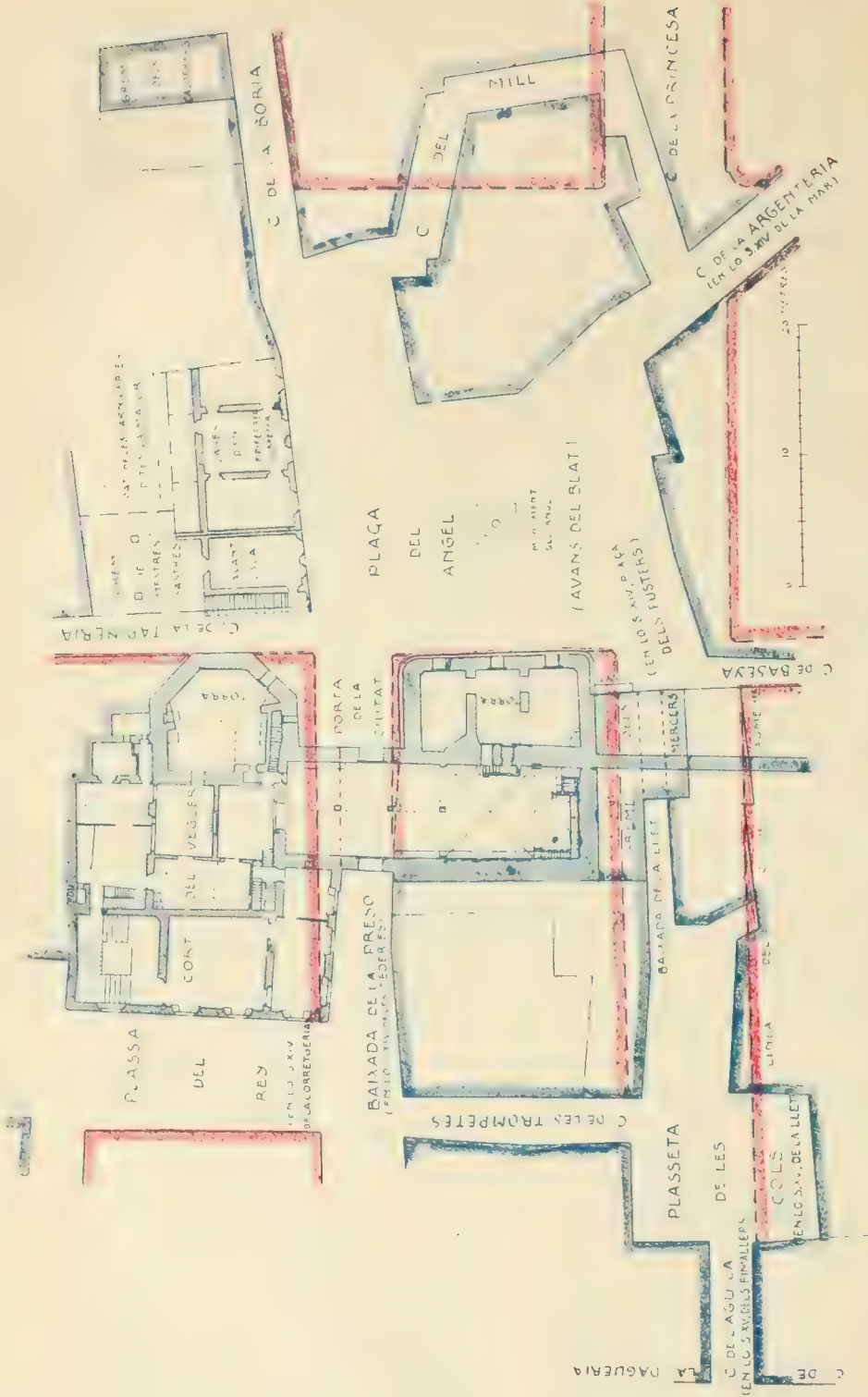
(2252) Al crear los constitucionalistes la *Junta de Ornato*, l'Ajuntament designà com a representants séus al Mestre d'obres municipal Joseph Mas y Vila y al séu advocat Joseph Coroleu (5 Juliol 1821). Tot seguit estudià imposar arbitris per subvenir a les despeses d'ornamentació: sollicitava la exclussiva d'establir banys a la platja (rebutjat, puix ja estava concedit per lo vestuari del quint batalló), concessió de parades de carruatges (no-s vol donar per ésser contraria al decret de 8 Juny 1813, declarant la llivertat d'industria) y arrendar les valls de les muralles. Aquesta font d'emoluments fóu la única que-s tramità com a més viable (*Acuerdos 1821*, fs. 1018 y 1048).

(2253) La *cequia de Conflent* anava del carrer dels Tallers a la mar. En 1816 se pretenia que los propietaris de les terres del carrer de Trenta Claus a les Dreçanes, la cobrissen ab volta, resistint-s'hi mólt en 20 Juny 1817 y sucumbint en 1822 (*Acuerdos a. 1817*, fs. 200, 219 y 235, y *a. 1822*, f. 2038).

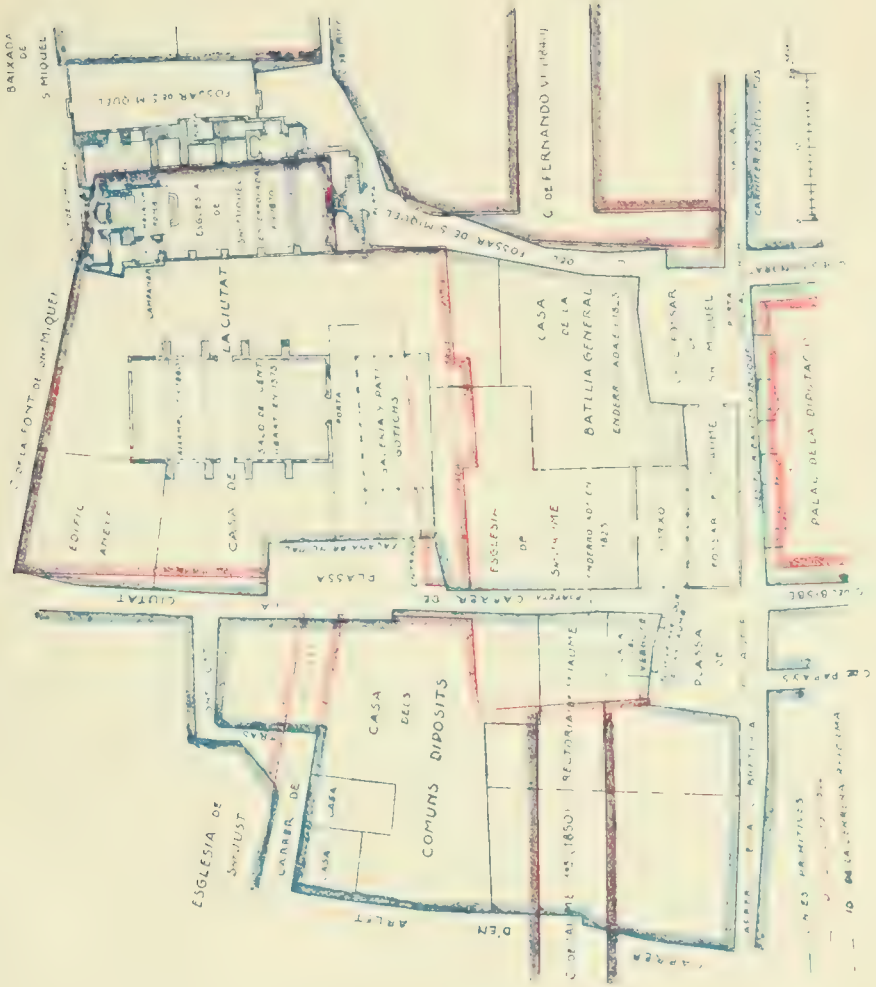
(2254) Pretextava la Comissió de Salubritat «que la tapia del convento de P.P. Dominicos, era muy perjudicial por quanto impedía la ventilación tan necesaria en el dia», y l'Ajuntament oficià que fós derrocada (4 Febrer 1822). A la oposició que hi feren los dominichs, hi obgettà l'Ajuntament manant de nou que-s derrocàs (7 Febrer 1822) y tranzigint ab los frares, substituint la paret per «un zócalo de 4 palmos y colocar sobre él unas berjas al modelo poco mas ó menos del atrio de San Jayme» (9 Febrer).

(2255) *Espolín*, o sia Antòn Puig, després d'elogiar al regisme constitucional, explica que Barcelona necessitava de grans places, puix no tenian ahont formar los batallons dits *de milicians*. Proposava derrocar l'atri del hospital de Sant Llätzer, per engrandir la plaça del Pedró; treure la tapia de Sant Agustí y ajuntar son pati interior ab la plaça; suprimir la tanca del atri de Santa Catarina, «los franceses ya pensaron hacer allí una gran plaza para reunión de tropas, quitando nada menos que todo el convento enteramente. Entonces si que quedaria una plaza espaciosísima; pero no somos nosotros, ni aún en este particular, del parecer del extrangero: la tapia sola es la que debe derribarse». Finalment, nivellar lo cementiri de Sant Pere, trayent los «*Godos* escalones que sin necesidad obstruyen media calle de la mas alta de S. Pedro» (*Diario Constitucional, político y mercantil de Barcelona*, 28 Abril 1821).

La plaça del Angel ab les reformes efectuades durant lo segle XIX. La disposició del primer pis de la Presó
sigué feta en 1828, per l'arquitecte Joseph Mestres y Gramatxes. (Plan de J. Ferrán Torras)

La plaça de Sant Jaume, en ses evolucions urbanes, del segle XV al XIX.
 (Plan de J. Ferrán Torras)

(4 Març) (2256); se vengué a particulars la Inquisició; se suprimiren, de R. O. (rebuda en Febrer), los convents de la Mercè y dels Carmelites calçats, y les Corts concediren lo convent dels Caputxins per plaça pública (decret de 5

Sigle XIX.-La antiga plaça de Sant Jaume, abans del 1825

Estat de la plaça des del 1597, en que-s féu la nova façana de la Audiència, fins lo 1825, que-s derrocà la casa que sortia enfora a la cantonada del Call, lo portxo, església y rectoria de Sant Jaume, Reyal Batllia y Casa dels Comuns Dipòsits (*Acuerdos 1818*, f. 130 y *a. 1825*, f. 36).

Maig 1822), hont se commemorà als *Hèroes espanyols*. Per subvenir a les despeses d'aquesta plaça tractaren de vendre dit convent, y, no sortint comprador, sigueren rifats los solers, obligant a tothòm a pendre bitllets (2257), conducta ja seguida per los francesos, en 1810, ab altres béns de comunitats religioses, de que ells s'havían apoderat.

Convertit en mercat l'hort dels Carmelites, resulta insuficient. A 3 Octubre 1823, se sollicità ampliar-lo ab lo convent y església (2258). Se derrocaren les parets que limitavan los patis exteriors de les esglésies de Sant Agustí y Santa Catarina. Una part d'aquest convent, en Febrer 1823, se convertí en vïes públiques (2259).

(2256) A. 1823 (14 Febrer). Se desocupava la església de Sant Francesch, fent portar a la Catedral les deu urnes del presbiteri, contenint mortals despulls de Comtes de Barcelona y d'Elionor d'Aragó, reyna de Xipre (*Acuerdos 1823*, f. 295).

(2257) Lo projecte de Plaça dels *Hèroes* l'aprovà la Diputació en Janer 1823. Y la propria entitat Provincial acordà en Juliol «no dar pasaportes á nadie hasta que hayan pagado los billetes de la rifa forzosa que van a repartirse por este mes». Alguns regidors refugian sotserniure lo manifest de la rifa, acordant l'Ajuntament imposar 1,000 reyls al qui-s resistís, sense que li servis d'excusa no haver assistit al Consistori (*Acuerdos 1823*, fs. 139, 704, 1286 y 1300). A la reclamació feta per Manuel Errando de que se-l posàs en possessió del soler dels Caputxins que li tocà en dita rifa, l'Ajuntament reyalista no hi vol respondre res en 14 Novembre 1823, passant-ho al advocat assessor.

(2258) *Acuerdos 1823*, fs. 140, 141 y 1807.

(2259) A. 1823 (13 Febrer). Acordà l'Ajuntament «que antes de que el crédito público se incorporase del convento de Dominicos de esta Ciudad (lo que en su concepto devia ser en breve) se abriesen dos calles, una que pasando por el lugar dicho *del tragé* formase una sola ruta con las de las Freixuras y Semoleras, desde la mas baja de San Pedro hasta ia plaza de la Lana y otra desde la primera de estas, frente la de Avellá, de modo que dirija á la de Nuestra Señora de la parra, atravesando el huerto del

D'altres violències foren objecte les esglésies parroquials. A més de la ridícula imposició de posar-hi en llurs parets llegendes constitucionalistes (2260), se creà una comissió municipal de Reducció d'Esglésies, obligant a la Catedral a actuar de parroquia, convertint alguns temples monacals en parroquials, com Santa Catarina, Sant Gayetà, Sant Sebastià y Sant Joseph, manant tancar Sant Cugat, formant nou plan parroquial, reglamentant llur govern interior, reconstituïnt les juntes d'obres (2261), etc. Sant Jaume fóu suprimida y immediatament derrocada, per convenir-li al Municipi examplar la plaça (2262), segons avuy està. Lo cementiri parroquial s'havia urbanisat en temps anterior. S'enderrocà la bella portxada de la catorzena centuria (22 Febrer 1823), no fent cas de la Diputació Provincial, que recomenava trelladar-la de lloch, ajuntant-la a la projectada casa de la Ciutat (2263). ¿Qué tenían de fer los regidores y lo mestre Mas si creyan modernisar Barcelona substituint les construccions gòtiques ab insustancials adefesis? Les rexes, pedres esculpides y demás elements artístichs se vengueren per sufragar les despeses, aplegant-ne alguns la Reyal Academia de Bones Lletres y altres lo senyor Santacana, de Martorell. Y en dit any 1823, un anglès mercadejava ab nostre Municipi la compra del antich retaule de la Sala de Cent (2264).

---

espresado convento, reservándose el presentar oportunamente la rectificación de los recodos y callejones que quedarán con este motivo», y «que se construya inmediatamente una fuente en mitad de la plaza con la misma agua del convento» (*Acuerdos 1823*, f. 275).

(2260) A. 1823 (17 Janer). «Que en las puertas de las parroquias se manden poner una ó dos lápidas con los artículos de la Constitución pertenecientes á la Religión del Estado» (*Acuerdos 1823*, f. 99).

(2261) *Acuerdos 1823*, fs. 4, 9, 27, 454, 850, 893, 894, 899 y 1259 *ter*.

(2262) «La històrica plaça, estreta com era, ab lo llinder de marina, que avançava fins a reduhir-la en dues terçeres parts, y lo llinder d'Orient empetitint-la fins a posar la línia d'edificacions rectament a la del carrer de la Ciutat, era animada, per aquell portxo de la església, d'un ayre ben semblant al de Sant Antoni, avuy encara dret en nostra Capital. Sota d'ell, la societat catalana hi bategava a son pler, y la vida oficial, senzilla y ab fesomia de la terra, s'hi desenrotllava ab tota sa bellesa» (Francesch Rodón: *El Portxo de Sant Jaume*, publicat en *La Veu de Catalunya* del 26 de Juliol 1900).—En un rebàix practicat en 1901, se descobriren los fonaments d'aquestes construccions (*Diario de Barcelona* de 1 Març 1901, p. 2738).

(2263) A. 1823 (22 Febrer). S'aprovà «derribar el Pórtico de la Iglesia de San Jayme á fin de que de este modo empieze á formarse la plaza que tan necesaria es en el centro de la Ciudad: que se manden vender las rejas de hierro y demás desechos para satisfacer los gastos del derribo». Alguns volian que no-s fés fins a derrocar simultaniament la església. La Diputació encarregà al Ajuntament (1 Març 1823) que «conserve el pórtico de la fachada de la Iglesia de San Jayme que podría destinarse al nuevo frontis de las que es regular se dé á estas Casas Consistoriales» (*Acuerdos 1823*, fs. 367, 416 y 712).—En 8 Abril 1823, s'havia dividit lo derrocament dels edificis de la plaça de Sant Jaume en dues seccions: «1.ª el de la Iglesia de San Jayme. casa de la Baylia y parte de estas Casas Consistoriales; 2.ª el de la Casa de los Comunes depósitos, casa de la fuente y parte de la del Cura Párroco de San Jayme». L'Ajuntament, assessorat del séu facultatiu, comptava ab «que los desechos sufragarán la mayor parte del derribo».

(2264) A. 1823 (17 Janer). L'Ajuntament prengué en consideració «dos ideas que se han vertido: una del ciudadano Esteve para que se grave ó fije en la pared del frente (del Saló de Cent) el artículo 3.º de la Constitución y otra del Ciudadano Presidente, sobre si convendrá quitar la piedra en que está gravado el *Senatus Populusque Barcinonensis* por no considerarlo arreglado á la constitución de la Monarquía»!! Fóu tret l'antich altar que hi havia al Saló de Cent, «de tan mal gusto» (¿seria gòtic?), «utilizándose de los restos para los gastos que se hagan con este fin». Però la Comissió no s'atreví a

Enfront d'aquesta actitud del Ajuntament, se trobà una insignificant minoria dotada de bon seny y que, per aquests anys, entaulà una lluyta titànica ab lo Municipi, supeditat per lo Mestre Joseph Mas y Vila. Ell sigué principal responsable d'un sens fi de sacrilegis artístichs. Entrà a ocupar son càrrech per la porta del favor. En 1800 començà ajudant a son pare Pau Mas y Dordal, qui, junt ab un séu germà, exerciren de mestres d'obres y fontaners municipi-

Segle XIX.-Urbanisacions barcelonines

Pintura de Joseph Flauger

Lo pla de la Boqueria ab lo projectat monument a Carles IV, quina primera pedra se posà en 1803

pals des de 1758. A 10 Maig 1803, logrà un nomenament d'adjunt, y a la mort d'En Pau Más, obtingué lo càrrech en propietat (26 Febrer 1808) (2265). Sobrevenint la forta lluyta patriòtica, no tingué cap empaig d'actuar ab lo

avançar més les obres, dihent en 4 Març 1823: «El salón de ciento es una pieza que no es ni será susceptible de mejoras sin gastos de mucha consideración, que por de pronto serian superfluos y aún inútiles. La construcción antigua de estas Casas Consistoriales, priva que pueda formarse la antesala de desahogo de que carece dicho Salón y otros varios inconvenientes, indestructibles en el día, impiden la realización de una obra grandiosa. Esta podrá sin duda tener efecto cuando se verificare la nueva construcción ó ensanche de la Casa Municipal, para lo cual opina la Comisión, que debería disponerse que inmediatamente se proceda a poner la cosa en estado de poder dar principio á esta obra». Acordà l'Ajuntament (4 Març 1823) «se habilite dicho salón igualando las paredes en su actual estado y pintándolas decentemente, de modo que contengan artículos de la Constitución análogos al objeto á que se destina». Se tractava de passar a la Rambla les Cases Consistorials, al temps que iniciavan fer la plaça dels Héroes (8 Abril) (*Acuerdos 1823*, fs. 98, 454 y 715, veja-s al Index de dit vol. l lletra R).

(2265) *Acuerdos 1803*, f. 94.

govern napoleònic, al costat dels regidors afrancesats. Aprés obtingué del govern borbònic continuar en son ofici. Més tart se guanyà als revolucionaris constitucionalistes del 1820, que tampoch lo substituïren. Encara merquè, als tres anys, la rehabilitació dels reyalistes y prosseguí ab lo triple caràcter d'arquitecte, mestre d'obres y fontaner municipal (31 Janer 1824). Així ell, atemperant-se a les èpoques, no apareixia ab fesomia propia, sinó quan se tractava de defensar al gremi y al càrrech.

La dominació francesa deturà nostre progrés artístich. Quasi dirèm que resulta un símbol veure convertir-se en quadra de cavalls (1809) lo taller dels jaspis del monument començat al pla de la Boqueria, en 1802, que devia commemorar les dobles bodes, efectuades a Barcelona, dels infants de les famílies reials d'Espanya y d'Etruria (2266). Trepitjant tota bellesa externa, nostres principals edificis sigueren emporcats, per los francesos, ab grans inscripcions vermelles, indicant les residencies dels principals personatges públics y de llurs oficines administratives y militars. Una devastació, ordenada a 25 Agost 1813, en les cases y masíes de les afores, s'executà per la guarnició en 1 Setembre 1813. Caygueren despiadadament, ab nostres típiques pagesies, lo llatzaret y lo cementiri nou y se terraplenà «la parte del canal de la riera de Malla paralela al glacis» (2267). Sols cresqueren ab la ocupació francesa cafès y establiments de begudes.

Restaurada la monarquia borbònica, se renovaren, en 1814 y 1817, anteriors disposicions reials dictades per Carles III y Carles IV, en 25 Novembre 1777, 1 Maig 1785, Febrer 1787, 6 Agost 1787, 28 Febrer 1789 y 5 Janer 1801, en pro dels estudis d'arquitectura, que, en la segona meytat del segle xviii, experimentaren fondes innovacions. Ab la fundació de les acadèmies de Sant Fernando a Madrid (1752) y de Sant Carles a Valencia (1768), coincidiren a Barcelona les de la Royal Conferencia de Física o Academia de Física y dels estudis de matemàtiques establerts al Colegi de Cordelles y reformatos per Francesch Subiràs, qui havia sigut director de matemàtiques a la Academia de Sant Fernando (2268). Això inicià la decadencia del gremi de Mestres de Cases

(2266) S'havia pensat erigir, en lo pla de les Comedies, lo monument commemoratiu de les bodes dels infants reials. Determinat fer-lo a la Boqueria, Godoy, príncep de la Paz, hi posà la primera pedra. L'emplaçament s'indica en un plan de la Boqueria, y seguint les seves linies trobariam enterrats interessants objectes que-s posaren ab la primera pedra. Del 1803 (7 Octubre) es un segon projecte de monument que resultava de menor cost; tenia al revers les efígies dels reys y dels prínceps d'Asturies y al cim la estàtua de la fama, segons mostrava un projecte (*Acuerdos 1803, f. 173*) que-s conserva mercès a una pintura d'En Flauger, artista famós a qui la Ciutat encomenà, en 1802, les efígies dels sobirans. A 19 Novembre 1805, obstruïa la Rambla la excavació del basament, concertant-se posar-lo de jaspi (*Acuerdos 1805, f. 215*). En altre plan del 1807, de nova distribució dels llochs de vendre a Sant Joseph, s'assenyala la base del obelisch que-s construïa (*Acuerdos a. 1802, f. 392; a. 1807, f. 198; a. 1809-1810, f. 67*). Lo general francès Chabran, en 1810, manà retirar los jaspis de la caseta dels picapedrers, utilisant-la per quadra d'un escamot de cavalleria.

(2267) *Acuerdos 1817, f. 115*.

(2268) Francesch Subiràs morí a Barcelona per los volts del 1768, titolant-se *tinent d'Arquitectura*, havent dexat molt bon nom a la Academia de Sant Fernando.

y de ses pràctiques y aprenentatges, dirigint nostres principals obres enginyers militars y acadèmichs de Sant Fernando, com En Soler y Faneca y lo Comte de Roncalí, y a Tarragona lo barceloní Joseph Prats (1726-1790) (2269). L'estatut de 2 Octubre 1814 abolí tots los títols d'arquitecte o mestre d'obres, fora dels de les acadèmies de Sant Carles y Sant Fernando. Era refractari, lo país, a encarrilar la art de construcció per una vía sana, no movent-se, los barcelonins, de les rutines gremials. La Junta de Comerç se-n preocupà, tractant, en 1793 y 1803, d'implantar les noves ensenyances. Per dirigir-les cridà, en 1817, a Antòn Celles y Azcona, qui residia a Roma des de 1803, pensionat del Monarca, inaugurant-les lo 11 Setembre. Celles fôu la encarnació del avenç arquitectònich: a ell se-l veurà vetllant per nostres monuments. En 1824 se preocupà de la restauració de la Creu Cuberta, creyent-la obra d'En Blay; après, ab sobres de competència, estudiava nostre temple romà del carrer del Paradís (2270). Prosperà la escola d'arquitectura de Llotja de tal manera, que, en 1828, comptava més de 40 dexebls (2271). La energia d'En Celles en defensar les ensenyances acadèmiques y atacar pràctiques rutinaries, li valgueren enemistats, males volences y fortes controversies. En 1828 se desenrotllaren les discussions entorn de la ilegalitat del càrrech que exercia lo mestre Mas en lo Municipi. Res haurian pogut les habilidoses argucies del Gremi de Mestres de Cases, en favor d'En Mas y dels agremiats en general, devant les multiplicades y terminants disposicions reyls (2272) per deturar llur efecte, sense lo favor d'algunes entitats y personatges, y assenyaladament dels capítols Municipal y Catedral.

(2269) A. 1774 (6 Març). Joseph Prats es nomenat soci de mèrit de Sant Fernando.

(2270) Se titula *Memoria sobre el colosal templo de Hércules y noticia de sus planos*, que publicà En Piferrer al final del volúm 1 de *Cataluña*.

(2271) A. 1828 (16 Maig). Deya En Celles en la instancia al Ajuntament: «Ya esta R.¹ Escuela está radicada y tiene 40 y mas discípulos, 20 de los cuales de edad de 25 años hasta 38 y entre ellos 9 padres de familias y 6 maestros de los gremios de albañiles y carpinteros de esta Ciudad, hacen ya proyectos de edificios públicos y particulares, instruyéndose en la distribución, solidez y belleza de los mismos y todos animados del espíritu de tantas R.^s Ordenes, aspiran a poderse examinar y aprobar en las R.^s Academias, así que vayan concluyendo tan dilatada carrera, con el fin de recoger el fruto de tantos años de afanes: siendo de elogiar sobre manera su aplicación, pues concurren á la Escuela (después de haber trabajado todo el día) en las horas de descanso».

(2272) Aquesta interessant plana de nostra historia, fins al present inèdita, val la pena d'extractar-la. Volia En Celles que en unes cases del carrer de Montserrat hi fés pràctica, ab ell, un dels dexebls de Llotja, y axis ho consignava la instancia de petició de permís. La Junta d'Obres no ho aprovà, influida per lo Mestre Mas, y l'Ajuntament diferí la execució del acort fins escoltar a En Celles y al Gremi (20 Juliol 1827). Lo primer respongué tot seguit, alegant que, no solzament son diploma acadèmich l'eximia d'intervencions estranyes, sinó que «si en desprecio de la Noble Arte que profeso me agremiase, por solo este hecho, quedaria privado del grado de Académico y de todas las prerogativas que le son anejas». Afegia que les Reyals Cèdules manavan fer pràctica als dexebls dels acadèmichs que-s preparavan per ingressar, segons sollicitava, y devian realisar-la en les obres «de los que son legítimamente Arquitectos; pues no estrañaría de que los Albañiles-Canteros que osan titularse aún Arquitectos, sorprendiesen en este y otros puntos el noble Candor de V. E. pues para impedir que se cumplan las citadas Reales Pragmáticas, ponen cuantas trabas les es dable, á fin de desacreditar la Escuela de Arquitectura y á sus alumnos, sin hechar de ver que tendrá dicho gremio, el mismo fin que tubieron los

Però En Celles, home de grans condicions y energia, al qui sempre recordavan dexebls eminents, com lo reputat arquitecte Joseph O. Mestres, que-n solia parlar ab gran veneració (2273), no-s donà per vençut. Los mestres de cases jóvens que estudiavan a Llotja, públicament abominavan de les petulan-

de Madrid, Valencia, etc. por haber tratado de entorpecer solamente las disposiciones de S. S. M. M.» No cridà la Junta d'Obres al Gremi «porque sus Prohombres son: el 1.º D. José Mas y Vila Maestro de Obras de V. E.: el 2.º D. Francisco Renart con quien D. Antonio Celles ha tenido unas disputas de trascendencia y el 3.º Miguel Bosch por hallarse ausente». Lo Gremi no-s comprometia: l'Ajuntament permeté fer pràctiques al dexeble d'En Celles y no resolgué lo requeriment de complimentar les reials ordres que inutilisavan al Mestre Mas per exercir son càrrech al Ajuntament (21 Agost 1827).

La controversia continuà, en 1828, ab una coincidencia rara. Una Royal Cèdula, datada a 21 Abril 1828, anulà novament tots los titols y nomenaments de mestres d'obres que no fossen de les escoles d'arquitectura de Madrid, Valencia y Çaragoça, la que-s reimprimi a Càn Brusi. Se fà historia de totes aquelles disposicions, des de 1777, manant als Ajuntaments «den cuenta á la Academia de San Fernando ó á las que correspondan por su distrito de los sugetos que ocupan el empleo de Maestros mayores y sus dotaciones, con nota expresa de la graduación y procedencia del titulo que los autoriza para egercer la profesión, á fin de recoger los que padezcan el vicio de nulidad», etc.

Quasi simultàniament que aparexia a Madrid dita Royal Cèdula, en Celles presentava, a 22 Abril 1828, al Ajuntament de Barcelona una protesta contra l'article primer del ban de policia urbana de 7 Maig 1824, que, vulnerant les reials disposicions, permetia edificar als mestres de cases agremiats, sempre que los plans fossen presentats per algún d'ells. Logrant d'aquesta manera que «los albañiles-canteros agremiados quedasen autorizados por V. E. mismo para idear y dirigir las obras y también para egercer los destinos de Arquitectos ó de Maestros de los Cabildos Secular y Eclesiástico y lo que es mas, V. E. involuntariamente con el contenido de dicho primer articulo, sometió á los informes del Asesor de su Comisión de Obras, ó sea Albañil facultativo, los planes que tienen que presentar los mismos Académicos para obtener el permiso de edificar en esta Ciudad, conforme le ha acontecido ya al Escribiente». Per evitar tals irregularitats demanava En Celles al Ajuntament «se servirá inducir á los albañiles á que quanto antes, se examinen y aprueben en las R.ª Academies, á lo menos los que se crean capaces de ello, pues de no querer obedecer á V. E. en este particular, el Escribiente desde ahora, por ser académico de mérito de S. Fernando, se halla en el caso de suplicar humildemente á V. E. se digne concederle la plaza de Arq.º o Maestro de Obras de esa su Casa Consistorial de Barcelona, que ilegalmente y por sola tolerancia, egerce un albañil-cantero del gremio de esta misma Ciudad». Encara pochs dies després En Celles feya avinent als mestres de cases que les facultats dels acadèmichs arquitectes les podrian obtenir tots ells, gratuïtament, si s'examinavan en les R.ª Academies (2 Maig 1828).

Los prohoms del «Gremio de Arquitectos, Maestros Albañiles y Canteros» respogueren (4 Juny 1828) que era lliure lo Municipi de preceptuar lo que millor li semblàs en sos bans, segons «la comodidad y el decoro público ecsijan para la debida alineación y ensanche de calles y el mejor aspecto, ornato y regularidad de edificios». Després de consignar los antichs privilegis del Gremi, pretenían que la eficacia de les Academies no s'extenia enllà de les poblacions hont radicavan y que Celles havia regonegut la competencia gremial, colabrant en dictàmens y treballs y elogiant-los, en 1817, al inaugurar la Academia d'Arquitectura de Llotja. Suposavan que movia a En Celles «un interés y agiotage desmedidos, paliados por el celo del bien público», tractant de derrocar «una Corporación benemérita, util, acreditada» «y á envolver en su ruina una porción de familias». «Si se realizaren sus soñados designios, como podría él y dos Individuos mas, únicos que se hallan en esta Ciudad con el pomposo titulo de Arquitectos aprobados, dar evasión á los muchos asuntos del Arte, que, en ella y en la Provincia ocurren á cada paso». Demanan al Ajuntament solliciti instalar a Barcelona una Academia «á cuyo examen y aprobación deban sugetarse en adelante, quantos quisieren entrar en el egercicio de la profesión de Arquitectura, eligiéndose, para la formación de esta Academia, los Profesores de esta Ciudad, entre los Individuos agremiados de ella, que se tuviese á bien, con lo demás que fuese del agrado de S. M.» Llavors En Celles los hi tirà en cara que, no sols refugian contestar a son derrer escrit, sino també a la R. C. de 21 Abril 1828, dexant sentada novament la ilegalitat de llur actuació (30 Juny 1828).

(2273) Joseph Oriol Mestres deya que d'En Celles ne feyan molt cas fora de Barcelona, explicant una anècdota seva, axò es, que, trobant-se a Madrid, passà lo rey Ferràn en cotxe, qui, al veure-l, manà parar lo carruatge, parlant-hi bona estona al carrer ab general admiració.

cies gremials (2274). Per convèncer-s los *Mestres* del ofici de que sa època havia passat, tingueren de topar-se encara, en 1830, ab altre entrebanch: lo dels *Fadrins* mestres de cases, constituïts en gremi apart, que, prenent peu de les reials ordres rebaxant de categoria als primers, intentaren igualar-s'hi, demanant al Rey noves ordinacions (2275). Ara sobrevingué lo colp final, axò es, la desaparició del *Gremi de Mestres de Cases y Molers*, per la R. C. de 7 Desembre 1828, que disposava la forma d'habilitar als mestres de cases si volían canviar de categoria y passar a ésser arquitectes (2276). La victoria del element científich fôu completa en 1830. Los *mestres* no li perdonaren a En Celles la part primordial que prengué en aquesta lluyta. Mes al assolir lo según terç del segle XIX, les orientacions científiques acresqueren l'esplendor

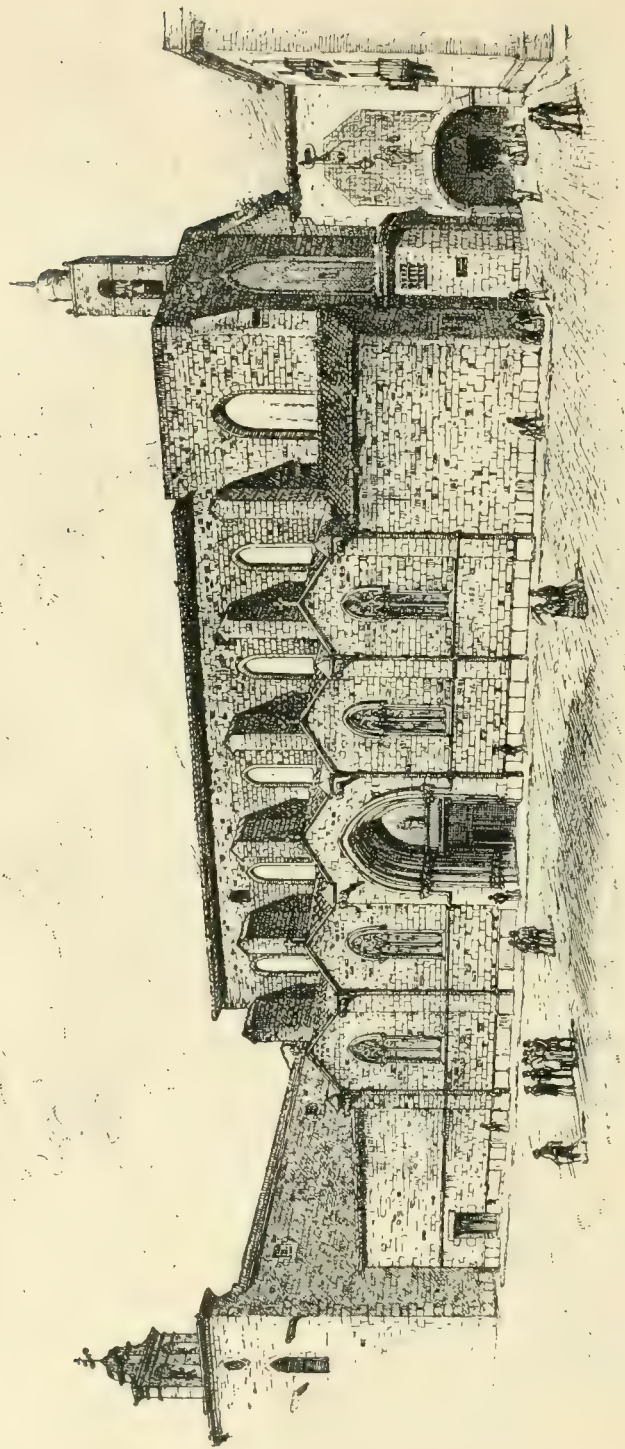
(2274) En 1828, Francesch Batlle, mestre de cases de la Escola de Llotja, volgué construir una casa, prenent poder-ho fer a igual que los mestres de cases del Gremi. L'Ajuntament no li donà permís.

(2275) Los jóvens fadrins, en 1830, lligavan sa pretensió de nous privilegis ab la necessitat dels arquitectes detenir gremi subaltein per ocupar als seus individus en llurs obres. Los Mestres del Gremi, al oposar-s'hi, objectaven que eran ells «los que deben alzar los edificios, sea ó no bajo la dirección de un Académico, interin S. M. se digna resolver lo que convenga para conservar una Corporación tan antigua como lo es la del Gremio de Maestros». Los antichs privilegis y altres documents del Gremi estàn transcrits en *Acuerdos 1828*, del foli 424 al 483. Allí hi figuren les noves *Ordinacions* gremials, reformades en 1827 «con arreglo á lo que necesariamente exige la variación de tiempo y circunstancias» (f. 475). — Publica l'escut del Gremi de Mestres de Cases, Apeles Mestres, en *La casa vella*, p. 53.

(2276) La Royal Cèdula de 7 Desembre 1828, confirmant la habilitació de les Reials Academies d'Arquitectura de Sant Carles de Valencia, de Sant Lluís de Çaragoça y de la Concepció de Valladolid (art. 5), començava: «Art. 1.º Se establecerán Juntas delegadas de la Academia de S. Fernando en las ciudades de Barcelona y de Sevilla, compuestas de Académicos de Mérito por la Arquitectura y de los Arquitectos aprobados ó que residan en cada una de dichas Ciudades y la Academia nombrare, presididas en Barcelona por el Capitán General, Regente de la Audiencia ú otra Autoridad», «... cuyas actas autorizará el Secretario de sus Escuelas Académicas ó de Nobles Artes. — Art. 2.º: A estas Juntas así establecidas acudirán para ser examinados por ellas, los profesores prácticos autorizados de maestros por los gremios y corporaciones predichas cuyo título sea anterior á la R. Cédula de 2 Octubre 1814 y pretendan ser incorporados en la R.ª Academia; á saver, á la Comisión de Sevilla los naturales de los quatro Reynos de Andalucía y á la de Barcelona los de aquel Principado». Segueixen expressant quins treballs presentarian al examinar-se. Se limità aquesta gracia extraordinaria a deu mesos. Llavors lo Gremi dels Mestres sollicità del Rey «la creación de una Academia de Arquitectura compuesta exclusivamente de los individuos de dicho Gremio». Mes lo Monarca aprovà una informació de la Royal Academia de San Fernando, no accedint-hi «por estar en oposición con todas las leyes y R.ª disposiciones publicadas desde la R.ª Cédula de 30 Mayo 1757, hasta la de 21 Abril 1829; pero que sería del mayor interés se estimulase á la Junta de Comercio y Excmo. Ayuntamiento de esta Ciudad, el establecimiento de una *Academia R.ª de nobles artes*, dotada de idoneos profesores, como la que se trataba de establecer en Sevilla, haciendo que en el interin cese el Gremio de Albañiles de esta, en todas y en cada una de sus funciones» (14 Novembre 1829).

Entrà l'any 1830, com tampoch s'havían executat les resolucions reials, los Acadèmichs reclamaren al Municipi contra sa passivitat, «mayormente siendo V. E. el que autoriza á los Maestros agremiados para dirigir las muchas obras exteriores que se están verificando en esta Ciudad, cuya dirección por dichos agremiados, está en contradicción con las R.ª Ordenes». L'Ajuntament, en 5 Novembre 1830, sollicità del Capità General la formació del tribunal d'exàmens, prohibint als Mestres de títol posterior al 2 Octubre 1814, presentar «perfiles que vengan firmados por ellos ni permitirles la dirección de obra alguna». Lo Gremi cessà, reconstituint-se ab altres Ordinacions a 11 Agost 1832, en que dexava als antichs y nous mestres de cases, fora de les atribucions peculiars dels arquitectes. En la primera llista formada al Ajuntament, dels habilitats per dirigir obres, en 1834, constan 16 arquitectes y 13 mestres d'obres (Papers dels *Gremis* al A. M. B.)

Esglesia y convent del Carme, al carrer del meteix nom

Canonge Barraquer. *Los Casos de Religiosos en Cataluña*

Erigit en 1292 al *hort dels Lladoners*, convertit en mercat en 1823, y després de 1835 en Universitat Literaria, al passar a Barcelona la de Cervera

urbà de Barcelona, tan perdut en la època que aquí acaba. Coincidia lo decahiment artístich de la temporada ressenyada, ab la disminució material de la Ciutat, que, segons un autor contemporani, abans de la epidemia del 1821 comptava ab 140,000 ànimes, essent reduhida en 1837 a sols 116,000 (2277).

Per alçar la nova casa de la Ciutat, l'Ajuntament del 1825 creà la *Comisión de Ensanche y regularización de la Plaza de San Jayme*, a la que passà, en 1826, l'únich projecte de façana, que l'arquitecte Francesch Vallès presentà al concurs obert per la Junta de Comerç, a la que ho encarregà lo Municipi (2278). De res serví; y posteriorment lo mestre Mas y Vila, derrocat lo memorable portxo (veja-s p. 834), edificà la actual y detestable façana en 1845,

Segle XIX. - La plaça del palàu dels Virreys y Capitans Generals en 1837

Vista des del portal de la Mar. La plaça estava encara inurbanisada

merexent, des del primer día, les censures de tots los crítichs d'art (2279). Se degué a uns bons patricis salvar la construcció gòtica del carrer de la Ciutat, la que també volia substituir, en 1850, aquell arquitecte poca solta, ab ses insípides produccions (2280). La Casa de la Ciutat s'amplià per darrera vegada en 1876, al edificar lo soler ocupat per la vella església de Sant Miquel, derrocada en 1868 (veja-s n. 124 y p. 272). Des dels derrers anys del segle XIX, constantment s'hi practican obres y reformes sense plan determinat, ni presupost previ, alguna tan desgraciada com la de la calefacció central (1911), que ha omplert de tuberíes diferents sostres y parets, sense cap consideració a la estètica. Poden consignar-se com a més sobressortints la escala de mà dreita (1895) y la nova decoració de la sala de Cent, a la fi lliure dels impropis

(2277) C. S. Cuynat publicà un extens estudi sobre Barcelona en *Memoires de l'Academie des sciences, arts et belles lettres de Dijon*, 1843-1844, p. 14.

(2278) *Acuerdos a. 1825*, f. 36, y *a. 1826*, f. 203. — Veja-s també la n. 2264.

(2279) A. 1845 (9 Juliol). Lo crítich d'art Comte Raczynsky censurà severament la nova Casa de la Ciutat, continuant en la metexa tesitura tots los que après d'ella han tractat (*B. A. y M.*, v. 1, p. 408).

(2280) Pi y Arimón explica les gestions fetes, en 1850, per salvar la façana gòtica que encara, per sort de Barcelona, queda en peu al carrer de la Ciutat.

y trasvalsaments d'ornamentació soferts en lo segle XIX. Per aquesta se convocà, en 1913, un públich concurs, premiant lo projecte del reputat artista Enrich Monserdà (1914), qui l'hauria de realisar en breu terme (2281).

Del atràs d'aquella època de predomini del Gremi n'hi han multiplicades mostres. Retraguem la pobresa dels edificis particulars (2282), la destrucció de monuments arqueològichs y la predita construcció de la Casa de la Ciutat. En los primers s'intentà substituir als vells esgrafiats ab les pintures al fresch. No hauríam de censurar-ho, si en la realisació d'aquestes hagués presidit un ideal artístich. Però res més rampló ni pobre que la abundancia de façanes vermelles y la ingènua imitació de finestres y balcones en parets llises, segons se veuen als carrers Ample n. 16; del Este, en la casa cantonada al carrer del Comte del Asalto n. 35, etc. Eran interessants les façanes pintades de la plaça de Sant Agustí vell n. 9, del carrer Ample n. 40, etc. Se generalisà imitar la pedra, pintant cases al clar y obscur. En la temporada del 1814 al 1840, nostres manifestacions d'art no se les veu progressar en lloch.

No meresqueren cap respecte les construccions de caràcter arqueològich. A la derrocació implacable de monuments gòtichs y a llur substitució per altres devallants del decadentisme dominant, en 1820, s'atreviren a dir-ne «arquitectura moderna» (*nihil novum sub sole* «modernistes» del 1915). Fet pretenció may registrat en èpoques precedents. Però més avant, encara escriptors del 1850, al referir-se a la destrucció de tantes joyes d'art efectuada en menys d'una centuria, escrivían ab ènfasis, que «¡Barcelona s'anava modernisant!» (2283). Per si fós poch, la bellíssima façana gòtica de Cà la Ciutat, que lo mestre Joseph Mas y Vila anava a derrocar en 1845, fôu també, en 1850, amenaçada de mort tractant de guanyar habitacions per oficines! (2284).

Entre los monuments gòtichs que desapareixen en ares del *modernisme* de la primera meytat del segle XIX, hi figuran: la façana de Sant Jaume y son històrich portxo (1823), los convents y claustres de Sant Francesch (1835) y Santa Catarina (1837), la esglesia del Carme (1835), les torres de Canaletes

(2281) La *Il·lustració Catalana* del 15 Novembre 1914 (a. XII, p. 604) publicà la memoria y projecte de decorat de la Sala de Cent d'Enrich Monserdà, al qui lo jurat adjudicà lo premi per unanimitat. Ha obtingut merescuts elogis per mostrar gran conexement de la art gòtica catalana. D'axò, En Monserdà ne féu, en 1915, un tiratge especial titolat *Avant-projecte de decoració de la Sala*, etc.

(2282) Pí y Arimón comparava les cases grans y espayoses d'altres segles ab les de son temps (1850), dihent que «En Barcelona se levantan los edificios particulares al objeto de que produzcan el 6 por 100 y á este principio dominante se sujetan todas las prescripciones del arte» «... aparentar lujo de ornamentación aunque contrario al buen gusto» (*B. A. y M.*, v. 1, p. 284). Tomàs Bertrán y Soler, en 1847, se queixà de la mesquina que-s nota en les noves vies, «y habiéndose podido hacer en ellas magníficos edificios, se han construido pocilgas y madrigueras», puix sols s'ha consultat en sa construcció «á la comodidad, sin pagar el más mínimo tributo á las reglas del buen gusto» (*Itinerario descriptivo de Cataluña*, pls. 102 y 130).

(2283) *Record de la exposició de documents gràfichs de coses desaparegudes de Barcelona durant el segle XIX*, p. 56 (Barcelona, 1901).

(2284) Jaume Fustegueres en *El Barcelonés* del 23 Agost 1850, transcrit a *El Ancora* del 1 Setembre 1850.

(1854) y lo vellíssim castell *Nou Vescomtal* (1846). Es també utilisat per quartel lo claustre romànich de Sant Pau. Quan axis actuavan les autoritats ¿què no devían fer los particulars? Los obrers de Sant Just y Pastor aparedaren, en 1816, sa bella façana (novament descoberta en 1884), per montar unes oficines parroquials. Se derrocaren: los banys alarbs del carrer dels Banys Nous (1834), les torres del portal de Santa Anna (1856), lo palàu Menor o de la Reyna (1858), la casa Gralla (1855 a 1860) y altres edificis.

Com a curiositat digna de conèixer-se, puix retrata la època, referirèm una de tantes idees *modernistes* de llavors, per sort fracassada. Un personatge anònim, en 1821, havia ideat edificar la façana de la Catedral, omplint-la d'inscripcions y geroglífichs. Proposava treure lo chor del mitg de la nau major, per més que contrariàs al «fanático goticismo», y tingués de destruir-se la cripta de Santa Eularia, per fer avançar lo presbiteri, etc., etc. (2285). Apeles Mes-tres relata que «la art mitgeval era, en temps dels nostres avis, considerada tan barbra, que *gòtich* era sinònim d'*estrambòtich* y de *xipòtich*», usant-se de «la paraula *gòtich* per calificar alguna cosa de ridícula y estrafalaria» (2286).

De la temporada constitucionalista (1820-1824), sobressurten dos projectes d'urbanisacions: la plaça dels *Héroes espanyols*, en lo convent dels Caputxins (2287), y la porta de la Mar. Si de cap d'abdúes millores ne quedà rastre, en cambi, lo tenim del model de cases que aprovà lo Municipi, per les que de nou s'anavan construïnt en la Rambla del Centre. S'edificaren de conformitat ab la metexa pauta, en 1826, les del nou carrer de *Fernando*, des de la Rambla

---

(2285) La proposta dirigida al Ajuntament, segons un imprès publicat en 13 Juny 1821, tractava de «perpetuar la memoria del fausto DIA DIEZ DE MARZO DEL AÑO 1820, que forma la época gloriosa de nuestra regeneración política y del recobro de nuestra antigua libertad», «por medio de un magnífico frontis, en los términos que se estimen convenientes» en la Sèu barcelonina, acabant-la «según todo el gusto de la Arquitectura moderna, de piedra del país, adornándolo con geroglíficos y relieves, que manifestasen la concordancia de nuestro Código civil, con el sagrado Evangelio, acompañados de grandes inscripciones en idioma nacional, describiendo la historia de nuestra felicidad, junto con los artículos mas esenciales de nuestra Constitución». Proposava també «quitar el Coro de en medio la Iglesia y trasladarlo en rededor del tabernáculo como se hizo en la Parroquial de Santa María del mar: esta obra de una necesidad absoluta y de la mayor trascendencia para el culto; es verdad que experimentaría las mayores dificultades de parte del fanático goticismo; pero á V. E. le sobra ilustración para sobreponerse á semejantes ridiculezas. Al mismo tiempo debería blanquearse el Sagrado templo, porque su negrura y tenebrosidad sabe á *masmorra* inquisitorial, y en el año veinte y uno, el que es devoto no lo es por la oscuridad del templo. Verificándose estas obras, seguramente no podría subsistir la capilla subterránea de Santa Eularia, por tener que adelantarse el presbiterio para dar lugar al Coro», per lo que se proposava fer-lo desaparèixer y colocar les reliquies que hi han a la cripta de Santa Eularia en la capella de Sant Olaguer. (Imprès sense títol y ab lo peu d'estampa: *Barcelona por Estivill*).

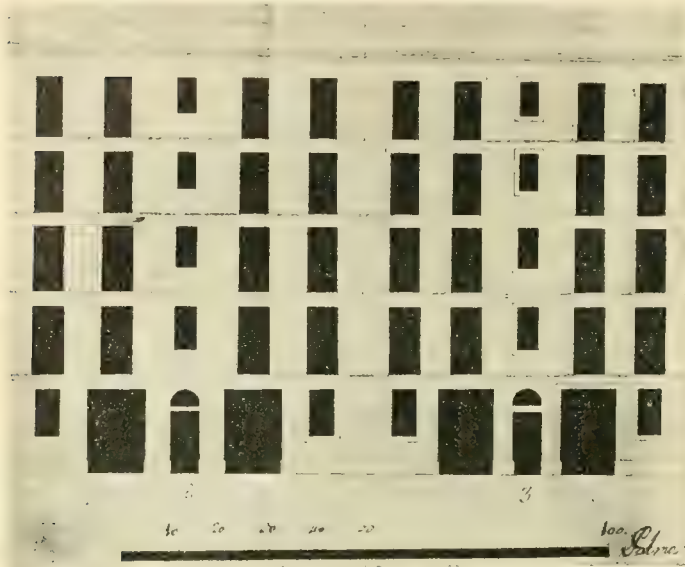
(2286) Apeles Mes-tres: *La casa vella*, p. 102.

(2287) Joan Argelich publicà, a 16 Desembre 1822, un imprès acompanyat d'una planta, exposant un *plan moral* y altre *plan físico* per construir la plaça dels *Héroes espanyols*. Lo según (únich que-ns interessa), començava «Dar una comodidad á Barcelona, que no tiene, de un paseo público cubierto para tomar el sol en invierno y librarse de su calor en el verano y en todo tiempo de las lluvias. Unos pórticos muy espaciosos llenarán esta idea». A les pilastres hi projectava làpides ab noms de personatges històrichs. Cada casa devia limitar-se ab pedestals y estàtues d'héroes, y en uns medallons esculpir-s'hi efigies de semi-héroes. No hi devian tolerar cap establiment que no tingués bon aspecte. S'imprimirian fascicles ab làmines, explicant los obgetes continguts en la plaça (*Obreria Siglo XIX*).

a la Trinitat (2288). No es concebible tanta miseria artística en lo millor lloch de Barcelona, com la que ns demostren los models adjunts.

En 1825, lo Municipi reyalista urbanisà y convertí en plaça les basses del antich molí de Sant Pere, quin casal, vell y ruinós, aguantà encara fins lo Janer 1870 (2289). No es d'estranyar l'estancament de noves obres observat

Segle XIX. - Uniformació de les cases particulars

Per millorar l'aspecte urbà de Barcelona, en 1826, al obrir-se lo nou carrer de *Fernando* y construir la Rambla del Centre, s'aprovenen los adjunts models del Mestre Mas (*Acuerdos 1826*, f. 777).

les expropiacions, ab la autoritat eclesiàstica per Sant Jaume y ab lo Sobirà per la Batllia reyal (22 Juny 1824), s'acabà tot seguit la desitjada millora (2291).

(2288) La falta d'estètica que informava als constructors de cases en lo primer terç del segle XIX, fóu tan gran, que obligà a pendre precaucions als Ajuntaments, agitant-se la idea de fer-los subjectar a determinats models. La primera vegada que se-n tractà seriosament (en 1823?), l'arquitecte Mas y Vila diu que presentà deliniades «cuatro fachadas de casas para que todos hubiesen de seguirlas, según su anchura y voluntad, en el número de pisos; lo que no tuvo efecto, por no chocar con la libertad que se creyó propia de todo individuo que construye en su propiedad». — A. 1824. Al obrir lo primer troç del carrer de *Fernando*, exigí l'Ajuntament posar a les noves cases «cornisas iguales, levantándolas todas hasta una misma é igual elevación, de modo que las siga una sola cornisa», «al modelo que prescriba el Excmo. Ayuntamiento». — A. 1826. S'acordà fer les cases del soler dels Caputxins, segons lo model aprovat, que eran quatre trasses molt iguals. — A. 1827 (13 Novembre). Acordà l'Ajuntament «se pongan uniformes (sic) los edificios construidos y los que en lo sucesivo vayan construyéndose en el terreno que fué de P. P. Capuchinos en la Rambla, en orden á los óvalos, dejándose estos» (*Acuerdos a. 1826*, fs. 657 y 777, y *a. 1827*, f. 699).

(2289) *Acuerdos a. 1825*, f. 468.

(2290) Al reedificar-se Sant Cugat se suprimí la portxada exterior, examplant axis lo carrer. Mentres duraren les obres, Santa Marta féu de parroquia (*Acuerdos a. 1825*, fs. 258, 259, 287, etc., y *a. 1826*, f. 846).

(2291) A. 1824 (31 Desembre). Plan alçat de la plaça de Sant Jaume, després de derrocada la

en aquests anys, puix la activitat constructora s'empleà en restablir los edificis derrocats per los constitucionalistes, com los convents dels Caputxins y de Jesús de Gracia, los ponts demunt los carrers de la Mercè y de la Presó, les creus de terme de les afores, les rexes de davant Santa Catarina y Sant Agustí (1825), la església de Sant Cugat (1826) (2290), etc. Deturades momentàniament les obres d'exempli de la plaça de Sant Jaume, per legalisar

La plaça era closa y ab quatre canons podia fortificar-se bé, resultant estratègica per los revolucionaris (2292), majorment havent-hi les cases de la Ciutat y de la Diputació. Sa estrategia cambià del tot al abocar-hi lo carrer de *Fernando*, via de llarga gestació. Iniciada en la primera etapa constitucionalista, enfocava en sa aliniació lo carrer de *la Neu* (que anava del d' *Aroles* al d' *En Quintana*) (2293), la plaça de la Trinitat (entre los carrers d' *En Raurich* y de *N' Avinyó*) y la plaça de Sant Jaume. L' acabaren los reyalistes en 1826, obligant a edificar-hi inseguint lo model ja aprovat (2294). Vint anys més tart se continuà lo carrer, sortint a la plaça de San Jaume (1844 a 1848), destruint totalment l' arqueològich castell Nou Vescomtal, una part del que s' havia en-sorrat a 10 Març 1553 (veja-s p. 270).

Mentres desaparexian esgrafiats y pintures, s' introduhí, per embelliment de les façanes, l' estucat. S' estrenà a Barcelona ab la Duana del 1790 (veja-s p. 812), continuant-se en altars en la Catedral y altres esglésies (2295).

L' Ajuntament, en 1825 (12 Agost), també estucà la capelleta de Santa Eularia, construïda en la cantonada de la presó, per la imatge de la Santa treta del arch que-s derrocà en 1823 (2296). Lo creximent del estucat en les façanes dels alberchs, podèm assenyalar-lo del 1835 al 1850. S' hi imitaren columnes y capitells d' ornamentació neoclàssica y hi dominaren les decoracions plafonades, que agafavan de llarch a llarch tota la façana de la casa per entre los balcons, ostentant a vegades medallons centrals ab efigies de personatges o altres emblemes, etc. (2297). Se n' abusà, prodigant-li les colors més virolades, com ho feya notar en 1853 Manuel Angelon (2298).

Una novetat més sumptuosa que artística s' introduhí en les principals construccions del 1845 al 1850: la de posar amples balustrades de pedra o de marbre, substituint a les baranes de ferre en los balcons del primer pis d' edi-

església y la Batllia reyal, ab lo projecte de rectificació y millorament. S' assenyala per derrocar-se la façana gòtica de Cà la Ciutat per donar examplis a les oficines municipals (*Acuerdos 1824*, f. 1282).

(2292) Les qualitats estratègiques de la plaça de Sant Jaume y la manerá de fortificar-la los revolucionaris venen senyalades gràficament en *Cuadro histórico pintoresco de los sucesos de Barcelona durante los meses de Septiembre, Octubre y Noviembre de 1843*, pl. 52.

(2293) Veja-s lo plan encuadernat en *Acuerdos 1802*, f. 230.

(2294) Lo nom oficial del carrer de que-s tracta, sigué primerament de *Fernando VII*; del 1840 al 1843 *Major del Duch de la Victoria*, per pendre novament lo primer fins al 1854, que li tornaren a posar lo segon, cambiat altra vegada en 1856 per lo primer. En 1869 li posàren de *la Llibertat*; en 1875 de *Fernando VII* y en 1910 los radicals li tregueren lo numeral, quedant netament de *Fernando*.

(2295) Entre los primers altars fets d' estuch a Barcelona, s' hi comptava lo de Tots Sants, en los claustres de la Sèu, erigit als volts del 1806. Se tractà de trelladar-lo de lloch, en 1870, ab la creença de que eran marbres aquells estucats, rompent-lo totalment al voler-lo desmontar.

(2296) En los acorts municipals hi ha un dibuix de la projectada capelleta (*Acuerdos 1825*, f. 706).

(2297) Cases típiques d' aquesta temporada podèm consignar-ne moltes. Vejan-se les de devant Llotja y Govern Civil, carrers de Jaume I ns. 11 y 14, Fernando n. 6, Rambles de Santa Mònica n. 6, de Sant Joseph n. 37 y de Canaletes n. 9, carrers del Carme n. 25, Templers n. 3, Tallers ns. 11 y 45, etc.

(2298) «Desde que les entró á los propietarios la manía del estuco, han descubierto los pintores tan nuevos mármoles y jaspes...», «que desde el celeste al naranja, no hay color mal escogido que no esté peor combinado. Para imitar el mármol esa decidido que todos los colores son buenos menos el blanco» (M. Angelón: *Guía satírica de Barcelona*, a. 1854).

fics, com la Casa de la Ciutat, Banch de Barcelona, Licèu, fonda de les Quatre Nacions, Càn Tresserra (plaça del Duch de Medinaceli) y algún altre.

L'únic element de bellesa urbana que prospera, dintre la nota de mal gust general, fóu la construcció d'algunes fonts artístich-monumentals. Si bé les inicià, en 1399, la del Angel, prop de la mar (veja-s p. 393), passaren anys

Segle XIX. - Fonts artístiques

La «font del Vell» en la plaça del Teatre (1816 al 1877). Projecte d'En Pere Serra y Bosch, ab esculpures d'En Campeny, Gurri y Ferrari.

sense que les grans fonts barcelonines, com les de Sant Just, Santa Maria, Sant Joan, etc., prenguessen caràcter artístich. Al final del segle xviii, tres sortidors ab estàtues s'alçavan al passeig de Sant Joan. Un d'ells, titolat *les piràmides*, tenia tanta fama de lleig, com de remullar als passejants (veja-s p. 820).

En 1816 fóu erigida en la plaça del Teatre la antiestètica *font del Vell*. A despit de treballar-hi bons artistes (veja-s n. 2084), la trobaren tan pesada, que s'atragué les censures de tothòm, sense consideració «á las canas del anciano sátiro» que hi reposava a son redós (2299). Fóu tret a lo 10 Janer 1877, posant-hi altra font canalobre ab cinch llums de potencia.

Al *pes del Rey*, prop la Duana d'En Roncali, en 1816, apareixia destruïda y abandonada una font (2300), que féu nova lo Capità General, decorant-la ab «una hermosa estàtua de Neptú, de pedra, ab doffins, colocada sobre un pedestal y

un baix relleu, figurant una escena mitològica» (2301).

Altra font de Neptú construí al moll la Junta del Port (14 Abril 1826), esculpint la estàtua principal Adrià Ferràn, y les sirenes y altres detalls En Celdoni Guixà (2302). Era d'un conjunt vulgar a no poder més.

(2299) Antòn Puig, sots pseudònim de *El padrino de la fuente fea*, en *Diario de Barcelona* de 13 Setembre 1816. Tenia dotze axetes la font de la plaça del Teatre, y, en 1822 (6 Maig), se reduhiren a quatre, però no trayent los mascarons de les restants per temor de llevar-li part de son embelliment.

(2300) *Acuerdos 1816*, f. 441.

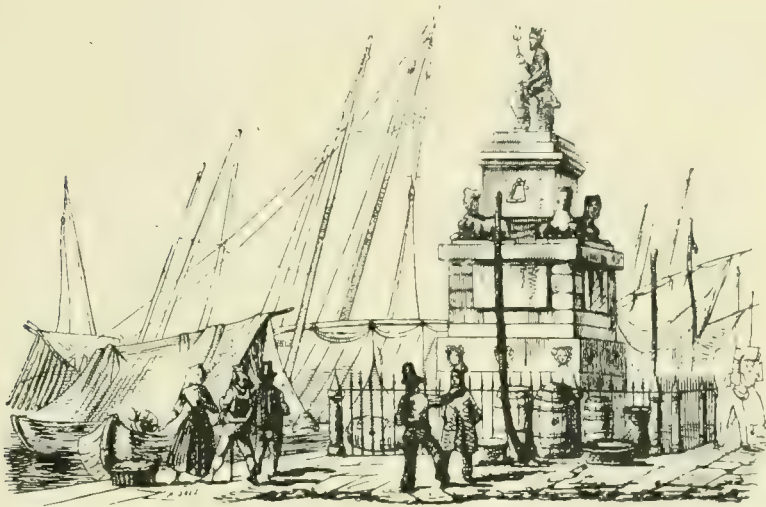
(2301) *Barcelona Vella*, p. 187.

(2302) Centre Excursionista de Catalunya: *Record de la exposició de documents gràfichs*, etc., pls. 78 y 80 (Barcelona, 1901).

Al propi Guixà se degué la estàtua de Ceres, posada per los anys de 1825 al 1830, en altre joch d'aygües, fet al final del passeig de Gracia, al actual encreuament ab lo carrer de Provença. Se transportà, lo sortidor, a la plaça de Garay, en lo Poble Sech, lo 14 Maig 1874.

La font del Pla del Palàu, dedicada al capità general Marquès de Campo Sagrado (qui exercí lo càrrech en 1825), tractada de construir en diferents èpoques, s'inaugurà en 1856, segons projecte d' En F. Daniel y Molina, fent les escultures los germans Baratta. Lo geni alat simbolisa al geni català; les quatre estàtues, a les quatre províncies, y les quatre boques d' aygua exint de

Segle XIX. - Fonts artistiques

La font del Neptú, feta en 1826, al moll de la Barceloneta: estàtues d' En Ferràn y En Guixà

les goles dels lleons, als quatre rius Llobregat, Ter, Ebre y Segre (2303). Fóu lo més elegant dels sortidors d' aquesta època, continuant actualment en son lloch primitiu.

Mes cap de dits monuments sobressortía per sa bellesa. Y lo notable es que, al fer-los, tampoch agradaren als inteligents. Deya, en 1847, En Bertràn y Soler, «que eran mezquinas y de mal gusto, por haberse despreciado los mejores diseños en obsequio á determinadas personas, cuya presencia ha sido para el ornato de Barcelona una verdadera calamidad» (2304). ¿Aludía al mestre Mas y a la seva camarilla?

En 1852 se construí la font de la plaça del Rey: «más que fuente parece un panteón», deya un contemporani (2305), al criticar son gòtich rampló.

(2303) G. Cornet y Mas: *Guía completa del viajero en Barcelona* (1866), p. 167.

(2304) *Itinerario descriptivo de Cataluña*, p. 102.

(2305) M. Angelón: *Guía satírica de Barcelona*, a. 1854.

Desprovistes de caràcter monumental, s'erigiren fonts de pedra de bon aspecte, com les del Pla de la Boqueria y de la Porta-ferrixa (1818) (2306).

Un fet important en la historia de Barcelona, féu canviar l'aspecte urbà d'alguns indrets de la Ciutat: nos referim a la jornada sagnant del 25 Juliol 1835, en que una hàbil conspiració féu desaparèixer los convents, prescindint de la *legalitat* secularisadora empleada en 1820. La desamortisació completà la obra revolucionaria.

Evaquats los convents, esglésies, colegis y propietats de les ordres relligioses, no se sapigué endreçar a utilitat pública llur important patrimoni, segons se blasonava. Gran part de la riquesa literaria y artística dels monestirs desaparegué sense aprofitar-se-n ningú. La propietat rústega y urbana que no fóu venuda a vil preu, estigué mólt temps abandonada. De tan llarga gestació o estancament, catorze anys més tart, en 1849, lo literat Francisco Pí y Margall ne féu interessant pintura. Se planyía de la desaparició dels gòtics monuments de Santa Catarina, «cuya atrevida aguja de crestería rasgaba al parecer las nubes», y Sant Francesch, hont «celebraron tantas cortes los monarcas de Aragón» y díu: «Hoy son estos, plazas, cuando no teatros; lo que es Liceo, fué morada de Trinitarios Descalzos; los mercados de San José y Santa Catalina, fueron conventos del mismo nombre; el que anteayer lo fué de Capuchinos, y ayer teatro, es hoy una informe plaza, á cuya decoración acaban de consagrar una de sus ideas los arquitectos catalanes. La Universidad ha invadido el convento del Carmen y ha abierto sus cátedras al pie de su iglesia derruida: vastos depósitos de carbón y de madera oprimen el suelo que sostuvo el grandioso monasterio gótico de San Francisco» (2307). Descripció clara y compendiada y de persona gens sospitosa de parcialitat, que manifesta la inutilitat de la labor derrocadora sots lo punt de vista urbà.

Cercant, aparexen altres mostres del desorientament en que estava aquella generació, que no sabia traure profit, per obres ciutadanes civils, dels patrimonis monacals. Lo convent de la Mercè se començà a destinar-lo a oficines de la Amortisació y quartel de la Milicia Nacional. S'hi montà un teatre per subvenir ab son guany a les despeses de dita força armada. També s'hi establí un *Casino Militar*. Al venir a Barcelona la reyal familia, lo Capità General transferí sa habitació a la Mercè, quedant-s'hi definitivament en 1846 (2308).

Lo convent de Caputxins, tot y fent mólts anys que-s volía destinar a plaça y portxada, commemorativa dels *héroes*, després del 1835 se convertí en teatre, resultant ésser, en 1848, *informe plaza*, quan les Corts ratificaren l'acort del 1822, de donació a la Ciutat. Llavors sorgeix la *plaça Reyal*, inse-

(2306) A. 1818 (13 Maig). Derrocat lo torreó dels Caputxins, se reconstruí la font que allí hi havia, adosant-la a la paret del convent. En la propia sentada, lo Corregidor, tractà de fer de nova forma la font monumental de la plaça del Teatre (*Acuerdos 1818*, f. 118).

(2307) *España. Sus monumentos y artes. Cataluña*, v. 1, p. 421 (Barcelona, 1884).

(2308) *B. A. M.*, v. 1, p. 390.

Plan de Barcelona en 1840, editat per Oliva

Edificis y carrers quin nom no cabia en lo plan

EDIFICIS PÚBLICHS

- A. Diputació Provincial y Audiencia.
- B. Quesfatura política.
- C. Ajuntament.
- D. Palau, Capitanía general y Sanitat.
- E. Palau bisbal y Curia eclesiàstica.
- F. Llotja.
- G. Aduana, Intendencia y Oficines de rendes.
- H. Casa de la Moneda.
- I. Comuns dipòsits.
- J. Fàbrica nacional de cigarros.
- L. Quartel d'invàlids.
- M. Nacional casa de caritat.
- N. Casa de correcció.
- O. Misericordia.
- P. Casa d'òrfans.
- Q. Hospital de la Santa Creu.
- R. Hospital militar.
- S. Casa teatre.
- T. Casa de correus.
- U. Batllia constitucional y Seguretat pública.
- V. Fort de les Dreçanes y Maestrança.
- X. Quartel d'artilleria.
- Y. Quartel de Sant Agustí vell.
- Z. Fundició.
- AA. Nacional casa Galera.
- BB. Presó nova.
- CC. Pagaduria militar.

PARROQUIES

- a. Catedral.
- b. Santa Maria del Mar.
- c. Santa Maria del Pi.
- d. Sants Just y Pastor.
- e. Sant Miquel.
- f. Sant Jaume.
- g. Sant Cugat.
- h. Santa Anna.
- i. Sant Pau.
- j. Sant Agustí.
- l. Bethlèm.
- m. Sant Francisco de Paula.
- n. Sant Joseph.
- o. Nostra Senyora del Carme.
- p. Sant Pere.

EDIFICIS D' INSTRUCCIÓ

- q. Universitat.
- r. Càtedres dependents de la metexa.
- s. Academia de ciencias naturals y arts.
- t. Academia de Medecina y Cirurgia.
- u. Hospital civil. Colegi de Medecina y Cirurgia.
- v. Colegi de Farmacia.
- x. Jardí Botànich.
- y. Societat econòmica d'amichs del país.
- z. Colegi Tridentí.
- aa. Càtedres dependents de la Llotja.
- bb. Institut Barcelonès.
- cc. Escola Pia.
- dd. Licèu d'Isabel II.

CARRERS

- 1. C. Trompetes.
- 2. C. Arenes.
- 3. C. Cap del Món.
- 4. C. Plegamans.
- 5. C. Sant Crist de la Riera.
- 6. C. Gloria.
- 7. C. Bondéu.
- 8. C. Tres Voltes.
- 9. C. Fivaller.
- 10. C. Aymerich.
- 11. Pl. Argenters.
- 12. C. Burgès.
- 13. C. Taberna del Rosari.
- 14. V. Tamburets.
- 15. V. Bufanalla.
- 16. C. Formatgeria.
- 17. V. Dusay.
- 18. C. Caldes.
- 19. C. Pou del Estany.
- 20. V. de Sant Jaume.
- 21. Pl. de les Col's.
- 22. B. de la Llet.
- 23. Pl. de Sant Francisco.
- 24. Pl. y C. de la Cucurulla.
- 25. C. de la Pau.
- 26. C. del Mico.
- 27. C. del Correu Vell.
- 28. C. d'En Groch.
- 29. C. d'En Dufort.
- 30. C. de Jupí.
- 31. C. Volta d' Isern.
- 32. Pl. de Montcada.
- 33. C. del Triomf.
- 34. Pl. de Basea.
- 35. Pl. de la Reyna Maria Isabel.
- 36. Pl. de Marcús.
- 37. Pl. del Correu Vell.
- 38. C. Malcuynat.
- 39. C. Tiradors.
- 40. C. del Sant Crist.
- 41. C. del Forn de la Fonda.
- 42. C. de Sant Domingo.
- 43. C. Basses de Sant Pere.
- 44. C. de la Cequia.
- 45. C. Rech Comtal.
- 46. C. del Cometa.
- 47. C. del Palau.
- 48. C. de la Carassa.
- 49. C. del Aglà.
- 50. C. de Gombàu.
- 51. C. de Sant Llorenç.
- 52. Pl. de Santa Catarina.
- 53. C. de Sant Bonaventura.
- 54. Pl. del Bon Succés.
- 55. C. de la Llotja.
- 56. C. dels Escudellers Blancs.
- 57. C. de la Gralla.
- 58. C. de la Flor.
- 59. Fossar de les Moreres.
- 60. B. del Ecce-Homo.
- 61. C. del Pom d' Or.
- 62. C. del Cassador.
- 63. C. de Sant Ignasi.
- 64. C. de Burgès.
- 65. C. de les Voltes de Jonqueres.
- 66. Pl. de Sant Miquel.
- 67. Pl. de les Frexures.
- 68. Pl. de Sant Agustí Vell.

- Abreviaturas
- B Bajada
  - C calle
  - Pl o Pl Plaza
  - Pl^a Puerta
  - S. o S. Sant
  - V Volta
  - F fuente
  - Volta

1840

guint lo projecte d' En Francesch Daniel Molina, premiat en públich concurs (10 Juliol 1848). Resulta notable mèrit del arquitecte fer aparèxer com regular un lloch que no ho era, posant a un dels costats una arcada més. S'inspirà en lo neoclassicisme del segle xvii, copiant altres places similars franceses. Un segón premi l'obtingué En Joseph Oriol Mestres, introduhint-hi la novitat d'apoyar les arcades en columnes de ferre, opinant la majoria que no s'hi aguantarian los edificis (2309). Onze anys après de la cessió de les Corts, no estava acabada la plaça *Reyal*, faltant-hi encara dos dels séus angles (1858). Emperò algunes botigues sumptuoses obriren llurs portes y ab elles los cafés *Suís y Turch* y lo *Restaurant de París*. Seguidament s'inaugurà lo passatge de Colóm (17 Febrer 1859).

No es d'estranyar que, arràn del 1835, se note nova paràlisis en l'avenç de la Ciutat. Entràm al temps de les bullangues que assenyalan les dates del 1835, 1840, 1842 y 1843.

Lo progrés urbà de Barcelona s'observarà en l'arrabal, atapahint-se de cases y desaparexent les poques hortes que hi quedavan, formant-se los carrers d' *En Requesens*, *Salvadors* (1833), *Príncep de Viana* (2310), *Aurora* (1834), *Mina* (1835), *Cid* (1836), *Unió* (1836) y passatge de *Bernardino* (1845).

En 1844 se construí la plaça del *Duch de Medinaceli*, ampliant l'antich *Pla de Framenors* ab una mínima part del convent de Sant Francesch, y examplant-se lo carrer del *Dormidor de Sant Francesch*. Lo convent de Franciscans havia sofert mólt poch en la nit del 25 Juliol 1835. Despietadament derrocat en data posterior, lo Duch de Medinaceli ne reivindicà la propietat, com a successor de la casa de Montcada (2311). A instancies del capità general Baró de Meer, fôu que lo Duch cedí un troç per examplament de la plaça.

Los altres convents de Santa Catarina, Sant Joseph y dels Trinitaris descalçats, al desaparèxer totalment, tampoch embelliren la Ciutat en lo concepte artístich, convertint-se, los dos primers, en places de verduleres y lo tercer en teatre. Y encara de menys li aprofitaren los de Sant Pau, la Mercè, la Trinitat, Sant Agustí, Bonsuccés y Santa Mònica. Certament que llurs esglésies, subsanant deficiències del culte espiritual, foren noves parroquies en llochs que

(2309) Ab la plaça *Reyal* combinà en Bacardí o Becardi, en forma de passatge, les construccions que possehia immediates als Caputxins. En 1815 arribava sa propietat al Pla de les Comedies, hont possehia un café junt al d' *En Serrat*. En Baltasar de Becardi fôu nomenat Dipositari dels diners de les carns (1815), puix ja havia tingut «en otros tiempos, la caja del abasto de carnes», axò es, abans de la dominació francesa (*Acuerdos 1815*, fs. 92 y 361).

(2310) M. Saurí y J. Matas: *Manual històrico-topogràfic*, etc., p. 66 (Barcelona, 1849).

(2311) De la documentació exhibida per la casa Medinaceli al reclamar de la desamortisació lo convent de Framenors, resultava que Jaume I, en 1258, havia permutat, ab Berenguer de Montcada, lo castell d'Altea de Valencia ab un barri de cases y solers a Barcelona: l'escut de Montcada, esculpit en les parets exteriors y interiors del convent de Sant Francesch y en les claus de les voltes, patentisava son antich domini. A més, lo patronat sobre lo convent sempre l'havia regonegut la comunitat (*Memoria en demostración del derecho que asiste al Excelentísimo Sr. Duque de Medinaceli, en el pleito que sigue contra el Administrador principal de bienes nacionales*, Barcelona, 1845). — M. Saurí y J. Matas: *Manual*, etc., p. 222.

freturavan d'elles. A Sant Agustí, després de convertir son pati en plaça (1857), fôu obert un nou carrer (31 Març 1859) a través del convent, posant-hi lo nom del polítich *Mendizábal*, home de poca significació en la historia barcelonina. Los convents de Sant Gayetà y Sant Sebastià, destinats a altres utilitats de caràcter particular, no poden merèixer nostra atenció. Lo convent del Carme, després de servir d' Universitat literaria, s' urbanisà (1875), formant-s' hi los carrers del *Notariat*, *Dou*, *Fortuny* y *Angels*, que milloraren l' aspecte d' aquella part d' arrabal ab llur major amplitud y bones cases.

Examinada ràpidament a què vingué a parar la llarga gestió de la labor revolucionaria del 1835, reclamaràn nostre esguart algunes millores posteriors que realisan particulars d' una banda y la Ciutat d' altra. Aquesta tractà, en 1838, d' examplar-se un bon troç per la part de Canaletes y dels Estudis, entre los baluarts dels Tallers y de Jonqueres, amparada per lo Baró de Meer, prohibint-li, lo Govern, tocar les fortificacions (12 Març 1839). Aprovat lo projecte per lo Ministre de la Guerra, puix situaren la línia de muralles més enllà (6 Juny 1844), se passà temps y temps en gestions y controversies (2312), de manera que a la fi res se féu.

Dues noves vies al interior de la primitiva *urb* romana projectà, en 1847, la Comtessa de Sobradiel, derrocant despietadament lo palàu *Menor* o de la *Reyna* o dels *Templers* (veja-s ps. 256 y 420), del que n' era ella propietaria. Desaparegué la tortuosa y solitaria baxada del *Ecce Homo* y sorgiren los dos carrers de *Çervantes* y de *Sobradiel*, ideats per lo coronel Massanés, que tant intervingué en nostre progrés urbà (2313). Dites vies se realisaren deu anys després de projectades (1857).

Lo Municipi continuà per sa part la iniciativa del carrer de *Fernando* al altre cantó de la plaça de Sant Jaume, en línia recta vers la Ciutadela. En 1849 s' obrí lo carrer de *Jaume I*, millorant la plaça del *Angel* y la baxada de la *Presó*. La reforma absorbí los carrers de *les Moles* (travessia de la *Dagueria*, que també s' havia conegut per *dels Cofrers*, d' *En Fivaller* y d' *En Xixivell*) y del *Aguila*, la placeta de *les Cols* (2314) y un carreró que, des de 1784, co-

(2312) La comandancia d' enginyers projectà un plan de carrers, que s' extenien en forma radial (24 Juny 1844). Hi trobà dificultats lo Municipi, que-n presentà un altre, desenrotllant la quadricula (Juliol 1844). Sorgiren més diferencies sobre la propietat del terreny que resultaria, axis de les muralles com dels antichs estudis. L' Ajuntament lo reclamava per la Ciutat, assenyalamment lo darrer, que construí a ses despeses en 1536. L' Estat no cedia en sos drets, alegant la possessió continuada per més d' un segle. Aximeteix lo Reyal Patrimoni reclamà la propietat de les muralles, que hi transigí la Hisenda Pública, signant un conveni en que-s declaravan copropietaris, repartint-se-les per meytat (*Expediente sobre ensanche de Barcelona y derribo de sus murallas* (1853-1860), n. 1375, A. M. B.)

(2313) «En todos los proyectos útiles encontramos al laborioso Massanés», deya Tomàs Bertràn y Soler al explicar que un mapa de Barcelona, d' En Massanés, se publicà a Madrid ab lo nom d' En Herrero Dávila (*Itinerario descriptivo de Cataluña*, p. 130).

(2314) Un plan de la placeta de les Cols fôu fet, en 1816, al ésser rectificada (*Acuerdos 1816*, f. 14). — Veja-s per la obertura del carrer de Jaume I lo *Diario de Barcelona* del 21 Març 1849. — En la plaça de les Cols existia, en lo segle xvi, un *alfondech* (*M. N. A.*, v. iv, p. 37).

municà aquesta ab la plaça del Angel, passant per sota la casa gremial dels Mercers y conegut per *baxada de la Llet* (2315).

La gran arteria que devia atravessar la Ciutat de la Rambla a la Ciutadella, axò es, vers NE., s'acabà, en 1853, ab una tercera via coneguda ab lo nom de *la Princesa*, en honor de la llavors princesa d'Asturies Isabel de Borbón, primogènita de la Reyna d'Espanya. Arrencava de la plaça del An-

La plaça del Angel després dels dos examplaments del 1853 y del 1869

Les dues cases que formaven la entrada de la Argenteria y cantó del carrer de la Princesa, construïdes en 1858 y derrocades en 1912, y lo gran fanal de gas del centre de la Plaça (2316)

gel, a la que millorà extraordinàriament, trayent-li la tortuosa entrada de la Argenteria. Per portar a terme la reforma, l'Ajuntament se llençà per primera

(2315) La unió d'aquest carreró ab la plaça del Angel la féu, en 1784, lo propietari Ignasi Bruquera, sense que costàs res a la Ciutat (*Acuerdos 1784*, f. 529).

(2316) La plaça del Angel, centre comercial en la primera meytat del segle XIX, perduda sa característica piràmide del Angel (veja-s ps. 376 y 785) y tretes, en 1819, les barraques de vendre bitllets de loteries, se tractà, en 1822, de llevar-li les tètriques rexes de la presó, trelladant aquesta al monestir de Sant Pere de les Puelles y derrocant, en Agost 1823, lo vell arch. Mes tot se restablí com abans, presó y arch, en 1825, al tornar Sant Pere a les expoliades monges, fins 1839, en que la construcció d'una nova presó al Arrabal portà modificacions de transcendencia en la plaça. Passà al arxiu Municipal l'àngel de coure que, de dalt de la piràmide, s'havia posat a la cantonada de la presó (16 Febrer 1859), y les noves cases milloraren ses aliniacions. A més, en 1869, desaparegué una petita illa que formava lo carrer del Mill, entre la Boria y lo de la Princesa (*Acuerdos a. 1819*, f. 188; *a. 1823*, fs. 1478 y 1559; *a. 1825*, f. 77. — Tomás Bertràn: *Itinerario descriptivo de Cataluña*, p. 135. — *Diario de Barcelona* del 19 Janer 1869, p. 586. — Antoni Careta y Vidal: *La plaça del Angel* en *La Veu de Catalunya* del 21 Novembre 1903).

vegada a contractar un emprèstit. Ab tanta acceptació per part del públich, que, quan l'Estat pagava lo 8 per 100 d'interès, la Ciutat trobà diner al 5 per 100 (2317). Axís se facilitava la realisació de les empreses de pública utilitat, qualsevol que fós llur magnitud.

La miseria urbana de la primera meytat del segle XIX se patentisa en los monuments que-s projectà erigir. Evaquada la Ciutat per les tropes franceses,

Per un monument als màrtirs del 1809

Escultura de Venanci Vallmitjana
Lo Pare Gallifa. Feta en 1894 per un dels projectats monuments als màrtirs de la Patria

no-s parlà més d'acabar la columna commemorativa començada en 1803 (veja-s p. 836). En cambi, una Junta se constituí per alçar un monument als màrtirs de la Patria, ajusticiats per los francesos en 3 y 27 Juny 1809, demanant al Ajuntament li cedís «los mármoles que tienen custodiados en un tinglado en la Rambla» (11 Abril 1815). Marbres que lo Municipi vengué al Capità General per utilizar-los en lo jardí que feya prop la Esplanada de la Ciutadela (8 Agost 1815). La Junta edità uns gravats commemorant lo fet dels patriotes (2318) y trelladant solemniament llurs mortals despulls a la Catedral (15 Octubre 1815). Durant molts anys figurà entre les comissions municipals una dedicada als Màrtirs de la Patria, y, en 1881, l'Ajuntament prengué l'acort de construir-lo al interior de la esglesia de la Ciutadela (18 Janer 1884). Però s'ha alçat, en època contemporània, en una capella dels claustres de la Sèu (3 Juny 1909).

Lo malhaurat general Lluís Lacy també havia de tenir son monument al portal de Mar, en la plaça bréu temps dita *de la Constitució* (15 Juliol 1820). Les Corts aprovaren dit projecte (Juliol 1821). Emperò, tornant al poder los reyalistes sense que la *Junta Patriòtica de Lacy* lo començàs, ningú oygué parlar més del monument (2319).

(2317) L'Ajuntament no cumplí al peu de la lletra les obligacions estipulades. Emperò los capitalistes anaren cobrant ab algún retràs, y res hi perderen (*Diario de Barcelona* del 25 Juny 1855, p. 5064).

(2318) Un gravat d'aquesta colecció, del 1815, publicà reduhit en la p. 625. — *Acuerdos 1815*, fs. 57, 105, 199, 203, 305, 362, 373, 376, 379 y 380.

(2319) Les mortals despulls del general Lacy anaren d'un cantó a altre, enterrant-se modestament al hort de la capella de la Ciutadela, d'ahont sortiren cap al cementiri general lo 19 Juny 1881. Llavors se formà encara una Junta per perpetuar la seva memoria (20 Juliol 1881).

Los reyalistes mostraren activitat en axecar en un any (29 Novembre 1830 a 10 Novembre 1831), lo monument al rey Ferràn IV per commemorar la seva vinguda a Barcelona, en 1827, y terminació de la revolta ultrarreyalista. Sigué fosa a París, en bronze, la estàtua del Monarca: vestía lo mantell de Carles III, duya corona rostral y apoyava la mà esquerra en la espasa, extenent la dreta en actitut de manar desaparèixer als revolucionaris absolutistes. Un rextat re-clohia cert espay de terra sembrat de plantes. Los lliberals deyan que la estàtua estava en actitut humiliant per la Ciutat. Y en la bullanga del 5 Agost 1835, que costà la vida al general Pere Nolasch Bassa, fòu derrocada, trocejada y venuda a un taller de fundició de París (2320).

Los *constitucionalistes* del 1820 són *isabelins* en 1836, y en aquesta època tenen per ideal a la Reyna per la que lluytavan, proposant-se alçar-li, en lo meteix lloch destinat al general Lacy, un monument. May se realisà.

Senzillíssim monument construí, en 1847, lo general Marquès de Nova-liches en l'angle del quartel de les Dreçanes, enfront la Rambla. Consistía en una pobra piràmide de marbre blanch, ornamentant lo pedestal trofèus militars y emblemes mortuoris, a tall de pan-teó. Anava dedicat

a una de tantes malaventurades víctimes de nostres guerres civils, sacrificades prop de Manresa en la nit del 29 al 30 Juliol 1847, portant la dedicataria: «*Al valor, honor y deber. Los que mueren en el deber viven en la inmortalidad*». Un rextat de ferre y plantes al peu completavan la decoració (2321), que si

dintre un cementiri hauría semblat pobre, no resultava gens escayent en lloch tan important de la Ciutat com era l'extrém de la Rambla.

Ab la nova industria de fundició de ferre que introduhí En Valentí Esparó (fundador de la «Maquinista Terrestre y Marítima») sobrevingué lo desitg d'implantar ses produccions en nostres vies, fent-hi fanals, fonts y monuments

1831 a 1835 - Monument a Ferràn IV, al Pla del Palàu

Dibuix de O. Alzamora

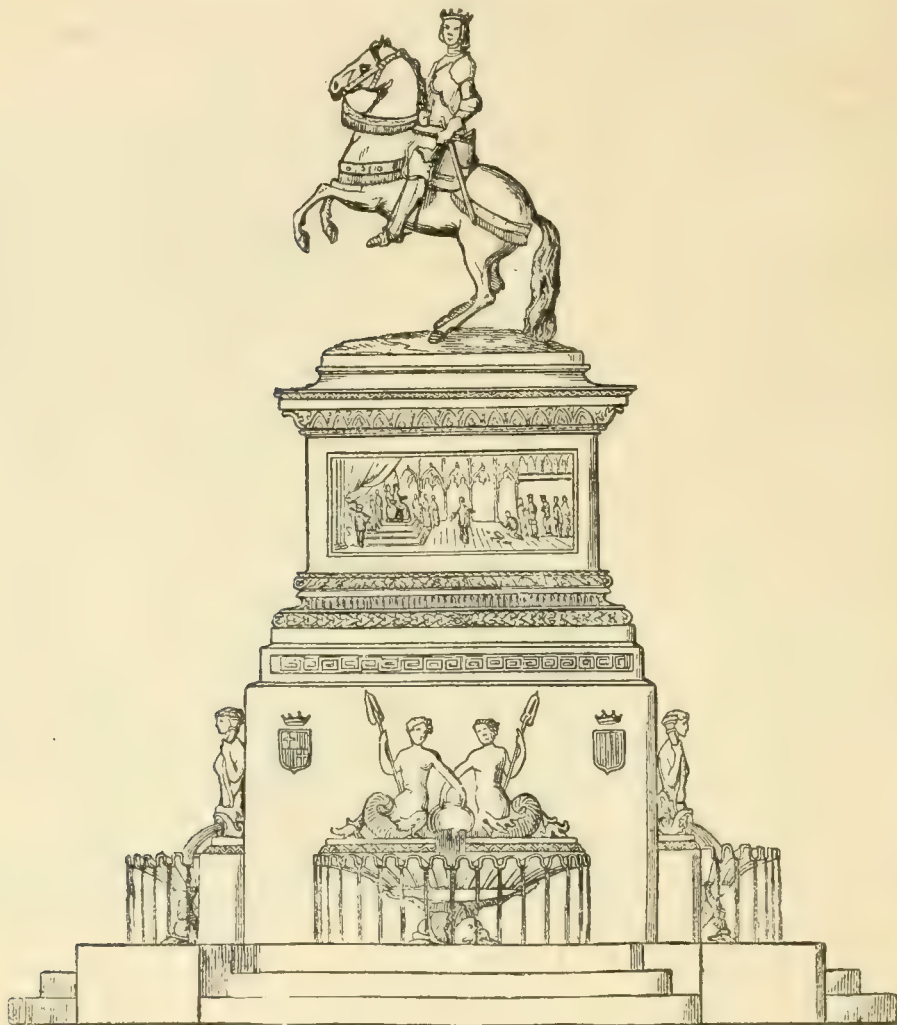
Estava devant lo palàu dels Virreys, après Capitanía

(2320) *B. A. y M.*, v. II, p. 369 y 926. — *Barcelona vella*, p. 43.

(2321) M. Sauri y J. Matas: *Manual histórico-topográfico, estadístico y administrativo, ó sea guía general de Barcelona*, p. 189 (1849).

(1848-1851), lo que inspirà a un autor del 1849, la sàtira *Barcelona de hierro colado* (2322). Dos monuments d'aquesta forma tractavan d'executar en aquell any 1849. L'un dedicat a Ferràn II *lo Catòlich* a la nova plaça del convent

1850-1868.-Progete de monument a Ferràn II

S'alçà provisionalment en 1850, ab una estàtua de guix, en la plaça Reyal.
La estàtua desaparegué abans del 1863, sense acabar la que feya la fundició Esparó.
Lo pedestal subsistí fins 1868.

dels Caputxins, la *Plaça Reyal*. Lo pedestal commemorava fets de la seva història, entre ells la vinguda de Cristòfol Colóm a Barcelona en 1493. Posada la primera pedra en 1850, s'hi colocà interinament una estàtua eqüestre de

(2322) M. Angelón: *Guía satírica de Barcelona*, a. 1854.

guix (2323). Malmesa la estàtua, se tragué y quedà sol lo pedestal, circuit per un jardí semielíptic, o sia de forma mixtilínia, en quins dibuxos s'hi combinà la gran creu d' Isabel *la Catòlica*. Axis estava, en 1866, ab un sortidor de marbre a cada un dels costats majors (2324).

Lo segón monument, també encarregat a la fundició Esparó, en 1849, tenia forma de columna y devia ésser font y surtidor. Anava destinat a la plaça del Duch de Medinaceli. Lo devia coronar una estàtua d' En Blasco de Garay (2325), si bé, en 1851, se determinà posar-hi al famós almirall y conceller de Barcelona Galceràn Marquet. Si lo monument, com a obra d' art, defraudà totes les esperances (2326), en cambi, tant per la significació de la persona a qui anava dedicat dintre la vida municipal y dintre la historia patria, com per lloch de sa erecció, estigué acertadíssim l' Ajuntament del 1850. Pertanyia En Galceràn Marquet a una de les ilustres families de ciutadans honorats, de les que monopolisaren la administració municipal (veja-s p. 536) y se distingiren per ses gestes marítimes. Són catorze los Marquet que figuren en les llistes de Concellers del 1318 al 1553 (2327). L' almirall Galceràn fôu conceller en 1361, 1365, 1374, 1377, 1380, 1383 y 1389. Poques persones se trobarà exercissen lo càrrech més vegades. Està situada la columna en lloch molt proper al sepulcre dels Marquet, protectors del convent de Framenors, segons descripció de Berart Comes en 1725 (2328).

Sorgiren encara altres dos projectes de monuments, que no passaren

(2323) *La Ilustración* del 25 Janer 1851, n. 4, publicà lo gravat del monument que aquí reproduhim. Tretze anys més tart, en l' *Almanaque fotogràfic* del any 1864, se publicà una alusió al seu estat deplorable, que acabà per consumpció, a semblança del monument començat en 1803 al Pla de la Boqueria (veja-s pls. 835 y 836 y n. 2266).

(2324) G. Cornet y Mas: *Guía completa del viajero en Barcelona*, p. 170, a. 1866.

(2325) Al *Diario de Barcelona* del 4 Abril 1849 se llegeix que la estàtua de Blasco de Garay s' encarregà a la fundició Esparó. En lo *Manual histórico-topogràfic*, etc., d' En Sauri y En Matas (1849), en la p. 233, se descriu aquesta estàtua y tota la significació del monument.

(2326) Deya En Manuel Angelón en sa *Guía satírica*, judicant lo monument d' En Galceràn Marquet: «en el centro de una columna muy pesada, se ve una galera que sostiene unos faroles. Artísticamente considerado este pensamiento de la galera, merecía que su autor remara en ella».

(2327) Individuus de la familia Marquet que sigueren consellers de Barcelona: Bernat Marquet (1318); Miquel Marquet (1302, 1308, 1312, 1328 y 1332); Galceràn Marquet (1334); Berenguer Marquet (1348); Ramón Marquet (1354); Galceràn Marquet (1361 a 1389); Bernat Marquet (1393); Jaume Marquet (1395 y 1402); Francesch Marquet (1392, 1401 y 1404); Pere Marquet (1422 y 1431); Joan Marquet (1439 y 1450); Ramón Marquet (1473); Francesch Marquet (1494, 1498 y 1505); Ramón Marquet (1534-1538 y 1553).

(2328) Escrivia Frà Berart Comes en 1725: *Famoso mausoleo de la Ilma Familia del Gran Almirante Marquet*. A la pared linea recta ques desde la fuente asta la puerta del Barrio (del convent de Sant Francesch) que seguidamente camina a la Calle de la Merced, Junto a la fuente; por los años de 1697. Aua aquí un famosissimo Sepulcro; Esto es Una Arca de Piedra muy labrada Con quatro Columnas de Piedra que la sustentan a lo alto, como cosa de seis palmos distantes de la tierra, con su cubertor correspondiente en Labradura y vna Boveda que la cubria y hermooseava, Con Armas y sin Rótulo. Aquí estavan las Cenizas del Gran Almirante de Cathaluña Marquet; Aquel que por su singular devoción á la Religión á expensas suyas, mandó fabricar el Presbiterio de esta Iglesia». Afegia que era son descendent en linia recta lo Comte de Santa Coloma, que, en 1697 (primers d' Agost), una bomba deis

avant. Lo primer, en 1852, per honrar al general Xavier de Castaños, Duch de Bailèn, posant-se la primera pedra, al passeig de Sant Joan, al ensemps que s'inauguraren les obres del carrer de la Princesa (19 Novembre 1853). Lo segón se projectà fer-lo devant la façana gòtica de Cà la Ciutat, en memoria dels regidors morts complint son dever durant la febra groga del 1821, y dels que après morissen en servey de la Ciutat. Abdós monuments foren dibuxats per l'arquitecte municipal F. Daniel y Molina (2329).

Barcelona s'adelantà a totes les ciutats hispanes en la progressiva obra de reformar la ciutat vella, ab viés transversals. Iniciada, com havèm vist, en 1823, continuada en 1849 y 1853, ja no la abandona, simultanejant-la ab lo projecte de ciutat Nova y derrocament de muralles. En 1838 lo Baró de Meer y la *Junta de Ornato* tractavan d'engrandir la Ciutat per los Estudis, convertint en angle sortint de la muralla, lo que ho era entrant, del baluart de Jonqueres a les torres de Canaletes, topant-se ab dificultats insuperables. En 1841, any de commocions polítiques, se premià lo treball d'En Monlàu *¡Abajo las Murallas!* y al crit de *Comensèm* s'inaugurà l'enderrocament de la Ciutadela y en 1843 s'inicià lo de les muralles. Reedificat après tot lo que s'enderrocà en aquelles turbulencies per lo govern que les metexes congrià, en 1844 los moderats ressucitaren lo projecte d'examplar parcialment la Ciutat.

Cada any que transcorria s'avençava de veres en la realisació del sospirat creximent de Barcelona. Atiat per los propietaris de Gracia, l'Ajuntament no duptà en presentar al Govern un projecte de ciutat Nova, ocupant tota la àrea que anava de Gracia a Barcelona (16 Setembre 1846 y 22 Janer 1847) (2330).

Com encara no hi havia unanimitat de criteri en si continuaria essent o no, Barcelona, plaça forta, alguns projectes s'encaminavan a solucionar les aspiracions militaristes, com lo del 1838. En 1847, En Bertràn y Soler (2331)

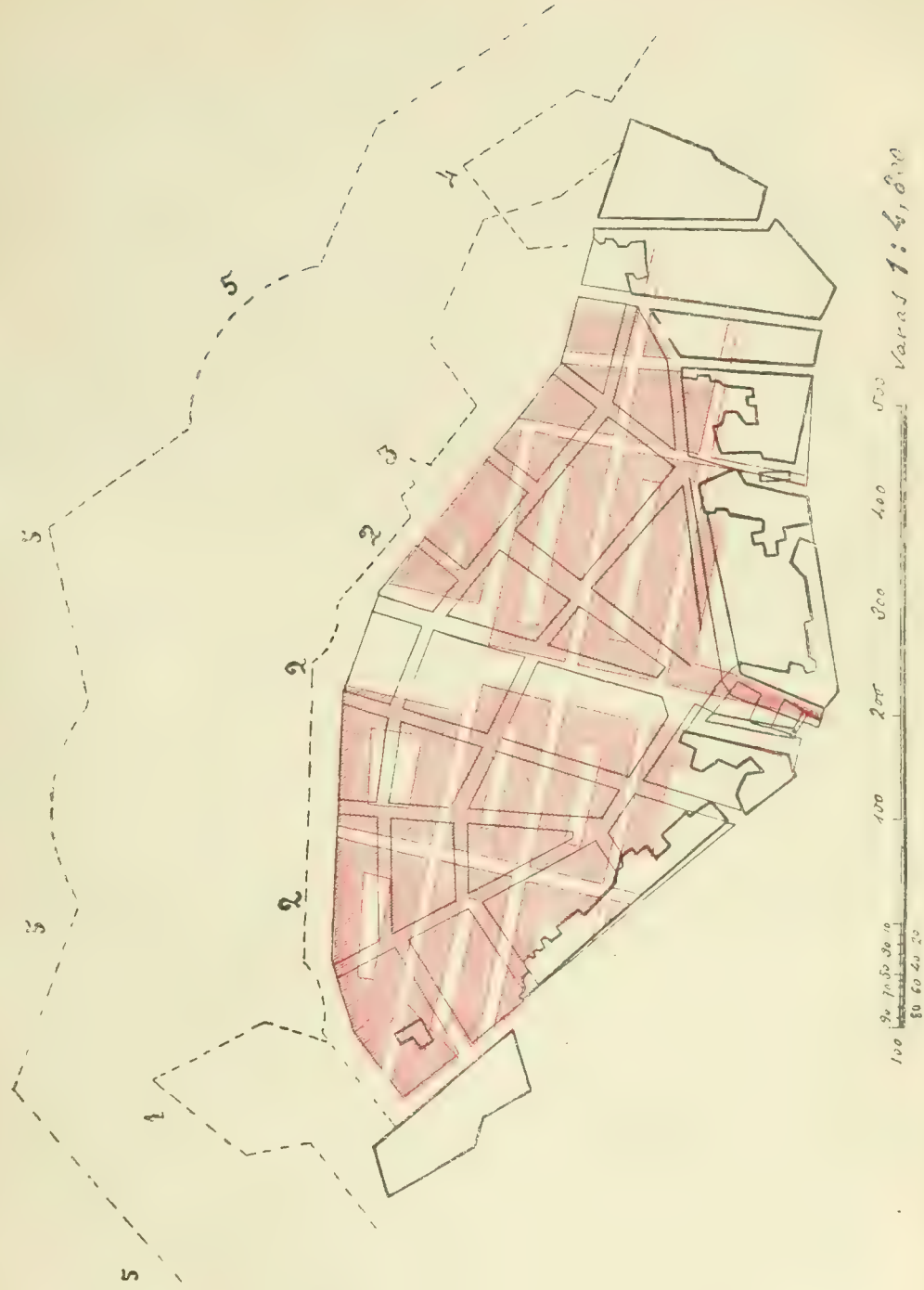
francesos destruí aquest sepulcre, dibuxat per l'autor bastant grollerament (*Revista de la Asociación Artístico-Arqueológico Barcelonesa*, a. 1900, v. II, p. 740).

(2329) Sols conèxem lo segón projecte, quin dibuix rampló figura en l'expedient (*Secció 3.ª*, n. 1366, A. M. B.)

(2330) A. 1847 (22 Janer). Començava la instancia que presentà a Madrid lo diputat Joseph Manuel Planas y Compte: «Las recientes disposiciones con que V. M. tiende con su Gobierno á dar mayor ensanche á la Villa de Madrid para conveniencia y lustre de la población, inducen al Ayuntamiento de la ciudad de Barcelona, con igual objeto y las mismas miras, á reproducir la esposición que elevó á V. M. en 14 de setiembre último (1846), etc.»

(2331) Tomàs Bertràn y Soler, en 1847, presenta un plan general de reformes com a més factibles, notant-se la tendencia de fer desaparèixer la Ciutadela y convertir en un segón centre al passeig de Sant Joan. Són, compendiades, les que-s continuan: 1.er, obertura d'un carrer en la plaça del Angel, des del de Baseya a Sant Sebastià; 2.^{on}, de la propria plaça al passeig de Sant Joan, enfilant la Barra de Ferre y Cremat Gran; 3.er, de la placeta de Montcada al carrer Alt de Sant Pere, enfilant lo del Bou de Sant Pere; 4.^{rt}, examplament del de Mont-Sió, fent-lo sortir al carrer Alt de Sant Pere; 5.^{nt}, del extrém de la Rambla del Centre, junt a la plaça del Teatre, fins a la Baxada de Sant Miquel, atravesant los Caputxins; 6.^è, del carrer de Fernando al Ample, atravesant lo Paláu dels Templers y enfilant lo dels Gegants, que modificava lo projecte d'urbanisació parcial d'En Massanés; 7.^è, examplament del carreró de la Taverna del Infern, comunicant les escales de la Sèu ab la Riera de Sant Joan; 8.^è, perllongació del

1838. - Dos projectes d'exemplament parcial de Barcelona

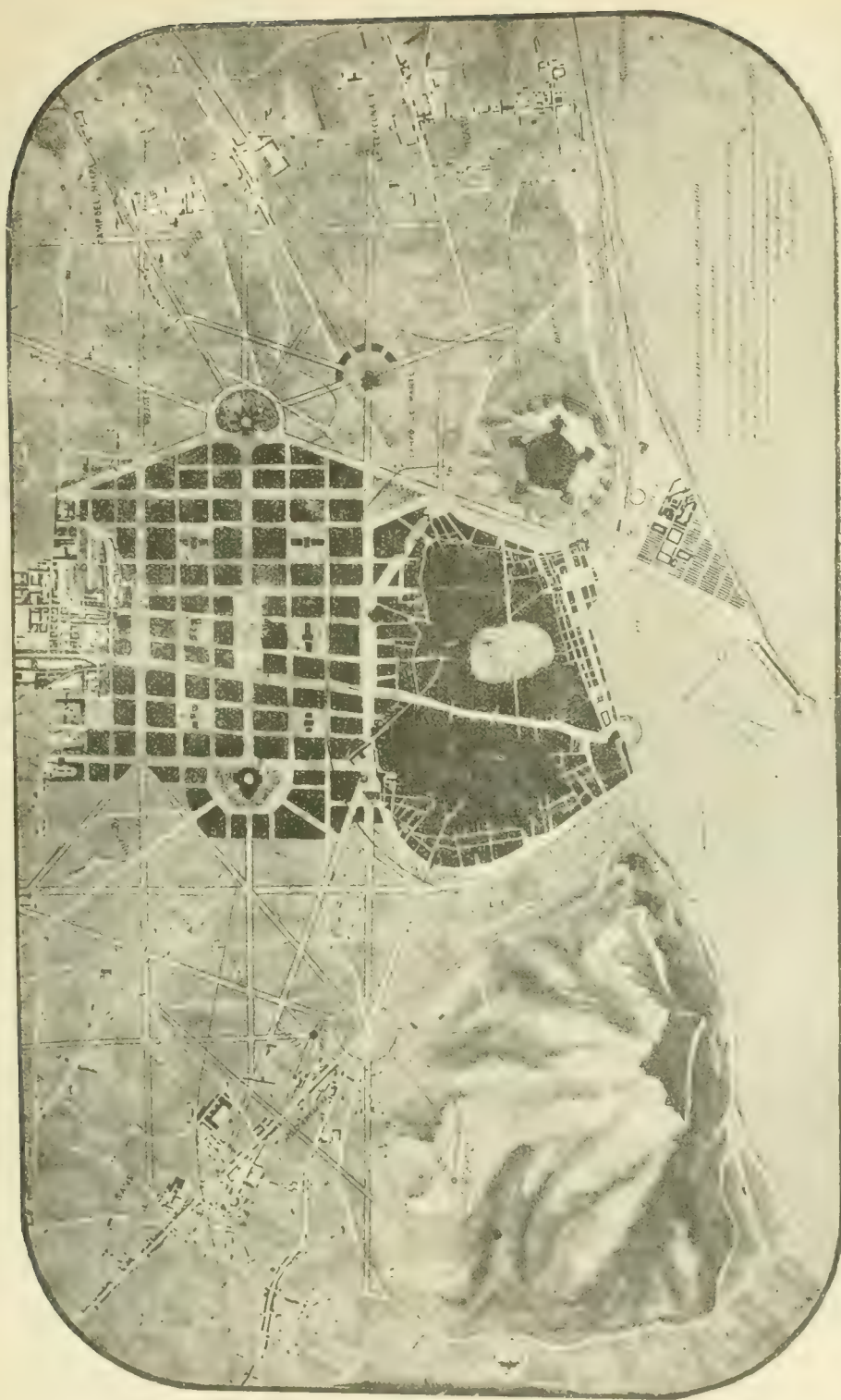

Se preténia exemplar la Ciutat des del baluard deis Tallers (1) al de Jonqueres (4), construint un amurallament interior (2), ab un nou portau (3), y altra línia exterior (5).

Lo projecte vermell era argut als facultatius municipals, y lo negre, en forma raotai, als enginyers militars. No-s feu res

1857. Primer projecte d'una il·limitada Ciutat Nova

L'autor, Miquel Garriga y Roca, ajuntava Gràcia ab Barcelona, dextant estudiades les principals arteries que devian desenrotllar-se al voltant de la Ciutat, ab diferents nuclis, en forma radial y tenint quiscún son centre propi.

L'aprovà l'Ajuntament en 6 Abril 1858; però se prescindi d'ell en 1859, al resolre aquesta important qüestio urbana

substituïa les muralles, per una sèrie de forts, des de la Creu Cuberta a Montgat, situats dalt de les serres. L'Ajuntament, en Juliol 1851, demanà, a una junta de generals y tècnichs, aplegada per estudiar quines places fortes subsistirían a Espanya, n'exclouessen Barcelona.

En Març 1853, lo cors d'enginyers féu un projecte d'unió de Gracia ab Barcelona, que modificà l'arquitecte municipal Daniel y Molina. Aquell meteix any, atesa la agitació cada dia major que regnava per la realisació de la Ciutat Nova, lo municipi nomenà una Comissió mixta, quin primer acort féu sollicitar un examplament ilimitat (19 Maig 1853), axò es, de riu a riu. Ho demanaren axís al Govern, l'Ajuntament (23 Maig y 7 Setembre 1853), la Junta de Comerç, la Econòmica d'Amichs del País y la Junta de Fàbriques.

Com no existían plans topogràfichs de les afores, l'Ajuntament encarregà la seva confecció als quatre arquitectes municipals Joseph Mas y Vila, Francesch Daniel y Molina, Joseph O. Mestres y Joseph Fontseré, en unió d'En Joan Soler y Mestres, arquitecte d'estadística territorial (25 Janer 1854). Terminat lo treball a escala de 1 per 15,000 (20 Abril 1854), la Comissió hi féu senyalar, a les hortes de Sant Bertràn, l'espai hont s'hi projectava fer lo port.

Mentrestant era adreçada a la Reyna una nova instancia que redactà l'ilustre barceloní Manuel Duràn y Bas (14 Febrer 1854). Fonamentava la necessitat de derrocar les muralles, en la evolució experimentada en les construccions particulars, que foren de dos estatges fins al segle xv, però de tres y quatre del xvi al xix, per manera que havían arribat a 97 y 100 palms. En cambi, poch carrers tenían 48 palms d'amplada, conceptuant-se llur promitg de 24 palms, havent-n'hi molts de 18 a 20 palms. Superposada una ciutat a la altra, l'ayre no-s renovava en les habitacions baxes, malsanes, per estrenyer-se los alts sostres d'altre temps y desaparèixer patis y jardins, residint quinze o més families hont abans sols n'hi vivia una (2332). Mancava lloch en la Ciutat per

---

carrer de les Elisabeths, atravesant los convents dels Angels y de monges Carmelites y los carrers de Sant Ramón, Espalter y Sadurní; 9.º, altre carrer enfilant los d'En Grunyí y Sabateret; 10.º, altre que del de Montcada sortís directament a la Esplanada per lo dels Abaxadors; 11.º, altre que de la plaça del Pi sortís al carrer de Na Canuda per lo de Perot lo Lladre, atravesant Casa Gralla; 12.º, altre que comunicàs la Tapineria ab la porta de Sant Ivo de la Catedral, derrocant la església de Santa Clara; 13.º, altre que continuàs la plaça del Rey fins al nou carrer abans dit, aliniant les cases de dita plaça, estrenyent-la y convertint-la en carrer y fent desaparèixer totalment Santa Agatha «por no tener mas singularidad que el háber sido capilla real». Tenia per principal norma posar en relació «los barrios más remotos; podrá atravesarse la ciudad en linea recta por varias direcciones; habrá una comunicacion directa de puerta á puerta, si se sigue en el empeño de que Barcelona sea fortificada». Se desitjava comunicar de per tot al Passeig de Sant Joan y convertir-lo en segona Rambla, cedint lo Govern la Ciutadela per cases y carrers y construint-ne altra al camp de la Bota o al Fort Pio (*Itinerario descriptivo de Cataluña*, p. 140).

(2332) Féu públich la Comissió d'estadística, en 1859, que existian a Barcelona 895 cases d'un pis, 851 de dos, 958 de tres, 993 de quatre, 2.276 de cinch y 1,160 de sis, entenent-se que les d'un pis són totes al plà de terra. Contenian dites cases 11,407 alberchs en los baxos, 1,738 en los entressois, independentment de les botigues; 9,174 en los primers replans, 8,910 en los segons, 7,854 en los tercers, 5,814 en

fer magatzems, docks, escoles, hospitals, mercats y habitacions barates y higièniques. Los tres circuits de muralles, saltats en segles precedents, guardan concordancia ab les noves barriades formades a Gracia, Poble Nou, Hostafranchs (2333) y Barceloneta y ab les poblacions vehines que cresqueren d'una manera inusitada.

No ns es possible entretenir-nos en lo document del 1854 (2334), quina eficacia fôu absoluta, mercès a la ajuda que li pervingué dels fets polítichs. Al calor de la revolució del Juliol de 1854, caygueren les muralles de Barcelona (5 Agost 1854), començant-se derrocant los portals y obrint dos portells a cada cap de la Rambla per comunicar-la directament ab la mar y ab lo Passeig de Gracia. Legalisats aquests actes revolucionaris per la R. O. del 12 Agost 1854, l'horrorós còlera que aquell istiu s'ensenyorí de Barcelona no logrà deturar la obra tan ansiosament solicitada, derrocant-se en Novembre los murs de Sant Antoni. A les derreríes del 1854, lo Govern decretà que la Ciutat cuyde de fer alçar lo plan de la vella urb, mentres ell s'encarregaria del de les afores. Lo Ministre de Foment ho encomenà al enginyer civil Antòs Cerdà, enlestint-lo en un any (18 Desembre 1854-23 Novembre 1855), y trametent-lo al Govern junt ab la memoria estadística y l'avant-progecte hont resolía importants qüestions previes (Desembre 1855) (2335).

---

los quarts, 621 en los quintos, 39 en los sisens y 280 en los terrats. Total 45,843 habitacions, entre les que se compartian 183,787 ànimes, tocant a rahó de més de quatre persones per habitació (*La Corona*, diari barceloní, 28 Octubre 1859).

(2333) A. 1853 (18 Desembre). Una exposició feta a Madrid per los diputats a Corts, demanant lo derrocament de les muralles, deya: «El barrio de Gracia, ahora villa, constaba en el año de 1823, de 98 casas solares y en la actualidad cuenta ya sobre 1,500, muchas de ellas de dos, tres, ó mas cuartos. En el barrio extramuros llamado Hostafranchs, se han construido en los últimos 15 años sobre 400 casas y en época posterior, ha nacido y tomado asombrosas creces, el pueblo llamado *Nuevo* porque aún no ha recibido nombre».

(2334) La memoria d'En Duràn y Bas glosava les necessitats comercials per les que era insuficient la Ciutat de llavors per poder aplegar, al entorn d'aquelles, los elements auxiliars de les indústries modernes. De tot freturava lo comerç marítim, fins aquell temps practicat d'una manera raquítica y per naus de diferents matricules. Era aytambé sentida la falta de grans solers hont poder construir cases modernes ab jardins, per forasters de posició que venian a instal·lar-se a Barcelona. No oblidava, lo memorial, sentar la opinió de que l'exemplament de la Ciutat devia ésser total, puix solzament d'aquesta manera s'arribarian a confondre ab Barcelona «las poblaciones vecinas que hoy viven á su sombra y que, por una ley irresistible, han de tender, no yá á aproximarse, sino á identificarse con ella, absorbiendo en la suya su personalidad legal». Les tres consideracions principals en que podia fundar-se la necessitat d'estar Barcelona fortificada, deya ésser: «la de convenir poner á cubierto los intereses industriales y mercantiles»; «la de considerarse esta plaza como centro de operaciones», «y la de que, siendo fortificada, la plaza, es mas fácil la conservación del orden público». «Poblaciones como Barcelona que son el emporio de la industria y el comercio del país, no conviene al interés nacional, ni al político-militar que estén fortificadas». Puix una vegada en mans del enemic «como es posible que para recobrarla emplee todos sus esfuerzos, si cada disparo de cañón debe llevar la destrucción á los mismos intereses que se quieren conservar y que constituyen la fuerza social del país?» (*Informe sobre la solicitud de varios señores diputados á Cortes por las provincias catalanas pidiendo el derribo total de las murallas*, etc., Barcelona, 1854).

(2335) «Se ordeno al Ayuntamiento (1854) que cuidase de levantar el plano de la Ciudad que, sea dicho de paso, todavía está por concluir, a pesar de haberse invertido, según creemos, gruesas sumas para este objeto; y en cuanto al de los alrededores, el gobernador de la provincia nombró, para la direc-

Aquell any 1855, una Junta mixta promulgà les bases d'un concurs per premiar lo millor projecte de la Ciutat Nova (21 Juny 1855), exposant lo plan d'En Cerdà y sollicitant autorisació per obrir les quatre grans vies impulsores del examplament projectat. Devia comunicar la primera, l'extrém del carrer del Comte del Asalto ab la Creu Cuberta; la segona, la Rambla de Canaletes ab Sant Gervasi; la tercera, lo carrer de la Princesa ab Sant Andréu de Palomar, y la quarta, la Creu Cuberta ab lo baluart dels Tallers y perllongant-la fins al Besòs (2336). A més sollicitava desviar les dues principals rieres que devallavan vers la Ciutat, portant-les a Càn Tunis y al Besòs.

Com lo Govern tardàs a resoldre dites peticions, los fets polítichs del Juliol 1856 tornaren a deturar-ho tot. Los propietaris crearen una societat poderosa per impulsar la resolució del expedient, oferint al Govern 30 milions per realisar la projectada ciutat nova (Març 1857). Los industrials gestionaren lo meteix, prestant-se a anticipar 40 milions al Govern (20 Abril 1857). L'Ajuntament féu lo plan de circumvalació de la Ciutat, que alçà En Miquel Garriga y Roca a escala de 1 per 1,000, ajuntant-lo ab lo de les afores d'En Cerdà (9 Setembre 1857) (2337) a escala de 1 per 5,000.

Resultat de la labor d'En Garriga fóu la presentació de quatre projectes, a escala de 1 per 5,000, de Ciutat Nova (1 Desembre 1857), dels quals n'aprovà un l'Ajuntament (6 Abril 1858), gestionant del Govern l'acceptàs. Lo propri Garriga acabà lo plan d'Hostafranchs a escala 1 per 1,250 y altre detalladíssim del interior de la Ciutat Vella, casa per casa (9 Abril 1858).

Era molta la activitat que tothòm desplegava entorn de la trascendental millora de la Ciutat Nova, ajuntant-s'hi un sens fi d'interessos particulars que llavors jugaren gran paper. Y mentres axò succehia, En Cerdà treballava quietament y per son compte la memoria *Teoría general de la construcción de las ciudades aplicada al proyecto de reforma y ensanche de Barcelona*.

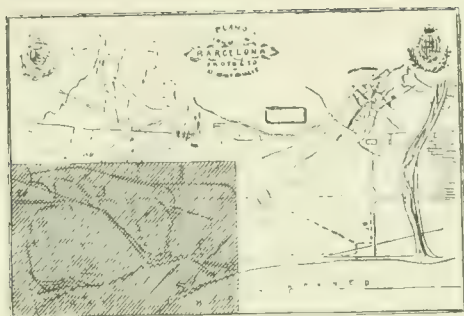
Tots los arquitectes procuravan en llurs estudis, simultanejar la reforma dels carrers vells ab la creació d'una Ciutat Nova. En Miquel Garriga, en son plan aprovat, tractà de satisfer les necessitats més urgents, ocupant principalment lo plà d'entre Gracia y Barcelona y imitant en la disposició de les noves

---

ción de los trabajos, al entendido ingeniero don Ildefonso Cerdá, quien con una abnegación que le honra mucho, admitió tan delicado cargo con la precisa condición de que había de ser gratuito» (*La Corona*, diari barceloní del 29 Octubre 1859).

(2336) Joan Alvarez: *Ensanche y reforma de Barcelona*, publicats en *La Corona* del 27, 28, 29 y 30 Octubre 1859.

(2337) Quan l'Ajuntament ordenà als seus tres arquitectes Garriga, Daniel y Mestres que, sots direcció d'En Garriga, alçassen lo plan de les afores (9 Setembre 1857), se suscità forta polèmica entre los dos primers, per sostenir En Daniel la inutilitat d'aquest treball y despesa, del moment en que lo Capità General facilitava copia a la Ciutat del que ja havia alçat l'enginyer Cerdà. Axò motivà la dimissió d'En Daniel (27 Setembre 1857), dihent que, a son temps, presentaria un projecte de Ciutat Nova, com féu en 2 Agost 1858. — Sobre aquest tema veja-s lo treball d'En Francisco Puig y Alfonso: *Gènesi de l'Aixample de Barcelona*, extractat en *La Veu de Catalunya* del 27 Maig 1915 y publicat en *Boletín de la Sociedad de Atracción de Forasteros* (Juliol 1915).

Plan oficial d'En Cerdà. 1858 (Segón full)

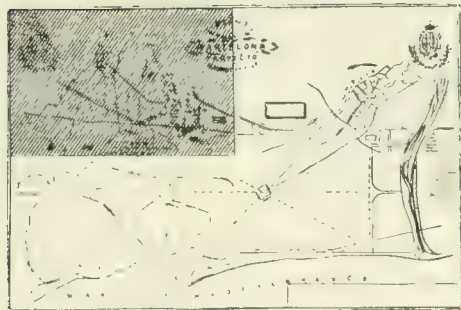

Plan oficial de la Ciutat Nova, fet en

en 1858 per N' Anfós Cerdá (Segón full)

Plan oficial d'En Cerdà. 1858 (Primer full)

Plan oficial de la Ciutat Nova, fet en 1858 per N

Antós Cerdá, per ordre del Govern (Primer full)

vies, a Turín y a algunes ciutats dels Estats Units, distribuint les cases en grans illes de 140 × 200 metres, fent carrers de 10 y 20 metres y passeigs de 50 metres. Aquests anavan en totes direccions: un circumvalava la vella urb per lo que foren muralles: altres, de la Creu Cuberta al Besòs, de Sants a Sant Andréu, del passeig de Sant Joan a la montanya, del carrer Alt de Sant Pere al pla del Palàu y que après perllongava vers Gracia, de la Rambla a Gracia, del extrém de Valldonzella a Sant Gervasi y altres que indicava podian fer-se al interior de la Ciutat. Senyalà grans places, un camp de Mart y un cementiri a Montjuhich, a les *planes d'En Lladó*, hont existí lo convent de Santa Clara.

Ab lo nou cambi polítich que portà lo ministeri O'Donnell, conseqüència de la Unió lliberal, avençà la resolució del expedient de la Ciutat Nova per lo mer fet de treure-l del Ministeri de la Guerra, hont s'havia encallat llarchs anys y passar-lo al de Foment, per R. O. de 9 Desembre 1858. Ella expressà lo plan que-s devia seguir, determinant-se dues çones militars, la una abarcant tota la montanya de Montjuhich y la altra des de mar a la carretera de Vich, enclohent la Ciutadela y los dos forts Pío y de Sant Carles. També autorisava a la Ciutat per derrocar la muralla que anava de la Ciutadela a mar.

Mal interpretada dels barcelonins aquesta R. O., los féu creure que quedava a sa lliure resolució tot lo pertocant als projectes y plans a seguir en la Ciutat Nova, apoyant-se en la lley orgànica d'Ajuntaments del 8 Janer 1845. Y com lo Ministre no ho cregué de la metexa manera, devallaren una sèrie de controversies y antagonismes, desenrotllats en lo transcurs del 1859. Fôu lo primer d'ells, la autorisació donada per lo Ministre al enginyer Cerdà de practicar estudis de reforma y examplament de la Ciutat durant 12 mesos (2 Febrer 1859). Qual gracia no li dava dret a la concessió definitiva de la empresa. Lo Municipi creà una Junta consultiva de persones notables, reproducció de la del 1855, perque l'assessoràs (12 Febrer 1859), y d'ella n'exí un rahonat plan que no volgué seguir l'Ajuntament. Aquest publicà unes bases, les que millor li semblaren, per celebrar un concurs de projectes (15 Abril 1859).

Fins després de nova tramitació y d'un acort del Congrés de 2 Març 1859, la Ciutat no obtingué la definitiva autorisació per derrocar lo mur que anava de la Ciutadela a mar, qual obra s'efectuà durant lo Maig 1859 (2338). També li costà obtenir de Madrid resolució al conflicte en que l'havia posat lo Govern, exigint-li indemnissació per les muralles destinades a vies públiques.

L'antagonisme entre los regidors y la Junta Consultiva, patentisat en l'escrit de 20 Abril 1859, s'extengué a la Academia de Belles Arts, manifestant al Ministre de Foment grans defectes en les bases del concurs municipal.

(2338) Al derrocar lo portal de Mar y sa muralla, se construí una nova claveguera per aconduhir les aygües de la Ciutadela (16 Maig 1859).

Les complicacions cresqueren, quan aparegué en la *Gaceta Oficial* la R. O. de 7 Juny 1859, aprovant lo projecte d'En Cerdà y matant totes les controvèrsies y antagonismes. Caygué tal disposició com una bomba entre los regidors, judicant fracassat lo concurs de projectes. Una comissió municipal gestionà a Madrid la revocació de la R. O. de 7 Juny, que, lo Govern, mantingué en peu y sols permeté lo concurs convocat en 15 Abril 1859.

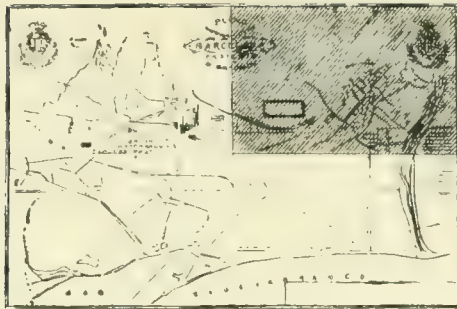
Una Junta de tècnichs nomenada per fallar dit concurs (12 Setembre 1859), premià lo projecte de N' Antoni Rovira y Trias (2339), otorgant tres accèssits als dels arquitectes Francesch Soler y Gloria, Francesch Daniel y Molina y Joseph Fontseré (27 Octubre 1859).

Volent, lo Govern, aparèixer imparcial, manà exhibir los 11 projectes del concurs y junt ab ells, lo d'En Cerdà, ja aprovat (R. O. 17 Setembre 1859), exposant-los a la Sala de Cent (28 Octubre 1859).

Desaparegué del tot, donchs, en dit any 1859, lo cinturó de pedra que cohiu la urb. No foren vanes ilusions les esperances que tothòm havia posat en aquest fet. La extensió de la Ciutat se quintuplicà en lo transcurs del segle XIX, seguint lo meteix procés evolutiu d'altres poblacions d'Europa, Assia y Amèrica, situades en circumstancies consemblants. Es una conseqüència del progrés modern, promotor de les grans concentracions de la industria y del comerç, al entaular les competencies y lluytes financeres internacionals. Mes per realisar aquest ideal, no estava del tot capacitada la generació del 1858, ni a ell anavan encaminats los projectes d'aquells tècnichs. Ara, en 1915, que la Ciutat Nova se va fent petita, ara que sos carrers s'han de perllongar y complementar, cada día creix y pren més consistència lo desitg d'una nova aspiració, de la que farà quinze o vint anys se'n parla: lo port lliure. Ella mostra a tothòm, que Barcelona no ha assolit la plenitud de son engrandiment. Es necessari per competir ab nostres rivals marítimes y d'una manera assenyalada ab Gènova y Marsella. Lo port industrial, voltat de fàbriques, plè de canals interiors, té, al S. de la vella urb, son lloch apropiadíssim y únich: los plans de Càn Tunis, que no farà molts segles encara ocupava lo Mediterrani. Allí ha de desenrotllar-se altre troç de Ciutat, ajuntant Sants ab la farola del Llobregat, y, per consegüent, centralisant al extremer Montjuich. Vulla Déu no trigue a realisar-se la tercera etapa del major examplament de Barcelona, la formació de nostra çona neutral, tan sollicitada dels qui de veres conexen y se percatan de les veritables necessitats de la Capital Catalana.

(2339) Lo dictàmen de la Junta calificador del concurs, datat en 20 Octubre 1859, s'insertà en *La Corona* del 4 Novembre 1859. Simultàniament vegé la llum un fascicle titolat *Juicio critico del dictamen de la junta nombrada para calificar los planos presentados al concurso abierto por el Excelentísimo Ayuntamiento de esta Ciudad, el 15 abril de 1859*, explicant-se la finalitat d'aquests projectes. Es una de tantes guspises del foch que s'encengué entorn de la desitjada Ciutat Nova, per los directament interessats en la seva manera de desenrotllar-se.

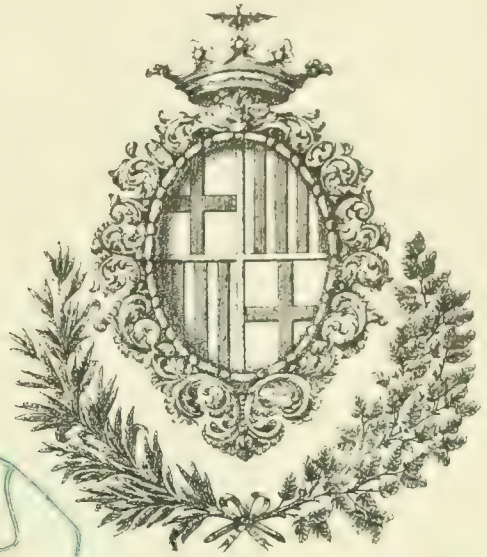

Plan oficial d'En Cerdà. 1858 (Tercer full)

AYUNTAMIENTO
DE LA CIUDAD
DE
BARCELONA
AYUNTAMIENTO
DE LA
ENSANCHA

Plan oficial de la Ciutat Nova, fet en 1859

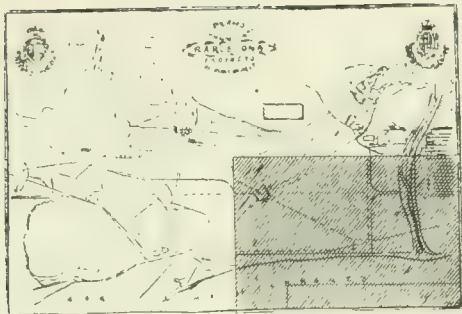
S. ANDRÉS DE PALOMAR

LEYENDA DEL PROYECTO

- Alcázar de 10 metros de anchura
- Calle con verja para el tránsito
- Calle sin verja para el tránsito
- Calle de 10 metros de anchura
- Calle de 5 metros de anchura
- Calle de 3 metros de anchura
- Calle de 2 metros de anchura
- Calle de 1 metro de anchura

Plan oficial d'En Cerdà. 1858 (Quart full)

Plan oficial de la Ciutat Nova, fet en

- +
- A
- B
- C
- D
- E
- F
- G
- H
- I
- J
- K
- L
- M
- N
- O
- P
- Q
- R
- S
- T
- U
- V
- W
- X
- Y
- Z

Escala de 1 por 10000 metros

Plano original aprobado
 fecha de 7 de junio 1858

E: como reducida y compuesta

1º Bº
 El Colemador

Cerdá

L' Ajuntament (segles XVIII a XX)

Nova constitució del Municipi per Felip de Borbó. — *Administradors y Regidors* de la Ciutat. — Lo Sobirà àrbitre de tota la administració. — Reformes en lo cerimonial. — Uniforme, banda y venera, com a distintius dels representants de la Ciutat. — Regidors honoraris. — Dos ajuntaments d'afrancesats (1808 y 1810). — Lo *Subcorregiment* de Barcelona y sos quatre *cantons* (1810). — *Meerta* de Barcelona (1812). — Ajuntament constitucional. — Ordinacions municipals del 1857 y 1891. — Proscripció de la llengua catalana en la documentació y relacions oficials del ajuntament. — Tres aspectes de la castellanisació barcelonina. — Retrocés en lo llenguatge. — Reacciona la llengua catalana en lo segle XIX. — Divisions administratives de la Ciutat. — Los noms dels carrers. — Criteri modern de canviar-los a cada moment. — R. O. prohibint canviar dits noms (18 Març 1904). — Nou engranatge de la divisió civil municipal ab la eclesiàstica parroquial (1822). — Derreres divisions de Barcelona. — Immutabilitat legal dels deu districtes, que no consonan ab llur irregular extensió. — Estadístiques modernes de superfície y d'habitants dels districtes.

Dexarem la relació de nostra organització municipal administrativa al temps de perdre la Ciutat sa autonomia y drets (veja-s ps. 523 y següents). La valerosíssima y desesperada defensa dels barcelonins en 1714, que ha merescut frases encomiàstiques fins d'autors borbònichs contemporanis, havia de tenir conseqüències trascendentals, donat l'esperit que animava al vencedor. Alguns consellers del nou Monarca, que en sò de conquesta entronisava son domini a Barcelona, li proposaren lo total derrocament de la viril Ciutat, erigint-hi en ella columna commemorativa del escarment (2340). Millor inspirat lo rey Felip, prescindí de tals consells y castigà a la Ciutat llevant-li sos privilegis y subjectant-la a son domini absolut. ¿Era realment axò un càstich extraordinari per lo primer Borbó, qui en localitats a ell afectes durant sa lluyta ab Carles d'Austria, portà a terme idèntica mida governativa? Bon exemple n'es Alacant,

(2340) Joan Antoni d'Estrada, autor borbònich contemporani qui escrigué en 1748, deya: «La defensa fué la mas obstinada y feroz que se ha visto». «Dentro ya los franceses de la Ciudad, empezò el combate de nuevo por las calles, donde tenian retiradas y cada palmo de tierra costaba muchas vidas. De las Casas arrojaban fuego: ya no havia cuartel ni le pedian; sufrían intrépidamente la muerte. Creyendo la Tropa havian vencido, empezaron el saqueo y aprovechados del desorden los Catalanes, los rechazaron hasta la Brecha y no hay duda los huvieran echado fuera, á no ser la buená conducta de los Oficiales que los resistieron». «Quatro mil hombres costó este asalto y 2,000 heridos: no faltó quien aconsejasse al Rey *assolar la Ciudad* y plantar enmedio una Columna que refiriera el suceso; mas el Rey Phelpe *se excedió en clemencia*, concediéndoles las haciendas; pero les quitó los Fueros y que fuessen gobernados segun Leyes de Castilla» (*Población general de España*, v. III, p. 136).

que mentres sofría «mil desventuras por defender á Felipe IV de Valencia y V de Castilla, éste abolía sus privilegios, cambiaba su organización municipal y los sometía á las leyes de Castilla» (23 Febrer 1708) (2341).

Tenint a la vista aquest exemple, quasi nos venen temptacions de dir, al revés de lo que fins ara s'ha escrit, que aquell Monarca procedí *benignament* ab una Ciutat que tan contraria li siguié. Prescindint d'apreciacions y continuant nostra relació de fets, lo Duch de Berwick confià a *Administradors* la direcció interna de la Ciutat (15 Setembre 1714), funcionant quatre anys. Lo decret de *Nova Planta* (1716), aclarat ab la R. C. de 13 Octubre 1718, siguié l'origen dels moderns *regidors*. Subjectada la direcció suprema de Catalunya al Capità General, qui reunía, a les atribucions militars, totes les polítiques y governatives, tenia al séu costat per assessorar-lo la Reyal Audiencia. Les decisions d'aquest tribunal judicial y administratiu al ensemps, rebían lo nom de *Reyal Acuerdo*. Cap diferencia, en lo fons, hi havia entre l'antich Virrey y l'actual Capità General, com no fós que aquell algunes vegades era un personatge polítich civil y fins eclesiàstich. La part econòmica, axò es, la percepció de les rendes y regulació de les despeses, pertocava a un *Intendent*, cuydant de tots los municipis. Per la policia, ordre públich, sanitat, etc., un *Corregidor* governava a circumscripcions consemblants a les de les antigues vegueries. Constituía un corregiment «Barcelona con el distrito de su veguerío, desde Mongat á Castell de fels, y los lugares desde Llobregat hasta Martorell, su corregidor en Barcelona, con dos tenientes letrados». Nostre Ajuntament se formà de 24 regidors de nomenament de la Corona. Se limitavan a cuydar de la salubritat pública, aygües, bellesa urbana, neteja, iluminació, queviures y poca cosa més.

Ab les llibertats de la Ciutat caygueren un sens fí d'ordinacions y privilegis de gremis y corporacions privades, dels que lo decret de Nova Planta deya en son art. 58 se resoldrían ulteriorment, y la R. C. del 13 Octubre 1718 (art. 21) reiterava la necessitat de resoldre-ho (2342). Tornaren a aparèixer ab nom d'*Ordenanzas* privilegis gremials modificats, mentres que ab caràcter de *bans* se promulgavan per lo Capità General, sol o ab concell de la Audiencia, los de mostaçafèria, sanitat, jochs, edificacions, empedraments, festes populars, etc. Per cert que, en los de mostaçafèria ordenats en 1714 (23 y 24 Octubre) y en 1717 (2 Març), hi feya constar lo Capità General que *por ahora* se publicavan en català. Aparegueren definitivament en castellà en 1727.

Dintre del ordre sumtuari, dictà lo rey Felip de Borbó una sèrie de

(2341) Francisco Figueras Pacheco: *Provincia de Alicante*, v. 491.

(2342) A. 1718 (13 Octubre). L'art. 21 de la R. C. reiterava als municipis catalans la demanda de presentar a la Audiencia «relacion de sus Privilegios y Ordenanzas que antiguamente gozaban y tenían, con los Títulos é Instrumentos en su justificación, para que vistos y examinados, con intervenció del Fiscal de ella, se me pueda consultar por esa Real Audiencia sobre este punto lo que considerare digno de reformar ó confirmar y establecer de nuevo».

1834. - Uniforme usat per los re

L'Ajuntament società, en 1817 y 1825, l'ús d' uniforme, aprovant, lo Ministre de F

regidors de la ciutat de Barcelona

*Decreto de Fermos de las Cortes de España
El Rey Don Carlos Tercero por sus reales cédulas de 1707 y 1716
confirmó expresamente el uso de las armas de la ciudad de Barcelona
y mandó que se guardasen y usasen en todas las ocasiones de su
real servicio y de las de su corona de España.*

Luis de

1716

ment l'adjunt figure, per R. O. de 30 Desembre 1533, usat per darrera vegada en 1541

disposicions encaminades a fer desaparèixer tot lo que-s relacionava ab los abolerts privilegis. Si bé en les èpoques Moderna y Contemporània lo cerimonial pert en importancia, emperò hi han sempre fets dignes de nota que devèm aquí extractar (2343). Quan des de Balsain lo primer Borbó aclarà alguns conceptes de la nova administració municipal de Barcelona y d'altres ciutats catalanes (13 Octubre 1718), prohibí als nostres regidors anar en carroça y sols en cotxe particular, no usar coll, gorra y gramalla o toga consular y sols «una Vanda de Damasco Carmesí, con el escudo pequeño de las armas de aquella Ciudad ó Villa Cabeza de Corregimiento y los Porteros con las Mazas, en el traje antiguo»; no tenir doser en la taula de la presidencia municipal; que en les funcions d'esglèsia y demés, no-s sentassen en cadires, sinó en banchs, privant-los dels coxins per agenollar-se, als que substituí ab una alfombra o alcatifa de llana. Los donà lo tractament de *Senyoria* en comú, però no en particular (2344). Se-ls hi permeté portar espasa (aixís com als alcaldes de barri) (2345); devían comparèixer a les sessions vestits de negre (2346); formar-se consistorialment en dues ales o fileres, com encara s'estila (2347), etc.

En 1816 s'otorgà al Ajuntament lo dictat honorífich d'*Excelencia*. Aprés los regidors treballaren per obtenir l'ús d'uniforme especial (1817 y 1818). Entràm en un segle hont res té estabilitat: lo que un Ajuntament fà, l'altre ho tergiversa o derroca. Los partits són un textit de contradiccions en coses de poca substancia. Aixís es que, en 1822, en lloch de les bandes filipones y dels desitjats uniformes reyalistes, los regidors constitucionalistes adoptaren per distintiu una medalla d'or ab les armes de la Ciutat, penjant d'una cinta vermella, y altre medalla insignia per los Alcaldes Constitucionals (2348). L'Ajuntament reyalista que-l succehí, restablí la banda y sollicità un uniforme consemblant al que portavan los regidors de Valencia (25 Octubre 1825).

Quan en 1833 se celebraren a Madrid les festes per la jura de la Princesa d'Asturies, nostres regidors s'hi presentaren vestint un uniforme mólt rich, pagat per la Ciutat. En les Corts llavors celebrades a Madrid per lo regonement de la Princesa, los representants de Barcelona obtingueren del Govern

(2343) En 1787 la Royal Audiencia sentencià declarant que fós donat lo tractament de *Senyoria* a Barcelona (*Acuerdos 1787*, fs. 224 y 334).

(2344) Consultats per lo cerimonial los expedients de la Comissió 1.ª, ns. 556 y 6,071; Comissió 2.ª, ns. 65, 2,026, 2,483, 2,755, 3,320, 3,662 y 4,311, y de la Comissió 4.ª, ns. 1,924 y 2,595.

(2345) Lo bastó insignia del alcalde de barri, devia tornar-se al dexar lo càrrech. Lo dret d'usar espasa la noblesa catalana fôu tornat a concedir per Carles III lo 27 Octubre 1770. Als alcaldes de barri, la espasa oficial los hi fôu llevada en 1771, tornant-les-hi a restablir pochs anys després. Encara, en 1819, los hi era exigit presentar-se a la presa de possessió ab casaca y espasa (*Acuerdos a. 1771*, fs. 1, 3 y 791, y a. 1819, f. 411).

(2346) A. 1783. Un regidor que s'havía presentat vestit de color a Casa la Ciutat, demanà si podia entrar vestit d'aquella manera a la sessió municipal (*Acuerdos 1783*, f. 274).

(2347) Sobre aquest cerimonial veja-s *Acuerdos a. 1824*, fs. 807, 1101 y 1104, y a. 1825, f. 610.

(2348) *Acuerdos a. 1817*, f. 303, y a. 1818, f. 208. — *Diario de Barcelona* del 1822, 29 Març y 11 Juny.

que aprovàs dit uniforme. En 1834, los regidors, trobant-lo car, no se-l volgueren fer. En 1835 una R. O. de 15 Maig otorgà l'ús del meteix uniforme per durant tota la seva vida als regidors que continuaren en sos llochs durant lo còlera del 1834. «En los años posteriores, se introdujo el uso de presentarse el Ayuntamiento en público, con los concejales vestidos de frach, pantalón y sombrero redondo y sin llevar espada, cosa que, por cierto desdice de la magestad y respeto que debe infundir una Corporación Municipal de una ciudad tan importante como es Barcelona: lo que hace mas mal efecto cuando en la mayor parte de las Capitales y Ciudades subalternas del antiguo Principado, los concejales llevan espada y sombrero de tres picos. Se ha querido coonestar la innovación de llevar frach, pantalón y sombrero redondo no llevando espada, porque se dice usan de aquel traje los diputados, senadores y diputados provinciales en actos de ceremonia; pero es menester advertir, que, aquellos no llevan bandas ni insignias y que la banda con el traje que ahora se usa, infunde muy poco respeto. Con posterioridad al año 1836, hubo algún ayuntamiento, que se presentó con un uniforme mas sencillo que el aprobado, el que se pagaron los concejales (2349); mas en 1840, cuando la venida de SS. MM. y AA. los individuos del Ayuntamiento se hicieron uniformes á costas del común». Axò fòu escrit en 1865, quan los regidors solicitaren del Govern cambiar les bandes per una medalla ab l'escut de Barcelona (13 Janer 1865). Contestà lo Govern acceptant-ho ab les tres modificacions següents: «1.ª la de que la medalla fuese de plata; 2.ª la de que tuviese las armas de España en el anverso y las de Barcelona en el reverso; y 3.ª la de que los colores de la cinta fuesen los nacionales, teniendo aquella su fondo y anchura iguales á las de las cruces de Comendador de Carlos 3.º ó de Isabel la Católica». Desagradaria aquesta resolució als regidors, puix no cambiaren la insignia consistorial fins al 1870, en que s'acordà novament substituir la banda per una medalla d'or, portant al anvers les armes de Barcelona y al revers les d'Espanya, penjant-la d'una cinta color de grana (11 Febrer 1870) (2350).

(2349) Per R. O. de 16 Març 1853 fòu otorgat als regidors del 1852 l'ús del uniforme aprovat en 1833 per tot lo temps de la seva vida, a causa dels serveys prestats en «las operaciones para recoger la moneda de calderilla catalana». Encara en 1860, ab motiu de la vinguda de la Reyna, se tractà de fer los uniformes del 1833 a despeses de la Ciutat. No consta que axis s'acordàs y si que la insignia de la banda experimentà lleugeres reformes, a fi de poder-la dur dessota lo frach ab l'escut de Barcelona penjant del llaç (14 Agost 1860).

(2350) L'esperit innovador que informava als hòmens de la Revolució de Setembre de 1868, féu modificar les bandes de regidors, confiant l'encàrrech a una comissió formada per En Francisco de P. Rius y Taulet, Camilo Fabra y Pere Genové, la que al recullir antecedents, consultà als historiadors Víctor Balaguer, Antòñ Bofarull, Vicents Joaquim Bastús, Joseph Puiggarí y Matèu Bruguera. Deya En Bofarull sobre la relació entre la antiga gramalla y la banda filipona: «Que en nada procede del antiguo traje la actual banda, pues aun cuando en algunos siglos, colgase en la parte anterior de la gramalla y por encima del hombro una pieza larga, no era esta propiamente banda y si tan solo la *beca* ó cola que se desprendia de la antigua gorra o *chita*, formando parte ornativa de esta prenda, pero sin significando alguno; que la banda fué en lo antiguo generalmente signo militar, como que el mismo Conseller *en cap* ó cualquier otro oficial civil la usabá cuando tenia de desempeñar un acto militar y no en otro caso»

La barriada de Gracia, que disfrutà de certa autonomia municipal del 1824 al 1850, sollicitava, en 1827, per sos prohòms regidors, «el uso de una Banda (de domàs roig), al igual de los demás Regidores de los demás Pueblos». Resolgué lo Capità General que «puedan usar de una vara negra y con cabos blancos» (9 Janer 1828) (2351).

En 1875 (23 Abril), una conseqüència del restabliment de la monarquia espanyola fóu restaurar lo distintiu de la banda de regidor. Però tampoch tingué estabilitat, y als síis anys altre ajuntament tornà al ús de la medalla (12 Abril 1881). Les medalles precedents s'arreglaren, afegint al escut d' Espanya una corona reyal y altres detalls heràldichs. Als tres anys se suprimí la medalla per tornar a usar-se banda (6 Maig 1884). Es la que encara se porta, havent-se transformat en faxí per los tinents d' alcalde y síndich.

Los *regidors honoraris*, existents en los segles XVIII y XIX y desapareguts mólt abans d' entrar al segle XX, eran distincions conferides a regidors efectius: poques vegades a alts personatges. Godoy, príncep de la Paz, l' obtingué en 1804 (2352). Los derrers regidors honoraris los creà la R. O. de 16 Març 1853, en prò dels regidors del 1852, per serveys prestats al canviar-se la calderilla catalana, y la R. O. del 18 Maig 1858, en prò dels regidors d' aquell

(12 Novembre 1869). En Joseph Puiggari, per sa part, explicava que ha existit la opinió de que «la banda fué un escarnio de aquel ropón (la gramalla) como para perpetuar la memoria de haber sido hecho giroses; pero tampoco puedo adherirme á semejante idea, 1.º porque la novedad de las bandas llamadas también *charpas* (en francés *écharpe*) no fué solo para este Municipio, sino que se estendió á otros varios: y 2.º porque ni en la materia ni en el color tenia la banda relación con la gramalla, pues siendo esta de paño color de grana sin adornos, aquella era de seda color carmesí con flequillos de oro. Por lo demás, el uso de bandas tampoco fué invención nueva, toda vez que los árabes españoles las lucian ya en sus buenos tiempos, con mangas, tocas y alcazars, como preseas de sus damas; y cuando la galantería de la edad media hizo promiscuas en cierto modo, las costumbres caballerescas, nuestros reyes y magnates y los simples hijosdalgo, prohibaron con afán dicha presea, hasta el punto de haber fundado sobre ella dos órdenes, D. Alfonso XI de Castilla en 1330, y mas adelante en Aragón D. Fernando de Antequera. La banda pues constituía una insignia caballeresca y militar ya en tiempo de Fivaller; ostentáronla el príncipe de Viana, el rey intruso D. Pedro, D. Juan 1.º y otros monarcas y por memorias que tengo recojidas, puedo asegurár que fué de uso común en el siglo xv y en los posteriores. Nada estraño pues, que, ennoblecida de tal suerte desde su origen, y vinculada para siempre entre la gente palaciega y de guerra, al secularizarse el traje, se considerase como el blasón mas adecuado para las Corporaciones civiles, que la estilaron á competencia en España y fuera de ella, habiéndola también usado los Diputados y oidores de cuentas del Principado, por concesión de D. Carlos 2.º en 1683. Así pues, la banda municipal, en mi concepto aunque obligada por un déspota que hartó mostró su odiosidad á Barcelona, ni era señal de ignominia, ni recuerdo o desinencia de la gramalla: fué solo un distintivo honorífico, recomendado por sus antecesores, y el único adaptable á la nueva forma del traje corto, que vino naturalmente en el órden de otras mudanzas» (30 Novembre 1869).—Opinava en sa comunicació Matéu Bruguera, entre altres extrems: «espondré con franqueza mi parecer, respecto al distintivo que esa Excelentísima Corporación podría adaptar en sustitución de la banda usada hasta el presente y consistiría *salvo meliori*, en una venera ó cinta listada, con los colores interpolados de las barras Catalanas, de la cual pendiese el escudo de Armas de la Ciudad, á semejanza de los toisones que usaban los antiguos Diputados de la generalidad del Principado de Cataluña, antes de ser suprimida la Diputación por Felipe 5.º» (6 Desembre 1869) (Comissió 4.ª, n. 2595, A. M. B.)

(2351) *Acuerdos a. 1827*, f. 647, y *a. 1828*, f. 34.

(2352) A. 1806. L' Ajuntament de Cervera demanà al de Barcelona que li digués cóm va nombrar a Godoy regidor honorari a fi d' obrar de la metexà manera (*Acuerdos 1806*, f. 83).

any, per la adhesió manifestada a la Corona «con motivo del natalicio de S. A. R. el Príncipe de Asturias, contribuyendo a celebrar y perpetuar tan fausto suceso». Podían assistir als actes corporatius, col·locant-se després del

Segle XIX. - Cà la Ciutat

La Sala de Cent en la forma usual de celebrar-hi sessions l'Ajuntament

secretari y del cronista y abans dels regidors en exercici, y usar d'insignia de menor dimensió.

La dominació francesa (1808-1814) atrofià encara més nostra administració municipal. Los llegítims regidors rebutjaren prestar jurament al govern francès, a excepció de N' Antò Ferrater, no assuntant-se cap d'ells al ésser-hi compelits a la força y ab riguroses amenaces. Tots abandonaren Barcelona, y quan, per elegir lo representant de la Ciutat a les Corts de Càdiç, s'hagué de reunir l'Ajuntament, ho féu en lo convent de Sant Ramón de la Manresana (9 Febrer 1810), y un any després al monestir de Montserrat (4 Juny 1811).

Alguns afrancesats se prestaren a secundar a En Ferrater en la constitució dels Ajuntaments napoleònics (2353). A ells se-ls hi confià la il·luminació pública, empedrats, mostaçaferia, hospital civil y despeses de Cà la Ciutat. Figurà com regidor un delegat de Policia. Se transformà la primera organització en 1810, al ésser anexionada Catalunya a França y redactar-se en català les actes municipals (2354). Lo *Govern de Catalunya*, dirigit per un *Gover-*

(2353) Regidors de Barcelona en 1808 y 1809: Miquel de Ramón, Joseph Antoni de Martí, Ramón de Mena, Rafel d'Esteve, Bernat Bransi, Ignasi de Juliol, Comte de Crexell, Rafel de Duràn, Antò Ferrater y Francesch de Tord. Nous regidors en 27 Abril 1809: Joan Salvatò, Bartoméu Revert, Antò Ferrater, Joseph Pujol, Joseph Campa, Comte de Llar, Francesch Antò de Castellarnau, Joan Mombelli, Antò Trilla, y Ramón Casanova, y en 1810, Joseph Boatella y Joseph Ramón de Lianza. Alts empleats municipals afrancesats: lo mestre d'obres Joseph Mas y Vila, lo receptor general d'hospicis Baltasar Beccardi, los provehidors de carns Fèlix Raventós y Bernat Xinxola, l'advocat Rafel Casagemas, En Dodero, delegat barceloní a Paris en 1811, y altres notables persones (*Acuerdos 1811-1812*, fs. 72, 200, 334, etc).

(2354) A. 1810 (21 Març): Diu la acta del Ajuntament: «Fet present per lo Sr. D.^{na} Antò Ferrater que ahir a ocasió de dinar a Palau ab los demés S.^{res} Regidors convidats per lo Sr Mariscal Duc de Castiglione, preguntaren a S. E. si en lo successiu lo Ajuntament debia vsar la llengua catalana en sos actes y escrits, se serví declarar, que, en tots estos debia prevaleixer dit idioma y no lo castellà». La darrera acta en català fou la del 18 Agost 1810. Poch temps durà la farsa.

nador General (lo mariscal Augereau en 1810), dividí lo Principat en *Corregiments* y lo de Barcelona se fraccionà en tres subcorregiments, essent dirigit per lo *Corregidor*. Lo *Subcorregiment de Barcelona* se dividia en nou cantons, quatre d'ells dintre la Ciutat, titolats de *Llevant*, *Mitgdia*, *Ponent* y *Tramontana*, y los cinch de fora, de Calella, Mataró, Granollers, Terrassa y Vilafranca. Los quatre *cantons* barcelonins, a més dels carrers que la disposició detallava (2355), y qual vèrtice o confluència era lo plà de la Boqueria, substituint a la antiga *pedra de la plaça del Blat* (veja-s p. 386), comprenia los pobles del que fôu *Territori de la Ciutat*. Correspongueren al cantó de *Llevant*: Montcada, Vallbona, Sant Iscle, Sant Andréu de Palomar, Horta, Sant Martí de Provençals y Clot; al de *Mitgdia*: Cornellà, Prat, Sant Boy, Burguesa, Viladecans, Gavà, Castelldefels, Begues, Sant Climent y Bramprunyà; al de *Ponent*: Hospitalet, Sant Joan des Pi, Sants, Sarrià, Palàu, Molins de Rey, Papiol, Castellbisbal, Santa Creu, Sant Just Des Vern, Esplugues, Torrelles, Cervelló, Salvana, Benibre, Santa Coloma, Llors, Sant Vicents dels Horts, La Palma, Pallejà, Sant Andréu de la Barca y Castellví del Rosanès, y al de *Tramontana*: Canals Roges, Vallvidrera, Santa Eularia, Vall d'Ebrón, Sant Gervasi y Sant Genís.

Cessà de funcionar l'Ajuntament afrancesat en 13 Juliol 1812, al constituir-se la *Meeria* y agravar-se la situació per l'invasor (2356).

(2355) «*Cantons de la ciutat de Barcelona. Designació de les parts que cada Cantó contindrà.*— Lo Cantó de Ponent compendrà la porció de Ciutat aquí baix circumstanciada. Partint del centro de la Boqueria, en la Rambla, que-s reputa ésser lo de la Ciutat, pendrà la dreta del carrer del Hospital fins a la Porta de Sant Antoni; se pujarà a la Muralla de terra a la dreta, y se voltarà la Ciutat fins a la baixada de las Canaletas, per la qual se tornarà a entrar en la Rambla, tornant a dit centro de la Boqueria. Lo Cantó del Mitgdia compendrà la porció de la Ciutat aquí baix circumstanciada. Partint del centro de la Boqueria, se pendrà la esquerra del carrer del Hospital fins a la Porta de Sant Antoni; se pujarà a la Muralla de terra a la esquerra; se voltarà la Ciutat fins a la Porta de Santa Madrona per venir a la Rambla y tornar a entrar al punt central de la Boqueria. Lo Cantó de Tramontana compendrà la porció de la Ciutat baix circumstanciada. Partint del meteix punt se pendrà la esquerra del carrer de la Boqueria, la del Call, de la Llibreteria, de la Boria, dels Carders, del Portal Nou fins a dit portal; pujant a la Muralla de terra a la esquerra se voltarà la Ciutat fins a la baixada de las Canaletas, d'ahont se torna al punt central. Lo Cantó de Llevant compendrà la porció de Ciutat baix circumstanciada. Partint del meteix punt, se deu pendrer la dreta dels carrers de la Boqueria, del Call, de la Llibreteria, de la Boria, dels Carders y del Portal Nou; voltant la Esplanada y la Aduana se deu exir per lo portal de Mar, voltar tota la Barceloneta y tornar al Portal de Mar, fins a las Atarassanas, prenent la esquerra de la Rambla fins a dit punt central de la Boqueria» (*Diario de Barcelona* del 4 Abril 1810 y 3 Abril 1910).

(2356) A. 1812 (13 Juliol). Acaba la derrera acta del regidors afrancesats: «Ha acordado y aprobado por fin el Ayuntamiento dos oficios dispuestos en contextación el primero del de fecha de ayer del Sr Consejero de Estado Intendente de los Departamentos de Monserrate y Bocas del Ebro el Baron F. de Chauvelin, manifestándole que va á quedar cumplida la voluntad de S. M. el Emperador y Rey de organizar el Gobierno de esta Ciudad y Provincia á la francesa y que los Miembros de este Cuerpo han concluido sus funciones á entera satisfacción de S. S.^{ria}; y el 2.º en respuesta de la carta de hoy que el Sor Prefecto ha dirigido á cada uno de los S.^{res} Regidores expresádoles que dicho Sr Consejero Intendente, habia tomado sus disposiciones para la formación de la Mereria de Barcelona y asegurándoles de quan grande era la satisfacción de dicho Señor por los importantes servicios hechos por el cuerpo en circunstancias las mas difíciles y que su zelo para el bien del publico será el titulo mas seguro para obtener del Gobierno las distinciones que habian constantemente merecido. Ferrater, Castellarnau, Mombelli, Trilla, de Boatella, de Llança. Ante mí Bernardo Vilar Sec.^{rio}»

Recomençades les tasques del Ajuntament borbònic lo 28 Maig 1814, essent reintegrats los llegítims regidors del 1808 y restablerta sa antiga planta (2357), comença la època de les turbacions polítiques, que duran fins la restauració borbònica del 1875. No-s passa cap quinqueni sense sobrevenir una o dues revoltes intestines a Barcelona. Los afrancesats del 1814 passaren a ésser constitucionalistes en 1820, mostrant tendències jacobines.

No té interès ja la constitució del Ajuntament en la època contemporània. En 1820, los regidors foren elegits per los ciutadans a pluralitat de vots. En 1823 se tornà al procediment del 1718, fins al 1837, en que se féu altra vegada per elecció dels vehins. La lley orgànica dels Ajuntaments de 8 Janer 1845, unificant la constitució administrativa dels municipis espanyols, dexà format lo de Barcelona per un Alcalde President, sís tinents d'alcaldes renovats cada dos anys, trenta hú regidors y un Síndich. Interiorment, per la regulació de la seva labor administrativa, los regidors se distribuïren en *seccions* y més tart en *comissions* (2358). Des de 1891, que los 50 regidors són elegits per sufragi universal.

Ab lo transcurs del temps, les disposicions urbanes, dintre sos multiplicats aspectes, s'agombolan en forma prou sovint contradictoria, fent sentir la necessitat d'una condensació y ordinació. Resultan, dits ordinaments, un veritable còdich municipal, oportunista com a subjecte a la evolució del temps y armonisador del interès privat ab lo comunal, subordinat lo primer a les necessitats del major nombre. Tenint d'encaxar sos preceptes en la idiosincracia popular, ha de respectar ses costums tradicionals y reformar-les sense violències, puix tampoch deu permanèixer fòsil devant los avenços de la civilització. Ha sigut empresa treballosa y delicada compilar tanta mena de disposicions especials y donar-les-hi patent de perpetuitat. En Novembre del 1775, lo *Reyal Acuerdo* comunicava al Ajuntament anés aparellant materials per promulgar unes ordinacions municipals, puix sols tenia aquest caràcter la R. C. instructoria del 13 Octubre 1718. A mitjans del segle XIX se tenia avençada la labor de les primeres ordinacions municipals de Barcelona, quan hagué de modificar-se notoriament per sobrevenir l'acort de derrocament de les muralles. En vista, donchs, a la Ciutat Nova, s'establiren les del 1856 (11 Novembre), publicades en 1857 ab nom de *Ordenanzas municipales de la ciudad de Barcelona*. En 1873 (13 Febrer) se nomenà una Comissió per procedir *sin demora* a un projecte de reforma. Les renovacions de persones per los freqüents cambis polítichs no permeté una labor que es principalment de pau y serenitat, com

(2357) Per les atribucions econòmiques dels regidors en 1814, veja-s *Acuerdos 1814*, fs. 61 a 69.

(2358) En l'any 1837 se dividí l'Ajuntament en quatre seccions: la 1.ª cuydant de foment, beneficència, eleccions, instrucció y sanitat; la 2.ª en hisenda, illuminació, arbitris, finques y part econòmica; la 3.ª a neteja, obres públiques y de particulars, aygües y millores, y la 4.ª al servey militar, bagatges, estadística y funeraria. En 1845 s'hi afegiren altres dues seccions: la 5.ª, precisament denominada de *quintes*, per ocupar-se exclusivament del servey militar, y la 6.ª de *liquidacions*, per ocupar-se de les metexes en los negocis pertocants a la segona secció; però funcionaren poch, quedant subsistents les quatre seccions primeres.

ho mostran la impossibilitat de compilar llurs disposicions urbanes, en que s'han trobat pobles més avençats que nosaltres (2359). Més comissions se nomenaren a dita fi en anys subsegüents, fins que, en 1889 (1 Maig), la realisà una persona animada de bon zel, En Joseph Milà y Pí, presentant un projecte que-s convertí en les *Ordenanzas municipales de Barcelona* del 15 Abril 1891, encara subsistents. La dificultat de modificar-les no ha permès realisar nova compilació de tot punt indispensable, atenent la marxa del progrés científich y urbà en aquests derrers 25 anys. També se dexa sentir la necessitat de compilar les innombrables lleys y R. O., tant generals com especials, continuament dictades per la superioritat, originant continuades confusions y impossibilitant de conixer-les totes los ciutadans. En 1911, l'Ajuntament confià l'encàrrech de fer-ne de totes elles una compilació, al séu secretari Joseph Gómez del Castillo, rellevant-lo per un any d'assistir a la oficina. No sabèm com quedà aquesta labor al morir lo Secretari Municipal en 1914.

La nova planta municipal de Barcelona, decretada en 1715, també s'adreçà contra la llengua catalana. Gravitava aquí una descatalanisació de llenguatge durant més de tres segles. Ho explicarem per menut al referir la ingerencia castellana a Catalunya durant lo segle XV (2360). La alta protecció ab que comptà aquesta labor de fet, contra l'estat de dret, anava donant son resultat. S'assenyalan en ella tres èpoques prou caracterisades: 1.ª, castellanisació oficiosa per ingerencia de gent castellana en càrrechs públichs (segles XV a XVII); 2.ª, descatalanisació oficial per disposicions sobiranes (1715 a 1858), y 3.ª, reacció en prò del nostre llenguatge (1858 a 1915).

La primera època adquireix consistencia en les corts reials de Ferràn I, Anfòs IV, Joan II y de son fill lo Rey Catòlich. A lo publicat en altre lloch (2361) afegirèm més gestions de nostres Consellers en 1437, perque fossen catalans los prebendats de les catedrals (2362). Castellanisada la Inquisició (1487) y lo monestir de Montserrat (1493), se procurà practicar lo meteix, en 1531, ab los frares dominichs (2363) y, en 1575, ab lo convent de la Mercè, fent elegir per general de la Ordre a un mercedari castellà (2364), motivant llargues discu-

(2359) L'alcalde de Bruseles, Walsabens, feya notar, en 1881, que, en 8 Maig 1847, lo conseller Bartells proposà encarregar a una Comissió lo treball de codificar los reglaments y ordenaments de dita Ciutat; nomenada la Comissió, hagué de renunciar a rehalsar-ho per les dificultats de la empresa (*Recueil des Reglaments et Ordenances de la ville de Bruxelles*).

(2360) *Geografia General de Catalunya*, volúm de *Catalunya*, p. 1000.

(2361) *Geografia General de Catalunya*, volúm de *Catalunya*, p. 1000.

(2362) Aquest abús ja venia de les derrereries del segle XIV, puix, en 1400, los Consellers demanaren al Sant Pare que, a igual del que s'havia fet a Valencia, no-s donguessen los càrrechs de nostres catedrals als qui no sian catalans (*Testaments dels Consellers*, a. 1400 y a. 1437, f. 9).

(2363) A. 1531 (18 Juliol). «En trentenari se tractà ques entenie que alguns frares de Predicadors volrian posar la observança en aquest Monastyr (Santa Catarina) y altres de Cathalunya, de hont resultarien que Castellans se apoderarien dells, com se veyia del Monastyr de Montserrat, en gran dany de esta Provincia» (*R. B.*, v. III, p. 85, Barcelona, 1914).

(2364) Lo M. N. A. d'aquests anys y los demás volums del A. M. B. estàn rublerts de detalls dels molts incidents que motivà la llarga controversia de la Mercè.

sions, intervenint-hi los Consellers. Tant se perllongaren, que engranan ab la controversia montserratina del 1585, famosa per resultar-ne primer l'allunyament voluntari dels frares catalans y après la expulsió violenta dels castellans fins a la frontera d'Aragó.

Són altres fautors de nostra castellanisació los virreys y llurs camarilles y los capitans y soldats dels exèrcits permanents. No cal dir-ho de la cort reyal espanyola quan les circumstancies la portavan per Barcelona. En 1596 s'oposà, la Ciutat, «al agrauí se fà al stament militar en lo de les encomandes de sanct Joan son en Cathalunya, en exclouren als nuturals» (2365). Treballs que dintre l'ordre oficial no són inútils, puix tampoch hi mancan decrets restablint l'imperi de la justícia, com lo del concili de Barcelona de 3 Abril 1637, ordenant que los oficials y vicaris de la provincia Tarraconense tinguessen d'ésser catalans, lo qual prou indica que sovint no ho eran. Observàm, aximeteix, en los prelats de nostra diòcesis, que, des del acabament de la guerra ab Castella del 1664 y fins al 1850, exceptuat lo bisbe Sala, qui regí nostra diòcesis durant la guerra de Successió, los prelats no són catalans, sinó castellans, baschs, nabarresos, dos valencians (Sales y Climent) y un aragonès del bisbat de Lleyda (Sichar).

Lo resultat d'aquesta labor es terrible a Barcelona: lo llenguatge s'acaba d'abarraganar. Se pert la sintaxis catalana, s'introduhexen paraules castellanés a desdir, los verbs dexan de conjugar-se en llurs fòrmules simples, usant sempre del auxiliar, los plurals en *es* se transforman en *as* y la ortografia decàu, puix ningú li presta atenció, ni-s conreua ab amor nostra llengua, en tant que, al entrar en la dissetena centuria, quasi sols era patrimoni de la literatura oficialésca o burocràtica. Ho demostran les poques obres editades en català, la explicació d'En Geroni Pujades de les censures ab que alguns aculliren la seva Crònica de Catalunya per publicar-la en dit llenguatge (1609) y les protestes semblants que-s llegenden en lo llibret català de Frà Antòn Vicents Domenech del 1733 (2366) y altres similars.

Mólt nos podriam estendre sobre axò: mes prou n'hi ha per mostrar la plena decadència en que estava l'idioma del Principat, quan sobrevingueren les proscripcions del 1715 (veja-s p. 864). Exclosa de tots los escrits del Municipi y de les relacions oficials entre aquest y lo poble barceloní, la descatalanisació oficial trobà sa major resistència en l'element eclesiàstich. Es lo primer mantenedor de la veneració y respecte a nostre llenguatge al plè de la opresió filipona, en 1724, lo canonge geroní Antòn de Bastero y de Lledó. Nostra clerecía (2367) y lo Capítol de la Sèu continuaren usant la llengua catalana, fent notar lo P. Jaume Villanueva, en 1805, que al voler estudiar al

(2365) *Testaments dels Consellers 1596*, f. 3.

(2366) Antòn Vicents Domenech: *Lo pagès sant del Vallès gloriosíssim martyr y ditxós català Sant Madi*.

(2367) Al final del segle XVIII, mentres que en català publicava En Matheu y Sanandia (1734-1800) lo *Compendi y breu explicació de la Doctrina Cristiana*, los Goigs dels Sants, novenes y llibrets

arxiu dels Canonges, presentà «un memorial en catalán, condició precisa para ser admitido y reliquia de los usos patrios de esta corona». Sobrevé, en 1810, la farsa napoleònica de donar-li caràcter oficial al català (veja-s n. 2344), per millor afrancesar-nos, y fent editar lo *Diari de Barcelona* a dues columnes, en català y en francès. Passada la hipòcrita consideració, lo retrocés del llenguatge continua y fins los canonges, a mitjans del segle XIX, prescindiren del respecte que sempre li havian mostrat, redactant llurs acorts en castellà.

Mes la literatura, en 1858, cambía les orientacions al fundar-se los Jochs Florals sots patrocini del Ajuntament de Barcelona; cada quinqueri cresquen les publicacions catalanes y les entitats corporatives que li prestavan homenatge. Un día la resistència oficial es vençuda y un president castellà del Concell de Ministres, lo senyor Sagasta, devant de la Reyna Regent, proclamada reyna dels Jochs Florals, inaugura la patriòtica y popular festa en llengua catalana (27 Maig 1888). L'autor de les presents planes, dintre l'Ajuntament de Barcelona, bregà, en 1892, perque la Alcaldía dictàs sos bans en català y castellà y d'igual manera se rotulassen los carrers (segons per primera vegada s'efectuà en 1906), logrant, en 1892, inaugurar en llengua catalana los volums de la interessant biblioteca històrica municipal (2368). Des de llavors l'element oficial barceloní ha anat dexant de mostrar-se retret, y ab més o menys decisió, segons les èpoques, contribueix a restaurar lo llenguatge català, arribant fins a imprimir en aquest les làmines del prèstech Provincial de 1915.

La R. C. de 13 Agost 1769 dividí la Ciutat en cinch *quartels*, titolats del Palàu, de Sant Pere, de la Audiencia, de Sant Jaume y del Arrabal. Quiscún quartel se subdividí en vuyt *barris*. Un *alcalde del crim*, com a delegat de la Reyal Audiencia, usava de jurisdicció criminal en son respectiu quartel, essent-li subordinats los vuyt alcaldes de barri, tenint d'usar bastó de vara y mitja d'alt, capsat d'evori, com a símbol de llurs atribucions de policia urbana. Devia matricular als vehins; exigir-los cumplir los bans de policia interna; visitar cafès, hostals, fondes, etc.; inspeccionar peses y mesures; cuydar de la netedat en les fonts y empedrats; vigilar la gent vagabonda y abandonada; ordenar la mendicitat, etc. Tant per usar atribucions d'índole prou diversa, com per fer-se son nomenament per elecció anyal dels vehins de quiscún barri, presidits per l'*alcalde del crim* del respectiu quartel, té rahó de dir En Bofarull que lo càrrech d'Alcalde de Barri, gratuí y honorífich, havia de con-

ue pietat seguien editant-se en català, merexent rendm la *Passió de N. Senyor Jesu Christ* de Frà Antòn de Sant Geroni.

(2368) Se publican actualment dues colleccions; una, lo *Manual de Novells Ardits* (de la que n'hi han quinze volums estampats) y altra les *Rúbriques de Bruniquer* (de les que s'imprimeix lo quart volúm), abdues en llengua catalana. També, en 1893, obtingué l'autor d'aquest volúm, que, per part de la Ciutat s'escrigués en català la inscripció *Aygua de Montcada* posada a uns vasos de metall llavors clavats ab una cadeneta a les fonts públiques de Barcelona, vasos que no tardaren gens a esser robats.

ceptuar-se en aquells temps més honrós que lo de regidor, no podent-se, ab lo derrer, prestar serveys a la Ciutat que representava (2369).

Ab la nova divisió urbana de Barcelona, coincidí, en 1770, la millora de posar rajoles verníçades, ab los noms dels carrers, edificis, quartels y illes de la Ciutat, fent-ne 1,880, y costant 3 sous quiscuna. Al any següent la Municipalitat logrà augment de dotació (2370). La numeració de les cases y de les illes

Segle XIX. - Cà la Ciutat

La façana que féu lo mestre Mas en 1845

fóu manada acabar per lo Capità General en 15 Juliol 1797, canviant-la lo govern napoleònic, y disposant, en Octubre 1814, lo Capità General borbònic, que-s repintà ab tinta al oli, vermella, «picando la antigua numeración y borrando la francesa» (2371). En 1836, les rajoles verníçades se substituïren per rètols pintats en les parets, distingint-se los quartels per llurs colors: axís lo primer tenia lo color blau; lo segon, era groch; lo tercer, rosa; lo quart, morat; y lo quint, vert. Del 1856 al 1861, se realisà un dels més importants treballs de nova rotulació de vies públiques, substituint tan defectuós sistema per inscripcions buydades en plaques de marbre y plenes de plom fós. Lo Govern de Madrid impulsava aquesta labor ab la mira de rectificar lo Nomenclàtor.

Inseguint aquelles corrents oficials, que puntualisà una R. O. del 1860 sobre rotulacions de vies públiques, s'adulteraren no poch noms catalans (2372). Axís los carrers del *forj d' En Ripoll*, de *Micer Ferrer*, *pas de la Ensenyança*, *Gim-Nàs*, *taverna del Infern*, *dels Petons*, *d' En Fivaller*, *Riera d' En Prim Alta*, etc., se posaren en los marbres de *Ripoll*, de *Misser Ferrer*, *Paz*

(2369) A. de Bofarull y Brocà: *Historia de Cataluña*, v. IX, p. 383.

(2370) *Acuerdos a. 1770*, f. 117, y *a. 1771*, f. 688.

(2371) *Acuerdos 1814*, fs. 133, 138 y 156.

(2372) Conseqüència de la R. O. de 13 Janer 1859, fóu la important rectificació de noms de carrers y places practicada en 1859, omplint-se nombroses fulles investigatives (*Secció 4.ª*, n. 2003, A. M. B.) També establiren la equivalència de les paraules castellanes *alqueria*, *granja*, *torre*, *arrabal*, *cuadra* y *caserío*. Una Junta mixta portà a execució lo nou Nomenclàtor (10 Febrer 1859). Tingué transcendència per les noves rotulacions l'article 17 de la R. O. del 1860, que deya: «Se procurará que en las capitales y poblaciones donde se conserve todavía el uso de algunos dialectos, se reduzcan todos los nombres de las calles á lengua castellana». Des de llavors apareixen adulterats molts de nostres noms.

de la Ensenanza, Gignás, Infern, de Patons, de Fiviller, Riera Alta (2373), etc. Modernament s'han adoptat diferents procediments de rotulacions en plaques de marbre y també de metall verniçat y pintat.

Durant lo segle XVIII, no-s donà lo cas de que-s cambiassen los noms dels carrers. Fins per batejar un carrer l'Ajuntament demanava autorisació al Monarca o a son superior representant. En 1816 no acceptaren la idea de que lo Portal Nou prengué el nom del general Alvarez de Castro (2374). En cambi, los constitucionalistes del 1820, en sa furia innovadora, alteraren los noms a diferents llocs de la Ciutat. Com se relacionava dita alteració de noms ab la política, los reyalistes, en 1823, restabliren los antichs. Però ja s'havía començat aquesta pràctica, y en avant molts fets polítics d'importancia anaren seguits de mutacions de noms de carrers, assenyaladament en los anys 1840, 1854, 1869 y 1875. Tasca pertorbadora que imitaren Tarragona (2375) y altres

(2373) Atacà la castellanisació dels carrers P₁ y Arimón (*B. A. y M.*, v. 1, p. 214, n. 1).

(2374) Sollicitava, en 1816, la Capità General, suprema autoritat de Barcelona, que al Portal Nou, per hont «deben entrar y volver á salir las cenizas del heroyco General Sor D.ⁿ Mariano Alvarez de Castro, de quien se han de celebrar mañana en esta Capital las exequias» (26 Octubre 1816), se li posàs lo nom de dit militar. Excusant-se-n la Ciutat per quan no-s considerava «con facultades para la variación» (*Acuerdos 1816*, f. 433). En 1820 se posà al plà del Palàu lo nom de plaça de la Constitució, trayent-se en 1823. En 1840, los carrers de Fernando y d'En Avinyó se cambiaren per *Mayor del Duque de la Victoria y del 18 de Julio*, trayent-se en 1843. Tornà a variar-se noms de carrers en 1854, y en 1856 foren restituïts los noms de *Fernando VII, Alba, Cristina y Bisbe* als carrers que-s titolavan del *Duch de la Victoria, Lacy, Dulce y Zurbano*. Per axò en aquest darrer any, quan alguns vehins del carrer del *Cementiri*, en la Barceloneta (imitant l'exemple dels que, en 1852, lograren cambiar son nom al carrer de *Trenta Claus*, posant-li del *Arch del Teatre*), sollicitaven del Municipi li posàs lo nom de *Padilla* o de *Manzanares*, deyan los regidors, sobradament escarmentats per lo que succehia: «Para el partido liberal el nombre de *Padilla* será siempre un recuerdo glorioso; el de *Manzanares*, un hecho grande; pero estos nombres, por la misma significación que tienen, dados á una calle, están sujetos á los continuos vaivenes de la política, y es bien sabido los inconvenientes que estos cambios de denominación reportan» (29 Abril 1856), acordant posar-li lo de *la Alegría*, de permanencia assegurada, puix no s'ha tocat may més. Aquest sentit pràctic ja no-l tingué dotze anys després l'Ajuntament *Popular*, al acordar, en 26 Janer 1869, los cambis de noms a les següents vies públiques: «que la de Cristina se la denomine calle de *la República*. La de Fernando 7.º, calle de *la Libertad*. La de Isabel 2.ª, calle de *Alcolea*. La de Isabel 2.ª, de Hostafranchs, calle de *Béjar*. La plaza de Palacio, plaza del *Comercio*. La Plaza Real, Plaza *Nacional*. La plaza del Rey, Plaza del *Pueblo*. La calle de la Princesa, calle de *Cádiz*. La calle de la Princesa, de Hostafranchs, calle de *Mas y Ventura*. La Rambla de Isabel 2.ª, Rambla de *Cataluña*». Cambià la corrent politica ab la segona restauració borbònica, y tots aquests noms caygueren, a excepció del darrer, que-s conceptuà sobradament justificat. Llegim en lo dictamen aprovat per l'Ajuntament lo 22 Janer 1875: «A últimos de Enero de 1869, fueron sustituidos los nombres existentes de varias calles y plazas de esta Ciudad, sin que las nuevas denominaciones que se les dieron hayan arraigado entre los vecinos». «Teniendo en cuenta estas consideraciones y la falta de razón que hoy existe para que desaparezcan los primitivos nombres, todos ellos gloriosos y de marcada importancia nacional, esta Comisión opina que V. E. podría servirse acordar que las calles conocidas hoy con los nombres de *la República, de Prim, de la Libertad, de Alcolea, de Béjar, de Cádiz, de Mas y Ventura* y la *Plaza Nacional*, recobren los nombres que antes de esta fecha tuvieron y se apelliden de *Cristina, de Fernando 7.º, de Isabel 2.ª, de Isabel 2.ª* en el Barrio de Hostafranchs, de *la Princesa, de la Princesa* (Hostafranchs) y *Plaza Real*». També posaren a la plaça de la *Junta Revolucionaria* lo nom de *la Pau*. Si los cambis del 1869 no haguessen sigut partidistes, indubtablement haurian prosperat. Entenem que tampoch obraren atinadament los regidors del 1875 al duplicar noms en carrers de la Ciutat (*Secció 4.ª*, expedients ns. 1573, 2525 y 2844 del A. M. B.)

(2375) Ja, en 3 Novembre 1839, lo Colegi d'Escrivans de Tarragona consultà a la Diputació Pro-

poblacions catalanes y de la que ja no curaràn los Ajuntaments, tot y haver-se dictat, en 18 Març 1904, una R. O. adreçada als municipis d'Espanya per lograr s'abstinguessen de variar los noms dels carrers, «más que en casos verdaderamente justificados» (2376). Fóu justificada a Barcelona, en nostres temps, la mutació dels noms que aparexían duplicats després de la *Agregació dels pobles vehins*, del 1897, y que motivà nombroses variacions en 1908 y 1913 (2377).

Cambià la divisió administrativa de Barcelona, quan al govern absolutista succehí lo constitucional. Reorganizada, la Ciutat, per elegir als séus representants en lo Municipi, s'estudià fer engranar la divisió civil ab la eclesiàstica, criteri que no dexava de tenir sentit pràctich. Fóu creada una *Comissió de Parroquies* y se titolà al nou plan «divisió civil de parroquies». Acabada aquesta nova divisió municipal (23 Novembre 1822), d'acort ab lo projecte que havia publicat, en 1820, un tal I. S. (2378), s'efectuaren les Juntes electorals per renovació dels regidors (Desembre 1822). Com a complement d'aquest criteri, pretengué l'Ajuntament constitucional del 1823 que hi haguessen tantes províncies a Catalunya com bisbats, fent coincidir igualment abdues demarcacions. Tot s'anulà en 1823 al tornar los reyalistes, continuant la divisió de Barcelona en cinch quartels.

En 1844, la Autoritat Superior Política y la Judicial tenían una divisió de la Ciutat en quatre parts o quartels y l'Ajuntament la volgué imitar, però fracassà per mala manera al senyalar la línia divisoria. Tres anys més tart, solucionat aquest defecte, aparegué la divisió del 19 Juny 1847, en quatre distric-

vincial còm devia procedir en los contractes per «haber aparecido recientemente mudados los nombres de la mayor parte de calles y plazas».

(2376) *Gaceta de Madrid* del 19 Març 1904.

(2377) Si bé l'Ajuntament, a 30 Març 1880, rebutjà prestar atenció a la duplicitat de noms de carrers, opinant que-s distingían «por ciertos adjetivos que evitan sean confundidos», cambià de criteri en 1907, quan alguns d'ells arribaren a triplicar-se y fins a cuadruplicar-se, a conseqüència de la agregació dels pobles vehins. D'aquí, donchs, los cambis de gran nombre de noms realitzats en 1907 y 1913. Lo dictamen presentat per l'autor d'aquesta obra y aprovat en 17 Desembre 1913, arrencava del criteri de constar, cada nom, d'una sola paraula y refugir dels personatges contemporanis, utilisant los de pobles que han dominat Barcelona; velles institucions; comarques ante-romanes; regions d'Espanya; nacions americanes, donant a llurs noms forma adjectival; rius y montanyes de Catalunya; antiga toponímia barcelonina y noms de flors (*Los nombres de las calles de Barcelona*, publicat en *Boletín Municipal de Barcelona* del 15 Març 1914).

(2378) Publicà ab les inicials I. S. lo *Diario Constitucional, político y mercantil de Barcelona* del 9, 10 y 11 Setembre 1820, un detallat «Plan del número de parroquias en que para comodidad de sus vecinos, mejor asistencia en lo espiritual y mejor orden en las elecciones parroquiales debería dividirse la ciudad de Barcelona con sus suburbios. Extensión de cada una de las parroquias conforme al curso de la población: número de clero para su servicio y presupuesto del coste para su decente subsistencia y para la fábrica de las iglesias». «Barcelona con sus suburbios debería dividirse en 15 parroquias, á saber: 13 en la ciudad, una en la Barceloneta y la última en el territorio de Gracia». «Iglesias para estas parroquias. 1.ª Santa Iglesia catedral. 2.ª S. Pedro. 3.ª Sta Catalina. 4.ª Sta Marta. 5.ª Santa Maria del Mar. 6.ª S. Justo y S. Pastor. 7.ª Ntra. Sra. de la Merced. 8.ª Iglesia de Trinitarios calzados. 9.ª Sta María del Pino. 10.ª El Carmen calzado. 11.ª S. Agustín. 12.ª Gerónimas. 13.ª Sta Mónica. 14.ª S. Miguel del Puerto. 15.ª Carmelitas descalzos de Gracia». Dit plan l'aprovà l'Ajuntament lo 6 Octubre 1822. — *Diario de Barcelona* de 26 y 30 Novembre 1822. — *Acuerdos 1823*, f. 9.

tes, confluint als *quatre cantons del Call*, axò es, en la unió dels carrers dels Banys Nous, Boquería, Avinyó y Call, hont estigué la porta romana, al peu del castell Nou Vescomtal. La divisoria dels districtes primer y segón, dirigit-se per la Boria y Carders al Portal Nou, marcava la via romana de que tractàm en la p. 63, y prosseguint la divisoria dels districtes tercer y quart per los carrers de la Boquería, Hospital y portal de Sant Antoni, assenyalava la continuació de la carretera romana, vers lo Llobregat (2379). Los districtes continuaren subdividint-se en barris, y devant de cada barri hi tenia l'Alcalde un representant o delegat ab nom d'*alcalde de barri*. En 1857 (18 Febrer), quiscún dels 4 districtes tenia 10 barris: emperò la Barceloneta, agregada al primer, constituía los barris 11 y 12, y Sant Bertràn y Hostafranchs, agregats al districte quart, constituiren altres dos barris 11 y 12 (2380).

Al construir alberchs fora de la vella urb, després de tretes les muralles, tingué d'ampliar-se la divisió administrativa de la Ciutat. S'efectuà una reforma provisional, distribuint equitativament, entre los quatre districtes ja existents, la nova àrea oberta a les edificacions. Foren los carrers d'Urgell, Passeig de Gracia y d'En Vilanova les divisories llavors establertes (19 Desembre 1863). En lo meteix 1863 se donà nom a tots los carrers del projecte Cerdà, que encara no-n tenían (2381). Alguns noms, pintats en pals de fusta,

(2379) Està detallada aquesta divisoria de Barcelona en lo *Manual histórico-topográfico* d'En Sauri y En Matas, p. 39.

(2380) Venen senyalats los límits dels districtes y barris en lo fascicle *División del casco de Barcelona y su territorio de estramuros verificado por el Excmo. Ayuntamiento de la misma ciudad en 1847 y rectificado por el de 1857* (Barcelona, 1857). *Sección 4.ª, n. 671*, A. M. B.

(2381) A. 1863 (28 Octubre). Víctor Balaguer presentà al Ajuntament una proposta de noms de carrers per la Ciutat Nova, que deya: «Según de público se dice, se aproxima el momento de tener que dar nombre á varias calles de las que han de formar la nueva Barcelona, y ninguna ocasión mejor que la presente para remediar el olvido en que por malaventura han caído ciertas empresas gloriosas, ciertos nombres célebres, que lo han sido, y serán siempre de gloria para Cataluña.

»Segurísimo estoy que no hago sino interpretar los deseos de V. E. y anticiparme á su voluntad suplicándole se digne bautizar las calles que se van á abrir, con nombres que recuerden algunos de los grandes hechos de valor, de nobleza, de virtud, de abnegación y de patriotismo que por cierto abundan en nuestra historia y pueden presentarse como ejemplo y como modelo á generaciones futuras. Así se cumplirá en parte con el deber que tiene cada pueblo de recordar las memorias de sus pasados, mayormente cuando estas memorias son tan ilustres y memorables como las nuestras.

»En Barcelona, y duele confesarlo, no hay siquiera una calle que recuerde el nombre de *Pablo Claris*, el célebre diputado que fué, en los sucesos de 1640, el más firme sostén de las patrias libertades y de los derechos constitucionales; de *Roger de Laueria*, el grande héroe, el gran almirante de la Corona de Aragón, de quien se puede decir que contaba sus días por batallas y sus batallas por victorias; de *Rocafort* y de *Entença*, dos de los principales caudillos de aquel puñado de héroes que llevaron á cabo la expedición de Oriente, una de las más atrevidas y más gloriosas de que nos dan cuenta las historias; de *la batalla de Lepanto*, famosa, en que tan activa y tan principal parte tomaron los catalanes; de *Requesens*, el héroe que partió con Don Juan de Austria los laureles de Lepanto; de las *Cortes Catalanas*, en memoria de aquellas nobles asambleas y patrióticos parlamentos, modelos de verdadera libertad constitucional; de la *Diputación y Consejo de Ciento*, en memoria de aquellas instituciones venerandas que con su acierto, su prudencia y su abnegación eran salvaguardia de las leyes y escudo de la patria; de los *Almogávares* y de la *Coronela*, en memoria de las milicias que tantos dias de gloria dieron al país; de *Muntaner*, el legendista; de *Desclot*, el historiador; de *Ausias March*, el poeta; de

foren clavats en les principals cantonades, al mitg de camps, en les vies que penosament anavan senyalant-se.

Lo creximent de la Ciutat Nova motivà, en 31 Octubre 1878, la distribució del terme de Barcelona en 10 districtes y 53 barris. Los noms dels districtes se prengueren dels principals edificis, titolant-se: d'Hostafranchs, Universitat, Concepció, Hospital, Audiencia, Institut (2382), Dreçanes, Llotja, Born y Barceloneta (2383).-Arrencà la numeració des del pla de la Boquería, portant los impars les cases de mà esquerra y los pars les de mà dreta. A la Ciutat Nova y afores la numeració corre de Mitgdía a Nort y de Ponent a Llevant, seguint l'ordre de par y impar com al interior de la Ciutat.

Lo 1 Juliol 1883 la agregació de Sants a Barcelona, que sols durà un any, modificà en tan breu temporada la divisió del terme municipal, constituint lo districte 10, dit de *Sants*, y fusionant-se lo del Born ab lo de Llotja sots nom del segón. La trascendental unió a Barcelona dels pobles de Gracia, Sants, Les Corts, Sant Gervasi, Sant Martí de Provençals y Sant Andréu motivà, a 24 Abril 1897, una altra distribució dels 10 districtes del terme de Barcelona, màxim legal. Llavors se suprimí de la nomenclatura dels districtes los noms especials que portavan, designant-se-ls solzament per lo numeral. Encara varià parcialment aquesta distribució, en 1 Janer 1904, per haver-se agregat lo municipi d'Horta. Les ampliacions territorials ja no cambiaren lo component de nostre cors municipal. En 1878 lo formavan, com ara, 50 regidors, nombre del que no permet passar la lley.

La Ciutat Nova obtingué administració especial en la lley dita de *Ensanche* del 1859, transformada lo 22 Desembre 1876, modificant-la en sentit més ampli la titulada *Ley de ensanche de las poblaciones de Madrid y Barcelona* del 26 Juliol 1892. Funciona la Comissió dita d'*Ensanxe*, per primera vegada reunida lo 13 Febrer 1859 y que al present disfruta de notoria autonomia, a manera d'un segón ajuntament dintre del primer. Hi intervenen per-

---

Felú de la Peña, el analista; de *Casanovas* y de *Villarreal*, el conceller y el general que estuvieron al frente de los barceloneses durante el homérico sitio de 1714, uno de los más heroicos que haya podido sostener un pueblo entusiasta de sus libertades; de *Valencia*, de *Mallorca* y de *Aragón*, los tres reinos que, unidos a Cataluña, formaban con su lazo federal la Corona de Aragón; de *Nápoles*, *Cerdeña*, *Sicilia*, *Atenas*, *Córcega*, *Calabria*, *Rosellón* y *Provenza*, tierras adquiridas y conquistadas por el valor de nuestros mayores; de *Cardona*, el gran capitán defensor de Gerona; de *Barceló*, el almirante terror y azote de los corsarios berberiscos; de *Capmany*, el filólogo ilustre; de *Balmes*, el sabio filósofo; de *Aribau*, el distinguido economista y excelente poeta, una de cuyas obras ha sido recientemente coronada ante V. E. en el Salón de Ciento, y, por fin, de otros y de otros hechos y nombres preclaros, que no prosigo aquí citando porque, como decía el buen rey Don Martín en las Cortes de Perpiñán, *antes faltaría día, que nobles hechos de catalanes para contar*» (*Secció 4.ª, n. 2245, A. M. B.*) Victor Balaguer, en la llista de noms de carrers, no hi posà los de *Dos de Mayo*, *Pelayo* y *Trafalgar*, que figuren a la Ciutat Nova, deguts als regidors barcelonins; y, en cambi, hi indicava lo d'*Atenas*, que no hi es.

(2382) L'*Institut Provincial de Segona Ensenyança* devia fer-se en uns solers, que comprà per expropiació forçosa la Diputació, en la Ronda de Sant Pere, des del carrer del Bruch al de Bailèn.

(2383) A. 1878 (31 Octubre). Veja-s lo treball estadístich d'En Gumersint Colomer y Codina: *Guta de las divisiones administrativas, judicial y eclesiástica de Barcelona* (Barcelona, 1879).

sones qual càrrech deuen a la insaculació y representants directes de la propietat (article 7 de la lley del 1892).

Los districtes de Barcelona oferexen, en lo deceni qui va del 1900 al 1910, les següents xifres de població y superficie:

DISTRICTES	POBLACIÓ		CREX MENT		SUPERFICIE
	1900	1910	Absolut	Per 100	Metres
Districte 1. ^{er}	34,761	41,758	6,997	20.1	1.876,609
» 2. ^{on}	56,881	54,012	-2,869	-5.0	1.673,935
» 3. ^{er}	43,433	39,298	-4,135	-9.5	672,829
» 4. ^{rt}	55,611	62,891	7,280	13.1	2.197,639
» 5. ^{nt}	59,468	55,547	-3,921	-6.5	2.433,287
» 6. ^è	40,991	94,664	3,673	4.0	2.713,707
» 7. ^è	80,456	102,021	21,565	26.8	15.140,553
» 8. ^è	50,538	61,839	11,301	22.3	8.162,283
» 9. ^è	32,180	37,362	5,182	16.0	24,509,394
» 10. ^e	29,508	37,892	8,384	28.2	9,709,084
Militar.	3,527				
<i>Totals.</i>	537,354	587,284	49,930	9.3	69,089,320

Resulta que la població en los districtes de la Ciutat vella, com són lo segón, tercer y quint, ha disminuït, y que lo major augment pertoca als desè (Sant Martí de Provençals), setè (Hostafranchs, Sants y Les Corts) y vuytè (Gracia y Sant Gervasi).

Les superfícies dels districtes de Barcelona abans de la agregació dels pobles suburbans y la que aquests li aportaren, es com segueix (2384):

Districte de Llotja	353,315 metres	Sants	6,417,619 metres
» del Born	790,577	» Les Corts	3,526,940
» de la Barceloneta	438,495	» Sant Gervasi	4,894,071
» de la Audiencia	319,514	» Gracia	3,687,723
» del Institut	883,358	» Sant Martí	13,286,513
» de la Concepció	1,583,839	» Sant Andréu	14,979,822
» de les Dreçanes	2,105,015	» Horta	8,575,275
» del Hospital	328,272	<i>Total.</i>	70,863,730 metres
» de la Universitat	1,337,670		
» d' Hostafranchs	5,581,302		
Port y dipòsits.	1,774,410		
<i>Total.</i>	15,495,767 metres		

Una consideració importantíssima salta a la vista analisant les anteriors estadístiques, axò es, que tants districtes existían a Barcelona quan sa superficie era de quinze milions de metres quadrats, com ara que ha arribat als setanta milions. Aberració estúpida de la lley espanyola, que no distingeix d'una petita vila al municipi que arriba a ésser un estat y lo forman diferents poblacions fusionades. Es enervador no permetre traspasar de la xifra de deu

(2384) *Anuario estadístico de la ciudad de Barcelona*, a. 1 (publicació del Ajuntament), 1902, p. 43; a. III, 1904, p. 22, y a. IX, 1910, p. 160.

districtes, contribuint axò a fer sentir més cada dia la necessitat d'una descentralització municipal, com dirèm al tractar de les afores o suburbis de Barcelona.

L'Ajuntament reyalista ja tenim dit com funcionava.

La gestió del Ajuntament Constitucional, de cinquanta anys ençà, ha anat de mal en pitjor, salvant curtíssimes etapes. Ab un pressupost mólt fort, comptant ab bones entrades, viu en temor continuat de no poder arribar a pagar los cupons del séu terrible deute públich, que creix en demasia. A quiscún venciment trimestral, augmentan les dificultats dels alcaldes per recullir lo diner. L'Estat espanyol no ajuda com deuría a nostra hisenda municipal, y resulta, la Ciutat, més explotada que protegida. Y lo que es pitjor, ningú se preocupa de frenar la administració despilfarradora dels regidors.

L'alcalde corregidor, durant la època reyalista (1714-1835), era un personatge més decoratiu que altra cosa. Tota la iniciativa urbana y tota la alta gestió dels negocis municipals junt a la Corona, corresponia al Capità General, únich intermediari. La temporada constitucionalista presenta a Barcelona dues èpoques mólt marcades, corresponent-se ab los segles XIX y XX. Cuydaren, quasi sempre, los governs del segle XIX, de tenir majoría en los regidors del Municipi, dirigida en absolut per l'Alcalde. D'aquí que, quan tenia iniciatives, sovint les veyia realisades. Poques vegades ocuparen tan alt càrrech persones del valer que los interessos comunals exigía.

Dintre del segle XX, y mercès a la intensa labor electorera barcelonina, los governs han aguantat estar en minoría dintre l'Ajuntament, constituint-se l'Alcalde en un executor de les iniciatives dels regidors. Sols ha resultat responsable de la emissió del séu vot en les sessions, de la poca o mólt fiscalització general interna y externa que exercita y de les faltes que haja comès en la esfera que li assenyala la lley municipal.

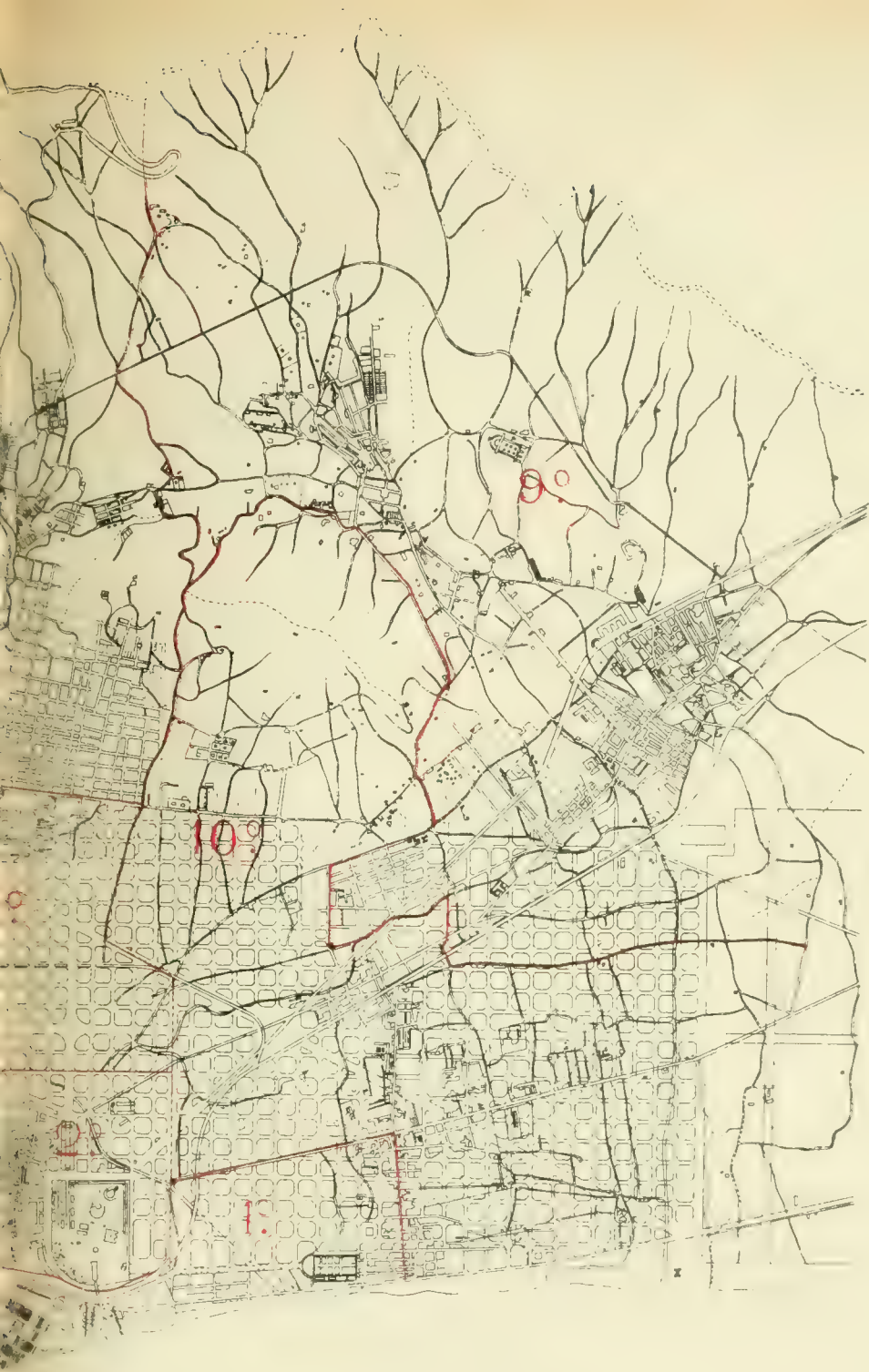
L'Alcalde, representant directe del Govern, com executor dels acorts municipals, està facultat per no complimentar-los. Emperò, a cada sessió permet se porten a terme multitud d'ilegalitats de variada trascendencia que li sería difícil evitar. Tampoch li es fàcil realisar labor positiva, y si té iniciatives toparà ab la resistencia dels regidors, que hi rebutjaràn cooperar mentres no-s mostre ductil a llur voluntat o a la de les persones que-ls dirigexen dels *casinos* polítichs estant. Si vol mostrar-se just y enèrgich al compliment de la lley, les intrigues dels partits polítichs, posades en joch a Madrid, lo dexan desamparat, sense protecció governativa, sucumbint ab freqüència, abandonat dels qui-l devían protegir a ultrança.

Los deu *Tinents d'Alcalde*, que exercexen la representació del Alcalde, acostumaren ésser elegits de Reyat Ordre del 1875 al 1901; però a partir del 30 Desembre 1902, han degut lo càrrech a elecció directa dels regidors. Sa principal missió es imposar bans (*multes*), cuydar dels minyons qui entran al servey militar y vetllar per la bona qualitat dels aliments. No tenen facultat de decretar millores, ni manera de realisar-les, sense acudir al Ajuntament.

Divisió actual de la Ciutat en

Escala de 1:20.000

1000

100

500

en deu districtes municipals

La mala gestió del Ajuntament obeheix, en part principal, a que los regidors no són veritables representants del poble barceloní y sí quasi sempre dels partits polítics que los hi han donat lo càrrech per voluntat de llurs capitosts, als qui-s creuen obligats a obehir en tot y per tot. Y en conseqüència en nostres temps, forman part del Ajuntament de Barcelona, un nombre gran de gent forastera, desconexedora en absolut de les necessitats de la Ciutat y que no tenen motiu per professar-li l'amor innat del ciutadà barceloní. Usualment nostres regidors freturan de les condicions d'aptitut necessaries per dirigir ab acert la complicada administració d'una urb tan extensa: axò prescindint d'alambicar les altres condicions d'honorabilitat personal, en les que res hi volèm dir per no sortir-nos de terra ferma. Lo règimen electoral causant d'aquest mal originari, lo fà en la actualitat irremediable, de tal manera, que los millors ajuntaments barcelonins han sigut los nomenats de reyal ordre y los pitjors los nascuts al caliu del sufragi universal.

Una pràctica constant demostra que los projectes dels regidors y de llurs assessors tècnics estàn sempre lluny de la realitat. Lo que avuy en gran escala apar evident, tant en la liquidació de les seccions de la *Via A* del projecte de Reforma de Barcelona de 1908 (*Via Layetana*) (quina liquidació se procurarà quedar a deure), com ab la irregular construcció dels túnels o foradades de dita *vía*, vé reproduhint-se en multitud d'obres municipals, com les inacabables del interior de Cà la Ciutat, sense plan previ. Sempre se procuran burlar les disposicions legals; may se passa balanç de comptes, ni-s tracta de saber quins déficits han ocasionat, ni la causa de cada fracàs. Los mals resultats són acullits ab indiferencia glacial, com no sían algunes baxes de recaudació, que, per saltar més a la vista de tothòm, no queda altre remey que parlar-ne. Se fuig d'ocupar-se de les veritables causes de nostra ruina municipal. Prou se conexen, mes les rodes polítiques no sempre-s poden oposar a la farsa, perdurant aquesta norma d'enganyar al poble, a través de totes les èpoques y ab tots los hòmens. Quedan sense reivindicar pertenençies de la Ciutat vergonyosament preses, y al costat d'una absoluta dexadesa administrativa, los entenimentats hi perden lo seny induits per campanyes insidioses. Axís, presentant mals evidentíssims com a remeys ciutadans, se dóna a entendre ésser pertorbadors los consums, prenent la part per lo tot, presentant per gran argument la acció investigadora del *burot* en la cistella del obrer y prescindint-se de la essència de tant important arbitri y d'exposar los resultats econòmichs de les supresions efectuades. En la recerca d'imposicions novelles se vol atacar en demasia a la construcció urbana, fonament del progrés de Barcelona; se tracta de municipalisar serveys, mentres s'arrendan sense ventatges los que estàn municipalisats, o, lo que es pitjor, s'estableixen monopolis sempre onerosos y enervadors. En altre treball similar al present que, Déu volent, confiàm publicar, hi examinarem aquesta part econòmica moderna del Municipi barceloní.

Altres coeficients integran nostra mala administració comunal, a més dels regidors. Hi tenen bona part de culpa los seus assessors, o sía los empleats de la Casa, en sa majoria entrats per la porta del favor y qual nombre creix en proporcions desmesurades, mentres que llur eficacia de treball va en notoria disminució, per la influencia del mal exemple y de les desigualtats entre ells. Aquestes cinch o sía mil persones que estàn a sou de la Ciutat y quin treball representarà, tot lo més, un 25 per 100 del usual, ab emoluments superiors als oficis y càrrechs similars, a més de pesar com llossana de plom en lo pressupost, contribuexen a difundir errades opinions sobre la administració del Municipi y avuy fins resultan factors electorals no despreciables. D'aquí altre fort perill administratiu: lo d'encadenar a llur voluntat a les persones qui-ls han de dirigir y manar. Y com lo perill es de gravetat inusitada, bo seria pensar ab la reforma electoral, estudiant la necessitat de substraure als empleats del municipi de les eleccions de regidors.

Les dues principals causes de mala gestió municipal no-s curaràn tan fàcilment mentres a Espanya predomini aquest enervador convencionalisme administratiu en que s'han posat los partits polítichs. Sols ab una lley nova, cessant la eficacia del sistema electoral y donant entrada d'una manera absoluta, o quan menys en forma ponderadora, a representants directes dels estaments socials y econòmichs, o sía a la veritable encarnació del poble barceloní, se podrà caminar a un remey tangible. Lo que resulta pràctich y beneficiós en poblacions petites, com los vocals associats al confeccionar los pressuposts, es ilusori a Barcelona, per la gran quantia que la cosa més insignificant representa. Quan se camina cap al milió d'habitants; quan una ciutat, més que municipi, pot conceptuar-se un segón estat dintre del primer, se té dret a lleys especials, segons les Corts han regonegut en la actual *Ley de Ensanche para Madrid y Barcelona*. Sortint-nos de la corrent de fingiment que-ns arrossega, rompent aquests motllos que s'han fet dolents de bon principi y que avuy ja són insoportables, es com se podrà obtenir del Ajuntament que responga al séu obgectiu primordial d'administrar Barcelona ab ordre, acert y fidelitat.

Moviment eclesiàstich

(1516-1915)

La Sèu y les seves derrereres obres.—Prelats que han regit la diòcesis barcelonina del 1512 al 1915.— Subsistència de set úniques parroquies a Barcelona durant tres centuries (segles xvi al xix).— Conflictes de la Inquisició castellana ab les autoritats civils y eclesiàstica.—Fi de la Inquisició en 1820.— Expansió de les comunitats religioses.— Tolerancia a despit del privilegi del 1370 (1430-1591).— Oposició infructuosa al establiment y ampliació dels convents (1591-1714) y *statu quo* durant lo govern absolutista (1714-1820).— Sumaria descripció dels monestirs en sa època Moderna (1512-1835).— Persecució dels convents (1820-1874).— Restabliment y fundació de cases de religiosos (1875-1915).— Destrucció revolucionaria d'esglésies y convents en Juliol 1909.— Les velles parroquies barcelonines en temps contemporanis y les novament creades en 1835, 1840, 1868 y 1877.— Tenencies y ajudes de parroquies.— Lo temple de la Sagrada Família (1882) convertit en tenencia (1907).— Capelles urbanes y rurals.

Per coordinar l'estudi de les institucions eclesiàstiques barcelonines en les dues èpoques, moderna y contemporània, caldrà distingir en elles sis aspectes: la Sèu y los prelats barcelonins; inquisició castellana; comunitats religioses; parroquies; capelles, y costums religioses dels barcelonins.

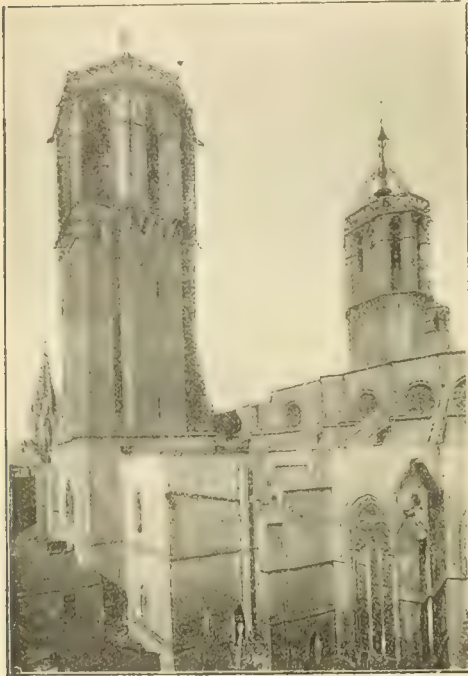
La Catedral, després de les importants obres del segle xv (veja-s p. 444), quedà en disposició d'ésser un monument digne d'estima per son mèrit artístich, si bé li faltava molt per ésser acabada. En ella hi trobarèm involucrada tota la historia patria, puix no hi ha gesta famosa que no hi estiga adscrita en una o altra forma. Y per si les pedres y les cerimònies no parlassen prou clar al poble, les penyores històriques en ella depositades esdevindrían la forma vivent d'aquesta espiritualitat. Llàstima que ja no penjan de les voltes de la Sèu estandarts històrichs com lo del rey Martí de Sicília després de la victoriosa batalla de Sant Luri de Cerdunya (2385). També la armada de Lepant hi dexà en penyora lo Sant Christ que duya la capitana d'En Joan d'Austria.

Altre fet famós hi llegà notable treball artístich: lo capítol general de cavallers de la ordre del Tusó d'or, aplegat en lo chor de nostra Sèu per Carles I (5 Març 1519), motivant les hermoses pintures ab que s'ornamentaren les

cadires del chor, assenyalant la que cada magnat hi ocupà, perpètua recordança de tant important fet (2386).

També quan, en 1814, foren exhumades de la Ciutadela les mortals despulles dels vuyt patriotes ajusticiats per los francesos en Juny 1809, se transportaren a la Catedral, y des de 1909 reposan en bones caxes de pedra dintre d'una capella dels claustres destinada a tant insignes patricis (veja-s p. 852) y presidida per lo Sant Christ que havia estat a la esglesia de la Ciutadela.

Segle XIX.-La Catedral .

Los dos campanars

Dintre del ordre privat, lo tresor de joyes que en tot temps ha possehit la Sèu y ab les que ha arnat la seva valiosa custodia gòtica, són altres testimonis de la bona afecció dels barcelonins (2387). A 26 Janer 1869, lo Governador Civil s' incautà d' aquesta custodia y dels seus joyells, retornats passada la temporada revolucionaria.

Les obres de la Séu s' han continuat en totes èpoques y encara perduran. Los òrguens, que ja existían a mitjans del segle xv (2388), foren fets nous, en 1484, per l' alemany Joan Spin, que acabà, en 1487, lo de Santa Maria de la Mar. Fóu sort que les grans construccions, com la façana, cimbori y claustres, no s' haguessen realisat en los segles xvi a xix, en los que-s sentí horror per la art gòtica, y s' entretinguessen solzament en canviar altars y en altres obres secundaries,

salvant-nos de destruir la seva unitat arquitectònica. Tenían altars propis los gremis dels fusters, çabaters, vidriers, freners, esteves, mestres de cases y molers, y les confraries dels llogaters de mules y dels bastaxos de la plaça Nova. Com memorables consignàm l' altar major benehit a 5 Setembre 1599, los dos que contenen les mortals despulles de Sant Olaguer y Sant Ramón de Penyafort y lo del Sant Christ que En Joan d' Austria portava en sa galera capitana al memorable combat naval de Lepant. És aquest l' altar de la Sèu hont major nombre de fidels s' hi congregan y en lo que més cera hi crema.

(2386) Villanueva: *Viaje literario*, v. xvii, p. 301, doc. XLIII. — *L' Avenç*, 1883-1884, p. 81.

(2387) Una detallada relació de les joyes de la custodia de la catedral, publicà, en 1863, Gayetà Cornet y Mas, en *Guia y Añalejo perpetuo de Barcelona*, p. 70.

(2388) A. 1471 (6 Juny). *Letres Closes*, A. M. B.

Actualment se procura estirpar una pràctica supersticiosa que radica en aquesta venerada imatge y s'ha propagat en demasía (2389).

Durant lo segle XIX se tractà prou sovint d'acabar la façana de la Catedral. Los constitucionalistes del 1821 la prengueren per son compte, projectant una façana *política* (veja-s n. 2285); en 1860, l'arquitecte de la Sèu, Joseph Oriol Mestres, la estudià seriosament. Un gran amic d'aquest, lo banquer Manuel Girona y Agrafel, recabà del Govern autorisació per construir-la a ses despeses (Juliol 1863), y dos anys després se proposava realisar-la junt ab lo cimbori (1865), presentant, en 1867, un projecte propi, fill de tres anys d'estudis. Volia continuar lo que aparexia indicat en la façana llavors existent. No-s féu res y lo temps passà sense realisar-se dita obra. Aprés s'instalà una institució denominada *Caja de obras de la Santa Basílica Catedral*, per acabar-la ab donatius (7 Novembre 1871). Per breu pontifici, nostra Sèu, feya poch havia obtingut categoria de *Basílica menor* (Agost 1867) (2390).

Novament lo propi Manuel Girona, en 1880, remogué l'acabament de la Catedral, presentant molt modificat son projecte de façana. Axò donà motiu al Bisbe de Barcelona a encarregar als tres arquitectes de la Catedral, senyors Mestres, Font, y Martorell, que formassen llurs projectes: los dels dos primers se refundiren en un sol per indicacions del tribunal censor, format dels senyors Rogent, Torras y Artigas. Quedà en sa integritat lo d'En Martorell, que no consentí en refundir-lo, si bé oferí modificar-lo. Entretant lo Capítol volgué conèixer la opinió pública, y dits projectes s'exposaren als claustres de la Catedral (9 Març 1882). La majoria dels crítics donaren la preferencia al d'En Martorell (2391), felicitant-lo 28 dels 50 arquitectes de Barcelona (13 Març 1882). L'apassionament de la opinió pública no afavorí la realisació de la desitjada obra. Quatre anys després En Manuel Girona ofería acabar la façana (8 Desembre 1886). La «Academia de San Fernando» aprovà lo projecte basat en lo de Mestre Carli del 1408 (veja-s p. 443) (Març 1887), que, ab algunes modificacions, se portà a terme depressa (10 Abril 1887-12 Fe-

---

(2389) *Lo Pensament Català*, periòdich catòlich, publicà, en 6 Abril 1902, una invenció popular sobre tres gracies demanades a les tres de la tarda del Divendres Sant davant la imatge de Jesús Crucificat de la Catedral. Des de llavors ha corregut de boca en boca aquesta versió, de tal manera, que es curiós llegir com descriu la gran concurrència de gent a la Catedral en dit dia y hora En Sebastià J. Carner. En un article hont se combat aytal superstició (*La Vanguardia* del 1 Abril 1915), reproduheix altre del canonge Joseph Maria Baranera ab idèntich objecte.

(2390) També obtingueren l'honor especial del Papa, nostres canonges, d'usar borla verda al bonet y solidèu, començant a portar-la lo 15 Agost 1881.

(2391) *Proyectos de fachada para la Catedral Basílica de Barcelona: opinión de la prensa reconociendo la superioridad del proyecto del arquitecto D. Juan Martorell sobre el de los arquitectos D. Juan Mestres y D. Augusto Font y el de D. Manuel Girona* (Barcelona, 1882). Se reproduhexen los artículos de Carles Pirozzini y Martí en *La Renaixensa*, Eduart Tàmaro en *Principado*, K. en *El Diluvio*, P. A. U. (Joaquim Nolla y Aliu) en *Gaceta de Cataluña*, J. P. R. C. en *Correo Catalán*, X en *La Correspondencia Catalana*, Narcís Oller en *L'Avenç* (a. 1, 1882, p. 47). — J. Martorell y Montells: *Ante-proyecto de fachada para la Catedral de Barcelona. Memoria* (27 Abril 1882). — Eduart Tàmaro en *Ilustració Catalana*, a. 1882, v. III, p. 90. — *La Veu del Montserrat*, a. IX (1886), p. 394.

brer 1890). En 1896, afegí a la façana, lo propri Manuel Girona, les dues torres laterals acabades en 12 Febrer 1898, havent-li costat, totes les obres juntes, la suma de 951,081 pessetes.

Llesta la façana, lo propri Girona volgué acabar lo cimbori, aprovant la «Academia de San Fernando» un projecte de N' August Font y Carreras (4 Juliol 1890), que si lo generós patrocinador no pogué veure realisat, l'acabaren sos fills Manuel y Anna Girona y Vidal (2 Maig 1913). Lo Capítol otorgà l'honor d' ésser enterrats a la Catedral tota la familia Girona (19 Abril 1897).

Segle XX.-La Catedral

Façana acabada en 1888, torres en 1898 y cimbori en 1913, donatius de la familia Girona

Los prelats que, ab posterioritat a Enrich de Cardona (1505-1512), han ocupat la diòcesis barcelonina (veja-s p. 436), foren:

Martí García (1512-1521): nomenat inquisidor de Barcelona en 1487, junt ab Frà Espino, al substituir la inquisició castellana a la barcelonina, actuaba d'embaxador del Rey a Roma quan obtingué aquesta mitra, no venint fins 1515. Tenía etat avençada, nomenant-se-li bisbe auxiliar o *de gracia* (com usualment se-ls hi deya) en la persona del qui fôu son successor. — *Guillèm Ramon de Vich* (1521-1525). Ja era Bisbe auxiliar y cardenal de Sant Marcelo des de 1517, y après Abat de Bellpuig de les Avellanes. Residí quasi sempre a Italia, administrant la diòcesis lo bisbe *de gracia* Joan de Cardona, bisbe *Plonacense*, qui ja fôu auxiliar del bisbe García al ésser cardenal En Vich. En aquest temps arribà

a Barcelona lo papa Adrià VI (6 Agost 1522). — *Lluís de Cardona* (1529-1531). Vagà quatre anys lo bisbat. Aquest bisbe era germà d' Enrich de Cardona. Passà a la arxidiòcesis de Tarragona. — *Joan de Cardona* (1531-1546): era Abat de les Avellanes; no-s consagrà bisbe fins passats catorze anys (1545). Tingué per auxiliar En Joan Miralles, arquebisbe de Tesalònica (1530 y 1536). Fundà lo convent de Trinitaris per redempció de catius y morí a la torra Pallaresa (Badalona). — *Jaume Cassador* (1546-1561): fundà, en lo monestir que havia sigut de monges de Montalegre, un colegi de Jesuites, y erigí lo convent de Franciscanes Terciaries dit *de les Elisabets*. Tingué d' auxiliars, primer Joan Jubí, bisbe de Constantina, après son nebot y successor Guillèm. — *Guillèm Cassador* (1561-1570): los noms del carrer d' *En Cassador*, devant Sant Just, y

de la baxada d'*En Cassador*, al carrer d'En Lladó, se deuen a la casa payral d'aquests prelats, allí situada. Guillèm esmenà lo breviari barceloní.—*Martí Martínez del Villar* (1572-1575): havia sigut Inquisidor de Cerdenya y Arquebisbe de Sàsser.—*Joan Dimes Lloris* (1576-1598): fôu Abat de Sant Feliu de Guixols, president del Consell d'Aragó, Canciller de Catalunya y bisbe d'Urgell; cercà a Sant Just les reliquies de Sant Pacià (1593); promogué les canonisacions de Sant Olaguer y Sant Ramón de Penyafort; protegí les fundacions dels monestirs de Carmelites descalçats en la Rambla, de monges de la metexa ordre, de Mínims o de Sant Francisco de Paula (los quals dexaren la capella de Sant Bertràn per fundar convent devant la creu trencada, afores del Portal Nou, en 22 Març 1578) y de Caputxins de Sant Francesch «sobre lo camí de la Travessera qui ix per lo portal de Junqueres» (14 Desembre 1578), conegut après per Jesús; fundà lo Seminari Tridentí. Fôu enterrat en la capella de Sant Pacià, en la Catedral.—*Anfòs Coloma* (1599-1604): celebrà la canonisació de Sant Ramón de Penyafort (1601); promogué la de Sant Olaguer, construint-li altre sepulcre; instalà les relligioses Caputxines; formà al palàu episcopal una galeria d'imatges pintades dels prelats barcelonins; fôu trelladat a Cartagena.

Rafel de Rovirola (1604-1609): posà la primera pedra del nou convent de les Caputxines (1604); dedicà los temples dels Mínims (1608) y de les Carmelites descalçades (1608).—*Joan de Montcada* (1610-1613): pacificà forts altercats dels inquisidors ab los Consellers y Batlle de Barcelona; trelladat a Tarragona.—*Lluís de Sans* (1613-1620): havia sigut elet per la diòcesis d'Elna y ocupà, en 1613, la de Solsona.—*Joan Sentís* (1620-1632): fôu virrey de Catalunya (1623); construí lo Seminari Tridentí.—*García Gil Manrique* (1632-1651): per rahó de la guerra dita *dels Segadors*, estigué molta temporada fora, morint a Madrid y vagant la diòcesis cinch anys.—*Ramón de Sentmenat y Lanuza* (1656-1664): era bisbe de Vich.—*Anfòs de Sotomayor* (1664-1682): era arquebisbe d'Oristà a Cerdenya; protegí la fundació del oratori de Sant Felip Neri (1673); posà la primera pedra de Bethlèm (1681); prohibí la costum de menjar rosquilles o panellets dintre la esglesia per Sant Blay.—*Benet Ignasi de Salazar* (1683-1691): autorisà la erecció de la esglesia de Sant Sever per la congregació de preberes de la Catedral (1691).—*Manuel d'Alba* (1693-1697): era bisbe de Solsona.—*Benet de Sala* (1699-1715): inaugurà les monges de penitencia del carrer de Sant Pau (1699); trelladà lo cors de Sant Olaguer a la nova capella (1701); reorganisà les monges terciaries de la Casa de Misericordia (1702); promogué la fundació dels clergues seculars de la Congregació de les Missions, dits de Sant Sever y Sant Carles Borromeo (1703); estigué llarga temporada fora per la guerra de Successió, y morí a Roma, havent obtingut lo càrrech de Cardenal en 1713.

Diego d'Astorga y de Céspedes (1716-1720): mentres, en 1717, començan los Caputxins un nou convent a la Rambla, eran derrocats al barri de la Ribera los convents de clergues regulars menors, Santa Clara y Sant Agustí y les

tres capelles de Santa Marta, Sant Esperit y Montserrat. Passà al arquebisbat de Toledo, fent-lo Inquisidor General y Cardenal. — *Andréu d'Orbe y Larreátegui* (1721-1725): trelladat a Valencia. — *Bernat Jiménez de Cascante* (1725-1730): los agustins construiren un nou temple al carrer del Hospital (1727). — *Gaspar de Molina y Oviedo* (1731-1732): passà a Màlaca. — *Felip Aguado y Requejo* (1734-1737): en son temps se començà l'hospital de peregrins d'En Pere Des-Vilar, dit de Santa Marta, a la Riera de Sant Joan (4 Maig 1735); restaurà lo Seminari Tridentí de Santa Maria de Montalegre, que estava sense dexebles des de 1702 (1 Novembre 1735), ampliant l'edifici. — *Francesch del Castillo y Vintimilla* (1738-1747): quedan d'ell molts decrets importants, assenyaladament sobre la secta dels francmasons, que començan a pertorbar la esglesia barcelonina; passà a la diòcesis de Jaèn. — Elet successor lo caputxí Frà Pau de Colindres, renuncià. — *Francisco Díaz Santos Bullón* (1748-1750): celebrà sínodo; passà a regir la diòcesis de Sigüenza. — *Manuel López de Aguirre* (1750-1754): foren dedicades al culte les esglesies de Sant Agustí (1750) y Sant Felip Neri (1752), posant la primera pedra a la de Sant Miquel de la Barceloneta (1754); celebrà sínodo (1751). — *Asensi Sales* (1755-1766): s'obrí al culte la esglesia de la Barceloneta (1755); celebrà sínodo. — *Joseph Climent* (1766-1775): erigí deu escoles gratuïtes en deu convents de Barcelona; instituí la pràctica de les Quaranta Hores; son extraordinari zel pastoral y conexements teològichs lo demostran sís volums d'erudits sermons y altre d'edictes y pastorals. La enveja féu presentar son zel y doctrina com a sospitosos a Carles III, motivant una examinació per cinch arquebisbes y bisbes y los dos generals de la Mercè y del Carme (1769), resultant-ne un major enaltiment personal. Era lo bisbe Climent de llengua catalana, fill de Castelló de la Plana de Burriana, retirant-se, en 1775, a Valencia, renunciant al bisbat de Màlaca, per hont fóu nomenat, a conseqüència de dissentiments ab la autoritat militar, y dimitint lo de Barcelona. — *Gavi Valladares y Mesía* (1775-1794). — *Eustaquí Azara* (1794-1797): era bisbe d'Iviça. Féu cercar lo cors de Sant Pere Nolasch (2392) en 1788. — *Pere Díaz de Valdés* (1798-1807).

Pau de Sichar (1808-1831): era bisbe *in partibus* de Gerra, auxiliar del bisbe de Barcelona Eustaquí d'Azara; coincidí sa elecció (16 Març 1808) ab la dominació napoleònica y fóu un de tants prelats patriotes que no acatà al invasor, exercint de vicari general y procurador de la mitra Francesch Sans y de Sala (2393). Entrat a Barcelona (Juny 1814), tornà a sortir-ne en la època

(2392) A. 1788. Curiosa relació d'ahont se suposava estaria lo séu cors soterrat (*Acuerdos 1788*, fs. 178, 195 y 201).

(2393) Al cessar la dominació francesa, inculparen de mal patriota al canonge Sans, tenint de vindicar-se. Exposà llavors lo que ell havia fet per salvar als eclesiàstichs y culte, tant en 1810, quan los francesos tancaren les esglesies del Palàu, Trinitaris calçats, Colegi Tridentí, capelleta de Sant Cristòfol del Regomir, Sant Francisco de Paula, Santa Anna, Santa Mònica, Agonitzants, Trinitaris descalçats, Sant Agustí y Sant Joseph, com en 1811 devant la ordre general de Joseph Napoleón d'extingir-se les comunats de religiosos, y també en Febrer 1814 al pretendre tancar les esglesies barcelonines.

constitucionalista (3 Abril 1821), passant a Esparraguera, Orpí y més tart a Aragó, des d'ahont abdicà la diòcesis, que fou regida per lo canonge magistral Francesch Pou. Lo govern nomenà bisbe al canonge sagristà Fèlix Torres, no acceptant-lo Pío VII, com tampoch la renúncia del bisbe Schar, qui retorna a Barcelona (21 Febrer 1824), morint-hi bisbe (1831).—*Pere Martínez de Santmartín* (1833-1849). Era canonge de Burgos. En son temps se cremaren los convents (1835). Féu la nova divisió parroquial de la Ciutat (1835).

Joseph Domingo Costa y Borrás (1850-1857). Era bisbe de Lleyda. Passà d'arquebisbe a Tarragona.—*Antoni Palàu y Termens* (1857-1862). Era bisbe de Vich; inicià lo *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona* (2 Janer 1858).—*Pantalcón Monserrat y Navarro* (1864-1872). Era bisbe de Badajoz; féu la darrera divisió parroquial (1867); obtingué la declaració de la Mare de Déu de la Mercè per patrona de Barcelona. (17 Març 1868); fundà, a Les Corts de Sarrià, un assil per religiosos pobres (acabat en 1877).—*Joaquim Lluch y Garriga* (1875-1878): era bisbe de Vich y passà d'arquebisbe a Sevilla.—*Joseph María d'Urquinaona y Bidot* (1878-1883): era bisbe de Càdiç; defensà al Senat la bandera proteccionista; visqué pobrement per entregar tots sos béns a caritats; coronà la imatge de la Mare de Déu de la Bonanova (9 Setembre 1883).—*Jaume Català y Albosa* (1883-1899): era bisbe de Càdiç; s'encarregà del alberch de capellans de Les Corts (25 Agost 1887); se preocupà de la façana de la Catedral, vegent-la acabada (1888) y proposant-se fer ell les sagristies; coronà canònicament la imatge de la Mare de Déu de la Mercè (21 Octubre 1888); la diòcesis de Barcelona donà una esplèndida cadira al Sant Pare (1888) (2394); posà la primera pedra de la esglesia del Sant Angel d'Hostafranchs (1 Març 1891); commemorà solemniament l'aniversari dels quinze anys de bisbe de Barcelona (12 Octubre 1898), morint abans del mitg any (21 Febrer 1899).—*Joseph Morgades y Gili* (1899-1901): era bisbe de Vich; a iniciativa del erudit canonge Bonaventura Ribas, lo patriarca Sopera momificat, es portat del arxíu Catedral al sepulcre de pedra de la Puríssima (18 Novembre 1899); coronà canònicament la imatge de la Mare de Déu de la Bonanova (8 Setembre 1900); s'entrometé en lo moviment econòmic regionalista (Novembre 1899); solemnisà ab grans funcions la entrada del segle XX (1 Janer 1901), del que sols n'havía de veure vuyt dies, morint lo 8 Janer 1901.

Salvador Casañas y Pagés (1901-1908): era bisbe d'Urgell y Cardenal; contribuí a ultimar la canonisació de Sant Joseph Oriol (efectuada a 20 Maig 1909); fou-li nomenat, en 15 Març 1903, bisbe auxiliar lo Dr. Cortés, ab títol de bisbe d'Eudoxía (mort a 19 Març 1910); organisà una processó de 30.000 persones, celebrant lo cinquantenari del dogma de la Immaculada Concepció (27 Novembre 1904); sofrí un atentat en los claustres de la Sèu, essent lleugerament ferit (24 Desembre 1905); dictà dues pastorals contra un pressupost

(2394) La cadira pontificia vé reproduhida en *Il·lustració Catalana* v. IX, p. 305.

municipal titolat de cultura (24 Febrer y 1 Abril 1908) (2395); fundà, en 1908, la *Asociación para fomento del culto y acción social*, encaminada a crear centres de vida relligiosa y moral en les barriades obreres.—*Joan Joseph La Guarda y Fenollera* (1909-1913); entrà a la diòcesis quan Barcelona tenia molts temples y cases de relligió arrunats per la revolució del Juliol 1909. Se dedicà a restablir-los. Celebrà esplendorosament les festes constantinianes (1913). En Novembre 1913 inaugurà la esglesia del Carme, en la que fôu soterrat (3 Desembre 1913).—*Enrich Reig y Casanova* (1914): nadiu de València, com son antecessor; es opinió que portarà a terme la tan necessaria demarcació parroquial; ha començat lo temple de Sant Joseph Oriol (27 Juny 1915), altra de les futures parroquies barcelonines.

Es certament interessant l'estudi de la evolució parroquial, que no ha corregut parelles ab la crecscuda de Barcelona. Durant més de tres centuries (segles XVI al XIX) les set parroquies de Barcelona (Sant Just, Sant Miquel, Pí, Sant Fere, Sant Cugat, Santa María y Sant Jaume) se consolidan de tal manera, que no consentan sían alterats los séus límits, a despit de la gran desproporció que existia entre les reduhides demarcacions de Sant Miquel y Sant Jaume y les excessives irradiacions de Sant Pere, Pí y Sant Just, que arribavan molt enllà de les muralles. Santa Eularia de Mèrida, que ab sa reedificació del 1479 semblava tenir pretensions de parroquia (veja-s p. 462), no s'alçà del enrunament a que vingué en 1651 (2396). Axís com al segle XVII desapareix per la parroquia de Sant Pere aquest perill de desmembració de la seva gran rodalia, altre tant esdevingué en les parroquies de Sant Just y del Pí ab la antiga parroquia forana de Sant Julià de Montjuhich. Conservava, Sant Julià, en lo segle XVI, sa vella circumscripció en la dita montanya, comprenent les capelles de Sant Bertràn y Santa Madrona, que tant paper hi jugan en la època Moderna (2397). La construcció del castell al cim del Montjuhich, en la primera meytat del segle XVII, l'absorví y féu desaparèixer, en profit de les dues demarcacions parroquials de Sant Just y del Pí, que-s compartexen sa rodalia, fins a trobar la del terme parroquial de Santa María dels Sants, sufragània del Pí.

En Octubre de 1690, un projecte del Vicari General Castrense de convertir en parroquial la esglesia dels Trinitaris descalçats, fracassà devant la oposició de tots los rectors y obrers de les parroquies barcelonines. Tampoch la erecció de la esglesia de Sant Miquel, en la Barceloneta (1756), innovà aquesta divisió parroquial, establint-se com a sufragània de Santa María.

(2395) Se proposava en lo pressupost municipal dit *de cultura* crear escoles bisexuals y neutres. Promogueren-se mitings en contra (12 y 18 Abril 1908). L'Ajuntament l'aprovà (24 Abril), l'Alcalde sospengué d'ell la base 5.ª (6 Maig); donà l'Ajuntament un vot de censura al Alcalde (7 Maig), que era En Domingo Sanllehí, dimitint poch després.

(2396) En 1652 se tractava sols de construir un oratori per Sant Roch, que-s venerava al carrer de la Fusina, prop del Portal Nou; però ni en 1653 se començà, ni sabèm que s'hagués realisat més tart.

(2397) Explica molt bé lo caràcter de la parroquia de Sant Julià lo *M. N. A.*, v. v, p. 266.

Fins al 1822 no s'intentà acabar ab exa vella divisió (veja-s p. 834), que dificultava la bona administració espiritual dels barcelonins. Al suprimir los convents convertiren la major part de les esglésies en parroquies, acceptant la nova divisió civil, la autoritat eclesiàstica (1 Janer 1823) (2398), a despit de les grans dificultats que exa immediata adaptació implicava. Y era una necessitat tan evident aquesta reforma, que al caure los constitucionalistes, desitjaren dexar-la subsistent, axís los regidors reyalistes com los obrers de les parroquies. La autoritat eclesiàstica no ho consentí, restablint les rodalies de les antigues set parroquies (22 Janer 1824), argüint que s'havían dexat de cumplir les solemnitats canòniques y legals. A 25 Juny 1824 insistiren los regidors ab lo bisbe Sichar, demanant altra divisió parroquial "en atención á la notable desigualdad que existe en ellas, tanto de terreno de las respectivas demarcaciones, como del número de Parroquianos". Les esglésies monacals recobraren llur anterior manera d'ésser y sols subsistí un cambi de lloch en la església matriu de Sant Jaume, que, derrocada en 1826 (veja-s p. 834), s'establí ab caràcter d'interinitat a Santa Clara (plaça del Rey).

La única reforma eclesiàstica trascendental dels constitucionalistes que continuà en la darrera etapa absolutista, fôu la supressió de la Inquisició.

La Inquisició Castellana, afiançant sa controvertida existencia a Barcelona (veja-s p. 513), residía en part del palàu reyal, que après fôu de la Generalitat de Catalunya. Se governava per los privilegis que li concedía lo dret comú, per les butlles apostòliques y cèdules reyalis y per les pràctiques guanyades més o menys abusivament. Des de que començà, ses demasíes la portaren a querellar-se ab totes les autoritats de la Ciutat, ab les eclesiàstiques inclusiu. De tal manera que, en 1568, lo canonge Brunet, ab autoritat pontificia y sots títol de *conservador*, excomunicà als inquisidors (2399). Abans ja havían qüestionat llargament, en 1561, ab lo Capítol Catedral per volguer obrir la comunicació del antich palàu reyal, ab la tribuna de la Sèu, axò es, un pont que lo Capítol havia dexat construir al rey Martí a causa de la seva malaltia, qual pont encara subsistía en 1809 (2400). Tals protestes s'alçaren contra la

---

(2398) Lo manifest del Ajuntament comunicant aquest resultat, deya: "Las juntas de beneficencia pública, las electorales para Diputados á Cortes y renovación anual de Concejales y otros objetos para los cuales las nuevas instituciones han puesto por base la parroquialidad, no podrán menos de ganar con la división que se establece" (30 Desembre 1822). Per dotar a les noves parroquies, los constitucionalistes tractavan d'aplicar-les-hi, a més dels drets d'estola y peu d'altar, los de cofradies y funcions que-s celebravan als convents. "Mas para el caso de que faltase todavía un complemento de ella, pueden pedirse al Gobierno algunas rentas de los Conventos que se suprimen" (11 Novembre 1822).

(2399) Tan forta controversia acabà ab una concordia, en 1568, essent interessants los capítols sobre la manera de regular llurs actes la Inquisició a Catalunya, ab fixació del nombre de familiars que podian tenir, etc. Un exemplar imprès està en *Diversorum V*, f. 153, del A. M. B. Emperò, en 1569 y 1570, embaxadors de la Generalitat tingueren d'anar al Papa y al Rey per posar termini a les diferencies que-s portavan ab la Inquisició.

(2400) A. 1561 (29 Maig). "En aquest die entre onze y dotze hores abans de mitja nit los Rnts inquisidors feren obrir un portal que obri del palau del rey a la tribuna de la seu que

Inquisició per trepitjar desconsideradament antichs drets de la terra y privilegijs de la Ciutat, que, les Corts del segle XVI, se n'ocuparen diferents vegades, motivant les concordies del 1512 (2 Agost) y 1520 (2401), que no complí la Inquisició. Fort debat s'entaulà en les Corts del 1564, per estendre, los inquisidors, sa jurisdicció a fets que no-ls pertocava. Durà fins al 1573, y es altre exemple dels procediments abusius que procurava implantar. Seguí a aquest debat la constitució de les Corts del 1585, excluint als familiars y ministres del Sant Ofici d'exercir càrrechs, tant de la Diputació com dels municipis de Catalunya. Los actes o constitucions de Corts contra los inquisidors, decretats en 1599, no obtingueren la sanció, ni del Monarca, ni de la Sèu Apostòlica. Novament tractaren, les autoritats de Catalunya, en les Corts del 1626 y del 1632, d'enfrenar la acció abusiva dels inquisidors, com se refereix en l'interessant memorial presentat al Rey en 1628. Mes res los hi donà resultat definitiu, estrellant-se tota oposició, devant la influencia dels inquisidors.

Llarga seria la relació de les bregues que sostingué la Ciutat ab los inquisidors si tractassem de recapitular-les (2402). Del 1524 al 1570, rebutjaren, los Consellers, concorre als actes públichs de la Inquisició. Lo conflicte que originà en 1611 lo desarmament d'un criat del Inquisidor, fôu de tal naturalesa, que lo Tribunal de la Fè excomunicà a gran nombre de persones y entre elles al Veguer y a tres Consellers, responent-hi les autoritats superiors barcelonines, decretant la expulsió dels inquisidors de Catalunya y sancionant aquest acort lo Reyal Concell del Virrey, en un document plè de doctrina contra les exaccions dels inquisidors (20 Octubre 1611). No hi ha dupte que molts conflictes s'haurían evitat si nostre Inquisidor hagués sigut català y axís ho demanava la Ciutat al Monarca en 1624. Però fôu inútil. Fins a la segona meytat del segle XVII no-s posa frè a tants despotismes. Dexaren de córrer vents favorables en les altes esferes del Govern y un decret reyal del 1686 donà satisfac-

---

lo Rnt capitol fi yr? tancar que ha dies auie staue tancat de part de dintre ab un cadenas per ser solament loch tocant a la persona del rey". Los Dietaris de la Diputació, d'ahont es aquesta nova, comunicavan, en 29 Octubre 1568, altre altercat ab la muller del Virrey per ocupar, en los funerals de la reyna Isabel, "la tribuna dalt al costat del orgue ahont possà un dossier", "per ser aquell lloch y sguardarse tant solament, per a la S.^a Reyna o altres persones de la casa o stirpe reyal".—Veja-s *Letres Closes* 31 Octubre 1568, A. M. B.—R. 4297, f. 211, A. A.—P. Ferrer: *Barcelona cautiva*, v. III, p. 470.

(2401) Ab les concordies del 1512 y 1520, hi han, confirmant-les, lo breu pontifici de Lleó X del 30 Abril 1513, la Reyal Provisió de 30 Maig 1524, la constitució 15 del títol 56 de les Corts del 1553, lo capitol 21 de les Corts del 1585 y los capítols 30 y 35 de les Corts del 1599. En aquestes derrereres Corts se demanava per los tres estaments lo compliment de les concordies del 1512 y 1520, però no lo de la concordia del cardenal Espinosa, porque derogava més a les constitucions que les dues anteriors. Més avant, en 1628, esclatà lo conflicte precisament per la concordia d'Espinosa, que féu imprimir En Lluís Descatllar, tresorer de Catalunya. La Inquisició manà recullir la tirada, alegant no haver-la autorisada. Lo Virrey ordenà que no-s practicàs la concordia (13 Maig 1628). De manera que res hi havia estable a Barcelona, de tot quan estipulavan les Corts ab la Inquisició castellana.

(2402) F. Carreras y Candi: *Evolució històrica dels juheus y juheissants barcelonins*, publicat en *Estudis Universitaris Catalans*, v. IV (1910), en lo capitol *Lluytes del element civil ab la inquisició (segles XVI y XVII)*.—Bruniquer: *Rubrica Privilegiorum*, cap. xxxvii.

ció a les reclamacions, creant una Junta Suprema encarregada d'examinar los contrafurs de la Inquisició al aplicar la jurisprudencia. Les lluytes de fi de segle XVII y la guerra de Successió, foren bon paréntesis a les vexacions dels inquisidors. En lo segle XVIII tot canvià d'aspecte, puix devant lo poder absolut y únich del Monarca, aquells no s'atreverien a actuar despòticament. És del 1726 la derrera condemna o aute de fè (2403).

Dexà de funcionar la Inquisició durant la ocupació francesa y per decret de les Corts de Càdiç del 1810. Restablerta en ses funcions en 1814 (2404), portà sis anys de vida esmortuida, durant los que fóu sa principal y exclusiva missió anular la propaganda de les associacions masòniques, tan activa y eficaç en lo govern napoleònic (2405). Abolerta per los constitucionalistes en 1820, ja no la restabliren los reyalistes en 1823, a despit de les campanyes en son favor dels ultra-reyalistes (1825-1832).

L'establiment y expansió de les comunitats relligioses a Barcelona, presenta set èpoques ben definides: lliure establiment (fins al 1370), limitació urbana (1370-1430), tolerancia (1430-1591), oposició infructuosa (1591-1714), *statu quo* (1714-1820), persecució (1820-1874) y restauració (1875-1915).

Quan se dictà lo reyal privilegi del 1370 de no edificar més convents dintre les muralles, hi havían set monestirs d'hòmens, axò es, Sant Pau, Santa Anna, Sant Joan, Sant Francesch, Santa Catarina, Sant Agustí y la Mercè, y cinch de dones, axò es, Sant Pere, Jonqueres, Santa Clara, Mont-Sió y les Magdalenes. Després de sexanta anys s'inicià certa tolerancia en les noves fundacions, establint-se dintre les muralles, en 1430, los frares de Sant Antoni; en 1448, les monges Gerònimes (veja-s p. 478), y en 1475, les de Jerusalem. En lo segle XVI erigiren monestirs: los Trinitaris calçats, en 1522; Jesuïtes, en 1553; Carmelites descalçats, en 1586, y Mínims, en 1589 (veja-s p. 773).

La Ciutat se preocupà de la instalació dels nous establiments monacals dintre les muralles. Y al donar permís a altres comunitats relligioses, retregué lo privilegi del 1370. Aixís ho féu, en 5 Juliol 1561, quant lo concedí a les monges dels Angels, "per estar en molt gran perill de moros fora", y en 25 Novembre 1562 a les de Santa Elisabet. Que l'esperit d'oposició a més fundacions eclesiàstiques existía en lo segle XVI, ho patentisan los Obrers del Pi, al reclamar, en 16 Janer 1591, contra la erecció d'un Colegi dels Carmelites dintre dels séus límits parroquials. Igual feren los Agustins observants, en 27 Novembre 1618, per impedir als Agustins descalçats alçar monestir. A dites fundacions, realisades, a despit de tot quant se féu en contra, se seguí la dels

(2403) Una relació del viatger anglès Townsend, treta de la biblioteca de Santa Catarina, hont se guardavan los documents de la Inquisició, ho explica (*Diario de Barcelona* del 30 Abril 1810).

(2404) *Acuerdos 1814*, f. 92.

(2405) Los edictes del Inquisidor General, en 2 Janer 1815 y 10 Febrer 1815, anavan endreçats a fer abjurar secretament als qui s'haguessen allistat en la masoneria, assenyalant de termini voluntari fins al Diumenge de Pasqua.

Servites, en 1626. Més avant, al tractar d'establir-se los Trinitaris descalçats, en 1633, se coaligaren los Obrers y Rectors de totes les parroquies ab los Priors dels convents, sotscrivint una instancia en que deyan que "les religions que vuy volen fundar, no aportan cosa alguna, ni ministeri, que, cumplidament nou fassan las ja fundades". Y lo Concell de Cent, fent-los-hi costat, sollicità del Capítol Catedral, no autorisàs dita fundació, ni-n favorís de noves, intimant als convents existents a que no ampliassen més llurs edificis, segons realisavan (12 y 15 Febrer 1633) (2406). Era també fonamentat aquest moviment d'oposició, en la demolició de cases a que donavan lloch les construccions conventuals. Com no-s refeyan en altres indrets los alberchs derrocats, li atribuían part de culpa en la constant depopulació de Barcelona.

Tanta oposició resultà d'absoluta inutilitat: tots los nous monestirs s'edificaren tal y com ho projectavan. Al dels Trinitaris descalçats, erigit en 1634, se seguí lo dels clergues regulars menors o *Caracciolos*, en 1636 (2407); lo Colegi dels Mercedaris, en 1642 (2408); lo dels Dominichs, en 1650, junt a Sant Joseph, y los convents dels Teatins, en 1653, y Agonitzants, en 1662. Reclamaren contra la erecció del Colegi dels Dominichs, los Carmelites descalçats de Sant Joseph y los Obrers del Pi. L'infructuós resultat de totes aquestes gestions en contra dels establiments relligiosos, motivaren altra més extensa y rahunada oposició, portada a terme per dits Obrers en 1671. Un interessant memorial recapitulava los perjudicis dels establiments relligiosos y benèfichs, en ocasió d'anar a construir, los Carmelites descalçats de Sant Joseph, nova capella (2409), fent desaparèixer "vn carreró que travessa des del costat de la Iglesia del dit monastir al carrer vulgarment dit de las Cabras qui te exhit al carrer del Carme" y algunes cases en lo meteix, com també d'ampliar los Jesuites son monestir y esglesia, enderrocant alberchs, un dels fonaments

(2406) S'aduhiren les següents disposicions contraries a la introducció de més convents: Concili de Trento, "en lo titol de regulars y monials, sessione 25, cap. 3"; Butlla de Climent VIII, dihent les condicions ab les quals los ordinaris donaràn llicencia per fundar los monestirs; lo Privilegi de Pere III del 1370. Es d'interès un dictàmen dels advocats assessors de la Ciutat en aquest fet dels convents (*M. N. A.*, v. XI, pls. 96 y 612; Barcelona, 1907).—*R. B.*, v. III, p. 108 (Barcelona, 1914).

(2407) A. 1638. Los Obrers de Santa Maria de la Mar, junt ab los frares de Sant Agustí, volgueren privar als clergues regulars menors d'obrir porta al carrer de N'Oliver per la esglesia que construían a utilitat interior de la casa. Lograren fer-la tenir tancada al públich fins al 1653, en quin any los clergues regulars menors s'aprofitaren de la entrada de Joan d'Austria per acompanyar-lo a Barcelona, obrir sa esglesia, fer pública festa y lograr son obgectiu (16 Janer 1653).

(2408) La llicencia que obtingueren los Mercedaris, en 1642, per fundar son Colegi, fôu ab condició "de no fundar iglesia ni tocar campana".

(2409) A. 1671. Explican los Obrers del Pi que "volent, los Pares de Sant Domingo, comprar las casas situadas en la rambla que foren de Jaume Sayós notari de Barcelona y altre de J. Riera fuster, dits Pares Descalsos de Sant Joseph acudiren als obrers del Pi perque interposassen sa autoritat perque dits Pares Dominicicos no comprassen aquellas, lo que fou cauthela per comprarlas ells, conforme ho hauem vist las han ells despres compradas a effecte de pendrer de la que fou de dit Sayós, lo que hauian menester per la fabrica de dita Capella que pretenan fabricar, conforme ja hi han comensat de fabricar y es públich y notori que ja dits Pares Carmelitas descalsos han demolit en dita rambla set o vuyt casas despres de serlos estadas intimadas ditas deliberacions fetas per V. S."

primordials de la oposició. Deyan, dits Obrers, que en son terme jurisdiccional s'hi comptaven vintinou esglésies de reserva del Santíssim Sacrament, set oratoris y sis colegis (2410). Lo Concell de Cent, al plànyers també de la ampliació

(2410) Ab motiu dels nous establiments relligiosos, deyan los Obrers del Pi, en 1671, "que los Parrochians no acuden a dita Parrochia com deurían y las charitats vajan molt exaustas, que es impossible de aquellas poder sustentar lo gasto ordinari se offereix en dita Iglesia". Solicitavan que lo Concell de Cent fés derrocar als Carmelites descalçats lo construït en la Rambla de sis anys ençà "y axí mateix tot lo que han pres los demés conuents axí de frares com de monges, des del dia de dita íntima en auant, sens llicencia ni consentiment de V. S." Acompanya la suplicació un "Memorial dels sitis dels Hospitals, Convents de frares y monjas y horatoris que vuy se troban dins lo ambit de la Iglesia Parrochial de N. S. del Pi, demolicions y enderrochs de Casas se son fetas dins dita Parrochia per nouas fundacions y ampliaments dels que ja antes hi eran, les quals demolicions y enderrochs se son fets de 100 anys a esta part per rahó de las quals venan a faltar a dita Parrochia set o vuyt cens focs.—TRINITARIS CALSATS. Primo lo Monastir de la Sanctíssima Trinitat Calsats ha pres desdel cantó de dita plassa ahont hi ha una Mare de Deu fins al altre Cantó y de dit cantó fins baix al carrer dels tres llits y tota la vna part de dit Carrer dels tres llits y aximateix te comprades dit Conuent totas las casas situadas desdel cantó de dit carrer dels tres llits fins a topar ab dit conuent dins del qual ambit hi hauia vn carrer quis deya dels Calderers dins del qual hi hauia mes de trenta cases, en les quals hi habitauan gent de condició.—CALSA BLANCA. Item los Pares teatinos vulgarment dits Gaetanes o de la Calsa blanca en la plassa de Santa Anna han pres la casa de Micer Lluís Valencia del Mag. Micer Calderó y altres casas dins lo Carrer dels Capellans y cadal dia ne van prenent y deuantant y assó sens llicencia del saui Concell de Cent.—MONTESIÓ. Item las monjas de Montesión tenen lo ambit ques dexa veurer en la mateixa plassa de Santa Anna.—SANTA ANNA. Item Santa Anna ocupa lo ambit que de son siti se dexa veurer.—CARMELITAS CALSADAS. Item lo conuent de las monjas Carmelitas Descalsas (sic) en lo carrer de la Canuda, han pres y demolit totas las casas quey hauia dende la casa de don Joseph Falcó fins al cantó de la Iglesia de ditas monjas y dende dit cantó tota la vna part de dalt a baix del carrer de la mare de deu fins a topar ab les parets del hort de les casas del noble Don Rafel Villosa.—COMPANYA. Item los Pares de la Companya han pres totas las casas que corrian y corren desdel cantó de la font de la Rambla fins al cantó del carrer dels Angels y dende dit cantó fins al cantó del bonsuccés y carrer de les Sitjas tota la part del carrer de las Sitjas fins al cantó de dit carrer de las Sitjas que desemboca al carrer den Juglar y desde dit cantó tota la vna part del carrer den Juglar fins al cantó qui desemboca al carrer del Carme y totas las casas situadas en dit carrer del Carme dende dit cantó del carrer den Juglar fins a la font y se diu publicament que volan breument demolir ditas casas y fabricar en dit lloch vna Iglesia noua.—BONSUCCÉS. Item los Pares Seruitas del bon succés de cinquanta anys a esta part han pres y demolit totas las casas qui eran en lo carrer dels Angels den del cantó del carrer de las Sitjas fins al cantó del carrer de Juglar y tenan presas y compradas totas las casas situadas en lo carrer de las Sitjas que corren den del cantó del desembocador del carrer dels angels fins al cantó del carrer dels Tayers. Molta part de las quals ne tenan ja vuy fet conuent y axí mateix a la part del carrer den Juglar han pres y demolit moltas casas situadas dende dit cantó del carrer den Juglar qui desemboca al carrer dels Angels fins mes amunt de mitg carrer de Juglar; y es indubitat, que, si no si dona remey, ne anirán prenent, com de fet ne prenen cadal dia, fins a tant serán a la proa dels Tayers y axí mateix ne anirán prenent totas las que son situadas en dit carrer dels Tayers den de dita Proa fins al cantó del carrer de las Sitjas.—MISERICORDIA. Item lo hospital de Misericordia ha pres totas las casas que corrian situadas en lo carrer dels Angels des del cantó del carrer den Juglar fins al Collegi de Sant Agustí y en lo carrer de Natzaret totas las que eran situadas en dit carrer den de la casa que fou de francesch Pla y Cadell fins al cantó deuant lo Collegi del Bisbe y del dit Collegi del Bisbe fins al carrer del Tayers, hauent pàrdat y tapat vn carrer qui desembocaua a dit carrer dels Tayers.—COLLEGI DE SANT AGUSTÍ. Item lo Collegi de St. Guillem te ocupat lo ques dexa veurer en lo carrer dels Angels.—INFANTS ORFENS. Item los Infants orfens te preses y ocupadas totas las casas del carrer dels Angels qui corran den del Collegi de Sant Agustí fins al cantó de la Iglesia de dits orfens y dende dit cantó dels orfens tot lo que corre de la plassa del Angels y carrer de Nazaret fins a topar ab las parets de la Misericordia.—SANTA ELISABET. Item las monjas de Santa Elisabet han pres y ocupat de cent anys a esta part, totas las casas quey hauia en lo carrer dels Angels dende la porteria ques veu vuy de dit conuent fins al cantó del carrer den Juglar y aximateix totas las casas del carrer den Juglar qui corran dende dit cantó del carrer dels angels fins a

d'establiments religiosos, feya constar que los sis convents de frares y cinch de monges existents dintre lo recinte murat de Barcelona, en 1370, prescin-

las tapias del Sitjar que la present Ciutat te en dit carrer.—ANGELS. Item lo monastir dels Angels qui antes era extramuros de la present Ciutat en lo lloch dit los *Angels Vells*, han ocupat y ocupan vuy tot lo quey ha dende les cases de Dona Dorothea de Moradell fins a les cases de T. Costalfreda notari, qui están en lo cantó del carrer qui passa dende la trauesa del carrer qui passa del Carme als Angels y va a la Riera den Prim y per detrás ocupa lo lloch en que hi hauia moltas casas y horts.—MÍNIMAS. Item lo monastir de las Mínimas situadas en lo carrer del Carme en lo cantó que va del carrer del Carme als Angels sent axí veritat que dita casa que ocupan ditas monjas era y es vuy *simplicit* necessaria per repenedidas per ser estada dedicada la fundació de aquella pera dit effecte y tenintla ditas monjas per vía de emprestich que foran del Doctor Dimas Vileta y las de T. Jordà apothecari y agregarlas com las han agregadas a dita casa de repenedidas y assó apres de la intima feta als conuents de no ampliarse, las quals, en virtud del Priuilegi del Rey En Pere y deliberacions chalendadas ab lauplicació, se han de demolir y enderrocar aut saltim tornantlas a son Pristino estat.—CAPUTXINES. Item lo monastir de las Monjas Caputxines fundat en lo carrer del Carme en lo cantó de la Riera den Prim, han demolit y enderrocat y exorbidadas assí tres o quatre casas en dit carrer del Carme y totas las casas quey hauia en la Riera den Prim den del cantó de dit carrer del Carme fins al cantó que va dende la Riera den Prim al carrer que trauesa del carrer del Carme als Angels y moltas casas y horts quey hauia dins aqueix mateix carrer.—GERÓNIMAS. Item las Monjas Gerónimas a mes del siti antich que tenen del dit conuent, han pres moltas casas en lo carrer de la Sendra y Riera den Prim.—SANT ANTONI. Item la Iglesia de S. Antoni com se veu ocupa lo siti antich que ja ab initio tenia.—ST. LLATZER. Item lo Hospital de Sant Llatzer ocupa lo siti que veu en los carrers del Carme, Hospital y Padró.—HOSPITAL DE SANTA CREU. Item lo Hospital General de Santa Creu a mes del siti que se li donà quant fou la creació de dit Hospital, que era molt gran y capàs, de trenta anys a esta part o altra mes cert temps, ha preses totas las casas quey hauia dende la porta de dit Hospital que dona deuant lo Carme, fins al cantó del carrer de las Egipcias y totas las casas que eran en dit carrer de las egipcias, fins al cantó del carrer del Hospital y en lo carrer den Seruelló que es vna volta quey ha en lo carrer del Hospital deuant las casas de Ramon Romeu ciutadà honrat, totas las casas quey hauia dende el cantó de dita volta a la part del Hospital, fins a topar ab les parets del Corralet del dit Hospital.—CARME. Item lo conuent del Carme ocupa tot lo siti que dexa veurer ja ab antiquo que conté tot lo ambit que corre dende la plassa de la porteria de dit monastir fins al cantó del carrer qui va als Angels y tota la part de dit carrer qui va als Angels, fins a topar ab las casas que foren de Ramon Vila situades deuant la Iglesia dels Angels y per part de dintre ab lo conuent y horts senyexan la major part de las casas que hi ha en lo carrer del Carme dende dit Conuent a la Rambla.—HIERUSALÉM. Item lo monastir de Hierusalém ocupa lo siti ab antiquo que veu en la fundació del qual se demoliren totas las casas que eran dende dit cantó del carrer de Hierusalém a la part de dit conuent fins al carrer del Carme, acceptadas las casas y axí mateix demoliren moltas casas al carrer den Seruelló qui es tras dit Conuent.—SANT JOSEPH. Item los Pares Carmelitas descalsos ocupan en la Rambla totas las casas quey hauia en dita Rambla que eran moltas y molt bonas casas del cantó de la Iglesia de dit conuent fins a vn cantó de vn carreró que ve a exir al carrer de las Cabras y axí mateix se han assumit dintre casa la major part del carrer de las Cabras que tenia transit del carrer del Carme al carrer del Hospital hont hi hauia moltas casas y axí mateix las casas quey hauia den del cantó de la Iglesia de dit Conuent en lo carreró qui te exhibit en lo carrer del Carme.—TRINITARIS DESCALSOS. Item los pares trinitaris Descalsos qui tenen la fundació axí mateix en la rambla tenan presas y compradas totas las casas qui discorren en dita Rambla den del cantó del carrer de Sant Pau fins a les cases de tal Gregori Carrater y totas las que discorren dins lo carrer de Sant Pau a la part de dits trinitaris den del cantó de dit Carrer de S.t Pau fins a las casas de francesch Martí p.re que son moltes y part de ellas tenen ja adossades dins dit conuent.—COLLEGI DE ST. FRANCESCH. Item lo Collegi de S.t Francesch ocupa en la rambla lo que dexa veurer y alguns horts tenen presos a las espallas.—COLLEGI DEL CARME. Item lo Collegi del Carme aximateix en dita rambla, ocupa vnhas casas que eran de T. de Tossa y alguns horts que tenan presos a las espallas.—SANT PAU. Item Sant Pau ocupa lo siti que ab antiquo se dexa veurer.—COMEDIAS. Item lo siti ahont està edificada la casa de las Comedias hi havia algunas casas molt bonas que se habitauan.

"A mes del dalt dit te dita Parrochia de N.ª S.ª del Pi dins los ambits de sa Parroquia lo monastir de Nostra S.ª de Jesús extramuros. Item la Iglesia de Santa Maria de Sans.

"ORATORIS QUE SON DINS DITA PARROQUIA. Primo lo hospital de Sant Seuer en lo carrer de la Palla.

dint dels hospitals y de la Colegiata de Santa Anna, havían crescut, en 1672, ab deu més de frares, ab altres deu de monges, set colegis y los antichs augmentats en demasia, motivant demolició de cases y reducció d'habitants y ocupant 64,355 canes quadrades dintre la Ciutat, «en les quals, segons se ha ponderat, hi ha lloch bastant pera fer més de quaranta carrers de la amplaria y llargaria del carrer de la Boria ab sas casas. Estos Monastirs (com està dit) estàn construïts y edificats dintre les muralles noves y velles de esta Ciutat, en lo districte y ambit de les quals, en lo any 1627, hi havia edificats 8,600 fochs y lo die de vuy ni ha sols (que llástima) 6,300». Lo Concell de Cent no s'atreví a posar en execució lo principi del 1370 per temor a les censures eclesiàstiques, retrayant-se la excomunicació que llençà, S. S. Pau V, contra la ciutat de Venècia per un fet consemblant. No trobaren més camí a seguir que acullir-se a les decisions dels concilis de Trento y butlles apostòliques, procurant limitar, d'acort ab lo que elles preceptuavan, les fundacions de nous convents. Y a més, aconsellaren los assessors, que la Ciutat arbitràs del Sant Pare un Breu confirmatori del Rey al Privilegi del 1370, de no permetre ampliar los monestirs ja existents (7 Novembre 1672) (2411). Encara, en 1673, s'instalan tranquil·lament a Barcelona los Filipons, y en 1705, los Pauls.

En tals circumstancies, los pares de la Escola Pía, sollicitaren lloch per fundar sa institució en 1694 y en 1702, no essent-los atesa la seva demanda. Migrat resultat de tantes y tan actives campanyes contra nous monestirs.

Del 1714 en avant tota oposició mancada de fonament legal no trobarà ambient en la Ciutat al perdre sos privilegis. Lo Monarca es únich àrbitre perque los convents pugan construir-se y ampliar-se per tot arrèu. Axís s'establexen los Caputxins en la Rambla, en 1717, y van crexent, mercès a la reyal munificencia, los convents de Sant Agustí, Sant Sebastià, Santa Clara y hospital de Santa Marta, quan han de trasmudar-se. Són les rifes un medi pràctich de recullir diners per les obres dels monestirs: ja en 1728, lo Comandador de Sant Antoni Abat, rifava quatre porcells, que tranzitaban per los carrers de Barcelona; en 1803, les monges de Gerusalèm rifaren una casa al

---

Item la capella de nostra S.^{ra} de Montserrat en la porta ferrissa. Item la capella de las Egipcíacas. Item la capella de Sant Joan Salerm en los Tayers. Item la capella del Angel Custodi en lo carrer del Hospital. Item la capella del Angel Custodi sobre lo portal del Angel. Item la capella de N.^a S.^a de Moncada y Sta Eulalia sobre lo portal de la Boqueria. Item la capella de Sta Madrona sobre lo portal del Estudi.—CARMELITAS CALSADAS. Item lo conuent de las monjas Carmelitas Calsades sots inuocació de la Nunciata, situat en lo carrer del Hospital que de vint y cinch anys a esta part han presas totes las casas que discorrián den del cantó del carrer qui te transit del carrer del hospital al carrer de S.^l Pau deuant de las casas ditas den Palau lo Rich y vuy de Don Joan Batista Vedrunà, so es totes las casas que eran dins dit carrer del Hospital fins a las casas de Andreu Colomer pàllisser y totes les cases qui eren en la trauessia d'alt dita fins al hort que fôu de Ignasi Nin paller.—COLLEGI DE STA. CATHARINA. Item lo Col·legi dels pares de Sta Catherina que antes era lo monastir de les monjas minimas en los tallers que ocupa.—COLLEGI DEL SR. BISBE, que ocupa (*està en blanch*).—COLLEGI DE CORDELLES a la Rambla.—Item la CONUALECENCIA en lo carrer del Carme que ocupa (*està en blanch*).—VALLDONZELLA. Item lo monastir de las monjas de Valldonzella antes Natzaret».

(2411) D. C. B. a. 1671 y a. 1672, fs. 38, 191 y 201.

carrer del propi nom, y en lo meteix any feren rifes, los Carmelites calçats, per les despeses del altar major; los Agustins, per acabar sa esglesia, etc. (2412).

Aquí se fà necessari presentar una compendiada relació de nostres convents fins arribar al segle XIX. Començarèm per les comunitats de frares.

Sant Pau del Camp continuava essent, en la segona meytat del segle XV, lloch agreste y en ocasions perillós (2413). Al Octubre 1578, hi passaren los Benedictins observants que ocupavan la capella de Montserrat, transformant-la en seminari. Axò motivà contencions ab San Cugat del Vallès (1580-1582), puix los de Montserrat sollicitavan la unió ab Sant Pau (1583), oposant-s'hi la Ciutat. En 1593 permutà ab Sant Benet de Bages (2414); tornant a ocupar-lo frares claustrals de Sant Cugat fins a 24 Juliol 1835.

La Colegiata de Santa Anna, unida en 1421 ab Santa Eularia del Camp (2415), poch innovà (veja-s p. 461), convertint-se en parroquia en 1835.

Sant Joan de Gerusalèm, la casa dels cavallers de la famosa ordre hospitalaria (veja s p. 463), fôu també residència de les monges d'Alguayre (9 Abril 1699), les quals hi permanesqueren després de la supressió dels frares regulars, en 1835, quedant la esglesia per los cavallers secularisats (2416).

Sant Francesch, quines vicisituts narravam en les pls. 464 y 849, fôu un monestir aristocràtich, sepulcre de reys y de magnats, hont s'hi celebraren capítols generals de la ordre franciscana, com lo famós del 1508. Foren trets del convent, nostres framenors, en 1822, y reintegrats en 1824, junt ab los béns llurs, que havían estat venuts per los constitucionalistes.

Santa Catarina, la casa payral dels dominichs catalans (veja-s p. 465), sofrí danys notables al setge del 1714 (2417). Després de les vicisituts del 1821, pervingué intacte al 1835, respectant-lo notoriament les flames incendiaries.

Lo convent de la Mercè (veja-s p. 469), de quals grans obres, fetes en 1765, ne tractàm en lo moviment artístich del segle XVIII (p. 812), sempre conservà capdal importancia. Entre los gremis acullits a son sagrat recinte, hi

(2412) En 1803 se tractava de fer rifa per subvenir a les despeses de la beatificació del Venerable Joseph Oriol (*Acuerdos 1803*, fs. 64 y 134).

(2413) A. 1454. Se dóna compte d'haver-se tapiat un hort devant Sant Pau, que «no havia tapia sino bardissa, per la qual furtant tots los fruyts»: «fins ies esclaves negres hi feyen bordell» (Procés del A. Catedral de Barcelona).

(2414) *Letres Closes*, 1580 (26 Abril, 11 Octubre y 23 Novembre); 1581 (2 Agost y 21 Octubre), y 1582 (22 Març).—*B. A. M.*, v. 1, p. 504.—Bonaventura Bassegoda en *Il·lustració Catalana*, a. 1905, p. 38.

(2415) Interessant relació del 1421 de lo que era lo monestir de Mont-Sió, està al R. 3109, f. 84. Veja-s per la unió de Santa Eularia del Camp ab Santa Anna, alguns doc. del 1420 al 1422 en R. 3108, fs. 86, 149, 150 y 169; R. 3109, fs. 59, 83, 103 y 211; R. 3110, fs. 65, 79 y 84.

(2416) En Joseph Puiggari publicà un dibuix de la senzilla portada de Sant Joan al *Avenç*, v. 1 (1883-1884), p. 376.—Los protocols del notari Antòñ Vives del 1443 al 1462, són tots de documents autorisats per los frares de Sant Joan de Gerusalèm (Arxiu Notarial de Barcelona).

(2417) A. Elias de Molins dóna detalls interessants dels danys del 1714 y obres practicades en lo segle XVIII a Santa Catarina, en *Catálogo del Museo Provincial de Santa Agueda*, pls. 247 y 433.

figurà lo famós Colegi dels Argenters (2418). La escolania s'establí en 1804.

Sant Agustí, la derrera de les tres canòniques agustinianes de Barcelona, erigida cap al Portal Nou (veja-s p. 475), al ésser condemnada a desaparèixer totalment, en 1725, se trelladà al carrer del Hospital (30 Desembre 1750) (2419), després de mólt discutir lo lloch d'aquest emplaçament (2420). Lo vell monestir se convertí, part en explanada de la Ciutadela, part en *pastrim* o forn de la Ciutat, part en Escola de Matemàtiques y part en quartel de soldats. Lo nou convent devia ésser sumptuós, com cap n'hi hagués millor en nostra Ciutat (veja-s p. 809). May se vegé acabat, estant avuy per fer-se la façana de sa esglesia. Una plaça s'extenia al devant, limitada per un rextat. Instalà important biblioteca en local apropiat. Constituían sa comunitat 70 frares, en 1835. Hi estigueren los gremis dels Pelayres y dels Corredors d'Orella.

Sant Antoni, la casa dels canonges regulars, s'extingí al iniciar-se lo segle XIX (veja-s p. 478), transformant-se en la institució dels clergues de la Escola Pía (9 Febrer 1806), continuant incòlume a través del fatídich 1835.

Trinitaris calçats: n'hi havia d'instalats, en 1218, segons Bruniquer, al convent titolat «del *Peu de la Creu*; passats alguns anys fóu entregada la Iglesia a certas monjas que estaven en las Casas de dita Iglesia fins lo Setembre de dit any (1539), en lo qual mes y any entraren los Religiosos Trinitaris en ditas Casas e Iglesia». La seva àrea venia limitada per la plaça de la Trinitat y altre carrer, que interceptà, en 1619, la construcció del creuer, cimbori y absis de la que es avuy parroquia de Sant Jaume. Aquesta obra no desentona de les voltes gòtiques. Dues porcions del dit carrer se nomenan de la *Trinitat* y del *Beat Simón de Rojas*. Durà 28 anys la construcció d'una capella del Santíssim y Sagristia (1619 a 1647). Sols subsistí la esglesia en 1835.

Los *Jesuïtes* resultan una ordre mólt barcelonina en la seva fundació. Puix quan Sant Ignasi se proposà establir-la y passà de Montserrat a Barce-

(2418) Com a fets remarcables en la Mercè, anotarèm l'incendi de la sagristia del 10 Setembre 1687 y la bomba que caygué al presbiteri en 28 Setembre 1705, matant una dona y fent mólt mal. En 1689 se construí una cadira d'argent per la Mare de Déu, y en 1794 s'acabà l'altar major. A 7 Setembre 1632 se constatan greus diferencies al convent «entre los pares valentians y aragonesos de dita religió aserca de quant se segucix la vacantia de general de dita religió tocar al pare prior de dit monestir desta ciutat», pretenent aquells lo contrari (*M. N. A.*, v. XI, p. 73).

(2419) A. 1725 (Abril). Alexandre de Rez alçà un plan del convent de Sant Agustí mólt curiós. Servirà d'explicació la seva llegenda: «Lo que está puntuado y suauizado de encarnado es lo que se a demolido y lo Restante es lo que queda en pié que es preciso echar abajo y allanar como también las casas contiguas á dicho convento señaladas al lado 1 que valen poca cosa». Entre la abundant documentació d'aquest convent, que-s guarda a Simancas (*Guerra 3540*), hi havèm vist *Perfil y elevación de una partida de la Iglesia y Convento de San Agustín* y altres dos plans, un d'ells titolat *Plano de una parte de la Ciudadela de Barcelona y de su explanada en donde se señala el convento de San Agustín*.

(2420) A. 1725. Un R. D. precedí a cinch projectes d'alçar en altres tants llochs de la Ciutat, lo convent de Sant Agustí. Semblava, de moment, preferit lo de les *Tres torres de la Rambla*, devant de s Agustins descalçats de Santa Mònica, hont s'havia projectat, en lo segle XIV, lo palau reyal. — *Translación de los agustinos descalzos de Barcelona*, p. 39.

lona (Febrer 1523), hi trobà tanta protecció, que més tart, des de Venècia, escrivia: «mes càrrech y deute tinch envers la ciutat de Barcelona, que a cap altre poble d'aquesta vida» (2421). La primera construcció fóu a la Rambla, entre la porta Ferriça y la de Santa Anna, a la part del Arrabal, en una placeta hont seyan los *bergants* o gent que busca feyna y en la que s'havía tractat d'erigir-hi, en 1460, la capella de Santa Maria de Bethlèm (2422). Fundat lo famós *Imperial y Royal Seminari de Nobles*, vulgarment dit *Colegi de Cordelles* (1545), se completà ab la esglesia de Bethlèm (1553-1555) (2423), edificada de nou del 8 Abril 1681 al 1729. Los dos edificis ocupavan, en la Rambla, des del carrer del Carme a la actual Academia de Ciències y Arts, arribant per detràs al carrer d'En Xutclà. Y encara la metexa comunitat possehí, en lo segle XVIII, a la part oposta del dit carrer d'En Xutclà, una *Casa retiro*. Hi residiren los PP. Jesuïtes (dits *Inyigos* en los primers temps), fins al decret d'expulsió del 27 Febrer 1767, publicat a Barcelona lo 14 Abril 1767 (2424). Lo Rey cedí al bisbe Climent lo Colegi de Cordelles a cambi del Seminari Episcopal, situat al angle de la Casa de Caritat, hont es ara claustre de la entrada (4 Abril 1771). De Bethlèm ne cuydà lo Rector del Seminari en los vintiun anys primers de la expulsió. Obrí la capella al públich, dit Rector, en 20 Abril 1788. Restablerta la Ordre per Pío VII (7 Agost 1814) y per lo Rey d'Espanya (1815), en 1816 ocuparen dos jesuïtes llechs Bethlèm, conjuntament ab lo Rector del Seminari. Expulsats d'Espanya en 17 Agost 1820 (2425) y retornats en 1823, no-s restablí dita comunitat relligiosa a Bethlèm.

Los *Carmelites descalçats*, ab pochys anys de diferencia, tingueren dos monestirs a Barcelona: lo primer, dintre les muralles, se degué a Frà Joan de Jesús Roca (*Roca-Belló* li deyan, era fill de Sanahuja y company de Santa Teresa), qui erigí una petita esglesia provisional a Sant Joseph, en la Rambla (25 Janer 1586), mentres ab pedra sortida del Castell Nou Vescomtal (2426), s'acabà lo temple definitiu (3 Octubre 1593). La segona fundació, fora muralles, la efectuà Joseph Dalmau, ex-conceller, après la mort dels séus fills, inaugurant-se les obres lo 17 Janer 1626. La esglesia, sots advocació de la Mare de

(2421) P. Lluís Vidal S. J.: *Sant Ignasi de Loyola*, p. 15.

(2422) A. 1460 (26 Octubre). «Aquest jorn fonch principiada en la plaça dels bargants qui es en la Rambla de Barchinona entre lo portal de Sent Saver e lo portal de Sancta Anna una capella sots invocació de Sancta Maria de Batlem en la qual se digues quascun die una missa matinal per ço quels bargants posquessen aquella oir e mes hi la primera pedra lo illustre Senyor don Karles princep de Navarra fill maior e primer nat del Senyor Rey la qual obra no fonch continuada ans se aboli tot» (Dietaris de la Generalitat).

(2423) A. 1609. Es suprimit un carreró que anava del d'En Jutglar al de les Citges per junt als pares jesuïtes de Bethlèm per causa d'aquesta construcció (*D. C. B. a. 1609*, f. 207, y *a. 1610*, f. 10).

(2424) Fa constar Antòñ Bofarull (*Historia crítica de Cataluña*, v. ix, p. 383) que a algunes persones que contribuïren a la expulsió dels jesuïtes de Catalunya, les recompensà, lo Rey, ab notables distincions, existint títols de noblesa, hont se retrèu aytal servey com fonament de la gracia royal.

(2425) *Acuerdos 1820*, f. 610.

(2426) *D. C. B. a. 1589*, f. 37; *a. 1593*, f. 56; *a. 1609*, fs. 42 y 50.

Déu de Gracia, vulgarment coneguda per *los Josepets*, se convertí més tart en lo noviciat de la Ordre (2427). Lo convent de la Rambla, de senzilla construcció (veja-s p. 785), tenia una bona biblioteca (2428) y en ell hi establiren una fundició de lletres d'impreamta en lo segle xviii.

Los *Mínims* o frares de Sant Francisco de Paula, ab la protecció de Ferràn II, intentaren fundar convent a Sant Cebrià d'Horta (1492). Havent fracassat, après s'establiren a Sant Bertràn (7 Febrer 1573), d'ahont passaren a la Rambla, per entornar-se-n altra vegada a Sant Bertràn, y d'allí, en 22 Març 1578, «en una sglesia que dins un mes e pochos dies més, han feta devant la Creu que se deya trencada, pochos dies fa reparada, que es fora lo portal nou» (hont, en 1720, s'hi axecà lo Fort Pío), «que es una sglesia y casa molt poch y pobre y humil». En 1589 passaren al carrer Alt de Sant Pere, qual esglesia començaren en 16 Març 1597, acabant-la en 27 Juliol 1608 (2429) (veja-s p. 773).

Agustins descalçats, per altre nom coneguts per *pares Recoletos*, s'establiren, de moment, a Sant Bertràn (1618) y après a la Rambla (18 Desembre 1619) (2430). La esglesia, sots advocació de Santa Mònica, penosament construïda (16 Juny 1626-27 Agost 1636), tenia notable l'altar major per les pintures d'En Cuquet. En 1823 fôu substituït per l'altar de Sant Jaume, que s'hi estigué fins la restauració del 1887, en que passà a Cardedeu.

Los *Servites* ocuparen, en 1576, la capella de Sant Bertràn. D'ella los ne tragué, en 1618, la Ciutat, a instancies del Bisbe y del Virrey. Més tart s'establiren en un Colegi de Sant Felip, enfront lo que après fou llur convent. Aquest se construï en 1626, acabant-se en 1635. La esglesia se posà sots la advocació de la Mare de Déu del Bon Succés y sa façana la obraren, en 1690, inseguint l'istil toscà. Sols era remarcable una portxada al pís tercer. Foren trets de la Ciutat en 1835, lo convent convertit en quartel y la esglesia tancada (1837-1843) (2431). Novament oberta en 1843, s'han instalat, en 1905, en part del convent, los frares Mercedaris.

Trinitaris descalçats. Erigiren un convent a la Rambla (1633-1639), cantonada al carrer de Sant Pau, degut al P. Frà Onofre de Sant Tomàs, inaugurant-lo a 13 Febrer 1639. Altra major esglesia se benehí lo 30 Abril 1698, de façana barroca (2432). Serví de magatzem de vitualles durant la ocupació fran-

(2427) Veja-s los documents 531, 16 del Arxiu Mensa Episcopal de Barcelona.

(2428) Joseph Geroni Besora, barceloní ilustre, legà a aquest convent, en 1665, sa valiosa biblioteca, composta de 5,367 volums, molts d'ells manuscrits (Villanueva: *Viaje literario*, v. xviii, p. 208).

(2429) A. 1492 (22 Setembre). Lo Rey recomenà a totes les autoritats dels séus reyalmes la nova ordre que Sant Francisco de Paula anava introduhint ab les butlles d'aprovació pontificia del 1474 y 1480 (R. 3569, f. 160). — *R. B.*, v. iii, p. 82 (Barcelona, 1914). — *Revista de la Asociacion Artístico-arqueológica barcelonesa*, 1901-1902, p. 439.

(2430) Consulte-s 531, 15 del Arxiu Mensa Episcopal de Barcelona.

(2431) Manuscrits 531, 108 del Arxiu Mensa Episcopal.

(2432) L'àngel, tenint dos esclaus als peus ab que rematava la façana de la esglesia, fet en 1639, està al Musèu de Santa Agatha (n. 1159 del Catàlech).

cesa (1808-1814); los constitucionalistes l'entregaren a una *Tertulia Patriótica* (1820-1823); fôu incendiat en 1835.

Los *Caracciols* o *clergues regulars menors* obtingueren permís d'edificar un monestir dintre la Ciutat, en la àrea de la parroquia dels Sants Just y Pastor (16 Juny 1632). Instalats interinament al Hospital de la Misericordia, anavan a fundar convent al plà d'En Llull (1636), quan certes qüestions hagudes ab los Agustins y la parroquia de Santa María, los obligaren a sortir cap a Madrid (1640). Retornats a 13 Octubre 1652, alçaren junt a la plaça del Born, al carrer d'En Oliver, altre convent, sots advocació del Esperit Sant, d'ahont ne sortiren lo 2 Juny 1718, per formar-se allí la explanada de la Ciutadela, acullint-se a Santa Catarina. L'Ajuntament acordà entregar als Caracciols, Sant Sebastià (26 Agost 1720) (2433), qual capella, com tenim dit, era de la Ciutat (veja-s p. 487), continuant tenint-ne lo dret de patronat. L'Ajuntament presidia les processons de Corpus, de Sant Sebastià, començades a celebrar lo 17 Juny 1726. Subvencionà, lo Rey, la construcció del nou convent (2434), que no-s distingí per la seva bellesa arquitectònica (veja-s pls. 808 y 811). Desaparegué la ordre en 1835.

Los *Teatins*, vinguts a Barcelona en 1631, s'instalaren al carrer de Montalegre, devant l'antich Seminari Tridentí (2435). Se cambiaren, en 1653, a la Cucurulla, cantonada als Boters, devant de la casa del Marquès d'Aytona, y, en 1666, a la plaça de Santa Anna. Aquesta esglesia se posà sots advocació de la *Expectació de la Mare de Deu y Sant Mathías*, y en alguns documents se li digué de la *Esperança*. Mòlt senzilla y pobra la façana, tenia en un ninxo una expressiva imatge de Sant Gayetà, obra del escultor Miquel Sala (1627-1704), conservada al Musèu de Santa Agatha. L'interior era del Renaxement.

Sant Felip Neri (convent dels *filipons* o comunitat de preveres) se fundà en 15 Juny 1673, comptant entre sos fundadors a Sant Joseph Oriol y al bisbe de la Sèu, Olaguer Montserrat. Lo temple, acabat en 23 Març 1677, ocupà les cases dels Cabrera. Ampliat en 18 Octubre 1752, limitava lo cementiri de Montjuhich del Bisbe (veja-s p. 827).

Los *Clergues Agonitzants* (institució de Sant Camilo de Lelis), afavorits per lo Marquès d'Aytona, obtingueren llicencia de fundar monestir al «Carrer de St Pere mes baix prop la Clavaguera, devant les Cases dels PP. de S.^t Ge-

(2433) *Representaciones 1720*, f. 429 (A. M. B.)

(2434) A. 1715 a 1743. «Expediente sobre la demolición del convento de clérigos menores de Barcelona, su nuevo establecimiento y pretensiones de establecer colegio para enseñar hijos de militares y asistir a la Ciudadela». A. 1739. «Pretensión de los clérigos Menores de Barcelona para ensanchar 12 pies á su convento, negada en 6 de febrero por perjudicial al proyecto de pavellones en la Lonja». Abans s'havia accedit, en principi, a la petició; però en 7 Janer 1739 se retirà la autorisació. Entre aquests papers hi han dos plans interessants de la Llotja y llochs vehins. — En los anys 1741 y 1743, encara insistian, los caracciols, en ses pretensions d'ésser capellans de la Ciutadela, de tenir un colegi gratuit per los fills de militars y d'exampilar la seva esglesia (*Guerra 3313*, Arxiu de Simancas).

(2435) *Diversorum*, v. xxii, f. 325, A. M. B.

ronim», avuy n. 33. Lo 17 Novembre 1662 benehiren sa esglesia sots lo titular de Sant Felip Neri. Altre millor temple s'inaugurà allí meteix lo 22 Novembre 1806. Després del 1835 s'hi instalà la Congregació del Sant Christ de la Agonia, y més tart lo Municipi establí escoles al convent, fins que, farà una quinzena d'anys, hi tornaren los PP. Camilos.

Los *Pauls*, en 2 Janer 1705, construiren convent al carrer dels Tallers n. 77, convertit, en 1808, en hospital militar francès. Tenia un claustret de

Segle XIX. - Monestir dels Caputxins'

De la colecció Felip Camps

Galeria sobirana del claustre, situada en lo que ara es Plaça Reyat

caràcter neo-pagà, ab columnes toscanes a la planta baixa. Restituit als Pauls en 1816 y en 1823 tornat a convertir en hospital militar, après edificaren altra casa, que fôu inaugurada, en 1833, als carrers d'Amalia y Llealtat.

Los *Caputxins* arribaren a Barcelona en 1570, instalant-se a Santa Madrona, cedida per los Consellers. D'allí passaren a Sant Gervasi, y, en 1578, a Sarrià. Al meteix temps açavan lo convent del Mont-Calvari a extramurs de Gracia (*Caputxins vells*), qual primera pedra se posà a 14 Desembre 1578, acabant-se a 11 Desembre 1580. Estava ahont avuy encreuan los carrers de Gerona, Bailèn y Passeig de Sant Joan ab los de Valencia, Mallorca y Provença.

Detall interior del convent dels Caputxins

De la col·lecció Felip Camps
Interior de la església del convent dels Caputxins

Lo 18 Març 1616, tornaren a Santa Madrona fins 2 Agost 1652, en que lo destruí l'exèrcit que assetjava la Ciutat. Los Consellers hi havían construït nova església, inaugurada lo 23 Desembre 1648. Evacuada Santa Madrona, se reedificà lo convent en 11 Maig 1661, derrocant-lo novament les tropes borbòniques (9 Setembre 1713), y dexant-lo, per sempre més, los caputxins. L'altre convent de Mont-Calvari fôu convertit en hospital militar francès en 13 Juny 1697, soterrant-hi 2,200 soldats d'aquell exèrcit. Tornaren a apoderar-se-n les tropes filipones, y a 16 Maig 1714 derrocaren la església. Llavors tots los frares residiren en lo Colegi de Sant Theobalt o Seminari del Bisbe, fins a tenir llest lo nou convent de Santa Madrona, en la Rambla (20 Setembre 1714 a 5 Juny 1723), que substituï als dos. Lo Rey los havia indemnizat ab una gran extensió de terra en la muralla de la Rambla, devant del Colegi de Sant Angel dels Carmelites calçats, al «hort del Vidre», que-s destinava a les monges de la Concepció de la Mare de Déu. Se començà aquest temple dels Caputxins a 15 Agost 1718, ab façana a la Rambla, hont està lo carrer de Fernando, acabant-se lo 5 Juny 1723 y portant-hi, en 4 Juliol 1723, les reliquies de Santa Madrona. En 1763 l'ocupà lo regiment suís de Sant Gall Dunant. Al primer centenari de sa construcció les Corts espanyoles decretaren son derrocament (5 Maig 1822) (2436).

Altra comunitat relligiosa fôu lo colegi dels sacerdots beneficiats de la Sèu, sots patronat de Sant Sever, que-s fundà en 1479. En 1619 obtingué de la Ciutat la capella de Sant Sebastià, que, en 1720, passà als clergues regulars menors. En 1691 construïren nova església prop la Sèu, en la devallada de Santa Eularia.

Experimentaren, los convents de monges barcelonins, del 1370 al 1672, l'augment de deu noves fundacions, axò es, Gerusalèm, Angels, Elisabets, Gerònimes, Caputxines, Mínimes, Carmelites calçades y descalçades, Ensenyança y Valldonzella. Los antichs anavan crexent y cap n'hi mancava.

Sant Pere de les Puelles (veja-s pls. 205 y 827) tingué caràcter de parroquia y com a tal ne tractàm après. Les Clarisses del barri de la Ribera (veja-s p. 472), al derrocar, son monestir, la Ciutadela, ja havían adoptat la regla de Sant Benet, al que-s creu en 1515. Los mariners hi tenían, en lo segle xv, la confraria de Sant Telm. Son monestir sofrí espantosament en lo setge del 1714. Obtingueren en compensació l'antich palau reyal, del que se-n possessionaren lo 9 Abril 1718, convertint més tart en església la sala dita *del Borboll*. Se be-

(2436) A més de la obra del canonge Barraquer *Las casas de religiosos en Cataluña*, que sempre s'ha de tenir a la vista al tractar de nostres convents y d'una relació detallada de la gent que residia en quiscún d'ells en *Acuerdos 1787*, fs. 404 a 485 (A. M. B.), veja-s, per los Caputxins, Bruguera: *Sitio de Barcelona de 1714*, vol. II, p. 613.—A. Elías de Molins: *Catálogo del Museo de Santa Ageda*, p. 231.—*Status personalis atque localis fratrum minorum S. Francisci Capuccinorum provincie Cathalauniæ* (Barcelona, 1911).—F. de P. Amigó y Plà: *Crònica de la Venerable Ordre Tercera Franciscana de Obediencia Caputxina de Barcelona* (Barcelona, 1910).

nehí lo 21 Març 1724. Després del 1835, aquest convent esdevingué quartel. Retornaren les religioses, perdent una part d'edifici, que la ocupà l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Les monges de Jonqueres (veja-s p. 473) (2437) vegeren convertit son monestir, per los francesos, en hospital militar (30 Agost 1808). Mentrestant la comunitat acabà per consunció, per anar morint les poques monges que quedavan del 1835 (2438). Continuà ab caràcter d'hospital y ab lo de casa de correcció o quartel. Foren derrocats y reconstruits, en 1871, sa esglesia y claustre al carrer d'Aragó, per la nova parroquia de la Concepció.

Segle XIX.-Convent de Valldonzella

La nau de la esglesia acabada en 1826, després del incendi del Juliol 1909

Les monges de Valldonzella (veja-s p. 481), durant la guerra dels Segadors (1640-1652) dexaren son convent de les afores (hont avuy està la casa del carrer de les Corts Catalanes n. 491, cantonada ab lo carrer de Viladomat), passant a alberchs particulars. L'abat de Poblet los hi cedí la esglesia y priorat de Natzareth (17 Setembre 1670), fundat en 1312. Lo govern napoleònic manà derrocar-lo per trobar-se massa prop de les muralles. Concedida sa reconstrucció al meteix lloch (21 Febrer 1815), l'acabaren mólt treballosament, en 1826 (2439), al carrer de la Verge n. 7. Les monges bernardes n'es-

(2437) Sobre un escalament ocorregut en 1419, en que-s cambià de prioressa, veja-s lo *R.* 3109, fs. 40 y 41.—D'altre conflicte en aquest convent ne tracta lo *Dietari de la Diputació* en 25 Desembre 1560, 3 Febrer y 4 Març 1561.

(2438) Manuel Garriga y Roca féu, en 1864, una *Monografía del monasterio de Junqueras* (Barcelona, 1899).

(2439) A. 1818. S'autorisà a la Abadessa per fer una rifa, destinant son producte a fer la esglesia y convent de Valldonzella, quins bitllets se poguessen vendre per tota Espanya, exceptuant Madrid.

tigueren fora del 1835 al 1846. En la revolució del Juliol 1909 fóu totalment cremat, desaparexent, entre altres objectes remarcables, la renomnada reliquia del bràç del príncep de Viana Carles d' Aragó (2440).

Les monges de *Mont-Sió* (veja-s p. 476), reformades en 1568 (2441), après, en 1835, foren tretes del séu monestir (plaça de Santa Anna, 16), tornant-hi en 1846. Durant aquests nou anys serví de teatre. Passaren a la Rambla de Catalunya, 115, cantonada al carrer de Rosselló, en 1888.

Les *Magdalenes*, prengueren poch increment y passaren, en 1877, a un nou edifici als carrers de Muntaner y de Valencia. Les *Gerònimes* cresqueren en importancia del segle XVI en avant. En sa esglesia s' hi instalà la confraria dels Llibreters (1553). Esdevingué parroquia en 1824 y 1835. Les monges de *Jerusalèm* també cresqueren, com deyam en la p. 480.

Son petit monestir dels *Angels*, les monges Dominiques, en 1557, volgueren ampliar-lo. Estava en les afores del portal de Sant Daniel (veja-s p. 487). Les autoritats barcelonines consideraren perillosa la ampliació, donat cas d' un setge, y les indemnissaren ab un hermitori titolat del *Peu de la Creu* (2442), al extrém del carrer dit de *Mossèn Borra* (6 Juliol 1561). S' hi trelladaren lo 19 Març 1562, acabant-se la esglesia lo 13 Janer 1566. Estigué tancat del 1835 al 1846, servint de Casa de Correcció Municipal.

Les monges de Santa Isabel, vulgarment dites *les Elisabets*, s' instalaren, en 1554, a un alberch particular, vestint l' hàbit de la tercera ordre de Sant Francesch. En 1562 convertiren la casa en monestir, construint-hi esglesia, y, en 1564, professaren. Del 1835 al 1849 fóu convertit en Institut d' Ensenyança.

Carmelites descalçades de Santa Teresa.—Fundaren convent, en 14 Juny 1588, ab un donatiu d' En Francesch de Granollachs. Benehiren sa esglesia «novament construïda en lo carrer dit de na Canuda», 12, cantonada al de la Mare de Déu, sots la advocació de la Immaculada Concepció, lo 24 Agost 1608. Poch s' ha millorat, respirant ascètica pobresa. Del 1835 al 1846 les monges foren tretes, servint d' assil a militars retirats pobres y viudes de militars.

Les *Caputxines*, en 1599, tingueren son primer convent a Espanya, al carrer del Carme, per donzelles pobres, dedicant-se a la ensenyança. Se li donà lo nom de *Santa Margarida la Reyal*, fundant-lo Sor Angela Margarida Serafina. Instalades en monestir millor (28 Agost 1604), començaren nou temple en 2 Setembre 1604. Del 1835 al 1846 serví son convent de dipòsit dels cotxes dels morts.

Devia produhir a la Abadessa 25,000 duros que necessitava per son convent. Se conserva en les actes municipals, tot lo plan dels bitllets y rifa (*Acuerdos a. 1815, t. 333, y a. 1818, t. 320*).

(2440) Dita reliquia està reproduhida en F. Carreras y Candi: *Dietari de la guerra a Cervera del 1402 al 1405*, p. 7 (Barcelona, 1907).

(2441) A. 1567 (11 Desembre). Lo Provincial dels Predicadors va recomanat als Consellers de Barcelona per reformar les monges de Mont-Sió. A. 1568 (27 Juny). Carta del Rey als Consellers per igual reforma.

(2442) A. 1656 (26 Abril). La Ciutat vengué la peça de terra hont estigueren los *Angels Veïls*.

Les *Mínimes* o monges de Sant Francisco de Paula, en 1623, fundaren convent al carrer del Hospital, quasi enfront del de les Carmelites calçades. En 9 Març 1638 se trelladaren prop del portal dels Tallers, d'ahont diu Bruniquer (2443), que, lo 12 Desembre 1653, se mudaren «en lo monastir que la present Ciutat te dit de las Repenedidas, en lo qual posaven las donas mundanas que en la Semmana Santa se repenedían», y axò feren per instalar-hi als pobres de la Misericordia, ja que aquest hospital serví d'aquartelament de soldats. La nova esglesia fôu benehida lo 28 Febrer 1685, y en la solemnia processó los Consellers portaren les vares del tàlem com a patrons del Convent. Aquest pertanyia a la Ciutat, que l'havía cedit a son beneplàcit. Del 1835 al 1846, la esglesia estigué tancada. Per axò algunes monges se dedicaren a la ensenyança al convent del carrer del Carme n. 44, cantonada al dels Angels.

Unes *Carmelites calçades* que hi havia a Vilafranca del Penadès obtinueren permís d'alçar monestir (27 Octubre 1621), fent-lo, en 1649, al carrer del Hospital, devant la riera d'En Prima Baxa. Construida millor esglesia (1669-1674), fôu derrocada en 1830 y acabada de nou en 1832. En 1835 lo convent serví, en part, d'escola municipal per noys. Altra vegada s'obrí, en 1846, al carrer del Hospital n. 103.

A *Convent de la Ensenyança* destinà lo vell palàu del Arquebisbe de Tarragona, junt al Castell Nou (muralla romana), son comprador Joseph Queralt, en 1636. Eran les religioses de la Companyia de Maria, filles en ordre de Sant Ignasi, però agregades a la regla de Sant Benet. Per los fets polítics s'instalaren, en 1 Janer 1650, a la Cucurulla (casa d'En Jossa), y, en 13 Octubre 1655, al palàu del Arquebisbe. Aquest convent, primer de dita ordre a Espanya, fôu construït en diferents èpoques y sense art. La continuació del carrer de «Fernando», en 1846, derrocà lo troç de convent que fôu castell Nou. La *Catalana General de Crèdit* adquirí l'edifici (1873), fent-hi lo *passatge del Crèdit* (1875), y passant les monges als carrers d'Aragó y Clarís (2444), en una part del soler que fôu convent de Santa Maria de Jesús.

La erecció del convent *de les Repenedides* s'inicià d'un sermó del P. Ortiz, al Pi (Quaresma del 1657), convertint a vint dones perdudes. Lo Concell de Cent les instalà en la Rambla, y ab almoynes se compraren unes cases junt al portal de Trenta Claus, posant-se al convent lo nom de *Sant Salvador*. Del 1576 es un requeriment dels PP. Jesuïtes per possessionar-se d'eix convent a ells donat (2445). No l'obtingueren en 1579, y los Consellers ne començaren altre al carrer de les Egipciques sots titular de la *Mare de Déu de la Victoria*. A 29 Novembre 1588 se mudaren a la riera d'En Prima, a la part del carrer del

(2443) *Rubriques de Bruniquer*, v. III, p. 119 (Barcelona, 1914). Aquest meteix edifici la Ciutat l'expropià a les monges per la Reforma en 1908.

(2444) Andréu Balaguer y Merino, en *La Renaixensa*, a. v (1875), v. II, p. 310.

(2445) *Notularum*, v. XI, fs. 132 y 134, A. M. B.—B. A. y M., v. I, p. 525.

Carme, tancant ab dites obres, en 1617, lo carreró d' En Picalquers. A 28 Agost 1688 se posà la primera pedra d'altre edifici al carrer de Sant Pau, y trelladant-s' hi lo 9 Maig 1699. Seguían la regla de Sant Agustí, y necessitavan per ingressar al convent, acreditar haver tingut males costums. La Ciutat les hi suministrava almoyna de carn. Evaquat lo convent en 1835, fôu enagenat per lo Municipi. A mitjans del 1845, lo Govern les hi cedí lo colegi y esglesia dels Dominichs, al carrer de Sant Pau n. 76. Al cap de deu anys, essent ruïnós, lo vengueren, instalant-se provisionalment a una casa del carrer de Bonavista de Gracia, y après al carrer d' Aragó n. 121 (28 Agost 1872) (2446).

Les *beates de Sant Domingo* feyan vida conventual en 1532. Obtingueren permís d'edificar esglesia propria lo 16 Juliol 1798 (2447), acabant-la en 1803, sots advocació de la Mare de Déu del Roser, en la placeta dita *de les Beates*.

Altre *beateri de Sant Agustí* se fundà modestament al carrer del Hospital, entre la Rambla y l' Arch de Sant Agustí. Quines beates s' han dedicat a la ensenyança y no abandonaren la residència en 1835.

Un convent de *Trinitaries* féu vot d'erigir a Barcelona Carles III d' Austria («trobantse present en esta Ciutat en lo rigurós siti que en lo any 1706 fonch posat») sots «la invocació de la Santíssima Trinitat y de la Puríssima Concepció». Per R. D. de 27 Octubre 1706 facultà «a Madalena Boloix donzella per efectuar la referida fundació», començant-se en la muralla vella de la Rambla, mes no s' acabà.

Les germanes *Darderes* o de la Nativitat de Nostra Dona, s'establiren en 1731 al carrer del Hospital n. 69. Ara també cuydan lo dispensari del Sagrat Cor, fundat per les Conferencies de Sant Vicents, al carrer d' En Tamarit n. 183 (1898).

D'aquesta ullada general als establiments monacals fins a arribar al segle XIX, se presenta, lo segle XVIII, com època de *statu quo*. Los monarques que a vegades afavoriren la ampliació de convents, com en los dels Agustins y Servites, se mostraren hostils, en 1767, als Jesuïtes. Reintegrats, en 1816, a Bethlèm, no hi restabliren la comunitat d'altre temps. Al començar lo segle XIX, la ocupació napoleònica vol presentar-se un tant oportunista a Barcelona ab les institucions relligioses, que may sofriren les persecucions d'altres ciutats d'Espanya. Segons lo P. Ferrer, se presenciaren poch enderrochs de cases monacals, disfrutant-se de major llibertat, continuant los frares dedicats a llurs pràctiques usuals y no dexant los hàbits de relligió (2448). Lo convent de Jesús fôu derrocat en 1814. També s' incautaren, los francesos, d'alguns pa-

(2446) Detalla l' incendi de les Repenedides en 1909, *Las Noticias* del 3 Setembre 1909.

(2447) *Acuerdos 1798*, t. 278.

(2448) Ramón Ferrer: *Barcelona cautiva*. v. 1, p. 20 (Barcelona, 1815). Lo propri autor dona mes detalls de lo succehit ab los convents y esglesies barcelonines, y del tacte ab que procedí lo vicari general Sans, en *Idea de la fidelidad de Barcelona durante su cautiverio, á su adorado Rey*, etc., p. 8 (Barcelona, 1814).

trimonis monacals. Al voler enagenar les cases del Colegi dels Mercedaris de Sant Pere Nolasch, a la Rambla, no sortiren compradors, y l' Ajuntament les rifà. Y com los barcelonins rebutjassen dits bitllets, se convertí en obligatoria la rifa, distribuint 35,000 cèdules de 5 pessetes entre ells, classificant-los en diverses categories segons la fortuna llur (10 Octubre 1810) (2449).

Transcorreguda la predita era d'intranquil·litat y de vexacions, vingué, en 1820, la de persecució, com dihèm en altre lloch (veja-s pls. 796, 830 y 832). Los constitucionalistes suprimiren les comunitats relligioses (2450), derrocant lo convent dels Caputxins, en 1822, y part del de Santa Catarina, tent-ne vies públiques (veja-s p. 833), y secularisant los demés. Se transformaren algunes de llurs esglesies en parroquies, y les de Jesús de Gracia y Sant Geroni de la vall d'Ebrón, en hospitals d'infecciosos (1821). Acabà la labor sectaria en Novembre del 1823, y llavors als monestirs se-ls reintegrà en llurs patrimonis.

Passaren encara dotze anys de tranquil·litat aparent. Durant ells, los frares Caputxins de la Rambla reconstruiren sa pobra esglesia ab façana al nou carrer de «Fernando», carrer per ells obert llavors (1825). Los de Jesús (veja-s pls. 485, 817 y 821) que, en 1817, havían reedificat son monestir en la partió dita *Cort Comtal*, l'erigiren més amunt, al *Estret de Na Ballestera* (2451), prop lo camí de Gracia. També los frares de Sant Geroni de la vall d'Ebrón fruiren deu anys més, sense entorpiment, de sa poètica solitud a Coll-Cerola (1825-1835).

Sobrevingué lo vergonyós any 1835: un govern moderat dexà executar a les turbes carbonaries y masòniques tot un plan de destrucció. Los incendis de convents y matances de frares començaren a Çaragoça (5 Juliol), continuant a Madrid (17 Juliol), Murcia y Reus (22 Juliol). Arribà son día a Barcelona (25 Juliol), hont tampoch les autoritats ampararen als indefensos relligiosos contra dels actes vandàlichs aquí realisats (veja-s p. 848). Obtingueren sanció oficial aquestes violències, ab lo decret del 8 Març 1836, suprimint los monestirs regulars y trayent los frares d'Espanya. No-s fonamentà eix rigor, ni en la relaxació de la vida monacal, ni en lo major nombre de relligiosos, ni en la acumulació de béns, per manera que la Esglesia may se podia mostrar favorable als actes del govern. Fóu llavors quan nostres monestirs sofriren notories transformacions. *Sant Pau del Camp* fóu quartel de soldats y la esglesia, parroquia del Arrabal. A *Sant Joan de Gerusalèm* hi instalaren, en la planta baixa, lo musèu d'antiquitats de la Reyal Academia de Bones Lletres; al primer pis la Biblioteca Pública Provincial, formada ab llibres dels convents; y, al segón pis, la Reyal Academia de Bones Lletres y Econòmica d'Amichs del País. *Sant Francesch*, quin temple respectaren les flames, fóu despiatadament de-

(2449) *Acuerdos 1809-1810*, f. 323, y a. 1811-1812, fs. 129 y 139.

(2450) *Acuerdos 1820*, f. 703.

(2451) *R. 3112*, fs. 24 y 25.—En Francesch Maspons y Labrós publicà algunes noves d'aquest convent y de la font de Jesús que lo substituí, en lo primer recinte, en 1832 (*La Renaixensa*, a. III (1873), ns. 8 y 9, y a. VI (1876), ns. 9 y 10).

rrocacat en 1838, esdevenint plaça y carrers (veja-s p. 849). *Santa Catarina*, famós monument gòtic, tingué idèntica fi: se podia conservar íntegrament y se destruí per fer-hi mercat de verduleres y quartelet de bombers. *La Mercè* passà a ésser la parroquia de Sant Miquel, mentres lo convent, passades diverses aplicacions, esdevingué capitania general. *Sant Agustí* conservà lo temple dedicat a parroquia, venent-se lo convent per cases, transformant la biblioteca en teatre del *Odeón* y construint en son recinte altre teatre titolat

25 Juliol 1835.-Incendis de convents a Barcelona

De la colecció Felip Camps

Les runes de la església del convent dels Trinitaris, hont ara hi ha lo teatre del Liceo

Romea. La *Trinitat* perdé son nom al trelladár-se allí la parroquia de Sant Jaume. *Sant Joseph*, a la Rambla, se convertí en altre mercat, y lo segón convent dels Carmelites descalçats a Gracia, dit *los Josepets*, subsistia sense enderrocar-se, en espera de que li esdevinguessen temps millors, com aprés dirèm. A *Sant Francisco de Paula*, lo convent se vengué a particulars y la església subsistí com a parroquia. *Santa Mònica*, dels agustins descalçats, se convertí en parroquia, entregant-se lo convent al ram de Guerra. Los *Trinitaris* de la Rambla vegeren incendiats son convent y església, y als deu anys tot se convertia en teatre del *Liceo d' Isabel II* (1845).

Lo convent dels *Clergues regulars menors* de Sant Sebastià desaparegué en 1835, comprant-lo la Junta de Comerç de Catalunya, establint-s'hi la Junta de Sanitat y les càtedres gratuïtes de Química aplicada a les Arts, Matemàtiques, Taquigrafia, Dibuix linial, Maquinaria y Idiomes (francès, italià y anglès). A *Sant Felip Neri* s'hi trelladà, en 18 Octubre 1837, la Universitat literaria, que estava a Cervera, mentres al convent s'hi posaren les oficines del Estat y després un quartel de guardia municipal. La església tornà a obrir-se per la colònia francesa de Barcelona (1 Maig 1846), gestionant-ho son cònsul Ferràn de Lesseps y retornant en 1851 als PP. Filipons, donant 10,000 pessetes al consolat francès. Los clergues dels *Agonitzants*, expulsats en 1835, tornaren a entrar-hi al final del segle XIX. En lo convent dels *Caputxins* del carrer de «Fernando» s'hi instalà la impremta de *El Vapor* y son temple, transformat en teatre, desaparegué del tot al urbanisar-se la plaça Reyat.

També los convents de monges foren secularisats en 1835, a excepció dels dedicats a la ensenyança, axò es, les beates de Sant Domingo y les de Sant Agustí, franciscanes de la Misericòrdia y lo convent de la Ensenyança. Lo Govern acabà legalisant la supresió de tots los convents, en 1836, exceptuats los Missionistes d'Ultramar, Sant Joan de Déu y les Escoles Pies, y declarant béns nacionals los del clero secular y també, en 1843, los del clero regular.

Anà cessant l'estat de violència quan lo Govern d'Espanya tractà de restablir les relacions ab la Sèu Apostòlica, essent lo primer pas la lley de 3 Abril 1845, retornant al clero los séus béns. Immediatament se reintegran en llurs convents les comunitats de monges. En 1845, són reinstalades les Reopenedides; en 1846, les de Valldonzella, Mont-Sió, Magdalenes, Gerusalèm, Angels, Carmelites calçades y descalçades, Caputxines y Mínimes; en 1849, les Elisabets; en 1854, les de Sant Pere, Santa Clara y Sant Joan de Gerusalèm, etc.

S'entrà en més cordials relacions ab Roma, per virtut de la lley de 8 Maig 1849 y del Concordat de 16 Març 1851. A despit del convenciment en que estava, la Sèu Apostòlica, del esperit evangèlich que informava a les atropellades ordres monàstiques, consentia en sa quasi total expulsió. Puix segons l'article 29, sols quedavan autorisats per tornar los religiosos de Sant Vicents de Paul y de Sant Felip Neri y una altra de les congregacions aprovades per Roma. Per les comunitats de dones regnà amplitut mentres se dedicassen a la ensenyança o a obres de caritat, dexant l'article 30 als prelats en més llibertat de *proposar*, que quasi volia dir d'executar. Lo govern ofería també millorar les condicions dels colegis de Missionistes (article 29), cosa que no féu; però obrí la porta a que ho executassen les ordres monàstiques, segons los Caputxins ho realisaren a Arenys (1866). Sancionà les reobertures d'establiments religiosos, ab reials ordres particulars per cada nova comunitat. Des de llavors algunes institucions religioses s'aventuraren a instal·lar-se a Barcelona: en 1846, les monges de Loreto del Institut de la Sagrada Família, que, en 1863, edificaren en la carretera de Sarrià y camí de les Corts; en 1852, los

Jesuites, utilitzant la església de Sant Miquel y dirigint deu anys (1858-1868) la ensenyança del Seminari; en 1859, les Carmelites de la Caritat, cuydant del colégi de Sant Rafel y Assil de minyones de servey (Lladó, 11); en 1859 o 1860, les Escolapies, que més tart passaren al Camp del Arpa; en 1860, los Missioners Fills del Sagrat Cor de Maria (carrer de Coello, 255); en 1861, les Adoratrius Esclaves del Santíssim Sagrament y de la Caritat (portal del Angel n. 10); en 1863, les Germanetes dels Pobres, extenent per la Ciutat sa acció benèfica (2452); en 1867 (15 Juliol) los frares de Sant Vicents de Paul o *Lazaristes* (plaça d' En Cerdà); en 1868, los Germans de Sant Joan de Déu (carrer Muntaner, 18), hont se reconstruí, en 1870, lo claustre del convent de Gerusalèm, y benehint sa nova església lo 19 Desembre 1887, y en lo propri 1868, d' una part les Filles de la Caritat de Sant Vicents de Paul inauguraren ses multiplicades obres benèfiques (2453), y d' altra les Repenedides començaren sa nova casa entre les carreteres de Sarrià y de Sants (Maig 1867).

També en l' article 35 del Concordat del 1851 se disposava fossen retornats als bisbes los béns del clero que encara estiguessen a mans del Govern, divent-los vendre en forma canònica. Axò donà un resultat d' insignificancia a Barcelona, hont quasi tot estava a mans de particulars.

Los fets polítichs del Setembre 1868 feren canviar per uns quants anys la corrent iniciada, sobrevenint més jornades de persecució relligiosa. L' Ajuntament acordà derrocar los convents de Gerusalèm y de Jonqueres, y convertir en quartels per los voluntaris de la Llibertat los de les Magdalenes y Montsió (Octubre 1868). Lo Governador féu desembrassar en tres dies los convents de Sant Pere, Santa Clara, Mínimes, Caputxines, Carmelites calçades y Sant Joan de Gerusalèm. A les Caputxines y al Bon Succés s' establiren, en 10 Setembre 1869, restaurants per obrers sense treball. A 24 Octubre 1871, les monges de Sant Pere retornaren a son convent, y també les de Santa Clara,

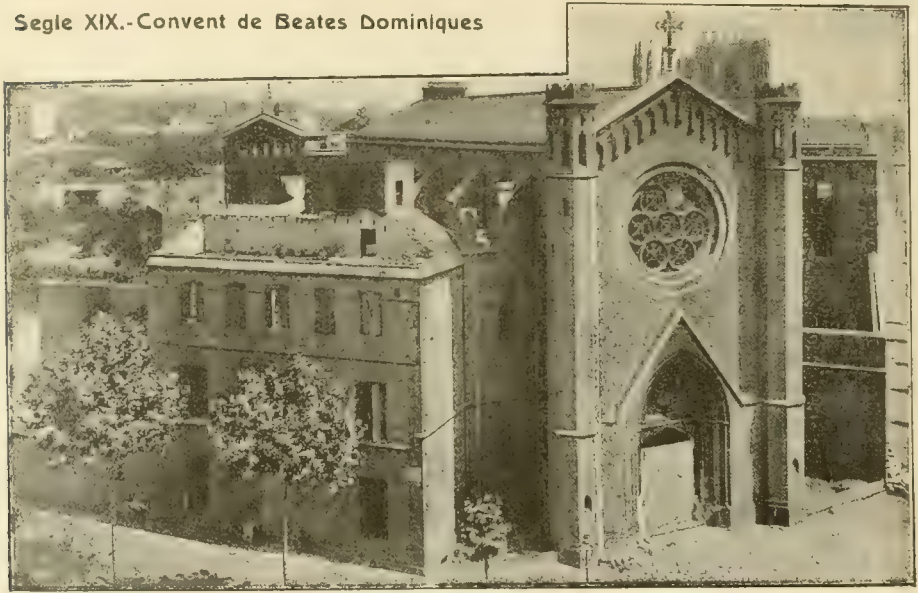
(2452) A. 1863 (1 Abril). Les Germanetes dels Pobres s' establiren a una casa particular al carrer de Na Canuda. En 30 Novembre 1863 passaren a les cases d' En Cerdà, a la Ciutat Nova. En 1 Març 1867 s' instalaren en son convent del passeig de Sant Joan, qual església, obra d' En Geroni Granell, se benehi lo 4 Maig 1869. Aprés de successius examplaments de la seva santa casa, posaren dues sucursals, la una al carrer d' En Borrell (25 Juliol 1882-26 Janer 1884) y la altra al barri de Gracia (19 Juny 1897).

(2453) S' han encarregat les Filles de Sant Vicents de Paul de les següents obres benèfiques: Col·legis-obradors al carrer de Casp (1 Setembre 1867); de la Sagrada Família, carrer Granja Experimental, 1 (1868); del Sagrat Cor de Jesús, al Arch de Sant Agustí, 8, en un troç del antich convent (Agost 1874), y de dos més al carrer de Sevilla ns. 45 y 47 (Barceloneta), en 1898 y 1912. De les sales de refugi del carrer de Coello y Diagonal; de la nomenada de Sant Joan Baptista, al carrer de la Alegria, trelladada, en 1887, al carrer de Balboa (1 Janer 1872) (Barceloneta); del Sagrat Cor, carrer d' Aldana, 3 (1873), y de Sant Rafel, carrer de Roger de Flor, 170 (1888). Dels hospitals del Sagrat Cor, carrer de Borrell, carretera de les Corts (1879); de Noys Pobres, dit d' En Vidal Solares, Concell de Cent, 437 (Maig 1890). Dels dos dispensaris del Patronat de Catalunya contra la Tuberculosis, un al carrer de la Diputació, 336 (1904) y altre a la Travessera, cantonada al carrer de la Lluna (1909). De les escoles de la Immaculada y de la Sagrada Família, Arch de Sant Agustí, 8 (1873); de les d' Hostafranchs, plaça del Angel (1876). y del Sagrat Cor y Maria Immaculada, carrer Baix de Sant Pere, 26 (24 Juny 1891) y aprés al 7; Tallers, 77; Llealtat, 3; Provença, 389; Ramalleres, 17; Tatuà, 29 (Hostafranchs). Del Restaurant d' obrers de Santa Madrona, carrer de Calabria, 8 y 10 (13 Juliol 1899), etc.

en 9 Febrer 1872. Les Germanes de la Esperança, per cuydar malalts a domicili, vingueren en 1871, passant més tart al carrer de Bailèn, 71, y Concell de Cent, 386 (30 Juny 1878). Ab la proclamació de la República, en 1873, tot empitjorà: les milícies ciutadanes s'apoderaren de les esglésies de Sant Jaume, Sant Joseph y Bethlèm (30 Març); foren desallotjats los convents de monges; los capellans, insultats per los carrers, han de vestir de paysà; es derrocat lo romànich claustre de Sant Pere (21 Octubre 1873), etc.

Una major normalitat regnà en 1874, retornant-se al culte les esglésies de Sant Jaume, Bethlèm y Santa Mònica (22 Janer 1874) y lo convent de Sant Felip Neri (14 Febrer 1874), si bé l'Administrador d'Hisenda hi instalà los

Segle XIX.-Convent de Beates Dominiques

La esglesia y casa del capellà, construïdes en 1884 al carrer de Mallorca n. 349 (Agost 1909)

jutjats municipals, entregant-lo al Alcalde (27 Maig 1874). En Juny 1874, mentres que les monges de Sant Joan de Gerusalèm ingressavan a son convent, lo de Mont-Sió passava a poder de la Comissió Provincial de Monuments, per destinar-lo a museu arqueològich. Entrega que anulà lo govern monàrquich a 16 Març 1875, retornant-lo a les monges.

Entrà la Ciutat en fort despertament de restauració de comunitats religioses tan bon punt se reintegrà a Espanya la monarquia borbònica. Labor paulatina y constant (1875-1915), íntimament relacionada ab lo progrés y desenrotll de Barcelona. Tornaren a llurs convents les comunitats expulsades. Però moltes d'elles construïren de planta altres edificis en la Ciutat Nova, per millorar les condicions higièniques. Axís les Adoratrius del Santíssim Sagrament se trelladaren al carrer de Casanoves, 65 (cantonada Concell de Cent)

(2 Febrer 1875); les monges de Sant Pere de les Puelles passaren a Sarrià (Juny 1877); les Magdalenes, al carrer de Muntaner y Valencia (12 Agost 1877); les Carmelites Hospitalaries de Sant Joan de Gerusalèm edificaren nova casa al carrer de Farró, 8 (Sant Gervasi) (1884); les Dominiques de Mont-Sió edificaren a la Rambla de Catalunya (2 Octubre 1888); les Franciscanes de Nostra Dona de Gerusalèm, al carrer de Sant Elies, 21 (Sant Gervasi); les Escolapis o Filles de Maria, al carrer d' Aragó, 362, y Lluria, 66 (1876-1880); les Beates

Segle XIX. - Convents de caràcter monumental

Lo claustre del convent del Sagrat Cor, ab los llits y mobles cremant en la jornada del 27 Juliol 1909

Dominiques, als carrers de Mallorca, 349, y Roger de Flor (24 Juny 1884); les Mínimes, al Camí Vell de Sant Genís, 16, Horta (1908).

Los Escolapis, que sempre continuaren en son convent, establiren sucursals per la Ciutat. Y a més de sa casa matrú o Colegi de Sant Antoni (Ronda de Sant Antoni, 54), extraordinariament ampliat en 1868-1870, obriren altres establiments d' ensenyança titolats Colegi Calasanzi, en 1893 (Ample, 28); de les Escoles Pies, a Sarrià, en 1894; Balmes, en 1899 (Còrcega, 327); de Nostra Dona de les Escoles Pies, en 1912 (Diputació, 227), y del Passeig de Gracia, 7, que, en 1912, passà al propi Passeig, 144.

Les antigues comunitats de relligiosos, allunyades de Barcelona, tornan y fundan altres cases, prescindint de les que abans los hi confiscaren, quals

esglésies s'utilisaren per altres objectius. Així los Jesuïtes, retornats en 1877, administran la capella dels Dolors del Bon Succés, fins obrir la casa dels carrers de Casp y Llúria (1880) y après la església y casa dels carrers de Casp y Clarís (1882); los Missionistes de Sant Vicents de Paul (1882); los Dominichs, instalats als Agonitzants (23 Juny 1899), inauguraren la cripta de la església de la Mare de Déu del Roser al carrer d'Ausies March, 54 (18 Desembre 1899), obrint més tart lo convent del carrer de Bailèn, 10 (30 Març 1901) y la església (2 Febrer 1909); los Agustins, limitant-se a establir una casa-sanatori en la Travessera de Dalt, 63, per los frares que tornan dels tròpichs; los Benedictins, en 1896, instalan en un pis una modesta residència, que, canviant diferents domicilis, està actualment al carrer dels Templers, 12; lo meteix fan los Mercedaris, però comptant ab església pública, instalant-se a Santa Marta (Setembre 1901) y d'allí al Bon Succés (Abril 1906); los Camilos, tornan al séu propi alberch dels Agonitzants, carrer Baix de Sant Pere, 33 (Janer 1900); los Mínims o missioners de Sant Francisco de Paula, primer albergats a Santa Marta (1897), passen a edifici propi al Guinardó (1901); los Caputxins obtingueren del Prelat la capelleta de la Ajuda (5 Desembre 1884), y a més de fundar lo convent de Sarrià (1887), n'edificaren altre de sumptuós (25 Maig 1908-1 Janer 1909) a la Diagonal, sots advocació de la Mare de Déu del Roser de Pompeya (acabada la església lo 31 Desembre 1909, arquitecte Enrich Sagnier); los Franciscans, al carrer de Santaló, en la capella de Sant Magí (camp d'En Galvany) (19 Agost 1904), construint la capella a Sant Antoni (1915), al carrer de Calaf, 16 (2454). Los Carmelites descalçats s'instalaren al carrer de Na Canuda, 14, servint-se de la antiga capella de Santa Teresa (Juny 1896), passant après a Santa Marta (14 Juliol 1906) y derrerament al carrer de Llúria, 151 (16 Juliol 1910), edifici d'En Joseph Domènech y Estapà, acabant ara una església a la Diagonal, Rosselló y Llúria (Desembre 1915); als Carmelites calçats, en 1908, lo Prelat los hi assignà la capella de Sant Llätzer, retirant-se de Barcelona en 1909, quan passà dita capella a fer de parroquia del Carme, y no tornant.

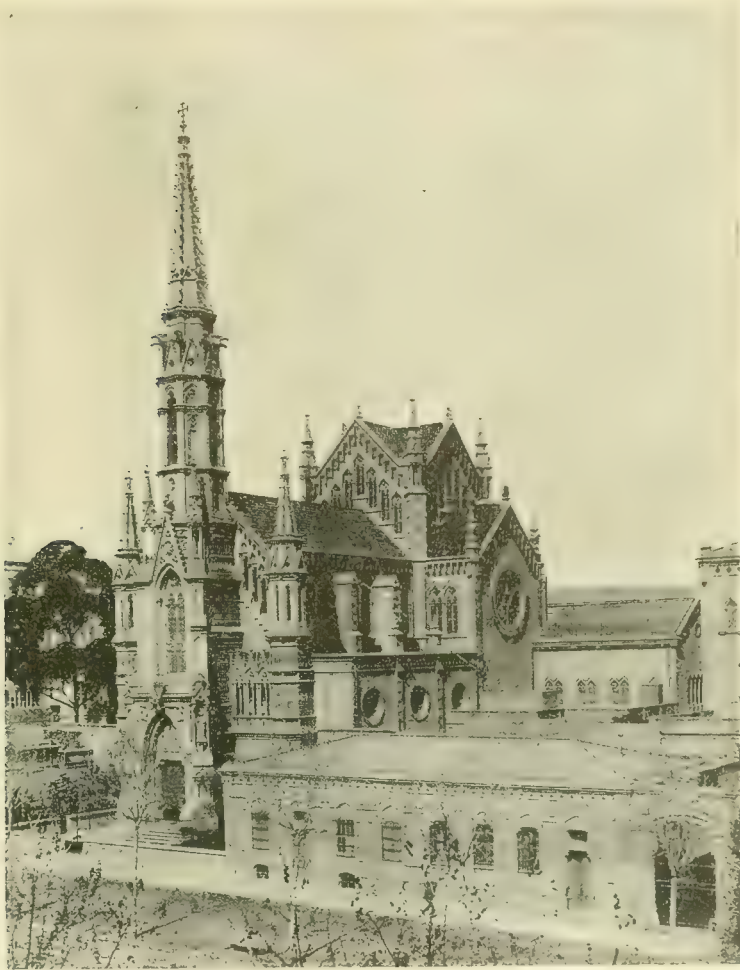
Venen a establir-se a Barcelona, en aquesta etapa restauradora, instituts religiosos que no-s conexían, en quasi sa totalitat dedicats a labors socials, assenyaladament beneficència y ensenyança més o menys especializada. Les comunitats d'hòmens són: Missioners de Sant Vicents de Paul, establerts, en 1885, al carrer de Provença, 212; Missioners del Sagrat Cor de Jesús, als carrers de Muntaner y Rosselló, 175; Salesians, fundats per D. Bosco, als carrers de Floridablanca, 41, y Rocafort (18 Març 1890), com a sucursal de la casa

---

(2454) Al erigir-se, en 31 Maig 1900, la Província de Catalunya de la ordre de Framenors, ne formà part lo territori civil de la província de Castelló de la Plana de Burriana, que es de la diòcesis de Tortosa, fins a 2 Janer 1901, en que-s transferí a la província de Valencia, y, en cambi, passaren a Catalunya les Balears (*Status personalis atque localis fratrum minorum S. Francisci Capuccinorum provincie Cathalonie*, Barcelona, 1911).

matriú de Sarrià (1884); Germans de les Escoles Cristianes, portats a Barcelona, en 1879, per les Conferències de Sant Vicents de Paul, y fundant les escoles següents: lo Colegi Comtal, al carrer de Montcada, 19 (1879), trelladat al carrer Comtal, 35 (1890), y derrerament al passatge de Cameros, 1 (1907),

Segle XIX.-Esglesies monacals de caràcter monumental

1882-1885. — La esglesia de les Saleses al passeig de Sant Joan, obra d' En Joan Martorell

devant l' Orfeó Català; de Sant Joseph, a Les Corts, en 1887 (carretera de Sarrià n. 4); de la Mare de Déu de la Bonanova, en 1889 (passeig de la Bonanova n. 12); de Sant Joseph, en 8 Abril 1891, a la Barceloneta (carrer del Mediterrani n. 1); de Santa Madrona, en 1891 (carrer de Blay n. 14, al Poble Sec); de Sant Joan Baptista La Salle, en 1892, a Gracia (carrer de la Esglesia n. 4); en 1897, al carrer dels Mirallers n. 9, que ja era escola parroquial de

Santa María de la Mar; en 1903, la escola del *Centre Moral* de Gracia (carrer de Ros d'Olano, 7, fundada en 1870); en 1905, lo colegi de La Salle, al carrer de Provença, 187; en 1912, lo de Nostra Dona de Gracia, als Josepets, y en 15 Janer 1912, la escola parroquial *Verdaguer* d'Horta (carrer de la Combinació, 82) (2455). Los PP. Maristes, en 1882, fundan la primera casa a la montanya Pelada (Gracia), y, en 1903, la *Chapelle Française* al carrer de la Diputació, 276, ajuntant-se una y altra en la nova casa del carrer del Bruch, 94 (15 Agost 1912).

L'Institut de Germans Maristes de la Ensenyança, quin colegi de la Immaculada Concepció (carrer de Lluria, 38), inaugura ses lliçons en 1900, cuidant d'altres escoles, com la parroquial de la Concepció; la del Centre de Sant Pere Apòstol (carrer de Trafalgar, 48); la del patronat de Sant Joseph (carrer de Sant Olaguer, 10); la parroquial de Sants, etc.

Són en molt major nombre les fundacions de comunitats de dones. De les que fan vots solemnials, sols una comunitat vé a sumar-se a les antigues: la de les Saleses, al passeig de Sant Joan, 88, bell edifici d'En Joan Martorell (18 Maig 1882-26 Abril 1885). Salvant omissions lamentables en que incorrerem, nos es possible consignar: Sala-Assil de Sant Antoni (16 Juliol 1877); Terciaries de la Divina Pastora, al carrer de Bailèn, 48, en 12 Agost 1877, y sa nova capella, en 23 Desembre 1884; Germanes de la Sagrada Familia, que de Les Corts posan nou colegi a la Riera de Sant Joan y Pont de la Parra (1880), que-s cambià a la Rambla dels Estudis (1886) y a la Portaferriça, 7 y 9, fundant dues cases als carrers de Roger de Flor, 224, y Bailèn, 71; Terciaries Dominiques de la Presentació, al carrer de la Palma de Sant Just y Bellafilla, 4 (1885); Dominiques de la Anunziata, als carrers d'Elisabets, 19, y de Trafalgar, 52; als carrers d'Aníbal y Blasco de Garay (1887-1890), a la plaça de la Universitat, 2, y a la Rambla del Triomf, 76; Reparadores, en 1880, al carrer Comtal, 35, passen, en 1889, al de Casp, 49 y 51; relligioses del Infant Jesús, vulgarment *dames negres*, que, instalades a Gracia des de 1870 (Travessera, 78), fundan colegis al passeig de Gracia, 33, y plaça de Santa Anna, 14; relligioses del Bon Pastor, servint de casa municipal de correcció (2 Octubre 1880), qual nova capella, al carrer d'Aribau, 203, es del 12 Abril 1898; Carmelites Descalçades Terciaries, per malalts, al carrer dels Banyes Vells, 3 (26 Febrer 1884); Carmelites Terciaries de Sant Joseph, al carrer del Hospital, 67; Germanes de Sant Joseph, al carrer Universitat, 79; Filles de Sant Joseph, al carrer d'Hèrcul, 3 (17 Janer 1886); Carmelites descalçades de la Caritat, lo colegi de Sant Rafel, al carrer de Lladó, 11, y als Infants Orfens; Franciscanes de María Immaculada, un colegi per servey domèstich al carrer Comtal (Janer 1888), passant al Concell de Cent, 393 (6 Febrer 1896), tenint més cases a la plaça de la Universitat, 2, y carrers de Montcada, 19, y de Blasco de Garay; Franciscanes d'Asís,

(2455) Ramón Albó y Martí: *Barcelona caritativa, benefica y social* (Barcelona. 1914).

tenint lo colégi de la Puríssima, per noyes mudes y cegues, al passatge de Méndez Vigo, 6 (Janer 1903); Teresianes, als carrers d' En Grassot, 140 (1889); Bailèn, 93; Bilbao, 203, y Rambla de Catalunya, 126.

Caputxines, a la Diagonal, en lo Camp d' En Galvany; Germanes de la Caritat, cuydant les escoles del Apostolat de la Oració de la església del Sagrat Cor de Jesús (carrer de Gerona, 35) (1892); Terciaries Franciscanes dels Sagrats Cors de Jesús y María, cuydant del «Asilo Cuna del Niño Jesús», fundat en 1890, ab casa al carrer de Montcada, 18; del Hospital Homeòpata del Nin Déu, al carrer de Rosselló, 167 (30 Març 1892), y del Sanatori Marítim de Sant Joseph; carrer de Vinaroz, 66, Barceloneta (1908); Germanes de la Sagrada Família, al carrer d' Avinyó, 20, cuydant del Assil del Parch (carrer de Sicilia) y del Orfelinat de Sant Joseph (fundat en 1893), des de 28 Maig 1897, y passant-lo del carrer d' Aragó, 345, al carrer de Roger de Flor, 224, y Provença, 388; Josefines de la Caritat, al carrer del Carme, 31 (24 Janer 1895) y a la Casa de Lactancia del carrer del Hospital, 67; Filipenses, al carrer del Carme (20 Desembre 1896), passant al carrer Baix de Sant Pere, 26; Paúles franceses, prestant serveys a la Casa Provincial de Caritat (Montalegre, 5); Hospital del Sagrat Cor (Borrell, 303); Urgell, 262; Roger de Flor, 153; Calabria, 8 y 10; Sevilla, 45 (Barceloneta), establiments de caritat de diversa índole; Salesianes de María Auxiliadora, al carrer de Sepúlveda, 65 (28 Desembre 1896); Filles del Santíssim Cor de María, al carrer d' Hèrcul, 3 (1 Octubre 1897) y Alt de Sant Pere, 27; Germanes de la Nativitat de Nostra Dona, als carrers del Hospital, 69, y de Viladomat, 82; Oblates del Santíssim Redemptor, al Camí del Cementiri, 15; Concepcionistes, al carrer de Valencia, 252 (30 Juliol 1900), y del Carme, 11; Dames Catequistes, al carrer d' Aragó, 332 (1903?); Missioners de María Immaculada, als Camps Elisèus, 8; Germanes de la Caritat de Santa Anna, cuydant de l'Hospital Clínic, carrer de Casanova, 143 (1 Janer 1907); Filles de Santa Anna, al Concell de Cent, 333; Mercedaries, al carrer d' En Rosich, 3, trelladant-se al carrer de la Cucurulla y a la plaça Royal, 12 (1911); Assumpcionistes, al carrer de Tapioles; Germanes de la Santa Casa de Natzareth, al carrer Nou de Sant Francesch, 16; del Sagrat Cor de Jesús, al carrer de Santa Madrona, 13, y de la Diputació, 326; Esclaves del Sagrat Cor de Jesús, a la Rambla de Catalunya, 83; Serventes de Jesús, al carrer de Valencia, 342; Serventes de María, al carrer de la Universitat, 16; Josefines bonaerenses, al carrer del Vintisé de Janer, 25; Josefines de Cluny, al carrer del Bruch, 131, etc.

A més d' aquestes relligioses, se n' establiren d' altres en los pobles de les afores, agregats a Barcelona en 1897 y 1904, de les quals tractarèm al darrer capítol, hont se refereix lo que a aquests antichs municipis pertany.

Quan a Barcelona se disfrutava d' absoluta llibertat y pau, que no havían lograt pertorbar una sèrie de fets criminosos y de gran alevosia (1893-1909), s' anà preparant en los centres anarquistes y anti-catòlics de París y Bruseles

fort moviment revolucionari contra Espanya, aparellat per esclatar simultània y principalment a Barcelona, Çaragoça y Bilbao. Devían aprofitar-se del desgrat ab que acullía, lo poble, l'embarcament de reclutes per la guerra del Marroch y comptar ab reduhidíssima guarnició militar, part d'ella minada y compromesa. Era la oportunitat ben escollida. No-ns correspòn descriure ara fets polítichs y dexarèm de detallar tan interessant episodi històrich, circums-

Juliol 1909. - La setmana tràgica

Lo convent de Sant Antoni dels Escolapis, primer dels edificis incendiat per los revolucionaris

crivint-nos al resúm dels incendis de temples, convents, colegis y assils, que era lo primer obgectiu d'un extens plan en bona part fallat.

Se començà, com sempre que-s vol pertorbar l'ordre, pregonant una vaga general (dissapte, 24 Juliol 1909), hàbilment preparada per la *Solidaridad obrera*, entitat de pochs afiliats, constituïda en íntima correspondència ab la Confederació Internacional del Treball, a la vegada universal y masònica (2456). L'anarquisme hi col·laborava dirigit per cabdill expert y comptant ab armes y diners, unes y altres vinguts de fora. Volgué traure-s profit del combat de Sidi-Musa, suposant que les tropes tiraren contra la oficialitat. Ab pretenguts

(2456) Es interessantíssim document d'història contemporània barcelonina la *Memoria del fiscal del Tribunal Supremo* del 1909, per l'acopi d'antecedents y per lo conxement d'aquests fets.

desastres se tractà d'agitar als barris obrers (diumenge, 25 Juliol). Aprés s'anà en oberta coacció contra del treball, parant-lo al port, fàbriques, tranvies y impremtes de diaris. Les autoritats en desacort, lo Governador Civil dimití. Passà tot lo comanament, per declarar-se l'estat de setge, al capità general Lluís de Santiago, gens conexedor de nostra Ciutat (dilluns, 26 Juliol). La

acció dels revolucionaris cresqué per la inacció de les autoritats, ensenyorint-se de Barcelona y secundant-los alguns elements afins. Contribuí a envalentonar-los la falta de diaris y les enganyoses noves que feyan venir de fora, hont romperen lo camí de ferre del Nort a Cerdanyola y Sabadell y trencaren un pont a Terrassa. També tallaren les línies telegràfiques y telefòniques y alçaren barricades en los districtes V y VI, per quins carrers se dificultava la circulació (2457). Y a les tres de la tarda començà la labor incendiària ab lo convent y colégi de Sant Antoni, que quedà totalment cremat, sense oposició de ningú. La destrucció d'edificis relligiosos fôu molt gran lo día 27,

Juliol 1909. - La setmana tràgica

Pati del convent de les Serventes de Maria després del saqueig, ab los mobles apilòtats y a punt d'esser cremats

(2457) Poden consultar-se, a més de tota la premsa diària y setmanaris ilustrats, socials y fins d'ordre literari, artístich y científich d'aquella temporada, y del expedient format per los facultatius municipals alçant los plans del que s'incendià al interior dels temples y en la forma que-s cremà, la *Il·lustració Catalana* n. 322, del Agost 1909, que-s conceptua la millor de les informacions gràfiques; alguns fascicles y obres, com *Crònica de la guerra de Africa*, pls. 104 y següents. — Joan Barco: *Barcelona, Génova y Marsella (Espanya futura, 1-15 Octubre 1909, p. 722, y en Las Noticias del 25 Novembre 1909)*. — Fascicles titolats *La semana sangrienta (sucesos de Barcelona)* y *La semana trágica*. — *Almanaque del Diario de Barcelona para el año 1911*, p. 101. — Angel Ossorio: *Barcelona. Julio de*

un tant menor lo 28, obehint a unes llistes que duyan los directors de les turbes. Eran aquests, jóvens, ben vestits, usant molts d'ells barrets de palla y llacets blanchs a la solapa. Compta *El Socialista* que, devant l'inusitat avenç de la revolució, sos promotors sollicitaren lo concurs dels cabdills republicans, a fi de donar color al moviment foraster y fruit d'una definitiva victoria. Mes cap se-ls hi mostrà propici. Com tampoch se posaren a acapdillar-los, en les altres poblacions catalanes, ningú de prestigi (2458), ni hi hagué unitat d'acció en tots aquests fets. Tant per axò, com per la vinguda de tropes d'altres llochs, lo dia 29 disminuí la revolució a Barcelona, y lo 30, dominada del tot, se corre-gué a Horta, cremant la parroquia y dos altres edificis. Es necessari consignar que ni en los incendis ni en les profanacions, ni tan sols en les barricades, molt poch hi figurà l'obrer ab los protagonistes, ni menys se sumà ab los assessins y lladres. També es de remarcar-se la predilecció demostrada per los revolucionaris en incendiar los centres d'ensenyança religiosa. Entre les 86 persones mortes en la revolta, sols 55 foren identificades, constatant-s'hi cadavres d'estrangers. Més encara: de 990 empresonats en 24 Agost 1909, sols 426 eran nascuts en la provincia de Barcelona.

Lo resultat d'aquesta important tentativa revolucionaria y la subsegüent labor reconstructora lo condensàm en una llista dels edificis incendiats.

Esglésies parroquials. — Sant Pere de les Puelles, restaurada del tot a 6 Juliol 1911; Sant Cugat, reoberta en 22 Novembre 1910; Santa Madrona, reoberta en 20 Agost 1909; Sant Pau, poch cremat y reobert en 10 Agost 1909; Carme (Gerònimes), feta de nou y acabada provisionalment lo 16 Novembre 1913; Sant Joan de Gracia, reobert lo 17 Octubre 1909; Sant Andréu de Palomar, reobert en 15 Agost 1909; Santa María del Taulat, reoberta lo 5 Setembre 1909; Santa María del Clot, reoberta lo 15 Agost 1909, y Sant Joan d'Horta, cambiada de lloch y inaugurada en Janer 1911. Fracassaren reyterades tentatives dels revolucionaris per cremar Sant Francisco de Paula, Sant Just, Pí, Santa María de la Mar y los Angels.

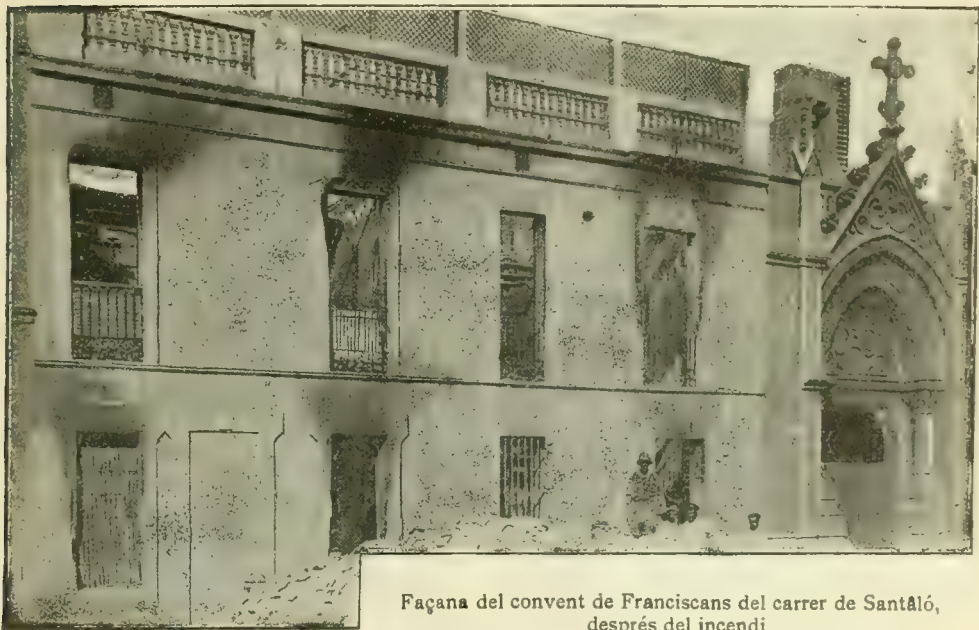
1909 (*Declaración de un testigo*) (Madrid, 1910).—*El Socialista* del 17 Novembre 1909.—Ignasi Casnovas: *El nostre estat social. Comentari a la revolució de Juliol* (Barcelona, 1910).—Joseph Comaposada: *La Revolució de Barcelona*.—Joseph Brissa: *La Revolució de Julio en Barcelona* (Barcelona, 1910).—Leopoldo Bonafulla: *La Revolució de Julio*.—Casimiro Coma: *Francisco Ferrer. Su vida*, etc. (Barcelona, 1910).—August Riera: *La Semana Trágica* (Barcelona, 1909).—*La Semana Sangrienta (Sucesos de Barcelona)*.—Modest H. Villacusa: *La Revolució de Julio en Barcelona*.—G. Normandy y E. Lessueur: *Ferrer. L'homme et son œuvre. Sa mort. Castille contre Catalogne* (Paris, 1909).—A. Juvé de Bullox: *L'Affaire Ferrer devant la Conscience Universelle*.—Julien Cruzel: *L'Affaire Ferrer devant les Cortes* (Paris, 1911).—*Un martyr des prêtres. Francisco Ferrer (10 Janvier 1859-17 Octobre 1909)... Publie par le Comité de Défense des Victimes de la répression espagnole*.—La més remarcable de totes aquestes publicacions es la de Constant Leroy: *Los Secretos del Anarquismo. Aseginato de Canalejas y el caso Ferrer* (Mèxico, 1913), per contenir les revelacions d'un dels principals actors d'aquells fets, desenganyat dels programes revolucionaris.

(2458) Les poblacions de Catalunya que algún dia passaren a mans dels revolucionaris, foren: des del 26 Juliol, Badalona, Sabadell, Malgrat, Calella y Vilanova; des del 27, Mataró, Premià, Granollers, Terrassa, Palomars, Palafrugell, Sant Feliu de Guixols, Anglès, Cassà de la Selva, Calonge y Reus; des del 28, Arenys de Mar; y des del 29, Monistrol, Sant Vicents de Castellet y Manresa.

Tinencies y ajudes parroquials. — Sant Pere Pescador, de Pekín, se ornà a benehir lo 20 Març 1910; la esglesia vella de Santa Madrona, a la França Xica, que en 1916 quedarà reconstruida, y la capella de Sant Magí, dels Franciscans del carrer de Santaló (Camp d'En Galvany), que servia d'ajuda a Sant Gervasi y qual reconstrucció s'està fent (1915); pendrà la advocació de Sant Antoni: interinament està al carrer de Copèrnich, 10 (Sant Gervasi).

Institucions de religiosos. — Caputxins, de la Ajuda, inaugurat de nou lo 20 Juny 1914 (2459); Camilos, dels Agonitzants, reobert en 15 Juliol 1910; Es-

Juliol 1909. - La setmana tràgica

Façana del convent de Franciscans del carrer de Santaló, després del incendi

colapis, de Sant Antoni, inaugurades les lliçons lo 11 Abril 1910; Missionistes de Sant Vicents de Paul, reobert lo 5 Setembre 1909; Missionistes, Fills del Immaculat Cor de Maria, trelladats al passeig de Sant Joan, 82, lo 19 Agost 1909, mentres reedificavan la casa; Missionistes Salesians, del carrer de Floridablanca y Rocafort, reconstruida la esglesia lo 2 Maig 1914; PP. del Oratori de Sant Felip Neri (carrer del Sol, 8, Gracia), reobert en 1911; Germans Maristes, de Sant Andréu, que han abandonat lo local y passat interinament al carrer de Lluria, 58; PP. Maristes, de la montanya Pelada (no reedificat en Desembre 1915); Teatins de la Sagrada Familia, de Sant Andréu de Palomar, reobert lo 21 Agost 1909; tallers dels Teatins del Nin Jesús (carrer abans dit

(2459) La Venerable Ordre Tercera Franciscana y los frares de la Ajuda, del 1909 al 1914, se reuniren al local de la comunitat de monges del Sagrat Cor, carrer Baix de Sant Pere, 7.

de Sant Francisco, avuy de Castellbisbal, a Les Corts de Sarrià), reobert lo 6 Setembre 1909; los dos colegis dels Germans de les Escoles Cristianes de Les Corts y de Santa Madrona, reoberts lo 1 Octubre 1909; Missioners Mínims, del Guinardó, reobert interinament lo 15 Abril 1910, si bé les obres encara continuan (Desembre 1915). Fracassaren los intents adreçats contra los Jesuites, Dominichs, Carmelites de Santa Marta y Seminari, per defensar-se de les turbes.

Juliol 1909.-La setmana tràgica

La església de Sant Vicents de Paul, durant l'incendi

Comunitats de monges.—Concepcionistes, reobrint lo colégi a 1 Octubre 1909, en una casa del carrer d' Aragó, 235, comunicant ab lo jardí del edifici cremat y reedificat a tota pressa; Cistercienses de Valldonzella, trelladades a millor edifici al carrer de Nova Bethlèm, a Sant Gervasi, en 1914; Gerònimes, de la església parroquial del Carme, trelladades a Sarrià, carrer d'Anselm Clavé, en 1913; Assumpcionistes, del carrer de Tapioles, que han desaparegut;

Terciaries Carmelites descalçades, del carrer del Angel (Gracia), reobert lo 13 Agost 1909; Salesianes, del carrer de Sepúlveda, reobert lo 15 Octubre 1909; Dames Negres, del convent del Infant Jesús (Travessera de Gracia), reobert lo 1 Octubre 1909; Teresianes, del carrer d'En Grassot, 140, reobert lo 1 Janer 1913; Caputxines, del Camp d'En Galvany, trelladades a Sarrià, carrer dels Caputxins, 38, en 1911; Franciscanes de la Concepció, del carrer de Blasco de Garay, reobert en Abril 1910, y de la Rambla del Triomf, al Poble Nou, reobert en 6 Octubre 1909; Franciscanes de Nostra Dona de Gerusalèm, del carrer de Sant Elies, reobert en Octubre 1909; Monges de la Sagrada Familia (colegi

Juliol 1909. - La setmana tràgica

Estat interior del convent de Franciscans del Poble Nou, després del incendi

de Loreto), reobert en 26 Setembre 1911; Carmelites Calçades, del carrer de Sant Francisco (Les Corts), reobert en Janer 1913; Beates Dominiques, del carrer de Roger de Flor, reobert interinament lo 17 Abril 1910, acabant la restauració al Juliol 1914; Dominiques de la Anunziata, de la Rambla d'Horta, reobert en 7 Desembre 1913; convent de Jesús María, del Passeig de Santa Eulària, reobert en 1911; Madalenes, passant, en 1911, al nou convent del carrer de Vallmajor, 5 y 7 (Sant Gervasi); Serventes de Maria, del carrer de la Universitat, 16, reobert lo convent en 5 Febrer 1910 y la església lo 21 Juliol 1914; Esclaves del Sagrat Cor, del carrer de Sant Joaquím, al Poble Sec, casa desapareguda per ajuntar-se a la de la Rambla de Catalunya, 83; convent de Nostra Dona del Sagrat Cor, del carrer de Rosselló, 175, reobert lo 15 Agost 1909; Germanes de la Sagrada Familia, al Orfanat de Sant Joseph del carrer de Roger de Flor, reobert en 1909; Escolapies, del carrer de Joan de Peguera (camp

del Arpa), reobert en 1910; Germanes de Sant Vicents de Paul, del carrer d'Aldana, reobert Setembre 1910; Salesianes del col·legi-taller del Infant Jesús, del carrer del Carmelo, 49, abans Sant Carles (Les Corts), reobert en 1911; Paüles, del Assil de la Sagrada Família del carrer de Mallorca, reobert en 17 Juliol 1910; Paüles franceses, del obrador de la Sagrada Família a la *Granja Experimental*, reobert en 1910; Repenedides, reobert a 17 Abril 1910; xalet refugi de les Germanes Agustines, al lloch nomenat Sant Dimes, a la muntanya de Montjuhich, carrer de Tapioles, 70, avuy 42 bis, no reconstruït. Fracassaren los intents de cremar les Adoratrius, Reparadores, Mont-Sió, assils del Bon Pastor y del Bon Concell y algún altre que tingueren manera de defensar-se.

Capelles particulars. — La d'En Marcús, reoberta a 19 Febrer 1910.

Centres catòlics obrers. — Los del carrer de les Tapioles, 16, que ha desaparegut; de Pekín, reobert en Març 1910; dels Maristes, passeig del Triomf, 53, al Poble Nou, reobert lo 10 Abril 1910; de Sant Pere Claver, a la Sagraera, reobert lo 22 Agost 1909 y les escoles lo 1 Setembre 1909; de Jesús y María, a la Rambla de Santa Eularia, 126, reobert lo 29 Juny 1910; de les Dames Catequistes, al carrer de Venero, 4, al Poble Nou, inaugurat de poch, en Abril 1909, reobert en Novembre 1909.

Edificis municipals. — Cremades les escoles del carrer Baix de Sant Pere y cinch casetes dels consums. Arrencats, molts fanals de gas y axetes de pas de les aygües, etc., que la secció de Fontanería estimà valer 20,000 pessetes, y a més 5,000 metres quadrats del empedrament de les vies públiques.

Edificis particulars. — La fàbrica de la Companyia Barcelonesa d'Electricitat de la Travessera de Gracia y una fàbrica d'ayguardent del costat de la església de Sant Antoni.

S'ha d'observar que la acció dels revolucionaris no arribà a la part alta de Sant Gervasi ni a Sarrià, per haver-se armat los sometents y protegit dites barriades de les escomeses de gent forastera. Innombrables joyes d'art se perderen en aquestes jornades de barbarie (2460).

(2460) Retraurèm tan sols lo principalment perdut, que dona bona idea de la magnitud del desastre artístich: als Escolapis, lo famós retaule de Sant Antoni Abat, del segle xv, atribuït a En Pau Vergós, format per una taula central, sis de laterals, una de remat sobirà y un bancal ab sis compartiments; la biblioteca tota dels Mínims de Sant Francisco de Paula, salvada en 1835 y instal·lada al petit convent del Guinardó: l'antich arxiu de Valldonzella y molts llibres, manuscrits y obgetes notables que allí se guardavan procedents de Poblet, com lo braç del Príncep de Viana, lo mantell de la reyna Margarida de Prades, un crucifix d'eban y bronze que fôu de Pere d'Aragó; antigues casulles y ornaments sagrats; dos grans reliquiaris, etc.; a Sant Pere de les Puelles, les famoses impostes carlovingies y antiga volta que sostenian y se suposava ab rahó pertànyer a la vella església de Sant Sadurn de Tolosa y l'antich campanaret gòtic dit *dels Aucells*. A les Gerònimes, l'arxiu y diferents retaules, assenyaladament un triptich, del segle xvi, representant la adoració dels Reys, que figurà, en 1902, a la exposició d'art antich de Barcelona; dels demés retaules diu la revista *Estudis Universitaris Catalans* que tenian les següents representacions: «Santa Faç» (fons daurat); «Mare de Déu alletant son Fill»; «Aparició de Sant Geroni»; «Sant Geroni treu la espina al lleó»; «Santíssima Trinitat»; «Miracle de Sant Geroni, salvant dos hòmens penjats»; Sant Antoni de Padua voltat de representacions dels seus miracles; «Mort de Sant Esteve»; «Carrer d'Amargura», y encara d'altres (v. iv, any 1910, p. 121). A Sant Andréu de

Coincidiren aquests fets ab la provisió de la mitra barcelonina. Al entrar lo nou bisbe Dr. Laguarda se dedicà a una intensa labor restauradora, refent-se en un parell d'anys la quasi totalitat dels edificis incendiats.

Donant per acabat nostre resúm referent a les comunitats religioses, retrocedirèm al temps d'aquella magna conspiració espanyola, en totes ses parts portada a terme en 1835. Ab la persecució dels convents hi involucraren, los governants, a igual que en 1823, la qüestió greu de les demarcacions parroquials (2461). Recordàm que a Barcelona s'havían fet intangibles les set parroquies urbanes, a despit de la gran desigualtat que entre elles regnava, segons patentisa lo cens del 1787: Santa Maria de la Mar, 33,244 ànimes; Pí, 32,305; Sant Pere, 10,292; Sant Just, 9,230; Sant Jaume, 3,749; Sant Miquel, 1,907; Sant Cugat, 1,658: total, 92,385 habitants.

Repetint lo projecte del 1823, se crearen noves circumscripcions (25 Setembre 1835). Per subvenir a la fretura d'emoluments, s'aparellà un plan general del clero secular. Començaren a regir les setze parroquies lo 4 Octubre 1835, constituint-les (2462) Santa Maria de la Mar, Santa Maria del Pí, Sants Just y Pastor, Sant Pere de les Puelles, Sant Miquel, Sant Cugat, Sant Jaume, Santa Anna, Sant Pau, Sant Agustí, Bethlèm, Sant Francisco de Paula, Sant Joseph, Carme, Sant Miquel del Port y Santa Maria de Gracia. Se procurà assignarles-hi rodalies convenients, sense mostrar preferencies per cap església (2463). La parroquia de Sant Jaume passà de Santa Clara al convent de la Trinitat, ahont subsisteix encara, y les esglésies sufragànies de Sants y la Barceloneta se declararen autònomes.

Lo Govern espanyol demostrava preocupar-se de les divisions parroquials, dictant, del 1840 al 1845, disposicions per reformar-les, y alguna d'especial a nostra Ciutat (2464). En conseqüència, la barriada de Gracia creà una

Palomar, lo Sant Christ que en la revolta del 1640 dugueren los segadors per senyera, una creu gòtica d'argent del segle xv y un musèu d'art antich instalat en cinch sales, demunt les voltes del temple. A la capella d'En Marcús, un dels dos banchs dels corrèus de cavall, del segle xvii, etc.

(2461) Lo malestar motivat per immovilissació de les set parroquies barcelonines, que no responia a cap rahó plausible y si sols a una desviada aplicació del principi *nilhil innovetur*, està descrit al exordí de les noves demarcacions decretades en 25 Setembre 1835: «Motivo constante de fundadas quejas hábia sido en todas épocas la mala distribución de parroquias en esta Capital. Hallándose, dos de ellas, con un número excesivo de feligreses, acaso no visto en ninguna otra del Reino; reducidas otras á estrecho recinto; estendiéndose los límites de algunas hasta las mismas paredes de las iglesias de sus inmediatas; sembrado el territorio de parte de ellas con casas aisladas pertenecientes á la jurisdicción de las restantes; careciendo todas de regla y medida de centralidad en la situación de sus Templos, formaba la parroquialidad barcelonesa, un sistema sin orden, establecido al acaso con el transcurso de los siglos, donde ni los ciudadanos podían contar siempre con una pronta, igual y continua asistencia en los casos, muchas veces repentinos, en que han de reclamar para ellos, sus turbadas familias, los últimos consuelos de la Religión, ni los sacerdotes satisfacer, sin gran fatiga y sin la pérdida de muchísimo tiempo, los incesantes deberes de la caridad cristiana y de su santo ministerio».

(2462) Formavan la Comissió encarregada de la divisió parroquial los Governadors de la Diòcesis, lo Governador Civil, un delegat de la Junta Superior de la Provincia y tres del Ajuntament.

(2463) Les rodalies parroquials del 1835 estan en *B. A. y M.*, v. 1, p. 436.

(2464) Pertocant a Barcelona, existeix una *Declaració* del Regent del Regne, dataja a 21 Juliol

Junta de Vehins, presidida per lo tinent d' Alcalde Baró de Maldà, en 1845. y obtingué fós dividida la parroquia de Santa María de Jesús en dues. Les separava la vella Travessera, restant 518 edificis a la part sobirana y 600 a la jusana, y se partí del supòsit de que «en lo sucesivo, se levantarán más edificios en el distrito de la parroquia de Jesús por su mayor extensión en lindes y proximidad a la Ciudad que no en la de Gracia» (2465), axò es, en la dels Josepets. Del 1852 al 1897, que funcionà lo municipi autonòmich de Gracia, aquests districtes parroquials dexaren d' ésser de Barcelona. També lo municipi de Les Corts constituí una nova circumscripció parroquial, separant-se de la de Sant Vicents de Sarrià (19 Febrer 1850).

Encarnava, en la generació de mitjans del segle XIX, la idea d' augmentar les parroquies de nostres ciutats, y, per tant, l' enginyer Anfòs Cerdà, tot y tenir opinions ultra-lliberals, prestant-hi acatament, senyalà, en son projecte general del 1858 (veja-s p. 860), una esglesia per cada agrupació de cinch illes quadrades de cases. Mes iniciades les urbanisacions, ningú se preocupà d' adquirir solers per esglesies. Sort que tanta imprevisió la han suplida indirectament les comunitats relligioses, erigint temples de més o menys capacitat. Lo bisbe Montserrat, que acabava d' erigir en parroquia a Santa Eularia de Vilapiscina (31 Desembre 1866), prenent peu del R. D. de 15 Febrer 1867 amplificant lo Concordat del 1851, decretà, en 28 Maig 1867, reformes parroquials, que aprovà la R. C. de 27 Juny 1867. A arrencar del 1 Janer 1868, funcionaren altres tres parroquies dintre Barcelona: de Sant Antoni Abat y Mare de Déu dels Angels (al convent dels Angels), de Santa Madrona (en les Carmelites calçades) y de la Concepció (feta de planta al carrer d' Aragó, ab les pedres de la esglesia de Jonqueres, en Octubre 1868); a Gracia, la de Sant Joan (22 Agost 1868); y a Sants, la tinencia de Collblanch. D' aquest temps sigué la nova demarcació de les parroquies de Santa Anna, Sant Pere y Sant Francisco (Octubre 1871) (2466). Finalment, en 1877, fòu creada la parroquia del Sant Angel

---

1842, sobre la necessitat d' instruir en nostra diòcesis l' expedient canònich disposat en la *Circular* del 15 Desembre 1841. S' encaminava a proposar al Govern unions, supresions y segregacions de parroquies en consonança a les necessitats dels vehins. Una R. O. de 24 Febrer 1844, també regulà la forma y procediments per la erecció de noves parroquies, divisió de les velles y instalació de coadjutories.

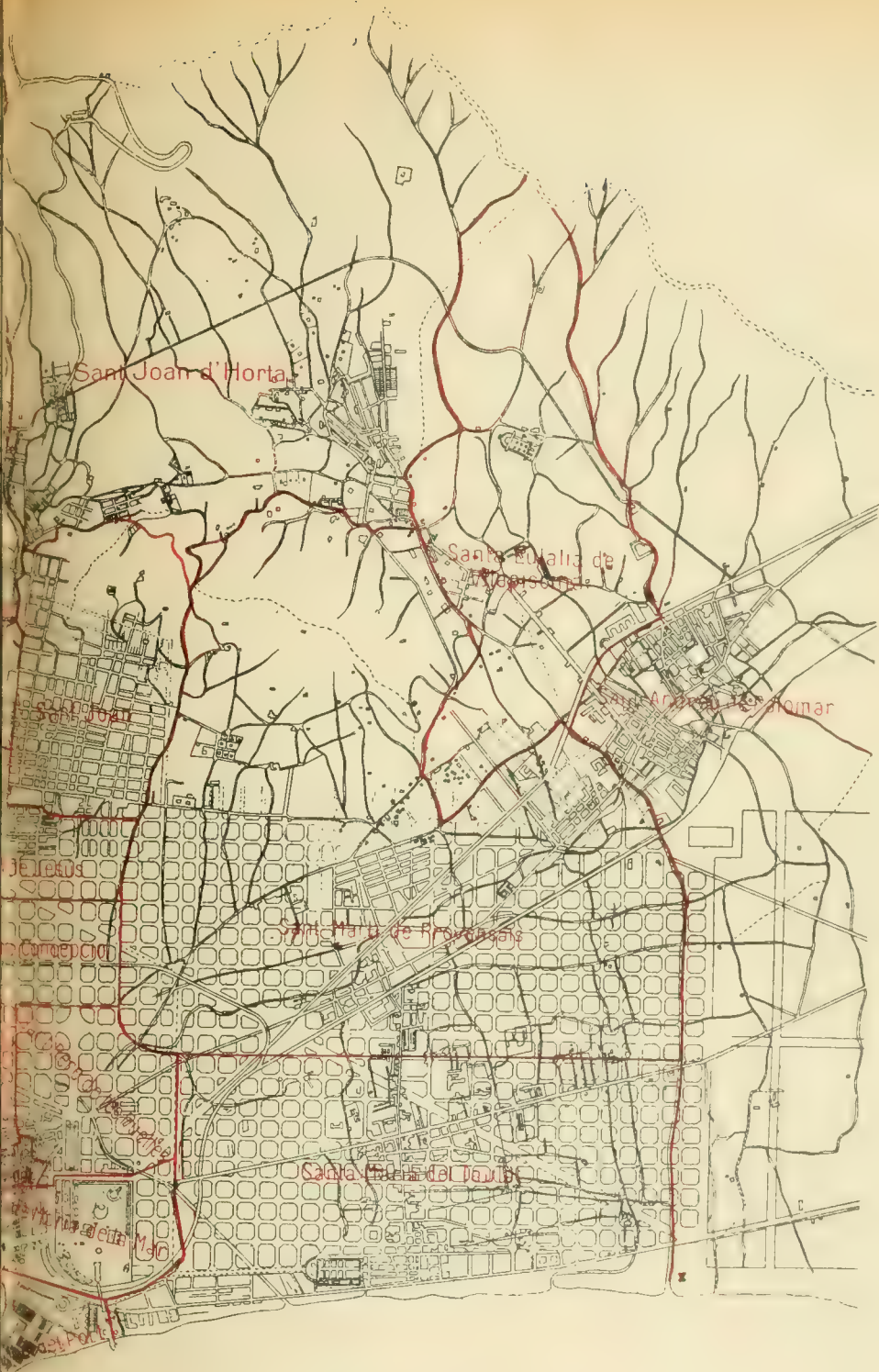
(2465) Argumentava, en 1845, lo vehinat de Gracia, al sollicitar la nova divisió parroquial, «Que el extraordinario incremento que ha tomado la población del mencionado B.º de modo que consistiendo a principios del presente siglo, en un puñado de casas la mayor parte diseminadas en el territorio de esta Ciudad, cuenta en el día un vecindario de 16,000 almas, lo que precisó ya al Excmo. Ayuntamiento constitucional en unión con la Autoridad superior eclesiástica, á erigir en ella una nueva parroquia del todo independiente de las de San Justo y Pastor, del Pino y de San Pedro de las Puellas, á cargo de cuyos párrocos estaba el pasto espiritual de los feligreses de aquel reducido caserío. La necesidad absoluta de la espresada medida lleva de sí mismo el sello de la oportunidad y justicia, bastando para convencerse de ello, tender la vista á esa misma población, que es más bien Ciudad que pueblo y que con el tiempo, atendido su rápido progreso, será sin duda, una de las de primer orden del Principado. Y este mismo progreso manifiesta también de sí, que, en el día es ya insuficiente un solo párroco para poder llenar debidamente los deberes parroquiales de tan numerosa feligresía».

(2466) Publicada al *Diario de Barcelona* del 21 Octubre 1871.

Divisió parroquial del terme de Ba

Escala de 1:20.000

1000

100

500

Custodi d'Hostafranchs (2467). No havent-hi hagut fins ara més mutacions en les circumscripcions parroquials. Emperò, cresqué lo nombre de les parroquies barcelonines ab les agregacions dels pobles vehins, en 1897 y 1904, per afegir-se a les de la vella urb, les existents en les localitats agregades (2468).

(2467) La darrera reforma parroquial, del 4 Abril 1877, vé publicada al *Boletín Oficial de la Diócesis* de 30 Juny 1877 y al *Diario de Barcelona* del 25 Juny 1877.

(2468) Tractarem de continuar les actuals demarcacions parroquials de Barcelona:

Sant Miquel del Port.—Arrencant del extrém inferior del Pla del Palàu, va per lo camí del cementiri vell fins a la secció marítima del Parch, via ferrada de Mataró y camí de la *Bota Vella* fins a la mar, tota la platja y port, voltant per lo moll nou fins al Pla del Palàu.

Santa Maria de la Mar.—Segueix lo linde de la anterior, des del Pla del Palàu al camí de la Bota Vella, continua per aquest camí fins al *pont dels Angels Vells*, avuy passeig de Pujades, y per aquest y lo de la Industria y carrer de la Princesa, topa ab la Via Layetana, fins la plaça d'Antoni López (abans de Sant Sebastià), y per lo port retorna al Pla del Palàu.

Sants Just y Pastor.—Per la plaça del Angel va a la Via Layetana, Gim-Nàs, Ataulf, Comtessa de Sobradíel, Palàu, Gegants, Pas de la Ensenyança, "Fernando", plaça de Sant Jaume, carrers del Bisbe, Santa Llucia, Baxada de la Canonja y per la Tapineria a la plaça del Angel.

Sant Miquel Arcàngel o la Mercè.—De la plaça de Sant Sebastià al moll, fins a la Rambla de Santa Mònica, Escudellers, Comtessa de Sobradíel; Ataulf, Gim-Nàs y Via Layetana.

Sant Pere de les Puelles.—Per la plaça de Sant Agustí Vell va als Carders, Serra Xich, Pou de la Figuera, Jaume Giralt, Mónach, passatge de la fàbrica d'En Solà y Sert, Bruch, Diputació, fins al antich límit de Sant Martí; Corts Catalanes, Sicilia, Casp, Marina, Pujadas, Tiradors y plaça de Sant Agustí.

Sant Jaume.—Plaça de Sant Jaume, Call, Boqueria, Rambla del Centre, Escudellers, Comtessa de Sobradíel, Palàu, Gegants, Pas de la Ensenyança, "Fernando" y plaça de Sant Jaume.

Santa Maria del Pi.—Plaça de Sant Jaume, Call, Boqueria, Rambles de Sant Joseph y dels Estudis, Canuda, Capellans, Sagristans, Ripoll, baxada de la Canonja, Santa Llucia, Bisbe y plaça de Sant Jaume.

Santa Anna.—Plaça de Santa Anna, carrers dels Capellans, Sagristans, Ripoll, Madalenes, Mont-Sió, Amargós, Comtal, Via Layetana, plaça d'Urquinaona, Ausies March, Roger de Llúria, Diputació, Rambles de Catalunya, Canaletes y carrer de Na Canuda fins a la plaça de Santa Anna.

Sant Cugat del Rech.—Plaça del Angel, Via Layetana, carrers d'Avellà, Lacy, Gombàu, Fonollar, Arch de Sant Cristófol, Jaume Giralt, Pou de la Figuera, Serra Xich, plaça de Sant Agustí Vell, carrer dels Tiradors, Saló de Sant Joan, passeig de la Industria y carrer de la Princesa fins a la plaça del Angel.

Sant Pau del Camp.—Carrers de la Llealtat, de les Carretes, Aurora, Cadena, Sant Rafel, Sadurní, Espalter, S. Ramón, Comte del Asalto, Marqués del Duero y Ronda de S. Pau fins a Llealtat.

Sant Agustí.—Pla de la Boqueria, Rambla del Centre, carrers de la Unió, Barbarà, Sant Ramón, Espalter, Sadurní, Sant Rafel, Cadena, Hospital, Roig, Carme, Gerasalèm, mercat de la Boqueria, carrers de les Cabres, de la Petxina, Rambla y Pla de la Boqueria.

Bethlèm.—Rambla Sant Joseph, carrers de la Petxina, de les Cabres, mercat de la Boqueria, carrers de Gerasalèm, Angels, Montalegre, Vallonzella, Tallers, Gravina, Pelay, plaça y carrer de la Universitat, Provença y rambles de Catalunya, Canaletes, Estudis y Sant Joseph.

Sant Francisco de Paula.—Plaça d'Urquinaona, Via Layetana, carrers Comtal, Amargós, Mont-Sió, Madalenes, Ripoll, Tapineria, Layetana, Abellà, Lacy, Gombàu, Fonollar, Arch de Sant Cristófol, Jaume Giralt, Mónach, passatge de Solà y Sert, Trafalgar, Bruch, Corts, Roger de Llúria y plaça d'Urquinaona.

Sant Joseph o Santa Mònica.—Rambla del Centre, carrers de la Unió, Barbarà, Sant Ramón, Comte del Asalto, Marqués del Duero fins a mar, pujant per les rambles de Santa Mònica y del Centre.

Carme o Gerònimes.—Carrers de la Llealtat, de les Carretes, Aurora, Cadena, Roig, Riera Alta, Peu de la Creu, Lluna, Lleó, Tigre y rondes de Sant Antoni y de Sant Pau fins al carrer de la Llealtat.

Concepció.—Passeig de Gracia, carrer de Provença fins al antich linde de Sant Martí de Provençals, dexant-lo al carrer de la Diputació; Bruch, Corts, Roger de Llúria, Diputació, Rambla de Catalunya y Provença fins al passeig de Gracia.

Sant Antoni Abat en lo convent dels Angels.—Plaça dels Angels, Montalegre, Vallonzella,

La necessitat de reformar les parroquies se fà sentir cada dia més y més. Dintre la vella urb se troban cohivides les del 1835; disminuexen les feligre-

Tallers, Gravina, Pelay, plaça y carrer de la Universitat, Provença, Casanova, Floridablanca, Tigre, Lleó, Lluna, Peu de la Creu, Riera Alta, Carme y carrer y plaça dels Angels.

Santa Madrona.—Del port al carrer del Marquès del Duero, Ronda de Sant Antoni, carrers de Floridablanca, Casanova, via ferrada de Tarragona fins al derrer pont, baxant per un vell camí dit del *Marge Alt*, que ha desfet la nova urbanisació y portava a la Creu Cuberta, avuy plaça d'Espanya, enfilant-se al cim del Montjubich per lo vell camí de Santa Madrona y devallant vers la mar.

Sant Angel Custodi.—Del castell de Montjubich, lo linde de la parroquia de Santa Madrona va al pont alt del camí de ferre, seguint lo camí carreter fins Càn Alegret, y, per la riera de Magoria, continua a mar. Abarca la barriada de Càn Tunis, que ha passat a la Tenencia de la Marina de Sants.

Santa Maria dels Sants.—Al E., ab lo torrent de la Rabassa, en tota sa extensió, des del terme de Les Corts fins a mar; al S., ab la mar; al O., ab la parroquia d'Hospitalet per lo torrent Gornal, y de la mar, prenent per la part de la farola del Llobregat y pujant per la cequia fins a Càn Pi, que queda del Hospitalet, y la del Prat de Riera, que queda per Sants, ahont comença lo torrent Gornal, que continua fins a Les Corts de Sarrià; al N., ab la parroquia de Les Corts, per la Travessera o camí de Coll Blanch fins a la Riera Blanca y tirant una linia recta ideal fins al torrent de la Rabassa, punt de partida.

Santa Maria de les Corts.—De la creu d'En Malla segueix lo camí de ferre vers Sants fins al pont alt que travessa la via, pren lo camí de Càn Alegret, travessa lo torrent de la Rabassa, tira una recta vers la Riera Blanca, hont travessa lo camí de Collblanch, fins Càn Armengol; per la carretera de Molins de Rey fins lo torrent Rigalt, que segueix, y après per lo camí de Jaume Rius y lo que va de Les Corts a Càn Galvany lo segueix fins la riera de Ferrer de la Creueta o d'En Bargalló, que segueix, travessant la carretera de Sarrià y per lo camí de ferre retorna a la Creu d'En Malla.

Santa Maria de Jesús de Gracia.—Carrers del Angel, Torrent de la Olla, Tordera (abans Morera), Detrás Sant Jaume, Coello, Torrent de Mariné, carrer de Provença, Rambla de Catalunya, Diagonal, riera de Cassoles y carrer de Sant March.

Sant Joseph de Gracia o Josepets.—Carrers del Angel, del Torrent de la Olla, del Coll, dels Corral, fins arribar a la vella demarcació de Sant Genís d'Agudells, pren lo camí de darrera lo santuari del Coll o Fontrubia y per lo torrent de la Farigola va al camí antich de Collcerola, seguint-lo fins la falda del Putxet, que enfila de dret y baxa per la torra d'En Bertràn, plaça de Figuerola, carrers de Bertràn, Alsina, riera de Cassoles, via de Sarrià, carrer de Sant March y Torrent de la Olla.

Sant Joan de Gracia.—Torrent de la Olla, carrers de Tordera (abans Morera), Coello, torrent Mariné fins al Carmelo, carena de la montanya, baxada de Briz, carrer de la Mare de Déu del Coll (quines cases de totes dues bandes pertanyen als Josepets), plaça d'Estanislau Figueras (abans de la Creu) y torna al Torrent de la Olla.

Santa Maria de la Bonanova o Sant Gervasi.—De la serra del Tibidabo o de Cerola, baxa per lo Torrent Fondo fins Càn Jaume Rius, segueix per la riera del Ferrer de la Creueta fins los quatre camins de la Travessera de Gracia, Travessera, riera de Sant Miquel fins la estació de Gracia, travessa lo camí de ferre de Sarrià, riera de Sant Gervasi, carrers d'Alsina, Bertràn, plaça de Figuerola, cim del Putxet, tombant y devallant en linia recta fins a trobar lo camí vell de Collcerola, que segueix fins dalt de tot.

Sant Joan d'Horta.—De la carena de la serra de Cerola, per lo camí vell de Sant Cugat, passa al torrent dels Penitents, riera de Valcarca fins al carrer de Maignon, hont torç per enfilarse a les vores del parch Güell y serra del Carmelo, després de quina capella segueix un vell camí y après los carrers d'En Carabassa, Sant Joaquim, Progrés, enfilant-se per altre camí vers la serra, dexant l'edifici del Manicomi fora de sos límits.

Santa Eularia de Vilapiscina.—Del cim de la serra confronta ab los anteriors límits de Sant Joan d'Horta, y, per lo carrer d'En Carabassa, va a cercar la riera d'Horta, trencant per l'antich camí d'Horta a la Sagrera, fins a la cruïlla de tres camins, abans de trobar la via del Nort, hont, per alguns carrers urbanisats de nou, torna a cercar la riera d'Horta, per la que devalla fins trobar lo camí de ferre del Nort, que també segueix, dexant-lo al ésser en la carretera provincial de Cornellà a Fogàs, per la que continua y s'enfila altre colp a la montanya.

Sant Andréu de Palomar.—Començant en la confluència de la Rambla de Santa Eularia ab lo carrer de Barcelona, continua per aquest camí de ferre y del Nort fins a trobar la riera de Sant Andréu, que segueix fins al terme d'Horta, devalla per aquesta divisoria y après per la del antich terme de Sant Martí de Provençals, que continua arribant a la Rambla de Santa Eularia.

sies del Pí, Sant Jaume, la Mercè, Santa Mònica, Sant Just y Santa Maria, y, en rahó inversa, prenen proporcions desmesurades les de la Ciutat Nova. Donarà idea de com s'han desnivellat, si les comparàm ab les circumscripcions parroquials de Madrid, que comptan, en 1915, ab un promitg de 10,000 ànimes per parroquia, y, en cambi, es de 25,000 lo promitg de les de Barcelona. Ab la desproporció de tenir la de Santa Madrona sexanta o setanta mil ànimes. Lo desnivell d'aquestes circumscripcions ha influït en debilitar l'esperit parroquial des del darrer quart del segle XIX, essent-ne altra concausa les esglésies dels convents, disseminades en tota la Ciutat Nova y que en gran part suplexen a les parroquies. Lo cardenal Casañas lamentava, en sa pastoral del 10 Abril 1907, d'haver-se agregat quasi totes les barriades de la Ciutat Nova "á las parroquias antiguas que arrojan, algunas, un censo de 50,000 almas y dos o tres más de 60,000". "Ya que no podemos erigir las parroquias que el aumento de población demanda, con pequeño esfuerzo que entre todos realizáramos, podrían construirse en los barrios obreros más apartados de sus respectivas iglesias parroquiales, sencillas iglesias o capillas", base del servey espiritual y benèfich. Per realisar-ho fundà la *Asociación para el Fomento del Culto y Acción Social*, iniciant son funcionament a Càn Tunis y al Poble Sec, alont era la necessitat major. Al ensemps s'establiren coadjutories en determinats barris y persones piadoses açaren esglésies en llochs extremers o descuydats, montant-se serveys parroquials en capelles interines construïdes al Poble Nou (*Pekin*), Càn Tunis, Collblanch, Vallcarca, Fort Pío, carrer de Santaló (camp d'En Galvany), y al temple de la Sagrada Família, que seràn base de futures parroquies, a més de la començada església de Sant Joseph Oriol.

Santa Maria del Taulat.—Va del límit de la secció marítima del Parch al camí de la Bota Vella, pont dels Angels (carretera de Mataró), cequia de Santa Anna, camí de ferre de Çaragoça, camí del Mitg, fins lo camp de Tiana, hont pren la vía recta que portava al darrera de la fàbrica d'En Framis; carrer de Sant Joan de Malta, que atravessa, dextant a la esquerra la fàbrica d'En Borjas; camí de Càn Prat de les Febres, que queda a la dreta; passa per darrera les fàbriques d'En Ricart y d'En Torelló y escorxadador de Provençals, fins Càn Castany, que queda a la esquerra, y tomba a la dreta per lo camí que va recte a la carretera de Mataró, dextant a la esquerra Cà Giralt, y per dita carretera va al areny del Besòs y a la mar.

Santa Maria del Clot.—Del Carmelo baixa per lo torrent de Lligalbé o Mariné, pont de les Bigues, demunt la cequia que segueix fins la almenara de Santa Anna; la vía de Çaragoça, camí del Mitg que va a Provençals per darrera la fàbrica d'En Framis, carrer de Sant Joan de Malta, dextant a la dreta la fàbrica de la llana y a la esquerra la d'En Borjas, Càn Prat de les Febres, fàbriques d'En Ricart y En Torelló, escorxadador de Provençals fins a Càn Castany, que queda a la esquerra; tomba per lo camí que va de dret a la carretera de Mataró, que segueix fins al Besòs; puja per la vora dreta del riu, camí del torrent d'En Solà, lo qual dexa al topar ab lo camí de Gramanet a Provençals, seguint-lo fins la riera d'Horta, que pren fins al camí de Sant Andréu a Càn Armero, continua per aquest envers dita casa y a la carretera novament feta (1867) que va de Sant Martí a Horta, dextant-la al ésser a la antiga carretera de Barcelona a Horta, que continua fins a Càn Vintró de la Rejoleria, torrent de la Guinèu amunt fins al cim de la montanya, dextant-lo al Coll de Portell, hont hi ha lo Carmelo, y d'aquí recte al torrent de Lligalbé (Sessió Municipal de Sant Martí del 9 Janer 1868).

Les necessitats del servey parroquial han obligat a crear tinencies y ajudes de parroquies.

Lo bisbe Laguarda, al morir, duya entre mans la reforma de les circumscripcions parroquials actuals. L'actual prelat doctor Reig tampoch abandona tant important qüestió, que mereix portar-se a terme aviat y ab veritable conecxement de les circumstancies especials de cada barriada.

Santa María de la Mar fóu, durant segles, la més aristocràtica esglesia de Barcelona, trobant-se entorn dels millors alberchs y de la part més important del comerç barceloní. Una tribuna hi tenia lo Virrey, que comunicava ab lo séu paláu, com deyam en la p. 805. Tenia lo chor al centre de la esglesia, al istil monacal. Se trelladà darrera l'altar major al fer-se aquest nou (1772 a 1782) (2469). Millorà molt *Santa María* quan li tragueren los dos cementiris, assenyalamet lo del devant de la porta principal (1805), que era més alt que los carrers de la Argentería, Sombrerers y Born. S'hi tranzitava continuamente, sense que per axò lo tinguessen ben cuydat. En 1833, per construir la actual capella del Santíssim, pagà la Obra 70 pessetes palm al carrer de Montcada. Com a moderna nota decorativa merexen mentar-se les vidrieres fetes segons dibuix d'En Claudi Lorenzale (17 Maig 1869). La decadencia de la parroquia s'inicià, en 1850, al créxer les Rambles y carrer de "Fernando". La feren tancar los republicans del 30 Març al 6 Abril 1873. Aprés del 1885 esdevé barriada menestrala y obrera. Es imponderable lo que ha perdut la parroquia en los derrers quinze anys del segle XIX. Possehiren altars a *Santa María* los gremis dels macips de capsana, argenters, peyers, etc. (2470).

Sants Just y Pastor, quins orígens ja conexèm (veja-s p. 448), ha conservat íntegra sa gòtica construcció. La parroquia abarcà la porció E. de la montanya de Montjuhich, dita de Sant Bertràn, qual capella, durant lo setge de 1714, se transformà en coadjutoria de Sant Just, utilisant-la los barcelonins allí acampats del 2 Juny al 16 Juliol (2471). Lo retaule del altar major, fet en 1522, se substituí, en 1821, per l'actual de decoració corintia, molt poch artístich. S'hi ha recordat la tradició de la imatge de la Mare de Déu de Montse-

(2469) Del 1631 al 1642 se féu magnífich retaule, posant-se, en 1648 (14 Agost), la gran imatge de la Mare de Déu del cap d'altar, voltada d'àngels y tota daurada. Axò no obstà perque, tenint diners sobrers, lo mudàs en altre costosíssim cent anys més tart.—Efemèrides de la historia de *Santa María* se publicaren en *La Veu del Montserrat*, a. VII, 1883, pls. 263 y 272.

(2470) Tingueren fama les continues controversies de *Santa María*, ja entre la Obra y lo Párroco o la Comunitat de beneficiats, o los capellans y viceversa, imprimint-se diferents alegats juridichs. Un dels més notables es lo del 1647, de Mossèn Joan Ayats y Peray, *Pro Insigni Communitate Beneficiorum Ecclesie Beate Marie etc. contra ejusdem ecclesie capellanos, facti et juris discursus in quo status dictæ ecclesie a limine foundationis usque ad hodiernum die refertur*.—En son important arxiu hi existexen manuscrites consuetes del segle XIV dels beneficiats, sagristans majors y menors, primicer, organista, campaner, etc., assenyalamet la titulada *Llibre de les Llunes*, a causa de les que té sa enquadernació, ordenat en 1341. S'atribuix al P. Joan Roig y Jalpi una historia de la parroquia, conservada en la Biblioteca Rey al de Madrid, p. 87, G. 210. S'imprimiren los *Villancicos que se cantaron en la solemne velación de las cathólicas magestades del Rey Ntro. Sr. D. Filipe 5.º de Castilla y 4.º de Aragón y de la Reyna Ntra. Sra. D.ª María Luisa Gabriela de Saboya que se celebró en el insigne templo de Sta. María de la Mar día 13 de Noviembre de 1701*, etc.

(2471) Veja-s lo que dihèm aprés al ocupar-nos de la capella de Sant Bertràn.

rrat, suposant-se venerada a Sant Just abans de la dominació sarrahina. Errada històrica que no val la pena de rebatir-se. Reduhida la rodalia parroquial en 1835, s'ha vist empobrida al pendre increment la Ciutat Nova.

Sant Miquel, la més petita de nostres parroquies, en 1819 tragué son cementiri. L'Ajuntament revolucionari del 1868 la derrocà, celebrant-s'hi la derrera missa lo 21 Octubre 1868. Se trelladà a la Mercè la parroquia y també la gòtica façana del segle XVI, seguidament reedificada (19 Janer 1872 a 12 Setembre 1872) (2472). A la Concepció hi passà son campanar. La esglesia parroquial de la Mercè fôu notablement restaurada, pintant en sa cúpula los personatges presents a la coronació canònica de la Santa Imatge (1886-1888). A 14 Octubre 1888 s'hi posà la estàtua daurada de dalt del cimbori.

Declarada, la Mare de Déu de la Mercè, patrona de Barcelona (25 Setembre 1687), fôu festa dit dia en la Ciutat, passant a esser-ho també a tota la diòcesis des del 1868. A 2 Juliol 1911 se suprimí la festa per la suprema autoritat pontificia, junt ab altres diades que també ho era, y restablint-se en Juny 1915, a petició dels barcelonins, la festa de precepte per lo terme municipal de Barcelona tan solzament. A arrencar del 1858, s'han celebrat festes populars diferents vegades per la Mare de Déu de la Mercè (24 Setembre), indicant-se com notables les del 1860, per trobar-se aquí la Reyna, y les del 1872; suprimides del tot en 1873 y 1874; renovades en 1875, y adquirint caràcter extraordinari en 1877, 1881, 1882, 1883, 1888 y 1904 (2473). Actualment les festes sols tenen caràcter relligiós. S'inaugurà una processó del Rosari en 1915.

Sant Pere de les Puelles, monestir-parroquia, quina abadessa exercia drets jurisdiccionalis dintre la Ciutat (veja-s p. 205), may minvà en la seva importancia, a despit de trobar-se en lloch extremer y concorregut de gent pagesa. Fins lo segle XIX la apellidaren vulgarment "la parroquia dels tronxos". Hi estava instalat lo gremi dels hortelans del Portal Nou, que hi celebravan la processó de Sant Magí, restaurada en 28 Agost 1791, després de vintitres anys de no fer-se, perduda totalment en 1808. A 24 Juliol 1605 se tancà la esglesia per haver-hi ferit un home; fins a sa nova consagració s'administraren los sagraments a Sant Cugat. Los constitucionalistes destinaren a presó lo convent (1820-1823). També, en 1835, se tragueren les monges, trigant a tornar-hi. Lo cementiri, més alt que l'immediat carrer de Sant Sadurní, fôu dels derrers de Barcelona en aplanar-se (veja-s p. 827). Lo claustre romànich se derrocà en 1870.

Fins al Concordat de 1851 la cura habitual de Sant Pere correspongué a la

(2472) Camilo Roure: *Iglesia de la Verge de la Mercè, judici crítich de la traslació de la fatxada de Sant Miquel y demás obres*, publicat en *La Renaixensa*, a. II, p. 203, a. 1872.—J. Puiggarí: *Garlanda de joyells*, p. 67.

(2473) Antón Peinado: *Datos curiosos de Barcelona.—Ilustración Española y Americana*, any 1877, v. II, pls. 221, 286, 306 y 355.—*Ilustració Catalana*, v. III, a. 1882, p. 296, y a. 1904, pls. 651, 665, 670 y 681 a 683.

Abadessa, exercint-la dos *domers*. Després del Concordat hi hagué rector (2474). Son terme arribava a Gracia, pertanyent-li la torra de la Virreyna. En 1835 perdé aquesta barriada, al erigir-se allí Sant Joseph en parroquia.

Convertit lo convent en presiri (1869-1875) y passades les monges al nou edifici de Sarrià (Juny 1887), continuaren propietaries de les parets y soler de la esglesia, sense poder-ne disposar mentres s'utilissassen per servey parroquial. L'incendi del 27 Juliol 1909, derruïnt part de les voltes de Sant Pere,

Segle XIX. - Parroquia de Sant Pere de les Puelles

Terrats de la esglesia y pis tercer de la casa rectoral, ab lo famós campanaret dit vulgarment *dels aucells*, enderrocat a conseqüència dels incendis del 27 Juliol 1909

la millorá al ésser refeta: l'altar major y la sagristia passaren de la part N. a la S., per donar més lloch a les tres naus romàniques, que-s restauraren ab lo cimbori. La acció del foch destruí les velles impostes carlovingies, la volta de Sant Sadurní, lo campanaret dit *dels aucells* y no poques altres curiositats (2475). Mentres era refeta per l'arquitecte Eduart Mercader, s'utilisà dos

(2474) Ha publicat la llista dels domers y pàrrocos de Sant Pere, ab altres noves interessants, Antoni Aymar y Puig, en son fascicle *Memorias del Rdo. Carlos Aymar y Ribas, Pro.* (Barcelona, 1811).—Jacinto Gaffarot: *Evidencia histórico-canónica*, etc.

(2475) D'una gran tela pintada per Flaugier, representant lo bateig de Sant Joseph Oriol (veja-s p. 451), ne quedan sols los gravats fets fer en 1893 per lo pàrroco de Sant Pere, Marià del Sol.

anys per tots los serveys parroquials l'altar del Santíssim, al que no arribaren les flames. S'inaugurà juntament ab un servey de dispensari gratuït per malalts pobres, escoles parroquials per noys y noyes y sala de conferencies en 6 Juliol 1911. En 1902 erigí una sufragània en la barriada del Fort Pío.

Ajuda parroquial de Sant Pere al Fort Pío.—Creada particularment per la Junta d'Obra ab lo pàrroco, en 1902, s'establí en una capelleta provisional al carrer de Cerdenya, junt al de Casp. Allí prop hi havia hagut un convent de mínims y la creu *trencada*, après dita *de Sant Francisco*. No té assignada rodalía, però li estàn adscrites unes cinch mil ànimes.

Sant Cugat del Camí o del Rech, que devalla del 1023, presenta una rodalía cohidida per les anteriors de Santa Maria y de Sant Pere, puix no anava més enllà de les muralles: arrencava del temps de son fundador lo bisbe Gislabert. Fôu del patronat de la Catedral y pertanyia al degà. Reedificada penosament del 1625 al 1632, los constitucionalistes, en 1823, lo derrocaren, traient-li una vella portxada junt al carrer, trelladant la parroquia a Santa Catarina (Janer 1823), fins que, tornada als dominichs aquesta esglesia, lo servey parroquial s'instalà a la capella d'En Marcús y après a Santa Marta. Se benehí la nova esglesia lo 2 Maig 1830, ocupant una àrea de 671 metres. La destruí la revolució anarquista del Juliol 1909, fent interinament de parroquia, la esglesia del hospital de Santa Marta. Novament oberta als feels en 22 Novembre 1910, continua essent una parroquia pobre.

Sant Jaume, una de les set parroquies antigues de la ciutat vella, està mentada en lo testament del captiu Moció, del 987. Se retrèu sa existencia com a prova tradicional de la predicació del Sant Apòstol en la Ciutat. Pertanyia a la familia vescomtal de Barcelona, y, en 1058, lo bisbe Gislabert la adquirí de son parent Mir Geribert. Important ampliació y modificació s'hi efectuà en 1446, y, en 17 Octubre 1604, "desferen lo cor que estava en lo mig de la esglesia y ampliat lo siti del altar maior, posaren allí las cadiras del cor quey podían estar". Los notaris s'hi congregavan en la capella de Sant Narcís, fins en 1624, que les hi fôu presa per lo Bisbe per tenir-la abandonada, ajuntant-se a la nova sagristia en 1730. La capella de Santa Margarida, transformada en la del Sant Christ per combregar-hi (1617), acabà essent capella del Santíssim (1730). Era ja parroquia en 1366. Prengué notori augment, en 1402, al desaparèixer lo call juhich. Son cementiri estava en la part SE. de la plaça de Sant Jaume, urbanisant-se al començar lo segle XIX. Derrocada la esglesia en 1825 (veja-s p. 834), passà interinament la parroquia al convent de Santa Clara, y, ab caràcter definitiu, al de la Trinitat en 1836. Fôu allargada la esglesia des del actual sagrari (1864-1867), sots direcció del arquitecte Joseph Oriol Mestres, ocupant una àrea total de 1,603 metres. Entraren violentament les turbes revolucionaries a Sant Jaume (30 Març 1873), profanant-la (2476).

(2476) A. 1873 (Març). Les profanacions de temples obehian a una consigna secreta.

donant-li balls y servint de quartel dels voluntaris. Retornada al culte (22 Janer 1874), se millorà la ornamentació externa de sa façana (1875-1880).

Santa Maria del Pi continuà fruhint d'un terme jurisdiccional extens (veja-s p. 454), pertanyent-li bona part del Montjuhich y Sants inclusive, com a sufragània fins 1835 (2477). Consagrat de nou en 17 Juny 1453, son temple gòtic ha continuat en peu, darrerament restaurat per l'arquitecte Francisco de P. Villar y Lozano (1863-1865). En 1821, la Obra instalà en la montanya de Montjuhich, que li pertanyia, una coadjutoria a utilitat de cert campament dels barcelonins que-s preservavan de la febra groga. L'altar major del 1518, destruït, en 1714, per les bombes filipones, fôu substituït per altre en 1735 (2478). També una bomba, en 1705, entrà al temple, tocant una de les pedres al Sant Christ de la Sanch y malmetent-lo. Lo chor era al mitg de la esglesia y en 1771 se transportà a darrera lo presbiteri. Disfrutà del privilegi del testament sacramental, com la parroquia de Sant Just. Hi tingueren son altar de Sant Miquel lo gremi dels revenedors (fet en 1454 o en 1476), estant-hi enterrat lo pintor Antòn Viladomat. Construï una notable capella dessota del presbiteri en forma de cripta, hont s'hi venerava la reliquia de la *Santa Espina* (31 Janer 1551), tancada per les grans humitats des de 1763. També es digne de mentar-se la capella de la *Puríssima Sanch* (del 1468), situada junt la porta principal, la que abans era Sala Capitular. Se restaurà en 1674, fent lo retaule En Joan Grà, escultor, y les grans pintures En Joseph Vives. En 1915 s'ha començat altra restauració important. Conserva les mortals despulles de Sant Joseph Oriol, beneficiat del Pi, construint-li, en 1817, una capella propria, ocupant part del cementiri. Aquest era dels més importants, y, a 19 Novembre 1563, los Obrers obtingueren llicencia per cloure-l. La R. C. del 3 Abril 1787, sobre enterrar en llochs ventilats, no modificà les pràctiques molestes d'aquest cementiri, de cremar per la Quaresma les caxes de morts desenterrades durant l'any (1799-1803), quina fetor perjudicava al vehinat (2479). Pràctica també seguida per altres cementiris parroquials de Barcelona.

Santa Anna ha passat en pochys anys (1835-1868) d'una esglesia d'arrabal a la més rica parroquia de Barcelona. Lliurà de la desamortisació l'hort de la antiga Colegiata, adosat a les muralles, per aplicar son rendiment a la primera parroquia que s'hauria d'erigir en la Ciutat Nova. Aprovà lo Govern un projecte d'esglesia (29 Janer 1872) y la Obra requerí als compradors dels solers

---

Havian començat les violencies a Andalusia, hont s'entregaren esglesies catòliques als protestants, altres foren tancades, s'expulsaren monges, vengueren al encant ornaments y vasos sagrats, arrencant creus dels cementiris, etc. (Carles Frontaura: 1873. *Cosas del Año*, p. 75, Madrid, 1873).

(2477) *Manual VII*, f. 86, del Arxiu Hospital Santa Creu.

(2478) Se substituí, en aquesta restauració del Pi, l'altar major, detestable, que Antoni Pons, en lo segle XVIII, calificà de *ridículo*.—F. F.ta: *Datos inéditos de Santa Maria del Pino y de Santa Maria de Pedralbes*, en *Boletín A. H.*, v. XXVIII, p. 136.—La creu processional, del 1656, fôu donatiu dels Consellers.

(2479) *Acuerdos a. 1799*, f. 54, y a. 1803, fs. 75, 76 y 80.

indegudament enagenats s'abstinguessen d'edificar-hi (24 Febrer 1872). Derrocada, en 1872, la Colegiata (2480), transcorregué temps sense obtenir del Estat la indemnissació deguda per los solers venuts. A 2 Març 1886, la Academia Provincial de Belles Arts aprovà lo projecte d'En Camilo Oliveras y Jansana, y la primera pedra de la esglesia se posà a 6 Janer 1887. Ab prous penes s'habilità interinament, en 1914, lo creuer y absis per les necessitats parroquials, destinant-se la esglesia del segle XIII a funerària. Coberta la nau nova a la altura dels capitells, s'utilisà per ensenyança catequística, certàmens, conferencies, etc. Les portes d'aquesta esglesia s'obren al carrer de Rivadeneyra, enfront la plaça de Catalunya.

Parroquia de Bethlèm. — Creada, en 1836, en la esglesia dels pares Jesuites, ha resultat una de les millors de Barcelona, per tenir gran extensió de Ciutat Nova. En 1873 (30 Març) ocuparen aquest temple les milicies populars, posant-hi lo rètol *Principál del Batallón de Voluntarios de la República* y celebrant-hi balls. Retornat a la Junta d'Obra lo 22 Janer 1874, li costà 10,000 pessetes habilitar-lo al culte. Compta sa feligresia, en 1915, més de 20,000 ànimes (2481).

Parroquia de Sant Francisco. — També disfruta de riques barriades de la Ciutat Nova. S'incendià en 1854. Una esplèndida restauració interior del 1855 fôu completada per altra exterior en 1912, que dirigí Eduart Mercader.

Parroquia de Sant Pau. — La major part del convent, ab sos interessants claustres, en 1835, passaren a fer de quartel d'infanteria. Iniciada la actual restauració en 1886, se realisà esplendorosament més tart, dirigida per l'arquitecte Francesch Villar y Carmona, afegint-se los claustres a la esglesia (Març 1902), desembarassant los absis de construccions adosades. La incendiaren molt poch en 1909, en tant, que-s reobrí lo 10 Agost 1909.

Parroquia de Sant Agustí. — Incendiada la esglesia en 1835, fôu oberta al servey parroquial lo 27 Agost 1839. La façana segueix sense acabar.

Parroquia de Sant Joseph, vulgarment coneguda per *Santa Mònica,* de la antiga titular que li havian posat los Agustins descalçats. La façana se restaurà en 1857. Lo 30 Març 1873 la ocupà lo batalló dels *Guías de la República Federal,* tornant-la a la Obra lo 22 Janer 1874, havent desaparegut molts objectes del temple (2482). Fôu tancada en 17 Desembre 1882, per menaçar derrocar-se. Grans reformes hi portà a terme l'arquitecte Joan Martorell (4 Janer 1886-18 Desembre 1887). Lo convent y claustres dels agustins, quasi intactes, estàn ocupats per la Intendencia Militar y la Creu Roja.

(2480) *Ilustración Española y Americana* del 1 Juny 1872.

(2481) Lo rectorologi de Bethlèm l'ha publicat Antoni Aymar y Puig en un fascicle *Noticias de la iglesia y parroquia de Nuestra Señora de Belén* (Barcelona, 1907).

(2482) Compulsant l'inventari alçat en 1873, al ocupar Santà Mònica los republicans, ab lo tornat a fer en 1874, ne resulta un balanç denigrant per la honorabilitat dels ocupants. Aquests dos inventaris, com los alçats en les metexes jornades a Sant Jaunie y a Bethlèm, los publicà íntegrament Miquel González y Sugrañes, en *La República en Barcelona*, pls. 138 a 197 (Barcelona, 1896).

Parroquia del Carme. — Se constituí, en 1835, a la esglesia de les Gerònimes, per ésser derrocat y vengut lo temple gòtic dels Carmelites (2483). Deu o dotze anys més tart les monges retornaren al convent. Tant aquest com la esglesia foren totalment incendiats en Juliol 1909. La esglesia s'alçà completament cambiada, prop del lloch precedent, en un nou carrer llavors obert,

Capella de Sant Llätzer en la parroquia del Carme

Absis romànica de la que fôu parroquia provisional del Carme del 1909 al 1913

dirigint-la l'arquitecte Joseph Maria Pericas (16 Novembre 1913). Del 15 Agost 1909 al Novembre 1913, serví de parroquia la capella de Sant Llätzer.

Parroquia de Sant Miquel del Port o de la Barceloneta. En 1835 dexà d'ésser sufragània de Santa Maria. En 1912 s'hi han practicat importantes obres de restauració interior.

Parroquia de Sant Antoni Abat o dels Angels.—Creada en 1867 ab vista al creximent de la Ciutat Nova, en lo convent dels Angels. No la han millorada per amenaçar-la la reforma de la vella urb.

(2483) Veja-s lo *Catálogo del Museo Provincial de Santa Agueda*, pls. 130, 142 y 158.

Parroquia de Santa Madrona. — Ab la titular y ab sa situació en la montanya de Montjuhich ha conservat la tradició de la antiga capella d'aquest nom, de la que ns ocuparem al acabar eix capítol. Nasqué en 1867, instalant-se provisionalment al convent de les Carmelites calçades (carrer del Hospital, 103), passant, en 3 Abril 1877, a una capella provisional en la *França Xica*. Se benehí la definitiva al meteix lloch en 7 Febrer 1878, carrer de Sant Joaquim, 35. L'Ajuntament les hi concedí le reliquies de Santa Madrona (3 Novembre 1871), que tenia en la capella municipal de Sant Miquel. Altra nova esglesia se començà, en 14 Febrer 1886, al carrer de Tapioles, 10, inaugurada ab assistència de la Reyna Regent lo 24 Maig 1888, ab cabuda per més de 3,000 persones. Lo nou altar major, ab penes y treballs s'acabà en 11 Janer 1898, y una millor urna per les reliquies de la Santa hi construí l'Ajuntament en 1899. Deu anys després sofriren forts contratemps aquestes reliquies, d'història accidentada, essent l'altar totalment incendiat en Juliol 1909. Si bé los altars, cadires y ornaments sigueren cremats, ni les voltes, ni les parets, se derrocaren, tornant-se a obrir al culte lo 20 Agost 1909.

Tenencia parroquial de Santa Madrona, en la primera esglesia de la França Xica. — Fôu creada en 1888 al carrer de Sant Joaquim, 35. Les turbes revolucionaries la cremaren totalment en Juliol 1909, instalant-se la tinencia, ab caràcter interi, a la capella dels Salesians del carrer de Rocafort (19 Desembre 1909), en espera de que puga tornar, lo 1 Janer 1916, a la antiga esglesia dels carrers de Sant Joaquim, avuy dit de la Font-Onrada, y de la Mare de Déu del Remey.

Parroquia de la Concepció. — Creada en 1867, se posà la primera pedra lo 29 Juny 1869, al mitg de despoblat, al carrer d'Aragó. Del monestir de Jonqueres n'aprofità la esglesia, claustre y porta, inaugurant-se lo 15 Agost 1871 (2484). En Abril 1872 se colocalen, en senzilla espadanya, dues campanes procedents d'una hisenda cubana incendiada per los revolucionaris. En 1879 s'hi transportà lo campanar de Sant Miquel. La capella del Sagrament, inaugurada en 25 Març 1892, s'amplià en 1 Janer 1897, y com fós a diferent nivell del restant del temple, s'ha abaxat y nivellat en 1915.

Parroquia del Sant Angel Custodi. — Creada, en 1877, ab mires al creiximent de la part SO. de la Ciutat Nova, s'aprofità d'una capelleta que tenia, des de 1857, la barriada d'Hostafranchs, posant-hi la imatge existent en la capella del portal del Angel (donatiu dels Consellers en 1466), treta d'allí quan se derrocaren les muralles. A 14 Abril 1872 s'intentà incendiar-la, cremant-ne les portes. En Abril 1873 se convertí en *principal* del batalló de *Tiradors de la Creu Cuberta*, fins Janer del 1874. A 19 Agost 1877 caygué lo sostre de la

---

(2484) J. Puigari: *Garlanda de joyells*, p. 67.—A. Aulestà y Pijoan en *La Renaixensa*, a. 1871, p. 192.—*La Ilustración Española y Americana* publicà un dibuix d'aquesta esglesia, que s'heu al mitg dels camps (5 Setembre 1871).

esglesia provisional. Trigà a construir-se la definitiva, posant-se la primera pedra a 1 Març 1891 y acabant-se lo 1 Octubre 1896.

Parroquia futura de Sant Joseph Oriol, que utilitzarà una part del vehinat occidental de la Ciutat Nova. La inicià, en 1908, un donatíu de Na Madalena Modolell, viuda de Nogués, d'uns cent mil palms de terra al carrer de la Diputació, entre Urgell y Villarroel, a la demarcació parroquial de Santa Madrona. La primera pedra se posà lo 27 Juny 1915: tardarà tres anys a poder-se inaugurar. La esglesia, projectada per N' Enrich Sagnier, se compona d'un cors central rematant en cimbori y dos torres laterals de considerable altura. Hi hauràn escoles gratuïtes.

Parroquia de Santa María, al Clot.— La vella esglesia de Sant Martí, en la Sagrera, quedà molt separada del Clot, que fôu hont major vehinat se formà durant lo segle XIX, y a més resultà situada a un extrém del districte municipal. Se procurà construir una capella al Clot (1824 a 1834), que, esdevenint petita en 1848, foren fets los plans d'altra nova. En 1853 lo Governador prohibí destinar a sa construcció, 4,519 reials cobrats de la indemnissació d'un edifici municipal al pont de les Bigues, derrocat per les hosts napoleòniques. En 1855 obtingué poder aplicar-hi lo producte dels béns comunals, no logrant del Govern llur entrega. Al cap de vint anys, y en terra d'En Joseph de Fivaller, de conformitat a altres plans del arquitecte Joseph Simó (1863), se posà la primera pedra a la actual esglesia (3 Novembre 1868), construïda a pas de tortuga, començant-se, a mitjans d' Octubre 1871, ab la pedra del fort Pío (2485), y benehida a 11 Novembre 1882. En Juliol 1909 fôu cremada, tornant a obrirse al culte en 15 Agost 1909, per més que, fins al 8 Setembre 1909, no-s celebrà la festa oficial de sa reapertura.

Tinencia parroquial de Sant Martí de Provençals, en la Sagrera.— La vella esglesia que durant tants segles fôu sufragània de Santa María de la Mar, erigida en parroquia en 1835, passà a categoria secundaria per haver-se constituït en parroquia Santa María del Clot y passar al Clot, en 1869, lo domicili del rector.

Tinencia parroquial de la Sagrada Família.— Creada ab caràcter interí, en Agost 1907, aprofitant lo temple expiatori de la Sagrada Família (en construcció). Serveix d'ajuda a les parroquies de Sant Joan de Gràcia y de Sant Martí de Provençals, comptant, de bon principi, sa demarcació unes 3,000 ànimes. Se li donà caràcter interí per no privar al temple del séu veritable caràcter d'expiatori y de pertànyer, no a una barriada, sino a tota la Ciutat (2486)

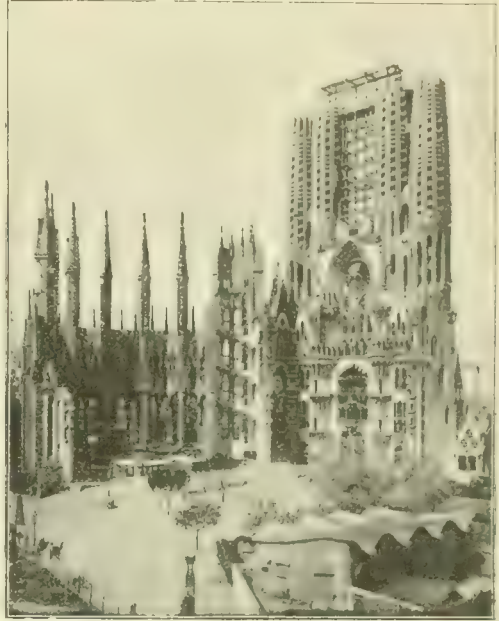
(2485) A. 1870 (9 Juny). Lo propietari de la casa hont estava establerta la capella interina del Clot, volgué fer obres, y lo pàrroco, cercant altre local, ne demanà al Municipi, com també que nomenàs la Junta constructora de la esglesia nova (Actes del Ajuntament de Sant Martí).

(2486) «La idea de edificar el templo expiatorio de la Sagrada Família nació del fundador de la Asociación Josefina de España, don José Maria Bocabella Verdager, y la manifestó al P. José M.^a Ro-

La grandiosa església barcelonina, iniciada en 1874, se començà en 19 Març 1882, sots direcció del arquitecte Francisco del Villar y Lozano, a qui substituí, en 2 Novembre 1883, N' Antoni Gaudí. La primera missa en la cripta se digué lo 18 Març 1885, començant-se l' absis en 1890, y més tart lo portal del Naxement de Jesu Christ, que mira a Llevant, junt ab los séus quatre campanars y claustre mariano. Aquest serví per lo catecisme, fins llavors ensenyat en la cripta. La obra es grandiosa; sa terminació es impossible de predir, creyent-se poder-la acabar en 1955, recaudant 15,000 pessetes mensuals.

Parroquia de Santa María del Taulat.—Comensà essent una petita capella sufragània de Sant Martí de Provençals, erigida en lo barri del Poble Nou, a conseqüència del creximent d'aquest, per los volts del 1850. A vegades vé titulada *de la Puríssima Concepció*. Fôu parroquia en 1 Janer 1868, combatent dita erecció lo Municipi de Sant Martí (9 Janer 1868), temerós de que despertàs, com en efecte despertà,

Segle XX.-Construccions noves

Lo temple expiatori de la Sagrada Família segons era en 1914, servint de tinència parroquial

dríguez, por carta de Roma, en la revista mensual que dirigia y de la que era Bocabella editor, titulada *Propagador de la devoción á San José*, el mes de Abril de 1874. En otro artículo de Febrero de 1875, Bocabella de una idea de su proyecto. El templo debía ser una copia exacta de la iglesia de Loreto (Italia). Abrióse al efecto entre los devotos josefinos una subscripción que no alcanzó la cantidad suficiente para comprar un solar dentro de la ciudad y hubo que pensarse en sus afueras, decidiéndose adquirir el actual solar en el término de San Martín de Provensals. En Diciembre de 1884 (siete años después) se firmó la escritura de compra del actual solar del templo por 34,000 duros». Lo projecte primitiu se varià, en 1883, ab lo cambi d'arquitecte director. Lo cardenal Casañas, entussiasta d'aquest temple, li procurá tota classe de medis, y «habiendo ido á Roma y llevando, entre otros, el encargo de ofrecer á Su Santidad el papa León XIII el óbolo de varios años de la Asociación Josefina Española, que ascendia á 95,000 duros, expuso al Santo Padre la situación del templo fundado por dicha Asociación y le enteró de los servicios que prestaba y de lo que debía ser en el porvenir. Su Santidad León XIII apreció la importancia de la empresa, compadeciose del templo y dijo al Cardenal que, deseando contribuir á su erección, autorizaba que la mitad de lo que recaudaba la Asociación Josefina y que hasta entonces se había enviado integro al Papa, se invirtiera para las obras del templo de la Sagrada Familia». «El cardenal Casañas, que confiaba en poder ver acabados los campanarios, había ofrecido costear la primera de las campanas tubulares, y el señor Obispo auxiliar, dar una cantidad al expresado objeto». Recordat aytambé l'articulista «la energía del cardenal Casañas prohibiendo, en 15 de Agosto de 1906, ciertas prácticas supersticiosas en una iglesia que se construía y también dedicada á San José. En aquel entonces y con la afición á fundaciones particulares se distrajo algún tanto la atención al templo de la Sagrada Familia, y fué entonces cuando Maragall dio aquel grito de alerta desde el *Diario de Barce-*

l'esperit d' independència municipal que germinava en aquella barriada des de 1863. Per construir la església nova y casa rectoral, cediren la terra necessària los germans Rovira y Mariné (2487) en lo carrer de Sant Pere, dit, des de 1907, d' En Marià Aguiló, 55, començant-se les obres en 1872, en quin any se trelladà sa festa principal, del 8 de Desembre, al diumenge després de la Nativitat de la Mare de Déu, festa del Dolç Nom de Maria (8 Agost 1872). En 1873 se pararen les obres y la església quedà tancada y la parroquia sense rector (Abril 1873-Juliol 1874). Lo nou temple se projectà seguint altre plan d' emplaçament, començant-lo en Febrer 1878. Lo 27 Juliol 1909 l' incendiaren los revolucionaris, morint-hi asfixiat son virtuós rector, quin cadàver fôu mutilat y profanat. La església tornà a obrir-se, restaurada, lo 5 Setembre 1909.

En los primers mesos del 1909, fôu adquirit al carrer d' Enna un soler de 30,000 palms, per la benemèrita entitat «Foment del Culte y Acció Social», ab la mira de fundar-hi més avant una tinència de la parroquia del Poble Nou.

Tinència parroquial de Sant Pere Pescador. — Creada, en 1907, al barri dit *Pekin*, aprofitant la capelleta construïda, en 1902, per iniciativa de Mossèn Manuel Barguñó y Morgades. Se-n serveix una barriada de 600 a 700 vehins, al N. NO. de la parroquia del Poble Nou, en l' antich terme de Sant Martí de Provençals. Està a sols 30 metres de la mar, tenint darrera la muralla de la

---

lona, pidiendo que las piedades pequeñas, respetables y plausibles en su medida, no ofuscaran la obra grande, titulado «¡Una gracia de caritat!...» A aquel articulo siguió una entusiasta propaganda en favor del templo; volvieron las obras á continuar activamente; hicieronse nuevas subscripciones; renováronse las antiguas. El templo tuvo vida abundante». «Muerto el cardenal Casañas y muerto el señor Obispo auxiliar doctor Cortés, vino á Barcelona el doctor Laguarda y encontró las ruinas de la semana trágica. Su obra fué de reconstrucción». «La iglesia de la Sagrada Familia, preservada providencialmente del incendio y de la profanación, seguia creciendo, pero muy lentamente, con mucha pena, y últimamente á expensas de su propia vida, pues se trabaja con déficit, y silenciosa, calladamente proseguia, viviendo hasta allí donde permitian las limosnas y los acreedores; pero en vista de la escasez de aquéllas, disminuyó el crédito hasta tal extremo, que se decidió la suspensión de las obras». Mes se pogué evitar tal vergonya, y ab major o menor penuria, s' hi ha treballat sempre (*La Vanguardia* del 18 Janer 1915).

Un de tants enamorats d' aquest temple, l' escultor Joan Llimona, se clamà, en 1907, del perill que-s corre de faltar-li visualitat quan estiga llest. «Carrers estrets van a voltar prompte tan hermosa fàbrica; haurèm de pujar als terrats si volèm admirar la esbeltesa de ses agulles y campanars...» «la façana monumental, la entrada al temple, queda sense solució, puix la portalada, per rahó del desnivell, comença a la alçaria d' un primer pis, y En Gaudí ha projectat un pont per sobre del carrer, terminant ab dues grans escalinates per donar-hi accés, projecte grandios que per lo séu desenrotlló precisa una plaça al devant y aquesta plaça no hi es; però encara pot ser-hi ab poch sacrifici, puix al devant meteix del temple, en lo lloch corresponent a n' aquesta porta, hi ha un soler sense edificar y un parell de casotes baxes. ¡Poble de Barcelona, Municipi que-l representas, a la vostra mà està que no-s consumi aquesta iniquitat; no n' estèm pas tan sobrats de monuments pera que-ls tingàm d' aparedar!» (*La Veu de Catalunya* del 11 Octubre 1907). Una ciutat conscient del séu pervindre tindria en compte aquesta desagradable contingència. En Joan Llimona fôu regidor al quadrienni següent (1908 a 1911), y ab tot son anhel res pogué fer per solucionar tan greu perill com senyalava. Exemple vivent de la administració municipal de Barcelona y de la impotència administrativa del regidor, hont sols prosperan les iniciatives dels *quefes de grupu* (permeta-se-ns la dolenta frase, que aqui hi encaxa prou bé), maldament sian per llençar mils de pessetes en inutilitats.—Veja-s un àlbum de 16 planes de gravats y 8 de text, publicat en 1915 ab nom de *Templo expiatorio de la Sagrada Familia*.

(2487) Veja-s les actes del Ajuntament de Sant Martí del 3 Setembre 1868, 18 Novembre 1869, 22 Juny 1871 y 1 Janer 1872.

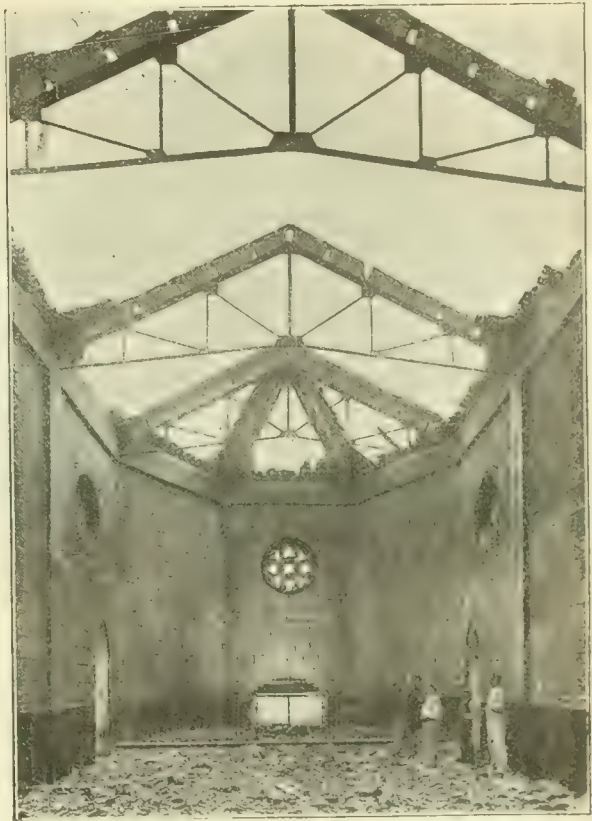
Companyia del F. C. de M. Ç. A., arribant fins prop del desayguament de la riera d'Horta, hont la sotsdita Companyia hi construí, en 1903, un edifici per los empleats de la estació del Poble Nou. Barriada miserable, poch susceptible d'aument mentres la mar no-s vaja allunyant y dexant altres terres en sech, segons^s secularment ho ha verificat en aquesta part de Barcelona. La capella fóu incendiada lo 27 Juliol 1909, immediatament reconstruida, benehint-se lo 20 Març 1910.

Parroquia de Santa María de Jesús a Gracia, formada, en 1835, segregant quasi tota la seva rodalia de la parroquia de Sant Pere de les Puelles, que de mólt antich arribava fins a la montanya. Se colocaren a son presbiteri les cadires del chor de la capella municipal de Sant Miquel després del 1868. Fóu lo temple malmès en les turbacions del Abril 1870, cremant, les dones revolucionaries, l'arxiu, juntament ab los papers del Muni-cipi.

Parroquia de Sant Joseph de Gracia, creada en 1845, dividint en dos la de Jesús, per vía de la Travessera (veja-s p. 928). S'instalà en la església dels frares Carmelites descalçats, que-s mantenía intacta, podent-se evitar la seva venda. Per tenir les portes obertes de bat a bat quan les turbes del Juliol 1909 hi anavan a incendiar-la, se salvà, puix tement estés defensada, no hi entraren, y un dels revolucionaris los ne desvià (2488).

Parroquia de Sant Joan de Gracia.—Se creà a conseqüència del creximent de la vila, establint-se en la església de la Providencia de monges Clarisses (22 Agost 1868). Més tart passà a son actual emplaçament de la Virreyrna, posant-se la primera pedra en 22 Abril 1878 y acabant-se en

Juliol 1909.-La setmana tràgica

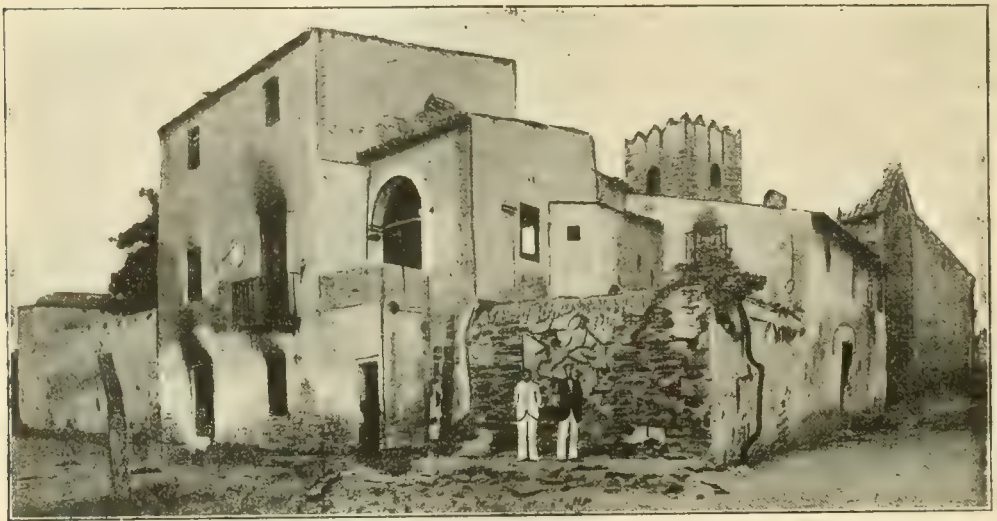

Ajuda parroquial de Sant Pere Pescador (barriada de Pekin) després del incendi

1884. Cremada a 27 Juliol 1909, tornà a fer de parroquia la església de les monges de la Divina Providencia (29 Agost 1909), la que, com altres de Gracia, se salvaren quasi per miracle d'ésser incendiades. Se diu que influí en axò cert militar retirat, qui acompanyà als revolucionaris, ab la sana intenció de desviar-los de majors danys, logrant salvar alguns edificis. Tornà a obrir-se Sant Joan, en Març 1910, ab caràcter provisional (2489).

Parroquia de Sant Genís d'Agudells. — La acta seva de dotació es del 4 Juliol 931. Una competència entre los pàrrocos d'Agudells y de Palomar se resolgué en pro del primer en 11 Abril 1237. Absorbida per l'immediat monestir de Sant Geroni, al que s'uní en 1396, tingué poca importància, a

Antiga parroquia de Sant Joan d'Horta

La casa rectoral ab lo campanar de la església, després del 30 Juliol 1909

despit de sa antiguetat. Se restaurà en 1671, de quin temps es lo fris de la nau. En 1835 se li-n separà Sant Joan d'Horta, per causa del creximent d'aquesta barriada. Conserva l'aspecte d'una parroquia rural del segle XVII, sentada en lo desnivell de la montanya, ab lo cementiri al costat, encara utilisat per los feligresos de Sant Genís.

Parroquia de Sant Joan d'Horta. — S' independisà, en 1835, de Sant Genís d'Agudells. La església era del segle XVI, respirant pobresa. Tenia lo campanar quadrat, de poca altura y ab marlets. Abarcant, lo municipi d'Horta, aquesta parroquia y la de Sant Genís, se suscità, en 1860, la qüestió de quina se consideraria oficial y preferent en l'ordre civil, decretant-se en favor de

(2489) *Ressenya de la Parroquia de Sant Joan Baptista de Gracia en l'any 1910.*

Sant Joan (10 Abril 1860). Havía crescut Horta per sa part baixa y oposta a Sant Joan, qual esglesia quedà a un kilòmetre de la vila y en despoblat, ab la agravant de sols cabre-hi «una quinta parte de sus feligreses y aún éstos con alguna indecencia» (14 Abril 1861), determinant alçar-ne altra de planta al camp d' En Manuel Megino. Fins al any 1908 no-s treballà en lo nou temple de Sant Joan, en la Rambla de Cortada y carrer de Campoamor. A 27 Febrer 1867 inaugurà nou cementiri prop la pedrera d' En Baliarda (2490). Fôu totalment incendiada la esglesia y casa rectoral en 30 Juliol 1909. Llavors s'activà la començada esglesia, abandonant les runes de la vella, y obrint provisionalment una meytat de la nova per los serveys parroquials en Janer 1911.

Parroquia de Sant Andréu de Palomar. — Destruïda, en 1115, per los alarbs assetjadors de la Ciutat, se reconstruí segons lo model de les esglesies *encastellades*, alçant-hi un cloquer o torra apte per defensa. Suposaren que-s comunicava «ab la Torrassa y d'aquexa passant dessota lo Besós, ab la Torre-Rodona o càl Sant que està existent a la riba esquerra del riu». La consagrà Sant Olaguer a 12 Janer 1132. Del 1632 arrencava un portal vers la plaça Vella y que passà a ésser façana lateral en 1862. Lo campanar vell reposava demunt la volta romànica «y un poch en los murs d'ella, essent sisevat»; «sa alsada seria poch més de 50 palms, que, comparat ab sa amplaria, resultava ample-curt». «La iglesia antiga, al igual de la actual, estava colocada al extrem Sud de la Plaça, mirant sa fatxada a Ponent, ab lo fossar devant y prop del rech comtal, que passa per son darrera» (2491). Se derrocà en 1850. La nova o actual se construí en dues tongades o seccions. Es de 3 naus y 14 voltes, cimbrejada per un cimbori rodó de 68 metres d'altitut. La projectà l'arquitecte andreuench Pere Falqués. Mentres s'hi celebrava lo Sant Sacrifici de la missa, caygué aquest cimbori (9 Agost 1882), matant quatre persones y ferint-ne vuyt (2492). La orga, inaugurada en 1898, fôu esplèndit donatiu del fill de la vila Jaume Agustí y Milà, llavors bisbe electe de la Habana. Incendiada lo 27 Juliol 1909, per sa altitut les flames no li-n derrocaren les voltes, reobrint-la al culte lo 15 Agost 1909, mancant-li, a la primària, altars, ornaments y altres obgectes accessoris.

Parroquia de Santa Eularia de Vilapiscina. — Capella d'antiquíssima existencia (veja-s pls. 307 y 458), Arnàu d'Horta (també dit Arnàu Vidal) la donà, en 1065, a la Sèu barcelonina ab la seva sagrera (2493), senyalant-la dintre la rodalia parroquial de Sant Andréu, de la que-n seguía sufragània en

(2490) A. 1865 (21 Agost). Lo municipi d'Horta referia que l'antich cementiri esdevingué intolerable per «lo indecente de su estado, tan reducido á tenor de su vecindario, observándose los restos humanos por su superficie, sin estar aún consumidos por la tierra».

(2491) Joseph Vilaseca y Trullàs, en *La Renaixensa* del 26 Març 1904.

(2492) Veja-s los detalls de la cayguda del cimbori, que-n publica Clapés y Corbera, p. 209. — Los fets del Juliol 1909 estàn molt detallats en *El Correo Catalán* del 24 Agost 1909.

(2493) A. 1065. «Ecclesiam sanctae eulaliae, cum domos et cortes, atque sacraría» (*L. A. E. C.*, v. II, f. 74, d. 213).

1413 y 1586. Restaurada en 1637; reedificada en 1782, la servía un vicari, fent-la parroquia lo bisbe Montserrat en 31 Desembre 1866. La barriada cresqué, posant-se la primera pedra a altra esglesia (25 Octubre 1885), que projectà En Domènech y Estapà, cedint lo soler, en la rambla de Santa Eularia, Na Josefa Solà. Laboriosament s'acabà en una vintena d'anys.

Parroquia de Sant Vicents de Sarrià. — Nova esglesia se reconstruí en 1789 (2494) y la actual s'acabà en 1816. La rectoría es del 1715. Conserva famoses taules de Sant Vicents del segle xv. Se li segregà lo territori de la parroquia de Les Corts en 1850.

Parroquia de Santa María de Vallvidrera, fora del Territori de Barcelona y al ayguavés del Vallès. Ja existia en 987. Sa situació solitaria la féu obgete de no poques depredacions. En la segona meytat del segle xix començà a formar-se població al séu costat. Se reconstruí en 1567 (2495).

Parroquia de Santa María de les Corts de Sarrià. — Té son origen mólt modern, naxent a conseqüencia de la formació del nou municipi de Les Corts, quin alcalde, Vicents Cuyàs, cedió, en 1845, un troç de terra per cementiri, prop la riera Blanca y la torra Blanca, y altre per erigir una esglesia en la plaça de *la Concordia*, après dita de *la Constitució* (2496). Habilitada provisionalment la esglesia (1846), se recabà lo decret de la curia eclesiàstica, constituint la parroquia autònoma (19 Febrer 1850), terminant-se la esglesia nova (1849). La rectoría (2497) s'acabà en 1860. Fet lo campanar-rellotge (28 Setembre 1894-13 Juny 1896), se benehiren les campanes en 25 Abril 1897, donatíu d'En Joseph Comas y Masferrer.

Parroquia de Santa María dels Sants. — Continuant sa historia (veja-s p. 456), dirèm que, en los segles xvi y xvii, prosperà poquíssim. En 1714, durant los catorze mesos del setge, no s'hi administraren los sacraments del baptisme ni del matrimoni (fins 4 Març 1715), ni s'hi enterrà (fins 18 Març 1715). En la segona meytat del segle xvii comença a tenir llibres parroquials, que abans passavan al arxiu del Pí, com a sufragània que n'era.

Lo curat nutual de Sants fóu portat a la categoria de parroquia per R. D. de 4 Abril 1845. Son primer pàrroco, l'actíu Mossèn Casanovas, passà aviat de canonge a la Sèu d'Urgell (1852), dihent-li vulgarment lo *Canonge Sants* y també *Canonge Carretera*, a causa de lo mólt que treballà pera que-s fés la del Urgellet. Edificà tota la part nova del temple de Sants y féu lo cementiri

(2494) *Officialatus*, f. 349 (A. C. B.) — *El Sarrianés* del 28 Novembre 1896 y 20 Març 1897.

(2495) Los vehins manllevaren 500 lliures per fer-la nova (*R. 4694*, f. 181, A. C. A.)

(2496) Compromesa la població ab lo Bisbe a que construiria la nova esglesia, segons lo projecte acordat entre ells, se necessitavan, en 1848, 5,000 duros per acabar-la. No trobant qui los dexàs, cediren al alcalde Vicents Cuyàs, per deu anys, les herbes del terme. Ab lo que, y cuidant los vehins del acarraig dels materials, facilità En Cuyàs dits 5,000 duros (27 Abril 1848).

(2497) Com lo Municipi se comprometia, en 1850, a sufragar lo lloguer de la casa rectoral fins a tenir-la propia, lo Governador més tart los ho prohibí «en razón á no estar prevenido á las corporaciones municipales la obligación de dichos alquileres» (30 Juny 1854).

del costat d'aquest, contant-se'n d'ell moltes anècdotes que li donaren gran celebritat. Ha sigut lo primer historiador de Sants (2498). La demarcació parroquial sofrí amputacions, en 1868, al crear-se la del Angel d'Hostafranchs, y ara les tornarà a experimentar a mida que-s consoliden les dues tenencies parroquials qual relació continuàm.

Tinencia parroquial de la Marina de Sants. — Creada, en 1907, per les barriades properes a la mar, dintre de les tres parroquies d'Hostafranchs, Sants y Hospitalet. Ja en 1868 s'establí a Sants una tinencia en la antiga capella de la Mare de Déu del Port (2499), hont los mariners, a mitjans del segle XIX, hi celebravan llur festa propria al según diumenge de Setembre. Tres altres capelles particulars havían actuat en la metexa barriada. En 1772, una estava dintre la finca que Joan Antúnez y Lletjós tenia junt al estany de Port (2500). A 18 Agost 1872 tóu benehida altra prop de la mar, sots advocació de la Immaculada Concepció. La tercera capella s'inaugurà, en 1 Juny 1894, prop dels tallers del Arsenal Civil, a utilitat dels séus obrers (2501).

Com cap de les predites capelles servían, tóu habilitat per lo servey eclesiàstich un local particular (Novembre 1908), mentres lo Prelat estudiava altra solució millor. Sobrevingué la revolució del Juliol 1909; arrunada la capella de Port, lo Prelat constituí la tinencia de la Marina de Sants (2502), habilitant un local de la Congregació de Filles de Maria de *Jesús-Maria* (carretera de Càn Tunis n. 36). Simultàniament eran donats per dita esglesia 60,000 palms per la Societat de Crèdit Agricol, ahont se començà a obrar. Les tinencies no

(2498) J. Laporta: *Noticias sobre la vida y obres del M. I. S. Dr. Casanovas y Cantarell, primer rector de Sants*, en *Ilustració Catalana*, v. v, a. 1884, p. 292. Tingué certa paritat ab lo rector de Vallfogona. Dexà manuscrit un *Monitor o Consuetud parroquial de Santa Maria de Sants*, de 400 planes, en català (1851), quins principals capitols son: Descripció del terme; antiguetat; historia segons documents de la curia eclesiàstica; població; estadística; caràcter de la gent de Sants; parroccologi; erecció en rectoria propria, etc. Instà inutilment perque passàs a la seva parroquia de Sants la documentació a ella pertanyent que estava al arxiu del Pi.

(2499) A. 1868 (18 Maig). Consigna lo decret de visita: «Tercero. Habiéndose declarado Ayuda de Parroquia de Sans la capilla de Nuestra Señora del Port y debiendo de formar esta feligresia sucursal o tenencia de algunas casas que hoy están en el barrio de Hostafranchs a la parte del Monjuich, pasarán estas a constituir parte de la Parroquia de Sans en la que radica la capilla o titulo de esta Tenencia. Cuarto. Aunque por el arreglo dicho se señale también como Tenencia a Santa Eulalia que está dentro del Territorio de esta Parroquia, no tendrá efecto por ahora dicha Tenencia de Santa Eulalia, quedando en el concepto sólo de Capilla pública dependiente de Sans; y al cuidado y servicio de su Párroco».

(2500) La finca del estany de Port, en la antiga demarcació dels pescadors de Fraga, Joan Antúnez y Lletjós la heretà, en 1763, del séu pare Manuel Antúnez. Del 1772 a 1807 hi practicà grans millores per tornar cultivables aquells arenals (*Estrella del Mar*, revista, a. II, n. 2, Janer 1914).

(2501) Publicà lo permis de la capella *Estrella del Mar*, a. III, n. 6, Abril 1915.

(2502) A. 1909 (18 Setembre). Decret episcopal senyalant a la tinencia de la Marina de Sants los límits següents: del Morrot s'enfila a les muralles del castell de Montjuich y les segueix fins a la Llengua de Serp, baxa a la pedrera del Burinot, y, per lo camí que va a Cál Barrelet, va a cercar en línia recta la paret de Càn Erasme, y d'allí al camí que es avuy limit municipal de Barcelona y Hospitalet, que continua fins lo camí de Càn Francesch, y al encreuar ab la vía ferrada de Vilanova, la segueix, sortint-ne en la carretera de la Farola del Llobregat, que porta son limit a la mar. — Des de 1913 que lo regent d'aquesta tinencia, Mossèn Trinitat Prat, hi publica la revista local *Estrella de Mar*.

poden tenir arxiu, y los llibres d'aquesta passen a tres arxius diferents, segons los domicilis dels interessats, y axò motivarà notoria confusió. Convindria portar-los a una parroquia sola. La predita congregació de Jesús y María, hi dirigeix unes escoles dominicals.

Tinença parroquial de Santa Eularia de Provençana. — Fóu creada en 1879, aplicant-hi porció del terme parroquial de Sants y altre del de l'Hospitalet, assignant la rodalia, de comú acort, abdós rectors (2503). S'habilità la antiga esglesia de Santa Eularia de Provençana.

Tinença parroquial de Collblanch. — Creada, en Abril 1908, habilitant per capella una casa particular. Al cap d'un any comptava ab un soler de 56,000 palms al millor lloch de la barriada de Collblanch, adquirit per la societat de «Foment del Culte y Acció Social», dintre del terme municipal del Hospitalet (2504).

Parroquia de Sant Gervasi de Cassoles. — Lluytà, en lo segle XIII, ab la de Sarrià per fruir de jurisdicció propia, puix abans era dintre aquesta. Lo Prelat confirmà en sa sentència eix caràcter autonòmic (15 Janer 1245), declarant-la ben erigida y ben dotada. Mes se suscitaren noves controversies en 1439 y 1591, obtenint la sentència de quedar juntada *auctoritate ordinaria* a la vicaria perpètua de Sarrià, qual unió may se portà a terme. En 1682, encara la Abadessa de Pedralbes reclamà la meytat del patronat de la esglesia de Sant Gervasi, perdent aquesta reivindicació (15 Febrer 1686). Lo rector de Sarrià, tradicionalment, a cada provisió de pároco donava sa aprobació sobre la vida y costums del novament elet (6 Maig 1247). La Mare de Déu venerada en aquesta parroquia ha esdevingut lo santuari predilecte del pla de Barcelona, com ho pregonan innumbrables presentalles y *ex-votos* que omplen ses parets y qual origen s'atrassarà al darrer terç del segle XVIII. La Santa Imatge, al començar lo segle XVII, tenia la advocació *dels Afortunats*, comptava ab almoyners propis en altres llochs (2505). En lo segle XVIII ja-s troba apellidada ab lo sobrenòm de la *Bonanova*.

La esglesia de Sant Gervasi fóu robada y cremada per la host francesa del Duch d'Anjú (4 Abril 1706), junt ab la casa rectoral, «com en infinitas altres iglesias succehí» (escrivia lo pároco Creus) y après per la host hispano-francesa en 1714, no tornant-se a obrir fins l'Octubre 1715. Nou altar y ca-

(2503) A. 1879 (12 Desembre). Los límits assignats a la tinença de Santa Eularia de Provençana per lo Prelat, foren: «Partiendo del mar y siguiendo una hijuela del Canal de la Infanta, irá vía recta hasta la casa llamada Pebrot; y tomando la carretera llamada vieja, hasta la del Prat, y desde este, tomando la Riera Blanca, á la izquierda, hasta la vía férrea, y ésta en su extensión hasta el torrente Gornal, que seguirá, á la derecha, hasta los límites de la parroquia del Hospitalet».

(2504) Los límits assignats a la *Tinença de Collblanch* foren: N., la Travessera, fins a trobar la Riera Blanca; S., ferrocarril de M. Ç. y A.: E., Riera Blanca, des de la vía de M. Ç. y A. fins la Travessera o camí de Collblanch; O., lo torrent Gornal.

(2505) Les noves concretes més antigues que-s tenen de la Santa Imatge són del 1622; però mostrant una existencia anterior. — Joseph M. de Barberà: *Historia de la iglesia parroquial de los Santos Mártires Gervasio y Protasio y Nuestra Señora de la Bonanova* (Barcelona, 1893).

rella, ab camaril per la Mare de Déu, s'inaugurà en 11 Setembre 1765. En la moderna reconstrucció del temple (1842-1850), trelladaren la Imatge al altar major, visitant-la la reyna Isabel (1860), y s'examplà lo camaril, segons projecte d' En Joseph Vilaseca y Casanovas (25 Maig 1877). A 10 Setembre 1882

Segle XIX.-La ajuda de parroquia de Sant Antoni (abans Sant Magi)

L'interior de la església dels Franciscans del carrer de Santaló, 72 (Camp d' En Galvany), després del incendi del 27 Juliol 1909

(ja estava habilitat), un llamp caygué a la església, estant plena de feels, sens fer dany a ningú. Lo poble de Sant Gervasi declarà per patrona a la Mare de Déu de la Bonanova (10 Maig 1883). En 1892 s'alçaren les voltes del temple y construïren galeríes; a 8 Setembre 1900 se coronà solemniament la Santa Imatge, acabant-se la façana bizantina y campanars en 1906.

Ajuda parroquial de Sant Gervasi, als Franciscans del Camp d' En Galvany. — A partir del 12 Agost 1904, funciona aquesta ajuda parroquial, instal·lant-la en lo temple alçat per los Franciscans en honor de Sant Magí, al carrer dit de Santaló, 72. Fóu incendiat a 27 Juliol 1909, morint-hi d'un tret de revòlver lo P. superior Rnt. Ramón M.ª Usó. Al reconstruir-se la posan sòts advocació de Sant Antoni.

Tancarèm aquest capítol ab una relació de les capelles o santuaris barcelonins existents en època Moderna y Contemporània. Ocupant-nos, per ara, dels que no formen part dels pobles agregats, y prescindint dels inherents als establiments relligiosos, assils o propietat particular.

Capella de la Mare de Déu de Port. — Per sa antiguetat (veja-s les pls. 187 y 486) diu lo P. Camós (2506) que la imatge, consagrada a 6 Agost 1496, rebé nombroses indulgències. Derrocada la capella en la guerra de Successió, sigué refeta, segons llegenda del portal: *Se es feta la iglesia nova ab caritats de devots: any 1716*. Era visitada per les processons de pregaries durant lo segle xviii. En lo segle xix ha passat temporades abandonada. Ha prestat serveys de sutragània de les parroquies d' Hostafranchs y de Sants (1868).

Capella de Marcús (sòts la advocació de la Mare de Déu de la Guia). — La més antiga de Barcelona, pertanygué fins al segle xviii a la confraria dels correns a cavall; persisteix a despit de totes les vicisituts. Cremada en 1909, quedaren íntegres les parets mestres romàniques y la façana, de les que res se tocà al obrir-se restaurada (19 Febrer 1910).

Capella del Palàu. — Havía sigut dels templers (veja-s p. 423) y continua en son antich lloch (avuy carrer d' Ataulf, 4) y a un nivell més baix que la via pública. Té per advocació la Mare de Déu de la Victoria. Lo camaril, sacristia y tribunes són del 1739 al 1743. La restauració més important, deguda al arquitecte Elies Rogent, s'acabà lo 22 Janer 1867, y la darrera fóu del Abril 1896. Pertany als Comtes de Sobradíel.

Capella de Sant Miquel. — Després de la distribució parroquial del 1835, la demarcació de la vella parroquia cohibeix a la de la immediata de Sant Jaume. Per axò perdé son caràcter de parroquia y subsistí ab lo de capella particular del Ajuntament, ja que llavors se tragué l' altar de dintre Casa la Ciutat (2507). Fóu arrunada en 1872. Los objectes arqueològichs se conservan en nostres musèus, la façana a la Mercè, lo campanar a la Concepció y les cadires del chor a Sant Joan de Gracia, cremades en 1909.

(2506) Lo P. Camós, al escriure, en 1657, son *Jardín de María*, s'ocupa dels santuaris barcelonins de la Mare de Déu, de més devoció. Y són aquests: a Santa Catarina, los de *La Cassa* y de la *Bona Sori*; a Sant Agustí, les de la *Pietat* y dels *Desamparats*; a la Trinitat, la del *Remy*; la de la *Ajuda* en sa capella; la del *Chor* a Valldonzella; la del *Coll* a Valcarca, la de *Bethlèm* a Sarrià; la de *Port* darrera Montjuhich; la de la *Bona Nova* a Sant Gervasi, y la de *Bellvitja* al Hospitalet.

(2507) A 25 Novembre 1720 s'acordà que en la capella de Cà la Ciutat al hivern fós dita la missa diària a les nou y que després s'entràs immediatament a les oficines.

Capella de Santa Agueda, avuy Musèu Provincial d'Antiguetats. Fôu capella reyal (2508) obrada al segle xiv (veja-s p. 419); en lo xv també era coneguda per «capella de les santes reliquies». Entre aquestes obtingué lo major valiment, segons assegurava l'Infant Joan d'Aragó, Comte de Ribagorça, en 1505, una de la «pedra sobre la qual foren posades les Mamelles de Santa Agata, quant en lo seu martiri li foren levades». Antòs IV tragué, la capella, dels Celestins, y la donà als Mercedaris (1423). La desamortisació se n'apoderà, y a 9 Maig 1844, evitant fós venuda, una enèrgica campanya del Ajuntament. En 1863 subvencionà lo Govern sa restauració. En 15 Juliol 1867, la Direcció General d'Instrucció Pública, manà a les comissions de monuments, escullir, d'acort ab la autoritat eclesiàstica, la esglesia més artística per musèu d'antiguetats cristianes, designant-se Santa Agueda. En la seva sacristia, la Comissió de Monuments y la Reyal Academia de Bones Lletres hi celebran les reunions usuals, albergant-s'hi també ara la novella Academia de la Llengua Catalana (Maig 1915).

Sant Bertràn, la antiga capella del Montjuhich (veja-s p. 486), després d'assassinat son ermità, en 1525, restà un temps abandonada. Quasi del tot derruida en 1541, se reedificà penosament (1541-1550), instalant-s'hi los frares Mínims o de Sant Francesch de Paula (1573-1578) y los Agustins del ordre de Nostra Senyora de la Soletat (1581). «Lo enderroch de la pedra» la tornà a malmetre en gran part (1596). Restaurada per los Consellers, serví a certa *botiga* hont hi recullían «axí les persones com les robes venen de lloch sospitós de pesta» (1583). Durant lo segle xvii, los matrimonis sense fills hi invocavan al Sant per obtenir successió. Serví de coadjutoria de Sant Just del 2 Juny al 16 Juliol 1714, per los barcelonins que acampavan en la montanya, fugint del bombeig borbónich (2509). Destruí totalment la capella de Sant Bertràn, l'exèrcit francès en 1814.

Capella de Santa Madrona. — No es anterior a les derreries del segle xv. Fundada en la montanya de Montjuhich, s'hi adoravan reliquies d'una noya

---

(2508) M. Marià Ribera: *Real Capilla de Barcelona* (Barcelona, 1698).

(2509) A. 1714. Ab les degudes llicencies se convertí Sant Bertràn en coadjutoria de la parroquia de Sant Just, a utilitat «de les persones que-s trobavan en dita montanya, tant en las que habitavan dins la Fortalesa de Montjuhich, com a las que habitavan en la falda de dita Montanya, Hortas y Arenal, que eran en grandíssim número, y de totes las parroquias de la present Ciutat, y de tots Estats, axí Seculars com Eclesiàstics, havent estas, per fi de celebrar lo Sant Sacrifici de la Missa, erigit varias capellas en diferents Tendas, per no ésser capàs la dita Iglesia de Sant Bertràn de poder celebrar en ella tan gran número d'Eclesiàstics qui ocupavan dita Montanya, axí seculars com regulars: també habitavan en dita Montanya gran número de Monjas de diferents Religions, y uns y otras estavan en Barracas y Tendas havent dexat sas propias habitacions pera fugir de la perillósissima y horrorosa tempestat de las Bombas que eran moltes diferents jornadas se tiraven en Barcelona, sens reserva de Lloch algú». «Nota que als setse del mes de Juliol del corrent any mil set cents y catorse, haventse la major part de la gent que ocupavan la Montanya de Montjuich, restituhit a esta Ciutat, per haver casi totalment cessat lo Bombardeig, se tragué la Reserva de la Iglesia de Sant Bertràn» (*Baptismes*, v. xi, pls. 283 a 294, del Arxiu de Sant Just, publicat en *La Vanguardia* del 2 Setembre 1914). — Veja-s per Sant Bertràn *Memorias de la Academia de Buenas Letras de Barcelona*, v. viii, p. 282.

de 13 a 14 anys, judicant-se ésser de dita Santa (2510). En Abril 1513 se dirigí a dita capella la primera processó de pregaries públiques, continuant-ne d'altres en 1515, 1520, 1521, 1526, 1529, 1531, 1533, 1534, 1536, 1537, 1538, 1539, 1540, 1542, etc. S'acostumaven portar dites reliquies a la Sèu, quedant-hi depositades curta temporada. També se declarà festa la diada de la Santa del 1552 al 1579. Pertanygué, en un començament, la capella, als monjos de Sant Pau; per los anys 1525 la guardavan dos ermitans. A 25 Abril 1564, lo Concell de Cent acceptà lo patronat de dita capella, per ésser Santa Madrona *advocada y molt propicia* de la Ciutat, gestionant de Roma la seva unió ab la dels Sants Fruytós, Eulogi y Auguri y ab lo monestir dels frares Observants de la Verge Maria de Jesús, portant-se a terme, en 1564. En 1593, les reliquies de tots tres sants, ja-s trobavan junt a les de Santa Madrona. No seguirèm les vicisituts que experimentà la capella, hont los frares de Jesús s'hi instalaren (1564) y dexaren diferents vegades en poch temps. En 1576 fôu oferta als Caputxins, que per poch mesos se-n cuydaren (1578), tornant-hi los frares de Jesús (1579-1580), après los frares Servents de la Immaculada o *Servites* (1582), trets de la capella per acort del Concell de Cent de 9 Juliol 1618, a instancies premioses del Bisbe y del Virrey y quedant custodiada per la comunitat de preveres de Sant Sever. Se tractà de posar-hi frares *Recolets*, oposant-s'hi los Servites, que reclamavan son dret a continuar a Santa Madrona, apoyats per lo Mestre General dels Franciscans. En aquest entremitg los Agustins descalçats de Çaragoça treballaren per entrar-hi, no volent-ho los Agustins Observants de Barcelona, ajudats per lo Bisbe (Novembre 1618), ab gran sentiment dels Consellers. Aquests confiaren sa custodia interina a dos frares de la Santíssima Trinitat (28 Novembre 1618), mentres obtenían dels Caputxins se-n encarregassen (Juny 1619). Des de 1640, los frares digueren la missa a la guarnició del castell de Montjuhich. Desaparegué la capella en lo setge del 1652; se reedificà en 12 Maig 1661, acabada en 30 Octubre 1664. Hi tornaren les reliquies dels sants que havían estat dipositades a la Sèu des de 1640. Les dugueren a Sant Pau en la guerra de Successió (1705-1714), en que fôu destruïda la capella per sempre més. Sa titular ha vingut conservant-la la parroquia erigida durant lo segle XIX en aquella montanya.

Capella de la Mare de Déu de la Canal. — Li tingueren devoció les dones per invocar-la en los parts. Estigué, durant lo segle XIV, demunt del Portal Nou (veja-s p. 488); «estava molt ornada de lantias de plata y altrás presentallas», desaparegudes ab les guerres de Joan II. Lo cognòm *de la Canal* devallava d'haver-se esculpit en una canal de pedra. Al 1 d'Agost 1607, los Consellers reedificaren la capella, llavors molt arrunada y massa xica (2511).

(2510) F. Carreras y Candi, en *Memorias de la Academia de Buenas Letras de Barcelona*, v. VIII, p. 289.

(2511) *M. N. A.* en 1 Agost 1607. — *R. B.*, v. III, pls. 119 y 131.

Lo colégi de beneficiats de Sant Sever ne cuydà en 1632. Fóu transportat son retaule a Sant Sebastià en 1654, perdent-se totalment en 1714.

Capelles de la Mare de Déu de Montserrat. — Deus capelles propies tingueren los Monjos de Montserrat a Barcelona. Una d'elles, al barri de la Ribera, estava prop de la Pescateria y del baluart de Llevant. La fundaren al permutar Sant Pau del Camp ab Sant Benet de Bages y desaparegué en 1717. Trelladada a la plaça de la Duana, se tancà en 1835. La altra capella de Montserrat del carrer de la Porta Ferriça n. 13, la construiren, en 1564 (2512), dits

Segle XIX. — Urbanisacions y espays llures

La Llotja y l'edifici de Sant Sebastià, ab la gran esplanada del séu voltant en 1806

benedictins en les llurs cases de Barcelona. Al primer terç del segle XIX la convertiren en botiga: tornada a habilitar per capella en 1845, se llogà per segona vegada a industrials, als volts del 1868.

Capelles de Sant Cristòfol. — N'hi ha dues, una al Regomir n. 5 (veja-s p. 488) y altra al carrer Alt de Sant Pere n. 3. La primera se tancà en 1835, portant la imatge a Sant Just. Los vehins la recuperaren, benehint altra nova capella en 4 Janer 1845. La del carrer Alt de Sant Pere la construí lo Concell de Cent (26 Setembre 1568) per fundar-hi una capellania, llegat del causídich Matheu Roig. Acabada en 1569, deurà desaparèixer ab la Vía Layetana.

(2512) Pi y Arimón lliga la erecció d'aquesta capella ab lo privilegi donat per Joan II al Abat de Montserrat d'administrar justícia en les causes dels séus vassalls, senyalant-los-hi per territori les cases de dits monjos en la Porta Ferriça (*B. A. y M.*, v. 1, p. 554).

Capella de les Onze Mil Verges, avuy de Santa Llúcia. — La construí lo bisbe Arnau de Gurb devant lo palau bisbal, en terror que li cedí lo Capítol (1257), hont hi havia estat lo *Celler*. Dit Prelat fundà tres benifets, enterrant-lo en aquesta capella. En lo segle xv s'uni, per lo claustre, ab la Catedral. Lo sepulcre del bisbe Gurb y lo del canonge Francesch de Santa Coloma († en 1345) hi estigueren molts anys aparellats, posant-los al descobert la ben entesa restauració del 1891. En les pedres exteriors s'hi veuen signes de picapedrers. Dita capella era nomenada *episcòpal* (2513).

Capella de la Anunziata. — Quan los cistercienses cediren son priorat de Natzareth a les monges de Valldonzella (17 Setembre 1670), passaren a la Rambla, junt a Sant Joseph, erigint aquesta capella, que-s derrocà en 1835.

Capella dels Cavallers Seglars de la Nativitat. — S'erigí, en 1599, a la Rambla, hont avuy hi ha l'establiment d'*El Siglo*. Ha desaparegut a conseqüència de la desamortisació subsegüent al 1835. Quedan memorant, a Barcelona, la catalana y nobilíssima institució, les germanes *Darderes*.

Capella del Moll. — Estava fora del portal de la Mar, més enllà de la creu de terme. Benehida lo 19 Novembre 1623, disfrutà d'escassa importància.

Capella de la Seca. — A 9 Desembre 1643, lo Concell de Cent autorisà al Mestre de la Seca per edificar capella ab façana al carrer de les Mosques.

Capella de Sant Joan del Erm. — Afegirèm a lo dit en la p. 486 que, arrunada per una bomba en 1714, se reedificà a despeses d'un devot en 1720. Cuydaren d'ella los Servites del Bon Succés. Està abandonada al carrer dels Tallers, 7.

Capella del Sant Esperit. — Existia al barri de la Ribera, y en 1735 passà al carrer Nou de Sant Francesch, 20. L'escut de la façana (tres sardines en un cistell) pertanyé al intendent Antòn de Sartine, qui patrocinà la trellació. Hi fôu establerta la confraria del *Esperit Sant y de la Mare de Déu de la Font de la Salut*, sots quin títol lo Rey d'Aragó havia ajuntat, en 1433, perque formassen una sola, dues confraries: la de *Sant Martí* per socors dels cechs y la de *Sant Andréu*, dels esguerrats.

Capella del Angel de la Guarda. — Es diferent de la del portal del Angel y desconexèm com se fundà: en 1696 s'hi construí una volta. Està al carrer del Hospital, 38.

Capella de la Mare de Déu del Pilar. — D'origen desconegut, pero dintre del segle xvii. Està al carrer de la Verge del Pilar (abans d'*En Cuch*), 15. A la Mare de Déu del Pilar la Ciutat li professà especial devoció, tenint-li altar propi a Sant Jaume. En la pesta del 1651 hi cremava un ciri día y nit, y, en 1657, cinch llanties d'argent construïdes d'En Joseph Vilaró.

La capella del Sant Christ, benehida en 3 Maig 1880, al carrer de les Magdalenes, es obra de la congregació titolada *Esposas de la Cruz*. Se construí en un troç del soler del primer convent de les Magdalenes.

(2513) Joseph Mas: *Notes històriques del Bisbat de Barcelona*, v. 1, p. 20. — Bonaventura Ribàs: *La Capella de Santa Llúcia en la Catedral de Barcelona*, en *La Veu del Montserrat*, n. 51 de 1891 y n. 2 de 1892.

Plan de les afores de Bar

CIUTAT DE BARCELONA

VALLE DEL ENEMICH

- 1 Barcelona. 2 baluart de Sta Madrona 3 baluart de S^{ca} Eularja 4 Torre de las pugas 5 baluart de Sta Fra^{ca}
- 6 baluart de Sta Ramon 7 Portal de mar 8 baluart de imbedia 9 Reuals 10 baluart de leuant 11 Torre de Sta Loã
- 12 Portal de Sta Daniel 13 Reuals 14 Portai nou is Reuals 16 Reuals 17 Portal del Angel 18 Reuals 19 Portal de Sta Antoni 20 Torre de Sta Pau 21 Reuals 22 Portal de Sta Bartia 23 Torre de Sta Miquel 24 Mò Luich 25 Sta Pea Martir 26 Vall donzella 27 Conuēt de Iesus 28 for Caputxins

Quartels y fons del Enemich

- 1 Fort de Philip 2 Fort de Monta
- 3 quartel de Sta Marti 4 mar guindo 5 Fort de la llinar
- 6 N^o Sta de gracia 7 Quartel y fort de Sta h^{ta} 8 fort de Sta Euan^{ge}
- 9 Fort de Sta Loã dels Reys 10 Fort de Sta Isabel a lo mar
- 11 Sta Madrona 12 m. Sta Iulia a con tra vallacic del enemich

Barcelona durant lo setge del 1652

Llochs sub-urbans en los temps moderns

Aspecte dels suburbis barcelonins. — Formació de nous municipis en època Moderna. — Setges que ha sofert Barcelona. — Creus de terme en les afores de la Ciutat. — Relacions de Barcelona ab los Municipis sub-urbans. — Solidaritat entre aquests. — Conflictes devallants del creximent dels suburbis. — Lluita que precedí a la agregació llur, a Barcelona. — La Barceloneta. — Les Hortes de Sant Bertrán. — Cán Tunis o Antúnez y l' Estany de Port. — La Fàrola. — Montjuhich. — Lo Poble Sech. — La Creu Coberta. — Hostafranchs. — Sants. — La Bordeta. — Agregació de Sants a Barcelona en 1883 y sa segregació en 1884. — Les Corts de Sarrià. — Gracia. — Parch Güell. — Sant Gervasi de Cassoles. — Tibidabo. — Sant Genís d' Agudells. — Horta. — Lo Coll o Fontrubia. — Vallcarca. — Penitents. — Sant Martí de Provençals. — La Sagrera. — Lo Clot de la Mel. — Poblet. — Lo Canyet. — La Llacunà. — Lo Taulat o Poble Nou. — Pekín y Camp de la Bota. — Lo Guinardó. — Sant Andréu de Palomar. — Santa Eularia de Vilapiscina. — Sarrià. — Pedralbes. — Sant Pere Màrtir. — Vallvidrera. — Agregació de Santa Creu d' Olorda en 1916. — Moviment de descentralisació urbana iniciat en los suburbis en 1914.

Lo predomini que exercia Barcelona en son Territori, des de Montgat a Castelldefels, se sintetisa en lo privilegi del 1319, refermant son dret de superioritat y de mer imperi en aquelles parroquies (*jus superioritatis et merum imperium habet in omnibus parrochiis sitis intra suum territorium et terminos*). Privilegi basat en un principi de justicia, puix devían al vehinatge de Barcelona una riquesa, que, d'altra manera, may haurían assolit.

Los suburbis de Barcelona, al començament del segle xvi, no estaven afectes a cap divisió civil. Llurs tèrmens se regulavan per los de les circumscripcions parroquials (salvades lleugeres excepcions, com la quadra de les Corts), y ab los noms d'elles se conegueren sempre més. Les parroquies més vehines, com Sant Martí de Provençals y Santa María dels Sants, no eran autònomes, sinó sufragànies d'altres esglésies de dintre la vella urb, axò es, de Santa María de la Mar y del Pí. Tingueren extensíssimes rodalies, com solia succehir a la major part de les parroquies rurals de Catalunya.

Les parroquies de que tractàm al present, en lo segle xviii, tingueren batlles propis, nomenats *alcaldes*, y regidors, disgregant-se del tot llurs administracions de la de Barcelona, fruint d'una plena autonomia municipal. Constituí excepció la quadra de les Corts. Ella, que disfrutà de drets propis

y majors franqueses dintre nostre Territori (a igual que Sant Just Des-Vern) (veja-s p. 335) se vegé agregada al municipi de Sarrià, en rahó a formar part integrant de la vella rodalia parroquial de Sant Vicents. Després de disfrutar deu mesos d'autonomia (5 Janer 1823-Novembre 1823), la obtingué d'una manera completa en 18 Octubre 1836, constituint-se en municipi.

Gracia, barriada barcelonina, assajà d'ésser autònoma (1821-1823), realisant-ho del tot en 1850. La barriada del Taulat pretengué segregarse de Sant Martí de Provençals en 1863 (2514). Tornà a insistir-hi en 1870, y, si bé l'Ajuntament de Sant Martí acordà la segregació per un vot de majoria, no-s realisà (2515). La metexa pretensió autonòmica sustentava la barriada d'Hostafranchs, en 1867, fracassant en absolut llurs treballs y gestions.

En contra, lo municipi de les Corts se vegé amenaçat de desaparèixer dues vegades: en 1858, quan los enginyers militars, mantenint lo criteri de que les muralles de Barcelona devían reconstruir-se al límit del ampliament que-s portàs a terme, se trobava afectat de plè per la futura çona militar. Y en 1867, quan lo Governador Civil, notant que lo poble de les Corts, segons lo cens del 1860 (llavors únich existent), no arribava a tenir 200 vehins, volia aplicar-li los articles 71, 72 y 73 de la lley d'Ajuntaments, y lo comminà a que determinàs a quina població de les immediates volia agregar-se (2516).

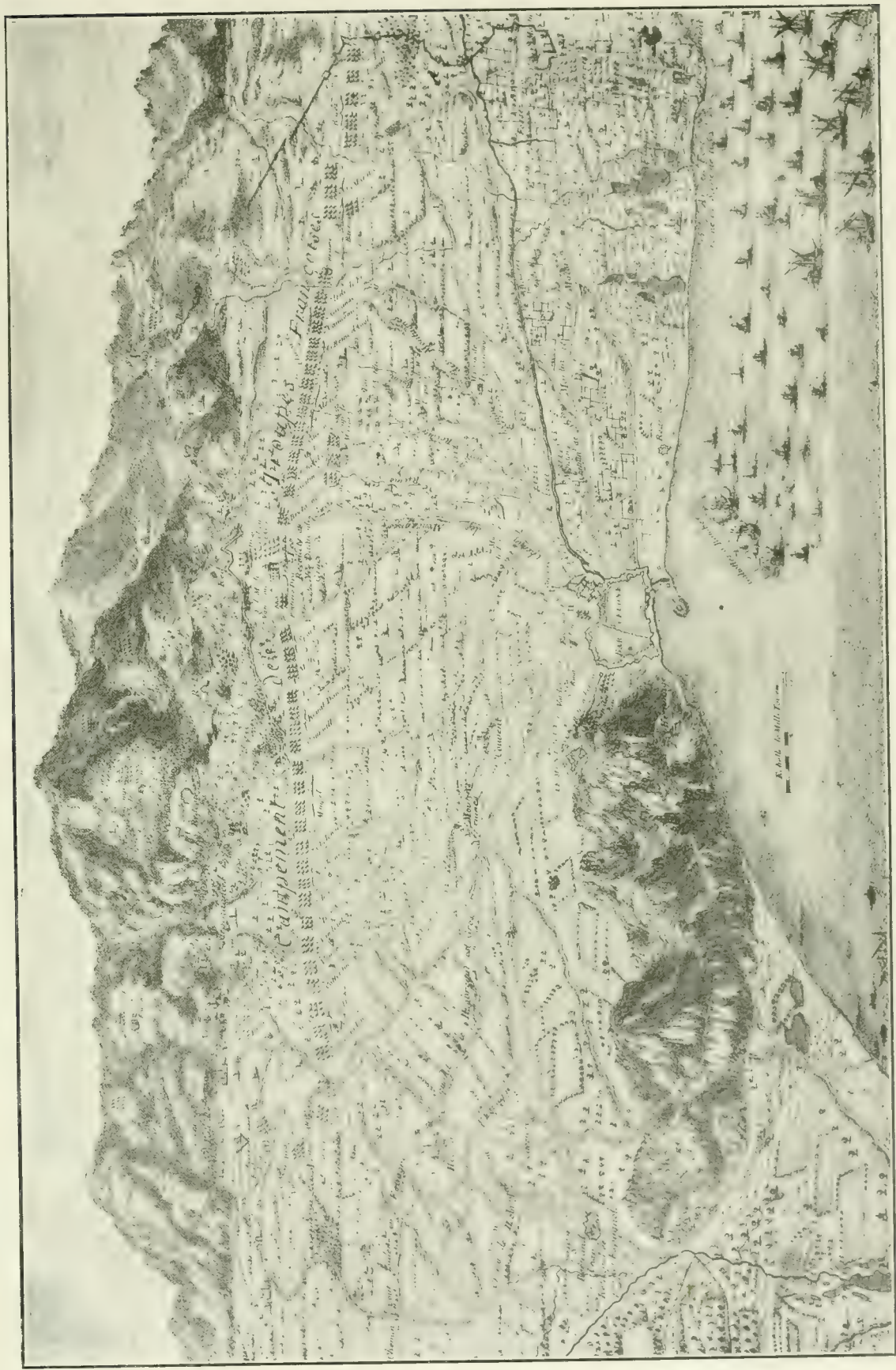
Los segells usats per nostres pobles sub-urbans des del segle XVIII, eran mólt incongruents: solían portar lo nom del municipi, en pèssima ortografia catalana, sense altra indicació. Los féu cambiar la Diputació, a partir del 1 Janer 1855, per altres de forma ovalada, midant 30 × 40 milímetros y ab llegenda *Ayuntamiento Constitucional de...* (2517). Lo poble de Sant Andréu, en 1878, per evitar falsificacions de documents, cambià la forma, fent son segell circu-

(2514) A. 1863. Devant la pretensió dels vehins y propietaris del Taulat y Poble Nou de segregarse de Sant Martí, lo Governador demanà a aquest Municipi l'informàs sobre «la distància que media entre el centro del barrio del Taulat ó pueblo nuevo y el de San Martin», sobre sa població y comunicacions. Respongué l'Ajuntament que distàrian dits centres uns 1,300 metres, que lo Taulat tenia 815 habitants, segons lo derrer cens, y que-s comunicavan per camins particulars y un carrer del Clot a la platja, que «toma en dicho transcurso diferentes denominaciones» (1 Octubre 1863).

(2515) A. 1870 (24 y 31 Març). Los habitants del Taulat declararen que no podían marxar ab armonia administrativa ab Sant Martí «en la realización de las mejoras de la población y en la aplicación de los principios democráticos, á causa de pertenecer, la mayoría de dicho barrio, á la clase industrial y á la clase agricola los habitantes del Clot, Sagrera y Montaña». S'acordà la segregació del barri del Taulat per set vots contra sis (31 Març 1870). La acta d'aquesta sessió està sense cap signatura. Lo 20 Abril 1870 era destituït aquell Ajuntament y entronisat altre de reyal ordre, y a 18 Octubre 1870, la Diputació anulà l'acort del Ajuntament de Sant Martí de segregació del séu barri del Taulat.

(2516) A. 1858 (30 Octubre). Exposició presentada al Govern per l'Ajuntament de les Corts. — A. 1867. Al requeriment del Governador hi objectà lo poble de les Corts, que del 1860 ençà havia augmentat mólt d'habitants y que anava a créixer extraordinariament ab la construcció, que feyan los germans Batlló, d'una fàbrica de filats y textils, que contindria 100 cases per obrers.

(2517) A. 1854 (30 Novembre). Manament de la Diputació als pobles de la provincia, anunciant-los que, a conseqüència de les informalitats que notava en molts dels séus segells oficials, duplicitat dels metexos y arbitrari cambi, no regonexeria com autèntica, a partir del 1 Janer 1855, «la correspondencia que no lleve un membrete con caracteres inteligibles en estos términos: *Ayuntamiento constitucional de...*»; y, per consegüent, los manava «arreglar sus sellos á las concesiones, titulos y honores que tengan

Plan de Barcelona y tot lo séu Territori, al ésser, la Ciutat, sitiada per l' exercit françois en 1698. Publicat a Paris y dedicat al Rey de França

lar (2518), imitant-lo, algú temps després, Sant Gervasi y Sant Martí. Imperà, en 1872, la moda de substituir la paraula *constitucional* per la de *popular*. Tres anys escassos adoptaren dit qualificatiu los ajuntaments de Sant Andréu de Palomar (16 Febrer 1873 a 6 Novembre 1875), Sant Martí de Provençals (15 Febrer 1872), Gracia, etc.

La profusió de cultius y de belles construccions escampades per les afores, pregonaren la vida devallant de la Ciutat. Cap dels nuclis de població que penosament se formaven entorn de les velles parroquies del séu Territori, en los segles xvi y xvii, tenían consistencia per justificar semblant plètora de vida. Consigna la magnificencia d'aquestes *torres*, qual nombre, a mitjans del segle xviii, era d'unes duescentes, l'excursionista barceloní Rafel d'Amat y de Cortada (1750-1769), calificant-les de ruinoses per sos propietaris (2519).

Los setges que ha patit Barcelona, en lo decurs de sa historia, equivalen a murs interposats al creximent de les parroquies extra-urbanes. Les dates d'aquestes fites memorables són: 263? lo dels franchs quan devastaren la Ciutat; 510, quan Gesaleich hi es vençut; 797, es presa per Alhakem; en 801, lo de Ludwich *lo Piadós* al treure-n als alarbs; 852, es guanyada per Abd-el-Kherym; 896, lo setge d'Almanzor, saquejant-la; 986 ó 987, lo de Borrell II al recobrar-la; 1108, dels almorabits, fracassant; 1462, de la host francesa auxiliar de Joan II, sense profit; 1472, de Joan II, capitulant la Ciutat; 1641, de les tropes castellanés, derrotades; 1652, del general Marquès de Mortara, capitulant la Ciutat; 1691, lo de la esquadra francesa, bombejant Barcelona; 1697, del Duch de Vendôme, obrint forat en los murs, rendint-se la Ciutat; 1705, lo del arxiduch Carles d'Austria, obtenint l'acatament de Barcelona; 1706, lo de les tropes hispano-franceses, fracassant; 1713-1714, lo famós setge borbónich y també lo derrer dels que fins ara ha sofert la Capital Catalana.

Durant aquestes temporades calamitoses, los habitants dels suburbis se recullían, ab lo millor dels béns llurs, dintre les muralles de la Ciutat, que ajudavan a defensar. Llur abigarrat aspecte prestà a aquesta singular animació (2520). Les autoritats barcelonines, per rahons d'estrategia, derrocaren

---

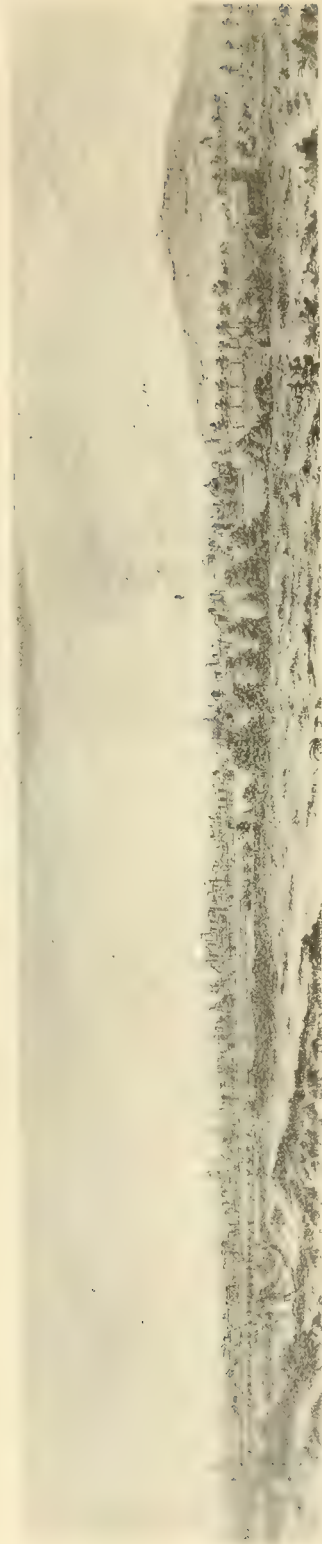
concedidos por sus servicios ó recuerdos históricos», presentant-los a la aprovació de la Diputació abans del 1 Febrer 1855, per imprimir-los en un registre especial, «anotando al margen, por extracto, lo necesario para el debido conocimiento de la fecha de la concesión y méritos del pueblo», devent portar, los nous segells, «en el centro, los escudos de armas ó símbolos correspondientes y en el exergo la inscripción *Ayuntamiento constitucional de...*»

(2518) Durant l'incendi de la Casa de la Vila de Sant Andréu, en 1870, desaparegué lo segell del Municipi, utilissant-se furtivament, en 1878, per segellar documents falsificats. A fi d'evitar duptes, l'Ajuntament manà fer-lo rodó, comunicant l'acort al Governador. Se començà a usar-lo a 13 Abril 1878.

(2519) Artur Masriera y Colomer: *Un excursionista inédito*, en *La Vanguardia* del 31 Octubre 1915.

(2520) Interessant descripció de les penalitats dels pobladors de les afores, en jornada de 4 Octubre 1651 (*M. N. A.*) — A. 1697: al avançar la host francesa, lo Capità General derrocà totes les cases de camp «de mucha capacidad y regalo, las mas de cal y canto» (*Manifestación en que se publican muchos y relevantes servicios*, etc., p. 104). — A. 1716 (24 Janer): prohibició de reconstruir castells, torres y cases fortes derrocades per ordre del Rey (*Dietari Municipal*, f. 34).

Segle XVIII. - Los llochs sub-urbans de Barcelona

A Ponz: *Viaje á España*, v. XIV

Les afores de la Ciutat vistes de sa part Occidental, o sia des de Gracia, en 1788

los edificis propers a les muralles. En Novembre del 1462, no-ls indemnissaren, ni tampoch en Janer 1641, ocasionant controversies y plets (2521).

Atenent a que lo major nombre dels setges de Barcelona, y entre ells los més violents, foren los set realissats en menys de setanta cinch anys (1641 a 1714), època de la atrofia general espanyola, representa un gros avenç veure que les afores no decauen en lo segle XVIII. Rafel d'Amat y altres viatgers de la propria temporada, constatan la seva vida, elogiant lo moviment y la intensitat dels cultius dels volts de la Ciutat (1755-1787) (2522).

Dues arteries principals contribuïren durant llarchs segles a la prosperitat de les afores: la antiga carretera romana,

(2521) A conseqüència dels enderrochs del 1641, los propietaris reclamaren indemnissació, y la Royal Audiencia sentencià a la Ciutat a pagar tan sols les desferres procehidores de dits edificis, de que s'havian incautat los Consellers, utilissant-les en obres municipals (*M. N. A.*, v. XIV, p. 450).

(2522) A. 1755 (11 Juny). Lo P. Caymo, apodat *Vago Italiano*, tracta dels jardins de dintre y fora Barcelona, sempre verts a causa dels llaurers y tarongers, y sobre tot del cultiu dels camps vehins. — Any 1782. Antoni Ponz (*Viaje á España*, v. XIV, p. 88 y 93) deya que en dit any un viatger francès elogiava la multitud de cases de camp, de carruatges y viandants de les afores de Barcelona, demostració de gran Ciutat. Admirant també les mines d'aygua extretes de les montanyes, que deurian servir d'exemple a molts pobles que desconexen tal industria. — A. 1787. Artur Young, anotant l'extraordinari moviment de carruatges que observà de Martorell a Barcelona, deya no haver vist, des de que sortí de Paris, «cap població que escampés a son voltant tanta vida» (*Voyage en Espagne pendant les années 1787 et 1789*). — A. 1765. Un autor francès anònim conceptuava superior Barcelona a Madrid, ab aquestes paraules: «C'est une ville dont le Commerce est très florissant, remplie de Manufactures de toute espece, de richesses, de luxe et de plaisirs, et très bien fortifié. Il n'y a aucune comparaison entre cette ville et Madrid, pour l'agrément, les Arts, l'utilité et l'industrie» (*Etat politique, historique et moral du royaume d'Espagne*, publicat en *Revue Hispanique*, v. XXX, a. 1914, p. 390).

sempre restaurada, que, entrant a Barcelona per Montcada, anava a Sant Feliu de Llobregat, y la *Travessera*, veritable llaç d'unió de les parroquies extraurbanes de Barcelona. A son entorn se formen importants nuclis, com Sant Andréu, lo Clot, les Barraquetes o Hostafranchs y Sants. Quan, en lo segle XIX, se parlà de suprimir en part la Travessera, lo projecte produhí fortes y justificades protestes (2523).

Distreyan la monotonía de les carreteres afluyents a Barcelona, creus de terme d'artística faysó, erigides en los segles XIV y XV, sovint derrocades per la inclemencia del temps o per l'esperit de destrucció dels hòmens, y constantment renovades de nostres conciutadans, per tal que quasi totes han desaparegut dintre del segle XIX (2524).

(2523) A. 1857 (21 Febrer). Devant lo propòsit de suprimir la Travessera, protestaren los regidors de les Corts de Sarrià y deyan que dita via interessava «á un gran número de poblaciones del llano y de la marina de levante y de poniente, teniendo establecido un tráfico en todos sentidos».

(2524) *Creu de la Celada o del Portal Nou o de Sant Francisco de Paula*. — Ab tots tres noms apar nomenada la creu erigida abans del 1447 en les afores del Portal Nou, junt al coll de la Celada, hont s'edificà lo convent de Sant Francisco de Paula en 1578 y en 1719 lo Fort Pio. Tingué grans vicissituds: en 1451, la sobrexida del Besòs la mogué algún poch; trencada en 1490, s'acordà fer-la de nou; derrocada, en 1502, per lo temporal, la titolavan, en 1518, *Creu nova, enderrocada* (*); se reconstruí en 1575, rebent també en l'entremig lo nom de *Creu Trencada*. Fôu adobada en 1578 (veja-s p. 291) y 1667. Trencaren-la també los francesos en 1697, al setge de Barcelona, reconstruint-se en 1704 (**).

Creu de Sant Martí de Provençals. — Estava al encreuament del camí de la església vella de Sant Martí y la carretera de Sant Andréu. Se li deya de *Frà Antoni* en 23 Febrer 1559. Porta en la base de la columna les inscripcions *Ecce 1583*. — *Ret.* 1768—1835. — *Ret.* 1875. D'aquesta tractàm en les pls. 411 y 460, erigida per primera vegada en 1344. Modernament s'ha tractat de trelladar-la al Musèu Municipal, ahont fà anys que n'hi ha una reproducció en guix.

Creu de Fusta o del Garrofer. — Existent, en 1451, en la confluència dels camins d'Horta y Sant Andréu de Palomar; en 1546 consta que «antigament se deya *del diable*». Porta lo nom *del Garrofer* en 15 Janer 1561.

Creu dels Molers estava al peu de Montjuich y devia son nom a trobar-se al camí que solian fer los qui treballavan a les pedreres. Lo lloch era a la actual intersecció dels carrers del Marquès del Duero y de Campo Sagrado. D'ella ne deyam en la p. 411 que ja existia en 1409.

Creu de Jesús. — Devia son nom al vehí convent de Jesús de Gràcia y era anterior a aquest. Estava hont ara hi ha lo quadrat del Passeig de Gràcia, Concell de Cent, Claris y Aragó.

Creu d'En Bargalló. — Estava prop del convent de Valldonzella, en lo lloch que-s titolava *Sant-huja* en 1651, dihent-se-li d'En Bargalló en 1450. Estigué en la àrea limitada per lo carrer de les Corts, Villaruel, Concell de Cent y Urgell. En 1822 se li deya també d'En Malla.

Creu d'En Mans. — Erigida immediata a casa Mans, en l'encreuament de la Travessera de Gràcia a Collblanch ab la carretera nova de Sarrià. Existia en 1792, y en 1899 hi quedavan los grahons del seu peu, desapareguts ab la obertura de la Gran Via Diagonal.

Creu Trencada o Creu de la Olla. — Axis denominada en 1645. Sa situació era junt a la actual estació de Gràcia de la via ferrada de Barcelona a Sarrià y dintre lo torrent. Una base rodona de la creu y dos grahons desaparegueren als derrers anys del segle XIX, al omplir-se aquest torrent.

Creu de Vallcarca se titolava un lloch de la part alta de Gràcia, en 31 Desembre 1872.

Creu Cuberta. — Erigida en 1344. Se li posà baldaquí o edicul, dexant-la *cuberta*, als primers anys

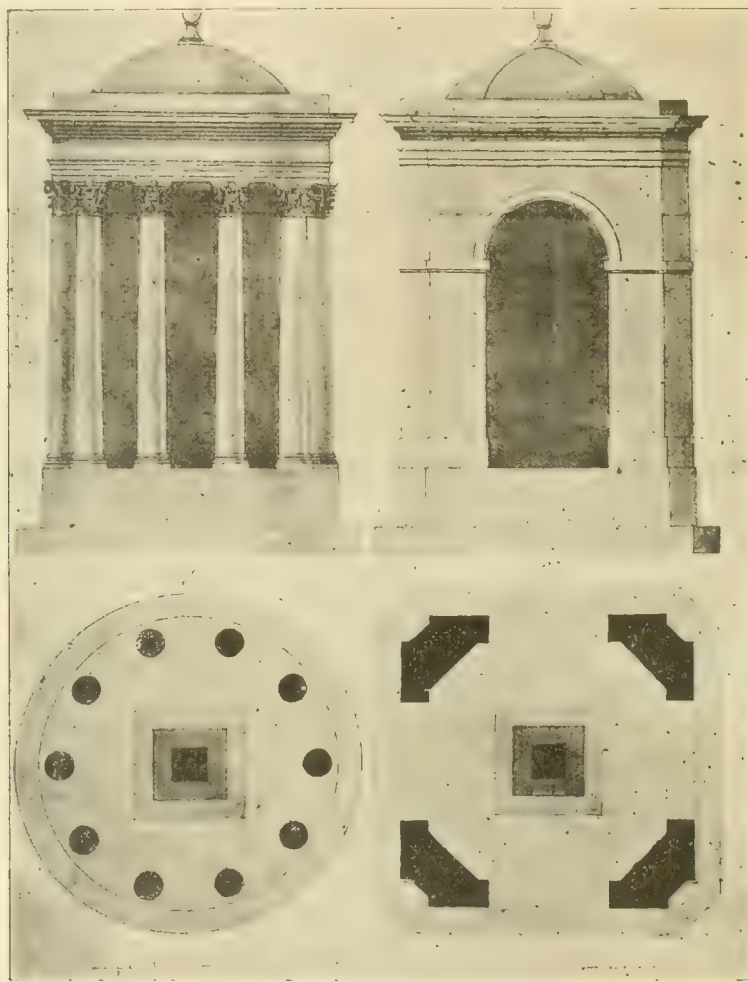
(*) A. 1518 (13 Juny). *Cerimonial 1457-1546*, f. 137 (A. M. B.)

(**) A. 1704 (8 Maig). Són pagades al escultor Francisco Santa Cruz 192 llhures de «fer y treballar la creu de pedra se ha de posar en lo puesto dit de la creu de sant francisco, per ser estada rompada en lo temps del ultim siti» (1698) (*D. C. B.* 1704, f. 151). — Veja-s Antoni Aymar y Puig: *Cruces monumentales en el antiguo territorio de esta Ciudad*, en *El Correo Catalán* del 2 y 5 Juny 1908.

Los cultius dominants a mitjans del segle XVIII, en les afores, eran, hortes en la part més propera a la Ciutat y superfície regable del rech Comtal; vinyes

del segle XV. Derrocada a causa d'un temporal, se reconstruí en 1573 (*). Los constitucionalistes la tiraren a terra en 1823. Fôu refeta en 1824 y totalment desapareguda per los volts del 1850.

Segle XIX. - Projectes per la nova creu cuberta

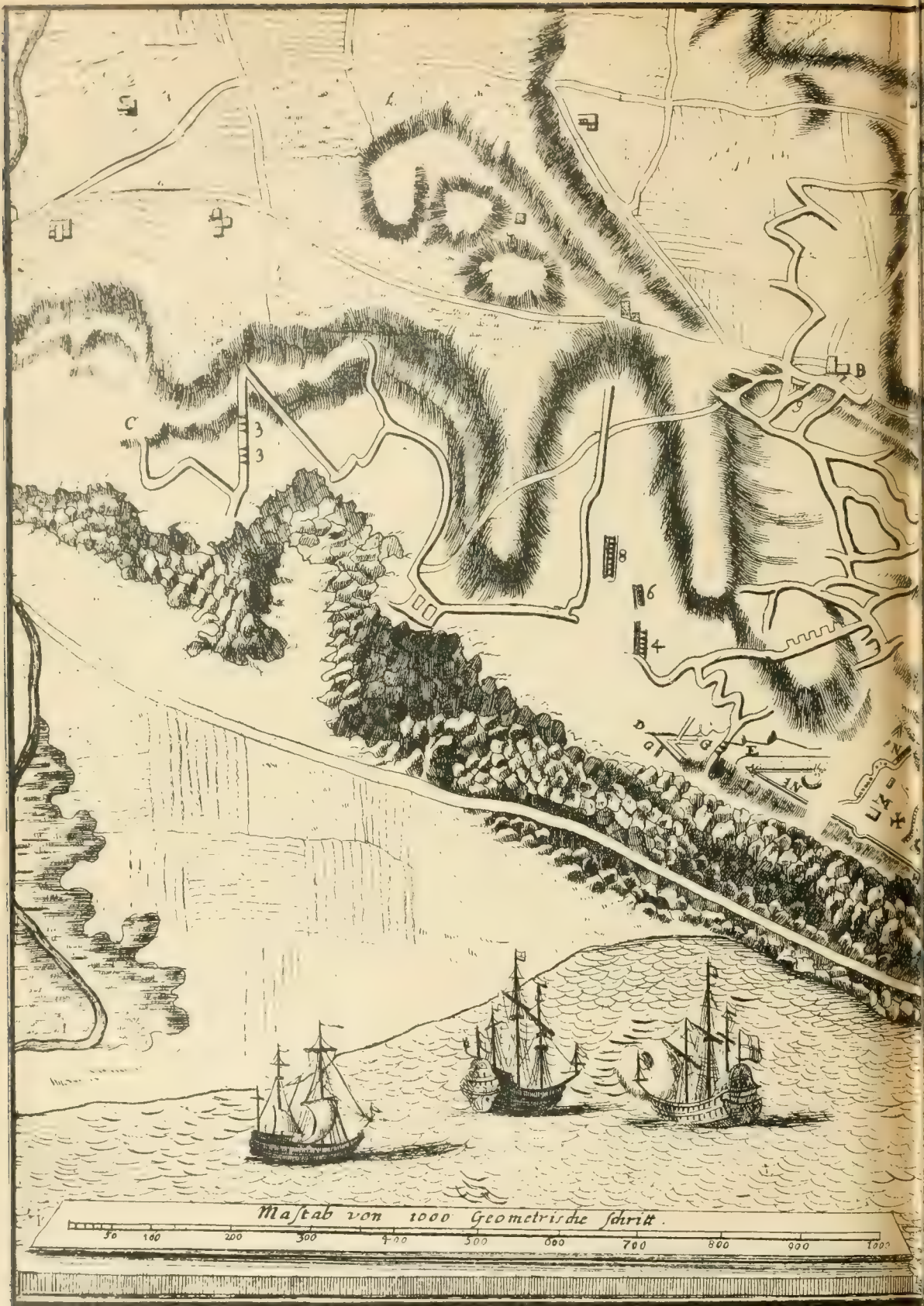

Derrocada la creu cuberta, en 1823, per los constitucionalistes, demanà En Celles al Ajuntament se reconstruís (1824). Foren fets los dos projectes que publicàm. Però s'acabà per trelladar-hi la creu del cementiri del Pi (Juliol 1824), qual cementiri feya pochs anys s'havia convertit en plaça.

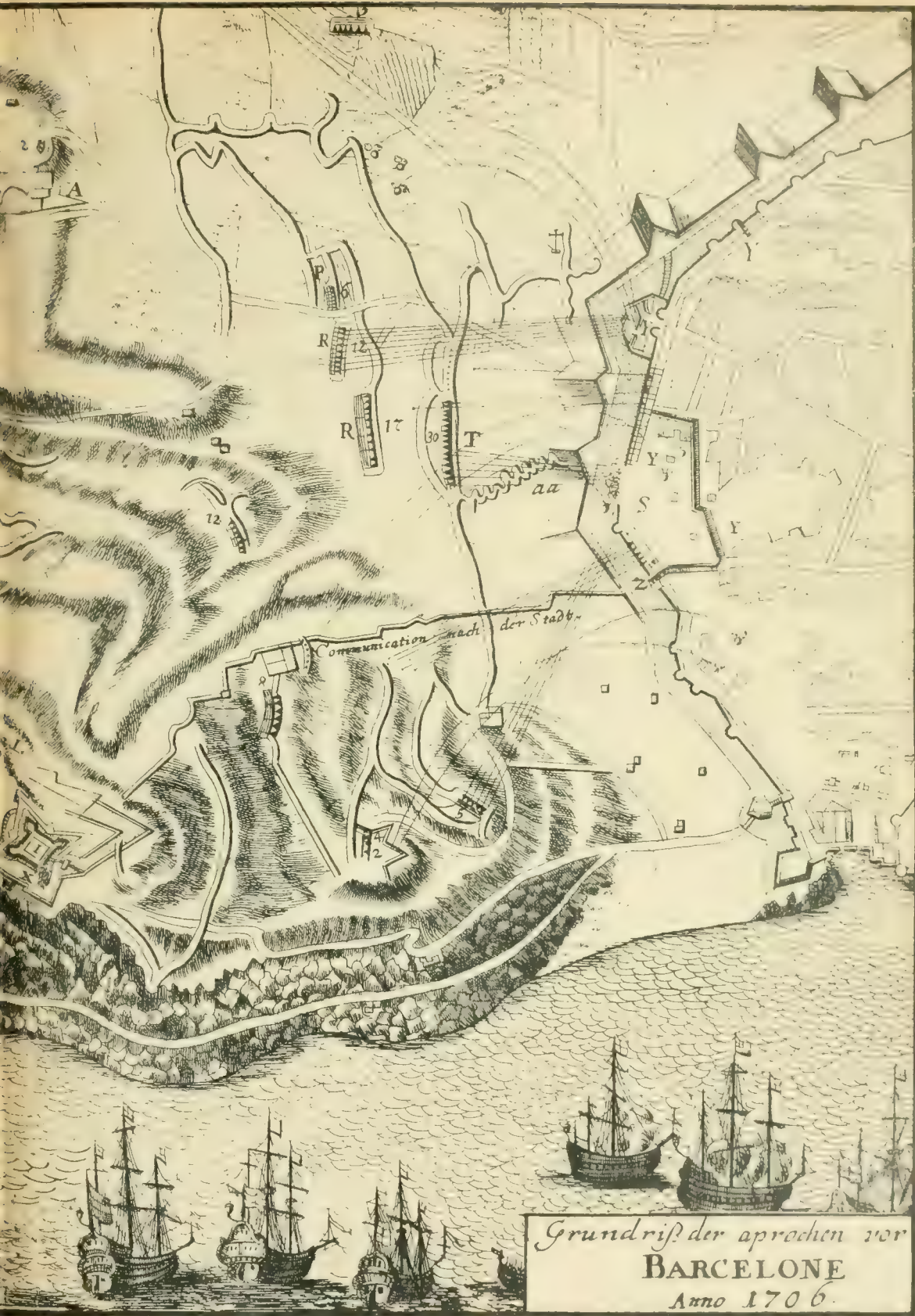
Creu de la Mar. — Estava prop lo Pou de Sant Teim, fora del portal de la Mar, avuy lo Pla del Palàu. Feta, en 1609, per En Pere Blay, de marbre, ab dotze figures de bronze en son llanternó y tancada per rexa de ferre. Una bala la trencà durant la guerra dels Segadors. Altra volta restaurada quan les reformes del portal de la Mar, en lo segle XIX, la derrocaren los constitucionalistes, essent refeta per acort de 26 Octubre 1824. Desaparegué ab lo portal de la mar.

(*) A. 1573 (15 Maig). Interessant contracta de construcció de la nova creu cuberta, hont se donan detalls de com devia alçar-se y quines figures esculpir-se en ella (F. Carreras y Candi: *La «Creu Cuberta» de Barcelona*, publicat en *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* del 1915).

Operacions del seti de Barcelona de 1706: l'at

en lo pla y partides montanyoses més assequibles vers Orient y Mitgdià, y al restant, bosch, tallant-se cada cinch anys, o brolla formada principalment d'arbossos y murtres, qual llenya utilisavan les rajolerías. També hi tenia lo Municipi *pexeres* o pasturatges propis, situats en llochs plans y humits, assenyaladament les vores de les llacunes formades per la mar a mida que-s retirava. Possehia axís móltres centes mojadés de terra. També li pertanyian les herbes de tot lo Territori, les quals sols podían péxer los remats de la Ciutat. Figúren entre los pasturatges propis, lo *Joncar dels Prats*, l'*Estany de Port*, la *Llacuna* dita *Joncar* al segle xviii y bona part del *Taulat*. Les autoritats barcelonines tingueren de lluytar contra la rapacitat dels terratinents vehins (2525).

Aquests béns pogué salvar-los Barcelona després de la Nova Planta del 1715. Mes llavors algunes parroquies sub-urbanes, com Horta y Montcada, pertorbaren, en 1718, los antichs privilegis dels pasturatges y d'exempció de drets per lo bestiar barceloní, procedint-se, en 1719, a un regonexement de fites. En quines controversies l'Intendent se posà de part de la Ciutat. Logrà,

---

(2525) La rapacitat dels terratinents barcelonins immediats a les terres del comú, pot seguir-se a partir del segle xiv. Del 1371 són ja les noves que tenim de les efectuades en la Llacuna (Sant Martí): «Ítem com los Mollons qui antigament foren posats en los termens et territori de la Ciutat sien gran res cahuts et per tal les gents qui han les honors et possessions prop les carreres publiques, occupent et aua-desquen a les lurs honors et possessions, de les dites carreres publiques. E specialment aquells qui han possessions enuers la lacuna, haien ocupades les dites carreres, per tal com los dits Mollons hi son cahuts, que facen regonexer als obrers que seran de la dita Ciutat, les dites coses et redificar et tornar los Mollons la hon solien esser, et tornar a las carreres ço que les gents se han pres daquelles. Los quals Mollons de la lacuna, los Consellers que ara son (1373) haien fet de nou fer, en contradicció den Romeu lull; que axí mateix los Consellers esdeuenidors los fecen fer en los altres lochs» (*Testaments dels Consellers a. 1371*, f. 5; *a. 1373*, f. 5; *a. 1386*, f. 4).

Seria un gran enuig anar seguint pas a pas los furts de terres del Joncar dels Prats, efectuats ja en 1491 (*Testaments dels Consellers a. 1491*, f. 9, y *a. 1497*, f. darrer). Terres cuydadosament fitades mólt sovint, desllindades en 30 Agost 1584 y encara en 1801 y 1802, sense lograr deturar may l'esperit de rapacitat (*Acuerdos a. 1801*, fs. 417, 418, 424, 426, 455, 459 y 460; *a. 1802*, fs. 212, 244 y 252). Los terratinents disputaren atrevidament a la Ciutat les terres que devallavan del dessecament dels Banyols, en 1804 y 1806, motivant noves fitacions en 1807 (*Acuerdos a. 1805*, fs. 53, 133, 144, 155 y 160; *a. 1806*, fs. 174, 199, 201, 261 y 420; *a. 1807*, fs. 234 y 532; *a. 1809-1810*, f. 150).

També foren objecte de robatoris les terres del Joncar de la Llacuna. Al expirar lo segle xviii, Barcelona n'hi tenia de registrades al *catastre* de Sant Martí de Provençals, 200 mojadés. Junt a aquestes, l'Estat anava venent terres dels arenals de la mar. Com s'invadissen les propietats barcelonines, en 1803, l'Ajuntament reclamà la formació d'un plan topogràfic, per situar lo que l'Estat venia (1806). Sobrevingué la invasió napoleònica sense haver-ho fet. Y al restablir-se la normalitat, se manà a Barcelona alçàs lo plan de dites terres (7 Abril 1815). Retrassà fer-ho l'Ajuntament, que veyá ab mals ulls les vendes del Estat, puix li representava perdre tots aquells pasturatges, que servian per lo bestiar barceloní. Lo *Tribunal de Mostrencos* posà empara als conreus y herms situats «desde la Barceloneta y el Mar hasta llegar á 1,500 varas antes de los fuertes de San Carlos y de la Ciudadela y desde el fuerte de San Carlos con su glasis, hasta la casa de Aymar por largo y desde la carretera llamada de San Carlos hasta la orilla del Mar por ancho, á mano derecha, al salir de dicha puerta, en cuyas tierras, que se hallan fuera de las denominadas del Juncar, no se podrá edificar casa sin permiso de la superioridad» (*Diario de Barcelona* del 17 Març 1817). (*Acuerdos a. 1816*, f. 177; *a. 1817*, fs. 90 y 176). Se defensà Barcelona com pogué per no perdre aquell *Joncar*. En 1820, entrà en diferents plets per anular una sèrie d'establiments de terres (1822) y assenyaladament, en 1835, contra Clara Noguerol. A la fi l'Estat s'apoderà de tot del any 1835 al 1840 (*Acuerdos a. 1820*, f. 237; *a. 1822*, f. 593; *a. 1825*, fs. 74, 110 y 124).

aquesta, se permetés péixer al séu bestiar en les valls de les muralles del fort Pío y del Montjuhich (4 Febrer 1741). Pochs anys després s'hi oposà resoltament lo Governador Militar (20 Octubre 1749).

Al especificar les afores de nostra Ciutat, tindriam d'ocupar-nos dels pobles que constituïren lo séu antich Territori jurisdiccional. No ho podem fer per la exigüetat d'espai que ns resta en aquest volúm, no volent que traspasse de ses mides naturals. Axís, donchs, nos concretarem a referir lo que pertany als suburbis de la Barcelona del segle XIX, afegint-hi lo municipi autonòmic de Sarrià, tan lligat ab Sant Gervasi y ab les Corts, y quina agregació se farà a la hora més impensada. Per no allargar nostre plan en demasia prescindirèm de determinats patrimonis de Barcelona, com la baronía de Montcada, la torra de Montgat, lo pont de Sant Boy, etc.

Fins al primer terç del segle XIX no s'organisaren d'una manera regular y uniforme les comunicacions de Barcelona ab los pobles sub-urbans. De la plaça de Santa Anna sortiren, cada hora, carruatges per Sant Gervasi y Sarrià, costant 0'25 pessetes l'assiento; del final del passeig de Sant Joan, junt al portal Nou, sortían los que anavan a Sant Martí, Sant Andréu y Horta.

Lo distintiu oficial del càrrech de regidor d'aquests pobles, fóu, durant los segles XVIII y XIX, com a Barcelona, la banda vermella (2526). Sant Martí féu fer veneres per sos regidors en 17 Janer 1867. En Setembre 1871, al venir lo rey Amadèu, imitant als regidors barcelonins (veja-s p. 866), los dels suburbis les cambiaren per medalles de plata daurada, penjades d'una cinta vermella al coll (2527). Restablerta la banda roja en 1875, alguns pobles feren fer-se, de més a més, petites medalles o insignies, en 1876 (2528).

Les ordinacions municipals de Barcelona (veja-s p. 870) les aplicavan los pobles sub-urbans. Sant Martí tractà de fer-ne de propies, fracassant (2529). Gracia, en 1872, aprovà y imprimí les seves, com també Sant Gervasi, algún temps després (2530). Sant Andréu, per més que n'arribà a aprovar d'especials, en 16 Juny 1880, no les publicà.

Al meteix temps que existía aquest esperit d'uniformitat entre los municipis dels suburbis de Barcelona, hi regnava lo d'unió y solidaritat. En moltes

(2526) Una d'aquestes bandes, de la primera meytat del segle XIX, està en lo musèu del Centre Excursionista de Catalunya. Es la del terme «de S. Ginés de Agudells de Horta»: feta de seda vermella ab sarrell daurat y portant brodat l'escut del terme ab la inscripció abans dita.

(2527) L'únich Ajuntament dels pobles del Plà de Barcelona que en dita solemnitat s'hi presentà ab banda roja, fóu lo de les Corts. Seguidament, considerant que ab los pobles vehins «deben guardar una misma uniformidad en los distintivos oficiales», acordà fer encunyar medalles per usar-les en lloch de les bandes (23 Setembre 1871).

(2528) A. 1876 (26 Janer). Se feren insignies los regidors de Sant Andréu (26 Janer).

(2529) Sant Martí de Provençals acordà fer *Ordinacions* en 24 Janer 1867 y 7 Maig 1874. però devant lo dictàmen desfavorable del Assessor Municipal (2 Maig 1878), retirà son projecte.

(2530) Les *Ordenanzas municipales para el régimen interior de la villa de Gracia* se degueren principalment a Antoni Pastor: se-n tiraren 300 exemplars, començant a aplicar-se en 12 Novembre 1872. Havèm vist impreses les *Ordenanzas* de Sant Gervasi, quina nota bibliogràfica ara nos manca.

ocasions adoptà, quiscún d'ells, idèntich acort, per conseqüència de parlaments entre los respectius alcaldes o comissionats. Unes vegades motivaren llurs reunions unificació de noves imposicions, com en 1870 (2531); altres, la defensa territorial, com en 1873 y 1875 (2532); altres, per lo gréu perill de perdre la autonomia municipal, com en Març 1876 y del 1881 en avant (2533); una vegada, en 1882, per dimitir tots los regidors en protesta dels augmentes tributatius imposats per lo Govern (2534); aximeteix en 1893 (27 Novembre), per recabar lo benefici de les contribucions dels examplaments urbans del plan Cerdà, com la nova *Ley de Ensanche de Madrid y Barcelona*, los havia otorgat a dites dues poblacions (2535). En Janer 1881, Sant Martí, Sant Andréu y Horta, se mancomunaren per evitar que Barcelona fés en cap d'aquells térmens un gran cementiri, etc.

Dirigía o presidía aquests concells dels pobles sub-urbans la vila de Gracia. D'ella arrencavan les convocatories y en sa casa de la Vila se celebravan les reunions. Hegemonía exercida tant per sa major importancia, com per sa situació central, que li havia valgut, en 1855, obtenir la residència del nou districte judicial *de les Afores*, creat a utilitat dels pobles de Gracia, Sants, Sant Gervasi, Sarrià y les Corts.

La major solidaritat entre aquests pobles vingué a establir-se quan la realiació del projecte Cerdà en vistes a una ciutat única fóu un fet, ajuntant les noves vies aquests municipis y sobrevenint la necessitat d'una agregació.

Conflictes jurisdiccionalis y econòmichs sorgiren en lo segle XIX (2536); los fraus esdevenían inevitables, motivant reclamacions de Barcelona contra tots los pobles limítrofes (2537). Fent honor a aquests, devèm constatar que, salvant

(2531) A. 1870. Los dèficits dels exercicis econòmichs obligà als municipis de nostre Pla a imposar nous tributs. S'aplegaren a la alcaldia de Gracia (15 Juny) per evitar que «unos Pueblos no perjudiquen a los demás, como sucedería si hubiese diferencia en los nuevos impuestos».

(2532) A. 1873 (21 Novembre). Devant lo temor en que-ls tingué l'avenç de les hosts carlistes, s'ajuntaren a Gracia los alcaldes dels pobles de les afores de Barcelona, acordant la manera d'ajudar-se en cas de perill. — A. 1875 (9 Novembre). Se posaren d'acort Gracia, Sant Martí, Sant Andréu y Badalona per no comparèxer al sometent general contra los carlistes, que disposà la autoritat militar, per creure-l exposat a greus conflictes, acceptant llur determinació lo propi Capità General.

(2533) A. 1881 (Octubre). S'aplegaren a Gracia los delegats dels municipis de les afores per combatre la agregació.

(2534) A. 1882 (Maig). Devant forts augmentes del Govern en les quotes tributatives de consums y en la contribució industrial, sal y cèdules, dimitiren los ajuntaments de Sants, Sant Martí, les Corts y altres. Lo Governador, amparat ab la R. O. de 27 Febrer 1874, no acceptà les dimissions.

(2535) A. 1894 (8 Maig). Per R. O. se concedí als pobles de Gracia, Sant Martí de Provençals y les Corts los beneficis concedits per la referida lley de 26 Juliol 1892 a Barcelona y Madrid.

(2536) Lo cementiri general de Barcelona, enclavat a Sant Martí, portà les primeres reclamacions, al no voler, la Ciutat, que-s construïssen cases massa prop d'ell. — En 1874 (Abril), la construcció del escorxadore de Barcelona, dintre Sant Martí, suscità la agregació de la superfície que ocupava (8 Juny 1875). — La empresa del gas Lebón, quins gasòmetres estavan dintre Sant Martí, se trobà, en 1874, que aquest Municipi y lo de Barcelona li exigian tots dos la imposició del carbó.

(2537) Lo mercat dit del *Vinot*, establert dintre lo municipi de les Corts, degué un notable creixement, en 1886, a la seva proximitat al terme municipal de Barcelona. Aquest Ajuntament clamà en contra dels fraus y perjudicis que li ocasionava, y lo Governador decretà son trellat a un lloch més llunyà de la divisoria de térmens.

Sant Martí, tots ells foren curosos en mantenir la vigència del projecte Cerdà: axis, si s'estrenyeren los carrers d'Aragó y de Marina, en 1875, contrariant dit projecte (2538); si dexà de fer-se lo parch de les Corts (2539) o l'hipòdrom, entre Sant Martí y Barcelona, en 1879 (2540), apar sempre culpable lo municipi barceloní. Emperò l'Ajuntament Provençalench, dexà construir-se en desmesura a les barriades del Camp del Arpa y del Clot, en carrers poch edificats, interrompent les vies d'En Cerdà des de la Gran Vía a amunt. De manera que, avuy, passa tan sols lo de Valencia, de part a part del séu terme.

En 1876 aparexian ja ajuntats, per ses vies y edificacions, Hostafranchs ab Sants, la Barceloneta ab lo Poble Nou, Barcelona ab Gracia y Gracia ab Sant Gervasi. Lo Governador demanà als pobles situats a 6 kilòmetres de Barcelona informassen sobre la conveniència d'agregar-se (6 Agost 1876). En 1881 y 1886, Barcelona gestionà aquestes agregacions, oposant-s'hi los pobles (Octubre 1881), y obtenint del Govern, després de fortes gestions, que no decretaria cap agregació per sorpresa, o sia, per R. D., sinó per lley discutida a les Corts (Juny 1889). Un parell d'anys més tart Barcelona tornà a apretar (Novembre 1891), los representants dels pobles s'ajuntaren en assemblea defensiva (7 Desembre 1891), lo municipi de Sarrià, en 1892, fóu separat del expedient general d'agregació, y l'Ajuntament de Sants votà ésser agregat a Barcelona (1891), fet que mogué gran rebombori, segregant-se en 1892.

Però, en 20 Abril 1897, inseguint lo manat en l'art. 10 de la Lley Municipal, axò es, que les poblacions de més de 100,000 ànimes podían examplar son territori fins a 6 kilòmetres, lo Govern cregué justificada la agregació, majorment per realisar-se la confusió dels séus límits, fins al extrém de no haver-hi «posibilidad dentro de Barcelona misma, de hacer la división exigida por las leyes para algunos servicios entre el casco, el radio y el extra-radio. Son los cascos mismos los que están en contacto inmediato». Los carrers de la Ciutat nova ja atravessavan pobles diferents, y alguns tenían «la acera de los números pares en un pueblo y la de los impares en otro». «La administración del impuesto de consumos lucha en dificultades insuperables» y lo frau estava en continuat creximent.

Però com los pobles agregats, a cambi dels beneficis que anavan a rebre, devían sofrir auments de tributació, se-ls donà una temporada d'alivi decretant

(2538) A. 1875 (4 Març). Fóu iniciada, per Barcelona, la reducció de la amplaria del carrer de Marina, y après acceptada per Sant Martí.

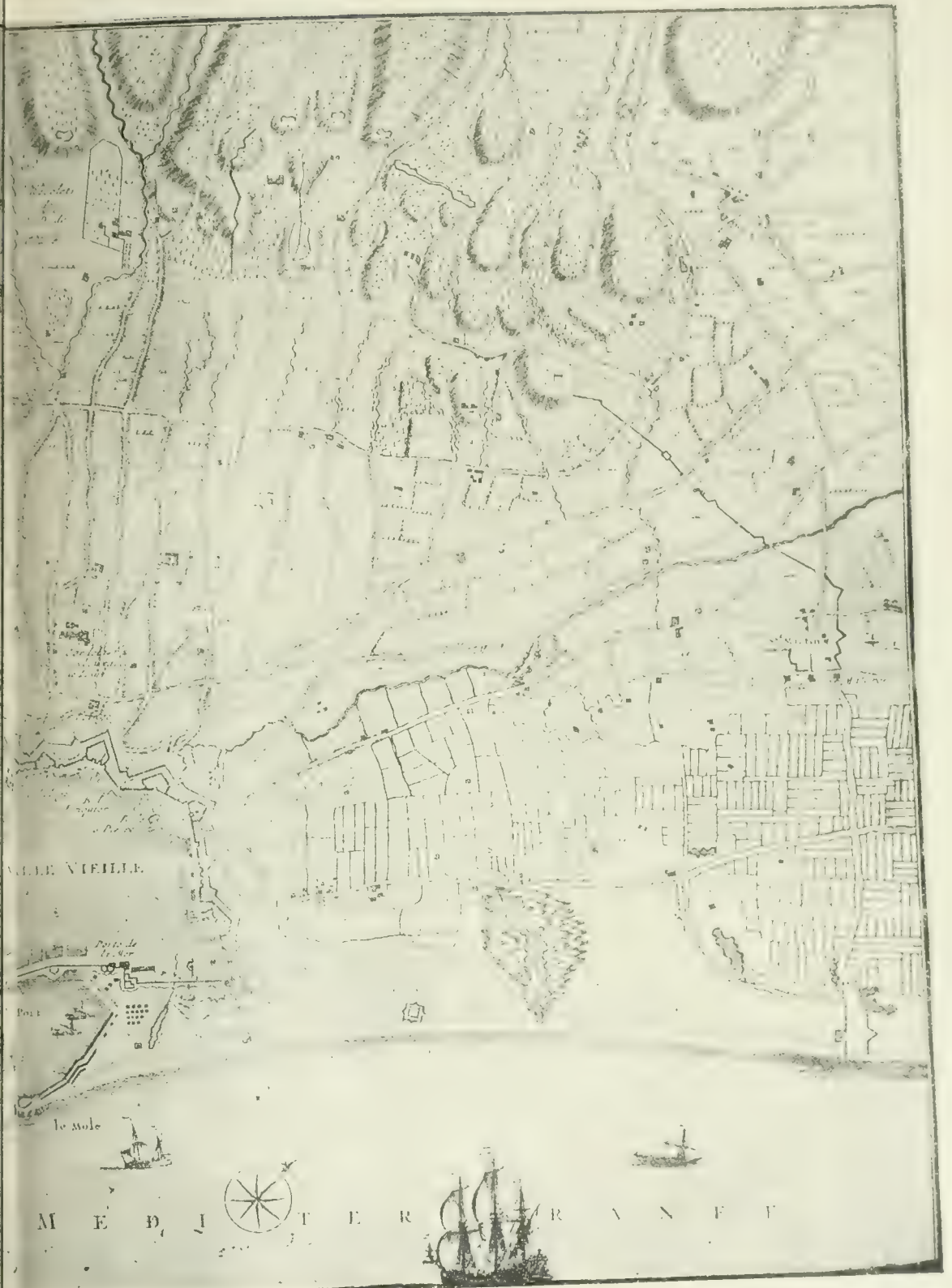
(2539) A. 1871 (25 Novembre). L'Ajuntament de les Corts no donà permís per construir, als carrers de Mallorca y de Villarroel, per rahó d'indicar-se un parch en ells.

(2540) L'Ajuntament de Sant Martí denegà a Miquel Ferrer y Vilaret permís de construir en la gran plaça hipòdrom (23 Juliol 1874), y aquest propietari guanyà a la Diputació la qüestió menada ab lo municipi provençalench, de que instruis tot seguit expedient d'expropiació (12 Desembre 1874). L'Ajuntament de Sant Martí n'apelà al Ministre de la Governació (11 Març 1875), y mentrestant Barcelona otorgà permís d'edificar-hi. Axis ho advertiren propietaris interessats al Ajuntament de Sant Martí (12 Maig 1879), cessant, des de llavors, per part d'aquest, tota oposició a dexar-hi construir.

Barcelona y son hort y vinyet, en lo setge del 1706, segons lo plan trassat

A. Martin, Editor. - Barcelona

ssat per un Enginyer foraster y mis au jour a Amsterdam per Nicolau Wisscher

que en los primers deu anys sols pagassen los arbitris usats en cada localitat y en los deu següents se-ls aumentassen per dècimes parts, fins a unificar-se ab les tasses establertes a Barcelona.

S'agregaren Gracia, Sant Gervasi, Sants, Les Corts, Sant Martí y Sant Andréu, eximint-ne llavors a Horta y a Sarrià, essent axis que llurs cases, segons lo propri R. D., estavan en idèntiques condicions d'unió de fet y de confusió de tèrmens. Lo Govern declarava mancar-li antecedents per la resolució definitiva. Puix d'Horta, uns opinavan agregar sols la barriada de Vallvidrera. Barcelona insistí y caygué lo més flach dels dos pobles que ab minucies burocràtiques dilataren la conservació de llur autonomia: Horta s'uní en 1904 y Sarrià continua, en 1916, mantenint-se autonòmic.

D'aquestes poblacions sub-urbanes, les millors administrades foren Sant Gervasi y les Corts, y la pitjor, Sant Martí.

*Riquesa pública de les poblacions de les Afores en 1887
y habitants en 1887 y 1910*

POBLES	TERRITORIAL	INDUSTRIAL	CONSUMS	POBLACIÓ EN 1887	POBLACIÓ EN 1910
	Pesetes	Pesetes	Pesetes		
Sant Martí de Provençals	218,469	277,287	228,209	32,695	67,677
Gracia	222,561	139,859	798,000	45,032	58,694
Sants	93,012	97,092	138,985	19,105	31,146
Sant Andréu de Palomar	77,352	56,002	128,681	14,975	20,554
Hospitalet	64,229	12,752	19,210	?	6,905
Sant Gervasi de Cassoles	54,936	9,587	29,701	7,968	17,429
Sarrià	44,716	6,078	24,680	4,630	8,073
Les Corts de Sarrià	12,735	43,841	6,213	4,811	8,634
Horta	20,720	4,088	14,341	4,437	6,035
Vallvidrera (2541)	4,665	43	903	?	?

Vista donchs, en general, la gestació experimentada per les afores de Barcelona fins a la unió dels pobles que constitueixen nostra urb, examinarem aquests llocs en son detall evolutiu, començant per les partides foranes de Barcelona, al temps de caure ses muralles. Eran aquestes, la Barceloneta, Hortes de Sant Bertràn, Càn Tunis o Antúnez, la Farola, Montjuhich, Poble Sec, Creu Cuberta y Hostafranchs.

La Barceloneta, formada al segle XVIII ahont hi havian les *barragues de la mar*, com diguerem en la p. 799, comptava ab un petit barri de gent pobra, que s'extenia del moll a la *casa de la Quarentena*, hont estavan barrejades cases de mahons ab altres de fusta y fins de jonchs y palla (2542). La *barcelo-*

(2541) Josep Fiter y Inglès: *Las Cercanías de Barcelona*.

(2542) A. 1735. «Porción del plano de esta Plaza (B.ª) en que van señaladas las Barracas y demás habitaciones existentes en la Marina, á saver, las que están comprendidas entre el Muelle y la Casa de la Quarentena, con distinción de los géneros de materiales de su construcción; acompañando este Plano una relación individual de ellas, con distinción de los dueños que han tenido licencia para

neta s'havia projectat formar en 1718 (2543), retrassant-se al 1755. La platja que s'extén d'allí vers al Besòs ha rebut nom de *marbella* o *marvella* (no *mar* «vieja»), a igual que es coneguda la població marítima malacitana de *Marbella*. En català, *marvell* y *marvella*, equivalia a la paraula castellana *resaca* (2544).

La llanterna del moll, lo dreçanal, les barraques de la mar y la boca del rech Comtal, o sia lo lloch ahont, en 1755, se construí la Barceloneta

La Barceloneta s'ha caracterisat sempre per ésser una barriada de gent marinera. En 1842, constava d'unes 800 cases. Allí s'hi ha anat concentrant molta venda y fabricació de materials y utensilis necessaris al comerç marítim, construint-s'hi embarcacions y reparant-se tota mena de maquinaria. Grans tallers de fundició, relacionats ab l'avenç de cada època, s'han montat en la Barceloneta: tingueren renòm, a partir del 1835, los dits del *Nuevo Vulcano*, precursors dels grandiosos de la *Maquinista Terrestre y Marítima*, que tenen accés directe a la mar.

La *llanterna del cap del moll* era un dels extrems d'aquelles afores de la Ciutat. Se posà la primera pedra del moll en 24 Setembre 1616, acordant, en 18 Agost 1637, fer nova dita llanterna «de iusta de melis, tota vermella». Los

hauerlas construído en los expresados parages. Barcelona y Setiembre á 30 de 1735». «Explicación para la inteligencia del Plano. — Las líneas coloradas y gruesas demuestran las murallas echas de Mampostería, de Mahones ó ladrillos. — Las coloradas delgadas demuestran las de mampostería ordinaria como también las que son de piedra ó ladrillos con barro y arrebozadas con mortero. — Las líneas negras y delgadas demuestran ser de tablas ó demás madera; y las negras y gruesas señalan las chozas ó barracas construidas de paja y juncos. — El interior de dichas habitaciones lavado con el color de carmin claro demuestra ser cubiertas de tejas. — El color claro negro, las que lo son con tablas. — Y las de color verde oscuro, las de junco y paja». Interessant mapa enclòs en *Guerra 3323*, Arx. de Simancas.

(2543) Plech de documents del 1718, sobre la formació del barri de la platja ab plans de cases senzilles y dobles, segons llavors se tractava d'alçar-hi (*Guerra 3323*, Arx. de Simancas).

(2544) A. 1512 (6 Febrer). «...nedant per voler arribar a terra, la mar lo trebocà, per quant hi havia *marvell*» (*M. N. A.*, v. III, p. 233; Barcelona, 1894).

enginyers militars, en 2 Juny 1743, alçaren un plan y perfils de la «Bateria circular projectada en la Caeza del Muelle», y juntament se projectà nova llanterna (2545). Altres perllongacions del moll y reformes trascendentals del port, que arrenca de 1821, han transformat dit lloch notoriament. Entre la Barceloneta y lo portal de la mar se construí, al segle xvii, la casa de la sanitat ab sa capella, y en 1833, la primera plaça de braus (*toros*) que ha tingut Barcelona. Un projecte de portxes (5 Juliol 1821) no-s realisà. En la part de platja, allunyada de les immundes aygües del port, s'edificaren, en 1840, la primera de les cases de banys a la moderna per la Casa de Caritat; après la dels *Oriental*s (2546), seguint los del *Astiller*o y en 1910 los de *Sant Sebastià*.

Es la barriada que més ha sofert en les epidemies de febre groga y de còlera, experimentades a Barcelona durant lo segle xix. En la del 1821, la Barceloneta s'incomunicà, posant hi barrera y cordó de soldats, a partir del 3 Setembre fins al 20 Novembre 1821. Après arreglaren dos campaments de barraques, un prop del portal de Don Carles y l'altre a la carretera de Mataró (18 Octubre 1821). La incomunicació motivà disturbis y morts per voler trencar, los vehins de la Barceloneta, lo cordó sanitari (11 Octubre).

Inaugurà la construcció del mercat en 26 Setembre 1882.

En 1848 tenia la barriada 9,956 ànimes, y en 1905 l'empadronament hi donà un cens de 21,370 habitants.

Hortes de Sant Bertràn foren dites a les situades dintre la plana que limitavan la capella de Sant Bertràn, la mar y los portals de Santa Madrona, Sant Pau y Sant Antoni. En lo segle x l'estany del Cagalell (veja-s p. 306) ocupà la seva part baixa, que, en segles anteriors, fôu mar.

Estàn urbanisades totes les vies de les *Hortes de Sant Bertràn*, exceptuat un petit troç del carrer d'En Vila y Vilà, al creuar-se ab lo d'En Carrera, per hont passa lo tranvía de Càn Tunis. Axò perjudica mólt les comunicacions, puix allí està la unió ab la carretera del castell de Montjuhich. Caracterisa la barriada lo moviment comercial, basat en lo port, la duana y la estació de càrrega del ferrecarril de M. Ç. y A. Ocupan los antichs camps de verdures, coberts y solers tancats que s'utilisan per dipòsits de mercaderies, assenyaladament per carbó. En sos carrers hi han poques cases de vehins, y en cambi, tot són magatzems, fàbriques, tavernes y cafès.

Té un fort padastre, la barriada de les Hortes de Sant Bertràn, en la descàrrega y tràtech del carbó, que s'efectua en aquella part del port. La seva polsina negra ha donat als edificis propers una patina de porquetat mortificant. Reglamentà nostre Ajuntament los dipòsits de carbó, passà son reglament per la tramitació legal, y quan fôu ferm y los tribunals de justícia fallaren contra dels magatzemistes que no l'acataren, tot ha continuat com abans, ab les me-

(2545) *Secretaria de Marina* 382, Arx. de Simancas.

(2546) *Ilustració Catalana*, v. 1, p. 296, n. 1880.

texes molesties, per conceptuar-se, en la pràctica, impossible de complimentar la reglamentació del Municipi (2547).

Càn Tunis o Antúnez, es la *Fraga* del segle XIV, axis dita en lo segle XVII o XVIII, als repèus del Montjuhich, hont l'estany de Port perdurà fins la primera meytat del segle XIX. Les finques al estany vehines, arribavan al mitg de les aygües, acrexent-les lo retrocés d'aquestes (2548). Era malsà dit territori, segons un document del 25 Abril 1397, explicant que a Barcelona arribava al

Segle XIX.- Llochs sub-urbans

Les Hortes de Sant Bertràn, ab la Ciutat darrera, vistes des de mitja montanya de Montjuhich (1850)

infecció del «corromput ar qui del dit estany ix». Per axò los Consellers posaren un empleat que cuydàs de la comunicació del estany de Port ab la mar (2549). Quin ofici obtingué lo racional Narcís Banús (1494-1513) y après lo notari Nicolàu Çafont (1513-1542). Lo favoritisme pujà a un grau inaudit en 20 Setembre 1542, al donar-se «dit offici o càrrech ab lo salari e emolu-

(2547) *Estudio de orientaciones para el plan de obras que convendría realizar en el Ensanche con motivo de la Exposición de industrias eléctricas* (Barcelona, 1914).

(2548) Veja-s lo document referit en la n. 821.

(2549) A. 1470. Lo relloger Bernat Vidal, qui sollicità «lo offici de tenir lo estany en condret, ab lo salari acostumat», proposà fer-lo córrer continuament, construint-hi «una artellaria a cost e messió sua, ab la qual lo dit stany continuament vuyderà a liuell de la mar: e la dita artellaria no cessarà, per môlta tempestat de mar».

ments acostumats» a «Cosme Amigué, mestre en arts y en medicina y hun dels honorables consellers». Se tractà de destituir a N' Amigué en 1550. En 1555 (13 Agost), tornant a exercir la conselleria Cosme Amigué, dita prebenda se donà al advocat Miquel Çarrovira, qui no tingué cap mica d'es-crúpol, en 1563 y 1572, exercint la conselleria, en seguir cobrant les 15 lliures 13 sous que tenia de salari. Acabà aquesta irregularitat administrativa en 24 Octubre 1579, entregant, lo Concell de Cent, dita consignació a la junta d'obres de Barcelona, com resultava natural s'hagués fet del primer moment.

En lo segle xvi l'estany de Port estava fitat per la Ciutat. A mida que s dessecà, les fites desaparegueren y aquest s'esvahí com per encant dels béns del Municipi. A despit de les moltes proves que de sa propietat existexen en un expedient important de reivindicació que incoà lo Municipi en 1891, tot resta actualment abandonat per incuria administrativa dels nostres regidors.

En lo segle xviii cuydaren de dit estany los Obrers de la Ciutat y en 1778 hi prohibiren pescar o tenir-hi barques sense llicencia (2550).

Junt al estany de Port, la antiga capella del meteix nom (veja-s p. 950) presencià jornades luctuoses en lo setge del 1714, entre los borbònichs que la ocupavan y les hosts barcelonines del castell de Montjulich.

Les campanyes particulars fetes a mitjans del segle xix, per formar una població fabril a Càn Tunis (2551), a semblança de les que llavors se constituían vigorosament en los pobles vehins, no donaren resultat, fins molts anys més tart. Era, la subsistencia del estany, un padastre per sa població. Prosperà tant bon punt fôu dessecat per la Societat Agrícola al construir-hi l'Hi-pòdrom (25 Setembre 1883), que més tart (1907) s'utilisà per camp d'aviació.

L'Ajuntament ha convertit en cementiri la part montanyosa de Càn Tunis (24 Febrer 1882), inaugurat en 17 Març 1883. Lo tranvia del Morrot, que tanta vida ha portat a tota la barriada, se construí en 1903.

La carretera de Càn Tunis fôu empedrada en 1913.

Allí hont s'ajunta la carretera de Càn Tunis ab la urbanisació de les Hortes de Sant Bertràn, la *Companyia del ferrecarril de Valls a Vilanova y Barcelona* hi construí, en 1880, la estació provisional d'arribada. Mes fôu tan-cada als poch's anys, per ajuntar-se dita companyia ab la de M. Ç. y A. Les vies del Morrot sigueren extraordinariament àmpliades en 1913, per engran-dir-se la estació, ab una extensió notable de terraplè guanyat a la mar, des-tinant-se tot a la càrrega y descàrrega marítimes.

La Farola es lo nom donat modernament a la partió extremera del plà que va de Càn Tunis al Llobregat, per causa del far edificat prop del riu. Tal

(2550) Un curiós plan del estany de Port segons era en lo segle xviii, figura en lo projecte o plan del Canal de la Infanta, conceptuant-lo fonamental per la reivindicació d'aquelles terres.

(2551) Joaquim Font y Mosella: *Consideraciones sobre los inconvenientes que irrogan a la salud de los jornaleros y a la pública de Barcelona, las fábricas, en especial las de vapor, y sobre las ventajas de trasladarlas a la llanura de casa Túnez* (Barcelona, 1852).

vegada sia aquesta platja la coneguda per *lo Cove* en lo segle xiv (2552). En lo segle xvi, les naus piràtiques de Tunis y d'Alger s'hi apostavan per sorprendre a les barcelonines. A fi d'evitar-ho, y al ensemps defensar aquella platja, privant als pirates s'aprovisionessen d'aygua al Llobregat, s'acordà construir a sa desembocadura una torra forta (3 Març 1565), trassant lo projecte l'enginyer reyal Lluís Scrivà (25 Abril 1566), contribuint a les despeses les autoritats civils y eclesiàstiques. Les obres estavan avençades, quan les destruí una incursió de pirates (31 Maig 1567). S'acabaren del tot al Juliol 1567. Era, la torra, «llisa ab vna sola garita demunt lo portal», pujant-s'hi ab escala «de gat llevadissa», la que se construí «dins la paret de quatre palms de amplaria». En 1577 s'hi féu una capella sots advocació de les Santes Bàrbara y Eularia.

Lo cambi constant del Llobregat en sa desembocadura, dexava a la torra allunyada del riu. Donaren un sobressòu a la guarnició perque cuydàs també de girar l'areny del riu, a fi de que sempre estigués junt a la torra, procurant també los Consellers que no-s desviàs vers l'estany de Remolar (16 Juliol 1597). Tingueren d'apartar-lo de la propria torra en 30 Octubre 1607, per amenaçar los fonaments. La torra, en la guerra dels *Segadors*, fôu arrunada dues vegades: en 7 Agost 1641 y en 12 Agost 1651. Reconstruida immediatament per los barcelonins, esdevingué fortí en Març 1693. Fôu destruit en 1705 y refet per los borbònichs en 1713, donant-li forma de quadrat abaluartat y tenint al exterior dues bateries enfocant lo port.

Lo 29 Maig 1848, demunt los fonaments de la torra quinzecentista, se construí un far de según ordre, ab eclipses de mitg en mitg minut.

Al peu de la farola, tres vintenes de families de pescadors hi acampan en barraques primitives, constituint típica barriada d'uns 600 vehins. Es remarkable la sanitat que allí regna, observant-se en los matrimonis que tenen tots nombrosa prole (2553).

La plana que agafa de Càn Tunis a la Farola y fins a Sants està destinada a establir-hi lo port lliure y la çona neutral, ab los dipòsits franchs. N'existeix interessant projecte del enginyer Federich Armenter. L'Ajuntament no s'ha cuydat de donar caràcter oficial a aquest ni a cap altre projecte.

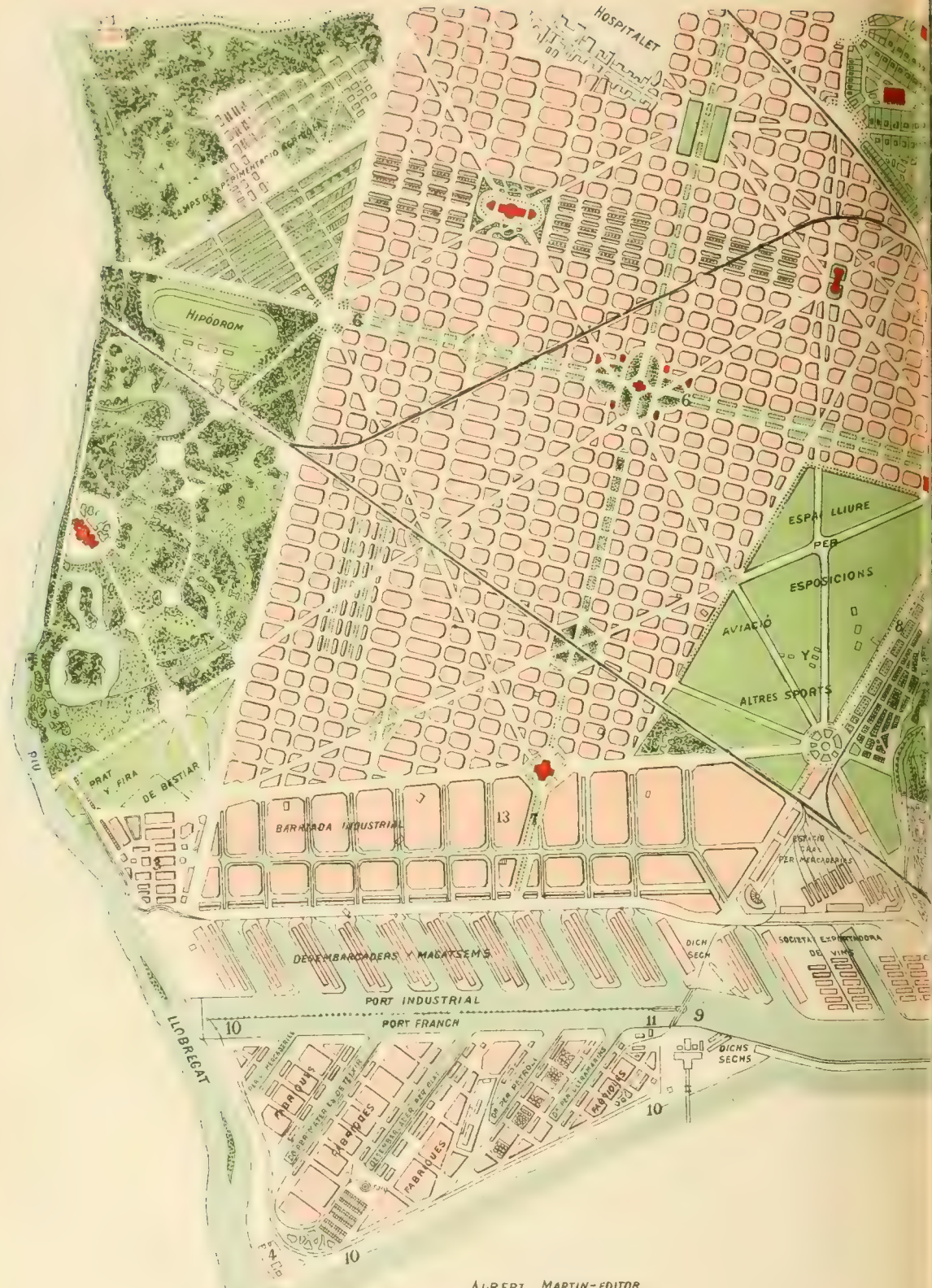
Montjuhich se diu a la part sobirana de la típica montanya barcelonina, hont hi ha l'històrich castell de la època Moderna. Conexèm l'origen del Montjuhich, axò es, del cementiri hebraych que li donà nom (veja-s pls. 272, 319 y 497), del temple de Sant Julià y de la torra de senyals ja existent al segle x y millorada en los anys subsegüents (2554), de que tractàm en la p. 597.

(2552) A. 1395 (15 Juliol). Joan I entrà en sa galera «per anar a Mallorca; e anàs dinar a la Cove a Montjuych» (*M. N. A.*, v. 1, p. 52).

(2553) *La India en Barcelona*, publicat en *La vida del campo*, a. 1, n. 5 (Puigcerdà 1 Febrer 1913).

(2554) A. 1422. Són edificades «duas cameras in turri vocata del farell monte judaici» (*Obreria. Apoques 1422-1424*).

AVANT-PROJETE DE URBANISACIÓ

DEL PLÀ DEL LLOBREGAT Y MONTANYA DE MONTJUICH

PORT FRANCH Y PORT INDUSTRIAL.

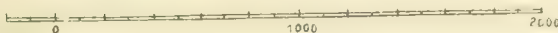
ab sas agrupacions fabrils

E VILLA 6-290

BARCELONA 15 DESEMBRE 1909

ESCALA

J. Román

Vista panoràmica del projecte d'urbanisacio de Gan Tàrris y P

GEOGRAFIA GENERAL
DE CATALUNYA

rat del llobregat y dels ports marítims de Catalunya.

Imprenta de M. Ponsich, Barcelona.

Ne cuydavan los Consellers, notant-se alguna irregularitat en lo nomenament dels guaytes, axò es, que los encarregats de provehir dit càrrech cobraven diners del agraciàt. Axís, en 1437, s'exigí al nou guayta Joan Pinós, juràs «que ell, per rahó de la dita provissió, no ha donada alguna peccunia o servey, e que ell meteix, personalment, servirà lo dit offici» (2555).

La torra de guayta, quan la abatía lo llamp, era tot seguit refeta. Hi moriren molts de llurs guardians. Per preservar-la del llamp en 1476 edificaren una caseta baixa, propera a la torra, hont s'hi recullían durant les tempestes. Es en la torra metexa hont s'erigí lo renomnat castell (2556).

En 1649, lo general francès Marchin amplià les primitives defenses del fort. D'ara arrenca lo primer castell, dit *vell*, tantes vegades publicat en mapes del segle xvii (2557), que descrivim en la p. 598. S'exemplà en 1694. En 1697 anotava Joan Gianola en son mapa «Castillo nuevo empezado. Las líneas de puntos demuestran lo que está fabricado de nuevo de cal y canto. Las otras líneas firmes y comunicación, son trincheras de piedra seca, hechas por la misma guarnición» (2558). Lo castell del 1640 quedà com a reducte interior de la nova fortalesa, dotada de tres baluards mirant a terra (titolats *Santa Isabel*, *Velasco* y *Llengua de Serp*), y una línia en dents de serra esguardant la mar. Son conjunt tindria 580 metres aproximadament. Fóu acabat després de la ocupació francesa del 1698. Del 1706 publicàm un plan especial d'aquest castell, ahont s'indica una segona construcció militar, a mitja montanya, en la cara que mira a Barcelona, portant les xifres 2 y 4. Es lo fort dels Juhéus, situat en l'antich fossar hebraych (2559). En la guerra de Successió jugan lo primer paper la montanya, la fortalesa (2560) y Càn Safont (2561).

(2555) *M. N. A.*, v. 1, p. 361 (Barcelona, 1892).

(2556) Joaquim de la Llave y García: *El sitio de Barcelona en 1713-1714* (Madrid, 1903).

(2557) Les famoses operacions militars realisades entorn de Barcelona en los segles xvii y xviii, motivaren la confecció de multitud de plans de la Ciutat y sos volts, y en ells may vé oblidat lo castell de Montjuhich. Tals són: *Barcelona con fortificaciones y contornes en la figura que se hallian en 6 Noviembre de 1694.*—*Plano de Barcelona Sitiada por las Armas de Francia el día 12 de Junio y defendida asta 5 de Agosto del año 1697*, etc.—*Planta de la ciutat de Barcelona Y Moniuch Y Moll Y Atachos del 1697*, original del A. M. B., reproduhit per Sanpere y Miquel en la començada *Historia de Barcelona.*—*Plan du siège de la Ville de Barcelone avec la carte de la côte de la Mer depuis le Cap de Cervère jusqu' aux environs de Llobregat. Dédié au Roy. 1698.*—*La Nouveau Plan de Barcelonne Comme il est aujour d' huy Levé et Dessiné sur les lieux tres exactement par Ferdinando Alfonso. 1697.*

(2558) Stridbeck Jumer: *Barcelona Die Haupt Statt des Furstenthums Catalonien.*—*Plano de Barcelona y parte de sus contornos, con los ataques de 1697, los de los Ingleses de 1705 y los de 1706* (Arxiu dels Enginyers a Madrid).—*La veritable et exacte Plan de tous les vieilles et Nouvelles Fortifications de la Ville de Barcelonne* (fet per Anna Beeck a La Haya).

(2559) Lo senyalan en llurs mapes F. Alfonso, nomenant-lo *Fort des Juifs*, com també Stridbeck y Allard (fet del 1706 al 1714); Sluyter lo titula *Joden Fort*, y Beeck, *Fort Jenis*.

(2560) A. 1705 (Setembre). L'exèrcit del príncep Jordi d'Hessen Darmstadt s'apoderà del castell de Montjuhich, morint-hi lo Príncep.—A. 1706 (25 Abril). Los borbònichs s'apoderan del castell, que volaren en gran part al abandonar-lo (11 Maig 1706).—A. 1713. Del 25 Agost al 10 Setembre es combatut de ferm per les tropes borbòniques; lo castell aguantià y no-s rendí fins després de perduda Barcelona.

(2561) Jacinto Laporta dedicà un article a Càn Safont, durant l'any 1714, acompanyant-lo d'un dibuix de la casa com era al acabar lo segle xix (*Ilustració Catalana*, v. xi, p. 243, a. 1890).

En les revoltes polítiques del segle XIX, los revolucionaris no-s concep-tuaren potents per atacar-lo, y si la host napoleònica se n'apoderà, fóu per sorpresa (1808). En dues ocasions ofengué a la Ciutat: en 3 Desembre 1842, obehint ordres del general Espartero, hi llençà, durant dotze hores, 1,014 bom-bes, y en 1843 disparà contra les Dreçanes y baluards de les muralles.

Modernament se complementà la defensa, no sols ab reformes al castell y al séu artillat, sinó també ab la bateria dita de *la Pedrera*, ideada per lo coro-nel Casanovas (abans del 1866) y ab altra dita de *la Casablanca*, feta per lo general Cerero, en 1898, a mitja montanya.

Lo castell de Montjuhich ha sigut la presó dels anarquistes y en ell hi fu-sellaren a Francisco Ferrer y als principals processats dels incendis de Juliol 1909, tent les logies masòniques de França y Bèlgica, fermes campanyes contra la fortalesa. A Barcelona, en multiplicades ocasions, s'ha tractat de fer-lo des-aparèxer, y en 1902 fins se proposà erigir en aquell cim, lo monument al gran poeta Verdaguer (2562). Volèm suposar que, algún día, serà arranat lo castell: com la altura no pot desaparèxer, quan s'hi atrinxeràs un exèrcit en ella, dis-positant d'artilleria, recobriria totes ses qualitats estratègiques, esdevenint, segons la actitud mútua entre dita tropa y la Ciutat, o bé una salvaguarda per aquesta o bé una amenaça de gran força.

Lo bell espectacle de la mar que-s domina des de la escarpa del Castell, dita *lo Morrot*, es inaprofitat dels barcelonins. Fretura realisar lo projectat alt passeig que va de la carretera de Càn Tunis a la part meridional del Castell y per hont la vista s'esplayaria en la immensitat de cel y mar (2563).

Poble Sech nomenà la veu popular a una barriada obrera construïda del 1856 al 1867 al repèu de la montanya de Montjuhich, junt a les Hortes de Sant Bertràn y fora del projecte de Ciutat Nova. La forman carrers estrets, ab pu-jades vers la montanya. L'Ajuntament li donà lo nom oficial d'*Ensanxe de Santa Madrona* (1 Maig 1877); però fins la R. O. de 21 Març 1907 no logrà assimilar-lo a les demés urbanisacions del plan Cerdà, per los efectes tributa-tius y legals. Lo Govern accepta en sa R. O. los fets consumats, tant en lo que pertoca a la poca amplada de les vies públiques, quan al excessiu des-nivell d'alguna d'elles, que arriba al 1:1 per 100. Quedà, des de llavors, lega-lisada la urbanisació de tota aquesta part de Ciutat, que abarca les barriades conegudes per *Poble Sech*, *La França* y *Hortes de Sant Bertràn*.

Unes vegades en la part alta del Poble Sech, y altres entre lo Poble Sech y Hostafranchs, s'hi han instalat, en diferents indrets, gent pobra y vaga-bonda, albergant-se en barraques immundes y formant petites barriades. La pobresa hi resulta materia lucrable per alguns propietaris del Montjuhich. Se

(2562) *La Veu de Catalunya*, a. XII, n. 1,231, 18 Juny 1902.

(2563) A. 1914 (22 Juny). Projecte de passeig al cim del Montjuhich per lo Morrot, publicat en *Estudio de orientaciones para el plan de obras que convendría realizar en el Ensanche*, etc.

calculava, en 1912, residir sobre mil persones en una d'aquestes agrupacions de molta importància, immediata al Poble Sec (2564), y en 1914 (17 Setembre) l'Alcalde de Barcelona comunicà oficiosament a la premsa diària passaven de 5,000 los vehins que vivían en «inmundos barracones de madera», «en completa promiscuidad de sexos, vicios y de enfermedades», prometent que «se destruirán inmediatamente estos barracones». Al Febrer del 1916 no s'havia realitzat tal programa, quin major inconvenient estarà sempre en poder colocar

(2564) A. 1912 (17 Octubre): «Formant nombrosos y estretíssims carrers, que donen laberíntiques giravoltes, y tenint, de tant en tant, alguna plaça, existeix, tocant al Paral·lelo, molt aprop de la Granvia, al extrèm dels carrers de Floridablanca, Vilamari y Entença, una barriada que s'anomena de les barraques y que tindrà una extensió com d'una mansana escassa del Ensanche. Es una veritable població. La divisió, dihem-ne administrativa, d'aquesta població, es lo Pati. Hi ha lo pati del Alcalde, lo pati del Carboner, lo pati del Enrich, lo pati del Calderer, lo pati de la Gailega, lo pati dels Gitanos... Los carrers hi són per dotzenes, les barraques per centenars...» «Munts de brutícia, veritables dipòsits d'escombreries, barrejades ab desferres de tota mena, es lo que constitueix lo pis d'aquells carrers. Demunt d'aquest paviment hi jauen y saltan muniors de quitxalla, molts dels quals van completament nus, portant altres un negre y fastigós drapot que, volent imitar una camisa, tapa ses brutes carns. Assegudes aquí y allà se veuen dones, ab posat d'idiotes unes, de malvades altres; dones d'aspecte repugnant, les carns de les quals no s'han cobert may mes que ab miserables y immons pellingos, y los seus cabells no han sentit may lo contacte d'una pinta, y la cara no coneix encara la impressió de la aygua. Fent un esforç suprèm pera vèncer la repugnància, s'entra en les habitacions d'aquells miserables. Són una barreja de barraca y de calabòç, de dimensions reduhidíssimes, baxes en extrèm de sostre, sense xemaneja ni finestra. A elles l'ayre y la llum hi tenen prohibida la entrada; los miasmes y la pudor hi tenen prohibida la sortida. La major part d'elles no tenen divisió de cap mena. No hi ha més que un fogonet pera coure lo menjar y un jaç fastigosíssim, que vol semblar una màrfega, sobre'l qual jauen, en impúdica y repugnant barreja, hòmens y dones, petits y grans, bons y malalts. Lo reste de la habitació, los poquíssims palms que dexen lliures lo fogó y lo jaç, l'ocupa, ordinàriament, un munt d'òssos, drapots y desferres, senyal de la indústria de drapayre a que la major part d'aquells infeliços se dedican. Aquest es lo tipu ordinari d'aquelles barraques, que, com he dit, se comptan per centenars. Hi ha quelcòm millor que axò. N'hi han algunes, poques, que forman lo que podriam anomenar barri aristocràtic, en les quals s'hi arriba a trobar, a terra, un somnier de ferre, d'aquells vells somniers tan tipichs en los Encants, y que fins tenen un embà que divideix en dues la habitació. Però hi ha també quelcòm pitjor. Hi ha troços en que ni barraca, bona ni dolenta, hi arriba a haver y viu tot-hò n, persones y besties, sota llarchs portxos o baix les rodes d'un carro, o sota la ombra d'una vela...»

«¿Com es possible que subsistesca aquest estat de coses? ¿Com es possible que pugui continuar existint, en lo cor de Barcelona, aquesta immonda y asquerosa barriada? ¿Quina es la força misteriosa que, no sols protegeix lo criminal negoci a que-s dedican los amos d'aquelles barraques, sinó que fà que-n vagen aparexent cada dia noves sucursals en llocs tan cèntrichs com són, per exemple, los carrers de Calabria y Concell de Cent? L'Ajuntament, ja l'any 1904, havia acordat ordenar als propietaris de les barraques que dins del plaç de tres dies destruïssen aquelles habitacions, construïdes sense autorisació de cap classe y contravenint quantes disposicions en matèria d'higiene, salubritat y policia urbana se troban vigents, apercebint-los ab fer-ho a ses costes y passar lo tant de culpa als tribunals. Un alcalde s'indignà de tal manera al visitar aquells llocs, que manà cridar als propietaris y los feu detenir, posant-los a disposició del Jutjat. Un altre alcalde prohibí terminantment que-s destinessen a habitació aquelles construccions, ordenant als propietaris que les tanquessen y manant a les guardies municipals y urbana que impedissen a tota persona la entrada en les metexes. Y a pesar de tot, cap de dites ordres s'ha complert y lo negoci continua crexent y propagant-se a altres indrets. Recursos d'alçada, qüestions de competència, suspensions judicials... tot axò y molt més s'ha utilitzat contra los esforços municipals, havent-se trobat l'Ajuntament ab que aquella barriada — que es un perill y una vergonya y un oprobí per Barcelona — estava protegida constantment per formidable muralla de recursos y expedients legals» (Joan Vallès y Pujals: *Les «Hurdas» barcelonines*, publicat en *La Veu de Catalunya*. — *Grandes miserias en una gran ciudad. Un barrio de Hostafranchs*, publicat en *La Actualidad*, a. vii, n. 324, Barcelona, 19 Octubre 1912.

d'una manera humanitaria y decorosa, a tant acumulament de miseria, per desgracia inevitable en totes les grans ciutats (2565).

Creu Cuberta s'han dit durant molts segles les terres immediates a aquesta famosa creu (veja-s n. 2524), hont s'alçaren unes de les principals forques de la Ciutat en lo segle xv. La parroquia del Pí cada trenta anys hi anà procesionalment a recullir la òssa dels ajusticiats per soterrar-la en lo séu cementiri (4 Abril 1688). Portades, en 1715, totes les forques barcelonines a la esplanada de la Ciutadela, lo lloch perdé son aspecte tètrich y esdevingué passeig aristocràtic (veja-s p. 818) del 1770 al 1799 (2566). Allí s'alçaren los molins de vent, desapareguts al començar lo segle xix.

Lo govern francès fortificà la Creu Cuberta des del 1808 al 30 Agost 1813. Del 2 d'Octubre al 21 Desembre 1821, durant la forta epidemia barcelonina de

Segle XIX.-Lo campament sanitari del 1821

A la part del Montjuich que devalla a la Creu Cuberta hi habitaren en barraques nombroses families barcelonines (3 Octubre a 21 Desembre 1821). La *creu cuberta*, tal com era abans del 1823, o sia ab son baldaquí, apareix clarament en primer terme.

febre groga, s'arreglà prop la Creu Cuberta, en la part del Montjuich, un campament de 400 barraques, titolat de la *Constitució*, albergant-se deu persones en quiscuna barraca. Utilisaven la font de Santa Madrona y cert pou fet durant la peste del segle xvii. S'hi construí una capella en 10 Novembre 1821, funcionant com ajuda parroquial de Sant Just.

Entre la Creu Cuberta y Barcelona, existiren, del 1830 al 1885, dos llochs titolats l'un *Barraques de Sant Antoni*, vers l'antich portal d'aquest nom, hont s'allotjavan drapayres y escombriayres, rublint-lo de magatzems de fustes velles o dipòsits de sutzures. Allí hi havia la pobrissalla de que tractàm en la

(2565) *Vergüenzas madrileñas* es lo nom donat a una relació dels barris miserables de Madrid dits les *Chozas de la Alhóndiga*, Magallanes y Valle-hermoso, que-s publicà molt ben ilustrada ab fotografies d'En Campúa (*Nuevo Mundo* del 5 Novembre 1915).

(2566) F. Carreras y Candi: *La «Creu Cuberta» de Barcelona*, p. 21 (Barcelona, 1916).

n. 2564. L'altre lloch de referencia era lo *Fondo de Vallldonzella*, barri de cases pobres construïdes a la dreta de la carretera de Madrid, hont estigué, fins al segle xvii, lo convent de monges del propi nom. A la ombra del monestir se construïren dites cases, a quina barriada lo Trentenari, en 11 Abril 1614, no li permeté tenir carniceria.

Convertida la Creu Cuberta en plaça d'Espanya, acabada en 6 Octubre 1908, l'Ajuntament prengué possessió, no lluny d'allí, d'un petit parch montanyós dit d'*En Laribal* (3 Març 1909), implantant-hi escoles de bosch (14 Juny 1914). Se projecta fer-hi una exposició d'industries elèctriques, qual entrada serà la vella Creu Cuberta, començant en les terres ahont acamparen los barcelonins en 1821. En Janer 1916 s'explanava part d'una gran via central de 3 kilòmetres, des del carrer de Mèxich al tir de coloms de Miramar, que passa junt al parch Laribal y figura en lo projecte d'En Joseph Amargós d'urbanisació de Montjuhich, acceptat per l'Ajuntament en Març de 1894 y rebutjat per la tècnica militar. L'origen d'aquest projecte està en la lley del 26 Juliol 1892, adiconant al plan general, dit d'*Ensanxe*, la montanya de Montjuhich. Però com los estudis del arquitecte Amargós eran sols de la part baixa de la montanya, en lo que respectava a la part mitjana o destinada a jardins, lo R. D. de 17 Novembre 1908, ordenà al Ajuntament que vingués a un acort ab l'estament militar, per realisar un plan d'urbanisació, que formà tot seguit nostre Municipi. Encara que lo Govern no l'haja aprovat, l'Ajuntament urbanisa ara dita part de montanya, amparant-se en la autorisació de fer-hi jardins que se li concedí en la lley de 16 Juliol 1914. Actualment (Febrer 1916) no està determinat res en definitiva, havent pres peu del projecte Amargós, un poch modificat, per desenrotllar-hi un nou plan de distribució de montanya relacionat ab la projectada exposició elèctrica (2567).

Hostafranchs, fins al segle xviii, fóu la barriada de les *Barraquetes*, formada junt a la cruïlla o confluència de les carreteres de Cornellà y de Sant Felú de Llobregat, entre la Creu Cuberta y la parroquia de Sants. Son veritable creximent s'inicià del 1838 al 1853, construint-se unes 400 cases en aquests 15 anys (veja-s n. 2323). A 16 Desembre 1867 pretenían aquells vehins segregarse de Barcelona. Sense entendre que la conseqüència fora agregar-se a Sants, sols separats per un pont en la riera de Magoria. En 1868, la petita capella del Angel Custodi se transformà en parroquia (veja-s p. 939).

La inauguració del tranvía de la Rambla a Sants (24 Maig 1875), transformat en elèctrich en 22 Setembre 1904, tragué a la barriada del séu ailla-

(2567) S'han presentat, en 1916, a la Junta de la Exposició, tres avant-projectes d'urbanisació y distribució de la montanya, que han fet diferents arquitectes, estudiant-la en llocs distints. De la part inferior del Montjuhich, començant en la plaça d'Espanya, són autors dels projectes los arquitectes Joseph Puig y Cadafalch y Guillèm Busquets; de la part més alta de la montanya, que-s diu destinada a Exposició d'Electricitat, los arquitectes Lluís Domenech y Montaner y Manuel Vega y March, y de la vessant del Montjuhich que devalla a les velles Hortes de Sant Bertràn, los arquitectes August Font y Carreras y Enrich Carner. Ara se va a fer lo projecte definitiu, unint y reformant los tres que s'indican.

ment, iniciant una compenetració major ab la Ciutat, que fôu absoluta al obrir-se la Gran Vía des de la plaça de la Universitat a la d' Espanya o Creu Cuberta (25 Setembre 1883). Altres millores se li seguiren, com la construcció d' un mercat (13 Març 1883-3 Octubre 1888), la del escorxadador de *la Vinyeta*, entre los carrers de la Diputació, Vilamur, Aragó y Tarragona (28 Juny 1891), y la obertura del carrer del Marquès del Duero o *Paralelo* (8 Octubre 1894), per hont s' hi colcà la segona línia de tranvies de Sants al Port (2 Agost 1904). En 1912 s' inaugurà, entre la riera de Magoria y la Gran Vía, la estació del ferrecarril del Baix Llobregat. A despit de la urbanisació de les amples vies del projecte Cerdà, Hostafranchs ha conservat sa característica de barri obrer. En lo padró del 1905 li assignan 54,048 habitants, ocupant 2,762 cases.

Finida aquesta sumaria descripció de les afores de la urb barcelonina y al prosseguir-la en los antichs municipis agregats a nostra Ciutat, deuríam destinar-los-hi un capítol a quiscún d' ells consemblant al present. No ho fem per manca d' espay, com també de temps, per una completa investigació.

Sants. — Les primeres urbanisacions de la vila s' extengueren per les vores de la vella carretera romana del Llobregat. En dita carretera la fastuosa comitiva consistorial dels Consellers hi esperava als monarques quan per primera vegada se dirigían a la Ciutat, acompanyant-los fins al alberch reyal (2568). La immillorable situació topogràfica de Sants, dominant totes les vies del Llobregat, regoneguda en totes les operacions militars contra Barcelona, motivà que allí hi ocorreguessen no pochs fets d' armes dignes de relatar-se (2569). També en lo segle XIX l' esperit de revolta contra del Govern constituït, hi dexà sentir la remor dels fusells y dels canons en 1856, 1869, 1870 y 1874 (2570).

La part baixa de Sants y de Provençana ha variat ab lo dessecament de les antigues maresmes o aygües de la mar, convertides en estanys. Tractan dels estanys dits *Banyols* y *Banyoles*, documents dels segles X al XVIII. Barcelona

(2508) Axis consta en les vingudes de Ferràn II, a 23 Agost 1479; de sa muller Isabel de Castella (17 Juny 1481), y de son nét Carles I d' *Austria*. Fôu aquesta lo 27 Janer 1519: los Consellers y sa comitiva, exint fora Barcelona «fins l'albareda qui es passada la riera de sants, e allí saberen com lo dit Sor Rey era ja vers prohençana, qui estaua bornajant lo cavall que caucaue sperant dits Consellers, per ço que ere avisat que allí dits Consellers acostumauen de rebre son Rey e senyor: dits honorables Consellers cuytaren de anar alla hont lo dit S.^{or} ere» «...se encontraren ab lo dit S.^{or} poch apres de prohençana» (*Ceremonial 1457-1546*, f. 142). Lo meteix consta de Felip de Borbón en 30 Setembre 1701.

(2569) No podèm entretenir-nos en cercar fets històrics d' aquestes poblacions sub-urbanes de Barcelonà. Emperò no dexarèm d' extractar los que bonament nos vingan a mans, fent-ho ara ab l' ex-municipi de Sants. — A. 1652 (2 Abril). Combat «fins dins las líneas del quartel de Sants», ab més de 50 morts (*Cartes Comunes Originals a. 1652*, f. 105, A. M. B.)

(2570) A. 1855 (Juliol). Un disturbi o qüestió obrera produhí a Sants la mort del escriptor y diputat Joseph Sol y Padrís. — A. 1870 (4 y 6 Abril). A causa de pregonar lo nunci que a les nou del mati se sortejaria als minyons per anar al servey militar, les dones tocaren sometent; los hòmens de Sants y Hostafranchs, provehint-se d' armes, se situaren als llochs més estratègichs, y al crit de ¡*Fora quintes!* formaren barricades, que la tropa hagué de pendre y destruir. — A. 1873 (7 Febrer). Lo desarmament de les milicies republicanes produhí lluyta a les Corts, fàcilment acabada a mitja tarda.

hi mantingué una barca per atravessar-los (2571), possehint allí la Ciutat los pasturatges o pexeres del *Joncar dels Prats*.

Terme merament agrícola lo de Sants, se transformà en industrial a mitjans del segle XVIII. Díu En Laporta que, en 1786, comptava 154 cases, ab 662 vehins adults, y a més «17 *prats*, establiments industrials, que tenian 171 obrers; en l'any 1791 (constan 211 cases y 800 vehins adults) los *prats* eran 15 y lo nombre d'obrers havia pujat a 212». «Aquests establiments industrials s'hagueren de tancar ab motiu de la guerra de la Independencia y durant aquesta foren destruïts. En 1851 no-n quedavan més que quatre: *prat Vermell* o de les tres puntes, ab 40 treballadors; *Càn Nata*, ab 30 treballadors; *prat del Ase*, ab 10 treballadors, y *Càn Erasme*, en que n'hi treballavan 5».

Segons En Laporta, les estadístiques de Sants del 1712 al 1830, se referen solzament als adults; en 1836 ja dóna lo total d'ànimes, axò es, 2,036 habitants; en 1840, 2,307; en 1845, 3,391; en 1850, 5,735; en 1852, 6,644. «En 1742 hi havia a Sants 75 cases; en 1842 arribaren a 657, de manera que en un segle se van construir 582 cases, nombre que quasi se doblà en 10 anys, puix en 1851 n'hi havia ja 1,140 y n'estavan construint moltes més», y en 1905 ne tenia 2,896. La gent forastera hi representava, en 1846, lo 21 per 100 de la població (2572). Comptava Sants, en 1857, ab 6,739 ànimes; en 1860, ab 7,984; en 1877, ab 15,959; en 1890, ab 19,105; en 1905, ab 28,132, y en 1910, ab 31,146.

A més de la església de Santa Maria (veja-s pls. 323 y 946), existiren altres establiments religiosos. Al començ del segle XV, un convent de monges de Santa Magdalena podria haver sigut la antiga *Raqueta* (veja-s p. 407), cas de que la *Raqueta* y la torra d'En Lull del segle XIV, hont hi passà la reyna Maria, muller d'Anfòs IV, una temporada, no fossen una metexa cosa. Aprés fôu convent de monges benedictines, y en les guerres del segle XVII desaparegué. Altra capella de la Mare de Déu del Mont s'utilisà per dipòsit de municions al setge del 1697.

Modernament s'establiren al barri del Patronat del Obrero, les Germanes Terciaries Carmelites Descalçades, per cuydar malalts (23 Agost 1898), domiciliades al carrer de Jesús, 2. Terciaries de la Divina Pastora, al carrer dels Jochs Florals, 33. Germanes de la Nativitat de Nostra Dona, al carrer de Blanco, 2. Germanes de la Sagrada Familia, al carrer del Sant Crist, 70.

Retirat en 1855

Retirat en 1897

(2571) Del 1343 se té nova certa de la existencia de la barca dels Banyols. Veja-s també *Testaments dels Consellers a. 1517*, f. 9; *a. 1518*, f. 11; *a. 1521*, f. 12.

(2572) La estadística donada per En J. Laporta no va més enllà (*Il·lustració Catalana*, v. XI, any 1890, p. 62).

En 1857 se dividía la població en quatre barris: Esglesia o Sants propiament dit; Bordeta, Carretera y Travessía de les Corts y Marina. Ab la particularitat de que, al inaugurar-se lo camí de ferre de

Sellos municipals d'Instancies

Any 1887

Any 1889

Any 1891

Barcelona a Molins de Rey (30 Setembre 1855), s'hi construiren dues estacions ab noms de *Sants* y *Bordeta*, de les que sols la primera subsisteix oberta al tràfèch públich.

A 24 Maig 1875 s'inaugurà un tranvía de cavalls

de la Rambla a Sants (6,084 metres de distancia), y a 2 Agost 1904, altre de Sants al Port per lo Paralelo: transformats en elèctrichs lo 22 Setembre 1904, arribant fins a Collblanch en 1916.

La *Bordeta*, o sia lo nucli format a les vores de la carretera de Cornellà, toca ab l'Hospitalet y era, en 1840, una barriada de poques cases, de la que-s parlava a Barcelona en sentit metafòrich quan se volia ridiculisar a algú (2573). Atravessà la Bordeta lo canal de la Infanta. L'ideà, en 1805, Tomàs Soler, començant-se en 1817 y inaugurant-lo, en 21 Maig 1819, la infanta Lluïsa Carlota de Borbón, quin nom porta.

L'Ajuntament de Sants acordà agregar-se al de Barcelona (9 Abril 1883), acceptant-ho aquest Municipi (17 Abril 1883), consentint-ho la Diputació (5 Maig 1883) y verificant-se dita unió de municipis a 1 Juliol 1883. Immediatament esclatà a Sants l'amor a la independència municipal, y, fundant-se en la falta d'unanimitat dels vehins per realisar la agregació, aquesta s'anulà per R. O. de 12 Juliol 1884, reconstituint-se en municipi autònom lo 31 Juliol 1884.

La construcció d'un mercat al lloch dit *Hort Nou* s'inicià en 1892, acabant-la l'Ajuntament de Barcelona 21 anys més tart (1913).

En 1894, les grans urbanisacions de Barcelona l'obligaren a segregar algunes importants porcions del séu terme (2574). Tres anys després lo decret d'agregació (20 Abril 1897) no logrà extingir l'esperit d'autonomia administrativa, que perdura en sos vehins com en lloch. No ha obtingut grans millores urbanes, estant fora del circuit de la Ciutat Nova ideada per En Cerdà.

(2573) Víctor Balaguer referia, en 1857, que al parlar-se d'algún home sense béns de fortuna, s'usava la frase: «Té bones finques a la Bordeta»; axí meteix al que res sabia se li deya: «Ha estudiat a la Bordeta», y també al enfatuït: «Ha seguit grans capitals; ara vé de la Bordeta», o bé «Lo farèm alcalde de la Bordeta» (*Guia de Barcelona a Martorell per el ferrocarril*, p. 37; Barcelona, 1857).

(2574) A. 1893-1894. La perllongació del carrer de Marina, la continuació de la cloaca colectora dels torrents del NO. de Barcelona, la continuació de la Gran Via y la obertura d'una nova via que, d'aquesta, portàs a la part marítima de Sants, motivaren, en Novembre 1894, la segregació de dues porcions dels térmens de Sants y de Sant Martí, agregant-los a Barcelona.

Actualment (1916) treballa aquest vehinat per construir un passeig paralelament al camí de ferre vers la Torrassa del Hospitalet, en quina altura, des de 1898, s'hi forma penosament una barriada de cases a la anglesa.

Les Corts, quin nom palmariament ho indica, prové del acoplament, en aquest lloch, de corrals per bestiar, pertanyents als sarrianesos. Paraula sinònima de *cortada* (2575). Barcelona tenia corrals, en los segles xiv al xvii, situats en diferents indrets, que trasmudava de lloch segons les necessitats. La *quadra* de les Corts de Sarrià conservà ses velles franqueses, mentres llocs més importants se les dexavan pendre per Barcelona (veja-s p. 335). En 1627 hagué de desllindar lo que comprenia la seva quadra (2576). Però, en 1714, les llivertats de les Corts no podían ésser excepció, y també caygueren. Com tenia poca població, Sarrià logrà absorbir-la en lo segle xviii, obtenint-ho plenament després del daltabaix de la dominació napoleònica (1814) (2577), de quin municipi ne constituía lo barri sisè en lo segle xix.

Durant lo setge del 1706, lo Duch d'Anjú residí a Càn Núxica de les Corts (2578), y en 3 Febrer 1714 saquejà la barriada lo Duch de Pòpuli, cremant a Càn Vinyals y alguna altra casa.

Los vehins de les Corts, en 1821, lograren la aprovació d'un projecte de «rodalia del nuevo término» (26 Març 1821) (2579), constituint-se autòmicament, lo 5 Janer 1823, a Càn Prat d'En Cuyàs. Los reyalistes, al finir l'any

(2575) No es del tot exacta, per més que val la pena de donar-la a conèixer, la definició que Joan Regné dona de *cortada*: «du même que *mansade*, était un ensemble de manses, la *cortada* était un ensemble de courtils, ou maisons donnant probablement sur une vaste cour intérieure» (*Etude sur la condition des juifs de Narbonne*, publicat en *Revue des études juives*, v. LVIII, p. 96).

(2576) F. Maspons y Labrós, en *Les Franqueses de les Corts de Sarrià*, publicà en la *Il·lustració Catalana* (Març 1890, a. xi, p. 187), lo doc. del 18 Janer 1627 titolat *Memorial de totes les cases que son de la jurisdicció y districte del Batlle de les Franqueses, axís de les Corts de Sarrià com de Sant Just des Vern*. «La Quadra de les Corts de Sarrià s'extén de la Creu de Sarrià tot camí fondo avall y per la Riera de Magoria fins al camí Real que ba del portal dels Tallers a Esplugas que es la Creuheta de fusta prop la olivera redona; de dita Creu, fins a la riera blanca; y la dita Riera discorra fins una Carretera que va a la Torra Marina; y per lo costat del sol hixent de dita torra va al turó de Puigdossa (St. Pere Martir) tot serra serra fins al torrent de la Lliassa de Santá Eularia y tot torrent avall fins al clos de D. Joan Malla; y seguint lo camí sota de dit clòs fins a la Creu sobredita de Sarrià: La qual quadra es de la Jurisdicció y districte del Batlle de les Franqueses y en aquella te tota Jurisdicció, així civil com criminal alta baixa, mer, mitg imperi, totes les cases que son en dita Quadra y Jurisdicció y les que si faràn de nou son franques de *Cops*, ileuda y mesura y es tot allò que compreràn y bendràn los de Sarrià, son los següents...» «Dins de esta rodalia hi ha xeixanta casas grans a rahò de buit ànimas quiscuna, son 480. Y sent xeixanta quatre a quatre quiscuna, 656. Suma 1.136».

(2577) A. 1814. Contra Sarrià entaularen demanda judicial los principals vehins de les Corts, axò es, los Piera, Cuyàs, Rosés, Sagüés, Closas, Martí, Crespi, Deu y Anglada. Asseguravan haver sigut aquell any la primera vegada que Sarrià s'abrogà lo dret d'elegir batlle per la barriada de les Corts (*Il·lustració Catalana*, a. xi, p. 188).

(2578) A. 1706. Entre los incendis y maltractes experimentats en les esglesies durant aquest setge hi ha consignat: «que al Hospitalet, a una de crucificada, ab un cop de alfange li llevaren lo cap, apres de haver ultrajada la Reserva, las formas de la cual as portà una hostia de dit lloch al dit duch de Anjou en la casa de Núxica, a las Corts de Sarrià, ahont posada, lo endemà, lo germà del duch de Gandia, que ji deyan lo Patriarca, la sumí. Deu Ntre. Senyor nos guarde de tals cristianissims» (*Llibre d'Obits del arxiu parroquial de Sant Gervasi*, 27 Juny 1706).

(2579) *Acuerdos a. 1821*, fs. 405 y 424.

1823, lo reincorporaren a Sarrià. A 18 Octubre 1836 tornà a obtenir la autonomia municipal. Població genuinament agrícola, disfrutà d'una administració patriarcal. Del 1856 al 1897, la direcció del Municipi quasi vingué involucrada en dos alcaldes: lo propietari Antòn Cuyàs (1856-1866) (2580) y lo pagès Grau Piera y Piera (a) *Guelardo*, arrendatari d'En Joseph Comas y Masferrer (Febrer 1871-Abril 1897) (2581).

Usat de 1836 a 1835

En 1865 s'acordà construir una Casa de la Vila, començant-se, en 1884, en terres de la torra del Sol de Dalt, abans dita lo Mas Corts (2582), inaugurant-se en 10 Octubre 1886.

Era poch poblat lo terme de les Corts, qual circumstància per poch li féu perdre la autonomia en 1867 (veja-s p. 956). Se dividí son extens territori en quatre districtes (13 Febrer 1858), y més o menys modificada, perdurà tal divisió fins 1897. Aquests districtes, en 1888, se conexian ab los noms de *Corts velles*, *Corts noves*, *Camp de la Creu* y *Càn Batlló*.

Les millores urbanes s'hi realisavan ab parsimonia: la nova carretera de Barcelona a Sarrià (1854) desvià lo moviment rodat que passava per lo camí vell de les Corts. Per axò sos vehins no la vegeren ab simpatía, del primer moment. Un colp feta, los propietaris la comunicaren ab la vila per un camí (15 Novembre 1856), que, en Febrer 1864, començà a esdevenir carrer, edificant-hi algunes cases, *La Auxiliar del Ensanche y Reforma de Barcelona*. Del 1861 al 1865 se construí un camí vehinal des del poblat de les Corts a la estació del camí de ferre de Sants. En 1866 inaugurà les fonts públiques.

Usat de 1855 a 1896

Del 1864 al 1866 se van construint cases en los carrers de Provença, Villarroel, Mallorca, Rosselló y Urgell. En 1867, los germans Batlló hi començan sa grandiosa fàbrica, que tanta vida hi donà, urbanisant les immediates vies públiques.

(2580) Antòn Cuyàs fôu qui portà a terme la construcció de la església parroquial. Al morir, l'Ajuntament acordà posar sa fotografia en la sala de sessions (21 Juliol 1866).

(2581) Grau Piera y Piera entrà a l'alcaldia com adherit a la nova monarquia que s'intentava inaugurar ab Amadèu de Savoya (Febrer 1871), assistint a la gran recepció de Barcelona (Setembre 1871). Declarà, al proclamar-se la república, que aquesta «es la fuente del derecho del bienestar de los pueblos», ab altres elogis (12 Febrer 1873), y s'adherí al rey Anfòs en 1 y 9 Janer 1875, assistint a sa solemnia entrada a Barcelona, no movent-se del seu càrrech oficial durant totes les situacions polítiques del regnat d'Anfòs y de la regencia de son fill.

(2582) Des de 1858, era la Casa de la Vila de les Corts un edifici de poca capacitat, y en una única sala s'hi celebravan tots los actes, públics y privats. Gestions realisades en 1865, 1872 y 1876 (14 Octubre) per construir-la novà en un troç de terra del carrer del Remy, acabaren ab la adquisició del soler dalt dit, pertanyent a Na Dolors Masferrer y Bosch de Comas (14 Febrer 1884).

Mentres avançaven les noves construccions (2583), l'Ajuntament examplà los carrers de *les Corts velles* (2584), lluytant ab la exiguitat de son pressupost. No podent posar fanals, en 1871, se limità a plantar arbres als carrers d'Urgell, Borrell y Provença. Les aceres les feren los propietaris (3 Agost 1872). En 1877, la *Propagadora del Gas* hi posà aquesta illuminació y s'inaugurà lo tranvía. Tres anys més tart (1880) s'obrí lo carrer de Villarroel fins al de València, axò es, fins al mercat del *Ninot*, junt a la divisoria del terme de Barcelona. Los vehins de la Ciutat donaren molta vida al *Ninot*, puix hi compravan a més baix preu. Representant notoria pèrdua al dret dels consums de Barcelona, lo Governador manà trelladar-lo de lloch (28 Maig 1890), passant a un soler d'En Joseph Bartra, als carrers de Villarroel, Mallorca y riera d'En Malla (20 Agost 1890). Aquest fôu lo mercat dit del *Porvenir*, totalment acabat en 20 Juny 1893.

A 17 Maig 1887 s'inaugurà una barriada de cases per obrers.

L'any 1892 estava en plena urbanisació la barriada del *Camp de la Creu*. S'adquiriren solers per escoles municipals a la plaça d'En Comas y Masferrer en 18 Març 1892, construïdes en Juliol 1893. En 1894 començà lo maell o escorxadador; en 1895 (28 Maig), una vía fora del plan Cerdà, entre la Travessera de Gracia y la de Collblanch, per quin costat la població s'exemplava poch a poch, posant a dita vía lo nom del alcalde *Piera y Piera*.

L'engrandiment de les Corts fora del projecte Cerdà preocupà al Ajuntament de Barcelona, després de la agregació. La Comissió d'*Ensanxe* encarregà al séu arquitecte Ubalt Iranzo un plan general d'urbanisació (2585), que realisà sense perjudicar interessos creats, modificant les aliniacions de les vies velles y refugint, en les noves, defectes observats en lo plan Cerdà. Acabat en 1910, s'exposà al públich en 1913 y al present (Febrer 1916) no s'ha aprovat encara, lesionant greument les finques encloses en tan extensa ària. La Comissió de Foment ha iniciat la aprovació, en 1914 y 1915, d'algunes vies, autorisant en elles construir-hi cases. Axís de fet, s'ha vingut a suplir la apatía de la sotsdita Comissió d'*Ensanxe*.

Importantes cases de beneficencia y instrucció s'establiren en aquell terme municipal ab mires a la Ciutat de Barcelona, quins solers los hi resultavan de massa preu. Un magnífich colegi per noyes hi fundan les monges de la Sagrada Família o de Loreto, adquirint la torra dels Agustins (28 Febrer 1863);

(2583) L'Ajuntament de les Corts observà tan exstrictament les ordres governatives de no permetre construir fora de les vies d'En Cerdà (11 Febrer 1859), que denegà la petició dels propietaris Romeu y Llacuna, que pretenían urbanisar entre la riera de Magoria y la Travessera (26 Abril 1862).— A. 1874 (28 Novembre). Joseph Poch y Camps obrí un passatge dintre del projecte Cerdà.— A. 1877 (8 Setembre). Fora de dit projecte, En Guillèm de Pallejà obrí los carrers titolats de *Sant Joan*, *Sant Joaquim*, *Conención* (sic) y *Sant Joseph*.

(2584) L'antich carrer del Remy, que era de 30 palms, se continuà en la part oposta de la església, fent-lo de 52 palms, ab una plaça al mitg (24 Novembre 1866).

(2585) Critica lo projecte de N'Iranzo *La Veu de Catalunya* del 26 Febrer 1914.

los heròychs Germans Hospitalaris de Sant Joan de Déu edifican, en 17 De-
sembre 1867, l'assil de nins escrofulosos del propri nom (carrer de Sant Fran-
cesch, 30); per noyes escrofuloses y cegues, les mólt caritatives Germanes Hos-
pitalaries del Sagrat Cor de Jesús, en 18 Agost 1888, hi instalan l'assil de Sant
Rafel (carrer de Cabestany, 1), qual capella es benehida a 14 Desembre 1897;
los doctors Dolsa y Llorach hi posan un establiment frenopàtich (12 Octubre
1867) (2586); es obert, en 1870, l'assil y colegi del Bon Concell (carrer de
Molins, 1), per les Germanes Dominiques de la Presentació; se començà, en
1875, lo Sanatori Major de Capellans Retirats (carrer del Remey, 16), fundació
del bisbe Montserrat, acabant-lo a 3 Juny 1877; del 1875 al 1880, la *Associació
dels Amichs dels Pobres de Les Corts* se domicilià a la casa rectoral; les Car-
melites Descalçades obtingueren permís d'erigir-hi convent al carrer de Sant
Francesch (4 Maig 1882); del 1885 al 1890, s'hi fà l'Hospital del Sagrat Cor de
Jesús, per operacions quirúrgiques; en 1893, relligiosos de la Sagrada Familia,
s'encarregan del Colegi-taller del Nin Jesús (carrer de Castellbisbal, 49), etc.

Importancia excepcional revestí portar a les Corts la Casa Provincial de
Maternitat y Expòsits, mercès a la influencia d'En Comas y Masferrer. Adqui-
rint lo Mas Caballer, ab 13 mojudes y un terç de terra, en Juliol 1884 hi ana-
ren los noys de la Casa de Maternitat, y en 1885, les noyes. La lactancia, que
quedava a la vella casa del carrer de les Ramalleres, també s'hi portà en Se-
tembre 1892, y axís successivament les altres seccions, a mida que s'acabava
aquest important edifici, honra de la Provincia.

Assenyalat està lo progrés paulatí de les Corts, al que no acrecentaren
les fàbriques. Aviat se tancà la dels germans Batlló (1895) y poques més n'hi
vingueren, a la inversa del que succehí a Sant Martí y a Sants. Lo gran edifici
de Càn Batlló se convertí en Universitat Industrial y en Musèu Social, que
inaugurà lo Rey d'Espanya en 11 Març 1908.

Tenían les Corts, en 1846, tan sols 360 habitants; en 1860, 820, que en
1877 eran ja 2,250; en 1890 se doblaren fins a 4,811; en 1905 arribavan a 7,097,
ab 641 cases, y en 1910, a 8,634.

Gracia es una vila formada entre conrèus, hont, durant vint segles, hi do-
naren vida dues velles carreteres romanes: la famosa *Travessera*, de N. a S.,
y la que, pujant a la serra de Cerola, anava al *octavo miliario* del document
de 1146, axò es, Sant Cugat del Vallès. Immediats a la segona vía s'erigiren dos
convents: lo de Franciscans, dit *de Jesús* (2587), que, en 1824, se corregué més
cap a la montanya, y lo dels Carmelites Descalçats, dits *Josepets*, fundat en
1626, que estigué sots la advocació de la *Mare de Déu de Gracia*, axò es, de
la Verge María en son misteri de la Encarnació, quan l'àngel la saludà ab les

(2586) *La Renaixensa*, a. 1v, p. 289.

(2587) Lo monestir de Jesús, de vella historia (veja-s p. 485), té una plana memorable que no s'ha
d'ometre. A les primeres hores de la matinada del 6 Juliol 1519, Carles I, rebent nova de sa elecció en
Emperador, al sortir del palàu anà a donar gracies a Déu a la esglesia de Jesús.

paraules *plena de Gracia*. Lo troç de via immediat a aquest convent, conegut per *camí o carretera de Gracia*, vegé formar-se una agrupació de cases en lo segle xvii y se titulà *barriada de Gracia*. Restan poques cases d'aquesta època, assenyalant-les llurs bells esgrafiats exteriors.

Separadament del carrer de Gracia, hi havian en aquest districte moltes rajolerías y camps de conreu, ab bones pagesías y habitacions per los propietaris: a les millors no hi mancava capella pública, com, v. g., les de Càn Santpere, Càn Compte, Càn Alegre de Dalt, etc. Sobressortí sobre totes elles, al finir lo segle xviii, la construïda per la viuda del virrey del Perú Manuel Amat, calificada de *torra de la Virreyna* fins sa total desaparició (2588), transformant-se en la actual església de Sant Joan (21 Abril 1878).

Cresqué la barriada de Gracia en la segona meytat del segle xviii. Disfrutà de certa autonomia municipal, regint-la un tinent d'alcalde ab un petit concell de vehins al començar lo segle xix. Acordà lo Govern declarar-la municipi independent (7 Octubre 1820), començant a ésser-ho lo primer dissapte de Maig de 1821 (2589). Tornà a incorporar-se a Barcelona en 1824.

Tan deslligat de la Ciutat se conceptuava aquell important barri, que, en les guies de Barcelona del 1830 al 1850, no s'hi consignan los séus carrers, essent axís que may descuydavan donar relació dels de la Barceloneta, que, com es sapigut, també eran fora de la Ciutat.

Gracia tenia, en 1823, uns 98 fochs (veja-s n. 2323). Lo primer avenç d'importancia l'obté, en 1826, ab la urbanisació de la plaça de la reyna Amalia, junt ab 71 cases a ella immediates, otorgant-les-hi exempció de tributs per

(2588) *La Virreyna* era un edifici original, ab quatre torres als angles rematant ab piràmide y una gran extensió de terra amurallada, disfrutant de belles vistes vers les afores de Barcelona y tot lo Pla. En 1821 s'habilità per llatzaret durant la febre groga, al igual que lo monestir de Jesús. L'hospital de Santa Creu, a qui anà a parar, l'utilisà, en 1840, per hospital militar de convalescents; en 1844 se projectà convertir-lo en manicomi; en 1848 se la titula *Casa-fuerte de Gracia*, destinant-la a presó militar y existint del seu interior detalladíssima descripció (N. 772, Secció 3.ª, A. M. B.) — En 1869, la *Junta de Pabellons* y lo Municipi l'arrendaren per allotjament de soldats fins lo 27 Janer 1871; en 1872 (16 Febrer) se parlà de fer-hi la església de Sant Joan; en 1875 (15 Janer), los propietaris dels carrers del Solitari, Mèndez Núñez, Encarnació, Montmany y del Camp y Torrent d'En Vidalet, demanaren al Ajuntament «la apertura de las calles interceptadas por los prolongados muros de la Virreyna». No consentí la Junta del Hospital en que atravessàs dita finca lo carrer del *Or* fins empalmar ab lo de la Encarnació (26 Octubre 1875). Sorgí, en Febrer 1877, lo projecte de fer-hi un mercat, gestionant-se del Estat la seva cessió y la reivindicació de la propietat al Hospital (26 Maig 1876). Lo Municipi y la autoritat militar pensaren convertir-la en quartel de soldats (11 Abril 1877). Després de llargues discussions, obtenint autorisació, l'Hospital de Santa Creu, de vendre la Virreyna y invertir los diners procedidors en fer un manicomi (1877), s'urbanisà en 1878, segons projecte del Municipi, construint-hi la església de Sant Joan (21 Abril 1878-7 Setembre 1884). Ab bon criteri se posà a la plaça allí formada lo nom de *la Virreyna* (18 y 25 Juny 1878), ab que encara es coneguda. Sa urbanisació s'acordà en 4 Desembre 1885, collocant-hi los propietaris un gran fanal de cinch llums (28 Juliol 1886).

(2589) «El nombre de *Gracia*, tomado de la Virgen (Anunciación), ha prevalecido sobre el de *Villa de San Fernando* y de *Santa Amalia*, que, los reyes de este nombre, diéronle en el primer tercio de lo que va de siglo, ofreciendo al Barrio de Gracia (supeditado entonces a Barcelona) una segregacion que no aceptó» (Travaglia y Mani: *Guía de la Villa de Gracia*, 1894). — Estàn inèdits uns *Apuntès para la historia de Gracia* d'En Francesch Tomàs y Estruch.

deu anys (2590). Quatre anys més tart Na Agata Trilla obrí altra plaça y carrers de 30 palms, junt al carrer Major (5 Febrer 1830) (2591). Lo Concell del *barri* o *territori* de Gracia prescindi del Ajuntament de Barcelona en los

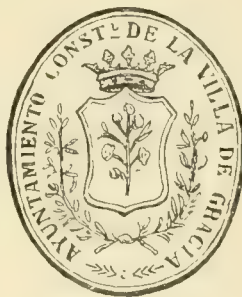
Usat en Janer 1850

permisos d'edificacions (1826-1828) y fins sollicità l'ús del distintiu de la banda roja, a igual que los regidors barcelonins (2592). Del 1830 al 1839 les autoritats barcelonines han d'acabar ab una intromissió administrativa dels Prohoms del Gremi de Pagesos de Gracia, que portavan la gestió comunal, presidits per l'Alcalde de Barri. Restringit l'abús, del 1840 al 1850, continuà ab títol d'*Alcaldía Pedánea* sa administració descentralisada. En aquesta època s'independisà de les jurisdiccions eclesiàstiques barcelonines (veja-s p. 943), logrant

constituir en parroquia lo convent de Jesús (1835) y formant després les dues parroquies dels Josepets (1845) (2593) y de Sant Joan (1868).

Se li calculavan, en 1848, 12,000 ànimes, y en 1850, 13,548.

Al assolir Gracia la autonomia municipal (Juliol 1850), se segregaren de Barcelona 358 hectàries de terra (2594) y més 35 o 40 mojudes dels Josepets y del camp d'En Tusset, que perdé Sant Gervasi, sense disgregar-ne ni un palm del municipi d'Horta, essent així que sa barriada de Vallcarca estava sobradament lluny de les parroquies de Sant Genís d'Agudells y de Sant Joan d'Horta, y, en cambi, tocant a Gracia, que mólt bé podia haver-se segregat. Es des de llavors que lo torrent que separà Gracia de Sant Martí, dit de *Mariné*, prengué nom de *torrent de la*

Usat en 1851

Retirat en 1897

(2590) A. 1826 (4 Juliol). Axis sembla de la autorisació d'edificar 71 cases a Gracia «haciéndose una plaza que se denomine plaza de la Reyna Amalia, eximiendo á los nuevos edificios que se construyan en el terreno cedido por D.ª Agueda Trilla y de los demás propietarios, del catastro por diez años», etc. (*Acuerdos 1826*, f. 432).

(2591) A. 1830. Na Agata Trilla fa la plaça dita de *Sant Antoni*, de 100 × 120 palms, y los carrers nomenats de *Santa Agata*, *Santa Rosa*, *Badia* y *Trilla*.

(2592) A. 1827 (5 Octubre). Sollicitavan los habitants «del vecindario de Gracia, de que á sus Prohombres Regidores, se les conceda el uso de una Banda al igual de los demás Regidores de los demás Pueblos» (*Acuerdos 1827*, f. 647). — A. 1828 (2 Maig). L'Ajuntament de Barcelona s'ocupa de si considerant a Gracia com a una barriada de la Ciutat, se podria obligar als seus vehins a sollicitar permís per les construccions. Mes, en 11 Novembre 1828, tornaren a obrir un carrer nou los de Gracia, sense conexement del municipi barceloní, que tractà d'impedir-ho (*Acuerdos 1828*, fs. 282 y 618).

(2593) L'Ajuntament de Sant Gervasi tractà de fer segregat de la parroquia de Sant Joseph de Gracia los carrers que eran del seu terme municipal, per agregar-los a la parroquia de la Bonanova (26 Octubre 1868), però no ho logrà.

(2594) A. 1851 (1 Janer). Ab aquesta data se publicà un interessant *Plano geométrico del término jurisdiccional de la ciudad de Barcelona separado del término de la villa de Gracia, que antes estaban*

Partió. Per Sant Gervasi, no fóu la riera de Cassoles una divisoria. En la Travessera, Gracia arribava més enllà, puix li pertanyia lo lloch de la *Creu trencada* (2595), quin camí, fins als quatre angles de la riera d' En Bargalló, fóu comú als dos municipis.

Gracia, en 1854, era cap d'una jurisdicció militar titulada «Comandancia de armas del *Cantón de Gracia*», ab potestat demunt les milicies y soldats dels pobles vehins.

Se dividia la Vila, en 1893, en 7 districtes y 21 barris.

La *Propagadora del Gas* hi colocà aquesta llum en 27 Octubre 1852.

Involucrada Gracia de plè en lo projecte de Ciutat nova d' En Cerdà (1858), rectificà son antich y tortuós límit ab Barcelona, posant-lo al mitg del carrer de Provença (17 Maig 1872). Barcelona tractà de realisar, en tota sa extensió, l' esplendorós *Passeig de Gracia* (veja-s p. 822), la més important arteria de la Vila. No pogué, Gracia, secundar materialment aytal millora, per falta de potencia econòmica, y convingué ab Barcelona, que aquesta se cuidaria de la urbanisació, conservació y illuminació de les tres vies centrals, y Gracia de les dues laterals y aceres de les cases (12 Febrer 1858 y 9 Juny 1881) (2596). Tot seguit s' hi edificaren, des de la Diagonal al carrer Major, les cases dites d' *En Salamanca*, ab jardí al devant (1860 a 1864). Al enfront d' aquestes, les d' *En Vilaró* (1861 a 1866), donant a la riera de Sant Miquel. Hi posà un servey de cotxes la *Central Barcelonesa* (15 Desembre 1859) y altre *La Graciense* (5 Maig 1860) (2597), y li seguí lo tranvia de cavalls (27 Juny 1872), transformat en elèctrich (24 Juny 1899) (2598). En 1881 s' establí altre servey de cotxes sistema *Rippert* fins al carrer Major, que perdura ab nom de

reunidos, en escala de palms catalans y de peus castellans, hont hi estàn demarcades totes les propietats rurals, la *carretera nueva* de Sarrià, lo *passeig de Gracia* ab ses dues placetes, la riera d' En Malla ja desviada, la cequia Comtal ab lo moli *Dormidor*, *passeig de Sant Joan*, etc. No tenia Gracia plan alçat: la forta contribució imposada als industrials dels suburbis (Camp d' En Grassot y d' En Tuset) motivà que l' Ajuntament l' encarregàs al mestre d' obres senyor Pagès, hont devian constar «los distintos grupos de población separados del casco de la misma» (8 Juny 1880). Més tart, per complir les disposicions de la lley d' *Ensanxe*, acordà fer lo plan d' unió de les vies noves d' En Cerdà ab la part vella de la Vila, axis com lo projecte especial d' alinacions y rectificacions (20 Novembre 1884). Llavors l' arquitecte Antòn Rovira y Trias acabà un plan de Gracia, que adquirí l' Ajuntament per 3,375 pessetes (21 Maig 1885).

(2595) A. 1885 (15 Maig): «... el punto conocido por *La Creu trencada*, en cuyo sitio existia una Cruz de piedra con su correspondiente pedestal, del que todavia se conservan vestigios, siendo de esta villa (Gracia), a pesar de estar situada a la parte izquierda, subiendo por la Riera citada (de Cassoles), inmediata al pueblo de San Gervasio» (*Actes municipals de Gracia*, f. 93, a. 1885).

(2596) A. 1884 (28 Agost y 4 Setembre). Ab motiu de voler Gracia rescindir aquest conveni, se donan alguns detalls del estat del *Passeig de Gracia* en les actes municipals de dita Vila.

(2597) A. 1867 (Desembre). Merexen recordar-se les proves fetes al *Passeig de Gracia* d' un carruatge locomotora «construïdo por el sistema de los velocíferos por D. Juan Morera».

(2598) La concessió del tranvia de Gracia, primer dels de Barcelona, la obtingué, en 22 Desembre 1868, N' Aleix Soujol. No passava de *Cdl Matoner*, al començament del carrer Major. Logrà prolongar-lo fins als Josepets, fent un pont en la riera de Vallcarca (29 Setembre y 7 Novembre 1871). La major part dels tranvies deturavan a la Travessera y poquissims arribavan als Josepets. A despit del tranvia, subsistiren molts anys encara los vells carruatges, qual parada també era la Travessera.

Catalanes. Fracassà, als pocs mesos d'inaugurat, un servey d'automòvils establert de la plaça de Catalunya a la d'En Trilla (12 Agost 1906).

Los camps laterals del Passeig de Gracia, dintre lo terme d'aquesta Vila, tardaren a edificar-se. Aprop d'ell, en 1881, hi explotà lo taller del pirotècnich Pasqual (2599). En 1881 s'obrí lo passatge dit d' *En Viladomat*, nom après cambiat per *de la Concepció* (18 Desembre 1883), per hont passava l'antich camí de Jesús. En lo propri any s'urbanisà lo carrer del Rosselló, des del Passeig de Gracia al carrer de Clarís. Aquest, en 1887, se continuà fins al del Bruch. Gracia pretenia de Barcelona, tragués del Passeig una casilla de guarda-passeigs y dues dels guardes de consums (Setembre 1881), una d'elles molt gran, obstruint los carrers de Còrcega y Diagonal. Lo primer troç de Diagonal, fins al carrer de Clarís, s'urbanisà en 12 Febrer 1884 (2600). Gracia ajudà a Barcelona, en 1881, a obtenir que la unió de les vies de ferre, per lo carrer d'Aragó, a través del Passeig, se realisàs per vall soterrània (2601), y no a nivell, segons s'havia decretat en 20 Desembre 1881.

La vila de Gracia estava en bones condicions per millorar rapidíssimament. Son pressupost, en 1872, era de 179.910 pessetes, imprimint la *Memo-ria explicativa del proyecto de presupuesto municipal de gastos é ingresos* per 1872-1873. Aquest pressupost, en 1886-1887, arribava ja a la suma de 701,576 pessetes. En 1896-1897, era per l' *Interior* de 1.741,628'48 pessetes, y per la Vila Nova, o *Ensanxe*, de 389,350 pessetes, o sia tot junt 2.130,978'48 pessetes.

Algunes vegades, Gracia, féu gala de sa importancia (2602). En 16 Juliol 1885, deya que Gerona, Tarragona y Lleyda no pagavan al tresor espanyol la quota de consums que pagava Gracia, y, en 1893, un autor local assegurava

(2599) ' Les catàstrofes dels tallers dels pirotècnichs Pasqual y Esteve motivaren mides extraordinaries, preses per l'Ajuntament de Gracia, per fer desaparèixer los tallers de pirotecnia que encara hi havia en son terme (23 Agost 1881).

(2600) A. 1879 (18 Novembre). Se delimità lo xamfrà de la Diagonal, Clarís y Còrcega, y en 15 Janer 1880 se tancà. Al urbanisar-la, en 1884, los propietaris pagaren arbres, fanals y aceres.

(2601) S'estava edificant al carrer d'Aragó, quan alguns propietaris gestionaren reduhir a 20 metres la seva amplada de 30 (11 Desembre 1867). L'enginyer Anfòs Cerdà hi informà en contra (28 Desembre 1869), aduhint la necessitat de fer allà la unió dels ferrecarrils y acceptant, en ulterior dictàmen, que tot lo més la amplada del carrer sigüés de 30 metres, destinant al mitg una faxa de 15 metres per quatre vies de ferrecarril (31 Juliol 1871). En conformitat a axò se dictà la R. O. de 25 Juny 1872. Pressuposaren que la unió devia efectuar-se a nivell, y no per pas soterrani. En tal forma presentà son projecte la Companyia de ferrecarrils (Juliol 1876), al ajuntarse les de Tarragona a Barcelona y de Barcelona a França. Dita unió per pasa nivell la aprovà la R. O. de 16 Agost 1877. Contra d'aquesta R. O. reclamà l'Ajuntament de Barcelona. La declarà ferma lo Concèll d'Estat. Alguns propietaris seguiren oposant-se decididament a la unió per pas a nivell (1880 a 1881), Barcelona hi insistí y Gracia la ajudà en 1881 (22 Novembre), dirigint-se a les poblacions sub-urbanes de Barcelona perque coope-ressen a dita campanya, resolta en sentit favorable a lo que demanavan los municipis:

(2602) A. 1872 (17 Desembre). Lamentacions dels regidors de Gracia de que, havent tributat al Estat per «la enorme cantidad de más de 700,000 duros desde que se hallaba segregada de Barcelona», may n'obtingué «las importantes mejoras de otras poblaciones, traducidas por la construcción de carreteras y caminos vecinales, solicitando, á titulo de compensación, se cediese á favor del Municipio, el edificio conocido con el nombre de Viz-Reina, con destino á una casa de Asilo».

ésser la segona *vila* espanyola després de Madrid y que ocupava lo novè lloch per son cens de població entre totes les ciutats de la Península.

Atesa la importància de Gracia, s'hi establí lo Jutjat de les Afores (1858 fins 1886), abarçant los pobles del Pla des de Badalona a Sants. Quin Jutjat passà a residir a Barcelona en 1886.

S'expansionà Gracia per diferents centres d'urbanisació més o menys allunyats uns d'altres, que-s designaren, apenes formats, ab noms característichs. Tals toren los *Caputxins vells*, *Camp de la Granada*, *Camp d' En Tusset*, *Camp d' En Vidalet*, *Camp d' En Grassot*, *la Salut*, *Montanya Pelada* y *Josepets*.

Los *Caputxins vells*, que, en 1831, se deyan ésser «reducida població situada á la parte de Gracia y distante de Barcelona como de un cuarto de hora» (2603), estavan hont hi han los carrers de Bonavista y del torrent de la Olla. En 1847 s' inicià la formació de nous carrers de 50 palms, llandants ab lo de Bonavista. Lo *carrer dels Caputxins* se conservà fins 6 Novembre 1884, en que-s cambiaren les rajoles d'aquest nom posant-n'hi d'altres ab lo de *Còrcega* (2604). En los *Caputxins vells* es hont lo característich torrent *de la Olla* s'ajunta ab lo carrer de Clarís (2605), que de dret va a trobar la continuació del antich areny en la vella Barcelona, axò es, lo *torrent* de Jonqueres y la *riera* de Sant Joan, convertits en Vía Layetana.

Lo *Camp de la Granada* estava junt a la riera de Cassoles o de Sant Gervasi y la Travessera: sos carrers, continuació dels que ja venían de dalt de la Vila, no arribaren a considerar-se com a nucli separat (2606).

Lo *Camp d' En Tusset* s'extenia al cantó de Ponent de la riera de Cassoles, perpetuant-se en lo carrer que encara porta son nom. S'extengué aquesta denominació, durant molts anys, a tota la part de Gracia de la esquerra del Passeig de Gracia (2607), hont se formà lo passatge de Bell-lloch

1886. Segell d'impost municipal

(2603) Felip Roca y Lavedra: *El Amigo del Forastero en Barcelona y sus cercantas. Dase á luz con arreglo al estado de la Ciudad en 1831*, p. 48.

(2604) Imperà al Ajuntament de Gracia lo bon criteri de conservar als carrers llurs noms populars y tradicionals. Quan, en 30 Octubre 1879, s'hagué de posar noms oficialment a algunes vies que no-l tenian escrit, no-s cambià los que ja se-ls donava, encara que resultassen sense color: tals foren los *d' En Matas*, *de la Mina*, *de Santa Leonor*, *d' En Sostres*, *d' En Molist*, *d' En Jordà*, *d' En Domenech*, *de Buenos Aires* y *de Valls*; la *travessia del Carril*, los passatges *d' En Gasset*, *d' En Román* y *de Montserrat*, y les places *de Sant Miquel* y *de la Creu*.

(2605) S'urbanisà la unió del Torrent de la Olla ab lo carrer d' En Clarís, en 1883, al construir son gran edifici industrial los Successors de N. Ramirez y C.^a, al carrer de Còrcega.

(2606) A. 1874 (18 Agost). Entre los carrers de la Granada y de la Travessera, En Joan Racionero y Monzón passà a obrir-hi lo carrer *d' En Quintana*.

(2607) Donarèm idea del progrés urbà d'aquesta part de Gracia, consignant aquí que, en 5 Janer 1872, s'explanaren los carrers de Rosselló fins a Muntaner y d'aquest fins a Provença, y, en Abril 1873, lo de Rosselló fins al de la Universitat y los de Muntaner, Aribau y Universitat des del de Provença al de Còrcega. — En 1881 s'obrí un carrer des del Major al barri d' En Tusset, al enfront del de Jonqueres y formant paralela ab lo de la Granada.

en 1870. En 1879 s'hi posaren les dues fonts primeres. Afavorí a dit barri, la parada o baxador que, en 1882, hi instalà lo ferrecarril de Sarrià, entre lo carrer de Provença y lo de Mallorca (2608), y l'establiment d'una nova vía del tranvía de Sant Gervasi en lo carrer d'En Tusset (1887). Al ajuntar-se lo carrer de la Granada ab lo d'En Tusset (16 Setembre 1887), se realisà la unió absoluta d'abdues barriades. La confusió de tèrmens ab Barcelona esdevingué al urbanisar la Rambla de Catalunya, des del carrer de Provença a la Diagonal (24 Febrer 1888). Aquesta Diagonal, des del Passeig de Gracia als carrers de Còrcega y de Balmes, s'esplanà en 1896. Al Camp d'En Tusset començava la riera d'*En Malla*, formada de la unió de les dues rieres dites de *Gracia* y de *Sant Gervasi* (2609).

Camp d'En Vidalet se digué, durant una temporada (1862-1879), a les cases que s'anavan construint entre la Virreyna, la Travessera y los torrents de les Flors y d'En Vidalet. En 1877 s'hi posà una font. Prompte tingué absoluta solució de continuïtat ab Gracia, sobre tot al urbanisar-se la Virreyna. Desaparegué sa denominació, absorbida per los carrers de la Encarnació, Montmany, Méndez Núñez y torrents d'En Vidalet y de les Flors. La darrera urbanisació de la barriada podèm dir que s'efectuà al ajuntar-se lo carrer de Cabanes ab lo d'Argüelles (11 Maig 1877).

Camp d'En Grassot se digué a la part del terme de Gracia llindant ab la Travessera, carrer de Gerona y límits municipals de Barcelona y de Sant Martí. Lo genuí *Camp d'En Grassot*, venia delimitat per lo carrer de Coello, torrent d'En Mariné, carrer de Còrcega y passeig de Sant Joan. Com aquest Passeig tardà a explanar-se, los contrèus y les rajoleríes incomunicaren llarchs anys a la naxent barriada ab lo centre de la vila de Gracia. En 1883 no tenian altra vía directa d'unio entre ells, que la Travessera.

La urbanisació d'aquesta genuina barriada obrera de Gracia la iniciaren, en 1870, los germans Romàn y Dolors de Grassot y Elías (2610) (quin nom recorda lo *passatge d'En Grassot*), explanant los carrers del projecte Cerdà abans de que ho fés en aquells volts Barcelona. Iniciada lo obertura dels carrers de Gerona y de Valencia, lo primer substituí al antich *camí de Baix* (3 Maig 1872) y lo segón, en 1874, se continuà fins al Camp d'En Grassot. La

(2608) De construir aquesta parada del tren ja se'n tractava en 3 Abril 1877.

(2609) A. 1803. Interessant mapa de la riera d'En Malla y sos afluents, hont s'assenyalan les diferents mines de la Ciutat que agafan les vessants de Colicerola. Lo nom de *riera d'En Malla* sols se donava al troç més baix, axò es, després d'ajuntar-se los dos arenys de les *rieres* de Sant Gervasi y de Gracia. La primera se forma de la unió del *torrent* de Sant Gervasi ab un altre d'innominat, que més amunt, al bifurcar-se, portà los noms d'*En Gomis* y del *Maduxer*. La riera de Gracia es lo resultat de la unió dels dos *torrents* dits del *Coll* y de les *Arenes* (*Acuerdos 1803*, f. 77), que, després d'ajuntats passen per lo lloch dit Vall-Carca.

(2610) A. 1883 (12 Abril). Los germans Romàn y Dolors de Grassot y Elías reclamavan del Ajuntament de Gracia 11,713'34 pessetes, «valor del terreno denominado *Campo de Grassot* de propiedad de los solicitantes que estos cedieron para via pública, de conformidad con esta Corporación municipal».

obertura, en 1877, del passatge d'En Mariné, entre los carrers de Sicilia y Nàpols, prop del torrent de la Partió, assenyala lo començ de la urbanisació extremada del Camp d'En Grassot. Lo vehinat sollicità llums de gas, per haver-n'hi al proper carrer de Nàpols (27 Juliol 1875), y, al insistir-hi en Novembre 1878, feya present que contribuía anyalment al erari municipal ab 8,000 pessetes en concepte de contribució. En 1880 s'acordà explanar lo passeig de Sant Joan fins al torrent del Pecat y traure-n d'allí les rajolerías (2611). No-s realisà la primera millora fins quatre anys més tart (23 Maig 1884), obrint-ne un troç, junt ab los carrers de Còrcega y de Roger de Flor, y perllongant-ne altre troç en 26 Novembre 1886. La secció dels carrers de Bailèn, Còrcega y xamfrà del passeig de Sant Joan fôu urbanisada en 15 Febrer 1895. Lo convent dels PP. Missionistes d'aquesta barriada esdevingué hospital de colèrichs en 2 Setembre 1885.

La Salut fôu una munior de torres o cases de camp per estieujar los barcelonins, formada, del 1866 al 1870, al entorn d'una capella de la Mare de Déu de la Salut, en la part NO. de la Vila, molt junt a aquesta (2612). Los vehins, en 1874, reclamaren millores que l'Ajuntament no feya (2613). Les principals, realisades en aquesta barriada, foren: lo tranvía de la plaça de Santa Anna a la d'En Rovira, construït en sis mesos (19 Febrer a 14 Agost 1880), y l'altre tranvía de la plaça de Lesseps al carrer del Escorial (16 Abril 1909). A elles devèm afegir les perllongacions de carrers obstruïts (1876-1882), un mercat instalat, en 1887, a la plaça de Joanich, etc. (2614).

La Montanya Pelada, punt culminant de Gracia, demunt la barriada de la Salut, encara no estava urbanisada en 1870 (2615). Alguns particulars, ab penes y treballs, pretenen urbanisar-la, a arrencar del 1875. Fôu aprovat un projecte del Municipi en 1885 (2616). Caracterisa la Montanya Pelada la carre-

(2611) Al mateix temps s'acordà obrir los carrers de Coello, Baièn, Sant Martí y de la Creu, immediats al passeig de Sant Joan (29 Abril y 21 Octubre 1880). En aquest any actuava una Associació de Propietaris del Camp d'En Grassot, que, al instar la desaparició de les rajolerías vehines, pretenia que Gracia perllongués fins la Travessera la cloaca que construí Barcelona (27 Setembre 1881) y quina embocadura, quedant al descobert, ocasionava gran corrupció d'aygües estancades, produhint malalties infeccioses (30 Octubre 1883).

(2612) A. 1868. S'anava a fer lo carrer *de les Roses*, entre lo de les Camelies y de la Font Castellana, ja existents llavors en la naxent barriada de la Salut.

(2613) A. 1884. L'Ajuntament de Gracia adquirí un edifici en la Salut per hospital municipal.

(2614) Continuarèm algunes etapes d'avenç urbà al barri de la Salut. A. 1871 (4 Agost). S'autorisà construir un carrer perpendicular al de Sant Salvador, fins la Travessera de Dalt, atravesant la finca d'En Trilla.—A. 1877 (16 Març). N'Esteve Joanich continuà la obertura del carrer del Escorial y féu una plaça cap a la Travessera, que segueix portant lo seu nom.—A. 1878 (10 Desembre). Los propietaris plantaren arbres als carrers de les Camelies y del Escorial.—A. 1880 (12 Febrer). S'obrí un troç del carrer de la Providencia, de la plaça d'En Rovira al carrer del Escorial, que s'acabà totalment en 30 Setembre 1887.

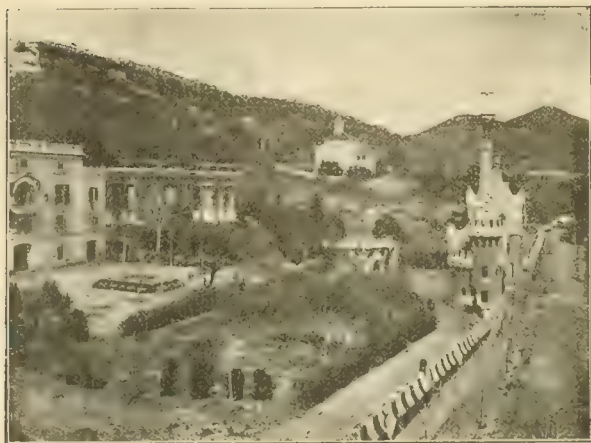
(2615) A. 1870 (18 Octubre). Un propietari, per tancar un soler, sollicità del Ajuntament se li donassen les alinacions de les vies públiques d'aquell lloch, no donant-n'hi cap lo Municipi.

(2616) A. 1874 (3 Juliol). Es rebutjat lo projecte d'urbanisació de la Montanya Pelada que presentà En Pere Molist, per no ajustar-se a la R. O. de 19 Desembre 1859.—A. 1875 (4 Janer). S'aprovà

tera provincial de pujar al santuari dedicat a la Mare de Déu del Carme y conegut per *lo Carmelo*, situat en la vessant oposta de la Vila, passada la collada. Laboriosa gestació entretingué aquesta millora des del mes d'Abril de 1874, al any 1881, en que-s construí lo troç corresponent al terme de Gracia.

La adquisició que féu N' Eusebi Güell y Bacigalupi de la finca de *Cán Muntaner de Dalt*, formada de 30 mojudes, o sían 15 hectàries, donà ocasió a que l'arquitecte Antòn Gaudí y Cornet hi realisàs, en 1902, lo singularíssim

1902.-Lo Parch Güell en la Montanya Pelada

Conjunt de la entrada al Parch

parch Güell, honra artística de Barcelona. Quin Parch se troba en la plenitud de sa existència. Com es de tothòm prou conegut, n'ometerèm la seva descripció (2617).

Josepets deya la veu popular als Carmelites Descalçats, per sa especial devoció al Sant Patriarca. Aquest nom ha perseverat al lloch hont tingueren son monestir noviciat barceloní (2618). Lo camí que hi portà, abans devallava a la riera de Vallcarca; al cantó oposat, lo vorejà llarga filera

de xiprers, parant a la escalinata de la església. Junt a la riera de Vallcarca s'alçà la capelleta de Sant Onofre, obrada al segle XVII y que, en 1880 (14 Desembre), obrí portal al carrer Major, 253, desapareguent per los anys de 1902. Del segle XVII al 1836, als *Josepets* s'hi enterravan los vehins de Gracia (2619).

la urbanisació de la *Font del Carbó*, solicitada per En Manuel Torrents. — A. 1885 y 1886. Gran oposició féu Antòn Larrard y Juez Sarmiento a la urbanisació que s'intentava de la seva gran propietat de la Montanya Pelada, hont, pochys anys més tart, hi obri los carrers de *Larrard*, de *Milans*, de *Marianao* y algún altre.

(2617) A. 1916 (1 Janer). Fôu mort un cinglar al parch Güell, després de transitar algunes setmanes per aquells volts.—Com a ressenyes d'aquest lloch, a més de les guies de Barcelona, poden consultar-se los *Anuaris de la Associació d'Arquitectes de Catalunya*, a. 1903, p. 47, y a. 1913, p. 63: en lo primer hi ha la descripció *Park Güell*, d'En Salvador Sellés, y en lo segón, un estudi de les lavagueses obrades dintre dels murs del parch Güell, per aguantaments de terres, portxades obliqües y viaductes, analisats en ses forces mecàniques, etc., del major interès arquitectònic.

(2618) Los *Josepets*, durant la guerra de Successió, presenciaren alguns fets d'armes assenyalamet del 25 al 29 Juliol 1713, en que los catalans ne foren trets per lo Duch de Pòpuli, posant-hi una bateria. La destruí, en 20 Janer 1714, nostra gent. No-s logrà resultat decisiu en la finalitat del setge.

(2619) Explica, la benemèrita obra del canonge Gayetà Barraquer y Roviralta (*Las Casas de Religiosos en Cataluña*, v. II, p. 468), que eran tres los llochs destinats a enterrar en los *Josepets*: lo cementiri públich, la cripta de sota lo presbiteri y les galeries soterrànies. «El templo, en la cara oriental de su exterior, tenia una galeria corrida ó mirador que dominaba allí el terreno de aquel lado. Este terreno, desde la iglesia al torrente, era cementerio del convento, pero en el que recibían cristiana sepultura cuantos la pedían, que no eran pocos». «El pueblo entraba en él por una puerta que daba al to-

Ab lo nom de *Clos dels Frares*, eran designades, comunment, les 23 mojadés de terra amurallada d'entorn los Josepets, venudes en 1842. Pertanyían al *barri* de Gracia y al *terme* de Sarrià (2620). Los Josepets no constituiren un *barri* disgregat, puix fins allí hi arribavan les cases del carrer Major quan s'urbanisà, en 1849, lo primer d'aquells carrers (lo de la *Alegria*, en 1907 dit de *Septimania*), llavors *terme* de Sarrià. En 1842 ja existía la gran plaça dels Josepets, quin nom se cambià, en 1899, per *Lesseps*. Allí s'ha trelladat, en

1902.-Lo Parch Güell en la Montanya Pelada

Escala entre la placeta d'entrada y la sala de les columnes

1913, la casa gremial *dels Calderers*, situada en la Boria (veja-s p. 753). Lo pont demunt del carrer Major lo féu la empresa del Tranvía al portar la vía fins als Josepets (1871).

Les urbanisacions de la part vella de la vila de Gracia, poca cosa foren. Se plantaren arbres al carrer Major (1860), trets en Desembre 1878; s'obriren

rrente: los frailes por otra que comunicaba con las galerías subterráneas». La carretera provincial de Sant Cugat (1868) inicià sa destrucció. La cripta tenia les parets plenes de ninox; donava a dita carretera, dita, des de 1910, Passeig de la República Argentina. S'entrava a les catacumbes per la cripta, conservant-se-n poques galeries, que eran de 3 metres d'amplada, ab volta semi-cilíndrica de rajola sense arrebogar. Enterravan arrimant lo cadàver al mur, aparedant-lo ab senzill envà, estrenyent la galeria.

(2620) La obra del canonge Barraquer copia la escriptura de venda de la terra del convent, autorisada en 20 Abril 1842, que té cert interès local.

carrers de poca amplada (2621), exceptuant la *Rambla del Prat* (1894), que anava del carrer Major o d'En Salmerón al terme de Sant Gervasi. La Diputació Provincial explanà, en 1868, la important carretera de Sant Cugat del Vallès, continuació del carrer Major per los Josepets (2622).

Fora dels empedrats, que eran defectuosos y se construiren en diferents èpoques, ab la cooperació dels propietaris, les millores més importants del Ajuntament podèm dir que sigueren: lo campanar de les hores, les cloaques, los mercats y les escoles públiques.

La *torra del relloge*, de 33'50 metres d'alçada, construïda, en 1862, al mitg de la plaça principal, enfront de la Casa de la Vila, en 4 Abril 1870 adquirí celebritat mercès a la revolta barcelonina contra lo servey militar obligatori, prenent-hi Gracia paper principal (2623). En los fets desenrotllats a Espanya durant la turbulenta temporada que va del 1868 al 1875, la present Vila adoptà una actitud revolucionaria (2624). Quedà mal parada la torra del re-

(2621) Consignàm algunes obertures de carrers dintre la que-n podèm dir part vella de Gracia. A. 1870. Se construexen los nous carrers dits *Tibidabo* y *Budallera*, prop dels Josepets.—A. 1876 (25 Abril). Acort de perllongar la Travessia de Sant Antoni fins al carrer del Angel.—A. 1877 (4 Maig). Se continuà lo carrer de les Gracies, des de lo del Lleó al de Sant Joaquim.—A. 1878 (26 Novembre). Acordaren obrir-se los carrers de la Virtut fins al del Planeta, expropriant la casa de N'Andreu Grenzner, y de la Pau fins a la Travessia de Sant Antoni.—A. 1880. Urbanisació de carrers entre los de Cervantes, Bailèn y Alba, perllongant-se los de Quevedo y Alba y una nova via de 40 palms del de Cervantes al de Bailèn.—A. 1883 (24 Abril). Continuació del carrer de Riego fins a la riera de Cassoles, a través de la finca dita *La Fontana*.—A. 1885 (26 Febrer). Es obert un carrer des del de Sant Salvador al de la Llebra.

(2622) Començada la carretera de Sant Cugat en 1868, se pararen les obres en Octubre de 1870, quan hi anava a construir cases En Ferràn Puig, qui demanà pròrroga. Fôu continuada en 1871.

(2623) A. 1870 (4 Abril). Per causa de voler *quintar* als jóvens per anar al exèrcit, un centenar d'hòmens armats s'avalotaren, tocant continuament a sometent en lo campanar de les hores y alçant barricades. L'endemà lo general Gaminde atacà a canonades les del torrent de la Olla y les tres del carrer Major: una feta dels arbres tallats del Passeig de Gracia, altra segona de pedra y una tercera més endetràs. «Los sublevados no dejaban ver sus fuerzas, ni tenían cubiertas las barricadas y á pesar de estar las tropas del ejército a menos de medio tiro de fusil, eran poco frecuentes los disparos que aquellos hacian». Lo 6 Abril continuaren les canonades contra Gracia, quin campanar tocava a sometent com sempre. Lo 7 parlamentaren los revolucionaris ab delegats de la Diputació, no volent cessar en sa actitud si no se-ls prometia dexar de quintar: la resposta escrita la firmava *El Presidente* (sense nom) y duya un segell que deya *Centro republicano federal de Gracia*. Lo 8 se continuà l'atac a canonades: responian débilment los sublevats. La campana tocà tot lo dia a sometent y lo campanar tenia tres bales de canó que-l malpararen. Lo 9 Abril les tropes entràren a Gracia per diferents llochs al plegat, ab molt poca resistencia. De la població desaparegueren les autoritats locals. Lo general Gaminde nomenà nou Ajuntament (9 Abril 1870). Los adherits al moviment republicà adoptaren lo campanar com a ensenya, posant alguns establiments lo rètol de *La Campana de Gracia* (la fonda d'En Ramón Larrich, al carrer de Jonqueres de Gracia, en 8 Agost 1871, y lo setmanari republicà del editor Lòpez Bernagossi).

(2624) A. 1873 (11 Febrer). L'entusiasme de Gracia per la causa republicana lo demostrà l'Ajuntament realista d'Amadèu I al reunir-se a Cà la Vila ab lo Comitè Republicà Democràtic Federal y altres centres republicans de la població. Lo 12 Febrer, un tal Puigjaner parlava en nom del sotsdit Comitè, que aquest actuaría oficialment en lo Municipi ab nom de «Junta de armamento y defensa de la República, revestida del poder ejecutivo, dejando al Ayuntamiento las funciones que le eran propias en el orden económico-administrativo». Encara que l'endemà lo President del Poder Executiu disolgué telegràficament dites Juntes constituïdes d'un modo arbitrari, Gracia no obedi la ordre, demanant a la Diputació de Barcelona se constituís en convenció, protestant de la convocatoria de Corts Constituyents y

llogte de la plaça d'Orient del 1870 al 1873. A 12 Janer 1874, la autoritat militar ordenà treure'n la campana per haver tocat a sometent la vigilia. Se derrocà la escala y tant fet malbé restava aquest campanar-rellotge, que acordà sa desaparició l'Ajuntament, assustat del alt pressupost de la seva reparació (11 Maig 1877).

Les cloaques, a Gracia, foren la obsessió d'alguns ajuntaments, per la dificultat de portar-les fins a mar. Barcelona no consentia dexar-les-hi empalmar ab les seves, alegant ésser estretes, però no volent-se imposar una servitut onerosa. Gracia objectava que, regint per ella un projecte de carrers fet per Barcelona en 1858,

aquesta devia acceptar la conseqüència natural del desayguament de les clavegueres (15 Juny 1880 y 13 Setembre 1881). Lo conflicte se resolgué en 1884, quan Barcelona abandonà son plan de desayguar la riera d'En Malla al Llobregat, ab areny descobert. Volent fer una gran colectora,

des del Camp d'En Tusset, Diagonal y carrer de Marina, los papers se cambiaren: necessità Barcelona de Gracia y aquest Municipi obtingué la facultat, tan desitjada, d'empalmar-hi les seves clavegueres, ab condició de no llençar en elles les aygües corrompudes (20 y 26 Febrer 1886).

Mancada, Gracia, de diners per construir cloaques, contractà ab los propietaris llur construcció (1886), comproment-se a no imposar-los-hi cap tribut. Lo que no ha obstat perque l'Ajuntament de Barcelona, violant pactes,

declarant no acceptaria altre govern que lo republicà (13 Febrer 1873). Proclamada la república, ho solemnisà plantant l'arbre (un cedre) que la simbolisava en la plaça del Sol, voltat d'una rexa (23 Febrer 1873); al replantar-lo 23 anys després se digué substituía al «que existe muerto y simbolizaba la libertad» (5 Juny 1896). Inmediatament lo Municipi creà batallons de Voluntaris de la República (Febrer 1873). Çapadors (25 Abril 1873) y Artillers, dels que desarma tot seguit als Çapadors (9 Setembre 1873) per ses disbauxes. Acabà la autoritat militar desarmant a totes les milícies ciutadanes de Gracia, Sants y Sant Martí (7 Janer 1874). Quan en Joseph Martí (a) Xich de la Barraqueta anà enganyat a Sarrià, hont es vençut per la tropa, a 11 Janer 1874, volgueren reaccionar los voluntaris de Gracia ab alguns fugitius de Sarrià, tocant a sometent la campana y alçant barricades. Revolta fàcilment dominada per la tropa. Com a resultat final d'aquests salaris pagats a gent aventurera, quedà un dèficit al Ajuntament del 1875 (1 Març) (en que-s va a regularisar sa administració) de 219,082 pessetes, reduhit, en 30 Juny 1877, a 165,048 pessetes per la administració del alcalde Jaume Roure. La mala administració reaparegue algún temps després, publicant-se, en 1884, targetes y fulles contra d'alguns regidors del Ajuntament que presidia Modest Casals y Leonor, acordant lo Consistori portar als tribunals al autor de la fulla titulada *Saqueo de la Villa de Gracia* (25 Setembre 1884).

1886. - La gran obra de les cloaques de Gracia

Medalla commemorativa de la primera pedra de les obres

pretenga cobrar, sense lo menor escrúpul, des de 1910, un impost de cloaques als propietaris de Gracia que en son temps pagaren llur construcció (2625).

Lo mercat més antich de Gracia, lo de la plaça de la Llivertat, s' establí del 1840 al 1844, posant-hi la coberta de ferre en 25 Janer 1875. Lo que s' instalà a la plaça d' Isabel ab lo nom de mercat *de la Revolució*, era bastant més modern, empedrant-se en 16 Setembre 1887. En Octubre 1886 se tragueren los venedors ambulants que-s situavan al voltant de totes dues places. Los vehins del barri de la Salut demanaren que dits venedors passassen a la plaça d' En Joanich, com se féu en 1887, arbitrants-se del Municipi, en 4 Janer 1888, la regularisació de llurs barraques de venda. Axís nasqué lo tercer dels mercats de Gracia. Una empresa particular, abans del 1890, construí un mercat en terres de la fàbrica d' En Puigmartí, titolat de la *Abacería*.

Gracia se preocupà de ses ordinacions municipals (veja-s p. 962), publicant-les en 1851, 1872, 1877 y 1890 (2626).

Per escoles públiques acordà l' Ajuntament construir tres pabellons als carrers de la Morera, Quevedo y passatge de Cervantes (7 Agost 1884). Més tart s' implantà una escola municipal d' arts y oficis (carrer Major o d' En Salmerón, n. 177), que funcionava en 1893.

Les violencies de les lluytes polítiques motivaren la creació de no poch's periòdichs. La majoria d' ells han tingut efímera existencia (2627).

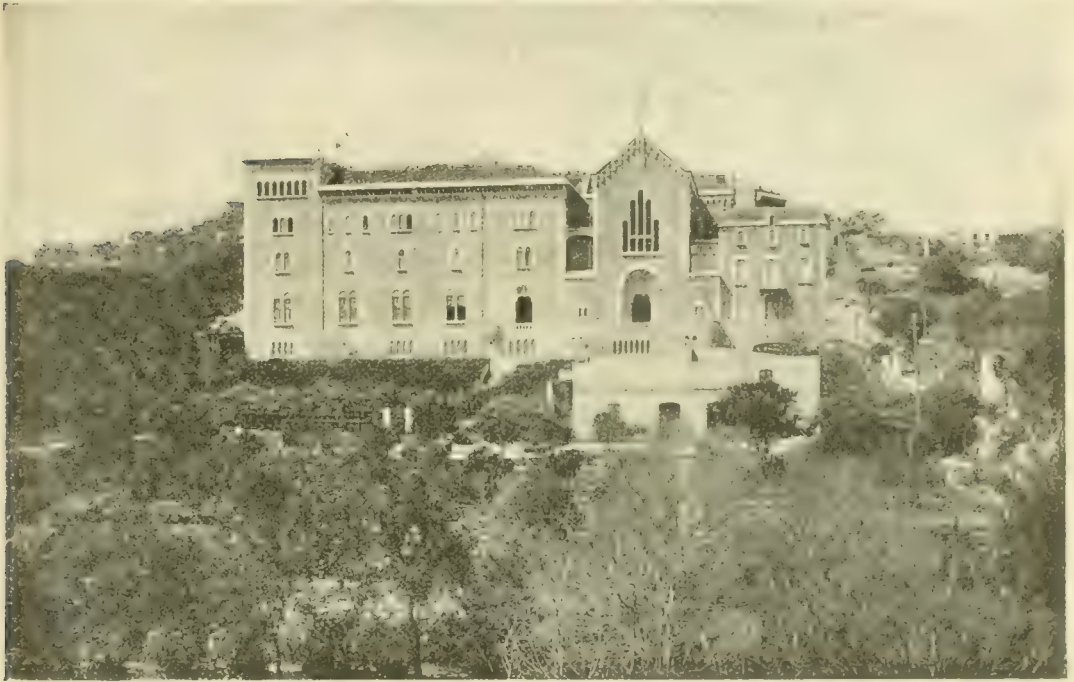
(2625) L' Ajuntament de Gracia devia pagar les cloaques dels encreuaments de carrers, meytat de les places y llochs hont no hi havian cases, en aquest darrer cas, reintegrant-li son import los propietaris al edificar. Los propietaris devian pagar totes les restants cloaques en proporció a les façanes de les finques. Declarava un dels articles pactats: «No se impondrá recargo alguno á los propietarios que hayan cumplido sus obligaciones en la forma consignada en estas bases» (20 Desembre 1886). Los arquitectes Pere Pascual y Pere Garcia Faria presentaren un projecte de clavegueres inseguint los principis tècnichs de les de Barcelona, inaugurant-se les obres lo 26 Juny 1887. Tan entussiasme regnà a Gracia, que l' Ajuntament voigué commemorar lo fet, encunyant medalles. Al governador Lluís Antúnez lo nomenaren fill adoptiu, per son interès en pro d' aquesta solució. Nous acorts, aclarant o suplint les bases aprovades per construir les cloaques, se dictaren al realisar dites obres. Cap d' ells innovà la essencia de lo pactat (16 Febrer 1888). Se trobavan avançades les cloaques al començar l' any 1888, estant quasi feta la gran colectora del carrer Major y la del passeig de Sant Joan. L' Ajuntament de Gracia, al imposar a les finques un dret de cloaca de 3 pessetes per metre lineal de façana, sols l' exigí dels propietaris que no contribuiren a les obres (28 Maig 1896). En l' any 1916 encara no estàn acabades les dels carrers de Coello, Rosselló y alguna altra, faltant-ne fer uns 3,395 metres.

(2626) *Bando general de buen gobierno para la villa de Gracia* (Barcelona, Francisco Sánchez, 1851) (mida: 16 × 25,5 centimetres). Les del 1872 (veja-s n. 2530) foren estampades per lo propri Sánchez (mida: 15 × 21 centimetres). Les del 1878 són exactament iguals a les del 1872; diuen *Segunda edición*, també fetes d' En Sánchez. Volent canviar lo Municipi ses Ordinacions, féu recopilar totes les disposicions ulteriors per En Francesch Casamada y Torrent (30 Novembre 1887), estampanyant-se aquest treball preparatori sots nom de *Proyecto de Ordenanzas municipales para el regimen interior de la villa de Gracia y su termino municipal* (Gracia, Impremta Graciense, 1890). No arribà a aprovar-se.

(2627) S' han publicat a Gracia, entre mòlts altres, los periòdichs següents: *La Linterna de Gracia* (fundat, en 22 Setembre 1872, per Gayetà Campins y que subsistia en 1893); *La Luz del Porvenir* (de la escola esperitista, fundat, en Maig 1878, per Amalia Domingo y Soler, col·laborant per senyores y subsistent en 1893); *L' Escut de Gracia* (existent en 1883); *La Antigua Unión* (existent en 1883); *La Revista*, quinzenal (existent en 1887); *El Eco de la Verdad* (protestant, fundat en 1 Janer 1893 per Enrich Lunel); *El Aparecido* (sàtrich, fundat per Joseph Miquel en 1 Novembre 1893), etc.

Prescindint de tornar a parlar de les parroquies de Gracia (veja-s p. 943), anotarèm aquí los santuaris y capelles existents abans de la agregació. Reyal Santuari de Sant Joseph de la Montanya, edificat ab magnificència per los volts del 1894, hont la caritat cuyda nombrosos assiladets, celebrant-se misses diariament de 6 a 12. La modesta capella del Carmelo, situada al pas de la

1894.-Reyal Santuari de Sant Joseph de la Montanya

L'assil-convent de Sant Joseph voltat de jardins, en la part alta de Gracia

enlayrada carretera d' Horta, de moderna construcció. Lo Santuari de la Salut, de molta nomenada, que començà en lloch alterós y solitari y ara se troba al mitg de poblat, celebrant missa totes les festes. La Verge de Montserrat compta ab un santuari propi al carrer de la Font Castellana, 2.

Intentarèm ressenyar les comunitats de monges que s'establiren a Gracia dedicades a la caritat o a la ensenyança. Foren les primeres les benemèrites Franciscanes de la Divina Providencia, vingudes en 1847 (2628). En 1858 començaren ses lliçons en escoles públiques les Dominiques de la Presentació (Torrijos, 62). En 1862, les Escolapies (carrer de Sant Cristòfol, 10). Les Ger-

(2628) Del convent de la Providencia n'han sortit altres fundacions catalanes (1850 al 1866), entre elles les dels monestirs de Badalona, Mataró, Figueres, Vilanova y Geltrú, Banyoles, etc. Sa capella pública, hont s'hi celebra missa diària, suplí a la parroquia de Sant Joan en diferents ocasions. Lo carrer hont està, tothòm lo coneix per *de les Monges*, per més que abans se li digués *Ample* y ara *à En Verdi*.

manetes dels Pobres (carrer de Sant Salvador, 27), ab capella pública y missa diària. També tenen missa pública diària les relligioses de Nostra Dona de la Visitació (carrer de Martí, 18). En Maig 1873 fundaren una casa al carrer de Montseny, 55, les Carmelites Terciaries Descalçades. Filles de la Caritat de Sant Vicents de Paul, d'abans del 1880, estàn cuydant d'un Assil dels Amichs dels Pobres (carrer Major o de Salmerón, 190 y 192). Germanes de Sant Vicents de Paul (carrer de la Granja Experimental). Monges de Mont-Sió, venen de la plaça de Santa Anna a la Rambla de Catalunya y carrer del Rosselló en 1888. En 1878 les Mares Carmelites Teresianes de Sant Joseph (carrer de Rubí, 17). Mares dels Desamparats, establertes en Janer 1887 a Sant Gervasi, passen mólt aviat a Gracia (carrer de Sant Salvador) y après a Sant Joseph de la Montanya. En 1892, les Germanes de la Caritat cuydan de les escoles del Apostolat de la Oració (carrer Voltaire y Milà y Fontanals). En 27 Juny 1896, les Germanes Josefines de la Caritat (carrer de les Carolines, 11). Germanes de Nostra Dona de la Consolació (carrer de Puiggreig, 9). Germanes de Santa Teresa (carrer de Sant Cristòfol). Esclaves del Immaculat Cor de Maria (carrer de la Salut, 25). Missioneres de Maria Immaculada (carrer de la Encarnació, 62), en qual capella pública hi ha missa diària. Filles de Santa Anna (carrer d'Elisa, 19). Germanes de la Nativitat de Nostra Dona (carrer de Sorts, 61). Filles de Sant Vicents de Paul (espanyoles) (carrer Major, 190; Passeig de la República Argentina, 12, y carrer de Voltaire, 41). Paúles franceses (carrer de les Carolines, 20).

A més, en 1868, les Germanes de la Caritat de Sant Vicents de Paul s'establiren al colègi-obrador de la Sagrada Familia (carrer d'Urgell, 262). Lo manicomi de Nova Bethlèm funcionà a Gracia del 1857 al 1874, instalat en algunes torres. En 1870 se funda un hospital per nens escrofulosos (2629). Funcionan, en 19 Març 1896, les cuynes econòmiques de «La Protectora del Pobre» (carrer d'Argüelles, 33). La «Enfermeria Evangèlica» (carrer de les Camèlies, 21) començà cuydant malalts pobres de les congregacions protestantes (1880), admetent més tart als catòlics. La Sala d'Assil de la Junta de Dames (carrer de Riego). Colègi d'Orfens Militars (carrer del Oliver). Societat Econòmica d'Amichs del País, fundada en 1884. L'Ampar de Santa Llucia, per orbs o cechs, prop del Hotel Casanovas (28 Maig 1897). L'Hospital Municipal, instalat en 1884 (carrer de la Palma, 15).

Les institucions de beneficència y ensenyança cristiana fundades a Gracia, s'inician ab los ja descrits convents dels Josepets y de Jesús.

Establiments de beneficència cuydats per relligiosos s'han establert a Gracia: l'Assil Toribi Duràn, fundat en 1890, a càrrech dels PP. de Sant Pere *Ad Vincula* y es casa de correcció (carrer de la Granada, 42); Missioners Fills

---

(2629) A. 1870 (6 Setembre). Nonito Plandolit obté permis de construir un hospital per noys escrofulosos al carrer de Muntaner.

del Immaculat Cor de Maria, fundat en 1866 per lo meritíssim P. Claret, al carrer de Coello, 255, y que voluntariament convertiren son edifici en hospital de colèrichs en 1885, en qual capella hi ha missa diària; Missioners del Sagrat Cor de Jesús, al carrer del Rosselló; Germans de Sant Felip Neri, en 1887 ja eran al carrer del Sol; PP. del Oratori de Sant Felip Neri, inaugurant la església en 25 Juliol 1895, cremada en 1909. PP. Maristes, al carrer de Sant Salvador Nou (Montanya Pelada), cremat en 1909 y abandonat. Agustins, en la Travessera de Dalt, establerts abans del 1887; es residència-sanatori per los pares qui tornan de terres tropicals.

Tenia Gràcia organiat cors de bombers des del any 1869.

Una entitat mercantil important se fundà en 11 Octubre 1883, titolada *Crédito del Fomento Graciense*, agregant-s' hi la societat d' estalvis *Caja de Ahorros de la Villa de Gracia* en 7 Agost 1879. Lo *Mont-pío Barcelonès* en 1899.

Des de 1878 treballava Gràcia per obtenir estació telegràfica, establint-la lo Govern en 1882. En cambi, per més que volgué construir cementiri propi (1883-1885), no-l logrà a causa de la oposició que hi féu Sant Martí, dintre de quin terme municipal se pretenia edificar-lo quasi tot.

Diferents teatres han accionat a Gràcia: Lo *Principal*, alçat en 1851 al carrer de Sant Domingo, totalment cremat a 23 Agost 1908. Lo del *Tivoli* (¿construit en 1823?), entre los carrers de Rabassa y Sant Salvador; los *Clarís*, al Torrent de la Olla, y *Graciense*, al carrer de Sant Salvador, que funcionavan en 1887; lo de *Zorrilla*, al Torrent de la Olla y carrer de la Llivertat, que funcionava en 1893; lo del *Bosch*, a la Rambla del Prat, erigit en 1898.

La població de Gràcia fou, en 1860, de 19,969 habitants; en 1877, de 33,766; en 1890, de 45,042; en 1895, de 50,000, y en 1905, de 70,334, ocupant 5,134 cases.

Sant Gervasi de Cassoles, lloch en lo segle xi enclòs en los *Monterols*, dintre del terme de Sarrià (veja-s p. 318). Al segle xix, lo formavan cases esbarriades y un insignificant barri devant la església. Allí prop assolí nomenada, en lo segle xv, la reyal residència de Bellesguart (veja-s p. 425), llegada per Martí I a sa muller Margarida de Prades (31 Maig 1410), ab qui casà en la capella d' aquell palau, dihent la missa de velació Sant Vicents Ferrer (2630). Nou anys après la reyna viuda Margarida se feya monja de Valldonzella. Bellesguart acaba sa bréu historia esplendorosa hostatjant, en l' estiu del 1438, a la reyna llochtinent Maria de Castella, muller del nostre rey Anfòs IV (2631). Vingué a mans de la comunitat dels Sants Just y Pastor (1850-1869). En 1891 s' hi fundà l' Assil de Desamparades de Sant Anfòs de Ligori, cuydat per Oblates del Santíssim Redemptor. Immediat a ell s' hi trelladà lo cementiri de Sant Gervasi en Juliol 1852.

(2630) *Diversorum*, v. II, f. 66, A. M. B.

(2631) A. 1438 (15 Setembre). *Letres Closes* del A. M. B.

Lo vehinat de Sant Gervasi, durant lo temps en que regiren los privilegis de Barcelona, no obtingué dels Consellers autorisació de tenir carniceria propia (2632). Comptava ab pochhs habitants, per estar format de grans propietaris rurals. Segurament contribuía a tan escassa població, la circumstancia de trobar-se separat de les principals vies del Pla de Barcelona.

La torra dita de *Sant Salvador del Mont*, pertanyent a Na Maria Manrique de Lara, filla del Duch de Nàjera, virrey de Catalunya, ocupava lo derrocat mas Calvet, en lloch herm y despoblat. Otorgada als Jesuites en 1553, quan fundaren Bethlèm, prengué des de llavors lo nom vulgar de *Frare Negre*. Cent anys més tart los Dominichs hi adquiriren, mólt aprop, la torra de *Cân Gomis*, que, en contraposició al primer nom, batejà lo poble per *Frare Blanch*.

Pregones torrenteres, devallant de la serra de Cerola, voltavan la església dels Sants Gervasi y Protasi, esgratinyant quasi tot lo terme de llarch a

llarch. Junt a la parroquia, en 1830, hi formavan petit poblat cinch o síis cases. Un migrat cementiri, al devant de la església, tret en Juliol 1852 (2633), li donà caràcter montanyench. En altar secundari s'hi venerava, ab senzill culte, en lo segle xvii, la Mare de Déu de la Bonanova (2634).

1893. Segell parroquial

En 1767 lo Pàrroco cedí al Comú un pati adherit a la rectoría, a condició de fer-ne escola pública. Allí hi estigué fins a passar a millor edifici, en Setembre 1865, retornant-se lo local a la parroquia (30 Novembre 1865).

Aquesta església-santuari estava mólt ben situada en la cruylla de dos camins: lo que de Barcelona duya a la serra de Cerola, passant prop Bellesguart, y l'antich camí morraler de Sarrià a Horta, marxant per los repèus de dita serra ab continues pujades y baxades. Al darrer lo pertorbava tenir d'atravessar los tres torrents: lo d'En Mandri, lo d'En Pedralbes y d'En Castanyer (2635) y lo del *Frare Blanch*, que se succehían a poca distancia un d'altre.

(2632) A. 1618. March Llantes, donzeil, obtingué del Batlle General privilegi de tenir carniceries a Sant Gervasi. Mes essent contra privilegis de la Ciutat, sigueren derrocades en 3 Juliol 1618 (*M. N. A.*, v. ix, p. 380, Barcelona, 1900).

(2633) R. O. de 1851, per construir lo cementiri de Sant Gervasi al camp d'En March Olives y Olives.

(2634) Data del 1622 lo més antich inventari de les joyes de la Mare de Déu de la Bonanova (Javier Fuentes y Ponte: *Memoria histórico-descriptiva de la imagen y santuario de la Bona Nova*, publicat per la Academia bibliográfico-mariana, Lleyda, 1896). — Veja-s també Academia bibliográfico-mariana: *Certamen público celebrado con motivo del concurso de premios dedicado á Nuestra Señora de la Bona Nova* (Lleyda, 1895), contenint goigs y poesies adreçades a aquesta advocació de la Verge.

(2635) A. 1851 (23 Setembre). Lo pas del torrent immediat a la Bonanova vé descrit de la següent manera: «Al llegar al extremo de la propiedad de D. Joaquin Castañer declinaba un poco á la izquierda con dirección á la parte del Norte, tomaba una bajada rápida y de mal tránsito hasta llegar á un puen-

Lo camí de comunicar ab Barcelona tenia un mal pas al atravesar per forta baxada lo torrent de Sant Gervasi o del Frare Negre, junt a la torra d' *En Sivilla* o *del Bisbe*, y que-s regularisà una mica en 1840 (actual carrer d' Alsina). En 1853 (Juliol) se tractava de canviar-lo, fent altre camí vehinal que comunicàs Sant Gervasi ab Barcelona, per la plana de Càn Sivilla (2636), que no s'arribà a construir.

Tota la primera meytat del segle XIX permanesqué aturat aquest terme, essencialment rural. Puix per establir-s' hi fabricació resultavan cars los transports. En 1833 tenia 379 habitants y 70 cases, y més de deu anys després, en 1846, constava tenir sols 376 habitants. Es a arrencar d' aquesta data, esvahit lo temor a les partides carlistes, que s' inicien les construccions en aquest terme, prenent per punt de partida los vells camins y torrenteres que lo Municipi, en 1848, s' apressa a examplar (2637), y, en 1851, a adobar de les aygües pluvials (2638). Lo camí d' Horta es rectificat, fent-lo passar per terres d' En Joaquim Castanyer (11 Setembre 1850).

Sant Gervasi, a partir del 1850, va en progressiu creximent, contribuint-hi la enfiteusis (2639). Noves vies hi urbanisaren uns propietaris darrera los altres, sense plan previament preconcebut per lo Municipi. La missió d' aquest consistí en examinar los projectes que se li presentavan, procurar a les vies una amplada decent, coordinar les unes ab les altres y instar la cooperació directa dels propietaris en la construcció de les aceres y de ponts en los torrents y en la vía del tren de Sarrià. Afegint-s' hi alguna que altra obra pública de relativa importancia, com en la nova Casa de la Vila.

Quan, en 1860, s' inaugurà la vía ferrada de Barcelona a Sarrià, Sant Gervasi ja havia crescut, en tant que s' hi alçaren dues estacions en son terme mu-

tecito que hay en el fondo del torrente, después del cual se presentaba una subida rápida y todavía de peor tránsito que la bajada, porque se componía de escalones muy desiguales. El puentecito mediante el cual el camino atraviesa el barranco, tiene veinte palmos de elevación y sólo diez de latitud, sin baranda ninguna; de manera, que, el tránsito, era muy peligroso de noche por toda clase de personas, y de día para ancianos y niños y para los que transitaban con caballerías y sumamente dificultoso para la tropa en particular. El nuevo camino empalma frente la casa de D. Joaquín Castañer y declinando un poco á la derecha, va á tomar el puente que Pedralbes está construyendo, siguiendo la dirección, en línea recta, hasta encontrar la carretera de la casa torre de dicho señor Pedralbes; y tomando la dirección á la izquierda, por el presente, empalma otra vez con el camino antiguo, frente de la casa de dicho señor».

(2636) A. 1853 (Juliol). Genís J. Arimon y Vicents Modolell tractavan d' obrir carrers a la plaça d' En Sivilla, comunicant les noves cases fahedores. ab la línia de Càn Lledó.

(2637) A. 1848 (17 Juliol). «...viéndose que este pueblo va tomando un aumento de caseríos, debe ponerse un arreglo para su construcción, como asimismo un espacio determinado para la formación de calles, etc., y dispusieron que los caminos que en la actualidad presentan calles, por haber ya en ellos algún edificio construído, si son en parages de mucho tránsito ó concurrencia, tengan la anchura de 42 palmos; las calles que se conceptúen de menos concurrencia, la anchura de 30 palmos; los caminos que en la actualidad no presentan señal de construcción 30 palmos y las rieras y torrentes 32 palmos».

(2638) A. 1851 (6 Febrer). «Celoso el Ayuntamiento, de conservar y mejorar el ornato y bien público, una vez que tanto incremento toma el Pueblo de caseríos, concurrencia de forasteros y personas acomodadas de Barcelona», acordà arreglar lo pas de les aygües de pluja, que espatillavan les carreteres.

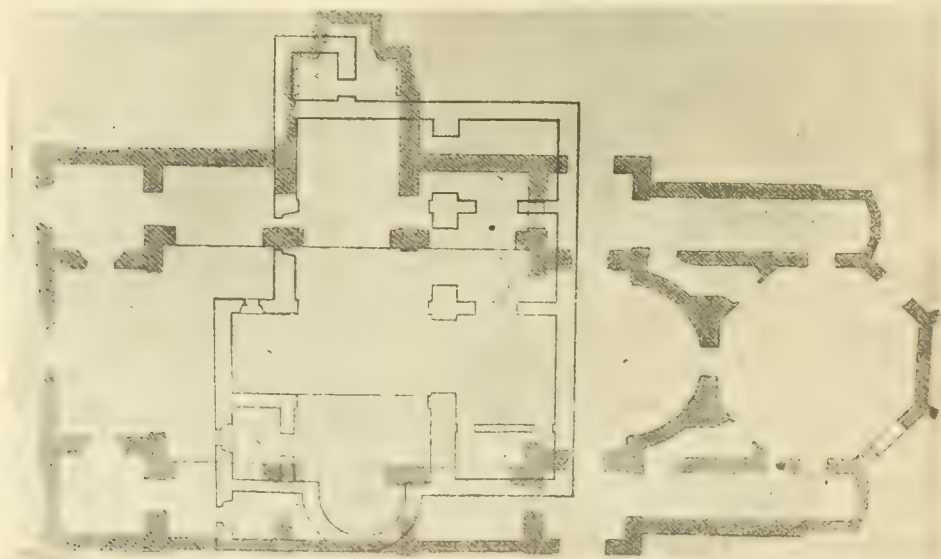
(2639) A. 1852 (15 Abril). «Algunos aficionados toman á censo propiedades rústicas con animo de convertirías en urbanas y de buscar en ellas una especulación».

Segle XIX. - Esglesia de Sant Gervasi de Cassoles

Dibuix fet per Joseph Vilaseca y Casanovas

La esglesia abans del 1842. Les tres portes que-s veuen són del campanar, del temple y del dipòsit de cadàvers adjunt al seu petit cementiri

Plantes fetes per Joseph Vilaseca y Casanovas

Les dues plantes superposades de la esglesia vella y nova de Sant Gervasi abans del 1842

Planta de la esglesia vella. — *A*, Capella de la Mare de Déu de la Bonanova, feta en 1765. — *B*, Camaril. — *C*, Altar major dels Sants Gervasi y Protasi. — *D*, Sacristia. — *E*, Capella de Sant Vidal. — *F*, Capella de la Puríssima. — *G*, Capella del Roser. — *H*, Campanar.

nicipal (2640). Una tercera dita *Bonanova* s'hi obrí, en 1886, al carrer d'En Ganduxer, y altra quarta, en 1895, al carrer de Muntaner.

Usat a Sants

1812.-Segells municipals

Usat a Gracia

Lo regí un Ajuntament de nou regidors. Adoptà per emblema local los atributs dels Sants Gervasi y Protasi, canbiats, en 1855, ab les representacions integrals dels dos Sants, substituïdes, en 1882, per aquells atributs y dues *cases soles*, en lloch de les *cassoles* que veyèm figurar en 1844 y 1854. Volent diferenciar en absolut, l'Ajuntament, son segell, del usat per la Alcaldía,

en 1890, disposà fer-lo rodó y més gran (2641). Aprovà unes Ordinacions Mu-

1844 a 1897. — Segells del Municipi de Sant Gervasi de Cassoles

Usat en 1812

Usat en 1844

Retirat en 1854

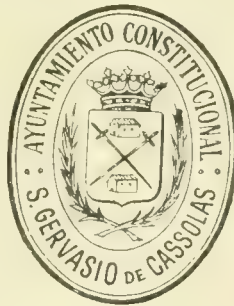
Del 1854 al 1882

nicipals en 1861, que-s canbiaren en 1885 y en 1892 (2642). Son pressupost municipal fôu, en 1855, de pessetes 3,680'25; en 1880-1881, de 41,873'75; en 1886-1887, de 88,500, y en 1896-1897, de 230,214'98 pes-

(2640) La estació dita *de Gracia* estava en la línia dels térmens municipals de Gracia y de Sant Gervasi. La estació de Sant Gervasi estava immediata al Colegi d'En Carreras quan s'inaugurà la línia ferrada en 1860. Les obres d'aquesta vía malmeteren lo carrer de Sant Ramón.

(2641) Los segells terç y quart del Ajuntament se canbiaren per virtut dels acorts de 15 Desembre 1854 y 20 Setembre 1882. No havèm vist segell oficial de Sant Gervasi ab *Ayuntamiento Popular*, creyent no-l faria ab tal inscripció, puix lo meteix del 1854 continuava usant-se en 1880. — A. 1890 (14 Març). «Se acordó que por la Alcaldía se ordenase la construcción del sello del Ayuntamiento con los mismos atributos que existen en el de aquella, si bien de forma circular y 40 milímetros de diámetro, á fin de evitar confusión entre ambos». Acordant en 21 Març «que el sello del Ayuntamiento rec en-tamente construido, solo se utilice para asuntos posteriores á la fecha de su aprobación». — Les actes del Ajuntament dels anys 1872, 1874, 1875 y 1876 s'han perdut.

(2642) Acabades per lo Secretari del Ajuntament les Ordinacions Municipals en 15 Maig 1861, foren passades a la aprovació del Governador en 16 Octubre 1861. Tingueren més laboriosa gestació les segones, quins 48 articles primers s'aprovaren en 19 Setembre 1883, y en sessions posteriors se discutiren los restants, fins que, en 23 Janer 1885, tots se trameteren al Governador Civil. S'inspiraren aquestes Ordinacions «en todo lo que para sus vecinos ha llegado á convertirse en costumbre, respetando

Del 1882 al 1892

Del 1892 al 1897

setes. Acostumà a estar sempre ben administrat lo poble, puix no s'hi arrossegaren deutes en sos pressuposts. Fôu molt mirat a empendre grans obres, de manera que la construcció d'una Casa Comunal, de que tant freturava, diferí més de vint anys portar-la a execució, inaugurant-la en 14 Setembre 1884 (2643). Y havent volgut construir un mercat de ferre a la plaça de la Constitució, no pogué acabar-lo y l'ha realisat d'una manera completa l'Ajuntament de Barcelona en 1912.

En 1861 la *Propagadora del Gas* hi instalà aquesta llum, pero l'Ajuntament, fins 5 Desembre 1866, no acordà posar fanals als carrers (64 al barri primer, 38 al segon y 74 al tercer). Del 1861 (25 Maig) data la adquisició del rellotge públich. Los carrers se rotularen per acort consistorial del 26 Març 1862.

Un primer teatre acabà En Pere Sibil a 20 Març 1867, y altre segon anava a inaugurar-se al carrer de Sant Guillèm a 3 Febrer 1888.

Algunes cases remarcables devèm anotar: la de ân Brusi, hont se conserva incòlume lo famós pati plateresch de Càn Gralla (veja-s p. 746); la construïda en 1866 per En Joseph Altimira, al passeig de la Bonanova, famosa per son parch plè de sorpreses y extravagancies (2644), desfet al vendre-s en 1890; la de la Marquesa de Moragas, per la gran extensió del parch, bon edifici y amples caminals; la d'En Figueras, per la originalitat arquitectònica, obra del eminent Antòn Gaudí; la d'En Manuel Arnús, dita *Pinar*, d'excelent situació, hermosura de pins y grans proporcions del edifici, feta d'En Sagnier, etc.

---

aquellas que se hallan conformes con los intereses generales y poniendo correctivo á las que no lo están. Resultaren deficientes en alguns punts de vista, fent regir, com a supletories, les Ordinacions Municipals de Gracia, segons se manifestà ab los forns dels flaquers (18 Novembre 1891). A 8 Juny 1892, lo Governador aprovà altres Ordinacions més completes, acordant imprimir-les lo Consistori Municipal, en 14 Juny 1892. En 2 Maig 1893 s'ordenà tirar-ne 400 exemplars, juntament ab lo nomenclator dels carrers de la població. Edició titulada *San Gervasio de Cassolas. Ordenanzas Municipales. 1893* (Gracia, Joseph M quei, 74 plânes de 14 × 21'5 cms.)

(2643) A. 1844 (17 Abril). Se celebravan les reunions del Municipi en una dolenta sala, que tractà d'exampiar y a més fer presó «en atención á no tener este pueblo más que un antiguo zepo, en un paraje lóbrego del Mesón». — A. 1850 (2 Novembre). S'habilità «la casa meson de los propios de ese Pueblo (Hostal Vell) para escuela, habitación del maestro, cárcel y sala de sesiones, como á punto céntrico del pueblo y de capacidad para los objetos indicados». — A. 1853 (20 Janer). Aquest hostal era ruïnós y l'Ajuntament determinà convertir, lo maell o escorxadador, en Casa de la Vila y trelladar l'escorxadador al *Hostal Vell*, dihent que aixís «se evitaria el fétido olor arrojan las materias fecales en una calle de las más principales y de más concurrencia, á la cual se ha dado el nombre de calle Mayor». Era hont se troba actualment la tinencia d'Alcaldia. — A. 1854. S'hi practicaren algunes obres més. — A. 1855. S'acordà imposar nous tributs per construir la casa comunal. — A. 1861. Fins aquest any no-s trelladà al ruïnós Hostal Vell la Casa de la Vila. — A. 1866 (9 Setembre). Després de tractar-se moltes vegades de fer nova Casa de la Vila, se posà la primera pedra. — A. 1881 (28 Setembre). Aprovat altre projecte de Casa Comunal y escoles públiques. — A. 1883 (11 Abril). Aprovat un tercer projecte, y en 27 Juliol 1883, lo pressupost de les obres, quina primera pedra se posà en 8 Setembre 1883. La acta d'aquesta cerimonia se conserva entre les demés del Ajuntament. — A. 1884 (11 Setembre). Inaugurada la Casa de la Vila: al carrer que anava a la riera del Frare Blanch li posaren lo nom d' *En Vilarós*. — A. 1897 (Janer). Per fer lo mercat junt a la Casa Comunal, se transformà en cloaca la riera del Frare Blanch.

(2644) Un dels principals detalls de Càn Altimira, lo pati y sala de les columnes, ab l'edícul de cristall tallat voltat de jochs d'aygua, que era fama valia 50.000 pessetes, lo publicà la *Ilustració Catalana* del 1888 (a. ix), p. 196. Aquest edícul, adquirit per En Joseph Garí, està actualment al bonich

Una nova delimitació ab Sarrià s'efectuà en 1891, obrint-se un altre carrer en la propietat Vilana, que quedà per límit dels dos municipis.

En 1857, Sant Gervasi se dividia en tres districtes, nomenats: 1.er, Bonanova; 2.^{on}, Lladó, y 3.er, Putxet (2645), y en 16 Abril 1890, se subdividí cada districte en dos barris. Lo segón presentà, més endavant, un nucli de poblament definit, dit *Camp d'En Galvany*, y un altre, lo tercer, dit *Càn Bori*.

Bonanova s'ha anomenat la part alta de Sant Gervasi, prenent nom de la Mare de Déu allí venerada. Començaren les urbanisacions en la vinya del *Ponet*, junt al torrent d'*En Pedralbes* (20 Janer 1850), en les terres d'En Mandri y en lo camp d'En Soca. Aquest es convertit en plaça pública, enfront la esglesia, en 1850 (2646). Lo meteix any s'hi inaugurà senzilla font de pilar (2647), que una subscripció convertí en monumental, usant paraula de la època, en 1861, segons subsisteix encara.

En 1858-1861 s'inicián altres carrers immediats a la plaça y al Major (2648). En 1870, cada hora sortían cotxes de la plaça de Santa Anna a la Bonanova.

L'avenç major, a la Bonanova, li donà la Diputació en 1864 (Janer), convertint lo camí morraler d'Horta en bona carretera des de la torra d'En Fontanellas a la plaça de la Bonanova (2649). Seguí, per axò, atravesant lo torrent

parch que posseheix en sa preciosa finca d'Argentona. Hi havia un bosch d'eucaliptus y altres arbres, demunt d'habitacions de la casa, una gran agulla daurada coronant esbelta torra, etc.

(2645) Los tres barris de Sant Gervasi experimentaren, en 1879 (8 Octubre), una reforma en la distribució de carrers. En 10 Agost 1881 se dividí en dos districtes lo terme municipal, determinats per la riera de Cassoles, essent lo primer lo que quedava a la part de la Bonanova.

(2646) A. 1850 (1 Març). Se converteix en plaça «el campo de José Soca, que se halla al punto más céntrico del Pueblo cerca de la Iglesia y casa Consistorial; conociendo la necesidad pública de la misma, para mercado, reunión, desahogo y demás utilidades que pueden resultar a esta poblacion cada día en aumento y concurrencia». Costant la obra 8,848 reyls, que lo comú no tenia, adelantaren dita suma alguns propietaris.

(2647) A. 1850 (29 Juliol). L'Ajuntament de Sant Gervasi acceptà la oferta de dues plumes d'aygua, feta per En Llorenç Cayol, de la que havia trobat al *Frare Blanch*, aconduhint-la a la població. Dita aygua rajà en la font feta en la plaça de la Bonanova.

(2648) A. 1853 (7 Janer). March Olives y Olives urbanisà una vinya.—A. 1859 (27 Abril). Joaquim Ferret y Mandri fà carrers en un troç de sa propietat, al lloch conegut per *Les Oliveres y Camp del Hostal*, perllongant lo carrer Major. Un dels nous carrers, perpendicular al Major, fou dit d'*En Mandri*.—Ja los Ganduxer, pagesos de Corró de Vall, havian començat a vendre solers. Jacinto Fabrés hi comprà cinch mojudes y mitja, en 1856, ab intent de fer-hi un *torin* o plaça de braus, projecte no realisat.—A. 1860 (25 Novembre). Per obrir lo carrer d'*En Arimón* s'expropià una casa.—A. 1864 (2 Març). Es aprovada la urbanisació de nous carrers «en la Mayor de la propiedad de D. Joaquin Ferret, hoy dia de sus herederos», essent perllongat lo carrer de Sant Ignasi y havent de construir una escalinata al ample del carrer d'En Mandri, per guanyar lo desnivell.

(2649) L'exemple que donà En Pedralbes, construint un nou pont al torrent de Sant Gervasi o de Cassoles (1851), volen seguir-lo En Joaquim Ferret y Mandri y En Pau Ganduxer, prenent fer altre pont de 8 metres de llum al torrent dit de *Càn Mandri* y variant la direcció del camí morraler, entre Sant Gervasi y Sarrià (6 Març 1860). Los dos municipis aprovaren un projecte de camí d'unió (20 Maig 1861), y ja l'anavan a fer (11 Agost 1861), quan la Diputació acordà construir una carretera provincial que de Sarrià empalmàs ab la de Vich per Sant Gervasi y Horta (1 Maig 1863). Acabada la primera secció en 1864, immediatament s'hi edificà en ses vores per part dels dos principals propietaris, Na Carme de Dalmaes de Fontcuberta, propietaria de la torra Vilana, y En Joaquim Ferret. Lo Governador regularisà les noves construccions, cridant als propietaris de Sarrià y Sant Gervasi (28 Febrer 1864). Entre los

d' *En Mandri* per una baxada dreta y perillosa en dies de pluja. Més tart l' Ajuntament de Sant Gervasi hi féu un pont (21 Novembre 1870). Se continuà aquesta carretera, entre la Bonanova y Horta, en 1865 (2650), y en 1877 construí lo viaducte immediat a la esglesia, substituint al pont d' En Pedralbes, pont que quedà reclòs dintre lo parch de Càn Castanyer (2651). Al acabar l' any 1891, lo tranvía passà per lo carrer d' En Garriga.

Lo Putxet o barri tercer de Sant Gervasi, començà a créixer abans que la Bonanova, per trobar-se immediat a Gracia y directament influit per la urbanisació d' aquest antich districte de Barcelona. Son nom li pervingué d' un petit puix rocós, hont, en lo segle XVII, los *Josepets* hi tenian una capelleta, y, en 1858, son nou propietari Ferràn Puig hi féu una glorieta-mirador. Del 1845 al 1848 s' inicia la urbanisació del Putxet per lo carrer de la Alegria, essent una meytat de Gracia y la altra de Sarrià, quina part de terme municipal passà a Sant Gervasi, en 1850, al formar-se la nova jurisdicció de Gracia. Lo carrer de Sant Felip, que entrava en lo projecte d' urbanisació d' En Ferret, se féu en 1849. Constituí la principal arteria d' aquella barriada (2652). La comunicació ab la Bonanova continuà deficient, fins a formar-se lo carrer d' Alsina (1861) y lo pont demunt la riera de Cassoles (1863). La regularisació de la Riera y unió del Putxet ab Barcelona se farà aviat, al empalmar lo carrer de Balmes ab la *Avinguda del Tibidabo*.

carrers iniciats hi havia lo dit d' *En Dalmases*, comunicant la carretera de Sarrià ab lo carrer de *Cervantes* (17 Febrer 1864).

(2650) Los habitants y terratinents del *Frare Blanch* se queixaven per haver-los-hi interceptat l' antich camí ab la construcció de la carretera, tenint de donar una volta de mitja hora per la riera. La queixa motivà una curiosa descripció topogràfica de dit lloch, en la acta del 26 Setembre 1866.

(2651) Adquirida la finca d' En Pedralbes per la familia Castanyer, aquesta guanyà a la Diputació un plet, obligant a abonar-li 80,000 reyls per utilisar lo pont d' En Pedralbes, en la nova carretera. La Diputació millora son traçat ideant altre viaducte, dextant de banda aquell pont; y la viuda d' En Castanyer (que llavors s' havia fet donar per lo Sant Pare lo títol de Marquesa de Moragas) adquirí del Ajuntament de Sant Gervasi lo troç de camí abandonat junt a la finca (11 Juliol 1877).

(2652) A. 1849 (12 Març). En Joaquim Ferret urbanisà un camp de 7 mojudes, quines alinacions li modificà l' Ajuntament en 1850 (10 Juliol), perque coincidís ab lo començat en la part de Gracia «que empieza en el Convento de Carmelitas Descalzos de Gracia y viene á encontrar la otra de San Gervasio, como todos saben, por las casas que hay construidas y otras que se están construyendo». Los carrers de Sant Felip y de Sant Antoni formavan part dels urbanisats per En Ferret. — A. 1849. Joan Cert obri alguns carrers allí meteix, entre ells lo *Ample*, que, en 1854, se li aumentà la amplada fins a 63 palms. — A. 1852. Joaquim de Roca y Batlle urbanisà una vinya «en cuerpos de casa». — A. 1859 (1 Juny). Baltasar Bosch obri un carrer junt al de *Farró*, ja format. — En 1861, Felip Bertràn y d' Amat estableix terres, obrint alguns carrers nous. N' Antòn Alsina, un dels compradors de terres de Càn Bertràn, continuà lo carrer de la *Salut* y féu lo d' *Alsina*, de 40 palms, a continuació de la forta baxada dita de *Càn Sivilla*, existent al començament del carrer Major, la que atravessava lo torrent de Sant Gervasi. Allí devia fer, a ses despeses, un dels estrebs del pont de 5 metres, segons lo projecte aprovat en 11 Setembre 1861. Acabada la explanació d' aquests carrers en 1862 (28 Maig), se-ls hi posà los noms de *Salut*, *Alsina*, *Bertràn* y *baxada al torrent del Frare Negre*. En 1884 (20 Agost), En Felip Bertràn obri altres carrers llinants ab los del *Putxet* y de la *Salut*. — A. 1862 (26 Març). Se batejà ab lo nom de *plaça del Putxet* a una que quedava entrant al carrer de Sant Joaquim per lo de la Alegria, y ab lo nom de *Tibidabo* altre carrer obert en terra d' En Balasch. — A. 1891 (10 Novembre). Van juntant-se uns carrers ab altres, unificant-se llurs noms. Lo de *Sant Ramón*, ajuntat ab lo de *Farró*, pren aquest nom.

La barriada prosperà depressa (2653). Inaugurà un mercat al descobert en lo carrer Ample (1 Maig 1861), après trelladat entre la torra d'En Felip Bertràn y lo xamfrà del carrer de Santa Teresa (1 Abril 1864). Part dels vehins del Putxet y del barri según continuavan comprant a Gracia. Per axò s'establí altre mercat a la plaça de la Creu «para si posible era atraer algunos vecinos de Gracia» (3 Febrer 1869), arreglant-lo decentment en 11 Janer 1882.

Una font al carrer de Sant Joaquím s'hi posà en 24 Juny 1867.

Lo tranvía atravessà lo Putxet, en 1878, per lo carrer de Sant Felip. En

1907.-Urbanisació del Tibidabo en la propietat del «Frare Blanch»

Com se trobava, en 1907, lo gran passeig que porta a la estació del funicular y que aviat comunicarà ab Barcelona per la perllongació del carrer de Balmés a través de tot Sant Gervasi

1878 se construí un pont demunt la riera de Vallcarca, unint lo carreró dit *de Sant Gervasi*, pertanyent a Gracia, ab lo carrer de Sant Joseph (2654).

(2653) A. 1869 (19 Març). Antòñ Mulet construí al plegat 20 cases en un, passatge, que portà lo séu nom, entre los carrers de Sant Felip y de la Creu. No havent-hi compradors per causa dels fets polítics d'Espanya, obtingué permis de rifar-les. — A. 1877 (Agost). Es obert un carrer a continuació del passatge *Mulet*. — A. 1884 (16 Juliol). En Ferràn Puig urbanisà altres carrers titolats *Consuelo*, *Berna*, *Alfonso XII*, etc., y perllongà lo de *Montserrat*, donant-li major amplada. — A. 1887 (12 Octubre). Aprovà l'Ajuntament «se dé á las calles que tienen de nombre *Puchet*, los de *Puchet*, *Luna*, *Monagal*, *Jardín* y *Cádiz*». — A. 1891 (27 Octubre). Los carrers d'*Isabel* y *Putxet* s'acordà tinguessen un sol nom: *Putxet*.

(2654) Lo pont del carrer de Sant Joseph tractava d'alçar-se en 1869. La Diputació féu fer, a més d'aquest projecte, lo d'un altre pont, unint los carrers de Riego (Gracia) y de Sant Felip (Sant Gervasi), realisant-se lo primer (23 Febrer 1871), que s'acabà en 1878.

Càn Bori era una masia situada en la vessant del Putxet, vers la carretera d'Horta. Son nom s'aplicà al barri format en aquella part del terme en 1870. Avuy ho absorbeix tot la Avinguda del Tibidabo (2655). Abans d'obrir-se aquesta important arteria en 1901, l'Ajuntament de Sant Gervasi tenia acordat construir una carretera fins al cim de la montanya (14 Novembre 1888), y en 2 Agost 1892, se culpava al Arquitecte Municipal de no haver-la realitzada (2656).

Lladó era lo nom d'una vella masia de Sant Gervasi, que s'aplicà al barri según dels tres en que estava dividit lo Municipi. Agafava la part baixa del terme, lliandant ab la estació de *Sant Gervasi* y la Travessera. Lo nom *Lladó*, aplicat a la barriada, desaparegué quan urbanisacions posteriors han fet aplicar-los-hi altres noms vulgars, axò es, *Camp de les Figueres*, *Camp d'En Galvany* y *Turó d'En Modolell*. Sigueren remarcables en la barriada de Lladó, en 1866, les urbanisacions de Càn Orteu (2657). Un pont demunt lo ferrecarril

(2655) Qui primer intentà urbanisar en dita part de Sant Gervasi fôu N' Antòñ Camp y Ramón, en 1852, fent carrers d'un troç de la finca *Frare Blanch*. S'hi oposaren los Craywinckel, per no tenir certa entrada suposada per En Camp en la seva instancia. — A. 1870 (19 Janer). Joan Trinitat de Craywinckel obri los carrers dits de *Craywinckel* (de 50 palms), *Hurtado* y *Huarte*. — A. 1871 (29 Novembre). Francesch Forasté obri lo carrer del *camp del Frare Negre*. — A. 1873 (25 Juny). Josepha Cayol de Parés urbanisà un troç del mas *Frare Blanch*, formant los carrers del *Frare Blanch*, *Collcerola*, *Rajoleria*, *Parés* y *Cayol*: los según y tercer lliandant ab la carretera provincial. Aquell any En Joaquim de Prat de Moyà acabava d'obrir allí prop lo carrer de *Prat de Moyà*. — A. 1879 (23 Març). Se modificà lo projecte d'urbanisació de la *plana del Frare Blanch*, presentat per En Craywinckel, substituint lo carrer d' *En Prat de Moyà* per lo d' *Hurtado*, de 8 metres, obrint novament lo de *Sant Joan*, de 8 metres, y posant al de la *Pau* lo nom de *Mare de Déu del Carmelo*. — A. 1885 (28 Agost). Aprovada la urbanisació presentada per En Joseph M.ª de Prat y d'Abadal de carrers quals rasants eran de 15 a 16 per 100. — A. 1889 (12 Juny). Manuel de Craywinckel urbanisà lo carrer de *Mercedes*. — A. 1890 (29 Març). Obert lo carrer de *Sant Antoni Abat*, des del d' *En Ferràn Puig* a la carretera de Sant Cugat, qual nom se cambià aquest any per lo d' *En Riego*. — A. 1890 (2 Juliol). La Viuda d'En Castanyer, ara Marquesa de Moragas, continua un troç de carrer entre los torrents de Sant Gervasi y del Frare Bianch. — A. 1890 (15 Agost). Es aprovat lo projecte de «enlace de las calles de Mercedes y Buscarons, por virtud de una instancia y planos presentados por la Excm. Sra. Marquesa de Moragas», obligant-li a afegir dues vies de 8 metres: «una que ponga en relación el extremo de la calle que existe entre la de Bertrán y la riera de Frare-Blanch y el paso que de la Riera de San Gervasio conduce á la calle Mayor, y otra, que, tomando por eje la línea divisoria de las propiedades de D. Manuel de Craywinckel y de la Sra. Marquesa de Moragas, una la calle proyectada, con la de Prats de Moyà». Poch temps després (10 Novembre 1891), era perllongat lo carrer de *Moragas* fins lo de *Bertrán* y, en 2 Agost 1892, lo de *Castañer*, des del torrent d' *En Canals* fins lo carrer Major. — A. 1891 (25 Febrer). Na Rosa de Portolà de Gomis obté permis d'urbanisar uns carrers d'aquesta part del turó dit *Putxet*, a condició d'explanar la part viable abans de fer-hi cap casa. — A. 1893 (19 Janer). Urbanisa uns camps la Marquesa de Moragas, entre lo carrer de *Vendrell* y la carretera d'Horta.

(2656) La carretera de la Bonanova al Tibidabo, devia passar per Nova Bethlèm, En 8 Octubre 1890, l'alcalde, Antòñ Tfanell y Cabañeras, sollicità dels propietaris la cessió del pas de dita carretera. En 6 Setembre 1892, lo projecte del Arquitecte passà a la Comissió de Foment.

(2657) A. 1853 (10 Març). Se forma en lo camp d'En Vidal la plaça de Cardona. — A. 1869 (18 Abril). Francisca d'Orteu, viuda de Baltasar d'Espanya, vol urbanisar uns camps, obligant-li l'Ajuntament a fer lo carrer que entrava per la riera continuant la aliniació del de *Sant Sebastià* ample de 8 metres, com també un nou carrer davant del de *Sant Eusebi*, ab sortida a la riera d'En Malla, y altre d'igual amplada davant del carrer del *Preso*, sortint a la propia riera; a més dexar una plaça (12 de *Molina*) al carrer del *Colegi*. Condicions acceptades per la propietaria (13 Febrer 1867). Portà alguna controversia la continuació del carrer de *Sant Joseph* per fer-lo del ample de 40 palms, y sobre

de Sarrià, al carrer del Progrés, fôu acabat en 1887 (2658). Allí estava lo famós Colegi d'En Carreras, fundat per los anys de 1860, que, a 26 Janer 1897, s'habilità com a sanatori dels ferits de les guerres colonials.

Camp de les Figueres, y també *Cân Regàs*, se digué als carrers formats entre la Travessera, lo carril de Sarrià, lo carrer de Muntaner y les urbanisacions ja existents de Cân Lladó. S'inicià aquesta barriada en 11 Setembre 1867, al aprovar-se los carrers d'*En Laforja* y *Riego*. Immediatament es obert lo d'*En Regàs* (5 Agost 1868) y urbanisat lo *Camp de les Figueres* per En Rupert Santaló (15 Novembre 1871) (2659), qui no permetia comunicar, a través de la seva finca, lo Camp d'En Galvany ab la població. Y los propietaris d'aquesta barriada obtingueren, en 1882, declarar d'utilitat pública, la continuació dels carrers de Sant Sebastià (ja obert en 13 Març 1860) y de Riego (2660), acabant-se les qüestions que tingueren ab en Santaló, procedint de comú acort en la apertura del primer (13 Agost 1884).

Cassimir Plà construí per son compte un mercat de ferre al carrer del Carril, xamfrà al de Laforja (21 Juliol 1886), en vista de que l'Ajuntament no podia realisar l'acort del 19 Novembre 1879, de construir-lo a ses despeses.

Camp d'En Galvany se diu als carrers formats entre lo de Muntaner, la vía del ferrecarril y lo terme municipal de Sarrià. La urbanisació d'aquell lloch la inicià, en 1866 (16 Maig), En Joseph Castelló y Galvany, quin plan aprovà la R. O. de 3 Juliol 1868, realisant-lo tot seguit. Cedí gratuïtament un gran espay destinat a plaça-mercat que tardà molts anys a urbanisar-se (2661). En Maig 1891, s'inaugurà un velòdrom, entre los baxadors dels carrers de

---

tot la construcció d'un pont en aquest, que no-s pogué acabar fins 1878. Y a 28 Janer 1880 se perllongà encara un troç més lo carrer de Sant Joseph. — A. 1867 (11 Setembre). Antòñ Moliné distribuí en carrers son camp a continuació del carrer de Riego, devant la plaça de Cardona.

(2658) En 1877 s'estudiaren los ponts d'atravessar lo ferrecarril de Sarrià en los carrers de Sant Eusebi y del Progrés. — A. 1884 (2 Juniol). S'instruí expedient per la construcció del pont del carrer del Progrés. — A. 1885 (8 Maig). L'Ajuntament adquirí per 1.500 pessetes lo pont de ferre que la Companyia del Ferrecarril de Sarrià tragué del carrer del Concell de Cent, per abaxar la vía y posar-la a nivell del carrer. No tenia diners per colocalo, y obri una subscripció entre los vehins (25 Octubre 1885). — A. 1887 (13 Abril). Se posà la barana al pont del carrer del Progrés.

(2659) A. 1873 (12 Març). Pau Cuxart urbanisà un camp ab sortida al carrer d'En Laforja. — A. 1879 (3 Desembre). Lluis Tusquets y Guàlba obté permís d'obrir un carrer de 50 palms des del de la Paloma a la Travessera, enfront lo carrer d'En Tuset. — A. 1891 (5 Novembre). Los vehins del Camp de les Figueres fan obrir lo carrer del Porvenir. — A *Cân Regàs*, al carrer d'Espanya, en 1893 hi havia lo Colegi de la Mare de Déu de Lurdes.

(2660) A. 1883 (16 Maig). «En vista de la incomunicació existente entre barrios importantes de esta población por causa de las paredes de la finca denominada Torre de Santaló, las cuales impiden la continuación de varias vias de las de mayor tránsito y porvenir, se acordó la apertura de las calles que atraviesan aquella posesión», anant a la expropiació forçosa.

(2661) Vint y cinch anys après del 1868, se demanava al Municipi la explanació de la plaça d'En Galvany, «pues hay algunos años, que, en varios trozos, se siembra grano, después de tantos años que se aprobó el plano de urbanización» (18 Maig 1893). — A. 1878 S'urbanisava lo carrer dit d'*En Rosés*. — A. 1882 (22 Març). Ramón Figueres obté autorisació d'urbanisar a *Cân Campana*. — A. 1889 (9 Janer). Urbanisació dels carrers de *Platón*, *March Antoni* y *Descartes*. — A. 1892 (18 Agost). Joaquim Castelló tracta d'urbanisar lo carrer de *Numancia* fins al torrent d'*En Galvany*.

Muntaner y de Ganduxer, immediatament desfet, construint-ne un altre, en los carrers de *Vallmajor* y *Reyna Regent*, lo Foment del Sport Velocipèdich (9 Maig 1893).

Turó d'En Modolell, es lo nom donat als carrers situats a la part alta del carrer de Muntaner, entre lo terme de Sarrià, lo Camp d'En Galvany y los barris de la Bonanova y de Càn Regàs. Al carrer de *Ganduxer*, aprovat en 4 Janer 1888, se li imposà la amplada de 15'70 metres (25 Abril 1888). Es sa principal arteria lo carrer de Muntaner, de laboriosa obertura, per exigir un pont demunt la vía ferrada de Sarrià (penosament realiat en 1885), y per la oposició dels propietaris dels dos extrems del carrer. S'acabà del tot en 1894. Ha estat la principal comunicació de Sant Gervasi ab Barcelona (2662). En 1895 passà lo tranvía per lo carrer de Muntaner y lo tren de Sarrià hi féu una parada o baxador (2663).

Móltes comunitats relligioses dedicades a la ensenyança y a la beneficencia s'han instalat al terme municipal de Sant Gervasi. D'hòmens, recordàm un colégi bréu temps obert per los Jesuites, prop de la Bonanova (1870-1872); altre dels Germans de la Doctrina Cristiana, en la carretera de Sarrià (Octubre 1890), qual capella se benehí en 13 Agost 1901.

Les comunitats de dones han sigut en gran nombre. Les *Mercedaries*, construint, en 1860, noviciat y colégi al carrer Major, n. 66, benehint la nova esglesia lo 6 Juliol 1890. Relligioses de Sant Mauro, fundant en 1867 lo Convent del Infant Jesús (*dames negres*), a la Travessera, n. 78. Filles de la Caritat de Sant Vicents de Paul, instalades al manicomi de la Nova Bethlèm (1873) y al Colégi-taller de Santa Eularia, al passeig de la Bonanova y carrer Sant Delfí, 2 (1879). Caputxines de Santa Margarida la Reyal, que de Barcelona, en Agost 1878, posaren la primera pedra a un convent als carrers de Çalvet y Travessera, acabat en 1880, cremat en 1909 y venut per trelladar-se a Pedralbes. Monges de Sant Joan de Jerusalèm, en 1880; la esglesia del carrer de

---

(2662) A. 1883 (24 Janer). S'estudià un cambi de rasants al carrer de Muntaner. — A. 1884 (26 Març). Es aprovat lo projecte y bases de construcció del carrer de Muntaner, en gran part pagat per los propietaris. — A. 1885 (4 Novembre). Són cambiades les rasants per segona vegada per lograr no s'interrumpís la visual des del carrer d'En Garriga, allargant la obertura d'aquest troç de vía fins Octubre 1886. S'explanaren les seccions immediates dels carrers de Garriga y Mandri en Octubre 1888, apelant a la expropiació forçosa de la finca de N'Olizina. — A. 1887 (21 Setembre). Es declarada d'utilitat pública la continuació del carrer de Muntaner fins a la Travessera, valorant-se les propietats d'En Gomis y d'En Montells en 4 Juliol 1888. — A. 1890 (17 Dasseembre). Los propietaris oferexen obrir lo carrer de Muntaner fins al d'En Santa'ó, si l'Ajuntament hi contribuía ab lo 25 per 100. — A. 1892 (9 Agost). Lo municipi pretenia obrir tot seguit lo carrer de Muntaner y demanà als propietaris ab quina sumà comptavan per açò. — A. 1891 (10 Novembre). Lo carrer d'*En Matas* es continuat fins arribar al de *Muntaner*. — A. 1893 (31 Janer). Oferexen los propietaris 10 pessetes per metre linial de façana, per les despeses d'obertura del carrer de Muntaner. — A. 1893 (9 Novembre). Lo préstech de cent mil pessetes, distribuïdes en 200 obligacions, no tingué lo resultat que s'esperava. Fracàs motivat per la baixa que en los valors bursàtils produhí l'atentat anarquista del teatre del Licèu. L'Ajuntament tirà avant en la millora y pagà les expropiacions part en diner y part en obligacions del préstech.

(2663) A. 1890. Comença a fer-se lo carrer de Tavern, tancant-lo ab un rextat.

la Victoria, en 1881. Filipenses, fundant noviciat y colegi (Agost 1880) al carrer d'Espanya, avuy de Lincoln, 10. Monges de Gerusalem, als carrers de Tavern y del Carril (11 Febrer 1885). Teresianes, erigint en 1886 son noviciat y principal colegi al carrer d'En Ganduxer, 41. L'assil de Sant Joseph de la Montanya, fundat en Janer 1887, passà al carrer de Sant Salvador de Gracia. Relligioses de Jesús-Maria, convertint en colegi, en 1893, l'edifici y jardins del Hotel Tibidabo, al passeig de Sant Gervasi, n. 23. Germanes de Santa Anna, que cuydan malalts, en 1893, al carrer d'Orteu, 41. Oblates del Santíssim Redemptor, a Bellesguart (1891?). Germanes Trinitaries, en 1894, cuydant dels tallers de la Santíssima Trinitat, al carrer del Carril, 2. Filles de Santa Anna, de la Caritat, de Roma, al carrer d'Elisa, 19 (2 Febrer 1895). Carmelites Terciaries Descalçades, cuydant del Assil Ampar de Santa Lluçia per orbs o cechs, establert en 1901 a la Avinguda del Tibidabo. Relligioses Filles de Sant Joseph, per cuydar malalts, al carrer Ganduxer, 40 (12 Octubre 1896). Concepcionistes, al passeig de la Bonanova, 47. Monges de Maria Reparadora, al carrer de París, 1.

La capella de Bethlèm, hont se venerava la Mare de Déu de Bethlèm, fôu obrada al segle XVIII. Adquirida la finca per los administradors del Hospital de Santa Creu, hi instalaren un manicomi. La capella de la Santíssima Trinitat, fundada en 1860 per Na Maria Roca y Ollé, tingué sa època de prosperitat al barri tercer, celebrant-hi lluhides funcions ab assistencia del Ajuntament (1862-1869).

La població de Sant Gervasi ha sigut, en 1887, de 7,968 habitants; en 1890, de 8,206; en 1892, de 9,054; en 1905, de 14,519, instalats en 2,579 cases; en 1910, de 17,429 habitants.

Al agregar-se Sant Gervasi a Barcelona (1897), tenia saldats tots llurs comptes ab lo Tresor Públich y ab la Diputació; hi havia més de 20,000 pessetes en caixa; no devia res per Instrucció Pública; y del préstech de cent mil pessetes per la obertura del carrer de Muntaner, n'havia amortisades trenta mil. Tenia avançat l'expedient d'un nou cementiri a la finca de Bellesguart, posat al conexement del públich en 6 Abril 1897.

Tibidabo es lo nom aplicat modernament al cim sobirà de la serra de Cerola. És del municipi de Sarrià. De mitja montanya en avall pertanygué al terme de Sant Gervasi. L'investigador Bastús opina que l'origen del nom de *Tibi-dabo* donat a diverses montanyes, prové del evangeli de Sant Matéu (cap. IV), quan lo diable, mostrant a Jesús des d'una altura los reyalmes del món, li digué: *Haec omnia «Tibi dabo» si cadens adoraveris me* (tot axò te donaré si postrat m'adoras) (2664).

(2664) Joaquim Bastús: *Memorandum anual y perpetuo de todos los acontecimientos*. etc., v. 1, p. 136 (Barcelona, 1855). La metexa opinió sustentà abans Ramon Ferrer en *Barcelona cautiva*, v. 1, plana 509 (Barcelona, 1815). Mes lo P. Ferrer sempre li dona lo nom tradicional de *montanyes de Colcerola*.

Una solitud perpètua hi regnava al cim del Tibidabo abans del 1901. La ha descrita de mà mestra Na Maria de Bell-lloch en 1874, y poch temps aprés (Març 1878) l'excursionista Antoni Massó. Aquest deya formar «un replà de terra vegetal despullada quasi de vegetació a causa de la freqüència ab que-s veu trepitjada per visitants indígenes y estrangers, axí es que fà la ilusió, com fà poch observava un de mos amichs, de que no-s dega a la naturalesa sa formació, sinó al artifici del home» (2665). L'artifici humà no devía trigar a tras-

1888.-Cim del Tibidabo

Edifici hont hi descansà la Reyna Regent Maria Cristina, al visitar lo Tibidabo

valsar-ho tot y a convertir en dilatada planicie lo replà del cim, a la part que feya senzilla y còmoda la ascensió, reservada en 1874 a la gent de bona cama y cor sà (2666).

Inicia les etapes d'urbanisació del Tibidabo lo doctor Giné y Partagàs al trelladar-hi, en 4 Març 1874, lo manicomi de Nova Bethlèm, inaugurat a Gracia (2667). Un moment estigueren aquelles montanyes en perill de veure-s condemnades a constant solitud, quan lo general Reina estudià alçar-hi una sèrie de fortificacions. No pas-à avant lo projecte. Un establiment recreatiu s'inaugurà en la falda de la montanya, junt a la torra d' En Castanyer (4 Novembre 1882), ab nom d' *Hotel Tibidabo*, convertint-se, en 27 Desembre 1892, en lo colègi de noyes de *Jesús y Maria*.

Mentrestant s'obria una bona comunicació fins al coll Cerola: la carretera

de Barcelona a Sant Cugat, començada en 1868 y penosament construïda en l'espai de cinch o sis anys.

S'ha dit també que la bella vista del desenrotllament de la Ciutat que s'ovira des d'aquest cim, té analogia ab les paraules de Déu a Abrahàn, que consigna lo Gènesis: «Terram quam tibi dabo et dilataberis ad Orientem ad Occidentem Septentrionem et Meridiem» (Gènesis, 28).

(2665) Antoni Massó, en *Memories de la Associació Catalanista d'Excursions Científicas*, v. II p. 100 (Barcelona, 1888).

(2666) Lo Tibidabo, axò es, des del coll de Vallvidrera al coll de Cerola o *Vista-rica*, en 1888, sols era assequible per quatre camins. Lo de la plaça de Sant Gervasi a Bellesguard y manicomi de Bethlèm, y los de les carreteres de Vallvidrera y de Sant Cugat, ajuntades per la altra nova que estrenà la Reyna Regent. Finalment, la vella dressera de Sant Cugat, que surt de Càn Gomis y per Cál Borni puja al coll Cerola per lo lloch dit *la Mola*, hont hi situà una bateria l'exèrcit napoleònic en 1809.

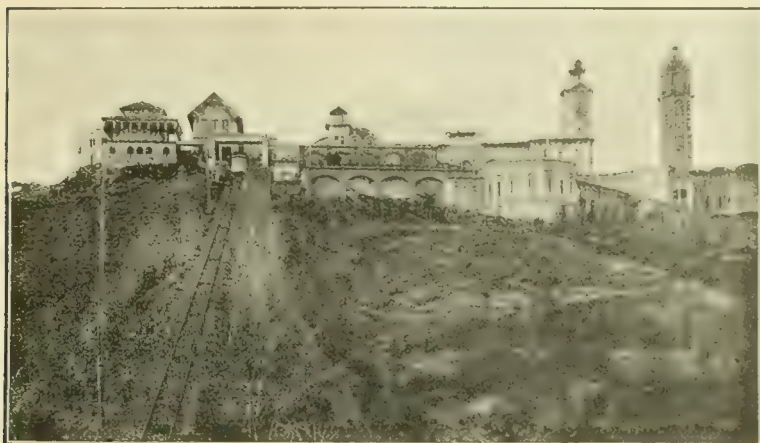
(2667) L'edifici de Nova Bethlèm, situat a 4 kilòmetres de Barcelona, demunt la església de Sant Gervasi, vé descrit en *Descripción, marcha funcional y reglamento orgánico del manicomio Nueva Beien* (Barcelona, 1874).—Joseph de Letamendi: *El manicomio Nueva Belén*, etc., en *La Ilustración Española y Americana*, a. 1874, p. 238.

En 1885, uns quants amichs adquiriren a preu irrisori la peça de terra del cim, entregant-la a Dom Bosco, fundador dels Salesians (Maig 1886), perque hi alçàs un temple al Sagrat Cor. De moment hi erigiren senzill oratori.

Llavors s'havia construït ja la carretera de Sarrià a Vallvidrera. Axís es que quan, en 1888, la reyna regent Maria Cristina vingué a Barcelona, la Diputació, volent-la portar al Tibidabo, explanà senzilla carretera des de Vallvidrera al coll Cerola, ab un troç que se-n desvía per pujar al cim. Y al ensemps, en aquest, hi tóu arreglat un pabelló de fusta per descansar-hi la Sobirana (27 Maig 1888).

Un parell d'anys més tart un cotxe feya dos viatges diaris de Gracia (riera

1912.-Cim del Tibidabo

Estació sobirana del funicular y edificis immediats. A la dreta la gran sala circular per festes, y al fons la alterosa torra de les aygües de Dos Rius

de Sant Miquel, 15) a Sant Geroni de la Vall d'Ebron, durant los mesos de primavera y d'istiu.

Rebé lo fort impuls urbà la montanya en 1900, al construir lo propietari Salvador Andreu la *Companyia Anònima Tibidabo*, urbanisant la finca dita de *Câl Frare Blanch* y altres immediates, nivellant les barracades formades en la unió dels torrents del *Infern* y del *Maduxer* (hont se troba la vella mina de Barcelona dita de *Collcerola*) y explanant un bon passeig central de 1,276 metres cap a la montanya. Per aquest un tranvía porta al funicular, inaugurat en 29 Octubre 1901, que-s perllongà fins a Vallvidrera (18 Abril 1905), construït a més altra carretera per enfilear-se a la montanya (2668).

(2668) La companyia *Anònima Tibidabo* ha realisat les seves construccions sense sol·licitar permis del Ajuntament. Com a propietaria d'una finca rústega, hi hà permès la entrada al públich, posant ses línies ferrades sots la inspecció directa de la divisió de ferrocarrils del Est. Ha sapigut fer prevaldre aquest criteri, a despit dels requeriments del municipi barceloní.

Lo Tibidabo té son progrés assegurat: en 1902 (5 Febrer) la Companyia d'Aygües de Dosrius hi construí una magnífica torra-dipòsit; en 1904 lo Marquès d'Alella féu donació del *Observatori Fabra* a la Reyal Academia de Ciències y Arts (2669); l'industrial Ferràn Alsina, en 1905, alçà l'edifici *Mentora*, per experiments científichs, que al morir ell passà a la ciutat de Barcelona. Lo pabelló de la Reyna Regent es trelladat, en 1903, junt a la estació del funicular.

L'Ajuntament de Barcelona, en 1908, adquiria terres en la montanya per parch municipal, y drets a la plaça del cim, per usufructuar-la los ciutadans. Acordà estudiar la construcció d'una carretera d'alta circumvalació, ajuntant

1904. - Observatori Fabra al Tibidabo

• Construit a despeses d'En Camilo Fabra y Fontanils, Marquès d'Alella, donant-lo a la Reyal Academia de Ciències y Arts

tots aquells cims, des de Sant Pere Màrtir al turó de les Roquetes (8 Juny 1909). Estudis previs realitzats en 1913 per lo facultatiu Francesch Vendrell.

Los particulars edificaren bones cases en la nova urbanisació del Tibidabo, restaurants en diferents llocs y la *Anònima Tibidabo* continuament hi inaugura atraccions y edificis. Mereix consignar-se la bella sala de festes, acabada en 1912, y lo carril aeri, obert al públich en Maig 1915.

Lo petit oratori colocat al Tibidabo en 1886 y convertit, en 15 Agost 1903, en capella provisional en la planta baixa del pabelló del 1888 quan se trelladà junt a la estació del funicular; va en camí d'ésser important basílica del Sagrat Cor, segons projecte de N' Enrich Sagnier. Començaren les obres lo 28 Desembre 1902, sots cura dels PP. Maristes, als qui passà la propietat del terrer del cim. La cripta, gran y espayosa, oberta al culte públich en 18 Juny 1911,

(2669) *L' Observatori Fabra y la casa d' En Manuel Arnís* se publicaren en *Il·lustració Catalana*, 1904, pls. 621 a 624, y 841 a 842.

s'ha acabat del tot en 1915. Actualment (1916), algunes columnes de la futura basílica s'enlayran vers lo firmament, com arbitrant la benedicció divina per la obra començada.

Sant Genís d'Agudells, lloch antiquíssim (veja-s p. 317), fins al segle XVIII inclusive disfrutà de més importància que Horta. Abdúes localitats han constituït un sol terme d'unes 1,400 hectàries de terra, formant abans una sola parroquia, y en lo segle XVIII, un sol municipi. Encara dintre del segle XIX, *Sant Genís d'Agudells* posava son nom abans que lo d'Horta en lo segell del comú y hi tenia l'emblema dels tres aucells que li era propi. En escrits dels segles XVI al XIX, se digué al terme «parroquia de *Sant Genís d'Horta*» (2670). En lo segle XIX, *Sant Genís* no avençà, com progressaren los demés llochs sub-urbans de Barcelona. D'aquí que perdés totalment son nom y ses armes en lo segell municipal, absorbint-lo Horta. Los vehins utilisavan una font de Càn Safont, única aygua viva de la barriada, que son propietari los hi tragué en 1889, motivant llarch plet ab lo Municipi (1889-1902).

La esglesia de *Sant Genís* fóu independent del 1312 al 1366; après regida per frares gerònims fins 1780, y més tart regentada per vicaris perpetuats, que los frares elegían d'una terna que-ls hi presentava la autoritat diocesana.

La vella parroquia de *Sant Genís d'Agudells* presenta, en sa gran amplitut territorial, diferents poblats, coneguts per *Sant Genís*, *Sant Geroni*, *Collcerola*, *Sant Cebrià*, *La Clota*, *Penitents*, *La Farigola* y *Vallcarca*.

Sant Geroni, lo famós monestir tretzecentista (veja-s p. 484) fundat sota coll Cerola, comunicà sa importància a la propera parroquia de *Sant Genís* (2671). La situació dominant del cenobi y la hermosura dels séus conrèus, li donaren notoria fama entre los barcelonins. Junt a *Sant Geroni* hi passava l'antiquíssim camí remader de coll Cerola (2672).

Segells de Sant Genís d'Agudells

Usat en 1808

Usat en 1811

(2670) A. 1557. *M. N. A.*, v. 1v, p. 433 (Barcelona, 1895). — A. 1853 (24 Març). Llibre d'actes del Ajuntament de Sant Gervasi.

(2671) A. 1447 (4 Agost). La Reyna «transferí la sua posada, per star alguns dies al Monestir de Sant Geronim de Coll de Çerola» (*M. N. A.*, v. 11, p. 21). — A. 1492. Hi estigueren los Reys Catòlics (Serra y Postius: *Finanzas de los Angeles*, p. 404). — A. 1519. Hi estigüe l'emperador Carles I d'Austria del 19 al 27 Abril y del 3 al 4 d'Octubre. — Frà Joseph Balas dexà manuscrita una *Recopilación histórica de la antigüedad, reliquias insignes, varones de gran santidad y reyes bienhechores del Real Monasterio de San Geronimo hasta el presente año de 1600* (tres volums en quart).

(2672) A. 1871 (23 Febrer). Lo municipi d'Horta, després d'una deguda informació, establí quin era l'antic camí remader: «partiendo del punto llamado Salamandria, debe seguir el camino de la sierra hasta el Coli de la Font groga, y desde este punto, siguiendo el camino ó carretera de Sant Geronimo, hasta casa Olivés» (Actes del Ajuntament d'Horta).

Al edifici de Sant Geroni s'havien conservat, fins 1835, no pochs detalls gòtics, assenyaladament lo claustret. Tot desaparegué en la revolució incendiària. En l'interior del temple s'hi enterraven als frares y també als seglars que ho sollicitassen. En lo clos del pati exterior s'havia format un petit carrer de cases, servint d'hostal la d' *En Badía*; altra, era quadra; altra, fusteria, etc. Relata, lo canonge Barraquer, la existencia de tres capelletes al volt del monestir, quins fonaments encara comprovà: «Al N. del convento, a dos tiros de piedra, en la cresta de una ondulación de la pendiente, la de Santa Magdalena; al E., coronando la huerta del monasterio, más elevada que éste, pero menos que la anterior, la del Santo Sepulcro; y al NO., sobre el mismo monasterio, en su misma estrecha cuenca, la de San Onofre».

Trets los frares, en 1821, esdevingué hospital d'infectats de la febre groga. Restablerts los relligiosos en 1824, fóu cremat en 1835 y venut a particulars. De Sant Geroni sols n'ha quedat una casa, segurament la d' *En Badía*.

Collcerola, nom dels més remots dintre la orografia barcelonina, resta vinculat al lloch més baix de la serra del *Tibidabo*, atravesat per la carretera del Vallès y ahont aquesta s'ajunta ab la de Vallvidrera. S'hi construí un tranvia elèctrich fins a la Rabassada, en 1912, parat en 1914 y quins rails encara esperan tornar-hi a portar los cotxes. En 1877 a Collcerola s'hi inaugurà lo restaurant dit *Vista Rica*, iniciant-se ab quatre o cinch cases més la formació d'un nou poblament, de situació esplendorosa y higiènica.

Sant Cebrià, antiga capelleta alçada en solitaria vall, té per tradició que hi reposaren Sant Francesch y Sant Ignasi, al passar per lo camí públich a ella proper. En 1493 l'ocuparen «hermitants de pare fransesch de paula», residint-hi Frà Bernat Boyl, primer apòstol de les Indies y companyó de Cristòfol Colòm (2673).

Prop de Sant Cebrià hi ha la famosa finca del Marquès d'Alfarràs, dita *lo Laberinte*, construïda en lo segle XVIII, segons plans del italià Domenicco Baquetti, quins antichs jardins substituïren als conreus de la torra mitgeval d'En Vallseca, que abans fóu d'En Subirana. Y també altra hermosa casa de *Les Eures*, propia de la familia Gallart, edificada en 1898.

Los Penitents se diu a una de les estribacions de la serra de Cerola o Tibidabo, que vé demunt Gracia. Son nom es modern y li pervingué d'uns ermitants allí aposentats al començament del segle XIX. Per los Penitents passa la antiquíssima dressera de Sant Cugat, junt a la torra d'En Gomis (2674) y la carretera de Cornellà a Fogàs de Tordera. Sa urbanisació més antiga arrenca

(2673) *La Veu de Catalunya* del 30 Octubre 1892. — C. Barraquer; *Casas de Religiosos*, v. II, p. 277.

(2674) A. 1822 (15 Desembre). Havent-se presentat lo reyalista Figueres ab 300 ó 400 hòmens a Càn Gomis, topà ab 9 milicians de Gracia manats per lo granader de voluntaris Carrancà, deturant-los y morint Carrancà en la acció. Lo Governador de la plaça de Barcelona y l'Alcalde presidiren son sepeli, manifestuosament realisat (18 Desembre).

del 1866, en que-s començaren dos o tres carrers, y la més moderna del 15 Febrer 1903, en que s'urbanisà la part alta, titulada *bosch gran de Càn Falcó*, hont s'explota una aygua bicarbonatada mixta de la font dita de Sant Albert, propietat de N' Albert Parés (2675). Durant lo Setembre del 1870, fugint de la febre groga, s'instalà a Càn Gomis la Capitanía General de Catalunya. Un convent de Terciariis Carmelites descalçats existía d' abans del 1887.

La Farigola es lo nom donat, del 1875 al 1895, a certa agrupació de cases formada al entorn d' una eminencia, entre lo torrent dit *de la Farigola* y l' antich camí del Coll. Durant molts anys hagué renòm *l'hostal de la Farigola*. En la part alta, cap al Coll de Fontrubía, s'ha constituït lo barri de *Càn Mans*. Al aprovar-se la urbanisació de les terres de Càn Falcó (8 Janer 1902), s'inicià lo projecte d'ajuntar per un viaducte les dues vessants de montanya, hont s'ha format la antiga *Vall-Càrcara*, que queda a sota (2676).

Vallcarca, de quin origen tenim conexement (veja-s p. 305), resultà lo lloch extremer dels Agudells, llindant ab lo barri barceloní de Gracia. Cresqué la construcció de torres al primer terç del segle XIX. La comunicació directa ab Barcelona per lo camí de Gracia, donà lloch a un servey de carruatges públichs, que, en 1874, sortía, cada trenta minuts, de la plaça del Pí. En 1889 fôu canalisat per la Companyía General d' Aygües de Barcelona, instalant-hi una font pública. La Companyía del Tibidabo hi posà la electricitat en 17 Juliol 1903. En 1905, Vallcarca tenia 1,779 habitants, o sia la tercera part dels habitants de tot lo terme d' Horta.

La Clota, barri format d'algunes cases de camp escampades (entre les que disfrutà de renòm la d' En Martí Codolar), en la part alta de la riera d' Horta, cap al camí de Sant Genís d' Agudells, de quina parroquia forma part.

Horta, o propriament parlant, *Sant Joan d' Horta*, se suposa arrencar de la fundació feta en lo segle XII per Guillèm d' Horta, senyor de la casa d' Horta. Aquesta torra y casa pertanyían, en 1326, a En Pere Mari.

Los propietaris de la casa d' Horta, si en lo civil no disfrutaren de jurisdicció, per radicar dintre lo Territori de Barcelona, en lo eclesiàstich possehiren lo patronat de la església de Sant Joan, avuy de la familia Oriola Cortada (Baró del Vall de Merlés).

La població que-s formà no lluny de la església de Sant Joan, ha tingut marcat caràcter agrícola. Al segle XII s' usà a Barcelona una mida especial de

(2675) A. 1902 (2 Juliol). Urbanisà als *Penitents*, en la cara que guayta a Sant Genís, Anna Pifferrer y Gualba de Carles, diferents carrers, entre eils los titolats de *Vilamalla*, *Carles*, *Armenter*, *Codina*, etc.

(2676) La gran finca de Càn Falcó, propietat de N' Agustí de la Barre y Díaz de Manso, baró de la Barre de Flandes, diplomàtich espanyol, sigué urbanisada per l'arquitecte Antón Vila y Palmes, a qui-s deu lo projecte del viaducte de Vallcarca anant a la carretera de Sant Cugat, per demunt de Càn Xuriach. L'aprovà l' Ajuntament d' Horta (13 Febrer 1903), construint-ne los dos pilans l' Ajuntament de Barcelona en 1913. — A. 1902 (29 Janer). Replanteig de la urbanisació de Càn Mora de N' Eugeni Duràn y Barull, a quin projecte s' introduhiren modificacions en 4 Juny 1902.

capacitat, titulada *sexter d' Horta* (2677). Se té indicati d' existir, en 1260, un petit barri a la plaça y altre a la plana d' En Tarrida.

La reyna llochinent Na Maria de Castella, en 1422 y 1423, passà alguns dies en la casa que los dominichs posseïan a Horta (2678).

En Setembre de 1614, Horta y Sant Andréu caygueren a mans de bandolers, saquejant les cases, escapsant despietadament al capitosts d' Horta, en la Riera, y de Sant Andréu, en la plaça Vella, y emportant-se-n alguns vehins (2679).

La parroquia de Sant Joan d' Horta tenia per compatró a Sant Gaudenci, en quina diada l' Ajuntament assistia als oficis (Setembre 1899). Son terme, més reduhit que lo de Sant Genís, lo formavan les partides conegudes actualment per *la Plaça, Plana d' En Tarrida, lo Coll y la Font d' En Fargas*.

La Plaça, hont, en 1845, sols hi havia un carrer, s' hi construí après la Casa de la Vila (que-s féu nova en 1896), la esglesia de Sant Joan y molts altres carrers. Prop la Plaça, a *Cân Fontanet*, velles construccions van pregonant una passada importancia. Se diu que allí hi posà Carles IV d' Austria, en 1709, quan regnava a Barcelona. Llavors la finca era d' Ignasi Fontanet.

Plana d' En Tarrida se li diu, de molt antich, a un grupet de cases junt a la riera d' Horta, que servia en passats segles de camí públich. Per ella hi ha passat la rambla de Santa Eularia, que, en 1913, atravessà la barriada, derroçant algunes cases y absorbent-la quasi per complert.

Lo Coll fou en lo segle XI un petit ermitori dedicat a la Mare de Déu de Fontrubia (veja-s p. 481), que passà als monjos de Sant Cugat del Vallès. Allí hi posaren, los borbónichs, una bateria en 1713. Iniciant-se la construcció d' algunes cases, se donaren aliniacions al carrer del Santuari del Coll y a altre transversal (2 Octubre 1867). Tres carrers hi obría al *Salt de les Bruxes*, en 1869 (17 Novembre), Na Carme Molins de Mari (2680). Lo camí del Coll, principal comunicació d' Horta y Valcarca abans de fer-se la carretera, s' examplà oficialment a 4'20 metres (20 Desembre 1871). Prop del Coll s' ha alçat, per los anys de 1875 a 1885, una capella a la Mare de Déu de Lurdes.

La Font d' En Fargas se li diu a una barriada moderna, construïda per

(2677) *L. A. E. C.*, v. II, f. 31, d. 589.

(2678) 9 Juny 1422 y 15 Janer 1423 (*Reg.* 3110, fs. 62 y 191).

(2679) J. Clapés y Corbera: *Sant Andréu de Palomar*, p. 147, y *Apendix*, p. VIII.

(2680) A. 1898 (3 Juny). En Gaspar Rodés obté autorisació de perllongar, a través del mas *Galup*, los carrers del *Porvenir* y del *Treball*, ajuntant-los ab lo del *Angel*, y per la part jussana, ab la *Rambla del Prat*. — A. 1902 (11 Juny). Es aprovat lo projecte d' urbanisació, que presentà En Joaquim Taxonera, de les terres de *Cân Grau*, colindants ab lo camí que de la carretera de Fogàs conduheix al Coll, ampliant-lo a major extensió a 31 Desembre 1902. Als carrers d' aquestes dues urbanisacions se-ls hi posà los noms de *Marc de Déu dels Angels*, *Mare de Déu de les Mercès*, *Santa Albina*, *Santa Rosalia*, *Puig*, *Santa Teresa*, *Besòs*, *Sant Crispí*, *Arenys*, *Rosell*, *Tordera*, *Plutón*, *Santa Eularia* y plaça de *Joaquim Taxonera* (11 Setembre 1903). — A. 1901 (4 Octubre). Federich Cristià y Eugeni Duràn urbanisan llurs terres del Coll, quins carrers se replantejaren en 4 Desembre 1903 — A. 1903 (17 Juliol). Joseph y Miquel Horta obtenen autorisació d' urbanisar junt al santuari del Coll.

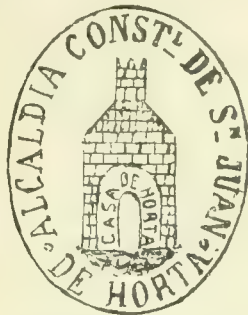
los anys de 1905, en la vessant N. del antich puig de *Miger* y en terres de *Càn Pujol*, a iniciativa d' En Pere Fargas y Sagristà. La aygua d'aquesta font té certa fama y se ven a Barcelona. En aquella montanya, l'Ajuntament de Sant Martí pretenia fer son cementiri, en 1896, després que desistí del seu primer projecte de fer-lo en terres del mas Vintró, dessota del mas Guinardó (14 Agost 1883). Aquell projecte l'anulà la Comissió Provincial (Febrer 1897), davant les justificades protestes que promogué. També tingué d'oposar-se. Horta, al municipi de Gracia quan tractà d'instalar un cementiri al bosch de *Câl Boig*, a Sant Genís, entre los kilòmetres 3 y 4 de la carretera de Sant Cugat (17 Març 1892).

A més d'ésser, Horta, una població eminentment agrícola, s'ha caracteritzat per dedicar-se a rentar la roba dels barcelonins. Població de bogaderes,

Segells del municipi de Sant Joan d'Horta

Retirat en 1855

Usat de 1855 a 1879

Usat de 1880 a 1903

sense tenir riu, ni ésser rica en aygües, vegé créixer extraordinàriament aquesta labor femenina en 1862 (2681), tot y no saber ahont desayguar los safareigs. Ha sigut allí constant aquest conflicte (2682), puix continua sense cloaques. Actualment s'ha iniciat una decadència en la indústria peculiar de les dones d'Horta.

En 1865 se rotularen los carrers, posant numeració a les cases (2683). S'instalan los primers fanals en 3 Novembre 1869. Del 1868 al 1869 fôu construïda la primera secció de la carretera dita, d'Esplugues a Badalona, en la

(2681) En les actes del Ajuntament d'Horta del 12 Març 1862 y 25 Febrer 1863, hi constan interessants relacions hont se fa patent lo creximent de la indústria de les bogaderes en dits anys.

(2682) A. 1872 (17 Març). Feyna constant d'aquell Municipi era acabar ab l'abús de llençar aygües los vehins en los carrers de la població. Se pogué arribar a obtenir que solzament les tirassen a la riera d'Horta (14 Abril 1872). — A. 1894 (14 Març). A una casa del carrer Major n. 8, «el desagüe de las aguas sucias del lavadero se viertan á manera de chorro, desde un agujero practicado en la pared de fachada de la calle Mayor y en una altura de más de 1 metro».

(2683) A. 1865 (8 Febrer). «...hallándose la población con muchas casas sin número y los más indebidamente colocados, muchas calles sin nombre y sin el correspondiente padrón de todos los vecinos», s'acordà subsanar tots aquests inconvenients.

part alta d'Horta. En Febrer de 1889 se gestionava la execució de la carretera d'Horta a Vallcarca.

La societat del tranvía de vapor de la Sagrera a Horta (1 Juny 1882), inaugurarà lo servey públich lo 6 Juliol 1883, construint lo pont en la riera d'Horta. Fôu convertit en elèctrich lo 20 Juny 1901.

Lo Municipi estava dividit, en 1888, en quatre districtes, titolats Vallcarca, Penitents, Sant Genís y Coll. Lo pressupost municipal ha sigut, en 1861, de 8,688'75 pessetes; en 1872-1873, de 11,520; en 1879-1880, de 38,253'30; en 1888-1889, de 34,524'68; en 1890-1891, de 37,029; en 1897-1898, de 54,121'28; en 1899-1900, de 66,822'60, y en 1902, de 75,779'87 pessetes. La temporada del 1891 al 1893 se fà remarcable per la volada que prenen los desordres administratius al Ajuntament, incoant-se alguns processaments judicials (2684). La administració municipal no-s pogué ja més normalisar. Lo deute ab la Diputació era, en 8 Febrer 1901, de 24,962'28 pessetes, amortisant-lo de mica en mica, pagant 125 pessetes mensuals.

Hi fundaren, en 1875, les Terciaries Dominiques de la Anunciata, lo convent-colegi de Sant Joseph (passeig de Campoamor), quina esglesia construïren en Març de 1903; y, en 1890, s'hi establiren les Franciscanes del Poble Sech.

En 1891 se construía als Penitents un convent, al carrer de Santa Creu, que destruí quasi totalment un incendi y quals parets ruïnoses manà enderrocar lo Municipi en 6 Setembre 1895, quedant encara sense edificar.

Móltes són les urbanisacions particulars que han suplert la falta d'un projecte oficial de noves vies a Horta (2685). Indicarèm, com a notables, la rambla de Cortada y també *Les Tires*, avuy dita de *Campoamor*, feta en 1887 al lloch conegut per *Plana d'En Cortada*, y lo Passeig carretera d'Horta, per hont

(2684) Del 1891 al 1893 hi hagueren tres o quatre dipositaris municipals y set diferents secretaris-comptadors, y fins lo segon semestre del 1893 no-s portaren llibres de comptabilitat. En tant que los comptes se formaren d'ofici per un comissionat nomenat per la Diputació (Memoria del Síndich del 2 Janer 1895). Sobre aquests comptadors y secretaris s'ultimava una causa criminal en 25 Janer 1893, y l'Ajuntament, en 25 Setembre 1893, acordà cumplimentar la circular de la Tresoreria d'Hisenda, de formar expedient per malversació de caudals des de 1885.

(2685) A. 1873. Manuel Megino y Ferrer obre en sa finca carrers de sis metres.—A. 1877 (14 Juny). S'aprova la urbanisació de les terres del Baró de la Vall de Merlès: ne formava part la *Rambla de Cortada*, que, en 1901, se continuà fins la carretera de Cornellà a Fogàs, seguint, a poca diferencia, lo vell traçat del camí de la esglesia de Sant Joan.—A. 1888 (19 Desembre). Després de forta oposició es convertit en carrer l'hort dit d' *En Pere Pau*, denominant-se carrer del *Progrés*, «y el terreno sobrante se destinará á plaza Mercado, llevando el propio nombre».—A. 1892 (13 Desembre). Sorgexen oposicions al projecte de construir un pont al carrer de la *Gloria*, al limit d'Horta y Sant Gervasi.—A. 1896 (9 Octubre). Es concedit permis d'urbanisar, al lloch conegut per *Salt de les Bruxes*, a Otília Lazzoli, viuda de Mariné.—A. 1902. Realisà la urbanisació de les terres de *Càn Carbassa*, En Climent Guix y Sabadell, ahont un nou carrer dit de la *Font de la Mulassa*, comunica des de llavors les cases del *Carmelo* de les urbanisacions del Coll, ab la carretera-passeig del Camp del Arpa a Horta.—A. 1908. Se posà en comunicació lo centre d'Horta ab lo cim del turó de les *Roquetes* (lloch extremer de la serra vers lo Besòs) per una bona carretera que hi construí la *Companyia de les Altures d'Horta* y que surt a exa població per lo passeig *Universal* y *Rambla de Quintana*, carrers oficialment aprovats en Agost 1915.

passa lo tranvía. Aquest darrer, en 1911, realisà la completa unió d'Horta ab Barcelona, examplant-lo fins a 24 metres y dexant perfectament comunicat l'antich poble ab la part superior dels carrers del Camp del Arpa. La carretera dels Penitents a Horta aviat serà un bon passeig de 30 metres. També se creu que en 1916 s'ajuntaràn ab altra vía espayosa, segons ho permeta la montanya, la carretera d'Horta al Carmelo, o sia a la part alta de Gracia.

En 26 Octubre 1894 s'acordà compilar unes Ordinacions Municipals, no portades a terme.

Lo creximent d'Horta apareixerà dels següents guarismes de població: en 1846 tenia 1,855 habitants; en 1860 pujaren a 2,772; en 1877, a 3,372; en 1887, a 4,437; en 1905, a 5,144 habitants y 1,561 cases; en 1910, a 6,035 habitants.

Quan, en 1897, s'agregaren a Barcelona los pobles més immediats (veja-s p. 965), al Govern Civil s'instruí expedient sobre la distancia a que-s trobavan de Barcelona los diferents barris d'Horta y de Sarrià y sobre la conveniencia d'agregar-los, ja fós total, ja parcialment (1 Maig 1897). Dèbil sigué llavors la defensa d'Horta. Los vehins del barri de Vallcarca gestionavan anexionar-se a Barcelona (23 Agost 1899). Y en 9 Juliol 1903 dictà una R. O. lo ministre de la Governació Antoni Maura y Montaner, agregant lo poble d'Horta a aquesta Ciutat. Se portà a terme en 1 Janer 1904, efectuant-se en forma anàloga a la empleada en 1897 per los altres pobles (2686).

Sant Martí de Provençals, la vella església sub-urbana de Barcelona (2687), se transformà en Municipi ja abans del 1714 (2688). Sa superfície sigué, en sos derrers temps, de 1,338 hectàrees. La constant retirada de les aygües de la mar, en l'espai de deu segles, ha fet quasi doblar la superfície a la antiga su-

(2686) En la R. O. se diu que la llarga tramitació del expedient d'agregació d'Horta y Sarrià s'explica per la oposició de Sarrià. Però que, en cambi, Horta «no ha interpuesto reclamación alguna, no ha alegado el derecho á continuar su vida municipal y gran número de sus vecinos, en distintas instancias, y muy especialmente en 18 de Julio de 1901 y 3 de Febrero y 13 de Marzo últimos, han solicitado la agregación á Barcelona, estimando que esta agregacion les ha de producir ventajas y beneficios considerables». Lo decret disposà la agregació d'Horta lo 1 Janer 1904, «llevándose á cabo en las mismas condiciones y en armonía con lo determinado en los artículos 2.º, 3.º y 4.º del R. D. de 23 Abril 1897» (*Gaceta de Madrid*, n. 191, del 10 Juliol 1903). Intentà l'Ajuntament d'Horta impugnar la R. O., renunciant-hi devant un dictàmen del advocat assessor, dihent no veure-ho possible (7 Agost 1903).

(2687) Veja-s, per Sant Martí de Provençals, les pls. 14, 62, 134, 313 y 459. — F. de Bofarull y Sans: *Orígenes del pueblo de San Martín de Provensals*, publicat en *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, v. v, p. 199. Treball que-s premià, en 1887, en lo certàmen del *Centre Catalanista Provençalench* (fundat en 1879). Fou premiat altre de Joaquim Rivera y Cuadrench titolat *Los recorts vells son glorias novas*, rublert d'investigacions històriques, que ha restat inèdit, però que havèm tingut oportunitat de consultar, mercès a la galanteria del autor. Hi consigna molt interessants noves del segle xviii, tretes d'un Ms. que dexà al morir lo rector Francesch Guiu (1792-1823). D'aquest meteix pàrroco se conservava en la Rectoria de Sant Martí una ressenya de fets de la invasió napoleònica. — Simón Alsina y Clos: *Excursió colectiva a Sant Martí de Provensals*, publicat en *Butlletí Mensual de la Associació d'Excursions Catalana*, a. 1885, v. vii, p. 141.

(2688) Quan les armes borbòniques, en 1713, atacaren Barcelona, En Joseph Riera, alcalde de Sant Martí, alçà sometents en defensa de la Ciutat (25 Juliol 1713). Poch temps després (Maig 1714) los embaxadors barcelonins conferenciaren a Sant Martí ab los representants del rey Pòmp, intentant arribar a una pau satisfactoria.

fragània barcelonina. Lo qualificatiu de *Provençals*, que ja existeix en 989, gens té que veure ab la existencia de la Provença del Sur de les Galies (2689), y sí que pot devallar dels *agri provincialis* de la època romana. Dels camps barcelonins, ne conservà la Ciutat al incautar-se, lo rey Felip, de tots llurs béns, unes pexeres o pasturatges a Provençals. Constant, en 1771, al *catastro* de Sant Martí, que hi tenia Barcelona, 200 mojadades (2690).

Explica En Joaquím Rivera que, durant lo segle xviii, la Obra de la Esglesia «era la verdadera administradora de la població, ja per los béns que possehia, com per les franquicies de que gosava, essent los regidors tant sols executors de sos manaments. En 1794 tenia de rèdit l'arrendament de la carn, que li produhí un benefici de 2,000 lliures, invertides en obres de la esglesia. També tenian arrendats quatre hostals o tavernes, les fleques y altres cases en lo Clot y Sant Martí. La *taba dels arrendaments* la feyan los obrers, cuydavan de la subasta los regidors y aquells firmavan lo contracte, cobrant los drets. Los pagos ordinaris los feya lo Rector, y los extraordinaris, los ordenava per decret lo Vicari General». «A fi de que tingués, l' Ajuntament, alguna quantitat per pagar los gastos menors, y no abonats, la Obra li concedí, en 1796, 3 quartos per cada moltó o ovella que-s matés y al any següent li concedí lo meteix per endevant per posar un guarda per les verdurees. En 28 Juliol 1816, vegent los Obrers, que l' Ajuntament no cuydava de fer l' arrendament, posaren bans y llogaren hòmens per fer crides, quedant-se-l ells per 1,800 ll. ab rebaxa exhorbitant. La Obra cuydava de mantenir lo mestre de minyons. Lo primer que tingueren en aquest poble, fòu en 16 Maig 1770. Era Joan Clapers, guanyava 142 ll. al any, tenint que fer de secretari del Ajuntament».

Fins a desaparèixer los béns de la Obra, per les lleys desamortisadores, axò es, fins 1850, durà a curta diferencia semblant estat de coses.

Lo segell que usà lo municipi durant lo segle xviii, fins la meytat del xix, duya la imatge del Sant Cavaller, mentres parteix la capa ab lo pobre, que

(2689) A. 1854 (7 Desembre). Quan la Diputació de Barcelona manà als pobles fer nous segells, en consonança ab llur historia, l' Ajuntament de Sant Martí declarà que son escut «no está en verdadera armonia con la denominación de Provensals, la cual indica, y la historia lo confirma, que debe su nombre á la familia de los Provenzas de Francia, á quien el Conde de Barcelona Berenguer 3.º, cedió las tierras que hoy día constituyen esta jurisdicción y por lo que este pueblo debe, en su concepto, tener el libre uso de otro simbolo ó escudo de armas y no el de su Santo Patrono», acordant «arreglar el nuevo sello, al timbre ó escudo que de derecho pertenezca á este pueblo». Lo rey d' armes Bruno Rigalt dictaminà (26 Janer 1855) que aytal escut «ó empresa, es partido en faja: en la parte superior, campo azul con el lambel de Provenza y en la inferior, campo de plata con la Cruz de San Jorge de gules. El todo va cimado de una corona antigua», sense, emperò, dir d'ahont tragué semblant escut heràldich, adoptat per Sant Martí de Provençals a partir del 1 Febrer 1855 (Acort municipal del 1 Febrer 1855 y Pere M. Rigalt: *Tratado de Nobleza*, v. vi, f. 471, A. M. B.) — En 1857, Victor Balaguer, parlant de la *torra del Fanch*, torna a retreure la intervenció dels provençals en temps de Dolça de Carlat-Provença (*Guia itinerario del ferrocarril*).

(2690) *Acuerdos 1771*, f. 487. — A. 1805. Barcelona hagué d' informar d' un memorial «con que el Ayuntamiento de San Martín de Provensals solicita se declare que dicho lugar no es arrabal de esta Ciudad ni porción de ella y que los que se avecindan en él, no deben contribuir en cosa alguna á los Gremios de esta Ciudad» (*Acuerdos 1805*, f. 163).

era Jesucrist. En 1848 l'havia canviat ab los atributs de Sant Martí bisbe y cavaller, y al séu costat les barres y la creu del segell de Barcelona. En 1855 adoptà lo *lambel de Provenza*. Creyèm que pertany també al Municipi y no a la Parroquia lo segell circular del Sant Bisbe. Altre segell de la Alcaldía, que

Segells del municipi de Sant Martí de Provençals

Mitjans del s. XVIII

Del 1796 a 1807

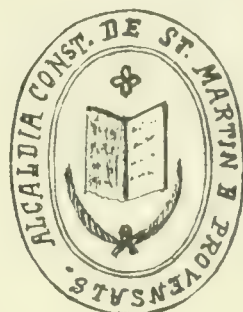
Usat en 1812

En 1819 y 1830

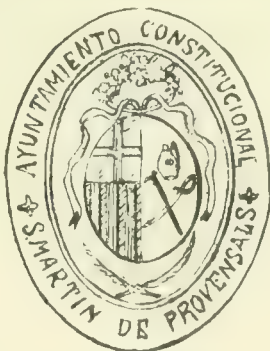
¿Usat del 1833 al 1842?

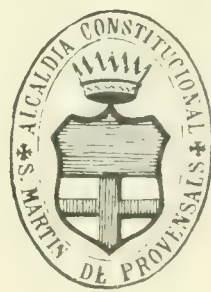
Usat en 1842

Usat en 1845

Usat en 1848

Del 1855 al 1897

ostenta al mitg un llibre obert (la Constitució), nos diu En Rivera, trovar-lo usat en 1842 y en un sol document, afegint que «corresponent a la època revolucionaria, duraria poch temps lo capritxo de tal sello».

La proximitat del dit municipi a Barcelona, motivà s'hi installassen los

de fraudadors de drets, que tant abundan prop de les grans urbs, y que avuy s'han trelladat a Sant Adrià de Besòs y a Collblanch (Hospitalet). Quan prohibí l'Ajuntament de Barcelona vendre vins y licors extramurs (1 Febrer 1822), augmentaren molt aquests establiments a Sant Martí (2691).

Un dels arbitris més utilitzats en los municipis adjunts a Barcelona, en la primera meytat del segle XIX, sigué l'arrendament de les herbes de tot lo terme durant l'hivern, renunciant quiscún propietari a les herbes propies en benefici del comú. A Sant Martí s'arrendaren «al publich subast», en 7 Desembre 1836 «per los pagos extraordinaris a que està subjecte la població».

A mitjans del segle XIX perjudicaven notoriament a Provençals, d'una part, la riera d'Horta, d'areny insuficient y extremadament alt; d'altra, lo tortuós torrent *de la Guinèu*, de nivell axecat, desayguant a uns camps demunt la carretera de Mataró y sovint inundats; y, finalment, la cequia de la Llacuna, construïda per los matalassers en males condicions higièniques. A més, los vehins bevían aygua de pou «cargada de partícules nocivas por los mismos adobos que se ponen en las tierras», motivant febres intermitents y altres malalties. Sollicitades de Barcelona 12 plumes d'aygua de Montcada (22 Febrer 1849), les obtingueren pagant-les a 4.000 reysals la pluma (17 Febrer 1853), inaugurant una font al Clot, altra al caseriu construït a abdós costats de la carretera de França, y altra al Taulat, prop lo cementiri general (Agost 1854).

La illuminació per gas s'hi posà en 1866, y en 1875 la substituï lo Municipi a la antiga del petroli en los fanals dels carrers (22 Juliol 1875).

Los propietaris del 1870 en avant, supliren deficiències del Ajuntament, construïnt algunes cloaques (2692). En 26 Setembre 1894, Sant Martí aprovà la xarxa general de cloaques.

L'Ajuntament tractà de fer Ordinacions Municipals (17 Janer 1894), que no realisà.

Pochs recorts conserva Sant Martí de son remot passat (2693). Fora de sa gòtica església de la Sagrera y de la creu de terme (veja-s pls. 411 y 459), sols retrauen, los escriptors de la localitat, lo molí de la Verneda, immediat a Sant Adrià del Besòs, per haver-hi servit de mosso lo general Manso; la torra *del Fanch*, de gòtichs finestrals, situada al peu de la carretera; la torra dels *Par-dals* (segurament dels *Pradals*), situada prop del Guinardó y al límit de Palomar; y la torra de Sant Joan de Malta, entre lo Clot y lo Taulat, antiga

(2691) Los venedors de vins se situavan tant a la ratlla del terme de Barcelona, que aquest Ajuntament, com cregués la traspassassen, demanà al de Sant Martí una revisió dels tèrrens (14 Març 1822).

(2692) A. 1870 (23 Juny). Construiren la cloaca del carrer de Fivaller a la Llacuna.

(2693) Les actes municipals de Sant Martí començan en 1811. Són escrites en català fins 1822, en que saltan al 1836, y ja continuan totes en castellà. Una proposició contraria al esperit del poble de Sant Martí, defensà lo regidor Tomàs Gili, en 14 Novembre 1884: «que todo Concejal, al hacer uso de la palabra, lo hará estando de pié, en lengua Oficial, ó sea la castellana». Inútil es dir que no s'aprovà.

mansió dels cavallers hospitalaris (2694). Totalment restaurada, aquesta darrerera, en 1705, per Frà Nicolàu de Cotoner, havia perdut son caràcter. Frà Joseph de Ros y de Sorribes, en 1730, erigí la petita capella de Sant Joan, hont fins 1890 s'hi celebrava missa en la festa patronal.

A les derrereries del segle xviii començan a establir-se algunes fàbriques a Sant Martí, titolant-les lo poble *prats d'indianes*. Les aygües xuclades per tanta maquinaria, desaparegueren del flor de terra, en benefici de la salut pública. Com la majoria de les

industries barcelonines s'instalan en aquest terme, pren nom d' *Obrador de Barcelona*, congratulant-se, a mitjans del segle xix, d'ésser la població més industrial d'Espanya. D'aquí que, en Març de 1882, se promogué una subscripció per erigir un monument a la Industria. Cercant treball, s'hi acoplà gent forastera de totes procedencies y molta estrangera, prescindint de ses condicions de sanitat, que

eran les pitjors del Pla de Barcelona (2695), y fins del vehinatge del cementiri general. Per axò hi havían, en 1895 encara, entre lo Clot y la Sagrera, fàbriques titolades *Prat de les febres* (proprietat d'Antòn Cabús y C.^a), y *Febres noves* (proprietat dels germans Solà), noms altament expressius.

Los vehins d'aquest poble, refractaris a donar soldats, instituiren un *mont-pío* o germandat de caràcter popular «que, en auxili dels fadrins, contribuirà en lo pago de tots los gastos y preu que costarà la compra dels soldats que-s deuen apromptar» (1 y 2 Març 1818), funcionant molts anys, però desapareguda ja en 1840.

Durant les turbulencies del 1868 al 1874, Sant Martí estigué dominat per elements obertament revolucionaris. Permetèren tot seguit obrir al culte una capella evangèlica (10 Febrer 1870). Una cinquantena de carlistes, entrant a

1857 · Grans tallers de fundició a Sant Martí

Medalla commemorativa feta de ferre fós, de 73 centímetres de diàmetre, encunyada a la inauguració dels tallers de Font, Alexander y C.^a, que descrigué Victor Balaguer, axis com la visita a ells feta per los Duchs de Montpensier (31 Octubre 1857). (Veja-s dues de ses *Guiés de ferrecarrils*). La fàbrica no funcionava en 1883.

(2694) Los finestrals d'aquests vells edificis los publicà M. Gracia en *Les finestres dels voltants de Barcelona*, junt ab altres cinch del poble d'Horta (*Il·lustració Catalana*, a. ix, 1888). Ramon Arària y Solanas; *Làpidas y escuts de la Torre de Sant Joan*, publicat en *Butlletí mensual de la Associació d'Excursions Catalana*, a. 1885, v. vii, p. 178.

(2695) A. 1837 (5 Dèsembre). «...la parte de esta población desde la acequia condal hasta la playa, siempre ha padecido todos los años fiebres llamadas tercianas; pero estas seguían su curso de poca duración, é empezando á declinarse luego desaparecian: los habitantes no hacían caso de ello, mayormente porque solo algunos eran atacados y éstos cuasi nunca víctimas». Mes en 1837 tingueren caràcter maligne, ocasionant gran mortaldat (*Actes de Sant Martí 1810-1844*, p. 40).

Sant Martí, prengueren les armes de Casa la Vila y mil pessetes del Dipositari Municipal (26 Novembre 1872). Organisà l'Ajuntament una companyia de movilitats per la sua defensa (12 Janer 1873), y, en 1874 (26 Març), armà una guardia municipal de vuyt hòmens, un capità y un corneta. En 11 Febrer 1873 demanava al Congrés, que si dimitia lo rey Amadèu, se proclamàs la república democràtica federal, y que s'anunciàs «desde lo alto del Capitolio, que no habrá ya más Reyes».

Simultaniament se nota lo desgavell de sa administració municipal, de que may més devia curar. Ja en 1870 (24 Març), pretén fer un emprèstit de 20,000 escuts, que no pogué cobrir en 20 Octubre 1870. Son pressupost es un model de progressió ascendent en les despeses, passant, en vint anys, de 146,764 pessetes que consignà en 1877, a 2.134,903'52 pessetes consignades en 1896-1897 (2696). Axò no fóra res si, paralelamente ab tal progressió, la municipalitat no s'endeutàs y sovint no tingués d'emetre làmines de 250 pessetes al € per 100 del préstech municipal, de les que, en 6 Novembre 1891, se-n féu la quarta emissió. Lo deute municipal montava, en 30 Juny 1891, a 1.349,150'57 pessetes, y en 31 Desembre 1893, a 1.554,407 pessetes. En 1893 lo total dels valors, propietats y drets municipals se suposava ésser de 955,080 pessetes.

Cresqué Sant Martí, y se formaren en llochs prou separats tres barris coneguts per *Sagrera*, *Taulat* y *Montanya*; del 1885 en avant se consigna un quart barri, *lo Clot*. En 1843 hi son creats alcaldes especials per quiscún barri, suprimits als tres anys (22 Abril 1845) «por haber suficientes regidores en todos los barrios». En 20 Febrer 1854 se dividí lo terme en dos districtes: lo primer contenint los barris del *Clot* (ab dues seccions) y de la *Sagrera*; lo segón constituint los del *Taulat* (ab dues seccions) y de la *Montanya*. En 27 Janer 1883 se dividí en cinch districtes y dinòu barris: foren aquells lo *Clot*, o sia lo centre, quin radi principal era la carretera de Ribes; *Sagrera*, radicant en la vella esglesia; *Camp del Arpa*, ab l'«*Ensanxe*» de *Sant Martí* (antiga *Constructora Catalana*); *Montanya* o part NO. del terme, y *Poble Nou*, junt a la mar. En 1886 se cambiaren alguns noms de carrers (2697).

(2696) Consignarèm les principals variacions observades en los pressuposts de Sant Martí: 1874-1875, de 158,196'07 pessetes; 1876-1877, de 359,788 pessetes; 1877-1878, de 146,764 pessetes; 1878-1879, de 269,394'35 pessetes; 1879-1880, de 326,247'53 pessetes; 1885-1886, de 706,799'41 pessetes; 1886-1887, de 1.034,768'46 pessetes; 1887-1888, de 1.373,142'99 pessetes; 1888-1889, de 1.306,059'11 pessetes. A arrencar del 1889, lo pressupost se presenta dividit en dos, que-s nomenan oficialment *Interior* y *Ensanxe*: los del 1889-1890 consignan: Interior 1.290,380'84 pessetes y Ensanxe de 61,427'24 pessetes; 1890-1891, Interior 1.391,883'82 pessetes y Ensanxe 73,927'24 pessetes; 1892-1893, Interior 3.418,284'51 pessetes y Ensanxe 1.137,275'28 pessetes; 1893-1894, Interior 1.671,682'96 pessetes y Ensanxe 80,000 pessetes; 1895-1896, Interior 2.135,611'46 pessetes y Ensanxe 179,644 pessetes; y 1896-1897, Interior 1.842.202'54 pessetes y Ensanxe 292,700'98 pessetes.

(2697) A. 1887. Suposa En Joseph Suñol y Gras (*Guia de San Martín de Provensals*, p. 6, Barcelona, 1888) que aquests diferents centres de població eran considerats per molts com altres tantes localitats diverses. — A. 1886 (8 Octubre): «se acordó, que la calle transversal a la de Meridiana y que

Dels periòdichs que s'han publicat a Sant Martí, solzament ne tenim dèbil conexement (2698).

No es possible donar compte circumstanciat de tots los centres d'urbanisació que han existit a Sant Martí mentres s'anà formant. Lo poble ha designat alguns d'ells ab noms de poca durada, ja per sumar-se lo poblat a un més important, ja per prosperar altre según nom. Existí en sos derrers temps una extensa àrea constituïda per vies del projecte Cerdà, que no rebé cap nom popular, conexent-se per l'oficial dels carrers urbanisats. Agafa des del límit ab Barcelona, carrer d'Aragó, carretera de Ribes y barriades del Camp del Arpa, Clot y Fort Pío (2699). Rebé impuls, en 15 Juliol. 1885, ab la obertura del carrer del *Dos de Maig* (des de la carretera d'Horta a la de Ribes), y en 1891, ab la de la Gran Vía. Allí hi accionà, d'una manera especial, la *Comissió d'Ensanxe* de Sant Martí, des de la seva constituïció en 1882 (2700).

Usat en 1897

Al aprovar-se lo projecte de noves urbanisacions d'En Cerdà (1858), enclohent a totes les barriades de Sant Martí, ja algunes d'elles començavan a juntar-se, com lo Clot y Camp del Arpa en la part alta, a les que sols separa lo ferrecarril de França, y la Llacuna y Poble Nou en la baxa. Llurs poblats son una barrera a la continuïtat de les grans vies modernes del projecte Cerdà, des del carrer de les Corts a la montanya.

Però encara no es axò lo pitjor: sinó que les urbanisacions realisades per l'Ajuntament de Sant Martí modificant o ampliant lo projecte d'En Cerdà y

dá salida a la Acequia Condal, se le dé el nombre de calle de *Fortuny*. El pasaje que existe entre las calles del Clot y Meridiana sea conocido con el nombre de pasaje de la *Meridiana*. Y la plaza en la cual se halla emplazada la iglesia de San Martin, en el barrio del Clot, plaza de la *Iglesia nueva*. Contra quin acort los vehins del predit passatge reclamaren, instant «se le diera el nombre de *Fortuny* y el de *Meridional* a la otra calle, toda vez que contiguo a dicho pasaje existia el edificio donde nació el malogrado artista cuyo nombre se quiere conmemorar», lo que acceptà l'Ajuntament en 15 Octubre 1886.—A. 1886 (29 Octubre). Per duplicitat de noms, lo carrer de *Provença*, de la *Sagrera*, se li posà *dels Provençals*; lo de la *Industria*, entre lo *Clot* y *Taulat*, se li dirà de la *Llacuna*; la de *Pallàs*, del *Camp del Arpa*, se li dirà *del Foment*; la carretera de Sant Andréu se li dirà de *Ribas* des del Fort Pío al pas a nivell del ferrecarril de Çaragoça.

(2698) Trobàm publicats a Sant Martí los periòdichs següents: en 1877, *El Vigilante de San Martín de Provensals*; en 1883, *La Antigua Unión*; en 1886, *El Eco de la Alianza* y *El Martinense* (bisemanal); en 1887, *L'Arch de Sant Martí*, *La Unión de los Pueblos*, *La Voz de las Afueras* y *Las Afueras de Barcelona*.

(2699) A. 1887 (9 Novembre). Obertura del carrer d'Alí Bey entre los de Castillejos y Igualtat.—A. 1891 (18 Novembre). Al tractar-se d'urbanisar la Gran Vía, se la dividí en tres seccions: del límit de Barcelona fins al carrer de Sant Joan de Malta, d'aquest carrer a la via nombre 60 y la tercera fins al confí del terme municipal.—A. 1886 (22 Desembre). Jacinto Martí obra un passatge entre los carrers de Nàpols, Sicilia, Gran Vía y Diputació, otorgant-li l'«antiguo camino del Angel y del paso de Clot de Portell».

(2700) A. 1875 (22 Juliol). Pretenia lo Municipi de Sant Martí tenir un vocal en la Junta d'Ensanxe de Barcelona.

les que ha continuat aprés en dit terme l'Ajuntament de Barcelona, estàn fora de la llei, malgrat los treballs fets per legalisar-les en 1895 y 1896. Lo projecte de modificacions del plan d'exemplament del terme de Sant Martí de Provençals fet per N' Ubalt Iranzo, l'Ajuntament acordà exposar-lo al públich en 17 Juny 1909. Fà prop de set anys d'aquest acort (Maig 1916) y encara no s'ha complimentat (2701), creant una situació gravíssima a la barriada, puix priva d'establir-hi la xarxa de cloaques y de realisar obres d'urbanisació.

Estadística de població: en 1846, 2,444 habitants; que passen ja a 9,333 en 1860; a 23,982, en 1877; a 24,829, en 1883; a 32,695, en 1887, y a 67,677, en 1910.

Taulat o *Poble Nou* son dos noms aplicats, durant lo segle XIX, a la part baixa de Sant Martí, junt a Barcelona. En segles precedents hi existia lo *Canyet*, que-s trobava en lo camí del portal de Sant Daniel, immediatament d'haver passat lo pont del Bogatell, dels *Angels Vells* per existir allí lo monestir de dit nom (veja-s p. 907). Al *Canyet* solian cremar-se los heretges condemnats a mort per la Inquisició (2702), y en lo segle XVII hi enterravan «la Carn de Basileu se mata en los Escorxadors» (2703). Posteriorment y fins lo primer terç del segle XIX, dexavan allí los animals morts després de tretes les pells, acudint-hi, de nits, los llops, atrets per la fetor d'aquelles carns. Lo lloch dit *Taulat* substituí y féu perdre lo nom de *Canyet*. Quedà vinculat, en la segona meytat del segle XIX, lo de *Canyet*, a una fàbrica de sèus d'animals, manada tancar en 1864 (2704).

Existia lo *Taulat* al començar lo segle XVII, y en lo XVIII abundavan les sinies. Per ésser solitari, en 1822 (veja-s p. 828) s'hi féu lo cementiri general de Barcelona. Tot seguit començà a prosperar. Cases y més cases s'hi edifican a partir del 1838, que van crexent ab les industries allí implantades y ab lo moviment comercial que hi aportà la estació del camí de ferre (1845), y la gran

(2701) En la llei de 26 Juny 1892 per Madrid y Barcelona y en lo reglament de 31 Maig 1893, que se aplicà als pobles sub-urbans afectes al projecte Cerdà, s'imposava a tots los Ajuntaments a dita legislació afectats, la obligació de legalisar les modificacions, reformes o ampliacions introduhides en aquell projecte oficial. En 1895 tractà de fer-ho Sant Martí, per dexar en regla les barriades de la Sagrera, Montanya, Camp del Arpa y Poble Nou, però fracassà en absolut. Posteriorment, Barcelona ha complimentat aquesta obligació en quant al séu antich terme municipal y al de la ex-vila de Gracia. Mes res d'axò ha fet encara en lo que pertoca als altres térmens dels municipis agregats de Sant Martí de Provençals y de les Corts de Sarrià. Essent lo pitjor que, abarçant, lo projecte, tot Sant Martí, no serà possible obrir legalment altres vies que les que los propietaris vulgan cedir gratuïtament la part viable, sempre y quan lo valor d'aquesta vinga a compensar lo de les obres d'urbanisació. Se veuràn privats d'establir la xarxa de clavegueres, y continuarà, l'antich terme de Sant Martí, ab l'anti-higiènic sistema dels pous morts y desayguant les fàbriques y los alberchs en la cequia Comtal. Si en coses trascendentals es tan apàtica nostra administració municipal ¿qué no ha de fer en les de menor importancia?

(2702) *M. N. A.* en jornades de 12 Juliol 1562, 4 Juny 1573 y altres.

(2703) *Rubriques de Bruniquer*, v. IV, cap. LXIII, p. 251 (Barcelona, 1916).

(2704) A. 1864 (17 Març). Los vehins del *Taulat* sollicitavan la desaparició de la fàbrica dita lo *Canyet* per la fetor que feya, dictaminant lo Municipi de Sant Martí, en 10 Agost 1865, se tancàs tot seguit per la pôr del còlera que regnava a Barcelona, descrivint l'estat de putrefacció d'animals que allí hi regnava (17 Agost 1865). Se manà que abans de tornar-la a obrir hi fós girada nova inspecció.

fàbrica *Material para ferrocarriles y construcciones*, naxent un *Poble Nou*, que inútilment alguns pretengueren batejar ab l'estantis nom d'*Icaria* (2705). La veu popular s'imposà y fins lo nom *Taulat* cedeix al de *Poble Nou*, únich dominant. Lo barri restava aïllat de Sant Martí, quin Municipi, en 1847, se preocupà d'ajuntar-lo ab lo Clot, tractant d'exampilar lo torrent de la Guineu fins a 24 metres. Quatre anys après obría una carretera en direcció de la de Sant Joan de Malta, lo que «sería un motivo para que jamás los vecinos de

1887. Plan topogràfic del Poble Nou, per En Pere Falqués, arquitecte municipal de Sant Martí

aquel Barrio pudieran segregarse de San Martín» (3 Abril 1851) (2706). L'es-

(2705) Se formà lo *Poble Nou* en «la época en que el famoso Cabet volvia locos á muchos con sus planes icarianos, coincidiendo la fundación de este pueblo con la marcha de algunos jóvenes barceloneses que quisieron ir á la expedición de Cabet, de aquí el nombre de *Icaria* que se le dió y por el cual, durante todos estos años, ha sido conocido vulgarmente». Axò dit, en 1857, per En Victor Balaguer (*Guia de Barcelona á Granollers por el ferro-carril*, Barcelona, 1857, p. 25), durà tres o quatre anys més.

(2706) A. 1851 (16 Maig). Lo camí públich vers Sant Joan ja hi era d'antich, havent-lo interceptat per construir-hi «el dueño del Prado llamado de Pongen, un rastrillo, de algunos años á esta parte». Los propietarios cediren los terrers per fer-lo de nou fins a la mar, donant-li la amplada de 30 palms (Agost 1853). — A. 1855 (20 Setembre). Lo camí de *Cán Pinyoni* es declarat vehinal «desde su confluencia en la calle de San Pedro del Taulat, continuación de la de San Juan de Malta, hasta su terminación en la Riera de Horta». — A. 1870 (25 Agost). Jaume Ricart obté permís d'urbanisar carrers en la seva propietat. — A. 1871 (15 Juny). Joaquim Torrents obre un passatge devant lo cementiri. — A. 1886 (10 Febrer). Lo carrer del *Triomf*, per haver-hi ja més edificat que no per edificar, s'acordà convertir-lo en passeig y continuar-lo més amunt. — A. 1890 (26 Març). En Miquel Coll urbanisa un passatge de set palms «en la plazuela llamada *del Arangader*, á fin de facilitar la comunicacion entre la calle de San

perit d'autonomia municipal germinava en 1851; es un fet en 1860 y 1863, y cristallisa, en 1870, per un acort del Ajuntament de Sant Martí, favorable a la constitució del nou municipi, que revocà la Diputació (18 Octubre 1870) (veja-s pls. 941 y 956). Quasi sempre existia guerra electoral entre los del Poble Nou y del Clot. Per mitigar aquest divorci, los regidors de Sant Martí realisaren continuats esforços. Aixís en 1863, la processó de Corpus, que sols arribava a la creu de terme, voltant fins lo pont del Rech y d'allí girant cap a la parroquia, la feren arribar fins al Taulat, retornant prop de mitja nit. Aytambé per acallar als del Poble Nou, construiren la nova casa de la Vila, lo més avall possible del Clot, encarant la façana al Taulat. Al construir al Clot mercat cobert (11 Febrer 1887), també se féu cobrir lo de la Unió al Poble Nou (25 Febrer 1887), acabant-se tots dos en 1889. Quan en 1886 (23 Juliol) s'acordà establir per Sant Martí, axò es, lo 11 de Novembre, una fira popular, consemblant a la de la Mercè, de Barcelona, se prengué idèntich acort per al Poble Nou, en lo día de sa festa major, lo 12 de Setembre. Però sempre, los vehins d'aquest, se conceptuavan disgregats de Sant Martí y encara se-ls troba en 1895, datant los documents a nom de *Poble Nou* o *Pueblo Nuevo*, com si fós un municipi diferent (2707).

Barcelona logrà agregar-se la àrea del cementiri del Poble Nou (9 Novembre 1848) y pretenia privar la construcció de cases prop de ses parets (1851), delimitant-se per la Junta de Sanitat lo lloch dont devían fer-se les noves construccions (10 Juliol 1852), origen dels actuals carrers.

Des dels primers anys de la seva formació, s'ha caracterisat la barriada per lo gran nombre de gent forastera. Se fà constar, ab referencia al any 1909, que són tants los originaris de les vehines provincies de Terol y Castelló, «que en el *barrio de la Plata* y sus afluentes, el que se atuviera al lenguaje de sus moradores, le parecería que no pisa tierra catalana» (2708).

Iniciada modestament la construcció de la església de Santa María del Taulat (3 Abril 1851), continuà petita y sense caràcter arquitectònich en 1888 (veja-s p. 941). Lo barri instituí festa major propria los dies 12, 13 y 14 de Setembre. Les Germanes Terciaries Franciscanes de la Concepció, en 1876, fundaren un colégi a la Rambla del Triomf, cremat en Juliol 1909 y reobert en 6 Octubre 1909.

Pedro y el paseo del Triunfo». — A. 1896 (19 Juny). Los germans Ripoll y Marrugat urbanisan un pasatge en la carretera antiga de Valencia y carrer del *Triomf*. — A. 1902 (Abril). La societat *Material para ferrocarriles y construcciones* tancà lo carrer Major del Taulat, entrant en plet ab l' Ajuntament de Barcelona, perdent-lo a la Audiencia (4 Janer 1907) y al Tribunal Suprèmf (28 Janer 1908) (veja-s la *Gaceta de Madrid* del 20 Juny 1909, n. 171).

(2707) A. 1895 (11 Setembre). Los regidors de Sant Martí refusan pendre en consideració un ofici d'invitació que reben de la societat *La Alianza* per dirigir-lo «al Ayuntamiento del Pueblo Nuevo, cuando esta Corporación lo era de San Martín de Provencials».

(2708) *El Correo Catalán* del 1 Setembre 1909.

Se forman depressa los carrers (2709) y es convertit en passeig lo del *Triomf* en 1886. La nomenada *Compañia General Anónima de Aguas de Barcelona, la lera derecha del Besós*, féu importants treballs de canalisació en 1884, alçant al Poble Nou una notable torra dipòsit, de 90 metres, que li permetia fer arribar la aygua al Putxet. A despit de les asseveracions dels tècnichs que declararen bona la aygua al ésser extreta (2710), la empresa fracassà en 1889, per resultar plena de filtracions de la mar.

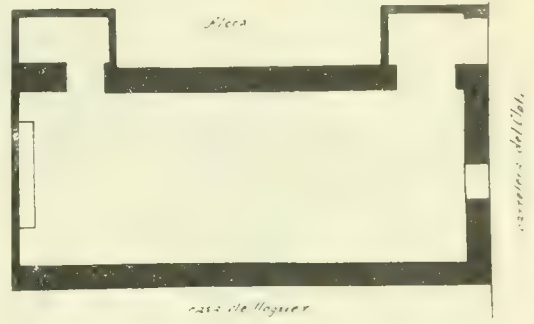
Lo tranvía del *Poble Nou* s'inaugurà als volts del 1884.

Lo padró del 1905 assignà al Poble Nou un cens de 15,061 habitants.

Clot o *Clot de la Mel* es un antiquíssim nom de la partida rural (veja-s p. 315) dont s'ha constituït lo més important dels barris de Sant Martí de Provençals. La han fet créixer les industries en general y la instalció dels grans tallers de reparacions del ferrecarril de M. Ç. y A. (1853). La barriada existia, en lo segle xvii, junt a la antiga vía romana, ab carniceria propia (2711). Ha estat la partida més rica del terme, mercès a la cequia Comtal y als séus molins, junt als que hi passava la *vía Mulnera*, caracterisada per alguns pontets demunt la cequia.

Per los anys de 1638 (poch més o menys) se construí una capelleta al Clot, junt a la fleca, de forma romànica, d'una nau romana, de 6 per 13 metres de planta, ab un cupolí al centre, un òvol en la façana, que coronava dos pilanets sostenint una campaneta, segons la descriu En Rivera. S'hi celebrava missa en tots los dies de precepte fins a acabar-se la església parroquial

del Clot. En la plaça que allí se formava, d'uns 500 metres, també hi havia l'Hostal, lo camí de la Verneda y la Casa de la Vila ab la presó. Era aquell lloch, en lo segle xviii, lo principal del terme, ahont los vehins s'hi aplegavan a conversar, los minyons hi jugavan a pilota y a bitlles, etc.

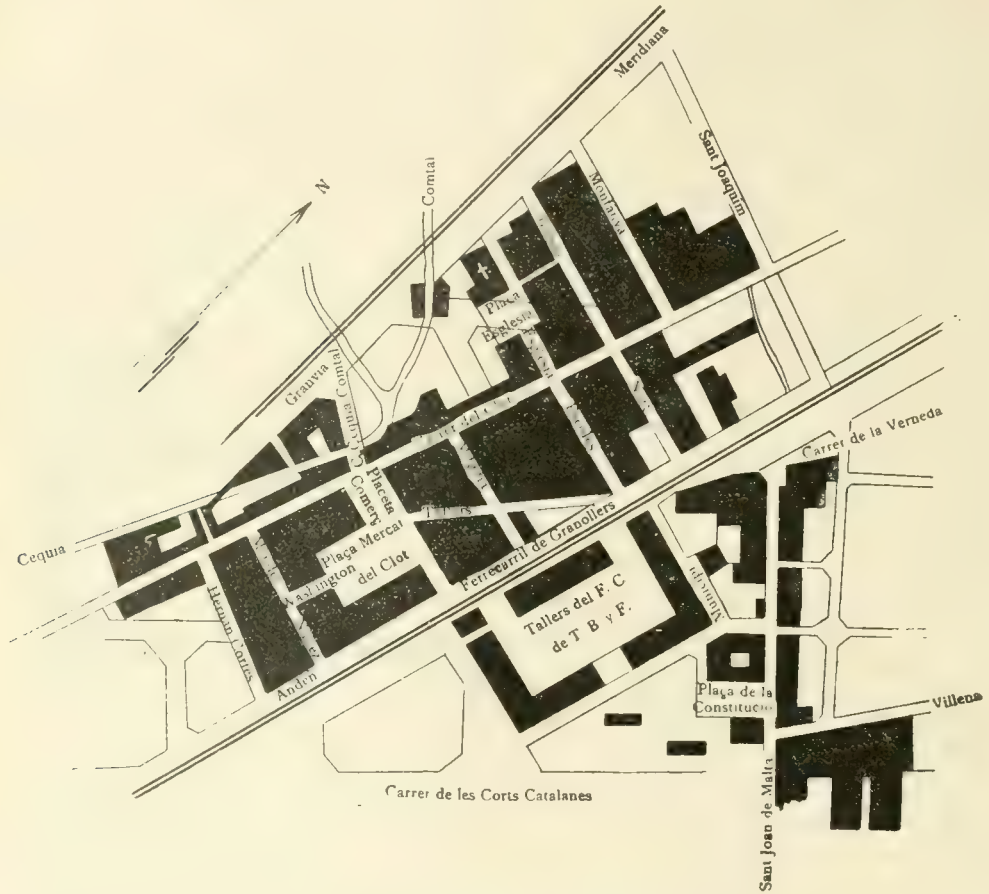
Planta de la antiga capelleta del Clot, segons
En Joaquim Rivera

(2709) A. 1861 (26 Setembre). Acort de fer un camí des de les derrereres cases del Poble Nou a la farga de Nostra Dona del Remey. — A. 1867 (14 Febrer). S'encomanà alçar un plan de la barriada al arquitecte Antón Rovira y Trias. — A. 1886 (23 Juliol). Acort d'expropiar la casa de Joan B. Capdevila per 22,000 pessetes a fi de continuar lo passeig del Triomf.

(2710) I. Martí Turró: *Excursió visita oficial a la «Compañia de aguas de Barcelona, ladera derecha del Besós»*, publicat en *Butlletí mensual de la Assoació d'Excursions Catalana*, a. 1885, v. vii, p. 31.

(2711) A més de la carniceria que Barcelona instalà al *Molí de la Polvora* en lo segle xvii, lo Rector y Obrers de la Parroquia intentaren establir-ne altra en 1658, que manà derrocar lo Concell de Cent.

Progressà lo Clot en lo segle XIX, essent en 1845 un llarch carrer format per la carretera del Vallès. En 1854 se començà lo carrer de *Sant Joan de Malta*, prenent per base la antiga carretera de Sant Joan, conservant-se lo nom tradicional en atenció a que la major part de les terres foren de dits frares, «de cuyo instituto fué Hospital la casa conocida en el día (1854) por *Torre de San Juan* y en la que aún se conserva la capilla y en ella el Santo tutelar de dicha insigne y noble Orden» (2712).

1887. Plan topogràfic del Clot, per En Pere Fa'qués

(2712) A. 1854 (16 Febrer). En la discussió armada al Consistori Municipal de Sant Martí ab motiu de sol·licitar En Ramon Casas y Jordà la obertura d'un carrer de 45 palms, lo regidor Miquel Fargas y Vilaseca sustentava lo criteri de que devia tenir 80 palms, ja que la extensió de la nova via fóra de 2 kilòmetres, y en ella s'hi posarien moltes fàbriques, y sobre tot per considerar que, quan traguessen les muralles de Barcelona, Sant Martí formaria part d'aquesta Capital. Axis se féu lo carrer de Sant Joan de Malta, aprovat per lo Governador a 27 Abril 1854; N'Agustí Iglesias convertí en carrers una peça de terra prop de la Travessera en 17 Novembre 1855; En Cristòfol Matas féu altre tant en 17 Janer 1856; En Ramon Bonaplata y Nadal urbanisà son *prat* en 14 Febrer 1856, y també N'Esteve Gasull, en 28 Febrer 1856. — A. 1864 (6 Octubre). Subjectant-se al projecte Cerdà, En Francesch Trulla obri més carrers al Camp de les Vaques, posant-los-hi los noms *del Comerç* y de *Colón* (avuy dit *Cabaunya*). — A. 1869 (22 Abril). Tomàs Casais urbanisà un passatge en los carrers del *Triunfo* y *Antich de*

Any 1229. - Lo canonge Colòm funda l' Hospital precursor del de la Santa Creu y lo papa Honori III lo posa baix la protecció de la Seu Apostòlica

Any 1401. - Lo bisbe Ermengol, ab lo Capítol Catedral y los Consellers de Barcelona, acordan la fusió de tots los hospitals de llur patronat en un sol, donant-li lo nom de la Santa Creu que duya lo més antich

Les Germanes de la Santa Casa de Natzareth s'instalaren al carrer de la Sagrera, 10 y 12.

Camp del Arpa (antigament *del Arca*, axò es, del dòlmen, veja-s p. 35) se nomena al barri situat en la part sobirana de Sant Martí y extrema del projecte de Ciutat Nova d'En Cerdà, que atravesa la carretera d'Horta. Durant la primera meytat del segle XIX se formà allí lo barri dit de la *Montanya*, constituint-lo, en 1845, algunes page-síes y *torres* dels barcelonins, ab tretze oratoris públichs, dos únichs carrers, dits *del Hospici* y de *Sant Joseph*, y les cases de la *Farga del Aràm*. S'urbanisaren, en 1860, los conrèus del *Camp del Arpa* (2718), cap a Horta, y los nous carrers absorbiren als de la *Montanya*, devallant-ne lo cambi de nom a la barriada. Les Filles de Maria (Escolapies) hi instalaren un colegi, en 1862, al carrer d'En Joan de Peguera, 24; lo convent féu de noviciat y la capella, de parroquia al Clot, mentres se construí sa església (2719). També les Filles de la Caritat y de Sant Vicents de Paul s'establiren al carrer de la Montanya, 2 (16 Març 1894), y après al de Mallorca, 593.

Després de molts anys de laboriosíssimes gestions, s'han inaugurat, en 15 Maig 1916, les obres de desviació de la Ceqüia Comtal, que tant malmeté a aquest terme.

(2718) A. 1862 (13 Març). Na Miquela de Casanovas y de Borràs, abans Peguera, féu «cambiar el nombre de la calle de *Montserrat* por el de *Don Juan de Peguera*, puesto aquel por equivocación». — A. 1862 (14 Agost). Antòn Ribas formà dos carrers de 100 palms, posant-los-hi los noms de *Construtora Catalana* y de *Primera del Ensanche*. Com constituïssen nucli de població separat de tots los altres, obtingueren, en 1864, los séus vehins un alcalde de barri. — A. 1884 (11 Juliol). Permis per obrir un passatge a Ramón Pujadas, entre los carrers de Miquel Ferrer, Provença, Dos de Maig y Mallorca. — A. 1885 (27 Febrer). «... la calle del Bogatell, por influencias extrañas, estaba llena de obstáculos; que la espresada calle del Bogatell no había sido tal calle, sino un cauce de torrente urbanizado por un acuerdo del Ayuntamiento, y no sería calle hasta que la superioridad hubiese resuelto el expediente». En 15 Juliol 1885 se continua la urbanisació del carrer del *Bogatell*. — A. 1892 (10 Febrer). Sebastià de Yebra urbanisa sa propietat entre la *Traversera* y les carreteres de Sant Andréu y d'Horta. — A. 1894 (13 Juny). Lo passatge *Bassols*, que estava obert d'un cap, es acabat fins al carrer de la *Independencia*. — A. 1895 (31 Maig). Acort d'obrir lo carrer de *Vistalegre*, des del passatge de la *Montanya* al carrer del *Bogatell*. — A. 1895 (17 Maig). Acort d'obrir lo carrer de *Valencia*, atravesant les cases de *Castillejos* lo tancavan als carrers de *Bilbao* y de la *Montanya*, demanant autorisació governativa en 18 de Maig 1895. — Lo carrer de *Castillejos*, en 27 Janer 1892, es obert des de la *Traversera* al carrer de *Castillejos*, y en 8 Janer 1896, des del d' *Ali-Bey* a la carretera de Ribes.

(2719) A. 1869 (6 Desembre). Obertura d'un carrer «que conduce á la iglesia de las monjas».

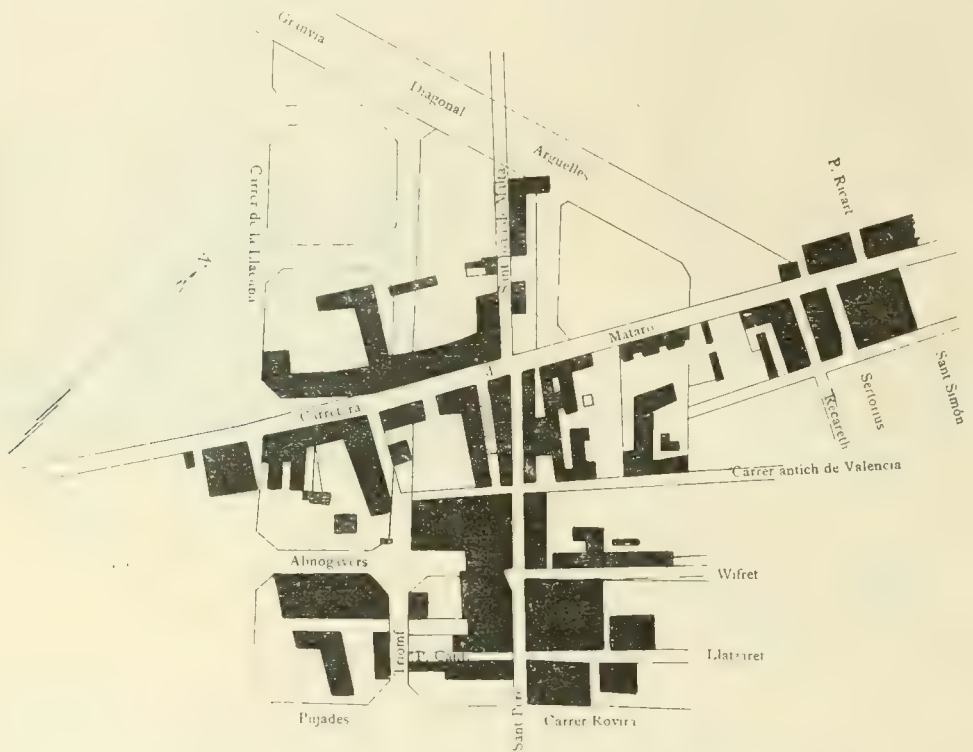
Segle XX.-Hospitals de Santa Creu y Sant Pau

Façana principal, encarada ab lo temple de la Sagrada Família y ahont s'hi vol fer anar una nova via que ajunte aquests dos edificis.

Al extrèm del *Camp del Arpa* y en terres d'una antiga partida dita *Lligaribó*, s'hi ha construït, a començar del 1902, los hospitals de la *Santa Creu* y *Sant Pau*, dirigits per En Lluís Domenech y Montaner y acabats en 1912, per manifestació oficial dels testamentaris del fundador, En Pau Gil. Conjunt d'edificis d'aspecte monumental, hont la beneficència y la art armonisan de tal manera, que resulta un dels llocs més interessants de la Barcelona del segle xx. Allí se trelladarà lo vell hospital de Santa Creu, fundat en l'any 1400.

Atravessa, des de 1885, lo *Camp del Arpa*, lo tranvía de Barcelona que anà a empalmar ab lo de la Sagrera a Horta.

1887. Plan topogràfic de la Llacuna, per En Pere Falqués

Entre lo *Camp del Arpa*, *Clot* y *Poblet*, existía, en 30 Octubre 1895, un «barrio nombrado vulgarmente *del Puente*, que comprende las calles *Independencia*, *Aragón*, *Consejo de Ciento y Dos de Mayo*, junto al camino dels *Enamorats*». S'hi construï, en Maig 1893, lo *Frontón Barcelonés* (*Camí dels Enamorats* y carrers de *Sicilia*, *Diputació* y *Cerdanya*). Hi existían, en 7 Abril 1893, unes quantes cases dites *Camp d'En Riera*.

La Llacuna, nom vinculat a altra barriada de *Provençals*, recordarà perpetuament lo temps, no massa llunyà, en que les aygües inundavan dit lloch. Relatavam en la p. 14 l'interessant combat naval allí ocorregut en 1469. Encara s'hi amaravan cànems y llins en 11 Agost 1594. En lo segle xvi, al atra-

Segle XX. — Plafons històrics de majòlica al hospital de Sant Pau (Dibuix de Ll. Labarta)

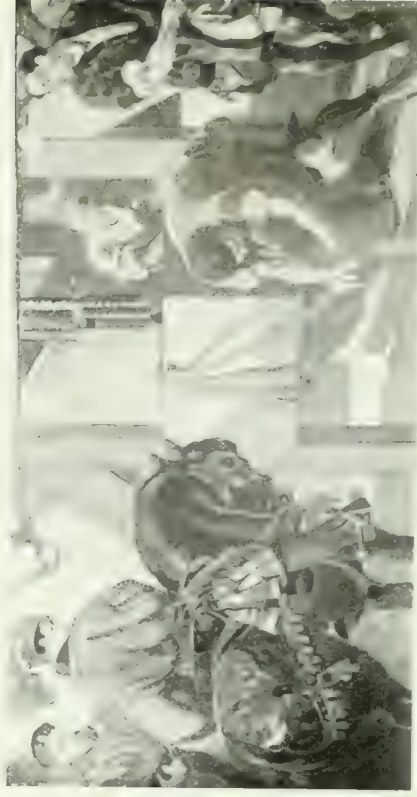
1401. — Primera pedra que posà lo rey Martí al fundar-se l'hospital de Santa Creu, ajuntant en un sol diferents hospitals barcelonins

1401. — La primera pedra posada per lo bisbe de Barcelona Joan Armengol

1401. — Altra primera pedra posada per la reina Maria de Luna

1401. — Una de les primeres pedres que hi posà En Jaume, Comte de Prades, en representació del rey Martí de Sicília, primogènit d'Aragó

vessar-la la carretera de Mataró, existían aygüerols als costats (2720), que s' procurà dessecar en lo XVIII. D'aquí la poca sanitat de la part baixa de Sant Martí. Cuydà d'escórrer-los la *cequia de la Llacuna* (2721). La fi del estany (veja-s n. 2525) s' ha de posar als primers anys del segle XIX. La població s' hi ha format a conseqüència de les fàbriques allí instalades. Recordarà lo vell estany lo carrer de *la Llacuna*, obert des de la carretera de Mataró al carrer de les Corts en 23 Setembre 1892 (2722).

En lo present any 1916 està en camí de cobrir-se l'areny del rech de la Llacuna ab les inaugurades urbanisacions dels carrers del projecte Cerdà immediats a la *Rambla del Triomf* y al carrer de *Pere IV*. Llur desobstrucció ha comunicat aquest carrer ab lo Poble Nou per diferents indrets (2723).

Atravessa aquesta barriada lo tranvía de Barcelona a Badalona.

Fort Pío, nom devallant de la fortalesa avançada de la Ciutadela alçada en 1719 (veja-s p. 628), quin derrocament se realisà del Desembre 1868 al Febrer 1869. Lo carrer de Marina, atravesant-lo a gran amplada, li dóna mólt esperit. Hi passa lo tranvía de Sant Andréu. La parroquia de Sant Pere hi establí una Tenencia. En 1894, los vehins del carrer de Marina, de la part que mirava a Barcelona, foren segregats de Sant Martí (2724), per donar lloch a

(2720) A. 1581. «En aquest any fou adobat *lo cap del pont de la llacuna*, en lo qual se recullia molta aygua, en gran dany dels qui passen per dit camí». També fou adobat en 1586. Era aquest pont lo de la carretera de Maresma, y junt a ell s' hi construí segurament, en lo segle XVI, l'hostal de *la Granota*.— A. 1714. Mapa que dóna clara idea del estany de la Llacuna. Publicat per Sanpere y Miquel en *Fin de la Nación Catalana*, p. 200.

(2721) *Cequia de Bórbom* se digué a la de la Llacuna, feta en 1716 per l'enginyer Verboom. Al encarregat del estany de la Llacuna se li agregà la obligació «de escurar la Assequia que feu obrir lo Sr. Tinent General don Jorge Próspero de Borboom (Verboom), la qual buyda en dit estany de la llacuna» (*Deliberacions dels Administradors 1714-1718*, f. 634. — *Acuerdos 1718*, f. 633. — De la neteja d'aquesta cequia devían cuydar-ne, per decret del Intendent de 8 Juliol 1716, la Ciutat y los propietaris conjuntament (*Decretos*, f. 218, y *Representaciones 1716*, f. 143).

(2722) A. 1883 (20 Abril). Joseph M.ª Nadal obrí un passatge entre los carrers d'Enna n. 41, Wad-Ras y carretera dels Angels. — A. 1889 (27 Març). Pau Calvell urbanisa uns camps entre lo ferrocarril del litoral y lo rech de la Llacuna fins al carrer de Jaume I, avuy dit de La Junquera.

(2723) A. 1915 (13 Octubre). Són oberts al trànzit públich los carrers de Pallars, entre los de Pere IV y Pujadas; de Luchana, entre Pere IV y Enna, y de Pujadas, entre Rambla del Triomf y camí del Pont de les Vaques, que, constituint gran nombre d'illes, forman les principals línies de comunicació del Poble Nou ab la Ciutat Nova del projecte Cerdà. Relata la importància d'aquesta obertura *La Vanguardia* del 14 Octubre 1915, dihent «que los propietarios señores Serra y Boix, Villavecchia, Font de Rubinat, Godó, Baixeras, doña Maria Parellada de Ferrer y Vidal, con desprendimiento digno de los mejores elogios, cedieron gratuitamente los terrenos viales, llegando algunos, como los señores Serra y Boix, á ceder también gratuitamente una casa que ellos mismos han derribado; la señora Parellada, á ceder algunos edificios actualmente arrendados, y los señores Godó, á entregar todo el terreno de su propiedad entre el camino del Pont de las Vacas y la calle de Luchana, donde no les queda espacio para una edificación». Afegint dit diari que axò facilitarà «el desvío y cubrimiento de la Acequia de la Llacuna, foco permanente de infección a partir de la fábrica de Casa Framis, siguiendo á lo largo de la calle de Luchana hasta Enna».

(2724) A. 1894 (20 Juliol). Es segregada de Sant Martí y agregada a Barcelona «la zona comprendida entre el actual limite del termino de dicha ciudad y el eje de las calles Diagonal y de Marina hasta encontrar esta última el Paseo del Cementerio».

que l'Ajuntament de la Capital hi construís la gran colectora de les aygües de les montanyes, que devia contribuir a sanejar aquell terme.

Pekín s'ha dit modernament a un trocet de platja al N. NO. de la parroquia del *Poble Nou*, entre la mar (que avuy n'estarà allunyada uns 30 metres) y la muralla de la estació de M. Ç. y A., en la extensió que va des de les bateries del Poble Nou fins al gran edifici construït per la Companyia M. Ç. y A.

1886.-Distintiu honorífich de Sant Martí

Medalla creada en 1886 y entregada als agraciats, segons acorts municipals, en 1889 (2725)

per allotjar als séus empleats, junt a la riera d'Horta. Al costat esquerre d'aquesta y molt proper hi ha lo «Camp de la Bota».

Lo fundaren families xines vingudes a Barcelona, en 1870, de les illes Filipines, parant barraques en los arenals de la mar (2726). Dels primitius estadants no-n queda cap. Ara lo poblan families pobres catalanes y gent expatriada, en nombre d'unes 700 persones, instalades en barracotes que mudan d'aspecte per son constant renovament exterior. Cases y carrers traçats fora

de tota legalitat. La església, escoles y deu o dotze casetes més són obrades de calç y rajola. Tots los alberchs estàn arreglats ab estores, persianes, llaunes velles, fustes, canyes y algunes teules, que denotan la miseria del vehinat, quina major part viu de la pesca. Forman lo barri un carrer dit de *Sant Salvador*, entrè la paret de la estació y les cases de *Pekín*, y altre d' *Alberó*.

La Granota fôu un antich hostel, situat al extrèm del estany de la Llacuna, junt a la carretera de Mataró, del cantó del Besòs, que ja existia en 1651, en quin any l'exèrcit que assetjava Barcelona hi construï una gran fortificació (2727). Allí se combateren barcelonins y borbònichs en 22 Agost y 28 Se-

(2725) A. 1886 (3 Febrer). Acordà l'Ajuntament «la acuñación de medallas de plata y de bronce para otorgarlas como premio a todas aquellas personas que, en aras de sus levantados sentimientos y amor al prójimo, realicen actos de verdadera abnegación y desprendimiento, en beneficio de sus semejantes».—A. 1889 (6 Febrer). Encunyada la medalla per donar-la, junt ab diploma honorífich, al barquer Antòñ Maymús per sos actes filantròpichs, se determinà entregar-ne a altres persones que haguessen realisat fets consemblants, otorgant-ne al regidor Maurici Serra, al ex-comandant de bombers Antòñ Servat, als vocals de la Junta local de Beneficencia que actuà en lo còlera del 1885 y assenyalamet al que la presidia Joan Agustí y Carreras, alcalde de Sant Martí en 1889 (entregant-li una medalla d'or), y al secretari del Municipi Albert Rovatti y Ribot. En 3 Abril 1889 fôu donada al *cabo* de llancers Antoni Blanca y al soldat Mariàn Pérez, per salvar la vida a un guardia municipal.

(2726) J. D. y S.: *La barriada de Pekín*, en *Lo missatger del Sagrat Cor de Jesús*, Janer 1904, a. XII, n. 134.

(2727) A. 1651 (3 Octubre). *M. N. A.*—A. 1863 (22 Octubre). Pau Manich obté permís de construir una fàbrica a *La Granota*.—A. 1892 (12 Agost). Qüestió sobre uns safareigs públichs en «la Granota, en las inmediaciones de la carretera de Mataró».

tembre 1713 y 1 y 26 Janer 1714. Enfront *La Granota* s'extenían les aygües del estany.

Camp de la Bota, es dir, de la *Butte* nomenaren les hosts napoleòniques al antich *Joncar* (veja-s n. 2525), que passà a mans de la autoritat militar, convertint-lo en camp de maniobres (2728). Al costat existeix l'edifici militar construït per lo general Zapatero, vulgarment titolat les *Quatre torres*, semblant-se als castells de fira ab que jugan a soldats, los nens (2729).

Poblet fôu titolat un barri construït, segons les línies del plan Cerdà, en los anys de 1868, prop lo que avuy es temple de la Sagrada Família, axò es, entre los carrers de Marina, Mallorca y Aragó (2730). Habitat per gent obrera, hi havian, en 1891 (29 Juliol), «sin orden ni concierto, una porción de barracas destartaladas, que constituyen un verdadero adefesio y un escarnio para el ornato público». La barriada millora notablement a partir del 1905. Ara se tracta de construir un passeig diagonal des de la Sagrada Família al hospital de Sant Pau. En 1698, allí tingué rendòm la *casa dels Enamorats*, situada entre los actuals carrers de Valencia, Marina, Mallorca y Lepant, subsistent-ne fins nostres dies lo *Camí dels Enamorats*. Restà trenta anys la barriada del Poblet incomunicada del centre de Sant Martí, fins que-s féu passar lo carrer de Valencia en 1897. Iniciats en 10 Febrer 1886 los treballs per obrir lo carrer de Mallorca, entre los del Dos de Maig y del Bogatell, se realisaren a 28 Octubre 1892. Quedà sense passar, a despit d'obrir-hi un call lo tranvía d'Horta, y data del 1913 una obertura provisional feta en aquella vía per los propietaris. Los carrers d'Aragó, Provença y Rosselló, continuan sense obrir, a Sant Martí, en grans extensions, en 1916.

Lo Guinardó, junt ab altra masía de nom *Lligalbé*, han figurat en la Etat Mitjana a la part montanyosa de Sant Martí (veja-s p. 315 y n. 641). Lo nom de *Lligalbé* lo porta un torrent qual línia se confón ab lo carrer de Lepant y

(2728) Descriu aquest lloch Ramón Ferrer (*Barcelona cautiva*, v. 1, a. 1808, p. 103): «Lugar entre el camino Real que va á Mataró y la playa del mar, donde los artilleros hacen su ejercicio práctico de cañón, etc., á cuyo intento hay un grande almacén para utensilios, una batería permanente y un pequeño monte de tierra para tirar allí al blanco, que llamándose en francés *Butte*, llaman comunmente *Botta* a todo aquel terreno».

(2729) J. Roca y Roca: *Barcelona en la mano*, p. 345, a. 1895, tracta de les barraques del Camp de la Bota.

(2730) Poblet fôu un barri de cases barates per obrers, obrint-s'hi no pochs *passatges*. Un dels primers lo construí En Marià de Delàs (1 Febrer 1871), entre los carrers de Mallorca, Valencia, Sicilia y Nàpols. En 1878 s'urbanisà un passatge entre los carrers de la Indústria, Còrrega, Sicilia y Nàpols; en 1879, se-n feren altres dos: l'un entre los carrers de Mallorca, Provença, Cerdanya y Marina, y l'altre comunicant Marina ab lo carrer 21, entre los d'Aragó y Valencia; en 1883 (2 Maig), altre entre los carrers de Valencia, Mallorca y nombres 42 y 43, etc.—A. 1882 (28 Novembre). Urbanisació dels carrers de Valencia y Diagonal fins al límit de Barcelona.—A. 1887 (25 Novembre) y 22 Febrer 1888. S'obrí la forma adoptada por la calle Meridiana en la secció que es paseo del barrio del Clot.—A. 1893 (17 Març). «... se acordó designar con el nombre de *Pasaje de Font* el pasaje sin nombre que existe entre las calles de Valencia y Mallorca, en terrenos de Doña Paula Font».—A. 1897 (10 Janer). Obertura del carrer de *Valencia*, entre los de Lepant y Igualtat.

subsisteix fins al de València. La situació estratègica del mas *Guinardó*, edificat en lo puig dit *Cogoll* y als repèus del puig de *Mayr* o de *Mager*, l'ha fet ocupar per los exèrcits assetjadors de Barcelona (2731). Al mas *Guinardó* rebé als Consellers de la Ciutat, en 1652, l'infant Joan d'Àustria, al prestar-li sotsmissió. També hi estava lo Duch d'Anjú en 12 Maig 1706, quan «se li eclipsà enterament lo sol, que durà cerca mitja hora, quedant la escuritat, veientse brillar las estrelles en sentiment del cel de tants oprobis fets a Jesucrist», «dexant totas las provisions y monicions, que eran sens fi, y 106 pessas de bronse». La urbanisació de la barriada dita *Guinardó* arrenca del 1896 (2732), comunicant-la tot seguit ab la carretera d'Horta per la torra dels Pardals y ab lo Camp del Arpa. En 1913 s'uní ab la part alta de Gràcia, ajuntant-se ab la *Travessera de Dalt* per una nova via dita de la *Font Castellana*.

Quan, a iniciativa del diputat provincial Marià Maspons y Labrós (14 Febrer 1876), se suscità la qüestió de la agregació dels pobles vehins a Barcelona (veja-s p. 964), fôu Sant Martí, després de Gràcia, lo qui més part activa prengué als treballs d'oposició. En 1885 lograren la ajuda d'En Francisco Romero Robledo, y, en 1892, la dels polítichs Joseph Canalejas y Méndez, Víctor Balaguer y Roch Labajos (2733). Es notable trobar individualisada, en la acta del 5 Juliol 1889, la opinió personal emesa sobre la agregació dels pobles per En Cánovas, Castelar y polítichs espanyols de primera fila (2734).

Resultà agregat Sant Martí a Barcelona en 20 Abril 1897.

Sant Andréu de Palomar, quina antiguetat manifestarem ja (veja-s planes 307 y 458), fôu una parroquia fundada a la vora de la via romana del Vallès, transformada en municipi arràn del 1714.

Lo Municipi adoptà per escut heràldich la creu en aspes dita de Sant Andréu, un colóm y una mà, durant lo segle XVIII. En lo XIX s'afegí lo cordill o *fil de palomar* y la torra o *colomer*, dit també *palomar* en català arcaych.

La adició de la torra *palomar* es per nosaltres la major exactitut històrica del segell. Restarà en lo misteri lo colomer al que deu son nom la església de Sant Andréu, ja titolada de *Palomar* en lo segle X. Mes aparexen en aquell

(2731) A. 1714. La host borbònica situà una bateria al *Guinardó*, segons diu Matéu Bruguera ab referència a les jornades de 17 Abril y 3 Maig 1714 (*Sitio de Barcelona*, v. 1, pls. 596 y 644).

(2732) A. 1896 (7 Febrer). Noms posats als carrers de la urbanisació del *Guinardó*: *Rambla de Volart, Florit, Tres de Juliol, Iglesias, Cecília, Felio, Art, Estapé, Parch, Sant Ildefons, Primavera, Villar, Maria, Garriga, Antich del Guinardó* y plaça d'En Salvador Riera.— A. 1897 (19 Febrer). Als darrers dies de la existencia legal del municipi de Sant Martí, fôu modificat lo precedent projecte d'urbanisació del mas *Guinardó*, ab inclusió del vehí mas Viladomat, a sollicitut d'En Salvador Riera, urbanisant ab dites masies altres tres parceles de terra colindants, propietat d'En Pere Borràs.

(2733) Acta del Ajuntament de Sant Gervasi del 26 Juliol 1892.

(2734) Es de tenir en compte, en lo problema de la agregació, la opinió manifestada per los senadors catalans en lo séu favor en 27 Maig 1882 (*Diario de Barcelona* del 11 Abril 1897, p. 4824). Com també, en contra de la metexa, la copiosa argumentació d'un dictàmen del alcalde de Sant Martí, Joan Agustí y Carreras, continuat en la acta municipal del 20 Febrer 1889, y que s'acordà imprimir.—Veja-s la acta de Sant Martí del 21 Febrer 1883, interessant per exa materia.

terme y en dita època dos colomers d'importancia excepcional. Estavan al costat l'un del altre, entre Sant Andréu y Vilapiscina, y, en 1036, ne compartían la seva propietat set persones pro-indivís, motivant interessants contractes de compra-venda, únichs en la seva especialitat (2735).

Terme rural per excelencia y d'una antiguetat incontestable, assolí notori avenç y prosperitat en lo segle x, al construir, lo comte Mir, la famosa cequia

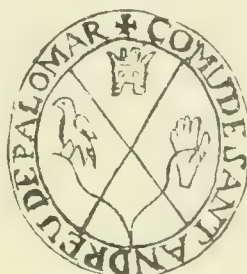
Segells del municipi de Sant Andréu de Palomar

Usat en 1745

Usat en 1794

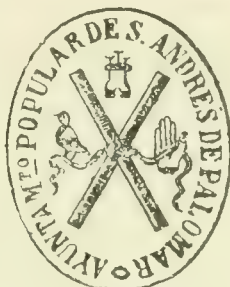
Del 1823 al 1836

Usat en 1837

Del 1855 al 1871

Del 1872 al 1875 (2736)

Del 1878 al 1897

Comtal que l'atravessà (veja-s p. 199), impulsant la industria molinera. Aquests edificis, com tots los altres de Sant Andréu, sofriren gréu dany dels sarrahins en los setges del 986 y 1108. En 1135, lo Comte de Barcelona, actuant com a senyor alodial dels molins d' *Estadella*, hi exigí la construcció d'una torra defensiva (2737).

Ab referencia a Sant Andréu, suposà En Chía que, en 1450, presentà

(2735) La documentació pertanyent a aquests dos colomers la tenim publicada en *Palomas y palomares en Cataluña* (veja-s n. 711), d'ahont copiàm: «Estaban contiguos y mas bajos que la iglesia de Santa Eulalia, teniendo á su alrededor nueve dextros de tierra á ellos adscrita. La cana dextra, mayor que la ordinaria, permite deducir que, el área que les pertenecia, vendria a ser de unos 144 palmos catalanes ó sean 27 metros aproximadamente». Tenían al E. un camí y al S. un torrent. Lo primer contracte de compra que publicarem ve datat en 1035. Quasi totes les coparticipacions d'aquests colomers passaren a mans de Geribert, prebere de Sant Andréu (1036 a 1054).

(2736) Del Novembre de 1875 al Abril de 1878 s'usà un segell igual a aquest, duhent per llegenda: *Ayuntamiento Constitucional * de San Andrés de Palomar **

(2737) F. Carreras y Candi: *Lo castell de Burriach o de Sant Vicents*, n. 361 (Barcelona, 1904).

exemples de pagesos subjectes a alguna de les prestacions feudals conegudes per *mals usos*. Encara que axò pugnàs ab l'estat civil dels habitants del Territori de Barcelona, al que pertanyia tot Sant Andréu de Palomar, l'exemple se repeteix a Sarrià y a Badalona, abdós enclosos en dits térmens, y no-s pot rebutjar. Tant més quan ja manifestavam que, a despit dels privilegis de la Ciutat, drets feudals s'escaparen a la acció general y a la extensió absoluta dels seus privilegis y llibertats, y entre ells hi figurava molt singularment Sant Andréu. Emperò, los exemples aduhits en la p. 293 no són los únichs, y altres hauràn escapat a nostra investigació. La Canonja barcelonina, en 1133, adquiria a Sant Andréu una vella farga, y disfrutava del dret feudal dit *llòsol*, que no devia dexar-se arrebatat fàcilment (2738).

La església parroquial, consagrada a 30 Novembre 1105, ab la sagrera dels 30 palms al entorn, destruïda al segle XI per los alarbs almoravits, reconstruïda en 1131, la consagrà Sant Oluier en 12 Janer 1132, donant-li per límits: al E., lo Besòs; al O., coll de Portell; al S., lo lloch dit la Marina, y al N., lo coll de Miries, que se suposa sia enllà del torrent de Tapioles, demunt Càn Sant Joan, lloch modernament dit *la Bateria*. En 1345 s'efectuà una nova divisió entre lo seu terme parroquial y lo de Sant Martí de Provençals (2739).

La historia de Palomar està també lligada ab la general de Barcelona.

Una brega forta ab los remences s'efectuà, en 1450, a Sant Andréu (2740). Igualment, en 1687, en altra revolució de gent pagesa, coneguda per *revolta dels gorretes* (per ésser nomenada *gorra* a la actual *barretina*), Sant Andréu fou lo centre de les operacions contra Barcelona. Allí s'hi fortificaren los revoltats, des d'allí parlamentaren ab les autoritats de la Ciutat y s'hi retingueren prèss al Bisbe quan volgué servir de mitjancer.

De la guerra de Successió retraurèm alguns fets. Al Juny 1704, un combat entorn la torra dels *Pardals* (¿no serà corrupció de *Pradals*?) contra les tropes austríaques del Príncep de Darmstadt. A 30 Juliol 1708 pernoctà a Sant Andréu la reyna Isabel Cristina de Brunswick. A 26 Juny 1713, les tropes dels nostres aliats, després del tractat d'Hospitalet, s'aplegan a Sant Andréu per aban-

(2738) J. de Chia: *Bandos y bandoleros en Gerona*, v. II, p. 77. — Joan Clapés y Corbera: *Sant Andréu de Palomar; sa naturalesa local, historia civil*, etc. (Sant Andréu de Palomar, 1900), hont recull les notes publicades abans per Jaume Brossa en *Apuntes para la historia de San Andrés de Palomar*, en la *Revista Andresense*, a. 1, n. 3, 10 Janer 1869.

(2739) Publicada per Joan Clapés y Corbera en sa monografia, p. 204, traduhint-la al català.

(2740) A. 1450 (23 Febrer). «Demunt la Trinitat, qui es demunt sant Andreu, eren ajustats entorn XXXX pagesos ab armes qui eren la vna part dun bando e laltra part estava no molt luny. E prestament caualca per acorrerhi (En Joan Ça bastida regent la Vegueria) e tramés primer en quer, lo capdeguayta, so matent; lo qual capdeguayta quant fou allà, los dits XL pagesos li fahien resistencia; e lo dit Regent fou attés, e acostàs a ells dient: *al Rey*: e ells dihen, *no sich ha rey*, fahent gran resistencia, tirant ab ballestes e lançes, e li han naffrats tres rocins, ço es, aquell que ell caualcaua e dos altres: e dos estan per a morir: e lo dit Regent los segui entorn dues letgues, e los dits pagesos continuadament fahents resistencia» (*Letres Closes 1450-1451*, f. 15, A. M. B.)

donar Barcelona. En 1714, los fusellers de Barcelona obligaren a desmontar una bateria de deu morters posada demunt la torra dels Pardals.

Del 2 Setembre al 10 Octubre 1808, En Milans del Bosch sostingué una sèrie de combats contra dels francesos a la Trinitat, torra dels Pardals, Sant Geroni de la Murtra y montanya de Canyelles, motivant aquestes accions la crema y sacomano de cases de Sant Andréu (2741).

La guerra civil carlista portà, en 1834, la construcció de sis torres o fortificacions en los llochs més estratègichs de la Vila, defensades per los andreuenchs, que eran isabelins. Al acabar-se aquesta guerra, lo comú construí un quartel, conegut per *lo fort*, en la que après fôu plaça del Comerç, tractant d'evitar los allotjaments de soldats. Pochs anys més tart desaparegué.

Allí, la carretera del Vallès, a mitjans del segle XIX, se convertí en un carrer de 2 kilòmetres, hont se formavan nuclis de poblat separats uns d'altres, portant tres diferents noms. Des de la riera d'Horta (límit de terme) fins al torrent d'*Estadella*, s'anomenà barri de *Cases-noves*; del torrent d'*Estadella* a la riera de Sant Andréu, rebían nom d'*Arrabal*. Entre les rieres d'Horta y de Sant Andréu, a la part S., se formà lo carrer de *Santa Coloma* o de *Baix*, per ésser camí d'aquesta Vila. Lo carrer de Mar comunicava lo de Santa Coloma ab lo barri de Casesnoves (2742).

Sant Andréu apar dividit en cinch districtes, divisió modificada lleugerament en 27 Setembre 1871. Sols s'hi han apreciat dues barriades perfectament definides: la de Sant Andréu (2743) y la de Santa Eularia. Estava fora del

(2741) Veja-s los detalls acoplats d'aquests fets per En Joan Clapés y Corbera.

(2742) La monografia d'En Vilaseca y Trullàs explica la situació d'altres carrers del vell Sant Andréu, com lo *Major* o *Gran*, de *Sant Llorenç, Nou*, hont estava la casa de la Vila, renovada en 1842, y prop d'ella la era d'*En Xapolina*, escullida per los jugadors de botxes y de bitlles, dels que se n'acaba de perdre la mena.

(2743) A. 1870 (16 Novembre). S'aprovà la urbanisació presentada per En Joseph M. Nadal y Vilardaga, a les *Cases Noves*, dels carrers que titolà de *Barcelona*, de *Sant Martí*, de *Sant Genís* y d'*Horta*.—A. 1871 (19 Abril). Es projectat lo pont sobre la riera d'Horta, en la carretera que devía ajuntar lo camí vehinal de Sant Martí a Horta ab la carretera de circumvalació d'Esplugues a Badalona.—A. 1871 (31 Maig). Joaquim de Ros y de Carcer urbanisà uns camps a continuació del carrer de Sant Baltasar.—A. 1875 (3 Desembre). Joan Mombrú urbanisa uns solers «en una calle sin nombre cerca la de las Monjas».—A. 1875 (25 Janer). La Diputació aprovà la urbanisació del *mas Pujol*, que era d'En Nadal y Vilardaga, y l'Ajuntament aprovà lo projecte d'una plaça darrera del carrer de les Cases Noves (15 Març 1876), ahont fôu determinat obrir-hi dues altres vies «que sigan la direcció de la del Mar y de San Ildefonso y pongan en comunicació la calle de Casanovas con los terrenos que se tratan de urbanizar» (10 Maig 1876). En 15 Janer 1877 se cediren les vies públiques, y en 18 Abril 1877 se posà d'acort En Nadal ab l'Ajuntament per urbanisar lo *mas Pujol*.—A. 1876 (9 Febrer). Esteve Ferrándiz obté permis d'urbanisar un troç de terra «en el lugar conocido por *Camp den Fortuny*».—A. 1876 (5 Abril). Joseph Suñé y Maria Maurí urbanisan en lo *Camp d'En Portabella*.—A. 1876 (12 Abril). Permis a «D. Pedro Grau parã la urbanización de una pieza de tierra situada detras de la habitacion del interesado, calle de Santa Eulalia n. 14».—A. 1876 (9 Juny). Acort de que lo carrer del Cementiri se diga *Nou de Sant Agustí*, y en 6 Desembre 1876 se li posà *del Bruch*.—A. 1877 (10 Janer). Jaume Urpi urbanisa son camp prop del carrer de Sant Domingo.—A. 1877 (15 Janer). Aprovada la continuació del carrer de *Sant Ildefons* y la unió del *Major* ab lo de *Santa Eularia*.—A. 1881 (16 Febrer). S'urbanisan terres d'En Borràs.—A. 1882. Obertura d'un passatge entre la plaça de la *Constitució* y lo carrer

projecte de Ciutat Nova d' En Cerdà. En 20 Juliol 1873 s'aprovà un examplament entorn la vella carretera de Ribes. Al sobrevenir la seva agregació, tenia encomanat un projecte general de noves vies al arquitecte Joseph Domenech y Estapà (5 Febrer 1897).

Alguns habitants de Sant Andréu eran *contrabandistes*, entrant les mercaderies fraudulosament de nit, per la platja, y amagant-les per les masies. N'introduhian de França, seguint lo vell camí que tranzita per la serralada del Maresma y conegut per *camí dels contrabandistes*. Axò donà als hòmens de Sant Andréu un caràcter atrevit y bullanguer, creant un estol de gent *fatxenda* o *pinxesca* que durà quasi com institució local fins 1868.

S'evidencià aquest caràcter en 1843, durant la revolució dels *centralistes*, que tingué un ferm puntal en Sant Andréu. Allí s'aplegaren los primers organitzadors, celebrant-hi junta los delegats dels pobles del Maresma, Vallès y Plana de Vich y fortificant la Vila. Lluytant, se n'apoderaren les tropes manades per En Joan Prim y Prats (19 Setembre 1843), valent-li lo grau de general. Fóu enderrocant lo *fortí de la Riera*, axò es, una torra rodona alçada al mitg del poble, demunt les muralles de la riera de Sant Andréu (2744).

En 6 Juliol 1845 tornà a adquirir celebritat aquesta Vila ab la *Revolució de les quintes*. Tres andreuenchs, En Boyra, Noy Baliarda y Badó d'En Tardà, se constituiren en capitosts del moviment armat, trametent missatges a Badalona, Gramanet, Horta, Sabadell, etc., perque los secundassen, fent barricades, rebent a tirs als primers soldats que-s presentaren y tocant a sometent, quin toch repercutí en altres llocs vehins. Lo brigadier Joseph Fulgosio y Villavicencio guanyà la Vila casa per casa y entrà per traició al campanar, derrer baluart de la revolució (2745).

A primers d'Abril 1870, un nou moviment, tot seguit dominat, motivà la organització d'una força armada de caràcter popular que evitàs fets semblants (3 Maig 1870). Hi mancà entusiasme, en 1873, per la proclamació de la república (2746), no complimentant l'acort de traure los noms dels Sants als carrers

de *Sant Cristòfol*.—Urbanització de les terres de Càn Dumanjó, propietat de Na Rosa Bàrbara Saladrigas: s'aprovà lo primer projecte en 19 Març 1884, lo segon en 9 Desembre 1887 y lo tercer en 18 Desembre 1891. Confinavan ab lo camí de terre del Nort, enfront los carrers de *Sant Domingo*, *Carme* y *Duque*.—A. 1884 (31 Desembre). L'Ajuntament sollicita un projecte de noves alineacions per la carretera de Ribes, del enginyer encarregat de la metexa.—A. 1891 (4 Desembre). Havent sigut tancats ab un mur los carrers d' *Orient*, *Sant Domingo* y *Carme*, la Diputació diu al Ajuntament que instruesca expedient en deguda forma si vol que s'obren de nou.

(2744) Victor Balaguer: *Guia de Barcelona à Granollers por el ferro-carril*, p. 39 (Barcelona, 1857).

(2745) Joseph Vilaseca y Trullàs: *Revolució de las quintas. Lo 6 de Juliol de 1845 a Sant Andreu de Palomar*, publicat en *La Renaixensa*, 26, 28 Març, 5 y 12 Juny 1904. Amplifica lo que referia la monografia d'En Joan Clapés sobre aquest atrevit moviment armat.

(2746) A. 1873 (Febrer). Les actes de Sant Andréu res diuen, com si cambi polítich no hi hagués hagut; tothòm segueix en son lloch; l'alcalde Cintado dimití en Maig 1873.

que-ls duyan (2747). Emperò se mostraren contraris als carlistes (2748). Per unanimitat lo Municipi celebrà la restauració borbònica (5 Janer 1875), coadjuvant per dexar-la solidada (22 Janer 1875), fent tancar les tavernes a les 9 y los cafès a les 10 (12 Febrer 1875); tractant de formar una milícia ciutadana per defensió de la Monarquia (16 Juny 1875), lo que no acceptà lo Govern y allistant 40 voluntaris retribuïts (11 Agost 1875). En aquest temps, una entitat anònima, titulada *Gobierno Revolucionario*, feya grans menaces al Ajuntament si continuava les operacions del sorteig dels minyons per anar al exèrcit (20 Març 1875).

Mes la seva característica de població agrícola anà predominant en la segona meytat del segle XIX, tot y arribar-hi la expansió manufacturera de Sant Martí. De 1840 a 1860, s'assemblava més a un poble del Vallès que a un del Plà de Barcelona, assenyaladament per la concorrencia al séu mercat, que en les festes se celebrava al costat de la vella església. Perdent-lo quan s'utilisà la nova plaça Mercat. També acostuman les dones fer puntes ab los boxets, com als pobles del Vallès y del Maresma.

S'han publicat a Sant Andréu alguns periòdichs d'efimera existencia, puix no havent cobert ses despeses, cap hi arrelà de debò (2749).

Los pressuposts municipals, cada deceni aparexían quasi doblats (2750).

(2747) A. 1873 (11 Desembre). Se cambià lo nom de plaça de *la Constitució* per de *la República federal*, com també «que en virtud de no estar debidamente rotuladas las calles y al objeto de que no tengan sus nombres el color religioso que hoy tienen, se cambien los nombres de los santos por otros más adecuados y que simbolizan la época presente». Destituït aquell Ajuntament lo 15 Desembre 1873, no-s cumplimentà l'acort.

(2748) A. 1873 (18 Octubre). Solicitaren del Capità General, per les menaces dels carlistes, «la organización de una partida movilizada». Mes a 28 de Novembre los vingué la ordre d'organizar la milícia forçosa, que existí fins Janer 1874. Al disòldre-la lo Govern, la població sollicità crear «una compañía de voluntarios tal como estaba organizada antes del advenimiento de la República y fué disuelta por orden de la Diputación Provincial con fecha 24 de Febrero último» (28 Janer 1874). No hi accedí lo Capità General, destinant 25 guardies civils a Sant Andréu. A 17 Juny 1874, se tractà, per ordre de la autoritat superior, de formar lo sometent, que llavors fracassà per falta de concorrencia. Durant la guerra civil carlista, per tres vegades se manà a Sant Martí la formació del sometent (10 Març, 4 Abril y 6 Novembre 1875), resistint-s'hi totes elles, per creure millor organizar la milícia armada (16 Juny 1875). Tot acabà imasant, en 1875, doble contribució als vehins per axis poder mantenir 40 voluntaris retribuïts (11 Agost 1875).

(2749) S'hi han publicat *La Unión Andresense*, *Revista Andresense* (fundada en Janer 1869), *El Faro Andresense* (fundat en 1878), *El Andresense*, *El Iniríngulis*, *El Látigo*, *El Heraldo de las Afueras*, *La Defensa Andresense*, *La Escoba Municipal*, *El Fomento Andresense*, *La Bandera Catalana*, *Revista Andresense*, *El Distrito Noveno*, *La Unión de los Pueblos*, *La Voz de las Afueras*, *El Monitor de las Afueras*, etc., establint-se, en 1885, la impremta d'En Asmarats (Clapés y Corbera, pls. 243 y 258).— En 8 Juny 1888, l'Ajuntament acordà adquirir 200 exemplars d'una «*Guía de San Andrés* próxima a publicarse por el establecimiento tipográfico de Doña Emilia Castellví».

(2750) Los pressuposts municipals de Sant Andréu foren: en 1872, de 62,966'75 pesettes; en 1876-1877, de 82,274'53; en 1877-1878, de 98,328'81; en 1882-1883, de 119,401'23; en 1883-1884, de 130,913'81; en 1886-1887, de 143,377; en 1888-1889, de 228,172'12; en 1892-1893, de 186,041'10; en 1893-1894, de 107,816'83; en 1894-1895, de 237,152'55; en 1895-1896, de 224,600'03; en 1896-1897, de 228,657 pesettes.

Estadístiques de població; nos són conegudes les següents: constava en 1716 de 125 cases; en 1736, de 160; en 1832 ja arribavan a 1,000, y en 1845 passavan de 1,200, tenint 4,350 habitants. En 1860 tenia 11,055 habitants; en 1877 arribavan a 14,615; en 1887, a 14,971; en 1897, a 17,451; en 1905, a 17,808, ab 6,308 alberchs.

Lo terme ha sofert greus dampnatges per desbordaments del riu Besòs, donant-se com a dates funestament memorables per invasions de les aygües les del 1451, 1459, 1893 y 1898.

Com a millores urbanes, consignàm en 1825 la adquisició de vuyt plumes de les aygües de Montcada del Ajuntament de Barcelona, ampliada, en 8 Juny 1870, ab altra aygua particular del repartidor del carrer de Sant Miquel; la inauguració de la Casa de la Vila, en 1842; la canalisació del gas en 1856, ampliat per altra que hi posà la C.^a Lebon, en 1876; la instal·lació del tranvía de vapor, inaugurat en 19 Desembre 1877 (2751); la rotulació y numeració dels carrers y cases en 31 Desembre 1884 (2752); la instal·lació del telègraf elèctrich, en 1892; la formació d'una biblioteca pública particular, en 1907, etc.

La festa del Viàlich General del temps Quaresmal, que tan fastuosament celebra Sant Andréu, vé iniciada ja en 1875.

No té interès tractar dels establiments industrials establerts a Sant Andréu, en proporció més reduhida que a Sant Martí (2753).

Congregacions religioses d'hòmens s'han instal·lat a Sant Andréu. Los Pares de la Sagrada Familia, en 1877, hi establiren ses ensenyances d'arts, oficis y batxillerat, passant més tart, en local propi, al carrer de Sant Sebastià, 65, cremat en 1909. Los Germans Maristes de la Ensenyança hi fundaren, en 1880, sa casa provincial, ab un patronat obrer al Poble Nou. Lo convent de Sant Andréu fóu assaltat y cremat per turbes revolucionaries en 1 Maig 1901 y en lo Juliol 1909, restant actualment abandonat. La congregació de Clergues regulars (*Teatins*) també s'establiren al carrer de Sant Sebastià, 55, posant un taller a les Corts.

Convent de Jesús y María.—Ha exercit influencia capdal en la vila: lo fundaren, en 16 Juliol 1850, los andreuenchs germans Avinyonet, quan en Francisco era vicari de Sant Andréu y ses dues germanes monges del Institut francès de Jesús y María. Cresqué lo colegi, sense may veure-s molestat en les turbulencies del 1869 al 1874, y alçà un magnífich edifici, paralel al torrent

(2751) Sigueren autorisats, en 1880, los estudis d'un tranvía de Sant Gervasi a Sant Andréu, per Valcarca y Horta, que no s'ha fet.

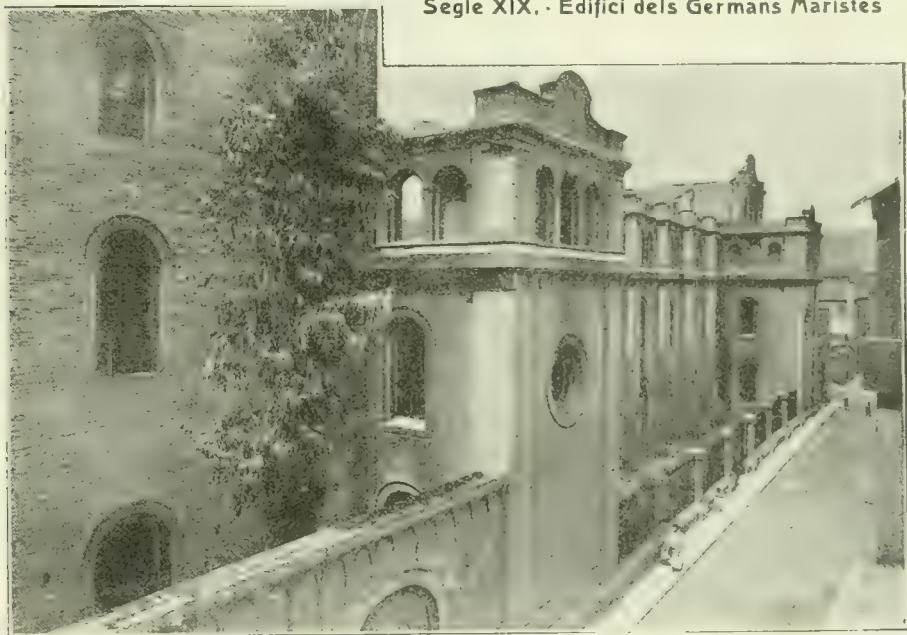
(2752) A. 1873 (18 Octubre). S'acordà una rotulació de carrers. Al meteix temps se prohibí llençar aygües brutes al carrer, com també «la circulació de aguas sucias por los torrentes que forman calle dentro el casco de la población». Y a 7 Janer 1897, los vehins del carrer del *Torrent de Piquer* demanavan fossen tretes les aygües que per ell passavan, especialment en los mesos d'hivern.

(2753) Es interessant per l'estudi de la industria en Sant Andréu lo *Plano industrial y comercial de San Andrés de Palomar* d'En Calvet y Camp, de que s'ha utilisat en Clapés y Corbera per la seva relació de fàbriques (pls. 255 a 259).

d'Estadella, y, finalment, una artística esglesia gòtica que costà 400,000 pessetes, consagrant-la en Juliol 1881. Però llavors, determinant passar en millors condicions a altre nou col·legi a Sant Gervasi, vengueren lo de Sant Andréu als Germans Maristes (2 Juliol 1880). Més tart, a prechs dels andreuencs, obriren la escola de *Sant Joseph* (1894?), seguint-la altra més important (Novembre 1907) a la Rambla de Santa Eularia, ns. 126 y 130.

Lo còlera del 1865, que féu moltes víctimes, motivà la fundació de la «Casa Asilo de Pobres ó Patronato de Pobres de San Andrés de Palomar»

Segle XIX. · Edifici dels Germans Maristes

La façana del famós convent de Sant Andréu de Palomar, incendiat en Juliol 1909

(1 Novembre 1865), a càrrech de les Germanes de la Sagrada Família (carrer d'*Agustí Milà*, 78).

Les monges Dominiques de la Anunziata s'establiren primer a una casa de lloguer, passant a edifici propi al carrer de *Sant Pau* (avuy dit d'*Aristòteles*, 39, y *Nacional*, 10). En 1896 hi posaren casa les Serventes de Maria (carrer del *Ordre*, 51), dedicades a cuydar malalts.

Santa Eularia de Vilapiscina, antiquíssima esglesia de Sant Andréu, quina més que milenar historia quedarà sempre oberta al camp de la investigació (veja-s p. 308). A les darreríes del segle xi possehí la esglesia de Santa Eularia, Pere d'Horta, per donació de son pare, Arnàu d'Horta, junt ab los alòus dels militars Dionís Geribert y Isarn Tedbert. Tingué de sofrir les vio-

lencies de Ballduví Reambau d'Horta, pretenent-ne lo senyoriú; mes fôu declarat lliure alòu per lo comte Ramón Berenguer II (2754).

Al costat de la petita capella de Santa Eularia y en una estreta vía que la comunicava ab Sant Andréu y ab Horta, s'havía format, en lo transcurs dels segles, un senzill carrer de poques cases desigualment aliniades. Junt a ell, en 1869 (28 Janer), inicià una urbanisació En Pere Pons. L'Ajuntament acordà ampliar la vía a 40 palms, rebutjant construir-la de 60 (7 Octubre 1872). Res se féu fins que un nou camí vehinal s'aprovà en 27 Octubre 1875, origen del actual Passeig de Santa Eularia, replantejat en 11 Juliol 1877. Es la principal arteria de la barriada, destinada a unir Horta ab Sant Andréu, quin impuls principal lo rebé al construir-se d'un plegat 64 cases (3 Maig 1882). S'hi plantaren los primers arbres en 1884 (8 Març), encarregant-se al Arquitecte Municipal la total urbanisació del nou barri de Santa Eularia y part vella de Sant Andréu, per atmonisar los diferents projectes particulars aprovats (31 Desembre 1884) (2755). Posada la primera pedra de la nova esglesia de Santa Eularia (25 Octubre 1885), se prosseguí la explanació de la seva Rambla, fins al lloch que ocupa lo temple (5 Març 1886). Se trovà après deturada molts anys per un carrer que li barrà lo pas, fins que, en 1913, l'Ajuntament de Barcelona expropià aquelles cases. En 1916 s'ha pogut emprendre la construcció del nou passeig, que comunicarà directament la Rambla de Santa Eularia ab lo Manicomi de la Santa Creu.

A Santa Eulalia, desde 1912, tenen una escola important les religioses Terciaries Dominiques (carrer Amílcar, 10).

La *quadra de Vallbona* era lo lloch extremer del terme de Sant Andréu y hont acabava lo Territori de Barcelona, per començar seguidament lo terme del castell de Montcada, en lo torrent de Tapioles, que estava situat fóra de dit

(2754) Un document sense data del *L. A. E. C.* (v. 11, f. 75, d. 216) diu que los fets narrats esdevingueren «in capitulo sedis barchinone, feria V, ebdomada I, XL, quando fuit ad hispaniam (lo comte Ramón Berenguer II) et ad civitatem valencie». Estant-hi presents Deodat Claramunt, Pons Gueràu de Cervera, Ramón Ermengol de Vilamajor, Guillèm Ramón de Castellvell y Olaguer, prior de Sant Adrià.

(2755) Se disputaren, en 1885, la concessió d'un tranvia de Sant Andréu a Horta per la Rambla de Santa Eularia, Antòn Dodero y Montobbio y Aleix Soujol: lo primer ofería 10,000 pessetes al Municipi, a condició de que no li imposàs cap altre tribut (6 Març 1885).—A. 1885 (6 Març). Na Maria Víguer y En Francesch Saig obtenen autorisació d'urbanisar llurs camps entre la carretera y la riera d'Horta.—A. 1887 (24 Agost). Aprovades les línies de la plaça *Nacional*, s'urbanisà tot seguit, fent en 1891 (27 Març) lo pont sobre la riera d'Horta, a continuació del carrer *Nacional*.—Immediat a la Rambla de Santa Eularia estava lo *Camp d'En Nadal*, quines terres eran dites *lo Prat* en 1403 (*Manual 1401-1404*, f. 68, Arx. Hospital Santa Creu) y s'urbanisaren en 1890, formant-se allí la plaça *Nadal*.—A. 1897 (29 Janer). Al SO. de la Rambla de Santa Eularia s'urbanisaren les terres del difunt Joseph Vilardebó y Moret, limitades per la via de Çaragoça y la riera d'Horta. «Para la calle más inmediata y paralela á la Rambla de Santa Eulalia el nombre de *calle de Oller*. Para la calle central, de 20 metros de amplitud y paralela también a la Rambla, el de *Vilardebó*. Para la gran plaza que atraviesa la calle anterior, la denominación de *plaza de Vilardebó*. Y para la calle inmediata á la Riera de Horta y en la misma dirección que las anteriores, de *calle de Quintana*, con cuyas denominaciones el propietario desea y se propone rendir justo tributo y un pequeño recuerdo á los antiguos poseedores de la propiedad que se intenta urbanizar».

Territori. Allí solían esperar los Consellers als personatges reials o d'alta categoria quan venían a la Ciutat per la vella vía romana del Vallès.

En la quadra de Vallbona hi tenia una important propietat rural, de 540 mojudes, lo Baró de Pinós, quina casa cremaren los borbònichs a causa de sa afecció a la causa austríaca.

Reedificada en 1797, es coneguda avuy encara ab lo nom de *Torra del Baró*. Foren dites terres, en 1895, obgete d'una intensa labor agrícola y pecuaria, important-se la desconeguda planta dita *çull*, per ferratges. En la actualitat se tracta de convertir la part alta, hont està lo turó de les *Roquetes*, en parch municipal, puix s'hi conservan pins y alzines seculars, d'esplèndida bellesa.

En la darrera de les altures del turó de les *Roquetes*, quan mor al Besòs, hont se forma l'antich coll de *Finesrelles*, s'hi alçà, ab anterioritat al 1413, una capella dedicada a la *Trinitat*. Llavors lo coll prengué lo nom de *la Trinitat*, y en ell se posaren, en 1445 (2756), les forques jurisdiccionals de Barcelona. Les tropes napoleòniques cremaren la capella en 1808. Per la *Trinitat*, a més de la antiquíssima carretera romana, avuy dita *de Ribes*, hi passan les vies ferrades del ferrecarril del Nort.

Manicomi de la Santa Creu es titolat lo magnífich edifici alçat en lloch despoblat de Sant Andréu de Palomar, demunt la carretera de circumvalació del Plà de Barcelona, que va de Cornellà a Fogàs. L'hospital de Santa Creu,

Segle XV.-Hospital de la Santa Creu

Entrada al pati principal, en l'edifici del carrer del Hospital

(2756) A. 1445. A causa de les moltes torres de ciutadans barcelonins que aquests anys se construïren a Sant Andréu de Palomar, se tragueren les forques erigides en la part baixa del terme, portant-les al coll de la *Trinitat* (*Testaments dels Consellers a. 1445, f. 10*).

des que fracassà son projecte d'utilisar per manicomi la Virreyna de Gracia (veja-s n. 2588), comprada per aquesta fi en 1836, establí als orats o boigs en edificis especials fora Barcelona, al Tibidabo, en Nova Bethlèm (veja-s p. 1010) y a Sant Andréu de Palomar, a Cà n Amell Xich. No avençà tampoch, en 1854,

Segle XVII.- Millores al hospital de la Santa Creu

Famoses rajoles verniquades representant la predicació de Sant Pau a Barcelona.
Existents en una de les parets de la farmacia

la idea de convertir en gran manicomi a Cà n Alegre de Dalt (Gracia), fent, després de gran preparació, un projecte tècnich l'alienista Emili Pí y Molist (8 Juliol 1859). Ell serví per traçar la planta d'un futur edifici que pogués albergar 600 alienats, l'arquitecte Joseph Oriol y Bernadet (7 Novembre 1859). Dictada una R. O. favorable a la nova construcció en 14 Abril 1860, tantes

dificultats legals s'acumularen per realisar-la, que abans la Junta no les vegé satisfactoriament resoltes, passaren la friolera de 17 anys, axò es, fins al 1877 (2757). Després hi sobrevingueren les pecuniaries, no trobant lloch apropiat per tan vasta construcció, posant-se la primera pedra lo 20 Desembre 1885 en les propietats de *Càn Saig* y *Càn Amell Ních*. Inaugurat en 19 Desembre 1886, feya constar plè de goig, en semblant diada, lo ja reputadíssim alienista doctor Pí y Molist, barceloní de vella nissaga, que *el primer manicomio público español, a Barcelona se debe* (2758).

Sarrià, lloch d'antiquíssim origen (veja-s pls. 318 y 323), se-l veu sempre important y rich, degut a sa bona situació topogràfica en lo Plà de Barcelona y a la qualitat dels séus explets y a la abundancia de cases de camp construïdes per los barcelonins en son extens terme. Son segell tradicional ha sigut la petxina, usada aximeteix per la antiga familia dels Sarrià (2759). Desconexèm

Segells del municipi de Sarrià

Usat en 1790 y 1803

Usat en 1812

Usat en 1834

Usat en 1855

lo significat de la paraula, que té un homònim en lo lloch de Sarrià de Galicia, que fou cap del comtat Sarrianès, en la conca del Sil, existent en 572.

La parroquia de Sant Vicents ja existía en 980 ab una rodalia doble de la actual, llindant ab Santa María dels Sants, Sant Genís d'Agudells, Sant Cebrià d'Ayguallonga o Vallvidrera, Santa Creu d'Olorda y Sant Just Des-Vern.

Seguint un text del 1182, creu Balari y Jovany, estava dintre la parroquia de Sant Vicents y terme de Sant Gervasi, la *pedra de Aguila* (*petram de Agila*), qual correspondencia apunta ésser lo cim del Tibidabo. Denominació única fins al present, suposant-la dit autor diferent de la *petra Aquilarum* del terme de Sant Genís d'Agudells (1056). Lo nom abunda en les serres del Te-

(2757) *Memoria histórica de los antecedentes relativos á la construcción del Manicomio de la Santa Cruz*, p. 23 (Barcelona, 1885). — *El Manicomio de la Santa Cruz. Breve reseña de los antecedentes, etc.*, p. 27 (Barcelona, 1886).

(2758) Emili Pí y Molist: *Discurso que en la inauguración del manicomio de la Santa Cruz de Barcelona... leyo*, etc. (Barcelona, 1899).

(2759) A. 1351 (dilluns, 12 Setembre). Una petxina peregrina ab cinch estries usa en l'herenguer de Sarrià per segellar la àpoca de pago d'un cens radicat en cases al carrer *den Astruch sacarrera* a Barcelona (A. C. B.)

territori de Barcelona: un puig *Aguilar* (1041), també dit puig *Agut* (1167), era a Olorda; altre puig d'*Aguiles* (1057) a Santa Coloma de Gramanet, y lo mont *Aguilar* (corrompudament dit *Montigalar*) es a Badalona.

Limitava la parroquia de Sarrià, per la part N., la antiquíssima carretera romana de Barcelona a Octaviano (Sant Cugat del Vallès), de des del coll *Ça-Erola* fins als Josepets, o sortida de la *vall-Càrcara*, via que, durant llarchs segles, la separà de Sant Genís d'Agudells. Dues segregacions territorials, al constituir-se les parroquies de Sant Gervasi de Cassoles y Santa Maria de les

Sant Gervasi

Segell del 1808

Corts, li han mermat sa rodalía. Sempre ha format part Sarrià del Territori de Barcelona. Pertanyia als Canonges de la Seu des de 1104, los qui, en lo segle XII, hi exerciren drets d'origen feudal en les teuleries, carn, pa, ví, olives y fruyts de la terra y la *cogastria* o cens dels pollastres (veja-s p. 293). Encara en 1450 existían alguns hòmens de remença a Sarrià.

La Abadessa de Pedralbes s'ensenyorí de la parroquia de Sarrià, en 1334, obtenint-la de la Catedral a cambi de la de Sant Pere de Premià, interposant sa alta influencia la reyna Elisenda. Sorgiren qüestions ab los Consellers sobre la major o menor extensió dels drets feudals o alodials y jurisdicció civil, que la Abadessa pretenia exercitar en sos vehins, acabant-se ab la sentència arbitral del 12 Març 1370. Quedà autorisada dita Abadessa per tenir a Sarrià, en qual jurisdicció civil y en ausencia del Mostaçaf de Barcelona s'hi posà la regone-xensa de pesos y mesures, ab penes pecuniaries per los defraudadors, podent usar bastó acreditatiu de la seva autoritat (2 Juny 1452) en ausencia del Veguer de Barcelona. Los Consellers ho consentiren.

De tots los llochs del Plà de Barcelona, Sarrià es segurament lo de més llarga historia. Com tingué de mólt antich son nucli de població, resulta dels més assenyalats en fets de tota mena. L'incendià la host francesa auxiliar de Joan II en 1 Octubre 1462, axis com la torra d'En Bernat Fivaller, ex-conseller. [Saltarem mólt episodis militars, hont quasi sempre lo cloquer de sa església y lo de Pedralbes actuaren de fortalesa (2760), y fins altres fets inte-

(2760) A. 1472 (7 Febrer). Per «conseruació de la fortalesa e parroquia de Sarrià» es nomenat capità Jaume Ros, cambiat en 15 d'Abril següent per Arnau Ali (R. 53, *Intruso*, fs. 118 y 122). Pochs dies després (24 Abril) lo donzell Gerart de Sarrià s'apoderà per traició del cloquer de Sarrià, mentres que del de Pedralbes se n'apoderava En Gerart d'Esplugues. Lo Comte de Pallars ab la host barcelonina pegà foch al campanar de Pedralbes, morint cremats 3 o 4 hòmens y apresant-ne 33 y ab ells lo fill de Mossèn Bernat d'Esplugues (13 Maig 1472). Als dos dies «fou cobrada la forsa de Serrià», morint esquarterat per traydor, en la plaça del Rey, En Sarrià (17 Maig 1472). Joan II establí son quartel reyal a Sarrià (3 Juny 1472), aposentant-se a Pedralbes, ahont se discutiren y juraren les capitulacions finals ab la Ciutat (12 a 16 Octubre 1472). — A. 1697 (26 Juny). Començat lo setge de Barcelona, les accions que-s desenrotllaren per Sarrià foren importants. Les tropes d'Espanya, del Marquès de Grinyí, eran al Hospitalet ab prop de 2.000 cavalls, «en la torra de Don Rafel Cortada que desamparà ahir lo enemich, se troban algunas compañias de Miquelets; des de la hermita de Sanct Pere Martyr fins al coll de les tres creus que es lo camí baxa al lloch de Sarrià, està acampat Don Joseph Agulló General de Batalla

ressants (2761) d'ordre públich o privat, vexacions de la *soldadesca* forastera (2762), desavenencies que motivava lo repartiment dels allotjaments per les persones declarades exemptes (2763), etc. Sense estendre'ns tampoch en episodis contemporanis, ni en les dues remarcables dates, la del 1842, en que sublevada la Ciutat contra la regencia del general Espartero, vingué aquest a dirigir lo setge y presa de la Ciutat, instalant-se a Sarrià, juntament ab lo Marquès de Rodil, president del Concell de Ministres, fins que la rebelió quedà dominada (29 Novembre 1842-22 Desembre 1842); y la del 1874, en que

ab 400 caualls y dragons y infanteria; «desdel Coll de las tres creus fins a sobre Horta, ocupa lo tinent General de la Caualleria Don Miguel de Otasso aquellas montanyas ab 700 caualls y dragons, 600 infants y part dels somatents». «Estos quartels tenen la oposició del enemich en esta forma: en la torra dels Pares Dominicos hi ha infanteria enemiga; en lo conuent de Pedralbes, en la Torre de Don Miquel Clariana, en lo lloch de Sarrià ahont te lo quartel fort per socorrer estos y altres puestos y assegurar los forns ahont ha fet també vna plataforma ab quatre pessas, en la torre de llorens llado tambe ab vna pesa y altres que seguexen la linea fins a arribar a dos colinas estàn al costat de Horta, ahont te dos forts ab la guarnició y artilleria» (*Cartas Comunas Originals 1697*). L'endemà, 27 de Juny, hi hague un fort combat a Sarrià.—A. 1706 (3 Abril). Arribà a Sarrià la host franco-espanyola del Mariscal de Tessé.—A. 1713 (28 Juliol). Les tropes borbòniques del Duch de Populi establiren un dels séus principals quartels a Sarrià, tenint, en 25 Setembre 1713, forta brega a Pedralbes.

(2761) A. 1520. Joan de Gualbes, conseller de Barcelona, fugint de la glàbola, instalà a sa familia en la torra d'En Sorts (antiga *torra de Sarrià*), ahont, lo 13 Agost 1520, a les vuyt del vespre, hi comparegué lo donzell Gaspar Burgués y de Santeliment, ab gent armada, portant-se'n violentment a una filla del Conseller, de 16 anys, «tirant per les cares de la dita sa mare y altres qui eren en la dita torra, cendra, sagó y altres coses, per torbar la vista», etc. Lo Concell de Cent oferí 100 florins per la captura d'En Burgués y aquest, en 28 Juliol 1523, «fonch scapçat en la plaça del rey, segons es acostumat executar las sentencias dels militars» (*D. C. B. 1520-1521*, fs. 26, 32 y 54.—*Bans 1519-1530*, f. 31.—*M. N. A.*, 28 Juliol 1523.—*R. B.*, cap. xxxv.—F. Carreras y Candi: *L'escàndol sarrianés del 1520*, publicat en *Calendario Sarrianés para 1898*).

(2762) A. 1640. Vexacions comeses per les tropes castellanés a Sarrià en ocasió dels allotjaments (Sanpere y Miquel: *Clarís y son temps*, p. 46).—A. 1651 (10 Agost). Les tropes castellanés s'allotjaren a Pedralbes y Sarrià, fortificant-s'hi.—A. 1652 (31 Agost). Arriban sometents que ocupan les montanyes des de Sant Pere Màrtir a Sant Geroni de la Vall d'Ebrón.—A. 1652 (4 Setembre). A punta de dia los sometents se llençan a atacar als assetjadors a Sarrià, secundant-los tropes de la Ciutat, que hi pujaren per lo camí de Barcelona y creu de pedra d'En Mans, començant a rompre la linia. Los miquelets s'havian quasi apoderat d'un fort construït a Càn Modolell del Puig, defensat per tropes tudesques, quan la cavalleria francesa, comanada per Mr. de Santandreu, fugí, desamparant a la infanteria, que també se retirà desordenadament. Los sometents se'n tornaren a les montanyes. Dita retirada s'atribuí a traïció (*Crònica de M. Parets*, edició de la Academia de la Historia, v. vi, p. 44).

(2763) A. 1677. Tractant lo Braç Militar de Catalunya de les exaccions comeses per los allotjaments (18 Abril 1683), deya: «En vista de que a 6 de Abril 1677 instant tots los militars terratinents en lo terme y parroquia de Sant Vicents de Sarrià, acudi V. S. al Ex.^m Sr Príncep de Parma leshores lloch-tinent y Capità G.^l dest Principat en ocasió de semblants excessos y desordes y fou Sa Ex.ª seruit aconsolar a V. S. manant se lleués luego lo allotjament de las casas dels dits militars. ab orde als soldats que estauen en ellas, de que sen anassen; y que si los jurats nols allotjauen en altra part, se estiguessen en las casas de dits jurats, fins a tant los fos donat altre allotjament que no fos de militar ni de sos masovers» (*Dietari 2 de deliberacions y negocis del Molt Ill.^{tr} y Fidel.^lm Braç Militar de Catalunya*, f. 877, A. C. A.) Mes los Jurats de Sarrià pretengueren, en 1677, mantenir son dret, perdent la qüestió a la Royal Audiencia (3 Octubre 1679: doc. publicat en *El Sarrianés* de Desembre 1842). Encara, en 11 Agost 1682, pretengueren allotjar un soldat a la torra d'En Gaspar Cortés, en la habitacio del masover: mes devant la oposició d'aquest, no insistiren.—*Representació per la prerrogativa de no allotjar en les cases dels militars del principat de Catalunya*, p. 30 (Barcelona, 1684).

los revolucionaris acapdillats per lo *Xich de la Barraqueta*, en la plaça de Sarrià resistiren llargament a les tropes (2764).

Sarrià ha assolit, en lo transcurs del segle XIX, una prosperitat inusitada. En 1824 sols tenia 449 fochs. Los barcelonins s'hi acullian peremptoriament en les temporades epidèmiques o en les jornades luctuoses. Lo capità general Comte Carles d'Espanya passà temporades a *Càn Cardenyas*. Hi duyan, en 1835, unes tartanes estretes y sense molles, exint de la plaça de Santa Anna; cobraven un reyal (25 cèntims de pesseta) per persona y paravan a la plaça Major. Se trigava cinch quarts d'hora en arribar-hi (2765). La carretera nova s'acabà per los volts del 1850. En 1853 se parlà de construir un ferrecarril, inaugurat en 1858.

En 1864 (15 Juliol) la societat Campaná y C.^a portà a la població les aygües que recullia, per filtració, a Vallvidrera, en un estany artificial.

La llum de gas s'hi encengué en 6 Octubre 1877.

Lo tranvia de cavalls de Barcelona a Sant Gervasi y a Sarrià, començat a 18 Abril 1877 y obert al públich a 10 Maig 1878, transformà sa tracció en vapor a 3 Agost 1881. Després de quatre anys sense funcionar se restablí aquest servey en 13 Abril 1889, canviant la tracció de vapor per la elèctrica en 1900. Actualment (1916) se treballa per continuar lo ferrecarril, a través de la serra de Cerola, cap a les Planes de Vallvidrera y a Sant Cugat del Vallès.

La característica de Sarrià, en la segona meytat del segle XIX y primers anys del XX, es d'un vehinat quiet y de bones costums. No s'hi han vist aplegats tots aquests estols de gent forastera acoplats per lo moviment fabril y comercial a Sant Martí, al Poble Sec y a Sants. La principal industria dels sarrianesos ha sigut les construccions urbanes, dedicant-se a subastes d'obres, puix abundan los mestres de cases.

La plaça Major ha canviat tres vegades d'aspecte en pochys anys: la primera, quan se tragué lo cementiri de junt a la església (1850); la segona, al derrocar la vella casa comunal, per haver-la construïda nova en altre lloch l'alcalde Ramón Miralles y Vilalta (1895), y la tercera en 1910, al tràurer les cases de vehinat adosades a la església parroquial, a fí de donar entrada dintre la plaça a la carretera de Cornellà, a la que-s posà lo nom de *Passeig d'Elisenda de Montcada*.

Lo moviment d'habitants de Sarrià fôu mólt menor, durant lo segle XIX,

(2764) A. 1874 (Janer). Los desarmaments dels voluntaris de la República, que se seguiren per tota Espanya al colp donat a Madrid per En Pavia (3 Janer 1874), motivà rebombori a Barcelona. Enginyadament fôu induhit lo coronel de batallons franchs Joseph Martí (a) *Xich de la Barraqueta*, ab 600 hòmens, a proclamar la República Federal a Martorell, anant ab ferrecarril a Sant Feliu del Llobregat y a peu a Sarrià, ahont esperava se li ajuntassen altres milicies que li havian promès exirían de Barcelona (10 Janer). A les 10 de la nit l'atacà la tropa, havent-se encastellat los federals a la plaça y campanar. La acció durà 13 hores, ajuntant-se-li a la matinada 500 hòmens vinguts de Sabadell per lo Tibidabo. A les 11 y mitja fugiren per Vallvidrera, rendint-se tots a Molins de Rey (12 Janer).

(2765) Joaquim Rubió y Ors: *Sarrià de antaño y de ogaño*, publicat en *Calendario Sarrianés para 1898*, p. 69.

del experimentat en les poblacions més immediates a Barcelona. Sa població, que en 1846 era de 3,825 habitants, havia pujat, en 1877, a 4.224; en 1891, a 4,630; en 1910, a 8,073.

Constituexen lo terme municipal de Sarrià los següents antichs nuclis de poblat: la vella *sagrera de Sant Vicents*, la torra o força mitgeval derrerament dita *torra Vilana*, *Gironella*, *Pedralbes*, *Sant Pere Màrtir*, *Santa Creu d'Olorda* y *Vallvidrera*.

La *sagrera de Sant Vicents*, principal y antiquíssim origen de la població, està formada per la esglesia y espay de trenta passes al entorn. Portava adscrita censos y delmes, axò es, prestacions feudals, entre ells lo de la *cogastria* o tributació en especie que pagavan los qui tenian llurs galliners dintre aquell clòs sagrat y immune, percebent-lo la Canonja barcelonina en lo segle xii.

Es la *Sagrera de Sarrià*, ab sa esglesia (2766), lo genuí nucli de la Vila. Son antich cloquer, modernament substituït per altre de màjor altura, durant llarchs anys li ha donat fesomia propia. A la seva ombra s'han aplegat, més o menys escampades per son terme, no poques capelles y monestirs. Sarrià es, en tal concepte, la població dels suburbis de Barcelona hont se n'han construït major nombre.

Si tractàm de consignar les fundacions relligioses per ordre cronològich, ocuparà lo lloch primer la capella de Santa Cecilia, erigida ja en lo segle x. Fóu de propietat particular, obtenint-la en 1104 la Canonja barcelonina. En 1334 lo «dret de presentació en los benifets de Santa Eulalia e de Santa Cecilia, construhits en la capella de Santa Cecilia» passaren a la Abadessa de Pedralbes. Benifets instituïts en 1324 per Bernat de Torra, rector de Sarrià.

Apareix per primera vegada una capella dedicada a Santa Eularia a Sarrià en 2 Abril 1463. Al plè de la guerra contra Joan II s'otorgà llicencia de postular per sa erecció, construint-la junt a la font dita *de Santa Eularia*, immediata al lloch que se suposava fóu residència de la Santa.

Al costat de la capella los Caputxins hi alçaren son monestir en 1578, primer fundat a Espanya per dita relligió. Se-l nomenà *lo Desert*, era de re-duhides dimensions y notable per sos jardins y bosch plè d'esculptures a les derreríes del segle xviii y començament del xix (2767).

Destruït a conseqüència dels fets del 1835, passà a mans del misteriós Enrich Misley (1848), alt personatge de la masoneria europea (2768).

(2766) Un famós retaule gòtich de Sant Vicents, pertanyent a la esglesia de Sarrià, ha passat al Musèu de Belles Arts de Barcelona. En Sanpere y Miquel (*Los Cuatrocentistas Catalanes*, v. II, p. 144) conceptua que hi intervingueren tres artistes en aquesta gran taula de la segona meytat del segle xv: Jaume Huguet, Jaume Vergós II y Pau Vergós. — Veja-s *Anuario de la Asociación de Arqueólogos de Cataluña*, p. 229, a. 1903.

(2767) Dóna descripcions interessants lo canonge Barraquer y Roviralta en *Las Casas de Religiosos en Cataluña*, v. II, p. 385, y Joaquim Rubio y Ors en *Calendario Sarriánés para 1860*, p. 72.

(2768) És curiosa la historia d'En Misley, misteriós personatge que residí llarch temps a Barcelona y indubtablement actuà ab molts fets polítics de nostra terra. Mantenia correspondència ab Es-

Los caputxins començaren més tart a Sarrià lo monestir de Santa Anna (24 Febrer 1887), inaugurat, en 26 Juny 1891 (2769), en una porció de la torra d'Alós que-ls hi cedí En Ramón de Ponsich.

Se titula *Institut del Desert de Sarrià* la antiga mansió caputxina del 1578, des de que un metge, En Joseph Ricart, y un fabricant, En Joseph Sert y Rius, la convertiren en assil d'invàlits del treball manufacturer (2 Agost 1894). Transformà los vells edificis l'arquitecte Joseph Amargós, cuydant-lo Germanes de la Caritat, o sia Páules espanyoles (2770).

La casa que los frares Dominichs tenian més amunt de Pedralbes, dessota de Sant Pere Màrtir, al lloch conegut encara, en lo començament del segle xx, per *Santa Catarina*, y convertit en restaurant, ha dexas recort en la popular *font del Lleó*. Nom que li dóna un gran lleó de pedra aguantant un escut que serveix de font. La rasant del safareig coincideix ab la del castell de Montjuhich. Consta la finca de 82 mojudes de terra, arribant al cim de la montanya, havent-ne format part la capella de Sant Pere Màrtir, construida al mont Orsa (2771).

Una casa y capella que los frares Agustins Calçats possehiren, en lo segle xviii, a la Travessera, hont se dividexen les actuals carreteres de Sarrià y de les Corts, ab 13 mojudes de terra, s'ha convertit en lo colegi de noyes de la Mare de Déu de Loreto, havent passat al nou terme de les Corts.

Alçaren, en 1892, un convent los PP. Jesuites en la vella torra de Càn Cardenyas, portant-hi lo Colegi de Sant Ignasi de Manresa al acabar la contracta de quinze anys que tenian ab dit Municipi (1875-1892). Colegi que actuà ab interns y externs fins 1915, transformant-lo en centre d'estudis superiors jesuítichs, titolat *Colégio máximo de la Provincia de Aragón de la Compañía de Jesús*. La propia Companyia adquirí, en 1883, del Baró de les Quatre Torres, la finca de *Càn Gironella*, per descans dels professors y sport dels dexebles del Colegi del Sagrat Cor de Barcelona.

Les monges del Sagrat Cor de Jesús, dedicades a la ensenyança, fundaren a Sarrià un colegi, dessota la montanya de Vallvidrera, inaugurat en 17 Novembre 1869 (carrer de Santa Madrona).

Les monges de Sant Pere de les Puelles, en 1877, se trelladaren, de son antiquíssim convent de Barcelona, al nou fet de planta al carrer de Salvany, que llavors era lloch despoblat y solitari. Edifici senzill ab capella d'ordre romànich modernisat. Tenen ensenyança de noyes.

partero, Kossuth, Fazy, Cavour, Victor Manuel y lord Palmerston, y era íntim de Napoleón III. quina efigie en marbre tenia al mitg del jardí (J. Mañé y Flaquer: *La masoneria en Italia*, en *Diario de Barcelona* del 19 Agost 1900, p. 9605). — Veja-s lo propri *Diari* del 8 Juny 1822, p. 1523.

(2769) *El Sarrianés* del 1 Agost y 28 Novembre 1896.

(2770) *El Sarrianés* del 12 y 19 Janer 1901. — R. Albó y Martí: *La Beneficencia en Barcelona*, v. 1, p. 87.

(2771) Gayetà Barraquer y Roviralta: *Las Casas de Religiosos en Cataluña*, v. II, pls. 39 y 198.

Los Salesians inauguraren sa ensenyança manual a la torra del Prat (carretera) a 19 Març 1884, ampliant l'edifici (1885), erigint església a Maria Auxiliadora (1890) y completant les ensenyances del Colegi del Sant Angel de la Guarda. Casa primera alçada a Espanya per la ordre de Dom Bosco.

Les Filles de Maria Auxiliadora (Salesianes) fundaren la Casa y escoles de Santa Dorotea, lo 22 Octubre 1886, en la carretera de Barcelona, 6.

Los Pares de la Escola Pía construiren un gran y alterós colegi al peu del Tibidabo (en 1897?), per internat.

Les monges Caputxines de Barcelona han passat prop de Pedralbes en 1912, després d'incendiat son monestir en 1909.

S'han instalat a Sarrià altres institucions relligioses de dones. Recordàm les Terciaries de la Divina Pastora (Passeig de la Bonanova, 2); Josefines de la Caritat (Torre de Negre, 10); Nativitat de Nostra Senyora (plaça Borràs, 4); Serventes de Maria (Sant Francesch, 15). Institucions de beneficencia: hi han la Casa de Convalescencia de Sant Ignasi de Loyola, a càrrech de les Darderes (carrer dels Caputxins, 74) (1894); los «Amichs dels Pobres, sots advocació de Sant Vicents Espanyol» (27 Setembre 1881), instalats a les Cases Consistorials.

La *Torra de Sarrià*, propietat de la Canonja barcelonina, reb sovint lo nom de *força*, nom que indica no portar anexe jurisdicció alguna, ni tan sols lo *jure castri*, adscrit a nostres castells. Estava situada als repèus de la serra de Cerola, cap a la església de Sant Gervasi.

En lo segle x la torra de Sarrià havia sigut de Teudiselo. Sembla que després de la gran hecatombe de la presa de Barcelona per Almançor (986) passà a nostra Catedral. Lo bisbe Vivas cambià dita torra ab un alòu dit d'*En Geribert*, situat a Premià, a la Cisa y a Argentona: y en son testament la retornà a la Sèu (995). En 1046 presenta cert aspecte feudal. En dita època altres torres aparexen per los volts de Sarrià: la d'Astalt o Astall a Pedralbes (1036); la de Foret a Sant Just des Verç (segle x); les de Sunyer, Mota y Guadalt a Olorda (segles x y xi), etc.

La Canonja barcelonina enfeudà la torra o força de Sarrià en lo segle xii. Sos feudataris adoptaren lo séu nom, presentant-se com a origen d'una familia barcelonina poderosa y d'importancia històrica durant los segles xiii y xiv, que s'extén per Catalunya y Valencia. Pere Joan de Sarrià, en 1124, possehia dita torra y també lo castell del Regomir a Barcelona, heretant-la son fill Guillèm Pere de Sarrià (1130-1148), a aquest son fill Berenguer de Sarrià (2772) (1166), a aquest son fill Roméu (1194-1214) y a aquest son fill Bernat. De

---

(2772) Berenguer de Sarrià, en 1147, regonexia percèbrer injustament, en la sagrera de Sarrià, la *coquestría* o *cogastría*, restituint-la a la Sèu barcelonina. Quin dret havia possehit Pere Joan de Sarrià y en 1130 retornat a la Sèu per Guillèm Pere. De quin cens de gallines li-n foren concedides per durant la seva vida tres parells al any.

Roméu de Sarrià es un regonexement de domini de la torra de Sarrià, fet, en 1214, a la Canonja barcelonina, prohibint-li pogués regonèxer en lo lloch de Sarrià a cap altre senyor.

Mólt s'extengué, en lo segle XIII, la branca dels catlans de la Canonja (2773). Los que quedaren a Barcelona donaren bon contingent al séu govern municipal (2774). La altra branca que s'extengué per Valencia hi restà des de la cooperació personal prestada a la seva conquesta per Arnàu de Sarrià y Vidal de Sarrià. D'Arnàu, establert a Xàtiva en 1248, res més sabem. En cambi, Vidal es cap d'una nissaga ilustre. Jaume I, en 1249, li donà terres a Benacim y Benerida; en 1259, les rendes reials de Cònfrides, de quin castell era catlà al morir (1272). Dexà dos fills, Bernat y Vidal, dels qui deya lo cronista Ramón Muntaner «que de cascu» «poyra hom fer un libre de llurs proeses, e de llurs cavalleries e de tots feyts darmes». Bernat de Sarrià fóu almirall d'Aragó (1285-1298), cooperà a la conquesta de Lorca (1300) y fins a la seva mort a Xàtiva (31 Desembre 1335) apareix en innombrables fets històrichs. Entre ses móltas possessions de Valencia figurava Callosa, per axò nomenada oficialment *Callosa d'En Sarrià*.

Axís com entorn dels castells y torres fortes mitgevals s'hi han constituit alberchs y originat poblacions, la torra de Sarrià ha restat sempre solitaria, sens dubte per voluntat o per absentisme dels séus propietaris. De manera que ses terres, immillorablement situades, no-s començaren a urbanisar fins al 1864 (veja-s n. 2649).

Gironella, nom d'una important finca situada junt a la pujada d'entrar a Sarrià per l'antich camí de Barcelona, se donà, per extensió, en lo segle XIX, al poblat format entre la nova carretera de Barcelona y lo ferrecarril de Sarrià. Nom local que, per mimvar sa importancia, ha desaparegut en lo segle XX.

Pedralbes, *petras albas*, que es com si diguessem *pedres blanques*, era en 1056 un lloch caracterisat per grans extensions de roca de color blanch, explotada en nostres temps com a pedrera (2775). La reyna Elisenda de Montcada comprà a En Bernat de Sarrià, fill de Roméu, en 1326, una important propietat rural de dit lloch, per fundar-hi lo famós monestir de relligioses clarisses (1327), hont hi passà lo restant de sa vida, dexant-lo esplèndidament

(2773) F. Carreras y Candi: *Notas históricas de Sarrià*, pls. 97, 131 y 135.

(2774) Durant lo segle XIV exerciren lo càrrech de consellers de Barcelona: Bernat de Sarrià, en 1305; Jaume de Sarrià, en 1307 y 1311; Arnàu de Sarrià, en 1308, 1314, 1315, 1319 y 1320; Berenguer de Sarrià, en 1313, 1318, 1323, 1328, 1334 y 1337, y Miquel de Sarrià, en 1373. Entre los successors d'aquests exercí la conselleria, en 1667, lo notari Ramón Vilana y Perlas, qui, en la guerra de Successió, actua de secretari del rey Carles d'Austria y passà ab ell a Viena, en 1713, per continuar ab la secretaria del despaig de Catalunya. D'ell, y de son successor Felip Vilana y Millàs, la vella torra de Sarrià ha pres lo nom de torra Vilana, ab que es ara coneguda.

(2775) En 1052 a Santa Eugenia de Berga hi havia una partida dita *Petra Alba*, com també a Sant Feliu de Ciutat en 1107, etc.: *Piedralba* y *Piedralbina* a León (Espanya), y *Peyraube* a Monterez (França). (Veja-s *Notas históricas de Sarrià*, p. 154).

dotat y quedant sots la alta protecció dels Consellers de Barcelona (13 Octubre 1357) (2776). Aquests egregis ciutadans lo visitavan cada any, entrant en la clausura (2777), ajudant en ses tribulacions a les monges, acullint-les dintre la Ciutat en cas de guerra (2778) y subvencionant moltes de ses obres. Alguns monarques s'hostatjaren a Pedralbes (2779).

Lo convent y església, construïts dintre la millor època de la art gòtica y ab certa magnificència, són remarcables, tant per lo conjunt de ses construccions, com per molts detalls y objectes allí atresorats.

Junt al convent se formà una barriada ab les cases dels seus servidors, reclosa de murs y torres defensives.

Ha constituït Pedralbes, en lo segle XIX, un nou centre de poblat, ab amples vies en diferents direccions, quina principal urbanisació vers Barcelona se deu a En Güell, nomenant-se, la principal via, Passeig de Güell. La barriada trigà a ajuntar-se ab Sarrià, axò es, fins que s'obrí la secció de la carretera de Cornellà a Fogàs, que la atravesa, per ferma oposició que li féu lo propietari Alexandre Pons, dilatant tot lo que va poguer dexar-la atravesar per la seva finca. S'hi ha construït un important viaducte per salvar lo torrent, essent necessari derrocar algunes cases per sortir a la plaça de Sarrià. Realisada la millora en 1910, aquesta nova via de comunicació se nomenà *Passeig d'Elisenda de Montcada*. En 1916 (2780) estudián posar-hi un tranvia.

Una gruta dedicada a la Immaculada Concepció, imitant a la francesa de Lurdes, s'inaugurà a *Les Roquetes*, entre lo monestir y la font del Lleó, en 25 Octubre 1885.

Sant Pere Màrtir es lo nom d'unes runes incolores o desabrïdes dalt del puig extremer de la part meridional de la serra de Cerola, al avançar-se y tancar lo plà de Barcelona, separant-lo del plà del Llobregat. Al segle X era nomenat mont *Orsa*, mixtificat per *Ossa* en lo segle XVI y canviat per lo del Sant Màrtir de Verona a causa d'una capella a ell dedicada per los dominichs durant la primera meytat del segle XVII.

Lo mariscal de la Motte, al socórrer a Barcelona, assetjada per les tropes castellanés, fortificà aquell cim (10 Març 1652). Les tropes franceses, en 1697, també l'ocuparen, recobrant-lo nostres sometents (19 Juny 1697). En les ope-

(2776) Sor Eularia Anzizu: *Falles històriques del Reial monestir de Santa Maria de Pedralbes*.

(2777) A. 1519 (24 Agost). Interessant relació de la visita dels Consellers a Pedralbes (*M. N. A.*)

(2778) Axis com en 1641 les monges abandonaren Pedralbes (*Crònica de Miquel Parets*, v. III, p. 36), en les operacions militars del 1652 hi restaren (4 Octubre 1651, *M. N. A.*)

(2779) A. 1392 (1 Agost). Residia Joan I a Pedralbes. — A. 1438. La Reyna Maria hi anà per reformar lo monestir (*R. 3226*, fs. 82 y 87). — A. 1472 (Octubre). Joan II hi estigué molts dies. — A. 1480 (9 Febrer). Ferràn II passà a Pedralbes. — A. 1582. Lo visità la Emperatriu germana del rey Felip I (II en Castella). — A. 1599 (22 Juny). Visita del rey Felip II. — A. 1630. La Reyna d'Hungria, germana del rey Felip III, també hi fôu.

(2780) *Boletín Oficial de la Provincia* de 17 Maig 1916, anunciant, la Direcció General d'Obres Públiques, lo projecte del tranvia elèctrich de la plaça de la Bonanova al monestir de Pedralbes.

acions militars del 1706 y del 1714 se lluytà diferents vegades per guanyar-lo. Com també durant la invasió napoleònica. Se n'apoderaren los francesos en 12 Juny 1808, trayent-los-en lo guerriller Joseph Manso; tornat a ocupar per los francesos, hi caygué una centella, matant-ne 84 (24 Setembre 1808); après hi foren capturats per lo general Joan Miquel Vives, 105 hòmens y 6 canons (28 Novembre 1808) (2781), etc.

En 1834, durant la guerra civil carlista dels set anys, s'hi establí un telègraf òptic, posant en relació Barcelona ab Martorell. L'edifici se millorà en 16 Febrer 1854, utilisant-lo la tropa en 1855 y 1856. Però als anys següents, cessant la seva utilitat, l'abandonaren los militars, arrunant-lo.

Durant lo temps en que fôu capella, solían visitar-la los barcelonins, y un redolí de la auca de les costums de Barcelona, editada en lo segle XVIII, deya: «per Sant Pere Màrtir, a la montanya». Lo Sant fôu portat a Esplugues abans del 1792, y, al que sembla, no tornà a pujar-se a la seva capella (2782).

Santa Creu d'Olorda, antiquíssim terme municipal apartat de tota vía de comunicació, entre les montanyes que limitan lo Territori de Barcelona, cap al Llobregat, se conceptuava fora de dit Territori y dintre del que-s conexia per Plà del Llobregat.

En 987 un *montem Olorda* figura entre les propietats otorgades per Lotari a Sant Cugat del Vallès, y en 1066 trobàm per primera vegada la parroquia de la Santa Creu, ajuntada en 1391 al Capítol Catedral de Barcelona. Un antic monestir de monges, situat en la *Vall-Donhella* o *Vall Donzella* (anterior al 1202), pertanyent a la ordre Cisterciense en 1226 o 1237, se trelladà prop de Barcelona en 1263. En 1147, Guillèm Miró donà lo lloch a Sant Cugat del Vallès. Les abadesses de Valldonzella exerciren dret de patronat en la parroquia de Santa Creu, fins al 1608, en que passà al Capítol Catedral (2783).

Pere III, en 1355, enagenà lo castell d'Olorda y les seves dues parroquies de Santa Creu y de Santa María de Vallvidrera a Pere des Llor. En 1359 pertanyían a Pere de Relat, havent-hi en lo terme un total de 47 fochs. En 1377, Simón des Llor vengué les jurisdiccions d'Olorda y Vallvidrera a Berenguer de Relat, de quins herèus revertiren a la Corona, en 1 Abril 1419, mercès a pagar 10,000 sous los séus vehins. Mes com s'endeutaren y no podían soportar les càrregues dels censals morts imposats, Galceràn de Requesens s'encarregà d'aquests deutes, obtenint del Rey les jurisdiccions de dits llochs y de

(2781) Víctor Balaguer: *Guía de Barcelona á Martorell*, p. 51 (Barcelona, 1857).

(2782) Dóna compte de la portada del Sant a Esplugues lo *Sarrabal de la ciudad de Barcelona para el año 1792*:

«Esta hermosa pasejada	desde quel Sant enujat
en la que sens distinció	de habers vist casi trinxat
acudia'l bo y milló	abandonat als francesos,
de la Ciutat, se ha acabada.	sen va anar ab los pagesos
La ermita està abandonada	de Esplugas, y no ha tornat».

2753 F. Carreras y Candí: *Notas históricas de Sarriá*, pls. 39 a 54.

Molins de Reig (11 Juny 1430), a carta de gracia. Una ferma reclamació dels Consellers de Barcelona sobre la jurisdicció de Santa Creu d'Olorda, feta en 1451, assenyalarà la fi del domini d'En Requesens, als volts d'aquest any (2784).

Per sa escassa població (puix en lo cens del 1910 sols presentà 248 habitants), cessà Olorda d'ésser municipi en 1 Janer 1916, distribuint-se entre los colindants de Sarrià, Molins de Rey y Sant Feliu de Llobregat, per acort de la Diputació de 26 Octubre 1915. La part principal del terme, hont hi ha la esglesia de Santa Creu, ha entrat a formar part de Sarrià.

Usà antigament per segell, lo municipi de Santa Creu, una imatge de Santa Elena ab la creu y los claus de Jesucrist. Fóu canbiat per altre simbolisant la topografia del lloch.

La plaça de la Esglesia, ovalada y espayosa, constitueix esplèndida miralla demunt lo plà del Llobregat. L'Ajuntament de Sarrià ha aprovat noves aliniacions de la plaça y carrers

vehins, dexant completament salvada la bellesa del lloch (11 Abril 1916).

Santa Maria de Vallvidrera, o la petita y antiga capella alçada al fons d'estreta vall de la vessant posterior de la serra de Cerola, també estigué fora dels límits del Territori de Barcelona, que acabavan al cim de la collada. Havía format part del terme del castell d'Olorda.

Lo cognòm de *Vidrera* es la llatina *vittraria*, herba coneguda per morrela roquera: en 1066 vé escrit *Valle Vitrearia* (2785). L'emblema adoptat en son escut municipal fóu lo vidre, que vé assenyalat ab uns veyres o copes fines y a més l'arbust indicatiu de la vall boscosa.

La parroquia de Santa María de Vallvidrera existía en 987, ajuntada en 1391 al Capítol Catedral de Barcelona (2786).

(2784) Reclamà Barcelona al Rey que per rahó del contracte del censal mort de 50,000 florins fet a dita Ciutat, no podia enagenar Molins de Rey y Santa Creu d'Olorda. Aquesta acció reivindicadora era inutilisada per «Galceràn de Requesens, qui contra iusticia e en gran preiudici del dit contracte, deté les dites vila e parroquia e ha despullada la dita Ciutat de la possessió e domini en que era, per virtut del dit contracte, de les dites vila e parroquia, e rendes de aquelles». Axò deyan los Consellers en 20 Janer 1451, en una de les tres lletres trameses a Nàpols, una al Rey, altra a Arnau Fonoleda, protonotari reyal y batlle general de Catalunya, y la tercera al «honorable senyer en Berenguer Carreres, mercader, Ciutadà de Barchinona en Nàpols». A 6 Febrer 1451 encara escrivian al Síndich de Barcelona en la Cort de la Reyna a Vilafranca del Penadès: «E aximateix haiats a memoria que lo negoci del fet de molin de reig e de sancta Creu de olorda, ço es que tornen al patrimoni del senyor Rey» (*Letres Closes 1451-1452*, fs. 6 y 15).

(2785) J. Balari y Jovany: *Orígenes històrics de Cataluña*, p. 113.

(2786) En Abril 1916, lo Municipi de Sarrià acordà publicar la Historia de Vallvidrera redactada per son diligent pàrroco Mossèn Llorenç Sallent y Gotés, plena de noves interessants. Hi vé enclòs lo conegut dietari del rector de Vallvidrera Mossèn Pau Sagau (1808-1815).

Segells de Santa Creu d'Olorda

Retirat en 1855

Retirat en 1915

Continua disfrutant de sa circumscripció tradicional, major que la del Municipi. Tenia aquesta parroquia, en Desembre de 1915, 550 vehins. La seva església fou construïda en 1540.

La corona enagenà la jurisdicció de Vallvidrera, en 1355, a Pere des Llor. Son fill Simón des Llor, en 1377, la vengué a Berenguer de Relat; en 1382 era de Na Quiteria de Requesens, y en 1385 havia retornat a la Corona, rescatada per los vehins de Vallvidrera ab sos diners. Però en 1420 tornava a estar en poder de Pere de Relat, qui la enagenà en 1430 a Galceràn de Requesens (2787).

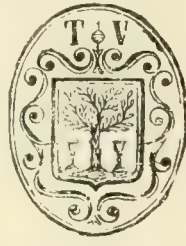
Segells de Vallvidrera

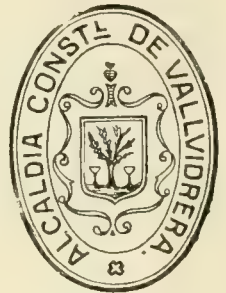
Usat en 1809

Usat en 1812

Retirat en 1855

Retirat en 1888

Altra vegada la redimiren los vehins en 1431 (2788) y Joan II encara la enagenà novament, en 5 Desembre 1477, a Joan de Carcasona (2789), enagenació que durà pochys anys.

La població de Vallvidrera ha sigut sempre mólt reduhida: en 1359 era de 21 alberchs o fochs; en 1789, de 27 fochs; en 1824 continuava ab 27 fochs; en 1860, de 277 habitants, y en 1877, de 197 habitants.

Del 1870 al 1880 encara se vivia allí patriarcalment. Ho fan notar Na Maria de Bell-lloch en 1874, explicant los senzills balls al sò del sach de gemechs (2790), y Antoni Massó, descrivint, en 1878, la paternal administració d'aquell Municipi (2791). Sa riquesa pública estava evaluada, en 1819, en 846,413 reyalys, donant un líquit imponible de 7,791 pessetes.

(2787) Docs. ns. 3102 y 3103 de Pere IV (A. C. A.) — *Liber Patrimonii Regi*, f. 437 (A. C. A.)

(2788) F. Maspons y Labros, en *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, v. v, p. 299. — *Liber Patrimonii Regi*, f. 940. — *R.* 2596, f. 98.

(2789) *Liber Patrimonii Regi*, f. 742.

(2790) Maria de Bell-lloch: *Una visita al Tibidabo*, publicat en *La Renaxensa*, p. 97, a. iv, 1874.

(2791) «Allí no-s conexen intrigues, ni hi ha partits y pot dir-se que'l poble es regit per tanda entre-ls hòmens més entenimentats. Lo respecte a principi d'autoritat hi es incondicional y los càrrechs s'exercexen com a distinció honorífica, may com a destino lucratiu o de conveniencia». «Baixèu a la església lo dia de Pasqua y veurèu de bon mati les llargues, abigarrades y alegres colles afluïnt-hi per tots los camins y caminets». «... y a la sortida (de la missa) lo magnífich ajuntament, de cares colrades y bandes carmesines, repartint en la porta, a xichs y a grans, lo pà benehit, mentres dos ferrenys guarda-boschs ab lo fusell penjat a la espatlla y la gorra ab pintoresca franja de grana, al costat dels

Lo Municipi, en 1888, acordà agregar-se a Sarrià, verificant-se la unió en 1890. Es precisament la època en que s'inicià son creximent, per les cases de camp que hi construïren los barcelonins. A 18 Abril 1905 arribà a Vallvidrera lo tranvià elèctrich que surt de la Avinguda del Funicular a Sant Gervasi. En 1906 s'inaugurà lo Funicular de Sarrià a Vallvidrera, continuació del antich ferrecarril de Barcelona a Sarrià, des de quin moment la barriada cresqué depressa (2792). Actualment (Maig 1916) s'està acabant de foradar la montanya per comunicar lo ferrecarril elèctrich de Sarrià ab la que un jorn fôu solitaria esglesia de Santa Maria. Un petit carrilet titolat *Mina-grott* passa, des de 1908, per l'interior de la mina d'aygua de Sarrià fins al estany artificial de Vallvidrera.

La primera font pública, Vallvidrera la inaugurà en 26 Setembre 1909. Se construí, en Juliol 1915, un teatre de la Naturalesa, bellament disposat entre bonichs pins, en la vessant immediata a la esglesia.

Sarrià ha lluytat reiteradament per conservar la autonomia municipal, tenint la sort de poder-se separar del expedient general d'agregació, en 1892, y de salvar-se (veja-s p. 964). Y axò que des de 1847, o tal vegada d'abans, vé senyalada la seva unió a Barcelona com un fet perfectament previst (2793). Lo desgovern administratiu de Barcelona, desatenent molts serveys indispensables y mostrant cada vegada més que la actual lley municipal no s'ha fet per poder satisfer les necessitats de les grans urbs, favoreix lo manteniment de la autonomia de Sarrià.

Los pobles agregats a Barcelona tot seguit iniciaren campanyes per separar-se-n. De Sant Andréu de Palomar ne sortí memorable instància al Govern (30 Juny 1898), sotscrita per 13,300 vehins majors de vuyt anys, dels 17,000 habitants que deya compositar-se aquell terme. Mani-

Segells del municipi de Sants

Usat en 1737

Usat en 1843 y 1854

Usat en 1805

festavan los inconvenients de la agregació, protestant de la suposició de tro-

sachs de pans, pròdichs com altres còvens d'abundancia, cuydan de que-s garde l'ordre en aquella sublim expansió de la més hermosa fraternitat» (Antoni Massó, en *Memorias de la Associació Catalana d'Excursions Científicas*, v. II, p. 104, Barcelona 1888).

(2792) *Ferro-carril funicular de Vallvidrera*, publicat en *Anuario estadístico de la ciudad de Barcelona*, p. 57, a. v, 1906.

(2793) Tomàs Bertràn y Soier deya, en 1847, que Sants, Pedralbes, Sarrià, Gracia, Horta, Sant Andréu y Sant Martí «deberían formar, como naturalmente lo son, otros tantos arrabales de Barcelona» (*Itinerario descriptivo de Cataluña*, p. 88). De la metexa manera opinava, en 1853, En Duràn y Bas (segons l'escrit mencionat en la n. 2334), senyalant-lo com a conseqüència d'una lley irresistible.

bar-se materialment unit ab Sant Martí (2794). Perderen la qüestió al tribunal contenciós administratiu (R. O. 11 Juny 1900).

De moment, en 1899, semblà que Barcelona escoltava aquestes quexes dels suburbis (2795). Una aparent sollicitud dels regidors d'aquell any, en pro d'una descentralisació administrativa, s'esvahí desseguida, distrayent-la encaminant les noves orientacions vers la realisació de millores materials. Es sapigut que la agregació dels pobles se decretà sense haver estudiat ningú los problemes que la integravan, resolguent tan sols lo de la tributació. Un dels que quedà enlayre fóu lo de la unió dels pobles, puix des de 1858, cap plan s'havía fet de caràcter general, y lo projecte Cerdà no arrivava a tot lo nou terme de la Ciutat. Se necessitava procurar llur compenetració material, mitjançant noves vies d'unió, obtenint la desaparició d'urbanisacions parcials y defectuoses realisades fora del projecte Cerdà.

L'Ajuntament, en 3 Març 1902, sollicità una informació pública, coincidint les opinions dels qui hi acudiren, en la necessitat de comunicar ab alguna gran vía los carrers de la Ciutat Nova y los antichs municipis; fugir de la quadrícula en los carrers projectats; establir línies de circumvalació, y fundar parchs municipals.

Tenia interès primordial un dictàmen estudiat ab plè conexement de nostra idiosincracia, per una ponencia de la Associació d'Arquitectes de Catalunya. Declarava que les edificacions particulars, invadint quasi totes les vies projectades en 1858, violentaria poguer realisar un plan científich d'urbanisació. No veyà manera de fer taula rasa de lo existent, sense exposar-se a greus dificultats, que allargarian considerablement un nou projecte, acabant per impossibilitar-lo. Axís, donchs, se dirigia a reformar lo plan actual de la Ciutat, millorant-lo en quant se pogués; comunicar ab vies directes, los set nuclis suburbans en que-s dividia Barcelona; fer alguns passeigs de ronda; establir parchs y jardins en diferentes direccions, y fundar barris especials d'obriers en bones

---

(2794) A. 1898 (30 Juny). De la instancia dels vehins de Sant Andréu sollicitant la seva segregació de Barcelona, copiàm alguns apartats: «...si tenía 20 concejales (Sant Andréu) hoy se le han dejado solo 3 que ni siquiera viven en el pueblo, ni nos conocen, ni nos atienden: antes los servicios municipales se despachaban en el mismo pueblo, hoy el centro de todos estos servicios está en la Casa municipal de Barcelona, situada á más de 6 kilómetros de distancia de la de San Andrés; á lo cual debe juntarse el rigorismo de las formas en los despachos y la inmensa subida de los arbitrios, irrogándose al vecindario de San Andrés pérdidas de mucha importancia; resultando además la enormísima desventaja de no tener representación municipal y de haber cambiado un gobierno numeroso (sic), sencillo y paternal, por un gobierno compuesto de empleados, ó sea un gobierno burocrático, porque el Alcalde de Barcelona, para los vecinos de San Andrés, resulta ser en la práctica un ente abstracto é imaginario». Lo Ministre denegà lo que sollicitavan en aquesta instancia (8 Juny 1898).

(2795) A. 1899 (30 Octubre). Dictàmen de la Comissió Municipal de Governació, proposant nomenar juntes especials de districte (en los 1.^{or}, 4.^{rt}, 6.^è, 7.^è, 8.^è, 9.^è y 10.^è), formades de sis vehins y dos regidors, presidits per lo Tinent d'Alcalde. Limitant llurs atribucions a sollicitar millores urbanes, representar al Municipi en aquells actes de la localitat en que no hi anés l'Ajuntament, celebrar juntes en la Tinencia d'Alcaldia y cursar les instancies dels vehins. No-s prengué en consideració, passant a morir dintre lo paperàm del arxiu, ahont la havèm trobada.

condicions de salubritat y baratura. Per realisar-ho, indica l'aprofitament d'alguns camins vells y arenys de torrents y rieres, examplant-los; urbanisa les vores de les vies dels ferrecarrils; allarga vies d'En Cerdà; indica grans places y proposa alguns nous carrers (31 Octubre 1902).

L'Ajuntament anuncià tot seguit un concurs (4 Juliol 1903) de projectes per obtenir aquest plan general d'urbanisació. Errada fonamental, quan sols se necessitaven idees y estudis parcials, adaptant, les oficines tècniques del Municipi, los que fossen d'utilitat y immediatament realisables. Obtingué lo primer premi del concurs, l'avant-projecte del belga Jaussely (29 Maig 1905), lo según premi l'arquitecte Ferràn Romeu y lo tercer l'enginyer Federich Armenter. Indicava lo Jurat que Jaussely descuydà estudiar la part NO. de Barcelona, axò es, Sarrià, les Corts y Sant Gervasi, tan estimades de la gent adinerada per ses condicions higièniques y topogràfiques y per son allunyament dels suburbis manufacturers. Sots aquest punt de vista l'aventatjava lo projecte Romeu. Altra equivocació lamentable d'En Jaussely era creure poder implantar en la plaça de les *Glories Catalanes* lo centre de la Barcelona futura, transformant barris essencialment obrers en vies d'ostentació artística y de construccions sumptuoses. Per lograr-ho hauria necessitat canviar de lloch los edificis arqueològichs y recorts històrichs y socials que integran la essencia d'una Ciutat que té historia propria, los quals necessitan seguir en lo séu secular emplaçament. En Jaussely acompanyà lo projecte de dibuxos fantàstics, que cautivaren als esperits artístichs. Y la gent poch acostumada a la labor de la gestió pública, s'hi entussiasma, mentres que los elements pensadors, al notar un desconexement absolut de la potencialitat econòmica de Barcelona, al canviar de lloch los edificis públichs y estacions dels ferrecarrils, al destruir carrers de la Ciutat Nova y atropellar drets creats al ampar de la legalitat present, pronunciaren a una la paraula «utopía» (2796). Alguns defectes los corretgí En Jaussely al desenrotllar son avant-projecte (17 Agost 1905) (2797). Persistí tot lo essencial y l'Ajuntament no s'ha atrevit a fer-lo aprovar oficialment, procurant que, per successius projectes parcials, fets sense violències, s'anàs a aquesta unió. Es dir que, de fet, s'ha anat a execu-

(2796) A més d'aquestes consideracions, consignava la informació presentada al projecte Jaussely per lo Sindicat de les Associacions de Propietaris en 10 Març 1908 (*Barcelona Urbana*, a. 10, 1908, p. 33), que solzament los canbis de les estacions de ferrecarrils necessitarien més de mil milions de pessetes, y que, a judicar d'aquest detall, que no es dels més importants, la suma abrumadora a que arribaria lo pressupost del conjunt no la suportarian los futurs Ajuntaments ni l'Estat espanyol. Com l'aspecte econòmic del plan Jaussely no escapà al Jurat calificador, digué que sols devia conceptuar-se un model per estudis de definitiva urbanisació de nostre Plà.

(2797) Lo pràctich, en aquest cas, hauria sigut procedir a una refundició dels tres projectes premiats, involucrant les solucions que lo Jurat conceptuava atinades y que havian motivat la otorgació dels premis, com v. g., lo passeig de circumvalació del peu de les montanyes, del projecte Romeu; la çona neutral de Càn Tunis, ab lo passeig marítim que d'ella devallava, del projecte Armenter, y altres que-n resultassen dels projectes no premiats, factibles de realisar ab ventatja.

en en totes ses parts, lo lluminós dictàmen de la Associació d'Arquitectes, llençant miserablement móltes mils pessetes.

D'aquí, entre altres, los plans generals d'urbanisació de les Corts, Sants y Sant Martí a que-ns referíam en altre lloch (veja-s pls. 981 y 1026); la nova vía dita de la Font Castellana, que ajunta a Gracia ab la part alta de Sant Martí; la gran plaça d'unió del passeig de Sant Joan ab la Travessera, d'uns 80,000 metres quadrats (2798); la carretera de Cornellà a Fogàs de Tordera, convertida en ampla vía, comunicant Horta y Sant Gervasi; la prossecució del carrer de Balma a través de Gracia y Sant Gervasi, que portarà dretament del Tibidabo al port, etc. Labor paulatina, però de segur resultat, puix està realisada en conformitat ab la manera d'ésser de Barcelona y ab sa potencia econòmica.

Dintre del segle xx y devant lo progressiu creximent de la Ciutat, los pobles agregats veuen impossible tornar a retrotraures al 1897. Prescindint, donchs, de la autonomia municipal, que no pot restablir-se, està marcant-se una tendencia mólt forta encaminada a una descentralisació suburbana que corretegis vicis inicials de la administració, devallants de les impures lleys vigents. Tinguem l'honor de presentar, en lo Congrès de la Proprietat urbana de Barcelona del 1914, uns articles fonamentant dita descentralisació de la Ciutat, sense desintegrar-ne sa unitat física. S'encaminavan a regonèxer personalitat administrativa a les barriades que tinguessen fesomia propia; creant-hi comissions municipals suburbanes, ab atribucions similars a les de la actual *Junta d'Ensanxe* (2799). Seguidament, alguns pobles agregats, han

(2798) R. O. de 18 Maig 1916, incluint al plan d'*Ensanxe* de Barcelona d'una extensió situada a la part N. de la Travessera, entre aquesta y los carrers del *Maladero*, *Sant Lluís* y *Torrent d'En Vidalet*. En quina àrea hi ve enclosa una plaça delimitada per la *Travessera* y la continuació dels carrers de *Bailèn* y *Roger de Flor*, unides abdues perllongacions ab lo carrer d'*En Bruniquer*, examplant-les fins a 30 metres, per vies d'uns archs de cercle y ajuntant a aquest espay viable, la superfície de dues illes del projecte Cerdà. Venen aquestes, delimitades una d'elles per los carrers de *Roger de Flor*, *Travessera*, *Passeig de Sant Joan* y *Coello*, y la altra per lo *Passeig de Sant Joan*, *Travessera*, *Bailèn* y *Coello*. Finalisarà en aquesta plaça, d'una manera grandiosa, lo *Passeig de Sant Joan*.

(2799) «La ley de Ensanche nos da el patrón de como han de descentralizarse los grandes municipios. No nos apartemos de sus pautas y normas, ya aceptadas de nuestros poderes públicos. Teniéndolas á la vista, no nos será difícil resolver lo que entiendo debe ser la administración suburbana descentralizada. Por consiguiente, las sintetizaré en cinco conclusiones: 1.ª En los grandes centros de población de más de 500,000 almas, que, por regla general, se han formado en el viejo Continente, con núcleos de distinta procedencia y que presentan variados caracteres, se impone una descentralización municipal. — 2.ª Este criterio de descentralización municipal interna, está, en cierto modo, aceptado por nuestra legislación, en la ley de Ensanche para Madrid y Barcelona, ley cuyo grave lunar estriba, en no conceder el voto en las sesiones municipales, á los vocales propietarios. — 3.ª Los suburbios, de los cuales en Barcelona son prototipo los pueblos agregados, deberian ser regidos por «Comisiones municipales», tantas en número, como fueren sus núcleos, perfectamente definidos. — 4.ª Las «Comisiones municipales suburbanas» se formarán, con un número de concejales y otro número igual de vocales, salido de sus entidades corporativas y de la propiedad, teniendo un presupuesto especial. — 5.ª Una absoluta cohesión existirá entre estos organismos descentralizados y la urbe madre: todos se regirán por un solo Ayuntamiento y un solo alcalde presidente. Sin embargo, en los asuntos peculiares de los suburbios, ó, mejor dicho, en los dictámenes procedentes de las «Comisiones municipales sub-urbanas», tendrán voz y voto

fomentat les noves orientacions administratives, ab actes públichs (Sants, Gracia y Les Corts en 1914 y 1915); y s'han fet escrits encaminats a dita propaganda, sollicitant del Ajuntament que no oblidí aquests desitgs si arbitra del Govern una nova lley municipal (2800). Y al present (Juny 1916), la majoria de les associacions d'índole social y econòmica de dits pobles, s'estàn organisant colectivament per donar més eficacia a sos treballs de descentralisació, que, per ara, no sembla sigan acullits ab simpatía per los partits polítichs barcelonins.

los respectivos vocales» (*Una voz que merece ser oída. La descentralización de Barcelona en el II Congreso de la Propiedad. Publicacions del Fomento de los intereses de Sans, p. 11*). — D'altres treballs publicats mereix consignar-se lo d'En Pau Sanz (*La Vanguardia* del 18 Juliol 1915 y *Ciuitas. Órgano de la sociedad cívica Ciutat Fardí*, Octubre 1915, p. 214), hont se censura al Municipi barceloni, perque, mentres espera una nova lley municipal, no procura suplir ses deficiències, organisant, dintre la seva possibilitat legal, la descentralisació sub-urbana, en una nova divisió dels deu districtes, d'acort ab les necessitats dels suburbis. Realisant-ho encara que li-n resultassen desnivells de població o d'extensió territorial dels districtes, que prou n'hi han en la divisió present, sense cap motiu que los justifique. Així, en lo cens del 1909, lo districte sisè hi figura ab 88.686 habitants, y lo novè ab sols 32.898, axò es, menys de la meytat. D'altra part, lo districte novè té una superfície de 24.509.394 metres quadrats, o sia quaranta vegades mes que lo tercer, corresponent-li, donchs, 728'3 metres per habitant, y al tercer tan sols 16'7 metres.

(2800) En los Jochs Florals de la Bonanova, efectuats en Setembre 1915, se premià lo treball d'Enrich Laporta: *Utilidades que reportaria a los barrios agregados la descentralización administrativa*.—Havent-se presentat al Ajuntament de Barcelona una proposició encaminada a sollicitar dels poders públichs una nova lley municipal (2 Maig 1916), una nombrosa representació dels suburbis s'entrevistà ab los capitosts de les agrupacions polítiques del Municipi, demanant que, al senyalar les aspiracions de la Ciutat, per enclòure-les en la nova lley municipal, s'establezca lo règim autònomich per los suburbis y antichs pobles o nuclis de població agregats y que en lo successiu se vajan agregant, a fi de veure millor ateses les seves necessitats especials (9 Maig 1916).

ADVERTENCIA FINAL

No vegent possible encabir, en lo volúm aquí terminat, les móltes notes aplegadas, ni desenrotllar-hi altres temes d'importancia, aparellats de temps, y que mólts hi trobaràn a faltar, més d'una vegada duptarem si seria convenient cambiar de plan y restringir la exposició dels fets. Pensant-ho millor, començarem per suprimir gravats y trelladar a la secció de notes, molta part de lo que destinavam a text, aprofitant més les planes.

Es cert que encara hauríam pogut ometre algunes de dites notes. Però així mutilavam lo plan general adoptat des del principi y, lo que es pitjor, perjudicariam als qui vullgan en lo pervindre, traure major profit de nostres indicacions. Y axò vindria a ésser en perjudici del conexement retrospectiu de Barcelona. Quina consideració nos allunyà de dupte, separant de la publicació aquells capitols per los quals nos mancava espay.

D'altra banda, havèm cregut ésser de conveniència publicar, dintre algún temps, la GEOGRAFÍA GENERAL DE CATALUNYA en idioma castellà, a fi de donar-li entrada, ab homogeneïtat de llenguatge, en la colecció de les altres GEOGRAFÍES REGIONALS que publicàm a València, Nabarra y provincies Bascongades, y que preparàm, des de 1914, per Galicia y Asturies. Y quan, per ésser arribada la ocasió de portar-ho a terme, fós de nou redactat lo volúm actual de la CIUTAT DE BARCELONA, hi consignaríam preferentment tots aquells capítols avuy omesos y en extracte mólt major los aquí continuats.

La edició castellana, no sols sería, en certa manera, complement de la catalana, emperò la diferenciariam en absolut d'aquesta, suprimint-ne les 2,800 notes. Lograríam axís que may dexàs de perdre l'interès que dites notes li pugan donar.

Vulla Déu que tots pogàm veure realisada, ab vida y salut, aquesta nova labor editorial de la CIUTAT DE BARCELONA.

Index de grabats

Perfil del turó de Càn Falcó, al turó de Càn Mora (Vallcarca), comprensiu del Santuari de la Mare de Déu del Coll o Fontrubia, segons lo doctor Almera	23	Lo locus de Mont-Aguilar (segle I al II)	85
Perfil del turó de Montcada, per lo doctor Almera	24	Fragments d'una estàtua de ciutadà, enclavats en la muralla del Regomir, procedint d'una casa de la badaxa de Viladecols en 1872	86
Constitució de la cinglera natural del Montjuhich, segons lo doctor Almera	27	Esculptura decorativa sortida de la muralla del Regomir	87
Perfil de la vorera esquerra del torrent Pujalt a Esplugues (Astià), segons lo doctor Almera	30	Termes de Luci Minici Natal. — Dibuix del mosaic dintre la església de Sant Miquel	89
Plan de lo que era mar y terra en lo Pla de Barcelona en lo segle VI abans de Jesucrist	34	Capitell procedent de la muralla del carrer d'Avinyó	90
Monedes de Laye (anys 214 a 89 abans de Jesucrist)	37	Edifici civil romà aparegut en les muralles del Regomir al derrocar-se en 1862	92
La laya, eyna agrícola	40	Mosaic de les carreres del Circh, trobat al palau dels Templers en 1860	94
Interessant pedra ibèrica trobada al Call Juhich de Barcelona	40	Sepulcre del rapte de Proserpina	95
Làpida d'Annia Layetana	41	Estàtua d'istil grech-romà trobada al carrer del Paradís	96
Vertumme-Falus, trobat al peu del Montjuhich en 1849	47	Sarcòfach de la casa del Ardiaca	97
Làpida trobada al cementiri del SE., en la que-s commemora la construcció de murs, torres y portes en aquella part de Barcelona	49	Planta general de la muralla romana del segle III, ab indicació de les quatre portes y de la situació que ocupava lo temple d'August	107
Capitell romà del segle III al IV	55	Cortines y torres existents en lo mur del palau dels Templers y convent de la Ensevança	110
La Layetania en lo segle II de nostra Era	58	Planta y alçat de tres torres del antic palau reyal, derrocades en l'any 1837, en l'edifici de la Inquisició	113
Milliari trobat al coll de la Creu Cuberta	63	Detalls de les cornises ab que rematavan algunes de les torres de les muralles	114
Vas apolinar o del Vicarello	64	Porta d'entrada del Nort (avuy plaça Nova), ab los aditaments posteriors, segons existia al començar lo segle XIX	115
Làpides dels segles II al IV	67	Les torres de la porta del Nort de la muralla romana en son estat actual, a la entrada del carrer del Bisbe	117
Cap de Medusa trobat a Provençana	70	Torra alçada en lo segle XIV demunt la muralla romana, entre lo carrer de Basea y la plaça de Sant Just	118
Mosaic descobert a Càn Modolell de Sant Just Des-Vern	71	Martyri de Sant Sever y companys màrtirs en lo Castro Octavià (Sant Cugat del Vallès)	119
Primeres medicions y estudis del temple pagà d'August	74	Capella de Sant Medi, erigida en la vall de sota lo coll Cerola, ahont la tradició suposa hi estava sembrant lo pagès Medi al pasar Sant Sever	121
Planta del temple pagà d'August	75	Escenes del martyri de Santa Eularia barcinonense, que figuran en dos dels plafons del chor de la Catedral de Barcelona	122
Temple pagà d'August. — Projecte de reconstitució del temple fet en 1836 per l'arquitecte Antòn Celles per encàrrech de la Junta de Comerç de Barcelona, conservat en l'arxiu de la Diputació Provincial	77	Urna del segle XIII al XIV, figurant diferentes escenes del martyri de Sant Cugat, que-s conserva en la parroquia de Sant Cugat del Rech de Barcelona, procedent de Sant Cugat del Vallès	123
Portxada y escalinata d'ingrés del temple pagà d'August	79	Santes Juliana y Semproniana soterrant lo cors del màrtir Cugat	127
Columna del temple pagà d'August	80		
Capitells del temple pagà d'August, sortint dalt del sostre mort de la casa del carrer del Paradís, segons los vegé y dibuxà Parcerisa en 1848	81		
Temple pagà d'August. — Lo sostre mort del carrer de Paradís, arreglat y convertit en museu arqueològich per la Associació Catalanista d'Excursions Científiques en 1877	82		
Temple pagà d'August. — Les tres columnes lliures de sostres y embigats des de 1905 en lo pati-museu del Centre Excursionista de Catalunya	83		

Sarcòfag cristià del segle IV, suposat de Santa Eulària existent a Santa Maria de la Mar, hont serveix de pila baptismal	127	Monedes de Ramón Berenguer III y Ramón Berenguer IV	227
Sarcòfag cristià del segle IV, suposat de Santa Eulària, existent en lo Museu de Santa Agata	128	Finestra existent en lo derrocat carrer de Basea, prop la plaça del Angel	228
Reliquari del segle XVI al XVII del bisbe Sant Pacià, que's conserva en la parroquia dels Sants Just y Pastor	131	Capitell aparedat al interior del edifici dit «La Canonja», de la segona Catedral	229
Làpida cristiana del segle IV al V, trobada a Sant Gervasi de Cassoles	132	Planta dels fonaments de la segona y tercera Catedral	231
Placida y Valentimà III	142	Reconstrucció de la porta principal de la segona Catedral, segons resulta de la seva planta	232
Capitell visigoth conservat en la església dels Sants Just y Pastor, com a pica d'aygua beneyta	144	Famoses escultures de la segona Catedral	233
Encunyacions visigodes (segles VI y VII)	146	Escultura «Lluyta del home ab la fera», en la segona Catedral	234
Moneda d'Ègica y Witica, ahont se troba lo monograma de Barcelona	147	Signatura del bisbe Berenguer I	234
Capitell visigoth utilisat per pila baptismal en la vella església de Sant Miquel, d'ahont passà, al derrocar-se, a la de la Mare de Déu de la Mercè	148	Escultura «Lluyta del home ab lo drach», en la segona Catedral	235
Pica d'aygua beneyta existent en la església dels Sants Just y Pastor	149	Signatura del bisbe Umbert	235
Monograma de Barcelona	150	La porta romànica de la segona Catedral transportada y arreglada en los claustres de la Catedral d'avuy dia	236
Testa apòcrifa del suposat rey Gamir	168	Signatura del bisbe Ramón Guillèm	238
Diploma de Carles lo Calvo llochant la fidelitat dels barcelonins	182	Signatures del bisbe Sant Olaguer	238
Lo castell de Port, en lo Montjuich	187	Lo cors del bisbe Sant Olaguer en son estat actual en lo sepulcre de la Catedral de Barcelona	239
Imposta de la petita capella dedicada a Sant Sadurní de Tolosa en lo Cogoll, conservada en la parroquia de Sant Pere de les Puelles	188	Signatura del gramàtic Mestre Renalt	240
Dibuix d'altra de les impostes de Sant Sadurní de Tolosa, existent en Sant Pere de les Puelles	189	Signatures dels bisbes Arnau y Guillèm de Torroja	241
Encunyacions dels franchs	189	Lo Comte de Barcelona presidint la Junta que promulgà los Usatges	242
Signatura original de Wifret I	191	Dibuix del segle XIII representant al Comte Ramón Berenguer I en campanya	243
Signatures dels Comtes Wifret II y Sunyer	194	Signatures dels Comtes Ramón Berenguer I, Elisabet y Almodis	244
Planta de la església y claustres de Sant Pau del Camp	195	Sepultures dels Comtes Ramón Berenguer I y Almodis en la Seu de Barcelona	244
Porta d'entrada de la església de Sant Pau del Camp	196	Los Comtes Ramón Berenguer I y Almodis comprant feus a senyors del Mitgdia de França	245
Detalls de la porta de la església de Sant Pau del Camp	197	Signatures dels Comtes Ramón Berenguer II y Berenguer Ramón II	246
Interessant claustre romànic de Sant Pau del Camp, que fou quartel en tota la segona meitat del segle XIX fins al 1904	197	Derrera despulla del castell comtal de Port segons està en 1909	246
La absis romànica de Sant Pau del Camp en son estat actual	198	Signatura de Mir Geribert	247
Signatures dels Comtes Mir y Borrell II	199	Sepulcre de Ramón Berenguer II	248
La làpida de Santa Eulària	202	Los hòmens de Melguir prestant homenatge al Comte Ramón Berenguer III	250
Capitell del interior de la església de Sant Pere de les Puelles	204	Signatures dels comtes Ramón Berenguer III y Dolça	251
Planta general de la actual església de Sant Pere de les Puelles	205	Escultura de Ramón Berenguer III	252
Fragment del claustre derrocat de Sant Pere de les Puelles, reconstruït a Terrassa en la casa particular de N' Alegre	206	Lo Comte Ramón Berenguer III otorgant als hòmens de Barcelona, en 1117, la imposició del quint de les mercaderies marítimes	253
Secció vertical del claustre de Sant Pere de les Puelles	207	Sepultura del Comte Ramón Berenguer III en Santa Maria de Ripoll	254
Capitells de la galeria inferior del claustre de Sant Pere de les Puelles	208	Moneda bisbal del segle XII	255
Capitell del interior de la església de Sant Pere de les Puelles	208	Lo Comte Ramón Berenguer IV reb del Patriarca de Jerusalem la tercera part del reyalme d'Aragó	255
Làpida funerària del segle X, conservada en la porta dels claustres de la Catedral	209	L'edifici dit «palau dels Templers»	256
Signatura dels Vescomtes de Barcelona	210	Signatures dels Comtes Ramón Berenguer IV y Peronella d'Aragó	257
Encunyacions carolingies	212	Signatura del al-caid Aben Hilel en 1120	258
Signatura de Riquilda, mare de Borrell II y Mir	216	Segell de Ramón Berenguer IV	259
Signatura del jutge Arús «lo Grech»	218	Signatures dels Vescomtes Udalt I, Guisbert y Udalt II	262
Signatures dels Comtes Ramón Borrell y Ermesserdís	219	Signatures del Vescomte Berenguer Reverter	266
Moneda de Ramón Borrell	219	Planta de la església parroquial de Sant Miquel, segons era al derrocar-se en 1868	271
Representació pictòrica de Berenguer Ramón I	220	Frontispici y campanar de la església de Sant Miquel	272
Signatures dels Comtes Berenguer Ramón I y Sanja	220	Siluetta del campanar de la església de Sant Miquel	273
Signatures de bisbes de Barcelona	223	Portalada romànica de la església de Sant Miquel, descoberta en 1868 al derrocar-se la església	273
Monedes de Ramón Berenguer I «lo Vell»	226		

Los banys nous del 1160	275	La font del Fossal de Sant Just, inaugurada en 1367, que-s modificà posteriorment ab una balustrada.	393
Làpida juheva del Montjuich	277	Planta del edifici de la font del Angel, prop de mar	394
Aspecte general de la romànica capella de Marcús.	278	La font de la riera de Sant Joan y carrer d'En Avellà	395
Derrera despulla del suposat palau comtal de Vallaura (palau Menor)	279	La font y dipòsit de la aygua que rajava en lo pati del antich palau dels Templers o palau Menor	395
Estàtues de fusta del palau comtal Menor	281	La font y abeurador del Torrent de Jonqueres. Una de les torres d'aspiració de les aygues en la vall del portal del Angel.	396
Fundació del hospital d'En Guitart	300	Primera plana del notable <i>Llibre de les Fonts</i>	397
Vells forns de pega	308	Capítol cxiv del <i>Llibre de les Fonts</i>	398
Secció y plan'a del més important dels tres forns conservats en la «font de la pega» a Olzinelles	309	Típica casa barcelonina ab portxada y torra, a les basses de Sant Pere n. 4	402
Porta de la església parroquial de Santa Eulària de Provençana	321	Un dels més vells alberchs barcelonins pervinguts al segle XIX, en lo carrer dels Obradors, desaparegut en 1857	403
Església vella, cementiri y casa rectoral de Santa Maria dels Sants	323	Típica casa barcelonina, ab portxada y torra, al carrer del Triomf n. 2.	403
Text oficial dels límits del Territori de Barcelona.	331	La casa de la Almoyna (antiga Canonja).	404
La vella muralla romana tancada dintre del perímetre y de les cases fetes en los nous carrers oberts a son entorn, a partir del segle XIII.	341	Interessant casa al carrer Ample, cantonada ab los Escudeillers, desfigurada en lo segle XVIII y derrocada en 1858	404
Arch construït entre dues torres de la muralla del segle III, a fi de poder edificar alberchs a dalt y a baix de la referida muralla	342	Casa gremial dels Argenters, apareguda al enderrocar-se la del carrer de Basea n. XI	405
Plan de les muralles de Jaïmé I o del segle XIII	344	Casa del carrer de Basea n. 32, fotografiada en 1911.	406
Làpida en la torra de Sant Urbà, del portal de Sant Antoni	347	«La Raqueta» a Sants, que podria ésser la torra de Mossèn Lull	407
Plan de les muralles del segle XIII y les del XIV. Plan de Barcelona ab lo tercer y derrer mur, assenyalant-se al mitg de la Ciutat la muralla de la Rambla segons era en lo segle XVII, axò es, après de fets los baluards	348	La torra Pallaresa, demunt Santa Coloma de Gramanet, alçada per los Cardona, hont aparexen notables detalls del renaxement, superposats a la obra gòtica	407
Lo vell portal de Santa Anna o dels Bergants en los derrers temps de sa existencia, o sia en 1855.	352	Lo sepulcre de la reyna d'Aragó Na Elisenda de Montcada, a Pedralbes	408
Sant Vicents Ferrer devant lo portal dels Orbs	353	Famosissim sepulcre de Santa Eulària, obra d'un artista pisà de nom desconegut	409
Les torres de Canaletes al començar-se son derrocament	354	Làpida de coure ab la figura d'Antoni Tallander (a Mossèn Borra)	410
Les torres de Canaletes y muralles contigües, ab lo pont que-s construï en lo segle XVI, dibuxades en 1855.	355	Creu de terme de Sant Martí de Provençals, refeta en 1589, quina columna y peu s'han anat renovant	411
Antich «portal de la Dreçana», avuy dit «porta de Santa Madrona», com està en 1913.	356	La torraxa o mirador de la mar, que-s diu construït per Martí I	418
Les torres del antich portal del Rego-Mir convertides en cases	357	Làpida demunt lo carner dels confreres, en los claustres de la Seu barcelonina	420
Interessant arch que comunicava lo carrer de Jupi ab lo de Malla, derrocat en 1909 al obrir la via Layetana	358	Construccions de Pere III junt a la torra romana del palau alçat per los Templers	421
Entrada del carrer del Palau ab lo de la Mar, après dit de la Argenteria	359	Gran sala del palau Menor o de la Reyna	422
Carrer de les Donzelles, derruït en 1911	360	Derrocament del palau Menor o de la Reyna en 1859.	423
Carrer de les «tres Voltes», desaparegut en 1911	361	Casa de la Ciutat.—Hermosa façana gòtica del carrer de la Ciutat	426
Lloch que havia ocupat l'areny del Merdancar, darrerament nomenat Riera de Sant Joan y carrer de Gracià Amat, desapareguts en 1911.	362	Sant Sever y Santa Eulària en lo segle XIX, posats als angles de la vella Casa de la Ciutat	427
L'arch de la baxada de Sant Miquel	365	Finestres de Casa la Ciutat obrades en les reformes y millores del 1559 y que están al segón pis	429
La volta del carrer de Brugués, travessia del carrer de la Mar o de la Argenteria, desapareguda en 1909	366	Escalinata en la casa de la Generalitat de Catalunya, obrada en 1425	429
La antiga volta dels Fusters, darrerament coneguda per volta dels Encants, derrocada en 1909.	367	Clau de volta ab l'escut reyal d'Aragó, en la casa de la Generalitat.	430
Carreró sense sortida dit del Alfondech o del Fondet, prop la mar, enfront de Llotja	368	La Llotja dels Mercaders o de la Mar	431
Lloch hont existiren les velles «basses de Baseya», convertit en placeta de Baseya, al mitg del carrer del propi nom	370	Frontispici del palau Episcopal	432
La reconada del carrer de Jupi, al anar-se'n a trobar lo de la Mar, o sia la actual Argenteria, desaparegut en 1909.	371	Sepulcre del bisbe Berenguer de Palou II, al interior de la Catedral	433
La unió de la placeta dels Fusters, hont hi ha la casa gremial dels Julians, ab la plaça del Blat	376	Sepulcre del bisbe Pons de Gualba	434
La part sobirana de la Rambla dels Estudis	381	Sepulcre del bisbe Ramón Cescalles o d'Escalles.	435
La pedra de la plaça del Blat.	386	Cors incorrupte del bisbe Sapera	436
		Planta de la Seu gòtica	438
		Secció transversal de la Seu gòtica.	439
		L'absis o reraspatlles de la Seu gòtica	440

Làpida en lo carrer dels Comtes de Barcelona, commemorant la continuació de les obres de la Seu, après d'èsser manades deturar.	441	Segell de la Cort del Veguer de Barcelona	560
Cadira de pedra o <i>caze</i> bisbal, darrera l'altar major	441	Privilegi de la cobertura en la església	570
Nau principal de la Seu gòtica, ab lo chor dels canonges y altar major	442	Famosa pintura de costums barcelonines «Boria avall»	582
Les cadires del chor dels canonges.	443	Derreres muralles de Barcelona	588
Escuts de cavallers del Tusó d'Or, pintats en les cadires del chor, en 1519	443	Los baluards y demás defenses exteriors, reformades en la guerra de Successió.	589
Trona y chor	444	Baluart de Sant Pere.	590
Transchor fet en 1564 per l'aragonès Vilar	445	Lo Portal Nou després de les obres fetes en 1705 per la guerra de Successió	591
Preciosa y treballada escala de la trona de la Seu gòtica.	446	Lo Portal Nou y la carretera del Vallès	592
Reliquiari de la Santa Espina.	447	Lo baluart de Santa Madrona, axò es, la que fou torra de les Pusses, abans dita de Santa Eulària, y que defensava la entrada del port.	593
Porta principal de la església dels Sants Just y Pastor	449	Lo passeig del terraplè de la muralla de la mar, enfront la Capitania general	593
Parroquial església de Sant Pere de les Puelles. Façana gòtica y lo campanaret dit «dels aucells» de Sant Pere de les Puelles.	450	Exterior de la muralla de la mar y embarcader de la porta de la Pau, com era abans del 1878	594
Porta principal de la església de Santa Maria de la Mar	453	La part exterior del portal de la mar, en temps de revolta tancat ab palissades	594
Porta principal de Santa Maria del Pi.	455	Portal de la mar	595
Esculptura en Sant Martí de Provençals	459	Portat d'Isabel, obert en 1847 al mur del capdemunt de la Rambla.	596
Agrupació escultòrica del Sant Sepulcre, a Santa Anna	461	Plan del castell de Montjuich	597
Lo claustre gòtic de Santa Anna	462	Cavallers del segle XIV guerrejant	601
L'absis o reraspatlles de la església de Sant Francesch.	464	Fragment de la bandera de Santa Eulària	605
Lo claustre del convent de Sant Francesch.	465	Bombeig de Barcelona	606
Planta de Santa Catarina	466	Marina de Barcelona	608
Claustre, església y campanar del convent de Santa Catarina	467	Famosa armada aparellada a Barcelona contra Africa	609
Sarcòfag y escultura de Sant Ramón de Penyafor, en Santa Catarina	468	Segell dels Còsols de la mar.	612
Dues imatges de la Mare de Déu de la Mercè	470	Galeres barcelonines mitgevals	613
Pintura de Santa Maria de Cervelló o del Socós	471	Galeres barcelonines ab l'escut de la Ciutat	614
Lo campanar del convent de Santa Clara	472	Popa de la galera capitana «Sant Jordi», feta per la Generalitat de Catalunya en 1620	615
Lo claustre del convent de Santa Maria de Jonqueres	474	Quartel de les Dreçanes.	616
L'antic hort de les Monges del convent de Santa Maria de Jonqueres	474	Les grans voltes de les velles dreçanes arreglades per tallers d'artilleria en lo segle XVIII	617
Detalls arquitectònics del convent de Sant Agustí «vell».	475	Escut de Barcelona ab data del 1639, en la Escola militar	619
Església de Montsió	476	Torra de la Ciutadela	622
Lo claustre del convent de Montsió	477	Entrada principal de la Ciutadela	625
Galeria interior del convent de Sant Antoni	478	Siluetta general de la Ciutadela	626
Portal del absis de Sant Llätzer	478	Cessió de la Ciutadela a Barcelona.	627
Claustre del monestir de les Gerònimes	479	Derrocament dels quartels de la Ciutadela	628
Porta d'entrada de la església de Santa Maria de Pedralbes	482	Famós canó barceloní del 1714, de la fundició de la Rambla.	629
Vista general del monestir de Sant Geroni de la Vall d'Ebrón o de Col·lcerola	483	Anfòs I	637
Plan del monestir de Jesús de Gracia	485	L'escorxador del segle XVI, derruït en lo setge del 1714	648
Làpida hebrayca del segle XIII	495	Porta del Renaxement obrada en 1517 per Mossèn Gralla en sa casa de la Porta-ferrixa	744
Làpida hebrayca posada com a pedra de construcció en lo palau de la Generalitat	497	Plaça de la Cucurulla y Porta-ferrixa	746
Lamina tretà d'un interessant <i>Llibre de Sentencie de Malorca</i>	520	Finestral de la casa del carrer Ample n. 64	749
La garlanda comtal ab la llegenda «Syr»	527	Una finestra de casa Serrallonga, al carrer de Baseya n. 31	750
Segell del Veguer de Barcelona	530	Interessantíssima porta del Hospital de la Santa Creu	751
Los Consellers, presidits per la Reyna Llochtinent, rebent de Marquilles sa famosa obra jurídica <i>Comentaria super usaticis Barchinone</i>	538	Pati y escala de casa Dalmasas, al carrer de Montcada n. 20	752
Làpida commemorativa de la construcció del Saló de Cent.	549	Casa gremial dels Calderers, al entrar en la Boria	753
Los cinch Consellers de Barcelona, en oració a la Verge Maria	550	Casa gremial dels Çabaters, construïda en 1565 a les Escales de la Seu	754
Conseller de Barcelona ab dos verguers	551	Notable casa senyorial dita Càn Serrallonga, al carrer de Baseya n. 31, derrocada en 1909 al fer la Via Layetana.	755
Segell del Comú (segle XIII)	552	Pati de la casa Padellàs, al carrer dels Mercaders n. 25	756
Segell del Comú (segle XIV)	552	La entrada de la casa dita d'En Serrallonga, al carrer de Baseya n. 31.	757
Porta d'entrada al Saló de Cent.	553	Casa al carrer d'En Gracià Amat, cantonada al de Na Avellana, enfront la font de Sant Joan	760
Segell secret del Comú	554	Casa senyorial del carrer d'En Dufort n. 1	761
Sala del Trentenari	555	Detall d'esgrafiat de la casa del carrer d'En Dufort n. 1	762
Segell de la vila d'Igualada, carrer de Barcelona	556		
Roels y arandales en monedes catalanes	557		

Làpida de certa habitació a prova de bomba en una casa del carrer de Na Avellana.	762	Vista general de la muralla de mar ab lo convent de la Mercè	819
Dues cases ab volades construïdes al carrer de les Caputxes.	763	Lo passeig Nou o de Sant Joan o «Lancastrens» format en 1797 al davant de la Ciutadela.	820
Casa del carrer de la Tapineria n. 42, cantonada al carrer del Sant Crist.	764	La casa del Marques de Montstrol.	822
Tipichs obradors d'argenteres al carrer d'En Palau, junt a la Argenteria.	765	Croquis del cementiri de Sant Miquel.	826
Pati del antic hostal de Gerona, al carrer del Oli n. 4.	767	Croquis del fossar de Montjuhich del Bisbe.	827
Esgrafiat en una casa del carrer Alt de Sant Pere n. 4.	769	L'antic palau dels Virreys	831
Esgrafiat en la casa del carrer Baix de Sant Pere n. 1.	770	La antiga plaça de Sant Jaume abans del 1823.	833
Esgrafiat en la casa del carrer de Cervelló n. 10.	770	Lo plà de la Boqueria ab lo projectat monument a Carles IV.	835
Esgrafiat de la casa del carrer Alt de Sant Pere n. 18.	771	Esglesia y convent del Carme, al carrer del meteix nom.	840
Esgrafiat en una casa dels Archs de Jonqueres n. 10.	771	La plaça del palau dels Virreys y Capitans generals en 1837.	841
Esgrafiats en una casa del carrer del Call n. 14.	772	Uniformació de les cases particulars.	844
La Rambla de Santa Mònica en 1834, plantada d'arbres y ab pedrissos.	776	La font del Vell, en la plaça del Teatre, en 1816-1877.	846
Final de la Rambla de Santa Mònica, en la rampa d'unió ab la muralla de mar, rectificada en 1823.	777	La font del Neptú, feta en 1826 al moll de la Barceloneta.	847
La plaça del Teatre en 1830, mirant vers la Boqueria.	779	La plaça del Angel després dels dos exemplaments del 1853 y del 1869.	851
Dibuix fet en 1787 de la esglesia dels Caputxins de la Rambla.	781	Esculptura del pare Gallifa, feta en 1894 per un dels projectats monuments als màrtirs de la patria.	852
La Rambla de Santa Mònica.	782	Monument a Ferrán IV, al Plà del Palau.	853
Lo Plà de la Boqueria en 1839.	783	Projecte de monument a Ferrán II.	854
Esglesia de Sant Joseph, que donà nom a la Rambla de Sant Joseph.	785	Reproducció del monument a Ferrán II en l' <i>Almanaque fotografico</i> .	855
Croquis de la plaça del Angel ab lo seu senzill monument tret en 1823 y los llochs de vendre.	786	Primer projecte d'una ilimitada Ciutat nova.	856
Monument alçat a Donya Isabel, en 1830, ab motiu d'èsser jurada successora a la corona d'Espanya.	788	La Sala de Cent en la forma usual de celebrar-hi sessions l'Ajuntament.	868
Gelosia que s conserva en una casa del carrer de Montcada n. 21.	794	La façana de Casa la Ciutat que féu lo mestre Mas en 1845.	874
Capelleta en la casa gremial dels Assahonadors, al cantó del carrer d'aquest nom y placeta d'En Marcús.	795	Los dos campanars de la Catedral.	884
Capelleta dedicada en 1800 a la Mare de Déu de la Mercè, en lo carrer de la Eparteraria n. 4.	796	Façana de la Catedral acabada en 1888, torres en 1898 y cimbori en 1913, donatius de la familia Girona.	886
Casa ab dos articles de la Constitució pintats en 1824 en la seva façana, al carrer del Comte del Asalto n. 61.	797	Galeria sobirana del claustre del monestir dels Caputxins.	903
Detall d'una inscripció constitucionalista subsistent al carrer del Comte del Asalto n. 61.	799	Detall interior del convent dels Caputxins.	904
Primer dibuix de conjunt de la nova barriada marítima de la Barceloneta, ab sa esglesia de Sant Miquel.	800	Interior de la esglesia del convent dels Caputxins.	904
Palau reyal, projectat per Frà Joseph de la Concepció.	804	La nau de la esglesia del convent de Valldonzella.	906
Humil façana del convent dels Teatins de 1666, en la plaça de Santa Anna, cantonada al carrer del Governador.	805	Les runes de la esglesia del convent dels Trinitaris, hont ara hi ha lo teatre del Liceo.	911
Convent dels Caputxins alçat en 1723, derrocat en 1823 y tornat a restaurat en 1825.	806	Convent de Beates Dominiques.	914
Convent de Sant Sebastià fet en 1719, al abandonar los frares Caracciolos son monestir del Esperit Sant, alçat en 1652 al carrer de N'Oliver del Plà d'En Llull y derrocat al fer la Ciutadela.	808	Lo claustre del convent del Sagrat Cor, ab los llits y mobles cremant en la jornada del 27 Juliol 1909.	915
Projecte de la façana de Sant Agustí, feta en 1735.	809	La esglesia de les Saleses al passeig de Sant Joan.	917
Interessant façana de Santa Marta, derrocada en 1912 al fer la Via Layetana.	810	Lo convent de Sant Antoni dels Escolapis.	920
Façana de Sant Sebastià, senzillament feta en 1509, ab lo convent del 1719.	811	Pati del convent de les Serventes de Maria.	921
La Llotja, lo palau del capità general, la Duana y lo portal de la mar en 1807.	812	Façana del convent de Franciscans del carrer de Santaló després del incendi.	923
La nova Duana.	813	La esglesia de Sant Vicents de Paul durant l'incendi.	924
Lo començament del passeig de la muralla de mar y lo moll, fora del portal de la mar, en 1806.	818	Estat interior del convent de Franciscans del Poble Nou, després del incendi.	925
		Terrats de la esglesia y pis tercer de la casa rectoral, ab lo famós campanaret dit vulgarment «dels acullés», enderrocats a conseqüència dels incendis del 27 Juliol 1909.	934
		Absis romànica de la que féu parroquia provisional del Carme del 1609 al 1613.	938
		Lo temple expiatori de la Sagrada Familia segons era en 1914, servint de tinença parroquial.	941
		Ajuda parroquial de Sant Pere Pescador (barriada de Pekín), després del incendi.	943
		La casa rectoral de la antiga parroquia de Sant Joan d'Horta, ab lo campanar de la esglesia, després del 30 Juliol 1909.	944
		L'interior de la esglesia dels Franciscans del carrer de Santaló, 72 (Camp d'En Galvany), després del incendi del 27 Juliol 1909.	949

La Llotja y l'edifici de Sant Sebastià, ab la gran esplanada del seu voltant en 1806	953	Estació sobirana del funicular y edificis immediats del Tibidabo	1011
Les afores de la Ciutat vistes de sa part occidental, o sia des de Gracia, en 1788.	958	L'observatori Fabra al Tibidabo	1012
Projectes per una nova Creu cuberta	960	Dos segells de Sant Genís d'Agudells	1013
La llanterna del moll, lo dreçanal, les barraques de la mar y la boca del rech Comtal, o sia lo lloch ahont, en 1755, se construi la Barceloneta	966	Tres segells del municipi de Sant Joan d'Horta Nou segells del municipi de Sant Martí de Provençals	1017
Les Hortes de Sant Bertràn, ab la Ciutat darrera, vistes des de mitja montanya de Montjuich en 1850	968	Medalla commemorativa feta de ferre fós, encunyada a la inauguració dels tallers de Font, Alexander y C. ^a , en Sant Martí de Provençals	1023
Lo campament sanitari del 1821.	974	Segell de la Comissió d'Ensanxe de Sant Martí, usat en 1897	1025
Dos segells del Ajuntament de Sants	977	Plan topogràfic del Poble Nou	1027
Tres segells municipals d'instancies, de Sants. Dos segells del Ajuntament de les Corts	978	Planta de la antiga capelleia del Clot, segons En Joaquim Rivera	1029
Tres segells del Ajuntament de Gracia	980	Plan topogràfic del Clot	1030
Segell d'impost municipal de Gracia	984	Plan topogràfic de la Sagrera	1031
Conjunt de la entrada al parch Güell, en la Montanya Pelada	987	Plan topogràfic del Camp del Arpa	1032
Escala entre la placeta d'entrada y la sala de les columnes, en lo parch Güell	990	Façana principal dels hospitals de Santa Creu y Sant Pau	1033
Medalla commemorativa de la primera pedra de la gran obra de les cloaques de Gracia	991	Plan topogràfic de la Llacuna	1034
Reyal santuari de Sant Joseph de la Montanya. Segell parroquial de Sant Gervasi	993	Medalla creada en 1886 per l'Ajuntament de Sant Martí.	1036
La església de Sant Gervasi de Cassoles abans del 1842	995	Set segells del municipi de Sant Andréu de Palomar	1039
Les dues plantes superposades de la església vella y nova de Sant Gervasi abans del 1842. Segell municipal de Sants	998	Edifici dels Germans Maristes en Sant Andréu de Palomar	1045
Segell municipal de Gracia	1000	Entrada al pati principal del hospital de Santa Creu.	1047
Sis segells del Municipi de Sant Gervasi de Cassoles	1000	Famoses rajoles vernicides representant la predicació de Sant Pau a Barcelona, existents en una de les parets de la farmacia del hospital de Santa Creu	1048
Urbanisació del Tibidabo en la propietat del «Frare Blanch»	1001	Quatre segells del municipi de Sarrià	1049
Edifici hont hi descansà la Reyna Regent Maria Cristina al visitar lo Tibidabo.	1001	Segell de Sant Gervasi	1050
		Dos segells de Santa Creu d'Olorda	1059
		Quatre segells de Vallvidrera	1060
		Tres segells del municipi de Sants	1061

Index per capítols

TOPOGRAFIA Y ESTADÍSTICA: Situació geogràfica. — Territori o Plà de Barcelona. — Extensió territorial de la Ciutat. — Condicions climatològiques. — Vents dominants. — Temperatura. — Classificació dels vents. — Altures dels principals llocs de la Ciutat. — *Lo alt* y *lo baix* Plà de Barcelona. — Constant avenc per la part marítima o *marbella*. — Serres que rancan lo Plà. — Habitants de Barcelona. — Estadístiques de natalitat y mortaldat . . .

7

GEOLOGIA DEL TERRITORI DE BARCELONA: Intranquilitat de la mar silúrica que ocupava Barcelona. — Alçament en la època devònica. — Enfonzament en la època triàsica y nou alçament al acabar-se aquesta. — Lo Territori de Barcelona constituït en ribera de la mar en la època miocènica. — Alçament del Montjuhich. — S'enfonza lo Plà de Barcelona, convertint-se en estesa badia. — Apareix lo mont Taber en lo període antròpic. — Trencament de les muralles picarroses a Martorell y a Montcada. — Manuals d'aygues calices. — Alçament final del Plà hont s'asenta la ciutat de Barcelona . . .

21

LAYE-BARCINO: Lo Territori de Barcelona en los primers temps historichs. — Hèrcules y les nou barques. — Lo Plà en lo segle vi abans de J. C. — Cavernes y pedres arques. — Hipòtesi de fundacions de Barcino. — *Laye* donant nom a la Layetania. — Son numerari ibèrich. — Làpides layetanes. — Les dues Barcelones. — Creença en fundació púnica. — Altres Barcelones. — Lo mont Taber — Importància del text d'Avienus. — La ciutat del Taber y la del Montjuhich, com equivalents a les antigues *barcino* y *Laye*. — Troballes arqueològiques al Montjuhich. — Una diòpolis més a Catalunya

33

COLONIA FAVENCIA JULIA AUGUSTA PIA BARCINO: Les colonies romanes. — Concepte jurídic similar de la *Colonia* y lo *Municipium*. — L'element militar fundador de colonies. — A ell se deu la Colonia Favencia en lo segle i abans de J. C. — És fundada per los soldats de Sila. — August a Barcino. — Increment que pren la Colonia ab l'Imperi. — Disposició general de la metxa. — *Lo forum* en la plaça de San Jaume. — Administració

pública: *decurionum, duoviri, quinquennales, aediles, flamines y prefecto ora maritima*. — Los colegis dels Fabros y dels Assotans. — Sortides exteriors de Barcino. — Itinerari del Vas Apolinar. — Distàncies en milles. — Luci Licini Sura y Luci Licini Secundus, provables impulsors de nostres vies. — *Barcino* en los Itineraris d'Antoni (segle iv). — Establiments agrícols en aquestes vies. — La via del Montjuhich. — La comunicació marítima. — Llocs culturals de Barcino. — Gran temple d'August junt al Forum. — Opiniions y estudis. — La inclemència del temps en ses despulles. — Columnes subsistents — *Sacella* y *Arcus*. — Lo gran aqüeducte. — Les termes de Luci Minici Natal. — Institució d'unes festes en lo Juny. — La *Arenaria*. — Fou murada en sos primers temps la Colonia Favencia. — Carencia de noves comercials. — Sarcòfachs pagans. . .

45

BARCINO CRISTIANA: Fosquetat en los orígens del Cristianisme a Barcino. — Hipòtesi de la vinguda del apòstol Sant Pau. — Opiniions sobre la cronologia dels primers prelats. — Prevenció de Roma a los novitats religioses. — Decrets contra la propaganda cristiana. — Invasió dels francs y destrucció de Barcino (270). — Barcino regonèix a Claudi (260), separant-se de Tètrich emperador de les Galies. — Flavi Veteri Erennion, emperador provincial, regonegut per Barcino. — Restauració del Imperi de Roma per Aurelià y Probus (270-282). — Obres públiques de defensa de poblacions. — Amurallament de Barcino. — La Ciutat en la segona meitat del segle III. — Derrocament de les precedents torres y murs en època moderna. — Diocesi, y sos decrets de persecució. — Opiniions sobre los Sants Sever, Medi, Eulària, Fileto, Leda, Olimpí, Cugat, Juliana, Semprouana y Anastasi. — Sarcòfachs cristians suposats de Santa Eulària. — Mutacions radicats en l'Imperi al temps de Constantí (293-305). — Govern municipal de la Ciutat en lo segle iv. — Introducció del culte dels Sants a Barcino. — Sant Paci y *Memoria Mariana*. — Làpida cristiana del segle iv al v. — Invasió dels wisigoths. . .

69

DOMINACIÓ WISIGODA: Barcelona capitula de la nova monarquia. — Caracter d'Actual.

--La reyna Placidia, filla de Teodosi lo Gran. --Aspecte de nostra Ciutat. --La comunitat juheva. --Quan s'establiren los juhús a Barcelona. --Cementieris hebraichs o monts juhichs. --Assessmat d'Ataulf. --Pert Barcelona la capitahitat regnant Waha (418). --Reingressa al Imperi de Roma. --Lo Comte Sebastià declarat independent a Barcelona (442 o 444). --Lo bisbe Nundinari. --Barcelona torna a ésser wisigoda regnant Eurich (467-485). --Gesahich s'ampara dels murs de la Ciutat (500). --Lo general ostrogoth Duch Hibbas entra a Barcelona. --Darrera desfeta de Gesahich (511). --Encunyacions monetaries barcelonenses. --Lo monograma de Barcelona (696-700). --Despulses d'art wisigoth. --Nostres prelats en aquesta temporada. --Barcelona entra en la conspiració de Flavi Paul contra Wamba (672). --Discordies a la mort de Witica (708 o 709). --Guerra entre Achila y Ruderich. --Los alarbs auxiliars dels witiqans. --La campanya d'intervenció sarrahina (711-713).

139

DOMINACIÓ SARRAHINA: Los sarrahins al occident del Bahr-al-Rumí (Mediterrani). --Pugnes entre juhús y cristians. --¿Intervingueren, los juhús, en la conquesta sarrahina? --Suposades opresions dels cristians. --L' impost de la capitació. --L' episcopat subjecte al Kalifa. --Moviment abbasida extés a Barcelona. --Lo wali Zuleiman regoneix la sobirania de Pepin (759). --Establiment de la Marca Hispànica (785). --Barcelona adherida al moviment insurreccional de Bahlul (790). --Lo kalifa Hixem recobra la Marca Hispànica (793). --Independencia de Barcelona en temps de Zeid (795). --Zeid regoneix a Al-Hakem per senyor (797). --Important avenç dels franchs en les fronteres de la Marca Hispànica (798). --Hosts enemigues entorn de Barcelona (799). --La Ciutat assetjada per Ludwich lo Píadós, rey d'Aquitania (800). --Zeid se defensa valerosament. --Los franchs s'apoderan de Barcelona (801).

153

DOMINACIÓ FRANCA: Primera època carlovingia dels comtes beneficiaris de Barcelona (801-864). --Lo comte-marquès y lo comtat o pau (*pago*). --Altes dignitats comtals. --Idea de senyor, vassall y burgès. --Barcelona capital de la Marca Hispànica. --Lo comte Bera (801-820). --Antagonismes del element goth-hispà ab lo franch. --Los comtes Bernat (820-832); Berenguer (832-835); Bernat, segona vegada (835-844); Sunifret (844-846) y Aledràn (846-851). --Barcelona capturada per los sarrahins (852). --Los comtes Udalrich (852-856); Humfrit (858-864); Bernat II (864-865); Robert y Bernat III (866-878). --L' absentisme dels comtes beneficiaris. --Creixement de la autoritat del vescomte. --Los castells Vell Vescomtal, Nou Vescomtal y del Port. --Recorts d'art carlovingi. --Monedes encunyades per los reys franchs. --Carreteres francisca y morisca. --Segona època carlovingia dels comtes propietaris. --Wifret lo Pilós (875-898). --Reunió dels comtats de la Marca Hispànica en Wifret I. --Barcelona, Ausona y Gerona heretats per Wifret II o Borrell I (898-914) y Sunyer (898-945). --Fundació de Sant Pau del Camp. --Los comtes Borrell II (945-993) y Mir (945-966) governant junts Barcelona. --Introducció de les queques en lo Territori de Barcelona. --Lo Rego Mir o Cequia Comtal. --La església barcelonina y sos prelats Ataulf

(858-860) y Frodoinus (877-890). --Les reliquies de Santa Eularia. --Los bisbes Teuderic (904-931), Wilarà (937-957), ab la fundació monacal de Sant Pere de les Puelles; Pere (962-973) y Vives (973-995). --Mort de Lotari (986) y fi de la dinastia carlovingia (987). --Setge de Barcelona per Almanzor (1 Juliol 986). --Fugida del comte Borrell, destrucció de la Ciutat y captiveri del vescomte Udalart. --Encunyacions monetaries del segle x. . . .

173

LA CIUTAT DELS COMTES: Circumstancies que influïren en que la Ciutat no cresqués durant set segles. --Es recobrada per Borrell II (987). --Lo Comtat se separa del *royalme franch*. --Barcelona independent creix en extensió. --Ses franqueses o privilegis. --Restauració de la Ciutat. --Redempció de captius. --Mort de Borrell II (992). --Los comtes Ramón Borrell (992-1018), Berenguer Ramón I (1018-1035) y Ramón Berenguer I lo *I ell* (1035-1076). --Los bisbes de Barcelona Vives (973-995) y la vinguda dels cors de Santa Madrona, Aeci (995-1010), Deudat (1010-1028), Guadalt (1028-1034), Guislabert (1034-1062). --Lo prelat barceloní exercint jurisdicció a Denia y Balears. --Primeres monedes comtals. --Influencies sarrahines. --La segona catedral. --Capella del Sant Sepulcre. --Los bisbes Berenguer I (1063-1069) y l'estatut de la pau y treva de Déu, Umberto (1069-1086), Bertrán (1086-1095), Folch (1095-1099), Berenguer II (1100-1114) y lo delme dels fruyts de mar y terra, Sant Olaguer (1115-1137), Arnau Ermengol (1137-1142), Pere (1142-1144) y Guillel de Torroja (1144-1171). --Lo códich dels «Usatges». --Examplament de les fronteres en temps de Ramón Berenguer I. --Los comtes Ramón Berenguer II (1076-1082) y Berenguer Ramón II (1076-1092); Ramón Berenguer III (1091-1131). --Los almoravits devastant lo Territori de Barcelona (1108). --Engrandiment del Comtat. --Ramón Berenguer IV (1131-1162). --Dret bisbal en les encunyacions monetaries. --Templers y hospitalaris. --Unió ab Aragó (1137). --Conquestes de Tortosa y Lleyda (1148 y 1149). --Los vescomtes de Barcelona Geribert (986-991), Udalart I (991-1023), Guislabert (1023-1045), Udalart II (1057-1077), Guislabert Udalart (1090-1126), Reverter (1130-1142), Guillel de Guardia (1148) y Berenguer Reverter (1154-1027). --Los castells Vell y Nou vescomtals de Barcelona. --Església de Sant Miquel. --Cementiris. --Importancia del call juhich. --Los banys nous (1160). --Colegiata de Santa Anna (1147). --Palau comtal de Valldaura. --Capelles de Sant Cugat y de Marcús. --Marina, port y Consolat de Mar. --La Ciutat origen del Comtat y del Principat . . . . .

213

LO TERRITORI DE BARCELONA en los segles XI y XII: Idea y origen de les paraules *territori* y *suburbí*. --Límits del Territori de Barcelona. --Los dos arenys del Besòs. --Los monts d'Orsa, Ça-Erola y Agudells. --Parroquies y fortalesses del Territori de Barcelona. --Intromissió de feus y usatges. --La enfiteusis. --Principals vies de comunicació. --La *urbs* o ciutat murada. --Carrers y edificis. --L'hospital d'En Guitart. --Lo castell del Regomir. --Los *burgs* o *vilanoves*. --Mercadal, Via Corrible, carrer de la Mar y Baseya. --Sant Cugat, Sant Salvador y Merdançar. --Vilanoves de la Mar y dels Archs Vells. --La Rambla o Areny, los Codals, lo Cagall y la Vilanova

del Pi.—La parroquia de Sant Andréu de Palomar y capelles del seu terme. — La Vilapiscina. — Partides locals de Sant Andréu. — La parroquia de Santa Maria de la Mar. — Lo vilarench, la força de Provençals y lo Rech Comtal o Moliner. — Partides locals de Santa Maria de la Mar. — Parroquies de Sant Genís d' Agudells y Sant Vicents de Sarrià. — Capelles de Santa Cecília y de Sant Gervasi y partides rurals de Sarrià. — Parroquies de Sant Julià de Montjuhich y de Santa Eulària de Provençana. — Partides rurals y estanys. — Parroquia de Santa Maria dels Sants. — Deduccions de la toponomàstica barcelonina. — Extensió de la industria y la agricultura en lo Territori. — Les mides superficials del propi Territori.

285

PROGRÉS URBÀ MITGEVAL: Elogis a la Ciutat mitgeval. — Nova extensió del seu Territori. — Controversies jurisdiccionals. — «Hort y vinyet» de Barcelona. — Lluytes ab los eclesiàstichs per la baixa dels lloismes. — Especial situació y privilegis de les Corts de Sarrià y Sant Just Des-Vern. — «Llochs forans» de Barcelona. — Les forques. — Donacions territorials y ampliació de la urbs. — Segón circuit urbà o muralles de Jaume I. — Desaparició del mur romà. — Concessions per les obres de les muralles. — Amurallament tercer o de Pere III «lo Cerimoniós». — Subsisteix la muralla de la Rambla. — Portals de Barcelona. — Llochs de recullita en temps de guerra. — Reformes urbanes y noves vies. — La gran cloaca del Merdançar o d' En Guillèn de Lacera (1257-1285). — Los alfondechs de la mar. — Los hostals. — Creximent de la Vilanova de la Mar. — Reformes entorn lo palau Reyat y la Catedral (1298-1382). — Se fa la Plaça Nova (1355). — Exemplament del Mercadal o Plaça del Blat (1320-1357). — La estatu de Santa Eulària en l' arch del Castell Nou o Presó (1451-1456). — Los empedrats. — Cloaca de la Rambla (1366). — Lo Pla de la Boqueria o Cap de Creus. — Lo progrés de la Rambla. — Maells y carniceries. — Pescateria. — Neteja pública. — Cadenes y llums en los carrers. — Nomenclatura dels carrers. — Divisió urbana de Barcelona en quatre quartels. — Descripció de les illes de la Ciutat. — Portada d' aygues potables de Montjuhich (1313) y de Colceciola (1356). — Font artística del Angel (1399). — Ampliació de la mina y de les fonts. — Lo Rech Comtal y los Molins.

329

EDIFICIS Y FUNDACIONS MITGEVALS (1162 a 1516): Cases mitgevals pervingudes a nostres temps (segles XIV y XV). — Tendència artística en la burgesia barcelonina. — Les torres o cases de camp de nostres ciutadans. — Magnificència en los sepulcres. — Comencen a posar-se creus de pedra (segle XIV). — La estètica en les manifestacions del Corpus Christi. — Los gremis dintre la nova corrent artística. — Capelletes y retaules en los carrers de la Ciutat. — Disposicions limitatives de la sumptuositat. — Draps d' or imperials. — Edificis públics. — Lo palau Major. — Preparadoris per construir un nou palau reyat prop de la mar (segle XIV). — Capella reyat o de Santa Agata. — Lo palau de la Reyna o Menor. — Antiga capella del Temple. — Colecció zoològica barcelonina al palau Menor. — Reyat casa de camp de Valldaura. — La torra de Bellesguart, feta per Martí I. — Altres residències reyalis. — La Casa de la Ciutat (segle XIV).

— La Casa de la Generalitat de Catalunya (segle XV). — Llotja de la Mar o dels Mercaders (1399). — Palau Bisbal. — Prelats que han regit la diòcesis barcelonina del 1172 al 1511. — La Seu gòtica (1168). — Los mestres majors. — Entrades pecuniaries, detalls de construcció y dels qui la treballaren. — Arxíu, biblioteca y obgectes d' art de la Catedral. — Capella de Santa Llúcia. — Les set parroquies dels Sants Just y Pastor, Sant Miquel, Sant Pere de les Puelles, Santa Maria de la Mar, San Cugat del Rech, Sant Jaume y Santa Maria del Pi. — Les parroquies sufragànies foranes de Sant Vicents de Sarrià, Santa Maria dels Sants, Santa Eulària de Provençana, Sant Gervasi de Cassoles, Sant Genís d' Agudells, Santa Eulària de Vilapiscina, Sant Andréu de Palomar y Sant Martí de Provençals. — Convents y fundacions monacals dintre la Ciutat. — Sant Pau del Camp. — Santa Anna. — Santa Eulària del Camp (1155). — Sant Joan de Gerusalem (1205). — Sant Francesch o framenors (1211). — Dominichs o frares predicadors (1219). — Mercedaris o frares de captius (1218 a 1228). — Santa Clara o Sors Menorettes (1237). — Carmelites (segle XIII). — Santa Maria de Jonqueres (1269). — Dames canongesses de Montalegre (segle XIII al XIV). — Convent de Sant Agustí (1309). — Santa Maria de Mont-Sió (1351). — Convent de les Magdalenes (1303). — Priorat de Natzareat (segle XIV). — Canonges regulars de Sant Antoni (1450). — Monges Germanimes (1448). — Santa Maria de Gerusalem (1475). — Fundacions monacals fora la Ciutat. — Santa Maria del Coll o de Fontrubia (1099). — Santa Maria de Valldonzella (1269). — Santa Maria de Pedralbes (1326). — Sant Geroni de la Vall d' Ebrón (1393). — Jesús de Gràcia (1427). — Algunes capelles barcelonines. — Mare de Déu del Port. — Capella d' En Marcús. — Sant Joan del Herm. — Sant Fruytos, Sant Ferriol y Sant Bertràn. — Santa Cecília. — La Trinitat (1395). — Los Angels (segle XV). — Sant Sebastià (1507). — Altres capelles en la Ciutat en los portals de les muralles.

401

CRISIS SOCIALS Y ECONÓMIQUES: Lo call juhich. — Importancia, creximent y jurisdicció. — Distintius dels juhéus. — Urbanisació especial del Call. — Predomini sobre los calls juhichs de Catalunya. — Cultura intelectual y limitacions. — Valiment dels juhéus en la cort reyat. — Odi popular y vexacions en 1291, 1348 y 1391. — Destrucció del call juhich (1391). — La justícia de Joan I en 1392. — Se prohibeix als juhéus habitar a Barcelona (1397 y 1424). — Los conversos. — La Inquisició del segle XIII. — Los juheissants. — Arts màgiques y adoracions dimoniaques. — Pere III y Joan I dedicats a la astrologia. — Impunitat dels qui's dedicavan a les males arts. — Barcelona preté y obté inquisidor especial per lo seu bisbat (1459). — Los juheissants crexent en importancia. — Lluytes entre Ferràn II y Barcelona, per voler introduhir la Inquisició castellana (1482-1484). — Los remences contra los sis mals usos. — Disposicions a favor dels remences en 1405 y 1448. — Alçament del cabdill Sala (Juliol 1484) afavorit per Ferràn II. — La host barcelonina lo venç. — Sentència reyat de Guadalupe acabant los sis mals usos (21 Abril 1485). — La rebelió del Comte de Pallars. — Crisis económica de Barcelona. — Lluytes de la busca y la biga. — Les corts y les confiscacions dels béns dels barcelonins. — Destrucció dels corredors de la Llotja (1479). — Finexen

les confiscacions en les corts del 1481. Creix la decadència de la Ciutat al desamparar-la los conversos (1486). Revocació de la Inquisició barcelonina y entronissació de la castellana (1487). Demàsties dels inquisidors — Condenmes — Abatiment de la marina y de la indústria — Incidentes en la estada de Ferrán II a Barcelona (1492-1493). Procediments judicials mitgevalls. Vinguda dels egipcians o bohemiens (1447). — Los Consellers nomenats de reyal ordre (1499). — Remeyis arbitrats pera solucionar la crisis (1491). — Reducció d'algunes immunitats dels eclesiàstichs y dels lleuts forans. — Lo subsidi dels eclesiàstichs 489

LA UNIVERSITAT O COMÚ: Idea de nostra universitat o comú — Ciutadà y burgès. — Com s'ajunta la ciutadania. — Lo *ciutadà comú*. — Perrogatives. — Immutabilitat del Comtat de Barcelona. — La garlanda comtal. — La administració comunal transformant-se regnant Jaume I. — Los quatre *Paers* substituïts per vuyt Consellers (1257). — Lo Veguer de Barcelona y Vallès. — Lo Batlle de Barcelona. — Atribucions del Veguer que passaren al Batlle. — Facultats d'un y altre càrrech (R. C. de 1265 y 1293). — Sotsveguer, Sotsbatlle y Assessors. — Capdeguayta. — Creació del Mostaçaf (1339). — Conflictes jurisdiccionals per pendre lo Mostaçaf atribucions al Batlle y a altres oficials. — Obrers de la Ciutat (1301). — Noves formes d'elegir Consellers en 1274 y 1294. — Intent d'autonomia municipal en lo burg de la Ribera (1257). — La administració del Comú a mans dels ciutadans honrats. — Pere III intenta entregar-la al element popular (1386). — Joan I la torna als ciutadans. — Lluytes polítiques dels dos estaments. — Les *gabelles* o partits de la *Biga* y la *Busca*. — Reformes (1449) y perturbacions (1450-1453). — Galceràn de Requesens, llochinent, cambià lo règimen administratiu, donant-lo als de la *Bisca* (1453). — Ordinacions del 1455. — Reformes de Ferrán II en 1481, 1490 y 1493. — L'element aristocràtic torna a tenir lo govern de la Ciutat. — Eleccions per insaculació. — Lo Braç Militar intervé en la administració comunal (1498-1510). — Darrera reforma en 1641. — Modo d'elegir-se los Consellers (1510-1714). — Les cavalcades de Ninou y de Sant Joan. — Lo nou estament de la *Noblesa* ingerint-se en lo Concell de Cent (1621). — Lo Concell Ordinari (*Vinticinquena* o *Trentenari*). — Salari dels Consellers. — Execució dels acorts. — Pobles carrers de Barcelona. — Distintiu o escut de la Ciutat 523

PRIVILEGIS, JURISDICCIO Y MILICIA: Confirmació dels privilegis de Barcelona. — Jurament reyal. — Graduació en les comitives públiques. — Assistència dels Consellers a les pràctiques de la Esglesia. — Honor de portar masses altes per tot arreu. — Lo privilegi de la cobertura devant lo Rey y al interior dels temples. — Distincions honorífiques. — Conflictes per usar coxi indègudament. — Primacia en les Corts. — Facultat d'aconcellar al Rey. — Los Consellers pacíficament contencions. — Protecció als monestirs. — Privilegis jurisdiccionals. — Forques a Barcelona. — Lo «Juy de Promens». — Jurisdicció dels Consellers en causes devallants d'arrendaments, impositions y vidualles. — Dret de represalies. — Oficials ab jurisdicció. — Intromissions jurisdiccionals. — Carcellers y presons. — Tafurers y alcavots. — Pertenencies jurisdiccionals. —

Mont-tornés. — Montcada. — Arrahona y Sabadell. — Terrassa. — Tàrrega y Vilagrassa. — Caldes d'Estrach. — Vespella. — Flix y La Palma. — Miramar. — Empories. — Banyoles y Collpregon. — Castellvi de Rosanés y Martorell. — Cervelló. — Montbuy. — Fortià. — Defensió de la Ciutat. — Ampliació de murs. — Baluarts. — Armaments. — Torra y castell al Montjuhich. — La torra del Llobregat. — Organisations defensives internes y externes. — La host barcelonina exint fora Ciutat. — Barcelona en peu de guerra. — La bandera de Santa Eularia y les banderes de camp. — Dret de recullita o establida y «jus sacramental». — Defensió marítima de la Ciutat a càrrech dels Consellers. — Construcció de galeres en les Dreçans. — Privilegi dels *mantellets*. — Sala d'armes (1514). — La Escola Militar (1639). — Fundició de canons en la Rambla. — Pèrdua del privilegi militar o de defensió de la Ciutat (1653). — Construcció d'edificis per aquartelament dels soldats (segle XVII). — La ciutadela del rey Felip IV de Borbó. — Barcelona plaça militar. — Forts *Pio* y de *Don Carles*. — Baluarts junt a la mar 559

IMPOSICIONS Y DRETS: Diversitat de condició en los barcelonins ab relació a les impositions. — La Corona cedint emoluments y drets a la Ciutat per saldar deutes. — Manera de recaudar a Barcelona. — Los censals del rey Anòs (1429) y del rey Joan (1460). — La famosa colecta barcelonina dita *leuda de Mediona*. — Drets que cobrava la Ciutat. — Drets als forans. — *Peviatge*. — *Peva*. — *Pellicerna*. — *Barragans*. — *Besties*. — *Ancoratge*. — *Cops*. — *Barra* o *bustia*. — *Pes del Rey*. — *Graxa* — *Honors*. — *Palla*. — *Ví*. — *Verema*. — *Llenya*. — *Peix*. — *Cabegatge*. — *Blat*. — Sacrificis per aprovisionar de forments la Ciutat. — Conflictes ab Tortosa per los aprovisionaments. — Establiments o lotges comercials al Ebre y a la costa de Salò, a Flix, Banyuls, Mora y Miramar. — Los *pallols* barcelonins. — *Luytana* dels forments. — Imposicions de la Ciutat als *Molins*. — *Pes de la farina*. — *Fleca*. — Drets de Ciutat y dels *Estrangers*. — *Marques* o *represalies*. — *Neu*. — *Tabaco*. — Drets de *Generalitats* o de *Bolla* cedits a la Ciutat (1465). — Fracàs del dret marítim dels Inquisidors. — Pretensió dels Sobirans de no pagar les impositions de la Ciutat. — Conflictes ab Pere lo Cerimoniós (1378), Martí I (1397 y 1404), Ferrán I (1415), Anòs de Nàpols (1453), Joan II (1474), Ferrán II (1504) y Carles I (1538). — Exempcions dels eclesiàstichs. — Finexen les exempcions dels militars (1362). — Altres exempcions. — Franquesa de leudes dels barcelonins (1232). — Controversies de la Ciutat. — La leuda de Tortosa colectada a Barcelona. — Sacrificis per mantenir lo privilegi de les lleudes contra totes les exaccions. 631

ADMINISTRACIO ECONOMICA AUTÓNOMA: Defectes de la administració dels Consellers. — Domini de la burocracia. — Ineficacia dels *Testaments* consiliars. — Apatia dels Consellers. — Ruinosa administració dels forments. — Actes de mal govern y de descuyt. — Censals y violaris com a fórmula de garantir lo deute. — Interès de vint mil o catorze mil per mil. — Barcelona endeutada al temps de la guerra de Castella (1360). — Amortissació del deute. — Fundació de la Taula de Cambi (1401). — Primer y segón *Redreç* de la Taula (1412-1442). — Resultats administratius del

Clavariat anterior al 1462.—Fretures de diner y noves disposicions per la Taula durant la guerra contra Joan II (1462-1472).—Crisis econòmica en creixement constant del 1474 al 1490. — Apatia dels Consellers (1483 a 1490).—Exugament del dèficit y rebaxes de drets (1491 a 1510).—Retrocés de la bona marxa financera (1524 a 1542).—Nova comptabilitat comunal (1545).—Importants reformes del 1553 en lo clavariat, administració dels forments, Taula de Cambi y oficials de Casa la Ciutat.—Supressió de les obres públiques per administració (1554).—Auments de salaris (1567-1588) motivats per la prosperitat pública.—Reformes en los drets y en les colectes, al finir lo segle XVI.—Enderriment de la Ciutat.—Creació del Banch de Barcelona (1609) y ses relacions ab la Taula.—Conflictes monetaris (1612 a 1635).—Aument del deute comunal al iniciar-se la guerra dels Segadors.—Conflicte dels *síens* (1652).—Situació precaria de la Taula y Banch y *Redreç* per realçar-los en 1653.—Reducció del dèficit a base d'obtenir baixes en les pensions dels censals (1653 a 1663).—Diferents criteris per amortisar lo dèficit en 1663.—Classificació del deute municipal en 1663.—Estad comparatiu dels auments de salaris dels empleats de la Ciutat en 1553, 1567, 1588 y 1663.—Qüestions y plets per la reducció dels censals (1669-1673).—Plan per exugar lo dèficit en 1699.—*Redreç* de la Taula y Banch en 1703.—Venda de les rendes reials a la Ciutat (1711).—Propòsits de solucionar la depreciació del valor de la moneda (1712 y 1713).—Carrega la Ciutat ab les despeses de la guerra (Març 1714).—Ruina econòmica de Barcelona al actuar los *Administradors* de la Ciutat (1714-1715).

MOVIMENT URBÀ MODERN (1516-1854): Bona fama de la urb barcelonina, segons escriptors antics.—Esforsos dels Consellers en pró de la seva bellesa.—Continuan los censos essent la rêmora al progrés urbà.—La art gòtica y lo Renaxement.—Renòm adquirit per nostres alberchs.—Cases notables en lo segle XVI.—Lo palau del Llochtinent.—Les cases de la Generalitat y de la Ciutat són examplades y reformades.—Les gàrgoles ornamentant los alberchs.—Retrocés artístich en les cases del segle XVII.—S' introduhexen los enquistats, les voltes de les escales y los balcons.—Les cases ab volades.—Llur desaparició en lo segle XVIII.—Empedraments y clavegueres.—La gran ornamentació externa dels esgrafiats en los edificis particulars.—Tornan a establir-se convents dintre la Ciutat (1553-1717).—La Vilanova o Arrabal y la Vilavella al segle XVII.—Evolució progressiva de la Rambla.—Plà de la Boqueria.—Desapareixen carrerons inútils y ampliació d'algunes vies (segles XVI y XVII).—Les piràmides del Angel (1616), de Santa Eularia (1670) y de la Concepció (1706-1714).—Derrocament de molts carrers en la Ribera per construir la Ciutadela (1717).—Pobresa en los alberchs.—Campanyes contra les voltes y les gelosies.—Miradors.—Capelletes: limitades en lo segle XVIII, prohibides (1823) y restablertes.—Millores en les vies públiques.—Formació de la Barceloneta (1755).—Nous carrers al Arrabal (1783-1808).—Modificació en les alineacions.—Barroquisme y neo-classicisme.—Edificis y cases notables en lo segle XVIII.—Millores urbanes del 1814 al 1820.—Passeigs de Barcelona fins al 1854.—Lo *Plà de Palau* (1820-1848).—

Nous carrers de *Fernando* (1824-1842), Jaume I (1849) y Princesa (1853).—Decadència arquitectònica (1820-1850).—L' estuch en les façanes.—Fonts monumentals.—Monuments als reys Carles IV (sols començat, 1802-1804), Ferràn IV (1829-1835) y Ferràn II (provisional, 1850), a les víctimes de Manresa del 1847 y al famós almirall Galcerán Marquet (1851).—Derrocament de les muralles (1851).

745

L' AJUNTAMENT (segles XVIII a XX): Nova constitució del Municipi per Felip de Borbó.—*Administradors* y *Regidors* de la Ciutat.—Lo Sobirà àrbitre de tota la administració.—Reformes en lo cerimonial.—Uniforme, banda y venera, com a distintius dels representants de la Ciutat.—Regidors honoraris.—Dos ajuntaments d'afrancesats (1808 y 1810).—Lo *Subcorregiment* de Barcelona y sos quatre *cantons* (1810).—*Mercu* de Barcelona (1812).—Ajuntament constitucional.—Ordinacions municipals del 1857 y 1891.—Proscripció de la llengua catalana en la documentació y relacions oficials del Ajuntament.—Tres aspectes de la castellanisació barcelonina.—Retrocés en lo llenguatge.—Reacciona la llengua catalana en lo segle XIX.—Divisions administratives de la Ciutat.—Los noms dels carrers.—Criteri modern de canviar-los a cada moment.—R. O. prohibint canviar dits noms (18 Març 1904).—Nou engranatge de la divisió civil municipal ab la eclesiàstica parroquial (1822).—Derreres divisions de Barcelona.—Immutabilitat legal dels deu districtes, que no consonan ab llur irregular extensió.—Estadístiques modernes de superfície y d'habitants dels districtes.

863

MOVIMENT ECLESIASTICH (1516-1915): La Seu y les seves derreres obres.—Prelats que han regit la diòcesis barcelonina del 1512 al 1915.—Subsistència de set úniques parroquies a Barcelona durant tres centúries (segles XVI al XIX).—Conflictes de la Inquisició castellana ab les autoritats civils y eclesiàstica.—Fi de la Inquisició en 1820.—Expansió de les comunitats religioses.—Tolerancia a despit del privilegi del 1370 (1430-1591).—Oposició infructuosa al establiment y ampliació dels convents (1591-1714) y *status quo* durant lo govern absolutista (1714-1820).—Sumaria descripció dels monestirs en sa època Moderna (1512-1835).—Persecució dels convents (1820-1874).—Restabliment y fundació de cases de religiosos (1875-1915).—Destrucció revolucionaria d'esglésies y convents en Juliol 1909.—Les velles parroquies barcelonines er temps contemporanis y les novament creades en 1835, 1840, 1868 y 1877.—Tinencies y ajudades de parroquies.—Lo temple de la Sagrada Família (1882) convertit en tinència (1907).—Capelles urbanes y rurals.

881

LLOCHS SUB-URBANS EN LOS TEMPS MODERNS: Aspecte dels suburbis barcelonins.—Formació de nous municipis en època Moderna.—Setges que ha sofert Barcelona.—Creus de terme en les afores de la Ciutat.—Relacions de Barcelona ab los Municipis sub-urbans.—Solidaritat entre aquests.—Conflictes devallants del creixement dels suburbis.—Lluyta que precedí a la agregació llur a Barcelona.—La Barceloneta.—Les Hortes de Sant Bertrán.—Cin Tunis o Antunes y l'Estany de Port.—La Farola.—Montjuich.—Lo Poble Sec.—La Creu Coberta.—Hosta-

tranchés. — Sants. — La Bordeta. — Agregació de Sants a Barcelona en 1883 y sa segregació en 1934. — Les Corts de Sarrià. — Gracia. — Parc Güell. — Sant Gervasi de Cassoles. — Tibidabo. — Sant Gens d'Agudells. — Horta. — Lo Coll o Fontrubia. — Vallcarca. — Penitents. — Sant Martí de Provençals. — La Sagrera. — Lo Clot de la Mel. — Poblet. — Lo Canyet. —

La Llacuna. — Lo Taulat o Poble Nou. — Pekin y Camp de la Bota. — Lo Guinardó. — Sant Andréu de Palomar. — Santa Eularia de Vilapiscina. — Sarrià. — Pedralbes. — Sant Pere Matur. — Vallvidrera. — Agregació de Santa Creu d'Olorda en 1916. — Moviment de des-centralisació urbana iniciat en los suburbis en 1914 955

Index analítich

(Los nombres de les *plan* no tenen indicació previa; los de les *notes* portaran una *n* al devant)

ARXIUS, PUBLICACIONS Y AUTORS

- A. B. C. E.: «Manual de Forasteros (1819)», n. 2214.
Aben Haldun, n. 404.
Abulfeda, príncep del Hamat: «Geografia», ns. 245, 248, 864.
Acaci de Ripoll: «De Magistratus logiæ maris», n. 1181.
«Academia bibliográfico Mariana», n. 2634.
Academia de Buenas Letras de Barcelona, 55, 67, 76, 80, 86, 95, 97, 129.
Actes del Ajuntament de Gracia, n. 2595 y altres.
Actes del Ajuntament d'Horta, ns. 2672, 2681 y altres.
Actes del Ajuntament de Sant Andréu de Palomar, n. 2746 y altres.
Actes del Ajuntament de Sant Gervasi de Cassoles, ns. 2670, 2733 y altres.
Actes del Ajuntament de Sant Martí de Provençals, ns. 2485, 2487, 2693, 2695, 2734 y altres.
Actes del Capítol Catedral de Barcelona, ns. 1012, 1015, 1017, 1019, 1022.
«Acuerdos», colecció moderna d'actes del Ajuntament de Barcelona, 833, 844.-Ns. 2043, 2047, 2049 a 2056, 2060, 2061, 2065, 2079, 2080, 2081, 2083, 2085, 2091 a 2097, 2102, 2108 a 2110, 2115, 2118, 2124 a 2128, 2132, 2134, 2135, 2140, 2141, 2145, 2147 a 2167, 2169, 2177, 2186, 2188, 2189, 2196 a 2202, 2205, 2206, 2207, 2211, 2216, 2217, 2223, 2224, 2227, 2228, 2231, 2233, 2236 a 2240, 2242, 2244 a 2246, 2249, 2252, 2253, 2256 a 2261, 2264 a 2267, 2275, 2277, 2288 a 2293, 2296, 2300, 2309, 2314 a 2316, 2319, 2343 a 2348, 2351 a 2353, 2357, 2370, 2371, 2374, 2378, 2393, 2404, 2413, 2425, 2436, 2439, 2447 a 2450, 2479, 2525, 2579, 2590, 2592, 2690, 2721.
Adler (N.): «Jewish Quarterly Review», n. 863.
Aguirre: «Colleccio maxima Conciliorum Hispaniæ», n. 199.
Agustín (Antoni): «Diálogo», ns. 119, 128.
Alemany (Joseph): «Milicias cristianas al servicio de los sultanes musulmanes del Almorreb», n. 512.
Alart (M. B.): «Documents sur la géographie historique du Roussillon», n. 950. — «Sur le nom de quelques rues a Perpignan», n. 1086.
Albarans dels Corréus (A. M. B.), ns. 683, 1566, 1854, 1860, 1939.
Albó y Martí (Ramón): «Barcelona caritativa, benéfica y social», n. 2455.—«La beneficencia en Barcelona», n. 2770.
«Album Pintoresch Monumental de Catalunya», n. 669.
Alegret (Adolf): «Los sepulcros artísticos en Cataluña», n. 1121.
Algarra Marques (J.): «Barcelona en la mano», n. 119.
«Alholal Almanxia», n. 512.
Allard (Pau): «Diocletien et les chretiens avant l'etablissement de la tetrarchie (285 a 293)», 598.-Ns. 165, 2559.
«Almanaque del Diario de Barcelona», ns. 1245, 2219, 2457.
«Almanaque fotográfico (1864)», n. 2323.
Almera y Comas (Jaume): «De Montjuhich al Papiol al través de las épocas geológicas», 23, 24.-Ns. 14, 707.—«Memoria leida ante la Real Academia de Ciencias y Artes en la recepción pública», n. 14.—«El plioceno en la villa de Gracia», n. 18.—«Compte rendu» en la reunió de la S. Geológica de França a Barcelona (1898), ns. 14, 18.
Alsina y Clos (Simón): «Excursió colectiva a Sant Martí», n. 2687.
Alvarez (Joan): «Ensanche y reforma de Barcelona», n. 2336.
Amardel (G.): «Le roi Achila», n. 241.
Amari (Miquel): «Reale Accademia dei Lincei», n. 404.
Amigó y Plá (F. de P.): «Crónica de la Venerable Orden Tercera Franciscana... de Barcelona», n. 2436.
«Analecta Bollandiana», n. 181.
Angelon (Manuel): «Guia satírica de Barcelona», ns. 2298, 2305, 2322, 2326.
«Annales alii Francorum», n. 261.
«Annales Bertinianos», 159, 180.-Ns. 267, 294.
«Annales du Midi» (1906), n. 293.
«Annales Francorum Fuldenses», n. 267.
«Annales Metenses», 157.-N. 293.
Anónim de Córdoba o Pacense, n. 242.
«Antigüedades de España» (Ms.), n. 865.
«Antiquo Privilegiorum», colecció del A. M. B., ns. 872, 905, 912, 914, 915, 1394, 1401, 1592, 1638, 1639, 1644, 1645, 1647, 1650, 1672, 1700, 1806.
«Anuaris de la Associació d'Arquitectes de Catalunya», ns. 982, 2617, 2766.
«Anuari de la Associació d'Excursions Catalana», n. 110.
«Anuari del Institut d'Estudis Catalans», ns. 585, 1180, 1308, 2179.
«Anuario Estadístico de Barcelona», 17.-Ns. 12, 2384, 2792.
Anzizu (Eularia): «Fulles històriques... de Pedralbes», 408.-Ns. 1261, 2776.
«Añalejo de Barcelona», ns. 2080, 2210.
Arabia y Solanas (R.): «Mosaych romà descobert en lo terme de Sant Just Des-Vern», ns. 91, 92.—«Llàpides y escuts de la torra de Sant Joan», n. 2694.

- Arco: «Cuna de Huesca», n. 1444.
- Arçai: «La Perla de Cataluña», n. 508.
- «Armari de Barcelona» (A. C. A.), n. 1507.
- Arquebisbe Don Rodrigo: «Oronica», n. 865.
- Arxiu de la Batllia del Royal Patrimoni, a Barcelona, ns. 903, 941 y altres.
- Arxiu de la Catedral de Barcelona, ns. 386, 595, 599, 612, 616, 634, 647, 648, 653, 658, 665, 679, 694, 696, 698, 707, 711, 709, 780, 781, 783, 784, 798, 799, 801, 802, 811, 820, 845, 849, 856, 2113 y altres.
- Arxiu de la Comandancia d'Enginyers Militars de Catalunya, n. 2089.
- Arxiu d'Enginyers Militars a Madrid, n. 2558.
- Arxiu de la Corona d'Aragó, ns. 110, 375, 387, 392, 393, 430, 502, 504, 547, 552, 595, 597, 644, 651, 652, 657, 660, 664, 679, 680, 689, 698, 705, 709, 710, 744, 745, 752, 757, 758, 765, 769, 779, 781, 785, 800, 821, 822, 855, 869, 871, 902, 903, 905, 906, 908, 911, 912, 930, 935, 938, 940, 947, 952, 975, 976, 979, 994, 996, 1001, 1003, 1042, 1049, 1076, 1138, 1151, 1164, 1166, 1205, 1227, 1297, 1378, 1442, 1708, 2787 y altres.
- Arxiu de la Curia Fumada, de Vich, ns. 691, 1089.
- Arxiu de la Mensa Episcopal de Barcelona, ns. 2427, 2431.
- Arxiu de la Vall d'Arán, n. 1445.
- Arxiu del monestir de Pedralbes, n. 1032 y altres.
- Arxiu de Sant Joan de Jerusalem a Barcelona, n. 1351.
- Arxiu de Simancas, 622.-Ns. 1602, 1604, 1617.
- Arxiu del Convent de Valldonzella (desaparegut en 1909), n. 2460.
- Arxiu del Hospital de Santa Creu, n. 963 (veja-s «Manuels»).
- Arxiu Municipal de Barcelona, ns. 688, 692, 708, 941 y moltes altres coleccions de llibres y documents.
- Arxiu Notarial de Barcelona, n. 2416.
- Arxiu Parroquial de Sant Gervasi, n. 2578.
- Arxiu Parroquial de Sant Julià de Vilatorrada, n. 691.
- Arxiu Parroquial de Sant Just y Pastor, n. 2509.
- Arxiu Parroquial de Sant Hilari Ça Calm, n. 946.
- Astronom: «Vita et actus Ludovici Pii», 167.-Ns. 267, 273.
- «Avant-projecte de decoració de la Sala de Cent», n. 2281.
- Aulestia y Pijoan (Antoni), n. 2484.—«Barcelona, ressenya històrica», ns. 99, 466, 571.
- Ayats y Peray (Joan): «Pro Insigni Communitate beneficiorum Ecclesie Beate Marie, etc., contra ejusdem ecclesie capellanos» etc., n. 2470.
- Aymar y Puig (Antoni): «Altar, presbiterio y coro de Santa Maria del Mar», n. 1202.—«Cementerios de la parroquia de Santa Maria del Mar», n. 2232.—«Cruces monumentales en el territorio de esta Ciudad», n. 2524.—«Memorias del Rvdo. Carlos Aymar y Ribas», n. 2474.—«Noticias de la iglesia y parroquia de... Belén», n. 2481.
- Aymerich (Matéu): «Nomina et acta episcoporum barcinonensium», 126.-Ns. 155, 176, 238, 254, 441.
- Balaguer y Merino (Andréu), ns. 331, 677, 1303, 2444.—«De la primera edició dels Usatges», n. 445.—«Noves històriques... de San Miquel», n. 541.
- Balaguer (A.) y Aulestia (A.): «La festa de Sant Pere en lo castell de Bell-lloch», n. 466.
- Balaguer (Victor), 877, 1038.-Ns. 306, 2350.—Guías ferrocarril, ns. 1023, 1058, 2573, 2689, 2705, 2744.—«Las calles de Barcelona», ns. 352, 535, 938, 951, 962, 2027, 2220, 2250.—«Historia de Cataluña», n. 23.
- Balan y Jovany (Joseph), 241, 264, 290, 307, 310.-N. 684.—«Orígenes històrics de Cataluña», ns. 17, 107, 288, 306, 317, 323 a 527, 382, 390, 458, 464, 506, 605, 611, 614, 622 a 625, 717, 770, 826, 1049, 2785.—«Influencia de la civilización romana en Cataluña», n. 823.
- Bals (Joseph): «Recopilación histórica... del Real Monasterio de San Gerónimo (1600)», n. 2671.
- Baluzé: «Capit. Regum Francorum», n. 371.
- Bans dels Consellers (A. M. B.), ns. 941, 954, 956, 959, 1033, 1050, 1055, 1064, 1073, 1076, 1088, 1135, 1296, 1351, 1391, 1579, 1744, 1747, 1785, 1889, 1891, 1892, 1895, 1921, 1968, 1969, 1982, 2761.
- Bans de Mostaçafèria (A. M. B.), n. 1765.
- «Bando general de buen gobierno para la villa de Gracia», n. 2626.
- Barado (Francesch): «Artillería Catalana», n. 1562.—«L'art militar a Catalunya y Aragón», n. 1562.
- Barberá (Joseph M.): «Historia de la iglesia de los Santos Gervasio y Protasio y Nuestra Señora de la Bonanova», n. 2505.
- «Barcelona de hierro colado», 854.
- «Barcelona histórica antigua y moderna», 278.
- «Barcelona urbana», n. 2766.
- «Barcelona vella», ns. 2301, 2320.
- Barra (Francesch): «Bréu tractat d'artillería», 619.
- Barre y Belrán (Nicolau): «Descripción métrica de las... fiestas... en la nueva población de Barceloneta», n. 2145.
- Barraquer y Roviralt (Gayetà): «Las casas de religiosos en Cataluña», 197, 198, 483, 805, 808, 809, 811, 840.-Ns. 334, 433, 469, 1240, 1277, 2089, 2171, 2436, 2619, 2620, 2673, 2767, 2771.
- Barutell y Erill (Lluís): «Discurso panegírico de la canonización de Santa María de Cervellón», n. 1246.
- «Bases para el concurso de anteproyectos... del Salón de Ciento, en 1913», n. 2042.
- Bassegoda (Bonaventura): «La Arqueología y la reforma de Barcelona», n. 2122.
- Bastús (Joaquim): «Memorándum anual y perpetuo», ns. 2350, 2664.
- Batet y Paret (J.): «El Consejo de Ciento», n. 1398.
- Beer (Rodolf): «Die Handschriften des Klosters Santa Maria de Ripoll», n. 493.—«El maestro Renallo escritor del siglo XI en Barcelona», n. 438.
- Bell-lloch (Maria): «Una visita al Tibidabo», n. 2790.
- Benigni (Umbert): «Las deformaciones populares de la realidad histórica», n. 143.
- Benito Alonso (J.): «Provincia de Orense» (Ms.), n. 1278.
- Benjami ben Yonah, de Tudela: «Die Reisebeschreibungen des R. B. von T.» (Frankfurt 1904), per Grünhut (L.) y Adler (N.), 274, 490.-N. 863.
- Berlanga (M. R. de), en la «Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa».
- Berlin (Juli) y Vallée (Jordi): «Etudes sur les forestiers et l'établissement du comté hereditaire de Flandre», n. 324.
- Bertrán y Soler (Tomàs): «Itinerario descriptivo de Cataluña», 856.-Ns. 2170, 2215, 2282, 2304, 2313, 2331, 2793.
- Berty (A.): «Les enseignes de Paris avant le XVII siecle», n. 681.
- Biblioteca del Colegi d'Advocats de Barcelona, n. 879.
- Biblioteca del Escorial, 243.-N. 86.
- Biblioteca del Institut d'Estudis Catalans, n. 805.
- Biblioteca Nacional (Madrid), n. 865.
- Biblioteca Provincial Universitaria (Barcelona), 910.
- «Bibliothèque de l'école de chartes» (Paris), ns. 300, 323, 330, 348.
- Blazquez (Antoni): «Boletín de la Sociedad Geográfica», n. 79.
- Boades (Bernat): «Libre dels feyts darmes de Catalunya», 127.-Ns. 143, 145, 177, 189.
- Bofarull y Brocá (Antón), 198.-Ns. 329, 336, 337, 2350.—«Guia-cicerone de Barcelona», 74.-Ns. 542, 571, 662, 666, 1160, 1211, 1216, 2107.—«Historia... de Cataluña», ns. 33, 61, 156, 190, 223, 321, 323, 377, 415, 428, 451, 452, 459, 460, 983, 1405, 2369, 2424.—«La confederación catalano-aragonesa», ns. 480, 494.—«La Orfaneta de Menarguens», ns. 1066, 1132.
- Bofarull y Mascaró (Prósper), 97.—«Los Condes de Barcelona vindicados», 74, 190, 195.-Ns. 137, 323, 336, 356, 389, 454, 482, 492, 494, 505, 508, 565, 574.
- Bofarull y Sans (Francisco): «Antigua marina catalana», ns. 492, 572, 1599, 1602.—«El palacio real de Valldaura», n. 1164.—«Generación de Juan I de

- Aragón», n. 1304 — «Jaime I y los judíos», ns 939, 989.—«Orígenes del pueblo de San Martín de Provensals», ns. 604, 2687.—«Tres cartas... de Mosén Borra», n. 1123.
- «Boletín Arqueológico» (Tarragona), n. 1944.
- «Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana», 520.-Ns 1165, 1486.
- «Boletín de la Sociedad de Atracción de Forasteros», ns. 2032, 2090, 2337.
- «Boletín Municipal de Barcelona», 17, 19.
- «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», ns. 53, 112, 338, 491, 524, 711, 760, 910, 938, 1000, 1074, 1154, 1100, 1260, 1350, 1468, 1800.
- «Boletín de la Real Academia de la Historia», ns. 36, 79, 132, 180, 275, 426, 438, 445, 450, 454, 476, 508, 989, 1164, 1248, 1422, 1430, 2478.
- «Boletín Oficial de la Diócesis», 929.
- «Boletín Oficial de la Provincia», n. 2780.
- «Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona», 889.
- Bonafulla (Leopold): «La Revolución de Julio», n. 2457.
- Bondurand (Eduard): «L'education carolingienne, le manuel de Dhuoda», n. 293.
- Bornat (Claudi): «Edictes y crides» (del Virrey), n. 1632.
- Bosarte (Isidor): «Disertación sobre los monumentos antiguos», ns. 74, 76, 79, 87, 90, 97, 98, 103, 123, 126, 140, 195, 307, 555, 2034.
- Bosch (Andréu): «Títols d'honor de Catalunya, Roselló y Cerdanya», 571.
- Botet y Sisó (J.): «Condado de Gerona. Los condes beneficiarios», 193.-Ns. 303, 322, 323, 328.—«Los Usajes de Barcelona», n. 445.—«Les monedes catalanes», 36, 42.-Ns. 370, 407 a 409, 1942, 1947, 1970.—«Monnaie wisigothique inédite», n. 237.—«Sarcófago romano-cristianos», ns. 193, 209.
- «Butlletí de la Associació d' Excursions Catalana», ns. 76, 1535.
- Bourgin (Jordi): «Revue de Synthèse historique» n. 264.
- Bové (Salvador): «Instituciones de Catalunya», n. 582.
- «Breviari de Barcelona», n. 397.
- Brissa (Joseph): «La revolución de Julio en Barcelona», n. 2457.
- Brocá (Guillém M.ª de): «El dret de Catalunya y la reintegración de ses fonts», n. 585.
- Brogie (Albert): «L' église et l' empire romain», n. 250.
- Brossa (Jaume): «Apuntes para la historia de San Andrés de Palomar», n. 2738.
- Bruguera (Matéu): «Historia del sitio y bloqueo de Barcelona», ns. 1568, 1621, 2006, 2008, 2105, 2350, 2436, 2731.
- Brunet y Bellet (Joseph): «Sobre l' antiguetat de la llengua catalana».-«Perqués d'u llengua d'Oc», n. 584.
- Bruniquer (Esteve Gilabert): «Relació sumaria de la antiga fundació y cristianisme de Barcelona», ns. 299, 1435, 1439, 1462, 1464, 1485, 1496, 1504, 1539, 1606, 1917.—Rúbricas de ceremonial o de privilegis, 426, 463, 473, 488, 524, 529, 537, 578, 693.-Ns. 489, 541, 559, 825, 862, 870, 885, 891, 905, 916, 917, 922 a 924, 927 a 929, 932, 933, 943, 957, 962, 968, 983, 987, 991, 993, 1009, 1010, 1016, 1020, 1021, 1024, 1026, 1029, 1032, 1033, 1046, 1047, 1050 a 1052, 1055, 1070, 1117, 1125, 1144, 1145, 1169, 1197, 1234, 1251, 1276, 1295, 1296, 1347, 1349, 1366, 1374, 1379, 1403, 1425, 1426, 1429, 1480, 1481, 1502, 1635, 1702, 1726, 1746, 1751, 1770, 1807, 1827, 1862, 1863, 1900, 1914, 2013, 2014, 2045, 2046, 2058, 2097, 2128, 2209, 2232, 2363, 2368, 2402, 2406, 2429, 2443, 2511, 2701, 2761.
- Buchez (P. J. B.): «Les Merovingiens», n. 197.
- «Bulletin de la Commission Archeologique de Narbonne», ns. 241, 591, 596.
- «Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya», ns. 92, 124, 572, 697, 760, 1077, 2139, 2173, 2208, 2524.
- «Butlletí de la Associació d' Excursions Catalana», ns. 91, 2587, 2694, 2710.
- Cabat (Benvingut): «Jofre lo Pelós. Monografía histórica...», n. 302.
- «Calendari Català», ns. 1154, 1185, 1280, 1408, 1470, 2066.
- «Calendario Sarrianes para 1898», ns. 2761, 2765, 2767.
- Calmette (Joseph), 193.-Ns. 319, 328, 348.—«Bibliothèque de l'école de chartes», 413.—«De Bernardo Sancti Guillelmi filio»,.—«La famille de Saint Guilhem», n. 293.—«Le comte Wifret le Pilosus», n. 523.—«Melanges d' archeologie et d' histoire», ns. 298, 300.—«Un jugement original de Wifret le Velu», ns. 323, 330.
- Calvet y Camp: «Plano industrial y comercial de San Andrés», n. 2753.
- Camós (Narcís): «Jardín de Maria», n. 2506.
- Campaner y Fuertes (Alvar): «Bosquejo histórico de la dominación islamita en las Baleares», ns. 403, 404.
- Campúa: «Vergüenzas madrileñas», n. 2565.
- «Capbréu de rendes a Barcelona de la orde de Sant Joan de Gerusalem», n. 888.
- «Capítols de la unió... per expulsió dels ladres...» (MDCXVI), n. 1633.
- Capmany y de Montpalau (Antoni): «Código de las costumbres marítimas de Barcelona... llamado Libro del Consulado», n. 578.—«Memorias históricas sobre la marina, el comercio, etc., de Barcelona», 281, 473, 791.-Ns. 238, 297, 572, 1181, 1202, 1341, 1365, 1586, 1591, 1592, 1596, 1661, 1679, 1739, 2020, 2193, 2381.
- Carbonell (Pere Miquel): «Chroniques de Espanya», 74, 330, 544.-Ns. 98, 109, 119, 175, 177, 254, 343, 355, 864.
- Caresmar (Jaume), 791.-Ns. 176, 499, 500.—«Carta al Baró de la Linde», 18.
- Careta y Vidal (Antoni), 821.—«Boria avall», n. 1510.—«La parroquia de Sant Cugat y lo carrer dels Corders», n. 1209.—«La plaça del Angel», n. 2316.—«Notes sobre los bohemians», n. 1346.—«Pèls barris del Portal Nou», n. 2211.—«Sant Antoni del Porquet», n. 1256.
- Carreras y Candi (Francesch): «Can Cabanyes d' Argentona», n. 1141.—«Crónica de la traslación de les despulles de Ramón Berenguer III lo Gran», ns. 331, 441.—«De quan Barcelona instituhí festa en la diada de la Puríssima», ns. 1154, 1468.—«Descripció política-histórica y social de Catalunya», n. 1369.—«Dietari de la Guerra a Cervera del 1462 al 1465», n. 2440.—«Discursos llegits en la Real A. B. L. B. en la recepció de D. Joseph Soler y Palets», n. 669.—«Evolució histórica dels juhéus y juheissants barcelonins», ns. 1140, 1286, 1331, 2402.—«Encunyacions monetaries al Urgell y Cerdanya», n. 1041.—«Festes de la canonisació de Santa Maria de Cervelló o del Socós, en 1693», n. 1246.—«La creu cuberta de Barcelona», ns. 2173, 2208, 2524, 2566.—«La devoción al Santo Sepulcro en Barcelona, durante la Edad Media»,.—«La devoción al Santo Sepulcro en Vich»,.—«La devoción al Santo Sepulcro en Urgel» (siglos XI y XII), n. 422.—«La inquisició barcelonina substituïda per la inquisició castellana», n. 1308.—«Les obres de la Catedral de Barcelona», ns. 491, 553 a 555.—«L' escàndol sarrianes del 1520», n. 2761.—«Lo castell de Sant Vicenç o de Burriach», ns. 1159, 2737.—«Lo cervantisme a Barcelona», n. 2038.—«Lo Montjuich de Barcelona», ns. 285, 311, 313, 364, 380, 385, 390, 394, 455, 497 a 499, 504, 821, 836, 1155, 1281, 1558.—«Lo palau reyal y la obra de la Seu regnant Martí I», n. 1148.—«Lo port de Montjuich (segles x a xv)», n. 1279.—«Los castells de Montserrat», ns. 513, 520, 525, 526.—«Los leones de Barcelona», n. 1162.—«Miscelanea histórica catalana», ns. 491, 512, 553, 711.—«Narracions montse-ratines», n. 741.—«Notes dotzencentistes d' Ausona», n. 938.—«Notes sobre los orígens de la enfeñens en lo Territori de Barcelona», ns. 578, 602, 609, 626, 850, 878.—«Notas históricas de Sarriá», ns. 184, 486, 614, 623, 721, 797, 866, 1226, 2773, 2775, 2783.—«Palomas y palomares en Catalunya», ns. 711, 851, 1074.

2735. — Pròlech a les «Rubriques de Bruniquer», n. 1349. — «Relaciones de lo Vizcondes de Barcelona con los árabes», ns. 512, 513. — «Turbacions a Tarragona y altres llochs, motivant encunyacions monetaries», n. 1944. — «Visites de nostres reys a Montserrat», n. 1487.
- Cartes Comunes Originals (A. M. B.), ns. 1115, 1125, 1267, 1323, 1443, 1470, 1527, 1529, 1538, 1540, 1603, 1764, 1945, 2569, 2760.
- Cartes del Arxiu Municipal de Vich, n. 1323.
- Cartes Reys Originals (A. M. B.), ns. 925, 1163, 1166, 1306, 1594.
- Cartoral de Sant Cugat (A. C. A.), ns. 316, 375, 383, 405, 500, 501, 506, 510, 521, 522, 524, 592, 598 a 601, 610, 612, 618, 637, 640, 682, 695, 703, 711, 758, 761, 764, 769, 792, 798, 799, 805, 807, 1940.
- Casademunt (Adrià): «Santa Catalina. Recopilación y ampliación de los borradores de la monografía», etc., n. 1242.
- Casanoovas y Cantarell: «Monitor o Consueta parroquial de Santa Maria de Sants», n. 2498.
- Casanoovas (Ignasi): «El nostre estat social. Comentari a la revolució de Juliol», n. 2457.
- Casellas (Ramón), n. 1434. — «Els últims barrochs de Barcelona», n. 2175. — «Orígens del Renaxement barceloní», ns. 2179, 2180, 2190.
- Castellví (Francesch): «Narraciones históricas desde el año 1700 hasta el año 1715», n. 1577.
- «Catalunya» (setmanari), n. 1180.
- Català (J.): «Vida y martirio de Santa Eulalia», n. 185.
- Caylus (Comte del): «Recueil d'antiquités égyptiennes, étrusques, grecques, romaines et gauloises», 74, 98.-N. 139.
- Celles y Azcona (Antón). 74 a 79, 837 a 839.-Ns. 2270 a 2273, 2524. — «Memoria sobre el colosal templo de Hércules y noticia de sus planos», n. 2270.
- Cerdà (Anfós), 17, 859 a 862, 877, 928, 963, 964, 976, 978, 985, 988, 1025, 1033, 1035, 1037, 1042, 1062, 1063.-Ns. 2583, 2594, 2601, 2712, 2723, 2708. — «Teoría general de la construcción de las ciudades aplicada al proyecto de ensanche y reforma de Barcelona», 860.
- «Ceremonial de Casa la Ciutat de Barcelona» (A. M. B.), ns. 1129, 1440, 1456, 1463, 2524, 2568.
- «Ceremonial de cosas antiguas memorables» (A. M. B.), ns. 1463, 1474.
- Certamen de la «Asociación literaria de Gerona» del 1891, n. 361.
- «Certamen... dedicado a Nuestra Señora de la Lona Nova», n. 2634.
- Cervera (Rafel): «Discursos históricos... de Barcelona, de sus iglesias, etc., hasta 1621», 42, 390, 658.-Ns. 37, 1195, 1757, 2184.
- Chabás y Llorens (Roch): «El Archivo», n. 404. — «La ciudad de Denia», n. 461.
- Chia (Julià): «Bandos y bandoleros en Gerona», ns. 1292, 2738. — «La festividad del Corpus en Gerona», n. 1470.
- «Chronicon Moyssiaccens Cœnobii», n. 267.
- «Civitas, órgano de la sociedad cívica Ciutat Jardí», n. 2799.
- Clapés y Corbera (Joan): «San Andrés de Palomar. Su naturaleza», ns. 725, 734, 753, 763, 2492, 2679, 2738, 2739, 2741, 2745, 2749, 2753.
- Clase 4.ª (A. B. R. P.), n. 1766.
- Clavari (Lluís) y Attili (Severí): «La vitta della Posta», ns. 67, 95.
- Clavariat (A. M. B.), ns. 578, 974, 983, 986, 1022, 1028, 1040, 1044, 1090, 1099, 1107, 1176, 1404, 1521, 1522, 1539, 1575, 1580, 1653, 1678, 1691, 1732, 1743, 1744, 1793, 1771, 1790 a 1792, 1795, 1799, 1801, 1863, 1864, 1868, 1878, 1881, 1884, 1896, 1910, 1911.
- Codera y Zaidín (Francisco), ns. 262, 492. — «Decadencia y desaparición de los almoravides en España», n. 475. — «El llamado Conde D. Julián», n. 242. — «Estudios críticos de historia árabe española», ns. 247, 295.
- «Colección de crims» (Arxiu Municipal de Lleyda), ns. 1345, 1513.
- «Colección de documentos inéditos del A. C. A.», ns. 459, 494, 513, 505, 693, 735, 990, 1153, 1397, 1453, 1056.
- Colomer y Codina (Gumersint): «Movimiento de población de Barcelona en el veintenio de 1861-1880», n. 11. — «Guía de las divisiones administrativas, etc., de Barcelona», n. 2383.
- Colson, n. 407.
- Coll (Sebastià): «Breve noticia... del nuevo barrio... llamado... Barceloneta», n. 2145.
- Comaposada (Joseph): «La revolución de Barcelona», n. 2457.
- Comas y Domenech (Casimir): «Francisco Ferrer. Su vida, etc.», n. 2457.
- Comas (Ramón Nonat), 810.-N. 1129. — «Datos para la historia del esgrafinado en Barcelona», ns. 2067, 2192. — «Des del terrat de la iglesia del Pi», n. 1211. — «Excursió des del carrer de la Avellana a la torra del Seny de les hores de la Catedral», n. 1075. — «La Reforma de Barcelona», n. 2213. — «Imatges y capelles de vehinat», n. 2139. — «Recort de la exposició de documents gràfics... de Barcelona», n. 570. — «Recorts del Palau», n. 1160.
- Comes (Berart): «Famoso mausoleo de la Ilma. familia del gran almirante Marquet», n. 2328.
- «Comissions y provisions patents» (A. M. B.), n. 1347.
- «Communi» (A. M. B.), ns. 918, 1353, 1375, 1383, 1385, 1770, 1776.
- Company (Pere): «La parroquia de Santa Maria de la Mar», ns. 239, 252.
- «Compte rendu de la Reunió extraordinaria de la Societat Geològica de França a Barcelona» (1898), n. 14.
- «Comptes de la Caritat de la Seu de Barcelona» (A. C. B.), n. 1680.
- «Concordia e unió feta y fermada... sobre la expulsió dels bandoleros y mala gente. MDLXXV», n. 1633.
- Conde (Joseph A.): «Historia de la dominación de los árabes en España», 157.-Ns. 259, 263, 280.
- «Congrès archéologique de France», n. 413.
- «Congrès d'histoire de la Corona d'Aragó dedicat a Jaume I», ns. 939, 989, 1119, 1243, 1364.
- «Constitucions de Catalunya», ns. 892, 1197, 1287.
- «Constitution et Privilegiorum» (A. M. B.), n. 2.
- «Consueta dels Sagristans Majors de Santa Maria del Mar», n. 1202.
- «Consuetudines Ilerdenses», 352.-N. 952.
- Cook (Enrich): «Relación del viaje hecho por Felipe II en 1585», 597.-N. 951.
- Corbella (Ramón): «Lo nostre poble», n. 1601.
- Corbera (Esteve): «Cataluña ilustrada», n. 98. — «Vida de D.ª María de Cervellón», n. 1246.
- Cornet y Mas (Gayetà): «Guía y añeajo perpetuo de Barcelona», n. 2387. — «Guía completa del viajero en Barcelona», ns. 2303, 2324. — «Una mirada retrospectiva; transformació de Barcelona en mitg segle (1830 a 1880)», ns. 1259, 2129, 2220, 2222.
- Coroleu y Inglada (Joseph): «El código de los Usajes», n. 445. — «Los Dietarios de la Generalidad de Cataluña», n. 1413. — «Los sitios reales de los Reyes de Aragón», n. 1164.
- Coroleu (J.) y Pella (J.): «Los fueros de Cataluña», n. 1397.
- «Cortes de Cataluña», ns. 379, 443, 884, 1361.
- «Costume des Français», n. 1131.
- «Creación de los tres arcedianatos de Santa Maria del Mar, del Panadés, etc.», n. 1200.
- Creus (Teodor): «Un golpe de estado», ns. 1422, 1430. — «Usatges y Constitucions de Catalunya», n. 445.
- «Crónica Científica», n. 18.
- «Crónica de Miquel Parets», ns. 2762, 2778.
- «Crónica de la Guerra de Africa», n. 2457.
- Cruilles (Marqués de): «Guía urbana de Valencia», n. 150.
- Cruzel (Julià): «L' affaire Ferrer devant les Cortes», n. 2457.

- «Cuadro histórico pintoresco de los sucesos de Barcelona... en 1843», n. 2292.
- Cuynat (C. S.): «Interessant estudi sobre Barcelona (1843)», n. 2277.
- Damians y Manté (Anfós), n. 1486. — «Elecció de Consellers», ns. 1423, 1433. — «Embaxades y embaxadors», n. 1478. — «Estrena de la sala de Cent Jurats», n. 1172. — «Fiesta de San Juan Bautista», n. 1438. — «Honors al Conseller en la Cort», n. 1470. — «La festa de la Mercè», n. 1244. — «La festa votiva de les claus», n. 1466. — «Lo retaule d'En Dalmau», ns. 1177, 1434. — «Un saràu en la Llotja», n. 1185.
- D'Arbois de Jubainville (H.): «Les celtes», 37.-N. 24.
- Daremberg (Ch.) y Saglio (Edm.): «Dictionnaire des antiquités grecques et romaines», n. 64.
- «Decretos» (A. M. B.), ns. 2076, 2115, 2116, 2721.
- Delehaye (Hipòlit), en la «Analecta Bolendiana», 123.-Ns. 179, 211.
- Delgado y Hernández (Antoni): «Nuevo método de clasificación de las monedas autónomas de España», 36, 38.-Ns. 22, 24 a 26.
- «Deliberacions del Capítol Catedral» (A. C. B.), 447.
- «Deliberacions del Congrés Barceloní», ns. 306, 692, 708, 714, 868, 874, 875, 889, 924, 931, 934, 936, 941 a 943, 953, 955, 956, 963, 969, 974, 981, 983, 985, 993, 1006, 1029 a 1039, 1054 a 1061, 1065, 1068, 1073, 1076, 1112, 1125, 1128, 1129, 1135, 1147, 1170, 1173, 1174, 1182, 1184, 1191, 1217, 1223, 1224, 1282, 1264, 1288, 1299, 1348, 1355, 1358, 1366, 1446, 1456, 1457, 1472, 1481, 1489, 1516, 1523, 1544, 1573, 1578, 1582, 1607, 1614, 1615, 1618 a 1620, 1633, 1658, 1666, 1669, 1693, 1705, 1706, 1713, 1735, 1782, 1792, 1797, 1798, 1802, 1811, 1814, 1818, 1825, 1832, 1845, 1860, 1861, 1871, 1894, 1914, 1957, 1963, 1995, 1973, 1978, 1985 a 2003, 2015, 2017, 2021, 2026, 2073 a 2078, 2103, 2104, 2117, 2130, 2174, 2411, 2423, 2426, 2524, 2721, 2761.
- «Delliberacions dels Administradors. 1714 - 1719» (A. M. B.), n. 2004.
- «Delliberacions dels Diputats del General», n. 2041.
- Denk (Otto): «Die Grafen von Barcelona», n. 460.
- Descloot (Bernat): «Croniques e conquestes de Catalunya», n. 2381.
- «Descripción, etc., del manicomio Nueva Belén», n. 2667.
- «Derribo de las iglesias de San Miguel y Junyeras», n. 544.
- Diago (Francesch): «Historia de los Condes de Barcelona», 167, 182, 265, 473.-Ns. 98, 121, 155, 238, 254, 298, 343, 367, 403, 415, 505, 515, 704, 2031.
- «Diari de Trevoux», n. 213.
- «Diario constitucional, político y mercantil de Barcelona», ns. 2255, 2378.
- «Diario de Barcelona», 823, 873.-Ns. 308, 310, 1161, 1162, 1246, 2062, 2086, 2139, 2199, 2217, 2218, 2241, 2262, 2314, 2316, 2317, 2325, 2348, 2355, 2378, 2403, 2466, 2467, 2486, 2525, 2734, 2768.
- «Diario de Cádiz», n. 1162.
- «Diario de Tarragona», n. 310.
- «Diario Mercantil» (Barcelona), n. 1438.
- Díaz (Joseph Francesch): «Historia del Senado romano», n. 97.
- «Diccionario Geográfico Universal», 17.
- «Dietari de Joseph Torrents, fet en 1770», n. 1509.
- «Dietaris de deliberacions, etc., del Braç Militar», n. 2763.
- «Dietaris del 1718 al 1721» (A. M. B.), n. 2007.
- «Dietaris de la Generalitat de Catalunya» (A. C. A.), ns. 1070, 1071, 1239, 1612, 2385, 2400, 2422, 2437.
- «Dietari Municipal» (A. M. B.), n. 2520.
- «Diversorum» (A. M. B.), ns. 862, 882, 905, 919, 1023, 1108 a 1111, 1145, 1356, 1357, 1362, 1475, 1476, 1479, 1484, 1493, 1508, 1553, 1518, 1519, 1524, 1529, 1532, 1537, 1540, 1584, 1589, 1633, 1636, 1639, 1641, 1642, 1647 a 1650, 1653, 1656, 1657, 1662, 1674 a 1677, 1681, 1683, 1685 a 1688, 1695, 1698, 1700, 1727, 1733, 1736, 1746, 1749, 1750, 1753, 1762, 1764, 1770, 1776, 1779, 1782, 1788, 1789, 1809 a 1813, 1818, 1826, 1832, 1836, 1839, 1841, 1848, 1856, 1862, 1928, 1929, 1932, 1934, 1937, 1959, 1961, 1965, 1966, 2101, 2309, 2435, 2630.
- «Divisió del casco de Barcelona... en 1847 y rectificado por el de 1857», n. 2380.
- «Documentos raros y curiosos» (A. M. B.), ns. 2193, 2194.
- Domenech (Antoni Vicents): «Lo Pagès Sant del Vallès... Sant Medí», 872.-N. 178. — «Historia general de los santos... de Cataluña», 120, 126, 127.-Ns. 190, 397.
- Dou y de Bassols (Ramón Llätzer): «Proyecto sobre laudemios», etc., n. 2248.
- Dozy (R.): «Histoire des musulmans d'Espagne», 154.-Ns. 256, 460.
- Ducange (Carles Dufresne, senyor de): «Glossarium mediæ et infimæ latinæ», 101 a 193.-N. 670.
- Duchesne (A.): «Series auctorum omnium qui de Francorum historia», etc., ns. 267, 274.
- Duruy (Victor): «Histoire des romains», 54.-Ns. 131, 160, 164, 167.
- Eginhart: «Annales de gestis Caroli Magni», n. 267.
- «El amigo del forastero en Barcelona y sus cercanías», ns. 2063, 2212, 2225.
- «El Ancora», n. 2284.
- «El Archivo» (Denia), ns. 461, 581.
- «El Barcelonés», n. 2284.
- «El Criterio Católico» (Barcelona), n. 962.
- «El Correo Catalán», ns. 1204, 2232, 2391, 2492, 2524, 2708.
- «El Diluvio», n. 2391.
- «El Filatélico Español» (Barcelona), n. 564.
- Eliás de Molins (Antoni): «Catálogo del Museo Provincial... de Barcelona», ns. 129, 135, 138, 194, 909, 1149, 1238, 1240, 1546, 2417, 2436, 2485.
- «El Manicomio de la Santa Cruz. Breve reseña», etc., n. 2757.
- «El Museo de familias ó revista universal», ns. 555, 1551.
- «El Principado», n. 2391.
- «El Sarrabal de la ciudad de Barcelona para 1792», n. 2204.
- «El Sarriánés», ns. 277, 368, 394, 782, 1199, 2494, 2763, 2769, 2770.
- «El Socialista», 922.-N. 2457.
- «El Vapor», 912.
- «Empori» (revista), ns. 2175, 2179, 2213.
- «Espíritu de los mejores diarios literarios que se publican en Europa», n. 213.
- Estrada (Joan Antoni): «Población general de España», ns. 1550, 1561, 1623, 1758, 2340.
- «Estrella de Mar» (revista), ns. 2500 a 2502.
- «Estudio de orientaciones para el plan de obras que convendría realizar en el Ensanche» (1914), ns. 2547, 2563.
- «Estudis Universitaris Catalans», ns. 206, 1140, 1255, 1286, 1331, 2402, 2460.
- «Etat politique, etc., d'Espagne», n. 2522.
- «Exemplaria» (A. C. B.), 447.
- Eximenç (Francesch), 330, 467, 500. — «Terç del Cristià», ns. 864, 1237, 1313.
- «Expediente sobre las obras en la capilla de Marcús» (Arxíu de la Mensa Episcopal), n. 567.
- «Expediente sobre Ensanche de Barcelona y derribo de sus murallas» (A. M. B.), n. 2312.
- Fäh (Adolf): «L'art catalana», ns. 411, 419.
- Faure: «Crónica de Flandes», 192.
- Feliu de la Penya (Narcís): «Anales de Cataluña», 74.-Ns. 98, 271, 2381.
- Fernández Duro (Cesari): «Antigüedad del libro del Consulado de Mars», etc., n. 581.
- Feu (A.) y Monfart (I.): «Estudi històric... de Sant Pau», n. 467.

- «Fœdorum formæ maioris», n. 447.
- Ferrer (Ramón): «Barcelona cautiva», ns. 1275, 2400, 2448, 2664, 2728. — «Idea de la fidelidad de Barcelona durante su cautiverio...», n. 2448.
- Figuera Pacheco (Francisco): «Provincia de Alicante», n. 2341.
- Fita (Fidel), 46, 64, 68.-Ns. 36, 76, 107, 454, 989. — «Barcelona en 1079», ns. 450, 453, 551. — «El cementerio hebreo de Barcelona», n. 815. — «El obispo Guislaberto y los Usajes», n. 426. — «Fundación... del monasterio de Santa Clara», n. 1248. — «Làpides romanes novament descobertes en la muralla...», 96.-N. 133. — «Patrologia latina. Renallo gramático», ns. 438, 476, 593. — «Revista histórica», ns. 34, 113. — «Santa Eulalia de Barcelona. Una de sus basilicas en el siglo v», 123.-N. 180.
- Fiter y Inglés (Joseph), ns. 1274, 2106. — «Las cercanías de Barcelona», ns. 77, 1261, 2541.
- Florez (Enrich): «España Sagrada», 56, 108, 121, 182, 204.-Ns. 28, 49, 66, 72, 83, 99, 120, 128, 152, 153, 155, 176, 177, 187, 198, 201, 202, 204, 205, 228, 229, 230, 238, 239, 254, 273, 275, 315, 319, 320, 345, 346, 350, 371, 398, 403, 428, 433, 439, 441, 499, 502, 504, 646.
- Font y Mosella (Joaquim): «Consideraciones sobre... las fábricas... y las ventajas de trasladarlas a... casa Tunez» (1852), n. 2551.
- Font y Sagué (Norbert): «Les gàrgoles de Barcelona», n. 2044. — «Lo palau episcopal de Barcelona», n. 672.
- Franchi di Cavalieri (Pfo): «I S. S. Gervasio e Protasio sono una imitazione di Castore e Polluce», n. 212.
- Frontaura (Carles): «1873. Cosas del año», n. 2476.
- Fuentes y Ponte (Xavier): «Memoria histórica de la Bona Nova», n. 2634.
- «Gaceta de Cataluña», n. 2391.
- «Gaceta de Madrid», ns. 2376, 2686, 2706.
- «Gaceta Oficial», 862.
- Gaffarat (Jacinto): «Evidencia histórica canónica», etc., n. 2474.
- Gallisa (Tomàs d'A.): «La fundación de la iglesia de San Pablo del Campo», n. 466.
- García del Real: «Guía de Barcelona», 74.
- Garibay y Zamalloa (Esteve): «Chronicas y universal historia de España», ns. 177, 983.
- Garriga y Baucis (J.): «Antigüedades romanas de Alejandro Adam puestas en castellano por...», n. 90.
- Garriga y Roca (Manuel): «Monografía del monestir de Junyeres», n. 2438.
- Gatell (Joseph Anfós): «La parroquia Mayor de Santa Ana», n. 424.
- Gayolà de Mallorca: «Resumpta històrica», n. 403.
- Gazulla (Faustí D.): «Los Reyes de Aragón y la Purísima Concepción», ns. 1154, 1243, 1468. — «Don Jaime I y la orden de Nuestra Señora de la Merced», ns. 1243, 1468.
- «Geografía General de Catalunya. Catalunya», ns. 2360, 2361.
- Gerbert: «Epistolæ», n. 377.
- «Gesta Comitum Barchinonensium», n. 297.
- Giménez Soler (André): «El comercio en tierra de infieles durante la Edad Media», n. 1000. — «Santa María del Socós», n. 1246.
- Girbal (Enrich Claudi), n. 1292. — «Estudio... de los llamados baños árabes de Gerona», n. 557. — «Los piratas y corsarios en el obispado de Gerona», n. 1337.
- Girona y Llagostera (Daniel): «Epistolari del rey En Martí d'Aragó», n. 1387. — «La marina catalana en temps del rey En Jaume», n. 572.
- Gispert (Joaquim de): «Banyes árabes de Barcelona», n. 557.
- González y Sugrañes (Miquel): «La República en Barcelona», n. 2482.
- Gottlieb Greilman: «Espíritu de los mejores diarios de Europa», n. 1344.
- Gracia (M.): «Les finestres dels voltants de Barcelona», ns. 2028, 2694.
- «Gratiarum» (A. M. B.), ns. 912 a 916, 919, 920, 1132, 1155, 1458, 1459, 1565, 1587, 1650, 1685, 1737, 1740, 1741.
- «Gratiarum» (A. B. R. P.), ns. 1164, 1266.
- Gudiol y Cunill (Joseph): «Arqueologia sagrada catalana», n. 413.
- «Guerra» (A. M. B.), ns. 1581, 1608.
- «Guerra» (Arxiu de Simancas), ns. 1547 a 1549, 1557, 1622, 1626 a 1631, 2200, 2203, 2223, 2419, 2434, 2542, 2543.
- «Guía de Barcelona» (1802), 17. — (1847), n. 2221.
- Guiciardini (Francesch): «Relazione delle cose di Spagna», traducció de A. M. Fabié, n. 1424.
- Habigafal: «Judiciari», 330, 864.
- Heiss (Aloiss): «Description générale des monnaies antiques de l'Espagne», n. 42. — «Description générale des monnaies des rois wisigoths d'Espagne», n. 234.
- Hermoldus Nigellus, 116.-Ns. 167, 270, 289, 290.
- Hernández Sanahuja (Bonaventura), n. 310. — «Historia de Tarragona», ns. 77, 146, 164, 166, 170.
- Higuera (Romàn de la): «Cronicón de Dextro», 100.-N. 204.
- Hinojosa (Eduart): «El régimen señorial y la cuestión agraria en Cataluña», 154.-Ns. 281, 1312.
- «Historiens de France», n. 348.
- «Historia de España desde la invasión de los pueblos germánicos...», 152.-Ns. 217, 226, 243.
- Holder Egger: «Ueber die Weltchronik des sogenannten Severus Sulpitius und südgallische Annalen des 5 Jahrhunderts», n. 231.
- «Homenaje a la memoria del rey Martí (V centenari de la seva mort)», ns. 1148, 2010, 2121.
- «Homenaje a don Francisco Codera en su jubilación del profesorado», n. 512.
- Hübner: «Corpus Inscriptionum Latinarum», 67, 76.-Ns. 54 a 56, 69, 81, 94, 114, 115. — «Nuevas fuentes para la geografía antigua de España», n. 132.
- Idaci: «Chronicon», ns. 227, 228.
- «Ilustració Catalana», ns. 48, 174, 239, 252, 323, 880, 1127, 1141, 1154, 1254, 1255, 1261, 1562, 1574, 2028, 2070, 2323, 2391, 2394, 2414, 2457, 2473, 2488, 2498, 2546, 2561, 2572, 2576, 2577, 2644, 2669, 2694, 2717.
- «Ilustración Española y Americana», ns. 359, 504, 627, 884, 1434, 1493, 2473, 2480, 2484, 2667.
- «Index General dels Registres de Jaume I» (A. C. A.), n. 1708.
- «Informe... pidiendo el derribo de las murallas...», n. 2334.
- Interià de Ayala (Joan): «Epitome, etc., de Santa María de Cervellón», n. 1246.
- Iranzo y Eiras (Ubalt), 981, 1026.-N. 2585. — «El claustro de San Pedro de las Puellas», 206 a 208.-N. 360.
- «Itinerario descriptivo de Cataluña», n. 2331.
- J. B.: «Cementerios romanos y hebraicos de Montjuich», n. 225.
- J. D. y S.: «La barriada de Pekín», n. 2726.
- «Jochs Florals de Barcelona», ns. 672, 1004, 1448, 1452, 1572.
- «Journal pour tous», n. 1004.
- «Juicio crítico... de los planos presentados... el 15 de Abril de 1859», n. 2339.
- Juvé de Bulois (A.): «L'Affaire Ferrer devant la Conscience Universelle», n. 2457.
- «La Actualidad», n. 2564.
- Laborde (Alexandre): «Itineraire de l'Espagne», 812, 818.
- «La Campana de Gracia», n. 2623.
- «La Ciudadela inquisitorial de Barcelona», n. 1624.
- «La Corona», ns. 2332, 2335, 2336, 2339.
- «La Correspondencia Catalana», n. 2391.

- «La Creu del Montseny», n. 1075.
 La Curne de Sainte Pelaye: «Dictionnaire historique de l'ancien langage françois», n. 325.
 «La Dinastia», n. 422.
 «La Epoca» (Madrid), n. 1162.
 Lafuente (Modest): «Historia General de España», n. 1406.
 «La India en Barcelona», n. 2553.
 La Llave y García (Joaquim): «El sitio de Barcelona en 1713-1714», n. 2556.
 La Llave y Sierra (Joaquim): «Estudio histórico militar sobre... Ramón Berenguer III», ns. 492, 572.
 Lamperez y Romez: «Historia de la Arquitectura cristiana española en la Edad Media», n. 413.
 Lánzoni (F.): «S. Mercuriale vescovo di Forli nella legenda e nella storia», n. 182.
 Laporta (Jacinto): «Noticia sobre la vida y obres del Dr. Casanovas y Cantarell, primer rector de Sants», n. 2498. — «Noticias históricas de Sans», 457.-Ns. 48, 174, 1214, 1223, 2561, 2572.
 Laporta (Enrich): «Utilidades que reportaría á los barrios agregados la descentralización administrativa», n. 2800.
 «La Renaixensa», 939.-Ns. 133, 302, 415, 421, 427, 445, 466, 470, 490, 557, 564, 972, 1067, 1099, 1171, 1172, 1177, 1191, 1244, 1274, 1285, 1363, 1423, 1434, 1450, 1466, 1478, 1686, 1805, 1917, 2038, 2096, 2106, 2191, 2391, 2444, 2451, 2472, 2491, 2586, 2745, 2790.
 «La restauració de Sant Pau del Camp», n. 1231.
 «Las bullangas de Barcelona», 782.
 «Las cadiras de la Rambla», n. 2080.
 «Las dificultades propuestas... por la falta... de moneda de plata» (a. 1617), n. 1961.
 «La Semana Sangrienta (Sucesos de Barcelona)», n. 2457.
 «La Semana Trágica», n. 2457.
 «L s Noticias», n. 2446.
 Lauer (Felip): «Lettre close de Charles le Chauve pour les barcelonnais», 184.-N. 300.
 «L'Avenç», ns. 2391, 2416.
 «La Vanguardia», ns. 1121, 1127, 1164, 2389, 2486, 2509, 2519, 2799.
 «La Veu de Catalunya», ns. 1060, 1209, 1210, 1256, 1346, 1510, 2176, 2191, 2211, 2262, 2316, 2337, 2486, 2562, 2564, 2585, 2673, 2723.
 «La Veu del Montserrat», ns. 622, 1153, 1303, 2391, 2469, 2513.
 «La Vida del Campo» (revista), n. 2553.
 Leroy (Constant): «Los Secretos del Anarquismo. Asesinato de Canalejas y el caso Ferrer» (México), n. 2457.
 Letamendi (Joseph): «El Manicomio Nueva Belén», n. 2667.
 «Lletres Closes» del A. M. B., ns. 886, 887, 889, 926, 931, 947, 991, 1112 a 1114, 1241, 1265, 1273, 1334, 1336, 1337, 1355, 1389, 1411, 1455, 1640, 1689, 1734, 1808, 1816, 1904, 1917, 1945, 1953, 2064, 2388, 2400, 2414, 2631, 2740, 2784.
 «Lletres Closes dels Cónsols de la Mar», n. 1598.
 «L'Excursionista», n. 557.
 «Liber Antiquitatis Ecclesie Cathedralis» (A. C. B.), ns. 110, 318, 353, 365, 371, 395, 396, 400, 406, 410, 415, 417, 420, 423, 431, 432, 435, 436, 441, 442, 444, 447, 477, 488, 489, 501, 502, 504, 506, 507, 547, 550, 588, 590, 592, 610 a 614, 619, 621, 630 a 636, 638 a 648, 651 a 663, 668 a 672, 675, 678, 683 a 687, 690, 691, 694, 698 a 702, 706, 707, 711, 714, 741, 742, 743, 745 a 748, 754, 761, 764, 767, 768, 769, 771 a 773, 777, 780, 786 a 789, 793 a 795, 798 a 800, 803 a 809, 812, 813, 824, 846 a 848, 852 a 854, 856 a 861, 884, 977, 1164, 1220, 1228, 1367, 1368, 1558, 1659, 1660, 2493, 2667, 2754.
 «Liber Fundorum Vicariorum Cathalonie» (A. C. A.), ns. 504, 505, 519, 527, 528, 531, 538.
 «Liber Patrimonii Regi» (A. C. A.), ns. 2787 a 2789.
 «Libros de antaño. Dos tratados de Alfonso de Palencia», n. 1421.
 Llaguno-Amirola y Cean Bermúdez: «Noticias de los arquitectos y arquitectura de España», n. 2185.
 Llanas (Eduart): «Discursos...», n. 50.
 Lletres dels Administradors. 1714-1718» (A. M. B.), n. 2005.
 «Llibre del Cerimonial» (A. M. B.), 1193.
 «Llibre del Consolat dels fets marítims», 614.
 «Llibre de les llunes» (Arxiu del Monestir de Pedralbes), n. 2468.
 «Llibre de privilegis... de les Corts de Sarriá y Sant Just Desvern», n. 879.
 «Llibre dels Juraments» (A. M. B.), n. 1460.
 «Lligalls d'Oficis» (A. M. B.), ns. 2230, 2231.
 «Llibre Negre del Sindich» (A. M. B.), n. 1737.
 «Llibre Vermell» (A. M. B.), ns. 873, 881, 882, 869, 872, 905, 907, 913 a 915, 918 a 920, 931, 1048, 1126, 1169, 1191, 1218, 1221, 1263, 1371, 1372, 1375, 1379, 1384, 1391 a 1396, 1401, 1447, 1458, 1479, 1481, 1483, 1493 a 1495, 1500, 1506, 1516, 1521, 1529, 1565, 1585, 1592, 1637 a 1639, 1641, 1644 a 1650, 1665, 1672 a 1685, 1692, 1697, 1704, 1709, 1728, 1737, 1740 a 1742, 1770, 1775, 1776, 1806, 1810 a 1813, 1821, 1825, 1835, 1917.
 «Llibre Vert» (A. M. B.), 253, 331, 524, 549, 601, 637.-Ns. 462, 511, 586, 762, 866, 882, 886, 912 a 915, 918 a 920, 1040, 1053, 1109, 1145, 1343, 1353, 1356, 1369, 1370 a 1375, 1379, 1381, 1384, 1386, 1388, 1391 a 1396, 1401, 1450, 1454, 1458, 1459, 1473, 1479, 1481, 1483, 1493, 1495, 1497, 1498, 1500, 1501, 1503, 1507, 1516, 1526, 1532, 1537, 1563 a 1565, 1587, 1589, 1592, 1635, 1637, 1638, 1639, 1641, 1644 a 1650, 1661, 1667, 1679, 1685, 1704, 1709, 1716, 1723, 1724, 1728, 1738 a 1742, 1767, 1772, 1773, 1775, 1776, 1801, 1808, 1810 a 1814, 1818, 1821, 1825, 1831, 1835.
 Loeb (Isidor): «La controversia en 1263, en Barcelona, entre Pablo Cristiá y Moisés ben Nahman», n. 1292.
 «Lo Gay Sabers», ns. 541, 544, 1363, 2011.
 «Lo missatge del Sagrat Cor de Jesús», n. 2726.
 «Lo nou redreç de la casa de la Ciutat», n. 1553.
 «Lo Pensament Català», n. 2389.
 López de Cuesta (F.): «Epistolae selectae de... San Gerónimo», n. 208.
 «Lo remey que proposen los senyors Consellers de Barcelona per remediar la necessitat... de moneda de plata», n. 1959.
 «Los Debates» (Tortosa), n. 1470.
 «Los nombres de las calles de Barcelona», n. 2377.
 Lot (Ferrán): «Le Moyen Age», n. 293.
 Mabillon (Joan): «Acta sanctorum ordinis sancti Benedicti», 190.-N. 304.
 «Magasin pittoresque», n. 138.
 Maluquer y Viladot (Joan): «Derecho civil especial de Barcelona y su término», ns. 874, 876, 890.
 «Manifestación en que se publican muchos y muy relevantes servicios», etc., ns. 1642, 1972, 1977, 1988, 2520.
 «Manual de Forasteros» (1819), n. 2084.
 «Manual de Novells Ardit», 579, 713.-Ns. 8, 881, 931, 937, 945, 987, 1011, 1027, 1043, 1158, 1336, 1375, 1408, 1414, 1428, 1431, 1439, 1456, 1471, 1475, 1480, 1487, 1499, 1560, 1509, 1573, 1575, 1576, 1583, 1588, 1605, 1633, 1634, 1636, 1642, 1696, 1713, 1725, 1739, 1746, 1756, 1793, 1809, 1822, 1862, 1962, 2045, 2314, 2364, 2368, 2397, 2406, 2418, 2511, 2520, 2521, 2544, 2552, 2555, 2670, 2671, 2701, 2761, 2777, 2778.
 «Manual del Viajero en Barcelona» (1840), 74.-N. 2251.
 «Manual Geográfico Administrativo», 17.
 «Manual Autos» del A. M. B., n. 2229.
 «Manuals» del Arxiu del Hospital de Santa Creu, ns. 751, 816, 937, 969, 1003, 1029, 1072, 1225, 1257, 1284, 1296, 1351, 1377, 2477, 2755.
 «Manuals» del A. M. B., ns. 1263, 1437, 1653, 1676, 2042, 2057, 2103, 2172, 2233.
 «Manuals» del Arxiu Parroquial de Sant Hilari Çacalm, n. 751.

- Mañé y Flaquer (Joan): «La masoneria en Italia», n. 2768.
- Maragall y Gorina (Joan): «Una gracia de caritat!», n. 2486.
- Mariana (Joan): «Historia General de España», n. 79.
- Marca (Pere): «Marca Hispánica», 102.-Ns. 66, 354, 366, 373, 378, 386, 398, 401, 403, 416, 482, 498, 505, 510, 617, 650, 675.
- Margarit (Joan): «Paralipomenon Hispaniæ», n. 27.
- Marichalar y Manrique: «Historia... del derecho civil de España», 57.
- Marineo (Luci), 402, 517.-N. 297.
- Marquardt (J.): «Organisation de l'empire romain», ns. 57, 70.
- Marquillas (Jaume): «Comentaria super usaticis Barchinonæ», 176, 538.-N. 1406.
- Marsillo (Manuel): «Crisi de Cataluña», n. 98.
- Martí de Prat (F.): «Disertación sobre la antigua obra mosaica... de San Miguel», n. 122.
- Martí Turró (I.): «Excursió... a la Compañia de aguas de Barcelona, ladera derecha del Besós», n. 2710.
- Martigny: «Dictionnaire des antiquités chrétiennes», ns. 157, 207.
- Martínez Aloy (Joseph): «Aparició del cristianisme en València», n. 142.
- Martorell y Montells (J.): «Anteproyecto de fachada para la Catedral», n. 2391.
- Más (Joseph): «Indicador de Barcelona sistema Acklun», n. 998.
- Mas y Domenech (Joseph): «Les reliquies del monestir de Sant Cugat del Vallès», n. 563. — «Notes històriques del Bisbat de Barcelona», 183.-Ns. 298, 425, 1100, 1260, 2513.
- Masdeu (Joan F.): «Historia crítica de España», ns. 106, 297, 336, 377.
- Maspons y Labrós (Francesch), ns. 972, 1449, 2451, 2788. — «Corts Catalanes», n. 427. — «De la forma de govern de la ciutat de Barcelona», n. 1363. — «Les Franqueses de les Corts de Sarrià», n. 2576. — «Memorial de les cases que són de la jurisdicció... de les Corts de Sarrià com de Sant Just Desvern», n. 880.
- Masriera y Colomer (Artur): «Un excursionista inédito», n. 2519.
- Masó y Cassañas (Antoni): «La cordillera del Tibidabo», 1010, 1060.-Ns. 2665, 2791.
- Matheu y Smandia: «Compendi y bréu explicació de la Doctrina Cristiana», n. 2367.
- Maureta, y Tos y Codina: «Descripción física, geológica y minera de la provincia de Barcelona», n. 10.
- Mela (Pomponi): «De situ Orbis», 42, 73.-Ns. 35, 49, 82, 98.
- «Mélanges d'archeologie et d'histoire», ns. 300, 323, 328.
- «Memoires de l'Academie des sciences, arts et belles lettres de Dijon», n. 2277.
- «Memoria del fiscal del Tribunal Supremo» (1909), n. 2546.
- «Memoria... del derecho que asiste al... Duque de Medinaceli en el pleito contra el administrador de bienes Nacionales», n. 2311.
- «Memoria histórica de los antecedentes... del Manicomio de la Santa Cruz», n. 2757.
- «Memorial en dret lo any 1632 a favor de Barcelona v de sa autoritat», etc., n. 1475.
- «Memorial numismático español», ns. 235, 236.
- «Memorial que los molins de Sant Pere són reals, y poden molre blats de flaquers», n. 1111.
- «Memories de la Associació Catalanista d'Excursions Científiques», ns. 2665, 2791.
- «Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», ns. 193, 209, 285, 311, 351, 364, 393, 492, 523, 572, 604, 616, 756, 759, 818, 1123, 1155, 1281, 1304, 1450, 1493, 1543, 1558, 1588, 1599, 2509, 2510, 2687, 2788.
- Menéndez y Pelayo (Marcelino): «Historia de los heterodoxos españoles», n. 1292.
- Mestres (Apeles): «La casa vella», ns. 2029, 2235, 2275, 2286.
- Migne (J. P.): «Patrología latina», ns. 187, 377.
- Miquel y Badia (Francisco): «La capilla de Nuestra Señora de la Victoria o del Palao», n. 1161.
- Mir y Casases: «Real Monasterio de San Pedro de las Puellas», ns. 277, 368, 394, 1199.
- Mirabent y Soler (Francesch): «La Mare de Déu del Born», n. 1204.
- Miret y Sans (J.): «Los vescomtes de Cerdanya, Conflent y Bergadà», n. 523.
- Miret y Sans (J.): «Documents en langue catalane (XI-XII siècles)», n. 583. — «Los vescomtes de Bas en la illa de Sardenya», n. 506. — «Templers y Hospitallers», n. 1116.
- «Miscelanea di storia e cultura ecclesiastica», n. 151.
- Mommsen (Theodor): «Colección d'inscripciones romanas», n. 46. — «Le droit public romain», n. 59.
- Mo cada (J. L.): «Episcopologio de Vich», n. 367.
- Monegal (Esteve): «Novena en honor de... Santa Madrona», n. 397.
- Monlau (Pere Felip): «Abajo las murallas», 629, 856.
- Monfar y Sors (Diego), n. 2099. — «Historia de los Condes de Urgel», ns. 309, 536.
- Monfort (J.): «Estudi històric, artístich y arquitectònic de Sant Pau del Camp», n. 332.
- Montsalvatge y Fossas (Francisco): «El Vizcondado de Bas», n. 506.
- Morera y Llauradó (Emili): «Historia de Tarragona», ns. 146, 1525. — «Tarragona cristiana», n. 260.
- Muntadas (Miquel): «Historia de Montserrat», n. 255.
- Muntaner (Ramón): «Crónica», ns. 950, 1055.
- Muratori (Antoni), 165, 414. — «Annali d'Italia», ns. 268, 270, 290. — «Rerum Italicarum Scriptores», n. 267.
- «Museum Archæologisch Santacana», ns. 964, 1436, 1754.
- Normandy (G.) y Lessueur (E.): «Ferrer. L'homme et son œuvre. Sa mort. Castille contre Catalogne», n. 2457.
- «Nota de antecedentes del terreno que ocupa el Jardín botánico», etc., n. 2226.
- «Noticias históricas del Colegio de Corredores reales», n. 1181.
- «Notas históricas del templo catedral de Barcelona», n. 417.
- «Notularum» (A. M. B.), ns. 893, 903, 1041, 1100, 1102, 1505, 1694, 2445.
- «Nouvelles archives des missions scientifiques et littéraires», n. 562.
- «Nova consagració de Santa Maria de Ripoll», n. 481.
- «Nuevo Mundo», n. 2565.
- «Nuovo Bulletino di Archeologia cristiana», n. 212.
- «Obras Públicas. Siglo XVIII» (A. M. B.), ns. 1713, 2079.
- «Obreria» (A. C. B.), 447.-Ns. 1014, 1124, 1192.
- «Obreria» (A. M. B.), 346.-Ns. 917, 1142, 1212, 2554.
- O'Callaghan (Ramón): «Anales de Tortosa». — «Episcopologio de Tortosa», n. 148.
- «Officialatus» (A. C. B.), n. 2494.
- Olivar (Benvingut): «Estudios históricos sobre el derecho civil en Cataluña», n. 2248.
- «Ordenanzas municipales para... la villa de Gracia», n. 2530.
- «Ordinacions del 1626», n. 1719.
- «Ordinacions fetes... per los Consellers... 1626 sobre la administració dels forments», n. 1752.
- «Ordinacions fetes a 9 agost 1635 sobre la administració dels forments», n. 1752.
- «Ordinacions e capitols de la mostaçaferta de la vila d'Agulada», n. 1004.
- Ossorio (Angel): «Barcelona. Julio de 1909. (Declaración de un testigo)», n. 2457.
- Palazuelos (Vescomte): «Santa María de Porqueras» n. 361.

- Parasols y Pi (Pau), n. 331. — «La villa de San Felxo de Torelló», n. 691. — «Sant Llorenç del Munt», n. 502.
- Parthey (G.) y Pinder (M.): «Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum», n. 86.
- Pastor y Lluís (F.): «La hosteria de Dionís», n. 1470.
- «Patents» (A. M. B.), ns. 1711, 1714.
- Pau (Geroni) en la «Marca Hispánica», 44, 74, 126, 402. — Ns. 40, 66.
- Peinado (Antón): «Datos curiosos de Barcelona», n. 2473.
- Pella y Forgas (J.): «Establiment per Jaume I, del Concell de Cent», ns. 1364, 1368. — «Festes de la Immaculada Concepció en 1618», n. 1468. — «Historia del Ampurdán», n. 29.
- Pellicer y Pagés (Joseph): «Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro», 40. — Ns. 30, 32, 191. — «Novas aclaracions relativas a la tomba bisoma de Jofre lo Pilós», «Santa María del monasterio de Ripoll», ns. 331, 481.
- Peray (Joseph): «Monografía históric-descriptiva de Sant Cugat del Vallès», n. 468.
- Pérez de Messa (Diego): «Primera y segunda parte de las grandezas y cosas notables de España», n. 2030.
- Periòdichs publicats a Gracia, n. 2627.
- Periòdichs publicats a Sant Andréu de Palomar, n. 2749.
- Periòdichs publicats a Sant Martí de Provençals, n. 2698.
- Pí y Arimón (Andréu A.), 2194. — «Barcelona antigua y moderna», 113, 114, 624, 785. — Ns. 2, 20, 118, 119, 124, 125, 218, 276, 323, 332, 336, 363, 552, 676, 707, 965, 1157, 1172, 1191, 1193, 1195, 1196, 1202, 1210, 1215, 1238, 1240, 1249, 1365, 1441, 1546, 1555, 1609, 1611, 1768, 1811, 2015, 2087, 2213, 2279, 2280, 2282, 2308, 2320, 2373, 2414, 2445, 2512.
- Pí y Margall (Francisco), n. 571. — «España. Sus monumentos y artes. Cataluña», n. 2307.
- Pi y Molist (Emili): «Discurso que en la inauguración del manicomio de la Santa Cruz», etc., n. 2758.
- Pillito (Ignasi): «Istrusione date dal Re Pietro IV d' Aragona», etc., n. 580.
- Piferrer y Fàbregas (Pau): «Recuerdos y bellezas de España», 74, 76, 80, 89, 116, 167, 260, 275. — Ns. 101, 261, 267, 273, 274, 279, 381, 571, 2182, 2211, 2270.
- Pleyan de Porta (Joseph): «Apuntes de historia de Lérida», n. 492.
- Plini: «Historia Natural», 36, 42, 59, 95. — Ns. 3^a, 5^a, 12^a, 13^a.
- P. M. y R.: «Memorias para la historia de la última guerra civil de España», n. 2139.
- Pons (Salvador): «Vida y martirio... de Santa Madrona», n. 397.
- Ponsich y Camps: «Vida, etc., de Santa Eulalia», ns. 179, 3°, 819.
- Ponz (Antoni): «Viaje á España», 74, 958. — Ns. 102, 1268, 2033, 2035, 2040, 2120, 2131, 2145, 2178, 2522.
- «Por la ciudad de Barcelona en iustificación de la prerogativa de cubrirse y sentarse los Concelleres delante del Rey», n. 1475.
- Porta (Dimas): «Discursos políticos sobre la justa pretensión que los Concelleres de Barcelona tienen de cubrirse», n. 1475.
- Portal (Félix): «La Republique Marseillaise», n. 587.
- «Privilegium» del A. M. B., n. 1458.
- «Privileg. Reg. Valentí», n. 578.
- «Procesos 1600-1700» (A. M. B.), n. 1545.
- «Pro inclita civitate Barcinone, contra Josephum Galcerandum de Pinós», n. 1133.
- «Pro Insigni Communitate beneficiatorum Ecclesie Beate Mariæ de Mari contra ejusdem ecclesie capellanos», n. 1202.
- «Propagador de la devoción á San José», n. 2486.
- Prou: «Les monnais carolingiennes», ns. 314, 369.
- «Protocolos del notari Antoni Vives, de Barcelona», n. 1260.
- «Proyecto de ordenanzas municipales para... Gracia», etc., n. 2626.
- «Proyectos de fachada para la Catedral... opinión de la prensa reconociendo la superioridad del... de Don Juan Martorell», etc., n. 2391.
- Ptolomeus: «Geografía», 36. — N. 37.
- Puig y Alfonso (Francisco): «Gènesi del Axample de Barcelona», n. 2337. — «La Rambla de Barcelona», n. 2090.
- Puig y Cadafalch (Joseph), 975. — «La casa catalana», n. 1119. — «Les influences lombardes en Catalogne», n. 413.
- Puig y Cadafalch y Miret y Sans: «El Palau de la Diputació General de Catalunya», ns. 1180, 2030.
- Puig y Deulofeu (E.): «Una lápida cristiana», n. 206.
- Puig y Larraz (B. A. H.), n. 79.
- Puig y Lucà (Antón): «Espolín», artículos en «Diario de Barcelona» y «Diario Constitucional», 832. — Ns. 2199, 2241, 2255, 2299.
- Puiggarí y Llobet (Joseph), 92, 414, 425, 606. — Ns. 1171, 1261, 1280, 1434, 1493, 2350, 2416. — «Barcelona. San Pedro de las Puellas. Un monumento menos», n. 359. — «Bosquejo histórico de la Audiencia Territorial de Cataluña», n. 1180. — «Confraría dels Corréus en la capella d' En Marcús», n. 564. — «Estudios de indumentaria española», ns. 864, 1130, 1479. — «Garlanda de joyells», ns. 45, 399, 414, 548, 569, 1137, 1143, 1150, 1202, 2472, 2484. — «Noves desconegudes sobre dos joyells del art català en lo segle XIV», n. 1099. — «Peaje del puente de San Baudilio de Llobregat», n. 884.
- Pujades (Geroni): «Chronica Universal... de Cataluña», 50, 74, 97, 106, 126, 148, 158, 167. — Ns. 49, 112, 119, 136, 162, 177, 265, 297, 305, 306, 336, 376, 394, 397, 415, 451, 467, 504, 515, 558, 872, 938, 980, 1216, 1233 a 1235.
- Pujouix (J. B.): «Paris a la fin du XVIII siècle», n. 1005.
- «Recognoverunt proceres», 525, 536, 576. — Ns. 1287, 1492.
- «Record de la exposició de... coses desaparegudes de Barcelona durant lo segle XIX», ns. 1077, 2283, 2302.
- «Recueil des Reglements et Ordonances de la ville de Bruxelles», n. 2359.
- «Redrés per la Administració del Pastrim», n. 1753.
- «Redrés y ordinacions... del any 1703... de la Taula dels Comuns Dipòsits y Banch», etc., n. 1994.
- «Registro Communi» del Arxíu Curia Eclesiástica, n. 1224.
- «Registre del Armari de Barcelona», ns. 506, 539, 540, 576, 1026, 1138.
- «Registre de crides» (A. M. B.), n. 1753.
- «Registre de les crides fetes en la Ciutat de Barcelona dels Alcavots», etc., n. 1507.
- «Registro de Pregones» (A. M. B.), ns. 2050, 2053.
- Regné (Joan): «Etude... des juifs de Narbonne», n. 2575.
- Reinach (Salomé): «La communauté juive de Lyon au deuxième siècle de notre Ere», n. 219.
- Reinaud (M.): «Geographie d' Aboulfeda», ns. 245, 864.
- Rendel Harris (J.): «The Dioscuri in the Christian Legends», n. 210.
- «Representació per la prerogativa de no allotjar en les cases dels militars», etc.
- «Representaciones» (A. M. B.), ns. 2076, 2093, 2113, 2433, 2721, 2763.
- «Resena de antecedentes relativos al abastecimiento de aguas de esta capital», n. 1105.
- «Resenya de la Parroquia de Sant Joan Bautista de Gracia en 1910», n. 2489.
- «Revista Andresense», n. 2738.
- «Revista Catalana», ns. 141, 142.
- «Revista Crítica de Historia y Literatura», n. 703.
- «Revista de Aragón», n. 242.
- «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos», ns. 319, 323, 326, 1305.

- «Revista de Catalunya», n. 1160.
 «Revista de Estudios Franciscanos», n. 143.
 «Revista de Gerona», ns. 1337, 1338.
 «Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica barcelonesa», ns. 183, 420, 1387, 1041, 2044, 2122, 2328, 2429.
 «Revista histórica», ns. 82, 163, 691.
 «Revista histórica latina», ns. 225, 331, 1137, 1150.
 «Revista jurídica de Cataluña», ns. 578, 602, 626.
 «Revista Montserratina», n. 199.
 «Revista Popular», n. 1204.
 «Revue Archeologique du recueil de documents...», n. 681.
 «Revue des études juives», ns. 219, 220, 548, 2575.
 «Revue des questions historiques», ns. 158, 165, 240.
 «Revue d'Histoire et d'Archéologie du Roussillon», n. 237.
 «Revue Hispanique», n. 2522.
 Ribera (Marià): «Real Capilla de Barcelona», n. 2508.
 Riera (August): «La Semana Trágica», n. 2457.
 Ribas y Quintana (Bonaventura). 889. — «Estudios sobre San Ramón de Penyafort», n. 1240. — «La calle de la ex-puerta del Angel», n. 962. — «La Capella de Santa Llucia», n. 2513. — «Monografía del bisbe Saperas», ns. 1122, 1120, 1189, 1253.
 Ribadeneira (P. de): «Flos Sanctorum de las vidas de los Santos», n. 437.
 Ribera (Marià): «Milicia Mercedaria», n. 1244. — «Real Capilla de Barcelona», etc., n. 1153.
 Rigalt (Pere M.): «Tratado de Nobleza», n. 2689.
 Ripoll Vilamajor (Jaume), n. 389. — «Testamento sacramental de la vizcondesa Richildis», n. 350.
 Rivera y Cuadrench (Joaquim): «Los recorts vells són glorios noves», 1020, 1021.-N. 2687.
 Rivera (Manuel M.): «Vida y Milagros de Santa María del Socós», n. 1246.
 «Rivista storico-critica delle scienze teologiche», n. 182.
 Roca (Joseph M.^a): «La medicina catalana», n. 2010.
 Roca y Colí (Joseph): «La Providencia recompensando la piedad de los parroquianos de Santa Maria», 452.-Ns. 749, 750, 1201, 1206.
 Roca y Ferreras (Joseph Narcís), 190.-N. 296. — «Les armes escuts de Catalunya y Barcelona considerades en antigues monedes», n. 1450. — «La confederación catalano-aragonesa», n. 490. — «Los pahers y los primitivos Consellers de Barcelona», n. 1363. — «Wifredo lo Pilós», ns. 302, 323.
 Roca y Florejachs (Lluís): «La Seu. Memoria sobre la Catedral antigua de Lleyda», n. 413.
 Roca y Lavedra (Felip): «El amigo del forastero en Barcelona» (1831), n. 2603.
 Roca y Roca (J.): «Barcelona en la mano», ns. 206, 2728.
 Rodón (Francesch): «El Portxo de Sant Jaume», ns. 1210, 2262.
 Rogent y Pedrosa (Francisco): «Catedral de Barcelona. Descripción...», etc., n. 421.
 Romey (Carles): «Historia de España», n. 460.
 Roqué (Manuel): «Los dos Valldauras», n. 1164.
 Roure (Camilo): «Iglesia de la Mercè. Traslació de la façada de Sant Miquel», n. 2472.
 Rubió y Lluch (A.): «Documents per la historia de la cultura mitgeval catalana», ns. 1142, 1300, 1303, 1304.
 Rubió y Ors (Joaquim): «Consideraciones... acerca del origen de la independencia del condado catalán», n. 323. — Sarriá de antaño y de ogaño», n. 2764.
 Rubio de la Serna (Joan): «Discursos», n. 51.
 «Rubrica d'Ordinacions, 1290-1472» (A. M. B.), ns. 1593, 1571, 1949, 2018, 2020, 2022, 2072.
 Rufus Festus Avienus: «Oræ Maritimæ», 44, 45.-Ns. 42, 77.
 «Ruscino» (revista), n. 1086.
 Sagau (Pau): «Dietari de Vallvidrera», Ms. del 1808-1815, n. 2786.
 Salarich (J.): «Vich; su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias», n. 149.
 Salarrullana y de Dios (J.): «Documentos de Saxo Ramirez», n. 1236.
 Salle de Rochemaure (Duch de la): «Recits Carladéziens», n. 462.
 Sallent y Gotés (Llorenç): «Historia de Vallvidrera», n. 2786.
 Salvat y Salvany (Salvi): «Lo Plà de la Boqueria», n. 2096.
 Sanpere y Miquel (Salvador), n. 1907. — «Barcelona en 1492», 522.-Ns. 1326, 1424. — «Barcelona; son passat, present y porvenir», ns. 1324, 1402, 1412, 1416, 1417, 1420, 1432, 1482. — «Clarís y son temps», n. 2702. — «Discursos...», ns. 342, 362. — «El sitio nacional de Valldaura», n. 1164. — «Fin de la nación catalana», ns. 1577, 1621, 1625, 2184, 2720. — «Historia de Barcelona», 14, 39, 45, 56.-Ns. 1, 2, 31, 33, 38, 39, 42, 54, 862, 2557. — «Jochs Florals, 1888», n. 323. — «L'art mitgeval català», n. 413. — «Los Cuatrocentistas Catalanes», 456, 460.-Ns. 1131, 1156, 1175, 1177, 1255, 1434, 2766. — «Las costumbres catalanas en tiempo de Juan I», n. 1304. — «Rodalia de Corbera», 134.-Ns. 917, 921, 997, 999, 1008, 1609, 1710, 1757, 1750. — «Una excursió pel Plà de Barcelona en lo segle x», 316.-Ns. 615, 669, 697, 760, 765, 775.
 «San Gervasio de Cassolas. Ordenanzas municipales. 1893», ns. 2530, 2642.
 S. Geroni: «Epistolae selectae», 130.-Ns. 196, 203.
 Sant Geroni (Fra Antón de): «Passió de Nostre Senyor Jesu-Christ», n. 2367.
 Sanz y Barrera: «Monografía y restauración de la Catedral de la Seo de Urgel», n. 413. — «Restauración de una casa», n. 1127.
 Santacana Romeu (F.): «Catàlech ilustrat del Musèu Santacana de Martorell», n. 1160.
 «Saqueo de la villa de Gracia», n. 2624.
 «Saraball de Barcelona para 1792», n. 2782.
 Sauri (M.) y Matas (J.): «Manual histórico-topográfico, etc., de Barcelona», ns. 120, 549, 758, 877, 1556, 2210, 2221, 2310, 2311, 2321, 2325.
 Saxonici: «Annales de gestis Caroli Magni», n. 267.
 Schubert (Otto): «Geschichte des Barock in Spanien», n. 2181.
 Schwab (Moisés): «Rapport sur les inscriptions hébraïques de l'Espagne», ns. 220, 562.
 Scott: «Hispania illustrata», n. 232.
 «Secció 3.ª» (A. M. B.), n. 2329.
 «Secretaria de Marina» (Arxú de Simancas), n. 2545.
 Segura (Joan), n. 622. — «Historia d'Igualada», ns. 456, 528, 1141, 1344, 1390, 1680.
 «Sententiarum» (A. M. B.), ns. 1373, 1532, 1613, 1649, 1683, 1685, 1715, 1717, 1778, 1834, 1856, 2025.
 Serra y Iglesias (Jaume): «Costums del segle xv», n. 1004.
 Serra y Postius (Pere): «Prodigos y finezas de los Santos Angeles», ns. 962, 1283, 2671.
 «Sigilli Secreti» (A. M. B.), n. 1776.
 Smedt (Ch. de): «L'organisation des églises chrétiennes», n. 158. — «Principes de la critique historique», n. 144.
 «Société des Bollandistes», 121.-Ns. 176, 179.
 Soler (Bonifaci): «Revista Montserratina», n. 199.
 Soler (Gayetà): «Badalona...», 407.-Ns. 43, 52, 74, 84, 105, 192. — «Catedral de Barcelona», n. 421.
 Soler (G.) y Rogent Pedrosa (F.): «Cathedrale de Barcelone», n. 1190.
 Soler y Palet (Joseph), n. 1800. — «Contribució a la historia antigua de Catalunya. Egara: Terrassa», n. 80.
 Soriano (Ramón): «Apuntes per la Monografía de la Catedral...», n. 421.
 Sociés (Francesch): «Llibre de les fonts de la present ciutat de Barcelona», 394 a 398.-N. 1104.
 «Speculum fratrum ordinis B. Marie de Mercedis», n. 1244.

- Sant Celoni: «Ordinacions per lo govern de la vila de Sant Celoni», n. 688.
- Sellés (Salvador): «Park Güell», n. 2617.
- «Speculum Sedis» (A. C. B.), n. 417.
- «Speculum Officialatus» (A. C. B.), ns. 385, 448, 629, 1222.
- «Speculum Septem ecclesiarum parrochialium barcinonensium», ns. 545, 565, 748, 810, 820, 1200, 1215.
- «Stabilimentum» (A. B. R. P.), n. 1997.
- «Status personalis atque localis fratrum minorum S. Francisci Capuccinorum» (1911), ns. 2436, 2554.
- Strabon: «Geografia», 95.
- «Succession de el rey Don Phelipe V... diario de sus viajes», n. 2168.
- «Summario privilegiorum» (A. M. B.), ns. 1373, 1385, 1394, 1644, 1730, 1737, 1773, 1811.
- Suñol y Gras (Joseph): «Guía de San Martín de Provensals», n. 2697.
- Tailhan (Juli): «La ruine de l'Espagne gotique (549-711)», n. 251. — «Les espagnols et les wisigoths», n. 240.
- Támaro y Fabricias (Eduard), 74, 76, 81.-N. 669. — «Guía... de la Catedral», ns. 419, 1194, 2182, 2391.
- Tarafa (Francesch): «Cronica», 74.
- «Templo expiatorio de la Sagrada Familia», n. 2486.
- Tertulià: «Apologéticas», n. 159.
- «Testaments dels Consellers» (A. M. B.), 677 a 679, 682.-Ns. 1651 a 1655, 1663, 1664, 1669, 1701, 1703, 1700, 1729, 1731, 1732, 1774, 1776, 1781, 1784, 1787, 1804, 1810, 1812, 1817, 1822, 1824, 1827, 1829, 1833, 1834, 1837, 1838, 1842, 1844, 1846 a 1855, 1858, 1859, 1867, 1873, 1875, 1883, 1885, 1887, 1897, 1899, 1902 a 1908, 1912, 1913, 1915, 1918 a 1920, 1927, 1933, 1938, 1945, 1946, 1948, 1954, 2009, 2016, 2023, 2025, 2362, 2365, 2525, 2571, 2756.
- Thebussem (Marià Pardo de Figueroa): «Abandono imperdonable», n. 564. — «Segunda carta para el correo», n. 564.
- Tomas y Estruch (Francesch): «Apuntes para la historia de Gracia», n. 2589.
- Tomich (Pere): «Conquestes de Catalunya», 74, 608.-Ns. 98, 175, 505.
- Torras (Francesch): «Anuari de la Associació d'Excursions Catalana», n. 624.
- Torras y Oriol (Isidro): «Barcelona histórica antigua y moderna», 74, 474.-Ns. 172, 173, 549.
- «Traslación de los agustinos descalzos de Barcelona», n. 2420.
- Travaglia y Mani: «Guía de la villa de Gracia», n. 2589.
- Tristany (Bonaventura): «Corona benedictina», n. 177. — «Historia de la vida y prodigios de... Santa Eulalia», n. 186.
- Ulate (Miquel): «Vita Catalaunæ virginis Mariæ de Cervellon», n. 1246.
- «Una mañana de invierno en la muralla de mar», n. 1551.
- «Una voz que merece ser oída. La descentralización de Barcelona, en el Congreso de la Propiedad», n. 2759.
- «Un barrio de Hostafranchs», n. 2564.
- «Un martyr des prêtres. Francisco Ferrer (10 Janvier 1859-13 Octobre 1909)... Publie par le Comité de Défense des victimes de la répression espagnole», n. 2457.
- Vaissette: «Histoire générale du Languedoc», 452, 500. -Ns. 258, 279, 284, 291, 292, 296, 304, 374, 428, 446, 448, 462, 479, 482, 596.
- Vallemont: «Les éléments de l'histoire», n. 221.
- Vallés y Pujals (Joan): «Les Hurdes barcelonines», n. 2564.
- Valls y Bonet (Pau): «Apuntes históricos sobre... San Justo y Pastor», etc., ns. 301, 1198.
- Vegeci: «De re militari», n. 66.
- «Vela y Remo», ns. 836, 1279.
- Vera y Zúñiga (Joan Antòn): «Epítome de la vida y hechos de Carlos V», n. 2012.
- Viada y Lluch (Ll. Carles): «La estampa barcelonina dels Cormellas», n. 2066.
- Vidal de Valenciano (Gayetà): «Barcelona de 1820 a 1840», ns. 1554, 2210.
- Vidal (Lluís): «Sant Ignasi de Loyola», n. 2421.
- Vidal (Ramón): «Epítome de Santa Maria de Cervelló», n. 1246.
- Vilardaga: «Historia de Berga», n. 502.
- Vilaseca y Trullàs (Joseph): «Revolución de las quintas. Lo 6 Julio 1845 a Sant Andreu de Palomar», n. 2745.
- Villaescusa (Modest H.): «La revolución de Julio en Barcelona», n. 2457.
- «Villancicos que se cantaron en la solemne velación del Rey Ntro. Sr. D. Filipe 5º de Castilla y 4º de Aragón y de la Reina Ntra. Sra. D.ª Maria Luisa Gabriela de Saboya... en Sta. Maria de la Mar día 13 de Noviembre de 1701», etc., n. 470.
- Villanueva (Jaume): «Viaje literario á las iglesias de España», 155, 872.-Ns. 112, 147, 175, 202, 398, 403, 467, 468, 492, 502, 505, 553, 655, 706, 776, 952, 1187, 1215, 1232, 1240, 1292, 1360, 1707, 2100, 2386, 2428.
- «Vita Ludovici», n. 266.
- Vives y Cebrià (Pere N.): «Traducción al castellano de los Usajes, etc.», n. 874.
- Yáñez y Girona (Agusti): «Memoria llegida en la Real Academia de Ciencias y Arts lo 25 Octubre 1841», 12.-N. 6.
- Young (Arthur): «Voyage en Espagne pendant 1787 et 1789», n. 2522.
- Zurita (Geroni): «Anales de Aragón», n. 403.

NOMS PERSONALS

- Aaron, 491.
- Abascantus, 85.
- Abdalá, 160, 178.
- Abdala - Aben-Salema, 157.
- Abdala - ben - Habib - el - Sekelebi, 157.
- Abdalá, fill d' Almoguirah, n. 247.
- Abdallah Al-Valenci, 177.
- Abdelaziz, 155.
- Abdelaziz Almanzor, 226.
- Abd-el-Kherim, 178, 181, 957.
- Abd-el-Melek, 218, 575.
- Abdelmumem, 266.
- Abd-el-Rhaman I, 157.-N. 243.
- Abd-el-Rhaman II, 178 a 181, 185.
- Abdelsalem ben Walid, 172.
- Abella (Frà Ferrer de), 434.
- Aben Adhari, 177.
- Aben-Ayad, 226.
- Aben-Húel, 258, 259.-N. 492.
- Abencotaiba, n. 247.
- Aben-Gania, 258.
- Abi-ben-Yúsof, 253.
- Abotaib, 274.
- Abraham ben R. Isahach, 490.
- Abraham ben R. Jehudsh, 490.
- Abraham ben R. Xija (a) *Hanan*, 274, 490.
- Abraham ben Sxemuell Hasdai, 274, 490.
- Abraham o Bonastruch, 274.
- Abraham (R.), fill de Chasdai, n. 548.

- Abú-Abdalá, 181.
 Abuabdala Mohámed-Abenalhachí, 253
 Abubequer, 253.
 Abulhasan Ali Abenreverter, 266, 267.
 Abu-Otman, 158.
 Abu-Said, n. 243.
 Acedre, n. 200.
 Achila, 139, 150 a 152.-Ns. 241, 243.
 Adaladis comitissa, n. 507.
 Adalaizis de Montcada, n. 769.
 Adalbert Guitart, 211, 261.-N. 499.
 Adalbert de la Marca, n. 446.
 Adalbert Baró, vescomte de Rosse-
 lló, 499.
 Adalbert, vescomte d'Empories,
 n. 499.
 Adalaida o Bonailla, 221.
 Adaledis, ns. 522, 720, 730.
 Adam (Alexandre), n. 90.
 Adan, n. 1189.
 Adalfi, n. 601.
 Addo o Adola, 159.
 Adefós, n. 284.
 Adelaida de Gevaudan, 209.
 Adelaida de Carcasona, 229.-N.
 448.
 Adelaridis, n. 278.
 Adèle de Carlat, n. 462.
 Ademar, 177.
 Adephonse, n. 296.
 Aderro, 536.
 Adriá, 88.
 Adriá VI, 889.
 Aeci, 213, 222.-N. 398.
 Aedo y Espina (Climent), n. 2154.
 Aetius, n. 155.
 Agnès de Barcelona, 243.
 Agrici, 148.-N. 238.
 Aguado y Requejo (Felip), 888.
 Aguilar (Joan), 390.
 Aguilar (Miquel), ns. 1864, 1870.
 Aguilara (Madona), 387.
 Aguiló (Marià), ns. 145, 1721.
 Aguiló (Ramón), n. 238.
 Agulló (Joseph), n. 2760.
 Agustí y Carreras (Joan), ns. 2725,
 2734.
 Agustí y Milà (Jaume), 945.
 Ahmed-ben-Yahia Addabi, n. 404.
 Aiguifred, n. 296.
 Aissó, 178.
 Alabau, 814.
 Alamagni, n. 658.
 Alamany (Gabriel), n. 1333.
 Alarich, 136, 140, 145.-N. 230.
 Alba (Duch), 610.
 Alba (Manuel de), 887.
 Albanell (Micer), 388.
 Albertina (Perexedis), n. 1257.
 Albertus, n. 155.
 Aldebert I, Comte de la Marca,
 n. 446.
 Aldefredus, n. 282.
 Aledrán, 173, 180, 181.
 Alegre, 817, 983.
 Alegret, n. 2468.
 Alegreti de Baseya, n. 691.
 Alella (Marquès), 1012.
 Alemany, 481.
 Alemany (Gabriel), n. 1082.
 Alemany (Tomàs), n. 1082.
 Alexander, n. 155.
 Alexandre III, 473.-N. 655.
 Alexandre IV, 473.
 Alexandre VI, 436, 458.
 Alfarrás (Marquès), 1014.
 Alfons VII de Castella, 255.
 Alfons XI de Castella, ns. 512,
 2350.
 Alfons XIII, n. 462.
 Alfonso (Ferdinando), 598.
 Alfonso (Ferràn), ns. 2557, 2559.
 Alhagib, 242.
 Al-Hakem II, 153, 159 a 161, 166,
 177, 225, 957.-N. 341.
 Ali, 224.
 Ali Abenmaimon, n. 512.
 Ali (Arnau), n. 2760.
 Ali, fill de Yúsuf, 264.-N. 512.
 Aligilde, n. 214.
 Al Kacim, 227.
 Almanzor (Muhamad ben Abu
 Amer), 168, 173, 175, 209 a 211,
 214, 261, 273, 360, 957, 1055.-
 N. 310.
 Almodis de la Marca, 237, 242 a
 245.-Ns. 392, 402, 446, 448.
 Almodis II, 249.
 Almodis de Cervera, 256.
 Almudafar, 160, 245, 492.
 Alós, alias Colóm (Jaume), 388.-
 N. 1666.
 Aloy, 417.
 Alphonse, n. 296.
 Alsina (Antòn), n. 2652.
 Alsina (Ferràn), 1012.
 Alsius (Pere), n. 1686.
 Altés (Joseph), n. 2048.
 Altunira (Joseph), 1002.-N. 2644.
 Alvarez de Castro (Marià), 875.-
 N. 2374.
 Alvaro, n. 243.
 Alzamora (Onofre), 777, 788, 853.
 Amadeu I, 962, 1024.-Ns. 2581,
 2624.
 Amador de los Ríos, 154.
 Amalarich, 145, 146.
 Amalia (muller de Ferràn IV), 983.
 Amalrich, 301.-N. 674.
 Amaltrudis d'Empories, n. 499.
 Amar (Antoni), 391.
 Amargós (Joseph), 975, 1054.
 Amat, fill d'Ermengardis, n. 540.
 Amat, legat pontifici, n. 428.
 Amat (Manuel), virrey del Perú,
 781, 814, 983.
 Amat Eldrich, 270.-N. 538.
 Amat Lentiscà (Teresa), n. 2048.
 Amat y de Cortada (Rafel), 957,
 958.-N. 2519.
 Ambrosius, n. 187.
 Amer (Pere), 470.
 Amiguet (Cosme), 969.
 Amphós, n. 296.
 Amphuxus, n. 296.
 Anaufred, n. 296.
 Andréu (Bernat), 445.
 Andréu (Salvador), 1011.
 Anfós I, 258, 260, 279, 329, 450, 460,
 637.
 Anfós II, 334, 343, 465, 498, 633,
 634.-Ns. 1458, 1656, 1811, 2071.
 Anfós III, 423, 451, 465, 581, 610.-
 Ns. 1201, 1458, 1638.
 Anfós IV, 330, 419, 425, 478, 484,
 485, 498, 501, 503 a 506, 508, 515,
 517, 530, 532, 540 a 544, 547, 573,
 586, 610, 613, 631, 633 a 636, 659,
 669, 690 a 692, 709, 712, 714, 722,
 747, 749, 871, 951, 997.-Ns. 1315,
 1406, 1409, 1451, 1458, 1470, 1507,
 1534, 1635, 1653, 1879, 1981.
 Anfós V, n. 2581.
 Anfossus, n. 296.
 Anglada, n. 2577.
 Anglada (Pere Ça), 441.
 Anjú (Duch), 174, 948, 979, 1038.-
 N. 2578.
 Annia Layetana, 41.
 Annibal Barca, 36.
 Anphous, n. 296.
 An-Rich, 445.
 Antòn Cabús y C.ª, 1023.
 Antoní, 53, 68, 69, 96. Ns. 76, 85.
 Antoni d'Egipte, n. 1345.
 Antúnez (Lluís), n. 2625.
 Antúnez (Manuel), n. 2500.
 Antúnez y Lletjós (Joan), 947.-
 N. 2500.
 Apuleya, 55.
 Ara (Marià), n. 1256.
 Aragó (Erich), n. 1183.
 Aragó (Joan), Comte de Ribagor-
 ça, 951.
 Aranda (Comte), 593.-N. 1548.
 Arbert Guiribert, n. 530.
 Arbert (Pere), 365.-N. 989.
 Arbert de Castellvell, 267, 268.-
 Ns. 525, 526, 530.
 Arbogut, n. 214.
 Arbós (Antoni), 391.
 Arcadi, 137.
 Arcayna (Pere), n. 1176.
 Arenes (Jaume), n. 1732.
 Argelich (Joan), n. 2287.
 Argemir, n. 720.
 Ariadna, 821.
 Aribau (Lluís Carles), n. 2381.
 Aribert (Oth), n. 293.
 Ariosto (Felip), 430.
 Arlovinus, n. 652.
 Armanyach (Comte), n. 1913.
 Armendaric, 673.-N. 1820.
 Armengaldus, n. 155.
 Armengol, n. 155.
 Armengol (Joan), 435.
 Armenter (Federich), 970, 1063.-
 N. 2797.
 Armir, n. 225.
 Arnallus Guitardi, n. 658.
 Arnau Bonfill, n. 520.
 Arnau (Carles), n. 2075.
 Arnau de Barcelona, 243.
 Arnau d'Horta (a) Arnau Vidal,
 309, 945.
 Arnau Ermengol, 213, 240.
 Arnau (bisbe), ns. 241, 854.
 Arnau (Joan), 452.
 Arnau (moneder), n. 771.
 Arnau (Pere), 389.
 Arnulf, 211, 218.
 Arnús (Manuel), 1002.
 Arnusto, n. 343.
 Arpastus, n. 130.
 Arqués (Miquel), alias Estudiant
 murri, 626.
 Arrufat (Antoni), n. 2128.
 Arsendis, 264.
 Artavasdes, 150.-N. 243.
 Artigas, 885.
 Artigas y Feiner, 74.
 Arimón (Genís J.), 999.
 Asenari, 179.
 Assalto (Comte), veja-s González
 de Bassacourt.
 Astorga (Marquès), 814.
 Astorga y de Céspedes (Diego),
 887.
 Astruch Bonselnyor, n. 902.

- Astruch Ça Carrera, n. 2759.
 Atanagilt, 151.
 Ataulf (rey), 74, 138 a 140, 143, 147.-Ns. 217, 227.
 Ataulf (bisbe), 173, 185, 201.
 Ató, 211.
 Ató II, Vescomte de Nimes, n. 375.
 Augereau, 869.
 August, 53 a 55, 57 a 59, 72, 74, 75, 79, 82, 83, 93, 107, 755.-N. 97.
 Aulet, 625.
 Aulus Anfusti Homunci, 85.
 Aurelià, 99, 109, 117.
 Auribell (Marsal), 502.
 Aurús o Orús, 211.
 Ausies March, n. 2381.
 Asoni, 42, 43, 106.-N. 38.
 Austria (Joan), 621, 883, 884.-Ns. 1161, 1619, 2381, 2407.
 Avinyonet (Francisco), 1044.
 Ayats (Pere), n. 1048.
 Ayerbe (Marquès), n. 2097.
 Aymar, n. 2525.
 Aymar (Pere), n. 1333.
 Aymeruts, 218.
 Aymerich, 536.
 Aymerich (Matéu), n. 343.
 Aymerich (Nicolau), 501.
 Aytona (Marquès), 396, 754, 902.-Ns. 2097, 2115.
 Azalaids, n. 417.
 Azara (Eustaqui), 888.
 Azemar (Ramón), n. 759.
 Aznar Galindo, 193.-N. 328.
 Aztai Leviatorga, n. 554.

 Bacardí o Becardí, 779, 781.-N. 2193.
 Baco, 755, 821.
 Badia, 1014.
 Badó d' En Tardà, 1042.
 Bagà (Joan), n. 1441.
 Bahlul - ben - Makluc Abulhegiag, 153, 158, 166.-N. 262.
 Baixeras, n. 2723.
 Baixeras (Dionís), 763, 822.
 Balaguer (Jaume), 390.
 Balasch, n. 2052.
 Baliarda, 945.
 Balion, n. 214.
 Ballaró, 371.
 Ballester, 445, 585.
 Balmes (Jaume), n. 2381.
 Banyeres (Ramón), 464.
 Baquetti (Domenico), 1014.
 Bara o Bera, 173, 175, 177 a 179.-Ns. 267, 289, 290, 297.
 Baranera (Joseph Maria), n. 2389.
 Baratta, 847.
 Bárbara Saladrigas (Rosa), n. 2743.
 Barbarà (Marquès), 755, 800.
 Barbarossa, 610.
 Barceló, n. 281.
 Barcelona (Berenguer), 209, 302, 637, 638.-Ns. 534, 1661.
 Barcelona (Guilleuma), 637, 639.
 Bardaxi, 511, 513.
 Bargués o Brugués (Arnau), 437.
 Bargaes (Joan), 346.
 Barguñó y Morgades (Manuel), 942.
 Baró Tudiscle, n. 849.
 Baronio, n. 397.
 Barola (Pere la), 388.
 Barques (Arnau), 428.-N. 1176.
 Barralerii (Bernat), n. 423.
 Barre y Díaz de Manso (Agustí), baró de la Barre, n. 2676.
 Barrelet, n. 2502.
 Barreiros (Gaspar), 754.
 Bartells, n. 2359.
 Bartra (Joseph), 981.-N. 1261.
 Bas (Pere), 387.
 Bassa (Pere Nolasch), 853.
 Bastero y de Lledó (Antón), 872.
 Bastero y de Miquel (Pelegrí), n. 2160.
 Bastida (Francesch), 338.
 Bastida (Guillèm), 338.
 Bastida (Joan), 391.
 Bastida (Huch), n. 883.
 Bastida (Miquel), n. 1441.
 Bassegoda (Bonaventura), n. 2414.
 Battle (G.), n. 1766.
 Battle (Francesch), n. 2274.
 Batlló, n. 1022.
 Batlló (germans), 980, 982.-N. 2516.
 Bautista (Antoui), n. 2195.
 Baylo (García), n. 1333.
 Beatriu, n. 627.
 Beaulieu, 597.
 Becardí (Baltasar), ns. 2309, 2353.
 Beda, n. 397.
 Beeck (Anna), 598.-Ns. 2558, 2559.
 Belido, n. 600.
 Bellaura, n. 702.
 Bellera (Guillèm), n. 1532.
 Bell-lloch de la Roca (Bernat), 460.-Ns. 525, 852.
 Bell-lloch (Grau), 460.
 Bell-lloch (Maria), 1010.
 Bell-lloch (Pere), 389.
 Bellvehi (Elionor), 410, 451.
 Bellvis, 400.
 Ben Alarabi, n. 257.
 Benavent (Marquès), 800.
 Benet XIII, 425, 435 a 437, 453, 458, 481, 483.
 Benevenisti, n. 606.
 Benigni, 126.
 Benjami de Tudela, n. 548.
 Ben Ruben Izaach, 274, 490.
 Benvenut de Porta, 532.-N. 1378.
 Benviure, 496.
 Bequer, 390.
 Berenguer (bisbe apòcrif), ns. 155, 238.
 Berenguer I (bisbe), 213, 234, 235, 237.-N. 420.
 Berenguer II (bisbe), 238.-N. 433.
 Berenguer Adroer, 227.-N. 409.
 Berenguer Bernat, n. 330.
 Berenguer de Guardia, 267.-Ns. 525, 526.
 Berenguer de Palau, n. 238.
 Berenguer de Tolosa, 179.-N. 284.
 Berenguer Gombau, n. 745.
 Berenguer Guiribert, n. 530.
 Berenguer (Comte de Barcelona), 173.-N. 297.
 Berenguer Ramón I, 213, 217, 219, 220, 263.-Ns. 110, 381.
 Berenguer Ramón II, 213, 243, 246, 249, 274.-Ns. 392, 459.
 Berenguer Ramón, veguer de Barcelona, 269, 637.-Ns. 529, 534.
 Berenguer Ramón de Castellet, 265.-N. 515.
 Berenguer Reverter, 213, 266, 267.-Ns. 515, 516, 518, 520, 521, 524.
 Berenguer Udaltart, n. 507.
 Berenguera, 255.
 Berga (Bernat de), 433.
 Bergues (Arnau), 426.
 Bermeio (Bartoméu), 447.
 Bernal (A. G.), n. 1190.
 Bernat Albert, 637.
 Bernat Arbert, 268, 269.
 Bernat (Arnau), n. 1355.
 Bernat Ató de Carcassona, n. 482.
 Bernat Bernat, n. 856.
 Bernat I, Comte de Barcelona, 166, 173, 178 a 180, 184, 300.-Ns. 293, 297.
 Bernat II, Comte de Barcelona, 173, 184.-N. 297.
 Bernat III de Rovigó, Comte de Barcelona, 173, 184, 185.-N. 297.
 Bernat y Cortiada (Gaspar), Baró d'Esponellà, n. 1760.
 Bernat de Tolosa, 178, 180.-N. 292.
 Bernat (Guillèm), ns. 745, 752.
 Bernat Udaltart, n. 504.
 Bernat Vivas, n. 254.
 Bero, 163.
 Bertrán, ns. 530, 540.
 Bertrán (mestre major de la Seu), 43.
 Bertrán (bisbe), 213, 235, 487.-N. 430.
 Bertrán (Andréu), 436.
 Bertrán y d' Amat (Felip), 1005.-Ns. 2468, 2652.
 Bertrán (Salvador), 390.
 Bertróla (Melciór), n. 1666.
 Berwick (Duch), 607.-N. 2184.
 Besaluna, n. 1342.
 Besora (Joseph Geroni), n. 2428.
 Benús (Narcís), 968.
 Betelols (Jaume), 389.
 Beuter, 74, 159.
 Bianchia (Guu), 478.
 Bianchini, n. 70.
 Bigó o Bigonem, 163, 166.
 Bigues (Huguet), n. 1493.
 Bisanya, 475.-N. 1252.
 Bisbal (Joan), 391.
 Blanca (Antoni), n. 2725.
 Blanes (Francesch) (bisbe), 435.
 Blanes (Francesch) (canciller reyal), n. 1802.
 Blansó (Ratón), n. 1104.
 Blay (Pere), 758, 759, 807, 837.-N. 2524.
 Bliger d' Empories, n. 499.
 Boatella (Joseph), ns. 2353, 2356.
 Bocabella y Verdager (Joseph Maria), n. 2486.
 Boelmer, n. 48.
 Boeci, 467.
 Bohlul, fill de Marzuch, n. 262.
 Borja (Roderich), 436.
 Boloix (Magdalena), 909.
 Bonafé (Macià), 444.
 Bonafilla, n. 394.
 Bonafós, n. 626.
 Bonanat, 499.
 Bonanat (Joan), n. 1342.
 Bonaplata y Nadal (Ramón), n. 2712.
 Bonastruch o Abraham, 274, 275.-N. 554.
 Bonastruch de Porta, n. 1292.
 Bonboisson (A.), n. 938.
 Bonellim, Pere, n. 410.
 Bonet Abraham y Margant, 491.
 Bonfill, fill de Vives, n. 745.
 Bonfill Fredol, 227.-N. 409.
 Bonfill (Ramón), ns. 696, 709.
 Bonhom, 226, 227.-N. 704.
 Bonenyor, 341, 365.
 Bonús, fill de Vives, ns. 710, 745.

- Boquer (Pere), 361.-Ns. 975, 1007.
 Boquet, 388.
 Borbón (Luisa Carlota), 978.
 Borjas, n. 2468.
 Borraçà, n. 1856.
 Borràs, n. 2743.
 Borràs (Pere), n. 2732.
 Borrassà (Lluç), 430.
 Borrell, 177.-N. 328.
 Borrell I, 173.-N. 297.
 Borrell II, 168, 173, 187, 198 a 200, 209, 210, 213 a 216, 218, 221, 225, 201, 957.-Ns. 353, 375 a 377, 536.
 Borrell (bisbe de Barcelona), n. 238.
 Borrell (Comte d'Ausona), 159.
 Borrell (bisbe d'Ausona), n. 748.
 Bosch, 114.
 Bosch (Baltasar), n. 2652.
 Bosch (Miquel), n. 2272.
 Bosco (Dom), 916, 1011, 1055.
 Bosón, 252.
 Boteller, 389.
 Botroca, n. 130.
 Bou (Berenguer), n. 894.
 Bou (Joan), alias Llobet, n. 1639.
 Bover (Francesch), 812.
 Boxadors (Bernat), 574.
 Boxadors Rocaberti y de Pau (Maria), n. 2046.
 Boyl (Bernat), 1014.
 Boyl (Ramón), n. 580.
 Boyra, 1042.
 Branca (A.), n. 1872.
 Braun y Hohenberg, 774.
 Bransi (Bernat), 2353.
 Bret (Nicolau), 390.
 Brisson, n. 119.
 Broniquer, 368.
 Brugada (Joan), n. 2195.
 Bruguera (Ignasi), n. 2315.
 Brunet, 891.
 Brunet (Antoni), 391.
 Brusi, 1002.
 Buçot (Antoni), 688.-N. 1874.
 Buçot (Bernat), n. 1296.
 Buçot de Sitxes (F.), 390.
 Bugateça (Damià), 419.
 Burgués, 536.
 Burgués y de Santcliment (Gaspar), n. 2761.
 Busquets (Arnau), n. 1656.
 Busquets (Bernardí), 390.
 Busquets (Guillem), n. 2567.
 Busquets (Roméu), n. 1126.
 Bussot (Franc), 605.
 Caballer, 982.
 Cabanyelles, 390.
 Cabanyelles (Isabel), n. 1257.
 Cabanyes d'Argentona, n. 718.
 Cabañes (Joan Baptista), n. 2163.
 Cabet, n. 2705.
 Cabrera, 902.
 Cabrera (Bernat Joan), 573.-N. 1322.
 Cabrera (Jaume), n. 1404.
 Cabrera (Joan), n. 1407.
 Caçador, n. 173.
 Caius Coelius, fill d'Atisi, 48, 49.-N. 47.
 C. Julius A., n. 47.
 Calabria (Joan), Duch de, 432.
 Calabria (Joan), n. 1792.
 Calabria (Nicolau), 498.
 Calderó, n. 2410.
 Caldes (Bernat de), n. 678.
 Calígula, n. 128.
 Calixte III, 430.
 Callic (Jaume), n. 1664.
 Calsa, 159.
 Calvell (Pau), n. 2722.
 Camp y Ramón (Antò), n. 2655.
 Campana, n. 2661.
 Campderà (Perot d'En), 387.
 Campderrós (Joan), 391.
 Campdoliver (Jaume), 452.
 Campeny (Damià), 778, 812, 820, 846.-N. 2084.
 Campins (Gayetà), n. 2627.
 Campo-Sagrado (Marquès), 596, 823, 847.
 Camps (Felip), 381, 450, 590 a 592, 903, 904, 911.
 Camps (Joseph), n. 2353.
 Camps (Pere), 390.
 Canalejas y Méndez (Joseph), 1038.
 Canaleta y Coch (Joseph), n. 2120.
 Canals y Garau (Esteve), n. 2120.
 Canals (Joan Pau), Baró de Valroja, 90.
 Canals (Pere Pau), 676.
 Canet (Guillem), n. 872.
 Canibell (Eudalt), 35.
 Cánovas del Castillo (Antò), 1038.
 Canaleta y Coch (Joseph), n. 2120.
 Canals y Garau (Esteve), n. 2120.
 Canals (Joan Pau), Baró de Valroja, 90.
 Canals (Pere Pau), 676.
 Canet (Guillem), n. 872.
 Canibell (Eudalt), 35.
 Cánovas del Castillo (Antò), 1038.
 Cantalupo (Antoni), n. 2193.
 Cantillón, 626.
 Canyamars (Joan), 518, 519.
 Canyellas (Esteve), n. 924.
 Canyelles, 586.
 Canyelles (Francesch), n. 983.
 Canyet (Pere), 390.
 Capdevila (Joan B.), n. 2709.
 Capella y Sabadell (Francisco de P.), ns. 415, 1204.
 Caracciolo (Tristán), 610.
 Caraps, 390.
 Carbó (Galceràn), 387.
 Carbó Ombau Salzet, 391.
 Carbon, 56, 57.
 Carbonell (Antoni), 758.
 Carbonell de Castellet, n. 530.
 Cardenyas, 1054.
 Cardona, 407, 754.-N. 2381.
 Cardona (Duch), n. 1474.
 Cardona (Enrich), 436, 886.
 Cardona (bisbe de Tortosa), 568.
 Cardona (Francesch), 387.
 Cardona (Joan), 886.
 Cardona (Lluís), 886.
 Cardona (Pere), 614.
 Cardona (Ramón), 574.
 Carles I, 8, 330, 349, 421, 432, 444, 450, 528, 590, 597, 609, 610, 614, 620, 631, 669, 703, 747, 752, 863, 883.-Ns. 462, 880, 1129, 1456, 1458, 2071, 2568, 2587, 2671.
 Carles II, 569, 737, 807.-Ns. 2175, 2350.
 Carles III (Ariduch d'Austria), 447, 620, 629, 676, 737, 787, 809, 900, 957, 1016.-Ns. 1095, 2106.
 Carles III de Borbón, 766, 789, 802, 825, 836, 853, 866, 888.-Ns. 2229, 2345.
 Carles IV, 745, 821, 835, 836.
 Carles X de França, 500.
 Carles d'Anjú, 464.
 Carles d'Aragó, Príncep de Viana, 573, 574, 586, 907.-Ns. 1071, 1456, 2350, 2422.
 Carles lo Calvo, 175, 180 a 183, 185, 189 a 193, 201, 202, 214.-Ns. 293, 326, 348.
 Carles lo Grás, 212.
 Carles lo Senzill, 212.
 Carlemany, 133, 157 a 160, 166, 169, 173, 174, 177, 178, 184.-Ns. 261, 267, 270, 301, 319, 324, 378.
 Carli, 443, 885.
 Carner (Sebastià J.), n. 2389.
 Carrancá, n. 2674.
 Carreres, n. 1022.
 Carreres (Berenguer), n. 2784.
 Carreres (Vicents), n. 2125.
 Cartagena, n. 1336.
 Castellà Çabestida Erill Cardona Fons y Cesplà (Joseph Galceràn), Baró del Albi, n. 1668.
 Casademunt, n. 457.
 Casafrañca (Jaume), 502.-Ns. 1139, 1140.
 Casagemas (Rafel), n. 2353.
 Casals (Tomàs), n. 2712.
 Casals y Leonor (Modest), n. 2624.
 Casamada y Torrent (Francesch), n. 2626.
 Casanova (Rafel), n. 2381.
 Casanova (Ramón), n. 2353.
 Casanovas, 972.
 Casanovas (Antoni), 119.
 Casanovas (Deudat), 452.
 Casanovas y Cantarell, 946.-N. 2498.
 Cassañes y Pagés (Salvador), 889, 931.-N. 2486.
 Casas, 463.
 Casas y Jordà (Ramón), n. 2712.
 Cases (Antoni), n. 1515.
 Casonio, n. 136.
 Cassador, 481.
 Cassador (Guillem), 886, 887.
 Cassador (Jaume), 886.
 Castañer (Joaquim), 999, 1004, 1010.-Ns. 2635, 2651.
 Castaños (Xavier), Duch de Bailén, 778, 821, 824, 856.-Ns. 998, 2233.
 Castelar (Emili), 1038.
 Castellarnau (Francesch Antò), n. 2353, 2356.
 Castellazol (Pere), n. 900.
 Castellcir (Gilbert), n. 868.
 Castellcir (March), n. 868.
 Castelldorrius (Marquès), n. 2125.
 Castellet (Berenguer Ramón), 268.-N. 530.
 Castellet (Bertràn), n. 525.
 Castelló (Francesch), 387, 388.-N. 1320.
 Castelló (Joan), 392.
 Castelló (Joaquim), n. 2661.
 Castelló y Galvany (Joseph), 1007.
 Castellvell (Berenguer), n. 778.
 Castellvell (Guillem Ramón), 269.
 Castellvell (Joan), 121.
 Castellvell (Ramón), 433.
 Casteldodrigo (Marquès), 628, 817.
 Castiglione (Duch), n. 2353.
 Castillo (August), n. 1333.
 Castillo y Vintimilla (Francesch), 888.
 Castor y Polux, 135.-N. 210.
 Castus, n. 353.
 Català y Albosà (Jaume), 889.
 Catarina, reina de Castella, 501.
 Cató, 186.-N. 310.
 Cavalleria (Bernat), 388.
 Cavallero (Joan), 628.
 Cavour, n. 2768.
 Caylús (Comte de), 74.
 Caymo (P.), alias *Vago Italià*, n. 2522.
 Cayol (Llorenç), n. 2647.
 Cayol de Parés (Josefa), n. 2655.

- Cecilio, n. 705.
 Cendra (Pere), 468.
 Centellas (Comte), 761.
 Centelles, 383, 647.
 Centelles (Fr. Pere), 434.
 Centelles (Gilabert), 434.
 Centelles (Grisogo), n. 1336.
 Cerero, 972.
 Cert (Joan), n. 2652.
 Cervantes (Miquel), 8, 757.
 Cervera (Guillèm de), n. 976.
 César, 54, 56, 57.-N. 136.
 Ces Coris (Francesch), 684.-N. 1070.
 Cessari, ns. 343, 758.
 Chabran, n. 2266.
 Chauvelin (Barón F.), n. 2356.
 Chixilona, 194.
 Chixulo, n. 598.
 Chrysaor, n. 42.
 Churriguera, 807.
 Ciampini, 90.-N. 125.
 Ciceró, 94.
 Cid Campeador, 294, 493.
 Cintado, n. 2746.
 Cirvent (Pere), n. 1340.
 Ciutatadà (Romeu), 390.
 Ciutatilla (Marquès), 825.
 Civader (Matéu), 387.-N. 1355.
 Claperós (Antoni), 375, 445.-N. 1035.
 Claperós (Joan), 445.
 Claperós lo Menor, 445.
 Clapers (Bartoméu), 390.
 Clapers (Joan), 1020.
 Clara d'Asís, 472.
 Claramunt (Deodat), n. 2754.
 Clarer (P.), 997.
 Clariana, 389, 756.
 Clariana (Miquel), n. 2760.
 Claris (Joan), 403.
 Claris (Pau), n. 2381.
 Clarós, n. 2191.
 Claudi I, 75, 93, 99.
 Claudi II, 108 a 110, 117.-N. 166.
 Clavé (Anselm), 823.
 Climent (bisbe), 872, 900.
 Climent VII, 435.
 Climent VIII, n. 2406.
 Climent (Joseph), 806, 888.
 Clodoveu, 145.
 Closas, n. 2577.
 Cneus Pompey, 97.-N. 136.
 Cneus Scipió, 52.-N. 54.
 Codols, 539.
 Coigny (Comte), 735.
 Coludres (Pau), 888.
 Colizan, 164.
 Coll (Bonanat), 418.-N. 1107.
 Coll (Miquel), n. 2706.
 Coll (P.), 465.
 Colom (canonge), 497.
 Colom (corsari), n. 1336.
 Colom (Cristòfol), 854, 1014.
 Colom (Pau), n. 2049.
 Coloma (Alonso), 222.-N. 397.
 Coloma (Anfós), 239, 887.
 Colomer (Andréu), n. 2410.
 Colomer (Pons), 445.
 Colonna (Victoria), n. 2027.
 Comas y Masferrer (Joseph), 946, 980, 982.
 Comes (Joan), 502, 503, 511.-N. 1311.
 Comes (Berart), 855.
 Comes (Jaume), n. 1801.
 Comes (Joan), n. 1271.
 Company Elias, n. 652.
 Compte, 983.
 Concordi, n. 130.
 Concordia, 76.
 Conomines, 536.
 Constanti, 137, 138.
 Constança de Sicília, 465, 651.
 Constantí, 99, 129, 131, 137, 138.
 Cooperatorio (Berengario), n. 975.
 Corbera, 647.
 Corbera (Bernat), 389.
 Corbera (Gilabert), 383.
 Corbera (Riambau), n. 1092.
 Cormelles (Sebastià), 614, 772.-N. 1752, 2066, 2097.
 Coroleu (Joseph), n. 2252.
 Corró (Pere), n. 487.
 Cortada (Jaume), n. 1985.
 Cortada (Rafel), n. 2760.
 Cortés, 38, 889.
 Cortés (Francesch), n. 1467.
 Cortés (Ricart), n. 2486.
 Cortey, 426.
 Cortey (Pau), n. 1633.
 Cortils (B.), 415.
 Corts (Gaspar), ns. 881, 2763.
 Costa (Bernat), n. 1022.
 Costa (Bartoméu), n. 1058.
 Costa (César), n. 335.
 Costa (Pere), 800.-N. 2146.
 Costa y Borrás (Joseph Domingo), 889.
 Costafreda (T.), n. 2410.
 Cotoner (Nicolau), 1023.
 Cots (Ramón), n. 2084.
 Craywinckel (Joan Trinitat), n. 2655.
 Craywinckel (Manuel), n. 2655.
 Crespi, n. 2577.
 Cresques, 500.
 Creus y Cortés (Joseph Martí), n. 2166.
 Crexell (Comte), n. 2353.
 Cristern, 444.
 Cristià (Federich), n. 2680.
 Cristià (Pau), n. 1292.
 Crullles, 556.
 Crystostom, 141.
 Ctesifon, n. 164.
 Cuenca (Gonzalo), 498.
 Cunegonda, 166.
 Cuquet, 901.
 Cuquet (Pere), n. 2042.
 Curtius, n. 79.
 Cuxart (Pau), n. 2659.
 Cuyás, 979.-N. 2577.
 Cuyás (Antón), 2580.
 Cuyás (Narcís), 228, 233 a 236, 361, 362, 370, 371, 980.
 Cuyás (Vicents), 946.-N. 2496.
 Cyprianus, n. 187.
 Ça-Bastida, 536.
 Ça Bastida (A.), n. 1118.
 Ça Bastida (Joan), n. 2740.
 Ça Closa (Bernat), n. 1832.
 Ça Cirera (Jaume), 574.
 Ça Cirera (Pere), 574.
 Çafont (March), 430.
 Çafont (Nicolau), 968.
 Çalbà (Bernat), 539.-N. 1410.
 Çalbà (Jaume), 389.
 Çamora (Alfons), n. 1333.
 Çamuntada, 399.
 Çamuntada (Ramón), n. 1763.
 Çapera, 230.
 Ça Trilla (Bernat), 320.
 Ça Trilla, 322.
 Ça Trilla (Guillèm), n. 898.
 Ça Trilla (Joan), 502.
 Çarrovera, 320.
 Çarrovera (Miquel), 969.
 Çarrovera (Ramón), 389.
 Ça Trilla (Bernat), n. 1400.
 Ça Trilla (Francesch), n. 1400.
 Ça Trilla (Ramón), n. 1400.
 Ça Vall (Esteve), n. 904.
 Cescales (Ramón), 410, 435.
 Çuleiman Almostain, 225.
 Dacià, 88, 105, 143, 202, 278.-N. 563.
 Dadià, 211.
 Dagalaiphe, n. 214.
 Dalmases, 752, 755, 760.-N. 2036.
 Dalmases de Fontcuberta (Carme), n. 2649.
 Dalmau (Jaume), n. 306.
 Dalmau (Joseph), 900.
 Dalmau (Lluís), 356, 428, 550.-N. 1177, 1235.
 Dalani, n. 601.
 Dameto, n. 403.
 Damians (Jaume), 664, 721.-Ns. 1788, 1964.
 Daniel y Molina (Francesch), 831, 847, 849, 856, 858, 862.-N. 2337.
 Darmstadt (Princep), 805.
 David, 227.-N. 409.
 Decio, n. 143.
 Delás (Marià), n. 2730.
 Deodatus, n. 135.
 Deoticus, n. 155.
 De Rez (Alexandre), 618, 627.-N. 1604.
 Dernius (Pere), n. 1271.
 Descatllar (Pons), n. 1336.
 Descatllar (Joan), n. 1997.
 Descatllar (Lluís), n. 2401.
 Descoll (Geroni), 450.
 Desplà (familia), 536.
 Desplà (Francesch), 410.
 Desplà (Miquel), n. 1411.
 Desplà (Benet), 396.
 Desplà (Lluís), n. 451.
 Despujol (Rafel), n. 1826.
 Destorrent, 536.
 Desvilal (Pere), 888.
 Desvilal (Ponç), 433.
 Deu, n. 2577.
 Deu (Mateu), n. 1300.
 Deudat, 213, 223, 224, 301.-Ns. 440, 472, 673, 748.
 Deune, 539.
 Dextro, 100, 131.-Ns. 203, 204.
 Dhuoda, 179, 180, 184.-N. 293.
 Díaz de Valdés (Pere), 888.
 Díaz Santos Bullón (Francisco), 888.
 Didi Julià, n. 242.
 Dido, n. 100.
 Didymus, 137.
 Diez Marti, n. 1101.
 Dillus, n. 47.
 Dmo Silvestre, n. 1354.
 Diodes, 117.
 Dioclecí, 99, 118, 122, 123, 127, 129, 313.-Ns. 143, 155, 177, 303.
 Dion Cassi, 68, 105.
 Dionis Geribert, 1045.
 Diumer (Benet), 480.

- Diumer Viuda de Morell (Dionísia), n. 457.
 Dòdoro, n. 2353.
 Doderó y Montobbio (Antòn), n. 2755.
 Dolça de Carlat-Provença, 249, 251, 252, 260.-Ns. 462, 530, 531, 2680.
 Doliús, n. 2097.
 Dolsa, 982.
 Domarus, n. 343.
 Domenech y Estapà (Joseph), 916, 919, 1042.
 Domenech y Montaner (Lluís), 82, 1034.-N. 2567.
 Domicià, 62.
 Domingo y Soler (Amalia), n. 2027.
 Donús (Guillèm), 251.-Ns. 472, 730.
 Dorca, 268.
 Doria (Andrea), 614.
 Dou y de Bassols (Ramón Llätzer), 830.-N. 2248.
 Dorca (Pere), n. 1108.
 Doujat, 38.
 Draper (Joan), 539.
 Druda, ns. 554, 849.
 Duclaux (René), 272, 758.-N. 542.
 Durall (Arnau), 391.
 Durall (Guerau), 391.
 Durán, 114.
 Durán y Barull (Eugeni), ns. 2676, 2680.
 Durán y Bas (Manuel), 858.-Ns. 2334, 2793.
 Durán de Perera, n. 976.
 Durán (Francesch), 811.-N. 2182.
 Durán (Joseph), 663.
 Durán (Rafel), n. 2353.
 Durfort, 536.
 Durfort (Guillèm), 275, 339.-N. 554.
 Durfort (Pons), n. 840.
 Dusay, 536, 755.-N. 2035.
 Dusay (Bernat), 390.
 Dusay (Maria), n. 2128.
 Dusay (Ramón), 387.
 Eblo, 170.
 Egfrid, n. 296.
 Elica, 146, 147, 150, 151.
 Eginhardi, 190.
 Eldemar, 211.
 Eldesint, n. 654.
 Eldrich, n. 537.
 Elías, n. 2249.
 Elionor d'Aragó, reyna de Xipre, 465.-N. 2256.
 Elionor de Barcelona, 260.
 Elionor de Castella, 420 a 422.
 Elisenda de Montcada, 408, 410, 481, 482, 667, 1056.-N. 1799.
 El-Modhafer, 160.
 Emilia, 149.-N. 238.
 Emmón, 101.
 Emenardo Udalarado, n. 589.
 Eneas, 225, 227.
 Enrich IV d'Anglaterra, 500.
 Enrich d'Aragó, 392, 506, 586, 675.-Ns. 1129, 1531, 1534.
 Enrich III de França, n. 1004.
 Entença (Berenguer), n. 2381.
 Enyech (a) Bonfill, n. 618.
 Eridanus, 94.
 Erill (Berenguer), 435.
 Eriz, n. 2070.
 Ermelde, n. 394.
 Ermemir de Besora, 261.
 Ermemir de Rusdur (Bernat), n. 833.
 Ermemir (Vescomte de Barcelona), 211.
 Ermengaudis (filla del Comte de Barcelona), 218.
 Ermengaudis Arucii, n. 658.
 Ermengarda, 261.-N. 598.
 Ermengarda de Carcassona, n. 448.
 Ermengardis (Vescomtessa de Barcelona), n. 818.
 Ermengol d'Urgell, 218.
 Ermengol VI (Comte d'Urgell), 249.
 Ermengol (bisbe d'Urgell), n. 748.
 Ermengol (Joan), n. 502.
 Ermessendis (Comtessa de Barcelona), 194, 242, 320.-Ns. 497, 540, 748.
 Ermessendis de Carcassona, 219, 220.-Ns. 388, 448.
 Ermessendis (Vescomtessa de Barcelona), 264, 266.-Ns. 520, 521.
 Ermessendis de Cerdanya, 193.
 Ermessendis (filla del bisbe Guislabert), n. 402.
 Ermessinda, n. 385.
 Ermetruit de Cardona, 211.
 Ermevesa (Vescomtessa de Barcelona), 211.
 Eroigi, n. 598.
 Errando (Manuel), n. 2257.
 Escofet (Joan), 811.
 Escrivá (Lluís), 600.
 Escuder (Andréu), 437.
 Esculapi, 73, 89.-Ns. 119, 121.
 Espanya (Baltasar), n. 2657.
 Espanya (Carles), 625, 626, 1052.
 Espartero (Baldomero), 972, 1051.-N. 2768.
 Esparó (Valentí), 853 a 855.
 Espina (Climent), 778.
 Espino, 886.
 Espugues (Bernat), n. 1410.
 Espugues (Gerart), n. 2760.
 Espuny y Berardo (Maria), n. 2076.
 Esteve, n. 2599.
 Esteve (Bartoméu), n. 1666.
 Esteve (Rafel), n. 2353.
 Etius, n. 238.
 Eufрата, n. 130.
 Eugeni IV, 501.
 Euredus, 150.
 Eurich, 120, 139, 145.-N. 224.
 Eusebi, 106, 118.
 Eusebi (bisbe), n. 238.
 Eustulus, n. 130.
 Eva, n. 1184.
 Evol (Pere), n. 1453.
 Eyló, 193.-N. 328.
 Eymerich, 240.
 Eymerich de Narbona, 249.
 Eymerich de la Via, n. 1470.
 Fabra y Fontanils (Camilo), 1012.-N. 2350.
 Fabrè o Febrer (Jaume), 437.
 Fábregues (Bartoméu), 390.
 Fabrès (Jacinto), n. 2648.
 Fadrich, rey de Sicilia, 651.-Ns. 1204, 1002.
 Falcó, 793.
 Falcó (Joan B.), n. 2097.
 Falcó (Joseph), n. 2410.
 Falqués y Urpi (Pere), 945, 1027, 1030 a 1032, 1034.
 Famosus, n. 130.
 Fargas y Sagristá (Pere), 1017.
 Fargas y Vilaseca (Miquel), n. 2712.
 Farrés y Viver (F.), n. 457.
 Fazy, n. 2768.
 Fe Pública, 73.
 Federich (Joan), 445.
 Felip I (II de Castella), 421, 645.-Ns. 306, 880, 1456, 1458, 2071, 2779.
 Felip II, ns. 880, 1458, 2779.
 Felip III, 548, 722.-N. 2779.
 Felip IV, 559, 627, 787, 788, 811, 817, 863, 864, 1020.-Ns. 2340, 2350, 2568, 2688.
 Felip, príncep de França, 434.
 Feliu, 126.
 Feliu (Joan), 391.
 Feliu de la Penya (Salvador), 741.
 Ferret (Joaquim), 1004.
 Fercis (Pere de), n. 566.
 Fernández de Heredia (Gonzalo), 436.
 Fernández Durán, 624.
 Fernández Guerra (Aurelià), n. 79.
 Ferrán I, 500, 573, 610, 631, 668, 671, 673, 713.-Ns. 1458, 1639, 1802, 1803, 2350.
 Ferrán II, 330, 336, 424, 425, 432, 433, 450, 460, 480, 489, 498, 503, 506, 507 a 513, 516, 517, 518, 521, 523, 526, 528, 544 a 547, 571, 577, 579, 585, 611, 613, 614, 631, 636, 642, 644, 655, 669, 700, 745, 854, 871, 901.-Ns. 1067, 1331, 1342, 1362, 1456, 1458, 1534, 1536, 1639, 1655, 1777, 1825, 1908, 1942, 2568, 2671, 2779.
 Ferrán III, 789.
 Ferrán IV, 745, 788, 853.-N. 2273.
 Ferrán d'Àustria, n. 1474.
 Ferrán (Adrià), 846, 847.
 Ferrán (Bartoméu), 619.
 Ferrán (Joan), 390.
 Ferrandis (Martí), 447.
 Ferrandiz (Esteve), n. 2743.
 Ferrari (Joseph), 846.-N. 2084.
 Ferrarie (Maria), n. 975.
 Ferrater (Antòn), 868.-Ns. 2353, 2354, 2360.
 Ferrer (Arnau), n. 1221.
 Ferrer (Bartoméu), 390.
 Ferrer (Bernat), n. 1296.
 Ferrer (Gaspar), n. 1098.
 Ferrer (Jaume), 388, 390.
 Ferrer (Joseph), 2101.
 Ferrer (Miquel), 380.
 Ferrer y Vilaret (Miquel), n. 2540.
 Ferrer (Nicolau), n. 1666.
 Ferrer de Marimón, 368.
 Ferrer (Pere), 369, 373, 391, 392.
 Ferrer (Pere Joan), 389.
 Ferrer y Guardia (Francisco), 972.-N. 2457.
 Ferrera (Catarina), n. 1257.
 Ferrera y Pasqual (Joseph), n. 2095.
 Ferreres (Pere), n. 1441.
 Ferruç (Pere), 350.
 Feu (Ramón), 445.
 Fidel (Bernat), n. 895.
 Figuera, 377.
 Figuera (Andréu), n. 1522.
 Figueras, 1002.
 Figueres (Ramón), n. 2661.
 Figueres, n. 2674.
 Figuerola (Ferrer), n. 483.
 Figuerola (Laureà), 626, 627.
 Filharmonia, 41.
 Finestres, n. 119.
 Firmo, n. 208.

- Firmus, 109.
 Fivaller, 392, 393.
 Fivaller (Bernat), 541, 1050.-N. 1419.
 Fivaller (Joan), 425, 668.-N. 2350.
 Fivaller (Joseph), 940.
 Fiveller, 536.
 Fiveller (Joanot), 392.
 Fiveller (Ramón), n. 1135.
 Fiveller (Ramón Pere), 689.
 Flassà (Gueráu de), n. 135.
 Flaugier (Joseph), 835.-Ns. 2266, 2475.
 Flavi Paul, 139, 150, 151, 214.
 Flavi Veteri Erennioni, 99, 109.-N. 94.
 Flavi Yamontani, 67.
 Flor (Joan), n. 2097.
 Flotats (Joan), 427.
 Fluvià (Jordi), 575, 685.
 Foix, n. 1022.
 Foix (Comte de), 434.
 Folch, 389.-N. 499.
 Folch de Cardona, 213, 235, 237.
 Folch de Cardona (Ramón), 248.
 Folch Guisado, ns. 649, 652.
 Folch (Joan Ramón), de Cardona, 436.
 Folch y Torres (Joaquim), n. 2191.
 Fonolleda (Arnau), n. 2784.
 Font, Alexander y C.^a, 1023.
 Font de Rubinat, n. 2723.
 Font (Francisco), n. 2139.
 Font (Paula), n. 2730.
 Font y Carreras (August), 230 a 232, 885, 886.-Ns. 2391, 2567.
 Fontana, 810.
 Fontanellas, 1003.
 Fontanet (Ignasi), 1016.
 Fontanes, n. 1601.
 Fonts (Jaume), n. 1007.
 Fontseré (Joseph), 858, 862.
 Forasté (Francesch), n. 2655.
 Forment (Damià), 755.-N. 2035.
 Forn (Bernat), n. 940.
 Fortià (Sibila), 465.
 Foteis, 172.
 Foucherot, n. 79.
 Foxà (Joan), n. 1320.
 Framis, ns. 2468, 2723.
 Franch, 388.
 Francigena (Guilleuma), n. 682.
 Franco, 511.
 Francolí, 762.-N. 932.
 Franquesa (Marti Joan), n. 1736.
 Frederick Barbarroja, 259.
 Frodonus, 173, 160, 201 a 204, 212.-Ns. 343, 345, 347, 349.
 Frotart, 237, 245.-N. 429.
 Fruila, n. 856.
 Fruyá (Dimes), 391.
 Fulgosio y Villavicencio (Joseph), 1042.
 Fustgueras (Jaume), n. 2283.
 Fuster (Climent), 392.
 Gago (Esteve), n. 1333.
 Gains, n. 214.
 Gala, 140.
 Galeria, 88.
 Galerio, n. 563.
 Gali, 176.
 Galicano (Joseph), n. 2115.
 Galien, 106, 109, 110.-N. 164.
 Gallart, 1014.
 Gali (Ferràn), alias Viviena, 272, 809.
 Gallifa, 256.-N. 484.
 Gallifa (G.), 419.
 Gallifa (màrtir de la patria), 625, 852.
 Galofré (E.), n. 206.
 Galofré (F.), 582.
 Galup, n. 2680.
 Galus, 106.
 Galvany, n. 2468.
 Galvany (Felicía), n. 1693.
 Galvany (Jaume), n. 1993.
 Gaminde, n. 2623.
 Gamir, 159, 167, 168.-N. 272.
 Gandia (Duch), n. 2578.
 Ganduxer, n. 2048.
 Ganduxer (Pau), n. 2649.
 Garay (Blasco de), 855.-N. 2325.
 Garcia (Marti), 886.
 Garcia de Toledo, n. 2027.
 Garcia Faria (Pere), n. 2625.
 Garcia Gil Manrique, 887.
 Garcias (Pere), 436.
 Garder (Roméu), n. 903.
 Garí (Joan), 281.-N. 571.
 Garí y Cañas (Joseph), n. 2644.
 Gari (Pere), n. 898.
 Garriga y Roca (Miquel), 857, 860.-Ns. 998, 2235, 2337.
 Garsendis (Comtessa), ns. 322, 350.
 Gasull (Esteve), n. 2712.
 Gauschet, n. 614.
 Gaucefredus, n. 652.
 Gaudí (Antoni), 941, 990.-Ns. 1002, 2486.
 Gaudret (Bernat), n. 658.
 Gausbert Guitart, 250.-N. 466.
 Generi, n. 2110.
 Genovart (Agustí), 425.
 Genové (Pere), n. 2350.
 Gelmir, 218.
 Gernalds, n. 238.
 Gernalt (Vescomte Limoges), n. 446.
 Gerberga de Septimania, 500.
 Gerbert, 200, 215.
 Germana de Foix, 614.
 Geriberga, 261.-Ns. 499, 500.
 Geribert, 261, 325, 1055.-Ns. 499, 730.
 Geribert (Vescomte de Barcelona), 211, 213, 218, 311.
 Geribert Adalbert, n. 687.
 Geribert (Ramón), n. 759.
 Geribert (prebere, fill de Sunyer), ns. 856, 2735.
 Gerona (Macià d' En R.), 387.
 Geronci, 137.
 Geroni Pau, 106.-Ns. 98, 119, 155, 162.
 Gerosolima o Gudrielt, 211.
 Gesalich, 139, 145 a 147, 214, 957.
 Geselerycus, ns. 230, 232.
 Gianola (Joan), 598, 775, 971.
 Giginta (Francesch), n. 1320.
 Gilbert III de Carlat, 249.-N. 462.
 Gilga de Carcassona, n. 497.
 Gilabert (Francesch), n. 1722.
 Gili (Bernat), 391.
 Gili (Tomàs), n. 2693.
 Giné y Partagnis (Joan), 1010.
 Giralt, n. 2468.
 Giralt o Gerard (Jaume), 436.
 Girbal (Guillèm), n. 735.
 Girberga de Carlat-Provença, 249, 251.-N. 462.
 Girbert Guitart, 268.-N. 505.
 Girgós (Pere), 391.
 Girona y Agrafel (Manuel), 438, 885, 886.-N. 2391.
 Girona y Vidal (Anna), 886.
 Girona y Vidal (Manuel), 886.
 Gisabert, 935.
 Gispert (Joan), n. 2097.
 Goday, 393.
 Godoy, princep de la Pau, 867.-N. 2352.
 Goenich, 145.
 Goffredi de Bresil, n. 840.
 Goffredum d' Arrià, n. 297.
 Golferichs y Losada (Macari), 205, 229.
 Goltredo, n. 646.
 Golzio, n. 128.
 Gomar (Pere), 390.
 Gomarus, n. 343.
 Gombau, n. 1022.
 Gombau de Besora, 261.
 Gombau Sanla, n. 793.
 Gómez del Castillo (Joseph), 871.
 Gomis, n. 2662.
 Gondemar, n. 343.
 Gondimarus, n. 155.
 González de Bassecourt (Francisco), Comte del Assalto, 801.-Ns. 2081, 2155.
 Gordiola, 389.
 Gori (Antoni), n. 1441.
 Goy (Narcisa), n. 1257.
 Gozan, 164.
 Gra (Joan), 936.
 Gra (Miquel), n. 2097.
 Gracià, n. 214.
 Gralla (Miquel Joan), 744, 748, 754, 825, 843, 1002.-Ns. 2015, 2331.
 Grancis (Reyner), 610.
 Granell (Geroni), n. 2452.
 Granollachs (Francesch), 907.
 Granyena (Domingo), 481.
 Grassot y Elias (Dolors), 988.-N. 2610.
 Grassot y Elias (Romàn), 988.-N. 2610.
 Gratus, 109.
 Grau, ns. 1022, 2680.
 Grau (Brigida), n. 1257.
 Grau (Carles), 812.
 Grau (Pere), n. 2743.
 Gregori VII, 237.
 Gregori IX, 472, 473.
 Grenis (Arnau), 585.
 Grenzner (Andréu), n. 2621.
 Griffuum d' Arrià, n. 207.
 Griffuus Pelós (veja-s Wifret I), n. 297.
 Grimaudi (Pere), n. 1126.
 Grimosachs (Miquel), n. 1987.
 Grinyí (Marquès), n. 2760.
 Grunyi, 643.
 Grunyi (Agnès), 647.-N. 895.
 Grunyi (Guillèm), 383, 542.-Ns. 1076, 1772.
 Grunyi (Jaume), n. 895.
 Grunyi (Pere), 465, 647.-Ns. 895, 1708.
 Gruter, 119.
 Guadalt (bisbe), 213, 223, 224.-N. 654.
 Guadalt (Vescomte de Cardona), 211.
 Gual (Bartoméu), 437.
 Gual (Ramón), n. 1410.
 Gualba (Gueráu), 434.
 Gualba (Pons), 410, 434, 477.-N. 1200.
 Gualbes, 536.
 Gualbes (Ferreró), n. 1864.

- Guilbes (Jaume), 387.-N. 1864.
 Guilbes (Joan), 539.-Ns. 1864, 2761.
 Guilbes (Joan Bonaventura), n. 1441.
 Guilbes (Miquel), 301.
 Guilbes (Miquel Benet), 390.
 Guilbes (Pons), n. 1804.
 Guimut (Bernat), n. 923.
 Guardia (Jaume), n. 2102.
 Güell y Bacigalupi (Eusebi), 990, 1057.
 Guifré de Cerdanya, n. 428.
 Guifred, n. 299.
 Guifret (moneder), 219.-N. 386.
 Guifret (prevere), n. 794.
 Guillèm (veguer), n. 1367.
 Guillèm I (bisbe), ns. 155, 238.
 Guillèm, bisbe de Montpeller, n. 118.
 Guillèm I, patriarca de Gerusalem, 177.
 Guillèm IV (bisbe), n. 254.
 Guillèm V (bisbe), n. 254.
 Guillèm Albert (bisbe), n. 238.
 Guillèm Berenguer (Comte d'Aussona), 220.
 Guillèm Cateja, 260.
 Guillèm d'Aquitània, 162.-N. 267.
 Guillèm I d'Arles, 209.
 Guillèm de Barcelona, n. 514.
 Guillèm de Cerdanya, 249.
 Guillèm de Gellona, 164, 166, 168, 171, 178.-N. 270.
 Guillèm de Guardia (Vescomte de Barcelona), 213, 265, 266.-Ns. 515, 516, 518, 519, 526.
 Guillèm d'Odena, 247.-N. 456.
 Guillèm IV de Poitiers, 244.-N. 375.
 Guillèm de Tolosa, 180.-N. 449.
 Guillèm de Torroja, 213, 240, 241.-N. 442.
 Guillèm Guifret, n. 745.
 Guillèm Ramon, 264, 268.-Ns. 513, 627, 767, 852.
 Guillèm Ramon de Castellvell, n. 2754.
 Guillèm Renart, ns. 530, 1368.
 Guillèm (Vescomte d'Empories), n. 499.
 Guiu (Francesch), n. 2687.
 Guilbert, n. 312.
 Guilbert Trujà, 298.-N. 656.
 Guilburga, 166.
 Guimerà, 314.
 Guimerà (Huch), n. 1736.
 Guinardó, 315.
 Guimidilla, n. 296.
 Guisla (muller del bisbe Guislabert), n. 402.
 Guisla de Barcelona, 263.
 Guisla d'Empories, 220.
 Guisla (Vescomtessa de Barcelona), ns. 505, 507, 522, 619.
 Guislabert, 213, 223 a 225, 234, 237, 261, 262, 277, 320.-Ns. 398, 426, 500, 502 a 504, 563, 745.
 Guislabert Udalar (Vescomte de Barcelona), 213, 263, 264, 637.-Ns. 507 a 509, 518, 519, 522.
 Guitarus (abat), n. 500.
 Gutart (Vescomte de Barcelona), 210, 211, 261, 300.-N. 671.
 Guixà (Celdoni), 849, 847.
 Guix y Sabadell (Climent), n. 2685.
 Guixens (Antoni), 246, 279.
 Gundefade, 145.-N. 230.
 Gundemar, n. 238.
 Guntefret, 159.
 Gurb (Arnau), 410, 434, 444, 954.
 Gurri (Salvador), 778, 812.-N. 2084.
 Gustà y Bondia (Jaume), n. 982.
 Habirudar, 164.
 Hademarus, n. 267.
 Hafs, n. 243.
 Hamur, 167.-N. 272.
 Harduino, n. 128.
 Hasan, 172.
 Hemur, 150.
 Heracles, 38.
 Hèrcules, 38.
 Herennianus, 109.
 Herennioni, n. 215.
 Heribert, 165.
 Heripreth, 163.
 Herrera, 759.
 Herrero Dàvila, n. 2313.
 Hessen Darmstadt (Jordi), 598.-N. 2560.
 Hibbas, 139, 145, 147.-N. 232.
 Hilari, 144.
 Hilarius, n. 187.
 Hilat, 272.
 Hiltibret, 163, 164.
 Hinart, n. 460.
 Hisimbard o Isembart, 163, 166.
 Hispan, 74.
 Hixèm I, 153, 158, 172.-N. 243.
 Hoen, 209, 274.
 Honori, 137, 140, 144.
 Horaci, 95.
 Horta (Antòn Guillèm) (a) de Montanyans, 458.
 Horta (Arnau), 1045.
 Horta (Ballduví Reambàu), 1046.
 Horta (Bernat), 458.
 Horta (Guillèm), 1015.
 Horta (Joseph), n. 2680.
 Horta (Miquel), n. 2680.
 Horta (Pere), 1045.
 Horta (Pere Arnau), n. 720.
 Hostalrich (Bartoméu), 539.
 Hoya, n. 238.
 Huch Capet, 209, 215, 216.-Ns. 375, 377.
 Huch de Cruilles, n. 343.
 Huch Roger (Comte de Pallars), 489, 503, 508.-N. 2760.
 Huguet (Jaume), 456.-N. 2766.
 Huguet (Pere), 445.
 Humfrut, 173, 181, 184, 185, 193.-N. 296.
 Hunulf, 150.
 Idali, 149.-Ns. 155, 238.
 Iglesias (Agusti), n. 2712.
 Ildefonse, n. 296.
 Imul, n. 646.
 Innocenci II, 239.
 Inocenci IV, 473, 498.
 Inocenci VIII, 436.
 Insula (Pere de), n. 952.
 Inyigo Boñil, n. 536.
 Ireneo, 144.-Ns. 155, 187, 238.
 Isabel (Comtessa de Barcelona), 243, 244, 270.-N. 540.
 Isabel d'Aragó (Comtessa d'Urgell), 434.-N. 1129.
 Isabel de Borbón (reyna), 777, 788, 805, 851, 949.-N. 2349.
 Isabel la Católica, 509, 855.-Ns. 1067, 1129, 1327, 1424, 1456, 2568.
 Isabel (muller del rey Felip I), n. 2400.
 Isabel (Comtessa de Barcelona), 301.-N. 675.
 Isabel Cristina de Brunswick, 1040.
 Isach Genzo, n. 651.
 Isaies, 136.
 Isarn Tedbert, 1045.
 Iscolasticus, n. 130.
 Isern (Pere) 433.
 Isimbart, 177.
 Ispumius, n. 130.
 Jacme (Comte d'Egipte), 519.
 Jafael, n. 223.
 Janer (Erasme), 977.-N. 2502.
 Janer (Francesch), n. 881.
 Janer (Joan), n. 1099.
 Janer (Ramón), n. 1197.
 Jaume I, 133, 301, 329, 340, 361, 369, 385, 413, 432, 434, 469 a 471, 473, 489, 499, 518, 523, 528 a 530, 535, 543, 557, 573, 601, 633, 646, 671, 714, 1056.-Ns. 940, 989, 1001, 1108, 1292, 1293, 1374, 1600, 1772, 1811, 1814, 1825, 2071, 2311.
 Jaume II d'Aragó, 8, 330, 313 a 335, 399, 416, 419, 424, 434, 465, 528, 535, 552, 557, 566, 577, 633, 651, 689.-Ns. 873, 878, 886, 1164, 1294, 1374, 1458, 1638, 1643, 1656, 1692, 1766, 1811, 1813, 1814.
 Jaume II de Mallorca, n. 908.
 Jaume III de Mallorca, n. 1600.
 Jaume I d'Urgell, 465, 666.-Ns. 1457, 1797.
 Jaume II d'Urgell, 671.-N. 1129.
 Jaussely, 1063.-N. 2796.
 Jehudah ben R. Samuel Salom, 491.
 Jiménez de Cabrera (Sanxa), 410.
 Jiménez de Cascante (Bernat), 888.
 Joan I d'Aragó, 8, 330, 381, 415, 418, 419, 421, 424, 425, 470, 481, 483, 488, 489, 496, 500, 504, 515, 523, 537, 541, 543, 573, 574, 582, 612, 658.-Ns. 135, 1403, 1458, 1856, 1942, 2350, 2552, 2779.
 Joan II d'Aragó, 339, 377, 417, 419, 421, 424, 432, 446, 487, 502, 506 a 509, 516, 517, 544, 547, 558, 573 a 575, 584, 613, 631, 636, 640, 649, 654, 660, 671, 673, 677, 693, 694, 696, 698, 722, 871, 952, 957, 1050, 1053, 1060.-Ns. 1070, 1139, 1140, 1429, 1453, 1458, 1534, 1655, 1913, 1917, 2024, 2512, 2760, 2779.
 Joan II de Castella, 501, 543.
 Joan XXII, 420, 434, 481, 498, 500.
 Joan (bisbe), n. 238.
 Joan d'Aragó (primogènit), n. 1458.
 Joan d'Austria, 571, 1038, 1502.
 Joan de Calabria, 694.
 Joan (capdill), 171.-N. 279.
 Joan Guislabert, n. 504.
 Joana I d'Aragó, ns. 462, 880, 1129, 1458.
 Joana Enriquez, 584.-N. 1458.
 Joana (reyna de Nàpols), 610.
 Joanich (Esteve), n. 2614.
 Job, 855.
 Jolis (Joan), n. 208.
 Jorba (Geroni), 74.
 Jordà, 389.
 Jordà (Climent), 390.
 Jordà (fill de Jordana), 269.
 Jordà (T.), n. 2410.
 Jordanes, 136.

- Jordi Joan, 428, 430.
 Jorret (Francesch), 605, 607.-N. 1578.
 Joseph, n. 550.
 Joseph ben Caspi (R.), 490.
 Joseph ben Jacchia, 491.
 Joseph de la Concepció, 619, 804, 805.
 Joseph Napoleón, n. 2393.
 Jossa, 908.
 Jubí (Joan), 886.
 Judá Berzelai, 274, 490.
 Judas, 202.-N. 347.
 Juglar (Pere), n. 1035.
 Julià l'Apóstata, 133, 143, 154.-Ns. 214, 242.
 Julià (Francesch), 387.
 Julià (Marià), 390.
 Julià (Comte), 151.
 Juli César, n. 97.
 Juliol (Ignasi), n. 2353.
 Juncosa (Joseph), 447.
 Junius, 41.
 Juno, 76.
 Junyent (Franci), 391.
 Júpiter, 38, 73, 74, 89, 135.-N. 121.
 Júsus, 157.
 Juyol (P.), 387.
- Keitinger, n. 2191.
 Kossuth, n. 2768.
- Labajos (Roch), 1038.
 Labarta (Francesch), 300.
 Lacera (Berenguer), n. 898.
 Lacera (Guillèm), 329, 363.-N. 979.
 Lacy (Lluís), 829, 831, 852, 853.-N. 2319.
 Laelianus, 100.
 Lagostera (Pau), 388.
 La Guarda y Fenollera (Joan Joseph), 890, 827, 932.-N. 2486.
 Lampadium, n. 155.
 Lampi, 126, 132.-N. 155.
 Lancaster, 819.-N. 2164.
 Landerus, n. 353.
 Larrard y Juez Sarmiento (Antón), n. 2010.
 Larrich (Ramón), n. 2623.
 Lastortras (Pere), 625.
 La Trilla (veja-s Ça-Trilla), 536.
 Lauer, n. 348.
 Laulf, 149.-N. 238.
 Lazzoli (Oúilia), viuda de Mariné, n. 2685.
 Lebud, 459.
 Leda, 38, 135.
 Lenguardus, n. 155.
 Lesseps (Ferràn), 912.
 Letgardis d'Auvernia (Comtessa de Barcelona), 218.
 Leutes, n. 881.
 Levy Berzelai, 274, 490.
 Libiana (Joana), n. 1301.
 Liberato, 100.
 Libulfus, 163.
 Licinià, 68.
 Linde (Baró de la), 18.
 Liori (Sanxo Roderich), 573.
 Litzar, n. 33.
 Liuthard (Comte de Fedenciach), 163 a 166.
 Liuva II, 146.
 Liuvigilt, 146.
 Llacuna, n. 2583.
 Lladó (Llorenç), n. 2760.
 Llantes (March), 998.
- Llanza (Joseph Ramón), ns. 2353, 2356.
 Llar (Comte), n. 2353.
 Llaurado y Rovira (Antón), n. 2133.
 Llatas (Emili), 189.
 Lleó X, n. 2401.
 Lleó XIII, n. 2486.
 Llimona, 114.
 Llimona (Joan), n. 2480.
 Llimona (Joeph), 252.
 Llinàs, n. 2140.
 Llió (Marquès), 497.
 Llobera (Joan), n. 1070.
 Lloberes (Bernat), 613.
 Llobet (ardiaca), n. 646.
 Llobet (astròlech), n. 342.
 Llobregat (Berenguer), n. 678.
 Llop o Lupo, 220.
 Llor (Pere), 1058, 1060.
 Llor (Simón), 1058, 1060.
 Llorach, 982.
 Llorenç (Bisbe de Terranova), 454.
 Llorenç Veronés, 253.
 Lloreta (Antonia), n. 1257.
 Lloris (Joan Dimes), 887.
 Llouyne (Antón) lo Savoyà, 430, 460.
 Lluch y Garriga (Joaquim), 889.
 Llucana (Catarina), n. 1257.
 Lluís III (Duch d'Anjü), n. 1451.
 Lluís V de França, 209.
 Lluís IX de França, 133.
 Lluís XIII de França, 548.
 Lluís XV de França, 771.
 Lluís XVI de França, 772.
 Lluís de Germania, 185.
 Lluís lo Tartamut, 190, 212.-N. 348.
 Lluprà, n. 1061.
 Loaysa, n. 238.
 Loberas, 388.
 Lopardus, n. 687.
 Lope (Comte de Luna), 675.
 López de Aguirre (Manuel de), 888.
 López Bernagossi, n. 2623.
 Lop Sanç, 162, 166.-N. 270.
 Loquer (Miquel), 445.
 Lorenzale (Claudi), 932.
 Lotari, 173, 191, 209, 500, 1058.-N. 378.
 Luci Cecili Optat, 88.
 Luci Licini Secundus, 53, 61, 66 a 68, 70, 88, 93.-N. 82.
 Luci Licini Sura, 53, 66, 67, 88.-N. 82.
 Luci Minici Natal, 53, 88 a 90, 93, 134, 170.
 Luci Minici Natal Quadroni Vero, 88.
 Lucius, n. 155.
 L. Licinius, n. 47.
 Lucuze (Pere), 619.
 Ludwich lo Pradós, 116, 153, 159, 160, 162, 163, 169, 169 a 171, 173, 175, 177 a 180, 188 a 190, 957.-Ns. 267, 301, 378.
 Lull, 636, 977.
 Lull (Bernat), 453.
 Lull (Jaume), 387.
 Lull (Joan), 425, 456.-N. 881.
 Lull (Pere), 300, 419.
 Lull (Ramón), ns. 343, 895.
 Lull (Roméu), 387.-N. 2525.
 Lullo, 159.
 Luna (Pere), 435.
 Lunel (Enrich), n. 2627.
 Luprà, 388.
 Luqués (Miquel Benet), n. 2015.
- Luschner (Joan), 611.
 Lusinyan (Huch de), n. 446.
 Lutgarda, 261.
 Luxuriosus, n. 130.
 Lyderich II, n. 324.
- Macha (Hierònima), n. 1257.
 Macluf, n. 410.
 Maçanet (Berenguer R.), n. 484.
 Medinaceli, n. 2311.
 Madrenchs (Miquel), 391.
 Magarola (Antoni), n. 2115.
 Magarola (Ramón), n. 335.
 Mahalta, 256.-Ns. 229, 415.
 Mahalta de Narbona, 249.
 Mahomet de Turquia, 516.
 Mair Ripsalone, n. 765.
 Maldà (Baró de), 928.
 Malla, 388, 390, 451.
 Malla (Andréu), n. 1763.
 Mamilia, 41.
 Mandri, 1003.
 Manescal, 167.
 Manich (Pau), n. 2727.
 Manrique de Lara (Maria), 998.
 Mans, 1015.
 Manso (Joseph), 1022, 1058.
 Marca (Pere), n. 273.
 March, n. 1655.
 March Aureli, 76, 105.
 March de Reus (Francesch), 776 a 778, 814.
 Marchin, 971.
 Marcial, 68.
 M. Aureli Quintilus, 100.
 March Ponet Caton, n. 102.
 Marcús (Bernat), 227, 313.-Ns. 409, 565, 606.
 Maresa (Roméu), 387.
 Margarida de Prades, 421, 425, 481, 997.-N. 2460.
 Margarida Serafina (Angela), 907.
 Margarit (Bisbe de Gerona), 522.
 Margarit (Geroni), n. 1507.
 Margens (Pere), n. 1829.
 Mari (Pere), 1015.
 Maria Amalia, 789.
 Maria Cristina d'Aupsburg, 10, 11, 939.-N. 2666.
 Maria d'Aragó, n. 1044.
 Maria d'Àustria, 432.
 Maria de Castella, 330, 419, 477, 478, 484, 485, 502, 504 a 506, 538 a 542, 583, 677, 697.-Ns. 1269, 1271, 1307, 1320, 1360, 1390, 1411, 1418, 1450, 1514, 2779.
 Maria de Pisa, 472.
 Maria Lluisa, 807.
 Maria Ruderich, 249.
 Marieta, n. 177.
 Marimon (P.), 391.
 Marimón (Joan Bernat), 584.
 Marimón (Roméu), 424.
 Marin (Sanxo), n. 133.
 Maritz (Joan), 620.-N. 1617.
 Marius, 55, 56, 108.
 Marquardt, ns. 65, 100.
 Marqués (P.), n. 903.
 Marquet, 390, 536.
 Marquet (Berenguer), n. 2827.
 Marquet (Bernat), n. 2327.
 Marquet (Francesch), n. 2327.
 Marquet (Galceràn), 745, 855.-Ns. 2320, 2327.
 Marquet (Jaume), n. 2327.
 Marquet (Joan), n. 2327.
 Marquet (Miquel), n. 2327.

- Marquet (Pere), n. 2827.
 Marquet (Ramón), ns. 90, 2827.
 Martí I, 30, 304, 401, 415, 418 a 420, 424, 425, 447, 462, 481, 504, 523, 537, 573, 580, 583 a 585, 631, 662, 667, 698, 699, 692, 713, 715, 746, 891, 997.-Ns. 177, 1134, 1444, 1488, 1639, 1801, 1877, 2381.
 Martí V, 435.
 Martí, n. 2577.
 Martí (Bernat), 445.
 Martí (Esteve), n. 555.
 Martí (Francesch), n. 2410.
 Martí (Jacinto), n. 2699.
 Martí (Joseph), n. 2199.
 Martí (Joseph Antoni), 2383.
 Martí (Joseph), alias Xich de la Barraqueta, 1052.-Ns. 2624, 2764.
 Martí (Lleonar), 447.
 Martí Bartoméu, 240.-N. 440.
 Martí Codolar, 1013.
 Martí (Pau), n. 1997.
 Martí (Ray de Sicília), 515, 883.
 Martín Petit, n. 417.
 Martínez (Agosti), n. 1467.
 Martínez, 513.
 Martínez de Fanmartin (Pere), 889.
 Martínez del Villar (Martí), 887.
 Martorell (Berenguer), 456.
 Martorell y Montells (Joan), 885, 918, 937.-N. 2391.
 Martorell y Peña, 36.
 Marucchi, 132.
 Marull (Pau), 391.
 Marzeila (Pedro Martín), n. 1811.
 Mas (Adolf), 409, 429, 432, 440 a 449, 470, 471, 500, 551, 553, 555, 605, 617.
 Mas (G.), 391.
 Mas (Joseph), 812.
 Mas (Ramón), 625.
 Mas y Dordal (Pau), 800, 835.
 Mas y Vila (Joseph), 795, 798, 825, 835 a 842, 844, 847, 858, 874.-Ns. 2252, 2272, 2288, 2355.
 Mascaró (Gerou), n. 1760.
 Mascaró (Vescomte de Gerona), 211.
 Masferrer y Bosch de Comas (Dolors), n. 2582.
 Masons, 390.
 Maspons y Labrós (Marià), 1038.
 Massager, 536, 573.-N. 1400.
 Massana (màrtir del 1809), 625.
 Massanés (Joseph), 595, 850.-Ns. 2313, 2331.
 Massanet, 391.
 Matas (Cristòfol), n. 2712.
 Matallí (Pere), 361.
 Mates (Francesch), n. 1713.
 Mateu (Pere), 391.
 Matheu (Antoni), n. 971.
 Matheu (regidor sindich), n. 1326.
 Matons (Joseph), n. 2125.
 Matruina, n. 368.
 Maura y Montaner (Antoni), 1019.
 Mauri (María), n. 2743.
 Maximi, 75.
 Maximà, n. 563.
 Mayans (Blanca), n. 1140.
 Mayans (Geroni), 74.
 Maymó, 312.
 Maymó (Francesch), n. 1668.
 Maymó (Joan), 487.
 Mayora (Miquel), n. 336.
 Mazaref (Bernat), n. 696.
 Meart (Joan), n. 1995.
 Medina (Joan), n. 1333.
 Medina (Pere), n. 626.
 Medinaceli (Duch de), 849.
 Medinaceli, 754.
 Mediona (Guillèm), 637 a 639.-Ns. 1660, 1661, 1665.
 Medrona (Bartoméu), 310.
 Medussa, 70.
 Meer (Baró), 799, 824, 849, 850, 856.
 Mégino y Ferrer (Manuel), 945.-N. 2685.
 Melito (Comte), 600.
 Milà y Pi (Joseph), 871.
 Mena (Ramón), n. 2353.
 Menahem, 500.
 Menéndez y Pelayo (Marcelí), 154.
 Mercader y Sacanella (Eduart), 934, 937.
 Mercader (Perot), 505.
 Merobald, n. 214.
 Mertorell (Joan), n. 1470.
 Mestres (Joan), 885.-N. 2391.
 Mestres (Joseph O.), 107, 112, 823, 838, 849, 858, 935.-Ns. 1261, 2273.
 Metelus, 56, 57.
 Mexia (Pere), 753.
 Miedez (ardiaca de Morvedre), 754.
 Migevila (Jaume), 387.
 Mijavila (Joan), 391.
 Milans del Bosch, 1041.
 Mina (Marquès de la), 593, 799, 817.-N. 1548.
 Minerva, 73, 85.
 Miquel (Genís), 574.
 Miquel (Joan), 391.
 Miquel (Joseph), ns. 2627, 2642.
 Mir, 193.
 Mir (Comte de Barcelona), 173, 198, 199, 200, 216, 1039.-Ns. 297, 340, 341.
 Mir (Rafel), n. 1307.
 Mir de Cerdanya, 194.
 Mir d'Aguda (Ramón), 270.-N. 538.
 Mir Geribert, 221, 237, 247, 935.-N. 311, 499.
 Mir Guillèm, n. 674.
 Mir Guislabert, ns. 402, 426.
 Mir Olivan, n. 652.
 Mir Suniell, n. 769.
 Mir Sunyer, n. 849.
 Miralles (Jaume), n. 74.
 Miralles (Joan), 886.
 Miralles y Vilalta (Ramón), 1052.
 Miró, 390.
 Miró (Bernat), n. 610.
 Miró (Guillèm), 1058.-N. 1790.
 Mirone, n. 673.
 Misley (Enrich), 1053.-N. 2768.
 Mobaxir Nasir-Addaula, 253.
 Moció, 935.
 Mochehid Edim-ben Abdala, n. 404.
 Mocheid-ben-Abdallah Alamiri, n. 404.
 Mocheid-Abu-l-Chihux, n. 404.
 Mocheid Alamiri, n. 404.
 Mocheid-ben-Yusuf ben Ali, n. 404.
 Modolell (G.), 70, 71.
 Modolell (Vicents), 999.
 Modolell, Viuda de Nogués (Magdalena), 940.
 Mogs (Franci), 388.
 Mogeyt, 224, 249.-N. 404.
 Mohamed ben Çaad ben Mardonix, 226.
 Moisés (talmudista), n. 1292.
 Molina y Oviedo (Gaspar), 888.
 Moliné (Antò), n. 2657.
 Molines y Casadevall (Francisco), n. 1467.
 Molinier (August), 286.-N. 596.
 Molins de Mari (Carne), 1016.
 Molist (Pere), n. 2616.
 Mombelli (Joan), ns. 2353, 2356.
 Momburú (Joan), n. 2743.
 Monagal (Joan), 391.
 Moncerdà (Enrich), 842.-N. 2281.
 Moncey, 798.
 Mondzir ben Yahya, Almanzor, 225.
 Mondzir, 249.
 Monfort (Antoni), n. 998.
 Monfort (J.), n. 467.
 Monistrol (Marquès), 405, 822.
 Montagut (Comtessa), 759.
 Montagut (Jaume), n. 457.
 Montaner (F.), 389.
 Montaner y Solanell (Pere), 616.
 Montaner (Ramón), 82, 83.
 Montanya (Pere Pau), 128, 814.-N. 2191.
 Montanyans (Antò), 458.
 Montcada (Berenguer) (cavaller), 369.
 Montcada (Berenguer) (canonge), ns. 430, 2311.
 Montcada (Gastó), n. 870.
 Montcada (Guillèm), n. 873.
 Montcada (Guillèm Ramon), 671.-N. 1828.
 Montcada (Guilleuma), 332.
 Montcada (Jaume), n. 1469.
 Montcada (Joan), 887.
 Montcada (Oth), n. 1828.
 Montcada (Pere), 431.-N. 1469.
 Montcada (Ramón), 673.
 Montemayor (Domingo), 469.
 Monteyrià (Francesch), Baró de Biure, n. 2243.
 Monteys, n. 2662.
 Montjuhich, 536.
 Montjuhich (Arnau), 458.
 Montjuhich (Jaume), n. 1352.
 Montjuhich (Pere), 457, 458.
 Montpensier (Duch), 1023.
 Montrodon, n. 1805.
 Montserrat (Olagner), 902.
 Montserrat y Navarro (Pantaleón), 889, 928, 946, 982.
 Mora, n. 2676.
 Moragas (Marquesa de), 1002.-Ns. 2651, 2655.
 Moradell (Dorothea), n. 2410.
 Morales (pintor), ns. 119, 177.
 Morales (escriptor), 447.
 Morell de Montagut (Elionor), n. 457.
 Morell (Jaume), n. 457.
 Morell (Ramón), n. 1097.
 Morera (Berenguer), n. 678.
 Morera (Joan), n. 2597.
 Morgades y Gili (Joseph), 889.-N. 331.
 Morli, n. 819.
 Mortara (Marquès), 957.
 Mossé, 274.
 Mosteyrin (J.), 590 a 592.
 Mota, 1055.
 Motte (Mariscal), 1057.
 Moxó (Francisco Ventura), n. 457.
 Moxó y Francolí (Francesch), n. 457.
 Moxó y de Vilallonga (Diego), n. 457.

- Moya y Cartellà (Marquesa de), 814.
 Muça, 151, 152.-N. 247.
 Muça (de Çaragoça), 180.
 Mugetus, n. 404.
 Muhammad ben Abu Amer, Almanzor, 209.
 Mulet (Antòn), n. 2653.
 Mulner (Francesch), 445.
 Mulner (March), n. 1333.
 Munt (Antoni), n. 888.
 Muntaner (Ramón), n. 2381.
 Mus o Mucio, n. 385.
 Muzaitus, n. 404.
 Nadal (Pere), n. 307.
 Nadal y Vilardaga (Joseph Maria), ns. 2722, 2743.
 Nagera (G.), n. 1355.
 Nájera (Duch), 998.
 Napoleón III, n. 2768.
 Nasiderolas, 253.
 Navagero (Andréu), 754.
 Navarro (màrtir del 1809), 625.
 Navarro (Francesch), n. 2076.
 Nebri, 148.-N. 238.
 Negrell (Maria Eulalia), n. 457.
 Neptú, 73, 89.-N. 125.
 Nerón, n. 222.
 Nerva, n. 82.
 Neufret, 150.
 Niceti, n. 130.
 Nicolàu (Daniel), 445.
 Nicolàu d'Egipte, n. 1345.
 Nin (Ignasi), n. 2410.
 Nolla y Aliu (Joaquim), n. 2391.
 Nofre (Julia), 445.
 Noguerol (Clara), n. 2525.
 Nonell (Joan), 391.
 Nonio (Ludovich), n. 37.
 Novacià, 131.
 Novaliches (Marquès de), 853.
 Novell y Bertrola (Joan), n. 1467.
 Novell y Bertrola (Geroni), n. 1467.
 Noy Baliarda, 1042.
 Numisia Ursula, n. 206.
 Nundinari, 144, 219.-Ns. 155, 238.
 Nunyo Sanxeç, 425.
 Núñez (Lluís), 754.
 Núxica, 979.-N. 2578.
 Obeid-Alà, 181.
 Octavi August, n. 600.
 O'Donnell, 862.
 Oía, 149.-N. 238.
 Olímpio, n. 155.
 Olivares (Comte-Duch), 632, 633, 655.
 Olivé, n. 2672.
 Olivé (Jaume), 819.
 Olivella (G.), 387.
 Olivella (Pere), n. 1099.
 Oliver, 660.
 Oliver (Bernat), 435.
 Oliver (Galceràn), 387, 692.-N. 1681.
 Oliver (Manuel), 812.
 Oliver (Pere), 587.
 Olivera (Jaume), n. 903.
 Oliveras y Jansana (Camilo), 937.
 Olives y Olives (March), ns. 2633, 2648.
 Oller (Bernat), n. 892.
 Oller (Gabriel), 388.
 Oller (Narcís), n. 2391.
 Oller (Pere), 445, 499.
 Olmunt, 150.-N. 243.
 Olvan, 151.
 Olympius, n. 187.
 Olzina (Bernabé), 391.
 Olzina, n. 2662.
 Oms (Berenguer), 671.-N. 2128.
 Onofre de Sant Tomàs (Fr.), 901.
 Oppa, 150.
 Orbe y Larreátegui (Andréu), 888.
 Ordoño (Bartoméu), 445.
 Oria, n. 673.
 Oriol y Bernadet (Joseph), 107, 112, 1048.
 Oriola Cortada, 1015.
 Orón (Hèrcules), 33, 74.
 Orosi (Pau), 106, 107.-N. 161.
 Orteu, viuda d'Espanya (Francisca), n. 2657.
 Ortiz (P.), 908.
 Orús o Aurús, 211, 218.-N. 384.
 Osona (Comte), 573.
 Osor (Pons), n. 678.
 Osuna (Duch), n. 1472.
 Otasso (Miquel), n. 2760.
 Oth, 211.
 Otogerius Golantes, n. 297.
 Oulomar (Jaume), n. 1656.
 Pacianus, n. 155.
 Padellàs, 756.
 Padilla (Llorenç), n. 177.
 Padró, 388.
 Padró (Tomàs), n. 543.
 Pagès, n. 2594.
 Pagès (Rafela), 480.
 Palamós (Comte), n. 1342.
 Palamós (Comtessa), n. 1536.
 Palatina, 60.
 Palàu (Joan), n. 423.
 Palàu lo Rich, n. 2410.
 Palencia (Anfós), 544.
 Pallarés, n. 1097.
 Pallarès (Francesch), 684.
 Pallars (Comte), n. 869.
 Pallejà (Guillèm), n. 2583.
 Palmerston, n. 2768.
 Palou I (Berenguer) (bisbe), 410, 433, 472.
 Palou II (Berenguer) (bisbe), 433.
 Palou (Jaume), n. 1656.
 Paner (Pere), 388.
 Papiria, 60.
 Parcerisa, 81, 275, 465, 467, 783.
 Paredes (Francesch), 799.
 Parellada (Pere), n. 975.
 Parellada de Ferrer y Vidal (Maria), n. 2723.
 Parés (Albert), 1015.
 Parés (Benet), n. 2103.
 Parma (Príncep), n. 2763.
 Parrella (Fortunat), n. 2076.
 Parrella (Lluís Maria), n. 457.
 Pascal (Pere), n. 1355.
 Paschal, 387.
 Pasqual II, 313.-N. 748.
 Pasqual (bisbe), n. 238.
 Pasqual (Pere), n. 2625.
 Pasqual (pirotècnich), 986.-N. 2599.
 Passos (J.), 764, 796, 797, 799.
 Patern, 149.-N. 238.
 Patiño, 624, 742.-N. 2005.
 Pau V, 897.
 Paulí, 43.
 Paulo (S.), 126.
 Pavia, n. 2764.
 Pedralbes, ns. 2635, 2649, 2651.
 Pedralbes (Francesch), n. 1666.
 Pedro (Joan), n. 1745.
 Pelay, 152.
 Pellicer (Joseph Lluís), 627.
 Pellicer (Peregrí), n. 975.
 Pelops, n. 130.
 Peralda (Galceràn), n. 895.
 Peranda (Agnès), 472.
 Pere I, 267, 329, 339, 367, 527, 638, 713.-N. 1659.
 Pere II lo Gran, 344, 341, 416, 448, 528, 531, 573, 611, 631, 631, 664, 711, 728, 952, 1438, 1711, 1811, 2071.
 Pere III lo Cerimoniós, 330, 331, 381, 416 a 418, 420 a 422, 424, 425, 435, 451, 452, 471, 477, 489, 498, 500, 523, 525, 535 a 537, 547, 557, 577, 578, 601, 611, 631, 667, 671, 713, 714, 773.-Ns. 1058, 1300, 1401, 1450, 1458, 1481, 1493, 1600, 1614, 1825, 1942, 1947, 1952, 2406, 2410.
 Pere III de Castella, 667.
 Pere IV, 419, 420, 424, 453, 557, 573.-Ns. 1149, 1942.
 Pere IV (conestable de Portugal), n. 2350.
 Pere d'Aragó (infant), 332, 465.
 Pere Albert, n. 980.
 Pere Amat, fill d'Adaletis, 270.-Ns. 538, 539.
 Pere Ansurez, 250.
 Pere Arnal, 269.
 Pere Bernat, ns. 487, 706.
 Pere (bisbe de Barcelona), 173, 208, 213, 223.-N. 353.
 Pere (bisbe de Gerona), ns. 388, 748.
 Pere (Bonanat), 390.-Ns. 1604, 1803.
 Pere, comandador de S. Joan, 257.
 Pere Joan (esculptor), 430.
 Pere Puig, 600.
 Pere Ramon de Barcelona, 243.-Ns. 392, 448.
 Peregrí (Bernat), 434.
 Pereta, n. 155.
 Pérez (Franci), 391.
 Pérez (J. B.), n. 155.
 Pérez (Marià), n. 2725.
 Pérez de Rozas (C.), 470.
 Pericas (Joseph Maria), 938.-N. 2176.
 Perinxenes (Ermengol), n. 895.
 Peronella (treball), 257, 260, 294.-Ns. 565, 1362.
 Perot d'En Campdera, 387.
 Peroto, n. 1335.
 Petroneti, n. 601.
 Peyró (Ferrer), 481.
 Plà, n. 487.
 Plà (Cassmir), 1007.
 Plà (Francesch) lo Vigatà, 814.-N. 2101.
 Plà (Ramon des), 387.
 Plà y Cadell (Francesch), n. 2410.
 Plàcidia, 135 a 140, 142 a 144.
 Plana (Ramón), 822.
 Planas (Dalmàu), 500.
 Planas y Compte, n. 2330.
 Plandolt (Nonnot), n. 2624.
 Planella (Pere), 435.
 Planella (pintor), 798.
 Planes (Antoni), 390.
 Planes (Pau), 390.
 Plans (Ferrer des), n. 899.
 Plans (Ventura dels), n. 800.
 Plansó (Rafel), 785.-N. 2101.
 Plegamans (Ramón), 460.-N. 873.
 Plutón, 96.

- Pi, n. 2468.
 Pi y Molist (Emili), 1048.
 Pico de la Mirándula (J.), 436.
 Piera y Piera (Gran), (a) Guelardo, 980.-N. 2581.
 Piera, n. 2577.
 Pinós (Baró), 1047.
 Pinós, 755.-N. 1713.
 Pinós (Joan), 171.
 Piñatelli y Aymerich (Anna), Marquesa de San Vicente, n. 2097.
 Pio VII, 889, 900.
 Pirozzini y Martí (Carles), n. 2391.
 Pius II, 502.
 Poal (Pere), n. 898.
 Poch y Camps (Joseph), n. 2583.
 Podio-acerone (R.), n. 899.
 Pohaler (Pere), 396.
 Polux, 38.
 Polibi, 40.
 Polo (Bartoméu), n. 1070.
 Pompedi, 150.
 Pompey, 57.
 Ponç, n. 487.
 Ponç Boñill March, 241, 294.
 Ponet, 1003.
 Pons (Comte de Tolosa), n. 446.
 Pons Dalest, 387.
 Pons de Cervera, 256.
 Pons des Valls, 387.
 Pons (Francesch), n. 1666.
 Pons Guerau de Cervera, n. 2754.
 Pons Gueribert, n. 627.
 Pons (Pere), 1046.
 Pons (Sebastià), 391.
 Pons y Serra (Alexandre), 1057.
 Ponsich (Ramón), 790, 1054.
 Ponts (Joan), n. 900 bis.
 Populi (Duch), 979.-Ns. 2618, 2760.
 Porta, 476, 480.
 Porta (Bartoméu), n. 898.
 Portet (Julia), 625.
 Portolà de Gomis (Rosa), n. 2655.
 Portugués (Alfons), n. 1333.
 Postum, 107, 108.-N. 164.
 Potau (Francesch), n. 1993.
 Pou, 625.
 Pou (Francesch), 889.
 Prades (Comte), 574.-Ns. 1336, 1732.
 Prat (Trinitat), n. 2502.
 Prat d'Abadal (Joseph (Maria), n. 2655.
 Prat de Moyà (Joaquím), n. 2655.
 Prat de Riera, n. 2468.
 Prats (Joan), 391.
 Prats (Joseph), 837.-N. 2269.
 Prefecte de Prades, n. 626.
 Pretxtat, 129.-N. 155.
 Prim y Prats (Joan), 1042.
 Príncep d'Asturies, 868.
 Príncep de Viana, 133, 1456.-N. 2460.
 Priscila, 755.
 Probus, 99, 109, 110.
 Proserpina, 96.
 Prudenci, 123.
 Prudenci Clement (Aureli), 126.
 Ptolomeus, 42.
 Puig, 516.
 Puig (Ferràn), 1004.-N. 2622.
 Puig (Joan), 390.
 Puigalt (Berenguer), n. 420.
 Puigalt (Guillèm), n. 1378.
 Puigjaner, n. 2624.
 Puigmartí, 994.
 Puigmijà, 390.
 Puigvert (P.), 388.
 Puigvert (Simón), 387.
 Pujades (Joan), 301.
 Pujol, 1017.
 Pujol (Agustí), 452.
 Pujol (Joseph), n. 2353.
 Pujol y Camps (Celestí), n. 42.
 Pyripinus, n. 130.
 Quer, n. 2740.
 Queralt, 392.
 Queralt, n. 508.
 Queralt (Francesch), 391.
 Queralt (Joseph), 908.
 Querús palacio custos, ns. 211, 286.
 Quinlà, n. 610.
 Quintus Deci Valerià, 72.
 Quirina, 60.
 Quirze, 149, 150.-Ns. 179, 238, 239, 350.
 Racionero y Monzón (Joan), n. 2606.
 Radulf, n. 598.
 Raczyński (Comte), n. 2279.
 Rafols (J.), 755.
 Raiadell (Gaspar), n. 1070.
 Ramir I d'Aragó, 239, 240.
 Ramirez (N.), n. 2605.
 Ramón (bisbe), 433, 585.
 Ramón (Jaume), 499.
 Ramón (Miquel), n. 2353.
 Ramón Berenguer I, 98, 187, 221, 224 a 227, 229, 241, 243 a 245, 247, 265, 299, 301, 307.-Ns. 381, 390, 392, 409, 444, 446, 448, 451, 452, 499, 505, 515, 675, 748. 1235.
 Ramón Berenguer II, 213, 229, 243, 245, 246, 248, 249, 274, 1046.-Ns. 392, 415, 452, 458, 2754.
 Ramón Berenguer III, 213, 227, 228, 250 a 255, 259, 264, 268, 274, 280, 301, 329, 458, 651.-Ns. 408, 439, 462, 481, 482, 492, 530, 531, 1660, 2689.
 Ramón Berenguer IV, 226 a 228, 255, 257, 259, 260, 265, 271, 274, 275, 293, 329, 352, 365.-Ns. 408, 409, 493, 494, 529, 626, 1362.
 Ramón Berenguer d'Aragó, n. 1813.
 Ramón Berenguer de Provença, 258.
 Ramón Borrell, 213, 218, 219.-Ns. 110, 389, 451, 505.
 Ramón (Comte de Sant Gils), n. 449.
 Ramón de Carcassona, n. 448.
 Ramón de Castellet, n. 517.
 Ramón de la Roca, n. 540.
 Ramón Ermengol de Vilamajor, n. 2754.
 Ramón Guadalt, 270.-N. 539.
 Ramón Guillèm, 238.
 Ramón Renart, ns. 402, 530, 540.
 Ramón Tedbalt, n. 522.
 Rangarda (Comtessa de la Marca), n. 448.
 Ratés (Joseph), n. 2042.
 Raynat (Joan), n. 1333.
 Rebolledo (Ferràn), 424.
 Rebullosa (Jaume), 754.
 Recaret, 149, 154.
 Recesvint, 150.
 Rechisint, 151.
 Rector de Vallfogona, 597.
 Regnator, n. 130.
 Regnier (P.), n. 1721.
 Reimbali, n. 530.
 Reig y Casanova (Enrich), 890.
 Reig, 932.
 Reilló (Gregori), 663.
 Reina, 1010.
 Reinaud, 159.
 Relat (Berenguer), 1058, 1060.
 Relat (Pere), 1058, 1060.
 Rello, 389.
 Remundum Guifredi, n. 522.
 Renart (Francesch), n. 2272.
 Renalt, 240.-Ns. 438, 439.
 Rendel Harris, 135.
 Renevier, 30.
 Requesens (Berenguer), 390.
 Requesens (Dimas), 389.
 Requesens (Galceràn), 338, 506, 523, 540 a 543, 1058 a 1060.-Ns. 886, 1415, 1418, 1419, 1655, 2784.
 Requesens (Huch), 574.
 Requesens (Jaume Joan), n. 1197.
 Requesens (Joan), 421.
 Requesens (Lluís), 421, 423, 614.-Ns. 1161, 2381.
 Requesens (Quiteria), 1060.
 Requesens de Soler (Lluís), 586, 587.-N. 1534.
 Reticius, n. 187.
 Reventós (Fèlix), n. 2353.
 Revert (Bartoméu), n. 2353.
 Reverter (Vescomte de Barcelona), 213, 264 a 268.-Ns. 512, 513 a 516, 518, 529.
 Rexach (Llorenç), 445.
 Reyné d'Anjü, 573.
 Rez (Alexandre), n. 2419.
 Ribas (Antòn), n. 2718.
 Ribé o Robí (Jaume), 445.
 Ribes (Damià), 810.-N. 2146.
 Ribes (Joan), 390.
 Ricart, n. 2468.
 Ricart Guillèm, n. 752.
 Ricart (Jaume), n. 2706.
 Ricart (Joseph), 1054.
 Richildis de Narbona, n. 350.
 Richildis o Riquilda (Comtessa de Barcelona), ns. 194, 216, 218, 354.
 Ricla (Comte), n. 2223.
 Ricomar (Miquel), 435.
 Riera (Jaume), ns. 2130, 2409.
 Riera y Bertràn (Joaquim), 784.-N. 2096.
 Riera (Joseph), n. 2688.
 Riera (Salvador), n. 2732.
 Rigalt (Bruno), n. 2689.
 Rigalt, 357, 359.
 Rigalt (Jaume), n. 2233.
 Ripoll y Marrugat, n. 2706.
 Riquer (Bertràn), 416.-N. 1142.
 Riquilda (Vescomtessa de Barcelona), 261.-N. 504.
 Rius (Jaume), n. 2468.
 Rius y Taulet (Francisco), n. 2350.
 Rivera (Joaquím), 1029.
 Roben Bellití, n. 709.
 Robert (missatger de Reverter), n. 513.
 Robert (Arnau), 456.-N. 881.
 Robert (Comte de Barcelona), 173.
 Robert (rey), n. 375.
 Robert de Rovigo, 184.
 Robí (Pere), 390.
 Roca (Bernat), 417, 437.
 Roca (Joan de Jesús) (a) Roca-Belló, 900.

- Roca y Batlle (Joaquim), n. 2652.
 Roca y Ollé (Maria), 1009.
 Rocafort, n. 2381.
 Rodés (Gaspar), n. 2680.
 Rodendis, ns. 720, 730.
 Rodil (Marquès), 1051.
 Rodon, n. 2140.
 Rodrigo Vivar (a) Cid, 219.
 Rodriguez (Joseph Maria), n. 2486.
 Rodulf, 193, 194.
 Rogent (Elies), 92, 885, 950.-Ns. 127, 1161.
 Rogent y Pedrosa (Joseph), n. 127.
 Roger I de Carcassona, n. 448.
 Roger II de Carcassona, n. 482.
 Roger de Coserans, 219.
 Roger de Foix, 256.
 Roger de Lluria, n. 2381.
 Roig (Matéu), 953.
 Romaguera (Antoni), 391.
 Romani (A.), n. 1001.
 Romeu, 536.
 Romeu, n. 2583.
 Romeu (Arnau), 613.
 Romeu (Ferràn), 1063.-N. 2797.
 Romero Robledo (Francisco), 1038.
 Romeu (P.), 387.
 Romeu (Pere), 539.
 Romeu (Ramón), n. 2410.
 Roncalí (Comte), 592, 625, 659, 812, 813, 837.-N. 2185.
 Roqueta (Pere), n. 1811.
 Ros (Benet), 390.
 Ros (Jaume), n. 2760.
 Ros (Joan B.), n. 2717.
 Ros y de Carcer (Joaquim), n. 2743.
 Ros y de Sorribes (Joseph), 1023.
 Roselmus, n. 267.
 Rosés, n. 2577.
 Rossell, n. 941.
 Rossell (Joan), 390.
 Rossell (Joan Francesch), 719.-N. 1961.
 Rosselló (Gr), n. 1120.
 Rostany, 163, 166.-N. 267.
 Rotlandis, muller de Gausbert Guibert, 250.
 Rotlant, germà de Berenguer Guibert, n. 530.
 Rotlant (Guillèm), n. 884.
 Rotrudis, n. 290.
 Roura (Miquel), 532.
 Roure, n. 4.
 Roure (Jaume), n. 2624.
 Roure (Joan), 430.
 Rovatti y Ribot (Albert), n. 2725.
 Rovira, 426.
 Rovira (Arnau), 387.
 Rovira (Galcerà), 391.
 Rovira (Pons), n. 976.
 Rovira (Ramón), n. 976.
 Rovira (Simón), n. 1864.
 Rovira y Mariné, 942.
 Rovira y Trias (Antòn), 862.-Ns. 555, 2594, 2709.
 Rovirola (Rafel), 887.-N. 1826.
 Ruben ben Todrós, 491.
 Rubió (Pere), 541.
 Ruda (Tomàs), 388.
 Ruderich, 139, 150 a 152.-Ns. 241, 243.
 Saad, 158.
 Saalthiel (R.), 274, 490.-N. 548.
 Saavedra, 151, 152.-N. 79.
 Sabarthés (A.), n. 596.
 Sabater, 387.
 Sabater (Bonanat), 363.-N. 979.
 Saboya Moura y Corte Real (Francisco Pío), 628.-N. 1622.
 Sadurní (Antoni), n. 430.
 Safont, 542, 971, 1013.-N. 2561.
 Sagarra y Siscar (Ferràn), 288, 530.-N. 1450.
 Sagasta (Pràxedes Matéu), 873.
 Sagnier y Villavecchia (Enrich), 916, 940, 1002, 1012.
 Sagúes, n. 2577.
 Sagimón, rey de Polonia, 445.
 Saig (Francesch), n. 2755.
 Sala (Benet), 887.
 Sala (Jaume), 425.
 Sala (Miquel), 452, 902.
 Sala (Pere Joan), 489, 506, 507, 605, 646.
 Salamanca, 985.
 Salamó, n. 297.
 Salaverdenya (F.), 390.
 Salazar (Benet Ignasi), 887.
 Sales (Asenci), 888.
 Sales (bisbe), 872.
 Salom, 389.
 Salom (Joan), n. 1832.
 Salomón (R.), 490.
 Salomón Arisba, 490.
 Salomón ben Abraham ben Adereh, 491.
 Salomón Gracià, 491.
 Salomón ben Jacchia, 491.
 Salomón Levitorga, n. 554.
 Salvador (Antòn), n. 1811.
 Salvador (Antoni) (çabater de la Boria), 390.
 Salvador (Geroni), n. 2075.
 Salvador (Pere), ns. 1745, 1749.
 Salvador (Simón), 436.
 Salvaterra (Pere), n. 4.
 Salvi (Antòn), n. 2097.
 Salzedo (Joan), 574.
 Salz (Simón), 336.
 Samuel fill d' Hilat, 272.
 Samuel fill d' Isaach, lo Sart, 490, 495.
 Samsotà (Berenguer), n. 1882.
 Salvató (Joan), n. 2353.
 Sanctolaria (Pere), ns. 1271, 1310.
 Sánchez (Francisco), n. 2626.
 Sanç Berenguer, 221.
 Sanç de Barcelona, 260.
 Sanç Guillèm (Comte de Gasconya), 220.
 Sanila, 178.
 Sanllehí (Domingo), n. 2395.
 Sans y de Sala (Francesch), 888.-Ns. 2393, 2448.
 Sans (Lluís), 887.
 Samsot y Missé, 117.
 Sant Agustí, 170, 438, 565, 887.-Ns. 187, 208.
 Sant Ambrós, 438.-N. 1958.
 Sant Anastasi, 99, 127.
 Sant Andreu, 428, 534, 535, 542, 545, 548, 552, 954.
 Sant Antoni, 438, 472.-Ns. 1958, 2139, 2460.
 Sant Auguri, 952.
 Sant Aureli, 181, 185.
 Sant Bartoméu, 449.-N. 1222.
 Sant Benet, 438, 443, 905.
 Sant Bernardí, 438.
 Sant Bertràn de Comenge, n. 1280.
 Sant Blay, 443, 887.-N. 1222.
 Sant Calist, 104.
 Sant Camilo de Lelis, 902.
 Sant Carles Borromeo, 887.
 Sant Cerdoni, 449.
 Sant Ciriaque, n. 144.
 Sant Climent, 9, 22, 102, 337, 438, 443, 455.-Ns. 1184, 1178.
 Sant Climent (família barcelonina), 516, 573.
 Sant Climent (Berenguer), n. 1399.
 Sant Climent (Bernat), n. 1399.
 Sant Climent (Francesch), n. 1399.
 Sant Climent (Guillèm), n. 1399.
 Sant Climent (Gilbert), n. 1399.
 Sant Climent (Jaume), n. 1399.
 Sant Climent (Joan), 389.
 Sant Climent (Pere), ns. 1399, 1655.
 Sant Climent (Pere Joan), 541.-Ns. 1399, 1419.
 Sant Climent (Ramón), n. 1399.
 Sant Cristòfol, 59, 279, 390.
 Sant Cugat, 99, 125, 126, 278.-Ns. 143, 563.
 Sant Dimes, 926.
 Sant Dionís, 438.
 Sant Domingo, 565.-N. 1958.
 Sant Domingo de Guzmán, 475.
 Sant Damàs, 124.
 Sant Eleusippus, n. 210.
 Sant Ermiter, 121.
 Sant Esteve, 389, 438, 566.-N. 2136.
 Sant Eulogi, 952.
 Sant Fileto, 99, 125.
 Sant Felip, 438.
 Sant Felu (germà de Sant Cugat), n. 143.
 Sant Fèlix o Felu (sepulcre a Sant Just), 203, 448, 449.-N. 1197.
 Sant Francesch, 434, 443, 463, 1014.-N. 1237.
 Sant Francisco de Paula, 438.-N. 2429.
 Sant Francisco Xavier, n. 2139.
 Sant Fruytós, 952.
 Sant Fulgenci, n. 176.
 Sant Gaudenci, 1016.
 Sant Gayetà, 902.
 Sant Genís, 438.
 Sant Germà d'Auxerre, 129.-N. 1280.
 Sant Geroni, 133, 438, 565.-Ns. 204, 208.
 Sant Gervasi y Protasi, n. 210.
 Sant Giral d'Aurillach, 200.
 Sant Gregori VII, 244, 245, 438, 499.
 Sant Ibo, 438.
 Sant Ignasi de Loyola, 899, 1014.-N. 2421.
 Sants Ignocents, 438.
 Sant Isidor, 154.
 Sant Jaume, 100, 292, 320, 438.-Ns. 658, 659.
 Sant Joan, 438, 552, 553, 562, 566, 796, 824.-N. 1474.
 Sant Joan (Jaume), 501.
 Sant Joan (Pere), n. 840.
 Sant Joan Chrysostom, 139.
 Sant Jordi (hispan), 181, 185.
 Sant Jordi de Capadocia, 412, 423, 430, 438, 558, 564, 572, 604, 615, 758.-Ns. 376, 1126, 1452.
 Sant Joseph, 396, 438, 564, 829.-N. 2137.
 Sant Joseph Oriol, 451, 455, 902, 936.-N. 2475.
 Sant Just, 81.
 Sant Lluch, 565.

- Sant Lluís (bisbe), 464.-N. 1237.
 Sant Lluís. Rev de França, 434, 404, 507.-N. 1180.
 Sant Llop, 565.
 Sant Llorenç, n. 1958.
 Sant Magí, 450, 933, 950.
 Sant Marcel, 886.
 Sant March, 438, 443, 564, 756.-N. 1958.
 Sant March y Marcellà, n. 210.
 Sant Martí, 134, 438, 443, 469, 954, 1021.-Ns. 2408, 2732.
 Sant Maties, n. 1058.
 Sant Medí, 90, 121, 122.
 Sant Melensippus, n. 210.
 Sant Mercurial, 123.
 Sant Narcís, 935.
 Sant Nicetas, 136.
 Sant Nicolau, 566.
 Sant Olaguer, 213, 235, 238 a 240, 250, 269, 301, 435, 438, 443, 447, 458, 884, 887, 945, 1040.-Ns. 434, 436, 627, 748, 1059, 2140, 2285, 2754.
 Sant Olimpi, 99, 125, 126.
 Sant Pacià, 99, 126, 130 a 132, 438, 440.
 Sant Palladi, 438.
 Sant Pancràs, 455.
 Sant Pau, 99, 101 a 103, 129, 141, 438, 1048.-N. 153.
 Sant Pauli de Nola, 132, 170.
 Sant Pere, 100, 123, 128, 150, 438, 481, 564, 935.-N. 2137.
 Sant Pere Nolasch, 438, 469 a 471.
 Sant Policarpo, 567.
 Sant Rafel, 428, 913.
 Sant Ramón, 562 a 564.-N. 1464.
 Sant Ramón de Penyalort, 410, 438, 465 a 469, 788, 884, 887.-N. 1958.
 Sant Roch, 438, 462, 463, 565.-Ns. 1958, 2127, 2137, 2396.
 Sant Ruf, 101, 102.-N. 147.
 Sant Rufilo, 123.
 Sant Sabas, 139.
 Sant Sebastià, 401, 438, 562, 563.-N. 1958.
 Sant Sever, 99, 119, 120 a 122, 149, 150, 427, 435, 438, 443, 566, 509, 570, 887.-Ns. 176, 177, 238, 1464.
 Sant Spensippus, n. 210.
 Sant Teln, 504, 065.
 Sant Tomàs d'Aquino, 443, 467, 818.-N. 210.
 Sant Vicents, 185, 443.
 Sant Vicents Espanyol, 1055.
 Sant Vicents Ferrer, 353, 355, 468, 488, 501, 997.
 Sant Vidal, 1000.
 Santa Agnès, 359.
 Santa Anna, 359, 475.
 Santa Benigna, 462.
 Santa Clara d'Assis, 434, 481, 623.
 Santa Coloma (Comte), 757.-Ns. 508, 2128, 2328.
 Santa Coloma (Francesch), 410, 954.
 Santa Cruz (Francisco), ns. 2139, 2524.
 Santa Digna, 462.
 Santa Elena, 443, 1059.
 Santa Eularia, 99, 122 a 124, 128, 133, 150, 156, 173, 202 a 204, 212, 234, 375, 376, 409, 410, 427, 428, 444, 437, 445, 558, 559, 562, 563, 604 a 607, 619, 757, 845.-Ns. 143, 184, 239, 345, 346, 350, 353, 399, 428, 748, 1034 a 1038, 1464, 1573, 1574, 1984, 2095, 2100, 2103, 2285.
 Santa Eularia de Mérida, 12, 124, 127, 134, 475.-Ns. 99, 179, 184 a 186.
 Santa Eustoquia, n. 208.
 Santa Juliana, 99, 126, 127, 143.
 Santa Leda, 99, 125.
 Santa Leonila, n. 210.
 Santa Llucia, 438, 534, 549.-Ns. 1222, 1419, 1858.
 Santa Magdalena, 438, 497.
 Santa Madrona, 591, 939.-N. 1958.
 Santa Maria de Cervelló o del Socós, 435, 471.-N. 1246.
 Santa Maria Egipcíaca, 564.
 Santa Margarida, 935.
 Santa Marta, 564, 796, 916.
 Santa Natalia, 181, 185.
 Santa Paula, n. 208.
 Santa Sempromiana, 99, 126, 127.-N. 143.
 Santa Sicília (Cardenal), n. 2128.
 Santa Tecla, 438.
 Santa Teresa, 565, 900.
 Santa Ursula, 462.-N. 144.
 Santacana (Jacinto), n. 1104.
 Santaló (Rupert), 1007.-N. 2660.
 Santandreu, n. 2762.
 Santcliment (Guillem), n. 886.
 Santcliment (Joan), 389.
 Santcliment (Pere), 338.-N. 1761.
 Santcliment (Pere Joan), 391.
 Santiago (Lluís), 921.
 Sants Castulus y Polyut, n. 210.
 Sants Florus y Laurus, n. 210.
 Sanxa (Comtessa de Barcelona), 220, 243.-N. 534.
 Sanxo I de Mallorca, n. 1825.
 Sanxo Ramirez, n. 1236.
 Sanxo (Miquel), 391.
 Sanz Barrera, 405.
 Sanz (Pau), n. 2799.
 Sapera (Francesch Climent), 435, 436, 443, 889.-Ns. 1122, 1189.
 Sara, 163.-N. 243.
 Sarria, 1040.
 Sarrià (Arnau), 1056.-N. 2774.
 Sarrià (Berenguer), 1055.-Ns. 473, 533, 2759, 2772, 2774.
 Sarrià (Bernat), 481, 1055, 1056.-N. 2774.
 Sarrià (Gerart), n. 2760.
 Sarrià (Guillem Pere), 1055.-Ns. 473, 533, 2772.
 Sarrià (Jaume), n. 2774.
 Sarrià (Miquel), n. 2774.
 Sarrià (Pere Joan), 1055.-N. 2772.
 Sarrià (Roméu), 1055, 1056.
 Sarrià (Vidal), 1056.
 Sarriera (Joan), 574.
 Sarsa y Vallejo (Àngel), n. 2076.
 Sartine (Antò), 954.
 Saturni, 108.
 Saurina de Casteller, 638.-N. 1660.
 Savall (R.), 387.
 Sayós (Jaume), n. 2409.
 Sayós (Joseph), 759.
 Schetchen, 274, 490.-N. 548.
 Schubert (Otto), 773.
 Schulte (Aloïss), 158.
 Scipió, 56, 91.
 Scrivà (Lluís), 970.
 Sebastià (Comte), 139, 144, 147.-N. 228.
 Sedahiah Hapennini, dit Bonet Abraham y Margarit, 491.
 Segalers (Roméu), n. 1355.
 Segebodum, n. 343.
 Seguer (Joan), 391.
 Seguí, 390.
 Sellus, n. 77.
 Scredrus Livuloni, n. 833.
 Seniofredus (poeta), n. 440.
 Seniofret (Comte), n. 322.
 Seniol (Ramón), n. 856.
 Sents (Joan), 887.
 Sentjordi (Joan), n. 1333.
 Sentmenat, 756.-N. 2226.
 Sentmenat (Pere), n. 852.
 Sentmenat y Lanuza (Ramón), 887.
 Seré (Pere), n. 1102.
 Sergio, n. 238.
 Serra, n. 2191.
 Serra (Bernat), 387, 747.-N. 2011.
 Serra (Guillem), n. 554.
 Serra (Maurici), n. 2725.
 Serra (Pau), 812.-N. 2042.
 Serra y Boix, n. 2723.
 Serra y Bosch (Pere), 778, 846.
 Serra y Valls (Joseph M.^a), n. 1572.
 Serrallonga, 755 a 757.
 Sert (Domingo), 256.
 Sert y Riús (Joseph), 1054.
 Sertori, 57.
 Servat (Antò), n. 2725.
 Sesenat, 211.
 Sessa (Duch), 760, 814.-Ns. 2186, 2187.
 Sever, 105.
 Seyer Sulpici, 145.
 Severus, n. 155.
 Sibíl (Pere), 1002.
 Sibília de Fortià, 500.
 Sighar (Pau), 872, 888, 889, 891.
 Sigirich, 143.
 Sigifret, 240.-N. 440.
 Siguenza (P.), 484.
 Sila, 53, 55 a 57.
 Silvanus, 85.
 Silvestre II, 200.
 Simó (Joseph), 940.
 Simón (Pere), n. 1022.
 Simón (Rafel), 391.
 Sirach (Pere), 433.
 Sisenanda, 193.
 Sisenant, 151.
 Sivila, 999.
 Sixto Pompey, n. 136.
 Sluyter, 598.-N. 2559.
 Sobradell (Comte), 422, 850, 950.-N. 1161.
 Soca (Joseph), n. 2646.
 Sol (Marià), n. 2475.
 Sol y Padrís (Joseph), n. 2570.
 Solà, n. 2468.
 Solà (Antò), 812.
 Solà (Arcis), 390.
 Solà (germans), 1023.
 Solà (Jaume), 437.
 Soler (A.), n. 903.
 Soler (Francesch), 571.
 Soler (Jaume), 495.
 Soler (Joan), apotecari, 392.
 Soler (Joan), bisbe, 436.
 Soler (Lluís), n. 1330.
 Soler (Tomàs), 978.
 Soler y Faneca (Joan), 811, 812, 814, 837.-N. 2183.
 Soler y Gloria (Francesch), 862.
 Soler y Mestres (Joan), 858.-N. 2337.
 Soler y Rovirosa (Francesch), 352, 403, 422, 474, 769.

- Solicrup (Berenguer), 460.
 Sori (Joan), n. 1070.
 Soria (Guin), 338.
 Sorts, 389.-N. 2761.
 Sos (Miquel), 392.
 Soteratruçes, n. 1208.
 Sotomayor (Anfós), 887.
 Soujol (Aleix), ns. 2598, 2755.
 Sparrech, 434.
 Spin (Joan), 884.
 Spina (Anfós), 511.-N. 1333.
 Stevanell (Joseph), 685.
 Steve (Joan), 388.
 Stevengau (*Esteban Gago*), n. 1330.
 Strabon, 39.-N. 42.
 Strada (Pere), 390.
 Stridbeck Jumer, 598.-Ns. 2558, 2559.
 Struch (Bernat), 501.
 Stupinyà (Bernat), n. 1070.
 Subirana, 1014.
 Subiràs (Francesch), 836.-N. 2268.
 Subirats (Berenguer), n. 669.
 Suintila, 151.
 Suleiman, 153, 158, 160.-N. 257.
 Suleiman-el-Arabi, n. 257.
 Suniefredo de Luciano, n. 653.
 Sunifret, 173, 180.
 Sunifret de Cerdanya, 193.
 Sunifret d'Urgell, 194.
 Sunifret (Vescomte de Barcelona), 185, 211.-Ns. 297, 328.
 Sunifret (senyor de Montgat), n. 598.
 Sunyer, 173, 194, 195, 198, 212.-Ns. 297, 354.
 Sunyer d'Empories, n. 499.
 Suñé (Joseph), n. 2743.
 Suria (Vicents), n. 1752.
- Tafaneil y Cabañeres (Antò), n. 2656.
 Tallhan, 150.
 Tallander (Antoni) (a) Mossèn Borrà, 410.
 Tarafa, 225.
 Tàrich, 151.
 Tarif, 151.
 Tarragó (R.), n. 1574.
 Tarré (Brigida), 478.
 Tarre (Jaume), n. 1330.
 Taus (P.), 387.
 Taxonera (Joaquim), n. 2680.
 Teixidor y Ferrer (Melcior), n. 1467.
 Tellada (Gents), 389.
 Teodomir, 151, 152.
 Teodorich, 144, 146, 147.-Ns. 228, 232.
 Teodorich (Comte), 164.
 Teodosi, 136, 137, 139, 140, 143.-Ns. 198, 214.
 Teotico, n. 155.
 Terré, 389.
 Terré (Jaume), n. 1334.
 Terri (F.), 389.
 Tessé (mariscal), n. 2760.
 Tetrich, 99, 108, 109.
 Teudelindis, n. 394.
 Teuderich (bisbe), 173, 204.-Ns. 155, 343.
 Teudiselo, 1055.-N. 795.
 Texidor (Arnau), n. 1333.
 Texufin, fill d'Ali, 266.-N. 512.
 Theodosius, n. 155.
 Theolaipe, n. 214.
 Theotico, n. 155.
 Thierry, 158.
- Thoda, 218.
 Tiberi, 60, 93.
 Tiberi Claudi, 64.-N. 76.
 Tirs, 201.
 Tit, 141.-N. 223.
 Titus Mamili Primus, 41.
 Tocha, n. 155.
 Togores (Joan), 574.
 Tolosa (Bertrán), 445.
 Tolosa (Fr.), n. 230.
 Tord (Francesch), n. 2353.
 Torelló, n. 2408.
 Torquemada, prior de Santa Creu, 503, 507, 511.-N. 1333.
 Torra (Bernat), 1053.
 Torra (Francesch), n. 1811.
 Torras, 885.
 Torrelles (Joan), ns. 1334, 1336.
 Torrelles (Guillem), 435.
 Torrelles (Martí Joan), 338, 587.
 Torrelles (Restituit), 587.
 Torrent (Pere), 389.
 Torrents (Joaquim), n. 2706.
 Torrents (Manuel), n. 2616.
 Torres (Fèlix), 889.
 Torres (Vicents), 390.
 Torroja (Guillem), 433, 461.
 Tort (Ramón), n. 335.
 Tossa (T.), n. 2410.
 Totesaus (Joan), 391.
 Townsend, n. 2403.
 Trajà, 66, 68, 88, 98.
 Tralla (Francesch), n. 2712.
 Tramullas (fill) (pintor), 452.
 Tramullas (Francesch), 454.
 Tramullas (Manuel), 447, 789, 811.-N. 2109.
 Trasibadonis, n. 282.
 Trasmunt, 145.
 Traver (Nicolau), 812.
 Tresserra (família), 846.
 Triadó (Vicents Maria), n. 76.
 Trilla, n. 2614.
 Trilla (Agata), 984.-Ns. 2590, 2591.
 Trilla (Antò), ns. 2353, 2356.
 Trivento (Comte de), 511.
 Tromptina, 60.
 Trull (Eularia), n. 1257.
 Tucó (Joan), n. 1467.
 Turell (Bernat), 383, 392, 539.-N. 1410.
 Tusquets y Gualba (Lluís), n. 2659.
 Tyndal y Rapin, 348.
 Tyndar, 135.
 Tyrsus, n. 348.
- Udalart I (Vescomte de Barcelona), 173, 210, 211, 213, 218, 261, 262, 265.-Ns. 392, 498 a 500, 504, 505, 507, 515, 520, 619.
 Udalart II (Vescomte de Barcelona), dit Udalart Bernat, 213, 262, 263.-Ns. 505, 506.
 Udalart (Vescomte de Bas), n. 506.
 Udalart fill d'Ernengardis, n. 540.
 Udalgarri, n. 658.
 Udalrich, 173, 181.
 Ugno, 148.-N. 238.
 Ula, n. 238.
 Ulfilas, 136.
 Ullfeld (Comte), n. 1472.
 Uluja (Pons), 340.-N. 900.
 Umbert (cavaller), 530.
 Umbert I (bisbe), ns. 234, 343.
 Umbert II (bisbe), 215, 235, 237, 294.
 Urbà IV, 480.
- Urban, 141.
 Uriz, 194.
 Urtubi (Jaume), ns. 2711, 2743.
 Urquinaona y Bidot (Joseph M.), 889.
 Urquiza (Antoni), n. 1607.
 Usó (Ramón Maria), 950.
 Usuardo, n. 397.
 Uzacum, 164.
- Valencia (Lluís), n. 2410.
 Valentinà I, n. 214.
 Valentinà II, 140.
 Valentim III, 142.
 Valeria, 57.
 Valeria, 106, 107.
 Valerio, n. 153.
 Vall de Merles (Baró) 1015.-N. 2685.
 Valla (Llorenç), 668.
 Valladares y Mesia (Gavi), 806, 888.
 Valldejuli y Mallachs (Miquel), 676.-N. 2161.
 Vallmitjana (Venanci), 852.
 Valls (Pere), 424.
 Valls d'Olzinelles, 308.-N. 718.
 Valls y de Feliu (Marià), 308, 309.
 Vallseca, 536, 1014.
 Vallseca (Guillem), ns. 1352, 1664.
 Vander-Kindere, 158.
 Vasco Trugillo (Joan), n. 177.
 Verboom (Jordi Prósper), 623, 624, 627, 799.-Ns. 1622, 2721.
 Vedruna (Joan Baptista), n. 2410.
 Vega y March (Manuel), n. 2567.
 Vehils, 676.
 Veitici, n. 232.
 Veleyo Paterculo, n. 63.
 Vélez (Marquès deis), 422.
 Vella, 390.
 Vendosme (Lluís) (Duch), 957.-Ns. 1980, 1000.
 Vendrell (Francesch), 1012.
 Venus, 76.-N. 99.
 Venustus, 109.
 Verdaguer (Jacinto), 467, 473, 972.
 Vergós (Jaume), 456.-N. 2766.
 Vergós (Pau), 420, 456, 478.-Ns. 2460, 2766.
 Verinianus, 137.-N. 215.
 Verveda (Francesch), 738.
 Vermigal (Jaume), 300.
 Vermallat (Francesch), n. 1333.
 Vertumnus, 47, 73.
 Vespasia, 141.
 Vezan, 31.
 Viader (Pere), 445.
 Vich (Guillem), n. 1409.
 Vich (Guillem Ramón), 886.
 Victor, n. 155.
 Victor Manuel I, n. 2768.
 Victorinas, 108.
 Vidal, n. 2657.
 Vidal (Antoni), 392.
 Vidal (Arnau), 309.
 Vidal (Berenguer), n. 803.
 Vidal (Bernat), n. 2840.
 Vidal (Francesch), n. 1007.
 Vidal (Salvador), n. 1513.
 Vidal Bonafós, 491.
 Vidal Salamó, n. 508.
 Vigilanci, 132.
 Viquer (María), n. 2755.
 Vila (regidor síndich), n. 2249.
 Vila (Geroni), n. 2101.
 Vila (Ramón), n. 2410.
 Vila y Palmes (Antò), n. 2076.

- Viladamor (Antòñ), 74.-N. 119.
 Vilademanu, n. 1320.
 Viladomat, n. 2732.
 Viladomat (Antoni), 452, 455, 464, 473, 807, 809, 930.
 Vilamajor (Ferrer), n. 895.
 Vilana, 1003.
 Vilana (Federich), n. 1666.
 Vilana y Millàs (Felip), ns. 629, 2774.
 Vilana Perlas (Ramón), n. 2774.
 Vilanova (Arnau), n. 1294.
 Vilar (Bernat), n. 2356.
 Vilar (F.), 390.
 Vilar (Pere), 123, 445.
 Vilar (Rafel), n. 944.
 Vilardega, 390.
 Vilardebó y Moret (Joseph), n. 2755.
 Vilardeñell, n. 419.
 Vilaregut (Jaume), n. 1336.
 Vilarnau (Galcerà), n. 1132.
 Vilaró (Joseph), 954, 985.
 Vilaseca y Casanovas (Joseph), 949, 1000.
 Vilaseca y Trullàs (Joseph), ns. 2491, 2742.
 Vilatorra (Antoni), n. 1235.
 Vileta (Dimes), n. 2410.
 Vileta (Lluís Joan), 684.
 Villani (Mateu), 610.
 Villar y Carmona (Francisco), 195, 937.-N. 335.
 Villar y Lozano (Francisco de P.), 936, 941.
 Villavecchia, n. 2723.
 Villegas, n. 177.
 Vilossa (Rafel), n. 2410.
 Vinader (Francesch), 391.
 Villarroel, n. 2381.
 Vincença (Jacobina), n. 1257.
 Vintro, 1017.
 Vinyals, 979.
 Vinyals (Joan), 390.
 Vinyes (Antoni), 461, 541, 542.
 Violaat (muller de Jaume I), 473.
 Violant de Bar (muller de Joan I), 422, 425, 471, 483, 574.
 Virgili, n. 867.
 Virreyna del Perú, 780.
 Vitruvi, 74.
 Vivas (Rafel), n. 2076.
 Vives (Antòñ), n. 2416.
 Vives (Bartomeu), 391.
 Vives, bisbe, 173, 209, 213, 222, 1055.-Ns. 343, 646, 711, 795.
 Vives (Francesch), 780, 811.
 Vives (Guillèm), n. 1009.
 Vives (Joan Miquel), 1058.
 Vives (Joseph), 807, 811, 936.
 Vives, numismàtic, n. 407.
 Vives (Pere), n. 745.
 Vopisco, 108.
 Walia, 139, 143.-N. 227.
 Waisabens, n. 2359.
 Wamba, 139, 150, 151.
 Wifred de Bourges, n. 296.
 Wifret I lo Pilós, 173, 181, 184, 190 a 194, 424, 651.-Ns. 297, 319, 323, 326, 328, 330, 331.
 Wifret II, 173, 194, 195, 198, 212.-Ns. 322, 326, 336, 350.
 Wifret-Borrell, 194.
 Wifret d'Arria, 181, 193.-Ns. 296, 297, 326.
 Wifret de Besalú, n. 322.
 Wigó, 204.
 Wilarà, 171, 173, 204, 205, 208.-Ns. 343, 354.
 Wilmont, 179, 211.
 Winidilla, 194.-N. 328.
 Winidilla, n. 296.
 Witardus, n. 353.
 Wirtart (Vescomte de Barcelona), 210.
 Witburga, 178.
 Witica, 139, 147, 150 a 152.-Ns. 312, 1195.
 Wulfila, 136.
 Xafar, 225.
 Xalon (Filibert), 445.
 Xammar, n. 1365.
 Xapolina, n. 2742.
 Xarrié (Antòñ), n. 2165.
 Xiffreus (veja-s Wifret), n. 297.
 Ximena de Foix, 256.
 Xindasvint, 150.
 Xintila, 154.
 Xinxola (Bernat), n. 2353.
 Xuriach, n. 2676.
 Yafia, 274.
 Yahya-Al-Mothali, 226.
 Yebra (Sebastià), n. 2718.
 Zabirizun, 164.
 Zaed, Zanti o Zato, 158.
 Zaguals (Bonanat), 462, 475.
 Zamora (Francesch), 799.
 Zapatero, 1037.
 Zarafa, 225.
 Zatum, 161.-N. 267.
 Zeid, 153, 158 a 169.
 Zenobia, 109.
 Zermeno (Joan Martí), 592, 599, 777.
 Zermeno (Pere Martí), 628, 810.-Ns. 1628, 2146, 2181.
 Ziyad, 158.
 Zobel de Zangroniz, n. 42.
 Zuleiman, 157.
 Zuñiga y Requesens (Joan), 421, 423.

NOMS TOPONÍMICS

(Abreviatures: G., Gracia; H., Horta; L. C., Les Corts; S., Sants; S. A., Sant Andréu de Palomar; S. G., Sant Gervasi de Cassoles; S. M., Sant Martí de Provençals)

- Abaxadors (c.), 368, 793.-Ns. 2229, 2331.
 Abella, n. 16.
 Abtauri, n. 261.
 Ablalà, 225.-N. 406.
 Ad Fines, 65.
 Aderro (c. d'En), 390.
 Adriani, n. 1060.
 Adri, 556.
 Afraga (veja-s Fraga).
 Afrank, 158, 219.
 Africa, 18, 88, 104, 108, 126, 145, 114.
 Agde, n. 428.
 Agelele, n. 282.
 Ager Provincialis, 62.
 Ager, 98.
 Ager (castell), n. 433.
 Agramunt, n. 1722.
 Agrigento, 76.
 Aguaru (puig), 294, 317.-N. 630.
 Agudells, 285, 291, 292, 305, 309, 311, 324.-Ns. 617, 618, 758.
 Agula (c. del), 850.
 Agula (pedra), 1049.
 Aguilar (mont), 9, 85, 317, 318, 324, 334, 334.-N. 3.
 Aguilar (puig), 1050.-Ns. 603, 618, 758, 792, 1217.
 Agules (puig), 1050.
 Agullers (c.), 762.
 Agustí Milà (c.), 1045.
 Agut (puig), 1050.
 Aitona, 259.
 Aix, 177, 179.-N. 1451.
 Ajuda (c. de la), 825.
 Alacant, 863.-Ns. 46, 1336, 1813.
 Aladins, 170, 211, 225, 298.-Ns. 275, 634.
 Alamanya, 519, 737, 829.-Ns. 1783, 2186, 2193.
 Al-Andalus, 155, 157, 160, 172.-N. 247.
 Alastro (estret), n. 16.
 Alba (c.), n. 2374.
 Alba (c.) (G.), n. 2621.
 Albar, n. 794.
 Alberó (c.), 1036.
 Albesa, 259.
 Albi, n. 375.
 Albinyana, ns. 16, 406.
 Alcalà, 225, 326.
 Alcalà d'Henares, 753.-N. 2030.
 Alcalé, n. 826.
 Alcanar, 555.-N. 1338.
 Alcanyis, 675.
 Alcolea (c.), n. 2374.
 Alcolea de Cinca, 259.
 Alcolegete, 675.
 Alcoll, 358.
 Aldana (c. de), 926.-N. 2453.
 Alegre de Dalt, 1048.
 Alegria (c.) (G.), 991.
 Alegria (c.) (S. G.), 1004.
 Alegria (c. de la), ns. 2374, 2453, 2652.
 Alella, 332.-Ns. 451, 873, 1338.
 Ales, 436.
 Alexandria, 9, 20, 108, 109, 369, 612.-N. 548.
 Alfachs de Tortosa, n. 1336.
 Alfondech (c.), 368, 385.
 Alfons XII (c.), n. 2653.
 Albarb, 210.
 Alger, 970.

- Alguayre, 898.
 Ali-Bey (c.), 590.-Ns. 1762, 2699, 2718.
 Alicorn (c.), n. 1713.
 Allada (c. de la), 390.
 Almacelles, n. 1722.
 Almfafar, 225.
 Almenara, 249.
 Almeria, 96, 258.-Ns. 493, 572, 938.
 Almogreb, 264, 266.
 Almunia Delgada, 240, 286.-Ns. 44, 592.
 Alós (torra), 1054.
 Alou dels Juhéus, 273.-N. 768.
 Alpes, n. 153.
 Alquezar, 556.-N. 1444.
 Alsina (c.), 990, 1001.-Ns. 2408, 2652.
 Altatulla, 253.-N. 1338.
 Alt de Sant Pere (c.), 528, 769, 771, 773, 861, 901, 919, 953.-Ns. 2097, 2133, 2255, 2331.
 Altora, n. 1338.
 Amalfi, 281.
 Amalia (c.), 815, 903.
 Amargós (c.), 389.-N. 2468.
 Ambers (veja-s Anvers).
 Amenolles, 502.
 Amer, 194.
 América, 22, 814, 802.-N. 2185.
 Amílcar (c.), 1046.
 Amigonet (turó de Càn), 22.
 Ample (c.), 368, 390, 391, 404, 406, 619, 647, 749, 756, 760, 791, 813, 842, 915.-Ns. 162, 1007, 2331.
 Ample (c.) (G.), n. 2628.
 Ample (c.) (S. G.), 1005.-N. 2652.
 Amposta, n. 463.
 Amposta (castell), 250.
 Andalusia, 494, 507.-Ns. 79, 2476.
 Andén (c.), 1031.
 Angel (c. del), 925.-N. 2468.
 Angel (cami) (S. M.), n. 2600.
 Angel (c.) (G.), n. 2621.
 Angel (c.) (H.), n. 2680.
 Angels (c. dels), 850, 908.-Ns. 2069, 2410, 2468.
 Angels Vells, n. 2722.
 Anglaterra, 242, 444, 541, 801, 815, 819.-Ns. 579, 1204, 1335, 2103.
 Anglès, 390.-N. 2458.
 Anglesola 676.-Ns. 1359, 1650.
 Anibal (c. de), 918.
 Anjú, n. 1451.
 Anoya (riu), 448.
 Annolga (riu), n. 589.
 Anselm Clavé (c. de), 924.
 Antich (c. d' En), 388.
 Antich de Valencia (c.) (S. M.), n. 2712.
 Antich del Guinardó (c.), n. 2732.
 Antines (roques), 14.
 Antioquia, n. 158.
 Antistiana, 65, 69.
 Anvers, 430, 754.-N. 37.
 Apiera (castell), ns. 504, 505, 515, 519, 525.
 Apierola, ns. 505, 525.
 Apolinar, 64, 70, 103.
 Appia (via), n. 79.
 Apulla, n. 1362.
 Aques-Toses, 326.
 Aquilaram (pedra), 1049.
 Aquileya, 109.
 Aquis Voconis, 65, 69.
 Aquisgran, 159.-N. 267.
 Aquitania, 18, 162, 174, 181, 213, 216, 487.-Ns. 267, 273, 375.
 Aragó, 204, 213, 216, 260, 284, 289, 289, 330, 508, 509, 527, 528, 540, 651, 654, 662, 681, 687, 743, 773, 887, 889.-Ns. 41, 1722, 1788.
 Aragó (c.), 485, 821, 906, 908, 909, 913, 910, 924, 928, 939, 994, 979, 986, 1025, 1034, 1037, 1056.-Ns. 1481, 1942, 2381, 2524, 2601, 2730.
 Aramprunyà (castell), 332, 575, 869.-N. 751, 869.
 Aramprunyà (baronia), n. 1665.
 Aràn (Vall), 528, 556.-N. 1445.
 Arbeca, n. 1722.
 Arbós, 434.
 Arbreda de la Ribera, 658.-N. 1790.
 Arca, 35, 1033.
 Arch de Capellans (c.), n. 111.
 Arch de Sant Agusti (c.), 909.-N. 2453.
 Arch del Sant Christ (c.), 413.
 Arch de Sant Cristòfol (c.), 413.-N. 2468.
 Arch de Sant Miquel (c.), 413.
 Arch de Sant Ramon (c.), 115, 413.
 Arch del Teatre (c.), 778.-N. 2374.
 Arch-Orgelia, 38, 39.
 Archs (c.), 87, 304, 388, 761.-Ns. 679, 780, 848, 2117.
 Archs de Jonqueres (c.), 87, 771.-N. 2133.
 Archs Vells, 316, 324, 366, 373.
 Ardena, 319.-N. 805.
 Ardiaconals (torres), n. 655.
 Arenal de la Mar (c.), n. 895.
 Arenaria, 53.
 Arenes (torrent de les), n. 2600.
 Arenys, 324, 912.-Ns. 318, 804, 1338, 2458.
 Arenys (c.), n. 2680.
 Arenno o Areny (c.), 306.-N. 705.
 Argenter (c. d' En), 389.
 Argenteria (c. de la), 359, 366, 367, 370, 371, 385, 390, 702, 764, 795, 795, 825, 841, 912.-Ns. 2053, 2059, 2117.
 Argenteria (forn de la), 390.
 Argentina, 62, 1055.-Ns. 75, 718, 1060, 1575, 2644.
 Argülh, 185.
 Arguellès (c.), 988, 996.
 Aribau (c.), 918.-N. 2607.
 Ariba, n. 792.
 Arimón (c. d' En), n. 2648.
 Aristóteles (c.), 1045.
 Arlés, 128, 180.-N. 462.
 Arlet (c.), 88.-Ns. 1953, 2048.
 Armenter (c.), n. 2675.
 Aroles (c.), 845.
 Arrabal, 781, 791, 800, 801.-Ns. 963, 1568, 2069, 2316.
 Arrabal (S. A.) 1041.
 Arragona o Arrahona, 62, 65, 66, 68, 70, 264, 559, 584.-Ns. 80, 509.
 Arrepentes (c.), n. 2154.
 Arrover (c. d' En), 388.
 Art (c.), n. 2732.
 Ascó, 672, 675.-Ns. 1811, 1812, 1827.
 Ases (c.), n. 7-0.
 Assahonadors (c. dels), 361, 362, 390, 391, 727, 745.-N. 978.
 Assia, 18, 45, 934, 802.
 Assís, 472.
 Assó, 61, 67.
 Assos, n. 134.
 Astadi o Astall Torra, 1033.
 Astures, n. 267.
 Asturies, 162.
 Ataulf (c.), 950.-Ns. 173, 2028, 2468.
 Atanes 76, 105.-N. 2581.
 Atica, 104.
 Ataruchi, 144.-N. 57.
 Atarzi, n. 318.
 Augusta, 57.
 Augusta (via), 63, 64.
 Augustobriga, n. 79.
 Aulesa, 307, 358.-N. 714.
 Aurelia (via), 62.-N. 78.
 Aurillach, 200.
 Auro-invento, 317.-Ns. 746, 785.
 Aurora (c. de la), 849.-N. 2468.
 Ausa, 38 a 40, 67, 102, 190.-N. 42.
 Ausies-March (c. de), 916.-N. 2468.
 Ausona, 160, 173, 194, 212, 218, 220, 221, 255.-Ns. 322, 327, 392.
 Autun, 108.
 Auvernia, 218, 219.
 Avellà (c.), n. 2468.
 Avellana (c. de Na), 395, 760, 762.-N. 1100.
 Avinguda del Tibidabo, 11, 1004, 1006, 1009.
 Avinyó, 487, 502.
 Avinyó (c. d' En), 90, 977, 845, 877, 919.-Ns. 913, 2139, 2374.
 Azille, n. 596.
 Babilonia, n. 207.
 Badajoz, 889.
 Badalona, 9, 13, 31, 223, 287, 295, 333, 338, 530, 609, 644, 683, 886, 987, 1017, 1035, 1042, 1050.-Ns. 74, 599, 873, 1338, 1055, 1673, 1776, 1858, 2458, 2532, 2628, 2743.
 Badia (c.) (G.), n. 2691.
 Bages, 601.
 Bahr-al-Rumi, 153.
 Bahr-alsham, n. 246.
 Bahr-almazocac, n. 246.
 Bahr-ozzocac, 153.
 Bailén, 590.
 Bailén (c. de), 903, 914, 916, 918, 919, 986, 1041.-Ns. 2382, 2011, 2621, 2798.
 Baix (c.), 1041.
 Baix de Sant Pere (c.), 389, 770, 772, 825, 902, 916, 919, 926.-Ns. 571, 2259, 2453, 2456.
 Balaguer, 250, 508, 663.
 Balaguer (coll), 65.-N. 77.
 Balboa (c. de), n. 2453.
 Balcars, 11, 26, 43, 95, 213, 221.-Ns. 404, 2454.
 Balmes (c.), 688, 1004, 1005, 1004.
 Balsain, 865.
 Baluart (c.), 629.
 Baluart de Don Felip, 624.
 Baluart de Don Fernando, 624.
 Baluart de Jonqueres, 591, 850, 856.-N. 1548.
 Baluart de la Llengua de Serp, 506, 971.
 Baluart del Angel, 601.
 Baluart de la Reyna, 624.
 Baluart de les Drecanes, 610.
 Baluart de les Pusses, 616.-N. 2185.
 Baluart de Llevant, 344, 590, 592, 607, 616, 623, 883.
 Baluart del Mitgeda, 541, 501, 616, 619.
 Baluart del Portal Nou, 501, 592.
 Baluart del Princep, 624.

- del Rey, 924.
 Baluart dels Tallers, 501, 850, 860 -
 Ns. 1548, 1988.
 Baluart de Ponent, 500.
 Baluart de Santa Amalia, 509.
 Baluart de Santa Eularia, 591.
 Baluart de Santa Isabel, 509, 971.
 Baluart de Santa Madrona, 501,
 593.
 Baluart de Sant Carles, 590, 819.
 Baluart de Sant Francisco de Pau
 Ja, 501.
 Baluart de Sant Pere, 485, 500 a
 502.
 Baluart de Sant Ramon, 344, 593.
 Baluart de Velasco, 599, 971.
 Bancols, n. 312.
 Banquetes (c. de les), 368.
 Banyeres, 65, 69.
 Banyoles, 559, 644, 713, 714 -Ns.
 1450, 1686, 2628.
 Banyuls, 295, 316, 321, 322, 324,
 457, 585, 631, 652, 654, 976. -Ns.
 610, 613, 646, 777, 823, 825, 833,
 883, 1221, 1528, 1732, 2525, 2571.
 Banys Nous (c.), 115, 275, 340, 385,
 490, 843. -Ns. 555, 900.
 Banys Vells (c.), 376, 387, 388, 390,
 877, 918. -N. 979.
 Barà, 64, 65, 68, 69. -N. 82.
 Barabis, n. 1338.
 Barbarà, 358.
 Barbarà (c. de), n. 2468.
 Barbastro, n. 1788.
 Barberà (castell), 248.
 Barbotano, 286.
 Barçilla, n. 37.
 Bargyla, n. 37.
 Barcelona (c.) (S. A.), ns. 2468,
 2743.
 Barceloneta, 628, 629, 745, 799, 800,
 831, 850, 877 a 879, 917, 919, 927,
 938, 955, 964 a 967, 983. -N. 1629,
 2145, 2198, 2199, 2355, 2374, 2378,
 2453, 2525.
 Barceloneta (França), 44.
 Barchinonam (gurgitem), n. 41.
 Barçilonum, 42, 44.
 Barçino, 33, 36.
 Barchinonum caput, 44.
 Bargalló (riera), 985.
 Bargilia, 42.
 Barkine, 45. -N. 42.
 Bar-kino, 44, 46.
 Baró (mont), 22, 24, 29, 31.
 Baró de Biure (c. del), 829.
 Barra de Ferre (c. de la), n. 2331.
 Barraques (Montjuich), n. 2564.
 Barraques de la Mar, 965. -N. 2542.
 Barraques de Sant Antoni, 974.
 Barraquetes o Hostafranchs, 959,
 975.
 Barut, 515.
 Bas, n. 506.
 Baseya (c.), 114, 228, 285, 304, 342,
 470, 371, 385, 390, 405, 406, 412,
 755 a 757, 701. -Ns. 173, 690, 601,
 107, 1127, 2097, 2244, 2331.
 Basilea, 686, 746. -Ns. 691, 2011.
 Basilicata, n. 691.
 Basses de Baseya, 300. -N. 1087.
 Basses de Sant Pere, 402, 406, 844. -
 N. 982.
 Bastitania, 61.
 Bateria, 1040.
 Bateria de la Barceloneta, 629.
 Bateria de la Escollera, 629.
 Bateria de la Llanterna, 029.
 Bateria de la Pedrera, 972.
 Baxada d' En Cassador, 820, 887. -
 N. 2244.
 Baxada d' En Viladecols, 797.
 Baxada de Briz, n. 2408.
 Baxada de Can Sivilla, n. 2652.
 Baxada de Canaletes, n. 2355.
 Baxada de la Canonja, 112. -Ns.
 175, 2468.
 Baxada de la Llet, 114, 383, 801,
 851.
 Baxada de la Presó, 59, 385, 850. -
 N. 2059.
 Baxada de les Sederes, 385.
 Baxada de Sant Miquel, 365, 761,
 791, 793, 825. -Ns. 2139, 2331.
 Baxada de Santa Eularia, 92, 111.
 Baxada del Ecce Homo, 115, 793,
 850.
 Baxada dels Lleons, 368, 424, 793,
 825.
 Bearn, 662. -N. 870.
 Beat Oriol (c.), n. 2166.
 Beat Simón de Rojas (c.), 899.
 Beaume, 185.
 Bedenida, 294, 318, 319. -Ns. 631,
 799, 808, 809.
 Bedenida (torrent), n. 616.
 Beguda d' En Tiana, 584.
 Begur, 663. -N. 1338.
 Begues, 358, 869.
 Béjar (c.), n. 2374.
 Bèlgica, 972.
 Bellaïlla (c.), 918.
 Bellera, n. 282.
 Bellesguart, 998, 1009. -N. 2666.
 Bell-loch, 556.
 Bell-loch (castell), n. 466.
 Bell-loch (torra), n. 1761.
 Bell-loch (c. d' En), 387.
 Bellovir, 425.
 Bellpuig de les Avellanès, 886.
 Bellsolà, 295, 321. -N. 827.
 Bellver, 425.
 Bellvitja, 457, 488. -N. 1225.
 Benacim, 1056.
 Benavent, 185.
 Benerida, 1056.
 Benibre, 869.
 Benviure, n. 16.
 Benviure (castell), n. 531.
 Berà (Barà), n. 16.
 òrbegal, 09.
 Berberia, 494, 604, 614.
 Berga, 160. -Ns. 502, 1931.
 Berna (c.), n. 2653.
 Bertholi (c. d' En), 387.
 Bertràn (c. d' En), ns. 2468, 2052,
 2655.
 Besalú, 194, 251, 255, 260, 484. -Ns.
 428, 707, 1271, 1293.
 Besòs, 9, 10, 12 a 14, 25, 30, 32, 35,
 43, 46, 62, 74, 87, 210, 253, 286,
 288, 291, 307, 314, 317, 324, 399,
 683, 860, 861, 945, 960, 1030,
 1040, 1044, 1047. -Ns. 98, 108,
 313, 365, 602, 604, 618, 713, 735,
 758, 764, 792, 1660, 1718, 2468,
 2080, 2685.
 Besora, 261.
 Besora (castell), 242.
 Beterris, 69.
 Bethsaida, 128.
 Bètica, 150. -N. 153.
 Betulo, 38, 39, 42, 49, 51, 54, 62, 86,
 87, 100. -N. 35.
 Betulon (riu), n. 98.
 Betulonesa (serra), 85.
 Betulonia, 127.
 Beziers, 69. -Ns. 220, 375.
 Biert, 556.
 Biforn (c.), 361. -N. 975.
 Bilbao, 54, 919, 920.
 Bilbao (c.) (S. M.), n. 2718.
 Bilbitis, 39, 54.
 Bisanzí, 109.
 Bisbal de Penadès, 65, 69.
 Biscaya, n. 1335.
 Bisbe (c. del), 59, 112, 115, 117, 372,
 385, 438, 758, 807, 825. -Ns. 2374,
 2468.
 Biure, n. 2243.
 Blanca (riera), 14.
 Blanco (c. d' En), 977.
 Blanda, 39, 42, 54, 62. -N. 35.
 Blanes, 517, 663. -Ns. 1338, 1340.
 Blanes, n. 1707.
 Blanes (castell), 428. -N. 1176.
 Blanqueria (c. de la), 387.
 Blasco de Garay (c. de), 918, 925.
 Blau (turó), n. 734.
 Blay (c. de), 917.
 Bleda (castell), 248.
 Boadella, 323, 324. -Ns. 711, 842.
 Boadella anuga, 311. -N. 737.
 Bocaria (veja-s Boqueria).
 Boçot (c. d' En), n. 2097.
 Bogatell (c.), 1037. -N. 2718.
 Bogaïell (torrent), 458.
 Bohemia, 432. -N. 2187.
 Bonanat Sabater (c. d' En), 369. -
 N. 1007.
 Bonanova (barri), 31, 1001, 1003,
 1004, 1008. -Ns. 2645, 2656, 2800.
 Bonavida, n. 702.
 Bonavista (c. de), 909, 987.
 Bonayre (c. de), 391.
 Bonrepòs, 676.
 Bon Succés (c. del), 377, 780, 916. -
 N. 2069.
 Bonvehí (c. d' En), n. 2128.
 Boquer (c. d' En), 361, 362. -Ns.
 2048, 2139.
 Boqueria (c.), 90, 91, 344, 349, 365,
 392, 645, 749, 782, 783, 877. -Ns.
 162, 555, 930, 2097, 2355, 2468.
 Boqueria (riera de la), n. 941.
 Borboll, 416.
 Bordell (c. del), 381, 385.
 Bordeta, 14, 955, 978. -Ns. 76, 2573.
 Borges, n. 1722.
 Borgonya, 166, 181, 185. -N. 267.
 Boria (c. de la), 186, 366, 383, 387,
 389, 390, 520, 582, 583, 749, 753,
 756, 877, 897, 991. -Ns. 991, 1034,
 2316, 2355.
 Boria (c. d' En), 379. -N. 1051.
 Born, 361, 360, 387, 391, 452, 795,
 932.
 Born (c.), ns. 2097, 2229, 2232.
 Bornet de la Rambla, 782.
 Borrell (c. d' En), 919, 981. -Ns.
 2452, 2453.
 Bot (c. d' En), 388.
 Bota Vella (cami de la), n. 2468.
 Botella (c. d' En), 815. -N. 2060.
 Boters (c. dels), 902.
 Bou de Sant Pere (c. del), n. 2331.
 Bous (c. dels), 389.
 Bretanya, 137. -Ns. 38, 164.
 Bristol, 20.
 Bruch (c. del), 267, 629, 918, 919. -
 Ns. 25, 1616, 2382, 2468, 2743.

- Brugués, 22.
 Brugués (c. d' En), 306.
 Bruniquer (c. d' En), n. 2798.
 Bruselas, 528, 919.-Ns. 176, 2350.
 Budallera (c.) (G.), n. 2621.
 Budapest, 20.
 Buenos Aires (c.) (G.), n. 2604.
 Burgos, 889.
 Burguesa, 869.
 Burinot (pedrera), n. 2502.
 Burriach, 508, 530.
 Buscarons (c. d' En), n. 2655.
 Butxí (torra del), 344.
- Cabanes de la Palma, 69.
 Cabanes (c. d' En), 988.
 Cabanyal (c. del), n. 2712.
 Cabestany (c. d' En), 982.
 Cabilonense, n. 349.
 Cabres (c. de les), 390, 804.-Ns. 2069, 2410, 2468.
 Cabrera (castell), ns. 402, 504, 515.
 Cabrera del Maresma, 51, 556.-N. 1338.
 Cabrils (mont), 317.-N. 792.
 Cadaquers, 672, 674, 675.-Ns. 1338, 1832.
 Cadena (c. de la), 384, 815.-Ns. 2069, 2158, 2166, 2468.
 Cadí (serra), n. 1060.
 Cadiç, 796, 868, 889, 893.-Ns. 2140, 2374, 2653.
 Cadira del Pastor (La), n. 718.
 Caesaraugusta, 54.
 Caffa, 517.
 Cadell (frau del), n. 707.
 Cagalell (estany), 285, 306, 307, 324, 967.-Ns. 707, 708.
 Cagalell (riera), 364.-N. 983.
 Cagalella (font), n. 707.
 Cagalella (puig del), n. 707.
 Caganell, 32.
 Cahors, n. 375.
 Cal Boig, 1017.
 Cal Borní, n. 2606.
 Cal Matoner, n. 2598.
 Calabria (c. de), 919.-Ns. 1362, 2381, 2453, 2564.
 Calaf (c. de), 016.
 Calafell, 69.-N. 1338.
 Calatayut, 54, 424.-N. 220.
 Calaterra, 259.
 Calatrava, 422.
 Calçateria (c. de la), 749.
 Caldarií, n. 16.
 Calderers (c. dels), 387, 392.-N. 2410.
 Calders (c.), n. 2468.
 Caldes d'Estrach, 63, 530, 559, 587.-N. 1521.
 Caldes de Malavella, 65, 69.
 Caldes de Montbui, 66, 358, 487, 507, 608.-N. 1200.
 Calella, 869.-Ns. 1338, 2458.
 Call o Call-juhich, 40, 59, 112, 115, 142, 186, 261, 271, 275, 297, 299, 305, 341, 360, 365, 377, 383, 385, 388, 393, 406, 430, 465, 487, 489 a 499, 581, 533, 581, 758, 772, 773, 782, 877.-Ns. 173, 663, 989, 1488, 1650, 1752, 2013, 2059, 2007, 2355, 2468.
 Call d' En Sanahuja, n. 2097.
 Call de Na Angela (a) d' En Canahuge (c.), 377.
 Caller, 252, 282, 471.-Ns. 1247, 1815.
 Callosa d' En Sarrià, 1056.
- Calonge, n. 2458.
 Calvet (mas), 998.
 Calvet (c. d' En), 1008.
 Calvera, ns. 314, 597, 604, 700.
 Camarasa, 38, 242.
 Cambis (c. dels), 371, 764.-Ns. 2047, 2059.
 Cambis Nous (c.), 368.-N. 2047.
 Cambis Vells (c.), 762.-N. 2047.
 Cambrils, 69, 556, 585.
 Camelles (c. de les), 996.-Ns. 2612, 2614.
 Camí de Baix, 088.
 Camí de Càn Prat de les Febres, n. 2468.
 Camí de Jesús, n. 2201.
 Camí de Ronda, 819.
 Camí del Cementiri, 919.-N. 2468.
 Camí dels Enamorats, 1034, 1037.
 Camp d' En Fortuny, n. 2743.
 Camp d' En Galvany, 916, 910, 923, 925, 931, 949, 950, 1003, 1006 a 1008.
 Camp d' En Grassot, 087 a 080.-Ns. 2594, 2610, 2611.
 Camp d' En Lull, 388.
 Camp d' En Nadal, n. 2755.
 Camp d' En Portabella, n. 2743.
 Camp d' En Riera, 1034.
 Camp d' En Socca, 1003.
 Camp d' En Tusset, 084, 087, 088, 993.-Ns. 2501, 2607.
 Camp d' En Vidalet, 087, 988.-N. 2588.
 Camp de la Bota, 819, 955, 1036, 1037.-Ns. 2331, 2728, 2729.
 Camp de la Creu, 980, 981.
 Camp de la Granada, 987.
 Camp de les Figueres, 1006, 1007.-N. 2659.
 Camp de les Vaques, n. 2712.
 Camp de Tarragona, 494.-N. 1732.
 Camp de Tiana, n. 2468.
 Camp del Arpa, 35, 913, 926, 964, 1019, 1024, 1025, 1032 a 1034, 1038.-Ns. 2685, 2697, 2701.
 Camp del Codalar, n. 706.
 Camp del Frare Negre (c. del), n. 2655.
 Camp del Hostal, n. 2648.
 Campamar, n. 856.
 Camp-bò, 311.-N. 741.
 Camp-mal, 311.-N. 741.
 Campo Amaro, 309.-Ns. 595, 722.
 Campo Sagrado (c. de), n. 2524.
 Campoamor (c. d' En), 945.
 Camps Elíseus (c.), 919.
 Camps Provincials, 62.
 Campsentelles, n. 590.
 Càn Amell Xich, 1048, 1049.
 Càn Baró (serra), 15.
 Càn Batlló, 080.
 Càn Bertràn, n. 2652.
 Càn Borí, 1003, 1006.
 Càn Buxó, 1031.
 Càn Carbassa, n. 2685.
 Càn Cardenyas, 1052.
 Càn Castany, n. 2468.
 Càn Claris (Badalona), n. 74.
 Càn Clota (turó), 31.
 Càn Coll, 31.
 Càn Dumanjó, n. 2743.
 Càn Gironella, 1053, 1054, 1059.
 Càn Gomis (H.), 1014, 1015.-Ns. 2666, 2674.
 Càn Gomis (S. G.), 998.
 Càn Lladó (S. G.), 999, 1000, 1007.
- Càn Mandra (Torrent de), n. 2640.
 Càn Mans, n. 2524.
 Càn Modolell del Puig, n. 2762.
 Càn Mantuer de Dalt, 070.
 Càn Nata (S.), 977.
 Càn Pebrot (S.), n. 2805.
 Càn Pinyoní, n. 2706.
 Càn Pol (S. M.), 1032.
 Càn Prat d' En Cuyas, 970.
 Càn Prat de les Febres, n. 2468.
 Càn Regàs, 1007.-N. 2659.
 Càn Saig, 1049.
 Càn Sant Joan, 1040.
 Càn Santpere, 983.
 Càn Tunis, 48, 599, 860, 862, 931, 995, 967 a 970, 972.-Ns. 1125, 2468.
 Càn Vintrod de la Rejoleria, n. 2468.
 Canal d' Urgell, 655.-N. 1736.
 Canaletes (terme), 27.
 Canals Roges, 860.
 Canals (torrent d' En), n. 2655.
 Canals (c. de les), n. 2097.
 Canaries, 29.
 Candellers de Sèn (c. dels), 366, 385.
 Candieira, n. 614.
 Canet, 556.-N. 1338.
 Canganel, n. 707.
 Canoves, 358.
 Canoves, 358, 530.
 Cantallobs, n. 800.
 Cantó de la Degana, 390.
 Cantó d' En Morey (c.), 393.
 Canuda (c. de Na), 825, 907, 916.-Ns. 2331, 2410, 2452, 2468.
 Canyamars, 556.
 Canyelles, 1041.-Ns. 618, 711, 720, 758.
 Canyelles (tall de), n. 816.
 Canyet, 576, 955, 1026.-Ns. 1332, 2704.
 Cap de Cervera, n. 2557.
 Cap de Creus, 280.-N. 1000.
 Cap de Creus (Barcelona), 778.
 Cap de Creus (c. d' En), 329, 380.-N. 1000.
 Caparra, 86.
 Cap del Món (c. del), 368, 825.
 Capadocia, 136.
 Capcir, 260.
 Capella d' En Marcus (c. de la), 380.-N. 1034.
 Capellades, 358.
 Capellans (c. dels), ns. 2410, 2468.
 Caputxes (c. de les), 452, 762, 763.
 Caputxins (c. dels), 844, 925.
 Caputxins (c.) (Sarrià), 1055.
 Caputxins vells (c.) (G.), 903, 987.
 Carabaça (c. d' En), 392.-Ns. 2133, 2468.
 Caravaca, 67.
 Carcasona, 158, 219, 236, 242, 248, 249, 252, 255, 259, 260.-Ns. 375, 388, 413, 428, 448, 452, 482.
 Cardedeu, 556, 901.-N. 466.
 Carders (c. dels), 764, 877.-Ns. 2049, 2355.
 Cardona, 100, 211, 237, 249, 439, 452, 630.-Ns. 380, 713, 1355, 1542, 1931.
 Cardona (comtat), 57.
 Cardona (castell), 104.
 Cardona (c. d' En), n. 2160.
 Caria, n. 37.
 Carlat, 249, 255.-N. 462.
 Carles (c. d' En), n. 2673.

- Carniceria d'En Sors (c. de la), 301, 302.-N. 1144.
 Carniceries (c. de les), 492.
 Carolines (c.), 996.
 Carrera (c. de la), 967.
 Carretes, n. 831.
 Carretera de Can Tunis (c.), 947.
 Carretera de Mataró (c.), 13, 967, 1022, 1035, 1036.-Ns. 2468, 2727.
 Carretes (c. de les), ns. 2158, 2165, 2105, 2190, 2468.
 Carril (c. del), 1007, 1009.
 Cartagena, 54, 67, 887.-Ns. 38, 46.
 Cartago, 88.
 Cartago Nova, 9, 95.
 Carteya, 57.
 Casa de Déu, 684.
 Casanova (c. d'En), 914, 919.-N. 2468.
 Cases d'En Boada (S. M.), 1032.
 Cases d'En Cerda, n. 2452.
 Cases d'En Riera (c.), 1032.
 Cases Noves (barri), 1041.
 Cases Noves (c.), n. 2743.
 Casp (c. de), 501, 823, 916, 918, 935.-Ns. 2453, 2468.
 Cassà de la Selva, n. 2458.
 Cassador (c. d'En), 112, 114, 886.
 Cassoles, 660, 705.-N. 861.
 Cassoles (riera), 987, 1004.-Ns. 2468, 2595, 2621, 2645.
 Castanyer (c. d'En), n. 2655.
 Castaños (c. d'En), 596, 831.
 Castejón del Puente, 242.
 Castelar, n. 16.
 Castelladasens, 259.
 Castell Nou, 491.
 Castell Nou de Nàpols, n. 1315.
 Castell Octavià, 121.
 Castell Rosselló, 69.
 Castella, 249, 258, 416, 485, 494, 518, 541, 606, 618, 651, 687, 719, 743, 773, 807, 864, 872.-Ns. 1334, 1639, 1644, 1961, 2340.
 Castellar (puig), 51.
 Castellar del Mont de las Puebas, 69.
 Castellar (riera), 400.
 Castellauli, n. 515.
 Castellbell, n. 531.
 Castellbisbal, 30, 358, 869.-Ns. 19, 31.
 Castellbisbal (c. de), 924, 981.
 Castellbó (vescomtat), 486.
 Castellcir, 358.
 Castelldefels, 6, 15, 25, 28, 331 a 333, 337, 358, 601, 869, 955.-Ns. 856, 1338, 1671.
 Castellet (castell), n. 505.
 Castellnou, 310.
 Castellnou de Bages, n. 525.
 Castelló de Boquer, 225, 242.
 Castelló d'Empuries, 588.-N. 1972.
 Castelló de la Plana de Burriana, ns. 1038, N. 2451.
 Castelltersol, 358.
 Castellort, n. 525.
 Castellvi de Rosanés, 358, 450, 486, 684, 860.-N. 1531.
 Castillejos (c. dels), ns. 2000, 2718.
 Castro Octavià, 119.
 Castulo, 95.
 Catalunya, 7, 24, 39, 216, 228, 284, 286, 415, 430, 489, 491, 492, 494, 498, 501, 503 a 505, 509, 515, 519, 521, 525 a 528, 543, 544, 547, 557, 558, 663, 664, 667, 697, 698, 711, 715, 719, 721, 720, 737, 742, 743, 758, 759, 805, 816, 864, 868, 871, 872, 876, 887, 802, 955, 1055.-Ns. 10, 21, 75, 209, 614, 1086, 1481, 1786, 1790, 1791, 1931, 1941, 1942, 1952, 1990, 1995, 2248, 2350, 2363, 2377, 2381, 2399, 2424, 2454, 2774.
 Catalunya (c.), n. 2712.
 Caules (c. d'En), 387.
 Caum, 69.
 Cavarroyes (c. d'En), 391.
 Cavarroques (c. d'En), 388, 391.
 Cayol (c.), n. 2655.
 Cecilia (c.), n. 2732.
 Cegdí, 259.
 Celada, 296, 316, 385, 411.-Ns. 640, 1070, 1090, 1125.
 Celada (coll), 315, 773.-Ns. 764, 1656, 1763, 2524.
 Cellers (c. dels), 369.
 Celsa, 38, 39.
 Cendra (c. de la), ns. 2069, 2410.
 Centuriones, 69.
 Cepta, 151, 225, 226.
 Cequia Comtal o Rech Comtal, 32, 62, 210, 295, 329, 339, 361, 363, 370, 374, 398 a 400, 459, 619, 625, 738, 767, 776, 829, 1029, 1033, 1039.-Ns. 982, 1105, 1109, 1112, 1114, 2504, 2695, 2097, 2701, 2713.
 Cequia de Conflent, 832.-N. 2253.
 Cequia de la Infanta, 978.-N. 2550.
 Cequia de la Llacuna, 1022, 1035.-Ns. 2721 a 2723.
 Cequia de Port, n. 833.
 Cequia de Verboom (veja-s de la Llacuna), n. 2721.
 Cequia del Llobregat, n. 2084.
 Cementiri (c. del), n. 2374.
 Cementiri (c.) (S. A.), n. 2743.
 Cera (c. de la), 824.-Ns. 2069, 2197.
 Cerdanya, 190, 193, 194, 249, 253 a 255, 260, 425, 492, 499, 512, 528, 662, 713, 714.-Ns. 343, 428, 448, 1941, 1950.
 Cerdanyola, 27, 31, 359, 424, 584, 921.
 Cerdanyola (mont), n. 792.
 Cerdanya, 126, 224, 399, 451, 573, 585, 636, 651, 669, 672, 675, 683, 883, 887.-Ns. 506, 1622, 1644, 1815, 1838, 1863, 1877, 1942, 2071, 2381.
 Cerdanya (c. de), 935, 1034.-N. 2730.
 Cerola o Ça-Erola (serra o coll), 9, 10, 12, 23, 28, 285, 288, 291, 292, 294, 317, 318, 331, 333, 425, 982, 998, 1009 a 1011, 1032, 1055, 1057, 1059.-Ns. 603, 610, 617, 620, 623, 792, 886, 2468, 2664, 2666.
 Cerola (riera), 306.
 Cervantes (c. d'En), 112, 850.
 Cervantes (c.) (G.), n. 2621.
 Cervantes (c.) (S. G.), n. 2649.
 Cervelló, 22, 200, 559, 584, 586, 608, 869.-Ns. 340, 1532.
 Cervelló (castell), 332, 575.-N. 860.
 Cervelló (c. d'En), 380, 770.-Ns. 2069, 2410.
 Cervellona (c. de Na), n. 1001.
 Cervera, 256, 478, 494, 508, 557, 574, 644, 655, 663, 676, 840, 912.-Ns. 538, 1839, 2352.
 Cervia, 65, 69.
 Cervino, n. 282.
 Chalamnera, 259.
 Cidrò (castell), 256.
 Cid (c. del), 849.
 Cilniana, 65.
 Cinca (riu), 242, 258, 528.
 Cinniana, 69.
 Cinyana (torrent), 65, 69.
 Circulo, 321, 322.-N. 595.
 Ciskada, 39.
 Cissa, 38, 39.
 Citges, ns. 623, 707, 948, 1338.
 Citges (S. A.), 311.-N. 738.
 Citges (c. de les), ns. 2069, 2423.
 Ciutat (c. de la), 59, 168, 426, 430.-N. 2280.
 Ciutat Nova, 870, 878, 937, 938 a 940, 994, 978, 985, 986, 1033, 1042, 1063.-Ns. 2381, 2723.
 Ciutat Freta, 126, 127.
 Ciutat Treta, n. 143.
 Ciutat Vella, 879.
 Civader (c. d'En), 387.
 Clara, 314.-Ns. 757, 1338.
 Claris (c. d'En), 821, 823, 908, 916, 986, 987.-Ns. 2524, 2600, 2605.
 Clasqueri, 358.-N. 1114.
 Clasqueri (riera de), 400.
 Claveguera de Jonqueres (c.), ns. 2059, 2097.
 Clòs dels Frares, 991.
 Clot (c. del), 1031, 1032.
 Clot o Clot de la Mel, 32, 315, 316, 324, 336, 459, 648, 869, 940, 955, 959, 964, 1020, 1022 a 1025, 1028 a 1034.-Ns. 263, 769, 772, 2078, 2485, 2514, 2515, 2697, 2713, 2715, 2730.
 Clunia, 54.
 Coblentz, 181.
 Cobllure, 492.
 Codal, n. 706.
 Codals, 285, 306, 307.-Ns. 706, 708.
 Codina (c. d'En), n. 2675.
 Codines (coll de), 9, 288, 289, 324, 333, 334.-Ns. 4, 603, 608.
 Codols (c. dels), 392, 747.
 Codols (riera dels), n. 708.
 Coello (c. de), 913, 988, 997.-Ns. 2453, 2468, 2611, 2625, 2798.
 Cofrers (c. dels), 850.
 Cogoll, 188, 205, 206, 315, 316, 324.-Ns. 640, 641, 767, 777 a 781.
 Colegi (c. del), n. 2657.
 Colegi del Senyor Bisbe (c. del), n. 2069.
 Cologne, n. 144.
 Colóm (c.) (S. M.), 1031.-N. 2712.
 Colonia Favència, 42, 66, 72, 73, 93, 111, 134, 137, 139, 154.
 Colonia Favència Julia Augusta Pia Barcino, 52, 53, 58.
 Colonia Julia Gemela Acitana, 54.
 Colonia Julia Victrix Celsa, 54.
 Colonia Julia Victrix Triumphalis Tarraco, 54.

- Colonia Victrix Julia Nova Carthago, 54.
 Colungo, 556.
 Coll o Fontrubia (lloch y capella), 15, 22 a 25, 311, 358, 935, 1013, 1016, 1018.-Ns. 740, 2680.
 Coll (torrent del), n. 2609.
 Coll (barri), ns. 2680, 2685.
 Coll (c. del), n. 2468.
 Coll de la Perxa, 190.
 Coll de Portell, n. 2468.
 Coll Sabadell, 358.
 Collà, ns. 800, 801.
 Coll Blanch, 290, 333, 334, 931, 948, 978, 981, 1022.-Ns. 2468, 2504, 2524.
 Collbató, 358.-N. 502.
 Collcerola (riera), 364.
 Coll Cerola (veja-s també Cerola), 9, 15, 16, 74, 121, 329, 366, 392, 395 a 398, 483, 748, 817, 910, 988, 1013, 1014, 1050.-Ns. 3, 1096, 1104, 1105, 1217, 1265, 1660, 2015, 2468.
 Collcerola (c. de), n. 2655.
 Coll Pregon, 559, 585.-N. 1528.
 Combinació (c. de la), 918.
 Combusta, 69.
 Comenge, n. 1280.
 Comerç (c. del), 819.
 Comerç (c.) (S. M.), n. 2712.
 Company de Baix (Cân), n. 718.
 Cometa (c. del), 168.
 Comtal (c.), 389, 825, 917, 918.-Ns. 2115, 2128, 2133, 2137, 2468.
 Comte del Assalto (c. del), 780, 797, 799, 801, 842, 860.-Ns. 2139, 2141, 2154 a 2156, 2162, 2163, 2468.
 Comtes (c. dels), 438, 441.
 Comtessa de Sobradíel (c. de la), n. 2468.
 Concell de Cent (c. del), 821, 914, 918, 919, 1034.-Ns. 2453, 2524, 2564, 2658.
 Concepció (c. de la), n. 2166.
 Conflent, 193, 255.-Ns. 448.
 Cónfrides, 1056.
 Conit, n. 1338.
 Consolat (c. del), 368.
 Constantina, 886.
 Constantinopla, 8, 9, 516.-N. 228.
 Constructora Catalana (c. de la), n. 2718.
 Consuelo (c. de), n. 2653.
 Copèrnich (c. del), 923.
 Coplhure, 674.-Ns. 1811, 1824 a 1826, 1838.
 Copons (c. d' En), 389.
 Corbera, 358.-N. 869.
 Corbières, 171.
 Córcega, 513.-N. 2381.
 Córcega (c. de), 915, 986 a 989.-Ns. 2071, 2600, 2605, 2607, 2718, 2730.
 Corçà, 566.
 Cordelles, 311.-N. 736.
 Córdoba, 107, 152, 158, 164 a 168, 172, 174, 177, 180, 185, 201, 209, 211, 218, 261, 494, 506, 521.-Ns. 243, 267, 341, 348.
 Cornellà, 9, 15, 32, 200, 336, 358, 400, 869, 975, 978, 1014, 1047, 1052, 1057, 1064.-Ns. 610, 612, 778, 879, 1582, 1673, 2185, 2468, 2685.
 Cornudella, 447.
 Cornet, 390.
 Corominas (c. d' En), 389.
 Corral (c. dels), n. 2468.
 Corretger (c. d' En), 387, 391.
 Corretgers (c. dels), n. 2128.
 Corribia, 114, 406.
 Corribia (c. de la), 413, 756.-N. 2059.
 Corribe via 303, 304, 375.-N. 688.
 Corribe (c.), 444.
 Corribe dels dies feyners (c.), 387.
 Corró Jussà o de Vall, 556.-Ns. 433, 879, 2648.
 Corró Sobirà o de Munt, 556.-N. 879.
 Cort Comtal, 294, 910.-N. 630.
 Cort del Veguer (c. de la), 375, 376.-Ns. 1035, 1037.
 Cortezales, ns. 736, 737.
 Cortils vell, n. 1381.
 Corts (S. A.), ns. 735, 740.
 Corts Catalanes (c. de les), 906.-N. 2468.
 Corts de Sarnia, 274, 294, 317 a 319, 324, 325, 329, 335, 336, 456, 576, 622, 671, 830, 878, 879, 880, 912, 917, 918, 924 a 926, 955, 956, 959, 963 a 965, 979, 982, 1014, 1050, 1054, 1063, 1064, 1065.-Ns. 798, 804, 805, 879, 880, 1639, 2453, 2468, 2516, 2524, 2527, 2534, 2535, 2537, 2570, 2576 a 2578, 2582, 2583, 2701.
 Corts dels Trullols, 319.-N. 809.
 Corts Noves, 980.
 Corts Velles, 980, 981.
 Cosa (Italia), n. 78.
 Coscollola, 287.-N. 601.
 Cose, 38 a 40, 51.
 Coserans, 219.
 Cosetania, 52.-N. 82.
 Costa de l'levant, n. 1338.
 Costa de Ponent, n. 1338.
 Cotalba, 483.
 Cottoners (c. dels), 390.
 Cove, 970.-N. 2552.
 Craywinckel (c. de), n. 2655.
 Cremat (c. del), 391.
 Creinat Gran (c. del), n. 2331.
 Cremieux, 179.
 Creu (mont), n. 599.
 Creu (coll de la), n. 1125.
 Creu (c. de la), ns. 2611, 2653.
 Creu cuberta, 48, 411, 454, 576, 659, 806, 837, 858, 860, 861, 930, 953, 965, 974 a 976.-Ns. 76, 1125, 1764, 2173, 2199, 2468, 2524.
 Crexell, 65, 69.-Ns. 1338, 1050.
 Cristina (c. de), 596, 831.-N. 2374.
 Crivillent, 584, 600, 602.-Ns. 1813, 1876, 1877, 1886.
 Crós, 315, 316.-N. 772.
 Cubells, 318.-Ns. 799, 1338.
 Cubells d'Asens, n. 790.
 Cubelles, n. 1654.
 Cuch (c. d' En), 389, 954.
 Cucurella (c. de la), 369, 374, 388, 396, 908, 919.
 Culm, 25.
 Curtezeles, n. 11.
 Cuvili Asinorum, n. 835.
 Cypselà, 31.
 Ça Gavarra, 9.
 Ça Reyat, n. 1575.
 Caragoça, 51, 158, 164, 166, 172, 225, 242, 253, 274, 286, 410, 123, 424, 435, 567, 568, 573, 910, 920, 952.-Ns. 247, 267, 1960, 2272, 2277, 2468, 2697.
 Caratma, n. 1237.
 Castaldon, 289.
 Castellet, n. 59.
 Dalmases (c. d' En), n. 2649.
 Damasch, 132, 172.
 Danubi, 88, 106.
 Decollatos, n. 350.
 Denta, 218, 221, 224, 249.-N. 494.
 Deols, n. 138.
 Dertosa, 39, 65, 69, 70, 93.-N. 38.
 Descartes (c. de), n. 2661.
 Detras Sans Jaume (c. de), n. 2468.
 Devallada de la Cort, n. 2013.
 Devallada de la Presó, 376.-N. 2102.
 Devallada de la Seu, 410.
 Devallada de Sant Just, 390.-N. 2057.
 Devallada de Santa Eulària, 905.
 Devallada del Forn d' En Viladecols, n. 2057.
 Devallada dels Celestins, 379.-N. 1058.
 Devallada dels Lleons, 391.
 Diagonal (c. de la), 14, 317, 825, 910, 919, 985, 986, 988, 993.-Ns. 445, 2498, 2521, 2600, 2721, 2730.
 Dies ffraners (c. dels), 387.
 Dinamarca, 444.
 Diputació (c. de la), 823, 915, 918, 919, 940, 976, 1034.-Ns. 1044, 2453, 2468, 2699.
 Divina Providencia (c.) (G.), 995.-N. 2628.
 Divuyt de Juliol (c. del), n. 2374.
 Domenech (c. d' En), n. 2604.
 Don Joan de Peguera (c.), n. 2718.
 Donezan, 260.
 Donzelles (c. de les), 359, 360.-N. 1007.
 Dormidor (moli), n. 2594.
 Dormidor de Sant Francesch o de Framenors (c. del), 621, 849.-N. 1007.
 Dos de Maig, 1025, 1034, 1037.-N. 2381, 2718.
 Dos Riús, 173, 530, 556, 824.
 Dou (c. del Doctor), 850.
 Dragonera (illa), n. 1335.
 Dregana (c. de la), n. 2075.
 Duch de la Victoria (c. del), 744, 755.
 Duero, 151.
 Dufort o Durlort (c. d' En), 367, 385, 761, 762.
 Dulce (c. de), n. 2374.
 Duque (c. del), n. 2743.
 Eblarbi, n. 201.
 Ebre, 43, 157, 630, 651, 652, 654, 675, 679, 847.-Ns. 1732, 1828, 2350.
 Ebron (vall de), n. 780.
 Efeso, n. 143.
 Elnesta, 2.
 Egara, n. 338.
 Egipciques (c. de les), 608.-Ns. 2009, 2115, 2139, 2110.
 Egipcians o Botemians, 489, 510, 521.-Ns. 144, 1345.
 Egipte, 118.

- Crepte menor, 10.-N. 1344
 Elna (c.), 1000
 Elsabats (c. de les), 918, 2331
 Elx, 54, 584, 600, 602.-Ns. 1330, 1813, 1870, 1877, 1880.
 Elna, 69, 224, 284, 435, 492, 500, 887.-Ns. 284, 427.
 Florrio, n. 1007.
 Eluro, 42.-N. 35.
 Emerita, 141.
 Emma (torra de), 322.-N. 833.
 Empordà, 18.-N. 1330.
 Empuries, 92, 220, 559, 587, 588, 675.-Ns. 42, 320, 400, 868, 1338, 1538, 1877.
 Empuries (comtat), 573, 585.
 Emporion, 39, 50, 52.-N. 42
 Emposta, n. 1338.
 Empuriales, n. 1338.
 Encarnació (c. de la), 988, 996.-N. 2588.
 Enforcats, 289, 294, 323 a 325.-N. 842.
 Enna (c. de), 942.-Ns. 2712, 2722, 2723.
 Entença (c. de), n. 2564.
 Entremesos (c. dels), 379.
 Entre Mur y Mur (c. de), 381.
 Erola (veja-s Collcerola), 324.
 Erta, n. 282.
 Escarp, 250.
 Ensanxe (veja-s Ciutat Nova), 32, 975, 986.-N. 2564.
 Ensanxe de Sant Martí (barri), 1024.
 Escalles de la Seu, 400, 758.-N. 2331.
 Escalles d' En Cassador (c. de les), n. 2244.
 Escala d' En Gloria, 819.
 Escites, 139
 Escola de les Dònes (c. de la), 492.
 Escola dels Parvols (c. de la), 492.
 Escoltes Majors (c. de les), 492, 496
 Escorial (c.), 980.-N. 2614.
 Escorxadó (c. del), 389.
 Escorxadors Vells (c. dels), n. 1713.
 Escudellers (c. dels), 116, 381, 404, 406, 775, 781.-Ns. 162, 1160, 2075, 2076, 2468.
 Escudellers Blancs (c.), n. 1713.
 Església (c. de la), 917.
 Eslaus, 139.
 Esllampegada (torra), 322.
 Espalter (c. de), ns. 2331, 2468.
 Espanya, 8, 9, 11, 20, 22, 58, 95, 158, 160, 161, 170, 190, 226 a 228, 239, 436, 528, 598, 599, 743, 795, 836, 858, 866, 867, 876, 882, 900, 906 a 910, 912, 920, 982, 992, 1023, 1033, 1055.-Ns. 176, 1453, 1000, 2027, 2103, 2104, 2350, 2377, 2760, 2764.
 Espanya Citerior, 38.
 Espanya (c. d' En), 1009.-N. 2650.
 Esparraguera, 359, 889.
 Esparteria (c. de la), 796.-N. 2139.
 Esparteria Vella (c. de la), 825.
 Espasera (c. de la), 367, 385, 309.-N. 750.
 Espinacera, n. 599.
 Espanada, 788, 813, 817 a 819, 821, 852, 890, 974.-Ns. 1622, 2097, 2199, 2206, 2331, 2355.
 Espluga de Santa Eulària dels Camps, 388.
 Esplugues, 9, 30, 31, 70, 288, 290, 323, 337, 358, 860, 1017, 1058, Ns. 4, 435, 610, 912, 614, 845, 846, 879, 1673, 2576, 2743, 2782
 Esplugues (vall de), n. 846, 859.
 Espodolla, 321.-N. 608.
 Esponella, n. 1760.
 Estrach (quadra), 585.
 Estlingen, n. 2181.
 Estadella, 253, 311.-Ns. 734 a 736
 Estadella (torrent), 1039, 1041, 1045.
 Estapé (c. d' En), n. 2732
 Estany de Port, 767.
 Estats Units, 861.
 Este (c. del), 842.
 Estret dels Faches, 585.
 Estret de Na Ballesteria, 910
 Estruch (c. d' En), 389.
 Etruria, 836.
 Eudoxia, 889.
 Eufrates, 106.
 Europa, 18, 38, 106, 614, 824, 829, 862.
 Euxini, 105.
 Evora, 92.
 Falcó (turó de Càn), 23.
 Falcó (torrent d' En), 397, 308.
 Falcovi, n. 800.
 Falgars, 358.
 Falset, n. 526.
 Falsies (puig de les), 338, 431.
 Far, 358.-N. 531.
 Farga del Aram, 1033.
 Farigola (torrent), 458, 1015.-N. 2468.
 Farlandina (c.), n. 2069.
 Farneria (c.), 416.
 Farró (c. de), 915.-N. 2662.
 Fatas, n. 282.
 Favencia, 56, 57, 60, 64.
 Favencia Barcino, 55.
 Favencia d' Italia, 56.
 Febres Noves, 1023.
 Fedenciach, 165, 166.
 Felio (c. d' En), n. 2732.
 Femades, 317, 310.
 Fenolledes, 255.
 Ferrán VII o de Fernando (c.), 112, 187, 745, 781, 843 a 845, 850, 904, 905, 908, 910, 912, 932.-Ns. 2288, 2294, 2297, 2331, 2374, 2468.
 Ferrán Puig (c. d' En), n. 2655.
 Ferrer de la Creueta o d' En Bargalló (riera de), n. 2468.
 Ferrosa (punta de), n. 948.
 Ferroya (roca), n. 946.
 Ferrusa (torra), n. 945.
 Filateres (c. de les), 383, 756.
 Figuera Cocorella, 373, 383.
 Figueres, n. 2628.
 Figueres Comtals (quadra), 326
 Figuerola (barranch), 585.
 Figuerosa, 458.
 Filipines (illes), 1036.
 Fines, 69, 70.
 Finestres, 388.
 Finestres (castell), n. 1330.
 Finestrelles (coll), 290 a 292, 295, 309, 324, 331, 333, 338, 458, 1047.-Ns. 365, 610, 618, 633, 716, 724, 764, 769, 853, 886, 888.
 Finestrelles (pujol), n. 621.
 Fivaller (c. d' En), 850, 874.
 Fivaller (c.) (S. M.), n. 2692.
 Fiviller (c.), 875.
 Flassaders (c. dels), 387, 391.-Ns. 2007, 2128.
 Flandes, 192, 428, 807. Ns. 324, 1335.
 Flaviobriga, 54.
 Flix, 559, 571, 585, 587, 631, 652 a 655, 679, 680, 690, 692, 709, 744.-Ns. 1732, 1733, 1846, 1876, 1877, 1886, 1911, 1939.
 Flor del Lliri (c.), 369.
 Florença, 746.-N. 1942.
 Floridablanca (c. de), 916, 925.-Ns. 2468, 2564.
 Florit (c.), n. 2732.
 Fogàs de Tordera, 1014, 1047, 1057, 1064.-Ns. 2468, 2680, 2685.
 Fogazada, n. 282.
 Foix, 259.
 Folch (riera d' En), 51.
 Foment (c.), n. 2697.
 Fondach o Fondet (c.), 225, 368.-Ns. 998, 2125.
 Fondo de Valldonzella, 975.
 Fondo de Sant Martí, 1032.
 Fonollar (c. d' En), 389.-N. 2468
 Fonoyet o Fonollet, 387.
 Font o Fonts, 171.
 Font (c. d' En), 489.
 Fontanet (castell), ns. 327, 504, 505, 515
 Font Castellana (c.), 995, 1038, 1064.-N. 2612.
 Font Cova, 320.-N. 812.
 Fontcuberta, 204.-N. 343.
 Font de la Mulassa (c.), n. 2685.
 Font del Angel (c.), n. 1050.
 Font del Carbó, n. 2616.
 Font del Lleó, 1054, 1057.
 Font d' En Fargas, 1016.
 Font d' En Pesetas, 824.
 Font d' En Salvat, 585.
 Font groga (coll), n. 2672.
 Font-Ocua, 320.-N. 813.
 Font-Onrada, 320, 824, 939.-N. 813.
 Font roya, 315, 317.-N. 792.
 Fontubi, n. 1381.
 Fontubria o Fontroya (veja-s Coll), 13, 15, 22, 23, 25, 197, 315, 317, 324.-Ns. 16, 792.
 Foranís, 53, 59
 Forat del Vent (coll), 13.
 Forcats (coll dels), n. 1125.
 Forlimpopoli, 124.
 Formateria (c. de la), 390, 740, 825.
 Forn (c. del), 388.
 Forn Cremat, 380.
 Forn dels Archs (c.), ns. 1022, 1023, 2018.
 Forn d' En Ferrán, 388.
 Forn de Natzareth (c.), n. 1061.
 Forn d' En Ripoll (c. del), 385, 389, 874.
 Forn de Ripoll de Madó Lorencà, 389.
 Forn d' En Tanyana (c. del), 387.
 Forn del vidre (c. del), 391.
 Forn de la Murtra, 389.
 Fornells, 310, 311.-Ns. 711, 728, 739.
 Fornols, n. 1060.
 Foro, ns. 640, 682.
 Fort de Don Carles, 559, 624, 627, 629.
 Fort de Sant Carles, 861.-N. 2525.
 Fort dels Juhéus, 598, 971.-N. 2559.
 Fort de Santa Eulària, n. 1631.
 Fort Pio, 559, 628, 861, 901, 931, 935, 940, 962, 1025, 1035.-Ns. 1630, 2331, 2524, 2697.

Fortià, 559, 587, 588.-N. 1538.
 Fortuny (c.), 850.-N. 2697.
 Fossar dels Juheus, n. 663.
 Fossar dels Pareys (c.), n. 1014.
 Fossar de les Moreres (c.), 385, 805, 828.-Ns. 390, 2232, 2233.
 Fou, 358.
 Foxà, 574.
 Fraga (Barcelona), 48, 258, 609, 908.-N. 2500.
 Fraga del Cinca, 378, 411, 486, 675.-Ns. 1048, 1125, 1278, 1279.
 Fraga grande, n. 1278.
 França, 154, 185, 209, 240, 290, 343, 349, 415, 416, 444, 494, 497, 519, 591, 598, 628, 651, 600, 693, 696, 697, 713, 710, 721, 727, 731, 810, 829, 868, 972, 1022, 1042.-Ns. 144, 153, 1294, 1307, 1310, 1607, 1825, 1898, 1961, 1977, 1088, 1989, 2186.
 França Xica, 923, 939.
 Francisca (via), 290, 295, 290, 314.-N. 610.
 Franqueses, 358, 456.-N. 2576.
 Franqueses del Vallès, 335, 336, 556.-Ns. 879, 880.
 Franqueses del Llobregat, 631.
 Frare Blanch (masia), 998, 1005, 1011.-Ns. 2643, 2647, 2650, 2655.
 Frare Blanch (c. del), n. 2655.
 Frare Blanch (plana del), n. 2655.
 Frare Blanch (torrent del), 998.
 Frare Negre (torrent del), 999.-N. 2652.
 Frare Negre (masia), 998.
 Freres de Sachs (c. dels), 389.
 Fregasachs (c.), n. 2128.
 Freixures (c.), n. 2259.
 Freneria (c.), 369, 372, 373, 389.-Ns. 1003, 1013, 1124, 2097, 2136.
 Fretum gaditanum, 153.
 Frexa (c.) (S. G.), n. 206.
 Fuchà, n. 155.
 Fulgineo, n. 125.
 Furno regulario (torrent de), n. 853.
 Fusina (c.), ns. 2097, 2396.
 Fusiners (illa dels), 388.
 Fusteria (c. de la), 368, 387, 766.
 Fusters (c. 1050).

Gabarra, 295.-N. 316.
 Gadax, 62.-N. 78.
 Galies, 33, 90, 102, 106, 108, 109, 129, 134, 137, 138, 140, 142, 144, 147, 190.-Ns. 78, 153, 164.
 Galicia, ns. 1278, 1335.
 Galipoli, n. 950.
 Gallà o Gayà (riu), 177.-Ns. 16, 82.
 Gàllechs, 358, 556.
 Gallifa, 358.
 Galter, n. 343.
 Galvany (torrent d'En), n. 2661.
 Ganduxer (c. d'En), 1001, 1008, 1009.
 Garbí, II.
 Gardeny, n. 947.
 Garga (mont), 10.
 Gargal o Gregal, 10.
 Garraf, 15, 64, 448, 530.
 Garriga (c. d'En), 1004.-Ns. 2662, 2732.
 Garrosera, 388.
 Gascunya, 220, 290, 662.-N. 284.
 Gasselm (c. d'En), 387.
 Gavà, 9, 25, 28, 337, 358, 869.-N. 1673

Gavarrà (coll), 290, 321, 331, 333.-Ns. 610, 810, 827, 831, 867, 886.
 Gayà (veja-s Gallà).
 Gegants (c. dels), 379.-Ns. 2331, 2468.
 Gelida, 27, 65.-Ns. 618, 869.
 Geltrú, 556.-N. 1381.
 Gençana (c. d'En), 391.
 Genestà (c. d'En), 388.
 Gènova, 20, 253, 260, 281, 368, 862.-Ns. 572, 1644, 2103.
 Girona, 8, 65, 69, 97, 101, 142, 148, 157 a 161, 163, 173, 179, 185, 194, 204, 218, 220, 224, 230, 248, 255, 259, 417, 436, 496, 502, 503, 522, 530, 533, 574, 585, 605, 713, 714, 721, 766, 767, 781, 986.-Ns. 143, 238, 257, 261, 267, 326, 388, 392, 706, 1292, 1293, 1301, 1322, 1325, 1330, 1450, 1470, 1778, 1814, 1950, 1963, 1971, 1972, 1988, 2381.
 Girona (c. de), 584, 898, 903, 919, 988.-N. 2468.
 Gironella, n. 392.
 Gerunda, 64, 65, 69, 70, 126.
 Gerusalem, 104, 141, 249, 255, 388, 435, 463, 480.-Ns. 1235, 1451.
 Gerusalem (c. de), ns. 2069, 2410.
 Gerra, 888.
 Gevaudan, 255.-N. 462.
 Gibraltar, n. 2185.
 Gim-Nàs (c. d'En), 368, 369, 390, 391, 405, 791, 874, 875.-Ns. 2158, 2468.
 Girití (c. d'En), 795.-N. 2135.
 Glons (c. dels), 392.
 Gloria (c. de la), n. 2685.
 Gocia, 178, 180, 181, 184, 185.-N. 267.
 Gociano (Marquesat), 630.-N. 1900.
 Gombau (c. d'En), 369.-N. 2468.
 Gomer, n. 242.
 Gomert, 266.
 Gomis (torrent d'En), n. 2609.
 Gorgoll (sala del), 416.
 Gornal (torrent), ns. 2408, 2503, 2504.
 Gothia (veja-s Gocia).
 Gothlandia, n. 269.
 Gotremón (torrent), n. 845.
 Governador (c. del), 791, 805.
 Gracia (barri o vila), 13, 28, 29, 31, 317, 817, 821, 823, 830, 850, 857 a 861, 867, 878, 879, 903, 910, 911, 917, 918, 923, 925, 927, 928, 934, 955 a 958, 963 a 965, 982 a 997, 1004, 1005, 1010, 1011, 1014, 1015, 1017, 1019, 1038, 1048, 1064, 1065.-Ns. 2130, 2333, 2378, 2452, 2465, 2468, 2524, 2531 a 2535, 2588 a 2613, 2621, 2623 a 2627, 2640, 2642, 2652, 2674, 2701, 2793.
 Gracia (c. de), 983.
 Gracià Amat (c.), 362, 760.
 Gracies (c. de les), n. 2621.
 Gran (c.) (S. A.), n. 2742.
 Gran de la Ribera (c.), 658.
 Gran Via (veja-s Corts Catalanes (c.)), 823, 964, 976, 978, 1025, 1032, 1035.-Ns. 2564, 2609, 2710.
 Granada (c. de la), 286, 310, 318, 345, 988, 906.-Ns. 341, 500, 902, 805, 2606, 2607.
 Granera (castell), n. 525.
 Granja Experimental (c. de la), 906.-N. 2453.

Granollers, 3-8, 507, 570, 608, 822.-Ns. 75, 130, 130, 1583, 1716, 2458.
 Granota, 1037.
 Granysena (castell), 250.
 Grasset (c. d'En), 919, 925.
 Gratallops (torrent), n. 4.
 Gratomón (torrent), n. 4.
 Gravina (c. de), n. 2468.
 Greenwich, 0.
 Grunycí (c. d'En), 385.
 Guadalete, 151.
 Guadix, 54.
 Gualba, 65, 358.
 Guardamar, 585, 652.-Ns. 1732, 1813.
 Guardia de Montserrat, 266, 267.-Ns. 504, 514, 516, 518, 520, 525, 526.
 Guardia Pilosa, n. 327.
 Guardia (c. d'En), 803.-Ns. 2102, 2243.
 Guaitrú, n. 1654.
 Guillem de Lacera (c. d'En), n. 600.
 Guillerics, n. 10.
 Guimerà, 676.-Ns. 1650, 1839.
 Guimnàs (c. d'En), 391 (veja-s Gim-Nàs).
 Guinardó, 266, 955, 1017, 1022, 1037, 1038.-Ns. 2731, 2732.
 Guineu (torrent), 1022, 1027, 1031.
 Gumbau (c. d'En), 389.
 Gurb, 505.
 Guyenne, n. 579.
 Habana, 945.
 Hamburg, 20.
 Hércul o Hércules, 8, 33.
 Hércules (castell de), 186.
 Hércules (c. de), 88, 918, 919.
 Herm, n. 327.
 Hernàn Cortés (c. de), 1031.
 Hesperia, 8, 9.
 Hierusalèm (c. de) (veja-s Gerusalem).
 Hilaridensi, 280.
 Hispania (veja-s Espanya), 38, 60, 93, 94, 90, 100, 102, 104, 107 a 109, 117, 125, 128, 134.-Ns. 40, 111, 194.
 Horleteche, n. 324.
 Hort de la Reyna (c. del), 415.-N. 1133.
 Hort del Bisbe, n. 601.
 Hort dels Cèchs, 824.
 Hort dels Lladoners, 840.
 Hort del Rey, 115.-N. 1132.
 Hort del Vidre, 905.
 Hort y Vinet de Barcelona, 333 a 335.
 Horta, 9, 13, 16, 29, 87, 134, 295, 296, 309, 311, 485, 869, 878, 879, 915, 918, 922, 944, 945, 955, 961, 962 a 965, 984, 995, 998, 999, 1003, 1004, 1006, 1013, 1015, 1016 a 1019, 1025, 1032 a 1034, 1037, 1038, 1042, 1049, 1094.-Ns. 420, 595, 618, 638, 639, 640, 716, 722, 723, 727, 731, 738, 749, 741, 758, 859, 1307, 2078, 2100, 2190, 2201, 2649, 2655, 2672, 2676, 2685, 2686, 2694, 2718, 2713, 2731, 2751, 2790, 2795.
 Horta (terra del), 15, 288, 333, 334, 303, 600, 1015, 1019, 1022, 1036, 1041.-Ns. 603, 1217, 2468, 2682, 2706, 2743, 2755.

- Hortes de Sant Bernat, 32, 148
 853.-N. 707.
 Hortes de Sant Pau, 621, 60, 800.
 S. L.-N. 2159.
 Hortous, 318.-N. 803.
 Horts (c. dels), 301.
 Horts Comtals, n. 783.
 Hospici (c. del), 1033.
 Hospital (c. del), 383, 85, 388, 751,
 774, 782, 783, 787, 877, 888, 809,
 908, 909, 918, 919, 930, 954, 1047,
 Ns. 941, 981, 1000, 1715, 2000,
 2034, 2113, 2139, 2154, 2355,
 2410, 2468.
 Hospital d'En Colóm (c. del),
 379.-N. 1055.
 Hospitalet, 30, 32, 04, 00, 134, 358,
 457, 585, 800, 917, 918, 905, 978,
 979, 1022, 1040.-Ns. 4, 1009,
 1718, 2408, 2502, 2503, 2506,
 2578, 2760.
 Hospitalet de Tarragona, 652.-N.
 1732.
 Hostalfranchs, 03, 04, 859, 800, 877
 a 879, 929, 939, 955, 956, 959,
 964, 965, 972, 975, 976.-Ns. 76,
 2333, 2374, 2453, 2499, 2504,
 2570.
 Hostal del Bou, 389.
 Hostal de la Campana, 580.
 Hostal de la Farigola, 1013, 1015.
 Hostal de la Parra, 773.
 Hostal de Manresa (c.), n. 2128.
 Hostal del Sol (c. del), 113, 368.-
 Ns. 173, 2117.
 Hostal del Stanyer, 380.
 Hostalrich, 60.
 Hosteller (c. de), n. 2069.
 Huarte (c. de), n. 2655.
 Hungria, 444.-N. 2779.
 Hurtado (c. d'En), n. 2655.

 Iber, 52.-N. 77.
 Icaria, n. 2705.
 Iglesias (c. d'En), n. 2732.
 Igualada, 38, 358, 530, 550, 557,
 644.-N. 1448.
 Iguaitat (c. de la), ns. 2699, 2730.
 Ilerda, 38, 39, 60, 93, 106.
 Ilici, 54.
 Iluro, 38, 39, 51, 62, 63, 100.-Ns.
 54, 75.
 Imola, 491.
 In Pireneo, 65.
 Independencia (c. de la), 1034.-
 Ns. 2712, 2718.
 Indies Orientals, 614.
 Indika, 39, 50, 51.-N. 42.
 Indikecia, 52.
 Indiketes, 40.
 Industria (c. de la), n. 2730.
 Infern (c. del), 875.
 Infern (torrent), 1011.
 Inforeats (coll), 280.-Ns. 906, 607,
 853.
 Infranos, n. 350.
 Insubles, 40.
 Intubili, 65, 69.
 Isabel II (c.), ns. 2374, 2653.
 Isabel II (c. d'En), n. 2374.
 Isona, 36.
 Italia, 33, 40, 55, 57, 90, 90, 117,
 123, 134, 137, 416, 419, 573, 651,
 719, 757, 768, 777, 807, 829, 857,
 858, 78, 2180, 2190.
 1267, 92.
 Iviaga, 252, 888.
 Iuncaria, 65, 69.

 Jaen, 888.
 Jafer, n. 1650.
 Jafiel (c. d'En), 492.
 Janastera (c. d'En), 388.
 Janda, 151.
 Jaquet (c. d'En), 387.
 Jardí del General, n. 2281.
 Jardi (c. del), n. 2053.
 Jaume I (c. del), 81, 112, 114, 376,
 380, 745, 850.-Ns. 1127, 2207,
 2314, 2408, 2722.
 Jacme ses Ffont (c. d'En), 387.
 Jelsa, 54.
 Jesús (c. de), 817, 822.-Ns. 2204,
 2216.
 Jesús (c.) (S.), 977.
 Joan de Montjuich (c.), 793.
 Joan de Peguera (c.), 925, 1033.
 Joan Gireh (c. d'En), 391.
 Jochs Florals (c. dels), 977.
 Jofriu, 460.
 Joncar dels Prats, 961, 977.-N. 2525.
 Jonqueres, 353.
 Jonqueres (c. de), 379.
 Jonqueres (c.) (G.), n. 2607.
 Jordà (c. d'En), n. 2604.
 Jordi Ras (c. d'En), n. 2128.
 Josepets, 13, 817, 918, 982, 983, 987,
 990 a 992, 996, 1004.-Ns. 2598,
 2618, 2619, 2621.
 Judea, 44.
 Julia, 54.
 Junquera (c. de la), n. 2722.
 Jupi (c. d'En), 358, 359, 371, 701.-
 N. 173.
 Juvis (mons), 73.-Ns. 49, 98.
 Jussà de Sant Pere (c.) (veja-s Baix
 de Sant Pere).
 Jutglar (c. d'En), 380.-Ns. 1047,
 1061, 1751, 2410, 2423.
 Juyvert (c. del), 387.

 Labadjos, n. 282.
 Labedontia, n. 77.
 Labetolosano, 286.
 La Bisbal, n. 1450.
 Lacetans, n. 130.
 La Cisa, 1055.
 Lacy (c. d'En), ns. 2374, 2468.
 La Clota, 1013, 1015.
 La Clusa, 638.
 Laevi, 40.
 La Fontana, n. 2621.
 Laforja (c. d'En), 1007.-N. 2659.
 La França, 972.
 La Garriga, 358, 530, 556.-Ns. 1443,
 1575.
 La Granota, 1036.-N. 2727.
 La Haya, n. 2558.
 Lai, 40.
 Laiesa, 36.
 Laiesken, 36.
 La Jana, 65, 69.
 Laletania, 36.
 La Llacuna (estany y lloch), 14,
 487, 644, 705, 773, 955, 691, 1025,
 1034, 1036.-Ns. 2525, 2692, 2720,
 2721.
 Llacuna (c. de la), 1035.-N. 2697.
 Lancaster (c. d'En), 803.-N. 2164.
 Langüedoch, 286.
 Lannaria, n. 826.
 Lannas Fenosas, n. 820.
 Lantanna (laguna), n. 826.

 La Palma, 358, 559, 571, 585, 587,
 652, 655, 690, 692, 744, 869.-
 Ns. 1733, 1870, 1877, 1886.
 La Peyra, 13.
 Larage, 96.
 Lardecans, n. 1732.
 Larno (riu), 39.
 La Roca del Vallès, 62, 65, 69, 358,
 508, 530, 587.-Ns. 75, 718, 1654.
 Larrard (c. d'En), n. 2616.
 La Serra de Villalba, 358.
 Lauragués, 243, 249, 252, 259, 260.
 Lauronense, 95.
 Lausana, 38.
 Laye, 33, 35, 37 a 40, 42, 64, 88,
 147.-Ns. 38, 42, 45, 46, 50 a 52, 54.
 Layetana (via), 342, 358, 362, 368,
 383, 755, 756, 758, 764, 770, 810,
 953, 987.-Ns. 998, 1127, 2028,
 2122, 2468.
 Layetania, 33, 36, 39, 40, 52, 58, 62.
 Lazaria, n. 847.
 Lebecis, 40.
 Leicester, 20.
 León, n. 2775.
 León (illa), n. 2.
 Leonor (c. de), 758.
 Lepant, 883, 884.-Ns. 1161, 2381.
 Lepant (c. de), 1037.-N. 2730.
 Les Eures, 1014.
 Les Tires (lloch), 1018.
 Lezuza, 54.
 Libisosa, 54.
 Liege, n. 144.
 Liñano, n. 599.
 Limes, 388.
 Ljmoges, n. 446.
 Linaria (via), 295.
 Lincoln (c. d'En), 1009.
 Lió, 173.
 Lisboa, 491.
 Litera, 528.
 Lixa o Lixus, 96.
 Lizarra, n. 1236.
 Llacuna (c. de la), 1035.-N. 2697.
 Lladó, n. 173.
 Lladó (barri), 1003.
 Lladó (c. de), 387, 757, 887, 913,
 918.
 Lladria (torra), 322.-N. 838.
 Llangà, n. 1338.
 Llanera, 295, 296, 321, 324.-Ns. 608,
 610, 826, 847.
 Llanera (estany de), 289.
 Llarda (c. de Na), 767.-N. 1377.
 Llástichs (c. d'En), 390.
 Llauder (c. d'En), 596, 831.
 Llavanes, 51.
 Llavineria, 305, 324.-N. 697.
 Llealtat (c. de la), 815, 903.-Ns.
 2453, 2468.
 Llebra (c. de la), n. 2621.
 Llengua de Serp, 597.-N. 2502.
 Llenguadoch, 145, 215.-N. 375.
 Lleó (c. del), ns. 2468, 2621.
 Lleons (c. dels), 112, 116.-N. 272.
 Llepaolles (torrent), 305.
 Llerona, 507, 530.-N. 879.
 Lleveig (vent), 11, 12.
 Lleyda, 69, 127, 148, 161, 213, 239,
 240, 247, 253, 258, 259, 286, 352,
 465, 491, 496, 508, 511, 519, 572
 a 574, 644, 655, 667, 671, 713,
 886, 986.-Ns. 413, 592, 950, 952,
 1450, 1786, 2181, 2634.
 Llivertat (c. de la), 997.-Ns. 2294,
 2374.

- Llibreteria (c. de la), 50, 75, 76, 80.-Ns. 2048, 2355.
 Llígabé, 296, 315, 1034, 1037.
 Llígabé o Mariné (torrent de), n. 2468.
 Llinars, 358.
 Llíssa (torrent), n. 2576.
 Llíssa Jussà, 358.-N. 1575.
 Llíssa Sobirà, 264.
 Lliura, 315.-N. 772.
 Llobet, 323.-N. 841.
 Llobregat (riu), c. 14, 16, 25, 26, 29, 30, 32, 36, 39, 43, 46, 64, 72, 144, 220, 221, 281, 286, 288, 290, 294, 296, 305, 321, 322, 324, 326, 335, 336, 366, 379, 400, 402, 411, 448, 450, 576, 597, 599, 600, 609, 671, 683, 810, 847, 804, 877, 900, 970, 976.-Ns. 47, 49, 313, 389, 889, 612, 677, 713, 756, 810, 826, 833, 845, 847, 866, 879, 882, 884, 1125, 1336, 1660, 2108, 2468, 2557.
 Llobregós, 30.
 Llor, n. 869.
 Lloret, 1338.
 Llors, 869.
 Lluna (c. de la), ns. 2160, 2453, 2408, 2653.
 Lluneta de Mar, 509.
 Lluneta de Terra, 599.
 Lluria (c. d'En), 915, 916.
 Lodeve, n. 375.
 Lombardía, 517.
 Lorca, 1056.
 Loreto, n. 2486.
 Louvre, n. 79.
 Luca, n. 1354.
 Luchana (c. de), ns. 2712, 2723.
 Lurdes (gruta), 1057.
 Lusitania, 134.
 Lyó (badia), 43.
 Macedonia, n. 307.
 Madera, 29.
 Madrid, 9, 20, 548, 567, 616, 621, 651, 719, 720, 758, 777, 795, 807, 836, 861, 862, 865, 874, 878, 880, 882, 887, 902, 906, 910, 931, 903, 987.-Ns. 1623, 1662, 2183, 2272, 2273, 2313, 2330, 2522, 2535.
 Madrona (puig), n. 912.
 Maduxer (torrent del), 1011.-N. 2609.
 Magalona, n. 375.
 Magarola (estany), 15.
 Magdalenes (c. de les), 279, 280, 701, 954.-Ns. 571, 2468.
 Mager o Mayr (puig), 315, 1017, 1038.-Ns. 716, 765.
 Magoria, 310.-Ns. 798, 805, 806.
 Magoria (riera), 14, 294, 975, 976.-Ns. 2468, 2576, 2583.
 Maguncia, 106.
 Maignon (c. d'En), n. 2468.
 Major (c.) (G.), 984, 985, 990 a 992, 994, 996.-Ns. 2598, 2623, 2607.
 Major (c.) (H.), n. 2682.
 Major (c.) (S. A.), ns. 2742, 2743.
 Major (c.) (S. G.), 1003, 1008.
 Major (c.) (S. M.), 1031.
 Major de la Blanqueria (c.), 387.
 Major del Duch de la Victòria (c.), ns. 2294, 2374.
 Major del Taulat (c.), n. 2709.
 Majus (riu), n. 82.
 Malaca, 9, 20, 60, 226, 227, 888.-N. 9.
 Malcuynat (c. del), 87, 805, 828.-N. 750.
 Maleses, n. 327.
 Malgrat, ns. 13-8, 2158.
 Malnom (c. del), n. 2000.
 Malvitge, n. 668.
 Malla (riera d'En), 824, 836, 981, 988, 993.-Ns. 2594, 2609, 2657.
 Malla (c. d'En), 358, 359, 387.
 Mallorca, 11, 224, 238, 252, 253, 260, 329, 343, 385, 417, 421, 424, 431, 434 a 436, 499, 509, 515, 510, 574, 610, 613, 672, 788.-Ns. 177, 492, 572, 655, 873, 1309, 1590, 1600, 1644, 1814, 1825, 1942, 1945, 2381, 2552.
 Mallorca (c. del), 903, 915, 920, 980, 981, 988, 1033, 1037.-Ns. 2530, 2718, 2730.
 Mandri (c. d'En), ns. 2648, 2662.
 Mandri (torrent d'En), 998, 1004.
 Manresa, 8, 142, 160, 358, 543, 723, 745, 853, 1051.-Ns. 10, 392, 2458.
 Manresa (c. del), 406, 412.-N. 1117.
 Mans, n. 1280.
 Mar (castell), 584.
 Mar (c. de la), 285, 303 a 305, 359, 366, 367, 370, 371, 385, 387, 390, 495, 524.-Ns. 686, 995, 1034, 1772.
 Mar (c. de la) (S. A.), 1041.
 Mar llatina, 8.
 Marata, 556.-N. 879.
 Marbella, 8, 15, 134, 629, 966.-N. 7.
 Marca Hispànica, 57, 153, 157, 159, 162, 166, 173 a 179, 181, 184, 191, 194, 200, 209, 215, 216.-Ns. 40, 41, 248, 269, 283, 284, 322, 605.
 March Antoni (c. de), n. 2661.
 Mare de Déu (c. de la), 907.-N. 2410.
 Mare de Déu de la Parra (c. de la), n. 2250.
 Mare de Déu de les Mercès (c. de la), n. 2680.
 Mare de Déu del Carmelo (c. de la), n. 2653.
 Mare de Déu del Coll (c. de la), n. 2468.
 Mare de Déu dels Angels (c. de la), n. 2680.
 Marennes, n. 38.
 Maresma, 31, 35, 36, 92, 335, 411, 530, 585, 644, 1042, 1043.-Ns. 509, 847, 879, 2720.
 Maria (c. de), n. 2732.
 Maria (turó de), 13.
 Marià Aguiló (c. d'En), 942.
 Marianao (c. d'En), n. 2616.
 Marina, 1040.-N. 1856.
 Marina de Sants, 947, 978.-N. 2502.
 Marina (c. de), 964, 978, 993, 1035, 1037.-Ns. 2468, 2538, 2716, 2724, 2730.
 Mariné (torrent d'En), 984, 988.-N. 2468.
 Marlet (c. d'En), 465.
 Marobí (puig), 9, 290.-N. 4.
 Marques de Barbarà (c. del), 803.-N. 2164.
 Marqués del Duero (c. del), 676.-Ns. 2498, 2524.
 Marquesa (c. de la), 506, 841.
 Marquer (c. d'En), 368.
 Marsella, 9, 20, 44, 138, 285, 800.-Ns. 397, 587, 1431.
 Martí (c. d'En), 906.
 Màrtirs, n. 350.
 Martorell, 21, 25, 27, 28, 90, 94, 99, 108, 213, 358, 480, 509, 531, 550, 559, 580, 684, 834, 894, 1018.-Ns. 901, 1166, 1531, 1534, 1539, 1551, 224, 2764.
 Martorelles, n. 433.
 Marrochs, 96, 227, 264, 266, 307, 920.-Ns. 1333, 1941.
 Mas Cortès, 660.
 Mas Rampinyo, 27.
 Mas y Ventura (c. d'En), n. 234.
 Masquefa, n. 618.
 Massaguer (c. d'En), 377.-Ns. 1047, 2097.
 Matahero (c. del), n. 2798.
 Matamoros (riera d'En), 51.
 Mataró, 51, 359, 675, 824, 866.-Ns. 75, 1338, 1823, 1820, 2438, 2498, 2628, 2728.
 Matas (c. d'En), ns. 2604, 2662.
 Mauritania Tingitana, 151.
 Mazara, 434.
 Mecca, 463.
 Medes (illes), ns. 1335, 1339.
 Méndez Nuñez (c. d'En) (G.), 988.-N. 2588.
 Méndez Nuñez (c.) (S. M.), 1031.
 Mediona, 931, 937, 939, 940, 947, 974.-Ns. 1661, 1666, 1823.
 Mediterrani, 8, 10, 20, 25 a 28, 30 a 32, 59, 153, 185, 280, 282, 283, 862, 917.-Ns. 246, 248, 579, 881.
 Melguir, 250.
 Mendiculeya, 69.
 Mendizábal (c. d'En), 850.
 Menorca, 67, 343.-Ns. 655, 941, 2071.
 Mequinença, 672, 675.-Ns. 1811, 1828.
 Mercadal, 285, 303, 305, 328, 374, 376, 382, 383, 410.-Ns. 330, 680, 698, 767.
 Mercaders (c. dels), 380, 736.-N. 2128.
 Mercè (c. de la), 391, 392, 844.-Ns. 2128, 2327.
 Mercedes (c. de), n. 2655.
 Mercedes (c. del), n. 2655.
 Merdançar (c. d'En), 388.
 Merdançar (torrent), 257, 277, 279, 285, 304, 305, 329, 359, 364 a 366, 369, 403, 476.-Ns. 680, 688, 700, 975 a 977.
 Mèrida, 152.
 Meridiana (c. ns. 2067, 2713, 2720.
 Mersen, 191.
 Mestral (vent), 11, 12.
 Mevania, n. 125.
 Mèxich (c. de), 975.
 Micer Feirer (c. del), 874.
 Micer Guerau de Palou (c. del), 387.
 Miclà, 326.
 Mico (c. del), 428, 454, 554.
 Mieres, 506.
 Milà, 201.-N. 402.
 Milà y Fontanals (c. d'En), 900.
 Milans (c. d'En), n. 2616.
 Milhau, n. 462.
 Mill (c. del), 387, 390.-N. 2410.
 Mina (c. d'En), 81.-N. 2084.
 Miquel Ferrer (c. del), n. 2718.
 Miracle, 260, 324.-Ns. 487, 666.
 Mirallers (c. dels), 391, 399, 728, 911.
 Miramar (Llarragona), 350.-Ns. 931, 644, 652, 653, 680.-Ns. 1732, 1733.

- de la mar Montjuich, 975.
 d'Inca, n. 2155.
 d'Inca e des de S. M., 1031.
 d'Inca de Pirinea, 245, 280.-N. 449.
 de la de la Blanquerna (c.), 387, 399.
 de Sant Pere (c.), 380.-Ns. 2097, 2137.
 Modica, 573.
 Moesia, 109.
 Mogoda, 358.
 Mola, n. 2660.
 Moles (c. de les), 380, 389, 850.
 Moli de la Mar, 391.
 Moli Vell de la Pólvora, n. 1007.
 Moli de la Pólvora, n. 2711.
 Molins, 324.
 Molins (c. dels), 982.
 Molins de la Mar (c. dels), 391.
 Molins de Reig o de Rey, 31, 331, 333, 338, 340, 358, 556, 601, 747, 869, 978, 1059.-Ns. 807, 880, 1582, 1055, 2468, 2704, 2784.
 Molist (c. d'En), n. 2604.
 Mollet, 358, 557.
 Mónach (c. d'En), 389.-N. 2468.
 Monegal (c. d'En), n. 2653.
 Monestir del Carme (c. del), 388.
 Monges (c.), n. 2743.
 Monges (c. de les) (G.), n. 2628.
 Monges (c. de les) (S. M.), n. 2719.
 Monistrol de Montserrat, 358.-N. 2458.
 Monistrol (Maresma), ns. 508, 590.
 Monreal, 436.
 Montalegre, 475, 886.
 Montalegre (c. de), 902, 919.-N. 2468.
 Montanya (barri), 1024, 1033.-Ns. 2515, 2701.
 Montanya (c. de la), 1033.-N. 2718.
 Montanya Pelada, 28, 29, 918, 923, 987, 989, 991, 997.-Ns. 760, 2616.
 Montblanch, n. 327.
 Montbò, 556.
 Montbrí, 556.
 Montbuy, 358, 559, 587, 709.-N. 1911.
 Montcada, 9, 10, 15, 21 a 24, 28, 30, 35, 62, 86, 200, 219, 294, 295, 297, 307, 332, 358, 481, 505, 559, 504, 584, 587, 644, 680, 684, 692, 709, 738, 849, 869, 959, 961, 962, 1022, 1044, 1046.-Ns. 108, 406, 718, 870, 873, 1114, 1876, 1886, 2085, 2133, 2138, 2368.
 Montcada (c. de), 362, 363, 366, 369 a 371, 387, 390, 391, 497, 749, 752, 755, 757, 700, 791, 794, 917 a 919, 932.-Ns. 979, 1007, 1034, 2059, 2331.
 Montcal, 556.
 Montcò, 521, 526, 528, 669, 675, 758.-Ns. 1536, 1790, 1804, 1833.
 Montcalt, 556.
 Monte-acute, 259.
 Montedell, 310, 311.-Ns. 727, 730, 732, 733.
 Montedellos, n. 639.
 Montere, 2775.
 Monterols, 318, 324, 325, 907.-Ns. 800, 801.
 Monte-zelos, n. 727.
 Montfalcó, n. 16.
 Mont-ferri, n. 949.
 Montgat, 9, 22, 25, 28, 287, 331 a 333, 448, 472, 515, 651, 858, 802, 864, 955, 1050.-Ns. 409, 598, 509, 872, 873, 880, 1850.
 Montjuich (c. d'En), 389.
 Montjuich (castell), 560 a 590, 705, 952.-Ns. 1989, 2468.
 Montjuich (montanya), 9, 12 a 15, 21, 27 a 29, 31 a 35, 40, 47, 50, 71 a 73, 68, 100, 142, 170, 187, 205, 247, 272, 273, 277, 280, 281, 299, 305, 300, 320, 306, 378, 392, 400, 411, 451, 484, 480, 497, 558, 589, 609, 611, 616, 621, 643, 753, 700, 824, 829, 861, 862, 890, 926, 932, 930, 939, 951, 955, 962, 965, 967 a 972, 974, 975, 1054.-Ns. 38, 48, 53, 60, 76, 397, 595, 644, 645, 707, 813, 1048, 1095, 1099, 1278, 1290, 1382, 1568, 2112, 2155, 2185, 2198, 2199, 2502, 2509, 2524, 2552, 2557, 2560, 2563, 2567.
 Montjuich del Bisbe (c.), 142.-Ns. 225, 663.
 Montjuich de Sant Pere (c.), 142.-N. 225.
 Montmeló, 358.
 Montmany (c. de), 988.-N. 2588.
 Montmell, n. 380.
 Montornès, 358, 559, 584.-N. 1654.
 Montpeller, ns. 408, 938, 1374, 1943.
 Montsech (serra), 676.
 Montseny (c. del), 996.
 Montseny (montanya), 10.
 Montseny (poble), 358.
 Montserrat (c. de), 829.-Ns. 2243, 2272, 2653.
 Montserrat (c. de) (S. M.), n. 2718.
 Montserrat (montanya y santuari), 27, 156, 388, 435, 438, 449, 868.-Ns. 343, 502, 2042, 2356, 2363.
 Mont-Sió (c. de), ns. 2331, 2468.
 Monza, 142.
 Mora, 358, 631, 654.-N. 1732.
 Mora (turó de Can), 22, 23.
 Moragas (c. d'En), n. 2655.
 Morella, n. 950.
 Morera (c. de la), ns. 2069, 2468.
 Morera (c. de la) (G.), 904.
 Morera dels Horts (c. de la), 388.
 Morey (cantó d'En), n. 916.
 Moronta, 315.-N. 767.
 Morrot, 486, 969, 972.-Ns. 2502, 2562.
 Morraler (cami), n. 2649.
 Moscaroles, 358.
 Mosques (c. de les), 387, 391, 954.
 Mossèn Barra (c. de), 377, 907.-N. 1047.
 Moyà, 358, 530, 556, 601.
 Mayanès, 530.
 Munda, n. 46.
 Muntaner (c. d'En), 476, 907, 913, 915, 916, 1001, 1007 a 1009.-Ns. 2607, 2629, 2662.
 Muralla de la Mar, 348, 646, 777, 779, 780, 800, 818, 819.-Ns. 2097, 2251.
 Muralles de Barcelona, 229, 296, 329, 340 a 350, 353 a 355, 415, 420, 462, 489, 588, 589 a 595, 611, 620, 627, 703, 762, 774, 775, 780, 781, 816, 824, 905.-Ns. 507, 1015, 1872, 1877, 1939, 1988, 2075, 2076, 2097, 2137, 2149, 2155, 2158, 2185, 2355.
 Murcia, 20, 226, 243, 329, 910.-Ns. 341, 408.
 Murta (estany), 15.
 Murta (font), n. 16.
 Murvedre, ns. 950, 951.
 Nacional (c.) (S. A.), 1045.-N. 2755.
 Nàpols, 20, 501, 509, 517, 539, 541, 614, 989.-Ns. 79, 601, 2381, 2099, 2730, 2784.
 Narbona, 69, 94, 126, 142, 145, 150, 158 a 160, 171, 181, 239, 249, 259, 260, 274.-Ns. 42, 153, 223, 241, 248, 343, 375, 428, 591.
 Narbonense, 151.
 Narbonès, 286, 343.-N. 591.
 Natzareth (c. de), 380.-Ns. 2410, 2609.
 Nau (c. de la), 368.
 Navarra, 179, 257, 494, 651.
 Negropont, 517.
 Nere, n. 42.
 Nerene, n. 42.
 Neu (c. de la), 845.
 Neu d'En Gim-Nàs (c. de la), 663.
 Neu de Sant Cugat (c. de la), 663.
 New York, 10.
 Nicea, 110.
 Nimes, n. 375.
 Niza, 20.
 Noces (c. de les), 391.
 Noguera Pallaresa (riu), n. 2183.
 Nola, 170.
 Notariat (c. del), 850.
 Nou (c.), 377, 392.-N. 1047.
 Nou (c.) (S. A.), n. 2742.
 Nou de la Rambla (c.), 802.
 Nou de Sant Agustí (c.), n. 2743.
 Nou de Sant Francesch (c.), 790, 825, 919, 954.
 Novell (c. d'En), 387.
 Nuca, n. 16.
 Numancia (c. de), n. 2661.
 Obradors (c. dels), 403.
 Obtiano, 126.
 Octavià (castell), 204, 309, 317.-N. 600.
 Octaviano, 1050.
 Octavo Miliario, 982.-N. 600.
 Odena, 247.-Ns. 456, 531.
 Odessa, 20.
 Oleastrum, 69, 585.
 Olerdula, 190, 221, 247.-Ns. 380, 392, 590, 868.
 Olesa de Bonesvalls, 569.
 Olesa de Montserrat, 36, 39, 556.
 Oli (c. del), 361, 767.
 Oliana, 655.
 Olimpia, n. 79.
 Oliver (c. d'En), 388, 391, 808, 902, 956.-N. 2407.
 Olivera rodona, 273, 318, 319, 324, 979.-Ns. 799, 800, 858.
 Oliveres (Les), n. 2648.
 Ollastre (torrent), 69, 585.
 Oller (c. d'En), n. 2755.
 Ollers (c. dels), 381, 392.
 Ollers blancs (c. dels), 392.
 Oim (c. del), 803.-Ns. 2159, 2163.
 Olmatell, 312.-Ns. 716, 742, 764.
 Olorda (castell), 16, 256, 318, 359, 1058, 1059.-N. 879.
 Olot, 38.
 Olzinelles, 308, 309, 358.
 Or (c. del), n. 2588.
 Orange, 445.
 Orbs (c. dels), 354, 391, 415.-Ns. 961, 1132.

Ordre (c. del), 1045
 Orense, n. 1278.
 Organyà, n. 583.
 Orient (c. de), 816.-N. 2743.
 Oriola, 221, 224.-N. 1813.
 Oris, n. 538.
 Oristà, 683, 887.-N. 1006.
 Oristany (marquesat), 636.
 Orpi, 889.
 Orreto, n. 282.
 Orrit, 389.
 Orta (veja-s Horta)
 Orteu (c.), 1006, 1009.
 Or-Trobat, 317, 324.
 Ossa o Ossa (montanya), 14, 16, 28, 285, 288, 200, 291, 321, 324, 1054, 1057.-Ns. 313, 614, 616, 631, 819, 845.
 Orsaria, n. 614.
 Orsera, 324.-Ns. 613, 614.
 Orsières, n. 614.
 Osca, 60, 70, 157, 161, 172, 211, 435.-Ns. 261, 267, 2576.
 P. Vicenc (c. d'En), 387.
 Pacífic (c. del), n. 2713.
 Padró (c. del), n. 2410.
 Palafrugell, ns. 1338, 2458.
 Palafróls, 675.-N. 1338, 1830.
 Palafrugell, 460.
 Palamors, 556.-Ns. 1338, 2458.
 Palatium Auzit, n. 592.
 Palàu (c. del), 115, 359, 795, 869.-Ns. 2128, 2468.
 Palàu Reyat (c. del), 438.
 Palausolitar, 358.
 Palautordera, 287, 358.
 Palayà, 358.
 Palerm, 20.
 Palet (c. d'En), 387, 658.
 Palluriana, 65, 69.
 Palla (c. de la), 388, 432, 645.-Ns. 1068, 2130, 2410.
 Pallars, 676.-Ns. 282, 127, 947, 1316.
 Pallars (c. de), ns. 2607, 2723.
 Pallejà, 860.
 Pallejà (castell), 586.
 Palma (La), 690, 692, 744, 869.-Ns. 1876, 1877, 1886.
 Palma (c. de la), 306.-N. 704.
 Palma (c. de la) (G.), 996.
 Palma (forn de la), 390.
 Palma de Mallorca, 253, 495.
 Palma de Sant Just (c. de la), 918.
 Palmas, ns. 595, 727.
 Palmyra, 109.
 Paloma (c. de la), n. 2650.
 Palomar (veja-s Sant Andreu de Palomar).
 Palou, ns. 433, 1654.
 Pamplona, 172.-N. 261.
 Panades, 286, 448, 451.-Ns. 592, 1200.
 Pannonia, 88, 100.
 Papiol, 15, 22, 29 a 31, 258, 869.
 Paradís, 299.-Ns. 668, 669.
 Paradís (claustre del), 372.-N. 1017.
 Paradís (c. del), 73, 75, 76, 80, 81, 97, 389, 405, 411, 837.-Ns. 44, 1124.
 Paralelo (c. del), 978.-N. 2564.
 Parch (c. del) (S. M.), n. 2732.
 Parch d'En Laribal, 975.
 Parch de la Ciutadella, 32, 926, 818.-Ns. 2214, 2468.
 Parch Güell, 23, 955, 990, 991.-Ns. 2468, 2617.

Parés (c. d'En), n. 2053.
 Parets, 358, 556.-N. 350.
 Parets Antiques, 317.-N. 780.
 Parets de Vinyesó, 312.-Ns. 10, 743.
 Parets primes, 314, 324.-Ns. 618, 758.
 Paris, 166, 495, 795, 853, 916.-Ns. 2194, 2353.
 París (c. de), 1009.
 Pargilya, n. 37.
 Parsers, n. 75.
 Partenon, 76.
 Partió (torrent de la), 985.
 Parriyada, n. 1132.
 Pas de la Ensenyança (c. del), 874.-N. 2498.
 Pasqual (forn d'En), 389.
 Passatge Bassols, n. 2718.
 Passatge Bell-lloch, 987.
 Passatge de Bernardino, 849.
 Passatge de Cameros, 917.
 Passatge de Cervantes (G.), 994.
 Passatge de Colòm, 819.
 Passatge de Font, n. 2730.
 Passatge de la Concepció, 986.
 Passatge de la fàbrica d'En Solà y Sert, n. 2468.
 Passatge de la Meridiana, n. 2697.
 Passatge de la Montanya, n. 2718.
 Passatge de la plaça Nova, 389.
 Passatge del Crèdit, 908.
 Passatge de Méndez Vigo, 919.
 Passatge de Montserrat, n. 2604.
 Passatge de Mulet, n. 2653.
 Passatge d'En Gasset, n. 2604.
 Passatge d'En Grassot, 988.
 Passatge d'En Mariné, 989.
 Passatge d'En Romàn, n. 2604.
 Passatge d'En Viladomat, 986.
 Passeig-carretera d'Horta, 1018.
 Passeig d'Elisenda de Montcada, 1052, 1057.
 Passeig de Campoamor, 1018.
 Passeig de Colòm, 616, 758.-N. 1552.
 Passeig de Gràcia, 13, 817, 822 a 824, 832, 847, 859, 877, 915, 918, 985 a 988.-Ns. 2220, 2468, 2524, 2594, 2596, 2597, 2623.
 Passeig de Güell, 1057.
 Passeig d'Isabel II, 818, 831.
 Passeig de la Bonanova, 917, 1002, 1008, 1009, 1005.
 Passeig de la Creu Cuberta, 818.
 Passeig de la Duana, 348, 821.
 Passeig de la Esplanada, n. 2251.
 Passeig de la Font-Trobada, n. 2199.
 Passeig de la Indústria, n. 2408.
 Passeig de la República Argentina, 996.-N. 2619.
 Passeig del Lancastrin, 819, 820.
 Passeig del Prado (Madrid), 777.
 Passeig de Pujades, n. 2488.
 Passeig de Sant Gervasi, 1009.
 Passeig de Sant Joan, 819 a 821, 824, 846, 856, 918, 923, 962, 988, 989, 1004.-Ns. 2331, 2452, 2594, 2611, 2623, 2798.
 Passeig de Santa Eulària, 925.
 Passeig del Cementiri, 629, 824.-N. 2724.
 Passeig del Funcular, 1061.
 Passeig Nou, 819 a 821, 824.-N. 2245.
 Passeig Universal, n. 2085.

Pastiller, n. 751.
 Pastumous, n. 847.
 Pati de la Creu Blanca, n. 2594.
 Pati del Alcalde (c. de), n. 2594.
 Pati del Cabrerer, n. 2594.
 Pati del Carboner (c. de), n. 2594.
 Pati del Lluich (c. de), n. 2594.
 Pati dels Gitanos, n. 2564.
 Patronat del Obrer (barri), 977.
 Pau (c. de la), ns. 2614, 2955.
 Payeria (c. de la), n. 1008.
 Pecat (torrent del), 989.
 Pedralbes (lloch y monestir), 318, 498, 410, 424, 425, 450, 481, 5, 5, 6, 919, 948, 955, 1098, 1050, 1053 a 1057.-Ns. 631, 2700 a 2702, 2771, 2779, 2780, 2798.
 Pedralbes (torrent d'En) (S. G.), 998, 1003, 1004.-N. 2635.
 Pedritxol (c. d'En), 373, 388.
 Pegan, 181.
 Pekin (barri), 942, 943, 955, 1036.-N. 2726.
 Pekin (China), 8.
 Pelay (c. d'En), ns. 2381, 2468.
 Pellicer (c. d'En), 389.
 Pelosa, n. 327.
 Penadés, 27, 29, 31, 176, 190, 250.-N. 302.
 Penetese, n. 583.
 Penitents, 24, 955, 1013, 1014, 1018, 1019.-N. 2675.
 Penitents (torrent), 398.-N. 2468.
 Penyalba del Castro, n. 58.
 Penyscola, n. 1813.
 Peralada, 65, 69, 255.
 Peranera, n. 282.
 Perapertusa, 255.
 Percula, n. 87.
 Pere IV (c. de), 1035.-N. 2725.
 Pere Pau (c. d'En), n. 2085.
 Peregón (Pereülló (montanya), n. 792.
 Perella o Pereülló, 69, 315.-Ns. 772, 1338.
 Pergaminer (c. del), 399.
 Perot lo Lladre (c. d'En), n. 2331.
 Perpinyà, 424, 492, 494, 499, 508, 510, 574, 605, 610, 699, 713, 714.-Ns. 413, 950, 1080, 1459, 1788, 1890, 1042, 1080, 2381.
 Persta, 154.
 Pertula, n. 87.
 Pettusa, 60.
 Perú, 814, 983.
 Perusa, n. 125.
 Pes de l'Arma (c. del), 389.
 Pes de la Palla, 782.
 Pescateria (c. de la), n. 1077.
 Pescateria Vella (c. de la), 387.
 Petons (c. dels), 874, 875.
 Petra Alba, n. 2775.
 Petras Albas, 324.
 Petra-nigra, n. 282.
 Petrica (laguna), n. 10.
 Pexina (c. de la), 789, 783.-Ns. 2009, 2498.
 Peu de la Creu (c. del), ns. 2199, 2468.
 Perxa del Astor, 348.-N. 458.
 Peyraube, n. 2775.
 Peyroua (c. de), n. 392.
 Pic del 755, 788.
 Pica de l'Arca, n. 87.
 Picalquers (c. d'En), 999.
 Piedralba, n. 2775.
 Piedralba, 1059.

- Plaça 358, 418, 482, 574.-N. 718.
 Plaça Parca c. d'Enl. 981.
 Pierola, 338.
 Pretat (c. de la), 400.
 Plaça c. del, 571.
 Pinar (torra), 1002.
 Pineda, n. 1338.
 Pinells, 304, 324.-N. 694.
 Pinyola (roca), n. 612.
 Pisa, 252, 253, 281.-N. 72.
 Pla d'En Lull, 388, 391, 603, 647, 808, 816, 902.
 Pla de Barcelona, 8, 9, 12, 14, 16, 21, 32, 34, 35, 180, 100, 200, 250, 424, 987, 998, 1023, 1047, 1049, 1050, 1057.-Ns. 2526, 2531, 2796.
 Pla de Framenors o de Sant Francesch, 550, 616, 646, 818, 849.-Ns. 1543, 2071, 2128, 2200.
 Pla de Framenors (c. del), 392.
 Pla de la Boqueria, 329, 379 a 382, 524, 642, 745, 777 a 784, 835, 836, 848, 869.-Ns. 1055, 1063, 1069, 1070, 1095, 1571, 2076, 2079, 2266, 2323, 2468.
 Pla de la Virreyna, 477.
 Pla de les Comedies, 778, 779.-N. 2309.
 Pla del Llobregat, 200, 457, 530, 601, 1058, 1059.
 Pla del Palau dels Virreys, 593, 595, 596, 745, 831, 841, 861.-Ns. 2246, 2374, 2460, 2524.
 Plaça (H.), 1016.
 Plaça Arenaria, 91.
 Plaça Borràs (Sarrià), 1055.
 Plaça d'Antoni López, 393, 749.-N. 2468.
 Plaça d'En Cerdà, 913.
 Plaça d'En Comas y Masferrer, 681.
 Plaça d'En Galvany, n. 2661.
 Plaça d'En Joanich, 989, 994.-N. 2614.
 Plaça d'En Joaquim Taxonera.-N. 2680.
 Plaça d'En Lesseps, 753, 989, 991.
 Plaça d'En Massadas, 1032.
 Plaça de Medinaceli, 619.
 Plaça d'En Molina, n. 2657.
 Plaça d'En Riego, n. 2246.
 Plaça d'En Rovira, 989.-N. 2614.
 Plaça d'En Salvador Riera, n. 2732.
 Plaça d'En Sivilla, 909.
 Plaça d'En Trilla, 986.
 Plaça d'Espanya, 975, 976.-Ns. 2468, 2567.
 Plaça d'Estanislau Figueras (abans de la Creu), n. 2468.
 Plaça d'Orient, 993.
 Plaça d'Urquinaona, n. 2468.
 Plaça de Cardona, n. 2657.
 Plaça de Catalunya, 415, 823, 937, 986.
 Plaça de Figuerola, n. 2468.
 Plaça de Garay, 847.
 Plaça de Jonqueres, 306.
 Plaça de la Antigua Iglesia (S. M.), n. 2714.
 Plaça de la Bonanova, 1003.-Ns. 2647, 2666, 2780.
 Plaça de Sant Gervasi (veja-s de la Bonanova).
 Plaça de la Blanqueria, 301.-N. 2097.
 Plaça de la Concordia, 946.
 Plaça de la Constitució, 595, 830, 832, 946.-Ns. 2110, 2374.
 Plaça de la Constitució (S. G.), 1002.
 Plaça de la Constitució (S. M.), n. 2714.
 Plaça de la Constitució (S. A.), ns. 2743, 2747.
 Plaça de la Corretgeria, 416.-N. 1135.
 Plaça de la Cucurulla, 902.
 Plaça de la Creu, 1005.-Ns. 2604, 2468.
 Plaça de la Duana, 824, 953.-N. 2013.
 Plaça de la Farneria, 372.
 Plaça de la Iglesia Nova, n. 2697.
 Plaça de la Igualtat, n. 2246.
 Plaça de la Junta Revolucionaria, n. 2374.
 Plaça de la Llana, 361, 369, 389, 390.-Ns. 2143, 2259.
 Plaça de la Llibertat, 994.
 Plaça de la Llotja, 374.-N. 1030.
 Plaça de la Mar, n. 1749.
 Plaça de la Pau, n. 2374.
 Plaça de la República Federal, n. 2747.
 Plaça de la Reyna Amalia, n. 2590.
 Plaça de la Reyna Isabel, 829.-N. 2244.
 Plaça de la Seu (veja-s de les Escalles de la Seu).
 Plaça de la Soberania Nacional, n. 2246.
 Plaça de la Trinitat, 377, 392, 496, 747, 844, 845, 890.-Ns. 162, 1296, 2097.
 Plaça de la Universitat, 918.-N. 2468.
 Plaça de la Virreyna, n. 2388.
 Plaça de les Beates, 909.
 Plaça de les Cabres, 387.
 Plaça de les Cireres, 372.
 Plaça de les Escalles de la Seu, 114, 299, 372.-N. 1019.
 Plaça de les Filateres, 389.
 Plaça de les Glories Catalanes, 1053.
 Plaça de les Olles, 795.
 Plaça de Sant Agustí, ns. 2246, 2468.
 Plaça de Sant Agustí Vell, 383, 842.-N. 2468.
 Plaça de Sant Antoni, n. 2591.
 Plaça de Sant Felip Neri, 827, 828.
 Plaça de Sant Jaume, 53, 59, 76, 112, 147, 299, 377, 379, 384, 388, 389, 392, 453, 454, 490, 492, 496, 497, 566, 742, 758, 785, 791, 831, 833, 841, 844, 845, 850, 935.-Ns. 1023, 1080, 1210, 1213, 1288, 1464, 2059, 2246, 2254, 2262, 2263, 2291, 2292, 2468.
 Plaça de Sant Joseph, 782.
 Plaça de Sant Joseph Oriol, 827.-N. 2230.
 Plaça de Sant Just, 228, 299, 370, 659.
 Plaça de Sant Miquel, 299.-Ns. 671, 2604.
 Plaça de Sant Pere, 451.
 Plaça de Sant Sebastià, 393, 749, 756, 818.-N. 2468.
 Plaça de Santa Anna, 374, 381, 388, 393, 396, 475, 476, 576, 583, 646, 805, 902, 907, 918, 962, 980, 966, 1003, 1052.-Ns. 162, 1097, 2140, 2410.
 Plaça de Santa Catarina, 369.
 Plaça de Santa Maria, 367, 1057.-N. 2059.
 Plaça de Vilardebó, n. 2755.
 Plaça del Angel, 226, 376, 412, 786, 787, 801, 850, 851.-Ns. 2059, 2097, 2117, 2127, 2315, 2316, 2331, 2453, 2468.
 Plaça del Beat Oriol (veja-s de Sant Joseph Oriol).
 Plaça del Blat, 329, 367, 374 a 376, 383, 385 a 387, 390, 393, 412, 495, 539, 576, 581, 656, 785, 786, 860.-Ns. 1031 a 1035, 1037, 1091, 1488, 1911.
 Plaça del Blat Nova, n. 2057.
 Plaça del Blat Vella, 656.-Ns. 1745, 1749, 2097.
 Plaça del Bonsucés, n. 2063.
 Plaça del Born, 383, 552, 747, 788, 829, 878, 879, 902.-Ns. 1029, 1034, 2013, 2139.
 Plaça del Comerç, n. 2374.
 Plaça del Comerç (S. A.), 1041.
 Plaça del Duch de Medinaceli, 846, 849, 855.
 Plaça del Forment, ns. 374, 1029, 1030, 1033, 1571.
 Plaça del Forment d'Amunt, 656.
 Plaça del Forment d'Avall, 656.-Ns. 1747, 1749.
 Plaça dels Fusters, 646.
 Plaça del Oli, 359, 370, 379, 383, 389, 392, 645.-Ns. 1007, 2117, 2137.
 Plaça del Palau Comtal, n. 661.
 Plaça del Palau Reyal, 659, 747.
 Plaça del Pedró, 787, 828, 832.-Ns. 2103, 2255.
 Plaça del Pes de la Palla, 388.
 Plaça del Pi, 761, 772, 773, 1015.-N. 2331.
 Plaça del Poble, n. 2374.
 Plaça dels Porchs, 596.
 Plaça del Putxet, n. 2652.
 Plaça del Regomir, 299, 785.-Ns. 2098, 2117.
 Plaça del Rey, 76, 373, 389, 395, 416, 847, 891.-Ns. 2139, 2331, 2374, 2760, 2761.
 Plaça del Sol (H.), ns. 76, 2624.
 Plaça del Teatre, 846.-Ns. 2062, 2299, 2306, 2331.
 Plaça del Vi, 348, 391, 590, 645, 646.-Ns. 926, 974.
 Plaça dels Arriers, 114.-N. 173.
 Plaça dels Angels, ns. 2069, 2410, 2468.
 Plaça dels Bergants, 380, 900.-N. 2422.
 Plaça dels Calderers, 388, 396.
 Plaça dels Cambis, 431.
 Plaça dels Conills, 383.
 Plaça dels Hèroes Espanyols, 833, 843.-Ns. 2257, 2264, 2287.
 Plaça dels Josepets, 753.
 Plaça dels Sastres, n. 1044.
 Plaça Major de Sarrià, 13, 1052.
 Plaça Mercat d'Horta, n. 2685.
 Plaça Mercat de Sant Andréu, 1043.
 Plaça Mercat del Clot, 1031.
 Plaça Nacional, n. 2374.
 Plaça Nacional (S. A.), n. 2755.
 Plaça Nadal, n. 2755.
 Plaça Nova, 59, 87, 329, 373, 383, 389, 576, 749, 758, 793, 796, 801,

- 807, 884. - Ns. 102, 173, 1022, 1023, 1068, 1713, 2024, 2127, 2138.
- Plaça Royal, 781, 848, 849, 854, 903, 912, 919.-Ns. 2300, 2374.
- Plaça de la Universitat, 970.
- Plaça Vella (S. A.), 945, 1016.
- Placeta d'En Marcús, 795.
- Placeta d'En Marquilles, n. 2097.
- Placeta de Baseya, 829.
- Placeta de la Vilanova, 391.
- Placeta de les Coles, 373, 300, 850.-N. 2314.
- Placeta de Montalegre, n. 2007.
- Placeta de Montcada, n. 2331.
- Placeta del Arangard, n. 2706.
- Placeta del Call, 481.
- Placeta del Comerç, 1031.
- Placeta del Pi, 827.
- Placeta dels Argenters, 390.
- Placeta dels Fusters, 374, 376.-Ns. 1031, 1032.
- Placeta de Sant Pere, 389.
- Plana (La), 556.
- Plana d'En Cortada, 1018.
- Plana de Can Sivilla, 999.
- Plana d'En Tarrida, 1016.
- Plana de Vich, 1042.-N. 19.
- Planes d'En Lladó, 861.
- Planes de Vallvidrera, 1052.
- Planeta (c. del), n. 2621.
- Plata (barri), 1028.
- Plata (c. de la), 368.-N. 2158.
- Plata (c. del), n. 2661.
- Plegamans, 358.-N. 601.
- Plegamans (c. d'En), 368, 825.
- Plutón (c. de), n. 2680.
- P6, 40.
- Pobla de Claramunt, 358.
- Pobla del Hospital, 457.
- Poble Nou o Taulat, 13, 859, 925, 926, 931, 941 a 943, 955, 956, 961, 964, 1022, 1024 a 1029, 1035, 1036, 1044.-Ns. 1718, 2333, 2514, 2515, 2697, 2701, 2704, 2705, 2707, 2709, 2715, 2723.
- Poble Sec, 847, 906, 917, 925, 931, 955, 965, 972, 973, 1018, 1052.
- Poblet, 428, 436, 574, 955, 1034, 1037.-Ns. 1176, 1736, 2460, 2730.
- Poboleda, n. 1205.
- Poitiers, 244.
- Polinyà, 358.
- Pollerres (c. de les), 349.
- Polonia, 445.
- Pomar (c. d'En), n. 2128.
- Pomar, n. 599.
- Pompeya, 76, 95.
- Ponent (c. de), 477.
- Pont (barri), 1034.
- Pont d'En Arboret, 388.
- Pont d'En Campderà (c. del), 383, 385, 388, 576, 642, 649.-Ns. 1571, 2018.
- Pont d'En Pedralbes, n. 2651.
- Pont de la Carniceria, 391.
- Pont de la Llacuna, n. 2720.
- Pont de la Parra (c. del), 756, 918.-N. 2150.
- Pont de les Bigues, 940.-Ns. 1997, 2468.
- Pont de les Vaques, ns. 2712, 2723.
- Pont del Bogatell, 1026.
- Pont del Rech, n. 895.
- Pont del Rech (S. M.), 1028.
- Pont dels Angels Vells, 73, 819, 1026.-Ns. 350, 2468.
- Pont de Santa Marta, n. 1377.
- Pontons, 342, 346.-Ns. 742, 781.
- Pontons, n. 531.
- Ponts, 310.
- Port, 48, 967, 976, 978, 1064.-Ns. 577, 2183, 2190.
- Port (carretera), n. 645.
- Port (estany), 947, 955, 991, 998, 969.-Ns. 2500, 2550.
- Port de Montjuich, 260, 303.
- Porta (c. d'En), 584.
- Porta de la Pau, 595.
- Porta de Sant Carles, 824.
- Porta del Socorro, 624.
- Porta Ferrixa, 328, 349, 344, 349, 351 a 353, 364, 374, 381, 388, 395, 671, 744, 748, 754, 775, 776, 780, 781, 801, 814, 848, 900, 918, 953.-Ns. 897, 986, 1103, 2007, 2115, 2410, 2512.
- Portal Bisbal, 294, 297, 382.-Ns. 648, 1023.
- Portal d'En Campderà, 349, 353.
- Portal d'En Cardona, 354, 356, 379.-N. 960.
- Portal d'En Colón, 350.-N. 1055.
- Portal d'En Goday, 349, 354, 355.-N. 963.
- Portal d'Isabel II, 590, 629.
- Portal d'En Cauls, 349, 354.
- Portal de Don Carles, 967.
- Portal de Framenors, 344, 349, 359, 381, 778, 781.-N. 936.
- Portal de Jonqueres, 349, 343, 344, 349, 353, 355, 357, 389, 402, 475, 607, 887.-Ns. 898, 971, 1057.
- Portal de la Boqueria, 338, 344, 349, 350, 350, 364, 382, 388, 418, 488, 576, 620, 647, 775, 776, 780, 782, 783.-Ns. 929, 938, 940, 941, 944, 969, 983, 1064, 1067, 1515, 1713, 2013, 2018, 2094, 2095, 2410.
- Portal de la Mar, 344, 347, 593 a 596, 659, 804, 812, 818, 824, 831, 841, 843, 852, 954, 967.-Ns. 352, 1555, 2209, 2338, 2524.
- Portal de la Palla, 645.
- Portal de la Riera, n. 903.
- Portal de la Riera del Testament dels Azens, n. 923.
- Portal de les Cabres, 388.
- Portal de les Dreganès, 344, 349, 354, 356, 307, 604, 775.-Ns. 1, 79, 2075.
- Portal de les Menorettes, 344, 349, 353.-N. 955.
- Portal de Llevant, 462, 588.
- Portal de Sant Antoni, 346, 354, 359, 357, 381, 388, 477, 479, 501, 593, 645, 748, 782, 788, 877, 967, 974.-Ns. 922, 924, 969, 1125, 2190, 2355.
- Portal de Sant Damià, 349, 353.-N. 958.
- Portal de Sant Demiel, 344, 349, 388, 391, 462, 487, 907, 1026.-Ns. 960, 1050, 1709.
- Portal de Sant Francesch (vegeu de Framenors).
- Portal de Sant Pau, 967.-N. 924.
- Portal de Sant Sever, 345, 380, 399, 620, 621, 776.-N. 2422.
- Portal de Santa Anna, 310, 444, 449, 342, 353, 364, 380, 385, 775, 780, 843, 900.-Ns. 808, 955, 1047, 1991, 2422.
- Portal de Santa Eulària del Camp, 343, 349, 353, 488.
- Portal de Santa Madrona, 356, 357, 359, 377.-N. 935.
- Portal de Santa Madrona (c. del), 380.
- Portal de Trinitat dels, 44, 49, 350, 775, 779, 908.-Ns. 936, 937, 1815.
- Portal del Angel, 344, 347, 397, 485, 488, 592, 593, 809, 728, 909, 954.-Ns. 1548, 1557, 1718, 2147, 2199, 2410.
- Portal del Angel (c. del), 913.
- Portal del Cagall, 344, 356.
- Portal del Estudi, n. 2410.
- Portal del Pi, 88.
- Portal del Regomí, 280, 290, 297, 357, 360, 367, 488, 611.-N. 646.
- Portal dels Escudellers o dels Ollers, 344, 350, 381, 775, 777 a 779, 781.-N. 937.
- Portal del Bergants, 344.
- Portal dels Estudis, n. 2007.
- Portal dels Orbs, 344, 353, 354, 488, 576.
- Portal dels Tallers, 355, 388, 908.-N. 2470.
- Portal Major, 207, 299, 303, 703.-N. 647.
- Portal Nou, 297, 343, 344, 349, 353, 357, 462, 475, 488, 388, 592, 593, 599, 628, 773, 782, 821, 875, 877, 887, 890, 901, 933, 952, 962.-Ns. 951, 999, 1125, 1547, 1763, 2189, 2248, 2355, 2374, 2369, 2524.
- Portal Nou (c. del), 380, 391.
- Portaló de Sant Llorenç, n. 649.
- Portell (coll), 318, 792, 1040.-Ns. 803, 2609.
- Portella, n. 282.
- Portichs d'En Xifré, n. 2251.
- Portugal, 444, 454.-Ns. 914, 12, 8, 1639.
- Portugalell, 54.
- Portús (coll), 65, 69.
- Porvenir (c. del), ns. 2659, 2680.
- Pou Nou (c. del), n. 603.
- Pou de Geribert (c. del), n. 812.
- Pou de la Badia (ciutat del), 44.
- Pou de la Cadena, 392.
- Pou de la Figuera (c. del), 389, N. 2468.
- Pou de la Figuereta, 392.
- Pou del Estany (c. del), 310, 385, 392, 825, N. 610.
- Pou de Sant Telm (platja), n. 2524.
- Pou Dolc (c. del), 115, 319, 393.
- Pozols, 324, 325.
- Pradals, 1022, 1040.
- Prades (comtat), 573, 652.-N. 1350.
- Prat 15, 860.
- Prat (masia), 1055.
- Prat (S. A.), n. 2755.
- Prat de Matabous, 379.
- Prat de Moros (c. del), n. 238.
- Prat de Poble Nou, 27.
- Prat del Llobregat, 32, 649.-Ns. 881, 1055, 1710.
- Prat Llobregat (c. del), 393.
- Prats de Rey, 543.-N. 765.
- Pregón (torrent), 315, 333, 80, 798, 841.
- Prats, 340, 1055.-Ns. 84, 1038, 1575, 1588.
- Prats de Rey, 112, 841.-N. 2957.

- Pectenium 62, 65, 90, 70.-N. 75.
 Penedès (c. de la), n. 2374.
 Penavaquera (c. de la), n. 232.
 Penarçà del Eusanar (c. de la), n. 2718.
 Príncep de Viana (c. del), 849.
 Princesa (c. de la), 361, 718, 851, 850, 860.-Ns. 2316, 2374, 2468.
 Princesa (c. de la) (H.), n. 2374.
 Proa d'En Sagarra, 645.
 Progrés (c. del), n. 2468.
 Progrés (c. del), S. G., 1007.-Ns. 2058, 2085.
 Provença, 41, 180, 240, 252, 255, 258, 259, 509, 1020, 1021.-Ns. 456, 492, 1336, 1451, 2381.
 Provença (c. de), 847, 603, 910, 918, 910, 980, 981, 983, 988, 1037.-Ns. 2453, 2468, 2007, 2718, 2730.
 Provença (c. de) (S. M.), n. 2697.
 Provençals (veja-s Sant Martí de Provençals).
 Provençals, 62.
 Provençals (c. dels), n. 2697.
 Provençals (força), 293.
 Provençana, 64, 346, 488, 976.-Ns. 77, 1225, 1073, 2563.
 Providencia (c. de la), n. 2614.
 Prullano, 475.
 Puerto Cabello, n. 2185.
 Pueyo de Santa Cruz, 69.
 Puig (c. del), n. 2680.
 Puigbarral, 476.
 Puigcerdá, 492, 675, 714.-Ns. 1941, 1972, 1988.
 Puigdossa (veja-s Orsa o Ossa).
 Puig Ermenal (c. d'En), 388.
 Puigret (veja-s Putxet).
 Puigfret (mont), 31.
 Puiggraciós, 425.
 Puigreig (c. del), 996.
 Puigsech, 389.
 Puigtiunyós, n. 949.
 Puigvalador, 675.
 Pujadas (c. de), ns. 2468, 2723.
 Pujalt (c. d'En), 388.
 Pujalt (torrent), 30.
 Pujol (mas), n. 2743.
 Pujolar, n. 1445.
 Pulleres (c. de les), n. 2046.
 Purciano, n. 406.
 Putxet, 13, 23, 24, 28, 317, 1003 a 1006, 1029.-Ns. 206, 2468, 2655.
 Putxet (c. del), ns. 2652, 2653.
 Pynèus, 10, 26, 38, 65, 69, 106, 134, 137, 138, 142, 144, 152, 154, 157, 160, 169, 257, 207, 638, 726.-Ns. 78, 153, 248, 523.
 Quart (vall), 205, 321.-N. 631.
 Quatre cantons d'En Bellafilla, 791.
 Quatre cantons del Call, 793, 833, 877.
 Quercos, n. 10.
 Querol, 675.
 Quevedo (c. d'En) (G.), 994.-N. 2621.
 Quiersí, 191.
 Quincà o Quinzà, 321.-Ns. 830, 839.
 Quintana (c. d'En), 845.
 Quintana (c. d'En) (G.), n. 2600.
 Quintana (c. d'En) (S. A.), n. 2755.
 Rabassa (c. d'En), 997.
 Rabassa torrent de la, n. 2468.
 Rabassada, 1014.
 Rajoleria (c. de la), n. 2655.
 Ramelleres (c. de les), 982.-Ns. 2069, 2453.
 Rambla, 9, 225, 285, 319, 329, 340, 344, 346, 348 a 350, 364, 395, 380 a 383, 393, 418, 524, 532, 550, 580, 504, 596, 611, 612, 618, 620, 621, 628, 629, 642, 645, 647, 657, 743, 745, 762, 773 a 783, 788, 791, 800, 801, 814, 816, 823, 824, 843, 851 a 853, 859, 861, 887, 897, 900, 901, 904, 905, 908 a 911, 932, 954, 978.-Ns. 898, 930, 931, 936, 938, 984, 1063, 1064, 1067, 1069 a 1071, 1103, 1712, 2069, 2072, 2075, 2076, 2079, 2081, 2082, 2085, 2007, 2135, 2193, 2199, 2264, 2266, 2288, 2297, 2331, 2355, 2409, 2410, 2420, 2422.
 Rambla de Canaletes, 850, 860.-Ns. 2139, 2468.
 Rambla de Catalunya, 476, 823, 907, 915, 919, 925, 986, 996.-Ns. 2374, 2468.
 Rambla de Cortada, 945, 1018.-N. 2685.
 Rambla dels Estudis, 850, 918.-N. 2468.
 Rambla de les Flors (veja-s de Sant Joseph).
 Rambla d'Horta, 925.
 Rambla d'Isabel II, n. 2374.
 Rambla del Mitg o del Centre, 843, 844.-Ns. 2139, 2331, 2468.
 Rambla del Prat, 992, 997.-N. 2680.
 Rambla de Quintana, n. 2685.
 Rambla de Sant Joseph, 477, 785, 814.-Ns. 2139, 2468.
 Rambla de Santa Eulària, 926, 946, 1016, 1045, 1046.-N. 2755.
 Rambla de Santa Madrona, n. 2243.
 Rambla de Santa Mònica, 776, 777, 802, 814.-N. 2468.
 Rambla del Triomf, 1028, 1029, 1035.-Ns. 2706, 2709, 2722.
 Rambla de Volart, n. 2732.
 Ramón Dusay (c. d'En), 387.
 Raqueta, 407, 977.
 Raset (c. d'En) (S. G.), n. 206.
 Raurich (c. d'En), 845.
 Ravens, 121.-Ns. 176, 208.
 Razés, 242, 255, 259, 260.-Ns. 448, 482.
 Rech (c. del), 128, 388, 391.-Ns. 978, 981.
 Rech Comtal, 251, 285, 303, 304, 314 a 316, 472, 473, 512, 649, 659, 821, 960, 966.-Ns. 474, 695, 764, 784, 1377, 1762, 1769, 1855, 2078.
 Rech Comtal (c. del) (veja-s Rech).
 Rech dels Molins o Moliner, 295, 315, 788.
 Rech Reyat (c. del) (veja-s del Rech).
 Rech de Sant Deniel, 346, 387, 399.-Ns. 916, 1107.
 Redez, 248, 249, 252.
 Regàs (c. d'En), 1007, 1008.
 Regomir (c. del), 59, 86, 87, 91, 111, 112, 116, 167, 168, 170, 173, 211, 307, 310, 391, 755, 793, 953.-Ns. 272, 275, 310, 658, 710, 1333, 1933, 2035.
 Regomir (carreró del), 390.
 Regomir (castell), 637, 638.-N. 1661.
 Regomir (torres), n. 1160.
 Reguel, n. 406.
 Reims, 209, 215.-N. 138.
 Remy (c. del), ns. 2582, 2584.
 Remy (c. del) (L. C.), 982.
 Remolar (estany), 15, 600, 970.
 República (c. de la), n. 2374.
 Requesens (c. d'En), 849.
 Reus, 910.-Ns. 2183, 2458.
 Reval, 347, 349, 388.
 Reyna Regent (c. de la) (S. G.), 1008.
 Reys (torrent), n. 718.
 Rexach, 62, 587.-Ns. 406, 847.
 Rhin, 37, 106, 192.-N. 24.
 Rhode, 39.
 Ribà (c. d'En), 387.
 Ribagorça, 242, 257, 465, 528, 951.
 Ribas (c. de), n. 2697.
 Ribera (barri), 344, 348, 354, 370, 391, 488, 535, 622, 623, 648, 656, 659, 745, 789, 790, 816, 817, 953, 954.-Ns. 917, 1747.
 Ribes, 1025, 1042, 1047.-Ns. 2718, 2743.
 Ribes (castell), n. 1381.
 Ribes (vall), 260, 556.
 Ribes del Penadés, n. 380.
 Ricarda (estany), 15.
 Riego (c. d'En), n. 2655.
 Riego (c. d'En) (G.), 996.-Ns. 2621, 2654.
 Riego (c. d'En) (S. G.), 1007.
 Riera Alta (c. de la), 875.-N. 2468.
 Riera Blanca, 946.-Ns. 1217, 2468, 2503, 2504, 2576.
 Riera de Sant Joan (c. de la), 280, 305, 361, 362, 385, 389, 394, 395, 476, 497, 770, 791, 822, 888, 918, 987.-Ns. 571, 981, 1100, 2059, 2128, 2191, 2331.
 Riera de Sant Miquel (c. de la), 1011.-N. 2468.
 Riera d'En Prim, n. 2410.
 Riera d'En Prim Alta, 801, 874.-Ns. 2069, 2160.
 Riera d'En Prim Baxa, 801, 908.-N. 2069.
 Riera d'En Prima, 791.-N. 2117.
 Rieraeta (c. de la), 801, 815.-Ns. 2159, 2165, 2166, 2195, 2197.
 Rigalt (torrent), n. 2468.
 Ripoll, 193, 194, 218, 254, 255, 260, 286, 391.-Ns. 331, 343, 481, 493, 1060.
 Ripoll (c. d'En), 791, 825, 874.-Ns. 2097, 2468.
 Ripoll (riu), 448.
 Ripollés, 194.
 Ripollet, 15, 62, 358, 738.
 Ripollet (riu), 399, 400.
 Riufort (c. d'En), 389.
 Rivadeneyra (c. d'En), 937.
 Robador (c. d'En), 388.-Ns. 969, 2069, 2166.
 Roca (c. d'En), 388.-N. 2139.
 Rocafort (c. d'En), 916, 923, 939.
 Roda de Barà, 64.-N. 16.
 Rodas, 8, 491.
 Rodez, n. 375.
 Rodonyà, n. 949.
 Roger de Flor (c. d'En), 915, 918, 919, 925, 989.-Ns. 2453, 2798.
 Roger de Llúria (c. d'En), 916, 918, 923.-N. 2468.
 Roig (c. d'En), 388.-Ns. 2069, 2468.
 Roig (riera d'En), 388.
 Rosselló (comtat o comarca), 163,

- 166, 185, 492, 499, 528, 558, 571, 576, 605, 638, 662, 675, 713, 714.-Ns. 350, 448, 499, 1300, 1825, 1838, 1950, 2381.
- Rosselló (c. del), 480, 907, 916, 919, 925, 980, 986, 996, 997, 1037.-Ns. 2607, 2625.
- Rosselló (lloch), 491.
- Roteres, n. 724.
- Roudor (c. del), 387.
- Rourich (c. d'En), n. 1206.
- Rovira (c. d'En), 387.
- Rovira (turó de la), 13
- Roma, 36, 55, 59 a 61, 66, 68, 72, 75, 88, 94 a 99, 105, 108, 117, 128, 131, 135 a 140, 144, 147, 153, 213, 219, 238, 281, 436, 450, 463, 480, 503, 507, 511, 522, 651, 795, 837, 886, 887, 912, 952, 1009.-Ns. 54, 78, 97, 151, 153, 175, 223, 428, 1271, 1310, 1904, 1908, 2486.
- Romagats, n. 19.
- Romaguera (c. de la), n. 2097.
- Romanet, 295, 310.-Ns. 618, 639, 726, 727, 730, 731, 758.
- Romanet (coll), n. 723.
- Romanya, 555.
- Ronda de Sant Antoni, 915.-N. 2468.
- Ronda de Sant Pau, n. 2468.
- Ronda de Sant Pere, 590, 823, 915.-N. 2382.
- Roquetes (S. A.), 1012, 1047.-N. 2685.
- Roquetes (Sarrià), 1057.
- Ros d'Ollano (c. d'En), 918.
- Rosell (c. d'En), n. 2680.
- Roses, ns. 1338, 1988.
- Roses (c. d'En), n. 2661.
- Roses (c. de les), n. 2612.
- Rosich (c. d'En), 919.
- Ruan, 178.
- Rubei montis (castell), n. 16.
- Rubera, n. 16.
- Rubi, 31, 358.
- Rubi (c. de), 996.
- Rubia (laguna), n. 16.
- Rubiolo, n. 16.
- Rubricat, 25, 30.-N. 98.
- Ruergue, 255.
- Ruscino, 43.
- Ruscione, 69.
- Sabadell, 62, 65, 353, 358, 402, 473, 505, 559, 584, 587, 921, 1042.-Ns. 80, 1114, 2458, 2764.
- Sabadia (coll), n. 4.
- Sabadia (torrent), n. 4.
- Sabateria (c. de la), 385, 416.
- Sach (c. del), 825.
- Sadurní (c. d'En), ns. 2331, 2468.
- Saegissa, 38, 39.
- Saetabi, 38, 39.
- Sagarra, n. 765.
- Sagarrench (vent), 11.
- Sagra (c. de Na), 392.
- Sagrera (barri), 314, 926, 940, 955, 1018, 1023, 1024, 1032, 1034.-Ns. 759, 2408, 2515, 2697, 2701, 2717.
- Sagrera (c. de la), 1033.
- Sagrera de Sarrià, n. 2772.
- Sagrera de Vilapiscina, n. 720.
- Sagrístans (c. dels), n. 2468.
- Saguntum, 95.
- Salada (veja-s Celada).
- Salamandria, n. 2672.
- Salaria, 54.
- Salauri, n. 77.
- Salicrup, n. 1381.
- Salmerón (c. d'En), 992.
- Saló de Sant Joan 818.-N. 2408.
- Salon, 280, 631, 652.-Ns. 77, 1732, 2183.
- Salses, 69, 528.
- Salsulis, 69.
- Salt de les Bruxes, 1010.-N. 2085.
- Salut (barri), 987, 989, 994.-Ns. 2013, 2014.
- Salut (c. de la), 996.-N. 2652.
- Salvador, n. 465.
- Salvadors (c. dels), 849.
- Salvany (c. d'En) (Sarrià), 1054.
- Samalús, 358, 530.-N. 879.
- Sanahuja, 900.-N. 2524.
- Sanahuja (c. d'En), 487, 496.
- Sanata, 358.
- Santaló (c. d'En), 916, 923, 931, 949, 950.-N. 2662.
- Sant Adrià de Besòs, 9, 28, 87, 223, 235, 238, 260, 288, 307, 326, 332, 337, 1022.-Ns. 873, 1718, 2754.
- Sant Agustí (c. de), 370.-N. 2069.
- Sant Albert (font), 1015.
- Sant Andréu (riera), 1041, 1042.
- Sant Andréu de la Barca, 358, 859.
- Sant Andréu de les Malenes, n. 327.
- Sant Andréu de Pal, n. 365.
- Sant Andréu de Palomar, 9, 13, 29, 32, 134, 250, 285, 290, 292 a 295, 307, 309 a 312, 314, 317, 324 a 326, 337, 338, 401, 424, 437, 453, 460, 488, 860, 861, 869, 878, 879, 923, 944, 945, 955 a 957, 959, 902 a 965, 1016, 1022, 1031, 1032, 1035, 1038 a 1048, 1061.-Ns. 129, 433, 473, 595, 628, 633, 639, 711, 710, 719, 722, 723, 726, 730, 732, 730 a 740, 744, 745, 753, 852, 859, 888, 1493, 1673, 2400, 2408, 2518, 2524, 2528, 2532, 2697, 2718, 2736, 2740, 2742, 2748 a 2751, 2753, 2755, 2756, 2793, 2794.
- Sant Andréu de Palomar parroquia), 922.-N. 2468.
- Sant Andréu (riera de), n. 2468.
- Sant Antoni (c. de), 781, 815.-Ns. 2160, 2655, 2662.
- Sant Antoni (c. de) (S. M.), n. 2713.
- Sant Antoni del Call (c. de), n. 2117.
- Sant Baltasar (c. de), n. 2743.
- Sant Benet de Bages, 898, 953.
- Sant Bernat (c. de), n. 2166
- Sant Bertoméu (c. de), 815.-N. 2190.
- Sant Bertràn (barri), 877.
- Sant Bertoméu de la Quadra, 22.
- Sant Bertoméu dels Sants, 457.-Ns. 1217, 1219.
- Sant Bertràn, 411.
- Sant Bonaventura (c. de), 825
- Sant Boy del Llobregat, 9, 15, 28, 225, 326, 337, 338, 358, 516, 644, 682 a 684, 690, 709, 744, 869, 962.-Ns. 879, 882, 1673, 1692, 1718, 1858, 1870, 1877, 1886, 1010, 1011
- Sant Carles (c. de), 926.
- Sant Cebrià, 13, 601, 1013, 1014.
- Sant Cebrià d'Avguallonga, 1044.
- Sant Cebrià de Triana, n. 133.
- Sant Celoni, 69, 358.-N. 688.
- Sant Climent 358, 860.-N. 751.
- Sant Climent (c. de), 810.-N. 2060.
- Sant Cristòfol del Sud, 977.
- Sant Climent de la Argemera (c. de), n. 2117.
- Sant Cristòfol de l'Apineria (c. de), 794.
- Sant Cristòfol (c. de), 91.-Ns. 2125, 2742.
- Sant Cristòfol (c. de), 103, 105, 920.
- Sant Crispí (c. de), n. 2085.
- Sant Cugat (c. de), 369, 388.
- Sant Cugat del Valles, 20, 27, 109, 121, 122, 125, 126, 211, 234, 238, 294, 300, 317, 358, 460, 435, 481, 501, 898, 982, 992, 1010, 1010, 1017, 1050, 1052, 1058.-Ns. 143, 177, 378, 463, 468, 500, 520, 508, 900, 930, 938, 1120, 1285, 1875, 1810, 2408, 2621, 2655, 2666, 2670.
- Sant Dalmau, 260.
- Sant Delfí (c. de), 1008.
- Sant Domingo del Call (c. de), 400, 415, 495, 785.-Ns. 1290, 1609.
- Sant Domingo (c. de) (S. A.), n. 2743.
- Sant Domingo (c. de) (G.), 997.
- Sant Elies (c. de), 915, 925.
- Sant Eudald de Ripoll, n. 331.
- Sant Eusebi (c. de), ns. 2657, 2658.
- Sant Esteve de Castellar, 358, 350.
- Sant Esteve de Cervelló, 358.
- Sant Esteve de Parets, 204.
- Sant Esteve de Ripollet, n. 592.
- Sant Esteve de la Costa, 359.
- Sant Esteve Ses Rovires, 359.
- Sant Felip (c. de), 1004.-Ns. 206, 2652 a 2054.
- Sant Feliu de Castellar, 356.
- Sant Feliu de Serra, 359.
- Sant Feliu de Cutat, n. 2775.
- Sant Feliu de Codines, n. 691.
- Sant Feliu de Guixols, 238, 417, 516, 556, 672, 675, 887.-Ns. 1338, 1831, 2458.
- Sant Feliu de Llobregat, 9, 31, 250, 326, 337, 338, 359, 575, 601, 959, 975, 1059.-Ns. 867, 1073, 2764.
- Sant Feraudo (Cádiz), n. 2.
- Sant Francesch (c. de) (L. C.), 952.
- Sant Francesch (c. de) (Sarrià), 1055.
- Sant Francisco de Paula (c. de), 771, 924, 925.
- Sant Fruytós de Brunyola, n. 751.
- Sant Gall Duna, 908.
- Sant Gem (pont), 49.
- Sant Genís, 860.
- Sant Genís (c. de) (S. A.), n. 2743.
- Sant Genís d'Agudells, 1, 291, 292, 317, 350, 401, 437, 458, 483, 618, 944, 955, 984, 1013, 1015, 1017, 1018, 1049, 1050.-Ns. 429, 504, 619, 624, 764, 789, 881, 1267, 2408, 2520, 2675.
- Sant Gemà dels Pres, n. 344.
- Sant Geroni (c. de), 815.
- Sant Geroni de Collecerola, 477.
- Sant Geroni de la Murtra, 31, 1041.
- Sant Geroni de la Vall d'Ebron, 480, 483, 484, 1011, 1013, 1014.-Ns. 1102, 1205, 1207 a 1275, 1285, 2671, 2672.
- Sant Gervasi de Cass després, 13, 132, 283, 282, 317, 320, 333, 417, 418, 435, 457, 753, 860, 871, 866, 878, 879, 923, 914, 921 a 929, 491, 350, 351, 987, 991, 993 a 995, 1014, 1055, 988, 992, 996 a 1000, 1011, 1030

- Santa Maria del Estany, n. 92.
 Santa Maria Saserra, 350.
 Santa Marta (c. de), n. 1050.
 Santa Pau (castell), n. 1330.
 Santa Rosa (c.) (G.), n. 2591.
 Santa Rosalia (c.), n. 2680.
 Santa Teresa (c.) (H.), n. 2680.
 Santa Teresa (c.) (S. G.), 1005.
 Santes Creus, 424.
 Santiga, 359.-N. 945.
 Sants Llochs, n. 1235.
 Saona (riu), 500.
 Sarkusta, 158.
 Sarrià (forca o torra), 203, 1053, 1055, 1056.-Ns. 795, 2760, 2761, 2774.
 Sarrià (veja-s Sant Vicents de Sarrià).
 Sarrià de Galicia, 1049.
 Sarrià de Gerona, 72.
 Sarrià (torra), 318.
 Sarrianès (comtat), 1049.
 Sas, n. 282.
 Sàsser, 887.
 Sasso, n. 282.
 Savoya, 571.
 Schena Rossa, n. 16.
 Scilitana, 126.
 Seca (c. de la), 385.-N. 2139
 Segorb, 436, 675.
 Segoyuela, 151.
 Segre (riu), 258, 638, 655, 847.
 Segur, n. 1338.
 Sellus (mont), n. 77.
 Semoleres (c. de les), n. 2259.
 Sens, 447.
 Sentmenat, 359.-Ns. 691, 706.
 Septimania, 145, 171, 178 a 180, 184, 185, 500.-Ns. 241, 269, 284, 292.
 Septimania (c. de), 991.
 Sepúlveda (c. d'En), 919, 925.
 Serra, 296, 320.-N. 645.
 Serra (c. d'En), 392.
 Serra Xich (c. d'En), n. 2468.
 Servites (c. dels), 909.
 Seteras, 65, 69.
 Seu de la Sinagoga (c. de la), 496.
 Seu d'Urgell, 436, 463, 946.-Ns. 413, 1060.
 Sevilla, 20, 136, 150, 494, 495, 614, 753, 889.-Ns. 243, 2276.
 Sevilla (c. de), n. 2453.
 Sicilia, 436, 479, 494, 515, 573, 576, 584, 585, 661, 663, 667, 681.-Ns. 572, 1362, 1451, 1801, 1922, 2381.
 Sicilia (c. de), 628, 919, 989, 1034.-Ns. 2468, 2699, 2716, 2730.
 Sidé (c. d'En), n. 2139.
 Sidi-Musa, 920.
 Sidón, 8, 43.
 Sigüenza, 888.
 Sil (riu), 1049.
 Silvanus, 73. ●
 Silvà o Silvià, 311, 315.-Ns. 595, 740.
 Simón Oller (c. d'En), 415, 418, 819.-Ns. 1133, 1144.
 Sinagoga Major (c. de la), 492, 495.
 Sinagoga Menor (c. de la), 492.
 Sitges (c. de les), n. 2410.
 Siria, 515.-N. 246.
 Sobirà de Sant Pere (c.) (veja-s Alt de Sant Pere).
 Sobradiel (c. del), 112, 850.
 Sobrarbe, 257.
 Sol (c. del) (G.), 997.
 Sol de Dalt (torra), 980.
 Solario, n. 463.
 Solitari (c. del), n. 2588.
 Solius, 555.
 Solli Rubeo, n. 16.
 Solsona, 160, 887.
 Solsona (quadra), 584.
 Solterra (castell), n. 538.
 Sombriers (c. dels), 932.-N. 2509.
 Sorós, 259.
 Soses, 259.
 Sosribes, 311.-N. 733.
 Sostres (c. d'En), n. 2604.
 Sota-Muralla (c. de), 819.-N. 1552.
 Sota les Torres (c. de), 418.-N. 1144.
 Sots lo Palau (c. de), 385, 416.
 Sorts (c. d'En), 996.
 Stabulo Novo, 69, 70.
 Stabulum, 69.
 Stramicium, 179.
 Subirats, ns. 589, 869
 Sub Saltu, 95.
 Subur, 42.-N. 35.
 Summum Pyreneum, 62, 69.-N. 76.
 Susterris, 310.
 Sutslers (c. dels), 387.
 Tàber, 9, 14, 21, 29, 30, 32, 33, 35, 44, 46, 50, 60, 72, 92, 94, 112, 118, 142, 280, 299, 306, 360, 371.-Ns. 5, 417, 429, 661, 666.
 Tagamanent, 359.
 Tajo (riu), 151.
 Tallers (c. dels), 346, 377, 380, 388, 486, 497, 592, 627, 657, 658, 603, 954.-Ns. 922, 1061, 2097, 2154, 2253, 2297, 2410, 2453, 2468.
 Tamarit (castell), 238, 246, 672, 673.-Ns. 1338, 1707, 1818 a 1820
 Tamarit (c. d'En), 909.
 Tantarantana (c. d'En), 829.-N. 982.
 Tapiés (c. de les), 388, 815.-N. 2159.
 Tapineria (c. de la), 113, 114, 349, 385, 389, 416, 764, 825.-Ns. 2056, 2059, 2137, 2331, 2468.
 Tapioles (lloch), 309.
 Tapioles (c. de), 919, 924, 926, 939, 1040, 1046.
 Tarazona, n. 950.
 Tarnun (riu), 39.-N. 30.
 Tarraco, 38, 46, 58, 61, 64, 65, 67, 69, 93, 95, 100.
 Tarraconense, 72, 99, 100, 108, 111, 126, 132, 137, 138, 141, 151, 872.
 Tarragona, 42, 54, 65, 68, 69, 92, 97, 148, 154, 164, 190, 238, 253, 434, 436, 494, 515, 574, 585, 935, 952, 663, 672 a 674, 676, 875, 886, 887, 889, 908, 976, 986.-Ns. 46, 161, 162, 238, 248, 343, 1338, 1659, 1732, 1820, 1822, 2375, 2468.
 Tàrrrega, 494, 559, 574, 584, 587, 588.
 Tarrós (c. d'En), 389.-N. 2136.
 Faulat (veja-s Poble Nou).
 Taverna (c. d'En), 1009.-N. 2663.
 Taverna del Infern (c. de la), 874.-N. 2331.
 Tebas, 8.
 Teda (riu), n. 41.
 Tegells, 556.
 Templers (c. dels), 795, 916.-Ns. 2028, 2297.
 Ter (riu), 847.
 Teretina, 60.
 Terol, n. 1028, 1811.
 Terracina, 100.
 Terranova, 454.
 Terra Santa, 239.-N. 1600.
 Terrassa, 208, 309, 383, 476, 505, 559, 574, 587, 800, 821.-Ns. 529, 873, 1941, 2458.
 Terrers Blancs (c. de), 104.-Ns. 631, 832.
 Territori de Barcelona, 14, 21, 22, 31, 33 a 35, 71, 85, 127, 134, 233, 280, 283, 273, 285 a 293, 301, 309, 317, 319, 322 a 325, 327 a 329, 331, 333 a 338, 409, 407, 425, 437, 448, 459, 459, 488, 495, 575, 576, 580, 641, 645, 648, 660, 731, 809, 949, 955 a 957, 991, 992, 1015, 1040, 1043, 1046, 1047, 1050, 1058, 1059.-Ns. 431, 457, 602, 606, 612, 628, 722, 777, 789, 792, 800, 804, 809, 808, 830, 833, 842, 844, 853, 858, 859, 861, 881, 882, 1217, 1514, 1655, 1672, 1673, 1698, 1770.
 Terrulas albas, n. 832.
 Terve, n. 847.
 Tesalònica, 886.-N. 397.
 Testaceus (mont), 95.
 Testament dels Asens, n. 971.
 Testament dels Asens (riera), 415.-N. 1132.
 Tet (riu), 44.
 Tetuà (c. de), n. 2453.
 Teyà, n. 1338.
 Tiana, 287.-Ns. 599, 873, 1338.
 Tiansus, 126.
 Tibidabo, 10, 13 a 16, 23, 28, 31, 32, 425, 955, 1005, 1009 a 1012, 1014, 1048, 1049, 1055, 1064.-Ns. 2468, 2650, 2660, 2701
 Tibidabo (avinguda del), 13, 1004, 1006, 1009.
 Tibidabo (c. del) (G.), n. 2621.
 Tibidabo (c. del) (S. G.), n. 2652.
 Ticià, 326.
 Tigre (c. del), n. 2468.
 Tigris, 106.
 Tinell Major (sala del), 417.-N. 1141.
 Tiradors (c. dels), 658.-N. 2468.
 Tiradors (hort dels), n. 2097.
 Tiro, 43.
 Tivisa, 585, 644, 652.
 Toledo, 152, 160, 179, 249, 276, 888.-Ns. 238, 243, 2011.
 Tolobi, 42.-N. 35.
 Tolosa, 144, 160, 164, 171, 180, 181, 242, 259, 454, 464, 498.-Ns. 270, 293, 446, 941, 1310.
 Tolosà, 243.
 Tolous, 60.
 Tona, 324, 556.
 Tona Vella, 295, 310, 324.-Ns. 639, 720, 730 a 732.
 Torcell, 321, 324.-Ns. 831, 847.
 Tordera (c. del), ns. 2468, 2680.
 Tordera (riu), 36, 39, 40, 46.
 Torra Balldovina, 407.
 Torra Blanca, 111, 101, 910.-Ns. 910, 618, 756 a 758.
 Torra de Damians, 508.
 Torra del Banc, 1047.
 Torra de Guadalt, 1055.
 Torra de Guifret, 260.-N. 496
 Torra del Fanch, 102, 1022.
 Torra de Foret, 1055.
 Torra d'Eles, n. 869.

- Torra de les Pusses, 593.
 Torra dels Ermiters, ns. 656, 903.
 Torra dels Pardals, 307, 1038, 1040, 1041.
 Torra dels Scipions, 186.
 Torra d'En Barra, n. 1338.
 Torra d'En Negre (c. de la) (Sarrrià), 1055.
 Torra de Picalquers, 9, 290.
 Torra de Sant Ibo, 347.-N. 922.
 Torra de Sant Joan, 347, 472.-N. 923.
 Torra de Santa Eularia, 593.
 Torra de Sama Margarida, n. 1260.
 Torra Destral, n. 861.
 Torra Dostal, n. 861.
 Torra-farreta, n. 947.
 Torra Granera, n. 1225.
 Torra Marina, n. 2576.
 Torra Nova, 395, 589.-N. 1030.
 Torra Pallaresa, 407.
 Torra Rodona o Cal Sant (S. A.), 945.
 Torrarroja, 359.
 Torra Salvana, 869.
 Torra Sant Sever, 347.
 Torrasa, 979.
 Torra Sunyer, 1055.
 Torra Ventosa, 170.-N. 275.
 Torres de Canaletes, 354, 355, 425, 621, 780, 781, 842, 856.-N. 964.
 Torres del Regomir, n. 1160.
 Torres de Sant Pau, 607.-N. 2075.
 Torrelles, 586, 869.
 Torrentò, 63.-N. 741.
 Torrent de la Guineu, n. 2468.
 Torrent de Jonqueres (c. del), 379, 389, 396, 987.
 Torrent de la Olla (c. del), 305, 817, 987, 997.-Ns. 2468, 2605, 2623.
 Torrent de les Flors, 988.
 Torrent d'En Piquer (c. del), n. 2752.
 Torrent d'En Vidalet (c. del), 988.-Ns. 2588, 2798.
 Torrent Fondo, n. 2468.
 Torrent-Mal, n. 741.
 Torrijos (c. d'En), 995.
 Torroella de Montgri, n. 1338.
 Tortosa, 65, 69, 101, 102, 177, 213, 224, 239, 240, 247, 253, 258, 435, 494, 515, 555, 557, 567, 568, 585, 605, 610, 631, 635, 651, 652, 654, 672 a 674, 676, 679, 738.-Ns. 58, 147, 148, 220, 354, 463, 572, 1338, 1450, 1470, 1572, 1730 a 1732, 1734, 1811, 1813, 1821 a 1823, 2454.
 Torturola, 323.-N. 844.
 Tossa, 517.-N. 1338.
 Tost (vall de), n. 1060.
 Tournai, 447.
 Trafalgar (c. de), 918.-Ns. 2381, 2468.
 Traià Capita, 69.
 Traiana Capita, n. 88.
 Tramontana (vent), 10, 12.
 Transcivitatatem (via), 303.-N. 687.
 Través de la Tapineria (c.), 389.
 Travesser (c.), 390, 392.
 Travessera, 295, 395, 825, 925, 926, 928, 943, 959, 981, 982, 985, 987, 988, 1006 a 1008, 1054, 1064.-Ns. 2139, 2453, 2468, 2504, 2523, 2524, 2583, 2598, 2606, 2611, 2614, 2619, 2692, 2713, 2718, 2708.
 Travessera de Dalt, 916, 997, 1038.-N. 2614.
 Travessia del Carril (c. de la), n. 2604.
 Travessia de les Corts (c. de la), 978.
 Travessia de Sant Antoni (G.), n. 2621.
 Treball (c. del), n. 2680.
 Trebizonda, 516.
 Tremp, n. 2183.
 Trento, 897.-N. 2406.
 Trenta-Claus (c. de), 584, 780, 801.-Ns. 708, 2069, 2149, 2154, 2158, 2162, 2164, 2253, 2374.
 Tres Creus (coll de les), n. 2760.
 Tres de Juliol (c. del), n. 2732.
 Tres Llits (c. dels), 392.-N. 2410.
 Tres Voltes (c. de les), 359, 361.-N. 1075.
 Tria Capita, n. 88.
 Triest, 20.
 Trilla (c. d'En) (G.), n. 2591.
 Trilla Juhiva, 273.
 Trinitat (coll de la), 401, 1047.-N. 2756.
 Trinitat (c. de la), 899.
 Trinitat de Valencia, 480.
 Triomf (c. del), 14, 403, 406.-Ns. 2706, 2712.
 Tripó (c. d'En), 825.
 Trivento, 390.
 Troadria, n. 134.
 Trompetes (c. de les), 81, 390.
 Troyes, 204.
 Trull, n. 847.
 Trullar, 319.-N. 808.
 Trull Comtal, 317, 319, 324.
 Trullols, 319, 324.
 Tudela, 567.
 Túnic, 369, 609, 610, 614, 970.-N. 1588.
 Turena, 174.
 Turin, 260, 861.
 Turó d'En Modolell, 1006, 1008.
 Turquia, 349.
 Turull, ns. 846, 859.
 Turrubia, 388.
 Turs, 134, 459.
 Tusset (c. d'En), 988.-N. 2659.
 Tussiach, 201.-N. 343.
 Úbeda, 434.
 Ullastrell, 359.
 Unió (c. de la), 849.-N. 2468.
 Ulldecona, 555.
 Universitat (c. de la), 918, 919, 925.-Ns. 2468, 2607.
 Urci, 96.
 Urgell, 177, 180, 193, 194, 218, 224, 253, 258, 465, 498, 574, 667, 680, 887, 889.-Ns. 327, 328, 343, 408, 1450, 1722, 1736, 2183.
 Urgell (c. de), 877, 919, 940, 980, 981, 996.-N. 2524.
 Urgellet, 946.-N. 1941.
 Urseren, n. 614.
 Uxama, n. 79.
 Valdellós, 585.
 Valentini Veterani, 51.
 Valencia, 20, 24, 51, 54, 70, 95, 102, 158, 178, 185, 200, 225, 226, 281, 282, 329, 424, 431, 434, 483, 495, 503, 509, 515, 516, 534, 535, 571, 584, 610, 613, 634, 672, 795, 865, 888, 890, 1055, 1056.-Ns. 90, 150, 341, 410, 572, 578, 1001, 1118, 1307, 1347, 1470, 1481, 1513, 1599, 1811, 1822, 1942, 1960, 2272, 2276, 2362, 2381, 2706.
 Valencia (c. de), 470, 823, 903, 907, 915, 919, 981, 988, 1037, 1038.-Ns. 2718, 2730.
 Vall (coll de la), 585.
 Valladolid, n. 2276.
 Vallbona, 359, 869.
 Vallcarca, 9, 16, 22 a 24, 305, 317, 318, 398, 931, 955, 965, 984, 1013, 1015, 1016, 1018, 1019.-Ns. 2137, 2609, 2676, 2751.
 Vallcarca (riera de), 990.-Ns. 2468, 2598.
 Valldaura, 13, 213, 279, 281, 401.-Ns. 7, 571.
 Valldaura (portell), 12.
 Vall-Donhella, 1058.
 Valldonzella, 32, 861, 1058.
 Valldonzella (riera de), n. 1061.
 Valldonzella (c. de), n. 2468.
 Valldonzella la Vella, n. 1260.
 Valldoreix, 359.
 Vallès, 10, 27, 29, 31, 35, 62, 63, 225, 286, 291, 295 a 297, 307, 425, 448, 451, 494, 530, 550, 584, 601, 675, 819, 946, 1038, 1041 a 1043, 1047.-Ns. 406, 419, 847, 879, 1200, 1369, 1373, 1564, 1601.
 Vall d'Ebron, 869.-N. 1265.
 Vall-ferrera, n. 947.
 Vallfogona de Riucorp, 615.-Ns. 1601, 2498.
 Vallgorguina, 359.-N. 718.
 Vallespir, 255.
 Vallmajor (c. de), 925, 1008.
 Vallromanes, 359.
 Valls, 340.-N. 904.
 Valls (c. de), n. 2604.
 Vall Vescomtal, 260.
 Vallvidrera, 9, 13, 16, 22, 291, 318, 331, 333, 359, 869, 946, 955, 965, 1011, 1014, 1049, 1052 a 1054, 1058 a 1061.-Ns. 16, 612, 616, 622, 803, 845, 867, 886, 2666, 2764.
 Vandalucia, n. 249.
 Varà, n. 1338.
 Vascònia, ns. 267, 270.
 Velai, n. 375.
 Velice, 145.
 Vendrell, 27.-N. 1338.
 Vendrell (c. del), n. 2655.
 Venero (c. d'En), 926.
 Venezia, 20, 501, 897, 900.
 Ventenach, n. 406.
 Ventosa, 211, 311.
 Ventosa (carretera), n. 638.
 Verç o Vern, 293.-N. 846.
 Vercio (vall), n. 612.
 Vercio (areny), n. 612.
 Verdi (c. d'En), n. 2628.
 Verge (c. de la), 906.
 Verge del Pilar (c. de la), 954.
 Vermell (c.), 390.
 Vermeda, 1022, 1029.
 Vernet (c. de), 389.
 Vernigal, 388.
 Verona, 109, 414, 1057.
 Vetrellans (c. d'En), 389.
 Vespella, 559, 585.-N. 1522.
 Via Antigua, 324.
 Via Corrible, 285.
 Via Layetana (veja-s Layetana).
 Via Mayola, n. 784.

- Via Marina, 278, 295, 308, 314.-N. 754.
Via Mercadera, 295.
Via Mulneta, 295, 1029.
Via Romana, n. 753.
Via Sobirana 295.-N. 633.
Via Polvega, 295.-N. 608.
Vicarello, 64.-N. 78
Vicensimum, 69.
Vich, 51, 67, 142, 200, 212, 224, 420, 447, 492, 573, 574, 601, 676, 714, 887, 889.-Ns. 149, 392, 691, 938, 1450, 1972, 2649.
Vico Mizano, 223.
Victoria (c. de la), 1009.
Vidre (c. del), 392.
Vidrera, 1059.
Vidrieria (c. de la), n. 2139.
Viena, n. 629.
Vigatans (c. dels), 587, 390.
Vila de Sant Fernando y de Santa Amalia, n. 2589.
Vila y Vilà (c. d'En), 967.
Vilabertran, 236.
Vilaclara, ns. 506, 520.
Vilaçar, 530.-Ns. 1338, 1654.
Viladalls (c. d'En), n. 1144.
Viladecans, 28, 240, 359, 869.
Viladecols (c. d'En), 86, 87, 112 a 114.-N. 173.
Viladecols (form d'En), 390.
Vilademuls, n. 506.
Viladomat (c. d'En), 906, 919.
Vilafranca del Penadès, 452, 869, 908.-Ns. 1200, 1318, 2784
Vilagrassa, 559, 584.
Vilaiba, 359.
Vilalta, 388.
Vilalleons, n. 691.
Vilamajor, 359, 556.
Vilamalla (c. de), n. 2675.
Vilamari (c. d'En), n. 2564.
Vilamur (c. de), 976.
Vila-nova o arrabal, 388, 745, 773.-Ns. 2069, 2458.
Vilanova (c. d'En), 877.
Vilanova de Cubelles, 556.
Vilanova de la Mar, 273, 276, 285, 303, 312, 329, 339, 361, 370.
Vilanova de Montjuhich, 303.-N. 684.
Vilanova de Sant Cugat, 278, 303, 304.-Ns. 565, 683.
Vilanova de Sant Pere, 303.
Vilanova del Mercadal, 317, 325.
Vilanova del Pi, 285, 339.
Vilanova dels Archs Vells, 285, 304, 305, 317, 339.-Ns. 698, 699, 703.
Vilanova dels Codols, 312.
Vilanova y Geltrú, 168, 359.-Ns. 1338, 2502, 2628.
Vilapiscina, 134, 285, 293, 310, 311, 325.-Ns. 184, 627, 628, 639, 719, 720, 722, 723, 730, 732, 741 a 743, 764, 847, 853, 1367.
Vilar de Sant Pere, 312.-N. 747.
Vilardebò (c. d'En), n. 2755.
Vilardell de Sants, 323, 359.-Ns. 839, 843.
Vilarenc de Sant Andréu, n. 744.
Vilarenc de Sant Martí, 312, 314.
Vilarós (c. d'En), n. 2645.
Vilatorta, n. 691.
Vila-vella, 745, 773.
Vilella, 675.
Villar (c. del), n. 2732.
Villarroel (c. d'En), 940, 980, 981.-Ns. 2524, 2539.
Villatrad, n. 716.
Vilvà, n. 282.
Vinaroz (c. de), 919.
Vintisis de Janer (c. del), 919.
Vinyals, 316, 317, 324.-Ns. 783 a 786.
Vinyes Comtals, 316.-N. 783.
Vinyes dels Juhéus, 274.
Virreyna (G.), 988, 1048.
Virtut (c. de la), n. 2621.
Vistalegre (c. de), n. 2718.
Vista-rica, 1014.-N. 2666.
Viviers, 185.
Voló, 675.-N. 1825.
Volta (c. de la), 391, 490, 492.
Volta de la Devallada de la Casa de la Viuda Lulla, 390.
Volta de la Eura, 389.
Volta de la Flor de Lyr, 389.
Volta de la Pescateria Vella, 387.
Volta de la Tapineria, 389.
Volta de la Verge Maria, 390.
Volta del Born, 390.
Volta del Call, n. 2128.
Volta del Fossar, 387.
Volta del Portal del Angel, 389.
Volta del Portal Nou, 391.
Volta de les Filateres, 389.
Volta de les Semoleres, 389.
Volta dels Encants, 367.
Volta de Mossen Franci dez Pla, 388.
Volta de Mossen Junyent (c. de la), 391.
Volta d'En Boquer (c. de la), 390.
Volta d'En Guixer, 2188.
Volta d'En Isern (c. de la), 793.
Volta d'En Mirambell, 387.
Volta d'En Montanyans (c. de la), 390.
Volta d'En Moscarols, 388.
Volta d'En Ramis, 389.
Volta d'En Salavardenya, n. 2128.
Volta d'En Torres, 388.
Volta de Nostra Dona, 389.
Volta de Nostra Senyora de la Eura, 87, 389.-N. 2097.
Volta de Sant Christòfol (c. de la), 391.
Volta de Sant Francesch, 389.
Volta de Sant Llorenç, 825.
Volta de Sant Miquel, 390.
Volta de Sant Onofre, 389.
Volta de Santa Maria de la Mar, 387.
Voltaire (c. d'En), 996.
Voltes de la Plaça del Vi, 390.
Voltes dels Banyes Vells, 387.
Voltes dels Fusters, 367, 368.-N. 1099.
Wad-Ras (c. de), ns. 2712, 2723.
Washington (c. d'En), 1031.
Wifret (c. d'En), n. 2160.
Xaloch (vent), 11, 12.
Xarroux, 234.
Xativa, 1056.
Xebel Alibortat, n. 248.
Xebel-al-Port, 154, 157.-N. 248.
Xezirat-al-Andalus, 154.-N. 249.
Xile, 814.
Xipre, 465.-Ns. 691, 2256.
Xixivell (c. d'En), 850.
Xuclà (c. d'En), 808, 900.-Ns. 984, 2060, 2136.
Xuclès (c. d'En), 658.
Zurbano (c. d'En), n. 2374.

EDIFICIS, MONUMENTS Y CORPORACIONS

- Academia de Belles Arts, 861.
Academia de Bones Lletres, 47, 48, 80, 86, 97, 128, 834, 910, 951.
Academia de Ciències y Arts, 900, 1012.
Academia de la Llengua Catalana, 951.
Agonitzants (convent dels Camilos), 894, 902, 912.
Agonitzants (església), n. 2393.
Agustins calçats, 916, 1054.
Agustins descalçats (convent), 901, 937, 952.-N. 2420.
Agustins observants, 951, 952, 981, 997.
Alegria (santuari), 60.
Alfondechs, 368, 369, 389.
Alguayre (convent), 463.
Amichs dels Pobres, 982, 996, 1055.
Ampar de Santa Llúcia, 996, 1009.
Angel (capella), 798.
Angel Custodi (capella), 438, 954.-N. 2410.
Angel Custodi (església) (H.), 939, 947, 975.
Angels (convent de Dominiques), 396, 487, 597, 893, 905, 907, 912, 928, 938.-Ns. 2331, 2410.
Angels Vells (convent), ns. 2410, 2442.
Anunziata (capella), 954.-N. 2139.
Apostolat de la Oració, 919, 996.
Aqüeducte romà, 86, 87.-Ns. 111, 2078.
Arsenal Civil a Càn Tunis, 947.
Assil «Cuna del Niño Jesús», 919.
«Asociación para el tomento del culto y acción social», 931.
Assil de Desamparades de Sant Antons de Lagori (S. G.), 997.
Assil de la Junta de Dames, 996.
Assil de la Sagrada Família, 926.
Assil de minyones de servey, 911.
Assil del Bon Concell, 926.
Assil del Bon Pastor, 926.

- Assil del Pareh, 910
 Assil dels Pobres (S. A.), 1045.
 Assil Sant Rafel, 982.
 Assil Torribà Durán, 990.
 Associació Catalana d'Excursions Científiques, 81, 82.
 Associació d'Arquitectes de Catalunya, 1062, 1064.
 Atarassana (veja-s Dreçana).
 Audiencia, 833, 878, 879.
- Banch d'Espanya, 814
 Banch de Barcelona, 620, 677, 716 a 719, 846.-N. 1070.
 Banys de Sant Sebastià, 967.
 Banys del Astillero, 967.
 Banys Nous, 275, 276, 388.-Ns. 553 a 557, 1515.
 Banys Orientals, 967.
 Banys Vells, 363, 387, 390.-N. 979.
 Bateria de la Casablanca, 972.
 Beates de Sant Agustí, 909, 912.
 Beates Dominiques (convent), 909, 912, 915.
 Bellesguard (casa), 401, 415, 425, 438, 907.-N. 1167.
 Bellvitja (santuari), n. 2506.
 Benedictins, 808, 916.
 Bethlèm (església), 380, 780, 794, 801, 808, 809, 900, 909, 914, 927, 937, 998.-Ns. 932, 2139, 2179, 2422, 2423, 2468, 2481, 2482, 2648.
 Bethlèm (capella) (S. G.), 1009.
 Bonanova (santuari), 948, 949.-N. 2505.
 Bon Succés (convent y església), 794, 803, 849, 901, 913, 916, 954.-N. 2410.
 Bordell de Viladalls, 392.
 Braç Militar de Catalunya, n. 2763.
- Cafè de la Sinia, 782.
 Cafè d'En Serrat, n. 2309.
 Cafè d'Orient, 806.
 Cafè-restaurant de Paris, 849.
 Cafè Suis, 849.
 Cafe Turch, 849.
 «Caja de Ahorros de Gracia», 907.
 Camilos (convent dels), 903, 916.
 Campanà y Compañia, 1052.
 Camps Eliseus, 823.-N. 2220.
 Canal d'Urgell, 680.-N. 2084.
 Canonja, 114, 277, 299, 416, 658.-N. 663.
 Capella de les Verges, n. 1366.
 Capella de Marcús, 950.
 Capella de Santes Bàrbara y Eulària, 970.
 Capella de la Seca, 954.
 Capella del Angel, 488.
 Capella del Moll, 954.
 Capella del Palau, 401, 950.-N. 2393.
 Capella del Sant Sepulcre, 232, 234.-Ns. 422, 423.
 Capitania General, 848.
 Caputxines (convent), 396, 887, 905, 907, 912, 913.-Ns. 2160, 2410.
 Caputxines de Santa Margarida, 1008.
 Caputxins (convent), 485, 777, 779 a 781, 783, 806, 826, 833, 843, 848, 849, 897, 903 a 905, 910, 912, 952, 1053, 1054.-Ns. 186, 2079, 2092, 2257, 2288, 2306, 2436.
- Caputxins de Sant Francesch (convent), 887.
 Caracciols o clergues regulars menors, 808, 894, 902, 912.-N. 2434.
 Carme (parroquia del), 890, 910, 922, 924, 927, 938.-Ns. 2378, 2468.
 Carme (convent), 377, 388, 396, 564, 805, 806, 840, 842, 848, 850.-Ns. 2139, 2410.
 Carmelites calçades (convent), 401, 905, 908, 912, 913, 939.-Ns. 2331, 2410.
 Carmelites calçats (convent), 805, 833, 898.
 Carmelites descalçades (convent), 887, 905, 907, 912, 977, 982.-N. 2410.
 Carmelites descalçades de Gracia (convent de), n. 2652.
 Carmelites descalçats o convent de Sant Joseph, 564, 565, 887, 893, 900, 943, 1015.-Ns. 2097, 2409, 2410.
 Carmelites descalçats de Gracia (parroquia), n. 2378.
 Carmelites Hospitalaries de Sant Joan de Gerusalem, 915.
 Carmelites Teresianes de San Joseph, 996.
 Carmelites Terciaries descalçades, 996, 1009.
 Carmelo (santuari), 945, 990, 1019.
 Carniceria de la Mar, 387.
 Carniceria Major, 389.
 Casa de la Almoyna de la Sèu, 372, 404, 405.-Ns. 418, 1842.
 Casa del Ardiaca, 758.
 Casa de Correcció, 907.
 Casa de Convalescència de Sant Ignasi, 1055.
 Casa de Lactancia, 919.
 Casa de la Ciutat, 81, 118, 401, 425 a 430, 453 a 455, 553 a 555, 759, 797, 798, 841, 842, 846, 868, 874, 950.-Ns. 124, 2043, 2140, 2109, 2264, 2279 a 2281, 2291, 2507.
 Casa de la Convalescència, 806.-Ns. 2139, 2410.
 Casa de la Diputació, 82, 388, 758, 785, 793.
 Casa de la Farneria, 659, 660.-N. 1770.
 Casa de la Generalitat, 401, 429, 430, 497.
 Casa de la Moneda dita *la Seca*, 391, 535, 681, 710, 711, 743, 954.-N. 1852.
 Casa de la Quarentena o Sanitat, 965, 967.-N. 2542.⁹
 Casa de la Vila (G.), 992.
 Casa de la Vila (L. C.), 980.
 Casa de la Vila (S. A.), 13, 1044.
 Casa de la Vila (S. G.), 999, 1002.-N. 2643.
 Casa de la Vila (S. M.), 1024, 1028, 1029, 1031.
 Casa de la Vila (Sarrìa), 1052.
 Casa de la Virreyna, 781, 814.-N. 984.
 Casa de la Virreyna (G.), 934, 983.-Ns. 2588, 2602.
 Casa dels Budellers, 649.
 Casa dels Calderers, 753, 756, 991.
 Casa de les Comedies, 774, 777.-N. 2410.
 Casa dels Corràus, 390, 749.
 Casa dels Çabaters, 754, 760, 791.
- Casa dels Pallols, 390, 391, 656 a 658.-Ns. 1749, 1757 a 1760.
 Casa de Maternitat y Expositos, 982.
 Casa de Misericordia, 396.-N. 2410.
 Casa Provincial de Caritat, 900, 919, 967.
 Castell de Barcelona, 219, 320.
 Castell de Port, 173, 186 a 188, 246, 247.-Ns. 311, 312, 456, 457.
 Castell Nou Vescomtal, 169, 173, 186, 213, 245, 246, 261, 268, 270, 275, 297, 305, 329, 346, 356, 365, 366, 377, 490, 492, 495 a 497, 581, 843, 845, 877, 900, 908.-Ns. 306, 522, 536, 538 a 540, 647, 652, 659, 709, 989, 1045, 1295, 1505.
 Castell Vell Vescomtal, 169, 173, 186, 213, 246, 267, 269, 270, 294, 299, 303, 369, 375, 376, 416, 530.-Ns. 392, 505, 508, 530, 531, 941, 1003.
 Catalana General de Crèdit, 908.
 Catedral de la Santa Creu, 81, 133, 147, 170, 209, 229 a 240, 293, 301, 329, 339, 341, 371, 372, 378, 385, 392, 401, 409 a 411, 434 a 447, 462, 497, 527, 542, 559, 593 a 567, 786, 834, 837, 843, 845, 852, 883 a 885, 891, 952, 954, 1050, 1053, 1055, 1056, 1058, 1059.-Ns. 267, 350, 353, 365, 440, 502, 563, 565, 655, 672, 820, 901, 1233, 1464, 1568, 2182, 2256, 2285, 2295, 2332, 2378, 2772.
 Cavaller de la Nativitat (capella), 954.
 Caxa d'Estalvis y Mont-Pío, 1031.
 Celestins (convent), 420, 951.-N. 1155.
 Cementiris de Barcelona, 272.
 Cementiri d'En Marcús, 826.
 Cementiri de Jesús, 826, 828.-Ns. 2204, 2236.
 Cementiri de la Sèu, 826.
 Cementiri de Montjuhich del Bisbe, 826 a 829, 902.-Ns. 663, 2235.
 Cementiri de Sant Gervasi, 997.-N. 2633.
 Cementiri de Sant Jaume, 826.-N. 1213.
 Cementiri de Sant Joan, 826.
 Cementiri de Sant Just, 393, 826 a 828.-Ns. 2199, 2231, 2233.
 Cementiri de Sant Llàtzer, 826, 828.-N. 2237.
 Cementiri de Sant Miquel, 826 a 828.-Ns. 2199, 2233.
 Cementiri de Sant Pau, 826.
 Cementiri de Sant Pere, 826 a 828.-Ns. 2233, 2255.
 Cementiri de Santa Catarina, n. 1242.
 Cementiri de Sarrìa, 1052.
 Cementiri del Hospital d'En Colòm, 826.
 Cementiri del Pi, 826, 827.-Ns. 2199, 2230, 2524.
 Cementiri general del SO., 824, 828, 836, 1022, 1026.-N. 2199.
 Cementiri de Sant Cugat, n. 2199.
 Cementiri o Fossar Major de Santa Maria de la Mar, 390, 452, 763, 826.-Ns. 1098, 2059, 2233.
 Centre de Sant Pere Apòstol, 918.
 Centre Excursionista de Catalunya, 82, 83.-Ns. 44, 104, 2526.

- Centre Moral de Gracia, 918.
 Chapelle Française, 918.
 Circh Equiestre, 823.
 Circh Romà o «Arenaria», 90, 91.
 Cistercienses, 1058.
 Ciutadela, 128, 472, 592, 593, 622 a 629, 659, 745, 760, 788 a 800, 808, 810, 813, 817, 820, 850 a 852, 856, 861, 884, 899, 902, 905, 974, 1035. - Ns. 124, 1622, 2185, 2198, 2319, 2331, 2338, 2419, 2424, 2525.
 Cloaques, 360 a 363, 769, 772, 993, 994, 1017.-Ns. 2064, 2065, 2625.
 Colegi Balmes, 915.
 Colegi Calasanci, 915.
 Colegi Comtal, 917.
 Colegi d'Advocats, 758.
 Colegi dels Argenters, 899.
 Colegi dels Assotans, 53, 61.
 Colegi dels Beneficiats de la Sèu o de Sant Sever, 807, 905, 952, 953.
 Colegi de Bethlèm, 762.
 Colegi del Bisbe, n. 2410.
 Colegi dels Carmelites, 801, 893.
 Colegi del Carme, n. 2410.
 Colegi d'En Carreras, 1001, 1007.
 Colegi de Cirurgia, 824, 825.
 Colegi de Cordellas, 780, 836, 900.-N. 2410.
 Colegi dels Dominichs, 894, 909.-Ns. 2409, 2410.
 Colegi de les Escoles Pies, 897, 899, 912, 915, 1055.
 Colegi dels Escultors, 808.
 Colegi dels Fabros, 53, 61, 85.
 Colegi de Jesús y Maria, 1010.
 Colegi dels Germans de les Escoles Cristianes de les Corts, 924.
 Colegi de la Immaculada Concepció, 918, 919.
 Colegi de La Salle, 917, 918.
 Colegi de la Mare de Déu de la Bonanova, 917.
 Colegi «Máximo» de la Província d'Aragó, de la Companyia de Jesús, 1054.
 Colegi de Mercedaris de Sant Pere Nolasch, 894, 910.-N. 2408.
 Colegi de Nostra Dona de Gracia, 918.
 Colegi d'Orfens Militars, 996.
 Colegi de Pintors, 808.-N. 2174.
 Colegi del Sagrat Cor (Jesuites), 1054.
 Colegi del Sagrat Cor (Sarrià), 1054.
 Colegi de Sant Agustí, n. 2410.
 Colegi del Sant Angel Màrtir, dels Carmelites calçats, 780, 806, 905.
 Colegi del Sant Àngel de la Guarda (Sarrià), 1055.
 Colegi de Sant Antoni, 915.
 Colegi de Sant Bonaventura, dels Framenors, 780, 800, 806.-N. 2094.
 Colegi de Sant Felip, 901.
 Colegi de Sant Francesch, n. 2410.
 Colegi de Sant Guillèm, n. 2410.
 Colegi de Sant Joseph, 917.
 Colegi de Sant Joseph (S. A.), 1045.
 Colegi de Sant Pere Nolasch, dels Mercedaris, 780.
 Colegi de Sant Rafel, 918.
 Colegi de Sant Theobalt o Seminari del Bisbe, 905.
 Colegi de Santa Dorotea, 1055.
 Colegi de Santa Madrona, 917, 924.
 Colegi-obrador de la Sagrada Família, 996.
 Colegi-taller de Santa Eularia, 1008.
 Colegi-taller del Infant Jesús, 926, 982.
 Coll o Fontrubia (santuari), 13, 292, 311, 401, 480, 1016.-Ns. 2137, 2468.
 Collblanch (parroquia), 928.
 Comissió de Monuments de Barcelona, 202, 951.
 Companyia Anònima Tibidabo, 1011, 1012.-N. 2668.
 Companyia Barcelonesa d'Electricitat, 926.
 Companyia d'Ayguies de Barcelona, ribera dreta del Besòs, 1029.
 Companyia de Gas Lebón, 1044.
 Companyia de les Atures d'Horta, n. 2685.
 Companyia General d'Ayguies de Barcelona, dita de Dos - Rius, 1011, 1012, 1015.
 Companyia del Ferrocarril de M. Ç. y A., 943, 967, 1029, 1036.
 Companyia del Ferrocarril de T. B. a F., n. 2601.
 Concepció de Càn Tunis (capella), 947.
 Concepció (esglesia parroquial), 878, 879, 906, 918, 928, 933, 939, 950.-N. 2468.
 Concepcionistes (monges), 905, 1009.
 Confederació Internacional de Treball, 920.
 Conferencies de Sant Vicents, 909.
 Confraria dels Llubreters, 907.
 Confraria dels Çabaters, 389.
 Congregació del Sant Christ de la Agonia, 903.
 Consolació (Germanes de la), 996.
 Constructora Catalana, 1024.
 Cort del Veguer (veja-s Castell Vell), 270, 369, 416.-Ns. 1003, 1135.
 Crèdir del Foment Gracienc, 997.
 Creu d'En Bargalló, n. 2524.
 Creu d'En Malla, ns. 2468, 2524.
 Creu d'En Mans, ns. 2524, 2762.
 Creu de Frà Antoni, 2524.
 Creu de Fusta, n. 2524.
 Creu de Jesús, n. 2524.
 Creu de la Celada, n. 2524.
 Creu de la Mar, 595.-N. 2524.
 Creu de la Olla, n. 2524.
 Creu de Magoria, 660.
 Creu de Sant Francisco (veja-s de la Celada), 628.-N. 2524.
 Creu de Sant Martí, 1022, 1028.-N. 2524.
 Creu de Sarrià, n. 2576.
 Creu de Vallcarca, n. 2524.
 Creu del Diable, n. 2524.
 Creu del Garrofer, n. 2524.
 Creu del Portal Nou, n. 2524.
 Creu dels Molers, n. 2524.
 Creu Nova, n. 2524.
 Creu Roja, 937.
 Creu Trencada, 901, 985.-Ns. 2201, 2524, 2595.
 Creus de terme barcelonines, 411.-Ns. 1124, 1125.
 Criadero (jardí públich), 823.-N. 2220.
Dauis Negre o de Sant Mauro, 1068.
 Darderes o de la Nativitat de Nostra Dona (germanes), 909.
 Darderes (monges), 954, 1055.
 Desert de Sarrià (convent y assil), 1053, 1054.
 Divina Pastora (Tercerians) Franciscanes), 977, 1055.
 Divina Providencia (convent de Clarisses), 943, 944.
 Dominichs, 401, 998, 1051, 1054.
 Dominichs (convent de Santa Catarina), 398, 916.-N. 2409.
 Dominiques, 480, 487, 1018, 1045, 1046.
 Dominiques de Mont-Siò (convent), 915.
 Dominiques de la Presentació, 982, 995.
 Dominiques de Sant Pere Màrtir, 462.
 Dreçanes, 339, 348, 364, 367, 418, 475, 576, 590, 592, 594, 604, 607, 611 a 613, 615 a 617, 619, 620, 645, 647, 774 a 776, 778, 780, 782, 878, 879, 972.-Ns. 892, 929, 930, 997, 1601, 1604, 1709, 1744, 2071, 2075, 2253, 2355.
 Dreçanes (quartel de les), 853.
 Duana, 395, 595, 616, 617, 627, 656 a 659, 664, 705, 804, 806, 811 a 813, 818, 846, 967.-Ns. 1748, 1755, 1935, 2172, 2185, 2191, 2251, 2355.
 Econòmica d'Amichs del País, 910, 996.
 Egipciaques (convent), 388, 564.-N. 2410.
 «El Siglo» (establiment), 954.
 Elisabeths (convent), 396, 886, 893, 905, 907, 912.-Ns. 1233, 2410.
 Embarcador de la Porta de la Pau, 594, 595.
 Enfermeria Evangèlica, 996.
 Ensenyança (convent), 90, 107, 110, 113, 115, 485, 821, 905, 908, 912.-N. 677.
 Escola d'Arts y Oficis (G.), 994.
 Escola d'Esgrima, n. 1933.
 Escola de Matemàtiques, 899.
 Escola Militar, 619.
 Escolapies o Filles de Maria (convent), 915, 1033.
 Escolapies (G.), 995.
 Escorxadors, 648, 819, 976.-Ns. 1712, 1713, 1717, 2198.
 Esperança (capella), 902.-N. 2137.
 Esperit Sant (monestir), 808.
 Estació del Ferrocarril de Valls a Vilanova, 169.
 Estació del Ferrocarril del Baix Llobregat, 976.
 Estudi Major, 620, 774, 775.-Ns. 1939, 2128.
 Exposició d'Electricitat, n. 2567.
 Far del Montjuich, 970.-Ns. 812, 2554.
 Farola del Llobregat, 861, 955, 965, 969, 970.-N. 2502.
 Filipenses (monges), 1009.
 Filipons (convent), 897.
 Filles de la Caritat de Sant Vicents de Paul, 996, 1008.
 Filles de Sant Joseph, 1009.

- Filles de Santa Anna, 996, 1000.
 Foment del Culte y Acció Social, 947, 948.
 Foment del Sport Velocipèdic, 1008.
 Foment dels interessos de Sants, n. 2700.
 Fonda de les Quatre Nacions, 846.
 Font-Trobada, 824.
 Font de Jesús (jardi), 823.
 Font de Sant Just, n. 10.
 Font de la plaça del Rey, 847.
 Font de la plaça de Sant Jaume, 390.
 Font de la plaça del Blat, 390.
 Font de la Satalia, 824.
 Font del Neptú, 813, 846, 847.
 Font de Sant Joan, 389, 846.
 Font de Sant Just, 390, 846.
 Font de Sant Honorat, 388.
 Font de Santa Clara, 391.
 Font de Santa Maria de la Mar, 390, 793, 846.
 Font de Vista Alegre, 824.
 Font del Angel, 167, 390, 393, 394, 410, 488, 590, 846.-N. 1099.
 Font del Gat, 824.
 Font del Pla del Palau dels Virreys, 847.
 Font del Vell, 778, 779, 782, 846.-Ns. 2084, 2299, 2306.
 Font de la Tenebrosa, n. 7.
 Fonts públiques, 392 a 399.
 Forn d'En Vendrell, 389.
 Forn d'En Viladecols, 390.
 Fossar del Paradís, 441.
 Fossar de les Moreres, 452, 647.-N. 750.
 Fossar de Sant Llätzer, 787.
 Framenors (convent), 348, 385, 392, 396, 425, 526, 855.-Ns. 913, 926, 1169, 1607, 2311.
 Franciscanes, 1018.
 Franciscanes (G.), 995.
 Franciscanes de la Concepció, 1028.
 Franciscans, 982.
 Freres del Sach, 461, 462.-N. 1232.
 Frontón Barcelonès, 1034.
 Fundició de canons, 620, 776, 777.-Ns. 1015 a 1017, 1988, 2076, 2079, 2185.
 Germanes de la Caritat, 996.
 Germanes de la Nativitat de Nostre Dona, 996.
 Germanes de Natzareth, 1033.
 Germanes de Santa Anna, 1009.
 Germanetes dels Pobres, 996.
 Germans de la Doctrina-Cristiana, 1008.
 Germans de Sant Felip Neri, 997.
 Gerònimes (convent), 388, 401, 478, 479, 806, 893, 905, 907, 938.-Ns. 1257, 2378, 2410.
 Gerònims (convent), 902.
 Gerusalèm (convent), 277, 388, 396, 401, 476, 480, 893, 897, 905, 907, 912, 913, 915, 1009.-Ns. 544, 1233, 2410.
 Govern Civil, 659, 811.-N. 2297.
 Gremi dels Mestres de Cases, 836 a 839.-Ns. 2272, 2275, 2276.
 Gremi dels Pagesos (G.), 984.
 Gremi dels Corredors d'Ovella, 899.
 Gremi dels Pelayres, 899.
 Guinardó (convent del), n. 2460.
 Hala dels Draps, 618, 656, 657, 804.-N. 1750.
 Hipòdrom, 969.
 Horta (casa), 1015.
 Hospitalaris de Sant Joan de Gerusalèm, 257, 389, 401, 460, 463, 501, 575, 806, 872, 893, 808, 910, 912, 1008.-Ns. 487, 489, 565, 903, 1030, 1827, 2416.
 Hospitalaris de Sant Joan de Déu, 912, 982.
 Hospitalaries del Sagrat Cor de Jesús, 982.
 Hospital Clínic, 919.
 Hospital d'En Colòm, 524.
 Hospital d'En Guitart, 285, 300, 301, 469.
 Hospital de la Almoyna, 492.
 Hospital de la Misericordia, 658, 902.-Ns. 2097, 2410.
 Hospital de Provençana, 457.-Ns. 1217, 1219.
 Hospital de Sant Llätzer o dels Masells, 388, 478, 479, 938.-Ns. 1062, 2103, 2410.
 Hospital de Sant Macià, 479.-N. 1257.
 Hospital de Sant Nicolau de Bari, 463 a 465.-N. 1237.
 Hospital de Sant Pau, 810, 1033, 1034, 1048.
 Hospital de Sant Sever, 388.-N. 2410.
 Hospital de Santa Creu, 377, 388, 390, 396, 479, 480, 488, 564, 741, 751, 754, 774, 810, 826, 878, 879, 1009, 1034, 1047, 1048.-Ns. 1257, 1338, 1377, 2197, 2237, 2410, 2588.
 Hospital de Santa Eularia, 469, 471.
 Hospital de Santa Marta, 388, 394, 826, 897, 935.
 Hospital del Sagrat Cor de Jesús, 919, 982.
 Hospital Desvilar, 399.-N. 1377.
 Hospital Homeòpata del Nin Déu, 919.
 Hospital Militar, 905.
 Hospital Municipal (G.), 996.
 Hospitals de Santa Creu y Sant Pau, 1033, 1034, 1037.
 Hostal de la Granota, 1036.-N. 2720.
 Hostal de la Parra, 808.
 Hostal de les Quatre Nacions, 778, 779.
 Hotel Tibidabo, 1009, 1010.
 Immaculada Concepció (capella), 776.
 Immaculat Cor de Maria (esclaves), 996.
 Imperial y Royal Seminarari de Nobles, 900.
 Infant Jesús (convent), 925, 1008.
 Infants Orfens, 396.-N. 2410.
 Inquisició, 113, 489, 498 a 503, 507 a 514, 833, 871, 883, 891 a 893, 1026.-Ns. 1333, 2399 a 2404.
 Institut de Religioses de la Sagrada Família, 912.
 Institut Provincial de 1.ª Ensenyança, 878, 879, 907.-N. 2383.
 Intendencia Militar, 937.
 Jardí Botànic, 824, 825, 926.-Ns. 2109, 2223.
 Jardí de la Ninfa, 823.
 Jardí de les Delícies, 823.
 Jardí del General, 816, 821.-Ns. 2109, 2214.
 Jardí del «Prado Catalán», 823.-N. 2220.
 Jardí del Recreo, n. 2220.
 Jardí del Tivoli, 823.-N. 2220.
 Jesuïtes (convent), 396, 893, 894, 898, 900, 908, 909, 916, 937, 998, 1008, 1054.-N. 2410.
 Jesús de Gràcia (convent), 396, 397, 401, 465, 477, 480, 485, 810, 817, 821, 844, 910, 982, 984, 986, 996.-Ns. 2451, 2524, 2587, 2588.
 Jesús-Maria (convent), 925, 1009, 1044.
 Jochs Florals, 873.
 Jonqueres (convent), 389, 476, 482, 893, 906, 913, 939.-Ns. 544, 1712, 2097, 2115.
 Josefines de la Caritat, 996, 1055.
 Josepets (parroquia), 901, 911, 928.
 Junta de Ornat, 856.
 Junta de Comerç de Catalunya, 912.
 Junta de Sanitat, 912, 1028.
 Junta Patriòtica de Lacy, 852.
 Juy dels Draps, 389.
 «La Alianza» (societat), n. 2706.
 Laberinte d'Horta, 13, 1014.
 Llatzaret, 836.-N. 2198.
 Llotja, 338, 394, 401, 431, 432, 488, 489, 496, 541, 552, 565, 567, 579, 612, 627, 641, 656, 664, 704, 811, 812, 818, 837, 838, 878, 879, 953.-Ns. 974, 1181 a 1183, 1553, 1607, 1625, 1930, 1935, 2184, 2251, 2272, 2274, 2297, 2434.
 Loreto (colegi), 1054.
 Magdalenes (convent de les), 389, 401, 476, 893, 907, 912, 913, 915.-Ns. 2097, 2115.
 Maells o carniceries, 383.-Ns. 1075, 1076.
 Manicomí, n. 2468.
 Manicomí de Nova Bethlèm, 996, 1008, 1010.-Ns. 2666, 2667.
 Manicomí de Santa Creu, 1046, 1047.
 Maquinista Terrestre y Marítima, 853, 966.
 Marcús (capella), 213, 278, 295, 361, 387, 401, 413, 486, 749, 926, 935.-Ns. 564 a 567, 975, 1568, 2013, 2139.
 Mare de Déu de Gràcia, 457.
 Mare de Déu de la Alegria, 438.
 Mare de Déu de la Bonanova, 998, 1000.-N. 2593.
 Mare de Déu de la Canal (capella), 952.
 Mare de Déu de la Guà, 486.
 Mare de Déu de la Penya, 438.
 Maré de Déu de la Pietat, 475.-N. 2097.
 Mare de Déu de la Salut (capella), 989.
 Mare de Déu de la Victoria, 908.-N. 2137.
 Mare de Déu de la Visitació (monges), 996.

- Mare de Déu del Bosch (capella), n. 1285.
- Mare de Déu del Carme (veja-s Carme).
- Mare de Déu del Coll (veja-s Coll).
- Mare de Déu de les Donzelles, n. 2137.
- Mare de Déu de Lurdes (capella), 1016.
- Mare de Déu del Mont (capella), 457, 488, 977.
- Mare de Déu del Patrocini, 438.
- Mare de Déu del Pilar (capella), 438, 954.
- Mare de Déu del Remey (farga), n. 2709.
- Mare de Déu del Roser (esglesia), 916.
- Mare de Déu del Sagrat Cor (convent), 925.
- Mare de Déu dels Angels (parroquia), 922, 928.
- Mare de Déu de Montcada (capella), 488, 783.-N. 2410.
- Mare de Déu de Port (capella), 13, 292, 401, 456, 486, 947, 950.-Ns. 49, 818, 2499, 2506.
- Mare de Déu de Valldaura (capella), 424.
- Mares dels Desamparats, 996.
- Maria Auxiliadora (temple), 1055.
- Maristes (PP.), 997, 1012.
- Maristes (germans), 1044, 1045.
- Menorettes o monges de Santa Clara, 309, 471 a 473.
- Mentora (casa-laboratori), 1012.
- Mercadal, 793.
- Mercat de la Boqueria, 781, 783, 848.-Ns. 2266, 2468.
- Mercat de la Unió (S. M.), 1028.
- Mercat del Born, 819.
- Mercat del Clot, 1028.
- Mercat del Hort Nou (S.), 978.
- Mercat del Ninot, 981.-N. 2537.
- Mercat del Porvenir, 981.
- Mercat d'Hostafranchs, 976.
- Mercat de Santa Catarina, 848.
- Mercat de Sant Gervasi, 1002, 1005.
- Mercè (convent y esglesia), 147, 148, 301, 391, 392, 396, 434, 469, 470, 564, 565, 575, 758, 786, 796, 806, 812, 818, 819, 826, 833, 840, 849, 871, 893, 898, 950, 1028.-Ns. 1467, 1713, 1770, 2103, 2125, 2131, 2364, 2378, 2418.
- Mercedaries, 1008.
- Mercedaris, 401, 901, 951.-N. 2408.
- Mínimes (convent), 905, 908, 912, 913, 915.-N. 2410.
- Mínims o de Sant Francisco de Paula (convent y ordre), 886, 887, 951, 1014.
- Misericordia (convent), 912.
- Missioneres de Maria Immaculada, 996, 997.
- Missioners del Sagrat Cor de Jesús, 907.
- Missionistes, 989.
- Missionistes d'Ultramar, 912.
- Missionistes de Sant Vicents de Paul (convent de monges), 916.
- Montalegre (Dames canonesses), 388, 401, 486.
- Mont-calvari (convent) (G.), 903, 905.
- Montgat Vell (castell), n. 599.
- Montjuhich (castell) veja-s index toponimich).
- Mont-Pio Barcelonès, 997.
- Montserrat (monestir) (veja-s index toponimich), 575, 671, 871, 894, 953.-N. 2513.
- Montserrat (capella), 648, 671, 804, 888, 898, 953.-N. 2410.
- Montserrat (capella) (G.), 995.
- Montsió (convent), 389, 396, 419, 462, 477, 482, 893, 907, 912 a 915, 996.-Ns. 1252, 2128, 2410, 2415, 2441.
- Monument a Blasco de Garay, 855.
- Monument a Carles IV, 835, 836.-N. 2266.
- Monument a Clavé, 823.
- Monument a Ferrán II lo Catòlic, 854.-N. 2323.
- Monument a Ferrán IV, 788.
- Monument a Galcerà Marquet, 855.-N. 2326.
- Monument a la Indústria, 1023.
- Monument al Angel, 745, 785 a 787.-Ns. 2100 a 2102.
- Monument a la Puríssima Concepció, 745, 787.-N. 2105.
- Monument a la reina Isabel de Borbón, 788, 853.
- Monument a les víctimes de Manresa del any 1847, 853.
- Monument al general Castaños, 856.
- Monument al general Lacy, 852, 853.-N. 2319.
- Monument al general Prim, 624.
- Monument als Màrtirs de la Patria o del 1809, 438, 852.
- Monument als regidors morts en compliment de son deber, 856.
- Monument a Santa Eularia, 745, 787.-N. 2103.
- Monument a Sant Ramón, 788.
- Monument sepulcral de la família Marquet, n. 2328.
- Muralls romanes, 107, 110 a 118.
- Musèu de Belles Arts de Barcelona, n. 2766.
- Musèu Balaguer, 168.
- Musèu del Parch, n. 124.
- Musèu de Santa Agata, 55, 67, 70, 90, 208, 347, 460, 902, 951.-Ns. 1299, 2432.
- Musèu Santacana de Martorell, 480, 551, 834.-N. 1555.
- Musèu Social, 982.
- Nativitat de Nostra Dona (monges), 977, 1055.
- Natzareth (priorat de), 388, 401, 461, 477, 906, 954.
- Notre Dame de Paris, n. 144.
- Nova Bethlèm, 1048.-N. 2606.
- Oblates del Santíssim Redemptor, 997, 1009.
- Observants de la Verge Maria de Jesús (freres), 952.
- Observatori l'Abra, 12, 13, 1012.-N. 2660.
- Onze Mil Verges (capella), 328, 954.
- Oratori de Sant Felip Neri, 997.
- Orfelinat de Sant Joseph, 919, 925.
- Orfeó Català, 917.
- Palau Bisbal, 115, 371, 372, 401, 411, 433, 740, 795, 809, 814, 827.-Ns. 1013, 2024, 2141.
- Palau de Belles Arts, 819, 821.
- Palau del Arquebisbe de Tarragona, 391, 908.
- Palau del Lloctinent o del Virrey, 619, 688, 745, 804, 805, 812, 813, 841, 853, 873.-Ns. 2110, 2168.
- Palau del Governador, 391.
- Palau dels Templers (après Royal Menor), 94, 110, 256, 378, 420, 460.-Ns. 272, 900, 2331.
- Palau de Santaularia, 416.
- Palau Major Royal (abans Comtal), 81, 113, 114, 290, 301, 329, 369, 372, 373, 383, 385, 401, 415, 416 a 419, 423, 441, 460, 497, 581, 612, 600, 758, 805, 831, 905.-Ns. 135, 417, 655, 662, 1007, 1045, 1134, 1139, 1152, 1153, 1333, 2137, 2169, 2170, 2251, 2420.
- Palau Menor Comtal o de Valldaura, 279, 281, 415, 425.-Ns. 1164, 1166.
- Palau Menor Royal o de la Reyna, 370, 395, 401, 415, 421 a 424, 475, 843, 850.-Ns. 1160, 1161.
- Palau Royal modern, 825, 831.
- Pastrim, 658, 739, 899.-Ns. 1753, 1755.
- Patronat de Sant Joseph, 918.
- Paüles espanyoles, 1033, 1054.
- Paüles franceses, 996.
- Pauls (convent), 806, 807, 903.
- Pedralbes (monestir) (veja-s index toponimich).
- Pescateries, 383, 387, 390, 507, 647, 658, 821, 953.-Ns. 1709, 1747, 2013.
- Pes de la Palla, 780.
- Pes del Rey, 387, 813, 846.
- Peu de la Creu (convent), 388, 899, 907.
- Plaça de braus (toros), 967.
- Port (castell), 159, 293, 320, 321, 332, 486.-Ns. 538, 816, 819, 823, 824.
- Portxo de Sant Jaume, 454.-N. 1212.
- Pou de Sant Gem, 824.
- Pou d'En Moranta, n. 1097.
- Prat d'En Xico, 1031.
- Prat del Ase, 977.
- Prat de les Febres, 1023.
- Prat de Pons-Gem, n. 2706.
- Prat Vermell, 977.
- Presó, 114, 329, 376, 377, 495, 933.-Ns. 1040, 1041, 1045.
- Procura de Poblet, 780.
- Propagadora del Gas, 981, 985, 1002.
- Protectora del Pobre, 996.
- Quartel de les Dreçanes, 780.
- Quartel dels Estudis, 780.
- Recolets (freres), 952.
- Refino (veja-s Fundició de canons).
- Regomir (castell), 256, 285, 293, 298, 299, 302, 304, 1055.-Ns. 473, 484, 513, 953 a 955, 974, 977, 978.
- Reparadors (monges), 1009.
- Repenedides (convent), 390, 608, 912.-Ns. 2410, 2446.
- Sagrada Família (germans), 1045.
- Sagrada Família (monges), 1017.
- Sagrada Família (obrador), 926.
- Sagrada Família (PP.), 981, 982, 1044.

- Sagrada Família (temple), 883, 931, 940, 941, 1033, 1037.-N. 2486.
- Sagrada Creu (temple), 438, 1011, 1012.
- Sagrau d'Or de Maria (convent), 480.
- Sala d'Armes, 618, 619, 794, 804.
- Salesianes, 1055.
- Salesians, 939, 1011, 1055.
- Salut (santuari), 905.
- Sanatori de Capellans retirats, 982.
- Sanatori Marítim de Sant Joseph, 919.
- Santíssima Trinitat calcats (monestir), n. 2410.
- Sant Agustí (convent y església), 390, 391, 401, 462, 475, 566, 567, 62, 688, 787, 790, 794, 809, 809, 821, 832, 833, 844, 849, 850, 888, 893, 897 a 899, 902, 909, 911, 927, 937.-Ns. 2097, 2131, 2255, 2378, 2393, 2407, 2419, 2420, 2468, 2506.
- Sant Andreu de Palomar (església) (veja-s índex toponímich).
- Sant Agustí (quartel), 600.
- Sant Angel Custodi d'Hostafranchs (església parroquial), 889, 928, 950.-N. 2468.
- Sant Antoni (capella de), 916.
- Sant Antoni (convent), 346, 388, 401, 454, 478, 782, 893, 897, 899, 921, 926, 949, 950.-Ns. 958, 2262, 2410.
- Sant Antoni Abat (parroquia), 928, 938.-N. 2468.
- Sant Bertrán, 401, 486, 487, 598.-Ns. 1280, 2471, 2500.
- Sant Bertrán (capella), 773, 887, 890, 901, 932, 951, 967.
- Sant Celoni (capella), 272.-Ns. 545, 678, 1208.
- Sant Christ (capella), 828, 935, 954.
- Sant Christ de Lepant, 438.
- Sant Christòfol (capella), 167, 168, 488, 953.-N. 2393.
- Sant Cugat (capella), 277.
- Sant Cugat del Rech o del Camí (església parroquial), 125, 213, 223, 250, 285, 294, 304, 389, 401, 437, 453, 834, 844, 890, 922, 927, 933, 935.-Ns. 465, 683, 695, 696, 1208, 1209, 2290, 2468.
- Sant Damià (monestir), 472.-N. 913.
- Sant Deniel (monestir), 481.
- Sant Esperit (capella), 488, 790, 888, 954.
- Sant Felip Neri (convent dels Filipons), 812, 827, 887, 888, 902, 912, 914.-N. 2139.
- Sant Felip Neri (església dels Camilos), 903.
- Sant Ferriol (capella), 401, 486.
- Sant Francesch o Framenors (convent), 401, 418, 426, 464, 465, 476, 565, 566, 575, 593, 681, 826, 832, 842, 848, 849, 893, 898, 910.-Ns. 1233, 1237, 1549, 1852, 2256.
- Sant Francisco de Paula (convent de Minims y església), 564, 803, 806, 893, 911, 922, 927, 928, 937.-Ns. 2097, 2311, 2393, 2460, 2468, 2524.
- Sant Fruytós (capella), 292, 320, 401, 486.-N. 644.
- Sant Gayetà (convent), 803, 805, 834, 850, 894, 902.-N. 2410.
- Sant Jerma de Pres (monestir), 185.-N. 344.
- Sant Geroni de Bethlèm o de la Murtra (veja-s índex toponímich), 425, 483.
- Sant Geroni de la Vall d'Ebron (veja-s índex toponímich), 131, 401, 425, 458, 461, 910, 944.-Ns. 2194, 2762.
- Sant Gervasi (església parroquial) (veja-s índex toponímich), 134, 948, 998, 1000, 1001.-Ns. 2468, 2500.
- Sant Jaume (església parroquial), 271, 272, 379, 391, 401, 426, 438, 453, 454, 487, 490, 497, 786, 833, 834, 842, 873, 890, 891, 899, 901, 911, 914, 927, 931, 935, 950, 954.-Ns. 647, 1120, 1212, 1213, 1933, 2468, 2482.
- Sant Joan (capella) (S. M.), 1023.
- Sant Joan d'Horta (parroquia) (veja-s índex toponímich), 134, 944, 945.-Ns. 2468, 2685.
- Sant Joan de Gràcia (parroquia) (veja-s índex toponímich), 922, 928, 940, 943, 944, 950, 983, 984.-Ns. 2468, 2628, 2688.
- Sant Joan del Coll (capella), 486.
- Sant Joan del Herm (capella), 401, 486, 954.-N. 2139.
- Sant Joan Salerm (capella), 388.-N. 2410.
- Sant Joseph (convent de Carmelites descalçats en la Rambla), 477, 773, 780, 782, 783, 785, 803, 814, 833, 834, 849, 804, 900, 911, 954.-Ns. 2094, 2097, 2185, 2393, 2409.
- Sant Joseph de Gràcia o Josepets (parroquia), 934, 943.-N. 2468.
- Sant Joseph, vulgarment dit Santa Mònica (parroquia), 927, 937.-Ns. 2468, 2482.
- Sant Joseph de la Montanya (assil), 995, 996, 1009.-N. 2486.
- Sant Joseph Oriol (temple), 890, 931, 940.-N. 2412.
- Sant Julià de Montjuhich (parroquia), 206, 285, 292, 296, 319, 320, 437, 448, 456, 486, 890, 970.-Ns. 358, 642, 643, 811, 2397.
- Sant Llätzer (capella), 916.-N. 2255.
- Sant Llorenç (monestir), n. 652.
- Sant Magí (capella), 916, 923.
- Sant Miquel de Barcelona (temple y parroquia), 89, 90, 134, 148, 170, 206, 213, 223, 271, 273, 292, 320, 391, 401, 421, 437, 450, 566, 758, 841, 890, 911, 913, 927, 932, 939, 943, 950.-Ns. 350, 541, 651, 659, 1126, 1568, 2131.
- Sant Miquel Arcàngel o la Mercè (parroquia), 931, 933.-N. 2468.
- Sant Miquel del Port, 799, 810, 888, 890, 927, 938.-Ns. 2146, 2181, 2378, 2468.
- Sant Narcís (capella), 935.
- Sant Onofre (capella), 990.
- Sant Onofre (capella al Tibidabo), 1014.
- Sant Pau del Camp (convent y parroquia), 170, 173, 195 a 198, 206, 208, 211, 228, 250, 272, 289, 292, 294, 296, 346, 347, 354, 356, 388, 401, 460, 481, 564, 774, 826, 843, 849, 893, 898, 910, 922, 927, 937, 952, 953.-Ns. 332, 333, 335, 336, 467, 468, 470, 606, 643, 707, 1231, 1568, 2149, 2443, 2468.
- Sant Pere «Ad Vincula» (PP.), 996.
- Sant Pere de les Puelles (monestir y parroquia), 46, 170, 171, 173, 188, 189, 205 a 208, 211, 221, 222, 272, 292, 316, 340, 343, 385, 389, 401, 410, 437, 450, 451, 453, 460, 567, 671, 824, 827, 832, 890, 893, 905, 912 a 915, 922, 927, 928, 933, 935, 943, 1035.-Ns. 278, 359, 368, 395, 704, 782, 833, 849, 1108, 1126, 1199, 1568, 1763, 2316, 2378, 2460, 2465, 2468.
- Sant Pere de les Puelles (Sarrià), 1054.
- Sant Pere Màrtir (monestir), 475.
- Sant Pere Pescador (església), 942, 943.
- Sant Roc (capella), 796.-N. 2138.
- Sant Ruf d'Avinyó (monestir), 487.-N. 873.
- Sant Sadurn de Tolosa (capella), 170, 188, 189, 205, 222.-Ns. 278, 350, 395, 2460.
- Sant Salvador (capella), 292, 488.
- Sant Salvador (convent), 908.
- Sant Salvador del Món (S. G.), 998.
- Sant Sebastià (capella y convent), 390, 487, 530, 566, 790, 808, 811, 832, 834, 897, 902, 905, 912, 953.-N. 2137.
- Sant Sever (església), 794, 807, 887, 905.-N. 2176.
- Sant Sepulcre (capella), 299.
- Sant Sepulcre (capella al Tibidabo), 1014.
- Sant Sepulcre (frases), 461.
- Sant Vicents de Paul (religiosos), 912.
- Sant Vicents de Sarrià (parroquia) (veja-s índex toponímich), 928, 948.
- Santa Agata (capella reyal), 81, 114, 401, 416, 419, 420, 480, 832, 951.-Ns. 1134, 1153, 1770, 2331.
- Santa Anna (colegiata y parroquia), 213, 234, 276, 316, 354, 366, 378, 389, 401, 415, 460 a 462, 476, 482, 484, 564, 565, 575, 893, 897, 898, 927, 928, 936, 937.-Ns. 776, 1049, 1126, 1132, 1232, 1272, 2393, 2415, 2468.
- Santa Anna (monestir) (Sarrià), 1054.
- Santa Catarina (convent de Dominics), 385, 392, 410, 415, 425, 426, 464, 469, 476, 502, 529, 564 a 567, 794, 826, 832 a 834, 842, 844, 848, 849, 893, 898, 902, 910, 911, 935.-Ns. 1170, 1242, 1366, 2131, 2178, 2254, 2255, 2259, 2363, 2378, 2403, 2506.
- Santa Catarina (Sarrià), 1054.
- Santa Clara (convent de Clarisses), 388, 396, 401, 416, 471 a 473, 497, 564, 565, 625, 661, 786, 790, 794, 832, 861, 887, 891, 893, 897, 905, 912, 913, 935.-Ns. 1245, 1250, 2331.
- Santa Cecilia (capella), 285, 318, 401, 456, 488, 1053.-Ns. 594, 794.
- Santa Eularia (capella), 1053.
- Santa Eularia (cripta), 548, 549.
- Santa Eularia de Vilapiscina (veja-s índex toponímich), 292, 437, 458, 945.-Ns. 2468, 2493.
- Santa Eularia del Camp o de Mèrida, 73, 134, 274, 292, 295, 308,

- 316, 383, 401, 419, 456, 461 a 463, 470, 472, 475, 480, 488, 565, 890, 898. - Ns. 350, 370, 399, 774, 776, 826, 2415.
- Santa Llúcia (capella), 328, 401, 410, 434, 444, 758, 954.-N. 820.
- Santa Madrona (capella), 213, 222, 224, 486, 487, 564, 890, 951, 952.-Ns. 397, 2410.
- Santa Madrona (convent en la Rambla), 905.
- Santa Madrona (esglesia parroquial), 71, 800, 903, 905, 922, 923, 928, 931, 939, 940.-N. 2468.
- Santa Magdalena (capella al Tibidabo), 1014.
- Santa Magdalena (convent) (S.), 977.
- Santa Margarida (convent), 388, 479, 564, 935.-N. 1257.
- Santa Margarida la Royal (convent), 907.-N. 1257.
- Santa Maria de Jesús (parroquia), 927, 928, 943.-N. 2468.
- Santa Maria de Jesús (convent), 908.-Ns. 2203, 2204, 2468.
- Santa Maria de Jonqueres (monestir), 401, 473, 474.
- Santa Maria de la Mar (esglesia), 128, 134, 149, 155, 202 a 206, 222, 272, 273, 276, 285, 292, 312 a 314, 339, 354, 362, 366, 387, 390, 401, 408, 434, 437, 451 a 453, 459, 513, 563, 564, 566, 647, 786, 795, 805, 818, 826, 828, 884, 890, 902, 918, 922, 927, 931, 932, 935, 938, 940, 955. - Ns. 350, 399, 701, 702, 745, 746, 748, 754, 820, 1034, 1126, 1200 a 1205, 1568, 2169, 2178, 2229, 2232, 2233, 2285, 2378, 2407, 2468.
- Santa Maria de les Corts (parroquia) (veja-s index toponimich), 946.-N. 2468.
- Santa Maria de Montsió (convent), 401, 475, 476.
- Santa Maria de Pedralbes (monestir) (veja-s index toponimich), 401, 480 a 483.-N. 1261.
- Santa Maria de Sales (capella), n. 751.
- Santa Maria de Valldonzella (convent) (veja-s index toponimich), 401, 480, 481.-N. 1260.
- Santa Maria del Clot (parroquia), 922, 940, 1031.-N. 2468.
- Santa Maria del Pi (esglesia parroquial), 271, 272, 292, 306, 388, 401, 419, 437, 454 a 456, 482, 576, 584, 890, 893, 894, 908, 922, 927, 931, 936, 946, 955. - Ns. 6-11, 704, 705, 707, 709, 810, 1126, 1214, 1233, 1568, 2139, 2378, 2409, 2410, 2465, 2468, 2468.
- Santa Maria del Taulat (parroquia), 922, 941, 1028.-N. 2468.
- Santa Maria dels Sants (parroquia) (veja-s index toponimich), 890, 918, 946 a 948, 1049. - Ns. 2410, 2469.
- Santa Maria la Blanca, 276.
- Santa Marta (capella), 388, 391, 809, 810, 888, 935, 2290, 2378.
- Santa Mònica (convent d'Agustins descalçats i parroquia), 391, 777, 778, 780, 782, 803, 806, 849, 901, 911, 914. - Ns. 2075, 2378, 2393, 2420.
- Santa Teresa (convent), 396, 916.
- Santes Creus (monestir), 477.-N. 1772.
- Sants Ignoscents (capella), 435.
- Sants Just i Pastor (parroquia), 88, 118, 131, 134, 147, 149, 156, 170, 209, 272, 292, 293, 320, 361, 390, 401, 419, 437, 448, 450, 455, 456, 467, 565, 566, 760, 843, 886, 887, 890, 902, 922, 927, 931 a 933, 936, 951, 974, 997. - Ns. 175, 301, 545, 658, 664, 1126, 1197, 1233, 1267, 2231, 2378, 2465, 2468, 2509.
- Sarrià (força de), n. 533.
- Seminari Episcopal, 832, 900, 913.-N. 2140.
- Seminari Tridentí de Santa Maria de Montalegre, 888, 902.-N. 2393.
- Serventes de Maria, 1045, 1055.
- Serventes de la Immaculada o Servites, 894, 901, 952, 954.
- Sindicat de les Associacions de Proprietaris, n. 2796.
- Societat de Crèdit Agrícola, 947.
- Societat Material pera ferrocarrils y construccions, 1027.-N. 2706.
- Sors Menorettes, 401.
- Tallers de la Santíssima Trinitat, 1009.
- Taula de Cambi, 395, 513, 544, 677, 680, 681, 687 a 690, 694, 695, 717 a 719, 742.-Ns. 1340, 1875 a 1877, 1896, 1933, 1979.
- Teatins (clergues), 1944.
- Teatre Claris (G.), 997.
- Teatre de la Naturalesa, 1661.
- Teatre de la Guineueta, n. 2220.
- Teatre del Tivoli (G.), 997.
- Teatre de Varietats, 823.-N. 2220.
- Teatre del Bosch, 997.
- Teatre del Liceo, 781, 783, 846, 848, 911.-N. 2090.
- Teatre Graciense, 997.
- Teatre Oleón, 911.
- Teatre Principal, 779, 780, 782.
- Teatre Principal (G.), 997.
- Teatre Romea, 911.
- Teatre Zorrilla (G.), 997.
- Temple d'August, 73 a 83, 107, 299.
- Temple de Júpiter, 73.
- Teresianes, 996, 1009.
- Termes de Luci Minici Natal, 88, 89.
- Torra de Sant Joan o de la Ciutadella, 622, 623, 625, 626, 810.
- Torra de Sant Joan de Malta, 1022.
- Torra del Fanch, n. 2689.
- Torra del Llobregat, 596, 600, 684, 970.-N. 1782.
- Torra de Sant Urbà, 347.-N. 922.
- Torra dels Pardals, 1022.
- Torres de Canaletes, 354, 355.
- Torra Ventosa, 298.-N. 654.
- Torra Vilana, 1053.-N. 2774.
- Trinitaries (convent), 909, 1009.
- Trinitaries calçats (convent), 893, 899, 911. - Ns. 2133, 2378, 2393, 2410.
- Trinitaries descalçats (convent), 779, 780, 848, 849, 886, 890, 894, 901.-Ns. 2035, 2393, 2410.
- Trinitat (capella), 338, 458, 488, 1041, 1047.-Ns. 886, 2740.
- Trinitat (capella) (S. G.), 1009.
- Trinitat (esglesia y convent), 91, 487, 773, 805, 832, 849, 927, 935.-N. 2506.
- Universitat Industrial, 982.
- Universitat Literaria, 780, 804, 806, 840, 848, 878, 879, 912.-N. 2098.
- Valldaura (capella), 481.
- Valldonzella (convent), 425, 477, 824, 905, 906, 912, 954, 975, 997-1058. - Ns. 566, 963, 2410, 2439, 2524.
- Velódrom (S. G.), 1007.
- Via Francisca, 319.-N. 806.

Esmenes y adicions

Planç	Nota	Linia	Diu	Posi:
7		21	<i>Principat</i>	<i>Principat</i> ; lo meteix deya Ripoll en 14 Maig 1590 (C. C. de B.)
	8	3	en a ribera	en la ribera
15		18	<i>reflujo</i>	<i>resaca</i>
15		33	<i>Can Baró</i>	<i>Cal Baró</i>
10		33	de que se li designa	de la que se li assigna
20		14, 22 y 26	Málaga	Málaga
20		15	38'88	30'88
23		12	Puget	Putxet
24		8	Puget	Putxet
28		29	Puget	Putxet
35		33	celtibèriques	ibèriques
30		10, 19, 31 y 36	celtibèrica	ibèrica
	23	1	<i>M. S. sobre numismàtica catalana, en publicació.</i>	<i>Les monedes catalanes.</i>
38		30	<i>diòscuros</i>	<i>diòscuros</i>
39		15	celtibèrica	ibèrica
40		28	celtibèrica	ibèrica
47		gravat	Vertumme	Vertumne
51		15	que-s compartien	que-s compartian
61		26	pes	peses
62		17	<i>Provençals</i>	<i>Provençals</i> . A Sant Andréu de Palomar se comprovà la existència d'un fragment de via romana (n. 753).
65		11	Gelida	Martorell
67		12	creació	erecció
85		gravat	(segle I al II)	(segle III al IV)
88		11	presentessen	presentessen
91		13	La puertecilla era uno de los que servían para afianzar los toldos. La puertecilla era de una ventana	La puertecilla era de una ventana
93		10	en contrastant les	en contrast ab les
94		12	y donant idea	y donar idea
96		3	Marroch	Marrochs
104		35	assignan les «Constitucions apostòliques», son les de la	assigna les «Constitucions apostòliques» es la de la
106		15	equivalenta	equivalent a
107		2	semblar-hi les senyals	semblar-li veure les senyals
126		32	de la Ciutat Freta	de Ciutat Freda o Ciutat Freta
146		21	Egica (687-701)	Egica sol (687-696)
147		21	(696-700)	(696-701)
147		27	a tres que podrián	a cinch capitells que podrián
147		20	y lo tercer en la de la	lo tercer y quart en la Catedral sostenint la ara del altar major; y lo quint en la esglesia de la
150		2	precisa determini	precisa que determini
	267	11	<i>Zatum et</i>	<i>Zatum et</i>
	270	1	stge y presa	setge y presa
168		12	fou portat	fóu portada
	276	1	E. A. y M.,	B. A. y M.,
171		4	del gravat que	dels gravats que
	282	3	<i>in pau agelele</i>	<i>in pau agelele</i>
	293	4	aganollant-se-li	agenollant-se-li
185		23	y prometé ajudar	prometé ajudar
	310	11	Maig de 1771).	Maig de 1871).
188		16	que s' conserven en peu, son les impostes	conservades fins 1909, foren unes impostes

Plana	Nota	Línia	Diu	Po. i.
193		14	y Eyló, fills	y Eyló, essent fills
199		20	al peu de la porta	prop de la porta
200		18	de la historia	per la historia
204		20	de Fontcuberta en 911.	de Fontcuberta en 911. declarat apocrif per Masdeu y autèntich per Villanueva.
212		23	may s'ha vist numerari	fins lo segle XII no s'ha vist numerari
213		15	(1091-1131)	(1092-1131)
213		18	(991-1023)	(991-1042)
213		19	(1057-1077)	(1047-1077)
218	375	12	lo nou rey Robert,	lo rey Robert,
218		22	892)	992)
221	384	1	<i>Auratio iudicio</i>	<i>Iuratio iudice</i>
221		21	(789)	(989)
224	397	22	Salvador, Pons,	Salvador Pons,
225		24	ab los reyalmes	y los reyalmes
225		12	pervinguts al segle xx en los dos carrers barcelonins, de la Rambla y del Fundet, que ara desapareix totalment ab la Retorma (1909).	pervinguts posteriorment, en los carrers barcelonins de la Rambla y los dos del <i>Alfondech</i> o <i>Fondet</i> , un junt a la devallada de la Llet (segle xvi) y altre devant Llotja, que desapareix ab la Reforma (1909).
225		19	<i>cequia</i> , etc.	<i>cequia</i> o <i>almenara</i> , etc.
226		10	sogons	segons
	409	15	monedes de comte	monedes de compte
	413	8	1998).	1898).
235		25	(1013)	(1093)
	427	8	287 y	297 y
237		7	sinonisme	sinonisme
237		17	y 246).	y 247).
238		11	que efectuà	que efectuà del 1100 al 1105, segurament per haver-les derrocades los sarrahins
	432	2	A. E. L. C.	L. A. E. C.,
	433	1	Berenguer I	lo bisbe Berenguer II
239		15	En 1155, ja se li donava nom de Sant	En 1149 se li donà lo títol de Beat y en 1155 lo de Sant
240		1 y 3	Mestre Renalt	Mestre Renal
242		23	aquella,	la frontera,
	453	2	la reproduheix	ho reproduheix
	457	5	en 1561;	en 1561,
	492	5	trametràm	trametrerèim
267		22	anquilament	anulament
	565	21	han desaparegut per sempre més, los dos	ha desaparegut per sempre més, hu dels dos
284		3	surgiràn.	surgiràn.
288		19	(a 1909)	(a. 1916)
290		1	puix	puig
	610	4	<i>ipsa straa</i>	<i>ipsa strada</i>
	643	1	<i>trans ciuitatem</i>	<i>trans ciuitatem</i>
297		12	certs murs	retraurèim certs murs
	652	5	<i>de parte cirito</i>	<i>de parte cartio</i>
	652	8	<i>cum soils et saprapositis</i>	<i>cum solis et suprapositis</i>
298		5	, una de les quals podia ésser la dita dels Ermiters	. Era fora de la Ciutat, la dita dels Ermiters
	653	3	<i>Alaizinus</i>	<i>Alaizinus</i>
	657	7	<i>Ermengaudus</i>	<i>Ermengaudus</i>
299		8	era lo lloch	estava junt al lloch
299		13	del Paradís.	del Paradís, inclinant-nos a acceptar la darrera.
303		23	construirien les arcades	construirian en lo segle XII o XIII, les arcades
	688	7	a. 1048.	a. 1048.—Presuposarà idèntich significat a Jijón, la <i>calle Corrida</i> . Veja-s també la n. 726.
	691	11	existiràn.	existiràn. <i>Baxya</i> a Barcelona vol dir <i>lluch de basses</i> (veja-s ps. 370, 371 y 390, línies 24 y n. 1087)
	746	2	Santa Maria	Lo prebere de Santa Maria
	791	1	de Sarrià.	de Sarrià, gò es, lo Tibidabo.
	792	9	d. 892).	d. 892 y f. 289, d. 890.
318		1	987.	980
328		9	fóu posat, en lo segle XIII, a la cantonada	se creu, erradament, que fóu posat a la cantonada

<i>Noms</i>	<i>Nota</i>	<i>Llms</i>	<i>Diu</i>	<i>Posis</i>
328		10	ahont encara existeix;	ahont existeix un bordó, fonament de tal hipòtesis;
329		1	Progrés urbà mitgeval	Progrés urbà mitgeval en los segles XIII, XIV y XV
330		27	També sa magnífica	També es encomiada sa magnífica
	874	4	límits	límits
	877	1	dihèm	dihèm
335		30	ells victoriosos	los forans victoriosos
337		11	com als ciutadans,	com si fossen ciutadans,
338		6	Boqueria.	Boqueria; les del camí ral de Sant Andréu, se posaren, en 1445, al coll de Fines-trelles.
	895	8	pontem.	pontem.
	895	14	ibi est	ibi est
340		10	segle iv,	segle III,
340		14	, enfront la baxada de Sant Miquel)	, la baxada del Ecce Homo desapareguda en 1858)
341		2	(900).	(900 bis).
	900	1	(900)	(900 bis)
342		3	de la vall. Una escriptura del 1282 explica que per via d'unes voltes dintre la cortina de les muralles, de torra a torra, s'aprofitaren aquells reconcs, alineant-se los edificis (903). Y la part alta	de la vall. Y la part alta
	903	21	al palmum canem	ad palmum canem
343		10	Anfòs I,	Anfòs II,
	906	1	Anfòs IV	Anfòs II
345		24	des Sant Francesch	des de Sant Francesch
	950	4	en 1233, etc.	en 1233, Alacant, etc.
	951	3	en 1505,	en 1585,
353		1	cana dextre, s' esculpi	cana dextre, se suposà, erradament, esculpida
357		gravat	en cases, a mitjans	en cases, segons eran a mitjans
360		26	S' imposà	S' imposà açí
	976	11	siue contrario	sine contrario
363		2	estany» (978).	estany» (978). En 1282 se construía la cloaca al llarch de la riera de Sant Joan (veja-s n. 903).
365		gravat	en la gran propietat dels Templers, en l' any 1253.	prop la gran propietat dels Templers, en lo segle XIII.
368		26	Consolat,	Consolat),
368		31	Marquet,	Marquet);
	998	4	lo propri Roca	lo propri Garriga y Roca
369		15	que publicam més enllà,	que publicam en la p. 389,
371		27	En 1253	En 1353
372		2	donava a la	estava prop la
372		17	y de la Farneria	y de la Seu Vella
372		20	restaurats	reedificats en noves alineacions
375		1	Castell Nou,	Castell Vell,
376		4	segle XVI o XVII,	segle XIX,
376		5	ferre forjat:	ferre forjat, que figurà dalt d'un monument alçat en 1616 al mitg de la plaça del Blat, y ab
379		13	Castell Nou Vescomtal,	Castell Vell Vescomtal,
379		24	dels Archs de Jonqueres,	del Torrent de Jonqueres,
	1083	2	la hon non	la hon son
	1083	4	barçaylants	baraylants
385		18	de la riera de Sant Joan,	dels Assahonadors,
	1091	1	n. 1033).	n. 1033), que tenim motiu de creure podria ésser antigua pedra miliar.
387		6	MCCCXIII,	MCCCLXIII,
388		52	del carrer del carrer den roca	del carrer den Roca
389		8	deuant la Seca	deuant la Seu
390		18	carrer de la argenteria	carrer de la argenteria
390		42	casaldouol metge	casaldouol metge
392		39	de nou anys rajavan	de nou anys, les aygues de Coll-cerola rajavan
401		17	parroquies sufraganies	parroquies y sufraganies
402		22	pont de pedra del Llobregat	pont del Llobregat
405		24	Monistrol,	Monistrol a la Riera de Sant Joan,

Plana	Nota	Línia	Diu	Posis
405		gravat	Basea n. XI.	Baseya, n. 9.
411	1125	gravat 25	1589, y segurament se publicarà en lo volúm del meteix.	1583, publicats al <i>Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya</i> , a. 1914, f. 309.
414	1142	18	<i>catalana</i> . El	<i>catalana</i> . «El
418		1	J. Rubió	A. Rubió
426		27	abaxadors	los abaxadors
427		10	(1339),	(1430),
		gravat	obra moderna de Puigjaner y Flotats	obrat en 1877 per En Joan Flotats
434		1	per les fundacions monacals Barcelona;	per impulsar les fundacions de Barcelona;
437		2	sís parroquies,	set parroquies,
437		4	Miquel, Sant Pere	Miquel, Sant Jaume, Sant Pere,
437		6	trobarem	trobarem
438		1	Segle XIV al XV	Segle XIII al XV
438		22	<i>Patria en 1808.</i>	<i>Patria en 1800.</i>
438		24	<i>de mobles.</i>	<i>de mobles.</i> —29 <i>Entrada a la capella del Santíssim.</i> —30 <i>Safareig de les oques.</i> —31 <i>Surtidor de Sant Jordi.</i>
444		15	esculpi la <i>cana</i>	esculpi un bordó, equivocadament cregut ésser la <i>cana</i>
	1197	7	A. B.,	R. B.,
449		12	del 1816	del 1821
453		1	Pere V,	Pere IV,
457		28	1407	1407, fent-se nova en 1493.
459		16	de la part	en la part
460		26	y aquarterament	per aquarterament
460		34	obert dintre	obrat dintre
463		10	1563	1653
471		5	que la actual.	de la actual.
	1248	2	y 436).	y 436, y v. xxxviii, p. 54).
474		gravat	aquarterament de tropa.	aquarterament de tropa.
	1254	10	inimicorum»	inimicorum»
478		23	en 1909 (n. 1255).	en 1909.
478		20	Vergós.	Vergós (n. 1255).
	1255	3	<i>Il·lustració Catalana.</i>	<i>Il·lustració Catalana</i> , any 1909.
480		14	vuir	vuir
	1261	2	Fiter y Anglés	Fiter y Inglés
484		22	lo Prior	lo Prior de Santa Anna
	1274	1	F. Fiter	J. Fiter
486		9	assegurant-se-li	assegurant-se la
486		14	, los corrèus	seguida per los corrèus
	1278	5	. en publicació).	a punt de publicació).
490		29	Selomon ben Àbrahàm	Salomon ben Abrahàm
491		8	Acabemia dels juhèus	Academia dels juhèus
492		30	que may tingueren	que per rara excepció tingueren (veja-se p. 532)
496		18	Joan II	Joan I
	1299	2	Agata.	Agata, tenint-les al pati del arxiu de la Corona d'Aragó.
498		17	1224,	1424,
	1300	2	J. Rubió	A. Rubió
	1317	1	bullà de plom	bolla de plom
	1317	3	Investigant	Investigà
512		12	1448,	1488,
	1333	13	A. R. P.),	A. B. R. P.),
518		5	aquest fisch rey al dret	al fisch rey al dret
521		3	1553 altres	1553 per altres
527		40	Durant les grans	A conseqüència de les grans
	1374	21	del 1226	del 1266
	1382	5	endorrecament	enderrocament
544		19	Ciutat: uns	Ciutat: los catalans, uns
547		18	y de Ferràn II	y a Ferràn II
555		30	Ulldecona,	Ulldecona;
556		1	Bell-lloch.	Bell-lloch,
556		6	La Garriga	Granollers y La Garriga
	1450	3	senyal de	a les arandèles senyal de
559		20	aquarterament	aquarterament
575		1	Sant Pare	ban de 5 Agost 1448, de la Reyna Llochtinent (R. 3267, f. 191) y més tart lo Sant Pare

<i>Plana</i>	<i>Vota</i>	<i>Uma</i>	<i>Diu</i>	<i>Posis</i>
583		17	expolsaren	expulsaren
584	1514	8	gran eura	gran cura
		21	(n. 1519).	(n. 1519) y revenut a la Corona per lo Concell de Cent a 3 Juny 1473.
587	1534	8	impignerata	impignorata
590 a 592		11	exercint-hi durant	exercint-hi aquesta durant
595		gravats	J. Mosterini	J. Mosteyrin
		0	mar. Móltes	mar. Era de marbre, benehida a 14 Setem- bre 1612 y trossejada per una bala en 1651. Móltes
599		38	Axò li valgué a dita	Axò podia haver motivat a dita
600		gravat	<i>Llibre Vert</i>)	<i>Llibre Vert</i> , v. 1, f. 64)
603		12	just que	just es que
	1582	2	Sant Joan Des-Vern	Sant Just Des-Vern
	1607	8	9258,	1358,
626		gravat	hont existía lo barri	hont existí lo barri
631		12	de Bulla cedits	de Bolla cedits
634		21	dels carnicers	als carnicers
	1660	9	sine omni	sine omni
641		11	que temporalment	que, los forans, temporalment
643		27	en les tranzaccions,	en les tranzaccions de palla,
648		2	se reformà	se reformà
648		18	(veja-s ps. 383 y 881).	(veja-s p. 383),
	1713	6	però indivís.	proindivís.
	1713	17	lo reconstruexen	les reconstruexen
	1715	3	a les set.	de les set.
	1716	3	se sentenciava	se sentencià
650		20	diner permetia	diner se permetia
656		22	al venir uns	al rèbrer forment d' uns
658		2	entre pedres	entre les pedres
	1763	2	del portal.	del portal Nou.
666		12	1334.	1339.
	1794	4	<i>Primer trimestre</i>	<i>Primer trimestre (Novembre 1360 a Janer 1361, inclusive)</i>
669		16	Sardenya	Cerdenya
	1806	1	En 1365, lo Monarca recordava	En 1356 lo Monarca recordava al Veguer,
			al Veguer que també	que los eclesiàstichs també
670		19	lleys fiscals,	lleys fiscals barcelonines,
670		28	Pere IV	Pere III
672		7	imposions	imposicions
676		25	s' encanavan	s' encantauvan
677		15	Ciutat.—Creació	Ciutat.—Encunyació de la moneda barce- lonina.—Creació
677		25	(1714-1715)	(1714-1715).—Royal Càdula de Dotació del 1718.
683	1849	2	Scilia	Sicilia
		1	(Sardenya),	(Cerdenya),
	1861	7	quint cost	quin cost
	1867	4	diuerses processons	diuersos processos
	1868	2	fur dels censals,	for dels censals,
688		28	Concell de Cent.	Concell de Cent (n. 1875).
688		31	segle xv (n. 1875),	segle xv,
	1882	2	samunta	samuntá
	1916	8	Llenya extraordinari	Dret extraordinari
703		3	no executat.	no executada.
711		15	manometalista,	monometalista,
	1940	3	«moncte tunc	«monete tunc
712		31	1611	1612
712		35	1448,	1447,
716		13	effigie	effigie
717		3	boscaters	boscateres
717		18	tornat proposat	tornat proposar
719		24	los Real	los Reals
721		21	un criter	un criteri
	1970	3	los de quatre,	les de quatre,
	2002	6	entregar	portar
744		20	56 y los	56 los
744		23	que devía	devía
752		18	y la torra	y la moda de construir una torra
762		11	en 1662, en un	en 1642, al construir-se-n dos de ferre en la portalada nova de la Mercè, al que seguiuen, entre altres, un

<i>Plana</i>	<i>Nota</i>	<i>Linia</i>	<i>Diu</i>	<i>Posis</i>
	2059	6	cal isso	callisso
769		18	y los empedraments.	y d' empedraments.
	2078	4	Mentres feya	Mentres se feya
782		8	era, a curta	era d' ample, a curta
784 a 785		làmina	primera meytat del segle XVIII. Al que sembla sortiria del portal de Santa Anna (1) y entrava al carrer dels Tallers (6 y 7).	primera meytat del segle XVIII, atrevessant lo Pla de la Boqueria. Sortia del portal de la Boqueria (1) y entrava al carrer del Hospital (6 y 7).
786		1	nomene	nomenarà
791		25	dissetcentistes,	dissetcentistes, destruïdes en la Via Layetana,
	2127	1	Junt a aquest arch estava la capelleta de Sant Roch, en la torra	En aquest arch estava la capelleta de Sant Roch y no en la torra
794		6	posar al Bon-Succés	posar a les Magdalenes (1641), Bon-Succés
794		7	Bethlèm (2727),	Bethlèm (1727),
795		20	segle XVIII	segle XVII
790		4	cayguessen	que aquests cayguessen
	2140	43	modernament l'artista senyor Flotats la que ara hi ha de Sant Olaguer	en 1877, l'artista Joan Flotats, la que ara hi ha de Sant Sever
797		gravat	pintats en 1824	pintats en 1823
798		5	(2141).	(2141) (veja-s p. 834 y n. 2260).
798		22	Ciento»,	Ciento» (veja-s la n. 2264).
803		2	(2162);	(2162); de Santa Margarida, en 1791;
805		14	decorant-les ab pintura.	decorant-lo ab pintures.
	2173	2	(Barcelona, 1915).	(Barcelona, 1916).
807		27	Observant	Observarem
808		15	en 1555, en senzilla esglesia,	en 1460, en senzilla capella, ampliada en 1545, per los jesuïtes,
808		18	(2179), etc.	(2179).
	2185	6	Argel	Alger
	2208	2	(Barcelona, 1915).	(Barcelona, 1916).
821		28	ressucitant,	ressucitant dit Monestir,
824		10	Cementiri, dues	Cementiri, sols tenia dues
827		20	Iglesia»;	Iglesia» (2231);
827		30	plan (2231); finalment	plan; finalment
828		10	per construir	al construir
828		16	1833	1823
828		22	dels llops (2240).	dels llops (2240), que acudian al immediat Canyet per devorar les besties mortes.
	2266	8	concertant-se	acordant-se
842		4	Gremi	Gremi de mestres de cases,
842		12	n. 35, etc.	n. 35, Alt de Sant Pere, n. 14, etc.
842		14	1840, nostres	1840, a nostres
	2297	3	y 45, etc.	y 45, Hospital n. 10, etc.
848		34	y fent	y fer
849		25	fou que lo Duch cedi un troç per	lo Duch cedi un troç de terra per
852		25	1881,	1884,
853		20	una de tantes	algunes de les
	2331	2	centre al	centre urbà al
	2363	4	1914).	1914).—Veja-s p. 469.
	2367	1	Sarcandia	Smandia
	2367	2	Cristiana,	Cristiana, y altres autors eclesiàstichs,
873		6	canonges,	canonges de nostra Seu.
	2378	5	curso de la poblacion:	censo de la poblacion:
	2381	36	lo d' Atenas, que no hi es.	los d' Atenas y de la Coronela, que no hi són.
880		18	que, quan tenia	que, quan l' Alcalde tenia
883		24	penjan	penjin
801		0	que s' havian	que, al crear les noves, s' havian
897		10	principi	privilegi
903		15	y, en 1578,	. En 1578 també tundaren altre convent
911		12	en altre mercat,	en mercat,
911		13	subsistia	subsistí
914		24	carrer de Casanoves,	carrer de Casanova,
920		4	Marroch	Marrochs
	2457	12	Coma:	Comas y Domenech:
926		10	altre que	altre, perquè
926		17	inaugurat de poch, en	inaugurat en

<i>Fams</i>	<i>Nota</i>	<i>Lima</i>	<i>Diu</i>	<i>Posis</i>
935		2	rebatir-se.	rebatir-se. Restaurat, l'altar major, en 1916, posaren al centre la imatge de la Mare de Déu de Montserrat, y en la petxina sobirana hont aquesta estigué, les dels Sants Just y Pastor.
936		11	en 1705,	en 11 Novembre 1705,
936		14	tingueren son	tingué son
937		1	en 1914,	en 31 Octubre 1914,
	2486	48	, hont sols	. Allí sols
943		1	arribant fins prop	arribant, la barriada, prop
946		7	Conserva	Conservava
950		17	Sants (1868).	Sants (1868). Fôu incendiada en 1909 y reedificada en 1916.
	2506	3	les de la	les imatges de la
951		8	evitant	evità
957		18	806,	986,
	2524	26	desapareguts ab la	desapareguts en 1907, ab la
	2530	3	ara nos manca.	està en la n. 2642.
963		9	com la nova	segons la nova
965		13	sub-urbanes,	sub-urbanes agregades,
965		14	la pitjor, Sant Martí.	les pitjors, Sant Martí y Gracia.
979		4	prové del	pot provenir del
979		7	necessitats	necessitats. <i>Cors</i> es un derivat de <i>cursum</i> , çò es, camí, per tant, <i>Cors de Sarrià</i> equival a <i>camí de Sarrià</i> .
969		35	y descàrrega marítimes.	y descàrrega.
	2588	4	a parar,	a parar per compra en 1836,
993		5	1877).	1877), acort no realizat.
	2626	2	Les del 1872	Les <i>Ordinacions</i> del 1872
997		16	hi féu Sant Martí, dintre de	hi feren Horta y Sant Martí, dintre de
			quin terme municipal se pre-	quins termes municipals se pretenia edi-
			tenia edificar-lo quasi tot.	ficar-lo (veja-3 p. 1017).
999		23	com en la	com la
1001		9	en 1844 y 1854.	del 1808 al 1854.
	2644	3	Gari, està	Gari y Cañas, en 1900, està
1014		19	1877	1884
1014		28	en lo segle XVIII,	en 24 Octubre 1793,
1014		30	d'En Vallseca,	d'En Jaume Vallseca, juriconsult eminent,
1014		31	1898.	1894.
1015		13	format la antiga	format la primera barriada de la antiga
1015		19	canalisat per	canalisat aquest barri per
1026		14	Bogatell, dels <i>Angels</i>	Bogatell, també dit dels <i>Angels</i>
1035		15	li dóna	dóna al barri
	2720	3	de Maresma,	del Maresma,
	2748	8	a Sant Martí	a Sant Andréu
1048		10	Ell servi	Dit projecte servi
1054		26	<i>Festis</i> . La propria	<i>Jesús</i> , inaugurant-hi, en 1916, l' <i>Institut Químich del Ebre</i> , que-s construí a Tortosa en 1905. La propria
1059		25	<i>Vidrera</i> es la llatina	<i>Vidrera</i> resulta una mixtificació de <i>veredera</i> , denotant la existencia de remota via (<i>vereda</i>) segurament romana. Balari creu devalla de la llatina
1064		2	pessetes.	pessetes, ab inútil concurs.
1064		12	econòmica.	econòmica. Precipitadament s'ha fet públich, en Octubre de 1916, un nou plan d'unions y general d'urbanisació de Barcelona, que-s veu combatut, entre altres punts de vista particulars y tècnichs, sobre tot al Tibidabo, per lo legal de no respectar interessos creats al ampar d'acorts municipals y de sentencies judiciales, de faltar-hi plans parcelaris y d'ometre los pressupostos.
	2798	1	d'una extensió	una extensió
	2800	8	(9 Maig 1916).	(9 Maig 1916). Continua sos treballs dita representació y acaba de publicar un <i>Informe sobre el regimen municipal de Barcelona</i> (1 Setembre 1916).
1074	col. II	41	(1091-1131).—	(1092-1131).—
1074	col. II	49	1025), ... (1057-	1042), ... (1047-

<i>Plana</i>	<i>Nota</i>	<i>Linia</i>	<i>Diu</i>	<i>Font</i>
1075	col. I	18	Progrés urba mitgeval	Progrés urba mitgeval en los siglos XIII, XIV y XV.
1075	col. II	13	parroquies sufraganies	parroquies y sufraganies
1077	col. I	16	Ciutat.—Creació	Ciutat.—Encunyació de la moneda barcelonina.—Creació
1077	col. I	38	(1714-1715).	1714-1715).—Reyal Cedula de Dotació del 1718.
1080	col. I	35	de Barcelona, n. 2416.	de Barcelona, ns. 1260 y 2416.
1085	col. I	58 a 59		«Letres Closes» del Arxiu Municipal de Vich, n. 1323.
1085	col. II	8	del Monestir de Pedralbes),	de Santa Maria de la Mar),
1086	col. II	36	1754.	1754, 2038.
1086	col. II	59	«Anales de Tortosa».—	«Anales de Tortosa», n. 1731.—
1104		43	(<i>Abreviatures</i> : G., Gracia;	<i>Abreviatures</i> : c., carrer. G., Gracia;
1109	col. I	6 a 7		Piferrer y Gualba de Carles (Anna), n. 2675.
1114	col. I	14	Moli de la Mar, 391.	Moli de la Mar, 383-391.
1114	col. I	14 a 15		Moli de la Sal, 821.—Molins de Vent, 974.
1114	col. II	60	Mayanés	Moyanés

Pauta pera la colocació de les làmines y mapes

Planes

Traca general de les superfícies y altures de Barcelona y pobles agregats	13
Probable aveng territorial de la costa NE. de Barcelona, coneguda per Marbella, des del segle vii de Jesucrist fins a nostres dies	15
Diagrama de natalitat y mortaldat per mil habitants en les principals ciutats del món	20
Mapa del fons del port de Barcelona y de la mar vehina del Besòs al Llobregat, alçat en 1880 y 1881 per la Comissió Hidrogràfica (dues fulles)	24
Vista ideal del paisatge dels encontorns del Territori de Barcelona en los temps plujosos, o sia immediats als nostres, per lo Dr. Almera, Pvre.	31
Important mosaych romà descobert en la baxada de Santa Eularia, per demunt del qual hi passava la línia de les muralles	92
Mapa del Territori de Barcelona en la segona meytat del segle xi	296
Segles xviii y xix. — Les pintures de Sant Vicents Ferrer en la paret exterior del Portal del Angel	355
Barcelona en 1697, segons la planta que n'alçà Ferdinando Alfonso, quan fôu assetjada per mar y terra y presa pèis francesos	357
Segle xiv. — Construcció civil a Barcelona al carrer d'En Gim-Nàs n. 47	495
Escut heràldich de la vila de Granollers carrer de Barcelona, existent en les cobertes d'un volùm de Deliberacions del séu Concell del 1436 al 1445	557
Mapa del Territori de Barcelona, fet a París en 1670 per lo Chevalier de Beaulieu	624
Les muralles y la porta de la Mar poch abans de desaparèxer	594
Monedes barcelonines (cinch fulles, o sían nou làmines)	712
Vista general de Barcelona en 1572	745
Segle xviii. — Patent de sanitat barcelonina	760
Plan de la Rambla a mitjans del segle xviii, tret del Arxiu de la Comandancia dels Enginyers Militars de Catalunya	776
Combregar general a Barcelona en la primera meytat del segle xviii, atravesant lo Plà de la Boqueria. Sortia del portal de la Boqueria (1) y entrava al carrer del Hospital (6 y 7). Al capdemunt de la Rambla se véu l'edifici dels Estudis, que la tancava totalment. (Dibuix del reputat pintor barceloní Antoni Viladomat, mort en 1755)	784
Segle xvii.—La plaça del Angel. — Angel de coure que donà nom a la plaça. — Sant Julià, de fusta, que ornava la façana de la casa gremial dels «Julians»	786
Plan de la Ciutadela, ab lo barri de la Ribera com era en 1697. (Tret de la «Rodalia de Corbera», de S. Sanpere y Miquel)	789
Plan de la Ciutat de Barcelona y sos contorns en l'any 1740, segons la copia feta per Francesch Renart y Closas, arquitecte, als 17 d'Abril de 1801, existent al arxiu de la Catedral de Barcelona	774
1820 a 1830. — Lletres posats als establiments barcelonins	815
Cementiris de Sant Pere, Sant Just, Santa Maria y Fossar de les Moreres, en 1816	828
La plaça del Angel ab les reformes efectuades durant lo segle xix. La disposició del primer pès de la Presó fôu feta en 1828, per l'arquitecte Joseph Mestre y Gramatxes. — La plaça de Sant Jaume, en ses evolucions urbanes, del segle xv al xix. (Plans de J. Ferrán Torras)	833
Plan de Barcelona, publicat en 1840 en «Manual del Viajero en Barcelona», per F. Oliva	849
1838. — Dos projectes d'examplament parcial de Barcelona	856
Plan oficial de la Ciutat Nova, fet en 1858 per N'Anfós Cerdà, per ordre del Govern (quatre fulles dobles)	862
1834. — Uniforme usat per los regidors de la Ciutat de Barcelona	865
Divisió actual de la Ciutat en deu districtes municipals	880
Divisió parroquial del terme de Barcelona al començar lo segle xx.	928
Plan de les afores de Barcelona durant lo setge del 1652.	955
Plan de Barcelona y tot lo séu Territori, al ésser, la Ciutat, assetjada per l'exèrcit francès en 1698. Publicat a Paris y dedicat al Rey de França	957
Operacions del setge de Barcelona de 1706: l'atach de la part de Montjuhich. (Edició alemana)	960
Barcelona y son hort y vinyet, en lo setge del 1706, segons lo plan traçat per un enginyer foraster y «mis au jour» a Amsterdam per Nicolàu Wisscher	964
Avant-projecte d'urbanisació del Plà del Llobregat y montanya de Montjuhich	970
Vista panoràmica del projecte d'urbanisació de Càn Tunis y Prat del Llobregat y dels ports franch y industrial de Barcelona	970
Any 1229.—Lo canonge Colòm funda l'Hospital precursor del de la Santa Creu y lo papa Honori III lo posa baix la protecció de la Seu Apostòlica. — Any 1401.—Lo bisbe Ermengol, ab lo Capítol Catedral y los Consellers de Barcelona, acordan la fusió de tots los hospitals de llur patronat en un sol, donant-li lo nom de Santa Creu que duya lo més antich	1033
Segle xx. — Plafons històrichs de maiòlica al hospital de Sant Pau. (Dibuix de Ll. Labarta)	1034

DP
302
061036
v.5

Carreras y Candi,
Francisco (ed.)
Geografia general de
Catalunya
v.5

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
